BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
4 H
1

CC 5.

I.VII

12-4-H-1

INSTITVTIONES

AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOLASTICAM THEOLOGIAM, SACRARVM LITERARVM, VNIuerſaliúmque Conciliorum authoritate, & Doctorum Eccleſiaſticorum, præſertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmatæ: Eccleſiaſtis, omnibúſque animarum curam gerentibus admodum neceſſariæ:

Opera eruditiſſimi viri F. IOANNIS VIGVERII Granatenſis, apud Tholoſam Prædicatorum ordini adſcripti, ſacræ Theologiæ Doctoris ac profeſſoris in eiuſdem ciuitatis Academia.

Eiuſdem Viguerij Commentaria in D. Pauli ad Romanos Epiſtolam, in quibus omnes ferè hæreſes noſtri temporis confutat, vt nihil breuius, neque clarius in illas ſcribi poßit. Cum triplici Indice.

Titulos recens additos ſequens pagella monſtrabit.

PARISIIS,

APVD MICHAELEM SONNIVM, VIA IACOBÆA SVB SCVTO BASILIENSI.

M. D. LXXXII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

12. 4. H. 1

SEQVVNTVR TITVLI RECENS ADDITI.

De modo eſſendi animæ in corpore.	1.2.
De diſtinctione potentiarum ad-inuicem.	4.
De Eccleſiæ acceptione.	249.
De differentia eccleſiæ & ſinagogæ.	250.
De Eccleſiæ vnitate.	251.
De ſanctitate Eccleſiæ.	252.
De Eccleſiæ vniuerſalitate.	253.
De Eccleſia apoſtolica.	255.
De Eccleſiæ indeuiabilitate.	255.
De Eccleſiæ & ſcripturæ authoritate.	ibidem.
De origine Eccleſiæ.	257.
De Eccleſiæ duratione.	259.
De fide & authoritate ſcipturæ & miraculorum.	260.
De certitudine gratiæ ſeu iuſtificationis.	267.
De ſcripturis canonicis.	655.

EXTRACTVM A REGISTRO SACRÆ FACVLTATIS THEOLOGIÆ IN VNIVERSItate Pariſienſi.

ANno Domini milleſimo quingẽteſimo quadrageſimo nono, die vltima menſis Iulij, fuit ſacra Theologiæ facultas cõgregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magiſtrorum noſtrorũ qui viſitauerunt & examinauerunt tredecim codices ex libro fratris Ioãnis Viguerij compoſito, & ntitulato, Inſtitutiones ad naturalem & Chriſtianam philoſophiam, maximè vero ad ſcholaſticam Theologiam, ſacrarum literarũ vniuerſaliũmque conciliorum authoritate & doctorum Eccleſiaſticorum, pręſertim D. Thomæ Aquinatis eruditione cõfirmatæ, Eccleſiaſtis omnibúſque animarum curam gerentibus admodùm neceſſariæ: opera atque induſtria eruditiſsimi viri fratris Ioannis Viguerij Granatenſis, apud Tholoſam prædicatorum ordini adſcripti, ſacrę Theologiæ doctoris ac profeſſoris in eiuſdem ciuitatis academia. Sacra Theologiæ facultas non impedit quin prædictus liber imprimatur.

De mandato dominorum Decani & magiſtrorum noſtrorum ſacræ facultatis Thelogiæ in vniuerſitate Pariſienſi. *Sic ſignatum,*

FOVRNIER.

IOANNES VIGVERIVS

GRANATENSIS, THEOLOGVS, AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI REIPVBLICÆ GRANATENSIS,

Ciuibúſque ſuis vniuerſis, gratiam, pacem, & ſalutem.

MIHI ſemper, magnifici Patres, ſapientiſsimíque viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque noſtrum non ſibi duntaxat, verùm etiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris eſſe natum. Vnde cum diu multúmque cogitaſſem, qua ratione poſſem apud vos ciues meos, ampliſsimóſque patres id teſtari vnum hoc ſuccurrebat, poſſe me in qua eſſem verſatus diſciplina, ex ea aliquid promere, quod poſſet eſſe multis non ingratum; ſed tamen quod veſtra iſta luce, ſplendore iſto veſtro planè indignum videretur: Itaque anceps hic hærebam, variáſque in partes animus trahebatur noſter. Huc ſtudio patriæ, parentibus, amicíſque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac noſtræ imbecillitatis conſcientia nos vocante. Nec vmquàm (mihi credite) in animum induxiſſem quidquam ad vos ex hac noſtra officina mittere, niſi me duo ad id ſupra modum impuliſſent. Primum conſiderabam maximam eſſe veſtram prudentiam, pietatem, humanitatem, & diſplicere poſſe nihil, quod animo pio & ſyncero in Eccleſiæ dei gaZophylacium inferretur. Deinde nõ parum nos huius ſæculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quam immenſa ſint, eàque innumerabilia volumina, ex quibus tamen ſemper diſcatur, ſed numquàm ad finem perueniatur ſcientiæ. Id quod nos perpetuò habuit peſſimè, illuſtriſſimi patres, animúmque noſtrum multoties excitauit: vt ſi tanden poſſet malo iſti nimis communi iri obuiam, quod in nobis eſſet præſtaremus. Quare cùm adnimaduerterem multos quidem libros ab optimis quibuſque, eruditiſsimiſque viris de rebus diuinis eſſe conſcriptos, ſed qui mole ſua, prolixitate opinionum in his adductarum varietate, ſepe etiam contrariis pugnantibus, obſcuriſſimíſque diſputationum mæandris, egrè poſſent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò vero nec perlegi quidem, niſi maxima capitis vertigine, & grauiſſimo ætatis non dicam teneræ, ſed ſenilis diſpendio: tentandum putaui quid in hac parte noſtræ poſſent vires. Periiſſént ne mihi tot & tanti in rem literariam, præſertim autem in Chriſtianam philoſophiam impenſi labores? Quod ipſum aggreſſurus nolui committere, vt ad quas ſcyllas multos feciſſe naufragium cernerem ad eas nauis noſtra allideretur. Igitur certiſſimi recentiorum lapſum non aliunde quàm ab ignoratione dialecticorum, phyſicorum, moralium, & aliarum, id genus diſciplinarum eſſe perfectum: quantum in nobis fuit, ſtuduimus ne quæ futuro theologo exiſtimaremus neceſſaria fore aut vtilia eorum hic aliquid deſiderari meritò poſſet. Sed locum hunc prætermittere non poſſum, Chriſtiani patres, ſine maximo dolore, dum reputo quàm intrepidè omnes, quam illotis (vt aiunt) manibus ſacras ſcriptiones hodie attrectent. Dicas rem eſſe tenuem, facilem, expoſitam omnibus, non metaphyſicè, non phyſicè, non ethicè, non denique dialecticè imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epiſtolas, ipſi D. Petro ab apoſtolorum choryphæo abſtruſiſſimas, ſic tractant, in eas ſic cõmẽtantur

Digitized by Google

meditantur,ſcribunt : vt bellos illos ſcriptores dicas interim vſque ad tertium cælum raptos, ob ore ipſiſſimi authoris enarrationem obſcuriorum locorum excepiſſe. Nec ſat habent miſeri illi tenebriones præbere ſe diabolo ludificandos,niſi etiam ſuis præſtigiis & ſeis verborum alios nitantur in ſuos laqueos pellicere. Non ſartores,non cerdones, non calligarios non veſtiarios,& cæteros id genus,ad verſenda,hoc eſt prophananda cæleſtis philoſophiæ myſteria, ſed & agricolas,& bubulcos,opiliones,ac ipſos denique ſuarios,ad turbandos fontes limpidiſſimos inuitant. Quæ Dei optimi maximi benignitas per ſpiritum ſanctũ in ſanctiſſimas puriſſimásque aliquot ſelectorum mentes infudit,ea vt triuialia in omnes omnium linguas transfundenda,omni idiomate legenda,interpretanda, atque explicanda, confidenter aſſeuerant. Quid plura? idiotis quibuſuis ac mulierculis interpretandi tribuũt prouinciam,adeo vt quamuis,ipſo D. Hieron. authore,in republica bene conſtituta quod medicorum eſt promittant medici,tracténtque fabrilia fabri; ſolum tamen prophetias, legem, ac euangelium declarandi munus ſit quod ſibi paſſim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc ſenex, hoc ſutor,hoc lanificus, hoc ruſticiſsimi quique inuadunt ac temerant: de ſacris ad ſtiuas diſſeritur,loci non intellecti adducuntur. Quicquid ſuggerente diabolo in mentem venerit,lex Dei exiſtimatur. Adde quòd diſertuli illi,ex quibus hi ſua hauſere ſibi miris modis blandiuntur: dum compoſita ad hoc ipſum oratione nouos intellectus in ſacris proferunt. Quaſi verò res magna ſit,graue dicendi genus & non abiectiſsimum,quamtumuis clara theologiæ axiomata in ſuum ſenſum torquere. Proh dei optimi maximi fidẽ! Hinc errores,ſchiſmata, hinc hæreſes,& pugnantia ſecum dogmata,hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat: diuinus cultus ſpernitur. Quæ fuerunt certa,ſtabilia,fixa, dubitantur,ruunt,euelluntur. Juſta ac recta omnia concutiuntur, vt iam pleroſque naturali & ſuper nos ſignato lumine deſtitutos,videas ſine lege,ſynder eſi,conſcientia,ac (vt vno verbo dicam) ſine deo Lucianorum more ferri,peſsimas quáſque ſectas renouantes & gigantum æmulos deo ipſi indicentes bellum, quæ monſtra omnia non aliunde piorum doctorúmque iudicio cenſenda ſunt prodire,quàm ex liberaliũ diſciplinarũ inſcitia & neglectu. Sanè fieri omnino non poteſt,vt quis earum ignarus,falſum à vero,obliquum à recto, malum à bono,impurum à puro,ſanctum ab immundo diſcernere vllo modo poſsit. Cui morbo ipſe pro mea parte occurrere cauſámque eius ſerpentẽ cupiens præſcindere: En vobis,prudentiſsimi patres,ciuéſque mei chariſsimi,inſtitutiones ad omnes liberales diſciplinas non minimũ familiares offero,& Chriſtianæ fidei rudimenta quæ hominem ad ſuiipſius ac dei eloquiorumque eius rectam notitiã & ſine ambagibus perducãt. Quæ omnia ita cõgeſsi, vt reſecatis opinionibus,problematibus admiſsis nullis nihil non ex ſacris bibliis ac ſanctorũ orthodoxorúmque patrum monumentis compilarim. Idque hunc in finẽ me feciſſe velim exiſtimetis,vt iis inſtructus generoſus animus,diuinorum ſermonum intellectum conſequi,hæreticorum tela retorquere,cæteróſque tutò & ſine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hęc vnuſquiſque meditetur,hæc amplectatur,ſecundum hæc viuat: ſentiet opinor,nõ ab inſtituto fine nos procul abfuiſſe. Atque hoc quidquid eſt operis,venerandi patres,vniuerſique ciues mei, vobis ob eo dicatum putetis, qui & ſi veſtri nominis ſtudioſiſsimus, & cupiat hîc liberos veſtros inſtitui, excoli,exornari idque vt cùm immenſæ iſti apud vos annonæ,granorũ,cæterorúmque temporalium bonorum fertilitati,ſpiritualiũ bonorũ prouentus reſpondeat: tum vt illi ab huius ſæculi fluctuãtibus erroribus immunes,& cõſtantes in fide & actuoſi in bonis operibus permaneãt. Hácque ratione vitã illam eternam omnes nos aſſequamur, per Chriſtum ſeruatorem, cui benedictio, honor, ac poteſtas in omne æuum. Valete, ac proſperè agite.

Lectori Chriſtiano Salutem.

EN habes, Chriſtiane lector immenſos noſtros labores, iamdiu iis qui in ſolidam illam ac vere catholicam D. Thomæ Aquinatis Chriſtianam philoſophiam amplectuntur, deſideratiſsimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinúſque vir, Theologis voluit eſſe in manu, Epitomē ſeu manualem quendam. Certè quæ ab eo fusè obſcutéque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili diſputata ſunt, eorū hîc inuenies prætermiſſum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, ſed alio atque ille ſtylo & huic noſtro ſæculo familiariori magis præſtare ſtuduimus. Nec eas ſolùm velim hic à nobis expectari, quas nos inſtitutiones vocamus. Sanè cùm ſacrum D. Tho. corpus in noſtro Tholoſano cœnobio conditum ſit, pro eo amplius nos teneri ſentiebamus. Curauiſmúſque ſedulò ne quod in ſua illa abſolutiſsima ſumma diuiniori cōmentatione diſſeruit atque reſoluit, eorum hîc, ſed potiſsimùm quæ in ſcholis cōtrouertuntur prætermitteretur aliquid: Atque labores hos noſtros vel vno hoc nomine putem ſatis iri commēdatum: quòd catholicæ fidei eccleſiaſticorúmque placitorum plena ſint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipſum ex omni ſacrarum literarum penu, tum grauibus locis, tum rationibus validiſſimis, ſuſtinere nullo negocio ac rueri cuiuis videri merito poſſimus: reiectis etiam eccleſiomaſtigum technis, & machinis, quibus eccleſiam Dei nituntur euertere, retuſis ac omnino diſſipatis. Quid multa? Auſim hîc, modeſtè tamen & ſine vlla animi elatione polliceri, quæ ab aliis Chriſti gregē ſolicitè tuentibus fuſiſſimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus ſunt diſſerta, eorū fere hic deſiderari nihil: adeò vt huius noſtri manualis percepto ordine ſanè methodico, ac prope longè facillimo, indice nullo (quanquàm & indicē, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) ſtatim in manu omnia habeas, eáque nō cōtrouerſa nō diſputāda, nō agitāda: ſed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco non temere (vt nobis videtur) dicendum putauimus, Itaque ſcito nos ab anima, vt quæ ſit certioris & iucundæ magis cognitionis, itémque cùm ad hominis tum ad Dei notitiam, eiúſque myſteria cognoſcenda plurimum conducat, exorſos: eius ſubſtantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæque illi accidant omnia ea expoſuiſſe rationem, vt vegetatiua primum, ſenſitiua alterum, tertium rationalis ſibi locum vendicet. Huius poſtremæ partis tres fecimus, intellectum agentem, poſsibilem, & voluntatem. Ex quarum actionibus ſpeculatiui & morales habitus, iíque tam boni quàm mali, virtutes nimirum & vitia proficiſcuntur. Quæ omnia ea proſequimur ſerie, ea tractamus diligentia, vt neque virtus, neque vitium poſsit vllum dari, quod non ſit in ſuo quoque loco commodiſsimè deſcriptum: Neque verò quæ in hominis induſtria poſitæ ſunt virtutes, eas ſolas ſumus proſecuti: ſanè & quas Græci θεοπνεύστας appellant ſpiritus ſancti numine inſpiratas, omniáque eius dona & chariſmata oratione ſtuduimus aliqua ex parte complecti. Et quia per

hæc ad beatitudinem veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, eſſentiali ſimul & accidentali, animæ & corporis, necnon de eius dotibus & aureolis abundè multa artexuimus. Hæc ſequūtur leges, Naturalis, Diuina poſitiua, humana, peccati, & mēbrorum. Sub diuina vererem & nouā ſiue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & cęremonias ſpectant pręcepta. Item ſacramēta, ſacramentaliáque omnia, & vim energiámque eorū. Nec minus diuinarū perſonarū proceſſiones, Trinitatē, & indiuiſam vnitatē, eſſentialia attributa, notiones, proprietates perſonales. Necnō diuini verbi incarnationē, humani generis redēptionem, ac denique certam in Chriſto reſurrectionē, non oſcitanter (aut prorſus noſter nos fallit labor) ſumus cōſectati. Nouiſſimo loco de nouiſſimis, hoc eſt, de Antichriſto perditionis filio, poſtremo iudicio, vltima bonorū & malorū mercede, & cæteris id genus, quod in Enchiridiū viſum dictu eſt optimū, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprōpta ſint locis, poſsis (ſi cuiuſuis loci ampliorē commērationem deſideres) eā ex authoribus ipſis petere. Neque interim quis miretur Enchiridiū à nobis dici, quod ad iuſti voluminis aſſurgit magnitudinē. Is velim ſic cogitet, hic nō in vnam ſolùm rhetoricem, non in phyſicā, aut aliquu aliam philoſophiæ partē: ſed & in omnes totius philoſophiæ partes, ac in ſupremum illū omniū doctrinarum colophonē Theologiam, tradi inſtitutiones. Siquidē facturi rerum Chriſtianarum interpretationem, neceſſariò præfanda quædā duximus, quæ ab ipſis philoſophiæ principiis exiſtimauimus reperēda: tum quòd videretur nephas, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tū quòd omnibus in rebus animaduerto id eſſe perfectum, quod ex omnibus ſuis partibus conſtat. Itaque de vi dialectica, & metaphyſices, quæ viderētur ſatis alioquin obſcurius à cæteris & intricatius ſcripta, ſumus præfari. Quæ ſi noris, aut ſi fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus ſolidiorem animæ cibum, ſanam, ſynceram, ac omnino cæleſtem Philoſophiam haurire poteris. Nec te pigebit operę (vt ſpero) in verſando hoc labore noſtro collocatę. Eo perlecto auſimus aſſeuerare, non D. Thomam duntaxat, ſed & omnia in ſacris tibi fore magis familiaria & tempore non ita multo inter præſtātiſſimos quoſque theologos te iri numeratum. Quare adeſto alacriter, nocturna diurnáque manu verſato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Iſtos impudentiſſimos eccleſiomaſtigas confutare nullius tibi negocij videbitur. Quæ in eccleſiaſtæ, conſolatore, confeſſore, monitore, Epiſcopo, preſbytero, cardinali, & cęteris eccleſiaſticæ hierarchiæ ordinibus, officiis, ac ſtatibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam non cogaris tot & tantis onerari voluminibus: ſed vnus hic manualis tibi facere queat ſatis. Bene vale Chriſtiane lector. Sunt in manibus noſtris in D. Paulum alia non pauca: quæ, ſi hęc à te ſenſerimus non contemni, breui accipies, faciemus. Iterum Vale.

EORVM QVÆ APVD HÆRETICOS SVNT IN CONTROVERſia, ſimúlque Eccleſiaſticarum aſſertionum Index.

De libero hominis arbitrio poſt peccatum. fol. 77.
De libertate & ſeruitute peccati & iuſtitiæ. 82.a
De inſtinctu ſpiritus Lutheranorum non ſequendo. 315.b
De bonis operibus. 101.a
De inuocatione ſanctorum. 156
De ſanctorum adoratione. 161
De imaginum adoratione. 162
De canonizatione ſanctorum. 261.a
De baſilicis ſanctorum. 647.a
De votis monaſticis. 167
De cælibatu clericorum. 625
De laude & cantu eccleſiaſtico. 172.b
De cæremoniis eccleſiæ. 646. & ſeq.
De exarciſmis. 643
De aqua benedicta. 644
De templorum conſtructione & ornatu. 647
De iuramento licito & illicito. 169.a
De ieiunio quadrageſimali. 210b.c
De delectu ciborum. ibidem.
De gratia Dei. 229.e
De auxilio ſpeciali. 237
De merito 239.c
An prima gratia & peccatorum remiſſio mereri poſſint. 241.a
De requiſitis ad meritum. 241.b
De baptiſmi applicatione. 370.d
De fide. 243.a
De fiducia hæreticorum. 245
De fide informi & formata. 246.b
De articulis fidei. 248.d
De iuſtificatione fidei. 264.b
De requiſitis ad iuſtificationem impij. 245.a
De hæreſi & hæreticis. 275.a
De hæreticis coercendis. 272.b
De cauſa & origine hæreſis, & hæreticorum. 276.b
De verſutiis hæreticorum. 276.c
De correctione fraterna circa hæreticos. 298.a
De ſenſibus ſacræ ſcripturæ. 339.c
De euangelio & eius per eccleſiam approbatione. 346.b & ſeq.
De teſtamenti definitione. 346
De virtute ſacramentorũ ex opere operato. 405.406
De ſacramento baptiſmi & eius materia. 367
De obligatione ex baptiſmo procedente. 371
De baptiſmo paruulorum. 373.a
De ſacramento Confirmationis. 381.a
De veritate ſacramenti Eochariſtiæ. 395.a
De adoratione Chriſti in Euchariſtia. 398.a
De ſacrificio Miſſæ. 401.a
De his quibus prodeſt Miſſæ ſacrificium. 405.a
De valore Miſſæ. 408.b
De miſſis priuatis. 407
De miſſa pro pluribus dicta. 409
De communione ſub vtraque ſpecie. 91. 92
De miniſtro euchariſtiæ. 475.a
De ſacramenti pœnitentiæ inſtitutione. 481.a
De contritione. 486.a
De timore ſeruili. 318.f
De confeſſionis neceſſitate. 490.c
De ſatisfactione. 501.a
De reatu manente, dimiſſa culpa. 502.b
De loco ſatisfactionis. 506.d
De limbis & receptaculis animarum. 508.c
Do purgatorij exiſtencia. 507
De purgatory loco & pœnis. 531.a
De liberatione animarum à purgatorio. 533.a
De pœnis damnatorum. 539.a
De reali igne inferni. 537
De ſacramento extremæ vnctionis. 583 a
De primatu Petri. 589.a
De ſuſcipientibus ſacramentum ordinis. 592.a
De clauibus eccleſiæ. 593.a
De excommunicationis effectibus. 600.a
De abſolutione. 605.a
De indulgentiis. 606.b
De theſauro eccleſiæ. 608
De his qui indulgentias concedere poſſunt. 613
De valore indulgentiarum. 610
An indulgentiæ tantũ valeant quantũ ſonant. 611
De his quibus proſunt indulgentiæ. 613
De obligatione legis humanæ. 652
De quæſtio. & difficultatũ determinatione. 654.655
De ſepulturæ ritu, & cæremoniis. 535
De peccato originali. & deinceps. 707.c
De ſubitanea & improuiſa morte. 720

EORVM QVÆ AD INTELLIGENTIAM ET DECLArationem Euangeliorum Quadrageſimalium Eccleſiaſtis ſubſeruiunt, Index.

Feria quarta Cinerum.

Super verbo, Cum ieiunatis, quæri poteſt quid ſit ieiunium, & an, ac quando, & quomodo teneamur ieiunare: & cum textus nihil de hoc dicat, & hodie inchoentur ieiunia: ideo oportet ex aliis locis ſacræ ſcripturæ perquirere, de præmiſſis ad plenum habes. fol. 210. & deinceps.

Feria quinta Cinerum.

De Centurione, quia Luc. 7. habetur, quòd miſit ſeniores non æſtimans ſe dignum, &c. poterit tractari materia de orationum ad ſanctos directione, vt habetur fo. 155. & ſeq.

Feria ſexta Cinerum.

De dilectione inimicorum, vt habetur fol. 286.

Sabbato Cinerum.

Super illis verbis, Circa quartam vigiliam noctis. & infra, Putabant phantaſma eſſe. Cum quarta vigilia noctis repræſentet perſecutionem Antichriſti: ideo poterit tractari materia de Antichriſto, de eius nomine, origine, progreſſu, regno, bonorum perſecutione, ac conſolatione, prout habetur fol. 791. & deinceps.

Dominica prima.

Super illis verbis, Vt tentaretur à diabolo, poteſt tractari de impugnatione dæmonum, cur eam permittat Deus. de his, fol. 69 70. a. & deinceps. & fol. 65. & ſuper illo verbo, Vade retro ſatana, de familiaritate cum dæmonibus non habenda. fol. 67. ante a. & fol. 175. 176.

Feria ſecunda Dominicæ primæ.

De iudicio generali. Cur illud ordinauerit Deus, de vniuerſali citatione, de loco iudicij, de miniſtris congregationis. fol. 784. 785. tempore. 786. 787. de hora. 736. 737. & an citatio & reſurrectio reperiet aliquot in hac vita mortali. ibidem. 736. et 737.

Feria tertia Dominicæ primæ.

Quia eo die legitur Euangelium de eiectione vendentium, quæ hiſtoria recitatur feria 2. dominicæ 4. ideo fieri poterit perſecutio materiæ iudicij generalis, de diuerſa citatione, de ſingulari diſcuſſione, de ſententia bonorum & malorum, & eius executione, vt habetur fol. 739. vſque ad finem libri.

Feria quarta Dominicæ primæ.

Super illis verbis, Volumus à te ſignum videre, poteſt tractari materia de miraculis miraculum, quid ſit miraculum, & quomodo poſſit diſcerni verum à falſo, ac quo modo Deus operetur in miraculis ad tactum reliquiarum & ſudariorum ſanctorum. fol. 235. & deinceps.

Feria quinta Dominicæ primæ.

Super illis verbis, Qui facit peccatum, &c. poteſt tractari materia de libero arbitrio, quid, & an ſit, ac in quo conſiſtat, & an ſit cum peccato mortali, & de ſeruitute & libertate peccati & iuſtitiæ, vt habetur folio 77. a. & deinceps.

Feria ſexta Dominicæ primæ.

Super illis verbis, A quacunque detinebatur infirmitate, qua piſcina figurabat ſacramentum baptiſmi, poterit tractari de ſacramento baptiſmi & eius materia, forma, neceſſitate, iteratione, ac effectibus: necnon de baptiſmo paruulorum, prout habetur fol. 256. 257.

Sabbato Dominicæ primæ.

De transfiguratione quæ ſignificabat gloriam animæ & corporis, poterit tractari materia de beatitudine eſſentiali, accidentali, dotibus corporis, & aureolis, de quibus fol. 321. & deinceps.

Dominica ſecunda.

Super illis verbis, Miſerere mei domine fili Dauid, &c. poteſt tractari materia de contritione, & de tempore ac effectu illius, prout habetur fol. 486. a

Feria ſecunda dominicæ ſecundæ.

Super illis verbis, In peccato veſtro moriemini, quæri poteſt, an omnes morientes in peccato, damnentur: & tandem deſcendere ad peccata venialia & purgatorium, an, & vbi ſit: & quas pœnas patiantur ibi animæ, & quibus modis poſſunt liberari. fol. 507.

Feria tertia dominicæ ſecundæ.

Super illis verbis, Super cathedram Moyſi, poteſt tractari materia de poteſtate ſucceſſorum D. Petri, & Apoſtolorum. fol. 654. Declarationem illorum verborum, nolite vocari Rabi, habes fol. 734 735.

Feria quarta dominicæ ſecundæ.

Super illis verbis, Aſſumpſit duodecim diſcipulos ſuos ſecretò, &c. poteſt tractari materia de ſigillo ſecreti & confeſſionis, prout habetur fol. 500. & deinceps.

Et ſuper illis verbis, Dic vt ſedeant. poteſt tractari materia de ambitione. fol. 198. a. & fol. 675. vbi etiam tractatur de pluralitate beneficiorum.

Feria quinta dominicæ ſecundæ.

Super illis verbis, Sepultus eſt in inferno, poteſt tractari materia de receptaculis animarum, de limbo patrum, inferno, ac pœnis damnatorum ante iudicium & poſt, prout habetur fol. 509. 535. a. & ſeq.

Feria ſexta dominicæ ſecundæ.

Super illis verbis, Hic eſt hæres. &c. poteſt tractari materia de cognitione hæredis, & de ingratitudine, de qua fol. 186. c

Sabbato dominicæ ſecundæ.

Super illu verbu, Quāſi mercenarij, &c. poteſt tractars quomodo contritio procedens à timore ſeruili, eſt bona fol. 318. 319. a. Item de gradibus pœnitentiæ & quomodo comprehendat ſex actus fol 478. 479. a

Dominica tertia quadrageſimæ.

Super illis verbis, Et illud erat mutum, poteſt tractari materia cōfeſſionis, de eius quidditate, neceſſitate, effectibus, & conditionibus. fol. 489. & ſeq.

Feria ſecunda dominicæ tertiæ.

Super illo verbo, Nemo propheta, &c. poteſt tractari materia de prophetia, quid ſit, & qui dicantur prophetæ, & quæ requirantur ad prophetam, & quomodo dicēs ſe prophetam probare debet, & de diſcretione verorum prophetarum à falſis, ac etiam de honore prophetis exhibendo. de his fol. 231. a. & deinceps. Item an Chriſtus fuerit propheta. fol. 752. c

Feria tertia dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Si peccauerit, &c. poterit tractari materia de correctione fraterna, & de triplici eius proceſſu, ac de monitionibus generalibus, & de his qui in illis non comprehenduntur, prout habetur fol. 297. & ſequen.

Super illis verbis, Sicut Ethnicus & Publicanus, poteſt tractari de excommunicatione & eius effectibus. fol. 599. & ſeq.

Feria quarta dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Honora patrem tuum, &c. poteſt tractari de cura parentum erga filios, & de honore parentum, vt habetur fol. 182. & ſeq.

Feria quinta dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Socrus autem Simonis, poteſt tractari materia de cælibatu ſacerdotum, prout habetur fol 454. 455. & ſequen.

Feria ſexta dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Veri adoratores, &c. poteſt tractari materia de triplici adoratione, prout habetur fol. 154. b. & 161.

Sabbato dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Adducunt, &c. poteſt tractari materia de adulterio fol. 217. b.

Dominica quarta quadrageſimæ.

Super refectione abſque vino, poterit tractari de ſobrietate & ebrietate. fol. 214. 215. a. & de communione ſub ſpecie panis duntaxat, vt habetur fol. 391.

Feria ſecunda dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Eiecit ementes. &c. poteſt tractari de mercatoribus ſpiritualibus, ſiue de ſimoniacis, prout habetur fol. 179. c. & deinceps. Item de fraudulētia mercatorum temporalium, prout habetur fol. 143.

Feria tertia dominicæ quartæ.

Super illo verbo, Mea doctrina, &c. poteſt tractari de multiplici ſciētia Chriſti. fo. 753. 754. & deinceps. Et ſuper illis verbis, Qui à ſemetipſo loquitur, propriam gloriam quærit, poteſt tractari materia de hæreſi & hæreticis, & de eius origine, cognitione, ac verſutiis hæreticorū, prout habetur. fol. 274. 275. a. & deinceps.

Feria quarta dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Quis peccauit, poteſt tractari quæſtio, An vnus puniatur pro peccato alterius, & an filij pro peccatis parentum, & an omnia mala pœnæ immittat Deus propter peccata. de his fol. 696. 697.

Feria quinta dominicæ quartæ.

Super verbo, Defunctus, &c. tractari poteſt de ſolennitate ſepulturarum, fol. 535. Et ſuper verbo Vidua, de conſolatione deſolatorum propter mortem amicorū, vt habetur fol. 722. Et ſuper verbis, Qui portabant ſteterūt, de quatuor portitoribus peccatorum ad infernum. fol. 716

Feria ſexta dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Lazarus amicus noſter dormit, poteſt tractari de triplici morte fol. 714. 715. Et ſuper verbis, Lachrymatus eſt, de fletu in morte amicorum, fol. 725. Et ſuper illis verbis, Ligatus manus & pedes, &c. de ligamine peccatorum poſt contritionem, ad cōfitendum, reſtituendum, & ſatisfaciendum, de reatu manente deleta culpa, de his per ordinem fol. 491. 492. a. & fol. 131. b. & fol. 501. 502. c. & deinceps. Et ſuper illud, Soluite de clauium poteſtate. fol. 593. & deinceps.

Sabbato dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Vos ſecundum carnem iudicatis, poteſt tractari de iudicio temerario & ſuſpicione. de quibus fol. 135.

Dominica in paſſione.

Super verbo, Quis arguet me, &c. poteſt tractari materia de blaſphemia, de qua fol. 279. b. Et ſuper illis verbis, Si veritatem, &c. poteſt tractari de triplici veritate. fol. 189. Et ſuper illis verbis, Ego gloriam meam nō quæro, poteſt tractari de inani gloria. de qua fol. 199. 200. c. Et ſuper illis verbis, Si quis ſermonem meum ſeruauerit mortem non guſtabit in æternum, de efficacia uerbi dei.

Feria ſecunda dominicæ in paſſione.

Super illis verbis, Modicum tempus vobiſcum ſum, & vado (ſcilicet per mortem) ad eum qui miſit me. Hæc verba poſſunt de quolibet verificari, & ideo quilibet ſe debet præparare ad mortem, propter quatuor rationes quæ ponuntur fol. 716. Modus autem ſe præparandi ad mortem ſcribitur fol. 718. 719.

Feria tertia dominicæ in paſſione.

Super illis verbis, Nolebat in Iudæam ambulare, &c. poteſt tractari quæſtio, An liceat epiſcopis & curatis gregem deſerere. de his fo. 664. 665. Et ſuper illis verbis, Dixerūt autem fratres eius ad eum, poteſt probari perpetua virginitas D. Mariæ matris Dei, & reprobari error Vigilātij & Eluidij prout habetur fo. 657 & deinceps.

Feria quarta dominicæ in paſſione.

Super illis verbis, Oues meæ vocem meam audiunt, & ſequuntur me, poteſt dici, quòd vox Chriſti eſt vox eccleſiæ & prælatorum, iuxta illud: Qui vos audit, me audit, &c. Ideo oportet audire eccleſiam in omnibus, etiam in ſacris literis non ſcriptis fol. 347.

Et ſuper illius verba, Quod dedit mihi pater, &c. poteſt tractari de cõmunicatione eiuſdem naturæ numero cum eſſentialibus, vt habetur ſol. 734. 735. b. & deinceps. Et pro declaratione illorum verborum, Pater in me eſt, & ego in patre. vide ſol. 735. 736.

Feria ſexta dominicæ in paſſione.

Super illis verbis. Quid facimus, &c. poteſt tractari de timore mundano. de quo ſol. 194. 195. Et ſuper ibit verbis, Cayphas cum eſſet Põtifex anni illius, prophetauit, hoc eſt vera futura prædixit, licet non eſſet propheta, vt dicitur ſol. 231. 232. Et ex prædictis appatet, quòd dignitas ſiue poteſtas eccleſiaſtica non perditur per peccatum mortale, contra Vualdenſes.

Sabbato dominicæ in paſſione.

Super illis verbis, pater clarifica filium tuum, &c. poteſt tractari de oratione Chriſti, quem debemus imitari, & ſic orare, & tãdem de orationis quidditate, neceſſitate, loco, & tempore, ac depetendis in oratione, effectibus, & conditionibus bonæ orationis, de quibus diffuſè ſol. 149. & ſequen.

Dominica in Ramis.

Super illis verbis. Alij cedebant ramos de arboribus &c. poteſt dici quod Chriſtus non ſolum voluit honorari corde, voce, & corpore, ſiue de ſubſtantia propria, ſed etiam de aliena. & ita nunc debet honorari à nobis, non rapiendo, ſed reſtituendo ablata & malè detẽta. & ſic poteſt tractari materia de reſtitutione, prout diffusè habetur ſol. 125.

Feria ſecunda Ramorum.

Super illo verbo, Fur erat, poteſt fieri proſecutio materiæ reſtitutionis, vt in loco præallegato, vel inchoari materia de ſacramento Euchariſtiæ.

Feria tertia Ramorum.

Poteſt tractari de materia, de ſacramento Euchariſtiæ, quod eſt menſa ſpiritualis, quam præparauit nobis deus, de qua gratias agere debemus. vt habetur ſol. 409 410. Et poſtquam dictũ fuerit de velamine ſacramenti, de quo ſol. 394. b. & deinceps, poterit prædicari de veritate ſacramenti, vt habetur ſol. 395. deinde ad excitandum populum ad deuotionem ad tantum ſacramentum, poterunt explicari quatuor rationes, quæ habentur ſol. 411. & 412. per totum ſol.

Feria quarta Ramorum.

De præparatione ad dignam communionem, prout habetur ſol. 416. 417. & ſeq.

Feria tertia poſt Paſcha.

De pace, vt habetur ſol. 290. & ſeq. & deinceps.

In die D. Ioſeph.

Poterunt enarrari quæ de eo habentur de matrimonio ipſius cum diua Virgine, & de eius virtutibus, & præmio ſol. 772. 773. & ſeq.

In annunciatione dominica.

Poterit declarari myſterium incarnationis Chriſti, vt habetur ſol. 304. c. & deinceps. Item Euang. Miſſus eſt, vt habetur ſol. 747. & ſeq.

Si alia pro intellectu & declaratione prædictorum aut aliorum euangeliorum aut epiſtolarum quæ leguntur in eccleſia per anni circulum, Eccleſiaſtes deſideret, ad indicem alphabeticum recurrere poterit.

INDICIS EORVM QVÆ TRACTARI POSSVNT in concionibus quadrageſimalibus, finis.

INDEX EORVM QVÆ IN HOC LIBRO TRACTANTVR.

ABominatio quid ſit. fol.286
abiurationis hæreſis forma.274.275.in princ.
Abraha fides commendatur ex effectu 891
abraha cur ſit data circuncisio 8-5
[a]bra[h]æ paternitas duplex 886
[a]braham dicitur pater dupliciter ibid.
[a]bſolutia copula & ampliatio differunt 51.52.b
[a]bſolui copulam à tempore quid ibid
[a]bſolutio ſacramentalis quid requirat 479.480
[a]bſoluere à peccatis quis poteſt 495
[a]bſoluere ab excommunicatione quis poteſt 605
[a]bſolui ab vna tãtum excõmunicatione quis poteſt 602.603
[a]bſtinentia quid, & quotuplex ſit 210.c
[a]bſtractio ſpecierum intelligibilium quomodo fiat 35
[a]cceptio perſonarum quale peccatum
[a]cceptio perſonarum quid ſit 135 b
[a]ccidens quid, & quotuplex ſit 39
[a]ccidens prout eſt prædicabile quid ſit 45.46
[a]ccidens nobilius ſubſtantia quod ſit 737
accidentia in euchariſtia habent vim ſubſtantia 399
accidia quid, & quale peccatum ſit 304
actio duplex, completa videlicet & incompleta 855
actio immanens & tranſiens quid 725.b
actionis dignitas vnde procedit ibid.
actor quis dicatur, & quando peccet 25.b
actus quid & quotuplex ſit 1.a
actus primus & ſecundus potentia quid 37
actus humanus & hominis quid ſint 91.b
actus voluntatis quot & qui ſint ibid.
actus primus voluntatis cur dicatur voluntas ibid.
actus imperati qui ſint 98.b & deinceps
actus genitalium non ſubiacent imperio 100
actus boni inueniuntur in peccatore ibid.
actus boni & mali qui ſint 97.98 b
actus boni infici, ſed mali non poſſunt rectificari ibid.
actus exterior & interior vnde recipiant ſpeciem & bonitatem, & quando ſunt ſub diuerſis ſpeciebus ibid c
actuum humanorum quadruplex bonitas ibid.
actus bonus, malus, & indifferens quid 104.105.a
actus bonos & malos quid conſequatur 112.b
actus intellectus, voluntatis & appetitus cõſequuntur diſpoſitio & habitus. ibid.c
actus virtutis duplicem bonitatem habet 192.a
actus habens ſpeciem mali quomodo ſit bonus 617
actus meritorio tria reſpondent 606.b
actus factus ex voto melior quàm ſine 167
Ada perfectio in primo ſtatu 703
adami ſcientia 706
adam in primo ſtatu non vidit diuinam eſſentiam 705.706
adam impoſuit nomina rebus ibid.
adam decipi non poterat in illo ſtatu ibid.
Adam duplex 904
ada dominatio in illo ſtatu 706
admiratio quid ſit, & quæ admirari poſſint 176.a
admiratio quid ſit.cap.1.§.11.ver.3. fol.32
admiratio vnde procedit 236
qui Adoptatur in filium, conformetur vero filio eius in donis. 965
adoptio duplex 965
adoptio quid & quotuplex ſit 611
adoptio diuina & humana differunt 746
adorandi Deum modus 821
adoratio imaginum prohibita 832.833
adoratio quid & quotuplex ſit, & quomodo ſancti & imagines adorentur 161.b
adorationis euchariſtia modus 475.476.a
adulatio quid, & quale peccatum ſit 189
adulterium in quibus grauius eſt 217.b
adulterium ſpirituale 860
adulterium vinculum matrimonij non ſoluit 634.d
adulterare verbum dei quid ſit 122
aduocatorum peccata 238
aeromantia quid ſit 175
Ægiptus pro peccatoribus confuſibilibus 834
Æqualitas inter quos verſatur 851
Æquitatis ratio 849
æſtimationis falſa cauſa oſtenditur 848
affabilitas & amicitia idem ſunt 188
affectus huius ſeculi eſt filia luxuria 216.217.c
affectum ſuum per dolorẽ D.Paulus tripliciter exaggerat. 973
affectus D.Pauli ad Gentem Iudæorum 972
Ætas reſurgentium 886
Ætas requiſita ad profeſſionem religio 678
adulti cur ante Baptiſmum ſunt inſtruendi 372
aliquid tripliciter cognoſci poteſt 955
affinitas quomodo cõtrahatur & dirimat matrimoniũ 630
agilitas Beatorum vnde procedit 329.a
agonia quid ſit.c.1.§ 11.ver.3.fol. 31
agonia quomodo fuit in Chriſto 761
albedo ſeparata non poteſt eſſe niſi vna quæ eſt vniuerſalis, & intelligibilis actu. 10.c
aliquid tripliciter auerti à Deo 969
altaria ante templi ędificationem erecta erant 999
ambitio quid, & quale peccatum ſit 198
amantium mos 968
amicitia quid, & quotuplex ſit 188
amor ſui.eſt filia luxuria 216
amor mercenarius ſemper eſt malus 319
amplexus mulierum quando eſt peccatum 95.ante f
an adam in primo ſtatu ſomniaſſet 706
analogum quid ſit 340
ancilla bonæ conditiones 695
angelus quid ſit 60
angelus non habet intellectum agentem 61
anathema quid 973
animalium adoratio quando cœpta 832
angeli vnica ſpecie ſimul plura intelligunt ibid.
angeli non componunt, nec diſcurrunt 49.56
angelorum euidentia eſt clarior quàm hominum 55.56
in angelis non eſt problema 56
angeli quomodo in primo inſtanti fuerunt beati 322
angelus ab oculo corporali videri non poteſt 324
angelorum potentia executiua quæ ſit 51.a
angelorum compoſitio quæ ſit ibid.
angelus non eſt capax quantitatis continuæ nec qualitatum alterabilium, nec poteſt informare materiam aut exercere

opera vitæ in corpore. ibid.
angelus quomodo eſt in loco 63
angelis quomodo obediant corporalia 68
angeli non ſunt vbique, nec proprie in pluribus locis nec plures in eodem, nec mouentur in inſtanti, licet aliquando non pertranſeundo medium, & poſsint eſſe nuſquam 63
angelus mouens cælum eſt in oriente ibid.
angelorum eſſentia & operatio quomodo menſurentur 64
angelorum nomina 774
angelorum operationes non impediunt contemplationem 68.
angelorum creatio quando fuit 64.ante a
angelorum cognitio matutina & veſpertina & quid quotuplex ſit, & ad quæ ſe extendat 61
angeli boni ſuperiores illuminant inferiores etiam prætermiſſis mediis, non autem mali, licet loquantur ibid.b
modus & medium cognitionis angelorum ibid.
angelorum numerus & multitudo 65.a
angelorum hierarchia & chori ibi.b.
angelorum ordo duplex ibi.c
angelorum miniſterio diſponuntur omnia. 68.a
angeli adduxerunt animalia quibus præſunt, ad Noe ibid.
angeli cur dicantur intelligentiæ 48
angeli cuſtodes hominum cuius ordinis ſunt, & quando deputantur, & an deſerant eos. 669
angeli de lege non ſunt miniſtri ſacramentorum 357. a in fine.
angelorum liberum arbitrium quale ſit 84.b
angeli carent nominibus propriis licet habeant nomina officiorum 756.757
angeli erunt miniſtri congregationis in iudicio generali 783 784
annihilare eſt ſolius Dei 741.742
annihilatio, corruptio & tranſubſtantiatio differũt 542.543
anima quid ſit 2.ante a
animæ quatuor modis liberantur à purgatorio 532
anima Chriſti ad quem locum inferorum deſcendit 530
animæ diuiſio 3.a
anima vegetatiua quid ſit 45.c
animæ vegetatiuæ triplex actio. ibid d
anima ſenſitiua quid ſit. 3 a
anima rationalis quid ſit 34
anima vna duntaxat in homine 4.f
anima ſeparata tres ſolas potentias actu habet, reliquas verò radicaliter 35.d
anima in ſeparatione quæ ſpecies infundantur 37.38.c
anima rationalis habet tres potentias non alligatas organo corporeo 35
anima eſt tamquam tabula raſa, &c. 50.c
animæ quando puniantur in purgatorio. 409.410.a
animæ quomodo poſſunt ab eo liberari. 533
animarum quatuor receptacula 509
animæ purgatorij mereri non poſſunt, licet in eis expientur venialia 241.242
animabus purgatorij indulgentiæ proſunt. 614.b
animabus purgatorij tripliciter poſſumus ſuffragari 614. 615
antichriſtus an ſit malorum caput. 754
antichriſti natura non erit à diabolo aſſumpta ibid.
antichriſti figura & præcurſores ſunt mali 792
antichriſti nomina 793
antichriſtus antonomaſticè quis dicatur 794.795.ibid.
antichriſti origo & conuerſatio 793
antichriſti progreſſus & regnum 794
antichriſtus quomodo torquebit bonos. 795.a
antichriſti prodigia, mendacia 235.
antichriſti perſecutionis duratio 797 a circa finem.
antichriſti tempore bonorum conſolatio ibid.
antiquum teſtamentum poteſt dici euangelium. 347
antipodas eſſe conſtat 353 & 793
appetitus quid & quotuplex ſit, & appetituũ differentia 23 f
appetitus ſenſitiuus duplex ibid.b
appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis quomodo conueniant voluntati 24
appetitus dignitatum & officiorum quando ſit malus 199
apocrypha doctrina quæ ſint 655
apoſtaſia quid, & quotuplex ſit 276
apoſtolatus D. pauli deſcribitur 817
apoſtoli quomodo ſunt omnibus ſanctis preferendi 961
aquilonis nomine intelligitur ſtatus peccati 935
apoſtolorum ſucceſſores epiſcopi eorum poteſtatem iuriſdictionis & ordinis habent 654.d
apoſtolorum canones quot ſint 656
aquæ benedictæ effectus 644
annunciatio dominica 757
apparitio Chriſti in Euchariſtia 395
arma lucis quomodo induere debeamus 1035
auaritia quid 839
arrogatio quid ſit 631
ars notoria eſt inefficax & illicita 176,177
aſſenſus quid & quotuplex ſit 56
aſſenſus euidens quid ſit ibid.g
aſſenſus fidei quid ſit 55.d
aſtrologi non ſunt prophetæ 231.
aſtutia quid ſit 121g
athanaſij authoritas 65.ante a
attritio quid ſit, & an ex attrito quis fiat contritus 487.488
attritionis & confeſsionis diſcrimen 487
auaritia quid & quale peccatum ſit 189
audacia paſsio quid ſit 33.a
audacia vitium quid ſit 196
auditores verbi, qui 859
auditores non iuſtificabuntur, niſi factores ſint 859
auditus duplex 991
auditus quid ſit, & quod obiectum medium & organum habeat 14.f g.h.
aue, triplex expoſitio. 780
anguſtia vnde dicitur 854
authoritas gratia D. pauli pluribus modis declaratur 1050
augurium quod peccatum ſit 175.c
aureola quid, & quotuplex ſit 330
aureola virginum quibus dabitur 330.d
aureola martirij quibus datur 331.a
aureola doctrinæ quibus debetur ibid.b
aureola martirij præeminet aliis ibid.c
aruſpicium quod peccatum ſit 175
per Auſtrum intelligitur amor & charitas Chriſti 935
auxilium ſpeciale quid, & quomodo paratum eſt omni facienti quod in ſe eſt 263
B*Aptiſmi acceptio & definitio* 368
per Baptiſmum ſumus conformes morti Ieſu Chriſti 914
baptiſmus D. Ioannis, & Chriſti in quo differunt 1006
baptiſmus cur dicatur ſacramentum fidei 370
baptiſmi inſtitutio & obligatio 369
baptiſmi materia & in quibus liquoribus non perficitur. ibid.e
baptiſmi forma quæ ſit 370
baptiZare vnum plures non poſſunt ibid.
trina immerſio non requiritur ad baptiſmum ibid.
baptiſmi iteratio eſt illicita 371.a
baptiſmi neceſsitas & ceremoniæ ibid.b

INDEX.

aptiſmi dilatia an ſit licita 372.c
aptiZari debent paruuli 373.a
aptiſmus quid requirat in ſuſcipiente 374.b
aptiſmi miniſter quis ſit 375
aptiZatis cur dantur patrini 376. in fine
aptiſmus triplex. 376.b
apeiſmus effectus. 376.377.c
aptiſmus ſucceßit circunciſioni. 378.a
aptiſmi Ioannis forma 380.a
arbari qui dicuntur 823
arbarum prolixitas non reſurget 789
beatitudo quid, & quotuplex ſit 322
beatitudo formalis perfecta 323
beatitudo in quibus conſiſtit 923
beati qui dicuntur 883
beatitudo formalis eſt in deum referenda ibid.
beatifica viſionis modus. 323
beati an videant omnia ibid.
beatitudinis locus 325.a
beatitudo eſſentialis & accidentalis 327.a
beati quomodo erunt reges ibid.
beneficentia, liberalitas, & miſericordia differunt. 294
beneficiorum pluralitas quando ſit illicita 665.
bellum ſiue diſsidium triplex ſerpens antiquus ſeminauit 992
benedicere, quid 1014
benedicit quis alteri tripliciter 1017
beneficendum docet nos Apoſtolus 1018
beneficij crucifixionis veteris hominis duplex effectus 915. 916
beneficium culpa & pœna quibus concedatur 946
bellum quid ſit, & quibus vti, & quomodo, & quando bellare & ferre auxilium liceat 367
in bello qui non debent damnificari, & quando bellantes teneantur reſtituere 307.308
beſtialitas quale vitium ſit. 207.c
bigamia quomodo contrahitur, & in quo noceat. 642.c
blaſphemia quot modis committitur, & quàm graue peccatum ſit, & quomodo blaſphemus & maledicus differunt 280
blaſphemia in ſpiritum ſanctum quid ſit, & quot ſpecies habeat, & an ſit irremiſſibilis 280. 281
bona dei duplicia 816
bona quæ ſunt in abſcondito laudantur per iudicium diuinum 862
bona quæ nobis per fidem & gratiam adueniunt 895
bona duo expoſtulat Apoſtolus fidelibus 817
bona Spiritusſancti, merces ſiue effectus oſtenduntur 951
bonitas Dei 1005
bonitatis Dei contemptus, cauſa 848
bonorum & malorum finis 923
bonum eſt ex integra cauſa 49
bonum hominis quod eſt ibid. b
bonitas quid, & quotuplex ſit, & quæ ſit eſſentialis actus. c. & deinceps 102
bonitas voluntatis magis pendet à lege æterna quàm a ratione 105
bonitas actuum exteriorum redundat in interiores, & e conuerſo 105.106.b
bonitas vel malitia actuum interiorum an augeatur per exteriores, aut euentum. ibid. b
bonitatem actus quid conſequatur 111.112.b

C.

Calix triplex 390
calumniator quid ſit. 337
cæcitas Iudæorum quandiu duratura 1006
canones de iuſtificatione 884
campanæ ad quid exorciſantur 645.a
canon quid, & quotuplex ſit 654
canones apoſtolorum quot ſunt 655.656
canoniZatio ſanctorum ad quem pertineat, & quomodo fieri debeat, & cur eccleſia non ſolenniZet ſanctos antiqui teſtamenti. 261
cantus vocalis eſt laudabilis 272
cardinalatus officium à Deo inſtitutum, in quo conſiſtat, & quam dignitatem habeat, & perfectionem requirat. 662. 663
carceres infringere, & ab eis fugere an liceat reis. 137.c
charitas quid ſit, & quomodo data ſit angelis ſecundum proportionem naturalium, & non hominibus. 383.c
per charitatem qualiter erga Deum nos pluribus modis habere debeamus. 1014
charitas qualiter ſit inimicis exhibenda pluribus modis oſtenditur. 1014
charitas duas habet actus. 1026
charitas prima radix meriti 241
charitas eſt forma virtutum. 244
charitas quomodo per quodlibet peccatum mortale corrumpitur 263
charitatis viæ quo ad actum non poteſt peruenire ad charitatem patriæ 384.a
charitas diminui non poteſt 285.b
charitatis arda. ibid. b
charitas non diligit culpam, ſed naturam 286.a
charitas damnatos non diligit ibi. ante.a
charitas in dilectione proximorum quem ordinem habet ibi.a
charitas præcipit inimicos diligere. 286
charitas quot actus habeat 289.a
charitati opponuntur decem vitia 303
charitatis præceptum in via impleri poteſt 313
character quid ſit. & per quæ ſacramenta imprimatur. 364
character eſt duplex ibid.
characteris ſubiectum. 366
characteris effectus 367
character beſtiæ quid ſit 367. ante. b
character epiſcopi & ſacerdotis quomodo differunt. 591
capilli informantur anima rationali, & quomodo poſt reſurrectionem non erit tanta prolixitas eorum 789
capitis tres conditiones 753
caput hominum & angelorum Chriſtus 297
caput malorum antichriſtus ibid.
capitis naturalis non eſt caput, ſed bene myſtici ibid.
carnis nomine ſumitur portio inferior ſimul cum membris. 937
carnem non eſſe bonam ſecūdum naturam, Manichæi aſſerunt. 937
carnem non manducare non bonum, nec bibere vinum quomodo 1040

carnis multiplex acceptio 708
carnes in quadrageſima edere non licet 210
carnes religioſi vouentes earum abſtinentiam, in die natiuitatis domini, feria ſexta, nec aliis diebus prohibitis vbi conſuetum eſt licitè non comedunt 213
carnis tentationes in morte 721.722
caſum Iudæorum non eſſe irreparabilem oſtendit Paulus dupliciter 1003
caſus Iudæorum cur non fuit totaliter excuſabilis 993
cauſa quibus peccatores effecti ſunt iuſtificati 906
cauſa iuſtitiæ Dei aſſignatur 873
ad cauſalitatem Dei deſignandam Apoſtolus vtitur tribus propoſitionibus 1007.1008
cauſam & motiuum ſuæ miſerationis in Iudæos aſſignat Apoſtolus 987
cauſæ ſunt ſimiles ſuis effectibus 906
caſtitas quid, & quotuplex ſit 215.b
caſtitas virginalis, vidualis, & coniugalis quid ſint, & quæ præemineat ibid.c
caſtitas eſt de eſſentia religionis 676.c
catholica veritas definitur 275.a
cauſa quid & quotuplex ſit 57.e
cauſa principalis operans in ſacramentis eſt Deus 359. 360.b
cautio pars prudentiæ quid 120.c
cautela recidiuæ 499.b
Caiphas non fuit propheta 232
cæcitas mentis quid 194
cælibatus ſacerdotum eſt de iure diuino 625
cenſus annuus licitè emuntur 147.a
cæremonialia antiquæ legis quæ 338. 339
cæremonialium rationes 339
cæremoniarum antiquæ legis diuiſio ibid.
cæremoniarum ceſſatio 343
cæremonialia illa non poſſunt re inſtitui 345
cæremoniæ à Chriſto & Apoſtolis ad quid fuerunt inſtitutæ 646.c
certitudo duplex 890
certitudo qua communiter cognoſcimus nos eſſe in gratia Dei ex duobus pendet 955
certitudo triplex, & quæ maior 245
cibus tribus fit abſtinentia 1034
cibi omnes ſecundum ſuam naturam ſunt mundi 1039. & poſſunt fieri immundi dupliciter 1039.1041
ciconiæ linguam non habent 16
circunciſio cur abſque legis obſeruatione non profit 862
circunciſio quare fuerit ordinata fieri octaua die 886. duplex ibidem
nec circunciſio, nec opus legis iuſtificat 887
circunciſio ad Gentiles dupliciter comparatur 862
circunciſio ſola & lex non ſufficit ad ſalutem 861
circunciſio vera quæ 862
circunciſionis vtilitates declarantur 880 & ſequentibus.
circunciſionis effectus 886
circunciſio quare Abrahæ fit data 885
circunciſio Abrahæ quomodo fuit ſignum 885. & cur fiat in viceli membro 886
circunciſio antiquæ legis quid operabatur 378.b
circunſpectio pars prudentiæ quid 120.c
circunſtantia quid, & quotuplex ſit, & quæ ſint principales, & quando tranſeunt in vim obiecti 100.f
circunſtantia dant bonitatem & malitiam 103.a
circunſtantia confitenda quæ ſint, & quomodo circunſtantiæ numerus eſt confitenda 498
cirunſtantiæ aggrauantes in infinitum ibid.
claritas corporum beatorum, vnde: & an futura ſit æqualis in omnibus. 328
clauis eccleſiæ quid & quotuplex. 593.a
clauium effectus. 594
clauium miniſtri qui ſint. 596
clauis iuriſdictionis eſt ens reale. 597.a
clauium differentia. 598
clauis iuriſdictionis effectus ibid.
clementia pars prudentiæ quid 120.c
clementia & manſuetudo differunt. 220
clerici bellare non debent. 307
cognatio ſpiritualis quid, & quomodo cõtrahatur & dirimat matrimonium. 631
cognatio legalis quid. 632
cogitatio quando ſit peccatum. 49.95
cognitio omnis quomodo fiat 836
cognitio quid 964
cognitio Dei Gentilibus tripliciter data eſt 830
cognitio an ſit perfectior volitione 321
cognitio Dei per ſpeciem eſt ænigma ibid.
cognitio intellectus quando ſit perfecta 37
cognitio finis duplex 88 b
chorea in Eccleſia illicita 226
color eſt obiectum viſus 12.c
comeſſationes ſuperfluæ prohibitæ 1029
comparatio minoris ad maius duplex 898
compunctio quid 1000
concupiſcentia duplex in lege inuenitur prohibita 930
commiſſionis peccatum quid 149.a
compoſitio & diuiſio quid. 48
communicatio cum infidelibus an ſit licita. 270
communicare peccato alterius quid. 272
communicare ſub vtraque ſpecie non eſt præceptum laicis. 392
communicatio idiomatum quid 732.a
conceptus vltimatus & non vltimatus quid. 36. ante. b
concilium & ſynodus idem ſunt. 658
conciliorum origo. 659
concilium vniuerſale eccleſiæ quid. 659
concilium dupliciter dicitur vniuerſale ibid. b
ad concilium vniuerſale qui vocandi ſunt ibid.
conciliorum vniuerſalium decreta quæ ſint immutabilia. 656. 658.
concubinatus iure naturæ illicitus. 638
concluſio ſequitur debiliorem partem. 52
concupiſcentia quando impediat vel augeat voluntarium. 88
concupiſcentia cur poſt prohibitionem vehementius exardeſcit. 336
concupiſcentia carnis & oculorum quid. 688
concupiſcentia habitualis quid. 709
concurſus generalis & ſpiritualis Dei quid. 400
conditiones quibus Deus vult pro reatu ſatisfacere in hoc, vel alio ſæculo 945.946
Conditio vitæ Chriſti declaratur 916
concordia attenditur dupliciter 1017.1018
concordiæ impedimenta duo 1018
confirmatio in gratia quid 85.a
confirmationis ſacramenti Eccleſiæ materia, forma, & miniſter. 381

conformare

INDEX.

onformare voluntatem noſtram diuinè, in quo, & quomodo tenemur 108.c
onfeſſio ad ſalutem neceſſaria eſt tripliciter 989
onfeſſionis multiplex acceptio 489.a
onfeſſio ſacramentalis eſt de iure diuino ibid.b
onfeſſio ſacramentalis quibus & quando eſt neceſſaria 490
onfeſſio non eſt oneroſa, ſed vtilis ibid.
onfeſſio an cadat ſub præcepto humano 493
onfeſſionis conditiones antecedentes 494
onfeſſoris tres conditiones 495
onfeſſionis conditiones concomitantes 496
onfeſſionis conditiones conſequentes 499
onfeſſionem dimidians quando peccat ibid.
circumſtantia confitenda 498
confeſſionis & ſecreti ſigillum quid 500.c
confeſſionis inſtrumentorum abuſus 603
Confirmatio cur in fronte fiat 382
confitentibus tria obſeruanda 494
conſanguinitas quid, & quando dirimat matrimonium 629
confutatio Lutheranorum 881
conſcientia quid 858
conſcientia quid: & quando ſit erronea, & quomodo aliqui non habent conſcientiam 116.d
conſcientia triplex & eius officia ibid d
conſcientia erronea ſequi non debet ibid.
conſenſus quando ſit malus 94
conſilium vt eſt actus intellectus, quid, & de quibus ſit, & quod debet eſſe eius principium & finis 96.b
conſilium vt donum ſpiritus ſancti quid 317.e
conſiliorum actus poſſunt cadere ſub præcepta 186
conſolatio deſolatorum, ob parentum aut amicorum obitum 726
conſtantia quid 205.a
conſtitutio quid 679.680
conſuetudo quid, & vnde 681.d
conſuetudinis diuiſio, virtus, & efficacia 682.f
conſuetudo peccandi quæ mala afferat 717
conſumptio quid 203.a
contemptus materialis & formalis quid 186.e
contentio quid, & quando eſt licita 654.d
contemptus bonitatis, patientiæ, longanimitatis &c. cauſa 848
contentia ex inuidia generatur 1030
continentia quid 219.a
continentia religionis perfectio 676.a
continentia eſt de eſſentia religionis ibid.e
contingens duplex, & an ad vtrumlibet ſit determinata veritatis 765.c
contritio duplicem habet originem 913
contritio quid ſit, & quæ complectatur 486
contritio quando ſit neceſſaria 487
contritio à timore ſeruili orta, eſt bona 486.487
contumelioſi qui 839
contumelia quid, & quale peccatum ſit 140
contumacia quid, & quomplex ſit, quæ requirantur ad excõmunicationem. 601
circa conuerſionem Iſrael tria ponuntur. 1006
corpus multipliciter accipitur. 1.b
corpus lucidum, diaphanum, & opacum quid ſit. 12.e
corpus vt exhibitum eſt ſeruire peccato, ita iuſtitiæ ſeruire exhibendum. 921
Cor impœnitens quid. 849
cor pro appetitu ſenſitiuo. 834
circa corpus naturale tria tanguntur 1001
corruptio omnis culpa & pœna, vnde in nobis 886
corpus quomodo dicatur ſpirituale. 329.b
corpus glorioſum non mouetur in inſtanti. ibid.
corpus glorioſum poteſt ſimul eſſe cum non glorioſo. ibidem.
corpus Chriſti quomodo incipit eſſe in euchariſtia 392
corpus Chriſti quomodo erat in euchariſtia ante paſſionem, & quomodo poſt 391
corpus Chriſti verè & realiter eſt in ſacramento 395
corporum damnatorum tormenta 580
corpus acephalum quid 754
correctionis duplicis obligatio 297
correctionis fraternæ tres proceſſus 298
creaturæ defectus 959
creaturarum ſenſibilium duplex diuerſitas 968
creatura intellectualis per gratiam, vnitur Deo tripliciter 813
creatura tripliciter accipitur 659
creare ſolius Dei eſt 757.d
credere Deum, Deo, & in Deum differunt 247
criminator & ſuſurro differunt 141.d
crimina quomodo debent denunciari 298
Chriſtus dicitur ſponſus 747
chriſti incarnatio declaratur 748
chriſto quæ prædicata attribuuntur ibid.
chriſtus duplicem habet gratiam 752.a
chriſti gratia eſt infinita ibid.
gratia aliorum non poteſt ad gratiam Chriſti peruenire
chriſtus virtutes & dona habuit 753
chriſtus quomodo fuit in Adam 902.903
chriſtus dupliciter induitur 1026
chriſtus ex liberalitate commendatur 815
chriſtus quomodo pro nobis mortuus ſit 897
chriſtus ſecundum humanitatem electus Dei quatuor contulit beneficia 996.967
chriſtus dicitur eſſe mortuum pro peccato dupliciter. 917
chriſtus reſurgens ex mortuis, quod vltra illi mors non dominabitur duplici ratione probatur. 916
chriſtus per ſemen Abrahæ intelligitur.
chriſtus fuit propheta. ibid.
chriſtus eſt caput hominum, & angelorum. 537
chriſtus quid, & quibus meruit. 754
chriſti multiplex ſcientia. 756
chriſti potentia declaratur. 757
chriſti anima quid videat in verbo ibid.
chriſtus quos defectus aſſumpſit. 759
chriſtus fuit viator & comprehenſor. 760
chriſtus habuit duas voluntates non contrarias. 761.a
chriſti agonia qualis fuit. 761 ibi. ante b
chriſti oratio ſemper exaudita fuit. 761.b
chriſti ſacerdotium quale fuit. 762
chriſtus non eſt filius adoptiuus. 764
chriſtus nomen eſt proprium. 775
chriſtus non habuit characterem. 715
crudelitas quid ſit. 221.a
crux Chriſti adoratur latria. 162
culpam Romanorum dupliciter exaggerat Diuus Paulus. 839
Culpam excuſantia tria. 831
ob culpam aliquis læditur à duobus. 966
cultus ſepulturæ aut exequiarum an proſit. 534

cultus Deo indebitus duplex 173

cultus diſparitas ſoluit matrimonium 632

cupiditas quomodo eſt radix omnium malorum 688.689

curioſitas quid, & quale peccatum ſit 223

DAmnati iuſtè puniuntur pœna æterna 538

damnatorum pœna ante & poſt iudicium 580.a.d

damnati quali corpore reſurgent, & quomodo patientur ibid.

damnatorum ſtatus 582.a

damnatio diuiditur in culpam & pœnam 944

damnationis nihil eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu 946

Dauid multique alij reatu dimiſſo maiorē lotionē petebāt. 945

Debita quædam ſunt à quibus nunquam homo ſe poteſt abſoluere, dupliciter 1026

debita omnibus perſoluenda ſunt propter duo 1026

debitum duplex ſuper quod fundatur ratio meriti 851.852

debitum non eſt, vbi non eſt perſonarum acceptio 855

debitum legale & morale quid 142

vni debito pluribus modis ſatisfit 610

debitum coniugati quando ſibi inuicē reddere tenētur 637.638

decimas negantes, ſupremum dominium Dei negant 341

decorum quid 209

defectus præuaricationis legis tangitur 860

defectus Iudæorum cauſa 1004

defectus creaturæ 959.960

defectus Iudæorum tangitur quantum ad gloriam 861

delibatio quid 1003

defuncti poſſunt abſolui, & non excommunicari 605

defunctorum commendatio 727.728

degradatio quid 599

degradatus illicitè conſecrat 475.476

delectabile quid 209.a

delectatio differt à gaudio 22.26.c

delectari in cognitione quando ſit peccatum 97

delicati qui dicantur 205.b

dæmones fidem non habent 263

dæmones non ſunt cauſa prophetiæ 231.232

dæmones miracula facere non poſſunt 236

dæmones an diſcurrant in ſupernaturalibus 56

dæmones non generant 61. ante a.

dæmones non illuminant 62.c

dæmones fuerunt in ordinibus angelicis 67.b

dæmonum prælationis effectus 67. 68. ante a.

dæmonum familiaritas illicita, ac etiam inuocatio, & veritatis inquiſitio 68 & 174. 175

dæmones inuocare nunquam licet, ſponte tamen occurrētes adiuuare licet 174

dæmonum pugnam cum hominibus cur permittat Deus. 70.c

dæmon non eſt ſufficiens cauſa peccati. 691

dæmones non ſunt cauſa directa omnium peccatorum. ibid.

dæmones non mittuntur à Deo ad tentandum. ante. a

dæmones ſuperati reuertuntur, ibid.

dæmones à quibus eiici poſſunt. ibid.

dæmones cur ſecundum certa augmenta lunæ magis vexātur, & à virginibus vocati veniant. 72

dæmones animas purgatorij non torquent. 533

dæmonum tormenta. 590.b

dæmonum caſus & peccatum. 72

dæmones & damnatos charitas non diligit. 286

dæmō nō poteſt facere quòd cæcus nat° colores imaginetur. 691

dæmō ſi permittatur à Deo, poteſt vſum rationis auferre. ibi.

dæmones inſidiantur homini in morte. 720

dæmones in morte tentant de tribus. 723

demonſtratio quid. 54

demonſtrationis diuiſio. ibid.

depoſitio Eccleſiaſtica quid. 598.a

deriſio, quid & quale peccatum ſit. 140

deſiderium quid ſit. 25.b

deſperatio paſſio quid ſit. 31.b

deſperatio voluntatis quid ſit, & vnde procedat. 282.c

deſperationis remedia. ibid.d

deteſtari peccata in vniuerſali quando ſufficiat 494.495

detractio quid, & quale peccatum ſit, & quomodo fiat. 731.b

Deus eſt actus purus 731.b

deus infinitas perfectiones habet ibid.

deus immutabilis ibid,

deus eſt vita animæ effectiuè 283

deus eſt vbiq; tripliciter & variis modis in aliquibus reb. 732

deum in teſtem vocare. 820

Deum habere in notitia, quid. 838

dei nomen incomprehenſibile 811

dei & figuli comparatio. 980

deitas quid. 830

deus quibuſdam vult miſereri propter tria. 982. & quoſdam in miſeria relinquere modo triplici. ibidem

nomen Deus quid. 811

deus quomodo ſuſcitat aliquos ad bonum, vel ad malum. 979

in deo tria ponuntur pertinentia ad ſanctos. 976

deus cur vult quibuſdam miſereri & quoſdam in miſeria relinquere. 981

deus non eſt perſonarum acceptor. 855

deus quomodo indurat. 980

deus vbique eſt. 811

deus vt quod ſit vnus, infinitus, omnipotens, & cæt. triplici ratione cognoſci poteſt. 829.830.

delictorum abundantia tollitur per gratiam. 909

delictum triplex Iudæi commiſerunt. 1001

deſiderij duplicem cauſam eſſe conſtat. 822

deſtinatio dupliciter ſumitur. 813

deus oculo corporali videri non poteſt. 323

dei eſſentiæ vnitas demonſtratur. 732

dei cognitio quomodo habetur. ibid.

in deo non ſunt niſi duæ proceſsiones ad intra, quatuor relationes, & tres perſonæ. 733

in deo nō ponitur præſcientia ex parte ſui, ſed quo ad nos. 764

deus ſcit futurorum contingentium veritatem. 765

deus quomodo ſe habet ad miſerendum & puniendum. 786

deuotio quid. 149.b

dextra Dei quid. 785

diaconiſſa non habet ordinem. 477

dialecticæ ſubiectum. 7.a

diaphanum quid dicatur. 12.c

dilectio Dei cauſat bonum in dilecto. 230

diebus certis in lege erant decreta ieiunia. 1036

dicti duo congruere videntur. 1029

dies iudicij quare nox dicitur. 858

difficultates credendi duas habuit Abraham. 890

dignitas circumciſionis declaratur. 886

dignitates Iudæorum octo. 973.974

dignitas Dei in quibus conſiſtit. 1011

dignitatis gradus quadruplex. 857

dilectio Dei diuerſificatur ſecundum diuerſa dona. 816

dilectionem ſequitur aliquod bonum reale in creatura dilecta. 815. 816.

Diligentibus Deū omnia ex parte Dei cooperātur in bonū 964

dilectio pura quæ dicitur. 1013

dilectio Dei noſtra eſt 817

diſcrimen duplicis legis 875

diuinum ſecundum philoſophos quid 830

ifferentia quid ſit, & quomodo indicet totam eſſentiam rei 45 b
ifficultas quando & quomodo auget meritum 288
ifficultas in habentibus virtutes infuſas vnde procedit 314 315
iſcordia & rixa differunt 311. b
iſcurſus quid, & quotuplex ſit 49
iſſenſus propoſitionis quid 50. c
iſparitas cultus ſoluit matrimonium 633
iſpenſatio quid ſit, & an cum ſit ſine cauſa rationabili, diſpēſatus ſit tutus in conſcientia 167
iſpenſatio cadit in voto & iuramento ibid.
iſpenſatio, interpretatio, declaratio, & abrogatio legis differunt 333.334.c
iſpenſatio non cadit in præceptis decalogi 334
iſpoſitio ad habitum quid ſit, & quomodo cauſetur & corrumpatur 113
iſputare de fide quando ſit licitum 273.b
iſtinctiones theologorum ſunt neceſſariæ 507.508
iſtractio quotuplex, & quæ impediat effectum orationis 401
iuinatio quid & quotuplex 174. c
doctrina ex qua fides habetur, quæ 858
donis quomodo homo tripliciter vti debeat 1013
donum gratiæ excedit delictum Adæ 905
donum Dei duplex 822
doctrinarum Eccleſiaſticarum multiplicitas, & quæ authoritatem habent 655. a
dolus quid dicatur 122
donec aduerbij expoſitio 775
donum Spiritus ſancti, quid, & quotuplex ſit 315. b
dormientes cur ſomnient. & videatur eis quod vigilent 38. d
dotes corporum beatorum quatuor 327
dubitatio eſt ſpecies infidelitatis, & quomodo dubius in fide tractandus eſt 273
dubiorum deciſio vnde requirenda ſit 175
duones neſcire dicit Apoſtolus 962
duodenarius numerus 810
duritia malorum 853
durum quid 848
duellum quid, & quotuplex, & an licitum ſit 309. a
durationis menſuræ tres 64. b
Ebrietas quid, & quale peccatum, & quibus indecentior ſit, & an, ac quomodo excuſet, & an ebrius occidens peccet nouo peccato 215. a
Ebrietas ex ſuo genere eſt peccatum mortale. 1029
Ebrius occidens meretur duplices increpationes. 1029.1030. a
eccleſia non eſt locus iotulationum, chorearum, aut cantilenarum laſciuarum, quamuis honeſtæ repræſentationes geſtorum Chriſti & ſanctorum in ea fieri poſſint. 226
eccleſia accipitur pro prælato. 301. a
eccleſia monſtionibus qui comprehenduntur. ibid. a
eccleſia vniuerſalis concilia, & determinationes euangelia dici poſſunt. 346.347.348.
eccleſia intentio in ſacramentis eſt duplex. 357. a
Effectus fidei & facultas pertractatur. 895.
Effectus gratiæ Chriſti præſtantior effectu peccati. 905
Effectibus duobus Chriſtus probatur filius Dei. 814.815
Effectus quatuor habebat lex Moyſi. 809.
Effectus Spiritusſancti duo. 952.
Effectus circumciſionis 386
Circa Electionem bonorum & reprobationem malorum oritur duplex dubitatio. 980.
Electio ſeu vocatio non tantum pertinet ad Iudæos, &c. 982. 983
electio vnius filiorum Rebeccæ confirmatur teſtimonio Malachiæ 976
electio actus voluntatis quid ſit, & quomodo non eſt impoſſibilium 95. a
eleemoſyna quid, & quotuplex ſit, & quando cadat ſub præcepto 294. b
emptio & venditio ſunt actus iuſtitiæ commutatiuæ 126
Enoch vbi eſt, & quid facturus ſit, vide infrà, Helias.
ens permanens, & ſucceſſiuum differunt 1. a
ens eſt obiectum intellectus poſſibilis 39. a
ens reale quid, & quotuplex ſit ibid. b
ens rationis quid ſit, & quod fundamentum habeat 40. c
entis rationis diuiſio 41. b
enthymema quid ſit 55
epiſcopi conſecratio 591
epiſcopi & ſacerdotis characteris differentia 590. a
epiſcopi & ſacerdotis poteſtates differunt 591.592
epiſcopatus non eſt ordo diſtinctus a ſacerdotio 588
epiſcopi ſunt in ſtatu perfectionis, & quando liceat eis gregem deſerere 662. ante a
epiſcopatum appetere illicitum eſt 665. a
epiſcopi non tenentur ſine proprio viuere ibid.
epiſcopi ſunt ſucceſſores apoſtolorum, & habent tantam poteſtatem iuriſdictionis ſicut apoſtoli 593 b
epiſcopi quam ſcientiam habere debent ibid. b
epiſcopi ordinantes indignos & inſufficientes, peccant 591. 592
eremitæ non ſunt in ſtatu perfectionis 677
error quid, & quotuplex ſit 56
error intolerabilis in ſententia excommunicationis quis dicatur 602.603. ante a
errores circa paupertatem vitandi 671. a
error Fratricellorum ibidem. b
error perſonæ & conditionis dirimit matrimonium, & non lepræ 624
error Lutheranorum impugnatur circa pœnitentiam & Iouinianí 958
error Pelagianorum circa peccatum originale 899
error Pelagij de prædeſtinatione 965
erubeſcere confundi eſt 823
quod Eſau ſeruierit Iacob, oſtenditur 976
Eſau reprobatio 768
eſſe ſimpliciter eſt melius quàm non eſſe, quod per ſe appeti non poteſt, ſecus per accidens 803
ſub vno eſſe creato plura realiter diſtincta continentur, à fortiori trinitas perſonarum ſub eſſe increato 735.736
eſſentia diuina eſt ſuum eſſe 733.734
eſſentia diuina eſt vna in tribus perſonis, vide infrà, Trinitas.
æſtimatiua potentia quid ſit, & quod obiectum habeat 220
æternum & æuiternum quæ menſura ſint 64. b
eubolia eſt pars prudentiæ 121
eucharistia non eſt niſi vnum ſacramentum 385. a
euchariſtiã tangens laicus ne cadat in lutum, non peccat 477
euchariſtiæ materia quid, & quando dicatur præſens, & an aquæ permixtio ſit de eſſentia ſacramenti 386
euchariſtiæ forma ſub ſpecie panis quæ ſit 386.387
euchariſtiæ forma ſub ſpecie vini quæ ſit 384. a
euchariſtia quomodo dicatur myſterium fidei 390
euchariſtiæ ſacramentum quid continebat ante mortem Chriſti, & quid continuiſſet in triduo ſi conſecratũ fuiſſet 391
euchariſtiæ communio ſub vtraque ſpecie præcipitur ſacerdoti celebranti, & non alijs ibid.
in euchariſtia fit conuerſio panis & vini in verum corpus Chriſti, & quomodo, & quando deſinit eſſe ibid. & 393

in euchariſtia cur Chriſtus viſibiliter non appareat ibid.
in euchariſtia Chriſtus realiter continetur 325
euchariſtia eſt abſque conditione adoranda 398
in euchariſtia qualis immutatio fiat & quos effectus accidentia habeant ibid
euchariſtia nomina 400
euchariſtia nomina & effectus 410 b.c
tres modi ſumendi Euchariſtiam 411
euchariſtia ſumenda præceptum ibid
modus ſe præparandi ad Euchariſtiam 372.b & deinceps
euchariſtia miniſter quis ſit 475.a.c
euſtochia quid ſit 120.c
eutrapelia quid ſit 225.a
euangelium quid ſit. 346
Euangelium ſuperponendo curabat infirmos 824
euangelizandi officium commendatur 811
euangelium Dei quomodo ſit in ſalutem omni credenti probatur 825
euangelica lex cõtinet præcepta moralia & ceremonialia 909
euangelici verbi duplex efficacia 984
euangelium Chriſti quando fuit ſufficienter promulgatum 346 ante b c
euangelij ſcriptura non iuſtificat, ablata tamen ſuppoſita fide efficaciam habet 342.a
euangelii regni prædicatio nondum completa eſt 792
euidentia quid ſit, & quotuplex ſit 56.d
excæcatio & induratio quomodo differunt, & ad quid ordinentur 691
excellentia diuinæ ſapientiæ per comparationem 1008
excellentia futuræ gloriæ quatuor 958
excellentia diuinæ ſapientiæ 1007
expandi manus meas multis modis intelligitur 995
expectatio vana non eſt 960, eius ſignum oſtenditur ibid.
expectationis impietas 961
expectatio creaturæ ſenſibilis ſecundum quod & cur contingit dupliciter 959
excommunicatio maior & minor quid ſint, & quomodo contrahantur, & qui cum excommunicatis communicare poſſunt. 599
excommunicatio quæ mala afferť 600
excommunicatio maior pro quo peccato infligitur 602
excommunicationis ſententia iniuſta quãdo nõ eſt timẽda 602
excommunicare & excommunicari quis poſſit ibid.a
excommunicatus vna excommunicatione poteſt innodari alia ibid.
excommunicatio eſt pœna medicinalis. ibid.
ab excommunicatione quis abſoluere poteſt, & quomodo abſens & inuitus abſolui poteſt, ac etiam ab vna excommunicatione, manente alia 605.a
exemplum quid ſit 55
exequiorum cultus aut ſepultura an proſit 534
exorciſmus quis inſtituit, & quæ exorcizentur 643
ecſtaſis & raptus idem ſunt 234
extrema vnctio eſt vnum ſacramentum Eccleſiæ, & quid habet pro materia, forma, miniſtro, & à quo fuit inſtitutum, ac quos effectus habeat, & quibus, & quando dari, ac in quibus partibus dari debeat, & an poſſit iterari 583 b. & ſeq.

FAcere quod in ſe eſt quid 265
factibilia quæ dicuntur 117
factores legis, etiam ſi non ſunt auditores iuſtificabuntur 856
facultas fidi pertractatur 895
facultatis & mendacij cauſa 867
faſtus Iudæorum retunditur 859
falſitas quid ſit, & quibus conuenit 209
fama differt ab honore & gloria 199
fama vtilis ad duo, in correctione ſeruanda 292
familiaritas cum dæmonibus illicita 67, ante a
fantaſia quid, & quid obiectum & officium eius, ac quomodo decipiatur 18.19
fantaſmata quomodo corrumpantur 19
felicitas in quo conſiſtat, vide Beatitudo
feſtinare dicitur is, qui ſe deluſum putat 985
fideles mortui ſunt peccato propter Baptiſmum 913
fides dupliciter accipitur 1043
fides acceptio multiplex 825.826
fides habitualis theologo duplex 826
fides Abrahæ commendatur & magnitudine, firmitate, & quantum ad iteratam promiſſionem 890
fidem ſolam ſufficere ad ſalutem aiunt lutherani, quod improbatur 856
per fidem & confeſſionem homo conſequitur ſalutem 989
fides obiectum Chriſtus 825
fides quomodo poteſt dici anima animæ 928
fides Abrahæ commendatur ex magnitudine 890
fides abrahæ quomodo reputata ſit ad iuſtitiam 882
fides habet tres actus interiores 882
fides qua corde creditur ad iuſtitiam & qua ore confeſſio fit ad ſalutem 990
ad fidem comparandam duo ſunt neceſſaria 992
fœmina eſt mas occaſionatus, & in eius generatione eſt error naturæ particularis, ſed non vniuerſalis: ideo fœmineus ſexus reſurget 788 in fine
fides aſſenſus quis ſit 55.d
fides humana & diuina quid 56
fides multiplex acceptio 243
fides theologica quid. ibid.a
fides ſubiectum quod ibid.b
fides obiectum duplex ibid.d
ad fidem quæ pertinent per ſe, & quæ ad manifeſtationem aliorum 244
fides articulus quid 248.d
articulorum fidei numerus ibid.d
fides duo prima credibilia ibid.
fides ſymbolum quid, & à quo edi poteſt ibid.d.a
fides non ſubeſt falſum 244.e
fides modus quis 244.e
fides propter aduentũ euidentiæ non perdit meritũ. ibid. 245
fides requirit piam actionem ibid.
fides ambiguum non habet ibid.
fidei certitudo maior quam ſcientiæ & ſenſus ibid.a
fides non manet in patria 243. & ſeq.
fides, ſuſpicio, & opinio differunt 245.a
fides poteſt eſſe abque charitate ibid.
fidem dicentes fiduciam, condemnantur ibid
fides informis & formata quid 246.b.
fides actus 246 c & deinceps.
fidem occultare an & quando liceat, & quomodo alienam fidem, verbo, vel ſigno proteſtari non licet 247.a
fidem magis explicitam quis habere debeant 247.b
fides quomodo augeri & corrumpi poteſt 263.a
fides infuſa non cauſat acquiſitam. ibid.
fidem de aliis articulis errãs in vno, habere non poteſt ibidem
fides ſola non iuſtificat 264.b
ad fidem quæ requiruntur 243.a
fides vitia oppoſita 270.a
fides diſputatio quibus, quando, eſt licita. 273
de fide quæ ſint 275

fides

fidei præcepta 281.a
omne quod non eſt ex fide peccatum eſt, exponitur 105.c
fiducia & magnanimitas idem ſunt 190
figuræ & modi quot 51.a
figuli poteſtas 980
filii Abrahe duplex
filii Dei ſunt qui ſpiritu Dei aguntur 954
filij Dei temporalis imago 812
firmi & infirmi qui dicantur 1033
filius ad quid tenetur patri, & an eo inuito poſſit intrare religionem. 207
filius religioſus an poſſit ſine licentia prælati clauſtrum exire ad ſubueniendum patri 167.168.a
filius naturalis & legitimus quid, & quæ damna patiantur illegitimi, & à quibus poſſint legitimari 642.b 643.a
filius adoptiuus quis dicatur, & quæ priuilegia habeat 632
filiorum Dei adoptio quid ſit, & per quem fiat 764
filij quandoque puniuntur pro peccatis parentum 698
filij infidelium inuitis parentibus non ſunt baptiZandi 273
filij in utero decedentes non ſaluabantur in antiqua lege 351 352
filius in diuinis quomodo eſt in patre, & pater in eo, & ſpiritus ſanctus in utroque 736, 737
filij Dei proceſſio eſt per modum ſimilitudinis & verbi & quomodo differat à proceſſione verbi noſtri 736.737
filij dei generatio eſt æterna ibid.b.
filius in diuinis cur non generat alium filium 738
filio in diuinis conuenit mitti, & dari & non patri 746
filij in diuinis nomina 744
filij in diuinis attributa 746
finis bonorum & malorum 923
finis peccati 922
finis in hominibus duplex 824
fluxus & refluxus maris cur ſit naturalis 1005
fine ſœdere qui 840
finis eſt principalis circumſtantia actus moralis 100.b
finis addit bonitatem, vel malitiam actui 102, c
finis eſt obiectum actus interioris voluntatis ibid.
finis ultimus, & non ult. quomodo & cuius, quid ſint 118
finem ultimum præſtituere pertinet ad ſynderesim, & non ultimum ad prudentiam ibid.
finis præceptorum cæremonialium legis antiquæ duplex 339.b
fiunt poſt prohibitionem cur magis exardeſcit 338
fomes quid 930
fornicatio pro omni concubitu ſumitur 839
forma & actus idem ſunt 1.a
forma ſubſtantialis & accidentalis quid ſint ibid.
forma abiurationis hæreſis 275.ante a
forma remiſſionis indulgentiarum 613.a
fornicatio quid & quotuplex ſit, & quomodo eſt peccatum mortale 217
fornicatio ſimplex iure naturæ eſt illicita 638
fornicatio non ſoluit vinculum matrimonij 633
fortitudo quid ſit, & quot actus & partes habeat 190
fortitudo donum ſpiritus ſancti quid 318
fratricellorum error 671
fratres domini qui erant 775.776
fraus quid & quale peccatum ſit 122, 123
fraus & dolus differunt 143
frigiditas dirimit matrimonium 635.636
fructus non eſt, quod infructuoſum eſt 922
fructus legis 859
fructus legis qui diuerſi modis ſe habent ad legem, quinque 859
fructus illius qui in lege quæ ſit 859
fructus duodecim quomodo differunt à virtutibus 311.a.c
fruitio quid ſit, & quomodo ſolo deo fruendum ſit ibid.
Fundamentum alienum dupliciter poteſt intelligi 1051
fugere, & carceres infringere an liceat reo 137
furtum quid ſit, & quam pœnam mereatur 143
furari licet ad ſubueniendum extremè indigenti 295
furia quomodo impediat & dirimat matrimonium 637.638
Gabriel cuius ordinis fuit 776
gaudium ut paſſio quid 24
gaudium ſpirituale eſt effectus charitatis, & admittit permixtionem triſtitiæ in via 289.b
gaudere de malis aliorum quando liceat 305
gaulonitarum error 1021
gentiles ad diligentem diuinorum iudiciorum conſiderationem inducit pluribus modis 1005
gentiles cognitionem Dei tripliciter acceperunt 830
gentiles Deus vocauit ad tria bona 983
gentiles & iudæi arguuntur de iniuſtitia propter duo 871
gaZophilatium Eccleſiæ quem theſaurum habeat 606
geomantici & geomantia quid 175.a
generationis naturalis modus 6.7
generatio in ſtatu iuſtitiæ originalis quomodo facta fuiſſet 704
generatio æterna filij Dei declaratur 736
genus ut eſt prædicabile quid 45.a
germani olim latrocinium non reputabant iniquum 335
gloria, laus, honor. & fama differunt 199
gloriatio, pro occaſione gloriandi 875
gloria futura excellentia oſtenditur ex Apoſtolorum expectatione 961
gloriæ futuræ excellentia quatuor 958
gloria inanis Iudæorum excluditur 869
gloria inanis quale peccatum eſt ibidem.
gloriam ordinatam appetere licitum eſt ibid.
græci qui 823.824
gratia gratificans & non gratificans 816
gratia mercedi debitæ opponitur 881
gratia Dei origo 817
gratias agere alicui quid 819
gratia Chriſti Adæ peccato comparatur quantū ad efficaciam 905
gradus peccatorum tres 848
gradus dignitatis 857
gratiæ progreſſus unde 904
per gratiam Dei datur nobis facultas reſiſtendi peccatis 913
gratia prima quomodo acquiritur 856
gradus uiuentium quot 4.b.c.
gratitudo virtus quid 186.d
gratia triplex acceptio 229.b
gratia gratis data quid 230.c
gratia gratis data quot 230.c
gratia linguarum quid 231
gratia miraculorum quid ibid.
gratia præueniens, concomitans, operans, & cooperans 237. 238.a
gratiæ quinque effectus. ibidem
gratia gratum faciens quid, & quotuplex 238.d
à gratia fluunt virtutes infuſæ & dona 242.243.e
gratia prima non cadit ſub merito 240.b
gratia eſt prima radix meriti, & charitas immediata 241
gratia gratum faciens prærequirit diſpoſitionem in habente uſum rationis 265
gratia non gratificans, multiplex 816

gratia tripliciter accipitur 825

gratia ſuperabundantis effectus 909

gratia Dei duplex 822

gratia prima non poteſt mereri propter duo 852

gratiæ progreſſus delentis peccatum declaratur 904

gratia Dei liberat à corpore mortis huius dupliciter 940

gratia quid reſpondet 606.& b

gratia ſacramentalis quid & quomodo differat à gratum faciente 363

gratiam dari ex opere operato dupliciter intelligitur ibid.

gratiæ plenitudo quadruplex 781

gregorij Nazianzeni authoritas 65.ante a

gula quid,& quale peccatum ſit,& quot filias habeat 214.a

guſtus quid ſit,& quid obiectum,medium & organum habeat 16

guttur hominis ſepulchrum patens dicitur 870.871

Habitus quid & quotuplex ſit 113.a

habituum infuſorum actus non cauſat habitum 113.a

habituum ſubiecta 114.e

habitus ſpeculatiui quot 114.d

habitus practici quot 116.e

habitus acquiſiti per ceſſationem ab actu corrumpi poſſunt,ſed non infuſi 113

Habitus duos connaturales intellectui infudit Deus in animæ creatione 857

habitus non facit monachum 675.676.c

habitudo mentis quid 214

helias & Enoch quomodo tranſlati ſint 326

helias & Enoch tempore antichriſti conſolabuntur bonos 797

hæres quis verè dicitur 957

hæreditatis Dei & hominum diſcrimen 957

hæreditas filiis debetur 957

hæreſes quatuor deſtruit Apoſtolus Manichæorum, Valentini,Neſtorij & Arrij 974

hæreſis quid, quotuplex ſit, & quomodo differat à ſecta & ſchiſmate 275.a

hæreticus quis dicatur ibid.& 404

hæretici pœna ſunt coercendi 271

hæretici circa ſacramentum pœnitentiæ fidem non recuperant 262.263

hæreticis etiam prodigia facientibus nō eſt credendū 233.234

hæreſis cauſa & origo 276.b

hæreticorum verſutia ibid.

hæretici quando omiſſa correctione fraterna ſint denunciandi 301

hæretici ſunt principalia membra antichriſti 792.793

hæreſis quando dirimat matrimonium 631

hierarchia quid & quotuplex ſit 66

hiſtrionibus licitè poteſt aliquid dari 225

hypochriſis quid ſit,& quomodo differt à ſimulatione 188.d

holocauſtum quid 341

hoſtia conſecrata non eſt ſub conditione adoranda 240.e

hoſtia pro peccato & pacificu quid dicebatur ibid.

homicidium quid,& qui dicantur homicidæ 139 e

homo ſecundum quid eſt nobilior angelo 357.a

hominum triplex ſtatus 352.353

hominis tria genera deducuntur ad purgatorium 532

homo quomodo eſt cauſa peccati ſui vel alterius 689

homo non eſt propriè imago dei 745.a

hominum tria genera fuerunt in populo Iudæorum 909

homines quando primum à dæmone illuſi 832

homo dicitur inimicus Deo dupliciter 898

homo in tribus ſe exhibere debet quantum ad animam 1012

homo exterius & interius poteſt affligi 967

homo vetus quis dicitur 915

homo in peccato mortali exiſtens in hac mortali vita habere liberum arbitrium via triplici poteſt 935

homo pro conditione infirmitatis humanæ accipitur 921

homo poteſt mereri à Deo dupliciter 851

homo exhibet corpus ſuum vt hoſtium,tripliciter 1011

homo habet triplex bonum à Deo 1011

homo poteſt mereri multipliciter 851.852

homo qualiter ſe habere debeat erga proximum, & primò quantum ad ſerpentes 1021

homo eſt liberi arbitrij propter duo 921

honeſtum quid ſit 209.a

honeſtas publicæ iuſtitiæ quid ſit, & an dirimat matrimonium 622.623

honor quid ſit 199.b

honor debitus parentibus 182

honor prophetarum triplex 234

in honore inuicem præuenientes,tria deſignantur 1013

horror huius ſeculi vnde 717

hora canonica quo tempore,ordine & modo, & à quibus ſub præcepto ſint dicenda 150

hoſtia quando Deo immolabatur, quatuor debebant in ea obſeruari 1012

hoſtia viua,cur prius occidebatur quàm immolaretur 1012

humiditas eſt obiectum formale guſtus 16

humilitas quid ſit,& quot gradus habeat 221

hypoſtaſis differt à perſona & indiuiduo 44.c

Iacob excuſatur à cognitione Liæ 217

Iacob prædeſtinatio 768.769

iactantia quid ſit,& quomodo ſex peccata contineat 188.c

idea quid,& in quo eſt 766

idololatriæ origo 832

idololatriæ peccatum quàm nefarium 833

idololatria adeo execrabilis fuit iudæis, vt eis tangere liceret idololatica 861

idololatria quid ſit,quando incepit,& quando ceſſauit 174.a

idolum adeo prohibitum eſt,vt nec in idololatria tangere liceret 861

idolum differt ab imagine 163

idromantia quid 175

ieiunium quid, & quotuplex ſit, quomodo fieri debeat, & quas vtilitates afferat & quæ ſint excuſata 210.b

ieiunium quadrageſimæ vnde 211

ignis inferni realis agit in animas, vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. 537

ignis conflagrationis quando incipiet, & quantum durabit 728

ignominiæ paſsiones maſculinorum,quales 83.b

ignorantia quid,& quotuplex 90.a

ignorantia quando impediat voluntarium, & excuſet à peccato 90.b

illabi animæ & menti quid 245

illuminatio quid ſit,& per quos,ac quomodo fiat 66.b

imaginum adoratio quando cœpit 833

imago quid ſit, & quomodo differat ab idolo, & quomodo imagines ſanctorum ſint adorandæ 162

imago eſt nomen notionale filij Dei 744

imago quid 833

immerſio trina corporis in baptiſmo cur fuit inſtituta 914

impaſsibilitas corporum beatorum vnde procedat, & quos effectus habeat 328.d

impatientia quid & quale peccatum ſit 204.f

impedimenta voluntarij 88.c

impedimentum intellectus agentis eſt ligamen ſenſus 38.c

impedimenta

impedimenta matrimonij 623.& deinceps
impedimenta concordia, duo 1018
imperium intellectus quid ſit, & qua virtute operetur, & qua potentia ei ſubiaceant 98 & deinceps.
impius dupliciter dicitur, & quomodo iuſtificetur 336.337
imperium quid & quale peccatum ſit 140.e
imprudentia quid ſit, & quæ peccata ad eam reducãtur 121.b
impugnatio veritatis agnitæ quid 280
impinare verbum refertur communiter ad ea quæ ſunt vitioſa 880
inanis gloria quid, & quale peccatum ſit 180.e & deinceps.
incarnationis filij dei myſterium cõparatur matrimonio 747
in incarnatione omne poſitiuum eſt à tribus perſonis 749
in incarnatione eſſe exiſtentiæ toti trinitati commune fuit naturæ humanæ communicatum, & per filium vnio terminata 752
in incarnatione quæ communicatio idiomatum ſiue proprietatum facta fuit 749.750
incarnatio dicitur vnio, aſſumptio, & humanatio, differenter tamen ibid.c
incarnationis chriſti locus 747
in incarnatione aſſumpta eſt caro per animam 748
propter incarnationem quæ propoſitiones conceduntur, & quæ negantur 759
inceſtus quid, & quale peccatum ſit 218.c
in, præpoſitio triplicem habitudinem cauſæ deſignare poteſt 1041
incõſideratio fuit cauſa peccati Luciferi, & aliorum angelorum 216
inconſtantia quid 205.b
incontinentia eſt minus peccatum quàm intemperantia: & incontinentia concupiſcentiæ peior quàm eſt continentia iræ 219
incompoſitis in quibus attenditur 840
incorruptio quid 850
incredulitas aliquorum fidem, Dei non euacuauit 868
indigentibus ſubueniendum 841
circa indurationem duplex eſt dubitatio 980
indiuiduum pro materiali & formali quid, & quomodo ſe habeat ad ſingulare, & differat à ſuppoſito 44.d
non omne indiuiduum ſubſtantiæ eſt ſuppoſitum 748
inductio quid 55.a
inducere ad peccandum non licet 147.148
indulgentia quid ſit, & quod fundamentum in ſacra ſcriptura habeat 606
indulgentiarum theſaurus inexhauribilis vnde procedit 608.b
indulgentiarum vtilitas 610
indulgentia ad efficaciam quatuor requirit 611
indulgentiarum verba notanda ibidem
indulgentias qui concedere poteſt 613.a
indulgentiæ quibus proſunt 613
induratio quid 691
induratio & excæcatio quomodo differunt, & an deus ſit earum cauſa ibidem
infernus quomodo dicatur latus 536
infernus vbi ſit, & quomodo contineat quatuor receptacula animarum 509
infernus damnatorum conditiones & pœna 536
infidelitas pure negatiua quid ſit & quomodo propter eam ſolam quis non damnatur 246
infidelitas poſitiua quid quotuplex ſit 270
infidelitas chriſtianorum quadruplex 273
infideles qui nunquam ſuſceperunt fidem, non poſſunt ad eam compelli 271.d
infideles iudæi & Gentiles ſunt tollerandi ibid.
infidelium paruuli inuitis parentibus non ſunt baptiZandi 273
infideles non peccant in omni actu 109
infidelium cur grauior eſt pœna 854
ingratus indignus eſt beneficium conſequi qui de beneficio accepto gratias non agit 819
iniquitas includit in ſe omnia peccata 839
iniuſtitia propter duo arguitur 871
inobedientia, ſpecies peccati Adæ 906
inſipiens quibus modis ſumitur 840
interpellare pro nobis chriſtus dicitur tripliciter 967
cum infidelibus communicare in quibus, & quomodo & quando liceat 272
infirmorum in agonia conſolatio 373
ingratitudo quod peccatũ ſit, & quot modis cõmittatur 186.e
inimici qualiter & qua ratione ſunt diligendi 633
iniuria facta alicui perſona redundat in coniunctas, & facta principum in multitudinem 694
immutatio potentiæ vitalis duplex 9.e
immutatio ſenſuum poſt reſurrectionem qualis erit 328.d
impotentia coeundi quomodo dirimit matrimonium 635
inobedientia quid 186
impœnitentia quod peccatum 279.280
inſidiis vti in bello licet 307
inſpiratio ſpiritus ſancti declaratur 738.a
inſtans angelorum quid & quomodo coexiſtat tempori, & ex pluribus conſtituatur tempus diſcretum 63.64
inſtinctus naturæ quid 21.22.a
inſtinctus ſpiritus ſancti quid 314.315
inſtinctus Lutheranorum quid 315
intellectus animæ rationalis duplex 35.36
intellectus agens non eſt in angelis 38
intellectus agentis officium & obiectum in anima ſeparata & deinceps 37
intellectus agens operatur in pueris 38
intellectus agens non intelligit ibid.
intellectus agentis impedimentum eſt ligamen ſenſus ibidem.b
intellectus agentis neceßitas ibid.a
intellectus agens differt à poßibili ibid.d
intellectus poßibilis quid 39.a
intellectus poßibilis obiectum adæquatum eſt ens ibid.e
intellectus poſſibilis obiectum inadæquatum & in ratione motiui, eſt quidditas rei materialis. 47.a
intellectus poſſibilis tria habet officia, & dicitur memoria. b 47.c
intellectus poßibilis triplex conſideratio. 48.d
intellectus poßibilis habet tres actus. ibidem.
intellectus poßibilis quibus mediis terminatur ad rem ad extra. ibidem.f
intellectus quando dicitur rem ad extra perfectè intelligere. 37
intellectus an & quomodo poßit plura intelligere. 49
in intellectu quomodo aliquid dicitur tantum obiectiuè. 43 ante a
intellectus quando poteſt ſuſpendere aſcenſum & diſcenſum propoſitionis oblatæ. 50
intellectus ſpeculatiuus & practicus quid. 57 a c.
intellectus in quibus & quomodo ſit nobilior voluntate. 87 a.
intellectus ſpeculatiuus & practicus habent habitus concretos quos ſequendo errare non poſſunt. 117
intellectus quomodo dicitur mœchari. ibidem.d
intellectus practicus circa finem habet vnum actum, & circa

media quatuor 118.119.c.d.e
intellectus vt donum ſpiritus ſancti quid ſit 316.d
intelligentem neceſſe eſt fantaſma ſpeculari 37
intelligentia eſt ſimplex apprehenſio actualis 48.f
intelligentia eſt pars integralis prudentiæ 119.c
intelligentium tres gradus 734.b
intentio prima & ſecunda apud dialecticos quid 47.a
intentio vt eſt actus voluntatis quid 92.e
intentio eccleſiæ in ſacramentis eſt duplex, & quæ intentio miniſtri requiratur ad perfectionem ſacramenti 356
intentio & remiſſio formarum per quid ſit 284
interdictum quid 598.a
interpretatio legis quid & quotuplex ſit, & quomodo differat à diſpenſatione 333
intimiditas quid ſit, & vnde procedit 195.a
inuidia quid, & quale peccatum ſit 305.a
inuidentia fraternæ gratiæ quod peccatum ſit. 262.263.b
inuidia peccatorum radix 839
inuiſibilia Dei trifariam cognoſcuntur 830
ioſeph verus coniux D. virginis, de eius honeſtate numquam dubitauit 777
ioſeph poſt partum melius cognouit dignitatem D. virginis quàm ante ibidem
ioſeph vir D. virginis permanſit virgo ibid.
ioſeph viri Mariæ virtutes, priuilegia, & conſolationes, in vita, morte, & poſt mortem 778
ira quid ſit, & quomodo ſunt tres ſpecies iratorum 220.e
ira eſt indifferens, & poteſt eſſe bona & mala, & quale vitium ſit 220.e
ira attribuitur deo ibidem
ira, indignatio, anguſtia & tribulatio impiis parata ſunt malis 854
ira Dei qua 829
ironia quid, & quale peccatum ſit 188.f
iriſio quid, & quale peccatum ſit 140.b
irregularitas quid ſit, & quomodo aliquando contrahitur abſque peccato 598.ante.a
iteratio opponitur identitati 787
iudæi an poſſint compelli ad fidem chriſtianam 271.d
iſmael ſimulachri primi fictor 832
iudæorum cecitas non eſt perpetua 1006
iudæi de duobus gloriabantur 975
iudæorum dignitas octo 973.974
iudæi cæci gloriabantur ſe eſſe duces cæcorum 860
iudæus olim nomen erat triplex de quo glorificabantur 859
iudæus cur maior pœna debebatur 854
iudæus duplex 975
iudæi vnde dicti 859
iudaiſmus cur abſque legis obſeruatione non proſit 862
iudicium fantaſiæ & potentiarum ſenſitiuarum non eſt per impoſitionem 18.19
iudex debet iudicare ſecundum allegata & probata, & non ſecundum conſcientiam 136.d.
iudex admonitionem & inquiſitionem procedit ex officio ibid.
iudex quando poteſt exigere iuramentum ibid.
iudicium peccata 137.a
iudicium quid ſit, & quid requiratur ad iudicium rectum, & quomodo triplex eſt iudicium illicitum c & deinceps 135
iudicium prudentiale pertinet ad ſinderesym & gnomin 119.a
iudicium pro diſcretione eſt comes iuramenti 170
iudicium multiplex 136
in iudicio generali qui comparebunt 784
iudicij generalis locus ibid.b
iudicij generalis miniſtri ibidem.e
iudicij generalis ordo 790
iudicij generalis tempus ibidem c
iudicij generalis ſigna ibidem d
iudicij generalis citatio reperiet aliquos in vita 785
iudicij ſigna in canone Hebræorum inuenta incerta ſunt 798
in iudicio generali omnia peccata non remiſſa reuelabuntur. ibidem
iudicij generalis hora 799
iudicandorum ſituatio ibid.b
iudicandorum diſcuſſio an futura ſit vocalis ibid.c
iuramentum quid & quibus modis fiat 169.a
iuramentum vt illicitum 170
iuramenti tres comites ibidem
iuramentum indiſcretum duplex ibid.
iurare per creaturas an ſit licitum 171
iuramenti obligatio 172
iuramenti conditiones 171
iuramentum non omnino illicitum eſſe declaratur 820
iurandi aſſiduitas, mala 60.d
iurare quod 820
iuſtificationis cauſa meritoria, qua 873
iuſtitia duplex 824
iuſtitia Dei non eſt ex lege cauſata 871
iuſtitia vera ad legem duobus modis comparatur 871
iuſtitia diſtributiua quid 835 & circa quod verſatur ibid.
iuſtitia id eſt vnica cauſa formalis noſtræ iuſtificationis 884
iuſtitia Dei cauſa aſſignatur 873
iuſtitiæ duæ ſunt partes 829
iuſtitia fidei, & iuſtitia operum 880
iuſtitia operum & fidei diſcrimen 875
iuſtitia fidei communiter ſe habet ad omnes 876
iuſtitiam Dei ignorabant iudæi, nec ei ſubiici volebant 988
in iuramento cadit diſpenſatio ibidem
iuſtitia definitio & acceptio 224.d
iuſtitiæ particularis diuiſio ibid.
iuſtitia commutatiua quid 225
iuſtitiæ commutatiuæ actus 225
iuſtitiæ vitia oppoſita 235.a
iuſtitiæ partes integrales 148
iuſtitiæ partes potentiales 148.e
iuſtitia publicæ honeſtatis quid ſit, & quem effectum habet 622
iuſtitia originalis quid, & quos ordines contineat 702.b
iuſtitiæ originalis perfectio ibidem & 706
iuſtitiæ originalis transfuſio 711
in ſtatu Iuſtitiæ originalis homo non poterat decipi 711.712
in illo ſtatu quale dominium fuiſſet animæ ſuper corpus, & hominis ſuper hominem 706.707.a.b
iuſtitia noſtra quomodo dicantur pannus menſtruatæ 240.a
iuſtificatio impij quid ſit & quid requirat 264.b
prima iuſtificatio non cadit ſub merito, & à quo inchoatur 240.a
iuſtificatio impij non fit ſola fide 266.b

L

Laus Deo & ſanctorum vocalis, virtuoſa 172.b
laicus non tenetur ſub vtraque ſpecie communicare 392
laicus non poteſt conſecrare 476.a
lepra error non dirimit matrimonium 624.625
lepra ſuperueniens non impedit debiti redditionem 637
lætitia inepta quid 214
lapis offenſionis, quis 985
legis Moyſi erant quatuor effectus 908
lex iudæis primum data eſt 858

lex humana in canonicum, ciuilem, ſiue politicum 909
legis auditores non iuſtificabuntur, niſi ſint factores 859
legem duplicem inducit D. paulus 875
leges quatuor ponuntur, duas alteris duabus oppoſitas 928
lege enim data delictorum abundantia conſecuta eſt, dupliciter 907
lex quid, & de eius eſſentia quatuor dicuntur 908
lex Dei, & lex mentis: lex peccati, & lex membrorum 939
lex quid & unde 856
lex diuiditur in diuinam & humanam 908
legis factores, qui 856
lex in ſacris literis multipliciter accipitur 908.909
lex quid ſit, & quid ad hoc quòd obliget requirat 332.e
legis actus quatuor ibid.e
legis interpretatio quid, & quotuplex, & cuius ſit 333.b
legis diſpenſatio, & interpretatio, & arrogatio differunt 334
legis prima diuiſio 334
lex diuina quid, & quotuplex ſit. ibid.e
lex naturalis quid ibid f
lex diuina poſitiua quid & quotuplex ſit 336.b
lex antiqua dicitur factorum & pædagogus ibid.e
legis antiquæ officia ibid.e
legalium virtus & duratio 343.a
legalium mortificatio 344.b
legalia reſtitui poſſunt 346.b
lex Euangelica quid ibid.b
legis veteris & nouæ differentia 349
lex vetus per nouam impleta ibid
lex noua continebatur in veteri & declarat eam 350
legis nouæ præcepta non contrariantur præceptis antiquæ ibid.
legis Moyſi vis ante mortem chriſti 344
leges nouæ & antiquæ grauitas 351
legis nouæ duratio 352
lex alia non expectanda ibidem
legis nouæ præcepta 351.a
legis nouæ conſilia 651.652
lex humana quid 651
leproſo uxor debitum reddere tenetur 637
lex vetus antiquata & tranſlata per chriſtum, & fuit quædam diſpoſitio ad nouam 876
lex moyſi tria genera præceptorum continet 908
lex iuſtitiæ quid 984
lex variè ſumitur 871
lex peccati & lex carnis non dicuntur leges niſi ſimilitudinariè, propter duplicem ſimilitudinem 939
lex ſubintrauit, vt abundaret delictum pluribus modis exponitur 907.908
legis opus duplex 871
lex prohibendo auget deſiderium, & triplici ratione 907
lex ad quid datur 946
leges humanæ à quibus dependent 908
lege adueniente quomodo peccatum abundauit 907.908
legem bonam eſſe probatur 935
lex ſpiritus liberat à peccato & morte 946
legis humanæ neceſſitas ibidem
lex humana obligat in foro interiori 652
lex humana quos actus præcipere poſſet 655.b
legis humanæ diuiſio 653
lex canonica quid 654
lex ciuilis quid 579
legis ciuilis diuiſio 679
legum ciuilium nomina unde ibidem
leges ciuiles præſtant canonicis tempore, ſed non authoritate & obligatione 681.e
lex peccati quid 683
lex peccati mortis, membrorum fomes, & peccatum inhabitans idem ſunt 711
liber vitæ quid 769
libelli repudij declaratio 350
libellus repudij non excuſabat 635
liberalitas quid ſit, & an in pauperibus eſſe poſſit 189.b
liberum & naturale differunt 77.a
liberum arbitrium quid ibidem
libertas contrarietatis, contradictionis, & complacentiæ quid ibidem in ſi.
libertas carnis eſt hæreſis via 276
liberum arbitrium eſt in peccatore 79
libertas iuſtitiæ in quibus conſiſtit 920.921
libertas duplex contra lutheranos 920
Liberum arbitrium deſtruunt lutherani 834. mox ſtatuitur ibid. & 835
liberum arbitrium vertibile quibus conuenit 934.935
liberum & naturale differunt 934
liberi arbitrij eſt homo propter voluntatem & rationem 921
liber quis eſſe dicatur 935
libertas carnis & iuſtitiæ quid 81
liberi arbitrij quidditas quid 83.a
liberum arbitrium differenter eſt in deo, angelis, & hominibus 80
liberi arbitrij in malo confirmatio, non eſt in via, nec attribuitur deo 83.84
liberi arbitrij vſum habentes 85.b
libertas complacentiæ cum gratia ſufficit ad meritũ 240.241
ligamen ſenſus unde 38.d
linguarum donum quid, & quomodo variis linguis loquebantur Apoſtoli 235.a
limbus patrum & puerorum vbi ſit, & quam pœnam patiantur 509
litigium quid, & quotuplex ſit 189.a
locutio angelorum quomodo ſit 62
longanimitas quid 203
ludus quid & quando licitus ſit 226
ex ludo acquiſita quando ſubiacent reſtitutioni ibidem
lumen gloriæ ad quid requiratur 324
lunæ obſcuratio qualis erit 708
lutheranorum obiectio de iuſtorum merito 924
lutheranorum confutatio 881
lutheranorum error 834 & 835
lux, lumen, radius, ſplendor, differunt 11.e
luxuria quid & quale peccatum ſit 216.a
M*Acula animæ quid* 691
M*agnanimitas quid* 196.c
magnimi conditiones 197.a
magnitudo præmiorum Dei explicatur 850
magnificentia quid & an pauper poſſit eſſe magnificus 201
mala perpeſſa dupliciter conſiderari poſſunt 967
malo culpæ nullum detrimentum pati poſsint qui à deo promouentur 966
mala non ſunt proximo inferenda 1019
maledicere tripliciter contingit 1017
malis quibus per gratiam Dei liberamur 889
malitiam Deus non cauſat, ſed ordinat 979
malitia duplex 839
malitia malorum tangitur 855
malorum ſupplicia 853 eorundem duritia diſcribitur. ibidem
malum quando timoris eſt obiectum, eſt duplex 952
malum pœnæ duplex 965
magi & quæ gentes ſunt 597

maior & minor extremitas, ac propoſitio quid dicatur 50.c
maledictio quid & quotuplex ſit, & quibus maledicere liceat quomodo 140.601
maleficium quid, & an maleficio diſſolui liceat 636
maleficium quando dirimit matrimonium ibidem
manichæorum error confutatur 812
manifeſtum verbum 830
manifeſtat nobis Deus aliquid dupliciter 830
maris fluxus & refluxus cur naturalis 1005
malitia actus, vnde, vide in dictione Bonitas ex Malitia quis peccare dicatur 677
malum quid 24 & 102
malum eſt ex ſingularibus defectibus ibidem
malum hominis quid 202
manſuetudo quid 202
Maria Virgo non fuit capax ſacramenti pœnitentiæ 480
maria ſupererogauit 608
maria immunis ab originali pec. 711.712
mariæ caro, & oſſa ſunt ſpecialiter Dei 748
maria non contraxit defectus 711.712
maria perpetua virginitas defenditur 773.7[illegible]
maria prima virgo [illegible]
maria contraxit matrimonium 775.776
maria concepiſtante ſolemnitatem nuptiarum ibid.
mariæ interpretatio 779
maria vbi inuenta fuit 781
maria quid faciebat ibid.in princip.
mariæ gratiæ plenitudo ibid.
maria aduocata noſtra ibidem
maior bibliotheca Apoſto. ibidem
concurſus populi ad mariam ibidem
Dominus fuit ſpecialiter cum Maria ibid.
mariæ benedictiones 782.783
maria habuit vnicum filium naturalem, & plures habet adoptiuos ibid.
maria quam pacem fecit ibid.
mariæ timor vnde ibid
maria perfecta ancilla ibidem
mariæ prædeſtinatio qualis 772.773.ante.a
maria habet areolam martyrij 331.b
martyrium includit mortem, & dicuntur martyres 191
martyrij obligatio 191.b
martyrij perfectio ibid.d
martyrij effectus & præmium 194.c
martyrij aureola quid, & quomodo præminet aliis 331.b.c
martyrem tria efficiunt 967.968
maſſa & radicis nomine origenes vnum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum concipit 1003
matrimonium quid & vnde 615,616
matrimonij inſtitutio ibid.
matrimonij actus per quæ bona excuſatur 617.a
matrimonij obligatio ibid.b
matrimonium ſacramentum eccleſiæ quid, & quos effectus habet 623
ad matrimonium requiſita ibid b
matrimonij conſenſus debitus ibid.c
matrimonij impedimenta 623
matrimonium adulterio non ſoluitur quo ad vinculum 634
matrimonium inter baptiſatos, non eſt ſacramentū ibi.
matrimonio iuncti non poſſunt vouere continentiam ſine alterius conſenſu 631
matrimonium inter bonum chriſtianum & hæreticum aut excommunicatum contractum tenet licet ſciens peccet 633
medium ſenſuum duplex 10
medium in ſenſibus oportet eſſe denudatum 13.d
medij potentiarum conditiones ibid.
medium in ſillogiſmis quid 50.51.a
medium in demonſtratione duplex 54
medium in moralibus quid 119
medium rei, & rationis quid 123.c
media pacis temporalis procuranda ſunt quatuor 818
medium per quod poteſt habere homo in ſemetipſo 992
mediator Dei & hominum 158.763
Melchiſedec figurauit Chriſtum ibidem
membrum genitale eſt quaſi quoddam animal ſeparatū 100.b
membrorum mutilatio quando eſt peccatum 139.d
memoria ſenſitiua quid, & quæ animalia habeant memoriam 22.c
memorandi actus modus ibid. d
memoria & reminiſcentia differunt 23.a
memoria pars prudentiæ 119.c
memoria intellectiua quid 47 in fin.
mendacij & falſitatis cauſa 867
mendacium quid & quotuplex ſit, & quomodo ſemper eſt peccatum 187
menſas duas cibis refertas propoſuit nobis deus 411
menſa quibus modis ſumitur 1000
mēſura proxima humanæ voluntatis eſt ratio, & prima Deus 105.c
menſurati ad menſuram eſt relatio realis 40.b
menſura Dei angelorum, & rerum corporalium quæ ſit 40
meritum quid ſit, & quomodo inter Deum & nos eſſe poſſit 239.a
prima gratia nec totus ambitus gloriæ cadit ſub merito 240.a
merces & præmium eadem ſunt 851
merces in malum ſumitur 838
merita chriſti non ſunt in orationibus prætermittenda 819
meritum hominis dupliciter conſideratur 852
meritum congrui & condigni quid, & eius initium 241.a
ad meritum requiſita 241.b
merito reſpondentia 242.d
meritj applicatio 242.c
meriti maioritas penes quid attenditur 288
mereri quis poteſt aliquid pluribus modis 297
meritum chriſti quale fuerit per & ſe aliis 298
metus duplex impedit voluntarium 88.b
metus cadens inconſtantem virum quando excuſat, & ſoluit obligationem 88
miniſtrorum malitia non impedit ſacramentorum effectum 358.b
miniſtri ſacramentorum intenti quæ requiratur 357.a
miniſtri ſacramentorum bonitas & fides quomodo requiratur 358
miniſterij nomine eleemoſina intelligitur 1053
minorum officium eſt illicitum 225.c
minorum paupertas hodie non eſt perfectior eorum qui poſſeſſiones habent 671.ante.
miraculum quid ſit 234
miraculorum gratia ad quid ſit ordinata 235
in miraculis alio modo operatur Deus, alio ſancti, alio magi alio mali Chriſtiani, & quibus miracula attribuantur 236.d
miracula tripliciter fiunt 237
miracula non ſemper probant immiſſionem prophetæ ibidem
miraculorum ſigna an licite affigantur ſepulchris ſanctorum non canoniſatorum 261.a
miſericordia diuina ſecundum tria attenditur 978
miſericordiæ acceptio & eius obiectum 292

miſericordiæ actus 294.b
miſſæ ſacrificium continet omnia veteris legis ſacrificia 402.a
miſſa ſacrificium prodeſt viuis & defunctis 405.a
miſſarum priuatarum pluralitas vtilis & laudabilis 407.a
miſſæ valor vnde attenditur 408.b
miſſa pro pluribus dicta an tantum proſit ſingulis, ac ſi pro ſingulo diceretur 409
miſſam hæretici aut excommunicati an audire liceat 478 *ante a*
miſsionis ſignum duplex 991
mittuntur aliqui à domino Dupliciter 991
moderatio quid & quotuplex ſit 225
mollities quid 205.b
monitionibus epiſcoporum quomodo, & quando eſt obediendum 301
in monitionibus generalibus qui non comprehenduntur ibid.
mors quid & quotuplex 395
mortis memoria vtilis ibid.
mors omnium terribilium terribiliſsimum 71.b
mortis timor quibus eſt ingerendus 717
mortis bonorum bona ibidem
mortis malorum mala 718
mors ſanctorum dicitur natiuitas 718
ad mortem cur quilibet ſe præparare debeat 721.e
modus ſe præparandi ad eam ibidem f.
in morte agonizantes a quibus, & quot modis tentantur, & quot ſunt conſolandi 722
deſolatorum propter mortem amicorum conſolatio 726
mortuorum luctus quando eſt illicitus ibidem a
in mortuorum ſepultura oratio funebris communis 727
motio corporalis qui ſubiecti ſunt 800
mors Chriſto & D. Virgini non fuit pœna ſed pœnalitas & conditio naturæ 711..712
mors vt pœnarum remedium optabilis ſimpliciter tamen eſt maxima pœnarum 789.790
mortui non poſſunt excommunicari, licet poßint abſolui 258
mortuis ſuffragia Eccleſiæ proſunt ad liberationem 534
mortuis indulgentiæ proſunt 614
mos tripliciter accipitur 681.682
motus primò primus, ſecundò primus, & tertiò primus qui ſint 93.94.b
moyſi authoritas de iuſtitia fidei 988
muneris prædicationis à difficultate commendatur 1051
mulieres quando excuſantur à ieiunio 213
mulierum ornatus quando eſt illicitus 226.227
mulieribus ſobrietas neceſſaria 214.215
mulieribus ebrietas valde indecens eſt ibidem
mulieres non ſunt capaces ſacramenti ordinis 596
mulier vidua contrahens matrimonium ante annum luctus, perdit dotalitium 641.b
mulieres reſurgent in ſexu fœmineo 786.787.a
multiloquium ſiue loquacitas quale peccatum ſit 214.b
multitudo libera poteſt legem & conſuetudinem facere, & tollere 682
mundus de quibus tentat hominem in morte 721.722
murmuratio quid, & quotuplex, & quale peccatum ſit, 142.b
muſica & muſicalia inſtrumenta ad quid ſint ordinata 225.a
myſterij S. Trinitatis reuelatio 732.733

NAbuchodonoſor non fuit propheta 231
natiuitas eſt duplex 631
natura procedit de imperfecto ad perfectum 703
natura vna numero poteſt ſub diuerſis ſpeciebus ſubordinatis intelligi 44.d
naturale & liberum differunt 934
natura diuina dupliciter conſideratur 837
natura humana dupliciter conſideratur 902
contra naturam hominis aliquid dici poteſt dupliciter 837
neceßitas legis vnde 938
naturale & liberum differunt 77.a
naturale non poteſt totaliter deperdi 695
neceſſarium ſimpliciter, & abſoluté, & ſecundum quid, & ſuppoſitione quid 51.52.b
neceßitas extrema, & neceſsitas perſonæ, & ſtatus quid 295
necromantia quid 175.c
negligentia quid, & quale peccatum ſit 122.e
negationis definitio, & diuiſio, & officia 42.e
neſcientia quid, & quomodo reperitur in angelis 56.57
neque virtutes: dupliciter intelligitur 968
nequitia pro temeritate 839
nocumenta oris 839
nocumentum poteſt inferri tripliciter 1027
nomen legis quandoque ſumitur pro toto veteri teſtamento 871
nomen triplex olim erat Iudeis de quo glorificabantur 859
non velle volentis, nec currere currentis tripliciter poteſt intelligi 978
nos ſumus in Adam dupliciter 902
notum Dei & Ignotum quid 829
nubes pro prædicatoribus 822.823
nocumentum aggrauat peccatum 693
nomina eſſentialia, perſonalia, notionalia, & attributa quæ ſunt 739. & ſeq.
nominum eſſentialium regula 741
nomina ad perſonam patris pertinentia quæ ſint 743
nomina ad perſonam filij pertinentia ibid.
nomina ad perſonam ſpiritus ſancti pertinentia 745
nomina attributa perſonis, & quomodo attribuantur ibid.e
nomen dei quomodo ſanctificatur in bonis 155
notariorum peccata 138
notiora nobis & natura, & quæ propoſitiones per ſe notæ dicantur 52
nuptiæ ſecundæ, & deinceps licitæ ſunt 641
in ſecundis nuptiis etiam ſtatim celebratis vir nil perdit, ſed mulier ibidem

OBedientia quid, & in quibus ſubditus obedire teneatur 186
obedientia religionis perfectio in quo conſiſtat. 676
obediendum ſuperioribus, & pro eis orandum docet D. Paulus 1025
obeditio quid 919
obedientia eſt de eſſentia religionis, & præminet aliis votis 676
obduratio quid 280
obiectum quid, & quotuplex 7.a
obiectum intellectus agentis in vita, & in anima ſeparata quid 37.b
obiectum adæquatum intellectus poſsibilis 39.a
obiectum eius in ratione motiua quid 47
aliquid eſſe in intellectu obiectiue tantum quid. 40
obiectum prudentiæ quid 118
obiectum iuſtitiæ quid 123
obiectum fortitudinis quid 194
obiectum temperantiæ quid 206

obiectum materiale & formale fidei quid 244
obiectum charitatis quid 283.c
oblatio quomodo differat à decima, & primitia 164
obſecratio 822
obſecratione vtitur Apoſt. propter tria 101
obligatio legis quamdiu duret 928
obſeruare in bonum & malum ſumitur 1060
obſeruantia quid & quotuplex ſit 186
obſtinatio quid, & an poſſit eſſe in via 280.281
occaſio data, & accepta quid 312
occaſio defectus Iudæorum tangitur 1000
oculo corporali non poteſt videri deus neque angelus 186
odium vt paſſio quid 28
odium dei quid, & quotuplex & quale peccatum ſit 303
odoratus quid, & quomodo ſit, & quare odorabilia magis ſentiuntur in æſtate, quàm in hyeme, & quomodo bonum odoratum habentes ſunt minus ſapientes 14
officia legis quatuor 908
officium D. Pauli commendatur 1051
officium apoſtolatus deſcribitur 816
oliua pro gente Iudæorum ſumitur 1003.1004
omen quid 175
omiſſio circa inferiores 840
omiſſionis peccata enumerantur 840
omiſſionis peccatum quid 148
opacum corpus quid 12
opera mortua, mortifica, mortifera, viua & viuificata quid. 485
opera in peccato mortali facta in proſunt 505
opera ſupererogationis quæ habuerint 607.608
opinio quid 56.f
opinio in angelis circa naturalia eſſe non poteſt 55
opinio in ſtatu innocentiæ eſſe non potuit 707
opinionem doctoris approbati ſequens in dubiis, excuſatur à peccato 334
opus operatum & operantis quid 406.b
opus pœnale eſt ſolum ſatisfactorium 506
opera tenebrarum quomodo ſint abiicienda. 1029
operans operanti: & gratia mercedi debita opponitur 881
operationes omnes tam bonas, quàm malas à Deo eſſe hæretici neoterici aſſerunt 936
operum bonorum principia ſunt tria 870
opus legis duplex 871
orandi modus ex D. Iacobo 962
orandus ſemper Deus quomodo 821
orandum pro ſe D. Paulus ex tribus Romanos inducit 1054
oratio quid 821
orationis acceptio & definitio 149.c
oratio vocalis quando & quibus ſit præcepta 149
orationes vocales præceptas omittens an teneatur repetere 150 & ſeq.
orationes vocales aut mentales curatus præcipere non poteſt ibidem
orare vocaliter aliquando eſt laudabile, & cur aliquando ceſſandum ſit ab oratione vocali, & aliis cæremoniis 152
orare mentaliter quando cadit ſub præcepto 153
orationis duratio 153
orationis locus 154.b
oratio dominica exponitur ibidem.b
in oratione quæ & quomodo ſint petenda ibid.
oratio ad ſanctos dirigi poteſt 156
oratio duplex 157
oratio an dirigi poſſit ad animas purgatorij 158.159
orationis dignitas & effectus 159.b
orationis conditiones 159.c
oratio quam attentionem requirit 160.c
orationis fructus qua diſtractione impeditur ibidem
oratio Chriſti an ſemper fuerit exaudita 761
de oratione funebri ex tempore ad populum facienda 728
ordinis ſacramentum quid 585.a
ſacramenti ordinis materia & forma quid 586.a
ordinum diſtinctio, & an epiſcopatus & clericatus ſint ordines 487
ſacramenti ordinis inſtitutio 588.b
ſacramenti ordinis miniſter 591.a
ordinandorum ſufficientia 592.a
ordinans inſufficientes peccat ibidem.
qui ſunt capaces ordinum ibidem
ordinis effectus 592.a
ordinati in ſacris ad quid teneantur 186 & ſeq.
ordo ſacer impedit & dirimit matrimonium 625
ordinis minorum fratres habent dominium in rebus vſu conſumptibilibus 674.675
organicum corpus quid 1.d
organiſta & alij muſici quomodo peccant in Eccleſiis pulſando 152
originale peccatum in paruulis negant pelagiani 899
originale, veniale, & mortale peccatum 883
originalis culpa in nobis vnde 886
ornatus quid ſit, & quot modis circa ipſum peccatur 204.226
ornatus templorum eſt approbatus à Chriſto, & an, & quando ſit melius dare templo quàm pauperibus 474
ornatus ſacramentum quid, & quæ ſacramenta conferant ornatum 367.b
oſcula mulierum quando ſint peccata 219
PAnis quotidianus quis 155.
panis cur diebus dominicis benedicitur 645
Papa quid facere poteſt 261
papa vt particularis perſona errare poteſt, ſed non vt papa. ibidem.
papa ſuccedit D. Petro in priuilegiis officij & iuriſdictionis ibidem.
ad papam pertinet ſanctorum canonizatio 259
papa primatum in Eccleſia tenet 589.a
papa manu propria bellare non licet 307.308
papa an poſſit cum bigamis diſpenſare 642.a
papa quando poteſt in pluralitate beneficiorum diſpenſare 642
papa in eſſentialibus religionis diſpenſare non poteſt 676.677
paradiſus terreſtris & cæleſtis vbi ſunt 325
parentes quandoque puniuntur in filiis 697
partes integrales ſubiectiua & potentiales in moralibus quæ 119.120
paruuli ante vſum rationis ſunt baptizandi 373
paruuli decedentes cum ſolo originali, ſunt beati, beatitudine naturali 322
paruuli infidelium inuitis parentibus nō ſunt baptizandi 273
paſſio eſt triplex 9.a
paſſiones appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis quæ ſunt 23 & 24
paſſio quando auget & diminuit peccatum 688
paſſio & propaſſio quomodo differant, & cadant in virtuoſum 688
paſſiones aliter fuerunt in Chriſto quàm ſint in nobis 758
paſſiones ignominiæ declarantur 837
paternitas Abrahæ duplex 886
patientia accipitur dupliciter 961.962
patientia varia acceptio 850
patientia Dei, ſolis & pluuiæ comparatio 848

patientia quid, & quomodo clamare vel inſilire non ſit cõtra rationem patientia 203.b
patientia quomodo manet in patria 204.d
patientia vitia oppoſita ibid.e
patrini cur dantur baptiZandis, & ad quid teneantur 376
Paulus in raptu habuit claram viſionem diuinæ eſſentia 235
Paulus quomodo impleuit in carne ſua paßiones Chriſti 610
D. Paulus loquitur in perſona hominis deſtituti ante legẽ 931
pauper poteſt eſſe liberalis & magnificus 201.202
paupertatis bonitas 668.b
quot & quatuor modis viuendi in paupertate melior. ibid.
errores circa paupertatem vitandi 671
paupertas Chriſti & Apoſtolorum loculos & dominium admittebat 675.in prin.
paupertas Franciſcanorum hoc tempore non eſt perfectior paupertate Chartuſianorum 671
paupertas eſt de eſſentia ſtatus religionis 677
pauperes de Lugduno 672
pax quid & quotuplex ſit, & cur omnes teneantur amare pacem, & quot fructus habeat, ac quibus medijs procuretur 290.c
pacem trinam, quã euangeliZantes nũciãt Chriſtus tempoſuit 992
pacem ordinatam quiſque via triplici diligere debet 818
pax bifariam ſumitur 818
pax Iuda qualis 818
pax hominis quando perfecta aut imperfecta eſſe dicitur 854
pax vera quæ 818
parturitio variis modis ſumitur 960
peccatum ſecundum naturam, artem, ac in moribus quid 683
peccati diuiſiones 684
peccatorum tres gradus ibid.
peccatum omißionis habet cauſam, 684.a
peccatorum cauſa duplices 686
peccatum poteſt eſſe cauſa peccati in triplici genere cauſa 688
peccare ex malitia, ignorantia, & infirmitate qui dicãtur 686
peccata capitalia quæ ſint 688
non omne capitale eſt mortale ibid.
peccatorum cauſa exteriores quæ ſint, & quomodo nõ excuſant à toto 689
peccatorum initium ſuperbia ibid.
peccatorum radix cupiditas ibid.
Deus non poteſt eſſe cauſa peccati, licet ſit cauſa actus ibid.
homo dupliciter poteſt eſſe cauſa peccati 692
diabolus quomodo eſt cauſa peccati 691
peccata non ſunt connexa neque paria ibid.
peccatorum grauitas penes quid attendatur 693
peccata carnalia ſunt minoris culpa & maioris infamia ibid.
peccata per circumſtantias, nocumentum, & dignitatem perſone, ag grauantur ibid.
peccatorum ſubiectum quid 695
peccatorum tres effectus ibid.c
peccatum non poteſt totaliter corrumpere bonum natura
peccati macula quid ibid.c
peccati reatus quid 696.d
peccatum commißionis & omißionis quid 148.f
peccatum veniale quid & quotuplex 699
peccati venialis & mortalis differentia 699
peccatum veniale eſt diſpoſitio ad mortale ibid.
peccare venialiter nemo tenetur vt vitet mortale in alio. 312
peccatum veniale in angelis eſſe non poteſt 699
peccatum veniale non poteſt eſſe cum iuſtitia originali ibid.
peccatum veniale non poteſt eſſe cum ſolo originali 313
peccatum veniale quando & quomodo remittitur in purgatorio 701
peccata venialia ſignificantur per lignum, fœnum, & ſtipulam 700
peccata venialia quibus modis remittuntur 484
peccatum veniale iunctum mortali perpetuo punitur in inferno ibid.
peccatum mortale quid 699
peccatum mortale contrariatur charitati 285.286
peccata dimiſſa quomodo redeant per recidiuationem. 499
peccatum originale eſt ex traductione 708
peccatum vario modo accipitur in ſacris literis ibid.
peccatum originale quid 707
peccatum originale non eſt debitum habendi iuſtitiam originalem, neque qualitas morbida ibid.
peccatum originale quomodo traducatur 711. 712. & ſequ.
peccatum originale deletur per baptiſmum quo ad culpam, manet tamen radix quæ eſt virtus vegetatiua deſtituta ibidem.
peccata proximorum parentum non traducũtur, nec alia Adæ præter primum ibid.
peccata commiſſa cõtra charitatem æternaliter diuino iudicio puniuntur 849
peccata commißionis, duo 836
peccata voluntaria quædam habent adiuncta quæ voluntati repugnant 833 834
peccati progreſſus in mundum 902.903
peccati ſinis 922
peccati vetuſtas vel, &c. 915
peccati ſeruitus in tribus conſiſtit 920
peccati progreſſus vnde 904
peccato originali duo inſunt 900
peccato alterius quis poteſt tripliciter cooperari 840, 841
vt in peccato duo ſunt: ſic ei duplex pœna reſpondet 849 850
in peccato permanendum non eſſe 915
peccator tria contemnit 848
peccatorum gradus, tres 848
peccatum dupliciter regnat in homine 910
peccatum quod inhabitat, quid 935
peccatum non cognoſci niſi per legem probatur 930
peccatum quando erit totaliter mortuum 915
peccatum inhabitans in homine operatur malum quod homo facit 937
peccatum & offenſa in Deum idem ſunt 884
peccatum originale non ſolum per imitationẽ ſed etiam per propagationem intrauit in mundum 899
peccatum in quo omnes peccauerunt poteſt intelligi dupliciter 902
peccatum originale non eſſe à Deo punibile aliqui falſò putauerunt 904
peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiam 931
peccatum triplex 883
circa peccatum quid lex fecerit declaratur 907
peccatum originale dicitur vnum peccatum mundi, & vnum

numero in quolibet 712.713
peccatum originale in omnibus eſt æquale, licet nõ omnes æqualiter concupiſcant ibid.
peccati originis ſubiectum ibid.
peccati originis pœna 713.d
pelagianorum error circa mandata 857.
pœna quid ſit & quomodo differt à culpa 697
pœna & pœnalitas differunt 506
pœna purgatorij 531
pœna reuelantis confeßionem quæ ſit 501
pœnæ taxatæ in ordine prædicatorum non habent rationem pœnæ pœnalitatis ibid.
pœna eſt multiplex 697
pœnæ temporales cur mittantur à Deo ibid.
pœnæ canonicæ quæ ſint 538.539
pœnam talionis declarauit Chriſtus 313.314
pœnæ purgatorij quæ ſint & quomodo excedant omnem pœnã martyrum 531.a
pœnitentia ſolemnis 483
pœna non facit martyrem 967
pœna, maior cur Iudæis debebatur 854
pœnam prauorum quatuor ſequuntur 853
pœnitentiæ acceptio 478
pœnitentia virtus quid 479
pœnitentiæ ſacramentum quid ibidem.
pœnitentiæ materia & forma 479
ſacramenti pœnitentiæ inſtitutio 481
ſacramenti pœnitentiæ neceßitas ibid.
pœnitentiæ duratio 482.c
pœnitẽtia ſacramentũ iterabile, & non ſolẽnis pœnitẽtia 481
pœnitentia ſolemnis quid & quibus imponi debet 485
ſacramenti pœnitentiæ effectus 483
pœnitens an teneatur acceptare iniunctam pœnitentiam 498
per pœnitentiam opera mortificata viuificantur 485
ſacramenti pœnitentiæ tres ſunt partes 486
pœnitentiæ capaces qui ibid.
perfectum quid 731
perfectum adueniens non ſemper euacuat imperfectum 245
perijt ſanctus de terra tripliciter intelligi poteſt 870
periurum quid, & quotuplex, ac quale peccatũ ſit, & quando incurritur 178
perſeitatis quatuor modi 52.d
perplexum ſimpliciter non datur, tamẽ bene ex ſuppoſitione 359
perſeuerantia quid 204.g
perſonæ dignitas propter quatuor aggrauat peccatũ 515.279.280
perſona & hypoſtaſis, & indiuiduum differunt 44
perſonæ diuinæ non ſunt niſi tres, licet ſint quatuor relationes 740
perſonæ ſalutatæ deſcribuntur 817
perſona Chriſti ſubſiſtit duabus naturis 814
perſonarum acceptio non eſt apud Deum 854.855
pertinacia quid, & quot modis quis poteſt conuinci de pertinacia, & quæ requiratur ad hæreticum 205
phebem ſororem D. Paulus in tribus commendat 1058
pietas virtus 182
pietas donum ſpiritus ſancti quid 318
plenitudo ſapientiæ & ſcientiæ in tribus attendi poteſt 1006.1007
pythones vnde dicantur 175
D. Petrus habuit primatum in Eccleſia, & ſui ſucceſſores 589
pluralitas vxorum aliquando fuit licita, virorum verò nunquam 640
pluralitas beneficiorum an ſit licita 665
poſtulatio quid 962
potentia, virtus & poteſtas differunt 823
poteſtas regia vel cuiuſlibet alterius poteſt conſiderari quantũ ad tria 1022
poteſtas differt à virtute & potentia 823
portitores peccatorum ad inferni ſepulturam quatuor 716
præcepta legis omnia in duobus præceptis charitatis concludit. 984
potentiæ animæ vegetatiuæ tres 2.d
potentiæ animæ diſtinguuntur realiter ab ipſa 3.a
potentiæ animæ ſenſitiuæ ſunt quindecim 4.e
potentiæ animæ rationales ſunt decem & octo 34.35
potentiæ apprehenſiuæ habent duo officia 4.d
potentiæ irrationales non reflectuntur ſupra ſe 17.18
poteſtas excellentiæ ſoli Chriſto conueniens quid 360
poteſtates ſacerdotis & Chriſti non ſunt eiuſdem generis 590
poteſtas conſecrandi in epiſcopo & ſacerdote æqualis ibid.
præceptum quid ſit, & quibus verbis fiat 335
præcepta affirmatiua & negatiua differunt 336
præcepta legis naturæ quot 337.b
præcepta moralia quomodo ſunt indiſpenſabilia 338
præcepta cæremonialia quæ 339.a
præceptorum cæremonialium finis, cauſa, & rationes. 339.b
præcepta cæremonialia diſtinguuntur à moralibus. ibid.
præcepta iudicialia quæ, & quomodo differant à cæremonialibus 342.b
præcepta prudentiæ 223.b
præcepta iuſtitiæ. 190
præcepta fortitudinis 205. in fin.
præcepta temperantiæ 228
præcepta legis veteris non contrariantur præceptis nouæ 347.348
præceptorum multiplicitas eſt à prælatis vitanda 351.352
præcepta fidei cur non ponantur in Decalogo 281
præceptum charitatis in via impleri poteſt 312
præcepta exteriora nouæ legis quæ & quot ſint 302.303
præcipitatio quid 121.c
pretium iuſtum quid 144
prædicatio D. Pauli vbi Chriſtus non fuerat ab Eſaia propheta prenunciata fuerat 105
prædicantium mißio probatur 991.992
prædicationis materia ſeu obiectum duplex 992
prædicationis excellentia duplex 1051.1052
prædicatores nonnulli huius temporis cur taxentur 829
prædeſtinatio ex tempore quatuor includit 964
prædeſtinatio in quibus poteſt fieri 965
prædeſtinatio Chriſti 814
prædeſtinatio variè ſumitur 813.814
prædeſtinationis cauſa, ſola eſt Dei miſericordia 978
prædeſtinationis nomen vnde 813
prædeſtinatio quid 768
prædeſtinatio quid includat ibid.
prædeſtinatio Iacob ibid.
prædeſtinatio actiua nil ponit in prædeſtinato, licet bene executo ibid.
prædeſtinatio eſt infallibilis ibid.
prædeſtinatio abſoluta & ſecundum præſentem iuſtitiam, quid ibid.

INDEX.

prædeſtinatio fuit aliquibus reuelata, non tamen cõuenit eam eruelari omnibus ibid.
prædeſtinatio actiua non habet cauſam in prædeſtinato, licet aliqui poſterioris effectus executionis eius habeant 770
prædeſtinatio an iuuetur precibus ſanctorum ibid.
prædeſtinatio habet gradus ibid.
prædicabilis acceptio 46.e
prædicari in quid & in quale quid ibid.
prædicari per ſe & per accidens quid 47.c
prædicamentum quid 40
prædicatorum regula vel conſtitutiones non obligant ad culpã niſi in duobus caſibus 670.671
prælatus quomodo ſe debet habere in fraterna correctione 300
prælatus in corrigendis criminibus tripliciter procedere poteſt ibid.
prælati ſine cauſa diſpenſantes, ſunt acceptoers perſonarum 168
prælati maiores vocandi ad concilium generale, qui dicantur 658
prælatus poteſt dici caput 753.754
præmium eſſentiale quid & cui reſpondeat 327.a
præmium accidentale quid, & quotuplex ſit ibid.
præmiorum Dei magnitudo explicatur 850
præparationis modus ad dignè ſumendam Euchariſtiam 491 417
præputium cuſtodientis legem cur reputatur in circumciſionẽ. 862
præſcientia non eſt in Deo quo ad ſe, ſed quo ad nos 768
præſcientia & prædeſtinatio ab æterno ſunt 964
præſtigium quid 174
præſtituere finem pertinet ad ſynderesim 7.118
præſumptio medias inter opinionem & ſuſpitionem. 11 566
præſumptio ſecundum leges multiplex. 197.198.d
præſumptio ſecundum theologos quid 198.e
præſumptio diuinæ miſericordiæ quod peccatum 283
præſumptio diuinæ miſericordia perículoſa 716
præſumptio D. Pauli tribus modis excuſatur 1049
primitia quid, & quomodo debeatur. 163.164
primatũ in Eccleſia habuit D. Petrus, & nũc ſucceſſor eius 588
primum principium ſcientiarum quod 115
principium interius mouens eſt ratio, exterius Deus 282
principalius in homine dicitur illud quod eſt intrinſecum. 938
principia bonorum operum ſunt tria 870
principes poſſunt peccare dupliciter accipiendo tributa 1025
principium motus triplex 1008
ex prioribus non ſemper ſequuntur poſteriora 992
à priuatione ad habitum impoßibile eſt regreſſus 913
priuilegium quid 681.a
priuilegiorum diuiſio ibid.
priuilegiorum interpretatio ibid.c
prius nobis nota quæ 53.in fine
priuatio quid & quomodo cognoſcatur, & ab ea ad habitum non ſit regreſſus 42
priuatio triplex 103
proceſſio in diuinis ad extra, & ab intra quid, & quomodo ab intra eſt communis toti trinitati 735
proceſſiones in diuinis tantùm duæ 735.736
procuratorum peccata 138.e
problema quid 55
prodigalitas quid 190
promiſſio per quid, & in quibus ſit implenda 888
promiſſio diuina, cauſa eſt iuſtitiæ 881
promiſſio quinquies Abrahæ facta eſt 890.897
promiſſio paternitatis multarum gentium &c. non eſt impleta per legem 887
promoti à Deo nullum detrimentum pati poſſunt per malum pœnæ 965
prophetia definitio & diuiſio, & quomodo ei non ſubeſt falſum 231
prophetiæ gradus, & quis ſit perfectior 233
propheta quis 1013
prophetarum genera duo 867.868
prophetia quid 1013
propheta contra populum aliquem tripliciter interpellãt 999
propoſitiones notiores quid 53.c
propoſitio immediata quid 53.d
propoſitiones concedendæ vel negandæ propter incarnationem. 759
propoſitiones concedendæ vel negandæ circa myſterium trinitatis 741
propoſitiones contingendi ad vtrumlibet non ſunt determinatæ veritatis 765
proprij prædicabilis acceptio 46.c
prouidentia quid 767.
ad prouidentiam duo pertinent ibid.
ad prouidentiam Dei pertinet permittere aliqua mala. ibid.
prouidentia Dei non imponit neceßitatem libero arbitrij ibid.
prouidentia Dei circa intellectuales naturas diuiditur in prædeſtinationem & reprobationem 768.a
prouidentia & præſcientia quid 964
qui proximum diligit legem implet 1026.1027
proximum diligere debemus ſicut noſipſos tripliciter 1027
proximus quomodo ſit corrigendus 846.847
pudicitia quid 216.d
pueri ante vſum rationis abſtrahunt ſpecies 40
pulchritudo in quo conſiſtat 210.
punitio quando ſit differenda vel omittenda 312
puniuntur filij pro peccatis parentum & è conuerſo 698
purgatorium ex ſacris litteris probatur eſſe 507
purgatorij locus & pœna 531
purgatorij animæ quibus modis ſubleuantur 533
purgatorium qui nitantur abrogare 944
animabus purgatorij indulgentiæ proſunt 614
puſillanimitas quale peccatum ſit 201

Q *Valitates alterabiles quot* 6.7.
quæ ſunt futura in ſeipſis, in diuina prouidentia ſunt præſentia 887
qualitas ſtatus iuſtitiæ oſtenditur 922
quam ſpecioſi pedes dupliciter interpretatur 992
quod maior ſeruiet minori tripliciter intelligitur 976
qualitates primæ quot 15.16
quæſtionum deciſiones vnde ſumi debent 654.655
quidditas rei materialis eſt obiectũ intellectus poßibilis in ratione motiui 47

R *Adius differt à ſplendore* 13
raptus ſpecies luxuriæ quid 218
raptus & extaſis quid 234.51.52
ratiocinatio quid, & quot ſunt ſpecies ratiocinandi 51.52
ratio eſt regula humanorum actuum 105.106
ratione duplici oſtenditur quod ſit inconueniens, vt iterũ reducamur in ſeruitutem peccati obediendo iuſtitiæ 919
reatũ pœnæ manere deleta culpa authoritatibus probatur 945
reatũ cur Deus velit in peccatore remanere, & ipſum pro illo ſatisfacere, in hoc vel alio ſæculo 945
redemptio noſtra vnde ſumpſit efficaciam 873
redemptionis effectus per quod ad nos peruenit 873
regnum Dei in quibus conſiſtit 1039

reatus pœna quid & quomodo remaneat delata culpa 502
receptacula animarum quot 509
redditus annui emi poſſunt 147.a
redditio debiti coniugalis quando ſit de præcepto 637
refrigerium ſinus Abrahæ 509
regimen paternum, deſpoticum, politicum, regale, tyrannicum, ariſtocraticum, oligarchicum, & democraticum quid 120
regnum Dei triplex 155
regula immediata voluntatis humanæ eſt ratio & prima lex æterna 106.107
religio virtus quid ſit, & quot actus habeat 149
religioni vitia oppoſita 173
religioſus ſine cauſa diſpenſatus ad dimiſſionem habitus vel ad laxiorem religionem, non eſt tutus 679
religioſus quomodo poteſt ſubuenire parentibus in extrema neceſſitate 181
religioſi iurari poſſunt ad ſubueniondum extremè indigenti 296
religioſi an poſſint comedere carnes in die natiuitatis domini, ſi feria ſexta euenerit 213
religionis profeſſio delet omnem reatum 193.ante a
religioſi profeſſi ſunt in ſtatu perfectionis 662
religioſus non ſemper mortaliter peccat tranſgrediendo regulã. ibid.
religio prædicatorum non obligat ad culpam niſi in duobus caſibus 668.669
religioſus in ordine prædicatorum omittendo pœnas taxatas non peccat, niſi ex contemptu 667
religioſus in eodem genere peccati non ſemper grauius peccat ſeculari ibid.
religionis perfectio maximè conſiſtit in obedientia 675.b
religionis eſſentialia quæ 676
religioſi mendicantes licitè poſſunt tenere poſſeſſiones 671.b
religioſi non tenentur renunciare honori magiſterij ibid.
religionem quis ingredi teneatur, & quæ impediunt religionis ingreſſum 677. in fin.
religionem intrans quando poſſit licitè exire. 678
reminiſcentia quid ſit, & quomodo differat à memoria 22. 231.c
reprobatio quid 768
reprobatio Eſau ibid.
reprobatio duplex, & an numerus reproborum ſit certus 769
reprobatio quam cauſam habet ibid.
reprobatio de lege ordinata non poteſt reuelari ibid.
reprobatorum angelorum numerus minor eſt quàm prædeſtinatorum, ſed hominum eſt maior ibid.
circa reprobos Deus duo facit 979
reprobatio quomodo conueniat cum dilectione & prædeſtinatione, & differunt 976
reprobus ſenſus, quis 838
permiſſio peccandi nil ponit in reprobatis, neque tollit liberum arbitrium 770
res nobilius ſunt in eſſentia diuina, quàm in ſeipſis 765.766
reſpectus quid, & quando eſt realis ex vtraque parte, & quãdo ex altera tantum 41
reſpectiuum rationis dialecticorum declaratio 43.a & deinceps
relatio actuum humanorum in Deum quadruplex, & quæ requiratur & ſufficiat ad meritum 241.242
relationes ſubſtantiales in diuinis ſunt quatuor 740
reſponſa quorum prudentum habeantur pro legibus in fine 679
reſtitutio quid, & qui reſtituere teneantur 126.e & deinceps
quid reſtituendum ſit 129
reſtitutio quo ad animam, corpus, famam, honorem, & res exteriores quomodo fieri debet 129.a & deinceps
reſtitutio cui facienda eſt. 131.a
reſtitutio eſt neceſſaria. ibid f
reſtitutionis modus 122
reſtitutionis tempus ibid.
vitia circa reſtitutionem occurrentia 135
rhetorica eſt pars prudentiæ, & quod ſit rhetoris officium 102
reſurrectio generalis quomodo fiet 785
reſurrectionis cauſa. 786
res tales ſunt, quales iudicet Deus 867
quæ res vana æſtimatur 831
res comprehendi bifariam dicitur 1007
res vna quando iuſta dicatur 824
reſurgentium ætas 886
reſurrectio bonorum & malorum in quibus conueniant. 787
reſurgent omnes iidem numero 788
in reſurrectione erunt membra genitalia & truncata in via, ac inteſtina 788.789
in reſurrectione mulieres reſurgent in ſexu fœmineo ibid.
poſt reſurrectionem non erit vſus ſexuum neque ciborum. ibidem
in reſurrectione erunt capilli, dentes, & vngues, non tamen eorum prolixitas, nec ſuperfluitates inutiles 789
in reſurrectione non erunt nani neque gigantes 789
reſurrectionis bonorum & malorum differentia ibid.
cum reſurrectio generalis fiet, erunt aliqui viuentes vita mortali 799
retributio contemptus patientiæ Dei oſtenditur 848
reus quis dicatur in iudicio, & quomodo in eo peccat 114. 115
rixa quid ſit, & qui dicantur rixoſi. 311
ruinã Iudæorum non eſſe cauſam inutilem, neque irreparabilem oſtenditur 1001.1002
SAcerdotes in ordinatione ſimul conſecrant cum ordinante 475.476
ſacerdotes cur arceantur à ſecundis nuptiis 642.b
ſacerdos celebrans vel miniſtrans in peccato mortali, peccat mortaliter 358
ſacerdos ſolus eſt miniſter ſacramenti eucharistiæ 475.a
ſacerdos hæreticus & degradatus proferens verba conſecrationis cum intentione conſecrandi, conſecrat 478.a ante. a
ſacerdos celebrans tenetur ſub vtraque ſpecie communicare. 391
ſacerdotis confeſſoris conditiones. 495
ſacerdos curatus negans licentiam ſubdito alteri confitendi peccat 497.498
ſarcerdos quomodo ſe debeat habere in caſibus reſeruatis ibidem
ſacerdos liberos eſſe debere à tributis probatur 1025
ſacerdos eſt mediator quo ad tria 762
ſacerdotes differunt ab epiſcopis in poteſtate 590
ſacerdotij Chriſti dignitas, figura, & effectus 762-793
ſacrum & ſacramentum quid 353.354
ſacra ſcripturæ ſenſus quot 339
ſacramentorum antiquæ & nouæ legis differentia 354
ad ſacramentum requiſita 754
de immutatione verborum in ſacramentis ibid.c
de ſacramentorum miniſtris 356.a

de miniſtri ſacramentorum intentione 357
ſacramenta non vitiantur malitia miniſtrorum 358
ſacramenta nouæ legis fuerunt à chriſto inſtituta 359.a
de ſacramentorum neceßitate 360.b
ſacramenta antiqua legis non habebant virtutem inhærentem 353.354
ſacramenta imprimentia characterem quæ ſint, & quomodo non veterantur 365
ſacramentorum ornatus quid 367
ſacramenta nouæ legis ſunt ſeptem ibid.b
in quolibet ſacramento ſunt tria 360.361
ſacramentorum virtus quid, & vbi ſit 363.364
ſacramentalia quæ dicantur 624
ſacra in antiqua lege quæ erant 342.343
ſacrificia omnia veteris legis comprehenduntur in vno vero ſacrificio 984
ſacrilegium dupliciter accipitur 860.861
ſacrificium quid & quotuplex 163.164
ſacrificiorum veteris legis ſpecies 341
ſacrificium euchariſtiæ continet omnia legis antiquæ ſacrificia 401.42.a
ſacrificio indiget homo propter tria 762.763
ſacrilegium vt opponitur religioni quid & quotuplex ſit, & eius pœna 201
ſacrilegium ſpecies luxuriæ quid 218.c
ſæculum quomodo accipiatur 101
ſalutationis angelicæ declaratio 779.780
ſalus ſpiritualis & corporalis 824
ad ſalutem æternam homo duplici modo ordinatur 1023
ſalutatio angelica continet omnes ſalutationes excellentes antiqui teſtamenti ibid
ſanctorum orationes ſunt nobis vtiles 162
ſancti & eorum imagines & reliquiæ debent adorari 162
ſancti vident in verbo orationes quæ ad eos diriguntur ibid.
aliqui ſancti in via habuerunt opera ſupererogationis 609
ſanctorum canonizatio ad quem pertinet, & quæ ſolennitates in ea ſint ſeruandæ 261
ſanctorum aliqui teſtamenti cur non ſiant ſolemnitate 261
an miraculorum ſigna affigere liceat ſepulchris Sanctorum nō canonizatorum ibidem
ſancti poſt reſurrectionem poterunt ſe viſitare 329
ſancti in patria ſunt in ſtatu impetrandi, & orant pro viuis & defunctis 534
ſancti quomodo non poſſunt pati incommodum ex bonorum ſubſtractione 966
ſanctificatio quomodo ſit 814
ſanguis Chriſti quomodo dicitur miſterium fidei, & quomodo non ſit eff. ſus pro omnibus 393
ſanitas ſuperſtitionibus procurari non debet 175.176
ſapientia & ſcientia differunt 115
ſapientia donum ſpiritus ſancti quid 316.d
ſapientia carnis & diuina quid ibid.
quod ſapientia diuina non pendeat ab altiori principio dupliciter oſtenditur 1008
ſapientiæ diuinæ excellentia 1007
ſatanæ ligatio per annos mille & eius ſolutio 796
ſatisfactio quid ſit, & quid ad eam requiratur, & quomodo ſatisfacere Deo eſt poßibile 501.502
ſatisfactio per quæ opera ſit 504
ſatisfactio facienda reſtat poſt dimiſſum peccatum 945
ſatisfieri poteſt vni debito diuerſis modis ab eodem 610
ſatisfactionem propriam in quolibet cur requirat Deus 503
ſatisfacere Deo vnus pro alio poteſt 503.504
ſatiſfacere Deo abſque gratia nemo poteſt 505.506
ſcandalum proximi modis tribus prohibetur 1037.1308
ſcandalum quid, & quotuplex, & quale peccatum ſit, & propter ſcandalū quæ ſint vitanda vel omittenda 310.311
ſcientia & ſapientia differunt 115
ſcientia cauſat euidentiam 56
ſcientia ſubalternata in eo qui non habet ſubalternantem, non eſt propriè ſcientia 244
ſcientia triplex 324.325
ſcientia dei ſtat cum contingentia rerum 765
ſcientia in Chriſto triplex 756.757
ſchiſma quid ſit, & qui dicantur ſchiſmatici 306
ſchiſma differt à ſeditione, rixa, ſecta, & hæreſi ibidem
ſcriptura ſacra tripliciter ſancta dicuntur 812
ſcripturarum ſanctarum vtilitas declaratur 812
ſenilitas quid 214
ſecta quid & quomodo differat à ſchiſmate & hæreſi 275
ſeditio quid 311
per ſemen Abrahæ Chriſtus intelligitur 887
ſemen Abrahæ non ſolum eſt, quod eſt ex lege, ſed quod eſt ex fide 887
ſemen accipitur dupliciter 984
ſenatuſconſultum quid .678.679
ſenſus quid ſit & quot officia habeat 9
ſenſus diuiſio ibid.c
ſenſus exteriores & interiores quid & quot ſint. ibid.c.11
ſenſibilis definitio & diuiſio 10
ſenſuum deceptio vnde 12 c
ſenſus communis quid & quæ officia habet 18.d
ſenſus exteriores omnes erunt in beatis perfectiori modo in actu quàm nunc ſint in nobis 327.328
vnius ſenſus eſt vnius contrarietatis 15
ſenſuum ligamen vnde 38
ſenſus pro iudicio intellectus 838
ſepulturæ vtilitates 535
ſepulturæ locus ibid.
ſepulturarum ſolemnitas laudabilis, & quis, & pro quo, ac in quo loco poßit eligere ſepulturam 535
in ſepulturis communis oratio funebris 729
ſententia duplex 1018
ſepulchrum patens duo habet 870
ſemitæ contra lutheranos eſt duplex 920
ſententia bonorum in die iudicij, licet videatur communis, erit tamen diuerſa 801
ſententia malorum quæ 801
ſententia eorundem executio 803
ſententia excommunicationis iniuſta, quando non timenda 603.604
ſeruitus iuſtitiæ in homine iuſto in quid conſiſtit 920
ſeruus ſeu captiuus aliquis poteſt eſſe tripliciter 910
ſeueritas theologi eſt iuſtitia & vindicatiua 105
ſeruitus iuſtitiæ & peccati in quo conſiſtat 82
ſeruire Deo principaliter propter creata non referendo in eum, peccatum eſt 92
ſicut, aduerbium quis accipiatur 838
ſigillum confeßionis & ſecreti quid & quomodo in re ac ſub quæ pœna ſeruari debeat 501.b
ſigna dantur ſolis hominibus per inſtitutionem 353
ſigna iudicij ante Antichriſtum 791
ſigna poſt Antichriſtum 797
ſigna 15. in canone Hebræorum conſcripta, ſunt apochrypha 768
ſignum circūciſionis plures ob cauſas datum 885.886
ſignum principale virtutis Chriſti exprimitur 814
ſignum quid 885

ſignum doloris D. Pauli 973
ſignum ſpei vehementis 896
ſignaculum dupliciter accipitur 885
ſimilitudo de artifice 980
ſimulachrum primum ex luto factum 832
ſillogiſmus quid ſit, & quibus terminis & propoſitionibus, figuris, & modis conſtituitur 50.c
ſyndereſis quid ſit, & quot officia habet, & quomodo non poteſt extingui 115.b
ſimonia quid, & quotuplex, & quæ ſit eius pœna 179 & deinceps.
ſimplicium apprehenſio quod, & quotuplex ſit 48
ſynodus quid 658
ſimulatio quid, & quomodo differat ab hypocriſi 188
ſolertia quid 120
ſolitudo quid 123.a
ſobrietas quid, & qui magis ad eam teneantur. 214
ſocietas malorum cur ſit fugienda 716
ſonus quid, & quotuplex ſit, & quomodo cauſetur 14.f.g
ſomnia unde prodeant 38.
ſomniorum obſeruatio illicita 175
ſomnia non fuiſſent in ſtatu naturæ integræ 705
ſors quid, & quotuplex, & quando ſit prohibita 175
ſpes theologa quid 281
ſpei an ſubſit falſum 244
ſpei theologicæ uitia oppoſita 282.c
ſpes theologa non manet in patria 281.b
ſpes longæ vitæ periculoſa 716
ſpei magnitudo in quo conſideratur 895. *vehementia infirmitatis* 8896
ſpes vana non eſt 960
ſpes importat certam expectationem boni futuri 890
ſpes ex fide oritur 961.
ſpecies ſenſibilis quid 8.9
ſpecies intelligibilis cauſatio 26
ſpecies intelligibiles infunduntur in ſeparatione animæ 38. ante a
ſpecies intelligibiles ſunt incorruptibiles, & non contrariantur 48.d ad fin.
ſpecies intentionalis quid 9.10
ſpecies prout eſt prædicabile quid 43.44
ſpiritus vitales quid ſint 34.c
ſpiritus familiares qui dicantur, & an liceat ab eis obſequium ſumere 67
ſpiritus ſancti dona à virtutibus infuſis diſtincta quæ 259, & deinceps.
ſpiritus ſanctus quomodo procedit à patre & filio 725. & deinceps
ſpiritui ſancto conuenit mitti 746
ſpiritui ſancto quid conſequatur inquantum eſt Dei patris 951
ſpiritum ſanctum accipientes dupliciter ſunt filij Dei 952.54
ſponſalia quid ſint, & inter quos contrahi poſſint, & quem effectum habent & quomodo ſoluantur 622
ſtatus hominum triplex, & an expectandus ſit ſtatus ſpiritus ſancti 349.350.b
ſtatus in moralibus & eccleſia quid ſit 662
ſtatus perfectionis in quo conſiſtat ibidem.b
ſtatus cardinalium quis 662
ſtatus epiſcoporum quis 664
ſtatus religioſorum quis 667 a
ſtatus religionis habet tria vota 676.c
ſtatus beatorum qualis ibidem
ſtatus damnatorum qualis 582
ſtatus varios peccati cur tractauit Apoſt. datur ratio 909.
ſtatus iuſtitiæ apparet ſtatim peccati contrarius per tres oppoſitas conditiones 922
ſtatus ſub lege deſcribitur 931
ſtella quomodo cadere dicantur de cælo 798
ſtimulus carnis cur Apoſtolo datus 962
ſtipendia olim dicebantur mercedes militum 923.924
ſtipendia bonorum & malorum 923.924
ſtercorum opinio dupliciter refellitur, qua æſtimabant aliquid eſſe bonum niſi honeſtum: neque malum niſi peccatum 973
ſtudioſitas & ſtudium quid 223
ſtupor quid 214
ſtuprum quid, & quale peccatum ſit, & ad quid teneatur ſtuprator 218 in fin.
ſtultitia quid, & quotuplex ſit, & quomodo differat à fatuitate 317
ſubiectum attributionis quid 7.8
ſubiectionis ſignum 1025
ſubſannatio quid, & quale peccatum 141
ſubtilitas quid 337
ſuffragia facta ab iis qui ſunt in peccato mortali quando proſunt 532.533
ſuffragia orationum petit Paulus & circa hoc tria facit 1054
ſubmiſſiones ſecularium iudicibus Eccleſiaſticis cur prohibitæ ſunt 604
ſummum bonum quid 321
ſuperbia quid, & quale peccatum ſit 222.d
ſuperbia filia prima, eſt ſuperbia 906
ſuperbi qui 840
ſuperbia initium omnis peccati 930
ſupererogationis opera aliqui habuerunt & deinceps 608.b
ſuperfluum quid, & quotuplex ſit 295
ſuperfluus cultus Dei qui ſit .73
ſuperſtitio diuinatiua quid, & quotuplex ſit ibid.
ſuperſtitio obſeruantiarum 176
ſupplicia malorum terribilia 853
ſuppoſitum quomodo differat à perſona, & indiuiduo 44
ſuſpenſio Eccleſiaſtica quid 598
ſuſpicio quid 26.27
ſuſpicio quale peccatum ſit & unde procedat ibidem ante a.c
ſuſurratio quid, & quale peccatum ſit 142.c d.
ſuſurrones occultè nocent 839
T*Actus quid ſit & quod obiectum, organum, & medium habeat* 15 b. & deinceps
tactus, oſcula, & amplexus mulierum quando ſint peccata 219.g
talionis pœna quomodo maneat 349.350.b
theologia non dicitur propriè ſcientia, ſed reductiuè 245.246
theſaurus indulgentiarum unde procedat 608.609
temperantia quid 206.f.e
temperantiæ regula quid ibid.d
temperantiæ vitia oppoſita 207.a
temperantiæ partes integrales 208.d
temperantiæ partes ſubiectiuæ 209.210.b
temperantiæ partes potentiales 219.a
temperantiæ præcepta 228
templorum conſtructio & ornatus laudabilis 647
tempus continuum & diſcretum quid &, in quo ſit ſubiectiuè 64.65
tempus tripliciter diſtinguitur 1035
terminus logicalis pro formali quid 43.44
terminus primæ & ſecundæ intentionis quid ſit 749.750
terra mouetur propter tria 1003
teſtamentum nouum & antiquum 346.b

teſtamentum nouum dicitur æternum, & non antiquū 390
teſtem Deum vocare quid 208
teſtes qui & quot, & quando ſunt adhibendi in correctione fraterna 330.a
theſaurizatio primus ſecundus & tertius 849
theſauri ſignificatio triplex 849
ad teſtimonium ferendum qui cogi non poſſunt 302.303
timor vt paßio quid ſit, & quot ſpecies habeat 31.c
timor mundanus quid, & quale peccatum ſit 194
timor quotuplex ſit 318 in fin.f
timor ſeruilis eſſentialiter non eſt malus 318
timor filialis quid ſit, & quot actus ac officia habeat 320
timorum differentia 32.b
timor initialis quid ibid.
timor mortis triplex vnde procedit 717
timoris tres ſpecies 952
ad timorem principium vitandum quatuor tanguntur 1023
timor habet duo obiecta 952
timor ſeruilis & filialis 954
tranſſubſtantiatio quid 393
tribunal domini 1037
tribulatio vnde dicta 854
timoris cauſa dua 32
tria homini in morte aduerſentur 722
traianus ſi fuerit ab inferno liberatus 538
trinitatis myſterium in duobus conſiſtit 729.c
trinitas perſonarum in vna eſſentia ratione naturali non probatur 734
trinitas perſonarum vbi reuelata fuit 732.733
trinitas perſonarum ex duplici proceßione cognoſci poteſt 734
trinitatis opera ad extra ſunt indiuiſa, ſed non ad intra ibid. 739
trinitas tota quomodo pater dici poteſt 819
triſtitia ſæculi, & quæ ſecundum Deum eſt 973
nomina ad trinitatis myſterium pertinentia 740.d
triſtitia quid, & ex quibus cauſetur, quos effectus & remedia habeat & quomodo cauſetur 28
triſtari de bonis aliorum quando ſit illicitum, & quando non 305
tuba Dei in reſurrectione generali erit vox Chriſti 786.787
VEcordia quid, & quale vitium ſit 196
vectigal quid 1025
veniale peccatum quando remittitur 883
velleitas quid 111
venatio animalium ſilueſtrium 706
venditor tenetur reuelare defectus latentes 144
venialiter nemo peccare tenetur vt vitet mortale in alio 313
venialis peccati materias quære in dictione. Peccatum veniale
verax quid 867
ventus ſeptentrionalis iuuat ad generationem maſculorum, & auſtralis ad generationem fœminarum 704
verba conſecrationis quando habent effectum 388
verbum cordis quid 35
verbum cordis dicitur intelligentia, & ſimplex apprehenſio actualis 48
verbum cordis, non eſt de ſingulari ibid
verbum domini quomodo adulteratur 122.123
verecundia duplex 496
verbum abbreuiatum, quid 984
verbi euangelij efficacia duplex 689
verbi auditores & factores, qui 856
verecundia quid ſit, & vnde procedat 208
veritas tranſcendentalis & propoſitionalis quid, & quibus attribuatur 20.21
veritas vt eſt virtus, quid, & quotuplex ſit 187
veritatem à dæmonibus requirere an liceat ante a & 67.68. 173
veritas Chriſti contenti ſub euchariſtia oſtenditur 394.395
veritas duplex creata, & increata 837
veritas diuini iudicij quantum ad malos & bonos oſtenditur 854
veritas ſecundum Auguſt. definitur 836
veritatem prædicatori dicere conuenit 972
vetuſtas hominis inducta per peccatum pluribus modis dicitur 915
via domini quomodo inueſtigabiles 1007
vindicta Dei dilatio quare ſit 849
vir poteſt dimittere thorum vxoris propter fornicationem e.f 634
virginitas quid & quotuplex ſit, quomodo perditur, & recuperatur 215.c
virginē mariam à peccato mortali exemptam fuiſſe probatur 903
virtus, potentia & poteſtas differunt 823
virtus generandi Abrahæ reſtituta eſt 890
virtus quid 113
virtutis multiplex diuiſio & ſubiectum 209
virtus moralis quid, & quomodo conſiſtat in medio 123
virtutes cardinales quæ 228
virtutes quomodo ſint contexa ibidem.d
virtutibus moralibus poteſt ſubiici falſum ſpeculatiuum 243
virtutes infuſæ fluunt ab eſſentia gratiæ, & ſunt duplices 314
virtus theologa quid ibid.
virtutes morales infuſæ quot ſunt, & quomodo differunt ab acquiſitis & donis ibid.
virtus inſtrumentalis ſacramentorum quid 361.362
virtutes cœlorum quomodo mouebuntur circa iudicium 798 799
viſus ſiue potentia quid, & vbi ſit ſubiectiue, & quod obiectum, organum, & medium, habeat. 12 & deinceps
viſio diuinæ eſſentiæ non eſt corporalis, & requirit lumen gloriæ 323
videntes Deum non vident omnia quæ ipſe videt ibid.
ad vitiorum remotionem, ad aſſumendas virtutes, & ad vſum
virtutum perfectum nos hortatus D. Paulus 1029
viuere, manere in peccato nobis non licet 914
vita quid dicatur 2.a
vitalis immutatio duplex 9
vitales ſpiritus qui 33.34
vngues & capilli informantur anima rationali 788
vocatio Dei duplex 768
vocatio gentium probatur authoritate 983
vocatio hominis duplex 965
voluntas de de ſe certa eſt 934
voluntas eſt duplex 934
voluntas gratuita cauſa eſt iuſtitiæ Dei 873
voluntas Dei tripliciter deſcribitur 1013
voluntatis acceptio & attributio 58
voluntas diuina quid. ibidem
voluntas diuina quo ad nos multiplex 59
voluntas diuina concurrit ad actum malum, ſed non ad deordinationem ibid.
voluntas ſigni & beneplaciti quid & quomodo ſemper impletur ibidem
voluntas antecedens & conſequens quid ibid.c
actus voluntatis diuinæ ad intra terminantur ad ſpiritum ſanctum 736.737
voluntas angelica quid 60.a

voluntas humana quid 70.b
voluntatis humanæ libertas 77.a
voluntas in quibus ſit nobilior intellectu 86.87
voluntarium & inuoluntarium quid 87.b
voluntarij impedimenta 88.c & deinceps
voluntatis actus quot, & qui ſint 91.c & deinceps
voluntas non humana duplex 111.ante.a
voluntas non eſt impoßibilium, ſed velleitas 95.96
voluntas humana quomodo ſe debeat habere ad conſcientiam 107.a
voluntas humana quomodo ſe debeat conformari diuinæ 108,
voluntatis actus ſemper terminatur ad aliquid in ea exiſtente & ab ea realiter diſtinctum 737
voluntas in Chriſto duplex 761
votum quid, quæ eius materia, & quomodo quinque requiruntur ad votum 164.b
votum ſimplex & ſolenne quid 166
voti ſacrorum ordinum, & profeßionis religionis triplex differentia 166
vota monaſtica non ſunt melioris boni impeditiua 167
in voto cadit diſpenſatio ibid.
votum quando impediat & dirimat matrimonium 623.624
vſus actus voluntatis quid 97.a
vſus nudus facti eſt illicitus 676.677.c
vſus ciborum quomodo ſit aliquibus immundus 1040.1041
vtilitas triplex gentibus, ex delicto iudæorum aduenit 1001
vtilitates circumciſionis declarantur 880 & ſeq.
vtilitas circumciſionis 885
vſura quid & quomodo eſt peccatum 145.a
vſura mentalis eſt peccatum 146
vſurarij ad quam reſtitutionem tenentur 147
accipere ad vſuram quando eſt licitum 145.a
vtile & delectabile quid 209.a
vxorata an poßit dare eleemoſynam de bonis viri 296
vxoricidium quando impedit matrimonium 636.637 ante d
vxor & vir quando tenentur reddere debitum 637
vxor in quo ſit æqualis viro, & qua æqualitate ibid.
vxorum pluralitas quo iure, & quando fuit licita, quando prohibita 640

INDICIS ALPHABETICI
FINIS.

Quum ad hominis & Dei, cæterarúmque rerum ac diſciplinarum agnitionem, & ad Theologiæ, omniúmque partium Philoſophię aditum (quò noſtrę hę ſpectant Inſtitutiones) animę rationalis notitia iucundior & certior ſit, adeóque neceſſaria, vt ea poſtpoſita, nemo prę miſſorum poſsit aſſequi cognitionem, eam ob rem ab animę definitione exordimur.

DE ANIMA. *CAP. I.*

A ANima (ſecundum philoſophum in ſecundo de Anima) eſt actus primus ſubſtantialis corporis phyſici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. DE ACTV.

PRo huius definitionis clariori intelligentia, ſciendũ eſt primò. Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentiæ vel ſuppoſiti: & talis actus & operatio, ſiue ſit immanens (hoc eſt ſubiectiuè exiſtens in potẽtia, vt viſio) ſiue tranſiẽs in exteriorẽ materiã, vt calefactio, eſt accidens. Et ſic accipiendo actũ, dicimus potentiã naturalẽ & habitũ ordinati ad actũ, hoc eſt ad operationẽ, & hoc modo non accipitur actus in prædicta definitione: quũ anima ſit ſubſtãtia, & ens per ſe, ac permanens, hoc eſt habens totũ ſuũ eſſe ſimul & nõ ſucceſſiuè, hoc eſt acquirẽs partẽ poſt partẽ, vt motus & operatio tranſiẽs. Operatio verò ſiue tranſiẽs, ſiue immanens eſt in alio ſubiectiuè, & nõ eſt ens ſubſiſtens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc eſt pro eo quod dat eſſe rei, & ſic omnis forma dicitur actus, & econuerſo. Et ſicut duplex eſt eſſe. ſ. per ſe ſubſiſtens hoc eſt ſubſtãtiale, & eſſe in alio ſiue accidẽtale, ita duplex eſt forma ſiue actus. Quædam eſt quæ dat vel habet, eſſe per ſe. Et hoc modo, Deus, Angelus, & Anima dicũtur formæ & actus, diuerſimode tamen. Quia quũ Deus habeat eſſe perfectiſſimum, nullo modo permixtũ potentiæ paſſiuæ, dicitur actus purus & primus, ſed non corporis, ideo non dicitur anima. Angelus verò quia habet eſſe per ſe, & non in alio, dicitur actus, ſed non purus: quia ſuum eſſe eſt permixtum potentiæ paſſiuæ, hoc eſt poteſt accidentia extrinſeca recipere, quod non facit Deus. Et quia angelus non communicat ſuum eſſe materiæ ſicut anima: ideo eſt forma ſeparata, ſiue actus ſeparatus à materia corporali, & per conſequens actus ſpiritualis & incorporeus, ſiue ſpiritus. Anima verò quia habet eſſe per ſe, & non in alio ſubiectiuè, dicitur actus nõ purus: quia ſuũ eſſe eſt permixtũ potentiæ paſſiuæ: nec actus ſeparatus, vt angelus, eo quòd dat ſiue cõmunicat, ſeu apta nata eſt cõmunicare ſuum eſſe materiæ & corpori: ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primò eſſe materię, nõ prę ſupponẽs aliud eſſe in ea: ideo dicitur actus primus. Alia eſt forma ſiue actus, qui nõ dat nec habet eſſe per ſe, neq; communicat eſſe ſimpliciter alteri: ſed dat eſſe ſecundũ quid, quod præſupponit aliud eſſe. Et talis forma vel actus dicitur actus ſecundus, & forma ſiue actus accidentalis, adueniens rei poſt ſuũ eſſe completũ, vt albedo, & omnia accidentia, ſiue ſint permanentia, ſiue ſucceſſiua. Notandum tamẽ quòd potentia & habitus ab aliquibus dicuntur actus primi & operationes actus ſecundi, ſed non propriè. Anima igitur eſt forma ſiue actus. ſ. primus, hoc eſt ſubſtantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. DE CORPORE.

B COrpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt eſt de prædicamento quantitatis. Et ſic accipiendo corpus, eſt accidens: cum ſit quantitas tres habẽs dimẽſiones. ſ. longitudinem, latitudinem, & profunditatẽ: quæ non ſunt de eſſentia ſubſtantiæ, cùm poſſint ſeparari ab ea, vt patet in ſacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione animæ. Secundò accipitur, vt eſt ens completum de prædicamento ſubſtantiæ: & ſic corpus eſt aliquid compoſitũ ex materia & forma ſubſtantiali, & hoc modo etiam non accipitur in definitione animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compoſiti, ſiue pro materia cum apprehenſione aptitudinis ad diſpoſitionẽ ſuſceptionis animæ, & ad tres dimẽſiones quãtitatis: eſt enim cũ tali apprehẽſione ex natura ſua apta nata eſſe ſub tribus prædictis dimenſionibus & informari ab anima: & hoc modo accipitur in prædicta definitione, & ſic ſenſus eſt: Anima eſt actus primus corporis, hoc eſt materiæ, ſiue qui dat primũ eſſe & ſimpliciter materiæ. & ſic materia per animam eſt corpus, & eſt organicum, & eſt potentia vitã habens: hunc eſſe verò ſenſum Philoſophus dicit, & Diuus Thomas, 1. p. q. 76. ar. adit.

Ver. 3. DE CORPORE PHYSICO.

COrpus phyſicum dicitur naturale, quod ſcilicet poteſt eſſe ſubiectum motus, & differt ab artificiali: quia forma ſiue actus, qui dat eſſe corpori artificiali, eſt accidentalis, adueniens rei poſt ſuum eſſe completum, vt forma domus: & ſic non eſt actus primus, prout anima. C

Ver. 4. DE CORPORE ORGANICO.

COrpus organicum dicitur illud, quod habet partes diuerſarum diſpoſitionum propter ſimilitudinem organi, quod componitur ex fiſtulis diuerſorũ ſonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuerſarum diſpoſitionum, dicitur organicum. Aliam enim diſpoſitionem habet plãta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes ſunt diuerſarum diſpoſitionum, hoc eſt habent diuerſas qualitates, diuerſam quãtitatem, & figuram. ¶ Ex his patet quòd corpora, quæ habent partes eiuſdem rationis, quæ ſcilicet nominãtur nomine totius, non dicuntur corpora organica, ſiue heterogenæa, vt aër, aqua, terra: ſed homogenæa, hoc eſt habentia partes eiuſdem rationis. Anima igitur eſt actus primus ſiue ſubſtantialis corporis phyſici, ſiue naturalis organici, ſiue heterogenæi. D

Ver. 5. DE VITA.

De triplici Vita & morte, vide infrà ca. 18. §. 6. ver. 1. 1. p. q. 54. ar. 2. ad. 1.

VIta propriè dicitur operatio, vnde illa quæ non poſſunt operari, non dicũtur viuentia nec animata, ſed inanimata vt lapides, & alia huiuſmodi. Quæ verò ex natura ſua poſſunt operari, etiãſi actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens: licet (vt quidã dicunt) dormiens operationẽ habeat, aſpirat enim & reſpirat. Et quia potentia operandi ineſt alicui ex perfectione ſui eſſe exiſtentiæ, quòd procedit à forma ſubſtantiali: hinc eſt quòd eſſe exiſtentiæ ſiue illa vnio talis formæ cũ materia, etiã nũcupatur vita, & ſeparatio mors. Philoſophus hãc particulã poſuit propter ſimulachra ſiue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarũ formæ ſunt actus corpori organici, ſed nõ in potẽtia propinqua operationem habentis. Ideo nõ dicũtur viuentia. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd licet angelus ſit forma & actus, & habeat potentiã operãdi, nõ poteſt dici anima ſiue forma corporis: quia nõ poteſt dare eſſe ſubſtãtiale materiæ ſiue corpori, nec ei intrinſecè vniri. Licet bene extrinſecè, vt moto mobili & corpori aſſumpto dare formã accidentialiũ: ſed non poteſt in eo exercere opera vitæ, vt infra plenius dicetur. Secundò ſequitur, quòd anima eſt primũ principiũ intrinſecũ vitæ, in his quæ apud nos viuunt. animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quòd non quodcunque vitalis operationis principiũ eſt anima. Nam oculus eſt quoddã principiũ operationis, ſcilicet viſionis: & tamẽ non eſt anima. Infertur etiã quòd anima nõ eſt corpus: quia licet aliquod corpus poſſit eſſe principiũ vitæ, vt cor in animali, nõ tamen poſſet eſſe primũ principium vitæ, cùm eſſe primũ principium vitæ non cõueniat corpori: quia tunc omne corpus eſſet animatũ, vel anima, vel principium vitæ: quod cõſtat eſſe falſum. Sed conuenit corpori, quod ſit viuens, per hoc quod eſt tale corpus. Quod autẽ dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus ſiue forma eius. Anima igitur eſt primũ principium intrinſecum coniunctum, quo ſumus, viuimus, ſentimus, mouemur, & intelligimus, quæ eſt alia definitio animæ per Philoſophũ data, quæ debet intelligi diſiunctiuè, & non copulatiuè: quia non conueniret omnibus. Nec obſtat quod anima ſit compoſita, cum non ſit actus purus & ſimpliciſſimus: quia non eſt compoſita compoſitione ex his, licet bene cum iis ſcilicet ex eſſe & eſſentia. E

1. p. q. 75. ar. 1.

Ver. 6. DE MODO ESSENDI ANIMÆ IN CORPORE.

1. p. q. 76. ar. 8. & q. de anima ar. 10.

Modi eſſendi. 9.

AD ſciendum quomodo anima eſt in corpore, & an vna anima ſit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota: ſupponendum eſt primò ex Philoſ. 4. Phyſ. quod nouem ſunt modi eſſendi. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totum integrale in ſuis partibus, prout domus in parietibus recto & fundamento. Tertius vt ſpecies in genere, prout homo in animali. Quartus vt genus in ſpecie, prout animal in homine. Quintus vt forma ſubſtantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidens in ſubiecto, qui dicitur inhæſiuus. Septimus vt effectus in cauſa efficiente, vt planta in ſole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in ſuo fine, vt virtus in beatitudine. Nonus vt contentum in continente, prout vinum in dolio. Secundò ſupponendum eſt ex D. Thoma, quod ſicut triplex eſt totum, ita triplex eſt totalitas, & triplex diuiſio ac etiã triplices partes. Quoddã enim totum dicitur potentiale, quod ſcilicet diuiditur in partes poteſtatiuas ſiue potentias diſtinctas ad inuicem ſecundum diuerſa officia & obiecta, & hoc modo anima eſt totum potentiale. Et ſecundũ hanc totalitatem potentialitatis, anima nõ eſt tota in qualibet parte corporis: cum nõ habeat in qualibet parte corporis omnes potentias, nec earum operationes. Eſt tamen tota in toto tanquam in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideo nõ ſequitur quòd ſi tota anima totalitate eſſentiæ ſit in aliqua parte corporis, quòd ſit in ea totalitate potẽtialitatis. Et quod nihil animæ ſit extra illã partem: quia illa pars nõ eſt perfectibile adæquatũ. Propter eandem rationem etiam non ſequitur, quod ſicut quælibet pars ignis, eſt ignis: ita quælibet pars hominis, ſit F

Totalitas, diuiſio, & pars triplex

Totum potentiale quid.

homo

homo :licet ſit compoſita ex materia & forma rationali: quia omnes operationes ignis ſeruantur in qualibet parte ignis:non tamen omnes operationes hominis ſeruantur in qualibet parte eius. Non enim videt per digitum aut pedem,licet ipſa exiſtens in digito videat per oculum : cum non ſit niſi vna anima, numero totalitate eſſentiæ in toto corpere. Si dicatur quod anima in vno corpore eſt vna & ſimplex,& quod ab vno non ſequitur niſi vnum, &c. Dicendum quod vnum ſimplex poteſt habere virtutem ad plures & diuerſas operationes : nec ſimplicitas animæ exiſtimanda eſt ad modum puncti,quod habet determinatum ſitum in continuo. Ideo non poteſt eſſe in diuerſis partibus continui. Sed dicitur ſimplex, quia caret quantitate, ideo non applicatur ad continuum per contractum virtutis. Et quanuis vbi eſt ſubiectum ſint accidentia eius, non tamen ſequitur quod vbicunque eſt anima, ſint omnes potentiæ eius: eo quòd diuerſę potentiæ requirunt diuerſas diſpoſitiones: Nec anima eſt pręcisè ſubiectum earum,ſed totũ compoſitum,licet ſint radicaliter in anima,& ab ipſa fluant ad organum. Ideo dicuntur paſſiones animæ, & non totius cõpoſiti. Potẽtiæ verò, quæ non ſunt annexæ organo corporeo, non egent diuerſis diſpoſitionibus corporis: ideo vbicũq; eſt talis anima, ſunt illæ potentiæ. *Totũ integrale quid.* ¶ Aliud autẽ totũ dicitur integrale, quod conſtituitur ex pluribus partibus quãtitatis vnitis, in quibus eſt diuiſibile. Et hæc totalitas quãtitatiua nulli formæ conuenit per ſe: nec etiã eius diuiſibilitas, licet aliquibus formis maximè accidentalibus, conueniat per Accidens. Albedo enim non eſt quanta per ſe, ſed ſolum per accidens, ſcilicet per ſuperficiem cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuiſionem : quia albedo non eſt forma quæ requirat diſſimiles diſpoſitiones, ideo in qualibet parte ſuperficiei reperitur diſpoſitio primi perfectibilis. Et idem dicendum eſt de anima vegetatiua & ſenſitiua animalium imperfectorum, maximè animalium annuloſorum, in quibus ſecundum D. Thomam, eſt vna anima in actu, & plures in potentia, & ſic diuiſibilis eſt, vt patet in anguilla, cuius partes poſt diuiſionem viuunt, cùm moueantur à principio intrinſeco coniuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis non organica. Et ideo talis forma ſiue anima, quę per accidẽs propter ſuam imperfectionem ſubiacet diuiſioni, licet ſit tota in toto, nõ eſt tamen tota in qualibet eius parte, ſed eſt in diuerſis partibus diuerſa. *Totũ eſſentiale quid.* Alij verò totũ dicitur eſſentiale, quod diuiditur in partes eſſentiæ, ſicut definitũ in partes definitionis, vt ens naturale in materiã & formã, loquendo de hac totalitate, quælibet forma ſubſtãtialis, imò etiã aliquæ accidẽtales, vt albedo, ſunt totæ in toto, & totæ in qualibet parte. Quia vbicũq; eſt albedo, ibi eſt eſſentia albedinis. Ita vbicũq; eſt anima rationalis, ibi eſt tota eſſẽtia eius, vt D. Aug. dicit: *6. de Trinitate.* Quod ſi probari poteſt. Anima dicitur in corpore informatiuè ſiue eſſentialiter, eò quòd dat illi eſſe: ſed anima dat eſſe toti corpori & cuilibet parti, ergo eſt in toto corpore, & in qualibet eius parte dãdo illi eſſe exiſtẽtiæ. Igitur, &c. Inſuper Omne animatũ in particulari dicitur totũ naturale, & nõ ſecũdũ agregationẽ, vt aceruus lapidũ, neque ſecundũ compoſitionẽ, vt domus, quæ dicũtur vnum per accidẽs. Ergo ſequitur quod totũ corpus animatũ, & quælibet eius pars, accipiat vnũ eſſe ab vna anima. Vnde Philoſophus dicit quod recedẽte anima, neque oculus, neq; caro, neq; aliqua alia pars, remanet, niſi æquiuocè: quia nõ eſt poſſibile quod aliquid recipiat eſſe & ſpeciẽ ab aliquo ſeparato ſed oportet quòd forma ſit aliquid eius cui dat eſſe, cum forma & materia ſint principia intrinſecus conſtituentia eſſentiam rei. Pręterea anima dicitur eſſe in toto, quia eſt forma totius, ſed anima eſt forma cuiuſlibet partis, ergo eſt in qualibet parte, & ſic non eſt ſolum in toto, ſed etiam in qualibet parte. Quod etiam conſtat ex definitione animæ quæ eſt actus corporis phyſici organici. Corpus autem organicum eſt compoſitum ex pluribus organis. Si igitur anima eſſet tãtũ in vna parte, non eſſet actus corporis organici, ſed vnius organi duntaxat: & aliæ partes eſſent perfectæ per alias formas: & ſic vnum corpus naturale numero eſſet in diuerſis ſpeciebus, quod eſt manifeſtè falſum. Si dicatur quòd anima, cũ ſit pars definitionis, nõ poteſt dici totũ eſſẽtiale: dicendũ: vnũ & idẽ poteſt dici totum & pars reſpectu diuerſorum, & quod omne definibile poteſt dici totum eſſentiale. *1. p. q. 75. art. 1.*

§. Primus. DE ANIMAE DIVISIONE.

A ANimarum alia Vegetatiua, alia Senſitiua, alia Rationalis. hîc diuiditur anima non in partes ſubiectiuas ſiue in diuerſas ſpecies ſpecificas, quarũ natura eſt, vnã nõ cõuenire cũ alia, niſi in ratione generis: ſed eſſe per differẽtias oppoſitas, vt equus & leo, qui non poſſunt de ſe inuicẽ, nec de aliquo vno verificari. Partes autẽ animæ cõueniunt etiã vltra rationẽ generis, quod dicitur anima. Cuius ratio ſiue definitio eſt dare eſſe. Quia hæc eſt vera: id quod eſt anima vegetatiua eſt ſenſitiua & rationalis. Anima enim ſenſitiua cõplectitur & cõtinet omne id quod cõtinet vegetatiua: & anima rationalis euidenter continet vegetatiuam & ſenſitiuam, & aliquid vltra. Ideo hæc diuiſio eſt in partes poteſtatiuas. Licet enim alia ſit iuriſdictio iudicis ordinarij, alia ſeneſcalli, alia parlamenti, alia regis: tamen vna includitur in alia. Omnem enim poteſtatem quam habet iudex ordinarius, habet ſeneſcallus, & aliquid vltra: & parlamentũ ſuper ſeneſcallum. Rex, verò aliquid vltra parlamenta. Sic anima rationalis ſupra alias.

Ver. 1. DE GRADIBVS VIVENTIVM.

HÆc diuiſio cōplectitur tres gradus viuentiū, ſiue tria genera eorū quæ poſſunt operari. Primum genus eſt vegetatiuū, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitū: Anima enim vegetatiua nō agit niſi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentū. Secūdū genus viuentium eſt ſenſitiuū, quod habet pro obiecto nō ſolū corpus animæ vnitū, ſed etiam corpus ſenſibile, hoc eſt, B
1.p.q.78. art.1. habēs qualitates alterabiles, de quibus infrà dicetur. Tertiū genus viuentiū eſt intellectiuum: & habet pro obiecto ens vniuerſale. Appetitiuū autem non conſtituit aliquot genus viuentium: quia (vt dicitur in ſecundo de Anima) vbicunque eſt ſenſus, ibi eſt appetitus.

Ver. 2. DE ANIMA VEGETATIVA.

ANima Vegetatiua eſt actus corporis phyſici organici, in potentia vitam vegetatiuā habentis, hoc eſt, habens operationem duntaxat in corpus ſibi vnitum per alimentum. C

Ver. 3. DE POTENTIIS ANIMAE VEGETATIVAE.

1.p.q.78. art.2. ANima Vegetatiua cùm agat per alimentū (vt dictū eſt) ſequitur quòd ſecundū quòd alimētū diuerſimodè ſe habet in potentia ad corpus ſibi vnitū, ſecundū hoc ponātur diuerſę potētiæ in anima vegetatiua. Alimentū autē ſe habet tripliciter in potētia ad corpus animatū. Primò eſt in potētia ad conſeruationē: & ſic ponitur potētia nutritiua, quæ eſt attractiua alimēti, per quod conſeruatur animatū. & talis potentia habet pro organo radices, in quibus ſubiectiuatur, & per quod operatur. Et licet ſint diuerſæ radices, vniūtur tamen ad vnū ſtipitē: ideo potentia nutritiua eſt vna potētia diffuſa in illis radicibus: ſicut potentia tactiua extēditur per totū corpus. Secūdò alimētum eſt in potentia ad debitā quantitatē acquirēdā. Et ad hoc faciendū ponitur potentia augmētatiua, quæ habet pro organo & ſubiecto corticē: & diffunditur ſiue extēditur per totū corpus. Tertiò alimentū eſt in potētia ad generationē. & quo ad hoc ponitur potētia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeūt flores, fructus, & in illis articulis ſubiectiuatur, & per eoſdē exercet ſuā operationē, & producit grana, ſub quorū operimēto imprimit virtutē generatiuam. Et inter has tres potentias talis eſt ordo generationis, quia nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, D
Ordo duplex generationis & perfectionis. generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua eſt prima, quia per illam res quodāmodo aſſimilātur Deo, ſecūdū poſſe. quia quēadmodū Deus eſt perpetuus: ſic per generationē res dicūtur perpetuæ ſecūdū ſpeciē. Et ideo dicitur quòd entia naturalia agūt propter eſſe diuinū, ſecūdū quandā participationē. Reſpectu verò indiuidui, nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicūt prædictas tres potētias habere alias ſubſeruiētes, ſcilicet Attractiuā, Retentiuā, Appetitiuā Digeſtiuā, & Expulſiuā. Verū quia non eſt ponēda pluralitas ſine neceſſitate, ideo probabilius dicitur, quòd iſtæ tres potentiæ habēt illa officia. Eadē enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, tranſmittit ad partes, & expellit ſuperfluum: non enim apparent organa diuerſa, in quibus prædictæ potentiæ ſubiectiuentur.

Ver. 4. DE POTENTIA NVTRITIVA.

POtentia nutritiua eſt principium & vis ſumptionis ſiue attractionis alimenti, & conuerſionis in ſubſtantiam aliti: Quæ quidem attractio & cōuerſio (vt quidam dicūt) ſic fit: quia per hanc virtutem in radicibus exiſtentē in terra circundante eliquatur humidum ſubtile à parmixto, quod humidum radices ſugunt, & groſſum dimittunt. Ideo non egent ſtomacho aut ventre, ſed eſt eis terra pro ſtomacho & ventre. E

Ver. 5. DE POTENTIA AVGMENTATIVA.

POtentia augmentatiua, eſt vis, quæ eſt principiū crementi, hoc eſt, maioris quātitatis, de cuius organo & ſubiecto dictū eſt. Et non agit hæc potentia per totam vitā: ſed cùm generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tunc ceſſat & impeditur propter defectum alimenti, quod à radicibus non tantum attrahitur, ſicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando. F

Ver. 6. DE POTENTIA GENERATIVA.

POtentia generatiua eſt principiū attractiuū & emiſſiuū ſeminis, quod dicitur ex ſuperfluo alimēti, de cuius organo & ſubiecto dictū eſt, quo ad plātas & arbores. In animalibus verò genitalia in maſculo, & matrix in fœmina, eſt organum & ſubiectū. Et quāuis hæc potētia ſit naturalis, & cōueniat ſēper: nō tamē ſemper operatur, ſed determinato tēpore, & adhibitis neceſſariis reiectiſq; impedimētis. Arbores enim & plātæ in hyeme nō generant, nec etiam ſpadones aut eunuchi ſiue caſtrati & frigidi, propter impedimēta & carētiā organi, aut defectū neceſſariorum. Ideo Philoſo. excipit à generatione, animalia imperfecta, vt conchæ marinæ: & orbata, vt eunuchi & caſtrati: & habentia ſpontaneā generationē, vt plantæ, quæ ex influxu corporū cœleſtiū abſque ſemine generātur, & animalia quę ex putrefactione generātur, vt culices, pediculi, mures, ranę, & buffones, qui nūquā generātur in aëre. Quāuis etiā quæ ex putrefactione generata ſunt, poſſint generare. Homo etiā dicitur habere ſpontaneam generationē, quia liber eſt & à nulla cauſa neceſſitatur. Vnde G

Chriſtus

Chriſtus:Sunt eunuchi,qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei.

Ver. 7. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM A SVBIECTO.

A POtentiæ naturales ſiue corporales,ſiue ſpirituales ſunt realiter ab eſſentia animæ diſtinctæ, ſe-
cundum D.Thomam:& ratio poteſt eſſe,quia anima eſt ſubſtantia, & potentia eſt qualitas. 1.p. q.77.
cum ponatur in prædicamēto qualitatis,& in ſecūda ſpecie:ergo non ſunt idē,cum eſſentiæ prędi- art.1.
camentorum ſunt impermixtæ.Præterea (ſecundum Philoſo.) actus & potentia diuidunt ens, &
quodlibet genus entis:ideo ad idē genus referuntur potentia & actus eius, ſicut materia & forma
ſubſtātialis ad prædicamentū ſubſtātiæ.Sed generatiua,viſiua,& aliæ huiuſmodi:ſunt actus: & po-
nūtur in prædicamēto qualitatis,ergo eius propria potētia.Itē dato oppoſito,idem cōtrariaretur ſi-
biipſi,cùm inclinatio rationis & ſenſualitatis ſic cōtraria,Caro enim cōcupiſcit aduerſus ſpiritū: ſi Gal.5.
igitur ſenſualitas ſiue appetitus ſenſitiuus eſſet idē realiter cum anima,& ſimiliter intellectus, eui-
denter & expoſitoriè ſequitur quòd idē ſecundū idē reale cōtrarietur ſibiipſi. ¶Inſuper operari ſe-
quitur eſſe,ergo illa ſola potentia eſt principiū ſuæ operationis,quæ eſt ſuum eſſe,vt Deus.Sed eui-
dens eſt quod eſſe exiſtentiæ nō eſt ipſa anima,ſed aliquod accidēs realiter diſtinctū,fluens ab ipſa:
quod poteſt ſeparari,& nō fluere,vt in anima Chriſti,quæ nō habet propriū eſſe exiſtētiæ:& ſi Sor-
tes ſimiliter per diuinā potentiā aſſumeretur ad eſſe exiſtentiæ diuinū,propriū eſſe exiſtentiæ quod
prius habebat,deſineret eſſe.& ideo neceſſe eſt dicere quòd eſſe exiſtentiæ in qualibet creatura eſt
accidens:& per conſequens potentia naturalis,quæ ab ipſo eſſe exiſtentiæ immediatè fluit.Inſuper
ſi anima eſſet immediatū principium operationis,ſequeretur quod actu habēs animā,ſemper actu
operaretur opera vitæ:ſicut actu habens animam eſt ſemper viuū quādiu habet animā.Ita actu ha-
bens animam,ſemper actu intelligeret,quod patet eſſe falſum in dormiente.Præterea nihil prædi-
catur denominatiuè de aliquo,quod eſt idē realiter & eſſentialiter cū ipſo.Nō enim dicimus quod
albedo ſit alba:ſed hæc eſt vera,Anima eſt potens,igitur potentia & anima nō ſunt idē.Et D.Dio-
nyſius.11.cap.cœleſtis hierarchiæ,dicit quod cœleſtes ſpiritus diuiduntur in eſſentiam,virtutem &
operationem.Multo igitur magis in anima aliud eſt eſſentia,aliud virtus ſiue potentia.Et D.Tho- 1.p.q.54.
mas alibi probat,quod intelligere Angeli non ſit eius ſubſtantia:quia actio eſt actualitas virtutis & art.1.
potentiæ,ſicut eſſe exiſtentiæ eſt actualitas ſubſtantiæ vel eſſētię.Sed impoſſibile eſt quòd id quod
habet aliquid de potentia paſſiua admixtum,ſit ſua actualitas,ſiue actus purus, qui potentiæ paſsi-
uæ repugnat:& ideo in ſolo Deo ſubſtantia eſt ſuum eſſe exiſtentiæ:& per conſequens in creaturis
ſubſtantia non eſt ſuum eſſe, nec ſuum agere. Si dicatur quod materia prima eſt ſua potentia, &
per conſequens anima, quæ eſt nobilior & perfectior: Pro huius argumenti enodatione, & ter-
minorum notitia, Sciendum quòd materia non ſic intelligi debet eſſe prima, quòd ſit denudata
omni forma,cùm implicet contradictionem. Omne enim quod eſt, vel eſt forma, vel habet eſſe Materia pri-
per formam:ſi materia igitur prima ſit,habet eſſe per formam:& ſic non eſt denudata omni forma. ma quid.
Dicendum eſt ergo quod materia non dicitur prima, quòd ſit denudata omni forma, ſed quia ap-
prehenditur abſque conſideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter ſuſceptiua omniū
formarum corruptibilium.Et ſic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehenſa ab
intellectu, non apprehendendo formam Sortis,nec aliam determinatam, ſed prout eſt indifferens
ad omnes formas corruptibiles,dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia paſsiua de præ-
dicamento ſubſtantiæ,quæ eſt cognoſcibilis per analogiam ad formam, ſicut priuatio per habitū.
Et quia ceſſante operatione intellectus, nulla eſt talis materia, ſicut nullum aliud genus: ideo re-
ſpectus illius primitatis eſt ens rationis conſequens actum intellectus. Materia autem in formata
forma determinata poteſt dici materia ſecunda, hoc eſt determinata. Et ad argumentum negatur
conſequentia:nec eſt ſimile:Quia actus ad quē eſt in potentia materia prima ſic accepta, eſt actus
ſubſtantialis: & ſi per aliam potentiam eſſet in potentia,procederetur in infinitum. Sed actus, ad
quem ordinatur potentia animæ,eſt accidentalis,& in prædicamento qualitatis:ergo oportet po-
tentiam ei correſpondentem eſſe qualitatem,& in prædicamento qualitatis: cùm (vt dictum eſt)
actus & potentia diuidant ens,& quodlibet genus entis.

Ver. 8. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM ADINVICEM.

B POtentiæ Animæ ſecundū Philoſo.2.de Anima, diſtingūtur per actus: & actus per obiecta; eo 1.p.q.77.
quod perfectibilia diſtinguuntur penes perfectiones:Sed actus ſunt perfectiones potentiarum & art.3.
obiecta actuum,igitur,&c. Præterea omnis potentia animæ ſecundum Philo.ordinatur ad actum 11.metaph.
ſicut ad finem: ergo eius ratio ſiue ſpecies debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cùm
omne ens cuius eſſe non eſt, niſi propter aliquem finem, habeat modum ſibi determinatum ex fi-
ne,alias fruſtra ordinaretur ad illum.Ideo ſerra requirit materiam duram & conuenientē ſectioni,
quæ eſt finis eius:ſed Deus & natura nihil faciunt fruſtra, & potentiæ ordinantur ad actus tāquam
ad finem, quia non ponuntur niſi propter actus:ergo ex actibus recipiūt ſpeciem & diſtinctionem,

aliàs fruſtra poneretur. Ratio autem actus diuerſificatur ſecundum diuerſam rationẽ obiecti, quod ſic deduci poteſt: Omnis enim actio vel eſt potẽtiæ actiuæ, vel paſſiuæ: Si primum obiectum comparatur ad actum, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiunt ſpeciem à termino ſicut & cæteri motus: Terminus autem & obiectum calefactionis eſt calor, & frigefactionis eſt frigiditas: igitur actus calefaciendi & frigefaciendi ſumunt ſpeciem & diſtinctionem ab obiecto. Si verò ſit obiectũ, comparatur ad actum, ſicut principium & cauſa mouẽs, vt patet in potentia viſiua, cuius obiectum eſt color, qui virtute ſubſtantiæ multiplicat ſpecies intentionales, quibus potentia viſiua mouetur recipiendo illas. Et idẽ eſt de potentia auditiua & ſono, & ſic de aliis. Cum ergo color & ſonus realiter diſtinguãtur: ſequitur quod viſus & auditus ſint diuerſæ potẽtiæ, & per conſequens potẽtiæ actiuæ & paſſiuæ, accipiunt ſpeciem & diſtinctionem ab obiectis. Non ſolùm cognitiuè (vt quidam dicunt) ſed etiam differentia intrinſeca. Quia potẽtiæ in ſe habẽt naturalem & diſtinctam habitudinem ad ſua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod eſt obiectum per ſpeciem intelligibilem ſui obiecti in ſe receptam. Voluntas verò ex natura ſua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectũ ſuum, quod eſt bonum abſque ſimilitudine ſui obiecti in ſe recepta, repræſentata tamen per intellectum. Hinc eſt quod licet verum & bonum, quæ ſunt obiecta intellectus & voluntatis, ſint idem realiter, & ſolũ diſtinguantur ſecũdum rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuerſas habitudines reales intrinſecas, diſtinguntur realiter, & ſunt diuerſæ potentiæ realiter diſtinctæ. Huius ſententiæ eſt D. Thomas, qui in 1.2.q.18.ar.4.ad.2. dicit quod quamuis finis ſit cauſa extrinſeca, debita tamen proportio actus ad finem inhæret potentiæ & actioni. Et clariùs in 4. de veri. q. 15. art. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea ſequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter diſtinguantur, cùm nõ habeant illam differentiam intrinſecam, quia nec intellectus, nec volũtas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat niſi vnum finem vltimũ, habet tamen alios ad illum ordinatos: & ſic eget diuerſis potẽtiis. Et quamuis habitus ſint perfectiones potentiarũ, non tamẽ oportet quòd potentiæ diſtinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, ſed è conuerſo. Diuerſitas enim quæ eſt per accidens, non diuerſificat potentiam. Et cum potentiæ ſenſitiuæ per ſe non reſpiciant rationem contrarietatis: ſequitur quòd potentia viſiua albi & nigri eſt eadem: & ſic dicendum eſt de aliis potẽtiis ſenſitiuis exterioribus, quæ ſecundũ Philoſo. ſunt per ſe vnius cõtrarietatis. Superiores tamen potentiæ reſpiciunt per ſe cõmuniorem rationẽ obiecti. Ideo nõ ſequitur quod obiecta quæ faciũt diuerſitatem ſenſuum exteriorum faciant diuerſitatem ſenſuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad ſpeciem per id quod eſt poſterius, vel extrinſecum: ſed actus eſt poſterior potẽtia, & obiectum eſt extrinſecum. Igitur. &c. Dicendum quòd licet actus ſit poſterior in eſſe, eſt tamen prior ſecũdum intentionem naturæ, quæ ordinauit potẽtiam ad actum. Vnde Philoſo. in 2. de Anima, dicit actus priores eſſe potentiis, ſicut finis agente. Obiectum verò, licet ſit extrinſecum, eſt nihilominus principium vel finis actionis. Principio autẽ & fini proportionantur ea quæ ſunt extrinſeca rei per intrinſecã habitudinẽ, vt dictũ eſt. Nec tamen ſequitur quod ſi principia potentiarũ ſint diuerſarum ſpecierum aut generũ, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ paſsiones: potentiæ ſenſitiuæ diſtinguantur ſpecie in eſſe potẽtiarum, cum habeant idẽ obiectum, quemadmodũ quantitas cœli & corporum corruptibilium ſunt eiuſdem generis, licet in eſſe Phyſica ſubiecta ſint diuerſorum generum. Non inconuenit etiam quod aliquid actus differant ſpecie in eſſe moris, qui ſunt eiuſdẽ ſpeciei in eſſe naturæ, vt actus matrimonij & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur ſecundum modum recipientis: ſed potentiæ ſunt in organis corporeis ſubiectiuè: ergo diſtinguuntur per organa: & ſic in vno homine erunt plures potentiæ viſiuæ. Negatur conſequentia: quia potentiæ animæ non ordinantur, neque ſunt factæ propter organa, ſed è conuerſo.

Potẽtia habẽt intrinſecas differentias.

Intellectus & voluntas Dei non diſtinguuntur realiter.

Organa nõ diuerſificãt potentias.

§ 2. DE ANIMA SENSITIVA.

ANima Senſitiua eſt actus corporis phyſici organici, potentia vitã ſenſitiuam habẽtis: quæ eminenter, hoc eſt nobiliori & perfectiori modo, cõplectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quàm ipſamet ſola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum eſt) tres potentias, quæ fluũt ab eius eſſentia, ſed ab eſſentia animæ ſenſitiuæ fluunt prædictæ tres potentiæ vegetatiuæ: & vltra illas duodecim ſcilicet quinque ſenſus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiſcibili & iraſcibili, ac potentia ſecundum locum motiua. Hoc autem intelligendum eſt de Anima Senſitiua in animalibus perfectis: quia multa ſunt animalia imperfecta, & orbata, ac ſpontaneam generationem habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potẽtiarum deficiunt. Ex his patet quòd mulus nõ eſt animal perfectum, cùm potentia generatiua illi deficiat. E

Ver. 1. DE IDENTITATE ANIMARVM.

1.p.q.76. ar.3.

IN brutis animalibus eadem numero eſt anima vegetatiua & ſenſitiua: in homine verò eadẽ numero eſt anima vegetatiua, ſenſitiua, & rationalis, vt determinatũ fuit per Eccleſiã, prout habetur F

in

in libro de Eccleſiaſticis Dogmatibus vbi dicitur: Neque duas animas eſſe dicimus in homine vno, ſicut Iacobus & alij Syrorum ſcribunt, vnam animalem, qua animatur corpus & immixta ſit ſanguini: alteram ſpiritualẽ, quæ rationi miniſtret. Sed dicimus vnam & eandẽ eſſe animam in homine, quæ & corpus ſua ſocietate viuificat, & ſemetipſam ſua ratione diſponit. Et oppoſitum apparet impoſſibile: quia impoſſibile eſt plures formas ſubſtãtiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primũ eſt, quia de ratione formæ ſubſtantialis eſt dare eſſe ſubſiſtens primò & per ſe: quia in generatione eſt progreſſio de non eſſe ad eſſe per ſe ſubſiſtens, quod procedit à forma ſubſtãtiali. Si igitur anima vegetatiua dat eſſe per ſe & ſubſiſtens, forma ſuperueniens erit accidentalis, tanquã adueniens rei poſt ſuum eſſe completũ: & ſic poteſt abeſſe ſubiecto, præter ſubiecti corruptionem, quæ eſt ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum ſine illa ſecũda forma adueniente. Secundum fundamentũ eſt, quia per formã ſubſtantialem aliquis cõſtituitur in ſpecie, cùm ſpecies ſumatur à forma. Si igitur in eodem ſuppoſito ſint diuerſæ formæ ſubſtantiales: ſequitur quòd idem ſuppoſitũ erit in diuerſis ſpeciebus oppoſitis, quod eſt impoſſibile, vt notum eſt. Ad intelligendum autẽ quomodò non ſit vna Anima, oportet notare modũ generationis hominis, quẽ ponit D. Th. Quòd generatio inchoatur per emiſſionem ſeminis à maſculo, & ex cõmixtione ſeminum maris & fœminæ fit embrio, in quo per virtutem ſeminis maſculini introducitur anima vegetatiua, quę habet illas tres prędictas potentias: & ea adueniente compoſitum illud dicitur eſſe viuum & animatum: & per virtutem generãtis circunſtantem, embrio diſponitur ad animã ſenſitiuam: qua adueniente anima vegetatiua definit eſſe: & ſuccedit anima ſenſitiua, quæ eminẽter continet prædictas tres potentias vegetatiuas duodecim, & alias prædictas: & tunc cõpoſitum illud eſt animal. Quum autem anima ſenſitiua aduenit, tunc per virtutẽ generantis circunſtãtem, admodum tetis introducuntur diſpoſitiones illius animæ ſenſitiuæ, ad introductionẽ animæ rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima ſenſitiua, & illi ſuccedit anima rationalis, quam Deus creãdo infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuæ & ſenſitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non ſunt alligatæ organo corporeo, ſcilicet intellectum agentem, & intellectum paſſibilem, & voluntatem: de quibus inferiùs dicetur. Et ſic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ poteſt nominari Vegetatiua, Senſitiua, & Rationalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quum eſt mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec eſt inconueniens quòd aliquid intermediorum generetur, & ſtatim corrumpatur: quia intermedia non habent ſpeciem completam: ſed ſunt vt in via ad ſpeciem: & ideo nõ generantur, vt permaneant, ſed vt per ea ad vltimum generanim perducatur. Nec eſt mirũ, ſi tota generatio hominis non eſt continua, ſed ſint multæ generationes intermediæ: quia etiã hoc contingit in alteratione & augmẽto. Quantò enim aliqua forma eſt nobilior, & magis diſtãs à forma elementati: tantò oportet eſſe plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimã perueniatur: & per cõſequens plures generationes intermedias. Si dicatur olim ab quod vniuerſitate Oxonienſi ſub archiepiſcopo Cantuarienſi, anno domini milleſimo ducẽteſimo ſeptuageſimo ſexto, reprobatus fuit error dicentiũ quòd in infuſione animæ intellectiuæ corrumpitur vegetatiua & ſenſitiua: dicendum quòd etſi illa determinatio vera ſit, non aduerſatur prædictis: quia nõ dicimus quòd in infuſione animæ rationalis corrũpatur anima vegetatiua & ſenſitiua copulatiuè: illud enim præſupponit duas animas eſſe ſimul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas, quæ accipiũt expoſitionem, quemadmodum & ſacræ literæ. *2. contra gen. cap. 8. circa medium.*

Ver.2. DE OBIECTO.

A QVum potentia dicat & importet habitudinẽ & relationem ad obiectũ, neceſſe eſt ad perfectã cognitionem potentiæ habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd potentia dicitur principiũ, quo quis immediatè agit. Et quia huiuſmodi principia ſunt duplicia: quædã ſunt naturalia, quæ naturaliter fluunt ab anima, vt prædictæ 18. potẽtiæ: quædã ſunt acquiſita, vt habitus, conſequens eſt vt duplices ſint potentiæ animæ, ſaltẽ rationalis, ſcilicet naturales, quæ ſunt decem & octo (vt dictũ eſt) & acquiſitæ, quæ ſunt habitus tam boni quàm mali, ſciẽtiæ, artes, virtutes, vitia, quæ acquiruntur per actus potẽtiarum: per quos homo eſt potens ad promptè, faciliter, & delectabiliter operãdum. Cùm igitur potentiæ acquiſitæ ſcilicet habitus, virtutes, & vitia (quæ ſunt de theologi cõſideratione) accipiãt ſpeciẽ ab obiecto, de obiecto dicendũ eſt. Obiectũ dicitur id ad quod potẽtia vel habitus tendit, ſiue id circa quod verſatur. Et quia viſus ad colorẽ, & auditus ad ſonum tendit & terminatur: ideo color eſt obiectum viſus, & ſonus eſt obiectum auditus, & ſic de cęteris potẽtiis naturalibus, de quibus omnibus in vno ſuo quoq; loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis verſatur: ideo ens rationis dicitur obiectum Dialecticæ. Quod dialectici vocant ſubiectum attributionis. *Obiectum quid.*

Ver.3. DE DIVISIONE OBIECTI.

B OBiectum multipliciter diuiditur: Primò ſecundum antiquos, in obiectũ quod, & in obiectum

quo. Alij vtuntur aliis terminis,& diuidunt in obiectū materiale,& obiectum formale: quod idem eſt. Secundum rem & rationē non eſt differentia,niſi in nominibus, de quibus non eſt multū curādum,modo de re,& eorum ſignificatione conſtet:diſceptatio enim de nominibus,pertinacibus eſt relinquenda. Obiectum enim quod,& materiale idem ſunt:& obiectūquo & formale etiam. Nos autem,vt plures loquentes,materiali & formali nominibus vtemur.

Obiectum, quo,& obiectū quod materiale et formale. idem ſunt.

Obiectum igitur materiale eſt res ad extra vel ad intra ad quā potentia & habitus vltimatè terminatur,vt color in pariete, reſpectu potentiæ viſiuæ, & ſonus reſpectu potentiæ auditiuæ & intellectus cum intelligit ſeipſum, & reflectitur ſupra ſe. In ſcientiis autem obiectū materiale eſt ſubiectum primę concluſionis demonſtratæ. Obiectū verò formale ſiue quo, eſt illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et ſic lumen dicitur obiectum formale viſus: quia ad hoc quòd potentia viſiua terminetur ad colorem, neceſſarium eſt lumen illuminare medium potentiæ viſiuæ:aliàs color non poſſet videri, neq; potentia viſiua ad ipſum terminari. In ſcientiis autem obiectū formale eſt medium demonſtrationis, quod eſt diffinitio ſubiecti primæ cōcluſionis illius ſcientiæ, quæ ſcilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione ſequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicē:quia cùm aliqua duo ſunt vni & eidem eadem, ſunt eadem inter ſe:& ſic aſſenſus maioris & minoris ſunt medium & cauſa aſſenſus concluſionis. In beatitudine verò ſupernaturali obiectum materiale eſt ipſa diuina eſſentia, & Chriſti humanitas:formale verò eſt lumen gloriæ, quo potētia intellectiua eleuatur ad videndum eam. ¶ Ex quo patet quòd non eſt incōueniens eandem potentiā habere duo obiecta, vnū materiale,& aliud formale:Imò aliquæ habent duo obiecta formalia, ſubordinata tamen: vnū extrinſecum,& aliud intrinſecum. vt potentia viſiua, quæ habet pro obiecto formali lumen & ſpeciem ſenſibilem in oculo exiſtentem: qua mediante fertur in colorem extrinſecum,& ſine qua non poſſet ferri in ipſum. Non eſt tamen neceſſe quòd quælibet potentia habeat plura obiecta formalia: ab obiecto autem materiali potentiæ accipiūt ſpeciē.

Obiectum adæquatū, & inadæquatum, quid.

¶ Secundò diuiditur obiectum in adæquatum & in inadæquatum. Obiectum adæquatum eſt,quod æquat potentiam, ſic quòd potentia non poteſt ad aliud ſe extendere,ſeu propriè & per ſe terminari:& quod in ſua ratione formali continet omnia,ad quæ potentia poteſt terminari: & per quod potētia ab aliis potētiis diſtinguitur:vt color eſt obiectum adæquatum potentiæ viſiuæ:& ſonus potētiæ auditiuæ. Non poteſt enim potentia viſiua videre niſi colorem ſeu coloratum:& omnia quæ videt,percipit ſub ratione coloris:& per colorem diſtinguitur ab aliis potentiis:quia nulla alia potentia eſt, quæ directè & immediatè verſetur circa colorem. Et ſic proportionabiliter dicendum eſt de obiectis aliarum potentiarum, habituum,& ſcientiarum. ¶ Hoc obiectum adæquatum dialectici vocant ſubiectum attributionis, & adſcribunt tres prædictas conditiones: Prima eſt,quòd eius cognitio principaliter intendatur. Secunda,quòd omnia quæ conſiderantur in illa ſcientia,cōtineantur ſub ſubiecto, ſiue quòd reducantur ad ſubiectum, ſic quòd ſubiectum attributionis debet prædicari de omnibus,quæ conſiderantur in illa ſcientia,vel in recto vel in obliquo. Tertia,quòd per ipſum, vna ſcientia diſtinguatur ab aliis ſciētiis:& ſic dicunt ens rationis eſſe ſubiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtriq; poſſunt faciliter conciliari, dicendo quòd argumentatio eſt ſubiectum principalitatis:quia argumentatio eſt id quod principalibus cōſideratur in dialectica,cùm ſit inſtrumentū proximū & immediatum indagādæ veritatis, quæ eſt finis dialectices. Ens autē rationis dicitur obiectū generalitatis, eo quòd de pluribus quæ conſiderantur in logica,prædicatur in recto,quàm argumentatio. Obiectū verò inadæquatum eſt id, ad quod potentia vel habitus terminatur,ſed non æquatur illi,quia poteſt ad alia terminari. Et ſic albedo dicitur obiectū inadæquatū potētiæ viſiuæ,quia poteſt non ſolùm ad eam,ſed etiā ad nigredinē & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutū & vitiorum dicendū eſt.

Ver. 4. DE DIGNITATE ANIMAE SENSITIVAE SVPER VEGETATIVAM.

1.p.q.78. art.1.

EXceſſus Animę ſenſitiuæ ſupra Vegetatiuam in hoc conſiſtit,quia Anima Vegetatiua ſolùm operatur circa corpus ſibi vnitum,tanquā obiectū proprium. Sed Anima Senſitiua eminentiori modo operatur circa corpus ſibi vnitū:& ideo habet tres potētias vegetatiuæ nobiliores, quā ſola vegetatiua. Et vltra hoc Anima Senſitiua operatur circa corpus extrinſecum ſenſibile quod ſenſu percipi poteſt. Ideo neceſſe eſt eam vltra vires ſiue potentias animæ Vegetatiuæ habere alias potentias excellentiores,quibus operetur circa corpus ſenſibile,tanquam obiectū propriū. Et quia neceſſe eſt omne operans aliquo modo cōiungi rei, circa quam operatur,cùm omnis operatio extrinſeca fiat per contactum virtutis: Ideo ſecundum quod corpus ſenſibile poteſt coniungi animæ ſenſitiuæ,ſecundum hoc oportet aſſignare potentias animæ ſenſitiuæ. Poteſt autem illi coniungi dupliciter: Primò per ſimilitudinem ſenſibilis: & hoc diuerſis modis,per diuerſas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Senſitiua diuerſas potentias, ad ſuſcipiendū ſpecies qualitatum ſenſibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehenſiuæ. C

Horum

Horum officium eſt apprehendere & recipere vel retinere ſpecies ſiue ſimilitudines qualitatum ſenſibilium. Secundò corpus ſenſibile poteſt coniungi & vniri animæ ſenſitiuæ, ſecundum quod anima ipſa inclinatur ad rem ſenſibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo ſecūdum quod anima ſenſitiua inclinatur ad ipſam rem extrinſecam, ſicut ad finem, qui eſt primus in intentione. Et ſecundum hoc ordinantur potentiæ appetitiuæ, quæ non ſuſcipiunt in ſe ſimilitudinē rerum, ſed ſequuntur finem per potentias apprehenſiuas oſtenſum. Alio modo ſecundum quod anima operatur circa rem exteriorem, ſecundum quòd res eſt terminus operationis & motus: & ſecundum hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehenſiuam oſtenſum, & per potentiam appetitiuam imperatum: & ſic in anima ſenſitiua ſunt tria genera potentiarum, ſcilicet, apprehenſiuum, appetitiuum, & ſecundum locum motiuum.

Ver.5. DE QVALITATE POTENTIARVM ANIMÆ.

A Potentiæ apprehenſiuæ dicuntur ſenſus exteriores vel interiores, qui ſunt potētiæ paſſiuæ. Ad cuius euidentiam, notandum eſt quòd paſſio eſt triplex: Quædam eſt corruptiua, quædam eſt perfectiua, & quædam indifferens. Paſſio corruptiua eſt receptio alicuius formæ cum abiectione alicuius perfectionis ſeu formæ cōuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem quæ eſt forma conueniens aquæ. Paſſio perfectiua eſt receptio formæ cōuenientis abſque abiectione alicuius perfectionis, vt cùm quis fit ſciens aut cognoſcens. Vnde Philoſo. dicit, quod intelligere eſt quoddam pati. Paſſio indifferens eſt receptio formæ indifferētis, ſcilicet, quæ non magis conuenit ſubiecto, quàm eius oppoſita: vt cùm paries ex albo fit niger.

Paſſio quid & quotuplex ſit.

¶ Senſus ergo eſt potentia paſſiua perfectiua, quia recipit ſpeciem ſenſibilem, ad quam ſpeciem cauſandam potentia non concurrit actiuè, ſed merè paſſiuè, hoc eſt, ſolummodo recipit. Illa autē ſpecies cauſatur ab obiecto extrinſeco. Potentia tamē ſenſitiua, informata illa ſpecie, exit in actū, & terminatur ad obiectum, vt viſus ad colorem: & ſecundum hoc potentiæ apprehenſiuæ dicuntur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quòd potentia apprehenſiua eſt actiua & paſſiua, reſpectu diuerſorum: & habet duo officia: Primum eſt recipere ſpeciem ſenſibilem, ſiue ſimilitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc ſe habet merè paſſiuè. Secundum eſt tendere & terminari ad obiectum, mediante ſpecie ſenſibili: & ad hoc ſe habet actiuè partialiter: quia illa ſpecies ſenſibilis cōcurrit cum potentia. Et ſic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur noticia ſcilicet actualis: quia habitualis eſt in actu primo à ſolo obiecto.

3. De Anima.

Potentia Apprehēſiua habet duo officia.

Ver.6. DE DIVISIONE SENSVVM.

B Senſus diuiditur in exteriorem & interiorem. Senſus exterior eſt potentia apprehenſiua animæ ſenſitiuæ, qua ipſa anima mediante organo corporeo, & medio diſpoſito eſt perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad præſentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles ſunt octo, ſcilicet, color, ſonus, odor, ſapor, caliditas, & ſiccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponuntur in tertia ſpecie qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutatiuam ſecundum ſe, niſi per aliquam qualitatum prædictarum. Quantitas enim non poteſt immutare ſeu alterare corpus. Et Philoſo. dicit, quòd ſecundum eandem qualitatem alterantur ſenſus, ſecundum quam alterātur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim eſt ſpecies paſſionis.

Qualitates alterabiles octo. 1. p. q. 78. ar. 3. 2. Phyſ.

Ver. 7. DE SENSIBVS EXTERIORIBVS.

C Senſus exteriores à Philo. aſſignantur quinque, ſcilicet viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus. Et ratio diſtinctionis & numeri accipienda eſt ſecundum illud, quod propriè & per ſe ad ſenſum pertinet. Dictum eſt autem quod ſenſus eſt potentia paſſiua, quæ nata eſt immutari ab exteriori ſenſibili, & ideo exterius immutatiuū eſt ſenſibile, quòd propriè & per ſe à ſenſu percipi poteſt: & ſecundum eius diuerſitates potentiæ ſenſitiuæ diſtinguuntur.

Ver.8. DE DVPLICI IMMVTATIONE.

E Immutatio animæ eſt duplex: Vna eſt naturalis: alia eſt intentionalis. Naturalis immutatio eſt, quādo forma immutātis recipitur in medio, & organo immutato, ſecundum eſſe naturale cōpletum & denominatiuum: ſic quòd forma ſiue qualitas poſſit illud denominare, ſicut calor & frigiditas recepta in ſenſu tactus, denominant hominem calidum vel frigidū. Immutatio verò intentionalis eſt, quando qualitas immutātis nō recipitur in medio vel organo, ſecūdum ſuum eſſe naturale & denominatiuū: ſed altiori quodā modo, per multiplicationem ſimilitudinis, in medio ſcilicet aëre aut aqua: quæ tamē non denominat propter incōpletum & imperfectū eſſe quod habet in eo, quia ſolū habet eſſe quādo immutās eſt præſens: & eſt quodā modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis ſpeciebus coloris in aëre vſque ad organū viſus, cauſat & imprimit ſimilitudinem in pupilla oculi, ſecundum eſſe intentionale, quod eſt reale, ſed non completū & denominatiuū: quia illæ ſpecies intentionales coloris denominā aërem vel oculū coloratum, propter imperfectū & incōpletum modum eſſendi. Hinc eſt quòd obiecto remoto, vel lumine à medio

ſeparato, illæ ſpecies ſtatim & ſubitò euaneſcunt, & deſinunt eſſe, propter abſentiam conſeruantis. Et ſicut ſubitò & in inſtanti deſinunt eſſe, ſic ſubitò & in inſtanti cauſantur, & non per motũ: ſicut enim illuminatio fit in inſtanti, ſic & viſio. ¶ Et quia intellectus (qui eſt res ſpiritualis) inſtantaneè intelligit & operatur: ideo ſpecies intentionales vocantur quodam modo ſpirituales, & etiam immutationes per illas factæ non quidem ſimpliciter, cùm ſint quantæ & extenſæ & habeãt eſſe imperfectum & paruæ durationis quod repugnat ſpiritui. Sunt tamen ſpirituales, ſecundum modum cauſandi & immutandi. ¶ Notandum præterea, quòd in omnibus quinque ſenſibus ſunt quatuor conſideranda ſcilicet potentia, organũ, medium, & obiectum. Quia ſecundũ Philoſophum, Senſibile poſitum ſupra ſenſum abſque medio, non cauſat ſenſionem, ſcilicet perfectiuam: Medium autem eſt duplex, ſcilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum ſecundum D. Tho. eſt illud quod non eſt pars animalis, vt aër, aqua, cryſtallus, aut aliquid huiuſmodi. Medium verò intraneũ & coniunctum, eſt pars animalis, vt caro, in ſenſu guſtus & tactus. Organum verò, eſt ſubiectum potentiæ, & eius inſtrumentum.

1. p. q. 78. art. 3.

In omnibus ſẽſibus tria conſideranda. 2. de Anima.

Ver. 9. DE RATIONE NVMERI ET DISTINCTIONIS SENSVVM.

1. p. q. 78. art. 3.

RAtio numeri & diſtinctionis exteriorum Senſuũ ex immutatione animæ faciliter intelligi E poteſt: Quia omnis immutatio vel eſt intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis, ponitur potentia viſiua. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum, vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel ſecundum motum localem: & ſic ponitur auditus, qui habet prò obiecto ſonum: vel ſecũdum alterationem, & ſic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui ſpirat per alterationem odoriferi, quod euaporatur per calorem. vnde videmus quòd tempore gelido odores non ſpirant. Si verò tranſmutatio naturalis fiat per medium intraneum, & ſic ponitur ſenſus, tactus, & guſtus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidũ, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem ſaporum. Hæc autem tranſmutatio naturalis per medium intraneum, poteſt fieri dupliciter: Vno mòdo per qualitatem quæ eſt obiectum eius: & ſic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido & ſicco. Alio modo non per qualitatem quæ eſt obiectum eius, ſed per qualitatem præambulam, ſiue præſuppoſitam: & ſic ponitur guſtus, cuius organum non tranſmutatur naturali tranſmutatione per ſaporem, qui eſt obiectum eius. Non enim dicimus, quòd lingua ſit ſaporoſa aut dulcis: ſed per humilitatem, quæ prærequiritur ad hoc, quòd aliquid poſſit ſaporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem, eſt fundamentum guſtus.

Ver. 10. DE ORDINATIONE SENSVVM.

2. de Anima.

ORdinantur autem prædicti quinque Sẽſus vt ſequitur: Primo loco ponitur viſus, qui eſt abſ- F que naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè ſpiritualis inter alios (vt dictum eſt) & inter omnes alios exteriores ſenſus perfectior & communior. vnde Philoſo. dicit, quòd viſus plures rerum ſpecies nobis demonſtrat. Poſt viſum ponitur auditus, & poſt auditum olfactus: quia iſti duo ſenſus, licet habeant naturalem immutationem ex parte obiecti, nõ tamen ſemper ex parte organi, ſed (vt in pluribus) intẽtionaliter. Ideo magis participant de ſpiritualitate, vt ex prędictis patet. Prępon itur autẽ auditus olfactui: quia ſonus, qui eſt obiectũ auditus, fit per trãſmutationem localem. Motus verò localis eſt nobilior alteratione, vt dicit Philoſ. Sed per alterationẽ fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus guſtui: quia guſtus fundatur in tactu: fundamentũ autẽ præſupponitur his quæ ſuperponuntur. ¶ Ex his apparet primò, quòd tres primi ſenſus non fiunt in actu, hoc eſt non ſentiunt per medium intraneũ ſiue coniunctũ. Secundò apparet, quòd naturalis tranſmutatio obiecti in ſenſu auditus & olfactus, nõ ſemper pertingit ad organa eorũ, niſi per accidens, ſcilicet propter propinquitatem vel vehementiã, ſiue excellentiã obiecti, aut aliarũ qualitatũ eidem coniunctarum. Vnde Philoſophus dicit, quòd excellens ſenſibile corrumpit ſenſum.

8. Phyſico.

Ver. 11. DE SENSIBILI.

2. de Anima.

SEnſibile generaliter & communiter, loquendo, eſt omne illud quod eſt perceptibile à ſenſu, G ſiue omne quod poteſt immutare ſenſum, ſiue obiici ſenſui, mediatè, vel immediatè per ſe vel per aliud aut per accidẽns. Senſibile autem propriè loquendo, eſt quod immediatè poteſt immutare ſenſum: & ſunt octo qualitates alterabiles ſuperius numeratæ, & non ſubſtantia niſi generaliter, quia non immediatè immutat, ſed mediante aliqua qualitate alterabili in ea exiſtente, vt nix per albedinem, & ignis per calorẽ: Actiones enim ſuppoſitis attribuuntur. Igitur cum ſuppoſitũ ſit ſubſtantia immutatio illa ſubſtantiæ attribuitur, ſed non immediatè, nec per ſe, ſed per qualitates alterabiles, quę ſunt ſolũ inſtrumẽta. Quia ſi color per diuinã potentiã eſſet ſeparatus ab omni inexiſtẽtia actuali, quã habet in ſubiecto & quãtitate nullo modo poſſet immutare ſenſũ, nec cauſare ſpeciẽ intẽtionalẽ cũ inſtrumẽtũ nõ operetur, niſi in virtute principalis agẽtis. Albedo enim ſic ſeparata nõ ſubiacet motui aut mutationi, imò ſe habet quantũ ad exiſtentiã actualẽ,

Albedo ſeparata non poteſt eſſe niſi vna, & eſt intelligibilis actu.

ad modum

ad modum ſubſtantiarum ſeparatarum, quia ſcilicet eſt immaterialis, ſiue abſque materia in actu: nec eſt ſingularis, hoc eſt, determinata ad aliquod ſubiectum particulare: & ſic non poſſet eſſe niſi vna, cùm accidentia non diſtinguatur numero, niſi penes ſubiectum. Ideo eſſet vniuerſalis per indifferentiam, & ſecundum D. Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodum ſpecies intelligibiles poſſunt obiici intellectui, immedietè, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo ſic ſeparata, ideo diceretur intelligibilis actu, non quod actu intelligeret, aut intelligere poſſet: ſed quia eius ſpecies ſiue ſimilitudo poſſet obiici intellectui, & intellectus poſſet in eam tendere directè: quod non facit in ſingularia, ſed ſolùm reflexè, vt infra dicetur.

Ver. 12. DE DIVISIONE SENSIBILIS.

A SEnſibile in tota ſui communitate, diuiditur in ſenſibile per ſe, & in ſenſibile per accidens. Senſibile per ſe, eſt quod ex natura ſua obiicitur ſenſui, & imprimit ſpeciem intentionalem vel naturalem ſui in organo: & huius modi eſt color, & aliæ qualitates alterabiles. Sẽſibile autem per accidens dicitur quod ex natura ſua non poteſt cauſare ſeu imprimere ſpeciem & ſimilitudinem ſui in organo, ſicut homo, equus, aut campana. Sẽſibile per ſe eſt duplex: quoddam eſt propriũ, quoddam commune. Senſibile per ſe proprium dicitur, quod ab vno ſolo ſenſu percipi poteſt: vt color eſt ſenſibile proprium viſus: & ſonus, auditus: odor, olfactus: ſapor, guſtus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Senſibile commune dicitur, quod non eſt proprium vni ſenſui tantum, ſed poteſt à duobus vel pluribus ſenſibus percipi per ſe ſecundò. Ad horum intelligentiam reduneendũ eſt ad memoriam quod ſentire eſt quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione ſeu immutatione, habet per ſe habitudinem ad ſenſum, & dicitur ſenſibile per ſe. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem ſenſus, dicitur ſenſibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem ſenſus. Primò, quia imprimit ſpeciem in ſenſu: & hoc dicitur ſenſibile proprium, quia primò & per ſe cauſat ſpeciem, & facit immutationem. Alio modo quantum ad modum immutationis, quia qualitates ſenſibiles cum ſint extenſæ, mouent ſenſum corporaliter & ſitualiter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in diſtanti. Et ſic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus aſſignantur à Philoſopho ſenſibilia communia, ſcilicet ſecundò, & quãtum ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter ſenſibile proprium & commune & per accidens, quia proprium cauſat ſpeciem in ſenſu per ſe primo: commune verò, quia habet habitudinem ad ſpeciem illam impreſſam, quantum ad modum: ideo dicitur per ſe ſecundo. Et omne tale eſt commune duobus vel pluribus ſenſibus. Quod enim aliquid ſit magnum vel paruum, triangulare, vel quadrangulare, quia coloratum, cognoſcitur per viſum per ſe primo, & ſecundo cognoſcitur modus coloris extenſi ſcilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per ſe primò reſpicit qualitates primas: & ſic viſus & tactus cognoſcunt omnia ſenſibilia communia. Alij autem ſenſus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an ſonus ſit propinquus, vel diſtans. Item numerum vocum an ſit vna, vel plures. Item quietem, ſiue ſilentium, audiendo duos loquentes: poſtea vnum loquentem, & alium tacentem, ex conſequenti. Guſtus etiam videtur ſentire magnitudinem & numerum. Odoratus non ſentit niſi ex cõſequenti numerum. Quidam perſpectiui dicunt, quòd ſunt plura quàm quinque, Senſibilia communia. Quia ponunt diſtantiam, ſitum corporietatam, diſtinctionem, aſperitatem, lenitatem, raritatem, denſitatem, pulchritudinem, & ſimilitudinem, ac iſtorum oppoſita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci poſſunt. Senſibile autem per accidens non habet habitudinem ad immutationem ſenſus, nec per ſe primò, nec ſecũdò: quia ne cauſat ſpeciem ſenſibilem ex natura ſua, neque reſpicit modum illius ſpeciei. Ideo accidit albo quod ſit homo: & ſono, quòd percutiatur aër in aëre vel lapide. ¶ Notandum tamen quòd ad ſenſibile per accidens duo requirũtur. Primò quòd accidat Senſibili per ſe, hoc eſt quod non habeat habitudinem ad immutationem ſenſus, ſiue quòd non cauſet ſpeciem in ſenſu, &c. Secundò quòd apprehendatur à Sennente. hæc autem apprehenſio eſt ab alio ſenſu ſuperiori, vt à ſenſu communi, vel phãtaſia, quæ iudicat de actibus ſenſuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & eſt id quod ſtatim occurrit poſt rem ſenſatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoſcit fœtum ſuum. Ad ſenſibile autẽ proprium vel commune non requiritur illa apprehenſio ab alio ſenſu, aut ab intellectu. Ex his apparet quomodo propriè & per ſe debet intelligi in definitione viſus & aliorum ſenſuum. *2. de Anima.*

Ver. 12. DE DECEPTIONE SENSVVM.

B SEnſus ſecundum Philoſophum, circa Senſibile commune poteſt faciliter decipi. Sed circa Sẽſibile proprium non decipitur, niſi forte per accidens, quando non ſeruantur quatuor conditiones: Prima eſt quòd organum ſit diſpoſitum. Vnde propter indiſpoſitionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat *2. de Anima.*

ſonum

ſonum delectabilem, qui tamen eſt triſtabilis, vt patet in cantantibus; quilibet enim putat ſe bene cantare, cùm vlulat. Item ſecundum diuerſas complexiones aliqua aliquibus ſunt ſapida, & aliis abominabilia. Aſinus pariter inuenit bonum guſtū in his, in quibus homo malum. Hæc & ſimilia ſunt reſpectu diuerſorum: & illa diuerſitas reducitur ad diuerſam diſpoſitionem organi. Secunda conditio eſt, quòd medium ſit bene diſpoſitum. Vnde lucidum, viſum per nigrum, apparet rubeū. Et carbo qui eſt niger, quando eſt ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio eſt, quòd ſit debita diſtantia, vnde viſum à longe, licet ſit rubeū, apparet nigrum: & cælum tempore ſereno iudicatur coloratū, tamen non eſt. Species apparenns coloris cauſantur ex diuerſis vaporibus ſubtilibus in aere exiſtētibus. Quarta conditio eſt, quòd obiectū ſenſus ſe habeat vniformiter, quia ſi obiectū ſenſus vna vice moueatur, & alia vice quieſcat, tunc ſenſus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa ſenſibile verò commune ſenſus decipitur per accidens, cùm non ſeruantur prædictæ conditiones, vt viſus circa magnitudinem propter diſtantiam, iudicat enim ſolem eſſe paruæ quātitatis, cùm tamen ſit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & mouetur velociſſimè: & à remotis poſitum iudicat quieſcere, quud tamen mouetur. Et propter indiſpoſitionem oculorum in ebriis viſus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas eſſe, vbi non eſt niſi vna, & ſic de aliis. Decipitur etiam ſenſus circa ſenſibile commune, etiam ſeruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod eſt modicum minus. Sed circa proprium obiectum non decipitur, ſeruatis conditionibus. Poſſet tamen decipi circa ea quæ conſequuntur obiectum proprium, vt circa intenſionem & remiſſionem: & verū tamen poteſt dici quòd illa intentio vel remiſſio nō eſt obiectum per ſe primum. ¶ Circa huiuſmodi deceptionem vlterius notandum eſt, quomodo ſenſus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim eſt intelligendum quòd in apprehenſione ſenſuum exteriorum ſit propriè veritas aut falſitas, quæ ſolùm conuenit compoſitioni aut diuiſioni, hoc eſt propoſitioni affirmatiuę vel negatiuæ: quę non cōueniunt ſenſui, qui non attribuit vnū alteri, nec ſeparat vnum ab altero: ſed ſolùm apprehēdit, hoc eſt ſpeciem ſenſibilem recipit, & per eam in obiectum extrinſecum tendit. Et ſi illud ſit à parte rei (prout ſpecies repræſentat) ſenſus dicitur verus, & non decipitur. ſi verò non ſit obiectum à parte rei (vt ſpecies repræſentat) ſenſus eſt falſus, vel illa ſenſatio falſa: & tunc decipitur. Et ſic patet quòd Philoſ. impropriè locutus eſt de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc. c.1.§.8.Ver.6.

§. 3. DE POTENTIA VISIVA.

VIſus eſt potentia apprehenſiua ab anima ſenſitiua fluens, coloris propriè & per ſe perceptiua. C
Viſus & cæteræ potentiæ animæ tam vegetatiuæ quàm ſenſitiuæ, ſunt in eſſentia animæ radicaliter & cauſaliter: quia fluunt continuè ab ipſa eſſentia animæ ad organum, quod dicitur inſtrumentum illius determinatum, in quo ſunt ſubiectiuè. Potentia enim viſiua fluit ab anima ad pupillam oculi, ſiue ad humidum glaciale infra pupillam oculi exiſtens, quod eſt organum eius, in quo ſubiectiuatur. Et quia organum eſt inſtrumentum & ſubiectum potentiæ, ſequitur quòd ad perfectam operationem potentiæ requiratur perfecta diſpoſitio organi: & ad indiſpoſitionem organi ſequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod eſt ſubiectum potetitiæ, ſequitur eius corruptio.

Ver. 1. DE OBIECTO VISVS.

POtentia Viſiua dicitur perceptiua coloris, nō quòd in ſe ſuſcipiat naturalem colorem, aut ſpe- D.
ciem naturalem coloris: quia (vt dictum eſt) color non producit neque cauſat in medio aut organo ſui ſimilitudinem naturalem, quæ ſcilicet denominet medium vel organum coloratum, ſed ſolùm intentionaliter & inſtantanee, ad certam & determinatam diſtantiam, magis completè & permanenter in oculo, quàm in medio: quia in oculo videmus ſpeciem ſiue ſimilitudinem, & non in aere. Et vocatur ſpiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocunque vento impetuoſo flante, non impeditur, ſi medium maneat illuminatum, ſicut auditio & olfactio.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE VISIVAE.

Corpus lucidum diaphanū, & opacū quid ſit.

MEdium potentiæ viſiuæ, eſt aër, aqua, vitrū, cryſtallus, & omne corpus diaphanum ſiue trā- E
ſparens. Vnde ſciendum eſt, quòd corpus eſt triplex, ſcilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidum eſt, quod ex natura ſua habet lucem, & profert ac emittit lumen. Corpus verò Diaphanum ſiue tranſparens eſt, quod ex ſe lumen non habet, eſt tamen ſuſceptiuum luminis intrinſecè, & penetratiuè, hoc eſt, poteſt penetrari à lumine, ſiue ſit aliàs ſolidum, vt vitrum & chryſtallus: ſiue nō vt aër & aqua: & tale corpus eſt medium viſus. Corpus autem Opacum eſt illud, quod non eſt ex ſe luminoſum aut tranſparens, & tamen ſuſceptiuum luminis ſecundum ſuperficiem, non tamē penetratiuè, vt ſunt corpora ſolida, polita, terſa, vt luna & ſtellæ: quia ſi eſſent Diaphana, non eſſent eclipſes, maximè ſolis, quæ eſt per interpoſitionem lunæ inter ſolem & nos.

Lux, lumē, radius, ſplēdor differunt.

¶ Notandum tamen quòd lux, lumen, radius, & ſplendor differunt: Quia lux eſt in lucido, vt in ſole:

ſole:lumē in diaphano. Radius verò eſt illuminatio ſecundum rectam lineam à lucido. Splendor autem eſt ex reflexione radij in aliquot corpus opacum terſum. Vnde 1. Macha. 6. Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab eis. Et hoc modo, ſcilicet per reflexionem, fit viſio in ſpeculo: quia ſpecies ſenſibiles ab obiecto cauſatæ, vſque ad ſpeculum protēſæ, inuenientes in ſpeculo impedimentum progrediendi ad vlteriora, & diſpoſitum ſpeculum ad reflexionem, reflectuntur vſque ad organum viſus.

Ver. 3. DE CONDITIONIBVS MEDII VISVS.

A AD hoc quòd cauſetur viſio, oportet quòd medium potētiæ viſiuæ habeat duas conditiones: Vna eſt propria, alia eſt communis omnibus mediis aliarum potentiarum. Conditio propria eſt, quod ſit illuminatum, alias non cauſatur viſio: quia color qui eſt in pariete, non poteſt multiplicare ſpecies intentionales abſque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanum eſt: & facit quòd color qui antea erat viſibilis & multiplicabilis in potentia, ſit viſibilis, & multiplicetur in actu, vſque ad organum potentiæ viſiuæ. hoc non requiritur in mediis aliarum potentiarum. Secunda conditio communis omnibus mediis eſt denudatio. Oportet enim medium & organū eſſe denudatum ab omni ſpecie ſenſibili particularis obiecti, & eſſe diſpoſitum ad omnes indifferenter ſuſcipiendas. Quia ſi eſſet in actu per aliquam ſpeciem particularem nō poſſet percipere alias eiuſdem generis. Videmus enim quòd ſi vitrum rubeū (quod eſt medium viſus) ponatur ante oculos, omnia quæ videntur, ſtante tali medio, apparebunt rubea: à fortiori, ſi pupilla oculi eſſet colorata.

Ver. 4. DE NECESSITATE MEDII.

B NEceſſe eſt inter potentiā ſenſitiuā exteriorē & obiectū eius aliquid mediare, aliàs non fieret immutatio. Quia (vt dicit Philo.) Sēſibile extrinſecū poſitum immediatè ſuper ſenſum, non cauſat ſenſationem. Ex prædictis apparet, quòd ad viſionē requirūtur ſex. Primò, Obiectum quod dicitur mouēs. Secundò Potētia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertiò, Medium denudatum & diſpoſitum. Quartò, Organum etiam denudatum. Quintò, Species ſenſibilis, exiſtens in organo. Sextò, Actus ſentiēdi, hoc eſt actus & conatus potētiæ adiutæ illa ſpecie ſenſibili in organo exiſtēte, ad obiectū extrà tendens: & illa tentio dicitur viſio & notitia intuitiua: licet etiā ipſa ſpecies ſenſibilis in oculo exiſtens, dicatur nōnunquā notitia viſiua ſiue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & viſio. Et idē proportionabiliter dicendum eſt in omnibus aliis ſenſibus exterioribus.

S. 4. DE POTENTIA AVDITIVA.

C AVditus eſt potentia fluens ab Anima Sēſitiua, ſoni propriè & per ſe primo perceptiua, Hæc definitio ex his quæ dicta ſunt circa viſum, manifeſta eſt. ſed videndum eſt de organo & obiecto. Organum auditus dicitur communiter quædam pellicula in aure exiſtens, quæ vocatur meringa, continens aërem cōnaturalē, incluſum quodā modo immobilem, denudatū omni ſono, & in potentia ad omnem ſonū indifferenter. Et quādo ſpecies ſoni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda eſt differentia inter viſum & auditum: quia viſus immutatur ſolùm per ſpeciem intentionalem, ſed auditus immutatur aliquando per ſpeciem naturalem ſoni, quando quis eſt prope magna cymbala pulſantia: & quādo prope aliquod tonitruum magnum, fit cum lapſu fulguris, organum naturaliter immutatur, imò aliquando corrumpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur ſolùm intentionaliter, vt cùm ex aduerſo ventus vehemens flat, & audimus magna cymbala in ſatis longa diſtantia, vel etiam à remotis ſurda tonitrua. Quia illa aëris diuiſio non poteſt obſtante vento ad tantum ſpacium diffundere ſpecies naturales: tunc enim circa finem cauſat in medio ſpecies intentionales (quæ ſcilicet non denominant aërē ſonoroſum) per circulos, ſicut videmus fieri circulos in aqua, quando lapis proiicitur, donec ceſſet motus aquæ. Sic intelligēdum eſt proportionaliter in ſono: quòd aër percuſſus diffundit illā percuſſionem circulariter in aëre, & tandē cauſat ſpecies intētionales ſecundū virtutē & quantitatē percuſſionis, primò minores efficaciores, & paulatim maiores & minus efficaces, & ſic generatio ſoni ſequitur motum.

Ver 1. DE MEDIO POTENTIAE AVDITIVAE.

D MEdium potentiæ Auditiuæ eſt aër & aqua, & omne corpus tranſparens: propiiſſime tamen eſt aër, qui faciliter rareſit & condenſatur: & ideo melius auditur ſonus in aëre. in aqua tamen piſcis audiunt & fugiunt.

Ver. 2 DE OBIECTO POTENTIAE AVDITVS.

E OBiectum Auditus eſt ſonus. Sonus autem dicitur quicquid propriè & per ſe primò ab auditu percipitur vel percipi poteſt. Sonus eſt duplex: Quidam in actu, quando res actu ſonat: Quidam in potentia, quando res (puta campana) actu quieſcit, tamen poteſt ſonare. Vnde dicimus campanam quieſcentem habere bonum ſonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratæ ſunt in præcedentibus.

Ver. 3. DE MODO QVO CAVSATVR SONVS.

Sonus unde cauſetur.

SOnus(vt communiter dicitur) cauſatur ex cõtactu duorum corporum durorum: quia mollia F
(niſi vehementer comprimantur)non cauſant ſonum, vt lana cadens. Sed ex duorũ corporum
durorum violento contactu percutitur aër,& à percutiente & percuſſo propter duntiã aër fractus
reſilit,& fit ſonus, qui diffunditur per aërem circunſtantem circulariter, donec ceſſet motus, niſi
impediatur à vento. Si verò non ceſſat,ſed inuenit impedimentum & obſtaculum,tunc illæ gyra-
tiones circulorũ ſeſe impellentiũ incipiũt fieri in cõtrarium,& redeunt retrorſum,ſicut pila proie-
cta contra parietẽ reflectitur: & ſicut dictũ eſt de ſpeciebus coloris ad ſpeculũ peruenientibus,quæ
reflectuntur ad oculũ,& tũc videmus per reflexionẽ. Sic in ſono, quãdo ſpecies ſoni inuenit obſta-
culũ,reflectitur ad organũ auditus,& ſic audimus vocẽ,ſimilẽ illi quã prius audieramus. Et ille ſo-
nus quẽ audim⁹ per reflexionẽ, vocatur ſonus Echo. Et hoc fit cõmuniter circa littora fluminũ ha
bẽtiũ mõtes vel cauernas propè, & in nemoribus, & cõuallibus, & locis cauernoſis. ¶ Ex his patet
quòd ſonus eſt qualitas alterabilis, quę nata eſt facere alterationẽ ſiue immutationẽ ex percuſſio-
ne & diuiſione aëris, quẽ illa qualitas ſequitur. Et hinc eſt quòd ſonus non eſt ens permanẽs, ſicut
color:ſed ſucceſſiuum,quòd fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter viſum & auditum.

Ver. 4. DE DIVISIONE SONI.

Soni diuiſio.

SOnum Muſici diuidũt in ſonum acutum & grauem. Sonus acutus eſt,qui paruo tempore per- G
uenit ad auditum,& fit per velocem motum,vel ex frequentia motuum, ſicut fit quando pul-
ſatur pro igne vel pro bello & corda citharæ magis extẽſa fortius ſonat. Sonus grauis oppoſito mo-
do definitur. Dialectici verò diuidunt ſonum,in ſonũ vocem & ſonum non vocem. Sonus vox,eſt
ſonus prolatus ex ore animalis,& non ab aliis partibus,puta poſterioribus,naturalibus inſtrumen-
tis, non artificialibus formatus. Naturalia autem inſtrumenta quibus vox formatur, nouem ſunt,
ſcilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia ſimul, vel aliquid loco illorum.
Et intelligitur de voce perfecta. Si verò aliquot prædictorum inſtrumentorum deficiat, non di-
citur vox perfecta in eſſe naturæ, puta cùm procedit à picis aliiſque auibus, & ſenibus edentulis,
ac etiam ab Angelis in corporibus aſſumptis: Licet ſit vox perfecta, quantum ad ſignificationem
in ordine ad audientes. Philoſop. aliter definit vocem dicentis: Vox eſt ſpiratio aëris reſpirati
2. de Anima. ab anima ad vocalem arteriam cum intentione ſignificandi ſeu repræſentandi naturaliter vel
ad placitum, interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, quòd voces ſunt notæ earum quæ
1. Per. 11. in anima ſunt paſſiones. ¶ Ex his apparet quis eſt finis vocis, intentio, ſcilicet ſignificandi &c.
& cauſa principalis èſt anima, medium eſt aër, & nouem inſtrumenta. Sonus non vox, eſt ſo-
nus qui cauſatur ex colliſione ſeu mutua repercuſſione duorum corporum inanimatorum vel ani-
matorum abſque prædictis inſtrumentis: tunc enim ſe habent admodum corporum inanima-
torum, vt fragor arborum, ſtrepitus pedum, & plauſus manuum. De diuerſitate vocum puero-
9. de Anima. rum,& aliorum animalium, vide apud Albertũ Magnum. Vbi dicit,quod ſi in eadẽ fiſtula ſiffletur
fœmina cũ viro,acutior erit ſonus ſifflationis fœminæ quàm viri, & puellarum quàm vetularum.

S. 5. DE OLFACTV SIVE ODORATV.

OLfactus ſiue Odoratus eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuę,odoris propriè & per ſe primo H
perceptum. Organum eius eſt quædam venula infra nares,& prope cerebrum exiſtens,om-
ni odore denudata,in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu homi-
nis eſt quoddam cooperculum, quod aperitur per reſpirationem: & ſic per reſpirationem homo
olfacit. vnde clauſis naribus non ſentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis animalibus.

Ver. 1. DE ORGANI OLFACTVS IMMVTATIONE.

ORganum Olfactus poteſt immutari naturaliter & intentionaliter, ſicut auditus. Aliquando I
enim recipit naturalem ſpeciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex conſequenti
totum corpus. Vnde in aëre infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore re-
creantur. D. Anthonius Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui appoſito odore
ad naſum,recipit ſanitatem. Aliquando verò ſolùm recipit ſpeciem intentionalem. Et per hoc dif-
fert olfactus à viſu & tactu: viſus enim ſolam ſpeciem intentionalem recipit: Tactus verò ſolam na-
turalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & guſtu.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE OLFACTIVAE.

MEdium Olfactus eſt aër & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quãm aquatiqua, K
currere ad nutrimentum. Quod non facerent: ſi non mouerentur ab odore. Notandum ta-
men quòd tã medium quàm organũ olfactus conſiſtit quodã modo in calido & ſicco, quę impe-
Homo habet peiorem odoratum aliis. diuntur ab humido & frigido. Hinc eſt, quòd homo inter cætera animalia habet peiorẽ odoratũ,
eò quòd habeat maius cerebrũ in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura ſua eſt
frigidum & humidũ:& ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo inferũtur duo: Primum,
quòd

quòd quædam odorabilia confortant cerebrum, ſi ſit nimis frigidum: Quia exceſſus frigiditatis temperatur à caliditate & ſiccitate odoris. Secundum collorarium, quòd habentes bonum odoratum, ſunt minus ſapientes, quia ſignum eſt quòd non habent bonum cerebrum. Cùm (prout dictum eſt) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo diſtinguit odores, referendo ad ſapores. Nec bene percipit odores, niſi excellentes, qui generant delectationem vel triſtitiam. Homo autem eſt boni guſtus: Quia guſtus (vt inferius dicetur) eſt quidã tactus, qui eſt melior in homine, quàm in aliis animalibus, quia cõplexio hominis (quæ fundatur in tactu) maximè accedit ad medium temperamẽtum. Ideo organum tactus eſt denudatum ab extremis ſcilicet nimia humiditate, & frigiditate, & à nimia caliditate & ſiccitate, quæ ſunt extrema. Ex quo ſequitur quod homo eſt prudentiſſimus omnium animalium. Et quòd homines, qui ſunt melioris tactus, ſunt magis ingenioſi. Vnde Philoſo. dicit, Molles carne aptos mẽte dicimus. *2. de Anima*
Signum autem bonæ cõplexionis (ſecundum Albertum Magnum) eſt tenuitas vnguium & ſubtilitas capillorum. Hæc enim indicant lucidos & ſubtiles ſpiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea ſequitur quòd mulieres & pueri ſint, magis ingenioſi, quia magis molles: cùm mollities poſſit ex duobus prouenire: Primò ex bona complexione: & ſic arguit bonitatem ingenij. Secundò ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet ſint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valde ingenioſi. *Signa bonæ complexionis.*

Ver. 9. DE OBIECTO OLFACTVS.

A OBiectum Olfactus eſt odor: & ſit olfactio per euaporationem ſic, quòd ab odorabili reſoluitur quædam fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur ſecũdum eſſe naturale, & quantitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicẽna, quòd poma odorata contrahunt rugas. quod non eſſet, niſi per realem defluxum. Et per ventum impeditur illa euaporatio. Cùm autem deſinunt ſpecies naturales cauſantur intentionales: quiá ſentimus loca in quibus fuerunt poma: & ſi eſſet defluxus realis, remoto obiecto ceſſaret odor. Sicut remoto calido ceſſat calor. Poteſt etiam fieri olfactio per reflexionem, quemadmodum viſio, & auditio. Ex his patet quòd in hyeme non ita ſentiunt odores, ſicut in æſtate: quia euaparatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) fœtida in hyeme & tempore gelido non fœtent. *Olfactionis modus.*

§. 6. DE TACTV.

B TActus eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuæ, propriè & per ſe primò, quatuor qualitatum primarum ſimplicium, & actiuarum perceptiua. Organum tactus dicitur quidam neruus admodum retis cum ſuis pelliculis per totum corpus extenſus, & cute coopertus, & carni immerſus: Ita quòd non eſt dabilis aliqua pars carnis, in qua non ſit aliquid de neruo illo vel pellicula, per quam colligatur: & ſic per quandam colligationem redundantiam, vbi in aliqua parte corporis obiicitur aliqua quatuor qulitatum prædictarum, ſtatim ſentit. Differt ab aliis ſenſibus: quia omnes alij ſenſus immutantur vel immutari poſſunt per ſpecies intentionales. Tactus verò non, ſed per ſpecies naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia neruus ille, qui eſt organum tactus, eſt per totum corpus extenſus: ideo omnes alij ſenſus fundantur in tactu: & omnes ſenſus percipiunt obiectum tactus, non per ſpeciem ſenſibilem in organo eorum receptam, ſed propter fundamentum aliorum ſenſuum, quod eſt organum tactus. Vnde experimur oculos ſentire frigiditatem, ſed non videre illam: & auditum ſentire caliditatem, ſed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamentum ſe habet guſtus, & aliter alij ſenſus: quia alij ſenſus poſſunt immutari, & exire in actus ſuos abſque immutatione tactus. Viſus enim non ſentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. poteſt videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Guſtus autem non poteſt immutari, nec exire in actum abſque immutatione tactus. Et ratio eſt: quia ſapor, qui eſt obiectũ tactus, fundatur in humiditate: & abſque humiditate ſentire nõ poteſt. Sed humidũ eſt obiectũ tactus: ergo oportet primò tactum immutari: & ideo guſtus quodam modo dicitur ſpecies tactus, & non alij ſenſus. Sed de his cùm de guſtu agetur.

Ver. 1. DE MEDIO TACTVS.

C MEdium Tactus eſt intraneum & cõiunctum. quia caro. Et in hoc differt tactus á viſu, auditu, & olfactu, quorum media ſunt extranea, hoc eſt non ſunt coniuncta organo illorum, vt aër & aqua. Conuenit tamen cum guſtu, cuius mediũ etiam eſt caro. Et ita ſicut ſe habet aër ad viſum, ita caro ad tactum: & ſicut aër nõ eſt organũ viſus, ſed medium extrinſecum: ita & caro non eſt organũ tactus, ſed mediũ, intraneũ tamen, licet ſemper inter tãgens & tactũ cadat, ſiue ſit medium extrinſecum: quia vel res tangitur in aëre, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quòd ibi manet humiditas inter illa duo: & multò magis mediat aër, ſi duo corpora dura ſe tangant in aëre. Vnde dicit Philoſo. quòd nunquam duo corpora dura ſe tangunt: quia ſemper eſt aliquod mediũ: & ſic ad ſenſationẽ tactus neceſſe eſt duo interuenire media, vnũ intraneum & cõ-

iunctum, aliud extraneum. In aliis autem ſenſibus ſufficit vnum.

Ver. 2. DE OBIECTO TACTVS.

OBiectum Tactus ſunt quatuor qualitates primæ, ſimplices & actiuæ, ſcilicet caliditas, frigiditas, ſiccitas, & humiditas: quæ dicũtur quatuot qualitates primæ, eo quòd nõ ſunt aliquæ aliæ accidẽtales non fluẽtes à principiis ſpeciei his priores: & ſimplices, quia nõ cõponũt, ſed omnes aliæ ex his. Dicũtur etiã actiuæ, quia aliæ de ſe non agũt actione naturali, niſi propter adiũctũ, & ſic per accidens & ſic iſtæ quatuor ſunt cauſe aliarũ immediatæ, quia licet ſol & alia entia naturalia ſint cauſa, non tamẽ per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cùm non ſit proceſſus in infinitum in alterantibus, neceſſe eſt venire ad ſtatum contrarietatis altera bibiũ & commixtibilium. Sed omnes antiqui dederũt primatum quatuor prædictis qualitatibus: ideo nobis ſtandum eſt. Dicuntur etiam prædictæ quatuor qualitates ſimplices in ſe, quia non apparet earum compoſitio: & tamen aliarum qualitatum alterabilium apparet cõpoſitio ex ipſis, quæ etſi apud nos ſint compoſitæ, tamen in puris elementis infra ſphæram eorũ poſſunt reperiri ſimplices. D

Ver. 3. DE CONTRARIETATE OBIECTI TACTVS.

2. de Anima. IN huiuſmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur cõtrarietas: Vna eſt inter caliditatem & frigiditatem. Alia eſt inter humiditatem & ſiccitatem. Propter huiuſmodi diuerſas contrarietates Philoſo. dicit, quòd licet ſenſus tactus ſit vnus materialiter propter vnum organum in quo ſubiectiuatur, eſt tamen plures formaliter, quia vnus ſenſus eſt tantũ vnius cõtrarietatis per ſe primò, hoc eſt vnius generis, quòd diuiditur primò & per ſe ac immediatè in duas ſpecies qualitatis cõtrarias: ſicut viſus habet pro obiecto colorẽ, qui prima diuiſione diuiditur in albũ & nigrũ, quæ cõtrariãtur: Auditus habet pro obiecto ſonũ, qui diuiditur in grauẽ & acutũ. Olfactus habet odorẽ, qui diuiditur in placidũ & fœtidũ. Guſtus ſaporẽ, qui diuiditur in amarũ & dulce. Cùm ergo tactus habeat duas primas contrarietates, & vnũ organũ, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidã dicunt, & ſatis probabiliter, quòd Philoſo. in hac parte diſputatiuè locutus eſt, & nũ aſſertiuè, & huius opinionis videtur eſſe D. Tho. qui dicit quòd prędictę quatuor qualitates cõueniũt in vno genere proximo innominato, cùm nõ ſint infinita genera inter qualitatẽ, quę eſt genus generaliſſimũ, qualitates tangibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notũ eſt quòd inter frigidum & humidum maior eſt conueniẽtia, quàm inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur ſe conſequi: aqua enim eſt naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non cõtrariatur humiditati. Et ſimiliter videtur eſſe inter calliditatem & ſiccitatẽ. Ignis enim eſt calidus & ſiccus. In ſale & zinzibere eſt ſiccitas & caliditas: licet calidum & ſiccum contrarientur frigido & humido. Super conueniẽtia illius contrarietatis, poteſt fundari vnũ genus, quod adhuc eſt inominatum, quod circunloquimur per hoc cõplexum, qualitas tangibilis. Et ſub vna ſpecie illius generis continẽtur calidũ & ſiccum, & ſub alia frigidũ & humidũ: & ſic reducẽtur ad vnam primã contrarietatẽ. ¶ Notandũ tamẽ, quod cõtrarietas tactus alio modo ſe habet ad tactũ, quàm contrarietates triũ priorũ ſenſuũ: quia ſpecies ſenſibiles in aliis tribus ſenſibus poſſunt ſimul eſſe in organo, in quo nõ cõtrariãtur, eo quod nõ ſunt ibi ſecũdum eſſe naturale, ſed ſecũdũ eſſe intentionale. Qualitates autẽ primæ cõtrariæ nõ poſſunt ſimul eſſe in tactu: quia ſunt in eo ſecũdũ eſſe naturale, ſecũdum quod cõtrariantur: & ſic viſus ſimul percipit album & nigrũ, ſed tactus non ſimul percipit calidum & frigidum, ſaltẽ in æquali gradu. ¶ Et quia ſuper tactũ fundãtur omnes alij ſenſus, Philoſophus infert, quòd animalia ſenſu tactus priuata, mori neceſſe ſit: Quia ſine illo animal eſſe nõ poteſt, neq; aliqua vitalis operatio: & quãdiu habet hũc ſenſum, eſt animal. Hinc eſt quòd excellentia ſenſibiliũ aliorum ſenſuũ nõ corrũpit animal, ſed ſolũ illum ſenſum, cui excellẽtia applicatur. ſed excellẽtia ſenſibiliũ tactus corrũpit animal, cũ corrũpat tactũ, quo corrũpitur animal. E

1. p. q. 78. art. 3.

2. de Anima.

§. 7. DE GVSTV.

GVſtus eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuæ, ſaporis propriè & per ſe primò perceptiua. Organũ eius eſt quidã neruus diffuſus ad modũ retis ſuper latitudinẽ linguæ carni immerſus. Vnde ſequitur quòd animalia, quæ nõ habẽt linguã, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) nõ percipiũt saporẽ. Quidã dicũt quòd ſubtus vel circa neruũ ſparsũ per totũ corpus, qui eſt organũ tactus, prædictus neruus, qui eſt organũ guſtus, qui eſt alius à primo, ſuper latitudinẽ linguæ dũtaxat ſparſus ſiue diffuſus eſt: & habet percipere ſolã humiditatẽ cũ ſapore. Neruus verò tactus percipit quatuor qualitates, & ſic ſunt duo organa: quia diuerſarũ potẽtiarũ diuerſa debẽt eſſe organa. Et ad Philoſo. dicũt, quòd diſputatiuè locutus eſt de vnitate organi, ſicut de primitate organi cõtrarietatis. Verũtamẽ quod ad organũ guſtus & tactus, ratio Philo. eſt apparẽtior, quia cùm ſapor nõ poſſit ſentiri abſque humiditate, quæ eſt obiectũ tactus, vel ille ſecũdus neruus ſentiret humiditatem, vel non: Si non, fruſtra poneretur: Si verò ſentiret humiditatẽ, vel vltra ſenſum humiditatis haberet ſenſum ſaporis, vel non. Si non, etiã fruſtra poneretur. Si autẽ cum ſenſu F

Ciconia guſtum non habet.

humiditatis

humiditatis haberet ſenſum ſaporis, quare primus neruus quo ad illam partem habere non poterit? Et cùm non ſit ponenda pluralitas abſque neceſſitate, ſequitur quòd idem erit organum tactus, &
D gustus materialiter & fundamẽtaliter. Et ad rationes ipſorũ dici poteſt, quod fundamẽtũ illorum habet ſolùm veru in his potẽtus, quæ immutãtur intentionaliter: ſed in his quæ immutãtur naturaliter, vel ſupponunt immutationẽ naturalẽ, nõ oportet. Quomodo autem diſtinguatur organũ guſtus & tactus formaliter in eodẽ neruo, ſequẽdo doctrinã D. Tho. dicendũ, quod neruus per totũ corpus ſparſus) quod eſt organũ tactus) ſupra latitudinẽ linguæ habet aliã diſpoſitionẽ, quã nõ habet in alis partibus. Ideo habet duo officia ſubordinata. Primũ eſt, ſentire omnes iiij. qualitates primas: ſecũdũ eſt, quod ſentiẽdo humiditatẽ in ſaporalibus intentionaliter vel etiã naturaliter ſentiat saporẽ: quia nõ eſt neceſſe quod organũ guſtus ad percipiẽdũ ſaporẽ ſemper immutetur immutatione naturali à ſpecie cauſata ab obiecto ſuo, ſcilicet, ſapore: licet aliquãdo poſſit naturaliter immutari propter vehemẽtia ſaporis in illo humido, ſicut legimus in li. Regũ, quod filij prophetarum ſentiẽtes amaritudinẽ colocynthidarũ agri clamauerũt: Mors in olla vir Dei, & ſic lingua poteſt denominari amara. Si verò ſapor nõ ſit valde intẽſus, neruus ille ſparſus ſuper latitudinẽ linguę quãtũ
E ad illã diſpoſitionẽ, quã habet ad percipiendũ ſaporẽ à ſpecie ſaporis, quæ ei obiicitur, hoc eſt quæ cauſatur ab obiecto ſuo in illo humido exiſtẽte, nõ immutatur naturaliter, ſed intentionaliter duntaxat: & tunc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc guſtus cõuenit cum auditu: tamen differt, quia auditus non præſupponit immutationẽ alterius ſenſus, ſicut guſtus prærequirit immutationem tactus. ¶ Sed difficultas adhuc manet: quia Philoſo. dicit guſtum eſſe ſpeciẽ tactus. Si habent diuerſa obiecta & diuerſa organa, certum eſt quòd differunt genere, prout obiecta eorum: & ſic videtur impoſſibile quòd guſtus ſit ſpecies tactus. Dici poteſt quod Philoſo. ibi non loquitur propriè de ſpecie: & dicit guſtum eſſe ſpeciem tactus, propter præſupoſitionem & ſubordinationem actuum. Quia quemadmodum ſpecies præſupponi genus, & aliquid addit ſupra ipſum: ſic actus guſtus præſupponit actum tactus, & cùm hoc aliquid aliud habet, quia percipit ſaporem, & non tactus. Et quia viſus, auditus, & odoratus, quo ad actus ſuos, nõ præſupponũt actum tactus, ideo Philoſo. non dicit illos tres ſenſus eſſe ſpecies tactus, licet fundentur in tactu, ſicut & guſtus.

Organum guſtus, & tactus idẽ. *1.p q.78. ar 3.ad.4.* *4.Reg 4.* *An guſtus ſit ſpecies tactus.*

Ver. 1. DE MEDIO GVSTVS.

A Medium guſtus eſt caro, & in hoc conuenit cum tactu. Nec inconuenit quòd diuerſi ſenſus habent idem medium, vt patet de viſu, auditu, & odoratu, qui habent aerem pro medio. Medium guſtus, ſcilicet caro, eſt medium intraneum: & per hoc differt à tribus primis ſenſibus.

Ver. 2. DE OBIECTO GVSTVS.

B Obiectũ formale Guſtus eſt humiditas, quę eſt ratio & cauſa quare ſapor ſentiatur, ideò Deus dedit animalibus ſaliuam, vt poſſent humectare guſtabilia, ſicut dedit lumen viſui. Et ideo ſicut lumen eſt obiectum formale viſus, ſic humiditas guſtus. Obiectum verò materiale guſtus eſt ſapor, in quem conueniunt cibus & potus. Ponuntur autem ſeptem ſpecies ſaporis, ſcilicet dulcis, amarus, auſterus, ſalſus, pinguis, ponticus, & acutus. Prima contrarietas eſt inter amarũ & dulce.

§. 8. DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

C Qvm natura non deficiat in neceſſariis, conſequens eſt quòd tot ſint actiones in animali perfecto, quot ſufficiant ad vitam illius. Et quæcunque harum actionum non poſſunt reduci ad vnum principium, requirunt diuerſas potentias: cùm potentia animæ nil aliud ſit, quàm proprium & immediatum principium operationis animæ, vt dictum eſt. Ad vitam autem animalis perfecti requiritur, quòd non ſolùm apprehẽdat rem ad præſentiam ſenſibilis, ſed etiam in eius abſentia: alioquin cùm animalis motus & actio ſequantur & præſupponant apprehenſiones, animal non moueretur ad inquirendum aliquid abſens: tamen per experientiam videmus oppoſitum. alràs viuere non poſſet. Et ideo vltra ſenſus exteriores, qui percipiunt ſpecies ſenſibilium in preſentia obiectorum duntaxat, oportet ponere alias potentias, per quas recipiat & retineat ſpecies ſenſibiles. Sed recipere & retinere reducuntur ad diuerſa principia: quia aliqua bene recipiunt, & non bene retinent, vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamen bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: vnam, quę faciliter recipiat, & aliam, quæ bene retineat ſpecies ſenſibilium in abſentia obiectorum. Ad recipiendum omnes ſpecies ſenſibiles, ſenſatas & ſenſus exteriores, ponitur ſenſus communis: & ad conſeruandum illas, ponitur & ordinatur fantaſia ſiue imaginatio, quaſi quidam theſaurus formarum ſiue ſpecierũ ſenſibilium per ſenſus receptarum. Prædictæ duæ potentiæ ſufficerent animali, ſi animal duntaxat moueretur propter delectabile, ſecundum ſenſum. Sed quia neceſſariũ eſt animali, vt quærat aliqua, vel fugiat non ſolùm quæ ſunt conuenientia, vel diſconuenientia ad ſentiendum, ſed etiam propter alias commoditates & vtilitates ſiue nocumenta: ſicut ouis videns lupum venientem fugit, non propter indecẽtiã coloris vel figuræ: Quia ſi ſimilẽ colorẽ vel figuram videret in pariete, non

Senſuum interiorum neceſſitas.

fugeret:ſed fugit ab eo, quaſi ab inimico naturæ ſuæ. Similiter auis colligit paleas, non quia delectant ſenſum, ſed quia vtiles ad nidificandum. Ad apprehendendum ſpecies:ſiue intentiones non ſenſatas, hoc eſt quæ per ſenſus exteriores non percipiuntur, ponitur vis ſiue potentia æſtimatiua: & ad conſeruandum eas, potentia memoratiua ſiue memoria, quæ eſt theſaurus huiuſmodi intentionum ſiue apprehenſionum nociui vel vtilis & commodi. Et ratio præteriti, quam apprehendit memoria (quæ eſt præteritorum) inter huiuſmodi intentiones computatur, & ſic ſunt quatuor ſenſus interiores, ſcilicet ſenſus communis, fantaſia, ſiue imaginatiua, æſtimatiua, & memoria.

Ver.1. DE SENSV COMMVNI.

SEnſus cõmunis eſt potentia animę ſenſitiuæ omnium ſenſibilium in eorũ præſentia per alios ſenſus exteriores perceptiua, & ſpecierũ receptarũ ad fantaſiã perfuſiua. Notandũ tamen quòd non dicitur ſenſus cõmunis per prędicationẽ, ſic quod prædicetur de omnibus aliis ſenſibus, ſicut homo de Socrate & Platone. Sed dicitur ſenſus cõmunis, quia recipit in ſe & immediatè ſpecies omniũ ſenſuũ exteriorũ cum dependentibus & connexis, prout ſunt actus ſenſuũ exteriorum, qui coniunguntur obiecto ſenſibili in cõmuni, & differentia illorum adinuicem quæ ſunt obiectum eius. Hæc potẽtia ſecundũ D. Tho. pro organo, in quo ſubiectiuatur, habet primam & ẽ anterior partẽ cerebri, ad quam ſenſus exteriores per certos meatus & venulas, ſpecies ſenſibiles à ſenſibus exterioribus, ab obiecto extrinſeco in eorũ organis receptas, multiplicant, & ad hanc potentiam tranſmittunt:ſiue diffundũt, quas & hæc recipit, & ad fantaſiã tranſmittit. Sicut enim viſibile extrinſecũ multiplicat ſpecies ſuas acuendo & minorando, vſque ad organum viſus, ſic quòd ſunt in illo in parua quantitate:ita ſpecies quæ ſunt in viſu, multiplicãtur & deferuntur per ſpiritus vitales per certum neruum, qui eſt meatus ad primam & interiorẽ partẽ cerebri, quæ eſt organũ ſenſus cõmunis, in quo ſpecies illæ ſubiectiuantur, & ab ea multiplicãtur & diffundũtur:& in minori quãtitate per ſpiritus vitales deferũtur ad fantaſiã. Hæc autem multiplicatio eſt intentionalis & inſtãtanea:nec eſt neceſſe interioris ſenſus mediũ eſſe diaphanũ, ſicut nec medium guſtus & tactus. D

Ver.2. DE OFFICIIS SENSVS COMMVNIS.

PRimum officium ſenſus Communis eſt faciliter recipere ſpecies ſenſatas cum dependẽtibus & cõnexis, hoc eſt cũ actibus & intenſionibus ſenſuũ exteriorũ, ac diſcretione ſiue diſtinctione & differentia earũ, & eis connexorũ. Et ſic ſenſus cõmunis nõ ſolùm percipit & cognoſcit differentiam albi & nigri, quã viſus percipit:ſed etiã differentiã dulcis & amari, ac albi & dulcis:quã viſus cognoſcere nõ poteſt:quia quicunq; differẽtiã inter aliqua cognoſcit, neceſſe eſt vt vtrumq; cognoſcat, quod non facit viſus ¶. Secundum officium eſt multiplicare ſpecies à ſenſibus exterioribus receptas, & eas transfundere ad fantaſiã. ¶ Tertiũ officium ſenſus cõmunis eſt iudicare de actibus ſenſuum exteriorũ, qui ſæpe à D. Tho. & Philo. intentiones nũcupantur. Iudicat enim de actu vidẽdi & audiendi, &c. & exteriores ſenſus nõ:viſus enim non iudicat ſe videre, &c. Quia potentiæ irrationales nõ reflectuntur ſuper ſe:& ideo iudiciũ illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc eſt ad potentiã ſuperiorem immediatã, cui ſubordinãtur. ſ. ad ſenſum cõmunẽ qui percipiẽdo ſpeciẽ à potẽtia viſiua in ipſũ trãsfusã, percipit ſpeciẽ illã & obiectũ eius & actũ vidẽdi. & ſic iudicat directè, & nõ per reflexionẽ viſum videre, & idẽ de aliis ſenſibus. D. Tho. dicit quòd ſenſus communis eſt radix & principiũ ſenſuũ exteriorũ:nõ quòd immutet ſenſus exteriores, ſed quia ſe habet ſicut cẽtrũ ad circũferentiã, hoc eſt ad æqualiter recipiẽdũ apprehẽſiones omniũ ſenſuũ exteriorũ:ſicut cẽtrũ æqualiter ſe habet ad quãlibet partẽ circũferẽtiæ circuli. ¶ Ex pręmiſſis ſufficiẽter apparet differẽtia inter ſenſum communem & ſenſus exteriores, qui verſantur circa varietates vnius generis, ſenſus autem cõmunis circa omnia genera ſenſibilium, hoc eſt circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ ſunt illis cõnexa. Apparet etiã, quòd maxima illa quæ dicit vnum ſenſum eſſe vnius cõtrarietatis duntaxat, ſolùm habet verum in ſenſibus exterioribus, & non interioribus. E

Senſus communis eſt radix exteriorum.

Ver.3. DE FANTASIA.

FAntaſia eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuæ apprehẽſiua, hoc eſt receptiua & cõſeruatiua ſpecierũ ſenſatarũ per ſenſus exteriores, & ſenſũ cõmunẽ ad eam trãsfuſarum. & habet pro organo in quo ſubiectiuatur, ſecundam partem cerebri à parte ſiniſtra, & obiectum cõmunius obiecto ſenſus communis. Quia percipit actus ſenſus cõmunis, & iudicat de eis, quod ſenſus cõmunis facere non poteſt:quia (ſicut dictum eſt) nulla potẽtia irrationalis, hoc eſt animæ ſenſitiuæ, poteſt reflecti ſupra ſe. Et cũ non habeamus obiectum nominatum ipſius fantaſiæ, circũloquimur per hoc complexũ, Senſibile apprehenſum per ſenſum communem cum dependẽtibus & connexis. Species enim & intentiones ſiue actus & iudicia ſenſus communis in eius organo exiſtentium, multiplicantur & diffunduntur magis ſpiritualiter (hoc eſt minus extensè) per ſpiritus vitales ad organũ fantaſiæ, quod nõ adeo faciliter recipit eas, ſicut ſenſus cõmunis: quia organũ eius habet maiorẽ humiditatem:receptas tamen ſeruat longiſſimo tẽpore, quãuis non perpetuo, licet Philo. dicat quòd F

Obiectum, organũ, & ſubiectum fantaſiæ.

2. de Anima.

quòd fantaſia eſt ſicut perpetuus ſenſus: quia hoc aduerbium (ſicut) importat ſimilitudinem: nullum autem ſimile eſt idem. Poſſunt enim ſpecies illæ in fantaſia receptæ, quæ dicuntur fantaſmata, corrumpi, non à cõtrario, cùm cõtrarium non habeant, quia non ſunt ſpecies illæ in fantaſia ſecundum eſſe naturale, ſed ſecundũ eſſe intentionale & ſpiritualiter, vnde. D. Aug. ponit tria genera viſionum, ſcilicet corporalem, quæ fit per ſenſus exteriores. ſpiritualem quæ fit per fantaſiam *12. ſuper Gen. ad literam*
ſiue imaginationem: & intellectiuam, quæ fit per intellectũ. Aliquando tamẽ huiuſmodi ſpecies corrumpũtur per nimium motum & alterationẽ cerebri ſiue infirmitatem, iudicamus enim per *Tria viſionũ genera.*
intellectũ nos habuiſſe fãtaſmata rerũ antiquarũ, quæ poſtmodũ nõ habemus. Et quia fantaſia omnibus potẽtiis prædictis eſt altior & nobilior: ideo eminẽtius recipit conſeruat omnes ſpecies ſiue *Fantaſmatũ corruptio.*
ſimilitudines rerũ ſenſibiliũ ſenſatarũ, & intẽtiones ſiue actus ſenſuũ exteriorũ, & ſenſus cõmunis. Ex hac nobilitate fantaſiæ & eius excellẽtia, ſequitur quòd non omnia animalia habẽt fantaſiã, ſed ſolũ animalia perfecta, quæ habẽt, omnes ſenſus exteriores. Illa verò quæ nõ habent ex natura ſua omnes ſenſus exteriores, non habent fantaſiam, quæ habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philoſophus, quòd apes, formicę, & vermes, nõ habẽt fantaſiã, ſed mouẽtur inſtinctu naturę.

Ver. 4. DE OFFICIIS FANTASIAE.

A Fantaſia habet quatuor officia: Primũ eſt recipere omnes ſpecies inferiorum potẽtiarũ: Secũdũ cõſeruare eas in organo ſuo: Tertium eſt, ex ſpeciebus receptis alias in ſe cauſare. Ex fantaſmate enim montis & ex fantaſmate auri poteſt in ſe fabricare ſeu formare vnũ fantaſma quod erit ſimilitudo mõtis aurei. Et per hunc modum fingere vnum animal habens caput leonis, alas aquilę, &c. quod non eſt, nec naturaliter eſſe poteſt in rerum natura, quòd dialectici chimęram vocant. Et quando fantaſia talia fingit, quæ à parte rei non ſunt, eſt falſa & decepitur: ſed de his amplius in verſic. ſeq. Quartũ officiũ eſt, præſentare immediatè obiectũ conueniens vel diſcõueniens potẽtiæ appetitiuæ, & mouere illã ad proſequẽdũ delectabile, & fugiendũ triſtabile, ſecundũ ſenſum. ¶ Ex prædictis apparet, quòd fantaſia non eſt ſenſus in actu, hoc eſt nõ requirit præſentialiter ſiue actualiter, ſeu cõcomitanter ad operationem ſuam actus ſenſuum exteriorum, neque ſenſus communis, quod ex duobus apparet: primo, ex eo quòd imaginatio eſt in ſumniãtibus: tamen alij ſenſus nõ habẽt operationẽ. Secũdo quia clauſis oculis imaginamur, quæ neque videmus, neque aliis ſenſibus ſentimus. Apparet etiam ex dictis officiis quadruplex differnetia fantaſiæ & ſenſuum inferiorũ. Ex quibus reſultat alia ſcilicet, quòd fantaſia facilius decipitur, quã ſenſus inferiores, eo quòd ſenſus inferiores non exeunt in actum, niſi præſentibus obiectis: fantaſia verò habet actum ipſis abſentibus.

Ver. 5. DE DECEPTIONE FANTASIAE

B Ad cognoſcendũ quomodo Fantaſia decipiatur, vel ſit falſa, nontandũ in primis, quod cũ verũ ſit obiectũ intellectus, & veritas ſit cõformitas & adæquatio rei ad ipſum: Oportet quòd *1. p. q. 16. ar. 1. & 2.*
ratio vel definitio veri vel veritatis ſumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectã: res autem *q. 17. ar. 1.*
intellecta aliter ſe habet ad intellectum dininũ, à quo pendet in eſſe: & aliter ad intellectũ creatũ à *2. & 3.*
quo res intellecta nõ pẽdet in eſſe: Quia habitudo rei intellectę ad intellectũ diuinũ cõuenit ei per *Et de ver.*
ſe, cũ cõparetur ei ſicut ad primũ principiũ: & ideo eſt primaria: & inſeparabilis. Habitudo autẽ rei *q. 1. ar. 1, 2, & 3.*
intellectæ ad intellectũ creatũ, maximè humanũ, cũ nõ pẽdeat ex illo, eſt ſecũdaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neq; perit ab ea eo quòd intelligitur ab intellectu creator: ideo dicit Philo. quòd propter noſtrũ affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipſa res pro eo quòd apprehẽditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falſa: ſed ecõuerſo ab ea intellectus dicitur verus vel falſus. Sed res intellecta cõparata ad intellectũ diuinũ, eo quòd habet eſſe, & aſſequitur ſimilitudinẽ
ideæ ſiue ſpeciei, quæ eſt in mẽte diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, quĩ *Veritas quibus & quo modo attribuitur.*
habet verã lapidis naturam. Et ſic veritas primò inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino adæquãte, inſtituẽte, & menſurãte rẽ illã in ſua determinata natura veritas enim trãſcẽdẽtalis nihil
aliud eſt, quã entitas mẽſurata ab intellectu diuino. Secũdariò verò attribuitur rebus ipſis, tãquam *In lib. de*
menſuratis. Vnde D. Auguſt. dicit, quòd veritas eſt vera ſimilitudo principij quæ ſine vlla diſſimili- *vera religione.*
tudine eſt: & Auic. dicit quòd veritas vniuſcuiuſque rei eſt proprietas ſui eſſe, quod ſtabilitum eſt
ei. ¶ Si verò cõſideremus ſecũdam habitudinẽ, quàm res à Deo in ſua natura cõſtitutæ, habent ad *11. Meta.*
intellectum humanũ ſpeculatiuũ, inueniemus quòd veritas prius eſt in rebus, quàm in intellectu: quia per hoc quod intellectus conſiderat lapidem, propter hoc lapis non eſt verus, neque ſimilis Ideæ, quàm Deus habet de illo: ſed potius è conuerſo, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia
res intellecta eſt cauſa ſimilitudinis, quã habet intellectus noſter de ea: per quã ſimilitudinẽ intel- *10. Meta.*
lectus æquatur rei, & mẽſuratur ab illa. Vnde Philoſ. dicit, quòd res naturales, ex quibus intellectus noſter ſcientiam accipit, mẽſurant intellectum noſtrũ, ſicut menſuratæ ſunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiẽdo veritatẽ (prout eſt intellectu) nihil aliud eſt, quã propria, perfecta, & adæquata ſimilitudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus, quãdo habet in ſe verã ſimilitudinẽ rei,

per quam illi cõformatur: vnde cõmuniter dicitur, quod veritas eſt cõformitas intellectus ad rem. Et per oppoſitũ intellectus dicitur falſus, & decipitur quãdo habet aliquã ſimilitudinem in ſe, quæ non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimeræ, de qua ſupra dictum eſt. Et quia nanaturalis ſimilitudo rei non ſolum eſt in intellectu, ſed etiã in ſenſu exteriori & interiori: ideo veritas ſecundum hanc acceptionem attribuitur à Philoſopho ſenſibus exterioribus & fantaſiæ. Et tunc ſenſus viſus dicitur verus, quando ſimilitudo quæ eſt in oculo: proportionatur rei ad extra, & ſic de aliis. Et falſus, quãdo non eſt ita: vt quãdo per vitrum rubeum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarũ. Et per hũc modum veritas & falſitas (quæ dicitur deceptio) eſt in fantaſia. Et ſic veritas pro materiali ſignificat illam ſimilitudinem: & pro formali, ſignificat illum reſpectum ſiue conformitatem illius ſimilitudinis ad rem. Et oppoſito modo falſitas. ¶ Sed propriè & per ſe accipiendo veritatem, Veritas nihil aliud eſt, quàm ſimilitudo rei creatæ, quæ eſt in Deo. Quæ ſimilitudo in Deo dicitur Idea, quæ nihil aliud eſt, quàm ipſe Deus, eandem rem repreſentans & efficiens, & pro formali reſpectus rationis Dei ad illã, vel realis ipſius rei ad Deum. Et ſic accepit veritatem Chriſtus dicens: Ego ſum via, veritas, & vita per quæ verba oſtendit ſe creatorem omnium rerũ. Capiendo tamen veritatem pro ſpecie ſiue ſimilitudine rei creatæ, exiſtente in potentia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra; qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quàm aliis potentiis. Quia aliæ potentiæ apprehenſiuæ ſenſitiuæ nõ recipiunt, niſi ſimilitudinem accidentiũ: intellectus verò recipit ſimilitudinẽ eſſentię & ſubſtãtiæ rei. ¶ Quũ autẽ res naturalis nõ deficiat ab eſſe, quod ſibi cõpetit ſecundũ ſuã naturã ſiue eſſentiã: & poſſit deficere ab aliquibus accidẽtalibus vel cõſeqẽtibus eã: vt homo nõ poteſt deficere à rationabilitate, ipſo manẽte, tamen poteſt deficere ab eo, quod eſt habere duos pedes, & à tãta quãtitate & aliis accidẽtibus. Ita vis ſiue potẽtia cognoſcitiua nõ deficit in cognoſcẽdo quidditatẽ illius rei, cuius habet ſimilitudinẽ poteſt tamẽ deficere circa aliquid conſequens ipſam, vel quod eſt accidẽs ei. Et ſicut ſuprà dictũ eſt, viſus nõ decipitur circa ſenſibile propriũ, ſed circa ſenſibilia cõmunia, & circa ſenſibilia, per accidẽs. Sic nec intellectus decipitur circa propriũ obiectũ ſuum, ſed bene circa illud quod accidit ei. Proprium autẽ obiectũ intellectus eſt, id cuius in ſe ſimilitudinem recipit quod dicitur quidditas naturæ & eſſentiæ rei: & ideo circa illud nõ decipitur, & per cõſequens in prima operatione ſua (quę dicitur ſimpliciũ apprehenſio) non decipitur. In componẽdo autẽ vel diuidẽdo decipitur, dum attribuit rei: cuius quidditatem intelligit, aliquid quod eam non conſequitur, vel negat quod ei conuenit. Sic enim ſe habet intellectus in his quæ nõ conſequũtur quidditatẽ rei, vel etiam opponũtur, ſicut ſenſus ad iudicandum de ſenſibilibus cõmunibus, vel de ſenſibilibus per accidẽs. Et ideo intellectus poteſt decipi dupliciter. Primò quãdo quidditatem ſiue definitionem aut eſſentiam vnius rei attribuit alteri, vt ſi definitionẽ circuli, quæ eſt habere centrum æqualiter ſe habens ad omnes partes circunferentiæ: quã quidditatem apprehendit ſimplici apprehẽſione, quæ eſt prima operatio ſua: ſi ſecunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrum æqualiter ſe habens ad omnes partes circunferentiæ, nõ cõuenit triangulo: Similiter erraret ſi attribueret animal rationale aſino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod eſt diuidere. Secũdò decipitur intellectus, quãdo cõponit partes definitionis adinuicẽ, quæ ſibi ſociari non poſſunt; vt ſi formet talem definitionem, homo eſt animal rationale, quadrupes. Sed in cognoſcendo quidditates ſimplices intellectus non poteſt eſſe falſus, ſed ſolùm verus, vel totaliter nihil intelligit. Ideo dicit philoſo. quòd abſtrahentium non eſt mendacium.

2. de Anima. — *Idea quid.* — *Ioan. 6.* — *Circuli definitio.*

Ver. 6. DE VERITATAE ET FALSITATE.

Veritas vel Falſitas (de qua hîc & cõmuniter loquimur) pro materiali eſt qualitas, ſiue ſpecies & ſimilitudo rei cognitæ, in potẽtia cognoſcitiua exiſtens. Pro formali verò, Veritas eſt ipſa habitudo ſiue comparatio conformitatis ipſius ſpeciei ad rem cognitam: quia talis ſcilicet eſt illa ſimilitudo, qualis eſt ipſa res ad extrà. Et Falſitas eſt habitudo ſeu relatio difformitatis illius ſpeciei ad rẽ cognitã: quia ſcilicet non eſt à parte rei aliqua res talis, qualis per illã ſpeciẽ repræſentatur. Et ſic Veritas & Falſitas pro materiali ſunt idẽ: quia eadẽ ſpecies ſiue ſimilitudo rei cognoſcibilis poteſt eſſe conformis vel difformis ſucceſſiuè rei repræſentatæ per illã, quãtùm ad exiſtentiã. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, eſt conformitas ſpeciei ad rẽ cognitã, quãdo ſcilicet ita eſt à parte rei: & Falſitas eſt relatio difformitatis, &c. Et quia nullus ſenſus ſiue exterior: ſiue interior, poteſt reflecti ſupra actũ ſuũ, nec ferri in illã habitudinẽ ſiue relationẽ conformitatis vel difformitatis, nulla potẽtia ſenſitiua poteſt cognoſcere veritatẽ pro formali, nec poteſt cognoſcere an illa ſimilitudo ſit vera ſimilitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoſcit ſe decipi: quia ita benè tẽdit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectũ apprehẽſum per hallucinationem, ſicut ſi haberet veram ſimilitudinẽ rei. Sed intellectus (qui eſt excellẽtior potentia) reflectitur ſupra ſe & actus ſuos: & cognoſcit illam habitudinem conformitatis vel difformitatis: & per conſequens veritatem & C

falſitatem

falſitatem ac deceptionem ſenſuum & ſuam, Cùm enim iudicat viſum videre, poteſt conſiderare an illa viſio ſit vera, hoc eſt an ſpecies ſiue ſimilitudo rei (quæ eſt in oculo) habeāt rem ad extrà correſpondentem & adęquatā vel non. Eodem modo dicendum eſt de aliis potentiis ſenſitiuis, & de ipſomet intellectu: quia poteſt cōſiderare an iudicium ſuū reſpondeat & ęquetur rei ad extrà, vel nō, & decipiatur. ¶ Et ſic veritas vt cognita nō eſt in aliis potētiis, ſed ſolū in intellectu, & in ſecunda operatione eius, per quā comparat vnū alteri, componēdo vel diuidendo; ſiue attribuendo aliquid alicui, quod eſt cōponere, vel negando aliquid de aliqua re, quod eſt diuidere, ſiue diuiſio. Et ſic debet intelligi Philoſ. cùm dicit, quòd verum & falſum ſunt in intellectu, materialiter quidem per ſimilitudinem rerum, & formaliter per cognitionē illius conformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadequationis, In ſenſibus verò eſt veritas vel Falſitas materialiter: quia in ipſis eſt illa ſimilitudo, ſed non formaliter: quia ſenſus cùm non reflectantur ſupra ſe, non cognoſcunt illam habitudinem cōformitatis vel difformitatis per comparationem ſui ad illam: quia hoc pertinet ad ſecundam operationem intellectus. ¶ Ex quo ſequitur, quòd in prima operatione intellectus (quæ eſt ſimplicium apprehenſio) non eſt Veritas vel Falſitas propriè dicta: quia per ſimplicium apprehenſionem non fit comparatio, neque attributio aut ſeparatio, eſt tamen in ea veritas pro materiali ſicut in ſenſu. Et in oratione vocali & ſcripta (ſecundum quod ſubordinatur propoſitioni mentali) eſt tanquàm in ſigno, ſicut ſanitas in vrina hominis, quia eſt ſignum ſanitatis. Et ſic oratio vel propoſitio vocalis aut ſcripta dicitur vera: quia eſt ſignum veritatis, quia eſt in propoſitione mentali: & proportionabiliter dicendum eſt de falſitate.

Veritas vt cognita non eſt in ſenſu.

Ver. 7. DE IVDICIO SENSVVM.

A IVdicium Senſuum nō eſt per compoſitionem aut diuiſionē: ſed ſimpliciter & per inſtinctum naturæ. Non enim ad omne iudicium requiritur cōpoſitio, cùm angeli iudicent, & tamen non componunt aut diuidunt. Differt autem fantaſia hominis à fantaſia aliorum animalium: quia fantaſia hominis ex duabus ſpeciebus facit vnam tertiam, ſicut dictum eſt de Monte Aureo: & ſic quodam modo videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem ſiue attributionem imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum ſenſuum, ſicut intellectus habet collationem vniuerſaliū. Et ideo fantaſia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver. 8. DE FANTASIA BRVTORVM.

B IN Brutis non eſt propriè cōpoſitio aut diſcurſus: quia non habēt compoſitionē ſiue collationē extremorū: & per cōſequēs nō eſt in eis veritas pro formali & propriè dicta, quæ requirit agnitionē attributionis cōformitatis vel difformitatis. Et quāuis ſenſus exteriores & interiores iudicēt de obiectis, & viſus percipiat illud quod ei obiicitur, eſſe album & nigrū: illud tamen iudicium nō eſt cōpoſitio vel diuiſio, cùm (vt dictū eſt) ad iudicium non ſemper requiratur cōpoſitio aut diuiſio, vt patet in angelis: qui tamē aliter iudicāt, quàm bruta animalia: quia angeli reflectūtur ſupra ſe & intelligūt ſe iudicare, affirmare, vel negare: & nō bruta, ſed ſolùm tendūt in obiectū, & tendēdo dirigūtur & determinātur inſtinctu naturæ ad vnū ex pluribus & nō ex decurſu aut electione, vt canis famelicus præſentatis duobus fruſtis panis, currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertitur ad aliā viā. Et aliqua animalia, cùm volūt quieſcere magnos ſaltus faciūt, ne inueniātur à canibus. Hæc omnia faciūt inſtinctu naturæ. Eodē inſtinctu Aranea parua retia facit ad capiēdas muſcas. Et formica in æſtate cibū parat: & Apis ſuas caſas facit: & Hirūdines docēt pullos tēpore egeſtus poſteriora vertere ad orificium nidi, vt ſtercus cadat in terram: & Catus ſtercora cooperit, ne à muribus ſentiātur: & Canis videns baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quieſcere, circulationes facit, quaſi quærens puluinar. Aues quoque inter paleas pro nido ædificando diſcurrere videntur: & canis magiſtrum ſuum cognoſcit, & mortuum vlulat, fleréque videtur: & ad eius præceptum ſaltat, chorizat, & comedentibus candelā accenſam tenet. Philomena cātu vocat parē ad conceptū: Elephas adorat Regē: Camelus occidit illū, qui procurat vt cognoſcat matrē. Et Delphini magni regūt paruos: & cū aliquis moritur: alij veniūt ad exequias: & portāt eū ſuper dorſum, ne comedatur ab aliis piſcib⁹. Et alia animalia multa faciūt huius generis, de quibus Albertus Magnus. Ex quibus videtur quòd cōponāt & diuidāt, imò quòd diſcurrāt, & quòd prudentiā habeāt. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, vt diſcat prudētiam: interrogandum & Iob ad iumēmenta: ſed prudentia in illis impropriè, imcōpletè, & imperfectè, ac metaphoticè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compoſitionem, aut diſcurſum non habent, cùm non ex ſe illa faciāt, ſed ſolùm moueantur ad ea quæ ab authore naturæ diriguntur: nec cognoſcunt collationem. Sed homo qui reflecti poteſt ſupra actus ſuos, & habet collationē, mittitur ad illa, vt ex eis diſcat prudētiam.

Bruta videtur diſcurrere.

In lib. de animalib.

Prouer. 6.

Iob. 12.

Ver. 9 DE INSTINCTV NATVRAE.

C ET quia per huiuſmodi inſtinctū Naturæ ſoluūtur multa argumenta in diuerſis materiis, ideo

de ipſo ſuperficialiter dicendum eſt. Eſt ſciendum quòd inſtinctus Naturæ nihil aliud eſt, quàm motio ſiue actualis directio authoris Naturæ, dirigentis omnia in caſu neceſſario. Quia Natura ſiue author Naturæ (qui eſt Natura naturans) nõ deficit in neceſſariis. Vnde Pſal. Qui parat iumentis eſcam ipſorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et ouem mouet ad fugam, cùm ſubitò occurrit lupus, quem nunquam anteà vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur Inſtinctus Naturæ, & concurſus generalis: & quando ordinatur ad finem ſupernaturalem, dicitur concurſus ſpecialis, quem Theologi vocant auxilium ſpeciale in diſpoſitione ad gratiam, & inſtinctum Spiritus ſancti, quò ad meritum vel fugam peccatorum. Hæc directio ſiue inſtinctus non eſt potentia neque habitus, ſed actio fluens à Deo, paſſiuè recepta in animali, quandoque per ſpecies acquiſitas, & aliquãdo per ſpecies nouiter infuſas, vt patet in oue, quæ nunquã vidit lupũ, quàm primùm eum videt, imprimitur ei ſpecies inimicitiæ. Quòd autẽ inſtinctus ſit actus fluens, patet ex hoc quòd non durat animali: quieſcẽte vel remoto obiecto. Et quãdo animal brutũ, vel etiam homo excitatur, vt fugiat à malis occurentibus, mouetur inſtinctu diuino.

Pſal. 146.

Ver. 10. DE AESTIMATIVA.

AEſtimatiua eſt potentia naturalis interior animæ ſenſitiuæ perfectæ, receptiua ſpecierũ non ſenſatarum, tranſmiſſiua in memoriã, vt ſpecies inimicitiæ in oue ab authore naturæ cauſata cùm primò videt lupum. Et ſe habet hęc potentia ad memoriam, ſicut ſenſus communis ad fantaſiam. Sicut enim organum ſenſus communis propter humiditatem faciliter recipit ſpecies ſenſatas, ſed non bène retinet, ideo tranſmittit ad fantaſiam: Si æſtimatiua faciliter recipit ſpecies non ſenſatas, ſed non bene retinet: ideo tranſmittit ad Memoriam, in qua ſua ſeruantur. Obiectum huius potentiæ eſt ſenſibile non ſenſatum: Organum verò eſt media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. ¶ Hæc potentia in hominibus eſt excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatem rationis, quæ habet conferre vnam rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentiæ in rebus non ſenſatis, ſicut fantaſiæ in rebus ſenſatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, ſed ſolùm in æſtimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, ſicut fantaſia ſiue cogitatiua. D

Ver. 11. DE MEMORIA.

MEmoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potẽtia conſeruatiua ſpecierũ in abſentia obiecti: & hoc modo non eſt ſpecialis potentia quia conuenit fantaſiæ (vt ſuprà dictũ eſt) & intellectui poſſibili, qui conſeruat ſpecies intelligibiles, vt inferiùs dicetur. Secundo, pro ſimilitudine ſiue ſimulachrò in potẽtia ſeruato. Et ſic accipit Philoſ. quando dicit quòd Memoria eſt paſſio ſenſitiua, hoc eſt ſpecies ſiue ſimulachrũ obiecti priùs apprehẽſi cùm illa conſideratione quòd fuerit priùs ſenſatũ ſiue apprehenſum, & cõſideratione præteritionis. Et hoc modo Memoria non eſt potentia, ſed actus. Tertiò accipitur, vt ſpecialis potẽtia: & tunc ſic definitur: Memoria eſt potẽtia naturalis interior animæ ſenſitiuæ conſeruatiua ſpecierum rerũ non ſenſatarũ, ſub ratione prioritatis temporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritũ, quòd eſt ſenſibile per ſe, cõmune tamẽ: percipitur enim per motum magnitudinis: quæ eſt ſenſibile per ſe cõmune, vt dictũ eſt. Obiectum igitur memoriæ eſt ſenſibile non ſenſatũ præteritũ, vt præteritũ eſt. Organum eſt poſtrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex præmiſſis infertur, quòd animalia, quæ non cognoſcũt tẽpus, non habent Memoriam: neque ea quę non habent cerebrum, ſiue organũ determinatum vt muſcæ & mures. E

In lib. de Memor. & Reminiſ.

Ver. 12. DE ACTIBVS ET MODIS MEMORANDI.

PHiloſophus explicat actũ Memoriæ ſeu memorãdi per actus fantaſiæ, quæ etiã memoria dicitur: qui quidẽ actus apparẽs in brutis. Mulus enim in aliquo hoſpitio paſtus poſt multos dies illac trãſiẽs, recordatur & ſiſtit. Canis etiã domini ſui antiqui recordatur, & geſtit corã eo de nouo viſo. Cati pariter in domibus religioſorum, audito ſymbalo, ad refectoriũ currũt: quia recordantur aliàs poſt ſimilẽ ſonũ ſe ibi paſtos. ¶ Sed quomodo ibi fiat vidẽdũ eſt, & aduertẽdũ quòd quando ſenſibile eſt præſens, & fantaſia tẽdit in illud per ſimulachrũ, ſiue per illã ſpeciẽ ſenſibilẽ ſeu ſimilitudinẽ rei, vocatur habitus, eò quòd diu perſeuerat & manet in dormiẽte: aliquãdo vocatur actus, ſcilicet, quãdo immutat & mouet fantaſiã: & tũc non dicitur memorare ſeu recordari, ſed ſentire: quia fantaſia propriè eſt abſentiũ. Quãdo verò obiectũ eſt abſens, & fantaſia reſpicit ſimulacrhum illud, non cõſiderando tẽpus pręteritum, ſiue priùs audiſſe, vidiſſe, vel alio ſenſu agnouiſſe, etiã tũc nõ dicitur recordari, ſed fantaſiari, vel iudicare. Sed quãdo fantaſia reſpiciẽdo illud ſimulachrũ, iudicat quòd obiectũ illius ſimulachri fuit priùs viſũ, vel alio ſẽſu ſẽſatũ, tũc dicitur recordari & memorare. Et ſic ſimulachrũ illud poteſt dupliciter cõſiderari. Primò, vt repræſentatiuũ obiecti ſimpliciter: & ſic non cauſat recordationẽ: quia licet ſit idem ſimulachrum, alia tamen eſt ratio per illud tendendi ad obiectum, ſicut apparet in ſimulachro regis, antequam viderimus eum: & poſtquam vidimus illum, recordamur vidiſſe. ¶ Quum autẽ anima intellectiua ſit nobilior & excellentior F

omine excellentiores, quàm in brutis: hinc eſt quòd memoria in homine multò perfectiorem ctum habet, quàm in brutis, ſiue vt eſt ſpecialis potentia de non ſenſatis prout conuenit fantaſiæ, quæ in animalibus brutis deleto ſimulachro ſiue fantaſmate, memorare ſiue recordari non poteſt, etiam fantaſmate ſecundum partem lapſo vel deleto: quæ delerio fieri poteſt (vt dictum eſt) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo poteſt: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiſcentia, de qua dicendum eſt.

Ver. 13. DE DIFFERENTIA MEMORIAE ET REMINISCENTIAE.

DIffert autem Memoria ſecundum Philoſophum, à doctrinæ perceptione & Reminiſcētia, Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantaſma nouum acquirit. Sed quādo ſaluo fantaſmate integro cōſiderat priùs ſenſiſſe obiectum per fantaſma præſentatum, dicitur memorare ſiue recordari. Sed quando ſimulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte deleto, reſumitur, tunc reminiſcitur: & illa reſumptio dicitur reminiſcentia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, ſcilicet, Sortem, Petrum, & Platonē, quādo potentia primùm ſimilitudinē illorū trium recepit, didicit. Sed quando manēte fantaſmate illorū triū, poſt factum tēpus, hoc eſt poſt horam, diem, menſem, vel annum, iudicat ſe illos tres priùs vidiſſe, tunc recordatur. Sed quādo pars illius fantaſmatis (puta ſimilitudo Sortis vel Platonis, vel duorum ſimul) delata eſt, manente fantaſmate tertij, ſiue ſimilitudine Petri, tunc fantaſia in homine, intuēdo ſimilitudinē Petri, poteſt reſumere ſimilitudinē Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiſcitur, & fit reminiſcentia. Quæ nihil aliud eſt, quā reſumptio partis ſimulachri, quæ quidē reſumptio fit ex ipſa rerū natura. Motus enim animo circa multa ordinata directus, vnū ex alio trahit. Et ſic illa ordinata habent naturalē & neceſſariam connexionem, faciliter & quaſi ſtatim fit reſumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem ſequitur calor, deleto fantaſmate caloris, reſpiciendo fantaſma ignis, aduenit fantaſma coloris. Si verò illa ordinata non habeāt naturalē cōnexionē, ſed ſunt contingenter ordinata, per aſſuetudinem fantaſia ex primò mouetur àd ſecundum, & ex ſecundo ad tertiū, vnde ſequitur quòd frequens meditatio reminiſcendo & ordinando, Memoriam confortat, tuetur & ſaluat. ¶ In ordinando tamen accipiendum eſt principium aptum, ad quod ſequentia habeant cōnexionem: aliàs difficilis erit reminiſcentia, vt in ſententiis diſparatis, niſi per aliqua connectantur & aptentur. Quidā literas alphabeticas, alij quaſdā imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis ſibi præſtituūt: in quibus memoranda etiā diſparata aptant, collocāt & applicant: & ſic viſo loco præſtituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantaſia enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationē, quodam modo diſcurrunt de vno ad aliud, propter ſimilitudinem vel ordinem inter ipſa repertum. Confert etiam plurimū profunda atque fortis intentio. Et ſic quatuor cōducunt ad reminiſcendum, ſcilicet debita ordinatio, aſſuetudo, profunda atque fortis potētiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. ¶ Memoria & Reminiſcentia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam ſiccitatem difficultantur. Propter nimiam enim humiditatem ſpecies citò labuntur, ſicut ſigillū in cera liquefacta. Propter nimiam verò ſiccitatē ſpecies vix poſſunt imprimi, vt ſigillum in cæra dura. Propter alterationem etiā organi ſpecies delētur, vt in ægrotātibus. Impeditur etiā propter motū: & ideo ſenes & pueri ſunt obliuioſi, propter continuum motum, quo agitantur: ſenes propter decrementū, & iuuenes propter augmentum. Licet per accidens ea quę in pueritia didicimus, etiā viri & ſenes teneamus. Vnde dicitur cōmuniter: Quod noua teſta capit, inueterata ſapit. Et Horatius: Quo ſemel eſt imbuta recēs, ſeruabit odorē teſta diu. Et Salomō Prou. 22. Adoleſcens iuxta viā ſuā, etiā cùm ſenuerit non recedet ab ea: ſed hoc eſt per accidēs, propter vehementē applicationē, vel aſſuetudinem. Prouer. 22.

§. 9. DE APPETITV.

B APpetitus eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuæ, qua inclinatur ad proſequendum ſibi conueniens, & reſiliendum à diſconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad cōſeruationem ſui, & reſiſtendum contrariis. Sciendum tamen quòd Appetitus eſt triplex, ſcilicet naturalis, animalis ſiue ſenſitiuus, & rationalis ſiue intellectiuus. 1.p.q.80.

Ver. 1. DE APETITV NATVRALI.

C APpetitus Naturalis eſt habitudo ſeu inclinatio inhęrēs rebus ad bonū ſuæ naturæ cōueniēs, ad quod abſque cognitione tēdit, quādo nō habet, & quādo habet quieſcit in eo ex ordinatione primi mouētis, ſiue authoris naturæ, hoc eſt Dei, in inſtitutione naturæ vel generatione impreſſa, & ideo nō poteſt eſſe fruſtra, vt grauitas in lapide ad locū deorſum, & leuitas in igne ad locū ſurſū. Et quia aliquid eſt cōueniēs alicui naturæ, quod eſt diſcōueniēs alteri: ideo nō eſt incōueniēs, quòd idem ſit bonū & malū, reſpectu diuerſorū: hic appetitus nō habet organū determinatū.

Ver. 2. DE APPETITV SENSITIVO.

APpetitus Sēſitiuus ſiue Animalis eſt inclinatio ſequēs apprehēſionē ſenſus interioris, ſcili-

cet fantaſiæ vel memoriȩ aut eſtimatiuȩ qua inclinatur & immediatè mouetur ad proſequẽdũ bonum ſuum, hoc eſt illud per prædictam apprehenſionẽ ei oſtenditur ſub ratione conuenientis,& ad reſiliendum à malo,hoc eſt à diſcõuenienti ſuæ naturæ per apprehenſionẽ oſtenſo,vt diſconueniẽs ſiue repugnans ſeu contrariũ aut nociuũ ſuæ naturæ, vt appetitus cõcupiſcibilis vel iraſcibilis.

Ver. 3. DE APPETITV INTELLECTIVO.

APpetitus intellectiuus ſiue rationalis eſt inclinatio ſequẽs apprehenſionem ſeu iudicium in- E
tellectus,qua homo inclinatur ad proſequendũ bonum, & refugiendũ ac reſiſtendum malo,& talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA APPETITVVM.

TAle diſcrimen eſt inter iſtos tres appetitus: quale eſt inter animam vegetatiuam, ſenſitiuam,
1.p.q.80. art.1. & rationalem,quæ ſunt partes poteſtatiuæ animæ.Quia ſicut anima ſenſitiua eminẽter con- F
tinet animam vegetatiuam,& anima rationalis ſenſitiuam:ita appetitus animalis ſiue ſenſitiuus appetitum naturalem:& appetitus intellectiuus ambo. Differunt etiã,quia appetitus naturalis non habet organum determinatum,ſed eſt ſparſum per totum corpus,in quo ſubiectiuatur. Appetitus autem ſenſitiuus habet organum determinatum cui alligetur, & in quo eſt ſubiectiuè. Appetitus verò intellectiuus non habet organũ determinatũ cui alligetur, neque eſt diffuſus per totum corpus, nec vllo modo ſubiectiuatur in corpore,ſed ſolùm in anima rationali, à qua fluit. Eſt & aliud diſcrimen,quia Appetitus intellectiuus ſiue voluntas proſequitur bonum vniuerſale: & ſi aliquod bonum particulare proſequatur,hoc eſt in ordine ad vniuerſale. Appetitus autem naturalis & ſenſitiuus ſolùm proſequitur particulare bonum,& non ordinat nec ordinare poteſt ad vniuerſale. Licet(inquantum eſt natura particularis)ſit pars vniuerſi,& per conſequens tendit in bonum vniuerſi,& reſilit à malo totius vniuerſi,relinquitque ſuũ particulare bonum pro bono totius vniuerſi. Et quia vniuerſum abhorret à vacuo: ideo aqua quæ naturaliter grauis eſt,& tẽdit deorſum:tamen vt non detur vacuum,relicta inclinatione propria aſcendit ſurſum,vt experimento videmus in clepſydra. Ex quo ſequitur, quòd in aqua eſt duplex appetitus: vnus,inquantum eſt pars vniuerſi-alius eſt,ſecundum quòd eſt natura particularis. Et licet videantur contrariari,tamen non cõtrariantur: qui ſunt reſpectu diuerſorũ. Vel dici poteſt.quòd licet actus ſint contrarij,non tamẽ inclinationes, quæ ſunt ſubordinatæ. Aliud diſcrimen eſt:quia appetitus naturalis non præſupponit neque ſequitur actum potentiæ apprehenſiuæ, ſiue cognitionem Senſitiuus autẽ præſupponit & ſequitur neceſſariò apprehenſionẽ ſenſus interioris:voluntas verò cognitionẽ intellectus. Conueniunt tamen omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc eſt non recipit in ſe ſimilitudinem eorũ, ad quæ tendit. Vnde communiter dicitur,quòd voluntas eſt de ſe ceça. Et idem dicendum eſt de appetitu ſenſitiuo & naturali,qui non ſequitur apprehenſionẽ ſiue cognitionem in ſubiecto exiſtentem,ſicut appetitus animalis & rationalis:licet ſequatur apprehenſionem & cognitionem authoris
1.Ethic. naturæ,à quo dirigitur extrinſecè per inſtinctum,vt dictũ eſt. Cõueniunt etiam iſti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod eſt conueniens ſuæ naturæ, & reſiliunt à diſconuenienti, quod dicitur malum. Vnde Philoſ.ait: Bonum eſt quod omnia appetunt,hoc omnis inclinatio tendit in bonum.ſiue in id quod eſt cõueniens ſuæ naturæ,quod dicitur bonũ,ſed diuerſimode:vt dictũ eſt.
c.3.1.ver. 10. Intelligitur etiam de bono vero,vel apparenti quo ad actum proſecutiuum. Diſcrepant autem appetitus animalis & intellectiuus,à ſenſu & intellectu:quia ſenſus & intellectus tendunt in obiecta ſua per ſimilitudinẽ,ſiue mediante ſimilitudine in ſe recepta: & ſic non immediatè. Sed appetitus ſenſitiuus & voluntas tendunt immediatè in obiectum ſuum, abſque ſpecie vel ſimilitudine rei in ſe recepta. Ideo Philoſo.dicit,quòd bonũ & malũ ſunt in rebus,verũ autem & falſum in intellectu.

§. 10. DE APPETITV ANIMALI.

1.p.q.81. ar.1. APpetitus animalis ſiue ſenſitiuus diuiditur in concupiſcibilem & iraſcibilem. G

Ver. 1. DE APPETITV CONCVPISIBILI.

APpetitus cõcupiſcibilis eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuæ, qua inclinatur ad proſequẽdũ H
bonũ particulare,ſenſibile,delectabile,& ad fugiẽdũ malũ ſenſibile, vel doloroſũ apprehẽſũ & iudicatũ tale per ſenſum interiorẽ. Organũ cui alligatur,eſt cor. Obiectũ verò eius eſt bonũ vel malum ſenſibile,ſimpliciter acceptũ,hoc eſt facile ad habẽdum vel fugiendũ, quod dicitur ad differentiam appetitus iraſcibilis,qui habet bonum vel malum, arduum ſiue difficile ad habendũ vel fugiendũ pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere mediũ, cùm nihil recipiat ab obiecto, niſi fortè actus apprehenſiuè oſtendẽtis obiectũ,ſine qua oſtẽſione non poteſt ferri in obiectũ, dicatur medium. Appetitus cõcupiſcibilis habet ſex actus ſiue operationes quæ dicuntur cõmuniter paſſiones,eò quòd ad eas cõmuniter ſequitur trãſmutatio corporalis,ſcilicet dilatatio vel conſtrictio. Tres actus ſiue paſſiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni ſunt,amor, deſiderium, & gaudium. Ex parte mali ſunt odium,fuga ſiue abominatio & triſtitia. Tres primæ

ſunt

ſunt oppoſitæ tribus vltimis. Et quia amor eſt prima & radium omnium paſſionum, ideo de eo
primo videndum eſt.

Ver. 2. DE AMORE.

AMor nihil aliud eſt, quàm conſonantia ſeu complacentia in bono ſenſibili, delectabili, ſim- 1.2.q.26.
pliciter ſeu communiter apprehenſo, hoc eſt abſque conſideratione difficultatis præſentiæ
vel abſentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui eſt primus motus appetitus concupiſcibilis, &
fundamentũ omnium actuum ac paſſionum. Ex amore enim ſequitur & cauſatur deſyderiũ, ſi ob-
iectum ſit abſens. Si verò præſens, cauſatur gaudiũ ſiue delectatio & quies, quia in illo quieſcit, de-
lectatur & gaudet. Notandum tamen quòd licet amor ſit paſſio & actus cõcupiſcibilis (extenſo ta-
men vocabulo) attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præſentato per intellectum:
quod quãdo eſt abſens, deſiderat: quando verò eſt præſens, gaudet: tamẽ non ſemper ſequitur cor-
poralis dilatatio vel conſtrictio: quãuis ſæpenumerò per redundantiã ſequatur, iuxta illud. Pſa. Cor
meum (hoc eſt voluntas) & caro mea (hoc eſt ſenſualitas) exultauerunt in Deum viuum. Amor
eſt duplex, Amicitiæ & Concupiſcẽtię. Amor Amicitiæ eſt amor, quo amatur aliquid, vt ei ſit bo-
nũ: & dicitur Amor ſimpliciter, & volitio boni. Amor cõcupiſcẽtiæ eſt amor, quo amatur aliquid,
vt ſit bonum vtile, aut delectabile amanti vel alteri, & nõ ipſi amato: & talis dicitur amor ſecundũ
quid. ¶ Cauſa amoris eſt cognitio boni. Vnde D. Aug. 8. de Trin. dicit: Nõ amatur certe niſi bonũ
ſolũ. Et in 10. probat quod nullus poteſt amare aliquid incognitũ. Similitudo etiam eſt cauſa amo- 1.q.27.
ris, iuxta illud Eccle. 3. Omne animal diligit ſibi ſimile. Per accidẽs tamen ſimilitudo eſt cauſa odij,
vt cùm ex eo quod Sortes eſt ſimilis Platoni, Plato impeditur à conſecutione boni quod amat. Et
propter hoc figuli & medici ſæpe corrixantur adinuicẽ: quia ſæpe ſe inuicem impediunt in proprio
lucro: & dicitur cõmuniter inter pares eſt inuidia. Et prouer. 13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt:
quia ſe impediunt in propria excellentia quam concupiſcunt. ¶ Effectus amoris ſunt quatuor. Pri- 1.1.q.28.
mus eſt vnio amantis ad amatũ. Vnde D. Dionyſ. dicit quod amor eſt virtus vnitiua. Et Philoſ. re- 4.ca. de di-
citat Ariſtophanem dixiſſe quod amãtes (ſi fieri poſſet) deſiderarẽt ex ambobus fieri vnũ. Sed quia uinis nomi-
ex hoc ſequeretur alterius corruptio, quærunt vnionẽ quæ conuenit & decet, vt ſcilicet ſimul con- nibus.
uerſentur, ſimul colloquãtur, & in aliis coniungãtur. Secundus effectus eſt mutua inhæſio, iuxta il- 2. Pol.
lud: Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus eſt extaſis. Vnde D. Effectus amoris.
Dionyſ. dicit, amor diuinus extaſim facit. Aliquis autẽ dicitur extaſim pati cum extra ſe quodam 1. Ioan. 4.
modo ponitur: quod contingit dupliciter. Vno modo ſecundũ vim apprehenſiuã, quando ponitur 4. c. de diu.
extra cognitionẽ ſibi propriam: vel quia ad altiorem ſublimatur, ſicut cùm apprehendit aliqua quę nominibus.
ſunt ſupra ſenſum & rationẽ, vel cùm ad inferiora deprimitur, vt cùm quis in furiam vel amẽtiam
cadit. Et hanc facit amor diſpoſitiuè, inquantũ facit intenſe meditari de amato: Intenſa enim me-
ditatio vnius abſtrahit ab aliis. Alio modo quantum ad vim appetitiuã, quando ſcilicet appetitus
alicuius fertur in alium, exiens quodammodo extra ſeipſum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde
D. Dionyſ. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimiũ amorẽ. Intenſus enim amor cauſat 4. c. de diu.
zelũ, quo quis quærit excludere omne quod ſibi repugnat, ſed differenter in amore amicitiæ, & in nominibus.
amore concupiſcentiæ: quia in amore concupiſcentiæ cauſat zelum malũ. Qui enim taliter amat, Zelus quid
mouetur cõtra illud quod repugnat cõſecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc & quotu-
modo viri dicũtur zelotipi vxorum, ne per conſortiũ aliorum impediatur ſingularitas quam quæ- plex.
runt in vxore. Et hic zelus dicitur zelotipiæ. Similiter qui quærunt intenſe excellentiã, mouentur
contra eos qui excellere vidẽtur, quaſi impedientes excellentiã ipſorũ: & talis zelus dicitur inuidię. Pſal. 36.
de quo pſal. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatẽ. Amor autẽ ami-
citiæ quærit bonum amici. Vnde quando eſt intẽſus facit hominẽ moueri cõtra omne illud quod
repugnat bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conatur
repellere ea quæ ſunt cõtra honorẽ, vel voluntatem Dei, ſecundum illud: Zelatus ſum pro domino
exercituum. Et illud, Zelus domus tuæ comedit me. Vbi glo. dicit: Bono zelo comeditur, qui quæ-
libet praua, quæ videt, ſatagit corripere, ſi nequit, tolerat & gemit. 1. Reg. 19.

Ver. 3. DE DESIDERIO, SIVE CONCVPISCENTIA ET CVPIDITATE. Ioan. 2.

B DEſiderium eſt immutatio ſeu affectio, qua appetitus concupiſcibilis tendit in bonum ſenſi- 1.2.q.30.
bile, delectabile, apprehẽſum vt abſens: & alio nomine vocatur Cõcupiſcentia & Cupiditas.
Et differt hæc paſſio Deſiderij ab amore: Quia illud eſt cõplacere, quod pertinet ad amorẽ: aliud
quærere mediũ adipiſcendi, quod pertinet ad deſideriũ. Differt etiã à gaudio & delectatione quia
deſideriũ eſt quidã motus & fluxus, & reſpicit obiectũ abſens. Gaudiũ verò & delectatio eſt quies
& terminus motus, & reſpicit obiectũ præſens. ¶ Deſideriũ alio nomine vocatur cõcupiſcentia & 1. 2.q.30.
cupiditas, quæ ſecũdũ Phil. eſt duplex, ſcilicet naturalis & nõ naturalis. Cõcupiſcẽtia naturalis eſt art. 3.
qua appetitur aliquid delectabile, prout eſt cõueniẽs naturæ animalis, ſicut appetitus cibi, & potus, 1. Rhetor. 1.

triſtitias cõtrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quę ſunt ſecũdum ſenſuum
tactus, ſunt maiores his quæ ſunt ſecundum alios ſenſus. Vnde Philoſ. dicit quòd maximæ delecta- 1.2.q.31.ar.
tiones ſunt ſecũdum ſenſuum tactus, eò quòd tactus eſt magis vtilis cum habeat maiorem ordinẽ 6.3.Ethic.
ad conſeruationem naturæ animalis. Vnde Philoſ.3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum ca-
nes gaudent, ſed cibatione: neque leo voce bouis, ſed comeſtione. Et per tactum etiam cõſeruatur
natura ſpeciei: Et ſic delectationes cibi, potus, ac venereorum ſunt maiores & vehementiores: inter
eas tamen primatum tenent delectationes venereorum. Si verò loquamur de delectatione ſenſus,
quæ eſt ratione cognitionis, tunc delectatio viſus eſt maior, cum plures nobis rerum differẽtias de-
monſtret: ſimpliciter tamen tactus ſunt maiores: cùm id quod eſt naturale in vno quoq; ſit potiſſi-
mum. Si verò conſideremus delectationes viſus ſecundum quòd viſus deſeruit intellectui, delecta-
tiones viſus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles ſunt potiores ſenſibilibus. ¶ Cauſæ delecta- *Cauſa delectationis quot.*
tionis à Philoſ. aſſignantur octo. Prima eſt operatio. Vnde Philoſo. dicit quòd delectatio eſt opera-
tio connaturalis & nó impedita ſiue conſequens operationẽ. Cuius eſſe poteſt: quia cum (vt dictũ
eſt) ad delectationẽ duo requirũtur, ſcilicet cõſecutio boni conuenientis, & cognitio huius adeptio- 1.2.q.32.
nis: ſed vtrũq; horum in quadã operatione cõſiſtit. Nam actualis cognitio operatio quædam eſt: ſi- art.1.7.&
militer bonum conueniens adipiſcimur aliqua operatione. Ipſa etiam operatio eſt quoddã bonum 10.Ethic.
cõueniens: vnde oportet quòd omnis delectatio aliquam operationẽ conſequatur. Secunda cauſa
delectationis eſt motus. Vnde D. Aug. dicit quòd homines gaudent & delectãtur in quibuſdã alte- 8. Confeſſ.
rationibus: eò quòd natura noſtra eſt tranſmutabilis: & eò etiam quòd id quod eſt nobis conueniẽs
nunc, non erit cõueniens poſtea: ſicut calefieri eſt cõueniens homini in hyeme, non autẽ in æſtate.
Ex parte verò boni delectantis, quod nobis cõiungitur, fit tranſmutatio delectabilis: quia actio cõ-
tinuata agentis auget affectũ. Ex parte verò cognitionis, quia homo deſyderat cognoſcere aliquod
totum & perfectum: & aliqua ſunt quæ non poſſunt apprehendi tota ſimul. tunc in talibus tranſ-
mutatio delectat: deſiderat enim vt vnũ tranſeat & aliud ſuccedat, & ſic totũ ſentiatur. Vnde D.
Aug. dicit: Non vis vtique ſtare ſyllabam, ſed tranſuolare, vt totum audias. ¶ Tertia cauſa eſt me- 8. Confeſſ.
moria & ſpes. Vnde Roma. 12. Spe gaudentes. Et Pſal. Memor fui, & delectatus ſum: quia per me-
moriam eſt coniunctio boni non ſolùm ſecundũ apprehenſionẽ: & per ſpem eſt coniunctio boni,
non ſolùm ſecundum apprehenſionẽ, ſed etiam ſecundum facultatẽ, vel poſſibilitatem adipiſcẽdi
bonum quod delectat. Quarta cauſa eſt triſtitia. Vnde Pſal. Fuerunt mihi. lachrymæ panes die ac
nocte. Vbi per panem intelligitur refectio delectationis. Et D. Bernardus: O bone Ieſu quàm dulce
erit gaudere de te: cùm tam dulce ſit flere pro te. Triſtitia enim facit memoriam rei dilectæ, de cu-
ius abſentia aliquis triſtatur: Et tamen de ſola apprehenſione delectatur. Et licet contrariũ non ſit
cauſa contrarij per ſe, eſt tamen aliquando cauſa per accidens: ſicut frigidum quandoque calefacit,
vt dicitur in 8. Phyſ. Quinta cauſa ſunt actiones aliorum. Vnde 2. Ioan. dicitur. Gauiſus ſum valde
quia inueni de filiis tuis ambulantes in veritate. Et Apoſtolus, Charitas non congaudet ſuper ini- 1.Cor.13.
quitate: congaudet autẽ veritati: Quia operationes, aliorũ, ſi ſint bonæ æſtimantur vt proprium bo-
num, propter vim amoris, qui facit æſtimare amicum quaſi eũdem ſibi. Ac etiam per operationes
aliorum conſequimur aliquod bonum, vel cùm per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua
cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus æſtimationem in nobis ipſis aliquod bonum eſſe. Et
quia iſta æſtimatio fortius generatur ex teſtimonio bonorum & ſapientum, ſequitur quod in eorũ
laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator eſt apparẽs laudator, propter
hoc etiam adulationes quibuſdã ſunt delectabiles. ¶ Sexta cauſa eſt beneficentia: vnde Philoſo. di- 11.Polit.
cit quod largiri & auxiliari amicis ac etiam extraneis eſt delectabiliſſimũ. ¶ Septima cauſa eſt ſi-
militudo, quæ, vt dictũ eſt, cauſa amoris, & amor eſt cauſa delectationis. Igitur ſimilitudo eſt cauſa
delectationis: Cùm omne quòd eſt cauſa cauſæ, ſit cauſa cauſati. ¶ Octaua cauſa eſt admiratio. Di- 1.Rhetor.
cit enim Philoſo. quòd admiratio eſt delectationis cauſa ratione cognitionis. Vnde homo maximè 1.2.q.33.
delectatur in his quæ de nouo inuenit aut didicit. ¶ Delectatio habet quatuor effectus. Primus eſt *Effectus delectationis quot.*
dilatatio cordis. Eſa. enim cap. 60. ad expreſſionẽ gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc vide-
bis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuũ, &c. Secundus eſt deſideriũ ſui ipſius, iuxta illud:
Qui biberit ex hac aqua ſitiet iterum. Per aquam enim ſecundum diuum Aug. ſignificatur cor- Ioan.4.
poralis delectatio. Tertius effectus eſt impedimentum vſus rationis, maximè quãdo delectationes
ſunt corporales, vehementes, extraneæ & inordinatæ. Vnde Philo. dicit quod delectatio corrũpit 6.Ethic.
æſtimationẽ prudentiæ, triplici ratione. Primò ratione diſtractionis. Secundò ratione contrarieta-
tis, quando ſunt excedẽtes contra ordinẽ rationis. Tertiò ratione ligationis, inquantũ ad delecta-
tionem corporalem ſequitur tranſmutatio corporalis, quæ impedit, cùm eſt vehemens, vt patet in
ebriis & vinolentis, qui habent vſum rationis ligatum vel impeditum. Quartus effectus eſt perfe-
ctio operationis: Vnde Philo. dicit quòd delectatio tenet operantẽ in opere, & perficit operationẽ. 10. Ethic.

Ex hoc procedit quòd infirmi parum comedunt, quia non delectãtur. Et ob eam cauſam D. Tho. dicit quòd Deus operationibus naturalibus pro cõſeruatione indiuidui & ſpeciei adiunxit delectationes, ſine quibus homines propter vtilitatẽ abhorrerent ab eis. Delectationes ſiue corporales ſiue ſpirituales intantum ſunt bonæ, inquantũ ſunt regulatæ per rationem. Quæ verò non ſunt regulatæ per rationem, ſunt malæ, & tanto peiores quanto magis recedunt ab ordine rationis.

Ver. 5. DE ODIO.

ODium eſt diſſonantia ſiue diſplicentia appetitus cõcupiſcibilis eius quod apprehenditur, vt A
repugnans & noxiũ. Quia ſicut id quod apprehenditur vt cõueniens, habet rationẽ boni: ita
& repugnans ſiue nociuũ habet rationẽ mali: & ſic odium opponitur & cõtrariatur amori. Et quẽ-
admodũ quando bonũ eſt abſens, per amorem cauſatur deſyderium, per quod appropinquat obie-
cto, vt fiat præſens: ita quando malũ eſt abſens, imminẽs tamen, per odiũ cauſatur abominatio, per
1.2.q.28. quã fugit à malo, & per quã fugam fit malum abſens, & non appropinquat. ¶ Cauſa odij eſt amor.
art.2. Quia cum amor (prout dictũ eſt) cõſiſtat in quadã conuenientia, & odiũ in quadã diſcõuenientia
ſeu repugnãtia, oportet in quolibet prius cõſiderare quod ei cõueniat quàm quòd ei repugnet. Per
hoc enim aliquid eſt repugnans alteri, quia eſt corruptiuũ, vel impeditiuũ eius quod eſt cõueniẽs.
Vnde neceſſe eſt quòd amor ſit prior odio: Et nihil odio habetur, niſi per hoc quod eſt contrarium
cõuenienti, ſiue per hoc quod eſt cõtrarium eius quod amatur, & ſecundum hoc omne odium ex
14. de Ciuitate Dei. amore cauſatur. Vnde D. Aug. dicit quòd omnes affectiones cauſantur ex amore. ¶ Et licet amor
& odium ſint cõtraria, quando accipiuntur circa idẽ: non tamen reſpectu diuerſorum: & ſic amor
eſt cauſa odij: eiuſdem enim rationis eſt quod ametur aliquid, & odiatur eius oppoſitũ, & ſic amor
vnius rei eſt cauſa quod contrariũ eius odiatur. Et cũ ſecundũ D. Dioniſ. Bonum ſit fortius malo:
quia malũ nõ agit niſi in virtute boni: & odium & amor differant, ſecundum rationẽ boni & mali:
ſequitur quod amor eſt fortior odio cõparato ad amorẽ ſibi correſpondentẽ. Vnde odiũ quod re-
ſpõdet maiori amori, magis mouet quàm minor amor. ¶ Ex præmiſſis ſequitur, quòd impoſſibile
Ephes.5. eſt aliquem odire ſeipſum. Vnde Apoſt. Nemo vnquã carnem ſuam odio habuit. Naturaliter enim
1. Ethic. 4. vnũquodque appetit ſibi bonũ. Vnde Philo. Bonum eſt quod omnia appetunt. Nec poteſt quiſquã
c. de diui. ſibi aliquid appetere, niſi ſub ratione boni. Cum malum ſit præter voluntatẽ, vt D. Diony. dicit: &
nominibus. amare aliquem eſt velle bonũ. vnde neceſſe eſt quod quilibet amet ſeipſum: & per conſequens im-
poſſibile eſt quod odiat ſe. Per accidens tamẽ cõtingit quòd aliquis odiat ſe, dupliciter. Vno modo
quando aliquis optat aliquid quod eſt bonum ſecundũ quid, & malũ ſimpliciter, vt cum amat de-
lectationẽ mortalem. Alio modo cum quis maximè æſtimat ſe ſecundum naturam corporalem &
ſenſitiuã: licet meus & ſpiritus ſint principale, quòd maximè debet æſtimari. Vnde quilibet amat
ſe, ſecundum id quod exiſtimat ſe eſſe, & odit id quod verè eſt, cum vult contraria rationi: & vtro-
que modo ille qui diligit iniquitatem odit animã ſuã & ſeipſum. Illi autem qui ſeipſos interimunt,
apprehendunt mortẽ ſub ratione boni, inquantum eſt terminatiua alicuius miſeriæ vel doloris. Et
quamuis veritas omnia vincat, poteſt tamẽ aliquis odire veritatem tripliciter. Primò quando cõtra-
riatur bono amato. Secundò quando veritas in cognitione hominis exiſtens impedit eum à proſe-
cutione boni amati, ſicut ſi quis nollet cognoſcere veritatẽ fidei, vt liberius peccaret: in quorũ per-
Iob.21. ſona Iob ait: Recede à nobis: viã ſcientiarũ tuarũ nolumus. Tertiò habetur odio veritas in particu-
lari cum eſt in intellectu alterius: vt cum quis peccauit, odit quod alius veritatem circa peccatum
10. Confeſſ. ſuum ſciat, vt arguat eum. Et ſecundum hoc D. Auguſt. dicit quod homines amant veritatẽ lucen-
Galat.4. tem, & odiunt eam redarguentem. Vnde Apoſtolus: Factus ſum vobis inimicus, veritatem dicens.

Ver. 6. DE ABOMINATIONE.

ABominatio eſt immutatio appetitus concupiſcibilis, quia refugit malum ſenſibile, vt fiat ab- B
ſens, & non appropinquet: & opponitur deſyderio ſiue concupiſcentiæ.

Ver. 7. DE TRISTITIA, ET DOLORE.

TRiſtitia & dolor opponuntur gaudio & delectationi, cùm habeãt obiecta oppoſita, à quibus C
1.2.q.35. recipiũt ſpeciẽ atq; formam, ſecundũ quam eſt cõtrarietas. Et ideo oppoſito modo cauſantur
& definiũtur. Eſt igitur Triſtitia immutatio appetitus cõcupiſcibilis, ratione mali ſibi præſentati, vt
præſens eſt, & ſub quo ſuccumbit. Et quemadmodũ ad delectationem duo requirũtur: primũ eſt,
cõiunctio boni: ſecundũ eſt, cognitio huius cõiunctionis: Ita ad triſtitiam duo requiruntur: Primũ
eſt coniunctio alicuius mali, quod ideo dicitur malũ, quia priuat bono: ſecundum eſt, cognitio hu-
ius cõiunctionis & priuationis per fantaſiam vel æſtimatiuã, aut memoriã vel intellectum. Et ſicut
delectatio, quæ ſequitur apprehenſionem ſenſus exterioris, dicitur delectatio & non gaudium: Ita
dolor proueniens ex cõiunctione alicuius mali, apprehẽſi ſolùm per apprehenſionẽ alicuius ſenſus
exterioris, dicitur dolor & non triſtitia: quia triſtitia addit ſupra dolorẽ, apprehenſionẽ ſenſus inte-
rioris: & ſic dolor eſt genus ad triſtitiã: omnis enim triſtitia eſt dolor, ſed non ecõuerſo. Extenditur

etiam

etiam triſtitia ad voluntatẽ: Et dicitur afflictio quædã voluntatis)ſecundũ D. Aug.) de his quæ no- 1.2.q.35.
bis nolẽtibus accidunt. ¶ Notandum quòd non omnis triſtitia omni delectationi contrariatur: cò art.3.
quòd omnium contrariorũ non eſt eadẽ cauſa: licet ab eodẽ habitu charitatis procedat, quod ali-
quis gaudeat de vno, & triſtetur de eius oppoſito. Vnde Rom.12. Gaudere cum gaudẽtibus & flere
cũ flentibus. Notandũ prǽterea quod appetitus delectationis, per ſe loquẽdo, eſt fortior quàm fuga
triſtitiæ. Quia cauſa delectationis eſt bonũ conueniẽs: cauſa verò doloris ſiue triſtitiæ, eſt aliquod
malum repugnans: ſed contingit aliquod bonum eſſe cõueniens abſque aliqua diſconuenientia, vt
viſio beatifica. Malũ verò nõ poteſt eſſe abſque aliqua cõuenientia: igitur delectatio poteſt eſſe in-
tegra & perfecta. Triſtitia autẽ ſemper eſt ſecundũ partem, licet per accidens contingat, quòd ali-
quis magis fugiat triſtitiã quàm appetat delectationẽ: vt cum triſtitia impedit, non tantũ vnam de-
lectationem, ſed omnes. Dolor tamẽ interior cordis eſt maior quàm dolor exterior corporis: cùm
cauſa doloris interioris ſit malũ cõiunctum repugnãs appetitui. Dolor enim exterior ſequitur ap-
prehenſionẽ ſenſus tactus: Dolor autẽ interior ſequitur apprehenſionẽ interiorẽ imaginationis vel
rationis, quæ ſunt potiores ſenſu. Ideo dolor interior eſt potior quàm exterior. Cuius ſignũ eſt quod
aliquis volũtariè ſuſcipit dolores exteriores, vt euitet interiores. ¶ Triſtitia ſecundũ Damaſc. habet
duas ſpecies. ſ. anxietatẽ & acediã. Anxietas alio nomine dicitur anguſtia vel agonia, quæ ſic aggra- 1.2.q.35.
uat animã, vt nõ appareat aliquod refugium. Acedia verò ſic aliquãdo aggrauat, vt etiam exteriora art.8.
mẽbra immobilia reddat. Ideo acedia ſpecialiter dicitur vocẽ amputare: quia vox inter interiores *Triſtitia diuiſio.*
motus magis exprimit interiorẽ conceptũ & affectũ, non ſolùm in hominibus, ſed etiã in aliis ani-
malibus, vt dicitur in 1. Polyt. D. Greg. addit duas alias, ſcilicet miſericordiã & inuidiã. Miſericor-
dia eſt triſtitia de malo alieno. Inuidia verò eſt triſtitia de bono proximi, ſed de iis amplius dicetur
ſuo loco. ¶ Cauſæ doloris cõmuniter aſſignantur quatuor. Prima eſt amiſſio boni. Vnde Damaſ.
lib.2. ait quod expectatũ malũ timorem incutit, præſens verò triſtitiã. Secunda eſt concupiſcentia. 1.2.q.36.
Vnde D. Auguſt. dicit: Subintrantibus ignorantia agendarũ rerum, comites ſubinferuntur error *In Enchi.*
& dolor: ſed ignorantia eſt cauſa erroris: ergo concupiſcentia eſt cauſa doloris & triſtitiæ, cùm cõ-
cupitum haberi nõ poteſt: licet ſit cauſa delectationis cùm cõcupitum aſſequitur. Tertia cauſa eſt
appetitus vnitatis: cum bonũ vniuſcuiuſque rei in quadam vnitate cõſiſtat: prout vnaquæque res
habet in ſe vnita illa in quibus cõſiſtit eius perfectio. Vnde vnumquodque appetit vnitatem, ſicut
bonitatẽ. Et ideo ſicut amor ſiue appetitus boni eſt cauſa doloris, cũ amatũ haberi non poteſt, ita
etiã amor vel appetitus vnitatis, quãdo quis illã cõſequi nõ poteſt. Quarta cauſa eſt poteſtas maior. *In lib. de*
Vnde D. Aug. dicit: In animo dolorẽ facit voluntas reſiſtens poteſtati maiori. In corpore verò do- *natura bo-*
lorem facit ſenſus reſiſtẽs corpori potentiori. ¶ Effectus doloris ſiue triſtitiæ ſunt quatuor. Primus *ni.* 1.2.q.37.
eſt oblatio facultatis addiſcendi, quia cùm in vna anima non ſit niſi vna intentio: ſequitur quod ſi
aliquid trahit ad ſe totam intentionẽ, vel magnã partem ipſius, non cõparitur ſecum aliquid, quod
magnam attentionem requirat. Sed dolor ſeu triſtitia maximè trahit ad ſe intentionẽ animæ: quia
vnumquodque naturaliter tota intentione tendit ad repellendũ contrariũ, ſicut etiam in rebus na-
turalibus apparet. Similiter manifeſtũ eſt quod ad addiſcendum aliquid de nouo, requiritur ſtu-
dium quod eſt vehemens applicatio animi, quæ requirit conatũ & magnam intentionem, iuxta il-
lud: Si quæſieris ſapientiã quaſi pecuniam & ſicut theſauros effoderis eam, tũc intelliges diſciplinã. *Prou.2.*
Igitur, &c. Hoc autem intelligendũ eſt de dolore corporali intenſo, qui habet tranſmutationẽ cor-
poralem adiunctã, & ideo magis impedit cõtemplationem, quę requirit omnimodã quietem: licet
etiam dolor interior, ſi multũ intendatur, attrahat intentionẽ, ne poſſit aliquid de nouo diſcere vel
contemplari. Vnde D. Greg. (prout recitat D. Tho.) propter dolorẽ & triſtitiã intermiſit Ezechie-
lis expoſitionem. Moderata tamen triſtitia, quæ excludit mentis euagationẽ, conferre poteſt ad di-
ſciplinam ſuſcipiendã præcipuè eorũ per quæ homo ſperat ſe poſſe à triſtitia liberari, iuxta illud: In
tribulatione murmuris doctrina tua eis. Secundus effectus eſt aggrauatio. Vnde Greg. Nicenus, & *Eſa.26.*
Damaſcenus ponunt triſtitiam aggrauantem. Dicitur autẽ homo aggrauari per hoc quòd aliquo
põdere impeditur à proprio motu: Et cum triſtitia proueniat ex aliquo malo præſenti, quod repu-
gnat motui volũtatis: ſequitur quod aggrauat, inquantũ impedit ipſum, nec fruatur eo quod vult:
& ſi intãtum ſuperexcreſcat vis mali, vt ſpẽ euaſionis excludat: impeditur etiã motus interior ani-
mi anguſtiati, vt neque hàc, neque illàc diuertere valeat: & etiam quandoque impeditur motus ex-
terior corporis, ſic quod homo remanet ſtupidus in ſemetipſo. Tertius effectus eſt impedimẽtum
operationis: quia cùm delectatio perficiat operationẽ, vt dicitur in 10. Ethic. & dolor & triſtitia cõ-
trariãtur delectationi: ſequitur quòd dolor & triſtitia impediũt operationẽ. Quartus effectus eſt il-
latio nocumẽti, maximè corpori, iuxta illud: Animus gaudẽs floridã ætatem facit: ſpiritus triſtis ex- *Prou.17.*
ſiccat oſſa. Et illud: Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno: ita triſtitia viri nocet cordi. Et illud: A *Prou.25.*
triſtitia feſtinat mors. ¶ Remedia doloris & triſtitiæ communiter aſſignantur quinque. Primũ eſt *Eccl.38.* 1.2.q.38.

quærere delectationẽ. Quia ſic ſe habet delectatio ad triſtitiam in motibus appetitus, ſicut quies ad
fatigationem, quę accidit ex aliqua tranſmutatione naturali. Nam & ipſa triſtitia fatigationẽ quan-
dam ſeu ægritudinem appetitiuæ virtutis importat, ſed quælibet quies corpori remedium affert,
contra fatigationem ex quacunque cauſa innaturali prouenientem: ergo quælibet delectatio reme-
8. *Ethic.* dium affert ad mitigandum quãlibet triſtitiã ex quocũque procedat. Vnde Philoſ. dicit quod dele-
ctatio expellit triſtitiam, & quæ contraria, & quæ contingens, ſi ſit fortis: Quia licet delectatio non
contrarietur omni triſtitiæ ſecundũ ſuam ſpeciem, contrariatur tamen ſecundum genus. Secundũ
4. *Confeſſ.* remediũ eſt fletus. Vnde D. Aug. dicit quòd quando dolebat de morte amici, in ſolis gemitibus &
lachrymis erat aliquantula requies. Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigant triſtitiam:
eò quòd omne læſiuum interitus clauſum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ
circa ipſum. Sed quando ad exteriora diffunditur, tunc, animæ intẽtio ad exteriora quodam modo
diſpergitur, & ſic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui ſunt in triſtitiis externis, ſuã
triſtitiam manifeſtant vel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, quibus triſtitia mitigatur. Tertium re-
9. *Ethic.* mediũ eſt dolor amici cõpatientis. Quia vt Philoſ. dicit: Amicus naturaliter condolens in triſtitiis
eſt conſolatiuus: quia per hoc quod amici contriſtantur ei, percipit ſe ab eis amari, quod eſt delecta-
bile. Vnde cum delectatio minuat triſtitiam, ſequitur quòd amicus condolens mitigat illã. Quartũ
remedium eſt contẽplatio veritatis, eò quòd in illa maxima delectatio conſiſtit. Omnis autẽ dele-
ctatio mitigat triſtitiam, vt dictũ eſt. Igitur, &c. Et ob eam cauſam homines ex cõtemplatione diui-
Act. 5. na, & ſpe futuræ beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta illud: Ibant Apoſtoli gaudẽtes à cõ-
Iacobi 1. ſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliã pati. Vnde D. Iacobus di-
cebat: Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, cùm in varias tentationes incideritis. Nonnunquam
etiam inter corporis cruciatus huiuſmodi gaudium inuenitur, vt patet in D. Tiburtio martyre, qui
cum nudis plantis ſuper prunas ardentes incedere cogeretur, videbatur ei quòd ſuper roſeos flores
Eccl. 2. ambularet. Et licet, qui addit ad ſcientiã, addat ad dolorem propter difficultatem inueniendæ veri-
tatis: vel quia homo per ſcientiã cognoſcit multa, quæ eius voluntati cõtrariantur: & ſic ex parte re-
rum cognitarum ſcientia dolorẽ cauſat: ipſa tamen contẽplatio delectationem affert. Quintum re-
medium eſt ſomnus & balneũ. Quia cùm triſtitia ſecundum ſpeciem ſuam repugnet vitali motio-
ni corporis: ſequitur quod illa quæ reformant naturã corporalem in debitum ſtatũ vitalis motionis,
repugnant triſtitiæ, & mitigãt ipſam. ¶ Notandũ quòd licet triſtari ad præſentiã alicuius mali ſit na-
Matth. 5. turale, & per cõſequens non ſit de ſe, neque bonum, neque malum: Triſtitia tamẽ ſecundũ rationẽ
regulata, habet rationẽ honeſti, iuxta illud: Beati qui lugent, &c. habet etiam rationẽ vtilis. Cum ſa-
Eccl. 7. piens non quærat niſi vtilia, & quærat triſtitiam, iuxta illud: Cor ſapientum vbi triſtitia: & cor ſtul-
Eccl. 30. torum vbi lætitia. Immoderata tamen & inordinata triſtitia eſt inutilis atque inhoneſta, & per cõ-
ſequens peccatum: iuxta illud: Multos occidit triſtitia. Cùm tamen triſtitia ſit malũ pœnæ, non po-
teſt eſſe ſummum malum: eò quòd malum culpæ eſt peius: eſt enim priuatio maioris boni.

§. 11. DE APPETITV IRASCIBILI.

APpetitus Iraſcibilis eſt potentia animæ ſenſitiuæ: qua realiter inclinatur ad proſequendũ bo- A
nũ delectabile, ſenſibile, arduũ, & difficile: & ad fugiendũ malum arduũ & difficile. Organũ
cui hæc potẽtia alligatur, & in quo ſubiectiuatur, eſt fel. Obiectũ verò eius eſt bonũ arduũ & diffi-
cile adipiſci, vel malũ arduum & difficile fugere vel euadere. Et ſic quodãmodo eſt eleuatũ ſupra
facilẽ poteſtatẽ animalis, & ideo exigit ſpecialẽ potentiã, cùm habeat ſpecialẽ rationẽ: hæc potẽtia
ab authore naturæ data eſt in propugnaculũ, defenſionẽ, & auxilium. Appetitus concupiſcibilis, vt
tollãtur impedimẽta, quibus impeditur tendere in ſuum obiectũ, vel propter difficultatẽ boni adi-
piſcendi, vel mali ſuperandi. Ideo omnes paſſiones iraſcibilis terminãtur ad paſſiones concupiſci-
bilis, pertinentes ad quietẽ vel alteram illarũ. Paſſiones appetitus cõcupiſcibilis pertinẽtes ad quie-
tẽ ſunt duæ. ſ. gaudiũ, quod eſt quies in bono adepto: triſtitia quæ eſt quies in malo adepto, & præ-
2. *Ethic.* ſenti, quæ vocatur ſuccubitio & quies violenta. Huic ſententiæ annuit Philoſ. inquiens: Paſſiones
animæ ſequuntur gaudiũ & triſtitia: & loquitur vniuerſaliter tam de paſſionibus concupiſcibilis,
quàm iraſcibilis. Et quia appetitus iraſcibilis ordinatur in auxiliũ concupiſcibilis, & paſſionũ eius:
neceſſe eſt vires & paſſiones cõcupiſcibilis (quæ ad motum pertinent, prout ſunt amor & deſyde-
rium, odiũ & abominatio) præcedere paſſiones iraſcibilis, vt cùm defecerint, & vltrà progredi ne-
quiuerint paſſiones cõcupiſcibilis, ab appetitu iraſcibili fulciãtur: & ſic ſpes præſupponit amorẽ &
deſyderiũ, & timor odium & abominationẽ. Quia ſicut obiectũ iraſcibilis addit ſupra ſubiectũ cõ-
cupiſcibilis arduitatẽ & difficultatem: ſic & paſſiones iraſcibilis aliquid addunt ad paſſiones con-
cupiſcibilis. Spes enim ſupra deſyderium addit conatum quendã, & eleuationem animi, ad conſe-
quendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum
impedimenta. Et ſimiliter timor addit ſupra fugam & abominationẽ, quandã depreſſionẽ animi

propter

propter difficultatem mali. Triſtitia autem media eſt inter duas paſſiones iraſcibilis, ſcilicet, inter
iram & timorem, quia præcedit iram: ex triſtitia enim aliquis inſurgit in vindictam, ad rependendã 1.2.q.3.5.
vicem nocentibus: & cùm iratus conſecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autẽ triſtitia timo- ar.1.
rem: quia cùm malũ quod timebatur, occurrerit, cauſatur triſtitia. Appetitus iraſcibilis habet quin-
que actus ſiue operationes, quæ dicuntur paſſiones, ratione iam dicta: Prima eſt ſpes: ſecunda, deſpe-
ratio: tertia timor: quarta, audacia: quinta, ira: à qua appetitus iraſcibilis denominatur: Non tanquã
ſit prima in ordine generationis, quia ira cauſatur ex alijs paſſionibus, ſicut effectus à cauſis præce-
dentibus. Ideo ab ea tanquam manifeſtiori, denominatur potentia ſiue appetitus iraſcibilis.

Ver. 1. DE SPE.

A Spes eſt immutatio appetitus iraſcibilis ad proſequendum bonũ ſenſibile arduũ, futurum vel ab-
ſens quod poteſt adipiſci. Ex hac definitione apparet, quòd obiectum ſpei habet quatuor cõdi-
tiones, per quas actus ſpei differt ab alijs paſſionibus: Prima eſt, quòd obiectum ſit bonum: quia ſpes
non eſt niſi de bono: Mala enim non ſperamus, niſi apprehendamus ſub ratione boni, ſed timemus
ea. Secunda, quòd illud bonum ſit arduum, & cum difficultate poſſit adipiſci: nõ enim dicitur quis
ſperare quod eſt in ſua poteſtate, vt ſtatim habeat: & per hoc differt à deſyderio. Tertia eſt quòd il- Rom.8.
lud bonum ſit futurum: quia de præſentibus non eſt ſpes, iuxta illud, Nam quod videt quis, quid ſpe-
rat? & per hoc differt à gaudio quod eſt de bono præſenti. Quarta, quòd illud bonum ſit poſſibile
adipiſci: Non enim ſperamus impoſſibilia, & per hoc differt à deſperatione. Quòd autẽ ſpes ſit in
animalibus brutis, apparet: Quia ſi canis videat leporẽ, aut accipiter auem nimis diſtantem, nõ mo-
uetur ad ipſam proſequendam, quaſi deſperãs ſe poſſe adipiſci. Si autem ſit in propinquo, mouetur,
quaſi ſub ſpe adipiſcendi. Cauſæ ſpei cõmuniter aſſignantur tres. Prima eſt experientia. Vnde Phi- 1.2.q.40.
loſ.3. Ethic. dicit quod aliqui ſunt bonæ ſpei propter multoties & multos viciſſe. Et Vegetius dicit: art.5.& 6.
Nemo facere metuit, quod ſe bene didiciſſe cõfidit. Cùm enim ſpes ſit de bono futuro arduo, quod In lib. de re militari.
eſt poſſibile adipiſci, ſequitur quòd omne illud quod facit alicui æſtimationem poſſibilitatis, cauſat
ſpẽ. Et ſic experiẽtia, doctrina, & perſuaſio generãt ſpem. Secunda cauſa eſt iuuentus. Vnde Philoſ. 2.Rhetor.
dicit quòd iuuenes ſunt bonæ ſpei: tum quia multum habent de futuro & parum de præterito: Et
quia memoria eſt præteriti, ſpes autem futuri: ideo parũ habent de memoria, ſed multum viuunt in
ſpe. Tum etiam quia iuuenes propter caliditatem naturæ multos habẽt ſpiritus, & ita in eis cor am-
pliatur: Ex amplitudine autem cordis eſt quod aliquis ad ardua tendat, ideo iuuenes ſunt animoſi &
bonæ ſpei. Similiter etiam illi qui non ſunt paſſi repulſam, nec experti impedimenta in ſuis conati-
bus, de facili reputant ſibi aliquid poſſibile. Vnde iuuenes propter inexperientiã impedimentorum
& defectuũ, reputant ſibi aliquid poſſibile, ideo ſunt bonæ ſpei. Tertia cauſa eſt ebrietas. Vnde Phi- 3.Ethic.
loſ. dicit quòd inebriati ſunt bene ſperantes. Ratio eſt Caliditas & multiplicatio ſpirituum propter 1.2.q.40.
vinum, ac etiam inconſideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationem omnes ſtul- ar.7.& 8.
ti & deliberatione non vtentes, omnia tentant & ſunt bonæ ſpei. Effectus ſpei ſunt duo. Primus eſt
amor. Vnde Gloſ. ſuper illud Abraham genuit Iſaac. Iſaac autẽ genuit Iacob. Exponit & dicit, hoc Matth.1.
eſt, fides genuit ſpem, & ſpes charitatem Charitas autem eſt amor. Igitur, &c. Secundus effectus eſt
perfectio operationis. Vnde Apoſtolus. Qui arat, debet arare in ſpe fructus percipiendi.

Ver. 2. DE DESPERATIONE.

B Deſperatio eſt quidam motus appetitus iraſcibilis, quo realiter recedit & ceſſat proſequi bonũ
arduum futurum, apprehenſum cum impoſſibilitate obtinendi. Quia (vt habet Philoſ. Cùm
ventum fuerit ad aliquod impoſſibile, homines deſiſtũt. Ex quo apparet quòd obiectum ſpei & de-
ſperationis eſt bonum arduũ. Et ideo non contrariantur contrarietate exceſſus ad contrarios termi-
nos, ſicut amor & odium, quæ habent obiecta contraria, bene tamen contrariantur per receſſum &
acceſſum, reſpectu einſdẽ termini ſiue obiecti: quia ſpes proſequitur, deſperatio ceſſat, & ſic recedit.
Cùm deſperatio opponatur ſpei, & contrariorum ſit eadem diſciplina, cauſæ & defectus deſpera-
tionis ex cauſis & effectibus ſpei dignoſci poſſunt. Ideo ſicut experientia victoriæ, doctrina, perſua-
ſio, multiplicatio ſpirituum, & inconſideratio periculorum & defectuum ſunt cauſæ ſpei: ſic expe-
rientia ſubcubitionis & repulſæ, diſſuaſio, defectus ſpirituum, qui eſt in ſenibus & frigidis, conſide-
ratio periculorum & ignorantia mediorum ſunt cauſæ deſperationis. Et quemadmodum ſpes eſt Cap.11.§.1.
cauſa amoris, & perficit operationem: ſic deſperatio eſt cauſa odij, & impedit ei operationem. De Ver.2.
remedijs contra deſperationem dicetur infra cùm de vitio deſperationis agetur.

Ver. 3. DE TIMORE.

C Timor eſt motus ſiue immutatio appetitus iraſcibilis, quo realiter mouetur & cõtrahitur à ma- 1.2.q.41.et
lo arduo imminenti, quod habet aliquo modo victoriam ſuper bonum, & cui niſi cum diffi- deinceps.
cultate reſiſti poteſt, quaſi excedat poteſtatem timentis. Timor poſt triſtitiam habet magis rationẽ
paſſionis, quàm alij motus: quia (vt Damaſc. dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem ſequitur

deſperatio. Ea enim ratione aliquis deſperat, quia timet ſuccũbere propter difficultatẽ. Daſmaſc.
ponit ſex ſpecies timoris: Prima eſt ſegnicies, cùm quis refugit operari propter timorem excedentis
laboris. Secunda, erubeſcentia, cùm quis prætermittit operari propter turpitudinẽ lædentem opi-
nionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cùm quis deſiſtit operari & perſequi bonum,
propter turpem actum iam factum. Quarta, admiratio, cùm quis cogitat aliquod magnum malũ,
cuius exitum conſiderare non ſufficit. Quinta, ſtupor, cùm quis conſiderat, quòd aliquod malum
inconſuetum & inconſultum offertur. Sexta, agonia, cùm quis timet imminẽs infortunium, ratio-
ne improuiſionis, quia ſcilicet prouidere non poteſt. Et non accipiuntur prædictæ ſpecies ſecundũ
1.2.q.41. dignitatem obiecti, ſed ſecundum diuerſos effectus. ¶ Notandum quòd duplex eſt timor. quidam
ar.3. eſt naturalis, non quòd totus ſit à natura abſque apprehenſione apprehenſiuæ virtutis, ſicut moueri
ſurſum eſt motus naturalis ignis. Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipſum inclinat, licet perficia-
tur per apprehenſionem: quia motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam, ſicut
in primum principium. Et talis timor naturalis ſecundum Philoſ. eſt de malo corruptiuo quod na-
2.Retho. tura refugit propter naturale deſiderium eſſendi. Alius eſt timor nõ naturalis, quãdo malum quod
timetur, nõ eſt corruptiuum, ſed contriſtatiuum, hoc eſt non repugnat naturæ ſecundũ ſe, ſed deſi-
derio appetitus. Ex quo ſequitur quòd illud quod remouet fantaſiam futuri mali, ſiue futuritionem
mali, excludit timorem. Et quia diſtantia facit quòd malum quod eſt futurum, non appareat futu-
1.2.q.42. tum, ſequitur quòd valdè diſtãtia non timẽtur. Vnde dicit Philoſ. quæ valdè longè ſunt, non timẽ-
ar.2.2.Rhe tur. Sciunt enim omnes quod moriẽtur, ſed quia non propè eſt, non curant. Similiter neceſſitas fa-
to. cit aliquid æſtimare, non vt futurum, ſed vt eſt præſens. Ideo quæ neceſſitatem imponunt non ti-
3.Rheto. mentur. Vnde Philoſ. dicit quòd illi qui decapitantur non timent, ſed triſtantur, vidẽtes ſibi neceſ-
ſitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquum, cum aliquali ſpe euaſio-
nis, tũc timetur. Cùm verò timor ſit de malo futuro imminenti, quod de facili vitari non poteſt, &
malum culpæ cùm ſit voluntariũ de facili vitari poſſit, ſequitur quod de malo culpę non eſt timor,
quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philoſ. dicit quod non omnia mala timentur, pu-
2.Rheto. ta ſi aliquis erit iniuſtus aut tardus. Niſi cùm voluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi
habent inducitur ad peccandum, tũc poterit eſſe timor de malo culpæ, puta cùm quis timet com-
morari in ſocietate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali diſpoſitione magis ti-
met homo ſeductionem vel mortem, ſi comminetur, quàm culpam. Pœna autem cùm ſit contra
voluntatem, timetur: & ideo licet ſeparatio à Deo conſequatur peccatum, quia tamen eſt pœna, ti-
meri poteſt: ac etiam ipſe timor cùm pœnã habeat, vt habetur. 1. Ioan. 4. Notandum pręterea quod
cùm obiectum timoris ſit malum, quod de facili vitari non poteſt. Hoc autem ex duobus contin-
git, ſcilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtranque autẽ operatur quod aliquid
ſit inſolitum & repentinum. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod ſubitò
1.2.q.3.ar. ac repentè accidit, ſubtrahit remedia quæ homo poteſt præparare ad repellendum futurum malũ:
5. quæ non poſſunt repelli quando ex improuiſo malum occurrit. Et cum mala quæ non habent re-
medium ſint terribiliora, & faciãt ad magnitudinem mali, ſequitur quod ſunt magis timẽda, vt di-
uturnitas & perpetuitas. ¶ Cauſæ timoris ſunt duæ. Prima eſt amor. Vnde Diuus Auguſtinus dicit:
1.2.43.lib. Nulli dubium eſt non aliam metuendi eſſe cauſam, niſi ne id quod amamus aut adeptum amitta-
83. mus, aut non adipiſcamur ſperatum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, in-
quantum ſcilicet homo timet puniri à Deo, ſeruat mandata eius, & ſic incipit ſperare: ſpes verò, vt
dictum eſt, introducit amorem. Secunda cauſa timoris eſt defectus. Contrariorum enim contrarię
ſunt cauſæ: ſed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac poteſtas excludunt timorem: ergo ex defe-
1.2.q.44. ctu eorum cauſatur timor. Timor quatuor habet effectus. Primus eſt contractio. Vnde Damaſc.
4.lib. dicit quod timor eſt virtus ſecundum ſiſtolem, hoc eſt ſecundum contractionem. Cuius ratio eſt.
Quia timor prouenit ex fantaſia alicuius mali imminentis, quod difficilè repelli poteſt. Quod autẽ
aliquid difficulter repelli poſſit, prouenit ex debilitate virtutis: cùm virtus quanto debilior, tanto ad
pauciora ſe extendat. Ideo ex imaginatione quæ cauſat timorem, ſequitur quædam contractio in
appetitu, prout videmus in morientibus, quòd natura retrahitur ad interiora propter debilitatẽ vir-
tutis. Videmus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahunt ſe ab exterioribus, & re-
currunt, quantum poſſunt, ad interiora. Sic ex timore ſequitur cõtractio caloris & ſpirituum ad in-
teriora. Nec obſtat quod ex multiplicatione ſpirituum in interioribus, magnificetur cor ad audacter
aliquid progrediendũ, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendũ. Quia propter
calorem & ſubtilitatem ſpirituũ, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interius motus ſpirituum
ab inferioribus ad ſuperiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imagina-
tione defectus virtutis ingroſſantẽ, mouentur ſpiritus à ſuperioribus ad inferiora. Et ideo nõ multi-
plicantur calor & ſpiritus circa cor, ſed magis à corde refugiunt, ideo timẽtes nõ promptè inuadũt,

ſed

ſed magis reſiliunt. Secundus effectus timoris eſt tremor. Vnde Cice. dicit quòd timorem ſequitur 4.lib.Tuſc.
tremor: cũ ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneãt: & propterea in quaſt.
eis accidit tremor, qui cauſatur ex debilitate virtutis continentis membra: ideo reſumpto humido
ſequitur ſitis, & interdum ſolutio ventris, & emiſſio vrinę, & quãdoque ſeminis. Et cũ in timore ca-
lor deſerat cor, à ſuperioribus ad inferiora deſcendens: ſequitur quod timentibus maximè tremũt
membra quæ habent connexionem ad pectus, vbi eſt cor. Vnde timentes maximè tremunt in vo-
ce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium inferius, & tota inferior
mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiuſmodi membra ſunt magis mobi-
lia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, ſecundum illud: Confortate
manus diſſolutas, & genua trementia confortate. ¶ Tertius effectus timoris ſequens ex præmiſsis Eſa,35.
eſt impedimentum operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & cauſat quandam
ſollicitudinem, quæ facit hominem attentius conſiliari. Vnde conſiliatio ponitur quartus effectus
timoris. Nam vt dicit Philoſ. Timor conſiliatiuos facit. Et alibi conſiliamur de magnis, in quibus
quaſi nobis ipſis diſcredimus. Ea autem quæ timemus, licet non ſint magna ſimpliciter, habent ta-
men magnitudinem, quia apprehenduntur ſub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ paſſiones,
quantum eſt ex ſe, impediunt facultatem bene conſiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid
maius vel minus quàm ſit ſecundum rei veritatem, ſicut amanti videntur ea quæ amat pulchriora
& meliora, & timenti ea quæ timet terribiliora.

Ver. 4. DE AVDACIA.

A AVdacia (ſecundum Philos.) eſt timori cõtraria: & eſt motus appetitus iraſcibilis, quo realiter 2.2.q.45.
aggreditur periculum imminens propter ſpem victoriæ ſupra periculum ipſum. Ex quo ſe-
quitur quòd audacia eſt cauſa ſpei. Vnde Philoſ. 3. Ethic. dicit quòd illi qui ſunt bonæ ſpei, ſunt au-
daces: & quòd audaces ſunt præuolantes ante pericula. In ipſis tamen diſcedunt, quia arduitatem
illorum nõ præcogitauerunt. Cauſa audaciæ eſt ſpes victoriæ. Vnde Philoſ. 2. Rhet. dicit quòd cau-
ſa audaciæ eſt, cum in fantaſia ſpes fuerit ſalutarium vt propè exiſtentium.

Ver. 5. DE IRA.

B IRa eſt motus appetitus iraſcibilis, quo realiter mouetur ad vlciſcendum & vindicandum & pu- 2.2.q.46.
niendum inferentem malum ſeu nocumentum: Eam ob rem appellatur appetitus vindictæ, &
cauſatur ex concurſu multarum paſſionum. Non enim inſurgit motus irę, niſi propter aliquã triſti-
tiam illatã, & niſi adſit deſiderium & ſpes vlciſcendi: Quia (vt habetur in 2. Rhetor.) Iratus habet
ſpem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt poſsibilem ſibi. Vnde ſi ille qui intulit nocumen-
tum, fuerit multũ excellens & potens, non inſurgit ira, ſed triſtitia, vt dicit Auic. Ex quo patet, quòd In.lib.de
ira eſt paſsio quodam modo compoſita, & reſpicit vnum obiectum ſecundum rationem boni, & Anima.
aliud ſub ratione mali, ſcilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad iſtũ motum
iræ ſequitur magna vehementia, impetuoſitas, furor, & ebullitio ſanguinis, & ſpirituum vitalium
circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damaſc. Hinc eſt quòd propter nimiam pertur-
bationem cordis, quæ eſt in motu iræ, apparent in iratis ſigna quædam in exterioribus membris.
Vnde D. Greg. in 5. Moral. dicit: Iræ ſuæ ſtimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua præpedita eſt,
facies igneſcit, exaſperantur oculi, & nequaquam recognoſcuntur noti. Os quidem clamorem for- 4.Ethic.
mat, ſed ſenſus quid loquatur ignorat. Philoſ. vocat quoſdam iraſcentium acutos: qui citò iraſcun-
tur, non tamen diu retinent. Quoſdam amaros, qui diu retinẽt iram: quoſdam difficiles, qui nun-
quam quieſcunt, niſi vindicentur. ¶ Hoc gradus Damaſc. & Grego. Nicenus dicunt eſſe ſpecies
iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tamen quòd cùm ira ſit appetitus
vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nocumentum ſibi illatum. Vnde Philoſ. dicit 7.Ethic.
quòd ſyllogizans confeſtim iraſcitur, & cùm conferre & ſyllogizare ſit rationis: ſequitur quod ira
quodammodo eſt cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui ſenſitiuo, qui non
impedit ratiocinationem, quod apparet in ebriis. Quia illi qui ſunt multũ ebrij, tanquam nihil ha-
bentes de iudicio rationis, non iraſcuntur: ſed quando ſunt parũ ebrij, iraſcuntur tanquam habentes
iudicium rationis, ſed impeditum. Et quia homo eſt diſpoſitus ad iraſcendũ ſecundum quod habet
cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo comparatur igni) ſequi-
tur quod ſecundum complexionem indiuidui, ira (vt Philoſ. dicit) eſt naturalior concupiſcentia. Eſt 7.Ethic.
tamen minus grauis, quàm odium. Quia odium appetit malum inimici inquantum eſt malum. Ira
autem ſub ratione boni, prout exiſtimat eſſe iuſtum vindicatiuum. Et ideo quando malum illatũ
excedit menſuram iuſtitiæ ſecundum æſtimationem iraſcentis, tunc miſeretur quod non facit o-
diens, vt dicit Philoſ. Ideo D. Aug. in regula comparat odium trabi, & iram feſtucæ: quamuis ira ſe- 2.Rhet.
cundum intentionem deſiderij magis excludat miſericordiam, quàm odium: eò quod motus iræ
eſt impetuoſior propter choleræ inflammationem. ¶ Omnes cauſæ iræ reducuntur ad paruipen-

ſionem. Cuius, vt dicitur in 2. Rhetor. tres ſunt ſpecies, ſcilicet deſpectus, epircaſmus, hoc eſt impe-
dimentũ voluntatis implendæ, & contumeliatio. Ex quo ſequitur quod excellentia eſt motiuum,
2. Rhetor. & cauſa quòd aliquis de facili iraſcitur. Vnde Philoſ. dicit quod homines propter excellentiam in-
dignantur, ſed aliquando paruipendantur. Diues enim faciliter iraſcitur contra pauperem ſi eum
1.2.q.48. deſpiciat, & principalius contra ſubditum. ¶ Effectus iræ principales ſunt quatuor. Primus eſt dele-
ctatio: Philoſ. 2. Rhetor. inducit prouerbium, quòd ira eſt multo dulcior melle diſtillante: ea in pe-
ctoribus virorũ creſcit. Licet enim principiũ irę ſit triſtitia, terminus tamen ſui effectus leuis, eſt de-
lectatio. Secundus effectus ſecundum Damaſc. eſt feruor, ſiue ebullitio ſanguinis circa cor, proce-
dens ex euaporatione fellis, ex qua ſequuntur effectus de quibus dictũ eſt. Tertius effectus eſt im-
pedimentum rationis, quia, vt dicit D. Greg. Ira intelligentiæ lucẽ ſubtrahit, cùm mentem promo-
uendo confundit, & Cato, Ira impedit animum, ne poſſit cernere verum. Quartus eſt taciturnitas.
5. Moral. Vnde D. Greg. dicit: Ira per ſilentium clauſa intra mentem vehementius æſtuat.

§. 2. DE POTENTIA SECVNDVM LOCVM MOTIVA.

POtentia ſecundum locũ motiua eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuæ: qua animal mouet mẽ- C
bra & ſeipſum ad locũ extrinſecũ, ad quærendũ bonũ ſibi cõueniẽs, puta cibũ aut potum, & ad
fugiendum malũ imminens. Organũ huius potentiæ in quo ſubiectiuatur, ſunt nerui per totũ cor-
pus ſparſi: qui meditantibus ſpiritibus vitalibus, mouent membra ſecundum iudicium ſenſus inte-
rioris, & imperium appetitus concupiſcibilis vel iraſcibilis, à quorum organis, ſcilicet corde & fel-
Spiritus vi- le, procedunt, qui ſunt velut athomi mutuò ſe impellentes: prout videri poteſt in pelle Merangulo-
tales quid. rum cõpreſſa, & lumini cãdelę approximata. Ad illorũ impulſum potẽtia motiua in neruis exiſtẽs,
mouetur: & ad eius motionẽ membra mouentur ad locũ intrinſecũ. Obiectũ huius potẽtiæ eſt lo-
cus. Neceſſitas ponendi hanc potentiã apparet ex naturali ratione: quia natura nõ deficit in neceſ-
ſariis. Et experimento videmus neceſſaria ad nutrimentum animalis perfecti, eſſe extrinſeca, & ab
eis ſeparata. Ideo ſi nõ haberent potentiã mouẽdi ſe ad illa, diu eſſe nõ poſſent. Ad huiuſmodi mo-
tum & operationẽ, neque appetitiua vis, neque vegetatiua, neque ſenſus, neque appetitus poſſunt
3. de Anima. eſſe immediatum principium (vt dicit Philoſ.) Quia ſi potentia motiua eſſet idem cum appetitu,
ſequeretur quòd quandocunque appetitus eſſet in actu, animal moueretur ſecundum locum: quod
eſt manifeſtè falſum. Neceſſe eſt igitur in partibus animalis eſſe aliquem virtutem, per quã ſint ha-
biles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius ſignum eſt, quòd quando membra mutantur à
ſua diſpoſitione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI. CHAP. 2.

ANima rationalis eſt actus primus corporis phyſici organici, in potentia vitam intellectua- D
lem & rationalem habentis. Poteſt etiam ſic definiri: Anima rationalis eſt forma ſubſtan-
tialis intrinſeca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potentias animæ vegeta-
tiuæ & ſenſitiuæ. Et vltra illas habet tres ſpirituales corpori non alligatas, ſcilicet, intelle-
ctum agentem, & intellectum poſſibilem, & voluntatem, & ſic in ſumma habet decem & octo po-
tentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis ſupra vegeta-
tiuam & ſenſitiuam: quia vtraque habet omnes ſuas potentias organo corporeo alligatas: Ideo pen-
dent à corpore ſiue materia in eſſe fieri & conſeruari. Ita quòd non poteſt eſſe ſine corpore, nec ſe-
parata perſiſtere extra corpus, & ſic corrupto compoſito, vtraque deſinit eſſe. Anima verò rationa-
lis habet tres potentias, non alligatas organo corporeo, vt dictum eſt. Ideo nõ pendet à materia, ne-
que in eſſe, neque in fieri, nec in conſeruari, ſed à ſolo Deo per creationem. Ideo Philoſoph. dicit
Machab. 7. quòd eſt deforis adueniens, & in lib. Machab. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorum
memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios, ſub vnius diei tempore cõſpiciens, bono ferebat ani-
mo, ſingulos illorum hortabatur voce patria fortiter repleta ſapientia: & fœmineo cogitatui maſ-
culum inferens animum, dixit: Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis: neque enim ego ſpiritum
Pſal. 32. & animam donaui vobis, ſed mũdi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Pſal. Qui finxit
Sap. 2. ſigillatim corda eorum, hoc eſt animas creauit, & creando infudit. Et ideo poteſt ſeparari à corpo-
re, & ſeparata cõſeruari, & per ſe ſubſiſtere. Vnde ſequitur quòd eſt immortalis & incorruptibilis.
¶ Quod probatur authoritatibus ſacræ ſcripturæ. Deus fecit hominem inexterminabilem. ad ima-
ginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum. non quo ad corpus, &c. Et pſal. 6. Conſtituiſti eum ſuper opera
manuũ tuarum, Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Ex quo apparet quòd homo poſt Deum eſt fi-
nis creaturarum corporalium: ſed finis eſt nobilior his quæ ſunt ad finem: & aliquæ creaturæ cor-
porales ſunt incorruptibiles. Igitur, &c. Eccl. 12. dicitur, Memento creatoris tui donec reuertatur
puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in
puluere

puluere terræ dormiunt, alij in vitam æternam, alij in opprobriũ ſempiternum, vt videãt ſemper. Et Chriſtus Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Et Matth. 25. Ibunt ij in ſupplicium æternum, Iuſti autem in vitam æternam: quæ repugnat corruptioni. Probari etiã poteſt naturali ratione vltra ea quæ dicta ſunt de fine. Quia impoſſibile eſt appetitum naturalem eſſe fruſtra: ſed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quod patet ex hoc quòd eſſe ab omnibus appetitur ſecũdum quòd cognoſcitur. ſed homo cognoſcit eſſe ſimpliciter & ſecundum omne tẽpus. Igitur, &c. Bruta verò nõ cognoſcunt niſi nunc, ideo non appetunt ſemper. Ariſtot. etiam in 2. de anima dicit, quòd anima ſeparatur à corpore, quemadmodum perpetuum à corruptibili, & pollicitus eſt ſe compoſiturum librum quomodo anima ſeparata à corpore intelligat. Item in Ethic. ſic deſcribit hominis felicitatem quòd impoſſibile eſt eam habere in hac vita. Alias rationes & authoritates vide apud D. Tho. 1. p. 75. art. 6. & in q. de anima. art. 14. & 2. contra gẽtiles. c. 79. & ſeq. Et D. Antoni. floren. in 1. p. ſummæ c. 5. per totum. Nec obſtat illud Sap. 2. Ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus quaſi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominum cùm dicat erimus. Non obſtat etiam illud Eccleſiaſtes 3. Vnus eſt interitus hominis & iumentorum: & æqua vtriuſque conditio. Quia loquitur in perſona ſtultorum. Nec obſtat illud Ezechielis 18. Anima quæ peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine. Vel moritur, i. priuabitur gratia, & ſubiicietur tormẽtis. Et licet de potentia abſoluta poſſit annihilari, non ſequitur tamen quòd poſſit corrumpi, aut quòd habeat principia corruptionis. Si dicatur quòd Ariſt. in 3. & 8. Phyſ. & in 1. de cælo poſuit mundum fuiſſe ab æterno. Dicendum quod rationes quas adducit non ſunt demonſtrationes ſimpliciter, ſed ſecũdum quid ad contradicendum opinionibus aliquorum ponentium mundum incepiſſe eſſe ſecundum quoſdã modos in veritate impoſſibiles. Contra quos rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Top. dicit quòd ſunt quædam problemata dialectica, vt vtrum mundus ſit æternus. Et quãuis Deus potuerit eũ producere ab æterno, non ſequitur quòd eſſent infinitæ animæ. Quia per infinitum tempus ceſſaſſet à productione animarum. Licet etiam aliqui ſequentes Auicen. & Algaſelem non habeant pro inconuenienti eſſe infinitum actu in rebus immaterialibus, & in iis quæ non habent ordinem ad inuicem. Et hæc ſolutio eſt conformis dictis Ariſtot. in 3. Phyſ.

Ver. 1. DE ANIMA SEPARATA.

A Anima à corpore ſeparata non habet niſi tres potentias, ſcilicet eas quæ non ſunt organo corporeo alligatæ. Alias autem non habet in actu, ſed radicaliter: Ita quòd reſumpto corpore diſpoſito, ſtatim omnes aliæ potentiæ animę emanãt ab ea, & diffunduntur ad organa, ſicut & eo modo cùm infuſa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo ſubiectiuatur potẽtia corrũpitur: tũc anima non habet illã potentiã in actu, ſed ſolùm radicaliter. Quia ad corruptionẽ ſubiecti ſequitur corruptio omniũ accidẽtium. Et cùm potẽtia ſenſibilis aut vegetabilis ſubiectiuẽtur in organo corporeo: cõſequens eſt quòd corrupto organo alicuius potẽtiæ in homine, corrumpatur potẽtia in illo ſubiectiuata. Radix tamen eius ſiue aptitudo producendi eã non corrumpitur. Quia organo per diuinam potentiam reſtituto aut reparato, ſtatim ex anima fluit illa potentia, vt *Ioan. 9.* habetur de cæco nato. Ex quo apparet quòd actus potentiarum animæ rationalis conuenientiũ cũ potentiis animæ ſenſitiuæ aut vegetatiuæ, pendent, quo ad exiſtentiam formalem, ſiue denominatiuã & quo ad actus, ex organis corporeis & diſpoſitionibus ipſorum. Et licet actus potentiarum nõ organicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen præſupponunt actum potentiarum organicarum. ſ. fantaſiæ, vel æſtimatiuæ, aut memoriæ (cùm ſecundum Philoſ. neceſſe ſit intelligen- *3. de Anima.* tem fantaſmata ſpeculari: Cuius ſignum eſt, quòd perfectè dormientes nil intelligunt, eo quòd fantaſia quæ eſt ſpeculum intellectus clauſa ſit.) Ideo huiuſmodi potentiæ non organicæ præſupponũt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum, quarum actus præſupponunt maximè cerebri, quod eſt organum fantaſiæ, æſtimatiuę, & memorię. Vnde videmus quòd qui ſunt cerebro turbati & indiſpoſiti, vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

S. 1. DE INTELLECTV AGENTE.

B Anima rationalis (vt iã dictũ eſt) habet tres potẽtias, organo corporeo nõ alligatas. ſ. intellectũ agentem, intellectum poſſibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatem, quę dicitur appetitus intellectiuus & rationalis. Intellectus agens ſecundum Philoſ. eſt potentia naturalis a- *3. de Anima.* nimæ rationalis, organo corporeo nõ alligata: qua mediante intelligibilia in potentia fiũt intelligibilia in actu. & qua intellectus poſſibilis fit quodã modo omnia, hoc eſt recipit in ſe omnium rerũ ſpecies ſiue ſimilitudines, quæ dicũtur ſpecies intelligibiles. Et ſic debet intelligi illud Sapientis, vbi *Sapien. 10.* loquens de homine, ait: Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini: quia quemadmodum colores in tenebris, viſibiles in potentia, lumen facit eas viſibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur ſpecies intẽtionales, in aëre, & recipiuntur in potentia viſiua: qua receptione facta, vidẽtur in actu: Ita intellectus agens facit, vt naturæ rerum

(quarum ſimilitudines ſunt in fantaſia,& ſunt intelligibiles in potentia) fiant intelligibiles in actu, quia cùm in fantaſia ſint materiales & particulares & extenſæ:& ob eã cauſam non ſint perceptibiles ab ipſo intellectu,qui eſt vniuerſalium intellectu agente illuminante deputantur & abſtrahũtur, fiúntque vniuerſales & intelligibiles actu,hoc eſt apprehenduntur & recipiuntur ab intellectu poſſibili abſq; conditionibus indiuiduantibus,quę ſunt materia,hac indiuiduali quantitate & aliis particularibus accidentibus ſignata,ſub quibus quidditas & natura rerum eſt incluſa,& quaſi quibuſdam cortinis & velaminibus abſcõdita in fantaſia. Sed per lumen intellectus agẽtis natura illa abſque cõditionibus indiuiduãtibus apparet,& offertur intellectui poſſibili moto per fantaſma, quòd virtute ipſius intellectus agentis cauſat,producit,ac imprimit vnam ſpeciem intelligibilem ſiue ſimilitudinem ſpiritualem & vniuerſalem illius naturæ ſic illuſtratę. Et ſic intellectus poſſibilis à fantaſmate tanquam obiecto,per virtutem intellectus agentis excitatus,recipit illam ſpeciem ab eo,ſicut potentia viſiua,virtute luminis materialis recipit ſpeciem intentionalem coloris à colorato. An autẽ in illa receptione ſpeciei intelligibilis intellectus ſe habeat merè paſſiuè,prout & viſus: an partim actiuè,vt adamas attrahẽdo ferrũ,adhuc ſub iudice lis eſt,& prolixa concertatio, quam breuitatis cauſa relinquo. Et quia prædicta ſpecies apprehẽditur & recipitur abſq; cõditionibus indiuiduantibus:ideo recipitur immaterialiter & ſpiritualiter & vniuerſaliter:ſic quòd illa ſpecies intelligibilis eſt vniuerſalis,nõ eſt in eſſendo,ſed in repræſentãdo:quia quantũ eſt ex ſe,ſpecies illa nõ magis repræſentat Sortẽ,quàm Platonẽ:ſed ſolùm repræſentat naturã humanã,quæ eſt realiter & particulariter in quolibet ſuppoſito. Talis apprehenſio dicitur abſtractio,non quòd ſit realis ſeparatio: ſic quòd ſpecies illa intelligibilis fuerit prius in fantaſmate ſubiectiuè,& deinde per fantaſma in intellectu poſſibili transfuſa,& ſic ſeparetur à fantaſmate:quia idem accidens numero, nõ migrat de ſubiecto in ſubiectũ. Neque etiam eſt abſtractio,quæ ſequitur ex actuali conſideratione vnius,abſque conſideratione alterius:quia talis abſtractio eſt reſpectu rationis,generis vel ſpeciei, conſequẽs abſtractionem de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abſtractio,prout eſt quædã realis motio,qua mouetur intellectus poſſibilis à fantaſmate,illuſtrato virtute intellectus agentis,velamẽ ſeu cortinã illarum conditionum indiuidualium aperientis,ad recipiendũ ſpecies intelligibiles naturæ præſentatæ virtute intellectus agentis,& quidditatis rei materialis ſenſibilis,habentis ſuppoſita materialia ſenſibilia mouẽtis principalis,& excitantis intellectũ poſſibilem ad recipiendum illã, ſicut dictũ eſt de potentia viſiua:quæ mota ab obiecto ſuo,mediãte lumine corporali,recipit ſpeciem viſibilem. Et hæc illuſtratio fantaſmatis ſiue apertura velaminũ & cortinarum,qua fit oſtenſio rei latentis,dicitur deputatio fantaſmatis. Vnde D. Tho. dicit: Si quis rectè conſideret, intellectus agens ſecundum ea quæ Philoſ. de ipſo tradit,non eſt actiuum principium immediatum reſpectu intellectus poſſibilis directè,ſed magis reſpectu fantaſmatum, per quæ intellectus poſſibilis reducitur in actum,quando aſpectus eius inclinatur ad fantaſmata ſic illuſtrata, tanquam ad obiectum conueniens ſibi per fantaſma,non virtute propria,ſed virtute intellectus agentis præſentatum. Et ſic fantaſma ſe habet inſtrumentaliter ad huiuſmodi abſtractionem,quę dicitur ſimplicium apprehenſio, quæ facit intelligibilia in potẽtia eſſe intelligibilia in actu primo,hoc eſt habituali, cùm illa ſpecies intelligibilis ſit habitus,& maneat in dormiente,& in actu ſecundo, quando intellectus poſſibilis illa ſpecie intelligibili habituali informatus,per illam ſe reducit ad actualem cõſiderationem illius naturæ. Et ex illo actu ſecundo formatur alia ſimilitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus intellectus poſſibilis ſic informatus immediatè terminatur,quæ dicitur verbum cordis,& conceptus vltimatus rei,ad quam tendit & immediatè terminatur actus intelligendi, & non vltimatus, ſi eſt naturalis ſimilitudo vocis,vel ſcripturæ,vel aliquid & huiuſmodi aliud repræſentans. Et mediante illa actuali ſimilitudine ſiue verbo cordis,intellectus reflectitur & terminatur ad fantaſma illius ſpeciei:& tunc videt naturam illam eſſe in ſuppoſito particulari, quod per illud fantaſma præſentatur cum conditionibus indiuiduantibus:& tandem mediantę illo terminatur ad ipſam rem intellectam extra hominem exiſtentem. Et tunc eſt perfecta cognitio apprehenſiua & quidditatiua intellectus. Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuſcunque rei materialis completè, verè, & perfectè cognoſci nõ poteſt,niſi ſecundùm quod cognoſcitur,vt in particulari exiſtẽs. Nec obſtat præmiſſis,quòd fantaſma ſit accidens materiale,ſimiliter & quidditas rei ſit etiam materialis,& per cõſequens non poſſint agere in intellectum,qui eſt ſpiritualis,cùm oporteat cauſam eſſe potiorem & nobiliorem effectu,& agens paſſo:materialiáque non poſſint agere niſi per contactum,quẽ nõ habẽt circa ſpiritualia, Quia hoc verũ eſt virtute propria,inſtrumẽtaliter tamẽ, & virtute alterius nõ eſt incõueniens. Vnde calor naturalis virtute ſubſtãtiæ generat carnẽ,& verba ſacramentalia cauſant inſtrumẽtaliter charecterẽ & gratiam. Ex præmiſſis patet,quòd abſtractio tripliciter accipi poteſt. Primò,pro abſtractione reali,ſcilicet vnius rei de vno loco,vt ponatur in alio. Secundo,pro reſpectu quodã reſultãt ex cõſideratione vnius ſine altero,& illa nõ eſt ens reale: nec poteſt eſſe fundamentum

q. de Anima. art. 18. ad 20.

1. q. 84. ar. 7.

Abſtractio triplex.

lamẽtum entis realis. Tertiò, pro attractione ſpeciei intelligibilis quidditatis rei materialis qua de-
urantur ſpecies accidentium, quæ ſunt in materia ſenſibili, & ſic quidditates rerum materialium
unt vniuerſales & intelligibiles actu & vt ab hac albedine præſentata per fantaſma, mediante illu-
ratione intellectus agẽtis, ſit in intellectu poſſibili, ſpecies ſiue naturalis ſimilitudo quidditatis al-
edinis, quæ repræſentat omnes albedines, & ſic eſt vniuerſalis in repræſentando, & ita dicendum
ſt de aliis accidentibus. Vnde D. Tho. dicit, quòd cognoſcere id quod eſt in materia indiuiduali, 1. p. q. 85.
õ prout eſt in tali materia, eſt abſtrahere formam à materia indiuiduali, quam fantaſma repræſen- art. 1.
t. Sed notandum quòd duplex eſt materia. Quædam communis, vt caro & oſſa non indiuiduata.
lia eſt indiuidualis, hoc eſt ſignata hac quãtitate, vt hæ carnes, & hæc oſſa. Intellectus abſtrahen-
o ſpeciem rei naturalis, non abſtrahit à materia communi, cum ſit de eſſentia rei naturalis: quia *Materia*
uælibet res materialis eſt compoſita ex materia & forma. Sed abſtrahit à materia indiuiduali, hoc *duplex.*
t ab his carnibus & ab his oſſibus: quæ non ſunt de ratione ſiue definitione ſpeciei, puta hominis,
d ſunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metaph.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS AGENTIS.

Obiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro ſtatu huius viæ, eſt fantaſ-
ma non apertum, neque illuſtratum: mediatè verò eſt intellectus poſſibilis, quem medianre
ntaſmate mouet ad duo. primò, ad abſtrahendum ſpecies intelligibiles. Secundò, illis habitis ad
ctualem conſiderationem, quam pro ſtatu huius viæ intellectus poſſibilis habere non poteſt, niſi
conuertendo ad fantaſmata. Vnde Philoſ. dicit: Neceſſe eſt intelligentem, fantaſmata ſpeculari. 3. de Ani-
t quia fantaſmata ſecundũ ſe non ſunt illuſtrata: & propterea ſecundũ ſe non poſſunt præſentare ma.
biectum intellectui poſſibili: ideo etiam abſtractis ſpeciebus, non poteſt intellectus poſſibilis ha-
ere actualem conſiderationem abſque actione intellectus agentis, illuſtrantis fantaſmata: quę ſunt
uoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo ſicut actio luminoſi eſt in me-
o, ita actus intellectus agentis eſt in fantaſmate per modum fluxus. Ex quo ſequitur, quòd fantaſ-
a eſt inſtrumentum intellectus agentis.

Ver. 2. DE INTELLECTV AGENTE IN ANIMA SEPARATA.

Qvum intellectus agens in anima ſeparata non ſit otioſus, eò quòd Deus & natura nihil faciũt
fruſtra: neceſſe eſt ipſum habere aliud obiectũ ſaltem immediatũ. Anima enim ſeparata vel
hil intelligit, vel alio modo intelligit, quàm intelligeret cùm eſſet corpori coniuncta: quia quando
t cõiuncta, intelligit mediantibus fantaſmatibus, quæ ſpeculatur. Cùm igitur anima ſeparata non
abeat fantaſmata: conſequens eſt vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiã quòd nec per ſpe-
es à fantaſmatibus abſtractas: cùm illæ ſint cauſatæ à fantaſmatibus. Et ſic remotis vel abſentibus
ntaſmatibus, nõ videntur intellectui proportionatæ: & per cõſequens intellectus per eas non po-
ſt intelligere. Dicere autem quòd anima ſeparata nil penitus intelligat, eſt negare ordinẽ inſtitu-
onis diuinæ. Deus enim (qui creauit animã intellectiuã ad intelligendũ) ordinauit etiam quod ali-
uãdo ſepararetur. Si ergo ſeparata nõ poſſet intelligere, iã non ſeruaretur ordo à Deo inſtitutus, &
uſtra videretur eſſe creata, eò quòd nõ poſſet conſequi finẽ intentũ à Deo. Neceſſe eſt ergo dice-
, quòd ſicut Deus creando animã, & infundendo eã corpori, dedit illi modũ intelligẽdi cõnatura-
pro ſtatu vitæ, quo eſt corpori cõiuncta, etiã ordinauerit illi modũ intelligendi pro ſtatu quo eſſet
parata à corpore & fantaſmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quòd Deus ſeparando eam à
rpore, dat & infundit illi tot & tantas ſpecies, quot & quãtas potuiſſet in vita, & corpori cõiuncta
oſtrahere & acquirere, maximè animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedunt. Et
m anima rationalis ſecũdũ ſuam naturã ſit inferior Angelis, iuxta illud Pſal. Minuiſti eum paulò Pſal. 6.
inus ab Angelis: ſequitur quòd Deus dat animæ ſeparatæ in eius ſeparatione inferiorẽ & imper-
ctiorem modũ intelligẽdi, quàm dederit Angelis. Modus autẽ intelligẽdi qui datus eſt Angelis in
orũ creatione, fuit per influentiã diuini luminis, impreſſi in ſpeciebus & ſimilitudinibus rerũ in in-
llectibus eorũ concreatis, vnicuique ſecundũ modũ ſuæ naturæ, ſuperioribus Angelis ſpecies vni-
erſaliores, & plura repræſentantes, & inferioribus Angelis ſpecies minus vniuerſales, & pauciora
præſentantes creando. Vnde ſequitur quòd Angelis inferioris naturæ ſeu ordinis impreſſit & cõ-
eauit multò plures ſpecies ſeu ſimilitudines rerum, quã Angelis ſuperioribus: quia multò plures
nt ſpecies, quã genera: & minus vniuerſalia, quàm magis vniuerſalia. Quũ igitur anima rationa-
ſit in infimo gradu intellectualium creaturarum, & omnes animæ ſint vnius gradus & vnius ſpe-
ei: neceſſe eſt dicere, ſequendo prædictum ordinem naturæ inſtitutũ à Deo, quòd omnibus ani-
abus paruulorũ decedentium ante vſum rationis, & abſque baptiſmo, in morte ſeu ſeparatione
corpore imprimat & infundat Deus tot ſpecies intelligibiles rerũ, quot potetãt acquirere cõiun-
æ corpori, ſaltẽ ſeclufis acquiſitis, quæ in eis manent. Quæ quidem ſpecies infuſę ſunt proportio-
atæ lumini & virtuti intellectus agẽtis: & ſic per eas omnia creata & naturalia intelligere poſſunt.

D

Ex quo ſequitur, quòd omnes animæ paruulorũ in limbo exiſtentiũ, ſunt ęquales in ſcientia & cognitione, & beatę beatitudine naturali: licet ſint priuatæ beatitudine ſupernaturali propter peccatũ originale, quæ priuatio non generat triſtitiam, eò quòd apprehendant ſibi deberi: vel quia Deus nõ concurrit, cùm ordinauerit pœnas ſenſibiles reſpõdere delicijs & voluptatibus, vt amplius infrà dicetur. An autẽ per eſſentiã ſuã ſeipſas videãt, an per illas ſpecies, altioris eſt negotij, quàm ſuſcepimus. Verũ quia Deus nõ ſolũ inſtituit ordinẽ naturæ, ſed etiã ordinẽ iuſtitiæ, quę retribuit vnicuiq; ſecundũ opera ſua, meritoria. ſ. & demeritoria, vt bene declarat Apoſtolus: hinc eſt, quòd Deus animabus adultorũ diuerſimode merentium vel demerentiũ, in morte & ſeparatione infundit diuerſas ſpecies, ſecundum proportionẽ meritorum vel demeritorũ: vt qui magis meruerunt, magis gaudeant & lætentur: & qui amplius demeruerunt, amplius torqueantur: vt ſecundũ menſurã delicti, ſit & plagarũ modus. Vnde ſequitur quòd omnes damnati in inferno non æqualiter torquebũtur: neque beati in cælo æqualiter remunerabũtur. Patet etiã quòd omnes animæ paruulorũ baptiſatorum decedentium ante vſum rationis, æqualiter præmiabuntur, quia æqualiter participant meritũ Chriſti, eis in ſacramento Baptiſmi communicatũ. Et loquor hic de ſpeciebus infuſis ſecundũ proportionẽ gratię, & propter meritũ communicatum: & non ſi aliũde proueniat, ex Dei liberalitate, propter preces aſſiſtentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiã in infimo ordine nõ erant æquales in gratia, quæ ſecundum D. Tho. data fuit ſecundum proportionem naturalium ſpecie differentium. Circa hæc tamen nil determino, ſed doctiorum examinationi relinquo. Reſolutio ergo eſt, quòd intellectus agens anima ſeparata habet pro obiecto immediato ſpecies acquiſitas, quas acquiſiuit in via, & infuſas à Deo in ſeparatione: quæ ſunt eiuſdẽ rationis cum acquiſitis, quas illuſtrat: quia tales ſpecies non ſunt ex ſeipſis luminoſæ, nec ſufficiunt mouere intellectum ad actum ſecundum, ſiue ad actualem cognitionem, ſicut ſpecies intelligibiles angelorũ, quæ propter altiorem gradum naturæ eorum ſunt luminoſæ, & quibus mediãtibus angeli abſq; alio lumine poſſunt intelligere. Et ideo non ponitur in eis intellectus agens, ſicut in homine, qui tenet infimũ gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima ſeparata ſpecies intelligibiles acquiſitæ in via, & infuſæ in eius ſeparatione, egent illuminari, vt mouere poſſint intellectũ: quæ illuminatio fit per intellectũ agentem, qui alio modo operatur pro ſtatu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illuſtrat fantaſmata, & alio modo pro ſtatu animæ ſeparatæ, pro quo non habet deputare fantaſmata, nec ſpecies abſtrahere, ſed ſolũ immediatè illuminat ſpecies acquiſitas vel infuſas. Et ſic alius & diuerſus eſt modus intelligendi animæ vnitæ corpori, & ſeparatæ à corpore.

1. p. q. 89. et in 4. de Anima ar. 15. ad nonũ. — Roma. 2. — Deut. 25.

Ver. 3. DE DIFFERENTIA INTELLECTVS AGENTIS A SENSV ET INTELLECTV POSSIBILI.

INtellectus agens differt à ſenſu, ſiue à potentijs ſenſitiuis: quia intellectus agẽs non eſt alligatus organo corporeo, & manet ſubiectiuè in anima ſeparata, non autem potentiæ ſenſitiuæ. Differt etiã ab intellectu poſſibili, ſicut actiuum principiũ à paſsiuo. Intellectus enim poſsibilis abſtrahit & recipit ſpecies intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abſtrahit neque apprehendit neque recipit ſpecies, nec intelligit. Et ſi alicubi dicatur, quòd eſt potentia apprehẽſiua, intelligendũ eſt cauſaliter & diſpoſitiuè. Præterea etiã in hoc differt, quia intellectus poſsibilis quãdoque eſt in potẽtia, & quandoque in actu, & diuerſimode ſe habet in actibus ſuis. Intellectus verò agens ſecundũ quod eſt in ſe, ſemper in actu, & vniformiter ſe habet, naturaliter & non liberè agẽs. Et ſic adeò exercet officiũ ſuum in non habentibus vſum rationis, ſicut in habentibus. Vnde pueri ſecundum philo. omnia apprehendunt, & mirãtur. Solum impeditur per ligamen ſenſuum. C

Ver. 4. DE LIGAMINE SENSVVM ET INTELLECTVS.

In libr. de ſom. et vig.

SEnſus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumoſitates, vt habet Philoſ. Et ideo ſecundum diſpoſitionem huiuſmodi euaporationem cõtingit eſſe ligamen ſenſus maius vel minus. Quando eſt magnus motus vaporum, ligatur nõ ſolùm ſenſus communis, ſed etiam imaginatio ſiue fantaſia, ita vt nulla appareant fantaſmata, ſicut maximè quando aliquis incipit dormire poſt multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquantò fuerit remiſsior, apparẽt fantaſmata, ſed diſtorta & inordinata, ſicut accidit in febricitantibus. Si verò prædictus vaporum motus fuerit magis mediocris, non ſolùm imaginatio remanet libera, ſed etiam ipſe ſenſus communis ſoluitur, ita quòd homo interdum iudicat dormiendo ea quę videt, ſomnia eſſe, iudicans inter res & rerum ſimilitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet ſenſus communis ligatus. Et ideo licet aliquis diſsimilitudines diſcernat, ſemper tamen in aliquibus decipitur. D

Ver. 5. DE NECESSITATE INTELLECTVS AGENTIS.

3. de Anima.

NEceſsitas ponendi intellectum agẽtem fuit, eò quòd anima rationalis (prout Philoſ. dicit) eſt tãquam tabula raſa, in qua nihil depictum eſt, depingibilis tamẽ virtutibus & ſcientijs: quod intelligendũ eſt quantum ad intellectum, qui eſt ſubiectum illarum: quia intellectus humanus nõ E

habet

habet ſpecies inditas:eſt tamen aptus natus acquirere ſpeciem à rebus, & fieri quodammodo omnia,hoc eſt abſtrahere à fantaſmatibus ſpecies omnium rerum ſenſibilium (vt dictum eſt.) Et cùm omne quod mouetur,ab alio moueatur:quia potentia nō reducitur ad actum,niſi per aliquid quod eſt actu:ideo potentiæ ſenſitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinſeco, à quo recipiunt ſpecies ſenſibiles,per quas actuantur & ſentiunt. Idem apparet in ſenſibus interioribus, qui reducuntur in actum per ſpecies ſenſuum exteriorum. Senſus autem interior ex ſe non poteſt mouere intellectum,neque præſentare ei obiectum:quia intellectus eſt vniuerſalium,ſenſus verò particularium. Et ideo neceſſariò ponenda eſt virtus in anima,per quam præſentetur intellectui obiectum ſuum,aliâs intellectus nihil poſſet intelligere:quod non eſt dicendum,quia tunc fruſtra eſſet. Cùm ergo Deus & Natura nihil faciāt fruſtra,neceſſe eſt dicere,quòd Deus dedit aliquam virtutem intrinſecam,per quam intellectus reducitur ad actum ſuum. Illam virtutem vocamus intellectum agentem,qui modo ſuperiùs expreſſo,per illuſtrationem fantaſmatis præſentat obiectum intellectui poſſibili:& reducit ipſum de potentia in actum.

1.p.q.79. ar.3. & in q. vnica de anima,artic.4.

§. 2. DE INTELLECTV POSSIBILI.

A INtellectus poſſibilis eſt potentia naturalis animæ rationalis, non alligata organo corporeo:qua mediante anima dicitur quodāmodo fieri omnia,hoc eſt, poteſt ſuſcipere omnium rerū intelligibilium,ſiue ſenſatarum, ſiue non ſenſatarum formas ſiue intelligibiles ſpecies. Et ideo dicitur paſſibilis,inquantum poteſt recipere. Et paſſibilis,inquantum eſt in potentia ad agendum,& vtēdum ſpeciebus receptis. Et quia nobilius eſt agere,quàm pati:ideo communius dicitur poſſibilis. Et ſi inueniatur alicubi intellectus ſine determinatione,de intellectu poſſibili intelligendum eſt.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS POSSIBILI.

OBiectum formale primum & per ſe ſiue adæquatum,circa quod verſatur intellectus poſſibilis eſt ens in tota ſui cōmunitate:quia(vt dicit Philoſ.) vnū quodq; eſt intelligibile inquantū eſt actu,hoc eſt,ſecundū quod habet rationē entis quæ eſt habere eſſe reale,vel rationis. Ex quo ſequitur quod duplex eſt ens quod obiici poteſt intellectui poſſibili,ſcilicet ens reale & ens rationis.

9. Metaph.

Ver. 2. DE ENTE REALI.

B ENs reale eſt quod habet eſſe abſq; reflexa operatione intellectus. Dictum eſt,reflexa, propter actus intellectus,qui ſunt entia realia:& nō poſſunt eſſe abſq; operatione intellectus:tamē bene abſq; operatione reflexa. Ens reale prima diuiſione diuiditur in ens creatū & increatū,ſiue finitū & infinitū. Et creatū in ſubſtantiā,& accidens:Subſtantia verò in corporeā & incorporeā:Corporea,in corruptibilem & incorruptibilem:Corruptibilis verò in animatā & innanimatam:& animata in vegetatiuam,& ſenſibilē:& ſenſibilis in rationalē & irrationalem:vt lariùs in arbore Porphyriana,& in lib.prædicamentorū continetur. Subſtātia creata eſt ens,quod habet ex natura ſua eſſe per ſe,& nō in alio ſubiectiuè:& poteſt ſubſtare accidentibus, & ea ſuſtinere, ſiue communicare illis eſſe,vt homo. Quāuis humana natura in Chriſto nō habeat eſſe per ſe proprium,ſed ſubſiſtat in eſſe exiſtētiæ diuino,tamē ex natura ſua cōperit ei habere eſſe per ſe. Vnde ſi Deus de ſua potētia abſoluta relinqueret humanā naturā,ſtatim ſublata vnione hypoſtatica,ex illa natura quæ nunc eſt aſſumpta,flueret vnū eſſe exiſtentiæ ſibi proprium,& eſſet homo:& ideo eſt accidēs:quia accidēti nō conuenit ex natura ſua poſſe eſſe per ſe. Licet enim quantitas in ſacramento altaris ſit per ſe,& non in alio ſubiectiuè,& ſubſtet aliis accidētibus.ſ.colori,ſapori,odori, figuræ : hoc tamē non habet ex natura ſua,ſed miraculosè virtute & potētia diuina. ¶ Accidens autem eſt ens reale, quod ex natura ſua non habet eſſe per ſe,ſed in alio vel actu , vel aptitudine. Quod dictū eſt propter accidētia,quæ virtute diuina poſſunt ſeparari non ſolùm à ſubſtantia,ſed etiā à quantitate:tamē ſemper habēt aptitudinē inexiſtēdi:licet ineſſe ſiue inexiſtere actu non ſit de eius eſſentia,cū poſſit ſeparari. Et ſic debēt intelligi verba in cōmuni definitione accidētis, qua dicitur quod accidēs eſt quod poteſt adeſſe & abeſſe ſubiecto præter ſubiecti corruptionē,niſi inſit â natura,vt riſibile homini,& habitudo ſiue relatio depēdētiæ creaturæ, Accidēs diuiditur in accidēs cōmune,& accidens propriū. Itē diuiditur per nouē genera generaliſſima,ſiue prędicamēta,ſcilicet quātitatē, qualitatē,ad aliquid,actionē,paſſionē,ſitum,vbi,quādo,& habitum. Diuiſio tamē illa eſt analoga, quia primò cōuenit quātitati,quę eſt fundamentū omnium accidētium corporaliū & materialiū: deinde qualitati:& hæc duo prædicamēta ſunt abſoluta,cætera verò ſunt reſpectiua. Accidēs propriū eſt quod cōuenit vni,ſoli,& ſemper,& fluit à principiis ſpeciei,vt riſibile. Accidēs cōmune eſt, quod poteſt cōuenire pluribus ſpeciebus,vt color. Nec eſt incōueniens,quòd accidēs propriū cōueniat pluribus indiuiduis:quia accidēs propriū dicitur reſpectu ſpeciei ſpecialiſſimæ,licet impropriè poſſit conuenire ſpeciei ſubalternæ, ſi fluat ex principiis eius:& ſimiliter indiuiduo,ſi fluat ex principiis eius. Nec incōuenit etiā quòd aliquod accidēs ſit propriū & cōmune aliis,ſicut calor,qui eſt propriū ignis,tanquā fluens à principiis eius:& eſt commune aliis per ignē vel motū calefactis.

Entis realis diuiſio.
Subſtantia diuiſio.
Accidētis definitio.
Accidētis diuiſio.

Et quantitas continua, quæ eſt proprium ſubſtantiæ materialis:& color, qui eſt proprium corporis opaci. Accidēs cōmune diuiditur in accidens ſeparabile, vt albedo:& accidens inſeparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens eſſe & denominari inſeparabile tripliciter. Primò propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo à coruo artificioſè poteſt ſeparari, difficulter tamē. Secundò dicitur inſeparabile naturaliter, quia non poteſt quacunq; arte aut virtute naturali ſeparari, vt quantitas à re quanta, & ſic omne accidēs proprium eſt inſeparabile. Tertiò propter implicationē contradictionis, vt habitudo ſeu relatio dependētiæ creaturæ ad creatorē: implicat enim quòd ſit creatura, & quòd nō dependeat à Deo. Aliqui idē dicunt de proprio ſpeciei ſpecialiſſimæ, quod fluit à principiis ſpeciei. Sed meliùs videtur dici, quòd Deus poteſt ſuſpēdere cōcurſum ſuū: & tunc non fluet. ¶ prædicta decem genera rerum ſiue prædicamenta dicuntur principia formalia: quia ſunt principia cognoſcendi, imò & eſſendi, cùm omne ſuperius actu & intellectu includatur in inferiori, ſic quòd nō poteſt haberi cognitio (ſaltē diſtincta) inferioris ſine cognitione ſuperio-

In proœmio Phyſico. ris. Non enim diſtinctè quis cognoſcit hominem, qui non cognoſcit animal:& ſic de aliis præcipuè generaliſſimis, quæ ſunt communiſſima. Ideo Philoſophus dicit: Sunt enim primùm nobis nota cōfuſa magis. ¶ Hæc decē genera rerū conſiderantur à Metaphyſico & Dialectico, diuerſimodè tamen: quia Metaphyſicus conſiderat principaliter naturam eorum ſecundū quod ſunt prima principia: in quibus omnia alia continentur, & quæ de omnibus eſſentialiter prædicantur, & ad quæ omnia reducuntur. & ſic conſiderat ens rationis, quod reducitur ad hęc tanquā fundamenta eius. Logicus autē non conſiderat principaliter res in natura ſua, ſed pro quanto in ipſis fundantur intētiones aliquę ſiue reſpectus, puta generalitatis ſeu communitatis ſuperioritatis, ſecundum quendam ordinem minus communis ſiue inferioris ad maius commune, hoc eſt ad ſuperius, quæ dialecticus ordinat ſecundū ſub & ſuprà, inferiora ponit ſub, & ſuperiora ſuprà, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & poſterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ conſequitur apprehenſionem rei prout eſt obiectiuè in intellectu) vocant dialectici prædicamentum:& dicunt omnia entia realia finita, vel eſſe prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per ſe, vel reductiuè. Per ſe quidem, quæ habent tres conditiones. Prima eſt, quòd ſint vniuoca, hoc eſt quæ ſub vna ratione vel conceptu & æquè primò prædicantur de ſuis inferioribus. Ideo ens non eſt prædicamentum: quia non eſt vniuocum, ſed analogum: dicitur enim priùs de ſubſtantia, quàm de accidēte, cùm ſubſtantia habeat perfectius eſſe, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere cauſæ, ſcilicet efficiēns, materialis, & formalis. Pariter accidens non eſt prædicamētum, cùm primò dicatur de quātitate, quæ eſt fundamētum aliorum. Secunda conditio, quòd ſit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in prędicamēto, nec entia rationis: quamuis aliqui addant prædicamentū ſigni: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocē vel ſcripturam, & omnia alia ſigna voluntaria reduci: à quibus non diſcrepat

3.p.q.60. D. Tho. qui dicit ſacramentū eſſe in genere ſigni. Tertia cōditio eſt, quòd ſit ens cōpletum, & non ſit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quæ ſunt partes aut principia ſeu via aut termini, non ponuntur per ſe in prædicamento vel prædicamentis: reductiuè tamen ponuntur in prædicamento vel prædicamentis totius:& ſic generatio, corruptio, eſſe exiſtentiæ, materia & forma, reducuntur ad prædicamentū ſubſtantiæ: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condenſatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prædicamentum qualitatis, & ſic de aliis.

Ver. 3. DE ENTE RATIONIS.

Ens rationis diuerſa acceptio. ENs rationis accipitur dupliciter: primò pro ente cauſato à ratione, aut in eo ſubiectiuato. Et ſic C ſpecies intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, ſiue verbū cordis, diſpoſitiones & habitus intellectuales, acquiſiti vel infuſi, & reſpectus naturaliter conſequentes ex illis & alia huiuſmodi, dicuntur entia rationis, quamuis ſecundum eſſentiam ſuam ſint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundò accipitur ens rationis, pro eo quod conſequitur actū rationis & eſt in ea dūtaxat obiectiuè, & nullibi ſubiectiuè:& quod ceſſante operatione intellectus, nullum habet eſſe & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cùm intellectus, abſtracta à fantaſmatibus natura hominis quæ eſt in Sorte, reflectēdo ſe ad fātaſmata à quibus abſtraxit, & cōparat eā illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantaſmata repræſentatis: ad illum actum comparationis intellectus ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur ſpeciei ad indiuidua; qui quidem reſpectus non habet eſſe per ſe, & ſic non eſt ſubſtātia: neq; eſt in intellectu ſubiectiuè, neque alibi:& ceſſante operatione intellectus ab illa cōparatione, nullum habet eſſe, & eſt purum nō ens. Sed manēte prædicta cōparatione, intellectus poteſt reflecti ſupra actum ſuum, & conſiderare reſpectū illum, & ſic reſpectus ille erit obiectiuè in intellectu: quia intellectus verſatur circa illum & ſic eſt obiectū eius. Nec inconuenit aliquid eſſe obiectiuè in intellectu, & terminare intellectū quod nō eſt in eo ſubiectiuè. Quia homo & alię res ad extrà ſunt obiectiuè in intellectu:

& ſunt

c ſunt obiectum intellectus,& terminant actum eius meditantibus ſpeciebus intelligibilibus:& tamen tñ ſunt ſubiectiuè in ipſo. Sicut potentia viſiua per ſpeciẽ coloris non ſolum terminatur ad olorem,qui eſt obiectum eius,ſed etiã ad quantitatem,& ad motum qui conſequitur quantitatẽ. ic intellectus terminatur ad ea,quæ conſequuntur actum ſuum,& rem apprehenſam,quæ eſt obectum eius. Et ſic ens rationis dicitur obiectum intellectus,nõ primò & per ſe, ſed per ea in quibus ndatur,& ad quæ terminatur. Poteſt tamen eſſe quòd ſit in intellectu ſubiectiuè, vt quãdo intellectus reflectitur ſupra actum ſuum,vel conſyderat habitum,aut alia quæ in eo ſunt,tunc reſpectus aturaliter conſequens dicitur ens rationis primo modo:& tamen eſt ſubiectiuè in intellectu.

Ver. 4. DE RESPECTV, SIVE RELATIONE.

Relationis definitio et diuiſio.

QVum omne ens rationis ſit reſpectus quidam & ſic non poſſit bene intelligi,ignorata natura reſpectus:ideo de eſſentia ſiue natura reſpectus dicendum eſt. D.Tho.dicit quòd reſpectus ſic relatio eſſentialiter(hoc eſt pro formali)eſt ordo, vel dependẽtia,aut aliqua alia inclinatio,aut habitudo vnius rei ad alteram,& illa habitudo ſiue reſpectus aliquando eſt realis ex vtroque extremo, liquando ex altero tantùm,aliquando eſt rationis tantùm ex vtroque. Realis quidem eſt, quando s ſecundum ſuam naturam habet dependentiam vel inclinationem ad eam,ſicut effectus ad cauam,filius ad patrem:& tales ſunt reſpectus prædicamenti ad aliquid. Sed ad hunc reſpectum realem ia requiruntur.primò,quòd extrema ſint realia:inter ens enim & non ens non poteſt eſſe relatio ealis.Secundò quòd ſint realiter diſtincta,& quòd vnum poſſit verè negari de alio , & ſic eiuſdem d ſeipſum non eſt relatio realis.Tertiò,quòd extrema illa ſint eiuſdem ordinis, hoc eſt mutuæ deendentiæ ſaltem pro formali. Quia nõ oportet quòd materiale fundamenti dependeat à materiali ermini.Sortes enim pater non pendet à Platone filio,quia poteſt eſſe & aliquando fuit ſine eo. Sed aternitas bene pendet à filiatione,nec poteſt ſeparari:quia ſecundum Philoſ. relatiua ſunt ſimul naura ¶ Aliquando reſpectus eſt rationis tantùm,cùm ſcilicet aliquid prædictorum trium deficit: & oc contingit quando comparatio vel habitudo eſt voluntaria, & non naturalis, hoc eſt quæ non eceſſariò ponitur ad poſitionem fundamenti,vt in reſpectibus vniuerſalitatis generis vel ſpeciei & lis quæ tractantur in logica:quorum comparationes ſunt voluntariæ,hoc eſt liberæ, & non naturales,ſiue neceſſariæ. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum,faciunt tales comparationes,quales logici.¶ Aliquãdo reſpectus ex parte vnius extremi eſt realis,& ex parte alterius eſt rationis:quando habitudo vel dependentia ex parte vnius extremi,eſt naturalis:& ex parte alterius non: t dependentia ſiue relatio creaturæ ad Deum:Creatura enim naturalis , hoc eſt neceſſaria dependentia pendet à Deo,& nõ poteſt non pendere ab eo. Deus autem cùm ſit primum principium , à ullo pendere poteſt:ideo creatio actiua nõ eſt reſpectus realis,etiam pro formali, cùm nõ ſit naturalis ſiue neceſſaria,ſed libera:Deus enim non neceſſariò , ſed liberè creat & producit res ad extrà. ræterea cùm Deus ſit infinitus per eſſentiam,nõ eſt capax alicuius accidentis. Creatio verò paſſia eſt reſpectus realis,cùm dependentia ſit naturalis,& non libera. Et eodem modo dicendum eſt e aliis relationibus & nominibus,quæ conueniunt ei ex tempore:vt dominus, gubernator, & alia uiuſmodi. Huius generis ſunt reſpectus obiecti ad actum,vel habitum , ſeu potentiam naturalem aſſiuam,prout ſcibile ad ſcientiam,viſibile ſiue coloratum ad viſum. Quia obiectum ſcibile non endet à ſcientia,nec viſibile à viſu,cùm ſcibile poſſit eſſe abſque ſciẽtia,& coloratum abſque viſu. ed ſcientia pendet à ſcibili,& viſio à colorato ſeu viſibili. Quia obiectum mouet potẽtiam,& cauat notitiam,& per conſequens ſcientiam. Obiectum etiam ſe habet per modum mẽſurantis:actus erò & habitus,nec nõ potentiæ paſſiuæ & cognitiuæ,per modum menſurati, relatio autem menurati ad menſuram,eſt relatio realis,ſed non econuerſo:quia menſura ſaltem naturalis,non pendet menſurato,ſed menſuratum à menſura naturali:ſecus de artificiali. Pannus enim non pendet ab lna:& ideo reſpectus illius menſuræ eſt rationis ex vtroque extremo.

Tria requiſita ad reſpectũ realem.

Reſpectus realis ex altero extremo.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESPECTVS REALIS ET RATIONIS.

VLtra prædicta requiſita ad relationem ſiue reſpectũ realem,per quæ diſtinguitur à reſpectu rationis,reſpectus realis adhuc differt à reſpectu rationis in hoc quòd plura requiruntur ad reſpectum realem,quàm ad reſpectum rationis. Quia ad reſpectum realem requirũtur quinque, ſcilicet ſubiectum,fundamentum,ratio fundandi,terminus,& ſubiectum termini:vt facilè videri poteſt in reſpectu ſeu relatione patris ad filium. Sortes enim eſt ſubiectum paternitatis,potentia generatiua eſt fundamentum:ratio fundandi eſt genuiſſe ſiue potentia in actum reducta. Terminus eſt filiatio:& ſubiectum termini eſt Plato filius. In reſpectu verò rationis nõ requiritur ſubiectum : ſed ſufficit fundamentum & terminus,& aliquando fundamentum non eſt reale , vt in negatione, & in ſecundis reſpectibus rationis:vt infrà dicetur Fundamentum reſpectus rationis eſt natura, vt intellecta ſiue abſtracta,ſiue vt eſt in intellectu,à cuius intellectione immediatè inchoatur cõparatio. Terminus verò eſt natura,ad quã terminatur cõparatio prout cùm cõſideratur natura hominis,vt

Fundamẽtũ entis rationis triplex.

quando ea quæ ſunt exteriùs,ſunt temperata:quando ſ.non eſt phlegma aut humor ſuperabundás, nec nimis calidus frigidúſve,aut non impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginẽ. Terminus verò eſt id,quod negatur ſiue ſit habitus,vel aliud accidẽs,aut aliquid aliud: vt in claudo & manco. Vnde dicit Philo.quòd priuatio non cognoſcitur,niſi per habitum,hoc eſt per notitiã ſiue apprehenſionẽ eius quod negatur à ſubiecto apto nato,quod vocatur habitus. Et ſic cũ intellectus apprehendit organũ indiſpoſitum intrinſecè, ſiue Socratẽ nõ habere organum viſus:& apprehendit potentiam viſiuã,& comparat eam organo,& inuenit non conuenire ei qui aptus eſt, & ſecundum ſuã naturam conuenire debet pro tẽpore:ille reſpectus ſequens illam cõparationem, dicitur priuatio, quæ ſignificatur per hanc dictionem cæcitas: quæ ſignificat formale cæci. Et ſic cæcus habet duplex ſignificatum.ſ.materiale & formale. De materiali ſignificat ſubiectum aptum natum,cui ſ.ſecundũ ſuam naturam debet competere potentia viſiua: de formali verò ſignificat reſpectum ſiue negationem aut defectum potentiæ viſiuæ. Sic dicendum in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione ſi ſit perfecta,quando ſ.principia eſſentialia negãtur,vt puta organũ, vel humor glacialis,communiter dicitur,quòd à priuatione ad habitum non eſt regreſſus,vt in cæco nato, qui naturaliter viſum recuperare nõ poteſt:tamẽ bene ſupernaturaliter: vt habetur de cæco nato,quod naturaliter viſum recuperare non poteſt quẽ Chriſtus illuminauit. In moralibus etiã in quibus per aptitudinẽ ſubiecti ſignificatur debitum,inuenitur priuatio: vt ignorantia,quæ eſt priuatio ſcientię debitæ in eſſe. Poteſt tamen ad eam per ſtudiũ fieri regreſſus. Similiter ſi priuatio non ſit perfecta, hoc eſt ſi negatio incluſa non neget principia eſſentialia,ſed actũ vel principium propinquũ, quod eſt diſpoſitio exterior. Vnde qui habet oculos clauſos vel albuginẽ, poteſt recuperare viſum: ſicut catuli ante nonũ diem:nec ſunt perfectè cæci. Quidã dicunt priuationẽ perfectam cõſiſtere in priuato eſſe,& imperfectam in priuari. Quid autem ſit priuatio in priuato eſſe & in priuari, & quomodo priuatio & habitus ſint oppoſita immediata, vide infrà c.3.§.7.ver.4. Quum igitur in mortali peccato principium eſſentiale vitæ ſpiritualis (quod eſt gratia) ſit corruptum: ſequitur quòd ad eam naturaliter non poteſt fieri regreſſus,ſed requiritur auxilium ſpeciale ex alto. ¶ Notandum tamen,quòd licet priuatio pro formali ſit ens rationis,nihilominus tamen propter ſubiectum aptũ natũ,etiã ceſſante illa cõparatione intellectus,Socrates dicitur realiter cæcus,hoc eſt realiter priuatus & deſtitutus potentia viſiua. ¶ Priuatio differt à negatione ſecundũ D. Thomam: Quia negatio neq; ponit aliquid,neq; determinat ſibi ſubiectũ:& propter hoc poteſt dici tam de ente, quàm non ente. Sicut nõ videns,& non ſedẽs,& non ens. Priuatio autem non ponit aliquid,ſed determinat ſibi ſubiectum. Eſt enim priuatio negatio in ſubiecto apto nato,vt dicitur in quarto Metaph.

Ver. 8. DE RESPECTV RATIONIS.

A Reſpectus rationis (qui eſt tertium mẽbrum prædictæ diuiſionis) eſt ens rationis, habẽs fundamentum remotum realem ac etiam terminum remotũ realem: vt ſi quis apprehenſa hac propoſitione vocali, Homo eſt animal, conſideret hanc dictionem (homo) cõparatam ad propoſitionem cuius eſt vel poteſt eſſe pars. Ille reſpectus ſequẽs actum intellectus facientis hanc cõparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminũ eſſe, in quem reſoluitur propoſitio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad ſuum ſignificatum, & accipit pro ſuo ſignificato: reſpectus ſequens illam comparationẽ dicitur ſuppoſitio, quæ eſt acceptio termini pro aliquo de quo eſt verificabilis,&c. Si verò comparetur ad copulam, in quantum proponitur ei, ille reſpectus dicitur ſubiectum. Si verò comparetur ad illã vocem (animal) vt poſtponitur copulę, reſpectus ille ſequens dicetur prædicatum. Si verò comparetur ad hoc ſignum (omne) quod facit accipere pro omnibus ſuis ſignificatis copulatiuè, reſpectus ſequens dicitur diſtributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum reſpectuum rationis, à dialecticis conſideratorum: qui dicuntur paſſiones vel diſpoſitiones termini vel propoſitionis aut argumentationis. Omnes enim conſequuntur comparationem voluntariam intellectus. ¶ Notandum etiam quòd reſpectus ſignorum, qui dicuntur diſpoſitiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc eſt ſignificantium aliquid vel aliqua, vocantur actus ſyncathegoreumatici.

Ver. 9. DE VNIVERSALIBVS ET PRÆDICABILIBVS.

B Et quia reſpectus vniuerſaliũ & prædicabilium maiorẽ habent difficultatem: ideo ad eorum euidentiam ſingulorum exẽpla duximus inferenda. Præſuppoſitis imprimis, & ad memoriã reuocatis, quæ dicta ſunt ſuprà de abſtractione ſpecierum intelligibilium à ſingularibus. Et quia (vt dicitur in 1. Poſterior.) omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, qui eſt circa ſingularia: ideo à termino & fine prædicamenti ſubſtantiæ ſiue à ſingulari & indiuiduo exemplum præponemus. *Hoc cap. 2.*

Ver. 10. DE RESPECTV INDIVIDVI ET SINGVLARIS.

C Apprehenſa & abſtracta natura quæ eſt in Socrate ab intellectu poſſibili per virtutẽ intellectus agẽtis & illuſtrantis ſiue depurantis fantaſmata, per quam illuſtrationẽ recipitur ab in-

tellectu poſſibili,ſpecies intelligibilis,ſiue naturalis ſimilitudo hominis vniuerſalis, non in eſſendo, cùm ſit accidens determinatũ,ſed in repræſentando,quia repræſentat indifferẽter omnes homines ſine cõditionibus indiuiduantibus.Si intellectus illa ſpecie habituali informatus,exeat in actũ,concurrente cũ eo illa ſpecie habituali,cauſatur in ipſo vna alia ſpecies ſiue ſimilitudo actualis, ad quã actus intelligendi immediatè terminatur:quæ ſimilitudo actualis dicitur verbum cordis,& conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa ſimilitudine actuali ſiue verbo cordis reflectatur ad fantaſma ſortis,à quo originaliter illa ſpecies intelligibilis deriuata & abſtracta: Et per illud fantaſma idẽ intellectus terminetur ad ipſum Sortẽ, in quo eſt illa natura conſiderata cum conditionibus indiuiduantibus,quæ ſunt materia,hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipſo Sorte ſubiectiuè exiſtẽtibus,ſignata. Ad illam comparationẽ intellectus ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur indiuiduationis & ſingularitatis:per quẽ Sortes dicitur indiuiduum & ſingulare,ſiue vnũ numero, indiuiſum in ſe,& diuiſum à quolibet alio. Et ſic indiuiduũ pro materiali ſignificat naturã,quæ eſt in Sorte ſub ſpeciebus indiuiduantibus. Pro formali verò ſignificat illum reſpectum cõparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes:non pro natura ſortis,ſiuæ que eſt in ſorte,diſtinguatur realiter à ſorte,ſed ſolùm ſecundũ rationem tanquam aliquid includens,quod aliud non includit. Sortes enim includit naturã humanam cum prædictis conditioiubus, & natura illa prædictas conditiones non includit,imò quodam modo ſecludit,non ſecundum rem,ſed ſecundum rationem ſiue modũ conſiderandi. Quia intellectus cõſiderando naturam abſtractã,non cõſiderat illas conditiones. Notandũ,tamen quòd indiuiduum & ſingulare non differunt, nec re,nec ratione. Quia ſub eadẽ ratione,quia ſortes dicitur indiuiduũ, ſub eadem dicitur ſingulare. Tamen hæc quinq;,indiuiduum,cõpoſitum,ſuppoſitum,hypoſtaſis,& perſona differunt ratione. Quia ſingulare cuiuſlibet prædicamenti poteſt dici indiuiduũ,ſed non cõpoſitum,aut ſuppoſitum,nec hypoſtaſis, aut perſona. Cõpoſitum enim propriè dicitur quod cõponitur ex materia & forma vnitis,ſiue in communi, ſiue in particulari. Et ſic cõuenit ſpeciebus & indiuiduis ſubſtantiæ materialis,ſed indiuiduum non conuenit ſpeciebus ſubſtantiæ materialis,ſed ſolum ſingularibus omniũ prædicamẽtorum, & per conſequẽs cõpoſins ex hac materia & ex hac forma,quæ habent rationẽ ſuppoſiti,in quam ſupponuntur ſiue ſubſtãt accidentibus,& hypoſtaſis in quã per ſe ſubſiſtit. Nec tamen oportet quod quãdo dicuntur de perſonis diuinis ſit aliqua cõpoſitio vel ſubiectio ſecundum rem, quia rebus diuinis nomina imponimus ſecundũ modum creaturarum. Perſona verò ſecũdum D. Boëtium,eſt intellectualis naturę indiuidua ſubſtãtia:& ſic cõuenit angelis & Deo. Reſultat ergo quòd quicquid eſt perſona,eſt ſuppoſitum,ſiue hypoſtaſis,& indiuiduũ, ſed non ecõtra. Quia animalia irrationabilia ſunt hypoſtaſes,ſuppoſita,& indiuidua:tamen non ſunt perſonæ,cùm non habeant rationem. pariter omne ſuppoſitum ſiue hypoſtaſis,eſt indiuiduũ,ſed non econtra:quia ſingularia prędicamentorum accidentium ſunt indiuidua:& tamen non ſunt ſuppoſita,neque hypoſtaſes.

Indiuiduũ, compoſitũ, ſuppoſitũ, hypoſtaſis, & perſona differunt.

Quomodo autẽ perſona cõueniat deo, dicetur infrà cap. 19. §. 2. verſic. 2.

Ver. 11. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS SPECIEI.

Indiuiduum & ſingulare differunt ab vniuerſali: Quia indiuiduum ſiue ſingulare ſignificat naturam in vno ſolo:quia dici de,præſupponit eſſe in. Vniuerſale autem ſignificat aliquid vnũ eſſe in multis,ſiue in pluribus. Quomodo autẽ vnum ſit in multis ſiue pluribus,videndum eſt. Apprehenſa igitur (vt dictum eſt) natura quæ eſt in Sorte,per ſpeciem intelligibilem actualẽ, quæ repræſentat indifferenter omnes homines,intellectus cõuertendo ſe ad fantaſmata,videt Sortem habere naturã rationalem:ſimiliter Platonem & ſic de aliis: & comparat illos ad humanam naturã apprehenſam,in qua cõueniunt:ſic facit vnitatẽ ſpecificam ille reſpectus cõuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura reſultans,& ſequens prædictam cõparationem,fundatus in illa natura apprehẽſa, terminatus ad plura & diuerſa ſuppoſita,dicitur ſpecies pro formali: & illa natura vt ſic apprehẽſa ſiue intellecta,dicitur vniuerſale ſpeciei pro materiali. Et quia per illã conuenientiam & vnitatẽ ab intellectu factã,natura illa dicitur eſſe in multis,non ſecundũ rem,ſed ſecundum rationẽ: ideo intellectus ſiue ratio attribuit eã multis,quod eſt prædicari de multis indiuiduis, ſiue de multis differẽtibus numero:vt dicẽdo, Sortes eſt homo,natura humana attribuitur Sorti:&, Plato eſt homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideo dicitur eſſe in multis & prædicari de multis,quod eſt eſſe vniuerſale & prædicabile. Et quia illa eadẽ natura rationalis poteſt apprehendi per intellectũ,vt eſt ſenſibilis,& cõueniens pluribus ſpeciebus,quæ habent ſub ſe ſingularia & indiuidua. & intellectus poteſt cõparare eandẽ naturã,vt eſt rationalis,& cõmunis pluribus indiuiduis eiuſdẽ naturæ, vt eſt ſenſibilis & cõueniens pluribus ſpeciebus. Talẽ cõparationem ſequitur vnus reſpectus hominis ad animal,per quẽ homo dicitur inferius ad animal,& contineri ſub eo, ſiue ſubiici illi:talis reſpectus dicitur eſſe ſpeciei ad genus,per quẽ dicitur ſpecies ſubiici generi. Et ſic ſpecies (vt eſt prædicabile) habet duos reſpectus: vnũ ad genus,per quẽ dicitur ſuſcipere naturam generis. Et quia genus eſt in ſpecie prædicatur de ſpecie, & ſpecies in tali prædicatione eſt ſubiectũ, ideo dicitur ſubiici generi. D

Et ſecundū hunc reſpectum, non dicitur propriè prædicabile, ſed ſubiicibile. Alius reſpectus eſt in ordine ad indiuidua, prout eſt in illis: & ſic habet rationē vniuerſalis & prædicabilis. Ex quo ſequitur, quòd reſpectus ſpeciei ad indiuidua, eſt magis proprius, quàm reſpectus eius ad genus.

Ver. 12. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS GENERIS.

APprehenſa natura quæ eſt in Sorte, vt eſt ſenſibilis, non conſiderando rationabilitatem, nec accidentia indiuiduantia, ſi intellectus comparet eam homini, leoni, & equo, in cōmuni, eo quòd inuenit hæc tria cōuenire in ſenſibilitate cum ſuis indiuiduis, & ſenſibilitatē in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit ſenſibilitatem eſſe in pluribus ſpecie differentibus: reſpectus ſequēs illam comparationem cōuenientiæ, vocatur genus pro formali: & natura quæ eſt in Sorte, apprehenſa & intellecta vt ſenſibilis, ſiue vt animal, vocatur genus pro materiali: & prædicatur tanquam quod, ſiue eſt prædicatū remotum & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorū indiuiduis. Et ſi prædicta natura quæ eſt in Sorte, apprehenſa & intellecta vt ſenſibilis, ſiue vt animal, ſiue conceptu generico, apprehendatur conceptu cōmuniori, ſcilicet vt animata præcisè, non cōſiderando ſenſibilitatem, & cōparetur animali, plātæ, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibus inferioribus: reſpectus ſequens ad talem cōparationem dicitur genus pro formali ſuperius ad animal. Et natura illa ſic apprehenſa vt animata præcisè, dicitur genus pro materiali. Et ſic conſequenter de ſuperioribus, ſcilicet ſi apprehendatur vt corpus, & vt ſubſtantia. Si verò apprehendatur ſub conceptu entis, erit reſpectus cōmunitatis & ſuperioritatis, ſed non generis cùm ens non ſit vniuocum, ſed analogum. Prædicantur tamen ſuperiora etiam analoga, de ſuis inferioribus eſſentialiter, & in quid, eò quòd dicant totam naturam inferiorum abſolutè, & non per modum qualificantis ſiue adiectiuè, quemadmodum differentia, de qua dicendum eſt.

Ver. 13. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS DIFFERENTIÆ.

B NAtura quæ eſt in Sorte, apprehenſa vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandem naturam conſideratā vt animal, quod eſt magis cōmune, & poteſtatiuum, hoc eſt continens cōfusè & implicitè omnes ſpecies: ob quā cauſam poteſt contrahi & determinari ad quālibet ſpeciem, & ad hominem per rationale. qua determinatione facta, animal cum rationali conſtituit eſſentiam & definitionem hominis, quæ eſt in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatē differt à leone & equo ac aliis ſpeciebus. Reſpectus, qui ſequitur illam cōparationem intellectus, dicitur differentia ſpecifica pro formali: & natura illa quæ eſt in Sorte, ſic apprehenſa, comparata, & intellecta, dicitur differentia pro materiali. Differentia ſpecifica habet tres actus, hoc eſt includit tres reſpectus, qui cauſantur ex triplici cōparatione intellectus. Prima cōparatio eſt rationabilitatis ad animal, quod eſt poteſtatiuū ſiue commune & diuiſibile in plures ſpecies. Ad illam cōparationem ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur diuiſiuus generis, per quē differētia dicitur diuiſiua. & propter hunc actū differentia in arbore Porphiriana ponitur à latere. Secūda cōparatio eſt rationabilitatis ad hominē, cuius ſpeciē conſtituit. Quia animal per rationale cōtractum & determinatum cōſtituit hominē in ſpecie, & definit ipſum: Vnde dicitur quòd genus & differentia conſtituunt ſpeciē, non quidē ſecundum rem, ſed ſecundū modū cognoſcendi. Quia ſpecies non poteſt diſtinctè cognoſci ſine cognitione generis & differētiæ. Per genus cognoſcitur cōfusè, ſed quādo generi, quod ſe habet per modū materiæ ſeu potentiæ & cōmunis ac cōfuſi, adiungitur: differentia contrahens & clarificans ipſum facit diſtinctā cognitionem ſpeciei. Et ſic rationale eſt de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia nō poteſt diſtinctè cognoſci ſeu intelligi homo, niſi intelligatur rationale, ſed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamē nō eſt de intellectu animalis, cùm animal poſſit intelligi non intellecto rationali. ideo dialectici dicunt, quòd differētia eſt actu & intellectu in ſpecie, non in genere, licet ſit & cōtineatur ſub poteſtate & cōmunitate generis implicitè. Per hunc reſpectū differentia dicitur cōſtitutiua ſpeciei. Et quia per hanc cōſtitutionem ſignificatur eandē naturam differētiæ eſſe in ſpecie, & rationabilitatis in homine idēticè: ex conſequenti in omnibus in quibus eſt humana natura. Ideo ſicut ſpecies (vt homo) prædicatur de pluribus indiuiduis: ſic & rationale, differenter tamen: quia ſpecies prædicatur in quid, eo quòd dicit totam eſſentiā rei abſolutè & ſubſtantiuè: differentia verò prędicatur in quale, hoc eſt per modum qualificantis & inhærentis, quia dicit & ſignificat eandem eſſentiam adiectiuè, vt dictum eſt. Non ſequitur tamen, quod differentia ſit accidens, quia non prædicatur in quale accidētale, quod poteſt adeſſe & abeſſe præter ſubiecti corruptionem: ſed in quale eſſentiale, quia eſt eadem eſſentia differentiæ & ſpeciei: differentia enim dicit totam & eandem eſſentiam rei, ſicut genus & ſpecies: ſed non ſecundum eundē modum: quia genus ſignificat eam indeterminatè, communiter, & confusè, ſubſtantiuè tamen. Et ſpecies determinatè & diſtinctè, & etiam ſubſtantiuè, ideo prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, contrahentis, & adiacentis, licet non adiaceat. ¶ Tertia cōparatio eſt, qua intellectus comparat rationabilitatem ad hominem & leonem,

ac etiam alias ſpecies,quæ nõ conueniunt cum homine,imò per rationabilitatem differunt ab eo: reſpectus ſequens illam comparationem,dicitur reſpectus differẽtiæ ad alias ſpecies. Et ſecundum hunc reſpectum differẽtia facit differre ſpeciem,quã conſtituit ab aliis ſpeciebus. Et quia hic actus eſt principalior:ideo ab eo deoominatur. Et ſicut dictum eſt de differentia ſpecifica,ita proportionaliter dicendum eſt de differentia generica. Genus enim ſubalternum (hoc eſt quod habet aliud genus ſupra ſe) dicitur ſpecies ſubalterna. ¶ Et quanuis genus & ſpecies faciant diuerſa prædicabilia:non tamen differentia generica & ſpecifica,eo quòd coouenіant in principaliori actu,qui eſt facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamenti ſubſtantiæ, in quo ſola eſſentialia habent ordinem,ſecundum hanc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamentis ſimilem coordinationem facere accipiendo terminos abſtractiuè, & comparando inferiora ad ſua ſuperiora & eſſentialia,& econuerſo:prout in prædicamento quantitatis, accipiendo hanc lineam pro indiuiduo,deinde lineam rectam vel circularem aut viſualem, deinde lineã abſolutè:deinde quantitatem continuam,poſtremò quantitatem abſolutè,quod eſt genus generaliſſimum.

Ver. 14. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS PROPRII.

NAtura riſibilitatis quæ eſt in Sorte, apprehenſa per intellectum conceptu cõmuni, poteſt cõparari ad hominem,à cuius principiis eſſentialibus fluit. Et ſic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur eſſentia hominis. Ad hanc cõparationem ſequitur vnus reſpectus,per quem riſibilitas in concreto attribuitur homini,& omoibus indiuiduis eius,ſiue prædicatur de homine cõuertibiliter,prædicatur etiã de omnibus indiuiduis hominis,quia omnis homo eſt riſibilis: & omne riſibile eſt homo. Omne animal rationale eſt riſibile:& econuerſo: & Sortes eſt riſibilis, talis reſpectus dicitur à dialecticis vniuerſale: & prædicabile proprij pro formali. Et riſibilitas ſic apprehenſa & comparata ad principia eſſentialia,à quibus fluit,dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de ſpecie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicendum eſt de proprio generis,vt de quantitate contioua,quæ eſt proprium ſubſtantiæ materialis. C

Ver. 15. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS ACCIDENTIS.

ACcidens ſufficienter definitum & diuiſum eſt. Sed quo ad propoſitum ſufficit,poteſt dupliciter conſiderari:vno modo ſecundum eius eſſentiã & in abſtracto, vt ſi cõſideretur natura albedinis quæ eſt color,& paſſibilis qualitas io ordine ad inferiora vel ſuperiora. Ex tali conſideratione & comparatione reſultat reſpectus,qui dicitur prædicabile generis vel ſpeciei aut differẽtię, & ſic conſideratur in prædicamentis accidentium. Alio modo poteſt conſiderari in ordine ad ſubiectum:& tunc dupliciter:vno modo prout fluit à principiis ſpeciei:& ſic dicetur accidẽs propriũ, & in tali fuodatur prædicabile proprium. Alio modo,vt non fluit à principiis ſpeciei,neque vt proprium,ſed vt commune, fluens à principiis indiuiduorũ. Sic ergo apprehenſum & comparatũ pluribus ſiue ſpeciebus ſiue indiuiduis, conſtituit pro formali, ſiue pro reſpectu conſequente talem comparationem,prædicabile accidentis. Et prędicatur de pluribus io concreto,non tamen cõuertibiliter,ad differentiam proprij:& dicimus,homo eſt albus, equus eſt albus, & idem dicendũ eſt de omnibus aliis accidentibus communibus nouem prædicamentorũ accidentis in ordine ad ſubſtantiam,ad quam ſolam pertinet ſubſtare accidentibus. D

Ver. 16. DE MODIS QVIBVS ACCIPITVR VNIVERSALE.

VNiuerſale & prædicabile tribus modis accipi poteſt. Primò pro materiali,& hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi poteſt & eſſe ſub illo reſpectu, licet non ſit apprehenſa. Et ſic illa natura dicitur vniuerſale in potentia: & ab antiquis Thomiſtis voiuerſale ante rem. Alio modo pro illa natura prout eſt obiectiuè in intellectu,ſiue vt apprehenſa & comparata. Et ſic dicitur vniuerſale in actu,& ab aliis vniuerſale in re:nec in hac conſideratione conſideratur formale niſi indirectè,eò quòd natura nullo modo poteſt habere rationem vniuerſalis, niſi in ordine ad talẽ comparationẽ in potẽtia vel in actu: Et hoc ſecundo modo cõſideratur à phyſicis & naturalibus. Secundò accipitur pro formali,hoc eſt pro illo reſpectu vniuerſalitatis, qui conſequitur actum intellectus comparantis eam ad ſua inferiora vel ſuperiora, vt eſt ens diſtioctum à negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniuerſale poſt rem. Tertiò poteſt conſiderari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primò æquè priocipaliter coosiderando materiale & formale,& quando diuiduntur vel negantur adinuicem. Secundò,principaliter conſiderando materiale,& minus principaliter formale: tunc dicitur materiale vt eſt ſub formali:& ſic accipitur in propoſitionibus de actu exercito,vt in hac propoſitione: Homo eſt animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum reſpectum. & ſic conſideratur à metaphyſicis,qui etiam conſiderant ſecundas intentioues.minus tamen principaliter. Tertiò,vt principaliter conſideretur reſpectus, & ex conſequenti natura io qua fundatur & tunc dicitur formale,vt ſub ſe habet materiale.& hoc modo conſideratur à dialecticis. E

Ver. 17. DE PRIMIS ET SECVNDIS INTENTIONIBVS.

A ET quia dialectici ſæpenumero reſpectus rationis vocant intẽtiones, circa quas propter varietatem opinionum,& diuerſitatẽ intellectuum, iuuenum ingenua obtunduntur: ideo quid ſit veriſimilius circa illas dicendũ eſt, omiſſis opinionibus & rationibus opinantiũ. Notandum ergo, quòd prima intentio vocatur omnis cõceptus realis, realiter & ſubiectiuè exiſtẽs in intellectu, ſiue ſit cõceptus vltimatus, ſiue non vltimatus, ſiue directus, ſiue reflexus. Secũda intẽtio dicitur omnis reſpectus, reſultans ex cõparatione voluntaria intellectus circa res apprehẽſas, ſiue ſit primus reſpectus, qui ſequitur primã comparationẽ intellectus, ſiue ſecundus, reſultans ex ſecunda cõparatione intellectus, qui poteſt ſuper primũ fundare ſecundũ, tertium, & quartum, & ſic conſequẽter in infinitum ſincathegoreumaticè. Omnes illi reſpectus (quia ſunt entia rationis) dicuntur ſecundæ intẽtiones: Primæ autẽ intentiones ſunt entia realia. Secundũ hoc dicitur, quòd terminus primæ intẽtionis dicitur, qui ſignificat rem vel res reales, circa quas intellectus poteſt intẽdere, vel eas cõcipere: dum tamẽ non accipiãtur pro ſignis reſpectuum rationis, ſiue ſecundis intentionibus: vt cùm dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales poſſint concipi: verùm tamen inquantũ accipiuntur pro ſignis reſpectuũ rationis, ſortiuntur illorum naturã, & dicuntur termini ſecũdæ intẽtionis. Terminus ſecundæ intentionis eſt, qui ſignificat ſecundas intẽtiones, vel reales, prout ſunt ſigna reſpectuum rationis ſiue ſecundarum intẽtionum: vt iſtæ dictiones, terminus, propoſitio, ſillogiſmus, nomen, & verbum, & alia huiuſmodi. Hæc plurimùm ſubſeruiunt ad intelligentiam ſuppoſitionis ſimplicis vel materialis. Sed ad obiectum intellectus (à quo diſgreſſi ſumus) reuertamur.

Ver. 18. DE OBIECTO MOTIVO INTELLECTVS POSSIBILIS.

B QVum ſecundum Philoſ. omnis noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu: & ſenſus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quæ ex ſe nullã habent actiuitatem, ſed ſunt inſtrumenta virtutis quidditatis ſubſtãtiæ materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi ſpecies ſenſibiles vſque ad organa ſenſuum exteriorũ qui transfundunt eas ad fantaſiam, & per quas intellectus mediante fantaſmate mouetur: cõſequens eſt quòd ipſa quidditas rei materialis principaliùs moueat intellectũ. Et ideo obiectum intellectus non eſt primũ ſiue adæquatũ: quia intellectus beatorũ clarè videt eſſentiam diuinã, quæ eſt omnino immaterialis. Et nos etiam pro ſtatu viæ poſſumus habere aliquã cognitionẽ, ſaltem abſtractiuã, de Deo & angelis, iuxta illud, ad Romanos 1. Inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta cõſpiciuntur, &c. Eſt tamẽ obiectũ inadæquatũ & in ratione motiui, vt dicit Philoſ. Quod intelligendũ eſt pro ſtatu huius viæ, pro quo nihil poſſumus intelligere, niſi per conuerſionem ad fantaſmata. Quidditas rei materialis eſt natura cõpoſiti ex materia & forma. Quòd autẽ poſſimus habere conceptũ quidditatis materialis, probatur ex Philoſ. qui dicit, quòd ſubſtãtia pręcedit accidẽs cognitione, & in 3. de Anima ait, quòd natura lapidis eſt in anima. Et in 1. de Anima dicit, quòd accidentia magnã partem conferunt ad cognoſcendum quod quid eſt. Quidam tamẽ exponunt prædictas authoritates de cognitione cõpleta; non autẽ confuſa: quia cùm omnia noſtra cognitio ortũ habeat à ſenſu, qui non poteſt præſentare niſi accidentia, & ſic primò fantaſma præſentat quidditatem accidentiũ: nec ſequitur, quidditas mouet, ergo priùs cognoſcitur, licet accidens cõpletè abſque ſubſtantia cognoſci non poſſit. Notandũ tamen, quòd idẽ ſunt natura, quidditas, & eſſentia, quod quid eſt, & definitio: abſtrahitur tamen prædictus conceptus quidditatis materialis à fantaſmatibus illuſtratis per virtutem intellectus agentis, vt dictum eſt.

1.Poſt. — Rom.1. — 3. de Anima. — 7.Meta.

Ver. 19. DE OFFICIIS INTELLECTVS POSSIBILIS.

C INtellectus poſſibilis habet tria officia. Primũ eſt, attrahere & recipere ſpecies à fantaſmatibus: & ſecundum hoc officium dicitur intellectus paſſibilis, hoc eſt receptiuus: quia (vt dictum eſt) intelligere eſt quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc eſt cum ſpecie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem ſpecies abſtracta & intellectus ſimul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur poſſibilis & potens. Tertium eſt, conſeruare ſpecies intelligibiles abſtractas. Et quamuis aliquę naturæ contrarientur ad inuicem: ſimilitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu poſſibili, eò quòd non recipiuntur in eo ſecundum eſſe naturale: vt dictum eſt de ſpeciebus ſenſibilibus albi & nigri: & ideo non corrumpuntur: quia omnè quod corrumpitur, à contrario corrũpitur, vel per definitionem conſeruantis, aut tranſmutationem ſubiecti, vt fantaſmata. Intellectus autẽ eſt incorruptibilis, & intrãſmutabilis: igitur ſpecies intelligibiles ſunt incorruptibiles, & quãtùm ad hoc officium, intellectus poſſibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ eſt, quòd ſit theſaurus & conſeruatio ſpecierum. Et differt à memoria ſenſitiua, quia illa eſt alligata organo corporeo, & eſt ſolùm ſingularium: hæc autem non eſt alligata organo corporeo, & eſt vniuerſalium, nec aliquid poteſt ab ea albi, ſicut à ſenſitiua, vt dictum eſt. Quòd autem aliquando non recordemur eorum quæ ſciuimus, prouenit propter lapſum & perditionem fantaſmatum, quæ neceſſe eſt intelligentem fantaſmata ſpeculari, vt dictum eſt.

Ver. 20. DE TRIPLICI INTELLECTVS POSSIBILIS CONSIDERATIONE.

INtellectus poſſibilis poteſt tripliciter cõſiderari : primò ante abſtractionẽ ſpecierum intelligi- D
bilium, quę fit per virtutem intellectus agẽtis. Et ſic intellectus dicitur in potentia, reſpectu ſpe-
ciei quam nondum abſtraxit. Secundò, inquantum habet ſpecies intelligibiles: & tunc dicitur eſſe
in actu primo, hoc eſt habituali, ſiue habere habitum: & ſic partim in actu, partim in potentia: in
actu quidẽ, reſpectu ſpeciei quã habet, & in potentia ad actũ, ſiue ad cõſiderationem actualẽ. Ter-
tiò poteſt cõſiderari ſecundum vltimã completionẽ, inquantũ informatus ſpecie intelligibi actua-
li, ſiue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectũ. Sed ceſſante ab actuali conſideratio-
ne illius ſpeciei intelligibilis actualis, dormiẽdo, vel circa alia ſe occupando, illud verbũ cordis eua-
neſcit, propter deſitionem conſeruantis, quod eſt actus intelligendi, ſiue actualis applicatio intelle-
ctus: quemadmodũ actualis viſio, ſiue ſpecies viſibilis, quæ producitur ab obiecto in potẽtia viſiua
euaneſcit propter deſitionem luminis, & remotionẽ obiecti. Et quanuis ex potentia viſiua & ſpe-
cie ſenſibili non cauſetur in oculo alia ſpecies ſenſibilis obiecti, quia per ſpeciem ſenſibilem primò
cauſatam viſus fertur in obiectũ: non ſequitur tamen quòd ex intellectu & ſpecie ſenſibili habituali
non cauſetur in ipſo intellectu alia ſimilitudo actualis, ſiue verbũ cordis, per quod terminetur ad
obiectum: quia potentia viſiua per illam ſpeciẽ habet obiectum ſufficicienter præſens & propor-
tionatum, ad quod directè & immediatè poteſt terminari: intellectus autem per ſpeciem intelligi-
bilem abſtractã non habet obiectũ præſens proportionatum, ad quod directè & immediatè poſſit
terminari, cùm ſit vniuerſaliũ: quia fantaſma eſt aliquid ſingulare: & ideo neceſſe eſt vt ex tali ap-
plicatione intellectus ad ſpeciẽ intelligibilem habitualem, formetur actualis ſimilitudo, ſiue verbũ
cordis, ad quod intellectus directè & immediatè terminet actum intelligendi, per quod reflectatur
ad fantaſma, & ſic tendat in obiectum ad extrà: & tunc cognitio intellectus eſt completa & perfe-
cta, quando venit ad terminum vnde traxit originem, vt ſuprà dictum eſt c.2. ante S.1.

S. 3. DE ACTIBVS INTELLECTVS POSSIBILIS.

INtellectus poſſibilis habet tres actus ſiue operationes: Prima dicitur ſimplicium apprehenſio. E
Secunda dicitur compoſitio vel diuiſio. Tertia diſcurſus & ratiocinatio.

Ver. 1. DE SIMPLICIVM APPREHENSIONE.

Cap. 2. in principio.

SImplicium apprehenſio eſt abſtractio & receptio ſpeciei intelligibilis, ſiue ſimilitudinis rei in- F
tellectæ, de qua abundè ſuprà dictum eſt. Quæ vocatur ſimplex, non ideo quòd res apprehen-
ſa ſit ſimplex: quia quidditas rei materialis, quæ eſt res intellecta, complectitur materiam & formã,
vt dictum eſt: & ideo non eſt ſimplex à parte rei repreſentatæ: ſed dicitur ſimplex primò in eſſen-
do, quia ſpecies illa in intellectu eſt ſimplex ſiue indiuiſibilis & ſpiritualis. Secundò, quia per eam
nihil attribuitur rei, nec ſeparatur ab ea, vt in ſecunda operatione, quæ dicitur compoſitio vel diui-
ſio: ſed ſolùm res intellecta conſideratur abſolutè.

Ver. 2. DE DIVISIONE SIMPLICIS APPREHENSIONIS.

Simplex apprehenſio quotuplex.

SImplex apprehenſio eſt duplex: quædam eſt habitualis & incompleta, quæ fit per abſtractio- G
nem ſpeciei à fantaſmatibus quæ adhuc manent in potentia ad operationem, & adhuc per
eam ſe habet intellectus magis paſſiuè quàm actiuè. Alia eſt actualis & completa, quando intelle-
ctus poſſibilis informatus ſpecie intelligibili habituali, vnà cum ipſa exit in actum intelligendi, &
cauſat actualem ſimilitudinem vniuerſalem rei intellectæ, ad quàm directè & immediatè actus in-
telligendi terminatur, & per quam tanquam per medium proportionatum, intellectus reflexiuè
pergit & tendit ad fantaſmata, & per ea ad rem ſenſatam, & inuenit naturam intellectam eſſe rea-
lem, exiſtentem in indiuiduo & ſingulari per fantaſiam apprehenſo, & tunc (vt dictum eſt) in-
tellectus dicitur intelligere rem completè. Ideo hæc ſimplex apprehenſio actualis dicitur intelle-
ctio completa & perfecta: & aliquando à Philoſ. & D. Tho. vocatur intelligentia. & pariter an-
geli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eò quòd ſemper actu intelligunt. Et ſic diſtinguitur in-
telligentia ab intellectu, non ſicut à potentia à potentia, ſed ſicut actus à potentia. Et in hoc actu
habet intellectus pro obiecto materiali ſiue remoto naturam in indiuiduo exiſtentem, quod ab ali-
quibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, ſiue quo mediante terminatur ad illam, habet ver-
bum cordis, quod eſt naturalis ſimilitudo actualis: & pro principio ſpeciem intelligibilem abſtra-
ctam, ſiue habitualem: & pro ſecundo medio, fantaſma per ſpeciem ſenſibilem ab obiecto cauſa-
tam. In hac operatione intellectus non cadit falſitas, vt dictum eſt.

Cap. 2.

Angeli cur dicantur intelligentiæ.

Ver. 3. DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE.

COmpoſitio & diuiſio eſt ſecundus actus intellectus poſſibilis, per quem actualiter vel habi- H
tualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & ſeparat aliquid ab alio. Et talis compoſitio dici-
tur propoſitio mentalis affirmatiua: & diuiſio, propoſitio mentalis negatiua: vt actus intellectus cui
ſubordinatur ſiue reſpondet hæc propoſitio vocalis, homo eſt animal, dicitur compoſitio & pro-
poſitio

poſitio mentalis affirmatiua:& actus cui reſpondet hæc, homò non eſt lapis, eſt diuiſio & propoſitio mentalis negatiua. Idem de actibus qui reſpondent propoſitionibus ſcriptis. nam propoſitio vocalis vel ſcripta non dicitur propoſitio, nec compoſitio, aut diuiſio, aut attributio vel ſeparatio, niſi per ordinem ad hunc actum intellectus, cuius attributio deſignatur per copulam affirmatam, & diuiſio per negationem copulæ.

Ver. 4. DE OBIECTO COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

A COmpoſitio & diuiſio habent pro obiecto materiali plures res, ſcilicet rem ſignificatam per ſubiectum, & rem ſignificatam per prædicatum, & conuenientiã, vel diſconuenientiam prędicati cum ſubiecto, quæ ſunt plura ſaltem ſecundum noſtrum bonum intelligendi: quia aliquando ſunt idem realiter, vt in propoſitionibus eſſentialibus, prout repræſentata per hanc mentalẽ, homo eſt animal: eadem enim res quæ eſt homo, eſt animal, & illa vnio per copulam affirmatam deſignata, eſt quidam reſpectus rationis, qui cõſequitur actum intellectus, quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen ſecundum noſtrum modum intelligendi, ſunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ eſt in Sorte, diuerſis modis, vt dictum eſt. Et quia per plures ſpecies repræſentant eandem naturam, plura repræſentare videtur. Et ideo dicitur, quòd licet propoſitio mẽtalis ſit vna ſimplex qualitas in eſſendo, quia in ſubiecto ſimplici & ſpirituali: eſt tamen plures in repræſentando, ſaltem ſecundum noſtrum modum intelligendi.

Ver. 5. DE CAVSATIONE COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

B PHiloſ. dicit, quòd intelligere vnum, ſcire verò multa cõtingit. Ex quo infert D. Tho. quòd intellectus non poteſt ſimul multa ſiue plura intelligere per modum plurium. Quod poteſt dupliciter intelligi. Primò, per plures ſpecies intelligibiles non ſubordinatas, ſiue non habentes ordinẽ ad inuicẽ: ſic quod vnico actu ſimul & diſtinctè intelligat hominẽ & equũ per duas ſpecies: ſic quòd ſpecies intelligibiles hominis & equi ſimul actuẽt intellectũ, & cõcurrant æqualiter ad cauſandã intellectionem hominis & aſini, & quòd ex illis duabus ſpeciebus procedat vnũ verbũ cordis, repręſentans diſtinctè hominem & aſinũ: & hoc eſt impoſſibile: quia quæcunq; intellectus per plures ſpecies intelligit, ſucceſſiuè intelligit, hoc eſt vnũ poſt aliud, ſicut ſucceſſiuè ſpecies apprehendit, & non ſimul: quia ſicut idẽ corpus in eadem parte non poteſt colorari diuerſis coloribus, ſic. &c. Et licet ſpecies intelligibiles habituales non ſint oppoſitæ, cùm maneãt ſimul in intellectu: actuales tamen ſunt oppoſitæ ſiue incompoſſibiles in hoc quod eſt ſimul eſſe, quia habẽt repugnãtiam ex parte ſubiecti. Species verò ſubordinatæ, eò quòd vna includit aliã, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per ſpeciẽ intelligibilem entis, ſubſtãtiæ, corporis animati, animalis, & hominis, poteſt intelligere hominem. Et ſecundum hoc non poteſt propoſitio mentalis plures partes habere niſi repræſentatiuè: quia (vt dictum eſt) omnis qualitas quæ eſt in intellectu, eſt ſimplex ratione ſubiecti. Et ſi alicubi Philoſ. dicat eſſe cõpoſitionem in oratione, referẽdum eſt ad vocalem vel ſcriptam, ſed non ad mentalẽ. Secundò poteſt intelligi quòd intellectus nõ poſſit per vnam ſpeciem cõmunem diſtinctè & ita perfectè intelligeret, ſicut ſi per particulares ſpecies ſeorſum intelligeret vnum, & poſteà per aliã aliud. Et hoc quidẽ poſſibile eſt in Deo, qui eſſentiam ſuã (quæ infinita clarè & diſtinctè repræſentat) intuetur propter infinitatem ſui luminis. Angeli autẽ qui habent minus lumen, perfectius tamen homine, extra diuinam eſſentiam non vident omnia ſimul clarè & diſtinctè per vnam ſolam ſpeciẽ: quia nullam habent quæ eis omnia repræſentet: ſed ſolùm illa quæ ſub vna ſpecie cõtinentur, in qua ſtatim ſimul & clarè vident quidditatem & habitudines circunſtantes eſſentiã & accidentia eius. Homo verò propter defectum luminis per vnam ſpeciem cõmunem poteſt quidem multa intelligere cõfusè & imperfectè, vt per ſpeciem animalis poteſt ſimul intelligere hominẽ & equum, ſed non clarè & diſtinctè ac æquè perfectè, ſicut intelligeret ſi quemlibet illorum per propriã ſpeciem contemplaretur. Pro reſolutione igitur huius materiæ aduertendũ eſt ſecundum D. Tho. quòd ratio & cauſa quare Angeli (qui optimè cognoſcunt compoſitionem & diuiſionem ac diſcurſum) non cõponunt nec diſcurrunt, eſt quia ſtatim à principio ſui eſſe habent totam ſuã perfectionem naturalem, & ſpecies inditas perfectè luminoſas, quæ ſimul repræſentant quidditatem ſiue eſſentiam rei, & omnia cõuenientia & diſconueniẽtia. Homo autem ſtatim à principio nõ habet totam ſuam perfectionem, nec ſpecies intelligibiles luminoſas: imò (vt dictum eſt ex Philoſ.) eſt tanquã tabula raſa in qua nihil depictũ eſt, & ideo datus eſt ei intellectus agẽs, quo mediante procedit de potentia ad actum, ſucceſſiuè ſe conuertendo ad diuerſa fantaſmata, quæ ſunt corporalia, & ſubiecta tẽpori ac ſucceſſioni. Et ideo in prima apprehenſione nõ ſtatim habet perfectã rei cognitionem; ſed primò apprehẽdit aliquid de ipſa, puta quidditatẽ ipſius rei, quæ eſt proprium & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circunſtantes rei eſſentiam: & ſecundũ hoc neceſſe eſt vnum apprehenſum alteri attribuere; vel ab eo diuidere & ſeparare, quod eſt compo-

Lib. Tob. 2. Plura ſimul intelligi nõ poſſunt.

Angeli cur non diſcurrunt aut componũt.

2. de Anima.

nere & diuidere,& ex vna compoſitione ſeu diuiſione ad aliam procedere,quod eſt diſcurrere. Ex

Cap.1.§.2. Ver.1.

præmiſſis clarè conſtat, quòd compoſitio ſeu diuiſio non eſt cõplexa ex pluribus ſpeciebus actualibus in eſſendo propter repugnantiã ſubiecti,ſcilicet,intellectus,qui eſt ſimplex,& ſpiritualis. Ideo oportet eſſe qualitatem ſimplicẽ in eſſendo & complexam ſiue compoſitam in repræſentando:repræſentat enim complexionem & compoſitionem,quæ eſt in vocali & ſcripta. Et cauſatur ſucceſſiuè quaſi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, ſenſitiuæ,& rationalis dictũ eſt. Cùm enim propoſitio vocalis ſit ſucceſſiua, priùs cauſat in audiui & fantaſia ſpeciem ſubiecti, poſtmodum copulæ,deinde prædicati:& ſic attribuit. Et per conſequẽs ſi intellectus anteà non apprehenderat ſpeciem ſubiecti,apprehendit illam:& ſi apprehenderat,exit in actum,& facit actualem ſpeciem ſiue verbum cordis illius,& poſtmodum ſucceſſiuè excitatur ad conceptum prædicati, & ad conſiderationem vnionis ſiue attributionis. Et adueniente nouo cõceptu, præcedens deſinit eſſe propter defectum conſeruantis,ſcilicet, applicationis intellectus ad ſpeciem ſubiecti: & cauſatur ſecundus conceptus,ſcilicet prædicati,qui eminenter continet primum, & tertius ſecundum, & quartus tertium,in propoſitione hypothetica,ſicut de anima vegetatiua, ſenſitiua, & rationali dictum eſt. Et ſic ſpecies vltimò cauſata eminenter continet & repræſentat quicquid repræſentabãt præcedentes,& ſic ſubiectum,prædicatum,& vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum eſt in ratiocinatione ſiue diſcurſu & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnam ſpeciem,ſcilicet vltimam,ſimul intelligat plura,& iudicet de pluribus, aliter tamẽ quàm Angelus,qui non procedit ſucceſſiuè,vt dictum eſt.

Ver. 6. DE ASSENSV ET DISSENSV.

COmpoſitionem & diuiſionem ſequitur aſſenſus vel diſſenſus. nõ enim idem ſunt aſſenſus & C
diſſenſus,& cõpoſitio aut diuiſio. Cuius ſignum eſt,quia experimur nos habere propoſitio-

Supra Cap. 1.§.10.ver. 2.& 5.

nem mentalem,& non aſſentire, neque diſſentire, ſed ſuſpendere iudicium. Videndum ergo eſt quid ſit aſſenſus & diſſenſus. Ex duabus paſſionibus appetitus concupiſcibilis (de quibus dictũ eſt) faciliter apparebit. Dictum eſt enim quòd amor eſt cõplacentia appetitus in bono, & odium diſplicentia in malo. Sic aſſenſus eſt complacentia intellectus in vero, cùm ei offertur propoſitio vera. Et diſſenſus eſt diſciplicentia in falſa propoſitione oblata,à qua reſilit,fugit, & abominatur, & arridet propoſitioni veræ,gaudet,& ſuo modo delectatur,abſque tamen tranſmutatione corporali,quæ inuenitur in appetitu ſenſitiuo. Et ſi propoſitio ſucceſſiuè mutetur de veritate in falſitatem, vt hæc propoſitio:Sortes ſtudet,ipſo à ſtudio ceſſante,manente eadem propoſitione mentali,quãdiu ſtudet,manet aſſenſus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando ceſſat à ſtudio, quàm primum intellectus hoc agnoſcit,propoſitio illa diſplicet,& ceſſat aſſenſus,& ſuccedit ei diſſenſus. Et quando ex terminis,vel ex notitia intuitiua ſenſus,veritas vel falſitas propoſitionis oblatæ eſt manifeſta,ſtatim naturaliter intellectus aſſentit veræ,& diſſentit falſæ. Sed quando eſt dubia,intellectus [qui eſt libertatis particeps, vt infrà videbitur] poteſt ſuſpendere actũ ſuũ, hoc eſt non aſſentire,aut diſſentire:& ne decipiatur,quamdiu permittitur à voluntate, poteſt ex aliis propoſitionibus ſibi notis procedere ad inquiſitionem veritatis illius:quod eſt diſcurrere,& ratiocinari,& venire ad tertium actũ. Notandũ præterea quòd aſſenſus ab aliquibus dicitur iudicium affirmatiuum,& diſſenſus iudicium negatiuum. Et cùm iudicium conueniat ſenſibus,qui iudicant de obiectis ſuis etiam contrariis,vt viſus de albo & nigro:& aſſenſus non conueniat eis, ſicut nec cõpoſitio aut diuiſio,ad quam ſequitur aſſenſus & diſſenſus, & non ſemper neceſſariò:conſequẽs eſt, quod iudicium eſt ſuperius:& magis commune ad aſſenſum & diſſenſum.

§. 4. DE RATIOCINATIONE.

RAtiocinatio ſiue diſcurſus eſt tertius & potiſſimus actus intellectus poſſibilis præſupponens D
ſimplicium apprehenſionem & cõpoſitionem ac diuiſionem, quo intellectus procedit comparando vnam propoſitionem alteri,indagandæ veritatis cauſa: hic actus vocatur à dialecticis argumentatio. Et quia ſunt quatuor modi argumentandi,conſequẽs eſt quòd ſint quatuor modi ratiocinandi. Et ſic ratiocinatio & argumẽtatio diuiduntur in quatuor genera ſiue membra,ſcilicet, in ſyllogiſmum,demõſtrationem,enthymema,& inductionem, ſub qua cõprehenditur exemplũ. Et cùm quælibet diſciplina & ſcientia ex terminis & principiis ſuis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales,phyſicas,& morales diſciplinas verſantur,& dialecticæ non dederunt operã, ex terminis propriæ diſciplinæ pateat aditus argumentandi,ratiocinandi,& concludẽdi,hos quatuor modos (prout in quacunque diſciplina expedit) paucis duximus explicandos.

Ver. 1. DE SYLLOGISMO.

SYllogiſmus eſt ratiocinatio ſiue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus con- E
ſtituuntur duæ propoſitiones,quę coniunguntur per coniunctionem copulatiuam:quibus admiſſis & conceſſis,ſeruatis ſeruandis,neceſſe eſt aliud accidere,hoc eſt,tertia propoſitio ex illis deducta,

ducta, ſequens notam illationis, neceſſariò eſt concedenda. Et ſic completus ſyllogiſmus conſtat ex tribus terminis, & tribus propoſitionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, medium, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propoſitionibus. Maior extremitas eſt terminus qui ponitur in prima propoſitione cũ medio. Minor extremitas eſt terminus, qui ponitur in ſecunda propoſitione cũ medio, ſiue ſit à parte ſubiecti, ſiue à parte prędicati. Prima propoſitio dicitur maior, ſecunda minor, tertia cõflata ex maiori & minori extremitatibus, ſequẽs notam illationis, dicitur cõcluſio. Duæ primæ propoſitiones cõiunctæ per cõiunctionẽ copulatiuam præcedẽtes notã illationis, dicuntur antecedẽs. Tertia verò propoſitio ſequens notã illationis, dicitur conſequẽs & cõcluſio, cõſequens reſpectu antecedentis, hoc eſt præmiſſarum duarũ propoſitionum cõiunctarum: quæ etiam dicuntur præmiſſæ, eò quòd præcedunt conſequens & notã illationis. Concluſio verò dicitur in ordine ad prædictas duas præmiſſas propoſitiones, apprehendendo cõiunctionem, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prædictorum poterit intueri in argumẽtatione ſequenti: Omnis homo eſt animal: Sortes eſt homo, ergo Sortes eſt animal. Hæc dictio animal, eſt medium: homo, eſt maior extremitas: Sortes, minor. hæc propoſitio, omnis homo eſt animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes eſt homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionẽ, & dicuntur præmiſſæ & antecedens, & hæc propoſitio, Sortes eſt animal, dicitur cõſequens & cõcluſio. Et hæc dictio (ergo) eſt nota ſiue ſignũ illationis, hoc eſt habitudinis & dependentiæ cõcluſionis ſeu cõſequentis à præmiſſis ſiue antecedente, quæ quidẽ habitudo dicitur communiter cõſequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiã ex falſis infertur verũ: & mala, quãdo ex veris infertur falſum. Dicitur etiã conſequentia materialis, quando gratia terminorum tenet illatio: & formalis, & quando tenet in omnibus terminis, ſimili forma arguendi retenta. Ad ſimilem autem formã arguendi requiritur ſimilis quantitas, & ſimilis qualitas, & ſimilis ſitus terminorũ, & quòd ſeruentur proprietates logicales, quæ ſunt ſuppoſitio, materialis, perſonalis, ampliatio, reſtrictio, & alia huiuſmodi. Fundamentum huiuſmodi habitudinis ſiue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima Geometriæ. Quæcũq; ſunt vni & eidẽ eadẽ, illa ſunt eadẽ inter ſe. Si ergo homo & animal ſunt idẽ, & Sortes etiã & animal ſunt idẽ: ſequitur quòd Sortes & homo ſunt eadẽ inter ſe.

Ver. 2. DE FIGVRIS SYLLOGISMORVM.

A QVia medium in quo coniunguntur maior & minor extremitas, poteſt diuerſimodè ordinari: ideo diuerſæ à dialecticis aſſignantur figuræ. Si mediũ ſubiiciatur in maiore, & prędicetur in minore, eſt prima figura, vt in exẽplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & ſecunda figura, vt in hoc ſyllogiſmo: Nullus lapis eſt animal: Omnis homo eſt animal, ergo nullus homo eſt lapis. Si verò medium ſubiiciatur in vtraq;, tunc erit tertia figura, vt in hoc ſyllogiſmo, Omnis homo eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, ergo quoddam animal eſt ſubſtantia. Si verò mediũ prædicetur in maiori, & ſubiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc ſyllogiſmo, Omnis homo eſt animal, omne animal eſt ſubſtantia, ergo omnis homo eſt ſubſtãna. Quælibet figura habet diuerſos modos, qui diuerſificantur ſecundum diuerſitatẽ quantitatis & qualitatis propoſitionum, quando ſcilicet ambæ ſunt vniuerſales, vel vna vniuerſalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per præpoſitionem, vel poſtpoſitionem illarũ. Et quamuis plures ſint modi & figuræ inuentæ ad exercitationẽ iuuenum, cõmunis tamen vſus eſt 4. modorũ primæ figuræ. ſ. duorum affirmatiuorũ, qui ſunt Barbara & Darij. Barbara cõſtat ex maiore & minore vniuerſalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorẽ vniuerſalẽ, & minorẽ particularem. Et duorum negatiuorum, ſcilicet Celarent, qui vult maiorem vniuerſalem negatiuam, & minorẽ affirmatiuã. Et Ferio, qui vult maiorem vniuerſalem negatiuam, & minorẽ particularem affirmatiuã, & per conſequens concluſionẽ negatiuam: quia concluſio ſemper ſequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falſitate: certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmiſſarum ſit particularis, & illa: ſi vna negatiua, & illa: ſi vna falſa, & illa: ſi vna fidei vel opinabilis, & illa: ſaltem in pluribus: quia ex veris nõ niſi verũ, ex falſis quandoque verũ. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex neceſſitate nihil ſequitur, ſaltem formaliter, hoc eſt in omnibus terminis, ſimili forma arguendi retenta Quia gratia materiæ, vt in propoſitionibus eſſentialibus, ſiue materiæ naturalis aut remotæ, bene ſequitur verũ & falſum. ¶ Obſeruandum eſt etiam quòd in omni figura & modo quòd aliqua propoſitio ſit de omni, & quòd proprietates logicales ſeruentur: hoc eſt, quòd æquipolleat vni vniuerſali, & quòd termini teneantur æquè amplè, æquè reſtrictè, & eodem modo appellatæ. Et ſi termini in maiore vel minore ſupponant materialiter, ſimpliciter, vel perſonaliter, etiam in aliis propoſitionibus, ſiue quòd non varietur genus ſuppoſitionis, & aliæ proprietates de quibus in libro Prior.

Ver. 3. DE DEMONSTRATIONE.

B DEmonſtratio ſecundum ordinem terminorum & propoſitionum cõtinetur ſub ſyllogiſmo, tamen habet aliam & ſpecialem conſiderationem circa materiam propoſitionum: quia ad

ſyllogiſandum ſufficit aſſumere propoſitiones opinabiles:ſed ad demonſtrandum hoc non ſufficit, ſed oportet aſſumere propoſitiones veras & neceſſarias, & quæ habeant conditiones de quibus paulò poſt dicetur. Et ideo demonſtratio ſe habet ad ſyllogiſmum per additionem, ſicut homo ad animal. Vnde ſequitur quòd perfecta demonſtratio ſit ſpecies ſyllogiſmi, quæ ſic definitur, Demõſtratio eſt ratiocinatio & ſyllogiſmus procedens ex duabus propoſitionibus primis veris, neceſſariis, per ſe prioribus & notioribus, de omni, & ſecundum quod ipſum, ac immediatis, cauſíſque cõcluſionis, hoc eſt ad concludendum, ſcilicet ſyllogiſticè; hoc eſt ſeruato ordine ſyllogiſandi 10 demonſtratione inſtituto. In demonſtratione aſſenſus præmiſſarum eſt cauſa immediatè agens, & neceſſitas intellectum ad aſſentiendum concluſioni: vt in hac demonſtratione, Omne animal rationale eſt riſibile. omnis homo eſt animal rationale: ergo omnis homo eſt riſibilis. Huius ſyllogiſmi duæ primæ propoſitiones ſunt veræ, quia ita eſt ſicut per eas ſignificatur.

Ver. 4. DE NECESSITATE PROPOSITIONVM.

SVnt etiam prædictæ duæ propoſitiones primæ & neceſſariæ, hoc eſt nõ poſſunt eſſe falſæ, ſed C
ſunt ſimpliciter & abſolutè veræ. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd neceſſarium ſimpliciter & abſolutè dicitur, quod nullo modo poteſt nõ eſſe: licet neceſſarium ſecundũ quid & ex ſuppoſitione, ſit illud quod ſtante ſuppoſitione non poteſt non eſſe. Et ſecundũ hoc Deus dicitur neceſſarium ſimpliciter & abſolutè: quia nullo modo poteſt nõ eſſe. Angeli etiam ſecundũ naturã ſunt neceſſarij: quia ſecundũ naturã, hoc eſt naturaliter, non poſſunt non eſſe. Corpus autẽ animatum & alia omnia corruptibilia, quę ſecundũ naturam ſuã, hoc eſt naturaliter poſſunt corrumpi & non eſſe, tamen ſuppoſita illorũ exiſtentia, & quòd actu ſint, non poſſunt non exiſtere: quia implicat contradictionẽ, aliquid ſimul & ſemel exiſtere, & non exiſtere. Poſſunt tamẽ nõ eſſe ſimpliciter & abſolutè, hoc eſt nulla facta præſuppoſitione, & hoc modo loquendi iſta eſt vera, Sortes contingenter & non neceſſario ſaluabitur. Trahendo ergo neceſſariũ ad propoſitionẽ, illæ propoſitiones dicũtur ſimpliciter & abſolutè neceſſariæ, quæ ſunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nulló ꝗ caſu aut euentu poſſunt eſſe falſæ. Et tales ſunt propoſitiones eſſentiales, in quibus prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, & ſecundũ aliquos, propriũ eius 4. modo. Et ſi dicatur quòd homo poteſt annihilari de potentia abſoluta, & per conſequẽs hæc propoſitio, Homo eſt animal, non erit neceſſaria.

Copulã abſolui à tẽpore quid. Dicendũ quòd verũ eſt, ſi copula importet exiſtentiam. Si verò importet ſolam habitudinẽ & cõnexionem prædicati ad ſubiectum ſine determinatione tẽporis (quod eſt ipſam abſolui à tẽpore) eſt ſimpliciter neceſſaria: quia quandocunque erit homo, erit animal, & riſibilis: & oppoſitum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philoſ. dixerunt quòd propoſitiones eſſentiales & propriæ ſunt æternæ veritatis, & in eis copulam abſolui à tempore, hoc eſt non dicere exiſtentiam alicuius temporis, ſed ſolùm habitudinẽ & cõuenientiam extremorum, ſcilicet prædicati ad ſubiectum. Et ſic abſolutio à tẽpore non eſt propriè ampliatio: quia in ampliatione ſemper copula importat exiſtentiam alicuius temporis, ſcilicet, pręteriti, præſentis, vel futuri, aut poſſibilis: & non in abſolutione.

Ver. 5. DE PROPOSITIONIBVS PER SE.

1. Poſt. Quatuor modi perſeitatis. SVnt pariter duæ primæ propoſitiones prædictæ per ſe, & non per accidens. Ad quarum euidentiam ſciendum eſt quòd Philoſ. ponit quatuor modos perſeitatis, hoc eſt prædicandi de D
per ſe, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidens. Primus modus in prædicationibus affirmatiuis eſt, quando prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti verè vel æquiualenter, vel definitio ſubiecti: aut quãdo prædicatum eſt definitum, & definitio eſt ſubiectum. Exemplum primi, vt homo eſt animal, & totum eſt maius ſua parte. Exemplũ ſecundi, vt homo eſt, vel non eſt. Illud enim disiunctum, eſt vel non eſt, includit omne ens, quod eſt de eſſentia hominis. Exemplum tertij, vt homo eſt animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale eſt homo. Tales propoſitiones dicuntur de per ſe primò: quia cognitis terminis intellectus naturaliter aſſentit: nec poteſt diſſentire. Et hoc dicitur dignitas propoſitionis. Et ſic omnes prædicationes eſſentiales dicũtur de ſe primò, hoc eſt de primo modo prædicandi de per ſe. Secundus modus prædicandi de per ſe eſt, quando prædicatũ eſt propria paſſio ſubiecti vel alicuius ſuperioris, vt homo eſt riſibilis, homo eſt quãtus, & Sortes eſt riſibilis. Quia licet riſibilitas nõ ſit propria paſſio Sortis, nec quãtitas hominis, eſt tamen alicuius ſuperioris, puta ſubſtãtiæ corporalis. Tertius modus prædicãdi per ſe eſt, quãdo prædicatũ nõ eſt in alio ſicut in ſubiecto, vt prima ſubſtãtia. Vnde hęc prędicatio idẽtica, Sortes eſt Sortes: vel hoc eſt Sortes, demõſtrando illum, eſt de ſe per ſe tertio modo. Quartus modus prædicandi de per ſe eſt, quando ſubiectum habet naturalem ordinem ad prædicatũ, vt medicus ſanat, domificator ædificat, pictor pingit. Quia licet prædicata ſint accidentia, tamen propter naturalẽ habitudinem, quãm habet accidẽs ſubiecti ad prædicatũ, dicuntur de per ſe. Ars enim medicinæ ordinatur ad ſanandũ, & aliæ ad ubiecta ſua à quibus recipiũt ſpeciẽ. Eſſet autẽ prædicatio per accidens, ſi diceretur, me-

tur,medicus ædificat,vel medicus cantat. quia accidit domificatori & cantori, quòd ſit medicus: quia medicina non ordinatur ad ædificandum vel cantandū.Omnes aliæ prædicationes quæ non continētur in his quatuor modis, dicuntur per accidēs. ¶Notandū tamen quòd prædicatio accidētalis & per accidens nō ſunt omnino idem: quia in ſecūdo modo prædicandi per ſe, ſunt prædicationes accidentales:& tamen nō dicuntur prædicationes per accidēs. Ex his quatuor modis perſeitatis, duo primi duntaxat ſubſeruiūt demōſtrationi. Patet etiā quòd prima ex duabus prædictis propoſitionibus demōſtrationis datæ,eſt de ſecundo modo de per ſe,& ſecunda de primo. Ex quibus cōcluditur tertia de ſecundo modo:quia (vt dictum eſt) cōcluſio ſequitur debiliorem partem.

Ver. 6. DE PROPOSITIONIBVS DE OMNI.

A SVnt præterea duæ primæ propoſitiones prædictæ demonſtrationis non ſolùm de omni prioriſtico,ſed etiam de poſterioriſtico, hoc eſt ſunt vniuerſales vniuerſalitate determinata & requiſita in lib. Priorum & Poſterior. Vnde aduertendū quòd duobus modis propoſitio dicitur de omni,hoc eſt vniuerſalis. Primò,quando ſubiectū diſtribuitur per ſignum vniuerſale : & ſic prædicatū debet verificari de omni cōtento ſub ſubiecto:& talis vniuerſalitas dicitur prioriſtica, ſiue de omni prioriſtico:vt hæc propoſitio, Omnis homo eſt currens. Secundo modo, quādo prædicatum verificatur de omnibus cōtentis ſub ſubiecto,ſiue ſubiectum diſtribuatur,ſiue non: & ſic hæc propoſitio,homo eſt animal,eſt de omni poſterioriſtico : & pariter omnes propoſitiones de per ſe.1. & 2.modis,etiam ſi nullū ſignum addatur ſubiecto, ſunt vniuerſales vniuerſalitate poſterioriſtica. Et ideo Philoſ. in duobus primis modis de per ſe vtūtur propoſitionibus indefinitis pro vniuerſalibus. *Propoſitio de omni quid.*

Ver. 7. DE PROPOSITIONIBVS SECVNDVM QVOD IPSVM.

B SVnt etiam prædictæ duæ primæ propoſitiones demonſtrationis datæ ſecundum quod ipſum, hoc eſt habentes prædicatum conuertibile cum ſubiecto. Nam animal rationale & riſibile cōuertuntur:quia de quocunque prædicatur vnum,prædicatur & reliquū. Sed hæc propoſitio, Homo eſt animal,licet ſit vera & vniuerſalis,& de omni poſterioriſtico,& de per ſe,ac neceſſaria,non eſt tamen ſecundum quod ipſum : quia animal cùm prædicetur de pluribus ſpeciebus, non conuertibiliter prædicatur de homine. *In 1. Phy. Notiora natura.*

Ver. 8. DE PROPOSITIONIBVS NOTIORIBVS.

C SVnt vlterius prædictæ duæ propoſitiones demōſtrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiā ſupponendum eſt quod dicit Philoſ. quòd quædam dicuntur notiora natura, ſiue ſecundū naturam,hoc eſt ſecundum ſe. Et ſunt illa quæ habent perfectiorem entitatem: & ſic Deus eſt notior omnibus creaturis. Et ideo hæc propoſitio, Deus eſt ſecundum ſe,ſiue ſecundum naturam,eſt notiſſima:quia Deus habet perfectiſſimū eſſe,poſt Deum Angeli,& poſt eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles,vt aſtra & corpora cœleſtia:poſtmodum res corruptibiles, & inter accidentia quantitas eſt magis nota. Inter huiuſmodi autem ſpecies ſpecialiſſima eſt notior genere,quia quicquid entitas includit genus,hoc totū includit ſpecies, & aliquid vltra:ideo ſimpliciter & ſecundū naturā eſt notior. Singulare autē licet habeat plus de entitate quàm ſpecies, non tamen dicitur notius ſimpliciter quàm ſpecies, eò quòd ſingulare nō poteſt eſſe obiectū intellectus, vt dictum eſt. Quædā verò ſunt notiora quoad nos. Non enim ſunt nobis eadē nota & naturę, ſcilicet eodem modo: quia naturæ ſiue ſecundū naturā notiora ſunt perfectiorā. Nobis autem primò nota ſunt cōfuſa magis,hoc eſt imperfectiora:eò quòd nos procedimus de imperfecto ad perfectū: ideo magis cōmunia & confuſa ſunt nobis notiora,& prius nota ordine generationis, dum tamen aliquid habeant de entitate,& non ſint pura potentia,vt materia prima vel entia rationis,quæ propter imperfectionē entitatis ſunt difficillimæ cognitionis:quia (vt eſt in 9.Meta.) vnumquodq; intantū eſt intelligibile,inquantū eſt actu:in aliis autem quę habent aliquid de entitate magis cōmunia & magis confuſa ſunt notiora nobis. Hoc experimur etiam ſenſu:quia venientem à remotis apprehendimus primò quòd eſt aliquid,deinde quòd mouetur,poſtea quòd eſt animal, conſequēter quòd eſt homo,& finaliter quòd eſt Sortes. Et pueri primò vocāt omnes homines patres,& mulieres matres:deinde diſcernūt. Et quia (vt dicit Philoſo.) omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, qui verſatur immediatè circa ſingularia:ideo ipſa ſingularia ſunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictæ duæ propoſitiones ſunt priores & notiores, ac magis notæ ſecundum naturā. *1.Poſt.*

Ver. 9. DE PROPOSITIONIBVS IMMEDIATIS.

D SVnt inſuper prædictæ duæ primæ propoſitiones demonſtrationis prædictæ immediatæ. Ad quarum euidentiam ſupponendum eſt quid dicatur medium, & quotuplex ſit medium. Medium, Phyſicè loquendo,dicitur illud quod facit diſtantiā & diuiſionē inter extrema,vt aër mediās inter viſibile & viſum, & ſecunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur medium, in quo extrema coniunguntur & conueniunt : & ſic copula poteſt dici medium in propoſitione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in ſyllogiſmo. Et quia cōtingit mediū eſſe *Medium quid, & quotuplex.*

quantum & diuiſibile, ideo duplex conſueuit poni medium, ſcilicet medium ſimpliciter & mediũ mediatum. Medium ſimpliciter dicitur medium quod eſt in extrema abſque alio medio. Et ſic in numero quinario quarta vnitas eſt immediata quintæ, quia nulla alia mediat: ſecunda verò & tertia ſunt mediatæ. Applicando ergo ad propoſitum, illa propoſitio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatum principium probationis, in quo extremitates coniunguntur & cõueniunt: ex qua conuenientia concluditur conuenientia extremitatum inter ſe, vt in exemplo dato, animal rationale eſt medium immediatũ: quia in eo conueniunt extremitates. Neque eſt aliud medium proximius, per quod poſſimus concludere quòd homo eſt riſibilis, iuxta prædictam regulam geometriæ. Et cùm prædictæ duæ primæ propoſitiones demonſtrationis datæ cõtineant illud medium immediatum, dicuntur immediatæ: & copulatiua ex illis reſultans, dicitur immediata ad hanc propoſitionẽ: Omnis homo eſt riſibilis: Si verò animal rationale accipiatur vt medium ad inferendum hanc, Sortes eſt riſibilis, & dicatur ſic: Omne animal rationale eſt riſibile: Sortes eſt animal rationale, ergo Sortes eſt riſibilis: hoc complexum, animal rationale, erit quidem medium, ſed non immediatum: eò quõd ſit aliquis terminus eo immediator, in quo extrema concluſionis coniungi poſſunt, ſcilicet hic terminus, homo, dicendo, Omnis homo eſt riſibilis, Sortes eſt homo: ergo Sortes eſt riſibilis. Et ſic dicendum eſt de ſuperioribus terminis aſcendendo. Propoſitio igitur immediata dicitur, qua non eſt alia prior & immediatior ad concludendum.

Ver. 10. DE DIVISIONE DEMONSTRATIONIS.

Demonſtratio primò diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur, cuius me- E
dium affirmatur de vtraq; extremitate. Negatiua, quando negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale eſt riſibile: ſed nullus equus eſt animal rationale: ergo nullus equus eſt riſibilis. Demõſtratio etiã diuiditur à Philoſopho in demonſtrationẽ propter quid, ſiue à priori, & per cauſam, & in demonſtrationẽ quia eſt, ſiue à poſteriori, & per effectum. Demonſtratio propter quid, ſiue à priori, eſt argumẽtatio quia intellectus procedit à cognitione cauſæ notæ ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quæ non habent cauſam, ſicut Deus, non poſſunt cognoſci per demonſtrationẽ propter quid ſiue à priori. Et quia per quãlibet cauſam cõtingit demõſtrari: ideo ſupponendum eſt quid ſit cauſa, & quot ſint genera cauſarum. Cauſa dicitur, id cuius eſſe ſequitur aliud ſecundũ naturam, ſcilicet effectus. Cauſatũ autem alia eſt efficiẽs, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ ſunt intrinſecæ, ſcilicet materialis & formalis, quia ſunt de eſſentia cõpoſiti. Non autem cauſæ intrinſecæ, quæ ſunt efficiens & finalis. Cauſa efficiẽs dicitur id, à quo eſt principium motus & quietis. Cauſa finalis eſt, cuius gratia aliquid fit. Cauſa materialis eſt, ex qua aliquid fit cũ inſit, vt ex farina & aqua fit panis. Cauſa autem formalis eſt, quæ dat rei eſſe, vt anima. In exemplo autem dato fit demonſtratio per cauſam formalem. Per cauſam autem materialem poteſt ſic fieri: Omne compoſitum ex materia elementari & forma, eſt corruptibile, ſed homo eſt huiuſmodi, Igitur, &c. Per cauſam verò efficientẽ ſic: Omnis effectus pendet à ſua cauſa: ſed Deus eſt cauſa omnium creaturarum, igitur omnes creaturæ pendent à Deo. Per cauſam finalem ſic: Omne intellectuale eſt beatificabile: ſed homo eſt intellectualis, igitur eſt beatificabilis.

Cauſa quid & quotuplex.

Ver. 11. DE DEMONSTRATIONE PROPTER QVID.

Demonſtratio propter quid & à priori eſt triplex, ſcilicet propter quid ſimpliciter: & propter F
quid & potior, & propter quid & potiſſima. Demonſtratio propter quid ſimpliciter eſt, quæ fit per cauſam, ſiue propinquam, ſiue remotam: vt Quicquid reſpirat, eſt animal: ſed paries non reſpirat, ergo paries non eſt animal. manifeſtum eſt enim quòd non animal non eſt cauſa propinqua huius quod eſt non reſpirare: aliàs omnia animalia reſpirarẽt, quod conſtat eſſe falſum: quia animalia carentia pulmone, non reſpirant, igitur conſequentia patet ex dictis Philoſophi, ſi negatio ſit cauſa negationis, & affirmatio erit cauſa affirmationis. Sed cauſa propinqua erit animal non habens pulmonem & ſanguinem. Demonſtratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per cauſam propinquam, ſed non immediatã, ſiue fiat per cauſas intrinſecas ſiue extrinſecas. Et quia cauſæ intrinſecæ ſunt potiores extrinſecis, ideo demonſtratio quæ fit per cauſam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potiſſima. Et ſic demonſtratio per cauſam remotam dicitur propter quid ſimpliciter. Demonſtratio quæ fit per cauſam propinquam, dicitur demonſtratio propter quid & potior. Et quæ fit per cauſam immediatam, & intrinſecam, dicitur propter quid & potiſſima, in qua ſcilicet medium eſt definitio ſubiecti concluſionis.

Ver. 12. DE DEMONSTRATIONE QVIA EST.

Demonſtratio quia eſt, ſiue per effectus, eſt ratiocinatio in qua proceditur per effectus co- G
gnitos, ad cognitionem cauſæ vel cauſarum incognitarum: vt, Omne coniunctum igni, eſt calidum: ergo ignis eſt calidus. Viſus diſcernit album à nigro, ſed Sortes diſcernit albũ à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoſo. Deum eſſe, quia motus eſt: ſed de his amplius infrà. Notandum tamen

8. Phyſ. Infrà c.19. §.1.

tamen quòd aliqua demonſtratio quia eſt, ſiue per effectum, procedit per effectum non conuertibilem, quia talis effectus poteſt nobis eſſe notior quàm cauſa: vt ſic dicendo, Quicunque habet febres, habet pulſum cõmotum: ego non habeo pulſum commotum, ergo non habeo febres. Quodcunque non deſiccat, non eſt ignis: ſed homo non deſiccat, ergo homo non eſt ignis.

Ver. 13. DE INDVCTIONE.

A INductio eſt argumẽtatio procedẽs à ſingularibus ſufficienter enumeratis ad propoſitionẽ vniuerſalẽ, vt Sortes currit, & Plato currit, & ſic de aliis. Et iſti ſunt omnes homines, ergo omnis homo currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis aſcenſus, quia eſt conſequentia formalis ad quã poteſt reduci deſcẽſus: qui eſt ab vniuerſali ad ſingulares, ac etiam exemplum quod eſt in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionem. Eſt autem exẽplum proceſſus à factis ſiue operationibus particularium perſonarum, ad perſuadendum ſimile: ſicut Moyſes orando pro populo, placauit irã Dei, ſimiliter Dauid, Daniel, &c. Ergo omnis qui vult placare iram Dei, debet illum orare &c. *Exemplum quid.*

Ver. 14. DE ENTHYMEMATE.

B ENthymema eſt argumentatio, qua intellectus ex vna propoſitione notiore & probabili quæ dicitur antecedens, procedit ad concludendum aliam, quæ dicitur conſequens, ab illo antecedente pendens: vt cùm dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur. Hęc dependẽtia prouenit ex hoc, quod cõſequẽs virtualiter & implicitè continetur in antecedẽte. Motus enim cõtinetur in curſu, & ſic antecedẽs continet virtualiter minorẽ: quia ſi negetur conſequentia, ſubſumendũ eſt, & omne currens mouetur, &c. Aliqui dicunt enthymema eſſe ſyllogiſmum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus, qui ſibi volunt omnia explicari. Qui verò ingenioſi & prouecti ſunt, enthymemate gaudent eò, quòd multa in vno reſpiciunt. Ideo antiqui philoſophi maximè illo vſi ſunt: & dicitur communiter: Gaudent breuitate moderni. Differt autẽ enthymema à ſyllogiſmo & demonſtratione: quia tam in ſyllogiſmo quàm in demonſtratione proceditur ex pluribus propoſitionibus, vt dictũ eſt: enthymema verò ex vna cathegorica prægnante, hoc eſt cõtinente aliam. ¶ Differt etiam ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplũ procedunt à ſingularibus, enthymema verò à cõmunibus. Conuenit autem cum ſyllogiſmo: quia tam ſyllogiſmus quàm enthymema procedunt ex propoſitionibus probabilibus. Propoſitio autem probabilis vt diſtinguitur contra neceſſariam, ſecundum Philoſo. dicitur quæ apparet vera omnibus aut pluribus ſapiẽtibus: & cuius vtraque pars ſeruatis principiis ſcientiæ poteſt ſuſtineri: quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quòd ſyllogiſmus & enthymema procedũt ex probabilibus, differunt à demonſtratione & ſophiſmate: quia demonſtratio procedit ex neceſſariis. Et ſophiſma, quod à Philoſo. dicitur Elẽchus ſophiſticus, hoc eſt apparens & nõ exiſtẽs ſyllogiſmus. Ab aliis autem dicitur ſyllogiſmus litigioſus, erraticus, atq; fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius eſt generare lites, & errorem aut deceptionem, hoc eſt iudicium falſum: procedit enim ex falſis, vel ex falſo modo ſyllogiſandi, vt in hoc ſophiſmate, Quod ego ſum, tu non es: homo ego ſum, ergo homo tu non es. Et hoc contingit tripliciter: primò quando peccat in materia, hoc eſt quando antecedens vel altera eius pars eſt falſa: vt hic, Omne malum eſt fugiendum: ieiunare eſt malũ, ergo, &c. minor eſt falſa quia ieiunare eſt bonum. Secundò, quando peccat in forma, hoc eſt quando non ſeruantur regulæ & præcepta ſyllogiſandi: & tamen antecedens eſt verum: vt hic. Omnis homo eſt Animal, & omnis aſinus eſt animal: ergo omnis homo eſt aſinus, quia medium in neutra diſtribuitur. Tertiò quando peccat in vtroque, ſcilicet in materia & forma: vt hic, animal eſt genus. Omnis homo eſt animal, ergo omnis homo eſt genus. Maior enim eſt falſa, & conſequentia nõ valet, quia variatur ſuppoſitio. Differt etiam ſophiſma ab enthymemate & demonſtratione, ſyllogiſmo & exẽplo ſiue inductione: quia exemplum cauſat ſuſpicionem: vt hic, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in aliis præſumitur malus. Demonſtratio autem cauſat aſſenſum euidẽtem ſiue ſcientiam, ſyllogiſmus verò & enthymema aſſenſum opinatiuum & opinionem, ſophiſma verò cauſat errorem, ſiue iudicium falſum, & habitum erroneum. *Problema, Sophiſma & elenchus idem ſunt.*

§. 5. DE CONSEQVENTIBVS RATIOCINATIONEM.

C ACtum ratiocinandi ſiue ratiocinationem conſequitur primò aſſenſus vel diſſenſus concluſionis, de quibus dictum eſt. Sed quia diuerſi ſunt modi ratiocinandi, ideo diuerſi aſſenſus conſequuntur. Aſſenſus autẽ in tota ſui communitate diuiditur in aſſenſum euidentem, fidei opinatiuum, ſuſpicatiuum, falſum & erroneum, de quibus dicendum eſt. *Hoc c. §. 3. Verſ. 6.*

Ver. 1. DE ASSENSV EVIDENTI, SIVE EVIDENTIA.

D ASſenſus euidens eſt aſſenſus clarus & certus, abſque quocunque ænigmate & formidine ſiue dubitatione de oppoſito, adeò clarus, quòd ſtante propoſitione neceſſaria in intellectu cũ debita applicatione propoſitionum neceſſariarum eam probantium, intellectus ex natura ſua cõplacet & aſſentit: ſic quòd non poteſt diſſentire, nec aſſentire oppoſitis: & talis aſſenſus in ſcientia

cauſatur ex primis principiis,& propoſitionibus per ſe notis, intellectis terminis,& per demonſtrationem:vt ſtante apprehenſione harum, Quodlibet eſt,vel nõ eſt: & omne totũ eſt maius ſua parte:omne animal rationale eſt riſibile.& hoc modo aſſenſus ſapientiæ & ſcientiæ ſunt euidentes. In hac autem euidentia ſunt gradus:quia quidam aſſenſus eſt magis euidẽs quàm alius. Et differt hæc euidentia ab euidẽtia ſenſus:quia euidentia ſenſus eſt circa particularia,& intellectus circa vniuerſale. Et ideo ſicut intellectus eſt nobilior ſenſu,ita euidẽtia intellectus eſt nobilior & perfectior euidentia ſenſus:quia eſt ſempiternorũ,& eorum quę nõ poſſunt aliter ſe habere,neque circa ea intellectus poteſt decipi aut hallucinari,ſicut ſenſus.¶ Ex quibus patet,quòd euidentia Angelorum eſt clarior quàm euidentia intellectus humani:& inter eos tantò clarior, quantò per clarius medium & ſpecies luminoſiores. Ideo in eis non poteſt eſſe problema ſiue opinio circa naturalia. Nec etiam in dæmonibus,cùm in eis(ſecundum D. Dionyſium)naturalia mãſerint integra, ſecus in gratuitis & ſupernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Chriſto: Si filius Dei es,&c.& Gabriel conſulit dominum.¶ An autem circa ſupernaturalia diſcurrant, quidam dicunt quòd Angeli beati nõ diſcurrũt quia omnia clarè vident in verbo,vel per clariſſimas reuelationes & ſpecies influxas ſecundũ modum & conditionem ſuæ naturæ,quæ eſt intelligere per ſimplicem apprehenſionem ſine diſcurſu: quãuis poſſint habere admirationẽ vel neſcientiam. Vnde de Angelis inferioribus ſuperiores interrogãribus dicit Eſa. Quis eſt iſte,qui venit de Enom, tinctis veſtibus de Boſra? Dæmones verò eò quòd nõ habeant reuelationes,quodam modo circa ſupernaturalia diſcurrere dicũtur. vnde Iſido. dicit,quòd dæmones multa experimento didicerunt. Sed cognitio exprimẽtalis eſt diſcurſiua,quia ex multis memoriis fit experimentũ,& ex multis experimentis fit vniuerſale,vt dicitur in fine poſterior.& in principio Metaph. D. Tho. tamen dicit,quòd in Angelis dicitur experientia metaphoricè.& ſic ſecundum mentem eiuſdem eſt,quòd ſicut dæmones circa ſupernaturalia non componunt neque diuidunt,ita etiam non diſcurrunt:quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa ſupernaturalia,ſi non habeant reuelationem,vel videant experimento aliqua fieri miraculosè, vel opinantur,hoc eſt,habent iudicium cum formidine,abſque tamen diſcurſu,vel errant,aut nihil ſciunt.

Euidentia tres gradus

An problema ſit in angelis.

Matth. 4.
Dan. 10.

Eſa. 63.
An dæmones quodãmodo diſcurrant.

Ver. 2. DE FIDEI ASSENSV.

Fides eſt aſſenſus certus,abſq; formidine cauſatus, ſuppoſita pia affectione voluntatis quæ innititur authoritati dicẽtis,ſiue reuelãtis:quam authotitatẽ habet pro obiecto formali, & ipſa reuelata pro materiali. Et quia autoritas & reuelatio eſt duplex.ſ.humana,& diuina:ideo fides eſt duplex.ſ.humana,& diuina,quæ dicitur theologa,de qua inferius ca. 10.agetur. Syllogiſmus igitur & enthymema procedẽs ex propoſitionibus fidei,vel altera illarũ, etiam cum altera euidenti cõcludit propoſitionẽ de fide:vt ſic argumentãdo,omnis homo eſt riſibilis:Chriſtus eſt homo,ergo Chriſtus eſt riſibilis. Si verò altera ſit opinabilis vel dubia, cõcluſio erit dubia, cùm ſequatur debiliorem partem, Quomodo autem triplex ſit certitudo,& fidei maior,dicetur inferiùs c.10.§.1.ver.5. E

Authoritas & fides duplex.

Ver. 3. DE OPINIONE.

Opinio eſt aſſenſus cum formidine ſiue dubitatione de oppoſito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnam partem,ſcilicet aſſenſum,vel diſſenſum: vt aſſenſus cauſatus ex hoc ſyllogiſmo,Omne currens eſt album:omnis homo eſt currens, ergo omnis homo eſt albus. Aſſenſus huius concluſionis eſt opinio,quia pręmiſſæ non ſunt euidentes,neque certæ certitudine fidei,ſed probabiles,hoc eſt contingentes,quæ poſſunt eſſe veræ vel falſæ:intellectus tamen ad alteram partem flectitur,ſed cum formidine de oppoſito. F

Ver. 4. DE SVSPICIONE.

Svſpicio eſt aſſenſus formidoloſus,fluctuans cum quadam inclinatione ad alterã partem,ſed nõ perfecta,ſed aliquo modo(leuiter tamẽ)inclinatus,vt Sortes dicit Platonem homicidam:& an Sortes ſit verax vel mendax,ignoratur:ergo Plato eſt homicida. Aſſenſus huius cõcluſionis dicitur ſuſpicio:quia eſt dubitatio cum aliquali inclinatione ad alteram partem. Pręſumptio ad ſuſpicionẽ reducitur:eſt enim media inter opinionem,quæ eſt de his quæ vt in pluribus contingunt: & ſuſpicionem,quæ eſt de his quæ rarò. Præſumptio verò eſt de his quæ vt in paucioribus contingunt. G

Ver. 5. DE ERRORE ET IGNORANTIA.

Error eſt aſſenſus quo intellectus cõplacet & adhæret falſo, æſtimato tamẽ vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc eſſẽtia diuina eſt pater,& hęc eſſentia diuina eſt filius:ergo filius eſt pater. Aſſenſus huius concluſionis eſt error,quia non eſt ſyllogiſmus expoſitorius,adquẽ requiritur quòd aliqua præmiſſarũ valeat vnam de omni:quod non facit hic,quia hæc eſt falſa, Omnis res quæ eſt eſſentia diuina,eſt pater,& item de alia. Notandũ tamẽ quòd error dicitur ignorantia prauę diſpoſitionis. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quid & quotuplex ſit ignorãtia. Sed ſupponendum in primis,quòd diſcrimen eſt inter neſcientiam & ignorantiam. Neſcẽtia enim eſt negatio ſiue defectus ſciẽtiæ non debitæ ineſſe,ſiue ſimplex carẽtia ſciẽtiæ,in ſubiecto apto nato: quia non dicimus H

Ignorantia quę & quotuplex ſit.

lapidem

lapidem neſcientem,ſed hominem,hæc non eſt peccatũ,nec poteſt eſſe in Deo,cùm ſciat omnia.
Ponitur tamen à D. Dion.in Angelis,ac etiã in anima iuſti, quia cùm non cõprehendant verbũ, *Cap.6.cæleſtis hier.*
neſciunt omnia quæ Deus ſit. Hæc neſcientia ab aliquibus dicitur ignorantia puræ negationis.
Ignorantia verò priuationis eſt carentia ſciẽtiæ debitæ ineſſe,ſiue eorũ quę quis poteſt & tenetur
ſcire:vt ſunt ea quæ pertinẽt ad ſtatũ vel officium alicuius.plura enim tenetur ſcire epiſcopus,quã
agricola.Si quis enim neſciat ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutẽ,eſt ignorans. Hæc ignorãtia dicitur
priuationis.Alia eſt ignorantia quæ dicitur prauæ diſpoſitionis: & eſt error ſiue iudicium falſum.
Aliæ diuiſiones ignorantiæ,& quæ excuſet à peccato habentur inferius c.3.§.4.ver.5.& 4.

Ver. 6. DE INTELLECTV PRACTICO ET SPECVLATIVO.

A INtellectus diuiditur in ſpeculatiuũ & practicũ.Intellectus ſpeculatiuus eſt qui id quod appre-
hendit,non ordinat ad opus,ſed ſolam veritatis conſiderationem.vnde & ſciẽtiæ dicũtur ſpecu-
latiuæ quæ verſantur circa ſolam cõſiderationem veritatis non ordinando ad operationẽ:vt philo-
ſophia naturalis,& ſciẽtia methap. quæ dicitur ſapiẽtia.Intellectus verò practicus eſt qui id quod
apprehendit,ordinat ad opus ſiue ad operationẽ.vnde & ſcientiæ practicæ dicũtur,quæ verſantur
circa operationes,prout operatio ſe extendit non ſolùm ad factibilia,ſed etiã ad agibilia. Et ſic ſciẽ-
tia medicinæ & moralis dicuntur practicæ.Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executio-
nem,ſed quo ad directionem.¶ Hæc autẽ diuiſio non eſt in diuerſas potẽtias, ſed in diuerſos actus
quia eadem potẽtia,numero eſt intellectus practicus,& ſpeculatiuus:ſed ſunt diuerſi actus,qui dif- *3.de Anima.*
ferunt fine,ſecundum Philo.vnde & à fine denominãtur. Vtriuſq; finis eſt ſpeculari & cõtempla-
ri:ſed finis practici eſt operari,ſiue ordinare contemplationẽ ad operationem.Ideo intellectus pra-
cticus dicitur operatiuus.Quòd autem non ſint diuerſæ potẽtiæ,probatur per Philoſophum, qui
dicit quòd intellectus ſpeculatiuus per extenſionẽ fit practicus, ſed vna potentia, non mutatur in
aliam,igitur,&c.Ratione etiam ſic probatur:quia quod accidẽtaliter ſe habet ad rationẽ obiecti,
quam reſpicit aliqua potentia,non diuerſificat potentiã,prout apparet in potentia viſiuã,cuius ob-
iectum eſt coloratum.Eadem enim potentia viſiua fertur circa omnia colorata,ſiue illud coloratũ
ſit homo aut aliquid aliud.Sed obiectum intellectus eſt verum,ſiue ens ſub ratione veri, cui acci-
dit quòd ordinetur,vel non ordinetur ad opus:ergo eadẽ potentia ſufficit ad illa. Et per conſequẽs
non ſunt plures.Non enim ponenda eſt pluralitas ſine neceſſitate, cùm fruſtra fiat per plura,quod
poteſt fieri per pauciora.¶ Nec obſtat quòd obiectum intellectus ſpeculatiui dicitur eſſe verum,&
practici bonum,quæ differunt ſaltẽ ſecundum rationem, quæ ſufficit ad diuerſitatem potentiarũ
cum habitudine intrinſeca diuerſa.Nam intellectus habet habitudinem recipiendi in ſe ſimilitu-
dinem obiecti:& voluntas habet inclinationẽ ad obiectũ ſuum abſque ſimilitudine in ſe recepta,
præſentata tamẽ per intellectũ:ideo diſtinguuntur realiter,vt dictum eſt.Ideo per bonum & verũ
intellectus & voluntas diuerſificantur.Quia verum & bonum ſe inuicem includunt.Nam verũ eſt
quoddã bonum,aliàs nõ eſſet appetibile.Et bonum eſt quoddam verũ,aliàs non eſſet intelligibi-
le.Sicut ergo obiectũ appetitus poteſt eſſe verum, inquantũ habet rationem boni, ſicut cùm ali-
quis appetit veritatem cognoſcere:Ita obiectum intellectus practici poteſt eſſe bonum, inquãtum
habet rationem veri ordinabilis ad opus.Intellectus enim practicus veritatem cognoſcit,ſicut ſpe-
culatiuus:ſed veritatem agnitam ordinat ad opus quod non facit ſpeculatiuus.

Ver. 7. DE RATIONE SVPERIORI ET INFERIORI.

B QVum potentiæ & ſubſtantiæ aliquãdo à principaliori actu denominentur: Vnde & Angeli *Ratio ſuperior & inferior quid.*
dicũtur intelligẽtiæ,eò quòd ſemper actu intelligãt. Et ratiocinatio ſit principalior actus in-
tellectus:ſequitur quod intellectus dicitur & nominatur ratio,à ratiocinando. Et quia aliquãdo
apud ſanctos doctores dicitur ratio ſuperior,& aliquãdo inferior:Ideo iſti termini veniũt declarã-
di. Ad cuius euidẽtiã ſciendũ eſt,quod ratio ſuperior & ratio inferior nõ ſunt duæ potẽtiæ realiter
diſtinctæ(prout dictum eſt de intellectu ſpeculatiuo & practico:)ſed ſunt vna potentia ſecundum
diuerſos actus,quos habet circa ſpiritualia & æterna:ac etiam corporalia & temporalia:quæ com-
parantur ad cognitionem noſtram hoc modo:quia vnum eſt medium ad cognoſcẽdum alterum.
Nam ſecundum viam inuentionis per res corporales venimus in cognitionem æternorum. Vnde
Apoſto.Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt,intellecta conſpiciuntur:ſempiter- *Roma.1.*
na quoq; eius virtus & diuinitas.Sed in via iudicij ſiue reſolutionis & determinationis,per æterna
iudicamus de temporalibus circa agenda.Intellectus enim hominis poteſt intẽdere & verſari cir-
ca temporalia & æterna,& circa vtraque ratiocinari dupliciter:primò circa æterna, contemplãdo
& conſpiciendo ea & in illis ſiſtendo,vt in bonitate,ſapientia & iuſtitia Dei,& hoc pertinet ad of-
ficium intellectus ſpeculatiui. Secundò,conſulendo rationes & regulas æternas, quæ ſunt volũtas
& præcepta Dei,& applicando ad temporalia,quę occurrunt agenda,vtrum ſint bene vel malè fa-
cta.Id enim per regulas & leges ſiue ordinationes Dei maximè cognoſci poteſt,& hoc pertinet ad

officiũ intellectus practici. Intellectus eas conſpiciens, & per eas conſulens, diſponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio ſuperior, quaſi per ſuperiora ratiocinans. Poteſt etiam intellectus circa corporalia & temporalia verſari etiam dupliciter. Primò ea conſpiciendo, contemplando, ſpeculando, & in eis ſiſtendo: quod pertinet ad officium intellectus ſpeculatiui. Secundò, conſulendo rationes naturales, & leges humanas, circa tẽporalia, quę occurrũt agenda, ſcilicet, an ſit bene vel malè factũ etiam per conſequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod eſt ſynderelis) & cõſideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quod pertinet ad officium intellectus practici. Secundum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit, & ſi illæ non ſufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad ſuperiorem legem, ſcilicet Dei præcepta aut concilia eius, quæ

12. De ciu. Dei. habent regulare & dirigere inferiorem rationẽ ac leges humanas. De his D. Aug. & D. Tho. dicũt, quòd ratio ſuperior & inferior eſt eadem potentia, ſed diſtinguntur per diuerſos actus & diuerſa officia, ac etiam diuerſos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rationi ſuperiori attribuitur ſapientia, & inferiori ſcientia. Ex præmiſſis apparet conuenientia inter rationem ſuperiorem & inferiorem ex vno latere, & intellectum ſpeculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim eſt ex actibus reciprocis ſibi inuicẽ & mutuò ſubſeruiẽntibus. Ratio enim ſuperior habet actum & officium intellectus ſpeculatiui & practici: eſt enim de rationibus æternis conſpiciendis in illis ſiſtendo, vel conſulẽdis & applicãdis circa agibilia. Et eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus ſpeculatiui & practici, eſt enim de rationibus naturalibus & legibus humanis cõſpiciendis & contemplandis ibi ſiſtendo: quòd pertinet ad intellectum ſpeculatiuum, & etiam conſulendis, applicãdo ad agibilia occurrentia dirigenda. Notandum etiam, quòd magna & lata eſt differentia inter rationem ſuperiorem & inferiorem, & portionem animæ ſuperiorem & inferiorem. Quia ratio ſuperior & inferior nõ important niſi vnã potentiam. ſ. intellectum. Et portio ſuperior animæ importat potentias animæ organo corporeo nõ alligatas, quæ ſunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & ſignificat potentias animæ, quæ ſunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cùm anima ſenſitiua aliorum animalium. Hæc differentia deſeruit ad cognitionem multorũ paſſuum, & maximè ad cognoſcendum quomodo Chriſtus erat viator & cõprehenſor, ſiue viator & beatus: quia ſecundum portionem ſuperiorem erat comprehenſor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinam eſſentiam: & voluntas eius perfectiſſimè ea fruebatur. Sed erat viator ſecundum portionem inferiorem: quia vires eius inferiores, ſcilicet quinque ſenſus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, ſed paſſibiles & diſpoſitę ad tormenta, pro reparatione & redemptione naturæ humanæ ſuſcipienda & toleranda.

Chriſtus erat viator & cõprehenſor.

DE VOLVNTATE. CAPVT. III.

POST cõſiderationem intellectus conſiderandũ eſt de voluntate, Ad cuius euidentiam C ſciẽdũ eſt, quòd voluntas dupliciter accipi poteſt: vno modo largè pro omni inclinatione: & ſic attribuitur brutis. Dicimus enim quod equus vult currere vel recalcitrare, hoc eſt inclinatur ad currẽdum vel recalcitrandũ. hoc modo accipiẽdo, etiã attribuitur inſenſibilibus: & dicimus lapidem inclinatum velle cadere. Et Chriſtus loquens de aëre commoto & vento corporali, qui dicitur ſpiritus, dicebat, Spiritus vbi vult ſpirat. Alio modo accipitur propriè, ſcilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo, hoc eſt qui ſequitur cognitionem intellectiuam: & nõ pro appetitu ſenſitiuo aut naturali, de quibus dictum eſt. Et quia triplex eſt intellectus, ſcilicet diuinus, angelicus, & humanus: ideo triplex eſt voluntas. ſ. diuina, angelica, & humana.

Ioan. 3. c. 1. §. 9. ver. 1. 3. & 4.

§. 1. DE VOLVNTATE DIVINA.

c. 19. §. 1. Ver. 2. VOluntas diuina nõ differt ab intellectu diuino: ſicut enim Deus eſt ſuum eſſe & ſua eſſentia: D ſic etiam eſt ſuum intelligere, & ſuum velle: & ſic velle & intelligere in Deo ſunt idem realiter, ſed differũt ratione, ſecundum noſtrum modum intelligendi: qui talis eſt, quòd res diuinas, quę

1. p. q. 19. ſunt in Deo vnitæ intelligimus vt plures: ſicut inuenimus in nobis. Ex quo ſequitur, quòd voluntas diuina nõ eſt accidens, ſicut voluntas angelica & humana. Differt etiam voluntas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana ſunt finitæ, creatæ, & mutabiles: voluntas autem Dei eſt infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinſeco, ſicut

3. de Anima. voluntas creata, quæ ſecundum Philoſ. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinſeco eo modo, quo dicimus quòd intelligere eſt mutari ſiue moueri, hoc eſt non eſſe eodẽ modo nũc, ſicut prius. Voluntas autem diuina non habet obiectum extrinſecum: & intellectus eius eſt ipſamet, quæ dicitur & nominatur intellectus, eo quòd cognoſcit, intelligit, ſimul videt, & comprehendit omnia,

Rom. 4. præterita, præſentia & futura: & (vt dicit Apoſt.) Vocat ea quæ non ſunt, tanquã ea quæ ſunt.

Quicquid

Quicquid enim futurum vel præteritum fuit, pro quocunque tempore & inſtanti æternaliter vi-
dit,& voluit fieri pro tépore vel inſtanti temporis,pro quo factũ fuit,aut fiet.Ideo dicebat per Ma- *Malac. 3.*
lach.Ego enim dominus,& non mutor. Et D.Iacobus:apud quem non eſt tranſmutatio,nec viciſ- *Iacob. 1.*
ſitudinis obumbratio,ſicut apud creaturas,quæ ſubiiciuntur tempori vel æternitati. Voluntas diui-
na naturaliter & neceſſariò vult bonitatem& perfectionem ſuam,ac operationes ad intra.Nõ qui-
dem neceſſitate coactionis,ſed naturalis ordinis,quæ libertati complacentiæ:non repugnat,ſecun-
dum D.Aug.Non enim poteſt velle Deus ſe non eſſe bonum,aut verum,aut Deum.Vnde Apoſt.
Fidelis manet,ſe ipſum negare non poteſt. Alia tamen à ſe nõ neceſſariò,ſed liberè vult. Vnde Pſal.
Omnia quæcunque voluit,fecit. In eo enim ſumma libertas eſt,licet peccare non poſſit:quia(vt D. *5.de ci.Dei.*
Anſelmus dicit) poſſe peccare non eſt libertas, neque pars libertatis, ſed imperfectio libertatis. Et *2.Tim. 2.*
licet omnia quæ vult,voluerit ab æterno, & non poſſit mutari (vt dictum eſt) tamen ab æterno *Pſal.113.*
omnia liberè voluit. *Lib. de lib. arbit.*

Ver. 1. DE VOLVNTATE SIGNI ET BENEPLACITI.

A VOluntas Dei licet in ſe non ſit niſi vna,ſecundum tamen noſtrum modũ intelligendi,dicitur *1.p.q.19.*
plures:quam doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem ſigni & beneplaciti. Et iterũ *Volũtas Dei*
voluntatem in præceptũ,prohibitionem,& conſilium:& voluntatem beneplaciti,in effectiuam,& *multiplex.*
permiſſiuam.Sicut enim ira eſt in Deo:quia in eo inueniuntur effectus,qui ſolent eſſe hominis ira-
ti,ſcilicet punitio. Simili modo loquendi,ea quæ ſunt ſigna voluntatis apud nos , voluntates appel-
lantur. Et quia voluntas(quæ inuiſibilis & ignota nobis eſt)poteſt dupliciter deſignari. Vno modo,
ſecundum quòd proponit de agendis. Alio modo,ſecundum quod impetum facit ad opus. Vtroq;
modo ſigna voluntatis dantur in homine,ſecundum quod proponit de agendis, quantum ad fugã
mali,ſignum eſt prohibitio. Quantum autem ad proſecutionem boni,duplex eſt ſignum volunta- *Voluntas*
tis. Nam reſpectu boni neceſſarij,ſine quo non poteſt voluntas bonum ſuum conſequi , voluntatis *ſigni.*
ſignum eſt præceptum. Reſpectu autem boni vtilis,quo faciliori & conuenientiori modo acquiri-
tur finis,ſignum voluntatis eſt conſilium. Sed ſecundum quòd voluntas impetũ faciat ad opus,du-
plex eſt ſignũ:vnum eſt expreſſiuũ eius,& eſt operatio exterior. Quod enim quis operatur,indicat
ſe expreſſe velle. Aliud verò ſignũ eſt interpretatiuũ,& eſt permiſſio. Qui enim nõ prohibet,vel nõ
impedit quod impedire poteſt,interpretatiuè videtur conſentire in illud. Et hoc importat nomen
permiſſionis. Voluntas ergo Dei,quæ vocatur ſigni,eſt voluntas eius circa nos de agendis & fugiẽ-
dis:quàm nobis notificauit per ordinationes ſuas,quas reuelauit & ſcribi fecit. Et ſic ordinatio Dei *Ioan.6.*
ſcripta circa agibilia,dicitur volũtas ſigni:& diuiditur(vt dictũ eſt)in prohibitionẽ,quæ eſt circa fu-
gam mali neceſſariò vitandi:& in præceptũ circa bonum neceſſariũ, & in conſiliũ circa vtilia. De *1.Theſſ.4.*
primò dicit Chriſtus:Hæc eſt voluntas eius qui miſit me,vt omne quod dedit mihi , non perdã ex
eo & 1.Theſſ.4.Hæc eſt volũtas Dei,ſanctificatio veſtra,quantum ad præceptum. Quantũ ad pro- *2.Cor.7.*
hibitionem verò,vt abſtineatis vos à fornicatione. De tertio autem Apoſt. De virginibus præceptũ *Volũtas be-*
domini non habeo,conſilium autẽ do,tanquam miſericordiam conſecutus à domino, vt ſum fide- *neplaciti.*
lis,declarando vtilitatẽ,& conſulendo cõſilium eius. Voluntas beneplaciti eſt volũtas eorum, quæ
fiunt. Quia cum ipſe ſit prima cauſa mouens,nihil fieri poteſt abſque eius voluntate. Volũtas bene-
placiti Dei effectiua,eſt voluntas eorum quę fiunt,& non cõtrariantur eius prohibitioni,& talia at-
tribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permiſſiua,eſt reſpectu eorũ quæ fiunt,quæ tamẽ ipſe pro-
hibuit. Et ſic Deus,qui voluntate ſigni nõ vult peccata(quia prohibuit ea , iuxta illud Sap. Quaſi à *Eccl.21.*
facie colubri,fuge peccatũ)permittit tamen ea. Et licet Deus ad ea effectiuè,quantum ad ſubſtan-
tiã actus peccati concurrat,non cõcurrit tamen ad deformitatem,propter quam actus ille dicitur
peccatũ:ideo peccatum non attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quãtum ad ſubſtãtiam mo-
tus,attribuitur Deo tanquã primò motori:nõ tamen quantũ ad modũ motionis, qui dicitur clau-
dicatio:ſed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectæ ſiue defectiuæ: ſic furtũ, quãtum ad ſubſtantiã
actus, inquãtum ſcilicet eſt acceptio rei,eſt à Deo. Sed quãtum ad modum,ſcilicet inquantum ac-
cipitur res aliena inuito domino,hoc nõ eſt à Deo,niſi permiſſiuè , cùm ipſe prohibuerit. Sed hoc
eſt à voluntate defectiua & inordinata accipientis,qui operatur contra regulam eidem datã & præ-
fixam. Ideo Deus non eſt cauſa peccati:quia licet voluntas Dei ſit cauſa neceſſaria,non tamen im- *Sap. 8.*
ponit voluntati hominis neceſſitatem:diſponit enim & mouet omnia ſuauiter, hoc eſt, ſecundum
modum cuiuſlibet rei,ſcilicet naturalia naturaliter & neceſſariò , & libera liberè & contingenter,
ſed peccatum attribuitur homini , qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei.
¶ Differentia inter voluntatem Dei beneplaciti & ſigni eſt,quia voluntas beneplaciti ſemper im- *Differentia*
pletur:voluntas autem ſigni non ſemper impletur. Non enim ſemper implentur eius ordinationes, *voluntatis*
aut præcepta,ſeu conſilia ſed potius fit oppoſitũ,ipſo tamẽ prius permittente. Ideo poteſt dici quòd *ſigni et be-*
voluntas Dei ſemper impletur:quia impletur vna vel alia.ſ.vel ſigni vel beneplaciti. Et cũ peccator *neplaciti.*

c.3.§.7. recedit à diuina voluntate ſigni,incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti,dum per eius iu-
ver.11.Lib. ſtitiam punitur. Aliqui dicunt volũtatem efficacem beneplaciti Dei ſemper impleri,ſed non volũ-
2. tatem inefficacem,quæ eſt voluntas ſigni (licet voluntas ſigni aliquando ſit efficax) ſed ſecundum
quòd eſt efficax,pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quando teneamur conformare
voluntatem noſtram voluntati Dei,& in quo volito,infrà dicetur.

Ver. 2. DE VOLVNTATE ANTECEDENTE ET CONSEQVENTE.

D'Amaſcenus etiã diuidit voluntatem Dei in antecedentẽ & conſequentẽ: non quòd in Deo B
ſit aliquis ordo vel ſucceſſio voluntatum,ſed ſecundum noſtrũ modũ intelligẽdi,& ex parte
volitorum. Videmus enim in naturalibus,quòd in qualibet actione conſiderandum eſt aliquid ex
parte agentis,& aliquid ex parte recipientis:ſicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis
formatiuæ intendit quòd animal perfectũ producatur:ſed ex parte materiæ recipiẽtis(quę quando-
que eſt indiſpoſita)contingit quòd quandóque non producatur perfectum animal ſed monſtrum.
Et ſic dicimus quòd prima intẽtio naturæ eſt quòd animal perfectũ producatur:ſed quòd imper-
fectum animal producatur,eſt ex ſecunda intentione naturæ,quæ ex quo non poteſt materiæ dare
formam perfectionis propter ſuam indiſpoſitionẽ,tradit ei id cuius eſt capax. Sic in operibus Dei.
Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit,dicimus quòd vult voluntate primaria &
1.Tim.2. antecedente omnes homines ſaluos fieri,& ſic intelligitur dictum Apoſtoli,Deus omnes homines
vult ſaluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui ſuæ ſaluti aduerſantur,peccando,
& tranſgrediendo præcepta:propter eorum defectum ſunt indiſpoſiti,& non ſunt capaces beatitu-
dinis. Ideo dat eis Deus voluntate ſecundaria ſiue cõſequente,id quod ad ſuam bonitatem ſecun-
dum eorum diſpoſitionem pertinet,& eos per iuſtitiã damnat, & deputat ad tormẽta, ad quæ per
peccata ſua ſunt diſpoſiti. Datur cõmuniter alia ſimilitudo de iudice, qui volũtate antecedẽte vult
omnem hominem viuere:tamen ſi inueniantur homicidæ & turbantes pacificum cõuictum, vult
illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines ſaluos fieri,conſequenter verò peccatores
damnari. D. Auguſt. prædicta verba Apoſtoli dicit debere intelligi vt ſit diſtributio accõmoda, vt
ſit ſenſus: Deus vult ſaluos fieri omnes homines qui ſaluãtur. Alij dicunt debere intelligi vt ſit diſtri-
butio pro generibus ſingulorum,& non pro ſingulis generum, & ſecundũ hunc ſenſum Deus vult
de quolibet ſtatu hominum aliquos ſaluos fieri,mares & fœminas,Iudæos & Gentiles,paruos,ma-
Super 2.ca. gnos,ac mediocres,non tamen omnes. D. Tho. dicit quod Deus vult omnes homines ſaluos fieri in
1.Tim.2. vniuerſali,vel abſolutè,ſed non ſecundum aliquas circunſtantias in particulari. Abſolutè enim bo-
& 1.p.q. num eſt hominem ſaluari:ſed cum aliquo adiuncto non eſt bonum hunc peccatorem obſtinatum
19.art.6. ſaluari. Et quia conſideratio in vniuerſali & abſoluta eſt prior quo ad nos,quàm cõſideratio in par-
ad 1. ticulari & comparata:ideo voluntas abſoluta & vniuerſalis dicitur antecedens. Et volũtas alicuius
rei in particulari eſt conſequens,dat exemplũ de mercatore,qui vult omnes merces ſuas ſaluare ab-
ſolutè,volũtate antecedẽte:ſed ſi conſideret ſalutẽ ſuam eſſe in periculo ſubmerſionis,ſi merces nõ
proijciãtur,non vult merces ſaluare. Hæc voluntas dicitur conſequens. Exponit etiam de volũtate
ſigni,ſcilicet quòd Deus vult omnes homines ſaluare voluntate ſigni:quia dedit eis naturã ad bea-
titudinem ordinatam:& omnibus propoſuit ſalutis media,præcepta,& conſilia:ſed nõ vult omnes
ſaluare volũtate beneplaciti,propter eorum malitiam. Et ſic apparet quòd in hoc conueniunt vo-
luntas beneplaciti & conſequens,quia ambę ſemper implentur. Conuenit etiam voluntas ſigni cũ
antecedente,quia non ſemper implentur:quia tamen vna vel alia Dei voluntas impletur,dicimus
abſolutè & ſimpliciter voluntatem Dei ſemper impleri circa aliquod particulare.

§. 2. DE VOLVNTATE ANGELICA.

1.p.q.59. VOluntas Angelica eſt potentia naturalis ab eſſentia Angeli fluens, qua inclinatur ad bonum C
proſequendum,& malum fugiẽdum,prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc vo-
luntas eſt creata vel concreata:& non eſt ſubſiſtens,ſed eſt accidẽs, & in ſecunda ſpecie qualitatis:
ad quam reducuntur omnes potentiæ naturales. Et quia de Angelis in ſacris literis ac in theologia
plurima tãguntur,& concertantur in ſcholis:ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicẽda
1.p.q.50. ſunt. ¶ Et in primis notandum quid ſit Angelus. Secundum cõmuniter ſcribentes Angelus eſt ſub-
art.1. An- ſtantia creata immaterialis,ſiue incorporalis,inuiſibilis,incorruptibilis,& ſpiritualis,intellectu,per-
gelus deſi- ſpicax,& voluntate pollens. Ex quo ſequitur,quòd Angelus non habet niſi duas potentias natura-
nitur. les.ſ.intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis eſſe potentiam executiuã, per
quã appropinquant loco,& operantur in eo. Verùm quia illa appropinquatio & executio per appli-
cationem voluntatis abſque alia potentia fieri poteſt,fruſtra videretur potentia executiua ab eius
voluntate efficaci poni. Non enim eſt aliquid repugnans appetitui eorũ,ſicut in animalibus & ho-
mine,in quibus ſunt indiſpoſitiones in mẽbris. Et quia volũtas Angeli eſt creata,& ipſe creatus,ſe-
quitur quòd eſſe exiſtẽtię eius diſtinguitur à ſua eſſentia:quia ſolus Deus eſt ſuũ eſſe:omnia autem
alia

alia creata habẽt eſſe participatũ & dependens. Et ſic quãuis Angeli ſint immateriales, eſt tamẽ in
eis cõpoſitio ex eſſe & eſſentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potẽtia paſſiua, nõ quidẽ corru-
ptiua, ſed receptiua: & habẽt ſucceſſiuè diuerſos actus, & nõ ſunt actus puri ſicut Deus. Ex quo ſe- *c. 1. §. 1.*
quitur, quòd intellectus & volũtas Angeli nõ poſſunt eſſe ſubſtãtia: quia (vt dictũ eſt) ſubſtãtia crea- *Ver. 6.*
ta nõ poteſt eſſe immediatũ principiũ operationis. Et ſic eſſentia Angeli recipit intellectũ & volũ-
tatẽ, & eorũ perfectiones & conditiones. Vnde ſequitur quòd Angelus eſt mutabilis, ex quo poteſt
perfici. Ex hoc autẽ quòd eſt immaterialis, hoc eſt nõ habens habitudinẽ intrinſecã ad materiã, ſe-
quitur quòd nõ eſt capax quãtitatis cõtinuæ, neq; qualitatũ alterabiliũ, quæ per quantitatẽ inſunt
ſubſtãtiæ: & quòd duo Angeli nõ poſſunt ſolo numero differre: ſed differunt ad minus ſpecie, cùm
principium indiuiduationis numeralis de lege ordinata ſit materia quãtitate ſignata, nõ eſſeitas, vt
quidã dicunt, ſed circa vllã authoritatẽ rationẽ. Et D. Paulus Rom. 1. aſſerit nos per viſibilia in co-
gnitionẽ inuiſibiliũ peruenire, & ex conſequẽti in diſtinctionẽ eorũ. Non eſt tamen negandũ quin *1. p. q. 50.*
Deus poſſet duos Angelos eiuſdẽ ſpeciei creare: quia tunc daret eis alia principia indiuiduationis. *ar. 4.*
Sequitur etiã ex illa immaterialitate, quòd Angelus nõ poteſt eſſe actus ſiue forma intrinſeca cor-
poris, nec vniri materiæ aut corpori intrinſecè & eſſentialiter, hoc eſt cõmunicare ei ſuũ eſſe exi-
ſtẽtiæ, & fieri vnum ſuppoſitũ cum illo: & per conſequẽs nec exercere opera vitæ ſenſibilis aut ve-
getabilis, quæ ſunt videre corporaliter, audire, guſtare, vel generare, & alia huiuſmodi. Quãuis ex *1. p. q. 51. art. 1.*
aëre aut alia materia iã exiſtẽti poſſit formare corpora fantaſtica, quibus poteſt dare formã & figu-
ram accidentalẽ, ſed non ſubſtantialẽ. In quibus corporibus ſic aſſumptis poteſt aliqua opera ſimi-
lia operibus vitæ exercere. Vnde Raphael dicebat: Cùm eſſem vobiſcũ per voluntatẽ Dei, videbar *1. p. q. 51. ar.*
quidẽ manducare & bibere: ego autẽ cibo & potu inuiſibili vtor. D. Tho. poſt D. Aug. ait quòd dę- *3.*
mones aliquãdo in corpore aſſumpto in figura fœminæ ſuſceperunt ſemen à viro, quo recepto, & *Tob. 12.*
per accidentia cõuenientia ſeruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri aſſumptũ
transfuderũt in mulieres, & ſecuta fuit generatio, filij tamen nõ erant dęmonis, ſed viri cuius ſemẽ
transfuſum fuit. Dicit enim idem Aug. Multi ſe expertos vel ab expertis ſe audiſſe cõfirmant, Syl- *1. De ciu.*
uanos & Faunos (quos vulgus Incubos & ſubcubos vocat) improbos ſæpe extitiſſe mulieribus, & *Dei. 1. p. q.*
earũ expetiſſe & peregiſſe concubitũ. Vnde hoc negare impudentiæ videtur. Apparuerunt etiam *51. art. 3. ad 6.*
dæmones in corporibus animalium & beſtiarũ, quæ deſignant conditiones eorum ex prouidentia
Dei, ſicut Angeli in forma hominũ Abrahæ, Iacob, Danieli, aliiſq; multis in antiquo teſtamẽto. Et
in nouo Gabrieli Zachariæ, & D. Virgini, vt habetur Lucæ 1. & Actorũ 1. duo Angeli in forma vi-
rorum poſt aſcenſionẽ domini in veſtibus albis, & vt habetur 2. Corinth. 2. ipſe Satanas trãsfigurat *2. Cor. 11.*
ſe in Angelum lucis: & (vt dicunt practici morales) in forma probi & ſancti viri tentauit Chriſtum. *Matt. 4.*

Ver. 1. DE COGNITIONE ANGELICA.

A QVum Angeli ſint immateriales, conſequens eſt quòd non accipiãt cognitionẽ à rebus, ſicut *1. p. q. 5. vſq; ad 59. c. 2.*
homines, quorum cognitio (vt dicitur in 1. Poſter.) ortum habet à ſenſu, & eam ob rem egẽt *§. 1.*
intellectu agente (vt dictũ eſt.) Angeli autẽ, quibus ab initio inditæ fuerũt ſpecies intelligibiles lu-
minoſæ, magis vniuerſales, quã ſint ſpecies intelligibiles abſtractę in hominibus, nõ egẽt intellectu
agẽte, ſic quòd minimus Angelus naturaliter plura diſtinctius & clarius cognoſcit per vnam ſpeciẽ
quàm homo etiã per plures acquiſitas. Et inter Angelos, ſuperior (qui habet ſpecies vniuerſaliores) *1. p. q. 55.*
plura clarius & diſtinctius intelligit, quã Angelus inferior per plures ſpecies minus vniuerſales. Vn- *art. 3.*
de ſequitur quòd Angeli quãtò ſunt ſuperiores, tantò pauciores habẽt ſpecies, per quas intelligunt
abſque cõpoſitione, diuiſione, & ratiocinatione. Intelligunt enim omnia creata, & veritatẽ illorum
adeò clarè, vt circa naturalia errare non poſſint: ſicut nec homo circa prima principia. ¶ Angeli li-
cet ſucceſſiuè videãt omnia quæ à rebus naturaliter pẽdẽt, vt ſunt proprietates naturaliter fluẽtes,
nõ tamen cognoſcũt futura contingentia, quæ à cauſis impedibilibus pendent: nec ea quæ pendẽt
à volũtate Dei, aut hominũ, vel aliorũ Angelorũ. Licet cognoſcant habitus animæ, & ſpecies intel-
ligibiles in eſſe qualitatis: nõ tamen cognoſcũt cogitationes cordiũ ſiue conceptum, niſi inquantũ
eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per ſpecies influxas: quia cognoſcere talia eſt pro-
priũ Dei, qui ſibi hoc reſeruauit. Vnde Eſaias dicebat: Annunciate quæ ventura ſunt nobis in futu- *Eſa. 41.*
rum: & ſciemus quia dij eſtis vos. Et Hiere. Ego dominus ſcrutans cor, & probans renes. Et Apoſt. *Hiere. 17.*
1. Cor. 2. Quis enim ſcit hominũ quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo? Et pariter *1. Cor. 2.*
dicendum eſt de die iudicij, de quo Marc. De die illa & hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo. *Mar. 13.*

Ver. 2. DE MODO COGNITIONIS ANGELICÆ.

B ANgelus triplici modo dicitur res cognoſcere. primò per ſpecies inditas ſiue infuſas, prout vt *1. p. q. 58.*
propria natura conſiſtunt, & hæc cognitio dicitur veſpertina. Secundò per cognitionem re- *ar. 6. & 1.*
rum in verbo: & talis dicitur matutina. Sed quia Angeli duplicẽ habent cognitionẽ verbi, vnã na- *p. q. 4. art.*
turalem, & aliã glorię: naturalem quidem, qua cognoſcunt verbum per eius ſimilitudinẽ in eorum *2. ad 8. & 14.*

natura relucentem, in qua etiam relucẽt omnes creaturæ inferiores:& talis cognitio lumine gratiæ
Super Gen. ad lit. illuſtrata & ad verbum ſiue ad laudem Dei relata,(quæ fuit in primo inſtãti eorũ)ſecundũ D. Aug.
dicitur matutina imperfectè,ſcilicet reſpectu cognitionis rerum in propria natura ſiue per ſpecies
inditas. In illa cognitione naturali verbi in angelica natura relucentis ad verbum relata cõſiſtebat
eorũ beatitudo naturalis,in qua creati ſunt. Vnde in lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus dicitur, quòd
Angeli in illa qua creati ſunt, beatitudine perſeuerant, quam nõ natura, ſed gratia poſſident. Per hãc
tamen non erant beati ſimpliciter,cùm eſſent maioris perfectionis capaces, & ab illa poſſent deficere, ſicut quidem illorum defecerunt in ſecundo inſtanti, in quo ſiſtentes in illa cognitione, & ea fruentes priuati ſunt illuſtratione gratię, & eorum cognitio dicta eſt nocturna: ſed erant beati ſecundũ
1. Ethic. quid in primo inſtanti, prout Philoſ. dicit aliquos in hac vita beatos nõ ſimpliciter, ſed vt homines.
Aliam verò habent verbi cognitionẽ, quæ dicitur gloriæ, qua cognoſcũt verbum per eſſentiam, &
non per ſimilitudinẽ. Et hęc dicitur matutina, perfecta, & clariſſima: & hanc non habuerunt in primo inſtanti, ſed in ſecundo poſt liberam electionem, poſtquam fuit eis communicata clara diuinę
eſſentiæ viſio, in qua cognouerunt clarè ipſam diuinam eſſentiam & ſuam, & res ipſas in ſua natura
exiſtentes. Et hæc dicitur ſimpliciter & abſolutè, cognitio matutina. Alia verò cognitio verbi, per
ſimilitudinem verbi in ſua natura relucẽtem, reſpectu cognitionis gloriæ, dicitur veſpertina & obſcura: ſed reſpectu cognitionis rerum, quas habent per ſpecies inditas, dicitur matutina. Et ſic acce-
Gen. 1. pit D. Aug. cognitionem matutinam, cùm explicat illud Gen. 1. Factum eſt veſpere & mane dies
vnus in primo inſtanti creationis rerum. Prædictæ autem tres cognitiones ſunt per diuerſa media
ſibi inuicem ſubordinata, quorum vnum perficit aliud: ideo non repugnãt eſſe ſimul. Alius modus
cognoſcendi eſt per reuelationem ſiue illuminationem, de qua dicendum eſt.

Ver. 3. DE ILLVMINATIONE ANGELORVM.

1. p. q. 106. ar. 1. Diuus Dionyſ. 8. cap. Cæleſtis Hierarchiæ dicit, quòd Angeli ſecũdæ Hierarchiæ purgãtur & C
illuminãtur ac perficiũtur per Angelos primæ: & Angeli tertiæ, per Angelos ſecũdæ: & homines per Angelos, & nõ econuerſo: quia dicit hanc legẽ diuinitatis immobiliter firmatã, vt inferiora
art. 3. reducantur in Deũ per ſuperiora. Et ſic inferiores Angeli nunquã illuminant ſuperiores, licet eis loquantur: ſed bene à ſuperioribus illuminãtur inferiores, idque loquẽdo: & ſic locutio ſuperiorũ An-
art. 4. gelorum dicitur illuminatio, & non inferiorũ. Hæc autẽ illuminatio ſuperiorũ fiet vſq; ad diem iudicij generalis de his quæ pertinẽt ad diſpoſitionẽ mundi, & præcipuè ad electorũ ſalutẽ. Ad quo-
Illuminatio Angelorum quid ſit & quomodo fit. tum euidẽtiã ſciẽdum eſt quomodo fiat huiuſmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud eſt,
quàm manifeſtationẽ agnitæ veritatis alteri eã non cognoſcenti tradere. Secundum quẽ modũ dicit Apoſt. Mihi autem ſanctorum minimo data eſt gratia illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramẽti abſcõditi à ſeculis in Deo. Illuminatio propriè dicta, eſt manifeſtatio veritatis, ſecundum
quod habet ordinẽ ad Deũ. Et ideo dæmones ſuperiores non illuminãt inferiores: ſed eorũ mani-
Epheſ. 3. feſtatio ſub locutione cõtinetur. Hæc autẽ illuminatio nõ fit per impreſſionẽ alicuius ſimilitudinis
1. p. q. 109. ar. 3. ſiue ſpeciei aut alicuius creati, à ſuperiore Angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neque
Angeli boni aut mali poſſunt illabi menti, hoc eſt immediatè aliquid cauſare vel imprimere intellectui aut voluntati, quę mẽtis nomine cõprehendũtur, neque immediatè effectiuè mouere, ſed ſolùm per modũ obiecti. Fit autẽ hæc illuminatio dupliciter: primò per confortationẽ intellectus minoris Angeli. Quẽadmodũ enim virtus imperfectioris corporis cõfortatur ex ſituali propinquitate
perfectioris, etiã ſi nihil reale imprimat, vnde debilis & timoratus ad præſentiã robuſtiſſimi, quem
videt paratũ ad defendendũ ipſum, fortificatur, & prorũpit in audaciã, qui antea erat ſemideſperatus. ſic virtus intellectiua inferioris Angeli cõfortatur ex cõuerſione ſuperioris Angeli ad ipſũ. Hoc
enim facit in ſpiritualibus ordo cõuerſionis, quod facit in corporalibus ordo loqualis propinquitatis. Secũdò fit illuminatio per modũ partitionis, quãdo vnus Angelus manifeſtat alteri veritatem ex
c. 2. §. 1. Ver. 2. parte ſimilitudinis intellectæ: quia (vt dictũ eſt) ſuperior Angelus notitiã veritatis accipit in vniuerſali quadã cõceptione: ad quã capiendã intellectus inferioris angeli nõ eſt proportionatus neq; ſufficiẽs: ſed eſt ei cõnaturale, vt magis particulariter veritatẽ accipiat. Superior verò Angelus veritatẽ
quã vniuerſaliter accipit diſtinguit, vt ab intellectu inferioris capi poſſit: & ſic eã cognoſcẽdã proponit, ſicut apud nos doctores quod in ſumma capiunt, multipliciter diſtingunt, prouidentes capa-
15. c. Celeſt. hierar. citati auditorũ. Et hoc eſt quod D. Dionyſ. dicit, vnaquęq; ſubſtãtia intellectualis datam ſibi à diuiniore vniformẽ intelligentiã propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores ſurſum ductricem
analogiã. Et hoc modo ſuperiores Angeli loquũtur inferioribus de reuelatis à Deo, vel de ſuis cõceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio eſt locutio, ſed
2. Moral. 1. Cor. 13. nõ econuerſo. Quòd autẽ Angeli loquãtur, atteſtatur D. Greg. & Apoſt. Si linguis loquar hominũ,
Locutio inferiorũ Angelorum. aut Angelorũ. Locutio inferiorũ Angelorũ ad ſuperiores nil aliud importat, quàm ſimplicẽ manifeſtationem cõceptus intellectus aut volũtatis: quæ fit cùm inferior Angelus cõuertitur ad ſuperiorẽ,
& vult

& vult quòd ſuperior videt aut cognoſcat cogitationes & volitiones ſuas: quod niſi vellet, nullus quantũcunque ſuperior Angelus eas videre poſſet. Hoc enim eſt ſolius Dei, qui nõ ſolũ cognoſcit, ſed etiã aliis reuelare poteſt: prout faciet in die iudicij, cùm libros cõſciẽtiarũ aperiet, iuxta illud, Libri aperti ſunt, & iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erãt in libris. In hominibus autẽ clauditur mẽs hominis quo ad alios homines, ne videãt cogitationes interiores, duplici impedimẽto. Primũ eſt volũtatis, quo ſoluto Angeli & ſancti cognoſcunt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimentum eſt groſſities corporis: & ideo antequam homo videat conceptũ vel cogitationẽ, non ſufficit quòd ipſe velit illũ cognoſcere, ſed oportet quòd adhibeat aliquod ſignum ſenſibile, vt puta vocẽ vel ſcripturã, nutus, aut alia ſigna exteriora. Vnde D. Greg. Dicit Alienis oculis intra ſecretũ mẽtis quaſi poſt parietem ſtamus. ſed cùm manifeſtare nos ipſos cupimus, quaſi per linguæ ianuã egredimur: vt quales ſumus, extrinſecus oſtẽdamus. Hoc autẽ obſtaculũ nõ eſt in Angelo: ideo quã primùm vult quòd alius cognoſcat, ſtatim cognoſcit. Et illa volũtas qua vult aliũ ſcire, lingua metaphoricè dicitur, & locutio interior: ad quã quãtũ ad bonos vel ſanctos qui ſemper ſe vidẽt in verbo, nõ oportet ponere aliquod excitatiuũ. Sed quia Angeli in ſtatu naturæ cõditæ ſibi loqui poterãt, & nũc dæmones ſibi inuicẽ loquũtur: ideo oportet ponere excitatiuũ, quod nõ videtur aliud, quã illa cõuerſio intellectus & volũtatis ad aliũ. Nec eſt imaginãdũ quod iconibus aut ſignis loquãtur, quia illa pertinẽt ad exteriorẽ locutionẽ, quæ nõ inuenitur in Angelis. Sicut ergo per ſignũ ſenſibile excitatur ſenſus hominis: ita per cõuerſionẽ & ordinationẽ intelligibilis excitatur mẽs Angeli ad aduertẽdũ. Poteſt autẽ loqui pluribus aut vni ſoli, prout ordinat cõceptum ſuũ vni vel pluribus. Et ſupremus Angelo infimo, immediatè: ſicut Angelus poteſt illuminare hominẽ prætermiſſis mediis angelis qui ſunt ſub eo, ſecundũ D. Tho. ¶ Loquuntur etiã Deo non per manifeſtationem alicuius quod priùs eſſet occultũ (cùm Deo nihil poſſit eſſe occultum) ſed per conuerſionẽ, ordinando ſe in Deum, nõ quòd aliquid ei cõmunicẽt, ſicut in locutione humana doctor cõuertit & ordinat ſe ad diſcipulum: ſed ponit vt recipiant: prout diſcipulus loquitur magiſtro, petendo aut laudãdo ipſum ſicut & nos (ſuo tamen modo) interrogando aut conſulẽdo diuinam voluntatẽ de Angelis, vel etiã diuinam eſſentiam, quam apprehendũt admirando. Vnde D. Grego. dicit quòd Angeli loquuntur Deo, cùm per hoc quòd ſuper ſemetipſos reſpiciunt, in motum admirationis ſurgunt. Vnde Zacha. reſpondit Deo, & dixit: Domine exercituum, vſquequo non miſereberis Hieruſalem?

gelorum ad ſuperiores quomodo fit. — *Apoc. 20.* — *2. Mora.* — *1. p. q. 113. ar. 1. ad 2.* — *Zacha. 1.*

Ver. 4. DE MOTV LOCALI ANGELORVM.

A EX hoc quòd Angelus eſt immaterialis & incorporalis, ſequitur quòd eſt indiuiſibilis, & quòd non occupat locũ, nec poteſt propriè moueri motu locali, neq; eſſe in loco circumſcriptiuè, ſic quod circũdetur & mẽſuretur ſuperficie corporis locãtis per cõtactum quãtitatis, cũ nõ habeat quãtitatẽ: licet poſſit eſſe in loco per cõtactũ virtutis, ſiue per operationẽ. Virtus enim naturalis etiã minimi Angeli (ſecundũ D. Aug.) tãta eſt quòd omnia corporalia & materialia ei obediunt ad motũ localẽ infra ſphæram actiuitatis eorũ, niſi impediãtur à Deo, vel ſuperiore eorum, ſic quòd ſi Deus permitteret, poſſet totã vnam ciuitatẽ integram transferre ex vno loco ad alium: quẽadmodum (vt authẽticè habetur in regiſtris D. Virginis à Laureto) trãſtulerunt cellã integram, in qua conceptus fuit Chriſtus, à Nazareth vſq; ad Illyricũ, & ab Illyrico vſq; ad nemus cuiuſdã bonæ dominæ quæ Loreta nũcupabatur, & ab illo loco ad eũ in quo nũc eſt, cũ maxima totius eccleſiæ Chriſtianæ veneratione. Cõtactus virtutis Angelorũ in loco fit per applicationẽ cognitionis loci & operationis, ac efficacẽ voluntatẽ operandi. Quãdo Angelus cõſiderat locum & operationẽ, & efficaciter vult illã perficere in tali loco, virtute ſua cõtingit locum, & dicitur eſſe in loco diffinitiuè, ſic quòd quãdo eſt in vno, non eſt in alio extra ſphærã ſuæ actiuitatis: quia infra ſphæram in vna cella poteſt in pluribus particularibus locis operari diuerſas operationes, & per cõſequẽs eſſe in diuerſis locis particularibus. Nõ enim poteſt eſſe vbiq;, ſicut Deus, qui eſt vbique per præſentiã, potentiã & eſſentiã, quia dat cũctis eſſe, videt omnia, & ſunt illi præſentia. & ad omnia poteſtas eius ſe extendit. Eſt etiã in aliquibus illorũ ſpecialius per ſpecialẽ operationem. Angeli autem cùm ſint finiti & limitati, non ſunt vbiq; per eſſentiã: quia nulli dãt eſſe per ſe, neque per præſentiã: quia nõ vidẽt omnia per vnam ſpeciem: neque per potentiam, quia eorum virtus & potentia non ſe extendit ſimul ad omnem locum, ſed ad certam diſtantiam, & infra ſphæram actiuitatis eorum, infra quam tamen poſſunt in pluribus locis particularibus operari, vt dictum eſt: quia hoc poteſt homo vna manu in vno loco, & alia in alio loco particulari: ſed non in pluribus locis totalibus. Locus autem totalis Angeli eſt, qui reſpondet ſperæ virtutis & actiuitatis eius: quia cùm Angelus ſit in loco, per hoc quòd virtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat niſi determinatam virtutem, & certam ſpæram actiuitatis: ſequitur quòd non poteſt eſſe in pluribus locis totalibus. nec Angelus qui mouet primum mobile, dicitur eſſe per totum vniuerſum inferius, quia non applicat immediatè virtutem ſuam niſi in oriente: & ideo ibi dicitur eſſe à Philoſop. licet virtus eius deriuetur ad alias

1. p. q. 52. art. 1. — *3. de Tri.* — *Cella in qua conceptꝰ eſt Chriſtus, quomodo & quoties trãſlata fuit.* — *Contactus virtutis angelorũ quomodo fit.* — *1. p. q. 52. ar. 2.*

partes,& ad alios cælos,ac ad inferiora,ſicut virtus figuli mouentis in vna parte rotam. Non poſſunt etiam duo angeli in eodem loco eſſe,niſi fortè materialiter:cùm Angelus non ſit in loco niſi per operationem,& duo Angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eũdem locum,quia vnus ſuperflueret. ¶ An autẽ Angeli poſſint eſſe nuſquã,dubium eſt, quia cùm Angelus ſit in loco per operationem & applicationem virtutis circa locũ, & poſſit ab illa ceſſare,videtur eſſe nuſquã, hoc eſt,in nullo loco. Aliqui tamen probabiliter tenent oppoſitum,propter ornatũ ſedium cæleſtiũ eis deputatarum:propter quem ornatum,etiam ſi alibi operentur,cùm cuſtodiũt homines,nondeſinunt eſſe in illo loco. Vnde Matth.18. dicitur: Dico enim vobis,quòd Angeli eorũ in cælis ſemper vident faciem patris mei qui in cælis eſt. Et ſic quãuis poſſint deſinere eſſe in locis extrinſecis,non tamen poſſunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornãda fuerunt deputati à principio ſuæ naturæ. In quibus aliter dicũtur eſſe,quàm in inferioribus,cùm circa ea operantur. Et ſic non ſunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si quæratur quid ſit ille ornatus,quẽ cùm erimus in patria, videbimus. Quidã dicunt quòd eſt quædã refulgentia claritatis ex præſentia Angeli acceptãtis illum locũ,& ſic ſunt ſemper ibi per effectũ impreſſum & permanentẽ:quia illa refulgentia ſemper manet,& non eorũ virtus,quãdo operãtur in alio loco:& ſic quando ceſſant operari in aliis locis,redeunt ad illã reſidentiã,per quam ſunt ibi definitiuè,quia nulla videtur ratio quare Angeli boni ſint nuſquã,& deſerãt locũ eis ordinatũ. Lucifer autẽ cũ Angelis ſuis priuatus eſt illo loco,& per diuinã iuſtitiã deputatus in inferno,vel in aëre vſq; ad diẽ iudicij,& ſic nec boni nec mali poſſunt eſſe nuſquã de lege ordinata,quãuis nõ repugnet naturæ eorũ cũ potuerint creari ante mundũ & omnẽ locũ,ſic fuiſſent nuſquã(hoc eſt in nullo loco)prout Deus ante creationẽ,qui etiã poſt creationẽ nõ eſt in loco circunſcriptiuè,neq; definitiuè:ſed per operationẽ tantũ vbiq;:cùm vbique operetur,ſed de iis vide D. Tho.quodli.6.ar.3. Et quia poſſunt applicare virtutẽ ſuã mobili in loco,& mobile corporale ſucceſſiuè pertranſit medium:ideo Angeli dicuntur localiter moueri, pertranſeundo mediũ, nõ quidẽ per ſe,ſed per operationẽ ſuam. Poſſunt etiã moueri de loco ad locum, nõ pertranſeundo medium,quia cùm ſint in loco per applicationẽ virtutis:poſſunt applicare virtutẽ ſuã vni loco,puta Tholoſæ:& poſtmodũ alteri,puta Romæ,non applicãdo virtutẽ locis intermediis:& ſic nõ pertrãſeunt illa,ſed dimittunt. Corpus autẽ non poteſt moueri niſi pertranſeundo medium, cùm hoc ſit de ratione motus corporalis. Non poteſt etiam Angelus moueri in inſtanti, quãuis poſſit eſſe in loco,& operari in eo in inſtanti:quia in omni motu eſt prius & poſterius, ſed prius & poſterius numerantur ſecundum tempus continuum vel diſcretum,in quo conſtat plura inſtãtia eſſe. Si Angelus operatur ſucceſſiuè in loco,pertranſeundo medium,prius & poſterius illius motus menſuratur tempore continuo. Si verò Angelus in vno inſtanti operatur in vno loco,& non ſucceſſiuè,pertranſeundo medium:& cùm operatus eſt in illo loco,poſtea operetur in alio: illæ duæ operationes ſuccedentes vna poſt aliam menſurantur duobus inſtantibus,quæ faciunt tempus diſcretum: & talis motus eſt diſcretus. Sed difficultas eſt quando dicantur moueri,quia non eſt in primo inſtãti, cùm iam mutetit locum:nec in ſecundo,quia tunc mutatus eſt. Quidam dicunt quòd in primò, cùm incipit habere iudicium applicationis virtutis ſuæ ad alium locum,illa operatio prima cum habitudine ad ſecundam,eſt motus diſcretus,qui plurimùm diſtat à motu continuo.

Ver. 5. DE MENSVRA ET DVRATIONE ANGELORVM.

PRopter immaterialitatem Angelus non ſubiicitur tempori continuo,neq; menſuratur eo,nec quo ad eſſentiã ſuam,nec quo ad operationes:ſed quo ad eſſentiã ſuã menſuratur æuiternitate: & quo ad operationes,tempore diſcreto. Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd tres ſunt modi eſſendi,& per conſequens tres menſuræ durationum: Eſſe æternum, Eſſe immateriale, ſiue purè ſpirituale creatum,& eſſe corporale. Æternum dicitur quod habet totum ſuum eſſe ſimul, quòd ſcilicet non habet principium neque finem. Tale eſſe nõ inuenitur niſi in Deo, qui ſolus eſt æternus. Æternitas dicitur menſura durationis illius,non quidem realis:quia Deus eſt ſua æternitas, & ſua menſura:quia cùm ſit infinitus nullum extrinſecum poteſt illum menſurare. Veruntamen ſecundum noſtrum modum intelligendi dicimus æternitatẽ eſſe menſurã Dei:quia quemadmodũ mẽſura eſt æqualis mẽſurato,ſicut locus locato in iſtis inferioribus:ſic æternitas,quæ eſt duratio infinita,eſt æqualis æterno,quod eſt etiã infinitum:& ſi Deus angelos creaſſet ab æterno, ſicut poterat, eorũ eſſentia(ſecundum quoſdã)fuiſſet menſurata æternitate. Eſſe immateriale ſiue purè ſpirituale & æuiternum idem ſunt,& dicitur Æuiternum,quia habet quidẽ principium,ſed non habet finẽ: & non ſubiicitur per ſe motui continuo,& per conſequens,nec tempori,quod eſt menſura motus. Æuiternitas autem eſt mẽſura Angelorum & ſpiritualium creaturarum. Eſſe materiale,& corporale,& temporatũ,idem ſunt,& dicitur quod habet principium,& aliquando finem,ſubiicitúrque motui. Corpora enim cæleſtia(quæ ſunt incorruptibilia)ſubiiciuntur motui:& per conſequens dicuntur temporata,quorum mẽſura dicitur tẽpus,vt ex eius definitione manifeſtum eſt. Hæc menſura

Marginal notes: Matth.18. — Tres modi eſſendi. — Æternũ quid ſit. — Æuiternũ quid ſit. — Temporatũ quid ſit. — B

ſura ſine tempus eſt ſubiectiuè in primo mobili,& menſurat ipſum intrinſecè:alia autem menſurat extrinſecè,& fundatur in quantitate apta ad motum. Æuiternitas autem,qua menſurâtur eſſentiæ Angelorum,eſt ſubiectiuè in primo & nobiliſſimo Angelo,quæ menſurat eum intrinſecè,& durationẽ eſſentiarum aliorũ extrinſecè:& fundatur in virtute operandi, ſicut tempus in quantitate apta ad motum. ¶ Continet autem hæc æuiternitas tempus diſcretum,quod habet ſuos annos,mẽſes,dies,& inſtantia diſcreta,quæ menſurãt durationem operationum Angelorum. Quęlibet enim operatio Angeli menſuratur per inſtans diſcretũ,de cuius ratione nõ eſt indiuiſibilitas, ſicut eſt de ratione inſtãtis temporis:quia inſtãs diſcretum Angeli,licet poſſit ſolùm durare per inſtans temporis,non tamen eſt ſemper neceſſe:quia circa vnum obiectum & operationem poteſt quantũ vult immorari:& ſic menſura vnius operationis Angeli quantũcunque duret,dicitur vnũ inſtans, quod reſpondet & coexiſtit tempori noſtro. Vnde in Daniel.dicitur quòd princeps Perſarum reſtitit Gabrieli viginti & viginti diebus,qui in ordine ad Angelum non erãt niſi vnum inſtans & vna operatio. *Dan.10.*
Ex pluribus autẽ inſtãtibus conſtituitur tẽpus diſcretũ,quo menſurantur plures operationes Angelorũ ſibi ſuccedentiũ:& quanto plures ſunt operationes,tanto maiori tempore diſcreto menſurantur. Et ideo tẽpus diſcretũ habet ſuos annos,menſes,dies,& horas. Quomodo autẽ differat duratio vnius operationis ab alia,& quomodo vnũ inſtans tẽporis diſcreti eſt maius altero,& quot inſtãtiæ ſiue operationes requirãtur ad horam,diem,menſem,aut annum,nondum nobis compertũ eſt:ipſis tamen Angelis eſt notũ & euidẽs. ¶ Menſura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero,qui erat primus & perfectiſſimus omniũ Angelorum:& qui in primo inſtanti nobiliorem operationẽ naturalem circa Deum(vt principiũ naturæ)habuit. Quia tamẽ illam infecit culpa ſua,hac mẽſura priuatus eſt,& ſic mẽſura operationis naturalis in illo Angelo qui poſt eũ nobilior remãſit in cœlis,eſt æuiternitas:quæ,vt dictũ eſt,intrinſecè menſurat eſſentiã eius,& extrinſecè aliorũ. Operatio autem illa naturalis qua cognoſcit & diligit Deum vt principium naturæ,eſt æuiterna,& nunquã habebit finem,& ſecundum comparationem ad illam,aliæ eius operationes & omnium aliorum Angelorũ menſurantur. Non enim incõuenit ponere in Angelis plures operationes ſubordinatas: nec etiã inconuenit operationem Angeli eſſe vnã materialiter,& plures formaliter,ſecundum diuerſos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei,quæ in primo inſtanti ab omnibus Angelis elicita fuit, & à ſolis bonis liberè cõtinuata per claram viſionem,ſecundum inſtãs fecit. ¶ Duratio Angelorum incœpit *1.p.q.61.*
in creatione mundi,iuxta illud Prouerb.16. Qui viuit in æternũ,creauit omnia ſimul. Ideo D.Aug. *art.2.&3.*
dicit quòd cùm Moyſes recitãs creationẽ rerum dixit, In principio creauit Deus cælũ & terram, *Super Gen.*
per cælum intellexit naturam Angelicam:& per terram naturã corporalẽ. nec eſt veriſimile quòd *ad lit.*
Deus,cuius perfecta ſunt opera,naturam angelicã ſeorſum creauerit:quia cùm natura Angelica ſit pars vniuerſi,nõ fuiſſet perfecta. Nulla enim pars eſt perfecta,à ſuo toto ſeparata. Quamuis contrarium non ſit reputandum erroneum,præcipuè propter ſententiam Greg. Nazianzeni, cuius tanta *Gregorij Na-*
eſt in doctrina Chriſtiana authoritas,vt nullus vnquam eius dictis inferre calumniã præſumpſerit, *zianzeni in*
ſicut nec Athanaſij documentis,vt D.Hierony.dicit,qui etiam circa hanc materiam illi aſſentire *doctrina au-*
videtur,ait enim in epiſtola ad Titum, Vix ſex millia noſtrorum peraguntur annorum, quanta pu- *thoritas.* *1.p.q.61.*
tas annorum millia præceſſiſſe,in quibus Angeli Deo ſeruierunt? Fuerũt autem creati in cælo Em- *ar.4.*
pyreo. Vnde Damaſc.dicit, Cælum Empyreum mox vt creatum,fuit angelis repletum.

Ver. 6. DE NVMERO ET MVLTITVDINE ANGELORVM.

A Magnam eſſe multitudinem Angelorum cõſtat ex Daniele,vbi dicitur, Millia millium mini- *1.p.q.50.*
ſtrabant ei:& decies centena millia aſſiſtebãt ei. Et ex Apocalypſi, vbi poſt numerata centũ *art 3.* *Dan.7.*
quadraginta quatuor millia ſignatorum hoc eſt prædeſtinatorum,dicitur: Poſt hæc vidi turbã ma- *Apoca.7.*
gnam quam dinumerare nemo poterat,ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædeſtinatorũ habẽt Angelum de infimo ordine,in cuſtodiam deputatũ:imò & reprobi. Vnde ſequitur quòd numerus Angelorum eſt valde magnus,& de difficili numerabilis:numerus tamen certus non eſt nobis reuelatus. Daniel autem ſcripſit numerũ determinatum pro indeterminato, quẽadmodum Chriſtus, Vſque ſeptuageſies ſepties,hoc eſt toties quoties. Vnde D.Diony.nono cap. Cæleſt.Hie- *Matth.18.*
rar.dicit: Multi ſunt beati exercitus ſupernarum mentium,infimam & aſtrictam noſtrorum materialium numerorum commenſurationem excedentes. ¶ Cuius ratio eſſe poteſt: quia quãto aliqua ſunt magis perfecta,tanto in maiori exceſſu ſunt creata à Deo: vt patet diſcurrendo per ſingula,incipiendo à terra:ſic quòd ſphæra actiuorum & paſſiuorum ſiue corruptibilium eſt quid modicum reſpectu corporum cæleſtium. Sic ſubſtantiæ immateriales,quæ dicuntur Angeli,excedunt ſecundum multitudinem quaſi incomparabiliter numerum ſubſtantiarum corporalium & materialiũ. Et quia multitudo inordinata generat & parit confuſionẽ:neceſſe eſt dicere quod multitudo Angelorum,cùm ſit à Deo,ſit ordinata,iuxta illud Romo.13. Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Ideo de ordine Angelorum per hierarchias & choros dicendum eſt.

Ver. 7. DE HIERARCHIIS ET CHORIS ANGELORVM.

1.p.q,108. DIuus Dionyſ.6.cap.Cæleſtis Hierarchię,dicit Angelos à principio ſuæ creationis fuiſſe ordinatos & diſtinctos atq; diuiſos in tres hierarchias,& quamlibet hierarchiā in tres gradus ſiue choros,qui dicuntur ordines,accipiēdo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipſa hierarchia ordo B dici poteſt. *Hierarchia quid ſit.* ¶ Hierarchia ſecundū D.Dionyſ.nihil aliud eſt,quàm ſacer principatus. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd nomen principatus(cùm ſit relatiuum)duo importat & includit,ſcilicet principem,& multitudinem ſub principe. Accipiendò principatum pro principe, non eſt niſi vnus princeps ſupremus,ſcilicet Deus,qui eſt princeps non ſolùm Angelorum,ſed etiam hominū, aliarúmque creaturarum. Chriſtus etiam ſuper omnes creaturas,in cuius femore ſcriptū eſt: Rex *Apoc.19.* regum,& Dominus dominantium,& *Matt.vlt.* Matth.vltimo:mihi data eſt omnis poteſtas:& quē dedit caput ſuper omnem Eccleſiam,ſcilicet Angelorū & hominum,triumphantē & militātem. *Ephe.1.* Chriſtus poſt reſurrectionem Eccleſiæ militanti ſubrogauit D.Petrum principem,& poſt eum ſucceſſores, *Ioan.21.* dicendo: Paſce oues meas. Petrus autē ſubrogauit in diuerſis partibus ſiue diœceſibus alios,in quorum locū ſucceſſerunt epiſcopi,& Apoſtoli conſtituerunt Rectores,qui ſucceſſerunt diſcipulis,vt habetur in can. In nouo,vigeſima prima diſtinctione,omne tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatum pertinent,cùm ſint ordinati ſub vno principe Deo. ¶ Si verò conſideremus principatum ex parte multitudinis(ſecundum quòd multitudo diuerſimodè ordinatur ad Deum)erunt diuerſæ multitudines:& per conſequens diuerſi principatus,ſicut ſub vno rege ſunt multæ prouinciæ,quæ diuerſis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiūt à Deo, quā Angeli:quia homines recipiunt eas ſub viſibilibus ſimilitudinibus aut ſacramentis,Angeli verò in intelligibili puritate,hoc eſt ſpiritualiter. Ideo omnes in hoc conuenientes, dicuntur conſtituere vnam hierarchiam Eccleſiaſticā,quæ dicitur Eccleſia militans,quæ eſt quodammodo (non tamē in omnibus)exemplata ad inſtar triumphātis. Poteſt enim diſtingui in tres hierarchias,& quælibet *Prima hierarchia Eccleſiæ militantis.* in tres ordines. Prima hierarchia eſt maiorū prælatorum:& cōntinet tres gradus, ſcilicet ſummi pontificatus, Archiepiſcopatus & Epiſcopatus. Ad pōtificatum ſummum reducitur Cardinalatus (ſunt enim eius coadiutores)ad Archiepiſcopatum Patriarchatus,qui non ſolùm in vna prouincia aut regno habet iuriſdictionem,ſed in pluribus. Horum officium eſt purgare & illuminare, verbo & exemplo per honeſtā & irreprehenſibilē conuerſationem 1.Timot.3.& arcere lupos & malos à *1.Cor.5.* gregibus,per cēſuras & pœnas Eccleſiaſticas:vt Apoſtolus fecit. *Secūda hierar. Eccleſia militātis.* Secunda hierarchia eſt mediorū prælatorum,qui accipiunt directionem à maioribus,& habēt aliis miniſtrare aliqua ordinariè,aliqua verò ex commiſſione & hæc habet diuerſos gradus. Quidam eorum ſunt abbates,qui ex commiſſione habēt benedicere,& aliquādo confirmare. Alij ſunt priores & decani collegiorum. Alij verò ſunt rectores ſiue curati. Ad hos omnes pertinet adminiſtrare ſacramēta: Ad curatos reducū- *Tertia hierar. Eccleſia milit.* tur in inferioribus ordinibus cōſtituti:quia ſunt illorum miniſtri. Tertia hierarchia eſt plebeiorum: ad quos non pertinet miniſtrare ſpiritualia ſacramēta,ſed ſolùm recipere. Et habet tres gradus, ſcilicet virginū,continentiū,& coniugatorum. ¶ Alia eſt multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Eccleſia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias,hoc eſt tres modos recipiendi illumina- *Prima hier. Angelorū. 7.c.Caleſt. hierar.* tiones. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionyſio dicuntur collocari in veſtibulis Dei. Hæc habet tres gradus ſiue choros aut ordines. Primus & ſupremus dicitur Seraphim. *Seraphim.* quod nomen fuit impoſitum ab exceſſu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis:adquā patenter inferiores excitant. *Cherubim.* Secūdus chorus eſt Cherubim.quod nomē impoſitum eſt ab exceſſu ſcientiæ. Vnde interpretatur plenitudo ſcientiæ. Et Angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione,quā copio- *Throni.* ſè in alios effundūt. Tertius chorus dicitur Thronorum,& Angeli huius chori habent excellentiā ſuper inferiores in hoc quòd poſſunt immediatè in Deo rationes diuinorū operum cognoſcere. Et hoc cōmune eſt omnibus hierarchiis,quòd excellētia inferioris cōtinetur ſub ſuperiori,& eſt minor:& non econuerſo. ¶ Secunda hierarchia angelorū eſt multitudo illorū qui recipiunt illuminationes ſiue reuelationes diuinorū nō immediatè à Deo,ſed ab Angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundūt in inferiores,& ſic illuminātur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminātur à Seraphim,& illuminant Angelos primi luminis tertiæ hierarchiæ,& Angeli ſecundi ordinis à Cherubim:& illuminant Angelos ſecūdi ordinis tertiæ hierarchiæ,& angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis:& illuminant angelos tertij ordinis tertiæ hierarchiæ. Et ſic ordines primæ hierarchiæ correſpondēt angelis ſecundæ,qui eis ſubordinantur: & ordines ſecundæ ordinibus tertiæ. Hæc ſecūda hierarchia habet tres choros ſiue ordines. Primus *Dominationes.* eſt Dominationum:& Angeli huius chori habēt præcipere de agendis. Domini enim eſt præcipe- *Poteſtates.* re. Secundus eſt chorus poteſtatum. poteſtatis autem nomen ordinationem quandā deſignat, ſe- *Roma.13.* cundum illud Apoſtoli. Qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit. Et Angeli huius chori habēt ordinare

ordinare circa ſuſceptionem diuinorum,& circa actiones diuinas, quas ſuperiores in inferiores a-
gunt,eas ſurſum ducendo.Tertius chorus dicitur principatuum. Principari verò)vt D.Greg.dicit) *Principatum.*
eſt inter reliquos priorẽ exiſtere. Et ſic illi dicuntur principari, qui quaſi primi ſunt in executione *9.c.Caleſt.*
eorum quæ imperantur. Et ideo D. Dionyſ. dicit quòd nomẽ principatuum ſignificat ductum cũ *hierar.*
ordine ſacro. Illi enim qui alios ducunt,primi inter eos exiſtentes,principes propriè vocantur,iux- *Pſal.67.*
ta illud Pſal. Præuenerunt principes cõiuncti pſallentibus. ¶ Tertia hierarchia eſt inferiorũ ange-
lorũ,qui illuminantur à ſuis ſuperioribus:& non illuminãt alios angelos, licet illuminent homines.
De hac enim hierarchia mittũtur à Deo in hunc mundũ,ad ſalutẽ hominum. Et licet Apoſtolus *Heb.1.*
dicat,quòd omnes angeli ſunt adminiſtratorij ſpiritus,in miniſterium miſſi propter eos qui hęredi-
tatem capiunt ſalutis:veruntamen non immediatè,ſed medianribus angelis tertiæ hierarchiæ. An-
geli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos
ſecundæ hierarchiæ, & ad manifeſtandum eis myſteria ſalutis hominibus exhibenda per angelos,
qui deputati ſunt executores. Et ideo illi dicuntur ſpecialiter & immediatè mitti. Ex quorũ nomi-
nibus aliqua executio datur intelligi, vt nominibus quinque inferiorum, & non quatuor ſuperio-
rum. Hæc hierarchia habet tres choros ſiue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui
importat quendam exceſſum fortitudinis. Vnde D. Dionyſ. dicit, quòd nomen virtutis ſignificat *Ordo virtutum.*
quandam virilem & inconcuſſam fortitudinẽ. Primò quidem ad operationes diuinas conuenien-
tes. Secundò ad ſuſcipiendum diuina, & ſignificat quòd ſine timore aliquo aggrediuntur diuina, *9.c.Caleſt.*
quæ ad eos pertinent: & per hos fiunt curationes. Secundus chorus eſt Archangelorũ,qui dicũtur *hierar.*
principes inferiorum angelorum, ſecũdum D.Greg. quaſi magna annunciantes. Huiuſmodi præ- *Archãgelorũ ordo.*
ſident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaele & principe Perſarum. Tertius cho-
rus eſt eorum, qui retinent nomen communiſſimum,& dicuntur Angeli. Angelus autem inter- *Dan. 10.*
pretatur nuncius. Et quia omnes cæleſtes ſpiritus ſunt manifeſtatores diuinorum arcanorum: ideo *Angeli qui*
Angeli & nuncij vocantur. Sed ſuperiores Angeli habent quandam excellentiam ſupra commu- *dicantur.*
nem manifeſtationem, à qua ſuperiores ordines ſpeciali nomine vocantur. Infimus autem angelo-
rum ordo nullam excellentiam addit ſupra communem manifeſtationem: & ideo à ſimplici ma-
nifeſtatione nominatur. Et ſic nomẽ commune remanet infimo ordini (vt D.Dionyſius dicit) Vel *c.9.Caleſt.*
poteſt dici infimus,quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciãt. Ex iſto ordine ſunt *hierar.*
Angeli ad cuſtodiam hominum deputati (ſecundum D. Thomam) quia ad infimum gradum
(ſecundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur eſſe minimum in of-
ficio Angelorum, procurare ea quæ ad ſalutem hominis pertinent.

Ver. 8. DE ORDINE DÆMONVM.

A ORdo angelicus poteſt dupliciter conſiderari: Vno modo ſecundum gradũ naturæ, alio mo- *1.p. q.109.*
do ſecundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem ſtatum.ſ. imperfectum, qui eſt
ſtatus merendi:& ſtatum perfectum, qui eſt gratiæ conſummatæ & gloriæ perfectæ. Si conſiderẽ-
tur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, ſic dæmones neq; ſunt in ordinibus angeli-
cis, neque vnquam fuerunt. Si autem conſiderentur ſecundum ſtatum gratiæ imperfectæ, ſic dæ-
mones fuerunt aliquando in ordinibus angelorũ,ſed ab eis ceciderũt & eiecti ſunt, vt habetur Eſa.
14. & Apoc.12. Si autem conſiderentur ſecundum ſtatum naturæ, ſic adhuc ſunt in ordinibus: quia
data naturalia nõ amiſerunt (vt D.Dionyſ. dicit) Ex quo ſequitur quòd inter eos eſt prælatio. Vn-
de Gl. 1. Cor.15. dicit: Quandiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & dęmones dę-
monibus præſunt, & actiones inferiorum actionibus ſuperiorum ſubiiciuntur, ſic quòd quando ſu-
perior dæmon præcipit inferiori eſſe in aliquo loco (quod præceptum fit per manifeſtationẽ con-
ceptus ſui) inferior dæmon ex naturali inclinatione (abſque tamen aliquo influxu in eo producto)
neceſſitatur operari circa illum locum tantũ, quantum ſuperiori dæmoni placuerit, & ibi dicũtur
ſic alligari, quòd ad alium locum diuertere non poſſunt. Difficultas eſt an poſt iudicium maneat
talis ordo. Reſolutio eſt: quod in angelis bonis manet ſecũdum gradũ naturæ & gratiæ ac gloriæ,
cum natura nõ corrumpatur, & gratia & gloria abſque peccato nõ auferantur. Sed quo ad eorũ of-
ficium, quod eſt perducere aliquos ad finem, ceſſabit. In malis vero ordo naturalis cùm ſit indele-
bilis, manebit. Nec obſtat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem
meum antequam vadam &c. Sequitur, vbi nullus eſt ordo &c. Quia nõ intelligitur de ordine na-
turæ aut demeritore, ſed de ordine trãquillitatis, vt D. Aug. ait lib.19. de Ciuit. Dei. c.13. Et quãuis
inter ſe diſcordent, & nõ obediant ex amicitia: ex nequitia tamen ad damnandos homines cõcor-
dant, & ex ordine naturæ illorum neceſſitantur obedire, & in loco manere. Vnde experientia do-
cuit, quòd aliquando alligantur annulis, & conſueuerunt vocari Spiritus Familiares: quia familia-
ritatẽ oſtendunt, vt tandem decipiant, & eo pacto multos deceperunt. Quare prohibitum eſt iure *2.Cor. 6.*
diuino ab Apoſtolo: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate? &c. Non ſolùm quia inimici ſunt

Chriſti,ſed etiam propter periculũ,cùm verſutior ſit,ſecundũ D.Aug.& habeat mille nocẽdi mo-
1.Pet.5. dos,& circũeat quærens quẽ deuoret. Ideo habere familiaritatẽ cũ eo, eſt peccatũ : ideò quòd nec
Mar. 1. etiam veritatem ab eo requirere debemus, vt D.Chryſ.dicit. Vnde & Dominus eum vera confi-
Luc. 4. tentẽ de ſua deitate,obmuteſcere fecit. Nec eſt diaboli verbo crẽdendum:quia mẽdax eſt,& pater
Ioan.8. eius.Ioan.8. Et Deuter.18.Caue,&c. Et quamuis aliqui ſancti fecerint ſe à dæmonibus deferri , vt
Deu.18. D.Illidius epiſc. Biſuntius:hoc fecerunt ex ſpeciali reuelatione & inſpiratione Spiritus ſancti,licet ſecundũ poteſtatem à Chriſto datã, poſſimus imperare vt exeãt,& ne noceant, vt amplius dicetur infrà c.5.S.5.ver.16. Et quia ordo prælationis participatur à creaturis ſecundũ quòd Deo magis appropinquãt:& angeli beati maximè appropinquẽt, ſequitur quòd minimus angelus beatus habet prælationẽ ſuper omnes dæmones. Vnde legimus quod Raphael religauit Aſmodeũ in deſerto ſu-
Tob. 8. perioris Ægypti. Cũ autem humanitas Chriſti magis appropinquet per vnionẽ hypoſtaticã quã angeli:conſequens eſt quòd præſit omnibus creaturis,& omnibus poſſit imperare. Vnde dicebat:
Matth.vlt. Data eſt mihi omnis poteſtas. Et apoſt.dicit , Deum dediſſe ipſum caput ſuper omnem Eccleſiã.

Ver. 9. DE ACTIONE ANGELORVM IN CREATVRIS. B

3.de Trinit. QVum ſecundũ D. Aug. omnia corpora regantur & diſponantur per ſpiritum & creaturam
1.p.q.110. inuiſibilem,& natura angelica ſit nobilior corporea:neceſſe eſt angelos habere præſidentiã ſuper ea. Conſiderandum tamen eſt quam præſidentiã habeant. Et reſolutio eſt,quòd nõ poſſunt educere formas ſubſtantiales à materia, niſi fortè applicaodo actiua paſſiuis, prout legimus factum à Magis Pharaonis,qui per incantationes Ægyptiacas,& arcana quædã,conuerteruot ſubitò vir-
Exo.7. gas in dracones. Habent tamen præſidentiam & dominũ ſuper omnia corporalia quantũ ad motum localem,infra tamen ſphæram actiuitatis ſuæ, quantum Deus permittit. Doctores ſancti po-
In lib.83.q. ſuerunt diuerſis rebus corporeis diuerſas ſubſtantias ſpirituales eſſe præpoſitas. D.Aug.dicit,quòd vnaquæque res viſibilis in hoc mundo habet angelicam poteſtatem ſibi præpoſitam. Et Damaſc, dicit,quòd diabolus extat ex his angelicis virtutibus,quæ præerant terreſtri ordini. Et Orige. ſuper illud Num.22. Cùm vidiſſet aſina Balaam, dicit quòd opus eſt mundo angelis,qui præſint ſuper beſtias,& animalium natiuitati,& virgultorum,& plantatũ , & cæteratũ rerum incrementis.
1.p.q.113. Ordo enim diuinæ ſapientiæ diuerſis rebus diuerſos rectores præpoſuit. Nec tamẽ ſequitur quòd
art.2. ſint plures ordines angelorũ quàm nouem:quia ordines diſtinguuntur ſecũdum generalia officia. D.Tho.dicit quòd diuerſis ſpeciebus rerum diuerſi angeli præficiuntur, ne tota ſpecies pereat:vnde per angelos cuſtodes aliqua animalia deducta fuerunt ad Noë tempore diluuij.

Ver. 10. DE ACTIONE ANGELORVM IN HOMINES.

1.p.q.111. ANgeli boni poſſunt illuminare homines. Hæc tamen illuminatio nõ fit eodem modo,ſicut C
art.1. illuminatio inferiorum angelorum à ſuperioribus:quia intellectus hominis nudam veritatẽ capere non poteſt,ſicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem ſub ſimilitudinibus ſenſibilium,ſecundum illud D.Dion.quòd impoſſibile eſt nobis (ſecundũ ſcilicet communem naturæ ordinatum curſum) aliter nobis lucere diuinum radium, niſi varietate ſacrorum velaminum circumuelatum. Confortatur etiam intellectus humanus agens per aſſiſtentiã an-
art.3. geli. Ex quo ſequitur primò,quòd angelus tam bonus quàm malus, virtute ſuæ naturæ poteſt immutare imaginationẽ hominis:cùm natura corporalis obediat eis ad motũ localem. Et quandoq; in imaginaria viſione angelus intellectum hominis illuminat : vt cognoſcat quid per huiuſmodi ſimilitudines ſignificatur. Quandoque verò per operationẽ angeli ſolummodo ſimilitudines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc cauſatur deceptio ab angelo,ſed prouenit ex de-
art.4. fectu intellectus hominis,cui talia apparẽt, ſicut nec Chriſtus fuit cauſa deceptionis in hoc quòd multa turbis in parabolis propoſuit,quæ nõ expoſuit eis. Sequitur ſecũdò quòd etiam angelus poteſt immutare exteriores ſenſus extrinſecè & intrinſecè. Extrinſecè quidẽ,aliquid ſenſibile à natura formatũ opponendo. Intrinſecè verò, aliquid de nouo formãdo: ſicut facit dum corpus aſſumit.
art.2. Quod quando fit à dæmonibus,qui intendunt decipere, dicitur illuſio ſiue hallucinatio. Cum verò fit á bonis non eſt illuſio:quia fit ad aliquid ſignificandum, vt dictum eſt. Non poſſunt tamẽ neque boni neque mali angeli immutare voluntatẽ ab interiori , cùm motus voluntatis nil aliud ſit, quàm inclinatio eius in rem volitam : ſed ſolius Dei eſt immutare voluntatem , quæ eſt virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturæ nõ eſt niſi ab eo qui dedit naturã:ita nec eius immutatio. Et ſic inclinatio voluntatis nõ eſt niſi ab eo qui dedit voluntatem. Sic enim mouere voluntatẽ
Illabi ani- eſt immediatè operari in ea,quod eſt illabi,quod ſoli Deo conuenit. Neq; etiã poſſunt ab exteriori
ma quid efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehenſionẽ boni,& ideo qui
ſit. præſentat ei bonũ,dicitur eam mouere,ſed non efficaciter, hoc eſt neceſſariò,hoc enim ſolius Dei eſt : ſed poſſunt ſolùm per modum perſuadentis cõcitando paſſiones circa appetitum ſenſitiuum: quia vt (videmus) ex concupiſcentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum:& ſic angeli

præſen

præſentando bonum,& immutãdo imaginationem ſiue fantaſiam,aut concitando paſſiones, poſ-
ſunt voluntatem mouere, non tamen ex neceſſitate : quia voluntas ſemper manet libera ad con-
ſentiendum , vel reſiſtendum , vel ſaltem negatiuè ſe habendum, in quo caſu ſtatim paratum eſt
auxilium Dei ſpeciale,cum quo poteſt reſiſtere.

Ver. 11. DE CVSTODIA BONORVM ANGELORVM.

A ANgelos eſſe datos ad cuſtodiendum homines teſtatur Pſal.cùm ait:Angelis ſuis mãdauit de 1.p.q.113.
te,vt cuſtodiãt te in omnibus viis tuis,& Chriſtus,Angeli corũ, &c. Licet autẽ vnus ange- art.1.
lus ſufficiat ad cuſtodiam vnius hominis,inquantũ ſingularis perſona:inquantũ tamen eſt pars col- Matth.18
legij,cõmunitatis,aut regni,cuſtoditur non ſolùm ab angelo ei dato, vt ſingularis perſona : ſed etiã
ab aliis angeliis,qui deputati ſunt ad cuſtodiã collegij, cõmunitatis, & regni. Ideo Pſal.loquitur in Pſal.90.
plurali,Angelis,&c.quod debet intelligi de viatoribus.Ex quo ſequitur,quòd Chriſtus non habuit art.9.
angelos ad cuſtodiam deputatos,cùm eſſet cõprehenſor:licet legamus quòd angeli miniſtrarẽt ei, Matth.4.
non miniſterio cuſtodiæ,ſed obedientię,tanquã ſubditi.Præſciti autẽ non priuantur hac cuſtodia,
neque etiam Antichriſtus. Sicut etiã non priuãtur interiori auxilio rationis:ita etiam non priuãtur
exteriori auxilio toti naturæ humanæ conceſſo.ſ.cuſtodia angelorum,per quã etiam ſi non iuuen-
tur quantum ad hoc quòd vitã æternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quã-
tum ad hoc quòd ab aliquibus malis retrahuntur, quibus & ſibiipſis & aliis nocerent. Nam etiam
dæmones arcentur per bonos angelos ne noceant quantum volunt. ¶ Angeli cuſtodes non dolẽt 8.art.7.
nec triſtantur de peccatis,neque de pœnis eorũ quos cuſtodiunt,cùm triſtitia nõ ſit niſi de his quę
contrariantur voluntati,ſecundũ D.Aug.Nihil autem contrariatur voluntati angelorũ,cùm eorũ
voluntas totaliter inhæreat ordini diuinæ iuſtitiæ & prouidentiæ,à qua nulla creatura ſubtrahi po-
teſt.Et ideo ſimpliciter loquẽdo,nihil fit in mundo contra voluntatẽ beatorũ:quia (vt Philoſ.dicit) 3.Ethic.
illud dicitur ſimpliciter voluntariũ,quod aliquis vult in particulari.ſ.quod agitur cõſideratis omni-
bus quæ circunſtãt,quãuis vnum ſolum conſideratũ,non eſſet volitum,vt infrà dicetur. Ideo licet
angeli cuſtodes in vniuerſali non velint peccata,nec pœnas eorum quos cuſtodiũt,conſiderata ta-
men ratione diuinæ prouidentiæ & iuſtitiæ id volentis,cui ſe conformant,ſimpliciter volũt , & ſic
non triſtantur.Nec obſtat quod dicitur Eſa.33. Angeli pacis amarè flebunt. quia illud verbum po- Eſa.33.
teſt intelligi de nuntiis Ezechiæ,qui fleuerunt propter verba Rapſacis:vt habetur Eſa.37.& hoc ſe-
cundum literalẽ ſenſum.Secundum verò ſenſum allegoricum, Angeli pacis,ſunt Apoſt. & prædi-
catores,qui flent pro peccatis hominũ. Si verò ſecundum ſenſum anagogicũ exponatur de angelis
bonis,metaphorica erit locutio,ad deſignandum quòd angeli volũt in vniuerſali hominum ſalutẽ.
Sic enim Deo & angelis huiuſmodi paſſiones attribuuntur.Cùm ergo ſe cõforment ordini diuinę
iuſtitiæ,peccata eorum quos cuſtodiũt,non debẽt attribui negligentiæ angelorũ , ſed malitiæ ho-
minum,qui ſicut recedunt à naturali ratione,ſic etiam ab illuminatione angelorũ.Deputantur an-
geli cuſtodes (ſecundũ D.Hier.)à natiuitate.Ait enim exponens illud Matth.18.angeli eorum,&c. art.5.ad 3.
Magna eſt dignitas animarũ,vt vnaquæque ab ortu natiuitatis ſuæ habeat angelũ in ſui cuſtodiam
deputatũ:quia cùm paruulus in vtero matris exiſtit,adhuc eſt aliquid matris per quandam colliga-
tionem,ſicut fructus pendens in arbore,eſt aliquid arboris.Et ideo probabile eſt quòd angelus qui
datus eſt in cuſtodiã matri,cuſtodiat paruulũ exiſtentẽ in vtero:ſicut qui cuſtodit arborem, cuſto-
dit fructũ:ſed cùm ſeparatur à matre , in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine an-
gelorum,qui nunquam derelinquit illum,ſaltem totaliter,ſicut nec diuina prouidentia,cuius exe-
cutio fit per cuſtodiam : quamuis permittat eum pati aliquem defectum culpæ vel pœnæ, ſecun-
dum ordinem diuinorum iudiciorum. Et ſecundum hoc dicitur Hier. 51. Curauimus Babylo-
nem,& non eſt curata:derelinquamus eam. Et Eſa.5.Auferam ſepẽ eius, & erit in conculcationẽ. art.6.
Glo.exponit de cuſtodia angelorum. Et illud Pſal. Deus deus meus reſpice in me:quare me dereli-
quiſti?Non oportet tamen angelos ſemper operari circa eos qui ſunt ſub eorũ cuſtodia, vt quando Pſa.22.
dormiũt,& quando nullũ eſt impedimentum:ſed cùm opus eſt duntaxat.Nec tamen propter hoc
priuantur diuina viſione,iuxta illud Mat.18.Dico vobis quòd angelis eorũ in cælis ſemper vident
faciam patris mei,qui in cælis eſt. ¶ Non quidẽ quòd ſemper ſint in cælo diffinitiuè,ſed ſolùm vbi
operantur:tamen ſunt ſemper in cælo per effectum ſiue ornatũ,qui (vt dictum eſt) quandã refulgẽ-
tiam ex ipſis in ſedibus deputatis reſultantem importat, vel etiam per habitudinem ad illas ſedes
eiſdem deputatas,ad quas ſemper habent ius,& nunquam illo iure priuantur.

Ver. 12. DE ANGELORVM BONORVM PVGNA.

ANgelos bonos pugnaſſe cum dæmonibus,& eos eieciſſe de cęlo cõſtat ex Apoc.vbi dicitur, Apoc.12.
B Factum eſt prælium magnum in cælo,&c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuiſſe realem , non
armis materialibus , ſed ſola voluntate, quæ fuit in Lucifero & aliis dæmonibus adeò debilitata,
quòd angeli inferiores virtute gratiæ, quam habuerunt ex fide & merito paſſionis Chriſti præuiſæ

(tiam vt dicitur ibi, Et ipſi vicerunt in ſanguine agni, & propter verbum teſtimonij ſui) potuerunt eiicere ſuperiores, imò vnus ſolus & minimus angelus in gratia cõſtitutus potuiſſet omnes realiter expellere: quia per gratiam conſummatam naturæ illorum data eſt maior prælatio & præſidentia, quàm eſſet præſidentia & prælatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes dæmones, qui voluntatem contrariam manendi in cælo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, propter voluntatem realẽ manendi: & boni, propter realem voluntatẽ contrariam eiiciendi eos: & ideo mali ceciderunt ſicut plumbum in aquis vehemẽtibus, nec potuerunt ibi manere ſtãte præcepto & volitione efficaci bonorum, quæ realiter neceſ-
1.p.q.113. art.8. ſitabat eos, ſicut dictum fuit de voluntate ſuperiorum dæmonum in ordine ad inferiores. ¶ Inter bonos etiam angelos fuiſſe pugnam conſtat. legimus enim Gabrielem dixiſſe Danieli: Princeps Perſarũ reſtitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem princeps Perſarum erat bonus Angelus, ad
1.p.q.113. Dan.10. cuſtodiam regni Perſarum deputatus: qui ſecundum D. Hierony. ſe oppoſuit liberationi Iſraëlitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele præſentante preces eius Deo. Hæc autem reſiſtentia ſiue oppoſitio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonum Iudæos in Perſidem ductos, ad peccandum induxerat, per quod impedimentum præſtabatur orationi Danielis pro eodem populo deprecantis. Sed ſecundum D. Grego. 17. Mora. Princeps regni Perſarum bonus Angelus fuit ad cuſtodiam illi deputatus: qui videns Perſas exemplo & conuerſatione Iudæorum proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiuſmodi liberationem Iudæorum vellet, ignorabant: ideo neceſſe habebant ſuper his diuinam prouidentiam conſulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis & ſibi repugnantibus diuinam conſulebant voluntatem, ſibi inuicem reſiſtere dicebantur, non quòd fuerint voluntates eorum cõtrariæ formaliter, cùm omnes in hoc concordarent, vt diuina ſententia impleretur: ſed quia ea de quibus conſulebant, erant repugnantia. Dæmones autem quamuis concordent ad tentandum & ſeducẽdum homines, in aliis tamen diſcordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cùm ſint in ſumma triſtitia, in qua (Deo non concurrente) non ſunt alicuius gaudij capaces nec participes.

Ver. 13. DE IMPVGNATIONE DÆMONVM.

1.p.q.114. D.Tho. ad 6. Eph.ca. PVgnam eſſe inter Dæmones ſiue diabolos & homines, oſtendit Apoſt. Epheſ.6. dicens: Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. Quæ verba non debent intelligi ſimpliciter & abſolutè, ſed vt non ſit nobis duntaxat colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, hoc eſt aduerſus carnales & ſenſuales homines, & appetitum ſenſitiuũ ſolùm: quia certum eſt nos habere colluctationem contra carnem & ſanguinem, cùm Apoſt. dicat: Caro
Gala.4. concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, & Eccleſia, Caro, mundus, dæmonia, diuerſa mouent prælia: ideo dictum Apoſt. non debet intelligi excluſiuè, vel principaliter: quia actiones inſtrumentorum attribuuntur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quod Apoſt.
4.c.de diu. dicit: Non eſt volentis, neque currentis. ſ. principaliter, ſed miſerentis Dei. Sic cùm dicitur: Non eſt nobis colluctatio, &c. eò quòd omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter pro-
Rom.9. cedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quòd etiam ſi diabolus non eſſet, homines haberent appetitum ciborum & venereorũ, & alia huiuſmodi, circa quæ multæ inordinationes contingunt, niſi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maximè ſuppoſita corruptione naturæ. Indirectè tamen & occaſionaliter dici poteſt, quòd omnia peccata procedunt à diabolo, eò quòd fuit cauſa peccati primorum parentum. Ad hunc ſenſum dicit D. Dionyſ. quòd multitudo omnium dæmonum eſt cauſa omnium malorum ſibi & aliis. ſ. directè vel indirectè. Et Damaſc. dicit quòd omnis malitia & immunditia à diabolo excogitatæ ſunt. Apoſt. tamen ſolùm nominat principatus & poteſtates, & non alios ordinès: quamuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eò quòd nomina aliorum ordinum important ordinem ad Deum, vt Seraphim, Cherubim, Throni: vel important ſeruitium ſeu miniſterium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli & angeli. Sed duo hæc, Principatus & Poteſtates, important aliquid commune bonis & malis, quia mali ſunt magni & potentes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, hoc eſt peccatorum. Ad oſtendẽdum tamen quòd non ſolùm principes & poteſtates nos impugnant, ſed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra ſpiritualia nequitiæ, propter eorum aſtutiam: quia quantò ſpiritus ſunt altiores ſecundum naturam, quando conuertuntur ad malũ, tantò ſunt peiores & nequiores. Vnde Philoſ. dicit quòd homo malus eſt peſſimus animalium. Ideo dicit, ſpiritualia nequitiæ, quia nequiſſimi ſunt. Addit etiam, in cæleſtibus, duplici de cauſa. Primò, ad oſtendendum quòd pro ſpiritualibus eſt iſta pugna. Secundò ad oſtendendum eorum cõmoditatem ſuper homines,

quia ſunt in potiori loco.Homines enim ſunt in terra,& dæmones tẽtantes in alto,quia in aëre ca-
liginoſo,qui dicitur cælum.Vnde Chriſtus,Volucres cæli comederũt illud.ſ.ſemen. Et exponitur *Luc 8.*
de diabolis & dæmonibus, qui ex diuina permiſſione remãſerunt in aëre,ad exercitiũ & gloriam *1.p.q.114.*
electorum.Propter hoc tamen non minuitur pœna eorum:quia quocunque pergant, ſemper por- *ar.1.ad 3.*
tant ſecum infernum,hoc eſt inferni tormenta. Illi autẽ qui ſunt in inferno retruſi,non tentãt nos.
Et quamuis ſi inæqualitas in pugna quãtum ad naturam,quia dæmones ſunt fortiores hominibus,
recompenſatio tamen fit homini ex parte Dei. primò quidem & principaliter per auxilium gra-
tię.Secundò per cuſtodiam Angelorũ.Vnde Heliſæus dixit ad miniſtrũ ſuum:Noli timere,plures *4.Reg.6.*
enim nobiſcum ſunt,quàm cum illis.Nec tentandum mittuntur à Deo, cùm Deus intentator ſit
malorum:ipſe enim neminem tentat,vt dicitur Iac.1.Sed dæmones ex malitia ſua aſſumpſerũt of-
ficium tentandi. Vnde Apoſt.Ne fortè tentet vos is qui tentat, vbi gloſ.hoc eſt diabolus,cuius of- *1.Theſſa.3.*
ficiũ eſt tentare.Præcipitare autẽ ad peccatum nõ poteſt,nec Deus permittit:quia cũ dederit libe-
rum arbitrium,permittere præcipitationem & coactionẽ,repugnat Deo,qui tamen aliquando tẽ-
tare dicitur,vt ſciat,eo modo loquendi quo dicitur ſcire , eò quòd faciat alios ſcire.Vnde Deut.13.
Tentat vos dominus Deus veſter,vt palàm fiat vtrum diligatis eum.Tentationes Dei non dicũtur
propriæ tentationes:quia non fiunt ad inducendum ad malum finem,ſicut dæmonum, ſed tentat
Deus propter quatuor.Primò propter eruditionem.Vnde Eccl.24.Qui non eſt tentatus quid ſcit?
qualia ſcit?pauca cognoſcit.In huius figura,Iudicium 3.has gentes relinquit Deus, vt in his erudi-
ret Iſraëlem.Secundo ad humilitatem.2. Cor.12. Ne magnitudo reuelationum meatum extollat
me,&c.Tertio ad purgationẽ reatus pœnæ.Vnde D.Greg.Mala quæ patimur peccata noſtra mer-
uere.Et Sap.4.Tanquam aurũ in fornace probauit illos. Quarto ad multiplicationem bonorum,
& ad maiorem conſolationem.Vnde Greg.Multum adiicit virtus laceſſita.Iob multipliciter tẽta-
to adaucta ſunt ei duplicia.Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui poſt tempeſtatẽ tranquillũ
facis.Et D.Hierony. ad Euſtochium:vt mihi teſtis eſt Deus poſt multas lachrymas nonnunquam
videbar intereſſe agminibus Angelorum. ¶ Ex præmiſſis ſequitur,quod licet Deus cuilibet homi-
ni ab ortu natiuitatis ſuæ det Angelum & cuſtodiam deputatum:non tamen deputet Angelũ ma-
lum ad tentandum,quãuis aliquando mittat ad puniendum. Miſſi tamen ad puniendum tentant:
& alia intentione puniunt,quàm mittantur:nam ipſi puniunt ex odio,vel inuidia : ſed mittuntur à
Deo propter eius iuſtitiam.Remedia contra tentationes diaboli præcipua ſunt tria generalia.Pri-
mum eſt præciſio cauſarum & occaſionũ.Quia vt dicit Philoſ.Manente cauſa manet effectus.Se-
cundum eſt humilitas , vt quamprimum aliquis ſentit ſe tentari conſideret originem ſuam & be-
neficia Dei,ſcilicet redemptionis,& vitam æternã,quam præparauit ſeruantibus mandata ſua.Cõ-
ſideret pariter illud Apoſto.Hebr.10. Horrendum eſt incidere in manum Dei viuentis ac inferni
tormenta,&c.Habebit occaſionẽ cuſtodiendi mandata Dei,& ſe humiliandi,quod ſi fecerit,prę-
ſeruabit eum Deus à tẽtatione. Vnde pſal.114.Cuſtodiens paruulos Dominus,humiliatus ſum,&
liberauit me. In huius figuram Dauid funda & baculo victoriam habuit contra Goliat. D. Anto-
nius audiuit quòd ſola humilitas euadet laqueos diaboli.Tertium eſt deuota oratio cum Ezechia.
Domine vim patior,reſponde pro me:quid dicã,aut quid reſpondebo cùm ipſe fecerim. Ezec.38.
pſal.9.Clamabit ad me,& ego exaudiam eum,cum ipſo ſum in tribulatione,eripiam eum & glori-
ficabo eum.Et 1.Cor.10.Fidelis Deus qui non patietur vos tẽtari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet
cum tentatione prouentum,vt poſſitis ſuſtinere. Poteſt addi quartum.ſ.diuertere intellectum ad
alia, mutare locum , & petere conſilium & auxilium à viris ſanctis. ¶ Notandum tamen quod li- *Luc 4.*
cet Dæmon ſuperatus fugiat,iuxta illud Iac.4. Reſiſtite diabolo,& fugiet à vobis : non tamen ſic,
quin poſtea reuertatur. Vnde legimus , quòd conſummata omni tentatione , diabolus receſſit à
Chriſto vſque ad tempus. Et Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui.De punitionibus
factis per dæmones,habetur 1. Reg.16,Spiritus autem domini receſſit à Saul , & exagitabat eum
ſpiritus nequam. Per hos dominus percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum. Per hos mittit
mala & punitiones,ſicut D.Ioan.vidit Angelum clamantem quatuor Angelis,quibus datum erat *Apoc.8.*
nocere terræ & mari atque arboribus. Et tempore Chriſti quamplurimi vexabantur à ſpiritibus
immundis.Ex præmiſſis patet quòd dæmonia non ſolùm mittuntur exterius ad puniẽdum in bo-
nis,ſed etiã in corpore:& infra corpus,nõ ſolum à Deo,ſed etiam à miniſtris eius. Vnde Apoſt. iu-
dicauit inceſtuoſum Corinthiũ tradendũ Satanæ in interitum carnis,hoc eſt in vexationem & af- *1.Cor.5.*
flictionẽ carnis,vt ſpiritus ſaluus fieret:ſicut cùm permiſit percutere corpus Iob:dixit : Veruntamẽ *Iob.1.*
animam illius ſerua.Et Apoſto.Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ,vt diſcerent nõ blaſ- *1.Tim.1.*
phemare. Hanc poteſtatẽ tradendi dedit Chriſtus Apoſt.poteſtatẽ quoque eiiciendi: quia eius eſt *Matth.18.*
introducere,cuius eſt eiicere:ſicut eius eſt ſoluere,cuius eſt ligare.Et vtranq; poteſtatẽ dedit Apoſt. *Ioan.20.*
ſ.ſolutionis & retẽtionis.Hæc traditio eſt ſpecies ligaminis eccleſiæ, aliàs non fuiſſet iuſtus D.Pau-

lus. Hæc poteſtas introducendi ad vexandũ corporaliter, non fuit data omnibus quibus data fuit poteſtas eiiciendi dæmonia: ſed ſolis Apoſto. ad quos verba Chriſti dirigebantur. Cùm autẽ Epi-
Matth. 10. ſcopi ſuccedant in locũ Apoſtolorũ ſuccedunt etiam in hac poteſtate, vt infrà dicetur cùm de ſen-
& 18. tentia excõmunicationis erit ſermo. Non tamen legimus Deum miſiſſe diabolum ad vexandũ in-
Iob. 2. terius iuſtos, licet bene permiſerit ſeruum ſuum Iob à diabolo vulnerari vlcere peſſimo à plãta pedis vſq; ad verticẽ eius, ad probandã patientiam ipſius. Interius tamẽ aliquem vexatũ abſque peccato non legimus. ¶ Dęmones autem vexantes corpora, interius operantur, cõmouendo carnem, ſanguinem, & mẽbra, per ſpiritus vitales: & ſic ſunt in ipſis corporibus non per informationẽ, ſed per operationem diſconuenientẽ naturæ corporis. Cùm autem tentant & cõcitant paſſiones, ſiue immutant imaginationem & fantaſiam, ſunt quidẽ in corpore, ſed non per operationem diſcõuenientem animæ ſenſitiuæ: neque dominantur totaliter fantaſiæ aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, licet habeant diabolũ in corpore. In dæmoniacis verò & obſeſſis ac arreptitiis totaliter dominantur, ita vt etiam ratione vti non poſſint. Ex quo ſequitur quòd mala quæ dæmo-
1. Reg. 16. niaci faciunt, non imputantur nouo peccato, ſicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tẽpore vexant, quàm alio: & interdum præbent inducias: vt ſatis patet de ſpiritu nequam qui vexabat Saulem. Leuius enim habebat cùm Dauid percutiebat citharam manu ſua. Ex quo inferunt aliqui, quòd dęmones alliciuntur aliquibus ſenſibilibus ſonis, herbis, & lapidibus, ac certis cõſtellationibus, non quidẽ ex natura ſua (quæ eſt ſpiritualis) ſed ad ſeducendos homines: vt D. Hie-
1. p. q. 115. ron. & Chryſoſt. dicũt de his quos lunaticos vocant, qui ſecundũ diuerſa lunæ incrementa magis
art. 5. vexãtur, propter duo. Primò, vt lunã creaturã Dei infamẽt. Secũdò, quia cùm non poſſint operari niſi mediantibus virtutibus naturalibus in ſuis operibus, conſiderant corporũ habitudines & aptitudines ad habitus intẽtos: & cùm cerebrũ ſit humidiſſimũ (vt dicitur in ſecundo de Anima) ideo maximè ſubiicitur operationi lunæ, quæ ex ſui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones ſecundum diuerſa lunæ incrementa magis perturbant hominis fantaſiam, quando conſiderant cerebrũ ad hoc eſſe magis diſpoſitum. Dicit
Ibi ad 2. etiam D. Tho. quòd dæmones aduocati incertis conſtellationibus, facilius veniunt, propter duo. Primò quidem, vt homines in hunc errorẽ inducant, quòd credant aliquid numinis eſſe in ſtellis.
De poteſtate q. 6. *art.* 10. *ad* 4. Secundò, quia conſiderant ſecundum aliquas conſtellationes materiam corporalẽ eſſe magis diſpoſitam ad effectus, pro quibus aduocantur. Veniunt etiã faciliùs cùm à virginibus aduocãtur, vt ex hoc in ſuæ diuinitatis opinionem homines inducãt, quaſi munditiã ament, vt dicit D. Tho. D.
21. *De Ciui. Dei.* Auguſt. dicit quòd dęmones alliciuntur per diuerſa genera lapidum, herbarũ, lignorum, animaliũ, carminum, non ſicut animalia cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis, inquantum ſcilicet hoc eis exhibetur in ſignum diuini honoris, cuius ipſi ſunt cupidi. Ad cognoſcendum autem arreptitios, vehemẽtiſſimum argumentum eſt, quando apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cæleſtiũ nullo modo ſufficere poteſt: puta cùm loquuntur lingua ignota, vel diuerſis linguis, quas antea non didicerunt: ſicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis quando faciunt ſtatuas loqui & moueri. ¶ Ad eiiciẽdos autem dæmones à corporibus & locis neceſſariis, dedit Chriſtus poteſtatem Apoſtolis ante paſſionem, Matth. 10. vbi dicitur: Et cõuocatis duodecim diſcipulis, dedit eis poteſtatem ſpirituum immundorũ, vt arcerent eos, & poſt paſſionem dedit poteſtatẽ omnibus fidelibus, vt habetur Marci vlt. vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequuntur: in nomine
Luc 9. meo dæmonia eiicient, &c. Medium eiiciendi dæmones à corporibus (vt infrà dicetur) eſt fides imperantium vel petentiũ: quamuis etiã legamus aliquos non credentes eieciſſe, vt habetur: Vidimus quendã in nomine tuo eiicientẽ dæmonia, & prohibuimus, quia non ſequitur nos. Sed hoc
Matth. 17. erat ad exaltandũ & magnificandum nomen Chriſti. Videtur tamen quòd fides imperantis egreſſum, non ſufficiat abſq; deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentiũ. Nam parẽtes dæmoniaci lunatici obtulerunt eum Chriſto, & dixerunt quomodo obtulerãt diſcipulis, qui non potuerãt eiicere. Chriſtus reſpondit: O generatio incredula & peruerſa, vſquequo ero vobiſcũ? vſquequo vos patiar? Et poſtquã illud eieciſſet, dixit diſcipulis quærentibus quare ipſi non potuiſſent eiicere: Propter incredulitatem veſtrã, deinde dixit, Hoc genus dæmoniorũ non eiicitur niſi per orationẽ & ieiunium. Ex quo ſequitur quòd non omnia dæmonia eodem modo eiiciuntur, cùm ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quòd non requiritur in eiectione aliorum.

Ver. 14. DE CASV ANGELORVM.

1. p. q. 63. *art.* 6. *de Malo q.* 16. *art.* 4. CIrca caſum Angelorum duæ à D. Thoma famoſæ recitantur opiniones. Prima eſt eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus abſq; gratia: & tales dicũt ipſos in primo inſtanti habuiſſe beatitudinem naturalem, quam Ariſtoteles ponit in contemplatione primæ cauſæ ſiue Dei, vt eſt principium naturæ. Beatitudinem autẽ ſupernaturalem (quæ in clara Dei viſione cõſiſtit) nõ habuerũt, & tenẽtes hãc opinionẽ dicunt quòd nõ meruerunt in primo inſtãti, quia meritũ A
præſup-

præſupponit gratiam,quę ſecundum eos non fuit illis in primo inſtanti data,cùm fuerint creati in
puris naturalibus.Et in eodem inſtanti etiã non peccauerunt,neque peccare potuerunt,cùm pec-
catũ nõ poſſit retorqueri in Deum,nec ei attribui:quod fieret, ſi poneretur quod peccare poſſent
in primo inſtanti:cùm omne poſitiuum quod habet natura in primo inſtanti,habeat illud à gene-
rante,ſiue à dante naturã:& ſic creetur à creante,& nõ à ſe, quia omne quod eſt,quãdo eſt,neceſſe
eſt eſſe. Præterea in primo inſtãti facta fuit illis promulgatio:ideo,nõ erant in ſufficienti libertate,
quæ requiritur ad peccandũ.Nec eſt ſimile de peccato originali,quod cõtrahitur in primo inſtan-
ti:quia nõ eſt aliquid poſitiuũ,ſed cõtrahitur per vitiatã originem, ſiue per vnionem ad materiam
vitiatam & infectam per Adam. Ideo nõ retorquetur in Deũ,ſed in Adã, vt amplius dicetur,cùm
de peccato originali fiet mentio.Dicũt deinde quòd angeli in ſecundo inſtanti fuerũt in gratia: & *Ca.18.§.5.*
habuerunt gratiã,virtutes,& dona:& ſic cognouerunt Deum,non ſolùm vt authorem naturæ,ſed
etiã gloriæ:& boni cõuerſi ſunt in Deum,& meruerunt:& mali auerſi ſunt,& demeruerunt. Et in
tertio inſtãti boni conſecuti ſunt beatitudinẽ tanquã præmiũ meriti:& mali priuati ſunt gratuitis,
& aſſecuti ſunt pœnas & tormẽta,quæ ſunt præmiũ auerſionis & demeriti. Et ſic inter creationem
& beatificationem bonorũ,& damnationẽ malorũ,fuit mora intermedia .ſ.inſtans in quo merue-
runt & demeruerunt. Hæc opinio clara eſt,& abſque difficultatibus. ¶ Secunda opinio eſt eorum *Angeli fue-*
qui ſequntur D. Aug.qui in 12.de Ciuitate Dei dicit , quòd Deus ſimul erat in eis condens natu- *runt creati*
ram,& largiens gratiã,ſecundum proportionem naturalium.Cuius ratio eſt,quia gratia compara- *in gratia.*
tur ad beatitudinem , vt ratio ſeminalis in natura corporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à *1.p.q.62.*
D.Ioanne ſemen Dei nominatur,ait enim:Qui natus eſt ex Deo,peccatum non facit:quia ſemen *ar.3.& .6.*
ipſius in eo manet. Sed videmus quòd Deus in prima rerũ naturaliũ creatione, plantis & animali- *1.Ioan.3.*
bus indidit & impreſſit rationes ſeminales,per quas cõſequerẽtur fines ſuos.Ergo & in productio-
ne angelorum indidit & largitus eſt eis gratiam,quæ eſt ratio ſeminalis ad beatitudinẽ conſequen-
dam. Hæc opinio ſupponit primò quòd de natura angelorũ ſit per vnicum actũ peruenire ad finẽ:
quia gratia perficit naturã ſecundũ modũ naturæ. Ex quo ſequitur,quod ſicut ex natura ſua habet
ordinẽ ad perfectionẽ naturalem:ita per gratiã habet ordinem ad gloriam. Sed hoc eſt proprium *1.p.q.58.*
naturæ angelicæ,quod naturalẽ perfectionẽ ſtatim acquirat,& nõ per diſcurſum:ergo angelus poſt *art.3.&*
meritũ ſtatim cõſequitur beatitudinẽ.Secũdò ſupponit quòd plures actus ſubordinati poſſint eſſe *eadem pa.*
ſimul:& ideo cũ cognitio Dei vt authoris naturæ, ſubordinetur cognitioni Dei,vt authoris beati- *q.62.ar.5.*
tudinis,poſſunt ſimul eſſe,& ſunt ſimul in patria. Et ſic angeli cognouerũt Deũ vt authorẽ naturæ
& authorẽ beatitudinis in primo inſtãti,aliàs fides fruſtrà fuiſſet.Si cognouerũt:ergo & per volun-
tatẽ in Deum cõuerſi ſunt,gratia & charitate concurrente: & per conſequens omnes meruerunt,
quia ad meritum(ſecundum hanc opinionem)ſufficit libertas complacentiæ gratia & ſtatus(vt pro-
bant)per meritum Chriſti & D. Virginis ſtante præcepto affirmatiuo. Ex quo infertur ſecundum
præmiſſa,quòd ſtatim poſt primum inſtans boni beatificati ſunt, & mali damnati. Et ſic non fuit
mora inter creationem & beatitudinem in bonis,cùm inſtantia in angelis ſint ſibi inuicem imme-
diata: ſed cùm Angeli boni dicantur continuaſſe actum in primo inſtanti elicitum,dubitari poſſet *Quod fuit*
quod fuit ſecundum inſtans in eis cũ inſtans angelorũ ſit menſura vnius operationis tantũ.Si igitur *ſecundum*
operatio in primo inſtanti elicita fuit cõtinuata,non erit niſi vnum inſtans,cùm non ſit niſi vnica *inſtans an-*
operatio. Reſpondent , quòd fuit vnus actus in eſſe naturæ , ſed prout procedebat ex libero arbi- *gelorum.*
trio , erant plures actus formaliter & in eſſe moris,ſiue in eſſe gratiæ : quia in primo inſtanti actus
ille procedebat à gratia imperfecta : & cùm gratia cœpit eſſe conſummata , produxit actum per-
fectiorem,cuius duratio dicitur aliud inſtans,cùm perfectum & imperfectum nõ ſint ſimul : vnde
ſequitur quòd fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc ſimilitudinem de actuante prohibi-
tionem elicito,& poſt prohibitionẽ continuato: quia eſt vnus in eſſe naturæ,& plures in eſſe mo-
ris,ante prohibitionem bonus,poſt prohibitionem malus.¶ Sed adhuc manet difficultas,cùm eſſe
moris non ſit reale,ſed rationis : ideo vnus actus naturæ ſucceſſiuè poteſt variari. Sed cùm diuerſa
principia & obiecta realia non ſint vnus actus in eſſe naturæ , cùm actus accipiant ſpeciem ab ob-
iecto : principium autem actus in primo inſtãti erat fides & charitas imperfecta,& obiectum erat
Deus ænigmaticè præſentatus.& per cognitionem veſpertinam : in ſecundo verò inſtanti princi-
pium illius actus erat lumen gloriæ,& charitas perfecta:per cognitionem matutinã,& Deus clarè
viſus obiectum,ergo alius erat actus in eſſe naturæ:& per conſequens nõ erat continuatus. Poteſt
dici quòd ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et ſi nõ in ſpecie, ſaltẽ in genere,& ſic fuit
continuatus,vel idem numero prius imperfectus , & poſtea perfectus, imperfectum enim perfici
poteſt.Nec actus ſpecificatur à diſpoſitione medij,nec variata diſpoſitione medij,variatur actus in
eſſe naturæ:ſicut nec viſio quãdo lumen intenditur:eſt alius actus:ſed idẽ qui perficitur. Et quãuis
in angelis non ſit continuatio temporis , eſt tamen continuatio durationis , quæ coexiſtit tempori.

Quo ad malos eſt maior difficultas. Dicũt tenẽtes ſecundã opinionem, quòd angeli mali poſt primum inſtans creationis ſtatim poſuerunt impedimentum: ideo in ſecundo inſtãti peccauerunt: & ſic in primo inſtanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, ſed in ſecundo iſtanti boni facti ſunt lux, & beatitudinem cõſecuti: & mali in ſecundo inſtanti peccauerũt, & facti ſunt nox & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta conſecuti. Et ſic inter creationẽ & peccatum non fuit mora: quia

1.p.q.63. art.6. *An fuerit mora inter peccatũ & tormenta malorũ angelorum.*

inter illa duo inſtantia nihil mediabat. Sed difficultas eſt an inter peccatũ & ipſam damnationem ſiue detruſionem in infernũ fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationẽ & lapſum ſecundum hanc ſecundam opinionem (quam dicit probabiliorem, & ſanctorum dictis conformiorem) nullam fuiſſe moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta ſiue detruſionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex ſancto Thoma haberi, quòd via angelorum eſt breuior quàm hominum: quæ durat vſque ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, ſiue ad Auſtrum, ſiue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legiſtæ dicunt quod voluntas hominis eſt deambulatoria vſque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus inſtantibus integratur. Et addit Caietanus, quòd primum iſtans ita eſt via, quòd non eſt terminus: & ſecundum inſtans ita eſt via, quòd etiam eſt terminus viæ. Eſt quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam conſummatam, & perpeſſionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in ſecundo inſtanti mereri, & malos demereri, inquantum illud inſtans eſt via: & beatificari vel torqueri, inquantum eſt terminus viæ. Et per hanc diſtinctionem ſoluit omnia argumenta.

Quod.7. art.8. *Eccl.11.*

¶ Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomæ, qui dicit meritum habere rationem viæ ad finem, & pari ratione demeritum, & per conſequens nullus meretur quod iã habet. Ex quo ſequitur quod inſtans, quod eſt terminus viæ, non poteſt dici via: nec liberum arbitrium ſecundum ſe ſolum eſt cauſa ſufficiens merendi: ideo eſt impoſſibile, quòd quis fruatur, & ſuã fruitionẽ mereatur. Ideo Chriſtus in primo inſtanti non meruit ſibi beatitudinem eſſentialem, eò quòd iam habebat illam: ſed bene accidentalem, quam non habebat, vt expreſsè dicit D. Tho. in q. de veritate, & quo ad ſtatũ merẽdi requiritur quòd deſit id quod mereri dicitur propterea negamus quòd homo in inſtanti mortis poſſit mereri & demereri gratiã: quia nõ videtur ratio quare inſtans terminatiuũ viæ hominis nõ poſſit dici via, ſicut inſtãs terminatiuũ viæ angeli, maximè cũ homo exiſtẽs in gratia, in inſtãti mortis (ſi habeat peccatũ veniale) nõ ſit in termino neque fruatur. Dicere autẽ quod homo in articulo mortis, & in primo inſtãti quo anima eſt extra corpus, poſſit mereri & demereri gratiã, & abſurdũ, & cõtra prædictã authoritatẽ Eccleſiaſti. 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur abſurdũ, quòd angeli qui in primo inſtanti demeruerunt, nec potuerunt demereri, in ſecũdo inſtãti demeruerint tormẽta, quæ iam habebãt & patiebantur: quia ſic nullo precedente peccato torquerentur: quãuis boni propter meritũ præcedens in primo inſtanti poſsint in ſecundo inſtanti beatificari. Ponere autem hanc differentiã inter bonos & malos quantum ad mercedem, & dicere bonos priùs præmiatos, quàm malos punitos, non eſt de intentione D. Tho. quia ipſe expreſsè dicit, quòd prima operatio fuit omnibus communis, ſed in ſecunda fuerũt diſtincti. Ideo in primo inſtãti omnes fuerũt boni, ſed in ſecũdo fuerũt boni & mali diſtincti. & ideo non eſt contra mentẽ D. Tho. nec contra ſecundam opinionem ponere tertium

De veritate q.29. art.6.

inſtans, in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormẽtis addicti. Nam in ſcriptis eius inueniri non poteſt inter creationem & dãnationẽ nullã fuiſſe moram, ſed ſolùm inter creationẽ & lapſum. ſin peccatũ. Et ad illud præſuppoſitũ, quo dicebatur eſſe naturale Angelo per vnicũ actũ peruenire & conſequi finem ſupernaturalem, debet intelligi per vnicũ actum plenè & completè liberũ. Et licet quo ad beatos poſſit ſuſtineri, quòd ſtatim poſt primũ inſtans in quo meruerũt, conſecuti ſunt beatudinem: quã etiam diabolus habuiſſet, ſi ſtatim impedimẽtũ non poſuiſſet: non poteſt tamẽ ſuſtineri quod fuerint ſimul beati, & quòd beatitudinẽ meruerũt: multò minus quòd mali in ſecundo inſtanti fuerint dãnati, & dãnationem demeruerint: quia hoc eſt contra ſtatũ merẽdi, qui requirit, ut illud quod quis meretur, deſit: & eodẽ modo de ſtatu demerẽdi. Niſi fortè dicatur cũ aliquibus Thomiſtis, quòd ſecundũ inſtans angelorum (cùm poſſit coexiſtere tempori) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in ſemper diuiſibiles, ſicut tẽpus: ſed poſſunt angeli continuare operationem ſemper horã, alterius tamen rationis quàm tẽporis. Et ſic dicendũ, quòd in principio ſecũdi inſtãtis, ſiue in prima morula illius, boni & mali fuerunt cõpletè liberi, libertate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerũt, & mali demeruerunt, ſiue poſuerũt impedimentũ merito quod habuerunt in primo inſtanti, & in ſecũda morula illius ſecundi inſtantis boni beatificati ſunt, & mali in infernum ſiue in damnationem & tormẽta detruſi, durante continuatione actus in principio ſecundi inſtãtis eliciti. Secundũ hunc modũ dicendi poſſet intelligi dictũ domini Caietani, quòd ſecundũ inſtans eſt via & terminus viæ: via quidẽ in prima morula cõpletæ libertatis, & terminus viæ poſt illam. Et (vt mihi videtur, & ſuprà dictũ eſt) fuit in bonis eadem operatio ex parte potẽtiæ & ob-

q.29.art.6. ad quartum. Mora fuit in angelis inter creationem & damnationem malorum angelorum.

& obiecti materialiter,quæ adhuc perſeuerat & perſeuerabit in æternũ,& ſecundum quã non diſtinguntur inſtantia angelorũ, ſed ſecundum alias particulares & ſpeciales operationes illi ſubordinatas,ſiue ad illũ finem præſtitutũ directas. Et (vt ex ſupradictis patet) mẽſura illius operationis in ſupremo angelo beato dicitur æuiternitas:ſicut menſura motus primi mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. DE PECCATO LVCIFERI, ET ALIORVM ANGELORVM.

A LVcifer in ſecundo inſtanti pulchritudinẽ,nobilitatẽ,& dignitatẽ ſuæ naturæ conſiderans,& *1.p.q.63.*
ſe eſſe ſuper omnes creaturas,nõ aduertẽs ad gratiã quã Deus illi dederat,nec conſiderãs me- *art.3.*
dia perueniẽdi ad beatitudinẽ cũſummatã & ſupernaturalẽ, quã Deus diligentibus ſe preparauit: *De malo q.*
in ſuperbiã elatus,illã,& eminentiſſimũ cæli Empirei locum humanitati Chriſti filio Dei hypo- *16.ar.3.ad*
ſtaticè vniẽdæ præparatũ qui locus dextera Dei in ſacris literis nũcupatur,appetiit,& humanæ na- *quartum.*
turæ inuidit, votũmque ſiue deſideriũ ſuũ omnibus aliis angelis quibus(naturaliter præerat indi- *Quod fuit peccatum*
cauit. Et quemadmodum in naturalibus omnibus aliis angelis præerat, volens etiam in gratuitis *Luciferi.*
præeſſe eis,vt ipſum in mediatorem perueniẽdi ad beatitudinẽ ſupernaturalẽ,loco Chriſti(qui ab *1.p.q.63.*
æterno prædeſtinatus erat caput & mediũ omniũ)eligerẽt,& illi aſſentirent,ſuggeſſit, dixitque: In *art.7.*
cælũ aſcẽdã,ſuper aſtra Dei exaltabo ſoliũ meũ.Sedebo in mõte teſtamẽti in lateribus Aquilonis. *Eſa.14.*
Aſcendã ſuper altitudinẽ nubiũ,& ſimilis ero altiſſimo. In eodẽ inſtãti boni angeli ad gratiã Dei aduertẽtes,& ex fide præuidẽtes paſſionẽ Chriſti mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille & officiũ mediatoris,quod Lucifer rapere & vſurpare præſumebat,iure cõpetebat:eius rapinæ nõ *Apoc.12.*
cõſenſerũt,ſed illi reſtiterunt,& meritò paſſionis Chriſti præuiſæ vicerũt in ſanguine agni:conuer- *Quod fuit*
ſionẽq; quã in primo inſtanti partim ex natura, partim ex gratia,& liberè,ſed incõpletè inchoauerãt, ex plena atq; perfecta libertate cõtinuauerũt. Mali verò angeli ex omnibus hierarchiis & or- *peccatum aliorũ ma-*
dinibus aliqui,tertiã omniũ angelorũ partẽ faciẽtes,naturæ ſuæ nobilitatẽ & pulchritudinẽ, exẽ- *lorum an-*
plo Luciferi cõtẽplãtes,beatitudinẽ ſupernaturalẽ virtute propriæ naturæ & Luciferi tãquã dig- *gelorum.*
niſſimi ſuffragio appetẽtes, eius ſuggeſtioni acquieuerũt:eique applaudentes,& naturæ humanæ inuidẽtes, vnionem & mediationẽ ac locum illum Lucifero tãquã digniori, potiùs quàm naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerũt. Poſt morulã illã liberæ & completæ electionis(quæ quãdiu durauerit ignoramus)omnipotẽs Deus bonis clarã ſuæ eſſentiæ viſionẽ cõmunicauit:ma- *Eſa.14.*
los autẽ capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit,dixitque: Non aſcẽdes,ſed deſcẽdes,& ad *Apoc.12.*
infernũ detraheris. Quaſi cadauer putridũ nõ habebis cõſortiũ.ſ.in cælis. Eodẽ inſtanti angeli boni Michaël & Gabriël,aliíque Deo ſe cõformãtes præceperũt Lucifero & angelis eius egreſſum è cælo Empirẽo,in quo Lucifer & eius cõplices manere arbitrabãtur. Quo præcepto Lucifer cum angelis ſuis renitẽtes bonorũ imperio,egredi coacti ſunt. Et aliqua parte eorũ in aëre caliginoſo & nebuloſo, ſiue in media ac infima aëris regione tormenta ſecũ portante ad exercitum futurorum hominum per diſpoſitionẽ diuinam remanente:reliqui in infernum detruſi ſunt,priuati omni nobilitate & dignitate,nõ naturali,quia(vt ait D.Dion.)naturalia in eis mãſerũt integra,ſed gratuitis *Ezech.28.*
donis,quæ ſunt gratia,virtutes,& dona,quæ Ezec.vocat delicias paradiſi,fuerũt priuati,& ſic Lu- *Ioan.8.*
cifer fuit aliis cauſa dãnationis ſiue mortis æternæ. Vnde Chriſtus apud Ioã.dicit:Ille homicida.ſ. angelorum,quibus fuit cauſa mortis æternæ,erat ab initio,hoc eſt poſt initiũ.Et in veritate,in qua fuit creatus,non ſtetit. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quòd Lucifer non peccauit appetẽdo æqua- *1.p.q.63.*
litatem Dei:quia ſciebat impoſſibile eſſe æquari Deo, cùm impoſibile ſit duo æqualiter eſſe ſum- *art.3.*
mè bona:quia neque vnum neque alterum eſſet ſummum,ſiue omni alio maius. Quod enim per ſuperabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Præterea impoſſibile eſt quòd gradus inferioris naturæ poſſit tranſire in gradum ſuperioris naturæ:quia oporteret ipſum corrumpi.Ideo illud non appetiit, cùm vnaquæque res appetat conſeruationem ſui. Nullus enim tendit in hoc *1.de Celo et*
quod apprehendit impoſſibile, vt dicit Philoſ. Vnde Eſa.non dicit, Æqualis ero,ſed ſimilis:& ſic *Mundo. Eſa.14.*
ſolam Dei ſimilitudinem appetiit. ¶ Sed notandũ quòd quis dupliciter appetere poteſt ſimilitu- *Similitudo*
dinem Dei,ſiue ſe eſſe ſimilem Deo: Primo in eo in quo quis aptus natus eſt Deo aſſimilari: vt ſi *Dei dupli-*
quis appareret in hac via & per iuſtitiam & charitatem,aut per alias virtutes & dona, & per lumẽ *citer appeti*
gloriæ in patria. Sic hæc vellet ex Dei gratia habere, hoc modo appetere Dei ſimilitudinem,non *poteſt.*
eſt peccatum. Alio modo poteſt quis appetere ſimilitudinẽ Dei in hoc,in quo non eſt natus ei aſſimilari:vt ſi quis appeteret creare cælum & terrã, & alia huiuſmodi, quæ ſunt propria diuinitati. Hoc modo appetere ſimilitudinem Dei,eſt peccatum ſuperbiæ. Lucifer autẽ peccauit dupliciter. Primò,quia appetiit beatitudinẽ ſupernaturalem,ad quã aptus erat: ſed non appetiit eam medio debito.ſ.per gratiam Dei:ſed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu ſuo non appo- *Lucifer*
ſuit hanc circũſtantiã, ex Dei gratia. Et ſic peccauit omiſſiue per inconſiderationem & omiſſio- *quid appe-*
nem alicuius circunſtantiæ, quam conſiderare & ponere tenebatur. Et ſecundum hoc appetiit *tiit.*
quidem bonum,ſed non bene. Et(vt D.Anſel.ait)appetiit illud ad quod perueniſſet,ſi ſtetiſſet. Se-

cundò,quia(vt D.Tho.dicit)appetiit præeſſe multidudini angelorum,nõ ſecundũ naturalẽ ordinẽ dũtaxat,quia ſecundũ illũ præerat: ſed quantũ ad hoc quòd alij per eius mediationẽ cõſequerẽtur beatitudinẽ,quam ipſe volebat conſequi per ſuã naturam, ſic appetiit vnionẽ hypoſtaticã, & mediationẽ,& locũ humanitatis Chriſti,tãquã melius ei cõueniret, quàm naturæ humanæ,quam ex fide cognoſcebat vniendã. Et ſic ſecundũ rapinã voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Chriſto.
Ioan.10. Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcẽdit aliũde:ille fur eſt, & latro. Sed Chriſtus prædeſtinatus erat oſtium, vnde dicit: Ego ſum oſtiũ. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, ſed illi
Philip.2. inuidit,& locum eius concupiuit,dicitur fur & raptor. Chriſti autẽ humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo inſtãti habuerit,non fuit fur neque raptor. Vnde Apoſt, Qui cum in forma Dei eſſet,nõ rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, per cõmunicationem idiomatum ratione ſuppoſiti,ſicut Lucifer. Et ſic Lucifer peccauit dupliciter:ſcilicet omiſſiuè,& cõmiſſiuè,vt dictũ eſt. Alij autẽ angeli etiã dupliciter peccauerũt: Primò per incõſiderationem & omiſſiuè,vt dictum eſt de Lucifero. Secundò commiſſiuè & poſitiuè,eligẽtes Luciferum mediatorem & caput,& nolendo Chriſtũ:& ſic inuiderunt naturæ humanæ. Propter hanc electionem alij ma-
Matth.25. li angeli dicuntur angeli Luciferi. Vnde ait Chriſtus: Ite maledicti in ignẽ æternũ,qui paratus eſt
2.Petri 2. diabolo,& angelis eius: Et ideo alij dæmones ſubiiciuntur Lucifero duplici ſubiectione. ſ.naturali
Rom.6. & voluntaria. Vnde D.Petrus: A quo quis ſuperatus eſt,huic ſeruus addictus eſt. Et Apoſt. An neſ-
Lucifer & alij tribus peccatis peccauerunt. citis quod cui vos exhibuiſtis ſeruos ad obediẽdũ,ſerui eſtis eius cui obediſtis?&c. Ideo nõ eſt mirum,ſi ſequantur imperiũ eius. Secundò infertur quod Lucifer & cõplices eius tribus peccatis peccauerũt,ſ.peccato ſuperbiæ,inuidiæ & iniuſtitiæ. Alia autẽ peccata ſecundõ quòd,⁏ ſunt ſpecialia,
1.p.q.63. ar.2.ad tertium. non inueniũtur in eis elicitiuè:quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniũtur corpori, nec habent paſſiones. Et ſic gula,luxuria,ira,acedia,non inueniũtur in eis,nec inuidia,prout importat paſſionem,ſed ſolùm prout importat actum voluntatis: renitentis bono alterius. Poſſunt tamen in eis inueniri alia peccata inductiuè: quia propter inuidiam inducunt & inducere nitũtur homines ad alia peccata,maximè diſpoſitos,ne perueniant ad ſedes à quibus ipſi expulſi ſunt.

§. 3. DE VOLVNTATE HVMANA.

VOluntas humana eſt inclinatio ſiue potẽtia appetitiua animæ rationalis,ab eius eſſentia naturaliter fluẽs,organo corporeo nõ alligata,qua anima intellectus cognitionẽ ſequẽs,fertur in bonũ vniuerſale,ad quod ordinat particularia bona. Ex quo ſequitur quod eſt accidẽs de ſecũda ſpecie qualitatis,quæ dicitur naturalis potentia vel impotẽtia. ¶ Ex hac deſcriptione voluntatis habetur bonũ cõmune, ſiue particulare,quod ad illud ordinatur,eſſe obiectũ volũtatis. Secundò apparet differẽtia inter volũtatẽ & appetitum naturalẽ: quia appẽtitus naturalis nõ præexigit aliquã cognitionẽ,ſicut volũtas. Tertio apparet diſcrimen inter volũtatẽ & appetitũ ſenſitiuũ: qui etiam præ requirit cognitionẽ,ſed nõ intellectiuã & vniuerſalẽ ſicut volũtas,ſed ſufficit illi cognitio particulariũ, quæ eſt ſenſitiua. ¶ Aliud diſcrimẽ eſt,quia appetitus ſenſitiuus tã iraſcibilis quã concu- B
1.p.q.82. art 5. piſcibilis alligatur organo corporeo,vt dictũ eſt, voluntas autem non,ſed ſubiectiuè eſt in eſſentia animæ:& ideo eſt potentia merè ſpiritualis, ſicut ipſa anima:quia omne quod recipitur, ad modũ recipiẽtis recipitur. ¶ Tertiũ diſcrimen inter voluntatẽ & appetitũ ſenſitiuũ,quia appetitus ſenſitiuus plurificatur & diuiditur in plures potẽtias realiter diſtinctas.ſ.in cõcupiſibilẽ & iraſcibilem: ſed volũtas in homine eſt vna ſola potẽtia. Cuius ratio eſt, quia potẽtia quæ ordinatur ad aliquod obiectũ ſecundũ communẽ,rationem,non diuerſificatur neque multiplicatur per differentias ſpeciales ſub illa communi ratione contentas:ſicut potẽtia viſiua, quæ reſpicit obiectũ coloratũ non diuerſificatur ſecundum diuerſas ſpecies colorũ: & ſic de aliis. Quinque enim ſenſus ſic diuerſificantur: quia obiectum vnius non continetur ſub obiecto alterius. Sed appetitus ſenſitiuus non reſpicit rationem communem boni: quia imagenatiua quam ſequitur appetitus ſenſitiũus,nõ apprehendit vniuerſale bonum, vt dictum eſt, ſed ſolùm particulare. Et ideo ſecundum diuerſas rationes particulariũ bonorũ diuerſificantur partes appetitus ſenſitiui. Nam appetitus concupiſcibilis reſpicit propriã rationẽ boni,inquantum eſt delectabile ſecundũ ſenſum,& cõueniens naturæ, ſecũdũ quod abſq; difficultate & arduitate poteſt adipiſci. Iracibilis verò reſpicit rationẽ boni,ſecũdũ quod eſt repulſum & impugnatiuũ diſcõueniẽtis, ſiue illius quod infert nocumentũ,in quo conſiſtit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem reſpicit bonum ſub communi ratione boni:ideo in ea non multiplicantur potẽtiæ appetitiuæ, vt ſit in anima intellectiua, alia potẽtia iraſcibilis, & alia concupiſcibilis:ſicut etiam ex parte intellectus non multiplicantur potẽtiæ apprehẽſiuæ: licet multiplicentur ex parte ſenſus. ¶ Ex quo ſequitur quod intellectus ſpeculatiuus & practicus,& ratio ſuperior & inferior,non ſunt diuerſæ potẽtiæ: ſed ſunt diuerſi actus à quibus intellectus denominatur,etſi aliqui ſancti doctores(vt Greg. Nice.aut alij)dicãt iraſcibilẽ & concupiſcibilẽ eſſe in rationali appetitu: eorũ dicta debẽt intelligi quo ad actus & ſimplices effectus abſque paſſione vel animi

animi cũcuſſione,& non quo ad potẽtias. Quartũ diſcrimẽ eſt, quia appetitus ſenſitiuus nõ eſt potẽtia libera,ſed merè naturalis,& neceſſariò operatur,ſic quòd ſtãte iudicio in fantaſia vel æſtimatiua de aliquo proſequendo vel fugiẽdo, appetitus ſenſitiuus non poteſt mutare apprehẽſionẽ nec iudicium:nec poteſt merè omiſſiuè ſe habere,aut proſequi oppoſitum : & ſic nullo modo eſt liber, ſed in omnibus eſt determinatus,& quantum ad finem,& quantum ad media. Ideo bruta non habent liberũ arbitriũ,cùm non habeant collationẽ vnius ad alterũ,ſiue ratiocinationẽ,quę eſt radix totius libertatis. Iudicãt enim ex ſola naturali æſtimatione,ſiue nuturali inſtinctu:& rationẽ ſui iudicij ignorãt. Cùm ergo iudiciũ ſit determinatum,ſequitur etiã quòd appetitus erit determinatus:
& ſic non eſt liber. Vnde D.Auguſt.ſuper Geneſ.ad literã,dicit quòd mouentur viſis. Et Damaſc. *Aug.11. ſuper. Gen.ad literam.*
ſcribit quòd mouentur paſſionibus. Sed voluntas humana eſt libera & indeterminata.

Ver. 1 DE LIBERTATE VOLVNTATIS.

A AD euidẽtiam libertatis humanæ, ſiue liberi arbitrij,notandum eſt primò,quòd naturale & *1.p.q.82.*
liberũ differũt:quia ex hoc aliquid dicitur naturale & neceſſarium quod eſt immutabiliter *ar.1.1.2.q.*
determinatũ ad vnũ:ſic quòd non poteſt retrocedere aut diuelli ab eo, niſi impediatur,& ſic dici- *10.ar.2.*
mus quòd lapis naturaliter tẽdit deorſum. Liberum autem dicitur id quod nõ eſt determinatum *De veritate*
ad vnum. Videndum eſt ergo an volũtas ſit determinata,vel in determinata. Pro cuius intellectu *q.22.ar.6.*
ſciendum eſt, quòd in omni inferiori inuenitur ratio ſuperioris, & aliquid vltrà,quod.ſ.nõ eſt de *Naturale*
eſſentia ſiue intelligentia ſuperioris:vt in homine inuenitur ſenſibilitas,quæ eſt de ratione anima- *& liberũ differunt.*
lis,quod eſt genus:& aliquid vltrà.ſ.rationabilitas, quæ nõ eſt de eſſentia ſiue intelligentia animalis:quia animal poteſt apprehendi abſque rationabilitate,& ſic de aliis ſuperioribus. Voluntas autem & natura ſe habent ſicut ſuperius & inferius:quia voluntas eſt ſpecialis natura. Ideo voluntati conuenit ratio naturæ,quæ eſt habere eſſe determinatum. Omni enim naturæ cõuenit quòd ſit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum ſibi conueniens,iuxta illud ad Rom.13. Quæ à
Deo ſunt ordinata ſunt. Et Philoſ. Bonum eſt quod omnia appetũt. Neceſſe eſt ergo voluntatem *1.Ethic.*
cùm ſit natura quædam, eſſe determinatã à Deo ad aliquod bonũ appetibile ſibi cõueniens,quod naturaliter & non liberè appetat illud, Hoc autem eſt finis vltimus,qui eſt fundamentum & principium eorum quæ ſunt ad finem:cũ ea quæ ſunt propter finem,non appetantur niſi ratione finis; & ideo volũtas eſt omnino determinata à Deo ad finem vltimum, qui eſt beatitudo:& ſic voluntas naturaliter vult beatitudinem,ſiue bene eſſe,& non liberè,tanquã naturali inclinatione determinata quantum ad primum actũ, Ideo primus actus cuiuſcunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura poteſt peccare in primo actu, cùm ad illũ ſit naturalis,& à Deo determinata.
¶Præterea ſicut omne mobile poteſt reduci ad aliquet immobile, ſic omne indeterminatum ad *Primus*
determinatum. Sed videmus voluntatem in his quæ ad finem ſunt, indeterminatã, & circa finem *actus volũ-*
eſſe determinatam,& naturaliter inclinatam:& ideo primus actus eius eſt omnino determinatus, *tatis eſt à*
& merè naturalis:quia cũ voluntas non poſſit velle ea quæ ſunt ad finem, niſi prius volito fine:ſe- *Deo.*
quitur quod ſi prim⁹ actus eſſet indeterminatus, nihil poſſet velle:quia actus naturalis præſupponitur aliis actionibus:nec poteſt deliberare quãtũ ad primũ, igitur eſt determinata quo ad primũ actũ,& quantũ ad ſpecificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omiſſionis ſeu priuationis aut negationis oportet aſſignare aliquam cauſam, & qualiter aliquot agens aliter ſe habeat nunc quàm priùs:ſed nõ poteſt aſſignari cauſa ſiue ratio ceſſationis,aut ſuſpẽſionis in primo actu, ſiue ad beatitudinem primò obiectã & præſentatã,ſicut in aliis actibus ſequẽtibus,maximè cùm voluntas ſit natura quædã,ſequitur quòd quo ad primũ actum eſt totaliter determinata, quãtum ad exercitium. Vnde neceſſe eſt dicere quòd primus actus volũtatis procedat ex inſtinctu alicuius
naturæ exterioris & ſuperioris mouentis,vt Ariſt. cõcludit. Remanet ergo determinata & quan- *Lib. de bo.*
tum ad ſpecificationem,& quantum ad exercitium. Quo ad ſpecificationem quidem,quia ſi ha- *fortuna.*
beat actum,neceſſariò erit proſecutiuus,& quãtum ad exercitiũ, quia non poteſt ceſſare ab actu. Sed quo ad alios actus ſequentes primum,circa finem vltimum eſt libera quo ad exercitium. quia poteſt ſuſpendere actum: ſed non quo ad ſpecificationem,quia ſi ponat actum, ille actus erit proſecutiuus,quo ad media verò eſt libera & quo ad exercitium,& quo ad ſpecificationem, quia homo poteſt multis & diuerſis viis peruenire ad beatitudinem & diuerſis hominibus diuerſæ ſunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa me-
dia homines ſunt liberi. ¶Reſolutoriè ergo dicendum eſt quòd indeterminatio ſiue libertas vo- *Libertas vo-*
luntatis poteſt conſiderari reſpectu trium, ſcilicet reſpectu obiecti & actus, & ordinis in finem. *lũtatis reſ-*
Quo ad obiectum, inquantum poteſt velle hoc vel illud, vel eius oppoſitum:vt velle & nolle po- *pectu triũ.*
ſitiuè: & hæc libertas vocatur à Neotericis libertas contrarietatis. Quo ad actum, inquantum poteſt ponere actum, vel non ponere, velle vel non velle negatiuè, ſiue ceſſare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, inquantum

tum poteſt velle bonum vel malum,ſiue apparens bonũ:quia voluntas non poteſt ferri in malum
ſub ratione mali,cùm bonum ſit quod omnia appetunt. Et D.Dionyſ.dicit quòd nemo intendens
2.Ethic. in malum, operatur:ſed cùm voluntas fertur in bonum apparens, & non exiſtens,dicitur ferri in
malum ex conſequenti. Loquẽdo ergo de interminatione ſiue libertate volũtatis circa obiectum
vltimis finis,in patria eſt omnino determinata, ſiue nõ eſt libera,nec quo ad ſpecificationẽ,neque
quo ad exercitium:ſiue non eſt libera libertate contradictionis vel contrarietatis: eſt tamen libe-
ra libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto.In via autem quo ad pri-
mum actum reſpectu vltimi finis,eſt determinata,vt dictum eſt. Quo ad ſequentes reſpectu eiuſ-
dem obiecti,eſt libera libertate contradictionis,ſiue quo ad exercitium,hoc eſt poteſt ſuſpendere
actũ.Non tamen libera libertate contrarietatis, ſiue quo ad ſpecificationẽ:quia non poteſt actum
oppoſitum elicere;nec odiſſe beatitudinem ei per intellectum præſentatam. Circa autem ea quæ
ſunt ſiue ordinantur ad finem ſiue media, eſt libera vtraque libertate in via. In patria autem non
poteſt velle bonum apparens,& non exiſtens,ſiue malum:nec propter hoc amittit aliquid liberta-
tis:quia(vt D.Anſel.dicit)velle malum non eſt libertas,neque pars libertatis, quãuis ſit quoddam
libertatis ſignum: alioquin Deus non eſſet liber, quod eſt hereticum. ¶ Notandum tamen quòd
3.Ethic. licet voluntas neceſſitetur neceſſitate finis, ſiue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec
Quicquid creatura habet à Deo eſt ei naturale. neceſſitatur neceſſitate coactionis,ſiue violentiæ:hoc eſt,non violentatur: quia violentũ ſecundũ
Philoſ.eſt cuius principium eſt extra,nihil conferente vim paſſo:ſicut cùm lapis ſurſum proijcitur:
quia quantum eſt de ſe,nullo modo ad motum ſurſum inclinatur,imò habet intrinſecam inclina-
tionem repugnantem ad illum motum.ſ.grauitatem, mouentibus eam creaturis ſurſum: quia ſi
Deus lapidem ſurſum moueret,non violentaret:cùm quicquid habet creatura inſenſibilis à Deo,
ſit ei naturale.nec tunc ſunt duo cõtraria in eodem:quia ſi hoc fieret, ſuſpenderetur actiuitas gra-
uitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur ſurſum, & ſic cõferret vim,
& per conſequẽs non violentaretur.Omnes enim creaturæ ſunt in potẽtia obedientiali Dei. Sed
cùm voluntas ſit quædam inclinatio, non poteſt cõtingere quòd voluntas aliquid velit,& eius in-
clinatio non ſit in illud: Et ideo licet corpus & membra, & potentiæ exteriores poſſint cogi & vi-
olentari,non tamen voluntas,licet metu, & terrore pœnarum poſſit induci ad aliquid violẽdum
quod aliàs nollet:quod diminuit de volũtario,hoc eſt de libero, vt inferius dicetur.quia tamen in
his quæ per metuum fiunt,voluntas confert vim:ideo non violentatur.¶ Nec obſtat libertati vo-
luntatis,quod eius motus pendeat à Deo,qui primo prioritate naturæ concurrit cũ omnibus cau-
ſis ſecundis,& magis ac fortius influit in effectũ,quàm cauſæ ſecundæ. Vnde videtur quòd poſito
concurſu Dei ad actum voluntatis,volũtas non ſit libera,vel operatio Dei ſit inefficax. Dicẽdum
quòd poſita illa ſuppotione,negatur conſequentia, ſcilicet quòd ideo non ſit libera,nec quòd vo-
luntas ex neceſſitate moueatur à Deo,qui(vt dicitur Sapientiæ octauo)attingit à fine vſque ad fi-
nem fortiter(hoc eſt, voluntas Dei ſemper eſt efficax, ita vt nihil poſſit reſiſtere eius voluntati,vt
dicit Apoſt.Roma.9. Voluntati eius qui reſiſtit?)& diſponit omnia ſuauiter,hoc eſt,mouet quam-
libet creaturam ſecundum modum ſuum, ſcilicet naturalia naturaliter & ex neceſſitate, & libera
ſiue volũtaria liberè & abſque neceſſitate, quia(vt D.Dionyſ.4.cap.de Diuinis nominibus ait)ad
diuinam prouidentiam nõ pertinet naturam rerum corrumpere, ſed ſeruare. Ideo mouet vnam-
1.p.q.83. ar.1. quamque naturam ſecundum conditionem ſuæ naturæ,vt dictum eſt.¶ Propter huiuſmodi inde-
De veritate. q.24.ar.1. terminationem volũtatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari
poteſt. Primò experiẽtia: quia experimur nos eſſe indeterminatos circa multa & bona & mala,&
poſſe conſiliari & deliberare, & ex duobus oppoſitis eligere quod volumus, & vno ſolo obiecto
Liberũ arbitriũ eſſe in homine tripliciter probatur. oblato poſſe acceptare vel reſpuere, vel ſuſpendere actũ. Et contra negantes euidentiã experientiæ,
non eſt arguendum rationibus,ſed verberibus.vnde ſi quis negaret ignem eſſe calidum,potiſſimũ
argumentum ad conuincendum eum eſſe proijcere illum in fornacem ignis. Sic quis negaret li-
berum arbitrium eſſe in homine viatore, fortius argumentũ ad eum cõuincendum eſſet plagis &
verberibus illius temeritatẽ arcere. Et ſi quereretur,reſpondendũ eſſet, quòd percuſſores nõ eſſent
Secunda probatio. arguẽdi,eò quòd non liberè feciſſent. Secũdò hoc probatur ratione:quia conſiliũ nõ eſt niſi eorum
quæ in nobis ſunt,hoc eſt eorũ quæ ſunt in noſtra poteſtate, ſecundum Philoſ.3. Ethic.ſed homi-
nes de ſuis actibus cõſiliãtur:igitur ſunt domini actuũ ſuorũ.¶ Præterea precepta & prohibitiones
non debẽt fieri niſi ei qui poteſt facere: aliàs fruſtra fierent. Sed Deus hominibus dedit mãdata &
præcepta,ac prohibitiones:igitur in hominũ poteſtate eſt facere vel nõ facere,ſiue implere vel trãſ-
gredi.¶ Vlterius nullus debet puniri vel præmiari pro eo quod non eſt in ſua poteſtate facere, vnde
Philo.dicit in 2.Eth.quod naturalibus nõ meremur nequ; demeremur,ſed homo punitur & præ-
miatur pro ſuis operibus. Vnde Apoſt.ad Ro.2.reddet vnucuiq; ſecũdũ opera ſua,&c. Et Chriſtus
Matt.25. Venite benedicti patris mei,&c. &, Ite maledicti in ignẽ æternũ,&c. ¶ Inſuper, Omniũ
quæ fiunt,

quæ fiunt,oportet ponere cauſam immediatã. Sed actuum humanorum,nõ poſſumus ſemper po-
tiere Deũ eſſe cauſam immediatã:quia ea quæ à Deo immediatè,nõ poſſunt eſſe niſi bona. Atqui
actus humani ſunt quãdoque boni, & quãdoque mali : igitur nõ ſunt immediatè à Deo. Nec po-
teſt etiã dici quod neceſſitas,hoc eſt natura,ſit eorũ cauſa:quia ea quæ ex neceſſitare proueniunt,
ſemper eodẽ modo ſe habẽt:quod in humanis actib.nõ videmus: Nec etiã poteſt dici quòd fatum
ſeu ſtellarũ diſpoſitio ſit cauſa immediata:quia illa ſunt determinata ad vnũ,& eodẽ modo operã-
tur:ſed nõ eſt ita in hominib. Neque etiã fortuna vel caſus poſſunt eſſe cauſa immediata humano-
rũ actuũ : quia fortuna & caſus ſunt cauſa eorũ quæ rarò & præter intentionẽ fiunt ſiue accidũt:vt
dicitur in 2.Phyſic.quod in humanis actibus nõ oportet , cũ ſæpe ex intẽtione agãtur. Vnde relin-
quitur hominẽ facientem eſſe principium & dominum propriũ actuũ. ¶ Tertiò prabatur ex fide: *Tertia pro-*
quia fides hoc aſſerere aſtringit pluribus authoritatibus ſacræ ſcripturæ , quibus credere tenemur. *batio.*
Et ne prolixior fiam:paucas hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri : Quare hoc feciſti? Si non *Gene.3.*
potuiſſet non facere,non veniebat increpãda:& iuſtè reſpondiſſet, quia non poteram non facere.
Præterea,Deus ab initio conſtituit hominem , & reliquit eum in manu conſilii ſui. Gloſſa expo- *Eccle.15.*
nens dicit, hoc eſt in poteſtate liberi arbitrij:prout poſtmodũ declarat ſubiungẽs: Adiecit manda-
ta & præcepta ſua.Si volueris mandata conſeruare,cõſeruabunt te. Appoſiii tibi aquam & ignem:
quodcunque volueris,porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors,bonũ & malum: quod
placuerit, ei dabitur illi, Non potuit à Sapiẽte clarius liberũ arbitrũ exprimi. ¶ Verumtamen quia *Libertũ ar-*
Lutherani & alij in hac parte heretici,hoc vetũ fuiſſe in ſtatu naturæ integræ & antequã peccaret *bitriũ ma-*
homo dicunt,ſed non poſt peccatum , poſt quod dicũt liberum arbitrium factum fuiſſe claudum, *net poſt pec*
ſic quòd non poteſt niſi claudicare,hoc eſt peccare,ex aliis:tamen paſſibus ſcripturæ clarè conſtat *catum.*
oppoſitum,& quod homo in peccato mortali exiſtẽs, habeat liberum arbitrium. Poſtquam enim
Cain decreuiſſet occidere fratrẽ ſuũ, & ſic eſſet in peccato mortali,dixit ei Deus: Quare iratus es, *Gene. 4.*
& cur concidit facies tua? Nónne ſi bene egeris,recipies? Sin autem male , ſtatim peccatũ tuum in
foribus aderit,ſcilicet ad petendam vindictã , ſequitur:Subter te erit appetitus tuus,& tu domina-
beris illius. Ex his manifeſtè apparet Cain peccatorẽ & poſt peccatũ habuiſſe liberum arbitrium,
& fuiſſe dominum appetitus ſui , & actuũ eius. ¶ Præterea de vxore ieiunium aut alias abſtinẽtias *Num.30.*
vouẽte Moyſes dicit,in arbitrio viri erit ſi faciat ſiue non faciat. ¶ Inſuper in ſtatu naturæ corruptæ *Deut.30.*
omnibus filiis Iſraël tam iuſtis quàm peccatoribus dictũ fuit : Cõſidera quòd hodie propoſuerim
in conſpectu tuo vitã & bonũ,& econtrariò mortẽ & malum, vt diligas dominũ Deum tuum,&
ambules in viis eius,& viuas,& multiplicet te, benedicátq; tibi. Si autẽ auerſum fuerit cor tuũ,&
audire nolueris, prædico tibi hodie quòd pereas, & paruo tẽpore moreris in terra ad quã Iordane
tranſmiſſo ingredieris poſſidendã. Et Gad dixit ad Dauid: Triũ tibi datur optio:elige vnum ex his, *2.Reg.24.*
vt faciam tibi. Et 3.Reg.3.dixit dominus Salomoni : poſtula quod vis vt dem tibi. Et Sap. Eccl.31.
Beatus eſt qui potuit tranſgredi,& non eſt trãſgreſſus. Et Eſaias cap.1.Si volueritis & audieritis,bo-
na terræ comedetis. Quòd ſi nolueritis : & ad iracundiã me prouocaueritis,gladius deuorabit vos.
Et Chriſtus Matth.23. Hierusalẽ quæ occidis prophetas , & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt:quo-
ties volui vos congregare , quẽadmodũ gallina congregat pullos ſub alas, & noluiſtis ? Itẽ Matth.
19.Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata. Et Luc.9.Si quis vult venire poſt me,abneget ſemetipſum. *Luc.9.*
Et, Dedit illi tempus pœnitentiæ,& noluit pœnitere, Et Apoſto. Deponire vos ſecũdũ priſtinam *Apoc.2.*
conuerſationem veterem hominem. Si non poterant,ad quid monebat illos? Dicit pariter,volun- *Ephe.4.*
tariè peccantibus non relinquitur hoſtia. Et Salomon : Hominis eſt præparare cor. Et D. Aug.di- *Hebr.10.*
cit: Peccatum adeo eſt voluntarium, quòd ſi non ſit voluntarium,nullum eſt peccatum. Et in hy- *Prou.15.*
ponoſticon tertio cap.dicit: Eſt igitur liberum arbitrium quod quiſquis negauerit , Catholicus nõ
eſt. Vnde in conſilio Tridentino canone quinto ſeſſionis ſextæ dicitur: Si quis liberum hominis ar-
bitrium poſt Adæ peccatum amiſſum & extinctũ eſſe dixerit , & rem eſſe à ſolo titulo , ſiue titulũ
ſine re,figmẽtum denique à ſatana inuectum,anathema ſit. Nec obſtat quod Hiere.dicit: Non eſt *Hiere.10.*
hominis via eius,neque viri vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. Nam ſecundum Greg. Nyſſenum
non intelligitur paſſus ille de electione operũ,quæ in hominis poteſtate cõſiſtit,ſed de executione
quæ non eſt in hominis poteſtate , ſed Dei,ſua prouidẽtia gubernante propoſitum hominis,quod
quandoque ad finem perducit,quandoque verò non. Et quod dictum eſt electionem eſſe in po-
teſtate hominis,intelligendum eſt quantum ad ſubſtantiam facti,ſed non quãtum ad modum , vt
ſcilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendũ eſt illud Apoſt. Non eſt volentis(ſcilicet *Rom.8.*
velle)neque currentis (ſcilicet currere)ſed miſerẽtis Dei,ſcilicet quo ad executionem,vel de curſu
perfecto vel meritorio,ſed nõ quo ad electionem, non ſecludendo tamen auxilium ſpeciale,quod
dicitur gratia & miſericordia præueniens,de qua Apoſtolus in loco allegato,& Pſal. Miſericordia *Pſal.58.*
tua preueniet me , non tempore , cum ſimul Deus moueat , & liberum arbitrium moueatur : ſed

inclinando,& inclinationem iunando, & non cogendo aut neceſſitando. ¶Pro reſolutione huius
Liberũ arbitrium in ſtatu naturæ integræ quid poterat. materiæ notandum eſt quòd liberũ hominis arbitrium in ſtatu naturæ integræ, in quo Adam fuit
perfectus in gratia & iuſtitia originali,poterat ſe ad vtranque partẽ determinare,& bene ac merito-
riè operari,ac etiã peccare,vt rei probauit euentus: ſed cõſentiẽdo peccato,deſcẽdit à Hieruſalem
in Hierico,& incidit in latrones,qui ſpoliauerũt eũ.ſ.gratuitis gratia & iuſtitia originali,ac virtuti-
bus infuſis,& donis ſpiritus ſancti:& plagis impoſitis abierunt eo ſemiuiuo relicto,hoc eſt potẽtiis
debilitatis,& ad malũ pronis ſiue inclinatis,non tamen coactis aut neceſſitatis: & abierũt eo ſemi-
uiuo relicto. Vnde etiã Gen.6.dicitur: Vidẽs Deus quod multa malitia hominum erat in terra, &
Gen.6. cũcta cogitatio cordis humani intẽta, hoc eſt inclinata in malũ omni tempore. Et Gen.8.dicitur:
Nequaquã vltrà maledicã terræ propter hominẽ. Senſus enim & cogitatio humani cordis in malũ
prona ſunt ab adoleſcẽtia ſua. In 6.cap.dixerat Moyſes intenta, in 8.c.exponit & declarat dicens,
prona ſiue inclinata. Nõ dixit mãca. Et in illa ſimilitudine per Criſtũ adducta nõ dicitur etiam eo
mãco aut claudo,ſed ſemiuiuo relicto. Et ſic liberũ arbitrium,hoc eſt volũtas & intellectus, & aliæ
potẽtiæ per peccatũ fuerũt debilitatæ & infirmæ,ſed nõ extinctæ neque claudę,ſed ſemiuiuæ.ſ.po-
tentes quo ad corporalia & connaturalia,ad quæ natura hominis eſt per ſynderesim naturaliter in-
Liberũ arbitrium quid perdit per peccatum. clinata. Adhuc igitur viuit liberũ arbitriũ:quod nõ faceret,ſi non poſſet niſi peccare:eſt tamen de-
bile & infirmum,pronũ & inclinatũ ad malũ,ſed non coactũ,ſicut non cogitur per influentias pla-
netarum,quæ ſolùm extrinſecè inclinãt,quia ſolùm circa corpus operantur, & non immediatè in
anima. Sed quod ad ſpiritualia & opera meritoria fuit omnino proſtratũ, ſic quod non ſufficit per
ſe mereri, imò nec ad gratiã gratũ facientẽ ſe præparare,quod fit per attritionẽ, ad quã requiritur
auxiliũ ſpeciale,& miſericordia perueniẽs, quæ omnibus parata eſt,modò ceſſent à peccatis. vnde
Apoc.1. Apoc.1. Ego ſto ad oſtiũ,& pulſo. ¶Cùm ergo liberũ arbitriũ hominis ſit adhuc viuũ, ſed debile &
infirmum, non poteſt aliqua etiam naturalia perfectè facere abſque auxilio ſpeciali, quemadmodũ
febricitans vel infirmus non poteſt perfectè ſurgere & ambulare:poteſt tamen quodam modo co-
Pſal.4. nari eleuare caput, daréque manus:& tunc ſi fuerit adiutus,ſurgit. Sic ad propoſitum vnuſquiſque
quantũcunque peccator etiã Gentilis per ſynderesim(quæ dicitur lumẽ naturale vultus Dei quod
ſignatum eſt ſuper nos,& oſtendit nobis bona eſſe facienda, & mala fugienda)cum concurſu Dei
generali poteſt ceſſare à peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigeréque manus,
hoc eſt auxiliũ petere: veruntamen non poteſt perfectè ſurgere aut operari. Hanc poteſtatẽ liberi
arbitrij bene declarat Apoſt. Roma.7. vbi ait: Scio quòd non habitat in me (hoc eſt in carne mea)
Lib. de lib. arb.cap.3. bonũ.ſ.cõpletum & perfectum. Nam velle (hoc eſt velle bonũ incompletè) mihi adiacet,hoc eſt,
in mea facultate ſitũ eſt. Nihil enim(vt D. Aug.dicit.)eſt tam in hominis poteſtate,quàm volũtas
ſaltem incõpleta, quæ cum concurſu generali in quibuſcunque peccatoribus poteſt ceſſare à ma-
lo,& conari ad bonum. Sed vt D.Tho.dicit,illud velle adiacet homini quaſi infirmum,viſi gratia
tribuat homini efficaciã ad perficiendũ. Ideo ſubdit:Perficere autem bonum non inuenio. Quod
deinde manifeſta cùm ait:Non enim quod volo bonum,hoc facio(quia vellem non concupiſcere,
& primò primos motus ſenſualitatis non habere) ſed quod odi malum(hoc eſt concupiſcentiam,
& rebellionem carnis,ſiue motus primò primos cõtra ſpiritum,quos nollem habere)hoc ago:i.ha-
beo ſiue inuenio in me. ¶propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in ſe eſt. Sic de-
bet intelligi illud quod Salomon dicit: Hominis eſt animam præparare. ſ. incompletè:& domini
Prouer.16. eſt gubernare linguam.& illud, Cor hominis dirigit viam ſuam. ſ. incompletè & imperfectè pro-
1.Reg.7. pter prædictum conatulum, ſiue propoſitum quod habere poteſt: ſed domini eſt dirigere greſſus
eius.ſ.perfectè & completè per executionem & cõſummationem. Ad hunc conatum hortabatur
Mat.3. Samuel dicens: Præparate corda veſtra domino. Et D.Ioan. Baptiſta dicebat: Ego vox clamantis
Ezech.18. id deſerto,parate viam domini. Per hunc conatulum dicitur quis cũuerti ad dominum. Hunc co-
Zacha.1. natulum exigit à nobis Deus per Ezech.dicens: Conuertimini,& agite pœnitẽtiam. Et per Zach.
Pſal.145. Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Verùm hanc conuerſionem imperfectam cognoſ-
Pſal 84. cens Dauid:dicebat: Emitte manũ tuam de alto,eripe me & libera me.ac ſi diceret: Ego quidem
conor leuare caput,& porrigere manus:ſed non poſſum completè & perfectè. Idcirco emitte do-
mine manum tuam de alto: eripe me,& libera me. Dicebat etiam: Conuerte nos Deus ſalutaris
noſter. Et Hier. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.ſ,perfectè. ¶Ex hac analogia & ex-
Thren.5. poſitione pendet ſolutio multorum argumentorum & concordia diuerſorum paſſuum ſacræ ſcri-
pturæ, quæ videntur aduerſari libero arbitrio. Inter alios paſſus & locos eſt illud Apoſtoli, Non
2.Cor.3. quòd ſimus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis, aliquid cogitare(ſ.perfectè aut meritoriè)ſed om-
Rom.9. nis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et illud, Non eſt volentis neque currentis.ſ.vere & currere per-
fectum ſiue conſummatum vſque ad finem:ſed miſerantis Dei ſua miſericordia & prouidentia ad
Hier.10. finem perducentis, velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter Hiere. Non eſt hominis
via

via eius, nec viri vt ambulet & dirigat greſſus ſuos.ſ.perfectè. Et illud Eſa. Omnia opera noſtra ope-
ratus es in nobis domine.ſ.perfecta, & non mala & incompleta: quia Dei perfecta ſunt opera. Vn- *Eſa.64.*
de Oſeas dicit: Perditio tua ex te Iſraël. tãtummodo in me auxilium tuum. Et Apoſtol. dicit: Deus *Deut.32.*
eſt qui operatur in omnibus velle & perficere.ſ.perfectum, & quantum ad executionem & con- *Oſea.13.*
ſummationem. Ad hunc etiam ſenſum debet intelligi illud quod dicit Chriſtus: Sine me nihil po- *Philip.2.*
teſtis facere.ſ.perfectum & conſummatum. Nec tamen opera noſtra perfecta & meritoria ſic ſunt *Ioan.15.*
à Deo, quòd nos merè paſſiuè nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur, prout di-
cunt hæretici: cùm D. Marc. vlt. c. de Apoſt. dicat: Profecti prædicauerunt vbique domino coope-
rante, & ſermonẽ confirmante, ſequentibus ſignis & D. Ioan. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſ-
modi, vt cooperatores ſimus veritatis. & Apoſt. Abundantius omnibus laboraui, non ego.ſ.ſolus, *3 Ioan.3.*
ſed gratia Dei mecum. Vnde in concilio Tridentino ſeſſione 6. cano. 6. Si quis dixerit non eſſe ho- *1.Cor.15.*
minis in poteſtate vias ſuas malas facere, ſed mala opera ita vt bona Deum operari, non permiſſiuè
ſolùm, ſed etiam proprè & per ſe, adeò vt ſit proprium opus Dei, non minus proditio Iudæ quàm
vocatio Pauli: anathema ſit. & canon. 4. Si quis dixerit liberũ arbitriũ à Deo motum & excitatum,
nil cooperari, aſſentiendo Deo excitanti & vocanti quo ad obtinendam iuſtificationis gratiam, ſe
diſponat atque preparet, ſed velùt inanime quoddam nihil omnino agere, merèque paſſiuè ſe ha-
re: Anathema ſit, Nec obſtat quòd nos in operibus bonis nos habeamus vt inſtrumenta Dei, quia
nos ſimus talia inſtrumẽta, vt ſint in nobis principia agendi & operãdi. Operatio enim attribuitur
inſtrumẽto habẽti principiũ operãdi, vt ſunt animata. Secus dicẽdũ eſt de inanimatis, nõ enim cala-
mo attribuitur ſcriptura, nec ſecatio ſerræ. licet enim prima cauſa magis influat quàm ſecunda, &
Deus principalius operetur quã nos, effectus tamẽ magis aſſimilãtur cauſæ proximæ, & ideo attri-
buitur ei. Vnde & Chriſto qui fuit inſtrumẽtũ diuinitatis, ſecũdũ humanitatẽ attribuitur redẽp-
tio naturæ humanę & ſacerdotibus iuſtificatio: dicũt enim: Ego baptizo te. Ego abſoluo te. ¶ No-
tãdũ quod ſancti doctores qui cũ Eccleſia aſſerũt liberũ arbitriũ, nõ excludunt ab eius operatione
gratiã, quæ in ipſũ nõ deſtruit, ſed iuuat & perficit: facitq; ipſũ multo plura & altiori modo poſſe,
quã ante gratiam poterat: vt puta mereri & prõptius bonũ proſequi, & mala atq; inutilia refellere.
Hoc autẽ dicũt ne cõueniãt cũ Pelagio, qui nõ eſt veritus ſic eleuare liberũ arbitriũ, vt gratiæ Dei
locũ nõ videatur relinquere. dicit enim in libera poteſtate hominis eſſe, etiam omnia perfectionis
opera per ſolũ liberũ arbitriũ perficere. Et hoc ſolũ gratię diuinę tribuit, quòd talis naturę cõdiderit
Deus hominẽ, vt hoc abſq; auxilio gratiæ poſſet, ſed cũ gratia facilius. Illius errorẽ pluribus volumi
nibus exterminauerunt D. Hiero. & Aug. qui dixit liberum arbitriũ ſine gratia nihil valere niſi ad *In lib. de*
peccãdũ: nõ vt Manichæi partes foueret, qui propter peccatũ primi parẽtis liberũ arbitriũ periiſſe *ſpiritu &*
dixit, vt nemo iã poteſtatẽ habeat bene viuẽdi, ſed omnes in peccatum carnis neceſſitate cogi. Sed *lit. cap. 4.*
præmiſſa D. Aug dixit, vt Pelagiũ omnino reprobaret, & vt oſtẽderet, auxilium ſpeciale Dei (ſinè
quo liberũ arbitrium iam infirmũ, ad ardua & perfectiora eleuari nõ poterat) neceſſariũ eſſe. Nec
accepit ibi D. Aug. gratiã pro gratia habituali, & gratum faciente, ſed pro auxilio ſpeciali, ſine quo
nõ poſſumus vitare peccatũ poſitiuè, precipuè vbi paſſiones inſurgũt. Ad hũc ſenſum intelligẽdus
eſt D. Aug. nõ ſic quòd in omnibus quæ facit liberũ arbitrium ſine gratia & ſpeciali auxilio, ſit pec-
catum. Et D. Hiero. ad Damaſum dicit: liberum ſic confitemur arbitrium, vt dicamus nos ſemper
Dei indigere auxilio. Auxilium ſpeciale inter gratias gratis datas computatur. In eodem auxilio
ſpeciali diuerſi gradus collocantur, ſicut & in cõcurſu generali. Quamuis enim cõcurſus generalis
& ſpecialis ex parte Dei idem ſint, ex parte tamẽ creaturarum diuerſificantur. Concurſus quidem
generalis quo ad actiones naturales ſecũdum diuerſos gradus creaturarum diſtinctionem accipit;
Vnde concurſus, quo cõcurrit cum vegetabilibus altioris gradus dicitur, quàm cõcurſus quo con-
currit cũ inanimatis: quemadmodum animalia digniora ſunt inanimatis. Concurſus etiam cum
animalibus eſt altioris gradus quàm cum plantis, ſicut & animaliũ natura dignior eſt. Eadem ergo
ratione cõcurſus quo cõcurrit cũ hominibus ſiſtendo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis
eſt, erit altioris gradus: quemadmodum natura eſt altior & dignior cunctis animalibus irrationa-
bilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concurſu generali Dei poſſint operari eã
quæ non excedũt naturã ſuam: ſic etiã homo cũ cõcurſu generali poterit peragere ea quæ pertinẽt
ad naturã ſuã, & ad quæ peragẽda difficultatẽ nõ habet, vt comedere, bibere, ædificare domos, &
plantare vineas, ſecundũ D. Aug. Et in illo ſtatu naturæ integrę poterat bonum virtutis acquiſitæ, *Bene mora-*
quod nõ excedebat naturã, appetere: ſed ordinare ea in ſuperiorẽ finẽ.ſ.beatitudinis, vel de ea cogi- *liter agere*
tare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatem habent, prout reprime- *aſque auxi-*
re concupiſcentias carnis, quæ militãt aduerſus ſpiritum, non poteſt abſque auxilio ſpeciali, & gra- *lio ſpeciali*
tuito, quod habet diuerſos gradus, ſicut concurſus generalis. Primus eſt quando quis agit bonum *quãdo ho-*
opus morale perfectũ, etiam non cogitãdo de fine ſupernaturali: qui actus moralis perfectus ſecun- *mo poteſt.*

dum omnes circunſtãtias,eſt diſpoſitio non quidem meritoria de condigno,ſed de cõgruo ad gra-
tiam.Cõgruum enim eſt,vt cùm homo bene vtitur ſuis naturalibus , Deus etiã circa eũ vtatur ſua
ineffabili bonitate & miſericordia, & moueat eũ ad ſupernaturalia, proptet quæ eũ,ſi bene vtere-
tur ſuis naturalibus,creauit. Ad ordinandum autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis ſu-
pernaturalis,puta cogitare ſe propter peccata ſua offendiſſe Deũ,& dignũ eſſe pœna æterna, Deũ-
que eſſe miſericordẽ,& velle indulgere,modò pœniteat:requiritur altius & nobilius auxilium ſpe-
ciale, quod dicitur gratia perueniens. Ad contritionem , etiam illud altius auxiliũ ſpeciale requiri-
tur,quod dicitur gratia gratũ faciẽs habitualis. Ad merendũ adhuc altius quod dicitur gratia con-
ſequens ad perſeuerandum vſque ad finẽ,altius,quod dicitur donũ perſeuerãtiæ, ad viſionẽ beati-
ficam altius,quod dicitur gratia cõſummata. Secundũ hunc ſenſum debẽt intelligi verba D.Aug.
in loco præallegato cùm ait quod ſine gratia , hoc eſt ſine auxilio ſpeciali in his, in quibus patitur
difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendũ nihil
poteſt, ac etiam illud quod dicit in lib.de natura & gratia, vbi ait quòd ſine gratia(ſ.auxilij ſpecia-
Rom.7. lis) nullũ prorſus bonũ ſiue cogitando ſiue volẽdo, aut amando, ſiue agendo, faciunt homines bo-
nũ, ſcilicet perfectum , & meritorium. Et ſic accipit Apoſt. bonum in locis præallegatis , maximè
cum ait. Nõ enim quod volo bonũ, hoc ago. Per hæc patet ſolutio ad obiecta quæ cõmuniter fiũt.

Ver. 3. DE SERVITVTE ET LIBERTATE PECCATI ET IVSTITIAE. A

AD multorum aliorũ paſſuũ ſacræ ſcripturæ,& ſanctorũ doctorũ qui aduerſantur: vel aduer-
Ioan.8. ſari vidẽtur libero arbitrio, intelligẽtiam,& maximè ad intelligendum illud Ioan. Qui facit
Rom.6. peccatũ , ſeruus eſt peccati.& illud Apoſto. An neſcitis quod cui vos exhibetis ſeruos ad obedien-
dum, ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati ad mortem , ſiue obeditionis ad iuſtitiã? Sed ſeruitus
opponitur libertati. Igitur qui eſt in peccato morali, non eſt liber,& per cõſequens non eſt liberum
arbitrium. Et quod dicit D. Chryſoſt. ſuper illud, Inuenietis aſinam alligatam: vbi ait: Antequam
Mat.21. peccemus, liberum habemus arbitrium ad ſequendũ voluntatem diaboli, aut non. Quòd ſi ſemel
peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute noſtra euadere nõ poſſumus: ſed ſicut na-
uis fracto gubernaculo illuc ducitur , vbi tẽpeſtas voluerit: ſic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito
per peccatum, nõ quod vult agit: ſed quod diabolus vult: & niſi Dominus valida manu miſericordię
Rom.7. ſuę ſoluerit eũ: vſque ad mortẽ in peccatorũ vinculis permanebit: & quod Apoſt. dicit, Video aliã
legẽ in membris meis repugnantẽ legi mentis meæ , & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in
membris meis.& illud, Non enim quod volo bonũ hoc ago, ſed quod odi malũ, hoc facio. Sciẽdũ
eſt quòd omnia prædicta dicũtur & debẽt intelligi inductiuè ſiue inclinatiuè propter vehementiã
paſſionũ alliciẽtiũ, vel de motibus primò primis, quos habere nolebat Apoſt.& tamẽ ab eis ſtipula-
batur,& nõ coactiuè. ¶ Notandũ præterea quòd Apoſt. ſeruitutẽ diuiſit in ſeruitutẽ peccati,& in
ſeruitutẽ iuſtitiæ. Diuiſit pariter & libertatem.ſ.in libertatẽ à peccato & in libertatẽ à iuſtitia , quæ
ſunt inuicem oppoſita correſpõdentia, ita quòd quicunque eſt ſeruus iuſtitiæ, eſt liber à peccato:
& quicũque eſt ſeruus peccati, eſt liber à iuſtitia. In neutra autẽ ſeruitute cõprehẽditur neceſſitas:
De ver.q. quia qui eſt ſeruus iuſtitiæ , non neceſſitatur ad opera iuſtitiæ , quin poſſit ab eis ceſſare,& iuſtitiã
24.art.1. deſerere. ergo idẽ eſt de ſeruitute peccati. Seruus enim peccati nõ cogitur aut neceſſitatur ad pec-
candũ, ſed per liberum arbitriũ poteſt à peccatis ceſſare, & illa deſerere. Et ſic in vtraque ſeruitute
Seruitus manet liberum arbitrium. Sed videndum eſt in quo cõſiſtit ſeruitus peccati,& ſeruitus iuſtitiæ, &
pecati in quam libertatem habeat peccator,& iuſtus. Seruitus peccati ſecundum D.Tho. conſiſtit in tribus.
quo cõſiſtit. Primò in inclinatione ad peccandum quia peccatũ procedens ex habitu vel diſpoſitione relicta
Libertas per ſuggeſtionẽ diaboli, cui ſe quo ad hoc ſubiecit, inducit , ad alia peccata. Vnde D.Greg. Pecca-
peccatoris tum quod per pœnitẽtiã nõ deletur mox ſuo pondere ad aliud trahit. Secundò ſeruitus peccati cõ-
in quo con- ſiſtit in macula quæ eſt teſtimoniũ illius ſeruitutis diaboli, quã homo per ſuã virtutẽ delere nõ po-
ſiſtit. teſt. Licet enim per ſolum liberum arbitrium poſſit peccare, nõ tamen per ſolum liberũ arbitrium
poteſt ſurgere à peccato, ſicut ille qui ſponte cadit in foueã profundã, nõ poteſt per ſe exire. Per hãc
maculã ſic ſubiicitur peccato, quod vt dicit D.Chryſ. niſi dominus valida manu ſuæ miſericordiæ
ſoluerit, perpetuò manebit. Tertiò ſeruitus peccati cõſiſtit in difficultate ad bonnũ, quia per pec-
catũ priuatur facilitate quæ procedit ex gratia,& ſeruitute iuſtitiæ. ¶ Libertas autẽ arbitrij quæ eſt
in peccatoribus, in duobus conſiſtit. Primò quia eſt liber à coactione ſiue neceſſitate peccãdi. Quia
non poteſt diabolus nolentẽ cõpellere aut neceſſitare ad peccandum, imò poteſt peccator ceſſare
à peccato,& ſic quodlibet peccatũ mortale vitare: cùm ſecundum D.Aug. peccatũ adeò ſit volun-
Seruitus tarium, quod ſi non fuerit voluntarium, non eſt peccatum, licet non poſſit facere quòd non ſit ſub
iuſtitia in peccato , cùm non poſſit per ſe reſurgere ab illo. Et quia peccatoribus ceſſantibus à peccato non
quo cõſiſtit. denegatur auxilium ſpeciale Dei, cum illo, quia poterit poſitiuè reſiſtere diabolo,& concupiſcen-
tiis appetitus ſenſitiui. Secundò libertas arbitrii in peccatore conſiſtit in conatulo illo & volitio-
ne ſiue

ne ſiue propoſito reſurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti verſic. dictum eſt. ¶ Seruitus
autem iuſtitiæ in homine iuſto conſiſtit in inclinatione ad exercenda opera iuſtitiæ. Nam per gra-
tiam, virtutes, & dona ſpiritus ſancti, & gratiam cooperantem & ſequentem inclinatur ad opera
meritoria, & ad perſeuerandum in illis. Et ſic non eſt tanta nec tam grauis ſeruitus iuſtitiæ ſicut ſer-
uitus peccati, imò ſeruitus iuſtitiæ dulciſſima eſt: Seruite enim Deo, regnare eſt. Vnde Chriſtus: *Mat.11.*
Iugum meum ſuaue, eſt, & onus meum leue. Per hãc ſeruitutem iuſtitiæ perficitur liberum arbi-
trium, & liberatur á ſeruitute peccati. Libertas iuſtitiæ quæ manet in homine iuſto, non conſiſtit *Libertas iuſtitia ſiue*
in de obligatione legis ſeruãdæ, vt probat Apoſt. loco præalle. dũ ait: Peccabimus quia non ſumus *chriſtiana*
ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. Neſcitis quod cui vos exhibuiſtis ſeruos ad obediẽdũ, &c. Tandẽ in- *in quo con-*
fert. Liberati ergo à peccato, ſerui facti eſtis Deo, & per conſequens miniſtris eius. Omnis enim *ſiſtit:*
anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati eſtis fratres: *Rom.13.*
tantùm ne libertatem detis in occaſionem carnis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite & obedite *Gal.6.*
præpoſitis veſtris. Et Chriſtus, qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit: Qui autem *Luc.10.*
me ſpernit, ſpernit eum qui me miſit. Sed de iis amplius inferius dicetur. ¶ Sed libertas hominis *cap.17.*
iuſti quæ habetur per gratiam Chriſti, ſiue libertas chriſtiana conſiſtit in quatuor. Primò in libera- *ver.2.*
tione à peccato originali. Secũdò in liberatione à peccato mortali; & ab inclinatione ad alia pec- *Libertas*
cata ſimilia, necnon etiam à vehementibus ſuggeſtionis diaboli. Tertiò à liberatione legis Moy- *chriſtiana*
ſi, vt probat Apoſt. in loco præallegato, qui cùm loquitur de lege, intelligit de lege Moyſi. Quartò *conſiſtit in 4.*
in liberatione à ſeruitute corruptionis, quæ erit in reſurrectione generali. Vnde dicit, oportet cor- *1.Cor.15.*
ruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem, & alibi dicit: *Rom.8.*
Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Ver.4. DE QVIDITATE ET ESSENTIA LIBERI ARBITRII.

A POſtquam compertum eſt liberũ arbitriũ eſſe in homine, cõſiderandum eſt quid ſit, & in quo
eſſentialiter conſiſtat. D. Aug. dicit, quòd liberum arbitriũ eſt facultas voluntatis & rationis.
Damaſc. dicit quod liberũ arbitriũ nihil aliud eſt, quàm volũtas. Philoſo. dicit, quod electio eſt ap- *3.lib.c.4.*
petitus præcõſiliati: Electio autem eſt actus liberi arbitrij. ergo liberũ arbitriũ eſt potentia appeti- *2.Ethic.*
tiua. D. Thom. reſoluens hanc materiã dicit, quòd ſi vis vocabuli accipiatur, liberũ arbitrium no- *1.p.q.83.*
minat actum, ſed ex vſu tractum eſt, vt ſignificet principium actus. Cùm enim dicimus hominem *art.3.et 4.*
eſſe liberi arbitrij, nõ intelligimus quod actualiter liberè iudicet, ſed quod habeat in ſe vnde poſſit *De ver.4.*
libere iudicare, & cõcludit quod eſt volũtas, & probat ſic. ¶ Omne principiũ actus vel eſt potẽtia, *24.ar.4.5.*
vel habitus: quia vt Philoſ. in 2. Ethicorum dicit. Tria dũtaxat ſunt in anima. ſ. potentia, habitus, & *& 6.*
paſſio ſiue actus. Duo prima ſunt principium actus, ſed liberum arbitrium dicit actum. ſ. liberum *2.Ethic.*
iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad in-
tellectum, ſiue rationem, ſed quod additur liberum, ſi excederet vim potentiæ principium eius de-
beret poni habitus, ſed non excedit: quia ſecundũ hoc aliquid debere fieri dicitur, quod eſt in po-
teſtate faciẽtis. Eſſe autem aliquid in poteſtate noſtra, ineſt nobis per aliquã potentiã. ſ. voluntatẽ,
& non per habitum, ergo liberum arbitriũ eſt voluntas, non abſolutè, ſed in ordine ad actum qui
dicitur electio, quæ præſupponit conſilium. Et ſic liberum arbitrium eſt eſſentialiter ipſa volũtas;
connotando ordinẽ ſiue reſpectum ad rationem ſiue ad iudicium electionis, quæ eſt vnus & pro-
prius actus liberi arbitrij. Ex eo enim liberi arbitrij dicimur, quòd poſſumus vnum accipere alio re-
cuſato, quod eſt eligere. Electio autem, vt dictum eſt, ad voluntatem pertinet, præſupponit tamen
iudicium, & collationẽ rationis. Sed cùm omnium potentiarũ actus ordinentur ad electionẽ, li-
berum arbitriũ non dicetur plures potẽtiæ: quia tũc ſequeretur quòd in vno homine eſſent plura
libera arbitria & volũtates: ideo eſt tantùm vna potentia cùm actus omniũ aliarum potentiarum
referantur ad liberum arbitriũ, mediante vno actu qui eſt eligere, qui non poteſt eſſe actus elicitus
à pluribus potẽtiis immediatè progrediens, ſed dũtaxat à voluntate. Quãuis enim Philoſ. videatur *Ethic.6.*
relinquere ſub dubio cuius potentiæ actus ſit electio (dicit. n. quòd electio eſt intellectus appetiti-
uus, vel appetitus intellectiuus) magis tamẽ declinat quòd ſit appetitus intellectiuus, nominãs ele-
ctionẽ deſiderium conciliabile, & huius ratio eſt: quia obiectũ proprium electionis eſt id quod eſt
ad finem, ſiue medium: hoc autem inquantum huiuſmodi, habet rationem boni, quod dicitur
vtile: vnde cùm bonum, inquantum huiuſmodi, ſit obiectum appetitiuæ virtutis ſiue poten-
tiæ: ſequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per conſequens voluntatis. Nec
obſtat quod ratio ſiue intellectus eſt principium iudicij, & non voluntas: quia quod dicitur
principium alicuius actus, aliqualiter fiendi, non oportet quòd ſit principium illius actus ſim-
pliciter, ſed aliqualiter ſignificatur eſſe principium illius: ſicut grammatica per hoc quòd di-
citur eſſe principium rectè loquẽdi: ſed non dicitur quod ſit principiũ locutionis ſimpliciter: quia
ſine grammatica homo poteſt loqui, ſed quòd ſit principium rectitudinis in locutione. Ita poten-

tia qua liberè iudicamus:non dicitur illa qua iudicamus ſimpliciter(quæ ſcilicet eſt intellectus)ſed quæ facit libertatem in iudicando, quæ eſt voluntas. ¶ Eſſentia ergo libertatis eſt voluntas: radix
1.p.q.17. autem eius eſt intellectus:quia ex hoc voluntas poteſt ad diuerſa ferri,quia ratio poteſt habere di-
art.1.ad.2. uerſas acceptiones boni,ſed eſſentia libertatis eſt voluntas. Ideo Philoſ.definiunt liberũ arbitrium dicentes quòd eſt liberum de ratione iudicium,quaſi ratio ſit cauſa & radix libertatis.

Ver. 5. DE IIS IN QVIBVS LIBERVM ARBITRIVM INVENITVR.

Liberum arbitrium inuenitur in Deo,angelis,& hominibus,differẽter tamen.Primò quidem B
1.Cor.12. reperitur in Deo, iuxta illud Apoſt.Omnia operatur vnus,& idem ſpiritus,diuidens ſingulis
In lib. de li.arb. prout vult. vbi gloſ.exponit pro libero volũtatis arbitrio. Nec obſtat quòd Deus peccare non poſſit:quia vt dictum eſt ex Anſelmo,poſſe peccare non eſt liberum arbitrium,neque pars liberi arbitrij,ſed potius imperfectio liberi arbitrij:quia de ratione liberi arbitrij non eſt quòd ſit flexibile ad malum,ſed quòd poſſit ſe habere ad plura oppoſita. ¶ Et quanuis Deus naturaliter velit & diligat ſeipſum,& naturaliter generet filium,& ſpiret ſpiritum ſanctum, & ſic in operationibus ad intra
Rom.9. non ſit liber niſi libertate complacentiæ:eſt tamen liber in operationibus ad extra, ſcilicet in crea-
Rom.11. tione & productione creaturarum ac gubernatione illarum. ¶ Hæc autem libertas ab æterno ei competit. Vnde Apoſt.attribuit ei electionem dicens: Vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquiæ ſecundum electionem ſaluæ factæ ſunt. Quod quærebat Iſraël, non eſt conſecutus:electio autem conſecuta eſt:licet enim conſilium quod importat collationem ſucceſſiuam,non attribuatur Deo,attribuitur tamen ei reſolutio & determinatio conſilij.

Ver. 6. DE LIBERO ARBITRIO ANGELORVM.

Angeli etiam habẽt ex natura ſua liberum arbitriũ,ſed flexibile in malum,nullius enim crea- C
De veri.q. turæ liberum arbitrium ex puris naturalibus poteſt eſſe inflexibile,ſiue cõfirmatum in bo-
24.art.7. no,cùm enim omne creatũ progrediatur de non eſſe ad eſſe, ſequitur quòd de ratione cuiuſcũque
De malo.q. creaturæ ſit quòd poſſit deficere vel ſecundum ſubſtantiam, vt elementa, vel ſecundum operatio-
16.art.11. nẽ,vt Angeli:aliàs ex puris naturalibus eſſent beati, quia nullus impeditur à beatitudine niſi propter peccatum. Poteſt tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, ſicut fuerunt Angeli boni in ſecundo inſtanti. Et ſicut anima Chriſti,quæ ab initio ſui fuit beata,& habuit claram diuinę eſſentiæ viſionem,quæ aufert omnem defectum rationis,& per conſequens flexibilitatem arbitrij in malum: quia non poteſt eſſe defectus, ſiue peccatum in voluntate,niſi ſit defectus in ratione ſiue in intellectu,per quem malũ ſiue apparens bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis eſt talis naturæ,quòd cuicũque plenè liberè adhæret, immobiliter adhæret, vnde boni poſt completè liberam electionem fuerunt confirmati,& mali obſtinati & indurati,vt dicit D.Greg.34.Moralium,exponens illud: Cor antiqui hoſtis ſicut lapis indurabitur:quia nun-
1.Ioan.3. quam vlla conuerſionis pœnitentia mollietur. Et D.Ioan.dicit:Homicida fuit ab initio,&c.quod
11.de ci. Dei. exponens D.Aug.dicit, quòd ſemper peccat ab initio ſui peccati diabolus. Angelus enim eſt medius inter Deum & hominẽ:& Deus habet liberum arbitriũ inuertibile ante electionem,& poſt: homo autem habet liberum arbitriũ vertibile ante electionem,& poſt. Ergo Angelus habet liberum arbitrium vertibile ante electionem,& poſt electionem inuertibile.

Ver. 7. DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS

Homo etiam habet liberum arbitriũ,vt probatum eſt,differẽter tamen ab Angelis, Quia ha- D
bet vertibile ante,& poſt electionẽ,& vſque ad mortẽ: tunc enim confirmatur in bono,vel in malo. Si moriatur in gratia,confirmatur in bono:ſi verò in peccato mortali,confirmatur in malo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies eſt (ſ.præſentis vitæ)venit nox.ſ.mortis, in qua
Ioan.9. nemo poteſt operari meritoriè,vel demeritoriè. Et Eccl.11. Si ceciderit lignũ ſiue ad Auſtrum,ſiue
Eccl.11. ad Aquilonem, ibi erit.per lignum poteſt intelligi homo,qui comparatur arbori: iuxta illud: Vi-
Mar.8. deo homines velut arbores. Auſter repræſentat ſtatum gratiæ, Aquilo verò ſtatum peccati mortalis:ideo in quo ſtatu morietur,ibi ſemper erit. Hic autem caſus fit per mortem. Vnde Damaſc.dicit:Quod eſt in hominibus mors, eſt in angelis caſus. Iuriſtæ dicunt, quòd voluntas hominis eſt
1.p.q.62. deambulatoria vſq; ad mortẽ. ¶ Ex quo ſequitur quòd pro ſtatu viæ nemo poteſt eſſe obſtinatus,
art.2. neque etiam Antichriſtus. Quia obſtinatio perfecta, eſt firmitas voluntatis in malo,ſic quòd non
An aliquis poſſit eſſe obſtinatus in via. poſſit à peccato reuerti,nec vllo modo cooperari,ad hoc quod reſurgat: talis eſt obſtinatio dãnatorum,quæ nõ poteſt eſſe in via,cùm maneat natura liberi arbitrij,quod nõ poteſt cogi.& ſic poteſt ceſſare à peccato,& modicũ conari ad iudiciũ ſynderesis. ¶ Poteſt tamẽ aliquis in via eſſe imperfectè & inchoatiuè obſtinatus,& firmatus in malo,vt valdè difficulter poſſit cooperari ad hoc, quod reſurgat à peccato propter lõgã peccãdi cõſuetudinẽ,& taliter erit obſtinatus Antichriſtus.
Exod.7. talis obſtinatio dicitur induratio. Et ſic legimus Exo.7. induratũ fuiſſe cor Pharaonis,nõ tamẽ perfectè: & ratio eſt,quia in ſtatu viæ paſſio ſoluitur & reprimitur,& habitus non totaliter animã corrumpit. Nec ratio adeo pertinaciter falſo inhæret,quin per cõtrariam rationem poſſit adduci,ſed

poſt ſtatũ viæ anima ſeparata non accipit cognitionẽ à ſenſibus, & ſic confirmabitur ſicut angeli.
Et in reſurrectione corpus ſequetur animæ cognitionem, & ſic eadẽ ratio obſtinationis manebit.

Ver. 8. DE CONFIRMATIONE LIBERI ARBITRII IN BONO.

A QVanuis liberum arbitrium hominis nõ poſſit in via confirmari in malo, cùm talis obſtinatio
non poſſit attribui Deo, neque voluntati, quæ non poteſt per habitum ſeu conſuetudinem
corrumpi neq; neceſſitari. Poteſt tamen confirmari in bono per ſpecialẽ Dei gratiam, cùm cõfir-
matio in bono poſſit attribui Deo, qui eſt cauſa omnium bonorũ: & nõ poteſt eſſe cauſa mali, cul-
pæ, ſiue peccati. Et ſic dicimus quòd Apoſt. fuerũt cõfirmati in die Pentecoſtes, iuxta illud Pſal. 74. *Pſal. 74.*
Ego cõfirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. ¶ Sed difficul- *De vero. q.*
tas eſt quid ſit, & in quo cõſiſtat illa cõfirmatio. Ad cuius euidentiã ſciendũ eſt quòd aliquis poteſt *24. art. 9.*
confirmari in bono dupliciter. Vno modo ſimpliciter, ita quòd habeat in ſufficiẽs confirmationis *Cõfirmatio*
principiũ, per quod omnino impediatur à peccando. Et ſic beati ſunt confirmati in bono, eò quòd *in gratia quid ſit.*
mediante lumine gloriæ, ratio eſt ſemper in actu perfecto, & nullus poteſt eſſe defectus in ea. Alio
modo dicuntur aliqui confirmati in bono per hoc, quòd datur eis aliquod munus gratiæ, quo ita
inclinatur in bonũ, quòd non de facili poſſunt à bono deflecti: non tamen per hoc ita retrahũtur à
malo, quod omnino peccare non poſſint, niſi diuina prouidentia cuſtodiente, ſicut dicitur de im-
mortalitate Adæ, qui in ſtatu innocentiæ erat immortalis, nõ quòd omnino mori nõ poſſet ex ali-
quo dono ſibi intrinſecus dato, ſicut beati poſt reſurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exte-
riori mortifero, vt puta ab inciſione gladij, & aliis huiuſmodi, à quibus tamen à diuina prouidẽtia
præſeruabatur. Et hoc modo in ſtatu viæ poſſunt cõfirmari in bono, & non primo modo: quod ſic
probari poteſt: Nam non poteſt aliquis omnino impeccabilis reddi, niſi omnis origo peccati aufe-
ratur. Origo autem peccati vel eſt ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finẽ boni, &
circa vtilia quæ in vniuerſali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudiciũ rationis intercipitur pro-
pter aliquã paſſionem inferiorum viriũ. Quanuis autẽ alicui viatori concedi poſſit, vt ratio nulla-
tenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donũ ſapiẽtiæ & cõſilij: tamen quòd
iudiciũ rationis nõ poſſit intercipi, excedit ſtatũ viç propter duo. Primò, & principaliter: quia ratio-
nẽ eſſe ſemper in actu rectæ contẽplationis in ſtatu viæ, ita quòd omnium operum ratio ſit, Deus
actualiter conſiderãs, eſt impoſſibile. Secũdò quia in ſtatu viæ non contingit inferiores vires ita ra-
tioni eſſe ſubditas, vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur, niſi in domino Ieſu Chriſto,
qui ſimul fuit viator & comprehenſor. Sed tamen per gratiã viæ ita poteſt aſtringi bono, quòd non
niſi difficulter peccare poterit. Cùm per virtutes infuſas, & dona ſpiritus ſancti vires inferiores re-
frenentur, & voluntas in Deum fortius inclinetur, & ratio perficiatur in contẽplatione veritatis di-
uinæ, cuius cõtinuatio ex feruore amoris proueniens, hominẽ retrahit à peccato. Sed totum quod
deficit ad confirmationẽ, cõpletur per cuſtodiã diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicun-
tur, vt ſcilicet quandocũq; occaſio peccati ſe ingerit, eorũ mens diuinitus excitetur ad reſiſtendũ.
¶ Ex prædictis ſequitur quòd cõfirmatio nõ differt à dono perſeuerantiæ dato in hac via, quod nõ *1. 2. q. 114. art. 9.*
cadit ſub merito, eò quòd pendeat ſolùm ex motione diuina, quæ eſt principiũ meriti. Et ideo per-
ſeuerantiæ donum nihil aliud eſt, quàm ſpecialis aſſiſtentia, & motio Dei, qui quandocunque oc-
caſio peccati ſe ingerit, excitat mentem ad reſiſtendum, & implendum præcepta pro tempore oc-
currentia. Niſi fortè dicatur, quòd confirmatio præſupponit abundantẽ & excellentem gratiã. Nã
omnes qui dicuntur in gratia cõfirmati, dicuntur habuiſſe excellentẽ gratiam. ¶ Si quæratur qua-
re per donum habituale non poſſit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & volũ-
tatem ad Deum, vt non poſſit homo peccare in hac via, ſicut per iuſtitiam originalem fiebat talis
harmonia, quòd non poterant in ſtatu naturæ integræ primò peccare venialiter, & tamen iuſtitia
originalis erat donum habituale: dictum eſt, quòd confirmatio excedit ſtatum viæ.

Ver. 9. DE VSV LIBERI ARBITRII.

B LIcet homo ſemper habeat liberum arbitrium, cùm ſemper habeat voluntatẽ: non tamẽ ſem-
per habet vſum liberi arbitrij, vt patet in dormientibus, ebriis, & furioſis: ſiue amentibus: ac
etiam in pueris in quibus paulatim creſcit vſus liberi arbitrij, vt ex actibus illorũ experimur. Quia
paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti ſupra actus ſuos: quæ ſunt ſigna quædã oſtẽ-
dentia rationis vſum. Tempus completi vſus rationis ad peccatum mortale ſufficiens, ab aliquibus
aſſignatur finis primi ſeptennij, quod non eſt intelligendũ abſolutè in omnibus, ſed vt in pluribus:
quia aliqui habent multũ materialem cõplexionem, & ideo tardius habent completum vſum ra-
tionis, quàm delicatiores: nec poteſt bene regula generalis aſſignari. ¶ Acceleratur tamen aliquã- *Eſa. 53.*
do à Deo, vt factum fuit animæ Chriſti, qui in primo inſtanti, meruit nobis per acceptationẽ paſ-
ſionis oblatæ. Vnde Eſa. Oblatus eſt: quia ipſe voluit. Veriſimile eſt etiã quòd beatæ Virgini, cùm
de lege nõ detur gratia, niſi per ſacramẽta vel per motum liberi arbitrij, ſed nullum ſacramentum

fuit oblatum pro D. Virgine, in primo inſtanti conceptionis ſiue creationis animæ, quæ per gratiā
fuit præſeruata à peccato originali: igitur. Prætereà ſecundum D.Hiero. Anſel.& Bern. cæteris per
partes: Mariæ autem tota ſeſe infundit gratiæ plenitudo. Et ſic nil gratiæ fuit alijs collatū, quod D.
Hier.1. Virgini non fuerit cōceſſum: ſed vſus liberi arbitrij fuit datus Hieremiæ, & D.Ioan. Baptiſtæ: igi-
Luc 1. tur. An autem deinceps habuerit vſum liberi arbitrij, in vtero exiſtens incertum eſt. Quidā dicūt
quòd innocentibus martyribus pro Chriſto occiſis fuit acceleratus vſus rationis. D. Tho. tamē non
2.2.q.124 ar.1.ad 1. eſt eiuſdem ſententiæ, eò quòd illud excedat cōmunem ſtatum, & non habeatur authoritas ſacræ
4.ſent.diſt. ſcripturæ, à qua poſſit elici. Non aſſentit etiam dicentibus vſum liberi arbitrij fuiſſe acceleratum
27.q.2. puero quinque annorum blaſphemanti, de quo recitat D. Greg. quòd fuit ſuffocatus à diabolo in
art.1. præſentia patris, dicit enim viſionem factā patri, cuius exemplo puer blaſphemare didicerat, & fi-
lium propter peccatum patris fuiſſe ſuffocatū, ſed non damnatum, patrem verò morte filij puni-
tum, & ſonitum. Poſt mortem autē homines non habent aliquem vſum liberi arbitrij in ordine
ad vltimū finem, præter illum quē ante mortem ſibi præſtituerunt, circa media autem non incon-
uenit dicere dæmones & damnatos habere vſum liberi arbitrij. Nec per hoc ſequitur, quòd deme-
reantur de nouo, cùm ſint determinati in ordine ad finem, & non ſunt in ſtatu merendi, & cadē
ratione beati non merentur de nouo, & eodem modo dicendum eſt de angelis bonis & malis.

Ver. 10. DE DIFFERENTIA VOLVNTATIS AB INTELLECTV.

INter voluntatem & intellectum cōſtat quàm plurima eſſe diſcrimina. Primum, quia voluntas C
non recipit in ſe ſpecies aut ſimilitudines rerum, in quas tendit, ſeu quas vult, prout intellectus,
ſicut dictum eſt. Ob hanc cauſam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex ſe videt, & nihil vult niſi re-
præſentetur per intellectum ſub ratione veri vel apparentis boni: & ſic intellectus eſt director, ſiue
pædagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem cauſam dicitur quòd bonum & malum
ſunt in rebus, & verum ac falſum ſunt in intellectu, quia intellectus recipit ſpecies rerum, & non
voluntas: ideo neceſſe eſt intellectum regulari, & menſurari per res exteriores, & non voluntatem,
cùm in ſe nil recipiat ab eis, ſed regulatur, & menſuratur à voluntate diuina, à qua recipit & eſſe,
& motionem, quamuis etiam dici poſſit voluntatē regulari per rationem ſiue intellectum, inquā-
tum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, ſiue ratione diuina, ea quæ per voluntatē de-
bent obſeruari: quia intantum ratio humana eſt vera, inquantum conformatur veritati diuinæ per
ſynderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundùm diſcrimen
eſt, quia voluntas eſt eſſentialiter libera, & domina aliarum potētiarum, ac etiam ipſius intellectus,
ſic quòd mouet eas per modum cauſæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem
dicitur diſpoſitio mouentis ſecundum quod efficiens mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potē-
tias per modum cauſæ agentis, vt non poſſint reſiſtere, niſi fortè impediantur ex indiſpoſitione or-
ganorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non po-
teſt vacare contemplationi, intellectus autem non eſt dominus voluntatis. Quia quocunque ob-
iecto per intellectum voluntati præſentato, poteſt volūtas ex natura ſuæ libertatis ceſſare ab actu,
& imperare intellectui, vt alia obiecta repræſentet. Et ſic intellectus mouet voluntatem per mo-
dum finis & obiecti, & non effectiuè: voluntas autem mouet intellectum per modum effi-
cientis, & effectiuè. Sed difficultas eſt quomodo hoc fiat, & quid cauſet voluntas in ipſo intel-
lectu, quādo imperat quod diuertat ab obiectis præſentatis, & quærat ſiue repræſentet alia. Si quæ-
ratur an in intellectu per illud imperiū cauſetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo
modo cauſetur, iterum poſſet eſſe quæſtio, an per aliud iudicium, & ſic in infinitum. Dicendum
quod intellectus in vigilia ſemper præſentat aliquid voluntati quod eſt bonum, verum, vel appa-
rens, & voluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placent, ex qua motio-
ne effectiua ipſius voluntatis naturali quodam ordine & ſubiectione abſque aliquo alio iudicio
cauſato vel impreſſo à voluntate in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere obiectum
præſentatum, reflectitur ſupra ſe, & iudicat alia media præſentanda, & ſic reſpicit ſpecies intelligi-
biles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autē mouet alias potentias effe-
ctiuè, ſed non immediatè, ſed mediāte intellectu, qui eſt promptus executor voluntatis, & imperat
fantaſiæ, & fantaſia appetitui ſenſitiuo, & appetitus ſenſitiuus imperat potentiæ motiuæ, & mem-
bris exterioribus. ¶ Excipiuntur tamen à motu & imperio voluntatis vires vegetatiuæ partis. Vn-
Matth.6. de Chriſtus: Nemo poteſt cogitando addere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum. Notandum tamen
Luc 12. quòd imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuerſimodè: quia pertinet ad voluntatem
per modum inclinationis. ſ. prout imperium importat inclinationem quandā & executionem. Ad
rationem verò per modum directionis, & ſecundum quòd inclinatio, & motio voluntatis ordi-
natur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmiſſis apparet quomodo intellectus &
voluntas, in nobilitate & præeminentia dignitatis ſe inuicem excedunt.

Ver. 11

Ver. 11. DE DIGNITATE INTELLECTVS ET VOLVNTATIS.

A ALiquid poteſt dici altero eminentius dupliciter. Primò ſimpliciter & abſolutè. Alio modo ſecundum quid. Ad hoc autem quod oſtendatur aliquid eſſe altero nobilius, oportet quod eorum comparatio attendatur circa eſſentialia: quia ſecundum accidentalia attenditur vnum alteri pręeminere ſecundum quid. Sicut ſi homo comparetur leoni, quantũ ad differentias eſſentiales, homo eſt ſimpliciter nobilior leone: quia homo eſt animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò comparetur, quantum ad accidentia, puta quantum ad fortitudinem corporalem, leo eſt nobilior, ſed hoc eſt ſecundum quid. Ad ſciendum ergo an voluntas, & intellectus ſit nobilior ſimpliciter & abſolutè, ex differentiis eſſentialibus conſiderandum eſt. Perfectio autem & dignitas eſſentialis intellectus in hoc conſiſtit, quod ſpeciem rei intellectę in ſe recipit, per quã ipſam intelligit actu, in quo tota eius dignitas conſideratur: quia vnum quodque in tantum eſt ens, inquantum eſt actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius conſiſtit in hoc, quod anima ordinatur per voluntatem ad aliquã rẽ nobilẽ ſecundũ eſſe, quod res habet in ſeipſa. Sed perfectius ſimpliciter & abſolutè loquẽdo, eſt in ſe habere nobilitatẽ alterius rei, quã ad rem nobiliorem extra ſe exiſtentẽ cõparari. Hinc eſt quod intellectus ſimpliciter & abſolutè eſt eminentior & nobilior ipſa voluntate. Quod etiã multis modis poteſt probari. Primò ex imagine Dei: nobilitas enim animæ conſiſtit in hoc, quod eſt ad imaginem Dei, ſed hoc eſt per intelligentiã, vt dicit. D. Aug. inquantũ [3. ſuper ge. ad lit.] intellectus intelligẽdo ſeipſum repreſentat patrẽ & filium, quia idem per eſſentiam eſt principium & verbum intelligens, & intellectum, & ſic magis participat imaginem Dei. Pręterea actus intellectus eſt nobilior actu voluntatis: igitur & ipſe intellectus, antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animam, actus verò voluntatis ad res ad extra. Pręterea intellectus plus diſtat ab infimo. ſ. ſenſu, cum quo aliquo modo conuenit ipſa voluntas: quia vtrunque terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigẽs eſt nobilius recto & directo, ſed intellectus eſt dirigẽs, igitur, &c. Vlterius actus ſimplicior eſt nobilior, ſed actus intellectus eſt huiuſmodi, cùm abſtrahat à materia, & non voluntas. Præterea illud quod eſt propriũ hominis, inquantum homo, eſt nobilius eo quod eſt commune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere eſt proprium hominis, & velle aliis animalibus conuenit. Vnde Philoſ. dicit: Quòd in volũtario participant pueri & bruta. [3. Ethic.] Inſuper, quanto aliquid eſt propinquius fini, tãto eſt nobilius, cùm ex fine ſumatur ratio bonitatis in iis quæ ſunt ad finem, ſed intellectus propinquior eſt fini vltimo & prius attingit ipſum cognoſcẽdo quàm voluntas appetendo, cùm appetitus præſupponat cognitionem. Vnde Chriſtus: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te Deum, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtum. [Ioan. 17.] Vlterius, Vita contemplatiua eſt nobilior vita actiua ſecundũ D. Greg. [6. Mora.] iuxta illud: Maria optimam partẽ elegit, quæ non auferetur ab ea. [Luc 10.] Poſtremò Philoſ. dicit, quòd intellectus eſt optimũ eorũ quæ in nobis ſunt. [10. Ethic.] ¶ Sed ſi comparemus voluntatẽ & intellectum ad res ad extra, adhuc diſtinguendũ eſt: quia ſi ad res corporales & ſenſibiles, adhuc intellectus eſt nobilior, quia res, quas intelligit, ſunt nobiliori modo in intellectu, quàm in ſeipſis, cùm ſint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autem fertur ad res ſecundũ ſeipſas. ¶ Si autem cõparemus intellectũ & voluntatẽ ad res ſuperiores, puta Angelos & Deũ, tunc voluntas eſt nobilior, cũ feratur in ipſas res ſecundũ quòd in ſe ſunt: intellectus verò ſecundũ quòd ſunt in ſeipſo. Sed ſuperiora, puta Angelus vel Deus, inferiori modo ſunt in intellectu, quàm in ſeipſis: ideo intellectus circa illa eſt inferior voluntate: ideo diligere Deum eſt nobilius, & magis meritorium quàm cognoſcere ſeipſum. Quod intelligendum eſt in via, vbi intellectus cognoſcendo Deum, fertur in ſpeciem ſiue ſimilitudinem, non quidem expreſſam, ſed abſtractam. Sed in patria & viſione beatifica cùm ipſe intellectus feratur in diuinam eſſentiam ſecundum ſe, & non per aliquam ſimilitudinem, & primò attingat, viſio erit perfectior fruitione: & ſi per impoſſibile ceſſaret fruitio, adhuc viſio faceret, & denominaret hominẽ beatum inchoatiuè: ſed quantumcunque voluntas fruatur Deo, non nominat hominem beatũ, niſi intellectus clarè videat. ¶ Si autem intellectus & voluntas comparentur in eſſe moris vel motionis, & in via, voluntas eſt nobilior, quia ipſa eſt eſſentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobiliori habitu perficitur. ſ. charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine gloriæ, quod eſt nobilius charitate, eo quòd primò facit attingere vltimum finem, & importat rationem gratificationis. Et ſic exceſſus dignitatis ipſius voluntatis ſupra intellectum eſt ſecundum quid dũtaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur, & quòd intellectus magis, & primò præmietur: Sicut in forti policito brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas præmiari, niſi mediante intellectu.

S. 4. DE VOLVNTARIO ET INVOLVNTARIO.

B VOluntarium ſecundum Greg. Nicenum, & Damaſc. & Philoſ. dicitur actus, cuius principiũ [t. 2. q. 6.] eſt infra cum additione ſcientiæ, hoc eſt cum cognitione finis operis. Cognitio autẽ finis eſt [art. 1. & 2.]

duplex.ſ.perfecta & imperfecta:inde eſt quòd duplex eſt voluntariũ.ſ.perfectum & imperfectum. Voluntarium perfectum eſt quod ſequitur cognitio-[illegible]em perfectã:voluntarium autẽ imperfectum quod ſequitur cognitionem imperfectã. Cognitio imperfecta,finis eſt,quæ in ſola finis apprehenſione conſiſtit,abſque hoc quòd cognoſcatur ratio finis,& proportio actus ad finem,& talis cognitio reperitur in animalibus per ſenſum & æſtimationem naturalẽ,per quam cùm non reflectantur ſupra ſe,non cognoſcunt proportionem actus in finẽ, & ideo inuenitur in eis voluntarium imperfectũ. Vnde Philoſ.dicit,quòd pueri & bruta animalia cõmunicant in voluntario. Cognitio autem *3.Ethic.* perfecta finis eſt,quando non ſolũ apprehenditur res quæ eſt finis, ſed etiã cognoſcitur ratio finis, & proportio actus eſt eorum quæ ordinantur in finẽ: & talis cognitio cõuenit ſoli intellectuali naturæ:ideo ſola talis natura dicitur habere voluntariũ perfectum,quod idem eſt quod liberum:quia ſecundũ illam cognitionẽ perfectam,homo eſt dominus actus ſui ex hoc quòd habet facultatẽ deliberandi de ſuis actibus: quia ex quo deliberans ſe habet ad oppoſita, voluntas in vtrumq; poteſt de hoc voluntario perfecto,hoc eſt libero. Dicit Damaſc.quòd actus voluntarios ſequitur laus vel vituperium. ¶ Ex iis infertur primò,quòd lapis aut alia inanimata nullum habent voluntariũ, cùm non habeant cognitionẽ:& ideo non dicuntur agere aut mouere ſeipſa,ſed agi & moueri à dirigẽ- *Pueri non habent voluntarium perfectum.* te naturã,ſiue ab authore naturæ,ſicut ſagitta dirigitur à ſagittante. Secundò infertur,quòd animalia bruta,& pueri qui non habẽt vſum liberi arbitrij,non habent voluntariũ perfectum, cùm non habeant perfectã cognitionem,nec poſſint deliberare. Et ideo licet dicãtur aliquo modo agere & mouere ſeipſa,non tamen propriè,& perfectè,cùm non habeant dominũ ſuorum operũ: ideo dicuntur magis agi & moueri,quàm agere:& ideo actus illorũ non ſequitur laus aut vituperiũ. Differentia tamen magna eſt inter bruta & pueros, quia bruta non ſunt apta nata habere cognitionẽ perfectã,& voluntarium perfectum,ſicut pueri qui proficiunt in cognitione,& tandem veniunt in *Voluntariũ perfectum quid & quotuplex.* voluntarium perfectum. ¶ Notandũ tamen, quòd cùm voluntarium perfectum à volũtate libera nominetur,& voluntas libera dupliciter dicatur aliquid velle.ſ.directè & indirectè:ita & voluntarium perfectum eſt duplex.ſ.directum & indirectum. Voluntas dicitur velle aliquid directè,ſecundum quòd directè tendit in illud,& quòd procedit ab ea:& ſic volitio dicitur directè volita,ſicut à calore calefactio. Indirectè autem & ex cõſequenti dicitur velle id quod ſequitur ex hoc ipſo quod non agit,vt natura dicitur velle ſubmerſionem nauis,ex hoc ipſo quòd non gubernat nauẽ cùm tenetur,& poteſt:tunc enim ei imputatur ſubmerſio nauis,eò quòd potuit,& debuit velle impedire eam. Et ſic voluntarium perfectum poteſt eſſe abſque actu, aliquando abſque actu exteriori cum actu interiori,ſicut cùm vult agere. Quandoque verò abſque actu etiã interiori,cùm merè omiſſiuè ſe habet. Et ſic hoc complexum(non velle) dupliciter accipi poteſt.ſ.poſitiuè & negatiuè.

Ver. 1. DE IMPEDIMENTIS VOLVNTARII.

1.2.q.6. ar.4.&5. INter impedimenta voluntarij,& cauſas inuoluntarij ponitur violẽtia ſiue violentũ,quod nihil C aliud eſt quàm motus cuius principiũ eſt ab extrinſeco nõ conferẽte vim paſſo. ¶ Et quamuis voluntas quo ad actũ interiorẽ,qui eſt volitio,non poſſit violentari:cùm volitio ſit inclinatio volũtatis,& ſi volũtas aliquid velit,vel nolit poſitiuè,iam ipſa cõfert vim. Vnde D. Aug.dicit:Quod fit *5.de ci.Dei.* voluntariè,nõ fit ex neceſſitate,neq; coactione. Sed quo ad actus exteriores qui poſſent ab ipſa imperari,& quo ad mẽbra exteriora,volũtas poteſt violẽtari:ideo Philoſ.& Damaſc.dicũt, quòd aliquod eſt inuoluntariũ per violentiã:quia fit cõtra voluntatẽ,ſi autem voluntas concurrat, vel ſecũdum actionẽ,vel ſecundum paſſionẽ,non dicitur inuoluntariũ ſimpliciter:quando paſſio eſt conueniens:voluntas enim quæ eſt vis paſſiua cõcurrit ad receptionẽ ſui actus: ex quo ſequitur quod non omne paſſiuũ cogitur à ſuo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ,eò quòd ſunt ſecundum inclinationem materiæ quæ recipit formas. Non eſt etiam incõueniens quòd aliquid ſit violẽtũ ſecundum quid,quod tamẽ eſt inuoluntariũ ſimpliciter: vt cùm aliquis inflectit membra cõtra naturalẽ diſpoſitionem, hoc eſt violentum ſecundum quid.ſ. quantum ad membrũ particulare,non tamen ſimpliciter quantum ad ipſum hominẽ: ſicut in naturalibus quando animal mouetur ſurſum ex apprehenſione contra grauitatem ſuam, & quando lapis cum impetu emittitur deorſum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat,nõ tamen quo ad omnẽ. Cùm autem aqua quæ naturaliter grauis eſt, & deorſum tendit,in clepſydra aſcendit ſurſum,ne detur vacuum,non violentatur, quia principium illius eſt,ab intrinſeco, non quidem vt aqua eſt quædam natura particularis,ſed vt eſt pars vniuerſi,quod abhorret à vacuo.

Ver. 2. DE METV.

1.2.q.6. art.6. MEtus ſiue timor etiã impedit ſiue diminuit voluntariũ:multa enim per metũ agimus, quæ D ſecluſo metu non ageremus. Licet enim impediat & diminuat voluntariũ,nunquam tamẽ totaliter tollit:quia vt Gregor. Nicenus dicit,quæ per metum aguntur,ſunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen ſi quis rectè conſideret,ſunt magis voluntaria quàm inuoluntaria: quia ſunt ſimpli-

ſimpliciter voluntaria: inuoluntaria autem ſecundum quid, quia vnumquodq; dicitur ſimpliciter eſſe, ſecundum quod eſt actu: ſed id quod eſt in ſola apprehenſione, non eſt ſimpliciter actu, ſed ſecundũ quid. Atqui quod metu agitur, ſecundum hoc eſt actu, ſecundũ quod fit. Actus enim in ſingularibus eſt. Singulare autem dicitur inquantũ eſt hic, & nunc. ideo id quod fit, eſt in actu ſecundũ hic, & nunc dicitur ſimpliciter eſſe. Et ſic quod fit per metum, eſt voluntariũ inquantũ eſt hic & nunc, prout. ſ. in hoc caſu eſt impeditiuũ maioris mali quod timebatur, quemadmodũ proiectio mercium in mari tẽpore tempeſtatis propter timorem periculi imminẽtis, quæ non fieret niſi immineret periculũ, ideo dicitur voluntaria ſimpliciter, & inuoluntaria ſecundũ quid.

Differentia inter violẽta, & per metũ facta.

¶ Notandum quòd differentia eſt inter ea quæ fiũt per vim, ſiue quæ ſunt violenta, & ea quæ fiunt per metũ. quia ea quæ fiunt per violentiã, ſunt omnino inuoluntaria, cũ voluntas nõ cõcurrat. Ideo violẽtia tollit omnino peccatũ. In iis autẽ que fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatũ, cùm non tollatur totaliter voluntariũ, quãuis metus excuſet, & diminuat peccatũ, inquantũ diminuit voluntariũ, quia ſub cõditione eſt inuoluntariũ. Metus enim eſt vis ſiue violentia cõditionata.

Metus duplex.

Graue malum & timor cadens in conſtantem virum quid dicatur.

Metus ſecundũ iuriſtas eſt duplex, quidã eſt leuis quo timetur leue vel etiã graue malũ, ſed leuiter, hoc eſt ex leui cauſa. Et hic metus cadit in virum leuẽ, qui timet vbi & quãdo non oportet: talis metus facit & denominat illũ meticuloſum. Alius eſt metus iuſtus, quo timetur graue malũ, & grauiter: & hoc eſt ex probabili cauſa: & hic metus ſecundũ iura vocatur cadẽs in conſtantẽ virum, ſiue in conſtantẽ mulierem, licet minor metus excuſet mulierẽ quàm virũ, vt in c. cum locũ de iis que vi metúſve cauſa, fiunt. Graue malũ dicitur mors, vel mortis periculũ aut verberũ, ſeruitutis, vinculorũ, dehoneſtationis, perſonæ propriæ, aut vxoris, ac filiorũ, & perditio maioris partis bonorum temporaliũ, præſertim cum pauca habet bona, vt dicit Pan. in c. Abbas, de iis quæ vi, metúſve cauſa fiũt. Et generaliter graue malũ dicitur maius reſpectu minoris, quia vir cõſtans ſiue virtuoſus ſuſtinet minus malũ vt euitet maius.

Metus cadens in cõſtantẽ virũ nõ totaliter excuſat.

¶ Metus iuſtus, ſiue cadens in conſtantẽ virũ licet excuſet à tanto, cũ diminuat voluntariũ, non tamen excuſat à toto, in iis quæ ſunt de ſe mala, & peccata: quia talia ſunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in 3. Ethic. cuiuſmodi ſunt blaſphemare, adulterari, falſum teſtimonium perhibere, & occidere authoritate propria, etiã aggreſſorẽ. Non enim licet intendere mortem directè, ſed defenſionem, quanuis aliquando ſequatur mors ex conſequenti. Vnde Chriſtus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c.

Mat. 10.

An lex diuina purè poſitiua in in quæ nõ ſunt de ſe mala, inſtãte periculo mortis obliget.

¶ In iis autẽ quę non ſunt ſecundũ ſe mala, ſed ſunt mala, quia prohibita lege diuina purè poſitiua, an metus excuſet à toto, difficultatem habet, quia in c. quod non eſt, de reg. iur. dicitur: quod non eſt licitum in lege, neceſſitas facit licitum. Nam Sabbatũ cuſtodiri præceptũ eſt, Machabæi tamen ſine culpa ſua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie ſi ieiunium frangeret ægrotus, reus voti non habetur, igitur mortis periculum excuſat à præcepto legis diuinæ poſitiuæ de ſeruando Sabbato, & reddendo voto. In oppoſito autem eſt hiſtoria vbi habetur, quòd ſeptem fratres cum matre eorum, admirabili & bonorum memoria digna, crudeliſſimã mortem potius ſuſtinere elegerunt, quàm porcinas carnes comedere, quod ſola lege diuina purè poſitiua prohibebatur, & non erat de ſe malum, ſed ſolũ quia prohibitum.

1. Mach. 2.

2. Mach. 7.

Sic ergo bellantes pro vita, veniendo contra præceptũ Sabbati, quod eſt vnum ex decem principalibus pręceptis. ſ. decalogi, non peccauerunt, ergo nec etiam peccaſſent ſi comediſſent carnes ſuillas ſiue porcinas: & ſi non peccaſſent comedendo, tenebantur comedere, quoniã habebant medium licitum ad conſeruandam vitam. ¶ Dicunt quidam, & ſatis probabiliter, quòd in prima hiſtoria qui in primo bello noluerunt ſe defendere, ſed magis mori in ſimplicitate ſua pręelegerunt, non peccauerunt: quia propter honorem Dei ſuſtinebant voluntariè mortem ab iis qui eos ad ſimulachra adoranda volebant inducere. Non enim tunc tenebãtur ſeruare vitam, cùm incertum eſſet, an poſſent. Nec adhuc eis reuelatũ fuerat quòd poſſent in ſabbato pugnare. Matthatias verò, & reliqui remanentes videntes ſtragem, & quòd ſi omnes ſic facerent, honor Dei diminueretur, & daretur anſa, & cornu peccatori, præmiſſa oratione, inito conſilio, habita reuelatione, & ſapienter cogitauerunt quod ipſi in Sabbato ad alios non egrederentur, ſed ſi aggreſſi fuiſſent ab inimicis, pugnarent ſed defendẽdo, quod etiam non erat contrauenire præcepto Sabbati, quod nõ prohibebat opera quæ neceſſaria erant ad vitam corporalẽ non ſolùm hominum ſed etiam iumẽtorum, vnde Chriſtus: Cuius veſtrũ aſinus aut bos in puteũ cadet, & non continuò extrahet illum in die Sabbati? Poſtmodum declarat, quòd per hoc non ſoluebatur lex Sabbati.

Luc 14.

In ſecunda autem hiſtoria inducẽtes comedere carnes ſuillas, etiam intendebãt inducere ad adorationẽ ſimulachrorum, & ad tranſgreſſionem omnium legum Dei per Moyſen datarum, nec poterant illis reſiſtere: & ſic talis comeſtio vergebat in iniuriam Dei. & ideo non erat licitum comedere, quia nõ erat medium licitum cõſeruandi vitam. Probabile eſt tamen quòd ſecluſo ſcandalo, & adueniente metu mortis ab intrinſeco, vt puta ſi moreretur fame, niſi comederet eſcas prohibitas, poſſet & teneretur comedere per cõmunem regulã, de cõcurſu præceptorũ quæ talis eſt, Quandocunque cõcurrunt

præcepta inæqualia incōpatibilia ſeruari, in illo caſu minus præceptum ſuſpenditur, & maius obligat. Sed maius præceptū eſt de ſeruāda vita. quā de electu ciborū, igitur, &c. Vbi autem ex illa comeſtione, & trāſgreſſione præcepti ſequeretur ſcandalū ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinſeco, non debet quis comedere, imò tenetur potiùs mori, iuxta illud, Si eſca *1.Cor.8.* ſcandalizat fratrē meum, nō māducabo carnes in æternū, ne fratrē meum ſcādalizem: ordine enim charitatis qui plus tenetur diligere animā proximi, quàm vitam corporalem. Metus iuſtus, ſiue cadēs in conſtantē virum in iis quæ prohibita ſunt iure humano, excuſat à mortali ſecundū Siluestrū de Priero. Cuius ratio eſt, quia non eſt de intentione legiſlatoris adeò ſtrictè ligare homines. Et de ratione legis humanæ eſt quod ſit rationabilis, & poſſibilis quod non videretur, ſi ita rigide obligaret, niſi fortè eſſet propter aliquod naturale annexum, ſed non in purè humanis. Nec obſtat quod dicitur in c. in ſacris, de iis quę vi metúſve cauſa fiunt. vbi videtur dici quod eſt mortale, participare cū excōmunicato, nec excuſat metus: quia loquitur in participatione directa, in iis quæ ſunt per *Metus excuſat ab obligatione cōtractuum.* ſe mala, ſiue quādo participat cum excōmunicato, in crimine. ¶ Excuſat etiam metus ab obligatione contractuū, in quibus liber cōſenſus requiritur, vt in matrimonio, & dotis cōſtitutione, & aliis de quibus Silueſter in ſumma ſuper verbo metus. §.7. Iura enim voluerūt quòd in cōtractu matrimonij eſſet plenum voluntarium, ſiue omnino liber conſenſus, vt in c. Cum ſecundū, & c. veniens, in 2. de ſponſa. & ſic matrimonium contractū ex metu cadente in conſtantē virum aut mulierem, eſt ipſo iure nullum. Idem dicendū eſt de profeſſione religionis, quæ eſt matrimonium ſpirituale. Alij autē cōtractus, in quibus nō requiritur plenè liber cōſenſus, ſi ex metu fiant, tenēt, quia coacta voluntas, volūtas eſt, vt not. in l. ſi mulier. §. ſi. ff. quod met. cauſa. Venit tamen talis contractus reſ- *Iuramentū de re licita metu extortū ſeruandum.* cindendus actione quod met. cauſ. vt in lib. officio iudicis. ff. eo. tit. ¶ Iuramentum autē de re licita metu extortū, licet ante diſpenſationē debeat ſeruari, poteſt tamen in eo ſuperior diſpenſare. Et eodē modo dicendū eſt de voto, quādo ex metu proueniēte ab extrinſeco emittitur, quia ſi ab extrinſeco proueniat, ſecundū aliquos nō cadit diſpenſatio, niſi aliunde oriatur iuſta cauſa diſpenſandi.

Ver. 3. DE IGNORANTIA.

IGnorantia aliquando ſecundum Damaſc. & Philoſ. cauſat inuoluntarium, & aliquando diminuit, & aliquando nō. ¶ Ad cuius euidentiā vltra illa quæ dicta ſunt, de Ignorantia, ſciendū eſt A *c.2.§.5. ver.5. Ignorantia vincibilis & inuincibilis quid ſint.* quòd error ſiue ignorantia eſt duplex. ſ. vincibilis, & inuicibilis. Ignorantia inuincibilis eſt illa quā quis non poteſt vel non tenetur vincere, vt eorum quæ quis non tenetur ſcire, vel ſi tenetur ſcire, adhibitis diligentiis requiſitis nō poteſt, vt ſi quis exiſtens in deſerto in quo nullus hominū habitare vel illac tranſire cōſueuit, iaciat lapidem, & à caſu quidam tranſiens occiditur, ibi eſt ignorantia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachaelem duxerat vxorem, & dormiuit cū Lya à parentibus ſuppoſita. Non enim tenebatur portare candelam, ſed ſufficiebat ambulare in fide probi viri. *Gen.29.* Ignorantia illa cum excuſauit ab adulterio. Et cōmuniter dicitur quòd talis ignorātia inuincibilis cauſat inuoluntariū, quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntariū, quia ſi cognitio adeſſet, voluntas non vellet: & talis excuſat à toto. Si verò ex quodam horto, vel prope viam publicam per quam conſueuerunt homines tranſire, quis iaciat telum, & occidat tranſeuntem, ignorantia illa eſt vincibilis: quia tenebatur ſcire, & præuidere ne aliquis ſit in via, & poterat illud ſcire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excuſat. Et idem proportionabiliter dicendum eſt de ignorantia iuris, quando. ſ. aliqua lex eſt promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiā alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excuſatur à peccato: ſi verò debuit & potuit peruenire ad notitiā eius, ignorantia eſt vincibilis, & nō excuſat, vt ſi in alicuius abſentia promulgetur lex aliqua, ſi infrà tempus datum à iure, hoc eſt, infra duorum menſium ſpacium poſt aduentum eius, infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius abſentia fuerit ordinatum, non fecit debitum ſuum, eſt ignorantia vincibilis, quæ non excuſat eum ſi contrauenerit legi.

Ver. 4. DE TRIPLICI IGNORANTIA.

1.2.q.6. art.8. Ignorantia antecedens, concomitās cōſequēs et quid ſint, & an excuſent à peccato. IGnorantia à D. Thoma aliter diuiditur. ſ. in antecedentem, concomitantē, & conſequentem. B Antecedens dicitur quæ nō eſt voluntaria, & tamē eſt cauſa volendi aliquid cū ea, quam ſi quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipſa, vt cùm quis ignorat aliquam circunſtantiam actus, quā non tenetur vel non poteſt ſcire, & ex hoc aliquid facit quod non faceret, vt in exēplo dato de Iacob: talis ignorātia à D. Tho. dicitur antecedens, à neotericis autē dicitur ignorātia inuincibilis. Ignorantia concomitās eſt alicuius quod agitur, & nō eſt cauſa actus. ¶ Quia ſi ſciretur, nihilominus ageretur, vt ſi ſub pelle & ſpecie feræ latitaret inimicus alicuius, ipſo ignorante, & credens ferā eſſe, occidit inimicū latentem, quē nihilominus occidiſſet, ſi ſciuiſſet illum latitare. Talis ignorātia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferēs, & in ea accidit ſimul factum & ignoratum. Talis ignorantia non cauſat inuoluntarium neque voluntarium, quod præſupponit cognitionem, ideo non excuſat neque accuſat: ſed accidentaliter & impertinenter ſe habet ad actū,

nec

nec aliquis peccat ex hoc quod eſt diſpoſitus facere, ſed ex eo quod facit: aliàs male habituatus ſemper peccaret: quia ſtante malo habitu eſt diſpoſitus ad mala. Peccaret tamen in exẽplo dato, ſi quãdo venit ad eius notitiam complaceret. ¶ Ignorantia conſequens eſt idem quod ignorantia voluntaria: quæ eſt duplex. ſ. affectata, & craſſa ſiue ſupina. Ignorantia affectata ſecundũ iuriſtas eſt quando actus voluntatis fertur in ipſam: ſicut quando aliquis vult ignorare, vt excuſationẽ habere videatur, vel vt delectabilius peccet, ſicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam ſcientiarum tuarum nolumus. & talis ignorantia aggrauat peccatum: & poteſt quodammodo dici peccatũ in Spiritum ſanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia verò craſſa & ſupina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directè, ſed indirectè, quia faciliter poſſet vinci: & hæc etiam non excuſat, ſaltem à toto, licet bene à tanto: & hanc ignorantiam conſequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & poteſt vincere. ¶ Notandum præterea quòd hæc ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorantia vincibilis venialis eſt, quam quis ſub pœna peccati venialis vincere tenetur. Ignorantia verò vincibilis mortalis eſt, quam quis ſub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia eorum quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſiue præceptorum & aliorum quæ quis agere tenetur.

Ignorantia affectata ſiue craſſa, et ſupina quid ſit.
Iob 22.
Ignorantia vincibilis venialis, et mortalis quid ſit.

Ver. 5. DE CONCVPISCENTIA.

A CONcupiſcentia, quæ aliquando totaliter tollit vſum liberi arbitrij, vt in amentibus & furioſis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vſum rationis non habent, non eſt voluntarium neque inuoluntarium propriè dictum: quia non habent liberam cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiſcentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur poteſtas cognoſcendi, ſed ſolùm conſideratio actualis in particulari agibili. Et ſecundum hoc dicit philoſophus, quòd delectatio ſiue concupiſcentia delectationis corrumpit æſtimationem prudentiæ & tamen hoc ipſum eſt voluntarium, ſecundum quod voluntarium dicitur quod eſt in poteſtate voluntatis: quia poteſt voluntas paſſioni reſiſtere. Et ideo concupiſcentia non cauſat inuoluntarium, ſed auget. Primùm patet, quia ſecundum Damaſcenum, inuoluntarium eſt miſericordia & indulgẽtia dignum, & cum triſtitia agitur. Sed quæ per concupiſcentiam aguntur, non fiunt cum triſtitia, imò cum delectatione, igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quòd voluntas in illud fertur. Sed per concupiſcentiã voluntas magis inclinatur ad id quod cõcupiſcit, iuxta illud, Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua, abſtractus & illectus, igitur concupiſcentia auget. ¶ Nec obſtat quòd metus ſiue timor qui eſt paſſio, cauſet inuoluntarium ſecundum quid: quia timor & aliæ paſſiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ reſpicit bonum. Sed non eſt ſic de concupiſcentia & aliis paſſionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quòd concupiſcentia non volita, ſed quodammodo præueniens vſum rationis, quamuis non cauſet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excuſat: non quidem à toto, ſed bene à tanto, eò quòd corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et ſic concupiſcentia in quantum participat de ignorantia excuſat. Concupiſcẽtia verò imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex præmiſſis patet quomodo illi qui præparant ſibi delicias & voluptates, grauius peccent, nec excuſentur.

1.2.q.6.ar. 7.
6. Ethic.
Iacob. 1.

§. 5. DE ACTIBVS HVMANIS.

B ACtus humani dicũtur actus voluntatij ſiue liberi aut deliberati directè vel indirectè, ſeu qui deliberari debuerunt & potuerunt. Et dicuntur humani, quia conueniunt homini inquantũ homo, hoc eſt, per hoc quod homo differt ab aliis animalibus: ſcilicet per rationale, per quod homo eſt dominus actuum ſuorum, quod non conuenit aliis animalibus, quæ magis aguntur quàm agãt, vt dictum eſt. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, ſed hominis, vt fricatio barbæ inopinata, & alij huiuſmodi, qui fiunt ex motu primò primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ ſunt ad finem. Et ſic reſolutoriè: Actus humanus eſt qui procedit à voluntate deliberata.

1.2.q.1. art.1.
Actus humanus & actus hominis quid ſint.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI ACTV VOLVNTATIS.

C ACtus voluntatis prima partitione ſunt duplices. Quidam ſunt eliciti, quidam ſunt imperati, Actus eliciti dicuntur illi qui immediatè procedunt ab ipſa voluntate, reſpectu obiecti ſui, quod eſt bonum, & finis vel vltimus, vel ad finẽm vltimum deſeruiens, & talis finis non vltimus, & deſeruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis ſiue medij. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarũ: qui non procedunt immediatè ab ipſa voluntate, ſed eliciuntur hoc eſt procedunt immediatè ab aliis potentiis per motionem & impulſum voluntatis. Idem de actibus membrorũ, qui etiam mouentur ad imperium voluntatis. Notandũ tamen quòd duplex eſt imperium, quoddam eſt directiuum, & illud pertinet ad rationem ſiue intellectum: vt inferius dicetur. Aliud eſt inclinatiuum & motiuũ, quod pertinet ad voluntatẽ. Actus voluntatis eliciti ſunt ſex, tres circa finẽ,

Actus eliciti, & imperati quid ſint.
Imperium duplex.
Actus voluntatis eliciti ſex.

ſcilicet voluntas,intentio & fruitio:& tres circa media,ſcilicet electio,conſenſus & vſus.

Ver. 2. DE PRIMO ACTV VOLVNTATIS CIRCA FINEM.

1.2.q.8.ar.1.2.& 3.
Voluntas dupliciter accipitur.

PRimus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidentiam notandum quòd voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipſa potentia voluntatis, cuius proprium obiectum eſt bonum verum vel apparens apprehenſum per intellectum ſub ratione veri,& præſentatū volūtati ſub ratione boni,ſiue ſit bonum honeſtum vtile vel delectabile,ſiue ſit verum bonum ſiue apparens. Et ſic illud quod non eſt ens in rerum natura,accipitur aliquādo vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rationis: ſecundum quem modū futura dicūtur entia,prout apprehenduntur ſub ratione boni. Alio modo accipitur volūtas pro ſimplici actu voluntatis: quia omnis actus nominatus à potentia, dicit & ſignificat ſimplicem actum illius potentiæ: ſicut intelligere dicit primum actum intellectus qui eſt ſimplicium apprehenſio. Sic voluntas dicit actum ſimplicē,(hoc eſt non relatū)quod voluntas tendit in hoc quod eſt ſecundum ſe obiectum voluntatis, quod eſt bonū & finis. Ea verò quæ ſunt ad finem, nō ſunt volita ſimpliciter & per ſe,ſed per relationem & cōparationem ad finē: vnde voluntas non fertur in ea niſi ſecundum quod fertur in finem. D

Voluntatis actus ſimplex quid ſit.

Et quanuis eodem actu voluntas poſſit velle finem,& ea quæ ſunt ad finem,ſicut viſus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & concluſionem: tamen ille actus non dicitur ſimplex: ſic quando appetitus fertur ſimul in media & in finem, ille actus licet ſit voluntatis non dicitur voluntas,ſiue ſimplex volitio finis præciſè, ſicut actus intellectus qui fertur circa principia præciſè non applicando ea concluſioni, dicitur ſimplex: ſed quando applicat, dicitur actus ſcientificus. Et viſus quando per lumen videt colorem: dicitur quodammodo compoſitus, quia non poteſt videre colorem ſine lumine: ſed bene lumen ſine colore, ideo tunc dicitur actus ſimplex. Eodem modo eſt de potentia volitiua. quando vult præciſè finem, eſt actus ſimplex per quem mouet ſeipſam quo ad exercitium circa ea quæ ſunt ad finem, vt cum aliquis vult ſanitatem, per volitionem ſanitatis mouet ſeipſam quo ad exercitium circa media, & ſic volūtas mota mouet intellectum ad conſiliandum de mediis quæ ſunt habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum eſt quòd duplex inuenitur proceſſus in voluntate: ſcilicet inuentionis & executionis. In proceſſu inuentionis primò per finem mouet ſe & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principium & quodammodo medium ad inueniendum ea quæ ſunt ad finem, quæ ſunt velut terminus, cùm ſequantur primam & ſimplicem volitionem, & ad ea terminetur: ſed in proceſſu executionis primò reſpicit ea quæ ſunt ad finem, quæ ſunt tanquam media: & deinde finē tanquam terminum. Vnde aliquando cōtingit ſicut in motu naturali, qui aliquando ſiſtit in medio propter aliquod impedimentum,& non pertingit ad terminum: ita etiam in executione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod eſt ad finem, & tamen non conſequitur finem propter impedimenta,vel propter liberam propoſiti mutationem.

In actibus voluntatis duplex proceſſus.

Ver. 3. DE INTENTIONE.

1.2.p.q.12. art.1.

INtentio finis,vt ipſum nomen ſonat,importat & ſignificat in aliud tēdere, vnde primò & principaliter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio ſuo. Cùm ergo voluntas moueat omnes alias potentias in finem ſuum, ſequitur quòd intentio eſt actus voluntatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur voluntas.& à fruitione. Appetitus enim intellectiuus ſiue potentia volitiua tripliciter reſpicit finem. Primo abſolutè, vt cùm volumus ſanitatem, aut aliquid huiuſmodi, & ſecundum hoc, actus eius dicitur voluntas. Alio modo reſpicit & conſiderat finē prout in eo quieſcit,& ſecundum hoc actus eius dicitur fruitio. Tertio modo conſiderat finem prout eſt terminus alicuius quod in ipſum ordinatur: & ſic intentio reſpicit finem. Non enim ſolùm ex hoc intēdere dicimur ſanitatem, quia volumus eam, ſed quia volumus ad eam per aliud, puta per medicinā peruenire: & ſic voluntas tendit primò in finem vt acquiſibilem per aliquod medium: & in hoc differt ab electione,& conſenſu & vſu: quia in intentione voluntas primò fertur in finem acquiſibilē per media, in electione verò & conſenſu, ac vſu primò reſpicit media, in ordine tamen ad finem. Nec obſtat quod dicitur Matth.6. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidū erit, vbi per oculum ſignificatur intentio ſecundum D.Augu. Sed oculus cum ſit inſtrumentum viſus, ſignificat apprehenſiuam potentiam,& per conſequens intentio non eſt actus volūtatis, quæ non eſt potentia apprehenſiua, ſed appetitiua. Ad hoc dicendum quòd intentio nominatur oculus metaphoricè, non quia ad cognitionem pertinet, ſed quia cognitionem præſupponit per quam præſentatur voluntati finis, ad quem mouet formaliter, ſicut oculo præuidemus quò corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumen, quia manifeſta eſt in tendenti. vnde Apoſt. Omne quod manifeſtatur, lumen eſt. Opera mala dicuntur tenebræ, quia licet homo ſciat quid intendat, neſcit tamē quæ ex operibus malis ſequātur, vt D.Aug. ibidem exponit: neque voluntas ipſa ordinat, ſed tendit in aliquod ſecundum ordinem rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo licet modo plura E

In lib. de ſer. do. in monte.

Epheſ.5.

per

per modum plurium non poſſit intẽdere,poteſt tamen voluntas ad plura ſubordinata & per intellectum ad vnum ordinata intẽdere. Cùm autẽ intẽtio finis importet ordinationẽ alicuius in finẽ, quod eſt propriũ rationis,ſequitur quòd animalia bruta,quæ nõ habẽt rationem,nõ poſſũt propriè intendere finem,nec habere intentionem,licet agãt propter finẽ,tãquam mota ab alio:ſicut ſagitta à ſagittãte intẽdit finem,nõ intentione exiſtente in ſe,ſed in ſagittante. Sic bruta intendunt finẽ intentione,& ordinatione authoris naturæ,non quòd ipſa cognoſcãt ordinem mediorum ad finem.

Ver. 4. DE FRVITIONE.

A FRuitio eſt actus voluntatis,quo quieſcit in fine apprehenſo per rationem. Vnde D. Aug.dicit, Frui,eſt amore inhærere rei propter ſeipſam,hoc eſt,nõ ordinando eã ad aliud. Fructus enim, à quo & fruitio dicitur,eſt vltimũ quod expectatur ab arbore, quod cũ quadam ſuauitate & delectatione accipitur. Et ſicut in delectatione duo ſunt.ſ.perceptio cõuenientis,quæ pertinet ad potẽtiam apprehẽſiuam:& complacentia in eo quod offertur,quod pertinet ad appetitiuã,in qua delectationis ratio completur:ſic in fruitione præſupponitur apprehẽſio intellectus,ſed eſſentiale eſt cõplacentia volũtatis,quæ quietatur & quieſcit in aliud nõ ordinãdo. Verùm cũm nihil aliud à Deo ſit vltimum ſimpliciter,nec poſſit quietare appetitum hominis , omniaq; alia ſint in ipſum ordinabilia,& ipſe in aliud non ſit ordinabilis,cùm nihil ſit eo dignius,ſequitur quòd ſi quis ſeruiret Deo propter tẽporalia habẽda,nõ ordinãdo ea ad bonitatẽ Dei,imò etiam ſi ſeruiret Deo propter viſionẽ claram viſionẽ diuinę eſſentiæ,quam ſperat ab eo habere,non ordinãdo iterum eam ad Deum, peccaret mortaliter:quia vteretur Deo. Peccaret etiam ſi in aliquo alio quieſceret , ſiue creaturam ſibi conſtitueret vltimum finem,quod fit,quãdo complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter,vel ſaltem virtualiter:vel quãdo propter complacentiam,quam habet,vel habere intendit,omittit vel tranſgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa eſt inordinata , & peccatum mortale. ¶ Nec obſtat quòd quædam alia à Deo ſint ſecundum ſe bona,& propter ſe appetenda:quia vt D. Ambr.dicit:Si aliqua dicantur appetenda propter ſe,nõ eſt intelligendum ita , quòd ad vltimum finem,ſiue beatitudinem nõ referãtur:ſed quia in ſemetipſis habent, vnde placere debeãt,prout ſunt fructus ſpiritus ſancti,de quibus Apoſt. Fructus autẽ ſpiritus ſunt, charitas, pax, & huiuſmodi. Nõ obſtat pariter illud Apoſt.ad Philemo. Itaque frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Aug.dixit:Si dixiſſet te fruar,& non addidiſſet in domino,videretur finem delectationis in eo poſuiſſe:ſed quia addidit in domino,ideo in domino ſe poſuiſſe finem, atque eo ſe frui ſignificauit. Et ſi alicubi in ſacris literis reperiatur frui dici de creatura,accipitur frui pro vti. ¶ Vnde notãdum quod fruitio eſt duplex.ſ.propria & impropria. Fruitio impropria eſt,qua peruenitur in finẽ particularem cognitum,non cognoſcendo tamen quòd ſit vltimum ſimpliciter,& hoc modo aliquãdo attribuitur brutis. Vnde D. Aug.dicit,Frui quidem cibo,aut alia voluptate , nõ abſurdè æſtimantur & beſtiæ. Fruitio autem propria eſt,quando peruentum eſt ad finem cognitum,vt vniuerſalem & vltimum:& hæc conuenit ſoli intellectuali naturæ,quæ quãdo habet finem vltimum ſolum in intentione,dicitur quidem frui,ſed imperfectè,vt in via:quando verò finis vltimus non ſolùm habetur in intentione,ſed etiam in re,tunc dicitur frui perfectè:& ſic fruitio propria diuiditur in fruitionem perfectam & imperfectam,ſiue fruitionem viæ & patriæ.

1.2.q.11. art.1. In 1. de do. Chriſt. & 10.de Tri.

Seruiẽs Deo propter bona tẽporalia, præciſè peccat.

Gal.5. Ad Philemonem.

1. de doctri Chriſt.

Fruitio duplex.

In lib. 83. q.

Ver. 5. DE CONSENSV.

B COnſenſus propriè accipiendo , eſt applicatio appetitiuæ virtutis ſiue voluntatis ad rẽ cui adhæret,tãquam medio ordinato ad conſequẽdũ finẽ præſtitutũ, & aſſumit nomẽ à ſenſu,tanquam experientiam quandam ſumens de re cui inhæret, inquantum complacet ſibi. Vnde Sapiẽs dicit:Sentite de domino in bonitate.ideo Damaſc.dicit,quòd ſi aliquis iudicet,& nõ diligat,nõ eſt ſententia,hoc eſt conſenſus. Sed diligere eſt actus voluntatis,igitur & conſenſus. ¶ Et quia eius eſt applicare appetitiuum motum ad aliquid,in cuius poteſtate eſt appetitiuus motus, ſicut tãgere lapidem,cõuenit quidem baculo:ſed applicare baculum ad tactum,eſt tantum eius,ad quem ſpectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta nõ habeãt in poteſtate appetitiuũ motũ, ſed talis motus ineſt eis ex inſtinctu naturæ,ſequitur quòd ad ea nõ pertinet propriè conſentire,quia cõſenſus importat applicationem & determinationem appetitus non ſolùm paſſiuam, ſed etiam actiuã. Et quamuis quædam animalia faciant executionem operis,non tamẽ faciunt ex cõſenſu,ſed ex impetuoſo appetitu,ex inſtinctu naturæ cauſato. ¶ Differt autem conſenſus ab electione & vſu:quia electio addit ſupra conſenſum.ſ.quãdam relationem,reſpectu eius cui aliquid præelegitur. Et ideo poſt conſenſum adhuc manet electio:poteſt enim contingere quòd poſt conſilium inueniãtur plura media ad finem conducẽtia:quorum cùm quodlibet placet,in quodlibet eorum cõſentitur:ſed ex multis quæ placent,præaccipimus vnum. Sed ſi inueniatur vnum ſolum,quod placeat,nõ differunt cõſenſus & electio realiter:ſed ratione tantũ,vt dicatur conſenſus , ſecundum quod placet ad agendum: Electio autem,ſecundum quod comparatur his,quibus non placet : Vſus verò ſequitur

1.2.q.15. art.1.

Sapien.1.

Lib.2.

Differẽtia cõſenſus ab electione et vſu.

conſenſum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem.

Conſenſus duplex.

¶ Conſenſus eſt duplex. Quidam formalis, ſiue explicitus ſeu expreſſus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, ſiue implicitus & interpretatiuus, qui eſt quando ratio ſufficienter aduertit de aliquo, & non cõtradicit. Inde dicitur cõmuniter, & eſt regula iuris: Qui tacet, conſentire videtur. Quę quidẽ regula quãtum ad actus imperatos, & in foros exteriori, nõ ſemper habet verum, præſertim in actu vituperabili, in quo loqui & cõtradicere verecundum eſſet: & quando actus non obſtante contradictione teneret, ſed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, ſemper habet verũ, quod quando voluntas tenetur, & poteſt contradicere alicui rei, actui vel paſſioni, ſi non contradicit vel reſiſtit, cõſentire videtur: quia illa ſunt voluntaria, vt dictum eſt, indirectè, & ex conſequẽti: vt ſi in aliquo inſurgat paſſio, quã tenetur reprimerẽ, & nõ curat, ſed delectatur in ea, cẽſetur cõſẽtire.

Cõſenſus et cogitatio quãdo dicitur bona vel mala.

Ad cognoſcendũ autem quando conſenſus ſit bonus vel malus: ſciẽdum eſt quòd quando illud cui conſentitur, ſiue ſit actus, ſiue aliquid præcedens actũ, vt cogitatio: ſiue cõſequens actũ, vt delectatio, eſt bonũ & cõueniens nullo modo prohibitũ, nec inclinat ad malũ, ſiue ad aliquid indebitũ, ſeu inhoneſtũ, conſenſus eſt bonus. Si verò ſit malũ, hoc eſt prohibitũ, aut inclinãs ad malũ, conſenſus eſt malus, & peccatũ, ſiue ſit cõſenſus formalis, ſiue interpretatiuus. Si illud tale ſupra quod fertur conſenſus ſit prohibitũ venialiter, conſenſus eſt venialis: ſi mortaliter, eſt mortalis. Equidẽ quantũ ad actũ reſpectu obiecti, nõ eſt dubiũ, ſi quis conſentiat mendacio iocoſo, peccat venialiter: ſi pernicioſo, mortaliter.

Cõſenſus in cogitationẽ quando ſit malus.

¶ Sed difficultas eſt de conſenſu in cogitationem & delectationem. Quoad cogitationem & delectationem conſequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & ſimilium, diſtinguendum eſt: quia vel illa cogitatio eſt ſolùm ſpeculatiua, & nullo modo practica: hoc eſt, non inclinat aliquo modo ad operationem, ſed ſolùm conſiſtit in contẽplatione veri: puta quia conſiderat quidditatẽ & eſſentiam adulterij & deformitates eius, ſiue circunſtantias aggrauantes & diminuantes. Tunc cõſenſus in illam cogitationem, ſeu delectationẽ conſequentem illã cogitationem ſpeculatiuã, nõ eſt de ſe malus, ſed poteſt eſſe bonus, ſi fiat propter bonũ finem. ſ. propter cognitionẽ veritatis, vel doctrinam aut prædicationẽ. Aliquando venialis, ſi inutiliter vel nimis curioſe ſpeculetur: & aliquando mortalis, ſi tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contẽplatur. Si illa autem cogitatio ſit practica, hoc eſt, habeat iudiciũ practicum, inclinans ad furandum vel adulterandum: & tunc ſi ſit motus primò primus, & naturalis, quantumcunq; duret, nõ eſt peccatũ, cùm ratio nullo modo reſiſtere aut occurrere poſſit. Si verò ſit motus ſecundò primus, & ratio incipit, vel incipere poteſt cogitare de repellenda paſſione illa, ſed præualente impetu paſſionis non plenè aduertit, nec repudiat, quia non habuit ſufficiens tẽpus ad plenè deliberandum de illa. Sic illa cogitatio ſiue conſenſus in cogitationem & delectationẽ conſequentem illam, eſt venialis. Si verò voluntas eſt plenè libera, & cognoſcit illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, poteſque non ſolùm non cõſentire & complacere, ſed etiã reſiſtere poſitiuè per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduertat, & tamen negligit, tunc eſt cõſenſus interpretatiuus: & ſic illa cogitatio dicitur moroſa, & peccatum mortale, maximè

Ecclеſ.3.

propter periculum, iuxta illud Sap. Qui amat periculum, peribit in illo. Si autẽ ad illam cogitationem moro ãm ſequatur complacentia in voluntate, ad quam ſequitur delectatio, quæ eſt de malo apprehẽſo, & conſenſus formalis in illam cogitationem, & per conſequens in illam delectationẽ, & eſt peccatum mortale grauius, quàm cõſenſus interpretatiuus in ſolam cogitationem, etiã abſq; voluntate exequendi actum cogitatum. Cùm verò conſentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat, Et cùm perpetrat actum, tunc peccatum conſummatum eſt grauius. An autem cõſenſus in cogitationem moroſam, vt delectationẽ conſequentem pertineat ad rationem ſuperiorẽ vel inferiorem: quia materia prolixa eſt, plus habẽs ſubtilitatis & intricationis, quàm vtilitatis, ſuperſedeo. Si qui autẽ de his ampliùs inquirere velit, videat D. Tho.

1.2.q.15.ar.4.et q.74.ar.8.& de veri.q.15.ar.3.& 4.

¶ Reſultat ex præmiſſis cogitationes aliquando eſſe bonas, & meritorias in exiſtente in gratia, circa materiã honeſtam aut pręceptã, & circa materiã prohibitam ſpeculatiuè, & propter bonum finem, ſeruatis debitis circunſtãtiis, & aliquando veniales, ſi ſint inutiles aut curioſæ. Si autẽ ſint practicæ circa materiam mortalẽ, & ex ſurreptione motus primò primi, non ſunt peccata. Si verò infra limites motus ſecundò primi, ſunt peccata venialia: ſi verò ratio aduertat, & voluntas ſit plenè libera, ſunt mortales, etiã ſi nõ ſequatur delectatio, aut executio: ac etiam quanuis non ſit conſenſus formalis in actum exteriorem: & quãtò magis, ſi ſit conſenſus in actum exteriorem, licet actus nõ ſequatur: vnde manifeſtè apparet error Scribarum & Phariſæorum, qui licet legerent Sap.1. peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo, & in eodem c. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine in-

Exod.20.

tellectu. Et quanuis etiam haberent præcepta: Non concupiſces vxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, quòd in ſolis cogitationibus interioribus quæ nullo modo procedebãt in actũ exteriorẽ aut in præparationem ipſius, non conſiſtebat peccatum: & ſic gloſabant prædicta præcepta,

quorum

quorum gloſam reprobauit Chriſtus, dicens: Si quis viderit mulierem ad mœchandum eam, iam *Mat.5.*
mœchatus eſt in corde ſuo. Item. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, forni-
cationes, furta, falſa teſtimonia. ¶ Hæc ſi agas ad populum, ad maiorē declarationē graduū pecca-
torum circa huiuſmodi cogitationes poteris adhibere ſimilitudinem quinque mulierum, ad quas
decipiendas quidā laſciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quāprimùm videt,
nullum cogitat malum, non peccat: hæc ſignificat illos qui habēt motus primò primos. Secunda,
quam primò videt, abominatur, & repudiat nūtium & munera, illa meretur. Tertia reſpicit mune-
ra, & quodam modo delectatur: licet aliquo modo ſuſpicetur, quòd malo fine mittuntur: & ideò
quando bene conſiderauit reſpuit, illa ſignificat eos qui infra limites motus ſecundò primi conſen-
tiunt & delectantur. Quarta quæ reſpicit, & placent ei munera: tamen quia videt quòd abſque in-
famia non poſſet, remittit: hæc peior eſt, & repræſentat illos qui interpretatiuè conſentiunt cogita-
tioni, & non conſentiunt in actum exteriorem. Quinta reſpicit munera, placent illi, & acceptat, *Cogitatio-*
paratáque eſt facere voluntatem eius, aſſignat horam: hæc adhuc peior, & ſignificat eos qui cōſen- *nes præteri-*
tiunt formaliter in actum, &c. ¶ Circa cogitationes verò præteritarum delectationum diſtinguen- *tarum de-*
dum eſt, quia vel illæ delectationes erāt licitæ, vel illicitæ. Si illicitæ, vel illa cogitatio eſt ſpeculati- *lectationum*
ua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, ſeu nolleitate: quia cogitās nollet ſe illas de- *quādo ſunt*
lectationes habuiſſe: talis cogitatio etiam moroſa eſt bona, iuxta dictum Eſa. 38. Recogitabo tibi *malæ.*
omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si verò illa cogitatio ſit practica, ſiue inclinans ad *Eſa. 38.*
complacendum: ſi ſit moroſa, hoc eſt plenè libera eſt mortalis. Et maximè cùm iā inſurgunt motus
ſenſualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si verò ſiſtat infra limites motus ſecūdo primi, eſt venia-
lis. Si verò ſunt motus primò primi, non ſunt peccata. Si autē cogitationes illæ præteritæ fuerant li-
citæ, vt ſi vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in abſentia & di-
ſtantia alterius, eſt difficultas. D. Caietanus in ſummula ſua dicit quod non peccat: quia delectatur
de operibus licitis, pro eo tempore quo fuerunt licita, plus enim ſecundū eum eſt explicitè appro-
bare, quàm delectari: ſed cōſtat viduas poſſe explicitè approbare delectationes præteritas: ergo poſ-
ſunt in eis delectari, ſpeculatiuè & formaliter conſideratis. Practicè autē hoc eſt, cum inclinatione
ad nouas ſimiles ſi ratio aduertat, & voluntas plenè libera ſit, efficiuntur mortales, propter pericu-
lum voluntariæ pollutionis aut incontinentiæ, ad quam inducunt, maximè cùm inſurgunt motus
partis ſenſitiuæ. ¶ A cogitationibus autem conditionatis quæ diaboli artificio ſuggeruntur, vt tan- *Cauendum*
dem ad peccatum mortale pertrahat, ſummè cauēdum eſt, vt cū ſuggeritur religioſo, ſi eſſem vxo- *à cogitatio-*
ratus, aut rex vel epiſcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, & aliquādo bona, tādem pau- *nibus con-*
latim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, huiuſmodi cogitationes ab initio videntur eſſe *ditionatis.*
bonæ, quia ad bonum determinatæ. Sed ſi conſideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in
pluribus perducūt ad diaboli ſuggeſtiones, valde periculoſum eſt circa illas immorari. Et ideo ra-
tione periculi ſiunt plerunq; mortales, maximè in his qui experti ſunt, ex illis cogitationibus condi-
tionatis in ſe malas volitiones incidiſſe. Eodem modo dicendum eſt cùm ſuggeritur profeſſo, ſi nō
eſſem religioſus aut profeſſus, &c. quia à ſolo diabolo procedunt, vt inducat ad pœnitendū de bo-
no opere, & perdendum merita, & vt ad alia inducat mala, & ſic de ſimilibus.

Ver. 6. DE ELECTIONE.

A ELectio eſt actus voluntatis, quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit, tanquam me- *1.2.q.13.*
dium ad perueniendum ad finem, dimiſſo alio vel aliis. Sciēdum tamē quod nomē electionis *ar.1.*
duo importat. ſ. aliquid pertinens ad rationem ſiue intellectum, & aliquid pertinens ad volūtatem.
Vnde Phil. dicit, quod electio eſt appetitus intellectiuus, vt intellectus appetitiuus. Importat enim *6.Ethic.*
collationem ſiue cōparationem mediorum inter ſe, & in ordine ad finē, quæ collatio dicitur con-
ſilium, de quo in verſi. ſeq. Eſſentialiter tamen electio eſt actus voluntatis præſupponēs conſilium.
Vnde ſecundum Philoſ. 3. Ethicorum: Electio eſt appetitus præconſiliati, & deſiderium eorū quæ *art. 4.*
nobis inſunt, hoc eſt humanorum actuum. Nullus enim eligit niſi ea quæ æſtimat fieri per ipſum:
quia neceſſe eſt quod id quod eſt ad finem, ſit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per
quam quis facit id quod eſt ad finem, vel vtitur eo. Et cùm canonicus elegit epiſcopum vel princi-
pem ciuitatis, eligit nominare ipſum in talem dignitatē: alioquin ſi nulla eſſet eius actio ad conſti-
tutionem epiſcopi vel principis, non pertineret ad eū electio. Et ſimiliter dicendum eſt, quādo ali-
qua res dicitur præelegi alteri, quòd adiungitur ei aliqua operatio eligētis. Notandū præterea quòd *art. 4.*
neq; electio, neq; conſiliū eſt impoſſibiliū. Cuius ſignum eſt, quod cùm homines cōſiliādo perue- *art.5.*
niunt ad id quod eſt impoſſibile, deſiſtunt, quaſi nō valentes vltrà progredi. Et ratio poteſt aſſigna-
ri: quia cùm electiones referantur ad noſtras actiones, & ea quæ per nos aguntur, ſint poſſibilia, ſe-
quitur, electiones eſſe poſſibilium, & per conſequens conſilium quod ad actionē ordinatur. Præte-
rea ratio eligendi id quod eſt ad finem, eſt vt ex hoc poſſimus conſequi finem: ſed per impoſſibile

non poſſumus conſequi aliquem finem:igitur. Apparet hoc etiam manifeſtè ex proceſſu rationis. Sic enim ſe habet medium(de quo eſt electio)ad finem,ſicut concluſio ad principiū: ſed concluſio impoſſibilis non ſequitur ex principio poſſibili. Igitur voluntas completa & efficax non eſt niſi de poſſibili,quod eſt bonum volenti:licet voluntas incompleta & inefficax, quæ ſecundū aliquos dicitur velleitas,poſſit eſſe de impoſſibili:quia.ſ.aliquis vellet, ſi eſſet poſſibile: ſed electio nominat actum determinatum ad id quod eſt hic,& nunc agendum:ideo electio non poteſt eſſe impoſſibi-

art.6.ad.1. liū. ¶ Et quanuis in 3. Ethic. dicatur,quod ſic ſe habet finis quo ad agibilia,ſicut principia ad cōcluſiones. Non tamen ſequitur quod ſicut concluſio neceſſario deducitur,& ſequitur ad principia:ſic ſuppoſita volitione finis ex neceſſitate ſequatur electio,cùm volūtas ſit libera & indeterminata circa media,& poſſit ceſſare à volitione finis,& ea ſtante ſuſpendere executionem. Intellectus autem non eſt liber circa aſſenſum principiorum. Præterea ſententia ſiue iudiciū conſilij de rebus agēdis eſt de contingentibus,in quibus concluſiones non ſequuntur ex principiis neceſſariis neceſſitate abſoluta,ſed neceſſitate ſolùm ex cōditione:vt ſi currit,mouetur:ſi dicatur quod vnum prçeligitur alteri:quia in eo eſt aliqua ratio boni,quæ non eſt in alio. Vnde ſequitur, quod ſi duo ſunt penitus æqualia,nulla poterit fieri electio. Et ſic famelicus ſi habet cibum æqualiter appetibilem in diuerſis locis ſecundū æqualē diſtantiā,non magis mouebitur ad vnū, quàm ad aliud, vt Buridanus di-

De Aſino Burridani. cit de Aſino,inter duas auenas çquales,quod moreretur fame. Plato etiam aſſignās rationem quietus terræ in medio ,ſicut recitatur in 3. de Cælo, dicit quòd ideo quieſcit: quia non eſt maior ratio, quare moueretur citius ad vnā partem,quā ad aliam: ſed multò minus poteſt aſſignari ratio:quare plus eligeretur vnū appetibile,quā aliud:niſi ſit aliqua ratio boni plus in vno,quā in alio:& ſic videtur quòd electio fiat ex neceſſitate. Dicendū quòd quantū ad irrationabilia,cū non conferant, non poteſt contingere:& ſi accideret,mouerentur inſtinctu naturæ,quæ nō deficit in neceſſariis. Quo ad homines verò nil prohibet. Quòd ſi duo æqualia proponantur ſecundum vnam conſiderationem,homo poteſt circa alterum illorum conſiderare aliquam conditionem,per quam magis emineat,& voluntas magis flectatur in ipſum,quàm in aliud. Et eodem modo dicendū eſt de eo, quòd prima conſideratione inuenitur minus,quia ſecundum aliam conſiderationem erit maius, ſaltem ſecundum iudicium eligentis. Vel poteſt dici quod voluntas ex ſe ipſa poteſt ſe determinare.

Ver. 7. DE CONSILIO.

1.2.q.14. ar.1. CVm electio ſequatur conſilium de rebus agendis,in quibus magna inuenitur incertitudo, cū B
actiones ſint circa ſingularia contingentia,quæ propter eorū varietatem incerta ſunt. In rebus autē dubiis & incertis ratio non profert iudicium abſq; collatione & deliberatione,& ideo neceſſaria eſt inquiſitio rationis ante iudicium de agendis,hæc inquiſitio vocatur conſilium. Conſilium autē propriè importat collationē ſiue cōparationem inter plura,prout & hoc ipſum nomen ſonat, dicitur enim conſiliū quaſi conſidiū,eò quòd multi ſedent ad ſimul cōferendum:& ideo conſilium in nobis importat diſcurſum,& præſupponit incertitudinē ſententiæ ſiue iudicij apud conſiliantē, licet apud aliquos ſapientes aliquando ſint certiſſima:ideo illi ad electionem nō egent inquiſitione conſilij,ſed ſententia & iudicio,quod eſt terminus conſilij. Et inquantū importat diſcurſum, Deus non conſiliatur:Ignorātis enim eſt conſiliari,& per inquiſitionē venire ad certitudinem. Attribuitur tamen Deo conſilium ab Apoſtolo dicente: Qui operatur omnia ſecundū cōſilium voluntatis ſuæ,propter certitudinem quam habet de omnibus effectibus abſque omni diſcurſu. Ea enim quæ dicuntur de Deo,accipienda ſunt abſq; omni defectu qui inuenitur in nobis,ſicut ſcientia ſine diſ-

Conſilium dupliciter accipitur. curſu,& conſiliū abſque dubitatione aut ignorantia. ¶ Ex prædictis patet quòd cōſilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquiſitione,collatione,ſeu diſcurſu. Alio modo pro reſolutione & ſentētia ipſius:vnde dicimus,conſilium habet:& dicit hoc,ſiue hæc eſt reſolutio,& ſententia cōſilij talis eſt. ¶ Conſilium ſecundum Gregor. Nycenum non eſt de fine,ſed de his quæ ſunt ad finē,eò quòd

art.2. rationes eorū quæ ſunt ad finem,ſumuntur ex fine. Principium autem non cadit ſub concluſione, ſed in omni inquiſitione oportet præſupponere principia:igitur de fine vt finis eſt, non eſt conſiliū. quanuis cōſilim poſſit haberi de aliquo fine,vt eſt medium ad alium finem: quia id quod eſt finis reſpectu quorundam,poteſt ordinari ad alium finem,ſicut principium vnius demōſtrationis poteſt eſſe concluſio alterius. Conſilium ſecundū Greg. Nycenum eſt de his quæ ſunt,aut fieri poſſunt in nobis,aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cùm cōſiliū ſit aliquid magnum,eo quod cognitio circa particularia contingentia non ſit aliquid magnum,ſicut cognitio vniuerſaliū & neceſſariorū:ideo conſilium nō appetitur per ſe,ſed prout eſt vtile ad operationes humanas noſtras, vel aliorū. De factis enim aliorū conſilium quærimus pro quanta,ſicut quodammodo vnum nobiſcū,

Cōſultatio eſt de futuris. vel per vnionē affectus,ſicut amicus ſollicitus eſt de his quæ ad amicum ſpectāt,ſicut de ſuis,& per modum inſtrumēti. Nam agens principale & inſtrumentale ſunt quaſi vna cauſa,cùm vnum agat propter alterū:ſic dominus conſiliatur de his quæ agenda ſunt per ſeruū. Et cōſultatio dicitur fieri

de futuris

de futuris euentibus, inquantum homines per futuros euẽtus cognitos diriguntur ad aliquid agen-
dum vel vitandum erga ſe, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifeſtis nõ
requiritur conſilium, ſed reſolutio conſilij. ¶ Conſiliandum autem & inquirendo oportet procede- *In cõſiliã-*
re ex aliquo principio, ſi principium eſt prius in eſſe, ſicut in cognitione. Non eſt proceſſus reſolu- *do duplex*
torius, ſed magis compoſitiuus: quia proceſſus quo proceditur à cauſis ad effectus, eſt cõpoſitiuus, *proceſſus.*
eò quòd cauſæ ſunt ſimpliciores effectibus. Si autem principium quod eſt priùs cognitione, eſt po-
ſterius in eſſe, ſicut finis qui eſt prior in intentione, & poſterior in executione, eſt proceſſus reſolu-
torius: vtpote cùm de effectibus compoſitis iudicamus reſoluendo in cauſas ſimplices. vnde Phi- *3. Ethic.*
loſ. dicit, quòd ille qui conſiliatur, videtur quærere & reſoluere. Et ſic oportet dicere, quòd inquiſi-
tio conſilij eſt reſolutiua, incipiẽdo. ſ. ab eo quod in futurũ intẽditur, donec perueniatur ad id quod
ſtatim agendum eſt. Et priùs quærendum eſt quid conueniat ad ducendũ in finem. Cùm ergo cõ-
ſilium ſit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine, ſequitur quòd ordo ratiocinandi eſt con-
trarius ſiue oppoſitus ordini operandi, qui incipit à mediis, & ordo ratiocinandi à fine. ¶ Ex prædi- *Duplex*
ctis patet, quòd in inquiſitione conſilij non eſt proceſſus in infinitum, ſed ipſa inquiſitio eſt finita *principium*
ex duplici parte. ſ. principij & termini. Accipitur enim in inquiſitione conſilij duplex principium. *conſi. ij.*
Vnum ex ipſo genere agibilium, & hoc eſt finis de quo non eſt conſilium, ſed præſupponitur conſi-
lio, vt dictum eſt. Aliud autem principiũ eſt quaſi ex alio genere ſumptum, ſicut in ſcientiis ſubal-
ternatis vna ſcientia ſupponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit: huiuſmodi autẽ principia quæ
in inquiſitione conſilij ſupponuntur, ſunt quæcunque per ſenſum accepta. ſ. quod ſit panis, quòd ſit
ferrum, & quæcunque ſunt per aliquam ſciẽtiam ſpeculatiuam vel practicam in vniuerſali cogni-
ta, ſicut quòd Mœchari eſt à Deo prohibitum, & quod homo non poteſt viuere niſi nutriatur nu-
trimento conuenienti, & de his non inquirit conſiliator. Terminus autem inquiſitionis conſilij eſt
id quod eſt in poteſtate noſtra, vt ſtatim faciamus, ſicut enim finis habet rationem principij, ita id
quod agitur propter finem, habet rationem concluſionis: vnde id quod eſt primo agendum, habet
rationem vltimæ concluſionis, ad quam inquiſitio conſilij terminatur. Nihil enim prohibet conſi-
lium in potentia in infinitum eſſe ſecundum quod infinita occurrere poſſunt conſilio inquirenda.
Singularia enim non ſunt infinita actu, ſed bene in potentia. ¶ Nec obſtat quod in ſingularibus cõ-
tingentibus non poſſit eſſe aliquid certi ſimpliciter, tamen bene vt nunc. Neceſſariũ enim eſt Sor-
tem ſedere dum ſedet. Et quanuis humana actio poſſit impediri, non tamen ſemper habet impe-
dimentum: ideo non oportet ſemper conſiliari de impedimento tollendo.

Ver. 8. I. DE VSV.

A VSus eſt actus voluntatis, quo applicat rem aliquã, aut potẽtiam ad operationẽ. Vnde D. Aug. *1. 2. q. 16.*
dicit: Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis. Vſus ſequitur electionem. Vnde Da- *ar. 1. 2. art.*
maſc. poſt electionem voluntas imperũ facit ad operationem, & ſic vſus mediat inter electioẽ & *4.* *10. de Tri.*
executionem operis. Cũ motio qua voluntas mouet ad exequẽdum quæ dicitur vſus, ſequatur ele-
ctionem. Nõ eſt tamen incõueniens quod vſus vnius præcedat electionẽ alterius. Cùm autem vti
ſit applicare principiũ electionis ad actionem, ſicut motum appetitiuũ ad aliquid appetẽdũ, quod
fit in conſenſu, & aliquid applicare in ordine ad alterũ nõ ſit niſi eius qui habet ſuper illud arbitriũ
ſiue dominiũ, quod non eſt niſi eius qui ſcit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationẽ.
Et ideo ſolũ animal rationale cõſentit & vtitur. Ideo D. Aug. Vt nihil poteſt niſi animal quod eſt *In lib. 83. q.*
rationis particeps. ¶ Differunt autem vti & frui: quia frui importat abſolutè motum appetitus in *Differẽtia*
appetibile ſiue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad alterum. Si cõ- *inter vſum*
parentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui eſt melius quàm vti, quia illud quod eſt abſolutè *& fruitio-*
acceptabile, eſt melius, quàm id quod eſt acceptabile in ordine ad alterũ. Sed ſi cõparentur quantũ *nem.*
ad vim apprehẽſiuam præcedentẽ, maior nobilitas requiritur ex parte vſus. Quia ordinare aliquid
ad alterũ eſt rationis: apprehendere autẽ aliquid abſolutè eſt ſenſus. Et quanuis animalia bruta per
ſua membra aliquid agant, hoc faciunt inſtinctu naturæ, non quod cognoſcat ordinem membro-
rum ad illas operationes, vnde non dicuntur propriè applicare membra, nec vti membris.

§. 6. DE IMPERIO ET ACTIBVS IMPERATIS.

B ACtus humani dicuntur imperati ab imperio, imperiũ autem eſt actus rationis, præſuppoſito *1. 2. q. 17.*
actu voluntatis. Ad cuius euidentiã, ſciendũ eſt quod actus voluntatis & intellectus ſupra ſe
inuicem poſſunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volendo, & volũtas vult intellectũ ratiocina-
ri de actu ſuo. Et aliquãdo cõtingit quod actus rationis ſiue intellectus præuenit actũ voluntatis, ſi-
cut cùm præſentat & oſtendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actũ intellectus. ſ.
cũ oſtenſo fine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & conſiliandum de il-
lis. In illa præuentione actuũ virtus prioris actus remanet in actu ſeq. Et ſic ex oſtẽſione finis quẽ in-
tellectus facit volũtati, remanet in volũtate virtus ad mouendum intellectũ, ad perquirẽda media:

quibus præſentatis,ſi non eſt niſi vnum,voluntas conſentit:ſi duo, voluntas eligit. Ex vi illius conſenſus,ſiue electionis ſi ſit efficax,intellectus mouetur à voluntate ad intimandum ſiue denuntiandum ei,hoc eſt tibi faciendum;fac ergo hoc. *Imperiũ in moralibus quid ſit.* Ille actus intellectus vocatur imperium , quod poteſt ſic definiri: Imperium eſt actus rationis ordinantis & monentis,ac neceſſitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum,ſuppoſito actu ipſius voluntatis ſcilicet conſenſu ſiue electione efficaci,in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cùm hæc motio fiat ab intellectu,nõ virtute propria,ſed virtute voluntatis,propriè loquendo , voluntas mouet & neceſſitat ſeipſam quo ad exercitium. Et ſic imperare proprie dictum,non eſt mouere quocunque modo, *art.2.* ſed cum quadàm intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde ſequitur quod non conuenit brutis,licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra,non tamen cum intimatione & denunciatione:ideo nõ eſt propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat,anima tamen non habet vnde imperet:quia nõ habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cùm fiat ex inſtinctu naturæ,non habet rationem imperij,ſicut in hominibus , qui faciunt *art.3.* impetum per ordinationem rationis. Et quia imperus ad operationem præcedit vſum,cùm per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura eſt priùs,quàm imperio obediatur:& aliquando etiam priùs tempore. Imperium tamen vt dictum eſt , ſequitur electionem vel conſenſum:& ſic mediat inter duos actus voluntatis ſcilicet inter electionem vel conſenſum & vſum.

Imperiũ et actus imperatus ſunt vnus act⁹. ¶Notandum præterea quòd imperium & actus imperatus ſunt ſimpliciter vnus actus humanus, quia ſecundum Philoſ. vbi eſt vnum propter alterum,ibi eſt vnum tantum:ſed actus imperatus nõ eſt niſi propter imperium:igitur non eſt niſi vnum ſimpliciter. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd non eſt inconueniens,quòd aliqua ſint multa ſecũdum quid,& ſint vnum ſimpliciter. Et aliqua ſint multa ſimpliciter,& vnum ſecundum quid. Quinimo omnia multa ſunt vnum ſecundum *vl.li. ca.de Diui no.* quid, vt dicit D.Diony. Vnum autẽ cùm conuertatur cum ente , vtrunque eodem modo dicitur *Vnum & multa ſimpliciter & ſecundum quid quæ dicuntur.* ſcilicet ſimpliciter & ſecundum quid. Ens verò ſimpliciter eſt ſubſtantia,ſed ens ſecũdum quid eſt accidens:ideò quæcunque ſunt vnum ſecundum ſubſtantiam,ſunt ſimpliciter vnum, & multa ſecundum quid. Sicut totum in genere ſubſtantiæ compoſitum ex ſuis partibus integralibus vel eſſentialibus eſt vnum ſimpliciter, vt domus & homo , partes verò ſunt entia & ſubſtantiæ in toto. Quæ verò ſunt diuerſa ſecundum ſubſtãtiam,& vnum ſecundum accidẽs ſunt multa ſimpliciter, & vnum ſecũdum quid: vt multi homines ſunt vnus populus,& multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ ſunt vnũ genere vel ſpecie, vt dictũ eſt,ſunt ſimpliciter multa,& vnũ ſecundũ quid. nã eſſe vnũ genere vel ſpecie,eſt eſſe vnũ ſecundũ rationẽ, Sicut autẽ in genere rerũ naturaliũ aliquod totũ cõponitur ex materia & forma, vt homo qui eſt vnum ens naturale:ita etiã in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter ſe habet ad actũ ſuperioris:inquãtũ inferior potentia agit in virtute ſuperioris mouentis ipſum. Sic enim actus mouentis primi ſe habet ad actũ inſtrumenti. Vnde patet quòd imperium & actus imperatus ſunt vnus actus humanus ſicut quoddam totũ,ſed ſecundũ partes eſt multa. Actus verò diuerſarum potentiarum ad inuicẽ nõ ordinati ſunt ſimpliciter multa,& vnum ſecundum quid, pro quanto illę potentiæ ſunt in vno ſuppoſito.

Ver. I. DE ACTV VOLVNTATIS IMPERATO.

1.2.q.17. ar.5. INter actus imperatos numeratur actus voluntatis,non quidem primus actus voluntatis,cùm ſit C ex inſtinctu naturæ aut ſuperioris cauſæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, ſed ſolùm ſequẽtes electionem efficacem,à qua ratio ſumit virtutem imperandi. Cùm enim imperiũ nil aliud ſit quàm actus rationis ordinantis cum quadã motione ad agendum,& ratio ordinat de actibus ſequentibus electionem efficacem cum quadã motione,& non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur quòd actus voluntatis qui ſequitur electionẽ, vt vſus ſit imperatus,& non pręcedentes,cùm ratio non poſſit mouere ad exercitium voluntatem niſi virtute electionis aut cõſenſus. Dictum eſt autem poſt electionem vel conſenſum efficacem:quia *8. Confeſſ.* D. Augu. dicit, Animus quãdo perfectè imperat ſibi vt velit,iam vult:ſed quòd aliquando imperet & nõ velit,hoc contingit quia nõ perfectè imperat. Imperfectum autẽ imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideo eſt inefficax,quia intellectus diuerſis rationibus agitatus,fluctuat inter duo , ideo non ſequitur efficax electio,aut cõſenſus. Procedere etiam poteſt à libertate volũtatis,quæ ceſſare poteſt ab electione, maximè cùm intellectus inter media quodammodo fluctuat. ¶Si dicatur quòd ei ſoli conuenit imperare,cui conuenit imperium intelligere:ſed voluntas cùm ſit cœca,non intelligit:igitur & non poteſt imperare. Dicendum quòd ſicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur nõ ſibi ſoli,ſed toti corpori:ita in potentiis animæ: Nam intellectus intelligit non ſolùm ſibi, ſed etiam pro aliis potẽtiis,& ſingulariter pro voluntate quã habet dirigere: ideo operatur ſibi ipſi actum voluntatis,inquantum eſt intelligens & mouẽs. *Imperium duplex.* Imperium autem cum neceſſitate mouet voluntatẽ quo ad exercitium,hoc facit in virtute voluntatis:& ſic duplex eſt imperium , ſcilicet directiuum,

& tale

& tale pertinet ad intellectum:& motiuum,& hoc pertinet ad voluntatem.

Ver. 2. DE IMPERIO ACTVVM RATIONIS.

A CVm autem ratio reflectatur ſupra ſe, vt dictum eſt, conſequens eſt quòd ſicut poteſt ordinare actus aliarum potentiarum, ita etiã poſſit ordinare de actibus ſuis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & ſe neceſſitandi accipere: ergo actus intellectus ſubiacent imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quãtum ad aſſenſum: maximè circa principia quæ ſunt naturaliter ſiue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere poteſt, vnde fides eſt ex pia affectione:& circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit,& medio opinatiuo facit firmiter adhærere, vel ſuſpendere iudicium. ¶ Reſolutoriè ergo dicendum eſt, quòd quo ad primum actũ rationis, qui eſt ſimplicium apprehenſio, voluntas non habet imperiũ: quia talis actus eſt naturalis, vnde & pueri abſtrahunt ſpecies intelligibiles, & admirantur, ſecundum Philoſ. Quo ad ſecundum verò in neceſſariis propoſitionibus, quo ad ſpecificationem etiam non habet voluntas imperium ſtante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia poteſt diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui eſt ratiocinari & inquirere, habet voluntas poteſtatem imperandi. Nec eſt inconueniẽs quòd ratio imperet ſibi ipſi, ſicut non inconuenit quòd voluntas moueat & neceſſitet ſe ipſam, vtraque enim potentia reflectitur ſupra ſeipſam, & ſupra actũ alterius,& ex vno tendit in aliud.

1.2.q.17. ar.6. *Simplicium apprehẽſio imperari nõ poteſt.*

Ver. 3. DE IMPERIO ACTVVM APPETITVS SENSITIVI.

B ACtus etiam appetitus ſenſitiui ſubiacent imperio rationis,& obediunt ei. Vnde Greg. Nycenus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo. ſ. deſideratiuum,& iraſcitiuum: hoc eſt in appetitum concupiſcibilem & iraſcibilem, qui ſubiacent rationi, per hoc quòd apprehenſio fantaſiæ & imaginationis, quæ eſt particularis, regulatur apprehenſione rationis, quę eſt vniuerſalis: ſicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuerſali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod ſubiacet aliquibus qualitatibus quibus diſponitur, ſicut viſio ex diſpoſitione oculi per quam iuuatur & impeditur,& quia talis qualitas & diſpoſitio corporis non ſubiacet imperio rationis: hinc eſt quod ex hac parte impeditur motus appetitus ſenſitiui, ne totaliter ſubdatur imperio rationis. Cõtingit etiam quandoque quòd motus appetitus ſenſitiui ſubitò concitantur ad apprehenſionẽ imaginationis, vel ſenſus:& tunc illi motus ſunt præter imperium rationis, quamuis potuiſſent impediri à ratione ſi præuidiſſet. Et hoc modo qualitas præcedens non ſubiacet imperio: quia vel eſt ex natura, vel præcedenti motione, quæ ſtatim quieſcere non poteſt, ſed qualitas conſequens iudicium intellectus ſequitur imperium rationis. Vnde Philoſ. dicit in primo Politicorum, quòd ratio non pręeſt iraſcibili & concupiſcibili principatu deſpotico, qui eſt domini ad ſeruum: ſed principatu regali, qui eſt liberorum, qui non totaliter ſubduntur imperio.

1.2.q.17. ar.7. & 2. p.q.81. art.3.

Ver. 4. DE IMPERIO ACTVVM SENSVVM.

C ACtus pariter ſenſuum non ſemper ſunt in poteſtate noſtra, eò quòd ad apprehenſionem ſenſuum exteriorum requiritur exterius ſenſibile præſens. Præſentia autem & abſentia ſenſibilium non ſemper ſunt in poteſtate noſtra, igitur. Sed quando in poteſtate noſtra eſt facere ſenſibile exterius pręſens vel abſens, tunc ſenſus exteriores ſubiacent libero arbitrio cùm voluerit, niſi ſit impedimentum ex parte organi. Inter ſenſus exteriores viſus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum,& per eas nun præſtatur impedimẽtum obiectis præſentibus. Apprehenſio autem imaginationis ſubiacet imperio rationis ſecundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non poſſit imaginari quæ ratio conſiderat, contingit ex hoc quòd non ſunt imaginabilia, ſicut ſpiritualia.

Ver. 5. DE IMPERIO APPETITVS NATVRALIS ET PARTIS VEGETATIVÆ.

D ACtus appetitus naturalis qui non ſequuntur apprehenſionem, non ſubiacent imperio rationis:& per conſequẽs, nec actus vegetatiuę virtutis. Vnde Greg. Nycenus dicit quòd id quod non perſuadetur à ratione, eſt nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Chriſtus Matth.6. Nemo poteſt cogitãdo ad ſtaturam ſuam addere cubitum vnum. Hoc autem eſt ex imperfectione virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehenſionẽ ſiue cognitionẽ propter earũ materialitatem. Quãto enim aliquis actus eſt immaterialior, tanto nobilior, & magis ſubditur imperio rationis. Et quamuis anima ſit in corpore ſicut Deus in mundo:& ideo homo dicatur Microcoſmus, hoc eſt minor mundus, quia dat eſſe toti corpori, ſicut Deus mundo: nõ tamen omnes partes corporis ſubiacent animæ, ſicut omnes partes mundi ſubiacent imperio Dei: quia ſimilitudo non attenditur quantum ad omnia, cùm anima non ſit extra corpus, ſicut Deus extra mundũ, cùm cæli cælorum eum capere non poſſint. Præterea Deus creauit mundum,& nõ anima corpus. Ideo non ſubiacet totaliter eius imperio: ſed attenditur ſimilitudo quantum ad aliquid: quia ſicut Deus mouet mundum, ſic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarũ vegetatiuæ non

1.2.q.17. ar.8. *Homo quare dicitur Microcoſmus.*

ſubiacent imperio rationis:ideo nec laus nec vituperium debetur illis.

Ver. 6. DE IMPERIO MEMBRORVM.

1.2.q.19. ar.9.8.Cõfeſſ.14.de ciuit.Dei. c.17.

MEmbra exteriora niſi impediantur à diſpoſitione corporis, aut ab extrinſeco,ſubiacent imperio rationis deſpoticè,hoc eſt ex neceſſitate,ſic quòd non poſſunt contradicere neq; reſiſtere. Vnde D. Aug.ait,Imperat animus vt moueatur manus,& tãta eſt facilitas vt vix à ſeruitio diſcernatur imperium. E ¶ Notandum tamẽ quòd D. Aug.dicit,Hoc,quod motus genitaliũ membrorum non ſemper obediat rationi,eſt ex pœna peccati, vt.ſ.anima ſuæ inobediẽtiæ ad Deum,in illo præcipuè membro pœnam patiatur,per quod originale peccatum ad poſteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis natura eſt ſibi relicta ſubſtracto ſupernaturali dono,quod ei diuinitus collatum erat:ideo conſideranda eſt ratio naturalis quare motus huiuſmodi membrorum ſpecialiter rationi non obediant.

Lib.de cau. mo. animal.

Ariſtoteles dicit inuoluntarios eſſe motus cordis & membri pudẽdi:quia ſcilicet ex aliqua apprehenſione huiuſmodi membra commouentur,inquãtum ſcilicet intellectus & fantaſia repræſentant aliqua ex quibus conſequuntur paſſiones,ad quas conſequitur motus horum membrorum,non enim tunc mouentur ſecũdum rationis aut intellectus imperium,quia ſcilicet ad motum horum membrorum,requiritur aliqua alteratio naturalis,putà caliditas, aut aliqua alia,quæ alteratio non ſubiacet imperio rationis.

Membrum genitale eſt quaſi quoddã animal ſeparatum.

Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis:quia vtrunque illorum membrorum eſt quaſi quoddam animal ſeparatum,inquãtum eſt principium vitæ,principium autem in virtute eſt totum. Cor enim eſt principium ſenſuum: & ex membro genitali exit virtus ſeminalis,quę eſt virtute totum animal,ideo habet proptios motus naturales:quia principia oportet eſſe naturalia,vt dictum eſt.

Ver. 7. DE CIRCVNSTANTIIS HVMANORVM ACTVVM.

1.2.q.7.

QVum de integritate accidentali humanorum actuum ſint circunſtantiæ, ideo de eis aliquid F dicendum eſt. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt primò quod quemadmodũ res naturales ſpecificantur & accipiunt ſpeciem à forma,ita & actus naturales & humani recipiũt ſpeciem & eſſentiam ab obiecto,ſicut & actus ſenſuum, viſus à colore,auditus à ſono. Sic etiam actus humani,virtutum ſcilicet & vitiorum. Temperãtia à moderatione cibi & potus ac venereorum,iuſtitia à redditione debiti,furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò ſupponendũ eſt quòd quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non ſunt de eſſentia ſiue quidditate eorum,ſunt tamen de perfectione eorum:homo enim habet quinque ſenſus exteriores & actus illorum,qui non ſunt de eſſentia hominis:illis tamẽ ſic perficitur, quod abſq; illis non eſſet perfectus perfectionibus ſibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiẽte homo eſſet deformis. Ita actus humani ſiue liberi,qui ſpeciẽ & perfectionem eſſentialẽ accipiũt ab obiecto,ad perfectionem ſuam in eſſe moris,hoc eſt ad bonitatem ſeu laudabilitatem ſuam , vltra perfectionem eſſentialem,hoc eſt vltra bonitatẽ obiecti requirunt aliqua accidentia conueniẽtia, quæ vocantur circunſtantiæ conueniẽtes. Et ſic ad hoc quòd aliquis actus humanus ſit perfectus, hoc eſt bonus moraliter,requiritur quòd habeat nõ ſolũ obiectum bonum & conueniens, ſed etiã quòd habeat circunſtantias conueniẽtes,ita quòd ſi vna deſit,licet actus ſit perfectus ex obiecto,& in genere naturæ,non tamen eſt perfectus in genete moris, hoc eſt bonus ſiue laudabilis.

Circunſtãtiæ definitio.

Circunſtantia ergo eſt conditio quæ eſt extra ſubſtantiam actus,& tamen attingit aliquo modo actum humanum,hoc eſt conuenit illi & perficit ipſum,accidentaliter tamẽ,ſcilicet in eſſe moris:& cùm ſit extra ſubſtantiam ſiue eſſentiam ipſius,ſequitur quod circunſtantiæ humanorum actuum dicũtur accidentia eorum. ¶ Sed notandum eſt quòd aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia ineſt ei,& ſic album dicitur accidens Sortis. Alio modo quòd ſimul eſt cum eo, & in eodẽ ſubiecto:& ſic dicitur quod album accidit medico,quia albedo & medicina conueniũt in eodem ſubiecto,ſcilicet Sorte medico & albo. Et per hunc modum circunſtantiæ dicuntur accidentia hũmanorũ actuum:quia ſunt illis,& in eodem ſubiecto ſcilicet agente,quanuis non omnes ſint ſubiectiuè in actibus ipſis:ſicut albedo & muſica in Sorte. ¶ Vlterius notandum eſt, quòd accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in ſubiecto dupliciter. Vno modo ſecundum quòd aliqua accidentia comparantur ad vnum ſubiectiuum abſque aliquo ordine , vt album & muſicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine:quia ſubiectũ recipit vnum accidens alio mediante, ſicut ſubſtantia recipit qualitatem mediante quantitate,albedinem mediante ſuperficie. Vtroque autem modo circunſtantiæ ſe habent ad actum: nam aliquæ circunſtantiæ ordinatè pertinẽt ad agentẽ non mediante actu,putà locus,tempus,& conditio perſonæ. Aliquæ verò mediãte ipſo actu, ſicut modus agendi.

3.Ethic. Circunſtãtiæ quot ſint.

¶ Circunſtantiæ à philoſopho numerantur octo.ſ.quis fecerit, quibus auxiliis ſiuè inſtrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit,cur ſiue propter quid fecerit , quomodo fecerit, quãdo fecerit. Et circa quid fecerit,quæ eſt vltima,quæ à Cicerone cõprehẽditur ſub quid fecerit, & ſic ſecundũ eũ non ſunt niſi ſeptem:quę hoc verſu cõtinentur,eius,quid,vbi,quibus auxiliis,cur, quomodo,

quomodo,quãdo. Ex his circunſtãriis tres ſunt ex parte actus : duæ circunſtantiæ contingunt actũ per modũ menſuræ,ſcilicet tempus & locus,ſiue vbi & quãdo. Vna verò contingit actũ per modũ qualitatis,vt modus ſcilicet fortiter vel remiſsè,tardè vel velociter. Ex parte effectus eſt vna,ſ.quid fecerit. Ex parte cauſæ finalis accipitur alia,ſcilicet cur vel propter quid fecerit. Nõ quod finis qui dat ſpeciẽ actui,ſit circũſtãtia,ſed aliquis finis adiũctus:ſicut quod fortis fortiter agat propter bonũ fortitudinis nõ eſt circũſtãtia. Et ita intelligẽdum eſt in circũſtãtia ex parte effectus.ſ. quid fecerit, nã quod aliquis perfundẽs aliũ aqua,abluat ipſum,nõ eſt circũſtãtia,ſedquod infundẽdo infrigidet vel calefaciat,ſanet,vel ægrotare faciat,hæc eſt circunſtãtia quid fecerit. Ex parte cauſæ materialis ſiue obiecti,accipitur alia circũſtãtia.ſ.circa quid,nõ quod illa cũditio cauſæ, ex qua ſubſtãtia actus pendet,dicatur circunſtãtia,ſed aliqua conditio adiuncta:ſicut in obiecto furti,quòd ſit alienũ, nõ dicitur circunſtãtia,ſed quòd ſit magnũ vel paruum,dicitur circunſtãtia circa quid. Ex parte verò cauſæ principalis accipitur alia circunſtannia.ſ.conditio perſonę:non eſt tamen intelligendũ,quòd conditio perſonæ quæ tranſit in vim obiecti,ſit circunſtantia,ſed illa quæ nõ dat ſpeciem actui. Ex parte verò cauſæ inſtrumentalis accipitur alia circunſtantia.ſ.quibus auxiliis ſiue inſtrumẽtis:bene autem vel male non ſunt circunſtãtiæ,ſed conſequuntur omnes circunſtantias vel defectus illarũ. Quotiens etiam nõ eſt circunſtãtia,cũ non ſit extra ſubſtantiam actus,ſed iteratio ſubſtãtiæ ipſius actus. Inter omnes circunſtãtias ſecundum Greg. Nycenum duæ ſunt principaliſſimæ.ſ.cuius gratia agitur,quæ dicitur circunſtãtia finis,ſiue cur,aut propter quid. Et circunſtãtia ex parte effectus.ſ.quid eſt quod agitur. Philoſo. verò dicit,quòd principales circunſtãtiæ ſunt propter quid, & ea in quibus eſt operatio,per quæ Philoſ. nõ intellexit tempus aut locum,ſed ea quæ adiunguntur actui: 3.Ethic.
ſed idem dicit cũ Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus eſt operatio, intelligit id quod Greg. intelligit per circunſtantiam quid eſt quod agitur,& ſic non aduerſantur. Cùm ergo actuum humanorum obiectum ſit finis,circunſtãtias quæ dicitur cuius gratia,ſiue finis adiunctus erit principalior:ſecunda verò eſt quæ attingit ſubſtantiam actus. Aliæ autẽ circunſtãtiæ ſunt magis vel minus principales,ſecundũ quod ad iſtas magis vel minus appropinquãt. Nec obſtãt quòd accidẽtia videntur eſſe præter conſideratione̋ artis,cũ nulla ars cõſideret id quod eſt per accidẽs,vt dicitur in 6. Metaph. Quia nõ omnia accidentia ſe habent ad ſubſtãtiam per accidens,ſed ſunt per ſe accidẽtia,& tales ſunt circunſtantię actuũ humanorũ in doctrina morali:ideo ſunt de eius cõſideratione. Notandum inſuper,quòd licet circunſtãtia manens circunſtantia,nõ det ſpeciem actui, nec ineſſe naturæ,nec ineſſe moris. Tamen ſi vna illarum deficiat, ſpecies actus mutatur nõ quidẽ in eſſe naturæ,ſed moris:ſicut homo per hoc quod efficitur cæcus,non variatur eſſentialiter:aut ſi prius talis erat,& efficiatur vidẽs vel audiẽs,non eſt alterius ſpeciei eſſentialis:ſed bene accidentalis.ſ.pulchri vel deformis:quia,vt D. Dionyſ. ait,bonũ eſt ex integra cauſa,& malũ ex ſingularibus defectibus, & ſimiliter pulchritudo,&c. Sic in actibus humanis coniunctio viri & mulieris eſſe eiuſdẽ ſpeciei in eſſe naturæ,& idem effectus ſequitur ante matrimoniũ & poſt,tamẽ in eſſe moris ſunt actus diuerſi:quia ante matrimoniũ eſt actus malus,& poſt bonus,& ſic de aliis. Veruntamẽ ſi circunſtãtia trãſeat in vim obiecti,tũc dat nouam ſpeciem moris actui, & actus ille qui eſt vnus in eſſe naturæ, erit plures in eſſe moris,& tot ſpecierũ quot circunſtantiæ trãſeunt in vim obiecti. ¶ Dicitur autẽ circunſtãtia tranſire in vim obiecti,quando reſpicit ſpecialem ordinem rationis, vel ſecundum rationem,vel cõtra. hoc manifeſtum eſt in his quæ habẽt ſpeciale præceptum vel prohibitionem, vt dare eleemoſynam pauperi propter pietatem naturalem , & vt præſeruetur à peccato mortali, eſt actus miſericordiæ ex obiecto,& ex parte finis eſt actus charitatis:& ſi fiat propter honorẽ Dei,erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam,eſt actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco ſacro,vel rem ſacram de loco nõ ſacro aut tempore ſacro,tempus & locus trãſeunt in vim obiecti,& conſtituunt actum ex obiecto malum in duabus ſpeciebus moris:hoc eſt,dat ei duas malitias ſiue deformitates,aut deordinationes. Sic accipiatur alienum ad adulterãdum vel occidendũ circunſtantia,finis trahit ipſum ad adulterium vel homicidium. Circunſtantia quæ ex ſe nõ habet, nec reſpicit ſpecialem ordinationem rationis in bono vel in malo,niſi præſuppoſita aliqua alia cõditione,à qua actus habet ſpeciem boni vel mali,non mutat ſpeciẽ,licet aggrauet:ſicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate,ex ſe non habet,nec reſpicit ſpecialem ordinẽ rationis , ſed eſt indifferens. Suppoſita tamen cõditione,per quam actus habet bonitatem vel malitiam, vt in eleemoſyna & furto,dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuerſificat actum in bonitate vel malitia,auget tamen bonitatem in eleemoſyna,& aggrauat peccatum in furto.

Circũſtantia quando tranſeat in vim obiecti.

§. 7. DE BONITATE ET MALITIA HVMANORVM ACTVVM.

A EX ſacris literis conſtat aliquos actus humanos eſſe bonos,& aliquos malos. De bonis habetur Mat. 26.
Matthæi 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdalenam,tanquam malè feciſſet:Chriſtus eã defendit dicens,Quid moleſti eſtis huic mulieri? bonum enim opus operata eſt in me,&c. Deinde

prædixit eam pro illo remunerationem accepturam,cùm opus illud haberet bonum obiectum, &
Gen. 4. omnes circunſtãtias requiſitas. Et ipſa in ſtatu viæ & in gratia:ergo meritorium. Et Gen. 4.dicitur,
Iona 3. Reſpexit Deus ad Abel & munera eius:ad Cain autem,& munera eius non reſpexit. Ille reſpectus
Mat.6. ad munera,nil aliud erat quàm acceptatio & approbatio ſacrificij eius. Et Ionæ tertio. Vidit Deus
1.Tim.5. opera eorum,quia conuerſi ſunt. Et Matt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus,vt videant opera
veſtra bona,& glorificent patrem veſtrum,qui in cælis eſt. Et 1.ad Timo. Vidua eligatur nõ minus
ſexaginta annorum,quæ fuerit vnius viri vxor,in operibus bonis teſtimonium habens. Et 1. Petri,
1.Pet.2. Vt in eo quod detractant de vobis tanquã malefactoribus,ex bonis operibus vos conſiderãtes glo-
Rom.2. rificent Deum in die viſitationis. Et Rom.2. Reddet vnicuique iuxta opera eius : iis qui ſecundum
Ioan.3. patientiam boni operis gloriam & honorem. De malis operibus non eſt dubium ex eodem textu.
Et Ioan. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Et aliis penè innumeris paſſibus,
quos recitare prolixum eſſet. Ex prædictis apparet quàm deteſtabilis ſit error Lutheranorum, qui
non verẽtur dicere,quòd homo iuſtus in omni opere bono peccat,& quod omne opus bonum eſt
peccatum:ex quo ſequitur quòd Deus reſpicit,conſulit,approbat & remunerat peccata,quod nul-
lus vnquam ſanæ mentis affirmauit:nec obſtat illud Eſa.64. vbi ait. Omnes iuſtitiæ noſtræ tanquã
pannus menſtruatæ:quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circunſtantiis,vt amplius di-
cetur,cùm agetur de merito:vel comparando eas ad iuſtitiam diuinam.

Ver. 1. DE ORIGINE BONITATIS VEL MALICIÆ HVMANORVM ACTVVM. B

DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter,ſicut de bono & malo in re-
bus. In rebus autẽ intantum aliquid habet de bono,inquantum habet de eſſe, ſiue inquantũ
eſt ens,quia ens & bonum conuertuntur,& intantum aliquid eſt malum,inquãtum deficit à pleni-
tudine ſui eſſe,ſiue ab eſſe ſibi conuenienti ſecundum naturam ſuam, ſicut ad plenitudinẽ eſſe hu-
mani requiritur quòd ſit compoſitum ex materia & forma, ſiue ex anima rationali & corpore,ha-
bens omnes potentias & inſtrumenta ſiue organa cognitionis & motus conuenientis humanæ na-
turæ:vnde ſi aliquid horũ deficiat homini,deficit illi aliquid de plenitudine ſui eſſe:& per cõſequẽs
de bonitate,& inquantum deficit à bonitate,dicitur malum:ſicut Sortes cæcus dicitur habere ma-
lum naturæ ſiue naturam deficientem:& ſi ſit ſurdus amplius,& ſic conſequẽter de aliis. Manet ta-
men eſſentialiter homo,ſed deformis. Sic proportionabiliter dicendum eſt de actu humano,ad cu-
ius eſſe plenitudinem requiritur primò quòd obiectum circa quod cadit, & per quod ſpecificatur,
ſit bonum,hoc eſt conueniens dictamini rectæ rationis,ſiue qòd ſit conſultum vel præceptum,vel
laudabile,ſiue honeſtum: Requiritur pariter quòd ſit veſtitus prædictus octo circunſtantiis debitis.
ſ.quod conueniat perſonæ. Non enim omnibus omnia cõueniunt,& quòd conueniat tempori,lo-
co,&c. Cùm autem actus habet,vt præmiſſum eſt,obiectum bonũ,& omnes circunſtantias prędi-
ctas debitas,dicitur bonus bonitate moris ſiue laudabilis. Cùm verò habet obiectũ malum,hoc eſt
4.ca.de Di- non conueniens,putà prohibitum,vel deeſt aliqua circunſtãtiarum prædictarum, eſt malus & dif-
ui.nom. formis,deordinatus,ſiue vituperabilis,cùm bonum ſecundum D. Diony. ſit ex integra cauſa , ma-
lum autem ex ſingularibus defectibus. Si verò plures circunſtantiæ deficiant,erit peior:& tantò pe-
ior,quantò plures deficiunt. Erit tamen actus ſecundum ſubſtantiam ipſius, ſiue inquantum habet
eſſe,vel eſt ens bonus bonitate naturæ,ſiue bonitate entitatiua & tranſcendentali.

Ver. 2. DE BONITATE VEL MALITIA EX OBIECTO.

Oſea 9. MAlitiam prouenire actui ex obiecto teſtatur Oſeas dicens, Facti ſunt abominabiles,ſicut ea C
1.2.q.18. quæ dilexerũt,ſed homo fit abominabilis Deo propter malitiã ſuæ operationis, & placidus
ar.2. ſiue gratus & acceptus ex bonitate ſuæ operationis:ergo bonitas vel malitia operationis ſuæ eſt ſe-
cundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat ſpeciem:ſic
in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto cõuenienti à quo recipit ſpeciẽ,ſi-
cut motus à termino:& hęc bonitas dicitur bonitas generis moris,genere pro ſpecie accepto:prout
dicitur humanum genus:& quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam,ſiue ex obiecto,dici-
tur bonus ex genere,vt dare eleemoſynam:& quando habet obiectum malũ , dicitur malus ex ge-
nere,vt accipere rem alienã inuito domino. Et quãuis res exteriores quæ ſunt obiecta actuũ,ſint in
ſeipſis bonæ:non tamen ſemper habent debitam proportionem , ſiue conuenientiam ad hanc vel
hanc actionem,ſiue ad operantem ſecundum dictamen rectæ rationis. Ideo inquantum conſiderã-
tur vt obiecta talium actionũ vel agentiũ non habent rationẽ boni. Et ita proportio actionis inter
obiectum & rationem ſiue dictamen eius eſt cauſa,vel ratio bonitatis vel malitię ipſius:quia ſecun-
1.2.q. 10. dum D. Diony.4.c.de Diui.no. Bonum hominis eſt ſecundum rationem eſſe : malũ autem quod
ar.1 ad 3. eſt præter vel cõtra. Ex quo patet quòd ratio eſt principium humanorum & moraliũ actuũ. ¶ Sed
Actus ma- differẽtia eſt inter actus ex genere ſuo, ſiue ex obiecto bono:& actus ex genere,ſiue ex obiecto ma-
lus ex gene- *re nõ poteſt* lo:quia actus malus ex genere ſiue ex obiecto per quaſcunq; circunſtantias bonas non poteſt effici
bonus,

bonus,cùm eſſentialiter intrinſecè ſit malus, manente prohibitione obiecti: vt blaſphemate & adulterare,furari & facere contra aliquam legem humanã,manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus,per vnam malam circunſtantiã poteſt vitiari, cùm bonum ſit ex integra cauſa. Verùm in his quæ lege humana ſunt prohibita,poteſt fieri continuatio actus, & in continuatione poteſt prohibitio ceſſare,vel etiam in his quæſunt prohibita iure naturali:ſtante eodem obiecto materiali actus in ſpecie naturæ,obiectum poteſt formaliter mutari, & ſic idem actus in eſſe naturæ erit bonus & malus ſucceſſiuè: ſicut ſi in continuatione coniunctionis ſoluti & ſolutæ interueniat conſenſus matrimonij,& in continuatione acceptionis rei alienæ res ipſa detur, & accipiens efficiatur dominus. Prius erat furtum,poſtea verò non:manente tamen actu & obiecto prohibito, actus eſt eſſentialiter & intrinſecè malus,& non poteſt bene fieri.

effici bonus, bene tamen è cõuerſo.

Ver. 3. DE BONITATE ET MALITIA EX CIRCVNSTANTIIS.

A BOnitas vel malitia ſecundariò & intrinſecè conuenit actui ex circũſtantiis,vt dictũ eſt. Principaliter autem ex circũſtantia finis,qui dat bonitatem actui circa obiectũ indifferẽs,quod.ſ. nõ eſt bonum neq; malum,ſiue ex ſe non habet conuenientiam vel diſconuenientiã ad rationem, vt putà quia nõ eſt obiectum,conſultum vel præceptũ,aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare,& alia huiuſmodi, in quibus habet vetum maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus eſt,ipſum quoque bonum eſt:& cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. In his autẽ quæ non ſunt indifferentia,ſed ſunt bona vel mala ex obiecto,finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circunſtantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neque rectificat ipſum. Vnde Apoſt. Rom.3. Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt,finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatem obiecti. Et ſimiliter finis malus adiunctus actui malo,addit ad malitiã, differenter tamen:quia cùm finis refertur ad actum exteriorem,ſe habet vt circunſtãtia,cùm accidat actui exteriori, quod ad talẽ vel talẽ finẽ ordinetur: & ideo bonitas finis cõparata ad actũ exteriorem,comprehenditur in bonitate circunſtantiarũ,& eodem modo malitia,vt ſi quis mœchetur vt furetur. Furtum ſecundũ dominum Caietanum eſt circunſtantia. Si verò finis referatur ad actum interiorem voluntatis,non eſt circunſtantia,ſed obiectũ actus interioris,& ideo pertinet ad ſubſtãtiam actus ſpecificatiuè concurrens. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd actus dicuntur humani,inquantũ ſunt voluntarij,vt dictũ eſt: In voluntario autem aliquãdo inuenitur duplex actus, ſ.actus interior & exterior,& vterque illorum habet obiectũ ſuum. Finis autẽ propriè eſt obiectum voluntatis. Obiectum autem actus exterioris eſt id circa quod actio exterior verſatur. Sicut igitur actus exterior recipit ſpeciẽ ex obiecto exteriori, circa quod verſatur: ſic actus interior voluntatis recipit ſpeciem à fine ſicut à proprio obiecto: ſed, vt dictum eſt, id quod ſe tenet ex parte volũtatis, ſe habet vt formale & principale ad id quod ſe tenet ex parte exterioris actus: quia voluntas vtitur membris ad agendum,ſicut inſtrumentis: nec actus exteriores habens rationem moralitatis (hoc eſt laudis vel vituperij) niſi inquantũ ſunt voluntarij: ideo ſpecies actus humani formaliter & principaliter conſideratur ſecundum finem: materialiter autẽ ſecundum obiectũ exterioris actus. Ideo Philoſ. dicit, quòd ille qui furatur vt mœchetur, per ſe & propriè loquendo magis eſt adulter quàm fur. ¶ Nec obſtat quòd id quod eſt per accidens,non conſtituit ſpeciem,ſed accidit actui,quòd ordinetur ad talẽ finem, igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talem finẽ: non tamen accidit interiori actui voluntatis,qui comparatur ad exteriorem,ſicut formale ad materiale. Et quanuis finis ſit cauſa extrinſeca debita, tamen proportio & relatio in ipſum finẽ inhæret actioni: & ſic ſi actus exterior ordinetur ad diuerſos fines diſparatos, erit in diuerſis ſpeciebus moris diſparatis,ſi verò ordinetur ad diuerſos fines ſubordinatos,actus exterior erit in diuerſis ſpeciebus moris ſubordinatis,quarum vna continetur ſub alia: vt ſi quis reddat depoſitum vt ſe tueatur ab inimicis, & vt facilius poſſit ſeruire Deo,& honorare eum: ſunt plures actus morales ſubordinati: & principalis eſt actus religionis,quæ verſatur circa honorẽ Dei: quia quantò finis eſt poſterior,reſpõdet vniuerſali agenti,ſicut victoria: quæ eſt vltimus finis exercitus,eſt finis intentus à ſummo duce ordinatio huius aciei, vel illius eſt finis intentus ab aliquo ducum inferiorum. Sic eſt de fine voluntatis, quæ eſt vniuerſale mouens omnium aliarum potentiarum. Et ideo ipſæ potentiæ inferiores,& actus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd in actione humana quadruplex bonitas cõſiderari poteſt. Prima eſt naturalis & entitatiua ſiue tranſcendẽtalis. Secunda bonitas eſt ex obiecto quod dat ſpeciẽ actui. Tertia bonitas eſt ex circunſtantiis,quę ſunt accidentia quædã actui debita & proportionata. Aliquando tamen D. Tho. ſub bonitate obiecti comprehendit bonitatem circunſtantiarum: dicit enim quod ſuppoſito quòd voluntas ſit bona, mala circunſtantia poteſt eam facere malam: quia velle facere aliquid quando non debet fieri, ſeruatis aliis circunſtantiis non eſt velle bonum. Et impoſſibile eſt aliquem velle bonum, quando nõ

1.2.q.18. ar.3. & 4.

ca.3.§.5.

5. Ethic.

1.2.q.18. art.4.

Bonitas quadruplex.

1.2.q.19. art.2.ad 2.

debet,quia ſemper debet homo velle bonū,niſi fortè per accidēs.Quarta bonitas,quæ cōſiderari
poteſt in actibus humanis eſt ſecundū finē, quaſi ſecundū habitudinē ad bonitatis cauſam. Nihil
tamen prohibet actioni habenti vnam prædictarū bonitatum deeſſe aliā vel alias. Et ſecundū hoc
contingit,quòd actio eſt bona ſecundū ſpeciē vel circunſtantias,& ordinari in finē malū,& econ-
uerſo.Non eſt tamen bona ſimpliciter:niſi omnes bonitates cōcurrant,cùm (vt dictū eſt) bonū ſit
ex integra cauſa.Eſt tamen alia bonitas adueniēs,quæ dicitur meritoria,quæ eſt per gratiā: de qua
poſtmodū dicetur:ſine hac tamen actus moralis poteſt dici ſimpliciter bonus.Et quemadmodum
dictū eſt de bonitate:ſic proportionabiliter oppoſitio modo dici poteſt de malitia,hoc dēpto,quòd
nulla eſt malitia entitatiua,cùm actus quantumcunq; malus ſit in eſſe naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. DE INDIFFERENTIA ACTVVM HVMANORVM SECVNDVM SPECIEM.

1.2.q.18. art.8. CVm actus humani accipiant ſpeciē ex obiecto,ſequitur quòd ſi obiectum ſit indifferens quo B
ad bonum vel malum) hoc eſt ſecundum ſe non conueniat nec repugnet rationi)actus circa
ipſum elicitus vel imperatus,erit indifferens: hoc eſt non erit bonus neque malus:vt leuare feſtu-
Lib. de ſer. Do.in mō. cam,iacere lapidem,ambulare,& alia huiuſmodi.Vnde D.Aug.dicit,quòd ſunt quædā facta me-
dia,quæ poſſunt bono vel malo animo fieri,de quibus eſt temerarium iudicare. Nec obſtat quod
D.Aug.dicit malum eſſe priuationem boni,& ſecundum Philoſ.priuatio & habitus ſunt oppoſi-
ta immediata,quia duplex eſt. Priuatio quædam conſiſtit In priuato eſſe, hæc nihil reliquit de
habitu,vt cæcitas & mors inter hanc priuationem & habitum non poteſt eſſe aliquod mediū cir-
ca propriū ſuſceptibile. Alia eſt priuatio,quæ conſiſtit in priuari,ſicut ægritudo eſt priuatio ſanita-
tis,non quòd tota ſanitas ſit ſublata,ſed quia eſt quaſi via ad totalem ablationem.Et ideo cum talis
priuatio aliquid relinquat,non ſemper eſt immediata cum oppoſito habitu, & hoc modo malum
eſt priuatio boni,vt ſimplicius di cit in lib. Prædicamentorū:quia eò quòd malū non aufert totum
bonum,ſed aliquid reliquit:ideo poteſt eſſe aliquod mediū inter bonum & malum. Nec oportet
quòd omnis finis vel obiectū habeat aliquam bonitatē vel malitiam moralē,quæ conſideratur per
cōparationem & rationem,quāuis oporteat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiā,ſaltē na-
turalem & entitatiuam. Si dicatur quòd omnis actus,vel habet debitā perfectionem bónitatis, &
ſic eſt bonus:vel aliquid deficit, & ſic eſt malus:ergo nullus indifferens. Dicendū eſt quòd conſe-
quentia non valet:quia non quicquid habet actus,pertinet ad ſpeciem eius.Vnde ſi in ratione ſuę
ſpeciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipſius, non propter hoc eſt
ex ſpecie ſua malus vel bonus: ſicut homo ſecundū ſpeciem ſuam non eſt virtuoſus neq; vitioſus.
Et cùm dicimus actum eſſe indifferentem,intelligimus ſecundum ſuam ſpeciem.

Ver 5. DE INDIFFERENTIA ACTVVM SECVNDVM INDIVIDVVM.

1.2.q.18. art.9. OMnis actus humanus ſecundum indiuiduum, ſiue in indiuiduo aut ſingulari, eſt bonus vel C
malus, & nullus eſt indifferens:quia cùm actus humanus non ſolùm habeat bonitatē ex ob-
iecto,ſed etiam ex circunſtantiis & fine:Et omnis talis in indiuiduo exiſtens habeat aliquā circun-
ſtantiam,per quā trahatur ad bonum vel malum,ad minus ex parte intentionis finis. Cùm enim
rationis ſit ordinare,actus à ratione deliberata procedens,ſi ſit ordinatus in malum finē, eſt malus:
ſi verò in bonum finem,eſt bonus,iuxta regulā D.Boetij:Cuius finis bonus eſt,ipſum quoque bo-
num eſt:dum tamen non vitietur aliunde & per oppoſitum. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque
malum eſt.Sed ſi ſit ordinatus in finem indifferētem,ex hoc ipſo repugnat rationi,& habet ratio-
nē mali,cùm ſit otioſus.Vnde Chriſtus Matt.12.dicit: De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint
Matt. 12. homines,reddent in die iudicij rationem.Eadem ratione de facto, quod dicitur otioſum ſecundū
D.Greg.quando caret vtilitate rectitudinis, aut ratione iuſtæ neceſſitatis. ¶ Si dicatur quòd nul-
la ſpecies eſt quæ non contineat,vel continere poſſit ſub ſe aliquod indiuiduum : ergo ſi aliquis a-
ctus eſt indifferens ſecundum ſpeciem aliquis actus indiuidualis ſub illa ſpecie contentus,poterit
eſſe indifferens,cùm indiuiduo conueniant omnia quæ conueniunt ſpeciei, & ſpecies prædicetur
de indiuiduo.Negatur conſequentia, quia aliqua bonitas conuenit actui in indiuiduo ſecundum
ſe,ſiue inquantum indiuiduum eſt, qui non conuenit ei ſecundum ſpeciem, putà bonitas circun-
ſtantiæ finis:& quantum ad illam prædicationē dici poteſt,quòd hæc eſt vera, Deambulatio Sor-
tis abſolutè conſiderata vt deambulano,eſt indifferens ſecundum ſpeciem,& ſic indiuiduū prædi-
catur de omnibus,quæ conueniunt ſpeciei : tamen deambulatio Sortis conſiderata, vt eſt Sortis
non eſt differens,quemadmodum hæc eſt vera,Sortes eſt quantus ſecundum ſpeciē.Sed hæc non
eſt vera,Sortes eſt tantæ quantitatis ſecundum ſpeciem:quia habere tantam quātitatem non cō-
uenit ſpeciei:nec omni contento ſub tali ſpecie:ſed ex indiuiduatione materiæ, quæ eſt per hanc
quantitatem.Vel dicendum quòd aliquem actum eſſe indifferentem ſecundum ſpeciem duplici-
ter poteſt intelligi. Vno modo ſic, quòd ex ſua ſpecie debeatur ei quòd ſit aliquod obiectū huma-
ni actus,quòd nō poſſit ordinari ad bonum vel malū finem.Et hoc modo falſum eſt dicere,actum
eſſe

eſſe indifferentem ex ſpecie ſua. Alio modo poteſt intelligi actus indifferens ex ſpecie ſua, cũ quòd ex ſua ſpecie non habet quòd ſit bonus vel malus, & ſic eſt verũ. Sicut homo ex ſua ſpecie non habet quòd ſit albus vel niger, vel tantæ quantitatis: conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis ſpeciei, ſed ex principiis indiuiduationis vel per accidens. ¶ Ex his infertur quòd nullus habitus poteſt eſſe indifferẽs, cùm cauſetur ex actibus indiuiduis. Nec obſtat quod Philoſophus de placidis & prodigis dicit, quòd non ſunt mali, & tamen conſtat quod non ſunt boni, cùm recedant à virtute: quia Philoſophus propriè nominat hominem malum, qui eſt aliis hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter pro eo quod eſt rectæ rationi repugnans, & bonum quod eſt conueniens rationi: quia, vt dictum eſt, bonum hominis eſt ſecundum rationem eſſe: & malũ, præter vel contra rationem eſſe. ¶ Notãdum etiam quòd ſicut actus humanus in indiuiduo nõ poteſt eſſe indifferens quantum ad bonum vel malũ morale: ſic nec in exiſtente in gratia poteſt eſſe indifferens quantum ad meritum vel demeritum, modò habeat vſum rationis; quia omnis actus humanus in exiſtente in gratia eſt meritorius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute cõcurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis, per quem diligit Deum ſuper omnia, & ordinat in eum ſe & omnia ſua bona præſentia vel futura: actus ille eſt gratus & acceptus Deo, & dignus mercede: & per conſequens meritorius. Vnde Gen. 4. dicitur, quòd reſpexit Deus ad Abel & munera eius. Si verò ponatur impedimentum, vt putà mala circunſtantia inanis glorię, aut aliqua alia, eſt venialis & demeritorius, & contra illud Apoſt. Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Actus autem eorũ qui ſunt in gratia, & non habẽt vſum rationis, ſunt extra genus moris, & per cõſequens extra genus meriti vel demeriti, cùm non ſint humani, neq; morales. Bonitas enim meritoria præſupponit moralem: Actus verò in exiſtentibus in peccato mortali, poſſunt eſſe boni moraliter & ciuiliter laudabiles, qui tamen non ſunt meritorij nec demeritorij reſpectu gloriæ aut pœnæ. Si quis enim exiſtens, peccato mortali habituali; ſeruatis omnibus circunſtantiis moralibus debitis, honoret patrem, vel det eleemoſynam ex pietate naturali, vel ſubleuat eum qui ſubmergitur, nõ meretur, neque peccat. Primum patet cum non ſint in gratia, quæ eſt principium & fundamentum meriti, iuxta illud Apoſt. Gratia Dei vita æterna. Quòd autem nõ peccet mortaliter neque venialiter, probatur: quia omne peccatum, eſt actus malus: prædicti autem actus non ſunt mali, cũm habeant obiectum bonũ, & omnes circunſtantias morales debitas in eſſe. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neq; habitualis, imò nec ſecundũ aliquos virtualis in vltimum finem ſupernaturalẽ, ſed ſufficit relatio aptitudinalis. ſ. quòd ſit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malũ, ſiue quod non habeat aliquid repugnans rectæ rationi, vt in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, & per conſequens actus eſt moraliter bonus, cùm omne peccatum ſit actus moraliter malus, cùm ſit contra dictamen rectæ rationis. ¶ Nec obſtat quod dicitur: Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Vbi Gloſ. Omnis vita infidelium peccatum eſt, cùm non ſit ex fide: quia Apoſt. accepit ibi fidẽ pro conſcientia: vel ſi accipiatur pro virtute fidei, illa negatio tenetur contrariè: vt ſit ſenſus: Omne quod eſt contra fidẽ vel conſcientiã, peccatum eſt. Et ad Gloſ. illam quæ attribuitur D. Aug. poteſt dupliciter reſponderi. Primò, quòd omnis vita infidelium, peccatũ eſt, concomitanter, hoc eſt exiſtit cum peccato. ſ. infidelitatis: ſed non quòd quolibet actu peccent. Secũdò, quòd omnis vita & actio infidelium ex infidelitate procedẽs, peccatũ eſt. Vnde Apoſt. ad Tit. 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum eſt, ſed inquinatæ ſunt eorum mẽs & cõſcientia. Multos tamen bonos actus faciunt, qui non procedunt ex infidelitate. Ideo obſtetrices Hebræorũ præſeruantes filios maſculos, non peccauerunt, licet eſſent idololatræ: eam ob rem ædificauit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Gloſ. ſequitur, quòd omnis vita fidelium, & exiſtentiũ in gratia, ſit meritoria: iuxta illud Apoſt. Scimus quoniam diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonũ: quia aliter ſe habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malũ: nam in homine qui habet fidem formatã; nihil eſt damnationis æternæ: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo dãnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, & nõ ſecundum carnem ambulant: ſed bene damnationis temporalis. ſ. culpa venialis & reatus pœnæ temporalis eſſe poteſt: ſed in homine infideli & in infidelitate exiſtente, eſt bonum naturæ: & ideo cùm infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonũ, non referendo in malũ finem, non peccat, licet opus eius non ſit meritorium: quia non eſt gratia informatũ. Si dicatur quòd quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidẽ, refert ſe & omnia opera ſua futura in Deum, ratione cuius relationis cætera bona opera in gratia facta ſunt meritoria, etiam ſi non referantur actualiter propter illam relationem virtualem primi actus. Cùm ergo infideles per actum infidelitatis ſuæ retulerint ſe, & omnia opera ſua futura in idolum ſuũ, ſequitur quòd omnia opera ſua ſequentia, etiã ſi actualiter non referantur, ſunt demeritoria & peccata. Negatur conſequentia, & ratio eſt: quia omnia bona opera ex ſe ſunt ordinabilia in Deũ. Ideo ſufficit prima relatio vniuerſalis, in qua vir-

Nullus habitus eſt indifferens.
4. Ethic.
Nullus actus bonus in habente gratiam eſt indifferens quantũ ad meritũ vel demeritũ.
1. Cor. 10.
Rom. 6.
Rom. 14.
Ad Titũ 1.
Exod. 1.
Rom. 8.
Ibidem.

tualiter continẽtur omnia bona opera futura in exiſtente in gratia, ſed opera bona ex ſe non ſiot refetibilia in idolum, ſed ſolùm ex malitia referentis: & ideo ad hoc quòd ſint peccata, noo ſufficit relatio virtualis vel habitualis, ſed requiritur actualis, cùm ex ſe ſub illo fine non contineantur.

Ver. 6. DE BONITATE VEL MALITIA ACTVS INTERIORIS.

5. *Ethic.* BOnitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet primò ex obiecto ſuo. Vnde Philoſ. di- A
1.2.q.19. cit, quòd iuſtitia eſt ſecundum quam aliqui volunt iuſta: & virtus eſt ſecundum quam aliqui
art.1. volunt bona. Sed bona voluntas eſt illa quæ eſt ſecundum virtutem: ergo bonitas voluntatis eſt ex hoc, quòd aliquis vult bonum. Nec obſtat quòd actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiãt bonitatem ex circuoſtantiis, præcipuè ex fine, ſicut dictum eſt: quia finis eſt obiectum volũtatis, & non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum: ideo omnes circunſtantiæ requiſitæ ingrediũtur obiectum actus interioris voluntatis. Quapropter D. Tho. dicit, quòd ſuppoſito quòd volũtas ſit boni nulla circuoſtantia. ſ. ſubſequens, poteſt facere malam. Et cùm bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, neceſſe eſt quòd pendeat ex intẽtione finis, qui eſt obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quæ ſunt ad finem. Si verò intentio finis conſequitur actum voluntatis exiſtentem, putà ſi aliquis vellet aliquid facere, & poſtea referret in Deũ: tunc prima bonitas voluntatis non pendet ex intentione ſequenti, niſi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis ſequentem deprauatur actus, qui præceſſit, ſed actus voluntatis, qui iteratur, eſt malus. ¶ Cum autem obiectũ proportionetur voluntati per rationem, quia bonum intellectum eſt obiectum proportionatũ voluntati: ſequitur quòd bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione, quo pendet ab obiecto. Obiectum enim voluntatis quod eſt bonum, & finis, non pertinent ad genus moris, niſi inquantum cadit ſub ordine rationis. Ratio autem eſt primum principium formale intrinſecum humanorum actuum: Igitur bonitas moris primo pendet à ratione. Et licet bonum ſub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quàm ad rationem, tamen bonũ ſub ratione veri prius pertinet
6. *Ethic.* ad rationem. Et quanuis Philoſ. dicat, quòd obiectum intellectus practici conſiliatiui eorum quæ ſunt ad finem, ſit verum conforme appetitiui recto: quia circa media rectitudo rationis conſiſtit in conformitate ad appetitum finis debiti: tamen ipſe appetitus finis debiti præſupponit rectam apprehenſionem de fine, quæ eſt per rationem. Et licet voluntas moueat rationem ſecundum vnum modum. ſ. quantum ad exercitium & effectiuè, ratio tamen alio modo mouet voluntatem, ſcilicet formaliter & directiuè, hoc eſt per præſentationem obiecti, & ſic quantum ad ſpecificationem: ideo bonitas voluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. DE DEPENDENTIA BONITATIS A LEGE ÆTERNA.

1.2.q.19. CVm in cauſis ordinatis effectus plus pendeat & procedat à prima cauſa, quàm ſecunda: quia B
art.4. ſecunda non agit, niſi in virtute primæ: & ratio humana, quæ eſt regula & menſura volũtatis
Pſal.4. humanæ, pendeat à lege æterna, quæ eſt ratio diuina & mẽſura rationis humanæ. Vnde Dauid dicit: Multi dicunt, quis oſtendit nobis bona? ſubiungit: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Quaſi dicat: Lumine rationis, quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datũ eſt quòd poſſumus cognoſcere bona, & noſtrã voluntatẽ regulare. ¶ Ex quo ſequitur, quòd bonitas voluntatis humanæ magis pendet à lege æterna, quã à ratione humana: licet enim vnius rei nõ ſint plures mẽſuræ proximæ, tamen bene ſubordinatæ: & menſurã propriam oporteat eſſe homogeneã, hoc eſt eiuſdem rationis, ſiue vnius generis, cùm intellectus & volũtas ſint eiuſdẽ rationis & generis: quia ambæ ſunt potentiæ ſpirituales connexæ, ſupra ſe inuicẽ reflectentes: ſed hoc non oportet in menſura remota. Lex enim æterna ſiue ratio diuina non eſt eiuſdem rationis & generis cum voluntate humana, & quanuis lex æterna ſit nobis ignota, ſecundum quod eſt in mente diuina: innoteſcit tamen nobis per rationem naturalem, quæ ab ea deriuatur, vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8. DE DISCORDIA VOLVNTATIS A CONSCIENTIA ERRONEA.

1.2.q.19. VOluntas diſcordans à ratione etiam errante, eſt mala: quia ratio etiam errans ſiue iudicium C
art.5. practicum etiam erroneum eſt conſcientia, quæ nil aliud eſt quàm applicatio ſcientiæ ad ali-
De veri. q. quem actum. Sed omnis voluntas, quæ eſt contra conſcientiam, eſt mala, iuxta illud: Omne quod
17. art 4. non eſt ex fide, peccatum eſt. vbi Gloſ. exponit, hoc eſt: Omne quod eſt contra conſcientiam, ædi-
Rom.14. ficat ad gehennam. Ex quo ſequitur quòd conſcientia obligat nõ ſolùm quando dictat quòd illud
Conſcientia quod eſt malum, non eſt faciendum, & quòd illud quod eſt bonum, & ſub præcepto, eſt faciendũ:
errans obligat. quia tunc non errat, ſed etiam ligat quando errat. Et non tantùm quando dictat opera indifferentia, vel etiam quæ ſunt ſub conſilio, eſſe ſub præcepto, & debere fieri ſub pœna peccati mortalis: ſed etiam quando dictat & iudicat quòd illud quod eſt peccatum mortale, eſt ſub præcepto, & de neceſſitate ſalutis faciendum ſub pœna damnationis æternæ. Cuius ratio eſt: quia voluntas ſe illi diſcordans, quantum in ſe eſt, habet volitionem faciendi vel omittendi id quod eſt illicitum: quod facere vel omittere tenetur ſub pœna damnationis æternæ: cùm voluntas non poſſit ferri in

obiectum,

obiectum, niſi præſentatum per rationem, & ratio præſentat quaſi præceptum vel prohibitum lege æterna. Ideo quantum eſt ex ſe, facit vel omittit, quod eſt contra legem æternam: ideo dicit Apoſt. Qui autem diſcernit ſi manducauerit, damnatus eſt: quia non ex fide, hoc eſt ſecundum conſcientiam, quam ſpreuit, & ſic delinquit, proprio iudicio cōdemnatus. Voluntas ergo diſcordans à conſcientia errante, eſt mala: quia vult malum: nō quòd volitum ſit malum ſecundm ſe, ſed per accidens propter apprehenſionem rationis. Ideo Philoſ. dicit quòd per ſe loquendo, inconueniēs eſt, non ſequi rationem rectā, per accidens autem, non ſequi rationem falſam ſiue errantem. Vnde dicendum eſt ſimpliciter quòd omnis voluntas diſcordans à ratione dictante ſub peccato, ſiue recta ſiue errante, ſemper eſt mala. Licet enim iudicium rationis errantis non deriuetur à Deo: tamē ratio errans proponit iudiciū, vt verū & à Deo (à quo eſt omnis veritas) deriuatum. Nec obſtat quod D. Aug. dicit: Præceptum inferioris poteſtatis non obligat, ſi contrarietur præcepto ſuperioris poteſtatis: ſed ratio errans eſt inferior poteſtas contraria legi æternæ: igitur. quia dictum illud habet locum, quando cognoſcitur quòd inferior poteſtas præcipit aliquid contra præceptum ſuperioris. Tunc enim dicendū eſſet cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed ſi aliquis credat quòd præceptum inferioris, puta Proconſulis, eſſet præceptum ſuperioris, puta Imperatoris, contemnendo præceptum Proconſulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter ſi homo cognoſceret quòd ratio humana dictat contra præceptum Dei, non teneretur rationē ſequi: ſed tunc ratio non eſſet omnino & totaliter errans: ſed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tunc idem eſt contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducitur illa malitia ad malitiam apprehenſionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & ſub ratione mali, prout contrariatur diuino præcepto, vel prout ſcandalum vel aliquid huiuſmodi ſequitur, & tunc ad talem ſpeciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

Rom. 14. ad Titū 3. 7. Ethic. Voluntas diſcordās à ratione errante ſemper eſt mala. Act. 5.

Ver. 9. DE CONCORDIA VOLVNTATIS CVM RATIONE ERRANTE.

A VOluntas concordans cum ratione errante, non eſt ſemper bona: quia cùm bonum ſit ex integra cauſa, ad bonitatem voluntas requiritur quòd velit illud quod vult ſub ratione boni, & quod ſit verū bonum & non apparens bonū. Præterea voluntas occidētium Apoſtolos erat mala, vt notum eſt: & tamen cōcordabat cū ratione errante ipſorū, ſecundum illud Ioannis: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur ſe obſequiū præſtare Deo. Et ſic apparet quòd conſcientia erronea non excuſat, quando eſt error circa id quod quis ſcire tenetur, vt ſi ratio errans dictar alicui quòd quis tenetur ire ad vxorē alterius, ſicut quibuſdam mulieribus Lutheranis noſtri tēporis, quæ habebant conſcientiam dictātem quòd ipſæ quamuis vxoratæ, debebant ſe cōmunicare aliis à merito, ſi id peterent propter charitatem. Voluntas concordans huic rationi erranti, eſt mala, ex eo quòd error iſte procedit ex ignorantia legis Dei, quam ſcire tenetur. Si autē error ſit inuincibilis, & cauſet inuolūtarium: vt ſi ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem ſubmiſſam, quæ nō eſt ſua, eſſe vxorē ſuam, vt Iacob: & ea petente debitum cognoſcit eam, quod non faceret ſi ſciret non eſſe ſuam: tunc talis error cauſat inuoluntarium, & excuſat à peccato, & ſic voluntas ſe cōformans illi conſcientiæ erroneæ, nō eſt mala. Nec ex præmiſſis ſequitur quòd ſit dabilis aliquis caſus, in quo quis ſit perplexus: quia licet quis diſcordans à ratione errante dictāte de adulterādo peccet, ac etiam ſe illi conformans, non tamen eſt perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandū peccatum. Poteſt enim & debet conſcientiam deponere, quòd ſi nolit, non eſt inconueniēs quòd aliquis ex culpa ſua ſit perplexus: quia ſicut in ſyllogiſmis vno inconuenienti dato, neceſſe eſt alia ſequi: Ita etiam in moralibus vno incōuenienti poſito, ex neceſſitate alia ſequuntur. Non tamen poteſt ſimpliciter quis eſſe perplexus: quia poteſt & tenetur conſciētiam erroneam deponere, nec illis credendum eſt qui ſe non poſſe illam deponere dicunt, & quòd habeant conſcientiā reflexam, quòd ſub pœna peccati mortalis non deponant conſcientiā dictantem de adulterio perpetrando: quia poſſunt ſuſpendere actū voluntatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & conſiliatur aliunde, ex ſyndereſi iuuantur: & ſi recurrant ad Deum, illuminabit illos, Deus enim & natura non deficiunt in neceſſariis, niſi ex culpa. Concordans tamen cum conſcientia errante in indifferentibus, non peccat.

1. 2. q. 19. art. 6. Ioan. 16.

Ver. 10. DE LIGAMINE CONSCIENTIÆ ET PRÆCEPTI PRÆLATI.

B CVm conſcientia non liget niſi vi præcepti diuini, vel ſecundū legem diuinam ſcriptam, vel ſecūndum legem naturæ inditam: ſequitur quòd ligamen conſcientiæ maius eſt, quàm ligamen præcepti prælati: vnde cùm præceptum diuinum ſit maius præcepto prælati, ſequitur quòd ligamen cōſcientiæ eſt maius eo. Et ſic conſcientia ligat, præcepto prælati in contrarium exiſtēte. Licet enim prælato reſiſtens ordinationi Dei reſiſtat, & ſic præcepto diuino, non tamen adeo propinquè. Circa hoc tamen aduertendū eſt, quia conſcientia recta & erronea diuerſimodè ſe habent quantum ad vim obligatiuam. Conſcientia enim recta perfectè & ſimpliciter obligat contra præ-

De veri. q. 17. art. 4.

lati præceptum, ſimpliciter quidem, quia eius obligatio auferri non poteſt, cùm ſine peccato non poſſit deponi talis conſcientia. Perfectè autem, quia conſcientia recta non ſolùm hoc modo ligat, vt ille qui eam ſequitur, peccatum non incurrat, ſed etiam vt ille qui eam ſequitur, ſit immunis à peccato, quantumcunque prælati præceptum ſit in contrariũ. Sed conſcientia erronea obligat contra præceptum prælati in indifferentibus ſecundum quid & imperfectè: quia non obligat in omnẽ euentum, ſed ſub conditione ſuæ durationis. Poteſt enim & debet quis talem conſcientiam deponere. Imperfectè autem quia ligat quantum ad hoc quòd ille qui eam ſequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantum ad hoc quòd ille qui eam ſequitur, peccatum euitet, cùm præceptũ prælati habet contrarium: ſi tamen ad illud indifferens prælati præceptum obliget, in tali caſu peccat, ſi nõ faciat: quia contra conſcientiam agit. Et ſi faciat, pariter peccat, quia prælato eſt inobediẽs. Magis autem peccat, ſi non faciat conſcientia durãte, quod cõſcientia dictat, cùm plus liget quàm præceptum prælati. Non enim per conſcientiam erroneam ſoluitur ille qui vouit, ab his ad quæ bonum obedientiæ ſe extendit: nec iterum ſoluitur à ligamine conſcientiæ propter obligationem voti: ſed manet in eo contraria obligatio: nec tamen eſt perplexus, quia poteſt & debet conſcientiã illam deponere. Et quamuis ſubditus non habeat iudicare de præcepto prælati, habet tamen iudicare & diſcernere de impletione præcepti eorum quæ ad ipſum ſpectant: vnuſquiſque enim actus ſuos examinare debet ſecundum ſcientiam quam habet à Deo, ſiue ſit naturalis, ſiue acquiſita, ſiue infuſa: omnis enim homo debet ſecundum rationem agere.

Ver. 11. DE CONFORMITATE VOLVNTATIS HVMANÆ AD DIVINAM.

1.2.q.19. art.10.
De veri. q. 23. art.7. & 8.
Pſal. 32.
Pſal. 100.

C

AD hoc quòd voluntas hominis ſit bona, oportet quòd conformetur voluntati diuinæ: quia nihil eſt rectum niſi conformetur ſuæ regulæ, cùm vnumquodque intantum ſit rectum, inquantum attingit ſuam regulam & menſuram, ſed voluntas diuina eſt regula & menſura volũtatis humanæ: quia illud quod eſt primum in vnoquoque genere, eſt metrum & menſura omniũ illorũ quæ ſunt illius generis: ſed voluntas diuina eſt prima in genere voluntatum: igitur eſt regula. Vnde Glo. ſuper illud Pſal. Rectos decet collaudatio, dicit. Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicunque habet voluntatem repugnantem voluntati diuinæ: nõ habet voluntatem rectã, & per conſequens malam. Inſuper Glo. ſuper illud: Non adhæſit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet, qui non vult quæ Deus vult: ſed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare. Igitur, &c. Vlterius ſecũdum Cicer. Amicorũ eſt idem velle, & idem nolle. Poſtremò Chriſtus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & menſurã in omnibus actibus humanis. ¶ Sed Chriſtus maximè virtuoſus dicit, Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Igitur. Hæc argumenta ſufficienter probant nos debere conformare voluntatem noſtram voluntati diuinę in volito formali. Sed an teneamur nos conformare voluntatem noſtrã voluntati diuinæ in volito materiali & particulari, eſt difficultas. Ad cuius euidentiã ſciendũ eſt primò, quòd licet in Deo non ſit niſi vna voluntas, qua omnia vult: tamen quia volita & rationes volitorum ſecũdum noſtrum modum intelligendi ſunt diuerſa: ideo vnum dicimus volitũ materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonum cõmune totius vniuerſi, quod eſt apprehenſum ab eo, qui eſt vniuerſi factor & gubernator: hoc bonum cõmune, quod cõſiſtit in ordine totius vniuerſi Deus principaliter vult: & omnia alia quæ vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehẽſio autem alicuius creaturæ particularis in Deo eſt conſideratio boni proportionati illi creaturæ, ſecundum ſuam naturam: & hoc volitum dicitur materiale.

Mat. 26.
Voluntas hominis debet conformari volũtati diuinæ in volito formali, ſed non ſemper in materiali.
Volitũ formale.
Volitũ materiale.

¶ Reſolutio ergo huius materiæ eſt, quòd nos tenemur conformare volũtatem noſtram voluntati diuinæ cognitæ in volito formali: nec eſſet recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, niſi referret in bonum commune, ſicut in finem, aliqua relatione, ſaltem aptitudinali. Velle enim aliquid ſub ratione boni, eſt velle propter ſummũ bonum, ſi ad ipſum ſit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuſlibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod eſt ad finem ſine mediũ: ſed quia illud contingit eſſe bonum, ſecundum rationem vniuerſalẽ, & non ſecũdum particularẽ: quia pro cõſeruatione vitæ leonis, qui eſt pars vniuerſi, bonũ eſt quod occidatur aſinus, & detur illi in cibũ, quod tamẽ nõ eſt bonum aſino, hoc eſt cõtingit in voluntarii. Ideo contingit quod aliqua voluntas, volens aliquid ſecundum rationẽ particularem cõſideratum, quod Deus non vult ſecundum rationem vniuerſalẽ cõſideratũ, eſt bona. Vnde D. Aug. in Enchirid. c. 11. dicit, quod bonus filius bona volũtate vult patrẽ viuere, quẽ Deus vult mori. Ideo Apoſt. dicebat: Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto: & tamen Deus hoc nõ volebat. vnde ſubditur: Scio autẽ quòd manebo propter vos, & ſic placebat D. Paulo diſſolui & eſſe cum Chriſto, tanquã bonum ſibi & contrariũ in ordine ad bonũ cõmune, & finem vniuerſalem. Ideo dicendum eſt de D. Virgine, quæ dolebat & triſtabatur de morte Chriſti, ſecundũ vnã rationẽ, & ſecundũ aliam volebat: Sic & Chriſtus, vnde dicebat: Tranſeat à me calix iſte, veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, & tamen ſciebat Deum velle eum mori. Hinc eſt quòd

Philip. 3.
Matt. 26.

quòd poſſunt eſſe diuerſæ & oppoſitæ voluntates diuerſorũ hominũ, imo etiã vnius circa oppoſita
bona, prout ſub diuerſis rationibus volũt hoc eſſe vel non eſſe. Iudex enim iuſtè vult latronẽ mori,
eò quòd nocet reipublicæ, quẽ vxor iuſtè vult viuere, quia vtilis ſibi: & ideo nõ eſt ſemper neceſſe
voluntatẽ noſtrã cõformari voluntati diuinæ in volito materiali, ſiue in particulari. ¶ Sed quando,
& quando non inquirendũ eſt. Ad huiuſmodi autem clariorem notitiã ſupponẽda ſunt quatuor.
Primò quòd nemo tenetur ad impoſſibile. Vnde D. Hierony. dicit: Si quis dixerit Deũ præcepiſſe
impoſſibile anathema ſit. Ideo Chriſtus dicit, iugum meũ ſuaue eſt, & onus meum leue. Et D. Ioa. *Mat. 11.*
Mandata eius grauia nõ ſunt. Ex quo ſequitur quòd nullus tenetur conformare voluntatem ſuam *1. Ioan. 5.*
voluntati diuinæ per æquiparantiã, ſiue ſecundum modum tendẽdi in obiectũ ita intenſè aut ſe- *Quãdo vo-*
cundum conatũ, ſed ſolùm tenemur cõformare per imitationẽ, quemadmodũ voluntas veri obe- *luntas hu-*
dientis conformatur voluntati præcipientis. ¶ Secundò præſupponendum eſt quòd cùm voluntas *mana de-*
non poſſit ferri in incognitum, nullus obligatur, niſi ad cognita, & per intellectũ præſentata. Et per *bet confor-*
conſequens non tenetur ſe conformare voluntati diuinæ, ſiue in volito materiali ſiue formali, niſi *mari diui-*
illã cognoſcat vel cognoſcere poſſit, & teneatur. ¶ Tertiò ſupponendum eſt quòd non eſt neceſſe *næ in voli-*
quẽlibet conformare voluntatẽ ſuam voluntati diuinæ in omni volito etiã cognito, eò quòd Deus *to materia-*
multa vult, ſaltẽ volũtate beneplaciti, quæ prohibuit nobis illa velle: vt peccata. Quartò ſupponẽ- *li.*
dum eſt quòd tenemur conformare voluntatẽ noſtram volũtati diuinæ, quantum ad vtrunq; voli-
tum. ſ. materiale & formale. In his ſolùm, de quibus nobis conſtat, & notum eſt Deum velle nos
conformari ſibi: cuius ratio duplex aſſignari poteſt. Prima ratio eſt, quia voluntas diuina eſt regula
voluntatis humanæ, in hoc quòd vult eam aliquid velle, cùm in habentibus cognitionem & liber-
tatem vnum non regulet aliud, niſi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde ſe-
quitur quòd voluntas diuina non eſt regula volũtatis humanæ, niſi per hoc quòd proponit ei quid
& qualiter velit, cùm per alia quæ Deus vult, propter quancunq; cauſam vel finem velit, nõ regu-
lat voluntatẽ humanã, niſi indicet ei quòd vult eam id velle. Sed ſi ipſe Deus velit nos aliquid vel-
le, voluntas noſtra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitã patris, & tamen ipſe vult pa-
trem mori. Vnde Anſel. in lib. de libe. arb. c. 6. dicit: Nulla eſt iuſta volũtas, niſi quæ vult illud quòd
Deus vult illã velle. Voluntas autem diuina nobis innoteſcit per præcepta & prohibitiones, & per
conſilia & reuelationes, quæ ſunt ſigna voluntatis antecedentis. Et ſic tenemur velle quæ Deus
præcepit, & nolle quæ prohibet. Quod autem cõſulit, non tenemur velle, quia hoc noſtro reliquit
arbitrio. Non enim per hoc quòd conſulit virginitatem, innoteſcit nobis quòd præcipiat ſiue velit
nos velle abſolutè & neceſſariò: ſed quod expedientius eſt ad profectum, & noſtrũ cõmodum. Idẽ
eſt de his quæ Deus vult nos velle, voluntate cõſequente, ſiue beneplaciti, ſi innoteſcat per exterio-
rem & ſufficientem reuelationem, & per euidentẽ interiorem inſpirationẽ, quòd Deus velit nos
illa velle. Non enim apparet alius modus, per quẽ innoteſcat, quòd Deus velit nos talia velle: per
operationem enim exteriorẽ in re exiſtentem, vt cùm domus cõburitur: bene apparet quòd Deus
vult domum cõburi voluntate beneplaciti effectiua, & ſimiliter in aliis bonis vel indifferẽtibus: &
in malis vult ſolùm voluntate permiſſiua. Non tamen per illam operationem, quã efficit vel per-
mittit, innoteſcit nobis quòd Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in ſacris literis & de
iure naturæ apparet oppoſitum. Quapropter videns domum ſuã vel proximi cõburi, non tenetur
velle, imò tenetur occurrere & impedire propter bonum propriũ vel proximi, & filius curã gerere
patris infirmi, & maritus impedire ne vxor cõmittat adulteriũ, vel ne Sortes occidat eum, quẽ oc-
cideret, ſi nõ impediretur. Secũda ratio, qua idẽ probatur, eſt à poſteriori: quia ſubditus non tene-
tur cõformare voluntatem ſuã voluntati prælati de aliquo faciendo, niſi prælatus illud ei notificet,
cùm promulgatio ſit de ratione legis. Quòd autẽ nõ teneamur velle ea quæ fiũt volũtate benepla-
citi, ſub pœna peccati, probat Durandus. Et aſſumit hoc volitũ. ſ. damnationẽ patris, non tenetur *1. ſent. diſt.*
filius illã velle ex natura rei: quia ſi ſic, teneretur eam velle, etiã ſi Deus nollet. Non tenetur etiã ex *48. q. 2.*
præcepto Dei, qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppoſitũ: nec viſum eſt aliquando
Deum præcepta contraria dediſſe, cùm Deus nõ deſtruat ordinẽ naturæ aut charitatis, & ſic hoc
fieri non poteſt de potentia ordinata. Ex præmiſſis ſoluũtur multa argumẽta, & patet quòd Deus
nò poteſt de potentia ordinata alicui reuelare dãnationẽ ſuã, & ſi reuelet, non tenetur eã velle, quia
cùm nõ poſſit eſſe ſine peccato, teneretur velle peccatũ: & ſic Deus præciperet illi quòd vellet pec-
catũ, quod eſt impoſſibile, ſecus eſſet de ſolis tormentis abſq; peccato. D. Tho. dicit quòd quamuis *De veri. q.*
Deus de potentia abſoluta poſſit alicui ſuã damnationẽ reuelare, nõ tamen hoc poteſt de potẽtia *23. art. 8.*
ordinata: quia talis reuelatio cogeret eũ deſperare. Et ſi alicui talis reuelatio fieret, non deberet in- *ad 2.*
telligi ſecundũ modũ prophetiæ prædeſtinationis vel præſciẽtiæ, hoc eſt quòd infallibiliter eueni-
ret: ſed per modũ prophetiæ cõminationis, quæ intelligitur ſuppoſita conditione demeritorũ. Sed
dato quòd eſſet intelligẽdũ per modũ præſciẽtiæ, adhuc nõ teneretur ille, cui talis reuelatio fieret:

velle ſuã damnationẽ abſolutè,ſed ſecũdum ordinem diuinæ iuſtitiæ, quo Deus vult perſiſtẽtes & perſeuerantes in peccato,dãnari. Non enim vult ex parte ſua aliquem abſolutè dãnari, cùm velit omnes homines ſaluos fieri.1.Timo.2.ſed ſecundũ quod eſt nobis eſt. Vnde illo poſito: Velle ſuam damnationẽ non eſt conformare voluntatẽ ſuã voluntati diuinæ,ſed voluntati peccati. Notãdum tamẽ quòd cùm in patria omnes ſancti videant clarè in ſingulis quæ vident,ordinem eorũ,ad quẽ Deus circa ea vult:& ideo non ſolùm formaliter,ſed etiam materialiter in omnibus voluntatẽ ſuã voluntati diuinę conformant. Et ſic ſi de potentia abſoluta cõmunicaret viſionem clarã ſuæ eſſentiæ Iudæ:Iudas vidcndo & volendo ſuã damnationem futurã ſub illo ordine,non triſtaretur,fortè Deo non concurrente. Non tamen teneretur eam velle, & in hoc ſe conformare,ſicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non clarè vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores:ideo Deus non obligat eos ſub pœna peccari,ad ſe conformandum illi in volito materiali, etiã ſi reuelet ordinem diuinæ prouidentiæ. Ideo ſufficit non repugnare diuinæ ordinationi ſeu voluntati. Nec oportet gaudium de hoc experiri, ſicut Philoſ.dicit de forti, quòd ſufficit eum non triſtari in periculis mortis,quanuis non gaudeat. ¶ Si dicatur quòd ſic habet intellectus humanus ad intellectum diuinum,ſicut voluntas humana ad voluntatem diuinam: ergo ſi homo tenetur conformare voluntatem ſuam voluntati diuinæ: ita etiam intellectum ſuum intellectui diuino. Et ſic quandocunque aſſentiret falſo,peccaret:quia diffor maret ſe intellectui diuino, qui eſt ſemper verus. Negatur conſequentia,quia non eſt ſimile,cùm voluntas ſit libera & non intellectus: defectus enim intellectus non ſemper eſt in poteſtate noſtra, ſicut defectus voluntatis, cùm aliquando organa ſenſuum,à quorum actibus actus intellectus pendent,ſint indiſpoſita.

Ver. 12. DE BONITATE ACTVS EXTERIORIS.

1.2.q.20. Bonitas actuũ interiorũ redundat in exterioris:& è cõuersò. Ad cuius euidẽtiam ſupponendũ eſt quòd duplex eſt bonitas,ſcilicet,entitatiua ſiue tranſcendentalis, cõuenicns omnibus rebus,inquantum habent eſſe. Hæc bonitas in actibus humanis eſt ens abſolutũ,& de prædicamẽto qualitatis,& in tertia ſpecie:eſt enim operatio elicita vel imperata à volũtate, tanquã à cauſa mouente,& ſic eius bonitas & entitas manifeſtè procedit & pendet à volũtate,cuius eſt effectus. Alia eſt bonitas moris ſiue moralis,cuius ſubiectum eſt operatio humana, quę pro formali & abſtracto nihil aliud eſt,quàm relatio quædã,quæ dicitur rectitudo ſiue cõueniẽtia operationis in attractione ad ſuam regulam. Regula autem humanorũ actuum eſt ratio, ideo bonitas moralis conſiſtit in debita proportione actuũ humanorũ ad rationẽ ſiue ad iudicium prudentiale,per quod regulãtur A

4.c.de diu. Nom. & ſequuntur rectã rationem,hoc eſt verũ iudiciũ rationis practicæ. Vnde D.Diony.dicit:Bonum hominis eſt ſecundũ rationẽ eſſe. Hæc autem proportio cõuenit obiecto & circunſtantiis ac fini, diuerſimodè tamen:& cùm ex actu interiori & exteriori cõſtituatur vnus actus humanus,vt dictũ eſt,ſequitur quòd bonitas actus exterioris redũdat in interiorẽ,& è cõuersò,ſecundũ quandã analogiam,vt primò ſit in vno,& ſecundario ordine quodam in alio,vt ſanitas in animali medicina &

1.2.q.20. art.1. vrina. Sed videndũ eſt cui primò conuenit D.Tho.dicit, quòd actus exteriores poſſunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo ſecundũ genus ſiue obiectum,quod dicitur materia debita,& ſecũdum circunſtantias in ipſis conſideratas:ſicut dare eleemoſynã,& hæc bonitas non deriuatur à voluntate,ſed magis à ratione:quia prius non pendet à poſteriori. Obiectũ autem debitè circunſtantionatũ prius cõueniens eſt rationi rectæ,& ordinatur per eam,cùm voluntas procedit in actũ,qui quandocunq; intrinſecè,hoc eſt ex natura ſua eſt bonus, vt dilectio Dei ſuper omnia,& alij actus intrinſecè boni:aliquando autem extrinſecè,vt actus ex præcepto ſuperioris,& eodẽ modo dicendum de malo. Et ideo ſi cõſideretur bonitas actus exterioris, ſecundũ quòd eſt in apprehẽſione & ordinatione rationis, prior eſt bonitas actus exterioris,quàm bonitas voluntatis. Et ſic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehẽſo per rationẽ ad ipſam voluntatẽ. Sed ſi conſideretur ſecundũ quòd eſt in executione operis,ſequitur voluntatẽ,quæ eſt principiũ operatiuum eius. Et ſic illa bonitas primò eſt in obiecto debitè circunſtãtionato,ſecũdò in actu volũtatis, tertiò in executione operis, ſiue in operatione actuali exteriori:& loquimur hic de prioritate naturę. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinẽ ad finẽ remotũ.ſ.vltra obiectũ,quod etiã habet rationẽ finis propinquus. Cùm autem finis & bonũ ſint obiectum voluntatis, ſequitur quòd bonitas vel malitia, quã habet actus exterior in ordine ad finẽ,per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuetur ad actũ exteriorem. Et quia bonitas finis per prius eſt in ratione, cùm queadmodum actus exterior ordinatur per rationẽ:ita & finis,alias actus nõ eſſet bonus. Ideo tam bonitas obiecti,quàm finis, per prius cõueniunt rationi,tanquã primo principio immediatè regulanti. Et bonitas finis, tanquam regulari, conuenit voluntati & actui exteriori:primò tamen voluntati, deinde actui exteriori:bonitas verò obiecti regulati primò cõuenit actui exteriori,deinde volũtati. ¶ Ex præmiſſis infertur,quòd nonnunquã ſunt duæ bonitates in actu exteriori,ſcilicet,bonitas obiecti & finis. Nõ tamẽ ſemper, quia

Actuum exteriorum & interiorũ qua bonitas prior ſit.

aliquando voluntas non ordinat actum eleemoſynæ in vlteriorem finem,& tũc tota bonitas
det ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferentem ex obiecto,& ordinat in
ũ finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed ſunt duæ bonitates vel malitiæ, quãdo
s exterior eſt bonus vel malus ex obiecto,& ordinatur in aliũ bonum vel malũ finem, vna ta-
illarũ pendet principaliter ex actu exteriori,& deriuatur ſiue redundat in voluntatẽ,alia prin-
liter pẽdet ex voluntate,& redũdat in actum exteriorem. Sed in duabus primis caſibus nõ eſt
vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶Nec obſtat quòd idẽ accidẽs nõ poteſt eſſe in duo-
ſubiectis:quod eſſet in dictis duobus caſibus,ſi bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia
verũ eſſet ſi deriuaretur,ſicut ex cauſa agente vniuoca:vt cùm calidum calefacit,alius numero
alor in calefaciente,& calefacto. Secus ſi ſecundũ analogiã,vt dictũ eſt de ſanitate,quę eſt ſub-
uè in animali,& per redundãtiam in vrina tanquã in ſigno. Bonitas autem moralis ſubiectiuè
intellectu,& per redundantiam in voluntate & actu exteriori,ſed diuerſimodè,vt dictum eſt.

.13. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIÆ EX ACTV EXTERIORI.

l loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quã habet ex fine, tũc actus exterior nihil 1. 2. q. 20.
addit ad bonitatẽ vel malitiam: quia bonitas vel malitia finis primò eſt in voluntate, & ab ea art. 4.
ndat ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum eſt, niſi contingat voluntatem ex actu
riori ſecundum ſe fieri meliorem in bonis,& peiorem in malis. Quod quidem tripliciter con-
ere poteſt. Vno modo ſecundũ numerum, puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel
o,& tunc nõ facit. Poſtmodùm vult & facit, duplicatur actus voluntatis, & ſic ſunt duo actus
tatis,moraliter boni vel mali. Alio modo ſecundũ extenſionẽ:puta cùm aliquis vult facere ali-
l bono fine vel malo,& propter impedimentũ deſiſtit:alius autẽ cõtinuat motũ volũtatis, quo-
e opere perficiatur. Manifeſtũ eſt quòd huiuſmodi volũtas eſt diuturnior in bono vel malo, &
ndũ hoc melior vel peior. Tertiò ſecundũ intentionem,ſunt enim quidã actus exteriores, qui
antũ ſunt delectabiles vel pœnoſi,nati ſunt intendere vel remittere voluntatẽ, vt actus forni-
onis & martyrij. Conſtat enim quòd quando voluntas intẽſius tendit in bonũ vel malũ, tanto
melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris,quã habet ex obiecto,ſiue ſecũ-
materiã,& diuerſas circunſtãtias,ſic cõparatur ad volũtatem,vt terminus & finis:& hoc mo-
ddit ad bonitatẽ vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc,
l conſequitur finẽ,vel attingit terminũ:vnde nõ eſt perfecta voluntas, niſi quæ opportunitate
operetur. Si autẽ poſſibilitas deſit,voluntate exiſtente perfecta, defectus perfectionis, qui eſt
efectu actus exterioris,eſt ſimpliciter inuoluntarius:inuoluntariũ autem ſicut nõ meretur pœ-
vel præmium in operando:ita nil tollit de præmio vel pœna, ſi homo ſimpliciter inuolũtariè
ciat à faciẽdo bono vel malo. ¶Ex præmiſſis patet quomodo voluntas eſt duplex. ſ. efficax & *Voluntas*
ficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea poſita neceſſariò ſequitur actus,ſecluſo impedi- *efficax &*
nto. Voluntas inefficax dicitur imperfecta:& qua poſita non neceſſariò ſequitur actus, etiã ſe- *inefficax*
o impedimento. Actus exterior addit bonitatẽ vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim *quid ſit.*
ficitur exeundo ad actũ,& intelligendũ eſt de bonitate vel malitia eſſentiali:quia certũ eſt quòd
per actus exterior addit bonitatẽ vel malitiã:accidentalẽ:quia qui efficaciter vult in gratia face-
onũ actũ & non poteſt,non gaudebit de actu bono exteriori,ſicut ille qui voluit & fecit:& eo-
nodo nõ patietur de malo. ¶Nec tamẽ propter hoc ſequitur quòd peccator non teneatur cõ-
i de peccato exteriori:nec quòd ſufficiat dicere ſacerdoti docto,quòd habuit voluntatẽ effica-
rti,adulterij,vel homicidij. Quia peccator tenetur in cõfeſſione clarè manifeſtare peccata ſua,
vulneratus ad mortem,debet clarè oſtendere vulnera medico,ſiue chirurgo,vt poſſit facilius
rfectius curari. Sic peccator propter medelã,verecundiã,humilitatem, cautelã:& vt ſacerdos
itam pœnitentiã iniungere poſſit,ac ſcire an penitus teneatur ad reſtitutionem,& illã iniũgere,
hæc enim ſacramẽtalis cõfeſſio eſt inſtituta)clarè debet cõfiteri. Nec obſtat pariter quòd actus
amentorũ in ſuſcipiente diſpoſito cauſent gratiã, & tamẽ ſunt actus exteriores:quia ſunt actus
ilegiati ex diuina inſtitutione:nec addunt bonitatẽ vel malitiã ex opere operantis,ſed ex opere
rato,vt infrà dicetur. Si dicatur quod hoc fauet hæreſi Albaldini, qui dicebat quòd homo non
itur deterior operibus malis: Dicendũ quòd ille omnino negabat bonitatem & malitiam in
rationibus exterioribus,quod longè eſt à propoſito. Ad argumentũ quod poſſet fieri de forni-
one & martyrio,patet ex dictis:quia illi actus dicuntur addere propter intentionem.

Ver. 14. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIÆ PER EVENTVM.

Ventus ſequens aut eſt præcogitatus ſiue præuiſus,aut nõ. Si primum,manifeſtum eſt quòd 1. 2. q. 20.
addit ad bonitatẽ vel malitiam:cùm enim aliquis cogitat quòd ex opere ſuo multa mala poſ- art. 5.
ſequi,nec propter hoc dimittit:ex hoc apparet quòd volũtas eius eſt magis deordinata, & ſic
ntus tranſit in vim obiecti. Si autẽ euẽtus ſequens nõ ſit præcogitatus, diſtinguendũ eſt, quia ſi

Euētus per ſe ſequens addit ad bonitatem et malitiā.

euentus ſequitur per ſe,& vt in pluribus: ſecundum hoc euentus ſequens addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifeſtum eſt enim meliorē actū eſſe ex genere ſuo, ex quo poſſunt plura bona ſequi:& peiorem,ex quo plura mala. Si verò per accidens,& vt in paucioribus,tunc euentus ſequēs non addit bonitatem vel malitiam ſuper actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, ſecundum quòd eſt per accidens,ſed ſolùm ſecundū illud quod eſt de per ſe. Et ſic euentus ſequēs nō facit actum malū,qui prius erat bonus:neq; bonū eum,qui prius erat malus. Putà ſi aliquis det eleemoſynam propter Deum,& ille abutatur ad peccatum:nihil deperit ei,qui eleemoſynam facit. Similiter ſi aliquis patienter ferat iniuriam ſibi factam,non propter hoc excuſatur ille qui fecit.

Ver. 15. DE IIS QVÆ CONSEQVVNTVR BONITATEM VEL MALITIAM.

1. 2. q. 21. Actum humanum propter bonitatem cōſequuntur tria,à quibus etiam denominatur.ſ.rectitudo,laudabilitas,& meritum:& actū malum,alia tria.ſ.peccatum,vituperium, & demeritum. B

Rectitudo actus humani.

Rectitudo prouenit ex eo quòd eſt conformis rationi & legi æternæ. Et ſic bonū m plus eſt quàm rectum:quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectum autem quod ſit conforme ſuæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatem humanam, regula proxima, eſt humana ratio:regula verò ſuprema,eſt lex ęterna,à qua actus malus diſcordat. Ideo non eſt rectus, ſed obliquus & deordinatus,ex quo habet rationem peccati,quod à D. Aug. dicitur eſſe dictū, factum,vel concupitum cōtra legem æternā.

22. contra Fauſtum. Laudabilitas & vituperium.

Laudabilitas eſt imputabilitas ſiue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali,& ſic laudare aliquem,eſt imputare vel attribuere ei bonitatē: & vituperare,eſt ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti,quando ſunt in poteſtate ſua. Hoc autem eſt in omnibus actibus voluntatis,quia per voluntatem homo habet dominum ſui actus. Ideo Philoſ. dicit quòd opera virtutum ſunt laudabilia,& opera cōtrāria, hoc eſt vitiorum,ſunt vituperabilia ſiue culpabilia.

Meritū & demeritum actus humani.

Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iuſtitiam:retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocumētum alterius. Eſt autem conſiderandum quòd vnuſquiſque in aliqua ſocietate viuens,eſt pars ſiue membrum totius ſocietatis. Quicunque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius exiſtētis in aliqua ſocietate ſiue communitate,redundat in totam ſocietatem,ſicut quicunque lædit manū vel pedem,lædit hominem, & ideo cùm aliquis agit in bonum vel malū alicuius particularis perſonæ viuentis in communitate,cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo,ſecundum quòd debetur ei retributio à ſingulari perſona, quam iuuat vel offendit. Alio modo ſecundum quòd debetur ei retributio à toto collegio. Quando verò aliquis ordinat actum ſuum directè in bonum vel malum totius collegij,retributio debetur ei primò à toto collegio,ſecundariò verò ab omnibus collegij partibus. Cùm autem aliquis agit in bonū vel malum proprium, etiam debetur ei retributio,inquantum.ſ. hoc vergit in bonum vel malū collegij & communitatis, cuius ipſe eſt pars:licet non debeatur ei retributio, in quantum eſt bonum vel malum ſingularis perſonæ, quæ eſt eadem agenti,niſi fortè à ſeipſo ſecundum quandam ſimilitudinem, prout eſt iuſtitia hominis ad ſeipſum. Sic igitur patet quòd actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, ſiue deordinationis ſecundum ordinem ad regulam: habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis ſiue vituperabilis, ſecundum quòd ſunt in poteſtate voluntatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti,ſecundum rationem iuſtitiæ ad alterum. Quòd autem actus humani habeant rationem meriti,vel demeriti,in ordine ad Deum,inferiùs dicetur.

§. 8. DE IIS QVÆ CONSEQVVNTVR ACTVS INTELLECTVS, ET VOLVNTATIS.

1. 2. q. 49. Cvm omne agens finitum habens in ſe principium actiuum & paſſiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionē ſuam) cōſequens eſt quòd potentia quę agit, cùm ſit indeterminata ad actus oppoſitos,per actus ſimiles & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad ſimilem actum, vt ſi intellectus aſſentiat alicui propoſitioni practicæ vel ſpeculatiuæ,ille aſſenſus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinātem ad ſimilem aſſenſum;& ſi bis vel ter aut quater intellectus reiteret illum aſſenſum, illa prima qualitas inclinans ad ſimilem actum intenditur:& per continuationem ſic determinat intellectū, quòd promptè,faciliter,& delectabiliter, & quaſi quodam modo immobiliter aſſentiet illi propoſitioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus ſenſitiui. Illam qualitatem remanentē ex actibus,determinantem & inclinantē potentiam ad ſimiles actus,vocant ad morales diſpoſitionē. Quæ licet ſit incorruptibilis ex parte ſubiecti.ſ.intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus ſenſitiuus poſſunt recipere actum contrarium eiuſdem conatus,ſiue actiuitatis aut maioris,illa qualitas præcedēs corrūpetur,aut ſaltē diminuetur. Et ſimiliter dicendū eſt,ſi per plures actus illa qualitas fuerit radicata,vel intenſa,per contrarios actus diminuitur, & per ſimiles intenditur, ſiue magis vel intimius radicatur. Et cùm per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad promptè, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter C

operan-

operandum ſimiles actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cùm ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui eſt qualitas de difficili mobilis, ex aſſuetudine cauſata, agens in modum naturę, hoc eſt faciens prompte, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, niſi impediatur. Ideo communiter dicitur, quòd in repẽtinis cognoſcitur habitus, & quòd cõſuetudo eſt altera natura, & quòd difficile eſt aſſueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd diſpoſitio eſt qualitas de facili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad ſimiles actus. Apparet etiam quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat diſpoſitio, fit habitus: ſicut calor in aqua à principio eſt tepidus, & per continuationem actionis, ignis ſit feruidus, & ſic ſunt idẽ eſſentialiter. Apparet etiam quòd habitus eſt determinatio potentiæ.

Habitus quid.

Diſpoſitio quid ſit, et quomodo fiat habitus.

Ver. 1. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE HABITVS.

A VT quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, conſiderandum eſt quod dicit Philoſ. loquens de habitu corporis, quòd habitus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum. Dicitur autem vnumquodq; perfectum, quod eſt diſpoſitum ſecundũ naturam. Optimũ dicitur operatio eius, & in 3. Metha. dicit quòd habitus eſt diſpoſitio, ſ. de difficili mobilis, vt dictũ eſt, ſecũdum quam aliquid bene vel malè diſponitur ſecundũ ſe (hoc eſt ſecundum naturam) aut ad aliud, (ſ. ad operationẽ.) Quæ quidem diſpoſitio, quando eſt conueniens naturæ rei, dicitur bona, quãdo verò non eſt conueniens, dicitur mala. Per hæc Philoſ. ſufficienter dat intelligere quòd duplex eſt habitus. Quidam eſt diſpoſitio ſeu determinatio naturæ, ſecundũ eſſe bene vel malè corporis vel animæ: vt ſanitas, quæ cõſiſtit in debita humorum proportione, eſt habitus ſecundũ bene eſſe corporis: & infirmitas, quę eſt qualitas prædominans, cauſans diſproportionẽ humorum, dicitur habitus ſecundum malè eſſe, quæ eſt de difficili mobilis. Sanitas etiam eſt de difficili mobilis: quia ſeclusa violentia, non ſubitò homo infirmatur, ſed paulatim diſponitur: & tandem vltima diſpoſitio in virtute præcedentiũ cauſat habitum, ſicut gutta cauat lapidẽ: quanuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur ſanitatem eſſe de facili mobilẽ, & per conſequens non eſſe habitum. Secundũ animam verò ad bene eſſe Theologi ponunt vnum habitum in eſſentia animæ, quem vocãt gratiam gratũ facientẽ, quæ perficit ipſam eſſentiam animę, in qua eſt ſubiectiuè, & facit gratum & acceptũ. Hic habitus ex ſe & ſecundum ſe non ordinatur immediatè ad operandũ: quanuis ex conſequenti per virtutes, quæ fluunt ab ipſa in potentiis, vt inferius amplius dicetur. Secundũ verò malè eſſe aliqui ponunt maculã in eſſentia animæ, quã dicunt eſſe gratiæ priuationem, ſicut infirmitatem ſanitatis priuationẽ, & ſic dicunt maculam habere aliquid poſitiuum, ſ. tenebroſitatem & obnubilationem quandã, quo mediante peccator redditur abominabilis corã Deo. Ex illa tamen macula nihil imprimitur in potentiis: ſed remanent debilitatæ & inclinatæ ad malum propter defectum virtutũ & donorum, quæ fluunt ab eſſentia gratiæ: ſed de his amplius inferius. Alius eſt habitus, qui eſt diſpoſitio ſeu determinatio potentiæ ad aliud, hoc eſt ad operationem ſecundum benè vel malè. Quãdo actus vel operatio eſt conueniens, dicitur bona, & habitus bonus, qui à theologis & philoſophis moralibus vocatur virtus. Quando verò operatio eſt diſcõueniens rectę rationi, ſeu inordinata, diſpoſitio illa dicitur mala, & habitus malus, qui à Theologis & moralibus dicitur vitium, vt intẽperantia, & alia huiuſmodi. ¶ Aliter diuiditur habitus, quia quidam eſt naturalis, quidam acquiſitus, quidã infuſus. Habitus naturales dicuntur, qui inſunt à natura, & hoc modo in angelis multi ſunt habitus naturales: quia omnes ſpecies per quas cognoſcunt, ſunt ei connaturales, hoc eſt fluunt à natura, ſiue eſſentia ipſorum, ſicut riſibilitas ab eſſentia hominis, ſecundũ quoſdam: ideo ſunt inſeparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia ſimul cum natura inditi vel concreati ſunt. Ex talibus habitibus non inueniuntur in homine niſi duo, vnus in intellectu ſpeculatiuo, qui dicitur intellectus principiorũ, & vnus in intellectu practico, qui dicitur ſynderesis, de quibus paulò pòſt dicemus. Nullos alios habitus ſiue ſpecies intelligibiles in intellectu hominis innatas Philoſ. aſtruit, dicens, quòd anima ab initio eſt tanquam tabula raſa, in qua nihil depictum eſt: depingibilis tamẽ virtutibus & ſcientiis. Habitus infuſi dicũtur, qui ordinant actus potentiarũ in finem ſupernaturalẽ: ideo per actus humanos acquiri non poſſunt, ſed à ſolo Deo infundũtur. Huiuſmodi ſunt, fides, ſpes, charitas, & dona ſpiritus ſancti, de quibus ſuo loco dicetur. Habitus acquiſiti ſunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prædictis patet quòd triplex eſt cauſa habituum, ſcilicet natura vel Deus, vt author naturæ, & actus humani, & Deus author beatitudinis. Habitus acquiſiti ſunt virtutes & vitia, quæ Philoſ. 2. Ethic. docet ab actibus cauſari.

7. Phy.

Habitus duplex.

Sanitas & infirmitas quid ſint, & quomodo ſunt habitus de difficili mobiles.

Gratia eſt habitus in eſſentia animæ.

Macula quid.

Virtus eſt habitus bonus.

Vitium eſt habitus malus.

Habitus multiplex.

Habitus naturales.

3. de Anima.

Habitus infuſus quid.

Habitus acquiſitus quid.

Ver. 2. DE CAVSATIONE HABITVS PER ACTVM.

B QVando in agente eſt ſolũ principium actiuum ſui actus, vt in igne, nõ poteſt aliquis habitus cauſari ex proprio actu. Inde eſt quòd res naturales non poſſunt aliquid aſſueſcere, aut diſſueſcere, vt habetur in 2. Ethic. ſed quando in agente eſt principiũ actiuum & paſſiuum ſui actus, ſicut in actibus humanis: ex illis actibus poſſunt aliqui habitus cauſari. Non quidem quantum

1. 2. q. 51. art. 2. & 3.

2. Ethic.

ad principiuum actiuum,ſed quantum ad principium actus,quod mouet motũ. Nam omne quod
mouetur & patitur ab alio, diſponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit
quædam qualitas in potentia paſſiua,vt mota ab obiecto,quæ nominatur habitus. ¶ Sed aduerten-
Intellectus dum quòd differentia eſt inter intellectum & voluntatem:quia intellectus ſpeculatiuus per vnum
& volũtas actum demonſtrationis acquirit habitum ſcientiæ,eò quòd virtus actiua principiorum euidentiũ
quo ad re- totaliter conuincit intellectum ad aſſentiendum concluſioni,& ſic determinat totaliter, & cauſat
ceptionem habitum:qui tunc ſolùm ſe extendit ad illam concluſionem demonſtratam. Et adueniente ſecun-
habitus dif da demonſtratione non cauſatur ſecundus habitus, ſed primus extenditur ad aſſenſum ſequentis
ferunt. concluſionis,& ſic conſequenter. Sed per propoſitiones probabiles aut practicas nõ totaliter vin-
citur:ideo ad cauſandum habitum in ipſo intellectu,requiruntur multi actus. Sed voluntas cũ ſit
omnino indeterminata,non poteſt totaliter ſuperuinci per vnũ actum, cùm ſe habeat diuerſimo-
dè ad multa. Et ideo cùm per intellectũ iudicatur aliquid appetendũ ſecundum diuerſas circun-
ſtantias:ideo per vnum actum intellectus non poteſt totaliter ſuperuinci,vt feratur in idem, vt in
1. Ethic. pluribus,& per modum naturæ. Ideo Philoſ. dicit,quòd vna hirundo nõ facit ver, neque vna dies
æſtatem:itaque nec felicem vna dies,aut paruum tempus. Habitus tamen corporales poſſunt cau-
ſari ex vno actu,ſi actiuum fuerit magnæ virtutis,quandoque enim vna medicina fortis ſtatim in-
ducit ſanitatem,& vnus magnus exceſſus ægritudinẽ. In actibus autem aliarũ potentiarũ quantũ-
cunque ſint intenſi,non poteſt eſſe ſufficiens virtus in vno actu ad totaliter determinandum potẽ-
tiam, quæ ſe habet ad multa,& oppoſita,& diuerſimodè:quamuis ex actu intenſiori cauſetur intẽ-
ſior qualitas,quàm ex actu remiſſo. Nec inconuenit apud aliquos, quòd ſit aliquis habitus minus
intenſus in eſſe qualitatis, quàm aliqua diſpoſitio,quæ ex vno vel duobus actibus eſt cauſata, quia
habitus ex pluribus actibus cauſatur. Aliud enim (vt dicunt) eſt ineſſe,aliud determinare.

Ver. 3. DE ACTIBVS HABITVVM INFVSORVM.

CIrca cauſalitatem ſiue virtutem actuum habituum infuſorum D. Tho. videtur eſſe varius & C
1.2.q.51. problematicus. Nam in prima ſecundæ dicit,quòd actus qui producuntur ex habitu infuſo,
art.4.ad.3. non cauſant aliquem habitum,ſed confirmant habitum præexiſtẽtem,ſicut medicinalia remedia
q. de virtu. adhibita homini ſano,per naturam non cauſant aliquam ſanitatem:ſed ſanitatem prius habitã cor-
art. 10. ad. roborant. Et ratio eſt:quia ſi cauſarent aliquem habitum,vel ille eſſet eiuſdem ſpeciei, vel alterius:
19. non ſecundum,cùm actus non ſit cauſa æquiuoca,ſed vniuoca. Nec primũ,quia tunc duo habitus
eiuſdem ſpeciei,ſolo numero differentes,eſſent in eodẽ ſubiecto,quod eſt impoſſibile,cũ acciden-
De veri. q. tia indiuiduentur per ſubiecta. In quæſtionibus tamen diſputatis vbi quærit an cõſcientia ſit actus
17. art.1. vel habitus,reſpondet quòd eſt actus. Argumentatur in oppoſitum, dicẽs: Ex actibus multiplicatis
ad 4. generatur habitus:ergo ſi aliquis frequẽter operetur ſecũdum conſciẽtiam, cauſabitur habitus cõ-
ſciẽtiæ. Reſpõdet quòd ex his actibus,non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à
quo eliciũtur:ſed vel aliquis habitus eiuſdẽ rationis,ſicut ex actibus infuſę charitatis generatur ali-
quis habitus dilectionis acquiſitus,vel per exiſtens, augmẽtatur. Sicut in eo qui habet habitũ tem-
perãtiæ acquiſitum ex actibus ſequẽtibus augmẽtatur habitus. Pro hac parte eſt experientia, quæ
apparet in his qui ex charitate dilexerunt ſe,& altero illorũ peccãte mortaliter, & perdẽte charita-
tem,adhuc faciliter,prõptè,& delectabiliter diligunt ſe,& non habitu charitatis infuſæ. Igitur ex
alio habitu acquiſito ex actibus charitatis infuſæ,cùm nõ appareat vnde veniat illa facilitas aliũde.
Inſuper hæreticus diſſẽtiẽs vni articulo,nõ habet fidẽ de aliis:& tamẽ aſſentit promptè, faciliter,
& delectabiliter:igitur actus fidei infuſæ reliquerunt illã prõptitudinem. Cõmunis tamen opinio
Thomiſtarũ eſt,quòd non cauſetur habitus. Nec D. Thomas cõtradicit ſibi ipſi cùm loquatur de
diſtinctione. Et ad experientiã dicunt quòd hæreticus ex reuolutione librorũ acquirit aliquã prõ-
ptitudinem & facilitatẽ: & hoc modo ex aliis actibus qui vidẽtur ſimiles actibus charitatis, qui ta-
mẽ ſunt puræ potentiæ,cauſatur habitus,qui dicitur amicitia,nõ enim mutuo diligentes ſe,cogi-
tant ſemper de Deo,nec aſſentiẽtes propoſitionibus fidei ſemper aſſentiunt,quia reuelatũ à Deo,
ideo non eſt neceſſe quòd habitus infuſus concurrat ſemper eliciriuè ad actum purę potentiæ cir-
ca eundem obiectum materialiter tantum conſideratum,& non formaliter.

Ver. 4. DE SVBIECTO HABITVVM.

1.2.q.50. CVm aliqui habitus,vt dictũ eſt,determinent naturã ſecundũ eſſe bene,vel malè, conſequens D
eſt quòd corpus animalis ſit ſubiectum habitus diſponentis naturã corporalem. Vnde Phi-
loſ. in prædicamentis ſanitatẽ corporis,& infirmitatẽ inſanabilẽ habitũ nominat. Sanitas autẽ pro
materiali,ſunt qualitates in quatuor humoribus proportionatæ, & pro formali eſt illa relatio pro-
tionis inter eas quæ ſunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali eſt qualitas, prædenominans &
cauſans diſproportionẽ: & pro formali eſt relatio diſproportionis humorũ adinuicem, quæ etiã eſt
in corpore. Eſſentia etiam animæ eſt ſubiectum gratiæ gratum faciẽtis, per quam anima efficitur
particeps

particeps alicuius ſuperioris naturæ, iuxta illud D. Petri: Vt ſimus conſorres diuinæ naturæ, & eodem modo anima eſt ſubiectum maculæ, eo modo quo oculus cæci dicitur ſubiectum cæcitatis. Priuatio enim & habitus habenr fieri circa idem. Potetitiæ verò aliquæ ſunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinque ſenſus exteriores: & aliæ quæ operantur ex ſolo inſtinctu naturæ, & non ſubiacent imperio rationis, vt potentiæ animæ vegetatiuæ, & ſenſus communis, prout & membra corporis, quæ aliquando propter aliquas qualitates non ſubiacent diſpoticè imperio rationis, vt experiuntur organiſtæ, qui per aſſuetudinem remouent impedimenta: ſed non cauſanr habitum. Memoria autem ſecundum Philoſ. in hominibus eſt capax habitus. Dicit enim quod frequens meditatio confirmat memoriam. Appetitus autem iraſcibilis & concupiſcibilis, ſi conſiderantur, ſecundum quòd operantur ex inſtinctu naturæ, vt in motibus primò primis, ſic non ſuſcipiunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cùm volumus. Sed ſecundum quòd ſubiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philoſ. dicit quòd aliquæ virtutes. ſ. temperantia & fortitudo, ſunt irrationabilium partium. In voluntate autem ponitur iuſtitia & partes eius, & oppoſita earũ vitia, ſecundum Philoſ. Quamuis in ea non ſubiectiuentur fortitudo aut temperantia, eò quòd voluntas ex ſua natura eſt ſufficienter determinata ad bonum proprium quod reſpicit temperantia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod verſatur iuſtitia. In intellectu etiam humano tam ſpeculatiuo quàm practico, ſubiectiuantur plures habitus acquiſiti & infuſi, & duo connaturales. In angelis autem ſolùm inueniuntur habitus connaturales, ſiue inditi, aut concreati, aut infuſi: ſed non acquiſiti, cùm ſint circa naturalia determinati.

2. Petr. 1. — *Quæ potentiæ ſunt incapaces habituum operatiuorum.* — *2. de Anima.* — *3. Ethic.* — *5. Ethic.* — *Angeli nõ habẽt habitus acquiſitos.*

Ver. 5. DE HABITIBVS INTELLECTVS SPECVLATIVI.

INtellectui ſpeculatiuo impreſſit Deus in ſua creatione vnum habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa ſpeculabilia, hoc eſt circa veritatem vel falſitatem omnium compoſitionũ, & diuiſionum, ſiue propoſitionum ad operationem non ordinatarum, quem ſequendo errare non poteſt, neque falſo aſſentire, aut diſſentire vero. Omnia enim ſpeculabilia continentur in principiis, circa quæ verſatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo reſoluuntur, & ad eũ reducuntur omnia: Ideo per illud debitè ordinatum & applicatum poteſt homo peruenire in cognitionem omniũ naturalium. Principium autẽ dicitur propoſitio ex terminis nota apud omnes: ita quòd quicunque terminos illius intelligit, ſtatim aſſentit, nec diſſentire poteſt: vt hæc propoſitio: Omne totum eſt maius ſua parte. Et licet quælibet ſcientia habeat ſua principia, quæ ab aliquibus leges, & ab aliis canones, ſeu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principium reſoluuntur, hoc eſt, per primum principium probãtur. ¶ Primùm autẽ principiũ, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propoſitio: Quod licet eſt, vel non eſt: vel (vt dicunt dialectici) lex contradictoriarum. ſ. quòd duæ propoſitiones contradictoriæ in nulla materia poſſunt ſimul eſſe veræ vel falſæ: ſiue vt Philoſ. dicit, de quolibet eſt affirmatio aut negatio, & de nullo ambo ſimul, per hoc principiũ probantur alia. Per hunc habitum connaturalem, neceſſitatur intellectus, & quo ad ſpecificationẽ, & quo ad exercitiũ, ad aſſentiẽdum primo principio & aliis propoſitionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, ſic quod ante apprehenſione illorum non poteſt non aſſentire: neque ceſſare ab actu, aut oppoſitis aſſentire. Circa media verò aut concluſiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: ſed determinatur per habitus acquiſitos ex actibus, ex quibus intellectus ſpeculatiuus generat in ſe habitum ſapientiæ & ſcientiæ, quæ in hoc conueniunt: quia ſapientia eſt quædam ſcientia, inquãtum habet id quod eſt commune omnibus ſcientiis. ſ. vt ex principiis concluſiones demõſtret: ſed ſapientia habet aliquid circa alias ſcientias, inquantum de omnibus iudicat, non ſolùm quantũ ad concluſiones, ſed etiam quantum ad principia earum: ideo habet rationem perfectioris habitus & virtutis, quàm ſcientia. Ponuntur autem in intellectu ſpeculatiuo ſeptem genera habituum. ſ. intellectus principiorum, ſapientia, ſcientia, fides, opinio, ſuſpicio, & error: de quibus dictum eſt.

1. p. q. 79. art. 13. De veri. q. 16. ar. 1. & 2. — *Principium quid.* — *Primũ principiũ quid.* — *1. 2. q. 57. ar. 1. ad 5.* — *Habitus in intellectu ſpeculatiuo qui ſint.*

Ver. 6. DE SYNDERESI.

QVemadmodum dedit Deus homini ab initio vnum habitum naturalẽ, inditum ſiue cõcreatum, quo circa ſpeculabilia dirigeretur, ſic etiam dedit vnum alium habitum cõnaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem ſequendo in eis errare ſaltẽ imputabiliter non poſſet. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quæ cùm non poſſit ſe habere ad oppoſita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis ſe habet, vel habere poteſt ad oppoſita: ſed eſt habitus inclinans hominem per intellectum practicum ad bene agendum & operandum, ac ad aſſentiendum principiis agibilium, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non ſolùm inclinat ad aſſentiendum primis principiis: ſed etiam his quæ concluduntur ex eis, & diſſentiendũ oppoſitis. ¶ Prima principia agibiliũ, quæ debent regulare omnes operationes humanas, ſunt iſtæ propoſitiones: Bonum eſt faciendum, & proſequendum: & malum eſt fugiendũ, & vitãdum.

1. p. q. 79. ar. 12. — *Prima principia agibilium.*

Ex his ſequuntur alia duo, de quibus Mat. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Et quæcunque non vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciãt illis. Ex his omnis lex pendet & prophetæ, hoc eſt decem præcepta decalogi: quæ ſunt concluſiones primorũ principiorum. Si eſſes dominus & benefactor, velles tibi credi, amari, & honorari, ſequitur quòd eſt credendum Deo, & quòd eſt diligendus & honorandus: & ſic de aliis præceptis tam primæ quàm ſecundæ tabulæ, quorum deductio ex prædictis principiis facilis eſt, ac etiam eorũ applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7. DE OFFICIIS SYNDERESIS.

De veri. q. 16. ar. 3. Eſa. vlt. Rom. 1. Pſal. 4.

SYnderesis habet tria officia. Primum eſt aſſentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secundũ eſt diſſentire oppoſitis. Tertium eſt murmurare & increpare ſi oppoſitum fiat, & ſecundum tertium officium dicitur vermis. Eſa vlt. Vermis eorum non morietur in ſempiternum. Dicitur etiam ab Apoſtolo lex naturalis, & à Pſalm. Lumen vultus Dei: Multi dicunt. Quis oſtendet nobis bona? ſequitur: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine, propter quod peccatores ſunt inexcuſabiles. Hoc lumen, licet poſſit offuſcati, non poteſt tamen extingui. C

Ver. 8. DE CONSCIENTIA.

1. p. q. 79. ar. 13. 1. 2. q. 19. ar. 5. & 6. De veri. q. 17. ar. 1. Conſciẽtia quid. Eccl. 7. Gen. 43.

QVia Syndereſis eſt mater conſcientiæ, ideo de conſcientia dicendum eſt. Et primò ſciendum quòd conſcientia non eſt potentia naturalis, neque habitus, prout ipſum nomen ſonare videtur: quia conſcientia nominat ſcientiam cum collatione & applicatione: eſt enim conſciẽtia applicatio ſcientiæ, hoc eſt cognitionis per principia agibilia ex ſynderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo, eſt iudicium de aliquo particulari agibili, an ſcilicet fiendum ſit, vel non: & an bene vel malè egerimus, Vnde Sapiens. Scit conſcientia tua, quod tu crebrò maledixiſti aliis. Et Gene. 43. Non eſt in noſtra conſcientia, quis poſuerit pecunias in marſupiis noſtris. Item iudiciũ quo iudicamus, quòd tenemur aliquid facere vel non facere: & quo iudicamus aliquid eſſe bene vel malè factum. Omnia iſta iudicia cõcluduntur ex ſynderesi, hoc modo: Bonum eſt faciendũ: dare eleemoſynam indigenti, eſt bonum ergo faciendum. Nullum malum eſt faciẽdum: auferre alienum eſt malum, igitur non eſt faciendum. Præterea quicunque implet præceptum, bene facit: ſed qui dat eleemoſynam extremè indigenti, implet præceptũ, igitur, &c. & vltra: Ego dedi, ergo, &c. Quicunque tranſgreditur præceptum, malè facit: ſed ego, &c. Iudicium præmiſſarum prædictorũ ſyllogiſmorum eſt ex ſynderesi, & iudicium concluſionis eſt cõſcientia. Et ſic conſcientia eſt actus intellectus, quo applicatur ſcientia, ſiue cognitio quæ per ſynderesim haberi poteſt ad aliquod particulare agibile: largo tamen modo cõſcientia accipitur pro ſynderesi. D. Hieron. ſuper Ezech. Syndereſim nominat conſcientiam. Et Baſilius: Naturale iudicatorium. Et Damaſc. dicit, quòd eſt lex intellectus. Ex præmiſſis primò apparet facilis deductio præceptorum decalogi, à primis principiis ſyndereſis: nec non applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundò quòd dormiens non habet propriè conſcientiam: quia nõ habet actum, neque illam applicationem. Et quòd homo etiam vigilans poteſt eſſe ſine conſcientia, quando ſcilicet non iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen ſemper homo radicem conſcientiæ, quæ eſt ſyndereſis, & ſic ſemper habet conſcientiam radicaliter. D

Ver. 9. DE TRIPLICI CONSCIENTIA.

Conſciẽtia bona. Cõſcientia mala. Cõſcientia erronea.

COnſcientia eſt triplex, quædã bona, quædã mala, quædã erronea. Bona eſt, quando iudicium de particulari agibili eſt verũ, vt nunc reſtituendũ eſt alienũ, nunc ſeruandum eſt tale præceptum. Mala cõſcientia eſt, quando iudicium de particulari agibili eſt falſum, vt nunc ad euitandam reſtitutionem, aut paupertatem peierandum eſt. Cõſcientia erronea, licet ſit eadem aliquãdo cum mala, cũ omnis mala cõſciẽtia ſit erronea, eò quòd habeat iudiciũ falſũ de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare: veruntamen quia multa ſunt indifferentia, ad quę quis non tenetur, vt certa hora dormire vel ſaltare: ſi iudicet quòd nunc meliùs eſt ſaltandum, quàm dormiendum, errare poteſt: quia ſaltando fortaſſe frangetur eius tibia. Sed propriè conſcientia erronea eſt, quę dictat vel iudicat aliquid eſſe faciẽdum ſub pœna peccati: quod tamen non eſt verũ: ſiue quando iudicat aliquid eſſe præceptum, quod non eſt pręceptũ: vel prohibitum, quod nõ eſt prohibitum. E

Cõſcientia error vnde procedit.

¶ Error cõſciẽtiæ procedit ex ſubſumptione minoris falſæ, vel ex mala applicatione. Sicut in ſyllogiſando aliquis dupliciter peccat, primò in materia, quando vtitur falſis pro veris. Secundò in forma, quando non rectè ſyllogiſat. Sic cùm conſcientia ſit concluſio particularis ſyllogiſmi, dupliciter erit erronea. Primò quando minor eſt falſa, vt hic: nullum lege diuina prohibitum, eſt aliquo modo faciendum: ſed iuramentum in omni caſu eſt prohibitum lege diuina: ergo nec adueniente præcepto iudicis eſt aliquo modo iurandũ: minor eſt falſa. Secundò per malam applicationẽ, vt hic: Omne bonum eſt proſequendum, fornicari eſt bonum delectabile, ergo nunc eſt fornicandum.

Cõſcientiæ officia.

¶ Notãdum quòd conſcientiæ attribuũtur tria officia. Primùm eſt teſtificari. Rom. 2. Teſtimoniũ reddente illis conſcientia.

onſcientia. Secundum eſt inſtigare & ligare, quando dictat aliquid faciendum, vel omittendum ſub pœna peccati mortalis, tunc ligat. Sic quòd ſtante tali dictamine, peccat formaliter, ſe difformã- do illi, & venialiter, ſi dictet ſub pœna peccati venialis, vt dicit Gloſ. ſuper illud: Omne quod nõ eſt ex fide, peccatũ eſt. vbi Glo. Qui facit cõtra conſciẽtiam, ędificat ad gehẽnã. Quia ſecundũ Damaſc. Cõſciẽtia eſt lex priuata hominis: ſed facere cõtra legem, peccatũ eſt: ergo & facere cõtra cõſciẽtiã. Sed difficultas eſt, quomodo cõſciẽtia erronea, quę dictat eſſe faciẽdũ ſub pœna peccati mortalis, id quod ex ſe eſt mortale, liget: quia tũc aliquis eſſe perplexus, ſic quod nõ poſſet vitare peccatum mortale, quocũque ſe vertat: & ſic obligatur ad impoſſibile. D. Tho. dicit, quòd quãdiu cõſcientia erronea durat, tenetur ſe illi cõformare, & facere quæ dictat: quia ſi nõ faciat, quãtũ eſt ex ſe, ex hoc ipſo quod cõtradicit, habet voluntatẽ cõtrariam legi diuinæ, quã conſcientia erronea repræſentat. Sed nõ eſt perplexus: quia, vt dictũ eſt, poteſt & tenetur talẽ cõſcientiã deponere, & aliũde ſyllogizare: diuerſimodè tamẽ ligat cõſcientia recta & erronea. Quia recta obligat ſimpliciter in omnem euentũ. Erronea verò ſecũdum quid & per accidens. ſ. ipſa durãte, & nõ in omnem euentum: quia vt dictum eſt, poteſt illam deponere. Tertium officium cõſcientiæ, eſt murmurare, reprehẽdere, & accuſare, ſeu excuſare. Hoc officium tãgit Apoſt. poſtquàm dixit: Teſtimonium reddẽte illis conſcientia, ſubdit: Et inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus & defendentibus. ¶ Argumẽtatur enim conſcientia hoc modo: Quicunque fecit cõtra præceptum Dei, miſer eſt & dignus pœna æterna: ſed tu feciſti, igitur, &c. Item quicunq; inuincibiliter ignorans malũ fecit, eſt indignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorans feciſti, ergo dignus eſt venia: & ideo propter hoc non damnaberis.

Rom. 14.

Conſciẽtia ligamẽ vnde procedit.

De veri. q. 17. art. 4.

Rom. 2.

Ver. 10. DE HABITIBVS INTELLECTVS PRACTICI.

IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquiſiti, vel infuſi. Acquiſiti ſunt, ars & prudentia. Ars eſt recta ratio, ſiue conceptio rerum à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per actionem tranſeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius. quæ fiunt per artem domificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuerſas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & promptè ac delectabiliter operari. Huiuſmodi artes circa res factibiles dicuntur mœchanicæ, quia faciunt intellectum mœchari, hoc eſt intendere operationi minus nobili, relicta propria operatione, quæ eſt ſpeculatio: cùm intellectus ſit principaliter creatus ad ſpiritualia contemplanda. Vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem vt ſummum bonum intelligeret. &c. Artes mœchanicæ communiter ponuntur ſeptem, quæ his verſibus continẽtur: Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: His ars fabrilis cõnumerari poteſt. ſub qualibet illarum plures continentur. Piſtoria verò ſub medicina, pictoria autem & ars ſcribendi ſub fabrili: ſed de his habitus. parum enim deſeruiunt propoſito noſtro, cùm non ſint virtutes, vtpote ſe habentes ad bonum & malum. Prudentia verò (quæ eſt ratio agibilium, hoc eſt operationum immanentium, quæ non tranſeunt in exteriorem materiam) eſt virtus: ideo de ea ac alijs dicendum eſt.

Ars quid ſit

Res factibiles.

Ars mœchanica quid.

Artes mœchanicæ ſũt ſeptem.

Ver. 11. DE DIVISIONE, DISTINCTIONE, ET SVBIECTO VIRTVTVM.

CVm virtus ſit habitus bonus, conſequens eſt quòd ſecundum diuiſionem & diſtinctionẽ habituum bonorũ, diuidantur & diſtinguantur virtutes. Habitus autem prima ſui diuiſione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, ſiue morales, Sic etiam virtutes quædã ſunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ ſubiectiuantur in intellectu. Et hæ ſunt in triplici differentia, quædam enim ſunt ſpeculatiuæ, quæ ſiſtunt in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim, ſiue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, ſapientia, & ſcientia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis eſt. ſ. intellectus principiorum. Sapientia verò & ſcientia ſunt acquiſitæ & delebiles per actus & habitus oppoſitos. per errores: & hæ ſubiectiuãtur, in intellectu ſpeculatiuo. Quædã verò ſunt practicæ, hoc eſt operatiuæ, ordinantes cognitionem principaliter ad operationem immanentem, vt ſynderεſis & prudentia: quarũ prima eſt naturalis & indelebilis, & principium primum omniũ virtutum moralium. Prudentia verò cum partibus ſuis eſt acquiſita, & deleri poteſt per vitia oppoſita, hæ duæ ſubiectiuantur in intellectu practico. Virtus verò appetitiua ſiue moralis ſecundum philoſophum, eſt habitus electiuus in medietate conſiſtens, prout ſapiens determinabit. Et hæc perficit appetitum rationalem, vel ſenſitiuum. Et quia tres ſunt appetitus in homine. ſ. voluntas, appetitus cõcupiſcibilis, & iraſcibilis: ideo virtutes morales ad tria genera virtutum reducũtur. Iuſtitia cũ partibus ſuis perficit voluntatem, & ſubiectiuantur in ea. Fortitudo cum partibus ſuis perficit appetitum iraſcibilẽ, & ſubiectiuatur in eo. Temperãtia verò perficit appetitum cõcupiſcibilem, & ſubiectiuatur in eo. Diuiditur etiam virtus in tota ſui communitate, in virtutẽ perfectam, & imperfectam. Virtus perfecta ſecundum philoſ. eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Aug. definiens virtutem, dicit: Virtus eſt bona qualitas mentis (accipiendo mentem pro anima, cum potẽtiis eius etiã ſenſitiuis, & nõ propriè pro intellectu aut voluntate) qua rectè viuitur, & qua nullus

Virtutis diuiſiones.

Virtutes morales quæ et quot ſunt.

2. Ethic.

Virtus perfecta quid.

2. Ethic.

In lib. de li. arb.

malè vtitur.ſ.electiuè,quia obiectiuè qui virtutibus malè vti poteſt,quando de illis qui ſuperbit. vn-
Virtus imperfecta quid. de idē Aug.in Regula, Superbia verò bonis operibus inſidiatur,vt pereant. Virtus verò imperfecta eſt,quæ inclinat ad actū bonū,ſed nō facit,neq; reddit bonū habentem,ſaltē ſimpliciter:licet bene ſecūdū quid. Et tales ſunt virtutes intellectuales ſpeculatiuæ,& omnes artes mechanicæ. Nō enim omnis bonus clericus, vel artifex eſt bonus vir ſimpliciter. Reſtat ergo quòd ſolū ſint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquiſitæ.ſ.prudētia,iuſtitia,fortitudo, & tēperantia. *Prudentia alijs virtutibus nobilior quomodo differt ab eis.* Prudentia differt ab alijs tribus,primò quia ſubiectiuatur in intellectu,qui eſt nobilior potentia. Aliæ verò ſubiectiuantur in appetitu. Secūdò dignitate,quia dirigit alias:ideo dicitur moralis directiuè,& auriga virtutū, eſſentialiter autem eſt virtus intellectualis. Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia: ideo aliquando dicuntur intellectuales participatiuè. *Iuſtitia differt ab alijs virtutibus.* Iuſtitia poſt prudentiam cæteris nobilior eſt:quia in nobiliori ſubiecto.ſ.volūtate:aliæ autē duæ in appetitu ſenſitiuo. Differt etiam ab alijs obiectiuè,quia iuſtitia eſt circa operationes,quæ ſunt ad alterū. *Fortitudo differt ab alijs virtutibus.* Fortitudo verò & temperātia ſunt circa paſſiones in ordine ad ſeipsū. Poſt iuſtitiā fortitudo excellit:quia eſt circa paſſiones iraſcibilis, quæ ſunt circa ardua: tēperātia verò circa paſſiones appetitus cōcupiſcibilis,qui nō verſatur circa ardua aut difficilia. D. Ambr. perfectionē harum quatuor virtutū cōſiderās,vocat eas Cardinales,hoc eſt principales ſ.inter acquiſitas & non infuſas:quia illæ excellūt ratione cauſæ & finis. *Virtus Cardinalis quid.* *Virtus infuſa definitur & diuiditur.* Virtutes infuſæ dicuntur,quæ virtute naturali acquiri non poſſunt,excedunt enim capacitatem naturalem:ſed à Deo infunduntur,& ordinant hominem in finem ſupernaturalem,& diuiduntur:quia quædam ſunt theologicæ, *Virtus theologa quid.* hoc eſt quæ habent Deum pro obiecto:& ſunt tres.ſ.fides, quæ eſt in intellectu: ſpes & charitas in voluntate maior autem horum eſt charitas. *1.Cor.11.* Morales infuſæ ſunt quatuor, quæ eodē modo nominantur,ſubiectiuantur,& diſtinguuntur,ſicut quatuor cardinales acquiſitæ, à quibus differūt:quia ordinant obiecta in finem ſupernaturalem,de his ergo per ordinem dicendum eſt.

DE PRVDENTIA. CAP. IIII.

1.2.q.47. PRVDENTIA eſt recta ratio agibilium,hoc eſt virtus inclinās & dirigens actiones immanētes,quæ ſunt ſubiectiuè in operāte,& non trāſeunt in exteriorem materiam: vel ſi tranſeunt,non conſiderantur,prout tranſeunt: ſed ſecundum quòd oriuntur & procedunt ab agente,& ſic obiectum prudentiæ eſt agibile humanum, per quod differt à virtutibus ſpeculatiuis,& artibus quæ ſunt circa factibilia,vt dictum eſt. C

Ver. 1. DE HIS QVÆ PRVDENTIA MODERATVR.

Actus & officia prudentiæ. PRudentia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus eſt præſtituere ſeu oſtēdere finē. Ad cuius euidētiam ſciendum eſt quod finis hominis eſt duplex. D ſ.vltimus,& non vltimus. Finis vltimus dicitur,qui non ordinatur in alium finē:& hic eſt duplex, *Finis duplex.* vt dicit philoſ.5.Metap.ſ.finis cuius,& finis quo. Finis cuius,eſt res in qua ratio ſummi boni inuenitur,& talis eſt ſolus Deus. Finis quo,dicitur id quo mediāte homo attingit vltimum finem, ſ. Deū: & eſt actus intellectus.ſ.viſio & cognitio Dei clara, per quam intellectus ſpeculatiuus immediatè *Ioan.17.* attingit finem,& coniungitur illi:vnde Chriſtus: Hæc eſt vita æterna,vt cognoſcant te ſolum Deū verum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ad finem vltimum omnes alij fines debēt ordinari Finis non vltimus eſt,qui terminat actum volūtatis,ſiue ſit propinquus,ſiue diſtās magis ac magis, ſecūdum diuerſitatem materiæ,& approximationem ad vltimum finem. Omnis talis dicitur finis,inquātum terminat actū volūtatis:inquātum verò ordinatur in vlteriorem finē, dicitur mediū, & ſic non incōuenit quod idem ſit finis & mediū,reſpectu diuerſorum. Aeger pro fine habet ſanitatē,ad illam conſequēdam pro medijs habet abſtinētiam,vel potionē amaram,aut aliquid huiuſmodi,& quia ſanitatem ordinat ad cultum Dei,vel ſubuentionem proximi:ideo ſecūdū hāc ordinationem ſanitas,quæ primò erat finis,efficitur mediū,quo melius & facilius poſſit intendere diuinis,aut ſubuentioni pauperū. Et ſic cultus Dei,& ſubuentio proximi,dicitur finis,& ſic conſequēter. Intellectus igitur practicus habet primò præſtituere ſiue oſtendere finem vltimum proſequēdū:& nō ſo-
1.2.q.66. ar.3. ad 3. lum illū,ſed etiam fines intermedios,ad quos virtutes morales ordinātur. Vnde D.Tho.dicit quòd prudentia non ſolùm dirigit virtutes morales in eligendo ea quæ ſunt ad finem, ſed etiam in præſtituendo finem. Finis autem cuiuſlibet virtutis moralis eſt attingere medium in propria materia: quod medium determinatur ſecundum rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & ſic prudentia habet oſtendere iuſtitiæ finem ſuum,quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt pro loco & tempore:ſed præſtituere finem remotum pertinet ad ſynderesim.

§. 1. DE ACTIBVS PRVDENTIÆ CIRCA MEDIA.

1.2.q.47. CIrca media intellectus practicus habet plures actus,circa quos poteſt habituari & determinari. E Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiam, circa

media

media quæ futura ſunt, eſt Prouidentia, quæ importat reſpectum quendam alicuius diſtantis, ad ea quæ de præſenti occurrunt & ordinanda ſunt ad finem, & hæc prouidentia eſt principali pars prudentiæ, cùm ſit circa magis difficilia, vt pote à cognitione noſtra remota, & quæ multipliciter variari, mutari, & contingere poſſunt. D. Thom. ponit tres actus circa media. Primus actus eſt inquirere media, & conſiliari de illis. Præſtituto enim fine aliquo, ſi voluntas acceptat, acceptando mouet intellectũ ad quærendum medium vel media, & cõparandum ea ad inuicem, ſi ſint plura, & inquirẽdum quod illorum habet maiores commoditates: & cùm circa talem inquiſitionẽ & conſiliationẽ poſſit habituari: habitus ille eſt virtus quæ vocatur à Philoſ. Eubolia, quæ eſt bene conſiliatiua.

Ver. 1. DE SECVNDO ACTV PRVDENTIÆ.

SEcũdus actus circa media eſt bene iudicare de mediis. Facta igitur inquiſitione & cõparatione aut collatione mediorũ, ceſſat inquiſitio & actus Euboliæ. Tunc iudicandũ eſt de illis. Ad bene iudicandũ ponit Philoſ. duas virtutes, propter diuerſos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicant de communibus, ſecundũ quod ſunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicant in caſu nouo emergẽti, in quo deficit lex: Non enim poteſt legiſlator omnia prævidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, quàm vocabula. Ad iudicandũ ſecundum communem legem ponitur ſyneſis, & ad iudicãdum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomin. Notandum tamẽ quòd licet inquiſitio & iudicium de mediis pertineant propriè ad intellectum ſpeculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationẽ, attribuuntur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Syneſis, & Gnomin pertinent ad intellectum practicum & prudentiam.

Ver. 2. DE TERTIO ACTV PRVDENTIÆ.

B TErtius & principalis actus intellectus practici, eſt præcipere, & imperare, ſiue exequi. Facta enim inquiſitione & collatione de mediis, & habito iudicio & facta electione de illis, fruſtra eſſet inquiſitio & electio, niſi executioni demandaretur. Vnde Iuriſtæ dicunt: Fruſtra eſt iura cõdere, niſi ſint qui ea executioni demandẽt. Aliqui enim ſunt bene inquiſitiui, conſiliatiui, & iudicatiui, qui tamen non ſunt executiui, quia in executione eſt maior difficultas, & ideo neceſſe eſt quod ad bene exequẽdum & imperandũ aliquis habituetur, vt poſſit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare, habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquiſitus ad hoc inclinãs, dicitur prudẽtia. Cuius actus eſſentialis ad quem ordinatur, eſt præcipere & imperare, qui ſequitur electionem vel conſenſum, vt dictum eſt: ex cuius virtute neceſſitat voluntatem ad mouendũ potentiam motiuam, ſiue executiuam ad ponendum actũ in exterioribus agendis. ¶ Nec obſtat quod voluntas eſt domina potentiarum, & per cõſequens nũ poteſt ab aliis neceſſitari. Quia, vt dictum eſt, intellectus non neceſſitat voluntatem in virtute propria, ſed voluntatis: & ſic propriè volũtas neceſſitat ſeipſam, Quia, vt dictum eſt, actus voluntatis & intellectus poſſunt ſupra ſe inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectũ ratiocinari de actu ſuo. Et aliquando cõtingit quòd actus intellectus ſiue rationis præuenit actũ voluntatis: ſicut cùm præſentat & oſtendit finem, & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus. ſ. cùm oſtenſo fine voluntas mouet intellectũ ad quærenda & media, & conſiliandũ de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in volũtate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præſentatis, ſi non eſt niſi vnũ, voluntas conſentit: ſi duo, eligit. Ex vi illius conſenſus ſiue electionis, ſi ſit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum & denuntiandum volũtati, hoc eſt tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denũtiatiuus, ſiue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod ſic poteſt definiri: Imperium eſt actus rationis ordinantis & mouẽtis, ac neceſſitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, ſuppoſito actu ipſius voluntatis. ſ. conſenſu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & neceſſitat eam. Et quando tale imperium eſt conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem cauſat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando eſt diſſonum regulis prædictis, cauſat habitum oppoſitum, qui dicitur imprudentia.

Prudentia quid.

Actus prudentiæ.

1.2.q.17. ar.1.

Imperium quid.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS PRVDENTIÆ.

C PArtes prudẽtiæ ſunt triplices. ſ. integrales, ſubiectiuæ, & potentiales. Partes integrales ſic ſe habẽt ad perfectũ actũ prudẽtiæ, ſicut partes integrales domus ad ipſam. Partes integrales domus ſunt, fundamentum, parietes, & tectum, ſine quibus domus perfecta nõ eſt. Sic octo requirũtur ad hoc, quòd quis perfectè prudẽter agat: ergo octo ſunt virtutes, quæ dicũtur partes integrales prudẽtiæ. Primò neceſſaria eſt Memoria, quæ eſt cognitio præteritorum, ex quibus aliquid cõcluditur circa futura, cũ ex pluribus experimentis fiat memoria, & ex pluribus memoriis fiat vnũ vniuerſale, vt habetur in 1. Metap. Secũdo requiritur Intelligẽtia, quæ accipitur hic pro cognitione præſentium neceſſariorum, vel contingẽtium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit. Tertiò requiritur Docilitas, qua quis fit diſciplinæ ſuſceptiuus, vt rectam opinionem requirat ab

2.2.q.48. ar.1.

Ad prudẽter agendũ octo neceſſaria.

Memoria quid ſit.

Intelligẽtia quid.

Docilitas.

aliis. Vnde Philoſ.6.Ethic.dicit,quòd oportet attẽdere expertorũ,ſeniorũ,& prudẽtiũ denũtiationibus & opinionibus,nõ minus quàm demõſtrationibus,cũ circa particularia agibilia ſint penè infinitæ diuerſitates,quæ ab vno homine,nõ poſſunt ſufficienter cõſiderari:nec per modicũ tempus, ſed per tẽporis diuturnitatẽ adipiſci. Vnde Prouerb.3.dicitur: Ne innitaris prudẽtiæ tuæ. Et Eccleſiaſt.6. In multitudine presbyterorũ,hoc eſt ſeniorũ & prudẽtium ſta,& ſapientiæ illorũ cõiungere.

Euſtachia quid.
Solertia quid.

Quartò requiritur quòd ſit inuẽtiuus,& quòd bene cõiecturet. Et ad hoc ponitur Euſtachia, quæ eſt bona coniecturatio,ſiue æſtimatio ex quibuſdam mediis cõmunibus. Huius autẽ pars, vt dicitur.6. Ethic. dicitur Solertia,quæ eſt quintum & requiſitum,& eſt bona,prompta, & facilis coniecturatio medij.ſiue adinueniendi media in agibilibus. Vnde Solertia eſt habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando ſcilicet ex improuiſo occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Euſtochia,qua quis coniecturatur in cõmunibus,in quibus, vt dicitur 6. Ethic. oportet omnia conſiliari tardè,& non velociter. Sextò requiritur quòd ſit bene ratiocinatiuus, ſcilicet quòd ordinet aliquid accommodatè in finem,& ad hoc ponitur vna virtus,quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio:& pertinet ad prouidentiam, quæ eſt circa futura Septimò requiritur vt attendat circunſtantias negotij,prout quando,quãtum,vbi,& ſecundũ quod oportet. Contingit enim aliquid ſecundum ſe conſideratum eſſe bonum,& conueniens fini,ſicut oſtendere ſigna amoris:tamen ex aliquibus circunſtantiis erit inconueniens,ſcilicet ſi contingat in animo illius ſuperbia,vel ſuſpicio adulationis,& ad hoc ponitur circunſpectio. Octauò requiritur quòd vitet impedimẽta:quia ſicut veris poteſt admiſceri falſum,ita & malum poteſt admiſceri bono, propter multiformitatem operabilium,in quibus bona plerunque impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio,de qua Ephe.5. Videte quomodo cautè ambuletis. Ex præmiſſis apparet quòd ad perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus,quando promptè,faciliter,& delectabiliter, ac immobiliter in omni materia,caſu,& euentu fit) requiritur quòd homo ſit diſpoſitus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiæ.

Act⁹ prudẽtiæ quomodo perfectus fiat.

Ver. 1. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS PRVDENTIÆ.

2.2.q.50.
Prudentia multiplex.

PArtes ſubiectiuæ prudentiæ ſunt ſpecies eius,& ſecundum hoc vna ſpecies dicitur prudentia, D
qua quis regit ſeipſum. Alia ſpecies eſt qua quis regit multitudinẽ, & iſtæ duæ prudentiæ differunt. Aliqui enim ſunt qui bene regunt ſeipſos,qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnũ. Et iterũ prudẽtia regitiua multitudinis diuiditur in diuerſas ſpecies,ſecundũ quòd reperiũtur diuerſæ ſpecies multitudinis. Multitudo enim eſt collectio aliquorũ in vnum finem. ¶ Et ſic aliqua eſt multitudo ordinata ad aliquod ſpeciale negotium, & ad tempus:ſicut multitudo militum ad pugnandum,quorum regula eſt prudentia militaris. Alia eſt ordinata ad totam vitam, ſicut multitudo vnius domus vel familiæ,cuius regula eſt prudentia Oeconomica. Quædam verò eſt multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouinciæ. Alia vnius regni,cuius regula dicitur prudentia regitiua ſiue regnatiua in principe, & in ſubditis dicitur prudentia politica. ¶ Ex his apparet quòd multæ ſunt ſpecies prudentiæ,ſcilicet ſui ipſius abſque cohabitatione hominum,quæ dicitur eremitica:& alia cum cohabitatione aliorũ,& hæc eſt multiplex,ſcilicet domeſtica,œconomica,vici,pagi,ciuitatis,prouinciæ,regni:& monarchia,hoc eſt totius mũdi.

Multitudo quid et quã varia.
Prudentia ſpecies diuerſa.

Quantum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandũ,quod multiplex eſt regimen:quoddam eſt deſpoticum, quo reguntur ſerui, & animalia,quæ ſunt inſtrumenta animata hominis,quibus non licet,neque poſſunt cõtradicere, & hoc regimen eſt in vtilitatem ipſius regentis:quia quicquid acquirit animal vel ſeruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt ſiue gubernant alios ad ſuam,& non ad ſubditorum vtilitatem. Aliud eſt regimẽ paternum ſiue liberorum,qui reguntur ad vtilitatem ipſorum ſubditorum,& quibus aliquando licet contradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum ſiue liberorum,in regale & politicum. Regimen regale eſt regimẽ vnius,quando vnus ſolus regit regnum magnũ vel paruum. Politicum verò eſt regimen pluriũ,& quia diuerſimodè plures poſſunt regere,ideo regimen politicũ diuiditur in regimen Ariſtocraticũ,& Democraticũ. Regimen Ariſtocraticũ eſt regimẽ paucorum.ſ.quando fit per paucos,& prudentes:vt olim in vrbe Romana,expulſis regibus per duos conſules & dictatorem regebantur Romani. Regimen verò Democraticum eſt regimẽ pluriũ ſeu multorum:quando.ſ.per multos,veluti conſules,dictatores,ſenatores,& tribunos in vrbe Roma proceſſu temporis factum fuit vſque ad tempus Iulij Cæſaris. Qui proſtratis hoſtibus.ſ.Pompeio,& filiis eius occiſis,ſubiugatóq; orbe, ſibi aſſumpſit dominium,& monarchiã,conuertitq; regimen politicũ in deſpoticũ ſiue tyrannicũ, in cõtemptũ ſenatorũ. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipſum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerũt,authoribus Bruto & Caſſio,plurimóque ſenatu,prout refert D. Tho. ¶ Diuiditur etiã regimen regale,in ſacerdotale ſiue ſpirituale,& imperiale ſiue tẽporale:& in regimẽ mixtũ ſiue cõpoſitũ ex iis. Regimen ſacerdotale ſiue ſpirituale eſt quod ad cultũ Dei ordinatur: regimen verò

Regimen multiplex.
Regimẽ deſpoticum.
Regimẽ tyrannicum.
Regimẽ paternum.
Regimẽ regale & politicum.
Regimẽ Ariſtocraticũ. & Democraticũ.
Iulius Cæſaris capitolio pugionibus perfoſſus.
4.lib.de Regimine principũ.cap.1.

erò imperiale ſiue temporale eſt quod ad bonum temporale,& pacificum conuictum tẽporalem *Regimẽ ſacerdotale,*
dinatur. Mixtum verò vel compoſitum, quod comprehendit vtrumque, ſicut regimen Chriſti, *imperiale ſiue tẽporale,*
i fuit ſacerdos,& rex regum,qui poſt reſurrectionem ſuam dixit, Matth.vlt. Data eſt mihi omnis *& mixtũ.*
teſtas,&c. Tale regimen. D.Tho.4.lib. de regimine principũ,attribuit ſummo pontifici, Chriſti *In lib. 4. de Regi. prin. ca. 4.*
cario,qui plura deſiderat videre circa huiuſmodi regimina, videat Ariſtotelem in 8.lib. Politicor.
D.Thomam in 4. libris de regimine principum, vbi dicit quód rector multitudinis debet inten-
re,vt pacis vnitatem,& ſubditorum vtilitatem procuret. Et quòd ſicut regimen regis eſt opti-
m,ita tyranni peſſimum. Et quemadmodum in regimine iuſto quanto regens eſt magis vnus,
nto regimen vtilius. Sic econuerſo in tyrannide quantò regens eſt magis vnus, tantò regimen eſt
gis noxium. Et quòd regimẽ illud eſt peius,quod habet maius periculum dominantis: licet ali-
ando ſit bonum,regimen monarchicum conuerti in ariſtocraticum, & ecõuerſo. Et an in regi-
ne politico bonũ ſit rectores perpetuari, D.Thom. rationes hinc inde adducit. Et præmiſſis re- *prudentiæ*
at,quòd partes ſubiectiuæ prudentiæ ſunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor, ſcilicet *partes ad 4. reducũtur.*
miticam, œconomaticam, politicam: & regalem.

Ver. 2. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS PRVDENTIÆ.

Artes potentiales prudentiæ ſunt,quæ ordinantur ad aliquos ſecundarios actus, ſiue materias, *2. 2. q. 51.*
quaſi non habentes totam potentiam principalis virtutis: ſicut potentiæ naturales animæ non
erit totã virtutẽ ipſius animæ,& ſunt tres, Eubolia, Syneſis,& Gnomin. Prudentia verò eſt cir-
principalem actum,qui eſt præcipere. Ex præmiſſis apparet concordia multorum Philoſophorũ
Theologorum,qui diuerſimodè aſſignauerunt partes prudentiæ. Patet etiam quomodo pru-
tia complectitur ſexdecim virtutes: octo,quæ ſunt partes integrales, quatuor, quæ ſunt partes
iectiuæ & tres,quæ ſunt partes potentiales: & ipſa,quæ eſt circa principalem actum.

§. 3. DE VITIIS OPPOSITIS PRVDENTIÆ.

Rudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad *2.2.q.53.*
imprudentiam reducuntur multa vitia,quæ ſunt oppoſita partibus prudentiæ. Aduertendum *ar. 1. & 2.*
en quòd imprudentia dupliciter accipitur: primò primatiuè, & tunc imprudentia eſt carentia *Imprudẽtia*
defectus prudentiæ,ad quam quis aptus natus eſt & eam debet habere, & ſecundum hoc ſiue *duobus modis ſumitur.*
modo reducitur ad peccatum negligentiæ,quæ eſt ſpeciale peccatum quod opponitur ſolici-
iri,quæ eſt ſpecialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia poſitiuè, hoc eſt, pro actu *Imprudẽtia*
oſito prudentiæ, putà quando imprudens ſpernit inquiſitionem, conſilium, iudicium, & præ- *omniũ peccatorum comes.*
tum: & habet actus oppoſitos. ſ. malã inquiſitionem: quia inquirit de malis mediis ad actũ ma-
,conſiliatur de illis, iudicat,& præcipit,& hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet par-
integrales. Notãdum tamen quòd imprudentia, ſi accipiatur largè (prout dicit iudicium practi-
,erroneum de agendis aut fugiendis inuenitur, in omnibus peccatis) cum omnis malus ſit im-
dens,& in omni actu malo ſit iudicium erroneum. Si verò accipiatur pro iudicio erroneo con-
io iis quæ pertinent ad prudentiam,& partes eius: ſic imprudentia eſt ſpeciale peccatum: ſicut
dentia eſt ſpecialis virtus,& ſicut dictũ eſt, ſunt tot vitia quot partes imprudẽtię, imò plura: quia
virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, vt dictum eſt ex D. Dionyſ. eſt ex integra cauſa,
malum ex ſingularibus defectibus, de aliquibus tamen communioribus dicendum eſt.

Ver. 1. DE PRÆCIPITATIONE.

Ræcipitatio eſt peccatum prudentiæ oppoſitum, quo ad partes integrales, & habet quandam *2. 2. q. 53.*
ſimilitudinem cum præcipitatione reali, quæ nil aliud eſt quàm deſcenſus ſubitus abſque gra- *art. 3.*
us,quando aliquis ſubitò impellitur à ſummo vſque ad profundũ. Sic proportionabiliter in mo- *Præcipitatio realis*
bus ratio eſt ſummum, operatio exercita eſt infimum, gradus medij per quos deſcendendum eſt *qua.*
ene conſiliandum, ſunt memoria præteritorum, intelligentia præſentium, ſolertia, & reliquæ
tes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulſum paſſionis feratur in operatio-
ſine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ eſt nouerca virtutum.

Ver. 2. DE INCONSIDERATIONE.

ALiud peccatum contra prudentiã eſt inconſideratio, quando aliquis in rectè cogitãdo defi- *2.2.q.53.*
cit, ex hoc quòd contemnit vel negligit (data opportunitate) attẽdere ad ea ex quibus rectũ *art. 4.*
cañ procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppoſitum eſt inconſtãtia, quæ nil aliud eſt, quàm re- *Incõſtantia opponitur prudentia,*
us & deſiſtẽtia à bono propoſito,& licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intel-
ui quantum ad directionem: & voluntari quantum ad conſummationem. Quia nemo deſiſtit
no propoſito, niſi propter aliquid quod ſibi inordinatè placet, & ſic ratio fallitur in hoc quòd
diat id quod rectè acceptauerat,& ideo ſi nõ reſiſtit impulſui paſſionis: hoc eſt ex debilitate ip-
qui non ſe tenet firmiter in propoſito concepto. Reſultat ergo quòd ſicut præcipitatio eſt ex
ctu circa actũ conſilij, ita inconſideratio circa actũ iudicij,& inconſtantia circa actũ præcepti. *31. Moral.*

6.Et hic. Prædicta autem tria vitia ſecundum D.Grego.oriuntur ex luxuria:quia ſecũdum philoſ.6. Ethic.
Delectatio maximè corrumpit æſtimationem prudentiæ,& præcipuè delectatio venereorum,quę
totam animam abſordet,& trahit ad ſenſibilium delectationem,in cuius abſtractione cõſiſtit per-
fectio prudentiæ.

Ver. 3. DE NEGLIGENTIA.

2.2.q.54. Negligentia propriè importat defectum debitæ ſolicitudinis ſiue diligẽtiæ. Et quia omnis de- E
ar.1. fectus actus debiti habet rationem peccati:ſequitur quod negligentia ſit peccatũ ſpeciale eo
modo quo ſolicitudo eſt virtus ſpecialis. ¶ Nec obſtat quod negligentia inueniatur in pluribus pec-
catis:quia non eſt ſpeciale peccatum ratione materiæ:ſed habet ſpecialitatem actus ſe extendentis
ad omnia vitia,quæ ſunt circa actum rationis,quæ ſe extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et
cùm ſolicitudo ſit ſpecialis actus rationis,& pars prudentiæ,vt dictum eſt:ideo negligentia eſt ſpe-
Eccl.20. ciale peccatum oppoſitum prudentiæ. Vnde Eccl.20. dicitur: Laſciuus,& imprudens nõ obſeruant
tẽpus:ſed nõ obſeruare tempus pertinet ad negligentiam,igitur,&c. Et differt à pigritia & torpore:
quia negligentia conſiſtit in defectu interioris actus. pigritia autem & torpor pertinent ad execu-
tionem,ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum:torpor verò remiſſionẽ quã-
dam in ipſa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur:quia acedia eſt triſtitia aggra-
uans,hoc eſt,impediens animum ab operando. ¶ Differt etiam à peccato omiſſionibus,ſicut cauſa
ab effectu. Quia omiſſio pertinet ad exteriorem actum debitum,& ideo opponitur iuſtitiæ, & eſt
effectus negligentię,ſicut etiam executio iuſti operis eſt effectus rationis. Et quanuis timor Dei fa-
Prou.15. ciat vitare negligentiam,ſecundum illud Salomonis: Per timorem domini declinat omnis à malo:
non tamen ita quòd negligentia timori opponatur , ſed inquantum timor excitat hominem ad a-
Negligẽtia quando ſit peccatum mortale. ctus rationis. vnde timor facit conſiliatiuos. Eſt autem negligentia peccatum mortale, quando per
eam prætermittitur id quod eſt de neceſſitate ſalutis,ſiue ſit actus,ſiue circunſtantia , ac etiam ſi in
tantum ſit remiſſa circa ea quæ ſunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando
Prouer.19. negligentia prouenit ex cõtemptu. Sic intelligitur illud Prouerb.19. Qui negligit viam ſuam,mor-
Hier.48. tificabitur. Et illud Hier.48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligentia ſit in
prætermiſſione alicuius actus,vel circunſtantiæ, quæ non ſit de neceſſitate ſalutis , nec hoc fiat ex
contemptu,ſed ex aliquo defectu feruoris,qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale,
non eſt peccatum mortale,ſed veniale.

Ver. 4. DE PRVDENTIA CARNIS.

2.2.q.55. Svnt etiam aliqua peccata oppoſita prudentiæ,quę habent aliquam ſimilitudinem cum ea. Pri- F
ar.1. & 2. mum eſt prudentia carnis. Quia ſicut prudentia dirigit circa ea quæ ſunt ad finem totius vitæ,
qui eſt beatitudo:ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis , quæ habet pro vltimo ſuæ vitæ fine:
Luc.16. ideo circa finẽ ſuum ſeruat regulas prudentiæ,de hac Chriſtus: Filij huius ſeculi prudentiores:ſunt
filiis lucis in generatione ſua:hoc eſt prudentes ſunt ad faciendum mala,& quærunt media, & cõ-
ſiliantur de eis,vt poſſint venire ad intentum ſuum:bona autem facere neſcierunt. Quòd autem
Rom.8. prudentia carnis ſit peccatum,patet:quia quis per eam inimicus Dei cõſtituitur,iuxta illud Rom.
Sap.14. 8. Prudẽtia carnis inimica eſt Deo. Et Sap.14. Simul odio ſunt Deo impius & impietas eius,de hac
Iaco.3. prudentia carnis D.Iaco.ait: Nolite gloriari,& mendaces eſſe aduerſus veritatem:non eſt enim iſta
ſapientia deſurſum deſcendens,ſed terrena,animalis,& diabolica : diabolus enim tentat de gloria,
cupiditate,gula,ac luxuria. Ideo quò ad gloriam dicitur diabolica:quo ad bona huius ſeculi,dicitur
terrena:quò ad gulam & luxuriam,dicitur animalis ſiue carnis.

Ver. 5. DE ASTVTIA.

2.2.q.55. Aliud peccatum ſimile prudentiæ dicitur Aſtutia,quæ in ſacris literis accipitur aliquãdo pro G
ar.3. prudentia: Prou.13. Aſtutus omnia agit cum conſilio, & eſt induſtria ſeu excogitatio verarũ
2.Cor.4. viarum & mediorum. Et ſic Apoſt. dicit ſe aſtutum 2. Cor.12. Cùm aſtutus eſſem,&c. Aſtutia verò
mala eſt bonæ ſimilis:& hoc eſt , quando aliquis ad conſequendum finem excogitat ſimulatas &
apparentes,& non veras vias,& media:& eſt peccatum,etiã ſi finis ſit bonus : quia non ſolùm bona
ſunt faciẽda,ſed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Apoſt. Abdicamus occulta dedeco-
Verbũ Dei dupliciter adulteratur. ris(hoc eſt ea quæ hominem turpem & dedecoroſum faciunt)& omnem immunditiam: non am-
bulantes in aſtutia(hoc eſt ſimulatione & hypocriſi)neque adulterantes verbum Dei. Quod dupli-
citer fieri poteſt: Primò permiſcendo doctrinæ Chriſti falſam & ſimulatam doctrinam. Secundò
prædicando propter lucrum aut gloriam propriam, & non propter Deum,his duobus modis ſunt
aſtuti hæretici,& adulterant verbum Dei.

Ver. 6. DE DOLO.

2.2.q.55. Aliud peccatum eſt dolus,qui importat executionẽ aſtutiæ,ſiue fiat verbo,ſiue facto. Et fraus H
art.5. importat etiam executionem aſtutiæ,ſecũdum quòd ſit per facta. Et ſic dolus eſt ſuperius ad
fraudem.

fraudem. Eſt etiam dolus, bonus, qui eſt executio bonæ aſtutiæ 2.Cor.12. Cùm eſſem aſtutus dolo
cœpi vos, hoc eſt ſubtiliter, &c.

Ver.7.. **DE SOLLICITVDINE.**

A ALiud peccatum oppoſitum prudentiæ (licet videatur ſimile illi) eſt ſolicitudo, quæ importat *2.2.q.55.*
ſuperfluum ſtudium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda tem- *ar.6.&7.*
poralia, propter quæ homo retrahitur à ſpiritualibus, quibus homo principalius debet inſeruire, de
hac Chriſtus: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: quid mãducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor qui- *Mat.6.*
dem exercendus eſt, ſolicitudo (ſiue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs eſſe tentare Deũ.
Quatuor vltima peccata (ſecundum D. Greg. tricesimo primo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex *30.Mora.*
præmiſſis apparet quòd ſunt octo vitia & peccata nominata, oppoſita prudentiæ: alia vel ſunt inno-
minata, vel ad iſta reducuntur.

§. 4. **DE PRÆCEPTIS PRVDENTIÆ.**

B CIrca præcepta prudentiæ, notandum quòd cùm præcepta decalogi ſint circa fines humanæ *2.2.q.59.*
vitę, & prudentia non ſit circa finem, ſed circa ea quæ ſunt ad finem, ſiue media: non fuit con-
ueniens quòd in decalogo ponerẽtur præcepta ad prudentiam pertinẽtia. Et quamuis prudentia ſit
principalior virtus iuſtitia: quia tamen iuſtitia reſpicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur
præcepta ad iuſtitiam pertinentia, licet omnia decalogi præcepta quodammodo pertineãt ad pru-
dentiam, ſecundum quod ipſa eſt directiua omnium virtuoſorum actuum. Sed quia omnis doctri-
na veteris teſtamenti ordinabatur ad præcepta decalogi, ſicut ad finem, prout concludit Malach. *Malach.*
vlt.c. dicens: Mementote legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui in Oreb. Ideo cõueniens fuit quòd *vlt.*
in aliis documentis veteris teſtamenti legem concernentibus homines inducerentur & inſtrue-
rentur de prudentia, & de actibus eius præcepta darentur. Specialiter hoc fit in libris Salomo. Vnde
in Prou. hortatur ad intelligenda verba prudẽtiæ, & 2.c. dicit: Conſilium cuſtodiet te, & prudentia *Prouer.1.*
ſeruabit te: vt eruaris à via mala, & 3.c. Ne innitaris prudentiæ tuæ. & 4.c. Palpebræ præcedãt greſ-
ſus tuos, & c.7. Prudentia voca amicam tuam, & 9.c. Relinquite infantiam, & ambulate per vias
prudentiæ, & 10. Qui moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt, & 16.c. Acquire prudentiã: quia pre-
cioſior eſt argento, & c.19. Cuſtos prudentiæ inueniet bona, & ca.23. Prudentiæ tuæ pone modum *Eccl.22.*
& Eccle.22. Vbi multa conſilia, ibi ſalus, & Eccl. 32. Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum nõ
pœnitebis. Et in aliis innumeris paſſibus.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS.
CAPVT V.

C VIRTVS moralis nõ dicitur ſolùm à more, hoc eſt à conſuetudine: quia tũc omnes virtu- *1.2.q.64.*
tes eſſent morales, quod patet eſſe falſũ: cũ ſit aliqua intellectualis, quæ vnico actu cau-
ſatur. Sed dicũtur morales, quia ſunt in potentiis appetitiuis, ad quas pertinet mouere,
Philoſ. definit virtutẽ moralẽ, & dicit: Virtus moralis eſt habitus electiuus formaliter *2.Ethic.*
vel diſpoſitiuè in medietate conſiſtens, hoc eſt in adæquatione & conformitate ad ſuã
regulam & menſuram, quæ eſt ratio: ſic quòd non excedat neque deficiat. Et cũ inter exceſſum &
defectũ mediũ ſit æqualitas: ideo virtus moralis inquantum paſſionẽ ſiue appetitũ reducit ad illam
æqualitatẽ rationis, dicitur conſiſtere in medio. Ideo dicit Philoſ. ibi, quod virtus ſecundũ ſuã ſub-
ſtantiã ſiue eſſentiã medietas eſt, licet pro materiali ſit qualitas ſiue habitus: pro formali tamẽ, & in
eſſe virtutis eſt reſpectus, ſiue importat reſpectũ mediationis ſiue æqualitatis & cõformitatis ad re-
gulã & menſurã rationis: vt non excedat neque deficiat ab ea, quod eſt mediare. Medium autẽ eſt
duplex. ſ. rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione conſtituitur in aliqua materia, pu- *Medium eſt*
ta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud mediũ in fortitudine & tempe- *duplex, ſci-*
rantia, non oportet eſſe medium rei ſecũdum proportionem arithmeticam vel geometricam: vt ſ. *licet ratio-*
tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod eſt multum vni, eſt parũ alteri. Quod *nis & rei.*
enim parũ fuiſſet Miloni gyganti, multum fuiſſet Pigmeo, vnde dicitur cõmuniter: Reſpice perſo-
nã, & pone pro duobus. Cùm ergo homines diuerſimodè ſe habeant ad paſſiones, nõ oportet quod
mediũ illarũ virtutũ ſit mediũ rei, ſed ſecundũ proportionẽ, quo ad nos. ideo Philoſ. ibi dicit, quod *Medium in*
virtus moralis in medietate cõſiſtit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iuſtitia eſt circa de- *iuſtitia eſt*
bitũ & operationes quæ ſunt ad alterũ: ideo mediũ in ea eſt mediũ rei ſimpliciter: vt ſ. quantũ quis *mediũ rei.*
debet, tantũ reddat, dat enim vnicuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autẽ ſpecu-
latiuis, quorũ menſura eſt verũ abſolutè, mediũ eſt cõformitas rei ad intellectũ, exceſſus eſt affirma-
tio falſa, defectus eſt negatio falſa. Sed in virtutibus intellectus practici bonũ earũ eſt verũ, per con-
formitatẽ ad appetitũ rectũ, cuius mediũ aliquando eſt quo ad nos: vt in tẽperantia, & fortitudine:

An virtutes theologicæ conſiſtat in medio.

aliquando eſt etiam rei, vt in virtute iuſtitiæ. Virtutes autem Theologicæ ſi comparantur ad regulam diuinam, non habent medium. Nemo enim poteſt excedere in credendo, vel diligendo Deũ. Sed quia debemus opera illarum habere ſecundum menſuram conditionis noſtræ: ideo per accidens, & ex parte noſtra in virtute theologica poteſt conſiderari medium, & extremum. Cùm autẽ inter virtutes morales iuſtitia ſit nobilior, ideo de ea primum dicendum eſt.

§. 1. DE IVSTITIA.

2.2.q.58. ar.1. & 11. Iuſtitiæ definitio. Iuſtitiæ ratio in duobus cõſiſtit: ſcilicet in ratione debiti & æqualitate. Rom.3. Mat.6. 1.Cor.10.

IVſtitia (vt dicunt iuriſtæ) eſt conſtans & perpetua voluntas, ius ſuum (hoc eſt id quod debetur D vel debitum) vnicuique tribuens. Hæc definitio videtur eſſe de actu, veruntamen quia habitus cognoſcuntur per actus, per eam ſatis datur intelligi quid ſit iuſtitia virtus. ſ. quod ſit habitus inclinans voluntatem ad conſtanter, faciliter, & immobiliter reddendum vnicuiq; quod ei debetur. Et ſic vera ratio iuſtitiæ conſiſtit in debito fine. ſ. in ratione debiti, quod eſt obiectum eius, & in æqualitate ad alterũ, vnde ſequitur quod inter eos, inter quos nihil eſt debitũ neque ęqualitas, nõ eſt propria ratio iuſtitiæ. Cùm ergo Deo & parentibus nõ poſſimus recõpenſare æquiualens, neque iuſtũ perfectũ reddere: ſequitur quòd iuſtitia non eſt propriè inter nos & Deum ac parẽtes. Propter hoc lex diuina nõ dicitur propriè ius, ſed fas: quia videlicet ſufficit Deo, vt impleamus quod poſſumus: vt homo quantũ poteſt recõpenſet, totaliter animã ei ſubiciens. ¶ Materia verò ſiue ſubiectũ iuſtitiæ ſunt actiones, & res exteriores, ſecundũ quod per eas vnus homo ordinatur ad bonũ cõmune immediatè, vel etiam ad bonũ particulare perſonæ. Et non accipimus hic iuſtitiam pro gratia Dei, quæ iuſtificat peccatorẽ, vt habetur Rom.3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius: nec pro omni bono operæ, quod poteſt ordinari ad gratiam vel præmiũ: vt Mat.6. Attendite ne iuſtitiã veſtram faciatis corã hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iuſtitia prout eſt virtus moralis. ¶ Notandũ quod iuſtitia cõmuniter accepta, eſt virtus generalis: non per eſſentiam, cùm ſit virtus ſpecialis habens ſpecialem materiam. ſ. bonum commune vel particulare debitum ſecundum æqualitatẽ. Sed eſt virtus generalis, per imperium & ordinationẽ, eo quod moueat & ordinet actus omniũ aliarum virtutũ in finem ſuum eo modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarum virtutum in finem ſuum, dicuntur virtutes generales, ſicut charitas quæ habet pro obiecto bonum diuinum, & ordinat ac refert actus omnium aliarum virtutum in Deum, & religio, quæ habet cultum & honorem Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarum virtutum in honorem & gloriã Dei, iuxta illud 1.Cor.10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiam iuſtitia ordinat actum aliarum virtutum in bonum cõmune, & ſecundum hanc ordinationẽ omnes aliæ virtutes poſſunt dici iuſtitia, non per eſſentiam ſeu prædicationem, ſed per participationem, & ordinationẽ. Et ſic actus quo fortis fortiter agit propter bonum commune, eſt actus duarum virtutũ elicitus, hoc eſt immediatè productus à fortitudine, quæ eſt in appetitu iraſcibili, & imperatus ſiue ordinatus à iuſtitia in finem ſuum. Iuſtitia ergo generaliter & communiter capta, habet pro obiecto bonum ſub ratione debiti, ſiue illud bonum ſit commune, ſiue priuatum & ſingularium perſonarum.

Ver. 1. DE PRIMA DIVISIONE IVSTITIÆ.

2.2.q.58. ar.5. Iuſtitia præclarior aliis moralibus.

IVſtitia communiter dicta prima ſui diuiſione diuiditur in iuſtitiam generalem, & iuſtitiam par- E ticularem, iuſtitia generalis eſt quæ reſpicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune eſt, iuſtitia verò particularis habet pro obiecto bonum priuatum vel commune in ordine ad priuatas perſonas. Et quia bonum commune præeminet bono particulari, hinc eſt quòd iuſtitia generalis præclarior eſt inter omnes virtutes morales: vt dicit Philoſ. 5. Ethic. Et neque eſt eſperus neque lucifer admirabilior.

Ver. 2. DE SECVNDA DIVISIONE IVSTITIÆ.

Iuſtitia legalis quid. Epichaia. 2.2.q.12. ar.1. & 2. Epichaia quid ſit.

IVſtitia generalis diuiditur in iuſtitiã legalem, & Epichæiam. Iuſtitia enim legalis reſpicit obſer- F uantiam legum, quę habent dirigere ad bonũ commune, & ſic iuſtitia legalis eſt virtus qua quis inclinatur ad bonum commune per legum obſeruantiam, obtemperãdo verbis legis. Epichæia verò reſpicit bonum commune, etiam prætermiſſis verbis legis, ſequitur enim id quod requirit iuſtitiæ ratio, & cõmunis vtilitas. Contingit enim aliquãdo quod lex vt in pluribus ſit iuſta, & ad bonũ commune, ad quod legiſlator intendit, proficua: & in particulari caſu deficiat. non enim poteſt legiſlator præuidere omnes particulares caſus, cùm ſint penè infiniti. Et tunc ſi lex in aliquo particulari caſu occurrente ſeruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de depoſito reddẽdo, ſiue quod depoſita reddantur: vt in pluribus iuſtum eſt. Sed cùm accidit quod qui depoſuit gladium, repetit quãdo eſt in furia: vel ſi aliquis repetat depoſitum ad patriæ impugnationem, in his ergo caſibus & ſimilibus malum eſt ſequi legem poſitam: & bonum eſt prætermiſſis verbis legis, ſequi id quod requirit iuſtitiæ ratio & communis vtilitas, ad hoc ordinatur Epichæia. Et ſic Epichæia eſt virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prætermiſſis verbis legis, in caſu in quo ſeruatur principalis intẽtio legis & legiſlatoris, quæ eſt bonũ cõmune. Et ideo Epichæia eſt ſuperior regula

humanorum

humanotum actuum, & regulans iuſtitiam legalem. Vnde Cato dicit, quod ipſæ etiã leges cupiũt, vt iure (hoc eſt æquitate) regantur, & ideo Epichæia eſt dignior iuſtitia legali.

Ver. 3 · DE IVSTITIA PARTICVLARI.

A IVſtitia particularis diuiditur in iuſtitiam diſtributiuam, & in iuſtitiã commutatiuam: quæ ſunt partes ſubiectiuæ eius. Iuſtitia diſtributiua eſt virtus inclinans & dirigens hominem erga bonũ commune, non ſimpliciter, ſed in ordine ad priuatas perſonas, per diſtributiooem, ſecundum conditiones quas perſonæ habent ad bonum commune. Et quia aliqui malè ſe habent ad bonum cõmune, turbando vel fraudando communitatem vel perſonas communitatis: ideo iuſtitia diſtribuit eis pœnas & tormenta, ſecundum quantitatem delicti: iuxta illud Deut. 25. Secundum menſuram delicti, erit & plagarum modus, & Apoc. 18. Quantum ſe glorificauit, & in delitiis fuit, tantùm date illi tormentum & luctum. Alij verò ſunt qui bene ſe habent ad bonum commune ipſum, defendendo, promouendo, & augendo, & tales ſunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnuſquiſque ſecundum ſuam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Mat. 25. Et Lucę 16. vbi qui magis operatus eſt, maiorem remunerationem accepit, & hæc iuſtitia dicitur remuneratiua.

2. 2. q. 61. Iuſtitia diſtributiua. Deut. 25. Apoc. 18. Mat. 25. Luc. 16.

Ver. 4. DE IVSTITIA COMMVTATIVA.

B IVſtitia commutatiua reſpicit perſonas particulares, vt particulares ſunt: vt in contractibus, & poteſt ſic definiri: Iuſtitia commutatiua eſt virtus inclinans hominem ad reddendum debitũ particularibus perſonis, vt particulares ſunt. Differunt autem diſtributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia iuſtitia commutatiua reſpicit particulares perſonas, vt particulares ſunt: diſtributiua verò reſpicit particulares perſonas in ordine ad quaſdam conditiones, quas habent ad bonum cõmune ſiue reipublicæ. Secundò differunt, quia in iuſtitia commutatiua medium attenditur ſecundum propoſitionem geometricam, quæ eſt ſecundũ parẽ & æqualẽ exceſſum quantitatis ad quaotitatem: iuſtitia enim cõmutatiua eſt ſecundũ æqualem exceſſum rei ad rem, nullo habito reſpectu ad conditionẽ perſonarum: vt in venditione tantùm detur de re, quantũ valet. Et ſi augeatur valor vel ęſtimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter pretium. Ideo ſi rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iuſtitia verò diſtributiua medium non attẽditur ſecundum proportionẽ geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de communitate ſicut alteri, ſed ſecundum conditiones & merita perſonarum: vt qui magis meriti ſunt de Republica plus habent: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata non ſunt æqualia, ſed ſecundum quantitatem delicti: nec etiã tantum debet dari vni quantum alteri, ſed ſecundum quòd circa bonum commune laborauerint, vel defendẽdo, vel promouendo, Et hoc vocant proportionabilitatem arithmeticam, in qua attenditur æquale, nõ ſecundum quaotitatem, ſed ſecundum proportionem: vt ſi dicamus, ſic ſe habent ſex ad 4. ſicut tria ad duo: quia vtrobique eſt ſex qui altera proportio, in qua maius continet totum minus & mediã partem eius: vt ſenarius quaternarium, & ternarius binarium, & mediam partem eius. Exceſſus tamen non eſt æqualis: quia ternarius non excedit binarium, niſi in vna vnitate: ſenarius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonarium in quatuor. Sic procedendum eſt in diſtributione bonorum communium, ſecundum maius meritum & dignitatem: vt ſcilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Chriſtus quo ad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatum, exemplum: non enim fecit omnes Apoſtolos, ſed ex multis diſcipulis duodecim digniores elegit. Et cùm præfecit Petrum, ter interrogauit: Diligis me plus his? Tãdem dixit, Paſce oues meas. Ex quo ſequitur quòd peccãt hodie rectores commutiitatum, & prælati, qui indignos præferunt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quanuis canoniſtæ dicant quòd ſufficit eligere dignum & idoneum, ne ſuper maiori vel minori idoneitate proceſſus & lites orientur, multáque inſurgant mala. Theologi tamen dicunt opiniõnem canoniſtarum habere locum in foro exteriori vel contentioſo, ſed non in foro interiori. Vnde dicunt quòd ſcientes, & oppoſitum facientes, non ſunt excuſati apud Deum.

Iuſtitia cõmutatiua definitio. Proportio geometrica. Proportio arithmetica. Luc. 6. Ioan. 21.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA IVSTITIARVM.

C IVſtitia diſtributiua differt à generali ſiue legali, & Epichæia: quia iuſtitia generalis & eius partes ſubiectiuæ reſpiciunt ſiue verſantur circa bonum commune, ſimpliciter & abſolutè tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quæ ſunt priuatarum perſonarum in bonum commune. Iuſtitia verò diſtributiua reſpicit bonum commune, ſed non abſolutè & ſimpliciter ſiue finaliter, ſed vt diſtribuendum perſonis particularibus. Iuſtitia diſtributiua punitiua, ſiue vindicatiua, reſpicit pœnas & tormenta turbantibus bonum commune debita: remuneratiua verò reſpicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia diſtribuenda dignioribus & vtilioribus Reipublicæ.

2. 2. q. 61. ar. 1. ad 4. & ar. 2.

Ver. 6. DE ACTIBVS IVSTITIÆ COMMVTATIVÆ.

2.2.q.61. ar.3. Mutuum. Vſus fructus. Vſus. Locatio. Conductio. Depoſitũ. Fideiuſſio. promiſſio ſimplex. Stipulatio. Trãſactio. Cõtractus innominati 4. Donatio. Legatum Fideicommiſſum.

IVſtitiæ commutatiuæ plures ſunt actus.ſ.emptio & venditio, vbi eſt trãſlatio dominij hinc inde: D mutuũ, vbi trãsfertur dominiũ cũ debito recuperandi ſimile & tantũdẽ in ſpecie. Ideo dicũt iuriſtæ quod mutuũ dicitur, quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur vſusfructus, in quo transfertur dominiũ in fructibus rerũ quæ fructificãt, cũ debito recuperãdi rẽ ipſam ſine retẽtione dominij & proprietatis. Et idem ſonat vſus in his quę expediunt vſuario & familiæ: ſed differentia eſt: quia vſufructuarius facit omnes fructus ſuos, vſuarius autem non: ſed ſolùm eos qui expediũt ſibi & familię, huiuſmodi autem vſusfructus & vſus vendi poſſunt, ſed còmuniter gratis dãtur vel legantur. Alius actus eſt locatio, quæ eſt rerũ mobilium cum debito reddẽdi, & aliquid pro vſu accipiẽdi. Alius eſt conductio, quæ eſt rerum immobilium ſub certo pretio, & cum debito reddẽdi, in rebus verò quæ fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depoſitum, in quo traditur res nõ ratione vſus ſed conſeruationis. Impignoratio, cùm traditur res non ratione vſus, ſed cũ debito recuperandi, ſoluto eo propter quod pignus datur. Alius actus eſt fideiuſſio, in quo ſit promiſſio ſoluendi vel reddẽdi rem aliquam pro alio cum debito indemnitatis. Alius actus eſt promiſſio ſimplex, quæ eſt cùm non præcedit petitio promiſſionis. Alius actus eſt ſtipulatio, quæ eſt promiſſio alicuius rei facta ad petitionem promiſſarij, vt cùm Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centũ? Plato reſpondet, Promitto. Alius actus eſt trãſactio, quæ eſt cõcordia rei litigioſæ. Et generaliter omnia pacta & cõuentiones pertinent ad iuſtitiam cõmutatiuam. Et omnes contractus innòminati, qui ſunt 4.ſ. do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio: vt des: ſimiliter reſtitutio eſt actus iuſtitiæ cõmutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, hæredis inſtitutio, & bonorũ vltima diſpoſitio, fideicommiſſum verò, quod eſt rogatio reddẽdæ hæreditatis poſt mortem hæredis, ſiue ſubſtitutio, videtur ad iuſtitiam commutatiuam pertinere, & ad reſtitutionem reduci debent. Et quia de his omnibus iuriſtæ diffusè tractant: ſufficit nobis terminos declaraſſe, & aliqua de reſtitutione ſecundum quod Theologum tangunt, amplius proſequi.

Ver. 7. DE RESTITVTIONE.

2.2.q.62. ar.1.

REſtitutio eſt actus iuſtitiæ, cõmutatiuæ, & eſt iterata ſtatuitio alicuius in poſſeſſione ſeu do- E minio rei ſuæ quæ ei debetur: quia ſi non debetur, non dicitur reſtitutio, ſed potius noua donatio. Et licet reſtitutio ſecundum primã nominis impoſitionem, videatur ſolùm habere locum in rebus exterioribus, quæ manent eædem ſecundum ſubſtantiam, translatum eſt tamen vocabulum ad actiones vel paſſiones, quæ pertinent ad reuerẽtiam vel irreuerentiã, commodũ vel incommodum perſonæ: Et hinc etiam reſtitutionis nomen deriuatur ad res tranſeuntes, quæ manet quodãmodo in effectu corporali, puta cùm ex percuſſione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui eſt in opinione hominũ, ſicut cùm aliquis verbo opprobrioſo remanet infamatus vel minoratus in ſuo honore. Ad ampliorem autem huius materiæ elucidationem octo ſunt nobis conſideranda, quæ in hoc verſu continentur: Quis, quid, cur, cui, vbi, per quos, quomodo, quando.

Ver. 8. QVIS RESTITVERE TENEATVR.

2.2.q.62. ar.6. Acceptio rei alienæ tripliciter conſiderari poteſt.

REgula generalis eſt, quod omnes qui indebitè detinẽt alienũ, ſiue iuſtè ſiue iniuſtè acceperint, F tenentur ad reſtitutionem. Et non ſolùm qui detinent, ſed etiam quicunq; iniuſtè abſtulit vel conſumpſit, aut alio quouis modo aliũ iniuſtè damnificauit. Sciendum tamen quòd circa illũ qui accipit rem alienam, duo poſſunt conſiderari: primũ, eſt res accepta: ſecundum, eſt acceptio. Quo ad primũ, tenetur eam (quandiu habet apud ſe) reſtituere: quia de iure naturæ vnicuique habenti vltra ſuũ, debet ſubtrahi, & dari ei cui deeſt, quo ad ſecundũ verò, ipſa acceptio rei alienæ poteſt tripliciter ſe habere. Primò quando eſt iniurioſa.ſ. exiſtens contra voluntatem eius qui eſt rei dominus: vt in furto, & rapina, & aliis huiuſmodi: & tunc tenetur ad reſtitutionem nõ ſolùm rei, ſed etiã iniurioſæ acceptionis: etiã ſi res apud ipſum nõ remaneat. Sicut enim qui iniuſtè percutit aliquem, tenetur recompenſare iniuriam paſſo, quamuis apud ipſum nihil maneat: ſic etiã qui furatur vel rapit, tenetur recõpenſare dãnum illatũ, etiã ſi nihil apud eũ maneat: & vlterius pro iniuria illata debet puniri. Secundò aliquis accipere poteſt rem alterius in vtilitatem ſuam abſq; iniuria: vtpote cũ volũtate eius cuius eſt res, ſicut patet in mutuo & commodato, & tunc ille qui accepit, tenetur ad reſtitutionem eius quod accepit, nõ ſolũ ratione rei, ſed etiam acceptionis, & ideo tenetur recompenſare ei qui gratiã fecit, etiam ſi rẽ amiſerit. Tertiò aliquis poteſt accipere rẽ alterius abſque iniuria alterius, & nõ pro ſua ipſius vtilitate: vt patet in depoſitis, ideo ille qui ſic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis, imò accipiẽdo impẽdit obſequiũ: tenetur autẽ ratione rei. Et ideo ſi res ſubtrahatur ei abſq; culpa ſua, nõ tenetur ad eius reſtitutionẽ, ſecus autẽ eſſet, ſi ex culpa ſua rẽ depoſitã amitteret. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quod quicũq; eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionẽ. Quod intelligi poteſt dupliciter.ſ. directè & indirectè, directè quidẽ, quando inducit aliũ ad accipiẽdũ: & hoc tripliciter. Primò mouẽdo ad acceptionẽ, quod fit præcipiẽdo, cõſulẽdo, laudãdo aliquem,

aliquem, quaſi ſtrenuum, de eo quòd aliena accipit. Secundò ex parte ipſius accipientis: quia. ſ. cũ receptat, vel aliter quocunq; modo auxiliũ præbet. Tertiò ex parte rei acceptæ. ſ. quia eſt particeps furti vel rapinæ, vel quaſi ſocius maleficij. Indirectè verò quando quis nõ impedit, cũ poteſt & debet impedire, vel quia ſubtrahit ſuum auxilium, quo poſſet obſiſtere, vel quia occultat poſt factũ, quæ his verſibus comprehenduntur: Iuſſio, conſilium, conſenſus, palpo, recurſus, participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans. Sciendum tamen quòd quinque præmiſſorum ſempe tobligãtur ad reſtitutionẽ. Primò iuſſio: quia ille qui iubet, eſt principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad reſtituendum. Secundò conſenſus in eo ſine quo rapina vel furtum fieri non poteſt. Tertiò recurſus, quãdo. ſ. aliquis eſt receptator latronum, & eis patrocinium præſtat. Quartò participatio. ſ. quãdo quis participat in crimine latrocinij ſiue rapinæ. Quintò ille qui nõ obſtat cùm obſtare poteſt & tenetur, ſicur principes, & illi qui tenentur cuſtodire iuſtitiã in terra: quia redditus quos habent, ſunt quaſi ſtipendia ad hoc inſtituta, vt iuſtitiam conſeruent in terra, nec eis propter hoc imminet periculum. Illi verò, quibus non incumbit ex officio, non ſemper tenentur ad reſtitutionẽ ſi non obſtent vel non reprehendant, maximè quãdo eis imminet periculum: quia licet poſſint, nõ tenentur ſe exponere periculo ad hoc vt rem alterius ſaluent. In aliis autẽ caſibus enumeratis non ſemper obligatur quis ad reſtituendũ: non enim ſemper conſiliũ vel adulatio vel aliquid huiuſmodi eſt efficax cauſa rapinæ vel furti. Vnde tunc ſolũ conſiliator aut palpo, hoc eſt adulator, ad reſtitutionem tenetur: quando probabiliter exiſtimari poteſt, quòd ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta, quo modo autem, & quo ordine teneantur reſtituere, inferius dicetur. ¶ Vt autem prædicatoribus, & confeſſoribus, ac vnicuique pateat via ſciendi qui ſunt reſtitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarum quælibet habet quinque digitos ſiue modos, quas D. Anto. archiepiſc. Florent. in 2. parte ſuæ ſummæ tit. 1. c. 2. §. 2. & in ſequentibus ſcripſit) nos hic ſuccinctè, alio tamen ordine, & omiſſis allegationibus, duximus inſerendas, in quibus centum reperiũtur caſus obnoxij reſtitutioni, & iudicium incipiat à domo Dei, ab eccleſiaſticis inchoabimus.

¶ Prima Manus dicitur ſacrilega. Primus digitus, cùm auferuntur vaſa ſacra, calices, paramenta, cruces, reliquiæ, aut alia huiuſmodi, quæ ſunt diuino cultui mancipata, de loco ſacro vel nõ ſacro. ſecundus, quando non ſacra auferuntur de ſacro. tertius, quando fit incendium vel effractio in loco ſacro, vel etiam inferuntur damna Eccleſiis aut Eccleſiaſticis perſonis, exigẽdo gabellas aut pędagia. quartus, cùm clerici malè tractant bona Eccleſiarum, dilapidando, dando meretricibus, ludendo, vel indebitè alienando, in præiudicium Eccleſiæ vel pauperum aut ſucceſſorum. quintus, digitus, cùm ſubtrahuntur legata facta Eccleſiis, vel retinentur decimæ, vbi conſueuerũt ſolui: vel cùm ſine iuſto titulo fructus Eccleſiæ recipiuntur.

¶ Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniam vel alia temporalia prò ſacramentis adminiſtrandis, aut beneficiis ſiue officiis Eccleſiaſticis conferendis, per modũ pretij, & non per modum eleemoſynæ, tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Eccleſiæ. Secũdus eſt accipere pecuniam appreciatiuè pro ſacramentalibus: vt pro conſecratione Eccleſiæ vel altaris, ſepulturis iure patronatus, ingreſſu religionis, aut aliis huiuſmodi. Tertius, pro ſpiritualibus exercitiis, pro prædicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiuſmodi. Quartus, accipere ſimoniacè beneficium quodcunque. Quintus, procurare ſeu mediare circa præmiſſa.

¶ Tertia manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cùm aliquis dominus vel communitas aſſumit vel indicit iniuſtum bellum. Secundus, ſunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuuando, cõſulendo, vel cooperando. Tertius, iniuſtum bellum habens, res alienas vel ſubditorum capiens, deſtruens, vel facere permittens. Quartus, iuſtum bellũ habens, bona Eccleſiarum non incaſtellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iuſtũ bellum habens, ex ſua inertia & craſſa negligentia non defendens.

¶ Quarta Manus dicitur raptoria. Primus digitus conſiſtit in vſurpatione dominiorum, caſtrorũ, & villarum. Secundus, in talliis aut aliis impoſitionibus iniuſtis. Tertius, in pędagiis & gabellis nouis, abſque authoritate vel neceſſitate. Quartus, in latrociniis & rapinis terreſtribus vel maritimis: vt raptores & pyratæ conſueuerunt. Quintus, in perſonis liberis capiendis & vendendis.

¶ Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quando quis caſtra, populos, & terras aufert à ſuo domino, & proditoriè dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. Tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut aſſociat aliquem vt ſpolietur. Quartus, quando ſecreta reuelat. Quintus, cùm quis vtitur inſidiis, non ſeruando promiſſa pacta, etiam hoſti, dum ipſe ſeruat ei fidem, & non aliàs.

¶ Sexta Manus dicitur iniuſtè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa ſcientia & iniuſtam profert ſententiam, vel ſi accipiat pro ſportulis & vacationibus vltra debitũ & curiæ ſty-

lum ſecundus,quando ex ignorantia craſſa.tertius,quando ex ootabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur.quartus,quando accipit pecuniam pro iudicãdo bene vel malè, vel non iudicando aut differendo.quintus,cùm non vult iudicare & dare ſententiam, prout poteſt & debet,ne diſpliceat iniuſtam cauſam habenti.

¶ Septima Manus dicitut in iudicio iniuſtè aſſiſtoria.Primus digitus, eſt conſiliarius ſcienter prębens malum vel fraudulentum conſilium. ſecundus, eſt aduocatus vel procurator aſſumens vel defendens cauſam iniuſtam,& obtinens victoriam. tertius, actor qui iniuſtam cauſam proſequitur.quartus,notatij & apparitores concutientes partes,vltra ſtylum capiendo.quintus,eſt teſtis falſum deponens teſtimonium.

¶ Octaua Manus dicitur falſificatoria.Primus digitus eſt in teſtamentis vel aliis inſtrumentis aut ſcripturis falſificatis.ſecundus, in bullis aur literis principum falſificatis, aur per obreptionem & ſubreptionem obtentis.tertius,in falſis & diminutis monetis pro legitimis ſcientet vtẽdo.quartus, in falſis ponderibus & menſuris.quintus,in falſis ſiue ſuppoſitis partibus.

¶ Nona Manus dicitur fœneratoria. Primus digitus,quando quis pro mutuo vtitur pignore accepto pro eo.ſecundus,cùm quis dat pecuniam mercatoti vel cãpſori,vt vtatur ea,accipiens aliquid, capirali ſemper ſaluo.tertius, cùm venduntur merces vltra iuſtum pretium, ratione dilationis ſolutionis & quãdo emitur res minus iuſto pretio,rarione accelerationis pretij: vt cùm tempore veris, vili pretio emitur triticum colligendum. quartus, in captionibus, & affectis aſſecurationibus: vt in cambiis,quæ dicuntur perueneris,quæ fiunt in curia Romana pro bullis.quintus,in mutuis, cum expreſſis lucri pactionibus.

¶ Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus conſiſtit in rerum quidditate,cùm venditur vna ſubſtantia pro alia,aqua pro vino.ſecundus,in quantitate.ſ.pondere,numero, & menſura diminutis. tertius,in qualitate,cùm venditur res defectuoſa vel corrupta pro ſana.quartus, in pretij inæqualitate,cùm ſcienter venditur res pluſquàm valeat: vel multo minori pretio emitur propter neceſſitatem.quintus,in gabellæ debitæ vel ſuffragij ſubtractione.

¶ Vodecima Manus dicitur locatioois vel conductionis vitiatoria, Primus digitus eſt, quãdo quis locat alteri rem quam nouit eſſe vitioſam:vt equum vmbraticum,vel domũ ruinoſam.ſecundus, quando notabiliter nimis exigit.maximè propter neceſſitatem. tertius, quando quis cõducit aliũ ad operandum nimis paruo pretio. quartus,ſi conductus ad operas,ex feſtinatione vel negligentia non fideliter operatut.quintus,quando malè tractat rem ſibi locatam aut conductam.

¶ Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus eſt occulta rerum vſurpatio.ſecundus, inuentorum retentio.tertius,illicita præſcriptio:quartus, rei impignoratæ vel depoſitæ vſus. quintus religioſorum proprietas.

¶ Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus eſt participatio rei alienæ iniuſtè acceptæ per donationem.ſecundus per victitationem, vt familia.tertius,per conductionem.quartus per emptionem.qnintus,per legatum vel hæreditationem aut conſeruationem.

¶ Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iuſſio, ſecundus conſiliũ, tertius conſenſus.quartus palpatio.quintus recurſus.

¶ Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus eſt, quando quis impedit aliquem à conſecutione boni,vel ſine iuſta cauſa procurat priuari.ſecundus, quando impedit fructus prouẽturos agri vel vineæ aut alterius rei.tertius,qui faciunt ſtatuta vel capitula, ne vſuræ ſolutæ poſſint repeti. quartus, qui dat literas debitoribus abſque ſufficienti cauſa, ne poſſint cogi à creditoribus ad ſoluendum.quintus,iniuſtè impedientes,ne quis poſſit exequi ſua negotia honeſta,occultando inſtrumenta vel ſcripturas per quas ius manifeſtatur.

¶ Decimaſexta Manus dicitur luſoria. Primus digitus eſt,cum quis decipit in ludo per falſos taxillos aut cartas copulatas,ſecundus,quando decipit mentiendo. tertius, quando lucratur ab his qui alienare oon poſſunt:vt ſunt ſerui,filij familiàs,pupilli,religioſi,& mulieres vxoratæ.quartus, quãdo lucratur ab eo quem multa importuoitate ad ludum traxit.quiotus,quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus,& per leges mandatur fieri reſtitutio,niſi fuerint abrogatæ.

¶ Decimaſeptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio.ſecundus,ex arte vel actu prohibito:vt ex arte faciendi taxillos,& mulierum fucos,aut diuinandi,ſiue incantandi,aut huiuſmodi.tertius,lucrando in tempore prohibito : vt diebus feſtiuis.quartus,negotiando in locis prohibitis,vt in eccleſiis:vel mittendo victualia aut arma Sarracenis.quintus,intentione meræ cupiditatis vacare negotiationi,intentione introducendi cariſtiam.

¶ Decimaoctaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus eſt falſa criminis impoſitio in iudicio:ſecũdus extra iudicium criminis dubij reuelatio.tertius,extra iudiciũ criminis veri ſed occulti reuelatio.quartus,criminis reuelati augmẽtatio. quintus,reuelatio ex auditu à notabilibꝰ perſonis.

¶ Decima

¶ Decimanona Manus dicitur perſona læſoria. Primus digitus vitam iniuſtè auferens. ſecundus, mēbrum mutilans. tertius, vulnerans. quartus, iniuſtè percutiēs. quintus, in exiliū iniuſtè mittens.
¶ Vigeſima Manus dicitur animarū prædatoria. Primus digitus, quando quis impedit religionem intrare, vel reuocat ingreſſum. ſecundus, quando quis perſuadet aliquid criminale, vt blandiendo decipiat: & multò magis quando virginitatem aufert. tertius, quando quis ſuo ſermone trahit ad errorem fidei: vt hæretici, quartus prælati vel patresfamiliàs ex ſua negligentia permittentes gregē perire: & multò magis cum ſuis exemplis prouocant, quintus, cùm homines ſuis malis exemplis ſcandalizant, & mulieres ſuis ornatibus, tripudiis, vel riſibus ad malum inducunt.

Ver. 9. QVID RESTITVENDVM SIT.

A REgula generalis eſt quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detenta, ſi fieri poteſt, reddēda eſt, & omne damnū reparandum & recompenſandum. Ad cuius euidentiam ſciendū eſt quòd aliquis poteſt alium damnificare in quatuor. ſ. in anima, corpore, honore ſeu fama, & bonis temporalibus. ¶ Primò poteſt homo dānificare proximum quo ad animā, cùm eſt cauſa perditionis gratiæ & virtutū: quando. ſ. eſt cauſa & occaſio peccati alterius: & quamuis voluntas in qua peccatum conſiſtit, cogi non poſſit, & D. Aug. dicat, Omne peccatum adeò eſt voluntariū, quòd ſi nō fuerit voluntarium, non eſt peccatum. Corpus quidem (vt ſuprà dictum eſt) violentari poteſt. Sed ſi voluntas non conſentiat, homo non peccat, imò meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitā volari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam, ideo D. Ambro. dicit: Non eſt quòd cuiquā noſtrum aſcribamus ærumnam. Poteſt tamē aliquis eſſe occaſio peccati alterius: ideo dicitur cauſa, & tenetur ad reſtitutionem plus quàm de damno corporali: cùm ipſa anima ſit pluſquàm eſca, hoc eſt corpus, quod eſt eſca vermium. Ideo dicitur in c. ſi culpa, de iniuriis, & damno dato. Qui occaſionem damni dat, dānum dediſſe videtur. Poteſt autē quis eſſe cauſa & occaſio peccati alterius quadruplicitet. Primò, monendo, vt inducendo, ſuadendo, conſulendo, præcipiendo aliquid quod eſt peccatum mortale, talis inducendo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 3. digni ſunt morte, non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Vnde D. Auguſt. dicit: Si fratri tuo malè perſuades, occidis illū. ſ. quò ad animam: vt in can. noli. de pœniten. diſt. 1. & tenetur reſtituere ſiue recompenſare dānum modo poſſibili. ſ. inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & ſatisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel conſilium aut inductionem ſuam fuerunt læſi & dānificati: vt infrà amplius dicetur.

Nullus poteſt eſſe ſufficiēs cauſa peccati alterius.

Mat. 6.

Dupliciter poteſt quis eſſe occaſio peccati alterius.

¶ Secundò poteſt quis damnificare alium quātum ad animam, reuocando aliquem à meliori bono: vt cùm quis reuocat ab ingreſſu religionis, & cū non profeſſum reuocat ad ſeculum, tenetur non ſolùm illi ſed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum: religioni verò, ſi ille nolit, tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrandum, & ſi non inuenerit, ipſemet tenetur intrare, cùm profeſſum vel de propinquo profeſſurum reuocauit: quia abſtulit ſeruum à Deo, & à religione. Si verò nondum intrauerat vel diſpoſitus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri, præcipuè, ſi abſque dolo hoc facit: vt ſi conuentus eſſet difformatus: vt prouideret ei de meliori loco, vel ſi cognoſcat inconſtantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis, tenetur tamē inducere illum quem reuocauit, vt intret.

Retrahens ſiue reuocās aliquem à religione ad quid tenetur.

Tertiò poteſt quis damnificare alium quantum ad animum, ſcandalizando: vt prælati ſubditos ſuos pōpis & aliis moribus ſuis, & mulieres viros ſuis ſuperfluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum aſſiſtentia peccantes maximè quando hoc intēdunt, vel paruipendunt ſcandalum aliorū. Tales primò tenentur orare pro ſcandalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exemplis manifeſtis & publicis, ſicut publicè peccauerunt & ſcandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœnitentiam ſolennem aut publicam: vt D. Anton. ait.

Scandalizantes ad quid tenentur.

¶ Quartò poteſt quis damnificare animam alterius ſeducendo, vt qui ſeduxit virginem dormiuítque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis quam ſolent virgines accipere: vt habetur Exod. 22. Abſtulit enim talis theſaurum inæſtimabilem: iuxta illud Eccleſiaſt. 26. Omnis pōderatio non eſt digna animæ cōtinentis. Ideo tenetur ei ad reſtitutionem poſſibilem, ſaltem caſtitatis coniugalis, accipiēdo eam in vxorem, vel dotando eam. Idem & amplius facere tenetur ſi rapuit eam, & quamuis ea quæ de Exodo dicta ſunt, non ligent prout ſunt ex lege Moyſi, ligant tamen vt ſunt moralia, & deducuntur à lege naturæ, & vt aſſumpta pro ſtatuto ab Eccleſia.

Exod. 22.

Eccl. 26.

¶ Corpus hominis quatuor modis poteſt per aliquē damnificari. Primò per iniuſtam occiſionē, per quam fit præiudicium animæ occiſi: fit etiam præiudicium vxori, & liberis, necnon & reipublicæ, quam orbauit vno ſuppoſito. Hoc damnum non poteſt homo æqualiter recōpenſare, cùm non poſſit reſuſcitare: tenetur tamen modo poſſibili. Et quidem quò ad animā tenetur orare pro illa, & ſuffragia fieri facere. Quò ad vxorem verò, liberos, alióſque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secundò eis prouidere quantū feciſſet occiſus: quo ad rempublicam autem ſatisfacit ſuſtinendo mortem à iudice indictam, non

Homicida ad quid tenetur.

tamen tenetur ſe offerre:ſed captus non debet ſe defendere,licet inuēta opportunitate poſſit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam ſuam in bello iuſto, licet ad hoc non ſit cogendus.

Abortum prouocans ad quid tenetur.

Prouocans abortum in fœtu animato,etiam ſatisfacere debet, & pœnitentis placare Deum ſuper illius animæ damnatione. Secundò poteſt quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiuſmodi in lege noua non eſt ſtatuta pœna corporalis, prout in lege antiqua. Eccleſia tamen conſueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet reſpondere non ſolùm dāno,quod quis incurrit per mutilationē membri pro toto tempore futuro,quo vſurus erat membro abſciſſo,ſed etiā expenſis expoſitis in curatione. Et vltrà tenetur ad placationem læſi,& cōſolationem ipſius afflicti,quantum in ipſo eſt. Plus tamen ponderanda eſt mutilatio pauperis quàm diuitis,ſi magis egebat parte abſciſſa ad victum neceſſarium: vt ſi amputetur manus dextra ſcriptori.

Mutilator ad quid tenetur.

Medici & chirurgi ignorantes ad quid tenentur.

Tertiò poteſt quis lædere corpus proximi,vulnerando vel percutiendo, & talis tenetur ad expēſas curationis & placare percuſſum,eique reconciliari, ac etiam ad intereſſe pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac chirurgi, qui ex ignorantia craſſa vel negligentia aut auaritia prolongant,augent,vel procurant vulnera aut infirmitates,etiam tenentur ad intereſſe ad arbitrium boni viri. Quartò quis poteſt lædere corpus proximi,indebitè in carcerando, aut violenter detinendo, aut exiliando. Et aliis tenetur ad reconciliationē,expenſas, & intereſſe. ¶ Honorem & famā proximi quatuor modis quis lædere poteſt.ſ.per cōtumeliam,conuitium,improperium, vel irriſionē, de quibus infrà ſuo loco. Et talis tenetur ſatisfacere proximo læſo,ipſum placare, & ei reconciliari, petendo veniam corā illis qui erant præſentes, & ſi falſum dixit,tenetur dicere ſe falſum dixiſſe,& iniuſtè eum læſiſſe, verùm ſi quis ſubditis, (vt patet filio, dominus ſeruo,maritus vxori, magiſter diſcipulo) dicit verba contumelioſa,ſi hoc faciat ad eius correctionē, non tenetur petere veniam à tali,ſed à Deo. Vnde D. Aug. in regula: Si etiam modū vos exceſſiſſe ſentitis, nō à vobis exigitur,vt à vobis ſubditis veniam poſtuletis:ne apud eos quos oportet eſſe ſubiectos, dum nimium ſeruatur humilitas,regendi frangatur authoritas, ſed petenda eſt venia ab omniū Domino, qui nouit eos quos plus iuſto fortè corripitis, quāta beneuolentia diligatis. Si autem faceret multū iniurioſè,& liuore vindictæ,tunc teneretur petere veniā,& recōciliari eis.

Remiſſio iniuriæ aliquando fit per familiarem cōuerſationem.

Sed ſi contumeliā accipiens poſtmodum domeſticè & familiariter cōuerſetur,& loquitur cū contumeliāte, oſtendit ſe iam remiſiſſe, & per cōſequens cōtumelians non tenetur ad veniā petendam à contumeliam paſſo. Aliqui tamē dicunt ſecus eſſe in extraneis:quia aliquis ad horā propter ſocietatē ne ſcādalizet, aut oſtendat rācorem vel vindictā,familiariter loquetur,qui tamen non remittit iniuriam:& non obſtante illa familiari locutione,tenetur petere veniā,& reconciliari,donec ſciat illum remiſiſſe.

Detractio quot modis fieri poteſt.

An recitās auditas detractiones teneatur ad reſtitutionem.

Secundò poteſt quis lædere honorē & famam proximi per detractionem,quod poteſt fieri dupliciter. ſ. directè & indirectè, vt infrà ſuo loco dicetur, & ibi eius reſtitutio declarabitur. ¶ Tertiò per recitationem, detractiones auditas coram aliis recitando, & ſi non aſſerendo,neque tanquā certum dicēdo,non addendo quòd à perſonis fide dignis audierit:ſed ſolū refert crimen de aliquo prout audiuit,quod ab audientibus eum ignorabatur:non tenetur ſecundùm Angelum de Clauaſio ſatisfacere: quia ſi propter hoc audientes credant illum criminoſum eſſe,ex ſola relatione de auditu, malefaciūt, & ſe leues oſtendunt,iuxta illud Eccl. 10. Qui citò credit,leuis eſt corde.

Eccl. 10.

Matt. 18.

Referre mala audita periculoſum eſt.

Verùm quia à ſcādalo puſillorum cauendum eſt,iuxta illud Matt. 18. Qui ſcandalizauerit vnum ex his puſillis,qui in me credunt,expedit ei vt ſuſpendatur in collo eius mola aſinaria, &c. Ideo periculoſum valdè eſt referre mala audita de aliis coram puſillis,& ſi fiat mala intentione, ſ. lædendi,non excuſatur à mortali. Et ſi tali ex relatione ille de quo eſt ſermo,incurrat notā infamiæ aut vehementis ſuſpitionis, tenetur recitans famā ei reſtituere coram illis coram quibus recitauit. Sed ſi non ſit ſecuta infamia, nec orta vehemens ſuſpitio,non tenetur, maximè ſi ex leuitate vel inconſideratione retulit. Quartò poteſt quis lædere honorē & famam proximi,per iniuſtam accuſationem, & talis tenetur ad petēdam veniam,& reſtituendā famam, necnon ad damna & intereſſe. Si quis autē propter tormēta quæſtionis dixerit aliquē eſſe criminoſum vel conſciū criminis,qui non eſt,tenetur extra quæſtionem dicere ſe falſum dixiſſe,à fortiori ſi ſe aliquod crimen cōmiſiſſe confeſſus fuerit,quod tamen non commiſit, cùm magis teneatur ad famā ſuam quàm alterius. ¶ Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebitè detenta,eadē numero (ſi fieri poteſt) reſtitui debet,nec poteſt dari alia pro ea, etiā eiuſdē bonitatis,cōtra volūtatē dānificati, niſi fortè res rapta vel furata,corrupta vel cōſumpta eſſet:quia tūc debet reſtitui alia eiuſdē bonitatis in ſpecie. Si autē res ſit deteriorata,debet alia eiuſdem bonitatis in ſpecie reſtitui: vel ſi damnificatus maluerit, preciū deteriorationis cum re ipſa: precium autē & æqualitas bonitatis ad arbitriū boni viri debēt æſtimari.

Fructus rei qui dicantur.

2.2. q. 62. art. 7. ad 2.

Notandū tamen quòd ſi res ablata aut iniuſtè detenta, eſt fructificans, tenetur reſtituere cum fructibus inde perceptis, & qui percipi potuerunt à diligenti poſſeſſore. Fructus autē dicuntur ea quæ ab ipſa re percipiuntur, deductis expenſis neceſſariis,& non ſuperfluis. Si quis verò equum locari conſuetū furatus fuerit,

non

nō ſufficit reddere equum,ſed etiā intereſſe,quod arbitrio boni viri determinandum eſt: maximè vbi prædictum equū per longa tempora & plures annos fur detinuiſſet. Notandum inſuper quòd cùm plures cōcurrunt ad furtum vel damnificandum,quod vnus non faceret ſine altero, quilibet illorū tenetur damnificato in ſolidum.Sed ſi vnus reſtituerit,alij tenentur reſtituenti pro ſua parte.

Participantes in furto ad quid & quomodo tenentur.

¶ Notandum prætetea quòd aliquis poteſt dupliciter damnificari,vno modo quando auſertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum ſemper eſt reſtituendū ſecūdum cōpenſationem æqualis: putà ſi aliquis dānificauit in aliqua domo,tenetur ad tantum,quantū valebat illa domus. Alio modo poteſt damnificari impediēdo ne adipiſcatur bonum, ad quod bonum percipiendū erat in via, & tale damnum non oportet recōpenſare ex æquo: quia minus eſt aliquid habere in diſpoſitione & via quā in actu,& ideo ſi redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus reſtitueretur ei quàm fuerat ablatum,quod non eſt de neceſſitate reſtitutionis, quæ eſt iterata ſtatuitio in poſſeſſione, vt dictū eſt,tenetur tamen aliquam recōpenſationem facere ſecundum conditionē perſonarū.

art. 4.
Impediens à bono conſequēdo ad quid tenetur.

¶ Notandū vlterius quòd aliquis etiam poteſt alium impedire,ne habeat præbendam aut aliud bonum,dupliciter. Vno modo iuſtè,intendendo honorem Dei,vel procurando bonum Eccleſiæ,vt ſcilicet detur perſonæ dignioti, & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem vel aliam recompenſationem. Alio modo iniuſtè:putà ſi intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiuſmodi. Et tunc ſi impedit ne præbenda detur digno,cōſulens quod non detur, antequam ſit firmatum in animo conferentis illam eidem date:tenetur quidem ad aliquam recompenſationem, penſatis conditionibus perſonarum ac negotij,ſecundum arbitrium ſapientis, non tamen tenetur ad æquale:quia ille nondum fuerat aſſecutus,& poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quòd ei daretur, & propter indebitam cauſam procuret quòd reuocetur : idem eſt ac ſi iam habitam ei auferret,& ideo tenetur ad reſtitutionē æqualis ſecūdum poſſibilitatem. Quod eſt bene notandum pro reſolutione multarum difficultatum & ſcrupulorum,qui accidunt,maximè in hæreditatibus,legatis,teſtamentis,codicillis,& collationibus beneficiorum.

2.2.q.62. ar.2.ad 4.

A Ver. 10. CVI FACIENDA EST RESTITVTIO.

Diuus Paulus Rom.13.dixit:Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal,&c. Ex quo ſequitur quòd reſtitutio fiēda eſt ei,à quo res ablata eſt vel indebitè detēta. vnde Matt.22.Reddite quæ ſunt Cæſaris,Cæſari,& quæ ſunt Dei,Deo. ¶ Ad cuius ampliorē euidentiam ſciendum eſt quòd aliquid poteſt eſſe illicitè acquiſitum tripliciter. Primò modo,ſic quòd illud quod eſt illicitè acquiſitum,debetur ei à quo eſt acquiſitum vel acceptum: vt in furto, rapina,& aliis huiuſmodi,& ſic intelligendum eſt prædictum corolarium,quod eſt maxima quædam in materia reſtitutionis. Secūdò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio eſt illicita,& contra legē:vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri reſtitutio ei qui dedit cùm voluntariè & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicitè & cōtra legem accipit,non poteſt retinere,reſtituendum ergo eſt Eccleſiæ,in cuius iniuriam datum eſt,vel pauperibus erogandum. Tertiò aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè dat: putà propter malum finem,vel propter rem illicitam,non tamen contra legem:quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionē,vt cūm datur meretrici propter meretriciū. In talibus illicitè acquiſita non ſunt illicitè dantibus reſtituenda,eo quòd liberè dederunt. Et poſſunt etiam iuſtè retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et ſic meretrix poteſt licitè retinere quod ei propter meretricium datū eſt,niſi ſuperfluè & per fraudē vel dolū extorſiſſet: quia tunc teneretur ei reſtituere. Idem dici poteſt de acquiſitis in ludo ab his qui alienare poterant,dūmodo, non fuerint importunitate impulſi,& ceſſet omnis fraus & dolus. Idem etiā dici poteſt in aliis turpiter acquiſitis: vt ex duello vel torneamentis. ¶ Notandum tamē quòd prædicta maxima eſt intelligenda,cùm damnificatus eſt viuus & notus:quia ſi ſit mortuus,reſtitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatario cui res illa iniuſtè ablata,legata fuit:& ſi ſint plures legatarij,debet reddi cuilibet pro quota:ſicut cùm ſunt plures hæredes. Si verò damnificatus ſit ignotus, & præmiſſa diligenti inquiſitione, notitia eius haberi non poteſt,pauperibus eſt eroganda, vel in alios pios vſus conuertenda.

2.2.q.62. art.5.
Matt.22.

B Ver. 11. CVR FACIENDA EST RESTITVTIO.

Ivre naturali & diuino reſtitutio rei alienæ fieri debet:iure quidem naturali,cū ſit actus iuſtitiæ, ad quam exercendā quilibet tenetur. Vnde Rom.13.Reddite omnibus debita, &c.& Chriſtus: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari:& quæ ſunt Dei, Deo. Et D.Aug & habent in c.Si res aliena. 14.q.6.vbi dicitur:Si res aliena propter quam peccatum eſt,reddi poteſt,& non redditur: pœnitētia nō agitur,ſed ſimulatur. Non enim remittitur peccatum,niſi reſtituatur ablatum. Ideo Tobias audiens vocē balantis hœdi,ait: Videte ne furtiuus ſit. Reddite eum dominis ſuis: quia non licet nobis edere aut ex furto aliquid cōtingere. Sicut enim qui malo ſanguine abūdant, ſanari nō poſſunt,niſi per phlebotomiā ſanguis ille corruptus emittatur:ſic qui aliena detinēt,niſi phlebotomia

2.2.q.6.2. art.2.
Rom.1.
Mat.2.
In epiſt. ad Macedo.
Tob,2.

reſtitutionis curentur,ſaluari non poſſunt.Hoc etiam manifeſtè natura oſtendit in virtute digeſtiua,quæ ad omnia mẽbra tranſmittit,& reddit ea quæ ad quodlibet ipſorum pertinẽt. Et ſi propter aliquam indiſpoſitionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & monſtruoſum eſſet.Sic in corpore myſtico, ſi aliquod membrum, hoc eſt particularis perſona, detinet quod eſt alterius,eſt monſtrum,quod in corpore myſtico dicitur peccatum.

Ver. 12. DE LOCO IN QVO RESTITVTIO FACIENDA EST.

Reſtitutio rei alienæ fiẽda eſt in loco,à quo fuit accepta,niſi fortè accipiens,& is à quo accepta C eſt,mutaſſent domicilium:& ſi manerent in eodem loco,tunc in illo.Si verò dãnificatus mutat domicilium,damnificans mittet damnificato rem acceptam expenſis illius.Si verò damnificatus multum diſtat,& non expectatur eius aduentus,monendus eſt per literas, & interim res debet deponi, & domino conſignari : maximè quando res eſt magni valoris, & difficilis tranſlationis. Si verò res ſint parui valoris,ſic quòd oporteat plus exponere pro tranſlatione, quàm ipſæ res valeant,poterit opportunitas expectari:quòd ſi nulla ſperetur opportunitas, tũc ſunt pro ſalute illius pauperibus erogandæ.Si autem damnificans mutat domicilium,tenetur ſuis expenſis mittere dãnificato:quia fuit in mora & culpa,cùm non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. PER QVOS FACIENDA EST RESTITVTIO.

Reſtitutio iniuriarum eſt perſonalis. *Mat. 5.*

Reſtitutio contumeliæ aut iniuriarũ, in præſentia perſonæ factarum, eſt perſonalis, & debet D fieri per eum qui læſit,& non per alium,nec etiam per literas,ſi læſus adiri poteſt, & velit reſtitutionem perſonalẽ. Vnde Chriſtus:Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te,relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo:& tunc veniens offeres munus tuũ. Notandũ eſt verbum, Vade:non dicit,mitte vel ſcribe:ſed perſonalẽ expreſſit acceſſum,poſſibilẽ tamen,ſi ſe ſe obtulerit opportunitas. Si verò

Matt.11. *Reſtitutio detractionis quo modo fieri debeat.*

non eſt opportunitas: vt quia damnificans eſt infirmus, aut in aliqua alia neceſſitate impediente conſtitutus,vel damnificatus eſt multum diſtãs:tunc per votum accedat:& proponat perſonaliter accedere,cùm opportunitas ſeſe obtulerit.Mandatũ enim domini cùm ſit iugũ ſuaue, non aſtringit ad impoſſibilia aut valde difficilia.Si verò læſus(qui poteſt renuntiare iuri ſuo)contẽtatur literis vel nuntiis,tunc per nuntiũ vel literas fieri poteſt. ¶ Reſtitutio tamẽ detractionis,quæ fit corã aliis in abſentia læſi,ſi fieret corã illis perſonaliter,eſſet magis meritoria, poteſt tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æquè bene poterit remoueri falſum iudiciũ impreſſum aliis per literas vel nuntiũ,modò ille qui detractionẽ audiuit,ſciat nũtiũ eſſe fidũ:vel ſciat literas à detractore ſignatas, licet enim detrahendo,& falſum iudiciũ cauſando,iniuriã audiẽti fecerit materialiter,nõ tamẽ formaliter:cũ nõ intẽderet malũ eius,nec audiẽs hoc pro iniuria accepit. Ideo nõ tenetur ei ſe perſonaliter præſentare:ſed ſufficit quòd falſum iudiciũ,quod impreſſit,quocunq; modo auferat.In his enim & ſimilibus tenet regula iuris,Qui per aliũ facit,per ſeipſum facere videtur. De reſtitutione

1.Ioan.4.

verò rerũ corporaliũ,non eſt dubiũ quin per aliũ fieri poſſit.Cauendũ eſt tamẽ ne infideli cõmittatur,& ille alius ſibi aliquid retineat:quia tũc ſecundũ D.Anton.Florẽt.dãnificãs nõ eſſet liberatus, ideo nõ eſt fidendũ omnibus:nec omni ſpiritui credendũ, quare expoſtulãda eſt cædula, per quã poſſit certior fieri dãnificatũ recepiſſe tãtã reſtitutionẽ per manus talis. Si autẽ is qui dãnificauit, morte præuẽtus nõ reſtituit,cum hæres teneatur ad omnia onera defuncti,inquantũ ſufficit hæreditas,tenetur ad reſtitutionẽ:vt habetur in c.Michaël.de vſur.eadẽ ratione hæres hęredis.Nec excuſantur hæredes ſciẽtes dubitãtes aut dubitare debentes ex fama publica,vel ſcripturis,aut fideli teſtimonio ſiue relatu,teſtatorẽ illicitos contractus feciſſe ex hoc quòd nullus ponit quærelã, quia fortè per læſos probari nõ poteſt:debẽt enim diligẽter inquirere,aliàs eorũ negligentia craſſa eſt, & affectata. ¶ Reſtitutionẽ externarũ rerũ,quarũ dominus ignoratur,quidã ad epiſcopũ pertinere dicũt,tanquã ad diſpenſatorem eorũ,quæ pertinẽt ad diuinũ cultum,& ad pios vſus pauperũ quorũ pater exiſtit:quia tamẽ nullo iure cautum eſt, eam ob rem famoſi doctores tenent reſtitutionem

2.2.q.62. art.5.ad 3.

rerũ incerto domino reſtituendarũ,fieri poſſe per detentorem,& per eos quibus ipſe cõmiſerit,& huius opinionis videtur eſſe D.Thom. Licet enim epiſcopi ſint diſpenſatores rerum datarum eccleſiis,& quò ad diuinum cultum & quò ad pauperes:non tamen ſequitur quòd ſint diſpenſatores omnium quæ ad diuinum cultum & in pauperes ſunt errogãda:ſed ſolùm eorum quæ iam illis in diuinum cultũ,vel vſus pauperum,eccleſiæ data & ordinata ſunt. Nec obſtat cùm ſit,de vſur.quia loquitur de Iudęo & non de Chriſtiano. Excipiuntur tamen incerta, quæ per publicos vſurarios ex vſuris ſunt acquiſita:quia circa illa eſt ſpecialiter determinatum in c.quanquam,de vſuris lib.6.

Ver. 14. DE ORDINE ET MODO RESTITVENDI.

D. Anto. Flo.2.p.ſu. tit.2.ca.7.

Omnino certa reſtitutioni obligata,cùm ſciuntur perſonæ quibus fienda eſt reſtitutio,ſunt eis E integraliter reſtituanda, antequã reſtituantur incerta,maximè cùm ſcitur vel dubitatur bona reſtituentis nõ ſufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur

ſatisfacere

ſatisfacere iure humano,& diuino,& ad hoc poteſt cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur reſtituere, aut pauperibus erogare, non poteſt tamen in foro exteriori compelli, & ſic maiori obligatione aſtringitur ad reſtituendum certa. Certorum etiam reſtitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua reſtitui debent, cùm in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quàm in vſura aut aliis contractibus illicitis & iniuſtis, quæ ſunt quodammodo voluntaria. Quia in reſtitutione non ſolùm ſeruanda eſt iuſtitia, ſed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda ſiue emendãda, & ideo primò ea in quibus maior fit iniuria, & ſic primò rapta, ſecũdo furtiua, tertiò vſuraria, quartò quæ aliis illicitis cõtractibus ſunt acquiſita, quod intelligendum eſt data paritate temporis: quia iure humano determinata eſt regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure. Ordo etiã ſeruãdus eſt inter eos, qui ſimul aliquem dãnificant: quia licet omnes teneantur in ſolidum, vt dictũ eſt, tamẽ illi qui principaliter in dãnificatione operati ſunt, primò reſtituere debent. Et quanuis vnus propter aliũ non excuſetur: tamen vnus magis peccat, quàm alius, non reſtituendo. Et ideo qui principalius dãnificauit, primò debet totũ damnum reſarcire, quo facto, alij tenentur reſtituenti pro quota ipſos contingente. ¶ Modus autem quo facilius reſtitutio cõtumeliæ & aliarum iniuriarũ fieri poteſt, ne terreãtur qui reſtitutioni ſunt obnoxij, talis eſt: vt primò per amicos vel literas amicorũ aut preces eorum tentetur reconciliatio, & iniuriarum ac cõtumeliæ reſtitutio. Per hæc media facilius redire poterunt ad amicitiã, ſe humiliando ac cognoſcendo culpam ſuam. Si verò læſi nolint remittere, niſi lædentes perſonaliter cõpareãt, tenentur perſonaliter comparere. bonum tamen erit ad placãdum iniuriati animum, aliquem amicorũ ipſius ſecum habere qui ſit mediator amborũ, qui pacem cõponat, & nouas coleras aut rixas impediat. ¶ Modus verò, quo mulier quæ cõcepit in adulterio: ſatisfacere ſiue reſtituere poſſit marito, & aliis filiis legitimis, eſt valde difficilis & intricatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulterium maximè eſt deteſtandum, & vxorate, ne animas ſuas his periculis illaqueant. Verumtamen cùm miſerationes domini ſint ſuper omnia opera eius: non eſt illis qui in hanc foueã inciderint deſperandum, neque laqueus eis iniiciendus, quia cùm) vt inferiùs dicetur) impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excuſant à reſtitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt, quòd nunquam talis mulier debet reuelare viro nec filio, cuiuſcunque conditionis exiſtant, etiam ſi ipſa fuerit in periculo mortis. Quia cùm tempora mutentur, & ipſa ſanari poſſit, impoſſibile eſt periculum vel maius malum euitare. Sed abſque diffamatione & periculo tentare debet, omnibus viis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem: & non curet de hæreditate, & ſi nolit, ipſa ſuggerere poteſt viro, vt alios præferat: cautè tamen, ne per hoc in ſuſpitionem venire poſſit, & de ſuis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum poſſibile fuerit, abſque tamen continuatione adulterij, reſiduum relinquens miſericordię & bonitati diuinæ, quam inſtanter ieiuniis, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Poteſt tamen, & ſecundum aliquos debet, committere confeſſori, vt poſt mortem dicat filio ſic conceptio eius originẽ, vt alio modo viuere ſatagat, & de hereditate nõ curet, eò quòd fama non eſt homini poſt mortem adeò neceſſaria: nec tantum de ea curare debet ſicut in vita. Verum ſi filius qui non tenetur illi nec matri credere, aſſentire nolit: debet (vt dictum eſt) miſericordiæ domini relinquere, propter ſcandalum quod ſequi poſſet ſi manifeſtaret, Deus enim qui nunquam obligat ad impoſſibile, ſua ineffabili bonitate prouidebit, hæc cõſuli, ſed nõ publicè prędicari debent.

Ordo ſernãdum in reſtitutione, & inter eos, qui ſimul damnificauerunt.

2.2.q.62. ar.7.ad.2.

Facilis modus reſtitutionis iniuriarum.

Mulier concipiens ex adulterio quomodo reſtituere debet.

Pſal.144.

Ver. 15. QVANDO RESTITVENDVM EST.

A ALiorum reſtitutio quàm primũ fieri poteſt, ſub pœna noui peccati fienda eſt quia qui debet alienũ quod poteſt reſtituere, & non reſtituit, facit ei cujus eſt, iniuriã, & ideo ſi nõ reſtituat peccat: quia priuat ſiue impedit eum vſu rei ſuæ, ſicut cùm furatur: ſed non licet etiã per modicum tempus in peccato immorari, ſecundum illud Sap, Quaſi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur ſtatim reſtituere, vel dilationẽ petere. vnde Leui, 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane, ergo nec in aliis reſtitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quanuis pręceptum de reſtitutione facienda ſit afirmatiuum: implicat tamen in ſe vnũ negatiuũ, quo prohibemur rem alterius detinere, & ſic eſt peccatum iniuſtæ detentionis. Prædicta tamen concluſio intelligenda eſt, niſi in quatuor caſibus. Primus eſt, quando fieri non poteſt. Ipſa enim impotentia abſoluit ſeu excuſat eum ab inſtanti reſtitutione, cùm ſecundam regulam iuris, impoſſibilium nulla ſit obligatio, debet tamẽ remiſſionem vel dilationem petere per ſe, vel per alium, ab eo cui debet Quòd ſi creditor nolit, doleat debitor & petat à Deo, qui eſt omniũ dominus & miſericors, dátque omnibus affluenter, & non improperat. Secundus caſus eſt, quando reſtitutio ſtatim facta vergeret in infamiam reſtituentis, tunc enim differre poteſt, donec oportunitate habita reſtituat, ſaltem per confeſſorem, cui iure diuino dicere & manifeſtare tenetur. Tertius caſus eſt quando ſtatim facta eſſet damnoſa ei cui debet fieri. Sicut ſi deponẽti arma ſuperueniat lis aut rixa cum cholera, éſtque

2.2.q.62. art.8.

Reſtitutio ſtatim fieri debet.

Eccle.12.

Reſtitutio in quatuor caſibus differri poteſt.

Iob.1.

periculũ, quod depoſitarius ſtatim reddat, ſequetur ſcãdalũ: tunc poteſt licitè differre, eò quòd reſtitutio eſt ordinata in cõmodũ, & nõ detrimentũ eius cui fieri debet. Idẽ dicendũ eſt circa luſores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludi, vel quò ſunt in periculo prodigè exponendi. Quartus caſus eſt, quando obnoxius reſtitutioni, eſt valde pauper, oneratus vxore, & filiis ac filiabus. Si is cui debet, eſt ditiſſimus, nec ex dilatione patitur detrimentũ, & debitor ſit in periculo incidendi in extremã paupertatẽ: Tunc ſi debitum ſit publicũ, tenetur petere dilationẽ vel remiſſionem: & ſi nõ poſſit obtinere: poteſt licitè differre, ſe abſentãdo: ſi debitũ eſt ſecretum, petat dilationẽ à Deo, qui eſt omniũ dominus, & excuſabitur à peccato: ſed nõ ab executione iuſtitiæ humanæ, debet tamen habere propoſitũ ſatisfaciẽdi: cũ peruenerit in pinguiorẽ fortunam.

Ver. 16. DE PECCATIS RESTITVTIONEM OCCVRRENTIBVS.

Circa reſtitutionẽ multa peccata contingere ſolent, quę mũdani quibuſdã coloribus excuſare nituntur. Quidã enim reſtitutionẽ ſe velle facere dicunt, & blandis ſermonibus ſic differunt vt tandẽ interim teſtes, ſchedulæ, & alia documẽta pereãt, & probatio fieri nõ poſſit. Tales nõ excuſantur à peccato. Alij ſunt qui ſe excuſant, dicẽtes quod illi quibus debẽt, intantũ vel plus tenentur eis: ſed quia probare non poſſunt, aut quia pars potens eſt, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudi- B

2. 2. q. 66. art. 5. ad 3. cium vocare non audent. De talibus dicit D. Tho. Quòd ille qui furtiuè accepit rem ſuam apud alium diſpoſitam, grauat diſpoſitarium, qui tenetur ad reſtituendum eam, vel oſtendẽdũ ſe eſſe innoxium. Vnde manifeſtum eſt quod peccat, & tenetur ad reuelãdũ eum. Qui verò furtim accipit rem ſuam apud alium iniuſtè detentam, peccat, quidem, non quia grauat eum qui detinet, & ideo non tenetur ad reſtituendũ ei: ſed peccat cõtra communẽ iuſtitiã, dum ipſe ſibi vſurpat ſuæ rei iudicium, iuris, ordine prætermiſſo. Et ideo tenetur Deo ſatisfacere, & dare operã vt ſcandalũ proximorum, ſi inde ortum fuerit, ſedetur. ¶ Alij verò ſe excuſant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædeceſſores eorum facta eccleſiis, quas deuorant, ſeu bona illarum: & tutores pupillorum ſe excuſant propter labores: verum eorum excuſatio non eſt legitima: quia propter prædeceſſorum fundationes aut beneficia voluntaria non poſſunt aliquid exigere: & tutores nil niſi redditis & calcularis computis & præſtito quod reliquium eſt, & quod per iudicem aut deputatos taxatum fuerit, recipere poſſunt, & non amplius. Alii reſtituunt, ſed non integrè, recuſantes ſe propter nonnullas trãſactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadam, aut etiam neceſſitate: illa excuſatio nihil facit, qui teneantur reſiduum ſupplere & reſtituere, ſaltem in foro conſcientiæ & in foro Dei. Alij ſe excuſant propter ſententias abſolutorias, vel adiudicatorias. Quæ ſi propter defectum probationis dolo & fraude partium interceptæ fuerint, aut propter periurium partis, aliiſque habilitatibus contra ius ſtylúmque curiarum, ſubreptitiæ & indebitè obtentæ fuerint, non excuſant in foro Dei, quantumcunque in foro hominum tranſierint in rem iudicatam. ¶ Nec excuſantur etiam in foro Dei minores 25. annorum, & maiores 14. ſufficientem vſum rationis habentes, qui ex diſtractione rerum ſuarum acceperunt prętia, quæ ſatis prodigè expoſuerunt, & poſtmodum impetrant literas ceſſationis inſtrumentorum, & beneficium minoritatis, vt reſtituantur in integrum in foro ſeculari, quanuis non peccent principes, & curia cancellariæ, & iudices, huiuſmodi literas concendendo, & contractus annullando, ſeu nullos declarando, propter bonũ & pacificum coniunctum, & ad cautelã iuuenum, frenationẽque cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adoleſcentium corruptioni fauentes, nituntur eos ſpoliare bonis propriis. Licet etiam his qui ſemel bona ſua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti, iterũ bona ſua ante 25. annũ diſtrahẽtes, recuperare volunt, & beneficio minoritatis, quo ſemel vſi ſunt abutentes, ſecũdas literas petũt, quæ nõ deberent cõcedi. Hæ enim ſecundæ literæ incentiuũ præbent delinquendi & alios decipiendi Quicquid ſit de iudicibus & curiis, ipſi minores vigintiquinque annorum nõ excuſantur, ſicut nec à furtis & aliis peccatis: neque in poteſtate iudicium tẽporaliũ eſt eos à peccatis quæ per ſolã liberam volũtatem cõmituntur, excuſare. Nec etiã excuſantur hi qui eos ad hæc facienda ſtimulant, pactum de quotalitis habentes, aut aliud lucrum ſperantes. Multominus iudices, qui in hac parte aliquando cõtra omne ius diuinum & humanũ faciunt ſe cõſultores, directores, partes, & iudices, & ſolicitatores, quos euidentiſſimum eſt non ſolũ peccare, verũ etiam de indebitè acceptis pro huiuſmodi teneri ad reſtitutionẽ minoribus ac aliis, de iniuſtis vexationibus. ¶ Alij ſe excuſant, prauitatẽ à quolibet particulari al-

Mat. 5. legãtes, vt tabernarij & marcellanij: ſed excuſatio eorũ parũ valet: quia reddẽdũ eſt vſque ad nouiſſimum quadrantẽ, & timẽdũ eſt eis ne accidat illis, ſicut Hericio, qui acubus ſuis onerat ſe pomis: & licet in qualibet non habeat niſi vnum, tamẽ cùm ſit onuſtũ, inſequuntur canes, non valens intrare cauernã ſuã, capitur & diſcerpitur. Alij tãtum differunt, quod in vita non ſatisfaciunt, ſperantes cõmittere hæredibus, quibus aliquando ſecretè committunt, hi ſunt valde periculoſi. Quia licet hæredes teneantur, rarò tamen ſatisfaciunt, nec ipſi peccatum omiſſionis euitant, nec reatus

pœnæ

pœnæ euacuatur, practicatúrque illud quod dicitur in l.ſi.ff.de in ius vocando, Qui non habet in ære,luat in corpore.

§. 2. DE VITIIS IVSTITIÆ OPPOSITIS.

A IVſtitiæ opponitur iniuſtitia,quæ generaliter accepta in omni peccato(ſicut iuſtitia in omni virtute)inuenitur:quia in omni peccato inuenitur defectus ſubiectionis & æquitatis debitæ.Ideo vt dicitur 1.Ioan 3.Omne peccatum mortale dicitur iniquitas,hoc eſt inæqualitas,vel cõtra æquitatem. Et quemadmodũ iuſtitia, licet ſit virtus generalis per participationem,tamen eſt ſpecialis ſecundum eſſentiã ita & iniuſtitia licet inueniatur in omni peccato, & ſic ſit vitium generale per participationem:eſt tamen peccatum ſpeciale,pro quanto ordinat alia peccata in malum cõmunitatis,quod eſt propriũ eius obiectũ,& ſic opponitur iuſtitiæ generali. Et ſicut iuſtitia diuiditur, vt ſupra dictũ eſt:ſic oppoſito modo iniuſtitia, & oppoſito modo ſe habet ad quãlibet partẽ iuſtitiæ. *2.2.q.59. art.1.* *eodem .c.§. 1.ver.2.*

Ver. 1. DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

B ACceptio perſonarum eſt peccatum iuſtitiæ diſtributiuæ oppoſitum,& circa iuſtitiam diſtributiuam punitiuam dicitur eſſe,quãdo eſt maior punitio ſiue pœnæ inflictio,quàm peccatum mereatur,propter aliquam cauſam,quæ non facit ad rem,puta ſi aliquis acrius puniatur,quia non vult indebitè placere ſuperiori,vel alia cauſa,fauore,pecunia, timore:vel cum prælatus graue peccatum ſubditi diſſimulat vel ſupportat,fingens ſe neſcire quod tamen ſcit,& exaſperat denunciantes,& propter deordinatum affectum corrigere omittit,aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quẽ habet ad eum qui puniendus eſt, vel ad alium, propter quem ipſum delinquentem corrigere ſecundum demerita omittit. In huiuſmodi eſt acceptio perſonarum: In remuneratiua verò iuſtitia acceptio perſonarum eſt indigni promotio. Sed notandum quod dignitas alicuius perſonæ poteſt attendi dupliciter. Vno modo ſimpliciter & ſecundum ſe. Et ſic ille eſt in maiori dignitate, qui magis abundat in ſpiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum cõmune,Contingit enim quãdoque quòd qui ille eſt minus ſanctus & ſciens,poteſt magis conferre ad bonum commune per potentiam vel induſtriam ſecularem,vel aliquid huiuſmodi,quàm ille qui eſt ſanctior & ſciẽs. Et quia diſpenſatores ſpiritualium debent attendere ad communem vtilitatem,iuxta illud Apoſtoli:Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Ideo abſque acceptione perſonarum in diſpenſatione ſpiritualium, illi qui ſunt ſimpliciter minus boni, ſunt tamen meliores, quò ad hoc præferuntur dignioribus ſimpliciter, & minus idoneis quò ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis, & Chriſtus Eccleſiæ ſuæ non præfecit Ioannem,qui erat melior ſimpliciter,cum in maiori charitate:cum eſſet diſcipulus ille quem diligebat Ieſus.Sed præfecit Petrum,qui erat robuſtior & idoneior quò ad hoc.Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam cauſam,quæ non facit ad rem,vtputà quia notus vel amicus, aut conſanguineus duntaxat,eſt acceptio perſonarũ: licet vbi conſanguinei ſunt idoneiores,vel æquè idonei,eſſent præferendi.Quia ſaltem in hac re præeminent,quòd magis in eis confidere poteſt,quod vnanimiter ſecũ negotia Eccleſiæ tractent. Vnde & Chriſtus quinque ex conſanguineis eligit in Apoſtolos.ſ.D.Ioannem,& Iacobũ fratrem eius, filios Zebedęi, & Iacobum minorẽ Simonem,& Iudam Thaddęũ.Et qui acceptio perſonarum opponitur iuſtitiæ,quæ verſatur circa debitum:ſequitur quòd vbi non eſt debitum, non eſt acceptio perſonarũ,ſicut ſi ſint duo qui egent recreatione, & prælatus vocat vnum ſecum ad creationẽ,non eſt acceptio perſonarum: ſed liberalitas & libertas prælati.Secus ſi illi egerent,& illis omiſſis daret alteri. Quẽadmodum faciens eleemoſynam vni,qui non extremè eget,alioqui etiam non extremè eget,omiſſo. *2.2.q.63. art.1.* *1.Cor.2.* *Idoneus ſimpliciter, & quo ad hoc.*

Ver. 2. DE ACCEPTIONE PERSONARVM IN IVDICIIS.

C PErſonarum acceptio in iudiciis inueniri poteſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd iudicium poteſt ad iuſtitiam diſtributiuam & commutatiuam pertinere:quia poteſt iudicio definiri,qualiter aliquid commune ſit diſtribuẽdum in multos, & qualiter vnus debeat reſtituere alteri,quod accepit ab eo. Sciendum præterea quòd quantum ad primam nominis impoſitionem, iudicium importat determinationem & applicationem iuſtorũ. Ampliatum eſt tamẽ ad ſignificandum rectã determinationẽ in quibuſcũque rebus,tam ſpeculatiuis quàm etiã practicis. In omnibus tamen ad rectũ iudiciũ duo requirũtur. Vnũ eſt ipſa virtus proferẽs iudiciũ:& ſic iudicium eſt actus rationis, dicere enim & definire aliquid,ad rationẽ pertinet. Aliud eſt diſpoſitio iudicantis,ex qua habet idoneitatẽ ad rectè iudicãdũ:& ſic in his quæ pertinẽt ad iuſtitiã,procedit diſpoſitiuè à iuſtitia:ſicut in his quæ ad fortitudinẽ pertinent,iudiciũ diſpoſitiuè pendet ex fortitudine. *2.2.q.63. art.2.* *2.2.q.61. art.2.* *2.2.q.60. ar.1.& 2*

Ver. 3. DE PECCATIS CIRCA IVDICIVM.

D CVm iudiciũ diſpoſitiuè pendeat à iuſtitia,intantùm eſt iudiciũ licitũ, inquantum eſt iuſtitiæ actus. Ad hoc autẽ quòd iudiciũ ſit actus iuſtitiæ,tria requiruntur. Primò quòd procedat ex inclinatione iuſtitiæ. Secũdò,quòd procedat ex authoritate præſidẽtis. Tertiò,quod proferatur ſe- *Ad iudicium tria requiruntur.*

cundum rectã prudentiæ rationẽ. Quodcunque horũ deficiat, iudiciũ erit vitioſum & illicitum, primo quidem modo, quando eſt contra rectitudinẽ iuſtitiæ, vtpote cõtra legũ determinationem, & tale iudiciũ dicitur peruerſum & iniuſtum. Alio modo, quando iudicat de his in quibus nõ habet authoritatem, & tale iudicium dicitur vſurpatiuum ac abuſiuum: quia (vt dicũt iuriſtæ:) Nullus maior abuſus, quàm poteſtatis defectus. Tertio modo, quãdo deeſt certitudo rationis, puta cũ

2.2.q 60. ar.5. aliquis iudicat de his quæ ſunt dubia vel occulta, & tale iudicium dicitur temerarium. Et quia D.

In lib. de ve. relig. Aug. dicit: In iſtis temporalibus legibus quanquam homines iudicẽt cùm eas inſtituunt: cum tamen fuerint inſtitutæ, nõ licebit iudicibus de eis iudicare ſed ſecundum ipſas. Et ſuper Pſal. dicit: Bonus iudex nil ex ſuo arbitrio facit: ſed ſecundum leges & iura pronunnat, Cùm ergo ſecundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. præſi. ſequitur quod iudex poterit condemnare innocẽtem, probatum nocentem: & ſic contra veritatẽ &

2.2.q.68. art.2. conſcientiam: quod non eſt abſque difficultate & controuerſia. Ideo pro huius difficultatis reſolutione, & argumentorum dilutione notandũ & ſupponendum eſt quod cùm iudex ex natura ſua ſi-

An iudex poſſit condemnare innocentem probatum nocentem. ue vt particularis perſona, non habeat poteſtatẽ iudicandi, ſed accipiat ab alio, & poſſit deponi: ſic poteſt dupliciter conſiderari. Primò vt perſona priuata. ſ. vt Ioannes, Guillelmus, & vt iudex, ſiue vt perſona publica, quæ fungitur authoritate publica totius communitatis: ita etiam duplex in eo poteſt conſiderari ſcientia & cõſciẽtia. ſ. priuata & publica. Scientia priuata, eſt notitia quam accipit à ſenſibus, & ſecundum quam format conſciẽtiam priuatam, hoc eſt iudicium de his quæ agere debet, vt particularis perſona. Secunda ſcientia ſiue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conſcientiam, ſiue iudicium practicum de his quæ agere debet vt iudex, ſiue vt perſona pu-

2.2.q. 64. art.6.ad 3. blica. Eodem modo dicendũ eſt quod duplex eſt veritas. ſ. priuata, quæ eſt cõformitas rei ad notitiam priuatam: & publica, quæ eſt conformitas ſiue adæquatio rei ad intellectum, habẽs notitiam publicam ex actis curiæ acceptam. His ſuppoſitis, reſolutio eſt, quòd vbi occurrit caſus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali per falſos teſtes omni exceptione maiores, & iudex ex certa ſcientia ſcit oppoſitũ (quia vidit aliũ quàm conuictũ, committentem crimen illud) debet prius ex officio teſtes diligentius & ſeparatim (vt Daniel ſenes inueteratos) interrogare, & diſtrictè examinare. Et ſi hoc modo non poſſit eum liberare, debet negotium alteri iudici ſiue locum tenẽti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere, & iudicem in teſtem audire, vel ſuperiori remittere, vt ſalua vtraque notitia, veritate, & conſcientia, negotium valeat expediri. Si verò princeps ſupremus remittat negotium ad ipſum, præcipiens vt ipſe ſub pœna priuationis officij ſui, habeat prædictum negotium per ſeipſum & non per delegatũ exercere: tunc iudex non tenetur renuntiare officio ſuo: ſed poteſt abſque quocũque peccato innocentem probatum nocentem, ſecundũ allegata & probata condemnare. Nec tunc iudex occidit innocentem: ſed teſtes, qui ſunt primi iudices (quos ſequi tenetur inquantum iudex) occidunt illum. Et authoritates ſacræ ſcripturæ quæ videntur dicere oppoſitum, exponi & gloſari debent per prædictas diuiſiones ſcientiæ ſiue notitiæ, veritatis, & conſcientiæ, vt quod dicitur Exod. 23. Non ſuſcipies vocem mendacij, & ne ſequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ vt à vero deuies, ſequitur: Inſontem & iuſtum non occides, & Deut. 17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec eſt ſimile de iudicio humano & diuino, quod eſt ſecundum veritatem rei, vt habetur Deut. 1. & Eſa. 11. prædicitur de Chriſto. Non ſecundum viſionẽ oculorum iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet, ſed iudicabit in iuſtitia, pauperes: quia Deus iudicat ſecundum authoritatem propriam, & non alienam prout homo, Ideo dirigitur ſecundum cognitionem propriam, & non alienam: & per conſequẽs eſt iudex & teſtis, vt dicitur Hier. 29. Et eadem ratione Chriſtus, qui eſt verus Deus & homo. Alij autẽ iudices inferiores non iudicant ſecundum propriam authoritatem, ſed ab aliis accceptam. Ideo debent iudicare ſecundum ſcientiam & notiam ab aliis acceptam: & non poſſunt eſſe iudices & teſtes: Nec judices iudicando ſecundum allegata, & probata, in illo caſu iudicant contra legem ſuperioris. ſ. Dei. Quia quemadmodum non facit contra voluntatẽ Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quanuis ipſe Deus in ſe nolit, vt dictum eſt: ſic nec contra legem Dei facit, qui ſecundum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum ſic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Per hæc patet ſolutio ad alia quæ obiici poſſunt. ¶ Suſpi-

Suſpicio quid. cio (ſecũdum Cicero.) importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & ſignis procedit. Quòd contigit ex tribus. Primò ex hoc quòd aliquis in ſeipſo malus eſt: & ex hoc quaſi conſcius ſuæ conſcientiæ & malitiæ, faciliter malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. In via ſtultus ambu-

Eccl. 10. lans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos æſtimat. Secundò procedit ex hoc quòd homo malè afficitur ad alterum. Cùm enim quis contẽnit vel odit aliquem, aut iraſcitur, vel inuidet ei, ex leuibus ſignis opinatur mala de ipſo. Quia vnuſquiſque faciliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò

prouenit

prouenit ex lõga experientia. Vnde Phyloſ.2.Retho.dicit,quòd ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi:quia
multoties experti ſunt aliorum defectus. Primæ autem duæ ſuſpicionis cauſæ manifeſtè pertinent
ad peruerſitatem affectus: & ſic iudicium ex illis proueniens in grauibus, eſt peccatum mortale.
Tertia verò cauſa diminuit rationem ſuſpicionis. Suſpicio enim tantò grauius peccatũ eſt,quan-
to maiorem incertitudinem habet. ¶Notandum tamẽ quòd ſunt tres gradus ſuſpicionis. Primus,
quando homo ex leuibus indiciis ſiue ſignis incipit de bonitate alicuius dubitare.& eſt veniale & *Suſpicionis*
leue peccatum, procedens ex fragilitate humana, ſine qua vita iſta non ducitur, vt dicit Gloſ.ſu- *tres gradus.*
per illud 1.Cor.4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus eſt, cum aliquis pro certo mali-
tiam alterius æſtimat ex leuibus ſignis. Et hoc iudicium, etiam ſi exterius non proferatur, ſi ſit de
aliquo graui crimine,eſt peccatum mortale:quia non eſt ſine contemptu proximi. Vnde Gloſ.ibi-
dem ſubdit: Et ſi ergo ſuſpiciones vitare nõ poſſumus, qui homines ſumus:iudicia tamen,hoc eſt
firmas diffinitáſque ſententias,continere debemus. Tertius ſuſpicionis gradus eſt,cùm aliquis iu-
dex ex ſola ſuſpicione procedit ad alicuius condemnationem, & hoc directè ad iniuſtitiam perti-
net,quapropter eſt peccatum mortale.

Ver. 4. DE PERSONIS PERTINENTIBVS AD IVDICIVM.

A AD clarius cognoſcendum peccata quæ ſunt contra iudiciũ, ſcire oportet perſonas quæ ſunt
de neceſſitate iudicij:& communiter dicitur quòd ſunt quinque,ad quas omnes aliæ redu-
cuntur,ſcilicet actor,reus,teſtes,aduocatus ſiue procurator,& ſcriba publicus,& iudex.

Ver. 5. DE PECCATIS ACTORVM.

ACtor ſiue accuſator peccat,& puniri debet, quando non probat,etiam ſi in rei veritate reus *2.2.q.68.*
B ſiue defenſor fuerit obnoxius. Vnde Iuriſtæ dicũt in l.quia accuſare, C.de Eden.quòd acto- *art.3.*
re non probãte,reus abſoluitur,poſtquam ergo punitur, ſequitur quòd peccat,non enim debet ea
proponere,neque de his accuſare, quæ probare nõ poteſt:debet etiam cogitare circa recuſationes
teſtiũ,qui enim teſtes non omni exceptione maiores,& facilè reiicibiles,producunt,calumniato-
res æſtimãtur. Peccat amplius,ſi calumnioſè,hoc eſt falsè accuſet,aut agat abſque iuſta cauſa,aut ſi *Calumnia-*
ab accuſatione deſiſtat: quia tunc lædit Rempubl.punitionẽ peccati impediens: quod fieri poteſt *tor.*
dupliciter. Vno modo fraudẽ in accuſatione aut actione adhibendo,vtendo.ſ.modis reprobatis.ſ.
falſis relationibus apparitorum, aut falſis teſtibus,ſiue aliis documentis,fruſtratoriis dilationibus,
retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut conſiliariorum aſſiſtentium in iudicio:
quæ multis modis fieri poteſt,muneribus, terroribus, precibus magnorũ,aliiſque cautelis & habi-
litatibus,vt vocãt,&c. Peccat etiam cũ cathegoricè ſub iuramento interogatus veritatem negat,
aut diſſimulat,ſiue quibuſdam coloribus veſtit:vt à iudicãtibus percipi nõ poſſint, & talis dicitur
Præuaricator. Alio modo ab accuſatione totaliter deſiſtendo, & talis dicitur Tergiuerſator,quaſi *Præuarica-*
tergũ vertẽs. Ex præmiſſis appparet differẽtia inter calũniatorẽ, præuaricatorẽ,& tergiuerſatorẽ. *tor.* *Tergiuerſa-*
tor.

Ver. 6. DE PECCATIS REORVM.

C REus dicitur qui vocatur ad iudiciũ, ſiue nocens,ſiue innocẽs ſit:& peccat, ſi iniuſtam cau-
ſam defendat. Et pariter ſi veritatem iudici vel eius delegato, ſecundum formam & diſpoſi- *2.2.q.69.*
tionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei ſtare
volentis, vel ad depoſitionem vnius teſtis,vel famæ publicæ, aut alterius ſemiplenæ probationis,
ſicut ad depoſitionem duorum teſtiũ de indiciis ſeu præſumptionibus violentis exigere licitè po-
teſt iuramentum à reo de dicenda veritate,quam confiteri tenetur,ac etiam ſi iudex ex mero offi- *c.12.§.2.*
cio procedat ad inquiſitionem & monitionem: ſalua tamen correctione fraterna, vt infrà dicetur. *ver.10.*
Si verò iudex hoc exquirit,quod non poteſt ſecundum ordinem iuris,non tenetur reus reſponde-
re:ſed poteſt per appellationem vel aliter ſubterfugere abſque mendacio,quia nunquã licet men-
tiri. Aliqui tamen dicunt quòd ſi reſpondeat, non tenetur in illo caſu ad intentionem indebitè
exigentis iuramentum, reſpondere. Sicut vxor ſecretè adultera non tenetur reſpondere viro ex-
igenti iuramentum, ad intẽtionẽ eius:quia(vt dicunt)timor mortis ac indebita exactio excuſant à
reſpondendo ad intentionem exigentis:ſed poteſt intelligere iuramentum ſuum, quòd non com-
miſit adulterium in tali loco. Et ſic reſpondent ad Iſid. qui dicit quòd Deus accipit iuramentum
non ſicut iurans, ſed ſicut is cui iuratur, intelligit:ſi rectè & debitè ac liberè exigat. Hæc difficul- *Appellans*
tas problematica eſt,& in ſcholis diſputanda,ſed non eſt plebeis prædicanda. ¶Peccat etiam reus, *quando pec*
ſcienter & indebitè appellando. Si autem iniuſtè & indebitè grauatur, vel probabiliter dubitat de *cat,& quã*
grauamine, appallando non peccat. Peccaret tamen,ſi mediis illicitis & iniurioſis in libello appel- *do non.*
latorio inſertis, procederet, vel via facti violenter reſiſteret. Quia(vt dicitur Rom.13.)qui reſiſtit *Reus non te*
poteſtati,ordinationi Dei reſiſtit. Debet enim obedire & pati propter ſcandalum,ne ceteri in om- *netur coope-*
ni caſu non declarato præſumant reſiſtere poteſtati,quia ex hoc eneruarentur vires iuſtitiæ Chri- *rari ad mor*
ſtus enim(vt dicitur 1. Petri.2.)tradidit ſe iudicanti iniuſtè. Non tamen tenetur reus cooperari ad *tem.*

mortem ſuam:quia ad hoc non poteſt iuſtè condemnari,cùm habeat præceptum intrinſecũ naturaliter impreſſum, de conſeruãda vita. Et ideo ſi fuerit cõdemnatus ad moriendũ fame,habito panc poteſt in neceſſitate nõ obſtãte præcepto iudicis abſque peccato comedere, & aperto oſtio car-
Reus an poſſit fugere,et carceres frãgere. ceris fugere. Et ſecundum D. Caietanum,carceres etiam infringere , cum voluntate & propoſito ſatisfaciendi damnũ infractionis. Nec per hoc(vt dicit)vlla iniuria fit iudici , qui debet de illo eſſe ſecutus,nec præcipere poteſt, ne infringat carceres: licet poſſit eum ligare compedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occaſiones infractionis tollere. Natura enim ad ſaluandam vitam inclinat : & ideo ſi non ſequeretur illam inclinationem abſque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem ſuam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus : quia non ſunt capaces iniuriæ , cùm ſint res inanimatæ. Peccaret tamen ſi perſonis & miniſtris iuſtitiæ violenter reſiſteret, quando eſt iuſtè condemnatus , qui enim poteſtati reſiſtit , ordinationi Dei reſiſtit.
2.2.q.69. ar.4.ad.2. Quia licitum eſt iudici eum reſiſtentem impugnare:& ſic ſi reſiſtat,ex parte eius eſt illicitum bellum:& ſic faceret iniuriam Reipublicæ,cuius bonum plus tenetur deligere:quàm proprium,cùm mors eius ſit bonum Reipublicæ. Sed ſi reus manifeſtè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur , licitum eſt ei etiam violenter talibus reſiſtere : quia tale iudicium eſt ſimile violentiæ latro-
Ezech.22. num , ſecundum illud Ezech .22. Principes eius in medio illius , quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem. Et ideo quemamodum licitum eſt reſiſtere latronibus : ita licet in tali caſu principibus , ni fortè propter periculum vel ſcandalum vitandum : cùm ex hoc aliqua grauis turbario totius Reipublicæ timeretur, ad quam attendentes Iuriſtæ infractionem præmiſſam, & talem teſiſtentiam non approbant. Vide Syluestrum de Prierio in ſumma ſuper verbo, Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortẽ, vel membri abſciſionẽ:alias nõ eſt licitum,ſaltem carceres infringere. Sed dubium eſt an tunc teneatur fugere,& carceres infringere. D. Tho.2.2.q. 69.art.4.ad.2.videtur annuere quod ſic:quia dicit quod nõ fugere,ſiue manere in loco, in quo ducatur ad mortem eſt cooperari morti ſuę,ad quod nullus tenetur. Sed ſi teneretur fugere,ſequeretur quod multi martyres peccaſſent non fugiendo,cũ poſſent fugere. Dicendũ quod D.Tho.ibidem dicit quod iuſtè condẽnatus debet & poteſt pati mortẽ , quia poteſt patienter ferre quod de ſuis exceſſibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iuſtè condẽnato cooperari ad celeriorẽ mortẽ aſcendendo ſcalam. Licet tamen ad hoc non teneatur. Et ſic eſt in arbitrio iuſtè condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur ſeruare vitam qua iuſtè poteſt priuari. De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & teſtimonium fidei licitum eſt ſe exponere morti.

Ver. 7. DE PECCATIS TESTIVM.

2.2.q.70. TEſtis dicitur, qui ad confirmandã aſſertionẽ in iudicio allegatã, vocatur , cõparere debet & D
requiſitus & adiutatus authoritate iudicis , veritatẽ plenè & integrè , abſque fucis & coloribus,dicere tenetur prout nouit. Quòd ſi recuſat,aut ſi aliquid ſubſtãtiale omittit, vel falſũ in toto, vel in parte dicit, vel ea quæ dubia & incerta ſunt, pro veris & certis aſſerit, vel ecõuerſo quacũq; cauſa hoc faciat, peccat. Si tamẽ nõ requiritur, vel iuridicè nõ interogetur, tacẽdo veritatẽ, non peccat.

Ver. 8. DE PECCATIS PROCVRATORVM ET ADVOCATORVM.

2.2.q.71. art.3. ADuocati, Procuratores, ſeu Solicitatores, qui ad rei vel actoris cauſam defendendã, ſiue pro- E
mouendam vocantur, peccant commiſſiuè iniuſtam cauſam defendẽdo, aut promouendo, ſiue conſulendo. Cooperãtur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2. Paral.29. Impio præbes auxilium, idcirco iram domini merebaris, & vt D.Tho. ait, tenentur ad reſtitutionẽ, ſicut præbentes auxilium & conſilium latrocinio. Secundò peccant cõmiſſiuè, vtendo mediis indebitis, producendo falſos teſtes , aut inſtrumenta, ſiue alia documenta, aut ſubterfugiendo, & dilationes fruſtratorias petendo. Tertiò contra debitum , & contra ſtilum , & ſupra meritum exigendo , ac etiam recipiendo oblata, præcipuè à pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata , ſeruatis debitis circunſtantiis, accipere poſſunt. Omiſſiuè etiam peccant primò, acceptam cauſam negligendo. Et ſi eorum incuria aliquod incommodum clientulo ſuo acciderit reſarcire tenentur. Secundò , negando patrocinium pauperibus & miſerabilibus(quas vocant)perſonnis pupillis , viduis, & peregrinis calũniam paſſis , & iuſtam cauſam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico ſtipendiati, recuſant & negligunt, & ipſi ad victus ſufficientiam habentes, intendere poſſunt, tunc enim etiam dilatis diuitum negotiis , qui ſibi aliunde prouidere poſſunt , tenentur: ſperare tamen poſſunt debitum ſalarium à parte ſuccumbente, & à Deo remunerationem.

Ver. 9. DE PECCATIS SCRIBARVM SIVE NOTARIORVM.

SCribæ ſunt Notarij, vel Graffarij, & eis adhærentes clerici , qui publicam agunt perſonam, & F
vtrique parti , actori.ſ.& reo, tenentur primò deducta in iudiciũ fideliter ſcribere ſecũdò actus publicos partibus ſub moderato ſecundum ſtilum curiæ ſalario expedire. Peccãt autem falſa ſcribendo,

bendo,aut vera omittendo,actoris vel rei partes agendo,aut ſolicitando,dietas fruſtratorias multiplicando,vel multiplicati faciendo, expeditionem actorũ partibus negando, vel differendo,amore,timore,fauore,aut auaritia:ſecreta curiæ reuelãdo, & partibus cõmunicando,& vltra debitum ſalarium directè vel indirectè exigendo,& à pauperibus paupertatẽ iurantibus, ſalariũ conſuetum exigendo:poſſunt tamen exigere a diuite pauperis parte ſuccumbente.

Ver. 10. DE PECCATIS IVDICVM.

A Iudex autẽ & ei aſſiſtentes Cõſiliarij,vltra tres prædictos modos in verſic.3.huius.S.2.deſcriptos, in multis offendere poſſunt. Primò iudex in præſũptione,ſi indignus officio,vt pote ignorãs officiũ iudicis aſſumpſit. Si negligens ſit purgare prouinciã malis hominibus, & proceſſum bene & diligẽter examinare negligit,aut ſuſpectos ac fauorabiles alteri parti,in iudicãdo admittit. Prçterea accipiẽdo munera vel pecuniã,vt iudicet,etiã ſi iuſtè iudicat. Si nõ ſeruat ordinẽ iuris. Si dilationes fruſtratorias cõcedat. Si indignis & corruptis hominibus iuriſdictionẽ delegat. Si reis interogationes captioſas, & ad quas non tenebatur,facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter cauſam indebitã differt prolationẽ ſententiæ,aut eius expeditionem,aut executionem. Si in ſententia ponit clauſulam obſcurã,vt ille contra quem dabatur,poſſit ſe defendere, vel executionem differre contra iuſtitiã. Si fraudes, dolos,cautelas,ac alia aduocatorum & procuratorum vitia nõ corrigit. Si conſiliũ partibus dat. Si ſecreta reuelat. Et ſecundũ ius ciuile,ſiue canonicũ & municipale tot cõmittit peccata, quot trãſgreditur prohibita,hæc ſummariè dicta ſufficiãt. Si probationes horũ habere velis, vide Sũmiſtas, vel applica fundamẽta practica.

S. 3 DE PECCATIS IVSTITIAE COMMVTATIVAE OPPOSITIS.

B IVſtitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudiciũ ſunt oppoſita, quæ ad tria genera reducuntur. Quædam enim ſunt contra integritatem perſonæ: quædam contra integritatem honoris & famæ:quædam verò circa exteriores, ſiue bona temporalia. Contra integritatem perſonæ ſunt duo,ſcilicet homicidium,& membrorum mutilatio.

Ver. 1. DE HOMICIDIO.

C HOmicidiũ eſt hominis occiſio,authoritate priuata facta,quæ prohibetur Exo.20. Nõ occi- *2.2.q.64.*
des. Dicitur authoritate priuata:quia authoritate publica iudex aut lictor vel miles in bello *art.3.*
iuſto occidendo non peccat,cũ ſit præceptũ Exod.22. Maleficos non patieris viuere: Item vim vi *Exod.20.*
repellendo,cum moderamine inculpatæ tutelæ:non tamen intendẽdo mortem, ſed ſolùm defen- *& 22.*
ſionem:vt cùm non poteſt aliter euadere,tunc occidẽdo nõ peccat. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quod illicitum eſt ſeipſum occidere:quia quilibet plus tenetur ſe conſeruare in eſſe, quàm alios. Præterea interficiendo ſe,facit iniuriam communitati & Deo,qui vitam ſibi dedit, & mortem ſibi reſeruauit,iuxta illud Deut.32. Ego occidam,& ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non ſolùm occiſores materiali gladio,ſed etiam præcipientes,conſentientes,auxiliantes,& non impedientes,qui abſque vitæ periculo poſſunt:maximè autem qui curam Reip. habent,qui etiam diſſimulando,& homicidas non puniendo,peccant,& vt homicidæ cenſendi ſunt. Ad hoc genus pertinent venifici, qui per intoxicationem occidunt, & mulieres ſiue viri abortum procurantes,ſiue conſulentes, aut materiam ſcienter miniſtrantes,& ſecundum D. Aug.generationẽ impedientes,& ſecundum D. Ambr. pauperi in extrema neceſſitate eleemoſynam nõ dantes. Ait enim: Paſce fame morientem:ſi non pauiſti,occidiſti,& tenentur ad reſtitutionem poſſibilem, vt dictum eſt. Súntque irregulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum, ſi fœtus fuerit animatus anima rationali. Caſualiter verò occidere hominem cùm ſit præter intentionem & volũtatem, dando operam rei licitæ,& adhibitis diligentiis,non eſt peccatum,cùm non ſit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ,vel non adhibitis diligentiis,peccatum eſt. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidij. De his amplius ſuperius dictum eſt,cùm de euentu ageretur,c.3.S.7.verſi.14.

Ver. 2. DE MEMBRORVM MVTILATIONE.

D MEmbrorũ mutilatio authoritate priuata facta eſt peccatum. Excuſantur tamen aliqui qui *2.2.q.65.*
faciunt ſe mutilare propter ſalutẽ corporis,quando.ſ. toti corpori nõ poteſt aliter ſubueniri. Et quia ſaluti ſpirituali ſemper poteſt aliter prouideri,cùm peccatum ſubiaceat voluntati:ideo nõ
licet aliqui pro ſalute ſpirituali:membrũ pręſcindere propter peccatum vitandum. Ideo D.Chryſ. *Mat.19.*
exponens dictum Chriſti, Sunt eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum Dei, dicit: Non per membrorum abſciſſionem, ſed per malarum cogitationum interemptionem. Maledictioni enim eſt obnoxius, qui membrum abſcindit: etenim homicidæ ſunt,qui talia præſumunt. Pòſtea ſubdit: Neque enim concupiſcentia manſuetior ita fit,ſed moleſtior. Aliunde enim procedit qui in nobis eſt fomes, & præcipuè à propoſitio incõtinẽti,& mẽte negligẽte. Nec ita abciſſio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde ſecundum ſtatuta vetera Niceni cõcilij: Qui ſe caſtrauerunt propter caſtitatem ſeruandam,reprehenduntur. ¶ Percutere autem & verbe-

rare ſiue diſciplinare ſeipſum, vt ſenſualitas ſubiaceat rationi, vel ad ſatisfaciendum pro peccatis,
Percuſſio eſt virtuoſum:ſi moderatè fiat. Vnde D.Paul.1. Cor,9.Caſtigo corpus meum,& in ſeruitutem re-
quibus & digo, &c. Alium autem diſciplinare licitum eſt eis quibus incumbit cura, vt parentibus,& pæda-
quãdo lici- gogis ab eis commiſſis, ſeu de eorum expreſſa aut præſumpta licẽtia,vt à maiori malo retrahantur,
ta. imò licitum eſt hominẽ liberum ad horã ligare in vehementi paſſione exiſtentẽ,vt ab aliquo ope-
re illicito ſtatim perpetrãdo retrahatur. Sicut cùm aliquis detinet aliquẽ, ne ſe præcipitet, vel ne
aliũ feriat: ſed ſimpliciter aliquẽ includere vel ligare pertinet ad eũ ſolùm qui habet diſponere de
actibus & vita alterius:quia per hoc non ſolũ impeditur à malis faciendis,ſed etiam à bonis agẽdis.

Ver. 3. DE CONTVMELIA.

2.2.q.72. Contra integritatẽ honoris & famæ ſunt multa peccata,quæ reducuntur ad duo genera: quia E
vel in præſentia, vel in abſentia. In præſentia poteſt proximus dehonorari ſex modis. Primò per
Cõtumelia cõtumeliam,cùm quis mala culpæ,verbo,vel ſigno,aut literis,profert in præſentia proximi animo
iniuriandi,ſeu dehonorandi, vt putà dicendo, tu es fur vel adulter,&c. Et ſi culpa ſit falſa vel vera,
Detractio. ſed occulta:eſt etiã detractio:& ſic vnus & idem actus eſt contumelia & detractio, reſpectu diuer-
ſorum: inquantum profert in præſentia, dicitur contumelia: inquantum verò aliis præſentibus,
dicitur detractio. Et ſi culpa quæ profertur eſt mortalis:eſt peccatũ mortale: ſi venialis veniale niſi
fortè ex illo grauiter confunderetur, vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur: quia
tunc eſſet mortalẽ. Suſtinendæ tamẽ ſunt contumeliæ in præparatione animi,ſicut ea quæ contra
In lib. de nos fiunt, vt D.Aug. exponens illud: Si quis te percuſſerit in vnam maxillam,&c. Idem Pſal. Ego
ſer.domini tanquam ſurdus non audiebã. Non tamen ſemper expedit. Vnde nec Chriſtus aliam exhibuit,ſed
in monte. percuſſorem reprehendit. Sic eſt de cõtumeliis. Expedit aliquando ad reprimendã audaciã. Vnde
Mat.5. & Luc.6. Prou.26. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiã ſuam,ne ſibi ſapiens videatur. Et aliquando propter mul-
Pſal.38. torum bonũ,quod quandoque propter contumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum
Ioan.18. iræ laudabile eſt:ſed tacere ad prouocandũ ad iracũdiã,pertinet ad vindictam,& ſic eſt peccatum.

Ver. 4. DE CONVITIO.

2.2.q.72. Poteſt ſecundò dehonorari proximus propter cõuitiũ,cũ quis malũ pœnæ obiicit in præſentia F
ar.1.ad.3. eius. Et differt conuitiũ à cõtumelia,quæ eſt repræſentatio defectus culpæ,conuitium verò eſt
quando obiicitur malum pœnæ animæ vel corporis,vt ignorãtia, cæcitas,fatuitas,claudicatio,aut
aliquis defect⁹ naturæ propter quẽ nullus eſt vituperãdus,vt abetur in 2. Ethic.& eſt peccatũ mor-
tale,quãdo notabiliter cõfunditur. Vnde Chriſtus Qui verò dixerit,Fatue:reus erit gehẽnę ignis.
Mat.6.

Ver. 5 DE IMPROPERIO.

2.2.q.92. Poteſt tertiò quis dehonorare proximum,cùm obiicit alteri in præſentia defectum minoratio- G
art.1.ad.3. nis,ſiue indigẽtiæ, vt egeſtatem:vel cõmemorat auxilium aut beneficiũ factum ei in egeſtate
neceſſitatem patienti,ſicut plerique faciunt: vocando eum pediculoſum, fame mortuum:ſi non
ſubueniſſem tibi eſſes miſer, vel mortuus inedia,aut fame, aut aliquid huiuſmodi. Circa prædicta
tria vitia & multa ſequentia notandum, quòd talia verba in grauibus formaliter dicta:hoc eſt in-
tentione dehonorandi,vel diminuendi, ſiue deprimendi famã vel honorem, eſt peccatum morta-
le. ¶ Si verò materialiter tantum,hoc eſt non intẽdendo dehonorationem, &c. Si pro correctione
(ſicut ſæpe fit à ſuperiori & maioribus) non eſt malum. Si verò ab aliis, eſt veniale. Neceſſaria ta-
men eſt diſcretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur. Quia poſſet eſſe tam graue conuitium
per incautelam prolatum,quòd auferret honorem eius,contra quẽ proferretur:& tunc eſſet mor-
tale, etiam ſi non intenderet dehonorationem. Sicut etiam ſi aliquis incautè ex ludo percutiens
grauiter lædat, culpa non caret. Si verò non ad contriſtationem, ſed magis delectationis aut ioci
cauſa,poteſt eſſe ſine peccato,ſi debitæ circunſtantię obſeruentur. Si quis verò nũ reformidet con-
triſtare eum in quem profert huiuſmodi iocoſum conuitium,dũmodo riſum excitet,vitioſum eſt.

Ver. 6. DE IRRISIONE.

2.2.q.75. Poteſt quartò dehonorari proximus per deriſionẽ, & hoc dupliciter.ſ.verbo vel ſigno. Primò, H
verbo,cùm quis malum culpæ vel pœnæ,aut egeſtatem & defectus naturæ,cachinnis in ludũ
& iocum accipit,intendens eum paruipendere, & tam vilem eum exiſtimare,vt de malo eius non
ſit curandum, ſed quaſi pro ioco & ludo, ſit habendus, volens eum qui irridetur,pro fatuo & ni-
hilo haberi,vt erubeſcat,& inter homines comparare vereatur. Et talis dehonoratio eſt peccatum
mortale, & grauius quàm contumelia: quia contumelioſus videtur accipere malum alterius ſe-
riosè:irriſor verò in ludum, & ſic eſt maior contemptus & maior dehonoratio, & eſt contra illud
Iob.12. Iob: Deridetur iuſti ſimplicitas. Si irriſio ſit in rebus diuinis,puta in Deum vel ſanctos aut Eccle-
Eſa.37. ſiam,non eſt ſimplex irriſio, ſed blaſphemia,iuxta illud Eſa. Cui exprobraſti, & cui blaſphemaſti
& ſuper quem exaltaſti vocem tuam? Poſtea ſubditur: Ad ſanctum Iſraël. Si verò ſit de modicis in
ordine ad proximũ,& materialiter,hoc eſt abſque intentione dehonorandi, contriſtandi, vel con-
funden-

fundendi, ſed ad riſum duntaxat concitandi, eſt peccatum veniale: & vbi proximus qui irridetur non cõſtritatur, ſed potius gaudet, abſque peccato fieri poteſt, cũ volẽti nõ fiat iniuria. Secũdò poteſt fieri irriſio per ſigna, vt rugando naſum, vel aliquod aliud ſignũ ſpretiuum faciẽdo, talis deriſio vocatur ſubſannatio, quæ in tantũ peccatum eſt, inquantũ eſt proximi contemptus vel deſpectio. *Subſanatio quid.*

Ver. 7. DE MALEDICTIONE.

A POteſt quintò dehonorari proximus per male..ctionẽ. Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, quòd maledicere idem eſt quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, *2.2.q.76. art.1.* & ideo triplex eſt maledictio. Primò aliquis poteſt maledicere & loqui de aliquo per modũ enunciationis, indicatiuo modo. Et ſic maledicere nil aliud eſt quàm malum alterius referre, & ſic contumelia, conuitium impropriũ, & detractio dicitur maledictio, ac etiam ſuſurratio. Secundò modo cauſaliter & imperatiuè, iubẽdo vt alicui fiat malum: & hæc maledictio pertinet ad peccatum facti ſiue mali, quod quis iubet fieri proximo. Tertiò modo poteſt aliquis maledicere optatiuè ſiue imprecatiue, optando vel increpãdo alicui malũ, quod imprecatur. Si verò aliquis optet alicui malũ, non ſub ratione mali, ſed ſub ratione boni: vt quia hoc iuſtum vel vtile eſt ſibi vel aliis, vt ſi quis optet peccatorem manifeſtè peccãtem, pati iuſtitiã, vt alij emẽdentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentum: vt emendetur, vel à nocumẽto ceſſet, non eſt maledictio per ſe loquẽdo, ſed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur in malum, ſed in bonum. Et ſic iuſtè iudex maledicit, hoc eſt imperat malũ inferri criminoſo: & Eccleſia etiã anathematizando maledicit. Et prophetæ in ſcripturis quandoque imprecatos fuiſſe mala leguntur, quaſi conformantes voluntatem ſuam diuinæ iuſtitiæ, Licet huiuſmodi imprecationes poſſint per modũ prænunciationis intelligi: & quamuis Gloſ. ſuper illud Num.23. Quomodo maledicã, cui nõ maledixit Deus? dicat quòd non poteſt eſſe iuſta maledicendi cauſa, vbi peccantis ignoratur affectus: quia intelligi debet de occultis. Et ſecundũ finalem reprobationem non poſſumus ſcire cui maledicat Deus, poſſumus tamen cognoſcere ex aliquo peccato exteriori, pro quo pœna eſt intelligenda, & ſecundum reatum pœnæ. ¶ Notandum præterea quòd illicitum eſt maledicere tempori, vento, pluuiæ, immo & diabolo, cũ natura eius bona ſit. Vnde D. Iudas in canonica ſua dicit, quod cùm Michaël archangelus cum diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non auſſus eſt iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit, imperet tibi Deus. Licet eius culpa poſſit à viro iuſto maledici, hoc eſt optari, vt pœna debita eidem reddatur. Iuxta illud Iob, Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathã. Sed cũ peccator maledicit diabolo propter culpã, ſimili ratione cùm ipſe ſit in culpa, iudicat ſe maledictione dignũ: iuxta illud Eccl.21. Cũ maledicit impius diabolũ, maledicit ipſe animã ſuam. D. Tho. dicit quod maledicere creaturis irrationabilibus, inquãtũ ſunt creaturæ Dei, eſt peccatũ blaſphemiæ. Maledicere autem illis ſecundũ ſe conſideratis, eſt otioſum & vanum, & per conſequens illicitum. Poteſt etiam proximus lædi & turbari verbo in præſentia, per contentionem: ſed de illa erit ſermo, cũ de vitiis charitati oppoſitis, agetur infrà c.12.§.3.ver.6.

Maledicere tempori, vẽto, pluuiæ, & diabolo non licet. Iudas. Iob.3.

Ver. 8. DE DETRACTIONE.

B IN abſentia læditur proximus verbo per detractionẽ & ſuſurrationem. Detractio eſt denigratio famæ, hoc eſt bonæ æſtimationis ſiue reputationis proximi, per verba occulta, quæ denigratio fit *2.2.q.73. art.3.* per mala culpæ & pœnæ, & dicitur per verba occulta non ſimpliciter, ſed per cõparationẽ ad eum de quo dicuntur, cũ intentione denigrandi, & corrumpendi, vel diminuendi famam, quod eſt formale detractoris, & hoc modo eſt peccatũ mortale: quia ſi materialiter, hoc eſt ſi aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur, propter aliquod bonum vel neceſſariam cauſam, debitis circunſtantiis obſeruatis, vt quando fit propter emendationem, vel propter punitionẽ & bonum iuſtitiæ, prout in accuſatione, nõ eſt peccatũ, neque poteſt dici detractio. Si verò ex animi leuitate, vel propter cauſam non neceſſariam, nõ eſt peccatũ mortale: niſi fortè verbũ quod dicitur, ſit adeò graue, quod notabiliter famam alicuius lædat. Poteſt autem fieri detractio dupliciter. ſ. directè & indirectè. Directè fit quatuor modis. Primò, quando quis falſum imponit alteri. Secundò, quando peccatum occultum reuelat. Tertiò, quãdo auget ſuis verbis, Quartò, quando illud quod eſt bonum, dicit mala intentione factũ. Indirectè autem, vel negãdo bonum alterius, vel malitioſè reticendo, aut minuendo, vel detractionem audiendo, abſque reſiſtentia, ſi reſiſtere poſſit ciuiliter loquendo, vt quia prælatus vel maior in ſocietate: tunc enim non reſiſtendo detractori cõſentire videtur, & maximè ſi impellit. Si verò aliquis ex timore vel verecũdia detractoribus reſiſtere omittat, non peccat, vel ſaltem minus. Detractor in tribus primis caſibus, & quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria, Primò, ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit. Secundò ad reparationem famæ: vt ad omnes apud quos detraxit vadat: & ſi falſum impoſuit, dicat ſe falſum impoſuiſſe. Si verùm dixit diffamando, dicat ſe malè dixiſſe, & iniuſtè diffamaſſe. Debet autem detractor, vt dictum eſt, ire ad eos, apud quos detraxit: niſi in ſequentibus caſibus, quos excipit Syluester

Detractio quid et quãdo peccatũ ſit.

Detractio multipliciter fieri poteſt.

Detractor ad quid tenetur.

Detractor quãdo à reſtitutione famæ excuſatur.

de Prietio. Primò ſi facta diligentia non habeat in memoria. Secundò, quando ſequeretur maior infamatio, vt puta cùm amplius illi non recordantur. Tertiò, ſi fieri poteſt,& ſi pateat ſecurus acceſſus. Quartò, quando dicit his quibus debet. Quintò, quando ea quæ dixit, non erant ex ſua natura diffamatona: puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sextò, quando dixit ſe audiuiſſe, nihil addẽdo quod faceret ad crudelitatem, de hoc dictum eſt ſuprà, cùm de reſtitutione famæ & honoris ageretur. Septimò, cùm is cui dixerat, ſciuit poſteà per aliã viã. Octauò, quando ille erat infamatus de eodem crimine apud illum cui dixit. ¶ Et quia murmuratio ad detractionem pertinet: ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione ſubiungendum eſt. Murmuratio ſecundum aliquos dicitur per ſimilitudinem ad mutire, quod eſt propriè mutorum, vel loqui non audientium. Et accipitur dupliciter: vno modo largè, pro omni ſubmiſſa & clanculoſa locutione de aliquo. Et hoc modo poteſt eſſe peccatum, & ſine peccato. Sicut dicitur de Chriſto quod murmur multus erat de eo. Quidã dicebãt, quia bonus eſt: alij verò dicebant, non: ſed ſeducit turbas. Secundò accipitur propriè pro ſubmiſſa & clãculoſa locutione impatientis, querelantis ſedere iuſta: vt filij Iſraël, qui cõquerebãtur de Mãna: vel de re iniuſta, modo tamẽ indebito, hoc eſt, vbi, quando, quomodo, & coram quibus nõ oportet: vt cõmuniter religioſi, qui aliquãdo patiuntur iniuſtè, & non exponunt rationẽ ſuam prælatis, ſed aliis quorum non eſt eis prouidere, & hoc modo ſemper eſt peccatum veniale vel mortale, ſecundũ qualitatẽ obiecti & intentionẽ animorum, ac conditionẽ perſonarũ murmurantiũ, & contra quas eſt murmuratio, & eorũ qui audiũt murmurationem.

Murmurationis definitio.

Murmuratio quotupliciter accipiatur.

Et poteſt ſic definiri: Murmuratio eſt iniuſta impatientis clamoſa ac clanculoſa querela de re iniuſta vel iuſta, indebito modo facta. dicitur iniuſta: quia murmuratio eſt ſpecies detractionis, & ſecundũ rẽ detrahit illi, contra quẽ murmurat, tanquã iniuſtè & irrationabiliter ſe habuerit vel habeat, Et ideo ſi ſit cõtra Deũ per diſplicentiã, eò quòd non tribuat proſperitatẽ, vt filij Iſraël de defectu aquæ: vel quia immittit tribulationes: vel quia non regit mundũ ad votum & nutũ noſtrum, includit blaſphemiam, dicitur impatientis: quia per modum denuntiationis vel admirationis fieret, non eſſet propriè murmuratio. Dicitur etiam clanculoſa, ſiue in abſentia facta: quia ſi fieret in præſentia, nõ eſſet murmuratio, ſed potius improperium. ¶ Ex his patet quòd murmurator eſt iniuſtus & impatiens: magis tamen iniuſtus: & tenetur ad reſtitutionem, ſi intulerit notabile nocumentum famæ & honoris, aut aliarum rerum. Grauitatem huius peccati declarat Apoſt. Neque murmurauetitis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Secundũ iura verò canonica, pœna murmurationis eſt, vt alienus ſit à fratrum vnitate, & opus eius abiiciatur, vt habetur in c. alienus. 90. diſt. vbi gloſ. dicit, quòd opus clerici præcipuè eſt oratio, laici verò oblatio. Et ſic videtur quòd ſi ſit clericus, debeat quaſi excommunicatus ſeparatus eſſe ab aliis in oratione. Et ſi ſit laicus, non recipitur eius oblatio.

Murmurator quando tenetur ad reſtitutionem.

1. Cor. 10.

Murmuratoris pœna.

Ver. 9. DE SVSVRRATIONE.

2. 2. q. 74.

Suſurratio quid ſit, et quid differat à detractione.

8. Ethic.

Eccl. 6.

SVſurratio eſt locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod poteſt mouere intellectum ad tollendam amicitiam, & formale ſuſurrationis eſt intentio tollendi amicitiam. Et inquantum dicit malum, eſt detractor: & inquantum intendit tollere amicitiam, eſt ſuſurro. Et cum amicitia ſit inter duos, ſuſurro nititur ex vtraque parte amicitiam diſſoluere. Ideo duobus linguis vtitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quàm detractor aut contumelioſus: quia maius bonum aufert à proximo. Cùm amicitia inter exteriora bona præemineat: quia ſine amicis nullus viuere poteſt, vt habetur 8. Ethic. & Sap. dicit Amico fideli nulla eſt comparatio: & fama (quæ per detractationem tollitur) ad hoc eſt maximè neceſſaria, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ſi cùm finis ſit potior iis quæ ſunt ad finem, ſequitur quòd amicitia præeminet famæ: ideo ſuſurro grauius peccat quã detractor licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo ſceleratorum ab Apoſt. præponuntur ſuſurrones, hoc eſt ſecundũ Grego. inter amicos amicos diſcordiam ſeminantes, de quibus Sap. Sex ſunt quæ odit Deus, & ſeptimum quod deteſtatur anima eius. ſ. eum qui ſeminat inter fratres diſcordias, & Eccl. Suſurro & bilinguis maledictus eſt multos enim turbauit pacem habẽtes. Criminator ſiue calumniator differt à ſuſurrone & detractore: quia criminator eſt qui publicè aliis crimina imponit, vel accuſando, vel denuntiando: quod non pertinet ad detractorem aut ſuſurronem, qui ad reſtitutionem tenetur modo poſſibili. C

Rom. 1.

Prouer. 6.

Eccl. 28.

Suſurro differt à criminatore, & tenetur ad reſtitutionem.

Ver. 10 DE ADVLTERIO.

POteſt etiam lædi proximus per peccata in perſonam cõiuncta, & tanto grauius, quanto perſona quæ deprædatur eſt magis coniuncta, vnde qui deprædatur vel decipit filium, aut iniuriam ei facit, magis offendit patrem, quàm ſi deprædaretur ſeruum, vel illi iniuriam faceret. Et cũ vxor ſi valde coniuncta viro, maiorem iniuriam facit viro, qui eam violat vel aliquam iniuſtitiam facit, quàm ſi faceret alicui alteri mulieri ſanguine iunctæ viro. Sed ſi vxor conſentiat in adulterium, minoratur peccatum & iniuria ex parte ipſius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur in- D

iuria

iuria ex parte viri: quia vxor non habet poteſtatem ſui corporis, ſed vir. Et quia adulteriũ non ſolùm opponitur iuſtitiæ, ſed etiam caſtitati: ideo de ipſo erit locus aliquid dicendi, cùm de intemperantia agetur. Notandum tamen eſt quod quantò aliqua iniuria in plures redũdat, cæteris paribus, tantò grauius eſt peccatum. Et inde eſt quòd grauius peccat percutiens principem, quàm priuatam perſonam: quia redundat in iniuriam multitudinis.

1. Cor. 7. c. 7. §. 7. ver. 2.

Ver. 11. DE FVRTO.

A Circa res exteriores opponuntur iuſtitiæ commutatiuę quatuor vitia. ſ. furtum, rapina, fraudulentia, vſura. Furtum, eſt occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia ſi dominus eſſet irationabiliter inuitus, non eſſet furtum: vt in extrema neceſſitate, ſi abundans panibus nollet dare indigenti: poſſet occultè, imò & manifeſtè & cum violentia auferri, cùm iure naturali omnia ſint communia, tunc enim accipit rem ſuam ab iniquo detentore: ideo non dicitur fur neque raptor. Ius enim ciuile, quo rerum proprietate & dominia ſunt inuenta, ſuſpenditur adueniente iure naturali: & omne ius poſitiuum ceſſat. Leges tamen & canones tales puniunt, propter incertitudinem extremæ neceſſitatis: & ne detur aliis non extremè indigentibus, anſa ſimulandi extremam neceſſitatẽ, & ſic turbandi Rempublicam, verùm Deus, cui nihil incertum eſt, non punit. ¶ Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifeſtus ad quadruplum, verum quia iudicialia præcepta in morte Chriſti conſummata ſunt, & nunc non ligant: ideo ſufficit nunc reddere ſimplum & intereſſe damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad fuſtigationem, pro ſecundo abſciditur vna auricula, pro tertio alia, & aliquando ſuſpenditur, tamen commune eſt quòd in quarto ſuſpendatur. Si verò furtum ſit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtum ſit æquale tribus, ſuſpenditur pro primo furto, maximè quando ſequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandum tamen quòd accipere à domino priuato inuito, cum conſenſu ſupremi domini. ſ. Dei non eſt furtũ: ideo filij Iſraël, qui iuſſu Domini ſpoliauerunt Aegyptios, furati non ſunt, nec peccauerũt. Furtum autem ex genere ſuo eſt mortale: efficitur tamen veniale propter modicitatem aut ſurreptionem.

2. 2. q. 66. Furtum quid ſit.

Extremè indigens accipiens violẽter panẽ punitur ab hominibus, ſed non à Deo.

Reſtitutio rei furtinæ.

Pœna furũ.

Exod. 12.

Furtum eſt ex genere mortale.

Ver. 12. DE RAPINA.

B Rapina tripliciter accipitur. Primò, pro quacũq; rei alienæ vſurpatione tẽporalis vel ſpiritualis. Et hoc modo accipitur Phil. 2. vbi de Chriſto dicitur, Non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, prout Lucifer. Secundò, pro quacunque vſurpatione illicita rei temporalis, & ſic accepit D. Ambr. dicens, qui vſuram accipit, rapinam facit: vt habetur in c. qui vſuram 14. q. 4. Et D. Auguſt. Si quid inueniſti & nõ reddidiſti, rapuiſti. Tertiò, propriè & ſtrictè. vt diuiditur contra furtum & vſuram, & ſic accipiendo. Rapina propriè eſt iniuſta & violenta ablatio rei alienæ. Ex his ſequitur quòd non eſt rapina ſi quis rem ſuam violenter accipiat ab eo qui aufert. ſ. fure vel raptore. Nec etiam ſi res aliena violenter accipiatur in bello iuſto. Nec etiam ſi violẽter accipiatur authoritate publica, iuſtitia exigente, contra voluntatem priuatorum propter Reipublicæ neceſſitatem. Rapina grauius peccatum eſt quàm furtum: quia per rapinam non ſolùm infertur alicui damnum, ſed etiam infertur perſonæ iniuria. Licet magis verecundetur quis deprehenſus in furto, quàm rapina, eò quòd homines ſenſibilibus inhærentes magis gloriantur de virtute exteriori, quæ amplius manifeſtatur in rapina, quàm in furto.

2. 2. q. 66. art. 8.

Rapina eſt peccatũ grauius furto.

Ver. 13. DE FRAVDVLENTIA.

C Fraus ſiue fraudulentia & dolus ſe habẽt ſicut ſuperius & inferius: quia fraus eſt deceptio proximi, quæ fit per facta dũtaxat. Dolus autem eſt deceptio proximi ſiue fiat per verba, ſiue per facta: & ſic omnis fraus eſt dolus, ſed non è conuerſo. Differunt etiam: quia dolus aliquando accipitur in bonã partem: eſt enim quidam bonus dolus, qui idẽ eſt cũ ſolertia, quæ eſt pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonæ indolis, hoc eſt dolũ bonum intus habẽs, ſiue bonũ ingeniũ, ſiue ſolertiam, ſicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit bonũ dolũ, & idem fit quãdo quis tacitè ſimulat, vt ſe vel ſocium ſeruet indemnẽ, vel vt bonũ alterius procuret, prout D. Pau. dicit: Omnia omnibus factus ſum, vt omnes facerem ſaluos: & cùm eſſem aſtutus, dolo cepi vos, Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Theſſ. 4. Et ne quis ſupergrediatur aut circũueniat in negotio fratrẽ ſuũ, quoniam vindex eſt dominus de omnibus his. Et ſic accipiendo, definitur in l. j. ff. de dol. Dolus malus eſt omnis calliditas, fallacia, ſeu machinatio, ad circunueniendũ, fallendũ, vel decipiendum alterum. Dictum eſt calliditas in animo tacendo: fallacia verò mentiendo machinatio arte verborum: fraus autem ſemper accipitur in malũ: vtrumque tamen ſiue fraus, ſiue dolus dupliciter accipi poteſt. Primò, vt importat executionem aſtutiæ, & hoc modo pertinet ad imprudentiam, vt dictum eſt, cùm de vitiis prudentiæ oppoſitis ageretur c. 4. §. 3. ver. 6. Secundò accipitur, inquantũ fraus & dolus, adhibetur ad hoc, quod aliquis plus vel minus iuſto pretio vẽdatur, locetur, aut cõducatur, aut alio modo com-

2. 2. q. 77

Fraus & dolus differunt.

3. Reg. 3.

1. Cor. 9.

Dolus malus.

Fraus ſemper accipitur in malam partẽ: et fur quid importat.

mutetur; & ſic pertinet ad iniuſtitiam. ¶ Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt quid dicatur iuſtum pretiũ alicuius rei, & à quo inſtitui debet. Iuſtum pretiũ eſt æqualis valor rei, ſiue pro re detur pecunia ſiue, quod libet aliud quod pecunia ſiue numiſmate (quod, vt dicitur iii. 5 Ethic. ad mẽſurãdum valorẽ & pretium rerũ inuentũ eſt) æſtimari poteſt: ſic quod valor rei vẽditæ ſit tãtus, quantus eſt valor pecuniæ vel alterius rei loco iuſtæ pecuniæ datæ. Verũ quia valor rerum corporalium propter mutabilitatẽ tẽporis, conditionis, ſiue affectus perſonarũ incertus eſt, nulla poteſt dari certa regula in particulari, quanuis in generali dicatur in l. pretia rerũ, ad Falcid. ff. quod pretia rerum non ex affectu ſingulorum, ſed communiter, hoc eſt, plures de communitate iudicant æſtimantur. Communitas autem hominum circa huiuſmodi pretia propter diuerſas occurentes cauſas idem in ſpecie nõ æſtimat in puncto ſiue in athomo, ſicut videmus in tritico: non enim cõueniunt omnes in pretio determinato: ſed quidam parũ plus, quidam parũ, minus æſtimant & emunt, & ſic diuerſo pretio venditur in foro. Si verò eiuſdem commercij ſunt mercãtiæ, & res vendibiles in aliquo loco, in quo nõ eſt communitas (quia fortè vnus ſolus habet) iuſtum pretiũ determinari debet arbitrio bonorum mercatorũ, qui conſideratis in re mobili debitis circũſtantiis, arbitrabuntur iuſtũ pretium non in athomo, ſed parũ plus aut minus. In re verò immobili arbitrabũtur ſecundum fructus, locũ, & tẽpus. ſ. belli vel pacis. ¶ Ex hoc ſequitur quòd iuſtum pretium quãdam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod eſt valde notandum pro deciſione multarum difficultatum. D. Tho. dicit quod de emptione & venditione dupliciter loqui poſſumus. Vno modo ſecũdum ſe, & quo ad hoc, cũ emptio & venditio introducta ſit pro cõmuni vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & è conuerſo: vt dicit Philoſ. conſequens eſt quòd non debet eſſe magis in grauem vnius, quàm alterius. Vnde ſequitur quòd ſecũdum æqualitatem rei contractus inter homines debent cõſtitui. Quantitas enim & valor rei menſuratur ſecundum pretium: & ideo ſi pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è conuerſo res excedit pretium, tollitur iuſtitiæ æqualitas. Et ideo carius emere ſeu vilius vẽdere rem quã valeat, ſiue è conuerſo: & ſecundum ſe iniuſtum & illicitũ. Alio modo poſſumus loqui de emptione & vẽditione, ſecundũ quod per accidẽs cadit in vtilitatem vnius & in detrimẽtũ alterius: putà cũ aliquis eget aliqua re, & alius læditur ſi ea careat. In tali caſu iuſtũ pretiũ erit, vt non ſolùm reſpiciatur ad rem quæ venditur, ſed etiam ad damnum quod venditor incurrit ex venditione, & ſic licitè poteſt vendi aliquid plus quàm valeat ſecũdum ſe, licet nõ plus quàm valeat habenti, vt ſi aliquis propter defectũ equi quẽ habet, qui eſt valde vtilis alteri, detrimentum patiatur, & alius iuuetur: vt pote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verò aliquis multum iuuetur re alterius quam accipit: & ille qui vendit: non damnificetur carendo illa, non debet eam ſuperuendere: quia vtilitas quæ accreſſit alteri, non eſt ex venditione, ſed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non eſt ſuum: licet poſſit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multum iuuatur, poteſt propria ſponte aliquid vendenti ſupererogare, quod pertinet ad eius honeſtatem. ¶ Ex præmiſſis apparet falſitas duarum regularum, quas mercatores pro fundamento palliationis ſuatũ fraudium (inſtigante diabolo) ſibi præſtituunt. Prima eſt, quòd tantum valet res, quanti vendi poteſt. Secunda eſt quòd licet cõtrahentibus ſe inuicẽ decipere: ambæ enim ſunt contra æqualitatẽ iuſtitiæ cõmutatiuæ. Et quanuis leges humanæ (quæ non poſſunt cohibere omnia vitia quæ ſunt contra virtutem: ſed ſufficit eis quod cohibeãt ea quæ deſtruũt pacificũ coniunctũ) non puniãt: propter hoc non approbant: licet permittant dũtaxat, niſi fortè quando eſt nimius exceſſus, vt cũ venditur res vltra dimidiũ iuſti pretij: tunc dant actionẽ reſcindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod ſit virtuti contrariũ. Ideo tales qui æqualitatem iuſtitiæ deprauant, punit, & ad reſtitutionẽ neceſſitat. Angel. de Clauaſio in ſumma ſua dicit primam regulã habere locũ, ſeruatis quatuor conditionibus. Quarũ prima eſt ſciẽtia, ſic quod nulla ſit deceptio ex vtraque parte, vt. ſ. quælibet partiũ ſciat qualitatem rei & valorẽ eius. Secunda eſt libertas, hoc eſt quòd non faciat ex tali neceſſitate, quòd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad neceſſitatẽ vitæ: ſicut triticum, vinũ, veſtes domus, & alia huiuſmodi, quæ non poſſunt vendi ad libitũ, ſed ſecundũ iuſtũ precium: vel quãdo res venditur timore incurrendi dãnũ. Tertia conditio eſt prudentia, quia mẽtis leuitas redderet cõtractũ illicitũ. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, poſſit donare. In talibus enim ſuperexceſſus cenſetur donari propter defectũ valoris, quem ſcit ille qui rem parũ valentem, quam alius non tenetur vendere, exceſſiuo pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quandocunque in cõmutationibus eſt defectus latẽs alteri parti, ſiue in re, ſiue in pretio, fraus cõmittitur, quæ eſt ex genere peccatũ mortale, niſi excuſetur propter imperfectionẽ, actus vel modicitatẽ obiecti. ¶ Notandũ tamẽ quod in rebus triplex poteſt inueniri defectus: vnus eſt ſecundum ſpeciem rei: quando. ſ. vna ſubſtantia pro alia venditur, iuxta illud Eſa. 1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, & vinũ tuũ mixtũ eſt aqua. Alius defectus eſt ſecũdũ quantitatẽ, quæ conſiſtit

Iuſtum pretium quid ſit.

1. Polit.

Duæ regulæ falſitatis mercatorum.

Occultans defectus rei venditæ fraudat.

Triplex defectus rerum vendibilium.

conſiſtit in pondere,numero,& menſura,iuxta illud Deutero.25. Non habebis in ſacculo diuerſa
pondera,maius & minus,neque erit in domo tua modius maior & minor. Poſtmodùm ſubditur:
Abominatur enim dominus eum qui facit hæc,& aduerſatur omnem iniuſtitiā. Tertius defectus
eſt ex parte qualitatis:putà ſi aliquis vendat aliquod animal infirmum pro ſano, ædificium ruino-
ſum pro firmo & ſtabili,res corruptas pro bonis. Ex his ſequūtur innumera corollaria & reſolutio-
nes in caſibus conſcientiæ:inter alia quòd venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei
venditæ,idem proportionabiliter dicatur de emptore quò ad vitia monetæ, ſiue quò ad pondus,
ſiue quò ad ſubſtantiam,vel proximam reprobationem,quā nouit,venditore ignorante. Et genera-
liter vbi non ſeruatur æqualitas quocunq; modo illicito fiat,maximè ſi ex monopolio,ſeu coniura-
tione vnius vel pluriū,& dicatur rem plus valere quàm valeat,fraus cōmittitur,ſequitur etiā quòd
non licet tanti vendere rem,quanti empta eſt:puta cùm diſponitur ad corruptionē,vel quādo pre-
tium per cōmunitatem diminuitur. Si plura circa hanc materiam deſideras,& quid ſit negotiatio,
& an ars negotiandi,quæ eſt ſolùm propter lucrum vili emere, & ſtatim abſque tranſlatione aut
mutatione facta in re,carius vendere,ſit licita,vide Tho.in q.annotata,& maximè art.4.

Ver. 14. DE VSVRA.

A VSura & fœnus idem ſunt,& in ſacris literis multipliciter accipiuntur,quandoq; metaphoricè 2.2.q.78.
pro ſuperexcreſcentia ſpiritualium quā exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficia-
mus ad vtilitatem noſtrā,ſed non ſuā. Et ſic accipitur Luc.19.vbi reprehenditur ille, qui abſcōdit
& repoſuit talentū ſibi creditum in ſudario. Et dictum fuit illi: Quare non dediſti pecuniam meā
ad menſam,& ego veniens cū vſuris vtiq; exegiſſem illam? Quandoque verò accipitur pro abun-
dantia rerum,propter quam aliquis alteri mutuare poteſt. Et ſic fuit promiſſa filiis Iſraël in præmiū
pro obſeruatione legis,iuxta illud Deut.28. Fœnerabis gentibus multis,& ipſe à nullo fœnus acci-
pies:hoc eſt,tam abundans eris,quòd poteris mutuare gentibus,& à nullo mutuū accipies. Tertiò
accipitur propriè,& ſic: Vſura eſt lucrū ſiue crementum ex mutuo vero vel interpretatiuo proue-
niens,ſiue illud crementum ſit pecunia,ſiue aliud quod pecunia æſtimari poſſit. ¶ Ad cuius euidē-
tiam ſciendum eſt,quòd mutuum eſt contractus,in quo transfertur dominiū rei cum debito recu- *Mutuum*
perandi tantundem in ſpecie, & non in numero. Ideo dicitur mutuum,quia de meo fit tuum. Et *quid ſit.*
conſiſtit in rebus vſu conſumptilibus,ſiue a quarum vſus non diſtinguitur ab ipſis,vt bladū,vinū,
oleum,pecuniæ,& alia huiuſmodi. Vtendo enim blado ad cibum,conſumimus,ſimiliter & vinū,
ac pecunias. Quia vſus principalis eius conſiſtit in diſtractione. Ex quo patet,quòd licet in rebus,
in quibus vſus diſtinguitur à proprietate, fraus & dolus committi poſſint:non tamen vſura, cùm
in illis non inueniatur ratio mutui. ¶ Vſura ſiue dare ad vſurā, hoc tertio modo accipiendo vſurā,
peccatum eſt ex ſuo genere mortale,tā in antiqua,quàm in noua lege,ac etiam lege naturæ prohi- *Vſura ſiue*
bitum. Primò in antiquo teſtamēto. Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui *dare ad v-*
habitat tecum:non vrgebis eum,quaſi exactor,neque vſuris opprimes eū,& Dauid:Domine quis *ſuram, eſt*
habitabit in tabernaculo tuo,aut quis requieſcet in mōte ſancto tuo? Sequitur: Qui pecunia ſuam *peccatum*
non dedit ad vſurā. Et Ezechiel,Si ad vſuram non accōmodauerit, & amplius non acceperit, vita *omni lege*
viuet. ¶ Nec obſtat quod ſcribitur Deut.28. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram,pecuniam, neq; *prohibitū.* *Exod. 22.*
fruges,neque quamlibet aliam rem:ſed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vſuram fratri, *Pſal.14.*
ſufficienter dat intelligere,quòd dare ad vſuram cuicunq; homini,eſt ſimpliciter prohibitū. fratris *Ezech. 18.*
enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Chriſtus: Omnes vos fratres eſtis. Et ideo Dauid &
Ezech.abſolutè locuti ſunt. Quod autē addit Moyſes, ſed alieno, non conceſſiuè ſed permiſſiuè *Mat.23.*
dixit,ad duritiam cordis eorū:ſicut de libello repudij,& lege talionis,ad maius malū vitandum, ne,
à Iudæis Deum colentibus vſuras acciperent, propter auaritiam quam habebant. Quod vtique
feciſſent,ſi accipere ab alienis non fuiſſet permiſſum. Et eodem modo reſpondendū eſt,ſi obiicia-
tur de legibus ciuilibus,quæ dant actionem vſurariis,nō approbando,ſed ſolùm permittēdo ad du-
ritiam cordis,ad euitandum maius malum:nam nullo alias modo ſubueniretur neceſſitatē patiē-
tibus. Secundò prohibetur lege noua, Lucæ 6: Mutuum date,nihil inde ſperantes. Tertiò prohibe-
tur iure naturæ,quò iniuſtum eſt vendere quod non eſt, cùm inter ens & non ens non ſit propor-
tio:& per conſequens nec æqualitas,vendere etiam bis aliquid eſt de iure naturali illicitum, cùm
in ſecunda venditione vendatur non ſuum:ſed alterū horum facit vſurarius, quia vendit vſum rei
qui non eſt diſtinctus à proprietate:& ſic accipitur pro eo quod non eſt,in quo eſt plus quàm ma-
nifeſta inæqualitas. Et ſi illud lucrum accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa,primò tā- *5.Ethic.*
tundē,ſecundò lucrū:& ſic bis accipit. Hæc eſt ratio Philoſophi. Præterea pecunia mutuo accepta
tranſit in dominium debitoris:Ita quòd fit ſua vt dictum eſt:ſed valde iniuſtum & inæquale eſt, vt
quis quærat fructū in re quæ eſt alterius. Igitur,&c. Quidam etiam dicūt,quòd in vſura vēditur id
quod eſt cōmune.ſ.tempus. Inſuper fit cōtra miſericordiā,cuius natura eſt,vt eius opera gratis fiāt, *Luc.6.*

aliàs non eſſet miſericordia: Chriſtus autem ponit mutuũ inter opera miſericordiæ. ¶ Nec obſtat, quòd aliquando dare mutuũ ſit de conſilio: quia ad mutuũ ſemper ſequitur præceptum negatiuũ, quo prohibetur ne quid vltra ſortem non ſolùm accipiatur, ſed nec etiã ſperetur. Ex quo ſequitur quòd vſura purè mentalis eſt peccatum, non ſolùm in lege noua ſiue euangelica, ſed etiam in lege naturæ prohibitum: cùm omnis volitio interior libera, quæ fertur ſupra materiam indebitam ſiue obiectum prohibitum, ſit mala, & peccatũ. Eadem ratione adulterium purè mentale, eſt peccatũ.

Ver. 15. DE DIVISIONE VSVRÆ.

VSura diuiditur in mentalem & extrinſecam. Vſura extrinſeca cõſiſtit in hoc quod eſt lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis conſiſtit in ſpe lucri, B

Ad lucrũ vſurarium quæ requirantur & ſufficiant.

abſque vlla conuentione. Pro reſolutione multarum difficultatum circa vſuram extrinſecam notandum, quòd ad lucrum vſurarium requirũtur & ſufficiunt duæ cõditiones ex parte ipſius lucri. Prima eſt, quòd ſit aliquid pecunia æſtimabile. Secunda, quòd lucrũ non ſit ſuum .ſ. mutuantis. Ex prima ſequitur, quòd ſi aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non eſt vſurarius. Ex ſecunda ſequitur, quòd ſi aliquis mutuat alteri vt rehabeat ſuum, vel vt redimat vexationem, quia ſi non mutuaret, fortè debitum negaret, vel ſe ad iudicium trahi faceret, quod non faciet propter mutuum, non eſt vſura. Neque etiam ſi mutuãs deducat in pactum, damnũ emergens quod incurrit, eſt peccatum: quia non eſt lucrum. Sed ſi obliget ad remutuandum, vel molendum in mola ſua, vel ad ſumendũ aliquid ex officina ſua, vſura eſt: quia illa obligatio pecunia æſtimari poteſt. Diſcernendum eſt tamen hic lucrum licitum ab illicito, lucrum enim licitum eſt pretium pro mola vel aliis mercibus, & hoc non eſt vſura, nec ſubiacet reſtitutioni. Illicitum verò eſt obligatio, ideo tenetur ad relaxãdum vinculum obligationis, & ad recompenſationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiã, quòd ſi aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri poteſt quantum ad vſum ſecundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non eſt vſura, cùm non ſit mutuum, vt ſi quis mutuat pecuniam ad oſtentationem, vel ſi locat aureos ad ponendũ in brodio, vel nummos aureos vẽdit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & ſecurius ambulet: non eſt vſura. Sicut enim vaſa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, poteſt locari & vendi, ſic pecunia quò ad vſus ſecundarios. Sequitur etiam quòd ſi aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non eſt vſurarius, quia non ex mutuo, ſed ex mora. Quod limitandum eſt, niſi creditor probabiliter æſtimaret debitorem futurum eſſe in mora, aut mallet debitorẽ incurrere pœnam, quàm ſibi ſoluere. Et generaliter ſi interueniat fraus.

In mutuo implicito vſura multipliciter committi poteſt.

In mutuo implicito, multis modis vſura committi poteſt. Si venditor propter dilationem pretij plus vendit, vel empto minori pretio emit; quia pretium anticipat. Idem de obligato ad ſoluẽdum certam ſummam poſt annum. Et quia anticipat ſolutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item ſi minori quàm iuſto pretio emit: quia facit pactum de retrouẽdendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æſtimabile accipit, putà operationes in vineis, aut vſus equorum: pariter ſi quis emat rem non exiſtentem, putà domum, pro exiſtente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in ſocietatibus & ſubſidiis; quando non eſt æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et ſi quis rem ſuam ſeruaturus ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vſque ad illud tempus, vſura eſt. Non eſſet tamen vſura, ſi ad pretium commune alicuius determinatę diei venderet. Nec ſi triticũ antiquum ad nouũ mutuaret: dummodò triticum mutuatũ eſſet ſanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatũ: exceſſus enim valoris vſura eſt. Et quia penè innumeri caſus ſunt à mercatoribus adinuenti, quos prolixũ eſſet ſcribere, ad ſummiſtas remitto. Et ad prædicta fundamenta, per quorum applicationem facilè poterit nouus caſus oblatus cognoſci, hæc pro introductione ſufficiant.

Ver. 16. DE VSVRA MENTALI.

CIrca vſuram mentalem, quæ conſiſtit in ſpe lucri ex mutuo abſque conuentione, ad cognoſcendum quando ſit peccatum, conſiderandum eſt an lucrũ ſperetur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, eſt peccatũ reſtitutioni obnoxiũ. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, nõ eſt peccatum: neq; tenetur ad reſtitutionẽ. Verùm quia plerũque animus mutuũ dantis non concordat cũ animo & intentione mutuũ accipiẽtis: ideo oportet diſcernere diſtinguendo: quia vel vtriuſque intentio eſt pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriuſque intentio eſt pia: quia mutuans non ſperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuum, ſed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla eſt vſura, neque opus eſt reſtitutione. Si verò vtriuſque intentio feratur ad mutuum: quia mutuans ſperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid vltrà: tunc eſt peccatum, & tenetur ad reſtitutionem. Si verò alterius cõditio claudicat: dupliciter fieri poteſt, vel ex parte dantis, vel ex parte accipientis: Si ex parte accipientis, quod eſt quando qui mutuat, nil ex mutuo ſperat. Accipiens autem dat aliquid vltra ſortẽ C

propter

propter mutuum,& quaſi inuitus. Tunc ſi mutuans,accipit, putans debitorem ex mera gratitudi-
ne dare,non peccat,nec tenetur ad reſtitutionem,donec ad eius notitiam peruenerit , quòd debi-
tor propter mutuum dedit.Si autem claudicat ex parte mutuantis tantùm , ſic quòd mutuans ſpe-
rat ex mutuo,& alius.ex mera gratitudine debitor dat:tunc mutuás peccat peccato vſuræ,& tene-
tur reſtituere. Verùm ſi poſtea cognoſcat quòd ex mera gratitudine debitor dedit, poteſt accepta-
re & retinere. D.Caietanus circa hoc dicit,quòd ſi quis non vult mutuare alicui , quem nouit nil
ex gratitudine offerentem, & libenter mutuat alteri, quẽ videt gratum:non propterea inuoluitur
peccato vſuræ mentalis : ſed ſequitur naturalem inclinationẽ , quia actiones noſtras dirigimus his
qui digni ſunt. Et ſimiliter ex parte accipientis mutuum:ſi quis gratis multa impendit munera &
obſequia , vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibenda prouocetur,ad nullum peccatum prouo-
cat mutuantem. Quod limitandum venit quò ad primum,extra caſum, in quo non grato mutua-
re non tenetur. Et quò ad ſecundum in caſu,in quo eſſet valde pauper vel tenuis.

Ver. 17. DE REDDITIBVS ET CENSIBVS ANNVIS.

A CIrca redditus & cenſus annuos an ſit licitum eos emere, & an & quãdo in talium emptione
committatur vſura,eſt difficultas. Pro cuius reſolutione aduertendum eſt,quòd cùm omnia
quæ poſſunt pecunia æſtimari,emi & vendi poſſint,modo ſeruetur æqualitas inter rem venditam
& pretium: ſequitur quòd redditus & cenſus annui,qui pecunia æſtimari poſſunt,ſunt vendibiles:
& venditio & emptio eorum eſt licita,dum modo iuſtum pretium ſeruetur. Si verò viliori pretio
emantur,& non eſt pactum de retrouendendo , non eſt quidem vſura , cùm non ſit mutuum nec
explicitum nec implicitum:eſt tamen iniuſtitia,propter inæqualitatem pretij:tenetúrque emptor
iuſtum pretium reſarcire. Si verò redditus vel cenſus annui emantur minori pretio cum pacto de
retrouendendo,vſura eſt:quia ibi eſt mutuum implicitum:& emptio illa ſub minori pretio, & pa-
ctum de retrouendendo eſt quoddam velamen in fraudem vſurarum,& ſic non habet efficaciam.
Nam (vt dicunt Iuriſtæ) plus valet quod agitur,quàm quod ſimulatè cõcipitur. Vbi autem annui
redditus & aliæ quæcunque res iuſto pretio emuntur:pactũ de retrouendendo non vitiat,imò per-
tinet ad liberalitatem emptoris,qui ad hoc ſe aſtrinxit , quòd non poteſt exigere ſimul omnes pe-
cunias datas,manente debitore libero ad dandũ ſortem vel redditum annuũ. Ex his patet quid di-
cendum ſit de redditu annuo tritici,vini,ac olei. Sed aduertendum eſt bene ad pretiũ iuſtum, quia
variatur,& vix reperiri poteſt propter ſterilitatem & pericula occurrẽtia:nec pretium iuſtũ taxare
pertinet ad Theologum,ſed ad communitatem,vel principem cõmunitatis:ideo pertranſeo. Pu-
to tamen excuſari eos qui ſequuntur edictũ principis vel parlamentorum, dummodo quando pro
loco & emptore ex cauſa rationabili variant edicta & augent pretiũ,etiã ab emptoribus augeatur.

Ver. 18. DE VSVRARVM RESTITVTIONE.

B VSurarij extrinſecè lucrum accipientes ex mutuo ſiue explicito,ſiue implicito,tenentur ad re- 2.2.q.78.
ſtitutionem acceptorum,& ad intereſſe damni emergentis. Non tamen tenentur ad reſtitu- art.3.
tionem eorum quæ ex pecunia vſuraria acquiſierunt. Cùm licitè quilibet tenere poſſit,quod legi-
timè acquiſiuit. Prout in hoc caſu,cùm pecunia non faciat ex ſe fructus. Sed ſi id quod per vſuram
acquiſitum eſt,faciat fructus,vt domus,vineę,prata,tenetur non ſolùm ad reſtitutionem domorũ,
vinearum,& pratorum,per vſuram acquiſitorum,ſed etiam fructuum. Quando autem putè men-
talis vſurarius reſtituere teneatur,vt dictum eſt,cùm de vſura mentali ageretur.

Ver. 19. DE ACCEPTIONE AD VSVRAM.

C ACcipere ad vſuram à parato dare ad illam,& qui non conſueuit aliter mutuare , in caſu ne- 2.2.q.78.
ceſſitatis vel rationabilis vtilitatis ſecundũ ſe nullũ eſt peccatũ:quia nil aliud eſt, quàm mu- art.4.
tuum accipere & vſuram pati:quorum neutrũ habet rationem mali culpæ:quia ſecundum Philoſ.
Qui iniuriam ſiue iniuſtitiam patitur,non peccat : ſed vſurarius dãdo ſub vſuris facit iniuſtitiam: 5. Ethic.
ergo qui accipit & patitur,non peccat. Licitum eſt enim peccato alterius in bonum ſuũ vti : quia
Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. Aug. Poteſt tamen eſſe peccatũ, ſi quis
abſque rationabili cauſa patiatur hoc damnum,& alterius iniquitate vtatur. Inducere verò nõ pa-
ratum,vel à parato petere mutuum ſub vſura peccatum eſt : quia nullo modo licet inducere alium In Enchi.
ad peccatum,neque cooperari ſeu conſentire aut cõplacere peccato alterius: quia quanuis aliquis
ſit diſpoſitus & paratus dare ad vſuram,non tamen ſemper cogitat,& ex illa petitione quia illicitũ
petit,prouocat ad denuo conſentiendum peccato,ad quod erat anteà diſpoſitus. Non autem pro-
uocat,quando ſolùm mutuum petit:quia quòd det ad vſuram, non ſequitur per ſe ad petitionem
mutui,cùm poſſit abſque vſura dare:ideo per accidens eſt,& ex malitia ſua proueniens,quòd offe-
rat ſub vſura,& nõ aliàs. Sicut ſi à debitore idololatra negante debitũ, & parato peierare , creditor
petat quòd iuret per idolum ſuum,peccat:quia petit aliquid,quod alius non poteſt facere ſine pec-
cato. Si verò petat ſolùm iuramentum, cùm illud licitè præſtare poſſit per Deum verũ : ſicut dare

mutuum ſine vſuris,non conſentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia ſua incidat in peccatum, ad quem præſeruandum non tenetur relinquere vtilia & neceſſaria ſibi: licet bene teneatur ad præſeruandum à peccato ex infirmitate prouenientem, quod eſt bene notandum: quia hinc pendet ſolutio multarum difficultatum.

S. 4. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS IVSTITIÆ.

2.2.q.79. *Pſal.36.* PArtes integrales iuſtitiæ ſunt duæ.ſ. facere bonum & declinare à malo. Iuxta illud Pſal. Declina à malo,& fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum vel malum largè ſiue communiter. Quia ad omnem virtutẽ pertinet facere bonum,& vitare malũ:niſi fortè accipiatur iuſtitia, prout eſt omnis virtus. Quamuis iuſtitia hoc modo accepta reſpiciat quandam ſpecialem rationẽ boni,prout eſt debitum in ordine ad legem diuinã vel humanam. Sed iuſtitia particularis reſpicit bonũ in ordine ad proximũ,& ſic facere bonum ponitur pars iuſtitiæ ſub ratione debiti ad proximũ,& vitare malum oppoſitum,quod eſt proximo nociuum. Ad iuſtitiam verò generalem,facere bonũ debitum in ordine ad communitatem,& vitare malũ oppoſitũ. Et dicũtur partes integrales: quia vtraque earũ requiritur ad perfectũ actũ iuſtitiæ. Et ponuntur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus,circa quas eſt iuſtitia,aliud eſt facere æqualitatem,aliud æqualitatẽ factam non corrumpere. Non enim declinare à malo importat negationem puram,hoc eſt non facere malũ: quia per hoc non meretur palmam,ſed euitat pœnam: ſed importat motum voluntatis repudiãtis malum. Et hoc ipſum vocabulnm declinationis importat. Et hoc eſt meritorium, præcipuè cùm aliquis impugnatur vt malũ faciat,& reſiſtit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac cõpletiuus iuſtitiæ,eſt facere bonum:declinare autem à malo,eſt actus imperfectior & ſecundarius. D

Ver. 1. DE PECCATO TRANSGRESSIONIS SIVE COMMISSIONIS.

2.2.q.79. art.2. *Tranſgreſſio dupliciter accipitur.* HIs duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur trãſgreſſio. Operationi boni opponitur omiſſio. Quò ad primum, ſciendum quòd tranſgreſſio accipitur dupliciter. Primò largè,& importat violationem cuiuſlibet pręcepti,ſiue affirmatiui,ſiue negatiui,& ſic non diuiditur contra omiſſionem: imò eſt aliquid commune omni peccato. Secundò,vt accipitur propriè & ſtrictè:& ſic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et ſic opponitur omiſſioni. Quia tranſgreſſio eſt per actum directè oppoſitum præcepto negatiuo. Omiſſio verò de ſe non importat aliquem actum directum, præcepto affirmatiuo oppoſitum:ſed ſolùm defectum actus debiti,& prætermiſſionẽ præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata,ſimpliciter & abſolutè loquendo peccatum tranſgreſſionis eſt grauius, propter directã repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeò grauiter peccat filius,qui non exhibet debitam reuerentiam patri:ſicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omiſſio poſſit eſſe grauior aliqua tranſgreſſione,propter circunſtantiam aliquam:vt in eo qui tenetur cuſtodire portas ciuitatis:& eius omiſſione hoſtes ingrediuntur,& diruunt omnia. E

Ver. 2. DE PECCATO OMISSIONIS.

2.2.q.79. art.3. CIrca peccatum omiſſionis eſt difficultas,an ſit dabilis pura omiſſio,an ſemper habeat actum adiunctum. Et quò ad hanc difficultatem certum eſt, quòd non eſt neceſſe ſemper habere actum annexum concomitantẽ. Quia tempore impletionis præcepti poteſt quis dormire: & tũc omittit & nullum actũ concomitantem habet. Certũ eſt etiam quòd ſi habeat actum directũ concomitantem,vt pote nolle implere præceptum affirmatiuũ:tunc non eſt pura omiſſio:ſed eſt peccatum mixtũ comprehendens tranſgreſſionem & omiſſionẽ, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuũ. *An præcepti omiſſio poſſit eſſe abſque quocunque actu.* Sed difficultas pendet in hoc,an præcepti omiſſio poſſit eſſe abſque quocunque actu concomitante vel præcedente,qui ſit cauſa eius. Et reſpondetur quòd ſemper habet vel habuit actum præcedentẽ,qui fuit cauſa eius:vt ſi is qui tenetur ire ad matutinas, ſe inebriauit de ſerò,vel in aliis ſe occupauit,vnde impoſſibilitauit ſe ad ſurgẽdum ad matutinas,peccatũ omiſſionis non imputatur ei pro tũc:quia ſi aliquis violẽter excitaret eum & iret ad matutinas,nõ omitteret. Et ſic omiſſio non incipit ei imputari ad culpã,donec venit tẽpus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in cauſa,ſe impoſſibilitãdo: Et ſic omiſſio imputatur actui quo ſe inebriauit. F

S. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS IVSTITIÆ.

PArtes potentiales adiunctæ iuſtitiæ ſunt multæ. Ad quarum euidentiam ſupponendum eſt primò,quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali, duo ſunt conſideranda: Primò quòd virtutes adiunctæ in aliquo cõueniant cũ principali cui adiunguntur. Secũdò quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipſius. Secũdò ſupponendũ eſt quòd iuſtitia eſt ad alterũ, & ratio iuſtitiæ conſiſtit in hoc quòd reddat alteri quod ei debet ſecundum æqualitatẽ. Et ſic debitũ & æqualitas ſunt de perfecta ratione iuſtitiæ. A ratione æqualitatis deficiũt quatuor virtutes.ſ.religio,quæ eſt in ordine ad Deum,cui non poteſt reddi æquiualens. Item Pietas, quæ eſt in ordine ad parentes,quibus etiã non poſſumus reddere æquiualens. Item Obſeruantia,quæ eſt erga virtuoſos,& in G

dignitate conſtitutos,deficit ab æqualitate,cùm virtus ab homine recompenſari non poſſit: vt pa- *4.Ethic.*
tet per Philoſophum. Et huic adiungitur obedientia. Ad ſciendum autem quæ virtutes deficiant *8.Ethic.*
à ratione debiti iuſtitiæ,notandũ eſt quòd ſecundũ Philo.duplex eſt iuſtum ſiue debitũ.ſ.legale & *Indebitum*
morale.Iuſtum & debitum legale eſt,ad quod reddendũ aliquis aliqua lege aſtringitur in exteriori *eſt duplex.*
foro.Et tale debitũ legale reſpicit iuſtitia,quæ eſt principalis virtus. Iuſtũ verò ſiue debitũ morale *Debitum morale.*
eſt,quod ad reddendum quis non aſtringitur aliqua lege in foro exteriori,ſed illud aliquis debet ex
honeſtate virtutis.Hoc debitũ non eſt tantum, ſicut debitum legale. Et ideo virtutes quæ ſunt ad
alterũ ſub ratione debiti moralis & honeſti,deficiunt à ratione iuſtitiæ ex parte debiti,licet nõ ex
parte æqualitatis. Debitum autẽ morale habet diuerſos gradus:& ſecundũ hoc aſſignãtur diuerſæ *Debitum*
virtutes annexæ iuſtitiæ. Primus gradus debiti eſt,ex cuius ratione inſurgit neceſſitas,quando.ſ.eſt *morale ha-*
ſic neceſſariũ,quòd ſine eo morum honeſtas conſeruari non poteſt. Et iſte gradus debiti poteſt at- *bet diuer-*
tendi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et ſic ad hoc debitum pertinet,vt homo talẽ ſe exhibeat *ſos gradus.*
alteri in verbis & factis,qualis ipſe eſt. Et ſic adiungitur iuſtitiæ Veritas, in qua includitur fides ſiue
fidelitas,per quã fiunt & ſeruantur quæ dicta ſunt & promiſſa. Secũdò poteſt attendi ex parte eius
cui debetur,prout aliquis recompenſat alicui ſecundũ ea quæ fecit,ſiue in bonis, ſiue malis. Quò
ad bona adiungitur iuſtitiæ vna virtus, quæ dicitur gratia,ſeu gratitudo, quæ ab aliquibus dicitur
Euchariſtia:quò ad mala verò ponitur alia virtus,quæ dicitur vindicatio, per quã (vt Tul.ait) om-
nino quod obſcurũ eſt,aut defendendo,aut vlciſcẽdo propulſat. Secundus gradus debiti,quod di-
citur neceſſarium largo modo,ſicut cõferens ad maiorem honeſtatem. Circa hoc debitũ verſatur
Liberalitas, Affabilitas,& Amicitia,& alia huiuſmodi,de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver. 1. DE RELIGIONE.

A RElIgio,eſt virtus diſponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordi- *2.2.q.81.*
nantur tria prima præcepta decalogi,quæ ſunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, ſiue ad *art.1.*
quos religio immediatè inclinat,ſunt octo,duo interiores,& ſex (vt in pluribus) exteriores. Et quia
finis religionis eſt ſuperior ad alias virtutes: ideo poteſt actus omnium aliarum virtutum impera-
re,hoc eſt ad finem ſuum ordinare.

Ver. 2. DE DEVOTIONE.

B PRimus actus religionis interior,eſt deuotio,quę nil aliud eſt,quàm prompta voluntas tradẽdi *2.2.q.82.*
ſe ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum,cultum & honorem. Vnde Exod.35.dicitur, Quòd *art.1.*
multitudo filiorũ Iſraël mente promptiſſima atque deuota offerebat primitias Domino. Et ſic pa-
tet quòd deuotio pertinet ad voluntatẽ. Cauſa enim extrinſeca eſt Deus,cauſa verò intrinſeca eſt *Pſal.38.*
contẽplatio & meditatio,quia quis concipit quòd ſe tradit diuino obſequio. Vnde Pſal. In medita-
tione mea exardeſcet ignis,effectus verò eius eſt interior cordis lætitia. Vnde in collecta Eccleſiæ
dicitur, Vt quos ieiunia votiua caſtigant,ipſa quoque deuotio ſancta lætificet.

Ver. 3. DE ORATIONE.

C SEcundus actus religionis eſt Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet *2.2.q.83.*
bona operatione. Vnde ſuper illud 1.Theſſ.vlt. Sine intermiſſione orate, dicit Glo. Sẽper orat, *art.1.*
qui ſemper benefacit. Et ſic accipitur Luc.18.vbi dicitur: Oportet ſemper orare,& nunquam defi-
cere. Alio modo ſtrictè,prout eſt applicatio mentis ad Deũ. Et ſic ſecundũ Dama. Oratio nil aliud *Lib.3.*
eſt,quàm quidã aſcenſus animi,ſiue quædã mentis eleuatio in Deũ,& ſecundum D. Aug. eſt peti- *Lib.de Ver.*
tio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus conficitur vna tertia.ſ. Oratio eſt aſcenſus *do.*
ſiue eleuatio & ordinatio mentis ſiue animi ad Deum,cum quadam decentium petitione. Licet
enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur:tamen aliqua vult dare nobis peten-
tibus,propter vtilitatem noſtrã:vt.ſ.fiduciam quandã accipiamus recurrẽdi ad eũ & vt cognoſca-
mus eum eſſe bonorũ noſtrorum authorem & largitorem. Et cùm per orationem homo exhibeat
reuerentiam Deo,inquãtum ei ſe ſubiicit,& orando proteſtatur ſe egere eo,ſicut authore naturæ,
& largitore bonorũ ſuorum:ſequitur quòd oratio eſt actus virtutis religionis,ad quam pertinet ho-
norem & reuerentiã Deo exhibere. Et quanuis oratio ſit elicitiuè ab intellectu: & ideo ſecundum
Caſſiod. oratio dicitur,quaſi oris ratio:eſt tamen imperatiuè à voluntate,in qua eſt religio,quę or- *2.2.q.83.*
dinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfe- *art.17.*
ctam tria requiruntur.ſ.eleuatio mentis in Deum,& ratio impetrãdi,quæ ex parte Dei dicitur ſua
ſanctitas,per quam petimus exaudiri,ſecundũ illud Danielis 9. Propter temetipſum inclina Deus
aurem tuam,ex parte verò petentis eſt gratiarum actio. Hinc eſt quòd oratio plura nomina ſorti-
tur. Vnde & Apoſt.dicit: Obſecro igitur primùm fieri obſecrationes, orationes,poſtulationes, &
gratiarum actiones. Inquantũ orans accedit ad Deum quẽ orat,dicitur Oratio. Inquantũ petit ali-
quid à Deo determinatè,dicitur Poſtulatio:ſi verò indeterminatè,vt cũ quis petit adiuuari à Deo,
dicitur ſupplicatio. Et ſi ſolũ factũ narretur,vt Io.11. Ecce quẽ amas infirmatur,vocatur Inſinuatio,

quantum autem ad rationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obſecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Gloſ.1.Tim.2.dicit,quòd in Miſſa obſecrationes ſunt, quæ præcedunt conſecrationem:in quibus quædam ſacra commemorantur:Orationes ſunt in ipſa conſecratione,in qua maximè debet mens in Deum eleuari. Poſtulationes autem ſunt in ſequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiam Eccleſiæ collectis hæc quatuor poſſunt attẽdi: ſicut in collecta ſanctæ Trinitatis. Quia cùm dicitur, Omnipotens ſempiterne Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dediſti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cùm autem dicitur, Præſta quę ſumus omnipotens Deus, pertinet ad poſtulationem, & quod ponitur in fine. Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,&c.pertinet ad obſecrationem.

Ver. 4. DE NECESSITATE ORATIONIS.

2.2.q.83. art.3.ad 2. ORationẽ eſſe de neceſſitate ſalutis & de præcepto,patet per illud Marc.14. Vigilate, & orate D
vt non intreris in tentationem,& Luc.11.Petite,& accipietis. Ratione poteſt probari. Quia
neceſſe eſt aliquando ſe ſubiicere Deo. Dicitur enim Eſa.45. Mihi curuabitur omne genu, & 2.
Macch.9. Antiochus coactus,& manifeſtã Dei uirtutẽ in ſe conteſtans, ita ait: Iuſtũ eſt ſubditum
eſſe Deo,& mortalẽ non paria Deo ſentire. Sed per orationẽ (vt dictum eſt) homo ſe ſubdit Deo:
Pſal.36. ideo Pſal. Subditus eſto Domino & ora eum. Hæc ſubiectio eſt duplex. ſ. exterior & interior. Interior
dicitur oratio mentalis. Exterior,quæ fit verbo,dicitur oratio vocalis. Inter has, mentalis eſt
principalior:quia vocalis ſine mentali non placeat Deo. Vnde Mat.15. Populus hic labiis me honorat,
Quo tẽpore teneamur orare. cor autem eorum longè eſt à me. Sine cauſa me colunt. ¶ Ad euidentiam tamen huius neceſſitatis
ſciendũ eſt quòd cùm præceptum de oratione ſit affirmatiuũ,non obligat ſemper & pro ſemper,
ſed pro tẽpore. Inueſtigandũ igitur nobis eſt quo tempore teneamur orare:& quas orationes
dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per miniſtros Eccleſiæ in
perſona totius populi fidelis Deo offertur, neceſſe eſt quod innoteſcat toti populo:quod fieri non
poſſet niſi eſſet vocalis. Ideo rationabiliter ſtatutum eſt ab Eccleſia præceptum, vt miniſtri Eccleſiæ
voce pronuntient orationes,quas pro populo faciunt. Et ſic tenentur temporibus determinatis
orare. Sic quod peccarent mortaliter habentes curam Eccleſiarum collegitarũ & monaſteriorum,
ſi prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione ſeu ex ſtatutis, per ſuperiores approbatis &
iuratis,ordinarium. ¶ Septem autem horæ canonicæ (quæ ſunt matutinale officium,1,3,6,9,veſpe-
Pſal.118. ræ,& cõpletoriũ) diuinitus inſpiratæ ſecundum illud Pſal. Septies in die laudẽ dixi tibi, fuerunt ab
Septẽ horæ canonicæ diuinitus inſpiratæ & per Apoſtolos fuerunt obſeruatæ. Apoſtolis obſeruatæ. Vnde Act.3.dicitur, Petrus & Ioannes aſcenderunt in templum ad horam
orationis nonã. Et deinde ab Eccleſia fuerũt præceptæ, vt omni die dicãtur à miniſtris exiſtẽtibus
in ſacris ordinibus ad laudandum Deũ,& gratias agendũ de beneficiis. Inter quæ maximũ eſt beneficiũ
creationis & redẽptionis. Quorũ primum ſeptẽ diebus completũ fuiſſe dicitur. Secundũ
verò beneficiũ ſeptem quodammodo horis peractũ eſt, vt habetur in officio ſanctæ Crucis,quod
dicentibus, Ioãnes 22. dedit 40.dies indulgentiarũ, vt D.Anton.Flor.dicit in 3.parte ſuæ ſummæ,
tit.13.c.4 Præceptum harũ horarũ habetur in ca. dolentes, de celebrat.miſſ. Tenentur pariter ad
eas beneficiati,etiam non exiſtẽtes in ſacris, vt habetur in c.clericus.91.diſt. Tenentur etiam re-
Qui tenentur ad horas canonicas ligioſi profeſſi,ac etiam conuerſi religionis approbatæ per Eccleſiam,eò quòd ſint inſtituti non ſolùm
ad orandum pro ſe particulariter, ſed etiã pro vniuerſali vtilitate fidelium. Et eò etiam quòd
ſint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè. ſ. viuendi
ex eleemoſynis,vel ex redditibus monaſterij,vel collectis quę eis conceduntur ab Eccleſia,ratione
Horæ canonicæ debẽt competenti tẽpore dici. applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium D.Virginis & defunctorum, pſalmorũ,
letaniarum,nocturnorum, ſecundum quòd in eorum ſtatutis cauetur. In his enim vnaquæq; prouincia
& religio abundat ſuo ſenſu. Hæc obligatio procedit ex generali cõſuetudine Eccleſiæ vel
religionis,cuius officium dicunt. Clerici verò in minoribus ordinibus conſtituti,vel ſolo clericatu,
Horæ canonicæ poſſũt aliquando præueniri & retardari: non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Eccleſiæ. Prædictæ autem horæ debent
conuenienti tempore dici, vt habetur in cap.1.de celebrat.miſſarum. Quod intelligendum eſt ſecundum
morem patriæ & ordinationem ſtatutorum, Poſſunt tamen ex cauſa præueniri vel retardari,
ſicut cùm facienda eſt proceſſio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui
non poſſet dici tertia poſt primam, quod tamen in pluribus Eccleſiis & religionibus approbatis
Officiũ priuatum quo tẽpore dici poteſt. ſeruatur. Officium verò priuatum, quod ſ. dicitur non officiando in Eccleſia, debet ſi fieri poteſt
propriis hòris dici, quod obſeruant Carthuſienſes. Si verò non poſſit commodè propriis horis dici
propter occupationes, poteſt præueniri vel retardari: melius tamen eſt præuenire. Solent curiales
Officium matutinale de ſero dici poteſt. & alij occupati, de mane perſoluere officium vſque ad veſperas:& de ſero dicere veſperas cũ completorio,
& hoc conſulitur in c.1.de celebrat.miſſa. Matutinas etiã ſi quis diceret de ſero diei præcedentis
propter honeſtam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, non malè
faceret. Nã & hoc in Eccleſiis cathedralibus quandoque fieri ſolet, quia cùm officiũ eccleſiaſticũ

incipiat

Quod li. 5. art. 28.

Bibẽs de ſero poſt officiũ matutinum, non tenetur repetere.

incipiat à veſperis,ſi de ſero poſt completorium matutinale dicatur, cenſetur ad ſequentem diem pertinere. Ne eo tẽpore dicens tenetur repetere,nec in craſtinum à celebratione ceſſare,etiã ſi poſt matutinale officium de ſero dictum bibat,dummodo poſt mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione ceſſare,vt habetur in c.ſi conſtiterit,de accuſ.cùm debeat ieiuno ſtomacho communicare,& dies quo ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de ſero diceret,vt quietius ſomno vel voluptati vacaret,non eſſet abſque peccato. Quia in his conſiderãda eſt intentio dicentis:quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, ſecundum D. Anton. Flor. dummodo terminet circa mediã noctem,in qua quantũ ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermiſſa vna hora aliam dicit,puta poſt primã ſextam,tenetur dicere quod omiſit:non tamen tenetur repetere quod dixit:licet debeat de neglıgẽtia ſiue omiſſione pœnitere. Qui verò nondũ dictis matutinis miſſam celebrat,mortaliter peccat,ſecũdum Guillelm.& Hoſtien.licet poſt celebrationem dicat. Et hoc ideo,quia facit cõtra generalem & approbatam conſuetudinẽ Eccleſiæ,iuxta c.in his.11.diſtin. Qui autem celebrat antequam dicat primam. non peccat, cùm in multis Eccleſiis plures miſſæ dicantur ante primas. Nec tamen tãtum peccat, qui dimittit vnã horam,ſicut qui dimittit totum officium licet mortaliter peccet.

Celebrãs nõ dictis matutinis peccat.

Dimittens officiũ propter infirmitatẽ non peccat, nec tenetur repetere.

Qui verò totum officium dimittit, non peccat ſeptem peccatis mortalibus:quia dicere totũ officium cadit ſub vno præcepto. Grauius tamen peccat,qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatẽ dimittit,quia abſque magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non poteſt,nõ peccat,neq; tenetur repetere ęquiualẽs, quia Deo authore(qui non pręcepit impoſſibile,neq; valde difficile)infirmitatem patitur. Eccleſia etiã quę eſt pia mater,nõ intẽdit fideles ad valde difficile obligare:cũ iugũ domini ſuaue ſit,& onus eius leue. Ideo pro tẽpore infirmitatis deobligatur à præcepto Eccleſiæ. Si verò propter paupertatem vel neceſſitatẽ,quia fortè libro caret,etiã deobligatur:tenetur tamen recõpenſare per pſalmos vel per orationem dominicam ſæpius repetitam.

An liceat mutare officium.

In choro dicẽs officiũ, nõ tenetur niſi ad vnã partem.

Non tamen quis euadit graue peccatum,quando ad libitũ ſuum ſine cauſa rationabili mutat officiũ in Eccleſia vel religione ſua dici cõſuetũ,aut ordinatũ:quamuis propter prædicationem vel lectionem,de licẽtia prælati , vbi Chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo ſancto triũ lectionum:quia cauſa eſt rationabilis. Ideo non peccat. Qui tamen in Choro horas dicunt,non tenentur totum dicere:ſed ſufficit quòd ea quæ ad eorum Chorum pertinent,perſoluantur:cùm propter charitatẽ cenſeantur eſſe vnũ:nec etiam qui vnum verſum aut pſalmum omittit,totum officiũ tenetur repetere:ſed ſufficit poſteà omiſſum ſupplere.

An omittens officiũ vno die,teneatur repetere alia die.

¶ An autem qui tenentur dicere officium,ſi omiſerint,teneantur repetere:& an poſſit confeſſor talẽ omittẽtem cõfeſſum,purè relaxare,aut cùm vno vel duobus pſalmis commutare, difficultas eſt nõ modica:eò quòd ſi quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos:ſi dare omiſerit illa die,non eſt liberatus:nec poteſt ſacerdos minuere vel commutare,cùm ſit in præiudicium tertij. Sic cùm officium ſit inſtitutum in vtilitatem totius populi, videtur quòd non ſit liberatus. Circa hoc D. Tho. dicit,quòd in omni officio diuino eſt hoc commune,quod pertinet ad Dei laudem,& ſuffragiũ fidelium. Sed diſtinguitur vnum officiũ ab alio , ſecundum diuerſitatem temporum & locorum. Et ideo ſicut in officiis diuinis exoluendis obſeruanda eſt congruẽtia diei & temporis:quæ quidẽ obſeruari non poſſet,ſi oporteret iniungere dimittẽti,vt horas diceret quas omiſit,fortè enim in completorio diceret. Iam lucis orto ſydere,& in tempore Paſchali diceret officium dominicæ Paſſionis,quod videtur abſurdum,& ideo non videntur eſſe iniungẽdum ei qui omiſit diuinum officium , quòd horas eaſdem repetat,ſed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinens,puta ſeptem pſalmos,vel aliquid amplius ſecundum quãtitatem omiſſi dicat. Ex quo ſequitur quòd tenetur ad æquiualens,& per conſequens ſacerdos non poteſt obligationem diminuere,licet poſſit pro reatu omiſſionis pœnitẽtiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudãdi Deum & faciendi ſuffragium Eccleſiæ,non eſt reatus,nec ex reatu pendens,ſed ex pręcepto Eccleſiæ. Igitur ſimplex ſacerdos non poteſt diminuere aut commutare. Nec eſt ſimile de ieiunio ab Eccleſia præcepto omiſſo. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum perſonæ,& non ad vtilitatem aliorum , ſicut diuinum officium, vt dictum eſt. Ideo ſacerdos non tenetur iniungere,vt ieiunia omiſſa ſuppleat. D. Antoni. Florent. qui fuit ſatis ſcrupuloſus, in tertia parte ſummæ,tit. 13.c. 4.allegat D. Petrum de Palude in quarto dicentem, quod Dei vicarius poteſt commutare & condonare reſtitutionem Deo faciendam. Ideo ſi quis per totũ annum dimiſit officium,non oportet quòd totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate,quàm æquiualens cùm tædio. Allegat dictum D. Hieron. quod habetur in can. non mediocriter,de conſecrat. diſt. 5. vbi dicitur: Melior eſt quinque pſalmorum decantatio cum cordis puritate & ſpirituali hilaritate , quàm totius Pſalterij modulatio cum cordis triſtitia & anxietate. Verùm ex doctrina D. Thomæ habetur,quod ſolùm immediatus Chriſti vicarius,pontifex .ſ. maximus,qui regimen & curã habet totius Eccleſiæ,hoc poteſt. Quia ea quæ ad Eccleſiam

Papa poteſt commutare et cõdonare officium. Quod lib. 1. art. 11.

pertinent,eius ſubiacent diſpoſitioni, & ideo debitum Eccleſiæ poteſt commutare, imò omnino
remittere:ne deterreantur peccatores omittẽtes:& ne deſperent. Sicut enim poteſt diſpenſare ne
canonicus in duabus Eccleſiis teneatur bis officium dicere:licet aliquid in diuino officio taliter di-
ſpenſatus in hymnis vel pſalmis teneatur ſuperaddere:ita in officio per Eccleſiam ordinato Papa
poteſt diſpenſare.Inferiores verò eo non poſſunt,niſi ex eius commiſſione. Ideo non ſine cauſa in
indulgentiis Apoſtolicis his caſus exprimitur. Quod non fieret, ſi Epiſcopus vel ſimplex curatus
poſſet.Quam ob rem timendũ eſt negligentibus:quia ſi hîc non ſatisfecerint, vel à ſummo ponti-
fice indulgentiam obtinuerint,redditurí ſunt vſque ad minimum quadrãtem in purgatorio ratio-
nem.Poteſtas enim curatorũ & epiſcoporum limitata eſt,neque in his quæ ad totam Eccleſiã per-
tinent,ſe extendit. Vnde ſi commutent vel condonent, ponunt falcem in meſſem alienam. Ideo
An et quã- cõmutantes peccant,& etiam abſoluentes,non iniungentes æquiualens. ¶ Ad alias autem oratio-
do laici te- nes vocales miniſtri Eccleſiæ prædicti aut alij laici vel clerici ſimplices ſub præcepto ſiue ſub pœna
neãtur vo- peccati mortalis,non tenentur,niſi ratione voti vel acceptationis in cõfeſſione, vel præcepti Eccle-
caliter ora- ſiæ. Quia ſi ipſa Eccleſia vel caput eius propter aliquam cauſam rationabilem orationes vocales in-
re.
Mat.6. diceret & præciperet,tenerentur ſubditi. Nec obſtat quod Dominus dicit: Cùm oratis, dicite: Pa-
Pſal.26. ter noſter,&c. Quia orans oratione mentali,ſufficiẽter dicit,iuxta illud Pſal. Tibi dixit cor meum.
Et cùm curatus ius præcipiendi non habeat,ſed nudum ſacramentorum miniſterium,& præcepto-
rum Epiſcopi executionem,ſi ipſe authoritate ſua (vt fieri ſolet in diebus dominicis) aliquas parti-
culares orationes iniongat,licet ſub eius cura degentes,bene faciãt obediendo:quia tamen talis in-
iunctio non eſt, neque eſſe poteſt præceptoria,ſed ſolùm exortatoria,mittentes non peccant mor-
Vocaliter taliter. ¶ Multum tamen conueniens & congruum eſt vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad
orare eſt cõ-
gruum & excitandam animi interiorem deuotionem:quia quandoque mens orantis per orationem vocalẽ
valde vtile magis eleuatur in Deum,propter vnionem animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ re-
22.q.89. dundant in corpus:vt experimur,quando audimus læta gaudia paradiſi,cor dilatatur. Et cùm audi-
art.12. mus terribilia inferni tormenta,cor reſtringitur. Vnde Pſal. Cor meum & caro mea exultauerũt in
Pſal.83. Deum viuum,& alibi: Lætatum eſt cor meũ & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones cor-
poris excitant animũ,vt experimur in aſperſione aquæ benedictæ,genuflectione,& manuum iun-
Ad Probã. ctione,ac oculorum in cælum eleuatione. Vnde D. Aug. dicit,quod verbis & aliis ſignis,ad augen-
dum deſideriũ ſanctũ,nos ipſos acrius excitamus. Et de ipſo legimus,quod flebat vberrimè in hym-
nis & canticis,ſuauè ſonantis Eccleſiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob cauſam inuentus eſt
cantus Eccleſiaſticus, & introducta ſunt organa. Quia ſecundum diuerſas melodias ſonorum ani-
mi hominũ diuerſimodè diſponuntur. Vbi verò ex voce,cantu,vel organis,non excitatur deuotio,
ſed tędium creſcit ex labore,vel ignorantia cantus,vel nimia melodia animus ad voluptates carna-
les trahitur:omnia huiuſmodi exteriora ſigna omittẽda ſunt. Vnde D. Hierony. & habetur in c.cã-
tantes.92.diſt. Deo non voce,ſed corde cãtandum eſt:nec in tragœdiarum modum guttur & fau-
ces modulatione leniendæ ſunt,vt in Eccleſia theatrales moduli audiantur & cantica:quia inſignis
gaudij non eſt communicandum cum peccatoribus. Vnde D. Greg. & habetur in c. In ſancta, 92.
diſt. Plerunque fit,vt dũ blanda vox quæritur,congrua vita negligatur:& cantor miniſter Deũ mo-
ribus ſtimulat,cùm populum vocibus delectat. n.etiã Aug. in lib. Confeſſio. dicit: Quoties me plus
Organiſtæ delectat cantus quàm verba,fateor me peccare. ¶ Ex quo ſequitur quòd nõ excuſantur organiſtæ,
& mimi a- nec mimi,aut alij muſici,qui in Eccleſiis perſonant cantilenas & ſonos ad leuitatem,tripudiationẽ,
liique muſi- & diſſolutiones,animos hominum inducentes. Neq; illi qui prohibere poſſunt,& permittunt. Idẽ
ci pulsãtes dicendum de aliis ſignis exterioribus,quod quando tædiũ generant, & deuotionem diminuunt,&
vel cantã- attentionẽ impediunt,ſunt omittẽda,vt genuflexio,tunſſio pectoris,diſco opertio capitis,& alia hu-
tes in eccle- iuſmodi. Quæ & ſi aliquando deuotionem excitant,à particularibus tamen perſonis in Eccleſia &
ſiis cantile- locis communibus prætermittenda ſunt,ne ad vanam gloriam inducant,vel aliorum deuotionem
nas non ex- impediant,vel ſuſpicionem vanæ gloriæ ingerãt. Vnde Chriſtus dicebat: Tu autem cùm oraueris,
cuſantur à intra in cubiculũ tuum:& clauſo oſtio,ora patrem tuũ,qui videt in abſcõdito,&c. Vbi D. Chryſoſt.
peccato.
Mat.6. dicit: Puto non ad locum referri,quod Dominus ait,ſed ad propoſitum orantis. Ego ergo propoſito
vetat orare,vt à conuentu videatur. Vnde ſubditur: Vt videantur ab hominibus. Orãs ergo nihil fa-
ciat,ad quod aſpiciant homines,vel clamando,vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In
particulari tamen & ſecreto loco hæc ſigna & facta fieri poſſunt,inquantum orantis deuotionem
excitant. Si verò mens per hæc diſtrahitur,vel qualitercũque impeditur (quod ſæpe cõtingit in his,
Pſal.26. quorũ mẽs abſque huiuſmodi ſignis eſt ſufficiẽter parata) ceſſandum eſt. Vnde Pſal. Tibi dixit cor
meũ,exquiſiuit te facies mea,& 1.Reg.1. de Anna legitur,quod loquebatur in corde ſuo. ¶ Secũdò,
cõgruũ eſt vocaliter orare,ad exhibendũ Deo maiorem reuerentiã: vt.ſ. homo ſe ſubiiciat Deo to-
tũ,ſecundum illud quod habet ab eo:ſed non ſolùm habet animã à Deo,ſed etiam corpus:igitur ſe
debet

debet illi ſubiicere ſecundum corpus, quod fit orando vocaliter, quod præcipuè competit orationi.
ſecundum quod eſt ſatisfactoria. Vnde Oſeas dicit: Omnem aufert iniquitatem, & accipe bonũ: & *Oſea vlt.*
reddemus vitulos labiorũ noſtrorum. Tertio congruũ eſt vocaliter orare, ratione affectus explicã-
di. Sunt enim nonnulli, qui niſi exterius loquantur, neſcirent conceptus ſuos interiores ordinare,
ſubitóque diſtraherentur. ¶ Mentaliter verò orare eſt præceptum iuris naturæ & diuini, obligans *Oratio mẽ-*
omnes: ſicut ſe ſubiicere Deo, & petere ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Quæ omnino noſtram *talis quan-*
excedunt capacitatem. Vnde Apoſt. Non quòd ſufficiẽtes ſimus cogitare aliquid à nobis, tãquam *do eſt ſub*
à nobis ipſis: ſed omnis ſufficiẽtia noſtra ex Deo eſt. Maximè autem orare & petere tenemur, quo- *præcepto.*
tieſcunque contingit articulus neceſſitatis corporalis vel ſpiritualis, vel ſumptionis ſacramenti, aut
aliquid huiuſmodi. Si extremè inops nollet petere eleemoſynam, & ideo moreretur fame, eſſet ho- *1.Cor.3.*
micida ſuiipſius, & peccaret mortaliter, cùm petendo poſſet euitare. Similiter ſi à latronibus circũ-
datus, clamando & petendo auxilium, poſſet liberari, & clamare non curaret, exponeret ſe pericu-
lo mortis, & eſſet homicida ſuiipſius. Sic cùm aliquis eſt in articulo mortis vel vehementis tenta- *1.Petri.5.*
tionis conſtitutus, quando inſtans aduerſarius noſter diabolus circuit, quærens quem deuoret: & in- *Epheſ.6.*
gruit colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, vel aduerſus principes & poteſtates tenebrarum *Iob.41.*
harum, quibus nulla poteſtas in terra cõparari poteſt: ſi non clamat ad eum qui poteſt & vult exau-
dire, ſaltem quò ad animam, & meliora quò ad corpus dare: ſi quæ petit expedientia non ſunt, iuxta
illud Pſal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione: eripiã eũ, & glorifi- *Pſal.90.*
cabo eum) exponit ſe periculo mortis æternæ. Et ideo omittendo peccat mortaliter. Occurrente
autẽ periculo dicendũ eſt cũ Ezechia: Domine vim patior, reſpõde pro me: quid dicã, aut quid re- *Eze.38.*
ſpõdebo, cùm ipſe fecerim? Et cum Ioſaphat: Cùm ignoremus quid agere debeamus: hoc ſolùm
nobis eſt reſiduũ, vt oculos dirigamus ad te, (ſicuti habetur 2.Paralip. 20.c.) Tunc fidelis Deus, qui *1.Cor.10.*
non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet eũ tentatione prouentũ, vt poſſitis ſuſtine-
re. Et non ſolùm tenemur orare pro nobis ipſis, cùm ſumus in tali periculo, ſed etiã pro proximis,
quando eos in ſimili periculo videmus. Sicut enim tenemur ex præcepto iuuare extremè indigen-
tem corporaliter, & illi eleemoſynam corporalem dare: ſic extremè indigenti ſpiritualiter dare ele-
emoſynam ſpiritualem, quæ eſt oratio, & medium ad hoc directè ordinatũ: cùm anima ſit plus quã
eſca, Mat.6. Vnde Iacob.5. Orate pro inuicem vt ſaluemini. Tenentur prætereà omnes Chriſtiani
diebus dominicis orare, cùm teneantur diem dominicum & animam ſuam ſanctificare, ac de be-
neficiis gratias agere, quę abſque oratione fieri non poſſunt: vnde ad inducendum populum ad hu-
iuſmodi præcepti diuini obſeruantiam, Eccleſia præcepit omnibus audire miſſam diebus domini-
cis, vt in c. Miſſas, de cõſecrat. diſt. 2. Aliqui voluerũt dicere quod tenemur ſub pœna peccati mor-
talis, ſingulis diebus orare: quia ſingulis diebus egemus diuina miſericordia, & pane quotidiano, de
quo in oratione Dominicali. Verùm quia huius obligationis extra caſum neceſſitatis non inuenio
fundamentum, neque doctorem autenticum: ideo non audeo affirmare de mortali, vix tamen po-
teſt quis (ſi prætermittat) excuſari à veniali. Auiculæ enim quotidie cùm egent cibis, apperiunt os,
& clamant ad parentes: quantò magis homo, cùm quotidie egeat? Ideo Chriſtus in oratione quam
docuit, inſeruit: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Pſal. ait: Oculi omnium in te ſpe- *Mat.6.*
rant domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno. *Pſal.144.*

Ver. 5. DE ORATIONIS DVRATIONE.

A CVm deſiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis eſſe cõtinuũ, vt actu vel vir- *2.2.q.83.*
tute ſiue habitu maneat in nobis, eò quòd omnia quæ facimus ex virtute deſiderij faciamus: *ar.14.*
ſecundum hoc oratio debet eſſe in nobis continua. Vnde D. Aug. dicit: In ipſa fide & charitate cò- *Ad probã.*
tinuato deſiderio ſemper oramus. Et ſic intelligitur illud Luc.8. Oportet ſemper orare, & non defi-
cere. Et illud 1.Theſſal. 5. Sine intermiſſione orate. Verùm quia ſicut idẽ vbi dicit Aug. quia opor-
tet in aliis operibus occupari: ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis roga-
mus Deum, vt nos ipſos admoneamus, quantum in hoc deſiderio profecerimus, nobis ipſis inno-
teſcamus & ad hoc accendendum nos ipſos acrius excitemus. Vniuſcuiuſque autẽ rei quãtitas de-
bet eſſe proportionata fini, ſicut quantitas potionis medicinæ ipſi ſanitati. Et ideo conueniens eſt
vt ipſa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile eſt ad excitandum interioris deſiderij feruorem,
& quando hanc menſuram excedit, ita quòd vix ſine tædio durare non poteſt, eſt prætermittenda.
Vnde D. Aug. ad Probam ſcribens ait: Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere oratio-
nes, eas tamẽ breuiſſimas, & raptim quodãmodo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plu-
rimum neceſſaria eſt intentio, per productiores moras euaneſcat: ac per hoc etiam ipſi ſatis oſten-
dunt hanc intentionem, ſicut non eſſe obruendam ſi perdurare poteſt: ita ſi perdurauerit, non citò
eſſe rumpendam. Et ſicut hoc eſt attendendum in oratione particulari per comparationem ad in-
tentionem orantis: ita etiam in oratione communi pro populo ad eiuſdem populi deuotionẽ. Nec

obſtat quod dominus ait: Orantes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt. Putant enim quòd in multiloquio ſuo exaudiãtur. Nolite aſſimilari eis. Scit enim pater veſter quid op⁹ ſit vobis, antequàm petatis eum. Quia vt idem Aug. ibi dicit, Nõ eſt hoc orare in multiloquio, ſi diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim ſermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipſo Domino ſcriptum eſt, quòd pernoctauerit in orando: & quòd prolixius aliquando orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et poſteà ſubdit: Abſit ab oratione multa locutio: ſed non deſit multa deprecatio: ſi feruens perſeuerat intentio, Nam multum in orando loqui eſt rem neceſſariam ſuperfluis agere
Luc.22. verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quàm ſermonibus agitur. Nec Chriſtus inſtituit orationem Dominicam, vt his ſolis verbis vti debeamus in orando: ſed quia ad hæc ſola impetranda debet tendere noſtræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem ſemper continuè orat per continuitatem deſiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel vt ſit diſtributio accommoda, vel quia nõ intermittitur ſtatutis temporibus orare.

Ver. 6. DE LOCO ORATIONIS.

ORationes communes & publicæ, cùm fiant pro populo, debent fieri determinato loco, vt poſ- B
Pſal.67. ſint innoteſcere. Vnde Pſal. In Eccleſiis benedicite dominum. Quò ad priuatas verò non eſt locus determinatus ex neceſſitate præcepti vel efficaciæ: quia poteſt quilibet vbilibet orare, ſicut de adoratione inferius dicetur. Quia Deus vbique audit, vbiq; videt, eſt enim vbique per eſſentiã,
Pſal.138. præſentiam, & potentiam, iuxta illud Pſal. Si aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero ad infer-
In eccleſia conuenientius oratur. num, ades. ¶ Congruentius tamen in Eccleſia oratur quadruplici ratione. Prima dicitur inſtitutionis. Vnde D. Aug. in regula, & habetur in c. in oratorio 43. diſt. In oratorio nemo aliquid agat, niſi
Mat.21. ad quod factum eſt, vnde & nomen accepit, & Chriſtus: Domus mea, domus orationis vocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia videndo alios orantes, & laudes diuinitas cantantes, incitamur ad idem faciendum. Tertia ratio eſt contentorum in Eccleſia, in qua eſt ſacramentum altaris,
Pſal.67. & vaſa ſacramentorum, imagines, & Angeli qui circunſtant. Vnde Pſal. Præuenerunt principes cõiuncti pſallentibus. Sicut enim cùm titiones ſunt vniti, facilius accendũtur: ſic nos quãdo iungimur aliis in charitate exiſtentibus, & præcipuè Angelis, qui ſunt velut carbones igniti, ſecundum illud
Pſal.103. pſal. Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignẽ vrentẽ. Quarta ratio dicitur conſecrationis, vide orationẽ Salomonis in cõſecratione tẽpli, quæ habetur 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia cõceſſit Deus templo Hieruſalẽ, quantò magis ad preces Eccleſiæ per Epiſcopũ factæ, baſilicis cõſecratis, in quibus ſunt non arca & alia figuralia quæ erant in templo Hieroſolymitano: ſed Chriſtus, verus Deus, & verus homo? ſi obiiciatur de cubiculo, in quod Chriſtus nos debere intrare, & oſtio clauſo orare conſuluit: ad hoc dictum eſt verſu præcedenti. Poteſt etiam dici quòd illud non eſt ex neceſſitate, ſed congruitate, præcipuè infirmis.

Ver. 7. DE PETENDIS IN ORATIONE.

2.2.q.83. art.2. DIuus Aug ad Probam dicit, quod ſi rectè & cõgruẽter oramus, nil aliud dicere aut petere poſ- C
ſumus, quàm quod in oratione Dominica continetur. Cùm enim oratio ſit deſiderij noſtri
Oratio Dominica continet petenda et ordinem petendorum. interpres, illa ſolũ rectè petimus, quæ deſiderare poſſumus. Sed illa quæ deſiderare poſſumus, continentur, in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica nõ ſolùm cõtinet quæ deſiderare poſſumus, ſed etiam quo ordine deſiderare debemus. Et ideo non ſolùm inſtruit poſtulare, ſed etiam totius affectus noſtri eſt informatiua. Et quia hæc oratio eſt perfectiſſima: ideo ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquã à diuina ſapiẽtia ordinata & compoſita. Vnde D. Cyprian. Amica & familiaris eſt iſta oratio, dominum de ſuo orare. Et D. Chryſo. ſuper Matth. O quàm fidelis & beata hæc oratio, cuius ordinem nobis doctor vitæ & magiſter cæleſtis inſtituit, vt in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Aug. ait: Pater maximè diligit orationem, quã filius miro artificio dictauit. Primo enim tanquam ſummus orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudando, & virtutes, dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoſcendo, & recitando, hoc Chriſtus in hac oratione docuit. Ait enim: Cùm oratis, dicite: Pater noſter qui eſt in cælis. D. Chryſoſt. dicit: Vide qualiter ſuſcitauit auditorẽ, vt omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrem dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem, peccatorum remiſſorem, & glorificatorem dicit. Cùm autẽ addit (noſter) fraternitatem, quæ eſt per vnigenitum & Spiritus ſancti largitionem & hæreditatem, per hanc vnam confeſſus eſt nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quando profers, Pater noſter, &c. Non dicit, Domine, quia dominus eſt nomen timoris, ſed, Pater, quod ſecundum Hierony. eſt nomen amoris, & officiorum atque pietatis. Nec dicit, Pater mi, vt D. Cypria. ait, vt induceret nos ad amorem & pacẽ fraternalẽ. Publica enim & communis eſt hæc oratio, in qua non ſolùm tuum, ſed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando poſſimus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & ſingulariter orare.

orare. Quemadmodum & ipſe fecit Ioan.17. & Luc.22. Pater mi, ſi poſſibile eſt: tranſeat à me calix iſte. Cùm autem dicis (in cælis) confiteris potentiam, quæ non ſolùm ad terram, ſed etiã ad omnes & vltra omnes cælos ſe extẽdit: & quòd habet ſedem in cælis, hoc eſt, ſeipſum. Ibi clarè manifeſtat bonis quibus cælorũ ſedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde ſeptem quæ ſola deſiderare debemus ordinatiſſimè inſinuat, manifeſtũ eſt enim quod primũ cadens in deſideriũ hominis, eſt finis eius. Finis autẽ noſter eſt Deus, in quem affectus & deſideriũ noſtrum tendit vno modo, prout volumus gloriã Dei: quod pertinet ad dilectionem, qua Deum diligimus in ſeipſo, ideo primò ponitur prima petitio. per quam petimus gloriam Dei, dicendo: ¶ Sãctificetur nomẽ tuum. Per hoc (vt dicit D. Aug. ad Probam) actu admonemur, vt nomẽ eius, quod in ſe ſanctum eſt, apud homines ſemper ſanctum ſit: & nota ſit eius ſanctitas mundo. Secuudũ Glo. & ſecũdum D. Chryſ. Per vitam noſtram ſanctitas tua manifeſtetur & glorificetur: hoc eſt, da & fac nos ita viuere, vt nos ipſi ſemper te glorificemus, & per nos vniuerſa te glorificẽt. Alio modo deſiderium noſtrum tẽdit in Deum, ſecundum quod volumus frui gloria eius, & ſecundum hoc ponitur ſecunda petitio. ¶ Adueniat regnũ tuum. Hæc dicendo triá petimus. primò gratiam Dei, quę dicitur regnum eius. *Regnũ Dei triplex.* Vnde Luc.17. Regnum Dei intra uos eſt. Gratia dicitur regnũ: quia per illam ius habemus ad regnũ. Secundò per regnũ Dei intelligitur Chriſtus, de quo Luc.11. Porrò ſi in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit ad vos regnum Dei, hoc eſt Chriſtus & Meſſias in lege promiſſus: qui rectè regnum dicitur, quia eius merito introducimur in regnũ Dei. Et ſic petimus Chriſtum & meritum eius. Tertiò petimus gloriam Dei & vitam æternã, quæ conſiſtit in clara viſione Dei, vt habetur Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deũ verum, & quẽ miſiſti Ieſum Chriſtũ. Vnde Mat.25. Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi. Secundò cadunt in deſiderium hominis media, & ea quæ ordinant nos in finem. Ad finem autẽ nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per ſe: alio modo per accidens. per ſe quidem, bonum quod eſt vtile in finem. Ad finem verò beatitudinis aliquid eſt vtile dupliciter, vno modo directè & principaliter, ſecundum meritum quo beatitudinem meremur, obediendo Deo & ſecundum hoc ponitur tertia petitio. ¶ Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. Hoc eſt, da nobis gratiam implendi omnia præcepta & mandata tua, & tuæ voluntati nos in omnibus & ſuper omnia ſemper conformare, & in nullo ei diſplicere, ſicut & Angeli boni, & alij beati in cælo in omnibus ſe conformant voluntati tuæ, & in nullo tibi diſplicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid eſt vtile ad finẽ beatitudinis iuſtitiæ mentaliter, & quaſi coadiuuans nos ad merendum, & quãtum ad hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia conducentia & expedientia ad merendum, ſiue ſint *Panis nomine omnis* ſpiritualia, ſiue temporalia, dicendo: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Panis nomine *ſufficientia* (ſecundum D. Aug. ad Probam) omnis ſufficientia victus intelligitur. Et ſic quò ad victum ſpirita- *intelligi-* lem panis eſt ſacramentum Euchariſtiæ, cuius quotidianus vſus proficit homini ad vitæ ſpiritualis *tur.* conſeruationem, augmentum, & confortationem, & expreſsè hunc panem declarat Chriſtus apud Marcum, cum ait: Panẽ noſtrum quotidianum ſuperſubſtantialem, hoc eſt præcipuum. ſ. Euchariſtiæ ſacramentum, & Dei verbum (vt D. Hierony. exponit.) Quo ad vitam verò corporalem requiritur non ſolùm cibus aut potus, ſed & veſtes, & alia neceſſaria. Vnde Apoſt. 1. Timoth. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. Et Eccle. 29. Initium vitæ hominis, panis, & aqua, & veſtimentũ, & domus protegens turpitudinem. Nõ docet petere aut rapere aliena, ſed noſtra: hoc eſt, debemus petere, vt det nobis gratiam iuſtè acquirendi temporalia, vt vitam ad eius obſequium, laudem, honorẽ & reuerentiam, ſuſtinere poſſimus corporalem. Non docet pariter petere ſuperflua, neque ad longum tempus ſolicitos eſſe: ſed neceſſaria & quotidiana, vnde quò ad primum inſpirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias nę dederis mihi, tribue tantum victui meo neceſſaria. Ne fortè ſatiatus alliciat ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus? aut egeſtate compulſus, per- *Prouer. 30.* iurem nomen Dei mei. Quare dicunt doctores, quod non debemus hæc temporalia nec ea quæ *2.2.q.83.* poſſunt malũ euentũ habere, abſolutè petere: ſed ſub conditione, inquãtũ. ſ. ſubſeruiunt ad vitam *art.5.* æternam: & non aliter. Quia (vt Valerius Maximus refert Socratem dixiſſe.) Nos plerunque id vo- *Quæ non* tis expetimus, quod non impetraſſe melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam *ſunt abſolutè in oratio-* quamplures peſſundarunt, & regna, quorũ exitus ſæpe miſerabiles cernuntur. Sunt tamen quædã *ne petenda.* bona, quibus homo malè vti non poteſt, quæ. ſ. malum euentum habere non poſſunt. Hæc autem *Quæ poſſunt* ſunt, quibus beatitudinem meremur, quæ quidem ſancti orando abſolutè petunt, ſecundum illud *abſolutè* Pſal. Oſtende faciẽ tuam, & ſalui erimus, & alibi: Deduc me domine in ſemita mandatorum tuo- *peti.* rum. Quò ad ſecundum de ſolicitudine dicitur Matth. 6. Quid ſoliciti eſtis, &c. ſufficit enim diei *Pſal. 84.* malitia: ideo in hac oratione panem quotidianũ docet petere, non decẽ annorũ: Non vt prouidentiam de futuris, ſed ſolicitudinem & diffidentiam interdicat. Vnde D. Hierony. Labor quidẽ exercendus eſt, ſolicitudo tollenda. Qui enim dat in præſenti, dabit etiam in futuro, modò primum

quæramus regnum Dei,& iuſtitiam eius. Hęc omnia, inquantum expediens fuerit, adiicientur nobis. Quod autem dicitur. ¶ Da nobis hodie, exponitur, hoc eſt pro vita præſenti, quæ parũ durat,&
Pſal.89. vix comparatur vni diei. Vnde pſal. Mille anni, tanquã dies heſterna quæ præteriit. Per accidens au-
Tria impedimẽta beatitudinis. tem ordinãtur aliqua ad beatitudinẽ, tanquã remouẽtia prohibẽs, ne ad beatitudinẽ perueniamus, quæ ſunt tria. Primũ quidem peccatũ, quod directè excludit à regno, ſecundũ illud Apoſt. Neque
1.Cor.6. fornicarij, neq; idolis ſeruientes, regnũ Dei poſſidebunt, & quantũ ad hoc ponitur quinta petitio, per quã petimus peccatorũ remiſſionẽ, dicentes: Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimit-
Iaco.3. timus debitoribus noſtris. Quia (vt D. Iacob. ait) In multis offendimus omnes & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccatũ nõ habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Ideo quilibet habet occaſionem dicendi pro ſe, vt dimittantur peccata, quò ad culpã & reatum peccatorũ. Et ſi quiſpiã ſit qui pro aliquo tempore abſque peccato exiſtat, nihilominus verificatur pro aliis, qui ſunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem, quò ad hanc petitionẽ, non dicebat pro ſe, ſed pro aliis qui erant in via peccatores. Et vt amplius inclinemus Deũ ad miſericordiã, nos etiã debemus ſecũdum ordinationem eius facere miſericordiam, & dimittere debita, hoc eſt offenſas eis qui offenderunt
Marc.11. nos. Sic enim ipſe ordinauit: Cùm ſtatis ad orandũ, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem: vt pa-
Mat.18. ter veſter qui in cælis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. Quòd ſi non dimiſeritis, neque pater veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra: ſed dicet, Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniã rogaſti me: nónne ergo & te oportuit miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Ideo tradet te tortoribus (hoc eſt dæmonibus) donec reddas vniuerſum debitum, ſubiunxit enim: Sic & pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris. Secundũ quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, eſt tentatio, quæ nos impedit ab obſeruantia diuinæ voluntatis, & quantũ ad hoc ponitur ſexta petitio. ¶ Et ne nos inducas in tentationẽ. Per quam nõ petimus, vt non tentemur: quia (vt dicitur Eccleſiaſt. 34.) Qui nõ eſt tentatus, quid ſcit? Nõ cogno-
Pſal.25. ſcitur corda baliſtæ, niſi ſit tẽtata. Vnde pſal. dicebat: Proba me domine, & tẽta me. Et vix poſſibile eſt quin tentemur à carne & diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc permittit ad hu-
1.Cor.12. miliandũ nos, vt de Apoſtolo legimus, & hoc ad profectum & meritũ noſtrũ. Vnde Iacob. 1. dicitur: Beatus vir qui ſuffert tentationẽ, &c. Sed petimus vt à tentatione non vincamus, ſiue tẽtationi ſuccũbamus, aut tentationi conſentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinem eſt pœnalitas, quæ impedit ſufficientiã vitæ, & quãtũ ad hoc ponitur ſeptima petitio, qua dicimus ¶ Sed libera nos à malo. Et cùm dictio (malo diſtribuatur ſecundũ dialecticos, intelligitur ab omni malo, & ſic nõ ſolùm petimus liberationẽ à malo pœnę, ſiue corporali, ſed à malo ſpirituali videlicet à tentatione & diabolo. Vnde D. Aug. exponit, à diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Ver. 8. DE ORATIONIS DIRECTIONE.

2.2.q.83. art.4. ORatio dirigi poteſt ad aliquem dupliciter. Vno modo, quaſi per ipſum implẽda, & hoc modo A
Pſal.83. ſoli Deo orationẽ porrigimus, quia omnes orationes noſtræ dirigi debent ad gratiã vel gloriam conſequendam, quam ſolus Deus dare poteſt, ſecundum illud Pſal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundo modo oratio poteſt dirigi alicui, ſicut per ipſum impetranda. Et hoc modo porrigimus ſanctis Angelis & hominibus non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequàm fiãt) noſtras petitiones cognoſcat: ſed vt eorum meritis & precibus orationes noſtræ ſortiantur effectũ. Et ideo Apoc. 8. dicitur, quòd aſcendit fumus incenſorũ de orationibus Sanctorũ, & de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipſo modo, quo Eccleſia vtitur in orando. Nam à ſancta Trinitate petimus, vt noſtri miſereatur: ab aliis ſanctis Angelis & animabus petimus vt orẽt pro nobis. Nec propter hoc aliis quàm Deo religionis cultũ exhibemus: quia nõ petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque proteſtamur ipſos eſſe bonorum noſtrorũ authores ſeu largitores: ſed dũtaxat vt interceſſores. Exemplum datur de illo qui vult officium à rege: petit & ſolicitat amicos regis, nõ vt dent ſed vt ſint interceſſores. Neque petimus vt diuinam prouidẽtiam ſiue diſpoſitionem, immutemus: ſed vt impetremus quod Deus diſpoſuit ſe daturum nobis per ſanctorum orationes. Vnde D. Gregor. ait: Obtineri nequaquam poſſunt, quæ prædeſtinata non ſunt. Quæ autẽ Sanctorum precibus impetrantur, ſic prædeſtinata ſunt, vt eorum orationibus obtineantur. Et ſi dicatur quòd non ſunt porrigendæ, niſi his qui eas cognoſcunt: ſed Sancti nõ cognoſcunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quòd nobis in hoc mundo conceptus interiores aliorũ duplici clauduntur obſtaculo. Primo voluntate, quæ conceptũ mentis poteſt retinere interius, vel exterius ordinare, & quantum ad hoc mentẽ vnius vel alterius nullus alius poteſt videre, niſi Deus: quia quæ ſunt hominis (ſ. interiora) nemo nouit, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Secundò clauditur mens hominis ab alio homine, propter groſſitiem. Vnde cùm voluntas ordinat conceptum mentis ad manifeſtandum alteri, nõ ſtatim cognoſcitur ab alio homine: ſed oportet aliquod ſenſibile exhibere, vt vocem, vel ſcripturam, vel aliquem nutũ, vt patet in mũtis. Secundũ obſtaculum

non

non impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruuntur verbo, & primum obſtaculum remouetur per ordinationem voluntariã ad eos: ideo ipſi vident & cognuſcunt. Et ſecundum D. Greg manifeſta- *12. Moral.* tur eis in verbo, omne quod decet eos cognoſcere de his quæ circa eos agũtur. Maximè autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoſcant petitiones ad eos factas voce vel corde, aliàs non eſſent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante, cognoſcunt. Ideo orãt *Oratio du-* dupliciter. Primò oratione expreſſiua, dum votis ſuis aures diuinæ clementiæ pulſant. Secundò ra- *plex ſcilicet* tione interpretatiua: quia eorum merita quæ ſunt in conſpectu Dei, non ſolũ cedunt illis in gloriã, *expreſſiua* ſed ſunt nobis ſuffragia & orationes quædam, ſicut ſanguis Chriſti dicitur veniã petere pro nobis. *et interpre-* Et licet non ſint in ſtatu merẽdi aut ſatisfaciẽdi, ſunt tamen in ſtatu impetrandi, ſicut milites bellã- *tatiua.* do merentur, vt poſt triumphum exaudiantur, quando petunt: quia non ſemper petunt, ſed ſecundum ordinem diuinæ iuſtitiæ: ideo ſemper exaudiuntur. ¶ Et quia hodiernis temporibus hæretici *Orationes* circa orationes Sanctorum fideles moleſtant: ideo videndum eſt quid ex ſacris literis & Eccleſiæ *ſanctorum* determinatione tenendum ſit. In primis certũ eſt & adeò manifeſtum, vt nulla tergiuerſatione ce- *& in via* lari poſſit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes aliis poſſe ſuffragari, & ad eos poſſe *aliis poſſũt* recurri. Habetur enim Gen. 20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, & orabit pro te, *ſuffragari.* quia propheta eſt & viues, ſequitur: Orante autem Abraham, ſanauit Dominus Abimelec, & oran- *Exod. 8.* te Moyſe ceſſabant plagæ Ægypti: & propter orationes Moyſi ſæpe pepercit Dominus populo Iſ- *& 9.* raël. Et filij Iſraël venerunt ad Moyſem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis ſerpentes, & Iob *Exod. 32.* 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtum. Iob autem *Num. 21.* ſeruus meus orabit pro vobis, faciem eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia. Orationes etiã *Actu. 21.* Eccleſiæ, D. Petrum eripuerũt de carcere. Et Apoſt. fatetur ſe ſine intermiſſione pro Romanis oraſ- *Rom. 1.* ſe, & eorum orationes expoſtulauit. Et 1. Tim. 2. obſecrationes fieri. Et Heb. 5. ait. Omnis pontifex *Rom. 15.* ab hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Sed ad quid iſta, niſi prodeſſent & ſuffragarentur? Certum eſt etiam quòd Sancti poſt hanc vitam ſuis orationibus nobis opitulari poſſunt. Gene. enim 49. dicitur. Iacob etiã benedicens filiis dicebat, Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres noſtri, Abraham, & Iſaac, Deus, qui paſcis me ab adoleſcentia mea vſque in præſentem diem. Angelus, qui eripuit me de cũctis malis, benedicat pueris iſtis: & inuocetur nomen meum ſuper eos. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Iſaac. Iacob petebat benedictionem Angeli, quæ non poterat eſſe niſi per orationem. Petebat etiam vt inuocaretur nomen ſuum poſt mortem ſuam: & ipſe viuens inuocauit *Exod. 32.* nomina patrum ſuorum, Abraham & Iſaac, qui mortui erant. Et Moyſes dicebat: Recordare Abraham, Iſaac, & Iacob. Sed ad quid, niſi vt Deus per orationes & merita ipſorum benediceret eos: eóſque creſcere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moyſi recurrere ad Abraham, Iſaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomen diuæ Virginis, & Apoſtolorum, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare? &c. cùm ſint Deo chariores & familiariores? Vlterius Iudę Macchabæo apparuerunt Onias & alius vir, glo- *1. Mac. 15.* ria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis eſſet ille alius: reſpondit Onias: Hic eſt fratrum amator, & populi Iſraël. Hic eſt qui multum orat pro populo Iſraël, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extẽdit Hieremias dexterã, & dedit Iudæ gladiũ, dicẽs: Accipe gladium, ſanctũ munus à Deo, in quo deiicies aduerſarios populi mei. Si in lymbo exiſtentes orabãt: & orationes illorum vtiles erant: à fortiori Sancti in patria. ¶ Si dicatur quod Sancti *1. Tim. 2.* hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominũ, Chriſtus Ieſus: & cùm *1. Ioan. 2.* adhuc non fuiſſet conſtitutus aduocatus ille, de quo D. Ioan. Si peccaueris quis, aduocatum habemus Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Hæc euaſio non elidit pręcedentia, maximè cùm tempore quo D. Paul. poſtulabat orationes aliorum, Chriſtus eſſet iam conſtitutus aduocatus & mediator. Cur ergo D. Paul. alios quæſiuit mediatores & aduocatos? Et cur ſe fecit mediatorem? Præterea D. Petrus dicebat: Certus ſum quòd velox eſt depoſitio tabernaculi *2. Pet. 1.* mei, ſecundum quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. Dabo autẽ operam, & frequẽter habere vos poſt obitũ meũ, vt horum memoriam faciatis: hoc eſt exequamini monita mea. D. Pet. conſtituto aduocato & mediatore Chriſto, pollicitus eſt ſe daturum operam poſt obitum, & non poterat niſi per orationẽ & interceſſionẽ, ergo ſciebat ſe poſt obitum ſuum oraturum & interceſſurum. Chriſtus etiam dicebat: Venit hora cùm non in prouerbiis loquar vobis: ſed palàm *Ioan. 16.* de patre meo annũtiabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Ieſu petunt electi, dum pro noſtra fragilitate intercedũt, quatenus ad ſaluationis ſortem pertingamus. ¶ Et quamuis ſit vnus mediator & aduocatus principalis, non tamen oramus eũ, vt ipſe oret pro nobis. Nec dicimus, Ieſu Chriſte ora pro nobis: neque, Agnus Dei qui tollis peccata mundi ora pro nobis: ſed miſerere nobis: Quia cùm oratio ſit actus quidam, & actus ſint ſuppoſitorũ: ſi dictas

Non precamur Chriſtũ, vt intercedat pro nobis, ſed vt miſereatur.

orationes diceremus abſque alio addito, viderentur ad perſonam Chriſti referri. Et ita videretur approbari error Neſtorij, qui diſtinxit in Chriſto perſonam filij hominis à perſona filij Dei: vel error Arrij, qui poſuit perſonam filij minorem patre. Ideo Eccleſia ad euitandos huiuſmodi errores non dicit, Ieſu Chriſte ora pro nobis, ſed, Chriſte audi nos: vel, miſerere nobis. Præterea licet Chriſtus ſit aduocatus principalis, ſecundum D. Ioannem: non tamen negat nos poſſe habere plures aduocatos ſecũdarios & (vt ita dicam) interceſſores minus principales, ſiue ſolicitatores, tam ſanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quàm eos qui ſunt in patria. Vnde D. Hierony. in epiſt. contra Vigilantium ait: Si Apoſtoli & Martyres adhuc in corpore conſtituti, poterant orare, imò orabant pro cæteris, quando adhuc pro ſe debebant eſſe ſoliciti: quanto magis poſt coronas, victorias, & triumphos? Si Apoſtoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere, & morbos ac languores curare, dum adhuc in corpore mortali viuerent, quinimò & peccarent: quare nunc per confirmatam gratiam nobis auxiliari non poſſunt? Quid cõmiſerunt obſecro? Quid perdiderunt, poſteaquàm iam effecti ſunt ciues Sanctorum, & domeſtici Dei omnipotẽtis, Angelorúmq; conſortes: vt ea facultas ſit adempta, quam omnis fides & ratio ſuadet nõ eſſe ademptã, ſed adauctã? Nec obſtat quod obiiciũt, ſanctos eſſe extra viam merendi & impetrãdi: quia verũ eſt pro ſe, aliis autem & ſi mereri non poſſint: pro aliis tamen impetrare valẽt. Meruerunt enim, dum hic viuerẽt, vt poſt mortem aliis ſuffragari poſſent: vt dictum eſt de militibus. Aliud enim eſt mereri, aliud per orationes & preces alteri ſuffragari. Quia meritum iuſtitiam reſpicit, oratio autẽ & impetratio amici innititur liberalitati,
Ioan. 15. idcirco alicui conuenire poteſt opitulatio, cui nõ cõuenit meritum. Cùm igitur Chriſtus in hac vita amicus eſſet ſanctis Apoſt. & per conſequens aliis, prout ipſe teſtatur, dicens: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: & ad illorũ preces aliis multa largitus ſit, quanto magis in patria vbi amiciſſimus? ¶ Nec per inuocationem Sanctorũ auferimus gloriam à Deo, ſed illi gloriam damus. Quia nos humiliáres honoramus eos, quos & ipſe honorat & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim. Ioã. 12.
Pſal. 148. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eũ pater meus, &c. Et Pſalmiſta: Laudate Dominũ in Sanctis eius. Et ſi D. Paul. Rom. 12. docet mortales ſe inuicem honore præuenire, quãto magis Diuos? Præterea cùm nos Sanctos ad intercedendum pro nobis deſtinamus: nos & ipſos ad Dei gloriam
Mat. 7. ordinamus. Vnde conſtat gloriam Dei non auferri aut minui: ſed potius augeri. ¶ Et quãuis Deus
Marc. 8. Sanctis ſuis ſit liberalior & familiarior, nóſque magis quàm Sancti diligat: attamen humilitatem hanc, cùm nos indignos arbitramur ipſi nos præſentare, cùm ad illos quos ſcimus illi amiciſſimos,
Luc. 15. recurrimus, adeò diligit, vt Centurionis humilitatem, qua Centurio ſeniorem præmiſit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Iſraël prætulerit. ¶ Si adducatur hiſtoria filij Prodigi, quoniam ad patrem non ad amicos primò venit, vbi & aliqui ſancti doctores dicũt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos acceſſit. Dicendum in primis, quòd ad oſtendeddum Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad eum primò accedere: & vt non arbitremur neceſſarium eſſe interceſſores deſtinare. Poſſumus enim primò ad illum accedere. Præterea reſponderi poteſt quòd argumentũ quo arguitur ab authoritate negatiuè (quo maximè vtuntur hæretici) putum ſophiſma eſt. Quãuis etiam dici poſſit, quòd recurrẽdo ad Sanctos, licet poſterius tẽpore, tamen primò & principaliter ad Deũ recurrimus. Primò quidẽ, quia timemus eũ, nos indignos eſſe audiri ab eo propter peccata noſtra arbitrantes. Principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiam & dona experimus, à Sanctis autem ſolam interceſſionem. Ideo non abs re D. Seruatius Chriſto ſanguine iũctus, ab Epiſcopis Galliæ ad ſepulchrum D. Petri & Pauli Apoſtolorũ eos interpellaturus, in primordiis Eccleſiæ Chriſtianæ, legitur eſſe deſtinatus. Inſuper ſancta mater Eccleſia in pluribus generalibus
4. ſent. diſt. conciliis, præcipuè Gangrenſi, huic controuerſiæ finem impoſuit: & Sanctos (vt præmiſimus) oran-
45. q. 3. ar. dos determinauit, & letanias inſtituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, & Spi-
2. ad. 2. ritus ſanctus. Deinde ad patrociniũ itur Sanctorũ. Demum iteratò fit ad Deũ precatio. Hoc etiam intuemur in Eccleſiæ Collectis, & vnã gratia exẽpli afferemus: Concede miſericors Deus fragilitati noſtræ præſidium: vt qui ſanctæ Dei genitricis memoriam agimus, interceſſionis eius auxilio à
Non ſolũ ſuperiores ſed etiã inferiores ſanctos orare debemus. noſtris iniquitatibus reſurgamus, per Chriſtũ Dominum noſtrũ. ¶ Nec tamen ſequitur quòd ſolos ſuperiores Sanctos interpellare debeamus, cùm eorum orationes ſint magis acceptæ, eò quòd ſuperiores Sancti ſunt Deo acceptiores, quàm inferiores. Vtile tamen eſt minores Sanctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundò, propter faſtidium tollẽdum. Aſſiduitas enim vnius rei faſtidiũ parit. Per hoc autem
In Add. 3. p. q. 72. ar. 2. ad. 2. quod diuerſos Sãctos oramus, quaſi in ſingulis nouis feruor orationis excitatur. Tertiò, quia aliquibus datũ eſt in aliquibus cauſis præcipuè patrocinari: vt beato Antonio circa ignẽ, & beato Dominico circa febres. Quartò, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quintò, quia pluriũ orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione nõ impetraretur, figura de Ionatha 1.

Regum

Regum 14. cui Saul ſua obſecratione indulgere nolebat: multorum tamen precibus acquieuit.
Ideo Eccleſia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis interceſſoribus largiaris.

Ver. 9. DE ANIMABVS IN PVRGATORIO EXISTENTIBVS, ORANDIS, VEL NON ORANDIS.

A CVm fruſtra porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoſcũt, & Sancti qui ſunt in pur- 2.2.q.83.
gatorio, non fruantur viſione verbi: ideo non poſſunt cognoſcere ea quæ nos cogitamus vel art.ad.2.
dicimus. Quare eorum ſuffragia non imploramus, orationes noſtras ad ipſos dirigendo. Ignorant
enim (ſecundum D. Aug.) ea quæ circa nos aguntur: licet per ſubleuationem pœnarum ſentiãt pro
eis ſuffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli cuſtodis. Si dicatur
quòd diues Epulo in inferno orauit pro fratribus ſuis: ergo à fortiori in purgatorio: Dicendum
quòd illa oratio non fuit ex charitate, ſed ex timore: ne pœna eius augeretur, ſi illi venirent in locũ
tormentorum, propter malum exemplum & occaſionem peccãdi illis datam ab eo. Prædicta autẽ
oratio procedebat ex ſynderesi & verme conſcientiæ, ipſum de ſcandalis & occaſione peccãdi fra-
tribus ſuis data torquente. Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum, & cùm habẽt re-
uelationem ab Angelo cuſtode de benefactoribus, non ſunt ingrati. Cùm ergo ſciant pericula, ſaltẽ
communia, in quibus amici & benefactores, aliique viatores ſint conſtituti, ex charitate orant pro
ipſis. Allegant hiſtoriam quæ habetur 2. Macch. 15. vbi dicitur de Hierem. Hic eſt fratrum amator,
& populi Iſraël. Hic eſt qui multũ orat pro populo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias prophe-
ta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo. Exod. 32. Recordare
Abraham, Iſaac, &c. Et tamen non erant in patria, ſed adhuc in pœna, per longum tempus expectã-
tes liberari per paſſionem Chriſti. Sic animæ quæ ſunt in purgatorio, cùm ſint in gratia, licet ſint in
pœna ad tempus, à qua ſperant liberari per ſatisfactionem, vel ſuffragia Eccleſiæ, orant pro ſuis be-
nefactoribus, amicis, & viatoribus, ſaltem in communi: & eorum orationes ſunt gratæ, cùm ſint
in gratia Dei & amicæ ipſius. Et quamuis non orent pro ſe, propter ordinem diuinæ iuſtitiæ, quem
cognoſcunt: orant tamen pro aliis, ſaltem in communi: cùm eis non ſit interdictum. Vnde D. Greg.
in 4. Dialog. refert, quòd multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illáſque inuocãtes, adiuti ſunt. Hãc
quæſtionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. DE DIGNITATE ET EFFICACIA ORATIONIS.

B OFficium orandi eſt valde honorabile, & à ſanctis viris, imò & à Chriſto frequentatum. Eſt *Orationis*
pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet. Pri- *vtilitates.*
mò ad ſanandas infirmitates non ſolùm illorum qui orant, ſed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: *Eccl.38.*
Fili in tua infirmitate ne deſpicias teipſum: ſed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis ſa- *Luc.4.*
nauit puerum ſuum. Oratio diſcipulorum ſocrum Simonis. Et D. Iacobus in vlti. capite dicit: Ora- *Mat.8.*
tio fidei ſaluabit infirmum. Secundò oratio prolongat vitam. Nam Eſa. 38. de Ezechia dicitur: Au-
diui orationem tuam, & ſequitur: Ego adiiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertiò oratio libe- *Baruch.*
rat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamare ad Dominũ, & liberabit vos de manu principum ini- *4.*
quorum. Quartò oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Pſal. Rogate quæ ad pacẽ ſunt, *Pſal.131.*
& idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem ſciebat Simõ Oniæ
filius, qui Eccleſiaſt. 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus noſtris. Quintò oratio tempore bel-
li dat victoriam. Exod. 17. Cùm Moyſes leuaret manus, vincebat Iſraël. Sextò pluuiam adducit. 1. *Iac.5.*
Reg. 18. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iuſti aſſidua. Helias homo erat ſimilis nobis, &c. Se- *Tob.8.*
ptimò oratio ſteriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Reg. 1. Octauò oratio ab op-
probriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuelis Tobiæ. Nonò à falſa accuſatione & iniqua ſenten-
tia liberat, vt patet de Suſanna: Dan. 13. Decimò malas cogitationes fugat. Mat. 9. Hoc genus dæ-
moniorum non eiicitur, niſi in ieiunio & oratione. Vndecimò hominem illuminat, & media vitæ
& bene agendi tribuit, vt periculi euadat: vt patet de Ioſaphat, qui dicebat: Cùm ignoramus quid *2. Par. 20.*
agere debemus, hoc ſolùm habemus reſidui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò oratio iram
Dei placat. Exod. 32. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus. Decimotertiò oratio cælos & vitæ æter-
næ aditum aperit. Luc. 2. Ieſu baptizato & orãte, apertũ eſt cœlum, & latroni oranti in cruce, para-
diſus. Et pro reſolutione non eſt officium delectabilius, honeſtius, & vtilius, ſiue magis lucratiuum
homini viatori, quàm oratio, per quam paruo tempore in inſtanti lucrari poteſt regnum æternum:
igitur amandum & frequentandum eſt. Sed quòd aliqui non ſentiant huiuſmodi virtutem & effi-
caciam: hoc eſt, quia non habent cõditiones bonæ orationis, de quibus dicendum eſt.

Ver. 11. DE CONDITIONIBVS BONÆ ORATIONIS, ET MODO ORANDI.

C PRima orationis conditio eſt pœnitentia virtus. Salomon enim dicit: Iuſtus prior eſt accuſator *Prouer. 18.*
ſui, & Chriſtus: Primùm quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, hoc eſt gratiam, petendo mi- *Mat.6.*
ſericordiam. Chananæa ſe habuiſſe hanc conditionem oſtendit, cùm clamãdo dixit: Miſerere mei *Mat.15.*

domine fili Dauid,&c. Abſque pœnitentia enim oratio non eſt efficax. Vnde Eſa.1. Cùm multipli-
caueritis orationes veſtras,non exaudiam,dicit dominus:quia manus veſtræ plenæ ſunt ſanguine.
Oportet igitur orantem primò lauari à ſanguine peccati. Hier.18. Non eſt anima mea ad populum
Pſal.65. iſtum:quia.ſ.manus plenæ ſunt ſanguine,& Pſal. Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet
dominus. Si dicatur,ergo non oportet peccatores orare. Dicendum quòd duo ſunt genera pecca-
torum,qui orant. Quidam ſunt peccatores cum propoſito perſeuerandi in peccato: & tales non
exaudiuntur. Vnde Chryſ.ſuper Matth. Qui orat & peccat,vel eſt in propoſito peccandi,non orat
Luc.15. Deũ,ſed deludit. Tales ſunt ſimiles militibus Pilati,qui genu flectebãt,& dabãt alapas Chriſto. Alij
Luc. 18. ſunt peccatores,qui deteſtãtur peccata,& petũt à Deo miſericordiam,& poſtea petunt alia:& tales
Ioan.9. exaudit Deus,vt pater de filio prodigo,& publicano. Vnde D. Aug. dicit: Si Deus peccatores non
audiret,fruſtra publicanus ille dixiſſet: Deus propitius eſto mihi peccatori. Ideo cùm cæcus natus
dixit: Peccatores Deus non audit:dicit idem Aug. Nõdum erat vnctus,hoc eſt circa huiuſmodi il-
luminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cùm orare volunt, oportet inchoare.
¶ Secunda cõditio orationis eſt præparatio,iuxta illud Eccle.18. Ante orationẽ prępara animã tuã,
& noli eſſe quaſi homo,qui tentat Deum, Quia qui non ſe præparat,dimittendo ſi quid habet ad-
uerſus aliquem,vel aliàs ad deuotionem non ſe diſponit:non facit quod in ſe eſt,vt audiatur:& ideo
quaſi interpretatiuè tentat Deum. Et quãuis huiuſmodi interpretatiua tẽtatio videatur ex præſum-
ptione vel indiſcretione procedere:tamen hoc ipſum ad irreuerentiã Dei pertinet, vt homo præ-
ſumptuosè & ſine debita diligẽtia ſe habeat in his quæ ad Deum pertinent. Dicitur enim 1. Petr.5.
Humiliamini ſub potenti manu Dei. Et 2.ad Tim.2. Solicitè curà reipſum exhibere Deo. Ex quo
ſequitur quòd non ſe præparans,non excuſatur ab irreuerẽtia Dei:& per conſequens nec à pecca-
to. ¶ Tertia cõditio orationis eſt fides:debet enim orãs firmiter credere, quòd Deus dabit illi quod
petit,ſi expediat:& ſi non expediat,dabit melius. Vnde Iaco.1. Si quis eget ſapiẽtia,poſtulet à Deo,
qui dat omnibus affluenter,& non improperat. Poſtulet autem in fide:nihil hæſitans. Nõ enim de-
Mat.14. bet eſſe orans ſicut Petrus,qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te ſuper aquas:& cùm im-
petraſſet,& vidiſſet ventum validum,dubitauit,& cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei,quare
dubitaſti? Vnde D. Bernar. Cæleſti benedictione indignus cõuincitur,qui Deum dubio quærit af-
Deuotio quid ſit. fectu. ¶ Quarta cõditio orationis eſt deuotio. Quæ nihil aliud eſt,quàm feruens ad Deũ cum fide
promptiſſima affectio. Ex qua ſequitur delectatio,quæ tenet operantem in opere,& orantẽ in ora-
tione,& facit eũ frequẽter orare. Hãc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per
attentionẽ,& oculorum ſubleuationẽ,& manuum iũctionem. Vnde Ioan.17. Subleuatis Ieſus ocu-
lis,orabat.& Pſalmiſta: Extollite manus veſtras in ſancta. Attẽtio enim eſt mater deuotionis,& de-
Mat.15. uotio mater delectationis,& ideo ſi quis non habet matrem,non habet filiam. Oportet ergo quòd
2.2.q 83. orans ſit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi ſit,dicetur ei: Populus hic labiis me honorat,cor
art.13. autem eorũ longè eſt à me,ſine cauſa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum ſtantes,ne ſitis cor-
An attẽtio de vagantes. Deum cor non orat,in vanum lingua laborat. ¶ Si quæratur an ſit ſemper peccatum
ſit de neceſ- rogare Deũ ore,& non corde:quod idem eſt quærere an intentio ſit de neceſſitate præcepti in ora-
ſitate ora- tione: Dicunt doctores quod aliquis poteſt eſſe dupliciter diſtractus. Vno modo, ſcienter ſe occu-
tionis. Diſtractio pando aliis,& aliquãdo malis cogitationibus,& tunc abſq; quocũque dubio eſt peccatum mortale
vnde fiat. ex genere:quia talis irreuerentiam facit Deo. Si enim loquẽs cũ rege,diuerteret ſe ad fatuitates,in-
iuriam faceret regi:à fortiori loquens cũ Deo,&c. Secundò aliquis orando poteſt eſſe diſtractatus
ex fragilitate,quia quilibet viſis tangitur,vel ex aſtutia diaboli, qui vult impedire deuotionem &
orationis fructum. Tunc ſi quãdo aduertit,triſtatur:non peccat,nec perditur fructus orationis debi-
tus omnibus actibus charitate formatis, qui eſt mereri. Sufficit enim ad meritũ vis primæ intentio-
nis,qua aliquis accedit ad orãdum,quę orationem meritoriã reddit in habente gratiam:nec impe-
ditur fructus ſpiritualis & proprius orationis, quæ eſt impetrare & ſatisfacere præcepto Eccleſiæ
de horis dicẽdis,vel præcepto voti,iuramenti,vel iniunctionis, Et ſi poſt initium totaliter(ſine culpa
tamen)diſtrahitur vſq; ad finẽ,ſitque taliter diſtractus, quòd ignorat an pſalmos & antiphonas in-
termedias dixerit,non tenetur repetere. Qui enim ſcit ſe fuiſſe in vno termino à quo, & ſe inuenit
in termino ad quem,debet præſumere ſe ambulaſſe per medium:niſi ſciat ſe ſaltaſſe. Sic in propoſi-
to,qui ſcit ſe inchoaſſe horas,& poſtea ſe inuenit in fine, debet præſumere totũ dixiſſe, niſi ſciat ſe
omiſiſſe ſiue ſaltaſſe. Quia etiam ad hunc effectum ſufficit prima intentio,quam Deus principali-
ter reſpicit. Si autem prima intentio defiit:tunc oratio non eſt meritoria,neq; ſatisfactoria,nec im-
petratoria:illam enim orationem Deus non audit,cùm ille qui orat,non intẽdit,vt D. Greg. dicit.
¶ Diſtractus,etiã ſine culpa perdit effectum orationis,quẽ ipſa oratio attenta actu facit,qui eſt ſpi-
ritualis dulcedo & refectio animæ,ſiue delectatio mentis,vnde 1. Cor.14. dicitur, Si orẽ lingua,mẽs
mea ſine fructu eſt. Et ſic attentio virtualis in oratione eſt neceſſaria ad meritũ & impetrationem.

Actualis verò eſt neceſſaria ad ſpiritualem dulcedinem & refectionem, & ſic ex ſuppoſitione, non eſt tamen neceſſaria ſimpliciter: quia aliquando eſt impoſſibile ipſam habere, vt patet in exemplo D. Bernardi, qui iactanti ſe poſſe habere attentionem per totam orationem dominicam, promiſit equum. At ille cùm fuit in medio. quæſiuit de ſella & apparatu equi. vnde manifeſtè oſtendit ſe nõ fuiſſe attentum. ¶ Notandum tamen quòd triplex eſt attẽtio, quæ orationi poteſt adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad ſenſum verborũ. Tertia, qua attenditur ad finẽ orationis. ſ. ad Deum & rem, pro qua oratur: hæc eſt maximè neceſſaria. Et hanc poſſunt habere idiotæ: quæ quandoq; adeò abundat, vt etiã omniũ aliorum mẽs obliuiſcatur: vt dicit Hugo de S. Victore. Ex præmiſſis infertur quòd latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quæ non intelligunt, dummodo habeant intentionem ad Deum, nõ caret fructu. Cùm igitur tertia intẽtio ſit laudabilis & fructuoſa: ſequitur quod nõ eſt deſpiciẽda, nec arguẽda, nec reprehẽdendi ſunt idiotæ, ſi dicant orationẽ Dominicam latinè: & maximè quando aliquo modo eſt eis declarata. Et ſic non eſt neceſſe eam transferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis eſt idiotis propter aſſuetudinem & declarationem, ſicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit ſupplicationes idiotarũ, quas ipſi non intelligunt: à fortiori Deus & curia cæleſtis, quæ elemẽtior eſt. ¶ Quinta cõditio orationis eſt humilitas. Chriſtus enim humiliter & poſitis genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo profitetur dominũ eã reſpexiſſe. Luc. 1. Et Eccl. 35. dicitur: Oratio humiliãtis ſe penetrat cœlos. Multi ſunt qui propter defectũ huius cõditionis non obtinẽt quod petũt: vt Phariſæus, qui ſtans orabat dicens: Gratias ago tibi Deus, quia non ſum ſicut cæteri hominum, &c. Et illi qui amant in angulis platearum ſtantes orare. ¶ Sexta conditio orationis eſt perſeuerantia. vnde Matt. 24. Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Sunt aliqui ſimiles Leopardo, qui ſi primo vel ſecundo ſaltu prædam nõ obtineat, amplius non proſequitur. Ideo Chriſtus dat ſimilitudinẽ: Quis veſtrum habet amicum, &c. Et ſi perſeuerauerit pulſans, dabit ei quotquot habet neceſſarios panes. Si litigantes ad habendum arreſtum perſeuerant ſolicitando: quanto magis Chriſtiani ſolicitare & perſeuerare debẽt orãdo, &c. Mat. 15. habetur, quomodo Chananæa perſeuerãs, non ſolùm fuit exaudita, ſed de facto laudata. Differt enim Deus dare quod petimus, aliquando propter doni commẽdationem. Quia dona citò data vileſcũt: diu verò deſiderata, dulciùs obtinentur. Aliquando verò vt orantis animus accendatur, & feruor augeatur. Facit enim vt faber, qui ad amplius igniẽdum ferrum, aquam aſpergit, ſic Deus ad accendendum deſiderium, aſpergit aquam dilationis. Vnde D. Greg. dicit: Deſideria dilata creſcũt: ſi verò deficiunt, deſideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonum. ſ. meritum perſeuerantiæ. vnde D. Greg. 22. Moral. dicit: Nemo quod tardius auditur, arbitretur quòd à ſuprema curia negligatur. Sæpe enim noſtra deſideria celeriter non exaudiũtur, & quod concitè petimus, ex ipſa melius tarditate proſperatur.

Habere actualem deuotionẽ eſt difficile.

Attentio eſt triplex.

Luc. 22.

Mat. 23.

Luc. 18.

Quare Deus non ſtatim dat quod petimus.

Ver. 12. DE ADORATIONE.

B PRimus actus exterior religionis eſt adoratio, per quam aliquis corpus ſuum exhibet ad honorandum Deum. Sed circa hoc aduertẽdum, quod duplex ſecũdum doctores inuenitur adoratio. ſ. latriæ & duliæ. Adoratio autem duliæ eſt duplex. ſ. communis, quæ tenet nomẽ commune: & ſpecialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latriæ eſt aliquod ſignum exterius adhibitũ in recognitionem ſupremi dominij, ex interiori mẽtis affectu & deuotione proueniẽs. Si loquamur de adoratione latrię propriè dicta & completa, duplex actus requiritur, ſ. interior recognitio, & exterior ſigni interioris recognitionis proteſtatiua exhibitio, hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa, eò quòd per eam homo animam & corpus exhibet ad honorãdum Deum. Incompleta verò eſſe poteſt ſolo actu interiori. vnde Ioan. 4. dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu: ſed nõ cõpletè. Ideo ſubiungit: Et veritate, veritas enim volũtatis eſt conformitas interioris actus ad ſignum exterius, ſiue ad opus exterius, ei correſpondens, quemadmodum veritas intellectus eſt adæquatio & cõformitas apprehẽſionis ad rem exteriorem apprehẽſam. Et ſic voluntas dicitur vera ſiue perfecta & cõpleta & efficax, reſpectu alicuius exterioris voliti: quãdo ſecluſo impedimẽto exit in opus exterius volitum. Cùm ergo adoratio ſit ſpecies honoris: & honor (ſecundum Philoſ.) ſit teſtimonium exterius virtutis, vel alicuius excellentiæ aut dignitatis, quod teſtimonium fit per ſignum aliquod reuerentiale adhibitum: conſequens eſt quod veri adoratores nõ ſolùm adorent, hoc eſt teſtimonium dent ſolo ſpiritu, ſiue actu dũtaxat interiore: ſed etiam in veritate operis exterioris correſpondentis teſtimonio & recognitioni interiori. Hæc adoratio latriæ ſoli Deo debetur: cùm ipſe ſolus ſit ſupremus dominus. Vnde Exod. 20. Non adorabis deos alienos, &c. Et Apoſt. 1. Tim. 1. Regi ſeculorũ immortali, inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat ſe Angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, conſeruus enim tuus ſum & fratrũ tuorum. Alia eſt adoratio duliæ, quæ nihil aliud eſt, quã recognitio alicuius virtutis vel excellẽtiæ, ſigno exteriori proteſtata. Hic honor

3 p. q. 25.

Duplex adoratio.

Adoratio eſt ſpecies honoris.

Adoratio latriæ ſoli Deo debetur.

Apoc. 22.

Adoratio duliæ.

Adoratio hyperdulia.

duliæ debetur virtuoſis hominibus & in dignitate conſtitutis,etiam in hoc mundo exiſtentibus:à fortiori Sanctis qui ſunt in patria & in maiori dignitate. Hæc adoratio pertinet ad obſeruationem, vt infrà dicetur. Qui verò ſupereminent virtute,excellentia,aut dignitate, ſupra communem ſtatũ aliorum,dulia ſpeciali,quæ hyperdulia dicitur,digni ſunt honorari:prout D.Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus pluſquam heroicis eminẽtiorĩque gratia donata eſt. Amplius Chriſti humanitas,ſi per poſſibile vel impoſſibile ſepararetur à diuinitate. Quia quandiu eſt vnita diuinitati,nõ eſt alia adoratione quàm latriæ adorãda,ratione ſuppoſiti diuini cui eſt vnita.honor enim non eſt niſi ſuppoſitorum:hoc eſt,non terminatur niſi ad ſuppoſita,& non ad naturam ſolam. Hæretici tamẽ moderni dicũt Sanctos quidem eſſe venerãdos,ſed nõ adorãdos. Verùm quia ſacra ſcriptura honorem mortalium adorationem vocat,nõ ſimpliciter & propriiſſimè (vt ſacri doctores exponunt) ſed duliæ communis vel ſpecialis.

Honor ſanctis debitus vocatur adoratio dulia.

Nos honorem Sanctis debitum adorationem duliæ,& honorem D.Virgini debitum,adorationem hyperduliæ nominabimus. Et iudicio meo tota controuerſia eſt de nomine,quæ pertinacibus eſt relinquẽda. Nos igitur antiquorum & ſanctorum patrum ac ſcripturæ ſacræ nominibus vtemur:habetur enim 1.Reg.20. quomodo Abigail adorauit Dauid,proceditque corã eo,& cecidit ad pedes eius,& 3.Reg.1. Natham propheta adorauit Dauid pronus in terrã,quod ſi fieri nõ debuiſſet, Dauid qui erat ſecundũ cor Dei,nõ permiſiſſet. Notandũ tamẽ quod principale in adoratione eſt interior recognitio.

Eadẽ ſigna exteriora reſpõdere poſſunt diuerſis adorationibus exterioribus.

Et ideò ſigna exteriora debẽt referri ad intentionẽ. Et cùm ſigna exteriora de ſe ſint æquiuoca,poſſunt diuerſis intẽtionibus deſeruire. Ideo nõ inconuenit quod eodẽ ſigno exteriori adoretur Deus latria,& Sãcti dulia. Sicut videmus quod eodem ſigno exteriori honorãtur reges,duces,& alij inferiores nobiles. Nec per hoc ſequitur quod quis tantũ honorẽ exhibeat duci,ſicut regi. Sic licet quis eodẽ modo genuflectat propter honorẽ Chriſti, D.Virginis,& D.Petri,vel candelam accenſam offerat,vel eorũ imagines oſculetur:nõ ſequitur quod tantũ honorẽ faciat D.Petro,ſicut D.Virgini:nec illi,ſicut Chriſto. Quia actus interiores,quibus idem ſignũ exterius reſpondet,ſunt diuerſi. Genuflectit enim & offert cãdelam accẽſam coram imagine D.Petri,recognoſcẽdo interius ipſum virtuoſum,amicum,& familiarem Dei, & cum illo eſſe in lumine gloriæ cæleſtis. D.Virgini verò genuflectit vel offert candelã, recognoſcendo & proteſtando ſupereminẽtes virtutes eius & gratiam diuinámq; propinquitatem propter maternitatem Chriſti. Chriſto autem genuflectit & offert candelam,recognoſcẽdo & proteſtando eũ eſſe verum Deum & hominem,creatorem,gubernatorẽ,& redemptorem. Ex quo ſequitur, quòd maior honor exhibetur Chriſto,offerendo vnam candelam cũ prædicta intẽtione,quã quingenta milia D.Petro,aut D.Virgini.

De adoratione imaginum.

¶ Idem dicendũ eſt de imaginibus & inſtrumentis paſſionis. Ea enim quæ nõ ſunt de ſe honore digna,ſed ſolùm propter repræſentationem, prout imagines & inſtrumenta paſſionis,ex antiquo ritu Eccleſiæ adorantur ea adoratione,qua adorãtur res per ipſas repreſentatæ. Et ſic imago D.Petri adoratur dulia:& imago D. Virginis, hyperdulia. Imago verò Chriſti & inſtrumenta paſſionis adorãtur latria. Nec fit iniuria Chriſto:quia (vt Damaſc.ait) honor imaginis pergit vſq, ad prototypum & exemplar. Quia idem numero eſt motus animi qui fertur in imaginem & imaginatum:ſicut viſus eodem actu numero fertur in aërem illuminatum,& colorem,in aërem illuminatũ tanquã in mediũ, & ad colorem tanquam in terminũ. Sic imago vt imago eſt,& non vt eſt ex auro vel lapide,eſt medium & ratio formalis: & res repræſentata, eſt terminus. Vnde propriè loquendo,non eſt adoratio imaginis,ſed rei repreſentatę coram imagine. Motus enim non denominantur à termino à quo,ſed à termino ad quem,vt dicitur in 3.Phyſic. Et ſic clarè loquendo,eſt adoratio Chriſti coram imagine crucifixi,quæ ad memoriam reuocat. Et idem dicendum eſt de imaginibus & reliquiis Sanctorũ, modo ſuperius expreſſo. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, imò & Chriſti domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur,dicendo imagines eſſe delendas,fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno.2.ſub Greg.3. Seruius pariter epiſc.Maſſilien.& Leo Imp. 4. qui imagines deleuerãt,communione priuati ſunt. Et in eodem decretũ fuit: Si quis dixerit imagines eſſe delendas, Anathema ſit,& in c. venerabiles imagines.de conſecrat.diſt.3.dicitur: Venerabiles imagines nõ deos Chriſtiani appellant: nec ſeruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed nõ ſeruiunt eis diuino cultu,neque alicui creaturæ. Nec obſtat illud Exod.20. Non facies tibi ſculptile,neque omnem imaginem eorum quæ ſunt in cœlo deſuper, neq; eorum quæ in terra deorſum,neque eorum quæ in aquis ſunt ſub terra:non adorabis neque coles ea nec quod dicitur Baruch 6.vbi monentur Iudæi vt caueãt à cultura deorum mortuorũ,aureorum,argenteorum,aut lapideorum,quos Babylonij colebant,& in humeris deferebant,prout Chriſtiani imagines in proceſſionibus. Quia in Exod.non prohibebat imagines fieri abſolutè & ſimpliciter ſiue ad memoriã & repræſentationem:cùm Exod.25. Præceperit Deus Moyſi,vt faceret duos Cherubin aureos. Et Nume.21.præcepit facere imaginẽ ſerpẽtis,de quo Chriſtus: Sicut Moyſes exaltauit ſerpentẽ,&c.

Sed

Sed prohibebat ſculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur prodiis: vt faciebāt
Babylonij. hoc autem non faciunt Chriſtiani. D.Tho. dicit quòd in antiquo teſtamento non pote- *Ioan.3.*
rat fieri imago Dei. Quia (vt Damaſ. ait) inſipientię ſummæ & impietatis eſt figurare quod diuinū *3.p.q.25.*
eſt. Sed quia in nouo teſtamento Deus homo factus eſt, poteſt figurari, & in ſua imagine corpora- *art.3.*
li adorari. Euſebius refert Chriſtum Abbagaro regi Ediſſænorum, volentem ſatisfacere eius affe-
ctui, deterſa facie imaginē ſuā tranſmiſiſſe. Impreſſit pariter linteo Veronicæ quæ adhuc Romæ
aſſeruatur: & in eius oſtenſione miracula multa facta ſunt. Illa imagine ſanatus Tyberius Cæſar,
decreuit fieri Chriſto honores diuinos. Verùm quia hoc inſcio ſenatu fecerat: Senatus prohibuit
(vt ait Suetonius.) Item D.Lucas depinxit duas imagines D.Virginis, quæ adhuc Romæ aſſeruā- *Lib.4.diſt.*
tur. Item apud ſanctum Ioann. Lateran. in ſacello quod dicitur Sancta Sanctorum, eſt imago Sal- *Eccleſia.*
uatoris, mirabili artificio à D.Luca, Chriſto manum conducente, depicta: vt patet in quadam ta-
bella ibi poſita. D.Tho. dicit, quod Apoſtoli familiari inſtinctu Spiritu ſancti, quædam Eccleſiis *Ad.4.*
tradiderunt ſeruanda, quæ in ſcripturis non reliquerūt ſed in obſeruatione Eccleſiæ per ſucceſſio-
nem fidelium remanſeruut. Vnde 2. Theſſal. 2. habetur: Tenete traditiones, quas didiciſtis ſiue per
ſermonem, ore probatum, ſiue per epiſtolam tranſmiſſam, & inter huiuſmodi traditiones eſt ima-
ginis Chriſti adoratio. Quæ in pluribus vniuerſalibus conciliis fuit approbata. ſ. Niceno ſecundo
Conſtant. ſub Hyrenæo, & in tribus cōciliis Latera. & in cōcilio Francfordenſi. Et ſi dicatur quod
imagines præbent occaſionem idololatriæ, & ideo non ſunt permittendæ ſed potius delēdæ: cùm
etiam imago ſerpentis ænei à Deo fieri mandata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur)
fuerit confracta, vt habetur 4. Reg. 18. vbi dicitur: Ezechias fecit quòd bonum erat coram domi-
no, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipſe diſcipauit excelſa, & contriuit ſtatuas, ſuccedit lucos,
confregitque ſerpentem æneū quē fecerat Moyſes. Siquidem vſque ad illud tēpus filij Iſraël ado-
lebant incenſum, & in c. perlatum. de conſecrat. diſt. 1. laudatus fuit Epiſc. Maſſilen. à Greg. 3 eo
quod prohibuerat imagines adorari. Reſpondetur quòd nunc populus eſt ſatis edoctus circa cultū
imaginum & omnes ſciunt quòd nihil numinis eſt in imaginibus, & ſic nullum eſt periculum, ne-
que occaſio idololatriæ: ſicut tempore Ezechiæ, quo populus Iſraël mores gentium quæ in circui-
tu erant, ſequens adorabant idola: & alia intentione venerabantur ſerpentem ęneum, quàm fuiſſet
inſtitutum à Deo per Moyſen. Ideo Ezechias inter alia ſimulachra reperiens, confregit. Tempore
etiam Epiſcopi Maſſilien. populus non erat ſufficienter inſtructus: & erat periculum idololatriæ.
Ideo fuit laudatus, quòd prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & cōmunione priuatus, eò quòd
deleuerat eas. Quia prius ab eo inſtruendus erat populus, & vbi caſus ſimilis contingeret, ad tem-
pus poſſet ſuſpendi adoratio imaginum, donec populus eſſet ſufficienter inſtructus. Nec debent
imagines Chriſti & Sanctorum, idola nuncupari. Magnum enim diſcrimen eſt inter imaginem &
idolum. Quia licet vtrunque ſit alterius repreſentatiuum, differenter tamen. Nam idolū eſt ſimu-
lachrū repræſentans rem, quæ nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quòd non eſt digna ho-
nore, ſed vituperio: vt ſimulachrum Veneris & Dianæ cæterorúmque deorum gentium. Imago
autem eſt ſimulachrum repræſentans id quod habet in ſe virtutem vel dignitatem ſiue excellentiā
& eſt dignum honore. vt D.Pet. D. Virgo, Chriſtus. Ideo eorum ſimulachra dicuntur imagines.

Ver. 13. DE OBLATIONE SACRIFICII.

A SEcūdus actus exterior religionis dicitur oblatio ſacrificij: quo offertur Deo aliquid exterius in *2.2. q. 85.*
recogitationem ſupremi dominij, ad ſignificandum ſacrificiū, quo anima ſeipſam offert Deo. *86. et 87.*
iuxta illud Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, & ſic perſolutio decimarum & primitiarū *Pſal.50.*
ad religionem pertinet. Sacrificium offerri ſoli Deo debet: cùm ſolus ſit ſupremus dominus. Vnde
exod. 22. Qui immolat dijs, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendū ſacrificium
Deo, ſaltem interius. Ad exterius verò ſacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturę: ali-
ter qui in lege Moyſi: & aliter qui ſunt ſub lege gratiæ. Illi qui erant ſub lege naturæ, tenebantur ad
offerendum ſacrificium indeterminatè: quia nondum erant determinata ſacrificia. Illi verò qui
erant ſub lege Moyſi, tenebantur ad offerendum ſacrificium in lege Moyſi interminatum. Et qui
in lege gratiæ, ad offerāda ſacrificia per Chriſtum vel Eccleſiam determinata. Ad oblationem ſa-
crificij quatuor requiruntur. Primò, quod offerens ſit Chriſtianus. Quia ab infidelibus Eccleſia nō *Ad oblatio-*
accipit ſacrificij oblationem. Secundo, vt is cui offertur, ſit Eccleſia vel repræſentet Eccleſiā. Quia *nem ſacri-*
quod offertur priuatæ perſonæ, non eſt oblatio, ſed donatio. Tertiò quod res oblata ſit licitè acqui- *ficij qua-*
ſita. Quia illicitè acquiſita non accipiuntur ab Eccleſia, ſiue ſint illicitè acquiſita contra iuſtitiam *tuor requi-*
puta ex furto, rapina, fraude, & vſura: ſiue mediante peccato aliquo, ſiue ex turpi lucro, ſiue mere- *runtur.*
tricio. Quartò, quòd voluntariè, iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod. 25.
Poteſt tamen contingere quòd aliquis diuerſimodè teneatur, Primò ex cōuentione propter fundū
ſecundò ex deputatione ſeu promiſſione. tertiò propter neceſſitatem Eccleſiæ vel miniſtrorum, ſi

nõ habuerint vnde ſuſtẽtentur.quartò propter conſuetudinẽ,quia tenẽtur fideles ad cõſuetas oblationes in ſolennitatibus.In duobus vltimis caſibus adhuc ſunt voluntarij,quantũ ad quantitatẽ vel ſpeciẽ rei oblatæ.Et licet cogi poſſint,qui oblationes debitas non faciũt per ſubtractionẽ ſacramẽtorũ:non tamen per ipſum ſacerdotẽ cui faciendæ ſunt,ne videatur pro ſacramentorũ exhibitione aliquid exigere,aut ſacramẽta vendere:ſed per ſuperiorem aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia.Quia oblatio ſacrificij fit immediatè Deo:decima verò nõ offertur Deo immediatè,ſed miniſtris eius ſuſtentandis vel diſpenſaturis. Primitia autem eſt oblatio de præcipuis fructibus,cum quadam profeſſione ſeu proteſtatione,quòd à Deo percepti ſunt,iuxta illud, 1.Para. vlt. Quæ de manu tua percepimus,dedimus tibi. Et ſic oblatio ſe habet vt magis cõmune ad decimã & primitiam:quia omnis decima & primitia eſt oblatio, ſed non econuerſo. Quò ad decimas & primitias notandũ ſecũdum D.Tho.quòd præceptũ de decimis & primitiis eſt partim morale, & partim ceremoniale.ſ.quantũ ad quotã. Et ideo in lege noua non tenentur ad determinatã quotã, niſi ex conuentione vel inſtitutione Eccleſiæ,aut conſuetudine. Ad decimas prædiales,hoc eſt ex fructibus prædiorũ,tenẽtur omnes,etiã pauperes, & Iudæi prædia Eccleſiæ poſſidẽtes aut detinẽtes, vt dicitur in c.de cæteris.19. q. 1. Ad decimas verò perſonales,hoc eſt lucrorũ induſtriæ perſonalis tenẽtur,vbi eſt cõſuetudo,& vbi nõ ſunt prædiales:& tenẽtur illi Eccleſię,vbi audiũt diuina, & percipiunt ſacramenta:vt in c.quæſiuiſti.16.q.1.Prædiales verò Eccleſiæ, in cuius parochia prædium ſitũ eſt,vt habetur in c.vlt.de Paro.& in c.quoniã,de decimis. extra & c. ſi quis laicus.16.q.1.

Oblatio, decima primitia.

2.2.q. 87. art.1.

Ver. 14. DE VOTO.

2.2.q.88.
Voti definitio.

Alius actus religionis eſt votum:quod poteſt ſic definiri:Votum eſt deliberata & diſcreta ac poſſibilis promiſſio ab exiſtente in libertate, Deo facta de bono conſilij vel præcepti, cum propoſito ſiue intentione ſeruandi,& ad id ſe obligãdi.Ad cuius euidentiã partes huius definitionis ſunt declarandæ,& bene notandæ,pro multorũ difficultatũ reſolutione.In prædicta definitione ponuntur quinqne:quæ ſunt de eſſentia voti. ¶ Primũ quod notandũ eſt,materia voti, quæ eſt id quod vouetur: quod oportet eſſe bonũ præcepti vel cõſilij,quod etiã dicitur obiectũ voti.Bonũ præcepti eſt id,ad quod quis tenetur præcepto affirmatiuo vel negatiuo:vt honorare parentes: & non furari.Cùm ergo illa placeant Deo,poſſunt promitti.Talis promiſſio dicitur votum,largè accipiendo votũ. Hæc promiſſio facit quòd opus præcepti (quod eſt alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionẽ.ſ.imperatiuè,& ſit magis meritorius: & oppoſitus ſit peior: & ſit in duabus ſpeciebus peccatorum.ſ.impietatis & irreligioſitatis, ſi votum ſit de honore parentũ. Propriè autẽ votum dicitur de meliori bono,hoc eſt de bono conſilij, ad quod quis anteà non tenebatur, quod ideo dicitur melius bonũ:quia eſt ſupererogationis:& quia inducit ad perfectionẽ:vt caſtitas,paupertas,& obedientia.iuxta illud Mat.19.Si vis perfectus eſſe,vade & vende omnia quæ poſſides,& da pauperibus,& ſequere me.Ex iis ſequitur primò,quòd omne illicitum, ſiue quod eſt cõtra præceptum non poteſt eſſe materia voti,ſiue non poteſt voueri:vt inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem,aut ſe vindicare.Talia enim vouens peccat,quia facit iniuriam Deo, promittendo quòd ei diſplicet,& ideo non tenetur ſeruare: imò tenetur reſcindere. Vnde D. Ambr. In malè promiſſis reſcinde fidem,in turpi voto muta decretum.Secundò ſequitur,quòd omne quod eſt contra conſilium diuinum,non poteſt eſſe in materia voti: ſicut ſi quis voueret non dare eleemoſynam,vel non intrare religionem. Quia talis promittit aliquid, cuius contrarium placet Deo, qui illa nobis ad perfectionem conſulit.vnde talia vouens,non tenetur ſeruare. Sicut neque etiam votum conſilij,cui adiunxit malã circunſtantiã finis:vt dare eleemoſynam ad ſeducendam mulierem pauperem.Tertiò ſequitur,quòd id quod eſt ſecundũ ſe indifferens ad bonum vel malũ: hoc eſt,quod non eſt prohibitum,aut præceptũ neque conſultũ, nõ poteſt eſſe materia voti:cùm de ſe nil habeat quod poſſit redundare in gloriã Dei:vt non facere barbã,vel eam fricare, aut leuare feſtucã:hæc enim & ſimilia nullo modo redundant in gloriam Dei,ſicut adimpletio conſiliorum & præceptorum. Aduerte tamen quòd ſi ea quæ ex ſe ſunt indifferentia, ex aliquo reſpectu fierent moralia & bona,poſſent voueri:ſi mala,poſſet oppoſitum voueri. Prout ire vel non ire ad domum Ioannis,de ſe eſt indifferens:tamẽ ſi in ea domo fiat aliquid virtuoſum, quod poteſt prouocare ad bonum:puta ſi ibi interpretetur euangeliũ,poteſt voueri. Si verò ſint ibi ludi & meretrices prouocantes ad malum:ſi quis voueat nõ ire,vt ſibi caueat, votum eſt validum, & ceſſante ratione boni vel mali,ceſſat obligatio voti. ſic etiã de barba:ſi propter auſteritatẽ, abſque fucatione & voluptate, vt communiter fit. Quia ſi propter delitias adinuentas aut gloriam fieret:votum eſſet licitum. Nec Chriſtus ad delitias aut voluptatem barbam detulit, ſed propter auſteritatem, & vt obſeruaret ceremonias legis.Ideo clerici qui barbã nutriunt,eius exemplo ſe defendentes,iudaizare videntur,& ſi ad ſolum Chriſti exemplũ reſpiciant:eadẽ ratione ſe circũcidere poſſent, quæ tamẽ Chriſtus nõ ad imitationẽ,ſed legis impletionem fecit. ¶ Secundũ quod requiritur ad votũ,eſt diſcretio & de-

Materia voti.

Contraria conſilio diuino non poſſunt eſſe materia voti.

Indifferentia nõ ſunt materia voti ſecũdum ſe.

B

Diſcretio requiritur ad votũ.

& deliberatio, quæ eſt duplex: vna, quæ importat actum deliberatum, & modum deliberãdi, quãdo cum magna maturitate, & diuturna deliberatione diſcurritur & concluditur ſiue promittitur aliquid faciendum. Hæc deliberatio nõ eſt neceſſariò requiſita ad votum. Alia eſt deliberatio, quæ non eſt cum tanta præmeditatione, ſed cum ſufficienti deliberatione, quæ ſufficeret ad peccandũ. Ex his ſequitur primò, quòd votum factum ex motu primo primò, vel ſecundo primò, non tenet propter ſurreptionem & defectum plenæ deliberationis. Secundò ſequitur quòd votum factũ ex motu tertio primò, cùm fiat ex ſufficienti deliberatione, quæ inducere poſſet peccatũ, eſt validũ: quãuis fiat ex timore repẽtinorũ malorũ, aut ex magno dolore, aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendũ. Quia tamen tale votum non eſt bene completũ, ideo faciliter commutatur, & in eo diſpẽſatur.

Votum ex timore.

Qui vouere nõ poſſunt.

¶ Tertiũ requiſitũ ad votũ eſt libertas. ſ. quod illi qui vouet, ſit ſui iuris, & nõ in alterius poteſtate. Non enim vult Deus honorari cum iactura alterius. Ex hoc ſequitur quòd filij & filiæ familiàs, vxores, ſerui, & religioſi, vouere nõ poſſunt: licet habeãt libertatẽ voluntariam ſufficientẽ ad peccandum, quia perſona eorum non eſt libera extrinſecè: ideo votum ab illis emiſſum, obligat quidem eos vſque ad reuocationem ſeu irritationem factam per illum, in cuius poteſtate ſunt: vt habetur. Num. 30. Non peccat tamen vouens, in alterius poteſtate exiſtens. Quia in voto, ſicut & in iuramento ſub intelligitur conditio ſi placeat ſuperiori, vel ſi ſuperior non contradicat. Et ideo conditione ſtante, tenetur implere, Si tamen pręſumeret de voluntate ſuperioris, vel de oppoſitio certus eſſet: peccaret vouendo id quod non eſt in ſua poteſtate.

An religioſi vouere poſſint.

2.2.q. 88. art.8.ad 3.

Dicunt tamẽ aliqui quod religioſi, & conſequẽter alij qui ſunt in alterius poteſtate, vouere poſſunt ea quæ non præiudicant alterius poteſtati: vt actus interiores, & dicere aliquos pſalmos. D. Tho. tamen videtur dicere oppoſitum: eò quòd nullum ſit tempus in quo prælatus non poſſit religioſum circa aliquid occupare. Ideò nullum votum religioſi eſt firmum, niſi de conſenſu prælati: ſicut nec votum filiorum familiàs, ſine conſenſu patris aut tutorum, qui poſſunt vota pupillorum maximè realia irritare.

Tutores vota pupillorũ poſſunt irritare.

Puto tamen dictum D. Thom. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promiſſis. Quia ſi vouit ea conditione, quòd ſi nõ occupetur à prælato, implebit: eadem conditione ſtante obligatur, cùm nulli fiat præiudicium.

Nullus voto ſuo poteſt alium obligare ad aliquid perſonale.

¶ Notandum tamẽ quòd nullus voto ſuo poteſt alium obligare ad aliquid perſonale, niſi ipſe vel aliquis de eius mandato conſentiat. Vnde licet pater & mater poſſint hortari filium ad religionem vel ieiunium: non tenetur tamen filius, niſi conſenſerit. Poteſt tamen teſtator ad aliquid reale obligare hæredem ſuum. ſ. ad ad ſoluendum decem, quæ vouerat Eccleſiæ, & ad aliquid perſonale conditionaliter, ſcilicet ſi velit eſſe hæres.

Poſsibilitas intelligitur in voto.

¶ Quartum requiſitum ad votum eſt poſſibilitas. Quia in omni promiſſione intelligitur generalis cõditio, ſi potero, vt notatur in c. quẽadmodum, extra de iureiur. Et in c. Beatus. 22. q. 2. quæ ſi non ſtat, obligatio tollitur, vel ſaltem ſuſpenditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, qua poſſibilitas deficit. Hinc eſt quòd ſi habens votum ſimplex caſtitatis, contraxit matrimonium, tenetur reddere debitum vxori: ſed petere non poteſt: quia ex ea parte ſeruari poteſt votum caſtitatis. Et ſtante impoſſibilitate implendi per ſeipſum, non tenetur implere per alium, niſi illud in voto expreſſiſſet.

¶ Quintum requiſitũ ad votum eſt promiſſio, cum intentione ſeruandi & obligandi: quia ſi ſimulatè voueret non intendẽdo vouere, ſeu promittere, aut ſe obligari, non eſſet votum, neque obligaretur: peccaret tamẽ fraudulenter vouens. Et ſi verbo promitteret ſe aliqua daturum Eccleſiæ, poſſet compelli. Quia fraus aut dolus nulli debent patrocinari: vt habetur in l. 1. ff. de dolo. Si autem intenderet vouere & non ſeruare, peccaret mortaliter: nec minus teneretur coram Deo ſeruare votum, quàm ſi vouiſſet cum intentione ſeruandi. Quia ex ſuo iniquo propoſito non debet reportare commodum ſeu exẽptionem à vinculo, cui ſe ſubiecit.

Votũ obligat de iure naturæ & diuino.

¶ Votum obligat vouentem duplici iure. ſ. naturæ & diuino. Primò, iure naturæ. Quia promiſſio homini facta iure naturali, ſeruanda eſt, & ad hoc compelli poteſt: & non ſeruare pertinet ad perfidiam, quæ eſt vitium contra virtutem veritatis & fidelitatis, à fortiori, iure naturæ promiſſio facta Deo, ſeruanda eſt: & ſi non ſeruetur, eſt non ſolùm cõtra virtutem veritatis, ſed etiam fidei religioſæ, ad quã pertinet quòd promiſſio facta Deo de re illi grata, ſeruetur, cùm magis obligemur Deo quàm homini. Et per conſequens irreligioſæ perfidiæ eſt violare votũ factum Deo. Secundò votum obligat iure diuino. Quia Num. 30. dicitur: Si quis votum domino vouerit, aut ſe cõſtrinxit iuramẽto, non faciet irritũ verbum ſuum: ſed omne quod promiſit, implebit. Et glo. ſuper illud Pſal. Vouete & reddite, dicit: Vouere eſt voluntatis: reddere autem neceſſitatis. iuxta illud Eccl. 5. Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere, diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.

1.Tim.6.

D. etiam Paul. de viduis quæ in primitiua Eccleſia ſe deuouebãt ſolenniter miniſterio Eccleſiæ & Chriſtianorum, promittentes obſeruare caſtitatem, ad quam ſeruandam tenebantur ſub pœna damnationis æternæ, ait: Viduas adoleſcẽtiores deuita: hoc eſt, recipere noli: Cùm enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, hoc eſt, abundantes factæ fuerint in miniſterio, Chriſtianorum, nubere volunt, habentes damnationem, quia primã fidem, hoc eſt primam promiſſionem, irritã fece-

In 4. ſent.

runt. Et Act.5. Ananias & Sapphira propter tranſgreſſionẽ paupertatis promiſſæ, morti adiudicati ſunt. ¶ Circa tamen voti obligationem notandæ ſunt duæ regulæ. Prima eſt D. Thom. Quandocunque occurrit caſus, in quo illicitũ eſſet vouere: voto emiſſo & ſimili caſu occurrente & durãte, obligatio voti pro illo tẽpore ſuſpẽditur. vt puta ſi quis vouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit ſanitatẽ, ita quòd abſtinere eſſet ei illicitũ: & ſic tunc illicitè voueret: ſuſpẽditur obligatio voti, veniẽte & durante impedimẽto. Secũda regula eſt: quòd quandocunq; aliquod votum eſt maioris boni impeditiuũ, non ligat: vt ſi quis poſt votũ Hieroſolymitanũ vult ingredi religionem: adimplere prædictũ votũ eſſet impedimentũ melioris boni: ideo talis poteſt ingredi religionẽ, non curando de priori voto. ¶ Votũ eſt duplex. ſ. ſimplex & ſolẽne. Votum ſimplex eſt quod priuatim fit, hoc eſt abſque ſolẽnitate exterius adhibita, & abſque perſona publica recipiente & acceptãte. Votũ verò ſolẽne oppoſito modo definitur, quòd. ſ. publicè emittitur, adhibita ſolennitate extrinſeca, & coram perſona publica recipiẽte & accipientis. Et hoc modo fiebat votũ ſolenne paupertatis & obedientiæ in primitiua Eccleſia, quia ponebatur pretiũ poſſeſſionũ ad pedes Apoſtolorũ. Sic etiã viduę fidem publicè dabant inter manus Apoſtolorũ. Nunc autem in Eccleſia votũ tripliciter ſolennizatur. ſ. per ſuſceptionẽ ſacramenti baptiſmi, ſacramentorũ ordinum, & profeſſionem religionis. Primò in baptiſmi ſuſceptione emittitur votũ ſolenne legis euangelicæ obſeruandæ, licet nõ exprimatur. Quia quemadmodũ omnes accipientes circunciſionẽ, ipſo facto etiã abſq; expreſſione verborũ, promittebant ſeruare legẽ Moyſi, eò quòd circuncilio erat primũ ſacramentũ, ianua & introitus ad legẽ Moyſi. Vnde Galat.5. dicitur: Teſtificor omni homini circumcidenti ſe, quòd factus eſt debitor vniuerſæ legis faciẽdæ. Sic per ſuſceptionẽ ſacrameti baptiſmi, qui eſt primũ ſacramentũ, & ianua aliorũ, & legis nouæ, etiã abſq; expreſſione verborũ, ipſo facto profitetur quis ſe ſeruaturũ legẽ euangelicam. Et ideo qui poſt ſuſceptũ baptiſma relinquit legem euangelicam, dicitur apoſtata, ſicut religioſus relinquens regulam ſuã, & religionem ac ſtatũ quẽ profeſſus eſt. Secundò per ſuſceptionẽ ſacrorũ ordinũ ſolennizatur votum cõtinentiæ & obedientiæ, quæ illis annexæ ſunt. Ideo quicunque voluntariè accipit ordinẽ ſacrũ, acceptando principale, acceptat annexa, & recipitur tale votum per epiſcopum. Tertiò ſolennizatur votum per profeſſionem religionis approbatæ per Eccleſiam, & recipitur per ſuperiorẽ, corã quo quis ſe aſtringit ad ſeruãdam caſtitatem, paupertatẽ, & obedientiã, in quibus omnino abnegat ſemetipſum, & dedicat ſe perpetuò & totaliter Deo in holocauſtum. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo: Et ideo eſt incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt quod etiã quòd ad illos poſſunt habilitari cũ gerũt perſonam cõmuunitatis. ¶ Differẽtia inter votum ſolẽne ſacrorũ ordinũ, & profeſſionis religionis, triplex eſt. Prima, quia ſacerdos non eſt obligatus ad paupertatem ſicut religioſus. Secunda, quia qui ſuſcipit ſacros ordines, nõ dedicat ſe totaliter Deo in holocauſtũ, ſicut profitens religionẽ. Tertia, quia caſtitas non eſt eſſentialiter annexa ſacro ordini, & ideo pro pacificatione regnorũ, & augmẽtatione religionis Chriſtianæ, poteſt ſummus põtifex diſpenſare cũ ſacerdote, vt contrahat matrimoniũ, & non cũ religioſo profeſſo. Quia paupertas, caſtitas, & obediẽtia, ſunt voto religionis ſolemniter annexa, & ſeparari non poſſunt: vt habetur in c. cùm ad monaſteriũ, de regula & tranſeuntibus ad religionem. vbi dicitur: Abdicatio paupertatis, ſicut etiã cuſtodia caſtitatis, adeò eſt annexa regulæ monachali, vt cũ ea ſummus põtifex non poſſit diſpẽſare. Ex eadẽ ratione de obedientia. Ex quo ſequitur quod licet ſummus põtifex poſſit diſpẽſare cũ religioſo, vt dimittat habitũ, & alia ceremonialia: nõ tamẽ poteſt facere de monacho nõ monachũ: cũ habitus nõ faciat monachũ, ſed profeſſio ſola: & ad rationẽ & eſſẽtiã monachi pertineat tria vota promiſſa ſeruare. Ideo fieri nõ poteſt quòd quis ſit profeſſus alicuius religionis approbatę, & nõ teneatur ad tria vota: licet aliqui iuriſtæ dixerint oppoſitũ. Et quãuis ſũmus põtifex poſſit religioſũ ab obediẽtia ſui prælati eximere, nõ tamẽ à ſua, quin ei teneatur obedire ſecundũ regulã quã profeſſus eſt, licet de facto nihil ei præcipiat. Poteſt etiã ſummus põtifex cõcedere beneficiũ & liberã diſpenſationẽ fructuũ, non tamen poteſt illi dare proprietatem: quia ipſe põtifex & ſucceſſor eius poteſt beneficia & quæcunq; bona ab eo auferre, quod nõ faceret, ſi haberet proprietatẽ. Quemadmodũ non poteſt ab his qui habẽt proprietatẽ. Fundamentũ huius indiſpenſabilitatis eſt eſſentialis cõnexio, & totalis dedicatio in holocauſtũm, iuxta illud Leuit. vlt. Quod ſemel ſanctificatũ eſt domino, nõ poteſt in alios vſus cõmutari. Et ſi dicatur quòd ratio diſpenſandi in voto eſt, quando votũ eſt impeditiuũ maioris boni: ſed hoc contingere poteſt in religioſo, ſicut in ſacerdote, & in caſu præmiſſo. ſ. ſi aliquod regnũ vellet conuerti ad fidem, dũmodo religioſus acciperet filiam regis. ¶ D. Tho. dicit, quòd periculis humanarũ rerũ obuiãdum eſt per res humanas: & nõ per hoc quòd res diuinæ cõuertãtur in humanũ vſum. Profeſſi autem religionem, totaliter dicati ſunt Deo, & mortui mundo. Vnde nõ poſſunt reuocari ad vitam humanã & ciuilẽ politiã, occaſione cuiuſcũque euentus. Sed huic dicto opponitur prima regula ſuperius data.

Votũ impeditiuũ maioris boni nõ obligat. *Votũ duplex.* *Act.5.* *Votũ tripliciter ſolennizatur.* *Votũ profeſſionis religionis.* *2.2.q.88. art.11.* *Caſtitas eſt eſſentialiter annexa voto religionis.* *2.2.q.88. ar.11. ad 1.*

Tenendo

Tenendo tamen hanc partem dicendum eſt, quòd regula prædicta non habet locum in voto ſolẽni religionis, propter talem & perpetuã dedicationem in holocauſtũ. Nec poteſt votum continentiæ vergere in periculum perſonæ, ſicut votum abſtinẽtiæ: Eò quòd cibus ordinatur ad conſeruationem perſonæ ex ſe, & non carnalis commixtio: quia poteſt aliter ſubueniri. ſ. per abſtinentiã, vel per alia corporalia remedia. ¶ Fuerunt nonnulli, & maximè de ſancto Amore, qui nixi ſunt vota monaſtica reprobare: quorũ argumentis reſpondet, & eós confutat, D. Tho. in opuſculo cõtra impugnantes religionem, ad quem lectoré remitto. ibi argumenta moderniorum hæreticorum inueniet, perſoluta: & in ſacris literis fundatã monachorũ profeſſionem, quæ hominẽ cõſtituit in ſtatu perfectionis acquirendæ, præcipuè apud Mat. 19. Si vis perfectus eſſe, &c. Luc. 9. Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam, & ſequatur me. Inchoationem, vſum, & modum tẽpore Apoſtolorũ & inde per ſanctos viros, Spiritus ſancti inſtinctu inſpiratos, vide in act. Apoſt. Vni tamẽ & præcipuo eorũ argumento reſpondendũ duxi. Quo videlicet nitũtur aſtruere vota monaſtica non eſſe de meliori bono, ſed melioris boni impeditiua, quo ſic argumentantur:

Vota monaſtica non ſunt meliorꝰ boni impeditiua.

Melius eſt implere opus præcepti, quod habet neceſſitatẽ, quàm cõſilij, quod non importat neceſſitatẽ. Igitur quod fit de opere conſilij, non eſt de meliori bono, ſed impedit ipſum. Ad hoc reſpõdet D. Tho. & triplici ratione probat, quòd opus factum ex voto, ſit magis meritorium, quàm ſine voto. Primò, quia actus procedens ex nobiliori virtute, eſt nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales præcipua eſt latria: ergo actus eius eſt nobilior. Vnde actus inferioris virtutis eſt melior & magis meritorius, ex hoc quòd imperatur à ſuperiori virtute: vt actus fidei & ſpei eſt nobilior, ſi imperetur à charitate. Sed quæ ſunt ex voto, pertinent ad ſuperiorem virtutem. ſ. latriã, & Dei cultum & honorẽ: Igitur actus abſtinentiæ & continentiæ ſunt meliores & magis meritorij, ſi fiant ex voto. Quia ſic pertinent ad diuinũ cultum, quaſi quædam Dei ſacrificia. Vnde D. Aug. ait: quòd neque ipſa virginitas, quia virginitas, ſed quia Deo dicata eſt, honoratur, quã fouet & cõſeruat continentia pietatis, ſine qua nullus humanus actus, à quocunque procedat, acceptus eſſe poteſt Deo.

2. 2. q. 88. art. 6.

Actus factus ex voto eſt magis meritorius quàm ſine voto.

In lib. de Virg.

Secũdò actus qui procedit ex maiori ſubiectione & humilitate, eſt nobilior, & magis meritorius, quàm qui ex minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis ſe ſubiicit Deo, quàm qui ſolùm facit: quia qui vouet, non ſolùm ſe ſubiicit quantum ad actum, ſed etiam quantũ ad poteſtatem: quia de cætero non poteſt aliud facere: ſicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum (vt dicit Anſel.) Et inde eſt quòd etiam promittẽtibus gratiæ agũtur.

In lib. de ſim.

Tertiò, quia melius eſt facere aliquid ex voluntate firmata quàm nõ firmata. quia ex voluntate firmata in bonũ, eſt melius quàm ex volũtate non firmata. Sicut peccare mente obſtinata, eſt grauius peccatum (vt dicit Philoſ. in 2. Ethic. Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & aſtricta, quàm qui ſine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid ſine voto, implet tantũmodo conſiliũ: Sed qui facit aliquid ex voto, implet præceptũ & cõſilium: At melius eſt implere conſilium & pręceptũ, quàm conſilium tantum. Et ad argumentum dicendum, quòd votum non impedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quamuis neceſſitas coactionis (inquantum eſt contra voluntatem) triſtitiam cauſet ſecundum Philoſ. neceſſitas tamen voti in iis qui ſunt bene diſpoſiti (inquantum voluntatem confirmat) non cauſat triſtitiam, ſed gaudium: cùm ſit ſimpliciter & abſolutè voluntaria, & ad melius bonum hominem ſic vouentem, facilius inducat. Vnde D. Hiero. Fœlix neceſſitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Paul. Act. 20. Beatius eſt dare, quàm accipere. Quia profitens religionem, multo plura dat in profeſſione, & poſt profeſſionem poteſt dare ſpiritualia, quæ præeminent temporalibus quæ ſunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis.

5. metaph.

¶ Circa votorum diſpenſationem notandum ſecundum D. Thomam, quòd diſpenſatio eodẽ modo fit in voto, ſicut in lege. Lex enim (vt ſupra dictum eſt, & inferius ampliùs dicetur) ponitur reſpiciendo id quod in pluribus eſt bonum. Sed quia contingit huiuſmodi in aliquo particulari caſu non eſſe bonum: oportet aliquem ſuperiorem eſſe, per quem determinari poſſit, in illo particulari caſu legem non eſſe ſeruandam. Et hoc propriè eſt diſpenſare. Nam diſpenſatio videtur importare quandam commenſuratam diſtributionem alicuius cõmunis ad ea quæ ſub ipſo continentur, per quem modum dicitur quis diſpenſare cibum familiæ, & ſic diſpenſatio eſt determinatio vel potius declaratio abſolutionis à lege, ſiue declaratio quòd aliquis propter aliquã particularem cauſam non ſit ſubiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo ſibi ſtatuit, obligans ſe ad aliquid quod ſecundũ ſe, vt in pluribus bonum eſt. Poteſt tamen contingere quòd in aliquo caſu ſit ſimpliciter malum & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod eſt contra rationem eius quod cadit ſub voto, idcirco neceſſe eſt vt determinetur, in tali caſu votum non eſſe ſeruandum. Et ſi quidem abſolutè determinetur votum non eſſe ſeruandum, dicitur diſpenſatio voti. Si autem pro illo quod obſeruãdum erat, aliquid aliud imponitur, dicetur voti commutatio.

2. 2. q. 88. art. 10.

De votorũ diſpẽſatione.

Diſpẽſatio quid ſit.

Vnde minus eſt votum commutare,quàm in voto diſpenſare. vtrunq; autem in poteſtate Eccle-
ſiæ conſiſtit.¶ Ex præmiſſis apparet quòd diſpenſatio io præceptis legis, eſt magis interpretatio le-
gis,& declaratio ceſſationis obligationis eius,ſiue declaratio quòd lex nõ obligat in aliquo particu-
lari caſu,vel propter aliquam cauſam,quàm iuris relaxatio,ſed de his ampliùs inferiùs,cùm agetur
de legibus.Diſpenſatio in diſpeoſaote eſt actus poteſtatis iure conceſſus,& in diſpẽſato dicitur ius
priuatũ,hoc eſt licentia vel permiſſio facta contra rigorem iuris.Er quia eius eſt legem interpretari
cuius eſt coodere(vt habetur io l.cum conſuetudine.ff. de legib.)ſequitur quòd ad illum pertinet

Ad iuſtã diſpenſationem duo requiruntur.

legis interpretatio & diſpenſario,ad quem pertinet legis inſtitutio.Er ideo ad iuſtam & licitam di-
ſpenſaoonẽ duo requirũtur.ſ.authoritas in diſpenſante vel ordinaria vel delegata, & cauſa iuſta
in diſpenſato , aliàs diſpenſatus non eſt tutus in foro Dei. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò , quòd
perſona priuata non poteſt diſpenſare cum alio , neque ſecum:licet vbi manifeſtum eſt quòd ſi in
aliquo particulari caſu ſeruare legem eſt iniuſtum vel inutile,aut maioris boni impeditiuũ, & non
poteſt de facili habere recurſus ad ſuperiorem,poſſit priuatus præter verba legis agere. Non tamẽ

Priuatus non poteſt ſecũ diſpenſare.

ipſe propter hoc diſpenſat ſecum,ſed propter caſum occurrentẽ & difficultatẽ recurrẽdi ad ſupe-
riorem,vtitur Epichæia.Secus autẽ in dubiis,in quibus ſpectãda eſt declaratio & diſpenſatio ſupe-
rioris vel eius delegati:aliàs debet ſeruare legem ſecundũ verba legis. ¶ Secundò ſequitur id quod

In lib de diſpen.

D.Bernard.in lib.de diſpẽſatione dicit, quòd prælati dantes pro voluntate licentiã viuendi contra
legem,ſine cauſa rationabili,vel ſaltem dubia,ſunt acceptores perſonarum,& diſſiparores , & non
diſpenſatores:& eorum liccotia diſſipaoo & non diſpenſatio debet appellari.dat enim anſam cri-
minibus in ſcandalum puſillorum , in ſuiipſius & ipſorum perditionem. ¶ Tertiò ſequitur quòd ſi
impetretur diſpenſatio ex falſa cauſa,vel tacita veritate , nulla eſt:vt habetur in c.2.de filiis preſbit.

Religioſus ſine rationabili cauſa diſpenſatus.

lib.6.Et idem dicendum eſt de qualibet gratia,vt not.io c.audientiã,in 2.extra de reſcr. & in c. nõ
poteſt,de præb.in 6. ¶ Quartò infertur quòd diſpenſatus ſine cauſa rationabili,non eſt tutus io cõ-
ſcientia,nec quo ad Deũ,præcipuè in his quæ ſunt iuris diuini , vt in voto & iuraioento,ac in plu-
ralitate beneficiorum:quia bona eccleſiarum ſunt Dei, & non ipſorum miniſtrorum Eccleſiæ , in
c.Ex eo de elect.lib.6.¶ Et per conſequens nõ eſt tutus in cõſcientia religioſus,cuoi quo ſine cauſa
legitima diſpenſatur vt dimittat habitum,vel exeat monaſterium,vt inter ſeculares commoretur,
vel ad laxiorem tranſeat religionem, vel præficiatur curæ animarum:putà quã do non eſt aptus ad
exercitium prædicationis vel curæ.Vnde Glo.in c.Monachi vagantes.16.q.1.dicit,quòd religioſus
promotus ad Eccleſiã ſecularẽ oon vt proſit,ſed vt præſit,peccat mortaliter:quia facit contra votũ
ſuum,quanuis in his quæ ſunt iuris poſitiui,iuriſtæ dicant ſolùm ſummum pontificẽ,& non infe-
riores prælatos,poſſe etiam ex mera voluntate , & ſine quacunque cauſa diſpenſare : & tam ipſum
quàm vtentes diſpenſatione,eſſe tutos in cõſcientia & quo ad Deum,hac ratione:quia eius eſt de-

Papa non poteſt ad nutum & ſine cauſa diſpenſare.

ſtruere,cuius eſt coodere, nec princeps tenetur aut ligatur ſuis legibus : vt habetur in l.digna vox.
C.de legib.Hoc tamen dictũ illorum non caret ſcrupulo:quia non poteſt ſine cauſa rationabili le-
gem inſtituere,cùm ratio ſit de eſſentia & anima legis, in l.cùm ratio.ff.de bon.damo. & in c. erit
autem.4.diſt.ex Iſidoro,& 2.Cor.10.Data eſt poteſtas in ædificaoonẽ,& non in deſtructionẽ. Et
licet non ſit ligatus legibus ſuis coerciuè,ſiue vt pœnas ſuæ legis incurrat,& poſſit ab homine puni-
ri:eſt tamen ligatus directiuè & ex honeſtate ſiue debito morali, vt habetur in rubr. quod quiſque

Septem diſpenſandi cauſæ.

ius in alium ſtatuerit,ipſe eodem iure vtatur.ff.& ſi abſque cauſa cõtraueniat,poteſt puniri à Deo,
vnde non videtur eſſe tutus in conſcientia & apud Deum.¶ Cauſæ autem diſpenſandi ſunt ſeptẽ.
Prima eſt temporis varietas,ſiue importunitas,quæ rigorẽ non patitur.de hac in c. pro remedio.1.
q.7.Secunda eſt vtilitas,vt ſ.alij facilius reuertantur ad bonum.de hac in ca.ipſa pietas.12.q.1.Ter-
tia eſt qualitas perſonæ,meriti,& ſcientiæ.de hac in c.tali,&.c.didiciſtis.19.q.7.cùm alius æquè di-
gnus & ſufficiens non ſit.Quarta eſt neceſſitas,de hac in d.c.tali. Quinta.pietas,Sexta,euẽtus rei.
Septima,multitudo ſiue ſcandalum multitudinis. de hac in c.vt conſtitueretur.50.diſt. Cauendũ
eſt tamẽ ne quis nutriatur ſiue alatur in ſcãdalo.Sed quia caſus ſunt innumerabiles,nec poteſt cer-
ta regula dari:ideo ſtandum eſt in hoc arbitrio boni viri,qui ſi iudicauerit cauſam eſſe rationabilẽ,

An Papa poſſit diſpenſare in iure diuino.

diſpenſatio erit licita.vt in c.Domino ſancto.50.diſt. Et cauſa rationabili exiſtente,prælatus peccat
non diſpeoſaodo.arg.c.quanto.in fi.2.q.5. ¶ Si dicatur quòd inferior non poteſt diſpenſare in lege
ſuperioris,ſed obligatio voti & iuramenti eſt de iure diuino:igitur ſummus pontifex ooo poteſt di-
ſpenſare.Reſpondet D. Tho. quòd ſicut iure naturali & diuioo tenetur homo implere votum &
iuramentum:ita iure naturali & diuino tenetur homo ſuperiorum legi obedire. Et tamen cùm di-
ſpenſatur in aliqua lege humana,non fit vt legi humanæ non obediatur:quia hoc eſt contra legem
naturæ & mandatum diuinum:ſed fit vt hoc quod erat lex,vel continebatur ſub lege , non ſit lex,
nec contineatur ſub lege.Ita etiam authoritate diſpenſantis fit,vt hoc quod continebatur ſub vo-
to,vel videbatur contineri,non contineatur , inquantum determinatur vel declaratur in hoc caſu
illud

illud non eſſe congruam materiam voti. Et ideo cùm prælatus diſpenſat in voto, non diſpenſat in præcepto iuris naturalis aut diuini: ſed determinat & declarat quòd id quod cadebat vel cadere videbatur ſub determinatione obligationis humanæ (quæ nõ potuit omnia circũſpicere) ampliùs non contineatur. Alij clarius ſoluunt, dicentes quòd duplex eſt ius diuinũ: quoddã eſt abſolutum, quod nõ conſurgit ex aliquo facto humano, & in hoc prælatus non poteſt diſpẽſare directè neque indirectè ſiue ex conſequenti. Aliud eſt ius diuinum, quod pendet & conſurgit ex facto humano, vt obligatio voti & iuramenti, quæ conſequitur actum humanũ, ſuper quẽ prelatus à Deo authoritatem habet, per conſequens ſuper ea quæ ipſum conſequuntur: & in hoc licet prælatus non poſſit diſpenſare directè, poteſt tamen indirectè & ex cõſequenti, ratione actuũ humanorũ, qui ſubijciũtur variationi, & ſuper quos habet poteſtatem, vt dictum eſt, vel clarius, non diſpenſat authoritate propria, ſed authoritate Dei, qui ſuper tale ius dedit ei poteſtatem ex conſequẽti, ex quo dedit poteſtatem ſuper id à quo illud ius pendet. ſ. ſuper factum humanũ. ¶ Notandum præterea quòd irritatio, diſpenſatio, commutatio: & redemptio voti, differunt ab inuicem. Quia irritatio eſt annullatio obligationis voti, etiam ſine quacunq; cauſa: vt cùm maritus dicit vxori, non placet ſiue nolo quòd ſerues hoc vel illud votum, abſque ſcitu & conſenſu meo factum. Diſpenſatio autem eſt determinatio vel declaratio ex rationabili cauſa. Commutatio eſt annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciẽdum. Redemptio verò voti, ſi diſtinguatur à commutatione, eſt annullatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dãdum: puta ſi ei qui vouit, peregrinationẽ, imponatur eleemoſyna: puta tantum dare, quantum expoſuiſſet eundo: vel aliquid huiuſmodi. de hac redemptione voti habetur in tit. de voto & voti redempt. in antiquis.

Ius diuinũ duplex.

Irritatio, diſpenſatio, cõmutatio, & redẽptio voti differunt.

Ver. 15. DE IVRAMENTO.

A IVramẽtum eſt alius actus religionis & latriæ: & poteſt ſic definiri: Iuramentũ eſt inuocatio teſtimonij Dei, ad cõfirmationẽ dicti vel facti præteriti, præſentis, vel futuri. Et ſic iurare eſt Deũ in teſtem inuocare & aſſumere, proteſtarique eum eſſe infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundũ aliquos, iuramentũ eſt aſſertio vel negatio vera de aliquo poſſibili & honeſto, ſacræ rei atteſtatione firmata, & ſecundum iuriſtas, iuramentum, iuſiurandum, & ſacramentum idẽ ſunt. Theologi tamen aliter ſacramentũ accipiunt, vt inferiùs dicetur. Iuramentũ eſt duplex. ſ. iudiciale, hoc eſt delatum in iudicio à parte vel Iudice, & hoc iuramentum aliquando coactè præſtatur, cùm à iudice præſentatur: quia non poteſt recuſari, licet bene quãdo preſentatur à parte. Aliud eſt iuramentũ extraiudiciale, quod extra iudiciũ ex partiũ conuentione exhibetur. ¶ Quo ad modũ iurãdi. D. Tho. dicit, quòd duplex eſt modus iurandi. ſ. per ſimplicẽ conteſtationẽ, & per execrationem. Sed quia primus poteſt diuidi in duos: ideo tres modos iurandi ponere poſſumus. Primus modus, qui fit ſimplici verbo: vt dicendo per Deum ita eſt, &c. Non enim eſt neceſſe (ſecundum Pan. in c. Et ſi Chriſtus, de iureiur.) quòd dicatur, iuro. Hic modus fit diuerſis verbis, de quibus certa regula dari nõ poteſt. In antiquo teſtamento iurabant, Viuit dominus: &, Viuit anima mea: &, Viuit anima tua: In nouo verò teſtamẽto, & in primitiua Eccleſia, Teſtis eſt mihi Deus. Rom. 1. Et Philipp. 1. &, Teſtem inuoco Deum. 2. Cor. 1. &, Veritatẽ dico in Chriſto, & non mẽtior. Rom. 9. Teſtis eſt mihi conſciẽtia mea. 22. q. 1. ca. Si peccatũ. &, ſic Deus me adiuuet, vt in c. de parentela. 35. q. 6. Secundus modus iurandi per ſimplicẽ conteſtationẽ eſt, cũ interuenit aliqua res ſacra: vt cũ iuratur inter manus Epiſcopi, vel ſuper Euãgelia, aut crucẽ, aut reliquias Sanctorũ tangẽdo. Et quò ad hunc modũ iurandi inuentæ ſunt plures ſolẽnitates, ad diuinã reuerentiã, & terrorẽ indiſcretè iurantiũ, ad retrahendũ eos à periurio. Tertius modus iurãdi eſt per execrationẽ, dum. ſ. aliquis ſe, vel aliquid ad ſe pertinens, ad pœnã obligat, vt credatur verũ quod dicitur, & cũ quis inuocat Deũ non ſolùm in teſtẽ, ſed etiã iudicem & punitorẽ. vt, Si non eſt ſic, non ſit ſalus animæ meæ. In antiquo teſtamẽto iurabant, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat. Et ſic iuraſſe videtur D. Paul. dicẽs: Ego teſtẽ inuoco Deũ in animã meam ¶ Iterũ duplex dicitur eſſe iuramentũ. ſ. aſſertoriũ & promiſſorium. Aſſertorium eſt propoſitionis de præſenti vel preterito. Promiſſorium eſt reſpectu propoſitionis de futuro. ¶ Difficultas eſt an ſit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidẽ ita eſt. Quo ad primũ ſciendum, quòd hoc complexũ (in veritate) dupliciter accipi poteſt. ſ. nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & pro veritate ſimpliciter & abſolutè, quę eſt Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego ſum via, veritas, & vita: tunc eſt iuramentum. Si verò accipiatur pro veritate humana, nõ eſt iuramentũ: quia nõ accipitur aliquod ſactũ. Si autẽ accipiatur aduerbialiter, vt idẽ eſt quòd verè ſiue veraciter & ſine defectu, tunc nõ eſt iuramentũ. ſed bonus & ſecioſus modus dicẽdi, per quẽ agnoſcimus quòd nõ ioco vel dubitãter loquimur. Hũc modũ loquẽdi docuit Chriſtus, dicẽs: In veritate dico vobis, quòd multæ viduæ erãt in diebus Heliæ, &c. & D. Pet. In veritate cõperi, quòd nõ eſt acceptor perſonarũ Deus. Quo ad ſecũdũ pariter de fide dicẽdũ eſt. Quòd ſi dicatur, per fidẽ theologã, vel per fidẽ quã habeo erga Deũ, vel teneo de Deo, eſt iuramentum.

2.2.q.89. art.4.

Iuramentũ duplex.

1. Reg.14.

4. Reg.4.

An dicere in veritate vel fide aut per fidẽ ſit iurare.

Luc. 14.

Act.10.

P

Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ ſæpe deficit & fallit ac fallitur: tunc idem eſt quod fideliter, & tunc non eſt iuramentum, ſed quidam modus aſſerendi, maximè cùm non adſit intẽtio iurandi quæ requiritur ad iuramentum. Per hæc diſcutere poteris plures ſcrupulos timoratarum

Iuramentũ probatur licitum. conſcientiarum. ¶ Iuramentum eſſe licitum maximè in defectu teſtimonij humani, quod eſt per teſtes, vel inſtrumenta, vel confeſſionem partis (quæ ſunt tria genera probationis) conſtat ex illo Deut. 6. Dominum Deũ tũ timebis, & illi ſoli ſeruies, ac per nomẽ eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores ſuos iurant: & omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem, eſt iuramentum. Et per alios paſſus & exempla D. Pauli ſuperiùs allegata. Hoc tamen verũ eſt, dũmodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hier. 4. Iurabis, Viuit dominus in veritate, iudicio, & iuſtitia. Primò in veritate: vt. ſ. id quod iuratur, ſit verum, vel ſaltem æſtimetur verum. Et ad iura-

Tres comites iuramẽti. mentum abſolutum, hoc eſt ſimpliciter & ſine addito factum, oportet quòd ſit iuranti euidenter notum: puta aliquo ſenſu proprio ſenſatum. Si verò ſit creditum vel æſtimatum tantũ, debet iurare per verbum Credo, vel Æſtimo verum. Secundò ad hoc quòd iuramentum ſit licitum, requiritur iudiciũ diſcretionis: vt, ſ. non leuiter & abſque magna cauſa iuretur. Si enim quis pro minima cauſa requireret regis teſtimonium, iniuriam ei faceret: à fortiori ſi requirat Deũ teſtem pro minima cauſa, hoc enim eſt aſſumere nomen Dei in vanum, ideo talis non poteſt excuſari à peccato. Tertiò ad hoc quòd iuramentũ ſit licitum, requiritur iuſtitia, quod id quod iuratur fieri nõ ſit iniuſtũ, hoc eſt prohibitum aut inhoneſtum, aut in detrimentum alterius, aut etiam inhoneſtum quantum ad perſonam ſuam vel alterius, & hoc præcipuè in iuramento promiſſorio locũ habet, quia in iura-

Iuramentũ promiſſoriũ mento aſſertorio, maximè quòd præſtatur in iudicio, nõ attẽditur honeſtas facti ſuper quo iuratur, ſed veritas. vnde teſtis tenetur ſuper facto adulteri, quod. ſ. eſt inhoneſtum, veritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depoſitione teſtium (dummodo verũ dicant) ſequatur præiudiciũ. Quia vt in pluribus propter depoſitionem teſtium pars quæ malam cauſam fouet, læditur. Sed in iuramento promiſſorio, quod eſt de futuro agendo, vel non agẽdo, requiritur iuſtitia & honeſtas: vt. ſ. non iuret ſe facturum aliqua illicita, &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiã Deo, vocando eum in teſtem ſuæ iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implẽdo peccaret, faciendo iniuſtum. & ſi iniuſtum faceret, ad ſeruãdum iuramentũ emiſſum, duplici peccato peccaret: primò, quia iniuſtum facit: ſecundò, quia iniuſtitiam placere Deo arbitratur. Quæcunq; autem harũ cõ-

Iuramentũ indiſcretũ. ditionum deficiat, iuramentum eſt illicitum, & peccatum. ¶ Ex his ſequitur primò, quòd omne iuramentũ, in quo aſſeritur falſum, vel negatur verũ, aut aſſeritur dubium & incertum, eſt illicitũ: quia contra primã conditionem. Secundò, ſequitur quòd omne iuramentũ indiſcretum eſt illicitũ. Dicitur autem indiſcretum dupliciter: primò per inconſiderationem, non plenè & deliberatè conſiderando quid facit, ſed leuiter: nec exhibet reuerentiã quam debet. Secundò propter defectũ cauſæ ſufficientis. Cauſa autem ſufficiens eſt neceſſitas: vt cùm à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo cõſtituitur, niſi iuret, vel competens vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ penſari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicij diſcretionis, reuerẽtia, deuotio, fides, neceſſitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modum iurandi pertinent. Hinc eſt quòd pueri ante annos pubertatis non debent cogi aut admitti ad iurãdum, propter defectum huius cõditionis, vt habetur in c. pueri. 22. q. 5. Si tamen ante tempus illud habent vſum rationis completũ, & iurant abſque cõditionibus requiſitis: peccãt mortaliter vel venialiter, ſecundum qualitatẽ periurij, quemadmodum & alij, vt habetur in c. 1. de delictis puerorum. Propter eandem cauſam ſiue defectum repelluntur ij qui fuerũt aliàs periuri. Quod intelligendum eſt de conuictis & condemnatis: tales enim repellũtur à iudicio & cõtractibus, vt infames. De periuris autẽ notoriis ex facto dubiũ eſt, cùm tales ſint penè innumeri. Syl. de Prierio dicit quòd ſi periurium ſit publicũ, vt ſi quis coram multis deliberatè iuret ſuper quatuor ſancta Dei euangelia tacta, & de aliquo quod eſt euidenter falſum, repellitur à teſtimonio. Sed ſi verba potuerunt eſſe iuratoria vel non iuratoria, aut ſi ex ira, vel dubitetur de modo iurandi: & ſi dubitetur an factum ſciuerit eſſe tale, repelli non poteſt, de iis in c. paruuli. 22. q. 5. Propter eandem cauſam repelluntur furioſi. vt in can. merito. 15. q. 5. Dicũt aliqui quòd iuramentum promiſſorium & indiſcretũ obligat iurantem, dum tamẽ ſit de re iuſta & poſſibili, poteſt tamẽ cum eo diſpenſari. Tertiò ſequitur quòd omne iuramentũ, quòd vergit in detrimentũ ſiue diſpendium ſalutis ęternæ vel corporalis, eſt illicitũ, & non eſt ſeruandũ. Per has conditiones poſſunt cognoſci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamẽ prędictis tribus comitibus ſeu conditionibus, iuramentum eſt licitum, etiam ſi ſit promiſſorium, éſtq; ſic obligatorium. ¶ Nec obſtat quod Christus Mat. 5. dixit: Audiſtis quia dictũ eſt antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei eſt: neq; per terrã, quia ſcabellum eſt pedum eius: neque per Hieroſolymã, quia ciuitas eſt magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem ſermo

vester

veſter,eſt eſt,non non,vt nõ ſub iudicio decidatis. Quia certũ eſt quòd Chriſtus (qui venerat ad honorandum patrem,vt Habetur Ioan.8.Ego glorifico patrem meũ:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cũ tribus prædictis conditionibus, dictũ eſt enim quòd iuramentum eſt actus latriæ, & quòd in ipſo eſt proteſtatio omnis ſcientiæ & infallibilis veritatis Dei. Sed prohibuit aſſuetudinem iurandi,& ne abſq; illis tribus comitibus iuretur: quia hoc eſſet aſſumere nomen Dei in vanum,quod eſt illicitũ. Et hoc declarauit,inquiens,Vt nõ ſub iudicio decidatis. In iudicio.ſ.diſcretionis, ſi frequenter & abſque cauſa in aſſuetudinem iurãdi veneritis. Noluit ergo dicere,quòd adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem cõtrouerſiis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili cauſa occurrente,iuramentũ eſſet illicitum. Et quamuis dixerit,Quod amplius eſt,à malo eſt:non dixit tamen,Malum eſt:ſed, à malo,non iurantis, ſed ex peccato originali talis eſt orta fragilitas,quòd homines illis qui non poſſunt probare teſtimonio humano,nolint ſimplici verbo credere,vel propter cupiditatem; vel fragilitatem veram vel æſtimatam. ❡ Circa iuramentũ per creaturas notandum eſt,quòd creaturę ſunt duplices. *An iurare per creaturas ſit licitum.* Quædam ſunt quæ ex ſe vel earum nominatione important aliquid diuinũ,vt ſancta quatuor Dei euangelia, Eccleſię ſacramenta,& Sancti qui ſunt in cœlo,gratia & dona ſupernaturalia, & quicunq; per illa iurant & ea in teſtimoniũ vocant:non ea vocare cenſentur, ſed Deum qui in eis relucet. Et ſeruatis tribus prædictis comitibus, iuramentum per illas factum, non cenſetur illicitum. Aliæ ſunt res non ſacræ,& ſi ponatur Deus in obliquo,vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiuſmodi:tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Chriſtus iurare per cœlum, terrã,& alias creaturas,ne eis diuina reuerentia exhiberetur:ſed nõ ſimpliciter ſeruatis tribus prædictis comitibus. Iudæi enim per angelos & creaturas iurabant, vt dicit D. dicit quòd licet iurare creaturam relatam ad creatorem,prout relucet in ea veſtigium veritatis. *In 3.ſent. diſt. 39.* Addunt aliqui etiam ſi non apponatur Deus explicitè, quando illa creatura eſt aliquid, in quo principaliter fit memoria Dei,vt per animam & conſcientiam,imò etiam per cœlum, in iuramento facto per ſimplicem conteſtationem. In iuramẽto autem facto per execrationem,inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur,vt cùm homo iurat per caput ſuum,aut filium,ſiue per aliam rem dilectam. Quòd autem Ioſeph iurauerit per ſalutem Pharaonis, vtroque modo poteſt intelligi.ſ.per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, *Gen. 42.* quaſi conteſtando veritatem iuſtitiæ diuinæ:ad cuius executionem principes terræ conſtituũtur, hoc etiam iuramentum, Per animam & conſcientiam meam, per execrationẽ fieri poteſt. ❡ Circa obligationem iuramẽti aduertendũ eſt, quòd omne iuramentũ, ſiue ſit aſſertorium, ſiue promiſſoriũ, cùm tribus prædictis comitibus factũ eſt aliquo modo obligatoriũ. *Obligatio iuramenti.* Ligat enim iurantẽ, ſaltem ad hoc vt veritas ſeruetur. Sed quia propriè obligatio reſpicit aliquid fiendũ, vel non fiendum, ideo ſolum iuramentum promiſſorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per ſe & non per aliàs cauſas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, ſecunda erga Deũ, ob cuius reuerentiam promiſſum ſeruandum eſt, niſi vergat in peiorem ſeu deteriorem exitum. Quod contingere poteſt, dupliciter vno modo à principio, quando id quod iuratur, eſt per ſe malum: vt cùm iurat ſe perpetraturũ homicidium, vel cùm eſt maioris boni impeditiuũ: vt cùm quis iurat ſe non intraturũ religionem, vel non facturum eleemoſynã, aut alia opera conſilij: vel eſt de indifferẽtibus, putà non loqui Guillelmo, aut nunquã intrare domũ eius. In primo caſu peccat iurando & ſeruando: in ſecũdo verò & tertio caſu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui ſancto. Nõ peccat tamen, iuramentũ ſeruando, cùm ſit de opere conſilij, vel indifferenti: melius tamen faceret, ſi iuramentum non ſeruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramentũ non obligat, nec eſt ſeruandum, maximè ſi illud de nouo emergẽs ſit malum: vel ſi non fuerit præmeditatum: ſicut in iuramento Herodis, cuius iuramentum ab initio poterat eſſe licitũ, intellecta cõditione, ſi peteret quod dare deberet: ſed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambr. Eſt cõtra officium, promiſſum nonnunquã ſoluere ſacramentum. *Lib. 1. de offi.* Et ex hoc formari poteſt regula generalis, Quòd quandocũq; aduenit caſus, in quo non eſſet licitum iurare, vel non fuiſſet iuratũ, ſi fuiſſet præmeditatum, iuramentum emiſſum, illo caſu veniente & durante, nõ ligat. Ex quo ſequitur, quòd non ligat nõ ſtantibus cõditionibus appoſitis vel tacitis, quæ ſubintelligũtur vel exprimũtur de iure, de quibus glo. in c. quemadmodũ & c. quintavallis, de iureiur. Sunt autẽ octo conditiones principales, ad quas cæteræ poſſunt reduci. Prima, ſi Deo placuerit. de qua in c. beatus. §. 1. 22. q. 2. Secunda, ſi ſuperiori placeat. *Octo conditiones.* In omni enim iuramento excipitur authoritas ſuperioris. vt in c. venientes, & ca. eam te. de iureiur. Tertia, ſi res in eodem ſtatu permãſerit. vt in d. c. quemadmodum, puta ſi iurauerit accipere Bertam, quæ poſtea fornicata eſt, aut effecta leproſa, vel reddere gladium ei, qui poſteà factus eſt furioſus. Quarta, ſi ſeruetur fides ſiue promiſſum. Vnde dicitur cõmuniter: Frangẽti fidem, fides frangatur eidẽ. de hoc in c. peruenit eo. tit.

Quinta conditio,ſi res honeſta & poſſibilis fuerit,& iurans impoſſibilitatus nõ fuerit.de hac in d. c.quemadmodũ.& in c.quinta vallis.Sexta conditio,ſi iurauerit reddere pecuniam: intelligitur ſi numerata fuerit.de hac in l.indubitanti.ff.de non numerata pecunia.Septima,ſi iurauerit dare dotem.intelligitur ſi nuptię ſubſecutę fuerint.vt in l.ſtipulationẽ.ff.de iure do.Octaua,ſi iurauit ſtare præceptis alicuius.intelligitur ſi rationabilia & moderata præceperit. Iuramentũ enim non extẽditur ad veriſimiliter non cogitata.vt in d.c.quemadmodũ. Nec obligat vltra conſenſum. vt in d. c.quinta vallis.Ex hoc ſequitur quòd iuramentũ metu vel aliàs indebitè extortum, & in quo quis non habuit animũ ſe obligãdi,non ligat quo ad proximũ, licet obliget quo ad Deum,& obtinẽda ſit diſpenſatio.Idem de iuramẽto doloſè exacto:vt de Gabaonitis.Nota tamẽ quòd obligatio voti maior eſt,quàm obligatio iuramenti:quia obligatio voti eſt ex fidelitate,quæ continet reuerẽtiam Dei.Obligatio verò iuramenti eſt ex reuerentia ſola, & ſic tranſgreſſio voti contra fidelitatem & reuerentiã,eſt maior trãſgreſſione iuramẽti,quæ eſt cõtra reuerentiã tantũ.Et ſic ex oppoſito, maior eſt obligatio voti. ❡ Circa interpretationẽ iuramẽti nota reſolutionẽ D.Tho. Quòd quãdo nõ eſt eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: ſi hoc prouenit ex dolo iurantis,debet iuramentum ſeruari ſecundũ intellectũ eius cui iuratur,ſiue iuramentum præſtatur. Vnde Iſid.& habetur in c. quacunq; arte verborũ.22.q.5.Quacunq; arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt,ita hoc accipit:ſicut ille cui iuratur,intelligit,& dupliciter reus fit.quia nomen Dei in vanum aſſumit,& proximum dolo capit.Si autem iurans dolũ non adhibeat, obligatur ſecundũ intentionẽ ſuam.Vnde D.Greg. Aures humanæ talia verba noſtra iudicant,qualia foris ſonant.Diuina verò iudicia talia foris audiunt,qualia ex intimis proferuntur.Nec iurans ſine dolo aliter obligatur,quàm ſecundum intentionẽ ſuam interiorem.Sed in foro cõtentioſo, vbi intentio ignoratur,obligatur ſecundũ quod verba accipi ſolent. ❡ De diſpenſatione iuramenti eodẽ modo dicendum eſt,ſicut ſuprà dictum eſt de diſpenſatione voti, & hæc in præſentiarũ de iuramẽto ſufficiãt. Si ampliora deſideras,vide D.Tho.in prædicta quęſtione,& in ſummiſtas ſuper verbo,iuramentũ.

Iuramentũ vi metu aut aliàs indebitè extortum.

Obligatio voti eſt maior quàm iuramenti.

2.2. q.89. ar.7.ad 4.

27.Mora.

Ver. 16. DE ADIVRATIONE.

2.2.q. 60. ar.1.2. et 3.

ADiuratio eſt alius actus religionis:quæ nihil aliud eſt,quàm inuocatio diuini nominis,ad inducendum alios ad aliquid agendũ,vel nõ agendum.Et fieri poteſt dupliciter.ſ.per modum deprecationis ſiue obſecrationis,& per modum cõpulſionis. Primus modus eſt, per reuerentiam diuini nominis obſecrare,& licitum eſt inferioribus hoc modo vti erga ſuperiores.Secundus modus eſt,per reuerentiã diuini nominis præcipere vel prohibere. Et hoc modo licitum eſt vti ſuperioribus erga ſubditos, quo quidem modo ſæpe vtuntur prælati religioſorum, qui præcipiunt vel prohibent in virtute Spiritus ſancti & ſanctæ obedientiæ.Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis neque compulſionis,ad aliquid per eos ſciendum vel obtinendũ: qoia hoc pertinet ad aliquã ſocietatem,quæ prohibita eſt haberi cum ipſis,iuxta illud.2.Cor.6.Quæ ſocietas lucis ad tenebras,&c.Ex ſpeciali tamẽ inſtinctu Spiritus ſancti,per modum compulſionis,licet eos adiurare,ſicut legimus aliquos ſanctos operatione dæmonum fuiſſe vſos. D.enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari,& ad ſe adduci. Per hunc modũ compulſionis poſſunt Chriſtiani adiurare dæmones ſecundum poteſtatem à Chriſto ſibi datam.ſ. vt egrediãtur à corporibus obſeſſis,& ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Marc.vlt. Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur.In nomine meo dæmonia eiicient. Et Luc.10.Ecce dedi vobis poteſtatẽ ſupra ſerpẽtes, & ſcorpiones,& ſupra omnem virtutem inimici:& nihil vobis nocebit. ❡ Creaturas verò irrationabiles ſecundum ſe non licet adiurare,neque per modũ deprecationis,neque per modum præcepti:quia non ſunt capaces,aguntur enim,& non agunt.Sed ſi referatur adiuratio ad Deum,qui eas dirigit,licitum eſt per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si verò referatur adiuratio ad diabolum,qui irrationabilibus vtitur in nocumentum noſtrum,licitum eſt per modum cõpulſionis & pręcepti.Et talis eſt modus adiurandi in exorciſmis Eccleſiæ,per quos dæmonum poteſtas excluditur ab irrationabilibus & inſenſibilibus creaturis. A

Dæmones quomodo adiurandi.

In Creaturas irrationabiles quomodo placeat adiurare.

Ver. 17. DE LAVDE ET CANTV.

2.2.q.90. In 2. li.retrac.

ALius religionis actus exterior,eſt aſſumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidã Hylarius,de quo meminit D.Aug.qui detrahebat cantui Eccleſiaſtico, & illum ſequuti ſunt Valden.& poſt eos Ioannes Vviclefz & neoterici hæretici,qui non verentur Eccleſię cantores vocare ſacerdotes Baal,& boatores.Ideo hic paululum inſiſtendum eſt. In primis certũ eſt,quòd de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo.Iuxta illud 1.Theſſal 5.In omnibus gratias agite:hæc eſt enim voluntas Dei.Rationẽ autem aſſignat D.Iacob. 1.c.ſuæ canonicæ epiſtolæ:Quia omne datum optimũ,& omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminũ.hoc egerũt ſancti patriarchæ,Abel,Noë,& Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore,mente,& voce,cùm ſint maiora dona.Certũ eſt etiã filios Iſraël trãſacto mari rubro,& B

Pharaone

Pharaone ſubmerſo,hymnũ Domino modulaſſe, Exo.15.Cantemus Domino,glorioſè enim,&c. 1.Para.6. Dauid inſtituit cantores,vt cantarent ante arcam , & Pſal. 64.inuitabat omnes : Venite, exultemus domino,iubilemus Deo ſalutari noſtro,&c. Et Eſa.6.de Seraphin dicitur quòd clamabat alter ad alterũ,Sanctus,Sanctus,Sanctus.Et in nouo teſtamento habemus canticũ Zachariæ, Simeonis,& D.Virginis.Inſuper Luc.2.in natiuitate Chriſti. Subitò facta eſt cum angelo multitudo militiæ cæleſtis exercitus laudantiũ & dicentiũ:Gloria in altiſſimis Deo , & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.Et Act.16.de Pau.& Sylla dicitur, quòd media nocte adorãtes laudabãt Deũ:& audiebant eos qui in cuſtodia erãt. Quod & alios Chriſtianos feciſſe cõmemorat Plin.ſecundus,qui tunc prouinciã adminiſtrabat:qui in epiſt.ad Traia.de Chriſtianis ſcribẽs, dicit:Hæc fuit ſumma vel culpæ vel erroris corũ:quòd eſſent ſoliti ante lucẽ cõuenire, carmenq; Chriſto ſuo, quaſi Deo,canere. Et Euſeb.Cæſarien.dicit:Sed & Chriſti exemplo inoleuit (ſ.cãtus)qui poſt cœnam hymnum dixit.D.Ignatius,D.Ioannis Apoſt.diſcipolus,poſt D.Pet.3. Antiochenæ Eccleſię epiſcopus,audiuit choros angelorum,antiphonas ſanctæ Trinitatis decantantiũ. Ideo inſtituit eas inter pſalmos decantari.Et in Tolletano concilio cap.12.habetur : Sicut orationes , ità & hymnos ad laudem Dei cõpoſitos,nullus vlterius improbet,& in concilio Agaten. c.30. fuit idem decretũ; & rationem aſſignat Rabanus, Pſalterium idcirco cum melodia cantilenarum ſuauium ab Eccleſia frequentatur,quo potius animi ad compunctionẽ flectantur,& D. Aug.ait: Adducor cantandi conſuetudinem approbare in eccleſia, vt per oblectamenta aurium,animus in effectum pietatis aſſurgat,& de ſeipſo in nono Confeſſionum dicit:Fleui in hymnis & canticis. ſuauè ſonantis Eccleſiæ vocibus acriter commotus. Ex præmiſſis apparet veſania & blaſphemia hæreticorum.

Luc. 1.

In hiſt. Eccleſia. li.3. c.32.

De inſti. cl.c.76.

9.Confeſſ.

§. 6. DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

A PEccata religioni oppoſita ſunt quinque,ſcilicet ſuperſtitio,tentatio , periurium , ſacrilegium, ſimonia.

Ver. 1. DE SVPERSTITIONE.

B SVperſtitio eſt vitium religioni oppoſitum, ſecundũ exceſſum , nõ quòd plus exhibeat in cultũ diuinum,quàm vera religio:ſed quia exhibet cultum diuinum cui nõ debet,vel eo modo quo non debet,& ſic ſuperſtitio eſt indebitus cultus diuinitatis. Superſtitionis duæ ſunt ſpecies principales.Prima eſt,qua exhibetur cultus Deo vero,ſed modo indebito.Secunda ſpecies ſuperſtitionis eſt,quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur. Quantum ad primam , ſciendum quòd aliquis duobus modis poteſt indebitè cultum exhibere Deo vero. Primò quando exhibet cultum pernicioſum.Secundò quando cultum ſuperfluum.Cultus pernicioſus Deo exhibetur,quãdo per cultum exteriorem aliquid falſum ſignificatur.Quod cõtingit dupliciter.Primò ex parte rei ſignificatæ,à qua deſcendit ſignificatio cultus : vt vti ſacramentis & cæremoniis veteris legis, quibus Chriſti myſteria figurabantur,talia enim obſeruando quis proteſtatur Chriſtum non veniſſe , vel miniſteria nõ impleuiſſe,& ideo mortaliter peccat. Vnde Gal.5. Si circũdimini,Chriſtus nihil vobis proderit. Euacuati enim eſtis à Chriſto,qui in lege iuſtificamini. Alio modo contingere poteſt falſitas in exteriori cultu,ex parte colentis,& præcipuè in cultu cõmuni,qui per miniſtros exhibetur in perſona totius Eccleſiæ. Sicut enim falſarius eſſet , qui aliqua proponeret ex parte alicuius, quæ non eſſent ei cõmiſſa:ita ſi miniſter in perſona Eccleſiæ exhibet cultũ Deo contra modũ diuinæ authoritatis ab Eccleſia conſtitutũ,& in Eccleſia conſuetũ. Vnde D. Ambr.dicit: Indignus eſt qui aliter aliud celebrat myſteriũ,quàm quod Chriſtus vel Eccleſia tradidit. Et propter hoc etiã glo.dicit,ad Col.2. Superfluus cultus eſt,quãdo traditioni humanæ religionis nomẽ applicatur. Et ſic peccãt,qui Sanctorũ falſas reliquias colendas proponũt, & offerẽtes votiuas ſtatuas ſiue imagines miraculorũ ſeu beneficiorum falſorũ affigẽtes eas imagini Crucifixi ſeu ſanctorũ,alicuius lucri gratia, vt.ſ.alij inde prouocati ad ſimilia offerendũ cõcurrant. Tales peccant mortaliter : quia irreuerentiã notabilẽ faciunt in actu colẽdi. Et hoc peccato etiã peccare videntur, qui ad fantaſiã certas miſſas vel officia cõponunt,& abſq; Eccleſiæ authoritate aliis celebranda proponunt. Quo ad ſuperfluũ dupliciter: vno modo ſecundũ abſolutã quantitatẽ,& hoc modo non poteſt eſſe aliquid ſuperfluũ in diuino cultu:quia nihil poteſt homo facere , quod non ſit minus eo quod debet Deo. Alio modo poteſt eſſe aliquid ſuperfluũ ſecundũ quantitatẽ proportionis:quia.ſ.non eſt proportionatũ fini diuini cultus,qui eſt vt homo det Deo gloriã,& ei ſe ſubiiciat mente & corpore. Et ideo quicquid homo facit,quod pertinet ad Dei gloriã, & ad hoc quòd mẽs hominis Deo ſubiiciatur, & etiã corpus per moderationẽ concupiſcentiarũ ſecundũ Dei & Eccleſiæ ordinationem,& conſuetudinẽ eorũ cũ quibus homo cõuiuit,nõ eſt ſuperfluũ in diuino cultu. Si autẽ aliquid fit quod, quantũ eſt de ſe,ad prædictũ finẽ non ſeruit, aut etiã ſi ſit præter Dei & Eccleſiæ inſtitutionẽ , vel cõtra conſuetudinẽ cõmunem eorum inter quos homo cõuiuit:totum hoc reputãdum eſt ſuperfluũ & ſuperſtitioſum,quaſi in exterioribus ſolũ cõſiſtens,& ad interiorẽ Dei cultũ non pertinens.

2. 2. q.92. art.1.

Superſtitionis definitio & diuiſio.

art.1.

2.2.q.93. art.2.

Cultus pernicioſus dupliciter cõtingit.

art.2.

Superfluũ dicitur dupliciter.

vnde actiones iucunditatis ad ſuperfluum cultum ſpectant, vt decantatio cãtilenarum per organa
& alia inſtrumenta muſicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad ſuperfluum etiã cul-
tũ pertinet quicquid in Eccleſia dicitur aut fit ſupra rubricas ſeu ſtatuta : vt ſi bis dicatur Alleluia,
vbi ſemel ſcriptum eſt, & ſi fit in miſſa crucis ſignum vbi non mãdatur fieri: aut ſi plures clerici aut
cantores, quàm conſuetum eſt, parentur, ſecundum dominum Caietanum in Summula. Ad hoc
genus poteſt reduci cultus diminutus, ſi quis eorum quæ in rubricis ſcripta ſunt, aliquid omittat.
Superſtitio autẽ, qua exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur, diuiditur in idololatriam, ſuper-
ſtitionem diuinatiuam, & ſuperſtitionem obſeruantiarum, de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver. 2. DE IDOLOLATRIA.

Act.17. IDololatriam D.Paul. ſuperſtitionem nominauit, cùm ait: Viri Athenienſes per omnia quaſi C
2.2.q.94. ſuperſtitioſos vos video, eſt autẽ idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim
art.1. ab aliquibus fiebat idolis, hoc eſt ſimulachris earum rerũ, quæ nullã habent virtutẽ ſeu dignitatem
quia quidã per quaſdã artes nefarias, ſimulachra quædam conſtituebant, quæ virtute dæmoniorũ,
aliquos certos effectus habebant, vnde putabant in ipſis ſimulachris eſſe aliquid diuinitatis: & per
8.de Ciu. conſequens quòd diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Triſmegiſti, vt D.Aug.
Dei. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis ſimulachris, ſed creaturis: quarum erant ſimula-
chra, & vtrunque eorum reprobatur Rom.1. vbi quantum ad primum, dicitur, Mutauerunt gloriã
art.3. incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedũ,
& ſerpentium. Quantũ ad ſecundũ ſubdit: Coluerunt & ſeruierunt potius creaturæ, quàm crea-
tori. Hoc peccatum eſt grauiſſimum: quia quantum eſt de ſe, æquiparat creaturam creatori: & ne-
De inchoatione idololatriæ. gat Deum verũ eſſe Deum, cùm non poſſint eſſe plures dij per eſſentiam. ¶ Idololatria ſecundum
Iudæos incœpit in ſecunda mundi ætate, ab Iſmaële, quem primò ſimulachrum ex luto finxiſſe aſ-
ſerunt. Alij dicũt quòd à Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui ima-
ginem Beli filij ſui fecit adorari. Sap.14. Acerbo luctu dolens pater ſibi rapti filij, fecit imaginem: &
illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquã Deum colere cœpit. Deinde procedẽte
tẽpore, inualeſcente cõſuetudine, hic error tanquã lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio cole-
2.2.q.94. bantur figmenta. Apud Græcos verò (vt refert Iſid. Prometheus primus ſimulachra hominũ delu-
art.4. to finxit. Idololatriæ cauſa diſpoſitiua fuerunt homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Cauſa verò
initiatiua & conſummatiua proceſſit ex parte dæmonum, qui in idolis dando reſponſa, & faciẽdo
aliqua quæ hominibus videbãtur mirabilia, ſe colendos & adorandos vt Deos, hominibus exhibe-
bant. Ceſſauit autem idololatria magna ex parte in ſexta ætate, per virtutem & doctrinam Chriſti.

Ver. 3. DE SVPERSTITIONE DIVINATIVA.

2.2.q.95. SVperſtitio diuinatiua eſt exhibitio cultus debiti eis qui ſibi vſurpant cognitionem futurorum D
art.1. euentuum, vel præſentium, aut præteritorum occultorum. Et ſic Diuinatio eſt vſurpatio diui-
næ cognitionis, vt futurorum contingentium ad vtrumlibet, qui ex cauſa neceſſaria cognoſci non
poſſunt. Vnde Eſa.41. Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum: & ſciemus quia dij eſtis vos: aut
eſt vſurpatio cognitionis præteritorum vel præſentium occultorum, quæ non poſſunt humana ra-
Diuinus ſiue diuinator quid ſit. tione cognoſci. Vnde diuini dicuntur, quaſi Deo pleni: diuinitate enim plenos ſe ſimulant, & frau-
dulentia quadam hominibus futura coniectant. Qui ergo præſumit talia prænuntiare, niſi Deo re-
uelante, dicitur diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex neceſſitate veniunt, ſicut eclipſes, vel vt in
pluribus, quæ humana ratione cognoſci poſſunt aut experientia, non eſt diuinatio, neque peccatũ.
Diuinatio ſemper in malam partem accipitur, vt dicit D.Hieron. ſuper Michæam, & eſt ſemper
peccatum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deut.18. dicitur: Caue, &c. Omnis
enim diuinatio ex operatione dæmonum prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quando dæ-
mones expreſſè inuocantur, ad ſciendum futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habẽt pa-
Pſal.39. ctum tacitum vel expreſſum cum dæmonibus vocantur: vel quia dæmones ſe ingerunt vanis in-
quiſitionibus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Pſal. Non
reſpexit in vanitates & inſanias falſas. Vana autem inquiſitio futurorum eſt, quando aliquis futurũ
præcognoſcere tentat, vnde præcognoſci non poteſt.

Ver. 4. DE SPECIEBVS DIVINATIONIS.

2.2.q.95. DIuinationis duo ſunt genera. Primum per expreſſam dæmonis implorationem ſiue inuoca- E
art.3. tionem vel cùm præter intentionem hominis dæmon ſe occultè ingerit ad prænuntiandũ
futura, vel præſentia quædã hominibus ignota. Hæc diuinatio eſt peccatũ mortale, duplici ratione.
Primò propter cõmunicationem & ſocietatẽ illicitam, quæ prohibita eſt, vt ſuprà deduximus. Ex
2.Cor.6. D.Paul. Quæ conuentio, &c. & Eſa.28. Dixiſtis, percuſſimus fœdus cum morte, & cũ inferno fe-
cimus pactũ. Secundò propter periculum, quia dæmon intendit perditionem hominum ex ſuis
reſponſis, & ſi aliquando verum dicat, malo tamen fine. ſ. vt homines aſſuefaciat ad credendũ ei.
Vnde

Vnde Athanaſ. exponens illud quod habetur Luc. 4. Increpauit illum dicens, Obmuteſce, ait:
Quanuis vera fateretur dæmon,compeſcebat tamen Chriſtus eius ſermonem,ne ſimul cum veri-
tate etiã ſuam iniquitatem promulgaret,vt nos etiam aſſuefaciat,ne curemus de talibus, & ſi vera
loqui videantur.Nefas enim eſt vt (cùm adſit ſcriptura diuina) à diabolo inſtruamur. Nota tamen *Inuocare*
quòd aliud eſt inuocare dæmonem,aliod inquirere ab eo ſponte occurrente.Quod quandoque li- *dæmonem quid ſit.*
cet per adiurationem,per modum compulſionis diuina authoritate,propter aliorum vtilitatem, vt
dictum eſt,cùm de adiuratione ageretur.Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunque vtilitas *Diuinatio*
ſequatur:quia non poteſt comparari detrimento ſpiritualis ſalutis.Huiuſmodi autẽ diuinatio quin- *per dæmo-*
quomodis à dæmone fieri cõſueuit:primò per præſtigium,ex eo quòd oculi hominum,dęmonum *nem.*
operatione perſtringũtur,dum dæmones præſtigioſis factis ac ſimulatis apparitionibus ſe aſpectui *Præſtigiũ.*
& auditui hominum ingerunt.Secundò per ſomnia,quorũ obſeruatio prohibita eſt Deut.18. Non *Somniorũ obſeruatio.*
ſit in te qui obſeruet ſomnia:quanuis obſeruare ſomnia quæ fiunt ex diuina reuelatione non ſit ma-
lum.Deus enim miniſterio Angelorum aliqua reuelat hominibus in ſomnis:vt habetur Num.12.
Si quis fuerit propheta Domini in viſione apparebo ei,vel per ſomniũ loquar ad illum. Et Matth.
2.Ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis Ioſeph.Tunc ſeruanda ſunt,& faciliter cognoſci poſ-
ſunt:quia poſt ſomnium in vigilia inſtinctu diuino certificantur,quod nõ fit,quãdo ex ſolicitudine
vel dæmonũ illuſione proueniũt.Licitũ tamen eſt medicis cõſiderare ſomnia: quia proſunt ad co-
gnitionem corporalis immutationis infirmorum.Tertiò per mortuorum aliquorum apparitionẽ.
Et hæc ſpecies vocatur Necromantia.Quia (vt dicit Iſid.in lib.Ethimolog.) Necros Græcè, Latinè *Necromantia.*
mortuus,Mancia,Diuinatio,interpretatur. Quia quibuſdam deprecarionibus adhibito ſanguine
videntur reſuſcitari mortui diuinare,& ad interrogata reſpondere. Quartò per homines viuos ha-
bentes ſpiritus ſiue dæmones familiares in arreptitiis, & hæc diuinatio dicitur Phitonica, ſiue per
Phitones:ſic dicti,Iſidoro authore,à Phitone Apolline,qui dicebatur author diuinãdi.Quintò dæ-
mones futura prænuntiãt per aliquas figuras vel ſigna, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et
hoc in diuerſis corporibus,præcipuè quinque & ſecundum hoc diuerſis nominibus nuncupantur.
Si in ligno,vel ferro,vel lapide polito, vocatur Geomantia. Si autem in aqua,vocatur Hydroman- *Geomãtia.*
tia.Si in igne,vocatur Pyromantia.Si in aëre,Æreomantia.Si autem in viſceribus animalium im- *Hydromãtia.*
molatorum in aris dæmonum,vocatur Aruſpicium.Omnes iſti nouem modi pertinent ad Necro- *Pyromãtia.*
manticos. ¶ Secundum genus diuinationis eſt, quod fit abſque expreſſa dæmonum inuocatione. *Aruſpiciũ.*
Iſtud in duo genera diuiditur.Primùm eſt,cùm ad cognoſcendum futura cõſideramus diſpoſitio- *Diuinationis modi ſine dæmonis inuoc.*
nes & motus aliquarũ rerũ,& hoc fit ſeptem modis.Primò ex conſideratione ſitus & motus ſtella-
rum,quæ nõ ſe extendũt ad futura cõtingẽtia, præcipuè humana, & hoc pertinet ad Aſtrologos:
qui & Genthliaci dicuntur,propter natalium cõſiderationes dierum. de his D.Aug. in 4. Confeſ-
ſio.ait:Illos planetarios(quos Mathematicos vocãt)conſulere nõ deſiſtebam:quaſi nullum eſſet eis
ſacrificium,& nullæ preces ad aliquem ſpiritum ob diuinationem dirigerentur,quod tamen Chri-
ſtiana & vera pietas expellit & damnat.Secundò per voces auium,aut quorũcunque animalium,
& etiam ſternutationem hominum,& hoc vocatur Auguriũ. Tertiò per motus vel per ſaltus mem- *Auguriũ.*
brorum eorundem:& vocatur Auſpicium,ab inſpectione auium. Quartò circa verba hominum *Auſpiciũ.*
abſq; intentione dicta,& hoc vocatur Omen,ſi verò conſiderentur aliquæ figurę vel lineationes in *Omen.*
manibus exiſtentes,diuinatio ex eis ſumpta Chyromantia vocatur,quaſi diuinatio manu. Chyros *Cheiromãtia.*
enim Græcè,manus dicitur:& mãtia,diuinatio.Si autẽ cõſiderẽtur ſigna in ſpatula alicuius anima-
lis apparentia,vocatur Spatulamantia. Aliud genus diuinationis,quod fit abſq; expreſſa inuocatio- *Spatulamantia.*
ne,eſt cùm ex conſideratione eorum quæ eueniunt ex quibuſdã actibus, quæ ab hominibus ſeriò
fiunt,proceditur ad aliquid occultum inquirendum: vt ſi quis furtum vel malum aliquod fecerit:
vel ſi quæratur quid agendum ſit,vel futurum ſit, ſiue per punctorum conſiderationem, ſiue per
conſiderationem figurarum,quę proueniunt ex plumbo liquefacto in aquam proiecto,ſiue ex qui-
buſdam cedulis ſcriptis,in occulto repoſitis,dum conſideratur quam quis partem accipiat:vel etiã
ex feſtucis inæqualibus propoſitis quis maiorem accipiat:vel etiam ex taxillorum proiectione,quis
plura puncta proiiciat: vel etiam cùm conſideratur quid apperienti librum occurrat, quæ omnia
ſortium nomen habent. ¶ Sors igitur dicitur cùm aliquid ſeriosè fit ſiue ſtatuitur ab hominibus, *Sors quid ſit.*
vt ex eius euentus conſideratione aliquod occultum innoteſcat.Sors (ſecundum D.Tho.) eſt tri- *2.2.q.99.*
plex.ſ.diuiſoria,conſultoria,& diuinatoria.Sors diuiſoria,eſt quæ ordinatur ad diuiſionem aliqua- *art.8.*
rum rerum,ſiue ſit res poſſeſſa.ſiue honor,ſiue dignitas,ſiue actio,ſiue pœna.Sors conſultoria dici- *Sors triplex*
tur,cùm inquiritur quid agẽdum ſit. Diuinatoria,cùm inquiritur quid futurum ſit. Et ſi in his ſor- *Sors cõſultoria.*
tibus expectetur euentus à dæmonum ſuggeſtione,vel ſecundum diſpoſitiones ſtellarum, quibus *Sors diuinatoria.*
non ſubduntur actus humani:erit ſors illicita. prout Ezech.21.de rege Babylonis legitur,qui ſtetit in
biuio,commiſcens ſagittas,interrogauit idola,& extra cõſuluit.Si verò expectetur à fortuna(prout

communiter fit in diuiſoria, in his in quibus non poſſunt homines faciliter concordari quaſi fortunæ exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur eſſe vitium, niſi forte vanitatis: cum. ſ. fit abſque neceſſitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus à Deo, iuxta illud Prouer. 16. Sortes mittuntur in ſignum, ſed à Domino temperantur, & talis ſors, ſecundum ſe, non eſt illicita. Tali ſorte multos in ſacris literis vſos fuiſſe legimus. Ioſue 7. ex præcepto Domini iudicio ſortium puniuit Acham, qui de anathemate ſurripuerat. Saul etiam ſorte deprehendit Ionatham mel comediſſe. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta à facie Domini fugiens ſorte deprehenſus eſt, & in mare proiectus. Zacharias etiam ſorte exiit, vt incenſum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiuſmodi ſortium expectationem euentus à Deo, ad hoc quod licitè fiat, quatuor obſeruanda ſunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primum quòd ſit neceſſitas: quia ſi abſque neceſſitate, & vbi humana ratio ſufficit, ad ſortes recurratur, ad tentationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Ambr. dicit ſuper Lucam, Qui ſorte eligitur, humano iudicio compreh͞editur. Secundum. quòd ſtante neceſſitate cum reuerentia mittatur ſors, vnde ſuper Act. Apoſt. dicit Beda: Sed ſi qui neceſſitate cõpulſi, Deum putant ſortibus, exemplo Apoſtolorum, conſulendum, videant hoc ipſos Apoſtolos nonniſi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fuſis, egiſſe. Tertium, quòd diuina oracula ad terrena negotia non conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquiſitiones Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas ſortes legunt: & ſi optandum ſit, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia conſulenda concurrant: tamen iſta mihi diſplicet conſuetudo, ad negotia ſecularia, & ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere, quoniam non adhibeantur ſortes in electionibus Eccleſiaſticis, quæ Spiritus ſancti inſpiratione fieri debent. Vnde (ſicut Beda dicit ſuper Actus Apoſtol.) Mathias ante Pentecoſten ordinatus, ſorte quæritur: quia .ſ. nõdum erat plenitudo Spiritus ſancti in Eccleſia effuſa. Septem autem diaconi poſteà non ſorte, ſed electione diſcipulorum ſunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad diſpoſitionem terrenam ordinantur: in quarum electione plerunque homines ſortibus vtuntur, ſicut & in temporalium rerum diuiſione. Hoc vltimum dictum limitat dominus Caietanus in Summula, ſuper verbo Sors, ſi abſque periculo iuſtitiæ aut boni communis fiat, vt ſi inter idoneos ſortes mittantur. In aliis autem caſibus, ſi neceſſitas immineat licitum eſt cum debita reuerentia ſortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Aug. in epiſt. ad Honoratum dicit: Si inter Dei miniſtros ſit diſceptatio, qui eorum perſecutionis tempore maneant (ne fuga fiat omnium) & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia: Si hæc diſceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, ſorte eligendi ſunt. Et in 1. de Doct. Chriſtiana dicit. Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberent: nec duobus dari potuiſſet: Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti neceſſitate ſuperaret: nil iuſtius faceres, quàm vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet quod dari vtrique non poſſet. Sed cùm ad dæmonem recurritur non ſolùm explicitè, ſed etiam implicitè, vt contingit inquirentibus per ſortes, occulta, & non à Deo, & vniuerſaliter ea quæ à ſola natura intellectuali ſciri aut fieri poſſunt: ex eo enim quod non quærunt à Deo, neque à natura, neque à fortuna qui hoc petũt, coguntur (velint nolint) fateri, quòd ad dæmonem implicitè recurrant, dum ad ſortes recurrunt: de his in c. ſortes. 26. q. 5. dicitur: Sortes quibus cuncta vos veſtris diſcriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas damnari, & vltrà inter Chriſtianos nolumus nominari: & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.

In ſortibus quatuor ſũt obſeruãda.

Act. 1.

Ver. 5. DE SVPERSTITIONE OBSERVANTIARVM.

2.2.q. 96. art. 1. SVperſtitio obſeruantiarum eſt, quando obſeruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ nõ ſunt ad illos cauſæ naturales, quia licitum eſt cauſas naturales obſeruare, & applicare ad ſuos effectus. Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non poſſunt ex natura ſua illas cauſare & producere: non adhibẽtur tanquã cauſæ, ſed ſolũ quaſi ſigna: & ſic pertinent ad pacta ſignificationũ cum dæmonibus inita. Vnde D. Aug. dicit: Alliciuntur dæmones per creaturas, quas nõ ipſi, ſed Deus cõdidit, delectationibus pro ſua diuerſitate diuerſis: nõ vt animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quę cuiuſq; delectationi cõgruũt, per varia genera lapidũ, herbarũ, lignorũ, animaliũ, carminũ, & rituũ. Et huiuſmodi obſeruantiæ ſunt reliquiæ idololatriæ: proceſſerũtq; ex vanitate humana, cooperante dæmonum malitia, qui nituntur animos hominum huiuſmodi vanitatibus implere. Huiuſmodi obſeruantiæ illicitæ, ſunt penè innumeræ. Nec poteſt circa eas certa regula dari. Omnes tamẽ ad tres fines cõmuniter ordinãtur. ſ. ad acquirẽdã ſcientiã, vel ſanitatẽ, vel ad euitãda infortunia, ſiue ad cognoſcẽda fortunia & infortunia, vt infortunia poſſint vitari. Primũ pertinet ad artem notoriam quam aliqui Magicam vocant: quæ ad acquirendam ſcientiam docet certa ieiunia & orationes obſeruare, inſpectiones figurarum, & prolationes verborum ignotorum. Hæc autem ars A

21. de Ci. Dei.

Superſtitio obſeruãtiarum ad tres fines ordinãtur.

Ars notoria.

notoria

notoria reprobata eſt:quia Deut.18.dicitur:Non inueniatur in te,qui quærat à mortuis veritatem, quę inquiſitio innititur auxilio dæmonũ. Sed per obſeruãtias notoriæ artis inquiritur cognitio veritatis per quædam pacta ſignificationũ cum dæmonibus per priſcos idololatras cõtracta:quia vtitur quibuſdam,quæ nõ habent ſecũdum ſe virtutem cauſandi ſcientiã,vt ex prædictis patet. Circunſpectio figurarum & prolatio verborum ignotorum nõ habent ex ſe aliquam virtutem:& ideo huiuſmodi ars non vtitur vt cauſis,ſed vt ſignis:nõ vt ſignis diuinitus inſtitutis,vt ſunt ſacramẽta. Relinquitur ergo quod ſint ſigna ſuperuacua,& per cõſequens pertinentia ad pacta quædam ſignificationum cũ dæmonibus fœderata,& ideo eſt penitus repudianda & fugienda Chriſtiano:ſicut & aliæ nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitiones,vt D. Aug.dicit. *In 2.de Doctri.Chriſt.* Eſt etiã inefficax,cùm per huiuſmodi artẽ non intendatur cognitio ſcientiæ per modũ homini connaturalem.ſ.vel inueniendo vel addiſcẽdo. Cõſequens eſt quod iſti effectus expectentur à Deo vel dæmonibus. Certum eſt autem aliquos à Deo ſcientiam & ſapientiam per infuſionem habuiſſe ſicut legitur de Salomone.3.Reg.3.& 2.Paral.1.Dominus etiam diſcipulis ſuis dixit,Luc.21.Ego,dabo vobis os & ſapientiã,cui nõ poterũt reſiſtere & cõtradicere omnes aduerſarij veſtri.Sed hoc donum non datur quibuſcunque, neq; cum certa obſeruatione:ſed ſecundũ arbitriũ Spiritus ſancti.1.Cor.12.Alij quidem datur per ſpiritũ ſermo ſapientiæ,alij ſermo ſcientiæ,ſecundũ eundem ſpiritũ, hæc autem omnia operatur vnus & idẽ ſpiritus,diuidens ſingulis prout vult.Ad dæmones autem non pertinet illuminare intellectũ.Cùm igitur acquiſitio ſcientiæ fiat per illuminationem intellectus:ſequitur quod nullus vnquam per dæmones ſcientiam acquiſiuit.Poſſunt tamen dæmones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua ſcientiarum documenta:ſed hoc nõ quæritur per artem notoriam. ¶ Ad ſanitatem conſequendam aliqui(ſecundum D.Aug.)obſeruãt ligaturas herbarum, oſſium mortuorum breuium, *In lib.de Doctri.Chriſt.* verborum,& alia quædam remedia,quæ medicorũ diſciplina condemnat,ſiue in pręcãtationibus, ſiue in quibuſdã notis,quas characteres vocãt,ſiue in quibuſdam ſuſpendẽdis aut inſignãdis: cũ talia nõ habeant ex ſe virtutẽ:conſequens eſt huiuſmodi obſeruãtiã ex dæmonũ ſuggeſtione veniſſe. Notandũ tamen quod in omnibus incantationibus vel ſcripturis,ſuſpenſis aut alligatis, tria cõſideranda ſunt. *Circa breuia tria sũt cauenda.* Primò quid ſit quod profertur vel ſcribitur,quia ſi eſt aliquid ad inuocationem dæmonũ pertinẽs,manifeſtè eſt ſuperſtitioſum & illicitũ.Secundò ne aliquid falſitatis contineãt,quia ſic eius effectus non poſſet expectari à Deo,qui non eſt neque poteſt eſſe teſtis falſitatis.Tertiò cauendũ eſt ne cũ verbis ſacris contineantur aliqua vana:puta aliqui characteres inſcripti, præter ſignum crucis:aut ſi ſpes habeatur in modo ſcribendi,aut ligãdi,aut in quacũque huiuſmodi vanitate, quæ ad diuinã reuerentiam nõ pertineat,quia hoc iudicaretur ſuperſtitioſum.Et ſic intelligitur id quod D.Chryſoſt,dicit ſuper Matt.Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant:ſed nonne quotidie euangelium in Eccleſia legitur,vt audiatur ab omnibus?Cui ergo in auribus poſita euangelia non proſunt,quomodo poſſunt circa collum ſuſpenſa ſaluare?Deinde dicit:Vbi eſt virtus euãgelij in figuris literarum,an in intellectu ſenſuum?Si in figuris,bene circa collũ ſuſpendis. Si in intellectu:ergo melius in corde. Ibi enim D. Chryſoſt.loquitur, vbi vana miſcentur, vt dictum eſt. Portare autem ex deuotione diuina verba,obſeruatis præmiſſis,non eſt illicitũ, vt in c. non liceat. 26.q.6.Sed nec in collectionibus herbarum,quæ medicinales ſunt,aliquas obſeruantias. ſ. ante ortum vel poſt occaſum ſolis,vel die determinato,vel incantationes licet attendere:niſi tantum cum ſymbolo diuino & oratione Dominica,non indeterminato numero,ſed ſecũdum deuotionem: vt tantũ creator & dominus omniũ honoretur.Ad fortunia verò vel infortunia cognoſcenda, ſiue ad dies fauſtos & infauſtos cognoſcendos,obſeruare ea quæ non poſſunt eſſe cauſæ, ſed ſolùm ſigna pactionum cum dæmonibus,eſt illicitum. Vnde D.Paul.Galat.4. Dies obſeruatis, & menſes, & tempora,dies,& annos. Timeo ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Et D.Aug.dicit, quòd ad *2.de Doctr.Chriſt.* pacta cum dæmonibus inita pertinent millia inanium obſeruationum, puta ſi membrum aliquod ſalierit,ſi iunctim ambulantibus amicis,lapis aut canis,aut puer medius interuenerit: ſi limen calcare contigerit cùm ante domum ſuã aliquis tranſit,redire ad lectum,ſi quis ſe calceando ſternutauerit:ſi rediens domum & procedens offenderit:cùm veſtis à ſoricibus roditur. Plus timere ſuperſtitiones mali futuri,quàm præſens damnum dolere.

Ver. 6. DE TENTATIONE DEI.

A SEcundum peccatum religioni oppoſitũ,eſt tẽtatio Dei,quæ nil aliud eſt,quàm exploratio diuinæ potentiæ aut volũtatis vel ſcientiæ,prætermiſſis his quæ homo facere poteſt ad pericula vitãda,reſpiciens ſolùm auxilium diuinũ,quaſi experimentũ ſumere volens de eius ſcientia, potẽtia, & virtute. *2.2.q.97.art.3. Tẽtatio Dei quid ſit.* Et ſic tentare Deũ eſt experimentum ſumere de eo:quod fieri poteſt verbo vel facto,cũ aliquid facit eadem intentione.Interpretatiuè,quãdo nõ habet intentionem formalem ſiue explicitam,propoſitum ſumendi experimentũ de Deo:tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile eſt niſi ad probãdam Dei poteſtatem, voluntatem,vel cognitionẽ.Sicut cùm quis equũ currere facit,

vt euadat hoſtes:non dicitur experimentum quærere de equo:ſed tunc,quando currere facit,abſq;
aliqua neceſſitate , vel euidẽti vtilitate.Sic ad propoſitũ:Si homo propter neceſſitatem vel magnã
vtilitatem committat ſe Dei auxilio,faciẽdo tamen quod poteſt,ad euadendum periculum : non
tentat Deum.Quia(vt habetur 2.Paral.20.)Cùm ignoremus quid agere debemus: hoc ſolùm no-
bis eſt reſidui,vt oculos noſtros dirigamus ad te.Sed quãdo Sine cauſa ſeu neceſſitate vel magna v-
tilitate prætermittit adhibere humana remedia,fidens Dei auxilio,tentat Deũ,& peccat mortali-
ter,vt ſi quis in loco alto cõſtitutus,habẽs vel habere potẽs ſcalã,mitteret ſe deorſum.Ideo Chriſtus
Mat.4.diabolo ei ſuadẽti:Mitte te deorſum:reſpondit,Scriptũ eſt,Dominum Deum tuum nõ ten-
tabis.Et qui nollet laborare vel mendicare,fidẽs quod à Deo paſceretur ſicut Helias:vel nollet co-
medere,fidens quòd Deus nutriret eum abſque cibo,ſicut D.Magdalenam, & in aliis huiuſmodi
eſt peccatum mortale,contentum ſub irreligioſitate,quia talis facit irreuerentiam Deo.

Ver. 7. DE PERIVRIO.

2.2.q.98. TErtium peccatum contra religionem eſt periurium,quod communiter ſic definitur:Periuriũ B
eſt mendacium iuramẽto firmatum.Sed quia aliquis poteſt mẽtiri dupliciter:primò materia-
liter,puta quando quis dicit falſum,& putat dicere verum.Secũdò formaliter,quando ſcienter fal-
Periurium ſum dicit,vel verum æſtimatum falſum.Sic periurium eſt duplex.ſ.materiale,& formale.Materia-
eſt duplex. le,quãdo id quod iuratur,eſt falſum,& tamẽ creditur verũ.Formale verò, quãdo id quod iuratur,
eſt falſum,vel creditur eſſe falſum,& eſt differentia inter hæc:quia omne periuriũ formale eſt pec-
catum,non tamen materiale,imò aliquando non eſt peccatum,cùm adhibita diligentia credit eſſe
verum,quod iurat.Notandum tamen quòd ille qui iocosè periurat,non euitat diuinam irreueren-
tiam,ſed quantum ad aliquid magis auget, & ideo non excuſatur à mortali. Ille autem qui ex lapſu
linguæ falſum iurat,ſi quidem aduertat ſe iurare & falſum eſſe quod iurat,non excuſatur à peccato
mortali:ſicut nec à Dei contemptu,prout etiam in blaſphemia.Si autem hoc non aduertat,non vi-
detur habere intentionem iurãdi. Et ideo à crimine periurij excuſatur,grauius autẽ peccatũ eſt ſo-
lenniter iurare falſum per euangeliũ,quàm per Deum in communi ſermone,tum propter ſcanda-
lum,tum propter maiorem deliberationem.Cæteris tamen paribus , grauius peccat cùm iurat per
2.2.q.98. art.3.ad.2. Deum,quàm per euangelium ſi falſum iuret,vt dicit D.Tho. ¶ In iuramento aſſertorio incurritur
periurium,quando actu iuratur,& non poſteà.In iuramento verò promiſſorio dupliciter poteſt in-
curri periurium.Primò,quando iuratur:vt quãdo iurãs intendit nõ implere iuramentũ & promiſ-
ſum.Secundò in futuro,quando tenetur & poteſt implere & ſeruare iuramentum,& non facit. In
iuramento autem comminatorio de malo mortali perpetrando,incurritur periurium,non propter
defectum veritatis ſeu intentionis:quia ſtat illum habere intentionem perpetrandi malum iurarũ:
ſed quia formatur voluntas ad peccatum mortale:& quia applicatur iuramentũ ad materiam,om-
nino indebitam.Si verò ſit peccatum veniale quod iuratur,nõ incurritur ſimpliciter periuriũ,quia
non deficit veritas,ſi intendat implere.Nec de neceſſitate ſalutis neceſſe eſt deficere veritatem fu-
turam in leuibus:quia non eſt contra,ſed præter charitatẽ.Secũdum quid autem eſt periuriũ : quia
firmatur voluntas ad malum veniale:& irreuerentia quędam fit iuramẽto applicando illud ad ma-
teriam non obligabilem.Idem eſt iudicium,ſi iuramentum fuerit de omittẽdo bono.In futuro ve-
rò non incurritur periuriũ ſi iuramentum non impletur,quando iuramentum eſt de malo,aut ma-
ioris boni impeditiuũ:vel ſi poſteà ex euẽtu iuramentũ vergat in deteriorem exitũ:vel ſi euentus ſit
impeditiuus maioris boni,vel ex parte modi iurãdi:vt cùm aliqui ſe honorare volentes, iurãt quod
Ioan.13. vnus non præcedet alium.In his enim & ſimilibus caſibus ſecundum communem & ſanũ ſenſum
ſubintelligitur(quantum eſt ex me)vt in D.Petri apoſt.verbo: Non lauabis mihi pedes in æternũ.
Propterea abſq; peccato periurij ſtatim faciũt oppoſitum,permittendo ſe vinci. Item quãtum ad-
modũ iurandi,ſi iuramentum ſit vi aut metu extortum,de contrahendo matrimonio, videtur ipſo
iure relaxatum,tutius tamen eſt relaxationem à ſuperiori habere. Item non incurritur periurium
in futuro,ſi relaxetur iuramenti obligatio ab eo,à quo relaxari poteſt,vel ſi in eo diſpenſetur.

Ver. 8. DE SACRILEGIO.

2.2.q.99. QVartum vitiũ oppoſitũ religioni,eſt Sacrilegiũ:quod nil aliud eſt,quàm ſacræ rei violatio.Et C
accipitur violatio largè pro quacunq; irreuerentia,etiã ſi nihil noceat ei cui irreuerẽtiam ex-
hibet:quia quantũ eſt in ſe,rem ſacram violat,quamuis ipſa nõ violetur.Sacrum autem dicitur ali-
quid ex eo,quod eſt ad diuinum cultum ordinatum ſiue deputatum, & ſic ei quædam reuerentia
Sacrũ quid ſit. debetur.Et ideo illud quod fit in irreuerẽtiam rerum ſacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum,
Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res ſunt ad diuinum cultum deputatæ,ſcilicet, perſonæ,lo-
ca, veſtes, & vaſa : ideo tres ſunt ſpecies Sacrilegij. Prima, quando fit iniuria perſonæ : vt ſi cleri-
cus aut religioſus ſiue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum caſtitatis, paupertatis,
& obedientiæ in eam agatur,vel ſi ipſa agat,ſacrilegiũ committit,& quicunque contra votũ facit.

Et quia

Et quia populus Chriſtianus per fidem & ſacramēta eſt ſanctificatus, iuxta illud 1.Cor.6. Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, & 1.petri 2. Vos eſtis genus electū, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Chriſtiani, vt Chriſtianus eſt, ſacrilegiū dicitur. Secunda ſpecies ſacrilegij eſt, quādo loco ſacro fit iniuria: vt cùm aliquid furto, rapina, vel aliàs indebitè ſubtrahitur, ſiue ſacrū fuerit ſiue non ſacrū, ac etiā ſacrū de nō ſacro: & ſi vi ſiue violētia à loco immunitatis extrahatur, aut ſemine, vel ſanguine humano voluntario polluatur, vel ſi excōmunicatus in eo ſepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget recōciliatione, vt habetur in titulo ſiue rubrica, de cōſecratione Eccleſiæ vel altaris. extra. Tertia ſpecies ſacrilegij eſt, quando fit iniuria rebus ſacris: puta ſacramentis & ſacramentalibus, hoc eſt ad ſacra deputatis, vt vaſis aut veſtibus & reliquis Sanctorū, libris ſacris, imaginibus Sanctorū, & generaliter omnibus rebus ſacris mobilibus & immobilibus quæ ſunt dicatæ ad miniſterium diuini cultus, vſum miniſtrorum Dei. ¶ Notandum tamen quod licet omne peccatum quod perſona ſacra committit, ſacrilegium dici poſſit materialiter & quaſi per accidens: prout D. Hierony. ait, quòd nugæ in ore ſacerdotis ſacrilegium eſſe dicuntur, formaliter tamen & propriè illud ſolùm peccatum ſacræ perſonæ, ſacrilegium eſt, quod directè agitur contra eius ſanctitatem, vt ſacerdos contra caſtitatem & obedientiā, religioſi & moniales vltra illa, contra paupertatem. Peccato ſacrilegij imponitur pro pœna ſententia excōmunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur, vt dicitur Sap.11. Secundum leges humanas punitur ſacrilegiū pœna capitali, vt habetur in l.ſacrilegij.ff.ad legem Iul. peculatus, ſecundum ſtatuta verò Eccleſiæ, quæ mortem corporalem non infligit, ad hoc quod ſufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt ſaltem pœnis temporalibus homines à ſacrilegiis reuocentur, vt habetur in c.ſi quis.16. q.4. vbi dicitur: Si quis contumax vel ſuperbus fugitiuum ſeruum de atrio Eccleſiæ per vim extraxerit, nongentos ſolidos componat, poſtea ſubditur: Si quis inuentus fuerit reus ſacrilegij. 300.libras argenti examinati puriſſimi componat.

Nugæ in ore ſacerdotis ſunt ſacrilegium.

Ver. 9. DE SIMONIA.

A

SImonia à Simone Mago dicta eſt, qui (vt habetur Act.8.) poteſtatem dandi Spiritum ſanctum pecunia cōparare voluit, vt poſtea ſigna vendendo lucraretur, & ideo tam emptores quā venditores ſpiritualium, Simoniaci vocantur: quanuis magis propriè emptores. Venditores autem vocantur Giezitæ, à Giezi famulo Heliſæi, qui vendidit curationem miraculoſam: ideo lepra Naamā adhæſit ei. Simonia (ſecundum D. Tho.) eſt ſtudioſa, hoc eſt libera, & ex electione procedens volūtas emendi vel vendendi ſpirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficultatum reſolutionem, ſupponenda ſunt tria. Primùm, quid per emptionem & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid ſit res ſpiritualis, de qua hic loquimur. ¶ Quo ad primū D. Tho. dicit, quòd nomine emptionis & venditionis omnis contractus nō gratuitus intelligitur: & ſic emptio accipitur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut eccleſiaſticorū beneficiorū fieri poteſt per partes, abſque periculo ſimoniæ, ſicut nec tranſactio, vt iura determinant in titulis de permutatione & tranſactionibus. licet prælatus ex officio & pro cauſa vtili poſſit huiuſmodi permutationes facere. Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquiſitum: quia hoc eſſet emptio iuris ſpiritualis. Habito tamen prius iuſto titulo, poteſt quis paciſci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem ſuam aliquo temporali bono, & non ſpirituali: quia hoc eſſet etiam vendere ſpirituale. ¶ Quo ad ſecundū ſciendum quòd (vt Philoſ. habet) Numiſma inuentum eſt ad ſtatuendum pretia rebus, & ideo pretium temporale eſt pecunia, vel quicquid pecunia æſtimari poteſt, ſiue ſint poſſeſſiones, ſiue dignitates temporales, ſiue quæcūque munera: ſiue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commendationes, & alia huiuſmodi: ſiue à manu, vt pecuniæ, & quæcunque alia munera: ſiue ab obſequio, vt ſeruitia temporalia. Quia pro obſequio ſpirituali præſtito Eccleſiæ, aliquis cæteris paribus eſt preferendus. Vnde D. Greg. in Regiſtro: Eccleſiaſticis vtilitatibus deſeruientes, Eccleſiaſtica dignum eſt remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid ſit res ſpiritualis, aduertendum eſt ſecundum D. Caietanum in Summula, quod triplex eſt res ſpiritualis: quædam dicitur res ſpiritualis: quædam compoſita ex ſpirituali & temporali, tamē ſpirituale præeminet, & eſt principale in ea. Quędam compoſita ex ſpirituali & corporali: & corporale eſt principale in ea. Res merè ſpiritualis (ſecundū Syluestrum de prierio in Summa. §. 6.) eſt duplex: quædā ſpiritualis, quo ad ſpiritum humanum: vt doctrina, vt ſcientiæ, conſilium, quæ non immediatè diſponunt ad gratiam Spiritus ſancti, cùm ſint, & exerceantur ab infidelibus, paganis, Iudæis, & Sarracenis. Et de iſtis non intelligimus in hac materia: quia huiuſmodi vendi poſſunt, & circa eas paciſci. Vnde Iuriſtæ dicunt, quòd licet iuriſperito vendere iuſtum conſilium, & aduocato iuſtum patrocinium, & pædagogis vendere aut locare operas ſuas ad inſtruendū iuuenes. Aliæ ſunt res merè ſpirituales in ordine ad Spiritum ſanctū & gratiam

2.2.q.100.

4.Reg.5.

Quid nomine emptionis et venditionis intelligatur.

3.Ethic.

Numiſma ad quid inuentum eſt.

Res ſpiritualis quid & quotuplex ſit.

Spiritus ſancti, vt ipſa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infuſæ, gratiæ gratis datæ, poteſtas ſpiritualis tã ordinis quã iuriſdictionis, ſacramentales effectus, ius viuendi ex altari, habendi ſacrificia & officia ſpiritualia. Res ſpiritualis, compoſita ex ſpiritutali & temporali, in qua præeminet ſpirituale tanquã principale, ſunt omnia ſacramenta Eccleſiæ, in quibus ſunt aliqua corporalia, quæ ordinantur ad gratiam tanquã cauſæ inſtrumentales. Item conſecrationes virginũ, benedictiones nubentiũ, ſepulturæ, miſſæ, orationes, vocales, Eccleſiaſticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum ſanctum, chriſma, & alia huiuſmodi, quæ ſunt ordinata & diſpoſitiua ad gratiam Spiritus ſancti. Res compoſita ex corporali & ſpirituali, in qua corporale eſt principale, vt caſtrũ, cui eſt annexũ ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia eccleſiaſtica tẽporalia, vt officiũ bedelli, cãpanatij, œconomi. His ſuppoſitis, notandæ ſunt ſex concluſiones. ¶ Prima cõcluſio, Nulla res merè ſpiritualis in ordine ad Spiritum ſanctum, vel ad gratiã Spiritus ſancti, licitè vẽdi, vel emi, vel pro corporali cõmutari poteſt.

Res ſpiritualis vendi non poteſt.

Hæc concluſio probatur dupliciter. Primò, quia res ſpiritualis nullo terreno pretio compenſari poteſt: vt de Sapiẽtia dicitur Prouer.3. pretioſior eſt cunctis opibus Sapientia: & omnia quæ deſiderantur, huic non valent cumparari. Id etiam D. Petrus in ipſa radice Simoniacam prauitatem cõdemnans, dixit Act.8. Pecunia tua tecum ſit in perditionem: quia donũ Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri. Secundò probatur: Quia id non poteſt eſſe debita materia venditionis, cuius venditor non eſt dominus, neque habet ſpeciale mandatũ à domino: Sed prælatus Eccleſię non eſt rerum ſpiritualium dominus, ſed ſolùm miniſter & diſpenſator (ſecundũ illud 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpẽſatores miniſteriorũ Dei.) Nec habet ad hoc ſpeciale mãdatũ, imò habet ſpecialẽ prohibitionẽ, iuxta illud Mat.10. Gratis accepiſtis, gratis date. Ideo aliquis emendo & vendendo rẽ ſpiritualẽ, irreuerentiã facit Deo, & iniuriã rei ſpirituali, Ideo peccat peccato ſimoniæ, quod cõtinetur ſub peccato irreligioſitatis. Ex his infertur, quod ſummus põtifex

2. 2. q. 10. art.1.ad.7.

poteſt viriũ Simoniæ incurrere, vt dicit D.Tho. quãuis aliqui dicãt verum eſſe ſolùm in prohibitis, quia ſimoniaca. ſecus in ſimoniacis, quia prohibita de iure Eccleſiaſtico humano. Itẽ dicunt ipſum nõ incurrere pœnas iuris, cùm nõ ligetur ſuis legibus coerciuè. ¶ Secunda concluſio, quod res cõpoſitę ex ſpirituali & corporali, in quibus ſpirituale eſt principale, nõ poſſunt abſolutè vẽdi vel emi: vt ſacramenta, prædicatio, ordinatio, & alia huiuſmodi: de quibus ſuprà, probatur ſic: Quia vnumquodque cùm abſolutè tractatur, cenſetur tractari & iudicari ſecũdũ principale, ſicut cũ tractatur de homine, tractatur de eo ſecundũ quod eſt rationalis: ſed ſpirituale eſt principale: igitur abſolutè vendi nõ poteſt. ¶ Tertia cõcluſio: Accipere aliquid temporale pro adminiſtratione ſpiritualiũ per modũ pretij, Simonia eſt. Sed recipere ſponte oblata ſecundũ ordinationẽ Eccleſiæ, vel cõſuetudinẽ approbatã per modum eleemoſynæ aut ſtipendij, ſubſtentationis, & neceſſitatis, nõ eſt ſimonia, neq; peccatũ. Prima pars huius cõcluſionis probata eſt in prima, & per c. qui pro pecunia. 1.q.1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quenquã cõſecrauerit, alienus ſit à ſacerdotio, & intelligendũ eſt directè vel indirectè, vt in his qui viginti duodenos accipiũt pro literis teſtimonialibus, in quibus vix quatuor lineæ ſunt ſcriptæ, & in c. quicquid. eadem cauſa & quæſtione, dicitur: Quicquid inuiſibilis gratiæ cõſolatione tribuitur, nunquã quæſtibus vel aliquibuſuis præmiis venundari penitus debet: ſed omnia huiuſmodi ſpiritualia per inuiſibilẽ gratiã tribuãtur: nec vlla cõſuetudine poteſt excuſari, quia cõſuetudo nõ præiudicat iuri naturali aut diuino. Secunda pars huius cõcluſionis probatur

1.Cor.9.

per illud, Quis militat ſuis ſtipendiis vnquã? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Neſcitis quod qui in ſacrario operãtur, de his quæ in ſacrario ſunt, edunt? & qui altario deſeruiunt,

1.Tim.5.

cũ altario participãt? Et Glo. D. Aug. ſuper illud, Qui bene pręſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt: Accipiãt ſuſtentationẽ neceſſitatis à populo, & mercedem diſpenſationis à Domino. Neceſſitatis eſt accipere, vnde viuitur. Charitatis eſt præbere. Nec propter hoc venale eſt euangeliũ, vt pro his prædicetur. Sic prophetæ olim accipiebant 2.Reg.9. & 3.Reg.13. Similiter & aliqua temporalia Deũ laudãtibus in celebratione diuini officij dabãtur. Exigere tamen ab inuitis per ſpiritualẽ ſubtractionem, habet quãdam vẽditionis ſpeciem. Licet prius adminiſtratis ſpiritualibus licitè poſſint oblationes ſtatutæ & cõſuetæ & alij quicunq; prouẽtus exigi, etiã à nolẽtibus & valẽtibus ſoluere, authoritate ſuperioris interueniente: quia in ſubſidium miniſtrorum prouentus, oblationes, & decimę cõſtitutæ ſũt. Et ſi dicatur quod habẽt aliàs vnde viuere poſſint: reſpõdetur quod eſt per accidẽs. Nõ tamẽ vt tales miniſtri ſunt: & propterea quæ ſunt per accidẽs, nõ ſunt omittẽda ea quæ ſũt per ſe. Præterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio diſpẽſare pauperibus. Si tamen huiuſmodi pacto interueniente fiãt, aut cũ intentione emptionis & vẽditionis, aut ſi accipiatur vt pretiũ, Simonia eſt. ¶ Difficultas tamen eſt in cognoſcenda intentione huiuſmodi, an per modũ ſuſtentationis recipiat, vel per modum pretij, in eo qui aliàs nõ eſſet celebraturus. Et in canonico, qui propter diſtributiones canonicas venit ad officium eccleſiaſticum, aliàs non cõpariturus. Videtur enim in huiuſmodi, quod tales recipiunt per modũ pretij, cùm in tali receptione videatur

pecunia

pecunia principaliter intendi,& non honor Dei,cùm ceſſantibus diſtributionibus & pecunia,ceſſet comparatio & celebratio. Dicendum quòd impoſſibile eſt nobis de aliorum intentionibus iudicare,ipſi in ſe videant.Hoc autem verũ arbitrari poſſumus,quòd in eo qui nõ eſſet aliàs celebraturus,ſed cùm offeruntur tres duodeni,celebrat:pecunia poteſt eſſe in eo cauſa finalis, & cauſa ſine qua nõ.Si pecunia ſit cauſa finalis,cõſtat eũ eſſe ſimoniacũ.Et ſignum in huiuſmodi eſt,quando impræparatus vel nõ dictis matutinis aut nõ præmiſſa cõfeſſione celebrat. Et cùm canonicus vadit ad officium,nihil cogitat de Deo, ſed ſolùm vadit ad fabulandũ,vel dormiendũ,vel deãbulandum per eccleſiã:tunc vidẽtur diſtributiones eſſe cauſa principalis & finalis.Si verò diſtributiones ſint cauſa ſine qua nõ:vt puta quia nõ cogitabat,ſed per oblationẽ offerẽtis tres duodenos,ſacerdos excitatur & ſe preparat. Et per pulſum cãpanarũ canonicus excitatur, & ſe diſponit ad eũdum ad officium diuinũ,& orandũ pro populo & fundatoribus,ſignũ probabile eſt quòd pecuniæ nõ ſunt cauſa finalis, ſed cauſa ſine qua nõ.& ſic tales non ſunt ſimoniaci mẽtales. Quẽadmodũ ſi exiſtẽti in peccato mortali, qui decreuit cõfiteri loco & tẽpore debitis,ſi adueniẽte graui infirmitate confiteatur, infirmitas poteſt eſſe cauſa ſine qua nõ excitatiua: quia.ſ.tunc non cogitabat:& illa adueniente habuit occaſionẽ cogitandi. Idẽ adueniẽte tẽpore paſchali. Si verò cõfiteatur ad euitãdam dãnationem: vt Antiochus,qui propter timorẽ mortis pœnituiſſe & oraſſe dicitur 2.Macch.9.tũc infirmitas & dãnatio eſſet cauſa finalis. Si cõtra huiuſmodi concluſionẽ arguatur de matrimonio, pro quo licet paciſci de dote:dicendũ quòd matrimoniũ nõ ſolũ eſt ſacramẽtũ,ſed etiã naturæ officium,ad conſeruationẽ ſpeciei,in quo multa ſunt onera.Et ideo ſecundũ quod eſt officiũ naturæ paciſci poteſt,& dos recipi,pro ſupportãdis oneribus.Nõ autẽ inquãtũ eſt ſacramentũ:ideo ſecundum iura prohibetur,ne pro benedictione nuptiarũ aliquid exigatur. Nec obſtat etiã quòd ſcientiæ liberales ſint ſpirituales,& cõſiliũ iuriſperitorũ:tamen licitũ eſt vẽdere: quia(vt dictũ eſt)illa ex ſe nõ ordinantur in gratiã Spiritus ſancti.Nec illa adminiſtrantur ex officio:quia per quẽlibet idoneũ,qui non eſt aliàs obligatus, exerceri poſſunt,quod nõ fit de ſpiritualibus:ideo non eſt ſimile.

¶ Quarta concluſio ex D.Caietano,talis eſt: Locare operas ad exercitia quæ ſunt principaliter ſpiritualia,non eſt licitũ,niſi fortè per accidens.Prima pars patet ex ſecunda cõcluſione,& hoc quòd locatio(cùm ſit contractus non gratuitus)eſt quædam venditio, vt hic accipimus venditionẽ. Secunda verò pars huius concluſionis.ſ.quòd ſit licitum per accidens,hoc eſt propter adiunctũ vinculum,patet ex approbata Eccleſiæ conſuetudine. Multi enim ſacerdotes locãt operas ſuas,ad officiandum in Eccleſiis per annũ vel per menſes, in quibus habent certis diebus celebrare. Quãuis enim non liceat operam ſuã locare ad celebrandũ miſſam,quia hoc(vt dictum eſt)eſſet vẽdere ſpiritualia, cùm principale miſſæ ſit ſpirituale, licet, tamen locare libertatem ſuam:quia toties habet multa facere,& reſidere in eodem loco, vt impedimentum præſtari poſſit aliis operibus & oneribus ſuis,& ideo non cenſentur ſpiritualia locare,ſed libertatem,& onera illa quæ ſunt temporalia.

¶ Quinta concluſio eſt: Res compoſita ex temporali & ſpirituali,in qua temporale eſt principale, abſque vitio ſimoniæ vẽdi poteſt,niſi prohibeatur iure poſitiuo: vt caſtrum cui annexũ eſt ius patronatus,quod ordinatur ad præſentandum clericos ad beneficia. Similiter cruces argenteæ benedictæ,& calices conſecrati,vendi poſſunt,dum tamen propter ius patronatus, conſecrationem, aut benedictionem,nil exigatur. Hæc cõcluſio quo ad primam partem manifeſta eſt ex probatione ſecundæ.Quo ad ſecundam autem partem(ſ. niſi iure poſitiuo prohibeatur) patet: quia quantumcunque res ſecundum ſe venalis ſit,ſi iura diſponunt interuenire ſimoniã,erit ſimonia,non ſecũdum ſe,ſed quia prohibita.Oportet enim parere iuri.De multis enim officiis iura ſic diſponunt, vt non vẽdantur,vt de officio Oeconomi & Caſtaldi. ¶ Sexta cõcluſio: Licitum eſt locare operas in exercitiis rerũ compoſitarũ, in quibus principale eſt corporale: vt patet de officio vicarij,ſacriſtæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa ſtipendia: & poſſunt in iſtis interuenire conditiones & pacta de quantitate ſtipendij:quia de corporali & vænali opere pactio fit,& non de ſpirituali iuſtitia aut veritate. Non tamen intelligẽdum eſt ſic de officio vicarij generalis epiſcopi, quod poſſit aliquid dari epiſcopo pro collatione beneficiorũ, vel exercitio vicariatus,ſiue vicariatũ(vt cõmuniter dicitur)arrẽtare,vnde prohibitũ eſt de iure,ne Prælati cõmittãt vices ſuas pro annuo cenſu,poſſunt tamẽ paciſci,vt pro officio vicarii aliqua ſtipẽdia accipiãt:quia illa recipere pro reſidẽtia & libertate,nõ eſt illicitũ. ¶ Notãdũ prẹtereà quòd duplex eſt Simonia:quẹdã eſt interior ſiue mẽtalis:quædã verò exterior & cõuẽrionalis. *Simonia duplex.* Simonia mentalis eſt duplex:quædã,quæ in ſola mente & propoſito conſiſtit. Alia eſt mentalis, quæ non conſiſtit in ſolo proprofito:ſed habet aliquem actum exteriorem,coopertum tamen & velatũ,vt non poſſit bene agnoſci,niſi ab operante: *Simonia mentalis duplex.* vt cùm quis ſeruit temporaliter,aut munus offert pro ſpirituali conſequendo:non tamen declarat ſuam intẽtionẽ.ſ.quod intẽtione habendi beneficiũ hoc facit. Tunc eſt ſimonia non purè mẽtalis, quia eſt imperatiua actus exterioris, latenter tamen. Tales ſimoniaci peccant mortaliter, ſed non

incurrũt pœnas à iure ſimoniacis inflictas ſiue iodictas. Simonia exterior & conuentionalis, in em-
Simonia cõuẽtionalis. ptione & venditione rei ſpiritualis cõſiſtit. accipiẽdo emptionẽ & venditionẽ, vt dictũ eſt. Et quia
ſecundũ D. Caietanũ, emptio & venditio in tribus cõſiſtit. ſ. intẽtiooe, cõuentione, & executione.
Hæc tria ſic ſe habẽt, quòd vnum poteſt eſſe ſine alio: intẽtio abſque cõuẽtione, & conuentio abſque
executione & traditione prætij vel rei emptæ. Sed tunc emptio eſt cõſummata, quando hinc
inde facta eſt traditio. Et abſque his tribus, ſiue niſi hæc tria cõcurrant, ſimonia nõ eſt cõſummata.
Ex quo infert, quòd illi qui ſunt ſimoniaci ſimonia non conſummata, non incurrunt pœnas iuris. ſ.
non ſunt excõmunicati, nec tenentur dimittere beneficiũ, neque reſtituere fructus perceptos poſt
conuentionẽ: eò quod pœnæ ſint ſtricti iuris, & non ſint ampliãdę, ſed potius reſtringẽdæ: & quod
intentio iuris nõ eſt punire actus non conſummatos, niſi id expreſsè exprimatur, & ſic ſoluit quòd
poſſet allegari contra eum ex l. Si quis non dicã rapere. C. de epiſc. & cler. vbi conatus punitur, etiã
ſi actus non fuerit cõſummatus. Mihi tamen hæc opinio non placet, eò quod magnã dat anſam criminibus,
quibus eſt præcludenda via. Vnde intentio iuris non ſolùm eſt punire actus conſummatos,
verùm etiam malos exteriores, qui ad conſummationẽ directè diſponũt, vt mali arceãtur. Non
ſolùm enim iura puniũt hæreticos qui alios ſeduxerunt, ſed etiã qui ſeducere conati ſunt, licet ſe-
Simoniacorum pœnæ quæ ſunt. ductionẽ non cõſummauerunt. ¶ Pœnæ ſimoniacorũ ſunt multæ. Prima eſt ſuſpenſio. Secunda excõmunicatio
cũ reſeruatione abſolutionis ſummo pontifici, vt in extrauag. Martini 5. edita in concilio
Cõſtantien. quæ incipit: Sacro: & in alia extrauag. per eundẽ facta Mãtuę, quę incipit, Damnabilis,
quam extendit ad ſimoniacos in ordine. Tertia pœna eſt diſpoſitio: quia debent deponi,
ſi in iudicio conſtiterit, vt in c. Sanè. 15. q. 3. Quarta pœna eſt reſtitutio, quæ ſecundũ Syluestrũ ſo-
2.2.q.100 art.6. lùm ligat ſimoniacos conuentionales, & non mẽtales. Simonia enim mẽtalis ſola pœnitẽtia abolctur.
Licet ſecus ſit in vſura mentali: vt dictũ eſt, & ratio diuerſitatis eſt: quia ea quæ dãtur in ſimonia
mentali, dantur merè liberè & voluntariè. Ideo non fit iniuria danti: ſecus in vſura mentali. Simoniacus
autẽ conuẽtionalis nõ debet reſtituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: ſed illi Eccleſiæ,
in cuius iniuriã datũ eſt vt in c. de hoc. extr. de ſimonia. Si ab ordinãte, dabitur Eccleſiæ cathedrali.
Si verò ab ordinato in titulũ alicuius Eccleſiæ, vel beneficij, illi Eccleſiæ applicabitur. Circa hæc
& alia plura vide D. Tho. & sũmiſtas. Hæc pro introductione & terminorũ declaratiooe ſufficiãt.

§. 7. DE PIETATE.

2.2.q.101. 2.2.q 189 PIetas (quæ in auribus vulgi miſericordiã ſonat) hic autem accipitur pro ſecũda virtute iuſtitiæ A
annexa, quæ inclinat ad exhibeodũ cultũ ſiue honorem parentibus & ſanguine iunctis, conciuibus
omnibus, patriæque amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde
propinquioribus, & ſecundũ decentiam perſonarũ. Debitum hoc conſurgit ex eo quòd parentes
& patria ſunt principium. Et quia pater eſt principium immediatum: ideo debetur à filio primò
An religioſus profeſſus poſſit exire clauſtrum ad ſubueniẽdũ parentibus. & per ſe reuerantia & obſequium obedientiæ & famulatus. Per accidens autem debet patri, quod
decet illum accipere ſecundũ aliquod quòd ei accidit: putà ſi ſit infirmus, quòd viſitetur, & eius
curationi intẽdatur. Si ſit pauper, quod ſuſtẽtetur, & ſic de aliis huiuſmodi: quæ omnia ſub debito
obſequij cotinentur. Tanta eſt hæc obligitio, vt patre exiſtẽte in neceſſitate victus, filius non poſſit
religionem profiteri: imò (vt dicunt aliqui) profeſſus exiſtens in monaſterio, petita licentia (licet
non obtẽta) tenetur exire ad ſubueniendũ patri. Et fundãt ſe ſuper vna maxima D. Tho. in quarto,
cùm loquitur de voto: ait enim, Quãdocũque cootingit caſus, in quo aliquid vouere eſſet illicitũ:
In 4 ſent. illo adueniente & durãte voto emiſſo, votum ſuſpenditur: ſed patre exiſtente in neceſſitate victus,
2.2.q.101 art.4. filius non poſſet vouere & cõmendare illum diuino auxilio: quia cùm poſſet & teneatur humano
auxilio prouidere, eſſet tentare Deum. Ergo facta profeſſione votum ſuſpenditur: & ſic poterit exire,
& patri ſubuenire. Et huius opinionis eſt D. Tho. in quarto: tamen in 2.2. & quodlibeto tertio,
art. 16. tenet oppoſitum, eò quòd qui eſt in religione profeſſus, reputatur quaſi mortuus mundo.
Vnde nõ debet occaſione ſuſtẽtationis parentũ, exire clauſtrũ, in quo Chriſto cõſepelitur: & iterũ
ſe negotiis ſecularibus implicare. Tenetur tamen (ſalua religionis obedientia & ſtatu) pium ſtudium
adhibere, qualiter parentibus ſuis ſubueniatur. Confirmat ex facto D. Iacobi & Ioannis: qui
(vt habetur Mat 4. relictis retibus & patre, ſecuti ſunt Chriſtũ. Et Deut. 33. Qui dixerit patri ſuo
& matri ſuæ, Neſcio vos: & fratribus, Ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, cuſtodierũt eloquium
tuũ. Et Chriſtus dicẽti ſibi, Permitte me ſepelire patrem, reſpondit, Sine vt mortui ſepeliant mor-
Luc. 9. tuos ſuos: tu autẽ vade, & annuntia regnũ Dei. Ad hæc tamẽ reſpõdẽt tenẽtes eũ in quarto, quòd
vbi parẽtes habent vnde ſubſtentententur, vel habent alios ſuſtẽtatores & ſepeliẽtes, poteſt relictis illis
profiteri. Et vbi parẽtes vellent eũ inducere ad malũ, tunc ſeruandum eſſet quod allegatum eſt
ex Deut. Et illud etiã D. Hierony. in epiſt. ad Heliodo. Per calcatum perge patrem, per calcatam
perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis eſt in hac re fuiſſe crudelem.
Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mũdo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: imò etiam
quo

quo ad illos poreſt babilitari à ſuperiore & monaſterio, cũ efficitur ſyndicus. Cùm ergo obligatio quæ eſt ad patrẽ ſit iuris naturalis & ad alterum, nõ poteſt per votum tolli: ſicut nec ius vxoris, matrimonio cõſummato per votũ viri. Quia ita bene pater habet ius in te, ſiue acquiſitum in filio, ſicut vxor in vito, conſummato, matrimonio. Licet in his quæ ſunt iuris naturæ, nõ, quo ad alterum, ſed quo ad ſe per profeſſionẽ voluntariam quis poſſit priuari: vt putà quia nõ poteſt cõtrahere matrimoniũ, quãuis ſi ipſe moreretur fame in clauſtro, poſſet exire, & pro vita ſua negotiis ſecularibus implicari, ergo etiam pro vita parentis cui iure naturæ illam debet. Præterea cùm teneatur petere licentiam, vel prælatus conſentiet, & tunc poterit: ſi neget, etiam: qui irrationabilis diſſenſus eſt conſenſus interpretatiuus: non enim poteſt prælatus rationabiliter negare. Et ſic eſt problema in doctore ſancto. Opinio tamẽ eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi. ¶ Ex præmiſſis apparet quæ peccata ſint contra pietatẽ. ſ. omnis irreuerentia, inobedientia, & deſertio in neceſſitate. Ad maiorem tamen euidentiam, ſi hæc agas ad populum. Nota quòd præceptum de honore parentum eſt vltro citróque obligatorium. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curam debitã filiis impendendã: ad quod faciendum inducere debet illud Mat. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Si quis haberet theſaurum, quo poſſet ſe nutrire, & bona multa habere, diligẽti cura prouideret de eius cõſeruatione & promotione. Parentes. quibus Deus dedit filios vel filias, habent occaſionem reddendi gratias Deo, quia dedit eis magnum theſaurum, quo poterunt nutriri, & habere ſuſtentationem & conſolationem, dedit etiã baculũ ſenectutis, & ſpem poſteritatis. Multi voluerũt habere, & non habuerunt. Vnde Pſal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debẽt eſſe peruigiles, & habere curã de eis: ne eorũ incuria & negligentia euaneſcant. Si quęratur ad quid teneãtur parentes filiis & filiabus: Reſpõdet Sapiens Eccl. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua eos à pueritia eorum. Filiæ tibi ſunt, cuſtodi corpus illarum, & ne oſtendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris. Et homini ſenſato da illam. In quibus verbis Sapiens primò docet parentes de cura filiorum maſculorum, deinde filiarum. ¶ Quo ad maſculos, parentes tenentur ad quatuor. Primo ad nutrimentum: ibi filij tibi ſunt. Natura enim omnia animalia docuit ſuos fœtus generatos nutrire, à fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimenti autem nomine indumenta & alia neceſſaria vitæ intelligũtur, nõ debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut pompoſè, ſicut quidam. Ideo euenit eis quod Salomon dicit de ſeruo: Qui delicatè ab initio nutrit ſeruũ ſuum, poſteà ſentiet eum cõtumacẽ. Idem eſt de pueris ſicut de pullis equorũ, qui cũ ſint delicatè nutriti, recalcitrant. Vnde Deut. 32. Incraſſatus eſt dilectus meus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus. Secundò tenetur ad duplicẽ eruditionẽ, primò & principaliter legis Dei. ſ. quòd diligant Deum ſuper omnia, & proximũ ſicut ſeipſos, & vt ſint deuoti & eccleſiaſtici: primò quęrãt regnũ Dei non faciãt aliis, &c. Neminem lędãt, omnes reuereãtur, & quantum poſſibile eſt, obſequia aliis præſtẽt: non ſint loquaces, ſed pacifice viuant, ſicut parẽtes Suſannę fecerũt. Vnde Dan. 13. dicitur quòd erat timens Deum, Paẽrtes enim eius erudierant eam ſecundum legem Domini. Sic Tobias filium ſuum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccle. 30. Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domeſticorum in illo gloriabitur. Secundò debẽt erudire vel eruditi facere ſciẽtiã vel artem, qua poſſint lucrari vitã ſuam: & eos beatiores relinquẽt, quàm procurãdo multa bona temporalia. Vnde Pſal. Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortunæ bona ſubiacent multis periculis, & facilè perdi, amitti, & tollli poſſunt, incẽdio, bello, falſa accuſatione, aut delatione. Et tunc ſi nullam ſcientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata ſuffragia, & tandem veniunt in deteriorem exitum. Igitur, &c. Si autem habuerint ſcientiam aut artem aliquam, vbique poterunt lucrari victum. Vnde D. Boetius, quondam conſul Romanus, tandem delatus & exul factus, confiſcatis bonis, dicebat de liberalibus artibus. Has ſaltem nullus potuit peruertere terror. Ne noſtrum comites perſequerẽtur iter. Dionyſ. Tyrannus Socrati interroganti quid prodeſſet ſcientia, quam ſecum iuuenis didicerat, in qua primum non habebat, cum ſecundum eam minimè viueret, & tanta mala faceret: reſpondit, quod ſciẽtia acquiſita plus proderat, quã regnum quod à patre acceperat. Nam quia ab inimicis impetebatur, breui ſe putabat amiſſurum: & tunc ad partes longinquas accedens, ſcientia illa & victum & honorem lucraretur. Multæ magnæ domus propter inertiam filiorum (qui nil niſi lautè viuere & epulari ac exponere nouerant) conſumptæ ſunt. Ideo parentes deberent eſſe diligentes circa hoc, &c. ¶ Tertiò tenẽtur ad correctionem. Vnde ſubiungit: Curua eos à pueritia eorum. Maximè cùm iã incipiũt aliqua facere contra honorẽ Dei, & in detrimentũ proximi, ſunt ſicut teneræ arbores, quæ faciliter plicãtur: ſed ſi plicã ſuſceperint, & creſcant, citius frãguntur quam plicã acceptã relinquant. Ideo virga vtendũ eſt Vnde Salomõ: Stultitia colligata eſt in corde pueri: ſed virga diſciplinæ effugabit eã. Item. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam. Si enim percuſſeris eũ virga, nõ morietur, Tu virga percuties eum, &

Quæ peccata ſint cõtra pietatẽ.

Pſal. 147.

Nutrimenti nomine quid intelligatur.

Prouer. 29.

Pſal. 127.

Prouer. 22.

Prouer. 23.

animã eius ab inferno liberabis. Et Eccl.30. Qui diligit filium, aſſiduat illi flagella, vt lętetur in nouiſſimo die. Multi filij & filiæ ſunt nunc in inferno, qui ſi fuiſſent à parentibus correpti, eſſent in paradiſo: multi fuerunt iuſtitiati, & filiæ meretrices, qui ſi fuiſſent correpti, fuiſſent optimi & honorati. Ideo parentes intẽdere debẽt nõ ſolũ cohibere verbo, ſed etiã corrigere virgis. Legimus de
1.Reg.2. Heli, quia ſolùm verbo & dulciter correxerat filios ſuos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet eſſe moderata & non crudelis: vt nõnullorũ, qui baculo & aliis inſtrumẽtis cerebrũ offuſcãt, & alia mẽbra torquẽt: adeò vt eos in deſperationem vel timiditatem inducãt: & faciunt eos ad proficien-
Ephes.6. dum inhabiles & incapaces. Vnde Apoſt. Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina. ſ. in virga, & correptione domini. Et Collo.3. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, ne puſillo animo fiant. ¶ Quartò debent parentes theſaurizare filiis, iuxta illud 2.Cor.12. Non enim debent filij parẽtibus theſaurizare, ſed parentes filiis, ne habeãt occaſionẽ furãdi, ſed manu tenẽdi ſtatum pro ſuſtentatione familiæ & ad perſeuerandũ à malis in
13. Antiquitatum. annis ſterilibus. Vnde Ioſeph. ſcribit, quòd Salomon in ſepulchro Dauid poſuit multã pecuniam
Mat.6. Et quamuis Chriſtus prohibuerit theſaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarũ & in locis occultis. Quia tales theſauri præſtãt materiã cupiditatis, & anſam Antichriſto, qui dominabitur theſaurorũ auri & argẽti. Non tamẽ prohibuit theſaurizare ad ſubueniendum neceſſitati familiæ, aut pro Reipublicę vtilitate. ¶ Filiabus autẽ debent tria parentes vltra prædicta. primùm eſt corporis & honeſtatis cuſtodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarum. ſ. à macula, corruptione, & inhoneſtate. Quia cùm corpus vnius filiæ corruptum pollutumve, aut maculatũ fuerit: honor perditur, matrimonia nõ inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quãdo filiæ iam incipiunt peruenire ad annos nubiles, nũquam debent eas ſolas (ſaltem in loco periculoſo) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum ſiue iuuenum laſciuorum exponere: imò nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonæ matronæ, quæ ſunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod, non fit in anno, fit in hora Supra modũ cauere debent ne exponant eas conuiuiis aut choreis. Ibi enim fiut paſtili dæmonũ.
Gen.33. Dina filia Iacob bonam matrem habebat Rebeccã: tamen quia abſque eius licentia ad choreas acceſſit, tandem deflorata eſt. Ad huiuſmodi puritatem cõſeruandã, ſtimulãdæ ſunt vt deuotæ ſint, & nunquam maneant otioſæ, bibántque ſobriè & tẽperatè: vt. ſ. nõ ponant aquã in vinũ, ſed parum vini in aquam, ſicut oleum in pulmentum, Hiſpanorum more. Secundò debet docere verecundiam: quia verecundia & reuerẽtia virginalis, eſt lapis pretioſus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epiſt. Verecundia, optimum in adoleſcente ſignũ. Et D. Bern. Neſcio ſi quicquã gratius in iuuenibus verecundia inueniri poſſit. Verecũdia hæc cõſiſtit in aſpectu oculorum, vt. ſ. demiſſos habeant oculos, & ſummè caueant ab aſpectibus & tactibus virorum, & ab auditu verborũ inhoneſtorum, ac tactibus impudicis non permittant ſe tangi à viris. Aues enim ſylueſtres & nemorum, quæ ſe tangi non permittunt, pulchriores ſunt quàm aues domeſticæ, quæ permittunt ſe tangi. Quia tactu ſemper aliqua pluma perditur. Sic virgines ſylueſtres, quæ ſe tangi non permittunt, honeſtiores reputantur domeſticis, quæ ex tactibus plumas honeſtatis & famæ amittunt. Ideo cauendum eſt matribus, ne eis nimiam familiaritatem oſtendant, ſicut quædam faciunt. Nec ſequendus eſt mos illarum quæ dicunt: Si filia mea neſciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O ſtultum verbum! Officium loquendi citò & nimis faciliter diſcũt mulieres, filia taciturna, verecunda, & honeſta, quæ chorizare neſcit, magis æſtimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritũ. quã loquax, choreatrix, aut diſſoluta. Ideo vigilãt matres circa huiuſmodi. ¶ Tertiò debent prouiſionem & ſocietatem matrimonij, cùm peruenerint ad annos nubiles non adeò prę maturæ, ſicut quidam faciũt: melius eſt enim vt prouectę ætatis 15. vel 18. annorũ nubant, quàm in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradant eas iuuenibus hæredibus & filiis magnatum domorum: ſed potius ſapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro, non dixit, puero: ſed viro non cuiuſcunque conditionis, aut diuiti: ſed ſapienti & ſenſato: & grãde opus feceris, vir enim ſapiens parua ſupellectibili prouiſus, melius & ſecuriùs
Sermo de honore parentum. nutriet eam, quàm iuuenis inſipiens & leuis, cuiuſcũque domus magnæ. Dicitur cõmuniter, quod ſupra magnos montes cadunt magna fulgura. ¶ Viſo de parentibus, nunc videndum eſt de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid. ſ. eis teneantur. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd beneficia & officia parentũ in filios & filias, tãta ſunt, quòd filij & filiæ parentibus ſatiſfacere non poſſunt. Vnde Philoſ. Diis, parentibus, & magiſtris non redditur æquiualẽs. Et quia impoſſibiliũ nulla eſt obligatio. Deus non obligat eos ad reddendum æquiualens, ſed ad reddendum quæ poſſunt ſecundũ proportionem. Primò, quia parentes ſunt principium & dederunt eſſe diſpoſitiuè, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentiam parentibus. Vnde dixit Exode 20. & Mat.15. Honora patrẽ tuũ & matrẽ tuã. Hic autẽ honor multa includit. Primò honorẽ reuerẽ-

tialem

tialem in verbis & geſtibus exteriotibus. D. Tho.dicit, quòd poſt Deũ filij intimius & ex maiori
affectu tenentur reuereti parentes, quàm principes: quia participant in ratione principij quodam-
modo eſſe diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit Sapiens Eccl.
7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiſcatis. Memento quòd non niſi per illos
natus fuiſſes. Sunt qui dicunt quòd nil habuerunt à parentibus, tales ſuut miſeri. Si haberent ma-
num aut tibiam fractam, eſſéntque in periculo perdendi, & inuenirẽt medicum qui ſanaret eos re-
cognoſcerent: quanto magis filij qui non ſolùm manum aut pedem, ſed omnia membra & totum
corpus, imò & animam, diſpoſitiuè: quibus omnia lucrati ſunt, acceperunt? Secundò tenentur
ad honorem Obedientiæ. Vnde Apoſt. Filij, obedite parentibus veſtris in domino. Hoc enim iu- Epheſ.3.
ſtum eſt. Et Col.3. Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum eſt in Domino. Hæc
obedientia conſiſtit in duobus. ſ. in adimpletione præceptorum parentum ad quam debent ſem-
per eſſe parati: vt Ioſeph, qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos: reſpondit preſto ſum.
Gen.37. Secundò in adimpletione voluntaris cognitæ. Non enim ſolùm debent implere manda-
ta cùm præcipiunt verùm, etiam ſi non loquatur, modò intelligant voluntatem illorum. ¶ Tertiò
tenentur ad ſeruitia & obſequi exteriora, ſecundum quod permittere voluerint. Vnde. Eccl.3. Qui
timent dominum, honorãt parentes, & quaſi domini ſeruient his qui genuerunt ſe. Quanuis ſint
pauperes, debent eis maiora obſequia, quàm perſonis dominorum temporalium. Ideo dicit, quaſi
dominis, ac ſi diceret, non ſicut dominis, ſed magis quàm dominis. Quia dominis ſeruitur timore
pœnę, parentibus autem ſeruire debent filij timore & amore filiali, qui eſt maior, &c. ¶ Quartò te-
nentur ad ſupportationem. maximè quando ſunt ſenes & difficiles. Vnde Eccl.3. In omni verbo &
ſermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contriſtare. Vnde in eodem: Fili, ſuſcipe
ſenectutẽ patris tui, & ne contriſtes eũ in vita illius, & ſi defecerit ſenſu, veniã da illi: & ne ſpernas
eum in virtute tua: quia non ſpreuit te in virtute ſua, cùm tu deficeres ſenſu in pueritia: multo ma-
iora pro te ſuſtinuit. Hæc deberẽt filij cogitare, & labores matris. Vnde. Tob. in teſtamento ſuo
dicebat filio ſuo: Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quaſi in libro ſcribe. ¶Cùm Deus
ſuſceperit animam meam, corpus meum ſepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus
vitæ ſuæ Memor enim eſſe debes, quanta paſſa ſit pro te in vtero ſuo. ¶ Quintò filij & filiæ tenen-
tur parentibus (ſi pauperes ſint) ad ſuſtentationem, memores ſuſtantationis, nutrimenti, educatio-
nis, & promotionis, quæ acceperunt ab eis: aliàs oſtendunt ſe ingratiſſimos. Animalia enim bruta
recognoſcunt beneficia: quanto magis filij, qui ſunt rationabiles? Ad hæc vltra naturalem inclina-
tionem inducunt præmia talibus promiſſa. Vnde Eccl.3. Eleemoſyna patris tui non erit in obli-
uione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bonum: & in iuſtitia ædificabitur tibi, & in die
tribulationis commemorabitur tui. Et ſicut in ſereno glacies diſſoluitur: ſic diſſoluentur peccata
tua. Inter alia bona eſt vita longior. Eccle.3. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore. Et Epheſ.6.
Exod.20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ſi vis longæuus eſſe ſuper terram. D. Paul.
de hoc præcepto loquens, dicit quòd hoc præceptum eſt primum in repromiſſione, & ratio
eſt: ne quis arbitraretur quòd honoratio parentum non eſſet meritoria, propter naturalem incli-
nationem, quæ ad hoc incitat: Secundum bonum multa complectens, eſt benedictio. Vnde Eccl.
3. Honora patrem tuum, vt ſuperueniat tibi benedictio à domino: & benedictio illius in nouiſſi-
mo manet. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionem
ſpiritualem & temporalem. Primò temporalem, quo ad bona, ad victum & veſtitum neceſſaria.
Secundò quo ad liberos obedientes: quia dabit tibi filios, qui repẽdent vices. Tertiò temporalem,
quæ conſiſtit in liberatione à periculis, & in fauore temporali: quia tales communiter præſentan-
tur à malis: & cõmuniter benedicũtur & honorãtur. Tota ſcriptura ſacra repleta eſt benedictioni-
bus, quas conſequntur filij honorantes parẽtes. Ita per oppoſitum dicendum eſt de maledictioni-
nibus quæ proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parentes. Deut.23. Maledictus
vir qui non honorat patrem ſuum aut matrem ſuam, & ſæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut
matri, morte moriatur. Et Eccl.3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia cito mo-
riuntur: vel ſi viuãt, priuantur filiis aut ſi habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabũt
illos, & peiora facient. Et paupertas ac miſeria ſequetur eos cum infamia: & in fine maledictio
æterna in nouiſſimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriam faciũt Chriſto, qui ad præbendum
exemplum filiis, tanto tempore. ſ. per triginta & tres annos, voluit honorare matrem ſuam, & pa-
trem putatiuũ. Vnde Luc.2. Et erat ſubditus illis. Vbi glo. Quis? Quibus? Dominus ſ. Rex regũ
pauperibus creaturis, à fortiori alii filii. Et ideo qui negligunt & deſpiciunt, merentur maledictio-
nem. Vnde Gen.9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris ſui Noë dormientis: qui cùm
euigilatus fuit, inſpiratus à Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Cham, &c. Ideo
timere debent filii: quia experimento conſtat maledictionem Dei eis eſſe paratam.

§. 8. DE OBSERVANTIA.

2.2.q. 102. OBſeruātia tertia virtus iuſtitiæ annexa eſt, per quam cultus & honor exhibetur perſonis, in A
poteſtate & excellentia ac indignitate conſtitutis. Vnde 1. Petri 2. Deum timere, Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quæ propriè dicitur ſeruitus quædam ſiue honor, quem debet ſeruus domino, miles duci, diſcipulus magiſtro. 2.2.q.103. Communiter tamen ad duliam pertinet exhibere reuerentiam cuicunque homini, ratione cuiuſcunque excellētiæ. Et ſic continet ſub ſe pietatem tanquam ſpeciem, ac etiam hyperduliam, quæ eſt potior ſpecies duliæ. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quæ eſt mater Dei, ſed de hac dictum eſt, cùm de oratione ageretur, c.5.§.5.ver.12.

§. 9. DE OBEDIENTIA.

2.2.q.104. OBedientia (prout eſt quarta & ſpecialis virtus, annexa iuſtitiæ) eſt habitus inclinans voluntatē B
ad promptè & faciliter implendum præceptum, & voluntatem ſuperioris præcipientis, cuius obiectum eſt præceptum cum intentione obligandi. Præceptum autem intelligi expreſſum vel tacitum, quod. ſ. eſt voluntas ſuperioris præceptiua, quocunque modo innoteſcat, & tantò videtur obedientia promptior & melior, quantò quis præceptùm obediendo præuenit. Quo ad obligationem verò nota quòd intelligitur quis obligari in licitis & honeſtis, & in his ad quæ ſuperioris poteſtas ſe extendit, & non in aliis. Ex quo ſequitur quòd nullus homo poteſt præcipere actus purè interiores, cùm non habeat ſuper eos poteſtatem: nec poſſit ſcire ſi ponantur vel non ponantur, & per conſequens non poteſt punire tranſgreſſores. Actus verò interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia ſunt imperatiui actuum exteriorum (vt ſunt contemplatio & recordatio ad prædicationem) pręcipere poteſt. Omnibus autem quæ vult, prælatus, non tenetur quis parere: niſi innoteſcat ratio præcepti, hoc eſt prælatum velle obligare, hoc eſt niſi præcipiat. Sicut non tenetur velle omnia quæ Deus vult, ſed ſolùm ea quæ vult & præcipit nos velle. Accipitur tamē obedientia aliquando largè pro executione cuiuſcunque quod cadere poteſt ſub præcepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non reſpicit rationem formalem pręcepti: & ſic eſt virtus generalis.

Ver. 1. DE INOBEDIENTIA.

2.2.q.105. OBedientiæ opponitur inobedientia: quæ oppoſitio ad obediētiam dupliciter accipitur: vno C
modo generaliter & materialiter, & ſic inuenitur in omni peccato, in quo tranſgreditur præceptū aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intētionis præcepti: ſed alia volūtate & intentione, puta delectādi, & poteſt dici contēptus materialis. Inobedientia verò (prout eſt ſpeciale peccatū) eſt quando ex intentione pręceptum contemnit, quando. ſ. in exequendo intendit agere contra pręceptū, vel facere in deſpectū præcepti ſupperioris, & talis dicitur cōtemptus formalis, & ſpeciale peccatū, mortale ex genere: ſed propter ſubreptionem vel imperfectionē actus, fit veniale.

§. 10 DE GRATIA SIVE GRATITVDINE.

2.2.q.106. GRatia ſiue Gratitudo quinta virtus annexa iuſtitiæ, eſt habitus inclinās hominem ad recom- D
penſandam benefactoris gratiā, beneficia, & obſequia. Benefactori enim inquantum benefactor eſt, debetur primò per ſe honor & reuerentia, eò quòd habet rationem principij: & per accidens debetur ſubuentio vel ſuſtentatio, ſi indigeat: & quantum ad affectum debet recompenſare ſtatim: quia. ſ. debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2. de Beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum ſiue donum, debet expectari tempus, quo recōpenſatio ſit benefactori oportuna. Vnde Seneca 3. de Beneficiis: Qui feſtinat reddere, nō habet animum grati hominis, ſed debitoris, & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus eſt.

Ver. 1. DE INGRATITVDINE.

2.2.q.107. INgratitudo peccatū eſt (vt habetur 2. Tim. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines ſemet- E
ipſos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eò quòd pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tēpore, aut non agit lingua laudando, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitudinis dupliciter, Primò formaliter & per ſe ſiue vt eſt ſpeciale peccatum: cùm quis adeò ingratus eſt, vt ex intentione vices non rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex cōtemptu beneficij, & eſt peccatum mortale ex genere: quia cōtrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Secundo committitur materialiter, quando. ſ. agit vel omittit aliquid neceſſarium ad gratitudinem, aut committitur aliquid offenſiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, ſeu vt beneficium contemnat: ſed vt delectetur, vel alia intentione, & ſic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deum. Et ſi omittitur aliquid de neceſſitate ſalutis exhibendū benefactori, aut committitur aliquid de neceſſitate ſalutis cauendum ne fiat in benefactorem, eſt peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitandum, eſt veniale, niſi ſit offenſa notabilis.

Peccatum ingratitudinis dupliciter cōmittitur.

§.11.

§. 11 DE VENDICATIONE.

A VIndicatio eſt duplex:prima, quæ fit authoritate publica,quæ.ſ.exercetur per principem vel
iudicem,& hæc eſt opus ſanctum iuſtitiæ diſtributiuè,de qua 1. Petri.2.Subiecti eſtote omni hu- 2.2.q.
manæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi tanquam præcellenti, ſiue principibus tanquam ab eo 108.
miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Et Rom.13.dicitur: Dei enim mini-
ſter eſt, vindex in iram ei qui malè agit.Secũda vindicatio eſt priuata,qua quis vult malum pœnæ
alteri,& ſi intentio principaliter feratur in malũ illius (de quo vindicta ſumitur)& ibi quieſcit,nõ
eſt omnino licitum,quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat.
Si verò intentio vindicãtis feratur principaliter in aliquod bonum ad quod peruenitur per pœ-
nam peccantis,puta ad emendationem peccatorum,vel ſaltem ad cohibitionem eius,& quietem
aliorum,& iuſtitiæ cõſeruationem,& Dei honorem,eſt vindicta licita,ſeruatis aliis circunſtantiis:
ſicut vim vi repellere cum moderanime inculpatæ tutelæ, vt agreſſor propulſetur. Hoc enim na-
turale eſt,& irationibus conuenit. Data eſt enim vis iraſcibilis ad propulſandum & repellendum
nocumenta. In hominibus autem ſi non fiat intentione nocendi, ſed intentione remouendi im-
pedimentum duntaxat,eſt bonum. Et ſecundum hoc ponitur ſpecialis virtus, per quam malis re-
compenſatur debitum,& de qua Cicero in Rhetor. Vindicatio eſt,per quam vis & iniuria & om-
nino quicquid obſcurum eſt,hoc eſt ignominioſum,defendendo aut vlciſcendo propulſatur,& ſic
licitum eſt priuato appetere vindictam,non à ſe exercendam, ſed à Deo vel iudice:quia Rom.12.
habetur:Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitum eſt petere à Deo per orationem,& à iu-
dice per demonſtrationẽ vel accuſationem, dũmodo non procedat ex odio,ſed vt is qui iniuriam
facit emẽdetur,& alij probi quietius viuãt,& mali retrahãtur ab exceſſib⁹ & perſecutione bonorũ.

§. 12. DE VERITATE.

B VEritas accipitur dupliciter: primò, vt eſt quædam adęquatio vel equalitas ſiue conformitas 2.2.q.109.
intellectus vel ſigni ad rem intellectam. Et hæc non eſt virtus neque habitus,vt dictum eſt, *Veritas du-*
cùm de veritate ageretur.Requiritur tamen veritas hoc modo accepta,ad omnem veritatẽ.Quia *pliciter*
ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudentiale, quod ſemper eſt verum. Secundò ac- *accipitur.*
cipitur veritas, qua aliquis dicitur verax, & talis veritas ſiue potius veracitas(qua aliquis inclina- c.1.§.8.
tur ad dicendum verum, & oſtendendam ſe aliis talem qualis ipſe eſt)eſt ſpecialis virtus & anne- ver.5.
xa iuſtitiæ. Quia conuenit cum illa in duobus. Primò, quia eſt ad alterum:ſecundò, quia ſicut iu-
ſtitia æqualitatem quandam in rebus conſtituit: ſic veritas adæquat ſigna rebus exiſtentibus cir-
ca ipſam. Deficit autem à propria ratione iuſtitiæ,quæ attendit debitum legale.Sed veritas atten- *Triplex*
dit debitum morale,inquantum vnus homo debet alteri veritatis manifeſtationem. Et differt hęc *veritas.*
veritas manifeſtationis à veritate vitæ,iuſtitiæ,ac doctrinæ. Quia veritas vitæ eſt,ſecũdum quam
aliquis rectè viuit in ſeipſo,& ſecundũ quod cõformatur vitæ Chriſti,qui exemplum bene viuẽdi
tribuit. Veritas iuſtitiæ eſt,ſecundũ quam aliquis rectitudinẽ legis in iudiciis quæ ſunt ad alterum, *Veritas do-*
obſeruat, vel veritas iuſtitiæ eſt ſecundum quam aliquis ex iuſtitia veritatem manifeſtat: vt puta *ctrina.*
cùm auditur à iudice,iuramento medio. Veritas doctrinæ cõſiſtit in quadã manifeſtatione verbo-
rum,de quibus eſt ſcientia. Et ſic intantum aliqua doctrina eſt vera, inquantum eſt conformis ra-
tioni & doctrinæ Chriſti. Ex quo apparet quòd hęretici non habent,neque docent veram docti-
nam. Sed veritas manifeſtationis(quæ dicitur ſpecialis virtus)eſt qua aliquis vita & ſermone talẽ
ſe demonſtrat,qualis ipſe eſt,& non aliam quam quæ circa ipſum ſunt,nec maiora,nec minora.

Ver. 1. DE MENDACIO.

C VEritati opponuntur quatuor vitia.ſ.mendacium,ſimulatio ſiue hypocriſis,iactantia,& iro- 2.2.q.110.
nia, Mendaciũ eſt falſa enunciatio cum intentione fallendi, hoc eſt falſum dicendi: Et nota
quòd in mendacio ſunt duo.ſ.materiale & formale. Materiale eſt falſa enunciatio: formale eſt in-
tentio fallendi: Et ſtat quòd aliquando ſit mendacium materiale,& non formale: vt cùm quis fal-
ſum enunciat,& putat ſe verum dicere.& tale non eſt peccatum.Si verò enunciatio vera ſit,& ali-
quis intendat fallere,& falſum dicere, eſt mendacium formale,& peccatum, & contra rationem:
quia abutitur loquela,ad alium vſum eam ordinando,quàm fuerit ordinata. Loquela enim eſt da- *Loquela ad*
ta ad manifeſtationem cõceptuum,iuxta illud Philoſ. Voces ſunt notę earum quæ in anima ſunt, *quid data*
paſſiones,hoc eſt conceptuum vel intellectionum,quæ dicuntur paſſiones, vt dictum eſt,& men- *eſt homini.*
dax peruertit ordinem illum. Mẽdacium eſt triplex. Quoddam iocoſum,quod nulli nocet,ſed de- *Mendaciũ*
lectãdi cauſa dicitur,& hoc eſt veniale. Aliud eſt officioſum, quod abſque alterius iniuria dicitur, *triplex.*
& alicui prodeſt,& hoc etiam eſt peccatum veniale,minus tamen mendacio iocoſo. Aliud eſt per-
nicioſum,quod cum alterius iniuria ſiue nocumento dicitur, & hoc eſt peccatum mortale ex ge-
nere:ſed efficitur veniale ex ſubreptione,vel propter imperfectionem actus,ſiue propter modicita-
tem nocumẽti. D. Tho, dicit quod omne mẽdaciũ etiã officioſum eſt peccatũ,ſaltẽ veniale,& pro-

bat per illud Eccle.7.Noli velle mentiri omne mendaciũ:probat etiã ratione: Quia id quod eſt ex
2.2.q.110. genere ſiue ex ſe malum,nõ poteſt fieri bonũ & licitũ,ad hoc enim quòd aliquid ſit bonum,opor-
art.5. tet quòd omnia rectè cõcurrant.Quia bonũ eſt ex integra cauſa,malũ ex ſingularibus defectibus,
Omne mendacium eſt peccatum. vt dicit D.Dionyſ. Quòd autem ſit malum ex genere & intrinſecè probat,quia eſt actus cadẽs ſu-
per materiam, indebitam:cùm voces ſint ſigna naturalia intellectionũ: in naturale enim eſt & in-
4.c.de diu. Nom. debitum, vt aliquis voce ſignificet id quod non habet in mente:hoc enim eſt peruertere ordinem
naturæ. Vnde Philoſ. in 4. Ethic.dicit, quòd mẽdacium eſt per ſe(hoc eſt extrinſecè prauum &
inordinatum & fugiendũ.Nec obſtat quod aliquando ſancti leguntur fuiſſe mẽtiti: poterant enim
peccare venialiter.Nec Iudith excuſatur à peccato veniali: quanuis aliqui dicant quòd Deus in ea
diſpenſauerit: vel quòd locutiones & ſigna quæ ipſa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta,
quàm Holofernes accepit. Nec obſtetrices Aegyptiorum remuneratæ ſunt propter mendacium,
ſed propter timorem Dei,& miſericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod.1.Et quia timuerũt
obſtetrices Deum,ædificauit illi domos. Nec etiam Iudith laudata eſt propter mendacium, ſed
propter affectum quem habuit ad ſalutem populi.Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti
propter vtilitatem propriã aut aliorum,ſicut non licet peierare propter vtilitatẽ ſuam aut aliorum.
Rom.3. Non enim ſunt facienda mala,vt inde veniant bona.Licet ſit licitum eligere mutilationem mẽbri
minus vtilis, quàm corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcunque bonũ reipublicæ
quis debet venialiter peccare,vt inferius dicetur. Ea autẽ quæ in ſacris literis hyperbolicè dicuntur,
In lib cõtra mend. non ſunt mendacia.Omnis enim enunciatio ad id quod enunciat, referenda eſt, vt dicit D.Aug.

Ver. 2. DE SIMVLATIONE.

2.2.q.111. SImulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutẽ veritatis pertinet quòd quis talem ſe exhi- D
beat exteriùs per ſigna exteriora,qualis eſt interius:ſed ſigna exteriora nõ ſunt ſolùm verba,ſed
etiam facta. Et ideo ſicut mendacium opponitur veritati, ita & ſimulatio perfecta, vt ſi maſculus
induatur veſte muliebri. Et notandum quòd ſicut in mẽdacio eſt materiale & formale,ita in ſimu-
latione, & à formali habet quòd ſit peccatum,quando.ſ.eſt cum intẽtione fallendi. Quia ſi ad ali-
quem bonum finem,& apud eos qui ſciunt, fiat:non eſt peccatum. Simulatio & hypocriſis ſe ha-
bent,ſicut genus & ſpecies. Omnis enim hypocrita eſt ſimulator,ſed non econuerſo. Hypocriſis
autẽ eſt ſimulatio,qua peccator ſimulat perſonam iuſti, Sed ſi vir iuſtus ſimulat ſe pecatorem non
eſt hypocrita:quia hypocriſis propriè ſignificat ſimulationem ſanctitatis.

Ver. 3. DE IACTANTIA.

2.2.q.112. 4.Ethic. IActantia eſt pars mendacij:& opponitur veritati,ſecundum Philoſ.& eſt vitium, quo quis ver- E
bo plus de ſe quàm ſit aut appareat,dicit,Hoc vitiũ includit multa peccata.Primò mẽdacium.
Secundò eſt laus inordinata. Non enim iactator purè narrat: ſed tanquam laudans narrat. Tertiò
eſt arrogantia, quando eſt illius iactantiæ efficiens cauſa. Quartò inanis gloria, propter quam ſe
iactat & laudat. Quintò eſt lucrum indebitum, propter quod quis quandoque ſe iactat. Sextò eſt
vanitas,ex qua multi ſe iactant. Et hoc peccatum eſt communiter veniale:ſed in tribus caſibus eſt
mortale.Primò,quando ſe iactat de mortali,vel ad finem mortalem. Secundò, quando eſt in de-
trimentum notabile proximi. Tertiò,quando conſtituit in ea vltimum finem.

Ver. 4. DE IRONIA.

2.2.q.113. IRonia eſt pars mendacij: & opponitur veritati per defectũ,quia aſſerit de ſe aliquid vile, quod
in ſe non recognoſcit: vel cùm negat de ſe aliquod magnum,quod tamen percipit in ſeipſo. Et F
eſt ſemper peccatum,ſaltem veniale,Poteſt tamẽ aliquis de ſe minora dicere, vel maiora reticere,
ſalua tamen veritate:dum.ſ.aliquis minora quæ ſunt in ſeipſo,recitat, & maiora reticet. Et ſic mi-
Amos.7. nora de ſe dicere,quæ quis in ſeipſo recognoſcit habere, non pertinet ad ironiã. Nec Amos men-
titus eſt, dicendo ſe non eſſe Prophetam: quia intelligebat origine. Vnde ſubdit: Nec filius Pro-
phetæ.Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpã recognoſcere,vbi culpa non eſt. Non licet tamen
homini ad fugiendam ſuperbiam vel aliud peccatum,dicere mendacium. Vnde D. Aug.Non ita
Super Ioan. Ironia. caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur. Et D. Greg.ait: Incauti ſunt humiles, qui ſe mentien-
2.2.q.114. do illaqueant. Et poteſt ironia diuidi in iocoſam,officioſam,& pernicioſam,ſicut & mendacium.

§. 13. DE AMICITIA.

2.2.q.114. AMicitia,quæ affabilitas dicitur,eſt virtus. Cùm præcepta nõ dentur niſi de actibus virtutũ, G
& Eccle.4.dicatur:Congregationem pauperũ affabilem te facito: ſequitur quòd affabilitas
eſt virtus ſpecialis.Quia vbicunque occurrit ſpecialis ratio boni,oportet eſſe ſpecialem virtutem.
Sed ſic eſt in affabilitate:Igitur.minor probatur:quia cùm bonum in ordine orationis conſiſtat,&
ſecundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuerſa-
8.Ethic. tione,tam in factis quàm in dictis:vt.ſ.ad vnumquemque ſe habeat ſicut decet: Hoc autem perti-
net ad amicitiam ſiue ad affabilitatem, quæ eſt annexa iuſtitiæ. Igitur,&c. Nec obſtat quod Phi-
loſ.di-

loſ.dicit,quòd Amicitia perfecta eſt,quæ eſt propter virtutem:quia ibi loquitur de duplici amicitia.quarum vna conſiſtit principaliter in affectu,quo vnus alium diligit:quod pertinet ad charitatem,quæ imperat omnibus virtutibus. Aliam verò amicitiam ponit,quæ conſiſtit in ſolis exterioribus verbis vel factis,quæ quidem non habet perfectam rationem amicitiæ, ſed quandam eius ſimilitudinem,inquantum aliquis decenter ſe habet ad illos cum quibus conuerſatur.

Ver. 1. DE ADVLATIONE.

A AMicitiæ opponuntur duo vitia.ſ.adulatio & litigiū. Adulatio eſt exceſſiua laus alterius,ver- 2.2.q.15.
bis vel factis in præſentia,in conuerſatione ad delectandum ordinata. Et eſt peccatum mor- *Adulatio*
tale tripliciter. Primò ratione materiæ,ſi quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundò *quando eſt*
ratione finis, vt cùm quis laudat alium vt noceat corporaliter vel ſpiritualiter,vel vt eum decipiat. *peccatum.*
Tertiò cùm quis laudando alium, præbet ei occaſionem peccādi mortaliter. Eſt autem peccatum hoc valde graue propter dāna maxima,quæ affert humano generi. Hinc enim faciliter(vt D.Hiero.ait)mentes hominū corrūpuntur,& ad ea quæ laudantur tanquam virtuoſa accendūtur & aſſueſcunt:intantum vt mala non ſolū deſinant haberi vt turpia:ſed habeantur & æſtimentur vt bona, & laude,honore,atque pręmio digna,quo quid peius? Et etiā propter exceſsū diuinæ offenſę,iuxta illud: Quoniam laudatur peccator in deſiderus animæ ſuæ,& iniquus benedicitur,licet aliquando poſſit eſſe veniale: vt cū de malis venialibus vel de bonis ſola cōplacendi intētione abſque ruina & deceptione, aut etiā ſi propter aliquam vtilitatem conſequendam vel non impediēdam fiat

Ver. 2. DE LITIGIO.

B LItigium & contradictio opponūtur amicitiæ. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt quòd 2.2.q.116.
duplex eſt litigium:primū,quo quis pugnat contra veritatem, propter perſonā dicentis, cui *Litigum eſt*
contradicens conſentire non vult propter defectū amoris. Et tale litigium ad diſcordiā pertinet, & *duplex.*
dicitur contentio,qua quis cōtra veritatē ex intentione & propoſito litigat,de qua inferiùs dicetur. c.12.§.3.
Aliud eſt litigiū oppoſitum affabilitati & amicitiæ, qua homo conuerſatur delectabiliter vt decet: ver.6.
& litigioſus in cōuerſatione humana omnibus ſe opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc moleſtam habet conuerſationem,vtpote triſtitiā ingerens his cum quibus conuerſatur. Vnde Philoſ. in 4. Ethic.dicit,quòd illi qui ad omnia contrariantur cauſa eius quod eſt cōtriſtare,nec quoſcunque curantes,diſcoli & litigioſi vocātur. Et dupliciter incurritur hoc peccatū: Primò formaliter,ex intentione contriſtandi hominem,cōtradicendo illi. Secundò materialiter,abſque huiuſmodi intentione,alia voluntate:& vtroque modo peccatū eſt,quia cōtra rectam rationem,quæ exigit hominem debere conuerſari delectabiliter vt decet. Et communiter eſt veniale, propter paruitatem nocumenti intenti vel ſubſequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem,aut contemptibilē reddere:per huiuſmodi contradictiones eſſet mortale,propter notabile proximi nocumentū. Et quia de litigio loquimur,notandū eſt quod litigare in iudicio pro tēporalibus rebus ſibi iuſtè debitis,quatuor modis eſt peccatū. Primò,ſi ex irrationabili cauſa:vt ſi ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadā,& opprimēdi aut moleſtādi cauſa, Secundò,ex modo perſonali,
quando contentioſè,& quaſi inimicè litigatur. Tertiò,ex modo iudiciali,fraudulenter,& perverſè *Quādo liti-*
producendo,prorogando,probādo,vel aliàs indebitè procedendo. Quartò,propter ſcandalum pu- *gare in iudi*
ſillorum:vt contingit,quando filius contra patrem,vel vxor cōtra virum,vel frater contra fratrem, *iudicio eſt*
vel religioſus contra religioſum, vel religioſi, contra laicos grauatos filiis & filiabus,ſeu aliàs indi- *peccatum.*
gentes,pro leuibúſque deberēt donare aut ſaltē differre,donec venirent ad pinguiorem fortunam.

§. 14. DE LIBERALITATE ET BENEFICENTIA.

C LIberalitas (quæ alio nomine dicitur benificentia)virtus iuſtitiæ annexa, eſt qua quis inclina- 2.2.q.117.
tur ad bene vtendum pecuniis & diuitiis,& ad expendendum & dandum illas pro tempore
& loco conſiderata conditione perſonarum,& aliis circūſtantiis. Vnde Philoſ. dicit: Ad liberalem 4.ethic.
pertinet eſſe emiſſiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim eſt non *Pecuniæ*
retentiuum,& ſic obiectum liberalitatis eſt pecunia,de,qua Philoſ. Pecunias dicimus omnia quo *nomē quid*
rum dignitas nūmiſmate mēſuratur. Et non eſt liberalitas ſpecies iuſtitiæ : quia iuſtitia exhibet *importat.*
alteri quod eſt eius:ſed liberalis exhibet quòd ſuū eſt,tamen cōuenit cū iuſtitia in duobus. Primò, quia principaliter eſt ad alterum ſicut iuſtitia. Secundò, quia circa res exteriores,ſicut & iuſtitia. Nota tamen quòd pauperes(quantum ad executionem)hanc virtutem habere non poſſunt, ſicut nec magnificentiam:poſſunt tamen eas habere,quantum ad affectum.

Ver. 1. DE AVARITIA.

D LIberalitati duo opponuntur vitia.ſ. Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter acci- 2.2.q.118.
pitur: Primò, vt ſignificat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum,& talis op- *Auaritia*
ponitur iuſtitiæ commutatiuæ,& eſt ſecundum ſe peccatum mortale. Et iuxta hunc ſenſum vſu- *dupliciter*
rarios,negotiatores,fraudantes,fures, latrones, ac raptores,auaros dicimus. Alio modo accipitur *accipitur.*

auaritia vt contrariatur liberalitati,& ſic ſignificat inordinatum appetitũ pecuniæ & aliorum temtemporaliũ,quæ pecunia mẽſurari poſſunt,quibus quis non eget. Iuxta hunc ſenſum auari dicũtur tenaces,& parci in dando,de quibus dicitur,quòd auaro deeſt tã quod habet,quã quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in anguſtiis & laboribus ſunt, vt acquirant ea quibus non egent,& communiter eſt peccatum veniale: poſſet tamen tantus eſſe affectus ad acquirendum vel retinendum,quòd eſſet peccatum mortale,putà ſi actualiter præponeret acquiſitionem aut retentionem ſaluti animæ aut præceptis Dei vel Eccleſiæ, non curãdo illa tranſgredi. Auaritia eſt vitiũ capitale, hoc eſt à quo originẽ trahunt alia multa,vel ad cuius finem multa alia ordinantur,præcipuè octo.ſ. proditio,fraus,fallacia,periurium,inquietudo,furtum, rapina,& obduratio contra miſericordiam.

Auaritia eſt vitium capitale.

Ver. 2. DE PRODIGALITATE.

2.2.q.116. 4.Ethic. PRodigalitas,ſecũdum Philoſ.opponitur liberalitati per exceſſum,ſicut auaritia per defectum. Quia prodigus ſuperabundat in dando,& deficit in retinendo, & eſt vitiũ inclinãs ad dãdum inordinatè,abſque cauſa & ratione ſufficienti,& non eſt peccatum mortale ex genere,quia eſt minus peccatũ quàm auaritia,& cùm neutra agat cõtra charitatem Dei & proximi,ſed prṛter illam, conſtat non eſſe mortale ſed veniale. Si verò prodigalitas aut auaritia ſit mixta iniuriæ diuinorũ præceptorũ,& generaliter cuicũque alteri vitio,putà impietati filiorum aut filiarum,aut intẽperãtiæ: vt in filio prodigo, qui diſſipauit ſubſtantia ſuã cũ meretricibus: Iudicãda eſt ſecundũ qualitatẽ vitij cui admiſcetur. Ita quod ſi prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas eſt mortalis: ſi verò ab appetitu veniali, eſt venialis,vt cùm ſuperfluè dat propter vanã gloriã venialẽ vel mortalẽ. E

§. 15. DE PRÆCEPTIS IVSTITIÆ.

2.2.q.122. QVm ratio debiti quæ requiritur ad præceptum, manifeſtè appareat in iuſtitia quæ eſt ad alterum, quia in his quæ ſunt ad ſeipſum,videtur primo aſpectu quòd homo ſit ſui dominus, & quod liceat ei facere quod libet. Sed manifeſtè apparet quòd in his quæ ſunt ad alterum,homo eſt obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit præcepta decalogi pertinere ad iuſtitiam. Tria prima præcepta primæ tabulę ſunt de actibus religionis,quæ eſt potiſſima pars iuſtitiæ. Quartum præceptũ eſt de actibus pietatis,quæ eſt ſecunda pars iuſtitiæ. Alia verò ſex dantur de actibus iuſtitiæ communiter dictæ quæ eſt inter æquales. Explicantur autem & declarantur præcepta decalogi per præcepta iudicialia, & per alia documenta veteris legis, vt diffusè proſequitur D. Tho. F

DE FORTITVDINE.
CAP. VI.

2.2.q.123. FORTITVDO eſt ſecunda virtus moralis,quæ perficit appetitũ iraſcibilẽ, cuius officiũ eſt firmare & conſeruare bonũ rationis in his, in quibus maximè difficile eſt firmitatẽ habere.ſ.in periculis arduis & grauibus. Et verſatur circa timores & audacias,quaſi timorũ cohibitiua & audaciarũ moderatiua,cuius actus ſunt aggredi & ſuſtinere,& inter hos principalis eſt ſuſtinere, & inter ſuſtinẽtias martyriũ. Fortitudo autẽ nõ habet partes ſubiectiuas, quia non diuiditur in virtutes ſpecie differentes, ſicut iuſtitia: ſed aſſignantur ei partes quaſi integrales,ſecundum ea quæ oportet concurrere & integrare ſiue perficere actum fortitudinis: & potentiales,ſecundum ea quæ fortitudo obſeruat circa difficilia.ſ.pericula mortis. Ponuntur etiam aliquæ aliæ virtutes,ſecundũ ea quæ obſeruat erga alias materias minus difficiles: quæ quidem virtutes adiunguntur fortitudini, ſicut ſecũdariæ principali. Ad actũ aggrediendi duo requiruntur: primum pertinet ad animi præparationẽ. Et quantũ ad hoc Cicero ponit fiduciam, quæ eſt virtus per quã magnis & honeſtis rebus multũ ipſe animus fiduciæ cũ ſpe collocauit. Secundũ pertinet ad executionẽ,ne quis deficiat in executione illorũ, quæ fiducialiter inchoauit. Et quantũ ad hoc ponit Cicero magnificentiã, quã dicit eſſe rerum magnarum & excelſarũ,cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione,adminiſtratio,hoc eſt executio, vt.ſ.amplo propoſito adminiſtratio non deſit. Hæc duo ſi coartentur ad pericula mortis,erunt quaſi partes integrales: quia ſine illis fortitudo eſſe non poteſt. Si autẽ referantur ad aliquas materias,in quibus eſt minor difficultas,erunt virtutes diſtinctæ ſecundum ſpeciem ſuã: tamen adiunguntur ei ſicut ſecundariæ principali. Et ſic magnificentia à Philoſ.in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad ſuſtinendum autem duo rerequiruntur. Primum,ne imminentiũ difficultate malorũ animus frangatur per iuſtitiã, & decidat à ſua cõſtãtia. Et quantum ad hoc ponitur patiẽtia, quæ eſt honeſtatis aut vtilitatis,rerũ arduarum aut difficiliũ voluntaria & diuturna perpeſſio. Secundũ, quod ex diuturna perpeſſione homo non adeò fatigetur vt deſiſtat,iuxta illud Heb.12. Non fatigemini,animis veſtris deficientes. Et quantũ ad hoc ponitur perſeuerãtia: quæ eſt in paſſione bene conſiderata permanſio. Hæc duo ſi coartẽtur de propriam materiam fortitudinis, hoc eſt ad pericula mortis, ſunt quaſi partes integrales. Si autem G

Fortitudo habet duos actus.

Fiducia.

Magnificẽtia.

Perſeuerãtia.

tem ad alias, erũt virtutes ſecũdariæ. Ex his apparet quòd fortitudo habet ſolùm 4. virtutes adiunctas, tanquam partes quaſi integrales, vel tanquã virtutes ſecundarias: aliæ verò quas ponunt Macrobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciã, & ſecuritas ac cõſtantia ad perſeuerantiam, & quinque quas ponit Philoſ. in 3. Ethic. ſ. politica, militaris, &c. non ſunt diuerſæ virtutes, ſed diuerſi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti. ¶ Notandum tamẽ quòd fortitudo dupliciter accipi poteſt. Primò ſecundum quòd importat quãdam animi firmitatem, & ſecundum hoc eſt generalis virtus cõditio conueniens omni virtuti. Quia (ſicut dicit Philoſ.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo poteſt accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in ſuſtinendis & repellendis his, in quibus maximè difficile eſt firmitatem habere. ſ. in aliquibus periculis grauibus: Vnde Tullius in ſuis Rhetor. Fortitudo, inquit, eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio, & ſic fortitudo ponitur ſpecialis virtus, vtpote materiam determinatam ſiue obiectum ſpeciale habens. Cùm autem ad fortitudinem pertineat ſuſtinere, dicitur pertinere ad voluntatem diſpoſitiuè, ne. ſ. retrahatur homo à bono rationis propter timorem cuiuſcunque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale ſit mors quæ eſt omnium terribilium terribiliſſimum. Hinc eſt quòd fortitudo eſt propriè circa pericula mortis: quia qui ſtat firmus contra maiora, ſtabit firmus contra minora, ad rationem enim virtutis pertinet, vt reſpiciat vltimũ (vt dicit Philoſ. in vlt. de Cœlo.) Sed quia fortitudo eſt virtus, ad cuius rationẽ pertinet quòd ſemper tẽdat in bonũ, conſequens eſt quòd homo pericula mortis nõ refugiat propter aliquod bonum cõſequẽdũ. Et ſic in fortitudinis actu duo ſunt cõſiderãda. Vnum eſt bonum in quo fortis firmatur: & hoc eſt fortitudinis finis. Aliud eſt ipſa firmitas, qua quis pro illo bono non cedit periculis mortis: & hoc eſt eſſentia fortitudinis. Pericula autẽ mortis, quæ ſunt ex ægritudine, vel ex tempeſtate maris, vel incurſu latronum, vel ſi qua alia ſunt huiuſmodi, non videntur alicui directè imminere propter aliquod bonum conſequendum. Sed pericula quæ ſunt in rebus bellicis, directè imminent homini propter bonũ, inquantũ. ſ. defendit bonum cõmune per iuſtum bellum, & ideo, ſecundũ Philoſ. Fortitudo eſt maximè circa mortem quæ eſt in bello. Aduertendum tamen quòd duplex eſt bellum iuſtum. Vnum eſt generale: ſicut cùm aliqui decertant in acie. Aliud eſt particulare, putà cùm aliquis iudex aut priuata perſona non recedit à iuſto iudicio ſeu à bono rationis, timore gladij imminentis aut cuiuſcunque periculi, etiã ſi ſit mortiferũ. Et ideo ad fortitudinem pertinet prębere firmitatẽ animi cõtra pericula mortis non ſolũ quæ ſunt in bello cõmuni, ſed etiam contra pericula cuioſcũque alterius mortis, quæ imminent in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum dici poteſt. Vnde Heb. 11. de martyribus dicitur; Fortes facti ſunt in bello. Poteſt enim homo cuiuſcũque mortis periculũ ſubire propter virtutem; putà cùm aliquis non refugit amico infirmanti obſequi, propter timorem mortiferæ infectionis: vel cùm non refugit itinerare ad aliquod pium negotiũ proſequendũ, propter timorem naufragij vel latronum. Cęterùm cùm fortitudo ſit virtus moralis, neceſſe eſt quòd actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit præmeditari pericula, quæ poſſunt imminere, vt eis reſiſtere poſſit, aut facilius ea ferre. Quia (vt D. Greg. dicit in quadam Homelia:) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mũdi facilius ferimus, ſi contra ea clypeo ſcientiæ præmunimur. Et ſic fortitudo non eſt circa repentina quo ad electionem. Si verò conſideremus actum ſiue operationẽ fortitudinis quantũ ad manifeſtationem virtuoſi habitus: Fortitudo maximè eſt circa repẽtina: quia ſecundum Philoſ. In repentinis periculis maximè manifeſtatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modũ naturę. Vnde quòd aliquis abſque pręmeditatione faciat ea quæ ſunt virtutis, cùm neceſſitas imminet propter pericula, maximè manifeſtat, quòd ſit fortitudo in animò habitualiter confirmata: quamuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, poſſit ex diuturna præmeditatione animum ſuum contra pericula præparare: quia etiã præparatione fortis vtitur cùm tempus adeſt. De dignitate & præeminentia virtutis fortitudinis dictum eſt ſuprà. Nec impedit fortitudinem eſſe virtutem, ſi fortis non delectetur delectatione corporali, quæ ſequitur tactum: delectatur tamẽ delectatione animali, quæ ſequitur apprehenſionem animæ, & hæc propriã cõſequitur opera virtutum: quia in eis cõſideratur bonum rationis. Apprehenſio autem de actu virtutis & de fine eius cauſat delectationẽ animalem, licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde 2. Macch. 6. legitur, quòd Eleazarus dixit: Diros corporis ſuſtineo dolores: ſecundum animam verò, propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor ſenſibilis corporis impediat ſentire animalem delectationem virtutis, niſi fortè propter abundantem Dei gratiam, quæ fortius eleuat animam ad diuina, quibus magis delectatur, quàm corporalibus pœnis affligatur: vt D. Tiburtius, cùm ſuper carbones incenſos nudis plantis incederet, videbatur ei quòd ſuper flores roſeos ambularet. Et D. Laurentius in craticula poſitus, tyranno dixit: infelix, has epulas ego ſemper optaui. Virtus tamen fortitudinis facit, ne ratio abſorbeatur à doloribus corporalibus. Triſtitiam autem animalem ſu-

Fortitudo duplex. *3. Ethic.*

Fortitudo in quibus cõſiſtit.

3. Ethic.

3. Ethic.

c. per ver. 2.

perat delectatio virtutis,inquantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, quibuſcunque ad eam pertinentibus. Et ideo Philoſ. dicit, quod à forti nō requiritur vt delectetur.ſ.corporaliter quaſi delectationem ſentiens,ſed ſufficit quòd non triſtetur in animo.

3.Ethic.

§. I. DE ACTIBVS FORTITVDINIS.

2.2.q.123. art.6. 3.Ethic.

FOrtitudo(vt dictum eſt)duos actus habet.ſ.aggredi & ſuſtinere. Inter autem iſtos,principalis actus eſt ſuſtinere. Vnde Philoſ.dicit, quòd in ſuſtinendo triſtitia, maximé aliqui fortes dicutur. Dicit etiam quòd fortitudo eſt magis circa timores reprimēdos,quā circa audacias moderādas.Sed dificilius eſt timorem reprimere,quàm audacias moderari,eò quòd ipſum periculū(quòd eſt obiectum audaciæ & timoris) de ſe confert aliquid ad repreſſionem audaciæ, ſed operatur ad ad augmentum timoris,aggredi ſpectat ad fortitudinē,prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primò, Quia ſuſtinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadente. Qui autem aggreditur,inuadit per modū fortioris:Sed difficilius eſt pugnare cum fortiori,quàm cū debiliori, Igitur,&c.Secundo,quia ille qui ſuſtinet,iam ſentit pericula imminētia.Ille autem qui aggreditur habet vt futura: Difficilius verò eſt non moueri à præſentibus quàm futuris:Igitur,&c.Tertiò,quia ſuſtinere importat diuturnitatē temporis. Sed aggredi poteſt aliquis ex ſubito motu : difficilius eſt autem manere immobiliter,quam ſubito motu moueri ad aliquod arduū.vnde Philoſ.dicit,quòd quidam ſunt præuolantes ante pericula,in ipſis autē diſcedunt, fortes autem econtrario ſe habent. A

3.Ethic.

Ver. I. DE MARTYRIO.

2.2.q.124 Martyriū quid ſit.

INter ſuſtinentias martyrum principatū tenet. Martyrium eſt voluntaria mortis perpeſſio ſiue tolerātia, propter fidem Chriſti, vel alium virtutis actū in Deum relatum. Ex hac definitione ſequitur primò, quòd illi qui nō patiūtur mortem corporalē,nō ſunt martyres cōpletiuè. Quia cùm martyr Grecè,dicatur Latinè quaſi teſtis fidei Chriſtianæ, per quam viſibilia pro inuiſibilibus contemnenda proponuntur. Vnde Act.1. Eritis mihi teſtes in Hieruſalē. Ideo ad martyrium pertinet, quòd homo proteſtetur fidem opere,ſe oſtendens omnia præſentia contemnere,vt ad futura inuiſibilia perueniat. Sed quādiu homini remanet vita corporalis, non oſtendit opere ſe cuncta corporalia deſpicere apud homines, apud quos teſtis eſt. Conſueuerunt enim homines conſanguineos, & omnia poſſeſſa contemnere,& etiā dolores corporis pati,vt vitā conſeruent. Vnde Satan contra Iob inducit, Pellem pro pelle,& cuncta quæ habet homo, dabit pro anima ſua,hoc eſt pro corporali vita ſua. Et ideo ad perfectam rationem martyrij requiritur,quòd aliquis realiter mortem ſuſtineat. Et ſic per alias pœnas,dolores,& tormenta, puta exilium, rapinā bonorum,flagella,carceres, non ſunt propriè martyres,niſi ſecūdum quòd ex his ſequitur mors : ſicut in D. Marcello papa,qui ſcalore carceris mortuus eſt : ideo eius martyriū Eccleſia celebrat. Nec meritum martirij eſt poſt mortem, ſed in ipſa voluntaria mortis ſuſtinentia : licet contingat quādoque quòd aliquis poſt lætalia vulnera vel quaſcūque tribulationes continuatas vſque ad mortē, quas à perſecutoribus patitur, diu viuat. In quo ſtatu actus martyrij meritorius eſt, etiā ipſo tempore quo afflictiones patitur. B

Act.1. Iob.1.

Martirij meritum in quo cōſiſtat

¶ Nec obſtat quod D.Hierony.in ſer.de aſſumptione D. Virginis ait: Rectè diximus quod Dei genitrix virgo & martyr fuit. Et D. Aug.in ſermo. Inter præcipuas: Iure enim pluſquā martyr eſt, quæ nimio amore vulnerata,teſtis extitit Saluatoris,& præ mœrore cruciatum ſuſtinuit paſſionis. Quia prædictæ authoritates,& aliæ(ſi quæ ſint ſimiles)loquūtur de martyrio incompleto:vel per ſimilitudinem (vt D. Tho.ait) Dicitur tamē ab aliquibus, quod D.Virgo eſt verè matyr : quia tanta dolorum tormenta ſuſtinuit, vt niſi fuiſſet ſpecialiter præſeruata, mortua fuiſſet. vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) ſpecialis Dei præſeruatio non tollit meritū neque præmium. ¶ Sequitur ſecundò, quòd illi qui dormientes occiduntur, non ſunt martyres(niſi materialiter)cùm deſit voluntas libera : & per conſequens, Innocentes pro Chriſto mortui infantes non ſunt perfectè & completè martyres, eò quòd mortem voluntariè non ſuſtinuerunt, cùm non haberent vſum rationis. De his D.Tho.ait: Quidam dixerunt quòd Innocentibus acceleratus eſt vſus rationis : ita quòd martyrium voluntariè perpeſſi ſunt. Sed quia hoc per authoritatem ſacræ ſcripturæ non probatur : Ideo melius dicendum eſt quòd martyrij gloriam(quam in aliis propria volūtas mereretur)illi paruuli per Dei gratiam ſunt aſſecuti. Nam effuſio ſanguinis propter Chriſtum, vicem gerit baptiſmatis, vnde ſicut in pueris baptizatis, per gratiam baptiſmalem meritum Chriſti operatur:Ita in occiſis propter Chriſtum. Vnde D. Aug.in quodā ſermone de Epiphania, eos alloquens, ait : Ille de veſtra corona dubitabit in paſſione pro Chriſto perpeſſa, qui etiam paruulis baptiſmum prodeſſe non exiſtimat Chriſti. Non habebatis ætatē, qua in Chriſtum paſſurum crederetis. Sed habebatis carnē, in qua pro Chriſto paſſuro paſſionē ſuſtineretis. ¶ Tertiò ſequitur quòd qui voluntariè patitur mortem propter demerita ſua, non eſt dicendus martyr. Vnde 1.Pet.4. Nemo autem veſtrū patiatur quaſi homicida,aut fur,aut aliquid huiuſmodi. Si autem vt Chriſtianus,non erubeſcat, glorificet autē Deū in iſto nomine. Quartò ſequitur, quòd mulieres quæ integritatem

An D. Virgo fuerit martyr.

2.2.q.124 ar.4. ad.1.

An innocētes fuerint martyres.

2.2.q.124. ar.1.ad.2.

gritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendam damnantur, occaſione fidei Chriſtianæ, non ſunt
martyres, cùm ex illo facto mors non ſequatur, & etiam quia non eſt apud homines manifeſtum,
quòd hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu caſtitatis. Ideo apud homines
non redditur per hoc teſtimonium ſufficiens, & per conſequens non habet propriè rationem mar-
tyrij, quanuis apud Deum (qui corda ſcrutatur) poſſit hoc ad præmium deputari. Vnde D. Lucia
dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi caſtitas ad coronam. ¶ Quintò ſequitur
quòd fortis politicus voluntariè ſuſtinens mortem propter bonum commune, non referendo in
Deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus poſſit dici: non tamẽ martyr ſimpliciter.
Quia martyr dicitur quaſi teſtis, eò quòd corporalibus paſſionibus ſuis vſque ad mortem teſtimo-
nium perhibet veritati, non cuicunque, ſed veritati quæ ſecundum pietatem eſt, quę per Chriſtum
nobis innotuit, vnde martyres Chriſti dicũtur quaſi teſtes ipſius. Huiuſmodi autem veritas eſt fi-
dei. Ideo cuiuſlibet martyrij cauſa eſt veritas fidei, ad quam pertinet non ſolùm ipſa interior crude-
litas, ſed etiam exterior proteſtatio, quæ non ſolùm fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem,
ſed etiam per facta, quibus quis ſe habere fidem oſtendit: vt habetur Iaco. 2. Per oppoſitum de qui-
buſdam dicitur ad Tit. 1. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negãt. Et ideo omnium virtutũ
opera, ſecundum quòd referuntur in Deum, ſunt proteſtationes quædam fidei, per quam innoteſ-
cit quòd Deus huiuſmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et ſecundum hoc poſ- *Mat. 5.*
ſunt eſſe martyrij cauſa. Ideo Eccleſia celebrat martyrium D. Ioannis Baptiſtę, qui non pro fide, ſed
pro reprehenſione adulterij mortem ſuſtinuit. Vnde Chriſtus: Beati qui perſecutionem patiuntur
propter iuſtitiam. Quicunque enim mortẽ patitur pro quocunque bono faciendo, vel quocunque
malo vitando, referendo in Deum, poteſt dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei proteſta-
tionem. Bonum enim humanum poteſt effici diuinum, ſi referatur in Deum: & ideo quodcũque
bonum humanum poteſt eſſe martyrij cauſa, ſecundum quod refertur in Deum.

Ver. 2. DE MARTYRII OBLIGATIONE.

A QVilibet Chriſtianus quantum ad præparationem animi, eſt obligatus ad martyrium: debet
enim eſſe in animo ſic pręparatus & diſpoſitus, vt velit potius ſuſtinere mortem, ſi inferatur,
quàm negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad ſalutem neceſſarium, aut committere ali- *Luc. 14.*
quod peccatum mortale. Et ſic intelligitur illud Chriſti: *Si quis venit ad me*, & non odit patrem
ſuum, & matrem ſuam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam ſuam (hoc eſt vitam) non *Phil. 2.*
poteſt meus eſſe diſcipulus. Hoc enim ad obedientiam Chriſtianorũ pertinet. Vnde Apoſt. Chri-
ſtus factus eſt pro nobis obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem
verò, martyrium non eſt ſub præcepto: imò licitũ eſt aliquando fugere, maximè imperfectis. Vnde *Mat. 10.*
Chriſtus: Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti verò ſi velint, poſſunt ſe of-
ferre. Vnde legimus quod multi ſancti ex zelo & feruore deuotionis ſe obtulerunt ad martyrium, *2.2.q.124*
his qui parati erant inferre mortem, dicentes ſe pro fide Chriſti velle mori: quanuis D. Tho. dicat *ar.1.ad.3.*
quòd non debet homo dare alteri occaſionem iniuſtè agendi: ſed ſi alius iniuſtè egerit, ipſe mode-
ratè tolerare debet. Nec eſt contra perfectionem martyrij, ſi in aliquo caſu ſit de neceſſitate ſalutis:
ſicut D. Aug. dicit, in lib. de Adulterinis Coniugijs, quòd aliquis incidit in neceſſitatem ſeruandæ
continentiæ, propter abſentiam vel infirmitatem vxoris.

Ver. 3. DE MARTYRII PERFECTIONE.

B QVo ad martyrij perfectionem notandũ, quòd actus virtutis duplicẽ habere poteſt perfectio- *2.2.q.124*
nem: vnam à virtute à qua elicitur, ſiue à qua immediatè procedit. & ſic actus nobilioris vir- *art.3.*
tutis eſt perfectior, quia à nobiliori cauſa. Et cùm iuſtitia ſit nobilior & perfectior fortitudine, cõſe-
quens eſt quòd ſecũdum hunc perfectionis modum actus iuſtitiæ ſit perfectior martyrio, quod eſt
actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo conſiſtit actus martyrij) non eſt laudabile ſecun-
dum ſe, ſed ſolùm ſecundum quòd ordinatur ad aliquod bonum, quod conſiſtit in actu virtutis.
Vnde ille actus virtutis, cùm ſit finis, eſt nobilior: quia finis eſt potior his quæ ſunt ad finem. Aliam
perfectionẽ habet actus virtutis à primo motiuo, quod eſt amor, qui tanto maior oſtenditur circa
aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam contemnit, & rem magis odioſam
diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppoſitum. ſ. mortem, præcipuè cum
doloribus corporalium tormentorũ, quorum metu etiã bruta animalia à maximis delectationibus
abſtrahuntur (vt D. Aug. ait.) Et ideo martyriũ omnes alios actus humanos in perfectione excedit. *In lib. 83. q.*
Vnde Chriſtus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam ſuã pro ami- *Ioan. 15.*
cis ſuis. Et ſic patet quòd actus martyrij elicitiuè eſt à fortitudine, & imperatiuè (tãquã à principali *2.2.q.124*
motiuo) à charitate, & inde eſt quòd vtranque virtutẽ manifeſtat. Quòd autem ſit meritorius, hoc *ar.2. ad.2.*
habet ex charitate, ſicut & quilibet virtutis actus. Et ideo ſine charitate nõ prodeſt, iuxta illud Apo- *1. Cor. 13.*
ſtoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.

Ver. 4. DE MARTYRII EFFECTV ET PRÆMIO.

De Veri q. 26.art. 6. ad.8. MArtyrium duplex meretur præmium.ſ.eſſentiale,quod in Dei clara viſione conſiſtit, ſecundum proportionem charitatis mouentis,quæ eſt radix & fundamentum omniũ meritorũ. C
Et quia ſtat quòd aliquis confeſſor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem
habeat quàm martyr: ideo poteſt eſſe quòd confeſſor maius præmium eſſentiale habear in patria,
quàm aliquis martyr. Aliud eſt præmium accidẽtale,& iſtud eſt duplex: vnum eſt deletio pœnæ &
reatus,quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & ſatisfactio ſe tenent ex
parte generis operis,quod tãto maius præmium meretur, quãtò in opere eſt maior difficultas facti
vel obiecti: Cùm ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impoſſibile ſit inuenire
màiorem: ſequitur quòd eſt maximè meritorius. Ideo D. Tho. dicit, quòd totus labor quem ſuſtinet
aliquis confeſſor longo tempore,non poteſt(quantum ad genus meriti)adæquari morti,quã
martyr ſuſtinet in temporis momento. Nam per mortem priuatur eo quod eſt maximè diligibile.
3. Ethic. 9. Ethic. ſ.viuere & eſſe. Vnde eſt finis omniũ terribilium, vt dicit Philoſ. Et circa eam eſt maximè virtus fortitudinis,
& hoc patet manifeſtè ex hoc quod homines diuturnis afflictionibus afflicti, horrent à
morte,quaſi eligenres magis pati alias afflictiones,quàm mortem,& ideo Philoſ. dicit,quòd vittuoſus
exponit ſe morti & magis eligit vnam bonam actionem & magnam,quàm multas paruas: quaſi
ille actus fortitudinis in ſuſtinendo mortem, præponderet multis aliis virtuoſis operationibus, &
ideo quantũ ad genus operis,plus meretur,quàm quicunque confeſſor. Ex hoc ſequitur quòd martyrium
totum reatum pœnæ delet. Quia ſi confeſſor ex multis actionibus poteſt mereri abſolutionem
omnis pœnæ: à fortiori martyr. Probatur etiam, qnia reatus manet in aliquo,eò quòd non perfectè
& quantum poteſt, deteſtatur peccatum: quia poteſt eſſe tanta contritio,quòd per eam omnis
pœna delebitur,vt in Magdalena: Sed martyriũ eſt maximus actus,quem homo habere poteſt:
2.2.q. 183. Igitur,&c. Præterea profeſſio religionis delet omnẽ reatum pœnæ(vt D. Tho. dicit) Rationabiliter
ar.3.ad.3. poteſt dici quòd per ingreſſum religionis quis conſequatur remiſſionem omnium peccatorum. Si
Dan. 4. enim aliquibus eleemoſynis factis homo poteſt ſatisfacere de peccatis, teſte Daniele, Peccata tua
eleemoſyris redime multò magis in ſatisfactione pro omnibus peccatis ſufficit quòd aliquis totaliter
diuinis obſequiis ſe mancipet per religionis ingreſſum, quæ excedit omne genus ſatisfactionis,
etiam publicæ pœnitentiæ, vt habetur 33.q 2.c.admonere. Sicut etiam holocauſtum excedit ſacrificium
(vt D. Greg. dicit ſuper Ezech.) Vnde legitur in Vitis patrum,quòd eandem gratiam conſequuntur
religionem intrantes,quam conſequuntur baptizati. Sed maiorem eleemoſynam dant,&
4.ſent.diſt. in maius holocauſtum ſe offerunt martyres,quàm religioſi in profeſſione: igitur, &c. Ideo D. Tho.
4. art.3. q. dicit,quòd ſicut in baptiſmo aquæ liberatur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptiſmo ſangui-
3.ad.1. nis. Dicit etiam quòd deletio totalis pœnæ in martyrio prouenit ex merito paſſionis Chriſti, cui
martyres perfectè conformantur. Vnde de martyribus dicitur Apoc.5. Lauerunt ſtolas ſuas,& candidas
eas fecerunt in ſanguine agni. Et ideo ſi pueri innocentes, antequam vſum rationis haberent,
pro Chriſto occiſi,in ſuo ſanguine baptizati,ſaluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem ſuſtinent
martyrium. Et quanuis pœna illa in aliquibus non eſſet ſufficiens de ſe: tamen relata ad cauſam
(ſ. propter Chriſtum) accipit efficaciam à paſſione Chriſti, vt ibidem dicit, & in tertia parte dicit,
quòd vniuerſalis abſolutio ab omni culpa & reatu pœnæ,fit in baptiſmo & in martyrio,propter
quod dicitur,quòd in martyrio omnia ſacramenta complentur,ſcilicet quantum ad plenam liberationem
à culpa & pœna,ſicut in baptiſmo.

§. 2. DE VITIIS OPPOSITIS FORTITVDINI.

3.p.q.68. ar.2.ad.2. FOrtitudini opponuntur tria vitia, ſcilicet Timiditas, Intimiditas,& Audacia,& ſecundum D. D
Caietan. Vęcordia. Timor opponitur per exceſſum, ſimiliter & audacia: per defectum verò intimiditas
& væcordia: ſed de his amplius ſuo loco.

Ver. 1. DE TIMORE SIVE TIMIDITATE.

2.2.q.125. TImiditas eſt exceſſus timoris: Timor autẽ eſſentialiter eſt paſſio appetitus iraſcibilis, qua ap- E
petitus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter reſiſti poteſt. Et cùm paſſiones
ſecundum ſe non habeant rationem virtutis vel vitij, niſi propter ordinationem vel deordinationem,
quam habent ad rationem. Vnde Philoſ. dicit: Paſſiones non ſunt laudabiles neque
vituperabiles,quia non laudantur neque vituperantur qui iraſcuntur vel timent: ſed qui circa hæc
ordinatè vel inordinatè ſe habent: Conſequens eſt quòd timor tunc peccatum ſit,quando eſt inordinatus
& difformis rectè rationi, & ſi excedat medium dictatum à ratione,dicitur à Philoſophis
timiditas, ſed recta ratio dictat aliqua eſſe proſequenda, & aliqua fugienda: & inter proſequenda
aliqua eſſe magis proſequenda,quàm alia,puta ſpiritualia tẽporalibus, & inter ſpiritualia maximè
Deus,& inter temporalia potiora ſunt præferenda,vt vita famæ, fama bonis externis,& inter mala
fugienda,aliqua eſſe magis fugienda quàm alia,vt infamia rapinę bonorum,mors infamiæ, & culpa
morti:

pa morti:& inter culpas,mortalis veniali:& inter mortales,quæ maiorem habet deformitatem ac
deordinationem. Vnde dicitur cómuniter,de duobus bonis melius eſt eligendũ:& de duobus ma-
lis maius fugiendum. Ergo vbi aliquis timendo deliberatè fugit aliqua mala, quæ ratio dictat eſſe
magis fugiẽda,quàm bona oppoſita proſequẽda,nõ peccat,ſed bene agit. Vnde ſequitur quod vbi
eſſet periculũ mortis æternæ vel tẽporalis,debet quis plus timere & fugere mortẽ æternam,quàm
tẽporalẽ:& potius ſuſtinere omnia tormenta,vel ipſam mortẽ corporalẽ,quàm facere vel omitte-
re aliquid,ex quo ſequitur mors æterna. Similiter,vbi eſſet quæſtio de tẽporalibus vel ſpiritualibus *ſpiritualia*
amittendis:temporalia & corporalia ſunt contẽnenda,inquãtum nos impediũt à ſpiritualibus, ab *ſemper tẽpo-*
amore.ſ.& timore Dei. Vnde Sap. Qui timet deũ,nihil trepidabit. Non tamẽ debẽt contemni,in- *ralibus præ-*
quantum inſtrumentaliter iuuant nos ad diuina & ſpiritualia, & generaliter in quibuſcunq; aliis. *ferenda.*
Timor maioris mali ſi eſt ordinatus,non eſt peccatũ,ſed potius meritũ. Timor verò de maiori ma- *Eccl.34.*
lo,quando quis propter illud deſiſtit à proſecutione maioris boni,& magis proſequendi,eſt inordi-
natus:& dicitur mundanus & peccatum. Et ſi propter timorem temporaliũ bonorum, vel mortis
corporalis negligat quis vitã æternã,vel ſi propter tẽporalia negligat mortẽ corporalem, vel magis *Mat.10.*
timeat regẽ terrenũ quàm Deũ: vt Scribæ & Phariſæi,ac etiã Pilatus.vnde Chriſtus: Nolite time-
re eos qui occidunt corpus,animã autẽ non poſſunt occidere. Sed potius timere eum, qui poteſt
animã & corpus perdere in gehennã. Et generaliter quãdocũque propter timorẽ alicuius mali tẽ-
poralis vel corporalis,quis deliberatè deſiſtit à proſecutione boni neceſſarij ad ſalutẽ, venit contra
præceptũ vel prohibitionẽ obligantẽ ſub pœna peccati mortalis,eſt peccatum mortale,cum pœ-
na æterna nõ infligatur niſi pro peccato mortali,quæ tamẽ timidis infligitur, vt D. Ioan. dicit: Ti- *Apoc. 21.*
midis autem & incredulis,execratis,&c. pars illorũ erit in ſtagno ardẽti igne & ſulphure, quod eſt
mors ſecunda. Si autem veniat contra præceptum vel prohibitionem ex ſurreptione,vel deſiſtat à
bono eſt peccatũ veniale. Si verò præueniat omne iudicium rationis,vt in motu primò primo,nul-
lum eſt peccatum,cùm non ſit voluntarium. Notãdum tamen quòd in peccato tranſgreſſionis vel
omiſſionis proueniente ex timore,duo ſunt,quorum vnum eſt omiſſio vel trãſgreſſio præcepti:&
per hoc actus eſt malus:& ſic timor non excuſat à peccato. Aliud eſt malum imminẽs quod time- *Timor dimi-*
tur,& quia illud diminuit de voluntario,licet non totaliter tollat,cùm ea quæ ex motu vel timore *nuit pecca-*
fiũt,ſint inuolũtaria ſecũdum quid:quia ſecluſo illo metu nõ fierẽt:ſunt tamẽ ſimpliciter volũtaria. *tum.*
Et ideo timor excuſat à tanto,ſi nõ à toto:quia peccat tali timore agens vel omittẽs:nõ tamẽ adeò
grauiter,ſicut ſi nõ eſſet timor. ¶ Notãdum præterea quòd timor dupliciter accipitur.ſ.cõmuniter *Timor du-*
& ſpecialiter:ſicut & amor,à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore, *pliciter ac-*
quia nullus timet,niſi cõtrarium eius quod amat. Amor autẽ non determinatur ad aliquod genus *cipitur.*
virtutis vel vitij. Si amor ordinatus communiter accipiatur,inuenitur in qualibet virtute. Quili-
bet enim virtuoſus amat propriũ bonum virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet pec-
cato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & proſecutio. Sic etiã timor inordina-
tus cõmuniter acceptus,inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amiſſionẽ vel defectũ pe-
cuniarũ. Intẽperatus amiſſionẽ voluptatis,& ſic de aliis. Sed timor præcipuus,eſt timor periculorũ
mortis:vt probatur in 3. Ethic. Et ideo talis timoris inordinatio habet ſpecialẽ rationẽ timoris, &
dicitur antonomaticè timor vel timiditas:& opponitur fortitudini ſecundum exceſſum (vt dicit
Philoſ.) De timore ſeruili,initiali,& filiali inferiùs dicetur,cùm de dono timoris fiet mẽtio. Diffe- *3. Ethic.*
rẽtia eſt inter peccatum timoris & deſperationis. Quia deſperatio quæ opponitur ſpei,eſt circa res
diuinas,& timor circa pericula mortis, quamuis timor ſit principium deſperationis, ſicut ſpes eſt
principium audaciæ,vnde ſicut ad fortem qui vtitur audacia moderata pertinet habere ſpem: ita
econuerſo deſperatio ex aliquo timore procedẽs,eſt à forti moderanda,ſicut timor à quo procedit.

Ver. 2. DE INTIMIDITATE.

A INtimiditas eſt defectus timoris debiti, ſiue parum, ſiue nihil timere ea quæ timenda ſunt, vbi, *2.2.q.126.*
quando,prout,& quãtũ oportet. Et eſt vitiũ fortitudini oppoſitũ per defectum,quia ad fortitu-
dinem pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiens timet,& declinat à *Prouer. 4.*
malo,quod. ſ. timet, non vt à iuſtitia recedat, ſed ne per hoc impediatur ab operibus virtuoſis, vel
quantum ad ſe, vel profectum quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quòd *Intimidi-*
autem aliquis deficiat à debito amore ſuiìpſius,& præcipuè vitæ & bonorum tẽporalium,quæ ad *tas vnde*
illam & ad vltimum finẽ ordinantur,vitioſum eſt:quia cõtra inclinationem naturalem. Nunquam *procedit.*
tamen aliquis à tali amore totaliter decidit: quia id quod eſt naturale, totaliter perdi non poteſt.
Propter quod Apoſt. ait: Nemo vnquã carnem ſuã odio habuit, quandoquidem & illi qui ſeipſos *Ephes.5.*
interimunt,hoc faciunt amore carnis ſuæ,quam volunt à præſentibus anguſtiis liberare. Vnde cõ-
tingere poteſt quòd aliquis minus quàm debeat timeat mortẽ & alia tẽporalia mala, propter hoc
quòd minus debito diligat vitam & bona tẽporalia. Sed quòd totaliter non timeat, non poteſt ex

defectu amoris contingere:ſed ex eo quòd æſtimat mala oppoſita bonis quæ amat,ſibi ſuperuenire
non poſſe,quod quandoque contingit ex ſuperbia animi de ſe præſumentis & alios contemnentis,
ſecundum quod dicitur Iob. 41.Factus eſt vt nullum timeret,omne ſublime videt.Quandoque au-
3.Ethic. tem ex defectu rationis(ſicut Philoſ.dicit)Quòd ſtulti propter ſtultitiam nihil timent.Ex his ſequi-
tur quòd intimiditas eſt vitium,ſiue procedat ex defectu amoris,ſiue ex elatione animi,ſiue ex ſto-
liditate,ſiue ex ſtultitia,& defectu rationis. Et eſt mortale,cùm non timentur amitti ea quæ ſunt de
neceſſitate ſalutis:& cùm procedit à cauſa mortali.In his autem quæ nõ ſunt de neceſſitate ſalutis,
ſi intimiditas procedat ex cauſa veniali,eſt peccatum veniale.Et ſi ſtultitia ſit inuincibilis, excuſat
à peccato:non autem ſuperbia,nec defectus amoris.vnde Luc.18 Increpatur iudex iniquus,qui ne-
minem timebat,nec Deum reuerebatur.

Ver. 3. DE AVDACIA.

2.2.q.127. Audacia eſt paſſio appetitus iraſcibilis,qua quis aggreditur periculum arduum imminẽs,pro- B
pter victoriam,& eſt contraria timori,ſecundum Philoſ. 2. Ethic. Et quando audacia eſt re-
gulata ſecundum rationem,non eſt peccatum,imò eſt actus fortitudinis,quando verò eſt irregula-
4. Ethic. ta per exceſſum vel defectum,eſt vitioſa,& peccatum. Et quia ſecundum Philoſ.quædam vitia ſũt
innominata:ſimiliter etiam & quædam virtutes. Ideo oportuit quibuſdam paſſionibus vti nomine
virtutum & vitiorum:ad deſignanda nomina virtutum,vtimur paſſionibus, quæ habent bonũ pro
obiecto;vt ſpes & amor.Sed ad vitia deſignanda vtimur paſſionibus, quorum obiectum eſt malũ:
ſicut patet de odio,timore,ira,& audacia,quæ ſunt paſſiones:tamen per ea deſignamus vitia,& ac-
cipimus illorum nomina pro nominibus vitiorum. Et ſic audacia per ſuperabundantiã dicta eſt pec-
catum fortitudini oppoſitum per exceſſum. ¶ Sed difficultas eſt,quod erit peccatum per defectum
circa audacias. Quia ſicut cõtingit nimis timere,& parum aut nihil timere:ideo circa timores ſunt
duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil
audere. D.Caietan.dicit,quòd væcordia poteſt poni vitium per defectũ,accipiendo væ pro ſine,vt
ſit ſenſus. Væcors,hoc eſt ſine corde. Et inde væcordia. D.Tho.tamen Philoſ.ſequutus, non ponit
niſi audaciam per exceſſum,& timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggre-
diendo aduerſarium,prouenit ex ſola concomitantia timoris,vt in pluribus, vel etiam ex deſpera-
tione,vel defectu ſpei,vt in paucioribus. Quia ſicut ſpes cauſat audaciã:ita defectus ſpei vel deſpe-
ratio cauſat defectum audaciæ. Sed ex his quæ ſunt ex ſola concomitantia, non eſt propria ars, &
propria idea,nec proprium generans,& per conſequens nec proprium vitium aſſignatur:ſicut pa-
Audacia quale peccatum eſt. tet de ſubiecto & propria paſſione. Audacia(ſecũdum D.Caieta.in Summula) ſi ſit pura,eſt com-
muniter peccatum veniale,ſicut immoderata iracundia,& immoderatus timor: quia non contra-
riantur charitati,ſed ſunt exorbitantia à recta regula rationis. Si verò ſit mixta cum arrogantia aut
aliis peccatis,ſecundum mixtionem iudicandum eſt de illa. Alij communiter dicũt, quòd ſi ex au-
dacia ſequatur aliquod periculum animæ & corporis,vel aliquod notabile damnum,eſt peccatum
mortale:ſecus ſi ſequeretur aliquod paruum malum,quia tunc eſſet veniale.

§. 3. DE MAGNANIMITATE.

2.2.q.129. *Actus magnus dupliciter.* Magnanimitas(quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex ſuo nomine importat extenſionem ani- C
mi ad magna. Aliquis autem actus poteſt dici magnus dupliciter:primò ſecundum propor-
tionem: & eſt actus quo quis optimè atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secun-
dò ſimpliciter & abſolutè.& eſt actus qui conſiſtit in optimo vſu maximarum rerum,quæ in vſum
hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vſum veniunt hominum, maximum eſt honor: cuius
ſignum eſt,quia homines propter honorem conſequendum, & vituperium vitandum, omnia alia
poſtponunt. Ideo ſicut aliquis dicitur fortis ex his quæ ſunt difficilia ſimpliciter, vt pericula mor-
tis: ſic ille dicitur Magnanimus ex his quæ ſunt magna ſimpliciter, & per conſequens Magnani-
mitas eſt extentio animi, ſiue qua extenditur animus ad ea quæ ſunt magna ſimpliciter, hoc eſt,
4.Ethic. circa magnos honores. Vnde Philoſ. dicit, quòd magnanimitas eſt circa honores & inhonoratio-
Magnanimitas eſt circa quid. nes, dicit etiam quòd eſt circa honores magnos,ſiue ad ea quæ ſunt magno honore digna. Quia
qui poſſunt moderari appetitum circa magna, poſſunt moderari circa parua: ſed non econtra. Et
quia honor eſt præmium cuiuſlibet virtutis,ex cõſequenti magnanimitas, ratione obiecti quod eſt
honor,reſpicit omnes virtutes. Et quamuis honor non ſit paſſio, eſt tamen alicuius paſsionis(puta
Non curare honores an ſit vitioſũ. ſpei)obiectum,huius actũ magnanimitas moderatur,ne quis nimis apprecietur, aut indebitè pro-
ſequatur,neque contemnat honores,ſic quòd deſiſtat facere ea quę ſunt honore digna: vel faciat ea
quæ ſunt honori contraria. Non curare tamẽ de honoribus mũdi(dummodo quis nõ faciat ea quę
Magnanimitas nõ aduerſatur humilitati. ſunt honori contraria,nec deſinat facere ea quæ ſunt honore digna)nõ eſt vitioſum:ſed virtuoſum.
& ad humilitatem pertinet. Nec aduerſantur inter ſe magnanimitas & humilitas,quãuis differant
abinuicem. Ad cuius euidẽtiam notandum quòd in homine inuenitur aliquid magnum ex dono
Dei,

Dei,& aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo ſe magis dignificet ſecundum conſiderationem donorum quæ poſſidet ex Deo: ſicut ſi habet magnã virtutem animi, magnanimitas facit nõ quòd ſuperbiat, ſed quòd ad perfecta virtutis opera tendat. Et ſimiliter dicendum eſt de vſu cuiuſlibet alterius boni, puta ſcientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autẽ facit quod homo ſeipſum paruipendat ſecundũ conſiderationem proprij defectus. Similiter magnanimitas contemnit alios ad hũc ſenſum: quia nõ eos tãtùm appreciatur, vt pro eis aliquod indecens faciat: & non honorat illos, eò quòd nõ ſunt digni honore: quia deficiũt à donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & ſuperiores æſtimat, inquantum aliquid inſpicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iuſto dicit Pſal. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officium humilis. Et ſic patet quod magnanimitas & humilitas non ſunt contraria: quãuis in contraria tendere videantur: quia procedunt ſecundum diuerſas conſiderationes.

Ver. 1. DE CONDITIONIBVS MAGNANIMI.

A AD magnanimum vt magnanimus eſt, pertinent decem conditiones, ſecundũ Philoſ. prima, quod motus eius ſit lentus & tardus: eò quòd ſolùm intendit ad magna, quæ pauca ſunt. Velocitas enim prouenit ex eo quòd homo ad multa intendit, quæ explere feſtinat. Secũda, quod homo habeat vocem grauem. Tertia, quòd grauiter & ſtabiliter loquatur, & nõ acutè neq; velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuſlibet contẽdere volunt, vt aduocati. Magnanimus autẽ (vt dictum eſt) ſolùm ſe interponit de magnis, quæ pauca ſunt. Huiuſmodi tres conditiones ſe tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimis ſecundũ modũ affectionis eorum. Has diſpoſitiones videmus in his qui ſunt naturaliter diſpoſiti ad magnanimitatem. Quarta, quòd ſit immemor beneficiorum. Non quòd obliuiſcatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: ſed quo ad hoc quòd non ſit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recõpenſet: quod pertinet ad perfectionem gratitudinis. In cuius actu etiam vult excellere: ſicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, quòd ſit otioſus & tardus, non quòd deficiat ab operãdo ea quę ſibi conueniunt: ſed quia non ingerit ſe quibuſcunq; operibus ſibi conuenientibus, & circa quę vacare poſſet: ſed ſolùm magnis, qualia decẽt eum. Sexta, quòd vtatur ironia, non ſecundum quòd apponitur veritati: vt. ſ. de ſe magna quę habet in ſe, dicat: ſed quòd non totã ſuã magnitudinẽ ſeu magnanimitatẽ demonſtret: maximè quãtum ad inferiorum multitudinem. Quia (ſicut Philoſ. dicit.) Ad magnanimum pertinet magnum eſſe ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni ſunt: ad medios autem moderatum. Septima, quòd nõ poſſit conuiuere aliis. ſ. familiariter, niſi ad aliquos: quia vitat adulationem & ſimulationem, quæ ad prauitatem pertinent. Conuiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, ſecũdũ quod oportet. Octaua, quod magis poſſideat infructuoſa, eò quòd magis tendit ad honeſta bona: nam in omnibus pręponit honeſta bona vtilibus, tanquã maiora, vtilia enim quæruntur ad ſubueniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona, quòd nullo indigeat: quia hoc deficientis eſt. Hoc tamen intelligendum eſt ſecundum modum humanũ. Vnde addit, vel vix, hoc eſt enim ſupra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino auxilio. Secũdò, auxilio humano, eſt enim naturalis & animal ſociale, eò quòd ſibi non ſufficit ad vitã. Tertiò, quòd habeat fiduciã de aliis, cùm hoc ad excellentiam hominis pertineat, quòd habeat alios in prõptu, qui poſſunt illũ inducere. Itẽ habet fiduciã de ſeipſo, inquãtũ aliquid poteſt. Decima, quod habeat bona fortunæ. Nã bona fortunæ conferunt & ſunt adiumẽto magnanimo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operãdi magna. Et quia hominũ multitudo: ad quam pertinet honorem exhibere, maxima reputat huiuſmodi exteriora bona fortunæ) quæ tamen magnanimus contemnit, inquantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere.) Ideo de eis (ſi adſint) non multum gaudet vel extollitur: nec in eorum amiſſione multum deiicitur ſiue triſtatur. Vnde Philoſ. dicit, quod magnanimus in infortuniis non eſt triſtis.

4. ethic.
Decem cõditiones magnanimi.
Magnanimus quibus eget.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

B MAgnanimitati opponũtur quatuor vitia, ſcilicet Præſumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Puſillanimitas.

Ver. 1. DE PRÆSVMPTIONE SVMPTA CIVILITER.

C PRæſumptio accipi poteſt dupliciter: Vno modo ciuiliter & iuridicè, erga aliud à ſe. Alio modo theologicè, erga ſeipſum. Primo modo accipiendo, Præſumptio eſt triplex: quædam iuris tantùm, quædam iuris & de iure: quædam hominis. Præſumptio iuris tantum eſt, quãdo ius ſuper dubio & veriſimili præſumit aliquid, & hæc eſt triplex: prima eſt naturæ, vt ſi quis exhæredauerit filium ſuum, præſumitur iniuſtè exhæredaſſe: quia eſt contra naturam. Quia (vt habetur 2. Cor. 12) parentes debent filiis theſaurizare. Ideo hæredi incumbit onus probãdi iuſtam cauſam exhæredationis, vt in autent. non liceat. C. de inoffic. teſta. Secunda eſt facti præcedentis ad futura: vt ſi quis

Præſũptio ſecundũ iura triplex.

calumnioſè accuſauerit aliquem, & iterum velit accuſare, præſumitur iterum velle calumniari.
Semel malus ſemper præſumitur eſſe malus. vt in c.placuit.3.q.10.& in l.ſi cui.§.ibid.ff.de accuſ. vnde dicitur, Quis ſemel malus, ſemper præſumitur eſſe malus in eodem genere mali. Tertia eſt facti ſubſequentis circa præterita: vt ſi aliqui fuerint accuſati de adulterio, quod repellebant prætextu conſanguinitatis: ſi poſtea ſe coniungant in matrimonium, præſumitur facinus. vt in l.ſi qui adulteri. C.de adult.& ſimpliciter eſt præſumptio iuris, ſi vir diu cohabitauerit cũ vxore, præſumitur quod fuerit à viro cognita. vt habetur in ca. dixit dominus.32.q.1.& contra has præſumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c.propoſuiſti, extra de præſumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admiſſa fuit ad probandã virginitatem teſtimonio ſeptem matronarum, quæ eam eſſe virginem iurauerũt. Præſumptio iuris & de iure eſt, quãdo ius ſuper aliquo præſumit & diſponit, quod contrariũ non admittatur. vt quod mulier quæ dotem dedit viro, ſtipulata fuerit ſuper redditione dotis, caſu adueniente. vt in l.vnica. §.1.C.de rei vxo.act. Præſumptio hominis, quãdo contra aliquem hominẽ præſumitur, eſt triplex: quædam eſt violenta, quædam probabilis, quædã temeraria. Præſumptio violenta eſt ex ſignis euidentibus & manifeſtis, ac naturaliter indicantibus factum, & ex illa poteſt fieri iudicium, vt habe-
1.Reg.3. tur in c.afferte.extra de præſumpt. prout tulit Salomon iudicium de infante viuo. Præſumptio probabilis eſt, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tamen veriſimilibus, & hæc dicitur apud Theologos ſuſpicio. Et hæc non ſufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent eſſe luce meridiana clariores. in l.fin. C.de probationibus, & in c. Epiphanium.5.q.6. Præſumptio temeraria eſt, quæ conſurgit ex malitia hominum, ex factis, vel ſignis dubiis, quę poſſunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim ſunt in meliorem partem interpretanda.

Ver. 2. DE PRÆSVMPTIONE THEOLOGICA.

2.2.q.20. PRæſumptio Theologica & erga ſeipſum, dupliciter accipitur: primò pro præſumptione, qua aliquis inordinatè innititur miſericordiæ vel potentię diuinæ: quia ſperat veniam peccatorum obtinere ſine pœnitentia, vt neoterici hæretici, qui ſe ſola fide iuſtificandos arbitrantur, vel qua ſperat gloriam abſque meritis, vt Lucifer cũ complicibus ſuis. Hæc præſumptio eſt peccatum oppoſitum ſpei theologicæ per exceſſum, procedẽs ex ſuperbia, & contrariatur deſperationi, & eſt ſpecies peccati in ſpiritum ſanctum: vtpote contemnens auxilium ſpiritus ſancti ad pœnitendum vel merendum: & eſt peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ diſpoſitioni. Quia decretum eſt non D
2.Tim.2. dari gloriam ſine merito, neq; veniam ſine pœnitentia, iuxta illud Apoſt. Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit, & Luc.11. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Secundò præſumptio accipitur, vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tẽtat agere aliquid vt ſibi poſſibile, quod tamen excedit virtutem ſuam: vt ſi ignorans ſcientiam medicinæ, præſumat medicare: vel inſcius alicuius doctrinæ, præſumat docere: aut inſcius ſacrarum literarum, præſumat eas interpretari, prędicare, aut confeſſiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum non eſt deputatus: vt ſi diaconus pręſumat dicere miſſam: & qui non eſt iudex, vel ſi iudex laicus, præſumat clericum iudicare: vel ſi quis cum peccato mortali præſumat ſe admiſcere ſacramentis. Talis præſumptio procedit ex inani gloria, & eſt peccatum oppoſitum magnanimitati, & circa ſpiritualia & valde ardua. Et in quibus eſt periculum de damno notabili, eſt peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinitus inſtitutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, ſiue animatum, ſiue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit ſuam virtutem naturalẽ: Circa actus autem, in quibus paruum ſequitur damnum, eſt veniale peccatum: Tentare tamen virtutem ſiue vires ſuas ad bonum finem, abſque cuiuſcunque incommodo, non eſt peccatum: aliàs nunquam liceret prædicare, aut confeſſiones audire.

Ver. 3. DE AMBITIONE.

2.2.q.130. AMbitio eſt appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate conſtitutis debetur honor: E
conſtat inordinatum appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem, non ratione honoris, ſed propter debitum dignitatis vſum, ſuam facultatem excedentem, non eſſet ambitioſus, ſed præſumptuoſus. Si verò propter fructus aut prouentus, eſſet cupidus & auarus. Appetitus honoris eſt inordinatus quintupliciter. Primò, quãdo homo appetit honorem de excellẽtia quam non habet, & hoc eſt appetere honorem ſupra ſuam proportionem. Secũdò, quando appetit honorem de re quæ eſt digna vituperio, vt peccatum. Tertiò, quando appetit honorem de rebus quæ non ſunt dignæ honore: vt ſunt caduca & temporalia. Quartò, quando homo appetit honorem, non referẽdo in Deũ, à quo habet excellẽtiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius eſt excellentia, & non homini, qui eã accipit. Ideo debet
Ambitio quãdo eſt peccatum. referre in Deũ, tanquã in excellentiæ authorem. Quintò, quãdo appetitus hominis quieſcit & finẽ conſtituit in honore, non referens honorẽ ad Deũ, vel ad vtilitatem aliorum. Eſt autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, præcipuè mortale: vel ratione finis,

quando

quando ſ.conſtituit vltimum finem in honore: vt putà ſi ad conſequendum honorem non curat quis offendere Deum mortaliter,ſicut ſi vult haberi ſicut Deus, vel præferri aliis, quibus non eſt præferẽdus,in diſtributionibus cõmunium bonorum vel dignitatum:vel vult ob honorẽ,quodcũque aliud mortale ſcelus perpetrare:vel honorem deſiderat,ad aliquod ſcelus perpetrandum:putà tyrannidẽ,vel vindictam:vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit peruenire ad honorem:puta per ſimoniam vel violentiam.In aliis autem caſibus eſt vt in pluribus peccatum veniale.

Ver. 4. DE APPETITV OFFICIORVM AVT BENEFICIORVM.

A ADuertendum quòd quãuis non ſit licitum alicui appetere dignitates temporales,ſeu officia temporalia,ad quorum exercitium non eſt ſufficiens,& multo minus emere. Tamen licitũ eſt appetere dignitates & officia temporalia,quæ non excedunt ſuam virtutem, dummodo bono fine & debitis mediis ac circunſtantiis id fiat,eò quòd aliquis ſcire poteſt ſe eſſe capacẽ & ſufficiẽtem ad illorum exercitium ſiue executionem,hoc enim pertinet ad magnanimitatẽ, vt qui longo tempore ſtuduit & legit in facultate legali,poteſt appetere cathedram ſiue regẽtiam regalẽ. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit,poteſt regimen politicum appetere, dummodo propter bonum cõmune principaliter appetat,& debito modo ac aliis circunſtãtiis. Et ex conſequenti poteſt appetere honorem,prouentus,& ſtipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendum eſt in ſpiritualibus & eccleſiaſticis. Doctus enim & expertus Theologus poteſt cathedrã theologalẽ appetere:& bonus atque expertus cantor,cantoriã:& clericus debitè qualificatus,canonicatũ & præbendam: cùm poſſint ſcire ſe ſufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem.

Quæ officia & beneficia appetere licet.

Et idem dicendum eſt de aliis officiis & beneficiis eccleſiaſticis,de quorum idonea & ſufficienti executione poteſt quis eſſe certus. Verùm alia officia ſeu beneficia,ad quorum idoneum exercitiũ & ſufficientẽ executionẽ aliquis non poteſt ſe ſcire capacem,non licet appetere:imò appetitus ille videtur eſſe mortalis:vt puta ſi aliquis regimen animarũ (quod ad debitum exercitium requirit gratiam,iuxta illud Leuit. Sancti eſtote,quoniam ego ſanctus ſum)appetat. Quia nemo poteſt ſcire ſe habere gratiã Dei, iuxta illud Eccle.6. Nemo ſcit an amore vel odio dignus ſit,& 1.Corint.4. Nihil mihi cõſcius ſum,ſed in hoc iuſtificatus nõ ſum,& Pſalmiſta:Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine,& Iob.9. Si ſimplex fuero: hoc ipſum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habens curam animarũ,vel adminiſtrationẽ ſacramentorũ annexã,peccat:quia nimis præſumit de ſeipſo. Et ſi propter honorẽ annexũ illa appetat,eſt ambitioſus. Si verò propter prouẽtus,eſt cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apoſt. cùm dicebat: Nec quiſquam ſibi ſumat honorẽ:ſed qui vocatur à Deo,tanquã Aaron. Nec obſtat quòd dicit Apoſt. Qui epiſcopatum deſiderat,bonũ opus deſiderat. Quia Apoſt. loquebatur de perfectione ad epiſcopum requiſita,non de primatu aut prouentu. Nam ſtatim ſubdit: Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe,&c. Epiſcopatus enim nomẽ eſt operis,& non honoris. Vnde poſtquam dixit,qui epiſcopatum deſiderat,bonũ opus deſiderat:vel (ſicut D. Greg. in paſtorali dicit.) In illo tempore bonum erat epiſcopatum quærere,quando per hunc dubium non erat quenque ad ſupplicia grauiora peruenire,quia de facili non inueniebatur,qui hoc onus aſſumeret:ſed appetere propter primatum ad ambitionẽ pertinet,qua propter illicitũ eſt. Vnde & dominus duobus diſcipulis primatũ petentibus,dixit: Neſcitis quid petatis,& cùm præficeret Petrũ,interrogauit eũ ter: Petre amas me? Et Petr. reſpondit: Tu ſcis domine,& licet ab initio dixerit: Tu ſcis domine,quia amo te: quia ita arbitrabatur:tamẽ ſecũdò,tertiò nõ eſt auſus affirmare:quia nõ erat cert⁹ de qualitate requiſita.

Quæ officia & beneficia appetere non licet. *Leui.19. & 20.* *Pſal.18.* *2.2.q.186. art.1.* *Heb.5.* *1.Tim.3.* *Mat.20.* *Ioan.21.*

Ver. 5. DE INANI GLORIA.

B INanis gloria vitium eſt magnanimitati oppoſitum per exceſſum, ſecundum Cicer. inquientẽ: Cauenda eſt autẽ gloriæ cupiditas:eripit enim animi libertatem,pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio. Et quanuis inanis gloriȩ cupiditas ſecundum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua æſtimat: conſiderando tamen æſtimationem eius,opponitur magnanimo per exceſſum: quia.ſ.gloriam quã appetit,æſtimat aliquid magnum,& appetit ſupra ſuam dignitatem. Ideo excedit in æſtimatione. ¶ Ad huius vitij intelligentiam aduertenda eſt differentia inter famam,laudem,honorem, & gloriam. Fama eſt cõmunis opinio vel æſtimatio de aliquo,ex cõiecturis veriſimilibus proueniens,& ſic ad famã (quãtum ad iuris effectum ſeu ad hoc quòd quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primò credulitas & opinio cõmunis. Secundò,quòd ſit ex coniecturis probabilibus. Tertiò,quòd voce manifeſtetur. Quartò,quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore,qui eſt ab incerto authore, & abſq; credulitate, ſiue æſtimatione. nec à maiori parte. Fama ſe habet ad bonũ & ad malũ. Vnde & famoſum & inſignem latronem dicimus: quanuis fama in malum, propriè dicitur infamia. Laus verò eſt locutio de aliquo cũ approbatione, & ſic minus generalis eſt quàm fama. Quia fama non importat approbationem,ſicut laus quæ ſemper in bonum dicitur:nec requirit multorum

2.2.q.132. *1.de Offi.* *Fama, laus honor & gloria quomodo differunt.* *Ad famã requiſita.* *Laus.* *Honor.* *Gloria.*

opinionem. Honor autem eſt ſignum aliquod exterius in teſtimonium virtutis aut excellentiæ. Gloria verò eſt effectus famæ, honoris, laudis: & ſecundum Cicer. in Rhetor. Gloria eſt frequẽs de aliquo fama cũ laude. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in oculis aliorum. Et ſecundum D. Ambroſ. Gloria eſt clara cum laude notitia. Et ſecũdum D. Aug. ſuper Ioan. Gloria claritatẽ quandã ſignificat. Vnde gloriari eſt clarificari & manifeſtari. Claritas enim & decor quandam manifeſtarionem habent. Vnde Epheſ.5. Omne quod manifeſtatur, lumẽ eſt. Ideo gloria eſt manifeſtatio alicuius de aliquo, quo apud homines decorum ſiue laude dignũ eſſe videtur: & hoc ſiue illud ſit bonum temporale, corporale, vel ſpirituale. Et quia illud quod ſimpliciter eſt clarum, à multis conſpici poteſt, & remotis: Ideo gloria, propriè loquendo, ſignificat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem: ſecundum quod Saluſtius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnum non eſt. Largius tamen accipiendo gloriam, non ſolùm eſt in cognitione & approbatione multitudinis: ſed etiã in cognitione paucorum, aut vnius, aut ſuiipſius. His ſuppoſitis norandæ ſunt quatuor concluſiones. ¶ Prima cõcluſio: Quòd licitum eſt vnicuique appetere gloriam ordinatam. *Quando liceat honores appetere.* Quia vnicuique licitum eſt appetere bonum ſuum, ad bonum finem, medio debito, cum circunſtantiis requiſitis. Sed gloria ordinata, eſt bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitũ eſt eam appetere. Præterea aliqui prouocãtur ad virtutũ opera ex appetitu gloriæ humanæ, ſicut ex appetitu aliorũ terrenorũ bonorũ, & ideo vniuerſitates fundatæ vidẽtur, quãuis vt D. Aug. probat.5. de Ciui. Dei, Non eſt verè virtuoſus, qui opera virtutũ propter humanam gloriam operatur, ibi ſiſtẽdo. Quòd autem liceat vnicuique appetere approbari ab aliis, apparet ex Apoſt. *1.Cor.10.* Nos autem nõ ſpiritũ huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt: vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum noſtrum ab aliis approbari, apparet ex illo Mat.5. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrũ qui in cœlis eſt. Et Eccle.4. Curam habe de bono nomine. Et Rom.12. Prouidentes bona, non tantũ coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriã ſuam nõ quærit propter ſe, ſed propter nos: ſic homo poteſt ad aliorum vrilitatem gloriam ſuam appetere, ac etiam propter gloriam Dei, ſed non propter ſe. ¶ Secunda cõcluſio: Appetere gloriam inordinatam ſeu inordinatè, eſt peccatum. Quia omne quod eſt contra bonum & ordinem rationis, peccatum eſt: ſed gloria inordinata ſiue inanis aut vana, eſt huiuſmodi: Igitur, &c. Quocirca Pſalmiſta tales increpat, dicens: *Pſal 4.* Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana ſiue inanis tripliciter: *Gloria dicitur inanis tripliciter.* Primò ex parte rei, qua quis gloriam quærit: vtputà cùm quis quærit gloriam de eo quod nõ eſt, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ eſt digna vituperio, vt de peccato. Secundò ex parte eius à quo quis quærit gloriã, putà hominis; cuius iudicium incertum eſt: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non eſt illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Pſal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Gloria enim quæ datur à Deo, non eſt vana, ſed vera, & talis repromittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Paul. Qui gloriatur, in domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commẽdat. Tertiò ex parte ipſius qui gloriam appetit, quia. ſ. *Pſal.83. 2. Cor.10.* appetitum gloriæ ſuæ non refert in debitum finem, putà ad honorem Dei, & proximi ſalutẽ: vel in ea conſtituit vltimum finem. ¶ Tertia concluſio: Inanis gloria eſt peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem cõtingit quinque modis. Primò, quãdo præponit ſe Deo, iuxta illud Ezech.28. Eleuatum eſt cor tuum: dixiſti, Deus ego ſum. Contra tales 1.Cor.4. dicitur: Quid habes quod non accepiſti? aut quid gloriaris, quaſi non acceperis: Secundò, cùm quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hiere.9. Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, nec fortis in fortitudine ſua, nec diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire aut noſſe me. Tertiò ratione materiæ: cùm de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prou.2. Lætantur cũ malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Quartò, cùm quis præfert teſtimonium hominum teſtimonio Dei, contra quos dicitur Ioan.12. Qui dilexerunt magis gloriam hominum quàm Dei. Quintò ratione finis, quando conſtituit gloriã vltimum finem: hoc eſt, quãdo pro ea conſequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioa.5. Quomodo poteſtis credere, gloriã ab inuicem expectantes: & gloriã quæ à ſolo Deo eſt, non quærentes? Ex hoc ſequitur quòd quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentum proximi, eſt peccatum mortale. ¶ Quarta concluſio: Inanis gloria quæ non contrariantur charitati (vt in aliis caſibus) eſt peccatum veniale: periculoſum tamẽ, non propter ſui grauitatem, ſed quia eſt diſpoſitio ad grauia peccata: quia per vanam gloriam redditur homo præſumptuoſus, & nimis de ſeipſo confidens, & ſic paulatim diſponit quõd priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

2.2.q.132. art.4. Ver. 6. DE EMINENTIA INANIS GLORIÆ SVPER ALIA VITIA.

DIuus Greg.31. Moral. ponit ſuperbiam reginam omnium vitiorum, & inanem gloriam tan-

quam ab ea procedentem, vitium capitale. Quia ſuperbia (vt inferiùs dicetur) importat inordinatum appetitum excellentiæ. Sed cùm homo in omni bono quod inordinatè appetit, quandam perfectionem & excellentiam conſequi arbitretur: ideo finis omnium vitiorum ordinatur in finem ſuperbiæ: & per conſequens ſuperbia habet quandam cauſalitatem ſuper omnia alia vitia. Ideo non debet computari inter alia ſpecialia vitiorum principia, quę dicuntur capitalia: Sed inter excellentias excellentia gloriæ eſt potior: ideo inanis gloria eſt vitium propinquius ſuperbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriuntur. *Inanis gloria eſt prima filia ſuperbiæ.*

Ver. 7. DE FILIABVS INANIS GLORIÆ.

A EX inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filiæ vanæ ſeu inanis gloriæ dicuntur à D. Greg. ſ. iactantia, ironia, præſumptio nouitatum, ſimulatio, hypochriſis, pertinacia, diſcordia contẽtio & inobedientia. Et poteſt ſic deduci: Illa vitia quæ de ſe nata ſunt ordinari in finem alicuius vitij capitalis, dicuntur filiæ eius. Sed hæc vitia ſunt huiuſmodi: igitur: minor patet. Quia finis inanis gloriæ eſt manifeſtatio propriæ excellentiæ, ad quam poteſt homo tendere dupliciter: primò directè ſiue per verba ſiue per facta. Per verba dupliciter: primò ſe extollendo: & ſic eſt iactantia. 2. de ſe vitia quæ in ſe non recognoſcit, dicendo: & ſic eſt ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquã admirationẽ habentia: & ſic eſt præſumptio nouitatũ, quas ſolent homines magis admirari. Secũdò per falſa facta in tẽporalibus: & ſic eſt ſimulatio. Tertiò per falſa facta in ſpiritualibus: & ſic eſt hypocriſis. Alio modo nititur quis manifeſtare excellentiã ſuã indirectè, oſtẽdendo ſe nõ eſſe minorẽ: & hoc quadrupliciter. Primò quidẽ quantũ ad intellectũ: & ſic eſt pertinacia, per quã homo nimis innititur ſuæ ſententiæ, nolens acquieſcere ſaniori. Secundò quantũ ad voluntatẽ, & ſic eſt diſcordia, cùm non vult à propria voluntate diſcedere, vt aliis concordet. Tertiò quãtũ ad locutionem: & ſic eſt contentio, cùm aliquis clamoroſè contra alium litigat. Quartò quantum ad factum: & ſic eſt inobedientia, dum aliquis non vult parere ſuperiorum mandatis & præceptis. 2.2.q.132. art.5.31. Mora.

Ver. 8. DE PVSILLANIMITATE.

B PVſillanimitas eſt deiectio & paruitas animi, quibus homo retrahit ſe à magnis honoribus, quibus dignus eſt, & à magnis operibus ſuam facultatem nõ excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, ſicut præſumptio per exceſſum. Quòd autem ſit peccatum patet: quia omne quod contrariatur inclinationi naturali, peccatum eſt, cùm contrarietur legi naturæ & ordini à Deo indito: ſed puſillanimitas eſt huiuſmodi: igitur, &c. Minor patet. Quia vnicuique rei indita eſt inclinatio ad exequendum actionem commenſuratam ſuæ potẽtiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quàm inanimatis. Sed puſillanimis deficit à proportione ſuæ potẽtiæ, dum recuſat in id tendere quod eſt ſuæ potentiæ commenſuratum: ideo agit contra inclinationẽ naturæ. Et inde eſt quòd ſeruus qui acceptam Domini ſui pecuniam fodit in terram, nec operatus eſt in ea: propter puſillanimitatem ſiue timorẽ deficiẽdi, punitur à Domino, ſicut habetur Mat. 25. & Luc. 19. Vnde dicit D. Greg. in Paſtorali. Quòd illi qui prodeſſe proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt: ſi diſtrictè iudicentur, ex tantis rei ſunt, ex quantis venientes in publicum prodeſſe potuerunt. Et D. Hier. in epiſt. ad Paulinum c. 3. Sancta quippe ruſticitas ſolũ ſibi prodeſt: & quantum ædificat ex vitæ merito, tantum nocet, ſi deſtruentibus non reſiſtat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter exiſtimat excedere ſuam facultatem, quæ non excuſant, ſed accuſant, cùm ſit ignorantia craſſa, proueniens ex negligentia diſcutiendi propriam virtutem, & applicandi potentiam ad operationẽ. Peccatum hoc eſt grauius præſumptione, vtpote magis contrarium & diſſimile virtuti magnanimitatis. Eſt autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ ſunt de neceſſitate ſalutis: vt ſi quis ex timore peccandi poſt baptiſmum, vel pœnitentiam, aut communionem, nollet baptizari, pœnitere, aut communicare: vel in caſu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum ſibi officium paſtorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilibus, quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis, eſt veniale, & circa ſpiritualia, valde graue, & tanto periculoſius, quãto ſub prætextu & ſpecie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perſeuerat. 2.2.q.133. *Puſillanimitas.*

§. 5. DE MAGNIFICENTIA.

C MAgnificentia eſt virtus inclinans aliquem ad moderatè agendum aliquod opus magnum factibile, præcipuè ad honorem Dei vel communitatis, & exponẽdum ad hoc proportionatos ſumptus & expenſas. Notandum tamen quòd licet magnum (circa quod magnificentia verſatur) videatur eſſe aliquod extremum, conſiderata quantitate eius: veruntamen ſecundum quod magnum comparatur, ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, ſecundũ quod oportet, dicitur quoddam medium, cui poteſt fieri additio & diminutio. Et ſic magnificentia cõſiſtit in medio, ſicut & cæteræ virtutes morales. Per hoc autem quòd magnificentia eſt circa magnũ, differt à liberalitate ſiue beneficentia, quæ verſatur circa communem vſum pecunię, & eſt in 2.2.q.134.

Magnificẽtia quomodo differat à liberalitate. appetitu concupiſcibili. Magnificentia verò circa magnum vſum pecuniæ, qui habet difficultatẽ
ex magnitudine rei, & ideo ponitur in iraſcibili: quæ vis eſt propugnaculum concupiſcibilis, & in-
de eſt quòd magnificentia præſupponit liberalitatem, ſed non econuerſo, qui enim neſcit modera-
ti communem vſum pecuniarum, non poterit bene moderari magnum vſum circa magna & ar-
dua, tamen qui ſcit & poteſt moderari magnum vſum circa ardua, moderabitur cõmunem vſum
circa mediocria. Ex quo ſequitur quòd omnis magnificus eſt liberalis, ſed non omnis liberalis eſt
magnificus: licet ſit diſpoſitus ad magnificentiam. Eſt & alia diuerſitas, quia aliter ſe habet liberalis
ad vſum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primò reſpicit communem vſum
4. Ethic. pecuniæ: Magnificus autem directè & primò reſpicit magnum opus factibile, & ex conſequenti,
ſumptus proportionatos, quos oportet eſſe magnos ſecundum magnitudinem operis. Vnde dicit
Philoſ. quod magnificus ab æquali (hoc eſt à proportionato ſumptu) opus facit magis magnificum.
Et quia communis vſus pecuniarum eſt circa peculiares perſonas, quæ videntur parua in compara-
tione ad aliquid quod conuenit rebus diuinis aut communibus: ideo magnificus non intẽdit prin-
cipaliter facere ſumptus in his quæ pertinent ad perſonam ſuam: non quòd bonum ſuũ non quæ-
rat, ſed quia non eſt magnum. Si quid tamen in his quæ ad ipſum pertinent magnitudinẽ habeat,
etiam magnificus magnificè proſequitur, ſicut ea quæ ſemel vel raró fiunt: vt nuptiæ, vel cõuiuia,
vel aliquid huiuſmodi, vel etiam ea quæ ſunt permanentia. Et ſic ad magnificum pertinet præpa-
4. Ethic. rare conuenientem habitationẽ cum conuenientibus recreationibus, vt Philoſ. dicit, pertinet etiã
dare dona & munera, ſub ratione doni, ſed ſub ratione ſumptus ordinati ad aliquod opus facien-
dũ: puta ad honorandum aliquem vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti commu-
nitati. Sicut cùm facit aliquid circa quod tota ciuitas ſtudet, vt in receptione Principis. Et cũ ma-
gnificus intendat magnum opus facere, & non ſit maius opus circa opera humana, quàm honor
Dei, eò quòd digniorem & excellentiorem habeat finem: ſequitur quòd magnificus magnũ opus
facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philoſ. in 4. Ethic. dicit, quòd honorabiles ſumptus ſunt
maximè qui pertinent ad diuina ſacrificia, templa, vaſa, atque indumenta, & miniſtrorum multi-
tudinem, atque grauitatem: prout Salomon egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in
Pantheo, & principes Chriſtiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia coniungitur ſancti-
tati, quia præcipuus effectus ad ſanctitatem ordinatur. Notandum etiam quòd cùm principalior
actus virtutis ſit interior electio, & eam virtus poſſit habere abſque exteriori fortuna: ideo pauper
poteſt eſſe magnificus, ſicut & liberalis: ſed non poteſt actus exteriores exercere.

Vet. 1. DE DIFFERENTIA MAGNIFICENTIÆ, ET MAGNANIMITATIS.

MAgnificentia per hoc quod eſt circa aliquod magnum, cõuenit cum magnanimitate, quæ D
tendit ad magnum ſimpliciter: differt tamen ab ea: quia ad magnanimitatem non ſolùm
pertinet tendere ad aliquid magnum, ſed etiam in omnibus magnum operari, vel faciẽdo, vel qua-
litercunque agendo, ſeu patiendo, vt habetur in 4. Ethic, Ita quòd magnanimitas hoc refert ſolùm
ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (ſi perfectæ ſunt) magnũ operantur: non tamen prin-
cipaliter dirigunt intentionem ad magnum, ſed ad id quod eſt propriũ vnicuique virtuti. Magni-
tudo enim ſequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam verò pertinet nõ ſolùm facere ma-
gnum, ſed ad magnum faciendum tendere animo, & ſumptus proportionatos adminiſtrare. Vn-
In Rheto. de Tullius dicit quòd magnificentia eſt rerum magnarum & excellentium, cũ animi quadã am-
pla & ſplendida propoſitione, cogitatio atque adminiſtratio: vt cogitatio referatur ad interiorem
intentionem, & adminiſtratio ad exteriorem executionem & ſumptus. Vnde oportet quòd ſicut
magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, ſiue ſit agibile, ſiue factibile: ita &
magnificentia in aliquo opere factibili, & in exteriorem materiam tràſeunte. Vnde ſequitur quòd
magnanimitas eſt nobilior & generalior virtus, & ad plura ſe extendens quàm magnificentia, quæ
adiungitur fortitudini, eò quòd conueniat cum ea: quia eſt circa aliquod arduum, ſicut fortitudo:
tamen deficit ab ea, quia fortitudo eſt circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ ſunt diffici-
liora amiſſione magnarum pecuniarum, circa quam eſt magnificentia.

Vet. 2. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICENTIÆ.

2.2.q.135. MAgnificentia habet duo vitia oppoſita: vnum per defectum, & vocatur à Philoſ. Paruificẽ- E
tia, quæ opponitur magnificentiæ: quæ primò intendit magnum opus facere ſecundò in-
tẽdit magnos ſumptus adminiſtrare. Paruificus verò econuerſo & oppoſito modo, principaliter
enim intendit paruitatem ſumptus. Vnde Philoſ. dicit, quòd intẽdit qualiter minima cõſumat: ex
4. Ethic. cõſequenti intendit paruitatem operis, quam. ſ. non recuſat, ſumptus magnos negando. Vnde Phi-
loſ. ibidem dicit, quòd Paruificus eſt magna conſumens in paruo, quia cùm non vult expẽdere, per-
dit bonum magnifici operis. Et ſic paruificus deficit à proportione, quæ eſt ſecundum rationẽ in-
ter ſumptus & opus. Defectus autẽ ab eo quod eſt ſecundum rationem, cauſat rationem vitij, igi-
tur par-

tur paruificentia vitium eſt:& eſt mortale,quando eſt circa ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem.

Ver. 3. DE CONSVMPTIONE.

A CONſumptio eſt vitium oppoſitũ magnificentiæ per exceſſum,& contrariũ paruificẽtię:quia 2. 2.q.135.
vltra rationis modum multos ſurnptus facit. Et eſt maius,quãdo in re parua:& deteſtabilius, art.2.
quãdo in re illicita,vt de illo qui breui tempore conſummauit omnia bona ſua,viuendo luxurioſè.
Et dicitur conſumptio,animi prodigalitas,& inutilis atque damnoſa expenſio.Græcè autẽ dicitur
banauſea,quia videlicet ad modum ignis,qui eſt in furno , omnia conſumit, & in fumum emittit.

§. 6. DE PATIENTIA.

B PAtientia eſt virtus moralis,qua aliquis voluntariè mala ab extrinſeco illata, æquo animo (hoc
eſt ſine perturbatione animi) tolerat , propter meliora bona quę ſperat,ne videlicet ea perdat.
Et ſic patiẽtia eſt malorum ſeu triſtiarum tolerantia,moderans triſtitias & afflictiones, quæ ab ex-
trinſeco inferuntur , ne propter eas(quantęcunque ſint)homo recedat à bono virtutis. Et per hoc
differt à temperantia,ad quam ſicut pertinet moderari delectationes tactus, ita triſtitias contrarias
ab extrinſeco prouenientes,putà ex abundantia ciborum aut venereorum. Et ſic materia & obie- *obiectum*
ctum patientiæ ſunt triſtitiæ,afflictiones,& tormenta ab extrinſeco prouenientia,finis verò eſt me- *patientiæ.*
lius bonũ.ſ.virtutis. Nemo enim ſponte ſufferret quod eueniat,niſi pro eo quòd delectat , eò quòd *Finis pa-*
animus ſecundum ſe abhorret à dolore & triſtitia. Vnde nũquam eligeret ea, niſi propter aliquod *tientiæ.*
bonum,quod eſt magis volitum , quàm horreantur & odio habeantur mala. Et ſi hoc fit propter
Deum,ad charitatem pertinet. Et ſic patientia oritur & fulcitur à charitate : licet fortis politicus
abſque charitate(non tamen abſque ſpeciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam to-
lerare poſſit:non tamen adeò faciliter,ſicut cũ charitate,quę ex memoria paſſionis & tormentorũ,
quæ Chriſtus ſuſtinuit pro nobis,omnia tormenta tolerabiliora facit , in cuius ſignum & figuram
legimus Exod.15.quòd lignum dulcorauit aquas Marath,quæ deglutiri non poterant. Sic lignum
crucis (hoc eſt Chriſti paſſio in carne ſuſcepta,& deuotè conſiderata) dulcorat : & facit potabiles
amaras triſtitiarum aquas,quas vix bibere poſſumus. Vnde D. Greg. Si paſſio Chriſti ad memoriã
reuocetur,nihil adeò amarum eſt,quod non æquo animo toleretur. Ideo D. Pau. nos ad eius remi-
niſcentiã hortatur,dicens , Recogitate eum qui talẽ ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum *Heb.12.*
contradictionem, vt non fatigemini animis veſtris deficientes : nondum enim vſque ad ſanguinẽ
reſtitiſtis. ❡ Ex præmiſſis infertur,quòd tolerantia malorum, quam ſuſtinent mali ad mala perpe-
tranda,non debet dici patientia. Vnde D. Aug. in lib. de Patientia ait : Patientes propriè dicuntur,
qui malunt mala non committendo ferre,quam non ferendo committere. In illis autem qui mala
ſuſtinent vt mala faciant,nec miranda nec laudanda patientia,quæ nulla eſt , ſed miranda duritia.
Notandum tamen quòd non eſt contra patientiæ rationẽ (cùm tormenta inferuntur) voces emit-
tere,plangere,& clamare. Hæc enim naturalia ſunt,ſicut lachrymas emittere. Vnde non eſt turpe,
neque vitioſum,niſi immoderatè fiat. Nec eſt etiam contra rationẽ patientiæ,quòd aliquis inſiliat
in eum qui mala facit. Vnde D. Aug. in quadam epiſt. contra Marcellinum ait: Præcepta patiẽtiæ
non contrariantur bono reipublicæ,quo conſeruando contra inimicos pugnatur. Et D. Chryſo.
ſuper illud Mat.4. Vade ſatanas,ait: In iniuriis propriis patientem eſſe,laudabile eſt:iniurias autem
Dei ſuſtinere,nimis impium eſt. Vnde legimus Heliã feciſſe deſcendere ignem de cælo, ſuper eos
qui ad eum capiendum venerant , & Heliſæum pueris irridentibus maledixiſſe, & in can. Gliſſa-
rius,23.q.4. Syluestrum eos qui eum miſerant in exilium,excommunicaſſe. Quod autem dicitur *4.Reg.1.*
Lucæ 6. de altera maxilla præbenda,intelligitur in præparatione animi, & cùm opus ſiue expediẽs
fuerit:vel ſecundum D. Aug. quando non eſt in iniuriam Dei,vel reipublicæ non contrariatur bo-
no. Patientia quamuis ſubiectiuetur in appetitu concupiſcibili,cùm moderetur triſtitias quæ in eo *Patientia*
ſunt:adiungitur tamen fortitudini,quæ eſt in iraſcibili dupliciter:primò vt pars integralis , prout *an conue-*
quis patienter ſuſtinet pericula mortis. Secundò vt pars potentialis , quia conuenit & habet affini- *niat cum*
tatem cum fortitudine,cùm ſit circa ardua & difficilia,ſicut fortitudo. Et deficit ab ea, ſecundum *fortitudi-*
quòd ſe habet ad quæcunque alia mala,quæ ſunt minora periculis mortis. *ne.*

Ver. 1. DE LONGANIMITATE.

C LOnganimitas eſt virtus,qua quis inclinatur ad magnum bonũ,quod in lõginquum diſtat,ne 2.2.q.136.
deſiſtat ab illo propter diſtantiam ſiue longinquitatẽ : ſicut Magnanimitas tendit in aliquid art.5.
magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate,quàm cũ patientia,propter ſpem quã ãm-
bæ habent. Conuenit tamen & affinitatem habet cũ patiẽtia: quia illa dilatio ſiue expectatio boni
diſtantis, ex ſe cauſat triſtitiam,iuxta illud, Prouer.13. Spes quæ differtur, affligit animam , vnde in
ſuſtinendo huiuſmodi paſſionẽ poteſt eſſe patientia. Ideo Rom.2. longanimitas ordinatur poſt pa-
tientiam cùm dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & lõganimitatis contemnis? Eadem
etiam ratione conſtantia, quæ propriè eſt circa diuturnitatem laborũ , quos ſuſtinet in continuata

operis executione. Quia illud poteſt apprehẽdi ſub ratione mali,& cauſare triſtitiam,ſicut dilatio
boni. Conſtantia tamen magis pertinet ad perſeuerantiam quàm ad patientiam, vt infrà dicetur.

Ver. 2. DE PERMANENTIA PATIENTIÆ.

2.2.q.136. PAtientia ſicut & cæteræ virtutes morales,remanent in patria,non propter eundem actũ,quia D
art.1.ad 1. ibi nullum erit malum,nec imperfectio:tunc enim abſterget Deus omnẽ lachrymam ab ocu-
Apoc.21. lis ſanctorum,& mors vltrà non erit,neq; luctus,neq; clamor,neq; dolor erit vltrà,& Apoſt. dicit:
1. Cor.13. Cùm venerit quòd perfectũ eſt,euacuabitur quod ex parte eſt,hoc eſt imperfectũ, propter quod
aliqui dixerunt,quòd habitus virtutũ moraliũ non remanebunt in patria,niſi illarũ duntaxat,quæ
aliquẽ actũ habere poterunt:vt iuſtitia, quæ habet actum ſubiectionis, iuſtũ eſt enim ſubditũ eſſe
Deo,& ſimiliter religio:quia exhibebũt ſancti honorem Deo. Aliæ verò quæ non poſſunt habere
actũ elicitum,vtpote quarum actus imperfectionem importãt:quemadmodũ patientia & pœnitẽ-
tia. Et eadem ratione virtutes theologicæ,& ſpes & fides, non remanebũt in patria licet aliqui vo-
luerint dicere,quòd manebũt propter ornatũ:alij dicũt propter actũ,qui erit gaudiũ de actibus illa-
2.2.q.18. rũ in via habitis,vel ad gratias agẽdas de actibus habitis in via,remanebũt in patria. Sed eadem ra-
art.2. tione remanerent fides & ſpes:cuius oppoſitũ tenet D.Tho. Præterea illud gaudiũ non elicitur ab
habitibus virtutum moralium,quæ ſunt in iraſcibili vel concupiſcibili. Nec obiectum omniũ illa-
tum virtutum eſt gaudium,& gratiarum actiones eliciũtur à virtute religionis. Et eadem ratione
habitus fidei & ſpei maneret:cuius contrariũ videtur aſſerere D.Pau.dicẽs, Quod videt quis,quid
1.Cor.13. ſperat?& aliàs, Nunc manẽt fides,ſpes,charitas,&c.&, Cũ venerit quod perfectũ eſt, euacuabitur
quod ex parte eſt. Eam ob rem omnibus ponderatis,mihi D.Tho.reſolutio placet, qua aſſerit om-
nes virtutes morales(quarũ actus imperfectionem importat,vt pœnitentia, patientia, & reliquæ)
manere in patria,tanquã in fine & termino: ait enim quòd actus patientiæ non erit in patria in ſu-
ſtinendo aliqua,ſed in fruitione bonorũ,in quæ peruenire volebamus patiẽdo. Et ſic in fine & ter-
mino non ſecundũ ſeipſam,hoc eſt quantum ad habitum,prout interpretatur D.Caietan.aſſerens
exemplũ de militia quæ remanet in victoria & triumpho,tãquam in termino ſiue fine propoſito,
ac præmio & in ſe. Per hæc pacata manet controuerſia inter virtutes theologicas & morales in ob-
iectis imperfectionem importãtes,fidei enim tanquam terminus reſpõdet viſio, ſpei cõprehenſio.

Ver. 3. DE VITIIS PATIENTIÆ OPPOSITIS.

PAtientiæ (ſicut & cæteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per exceſſum, E
aliud per defectum. Vitium per exceſſum non eſt nominatum:ſed circumloquimur & dici-
mus eſſe nimiam tolerantiam malorum & dolorum ac triſtitiarũ,quando & pro quibus nõ opor-
tet,& alio modo inordinatè ſuſtinetur: vt puta, ſi quis pro cuſtodia parui boni temporalis vult pati
membrorum mutilationem aut mortem, in hoc enim caſu peccatum mortale committitur. Et
quandocunque ſuſtinentur mala,quæ repelli præcipiuntur,aduertant ſuperiores.

Ver. 4. DE IMPATIENTIA.

IMpatientia eſt vitium oppoſitum patientiæ per defectum: & eſt defectus debitæ tolerantiæ, F
propter quam aliquis deſiſtit à meliori bono. Et tunc eſt peccatum mortale, quando propter
dolores,ſeu labores,afflictiones & triſtitias,prorumpit in murmurationes aut blaſphemias, aut in
alia vitia,contra charitatem ſiue dilectionem Dei aut proximi,iniurando,conuitiando,detrahen-
do,aut aliquid aliud faciendo,vel omittendo quod ad neceſſitatem ſalutis pertinet.

§. 7. DE PERSEVERANTIA.

2.2.q.137. PErſeuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus ſancti actualiter aſſiſtentis,confir- G
In lib. de mantis,conſeruantis,& determinãtis eos in bonum vſq; ad finem. Vnde D.Aug.dicit: Aſſeri-
perſeue. mus donum Dei eſſe perſeuerantiã, qua vſque in finem homo perſeuerat in Chriſto. Et talis per-
ſeuerantia diſtinguitur à gratia gratũ faciente:quia multi habent gratiam gratum facientẽ, qui nõ
perſeuerant in ea vſque ad finem vitæ:cùm liberum arbitrium hominis,etiam exiſtentis in gratia,
quãdiu eſt in via,eſt vertibile in bonum & in malum: neque perfectè & immobiliter determina-
tur in bonum,niſi per gratiam conſummatã,quæ erit in patria, vel per ſpecialem motionem Spi-
ritus ſancti,quæ inclinat & determinat in bonum vſque in finem vitæ,vt apparet in confirmatis &
in omnibus qui perſeuerant abſque interruptione,tales enim cenſentur eſſe confirmati in gratia.
Ex quo ſequitur quòd confirmatio in gratia,non eſt habitus ſed ſpecialis aſſiſtentia Spiritus ſancti
præuenientis & mouentis eos ad omnes actus. Et hæc perſeuerãtia(vt D.Tho.dicit,)non cadit ſub
2.2.q.114. merito,ſed per orationes impetratur: quamuis perſeuerantia gloriæ poſſit cadere ſub merito, ſicut
art.9. ipſa gloria & gratia conſummata cadit ſub merito: quia gratia cõſummata & gloria ſunt terminus
motionis diuinæ:perſeuerantia verò quæ pendet ex ſola motione diuina comparatur ad prædictũ
motum,ſicut principium:ideo non cadit ſub merito, ſicut nec prima gratia. Secundò accipitur
perſeuerantia pro habitu perſeuerantiæ infuſæ, quæ eſt connexa gratiæ, ſicut & cæteræ virtutes
morales.

morales infuſæ. Tertiò accipitur pro virtute morali acquiſita, quia quis eligit perſiſtere in quocunque bono difficili vſque ad finem ſiue terminum non vitæ, ſed operis virtuoſi: vt ſi miles perſeueret vſque in finem certaminis, & magnificus vſque ad conſummationem operis, & ſic eſt virtus ſpecialis. Quia diuturna ſuſtinentia habet ſpecialem rationem difficultatis: multi enim ſuſtinent ad horam, qui non ſuſtinent per annum: quamuis firmiter & immobiliter perſiſtere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuſcunque habitus eſt vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quaſi in modum naturæ. Non tamẽ omnis habitus aut virtus habet ex intentione & propoſito immobiliter operari, & perſiſtere vſque in finem operis. Sic perſeuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: verſatur enim circa arduum & difficile, ſicut fortitudo: & deficit ab ea, quia verſatur circa pericula mortis; perſeuerantia autem circa quodcunque bonum cuiuſlibet virtutis. Et ſi perſeuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. DE CONSTANTIA.

A CONſtantia & perſeuerantia cõueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet perſiſtere in aliquo 2.2.q.137.
bono, differũt tamen circa ea quæ difficultatem afferunt ad perſiſtendum in bonis. Nã virtus art.3.
perſeuerantiæ propriè facit hominem perſiſtere in bono propter difficultatem quæ prouenit ex ipſa diuturnitate. Et ſic laus perſeuerantiæ in hoc conſiſtit, quòd aliquis nõ recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laborioſorum. Conſtantia autem facit firmiter perſiſtere in bono, propter difficultatem quæ venit ex quibuſcunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perſeuerantia eſt principalior pars fortitudinis, potior conſtantia. Quia difficultas quæ eſt ex diuturnitate, eſt eſſentialior actui virtutis, quàm illa quæ eſt ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem conſtantiæ. §. præcedenti, verſic.1.

Ver. 2. DE MOLLICIE.

B MOllicies eſt peccatum oppoſitum perſeuerantiæ per defectum. Vnde Philoſ. Molli opponi- 2.2.q.138.
tur perſeuerantiuus. Mollis autem dicitur qui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ art.1.
ſuſtinere nõ poteſt. Molle enim aliquid nõ iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nã & muri ce- 7.Ethic.
machinis percutientibus. Ideo nõ reputatur aliquis mollis, ſi cedat aliquibus grauiter impellenti- Mollis quis
bus. Vnde Philoſ. dicit quòd ſi aliquis à fortibus & ſuperexcellentibus delectationibus & triſtitiis dicatur.
vincitur, nõ eſt mirabile. Mollities cauſatur dupliciter: vno modo cõſuetudine: cùm enim aſſuetus 7.Ethic.
eſt aliquis voluptatibus frui, difficilius poteſt earum abſtinentiam ſuſtinere. Alio modo ex naturali Mollitiei
diſpoſitione, quia habet animũ minus cõſtantẽ, propter fragilitatẽ cõplexionis. Et hoc modo maſ- cauſa.
culi qui faciliter cedunt, cõparantur mulieribus, quæ ex fragilitate complexionis molles ſunt (vt dicit Phil.) Et ideo qui de facili cedũt, muliebria pati dicũtur, quaſi mulieres effecti. Delicioſi autẽ ſeu delicati ac teneri dicũtur, qui nõ poſſunt ſuſtinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatẽ diminuat. Vnde dicitur Deut.28. Tenera mulier & delicata gradi non poteſt nec pedis veſtigiũ figere. Tales dicũtur molles, licet mollities reſpiciat affectũ delectationum & deliciarũ. Et ſic nimis appetere remiſſionẽ vel quancunque aliã quietẽ, pertinet ad mollitiẽ. Alio modo accipitur mollities, vt eſt ſpecies luxuriæ, de qua inferius, cùm de ſpeciebus luxuriæ agetur infrà c.7.§.4. verſic.7.

Ver. 3. DE PERTINACIA.

C PErtinacia eſt vitium oppoſitum perſeuerantiæ per exceſſum. Pertinax (ſecundum Iſid. in lib.
Etymo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quaſi ad omnia tenax, & ideo dicitur pertinax, eò 2.2.q.138.
quòd in imprudenti propoſito ſeu ſentẽtia ad victoriam vſque perſeuerat. Et ſic pertinacia eſt im- art.2.
prudens perſiſtentia in propria ſententia, Et qui huiuſmodi ſunt, vocãtur à Philoſopho, hyſchipononomones, hoc eſt fortis ſententiæ: vel ideonomones, hoc eſt propriæ ſententiæ. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiã ſui ingenij manifeſtare. Pertinax in fide, ſecundũ iura
canonica dicitur, qui deprehenſus de hæreſi, non vult continuo ad arbitriũ Epiſcopi abiurare: aut Pertinax
qui poſt abiurationem & purgationem canonicam, iterum in hæreſim deprehenſus fuerit incidiſ- in fide.
ſe. Et tales abſque vlla miſericordia ſunt brachio ſiue curiæ ſeculari tradendi, vt habetur in c. ad abolendam extra de hæreticis, & in ca. accuſatus, eod. tit. lib. 6. Vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in ſua ſumma de Eccleſia, lib.4. parte 2. ca.16. vbi ponit viginti modos conuincẽdi aliquem de pertinacia, inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus eſt, quando præuentus de hæreſi, perſiſtit in negatiua, & teſtes idonei non ſufficienter obiectati, perſiſtunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia cùm venia detur niſi correcto, & culpam ſuam recognoſcenti. Alius modus eſt, cùm quis negat fundamentum fidei, hoc eſt Eccleſiæ authoritatem, & ſacrorum cõciliorum determinationem: alios breuitatis cauſa omitto. Vide ibidem.

Ver. 4. DE PRÆCEPTIS FORTITVDINIS.

D PRæcepta actuum fortitudinis reperiũtur tam in antiquo quàm in nouo teſtamẽto. In antiquo 2.2.q.140.

quidem, Deut.20. Non formides eos: quia dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra aduerſarios dimicabit, & Mat.11. Regnum cælorum vim patitur, & volenti rapiunt illud. Et Mat.10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Pet.5. Aduerſarius veſter diabolus, tãquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui reſiſtite fortes in fide. Et Iacob.4. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis.

DE TEMPERANTIA.
CAP. VII.

2.2.q.141. *Temperãtia dupliciter ſumitur.* TEmperãtia, ſecundũ nominis impoſitionem, ſignificat quandam temperiẽ, hoc eſt E
rationis moderationẽ. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, ſecundũ cõmunitatẽ ſuæ ſignificationis. Et tunc ſignificat omnẽ moderationẽ quam facit ratio in operationibus & paſſionibus humanis, quod conuenit omni virtuti. Et ſic temperantia non eſt ſpecialis virtus, ſed conditio omnium virtutum. Alio modò accipitur antonomaticè & reſtrictè, ſicut etiam alia nomina cõmunia reſtringũtur ad ea quæ ſunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod ſignificat omnes vrbes, reſtringitur antonomaticè pro Roma, quæ eſt principalis. Sic temperantia, quæ ſignificat omnẽ moderationem, antonomaticè reſtringitur pro moderatione ſeu refrenatione eorũ quæ maximè alliciũt appetitũ: vt ſunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex conſequenti pro refrenatione triſtitiarũ, quæ proueniũt ex defectu ſiue abſentia delectabiliũ: ſicut fortitudo cõmuniter accepta, eſt circa omnes timores: ſed antonomaticè & propriè, circa timores mortis, qui ſunt præcipui, & magis retrahunt à bono rationis.
3.Ethic. Sic tẽperantia propriè, ſecundũ Philoſ. eſt circa concupiſcentias & delectationes tactus, quæ ſunt præcipuæ, quia maximè pertinent ad conſeruationẽ humanæ vitæ, vel in ſpecie, vel in indiuiduo, in quibus cõſideratur aliquid principale & aliquid ſecundariũ. Principaliter quidẽ ipſe vſus neceſſariorũ: putà fœminæ, quæ eſt neceſſaria ad conſeruationẽ ſpeciei: & vſus cibi & potus, qui eſt neceſſarius ad cõſeruationem indiuidui. Et ipſe vſus neceſſariorũ habet quandã eſſentialẽ delectationem adiunctã, ne relinquãtur neceſſaria vitæ humanæ: aliàs homines de neceſſariis non curarent, vt videmus in infirmis, qui nõ curant de cibis, eò quòd non delectẽtur. Si huiuſmodi delectationes ſunt moderatæ, nõ ſunt malę, vtpote à natura inditæ. Secundariò circa vtrũque vſum conſiderãtur ea quæ faciunt ad hoc quòd vſus ſit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminę, & ſapor delectabilis in cibo & potu, ac etiã odor. Ideo tẽperãtia principaliter eſt circa delectationes tactus, quæ cõſequitur neceſſariũ vſum rerũ, quarum omnis vſus eſt in tangẽdo. Circa delectationes autẽ
c.1.§.7. *In lib. Ethic.* guſtus, olfactus, aut viſus, eſt tẽperantia & intẽperantia ſecũdariò, inquãtum ſenſibilia horũ ſenſuũ cõferunt ad delectabilẽ vſum rerũ neceſſariũ, quæ pertinẽt ad tactũ. Quia tamẽ guſtus eſt propinquior tactui, quàm alij ſenſus, vt dictũ eſt: ideo tẽperantia eſt magis circa guſtum, quàm circa alios ſenſus: ſed principaliter circa tactũ. Quapropter Iſid. dicit, quòd tẽperantia vel intẽperantia videntur guſtu parũ vel nihil vti. ſ. primò & principaliter, licet bene ſecundariò & intelligit de guſtu vt guſtus eſt. ſ. diſcretiuus ſaporum: quia vſus ſaporũ, & delectatio ipſum eſſentialiter conſequens ad tactum pertinet. Vnde Philoſ. 2. de Anima dicit, quod tactus eſt ſenſus alimenti. Nutrimur enim enim calido & humido, frigido & ſicco. Sed ad guſtum per humiditatem pertinet diſcretio ſaporum, quæ conferunt ad delectationem alimenti, inquantum ſunt ſigna conuenientis nutrimenti.

§. I. DE REGVLA TEMPERANTIÆ.

2.2.q.141. *art.6.* CIrca tẽperantiam quantum ad quantitatẽ vſus rerum non poteſt dari certa regula: cùm tem- F
perantia ſit circa actus humanos qui ſunt in particulari, particularia autẽ ſunt quaſi infinita & varia atque variabilia. Quod enim multum eſſet pigmeo, parũ eſſet Miloni gigãti. Et circa eũdem hominem eſt variatio tẽporis, diſpoſitionis, fortunę, ſtatus, & officiorũ: aliquo enim tempore (putà ſanitatis) aliquid eſt parũ, quod alio tempore (putà infirmitatis) eſt multum & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunæ, & eſt in officio cõſtitutus: quàm quãdo eſt eis denudatus. Ideo nõ poteſt certa regula dari. Sed regula generalis temperantiæ
Finis duplex. (quã quilibet debet ſibi applicare) ſumitur ex fine: finis enim eſt regula eorũ quæ ſunt ad finẽ, cùm ei debeãt proportionari. Sed omnia delectabilia quæ veniunt in vſum hominis, ordinantur ad aliquam huius vitæ neceſſitatem, ſicut ad finẽ: igitur, &c. Finis autẽ eſt duplex. ſ. proximus & immediatus ac immediatè mouẽs, & finis remotus ſiue vltimus, ad quẽ operatio finaliter ordinatur ſiue terminatur: vel alio modo duplex eſt finis. ſ. operantis & operis: ſicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, eſt protectio ab imbribus, frigoribus, & vẽtis, ac ſolis ardoribus: Finis autem operãtis ſiue ędificatoris, eſt aliquãdo lucrũ. Sic intẽperantia, finis operis tẽperantiæ ſiue remotus, eſt domus æterna ſiue beatitudo, ad quã omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quicquid in dele-

in delectabilibus fit cõtra hunc finẽ, eſt cõtra principalẽ regulã temperantiæ, & per cõſequens pec-
catũ: vnde nunquam propter delectationes prætermittẽda ſunt ea quæ ad honeſtatẽ & animæ ſa- *3. Ethic.*
lutem pertinent: vt ſunt præcepta Dei, naturæ, aut Eccleſiæ, & ſuperiorũ. Vnde Philoſ. dicit, quòd
in delectabilibus quibus temperatus vtitur, nõ ſolùm conſiderat, vt ſunt impedimenta ſanitatis, &
bonæ vel malæ valetudinis corporalis: ſed etiã ne præter bonũ (hoc eſt cõtra honeſtatem) fiãt. Finis
autẽ operantis proximus & immediatè mouẽs ad vtendũ delectabilibus, eſt neceſſitas huius vitæ,
quæ abſq; illis perſeuerare nõ poſſet. Vnde D. Aug. dicit: Habet enim tẽperatus in rebus huius vi- *In lib. de*
tæ regulã, vtroq; teſtamento firmatam: vt eorum nil diligat, nil per ſe appetendum putet, ſed ad vi- *mor. Eccle-*
tæ huius atque officiorũ neceſſitatem, quantum ſatis opus eſt, vſurpet. Neceſſarium tamen hic nõ *ſia.*
accipitur abſolutè, pro eo, ſine quo res nullo modo eſſe poſſet: quia ſic maxima parcimonia eſſet
neceſſaria, cùm natura valde modicis contenta ſit: Sed accipitur hic neceſſariũ pro neceſſario cõ-
uenientiæ, pro eo ſine quo nõ poſſet res conuenienter eſſe. Ideo D. Aug. ad neceſſitatẽ vitæ addit
officiorum. Vnde Philo. dicit, quòd tẽperatus appetit delectabile propter ſanitatẽ vel propter bonã *3. Ethic.*
habitudinem. Alia verò quæ nõ ſunt ad hoc neceſſaria, dupliciter ſe habere poſſunt. Quædã enim
ſunt impedimenta ſanitatis, vel bonę habitudinis, & his temperatus non vtitur. Quædã verò ſunt,
quæ non ſunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorũ, cum
quibus conuiuit. Ideo Philoſ. ibi dicit, quòd temperatus appetit alia delectabilia, quæ ſ. non ſunt
neceſſaria ad ſanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his exiſtentia.

Ver. 1. DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIÆ.

A TEmperantiæ opponitur intemperantia: quæ eſt, quando homo non ſecundum rationem ſe *2. 2. q. 142.*
habet ad delectabilia. Et quia hoc poteſt fieri vel propter defectũ, vel exceſſum: ideo intem-
perãtia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur inſenſibilitas: aliud per exceſſum,
quod dicitur beſtialitas. de quibus dicendum eſt.

Ver. 2. DE INSENSIBILITATE.

B INſenſibilitas eſt vitium, quo aliquis abſque rationabili cauſa fugit delectationes ſenſibiles, tan- *2. 2. q. 142*
quam ſecundum ſe malas. Notanter dictum eſt, abſque rationabili cauſa, & tanquam ſecũdum *art. 1.*
ſe malas: quia aliquando abſtinere à delectationibus ſenſibilibus, non vt ſecundum ſe malis, ſed
propter rationabilem cauſam. laudabile eſt: vtpote propter aliquem bonũ finem, ſicut propter ſa-
nitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: ſicut athletas milites neceſſe
eſt à multis delectabilibus abſtinere, vt officiũ propriũ exequantur. Vnde Apoſt. Omnis enim qui *1. Cor. 9.*
in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiendã animæ ſanita-
tem, vtuntur abſtinentia delectabiliũ, quaſi quadã dieta. Et homines volentes contemplationi re-
bus diuinis vacare, vt prædicatores, & alij qui huiuſmodi officiũ aſſumpſerunt, vt contemplationi
vacent, & quaſi quadam ſpirituali propagatione bonũ ſpirituale in alios tranſmittãt, à multis dele-
ctationibus abſtinent: à quibus illi, quibus ex officio cõpetit operibus corporalibus & generationi
carnali vacare nõ abſtinent. Vnde Dan. dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarũ tem- *Dan. 10.*
pus, panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, ſed neque
vnguento vſus ſum. Nec tamen aliquid prędictorum ad inſenſibilitatis vitium pertinet, quia erant
ſecundum rationem. Hoc vitium eſt nunc valde rarum. Graue tamen peccatum eſt, cùm ſit mor-
tale, maximè cùm quis tantum horret à delectationibus ſenſibilibus, quod neceſſaria ad cibandũ
ſeipſum ſubtrahit, aut negat debitum vxori in caſu quo reddere tenetur: & generaliter ſi alia neceſ-
ſaria prætermitteret, quia ageret contra ordinem naturæ inditum à Deo.

Ver. 3. DE BESTIALITATE.

C BEſtialitas eſt vitium temperantiæ oppoſitum per exceſſum. Et Incurritur quandocunq; quis *2. 2. q. 154.*
vtitur delectationibus ſenſibilibus pluſquã oportet ſecundum rationem, tunc enim efficitur *art. 11. &*
ſimilis beſtiis, quæ ratione carent, & ſolam delectationẽ in operibus eorum quærunt. Vnde quan- *12.*
do ceſſat delectatio, ceſſant ab operatione. Notandũ tamẽ quòd cùm Philoſ. dicit, Nomen intem-
perantiæ referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quòd intẽperantia cõueniat ſolũ pueris: ſed
quia peccatum intemperantiæ eſt peccatum ſuperfluæ cõcupiſcentiæ, quæ aſſimilatur puero pro-
pter tria. Primò quantũ ad id quod appetit, quia vterq; appetit turpe, hoc eſt inordinatum. Puer *7. Ethic.*
enim non attendit ordinem rationis, ſimiliter neque cõcupiſcentia audit rationẽ (vt dicit Philoſ.)
Secundò aſſimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum ſi puer propriæ volũtati *Eccl. 3.*
dimittatur, creſcit in propria voluntate. vnde Sap. Equus indomitus fiet durus, & filius remiſſus
euadet præceps: Ita etiã concupiſcentia ſi ei ſatisfiat, creſcit, & maius robur accipit. Vnde D. Aug.
in 7. Confeſſionum, Dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo: & dum conſuetudini non reſiſti-
tur, facta eſt neceſſitas. Tertiò aſſimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc
quòd coercetur. Vnde Salom. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, tu virga percuties eũ, & animã *Prouer. 23.*

de inferno liberabis. Similiter dum cōcupiſcentiæ reſiſtitur, reducitur ad debitum honeſtatis mo-
3. Ethic. dum. Et ideo Philoſ. dicit, quòd quemadmodum puerum oportet ſecundum præceptum pæda-
gogi viuere, ſic & concupiſcibile conformari rationi, & ideo quando deordinatur à ratione, eſt
peccatum: & tunc eſt mortale, quando propter delectationes huiuſmodi fit contra aliquod præce-
ptum: & tantò grauius, quantò contra maius præceptum: & grauiſſimum, quando excedit modũ
naturæ, vt ſi quis delectaretur in comeſtione carniũ humanarũ, aut potatione ſanguinis, aut abu-
teretur maſculis & animalibus brutis, huiuſmodi actus excedunt gradum beſtialitatis. Beſtię enim
irrationabiles non commiſcentur cum alterius generis animantibus, & ſi oppoſitum fiat, vel ma-
litia hominum, vel aliunde, monſtra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur
crimen peſſimum, de quo Ioſeph accuſauit fratres ſuos, ſed hoc in genere ſuo, & nō abſolutè: quia
Gen. 37. blaſphemia Dei & hæreſis ſunt grauiora peccata. Notandum prætereà quòd licet aliqua peccata
ſint grauiora intemperantia, vt homicidium blaſphemiæ, & huiuſmodi: Peccatum tamen intem-
perantiæ inter peccata humana, quæ attenduntur circa paſſiones appetitus concupiſcibilis, eſt ma-
gis exprobrabile & abominabile. Vnde Philoſ. 3. Ethic. dicit, quòd intemperantia inter alia vitia
exprobrabilis eſt. Et D. Greg. ait: Vitia carnalia, etiam ſi ſint minoris culpę, ſunt tamen maioris in-
famiæ, ex natura ipſorum & ſecundum opinionem hominum, niſi propter aſſuetudinem, quæ ali-
quando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipſorum ſunt grauia duplici ratione.
Prima, quia maximè repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumē-
Pſal. 48. tis, iuxta illud Pſal. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipienti-
bus, & ſimilis factus eſt illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati & pulchritudini virtutis:
Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo vir-
tutis procedit ac emanat.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS TEMPERANTIÆ.

2.2.q.143 TEmperantia habet duas partes integrales, concurrentes & neceſſariò requiſitas ad perfectum D
actum ipſius. ſ. verecundiam & honeſtatem. Verecundia diſponit ad hoc quòd quis refugiat
turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honeſtas autem diſponit ad hoc quòd amet pulchritudi-
nem temperantiæ, quæ ſibi vendicat decorem quendam.

Ver. 1. DE VERECVNDIA.

2.2.q.144. VErecundia, propriè loquendo, eſt paſſio appetitus iraſcibilis: & eſt ſpecies timoris, vt dictum E
6.l.ſ.11. eſt. Et eſt quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timo-
ver. 3. re turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia ſicut honor importat teſtimonium virtutis:
ita opprobrium, cuius timor eſt verecundia, importat teſtimonium de defectu alicuius, præcipuè
ſecundum aliquam culpam. Et ideo quantò teſtimonium alicuius reputatur maioris ponderis,
tantò, ab eo aliquis magis verecundatur. Teſtimonium autem reputatur maioris ponderis, vel
propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adeſt teſtimonio alicuius
propter duo: Primò propter certitudinē iudicij, vt patet de Sapientibus & virtuoſis, à quibus homo
deſiderat honorari, ideo magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & beſtijs nullus verecundatur.
Secūdò propter cognitionē eorum, à quibus eſt teſtimoniũ: quia vnuſquiſq; bene iudicat quæ co-
gnoſcit: & ſic magis verecundatur à perſonis coniunctis, quæ facta noſtra conſiderant. A peregrinis
autem & ignotis, ad quos noſtra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò tranſeunt: ſed ma-
gis verecundamur à perſonis coniunctis & notis, cum quibus ſemper conuerſaturi ſumus, quaſi
nobis ex hoc perpetuum proueniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod teſtimoniũ eſt magni
pōderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens, & ideo magis deſiderant homines
honorari ab his qui poſſunt iuuare: & magis verecundantur ab his qui poſſunt nocere. Verecūdia
eſt propriè de actu turpi perpetrato: & erubeſcentia eſt de actu turpi committendo, verùm tamen
iſta cōfunduntur, & vnum aſſumitur pro alio. Vnde Damaſc. & Greg. Nazianzenus dicunt, quòd
verecundia eſt de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecūdia in virtuoſis nō reperitur. Vnde
4. Ethic. Philoſ. dicit: Verecundia non eſt hominis virtuoſi: quia virtuoſus contemnit opprobria, quæ ſibi
4. Ethic. inferuntur propter virtutem: quia indignè ſibi inferũtur, vt dicit Philoſ. de magnanimis. Et Act. 5.
habetur: Ibant Apoſto. gaudentes à conſpectu cōcilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu
contumeliã pati. Et ſi aliquis verecundetur ex opprobriis quæ ſibi propter virtutē inferuntur, non
eſt perfectè virtuoſus. Quia quantò magis quis eſt virtuoſus, tantò magis contemnit xteriora bo-
na & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum. ſ. bene agēdo. Et ideo ſi propter
verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod eſt ſub præcepto, non excuſaretur à mortali
peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuoſis, inquantum reputantur
vitioſa ſecundum opinionem hominũ, vel inquantum homo refugit in operibus virtuoſis notam
præſumptionis vel inanis gloriæ aut etiã ſimulationis, non peccat. Quia ad virtuoſum non ſolùm

pertinet

pertinet vitare vitia,ſed etiam ea quæ habent ſpeciem vitiorum. Vnde 1. Theſſ.5.dicitur: Ab omni
ſpecie mala abſtinete vos. Quòd autem aliquis non verecundetur de operibus vitioſis, vel magis
vitioſis,prouenit ex hoc quòd non exiſtimat malum , vel minus malum : vel quia habet minus de
ratione turpis ſecundum opinionem hominum, vt peccata ſpiritualia,vel ex exceſſu boni tempo-
ralis aut poteſtatis,& ideo principes & potentes magis verecundātur de timiditate quàm de au-
dacia,& de furto quàm de rapina,vel etiam quia non exiſtimatur vt poſſibile, vel ſaltem vt diffici-
le vitari,vel quia committens non apprehendit turpitudinem vt poſſibilem ſibi,vel quaſi non facil-
lè vitabilem. Et ideo ſenes & virtuoſi verecundia carent. Sunt tamen ita diſpoſiti, quòd ſi in eis eſ-
ſet aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philoſ.dicit,quòd verecūdia eſt ex ſuppoſitione ſtudio- 4. Ethic.
ſi. ¶ Ad ſciendum autem an & quomodo verecundia ſit virtus: notādum eſt quòd virtus accipitur
dupliciter.ſ.communiter & propriè,ſiue largè & ſtrictè. Accipiendo virtutem propriè & ſtrictè,
verecundia non eſt virtus:quia virtus eſt perfectio quædam,vt habetur in 7.Ethic.& in 1.de Cælo
dicitur,quòd virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfe-
ctioni , deficit à ratione virtutis,ſiue non eſt propriè virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni,
quia eſt timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui eſt perfectus ſecundum habitum vir-
tutis,non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile , nec actu facit aliquid turpe,vnde oppro-
brium timeat: igitur verecundia non eſt virtus. Præterea omnis virtus eſt habitus electiuus : ſed ve-
recundia eſt paſſio: igitur, &c. Et quamuis ex multoties verecundari poſſit cauſari aliquis habitus
virtutis acquiſitæ, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt vlterius & magis verecundetur. Sed
ex illo habitu virtutis acquiſitæ ſic ſe haberet,quòd magis verecundaretur,ſi materia verecundiæ
adeſſet. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè,prout ſe extendit ad omne laudabile in
humanis actibus vel paſſionibus , verecundia poteſt dici virtus, cùm ſit quædam paſſio laudabilis,
ſicut ſpes & miſericordia. Et ſic accipiendo virtutem , verecundia dicitur quaſi virtus integralis
prudentiæ (vt prædictum eſt) vel ſecundum Philoſ.præſuppoſitiuè , quia præſupponit tempera-
tum fuiſſe verecundum,ſiue refugientem turpia.

Ver. 2. DE HONESTATE.

A AD cognitionem honeſtatis,ſupponendum eſt quid dicatur delectabile, vtile, decorum, & 2.2.q.145
honeſtum. Delectabile dicitur omne illud quod eſt conueniens,& ſic delectabile & conue-
niens idem ſunt,quemadmodū diſconueniens & triſtabile. Sicut vnumquodque naturaliter triſta-
tur in diſconuenienti: ſic naturaliter quieſcit,delectatur,& gaudet in ſuo cōuenienti, quādo habet
ipſum. Vnde dicit Philoſ.quòd ridiculum eſt quærere propter quid aliquis velit delectari: cùm na- 7.Ethic.
turale ſit omnibus, complacere & quieſcere in ſuo cōuenienti. Quietē enim omnia ſicut & bonū
appetunt. Verùm quia duplex eſt appetitus.ſ.ſenſitiuus & rationalis : ideo duplex eſt quies ſiue de-
lectatio.ſ.ſenſitiua & rationalis. Et quia appetitus ſenſitiuus & rationalis aliquando in actibus cō-
trariantur, iuxta illud Gal,5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum,& ſpiritus aduerſus carnem: vt nō
quæcunque vultis, illa faciatis: ideo ſtat bene quòd aliquid ſit delectabile ſecundum ſenſum, quod
non eſt delectabile ſed triſtabile ſecundum rationem , vt turpe. Reſultat igitur quòd delectabile
quietat appetitum,non tamen ſequitur quod omne delectabile ſit virtuoſum & honeſtū , ſed ſolū
delectabile ſecundum rationem. Vtile dicitur aliquid , inquantum ſeruit & ordinatur ad aliquid *Vtile quid*
conſequendum,& ratio vtilis in hoc conſiſtit, quòd eſt ordinari ad aliud , ſiue ſit delectabile,ſiue *ſit.*
amarum & triſtabile: vt medicina ad ſanitatem. Et ideo aliquando id quod eſt vtile , non eſt dele-
ctabile: vt potio amara. Aliquando tamen contingit quòd id quod ordinatur ad aliud , ſit delecta-
bile,vt comeſtio,quæ ordinatur ad vitæ ſuſtentationem. Hoc tamē non habet,vt vtile eſt,ſiue in-
quantum ordinatur,ſed vt conueniens eſt. Decorū & pulchrum idem ſonant. Et de ratione deco-
ri & pulchri eſt claritas & debita proportio. D.Diony.4.c.de Diui.Nom.dicit,quòd Deus eſt pul-
cher,ſicut vniuerſorū conſonantiæ & claritatis cauſa. Vnde pulchritudo corporis in hoc conſiſtit,
quòd homo habeat membra corporis proportionata,cum quadam debiti coloris claritate. Color
enim eſt participatio quædā luminis quod claritatem facit , ſimiliter pulchritudo ſpiritualis in hoc
conſiſtit,quòd cōuerſatio hominis,ſiue actus eius ſit bene proportionatus ſecundū ſpiritualē ratio-
nis claritatē ſiue veritatē. vnde D. Aug.ait, Honeſtatē vocant intelligibilē pulchritudinem,quā ſpi-
ritualem nos propriè dicimus. Et cùm honor ſit teſtimonium honeſti & virtuoſi,& gloria ſit effe-
ctus honoris. (Ex eo enim quòd aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum,)
cōſtat idem eſſe honorificum & glorioſum: ſicut idem ſunt honeſtum,decorum & virtuoſum. Et
per oppoſitum illud quod eſt turpe & vitioſum,dicitur inhoneſtum. Vnde Apoſt. Quæ inhoneſta
ſunt noſtra,abundantiorem honorē habent, honeſta autem noſtra nullius egent. Apoſt.vocat ibi 1.Cor. 12.
inhoneſta,membra turpia: honeſta autem,membra pulchra,& ſic idem ſunt pulchrū,decorū, ho- *honeſtum.*
neſtum,& virtuoſum. Honeſtum enim (vt dictū eſt ex D.Aug.) dicitur inquantum habet ſpecialē

decorẽ ex ordinatione rationis. Nec obſtat quod de ebriis dicitur 2.Ethic,quòd vinum facit præcordia honeſta:quia hoc intelligitur ſecundum eorum reputationẽ, videntur enim ſibi magni & honorãdi. Sed hoc quod eſt ordinatũ per rationem,eſt virtuoſum: igitur honeſtum eſt virtuoſum. Prætereà cùm id quod eſt ordinatũ per rationem,ſit naturaliter conueniẽs homini:& vnũquodq; naturaliter delectetur in ſuo conuenienti,& delectatio quietet appetitum,& ſit appetibilis propter ſe:ſequitur quòd omne honeſtum & virtuoſum, ſit delectabile,& propter ſe appetibile:vt probat Philoſ.1.Ethic. Et quia ipſa virtus ſecundũ ſe honeſta eſt,& ordinatur ad felicitatẽ: ſequitur quòd eſt aliquid honeſtũ & vtile. Et ſic vnũ & idem poteſt eſſe ſimul & ſemel delectabile,vtile & honeſtum. Et ita ſe habent,quòd omne honeſtũ eſt vtile & delectabile,ſed non ecõuerſo. Aliqua enim ſunt vtilia,quæ nõ ſunt honeſta:& etiã aliqua delectabilia,quæ nõ ſunt vtilia neq; honeſta:vt ſunt cogitationes malæ. Ex præmiſſis apparet quòd honeſtas,decor, & ſpiritualis pulchritudo idẽ ſunt? & quòd pulchrũ & honeſtum temperantiæ attributum,opponitur turpi & exprobrabili:quod at-
In lib.Topi. tribuitur intemperantiæ,vt dictum eſt. Et cùm contraria ſe inuicem manifeſtent,iuxta illud Philoſophi: Sicut propoſitum in propoſito,ſic oppoſitum in oppoſito: Igitur honeſtas,quæ eſt turpitudinis oppoſitum,attribuitur temperantiæ:non vt pars ſubiectiua: quia tẽperantia non eſt pars ſubiectiua honeſti communiter accepti. Nec etiam eſt pars potentialis,ſed quaſi integralis, pro quãto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem,quæ ſpecialiter attribuitur temperantiæ.

§. 3. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS TEMPERANTIÆ.

PArtes ſubiectiuæ ſiue ſpecies temperantiæ ſunt 4.ſ.abſtinentia,ſobrietas,caſtitas,& pudicitia. B
Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentũ: abſtinentia circa cibum, ſobrietas circa potum:aliæ duæ moderantur delectationes circa generationẽ, caſtitas circa actũ generationis,pudicitia verò delectationes circunſtantes,puta quæ ſunt in oſculis,tactibus & amplexibus.

Ver. I. DE ABSTINENTIA.

2.2.q.146. ABſtinentia (ſecundum impoſitionem nominis) ſignificat ſubſtractionem vel abſtractionem C
ciborum. Et quia abſtractio ciborum dupliciter conſiderari poteſt:ideo abſtinentia dupliciter accipitur, vno modo pro ſubſtractione ciborum abſolutè,vt idem eſt quod non comedere. Et ſic non eſt virtus,nec actus virtutis,cùm ſit pura negatio. Alio modo accipitur pro abſtractione ciborum ad rationem relata:quę ſecundum ſe eſt indifferens,quia poteſt eſſe ordinata,vel inordinata:ſicut vſus ciborum ſecundum ſe non eſt bonus neque malus,ſed indifferens:ideo nõ pertinet ad regnum Dei,& ſic intelligitur illud 1.Corinth.4. Non eſt regnum Dei eſca & potus.ſ.ſecundũ ſe. Et illud 1.Corinth.8. Eſca non commendat nos Deo,neque enim ſi non manducauerimus aliqua vel aliquando,deficiemus:neque ſi manducauerimus,abundabimus,ſcilicet ſpiritualiter. Si fuerit inordinata,erit mala,& pertinet ad vitium: Si verò fuerit ordinata,erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduertet tamen quòd abſtractio ciborum poteſt dupliciter ordinari & moderari per ratio-
Ciborum abſtractio. nem,vno modo ſecundum quantitatem vel qualitatem,prout refertur ad ſanitatem, & ſic moderari abſtractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ,quæ determinat quibus cibis, & in qua quantitate,& quo tempore debeat infirmus vti. Alio modo abſtractio ciborum moderatur per rationem,ſecundum quòd fit ex fide & delectatione Dei,ad reprimendas concupiſcentias,aut deletionem peccatorũ,aut animi ſerenitatem,& eleuationẽ in Deum, & hoc modo pertinet ad regnũ
In lib.de quæſt.Euã. Dei,& ſignificat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit ſibi abſtrahere cibos ſecundum rationem,propter fines prædictos. Vnde D. Aug. ait: Non intereſt omnino(ſ.ad virtutem & extra ieiunij tempus)quod alimentorum vel quantũ quis accipiat,dũmodo id fiat pro congruentia hominũ & perſonæ ſuæ,& pro valetudine ſiue neceſſitate:ſed quanta facilitate & ſerenitate animi quis
Luc.21. valeat,cùm oportet & neceſſe eſt,carere. Ad hanc nos hortatur Chriſtus dicens: Attẽdite ne gra-
2.Pet.1. uentur corpora veſtra crapula & ebrietate. Et hoc modo D. Pet connumerat abſtinentiã aliis virtutibus: Miniſtrate(inquiens) in fide veſtra virtutẽ,in virtute ſcientiã, in ſcientia autẽ abſtinentiã.
1.Cor.6. Ieiunium eſt actus virtutis abſtinentiæ,ad quod nos hortatur D. Paul. Exhibeamus nos tanquam
& 11. Dei miniſtros,&c.ſubdit in ieiuniis, &c. Ad huius euidentiam notandum eſt,quòd ieiunium eſt quintuplex.ſ.ſpirituale,naturale,morale,pœnitentiale, & Eccleſiaſticum. Ieiunium ſpirituale eſt
Ieiuniũ naturæ quid ſit. abſtinentia à peccato,iuxta illud Eſa.58. Nónne hoc magis ieiunium quod elegi? diſſolue colligationes impietatis,&c. Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore. Vnde Eccle.21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abſtractio ſeu abſtinentia à
2.2.q.147. cibo & potu,& vocatur à D. Thoma,ieiunium ieiunij. Et ad tale ieiuniũ obligãtur ſani accedẽtes ad Eucharistiæ cõmunionem, vt habetur in can. Sacram,de conſecr.diſt.1. ¶ Ieiunium morale eſt
Ieiuniũ pœnitentiæ. abſtractio cibi & potus ex propoſito,propter aliquam cauſam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug.& aliorũ,qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vtatur. ¶ Ieiunium pœnitentiæ eſt abſtractio ciborum delectabilium,ad placãdam iram Dei,

& impetrandam remiſſionem peccatorum. Vnde Ioel.2.dicitur: Conuertimini ad me in toto cor-
de veſtro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat: Genua mea infir- *Pſal.* 118.
mata ſunt à ieiunio: & caro mea immutata eſt propter oleum. Itē, Humiliabā in ieiunio animam *Pſal.* 34.
meā. Hoc ieiunio ieiunauit Achab, & viri Niniuitæ. Ex ore regis & principium indictum eſt ieiu- 3.*Reg.*21.
nium: & Deus miſertus eſt eorum. Et 1. Eſdræ 8. dicitur, Ieiunauimus & rogauimus Deum, & eue- *Iona* 3.
nit nobis proſperè. Et tale ieiunium, & omnia ieiunia Iudæorum, de quibus Zach.8. erant à veſpe-
ro vſque ad veſperū, & ſic toto die nil guſtabāt, & affligebāt, per diem animam ſuam. Neque in ve-
ſpero, cùm refectionem accipiebant, veſcebantur carnibus. Vnde Dan. de ieiunio trium hebdoma- *Dan.*10.
darum dicebat, Panē deſiderabilem non comedi, & caro & vinū non introierunt in os meum: aliàs
non fuiſſet magna afflictio, de qua tamen aliqui iactabāt ſe. Eſa.58. Quare ieiunauimus, & nō aſpe-
xiſti? afflximus animas noſtras, & neſciſti? ¶ Ieiunium eccleſiaſticum (hoc eſt ab Eccleſia indictū)
conſiſtit in abſtinentia carniū, & vnicā comeſtione, hora competēti: & eſt duplex. ſ. quadrageſima-
le, quatuor temporum & vigiliarum, quę differunt inter ſe dupliciter. Primò quo ad abſtractionem
ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadrageſima, poſſunt ieiunantes & non ieiunantes vti
ouis & lacticiniis, in quadrageſima autem non licet: vt habetur in c. denique. 4. diſt. Secundò diffe-
rūt quo ad inſtitutionem: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum inſtituta ſunt à ſum-
mis pōtificibus: ſed ieiunium quadrageſimæ habemus ex traditione Apoſtol. vt ait D. Hierony. in
epiſtol. ad Marcellam: Nos vnam quadrageſimam ex traditione Apoſtol. toto anni tempore nobis
congruo ieiunamus. Et D. Ignatius in quadam epiſt. dicit ſe accepiſſe hanc ordinationem à D. Ioā.
Euangeliſta. Et in 4. epiſt. quæ eſt ad philip. ita ſcribit: Dies feſtos nolite inhonorare: quadrageſimā
verò nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuerſationis. Hebdomadā etiam
paſſionis nolite deſpicere. Quomodo autem quadrageſimam non aſpernandā eſſe admonuiſſet,
niſi ea tēpeſtate, qua adhuc apoſtolica floruerūt tēpora, fuiſſet eius obſeruatio inſtituta? Et Theop.
Alexandrinus ſcripſit, dicens: habemus quadrageſimam ab Apoſtol. inſtitutam & ordinatam. Et
Maximus in quodam ſermone de ieiunio quadrageſimæ dicit: Sacrarum literarum exempla pro-
tulimus, quibus approbaremus hunc quadrageſinarium numerum nō eſſe ab hominibus conſti-
tutum, ſed diuinitus conſecratum, nec terrena cogitatione initiatum, ſed cœleſti maieſtate præce-
ptum. Et paulo poſt de eadem materia loquens, ait: hæc autem præcepta (quibus. ſ. conſtitutum eſt
illud quadragenarium quotannis ieiunium) non tā ſacerdotum præcepta quàm Dei ſunt. Atque
ideo qui ea ſpernit, non ſacerdotem ſpernit, ſed Chriſtum, qui in ſuo loquitur ſacerdote, hæc ille.
Et D. Gregor. Et habetur in c. Quadrageſima, de cōſecr. diſt. 5. dicit: Quadrageſima ſumma obſer-
uatione eſt obſeruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abſtinentia ſubtracti ſunt)
niſi quem infirmitas impedierit, nullatenus ſoluantur: quia ipſi dies decimæ ſunt anni. Et in c. non
oportet, de conſecr. diſt. 3. ex concilio Laodicen. iubetur ieiunium quadrageſimę integrum ſeruari
abſq; ſolutione in feria quinta hebdomadæ ſanctæ, hoc modo. Non oportet in quadrageſima feria
quinta vltimæ hebdomadæ ieiunium diſſolui, & totam quadrageſimam inhonorari: ſed per totos
dies ieiunare, & eſcis conuenientibus abſtinentię, id eſt, aridioribus vti. Nec legitur aliunde habuiſſe
initium. Neque veriſimile eſt quòd Eccleſia hanc ſarcinam acceptaſſet, & per tot ſecula obſeruaſ-
ſet, niſi à Spiritu ſancto & Apoſtolis emanaſſet. Hanc Apoſtolorum ordinationē prædixerat Chri-
ſtus, reſpondendo diſcipulis D. Ioannis Baptiſtæ, qui indixerat ipſis ieiunia frequentia vnde dice-
bant: Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autē tui non ieiunāt? reſpondit Chri- *Mat.*9.
ſtus: Nunquid poſſunt filij ſponſi lugere, quandiu cum eis manet ſponſus? Veniēt autem dies cùm
auferetur ab eis ſpōſus, & tunc ieiunabūt, hoc eſt ieiuniū ordinabunt & obſeruabunt. De obſerua-
tione ieiunij quo ad eos habetur Act.13. Miniſtrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit
illis Spiritus ſanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabā ad opus, ad quod aſſumpſit eos. ¶ Ordina-
uerunt autem Apoſt. ieiuniū quadrageſimale propter tria. Primò in memoriam ieiunij Chriſti, de
quo Mat.4. & vt nos eis quodā modo nobis poſſibili conformemur. Secūdò vt decimas temporis
Domino redderemus. Vnde D. Gregor. ait, vt qui toto anno nobis viuimus, authori noſtro in eius
decimis mortificemur. Tertiò propter bona quæ nobis à ieiunio proueniūt. Idem Greg. aliqua aſ-
ſignat in præfatione quadrageſimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mētem eleuas,
virtutem largiris & præmia. Eſt prætereà placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona ſequun-
tur. ¶ Hic autem Lutheranorum & neotericorū hæreticorum (quibus comeſſationes & epulę pla-
cent) abhorrentium ab abſtinētia & ieiuniis, & omnia pœnitentiæ opera improbantiū, & aduerſus
ieiunium Eccleſiæ inſurgentium, ſophiſticas rationes ex malo intellectu ſacræ Scripturæ procedē-
tes, diluere, & iacula refellere operæpretium eſt. Prima eorum aggreſſio procedit ex ſatisfactione
Chriſti, qui abundantiſſimè ſatisfecit pro peccatis noſtris: ideo ſuperfluere dicunt ieiunia noſtra: &
paſſionis Chriſti fit iniuria, ſi peccata noſtra per ieiunia expiare tentamus. Sed de hac ſatisfactione

& per crucem & pœnitentiam ad Chriſtum conformatione abundè locuturi ſumus c.16.§.4.ver.
22.ideo in præſentiarum ſuperſedemus. Secunda cōcertatio procedit ex ciborum bonitate. Gen.1.
Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat,& erant valde bona.&, Omne quod mouetur & viuit, erit
Mat.15. vobis in cibum.& Chriſtus,Non quod intrat in os coinquinat hominem,& Apoſtol. Eſca nos nō
1.Cor.8. commendat Deo.Neque enim ſi non manducauerimus,deficiemus:Neque ſi manducauerimus,
abundabimus,& 1.Cor.14.Non eſt regnum Dei eſca & potus,& ad 1. Tim. 4. Spiritus manifeſtè
dicit,quòd in nouiſſimis diebus diſcedent quidam à fide,attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis
dęmoniorum,in hypocriſi loquentium mendacium,cauteriatam habentium conſcientiam ſuam,
prohibentium nubere,& abſtinere à cibis,quos Deus creauit ad percipiēdum cum gratiarū actione,fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quòd delectus ciborum non ſolùm non placet Deo,nec aliquid adfert commodi,imò tanquā à ſpiritibus dæmoniorum procedens,cauteriatā reddens conſcientiam,diſplicet. Ideo Eccleſiam ieiuniom non poſſe ordinare,neque vſum ciborum prohibere inferunt. Verùm concluſio hæc non infertur neque pēdet ex authoritatibus prædictis:quæ ſi eas intrinſecus proſpexeris,ſolùm contra illos militant, qui aliquos cibos ſecundum ſe malos eſſe dicebant, vel Cæremonialia legis Moyſi,in quibus propter futurorum ſignificationē aliqui cibi prohibebantur,cum Euangelio obſeruanda fore aſtruebāt,quorum neutrum ſequitur ſiue probat,imò condemnat Eccleſia. Contra primos militant authoritates Gene. Matth.& Cor. Contra vltimos autem D.paul.in epiſt.ad Gal.vbi Petrum diſſimulantē manifeſtè reprehendit. Collo. 2. dicit:Nemo vos iudicet in cibo, aut potu,aut in parte diei feſti,aut Neomeniæ,aut ſabbatorum,quæ ſunt vmbra futurorum, quoniam illa euacuata ſunt. Vnde 1. Corinth.13. Cùm venerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt. Vtroſque proſequitur D. Paul.1.Tim.4 quod apertè inſinuat cùm ait, His qui cognouerūt veritatem. Et ſic deligere cibos, vel abſtinere ab eis tanquam de ſe malis,vel quia in lege Moyſi ſunt prohibiti,procedit ex doctrinis dæmoniorum. Sed abſtinere à certis cibis ad reprimendas concupiſcentias, aut ad delendum reatum,ſiue ad animi eleuationem,aut ad placandam iram Dei,ſeu propter aliquam aliam rationabilē cauſam,procedit ex doctrina Chriſti. Nam & D.Paul.hoc conſuluit dicens, Bonum eſt nō
Rom.14. manducare carnem,nec bibere vinum. Hac delectione vſus eſt:vnde dicebat:Caſtigo corpus meū,
& in ſeruitutem redigo:ne cùm aliis prędicauerim, ipſe reprobus efficiar.2.Cor.11.dicit ſe abundā-
1.Cor.9. tius laboraſſe in ieiuniis multis. Eandem ciborum ſubtractionem idem Apoſtol. malam affirmat propter ſcandalum, vt in Petri reprehenſione, vel propter notabile corporis aut ſanitatis detrimentum. Vnde 1.Tim.5. Modico vtere vino propter ſtomachum & alias infirmitates tuas. Et Rom.12. Sit rationabile obſequium veſtrum. Et D.Hieron. Nō refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocauſtum offert, qui vel ciborū nimia egeſtate, vel manducandi, vel ſomni penoria immoderatè corpus affligit, vnde ſequitur quòd infirmi in quadrageſima carnibus veſci poſſunt de conſilio vtriuſq; medici. Similiter recta ratio non tantùm ſubtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vndem idem Hierony. ait, Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiuniū charitati, & vigilias ſenſus integritati præfert. ¶ Ex his apparet quòd præfatæ authoritates nō militāt cōtra Eccleſiam, quę inſtituit ieiuniū quadrageſimale, nō vt reprobet cibos vt ſecundū ſe malos, neque vt Cæremonialia legis Moyſi ſeruet, nec vt corpus interimat: ſed ad Chriſtū imitādum, & ad hoc quòd fideles diſponātur ad redēptionis noſtræ myſteria deuotè recolēda. & ad reprimēdas cōcupiſcētias, ac ſerenitatem & eleuationem animi, nec non ad placādum Deum, & reatū pœnæ delēdum. Si D.Ioan.Bapti. potuit indicere ieiunium diſcipulis ſuis: à fortiori Eccleſia, cui obedire Chriſtus præcepit: Si Eccleſiam, inquiens, non audierit, ſit tibi ſicut
Perſuaſio ieiunij. Ethnicus & publicanus. Si Moyſes ieiunauit 40.diebus & 40.noctibus, vt legem ſcriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod.24.) à fortiori Chriſtiani, vt authorem legis &
Matth.18. gratiam Spiritus ſancti mereantur recipere in Paſchate. Si filij Iſraël vt mererentur ingredi terram promiſſionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manſerunt in deſerto (vt D.Ambr. dicit in quodā ſermone) & qui noluerunt ieiunare, & à carnibus abſtinere, ſed deſiderio & actu ieiuniū
Pſal.77. violauerunt, exterminati ſunt, quia (vt Pſal. dicit) Adhuc eſcę eorum erāt in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorum: A fortiori Chriſtiani, vt mereantur ingredi regnum cælorū, ſingulis annis & quādiu ſunt in deſerto huius mundi, quadraginta diebus à carnibus abſtinere & ieiunare debent: niſi ex legitima & rationabili cauſa excuſentur. Et qui in ætate & ſtatu ieiunandi ſunt, & excuſationem legitimam non habent, vltione diuina digni ſunt. Ex his etiam apparet delectum ciborum, & præcipuè abſtinētiam carniū (quam D.Paul. laudauit, & bonā eſſe dixit) placere Deo, qui ex ligno ſciētiæ boni & mali edere prohibuit, Gen.2. & à multis cibis filios Iſraël, propter figurā & repræſentationē ſpiritualiū abſtinere præcepit: & Dan. ieiuniū & abſtinentiā carniū approbauit, cū ieiunio Niniuitarū: Et Chriſtus certū genus dęmoniorū non eiiciendū fore,

niſi à ieiunantibus & otantibus prædicauit. Nec obſtat quod allegatum fuit ex Eſa. Nunquid tale
eſt ieiuniũ quod elegi, per diẽ affligere animã ſuam? Quia ibi non reprobatur ieiuniũ, ſed peſſimæ *Ieiuniũ Iu-*
circunſtantiæ, quę meritũ ieiunij abſorbebant. vnde dicitur: Nolite ieiunare ſicut vſq; in hãc diem. *deorum.*
ſad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas veſtra priuata contraria voluntati Dei. Ideo
Chriſtus Mat.6. Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, & in eodem, vt ieiunium appro-
batum oſtenderet, conditiones & circunſtantias ieiunij declarauit. ¶ Ad rectum Eccleſiæ ieiuniũ
tria requiruntur. Primũ eſt vnica comeſtio per modum cibi ſiue ſuſtentationis: quia ſi per modum
medicinæ & electuarij, vel ad tollendũ alterationẽ duntaxat, moderatè aliquid ſumatur, ſiue ante,
ſiue poſt prãdium, non ſoluitur ieiunium, neque parum panis aut fructuum, ne vinũ vel aqua diſſo-
luat aut dilaniet ſtomachũ, etiam ſi pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neq; (vt D. Caietan. ait 2.2.q.147.
in ſummula) acceptio plurium fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id cenſetur ap- *art.6.*
probaſſe, ſiue in illo diſpenſare. Videant tamen qui ſumunt, quantum & qua intentione ſumant, aut
ſumere cenſeãtur, Quia (vt habetur Gal.6.) Deus non irridetur, ſed ipſi. Secundum requiſitũ ad ie-
iunium, eſt abſtinẽtia carnium & lacticiniorũ, quę etiã præcipitur nõ ieiunãtibus excuſatis, niſi ſint
infirmi, quia tales de conſilio vtriuſque medici (vt dictum eſt) veſci poſſunt in dubiis. Vbi verò eſt
euidens cauſa præſertim conſuetudine interueniente, vel cùm non poteſt de facili haberi recurſus *art. 8.*
ad ſuperiorem, tunc abſque medici conſilio veſci poſſunt, & vti Epichæia, vt D. Tho. dicit. Cauere 2.2.q.147.
tamen debent, quantum poſſibile fuerit, à puſillorum ſcandalo, vt non videant & ſi videant, etiam *ar.40.*
cauſam neceſſariam & euidentem ad diſpenſationem cognoſcant. Butyrum verò & lacticinia in *ar.7.*
locis, in quibus conſuetudo propter defectum olei eſt introducta, etiam nõ ſoluit ieiunium. ¶ Ter-
tium requiſitũ eſt competens hora. Olim competens hora erat poſt veſperas, deinde ſucceſſu tem-
poris poſt nonam horam, hoc eſt hora prima poſt meridiem. Tandem in meridie, & nunc in vnde-
cima hora. Circa hoc conſuetudini patriæ ſtandum eſt. Vnde D. Hierony. de ieiuniis loquens ait:
Vnaquæque prouincia abundet ſuo ſenſu, & præcepta maiorum apoſtolica arbitretur. Et in can. in
his. 11. diſt. ex D. Aug. in epiſt. ad Caſulanũ dicitur: in his rebus in quibus nil certi ſtatuit diuina ſcri-
ptura, mos populi, mos Dei, & inſtituta maiorum pro lege habenda ſunt: & ſicut pręuaricatores di-
uinarum legũ, ſic & contẽptores Eccleſiaſticarũ conſuetudinũ, coercẽdi ſunt. Vnde dicitur cõmu-
niter, Cùm fueris Romæ, Romano viuito more. Et ſic intelligẽdum eſt de eſu carnium in die Sab-
bati, à feſto Natiuitatis Domini, vſque ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de eſu intrinſe-
corũ & extremitatũ animaliũ in Hiſpania: Quod puto nõ habere locũ in his, qui ex voto vel regu-
la abſtinentiã carniũ obſeruare habẽt. Quia in c. explicari, extra de obſeruat. ieiunior. dicitur quòd
illi qui voto vel regulari obſeruantiæ ſunt aſtricti, in ſexta feria, ſi feſtum Natiuitatis Domini veni-
re contigerit, carnibus propter feſti excellentiam veſci non poſſunt, ſecundũ conſuetudinem Ec-
cleſię generalis: ergo excipi debent à cõſuetudinibus particularibus. Retardare tamen horam qui-
libet poteſt, quantum placet. Præuenire verò non licet abſq; rationabili cauſa. Cum rationabili ta-
men cauſa præuenire licet, vt propter ſocietatem itinerantium. ¶ Eccleſia verò, quæ eſt pia mater,
& non intendit filios obligare ad impoſſibile, neque ad valde difficile, ſecundũ doctorum interpre- *Qui excuſã*
tationem & iuris præſumptionem, à vinculo ieiunij cenſetur nonnullos excuſare, & maximè octo *tur à ieiu-*
genera hominum. Primũ locum tenent infirmi & debiles, eò quòd nõ poſſunt ſufficienter & ſalu- *nio eccleſiæ.*
briter cibum ad ſuſtentationẽ ſumere. Secundũ tenent pauperes hoſtiatim mendicantes, quia hora
competenti nõ inueniũt ſufficiẽter ad ſuſtentationem naturæ. Si verò ſufficienter inueniãt, & aliàs
robuſti ſunt, nõ puto eos excuſatos, niſi fortè propter ignorantiam. Tertium tenẽt mulieres prægnã-
tes & lactãtes, quæ habẽt pro duobus cibũ ſumere: ideo nõ debẽt ieiunare. Quia earũ ieiuniũ tan-
quam paruulis damnoſum, eſſet ſacrificium de rapina. Ideo vix excuſari poſſunt à peccato. Quarti
ſunt pueri, propter crementum, & ſic vſque ad finem tertij ſeptennij ſecundum medicos, hoc eſt
vſq; ad 21. annum, non tenẽtur ieiunare ex præcepto eccleſię. Si tamen procliues ſunt ad luxuriam, *Iuuenes vſ-*
tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Eccleſiæ, ſed præcepto iuris naturæ, & diuini. *que ad 21.*
Quintũ tenẽt ſenes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quòd *annum non*
à ſeptuageſimo anno & ſupra, ſunt excuſati, iuxta illud Pſal. Dies annorum noſtrorum in ipſis ſe- *tenẽtur ie-*
ptuaginta anni: ſi autẽ in potẽtatibus octoginta anni: amplius eorũ labor & dolor. Tutius tamẽ pu- *iunare ex*
tarem ſtãdum eſſe cuiuſlibet talium iudicio & cõſciẽtię: nõ enim omnes eiuſdẽ complexionis ſunt *præcepto ec-*
ſeu æque fortes, aliqui in 50. anno ſunt debiliores, quã alij in 80. Quandiu ſunt ſubiecti paſſionibus, *cleſiæ.*
& potentes ad actus venereos, cẽſentur potentes ad ieiunandum, & idem cẽſendum eſt de his qui
prætextu debilitatis ſe à ieiunio volunt excuſare. Notent tales illud quod dicitur Eſa.5. Væ qui po-
tentes eſtis ab bibendũ vinum, & viri fortes ad miſcendã ebrietatem, & opus Domini non reſpici-
tis. Vbi tamen ſentitur notabilis debilitas, & adhuc manet dubium, conſulerem obtinere diſpenſa-
tionem à ſuperiore: qua habita nõ cenſerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad

temperantiam.Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo ſecũdum ſtatum,cùm labor & ieiunium abſque magna difficultate non cõueniant.Diuites verò qui aliis diebus non laborant,ſed per alios opera ſua diſponunt,& in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excuſentur, non puto tutos eſſe in conſcientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò,vbi eſſet magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem,etiam cenſentur excuſati.Octauum tenent omnes,qui propter ieiunium impedirentur à maiori bono:vt cãtores,qui habent in diuino officio cantando laborare,excuſantur:& idem de prędicatoribus,ſi propter ieiunium impediantur à prædicatione.Si verò ſunt fortis naturæ,& propter ieiunium non impediuntur à prædicatione,non putarem eos excuſatos.Mulieres etiam vxoratæ,propter bonũ pacis in domo ſeruandum,excuſantur.

Ver. 3. DE GVLA.

2.2.q.148. GVla eſt vitiũ abſtinẽtiæ oppoſitũ per exceſſum.Gula autẽ eſt inordinatus appetitus cibi propter delectationem inordinatam. Et quia delectatio ordinata non eſt peccatũ:ideo delectari moderatè & ordinatè in comedendo,non eſt peccatum.Inordinata autem delectatio & ideo appetitus 4.modis fieri poteſt.Primò quantum ad ſubſtantiam,quando nimis lautos & precioſos cibos quis appetit.Secundò quantum ad qualitatem,quando quęrit cibos nimis accuratè,hoc eſt curioſè præparatos.Tertiò quantum ad tempus,quando præuenit debitum & competẽs tempus comedendi,ſine cauſa.Quartò quantum ad modum,vt quando non ſeruat debitũ modum in comedẽdo:vt cùm nimis comedit,vel nimis feſtinanter,abſque debita maſticatione. Hos quatuor modos A

In.31.Mora D.Greg.ponit:& D.Tho.vocat ſpecies gulæ. ¶ Gula eſt mortale peccatum,quando auertit à fine, quando.ſ.aliquis conſtituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus,vt nõ curet contrauenire præceptis:vt cùm ieiunia contemnit,aut aliud præceptum tranſgredi paratus eſt: quia de talibus Philipp.3.dicitur,Quorum Deus venter eſt.Frequenter tamen veniale eſt.Ideo D. Aug. inter minuta connumerat:licet quandoque in ſuo genere graue ſit, maximè cùm delectatio cibi allicit ad comedendum vſque ad vomitum vel crapulam,vel quando alia inconuenientia ſequuntur, vt infirmitas præuiſa,& cùm eſt notabile detrimentum ſanitatis præuiſum,vel quod præuidere tenetur,eſt mortale,& cùm inducit ad alia mortalia. ¶ Gula eſt vitiũ capitale, eò quòd ab eo multa vitia(quæ à D.Greg.filiæ eius dicuntur)originem ducant,& præcipuè quinque.Prima reſpicit rationem,& dicitur hebetudo mentis,quando ex immoderatione cibi & potus,rationis acies & intelligentia obtunditur & offuſcatur.Secunda,quæ reſpicit voluntatem,dicitur inepta lætitia, quando.ſ.voluntas ſopito rationis gubernaculo,diſſoluitur in aliàs animæ paſſiones. Vnde 2.Eſdræ 3. Vinũ omnem mentem cõuertit in ſecuritatem.Tertia reſpicit linguam,& dicitur multiloquium. Vnde D.Greg.in paſtorali ait,Niſi gulæ deditos nimia loquacitas raperet,diues ille epulo lingua grauius non arderet.Quarta reſpicit inordinatum geſtum,& dicitur Scurrilitas,hoc eſt iocularitas quædã, prouenienſ ex defectu rationis.Vnde ſuper illud.Stultiloquium & ſcurrilitas,quæ ad rem non pertinet,&c.dicit:ſcurrilitas,hoc eſt iocularitas,quæ riſum mouere ſolet,dicitur: Quinta,quæ reſpicit factum,dicitur immunditia,quæ poteſt attendi ſecundum inordinatam emiſſionem quarũcunq; ſuperfluitatum,vel ſpecialiter quantum ad emiſſionem ſeminis. Vnde ſuper illud Apoſtoli: Fornicatio autem,& omnis immunditia,nec nominetur in vobis,ſicut decet ſanctos, dicit Glo. hoc eſt incontinentia pertinens ad libidinem quocunque modo. Vitium oppoſitum abſtinentiæ per defectum,ad inſenſibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio.

Quatuor modi delectationis inordinatæ.
Filiæ ſiue ſpecies gulæ 31. Mora.
Hebetudo mentis.
Inepta lætitia.
Multiloquium.
Scurrilitas.
Epheſ.5.
Epheſ.5.

Ver. 4. DE SOBRIETATE.

2.2.q.149. SObrietas eſt virtus quæ moderatur delectationes potus,maximè vini, quod ex ſua fumoſitate natum eſt caput conturbare. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare poſſunt: Sobrietas communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud eſt quàm menſura & moderatio.vnde ad Tit.2 Sobriè,iuſtè,& piè viuamus in hoc ſeculo,& 1.Tim.2.Mulieres in habitu ornato,cum verecundia & ſobrietate ſe ornantes.Propriè tamen ſobrietas eſt circa potum, qui B

1.Pet.5. inebriare ſeu caput conturbare poteſt, De hac D.Petr.Fratres,ſobrij eſtote,& vigilate, &c. Et Eccle.30.Æqua via hominibus vinum in ſobrietate potatum:& in eodẽ.Sanitas animæ, ſobrius potus.Vinũ enim multũ potatũ irritationẽ & iram & ruinas multas facit.Ex his ſequitur quod vſus vini non eſt illicitus.Vnde Eccl.31.Vinum in iocunditatem creatum eſt.Sed immoderatus vſus illicitus eſt.Vnde Cato dicit.Nullũ crimẽ vini eſt,ſed culpa bibentis. Quãuis autem omnes debeãt habere ſobrietatem,aliquibus tamen propter operationes eorum,magis neceſſaria eſt:vtpote ſenibus,epiſcopis,Eccleſiæ miniſtris iuuenibus,& mulieribus.Ideo Apoſt.Oportet, inquit,epiſcopum eſſe ſobriũ,& diaconos non multo vino deditos,& idem in aliis miniſtris,& qui habent gubernare

Tit.2. populũ.Et ad Titũ ſcribẽs:Hortare ſenes,vt ſobrij ſint,quia in eis ratio vigere debet, propter aliorũ eruditionẽ:Et in eodẽ.Iuuenes ſimiliter hortare,vt ſobrij ſint, propter periculũ.Et propter eãdẽ

raitionem

rationẽ mulieres,quæ debilioris ſunt cerebri. Vnde 1. Tim.2. Mulieres ſimiliter pudicas & ſobrias.

Ver. 5. DE EBRIETATE.

A EBrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderatè po- 2.2.q.150.
tato accidit. Et ſic eſt magis pœna,quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato
vini vel alterius rei , ex qua ſequitur ligamen rationis. Quod contingit dupliciter. Primò propter
fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et ſic ebrietas contingere poteſt ſine peccato,præci-
puè ſi ex negligentia hominis contingat. Et ſic creditur Noë inebriatus fuiſſe propter ignorantiam Gen.9.
& inexperientiã fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiſcentia & vſu vini,& ſic ebrie- Ebrietas
tas eſt peccatum,& ſpecies gulæ:quæ diuiditur in comeſſationem & ebrietatem:quæ prohibentur quãdo mor
Rom.13. Non in comeſſationibus & ebrietatibus,& Galat.5.enumerantur intèr peccata mortalia. talis vel ve
Manifeſta ſunt opera carnis,&c. ¶ Ebrietas eſt peccatum mortale,quando quis aduertit vel aduer- nialis.
tere tenetur potũ eſſe immoderatũ,& inebriare potentem,& bibit: vúltq; magis inebriari,quàm à
potu abſtinere,quia tunc homo ſcienter inordinatè ſe priuat vſu rationis:& ſe exponit multis peri-
culis. Si verò fiat potus per regulas medicinæ ad vomitum prouocandum,non eſt peccatum , quia
nõ eſt inordinatus. Cũ antẽ eſt ignorãtia inuincibilis,vt puta cùm ignorat fortitudinẽ vini,vel non
aduertit,neq; aduertere tenebatur,nõ eſt peccatum. Si verò quis aduertat potũ eſſe immoderatũ,
tamẽ non exiſtimat potum inebriare potentẽ,ſed caput modicũ conturbãtem,eſt veniale. ¶ Ex his
ſequitur quòd aſſiduitas inebriãdi facit ebrietatem eſſe mortalẽ: nõ propter iterationem actus,ſed
quia non poteſt eſſe quod homo aſſiduè inebrietur,quin ſciens & volẽs inebrietur. Et quemadmo-
dum dictum eſt quòd ſobrietas eſt magis decens certis perſonis.ſ.epiſcopis,& Eccleſię miniſtris,re-
ligioſis,ſenibus.iuuenibus,& mulieribus:ita ebrietas eſt illis magis indecens,turpis, & exprobrabi-
lis. Vnde in canonibus Apoſt.legitur: Epiſcopus,aut presbyter,aut diaconus,aleæ aut ebrietati de-
ſeruiẽs,deponatur. Ebrietas inuincibilis & abſq; culpa excuſat à peccato ſequente: quia cauſat in-
uoluntarium,ratione ignorantię. Si autem ſit vincibilis & culpabilis etiã mortaliter,excuſat pecca-
tum ſequens à tanto propter ignorantiam ſequẽtem,& ligamen rationis, quod aliquod modo cau-
ſat inuoluntariam tamen non excuſat à toto:quia licet peccatum ſequens non fuerit particulariter
voluntarium:fuit tamen volũtarium in cauſa. Vnde Philoſ.6. Ethic.dicit,quòd ebrius meretur du-
plicem increpationem,ſecundum legem cuiuſdam Pythagorici:qui(vt habetur in 2. Politicorum)
ſtatuit quòd ſi ebrij percutiant,plus puniantur quàm ſobrij,quia pluries iniuriantur & turbant pa-
cificum conuictum. ¶ An autem peccet nouo peccato dubium eſt,quia ſi impediretur à percuſſio- 4.ſẽt.diſt.
ne,puta ſi includeretur aut ligaretur,non puniretur vt percuſſor. Sed in oppoſitum videtur , quia 49. & in
actus ille in ebrietate factus,nullam habet libertatem. Ideo D. Tho.dicit de damnatis,qui ex neceſ- add.3 p.q.
ſitate peccant,quòd totum demeritum ſequentis culpæ ad primam culpam pertinere videtur. Si- 98.ar.5.ad
milis ratio videtur eſſe de ebriis. Veruntamen aliud eſt apud Deum, qui interiora cognoſcit & iu- 3.
dicat:aliud apud homines,qui ſola exteriora cognoſcunt:& de illis ſolis iudicant,iuxta illud: Homi- 1.Reg.16.
nes vident quæ foris patent,Deus autem cor intuetur.

Ver. 6. DE CASTITATE.

B CAſtitas eſt virtus & ſpecies temperantiæ , quæ concupiſcẽtiam moderatur,ne prætereat ſiue 2.2.q.151.
deficiat neque excedat debitum delectationem vſum circa venerea. Hanc D.Paul.2.Cor.6.
connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in caſtitatem virginalem,vidualem, & matrimonialem.

Ver. 7. DE VIRGINITATE.

C VIrginitas(prout eſt virtus)importat propoſitũ habituale voto firmatũ integritatis carnis per- 2.2.q.152.
petuo ſeruandæ , hoc eſt nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur
ſunt duo.ſ.materiale & formale. Materiale,eſt integritas carnis in membris generationi deputatis.
Formale autem,eſt illud firmum propoſitum votum firmatum. Et ſic ad completam virginitatem
hæc duo neceſſariò requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet vir-
ginitas completa atq; perfecta. Si verò nõ voluntariè ſed inuolũtariè, puta ſi dormiendo aut per vio-
lentiam fieret integritatis carnis corruptio,virginitatis perfectę meritum non periret,licet caro ſen-
tiret & experiretur delectationem veneream,dummodo voluntas non conſentiret. Vnde D.Lucia
dicebat, Si me inuitam violari feceris,caſtitas mihi duplicabitur ad coronã,& D. Aug.dicit, quòd 1.de Ciui.
illa mẽbra poſſunt diuerſis caſibus vulnerata vim perpeti,& medici quandocũque ſaluti opitulãtes, Dei.
hoc ibi faciunt quod horret aſpectus. Obſtetrix etiã,virginis integritatẽ manu velut,explorãs,dum
inſpicit,perdit:deinde ſubiũgit, Non opinor quenquã tam ſtultè ſapere,vt hinc periiſſe aliquid exi-
ſtimet,etiam de ipſius corporis ſanctitate:quãuis membri illius integritas iam perdita ſit. Nõ ergo
talis amittit aureolam,de qua infrà dicetur. Si verò volũtariè,tunc perderetur virginitas,nec poſſet c.14.3.
recuperari per pœnitentiam,ſicut virginitas formalis deperdita,poteſt per pœnitentiam & actum ver.1.
interiorem reparari,quemadmodum per ſolum actum interiorem deperditur. Sed non materialis,

prout ſi quis conſumpſerit diuitias ſuas,aut aliquo alio membro ſe mutilauerit, per pœnitentiam non reſtituitur ei membrũ,nec diuitiæ conſumptæ. Circa materiale virginitatis eſt aliquid quod miraculoſè poteſt reparari diuinitus.ſ.integritas membri. Aliud eſt quod nec miraculoſè reparari poteſt:vt.ſ.qui expertus eſt voluptatem veneream,non ſit expertus:non enim fieri poteſt, vt ea quę facta ſunt,non fuerint facta. Vnde dicitur,quòd ad præteritum non eſt potẽtia:vt.ſ. non ſit præteritum,implicat enim contradictionem. Ideo D. Hiereny.ait: Audacter dicam, cùm omnia poſſit Deus,ſuſcitare tamen non poteſt virginem poſt ruinam. ❡ De præeminentia virginitatis ad caſtitatem cõiugalem,dicit D.Aug.in lib.de Virginitate:Certa ratione & ſanctarum ſcripturarum authoritate nec peccatũ eſſe inuenimus, nec eas (ſ.nuptias) bono virginalis cõtinentiæ vel etiã vidualis æquamus. Et D.Paul.hanc ſententiam probat duplici ratione.ſ.propter ſolicitudinem,& carnis tribulationem quæ ſunt in vxoratis. Caſtitas enim matrimonialis eſt,quæ inclinat ad abſtinendũ à voluptatibus venereis extra matrimonium,& in matrimonio ab illicitis. Vnde non habet excellẽtiam ſupra communem caſtitatem. Ideo non eſt ſpecialis virtus,ſicut virginitas. Caſtitas vidualis addit aliquid ſupra caſtitatem communem,non tamen peruenit ad id quod perfectum eſt in iſta materia,hoc eſt ad omnimodam immunitatem venereæ voluptatis, ſed ſola virginitates. Ideo ſola virginitas ponitur virtus ſpecialis ſupra caſtitatem,ſicut magnificentia ſupra liberalitatem.

In epiſt. ad Euſtochiũ et habetur in c. ſi paulus 32. q. 5.

Ver. 8. DE PVDICITIA.

2.2.q.151. art.4. 4.de Ciu. Dei.

PVdicitia à pudore(in quo verecundia ſignificatur)dicta,verſatur circa illa, de quibus homines D maximè verecundantur. Verecundantur autem homines de actibus venereis (vt D.Aug. ait) intantum vt concubitus coniugalis,qui nuptiarum honeſtate decoratur,verecũdia non careat. Et hoc ideo,quia motus genitalium non ſubiicitur imperio rationis,ſicut motus aliorum exteriorum membrorum:verecundantur etiam non ſolùm de illa coniunctione, ſed etiam de quibuſcunque ſignis eius,vt dicit Philoſ.in 2.Rhetorices. Ideo pudicitia(quæ attenditur circa venerea) præcipuè attenditur circa ſigna venereorum,vt ſunt impudici aſpectus,& tactus,oſcula,& amplexus, & alia huiuſmodi,quæ ſolent deprehendi. Ideo pudicitia eſt virtus,quæ moderatur delectationes circa ea quæ conſequuntur ſeu ordinantur ad venerea. De hac D.Aug.ait:Prædicanda eſt etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi,vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

In lib. de Perſeue.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS CASTITATI.

2.2.q.153. Li. Ethic.

CAſtitati opponitur luxuria, quæ eſt inordinatus appetitus delectationum venerearum.vnde E luxurioſus(ſecundũ Iſid.)dicitur quaſi ſolutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maximè ſoluunt appetitum. Ideo circa eas luxuria maximè conſideratur. Luxuriã eſſe peccatũ mortale apparet ex illo Galat.5. Manifeſta ſunt opera carnis,quæ ſunt fornicatio,immunditia,impudicitia, luxuria,idolorum ſeruitus,&c.ſubiungit,& ſimilia quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei nõ cõſequẽtur. Et quamuis ſemen ſit ſuperfluum alimẽti & virtutis nutritiuæ(vt dicit Philoſ.)& in aliarum ſuperfluitatum emiſſione non ſit peccatum,qualitercũque emittantur, ſalua decẽtia cõuictus humani,tamẽ in emiſſione ſeminis,quæ fit cõtra ordinem rationis, eſt peccatũ: eò quòd natura eget illo ſuperfluo,& ordinauit ad generationem,& ideo illa emiſſio eſt peccatum mortale,quocũq; modo volũtariè fiat extra matrimonium, quo eſt ordinatum ad generationem, aliis autem ſuperfluitatibus natura nõ eget,nec ordinauit illas. Ideo non refert neq; eſt peccatum, quocũque modo emittantur. ❡ Luxuria eſt vitium capitale,cùm ex eo ſiue propter eius finem,qui eſt delectatio venereorum,multa vitia oriantur & perpetrentur. Et ſecundũ D. Greg. habet octo filias.ſ.cæcitatem mentis,inconſiderationem,præcipitationem,inconſtantiã, amorem ſui, odium Dei,affectum præſentis ſeculi,& horrorem ac deſperationem futuri,quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiũtur ad ſua obiecta:conſequens eſt vt ſuperiores vires deordinentur in ſuis actibus,cùm pendeãt ac deriuẽtur quodãmodo ex inferioribus viribus. Per vitium autem luxuriæ appetitus inferior ſiue cõcupiſcibilis maximè intẽdit ſuo obiecto delectabili,propter vehemẽtiam paſſionis & delectationis:& ideo per luxuriam vires ſuperiores, quæ ſunt ratio & voluntas, maximè deordinantur. Sunt autẽ quatuor actus rationis in agẽdis. Primus eſt ſimplex intelligẽtia, quæ apprehẽdit aliquẽ finem vt bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam : ideo ſequitur eam cæcitas mentis,ſecũdum illud Dan.13. Species decepit te,& concupiſcentia ſubuertit cor tuum,& quantum ad hoc ponitur cæcitas mẽtis.vnde Sophonias, Ambulabunt vt cæci,quia domino peccauerũt. Secũdus actus rationis eſt cõſilium de iis quæ ſunt agẽda propter finẽ, & hic etiam impeditur per cõcupiſcentiã luxuriæ. Vnde Terent.in Eunucho,loquens de amore libidinoſo:Quę res in ſe neque conſilium,neq; modũ vllũ habet,conſilio regere non potes:& quãtum ad hoc ponitur præcipitatio,quæ importat ſubſtractionem conſilij,vt dictum eſt. Tertius actus eſt iudiciũ de agẽdis:& hic etiam impeditur per luxuriã. Vnde Dan.13. de ſenibus luxurioſis, Auerterũt ſenſum ſuũ, vt nõ recordarentur iudiciorũ rectorũ,& quantum ad hoc ponitur inconſideratio, de qua dictum eſt.

In lib. de Ge.

Luxuria ſilias octo. 13. Moral.

Sopho.1. Præcipitatio.

c.4.§.3. ver.1. Incõſideratio c.4.§.3. ver.2.

eſt. Quartus actus eſt præceptũ ſiue imperiũ rationis de agẽdis, hic actus etiã impeditur per luxuriã, inquantũ homo impeditur impetu cõcupiſcentiæ, ne exequatur id quod decreuit eſſe faciẽdũ. Vnde Teren. in Eunucho de Thraſone milite, qui iactabat ſe receſſutũ ab amica, dicit: Hæc verba vna falſa lachymula reſtringet, & quãtũ ad hoc ponitur incõſtãria. Ex parte autẽ voluntatis cõſequitur duplex actus, quorũ vnus eſt appetitus finis: & quãtũ ad hoc ponitur amor ſui quantũ. ſ. ad delectationẽ quam inordinatè appetit, & per contrariũ ponitur odium Dei, inquantũ. ſ. Deus prohibet delectationem concupitam. Alius actus volũtatis eſt appetitus eorum quæ ſunt ad finẽ, hoc eſt mediorum, & quãtũ ad hoc ponitur affectus præſentis ſeculi, in quo aliquis vult frui voluptate. Et per oppoſitũ opponitur deſperatio & horror futuri ſeculi. Quia dũ nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat venire ad ſpirituales, ſed faſtidit eas. ¶ Iſidorus circa actus inordinatos exteriores ad delectationẽ pertinẽtes, ponitur quatuor. Primũ circa materiã. Et ſic ponitur multiloquium. Cùm enim ex abundãtia cordis os loquatur (vt dicitur Mat. 12.) Luxurioſi) quorum eſt cor turpibus delectationibus & cõcupiſcẽtis plenũ) de facili ad turpia verba prorũpunt. Secũdũ ex parte cauſæ. Cùm enim luxuria inconſiderationem & pręcipationem cauſetur, facit prorũpere in verba leuiter & inconſideratè dicta, & ſic ponit ſcurrilitatẽ, ſiue ſcurrilia verba. Tertiũ quãtum ad finem. Cùm enim luxurioſus delectationem quærat, & verba ſua ad delectationẽ ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad ſententiam verborum, quam peruertit luxuria, propter cæcitatem mentis quam cauſat, prorumpit in ſtultiloquia: vt pote præfert delectationes quas appetit, quibuſcunque aliis rebus. ¶ Luxuria habet ſeptem ſpecies. ſ. fornicationem ſimplicem, adulterium, inceſtum, ſtuprum, raptum, ſacrilegum, & vitium contra naturam, quia vbi eſt ſpecia- *Luxuriæ*
lis ratio deformitatis, oportet ibi eſſe ſpeciale peccatũ, ſed ſic eſt in iſtis (vt patet intuẽti) igitur, &c. *ſpecies ſeptem.*

Ver. 1. DE FORNICATIONE.

A FOrnicatio eſt duplex. ſ. ſpiritualis & corporalis. Spiritualis eſt idololatria, quæ habet ſimilitu- *2.2.q.154.*
dinẽ cum corporali: quia ſicut in corporali eſt acceſſus ad nõ ſuam, & concubitus cum ea: ſic *art.2.*
in idololatria eſt acceſſus ad non ſuum Deum, & concubitus cum eo, & hæc etiã poteſt dici adul- *Spiritualis*
terium, præcipuè in eo qui fidem dedit Deo: vt Iudæi in circuncisione, & Chriſtiani in baptiſmo. *fornicatio.*
Et ſic intelliguntur multi paſſus ſacræ ſcripturæ in antiquo teſtamento de filiis Iſraël, maximè Ezech. 16. Multiplicaſti fornicationes tuas, & Hiere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Chriſtus Matt. 12. Generatio praua & adultera ſignũ quærit. Fornicatio corporalis eſt cõcubitus ſoluti cum ſoluta. Fornicationem ſimplicem eſſe peccatũ mortale iure diuino manifeſtũ eſt per illud quod habetur Ephe. 5. Fornicatio autem, &c. ſubditur: Hoc autem ſcitote, intelligentes quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, nõ habet partem in regno Chriſti & Dei. Sed nil excludit à regno Dei, niſi peccatum mortale: igitur, &c. Et Tub. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxorem tuam ne patiaris crimen ſcire. Crimen autẽ importat peccatum mortale: igitur, & Act. 15. Abſtineatis vos à fornicatione. Nec obſtat quòd Abrahã legitur habuiſſe concubinam. Gen. 16. Iacob pariter, Gen. 30. quia erant vxores, & cum illis diſpenſatum fuit ſuper pluralitate vxorum, eò quòd cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: ſecus in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Chriſtum diſpenſatio
illa reuocata fuit, cùm reprobauit libellum repudij, & reduxit matrimonium ad ſtatum in quo *Matth. 19.*
fuerat inſtitutũ. Iudas tamen non excuſatur à fornicatione cũ Thamar, Gen. 38. licet Oſeas non fu- *Iudas forni*
erit fornicatus, eò quòd præcepto domini vxorẽ accepit meretricem & fornicariam. Et quamuis *catus eſt.*
quælibet inordinata comeſtio non ſit peccatum mortale ex genere, eò quòd per vnam comeſtio- *Oſeas verò*
nem non impeditur bonum totius vitę (quia ſi impediretur eſſet mortale.) Tamen quęlibet forni- *non.*
catio impedit bonum prolis naſcituræ, cùm ex vno concubitu generatio fieri poſſit, & ideo ex ipſo genere actus eſt peccatum mortale, & ſic non ſolùm iure diuino, ſed etiam iure naturæ: quia
contrariatur charitati & bono prolis naſcituræ, de his amplius, cùm de concubinatu agetur. *c.1.§.7.*

Ver. 2. DE ADVLTERIO. *ver.11.*

B ADulteriũ eſt acceſſus ad alienum thorũ: & committitur, quando alter illorum eſt alicui alij *2.2.q.154.*
matrimonio coniunctus. Hoc autem nulli dubium eſt adulterium eſſe maius peccatum for- *art.8.*
nicatione: quia in ſimplici fornicatione nulla ſit proximo iniuria, ſed ſoli Deo. In adulterio autem quamuis non fiat iniuria conſentiẽti, fit tamen coniugi, & Eccleſiæ ſacramento, & ideo poſt homicidium in grauitate adulteriũ collocatur, non ratione venereorũ tantũ, qui peccatum cõtra naturam grauius eſt: ſed propter alias circunſtantias. Et quamuis ſecundũ aliquid ſit grauius in viro, eò quòd vir ſit maioris & viuacioris rationis: abſolutè tamen & ſimpliciter eſt grauius peccatum in muliere, propter multa retrahẽtia & pericula, quibus mulier ſe exponit, & prolem. de his amplius dictũ eſt in c.5.§.1.ver.14. Hoc peccatum ſpeciali præcepto legis naturæ prohibetur: Non mœchaberis, Exo. 20, Adulteriũ fieri poteſt ſtuprũ, inceſtus, ſacrilegiũ, & raptus: ſi vxoratus ad virginẽ vel

cõſanguineã, aut monialẽ, vel violẽter accedat. Nec incõuenit (ptout dictũ eſt) q; vnus actus materialiter, ſit plura peccata formaliter, propter diuerſas deordinationes & prohibitiones quas habet.

Ver. 3. DE INCESTV.

2. 2. q. 154. art. 9. INceſtus eſt, cùm quis abutitur conſanguinea vel affine: & tanto eſt peccatum grauius, quanto ſunt ptoximiores in gradu, de his perſonis eſt ſpecialis prohibitio Leui. 18. Ideo eſt ſpeciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eo quòd homo naturaliter debet quãdã honorificentiam cõſanguineis, & propter eos affinibus: intantum quòd apud antiquos (vt refert Valer. Max.) non erat fas filium cum patre balneari, ne ſe nudos conſpiceтent. Prædicta autem honorificentia non poteſt ſeruari in actibus venereis, in quibus eſt turpitudo maxima. C

Ver. 4. DE STVPRO.

2. 2. q. 154. ar. 6. STuprũ præcipuè cõſiſtit in actu, quo virgo etiam volens defloratur. In hoc peccato ſpecialis deformitas, tã ex parte puellæ, quã patris. Ex parte puellę, quia ex hoc quòd violatur, nulla pactione cõiugali pręcedente, impeditur à legitimo matrimonio cõſequẽdo, & ponitur in via meretricãdi, talis deformitas nõ reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concũbãs, nõ peccat peccato ſtupri, vt dicit D. Caieta. Ex parte patris, quia opprobriũ ei fit, eò quòd puella in eius cura & ſolicitudine ſita eſt. Et ideo Deus duplicẽ pœnã ſtuprantibus ordinauerat olim in lege, Patri tenebatur ſtuprator in quingẽtis ſiclis: vt habetur Deut. 22. Quo ad puellã, habetur Exod, 22. Si quis ſeduxerit virginẽ necdũ deſponſatã, dormieritque cũ ea, dotabit eã, & habebit eã vxorẽ. Si pater virginis noluerit ei dare reddet pecuniã iuxta modũ dotis, quã virgines accipere conſueuerũt. Prædictę tamen ordinationes (inquantũ ſunt iudiciales) nõ obligãt, niſi quatenus Eccleſia vel aliqua cõmunitas eas reinſtituerit. Quòd ſi nulla ſit reinſtitutio vel humana circa hæc ordinatio, tenetur ſtuprator propter iniuriam factã ad arbitriũ iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & nõ moderari. D

Ver. 5. DE RAPTV.

2. 2. q. 154. art. 7. RAptus (prout eſt ſpecies luxuriæ) eſt concubitus violentus, ſiue ſit virgo, vidua, vxorata, aut monialis, & ſic poteſt cõcurrere ſimul cum aliis peccatis: ſi fiat violentia patri, marito, priorιſſæ, vel monaſterio. Si violenter abducatur à domo patris, mariti, vel à monaſterio, dicitur raptus, qui eſt graue peccatũ, & per leges punitur pœna capitali: & eius ſubſtantia applicatur raptæ, etiam ſi non fuerit cognita de his Legiſtæ in rubr. de rap. C. & in l. ſi quis non dicam rapere. C. de epiſ. & cle. Vir tamen quamuis violẽtiam inferat ſponſæ, excuſatur à raptu, eò quòd ius habeant in illa, maximè ſi contraxerit per verba de præſenti. E

Ver. 6. DE SACRILEGIO.

2. 2. q. 154. art. 10. c. 5. §. 6. ver. 8. SAcrilegium accipitur dupliciter: primò, vt eſt vitium religioni oppoſitum, de quo dictum eſt. Secundò, vt eſt ſpecies luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum perſona Deo dicata: vt ſi vir etiam laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Poteſt etiam ex vtroque extremo committi: & tunc eſt grauius peccatum ex ſuo genere mortale, & magna pœna dignum. F

Ver. 7. DE VITIO CONTRA NATVRAM.

2. 2. q. 154. art. 11. LIcet omne vitium ſit contra naturam hominis, cuius bonum ſecundum D. Diony. eſt ſecundum rationem eſſe: ſpecialiter tamen abuſus qui fit circa venerea contra modum humanum (ſicut ſi cum maſculo vel fœmina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium contra naturam: quia in illis minus obſeruatur ratio, quæ eſt natura hominis: & vocatur à D. Paul. immunditia, per anthonomaſiam. vnde ait: Et non egerũt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia. vbi gl. Immunditia eſt vitium contra naturam. Et habet plures ſpecies. Si quis ſolus, vocatur Molities & pollutio voluntaria, quę ſemper eſt peccatũ mortale, vt habetur ex illo 1. Cor. 6. Nolite errare: neque fornicarij, neq; maſculorũ cõcubitores, neque molles regnum Dei poſſidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat ſemen in terrã, percuſſit dominus, eò quòd rem deteſtabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius ſemen eſt ad generationem ordinatum. Hoc vitiũ in ſecũdam perſonam valdè graue eſt. Ideo Rom. 1. D. Paul. plurimum deteſtatur maſculorum concubitores. Sed vitium beſtialitatis eſt grauiſſimum in genere ſuo. vnde ſuper illud Gen. 37. Ioſeph accuſauit fratres ſuos apud patrem, crimine peſſimo, dicit Gloſ. quia cum pecoribus commiſcebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & ſulphur ſuper Sodomã & ciuitates circumuicinas. ¶ Et ideo in huius exemplum & criminis deteſtationem, de talibus conuicti non immerito flãmis traduntur. ¶ Nocturna verò pollutio, quæ contingit in ſomniis, peccatũ eſſe nõ poteſt, cũ non ſit volũtaria: eſt tamen aliquando ſequela præcedentis peccati: puta cùm cõtingit ex vehemẽti cogitatione pręcedente in vigilia. Non tamen eſt peccatum intrinſecè, etiam ſi in vigilia terminetur, dũmodo non placeat cũ non ſit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicendũ eſt de omnibus aliis deformitatibus, quę cõtingunt dormiẽtibus in ſomnus, etiam ſi à dæmonibus vel ex fragilitate proueniant, dũmodo nõ ſit G

2. Cor. 12.

Gen. 38.

Gen. 19.

conſen-

conſenſus: quia ſi eſſet conſenſus vel cõplacentia in illo, peccatum eſſet, & non in ſomnio, cùm non ſubiaceat libertati. ¶ Tactus autem & oſcula vel amplexus, quanuis ex genere ſuo non ſint peccata mortalia aut venialia (poſſunt enim abſque libidine fieri ſecundum cõſuetudinem patriæ, vel propter neceſſitatem aut aliã cauſam rationalem) ſi tamen deliberatè fiant, propter intẽtionem corruptam, ſunt peccata mortalia, ſicut & aſpectus, iuxta illud Mat.5. Si viderit mulierem ad cõcupiſcendum eam iã mœchatus eſt in corde ſuo. Non ſolũ enim conſenſus in actũ peccati mortalis, eſt peccatũ mortale, ſed etiam in delectatione: vt dictũ eſt, cũ de cõſenſu ageretur. Vnde D. Cypri. ad Pompeiũ, de Virginit. dicit: Certè ipſe concubitus, ipſe amplexus, ipſa confabulatio, oſculatio, & cõiacentiũ duorũ turpis & fœda cognitio, quantũ dedecoris & criminis ſit, cõfitẽtur. Quod intelligẽdũ eſt extra matrimoniũ. Et quàuis nõ impediãt bonũ prolis humanæ: quia tamẽ procedũt ex libidine, quę ad illud inclinat & diſponit, ſunt peccata. Qui enim amat periculũ, in illo peribit. Eccl.3.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS TEMPERANTIÆ.

A DEcem communiter poni ſolent partes potentiales temperantiæ, quæ dicũtur virtutes adiunctæ & ſecundariæ: quia cõueniunt cũ ipſa temperãtia in hoc quòd moderãtur aliquas paſſiones, vel aliquod pertinens ad eas, ſicut temperantia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur paſſiones maximè allicientes, & non hæ decẽ. ſ. continentia, manſuetudo, clementia, modeſtia, humilitas, ſtudioſitas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarum, alij tamen non ponunt niſi quatuor. ſ. continentiã, mãſuetudinem, clementiã, & modeſtiam, quam ſubdiuidunt in quinque. ſ. humilitatem, ſtudioſitatẽ, bonam ordinationem, eutrapeliã, & ornatũ, ſub quo ſimplicitas, de quibus per ordinem dicendũ eſt.

Vet. 1. DE CONTINENTIA.

B COntinentia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abſtinet. Vnde Apoſt. Gal.5. continentia caſtitati coniungit. Et ſic continentia videtur idem eſſe cum caſtitate, & eodem modo diſtingui ſiue diuidi poteſt. Alio modo accipitur continentia, qua quis reſiſtit concupiſcentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philoſ. in 7. Ethic. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquãtum firmat rationem contra paſſiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectam virtutis moralis rationem, ſecundũ quam appetitus ſenſitiuus ſubditur rationi, ſic quod in eo non inſurgunt vehemẽtes paſſiones ſed prõptè & faciliter abſque difficultate exit in actum. Ideo Philoſ. in 4. Ethic. dicit, quòd continentia non eſt perfecta virtus, ſed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, continentia poteſt dici virtus, quæ principaliter eſt circa delectationes tactus, ſicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiſcẽtias honoris aut iræ. Et ſic ſubiectiuatur in voluntate, qua quis eligit non ſequi vehementes concupiſcentias illicitas.

Vet. 2. DE INCONTINENTIA.

C INcontinẽtia dupliciter & oppoſito modo ad continentiã accipi poteſt. Primò pro ea qua quis liberè ſe immergit delectationibus turpibus. Et ſic eſt peccatum generale ad gulam, ebrietatẽ, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiſcentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia eſt peccatum perſonæ non omnino deprauatæ. Ideo eſt minus peccatum quàm intemperãtia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cùm ex propria electione, quæ procedit ex habitu. In eo verò qui eſt incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex paſſione quæ citò tranſit. Et inde eſt quòd incontinens ſtatim pœnitet tranſeunte paſſione, quòd non facit intemperatus: imò gaudet ſe peccaſſe, eò quòd operatio peccati facta eſt ei connaturalis ſecundum habitum. Vnde de intemperatis dicitur Prouerb.2. Lætantur cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Hanc rationem tangit Philoſ. dicens, quòd intẽperatus non eſt pœnitiuus: immanet enim electioni. Incontinens autem omnis eſt pœnitiuus: & ideo minus peccat. ¶ Incõtinentia concupiſcẽtiæ eſt peior quàm iræ aut ambitionis. Vnde Philoſ. dicit, quòd minus turpis eſt incontinentia iræ, quàm incontinentia cõcupiſcentiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam ſibi factam: quod aliqualiter ratio dictat, ſed non perfectè. Sed motus concupiſcentia eſt totaliter ſecundum ſenſum, & nullo modo ſecundum rationem. Secundò quia motus iræ magis ſequitur complexionem propter velocitatem motus choleræ, quæ tendit ad iram. vnde magis eſt in promptu, quòd ille qui eſt ſecundum diſpoſitionem corporis diſpoſitus ad iraſcendum, magis iraſcatur: quam ille qui eſt diſpoſitus ad concupiſcendum, concupiſcat. vnde frequentius ex iracundis naſcuntur iracundi, quàm ex concupiſcentibus concupiſcentes. Quod autem prouenit ex corporis diſpoſitione, reputatur magis venia dignum. Tertiò quia ira quærit manifeſtè operari, & concupiſcentia quærit latebras, & dolosè ſubintrat,

Margin notes: 2. 2. q.156. (beside line 1 of C); 7. Ethic. (beside "tangit Philoſ.")

Quartò quia concupiſcens delectabiliter operatur. Iratus autē quaſi quadam triſtitia præcedente
coactus. Tunc iucononentia eſt peccatū mortale, quādo procedit vſque ad conſenſum deliberatū
alienius, quod eſt peccatum mortale, puta vindictā, fornicationem, &c. aliàs eſt peccatum veniale.

Ver. 3. DE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE.

2.2.q.157. MAnſuetudo propriè eſt virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem eſt D
In 2.lib.de virtus quæ moderatur exteriores puniriones. Vnde Seneca. Clementia eſt potentia animi
Cle. in poteſtate vlciſcendi. Et quia iſtæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, ſe conſequuntur ad inuicem, ſicut iuſtitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum miſericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miſeria alterius. Ideo clementia miſericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad miſericordiā pertinet ſubuenire miſeriæ alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miſeriam diminuere per pœnatū ſubſtractionem. Clementia & manſuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis ſecundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter depender laus temperantiæ, cuius eſt moderari & refrenare concupiſcentias vehementiſſimas. Sic manſuetudo moderatiua eſt iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, ſicut virtuti principali.

Ver. 4. DE IRA SIVE IRACVNDIA.

2.2.q.158. IRa, propriè loquēdo, eſt paſſio appetitus à qua vis ſiue potētia iraſcibilis nominatur, per quam E
aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta poteſt bene vel malè appeti, ſicut & infligi: Ideo ita ſecundum ſe eſt indifferens: ſed ſecundum quod moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & ſecundum quòd oportet, eſt bona, vt ſi pater moderatè iraſcatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus contra ſubditum. Et ſimiliter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iuſtitiæ ſeruandum (dummodo fiat ſecundū ordinem
Rom. 13. iuris) eſt à Deo, cuius miniſter eſt poteſtas puniens, & tunc ira non eſt peccatum, imò eſt laudabi-
Matth. 21. lis. Sic iratus eſt Chriſtus, cum facto quaſi flagello ex funiculis, eiecit emētes & vendentes de tem-
Pſal. 4. plo. Ad hunc modum iraſcendi hortabatur Pſalmographus: Iraſcimini & nolite peccare. Hęc ira alio nomine dicitur zelus, hoc eſt quæ fit propter amorem & honorē Dei, ac Reipub. vtilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati ſunt diſcipuli eius, quia ſcriptum eſt: Zelus domus tuæ comedit me. Quando verò ira non eſt regulata per rationem, quocunque modo fiat, eſt peccatum: puta ſi quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus eſt vel ſi appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non ſecundum iuris ordinem, qui eſt conſeruatio iuſtitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præeſt. Eſt autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod eſt quādo appetitur notabile damnum ſeu malum proximi, in perſona vel bonis. Fit autem veniale tripliciter. Primò propter imperfectionem actus, vt quando malum quod appetitur, non eſt notabile, Secundò propter ſubreptionem, quando non ex pleno & libero vſu rationis procedit, ſed ex impetu paſſionis & motu ſecundo. Primò. Tertiò propter inordinatum modum, quando quis etiam ex cauſa licita iraſcitur, ſed nimis ardēter, aut ſecundum exteriores motus nimis excandeſcit, eſt veniale. Poſſet tamen propter ſcandalum fieri mortale, ac etiam ſi huic exceſſui addatur aliquid qood ſit contra dilectionem Dei & proximi: vt ſi prorumpat in blaſphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Mat. 5. dicebat Chriſtus: Ego autem dico vobis, Omnis qui iraſcitur fratri ſuo (.ſ. in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri ſuo, Racha (quod ſecundum D. Chryſ. paruipenſionis verbum eſt, ſicut cùm diximus, Tu, ex cōtemptu) reus erit concilio. Qui autem dixerit fratri ſuo, Fatue: reus erit gehennæ ignis. Hi ſunt tres gradus iracundiæ, ſecundum proceſſum humani actus: in quo primò aliquid in corde cōcipitur, deinde per exteriora ſigna manifeſtatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. Iracundorum tres modi aſſignantur à Philoſ. Quidam ſunt acuti, qui nimis citò iraſcuntur, ex qualibet etiam leui cauſa: tamen citò euaneſcit ira. Quidam amari, quando iraſcuntur ex cauſa iræ: quæ eſt memoria iniuriæ illatæ, & ex hoc ita diu perſeuerat, quia continuè memorantur, vnde ex hoc diuturnam triſtitiam concipiunt. Ideo ſunt ſibiipſis amari. Quidam graues & difficiles & quaſi implacabiles, & iſti ſunt peiores. Grego. autem Nicen. & Damaſc. ponunt tres ſpecies iraſcibilitatis. Primam vocant iram felleam: ſecundum maniam & inſaniam: tertiam furorem. Hæ tres ſpecies ordinatè reſpondent tribus modis à Philoſopho conſtitutis. Sed de
Pſal. 6. duabus vltimis facit mētionem Dauid: Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c.
Ira ſex filia. ¶ Ira eſt vitium capitale, quia ex ea ſiue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuè ſex, quæ à D. Greg. filiæ irę dicuntur. Quæ ſunt: indignatio, timor mentis, contumelia, clamor, blaſphemia, rixa.
31. Moral. Ira enim tripliciter poteſt conſiderari. Primò ſecundū quod eſt in corde. Et ſic ex ira oriuntur duo vitia: vitium ex parte eius cui quis iraſcitur, quem reputat indignū, vt ſibi tale quid fecerit, & ſic ponitur indignatio. Aliud ex parte ſuiipſius, inquantum. ſ. cogitat diuerſas vias vindictæ: & talibus

bus cogitationibus animũ replet, ſecundũ illud Iob.15. Nunquid ſapiens replebit ſtomachũ ſuũ? &
ſic ponitur tumor mẽtis. Secũdò conſideratur prout eſt in ore,& ſic ex ira duplex inordinatio pro-
cedit. Vna quidẽ ſecundũ hoc quod homo in modo loquendi irã ſuã demõſtrat: vt dicẽdo, Racha,
ſiue paruipendendo. Et ſic ponitur clamor, per quẽ intelligitur alta & inordinata ac confuſa locu-
tio. Alia inordinatio eſt ſecundũ quòd aliquis prorũpit in verba iniurioſa: quæ quidem ſi ſint con-
tra Deũ, erit blaſphemia: ſi verò contra proximũ, erit contumelia, prout complectitur conuitium
& improperiũ. Tertiò cõſideratur ira ſecũdum quod procedit vſque ad factum. Et ſic ex ira oriun-
tur rixæ, per quas intelligũtur omnia nocumẽta, quæ facto proximis inferũtur ex ira, ſiue in bonis,
ſiue in perſona, & ſic complectũtur detractionem, homicidium, mutilationem, & alia huiuſmodi.

Ver. 5. DE CRVDELITATE.

A CRudelitas à cruditate ſumitur, ſicut enim ea quæ ſunt cocta & digeſta, conſueuerunt habe- 2.2.q.159.
re dulcem & ſuauem ſaporem, & illa quæ ſunt cruda habent horribilem & aſperum: ſi cle-
mentia importat ſiue ſignificat quandam animi lenitatem ſiue dulcedinem, per quam aliquis eſt
diminutiuus pœnarum: ita crudelitas eius oppoſitum ſignificat quãdam animi aſperitatem. Vnde
Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud eſt, quam atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ
opponitur. Et ſicut clementia pro miſericordia communiter ſumitur: ita crudelitas pro immiſeri- 2.li.de Cle.
cordia, ad quam pertinet beneficia non largiri, quamuis dici poſſit quòd ipſa beneficij ſubſtractio
pœna quædam ſit. Conuenit autem crudelitas cum ſæuitia, ſicut malitia humana cum beſtialita-
te, vt dicitur 7. Ethic. Quia crudelitas in pœnis non ſignificat aliquã culpam eius qui punitur, ſed
ſolùm eius qui delectatur in hominũ cruciatu: ſicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorum
corporibus paſcantur, non ex alia iuſtitiæ cauſa, & ideo crudelitas cõtinetur ſub beſtialitate. Nam
talis delectatio non eſt humana, ſed beſtialis, proueniens ex mala conſuetudine vel corruptione
naturæ, ſicut & aliæ hominum beſtiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas non ſolùm non
attendit culpam in eo qui punitur, ſed etiam excedit modũ in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur
inhumanitas: & crudeles vocari poſſent inhumani. Opponitur etiam crudelitas remiſſioni & diſ-
ſolutioni, quæ tunc eſt peccatum, quando prætermittitur ordo iuſtitiæ, quo aliquis debet puniri
propter culpã, quàm excludit crudelitas. Vnde D. Greg. ait: Sit timor, ſed nõ emolliẽs: ſit rigor, ſed
non exaſperans: ſit zelus, ſed nõ immoderatè ſæuiẽs: ſit pietas, ſed non plus quàm expediat parcens.

Ver. 6. DE MODESTIA.

B MOdeſtia eſt virtus inclinãs ad moderãdas paſſiones & delectationes circa mediocria, & quę 2.2.q.160.
non ſunt tã difficilis moderationis, ſicut delectiones tactus, quas moderatur tẽperãtia. Ideo
modeſtia adiungitur ei: differt autem ab ea, ſicut liberalitas à magnificẽtia. Quia magnificentia eſt
circa difficiliora & magnos ſumptus, & liberalitas circa mediocres, Sic tẽperãtia eſt moderatio dif-
ficiliorum, modeſtia verò mediocriũ, in quibus nõ eſt excellẽs difficultas. Hæc mediocria vidẽtur
eſſe quatuor, quorũ vnum eſt motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur
ſuperbiæ. Secundũ eſt deſideriũ eorum quæ pertinẽt ad cognitionẽ: & hoc moderatur ſtudioſitas,
quæ opponitur curioſitati. Tertium quod pertinet ad corporales motus & actiones. ſ. vt honeſtè &
decenter fiant tam in ſeriis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam perſonæ & quo ad
geſtus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ eſt ſcientia decentium in motu. Quo ad
alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philoſ. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinent *Eutrapelia.*
ad exteriorem apparatum, puta in veſtibus & in aliis huiuſmodi, ponit ornatum & ſimplicitatem, *Ornatus.*
parcitatem & auſteritatem, quæ ad modeſtiam reducuntur. Ex his apparet quòd modeſtia habet
plures ſpecies: & non ſolùm ſe habet circa exteriores actiones, ſed etiam circa interiores.

Ver. 7. DE HVMILITATE.

C HVmilitas eſt virtus moderans appetitum hominis ne immoderatè tẽdat in excelſa & magna
præter rectam rationẽ: vt in his quæ ſunt ſupra ſe, non tendat per propriarũ viriũ cõfidentiã: 2.2.q.161.
& ſic ſignificat deiectionẽ ad infima, ſecũdum ordinem rationis. Quòd ſi fiat ſolũ ſecũdum ſigna
exteriora, aut per fictionem, eſt falſa humilitas, de qua Eccle.19. Eſt qui nequiter ſe humiliat. Sed
quando fit ſecundũ motũ interiorem animi & rectam rationẽ, eſt virtus, quæ non cõtrariatur ma-
gnanimitati aut magnificẽtiæ, quæ circa magna verſantur. Quia in hoc cõueniũt, quòd oẽs ſunt
ſecundũ rectã rationẽ. Sed differũt, quia ad magnanimitatẽ & magnificẽtia pertinet, quod aliquis
ad magna tendat, ex cõfidẽtia diuini auxilij. Ad humilitatẽ verò pertinet, vt ſe deiiciat & demittat
ad ima, ex conſideratione defectuũ propriarũ viriũ & diuinæ reuerẽtiæ, ex qua procedit quod ho-
mo non plus ſibi attribuat quàm ſibi competat, ſecundum gradum quem à Deo ſortitus eſt. Et ſic
humilitas videtur præcipuè importare ſubiectionem hominis ad Deum. Ideo D. Auguſt. in lib. *Humilita-*
de Ser. do. in mõte humilitatem, per quã intelligit paupertatẽ ſpiritus, attribuit dono timoris quo *tis.*
quis Deũ reueretur. Humilitas à D. Benedicto in regula diſtinguitur in duodecim gradus. Quo- *12. gradus.*

rũ primus eſt,corde & corpore ſemper humilitatẽ oſtendere,defixis in terrã aſpectibus.Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur,non clamoroſa voce. Tertius,vt non ſit facilis aut promptus in riſu.Quartus,taciturnitas vſque ad interrogationẽ.Quintus,tenere quod communiter habet monaſterij regula.Sextus,credere & pronunciare omnibus ſe viliorẽ. Septimus,ad omnia indignũ & inutilẽ ſe fateri & credere.Octauus,cõfeſsio peccatorũ.Non⁹,prõptè obedire in duris & auſteris.Decim⁹,vt cũ obediẽtia ſubdat ſe maiori.Vndecim⁹,vt volũtatẽ propriã nõ delectetur implere. Duodecim⁹,vt Deũ timeat, & memor ſit omniũq; præcepit.Aliqui tamẽ vocãt huiuſmodi grad⁹,ſigna & effect⁹ humilitatis, quib⁹ quiſq; ſcire poteſt an humilitatẽ perfectã habeat necne.

Ver. 8. DE SVPERBIA.

2.2.q.162. In lib. Etym. c.1.§.10.

SVperbia eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ:& denominatur ex hoc quod per volũtatem aliquis tendit in id quod eſt ſupra ſe.Iſid. dicit: Superbus dictus eſt, quia ſuper vult videri,quàm eſt: qui enim vult ſupergredi pluſquam eſt, ſuperbus eſt.Subiectum verò ſuperbiæ eſt appetitus iraſcibilis largo modo acceptus,cùm ſit circa aliquid magnum & arduũ,ſubiectum enim actuum & habituum ex obiecto poteſtiarũ conſideratur. Sed notãdum quòd appetitus iraſcibilis dupliciter accipi poteſt.Vno modo propriè,vt dicit quandam tranſmotationem,& ſic eſt pars appetitus ſenſitiui, vt dictum eſt.Alio modo largè, prout ſe extendit ad omnem appetitum,qui verſari poteſt circa ardua,& ſic voluntas dici poteſt appetitus iraſcibilis,quia tendit circa arduum. Et ideò quandoque ira animæ attribuitur,& Deo & Angelis non ſecundum paſſionem,ſed ſecundũ iudicium iuſtitiæ vindicatiuæ & punitiuæ, & eodẽ modo attribuitur ſuperbia Lucifero & angelis eius,qui non habent appetitum iraſcibilem in eis.

Superbia vnde.

Cùm ergo obiectum ſuperbiæ(quod eſt propria excellẽtia)poſſit eſſe aliquid ſpirituale,quod non eſt ſenſibile,neceſſe eſt dicere,quod ſuperbia (prout eſt appetitus inordinatus ſpiritualis excellentiæ)ſit in voluntate: quanuis ſecũdum quod eſt inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ,ſit in appetitu ſenſitiuo iraſcibili. Superbia opponitur humilitati per exceſsũ. Ex quo ſequitur primò quòd ſicut humilitas eſt virtus,ita ſuperbia eſt vitiũ.Secũdò,quòd ſicut humilitas eſt ſpecialis virtus,ita & ſuperbia eſt ſpeciale vitiũ.

Superbia duplex.

Ad cuius ampliorem euidẽtiam ſciendum eſt primò quòd ſuperbia dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo ſecundum rationem ſui obiecti, quod eſt propria excellentia,quæ habet quandã ſpecialitatem:& ſic ſuperbia eſt vitium ſpeciale,cùm habeat ſpeciale obiectũ. Alio modo poteſt conſiderari ſuperbia,ſecundum quandam redundantiam in alia peccata,quæ poſſunt ex ſuperbia oriri directè vel indirectè. Directè, prout alia vitia ordinantur in finem ſuperbiæ,ad quem poteſt homo ordinare quicquid inordinatè appetit. In omni enim peccato homo propriam excellẽtiã quærit, inquantum vult quod inordinatum eſt, & quod eſt contra voluntatem Dei prohibentis. Indirectè autem & quaſi per accidens, in non remouendo prohibens,inquãtum homo per ſuperbiam

Hier.2.

contemnit diuinam legem,per quam prohibetur & retrahitur à peccando,iuxta illud: Confregiſti iugum,rupiſti vincula:dixiſti, Non ſeruiam. Et ſecundũ hoc ſuperbia generalitatẽ quandã habet. Notandũ tamẽ quod ad generalitatẽ ſuperbiæ pertinet quòd omnia vitia ex ſuperbia oriri poſſint:ſed non quòd ſemper oriantur,poteſt enim homo committere omnia peccata ex contẽptu legis diuinæ,quod pertinet ad ſuperbiam.Non tamen oportet quòd ſemper committat ex contẽptu formali,ſiue ex intẽtione,ſed quandoque ex ignorãtia, quãdoque ex infirmitate & paſſione. Et inde eſt quòd ſicut D. Aug. dicit:Multa perperã fiunt,quæ nõ fiunt ſuperbè. Et quãuis ſuperbia poſſit corrumpere actum cuiuſlibet virtutis, indirectè & demeritoriè ordinando in finem ſuum, & obiectiuè abutendo,iuxta illud D. Aug.in reg. Superbia etiã bonis operibus inſidiatur,vt pereant. Et Chriſtus de Scribis & Phariſæis: Omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non tamen corrumpit omnes virtutes directè & effectiuè: cùm non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, ſed ſolùm ad humilitatem: ſicut quodlibet aliud peccatum corrumpit ſpecialem virtutem ſibi oppoſitam, in contrarium agendo. D. Caietanus in ſummula, prædictam ſuperbiæ diſtinctionem declarat, & dicit duplicem eſſe ſuperbiam.ſ. perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & conſummata tunc eſt,quãdo quis adeò ſeipſum magnifacit,vt nolit ſubiici diuinæ regulæ:& diuiditur in quatuor ramos,quos D. Gregor. dicit eſſe ſpecies ſuperbiæ.

In lib. de na. & gra. Mat.23. Mat.6.

¶ Primus ramus, cùm quis bonũ quòd habet,exiſtimat à ſeipſo habere. Vnde 1.Cor.12. Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti,quid gloriaris quaſi nõ acceperis? Tales vidẽtur eſſe in hoc ramo,qui nũquam cogitãt de Deo & ſibi putãt omnia naturaliter aduenisse. Tales cõtẽnunt Deũ benefactorem,à quo omne datũ optimũ & omne donũ perfectũ.

23.Mora. Superbia rami. Iacob.1.

¶ Secũdus ramus & ſecũda ſpecies eſt,cùm quis ita ſe extollit,vt bona quæ habet à Deo,exiſtimet ſuis meritis habere. In hoc ramo vidẽtur eſſe illi,qui propter nõnulla bona opera quæ fecerunt,affectum ſecurum habent in bonis habitis,& quærulum in bonis perditis, aut admiratiuum quòd nõ exaudiantur à Deo:quia exiſtimãt illa eſſe quaſi ſibi debita. Tales contẽnunt diuinam gratiam:quia ſi ex operibus,iam non ex gratia. Contra

Rom.4.

tales

tales Chriſtus adduxit parabolam de domino & ſeruo, & deinde concludit: Sic & vos cum feceri-
tis omnia quæ præcepta ſunt vobis: dicite, Serui inutiles ſumus: quod enim debuimus facere, feci- *Luc. 17.*
mus. Vnde & Eſa. Facti ſumus vt immundi omnes, & quaſi pãnus menſtruatę omnes iuſtitiæ no-
ſtrę. Nec propter hæc negantur merita, quę procedunt ex gratia, nec etiã cõfidentia meritorũ, non *Eſa. 64.*
prout à nobis, ſed prout à gratia procedũt: ſed præſumptio meritorũ, cùm nemo ſciat an amore vel *Eccl. 9.*
odio dignus ſit: ſed omnia in futurũ relinquãtur incerta. Et ideo Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ *Iob. 9.*
Tertius ramus & tertia ſpecies eſt, cùm quis deſpectis cæteris appetit ſingulariter videri ſecundum
quod habet. Tales contẽnunt multiplicationẽ diuinæ largitatis in aliis. In hoc ramo eſſe videntur
illi, qui prõpti ſunt ad cõſiderãda bona quæ habent, & defectus aliorũ. Ideo ſupra illos ſe exiſtimãt,
& volunt videri: prout Phariſęus ille qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, quòd non ſum ſicut cæteri
hominũ: iniuſti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus. Ieiuno bis in ſabbato, decimas do, &c. *Luc. 18.*
Ex verbis ſuis manifeſtauit ſe eſſe in ſecundo & tertio ramis à Chriſto ibi reprobatis. ¶ Quartus
ramus ſiue quarta ſpecies cùm quis magnum ſe facit, & vult videri ſe habere bonum quod non ha-
bet, & tales cõtẽnunt diuinã miſerationẽ. Superbia imperfecta dicitur, quando non ex deliberatio-
ne completa, ſed propter paſſionẽ aut aliquid huiuſmodi aliquis vult alteri præferri: cuius ſignum
eſt, ad proximos crudelitas animi, incompaſſio ad alios, deſpectio, irriſio, intollerãtia iniuriarũ, im-
patientia, ægrè ferre ſe deſpici, indignatio, & huiuſmodi, quæ mõſtrant hominẽ plus de ſeipſo ſen-
tientem quàm ſit. Anſelmus diuidit exaltationem ſuperbiæ in tres gradus, ſecundum progreſſum
cuiuſlibet peccati, quod primò corde concipitur: ſecundò ore profertur, tertiò opere perficitur, D.
autem Bernard. ponit 12. gradus ſuperbiæ oppoſitos 12. gradibus humilitatis, de quibus in verſicu. *Superbia*
præced. quos facilè eſt adaptare & comparare adinuicem. Et ſunt curioſitas, leuitas mentis, ine- *gradus. 12.*
pta lætitia, iactantia, ſingularitas, arrogantia, prǽſumptio, peccatorum defenſio, ſimulata confeſſio,
rebellio, libertas, peccãdi conſuetudo, quæ importat contẽptum Dei. ¶ Differt autem ſuperbia ab
inani gloria & ambitione: quia ſuperbia eſt inordinatus appetitus propriæ excellẽtiæ: inanis verò
gloria eſt inordinatus appetitus gloriæ. Ambitio autẽ eſt inordinatus appetitus honoris. Superbia
verò præcipuè cõſummata, eſt peccatũ mortale, & grauiſſimũ ex parte auerſionis: opponitur enim
nobiliſſimæ virtuti, quæ eſt humilitas, quæ propriè reſpicit ſubiectionem hominis ad Deum. Sic
ſuperbia reſpicit defectum huius ſubiectionis, ſecundum quod aliquis ſe extollit ſupra id quod
ſibi perfixum eſt per diuinam regulam. Ratio ergo & radix ſuperbiæ eſt nolle ſubiici Deo. Ideo
dicitur Eccl. 10. Initium ſuperbiæ, apoſtatare à Deo, quæ apoſtaſia manifeſtè oſtenditur in inobe-
dientia, quando quis non vult obedire ſuperioribus à Deo ordinatis. Rom. 13. Hoc peccatũ eſt gra-
uiſſimum. Vnde Iac. 4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Et Pſal. Magnus do- *Pſal. 137.*
minus, & humilia reſpicit, & alta (hoc eſt ſuperba) à longè cognoſcit. Poteſt tamen ſuperbia præ-
cipuè incompleta, eſſe peccatum veniale, propter inperfectionem actus aut ſubreptionem. Super-
bia non dicitur vitium capitale, nec inter alia ſpecialia peccatorum principia debet numerari, ſed
omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Eccl. 10. Initium omnis peccati ſuperbia à qua pen-
dent alia ſeptem capitalia vitia. Primò innanis gloria, vt dictum eſt, cùm de ipſa ſuperiùs ageretur.

Ver. 9. DE STVDIOSITATE.

A STudioſitas eſt virtus moralis ſubiectiuata in voluntate, moderans appetitum & deſiderium ſci- *2. 2. q. 166.*
endi, quod eſt naturale, nam (vt dicit Philoſ. 1. Metap.) omnes homines naturaliter ſcire deſide-
rant. Illud tamen deſiderium poteſt eſſe inordinatum quęrendo ſcire altiora. Vnde Eccle. 3. Altio-
ra te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et ideo ad moderãdũ illud eſt ponẽda ſtudioſi-
tas, quæ dicitur à ſtudio. Studiũ autẽ eſt vehemẽs applicatio mentis (hoc eſt intellectus) ad aliquid.
Mens autẽ ſiue intellectus non poteſt applicari in aliquid, niſi ipſum cognoſcẽdo. Ideo ſtudioſitas
primò tẽdit circa cognitionẽ, ſiue circa ea quib⁹ homo per cognitionẽ dirigitur. Studioſitas eſt ſpe-
cies modeſtiæ: & adiũgitur tẽperãtiæ, vt virtus ſecũdaria, inquãtum moderatur deſiderium ſtudij,
quod non habet tãtã difficultatẽ moderationis, ſicut delectationes tactus, circa quas eſt tẽperãtia.

Ver. 10. DE CVRIOSITATE

B CVrioſitas eſt inordinatus appetitus cognoſcendi ea quæ non oportet: ſiue per intellectum, ſi- *2. 2. q. 167.*
ue ſenſum. Et quamuis bonum animæ ſecundum D. Diony. conſiſtat in cognitione veritatis, *4. c. de Di-*
intelligendum eſt de ſumma veritate, & ideo cognitio aliorum verorum ſiue veritatum, quę hanc *ui.*
impedit, vel ab ea diuertit, vitioſa eſt. In curioſitate duo ſunt, ſcilicet ipſa cognitio, & appetitus *Nom.*
ſiue ſtudium cognoſcendæ veritatis. Quo ad primam. ſ. cognitionem, ſciendum eſt quòd licet ip-
ſa cognitio de ſe mala non ſit: per accidens tamen poteſt eſſe mala, ratione alicuius conſequentis:
vt quãdo aliquis de cognitione veritatis ſuperbit, ſecundũ illud 1. Cor. 8. Scientia inflat: vel inquã-
tum homo per cognitionẽ alicuius inducitur ad peccãdum: vt per cognitionem aliquorum ſecre-
torum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipſis, vt cognitio actus amandi, cautela-

rum, & eorum quæ ſubſeruiunt ad deceptionem proximi, tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus, eſt mala per accidens. Quo ad ſecundum, ſciendum quod contingit appetitum ſciẽdi, ſiue applicationem animi ad aliquid ſciendum, eſſe peccatum dupliciter: primò, quando applicatur ad ea quæ primò vel ex conſequenti ſiue per accidens habent aliquod malũ adiũctum. Ille appetitus ſiue applicatio eſt mala, & peccatum mortale: ſi illud ad quod terminatur, eſt mortale, vel in hoc
Eccl.3. ſe exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculũ, peribit in illo. Si verò ſit veniale, vel periculum de veniali, eſt veniale: & vocatur hæc curioſitas, concupiſcentia oculorum, accipiendo
Hiere. 9. largè oculũ, vt ſe extẽdit ad intellectũ & ad omnes ſenſus. De hac curioſitate dicitur: Docuerunt
Mat.15. linguã ſuã loqui mendaciũ, vt iniquè agerẽt, laborauerũt. Et Chriſtus: Sine cauſa me colunt, docentes doctrinas & mãdata hominũ, cõtraria. ſ. diſciplinis & mãdatis Dei, vel inducẽtes ad malè agendum, & cõtraueniendum præceptis Dei. Alio modo poteſt eſſe vitium, ex ipſa ordinatione appetitus ad cognoſcendã veritatẽ: & hoc qoadrupliciter. Primò, pro quanto per ſtudiũ minus vtile retrahitur quis à ſtudio, quod ei incumbit ex neceſſitate ſaluris vel ex officio. Vnde D. Hiero. Sacerdotes dimiſſis euangeliis & prophetiis, videmus comedias legere, & amatoria bucolicorum verſuum verba cantare. Si multi, dimiſſis his quæ ſcire tenentur, & ſunt de neceſſitate ſalutis, vt eſt cognitio articulorum fidei, & mendatorũ Dei, & peccatorũ ad confitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum cauſas & defenſiones ſuſcipiunt, & in aliarum cognitione ſe applicant. Secundò, quando ſtudent diſcere à quo non licet: vt qui à dæmonibus perquirunt futurorũ aut præſentiũ occultorũ cognitionem. Omnis enim ſocietas & conuentio cũ illis interdicta
1.Cor.6. eſt, iuxta illud: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate: aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autẽ cõuentio Chriſti ad Belial? Tertiò, quando homo appetit ſcire veritatẽ circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quartò, quando quis ſtudet ad cognoſcendã veritatem ſupra facultatem ingenij proprij: quia per hoc homines de facili in errores labuntur, vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui ſecreta & myſteria ſcripturę ſacræ ſupra ſtatũ & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronũciare & defendere præſumunt, con-
Eccl.3. tra quos dicitur. Altiora te ne quęſieris: & fortiora te ne ſcrutat⁹ fueris. Sed quæ pręcepit tibi Deus, hæc cogita ſemper: & in pluribus operibus eius, ne fueris curioſus. Non eſt tibi neceſſarium quæ abſcõdita ſunt videre oculis tuis, & in ſuperuacaneis rebus noli perſcrutari multipliciter. Plurimũ enim ſuper ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Multos enim ſupplãtauit ſuſcipio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorũ. Secundariò curioſitas poteſt inueniri in verborum compoſitione, inuentione, immutatione veſtiũ, & in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificandis. Si curioſitas ſit pura, eſt peccatum veniale: ſi verò mixta, vel adiuncta mortali, eſt peccatum mortale.

Ver. 11. DE MODERATIONE

2.2.q.168. CVm virtus moralis in hoc conſiſtat, quòd ea quæ ſunt hominis per rationem ordinentur: conſequẽs eſt, vt circa omnia quæ per rationem poſſunt moderari, ponatur virtus Sed motus, geſtus, apparatus hominis poſſunt per rationem moderari, cùm membra moueantur & parentur ſiue C
In regula. ornẽtur per imperiũ rationis. Vnde D. Aug. In inceſſu, ſtatu habitu & in omnibus motibus veſtris nihil fiat, quod cuiuſquam offendat aſpectum, & ideo circa huiuſmodi debent virtutes aſſignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorum motuum poteſt attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primò quantum ad conuenientiam perſonæ quæ mouetur & apparatur. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias perſonas, inquantum. ſ. per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in ſerioſis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur ponit Ariſtot. Eutrapeliam. Moderatio igitur eſt virtus menſuratiua motuum & geſtuum exteriorum, ſecundum conuenientiam perſonæ. Et quia huiuſmodi motuum exteriorum moderatio exterior eſt ſignum moderationis interiorum paſſionum, iuxta illud:
Eccl.19. Amictus corporis, & riſus dentium, & greſſus hominis, indicant de illo. Et in eodem c. Ex viſu co-
In li.de Of. gnoſcitur vir: & ob occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Et D. Ambr. dicit: Hinc. ſ. ex exterioribus motibus, homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconſtantior, aut purior, & maturior æſtimatur. Ideo moderatio exteriorũ motuum prærequirit moderationem interiorum paſſionum: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorundem paſſionibus, pertinet ad amicitiam ſiue affabilitatẽ & veritatem, ad quas pertinet, vt homo decenter ſe habeat in conuerſatione communi, cum his cùm quibus conuiuit, tam in motibus, quàm verbis & factis: vt
v.5.8.12. dictum eſt ſuprà. Sed ſecundum quod motus, geſtus, & verba ſeriò facta, ſunt ſignum interioris
& 13. moderationis, non habendo reſpectum ad alios, ſed ſecundum quod decenter conuenit perſonæ ſecundum ſe, pertinet ad veritatem. Per hæc poſſunt omnia concordari. Aliqua enim decent ſecundum

cundum ſe, quæ non ſunt decentia in communi conuerſatione. Hanc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12. DE EVTRAPELIA.

A EVtrapelia eſt virtus moderatiua ludi: non fortunæ (de quo paulò poſt dicemus) ſed recreationis, qui conſiſtit in verbis vel factis ludicris. Ludicra autem dicuntur iocoſa & ridicula, quæ ſecundum rationē moderari debent ad refocillationē fatigationis animalis, prouenietis ex viribus ſenſitiuis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non poteſt continuè laborare, eò quod habet virtutē finitam, quæ determinatis laboribus proportionatur: Ita etiā eget ludo, ad refocillationē animę cuius virtus etiā finita eſt, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideo quādo aliquis circa operationes animales ſeu vires animæ vltra modū tendit, fatigatur: eā ob rē eget remiſſione & recreatione ſiue refocillatione, quæ fit per verba vel facta ridicula ſiue ad riſum & iocunditatem prouocātia. Ideo D. Tho. virtutem quæ huiuſmodi ridicula moderatur, vocat iocunditatem, requiſitā ad remedium contra fatigationē animalem, intermiſſa animi intentione à ſtudio rationis & serioſę operationis. Vnde in collationibus patrum legimus, D. Ioan. Euang. hac virtute inter diſcipulos vtentem, cuidā aduenieti & valde miranti, & arcū in manu ſua tenenti dixiſſe, precādo vt tenderet arcū, & iaceret ſagittam: & cùm pluries ad eius preces id feciſſet, tādem quieuit. Rogāte verò D. Ioan. vt continuaret, reſpondit quòd ſi continuè arcum tēderet, & ſagittas iaceret, frangeretur arcus. Reſpondit D. Ioan. Sic animus hominis frangeretur, ſi nunquam à ſua intētione & cōtemplatione relaxaretur. Ideo Cato dicebat: Interpone tuis interdum gaudia curis. Et D. Aug. Volo tandem tibi parcas: Nā ſapientem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentā. Et ad hoc muſica & inſtrumenta muſicalia inuenta ſunt. Et cùm ludus moderatus ſit neceſſarius ad conſeruationē vitæ humanæ: & ad omnia quæ ſunt vtilia conſeruationi humanę poſſint deputari aliqua officia licita: Sequitur quòd hiſtrionū & mimorum officium (quod ordinatur ad ſolatium hominibus exhibēdū) nō eſt ſecundū ſe illicitū, dūmodo non ſe exponant, periculo perſonę: vt in haſtiludiis & aliis digladiationibus periculoſis: & dūmodo non vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis, & nō adhibēdo negotiis ſiue locis aut temporibus indebitis, quamuis in rebus humanis non vtātur alio officio, per cōparationem ad alios homines. Quia in ordine ad Deum, & ad ſe, & pauperes, habent alias ſerioſas operationes. Vnde non peccant nec iniuſtè faciunt, qui mercedē miniſterij eorū tribuūt, & moderatè eis ſubueniunt. Et ad illud quod D. Aug. dicit, Dare res ſuas hiſtrionibus vitium eſt immane: dicendum quod intelligitur quando ſuperfluè, vel hiſtrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda ſunt in ludis tria: quorum primum & principale eſt, quòd prædicta delectatio non quæratur in turpibus factis, vel verbis ad laſciuiam prouocantibus. Quia tales ludi dicūtur theatrales & diabolici, quos D. Chryſ. propter periculum diſtrictè prohibuit non ſolùm exercere, ſed etiā perſpicere. Quia (vt inquit) pauci à ſpectaculis redeuntes, inueniūtur innoxij. Itē etiā cauendū eſt, ne delectatio ſiue recreatio quæratur in nociuis. Nociua dicūtur quæ ſunt in nocumentum famæ, honoris, perſonæ, vel alterius boni, tā ſpiritualis quàm temporalis, quia tūc eſſet peccatum mortale ex genere. Vnde Tullius: Vnum iocādi genus eſt illiberale, petulans flagitioſum, & obſcœnum. Secundum requiſitum eſt ne totaliter grauitas animę ſoluatur, quod fit quando nimiū tēpus cōſumitur, vel ex magno & exceſſiuo affectu tēditur: Vnde D. Amb. Caueamus ne dum animum relaxare volumus, ſoluamus omnem harmoniā quaſi conſenſum bonorū operum. Et Tullius vbi ſuprà: pueris non omnē ludendi licentiam damus, ſed eam quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena. Tertiò requiſitum eſt, vt congruat perſonæ, tempori & loco. ¶ In ludicris ſiue ludis cōtingit peccare dupliciter. ſ. per defectum & exceſſum, per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus moleſti ſunt: qui. ſ. aliorum moderatos ludos non recipiunt, & tales vitioſi à Philoſ. vocantur duri & agreſtes. Secundò peccatur in ludis per exceſſum, quando. ſ. non cauentur prædicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta lætitia, quæ eſt filia gulæ. Vnde Exod. 32. dicitur: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Quòd aliquis in turpibus aut illicitis & nociuis famę, vel honori, perſonę aut rebus alterius lętetur, vitium ex ſuo genere mortale eſt, ſi illa de quibus lætatur, ſunt mortalia: & ſi ſolùm ſunt venialia, veniale. Semper etiam ludicrè operari aut loqui vitioſum eſt, ſeruādus eſt enim modus. Et modicus ludus ſufficit ad refocillationem. Exceſſus iſte vocatur diſſolutio: & ex genere ſuo eſt peccatū veniale, ſecluſo ſcādalo, & non prętermiſſis his quæ ſunt neceſſaria ad ſalutē, hoc eſt præceptis. Præterea quādo non ſeruātur circunſtantiæ prędictæ. ſ. quādo ludicra miſcētur negotiis non debitis. Ridiculoſa enim debent congruere negotiis & perſonis. Vnde Cice. in 1. Retho dicit, quod quādo auditores ſunt defatigati, non eſt inutile ab aliqua re noua vel ridiculoſa orationē inchoare: ſi tamē rei indignitas non adimit iocādi facultatē: vt ſacra doctrina, quę maximis rebus intēdit, ſecūdū illud Pro. 8. Audite me, quoniā de rebus

2. 2. q. 168. ar. 2. — *Ludicra quæ dicantur.* — *Iocunditas eſt requiſita.* — *In 2. Muſi.* — *Muſica ad quid inuēta.* — *Hiſtrionū & mimorum ars.* — *An liceat dare pecuniā hiſtrionibus.* — *Super Ioan.* — *Tria in ludo cauenda.* — *In 1. Offic.* — *In 1. Offic.* — *In ludis peccatur bifariam.* — *4. Ethic.* — *Diſſolutio quid.*

magnis locutura ſum. Ideo ab eccleſiaſtica abhorrent regula: quoniã in ſcripturis ſanctis non reperimus quemadmodum vſurpare poſſimus. Et ideo prædicatores qui in ſuis prædicationibus, fabulis ridiculoſis vtuntur, nõ poſſunt à peccato excuſari. Vnde Apoſt. dicit: Ineptas autẽ & aniles fabulas deuita.

1.Tim.4.

Presbiteris indecens eſt histrionum officium.

Idẽ dicendum eſt de circũſtantia perſonæ. Nõ enim cõueniẽs eſt quod preſbiteri aut religioſi & hi qui ſunt in ſtatu perfectionis acquiſitæ vel aquirandæ, ſint hiſtriones, ioculatores, aut mimi. Et pariter dicendũ eſt de circunſtãtia loci, ſi in in eccleſia fiant: quamuis in ea repræſentationes myſteriorum Chriſti & Sanctorũ, non tamẽ ioculatorio modo, fieri poſſint.

Chorea in Eccleſiis illicita.

Choreas autem in eccleſia ducere nõ licet: quia pertinẽt ad iocul ãdi genus. Et eadẽ ratione cãtilenas impudicas, aut alia ad leuitatẽ & ineptã lætitiam inducentia, & deuotionem impedientia, cantare, ſiue in organis & aliis muſicalibus inſtrumentis perſonare. Vnde D. Aug. in Regula: In oratorio nihil fiat, niſi ad quod factum eſt, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Chriſto, ibi in ſacratiſſimo Euchariſtiæ ſacramento exiſtente, & aliis rebus faciunt, Eccleſiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo videant rectores & prælati. Non licet etiam tempore luctus ſiue pœnitentiæ, prout eſt quadrageſima, huiuſmodi ludis intẽdere. Vnde Eccle.22. Muſica in luctu, importuna eſt narratio. Et Tob.3. Nunquam cũ ludentibus miſcui me. ſ. tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiã aliàs illicitè ludẽtibus. Et Hiere.15. dicebat: Non ſedi in cõcilio ludentium, & ſubdit: Solus ſedebam, quoniam amaritudine repleſti me. Et Rom.12. Flere cum flentibus. Et Pſal.136. Super flumina Babylonis ſedimus & fleuimus, dũ recordaremur tui Siõ. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, &c. Et Chriſtus. Luc.6. Vę vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circũſtantionatus ludorum vſus non eſt illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te ſapientem, vt nullus te habeat auſterum ſiue agreſtem, nec contemnat quaſi vilem, hoc eſt vanis & ſuperfluis, ac inutilibus deditum: ſed vt eutrapelum laudent, à bona. ſ. conuerſatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in ſolatium & iocunditatem conuertas, quæ eſt propria ratio eutrapeliæ.

Ludus trifariam diuiditur.

Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij, tantum, fortunæ tantum, & mixtum. Ludus ingenij tantum, vt eſt ludus ſcacorum, qui eſt valde ingenioſus, & ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de ſe eſt bonus & licitus pro loco & tẽpore, dũ tamen non vitietur aliqua mala circunſtantia. Ludus fortunæ tantum, eſt qui ſoli fortunæ innititur, vt ludus taxillorum & cartarum. Ludus mixtus, vt eſt ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunæ: & ex directione tabularum quæ diuerſimodè dirigi poſſunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum, hoc eſt in varietate fortunæ conſiſtentes. Tales ludi ſecundum ſe non ſunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri ſolent, vt rixæ, iniuriæ, blaſphemiæ, cupiditates, & conſumptiones bonorum, maximè in aſſuetis: ideo à iure prohibiti ſunt, vt habetur in rubrica de Aleæ vſu & aleaton. b. ff. per totum. Et ſic ſunt mali quia prohibiti, & non ſecundum ſe. Ideo ſecluſo ſcandalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & malè circunſtantionatis) non ſunt illiciti: neque peccatum eſt illis vti pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem, vel ad expenſas ſiue ad eſculentum & poculentum fiant, & aliæ circunſtantiæ ſeruentur: vt. ſ. non multum tempus conſumatur, neque rixæ ſuboriantur, & quod non mala intẽtione, puta cupiditatis pecuniarũ, abſque dolo & fraude fiant: quia tunc ludus eſſet illicitus. Et ſi adiungatur fraus aut dolus, obligat ad reſtitutionem: ac etiam ſi quis lucretur à perſonis non potentibus diſtrahere: vt ſunt religioſi, filiifamiliàs, mulieres vxoratæ, ſerui: vel etiam ſi ab inductis & ſolicitatis, & quaſi quadam verecũdia coactis. Tunc enim reſtitudum eſt illis: aliàs non cùm volenti non fiat iniuria quia tamen turpe lucrum eſt: cùm ludus non ſit ordinatus ad lucrum, ſed ad recreationem, conſulunt doctores lucrum erogari pauperibus. Ex his ſequitur quòd ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circunſtantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptum, vel contrauenitur alicui præcepto, eſt peccatum mortale, vt blaſphemando, conuitiendo, vel totaliter expoliando proximum vel illi notabile damnum inferendo: quia contrariatur charitati. Aliàs autem immoderatus ludus eſt peccatum veniale.

2.2.q.169.

Ver. 13. DE ORNATV.

ORnatus, eſt virtus qua moderatur homo ſecundum habitum exteriorem, hoc eſt circa veſtes & alia indumẽta, & nitorem ſiue candorẽ exteriorẽ. Et ſic ornatus moderatus per rationem, B eſt licitus etiam mulieribus. Vnde 1.Tim.2. Volo mulieres eſſe in Eccleſia in habitu ornato, cum verecundia & ſobrietate ornantes ſe. Et ad hoc ſpecula adinuenta & ordinata videntur: vt ſi quæ indecentia ſint, videant: Ideo non eſt illicitum viris nec mulieribus ſe moderatè proſpicere in ſpeculo, ad ornandum ſe: & ad ea quæ ſunt indecentia, deponenda, vel ſaltem cooperienda. Vnde legimus Exod.38 quòd dominus fieri mandauit labium æneum cum baſi ſua, de ſpeculis mulierum, in quibus ſacerdotes & miniſtri ſe inſpicerẽt, ne indecẽter corã populo procederent, vnde authoritates quæ in oppoſitum reperiuntur, intelligendæ ſunt de immoderato & exceſſiuo ornatu, & ſpecu-

culari

culari inſpectione exceſſiua. Ornatus poteſt eſſe immoderatus dupliciter: vno modo per exceſſũ,
alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui non *Ornatus*
adhibet ſtudiũ & laborẽ ad hoc quòd cultu decẽti & ſecundũ quod oportet, vtatur. Vnde Philoſ. *immoderatus.*
dicit ad molliciẽ pertinere, quòd aliquis trahat veſtimentũ per terrã, vt nũ laboret eleuãdo ipſum. *7. Ethic.*
Alio modo contingit defectus ornatus ex eò quòd qui ipſum defectum exterioris cultus ad glo-
riam ordinat. Vnde D. Aug. ait: Non in ſolo rerũ corporearum nitore atque põpa, ſed etiam in ip- *In lib. de*
ſis ſordibus lutoſis eſſe poſſe iactantiã: & eò perículoſiorem, quò ſub nomine ſeruitutis Dei decip- *ſer. do in*
pit. Et Philoſ. in 4. Ethic. dicit, quòd ſuperabuntia & inordinatus defectus ornatus ad iactan- *mon.*
tiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mandauit veſtes fratrum lauari, & de ſe dicebat: Ne nimię *Ornatus*
ſordes, ne exquiſitę delitię mihi placent. Non tamen ſemper peccatũ eſt indui vilioribus veſtibus *quando vi-*
quàm cæteri, ſi hoc fiat propter macerationem carnis, vel humiliationem ſpiritus, vel exemplum, *tium.*
vt in his qui ex officio pœnitentiam habent prædicare, ſicut fecerũt Prophetæ, de quibus Heb. 11.
Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Bapti. dicitur, quòd erant *4. Reg. 1.*
induti pilis camelorum, quare quædam Gl. Mat. 3. dicit. Qui penitentiam prædicat, habitum pœ- *Mar. 1.*
nitentię prætendit. Vnde valde reprehẽſibiles apparent medicantes, qui pretioſis veſtibus vtuntur
contra ſua ſtatuta, quæ volunt eos habere veſtes groſſas, non attonſas. Ornatus per exceſſum poteſt
eſſe immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatè vtitur per cõparationẽ ad con-
ſuetudinem hominum cũ quibus cõuiuit, quando quis vult ſingularitatem ſeruare, aut nouitatem
inuenire, quæ ad curioſitatem pertinent. Vnde D. Aug. ait: Quæ contra mores hominum ſunt fla- *3. Cõfeſſio.*
gitia, pro morum diuerſitate vitanda ſunt: vt pactam inter ſe, ciuitatis & gentis conſuetudine vel
lege firmatũ, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis eſt enim omnis pars vniuerſo ſuo
non congruens. Secundò propter pluralitatẽ. Vnde Chriſtus: Nolite poſſidere duas tunicas, & qui *Mat. 10.*
habet duas tunicas, det vnam non habenti, quamuis hoc non ſit præceptum, niſi in caſu extremæ *Luc. 3.*
neceſſitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis
omitterẽt, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, veſtimẽta tollentes. Et illud: Agite nunc di-
uites, plorate, vlulantes in miſeriis veſtris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & *Iob. 24.*
veſtimenta veſtra à tineis comeſta ſunt. Extra tamen caſum neceſſitatis nõ eſt prohibita. Nã Heli- *Iacob. 5.*
ſæus non reprobauit mutatoria veſtimentorum. Naamã. Quare quo ad pluralitatẽ attendenda eſt *4. Reg. 5.*
qualitas & dignitas perſonæ, & facultas bonorũ, & aliæ circunſtantiæ. Ideo non poteſt dari regula
generalis quo ad numerũ. Tertiò quo ad pretioſitatem. Vnde D. Greg. dicit: Si in cultu ſubtilium
pretioſarúmque veſtium culpa non eſſet, nequaquam ſermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd
diues ille epulo purpura & byſſo indutus eſſet. illi tamen qui in dignitate conſtituti ſunt, vel etiam
miniſtri altaris pretioſioribus veſtibus induũtur, nõ propter ſui gloriã: ſed ad ſignificandam excel-
lentiam ſui miniſterij vel cultus diuini. Et ideo eis non eſt vitioſum. Quartò propter delitias ſiue
molliciẽ, ſecundũ quod veſtes ordinantur ad corporis fomentũ. Quintò propter nimiã ſolicitudi-
nem, quã apponit quis in ſe ornãdo: vt aliquando mulieres, quæ nònunquã intermittunt miſſas, &
ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis: & tunc peccãt mortaliter. Sextò propter indecentiam. Vnde do-
minus: Non induetur mulier veſte virili, nec vir veſte muliebri. Abominabilis eſt domino, qui fa- *Deut. 22. c. 5.*
cit hanc rẽ: qui eſt cauſa laſciuiæ. An autẽ aliquando liceat, dictũ eſt. Septimò propter fucũ odori- *§. 12. ver. 2*
ferũ, vel nitorẽ extrinſecũ ſuperappoſitũ: quod ex duobus prouenire ſolet. Primò ex nimio affectu
humanæ laudis ſiue pulchritudinis. Secundò ad allicendũ alios ad concupiſcentiam. Et talis orna-
tus dicitur meretricius: & eſt illicitus, & peccatũ mortale, tã in viris quàm mulieribus de hoc or-
natu Salom. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas. Po- *Prouer. 7.*
teſt tamen mulier cõiugata ſe ornare ad hoc, vt placeat viro ſuo, ne per huius contẽptũ vir in adul-
terium labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo
placeat viro. Hoc tamen facere debet ſecũdum regulam rationis: Vnde 1. Tim. 2. Non in tortis cri-
nibus, auro, & margaritis, aut veſte pretioſa. Et 1. pet. 3. Quarũ non ſit extrinſecus cappilatura aut
circũdatio auri & argenti, aut indumenti veſtimẽtorum cultus, per quæ ſecũdũ D. Tho. datur in-
telligi, quod ſobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, ſed ſuperfluus, inuerecun-
dus, & impudicus. Nec videntur excuſari conſuetudine, ex quo tam diligenter Apoſtoli prohi-
buerunt. Aliqui tamen eas excuſant propter dignitatem & facultatem bonorum, quando. ſ. in illis
inauratis non excedunt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per comparationem ad paupe-
rem vel mediocrem, æſtimatur pretioſum, quod æſtimatur vile in comparatione ad nobilem vel
principem, & dicta Apoſt. debent intelligi communiter, & de his quæ non ſunt in excellenti dig-
nitate. Ideo videant viri & ipſæ, quæ quando cum viris in domibus commorantur, in difformi ha-
bitu manent: & cùm procedunt in publicum, maximo faſtu & affectu, etiam fuco ad exteriorem
progreſſionem ſe ornant, vt paſcant oculos aliorum, & aliis potius quàm viris placeant. D. Cypri.

In lib.de Habitu Virginum, dicit etiam nuptas eſſe monendas, ne opus Dei & factutam ac plaſ-
ma illius vllo modo adulterare præſumant, adhibito flauo colore vel nigro, ſiue rubeo puluere,
aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt,
quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio iſta eſt diuini operis præuarica-
In Epiſt. ad Baſi. tio. Nec hæc fucatio poteſt ſine peccato fieri, teſte D. Aug. Fucari figmentis vt quis candidior
appareat, adulterina fallacia eſt, qua non dubito ipſos maritos velle decipi. D. Chriſoſt. ſuper illud
Mat. 6. Exterminant enim facies ſuas, dicit eas maiorem iniuriam facere Deo, quàm hypocri-
tę, qui exterminant facies ſuas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quamuis omnes propter
gloriam faciant: hypocritæ tamen ad bonum, illæ autem ad malum inducere videntur, quanuis
mulier non debeat abſtinere à moderato ornatu, nec ab acceſſu ad loca debita & opportuna, pro-
pter aliorum concupiſcentiam, quam non intendit: quia ſi alij cadant, hoc ex eorum malitia &
accaſione accepta procedit. ¶ Sciendum eſt tamen quòd aliud eſt fingere pulchritudinem non
Aliud eſt fingere pulchritudinẽ, aliud occultare. habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua cauſa prouenientem, puta ægritudine, vel
aliquo huiuſmodi, hoc enim eſt licitum. Quia ſecundum Apoſt. quæ putamus ignobiliora cor-
poris eſſe, his honorem abundantiorem circundamus. In his præcipuè attendendus eſt finis &
ſcandalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem:
& dicit quòd humilitas eſt qualitas non ſuperabundans in ſumptibus & præparationibus. Se-
cundam vocat per ſe ſufficientiam: & dicit quòd per ſe ſufficientia eſt virtus, qua quis contentus
eſt quibus oportet: & eſt determinatiua eorum quæ ad viuendum conueniunt, ſecundum illud
Apoſt. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Tertiam vocat ſimplicitatem,
1.Tim. vlt. que excludit ſuperfluam ſolicitudinem talium. vnde dicit quòd ſimplicitas eſt habitus conten-
tus his quæ contingunt.

Ver. 4. DE PRÆCEPTIS TEMPERANTIÆ.

2.2.q.170. DVo præcepta temperantiæ ſunt in decalogo poſita, ſcilicet, Non mœchaberis, per quod pro-
hibetur adulterium, non ſolùm ſecundum quòd opere exercetur, ſed etiam ſecundum quod A
corde concupiſcitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum. Non concupiſces vxo-
rem proximi tui. Et quia Iudæi adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiſcen-
tiam pro aliis actibus exterioribus diſponentibus ad illam, & putabant actus interiores nõ eſſe pec-
Mat. 5. cata. Ideo Chriſtus dixit: Si quis viderit mulierẽ ad concupiſcendũ eam, iam mœchatus eſt eam in
corde ſuo. Hoc pręcepto prohibebãtur omnes delectationes inordinatę venereorũ, cibi, & potus.
Et per conſequens prohibetur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis conſequen-
tia. Hinc eſt quòd omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam.

DE CONNEXIONE VIRTVTVM.

CAP. VIII.

2.2.q.65. Virtutes cardinales. PRÆDICTÆ quatuor virtutes. ſ. prudentia, iuſtitia, fortitudo, & temperantia à D.
Ambro. & Cicer. atque aliis philoſophis dicuntur Cardinales, hoc eſt principales, eò B
quòd omnes aliæ ad iſtas reducuntur, vt ex prædictis patet. Dicuntur etiam Princi-
pales, propter principalitatem materiæ ſiue obiecti, & quia ſunt quaſi generales, ſecun-
dum rationes formales communes, vt omnis virtus quæ facit bonum rationis, dicatur prudentia:
& omnis virtus quæ facit rectum in operationibus, dicatur iuſtitia: & omnis quæ cohibet paſ-
ſiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quæ facit firmitatem animi contra pericula & ar-
dua, dicatur fortitudo.

§. 1. DE DVPLICI CONSIDERATIONE VIRTVTVM.

1.2.q.65. VIrtus moralis ſiue cardinalis dupliciter conſiderari & accipi poteſt. Vno modo pro virtute C
morali imperfecta: & tunc nil aliud eſt, quàm quædam inclinatio de difficili mobilis, in no-
bis exiſtens, ad aliquod opus ex ſuo genere bonum faciendum: ſiue illa inſit nobis à natura, ſiue
ex aſſuetudine. Alio modo poteſt conſiderari vt virtus perfecta: & tunc eſt virtus inclinans ad
promptè & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & caſu poſſibili ad quod vir-
tus imperfecta ſe non extendit.

§. 2. QVOMODO VIRTVTES CONNECTANTVR.

1.2.q.95. art.1. VIrtutes imperfectæ ſiue in eſſe imperfecto, non ſunt cõnexæ. Videmus enim aliquẽ ex natu- D
rali cõplectione vel ex aſſuetudine eſſe prõptũ ad opera liberalitatis, qui non erit prõptus ad
opera caſtitatis: & idem de alis virtutibus. vnde ſequitur quòd non ſunt connexæ. Virtutes verò
perfectæ ſiue in eſſe perfecto, ſic connexæ eſſe dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui
caret

caret vna, careat omnibus, & hoc duplici modo ſine ratione, Primò, diſtinguendo virtutes morales
ſecundum quaſdam generales conditiones virtutum: vtpote quòd diſcretio pertineat ad pruden-
tiam, in quacunq; materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia iſta conſide-
rentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iuſtitiam. In hoc apparet manifeſtè ratio cō-
nexionis. Nō enim firmitas animi habet laudem virtutis, ſi ſit ſine moderatione, vel rectitudine, aut
diſcretione, & idem de alijs virtutibus. Hāc rationem aſſignat D. Greg. dicens, quod virtutes ſi ſint 2.2. Moral.
diſtinctæ & ſeparatæ, non poſſunt eſſe perfectę, ſecundum rationem virtutis: quia temperantia ve-
ra non eſt, quæ iuſta, prudens, & fortis non eſt & idem ſubdit de aliis virtutibus. Similem rationem
aſſignat D. Aug. Secundò idem apparet, diſtinguēdo virtutes ſecundum proprias materias, & hoc 6. de Tri.
modo cōnexio virtutū aſſignatur à Philoſ. Quia nulla virtus moralis poteſt haberi ſine prudentia,
eò quòd proprium virtutis moralis eſt facere electionem rectam, cùm ſit habitus electiuus in me-
dietate conſiſtens. Ad rectam autem electionem non ſolùm ſufficit habitus in debitum finem, qui
eſt directè per habitum virtutis moralis, ſed etiam quòd aliquis rectè eligat ea quæ ſunt ad finem:
quod fit per prudentiam, quæ eſt conſiliatiua & iudicatiua eorum quæ ſunt ad finē: vt dictū eſt. Si- c.4.§.1.
militer etiam prudentia perfectè haberi non poteſt, niſi habeantur virtutes morales, cùm pruden-
tia ſit recta ratio agibiliū, ad quæ aliquis rectè ſe habet per virtutes morales. Vnde ſicut ſcientia ſpe-
culatiua nō poteſt haberi abſque principiis: ita nec prudētia ſine virtutibus moralibus. Vnde ſequi- 1.2.q.66.
tur ipſas eſſe connexas. ¶ Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoſo eſſe æquales, nō ſecū- art. 2.
dum dignitatem, quia vna eſt dignior & nobilior alia, vt dictū eſt. Neq; etiā ſunt ęquales ſecundum *Omnes vir-*
intentionē, quia manifeſtum eſt quòd qui magis ſe exercet circa actū vnius virtutis, magis intendit *tutes æqua-*
habitum illius, & hoc cōmuniter cōtingit. Quia nō æqualiter occurrunt materiæ virtutum: igitur. *les.*
Sed ſunt æquales ſecundū quandā ęqualitatē proportionis, inquātū æqualiter creſcunt in homine, c.4. ver. 2.
in eſſe virtutis perfectæ: ſicut digiti manus ſunt inæquales ſecundum quantitatē, ſed æqualiter creſ-
cūt ſecundum proportionē, cùm proportionabiliter augeātur. Ita D. Aug. dicit: omnes virtutes eſ-
ſe æquales. Si tamen accipiatur æqualitas ex parte ſubiecti ſiue inclinationis ad ipſum actū virtutū,
poteſt vnus homo eſſe magis prōptus ad actū vnius virtutis, quàm ad actum alterius, vel ex naturali
inclinatione, vel ex aſſuetudine. Secundò apparet quod pauci perfectè virtuoſi (prout Philoſ. deſcri-
bunt hominem virtuoſum) qui in omni caſu & euentu poſſit promptè & faciliter exire in actum
cuiuſlibet virtutis: eò quòd pauci ſunt qui circa materiam omnium virtutū fuerint habituati. Ter-
tiò apparet quòd qui amittit vnam virtutē, amit omnes alias in eſſe virtutis perfectæ, ex quo ſunt
connexæ, & in hoc quodam modo conueniunt cum virtutibus infuſis, de quibus (cùm ad noſtrum
quod aſſumpſimus negotium amplius ſubſeruiant) dicendum eſt.

Ver. 1. CONTINVATIO DICENDORVM.

A CVm Dominus Deus (qui nō deficit in neceſſariis) creauerit hominē intellectualem & ratio-
nalem, dederitque illi vires & potentias ac omnia requiſita ad finem naturalem, qui conſiſtit
in cognitione & contemplatione ipſius Dei, vt eſt principium & author naturæ, ad quem finem
conſequendum dedit ei ſeminaria intellectualium & moraliū virtutum. (intellectum principiorū
circa ſpeculabilia, & ſynderesim, quo ad agibilia & virtutes morales acquirēdas, per quas ad finē na-
turalē poſſet peruenire. Verùm quia idē plaſmator caſum Angelorum (quos ad beatitudinē & fœ-
licitatem ſupernaturalē vocauerat) per homines ſua prouidētia implere decreuerat, & eos Angelis
in ſuperna fœlicitate æquare diſpoſuerat. Eā ob rē hominibus. ſuis naturalibus viribus bene vtenti-
bus, ſua ineffabili clemētia, ſeminaria quædā ad illā supernā fœlicitatē cōducentia (quæ Theologi
gratiā, virtutes infuſas, & dona nuncupant) impartiri dignatur. Congruum igitur eſt, vt poſtquàm
de ſeminariis naturalibus virtutū acquiſitarum diximus: nonnulla de ſeminariis & mediis, quibus
ad fœlicitatē ſupernaturalē homo peruenire poteſt, dicamus & tractemus: & quæ in ſacris literis &
doctoribus ab Eccleſia approbatis, diffuſè tractata inuenimus, inſtitutorio more perſtringamus.

DE GRATIA DIVINA.
CAPVT IX.

B AD intelligendum myſterium Gratiæ Dei, ſupponēdum eſt ex D. Tho. quòd ſecundum 1.2.q.100.
noſtrum modum loquendi gratia tripliciter accipi conſueuit. Vno modo pro dilectione art.1.
alicuius, ſicut conſueuimus dicere, quòd iſte miles habet gratiam Regis, quādo Rex dili-
git eum, & habet illum gratum. Secundò accipitur pro dono gratis dato: & ſecundum
hoc cōſueuimus dicere, Hāc gratiam fecit mihi Rex, cùm dedit aliquod donum. Tertiò pro recō-
penſatione ſiue recognitione beneficij gratis dati: & ſecundum hoc dicimur gratias agere benefi-
ciorum. Iſtorum trium modorum ſecundus pendet ex primo, & tertius ex ſecūdo. Ex amore enim

quem aliquis habet erga alium quē habet gratū, procedit quod aliquid ei gratis impendat:& ex beneficiis exhibitis procedit gratiarū actio. Quo ad duo vltima, manifeſtum eſt quòd gratia dicit aliquid reale in eo qui accipit gratiā .ſ. donū gratis datū, & huius doni recognitio. Sed quod ad primū attendenda eſt differentia inter amorē ſiue dilectionē Dei, & amorē & dilectionē hominis: quę nil aliud eſt, quàm velle alicui bonum. Et cùm voluntas Dei beneplaciti ſit ſemper efficax, & omnia poſſit: ſequitur quòd quādo Deus diligit aliquem, & vult ei aliquod bonum, ſtatim profluit à Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet ſemper voluntatem efficacem, neque omnia poteſt: quia voluntas hominis nō eſt infinita, & mouetur ex bono quod eſt in rebus: hinc eſt quòd volūtas hominis non cauſat totaliter rei bonitatem, ſed ſupponit ipſam vel in parte vel in toto. Cōſequens igitur eſt, quòd ad quamlibet Dei dilectionem ſequatur aliquod bonum in creatura, quod poteſt dici Gratia. ¶ Dilectio autem Dei ad creaturam diuerſificatur ſecundum diuerſitatem donorū. Et quia dona ſunt duplicia: quædam ſunt naturalia: quędam verò ſupernaturalia: ideo dilectio Dei eſt duplex: quædam eſt communis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap. 11. Diligis omnia quæ ſunt:& nihil odiſti eorū quæ feciſti. Et ſic omnia bona naturalia omnium creaturarum poſſunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquendo de ipſa: quia gratis ea dat, & conſer-

Iacobi 1. uat: vltra omne debitum creaturę. Nā vt D. Iaco. ait: Omne datum optimum, & omne donum per-

2. Cor. 4. fectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum, & Apoſt. Quid habes quod nō accepiſti? & ali-

Rom. 11. bi, Quoniam per ipſum, & in ipſo, & ex ipſo ſunt omnia. Alia eſt dilectio Dei ſpecialis, ſecundum quam trahit rationalem creaturā ſupra conditionē ſuæ naturæ, ad participationē diuini boni, quia ſecundum hanc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod eſt ipſemet: qui eſt bonū ſimpliciter, & ideo ſecundum hāc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternū, quod eſt ipſemet: qui eſt bonū ſimpliciter, & ideo ſecundum hāc dilectionem dicitur diligere ſimpliciter. Et ſic patet quod per hoc quod dicitur homo gratiam habere, ſignificatur quoddam ſupernaturale donū homini à Deo gratis proueniens. Et ſic accipitur gratia propriè & ſtrictè, & hoc modo communiter in ſacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquādo accipiatur pro æterna dilectione Dei, quæ eſt ipſemet Deus. Eph. 1. Prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum, in laudem gratiæ ſuæ.

§. 1. DE GRATIA GRATIS DATA.

1. 2. q. 111. ar. 1. GRatia Dei pro dono ſupernaturali accepta, diuiditur in gratiā gratis datā, & in gratiā gratum C
faciētem. Gratia gratis data eſt donum ſupernaturale gratis collatum rationali creaturæ, ſine meritis, diſpōnēs ad propriā vel alterius ſalutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus ſi homo bene vtatur, diſponitur ad beatitudinem propriā. Si verò male vtatur, Spiritus ſanctus ordinat in ſalutē aliorum. Hæc gratia gratis data differt à gratia gratū faciente, primò: quia hæc poteſt ſtare

1. Cor. 13. cum peccato mortali & ſine charitate, iuxta illud Apoſt. Si linguis hominū loquar & Angelorum. charitatem autem nō habuero, factus ſum velut æs ſonans, & cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & nouero myſteria omnia, & omnem ſciētiam: charitatē autem non habuero, nihil ſum. Gratia autem gratum faciens non poteſt ſtare cum peccato mortali aut originali neque ſine charitate: quia implicat contradictionē, quòd aliquis gratus ſit, & habeatur odio: quod fit per peccatum

Sap. 12. mortale, iuxta illud, Odio eſt Deo impius & impietas eius. Secundò differt: quia per gratiā gratum

1. Cor. 3. faciētem Spiritus ſanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus ſanctus habitat in vobis? Quod nō facit per gratiam gratis datam, quæ ſtat cum peccato mortali. Tertiò differt: quia gratia gratum faciens eſt habitus permanens: gratia autem gratis data nō eſt habitus permanens, ſed quædam motio ſpecialis, ſiue inſtinctus Spiritus ſancti.

Ver. 1. DE MVLTIPLICITATE GRATIÆ GRATIS DATÆ.

D. Tho. DIuus Paul. diuidit gratiā gratis datā in nouē .ſ. in ſermonē ſapiētiæ, ſciētiæ, fidei, in gratiā ſani- D

1. Cor. 12. tatū, operationis, virtutum, prophetiæ, linguarum, interpretationis ſermonum, miniſtrationum ſiue officiorum. Aduertendū tamen eſt, quòd Apoſt. ibi nō accipit ſapientiā & ſcientiā (quæ ſunt dona Spiritus ſancti) neq; fidem, vt eſt virtus Theologa: ſed pro gratus gratis datis, quæ nō ſunt habitus permanentes, ſed ſpeciales motiones & inſtinctus Spiritus ſancti, quo mouentur homines ad manifeſtationem ſpiritus, vnde nō dixit Apoſt. Alij datur ſapientia, alij ſcientia, alij fides, ſed ſermo ſapientiæ, ſermo ſcientiæ, & ſermo fidei: debet ergo ſic Apoſt. inteligi: Alij datur ſermo ſapientiæ: hoc eſt, ſpecialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono ſapientię, ſi ſit in gratia: & ſi nō ſit, datur facultas vt abundet ſermone, & perſuadere poſſit per cauſas altiſſimas ea quæ pertinent ad manifeſtationem diuinorum. Alij datur ſermo ſcientiæ: hoc eſt, mouetur & datur ei facultas manifeſtandi ea quæ ſunt Dei per creaturas. Alij datur ſermo fidei: hoc eſt, mouetur & datur ei facultas menifeſtādi ea quę ſunt Dei per creaturas. Alij datur ſermo fidei: hoc eſt, mouetur ſpecialiter & datur facultas perſuadendi 12. articulos fidei. Nō enim omnes qui ſunt in gratia, & habent fidem & dona ſapientiæ & ſcientiæ, hæc poſſunt. Alij datur gratia ſanitatum: hoc eſt, mouetur ad ſanandum

per tactum vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui ſanati ſunt, & his qui ſanatos
vident, per beneficiũ ſanitatis perſuadeatur credere. Alij operatio virtutũ: hoc eſt, alius mouetur à *Exod.14.*
Spiritu ſancto ad operãda aliqua magna exterius: vt cùm mare diuiditur: ſicut factum fuit tẽpore, *Ioſue 10.*
Moyſi, & cùm ſol & luna ſteterũt in cælo, tempore Ioſue. Vnde Gal.3. Qui tribuit nobis ſpiritum
& operatũt virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc eſt, mouetur à Spiritu ſancto ad dicendum ea quę
ſolus Deus cognoſcere poteſt. Alij datur diſcretio ſpirituum: hoc eſt, mouetur ad diſcernendũ an
hi qui loquuntur, moueantur à ſpiritu charitatis, vel à ſpiritu inuidiæ, & hoc ad veritatem manife-
ſtandam. Alij genera linguarum: hoc eſt, mouetur ad loquendum diuerſis linguis, vt audientes faci-
lius perſuadeantur. Alij interpretatio ſermonum: hoc eſt, datur facultas interpretandi & clarè ex-
ponendi paſſus difficiliores ſacræ ſcripturæ. Gratiæ miniſtrationum & officiorum ſunt poteſtates
& iuriſdictiones ac etiam ordines, qui licet habeant aliquid poſitiuum & permanẽs.ſ.pro materia-
li, vtpote characterem: executio tamen conſiſtit in motione. Omnes iſtæ gratiæ gratis datę fuerũt
eminenter, & non ad menſuram, datę ſoli Chriſto tanquam capiti, & non omnes ſingulis membris
eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes ſenſus, & non in aliis membris: ſic & omnes
gratiæ gratis datæ, in Chriſto. Singulis autem membris diuidit Spiritus ſanctus prout vult.

Ver. 2. DE PROPHETIA.

A Qvia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cùm cõprehendat omnia quæ per- *2.2.q.171.*
tinẽt ad cognitionem, locutionẽ, ac operationem: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ or-
dinãtur, & de ea amplior eſt ſermo in ſacris literis, ac circa eã plures difficultates inſurgũt: ideo ali-
quid de ea nobis dicendum eſt. Prophetia idẽ ſonat quod viſio ſiue cognitio earũ rerũ, quę procul
ſunt & remotę ab hominum cognitione. vnde prophetia dici poteſt à pro, quod eſt procul, & pha- *In lib.*
nos, quod eſt apparitio, quia eis aliqua quæ ſunt procul, apparẽt. Et ideo dicit Iſid. quod in antiquo *Etym.*
teſtamẽto propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Iſraël ſic loquebatur vnuſquiſq; ad proxi- *1. Reg. 9.*
mũ, vadẽs cõſulere Deũ: Venite, eamus ad Videntẽ. Qui enim propheta dicitur hodie, olim voca-
batur Videns. Gentiles autem appellabãt eos Vates, à vi mẽtis. ¶ Propheta multipliciter accipitur.
in ſacris literis. Primò pro eo qui annũtiat, legit, vel cãtat dicta prophetarũ, & hoc modo accipitur
1.Reg.19. Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legẽtes vel cãtantes dicta prophetarum *D. Tho.*
poſſunt dici prophetæ, ſed valde largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumẽ, etiã ad expla- *1.Cor.14.*
nãdas viſiones imaginarias, ſiue ſibi ſiue alteri factas, vel ad exponẽda dicta prophetarũ, vel ſcriptu-
ras Apoſt. Et hoc modo propheta dici poteſt omnis qui interpretatur & exponit ſcripturas ſacras:
Quia eodẽ ſpiritu interpretãtur, quo editę ſunt. Sic Ioſeph interpretatus ſomniũ Pharaonis: & Da-
niel, Nabuchodonoſoris, dicũtur prophetæ. Similiter Salomõ & Dauid inquãtum habuerunt lu-
mẽ intellectuale ad clarè & ſubtiliter intuẽdum diuina. Nã viſio Dauid intellectualis tãtum fuit.
Et ſic doctores, qui hodie ſyncerè & catholicè interpretãtur ſacrã ſcripturã, poſſunt dici prophetæ.
Vnde Epheſ.4. Et ipſe dedit quoſdã quidẽ Apoſt. alios autem Prophetas, alios Euãgeliſtas, alios Pa-
ſtores & Doctores ad cõſummationem ſanctorum: Sic etiã accipitur 1. Cor.14. Sectamini chari-
tatẽ, æmulamini ſpiritualia, magis autem vt prophetetis. Nã qui prophetat, hominibus loquitur ad
ædificationem, & infrà dicitur: Qui prophetat, Eccleſiã Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui
cognoſcit & prænuntiat myſteria incarnationis, & ſic accipitur Matth.11. Omnis enim lex & pro-
phetæ vſq; ad Ioãnem. Quartò accipitur propheta propriè pro eo qui præcognoſcit, intelligit, &
prænũtiat futura cõtingentia, ſeu ea quæ ſoli Deo ſunt nota, & ad eorũ cõfirmationẽ miracula ope-
ratur. Et ſic accipitur Deut.34. Et nõ ſurrexit vltrà propheta in Iſraël, ſicut Moyſes, quẽ noſſet Do-
minus facie ad faciẽ, in omnibus ſignis atq; portẽtis, quæ miſit per eũ, vt faceret in terra Ægypti. Et
ſic Helias, Heliſæus, & alij quãplurimi fuerunt prophetæ. ¶ Ad prophetã autẽ, propriè accipiẽdo,
quatuor requirũtur. Primũ eſt viſio ſiue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorũ
cõtingentiũ, ſiue eorũ quæ ſoli Deo nota ſunt, ſiue ſit per imaginationẽ, ſiue per intellectũ. Ex quo
ſequitur primò, quod Chriſtus non fuit propheta eo modo quo cæteri: Quia omnia clarè vidit in
verbo & in propria perſona. Licet ſecundum rationem inferiorẽ & inquãtum viator, fuerit dictus
propheta, Deut.18. Prophetã ſuſcitabo eis de medio fratrũ tuorum ſimilẽ tui. Alij dicunt quòd nõ
verè ſed ſimilitudinariè. Sicut enim in beatis propter coniunctionẽ nõ poteſt eſſe prophetia, quæ
diſtantiã importat: ſic nec in Chriſto: Quia eius ratio inferior nõ eſt alia à ſuperiore, quæ eſt vnita *Angeli nõ*
verbo. Secũdò ſequitur quòd Angeli nõ ſunt prophetæ, cùm non habeãt ænigmaticã cognitionẽ: *ſunt pro-*
quãuis ſuperiores inferioribus aliqua futura reuelent, vſq; ad diem iudicij. Tertiò ſequitur quòd in *pheta.*
patria non erit Prophetia, ſicut nec fides. Vnde 1. Cor.13. Siue prophetiæ euacuabũtur, ſiue linguæ
ceſſabunt. ¶ Secundum requiſitum eſt lumen intellectuale ſiue intellectio. Vnde Dan.10. Intelli-
gentia opus eſt in viſione. Ex quo ſequitur quod neque Pharao, neq; Nabuchodonoſor, Prophetæ
dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cum ipſi non intellixerint. Eadem ratione nec

Caypha propheta. Cayphas, licet dicatur prophetaſſe, Iob.11.quia non intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur: Hoc à
ſemetipſo nõ dixit:ſed cùm eſſet pontifex anni illius, prophetauit, materialiter dũtaxat. ¶ Tertium
quod requiritur, eſt audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo ad hoc enim Deus
reuelat aliqua, vt aliis denuntientur. Vnde Hier. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc ſequi-
tur quod prophetia non competit mutis. ¶ Quartum requiſitum, eſt operatio verorum miraculo-
rum, quæ ſunt ad certitudinem & teſtimonium veritatis prophetiæ. Ex his ſequitur primò, quòd
prophetia propriè & ſimpliciter dicta, fit per ſolam diuinam reuelationem, miniſterio bonorum
Angelorum factam, cùm ſolus Deus poſſit futura contingentia certitudinaliter ſcire & reuelare.
2.2.q.172. ar.5. Et quia (vt dicitur 1.Cor.2. Nemo cognouit quæ ſunt Dei, niſi ſpiritus Dei, vel illi qui habent ſpiri-
tum Dei, & dæmones nõ habeant ſpiritũ Dei, ſequitur quòd non poſſint eſſe cauſa prophetiæ etiã
inſtrumentalis, ſicut boni Angeli: quamuis dæmones quędam cognoſcant ſua naturali cognitione,
quæ homines non cognoſcunt, & ſic ſunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones poſſũt
reuelare. Tales quibus dæmones aliquid reuelant, non dicuntur in ſacris literis prophetæ ſimplici-
12. ſuper Gen. ad lit. ter, ſed cum additione, puta falſi prophetæ, vel pſeudoprophetæ, vel prophetæ idolorum. Vnde D.
Aug. dicit. Cùm malus ſpiritus accipit homines. ſ. in hac vita, aut dęmoniacos facit, aut arreptitios,
aut falſos prophetas. Sequitur ſecundò, aſtrologos aliqua futura prænuntiantes, non dicendos pro-
2.2.q.171. ar.6. ad.2. phetas: Quia non prænunciant certitudinaliter contingẽtia, imò nec neceſſaria infallibiliter, cùm
poſſint à Deo impediri. Et (vt Caſſiod. dicit) prophetia eſt inſpiratio vel reuelatio diuina, rerũ euen-
tus immobili veritate denuntians, quod intelligendum eſt de prophetia abſoluta ſiue prædeſtina-
tionis, in qua Deus reuelat, ſicut cognoſcit ea in ſeipſis, inquantum. ſ. ipſa præſentialiter intuetur: &
talis ſemper impletur, & ſic infallibiliter eueniunt, vt cùm dictum fuit Eſa.7. Ecce virgo concipiet,
&c. Secus eſt de prophetia cõminatoria, quæ à glo. ſup. Mat. 1. c. dicitur præſentiæ, quæ (vt dicit) nõ
ſemper impletur: in qua Deus reuelat futura, ſecundum quòd cognoſcit ea in cauſis ſuis, quæ non
ſic determinata ſunt, quin poſſint impediri, & tunc quãdoque aliter euenit. Nec tamẽ propter hoc
prophetiæ ſubeſt falſum: Quia ſenſus prophetiæ eſt quòd inferiorum ſiue naturalium cauſarum di-
Eſa.38. ſpoſitio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et ſecundum hoc intelligitur verbum Eſa. Diſpone do-
mui tuæ, quia morieris & non viues, hæc indiſpoſitio corporis tui ad mortem ordinatur: & ſecuta
4.Reg.20. fuiſſet, niſi Deus propter pœnitentiam eius impediuiſſet. vnde additi ſunt vitę eius 15. anni. Sic etiã
Iona 3. intelligitur illud Ionæ. Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur. Senſus enim eſt: Demerita Niniuita-
rum exigunt, vt Niniue ſubuertatur. Sic pariter intelligendæ ſunt omnes prophetiæ de futuro, in
quibus fit mentio de aliquo malo venturo. ſ. ſi non faciamus pœnitentiam ſicut Niniuitę. Quia tũc
verificatur illud Hiere.18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo quod locutus ſum aduerſus
Deus cur pœnitere dicatur. eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui vt facerem ei. Dicitur enim Deus pœ-
nitere metaphoricè, inquantum ad modum pœnitentis ſe habet. ſ. prout mutat ſententiam ex par-
te noſtri, quamuis non mutet conſilium. vnde D. Ambr. Deus nouit mutare ſententiam, ſi tu muta-
ueris & correxeris delictum.

Ver. 3. DE MODO PROPHETICÆ COGNITIONIS.

2.2.q.173. art.1. PRophetica cognitio non fit per viſionem diuinę eſſentiæ, ſaltem per modum permanentis: li- B
cet fieri poſſit per modum tranſeuntis, vt in Moyſe. & D. Paulo in raptu. Et quãuis talis cogni-
tio non ſit procul ex parte ipſius cognitionis, tamen bene ex parte ipſius cognoſcentis: quia procul
3.Cor.12. à ſenſibus, quibus in ea vti nõ poteſt, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, neſcio, Deus ſcit. Item
2.Cor.5. quia non eſt in vltimã perfectionem totaliter adductus. Quãdiu enim ſumus in hoc. ſ. mortali cor-
ar.2. pore, peregrinamur à Domino. Ad ſciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, ſuppo-
Prophetica cognitio. nendus eſt modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à ſenſibili exteriori, à quo ſenſus exterior
recipit ſpeciem & tranſmittit illã ad imaginationem ſiue phantaſiã, deinde ſpecies phantaſmatum
per lumen intellectus agentis illuſtratæ offeruntur intellectui poſſibili, qui recipit ſpeciem intelli-
gibilem, per quã intelligit. Sed non ſolùm ſpecies rerum ſenſibilium in imaginatione & phantaſia
exiſtentium, ſecundum ordinem quo percipiuntur à ſenſu exteriori, poſſunt immutare intellectũ
poſſibilem, ſed etiã prout exiſtẽtes in phãtaſia trãſmutantur. Quod cõtingit dupliciter: vel per cor-
poralem tranſmutationẽ, vt accidit in dormiẽtibus & furioſis: vel etiam prout diſponuntur & ordi-
nãtur per imperiũ rationis ad id quod intelligendum eſt. Et ſic ſecundum diuerſam ordinationem
phantaſmatum reſultãt in intellectu poſſibili diuerſæ ſpecies & reprę ſentationes, & diuerſa iudicia
ſecundum virtutem intellectualis luminis, hoc eſt intellectus agentis. His ſuppoſitis ſciendum eſt
quòd quando Spiritus ſanctus mouet aliquẽ ad prophetiam, ſiue ad cognitionem occultorũ, quæ
naturali lumine cognoſci nõ poſſunt, imprimit & ſuperaddit intellectui agenti maius lumen ſpiri-
tuale per modũ tranſeuntis, quod non mouet neq; illuminat, niſi quãdiu prophetica viſio durat. Et
mediante lumine ſuperaddito, immutat intellectum prophetæ, aliquando ſpecies acceptas à ſenſi-
bilibus

bilibus ordinando & illuſtrando, aliquando ſpecies non ſenſatas imprimendo: vt ſi in phantaſia cęci nati imprimeret ſpecies colorum. Et vtroque horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiendo: vt apparuit D. Ioſeph. In quo caſu certum facit prophetam poſt tale ſomnium, quòd iudicium ſequens illam ordinationem, certo eſt à Deo vt D. Aug. dicit. Vnde Hiere. In veritate miſit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, diſcernũt cognitionẽ propheticam ab aliis ſomniis. Secundò in vigilia ordinat vel imprimit ſpecies in phantaſia, & hic modus eſt perfectior. Nam arguit impreſſionem ſiue influxum maioris luminis, cùm in vigilia ſit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritus ſanctus operatur multis modis: Primò ordinando ſpecies acceptas à ſenſibus præſente obiecto ſenſato: vt Danieli, qui vidit ſcripturã, Mane, Thetel phares. Secundò non videndo exterius obiecta ſpecierum ordinatarum in phantaſia: vt Hierem. qui vidit ollam ſuccenſam à parte Aquilonis. Tertiò imprimendo ſpecies intelligibiles in intellectu poſſibili ſine phantaſmate: ſicut patet in his qui accipiunt, vt Salomon & Apoſtoli. Quartò imprimendo lumen intelligibile cum ſpeciebus requiſitis ad iudicandum ea quę ab aliis viſa ſunt: ſicut Ioſeph, qui declarauit ſomnium Pharaonis, & Apoſtoli, quibus Chriſtus apparuit ſenſum vt intelligerent ſcripturas. Et ad hoc propriè pertinet interpretatio ſermonum, quæ eſt ſpecies prophetiæ. Quintò illuminando ad iudicandum ea quæ curſu naturali homo apprehendit. Sextò illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda ſunt, iuxta illud Eſa. 63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis poteſt haberi cognitio Prophetica. Primò in raptu, ſecundò & tertiò dormiendo, & duobus modis in vigilia, per ordinationem ſpecierum in imaginatione, & ſex modis per ſpecies intelligibiles, hi omnes modi reducũtur ad duos, quĩ tanguntur Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, aut per ſomnium loquar ad illum.

Matth. 1. ſuper Gen. ad lit. Hier. 26. Dan. 5. Gen. 38. Luc. 24.

Ver. 4. DE EXCELLENTIA GRADVVM PROPHETIÆ.

A GRadus prophetiæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine Prophetiæ, & ex conſequenti à ſpeciebus & aliis circunſtãtiis. Ex quo ſequitur primò, quod Apoſt. fuerũt Prophetæ excellentiores Prophetis antiqui teſtamenti: qui habuerũt maius lumen, hoc teſtatur D. Petrus. Et habemus firmiorem Propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, ſicut lucernę lucenti in loco caliginoſo, donec dies eluceſcat, & lucifer oriatur. Ex quo apparet quòd Prophetia etiã in nouo teſtamento eſt ænigmatica & diſtãs. Eſt tamẽ cognitio clarior & perfectior, quàm in veteri teſtamẽto. Et ideo miniſtri noui teſtamẽti præferũtur omnibus Prophetis antiqui. Vnde Mat. 11. D. Ioannes Baptiſta dicitur à Chriſto pluſquàm Propheta, & maior inter natos mulierũ, qui fuerunt ante eum. Ideo D. Paul. præfert miniſtros noui teſtamenti ipſi Moyſi, dicẽs: Nos verò reuelata facie gloriam Domini ſpeculãtes, trãſformamur à claritate in claritatem, tãquam à Domini ſpiritu, & alibi, Aliis generationibus non eſt agnitum filius hominum. ſ. myſterium Chriſti, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis Apoſtol. eius & Prophetis in ſpiritu. Inter Apoſtol. autem in cognitione Prophetica excellentior fuit D. paul. Ideo antonomaticè dicitur Apoſtol. qui raptus fuit vſque ad tertium cælum quod de aliis non legitur. Inter prophetas verò antiqui teſtamenti licet Dauid in aliquo exceſſerit Moyſen: quia plura cognouit, & magis diſtinctè quàm Moyſes, de myſteriis incarnationis Chriſti. Ideo dicebat, Super ſenes intellexi: Moyſes tamen ſimpliciter & abſolutè dicitur Eximius Prophetarum, quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad prophetã. ſ. cognitio, intellectio, denuntiatio, & confirmatio per miracula. Moyſes enim vidit diuinam eſſentiam, ſicut D. paul. in raptu, vt D. aug. ait. Vnde Numer. 12. Palàm & non per ænigmata Deum videt. Secundò quantum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et non ſolùm audiebat verba, ſed etiam in ſpecie Dei videbat loquentẽ exterius. Vnde dicitur Exod 33. quòd loquebatur ei Dominus (ſ. per Angelum) facie ad faciem: ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. Tertiò, quantum ad denuntiationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quaſi de nouo legem proponens. Alij autem in perſonã Dei, vt inducentes ad obſeruationem legis Moyſi. Vnde Malac. Memẽtote legis Moyſi ſerui mei. Quartò, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deus vlt. dicitur, Non ſurrexit vltra Propheta in Iſraël ſicut Moyſes, quem noſſet Dominus facie ad faciem, in omnibus ſignis atque portentis, quæ miſit per eum vt faceret in terra Ægypti, pharaoni & ſeruis eius, vniuerſæque terræ illius. Et quanuis aliqua miracula aliorum, puta Ioſue & Eſaiæ fuerint maiora quãtum ad ſubſtantiã facti: non tamẽ fuerunt maiora ſecundum modum faciendi. Quia miracula Moyſi facta ſunt toti populo, & multo plura fecit quàm alij. Nec obſtat quod dicit Gl. in principio Pſalterij, quòd Dauid dicitur Propheta per excellentiam: quia debet intelligi ſecundum quid, & non ſimpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attigit viſionem Moyſi, quantum ad viſionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & ſupernaturalis veritatis, abſq; imaginaria viſione. Viſio tamen Moyſi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius

2.2.q.174. art.3. 2.Pet.1. 1.Cor.3. Epheſ.5. 2.Cor.12. Pſa.118. Moyſes fuit eximi' Prophetarũ antiqui teſtamenti. 12. ſuper Gen. ad lit. Malac. 3. Ioſue 10. Eſa.38.

cognouit & expreſſit myſteria incarnationis Chriſti. Non tamen legimus Dauidem feciſſe mira-
cula, ſaltem tanta & adeò magna, ſicut Moyſes.

Ver. 5. DE PROPHETARVM DISCRETIONE.

an.4. DIſcernẽdi ſunt Prophetæ à nõ Prophetis, & veri Prophetæ à falſis: nec omni ſpiritui creden- B
or.11. dum eſt: ſed probandũ eſt an ex Deo ſit. Nã Satanas nõnũquã ſe trãſfigurat in Angelũ lucis.
Ex quo ſequitur quòd non tenemur credere cuicunq; dicenti ſe eſſe Prophetã, neque etiam omni-
bus his quæ Prophetæ recepti loquuntur: cùm poſſint ſpiritu proprio loqui. Vnde Deut.18. Si taci-
ta cogitatione reſpõderis, quomodo poſſum intelligere verbũ quod Dominus nõ eſt locutus? Hoc
habebis ſignum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus
nõ eſt locutus: ſed per tumorem animi ſui Propheta cõfinxit. Idcirco nõ timebis eum. Vnde dicunt
communiter doctores, quòd quicunque aſſerit ſe eſſe Prophetam, vel ſe ad aliquid à Deo miſſum,
debet probare vel authoritate ſacræ ſcripturæ: vt fecit D. Ioãnes Baptiſta, dum interrogaretur quis
Ioan.1. eſſet: reſpondit, Ego vox clamantis in deſerto. Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta.
Ioan.5. Et Chriſtus etiam hoc modo ſe probauit eſſe miſſum à Deo: Scrutamini, inquiens, ſcripturas, quia
vos putatis in illis vitam æternam habere: & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Vel de-
bet probare miraculo: Et ideo cùm Dominus mittere vellet Moyſem in Ægyptũ ad Pharaonem
& filios Iſraël, vt crederent ei, dedit illi ſignum, quo conuerteret virgam in colubrum. Hoc etiã mo-
do probauit Chriſtus ſe miſſum à Deo, Ioannis 5. Opera quæ ego facio, illa teſtimonium perhibẽt
de me. De his in c. cũ ex iniuncto, extra de hæreticis: vbi gl. ſuper verbo, miraculi, dicit: Nec ſtatim
per miraculum credendum eſt: quia quandoque miracula fiunt per malos & falſos prophetas. Vn-
de Mat.24. Surgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia: ita vt in
errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi, ſubdit: Nolite credere. Vnde dicendum eſt miracu-
la, ſaltem æſtimata, non ſufficienter probare Dei miſſionem, præſertim cùm quis prædicat contra
fidem iam receptam, aut bonos mores, aut vniuerſalis Eccleſiæ determinationem, ſiue eius vniuer-
ſalem ritum aut conſuetudinem: vt dicit D. Tho. ſuper illud Rom.10. Quomodo prædicabunt niſi
mittantur? & allegat illud Deuter.13. Si ſurrexerit in medio tui propheta, & prædixerit ſignum atq;
portentum, & euenerit, quod locutus eſt, & dixerit, Eamus ad Deos alienos: nõ audies verba illius.
Et D. Paul. Gal.1. Sed licet non aut Angelus de cælo euangelizet vobis præter quã quod euangeli-
zauimus, anathema ſit. Et nũc iterũ dico vobis: Si quis vobis euãgelizauerit præter id quod accepi-
ſtis (hoc eſt contra id quod accepiſtis) Anathema ſit. Vnde manifeſtè apparet, Lutheranis & aliis
nouis hæreticis, qui annunciant & prædicant contra fidem receptam, & bonos mores, ac Eccleſiæ
determinationem, nullo modo eſſe credendum, etiam ſi miracula facerent. Omnia enim miracula
quæ ſunt contra fidem receptam aut bonos mores, ſunt falſa,: cùm Deus (qui eſt veritas per eſſen-
tiam, vt habetur Ioan.6. Ego ſum via, veritas, & vita) non poſſit eſſe teſtis falſitatis.

Ver. 6. DE HONORE PROPHETIS EXHIBENDO.

4. Ethic. QVum honor ſit teſtimonium & præmium virtutis & excellẽtiæ, vt dicit Philoſ. & prophetia C
importet excellentiã: conſequens prophetas eſſe honorandos. Vnde Chriſtus reprehendens
Marc.6. dens conciues ſuos, dicebat: Nemo propheta acceptus eſt ſine honore, niſi in patria ſua. Et D. Paul.
1.Theſſ.5. dicebat: Spiritum nolite extinguere, & prophetias nolite ſpernere. Si quæratur quomodo honorã-
dus ſit propheta: Dicendum quòd tripliciter. Primò, eum benignè & humanè recipiendo. Nam
Mat.10. Chriſtus recipientibus prophetas mercedem promiſit dicens: Qui recipit prophetam in nomine
Prophetæ ho- prophetæ, mercedem prophetæ recipiet. Quod non eſt intelligẽdum ſimpliciter & æqualiter, ſed
norandi. proportionabiliter, ſecundum proportionem receptionis. Secundò honorandus eſt, de bonis tem-
poralibus ei ad ſuſtentationem vitę, nempe victum & veſtitum ac alia neceſſaria miniſtrando. Vn-
de Gal.6. Cõmunicet autem is qui catechizatur (hoc eſt docetur & eruditur) ei qui ſe catechizat, in
1.Cor.9. omnibus bonis. Quis enim propriis ſtipẽdiis militat vnquam? & infra: Qui in ſacrario operantur,
Mat.10. de his quæ in ſacrario ſunt, edũt. Et Chriſtus, Dignus eſt mercenarius cibo ſuo. Tertiò & principa-
Eſa.53. liter honorari debet, fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credẽdo, cõſiliiſq; obediẽdo. Vnde
Eſa. conquerens dicebat: Quis credidit auditui noſtro? De priuatione huius honoris querebatur
Chriſtus Marci 6. vbi etiam pœna inhonorationis ſcribitur: Et non poterat virtutem vllam facere,
niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum.

Ver. 7. DE RAPTV SIVE ECSTASI.

2.2.q.175. RAptus (prout eſt gratia gratis data) eſt eleuatio mentis à ſpiritu diuino, ad aliqua ſupernatu- D
talia cõtemplãda, cum abſtractione à ſenſibus, ſecundum illud Ezech.8. Spiritus eleuauit me
Pſal.115. inter cælũ & terram. Hic raptus dicitur Ecſtaſis, Vnde Gl ſuper illud Pſal. Ego dixi in exceſſu meo,
Omnis homo mendax, ait: Dicitur hic Ecſtaſis, cùm mens non pauore alienatur, ſed aliqua inſpira-
tione reuelationis ſurſum aſſumitur. Hoc modo rapti multi ſunt, ſed differẽter. Aliqui, vt contem-
plarentur,

plarentur diuinam veritatem per ſimilitudines quaſdam imaginarias. Et talis fuit exceſſus mentis,
qui cecidit ſuper D. Petrum. Alij, vt contemplarentur diuinam veritatem per intelligibiles affe- *Act.10.*
ctus: ſicut fuit exceſſus Dauid. Alij, vt contemplarentur eam in diuina eſſenna, & talis fuit raptus
D.Pau. ac etiam Moyſi, & ſatis congruenter: Nam ſicut Moyſes fuit primus doctor Iudæorum, ita
D.Paul. Gentium. Vnde D.Aug. dicit: Ipſa Dei ſubſtantia à quibuſdã videri potuit, ſicut à Moyſe *In lib. de Vid. Deo.*
& Paulo. Quod intelligendum eſt per modum tranſeuntis & cum abſtractione cognitionis ſen-
ſuum, & ſic interpretandæ ſunt authoritates, quæ in oppoſitum adduci poſſunt, ſed de his amplius
infià, cap.14. verſic.6.

Ver. 8. DE GRATIA ET DONO LINGVARVM.

A QVum Apoſt. & alij diſcipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuerſum mundũ diſcur- *2.2.q.176.*
rentes, fidem prædicarent, ſecundũ illud: Euntes in mundũ vniuerſum, docete omnes gen- *Mat. vlt.*
tes, &c. & non erat conueniens quòd qui mittebantur ad alios inſtruendos, indigerent ab aliis in-
ſtrui qualiter aliis loquerentur, nec cùm eſſent pauperes, reperiſſent de facili qui eorũ verba fideli-
ter interpretarentur, vel aliorum verba eis exponerent. Ideo cõueniens fuit eis ſubueniri per gra-
tiam ſiue donum linguarũ. Vnde Act.2. Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui va-
riis linguis, &c. Et quãuis fieri potuiſſet vt vna lingua loquentes, ab omnibus intelligerentur: aut
omnes alias linguas intelligerẽt: cõuenientius tamẽ fuit ipſos omnibus linguis loqui: quia hoc per-
tinebat ad perfectionem ſcientiæ illorum, per quã non ſolùm loqui, ſed etiam intelligere poterãt, *1. Cor.14.*
quæ ab aliis dicebantur. Si autem omnes vnam linguam eorum intellexiſſent, vel hoc fuiſſet per
ſcientiam illorum qui eos loquentes intelligerent, vel fuiſſet quaſi quędam illuſio, dum eorũ verba
aliter ad aliorũ aures perferrentur, quàm ipſi ea proferrent. Vnde Gl. Act.2. dicit: Maiori miraculo
factum eſt, quòd ipſi omnium linguarũ generibus loquerentur, & Apoſt. Gratias Ago Deo meo
quòd omnium veſtrum lingua loquor. ſ. ſufficienter quantum requirebat doctrina fidei: non autẽ
quantum ad omnia quæ per ſcientiam acquiſitam cognoſcuntur, inquantum quædam ſupperad-
duntur arte homana ad ornatum & elegantiam locutionis. Vnde Glo. Heb.1, dicit: Non eſt mirã-
dum quòd Apoſt. in epiſt. ad Hebræos maiora eluceat facũdia: cùm naturale ſit vnicuique plus in
ſua quàm in aliena lingua valere. Cæteras enim epiſtolas peregrino, hoc eſt Græco ſermone cõpo-
ſuit. Hoc dono licet Christus perfectiſſimè donatus fuerit: non tamen oportuit ipſum omnibus
linguis loqui: quia ſolum vni genti prædicaturus erat. Nunc autem hoc donũ non datur omnibus
qui Spiritum ſanctum recipiunt: quia iam ipſa Eccleſia (vt D. Aug. ait) linguis loquitur omnium. *1. Cor.13.*
Poſt reſurrectionem tamen generalem diuerſitas linguarum ceſſabit, vt Apoſt. dicit, & ſola prima
qua loquebatur Adam (quæ. vt communiter dicitur, eſt Hebræa) manebit, in qua Sancti (vt Pſal.
ait) in ſecula ſeculorum laudabunt Deum.

§. 2. DE GRATIA MIRACVLORVM.

B GRatiam miraculorum ordinauit Deus in Eccleſia ad ſermonis prolati confirmationẽ & cre- *2.2.q.178.*
dibilitatẽ. Vnde Marc. vlt. Domino cooperante, & ſermonẽ cõfirmante, ſequentibus ſignis.
Deus enim qui ſuauiter diſponit omnia, hominem circa ſupernaturalia dirigere voluit modo ſuæ *Sap.8.*
naturæ congruenti. Naturale autem eſt hominem cognoſcere veritatem intelligibilem per effe-
ctus. Ideo ſicut homo ductu naturalis rationis poteſt peruenire ad notitiam Dei, vt eſt principiũ
eſt author naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipſum per ſupernaturales effectus (qui di-
cuntur miracula) induci in aliquam ſupernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miracu-
lorũ nõ eſt aliquis habitus, neq; aliqua qualitas permanens in anima, cùm aliquando ſit in corpore *4. Reg.13.*
mortuo: ſicut legimus quòd quidam proiecerunt cadauer in ſepulchrum Heliſæi, cuius cùm teti-
giſſet oſſa, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos: quia tunc inſtinctu diuino mota ſunt oſſa. Sic
plerunque contingit in reliquiis ſanctorum, quæ à Deo vt inſtrumenta mouentur. Ideo illa motio
non eſt qualitas permanens, ſed fluẽs, & ſic mens Prophetæ mouetur inſtinctu diuino ad aliquid
ſupernaturale cognoſcendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur inſtinctu diuino ad aliquid
ſupernaturale faciendum. ſ. miraculũ, quod Deus ſua virtute facit, aliquàdo poſtulatione ſiue ora-
tione procedente: vt cùm D. Petr. ſuſcitauit Tabitham. aliquando verò nulla oratione præcedẽte, *Act.5.*
ſed Deo ad nutum hominis operante: ſicut cùm D. Petr. Ananiã & Saphiram increpando, morti
tradidit. Vnde D. Greg. in 2. Dialogorum dicit, quòd Sancti aliquando ex poteſtate miracula ex-
hibent: vt Ioſue, cùm ait, Sol cõtra Gabaon ne mouearis: aliquando ex poſtulatione. Vtroque ta- *Ioſue 10.*
men modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis, vel eius locutione,
vel etiam aliquo exteriori actu, ſeu etiã aliquo cõtactu corporis etiã mortui tanquam inſtrumẽto.

Ver. 1. DE MIRACVLI DEFINITIONE ET ESSENTIA.

C MIraculum à mirando dictum eſt: non tamen quòd omne mirũ ſeu mirandum ſit miraculũ. *2.2.q.178.*
Mirum enim ſiue mirandum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quando cauſa illius *Mirũ quid.*

quod admiramur, eſt occulta & ignorata. Vnde in 1. Metap. dicitur, Propter admirari cœperunt Philoſophi philoſophari, & cauſam effectus quærere. Et ideo illi qui ſciunt cauſam eclipſis ſolis & lunæ, non mirantur, ſicut ruſtici qui cauſas ignorant. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia inſolitum. Vnde D. Greg. in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, non quia magnum eſt, ſed quia rarum. Miraculum ergo ſub miro & mirando continetur, & ſe habet per additionẽ. Vnde miraculum (vt ex verbis D. Aug. patet) poteſt ſic definiri: Eſt aliquid arduũ, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad oſtenſionem diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad vtilitatem Eccleſiæ factũ, vltra ſpẽ admirantis. ſ. naturæ: quanuis non præter ſpem gratiæ, ſiue ſit inſolitum, ſiue ſolitũ. Nam licet quotidie fiat conſecratio Euchariſtię: nihilominus tamen eſt miraculum, cùm excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur (arduum) excluduntur cõmunia & facilia, etiã à Deo facta. Per hoc autem quod dicitur (excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunq; facta ardua & mirabilia à quacunque natura creata. Natura enim ſuperior, cùm habeat maiorem virtutem, poteſt maiorem effectum producere, quàm inferior. Et quia natura inferior ignorat cauſam, vel videt effectum excedere ſuam facultatem, vel facultatem cõmunem naturæ, vel ſubſtãtialiter, vel ſecũdum modum: ideo reputat arduum admirandũ: ſicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonũ per naturã ſubitò productas. Idẽ de mutatione virgæ in ſerpentẽ, quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, ſed nõ miracula, cùm nõ excederẽt facultatẽ totius naturæ creatæ. Ex quo patet quòd diabolus nõ poteſt facere miracula, cùm ſit natura creata: licet poſſit facere ſigna & prodigia, ſicut faciet tẽpore Antichriſti, vt habetur 2. Theſ. 2. In omni virtute & ſignis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici poſſunt dupliciter mendacia & falſa, vel per illuſionẽ ſenſuũ, vel quia ad falſitatem inducunt. Vnde D. Aug. ait: Ambiguum eſſe ſolet an propterea dicta ſint ſigna & prodigia, mendacia, quoniã mortales ſenſus per phantaſmata decepturus eſt, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiam ſi vera prodigia, ad mendaciũ pertrahunt. Vera autem prodigia dicuntur, quia ipſæ res veræ erunt: ſicut magi Pharaonis fecerũt veras ranas & veros ſerpentes. Nõ tamen habebunt verã miraculi rationẽ, quia fiẽt virtute naturaliũ cauſarũ, & nõ ad vtilitatẽ, ſed ad incõmodum hominũ. Operatio autẽ miraculorũ, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, fit ſola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ cõfirmationem. Ex quo ſequitur quòd ab his qui falſam doctrinã annunciant, nunquam fiunt miracula: quia miracula ſunt vera teſtimonia, & à ſolo Deo, qui non poteſt eſſe teſtis falſitatis, cùm ſit veritas per eſſentiam, vt habetur Io. 6. Et in hoc poterunt cognoſcere electi falſitatẽ prodigiorum & ſignorum Antichriſti, & præcurſorum, ac cõplicum eius, & cauere ab eis: qui facient ſua ſigna ad confirmationem falſitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad oſtenſionem ſanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et ſic aliquando per inuocationem, aliquando per cõtactũ: vt dictum eſt de oſſibus Heliſæi, & de vmbra D. Petri, Act. 5. & 19. quòd Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiam perſudaria eius, quæ ſuper languidos ponebantur, & recedebãt ab eis languores. Ex quo patet quòd nõ debent calumniari Chriſtiani, qui veſtes & ſudaria Chriſti & Sanctorum tangere deſiderant.

Miraculi definitio.

Diabolus miracula facere nequit.

2. de Ciu. Dei.

Contactus veſtiũ Sanctorum prodeſt.

Ver. 2. DE MODO OPERANDI IN MIRACVLIS.

Lib. 83. q.

1. ALio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali D Chriſtiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Chriſtiani, aliter mali. Magi per priuatos cõtractus cum dæmonibus: nec facta illorum poſſunt dici miracula, vt dictum eſt. Boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam. Mali verò Chriſtiani per ſigna publicæ iuſtitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, ſicut ad prophetandum. Ideo mali ad cõfirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Chriſti vel alicuius ſancti, ad quã Deus miraculosè operatur. Vnde Mat. 7. Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apoſt. Et ſi habuero omnẽ fidem ita vt montes transferã, charitatẽ autem non habuero, &c. Et quãuis fides ſine charitate & operibus mortua ſit, quantũ ad ipſum credentẽ, qui per eam non viuit vita gratiæ: nihil tamen prohibet quin res viua per inſtrumentum mortuum operetur. Sicut enim homo operatur per baculum: ita Deus per fidẽ peccatoris inſtrumentaliter operatur ad facienda miracula. Et quia actio inſtrumẽti mortui vel inanimati non attribuitur inſtrumento, ſed principali agenti. (Nõ enim dicimus quòd calamus ſcribat ſed homo:) attribuitur tamen inſtrumento animato. Hinc eſt quòd operatio miraculorũ non attribuitur propriè malis, aut eorũ merito: ſed merito eius cuius nomẽ inuocatur, vt Chriſti vel ſancti, & hoc facit Deus, vt homines Chriſtũ vel ſanctũ honorẽt, ad cuius inuocationẽ tãta miracula fiũt. Nec obſtat quod dicitur Io. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: quia (vt D. Aug. ait) Cęcus ille nõdũ erat vnctus, hoc eſt plenè illuminatus. Impetratio enim ſiue exauditio orationis nõ innititur merito orãtis, ſed miſericordiæ & liberalitati diuinę, quę etiã ad malos ſe extẽdit. Ideo nõnũquam

1. Cor. 13.

Iacob. 2.

quam ad orationem & inuocationem malorum Deus facit miracula. Reſultat igitur quòd quæcunq; creatura miracula facere dicatur, ſolum inſtrumentaliter operatur. Dæmones autē cū non aſſumantur à Deo, vt inſtrumenta gratiæ & miſericordiæ, ad quā miracula ordinantur, nec eis quo ad iuſtitiam aliquid excedens facultatem illorum committatur, nullo modo miracula facere dicuntur: ſicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur, vnde dicuntur Virtutes. Deus autē principaliter operatur. Quia cùm operatio miraculi excedat facultatem totius naturæ creatæ, neceſſe eſt quòd à Deo principaliter procedat. Notandum tamen quòd Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando ſupra naturam, aliquando contra naturam, aliquando præter naturā. Primò ſupra naturam, inquantū producit effectum quē natura producere non poteſt. Quod contingit dupliciter. Primò, quando forma intincta à Deo, nullo modo poteſt à natura induci, ſicut forma gloriæ, quā inducet Deus corporibus electorū, & incarnatio verbi. Secūdò, quando natura poteſt ſimilē formā producere in aliquā materiam, ſed non in iſtā. Natura enim poteſt cauſare vitam per generationē, ſed non in mortuo, & ideo reſurrectio mortuorum eſt ſuprà naturā. Secundò contra naturam operatur Deus, quando in natura manēt cōtraria diſpoſitio ad effectū quē Deus facit: ſicut quando ſeruauit pueros illæſos in camino, remanente virtute cōburendi in igne, & quādo aqua Iordanis ſtetit, remanēte grauitate: & ſimiliter quādo D. Virgo peperit, ſtante virginitate. Tertiò operatur Deus in miraculis præter naturam, quando. ſ. producit effectum, quē natura producere poteſt: non tamen illo modo quo Deus producit. ſ. ſubitò, vel quando deficiunt inſtrumēta, quibus natura operatur, ſicut cùm Chriſtus cōuertit aquā in vinum: quod natura aliquo modo facere poteſt, dum aqua in nutrimentum vitis aſſumpta, ſuo tempore in ſuccum vuæ perdigeſta, in vinum conuertitur, vel quando Deus maiora facit quàm natura conſueuerit: vt cū fecit tātam multitudinem ranarum: vel quantum ad tempus, ſicut cū aliquis ſtatim curatur, quem natura proceſſu temporis curare poſſet: vt accidit in ſocru Simonis Petri.

Angeli boni faciunt miracula.

Ioan.2.

Luc.4.

Ver. 3. DE MIRACVLORVM NOMINIBVS.

A Miracula in ſacris literis dicuntur virtutes, ſigna, prodigia, & portenta. Heb.2. dicitur: Conteſtante Deo in ſignis atq; portentis & variis virtutibus, & Mat.24. vocantur prodigia. Quæ ſic differunt: quia inquantum excedunt facultatem naturæ, dicūtur virtutes: inquantum verò ſunt ordinata ad manifeſtationem gratiæ, dicuntur ſigna. Et propter excellentiā dicuntur portenta atque prodigia, quaſi procul aliquid oſtendentia. D. Tho. ſuper illud 2. Cor. 12. Signa apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in ſignis, prodigiis, & virtutibus, dicit quòd virtus eſt nomē commune ad omnia miracula. Nam virtus eſt vltimum de potentia, & ideo aliquid dicitur virtuoſum, quia ex magna virtute. Cū ergo miracula fiant virtute diuina, dicūtur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum: Deinde dicit, quòd portentum dicitur inquantum ſunt contra naturam, vt dictum eſt. Vnde Apoc.13. de Antichriſto, loquendo in præterito pro futuro propter certitudinem Prophetiæ: Fecit ſigna magna, ita vt ignem faceret deſcendere de cælo, contra eius naturam, quia ignis eſt naturaliter leuis, & aſcendit ſurſum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in præſtigiis, quando per dæmones illuduntur aſpectus, vt aliud videatur quàm ſit. Secundum, quando fiunt per cauſas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (vt dictum eſt) miracula ſunt ordinata ad atteſtandam veritatem, fidem, vel ſanctitatem: & per dæmones & Antichriſtum fient in atteſtationem falſitatis: ideo dicuntur falſa, vel quia ad malum, inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad atteſtationem veritatis: ideo non dicitur propriè miraculum, licet poſſit dici portentum: quia contra naturam eſt aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Phyſicor.

Ver. 4. DE AVXILIO SPECIALI.

B Inter gratias gratis datas connumerari poteſt auxilium Dei ſpeciale, & gratia præueniens, cùm ſit donum ſupernaturale, & ſtet cum peccato mortali. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd cùm nihil poſſit ſe reducere de potentia in actum, & omnis motus ſit actus entis in potētia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non ſit proceſſus in infinitum, quia aliàs non eſſet motus, vt probatur 8. Phyſic. ſequitur quòd neceſſe eſt venire ad vnum primum, quod mouet omnia, & concurrit cum omnibus agentibus: & illud eſt Deus. vnde Ioan.15. Sine me nihil poteſtis facere. Et licet ſit eadem motio Dei, qua mouet omnia, quocunque modo moueat: quia motio Dei actiua & concurſus eius nil aliud eſt, quàm ipſemet Deus, qui eſt immutabilis & inuariabilis. vnde Malac. Ego Deus, & non mutor, & Iaco.1. Apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuerſificatur ex parte noſtri ſecundum diuerſitatem finium. Cùm igitur duplex ſit finis. ſ. generalis ſiue naturalis omnium creaturarum, quia qnælibet natura eſt ordinata in finem naturalem: ſequitur quòd omnis concurſus: quo Deus concurrit ad omnes actus

1.2.q.109. art.7.

Malac.3.

naturales omnium creaturarum, dicitur concurſus Dei generalis ſiue auxilium generale. Et hoc modo concurrit in motu progreſſiuo hominis & animalium brutorum, in plantatione vinearum, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finem ordinantur. Alius autem eſt ſpecialis finis hominis. ſ. ſupernaturalis viſio beatifica, & ideo in his quæ conducunt ad illum finẽ, Deus dicitur concurrere ſpecialiter. & talis eius motio dicitur cõcurſus ſpecialis & auxiliũ ſpeciale: non quòd intimius aut fortius agat Deus in ſpeciali quàm in generali: quia in vtroque eodẽ modo ſe habet, ſecundum tamen modum & diſpoſitionem naturæ quæ mouetur. Et in vtroque motio & concurſus Dei principalior eſt, & maiorem habet efficaciam quàm concurſus naturæ: dicitur tamen ſpeciale auxilium, quia dirigit ad ſpecialem finem. ſ. ſupernaturalem, & tanto ſpecialius, quanto actus propinquior eſt fini. Et ſic ad cogitandũ de beatitudine, ad habendam memoriam peccatorum, ad recordationem iudiciorum Dei, requiritur auxilium ſpeciale ad ipſam contritionem ſpecialius, ad merendum adhuc ſpecialius, & ad martyrium adhuc ſpecialius. Aliqui dicunt, omnem actum moraliter bonum eſſe diſpoſitionem ad gratiam, & ſic ad finem ſupernaturalẽ hominis: quia quilibet bene vtendo ſuis naturalibus, de congruo meretur diſponi, & quòd Deus ſecundum ſuam naturã (quæ eſt miſericordiæ plena) circa eum operetur. Vnde Daniel conſulebat Nabuchodonoſor, vt per largitionem eleemoſynarũ (quæ ex ſola pietate naturali fieri poteſt) peccata redimeret. Et tales conſequenter dicunt, quòd quo ad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium ſpeciale: alij verò dicunt quòd non, ſed ſolùm quando actus illi ſunt propinqui, ſicut cogitatio contritionis & ipſius beatitudinis, vel quando habent difficultatem. Et ſic in ſtatu naturæ integræ homo nõ egebat auxilio ſpeciali ad omnes actus humanos, ſed bene ad merendũ, & actualiter eos ordinandum in beatitudinẽ. In ſtatu verò naturæ corruptæ in multis eget auxilio ſpeciali, propter difficultatem, & ad moderandas paſſiones. In aliis autẽ in quibus non patitur difficultatem, ſed potius delectationem, vt in plantatione vinearũ, & ædificatione domorũ, aut comeſtione, qui ſunt actus qui ex natura ſua ordinantur in finem naturalẽ, non eget auxilio ſpeciali, niſi ad eos ordinandum actu in finem ſupernaturalem: quia tunc eſt diſpoſitio propinqua. Et dicunt quòd ad omnem diſpoſitionem remotam non neceſſariò requiritur auxiliũ ſpeciale, & ſic eſt problema. D. Tho. ad ſecundam opinionem declinare videtur cum D. Auguſtino.

Auxiliũ ſpeciale.

Daniel. 4.

Ver. 5. DE ALIA DIVISIONE GRATIÆ.

1.2.q.111. ALia adhuc poni ſolet diuiſio gratiæ. ſ. in præuenientem, operantem, & cooperantem, concomitantem, & ſubſequentem. Gratia præueniens dicitur, quando homo ad alia diſtractus mouetur à Deo, ad cogitandũ de ſalute ſua. Gratia operans dicitur motio, qua volũtas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Gratia cooperans eſt motio, qua Deus cõcurrit ad actum bonum exteriorem per volũtatem imperatum, quia ad hunc actum Deus iuuat, interius voluntatem confirmando, & exterius facultatem operis præbendo, & impedimẽta remouendo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur: cũ autem volumus vt perficiamus, cooperatur. Gratia concomitans eſt Dei motio, aſſiſtens in continuatione: gratia ſubſequẽs eſt motio, qua Deus mouet ad merendum & perſeuerandum. D. Tho. prædictas gratias dicit eſſe effectus gratiæ habitualis, ſiue qui proueniunt ex gratia habituali: & ſunt quinque. Primus, vt bonum velit, & ſecundum hoc dicitur præueniens. Secundus, vt anima ſanetur & iuſtificetur. & ſecundum hũc effectum dicitur gratia operans. Tertius, vt bonum quod vult, efficaciter operetur, & ſecundũ hũc dicitur gratia cooperans. Quartus, vt in bono perſeueret, & ſecundum hunc dicitur ſubſequens. Quintus, vt ad gloriam perueniat, & ſecundum hunc gratia dicitur conſummans. C

art. 3.

§. 3. DE GRATIA GRATVM FACIENTE. D

GRatia gratum faciens, ſecundũ Theologos, eſt habitus de nihilo creatus, & in anima ſiue intellectuali natura infuſus, per quam fit filia, amica, grata, & ſponſa Dei electa, & omnia quæ ſunt eius acceptata, per quam conſequitur vitam æternam, iuxta illud Ro. 6. Gratia Dei vita æterna. Hæc gratia differt à gratia gratis data, non quòd gratia gratum faciens non gratis detur, & per conſequens non ſit gratis data: ſed quia vltra gratiam gratis datã habet primò, quòd ſit habitus permanens, ſecundò quòd non poteſt eſſe cum peccato mortali, tertiò quòd gratum & acceptũ Deo faciat habentẽ, & omnia opera eius. Hæc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, ſiue imperfectam, & conſummatam, quæ eſt comprehenſorum: quæ differũt ab inuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti poteſt, non autem beatorum, quę etiam perfectiores effectus habet quã gratia viatorum. D. Bern. in quodam ſermone dicit, quòd gratia gratum faciens eſt quædam lux ſiue nitor animæ, ſole ſplendidior, animæ infuſa, tanquam radius à ſole iuſtitiæ, animam iuſtificãs, & circunquaque purgans, illuſtrans, ornans, & deficans. Hanc definitionem fundauit ſuper illud D. Pau. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Fructus autem lucis eſt in omni bonitate, iuſtitia, & veritate. D. Aug. dicit, quòd eſt excellentius donũ

Gratia gratũ faciens duplex.

2. Pet. 1.

Dei,

Dei, quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinæ conſortes naturæ. Hæc gratia ſecũdum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur veſtis nuptialis. Hæc gratia ſubiectiua-tur in eſſentia animæ, quàm primò perficit, deinde potentias eius, vt amplius inferiùs dicetur.

Ver. 1. DE MERITO IN GENERALI.

A CVm gratia gratum faciens ſit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum eſt. Ad 1.2.q.114.
cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd meritum & merces ad idem referuntur, & dicitur me- art.1.
ritum actus, quo quis meretur. Merces verò dicitur id quod alicui eſt debitum, & recompenſatio
operis vel laboris, quaſi quoddã præmium ipſius. Et ſicut reddere alicui iuſtum pretium pro re ac-
cepta ab eo, eſt actus iuſtitiæ: ita recompenſare & reddere mercedem laboris aut operis, eſt actus 5.Ethic.
iuſtitiæ. Et cùm iuſtitia ſit æqualitas quædã, ſequitur quòd inter eos ſolos poteſt eſſe iuſtitia & me-
ritum, inter quos eſt ſimpliciter æqualitas. Et per oppoſitum inter eos inter quos nõ eſt ſimpliciter
æqualitas, non eſt ſimpliciter iuſtitia, neque meritũ ſimpliciter. Sed quidam iuſtitiæ modus poteſt
eſſe, ſicut dicitur quoddam ius paternum ſiue dominatiuum, & meritum ſecundum quid: quia
ſolũ ſecundum quid in eo ſaluatur ratio iuſtitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & ſeruus à domi-
no, vt ſi filius bene ſe habeat erga patrem, vel ſeruus erga dominum, honorando, ſeruiendo, obediẽ-
do: ſic pater & dominus ſecundum ſuam liberalitatem & clementiam ſe debet habere ad filiũ vel
ſeruum, vt dicit Philoſ. in eodem lib. ¶ Ex his ſequitur quòd homo ſimpliciter & abſolutè nõ po-
teſt aliquid mereri à Deo, cũ inter hominem & Deum non ſit æqualitas, diſtant enim in infinitũ.
Et totum quod eſt hominis bonum, eſt à Deo, & per conſequens non poteſt Deus aliquid debere
homini. Sed quia inter hominem & Deum eſt quædam proportionabilitas, inquantum vterque
operatur ſecundum modum ſuum: Modus autem & menſura humanę virtutis eſt homini à Deo:
Ideo meritum hominis ad Deum non poteſt eſſe niſi ſecundum ſuppoſitionem diuinæ ordinatio-
nis. ſ. vt homo conſequatur à Deo per ſuam operationem quaſi mercedem, ad quod Deus ei vir-
tutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales conſequuntur à Deo per ſuam operationem
quaſi mercedem, ad quod à Deo ſunt ordinatæ, differenter tamen: Quia homo ſeipſum mouet ad
agendum per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum
creaturarum, quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex ſuppoſitione datur ſimilitudo de re- *Meritũ ex*
ge temporali. Si rex ordinaret quòd quicunq; faceret tale aliquid, haberet tale caſtrum, quod plu- *ſuppoſitio-*
rimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si ruſticus impleret ordinationem regis, haberet *ne.*
ius ad caſtrum: non ſimpliciter & abſolutè, ſed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationem
ſuam nihil debebat ruſtico, poſt ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primò ſibi-
ipſi, quia debitum eſt vt rex ſuam promiſſionem teneat. Sic Deus (qui ſcit omnia noſtra eſſe ſua,
& nos ad maiora teneri) ex ſua clementia & liberalitate ordinauit, quòd ſi quis liberè & bono ani-
mo deſeruiret ei, & mãdata eius ſeruaret, mercedem illi daret, iuxta illud: Quieſcat vox tua à plo-
ratu, & oculi tui à lachrymis: quia eſt merces operi tuo. Et Eſa.1. Si volueritis, & audieritis me, bo- *Hier.3.*
na terræ comedetis. Et Malac.3. inferte omnem decimationem in horreum meum, vt ſit cibus in *Hominem*
domo mea. Et probate me (dicit Dominus) ſi non apperuero cataractas cœli, & effudero vobis *poſſe mereri*
benedictionem vſque ad abundantiam: & increpabo pro vobis deuorantem, & in multis aliis paſ- *probatur.*
ſibus antiqui teſtamenti, quantum ad temporalia: & in nouo teſtamento quantũ ad ſpiritualia &
æterna. Matt.4. Pœnitentiã agite, appropinquabit regnum cælorum, & Luc.11. Date eleemoſynã,
& ecce omnia munda ſunt vobis, & Mat.19. quærenti magiſtro, Quid faciendo vitã æternam poſ-
ſidebo? Chriſtus reſpondit: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Conſequens ergo eſt, vt Deus
ſibipſi primò, & ex conſequenti implentibus ordinationẽ ſuã debitor factus ſit, vt promiſſionẽ &
ordinationem ſuam ſeruet, & homini ſuam ordinationem implenti, tribuat quod pollicitus eſt, cũ
mentiri non poſſit. ad Tit.1. Neque negare ſeipſum, 2. Tim.2. qui etiam per Pſal. dixit: Quæ proce-
dunt ex labiis meis non faciam irrita. ¶ Per hæc ſoluuntur argumenta, quibus neoterici hæretici
omne meritum ſubuertere & ſupprimere nituntur, in primis allegãtes illud: Cùm feceritis omnia
quæ præcepta ſunt vobis, dicite: quia ſerui inutiles ſumus, quod enim debuimus facere, fecimus. *Luc.17.*
Quia intelligitur de merito ſimpliciter & ad rigorem. D. Chryſoſt. ibi dicit: Nõ negat mercedem
bonis operibus, ſed docet ſeruum non debere extolli vel gloriari, eò quòd iuſſa ad amuſſim ſerua-
uerit ſiue perfecerit, & ne in ſuperbiam intumeſcamus, ſed potius humiliemur. Sed Chriſtus per
hæc verba, ſuppoſita ordinatione, non negauit meritum. Et licet homo operando faciat quod de-
bet, liberè tamen & ex animo facit. Et quamuis ex bonis hominis nil accreſcat Deo, cùm Deus ex
bonis noſtris non quærat vtilitatem, ſed ſolum gloriam, hoc eſt manifeſtationem ſuæ bonitatis in
nobis, quod etiam in operibus ſuis quærit ad noſtram vtilitatem: ideo licet ex eo quòd Deum co-
limus, nil accreſcat ei ſed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quaſi ex operibus noſtris ali-
quid ei accreſcat, ſed inquantum propter gloriam & manifeſtationem eius, quod ipſe ordinauit,

operamur. Nec obſtat quod communiter ex Eſa.64. obücìunt: Facti ſumus vt immundi omnes, & quaſi pannus menſtruatæ, omnes iuſtitiæ noſtræ: Quia ibi propheta loquitur de iuſtitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circunſtãtiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Eſa.58. Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebãt etiam vana gloria: ſicut dicebat Chriſtus Mat.23. de Scribis & Phariſæis: Omnia opera ſua faciunt vt videantur ab hominibus. Cùm dabant eleemoſynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearum ſtantes orare. Ideo illæ iuſtitiæ erant vt pannus menſtruatæ, & abominationes. vnde Eſa.1 dicitur. Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram, non quòd eſſent ſecundum ſe abominationes: quia non præcepiſſet ſeruare, Exod.20. ſed quia indignè offerebant, & vitiabant malis circunſtantiis vnde ſubiungit: Iniqui ſunt cœtus veſtri. Manus veſtræ, hoc eſt operationes veſtræ plenæ ſunt ſanguine peccatorum. Ideo ſubdit: Lauamini, & mundi eſtote: auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere peruersè, &c.

4.c. de Di. no.

Propter hæc iuſtitiæ, hoc eſt bona opera & impletio præceptorum, quæ iuſtum eſt ſeruare, dicuntur pannus menſtruatæ: Quia ſecundum D. Dionyſ. Bonum eſt ex integra cauſa, & malum ex ſingularibus defectibus. Sed non ſecondum ſe, cùm à Deo ſint ordinatæ & inſtitutæ. Præterea iuſtitiæ noſtræ (hoc eſt opera noſtra) ſecundum ſe,

Mat.6.

Opera noſtra an pãnus menſtruatæ dicantur.

ſi bene fiant, lux dicuntur à Chriſto: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. Non ſunt ergo pannus menſtruatæ. Aliqui exponunt authoritatem Eſaiæ per cõparationem ad diuinam iuſtitiam. vnde Eſa.55. Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Terra enim per comparationẽ ad cælum, deformis & quodammodo abominabilis apparet: Licet ſecundum ſe bona ſit, iuxta illud Gen.1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum eſt in ſe: in comparatione tamẽ luminis ſolis, vmbram & tenebras cauſat. Sic ad propoſitum de bonis operibus. vnde Roma.8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ¶ Quod autem homo exiſtens in grátia, inquantum ſequitur motum gratiæ,

Homo à Deo mereri poteſt.

& inſtinctum ſpiritus ſancti principaliter operantis, mereatur vel mereri poſſit à Deo, tota ſcriptura ſacra referta eſt paſſibus id probantibus. Gen.21. Dixit dominus Abrahæ, Per memetipſum iuraui, quia feciſti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum, nota cauſalem, quia feciſti, &c. Et Pſal.118. Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum, propter retributionem. Et Mat.19. Apoſtolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te: quid ergo erit nobis? reſpondit Chriſtus, Amen, amen dico vobis, quòd vos qui reliquiſtis omnia, & ſequuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Et ibidem. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Et Mar.9. Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Et Mat.25. in retributione bonorum tanquam pro cauſa allegabit Chriſtus bona opera, & Mat.20. Voca operarios, & redde illis mercedem, & Rom.2. Reddet vnicuique ſecundum opera ſua, & 1. Cor.3. Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecũdum laborem ſuum, & 1. Tim.4. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam retribuet mihi dominus, in illa die iuſtus iudex. Non ſolùm autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius. Et in concilio Tridentino ſeſſione 6. tit. de iuſtificat. c.26. dicitur: Si quis dixerit iuſtos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare & ſperare æternam retributionem, pro eius miſericordia, & Ieſu Chriſti merito, ſi bene agendo, & diuina mandata cuſtodiendo, vſque in finem perſeuerauit. Anathema ſit. Qui igitur oppoſitum dicunt, ſcripturas non nouerunt neque rationem.

Ver. 2 DE HIS QVÆ NON CADVNT SVB MERITO.

NOn poteſt homo mereri totum ambitum ſiue omnes gradus gloriæ, quam habiturus eſt in patria. Et per conſequens neque gratiæ, quæ illi reſpondet, vt habetur Rom.6. Gratia Dei B vita æterna: hoc eſt: vita æterna correſpondet gratiæ, ſic quòd qui erit in maiori gratia, in inſtanti

Prima gratia nõ poteſt mereri.

mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ reſpondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit ſub merito, neque mereri poteſt. Primò quia prima gratia eſt principium omnis meriti, ſaltem mediatè & formaliter: quia effectiuè eſt meritum Chriſti, & formaliter immediatè charitas, vt D. Tho. dicit.

In 3. ſent. diſt.3.q. ad 5.

Rom.4.

Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat Apoſt. dicens: ei qui operatur, merces nõ imputatur ſecundũ gratiam, ſed ſecundum debitum. Sed illud meretur homo quod ſibi imputatur ſecũdum debitũ, quaſi merces operis eius: ergo primã gratiã non poteſt homo mereri. Quia ſi ex operibus, iam non ex gratia.

Luc.17.

Apoc.21.

Sed cùm gratia poſſit augeri, ſicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiã iuſtificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: Illud augmentum quod prouenit ex bono vſu primæ gratię, poteſt homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos à chari-

à charitate,ex motione & inſtinctu Spiritus ſancti operante. Nec D.Paul.in locis præallegatis ne-
gat meritum aut opera meritoria,niſi reſpectu primæ iuſtificationis: Quia probat & exemplificat
de remiſſione peccatorum,allegãdo dictũ Pſalmiſtæ,Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, &c.
Quæ remiſſio & prima iuſtificatio non poterat cauſari ex operibus antiquæ legis, neque ex operi-
bus legis naturæ:ſed ſolùm per gratiam ex merito Chriſti. Aliàs ſi ex operibus legis poſſet cauſari
prima gratia,& iuſtificatio:Chriſtus gratis mortuus fuiſſet, hoc eſt ſine cauſa & neceſſitate. vnde
Apoſt.Si per legem iuſtitia(hoc eſt gratia) ergo Chriſtus gratis mortuus eſt,quod eſt falſum: quia *Gal.2.*
ſic oportuit Chriſtum pati,& impleri ea quæ ſcripta erant in lege,prophetis,& pſalmis de illo. Pri- *Luc.24.*
ma igitur gratia & prima iuſtificatio datur nobis merè gratis,ex merito Chriſti & ex operibus no-
uæ legis euangelicæ,quæ ſunt ſacramenta à Chriſto inſtituta, per quæ coniungimur Chriſto, vt
probatur de baptiſmo,Rom.6. Sed augmentum illius gratiæ procedit principaliter ab ipſa gratia
& libero arbitrio,vt amplius dicemus. Et ſic intelligendæ ſunt authoritates, quæ videntur aduer-
ſari. Perſeuerantia pro actuali continuatione in bono vſque in finem vitæ,etiam ſecundũ D.Tho.
non cadit ſub merito:ſed eſt donum ſpiritus ſancti ſpecialiter aſſiſtentis.

Ver. 3. DE DVPLICI MERITO.

A DVplex communiter apud doctores dicitur eſſe meritum. Quoddã eſt congrui ſiue de con- *1.2.q.114.*
gruo:& quoddam eſt condigni ſiue de cõdigno, quemadmodũ duplex eſt debitũ ſuper quo *art.3.*
fundatur ratio meriti.ſ.debitum iuſtitiæ,& debitum liberalitatis ſiue honeſtatis. Meritũ cõdigni *Meritũ duplex.*
eſt,quando eſt æqualitas inter opus & mercedem ſiue præmium. Et tale eſt meritum mercenarij *Debitum*
& denarij diurni. Tale meritum regulatur æqualitate iuſtitiæ. Meritũ verò congrui dicitur, quan- *duplex.*
do non eſt æqualitas inter opus & mercedem,& quando redditur merces,quæ non eſt debita ope-
ri ex natura ſua,ſed ex liberalitate donantis. Aliquid enim cõgruit liberalem & magnificum dare,
quod operarius non meretur ex cõdigno,quemadmodũ factũ eſt illis,qui hora vndecima venerãt
in vineam,& quemadmodum habetur de domino,qui bene diſpenſanti quinque mnas,dedit gu- *Mat.20.*
bernationem decem ciuitatum, & aliquãdo rex pro modico obſequio dat magnũ præmiũ, ad li- *Luc.19.*
beralitatem ſuam manifeſtandam. Tale igitur meritum cõgrui innititur liberalitati, & meritum
condigni iuſtitiæ. ¶ Notãdum prætereà quòd meritum hominis poteſt dupliciter cõſiderari:vno
modo ſecundũ quod procedit ex libero arbitrio,alio modo ſecundũ quòd procedit ex gratia Spi- *Meritũ hominis.*
ritus ſancti. Si cõſideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio,ſiue ſecundũ ſubſtantiã
operis:non eſt cõdignitas inter opus & vitã æternã,propter magnã inæqualitatem. Nõ enim ſunt
cõdignæ paſſiones huius temporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis,ſed eſt ibi congruitas *Rom. 8.*
ſecundum æqualitatẽ proportionis ſiue proportionabilitatis. Videtur enim congruum,vt homini
operanti ſecundũ virtutẽ & ordinationẽ ſibi datam à Deo, Deus recompenſet ſecũdum excellẽ-
tiam liberalitatis ſuæ. Si autẽ cõſideretur opus meritoriũ ſecundũ quòd procedit ex gratia & mo-
tione Spiritus ſancti,eſt condignitas inter opus meritorium & vitam æternam: quia motio Spiri- *Ioan.4.*
tus ſancti,eſt infinitæ dignitatis,iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fons
aquæ ſalientis in vitam æternam. Et 2.ad Tim.4. Bonum certamen certaui,curſum conſummaui,
fidem ſeruaui:ideo de reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,quam reddet mihi Dominus in il-
la die,iuſtus iudex. Non ſolùm autẽ mihi,ſed & his qui diligunt aduentũ eius. Nec loquitur hic de
prima gratia, quæ (vt dictum eſt) non cadit ſub merito:ſed de vita æterna vel augmento gratię &
charitatis, quam per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi *1.2.q.62.*
correſpondente. vnde D.Tho.dicit,quòd quolibet actu charitate informato homo beatitudinem *art.5.*
meretur,& alibi dicit,quòd quilibet actus charitatis meretur abſolutè vitã æternã. Ex quo videtur *1.2.q.114.*
ſequi,quòd quolibet actu charitatis augeatur gratia,& ſi nõ effectiuè,cùm ſit à ſolo Deo,tamẽ me- *art.7.ad 3.*
ritoriè. Quidã tamẽ dicunt intelligi debere doctorẽ de quolibet actu intẽſo ſecundũ proportionẽ
gratię:quia actus poſſunt eſſe adeò remiſſi,quòd nõ augebitur gratia,nec etiã meritoriè:ſed diſpo-
nitur homo ad augmentũ gratiæ per plures,& tandẽ vnus in virtute præcedentiũ faciet augmen-
tum,ſicut de gutta cauante lapidẽ:itẽ de comeſtione, quia quęlibet comeſtio non facit augmẽtũ
in puero,ſed bene diſponit ad augmẽtũ. Deus enim ſic auget gratiã, prout homo ad illã ſe diſponit.

Ver. 4. DE REQVISITIS AD MERITVM.

B AD meritum (ſecundum D.Tho.tria requiruntur.ſ.libertas,gratia,& ſtatus, & aliqui addũt, *In 4.ſent.*
relationem in Deum. Primò requiritur libertas, ſaltem cõplacentiæ,de qua dictũ eſt c.3.§. *diſt.18.q.*
3.Ver.1. Angeli enim ſecundũ eum meruerunt in primo inſtanti: & tamen tũc non habuerũt li- *2.*
bertatẽ cõtrarietatis aut cõtradictionis:quia tunc in primo inſtanti peccare potuiſſent, quod ipſe
negat. Secundò requiritur gratia,quæ eſt principium & prima radix meriti: & charitas,quæ eſt ra-
dix immediata ſiue principium propinquum. Tertiò requiritur ſtatus.ſ.viæ. Et quia beati nõ ſunt
in via,non poſſunt mereri. Animæ autẽ quæ ſunt in purgatorio,licet ſint extra viam merẽdi meri-

Anima in purgatorio quid mereãtur.

tum eſſentiale:quia (vt dicitur Eccleſiaſtes vndecimo.) Vbi ceciderit lignum, ſiue ad Auſtrũ, ſiue ad Aquilonem,ibi erit. Veruntamẽ quia adhuc non ſunt in termino,quodam modo dici poſſunt viatrices:& cùm ſint in gratia, ſequitur eas aliquo modo mereri poſſe. ſ.deletionem venialium & præmium accidentale. Quartò requiritur relatio in Deum,quæ eſt quadruplex.ſ. actualis, habitualis,virtualis,& aptitudinalis.Relatio actualis eſt,quãdo homo operans actualiter conſiderat de Deo,& refert actũ quem facit,in Deum.Et talis non neceſſariò requiritur,quia tunc ad merendũ neceſſe eſſet in quolibet inſtanti cogitare de Deo, quod eſt impoſſibile, propter naturales diſtractiones.Relatio habitualis eſt per aſſiſtentiam habitus charitatis. Et talis non ſufficit,quia tũc peccatum veniale eſſet meritoriũ,cùm coexiſtat charitati. Relatio virtualis eſt, quæ fit per primum actum charitatis, quo quis refert ſe & omnes actus ſuos referibiles in Deũ. Virtute illius omnes actus ſequentes, etiãſi homo actu non cogitet de Deo, referuntur in Deum per virtutem primi actus, & hoc ſufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis eſt in actibus moraliter bonis, in exiſtẽte in gratia ante primum actum charitatis,ac etiam in actibus bonis moraliter,in peccato mortali factis. Sunt enim apti nati referri, cùm in ſe nullam habeant deformitatem.Hæc relatio non ſufficit ad actum meritorium:licet quidam dicant quòd bene ſufficit ad bonitatem moralem.

Relatio in Deum quadruplex.

Ver. 5. DE CORRESPONDENTIBVS MERITO.

Actui meritorio reſpondentia.
c.16.§.6. ver. 19.
1.2.q.114. ar.6.et 7.

IN merito ſunt tria conſideranda.ſ.habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens,& conatus liberi arbitrij,hoc eſt voluntatis,ſeu difficultas in opere,quæ afflictionem & pœnalitatem quandã habet:& ideo pro mercede & præmio reſpondent alia tria.ſ. præmiũ eſſentiale,præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & reſpondet præmium eſſentiale,hoc eſt viſio & fruitio diuinæ eſſentiæ: ſic quòd ſecundum proportionẽ graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmium accidentale,hoc eſt gaudium de illo bono opere. Conatui autem voluntatis, & difficultati operis debetur & reſpondet deletio reatus & pœnæ,& ſatisfactio,vt dicetur. C

Ver. 6. DE HIS QVIBVS MERITVM POTEST APPLICARI.

NVllus purus homo poteſt alteri primam gratiam,vel augmentum eius,aut gloriam eſſentialem mereri de condigno:ſed ſolus Chriſtus, qui eſt Deus & homo, ſec.humanitatem hæc nobis meruit.Et ratio eſt,quia meritum cõdigni procedit ex gratia & vi diuinæ motionis.Sed gratia particularis data eſt cuilibet homini pro ſe,& non pro aliis:per eam enim mouet Deus hominem,vt ipſe perueniat ad vitam æternam.Ideo meritum condigni vltra hanc motionẽ non ſe extendit.Sed animæ Chriſti data fuit gratia à Deo pro omnibus, & vt per eam non ſolùm ipſe perueniret ad gloriam,ſed etiam vt alios in gloriam adduceret,inquantum eſt caput Eccleſiæ, & author ſalutis humanæ,ſec.illud:Qui multos filios in gloriã adduxerat.De cõgruo tamen poteſt homo mereri alteri primã gratiã:quia quando homo in gratia Dei cõſtitutus,implet Dei voluntatẽ: congruum eſt ſecũdum amicitiæ proportionem,vt Deus impleat hominis voluntatẽ,& eius orationes exaudiat pro alterius ſalute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyſes ſępe placauit dominum,& impetrauit remiſſionem peccatorum populo Iſrael,licet quãdoque poſſit eſſe impedimentum ex parte illius,cuius aliquis Sanctus iuſtificationem deſiderat,ſecundũ illud: Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me,non eſt anima mea ad populũ iuſtum. ¶ Ex his ſequitur quòd nullus poteſt alteri mereri præmium eſſentiale,nec remiſſionem peccatorũ,de condigno: Quia præmium eſſentiale,quod eſt vita æterna,reſpondet gratiæ, vt dictum eſt. Si ergo quis non poſſit mereri alteri gratiam de condigno,ergo nec gloriam. Poteſt tamen quilibet in gratia exiſtens,per quãdam cõmunicationem eſſe cauſa præmij accidentalis, inquantum ex communione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum ſuorum,iuxta illud: Particeps ego ſum omnium timentium te,&c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sanctorum communionem. Omnes enim gaudebunt de bonis aliorum,ſecundum proportionem gratiæ quam habebunt. Ex quo ſequitur quòd D. Virgo (quæ eſt in maiori gratia quam aliquis Sanctus) plus gaudebit de bono opere illius Sãcti,quàm ipſemet qui fecit. Alludit parabolæ de illo qui inuenit ouem perditam, & de muliere quæ inuenta dragma perdita, conuocatis amicis ait: Congratulamini mihi. vnde Chriſtus: Ita dico vobis,gaudium erit coram Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Deletionem reatus ſiue pœnæ poſſunt exiſtentes in gratia alteri mereri de congruo per orationem, & de condigno per applicationem propriarum pœnalitatum. Sed de his amplius infrà. D

Heb.2.
Hiere.15.
Præmium eſſentiale an alteri condigno mereri poſſit.
Pſal. 118.
Luc.15.
c.16.§.4. ver.23.

Ver. 7. DE GRATIÆ AMPLITVDINE ET CAVSALITATE.

c.2.ver.1.

QVemadmodũ ab eſſentia animæ fluunt omnes potẽtiæ, per quas quis poteſt ſe exercere circa actus virtutum,ſecundũ finem naturalẽ hominis,vt dictũ eſt:ita ab ipſa gratia gratum faciente,quæ perficit eſſentiã animæ,fluũt virtutes infuſæ & dona ad potentias,inclinãtes ad finem ſupernaturalẽ. Et ideo de virtutibus infuſis ac beatitudinibus per ordinẽ dicendũ eſt. Virtutes autem E

tem

tem à Deo infuſæ ſunt duplices. Quædam dicuntur Theologicæ, quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & ſunt tres. ſ. fides, ſpes, charitas, de quibus dicendum.

DE FIDE.

CAPVT X.

A FIDES multipharię accipi ſolet. Primò pro probatione, vt cùm dicimus Semproniū dictorum ſuorum per teſtes aut documenta fidem feciſſe, & hoc modo capitur in tit. de fide inſtru. Et Gen. 39. vbi vxor Putipharis in argumentum fidei retentū pallium oſtēdit. Secundò accipitur pro auxilio, vt apud Horatiū, Nos hominū diuūmque fidem clamore ſciemus. Tertiò pro promiſſione de futuro. Gen. 44. Ego ſ mus tuus ſum, qui in meam hunc recepi fidē, &c. & in c. 1. extra de ſpon. Quartò pro conſenſu de præſenti, quo contrahitur matrimonium, vt in c. 1. de ſponſa duorum, vbi fit diſcrimen inter fide pactionis, & conſenſus. Quintò pro fidelitate, & ſic accipitur in tit. de Leg. & Fidei com. & Eccle. 2. Fidem poſſide cum amico tuo. Sextò accipitur pro credulitate, ſecūdum quā aliquis dicitur bonæ fidei poſſeſſor, qui. ſ. ignorauit rem quā emit, alienam eſſe, aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro aſſenſu firmo abſque formidine per intellectum cauſato, ſuppoſita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis, quæ authoritas eſt duplex. ſ. diuina & humana. ideo duplex eſt fides. ſ. humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanę. Alia eſt quæ innititur authoritati diuinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nūc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magiſter Sentent. in 23. diſt. 3. Primo quidē materialiter, pro eo quod creditur, & ſic accipit Athanaſ. in Symbolo, in quo multis credēdis recitatis, dicit, Hæc eſt fides catholica, hoc eſt, hæc ſunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis, & hoc modo accipitur in tit. ſiue rubr. de Sūma Trinit. & fid. cath. hoc eſt, de his quæ debēt credi. Et hoc modo accipiēdo, fides non eſt virtus, ſed differt ab ea, vt D. Aug. dicit, Aliud ſunt ea quæ credūtur, aliud fides qua creditur. Illa cùm ſint in rebus, quæ vel eſſe, vel fuiſſe, vel futura eſſe credūtur. Hæc autē fidei virtus in animo credētis eſt. Accipimus ergo hic fidē pro virtute & habitu fidei, quo mediāte credimus, hoc eſt firmiter aſſentimus reuelatis à Deo, & hæc fides diuerſa eſt ab actu eius, cū maneat in dormiēntibus, & non actus de quo poſtmodū dicturi ſumus.

Fides humana quid. *Fides theologa quid.* *3. de Trin.*

§. 1. DE FIDEI THEOLOGICÆ DEFINITIONE.

B FIdes à D. Paulo ſic definitur. Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentū non apparentium. Et non accepit ibi ſubſtantiam propriè, prout eſt prędicamentum, ſed ſimilitudine pro principio & fundamento. Sicut enim ſubſtantia eſt principium & fundamentum omniū accidentiū, ſic fides eſt fundamentū omnis ſpiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentū, dicens. Fundamentū aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitū eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus, vbi Glo. exponit, hoc eſt fides Ieſu Chriſti. Per res ſperandas intelligit res non viſas, iuxta illud, Nā quod videt quis, quid ſperat? Et per argumentū intellexit effectum argumenti ſiue notitiam certā. Per non apparentium intellexit quòd non ſit euidens, ſed obſcura. Apoſt. in hac definitione complectitur ea quæ ſunt de eſſentia fidei, & ea quæ conferunt ad cognitionē eſſentiæ eius, ſ. ſubiectū, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentiæ, & ſufficiēter dat intelligere, quòd fides eſt habitus mentis, hoc eſt intellectus præſuppoſitus ad ſpem & charitatem, quo quis inclinatur ad aſſentiendum firmiter & certitudinaliter, ineuidenter tamen, rebus ſperatis, hoc eſt non viſis, ſed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittentis ſperamus.

2. 2. q. 4. art. 1. *Heb. 11.* *1. Cor. 3.* *Rom. 8.*

Ver. 1. DE SVBIECTO MATERIALI FIDEI.

C SVbiectum fidei eſt intellectus, cùm actus eius qui eſt aſſenſus certus & firmus abſque formidine, ad intellectum pertineat. Ad eandem enim potentiam pertinent actus, habitus, & obiectum, cum potentiæ diſtinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus cauſentur ex actibus, vt ſuprà dictum eſt.

2. 2. q. 4. art. 2.

Ver. 2. DE OBIECTO FIDEI MATERIALI.

D OBiectū fidei (ſicut & cuiuſlibet habitus cognoſcitiui) eſt duplex. ſ. materiale & formale. Materiale eſt res diuina non viſa in via, quæ tamen videri ſperatur in patria, iuxta illud Pſal. Sicut audiuimus, ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non viſæ ſperandæ, proponuntur nobis in ſacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim ſecundum ſe, vt. ſ. primò & per ſe intentæ: & ſunt illæ quæ directè nos ordinant ad vitam æternam: ſicut ſunt diuina potentia, & myſterium incarnationis, & alia huiuſmodi. Quædam proponuntur credendæ, ad manifeſtationem aliorum: ſicut quòd Abraham duos filios habuit, & quòd ad tactum oſſium Heliſæi

2. 2. q. 1. art. 1. *Pſal. 47.*

mortuus fuerit ſuſcitatus,& alia huiuſmodi,quæ narrantur in ſacris literis ad manifeſtationem diuinæ potentiæ & miſericordiæ:& hæc non diſtinguuntur per certos articulos, cùm penè ſint innumera. Ea verò quæ per ſe proponuntur credenda, redigu ntur per certos articulos, vt faciliùs per fideles retineantur, de quibus paulò poſt dicemus.

Ver. 3. DE OBIECTO FORMALI FIDEI.

2.2.q.1. art.1. OBiectum formale fidei eſt id quo mediante intellectus humanus firmiter aſſentit nõ viſis: & eſt veritas prima ſiue diuina reuelans. Non enim fides, de qua hîc loquimur, aſſentit alicui, niſi prout eſt à Deo reuelatum. Vnde ſicut viſus non tendit in colorem, niſi per lumen ſiue mediãte lumine: ideo lumen eſt obiectum formale viſus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, niſi mediante reuelatione primæ veritatis, hoc eſt Dei, qui eſt veritas & vita per eſſentiam: & ſic non poteſt mentiri. Ideo fidei non poteſt ſubiici falſum. Et quamuis Deus ſimpliciter & abſolutè poſſit non creare Antichriſtum, qui tamen ex fide creditur: non poteſt tamen in ſenſu cõpoſito, hoc eſt ſuppoſita eius reuelatione. Si autem Iudæo habenti actualem fidem de Chriſto venturo & naſcituro, Chriſtus natus fuiſſet: fides non concurriſſet ad illam temporis determinationem. Sed aſcẽſus illius determinationis temporis fuiſſet ex coniectura humana. Nec eſt inconueniens fidelẽ ex coniectura humana circa ea quæ ſunt fidei, poſſe falſum exiſtimare, ſiue falſo credere, ſed non cõcurrente fide: ſicut cùm vetula audit hæreticum concionantem, quẽ coniectura humana arbitratur eſſe catholicum prædicatorem, credit promptè, faciliter, ac firmiter erroribus quos prædicat: non tamen ex fide. Similiter ad fidẽ pertinet credere quòd corpus Chriſti verũ realiter ſit ſub ſpeciebus panis & vini facta conſecratione, non referẽdo ad has ſpecies vel illas. Quia ſi preſbyter ex malitia omitteret conſecrationem, vel etiam ſi proferret verba conſecrationis, & non intenderet conſecrare, quem tamen audiens miſſam coniectura humana arbitratur conſecraſſe, & credit ſub illis ſpeciebus eſſe realiter verum Chriſti corpus, & adorat, aſſentit falſo, ſed non ex fide: deceptio enim procedit ex humana coniectura, qua arbitratur illum conſecraſſe. Ideo non peccat, ne perdit meritum, credendo ibi eſſe Chriſtum, aut adorando: nec eſt idololatra, niſi fortè materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Chriſtum. Nec propter hoc dubium adoranda eſt hoſtia ſub conditione: quia in his quæ vt in pluribus fiunt, & non apparet impedimentum maiorem certitudinem quærere, eſt indiſciplinati animi, vt dicitur 2. Metaph. Et ſi dicatur quòd ſpei poteſt ſubiici falſum: quia aliqui ſperant beatitudinem, quam tamẽ nunquam habebunt: ergo & fidei; cùm fides habeat regulare ſpei actum. Dicendũ primò quòd cùm fidei iudicium ſit merè ſpeculatiuũ, non habet regulare ſpei actum, ſed prudentia infuſa, ſuppoſito tamen actu fidei. Secundò quòd nõ inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitum ſubiici alicui falſo ſpeculatiuo, aliunde quàm à fide prouenienti. Iuſtitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non debeatur. Et hoc modo Iacob ſe habuit erga Liam. Sufficit enim quòd iudiciũ prudentiale (quod immediatè dirigit actum appetitus) ſit verum practicè. Quia falſum non eſt malum appetitiuæ virtutis, ſicut eſt malum intellectus. Et ideo virtutes appetitiuæ non totaliter excludunt falſum, ſicut virtutes intellectiuæ. Tertiò dici poteſt quòd nec ſpei ſubeſt falſum: non enim aliquis ex ſpe ſperat ſe habiturum vitam æternam ſecundum propriam virtutem: quia hoc eſſet præſumptuoſum: ſed per auxilium gratiæ, in qua ſi perſeuerauit, infallibiliter vitam æternam conſequetur. E

Ioh. 6. Ad Titũ 1. Heb. 6.

Fidei non poteſt ſubiici falſũ.

Hoſtia conſecrata non eſt ſub conditione adoranda.

Virtutibus an poſſit ſubiici falſum.

Ver. 4. DE MODO FIDEI.

MOdus fidei eſt, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non viſa, hoc eſt circa ea quæ per ſeipſa non mouẽt ſenſum aut intellectum noſtrũ ad ſui cognitionem, vt ſingularia, quæ ſubiacent ſenſibus: & principia intelligibilia, quæ ſunt euidentia, & cauſant euidentiam cõcluſionum. Ideo circa illa aut eorum concluſiones non eſt fides in eo qui habet illa principia. Et ſic ſtat bene quòd vnus habeat fidem de vna concluſione ſiue propoſitione, de qua alius habet euidentiã: vt de hac propoſitione, Deus eſt vnus, Deus eſt omnipotens, quas demonſtrat D. Tho. quæ ſunt præambulæ ad fidem. Doctus Philoſ. de illis habet ſcientiã, & illiteratus fidem. Nec tamen literatus perdit meritũ fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis ſcientiam, quia ſunt taliter diſpoſiti, quòd ſi non haberent demonſtrationẽ, crederent. Ea verò quæ proponuntur credenda, non ſunt ſcita. Nec rationes adductæ à ſanctis doctoribus ad probandum ea quæ ſunt fidei, ſunt demõſtraſtrationes, ſed quædam perſuaſiones manifeſtantes ea quæ ſunt fidei, non eſſe impoſſibilia, aut rationi contraria, ſed ſupra rationẽ eſſe. Et rationes procedẽtes ex principiis fidei vel authoritatibus, nõ cauſant ſcientiã, cũ (vt dictum eſt) concluſio ſequatur debiliorem partẽ. Ex quo videtur ſequi quòd ſcientiæ ſubalternæ in eo qui credit principia (de quibus habens ſcientiam ſubalternantẽ, habet euidentiam) non ſunt propriè ſcientiæ, cum ex principiis creditis non ſequatur cõcluſio euidẽs ſiue ſcientiæ, ſed fidei. Et per conſequens Theologia (quæ eſt ſcientia de Deo circa reuelata, quæ ſunt euidentia beatis per lumen gloriæ) parum diſtat à fide: licet hoc principiũ, Omne reuelatũ à Deo F

1.p.q.2. art.3.

1. Contra gẽ.c.13.

Theologia an ſit ſciẽtia.

Deo eſt verum,ſit euidens:tamen minor (videlicet,hoc eſt reuelatum à Deo)eſt de fide. Et ſi probetur minor per authoritatem ſacræ ſcripturæ,eſt etiam de fide, & per conſequens concluſio. Dicitur tamen Theologia eſſe ſcientia à D.Tho.reductiuè,quia cuiuſlibet ſcientię principia debent eſſe per ſe nota,vel reductiuè.ſ.cùm reducuntur in notitiam ſuperioris ſcientiæ,quæ habet principia per ſe nota. Et ſi alicubi dicatur quòd lumen fidei facit videre: dicendum quod ibi videre largè accipitur pro cognoſcere. Quanuis ſi ea quæ ſunt fidei, conſiderentur ſub communi ratione credibilis, poſſunt dici viſa ab eo qui credit:non enim crederet,niſi videret ea eſſe credenda, vel euidentia ſignorum,vel per aliquid huiuſmodi. Notandum tamen quòd (cùm non viſa circa ea quæ ſunt fidei, non ſufficiant ex ſe mouere & excitare intellectum ad eſſentiẽdum) ad fidem requiritur pia affectio ſeu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis ad firmiter & certitudinaliter aſſentiendum his quæ ſunt fidei,& quia dæmones non habent hanc piam affectionẽ, ideo non habent fidem,licet D.Iaco.dicat quòd credunt & cõtremiſcunt. Hæc enim firmitas & certitudo eſt de eſſentia fidei. Vnde Athanaſ.in Symbolo,Hæc eſt fides catholica,quã niſi quiſq; fideliter firmitèrque crediderit,ſaluus eſſe non poterit. Et D.Bernard.dicit,Fides ambiguum non habet,& ſi habet,non eſt fides,& in c.1.de hæret.dicitur.quòd dubius in fide,infidelis eſt.

Iaco. 2.

Ver. 5. DE CERTITVDINE FIDEI.

A CErtitudo à doctoribus communiter ponitur quadruplex.ſ.moralis,euidentię,fidei humanæ, & fidei Theologicæ. Certitudo moralis eſt, quæ ex magnis & groſſis coiecturis procedit & dicitur ab aliquibus probabilitas,quæ ex bona æſtimatione de aliis procedit, vt in Iacob qui æſtimabat Liam eſſe Rachelem,& hæc non requirit euidentiam,neque aliam probationem:nõ enim tenebatur incendere candelam,quia non ſuſpicabatur doloſitatem aliorum,& dicitur communiter de talibus quòd bona fide procedunt. Hæc certitudo admittit aliquando formidinem imperfectam,habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentiæ eſt,quando nõ admittit obſcuritatem neque formidinem,& hæc eſt duplex.ſ.exterior & interior. Exterior fit per ſenſus diſpoſitos circa propria obiecta debitè proportionata, de hac euidẽtia & certitudine habetur Ioh.3.Quod ſcimus loquimur,& quod vidimus teſtamur. Alia eſt interior, quæ eſt in ſcientia & in intellectu principiorum,quæ verſantur circa neceſſaria & non potẽtia aliter ſe habere. Et hęc totaliter determinat intellectum, vt non poſſit aliqualiter dubitare, & ideo non requirit piam affectionem,nec admittit obſcuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humanæ eſt, quæ admittit ænigma & obſcuritatem, & requirit piam affectionem:tamen nullo modo admittit formidinẽ licet admittat falſitatem. Certitudo autem fidei Theologicæ nullo modo admittit formidinẽ aut falſitatem. Et hæc maximam habet adhæſionem,& firmitatem excedentem adhæſionẽ euidẽtiæ exteriorum ſenſuum,& ſcientiæ ac intellectus principiorum:eò quòd certitudo exterior ſenſuum innititur potentiæ naturali,& certitudo ſcientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debilior eſt virtute diuina,cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmius tenenda ſunt ea quę ſunt fidei,quàm ea quæ oculo videmus, aut alio ſenſu ſentimus: quia ſenſus decipi & hallucinari poſſunt,& non virtus diuina,quæ etiam excedit rationem naturalẽ:quia poteſt ea facere, quæ videntur rationi naturali repugnare: vt patet de exiſtentia corporis Chriſti ſub ſpeciebus cõſecratis. Vnde Apoſt. Cùm accepiſſetis à nobis verbum auditus (ſ.per fidem) accepiſtis illud non vt verbũ hominum,ſed (vt verè eſt) verbum Dei,verbo autem Dei nil certius eſſe poteſt,iuxta illud Matt. 24. Cœlum & terra tranſibunt,verba autem mea non præteribunt,& ideo certitudo fidei eſt maxima in ſe & ſimpliciter,quanuis certitudo ſcientiæ ſit maior quo ad nos. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quòd fides differt à ſuſpicione & opinione,quæ admittunt formidinem, & non fides. Differt etiã ab intellectu principiorũ & ſcientia:quia fides eſt ineuidentium, & habet maiorẽ certitudinem & firmiſſimã adheſionem. Intellectus verò principiorũ & ſciẽtia euidentiã & minorẽ certitudinẽ & adhæſionẽ. differt etiã à ſpe & charitate,quia tam fides quã charitas ſunt in voluntate, ſicut in ſubiecto. Fides autẽ(vt dictum eſt)ſubiectiuatur in intellectu. Itẽ quòd differat à ſpe & charitate, habetur ex illo. Nunc manent fides,ſpes,charitas,tria hæc:maior autem horum eſt charitas. Ratione etiam patet,quia vbi aliqua duo ſic ſe habent,quòd vnum poteſt manere altero non manente, illa differunt realiter:aliàs idem poſſet ſimul eſſe & non eſſe:quod eſt contra primum principium: ſed fides poteſt eſſe abſque charitate,vt manifeſtum eſt ex Apoſt. Si habuero omnẽ fidem,ita vt montes transferam,charitatem autem non habuero,nihil ſum. Ita charitas manet in patria,quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit,& tamen fides non manet,iuxta illud, Cùm venerit quod perfectum eſt,euacuabitur quod eſt parte eſt. Vnde in Concilio Trident.ſeſſion.6.c.28. Si quis dixerit, amiſſa per peccatum gratia,ſimul aut fidem ſemper amitti,aut fidem quæ remanet, non eſſe verã fidem(licet non ſit viua)aut eum qui fidem ſine charitate habet,non eſſe Chriſtianum: Anathema ſit. Poteſt etiam fides eſſe abſque ſpe,vt in Cain, Iuda,& aliis deſperatis, qui iudicãt ſe damnandos.

Certitudo quadruplex.

Certitudo euidentia.

Certitudo fidei excedit adhæſionem euidentia.

2. Theſſ. 2.

Differentia fidei ab aliis habitibus.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Spes tamen abſque fide eſſe non poteſt:quia nõ poteſt quis certò expectare beatitudinem ex meritis & gratia,niſi credat beatitudinem eſſe,quod non poteſt abſque fide. ¶ Ex præmiſſis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud eſſe dicunt, quàm ſpem ſiue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino,ſeſſion.6.c.12.vbi dicitur : Si quis dixerit fidem iuſtificantem nil aliud eſſe, quàm fiduciam diuinæ miſericordiæ peccata remittentis per Chriſtum,vel eam fiduciam eſſe ſolùm eſſe qua iuſtificamur, Anathema ſit.

Ver. 6. DE DIVISIONE FIDEI THEOLOGICÆ.

2.2.q.4. art.3.
Fides informis, & fides formata.

B FIdes Theologica eſt duplex:quædam eſt informis, & quædam formata. Fides dicitur informis,quando eſt ſine charitate:vt in Chriſtiano,qui eſt in peccato mortali. Fides formata dicitur,quando eſt cum charitate:quia charitas eſt forma virtutum,& per conſequens fidei: non quidem forma intrinſeca,cùm charitas ſit in voluntate,& habeat bonum diuinum pro obiecto, & fides ſit in intellectu, & pro obiecto habeat verum : Sed charitas dicitur forma extrinſeca aliarum virtutum,pro quanto ordinat eas in bonum ſuum.ſ.diuinum. Actus enim humani (vt dictum eſt) ſortiuntur ſpeciem à fine.Ideo finis poteſt quodam modo dici forma,cùm det ei ſpeciem.Et quia charitas poteſt ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem ſuum, hoc eſt in bonum diuinum:ideo dat illis ſpeciem meriti:cùm omnis actus elicitus vel imperatus à charitate viæ, ſit meritorius. Cùm ergo charitas moueat intellectum ad eliciendum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum:conſequens eſt vt charitas ſit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinſecè:quia intrinſecè fides abſque charitate exiſtens,accipit ſpeciem ab obiecto ſuo, & ideo poteſt dici formata intrinſecè.

Fides abſque charitate quid ſit.
1.Cor.13.

Et quando eſt cũ charitate,eſt formata & intrinſecè,& extrinſecè, & ideo quando eſt cum charitate,dicitur ſimpliciter formata:& à D.Iaco.2.c.dicitur viua : & quando eſt deſtituta charitate,dicitur informis & mortua, eò quòd habet ſimilitudinem quandam cũ mortuo:quia ſicut corpus dicitur mortuum quod non poteſt operari: ſic cùm fides ſine charitate non poſſit operari meritoriè,dicitur mortua:quanuis non omnino, cùm habeat formam intrinſecam, & poſſit operari, oſtendere amiſſionem beatitudinis, incurſionem pœnarum, abominationem peccatorum,& montes transferre,vt dictum eſt ex D. Paul. Sed ſimilitudo tenet de opere meritorio. Et ideo ſicut ſi anima corpori mortuo per diuinam potentiam reuniatur, idem corpus quod prius erat mortuum,efficitur viuum : ita quando per diuinam miſericordiam reſtituitur peccatori gratia & charitas,eadem fides numero,quæ ſine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata & viuens,ac potens operari meritoriè. Et ſic eſt eadem numero fides informis & formata.

Eadẽ fides numero eſt informis et formata.

Vnde Glo.ſuper illud Iaco.2. Fides ſine operibus mortua eſt:ait, Quibus reuiuiſcit. Et quanuis cùm venerit quod perfectum eſt,euacuetur id quod ex parte eſt,ſiue imperfectũ,quando imperfectum repugnat perfectioni,vt viſio fidei viſioni gloriæ:imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni,nec eſt de ratione rei imperfectę,adueniẽte perfectione, idem ſubiectum perfectionis manet & perficitur : ſicut (eò quòd pueritia non eſt de ratione hominis) idem homo qui erat puer,efficitur vir.Sic quia eſſe ſine charitate nõ eſt de ratione fidei,ſicut eſſe de non viſis, ideo adueniente charitate,eadem fides manet & perficitur : ſed adueniente lumine gloriæ euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non differunt ſpecie, quaſi in diuerſis ſpeciebus exiſtentes, ſed ſicut perfectum & imperfectum in eadem ſpecie.

Ver. 7. DE CAVSA FIDEI.

2.2.q.6.

C FIdes Theologa,ſiue informis, ſiue formata, non eſt virtus acquiſita, ſed infuſa:cùm ea circa quæ eſt excedant rationem humanam.Miraculum etiã quod mouet hominem ad credendũ, excedit facultatẽ naturæ.Et quia miraculum nõ ſufficienter mouet ad credendum,cùm videntiũ vnum & idem miraculũ,& audientium vnum & eundem prædicatorem,quidam credant,quidã verò non.Ideo oportet ponere aliam cauſam interiorem, ad interius excitandum intellectum ad aſſentiendum his quæ ſunt fidei, per quam aliquis eleuatur ſupra naturam ſuam. Et ideo à Deo mouetur per gratiam gratum facientem, vel gratis datam.ſ. per auxilium ſpeciale ſiue inſtinctum ſpecialem Spiritus ſancti.Et ſic habitus fidei eſt donum à Deo infuſum & permanens,& actus fidei etiam eſt ex dono gratuito mouente.

Ephe.2.
Deut.32.

Vnde de vtroque dicit D. Paul. Gratia Dei ſaluati eſtis per fidem,& non ex vobis,ne quis glorietur:donum enim Dei eſt,& aliquando fides informis infunditur à Deo:vt cum quis ſuſcipit baptiſma diſtractus,aut fictus fictione non oppoſita fidei. Sicut etiam aliquibus datur abſque charitate donum prophetiæ,vel gratia miraculorũ: Nec obſtat illud,Dei perfecta ſunt opera:ſed fides informis eſt imperfecta, igitur non eſt à Deo: Quia fides informis eſt perfecta in ſpecie ſua & perfectione intrinſeca & eſſentiali, quanuis non ſit perfecta omnimoda perfectione extrinſeca & accidentali.

§. 2. DE ACTIBVS FIDEI.

Rom.10.

D FIdei Theologicæ D. Paul.duos actus attribuit,interiorem videlicet & exteriorem : ait enim,

Corde

Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.

Ver. 1. DE ACTV INTERIORI FIDEI.

A Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actũ D. Aug. definit dicens: Credere eſt cum aſſen- *In lib. de*
ſione cogitare. Et accipitur hic aſſenſus pro adheſione firma intellectus, ſecundũ quòd à vo- *Præd. sáct.*
luntate mouetur & determinatur ad credendum, & perſiſtendum in aliquo. Et non accipitur hic
cogitare pro actu cogitatiuæ ſeu phantaſiæ: ſed prout pertinet ad intellectũ, nõ tamen inquirendo
probationem, quamuis fides habeat inquiſitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad
credendum, quia. ſ. ſunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. Aug. di- *In lib. de*
uidit in tres. ſ. credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euidentiam ſciendum *Ver. Dom.*
eſt, quòd Deus ſiue prima veritas ſe habet ad actum credendi tripliciter. Primò, vt obiectum ma-
teriale, quod creditur, aut aliquid circa ipſum, & ſic credimus Deum eſſe trinum & vnum, aut in-
carnatum, aut aliquid huiuſmodi, & hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum for- *Credere*
male ſiue vt ratio credendi. ſ. vt reuelans: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus *Deum.*
dicitur credere Deo. ſ. reuelanti. Et quia idem eſt actus, quo potentia tendit in obiectum materia- *Credere*
le & formale: vt viſus, eodem actu tẽdit in aërem illuminatum & in colorem: ideo credere Deo & *Deo.*
credere Deum poteſt eſſe vnus & idem actus, quo quis credit Deum eſſe trinũ & vnum, propter
reuelationem diuinam, ſiue quia à Deo reuelatum. ¶ Tertiò poteſt conſiderari Deus, vt ſe habet
per modum finis, iuxta illud: Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis, & *Ioh. 20.*
hic actus dicitur credere in Deum, hoc eſt, credendo, Deum amare, & credendo & amando, in *Credere in*
Deum tanquam in vltimum finem ire ſiue tendere. Et quamuis in hoc complexo (credere in Deũ) *Deum.*
comprehendantur duo actus. ſ. intellectus & voluntatis: eſt tamen ſimpliciter vnus actus elicitus à
fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero
ſimul eſſe à pluribus virtutibus, vt ieiunium quod elicitur à temperantia: & imperatus ab obe-
dientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiam ſuperioris, & ad honorem Dei,
& propter Deum ſummè dilectum, & ſic ſecundum relationem erit multiplex & vnus ſecundum
eſſentiã. Ex præmiſſis apparet quòd in nullum alium quàm in Deum credere debemus, & ſic licet
credamus D. Petro & Paulo, aut D. Petrum & Paulum: non tamẽ in D. Petrum aut Paulum.
Similiter licet credamus vnam eccleſiam ſanctam, nõ tamen in eam. Ideo in ſymbolo non poni-
tur hæc propoſitio in: Et ſi in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad ſpiritũ ſanctum qui
ſanctificat Eccleſiam, vt ſit ſenſus: Credo in ſpiritum ſanctum ſanctificantem vnam Eccleſiam.

ver. 2. DE ACTV EXTERIORI FIDEI.

B Actus exterior fidei eſt proteſtatio ſiue expreſſio actus interioris, ſigno ſenſibili, hoc eſt verbo *2.2.q.3.*
vel facto manifeſtata. Sed quia expreſſio quę fit per verba, eſt manifeſtior & clarior: ideo D.
Paul. dicit, Ore autem confeſſio fit ad ſalutem, nõ negat tamẽ alias proteſtationes & manifeſtatio-
nes fidei ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo ſacramenta nouæ legis, quæ ſunt de neceſſi-
tate ſalutis: ſicut olim in lege Moyſi tenebantur ad ſacrificia & ſacramenta per legẽ determinata,
& tẽpore legis naturæ ad ſacrificia indeterminata. Et quia pręceptũ de fide eſt affirmatiuũ: ideo nõ
obligat pro ſemper, ſed pro tẽpore & loco: quantũ ad actũ interiorẽ obligat, ſaltem omnibus die-
bus Dominicis. Quia præceptũ morale eſt de ſanctificatione Sabbati, dicitur enim, Memento vt
diem Sabbati ſanctifices. Quæ quidem ſanctificatio fieri debebat, ſanctificãdo animas ſuas, iuxta *Exod. 20.*
illud: Sanctificabũt animas ſuas, fiebat etiã reducẽdo ad memoriam beneficiũ creationis, & quie-
tem domini, quæ reductio abſq; fide fieri non poterat. Obligatur etiã aliquis ad exteriorẽ cõfeſſio- *Eccl. 2,*
nẽ, ſub pœna peccati mortalis, pro loco & tẽpore, quãdo. ſ. per dimiſſionẽ huius confeſſionis ſubtra- *ar. 2.*
heretur hon or debitus Deo, & etiã vtilitas proximis impendẽda: vt puta ſi aliquis interrogatus de *Cõfeſſio ex*
fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quòd non haberet fidem, vel quòd fides eius non *terior fidei.*
eſſet vera, vel alij propter eius taciturnitatem auerterentur à fide. In huiuſmodi caſibus confeſſio fi- *Luc. 12.*
dei eſt de neceſſitate ſalutis, iuxta illud. Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, & filius homi-
nis cõfitebitur eum coram Angelis Dei. Qui autẽ me negauerit coram hominibus, negabitur co-
rã Angelis Dei. D. Tho. dicit, quòd in caſu neceſſitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidẽ *ar. 2. ad. 3.*
ſuam, aliis propalare ad aliorum fidelium inſtructionem & confirmationem, & ad reprimendam
infidelium inſultationem. Sed aliis temporibus inſtruere homines de fide non pertinet ad omnes
fideles. Dicit etiam quòd ſi turbatio infidelium oriatur de manifeſta fidei confeſſione, abſque ali-
qua vtilitate fidei vel fidelium, non eſt laudabile in illo caſu fidem publicè confiteri. vnde dom.
Nolite ſanctum dare canibus, neque ſparſeretis margaritas veſtras ante porcos, ne conuerſi diſrũ-
pant vos. Sed ſi vtilitas fidei aliqua ſperetur, aut neceſſitas adſit, contempta perturbatione infide-
lium, debet homo publicè fidẽ confiteri. Vnde cùm diſcipuli dixiſſent domino, quòd Phariſæi au-
dito verbo ſcandalizati eſſent, reſpondit, Sinite illos: Cæci ſunt, & duces cæcorũ. D. Caietanus dicit,

Matth. 15. quòd aliud eſt occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquã licet, neque verbo, nec ſigno. Peccaret enim quis mortaliter, ſi diceret ſe eſſe Iudæum aut Mahumetam, & etiam ſi acciperet circuncisionem, aut vteretur veſte aut birreto ſiue quocunque alio ſigno proprio Iudæis, vt velamine in ſynagoga, vel etiam ſi vteretur ſigno proprio Mahumetanis, vt ſi quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ eſt illis propria. Occultare autem fidem pro tempore non eſt ex genere ſuo malum: ſed poteſt bene & malè fieri. Vnde D. Sebaſtianus pro aliquo tempore fuit occultus Chriſtianus, & quodam tempore manifeſtauit fidem ſuam. Et ſic licitum eſt pro tempore & loco occultare & manifeſtare.

Ver. 3. DE NECESSITATE CREDENDI.

2.2. q.2. art.3. ACtum credendi eſſe de neceſſitate ſalutis cõſtat ex D. Paul. Sine fide impoſſibile eſt placere C
Deo. & Chriſtus ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioh. 3. Qui non credit, iam iu-
Heb. 11. dicatus eſt. Quo autem tempore credendum ſit, ſuprà dictum eſt. Notandũ tamen quòd licet om-
Marc. vlt. nes teneãtur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc eſt diſtinctè vel indiſtinctè, ſiue in communi, vt illi qui credunt omnia quæ Eccleſia credit, implicitè credunt: Non tamẽ tenẽtur omnes æqualiter explicitè credere. Quamuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc eſt articulos fidei (de quibus paulò poſt dicemus) ac etiã omnia quæ ſpecialiter proponuntur in ſolennitatibus ab Eccleſia inſtitutis: vt ſacramentum pœnitentiæ cum partibus ſuis, quæ ſunt contritio, confeſſio, & ſatisfactio, de quibus in ſuo loco: ac etiã Euchariſtiæ: quia hæc proponit Eccleſia in 40. & de veneratione ſanctorum, qui ab Eccleſia proponũtur honorandi in ſolennitatibus, præcipuè in feſto omnium ſanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Eccleſia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium Fidelium: & cultum imaginum, qui ſeruatur cõmuniter & vniuerſaliter in Eccleſia, & ſic de aliis. Sic quod ſi per ignorãtiã quis etiã ruſticus crederet oppoſitis, aut oppoſita pronunciaret, nõ excuſaretur totaliter à peccato, nec à pœnis: cùm ignorantia eorum quæ quis ſcire te-
1. Cor. 14. netur, nõ excuſet: Si quis enim ignorat ignorabitur: In aliis autem, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenentur habere pleniorem & magis explicitam notitiam credendo-
1. Pet. 3. rum, quàm alij ſimplices, iuxta illud: Parati ſemper ſitis ad ſatisfactionem: omni poſcenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis eſt fide. Et Iob 1. boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta illos. vbi ſecundum D. Greg. per aſinas intelliguntur ſimplices, & per boues maiores, à quibus ſimplices paſci & inſtrui debent de agendis & credendis. Et ſic maiores debent eis credibilia proponere, maximè articulos fidei, de quibus dicendum eſt.

§ 3. DE ARTICVLIS FIDEI.

ARticulus ſignificat quandam coaptationem partium diſtinctarum ſibi inuicem coaptarum. D
Vnde ſicut particulæ digitorũ ſibi inuicẽ coaptatæ, articuli dicuntur: ſic diuerſæ res ſiue ra-
Lib. Etym. tiones diuinæ reuelatæ ſibi inuicẽ coaptatæ, dicuntur articuli fidei. Eam ob rẽ Iſidorus dicit, quòd
Articulus fidei quid. articulus fidei eſt perceptio diuinæ veritatis, tendens in ipſam: quæ enim in Deo vnum ſunt, in intellectu noſtro multiplicantur. Et ſic articulus eſt breuis ſententia de diuinis rebus nõ viſis credenda. & ideo vbi occurrit aliquid ſpeciali ratione non viſum, ibi eſt ſpecialis articulus: vbi autem multa ſecundum eandem rationem ſint cognita, ibi non ſunt articuli diſtinguendi.

Ver. 1. DE CREMENTO ARTICVLORVM FIDEI.

2.2. q.1. ar.7. ARticuli fidei creuerunt ſecundum temporum ſucceſſionem. Vnde D. Greg. dicit: Secũdum E
crementa temporum creuit ſcientia ſanctorum patrum. Et quãtò viciniores aduẽtui Saluatoris fuerunt, tantò ſacramenta ſalutis plenius perceperunt. Sic enim ſe habent articuli in doctrina fidei, ſicut principia per ſe nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus princi-
Prima credibilia quæ ſint. piis eſt quidã ordo. Quia quędam in aliis implicitè continentur, quæ omnia reducuntur ad primũ. Sic omnes articuli fidei implicitè continentur in aliquibus primis credibilibus, ſcilicet vt credatur
Heb. 11. Deus eſſe, & prouidentiam habere circa hominum ſalutem, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & quod inquirẽtibus ſe remunerator ſit. In eſſe diuino includũtur omnia quæ credimus de Deo: In fide verò prouidentiæ & remunerationis, includũtur omnia quæ à Deo temporaliter diſpenſantur, ſiue bona, ſiue mala. Vnde fides eſt de pœnis inferni: licet non ſint ſperãdæ, cùm ſpes ſit de bono. Et quamuis ſecundum ſubſtantiam articulorum non ſit factum augmentum per temporum ſucceſſionem: (Quia quæcunque poſteriores explicitè crediderunt, implicitè continentur in fide præcedentium patrum, qui in omni tempore duos prædictos articulos credi-
Pſal. 61. derũt. Vnde Pſal. Duo hæc audiui, Quia poteſtas Dei eſt, & tibi domine miſericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.) Tamen quantum ad explicationem creuit numerus articulorum.
Exod. 4. Quia quædam explicitè cognita ſunt à poſterioribus, quæ à prioribus non cognoſcebantur expli-
Pſal. 118. citè: vnde Dominus Moyſi: Ego ſum Deus Iacob, Deus Iſaac: & nomẽ meum Adonai nõ indicaui

eis.

eis. Et Dauid dicebat: Super ſenes intellexi. Et Eph.3. Aliis generationibus non eſt agnitum myſte-
rium Chriſti, qui familiarius & perfectius nobis reuelauit. Ideo Apoſtoli clarius & perfectius intel-
ligentes ſymbolum (hoc eſt regulam fidei) in duodecim articulos redegerunt, & eos Eccleſiæ cun-
ctiſque fidelibus credendos tradiderunt.

Ver. 2. DE ARTICVLORVM FIDEI NVMERO.

A TEſte D. Clemente, cùm Apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta præceptũ domini diſceſſuri eſ- 1.2.q.1.
ſent in vnum conuenerũt: & ſymbolum, hoc eſt regulã fidei, duodecim articulos continentẽ, art.8.
ediderunt. Qui tamẽ duodecim articuli ad prima credibilia ſeu credẽda, per Chriſtũ nobis propo- *Apoſtoli 12.*
ſita Ioan.17. Hæc eſt vita ęterna, vt cognoſcant te ſolũ verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chri- *articulos fi-*
ſtum reducuntur. Et ponuntur ſex quantũ ad diuinitatem, & ſex quo ad humanitatem. Quantum *dei ediderunt.*
ad diuinitatem primus articulus eſt de vnitate. Ideo dicitur, Credo in Deũ, in ſingulari. & in ſym-
bolo patrum ad maiorẽ explicationem anteponitur, vnum. Secũdus articulus pertinet ad Trinita-
tem: & ſic adiungitur, patrẽ, & in Ieſum Chriſtũ filium eius vnicũ, & in ſpiritum ſanctũ. Quatuor
alij articuli circa diuinitatẽ, pertinent ad opera Dei. Et ſic tertius articulus pertinet ad opus creatio-
nis. Vnde additur, creatorem cœli terræ. in quibus omnia alia creata includũtur, iuxta illud Gen.1.
In principio creauit Deus cœlum & terrã. Quartus pertinet ad opus iuſtificationis. Ideo poſt mẽ-
tionẽ de Spiritu ſancto (cui attribuitur iuſtificatio) dicitur & vnam ſanctam, Catholicam, & Apo-
ſtolicam eccleſiam, Sanctorum communionẽ, remiſſionem peccatorum. Quintus ad opus reſur-
rectionis. vnde ſequitur, Carnis reſurrectionẽ. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimum.
Ideo cõcluditur, Vitã æternã, amen. Quo ad humanitatẽ autẽ proponũtur alij ſex articuli. Primus
pertinet ad incarnationẽ, quę per cõceptionẽ facta eſt, & per natiuitatem innotuit. Ideo dicitur in
ſymbolo, Qui cõceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine. Et in ſymbolo patrũ explica-
tur, Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt. Secundus pertinet ad
eius paſſionem, mortẽ, & ſepulturam. Ideo dicitur, Paſſus ſub Pontio Pilato, mortuus, & ſepultus
eſt. Tertius ad deſcenſum ad inferos. Quartus ad eius reſurrectionẽ: Ideo dicitur: Tertia die reſur-
rexit à mortuis: & in ſimbolo patrũ additur, Secundũ ſcripturas. Quæ verba debẽt referri ad om-
nia præcedentia & ſequentia: quia omnes articuli cõtinentur figuratiuè in antiquo teſtamento, &
ſunt ſpecialiter adiuncta articulo reſurrectionis, quia tempore Apoſtolorum ille articulus habebat
maiorem difficultatem propter Sadducæos, qui negabãt reſurrectionem. Quintus de aſcẽſione ad *Luc.20.*
cœlos & ſeſſione à dextris. Ideo ſubditur, Aſcẽdit ad cœlos, ſedet ad dexteram patris. Sextus de ad-
uẽtu eius ad iudicium. Vnde ſequitur, Inde vẽturus eſt iudicare viuos & mortuos. Et ſic ſunt duo-
decim articuli, quã uis aliqui ponãt 14. ſeptem ex parte diuinitatis, diuidentes articulũ Trinitatis in
tres, coniungẽtes articulũ reſurrectionis & glorificationis, & ſeptem ex parte humanitatis, diuidẽ- *Epheſ.3.*
tes articulũ conceptionis & natiuitatis. Et quanuis non ſit niſi vna fides, tamẽ ponũtur duodecim
articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui eſt credere diuinæ reuelationi. Sic etiam quanuis non
ſit niſi vna fidei confeſſio, tamen ponũtur diuerſa ſymbola, hoc eſt regulæ quæ ad vnã reducuntur.
In omnibus enim ſymbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentiùs inſtrui, vbi
errores inſurgunt: ne fides ſimplicium per hæreticorum colores & errores corrumpatur. ¶ Symbo-
lum Apoſtolorum (quod dicitur Paruum Credo) tẽpore perſecutionis editum fuit, fide nõdum pu-
blicata. Ideo eo tempore ſecretè dicebatur: ſicut nũc in prima & completorio, quaſi cõtra tenebras
errorum præteritorũ & futurorũ, deinde iam fide manifeſtata, editum fuit à patribus ſymbolum
declaratiuum ſymboli Apoſt. Quod Eccleſia pacẽ habens, in miſſa alta voce fecit decantari, prout
& nunc decantatur. Quanuis enim per doctrinam Chriſti & Apoſtolorum veritas fidei fuerit ſuf- *2.Pet. vlt.*
ficienter explicata: tamen quia peruerſi homines doctrinam apoſtolicam & cæteras doctrinas ac
ſcripturas peruertunt, ad ſuam ipſorum perditionem: ideo temporibus elapſis neceſſaria fuit conci-
liorum vniuerſalium congregatio. Et eadem ratione nunc neceſſaria eſt fidei explicatio contra in-
ſurgentes errores, ne fideles decipiantur. Quam ob rem Athanaſ. determinationes concilij Niceni
ſecutus, manifeſtationem & explicationem veritatis fidei conſcripſit, non per modum ſymboli, ſed
doctrinę, vt ex modo loquendi ipſius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina bre-
uiter continebat: idcirco eius doctrina, quaſi regula & ſymbolum fidei, fuit approbata authoritate
ſummi pontificis, ad quem pertinet noua ſymboli editio.

Ver. 3. DE ECCLESIÆ ACCEPTIONE.

B ET quia inter cæteros articulos ſancti patres interſeruerunt articulum de eccleſia ſancta catho- *Card. de*
lica & apoſtolica: aliquid de ea dicendum eſt, & primò de eius acceptione. Accipitur enim in *Tur. cre. lib.*
ſacris literis eccleſia multipliciter. Primò pro dono materiali diuinis laudibus & orationis dicata, *1. ſumma*
ac etiam ad offerẽda ſacrificia & ſuſcipiendũ ſacramenta: & hoc modo accipitur Iudith 6. Conuo- *de Eccl. c.2.*
catus populus per totam noctem intra eccleſiam orauerunt petentes auxilium à Deo. Et D. Paul.1. *& 3.*

Cor.11.An eccleſiam Dei(hoc eſt domum rationis ſecundum Gl)contemniris? Secundò accipitur pro vniuerſitate omnium iuſtorum & ſanctorum,tã viatorũ,quàm comprehenſorum. Et ſic ac- *Epheſ.5.* cepit Apoſt. dicens de Chriſto: Ipſum conſtituit caput ſuper omnem eccleſiam: hoc eſt ſanctorum congregationem, Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra eſt. Tertiò accipitur pro vniuerſitate omnium iuſtorum comprehenſorum duntaxat. Et ſic accepit Apoſt. cùm dixit: Chriſtus caput eſt eccleſiæ,& ipſe ſaluator corporis eius,& ſic dicitur eccleſia triumphans. Quartò pro cõgregatione hominum qui ſunt in gratia. Et ſic Apoſt. Epheſ.5. Chriſtus dilexit eccleſiam & tradidit ſemetipſum pro ea,mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et tales dicuntur eſſe de eccleſia numero & meritò. Quintò pro vniuerſitate omnium fidelium viatorum vtentium ſacramentis, ſiue ſint in gratia ſiue non. Et dicitur eccleſia militans. Et peccatores dicuntur de eccleſia numero *Matth. 13.* & non merito. Et ſic accepit Dauid, Pſal.21. Erit apud te laus mea in eccleſia magna: in populo gra- *Bar. 3.* ui laudabo te. Et ſic comparatur ſagenæ miſſæ in mare & ex omni genere piſcium congreganti. Et ſic dicitur domus Dei magna,& ingens locus poſſeſſionis eius. Gl. in prædicto Pſal. exponit, magna hoc eſt in toto orbe. Et D. Aug. ibi: Eccleſia magna totus orbis eſt. Licet aliquãdo accipiatur pro eccleſia particulari: vt 2.Cor.1. Eccleſiæ quæ eſt Corinthi. Aliquando etiam accipitur pro præſidente *Matth. 18.* in eccleſia,vt in proceſſu fraternæ correctionis, dic eccleſiæ, hoc eſt prælato. Aliquando pro ſubditis tantum,vt in actibus Apoſt.12. Oratio autẽ fiebat ab eccleſia ad Deũ pro eo. Aliquando pro ſolis eccleſiaſticis, aut eorũ maiori parte,vt in ca.1.63.diſt.& ca.cum apoſtolica.55.diſt. ¶ Eccleſia autem prout de ea communiter loquuntur doctores,accipitur pro cœtu ſiue congregatione fidelium viatorum,qui ſunt numero vel meritò adunati in fide & cultu viſibili vnius veri Dei,& non vt Lutherani dicunt,pro cõgregatione ſanctorum in ſpiritu,quam neſciamus vbi ſit,aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro cõgregatione omnium viatorũ fidelium,ſiue boni ſint,ſiue mali,qui Chriſto in ſacramento baptiſmi nomen dederunt. ¶ Author eccleſiæ eſt Deus ſapientiſſimus & omnipotens. Finis verò eius eſt omnium fidelium ſalus. Quia quantũ in ipſo Deo eſt vult omnes fideles baptizatos ſaluos fieri. Vnde Marc.vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Sic vt nulli extra eccleſiam ſalus contingat,vt habetur in c.firmiter.§.vna de Summa Trinit.& fide cath.extra. Et in hoc bene figurata fuit per arcam Noe,extra quam exiſtentes ſubmerſi ſunt. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd eccleſia catholica eſt viſibilis,ſenſibilis,ſiue euidens & manifeſta: viſus enim plures rerum ſpecies nobis manifeſtat,& omnes ſenſus comprehendit. Quia tam prælatus, qui eſt caput, quàm ſubditi,qui ſunt membra,ſunt viſibiles,& viſibiliter ſacramẽto baptiſmi ſunt intincti. Aliàs *Mat.18.* in vanum dixiſſet Chriſtus: Dic Eccleſiæ. Et ſi eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Quod eſt blaſphemum,maximè ſi dicant quòd fides eſt de non viſis: Vnde dicitur ſub- *Heb. 11.* ſtantia ſperãdarũ rerũ argumentũ nõ apparentiũ. Atqui habetur in ſymbolo: Credo in eccleſiã ſanctam Catholicam & apoſtolicam,ergo nõ videmus eã,& per conſequens eſt inuiſibilis. Hoc argumẽto tanq. ã Achille, vtũtur Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicẽdũ quod licet eccleſia, quãtũ ad aliquas proprietates,puta quantũ ad ſanctitatẽ & virtutes eius,ſit inuiſibilis: nõ tamẽ quantũ ad ſuppoſita & exteriorẽ eius politiã ſiue ordinationem: Aliàs ſequeretur quòd Chriſti politia eſſet inordinatiſſima & confuſiſſima,quod eſt hæreticum. Et ideo nõ credimus eccleſiæ ſuppoſita, quæ ſunt prælati & ſubditi,aut exteriorẽ eius ordinationẽ. Sed bene credimus interiorẽ ſanctitatem, & virtutẽ ligãdi atq; ſoluẽdi,ac etiã eius finem, ¶ Notandũ etiã quòd in ſymbolo, non dicitur, Credo *Car. de tur. cre. lib.1.de Ecc.c.20. Ioan.14. Rom.4.* in eccleſiã ſanctã: quia in ſolũ Deũ credendũ eſt. Vnde D. Aug. ſuper illud: creditis in Deum, & in me credite, dicit. Nunquam aliquis apoſtolorũ auſus eſt dicere: Credite in me. Et ſuper illud omni credẽti in eũ qui iuſtificat impium: ait, aliud eſt credere illi, aliud eſt credere illum: aliud eſt credere in illum: vt dictũ eſt ſupra hoc c.§.2.ver.1. Et cùm dicitur in ſymbolo. Credo in ſpiritum ſanctum, ſanctam eccleſiam,&c. Illa dictio, in, non refertur ad eccleſiam, ſed ad ſpiritum ſanctum qui ſanctificat. ¶ Notandum etiam quòd licet eccleſia ſecundum rationem vniuerſalitatis non poſſit ſtare in vno completiuè,tamen quo ad fidem,in qua fundatur eccleſia,& à qua aliquis dicitur de eccleſia,bene poteſt ſeruari in vno. Vnde Hieron. ſuper Pſal.33. dicit: Vbi vera fides eſt,ibi eccleſia eſt. Et Iuriſtæ dicunt,quòd ius vniuerſitatis poteſt ſeruari in vno. Sic poteſt dici de eccleſia, quod poteſt ſeruari in vno: prout dicitur de virgine Maria,quod in ea ſola in triduo ſepulturæ Chriſti manſit fides explicita de diuinit. Chriſti, quamuis multi alij per Iudæam exiſtentes habere poſſent fidem catholicam actualem & implicitam,non tamen explicitam de diuinitate Chriſti.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA ECCLESIÆ ET SYNAGOGÆ.

Card. de tur. er. lib. 1. c. 1. Eccleſia & Synagoga ſecundũ Bedam in expoſitione illius paſſus Prou.5. Penè fui in omni malo in medio eccleſiæ & Synagogæ. Sunt nomina Græca,& vnã eãdẽmq; rem ſignificare vidẽtur, videlicet cõuentum plurimorum adinuicem. Si tamen ſubtilius diſtinguantur, eccleſia conuocatio, Synagoga, cõgregatio, interpretatur. Vox autẽ & conuocatio propriè eſt rationalis creaturæ. C

Congregatio verò etiam irrationabilium eſſe poteſt. Vnde Gen.1.dicitur: Congregentur aquę quę
ſub cœlo ſunt,& Mat.23.gallina dicitur congregare pullos ſuos ſub alas. Cùm autē ſoli fideles, qui
verbum rationale fidei audiunt, & mēte percipiunt, ſint inter homines rationales habēdi, ſequitur
quòd vetus ille Hebræorum populus, quandiu in vnius veri Dei fide & cultu permanſit, vtroque
nomine eccleſia & Synagoga legitur appellatus, prout in multis ſacræ ſcripturæ locis patet. Vnde
Numeri decimoſexto vocatur Synagoga, cùm dicitur: Inſurrexerūt contra Moyſen ducenti quin-
quaginta viri proceres Synagogæ. Et in eod.lib.c.20. Eccleſia legitur nominatus: cùm dictum fuit
Moyſi, cur eduxiſti eccleſiam Dei in ſolitudinem? Verùm quia poſt aduentum ſaluatoris noſtri po-
pulus Iudæorum, paucis exceptis, tenebris infidelitatis excæcatus fuit, diſtinctionis gratia, prædicta
nomina partita ſunt, vt illa pars Hebræorum, quæ lumen fidei non recepit, quaſi irrationabilium
animalium congregatio, Synagoga tantùm dicta ſit. Pars verò Hebræorū & aliorum, qui in Chri-
ſtum crediderunt, eccleſia & nunquam Synagoga ſit appellata. Vnde n. Auguſt. ſuper illud Pſalm.
81. Deus ſtetit in Synagoga deorum, hoc eſt populorum Iſraël, dicit: Ipſorum propriè Synagoga
dici ſolet, quanuis aliquando eccleſia fuerit dicta. Sed noſtram Apoſtoli Synagogam nunquam di-
xerunt, ſed eccleſiam, ſiue diſcernendi cauſa, ſiue quod inter congregationem, vnde Synagoga, &
conuocationem vnde eccleſia, nomen accepit, aliquid diſtet. ſ. quod cōgregari & pecora ſolent. Cō-
uocari eſt magis vtentium ratione. Et Iſid.8.lib. Etymol.cap.8. dicit: Vt notetur Iudæorum infide-
litas, dicta eſt eorum Synagoga quaſi pecorum & indiſcretorum: & vt ipſa fidelitas noſtra, ipſo vo-
cabulo innueretur noſtra, dicta eſt eccleſſia, hoc eſt conuocatio rationabilium & diſcretorum. Vn-
de Dauid de eccleſia dicit Pſal.34. Confitebor tibi in eccleſia magna: in populo graui laudabo te.
Populus enim eccleſiæ, vt inquit Albertus magnus, dicitur eſſe grauis maturitate virtutis: & illi ſo-
li ſunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligunt, & audiunt vocationem Chriſti.

Ver. 5. DE ECCLESIÆ VNITATE.

A ECcleſia plures habet proprietates & dignitates, quarum prima eſt vnitas, quia dicitur vna. Vn- *Card. de*
de in ſymbolo & vnam ſanctam eccleſiam, & Salom.Cant.6. Vna eſt colūba mea, vna eſt per *tur.cre.lib.*
fecta mea. Vbi Glo.dicit: quanuis ſint diuerſæ perſonæ, eſt tamen vna eccleſia. Dicitur autem vna *1 c.5.6.7.8.*
multiplici vnitate. primò vnitate fidei: Vnde Apoſt. Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma. Et *Ephes.4.*
alibi: Etenim in vno ſpiritu omnes nos in vnum corpus baptizati ſumus. Et 1.Cor.10. Omnes vnū
corpus ſumus qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et D.Hiero.ad Euandrum epiſc.&
habetur 93.diſt. Nec altera Romanæ vrbis eccleſia, altera totius orbis exiſtimanda eſt. Nam Gallię,
Britanniæ, & Africanæ perſis & Oriens, & India vnum Chriſtum adorant, vnam obſeruant regu-
lam veritatis. Dicitur etiā vna vnitate ſpei: de qua Apoſt. Vocati eſtis vna ſpe vocationis veſtræ, vbi
Glo. Hoc eſt ad vnam rem ſperatam. Hæc vnitas poteſt etiam dici vnitas finis vltimi, qui eſt beati-
tudo ad quam ordinatur. Vnde D. Aug. ſuper illud Pſal.85. Omnes gentes, &c. dicit: Multæ gentes
& vna gens. Sed quare vna gens? Quia vna expectatio. Poſtremò dicitur vna vnitate vnius præſi-
dentis rectoris & gubernatoris viſibiliter conuerſantis cum ea. Vnde Ioel. 1. Congregabuntur filij
Iudæ & Iſraël pariter, & ponent ſibi caput vnum. Et Chriſtus Ioan.10. fiet vnum ouile & vnus pa-
ſtor. Deinde dixit Petro: Ioan.21. Paſce oues meas. Sed de his amplius infrà c.17.§.7.ver.5. cum de *Apoc.2.*
primatu Petri agetur. Et licet, vt dictū eſt, ſint plures eccleſiæ particulares. D. enim Ioan. ſcripſit ſe-
ptem eccleſiis, quæ ſunt in Aſia, & Pſal.66. dicat: In eccleſiis benedicite domino. Illę tamen omnes
dicuntur vna rationibus prædictis. Et quanuis videatur aliqua diſtinctio accidentalis inter eccleſiā
antiqui teſtamenti & noui: ac etiam inter eccleſiam, quæ nunc eſt, & eccleſiam primitiuam, & alia
fuerit tunc congregatio fidelium quàm nunc ſit: quia non ſemper fuerunt idem fideles, non tamen
ſequitur quòd ſint diuerſæ eccleſiæ: quia accidentia non variant ſubſtātiam rei. ſicut licet aqua flu-
minis continuo fluat, & non ſit ſemper eadem aqua: eſt tamen idem flumen, quod quandoq; creſ-
cit & decreſcit. Sic eccleſia, quæ, quo ad ſucceſſionem & numerū fidelium creuit, & nunc decreſ-
cit. Vnde Chriſtus. Luc.18. Cùm venerit filius hominis, putáſne inueniet fidem in terra? Differen-
tia etiam primitiuæ eccleſiæ, & eius quæ nunc eſt, accipienda eſt ex parte populi & eius diſpoſitio-
ne. ſ. feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quæ eadem eſt nunc, quæ antea erat: ſicut etiam
eadem erat fides patrum antiqui teſtamenti & noui, ſi conſideretur obiectum eius ſecundum ſe,
prout eſt res credita extra animam exiſtens. A quo obiecto ſic conſiderato obiectum habitus pro-
priè accipit vnitatem ſiue pluralitatem, Vnde Apoſt. de ſe & aliis patribus antiqui teſtamenti lo-
quens dicit: habentes eundem ſpiritum fidei. ſ. quem patres veteris teſtamenti habuerunt. Vbi D.
Aug. oſtendit quòd in iuſtis diuerſorum temporum eadem fides eſt. Eadem enim, inquit, fides eſt,
quæ iuſtos ſaluauit antiquos, & ea quæ ſalua nos. ſ. mediatoris Dei & hominum: tempora variata
ſunt, ſed non fides. Licet etiam ſi conſideretur obiectum, vt eſt participatum à cognoſcente, ſiue
ſecundum quòd eſt in acceptione noſtra, plurificetur per diuerſa enunciabilia ſiue propoſitiones.

Alia enim eſt propoſitio de præſenti, alio de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur ſi crederet Chriſtũ incarnandũ: aut ſi actu proteſtaretur per circuncisionem aut alia ceremonialia. Propter hoc tamen nec incarnatio, aut paſſio, aut reſurrectio in ſe variata eſſet: eſt enim vnum & idem tempus: ſed ſunt diuerſi reſpectus. Quorum vnus eſt ad aliquos qui nunc ſunt fideles, ſecundũ quẽ dicitur præteritũ. Et alius ad eos qui fuerunt: ſecundum quem dicitur apud antiquos futurum. Et ſic diuerſa cõfeſſio exterior, ſiue diuerſa proteſtatio, quæ eſt actus fidei, non diuerſificat fidem ex parte obiecti, ſed ſolùm ex parte ſubiecti. Exemplũ datur de exploratoribus terræ promiſſionis qui portabant botrum in ſtipite: primus præcedebat & non videbat botrũ: cùm eſſet poſt ſe: ſecundus verò videbat, quia erat ante ſe: tamẽ idẽ botrus erat qui figurabat Chriſtũ, &c. Nec obſtat quòd fides nũc ſit magis explicita quám eſſet olim. Quia ſcire aliquid in vniuerſali & particulari nõ diuerſificat ſcientiã, niſi quãtum ad modum ſciẽdi, ſed non quantũ ad rem ſcitã, à qua habitus habet vnitatem, prout fides à re credita. Et ideo nunc eccleſia dicitur chriſtiana, & nõ olim: Licet olim eſſet chriſtiana, cùm fides eſſet de Chriſto venturo, ſed olim nõ adeò erat explicita. Si dicatur quòd in eccleſia nõ fuit ſemper vnus paſtor & director, qui viſibiliter cõuerſaretur cum ea, vt in lege naturæ, in qua vna erat eccleſia, quæ nõ ſubdebatur vni: & tempore Moyſi nõ omnes fideles ſubdebantur
3. de Ciuit. ei: prout Iob, & multi alij gentiles qui fuerunt in gratia tempore ſucceſſorum eius, vt D. Aug. dicit: Et nunc cùm papa moritur, non omnes ſubijciuntur vni ſicut cùm viuit. Ergo vnitas paſtoris nihil facit ad vnitatem eccleſiæ. Negatur cõſequentia. Licet enim eccleſia nõ fuerit ſemper in tali diſpoſitione, quòd ab vno paſtore vice domini noſtri Ieſu Chriſti, cum ea viſibiliter conuerſaretur & dirigeretur actu: tamẽ bene aptitudine. Multa enim per tẽporum ſucceſſionẽ inſtituta ſunt in eccleſia, quæ nõ fuerunt à principio. Quæ tempore, quo inſtituta nõ fuerunt, nõ importabant neceſſitatem. Facta tamen inſtitutione de neceſſitate veniunt obſeruãda. Dicunt enim doctores ſuper illud Cant. vlt. Soror noſtra paruula eſt, & vbera non habet. Quod eccleſia, quę hic ſoror dicitur, in principio ſui ſtatus, ante plenitudinis gratiæ tempus: in quo gratia & veritas per Ieſum Chriſtum: facta eſt, fuit paruula, non modò populi paucitate, ſed etiam donis gratiarum. Vnde Hugo de S. Victore: Oportuit, inquit, vt ſecundum proceſſionem temporum, ſpiritualium gratiarũ ſigna magis ac magis darentur. planè poſt incarnationem filij Dei, copioſior facta eſt ſplendore doctrinæ, pulchritu-
Matt. 16. dine ordinis, locupletior ſacramentorum efficacia ſalutari, excellentior nobilitate regiminis. Et ſe-
Hoc §. ver 1. cundum hoc debet intelligi illud Chriſti: Et ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam: quæ tamen prius erat ædificata: quia vt inferius dicetur. ab Abel ſumpſit exordium. Et quãuis papa moriatur: ſedes tamen apoſtolica non moritur: quia poteſtas eligendi vnũ ſemper manet in eccleſia in habitu. ¶ Non obſtat etiam quòd multi non baptizati ſint in gratia, vt martyres & catechumeni qui ſi moriantur, ſaluantur: & per conſequens ſunt de eccleſia: cùm omnes in gratia ſint de eccleſia, & tamen non omnes ſunt baptizati baptiſmo aquæ: quia habent baptiſmum aquæ in voto. Nam: vt D. Aug. ait: Tunc prodeſt baptiſmus ſanguinis vel fluminis: cum baptiſmum fluminis non contemptus religionis, ſed articulus neceſſitatis excludit. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd extra eccleſiã non patet alicui ſalus. Quia cùm vnitas eccleſiæ pendeat ab vnitate fidei, & ſecundum Apoſt. im-
Heb. 11. poſsibile ſit abſque fide Chriſti placere Deo. Cùm fides ſit ſubſtantia & principium ac primũ fundamentum beatitudinis, vt dicit gloſſa ſuper illud: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus, hoc eſt fides Ieſu Chriſti. Vnde in concilio Lateranen. & habetur in c. firmiter. §. vna, extra de ſumma trinit. & fide cath. dicitur: Vna verò eſt fidelium vniuerſalis eccleſia, extra quã nullus omnino ſaluatur. Et quoad hoc figurata fuit per Archã Noé: quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij extra illam erant, ſubmerſi ſunt: Sic omnes
Act. 4. qui extra eccleſiam moriuntur, ſubmerguntur in inferno. Vnde dicebat D. Petr. Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Ideo D. Aug. & recitatur in cap. omnis. 28. q. 3. Omnis infidelium vita peccatum eſt, id eſt cum peccato. Venerabilis Beda, & recitatur in c. Quicunque. 24. q. dicit: Quicunque ab vnitate fidei vel ſocietate Petri Apoſtoli (quæ eſt eccleſia) quomodolibet ſeipſos ſegregant, tales nec vinculis peccatorum abſolui, nec ianuam poſſunt regni cœleſtis introire. Ex his manifeſtè apparet quantum pernicioſè errant & hallucinentur dicentes quemlibet in ſua ſecta poſſe ſaluari.

Car. de tur. cre. li. 1. sũme de eccl. c. 9. 10. 11. 12. c. de Di. Nomine. 1. Cor. 3. Ephes. 5.

Ver. 6. DE SANCTITATE ECCLESIÆ.

ALia proprietas & dignitas eccleſię, dicitur ſanctitas. Eccleſiã dici ſanctam manifeſtũ eſt ex B
ſymbolo apoſtolorum. Dicitur autem ſancta, hoc eſt munda ab omni peccati macula. Sanctum enim idem eſt quod mundum. Vnde D. Dionyſ. dicit, quòd ſanctitas eſt ab omni immunditia perfecta liberatio. De hac ſanctitate habetur Cant. 4. Tota pulchra eſt amica mea, & macula nõ eſt in te. Et Apoſt. Tẽplum Dei ſanctũ eſt, quod eſtis vos. Et alibi: Chriſtus dilexit eccleſiã & ſemetipſum tradidit pro ea, vt illã ſanctificaret, mundãs eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe

ipſe ſibi glorioſam eccleſiā non habentem maculam aut rugā, aut aliquid huiuſmodi, ſed vt ſit ſan-
cta & immaculata. ¶ Notādum tamen quòd eccleſia nō dicitur ſancta per naturā ſiue eſſentiam,
ſicut Deus, qui vt dicitur in hymno angelico, eſt ſolus ſanctus, & 1.Reg.2. Quis ſanctus vt domi-
nus: ſed dicitur ſancta per participationem gratię. Fideles enim in gratia exiſtentes dicuntur ſancti. *Pſa.85.*
Vnde Dauid dicebat: Cuſtodi animā meā, quoniā ſanctus ſum. Notādum tamen quòd duplex eſt
ſanctitas, quædā quæ dicit liberationē non ab omnibus immunditiis culpæ & pœnæ, ſed ſolùm ab
immunditiis, quæ gratiæ aut charitati aduerſantur: ſicut ſunt culpa originalis & mortalis, & non
culpa venialis, quæ nō cōtrariatur gratiæ & charitati: cū ſit cum ea, vt dictum eſt. Et tali ſanctitate
eccleſia militās dicitur ſancta. Vnde Apoſt. Omnibus qui ſunt Romę dilectis Dei, vocatis ſanctis. *Rom 8.*
Alia eſt ſanctitas, quæ dicit liberationē ab omni immūditia & corruptione culpæ & pœnæ, & talis
eſt ſanctitas patriæ & eccleſiæ triumphantis. De qua Pſal. Gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius. Ec- *1.Ioan.1.*
cleſia verò militans nō dicitur ſancta tali ſanctitate: quia vt D. Ioan. dicit: Si dixerimus quia pecca- *Prou 24.*
tū nō habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Et Salom. Species in die cadit iuſtus *Matth.6.*
& reſurgit. Et Chriſtus docet omnes fideles orare pro remiſſione peccatorū, & dicere, dimitte no- *Pſal.118.*
bis debita noſtra. Et D. Hier. exponēs illud: Beati immaculati in via, dicit: Quomodo immaculati
cùm abſq; minutis peccatis diu eſſe non poſſint? Reſpōdens ait: Beati immaculati ſine macula, hoc
eſt ſine mortalibus criminibus. Et quamuis in eccleſia mali ſint permixti bonis, iuxta illud: Simile
eſt regnū cœlorū ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſciū cōgregāti, &c. & mali ſint nume- *Matth. 13.*
ro multò plures quā boni, iuxta illud: Multi ſunt vocati, pauci verò electi: Nō tamē ſequitur quòd *Mat.20.*
eccleſia ſit ſpelūca latronū, & nō debeat dici ſancta: cùm à nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc
quod dicitur eccleſia ſancta, datur intelligi quod omnia eccleſiæ membra ſint ſancta, ſed ſolùm illa
quæ ſunt numero & merito de eccleſia, quæ ſunt propriè membra Chriſti, fideles. ſ. qui in dilectio-
ne charitatis ſūt Chriſto incorporati. Nec etiā intelligēdū eſt eccleſiā ſic dici ſanctā, quod aliqui de
eccleſia fuerūt ſemper ſancti, cū cōſtet omnes, dēpto Chriſto & D. Virgine, eſſe concluſos ſub pec- *Rom.5.*
cato: iuxta illud: Per vnū hominē peccatū in hunc mundū intrauit, &c. Multi etiā fuerūt in gratia,
qui deciderunt ab ea. Sed dicitur eccleſia ſemper ſancta, quia in omni tēpore in eccleſia, quæ vti-
tur ſacramentis viſibilibus, fuerunt aliqui iuſti & ſancti, licet non pro omni tēpore. Si allegetur di-
ctum D. Hieron. quod habetur in S. eccleſia, de pœnitentia. diſt.1. vbi dicitur: Poſſibile autem eſt,
vt quando eccleſia, quæ prius rugam & maculam ac immunditiam habuit, poſtea reſtituta eſt: ita
& peccator currens ad medicum, &c. Et ſuper illud Pſal.44. Audi filia & vide, &c. dicit idem Hie-
rony. Obliuiſcere domum patris tui, hoc eſt diabolum qui te prius genuerat: quia totus mundus in
maligno poſitus fuerat. Ideo inclina aurem tuam. Quia concupiuit rex Chriſtus Ieſus ſpeciē tuā:
quia nigra eras in domo patris tui: nunc autem aſcēdens poſt baptiſma abluta es. Et infrà: Antè fœ-
data & deformis erat eccleſia, ſed poſtea pulchra & ſpecioſa per lauacrum baptiſmi. His & aliis ſi-
milibus dicendum, quòd nō loquitur de eccleſia ab eius inchoatione collectiuè, ſiue pro omnibus
fidelibus: ſed pro aliquibus membris eccleſiæ diſtributiuè.

Ver. 7. DE ECCLESIÆ VNIVERSALITATE.

A EX ſymbolo fidei & ex cōcilio Niceno conſtat eccleſiam eſſe catholicam, hoc eſt vniuerſalem *Car. de tur.*
Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd hoc nomen, catholicum, conſueuit attribui tribus. *cre.li.1. ſū.*
Primò fideli Chriſtiano, vt D. Hier. ait: & habetur in c. hæc eſt. 24.q. vbi dicitur. Hæc eſt fides bea- *de Eccl. c.*
tiſſime pater, & infra dicit: Quicunque me culpare voluerit, ſe imperitum, vel maleuolum, vel etiā *14.15.16.*
nō catholicum comprobabit. Quia fidelis ideo dicitur catholicus, quia credit omnibus quæ fides *17.*
docet, & eccleſia determinat eſſe credēda, & ei in omnibus obedit. Secūdò attribuitur fidei, vt ha-
betur in ſymbolo Athanaſ. hæc eſt fides catholica, &c. Fides autem dicitur catholica ſiue vniuerſa-
lis quadruplici vniuerſalitate. Primò vniuerſalitate veritatis: quia ſit vniuerſaliter vera, vt nihil ei *Ver.3.§.1.*
falſitatis ſubiici poſſit, vt dictum eſt. Secundò vniuerſalitate temporis: quia omni tempore eccleſia *huius cap.*
illam tenuit, tenet, & tenebit. Vnde Mat. vlt. Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad cōſummationē ſe-
culi. Tertiò vniuerſitate obſeruationis & obedientiæ, ſiue obligationis: quia eius præcepta non vni
generi tantum, ſed omnibus proponit obſeruāda, quod non cōueniebat ſynagogæ. Quartò vniuer-
ſalitate annuntiationis: quia annuntiata vel annuntiāda eſt per vniuerſum orbē. ¶ Et quia circa hu- *An euāge-*
iuſmodi eſt difficultas, pauliſper nobis inſiſtēdum eſt, & quid probabilius ſit inquirendū. Certū eſt *liū prædica-*
enim Dauidē Pſal.18. prophetaſſe de Apoſt. cum ait: In omnem terrā exiuit ſonus eorū, & in fines *tū ſit in v-*
orbis terræ verba eorum. Vbi Propheta propter certitudinem diuinæ præordinationis vtitur præ- *niuerſo or-*
terito pro futuro: ſicut cùm dixit Pſal.21 Foderunt manus meas & pedes meos. Hinc diuinā præ- *be.*
ordinationem Chriſtus executioni mandari iuſſit Apoſtol. dicens: Mat. vlt. Euntes in mundū vni-
uerſum prædicate euangelium omni creaturę. Quorum executionem D. Marc. recitat, dicens: Illi *Marc. vlt.*
autem profecti prædicauerunt vbique. Et Apoſt. de huiuſmodi loquens, recitando dictum Eſaiæ: *Mat.24.*

Domine quis credit auditui noſtro? Sed dico, nunquid non audierunt? Equidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. De quibus finibus Eſa.24. A finibus terræ laudes audiuimus viri iuſti. Aliqui dicunt quòd tempore quo Apoſtol. hæc ſcribebat, euangelium erat prædicatum in toto orbe, & ſic accepit propriè verbum, exiuit, pro præterito, quod Pſalmiſta acceperat pro futuro, & adducit pro ſe illud quod ſcribitur Actuum ſecundo. Erant autem Hieroſolymis religioſi viri ex omni natione quæ ſub cælo eſt, qui venerant ad diem feſtum Pentecoſtes, qui audierunt ſonum Apoſtolorum, & detulerũt ad omnes fines terræ. D. tamẽ Tho. ſuper illis verbis Apoſtat. recitat D. Aug dicentẽ quòd hęc verba non erant completa, quando Apoſt. talia loquebatur, ſed præuidebat eſſe implenda per ſucceſſores Apoſtolorũ: quos etiam idem Apoſt.
Ephe.4. vocat Apoſtolos, dicens: Et ipſe (ſ. Chriſtus) quoſdam quidem dedit Apoſtolos, &c. vſque ad conſummationem ſanctorũ in opus miniſterij in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, &c. Et D. Aug. qui erat anno domini 500. ſeu circa, dixit fuiſſe quaſdam
Mat.24. gentes in Africæ partibus, quibus nõ erat Chriſti fides prædicata. Huic expoſitioni congruit illud Mat. vbi ponuntur ſigna iudicij generalis & cõſummationis ſeculi. Vbi poſt multa dicitur: Et prædicabitur hoc euãgeliũ regni in vniuerſo orbe in teſtimoniũ omnibus gẽtibus, & tũc veniet cõſummatio. Et Mar.13. Et in omnes gentes primũ oportet prædicari euãgeliũ. Et quãuis in prædictis capitibus aliqua ſigna pertinere videãtur ad conſummationẽ Hieruſalem, ex quo aliqui opinati ſunt euangeliũ regni fuiſſe prædicatũ omnibus gẽtibus ante excidiũ Hieroſolymorũ, maximè cùm illa ſigna videantur data Apoſtolis, poſtquã oſtẽderũt lapides & ſtructuras ſiue ędificationes tẽpli, quibus Chriſtus reſpõdit: Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non relinquetur hîc lapis ſupra lapidẽ
Mart. vlt. qui nõ deſtruatur: & cõfirmãt per illud D. Marc. Illi autem profecti prædicauerũt vbique: verũta-
Mat.24. men ex cõtextu euãgelij D. Mat. apparet quòd ſignũ datũ de prædicatione euãgelij, refertur ad cõſummationẽ totius orbis. Nã ibi dicitur: ſedente autem eo ſuper montẽ Oliueti acceſſerunt ſecretè diſcipuli dicẽtes: Dic nobis quãdo hæc erunt: & quod ſignũ aduẽtus tui & cõſummationis ſeculi: Tunc Chriſtus reſpondit, vt dictum eſt, & præmiſit: quoniam abundabit iniquitas: refrigeſcet charitas multorũ: quæ tamẽ tempore Apoſtolorũ feruebat. Inſuper efficaciſſimum argumentum pro hac opinione eſt inuẽtio nouarum inſularũ facta tẽpore noſtro à rege Portugaliæ: de quibus antea nullus hiſtoriographorũ aut coſmographorum meminit: in quibus ſunt antipodæ, vt dicetur infrà c.21.§.2.ver.8. qui ante tẽpora noſtra nihil penitus de Chriſto audierãt, nec in cõmuni, nec in particulari: nec etiã aliquos rumores audierant, cùm oppoſitũ nullo modo poſſit probari. Et cùm dicitur, Illi profecti prædicauerũt vbique, debet intelligi ſiue exponi, id eſt in omnibus locis in quibus ipſi fuerunt, prædicauerunt euangelium: aut quod illi vel ſucceſſores eorũ prædicauerũt vel prædicabunt vbique, antequã ſit conſummatio orbis. Nec obſtat illud quod ex Actis Apoſt. adductũ eſt ex omni natione quæ ſub cœlo eſt, &c. Quia per hoc nõ datur intelligi quod ex omni natione quę ſub cœlo eſt, tunc fuiſſent aliqui Iudæi in illis inſulis nouiter repertis. Nec certũ ſit quod de omni natione nota eſſent aliqui Iudæi. Sed debent illa verba intelligi, quòd aliqui ex Iudæis de quacũq; natione quæ ſub cœlo eſt, vbi erant Iudæi, venerunt Hieroſolymã, &c. cùm Iudæi non fuiſſent diſperſi in omnes nationes notas. Vel poteſt intelligi de omni natione nota ſubiecta Romano imperio. Et cũ Apoſt. dicit: Nunquid non audierunt, &c. ſcribebat Romanis, quorum aliqui interfuerũt
Chryſ. ſuper Matth. Ad Heſitium. Hieroſolymis, vt dicitur Act.2. Poteſt tamen concedi ſecundum D. Chryſ. quòd tempore Apoſtolorum rumor & fama prædicationis de Chriſto, peruenit ad omnes mundi nationes notas. Non tamen ſic quòd in omnibus gentibus ædificata eſſet Eccleſia, quod implendum erat ante ſeculi cõſummationem, vt D. Aug. dicit, & ſic non habetur quòd ad ſingulos homines fama prædicationis aduenerit. Et ſic fides nõ dicitur catholica ſiue vniuerſalis pro ſingulis generũ, ſed pro generibus ſingulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui adhærent, & omnes viatores vniuerſaliter adhærere tenentur: ſecundũ illud Apoc.5. Redemiſti nos Deus in ſanguine tuo, ex omni tribu, populo, & natione, &c. & ſic etiam dicitur vniuerſalis vniuerſitate locorum: quia per omnia loca diffuſa vel diffundẽda. De hac vniuerſalitate loquitur Dauid cũ ait: A finibus terræ ad te clamaui. Et ali-
Eſa.60. bi: A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen Domini. Dicitur etiam vniuerſalis, quia continet remedia vniuerſalia ſiue medicamina, ad curationẽ cuiuſcũque morbi & membri ſpiritualis efficaciam ſpiritualem habentia, quæ ſunt ſeptem ſacramẽta: in quibus ſub velamine rerum ſenſibilium diuina virtus ſecretius operatur. Notandũ tamen quòd licet Eccleſia ex quo incepit eſſe, fuerit ſemper catholica & vniuerſalis vniuerſalitate puritatis, ſanctitatis, & veritatis. Nõ tamẽ vniuerſalitate dilatationis, nec vniuerſitate præceptorum aut remediorum: quia vt dicit Pſalm.75. Notus in Iudæa Deus, & Pſal.147. Nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis. Vnde lex Moyſi non obligabat gentiles. Hac vniuerſalitate dilatationis cœpit Eccleſia eſſe catholica. cũ fides annuntiata eſt per Apoſtolos in vniuerſum muddum. ¶ Notandum præterea quòd Eccleſia

dicitur

dicitur vniuerſalis dupliciter, vno modo, quia cōſtat ex diuerſis eccleſiis: & ſic ſumitur in c. alienus 24. q. 1. vbi ex D. Cypri. dicitur: Alienus eſt, prophanus eſt, hoſtis eſt: non poteſt Deum habere patrem, qui vniuerſalis Eccleſiæ non tenet vnitatem. Et ſecundum hanc ſignificationem Eccleſia Rom. non eſt vniuerſalis, ſed pars Eccleſiæ vniuerſalis, prima videlicet & præcipua, velut caput in corpore, vt habetur in c. quanuis 21. diſt. Alio modo eccleſia dicitur catholica ſiue vniuerſalis: quia ſub ſe continet Eccleſias vniuerſas, ſeu præeſt vniuerſis. Et hoc modo Eccleſia Rom. dicitur vniuerſalis, vt ſcribitur in d. c. quanuis. Hoc etiam modo accipiendo Eccleſiam vniuerſalem, papa dicitur paſtor & rector vniuerſalis Eccleſiæ, vt in c. in nomine domini. 23. diſt. & Ioan. 10. Erit vnum ouile & vnus paſtor: cui omnes oues indiſtinctè erunt cōmiſſæ: quod factum fuit, cùm dictum fuit Petro: paſce oues meas. Vnde tota Synodus Calcedon. dicitur acclamaſſe Leoni papæ, Sanctiſſimus, apoſtolicus, œcomonicus. i. vniuerſalis patriarcha, per multos annos viuat. Nec obſtant c. nullus. & ca. Ecce. 99. diſt. vbi prohibetur Romanum pontificē dici vniuerſalē. Quia dicta prohibitio facta eſt ne putetur quòd papa præficiatur cuilibet particulari Eccleſiæ, vt proprius & ſpecialis illius eccleſiæ rector: Quia ſic ceſſarent omnium aliorum pontificum poteſtates. Sed non prohibetur vocari vniuerſalis, hoc eſt ſupremus, & principalis poſt Chriſtum. Eccleſiæ autem particulares poſſunt dici catholicæ, non ratione diffuſionis, ſed ratione fidei catholicæ, quæ eſt communis omnibus eccleſiis: & hoc modo etiam omnes fideles dicuntur catholici. ¶ Ex præmiſſis apparet quod nulla alia quàm Chriſtiana religio debet dici catholica. Vt D. Aug. ait: Quia licet quælibet ſecta proponat quæ tradit ab omnibus vniuerſaliter credenda & obſeruāda, hoc tamē iure nō competit cuicunque ſectæ: quæ ſi hoc ſibi vendicare præſumat, ad hoc tamen nunquam pertingit neq; pertingere poteſt. Et quanuis idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, nō tamen iuridicè. Neque etiā idololatria erat vna religio vniuerſaliter obſeruata, ſed apud diuerſos diuerſa: cùm diuerſi diuerſos deos colendos ſibi inſtituerint. Nec etiam ab omnibus nationibus fuit recepta: cùm à veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiam à ſapientibus gentiliū, qui dicebant huiuſmodi cæremonias eſſe obſeruandas, tanquam legibus iuſſas, non tanquā diis placitas, vt de Seneca dicit D. Aug.

Ioan. 21. — *Lib. de vera religione.* — *16. de Ciu. Dei.*

Ver. 8. DE ECCLESIA APOSTOLICA.

A Eccleſiam Dei eſſe apoſtolicam ſancti patres in ſymbolo profeſſi ſunt dicentes: Credo vnam ſanctā catholicam & apoſtolicā Eccleſiā: quod ſymbolum D. Greg. exponens ait: Credo vnā fidem, vnum baptiſma, vnam apoſtolicam & vniuerſalem eccleſiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) appoſuerunt in ſuo ſymbolo, ſupra ſymbolum apoſtolorum, quòd Eccleſia eſſet catholica ad oſtendendū eius authoritatem contra nouitatum præſumptores, qui nouella & peregrina dogmata in eccleſia introducere non verentur. Dicitur autem Eccleſia apoſtolica triplici ratione: primò quia Apoſtoli primo Chriſto adhęſerunt, & primitias ſpiritus habuerūt. Vnde Apoſt. Elegit nos Deus primitias in ſalutem ſpiritus & fide veritatis. Et alibi: Nos ipſi primitias ſpiritus habentes. Vbi Glo. dicit tempore prius & cæteris abundantius: Secundò quia Apoſt. poſt aſcenſionem domini in fide & ſancta doctrina, verbo & exemplo ſanctitatis & miraculis eā fundauerunt. Vnde Apoſt. Superædificati. ſ. eſtis, ſuper fundamentum Apoſtol. & prophetarum: hoc eſt ſuper nouum & vetus teſtamentum: quia quæ Apoſt. prædicauerunt, hæc prophetæ prædixerunt. ¶ Nec obſtat quòd ſolus Chriſtus dicatur fundamentū, iuxta illud: Fundamentū aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quòd eſt Chriſtus Ieſus: quia intelligitur de fundamēto primo & principali. Nihilominus tamē Apoſtoli dicuntur fundamēta ſecundaria Eccleſiæ, Vnde D. Ioā. de eccleſia, loquēs, dicit: Murus ciuitatis habens fundamēta duodecim, & in ipſo duodecim nomina Apoſtolorum & agni. Et quanuis prophetæ dicantur fundamenta, vt dictū eſt. Eccleſia tamen nō eſt à ſanctis patribus dicta prophetica, quemadmodū Apoſtolica: tum quia Apoſtoli fidem magis explicitā & elucidatam tradiderunt quàm prophetæ. Vnde Gl. ſuper illud: tenebroſa aqua in nubibus aëris, dicit: obſcura doctrina eſt in prophetis: tum etiā quia prædicatio Apoſtol. fuit vniuerſalior & diffuſior, quàm prophetarū, cū in omnē terrā exiuerit ſonus eorum: prædicatio verò prophetarum ſoli populo Iudæorū nota fuit. tū etiā quia omnis chriſtianæ religionis & ſacratum inſtitutionum Eccleſiaſticarū obſeruantia, per traditionē Apoſtol. eſt ad Eccleſiā deriuata, vt habetur in c. Eccleſiaſticarum. 11. diſt. Et D. Aug. illa quæ per vniuerſam cuſtodiūtur Eccleſiā, ab ipſis Apoſtolis tradita & cōmemorata creduntur, quāuis in eorum dictis vel conciliis non reperiantur. Hinc ſedes beati Petri quæ nobis mater eſt, & magiſtra rationis, quæ etiam à tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam receſſit (iuxta c. à recta. 24. q. 1.) ſpecialiter apoſtolica nominatur.

Car. de tur. cre. li. 2. ſumma cap. 18. & 19. — *D. Greg. in regiſtro.* — *2. Theſſ. 2.* — *Rom. 2.* — *Epheſ. 2.* — *1. Cor. 3.* — *Pſal. 17.* — *Pſal. 18.* — *Lib. 2. de Bapt. cōtra Donati.*

Ver. 9. DE ECCLESIÆ INDEVIABILITATE.

B Eccleſiā vniuerſalē eſſe indeuiabilē ſeu errare non poſſe in determinatione eorū quæ pertinēt ad fidē & bonos mores, probari & deduci poteſt ex his quæ dicta ſunt cū de ſanctitate & vniuerſalitate Eccleſiæ ageretur, atq; etiam ex his quæ D. Paul. ait. Viri diligite vxores veſtras, ſicut &

Epheſ. 5.

Chriſtus dilexit Eccleſiã,& ſeipſum tradidit pro ea,mũdans eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiã non habentẽ maculã,neq; rugam,aut aliquid huiuſmodi,ſed vt
Mat.16. ſit ſancta & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit Chriſtus Petro: Tu es Petrus, & ſuper
hãc Petrã ædificabo Eccleſiã meã:& portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eã. Per portas inferi, vt
dicũt ſancti doctores,intelligũtur dæmones,hæretici,hæreſes atque errores,quæ deducunt & tra-
Luc.22. hũt homines ad infernum. Probatur inſuper ex eo quod dicit Petro: Ego rogaui pro te,vt non defi-
ciat fides tua. In quo loco non orauit pro fide perſonali Petri cùm defecerit,prout Chriſtus illã de-
fecturã prædixit,docẽs:antequã gallus cantet ter me negabis,ſed pro fide Eccleſiæ Petro cõmitten-
Ioan.14. dæ. Item etiã per illud: Ego rogabo patrẽ meum & aliũ paracletũ dabit vobis,vt maneat vobiſcum
Ioan.16. in æternum.&:adhuc multa habeo vobis dicere,ſed non poteſtis portare modò:cùm autem vene-
rit ille ſpiritus veritatis,docebit vos omnẽ veritatem. Per quæ verba pollicetur aſſiſtentiam ſpiritus
ſancti,vt doceret eos ſimul congregatos omnẽ veritatẽ:imò & ipſe Chriſtus pollicitus eſt ſuam aſſi-
ſtentiã,cùm dixit:vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Ideo
Mat.18. Apoſt. vocat Eccleſiã columnã & firmamentum veritatis,dicens: vt ſcias quomodo oporteat te in
1.Tim.3. domo Dei cõuerſari,quæ eſt Eccleſia Dei viui,columna & firmamentũ veritatis, quod nõ eſſet ſi
Mat.8. in fide & bonis moribus errare poſſet. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit,non tamẽ fuit ſub-
merſa. Nec obſtat quod fides cuiuſlibet particularis hominis deficere poſſit:quia hoc intelligendũ
eſt diſtributiuè,ſed nõ collectiuè. Nec ſequitur quòd ſi Eccleſia prouincialis poſſit errare,quòd etiã
vniuerſalis:quia Eccleſiæ vniuerſali promiſſa fuit aſſiſtẽtia ſpiritus ſancti,& nõ Eccleſiæ prouincia-
li. Si dicatur quòd Conciliũ Ariminẽſe,quod erat vniuerſale multitudine epiſcoporũ numeroſiſſi-
mũ,errauit & fuit reuocatũ:quia in illo cõcilio nõ fuerũt ſeruatę debitę ſolẽnitates à ſanctis patrib⁹
in cõciliis ritè cõgregatis, obſeruari ſolitis. ¶ Ex hac indeuiabilitate Eccleſiæ habetur, quod maior
eſt eius authoritas cõcilij quã Papæ,qui eſt mẽbrũ,& cuius fides particularis deficere poteſt, prout
Car. de tur. cre. lib. 2. c. 103. defecit in Anaſtaſ. ſecũdo,qui volebat occultè introducere hæreſim Achatij,ſed nõ permiſit Deus:
quia dum aſſellaret,nutu diuino percuſſus,emiſit inteſtina,vt habetur in Glo. c. Anaſtaſ. 19. diſt.

Ver. 10. DE ECCLESIÆ ET SCRIPTVRÆ AVTHORITATE.

1.Cor.14. EX indeuiabilitate Eccleſiæ ſequitur parẽ ad minus eſſe eius & ſacræ ſcripturæ authoritatẽ, cũ C
Rom.13. vtraq; ſit indeuiabilis,vtpote ab eodẽ principio indeuiabili(hoc eſt à ſpiritu ſancto) procedẽs.
Cũ autem ſpiritus ſanctus non ſit diſſentionis Deus,ſed vnitatis:ſequitur determinationẽ Eccleſiæ
nõ eſſe cõtrariã determinationi ſcripturæ ſacrę ſeu canicę,nec ecõuerſo. Et cũ teſte Apoſtolo: Om-
nia quæ ſunt,à Deo ordinata ſunt:conſequens eſt aliquẽ eſſe ordiuẽ inter authoritatem eccleſiæ &
ſcripturæ. Et ſi loquamur de ordine tẽporis,cõſtat manifeſtè eccleſiã eſſe priorem ſcriptura exte-
riori. Eccleſia enim fuit tẽpore Abel,vt infra dicetur: & tamen eo tẽpore adhuc ſcriptura exterior
non erat. Et ſi de eccleſia chriſtiana loquamur,quando Apoſtoli inceperunt prædicare, nulla erat
ſcriptura euãgelica exterior,neq; Pauli epiſtolę,& tamẽ erat eccleſia Chriſti ſanguine dicata. Apo-
Act.1.ſ.6. ſtoli etiã abſq; ſcriptura elegerũt Mathiã,& ordinauerunt ſeptẽ diaconos. Item D. Petrus fecit ex-
pirare Ananiã & Sapphiram. Quod autem eccleſia ſit prior dignitate & virtute obligandi, apparet
primò ex approbatione ſcripturæ. Nam nulla ſcriptura eſt canonica niſi ſit ab eccleſia approbata.
Vnde D. Aug. dicit: Euangelio non crederem,niſi authoritas Eccleſiæ me cõpelleret, & D. Hier.
Quid neceſſe eſt in manus ſumere quod Eccleſia non recipit? Non poteſt dari ratio quare magis
credamus euãgelio Marci,qui Chriſtum non vidit,quàm Nicodemi qui vidit & audiuit: niſi quia
euãgelium Marci receptũ & approbatũ eſt ab Eccleſia,& non euãgelium Nicodemi. Sicut enim
maior eſt qui benedicit e eo cui benedicitur. Vnde Apoſt. Sine vlla autem cõtradictione quod mi-
nus eſt à meliori benedicitur:ſicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credimus euangelio
propter authoritatẽ & approbationẽ Eccleſiæ:à fortiori ipſi eccleſiæ approbanti iuxta illud Philo-
In Topicis. ſophi:propter vnũquodque tale & illud maius. ¶ Præterea ſic ſe habet ſcriptura ad Eccleſiam,ſicut
corpus ad animã. Quia quemadmodum corpus abſque anima nõ habet virtutem operãdi: Sic nul-
Mat.6. la ſcriptura ſine approbatione Eccleſiæ habet in ſpiritualibus virtutem obligandi. Sed manifeſtum
eſt animam eſſe nobiliorem,digniorem,& virtuoſiorem corpore,iuxta illud: Anima plus eſt quàm
Mat.28. eſca, & corpus plus quàm veſtimentum. Igitur eccleſia dignior & virtuoſior eſt ſcriptura exte-
riori. Cùm ſcriptura exterior nihil aliud ſit quàm ſignum legis euangelicæ, quam Chriſtus exte-
rius non ſcripſit, nec ſcribi præcepit: ſed ſolùm prædicari & publicari. Vnde inter legem Moyſi
& euangelium differentia vna non eſt, quòd lex ſcripta fuit in tabulis lapideis: Euangelium autem
in cordibus hominum. Vnde Diuus Apoſtolus 2. Corinth. 3. Quoniam epiſtola Chriſti admini-
ſtrata à nobis,non atramento, ſed ſpiritu Dei viui,non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis car-
Hier.31. nalibus,vt prædixerat Hiere. Poſt dies illos dicit dominus,dabo legem meam in viſceribus eorum,
& in corde eorũ ſcribam eã:& ero eis in Deum,& ipſi erunt mihi in populum. Præterea ſecundũ
iuriſperitos,

iuriſperitos,eius eſt interpretari cuius eſt condere. Verùm ad Eccleſiam pertinet ſcripturam difficilē interpretari,ergo & condere. Er per conſequens maior eſt authoritas Eccleſiæ quàm ſcripturæ.
Conſequentia eſt nota,eò quòd cauſa eſt nobilior & dignior effectu. Vnde Apoſtol. de Chriſto &
Moyſe loquens,ait: Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt inuentus,quantò ampliorem *Heb.3.*
honorem habet domo,qui fabricauit illam. Antecedens verò probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris,& iudicium inter portas tuas videris verba variari,ſurge *Deut.17.*
& aſcende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus,veniéſq; ad ſacerdotes Leuitici generis,&
ad iudicem qui fuerit in illo tempore:quæréſque ab eis qui iudicabunt iudicij veritatem, & facies
quodcunque dixerint,qui præſunt illi loco, nec declinabis ad dexteram nec ad ſiniſtram. Qui autē
ſuperbierit nolens obedire ſacerdoris imperio,qui eo tempore miniſtrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hanc legē impleuerunt & ſeruauerunt Apoſtoli:facta enim ſeditione nō minima Paulo & Barnabæ aduerſus illos ſtatuerunt vt aſcenderēt Paulus & Barnabas, & *Act.15.*
quidam alij ex aliis ad Petrū & ad Apoſtolos & presbyteros in Hieruſalem ſuper hac quæſt. Sedes
enim Petri cū cōcilio ritè cōgregato eſt locus ad quē Chriſtiani recurrere habent in difficultatibus
fidei & bonorū morum: quoniam vt dixit D. Petrus: Viri fratres, vos ſcitis quòd ab antiquis diebus *Act.15.*
Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Dei & credere. Et in prędicto cōcilio fuit
audacter ab Eccleſia declaratū ſcripturā cæremoniarum ceſſare & nō obligare. Decreuit etiā Eccleſia & ita abſque vlla contradictione ſeruatur Sabbatū,quod ſcriptura præcipiebat, transferendū
in diem dominicum. Et ſi obiiciatur quòd nemini licet ſcripturam immutare, iuxra illud: Si quis *Apoc. vlt.*
appoſuerit ad hæc,apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de
verbis libri prophetiæ huius,auferet Deus partem eius de libro vitæ. Dicendū quòd intelligitur de
priuatis perſonis,vel de additione cōtrariorum & diminutione neceſſariorū. Sed non intelligitur
de Eccleſia Catholica,cui dedit Deus authoritatem declarādi & interpretandi, vt dictum eſt. Et ſi
aliqua immutatio videatur,ſicut de tranſlatione ſabbati quæ videtur contra illud. Sex diebus operaberis,&c. Et de ceſſatione legalium,quæ videtur contra illud: Non veni ſoluere legem aut pro- *Exod.20.* *Math. 5.*
phetas,&c.& de immutatione formæ baptiſmi tempore Apoſtol. contra illud Math. vlt. Euntes in *Act.2.8.*
mundum vniuerſum docete omnes gentes baptizantes eos in nomine patris,& filij,& ſpiritus ſan- *19.*
cti. Dicendum primò quòd non eſt Eccleſia quæ immurauit, ſi immutatio aliqua ſit: ſed ſpiritus
ſanctus,qui eſt verus & omnipotens Deus,qui eam indeuiabiliter dirigit & ſuggerit ei quæ ſunt neceſſaria ſimpliciter: prout ea quæ ſunt fidei & bonorum morum,quæ nūquam reuocat, vt infra dicetur, Suggerit etiam ea quæ ſunt pro tempore obſeruanda, quæ nonnunquam reuocat,prout pro- *Cap.17.4.1.* *ver.1.*
hibitionem de ſuffocato & ſanguine,quæ non erat neceſſaria abſolutè,ſed pro tempore,quæ nonnunquam reuocat. Vnde reſolutio concilij Apoſtolorum fuit: Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis,nihil vltra oneris imponere vobis quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorū *Act.15.*
& ſanguine,& ſuffocato,& fornicatione. Et quia abſtinentia à ſanguine & ſuffocato non erat abſolutè neceſſaria,ſed ſolum pro tempore illo vt coaleſceret amicitia inter gentiles & Iudæos, ideò
nunc illud præceptum non obligat,ſicut præceptum de prohibitione fornicationis & circunciſionis. Vnde Apoſt. Si circuncidimini, Chriſtus nil vobis proderit. Si obiiciatur quòd Papa cùm cōcilio ſuo non facit Eccleſiam catholicam,cùm illa ſit congregatio omnium fidelium: ſed non omnes *Gal.2.*
fideles interſunt concilio: Ergo ſequitur quòd papa cùm concilio non poterit ſcripturam ſacram
interpretari. Dicendum quòd licet omnes chriſtiani non interſint perſonaliter concilio, interſunt
tamen virtualiter & interpretatiuè. Nam vt inferius dicetur, quando primates & potiores alicuius
prouinciæ ſtatuunt aliquid,tota prouincia dicitur ſtatuiſſe,eò quòd illi repræſentant inferiores tāquam eorum vicem gerentes. Sic prælati eccleſiæ dicuntur eccleſia,quia repræſentant omnes ſubditos qui non poſſent ſimul congregari. Alioqui fruſtra dixiſſet Chriſtus,dic eccleſiæ. Et prædicto *Mat.18.*
modo intelligendo eccleſiam,ſi quis vellet aliquid dicere Eccleſię,oporteret eum perambulare totum orbem. Quod autem potiores prælati eccleſiæ congregati,dicantur eccleſia vniuerſalis repręſentatiuè,apparet ex eo quod ſcribitur 2.Reg.8. Cōuertítque rex faciem ſuam, & benedixit omni
eccleſiæ Iſraël. Et tamen non omnes Iſraëlitæ erant congregati,ſed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capitis: tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſraël cùm principibus tribuum
& duces familiarum filiorum Iſraël ad regem.

Ver. 11. DE ORIGINE ECCLESIÆ.

A ECcleſiam Dei ſecundum diuerſam eius acceptionem diuerſam conſtat habuiſſe originē. Si *Car. de tur.*
enim accipiatur pro cōgregatione quorūcunq; fidelium,indiſtinctè tenēdo quod Angeli fue- *cre.lib.1.c.*
runt creati in gratia & fide,habuit ortum in creatione Angelorū. Si autem accipiatur eccleſia pro *22. & de*
collectione hominum fideliū indiſtinctè,tunc ortum habuit ſexto die in quo creauit Deus Adam, *incept.* *Gen.1.*
in fide & gratia, vt D. Aug. ait, in quo inchoata fuit,& deinde formata Eua,fuit cōgregatio. Si verò *Gen.2.*

accipiatur eccleſia pro collectione fidelium egentium & vtentium ſacramentis viſibilibus,quibus
c.16.ver.9 in ſtatu naturæ integrę opus non erat,vt infra dicetur,tũc eccleſia ortũ habuit poſt peccatũ Adam.
Sap.10. Sed difficultas non modica eſt an incœperit ab Adam,quem eduxit Deus à delicto.D.Aug.15.de
Ciuit.Dei,dicit quòd à principio mundi proceſſerunt duæ ciuitates,quas duo filij Adę ædificaue-
runt,vna fuit terreſtris & diabolica,quã Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cœleſtis & Dei,
quam vocat eccleſiam.Cuius ſecundus Adæ filius(ſ.Abel)primus conditor fuit.Et ſuper Pſal.142.
loquẽs de eccleſia,quæ eſt ciuitas Dei,de qua Pſal.Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei,dicit:Hæc
Pſal.86. ciuitas initium habet ab ipſo Abel.D.Car.de tur.cre.lib.1.cap.25.ſummæ de Eccleſia, opinionem
D.Aug.ſequitur & corroborat plurimis rationibus.Primò,quia Abel primus ſacrificium exterius
Deo acceptum,quo fidem per ſigna ſenſibilia proteſtatus eſt,legitur obtuliſſe.Omnis enim religio
poſt Adæ lapſum,vt idem Aug.ait,cõtra Fauſtum, ſemper habuit aliqua ſigna exteriora,in quibus
homines cõueniebant ad Deũ colendũ.Hæc autem ſigna Chriſtiana ſunt ſacrificia vel ſacramẽta
Gen.4. ſecundum varietatem temporum diuerſa,vt infra dicetur.Cùm igitur Abel primus offerens fue-
rit,ſequitur ab eo eccleſiam originem accepiſſe.Secundò probat ratione cõtinuationis ſanctitatis,
Cant.4. cùm enim de Eccleſia dicatur:Tota pulchra es amica mea,& macula non eſt in te. Et ſancti patres
in ſymbolo eccleſiam ſanctam eſſe profitẽtur,oportet vt ab illo Eccleſiam incepiſſe aſſeramus,in
quo primò iuſtitia & ſanctimonia ſine interruptione,cõtinuata viguerit, quod primò fuit in Abel
& nõ in Adã & Eua,qui à ſanctitate deciderũt.Igitur,&c.Tertiò ratione figurationis: Abel enim
primus tenuit typum Eccleſiæ & Chriſti,quo ad virginitatis integritatem & conſtantiam perſe-
Mat.23. uerantiæ:fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor,vt D.Aug.in lib.De mira-
bilibus mundi dicit:& ſic in eo fuerunt figuratæ tres principales perſonæ Eccleſiæ.ſ.paſtores,Mar-
Gen.4. tyres & Virgines:ideo fuit primus iuſtus cõmendatus à Chriſto.Quartò,quia in Abel facta eſt pri-
Sap.10. mò diſcretio ſeu ſeparatio Eccleſię ſanctæ Dei ab eccleſia malignantium.Si obiiciatur quòd Adã
1.p.q.61. fuit primus qui in ſtatu naturæ corruptæ habuit notitiam myſterij incarnationis & fidem & cha-
art.3. ritatem,cùm eduxerit eũ Dominus à delicto ſuo,quod fieri non potuit abſque fidei proteſtatione
exteriori ſiue ſacrificio ſecundum D.Tho.Igitur Adã fuit primus qui obtulit ſacrificium exterius:
quod etiam fatetur D.Tho.2.2.q.85.ar.2.ad.2.Et vt dicit magiſter hiſtoriarũ : Adam docuit filios
ſuos offerre Deo decimas & primitias quæ inter ſacrificia numerantur.Ergo & Adam ante cõple-
tam filiorum ætatem,obtulit eas.Cum ad plura teneatur peccator quàm innocẽs:tenetur enim ad
Ephe.2. opera ſatisfactionis,nõ enim fuiſſet eductus à delicto.Nec poſt eductionem à delicto legitur reci-
diuaſſe:& per cõſequens fuit cõtinuata in eo abſq; interruptione ſanctitas,ſicut in Abel,qui etiam
fuit eductus à delicto originali,iuxta illud:Eramus omnes natura filij iræ:& ſic non eſt incõueniẽs
Eccleſiam à peccatore ſumpſiſſe exordiũ,cũ Abel primò fuerit peccator. Et ſi eccleſia nõ incœpit
ab Adam,ſequitur quòd longo tẽpore ſtetit mundus abſq; Eccleſia:& ſic lõgo tẽpore fuiſſet mor-
bus abſq; medicina:quod Hugo de S.Victore pro magno inconueniẽti habet. Præterea mortuo
Abel Eccleſia ſtetit in Adã & Eua:cùm ex quo incœpit nunquã deſierit eſſe,vt infra dicetur.Ergo
ſicut potuit per Adam cõtinuari,potuit etiam per ipſum inchoari. Et maximè cùm fuerit primum
principiũ actuũ,per quod genus humanũ deſcẽdit:vnde dicitur pater orbis terrarũ:ab Abel autẽ
Sap.10. nullus propagatus eſt.Inſuper Adã & Eua poſteaquã educti ſunt à delicto in merito paſſionis Chri-
ſti præuiſæ,fuerũt membra Chriſti:Sed membrum dicitur reſpectu corporis : Ergo Adam & Eua
erant membra corporis Chriſti,quod vt dicit Apoſt.eſt Eccleſia quæ nõ fuit niſi vna in ſtatu natu-
Ephe.1. ræ corruptę,cùm non fuerit niſi vna fides:& ſic eadem erat fides quam habuit Adam,& fides quã
habuit poſt eũ Abel.Sequitur ergo quòd Eccleſia fuit ante Abel,& per cõſequens non traxit ab eo
originem.Propter huiuſmodi rationes nonnulli dixerunt Eccleſiam,quæ vtitur ſacramentis ſenſi-
bilibus,& de qua cõmuniter loquimur,originem traxiſſe ab Adam.Veruntamẽ pro tuitione opi-
nionis Diui Auguſtini,ad prædicta dici poteſt,concedendo quòd Adam ante generationem Abel
fuit eductus à delicto:nõ eſt enim veriſimile quòd vir tanta ſciẽtia & donis naturalibus præditus,
maximè fide,quam propter ſuum peccatum nõ amiſit(cùm non peccauerit peccato infidelitatis)
redargutus à domino,vidẽs ſe ſpoliatum illa harmonia iuſtitiæ originalis,tanto tempore ſteterit in
peccato abſq; cõtritione quæ delet peccatũ.Et ſic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem,
Pſal.50. ſed hæc per ſacrificium interius:de quo Pſal.ſacrificiũ Deo ſpiritus cõtribulatus,&c. Et cùm vera
cõtritio habeat in voto ſeu propoſito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tẽpo-
re,ſequitur quòd Adã habebat propoſitũ offerendi ſacrificiũ exterius pro loco & tẽpore. ſ.poſt filij
ſui Abel oblationem,per quod propoſitũ conſequutus eſt gratiã. Et ſic intelligẽdus eſt D.Thomas
cùm in 2.2.dicit quòd Adam & Iſaac,ſicut alij iuſti,ſacrificium obtulerunt ſecundũ ſui temporis
congruentiam,&c.Cõgruebat enim tẽpore Adæ, quòd Adam ſolum in voto ſacrificium offerret
ante oblationem Abel,rationibus iam dictis. Præuidebat enim inſpiratione ſpiritus ſancti ſe non
eſſe

eſſe electum ad offerendum primum ſacrificium exterius per quod inchoaretur eccleſia vtens ſa-
cramentis viſibilibus:& ſic ſe humilians & indignum ſe reputans exterius ſacrificare, interius ſa-
crificabat, per quod ſacrificium interius obtinuit remiſſionem peccati ſui. Et ſic exterius ſacrifi-
care diſtulit: quanuis filios ſuos docuerit decimas & primitias ac alia ſacrificia exteriora offerre, ne
in quo notatur origo peccati, ſimul & ſanctificationis origo ſignificaretur. Si enim Adã primò ob-
tuliſſet ſacrificium exterius Deo acceptum, ſacra Geneſeos hiſtoria mentionem feciſſet, prout fe-
cit de ſacrificio ipſius Abel. Quod etiam notaſſe videtur D. Paul. cùm fidem ſanctorum patrum *Heb.11.*
antiqui teſtamenti cõmendans, ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hoſtiam, hoc eſt maioris
pretij quàm Cain obtulit Deo, per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe iuſtus, teſtimoniũ per-
hibente muneribus eius Deo. Et licet Abel ſubiectus fuerit originali peccato, non tamen actuali,
ſicut Adam, qui ſuo peccato totum humanum genus infecit, & non Abel. Ideo non conueniebat
quòd Eccleſia, quæ tota pulchra eſt, & ſine macula eſt, inchoaretur & denominaretur ab eo cu-
ius macula continue vſque ad finem ſeculi eſſet transfundenda. Abel autem nullam transfudit
maculam cùm virgo occubuerit. Nec mirum quòd voluerit Deus ab eo qui conceptus fuerat ſub
peccato originali eccleſiam ſuam inchoare: quia vt D. Aug. ait: Experimur in vno homine nõ pri- *15. de Ciu. Dei.*
mum quod ſpirituale, ſed quod animale, prout Apoſt. dicit. Ex eadem enim maſſa originaliter dã- *1. Cor. 15.*
nata, cœleſtis figulus ciuitatem Babylonis permiſit, & ciuitatem cœleſtem ædificauit: & aliud vas
fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cùm plura requirantur ad principium Eccleſiæ, quàm
ad eius continuationem (vt ex prædictis patet) non ſequitur quòd ſi Eccleſia mortuo Abel fuerit
in Adam continuata, fuerit in ipſo inchoata. Nec ſequitur etiam quòd in ſtatu naturæ corruptæ
longo tempore fuerit morbus abſque medicina. Cùm eſſet eadem fides & ſacrificium interius,
quod cum voto exterioris ſacrificij ſufficiebat ad medelam. Eccleſia tamen vtens ſacramentis vi-
ſibilibus, quo ad ſacrificia exteriora, nondum erat inchoata. Eccleſiæ igitur initium potius debet
attribui Abel quàm Adæ: quia Adam ſolum ſacrificium interius obtulit: Abel verò interius & ex-
terius. Præterea quia Adam fuit origo peccati ac principium inhonorationis Dei. Et licet Adam
fuerit primum principium actuum carnalis propagationis, non tamen ſequitur ex hoc quòd fue-
rit principium Eccleſiæ. Cùm ſanctitas in ſtatu naturæ corruptæ non transfundatur in propaga-
tione carnis. Nec obſtat quod dicitur Rom. 4. Abraham accepit ſignum circunciſionis ſignaculũ
iuſtitiæ fidei, vt ſi pater omnium credentium, & ſic omnium fidelium. Quia non dicitur pater ſi-
ue principium ſimpliciter, ſed poſt generalem lapſum à fide. Cùm quaſi omnes gẽtes declinaſſent
ad idololatriam: & hoc quia fuit exemplar fidei cæteris ſequentibus, prout dicit glo. Sed Abel pri-
mum principium ſimpliciter. Sic etiam eccleſia noui teſtamenti incœpit à Iudæis, quia ex Iudæis
ad Chriſtum conuerſis fuit eccleſia noui teſtamenti ædificata.

Ver 12. DE ECCLESIÆ DVRATIONE.

A ECcleſia vtens ſacramentis ex quo incœpit, nunquam eſſe deſiit, nec ante vniuerſale iudiciũ *Card. de*
deficiet, ſed perſeuerabit vſque ad conſummationem ſeculi. Quod apparet eò quòd fides in *Tur. cre. li.*
qua fundatur eccleſia, non deficiet vſque ad conſummationem ſeculi. Vnde Pſal. Deus fundauit *1. c. 28.*
eam in æternum. Et alibi: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Et D. *Pſal. 147.*
Lucas: Dabit illi Dominus ſedem Dauid patris ſui, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et *Pſal. 110.*
Chriſtus pollicitus eſt quòd portæ inferi non præualebunt aduerſus eccleſiam. Et alibi dicit Pe- *Luc. 1.*
tro: Ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et iterum: Ecce ego vobiſcum ſum. ſ. in ſacramento al- *Mat. 18.* *Luc. 22.*
taris, vſque ad conſummationem ſeculi. Si allegetur illud Hiere. Periit fides, ablata eſt de ore eo- *Mat. vlt.*
rum. Dicendum quòd prædicta authoritas, & aliæ, ſi quæ ſint, intelliguntur propter paucitatem. *Hiere. 7.*
Et licet fides cuiuſlibet particularis hominis ſit corruptibilis, non tamen omnium collectiuè:
ſemper enim erunt aliqui credentes.

Ver. 13. DE POTESTATE CONDENDI SYMBOLVM FIDEI.

B POteſtas condendi ſymbolum ad ſummum pontificem pertinet: quia ad eum pertinet toti cõ- *2. 2. q. 1.*
munitati ſiue eccleſiæ in neceſſariis prouidere. Igitur cùm noua ſymboli editio aliquando ſit *art. 1.*
neceſſaria, quando errores inſurgunt (vt dictum eſt) ſequitur quòd ad illum pertineat noua ſym-
boli editio, & ſacræ ſcripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ ſunt
fidei, vt ab omnibus inconcuſſa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad authoritatẽ ſummi pontificis,
ad quem maiores & difficiliores eccleſiæ quæſtiones referuntur. Vnde Ioh. 20. Paſce oues meas.
Luc. 22. Petro dixit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus, confir-
ma fratres tuos. Ideo in concilio ad determinationem fidei congregato, Act. 15. D. Petrus dixit:
Viri fratres, vos ſcitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per eos meum audire gen-
tes verbum euangelij, & credere. Deinde dedit reſolutionem, Quid tentatis Deum, &c. Vnde
& in c. quotiens, 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres noſtros &

coepiſcopos non niſi ad Petrum,hoc eſt ad ſui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatem nec Hiero.nec Aug. nec aliquis ſanctorum doctorum ſuam defendit ſententiã. Vnde D.Hiero.ad Damaſum papam ait:Hæc eſt fides (Papa beatiſſime) quam in catholica didicimus eccleſia,in qua ſi minus peritè,aut parum cautè,fortè aliquid poſitũ eſt:emendari cupimus à te,qui Petri fidem & ſedem tenes. Si autem hæc noſtra confeſſio apoſtolatus tui iudicio cõprobatur,quicunque me culpare voluerit,ſe imperitum vel maleuolum vel etiam non catholicũ,non me hæreticum,comprobabit. Nec obſtat edictum Nicenæ ſynodi, quo cauetur: Decreuit ſancta ſynodus aliam fidem nulli licere proferre vel conſcribere, præterquam quod definitum eſt à ſanctis patribus,qui in Nicena ſynodo congregati ſunt. Quia ſententia ſynodi ſe extendit ad priuatas perſonas,quarum non eſt determinare de fide. Non enim per huiuſmodi ſynodi ſententiam ablata fuit poteſtas ſequenti ſynodo nouam ſymboli editionem facere: non tamen aliam fidem cõtinentem, ſed magis expoſitam:Sic enim quælibet ſynodus obſeruauit,vt ſequens ſynodus aliquid exponeret,propter neceſſitatem alicuius inſurgentis hæreſis. Cùm ergo ad ſummum pontificem pertineat congregare & concludere,ac pronũtiare quæ à ſynodo determinata ſunt:ſequitur quòd ad eum principaliter pertineat noua ſymboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare poteſt, & in animo ſuo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium , & etiam priuatim proferre:vt legitur de Anaſtaſ.2. Si ergo poſſet nouum ſymbolum edere, fides eccleſiæ vnius hominis periculo ſubiaceret:dicendum quòd ſummus pontifex vt priuata perſona errare poteſt,non tamẽ vt eſt ſummus pontifex. Ideo ſi vt priuata perſona ſymbolum edere tentaret,non eſſet ſymbolum: maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronunciet vt ſummus pontifex:errare nõ poteſt. Papa autem operatur & pronuntiat vt ſummus pontifex,ſiue vt papa, quando obſeruat ritum in conciliis Apoſtol.& ſanctorum patrum definitionibus obſeruari ſolitum: vt puta quando vocat concilium ſeniorum,hoc eſt epiſcoporum,& inſtat inſtaréque facit orationibus,& inuocat Spiritum ſanctum,cuius aſſiſtentia eccleſiæ promiſſa eſt, imò & ipſemet Chriſtus ſe talibus congregationibus affuturum pollicitus eſt,& non patietur ipſum errare. Et ſic quod papa vt papa,ſiue vt ſummus pontifex,facit,concilium ritè congregatum,quod repręſentat vniuerſalem eccleſiam, facit. Et ſic ad eccleſiam,ſiue ad concilium ritè per Romanum pontificem congregatum & celebratum,pertinet ſymboli fidei editio:ſed ad Romanum pontificem Chriſti vicarium & D. Petri ſucceſſorem pertinet concilij vocatio,concluſio,reſolutio,& ſymboli publicatio & pronuntiatio. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directa,in determinationibus fidei & bonorũ morum confirmata eſt,vt errare non poſſit. Vnde Petro dictum eſt:Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua:& tu aliquando conuerſus,cõfirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Chriſtum non oraſſe pro fide Petri,vt priuata perſona erat,cùm defecerit:ſed orauit pro fide Petri,hoc eſt eccleſiæ Petri,quæ eſt vniuerſalis. Et non pro fide aliorum Apoſto.ſiue pro ſedibus & eccleſiis aliorum Apoſto.ſiue ſucceſſorum eorundem,quas conſtat aliquãdo erraſſe. Sed ſedem Petri, hoc eſt eccleſiam Romanam nunquam inuenimus erraſſe,cùm ritè concilium conuocauit, & ſolennitates obſeruari ſolitas ſeruauit. Quòd ſi aliquando non fuerunt ſeruatæ,& error inueniatur, nõ debet adſcribi eccleſiæ,aut ſedi Petri ſiue Romanæ,ſed perſonæ priuatæ pontificis, qui ſuo ſenſu iudicare præſumpſit. Si circa hanc materiam ampliora deſideres, vide D. Cardinalem de Turre cremata in 2.lib.Summæ,quam edidit de eccleſia.

Summus pontifex an errare poteſt.

Papa quãdo operatur vt papa.

Mat.18.

Sedes Romana quãdo errare non poteſt.

Ver. 14. DE FIDE ET AVTHORITATE SACRÆ SCRIPTVRÆ ET MIRACVLORVM.

Sacræ ſcripturæ authoritatem maiorem eſſe authoritate miraculorum conſtat,ex eo quod habetur Eſa.28.vbi dicitur:Et cùm dixerint ad vos:quęrite à pythonibus & diuinis qui ſtrident, id eſt garriunt in incantationibus ſuis:Nunquid non populus à Deo ſuo requiret viſionem pro viuis mortuis? Ad legem magis & teſtimonium. Expoſitores exponunt,ad legem magis recurrite & ad teſtimonium propheticæ ſcriptæ. Nam præmiſerat Eſa.in eodem capite: ſigna legẽ & teſtimonium,hoc eſt prophetiam. Et Chriſtus:Si Moyſen & prophetas non audiũt, neque ſi qui ex mortuis reſurrexerint,credent. Et ratio manifeſta eſt, quia ſcripturæ nõ poteſt ſubiici falſitas: nec ipſa à ſpiritu ſancto(qui eſt veritas per eſſentiam) procedens decipere poteſt. In miraculis autem poteſt inueniri mendaciũ & falſitas. Vnde Chriſtus Mar.13. Exurgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ dabunt ſigna & portenta ad ſeducendum,ſi fieri poteſt,etiam electos. Et Apoſt.2. Theſſ.2.de Antichriſto loquens ait:Cuius aduentus ſecundum operationem ſathanę in omni virtute & ſignis & prodigiis mẽdacibus. ¶ Ex præmiſſis infertur quòd Iudęi magis tenebantur credere prædicationi Chriſti quàm eius miraculis. Si obiiciatur quod niſi Chriſtus feciſſet miracula, quæ prædixit Eſaias de aduentu Chriſti: Tunc aperientur oculi cæcorum,&c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo authoritas miraculorum eſt maior quàm ſacræ ſcripturæ quæ teſtimoniũ perhibebat de Chriſto. G

Luc.16.

Eſa.35.

Ioan.5.

Vnde

Vnde & ipſe dicebat: Scrutamini ſcripturas: illæ ſunt quę teſtimonium perhibent de me, & infra: Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Probatio conſequentiæ ex eodem capite habetur: quia ibi Chriſtus comparans authoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptiſtæ, dicebat: Vos miſiſtis ad Ioannem, & teſtimonium perhibuit veritati. Ego enim habeo teſtimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, &c. Ideo dicebat: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Dicẽdum quòd ſi comparentur ſeorſum ſcripturæ & miracula ſimpliciter, maior eſt authoritas ſcripturarum. Sed ſi loquamur de miraculis contentis in ſcriptura ad aliam partem ſcripturæ abſque miraculis, authoritas miraculorum maior eſt, cùm contineat duplicem authoritatem: ſed maioritatem authoritatis habent ex ſcriptura.

Ver. 15. DE CANONIZATIONE SANCTORVM.

A CVm canonizatio Sanctorum ſit quædam fidei proteſtatio, conſequens eſt, quòd ad ſummum pontificem pertineat, & quòd ſummus pontifex in canonizatione Sanctorũ, ſeruando ritum & ſolennitates obſeruari debitas, errare non poſſit. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt primò, quòd canonizatio alicuius nil aliud eſt, quàm ſanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio & manifeſtatio, atque propoſitio venerationis illius toti Eccleſiæ catholicæ, ad ſancti imitationẽ, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et ſic tria ſunt de canonizatione alicuius Sancti. Primum, ſanctitatis eius approbatio. Secũdum, ſanctitatis eius acceptæ à populo Chriſtiano veneratio. Tertium, fidei totius eccleſiæ beneficia illius Sancti poſcẽtis confirmatio. Hæc enim tria ſolùm pertinent ad ſummum pontificem. Nam ſicut ſolius Chriſti eſt hominem ſanctificare, cauſando in eo ſanctitatem, ſecundum illud, Ego Dominus qui ſanctifico eos: Ita ſolius papæ (qui eſt Chriſti vicarius) eſt hominum ſanctitatem approbare & manifeſtare, & toti Eccleſiæ proponere, & eorum venerationem mandare, cùm inter puros homines papa ſit caput Eccleſiæ. Præterea publica atque exterior Sanctorum veneratio eſt quædam fidei proteſtatio: igitur ad illum ſolũ pertinet, ad quem ſpectat quæſtionẽ fidei terminare: Sed hoc pertinet ad ſolum papam (vt dictum eſt verſi. præced.) igitur, &c. Et quanuis ad epiſcopum, clero & populo aſſiſtente alicuius Sancti canonizati pertineat indicere feſtiuitatem ſiue ſolennitatem: nõ tamen vniuerſaliter, nec illum canonizare. Et ideo in c. 1. extra de reliq. & venerat. Sanctorũ, prohibetur ne aliquis, abſque authoritate Romanæ Eccleſiæ pro ſancto veneretur. Quod autẽ circa canonizationem Sanctorũ papa (vt particularis perſona) poſſit errare, manifeſtum eſt: quia (vt particularis perſona) non eſt confirmatus nec præſeruatus ab errore. Sicut enim in aliis quæ ſunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiam in ſententiis iudicialiter pro aliquibus cõtra aliquos latis, errare & decipi poteſt per falſas probationes & atteſtationes, quibus innititur: ſic in canonizatione, procedendo vt particularis perſona. Quia vt talis procedens, innitendo ſuæ prudentiæ, & non ſeruando ritum in talibus à ſanctis patribus ſeruari ſolitum, etiã innititur medio fallibili. ſ. teſtimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falſificari poteſt. Sed procedendo vt ſummus pontifex. ſ. cùm facit quod in ſe eſt, & ſecundũ ritum & cõſuetudinem Eccleſiæ & ſanctorum patrum, errare aut decipi non poteſt. Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam, quæ Eccleſiam ſuam Spiritu ſancto dirigit, vt non erret: ſicut promiſit, inquiẽs: Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatẽ. ſ. de neceſſariis ad ſalutem, qualia ſunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quã notũ eſt pertinere aliquorũ ſanctorum publicam venerationem & inuocationem, quæ eſt quædam fidei proteſtatio. Et ideo ſicut diuina prouidentia per Spiritum ſanctum præſeruat ab errore & deceptione in determinatione eorũ quæ ſunt fidei: ſic etiam præſeruat in canonizatione Sanctorũ, nec patitur ipſum errare aut decipi. Nec obſtat quod aliquis minus certus eſt de ſanctitate alterius, quàm de ſua, de qua eſt incertus, iuxta illud: Nemo ſcit an odio vel amore dignus ſit, & illud Apoſtoli, Nil mihi cõſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Quia cùm papa procedit vt papa, certificari poteſt de ſtatu & ſanctitate alicuius, non ſolùm per teſtes, ſed etiam per atteſtationes miraculorũ, & per inſtinctum Spiritus ſancti, qui omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Ideo nõ innititur ſolùm medio fallibili, ſed infallibili. Nec obſtat pariter quod D. Aug. dicit, Multa corpora venerãtur in terris, quorũ animæ cruciantur in inferno: Quia non loquitur de Sanctis canonizatis, ſed de Gentilibus. ¶ Notandum tamen quòd ad hoc quòd papa in canonizatione ſanctorũ procedat vt papa, non debet eſſe pręceps, nec ſtatim aliquẽ ſibi denuntiatũ Sanctũ canonizare, maximè his tẽporibus nouiſſimis, in quibus eſt magna raritas verorũ miraculorũ, quæ ſunt ſigna atteſtationis: ne à demone vel necromãticis cõficta miracula narrẽtur, turpis lucri gratia, vel humanæ laudis appetitu. Quãtò enim negotiũ magis eſt arduũ, tãtò maiori maturitate eſt determinandũ. Vnde nec Chriſtus ſtatim ſuſcitauit Lazarũ, ſed multis pręmiſſis ceremoniis. Ideo canonizationi myſteriũ non eſt ſtatim peragendũ, ſed per mẽſes & annos differendũ. Non enim ad canonizandum

Quodli. 9. art. vlt. D. Antoni. Flor. in 3. p. ſummæ tit. 12. c. 7. & tit. 22. c. 5. §. 5.

Leuit. 22.

Ioh. 14.

Eccle. 9.
1. Cor. 4.

2. Cor. 2.

licet papa ut particularis persona possit errare in canonizatione sanctorum: non potest tamen errare procedendo servatis servandis ut papa.

aliquem ſufficit quòd magnam habuerit ſcientiam:quia ſcientia non facit hominem bonum ſim-
1.Cor.13. pliciter,ſed ſecundum quid:vnde Apoſt.Si babuero omnem ſcientiã,&c.Nec eiam ſufficit quòd
habuerit prophetiam,quæ eſt cõmunis bonis & malis.Vnde Mat.7.Multi dicent in illa die,Do-
mine,nónne in nomine tuo prophetauimus? &c.Nec etiam procedendũ eſt ex fama alicuius orta
ex populo,ſed teſtimonio maiorum,qui ſunt ſanioris conſilij & iudicij, propter firmitatem fidei,
quæ deber haberi. Ideo expectanda eſt frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famæ ope-
rum miſericordiæ,vt fides de eius ſanctitate in cordibus Chriſtiani populi firmetur & toboretur.
¶ Quare ſecundum ritum Romanæ Eccleſiæ,duodecim per ordinem ſunt obſeruanda. Primũ,
eſt frequens denontiatio miraculotum,& requiſitio canonizationis, quòd pro Sancto veneretur,
vt multiplicatis interceſſoribus,largiatur Deus quod petitur.Secundum,eſt commiſſio examina-
tionis faciendæ. Tertium,commiſſionis executio & inquiſitio. Si enim ad collationem graduum
& dignitatum,& adminiſtrationẽ Eccleſiæ,& diſtributionem bonorum Eccleſiæ militantis,dili-
gens adhibenda eſt inquiſitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta ca.miramur.60. diſt. à
fortiori circa gradum & ſtatum perpetuum Eccleſiæ triumphantis facienda eſt diligens & matu-
tura inquiſitio cum maioribus & cum his qui ſunt maioris & ſanioris iudicij, de origine, de pro-
greſſu vitæ,moribus,continuatione illotũ,de patientia,ſimplicitate,miraculis in vita & poſt mor-
tem factis.Quartum,inquiſitionis factæ telatio in conſiſtotio, vocatis dominis Cardinalibus &
aliis proximioribus prælatis.Quintum,relationis & inquiſitionis factæ diligens & matura exami-
natio.Sextum,examinationis factæ per conſiſtorium diſcuſſio. Septimũ, ſecreta definitio & ter-
minatio.Octauum,manifeſta publicatio.Nonum,diei canonizationis aſſignatio.Decimum, do-
mini Papæ,& aſſiſtentium genuflectio,orationis deuotio,ac ſpiritus ſancti inuocatio,vt non per-
mittat ſuam Eccleſiam errare aut decipi. Vndecimum eſt,ſermocinatio, & miraculorũ ac operũ
miſericordiæ recitatio, nec non ipſius Sancti in catalogo Sanctorum deſcriptio. Duodecimum,
miſſæ in honorem ipſius Sancti celebratio,& canticorum ſpiritualium perſonatio, & beneficio-
rũ Dei ad ipſius Sancti canonizati inuocationem poſtulatio. In primitiua tamen Eccleſia nõ ſer-
uabantur hæc omnia propter duo.Primò,quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres,in qui-
bus non requiritur tanta examinatio,ſicut in confeſſoribus. Secundò quia ex feruore fidei & me-
ritis Chriſti miracula & alia opera ſic erant euidentia, quòd non poterant aliqua tergiuerſatione
celari,dicit tamen Innocent. Non negamus quin liceat preces alicui defuncto quem quis crede-
bat optimum virum,& nunc eſſe cum Chriſto,licet nõ canonizato,porrigere & vota Deo ad eius
inuocationem facere,in teſtimonium exauditionis,& vota ſiue promiſſa in ſignum miraculi red-
dere,& circa ſepulcbrum priuatim & non publicè affigere. Non licet tamen ea à ſacerdote ſolẽ-
niter recipere aut publicare,ſicut licitum eſt de canonizatis. Quamuis alicui vouẽti in teſtimoniũ
miraculi etiam coram aliis,ſine ſolennitate tamẽ,circa ſepulchrum liceat affigere. Hæc enim eſt
via probationis ſanctitatis:& illorum priuatam affixionem prohibere, eſſet ſanctitatem ſanctorũ
& opera Dei occultare,contra illud Raphaëlis, Sacramentum regis abſcondere bonum eſt. Ope-
Tob.12. ra autem Dei reuelare & confiteri honorificum eſt. Notandum inſuper quòd nullus ſanctorũ pa-
trum antiqui teſtamenti eſt ab Eccleſia canonizatus.Quia qui à Deo tanquam ſuperiore eſt cano-
nizatus & approbatus.non eget ab hominibus approbari ſiue canonizari. Sancti enim multi qui
ante incarnationem Chriſti piè vixerunt,fuerunt in pluribus ſcripturę locis approbati:& maximè
Eccl.44.& aliquorum approbationem recitat Apoſt. Heb.11. Eccleſia verò eorum ſanctitatẽ &
exemplaritatem proponit imitandam,& eorum orationibus ſe cõmendat in generali. Eorũ tamẽ
approbationem & canonizationem non ſolennizat,nec feſta pro illis indicit,duplici ratione. Pri-
mò,ne videatur ceremonias Iudæorum(quæ tanquam vmbra tranſierunt) obſeruare. Secundò,
quia cùm illi non eſſent in tempore plenitudinis gratiæ,mors illorũ non introducebat eos in para-
diſum,ſed in limbo recludebantur,adhúcque in pœna peccati originalis detinebantur. Ideo mors
illorum non poterat natiuitas nominari, ſicut mors Sanctorum poſt Chriſti aſcenſionem dece-
dentium. Et propter illam cauſam eorum reliquiæ non venerabantur:ac etiã ne inducerentur Iu-
dæi,aliàs proni ad idololatriã. Ideo(vt habetur in canonica D.Iudæ Apoſtoli)noluit Deus corpus
Moyſi Iudæis manifeſtari:licet diabolus procurare vellet,ſed prohibitus fuit à Michaële. Nũc ve-
rò reliquiæ Sanctorum canonizatorum venerantur,eò quòd ſunt in gloria, & non in pœna. Nec
nunc eſt talis promptitudo ſiue periculum ad idololatriam, ſicut tunc. Cauendum eſt tamen ne
abſque ſedis apoſtolicæ authoritate venerentur,aut transferantur,aut extra reliquiaria oſtendãtur
nec exponantur venales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falſis documentis ſim-
plices decipere,vt habetur in cap.fin.extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

Vet. 15. DE HABENTIBVS FIDEM.

2.5.q.5. CVm fides ſit quoddam ſeminarium beatitudinis ſupernaturalis, & quoddam præſuppoſitum B
ad gra-

ad gratiæ & charitatis vſum, conſequens eſt vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad
beatitudinem ſupernaturalem, habuerint fidem infuſam. Hinc eſt quòd omnes angeli in primo
inſtanti habuerunt fidem infuſam: cùm omnes (ſecundum D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua
fluunt omnes virtutes. Eadem ratione Adã & Eua in ſtatu naturæ integræ, & ſic de aliis viatoribus *Beati non*
vocatis ad gratiam vel gloriã. Verùm quia fides repugnat claræ viſioni, vt dictũ eſt: ſequitur quòd *habẽt fidẽ.*
beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Chriſtus nunquam habuit fidem, quia ab inſtã- *Chriſtus*
ti conceptionis fuit comprehẽſor, & clarè vidit diuinam eſſentiam. Sed cùm nullum donũ gratui- *non habuit*
tum (ſaltem perfectibile,) remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiam informis (vt dictũ *fidem.*
eſt) ſit donum Dei: conſequens eſt dæmones aut damnatos nõ habere fidem habitualem. Et quã- *Iacob.2.*
uis dæmones credant & cõtremiſcant: hoc tamen non faciunt ex fide & pia affectione, quæ (vt *Dæmones*
dictum eſt) requiritur: ſed ex perſpicacitate intellectus naturalis, & ex euidentia ſignorum exce- *& dãna-*
dentium facultatẽ naturæ, ſed in teſtimonium doctrinæ Chriſti adhibitorũ, neceſſitantur, & co- *tis fidẽ non*
guntur aſſentire firmiter, ſiue credere doctrinã Chriſti, Apoſtolorum, ac Eccleſiæ eſſe à Deo. Li- *habent.*
cet ipſe res quas eccleſia docet, non videant, & diſpliceat illis quòd ſint tam euidentia ſigna, vt
credere cõpellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quòd credunt. Nec etiã in
damnatis pœna propter characterem indelebilem qui (licet ſit donum gratuitũ) in eis manet, nõ in-
quantum perfectibile, ſed inquantum eſt punitiuum, & ad maiorem confuſionẽ. Et licet D. Tho.
dicat quòd magis poteſt eſſe fides informis in dãnatis quàm ſpes: nõ tamen aſſerit quòd fides ma-
neat in dãnatis, ſed quòd nõ tãtũ repugnat eis ſicut ſpes: eò quod D. Aug. dicit, fidẽ eſſe & bonorũ
& malorum, rerum præteritarum, præſentium, & futurarum, ſuarũ & alienarum: ſed ſpem eſſe ſo-
lùm bonarum futurarum ad ſe pertinentium. Bona autem diuina non ſunt eis poſſibilia, quamuis
ex fide acquiſita cognoſcant multa ſupernaturalia, præcipuè beatitudinem amiſſam culpa eorum,
propter quam cognitionem torquentur, de fide acquiſita vide verſiculo ſequenti.

Ver. 16. DE FIDEI AVGMENTO ET CORRVPTIONE.

A Fides theologica augeri poteſt & extenſiuè & intenſiuè, iuxta illud, Adauge nobis fidẽ, deper- *Luc.17.*
dittur autẽ & corrũpitur in via, nõ per quodlibet peccatũ mortale: vt charitas quæ per quod- *2.2.q.24.*
libet peccatũ mortale corrumpitur demeritoriè, & effectiuè diſpoſitiuè. demeritoriè quidẽ, quia *ar.12.ad4.*
peccator per peccatum mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiuè, eò quòd quodli-
bet peccatum mortale directè contrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideo corrũpit effectiuè
ſed non totaliter: quia vnus actus appetitiuæ virtũtis non poteſt corrũpere habitũ, ſicut nec cauſa-
re: ſed diſpoſitiuè, ſicut nõ auget niſi diſpoſitiuè, ſicut dicit D. Tho. Et idẽ dicit ibi de aliis virtuti- *De vir. in*
bus infuſis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illũ priuat. Sed nõ eſt ſic de fide: quia nõ omnia *communi,*
peccata contrariãtur directè ipſi fidei, ſed ſolùm infidelitas. Et ideo per infidelitatẽ deperditur de- *ar.11.ad 4.*
meritoriè, & effectiuè diſpoſitiuè, propter contrarietatẽ. Et licet propter quodlibet peccatũ mor-
tale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per conſequẽs fide. Veruntamẽ Deus (qui
ſua ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominem ad ſupernaturalẽ beatitudinẽ
ſemel vocatum, habere principiũ & ſeminariũ vitæ ſupernaturalis, ad quam vocatus eſt, per quod
poſſit ad pœnitentiã conſultã & præceptã reduci) nõ priuat. Vnde Chriſtus peccatoribus dicẽti- *Mat. 4.*
bus, Nos audiuimus ex lege quòd Chriſtus manet in æternum, dixit: Adhuc modicũ lumen in vo- *Ioh.12.*
bis eſt. Ambulate dum lucẽ habetis, ne tenebræ vos cõprehendant. Ideo propter quodlibet pec-
catũ mortale non priuat fide: ſed bene tũc, quando peccator directè ſe diſponit ad corrumpendũ
tantũ donum. Et cùm pœnitentia ſit mediũ reductionis: hæretici (qui circa pœnitentiã errant, ſi-
cut Lutherani) vix poſſunt recuperare fidem habitualem, quæ eſt donum Dei, vt dictũ eſt. Quia
hoc donum non datur niſi per ſacramentum baptiſmi vel pœnitentiæ, ſaltem in voto. Et cùm nõ
habeant in voto pœnitentiam. ideo, &c. ¶ Præterea notandum quòd hæreticus diſcredẽs vni arti- *2.2.q.5.*
culo, nõ habet fidẽ de aliis, ſed ſolùm opinionem. Ratio eſt, quia ſpecies cuiuſlibet habitus pendet *art.3.*
ex ratione formali obiecti: quia ſublata, ſpecies habitus remanere nõ poteſt. Sed obiectũ formale
fidei eſt veritas prima, prout manifeſtatur in ſcripturis ſacris ſanè intellectis, & doctrina Eccleſiæ,
quæ procedit ex veritate prima: Ideo quicunque nõ inhæret doctrinæ Eccleſiæ, quæ procedit ex *1.2.q.51.*
veritate diuina in ſcripturis ſacris reuelata, ſicut infallibili regulæ: nõ habet habitũ fidei, ſed his quę *art.4.*
ſunt fidei, alio modo aſſentit, quàm per fidem. Sicut ſi quis aſſentit alicui concluſioni, non habens *ad 3. & in*
neque cognoſcens modũ demõſtrationis illius, non habet fidem ſed opinionem, aut ſecundũ ali- *eadem p. q.*
quos fidem acquiſitam humanam vel imperatã, nõ tamen ex fide theologa, nã D. Tho. dicit quòd *92.art.1.*
actus procedens ex habitu infuſo, non cauſat habitum, ſed cõfirmat præexiſtentẽ: Sicut medicina- *ad 1.*
lia remedia adhibita homini ſano, per naturam nõ cauſant aliquã ſanitatẽ, ſed præhabitam corro- *Actus fi-*
borant. & probat: Quia vel eſſent eiuſdem ſpeciei, vel diuerſæ, non primum, quia duo accidentia *dei infuſa*
ſolo numero differentia, non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto: neque ſecundũ, quia habitus non eſt *non cauſat habitum.*

niter & de lege requiritur in adultis. Vnde D.Aug. ait, Qui creauit & fecit te ſine te, non ſaluabit
te ſine te. Ex quo patet quòd multũ errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem ſe
habere merè paſſiuè. Hic error fuit condẽnatus in cõcilio Tridẽt. ſeſſio.6.cã.4. vbi dicitur, Si quis
dixerit liberũ arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, conſentiendo Deo excitãti,
& vocanti vt ad iuſtificationis gratiã ſe diſponat atque præparet: neque poſſit diſſentire, ſed velut
inanime quoddã nil agere, mereq́; paſſiuè ſe habere: Anathema ſit. Hæc præparatio fit per auxili-
um ſpeciale Dei, quod ſemper eſt pręparatũ homini facienti quod in ſe eſt. ¶ Dicitur autem facere *Quando homo dicatur facere quod in ſe eſt.*
quod in ſe eſt, quando ceſſat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonũ rationis: licet enim non
ſimus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfectè, ſed omnis ſuffici-
entia noſtra ex Deo ſit: tamen cũ concurſu generali, mediante ſynderesi, aſſiſtente fide, per liberũ
arbitrium poſſumus aliquo modo conari ãd bonũ, licet non poſſimus perficere. Sicut homo valde
infirmus licet non poſſit ſurgere, poteſt tamẽ anhelare & conari. Sic peccator. &c. In tali ergo im-
perfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in ſe eſt ſiue quod eſt in ſua poteſtate, iuxta illud,
Non enim quod volo bonũ, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autẽ non inuenio. Sic *Rom.7.*
conãti Deus ſua proclamata miſericordia adeſt, & conuertinit ad eũ ſuo auxilio ſpeciali, quod di-
citur gratia præueniens, intellectũ mouẽs ad cogitationẽ ſalutis per fidẽ oſtendendo vtilitatẽ pec-
cati cõmiſſi, & beatitudinẽ ſiue gratiã recuperabilẽ, & excitando affectũ eius ad proſequendum
inſpirationem. Nec obſtat quòd D. Paul. peccando & proſequẽdo Eccleſiam Dei iuſtificatus eſt:
quia cùm homo ſe ad gratiam præpare non poſſit, niſi Deo preueniẽte, iuxta illud, Conuerte nos *Threnorũ.5*
Domine ad te, & cõuertemur. Poſtquàm cõuertiſti me, egi pœnitẽtiã, nõ refert vtrum quis ſubi- *Hiere.31.*
tò vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat, facile enim eſt in oculis Domini honeſta-
re pauperem. Contingit enim quandoque quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonũ non ta- *Eccle.11.*
men perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cùm Deus diſponat omnia ſuaui-
ter, mouet Hominem ſecundũ modũ ſuæ naturę, qui eſt vt procedat de imperfecto ad perfectum:
vt videmus in corporalibus, ita proportionaliter in ſpiritualibus. Non enim ſtatim beatificat, nec
ſtatim conſummatum in gratia facit: ſed ſecundum modum humanũ mouet. Primò per auxilium
ſpeciale ad aliquod bonum imperfectũ ſimpliciter, tamẽ perfectũ in genere ſuo, ſicut ad cõſiderã-
dum enormitatem peccati, & infinitã Dei miſericordiã, & hæc præparatio pręcedit gratiã iuſtifi-
cantem. Quandoque verò ſtatim & ſubitò mouet hominem ſupra modum naturalem ipſius ad *Ioan.6.*
bonum perfectum, & hoc modo ſubitò accipit gratiam, iuxta illud, omnis qui audiuit à patre
meo, & didicit, venit ad me, ſcilicet, ſubitò, & ita fuit in D.Paul. Quia cùm eſſet in progreſſu pec-
cati, ſubitò, perfectè motum eſt cor eius à Deo, audiẽdo & diſcendo, Vnde ſtatim dixit, Domine
quid me vis facere? & ſic ſubitò conſecutus eſt gratiã. Et quia ſupra modum naturalem, vt dictum
eſt: ideo eius conuerſio & miraculoſa, & celebratur ab Eccleſia, quẽadmodũ & cõuerſio D. Mag- *Conuerſio*
dalenæ. Hæc præparatio quæ fit ſubitò & in inſtãti, dicitur perfecta, & ſimul eſt cum ipſius gratiæ *miraculo-*
infuſione, & eſt meritoria, prout contritio, non quidẽ gratiæ quam iam habet, ſed gloriæ quã non- *ſa.*
dum habet: Sed alia pręparatio quæ fit paulatim, etiam à Deo eſt, & dicitur imperfecta, quia pręce-
dit donum gratiæ gratum facientis, & hęc non ſufficit ad meritum, homine nondum per gratiam
iuſtificato: cùm nullum meritum poſſit eſſe abſque gratia gratum faciente: & ideo prima iuſtifica-
tio perfecta ſiue imperfecta dicitur fieri gratis, & nõ ex debito operis præcedentis: quod opus, etiã
ſi ſit à Deo præueniente, non eſt meritorium, neque eſt ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ver. 1. DE QVATVOR REQVISITIS AD IVSTIFICATIONEM.

A AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus. ſ. fidei, ſpei, pœnitentiæ, charitatis, in *Rom.4.*
qua iuſtificatio perficitur & conſummatur. De actu fidei certũ eſt ex D. Pau. Ei autẽ qui nõ
operatur, credenti in eum qui iuſtificat impium, fides reputatur ad iuſtitiã, ſecundum propoſitum
gratiæ Dei. & deinde, Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, & ratio eſt: quia in iuſti- *Rom.5.*
ficatione Deus mouet animam hominis, cõuertendo eam ad ipſum. Vnde Pſal. Et tu conuertens *Pſal.84.*
viuificabis nos. Sed prima conuerſio hominis ad Deum eſt per fidem, ideo D. Paul. præ cæteris
attribuit iuſtificationem fidei. Ad ſciendum aut quo modo actus ſpei, pœnitentiæ, & amoris re-
quirantur, ſupponendum eſt primò quòd iuſtificatio fit Deo mouente animam: ipſe enim eſt qui
iuſtificat impium. Secundò quòd Deus mouet omnia ſecundum modum naturæ eorum: quia (vt
videmus) aliter ab ipſo mouentur leuia, & aliter grauia, propter diuerſam naturam vtriuſque: ſed
homo ſecundum ſuam naturam habet quòd ſit liberi arbitrij, vt dictum & probatum eſt ſuprà c.
3.§.3. ver.1. & 2. Et ideo in eo qui habet vſum liberi arbitrij non fit motio ad gratiam abſque motu
liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratiæ iuſtificantis, quòd ſimul mouet liberum arbitrium
ſiue voluntatem ad recedendum à peccato, quod fit per diſplicentiam & deteſtationem peccati,
& amandum & deſiderãdum ipſius gratiæ donum, & ad acceptandum & fouendum cùm habet,

In omni enim motu eſt receſſus à termino à quo,& acceſſus ad terminum ad quem,in quo mobi-
le quietatur cùm peruenerit ad illum.Cùm autem iuſtificatio ſit motus ſiue motio qua homo mo-
uetur de iniuſtitia ad iuſtitiã,neceſſe eſt quòd recedat ab iniuſtitia ,& accedat ad Deũ.De receſ-
ſu habetur Eccleſ.21.Quaſi à facie colubri fuge peccatũ.Hæc autem fuga ſiue receſſus non eſt lo-
Sap.14. calis,ſed ſpiritualis,& fit per deteſtationem peccati,quæ eſt actus pœnitentiæ:aliàs ſi complaceret
nunquam remitteretur ei:quia ſimiliter odio ſunt Deo impius & impietas eius : de acceſſu autem
ad Deum habetur Zacha.1:Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Hæc conuerſio fit per
amorem , qui cauſat deſiderium & obſeruãtiam mandatorũ Dei,iuxta illud,Si quis diligit me,ſer-
Ioh.14. monem meũ ſeruabit.Hinc eſt quòd in iuſtificatione requiritur quòd quis in voto habeat ſeruare
præcepta & omnia quæ ſunt de neceſſitate ſalutis:puta confitendi , reſtituendi , ſatisfaciendi,non
recidiuandi , & alia præcepta Dei,ſaltem implicitè. Iſti autem quatuor actus(cum ſint ſubordina-
ti,& vnus ſuppunat alium, & pendeat quodã modo ex alio)poſſunt eſſe ſimul in eodem. Et quan-
uis non remittatur vnum peccatum ſine alio,& impium ſit à Deo dimidiam ſperare veniam, nec
poſſit aliquis in paruo tempore ſingula peccata deteſtari,non tamen ſequitur quòd magnum tem-
2.2.q.113. art.5.ad 3. pus exigatur ad iuſtificationẽ. Quia nõ oportet quòd homo in tempore præcedente iuſtificatio-
nem,deteſtetur ſingula peccata ſua : ſed ſufficit quòd deteſtetur omnia quorũ memoriam habet:
Ad contritionẽ non requiſita. & ex tali conſideratione & deteſtatione ſubſequatur in anima quidam motus , deteſtans vniuer-
ſaliter omnia peccata commiſſa, inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita : quia tunc ho-
mo eſt ſic diſpoſitus , quod contereretur de illis,ſi memoriæ occurrerent. Et iſte motus poteſt fieri in
inſtanti,cùm Deus vult ſubitò & in inſtanti cauſare in homine diſpoſitionem ad gratiam. Et tunc
eſt ſucceſſio duorum oppoſitorum in eodem ſubiectu,Aliter cõſideranda eſt in his quæ ſubiacent
tempori , & aliter in his quæ ſunt ſuprà tempus, ſicut eſt actus intellectus , licet etiam dici poſſit
quòd non eſt dare vltimum inſtans,in quo quis fuit in culpa:ſed vltimum tempus , & primum in-
ſtans , in quo eſt in gratia,& in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen
& vt in pluribus præcedit deliberatio,quæ nõ eſt de eſſentia iuſtificationis , ſed via ad iuſtificatio-
nem:ſicut motus localis eſt via ad illuminationem & alteratio eſt via ad generationem.

Ver. 2. DE ATTRIBVTIONE IVSTIFICATIONIS.

IVſtificatio primò & principaliter attribuitur Deo,tanquã cauſæ efficienti. Vnde Rom.3.Deus B
eſt qui iuſtificat impiũ.Secũdò & formaliter gratię,per quã homo denominatur iuſtus & iuſti-
ficatus,iuxta illud,iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Tertiò miniſterialiter & inſtrumẽtaliter, & ſic
attribuitur ſacramentis nouę legis & miniſtris eorũ, vt inferiùs dicetur. Quartò diſpoſitiuè.ſ.fidei,
ſpei,pœnitẽtiæ,& amori ſiue charitati,& cuilibet illorum:non tamẽ cũ excluſione alterius. Et ideo
notandi & intelligendi ſunt paſſus ſacræ ſcripturæ , in quibus iuſtificatio attribuitur alicui prædi-
ctorum quatuor,nõ faciẽdo mentionẽ de reliquis,quòd nõ intẽdũt excludere alia quæ cõcurrunt.
Rom.5. Vnde cùm Apoſt.dicit, Iuſtificati ex fide,&c.non dicit,ſola,ſicut moderni hæretici cõmentãtur.
Rom.3. Et cùm dicit, Arbitramur hominẽ iuſtificari per fidẽ,nõ dicit , ſolam. Et eodem modo dicẽdũ eſt
Luc. 7. de omnibus paſſibus , in quibus dixit Chriſtus , Fides tua te ſaluum vel ſaluam fecit. Et illud,iu-
Mar.7. ſtus ex fide viuit. Similiter de charitate , dimiſſa ſunt ei peccata multa,quoniam dilexit multum,
non dixit,ſolùm quia poſtmodum ſubiungit. Fides tua te ſaluam fecit. Et pariter de Spe,cùm dici-
tur Rom.8.Spe ſalui facti ſumus:non dicitur,ſola. Et cùm dicitur Ezech.18. Quacunque hora in-
gemuerit peccator,omnium iniquitatum eius nõ recordabor. Nõ dicitur,ſolùm ingemuerit : quia
(vt dictum eſt)requiritur fides,iuxta illud marci vlt. Qui non crediderit,cõdẽnabitur. Nec etiam
ſufficit fides,ſed etiam requiritur ſpes,& ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remiſſionẽ tamen
peccatorum non ſunt conſecuti , propter defectum fidei:nec Antiochus propter defectũ amoris
2.Mach.9. ſiue charitatis. ¶ Ex præmiſſis apparet Eccleſiæ catholicæ veritas, verſutia que & error Luthera-
norum, qui ſoli fidei inhærentes , abominantur preparationem & omnia opera pœnitentiæ : licet
Chriſtus dixerit, Niſi pœnitentiã egeritis, omnes ſimul peribitis. Eorum argumenta faciliter di-
Luc.13. lui poſſunt Non enim valet conſequẽtia ſiue illatio à dicto ſimpliciter ad dictum excluſiuum,vn-
Rom.3. de nõ ſequitur, Homo currit,ergo ſolus homo currit. Nec obſtat illud , Arbitramur hominem iu-
ſtificari per fidem, ſine operibus legis.ſ.Moyſi : Quia opera legis Moſaicæ non concurrunt ad iu-
ſtificationem. Non tamen negat actum fidei , qui eſt opus intellectus : nec ſpei aut charitatis , vel
etiam pœnitentiæ , qui ſunt actus voluntatis : nec etiam timorem , cum dicatur Eccle.1. Nam qui
ſine timore eſt,non poterit iuſtificari,quemadmodum ſine fide,vt inquit Apoſt. Heb.11. Ergo nõ
ſoli fidei attribuit iuſtificatio , nec etiam negat ſacramenta nouæ legis : nec negat opera præ-
ceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Eccleſia in proſa
corporis Chriſti , cùm dicit : Ad firmandũ cor ſyncerum ſola fides ſufficit quia ibi non loquitur
de iuſtificatione,ſed de actu fidei,reſpectu tanti ſacramenti,ad quod intelligendum non debemus
quærere

quærere rationes naturales, ſed inhærere & inniti ſoli reuelationi diuinæ, quæ eſt obiectũ formale fidei. Et ſi dicatur quod Orige. ſuper illud Rõ.3. Vbi eſt gloriatio tua? & D. Aug. ſuper illud Rõ. 4. Credẽti in eũ, &c. Et D. Amb. ſuper illud, Iuſtificati gratis, &c. & Hilar. ſuper Matt.8. & D. Chryſ. ſuper illud Rom.3. Gloriatio tua excluſa eſt, &c. dicũt ſolam fidẽ ſufficere ad iuſtificationem. Dicendum quòd ſancti doctores per illud ſignum excluſiuum (ſolùm) excludebant externa opera legis Moyſi & opera pręcedẽntia primam iuſtificationẽ: vt ex eorũ dictis in aliis locis manifeſtè apparet: Sed nõ opera interna cõcomitantia primã iuſtificationẽ: quæ (vt dictũ eſt) neceſſariò requiruntur, & ſacramenta, nec non opera mandatorũ nouæ legis, ſaltem in voto. Latro enim quem allegant, & mulier Chananæa ad pedes eius prouoluta, illa non omiſerunt, imò ſuper illa addiderunt, vt patet intuenti. Lutherani autem (vt ex eorũ dictis patet) negant pœnitentiã, & identificant fidẽ cum fiducia, & dicũt quòd ſola fide, qua credimus Deo promittẽti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciã qua ſecluduntur requiſita, præſumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum reprehenſionis dicãt omnia alia opera virtutum originẽ trahere ex fide, ſi auditor vrgeat: in ſuis tamen conuenticulis ſua venena effundunt, dicentes. Sufficit habere ſolã fidẽ. Sufficit fidere promiſſis diuinis. Opera noſtra nullius ſunt momenti. Et ſacras literas opera exigentes damnant. Vnde Tridendi. Synod.6. ſeſſion. c.9. dicit: Si quis dixeris ſola fide iuſtificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iuſtificationis gratiam comparandã cooperetur, & nulla ex parte neceſſe ſit eum ſuæ voluntatis motu præparari aut diſponi: Anathema ſit. Et c.12. Si quis dixerit iuſtificationẽ nil aliud eſſe, quã fiduciam diuinæ miſericordiæ peccata remittentis per Chriſtũ, vel eam ſolam fiduciam eſſe qua iuſtificamur: Anathema ſit. Sed hæretici dicunt quòd ſacræ literę diſtinctiones (quas præmiſimus) non admittunt. Quare eas, & diuiſiones, ac partitiones theologorũ rident & contemnunt, vt ſecutiùs lateant, & velociùs ſimplices & incautos decipiant, & vt conuicti perſuadeant, vel ſaltem elabi poſſint, & vincere videãtur. Sed manifeſtũ eſt diſtinctiones valere, vt dubia tollãtur, & occluſa reuelẽtur. Et ſunt neceſſarię in ſacris literis, vt loca ſcripturarũ *Rom.26.*
(quæ ſibi inuicem videntur aduerſari) cõciliari poſſint. Quemadmodũ, Reſponde ſtulto ſecundum *Ioan. 8.*
ſtultitiã ſuã. &, Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiã ſuam. & illud, Ego nõ iudico quenquã, & alibi, *Ioan.9.*
Ego in iudicium veni in hunc mũdum. Ego & pater vnũ ſumus. & alibi, Pater maior me eſt. Item 1.Cor.3. Chriſtus dicitur fundamentũ, & Apocal.21. Duodecim nominantur fundamenta, velint nolint hęretici ſacræ literæ diſtinctionibus egent. Nã & Chriſtus diſtinctione vſus eſt, Mat.19. vbi diſtinctionem adducit Eunuchorum, & Luc. 12. dicit aliã eſſe prudẽtiam filiorum huius ſeculi, & aliam lucis. Et Apoſt. obeditionẽ, & libertatẽ, & ſeruitutem diſtinguit in obeditionẽ peccati, & iuſtitiæ. Similiter & prudentiam atque ſapientiam, & mirum eſt quòd ſic diſtinctiones in Catolicis rideant, cùm ipſi (ſi authoritates vel rationes vrgeant) diſtinctionibus vtantur.

Ver. 3. DE CERTITVDINE GRATIÆ SIVE IVSTIFICATIONIS.

A CVm de certitudine iuſtificationis varia ſit orthodoxorũ patrũ & Lutheranorũ ſentẽtia, non inutile erit parumper circa huiuſmodi immorari, & ſanctorum patrũ ſententiã ex ſacris literis ac Eccleſię authoritate fulcire. Ad maiorẽ tamẽ euidẽtiã reducendũ eſt ad memoriã quod ſuprà dictũ eſt de quadruplici certitudine. ſ. morali, euidẽtiæ, fidei theologicæ, & fidei humanæ. His ſuppoſitis notandæ ſunt aliquot propoſitiones. Prima eſt quod aliquis diuino munere ſiue ſpiritus ſancti reuelatione poteſt habere certitudinẽ, fidei de ſua iuſtificatione, prout D. Virgo, cui dictum eſt. Aue gratia plena, & Apoſt. teſtatur ſibi dictũ à domino: Sufficit tibi gratia mea, & D. Magdalena, & alij multi, quos breuitatis cauſa pertrãſeo, habuerũt reuelationem remiſſionis peccatorũ. Secunda propoſitio, aliquis poteſt eſſe certus certitudine fidei chatolicæ de iuſtificatione paruulorũ baptiſatorum ante vſum rationis. Tertia propoſitio aliquis poteſt eſſe certus certitudine morali ſiue coniecturali de ſua iuſtificatione: Ex fructibus enim cognoſcitur arbor. Ideo cũ quis experitur in ſemetipſo ſe propter Deũ deteſtari peccata, de quibus cõfeſſus eſt, & experitur ſe deligere Deũ, & libẽter audire verba eius, & delectari in obſeruatione mãdatorum ipſius, & exercere opera miſericordię, poteſt coniectari ſe habere gratiã Dei. Quia talia opera & ſigna nõ inueniũtur communiter niſi in iuſtificatis. Vnde Chriſtus: pœnitentiam agite, & appropinquabit regnũ cœlorũ. Et alibi: Qui mãducat me, & ipſe viuet propter me. Et D. Grego. Probatio dilectionis, exhibitio eſt operis Et D. Ioan. Chariſſimi ſi cor noſtrũ nõ reprehẽderit nos, fiduciam habemus ad Deũ, &c. Quarta propoſitio: Aliquis poteſt de ſua iuſtificatione eſſe certus certitudine fidei humanæ, cui poteſt ſubeſſe falſum: Quia poteſt aliquis ex pia affectione quã habet ad ſeipſũ, firmiter abſque quacũq; hæſitatione credere ſe feciſſe quod in ſe eſt, quod tamẽ nõ fecit: hac fide humana Lutherani credunt abſq; quacũque hęſitatione ſe eſſe in gratia, & aliis erroribus ſuis adherẽt, ſic quod parati ſũt pro eis mori. Tales habẽt certitudinẽ maiorẽ morali & nõ euidẽtẽ, nec fidei catholicę, cui nõ poteſt ſubeſſe falſum, ergo fidei humanæ, cũ nõ ſit alia certitudo. Quinta propoſitio nullus adultus abſque di-

c.10.§.2. *ver.5.* *Luc.1.* *2.Cor.12.* *Mat.7.* *Mat.4.* *1.Ioan.3.*

uina reuelatione poteſt eſſe de ſua iuſtificatione certus certitudine fidei theologicæ infuſæ, ſiue
adeo certus quòd ſit in gratia, ſicut quòd verbũ caro factũ eſt, ac ſicut de aliis articulis fidei. Hæc
propoſitio primò probatur authoritate cõcilij Tridẽt.ſeſſio.6.decret.9.vbi dicitur. Nã ſicut nemo
pius de Dei miſericordia, de Chriſti merito, déque ſacramenrorũ virtute & efficacia dubitare de-
bet: ſic quilibet dum ſeipſum ſuámque propriã infirmitatem & in diſpoſitionẽ reſpicit, de ſua gra-
tia formidare & timere poteſt: cùm nullus ſcire valeat certitudine fidei (cui non poteſt ſubeſſe fal-
ſum) ſe gratiã Dei eſſe conſecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicentis: ſi venerit ad
Iob.9. me Deus, per gratiam. ſ. non videbo eum. Si abierit. ſ. per peccatum, non intelligam. Si Iob ſim-
plex & iuſtus hoc ignorabat, quomodo nos inumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogantiam
affirmare poterimus Deum eſſe nobis propitium & condonaſſe peccata? Subnectit his Iob: Et
cùm inuocantem exaudierit me, non credo quòd audierit vocem meam. Et rurſus: Si iuſtificare
me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentẽ oſtendero, prauum me comprobabit. Etiam
ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorat anima mea, & tædebit me vitæ meæ. Et iterum: Verebar om-
nia opera mea: ſciens quòd non parceres delinquenti. Si lotus fuero quaſi aquis niuis, & fulſerint
Eccl.9. *Prouer.12.* velut mundiſſimæ manus meæ, ſordibus intinges me, & habominabũtur me veſtimenta mea. Ex
contextu apparet quòd non loquebatur comparatiuè, ſed de iuſtitia ſua quam amici eius obiece-
rant: ſi mundus & rectus inceſſeris, &c. Eò pertinet illud concionatoris: Neſcit homo verũ amore
Eccl.5. vel odio dignus ſit: ſed omnia in futurũ ſeruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens: Quis
poterit dicere, mundum eſt cor meum, mundus ſum à peccato? Et Sapiens de propiciatu pecca-
torum: noli eſſe ſine metu. & Pſal. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine, &
Pſal.18. *1.Cor.4.* Apoſt. ſed neque meipſum iudico: Nihil enim mihi conſcius ſum, ſed in hoc iuſtificatus non ſum.
Qui autem me iudicat, dominus eſt. Quem locum tractans D. Hieron. lib.2. Dialog. aduerſus Pe-
lagianos ait: Qui hoc dicebat, nullius itaque peccati præſcius erat: ſed quia legerat: Delicta quis
Prouer.14. intelligit: ab occultis meis munda me domine. Et illud: Sunt viæ quæ videntur viro rectæ: nouiſſi-
ma autem harum reſpiciunt in profundum inferni. Idcirco temperauit ſententiam, ne forte per
Act.8. ignorantiam deliquiſſet. Ad hanc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni mago: Age
pœnitentiam, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, ſi, non dixit
Ser.17.ſu- teneris credere, vel poteſt aſſerere cùm incertus ſis. Et D. Bernard. Orandus eſt Deus, vt cuſtodiat
per.Cant. corda noſtra & intelligentias noſtras, ne forte cùm non aderit, adeſſe putemus, noſtrúmque pro-
cantic. ſuo ſequamur ſenſum deuiantes. Venit namque & vadit, & nemo facile ſcit vnde venit, & quando
vadit. Poteſt etiam hæc propoſitio probari rationibus. In confeſſo enim omnibus eſt nemini be-
neficium reconciliationis impendi, niſi prima pœnitentia. Vnde Chriſtus: Niſi pœnitentiam ha-
Luc.13. bueritis, omnes ſimul peribitis. Atqui nemo abſque diuina reuelatione, tanta certitudine quanta
fidei, vt nullo pacto decipi queat, cognitionem habere poteſt ſe eſſe verè pœnitentem. Igitur, &c.
Minor probatur: quia certitudo non poteſt haberi de aliquo, niſi poſſit diiudicari per proprium
principium. Principium autem & obiectum gratiæ, eſt Deus per ſuam gratuitam voluntatem ac-
ceptantem nos. Sed Deus eſt ignotus, niſi reueletur. Ergo nemo poteſt certo ſcire quando habet
gratiam niſi Deus reuelet. Si dicatur quòd verum eſt certitudine ſciẽtiæ: cum hoc tamẽ ſtat quod
poſſit haberi certitudo fidei. Verum hæc euaſio non ſoluit argumentum. Quia bene ſequitur, ab-
ſque reuelatione quis non poteſt habere certitudinem euidẽtię: ergo nec certitudinem fidei. Cùm
certitudo fidei ſit maior in ſe ſimpliciter: & abſolutè ſeu ex parte obiecti, licet non quo ad nos &
ex parte ſubiecti. Sed qui non poteſt in minus, non poteſt in maius. Igitur, &c. Prætereà certitudo
aſſenſus huius propoſitionis? Ego ſum in gratia, non poteſt procedere ex habitu fidei infuſæ, ergo
non eſt certitudo fidei chatolicæ, cui non poſſit ſubiici falſum. Antecedens patet: Quia habitus
non poteſt producere aſſenſum niſi circa obiectũ proprium. Sed obiectum fidei non eſt niſi Deus,
& illa quæ ſunt à Deo reuelata interius vel exterius. Deus enim ſecundum D. Thom. infundit in
2.2.1.ar.1. nos habitum fidei, vt nos inclinet & moueat ad aſſenſum eorum præciſe quæ nobis reuelauit. Sed
ſacra ſcriptura nullibi promittit remiſſionem peccatorum niſi in genere & conditionaliter: Si ſe
conuerterit impius, &c. Et nunquam aſſerit in particulari hanc perſonam vel illam ſufficienter
eſſe diſpoſitam ad gratiam, ſeu non habere obſtaculum gratiæ: Ergo nullus poteſt habere certitu-
dinem fidei quòd ſit receptus in gratia Dei abſque ſpeciali reuelatione. Concluſio enim ſequitur
debiliorem partem. Vnde cũ aſſenſus huius propoſitionis: Ego ſum in Gratia Dei, pendeat ex hoc
ſyllogiſmo: Quandocunque impius euertit ſe ab omni impietate perfectè, & facit quod in ſe eſt,
habet gratiam. Sed ego ſum huiuſmodi: ergo ſum in gratia: Maior huius ſylloſgiſmi eſt de fide. Mi-
nor autem non eſt de fide catholica infuſa, niſi in illis qui habent ſpecialem reuelationem, cùm ha-
bitus non poſſit vltra obiectum ſuum. Igitur eſt ex coniectura humana vel ex fide humana, quæ
poteſt decipi, & cui poteſt ſubeſſe falſum, & per conſequens concluſio. Nec illi, qui oppoſitum di-
cunt,

cunt,habent maiorem certitudinem de ſua gratia,quàm ego de iſta propoſitione : Roma , quam
aliàs vidi,nunc eſt: cum hac tamen certitudine poteſt ſtare falſitas. Nam durante tali aſſenſu potẽs
eſt Deus, me inſcio, delere Romam. Quòd autem quis nõ poſſit habere certitudinẽ fidei ſe auer-
ſum fuiſſe perfectè ab omni impietate,apparet,quia talis debet habere exploratum proprium cor,
ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitiç obſtat: Sed hoc nõ poteſt homo infallibiliter percipere:
cum Hiere. dicat : profundũ eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud?q.dicat nullus,
niſi Deus:qui ſcrutatur renes & corda,& 2.Paral.6. Tu ſolus noſtri corda filiorum hominum. Ideo *Hier.17.*
Pſal.dixit: Delicta quis intelligit : ab occultis meis munda me domine. Et Apoſt. Nihil mihi con-
ſcius ſum. ¶ Nũc authoribus ſacræ ſcripturæ perperam ab hæreticis,intellectis,& in oppoſitum al-
legatis reſpondendum eſt. Allegant imprimis illud Chriſti: Omnia quæcunque orãtes petitis,cre- *Mat.21.*
dite quia accipietis, & euenient vobis. Ex quo inferunt quòd cùm orando petimus remiſſionem
peccatorum , debemus ſtatuere & firmiter credere nos eam ſtatim impetrare. Nam vt D. Iacob.
ait: Si quis autem veſtrum eget ſapientia, poſtulet à Deo qui dat omnibus affluenter,& dabitur ei. *Iac.1.*
Poſtulet autem in fide nihil hæſitans,&c. Dicendum quòd per illa verba,nec Chriſtus,nec D.Ia-
cob. voluit aliud à nobis exigere quàm fiduciam ſiue ſpem bonam nos accepturos quod petimus,
ſi bene ac rectè , ac cum debitis circunſtantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum eſt nobis,
licet quaſdam coniecturas morales , fallibiles tamen, habeamus. Adducunt prætereà illud Apoſt.
Ipſe enim ſpiritus ſanctus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro quòd ſumus filij Dei, Et ſic arguunt:
Teſtimonium ſpiritus ſancti non poteſt eſſe niſi certum. Sed ſpiritus ſanctus teſtatur D. Paulo au-
tore: Ergo quemcũque conſtituit filium Dei,facit ſimul eum certũ eſſe in gratia. Eò quòd Apoſto- *Rom.8.*
præmiſit: Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis fi-
liorum Dei in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quòd teſtimonium ſpiritus ſan-
cti eſt ſemper verum & certũ in ſe. Sic quod Spiritus ſanctus nõ eſt de fallax ſicut ſpiritus creaturę
Et quicunque certus eſt,eum qui loquitur & teſtimonium perhibet eſſe ſpiritum ſanctum,certus
eſt certitudine fidei verũ eſſe teſtimonium illud : Sed ſpiritus ſanctus de communi lege non per-
hibet teſtimonium in particulari certum certitudine fidei , ſed ſolùm per quaſdam coniecturas &
indicia maiora & minora ſecũdum diſpoſitionem ſubiecti & diuerſos hominis progreſſus in ſan-
ctitate. Non poſſumus tamen vſque quaque eſſe certi huiuſmodi indicia & coniecturas eſſe à ſpiri-
tu ſancto niſi per ſpecialem reuelationem. Scimus enim quòd ſæpe Angelus Satanæ ſe trãsfigurat
in angelum lucis,& per ſimilem apparẽtiam homines deludit. Teſtimonium enim de quo loqui- *2.Cor.11.*
tur Apoſt. quod ſpiritus ſanctus eis quos inhabitat,præbet , eſt quòd ad amorẽ caſtum eoſdémque
allectat & inclinat , vt nõ timore (prout olim antiqui ſerui ſub lege Moyſi) ſed prompto amore fi-
liali pareant , iuſſáque Dei ſpontaneè faciant , tanquam filij idonei ad hæreditatem adeundam.
quod quidem teſtimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus : & tamen experien-
tia luce clarior,docet illos qui recentes ſunt in gratia Dei , quos incipientes ſancti doctores appel-
lant , non protinus timorem illum deponere ſeruilem , quoadúſque ſit perfecta charitas , quæ hu-
iuſmodi timorem radicitus conuellat. Ideo non ſubitò facit hanc certitudinem & firmitatem pro-
pter noſtram prauam diſpoſitionem , ſed temporis ſucceſſu accumulando roborandóque magis
coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apoſt. Ideo ex *Rom.4.*
fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini. Quia ex eò quòd,ſecũdum eos,ſola fi-
de iuſtificamur,manifeſtè ſequitur quemlibet iuſtorum certum eſſe gratiæ ſuæ , cùm ſit certus de
fide ſua. Vnde Apoſt. Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide,ipſi vos probate. An non cognoſcitis voſ- *2.Cor.vlt.*
metipſos? Dicendum imprimis negando fundamentum illorum.ſ. quòd ſola fides iuſtificet , vt ſu-
pra deduximus,& cùm Apoſt. dicit,quod ex fide firma ſit promiſſio,intelligit de Chriſto ſiue hæ-
reditate in generali & conditionaliter, vt dictum eſt: hoc eſt fides certos nos reddit Chriſtum olim *Hoc S.c.10.*
promiſſum veniſſe:& quòd per eum nos hęreditatem conſequemur,ſi ſe fecerimus quæ iubet. Ve-
rùm de his in particulari certi eſſe non poſſumus certitudine fidei abſque ſpeciali reuelatione, Se-
cundò dicendum quòd poſſumus eſſe certi de actu fidei informis,ſed non formatæ. Licet enim ſit
mihi euidens quòd credam Deum eſſe trinum & vnum,non tamen eſt mihi euidens trinitas. Ver-
ba autem Apoſt. tentate ſi eſtis in fide , deſignant dubitationem de fide viua, vt.ſ. quilibet tentet &
examinet ſe an ſit in charitate antequam veniat ad iudicium. Nec obſtat etiam illud Apoſtoli: Si *Rom.8.*
Deus pro nobis quis contra nos?&c. Certus ſum enim,&c. Quia ibi loquitur de certitudine in ge-
nerali, non in particulari: nec etiam loquitur de charitate quo diligimus Deum. Quia ſequeretur
quòd nullus qui habuit charitatem poſſet peccare, quòd eſt manifeſtè hæreticum. Sed loquitur
de charitate & amore Dei,qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo non ceſſat, niſi nos prius eũ di-
ligere deſinamos. Si dicatur quòd ille qui baptizatur habet certitudinem fidei,quòd baptiſmus iu-
ſtificat:& quòd habet propoſitũ accipiendi baptiſmũ & quòd non habet obicẽ. Negatur ſecunda

pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitētiæ virtus. Dicit enim D.Petr. Pœnitentiā agite,&
Act.2. baptizetur vnuſquiſque veſtrū, &c. Atqui de illa nemo poteſt eſſe cert⁹, vt dictū eſt. Igitur,&c. De
canonibus Apoſt. ac de Cōciliis Eccleſiæ & authoritate illorū, dicetur inf.c 17.§.1.ver.3.& deinc.

§. 5. DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

2.2.q.10. art.1. FIdei & actibus eius opponuntur duo peccata.ſ.infidelitas & blaſphemia. Infidelitas eſt duplex: A
quædam purè negatiua. Alia eſt poſitiua: vel ſaltem priuatiua. Infidelitas negatiua eſt carentia
Infidelitas negatiua & poſitiua, quid. fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide,& hæc inuenitur in pueris ante baptiſmum, & in adultis inſularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt,
iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient ſine prædicante? Et
Rom.10. hæc infidelitas magis habet rationem pœnæ quàm culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis ſecuta eſt. Cùm ergo non ſit culpa: ſequitur quòd qui infideles ſunt hac infidelitate, non damnabuntur propter eam, ſed propter alia peccata, ſcilicet originale vel mortale. Et ſic
Ioan.3. debet intelligi illud. Qui non credit, iam iudicatus eſt. Vnde Chriſtus dixit: Si non veniſſem, &
Ioan.15. eis locutus non fuiſſem, peccatum non haberēt. Quod exponens D.Aug. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Chriſtum, quo (vt teſtatur) Spiritus ſanctus arguturus erat mundum de peccato, de iuſtitia,& de iudicio, de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ver. 1. DE INFIDELITATE POSITIVA.

2.2.q.10. art.5. INfidelitas poſitiua eſt per contrarietatē, qua quis contrariatur aut reſiſtit vel diſcredit his quæ
ſunt fidei, aut contemnit ipſam, iuxta illud: Quis credidit auditui noſtro? Et quia aliquis poteſt B
Eſa.53. tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres ſunt ſpecies infidelitatis. Primo aliquis poteſt re-
Infidelitatis ſpecies. niti & contradicere fidei non ſuſceptæ, & talis eſt infidelitas Paganorum. Secundò fidei ſuſceptæ in figura tantum, & talis eſt infidelitas Iudæorum. Tertiò fidei ſuſceptæ & manifeſtatæ, talis eſt infidelitas Chriſtianorū. Infidelitas Iudæorum eſt peior quàm Gentilium,& infidelitas Chriſtia-
1.Pet.2. norum eſt peior vtraque, iuxta illud: Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt cognitionem retrorſum conuerti. Subiectum infidelitatis eſt intellectus, ſicut & fidei: cum contraria habeant fieri circa idem. Et ſicut actus fidei eſt elicitus, hoc eſt immediatè procedēs ab intellectu, & imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis, & ſic voluntas eſt cauſa infidelitatis, ſicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

Ver. 2. DE COMMVNICATIONE CVM GENTILIBVS ET IVDÆIS.

2.2.q.10. ar.9. NOn eſſe licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apoſtatis, conſtat ex eo, quòd ſunt C
excommunicati,& ab eccleſia præciſi, duplici ratione. Prima in pœnā diſceſſionis à fide. Secunda propter periculum communionis cum eis. Quia ſermo eorum vt cancer ſerpit. 2.Tim.2. Et
1.Tim.5. communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apoſt. Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Ideo abſque peccato mortali nō poſſunt fideles Chriſtiani cum talibus ab Eccleſia declaratis communicare: aliter reputantur fautores, & incidunt in pœnas iuris: niſi fortè in extrema neceſſitate corporali, vel niſi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quāuis alij infideles poſſint contrahere forum & iuriſdictionem Eccleſiæ Romanæ, ratione delicti cōmiſſis in terris eccleſiæ ſubiectis: in crimine tamen infidelitatis poſt declarationē non ſunt eccleſię ſubiectiuę, nec Eccleſia eis pœnam ſpiritualē infligere poteſt, iuxta illud: Qui mihi de his qui foris ſunt iudicare? & ideo ec-
1.Cor.6. cleſia non prohibuit Chriſtianos fideles cū Gentilibus & Iudæis conuerſari in actibus ciuilibus.ſ.
emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, poſſunt cum illis conuerſari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis contrahe-
1.Cor.7. re, cùm dicatur: Nubat, tamen in domino, hoc eſt viro ſuæ religionis. Nam in diſpari cultu prohibitum eſt in lege matrimonium, Deut.7. Circa ſpiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuerſari. iuxta illud: Quæ participatio iuſtitiæ cū iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras?
2.Cor.6. Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? aut quæ par fidelis cum infideli? vnde ſequitur quòd fideles peccant: admittentes Gentiles vel Iudæos in ſpiritualibus, ac etiam dum interſunt ritibus
Familiaritas cum infidelibus eſt cauenda ſimplicibus. & cæremoniis infidelitatis illorum. Simplices verò & infirmi in fide (de quorum ſubuerſione dubitari poteſt) prohibēdi ſunt ab infidelium cōuerſatione, & præcipuè ne magnā familiaritatem cum eis contrahant. Et ob hanc cauſam Deus prohibuerit Iudæis, ne cōmunicarent cum gentibus infidelibus: quarum terras erant ingreſſuri: Quia Iudæi illi erāt infirmi in fide,& proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Chriſtiani eligere ſeu cōſtituere iudices aut principes ſeu prælatos infideles ſuper ſe, hoc enim cederet in ſcandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faciliter illi qui ſubiiciuntur aliorū iuriſdictioni, immutari poſſunt ab eis quibus ſubſunt, vt ſequātur eorum imperium, niſi illi qui ſubſunt ſint magnæ virtutis. Et præterea infideles contēnunt, ſi defectus fidelium
1.Cor.6. videant. Ideo apoſt. prohibuit ne fideles cōtendant in iudicio corā iudice infideli: ait enim. Audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos?

Item,

Item, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideo Eccleſia nullo modo permittit quòd infide-
les acquirant dominiũ ſuper fideles, vel qualitercunque eis præficiantur in aliquo officio. Si tamen 1. Cor. 5.
infideles habeant dominum vel iuriſdictionem temporalem ſuper aliquos ante fidem ſuſceptam,
illam non amittunt. Quia cùm diſtinctio fidelium & infidelium ſit de iure diuino, & dominiũ ſiue
prælatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod eſt ex gratia, non tollat ius humanum:
ſequitur quòd diſtinctio fidelium ſecundum ſe conſiderata, non tollit prælationem vel dominum
infidelium ſupra fides. Poteſt tamen per ſententiam vel inordinationem Eccleſiæ tale ius dominij
vel prælationis tolli. Quia infideles merito ſuæ infidelitatis merentur poteſtatem amittere ſupra
fideles. Et quo ad infideles (qui temporaliter ſubduntur Eccleſiæ aut membris eius) ordinatum eſt,
quòd ſeruus infidelis per baptiſmum liberetur. Nec facit dominis illorum Eccleſia iniuriam, cùm
ipſi domini in temporalibus ſubiiciantur Eccleſiæ. In his autem qui non ſubduntur temporaliter
eccleſiæ, licet eccleſia ſtatuere poſſit & ordinare, vt libertate per baptiſmum gaudeant: tamen non-
dum ſtatuit, ad vitandum ſcandalum. Sicut Chriſtus qui poterat à tributo ſe excuſare: tamen man- Act. 15.
dauit ſolui tributum, vt ſcandalum vitaret. Sic Apoſt. cùm dixiſſet: Quicũque ſunt ſub iugo ſerui, Matth. 17.
omni honore dominos ſuos dignos arbitrẽtur, ſubiunxit: Ne nomen domini & doctrina blaſphe-
metur, vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatẽ vel alia peccata, li-
citè fugere & libertate ſua vti poſſẽt, quia maius eſt vinculũ matrimonij (quod eſt de iure naturali)
quàm ſeruitutis, quæ eſt de iure gentiũ. Sed vbi infidelis non vult habitare cum muliere fideli, ſine
contumelia creatoris, vel è conuerſo, ſoluitur vinculũ matrimonij, & fidelis cũ alia cõtrahere po-
teſt. vnde ait: Quòd ſi infidelis diſcedit: diſcedat: nõ enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in
huiuſmodi. In pace autẽ vocauit vos Deus. A fortiori, ſi dominus diſcedit & nõ vult habitare cum
ſeruo ſine cõtumelia creatoris, ſeruus diſcedere & fugere poteſt: nec tũc eſt ſcandalũ, niſi fortè paſ- 1. Teſſ. 6.
ſiuum. Et quamuis infideles in ſuis ritibus peccent, tolerari poſſunt, vel propter aliquod bonũ quod 1. Cor. 7.
ex eis vel in eis prouenit: vt ritus Iudæorũ, in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quam tene- *Seruus quã-*
mus. Hoc bonũ prouenit, quòd ex eis habemus teſtimoniũ fidei noſtræ & ab hoſtibus habere teſti- *do poſsit fu-*
moniũ pro magno reputatur: vel propter ſcãdalũ vitãdũ. Et ſic ritus aliorũ infideliũ, qui nil veritatis *gere à do-*
aut vtilitatis afferunt, tollerãtur: ne tumultus & diſſidia oriãtur, & ne eorum cõuerſio impediatur. *mino.*

Ver. 3. DE COACTIONE INFIDELIUM AD FIDEM.

D GEntiles ſeu Pagani quamuis verbis & exẽplis ad fidem Chriſti induci poſſint: minis tamen aut
pœnis cõpellendi non ſunt. Quia cùm homo non poſſit compelli niſi ad ea quæ ſunt rationis 2. 2. q. 10.
naturalis, & Deo non placeãt coacta obſequia: ſequitur quòd ab hominibus non poſſit cõpelli ad art. 8.
ea quæ ſunt ſupra rationem. Nec obſtat id quod habetur Luc. 14. Exi in vias & ſepes, & compelle
intrare: non enim intelligitur de compulſione & coactione reali, ſed per inſtantẽ prædicationem &
perſuaſionẽ. Ille enim qui ſæpiſſime & inſtanter perſuadetur, cõpelli quodãmodo dicitur. Et ſi in-
telligatur pro reali compulſione, intelligendũ eſt de his qui ſponte fidẽ ſuſceperunt, & nõ reclama-
uerunt, aut ſi reclamauerunt, poſt reclamationẽ conſenſerũt, vt habetur in c. maiores. §. Item quæ-
ritur, extra de baptiſmo. Et ſic infideles Chriſtiani, hæretici, & apoſtatæ, ſunt coercẽdi, eò quòd iã
fidem ſuſceperunt in ſacramento baptiſmi, per quod debitores facti ſunt vniuerſæ legis, quemad-
modum Iudæi per circuncisionem, vt habetur Gal. 5. Et quia Iudæi ſuſceperunt fidem Chriſtianã *An Iudæi*
in figura: Fides enim antiqui & noui teſtamẽti eſt vna, vt probat D. Tho. de Veritate, q. 14. art. 12. *ad fidem*
eò quòd de eodem obiecto. Vnde Epheſ. 4. Vnus dominus, vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus *cogi poſ-*
quod Iudæi poſſint cõpelli ad ſuſcipiendã fidem Chriſtianã: quia Iudæi poſſunt cõpelli ad ſeruan- *ſint.*
dam legem Moyſi ad verum ſenſum legis. Sed verus ſenſus legis eſt de Chriſto Meſſia, vnde Io. 5.
dicitur: Scrutamini ſcripturas: qui vos putatis in ipſis vitam æternam habere. Illæ ſunt quæ teſti-
monium perhibent de me. Chriſtus enim per legẽ & prophetas probari poteſt adueniſſe, maximè
ex hebdomadibus Danielis, & ex prophetia Iacob, Gẽ. 49. Nõ auferetur ſceptrũ de Iuda, &c. ideò
videtur cõpellendi. Veruntamen Eccleſia determinauit oppoſitum, vt habetur in c. de Iudæis. 45. Dan. 9.
diſt. vbi dicitur: De Iudæis autem præcepit ſancta Sinodus, nemini deinceps ad credendum vim
inferre. Cuius enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat. Non enim tales inuiti ſaluandi
ſunt, ſed volentes, vt integra ſit forma iuſtitiæ: Et ſicut homo proprij arbitrij voluntate ſerpẽti obe-
diens periit. Sic vocante ſe gratia Dei propria mentis conuerſione, quiſquis credendo ſaluatur. Er-
go nõ vi, ſed libera ſui arbitrij voluntate, & facultate vt cõuertãtur, ſuadendi ſunt: non impellendi.
Qui autem iãpridem ad Chriſtianitatem coacti ſunt, ſicut factũ eſt temporibus religioſſimi prin-
cipis Zizibuti zelum Dei habentis, ſed nõ ſecundũ ſcientiã: Quia iã cõſtat eos diuinis ſacramen-
tis aſſociatos, & baptiſmi gratiam ſuſcepiſſe, & chriſmate vnctos eſſe, & corporis domini extitiſſe
participes: oportet quòd fidem, quã etiã vi vel neceſſitate ſuſceperunt, tenere cogãtur, ne nomẽ do-
mini blaſphemetur, & fides quã ſuſceperunt, vilis & cõtemptibilis habeatur: vnde de Iudæis ſpe-

cialiter prohibuit dominus,ne propter incredulitatē occiderentur.vnde Dauid: Nec occidas eos,
Pſal.58. ne quãdo obliuiſcantur populi mei. Et vt habetur Eſa.10.& Rom.9.Reliquiæ ſaluæ fient,& Rom.
11.Cæcitas ex parte contingit in Iſraël, donec plenitudo Gentiũ intraret:& ſic omnis Iſraël ſaluus
fieret. Si enim fuiſſet licitum eos compellere, non fuiſſet omiſſũ à tot ſanctis & religioſiſſimis im-
peratoribus Chriſtianis, quãuis aliqui hoc fecerint, vt Zizibutus,& Gallorum reges,propter nefa-
Iudei à Gallia quare repulſi ſint. ria crimina illorum circa ſacratiſſimum Euchariſtiæ ſacramentũ: quorũ zelus laudatur,& factum
Zizibuti reprobatur,quo ad ſaltem qui nõ erant culpabiles,vt habetur in d.c.maiores,extra de bap.
& ad rationē inductã dicitur quòd nõ poteſt clarè oſtēdi per prophetas quòd lex eorũ intelligatur
de Chriſto. vnde Ioan.5.Si crederitis Moyſi, crederetis forſitã & mihi. Notãdũ eſt verbũ(forſitam)
nã prohetias allegatas Iudæi gloſant,& adhuc nõ defeciſſe ſceptrũ de Iuda dicũt:ſed ſe habere du-
cē,ſicut in captiuitate Babylonica. Miracula autē Chriſti licet ſufficiēter probauerint bene affectis,
nõ tamē malè affectis. Ideo omnia calumniantur,& negant prophetias eſſe per Chriſtũ impletas.

Ver. 4. DE HÆRETICIS COERCENDIS.

2.2.q.10. art.8. HÆretici autem eò quòd fidem manifeſtè ſuſceperunt, quanuis ſecundum eorum opinionē B
ſint tollerãdi: cõpellendi tamē ſunt per Eccleſiã. Et ſi reſtiterint, aut conuerti renuerint, ſunt
brachio ſeculari tradēdi,& per cõſequens conburendi, vt habetur in c.ad abolēdã, de hæret. Vnde
D.Hiero.& habetur in c.reſecãdæ.24.q.3.vbi dicitur: Reſecandę ſunt carnes putridæ, & ſcabioſa
ouis à caule repellenda: nec tota domus, maſſa, corpus,& pecora ardeant. Arrius in Alexãdria vna
ſcintilla fuit: ſed quoniã non ſtatim oppreſſus fuit, totum orbem eius flamma populata eſt. Multo
enim grauius eſt corrumpere fidem, quæ eſt vita animæ, quàm falſare pecuniã, per quã temporali
vitæ ſubuenitur. Si igitur falſarij pecuniæ & alij graſſatores per principes ſeculares morti tradun-
tur, vt in l.2, C.de falſa moneta,& l.quidam.ff.ad l. Cor, de ſica. multo magis hęretici. ex quo de hę-
reſi conuincuntur, poſſunt non ſolũ iuſtè excõmunicari, ſed etiã per iuſtitiã temporalē iuſtè occi-
Gal.5. di. Vnde, D.Paul. imprecatur eis mortem: Vtinam abſcindãtur qui vos conturbant. Et Chriſtus:
Mat.8. Væ homini illi per quem ſcandalum venit. Expedit illi vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius,
& demergatur in profundum maris. Sed nullus magis ſcandalizat, quàm qui errare facit in fide,
& Ioã.15. Si palmes non mãſerit in vite colligetur & mittetur in ignem, Et ardet. Et Act.19, habe-
tur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus ſuos. Multi autem ex eis qui fuerant cu-
rioſa ſectati, contulerunt libros,& cõcubuſſerunt corã omnibus. Ex quo loco aliqui trahunt, quòd
de iure diuino cõbuſtio eſt congrua hæreticorũ punitio. Nã ſi libri mortui cõtinētes curioſa, hęre-
Combuſtio eſt congrua pœna hæreticorum. ſes,& ſuperſtitioſa, dabantur flammis: multo magis libri viui, hoc eſt hæretici, debent: Iure enim
naturali membrum corruptũ inficiens corpus, eſt abſcindendum, ne pars ſyncera trahatur: igitur.
Præterea Deut.18. dicitur: propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine
meo, quæ ego non præcipi illi vt diceret aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Sed hære-
tici ſunt huiuſmodi: igitur, &c. Eccleſia autem miſericorditer ſe habet cum illis. Nam pro prima
vice ſi reſipuerint, & ad arbitrium epiſcopi emendari & corrigi parati ſint, recipit eos, vt habetur
in prædicto c.ad abolendam. Si autem recidiuent, eos ſeculari brachio tradit, tanquam relapſos &
2.2.q.11. art.3. pertinaces, vt habetur in c.accuſatus,&c. ſuper eo. de hære. lib.6. ¶. Et quia hæretici his determina-
tionibus aduerſantur: ideo eorum iacula refellenda ſunt. Primò dicunt D. Paulum non præcepiſ-
ſe hæreticos comburi, ſed deuitari: & non niſi poſt primam & ſecundam monitionem. vnde ait:
Ad Titũ.3. Hæreticum hominem poſt primam & ſecũdam monitionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui
huiuſmodi eſt. Dicēdum eſt quòd cùm in principio naſcentis Eccleſiæ non eſſent principes Chri-
ſtiani, non habebat Eccleſia aliud remedium. Nunc autem habet, & ideo ne corpus inficiant, &
maſſam corrumpant, expellendi ſunt. hoc autem facit poſt primam & ſecundam monitionem:
poſt primam in generali, poſt ſecundam in particulari iudicio, cùm reſipiſcere volunt. Et quia in
hoc particulari & ſecunda correctione. ſ. abiuratione, dicunt ſe velle abnegare perpetuò omnem
Eccleſia quo ad ſacramenta nemini claudit gremiũ. hæreſim,& poſtmodum recidiuant: Eccleſia, (quæ non poteſt iudicare de interioribus) vidēs ſe de-
ceptam, recipit quidem eos redire volentes ad ſacramenta, & quo ad illa nemini volenti claudit
gremium. Verumtamen ne corpus inficiãt, tradit eos brachio ſeculari puniendos, vt habetur in c.
ſuper eo, de hære. Lib.6. Si autem in particulari correctione reſipiſcere noluerint: tunc Eccleſia ne-
Venia non datur niſi correcto. gat ſacramenta,& veniam, quæ non datur niſi correcto, vt habetur in c.ad abolendam. ¶ Secundò
allegant illud 1. Cor.11. Oportet hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis: Si ergo
hæretici vtiles ſunt Eccleſiæ, non ſunt abiiciendi. Dicendum quòd illa vtilitas eſt præter intentio-
Vtilitas hæreſum eſt præter intētionem hæreticorum. nem hæreticorum: Quia ſecundum D. Aug. intentio eorum eſt corrumpere fidem, quod eſt ma-
ximi nocumenti. Ideo magis conſiderandũ eſt id quod eſt per ſe de eorum intentione, quàm quod
præter eorum intentionē. Et eo modo oportet hæreſes eſſe, quo neceſſe eſt ſcandala euenire. Non
tamen propter hoc hæreſes aut ſcãdala bona ſunt neque toleranda. Non enim accipitur hic (opor-
tet)

ret)aut(neceſſe)pro neceſſitate abſoluta aut præceptiua,ſed pro infallibilitate:ac ſi diceretur, Infal-
libiliter hæreſes erunt,infallibiliter ſcandala venient. Sed væ hęreticis & ſcandaloſis.Item ſuppoſi-
ta malitia hominũ, infallibiliter erunt ſcandala,& ſuppoſito quòd ſint hæretici,infallibiliter ſemi-
nabunt hæreſes. Quia(vt dictum eſt)ſermo eorum vt cancer ſerpit. ¶ Tertiò adducunt parabolam
zizaniorum,vbi ſerui domino ſuo dicebant: Vis imus & colligimus ea? Qui reſpondit, Non.& ait: *Mat.13.*
Sinite vtraque creſcere vſque ad meſſem:& tempore meſſis dicam meſſoribus:Colligite primùm
zizania, & alligate in faſciculos ad comburendum : triticum autem cõgregate in horreum meum.
Per tempus meſſis intelligitur dies iudicij : ergo dimittendi ſunt hæretici creſcere vſque in diem
iudicij. Dicendum quòd ex illa parabola manifeſte apparet hæreticos(poſtquam ſunt plenè noti &
probati)comburendos: Quia ibi dicitur. Ne fortè ſimul eradicetis & triticum. Quia ante plenam
cognitionem eſſe periculum tritici. Sed poſtquam plenè probati ſunt,& non eſt periculum eradi-
candi tritici,& eſt tempus meſſis,ſcilicet iudicij particularis: Igitur,&c.

Ver. 5. DE FILIIS INFIDELIVM INVITIS PARENTIBVS NON BAPTIZANDIS.

A SI paréces infideles non poſſunt compelli ad fidem: ſequitur quòd filij infidelium ante vſum ra- *2.2.q.10.*
tionis inuitis parentibus non ſunt baptizandi : cùm eadem ſit voluntas filij ante vſum rationis *art.12.*
cum voluntate patris,qui habet ei de ſalute ſpirituali prouidere. Quemadmodum puer exiſtens in
vtero matris, non poteſt abſque matris iniuria , ante partum euelli : Sic nec poſt natiuitatem ante
vſum rationis à patria poteſtate,ſub qua eſt tanquam ſub vtero quodam alendus & defendendus.
Non enim facienda ſunt mala , vt inde veniant bona : quia non eſſet ſubmergendus paruulus in *Rom.3.*
puteo pro baptiſmo,vbi aqua exterius non poſſet haberi,etiam ſi eſſet in periculo mortis corpora-
lis. Sic propter ſalutem animæ filij ſpiritualem non eſt facienda iniuria patri. Vna ex potiſſimis ra- *Quare infi-*
tionibus, quare diximus quòd infidelis non poteſt compelli ad fidem, eſt quia non poteſt ei clarè *deles non*
oſtendi in lumine & rationae naturali, quòd teneatur talem fidem ſuſcipere:ſed hæc ratio manet *poſſunt ad*
quo ad filium. Non enim poteſt oſtẽdi ratione naturali,quòd pater debeat pro eo proteſtari aliã *fidẽ cõpelli.*
fidem quàm pro ſe. Per hanc rationem ſoluuntur penè omnia argumẽta. Quia ſi pater vellet abu-
ti filio contra legem naturæ , vt pote ſi vellet eum occidere , poſſet illicitè auferri ab eo ad tempus,
non tamen à patria poteſtate, etiam ſi pater ſit ſeruus : quia licet filius natus in ſeruitute ſit ſeruus:
dominus tamen eius non poteſt vendere patrem ſine filio , nec econuerſo:nec alio modo ſeparare
ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam poteſtatem,ſicut non poteſt vendere captiuam pręgnan-
tem ſine filio , prout nec ſeparare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt , quod
princeps videns ſubditum facere contra legem ſuperioris ſui , debet compellere ad obediendum
ſuperiori ſuo. Quia hoc locum habet, vbi clarè poteſt oſtẽdi. Nec etiam ſequitur quòd ſi Chriſtus *Chriſtus*
poterat compellere , Papa poſſit : cùm talis poteſtas pontifici non fuerit commiſſa: ſicut nec quòd *poterat co-*
poſſit illuminare intellectum patris interius , quemadmodum Chriſtus. ¶ Notandũ tamen quòd *gere Iuda-*
filius poſſet baptizari , vbi pater extra paſſionem exiſtens , vellet totaliter à ſe abdicare ius patriæ *os ad fidem*
poteſtatis, quam habet circa ſpiritualia & corporalia ſupra filium , vt ſi ipſum venderet , vel dice- *ſed non Pa-*
ret: Nolo prouidere de ſalute filii mei, vel haberet eum pro derelicto , vel daret eum alicui ad lon- *pa.*
ginquas partes deferendum : & illi de omnibus prouidendum, & non retineret poteſtatem ſibi *Caſus in*
prouidendi de ſalute animæ : quia fortè cogitaret ſe in abſentia filii poſſe prouidere : ſicut dicitur *quo paruu-*
de filiis antiquorum patrum, quod ſaluati ſunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi , quòd ad *lus poteſt*
parentes pertinet prouidere de ſalute ſpirituali filiorum, antequam habcãt vſum rationis , vt dicit *baptiZari*
D. Tho. Quod quidem intelligendum eſt de paruulis natis in toto vel in parte,& non totaliter in *inſcio pa-*
vtero matrum exiſtentibus , & de fide aliquo exteriori ſigno proteſtata: ſed de his amplius inferiùs *tre.*
c.25.§.2.ver.3. Verùm quia fundamentum patriæ poteſtatis,quam habet pater ſuper animam filij,
eſt corpus: ideo vbi pater abdicat directè vel indirectè , ius quod habet in corpore ſiue in vita cor-
porali, volendo ipſum occidere, vel dimittendo ipſum mori fame , aut alio modo abdicare vellet :
probabiliter teneri poteſt, quòd poſſit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Tho. ac
illi qui tenent prædictam concluſionem , intelligunt extra illum caſum : in quo etiam non bapti-
zarentur inuitis parentibus, cùm liberè conſentiant, ſaltem indirectè.

Ver. 6. DE DISPVTATIONE IN MATERIA FIDEI.

CIrca diſputationem eorum quæ ſunt de fide,notandæ ſunt ſex cõcluſiones. ¶ Prima cõcluſio: *2.2.q.10.*
Quicunque diſputat aut argumentum adducit contra id quod eſt de fide,& veritatem fidei *art.7.*
vel ſcripturarum,non ſupponens,ſed argumentis experiri intendens,proculdubio peccat:quia du-
bius in fide, infidelis eſt, iuxta ca.1.extra de hære.& ſic debet intelligi D. Aug.& habetur in c.quis *In lib.de*
neſciat.9.diſt.vbi dicitur: Quis neſciat ſacram ſcripturam canonicam tã veteris quàm noui teſta- *vbi bap.*
menti certis terminis ſuis contineri , vt de illa omnino dubitari aut diſceptari non poſſit, vtrum

vetum vel rectum ſit quicquid in ea ſcriptum ſit vel conſtiterit eſſe? ¶ Secunda concluſio: Diſputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifeſtandam veritatem, aut ad fidei manifeſtationem, non eſt de ſe illicitum: imò ad hoc tenentur prælati, cùm errores inſurgunt. Sic legimus diſputaſſe D.Pau. *Act.9.* Saulus enim conualeſcebat & cõfundebat Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, *1.Pet.3.* & diſputabat cùm Græcis. Et D.Pet. Parati ſemper ad ſatisfactionem & reddendam rationem de ea quæ in vobis eſt fide. Et ad Tit.1. Oportet epiſcopum eſſe amplectentem eum qui ſecũdum doctrinam eſt, fidelem ſermonem: vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & ſeductores. ¶ Tertia concluſio: Non licet laicis perſonis, maximè illiteratis, qui non ſunt in fide perfecti, de fide diſputare. Quia hoc prohibitum eſt per Eccleſiam ſub ſententia excommunicationis, vt habetur in c.quicunque.§.inhibemus de hæret.in 6. vbi dicitur: inhibemus quoque ne cuiquam laicæ perſonæ liceat publicè vel priuatè de fide catholica diſputare. Qui verò cõtra fecerint: excommunicationis laqueo innodentur. Hac via graſſati ſunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad diſputandum & ſeducẽdum induxerunt. ¶ Quarta concluſio: Diſputare de fide coram ſapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam ſufficientiam alicuius, vt in gymnaſiis Theologicis, & vniuerſitatibus, non eſt illicilicitum: ferrum enim ferro acuitur. ¶ Quinta cõcluſio: Diſputare de fide coram ſimplicibus & infirmis in fide, qui non ſolicitantur neque impugnantur ab hæreticis, non eſt illicitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior: quando nil diuerſum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium diſputantium contra fidem audiant. Et ſic prohibitum eſt in lege nemo. C. de ſumma Trinit. Sic etiam intelligitur illud Apoſt. *2.Tim2.* Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, niſi ad ſubuerſionem audiẽtium. Per quæ verba non intendebat Apoſtol. prohibere omnem diſputationem. Quia ipſe (vt dictum eſt) diſputauit. Et circa hoc Tito ſcripſit de epiſcopo (vt dictum eſt) ſed prohibebat diſputationem puerilem & rixoſam vel periculoſam coram ſimplicibus, non autem diſputationẽ ordinatam. ¶ Sexta concluſio: Diſputare in præſentia eorum qui agitantur & ſolicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non eſt illicitum, imò præceptum, vt dictum eſt: Quia per hoc ſimplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipſa taciturnitas eorum qui reſiſtere deberent peruertentibus fidem, eſt erroris confirmatio. Vnde D.Greg. in Paſtorali ait: Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiſcretum ſilentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieron. in epiſt. ad Paulinum, c.4. Sancta quippe ruſticitas ſolùm ſibi prodeſt. Et quãtum ædificat ex vitæ merito Eccleſiam Chriſti, tantum nocet ſi deſtruentibus non reſiſtat. Et ideo prælati inſurgentibus hæreticis & ſeminantibus hæreſes debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver. 7. DE INFIDELITATE CHRISTIANORVM.

2.2.q.11. *Septẽ infidelitatis ſpecies.*

INfidelitas Chriſtianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant ſpecies, Primus gradus ſiue C prima ſpecies dicitur titubatio, quando.ſ. aliquis non aſſentit firmiter his quæ ſunt fidei: ſed habet formidinem de oppoſito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in c.1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis eſt: Et hæc infidelitas cùm infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, ſed benignam ſuſceptionem, cõfortationem, ac roborationem. *Rom.14.* Vnde Apoſto. *Rom.15.* Infirmum in fide aſſumite: hoc eſſe affectu charitatis vobis coniungite, & ſupportate, & non in diſceptationibus cogitationum abinuicem accuſantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. *Luc.22.* Et Chriſtus dixit petro: Et tu aliquando conuerſus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, niſi pertinaciter vellent in dubitatione manere. Secundus gradus ſiue ſpecies infidelitatis Chriſtianorum dicitur ſimplex diſcredentia eorũ quæ ſunt fidei, vel credulitas eorũ quæ ſunt fidei cõtrariantur citra pertinaciã. *Diſcredẽtia ſimplex.* Tales infideles dicuntur incidiſſe in hęreſim, hoc eſt in errorem contra fidem. Omnis enim error contra fidẽ, hæreſis dicitur: ſed non facit hominẽ hæreticũ, niſi adſit pertinacia. Vnde D. Aug. contra Donatiſtas c.2. dicit D. Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hęreticis eſſe rebaptizandos, hæreticum non fuiſſe. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. *Paratus corrigi non eſt hæreticus.* Et in 1. de Trinit. de ſeipſo dicebat. Errare potero, hæreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus eſt errorem corrigere, non eſt pertinax, & per conſequens nec hæreticus. Vnde in can. dixit Apoſt. 24.q.3. habetur: Si qui ſententiam ſuam, quamuis falſam atque peruerſam, nulla peruicaci animoſitate defendũt, quærunt autem tota ſolicitudine veritatem, corrigi parati cùm inuenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi: ſed de his ampliùs verſi. ſeq. Hæc infidelitas, ſi ſit purè interior, eſt quidẽ peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiuè diſpoſitiuè: ſi autem fuerit exterius manifeſtata, inuoluit authorẽ ſuũ ſententia excommunicationis, neceſſitátque ad abiurationem & emendam ſecundum arbitrium epiſcopi. iuxta c. ad abolendam, de hære. Emenda autem eſt, vt ad agendam condignam pœnitẽtiam in perpetuum carcerem

detruda-

detrudatur, vt habetur in c. excõmunicatus, in 2. codẽ tit. poſſunt tamen inquiſitores vnà cum prælatis, cuius iuriſdictioni ſubſunt, ſuper huiuſmodi pœna eum eis diſpenſare, vel eam mutare cùm viderint, vt habetur in c. vt commiſſis. §. necnon, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma ſumitur ex c. Ego Berengarius. de conſec. diſt. 2. & fit hodie cõmuniter hoc modo: Ego N. nũc cognoſcens veram, catholicam, & Apoſtolicam, fidem, anathematizo omnem hæreſim, præcipuè eam de qua condemnatus ſum, videlicet, &c. (hîc inſerunt errores de quibus eſt condemnatus) & quamcunque aliam hæreſim. Conſentio autem ſanctæ Romanæ Eccleſię & appoſtolicę ſedi, & corde & ore profiteor me eãdem fidem tenere quam Romana Eccleſia tenet: Iurans per ſacroſanctam & homouſion Trinitatem, & per hæc ſacroſancta Chriſti euangelia, eos qui cõtra hac fidem venerint, eum dogmatibus ſuis æterno anathemate dignos. Quòd ſi ego aliquando contra hoc aliquid ſentire aut prædicare præſumpſero: canonũ ſeueritati ſubiaceam. Lecto, perlecto, ſpõte ſubſcripſi hãc meæ fidei confeſſionem. Et hoc dicto, ſubſcribit ſe notarius, poſtmodum apponit teſtes præſentes, & ſubſcribit etiam ſe: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Epiſcopi et inquiſitores poſſunt diſpenſare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. DE HÆRESI ET HÆRETICIS.

A TErtius gradus ſiue ſpecies infidelitatis dicitur hæreſis perfecta, quę poteſt ſic deſcribi: Hæreſis eſt aſſertio falſa, ſiue dogma falſum catholicæ veritati contrariũ, cum pertinacia in eo qui Chriſtianam fidem profeſſus eſt. Dicitur aſſertio vel dogma falſum, & non factum peruerſum: quia factum peruerſum contra veritatẽ catholicam, non eſt hæreſis: ſicut furari aut adulterari: Eſſet tamen hæreſis dicere & aſſerere quòd furari & adulterari non eſt peccatum. & ſic de aliis. Catholica autem veritas ſecundum D. Cardin. de Turre crem. in ſua ſumma de Eccleſia lib. 4. parte 2. c. eſt veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine ſupernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè: vt ea quæ pẽdent ex illis in bona & neceſſaria conſequentia. Et ſic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in ſacra ſcriptura ac determinationibus vniuerſalis Eccleſiæ, vel poſſunt ab eis deduci in bona & neceſſaria conſequẽtia, ſunt de fide, & oppoſita ſunt hæreſes. Ideo hæc eſſet hæretica, Chriſtus non eſt riſibilis: quia licet eius oppoſita non explicè contineatur in ſacra ſcriptura: tamen oppoſita poteſt deduci ex articulis fidei. Quia bene ſequitur, Omnis homo eſt riſibilis: Chriſtus eſt homo: ergo Chriſtus eſt riſibilis. Hæc infidelitas ſiue hæreſis ſubiectiuatur in intellectu, cùm intellectus ſit principiũ elicitiuum actus infidelitatis: quem admodũ & fidei: quia oppoſita habẽt fieri circa idem. Verũtamen quemadmodum fides pertinet ad volũtatem imperatiuè, & tanquã primũ motiuũ per piã affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad voluntatẽ per impiam & malam affectionem. Infidelitas quidem Gentilium & Iudæorũ habet malã affectionem circa finem, qui eſt Chriſtus, quẽ totaliter negant. Hæreſis autem non habet impiam aut malam affectionem circa, finẽ, ſ. Chriſtum, ſed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Chriſto aſſentiendum eſt: quia non eligit ea que ſunt verè à Chriſto tradita: ſed ea quæ ſibi propria mens ſuggerit. & ideo hæreſis eſt infidelitatis ſpecies, pertinens ad eos qui Chriſti fidẽ profeſſi ſunt. Ideo D. Hiero. dicit: Hęreſis Grecè ab electione dicitur: quia. ſ. eam vnuſquiſque eligit diſciplinã, quam putat ſuo proprio iudicio eſſe meliorẽ, nõ autẽ diſciplinam publicã, quæ diuinitus traditur. Et ſic ad hæreſim perfectã (quæ facit & donominat hominem hæreticũ) duo requiruntur. ſ. error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntate: vt. ſ. nõ ſit paratus corrigi, prout dictum eſt. ¶ Et quia hæreſis habet quandam ſimilitudinem cum ſecta, ſuperſtitione, & ſchiſmate: ideo contrahit quandoque nomen illorum. differunt tamen ab inuicem, Quia ſecta importat diuiſionem à communi ſententia, circa quamcunque materiã. vnde Philoſ. diſcedentes à communi opinione aliorũ Philoſoph. ſectam facere dicebantur. Hæreſis verò diuiſionem & ſeparationem importat: ſed addit quòd ſit cõtra veritatẽ catholicã. & ſic hęreſis poteſt dici ſecta, ſed nõ econuerſo. Superſtitio autem importat ſuperfluitatem & contrarietatẽ contra cultum Chriſtianæ religionis, & per hoc etiã diuiſionem. Sic etiã hæreſis importat diuiſionem & contrarietatem contra fidem, quę eſt fundamentum religionis Chriſtianæ: Sed chiſma ex ſua ratione importat diuiſionem contra bonum commune. Hæreſis ſuperadit: quia importat diuiſionem & ſeparationem contra bonum comune fidei, & Eccleſiæ vnitatẽ. & ſic omnis hæreticus eſt ſchiſmaticus, ſed nõ ecõuerſo. Ex prædictis apparet primò, quòd hæreſis diuiditur in hæreſim ſimplicem ſiue imperfectam, & in hæreſim perfectã. Hæreſis ſimplex eſt, quando quis nõ totaliter diſcedit à fide, nec habet pertinaciã adiunctam, ſed admittit correctionem. Hæreſis perfecta eſt, quando ęſt adiuncta pertinacia. de pœna illius dictũ eſt verſic. præced. Apoſtaſia eſt, quãdo quis totaliter diſcedit à fide, vt inferiùs dicetur. Differentia eſt inter hæreſim ſimplicem, & hæreſim perfectam: quia hæreſis ſimplex non nominat hominem hæreticum: & quia nõ habet adiunctam pertinaciam, ſed admittit correctionem. Perfecta verò hæreſis facit & denominat hominem hæreticum, & habet ſecum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emẽdam ſiue correctio-

Hæreſis.

Catholica veritas quid.

Super epi. ad Galat.

Hæreſis perfecta duo requirit.

Hæreſis differt à ſecta et ſchiſmate.

Hæreſis diuiſio.

Apoſtaſia quid.

c.5 §.7. ver.3. Hæreticus quis dicatur. 1.Cor.12.

nem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis poſſit conuinci de ea, dictum eſt. Secundò ex præmiſſis apparet quis ſit hæreticus: ille.ſ. qui aſſentit pertinaciter alicui ſententiæ contra veritatem chatholicam. Aliqui verò ſic definiunt hæreticum: Hæreticus eſt, qui relicta fide & Eccleſiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maximè gloriæ, falſas & nouas opiniones gignit vel ſequitur, vt vel ſic maneat ab Eccleſia diuiſus. Tertiò apparet quòd hæreſis habet tres proprietates: prima quia vt cancer ſerpit. Secunda, quia eſt morbus incurabilis, ſciens quia ſubuerſus eſt. Tertia, quia lites, diuiſiones, & chiſmata generat. Audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreſes eſſe.

Ver. 9. DE CAVSA ORIGINE, AC FINE HÆRESIS ET HÆRETICORVM.

Sap 1. Diabolus primã hæreſim ſeminauit. Gen. 2. Gen. 10. Ioan. 8. 2. Cor. 11. Libertas carnis eſt hæreſum via. Proprium hæreticorũ quid.

PRimam hæreſis cauſam, fontẽ, & originem Chriſtus Mat. 13. in parabola zizaniorum, per quæ hæreſes ſignificantur, oſtendit inquiens. Inimicus homo (hoc eſt inimicus hominis) hoc fecit. B
Inimicus autem hominis eſt diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbẽ terrarũ. Ideo. 1. Petr. 5. Aduerſarius veſter diabolus circuit quęrens quem deuoret. Diabolus enim primũ falſum dogma & primam falſam aſſertionem contra veritatem diuinam in paradiſo terreſtri ſeminauit. Dixerat enim. Adæ Deus: De ligno ſciẽtiæ boni & mali ne comedas: in quacũque enim die comederis ex eo, morte morieris: Diabolus autẽ mulieri, ſuæ captioſæ interrogationi reſpõdẽti, aſſeuerauit: Nequaquam moriemini: ſed eritis velut dij, ſcientes bonũ & malum. Ab eo tẽpore non ceſſauit falſas opiniones gignere, & ſchiſmata ſuſcitare. Hic turrim Babel ædificari perſuaſit. Hic Dathã, Abiron, & Chore, cõtra Moyſem & Aaron concitauit. Hic ſe futurũ eſſe ſpiritũ mendacij in ore prohetarùm Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Chriſti hæreſim Sadducæorũ de reſurrectione ſeminauit & fouit. Ideo Chriſtus: ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit. Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur: quia mendax eſt, & pater eius.ſ. mendacij. & Apoſtol. Timeo ne ſicut ſerpens decipit Euam aſtutia ſua: ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæreſim per libertatem carnis qua ſoluuntur omnes vires, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune eſt enim omnibus fermè hæreticis propriam accupari gloriam, magnáque ambire. Theobutes enim (quia epiſcopatus repulſam patiebatur) Eccleſiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valẽtinus etiam epiſcopatum ambiens, & fruſtratus, nouam hæreſim contra Chriſti humanitatẽ confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cùm in Eccleſia Epiſcopus eſſe nequiret, ſe ab aliis epiſcopum creare fecit extra Eccleſiam, vt epiſcopus hæreſim ſuam introduceret. Appollinatus etiam videns ſe contẽtioſum & in diſputationibus triũphare, nouam hæreſim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatíſque cupidus praua de fide Chriſti proferre conatus eſt. Aetius quoque ambiens epiſcopatum, nec valens aſſequi, dixit, presbiteros ab epiſcopis ſolo nomine differre. Ioannes Viclef epiſcopatum Vigorien. Ambiuit, quo fruſtratus Eccleſiam cœpit perſequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commiſſarius eſſe nequiuit eas eſſe nullas contẽdit, & contra Eccleſiam debachatus eſt, omnéſque ferè ſophitas & damnatas ſuſcitauit hæreſes.

Ver. 10. DE VERSVTIIS HÆRETICORVM.

Li. 1. de Trinit. c. 3. Omnes hæretici nitũtur ex ſacris literis confirmare ſuas hæreſes. Verſutia Arrij. In 2. con. epiſt. Pela.

OMnes hæretici hac vtuntur verſutia (ſecundum D. Aug.) quòd conantur ex ſcripturis ſacris perperã intellectis defendere & fulcire errores ſuos, atque paruos mores: & in li. contra Donatiſtas. c. 19. allegans illud Ezech. 16. Sumens de veſtimentis meis feciſti tibi excelſa: Hæretici (inquit) ad imagines fantaſmatum ſuorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) conuertunt omnia ſacramenta & verba ſacrorum librorum; quaſi grande & non vitioſſimum dicendi genus ſit, deprauare ſentẽtias, & ad volũtatẽ ſuã ſcripturã trahere repugnantẽ, vt D. Hiero. ait in epiſt. ad Paulinũ. c. 6. &, D. Pet. dicit, D. Pauli epiſtolas ab indoctis & inſtabilib⁹ deprauari, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuã ipſorũ perditionẽ. Plerũq; trũcatè, allegãt, vt magis appareãt, & reprobatas affetũt expoſitiones. Nõnũquã argumẽta ſanctorũ & antiquorũ doctorum ingerũt pro reſolutionibus: vt noſtris tẽporibus in lib. cui titulũ appoſuerũt, Vnio diſſidentiũ. Tertulia. aduerſus Valẽtinianos aliã verſutiam detegit, dicens: Hæretici nil magis curant, quám occultare vel diſſimulare in oculis circunſpectorum ea quæ prædicãt, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in hiſtoria Eccleſiaſt. lib. 7. c. 25. dicitur, quòd Paulus Samoſatonus ſuã hæreſim nũc occultare, nunc diſſimulare conabatur. Hac vtũtur nũc Lutherani & neoterici hæretici, vt nõ poſſint cõuinci, ac etiã verſutia Arrij, qui vt habetur in hiſt. Tripar. li. 5. c. 34. & 42. Ne nobiſcũ cõpelleretur fateri homouſiõ, hoc eſt eiuſdem ſubſtãtiæ ſiue cõſubſtãtialem patri filiũ: petebat ſubmoueri quæſtiones & inquiſitiones Licet Chriſtus contra Scribas & Phariſæos eis vſus fuerit. Sic hodie viuacisſimas rationes quas ſoluere nequeunt, ſophiſmata vocant. Tergiuerſationibus & doloſis æquiuocationibus, ſi vrgeantur, euadere nituntur omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, prõptè proferũt, vt nõ facile eorũ ſententia innoteſcat. Inde dolis inſidiantur, vt non niſi docti & in eorum verſutiis excitati, eos valeant

leant deprehendetc. Narrat D.Aug. quomodo Celeſtinus Pelagiana infectus hæreſi, purgans ſe coram Innocen.papa,dixerit:Damno eos qui dicunt peccatum Adæ ipſi ſoli obfuiſſe,& non generi humano. Damno inſuper, quòd infantes nuper nati in eodem eſſent ſtatu, in quo Adã fuit ante peccatum. Hanc audiens Innocent.confeſſionẽ, exiſtimauit eũ ſentire ſecundũ verã Eccleſiæ fidẽ,quòd Adam traduxiſſet originale peccatũ in poſteros,quódq; egeant infantes baptiſmate. Ipſe verò Celeſtinus cũ in ſua recepiſſet conuenticula, liberius loquens ait. Adam obfuit humano generi,ſolùm dando inobedientiæ exemplũ,non autem peccatũ originis in poſteros transfundẽdo. Dixítque infantes abluendos baptiſmate ſacro,non vt deleatur peccatum aliquod: (nam illud nullum eſſe putabat)ſed vt conſequi valeant regnum cœlorum, propter Domini ſententiã dicẽtis:Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,&c.De eorum obſcurantibus ſimulatis: vide Irenæum aduerſus hæreſes, lib.1.cap.5.Hier.de Praga, cùm ei imponeretur quòd dixiſſet panem manere poſt conſecrationem Euchariſtiæ,verum eſt (inquit) apud piſtorem:tamen re vera erat illius ſectæ. Valden.interrogati,vtrum in ſacramento altaris eſſet verũ corpus Chriſti,dixerũt quòd ſic,propter verbum domini dicentis:Hoc eſt corpus meum. Vbi autem vrgebantur, dicebant ibi eſſe corpus Chriſti non in veritate,ſed in figura,ſicut Ioannes fuit Helias. In hiſtoria tripartita habes dolum Arrij,qui percontatus ab imperatore, ſi decreta Niceni concilij vellet ſeruare: ille nil immoratus,repente ſe ſubſcripſit. Cúmque imperator illi iuſiurãdum inferret, mox iurauit ſe credere quod ſcripſerat,ſcilicet ſectam ſuam quam in charta ſcripſerat, & ſub ala ſua occultam teneuerat,& ſe iuraſſe verum credidit:licet imperator de ſubſcriptione Niceni concilij inquiſiſſet. De eorum verſutia D.Hiero. in Apologia contra Orige. Epiſt.32. Si(inquit)hæretici vrgeri cœperint, aut ſubſcribendũ eis fuerit, aut exeundũ de Eccleſia,mitas ſtrophas videas. Sic verba temperant, ſic ordinem vertunt,& ambigua quæque concinnant,vt noſtram & aduerſariorum fidem teneãt: vt aliter catholicus, aliter hæreticus, quaſi non eodem ſpiritu,& Apollo Delphicus atque Lixias oracula fuderit Crœſo & Pyrrho,diuerſis tẽporibus,ſed pari illudenti ſtropha. Exẽpli cauſa pauca ſubiiciã. Credimus(inquiunt) reſurrectionem futurã corporũ. Hoc ſi bene dicatur, pura confeſſio eſt:ſed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria,ponunt corpus: vt orthodoxus audiens carnẽ putet, hæreticus vt ſpiritũ recognoſcat. Hęc prima eorum decipula. Quæ ſi dephẽhenſa fuerit,inſtruũt alios dolos,& innocentiam ſimulant,& malitioſos nos vocant,quaſi ſimpliciter credentes, aiunt: credimus reſurrectionem carnis. Quid quæris amplius? Et in peruerſum ſtudiis commutatis,nos Sycophantæ,illi ſimplices appellantur. Quòd ſi obduraueris frontem, & vrgere cœperis carnem digitis tenens,an ipſam reſurrecturam dicãt quæ tangitur, quæ cernitur, quæ incedit & loquitur? Primò rident,deinde annuunt,dicentibúſque nobis verum capillos & dentes,pectus & ventrem, manus & pedes,cæteróſque artus reſurrectio exhibeat:tũc vero riſu ſe tenere non poſſunt,cachinniſq; ſoluentes ora,tõſores nobis neceſſarios,& placentas,& medicos,& ſutores ingerunt: vltróq; interrogant,vtrum credamus & genitalia vtriuſque ſexus reſurgere. Noſtras genas hirtas,fœminarũ lenes fore,& habitudinem corporis pro maris & fœminæ diſtinctione diuerſam. Quod ſi dederimus,ſtatim expetunt vuluam & ritum, & cætera quæ in ventre & ſub ventre ſingula membra negãt,& corpus quod cõſtat ex mẽbris, dicũt non reſurgere. Hactenus D.Hiero. His ſermonibus inuolutis cõcinnatiõnibúſq; mẽdoſis hæreſiarchæ Eccleſiã Chriſti lacerãt atq; corrumpere nituntur. Has ſtrophas facilè eſt inuenire in Lutheranis, præcipuè circa fidei iuſtificationẽ. Si vrgeãtur quòd fides poteſt abſq; charitate & gratia eſſe,reſpõdẽt illã nõ iuſtificare,ſed quæ per dilectionẽ operatur. Si dilectio,ſpes,pœnitẽtia,& opera aliarũ virtutum adducãtur, dicũt quòd fides neceſſaria ad iuſtificatioẽ includit,conformiter ad D.Pau.dicentẽ: Sãcti per fidẽ vicerunt regna, operati ſunt,&c. Si dicatur quòd D.Pau. dicit opera prædicta ex fide originari,& ideo non ſequitur: Radix gignit fructus,ergo ſola radix gignit fructus: Rident,vocant ſophiſtas,& oblatrãt,conuitia penè innumera cõfingentes. Et in ſuis conuenticulis & apud ſimplices ſolã fiduciam iuſtificare dicunt,pœnitentiã omnino abnegantes. Si præueniantur in iudicio,ab initio fugã mutato habitu præſidiũ arbitrãtur. Si capiantur ad corpus & ſuper impoſitis interrogentur, potenter contempto iuramento quicquid etiam ſi corã teſtibus dixerint,inficiantur. Si accerentur teſtes,friuolas adducunt obiectiones & conuitia, & per cõplices minis ac aliis inordinatis & illicitis medijs teſtes ſubornare & corrumpere conãtur. Si cõuincãtur,gloſant ad bonũ ſenſum,vt dictum eſt, vt vel ſic elabi poſſint:& ad hanc inſaniam venerunt, vt veros catholicos & Eccleſiæ authoritatem obſeruãtes,eorũmq; erroribus contradicentes,non vereãtur publicè hypocritas,Phariſæos, & hæreticos prædicare. Quare monẽdus eſt populus,ne tales qui ab Eccleſiæ catholicæ fide,& ritibus vniuerſaliter obſeruatis diſcrepantia prædicantes aut annuntiantes audiant,aut in domos ſuas recipiant, aut eis aue dicant,prout monuit D.Ioan.in ſua ſecunda canonica: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (ſab Eccleſia receptã) non affert,nolite recipere eum in domũ, neque aue ei dixeritis.

Verſutia Celeſtini.

Ioan.3.

Dolus Arrij.

Heb.11.

Qui enim dicit illi aue, cõmunicat operibus eius malignis.& Rom.16. Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt:& declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chriſto domino non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentiũ.& Gal.1. Sed licet nos aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquàm quod euangelizauimus vobis (ſ.explicitè vel implicitè) anathema ſit. Sicut prædiximus,& nunc iterũ dico vobis: Si quis vobis euãgelizauerit præterquã (hoc eſt cõtra id) quod accepiſtis, anathema ſit:& ad Timot. Si quis aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatem (ſcilicet matris Eccleſiæ) eſt doctrinæ, ſuperbus eſt, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas verborum,&c. Et in fine eiuſdem ca-

1.Tim.6. pit. O Timothee depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas vocũ nouitates, & appoſitiones falſi no-

Ioan.13. minis ſcientiæ: quam quidam appetentes circa fidem excidetũt. Chriſtus enim dixit: Attendite à falſis prophetis, dedit ſigna quibus poſſint cognoſci: A fructibus (inquit) eorum cognoſcetis eos. Primus fructus eorum eſt hypochriſis & ſimulatio. Veniunt (inquit) in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Ab Apoſt.2.Cor.11. vocantur operarij ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti. Suis affirmatiuis gloriam Dei ſimulant,& quædam recta docent: ſed ſuis negatiuis Deum ignorant,& veluti cauda ſcorpionis mordent morſu amariſſimo: nihil magis annuntiant quàm Chriſtum,& nihil magis odiunt quàm Chriſti imitationem: quanuis Chriſtus dixerit,

Lutheranorũ vita ex diametro pugnat cũ Chriſto. exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Luc.14. Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum,& tollat crucem ſuam,& ſequatur me. Si perſcrutari velis ſingula, facile reperies vitam illorũ cum vita Chriſti ex diametro pugnare, & verificatur illud: Cõfitentur ſe noſſe Chriſtum, factis autẽ negant. Chriſtus enim abnegauit ſemetipſum, ipſi ſunt

Ad Titũ. ſeipſos amantes,& de ſe præſumentes. Chriſtus humilis, ipſi elariſſimi, omniũ aliorũ etiã ſanctorũ contẽptores. Chriſtus ieiunauit & auſterã vitam duxit, ipſi aduerſantur ieiuniis, & voluptuoſiſſimam ducunt vitam. Pauperes commendant,& ipſi illorũ bona iniquè detinent & rapiunt: fidem prædicant,& infideliter viuunt: ab initio ſemipleno ore loquuntur hæreſes, deinde altè prædicant, & ne reprehendi poſſint, ſubmiſſe gloſant quæ dixerunt, vel negãt, vel tergiuerſantur, in latebris ambulant, ſub caminis prædicant, non vt Chriſtus & Apoſtoli, qui palàm loquebantur mundo,& conſtanter affirmabant, hi autem (vt dictum eſt) inficiantur in ſignum euidentiſſimum falſitatis.

Ver. 11. DE APOSTASIA.

2.2.q.12. QVartus gradus ſiue quarta ſpecies infidelitatis dicitur Apoſtaſia: quæ nil aliud eſt, quàm re- A

Apoſtaſia troceſſio:& opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter poteſt quis cõiungi Deo: ita triplici-

quid & quotuplex. ter diiungi & retrocedere ab eo,& ſic eſt triplex apoſtaſia: primò coniungitur homo Deo per fidẽ:& ideo quãdo quis totaliter recedit à Deo,& totaliter negat fidẽ, eſt apoſtata à fide. Secundò homo coniũgitur Deo per debitam & ſubiectã voluntatẽ, ad obediendũ præceptis eius. Et retroceſſio à diuina obedientia, eſt apoſtaſia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato formaliter autem quandu contrauenit præceptis Dei vel Eccleſiæ ex contemptu. Aliquàdo tamẽ procedit ex infidelitate, vt cùm quis nõ credit ſummũ pontificẽ vel Eccleſiã non poſſe præcipere, & talis vt hæreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas eſt.19.diſt. Tertiò cõiungitur homo Deo per aliquã ſpecialia ad ſupererogationẽ pertinentia, ſicut per religionẽ, clericaturã, vel ſacrũ ordinẽ, & ſi quis retrocedat, talis retroceſſio dicitur apoſtaſia à religione vel ſacro ordine, vel à clericatura.

Apoſtaſia ab ordine. Verum quia iſtæ cõiunctiones ſunt quodam modo ſubordinatæ,& vna præcedit aliam: ideo poteſt eſſe aliquis apoſtata à clericatura, & tamen non erit apoſtata ab obedientia. Item poteſt eſſe aliquis apoſtata ab ordine ſacro & religione qui nõ erit apoſtata à fide. Sed cùm fides ſit prima cõiunctio, remota illa remouentur ſequẽtes. Ideo Apoſtaſia à fide cõtinet eminenter alias. Et prætereà Apoſtaſia ſimpliciter: & abſolutè atq; antonomaticè dicitur Apoſtaſia à fide: deinde de Apoſtaſia à totali obedientia Eccleſiæ: vt ſchiſmatici, deinde de Apoſtaſia à religione & ordine ſacro.

¶ Apoſtaſia à fide differt ab aliis ſpeciebus infidelitatis: quia aliæ ſpecies vel nõ recedũt à fide ſuſcepta, vel nõ totaliter. Et quãuis infidelitas ſecundũ ſeipſam non repugnet dominio, vt dictũ eſt: & aliqui fideles ſeruierint infidelibus, Ioſeph Pharaoni, Daniel Nabuchodonoſor: Apoſtaſiæ tamen infidelitas authoritate Eccleſiæ priuat apoſtatam dominio. Et licet Iuliano apoſtatæ aliqui milites ſubſeruierint: hoc ideo patiebatur Eccleſia, quia nõdum habebat poteſtatẽ cõpeſcendi principes terrenos:& ſic tolerauit. Apoſtaſia à clericatura & religione, nondum facta profeſſione, poteſt

An & quando liceat religioſo profeſſo dimittere habitum. eſſe abſque peccato, ac etiã à minoribus ordinibus per ſecundas nuptias, vel bigamiã. Si tamẽ fieret ex ſola libidine laicandi,& ex contẽptu clericatus, non poſſet excuſari à peccato: cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ,&c. Apoſtaſia autẽ ab ordine ſacro aut à religione profeſſa, quando quis totaliter receſſit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monaſterio recedẽdo, cum intentione amplius nõ reaſſumẽdi vel reintrãdi. Et talis nõ poteſt eſſe abſque

abſque mortali propter cõtemptum voti impliciti in ſacro ordine, vel expliciti in profeſſione. Tales ſunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionẽ: & ſi non reuertantur, quãuis abſoluantur ab excommunicatione, ſunt in ſtatu damnationis, iuxta illud Luc.17. Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Si verò habitum ad horam vel breue tempus ex cauſa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æſtum, aut dormitionem, aut balneationem, vel etiam extra cellam in via publica, propter timorem hoſtiũ ſeu inimicorum, aut cauſa vitandi maius ſcandalum, non peccarent. Si autem abſque cauſa rationabili, vel propter malum finem, vt liberiùs diſſoluantur, peccarent mortaliter, & eſſent excommunicati, etiam ſi haberent propoſitum reaſſumendi vel reintrandi. Mitius tamen eſſet cum eis agendum, quàm cũ illis qui abſque animo redeundi vel reintrandi hoc facerent.

§. 6. DE BLASPHEMIA.

A SEcundum vitium oppoſitum fidei, & quantum ad actum exteriorem, qui eſt confeſſio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sanctorũ eius, dicitur Blaſphemia: quæ nihil aliud eſt, quàm derogatio alicuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blaſphemia, cùm nõ ſint in firmo ſtatu magnæ excellentiæ. Verùm quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiã & bonitatem Sanctorum: ideo blaſphemia ſimpliciter & abſolutè, ſiue antonomaticè dicitur derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex conſequenti, Sanctorũ: & fit quadrupliciter. Primò attribuendo Deo quod ei non conuenit: vt dicitur quòd malè & iniuſtè facit, vel quòd alio modo agere deberet, aut aliquid huiuſmodi. Secundò, negando quod ei conuenit, ſcilicet miſericordiam, omnipotentiã, gubernationem, aut aliquid huiuſmodi. Sicut cùm dicitur: Deus non curat de nobis, aut in deſpectu Dei, vel (vt aliqui Hiſpani) ponderet Deo, vel Deus non poſſet hoc facere. Quę enim implicant contradictionem, non ſunt factibilia. Ideo cùm non ſit propter defectum potentiæ Dei, ſed propter defectum potentiæ paſſiuæ rei: non eſt dicendum, Deus non poteſt facere: ſed quòd hoc ex ſe habet vt fieri non poſſit. Tertiò cõmittitur blaſphemia, quando attribuitur creaturæ quod ſoli Deo cõuenit: Puta ſi diceretur quòd diabolus eſt omnipotens, aut quòd fatum regit omnia, aut aliàs quouis modo. Quartò cõmittitur blaſphemia in ſanctos, verbo vel facto, iniuriam irrogando. & ſicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt ſuprà dictum eſt cùm de adoratione ageretur:) ſic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquiis eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blaſphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes ſint per intellectum vel affectum tantum, & conſiſtant duntaxat in corde, dicũtur cordis blaſphemię: Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur blaſphemiæ oris: Si verò per facta, dicuntur facta blaſphema, ea precipuè quæ ſunt contra ſacramenta, ſingulariter autem contra ſacramentũ Euchariſtiæ, quod eſt excellentiſſimũ. ¶ Blaſphemia prohibetur ſecundo præcepto primæ Tabulæ, Quia magis aſſumit nomen Dei in vanum qui blaſphemat, quàm qui ſine cauſa rationabili Deũ inuocat: ſicut amplius contrauenit huic præcepto, Non furtũ facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blaſphemia ex ſuo genere eſt peccatũ mortale, cùm puniatur morte, Leuit.24. Qui blaſphemauerit nomen domini, morte moriatur. Hoc tamen intelligendum eſt, ſi ex deliberatione procedat: quia aliter dicendum eſt, ſi ex ſubreptione vel abſque deliberatione proueniat. Quod fieri poteſt quãdo aliquis nõ aduertit illud quod dicit, eſſe blaſphemiã: quod poteſt cõtingere, cùm ſubitò ex aliqua paſſione in verba imaginata prorumpit, quorum ſignificationem non conſiderat. & tũc eſt peccatũ veniale, nec habet propriè rationẽ blaſphemiæ niſi materialiter. Si verò aduertat & cõſideret ad ſignificata verborũ, nõ excuſatur à mortali: ſicut nec ille qui ex ſubito motu iræ aduertens aliquẽ occidit iuxta ſe ſedentẽ. quia tunc cùm aduertenter facit, non eſt motus primò primus, neq; ſecundò primus, imò eſt ſufficienter deliberatus: & paſſio videtur imperata. Idẽ dicit D.Thom. de periurio. ¶ Blaſphemia ſimpliciter loquendo, eſt peccatum grauiſſimum in genere ſuo, quia contra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo, quàm blaſphemus Deo: quia tamen in grauitate culpæ magis attẽditur intentio voluntatis peruerſæ, quàm affectus operis: blaſphemus grauius peccat. Eſt etiã blaſphemia grauius periurio, vt dicit Gl. ſuper illud Epheſ.4. Blaſphemia tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque aſſerit aliquod malum de Deo: ſed Deum adhibet teſtẽ falſitatis, non tanquam æſtimans Deum eſſe falſum teſtem, ſed tanquam ſperans quòd Deus ſuper hoc non teſtificetur per aliquod euidens ſignũ. Canoniſtæ videntur identificare blaſphemũ cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquũtur de blaſphemis, qui etiam maledicunt ſiue malè loquũtur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicũ eſſe nomẽ generalius: accipiunt enim Maledicũ largè pro omni eo qui malè dicit ſiue loquitur in iniuriã cuiuſcũq;. Et ſic ſuſurro & detractor, cõuitiator & cõtumeliator, ſunt maledici. Specialiter verò accipiũt maledicũ pro eo qui malè loquitur de

2.2.q.13. Blaſphemia quid.

Blaſphemia quatuor modis cõmittitur.

Iniuria facta Sanctorum imaginibus dicitur blaſphemia.

Blaſphemia prohibitio.

Blaſphemia quale peccatum.

2.2.q.98. art.3.ad 2. Blaſphemia eſt ſimpliciter grauiſſimum peccatum.

Deo & Sanctis imprecatiuè ſiue deſpectiuè: Blaſphemum autem omnem malè loquentē de Deo, ſiue enunciatiuè, ſiue imprecatiuè. Ex præmiſſis apparet primò, quòd blaſphemia diuidi poteſt in *Blaſphemia triplex.* tres ſpecies, ſcilicet enunciatiuam, maledicam, ſiue imprecatiuam, & turpiloquam: quæ committi dicitur, quando aliqui indignati reſonant verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudenda, vt nōnulli ſcelerati in Italia, vel cùm adducunt mēbra quæ non habet: & ſic ante incarnationē Chriſti fuiſſet blaſphemia enunciatiua, dicere per caput vel per ſanguinem Dei. Nunc autem poſtquàm Verbum caro factū eſt, non dicitur blaſphemia enunciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod non habeat, ſaltem per cōmunicationem idiomatum: ſed dicitur blaſphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerenter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cū maledica, & eſt acerrimè punienda. & D. Ludouicus talium linguas faciebat cauteriſare, vt habetur in eius legenda.

Ver. 1. DE BLASPHEMIA IN SPIRITVM SANCTVM.

2.2.q.14. Matth.12. SPecialem blaſphemiam in Spiritum ſanctum poſuit Chriſtus, dicens: Omne peccatū & blaſphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blaſphemię non remittetur. Et quicunq; dixerit verbū in Filium hominis, remittetur ei. Qui autē dixerit verbū contra Spiritum ſanctum, non *Mar.3.* remittetur ei, neque in hoc ſeculo nec in futuro. & iterum: Amen amen dico vobis, quòd omnia dimittentur filiis hominum peccata & blaſphemiæ quibus blaſphemauerint. Qui autem blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum, ſed reus erit æterni delicti, quoniam dicebant immundū ſpiritum habet. ¶ Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd pecca- *Peccatū in Spiritum ſanctū dupliciter cōſideratur.* tum in Spiritum ſanctū dicitur dupliciter. Primò quando dicitur aliquid blaſphemum in Spiritū ſanctum, prout eſt nomē eſſentiale conueniens toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus eſt Deus. Et ſic non differt blaſphemia in Spir. ſanctum à blaſphemia in filiū, cū vterq; ſit Deus & ſpiritus ſanctus. Alio modo dicitur peccatum in Spiritum ſanctum, prout Spiritus ſanctus eſt nomē vnius perſonæ in Trinitate: & tūc diſtinguitur à blaſphemia in Filiū hominis. *Ioan. 14.* Chriſtus enim operabatur quędam humanitus comedendo, bibendo, & alia huiuſmodi faciendo: & quædā diuinitus dæmones eiiciendo, mortuos ſuſcitando, & peccata remittendo, virtute propriæ diuinitatis, & per operatio- *Matth.11.* nem Spiritus ſancti, quo ſecundū humanitatē erat repletus: Iudæi autē primò dixerūt blaſphemiā in filium hominis, cùm dicebant eum voracē, potatorem vini, & Publicanorū amatorē. Poſtmo- *In lib. de ver. Dom.* dum blaſphemauerunt in Spiritum ſanctū, cùm opera quæ ipſe operabatur virtute propriæ diuinitatis, & per operationē Spiritus ſancti, attribuebant principi dæmoniorum. Ideo dicuntur blaſphemaſſe in ſpiritum ſanctū. D. Aug. vocat blaſphemiā ſiue peccatum in Spiritū ſanctum, finalē impœnitentiā ſiue perſeuerantiā vſque ad mortem incluſiuè: quæ dicitur peccatum in Spiritum ſanctū, quia eſt cōtra remiſſionem peccatorum, quæ attribuitur ſpiritui ſancto. Nec prędicta dixit Chriſtus Iudæis, quaſi ipſi peccarent hoc modo contra Spiritum ſanctū, nondum enim erant finaliter impœnitentes: ſed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirent, quod in ſpiritū ſanctum peccarent, hoc eſt perſeuerarent in peccatis vſque ad mortem incluſiuè: quia poſt mortem non remitteretur. & hoc modo debet intelligi quòd peccatum in Spiritum ſanctum eſt irremiſſibile. Alij dicunt blaſphemiā & peccatum in ſpiritum ſanctum eſſe, quando quis peccat contra appropriata Spiritui ſancto. Sicut enim Patri appropriatur potentia, & Filio ſapientia: ſic Spiritui *Peccare ex malitia eſt peccare in Spiritum ſanctum.* ſancto bonitas. Ideo dicunt peccatum ex infirmitate eſſe in Patrem, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in Spiritum ſanctum. ¶ Peccatum autē dicitur ex malitia, quando ſcienter ex ipſa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex conſuetudine ſiue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitiū. Et ſic non eſt idem, peccare ex malitia, & peccare in Spiritū ſanctū. Alio modo contingit ex eo quòd quis per contemptum abiicit & remouet id quod electionem malā poterat impedire: puta ſpē & timorē, quæ ſunt effectus & dona Spiritus ſancti in nobis: ſicut & bona inſpiratio, remorſus conſcientiæ, redargutio, & alia huiuſmodi. & ſic peccare ex malitia eſt ſcienter & aduertenter cōplacere in peccato cognito, & reſiſtere Spiritui ſancto: & hoc dicitur peccatum in Spiritum ſanctū. quod quidem poteſt dici irremiſſibile, nō quòd nullo modo remittatur, ſicut de finali impœnitentia dictum eſt, ſed quia difficulter remittitur, vel quia quantum eſt de ſe, non habet meritum, aut cauſam remiſſibilitatis, ſiue quòd remittatur.

Ver. 2. DE SPECIEBVS PECCATI IN SPIRITVM SANCTVM.

2.2.q.14. art.2. MAgiſter ſententiarū in 43. diſt. 2. dicit quòd ſex ſunt ſpecies peccati in Spiritum ſanctū, ſcilicet deſperatio, præſumptio, impatientia, obſtinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidētia fraternæ gratiæ. Prædictæ autē ſpecies aſſignantur peccato in Spiritum ſanctū, prout dicitur ex electione & ſecundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per ſpem, quę conſurgit ex conſideratione diuinæ miſericordiæ peccata remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per deſperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui conſurgit ex cōſideratione iuſtitiæ diuinæ punientis peccata: & hic tollitur per præſumptionem, dum ſcilicet

aliquis

aliquis præſumit ſe poſſe gloriam adipiſci ſine meritis, vel veniam ſine pœnitentia, vt Lutherani.
Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veri- *Sex ſpecies*
tatis agnitæ, dum ſcilicet aliquis veritatem fidei agnitã impugnat, vt licentius peccet. Impedimur *peccati in*
etiam ab electione peccati per auxilium interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidentia fra- *Spiritũ ſan*
ternæ gratiæ, dum ſcilicet aliquis non ſolùm inuidet perſonæ fratris, ſed etiam inuidet gratiæ Dei *ctum.*
creſcenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per conſiderationem inordinationis & turpitu-
dinis peccati commiſſi, iuxta illud: Vide quàm vilis & abominabilis facta es iterãs vias tuas. & quo *Hiere.3.*
ad hoc opponitur impœnitentia, non vt ſignificat permanentiam in peccato vſque ad mortem:
(quia tunc non eſt ſpeciale peccatum, ſed quædã peccati circunſtantia:) ſed prout ſignificat pro-
poſitum non pœnitendi. Conſideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato *Rom.6.*
quærit, retrahit hominem à peccato, & inducere ſolet ad hoc quòd voluntas non firmetur in pec-
cato, iuxta illud: Quem fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? & hæc tollitur *Hiere.8.*
per obſtinationem, quando ſcilicet homo firmat propoſitum ſuum in hoc quod peccato hæreat,
& de his duobus vltimis Hiere. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens: Quid
feci? quantum ad primum: Omnes conuerſi ſunt ad curſum, quaſi equus impetu vadens ad præ-
lium. quantum ad ſecundũ. Obſtinatio tamen in hac via non eſt perfecta, ſicut in damnatis, qui
ſic ſunt in malo formati, vt non poſſint diuelli. Sed in via voluntas hominis eſt deambulatoria, fle- *Exo.7. et 9.*
xibilis, & mutabilis vſque ad mortẽ: ideo non poteſt propriè eſſe obſtinatio, ſed obduratio: ſicut de *2.2.q.79.*
Pharaone legimus, Induratum eſt cor Pharaonis. de cauſa verò & quomodo differant, execratio, *art.3. ad 4.*
aggrauatio, induratio, & obſtinetio, ampliùs dicetur c.18. ver.5.

Ver. 3. DE PRÆCEPTIS FIDEI.

A IN lege antiqua non ponuntur præcepta de fide, cùm lex non imponatur niſi ſubditis. Prima *2.2.q.16.*
autem ſubiectio hominis ad Deũ eſt per fidẽ, iuxta illud: Accedentẽ ad Deũ oportet credere. *Heb.11.*
Ideo fides præſupponitur ad legis præcepta. Et propterea Deus Exo.20. id quod eſt fidei, præmit-
tit ad legis præcepta, cũ dicit: Ego ſum dominus Deus tuus. Et Deut.6. Audi Iſraël, Dominus De-
tuus vnus eſt: & ſtatim incipit agere de præceptis. Ideo Apoſt. nominat legẽ antiquã, legem facto- *Rom.3.*
rum, & diuidit eam contra legẽ fidei, hoc eſt euangelium quod præcipit fidẽ: Qui crediderit, &c. *Mar. vlt.* *Ioan.14.*
Et alibi: creditis in Deum: & in me credite. Et Heb.11. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo.

DE SPE THEOLOGA.
CAPVT XI.

B SEcunda virtus Theologa dicitur Spes, quæ quo ad actum communiter ſic definitur: *2.2.q.17.*
Spes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, quantũ
ad ipſam rem ſperatam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, ſicut nec fides:
donum enim Dei, eſt ſupernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito
datum, ſicut & fides, ne quis glorietur. Quo ad habitum autem ſic definitur: Spes eſt virtus theo-
loga, à Deo in voluntate infuſa, qua homo inclinatur & diſponitur ad certitudinaliter expectandã
futuram beatitudinem, mediante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illam cõ- *Spes quid.*
ſequendam. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd ſpes quæ eſt paſſio, non eſt virtus theologa: quia quis ea
malè vti poteſt. Prætereà quia ſpes, quæ eſt paſſio, eſt actus appetitus iraſcibilis: & ſpes theologa
eſt habitus voluntatis, quæ habet Deum pro obiecto, & non bonum ſenſibile, prout ſpes quæ eſt
paſſio. Notandum tamen quòd obiectum ſpei eſt duplex. ſ. materiale & formale. Obiectũ mate-
riale principale & primarium, eſt beatitudo æterna: minus principale verò & ſecundarium ſunt *Obiectum*
ea quæ conducunt ad vitam æternam. Poſſumus enim ſperare à Deo bona præſentis vitæ, inquã- *ſpei mate-*
tum conducunt ad vitam æternam. Sicut enim fides principaliter reſpicit Deum, ſecundariò ea *riale.*
quæ ordinantur ad ipſum: ſic ſpes, & quanuis dicatur quòd vita æterna in cor hominis non aſcen-
dit comprehenſiuè: quia non poteſt perfectè ab homine cognoſci in hac via: poteſt tamen cadere
apprehenſiuè, ſaltem ſecundum communem rationem boni perfecti, & hoc modo ſpes in ipſam
conſurgit. Vnde Apoſt. Hebr.6. ait: Spes incedit vſque ad interiora velaminis: quia id quod ſpera- *1.Cor.2.*
mus, eſt adhuc nobis quaſi velatum. Ideo cùm peruenerimus, ceſſabit ſpes, ſicut & fides. Iuxta il-
lud Rom.8. Spes quæ videtur, non eſt ſpes. Nam quod videt quis, quid ſperat? & 1. Cor.13. Cùm
venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Obiectum formale ſpei eſt auxilium
gratiæ Dei. Et ſic ſpes innititur omnipotentiæ & miſericordiæ Dei, per quam dantur fieri merita
ad eam conſequendam. Et cùm auxilium pertineat ad cauſam efficientem & mouentem, & in
cauſis efficientibus inueniatur principale mouens, & ſecundarium: & Deus ſit primum & princi-
pale mouens, ac collator omnium bonorum, & maximè beatitudinis: ſequitur quod in ſolo Deo

principaliter ſperare debemus,& non in aliqua creatura,cùm nulla talis poſſit hominem beatificare. Ideo Hiere.17. Maledictus homo qui confidit in homine.ſ.primò & principaliter. Licitum tamen eſt ſperare in homine aut Angelo, ſicut de agente & mouento ſecundario & inſtrumentali,per quod quis iuuatur ad bona beatitudinem ordinata ad conſequenda. Et hoc modo ad Sãctos conuertimur:& ab hominibus etiam aliqua petimus & ſperamus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non poteſt ad auxilium ferendum. Spes conſequitur fidem, ſic quòd nõ poteſt exire in actum abſque actu fidei. Nec obſtat quòd actus fidei gratia informatus ſit meritorius:quia non requiritur quòd omnis actus meritorius habeat ſpem præcedentem : ſufficit enim quòd habeat concomitantem. De habentibus ſpem,& de augmento & corruptione ſpei,proportionabiliter dicẽdum eſt,ſicut dictum eſt de fide c.10.§.3.ver.5.& 6. Ex quibus apparet quòd ſpes & fides non ſunt ſemper ſimul:& quòd ſpes abſque fide corrumpi poteſt,licet non è conuerſo.

§. 1. DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

2.2.q.20. SPei Theologicæ opponuntur duo vitia.ſ.deſperatio & præſumptio. Deſperatio eſt diffidentia C
Deſperatio de aſſequenda beatitudine, propter defectum gratiæ & meritorum propriorum:vt cùm quis
quale peccatum ſit. æſtimat ſe damnandum,quia non credit Deum illius miſerturum,nec intendit conuerti. Deſperatio eſt grauiſſimum peccatum.ſ.in genere ſuo,& homini periculoſiſſimũ,iuxta illud:Plaga mea renuit curari. Et Hiere 3. Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua. Et ſic deſperatio eſt grauius peccatum peccatis oppoſitis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, à quo auertitur principaliter & directè. Eſt tamen ſecundũ ſe minus peccatum quàm infidelitas & odiũ Dei,quę ſunt contra Deum:deſperatio verò contra ſe. Infidelitas enim prouenit ex hoc quòd homo veritatem Dei non credit. Odium verò prouenit ex hoc quòd voluntas hominis ipſi diuinæ bonitati contrariatur:deſperatio autem à ſe,ex quo homo non ſperat ſe bonitatem Dei participaturũ. Sed ſi comparetur deſperatio ad illa duo peccata,ex parte noſtra eſt periculoſior: quia per ſpem retrahimur à malis,& inducimur ad bona conſequenda,& ideo ſublata ſpe, homines effrenatè labun-
Prouer.14. tur in vitia,& à bonis operibus retrahũtur. Vnde ſuper illud:Si deſperaueris lapſus in die anguſtiæ,
In lib. de ſum.bo. minuetur fortitudo tua,dicit Glo. Nil eſt execrabilius deſperatione,& Iſid.ait: Patrare flagitium mors animæ eſt,ſed deſperare eſt deſcendere in infernum.

Ver. 1. DE REMEDIIS CONTRA DESPERATIONEM.

Ezech.18. POtiſſimum remedium contra deſperationem eſt conſideratio infallibilis promiſſionis Dei, D
Mat.4. quam pollicitus eſt per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor,& per Chriſtum: Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Et ideo Heb.6. Homines per maiorem ſui iurant : & omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem,eſt iuramentũ. In quo abundantius volens Deus oſtendere pollicitationẽ hæredibus, immobilitatem conſilij ſui, interpoſuit iuſiurandũ:vt per duas res immobiles (quibus impoſſibile eſt mentiri Deum) fortiſſimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam & firmam, incedentem vſque ad interiora velaminis,vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus: qui non eſt acceptor perſonarum (vt habetur Act.10.) ſed in omni gente,qui timet Deum,& operatur iuſtitiam,acceptus eſt illi. Qui Phariſæis
Mat.9. murmurantibus quòd cum Publicanis & peccatoribus manducaret,reſpondit:Non eſt opus medico valentibus. Euntes autem diſcite:Quid eſt,miſericordiam volo,& non ſacrificiũ. Non enim
Secundum remedium. veni vocare iuſtos,ſed peccatores ad pœnitentiã. ❡ Aliud remedium contra deſperationem, eſt
2.2.q.22. art.4. vitare cauſas,ex quibus procedit deſperatio,quæ ſunt principaliter duo peccata. Primum eſt luxuria,per quã aliquis afficitur corporalibus voluptatibus,& delectationibus venereis, quæ maximè alliciunt,ex quarum affectu contingit quòd homo faſtidit bona ſpiritualia, & non ſperat ea quaſi quædam ardua bona. Secundum peccatum eſt acedia,quia quòd quis non æſtimet aliquod bonũ arduum,vt poſſibile adipiſci per ſe vel per alium,prouenit ex nimia deiectione:quæ quando in affectu hominis dominatur,videtur ei quòd non poſſit ad aliquod bonum reuelari. Et quia acedia eſt quædam triſtitia deiectiua ſuiipſius,ideo generat deſperationem,ſi magnitudo peccati cõmiſſi à tentatore ingeratur,ſicut factum fuit Cain,qui dixit:Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam
Gen.4. merear. Et Iudæ qui ait:Peccaui tradens ſanguinem iuſtum. Veruntamen erigere debet illud:Vbi
Mat.27. abundauit delictum,ſuperabundauit & gratia,& illud D.Bern. Abyſſus peccati abyſſum inuocat
Rom.5. miſericordiæ. Et illud Pſal. Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Et Ezech.18. Nunquid vo-
Pſal.143. luntatis meæ eſt mors impij,an non vt conuertatur à vijs ſuis & viuat?& in eod.c. Et quare moriemini domus Iſraël?Quia nolo mortẽ peccatoris,Reuertimini & viuite. Si frequẽs caſus & reciduatio perterreat,omnipotentia Dei & fidelitas eius,ad memoriam reducantur, iuxta illud. Fidelis
1.Cor.10. Deus,qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cũ tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Amplexemur meritum paſſionis Chriſti,qui abundè ſatisfecit. Contẽplemur ſua

ſanctiſ-

ſanctiſſima ſacramenta,quę nobis in remedium contulit,& quibus virtutem dedit.Recolamus eccleſiæ vnitatem & pietatem:inuocemus ſuffragia D.Virginis & Sanctorum:& cum ſanctis & bonæ conuerſationis hominibus conuerſari ſtudeamus.Auxilium Dei imploremus,& contra deſperationem & alia peccata ptæualere poterimus.

§. 2. DE PRÆSVMPTIONE.

A DE multiplici prę̨ſumptionis acceptione abundè dictũ eſt.Nũc de ea,ſecundũ quod eſt pecca- 2.2.q.21.
tum ſpei oppoſitũ per exceſſum,dicendum eſt.Præſumptio eſt temeraria expectatio ętemę c.6.§.4.
beatitudinis abſque gratia & meritis:vt cùm quis ſperat cõſequi peccatorum veniam ſine pœni- ver.1. et 2.
tentia,vt Lutherani:vel peruenire ad gloriam ſine meritis,vt Lucifer.Hæc præſumptio eſt pecca- *Præſuptio*
tum mortale,vtpote derogans diuinæ diſpoſitioni,qua decretũ eſt quod nõ dabitur venia pecca- *eſt peccatũ mortale.*
torum abſq; pœnitentia,neq; gloria abſq; meritis.Peccatum hoc(vt dictum eſt)inter ſpecies peccati in Spiritum ſanctum computatur:quia.ſ.per huiuſmodi præſumptionem tollitur vel impeditur auxilium Spiritus ſancti,per quod homo reuocatur à peccato,& inducitur ad pœnitẽdum & merendum.Hoc peccatum opponitur ſpei per exceſſum,non ab intẽſione actus,quia nullo modo poteſt quis nimis ſperare de Deo:ſed ex hoc quòd ſperat aliquid,quod non cõuenit ſic ſperare ab eo. Eſt tamen minus peccatũ quàm deſperatio,quoniã magis eſt propriũ Dei miſereri & parcere, quã punire,propter infinitam eius bonitatem:Miſereri enim Deo conuenit ſecũdum ſe,punire autem conuenit ei ſecundũ peccata noſtra. D.Tho.dicit,quòd præſumptio directè procedit ex ſuperbia, qua aliquis tantum ſe exiſtimat,quòd propter ſuam excellẽtiam debeatur ei gloria,vt Lucifer: vel etiam quòd Deus eum peccantem non puniat,nec à gloria excludat,ſed potius miſereatur.

Ver. 1. DE PRÆCEPTIS AD SPEM PERTINENTIBVS.

B PRæcepta fidei & ſpei non ponuntur neque dantur in decalogo:quia fides & ſpes ſunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ ſunt legis, imponuntur homini iam ſubiecto & ad obediendum parato.Ideo ſolùm proponuntur præcepta legis per modum præceptorũ:Fidei verò & ſpei præcepta non erant proponẽda per modum præceptorum,quia niſi iam homo crederet & ſperaret,fruſtra proponerentur.Sed ſicut fidei præceptum proponendum fuit per modum denun-
tiationis & commemorationis(vt dictum eſt c.10.§ 6.verſi.3.)ſic præceptum ſpei per modum pro- c.10.ſ.6.
miſſionis:qui enim obedientibus præmia promittit,ex hoc ipſo incitat ad ſpem.Vnde omnia pro- ver.3.
miſſa quæ in lege continentur,ſunt ſpei excitatiua.Ideo Pſal.Spera in domino, & fac bonitatem, Pſal. 36.
& paſceris in diuitiis eius.Et Eſa.1.Si volueritis & audieritis me,bona terræ comedetis.

DE CHARITATE.
CAPVT XII.

C TERTIA virtus theologa dicitur Charitas,quę quo ad habitũ poteſt ſic definiri:Cha- 2.2.q.23.
ritas eſt virtus theologa,à ſolo Deo in volũtate hominis infuſa, gratiæ gratũ facienti *Charitas*
cõnexa,per quã homo inclinatur ad diligẽdũ Deũ ſuper omnia,& proximũ propter *quid.*
Deũ ſicut ſeipſum.Quãtũ ad actũ verò D.Aug.dicit:Charitatẽ voco motũ animi ad fruendũ Deo propter ſeipſum. Ex hac definitione apparet primò quòd Charitas eſt aliquid creatũ in anima,cũ ſit virtus,& omnis virtus,ſit habitus & qualitas.Itẽ etiã quãtũ ad actũ, quia motus animi eſt aliquid creatũ.Nec eſt tenẽdus in hoc Magiſter Sẽtent.qui in 17.diſt.primi, dicit quod charitas eſt ipſemet Spiritus ſanctus,mẽtẽ inhabitãs,mouẽs ipſã volũtatẽ immediatè ſine aliquo habitu:cõtra illud Rom.5.Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritũ ſanctũ, qui datus eſt nobis.Spiritus autẽ ſanctus nõ diffunditur niſi per effectus.Ideo Clemẽs papa 5.in cõcilio Viennen.(vt habetur in Clemẽt.vni.§.fi.de ſumma Trinit.& fid.cath.)ſic ordinauit:Nos attẽdentes generalẽ efficaciã mortis Chriſti,quæ per baptiſma cõmuniter applicatur omnibus baptizatis:opinionem(quæ dicit tã paruulis quàm adultis cõferri in baptiſmo informantẽ gratiã & virtutes)tãquã probabiliorem,& dictis ſanctorũ & doctorũ modernorũ theologiæ cõcordẽ,ſacro approbante concilio,duximus eligẽdã.Nec obſtat quod 1 Ioan.4.dicitur:Deus charitas eſt: quia ibi accipitur charitas pro æterna Dei dilectione,qua nos diligit,quæ dicitur charitas increata. Sed cũ volũtas Dei,qua diligit nos,& vult nobis bona,& nos eſſe amicos,ſẽper ſit efficax:neceſſe eſt quod ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata,qua diligimus eũ ſicut amicum, & licet Deus dicatur vita animę affectiuè.ſ.per charitatẽ,nõ tamẽ formaliter.Si dicatur quòd nihil creatũ poteſt eſſe infinitæ virtutis:igitur nec charitas,quæ tamen perducit ad bonũ infinitũ: dicendum quòd non virtute ſua,ſed in virtute agẽtis,quæ inducit & mouet illam.Secũdò ex prædicta definitione infertur,qnòd charitas quantum ad actum,eſt quidam amor non concupiſcentiæ,quo diligimus creaturas propter nos,inquantum ſubſeruiũt nobis:ſed eſt amor amicitiæ,quæ importat mu-

tuam dilectionem. Vnde Ioan.15. Iam nõ dicam vos ſeruos, ſed amicos. Et ſic charitas eſt amicitia hominis ad Deum, vt obiectum beatitudinis. Et cùm bonitas diuina, quæ eſt obiectũ formale, finis, & ratio diligendi ſit vna: ideo non eſt niſi vna charitas, quæ ſe extendit ad omnia diligibilia ordine quodam, vt infrà dicetur. Et per conſequẽs nõ ſunt plures ſpecies charitatis, quemadmodum poſſunt eſſe plures ſpecies amicitię, quæ eſt inter homines, ſecundum diuerſitatem finium. ſ. amicitia vtilis, delectabilis, & boneſti, vel etiam ſecundũ diuerſitatem communicationũ, in quibus amicitiæ fundantur. Quarum vna fundatur ſuper communicatione naturali, alia ſuper cõmunicatione ciuili vel peregrinationis. Ide o eſt alia amicitia conſanguineorum, alia ciuium, alia peregrinantium. ¶ Tertiò infertur quòd charitas eſt perfectior & excellẽtior fide & ſpe, & per conſequẽs omnibus virtutibus, cùm charitas attingat Deum, vt in ipſo ſiſtat: Fides verò & ſpes, ſecundum quod ex ipſo prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor. 13. Nunc manẽt fides, ſpes, charitas, tria

2.2.q.24. hæc, maior autem horum eſt Charitas. Quomodo autem charitas ſit forma virtutum, dictum eſt c.10.§.2. non quidem exemplariter, ſed magis effectiuè & ordinatiuè. ¶ Quartò infertur quòd voluntas eſt ſubiectum charitatis, & Deus in ſe conſideratus, obiectum & cauſa efficiens & infundẽs eam, obiectum autem formale eſt bonitas diuina. Et quãuis Angelis infuderit in primo inſtanti ſecundũ proportionẽ naturaliũ, eò quòd omnes ſecundũ ſuam proportionem erãt diſpoſiti, & totaliter ferebãtur in Deũ, & ſunt ſemper in actu, & toto conatu operantur: ideo ſuperiores maiori conatu ſecundũ conditionẽ ſuæ naturæ ferũtur, quàm inferiores: In hominibus tamen non infundit Deus charitatem aut gratiam ſecundum proportionem naturalium, quia homo eſt naturæ rationalis, cui competit quandoque eſſe in potentia, quandoque in actu. Et ideo non oportet quòd feratur totaliter in id in quod fertur: ſed is qui habet meliora naturalia poteſt habere minorẽ conatũ.

§. 2. DE AVGMENTO CHARITATIS.

2.2. q. 24. art. 4. Charitatem aliquam eſſe alia maiorem cõſtat ex verbo Chriſti dicentis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Luc.7. Cui minus dimittitur, minus diligit: non ſolùm in diuerſis, ſed D

Ioan. 15. etiã in eodem ſucceſſiuè, pro ſtatu viæ, quia poteſt augeri (vt dictũ eſt de fide.) Vnde D. Aug. dicit:

Super Ioan. Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicitur viatores, quòd in Deum

Charitas vera ſẽper poteſt augeri. tendimus: & quantò magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hãc autem propinquitatem facit charitas, per quàm magis vnimur Deo. Ideo de ratione charitatis viæ eſt vt poſſit augeri. Si enim non poſſet augeri, iam ceſſare viæ progreſſus. Ideo Apoſt. Charitatem viam eſſe demonſtrat:

1. Cor. 12. Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro: & ſubiungit de charitate. Ideo in clem. ad noſtrũ, de hæret. ex concilio Viennen. reprobantur errores Begardorum, inter quos primus erat, quòd homo in via præſenti tantũ & talem gradũ perfectionis poteſt acquirere, quòd redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit. ¶ Augetur autem charitas non per additionẽ gradus ad gradum, cùm ſit forma ſimplex, & ſpiritualis, & in ſubiecto ſpirituali: nec etiam extenſiuè, ſicut ſcientia Geometriæ, quæ ſucceſſiuè extenditur ad aliqua obiecta & concluſiones, ad quas prius non ſe extendebat cùm minima charitas ſe extendat ad omnia illa quæ ſunt ex charitate diligenda: ſed intenſiuè per maiorem radicationem & participationem ipſius in ſubiecto, & licet D.

2.2. q. 24. art. 4. ad. 3. Thom. dicat, quòd charitas augetur eſſentialiter, non eſt ita intelligendum quòd eſſe incipiat, vel eſſe deſinat in ſubiecto, quando augetur: ſed ita quòd magis ac magis in ſubiecto radicetur. Et ſic charitatem augeri per eſſentiam nil aliud eſt, quàm eam magis ineſſe ſubiecto, quod eſt ipſam magis radicari in ſubiecto, vel ipſam habere maiorẽ efficaciam ad producendũ feruentiorẽ actũ, ſicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri eſſentialiter, eò quòd de accidẽtis eſſentia ineſſe: & illud ineſſe perficitur, cũ per virtutẽ agẽtis magis radicatur. Augetur verò per actus noſtros, nõ effectiuè, cùm excedat naturam actuum noſtrorum: ſed diſpoſitiuè & meritoriè, non quidẽ quolibet actu: quia cùm homo ſit liberi arbitrij, non conatur ſemper ſecundum totã latitudinem charitatis. Et ſic poteſt ita remiſſè operari, quòd non augebitur: quia à proportione minoris, inæqualitatis nõ ſit actio: imò poteſt homo adeò remiſſè operari, quòd magis meretur corruptionem quàm aug-

Apoc. 3. mẽtum, iuxta illud: Vtinam callidus aut frigidus eſſes: ſed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamẽ ſtatim: ſed duo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentum, nõ tamẽ ſtatim augetur: ſed quãdo aliquis conatur ad huiuſmodi augmentum. ¶ Et ſi alicubi D. Thom. dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum eſt diſpoſitiuè incompletè, ſicut guttæ cauantes lapidẽ diſponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: ſic etiam in augmento hominis non qualibet comeſtione augetur puer, ſed diſponitur ad augmẽtum. Et quãquam poſſit in infinitum (hoc eſt, nõ tantùm) quin magis augeri in via: nunquàm tamen erit eſſentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionẽ ex parte diligibilis. ſ. Dei, vt tantum diligatur, quantũ diligibilis eſt: quia cùm quælibet creatura ſit finita, non poteſt ipſum infinitè diligere, ſicut diligibilis eſt. Sola enim

enim charitas Dei hoc modo eſt perfecta. Non poteſt etiam eſſe perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt. ſ. tantum diligat quãtum poteſt, ſiue quòd totus conatus hominis ſemper feratur in Deum: quia nõ eſt poſſibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatẽ, ſemper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipſum. Ideo Chriſtus de Ioan. Bapt. dixit: Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. Qui autem minor eſt in regno cælorũ, maior eſt illo, quantum ad actum charitatis, licet nõ quo ad habitum. Poteſt tamẽ charitas in hac via eſſe perfecta perfectione viæ, quia tantum diligit quãtum Deus requirit, & quanuis vita hæc non poſſit tranſigi abſq; peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatũ non habemus ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale nõ contrariãtur habitui charitatis, ſed actui. ¶ Charitatis augmentum (ſecundũ D. Aug. ſuper primam Can. Ioannis) diuiditur. ſ. in incipientium, proficientium, & perfectorum, ait enim: Charitas cùm fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipientes: cùm fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes, cùm fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini ſtudium principaliter ad recedendum á peccato, & reſiſtendũ concupiſcentiis eius, quæ in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda eſt ne corrumpatur. Secundum autem ſtudium ſuccedit, vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas roboretur. Tertium ſtudium eſt, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt diſſolui, & eſſe cum Chriſto. *1. Ioan. 1. Tres charitatis gradus.*

Ver. 1. DE DIMINVTIONE CHARITATIS.

A CHaritas quo ad habitum diminui nõ poteſt, comparatur enim igni, iuxta illud Cant. 8. Lampades eius (ſ. charitatis) lampades ignis atq; flammarum, & Luc. 12. Ignem veni mittere in terram. Sed ignis ſemper aſcendit & nunquam deſcendit: ſic charitas viæ quandiu manet, aſcendere poteſt: ſed deſcendere ſiue diminui non poteſt, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad ſubiectum: quia nõ per peccatũ mortale, cùm totaliter corrumpatur: nec per veniale: quia nõ contrariatur habitui (vt dictum eſt.) Neq; etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus ſe auertit ab homine quàm homo à Deo. Ideo quando homo ſe auertit à fine. Deus tollit & corrumpere facit: Sed quãdo non ſe auertit à fine, ſed inordinatè ſe habet ad ea quę ſunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per ſolam ceſſationem ab actu, ſicut de amicitia dicit Philoſ. 8. Ethic. quòd multas amicitias inappellatio ſoluit, hoc eſt non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideo quia conſeruatio vniuſcuiuſque rei pẽdet à cauſa: ſed cauſa virtutis acquiſitæ eſt actus humanus: ideo ceſſantibus actibus, virtus acquiſita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non cauſatur ab actibus humanis, ſed à ſolo Deo. Igitur ceſſante actu non corrumpitur neque diminuitur, ſi deſit peccatum in ipſa ceſſatione. Et quanuis contraria nata ſint fieri circa idem ſubiectũ: verum eſt, quando ſubiectum æqualiter ſe habet ad vtrumque contrariorum: Charitas tamen non eodem modo ſe habet ad augmentum & diminutionem: quia poteſt habere cauſam augentem, ſed non diminuentem. Nec ſequitur, Augmentum charitatis eſt diminutio cupiditatis, (vt dicit D. Aug. in lib. 83. quæſt. ergo augmentum cupiditatis eſt diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat. (Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis conſtituitur in creaturis, per quàm charitas totaliter corrumpitur. Et licet remiſſior motus liberi arbitrij ſit cauſa infuſionis minoris charitatis, non tamen conſeruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia non pendet effectiuè à motus liberi arbitrij, ſed à Deo. *2. 2. q. 24. art. 10.*

Ver. 2. DE CORRVPTIONE CHARITATIS.

B CHaritas ſemel habita poteſt amitti, iuxta illud Apoc. 2. Habeo aduerſum te pauca, quia charitatem primã reliquiſti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè, & effectiue diſpoſitiuè: quia quodlibet peccatum mortale cõtrariatur charitati, cùm ad perfectionẽ charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter ſe ſubiiciat Deo, omnia ſua referendo in ipſum: & ſic diligat eum, vt in omnibus velit ſequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatũ mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et ſi charitas eſſet habitus acquiſitus ex virtute ſubiecti pendens, non oporteret quòd ſtatim per vnum actũ corrũperetur, ſed per continuationem. Verùm quia charitas eſt habitus infuſus, pendens ex ſola actione Dei infundentis & conſeruantis in eſſe, qui ſic ſe habet in infuſione & conſeruatione, ſicut ſol in illuminatione aëris: & ideo ſicut lumen ſtatim ceſſat per hoc quòd obſtaculum ponitur illuminationi: ita & charitas ſtatim deficit in anima per quodlibet peccatũ mortale, quod eſt obſtaculũ infuſionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non apponitur fidei aut ſpei: ideo nec fides nec ſpes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, vt ſuprà dictum eſt. *2. 2. q. 24. art. 7.*

Ver. 3. DE ORDINE CHARITATIS.

2.2.q.26. ORdinem eſſe in charitate conſtat ex eo quod habetur Cant.2.Introduxit me rex in cellā vi- C
art.1. nariam,& ordinauit in me charitatem.Primò enim diligēdus eſt Deus ſuper omnia,ex toto
Cant.2. corde, & ex tota anima,& in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus.Huius prę-
Deut.6. cepti expoſitionem & obligationem, & an poſſit in via impleri, habes infrà.§.3. huius c.ver.12.Se-
Luc.6. cundò poſt Deum tenetur quis ex charitate diligere ſeipſum, quo ad principale, quod eſt anima.
Poſt Deū enim quis debet plus diligere animam ſuam,quàm omnia alia:nec debet homo aliquod
peccatū facere,vt proximū liberet à peccato. Quia(vt dicit Philoſ.9.Ethic.) Admirabilia quæ ſunt
ad alterum,veniunt ex amicabilibus quæ ſunt ad ſeipſum. Tertiò tenetur homo plus diligere ani-
mam proximi,quàm corpus propriū,ſiue vitam corporalem.Quia ea ſunt magis ex charitate dili-
genda,quæ habent maiorem rationem diligibilis. Sed conſociatio in plena participatione beatitu-
dinis(quæ eſt ratio diligendi proximū)eſt maior participatione beatitudinis,per redundātiam quæ
eſt ratio diligendi corpus proprium:& ideo proximū quantum ad ſalutem animæ magis debemus
diligere,quàm corpus proprium:& per conſequēs plus quàm bona temporalia,in caſu in quo tene-
tur ſaluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis ſponte ſe offerat,pertinet ad perfectionem chari-
tatis:Ideo Chriſtus dicebat,Ioan.15.Maiorem charitatem nemo habet,quàm vt animā,&c.Quar-
tò corpus proprium,& vitam propriam plus quàm vitam proximi.Quintò corpus & vitam proxi-
mi,quàm bona temporalia,& quàm irrationabiles creaturas:quia talia non ſunt propriè ex charita-
te diligenda,cùm non ſint capacia beatitudinis æternæ,nec alicuius communicationis ſeu aſſocia-
tionis cùm hominibus.Poſſunt tamen ex conſequenti diligi,inquantum.ſ.ex charitate volumus ea
conſeruari ad Dei honorem & noſtram & proximorum vtilitatem,ſicut etiam Deus ex charitate
diligit ea,inquantum ſubſeruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam.

Ver. 4. DE DILECTIONE PROXIMI.

2.2.q.25. QVo ad dilectionem proximi notandū eſt,quòd duo poſſumus in eo conſiderare.ſ.culpam & D
art.6. naturam. Et cùm culpa eorum Deo contrarietur,& ſit impedimentum beatitudinis,ſecun-
Pſal.118. dum eam non ſunt diligendi,imò odiendi,etiam ſi ſint propinqui, iuxta illud Pſalm. Iniquos odio
habui,& legem tuam dilexi,& alibi:In matutino interficiebā omnes peccatores terrę,& alibi,Per-
Pſal.8. fecto odio oderam illos,& Exod.22.Maleficos non patieris viuere,& Pſal.Conuertantur peccato-
res in infernum,& in multis aliis locis,in quibus multa imprecantur eis mala : quæ imprecatio re-
ferenda eſt ad remotionem culpæ eorum,vt.ſ.peccata deſtruantur , & homines remaneant. Vnde
D.Aug.in Regula,Cùm dilectione hominū,& odio vitiorum,& ſic non debemus velle quod ipſi
volunt.ſ.inordinationem:neque gaudere de his de quibus ipſi gaudent,iuxta illud Hiere.15.Con-
uertentur ipſi ad te,& tu non conuerteris ad eos.ſ.ad conuerſandum cum eis , quod de infirmis &
imperfectis intelligendum eſt,propter periculum,ne ab eis ſubuertantur. Perfectis autem laudabi-
le eſt cum peccatoribus conuerſari,vt retrahant eos à peccatis:ſicut Dominus,qui cū peccatoribus
manducabat,Matth.9.Sed conuictus peccarorum,quantum ad conſortium peccati, vitandus eſt
omnibus.2.Cor.6.Recedite de medio eorum,& immundum ne tetigeritis.ſ.ſecundū peccati con-
ſenſum:ſecundum naturam verò quàm ex Deo habent,ſunt capaces beatitudinis.Super commu-
nicatione charitas fundatur:ideo ſecundum naturā ſuam ſunt ex charitate diligendi. ¶ Ex præmiſ-
ſis ſequitur quòd dæmones & damnati non ſunt ex charitate diligēdi:quia non ſunt capaces beati-
tudinis. Vnde Philoſ.9.Ethic.dicit,quòd non ſunt ſubtrahendæ amicitiæ beneficia, quouſque ha-
betur ſpes ſanationis eorum:ſed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis,quàm ad re-
cuperationem pecuniæ:ſed quando in maximam malitiam incidunt, & inſanabiles fiunt,ſicut dæ-
mones & damnati,non eſt eis amicitiæ familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus ma-
gis præſumitur nocumentum aliorum,quàm eorum emendatio) ſecundum legem diuinam & hu-
manam præcipiuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum , ſed ex amore charita-
tis,quo bonum publicum præfertur bono ſingulari , & tamen mors per iudicem inflicta peccato-
ri prodeſt,ſiue conuertatur,ſiue non: Si conuertatur,ad culpæ expiationem:Si non conuertatur,ad
culpæ terminationem:quia per hoc tollitur poteſtas amplius peccandi.

Ver. 5. DE ORDINE DILECTIONIS PROXIMI.

2.2.q.26. INter proximos ex charitate diligendos ſeruandus eſt ordo,nō ſolùm ſecundum effectū,ſed etiā E
art.7.et.8. ſecundum affectum:cùm non minus ſit ordinatus effectus charitatis quàm inclinatio naturæ,
cùm vtraque inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturæ videmus quòd
quæ habēt maiorē grauitatem,ſunt inferiora:Igitur qui magis appropinquant Deo,ſunt magis ex
charitate diligēdi.Quia cùm principiū dilectionis ſit Deus,& ipſe diligēs:neceſſe eſt quod ſecūdū
maiorem propinquitatē ad alterū illorum principiorum maior ſit dilectionis effectus. In omnibus
enim in quibus inuenitur aliquod principiū,ordo attēditur per comparationē ad illud:quamuis ex
parte

parte boni quod eſt ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudi-
nem æternam. Sed ſi accipiatur dilectio ſecũdum maiorem intenſionem actus, nõ oportet omnes
æqualiter diligere, nec etiam quãtum ad effectum. Ad eos enim qui non ſunt nobis coniuncti, non
habemus niſi amicitiam charitatis: ad eos verò qui ſunt nobis coniuncti, habemus aliquas amici-
tias ſecundum modum coniunctionis eorum ad nos. Cùm autem omne bonum ſuper quo funda-
tur amicitia honeſta, ordinetur ſicut ad finem ad bonum beatitudinis, ſuper quo fundatur charitas:
conſequens eſt vt charitas imperet bonum cuiuſlibet amicitiæ. Et ſic hoc ipſum quod eſt diligere
aliquem, quia cõſanguineus, vel cõiunctus, vel conciuis, vel propter quodcunque huiuſmodi aliud
licitũ ordinabile in finẽ charitatis, poteſt à charitate imperari. Et ita ex charitate, tã eliciente quàm
imperãte, pluribus modis diligimus nobis coniunctos, & magis domeſticos. Sed magis coniunctos
qui impediunt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc nõ ſunt nobis propinqui, ſed plus quã *Matth. 7.*
extranei, imò & inimici, ſecundum illud Mat. Inimici hominis domeſtici eius. Quando verò non
impediunt, debemus diligere ſecundũ proportionem coniũctionis eorum in his quæ pertinent ad
naturam ſiue ſubſtãtiam & nutrimentum, cõſanguineos, quorum coniũctio eſt in naturali origine,
quæ eſt propior & immobilior: vt pote quæ remoueri nõ poteſt, ſicut aliæ cõiũctiones ſuperueniẽ-
tes. In his verò quæ pertinẽt ad ciuilem conuerſationem, plus debemus diligere conciues: & in bel-
licis plus commilitones. Vnde Philoſ. dicit, Singulis propria & congruentia ſunt attribuenda. Et ſic *9. Ethic.*
duci exercitus magis obeditur in bello, quàm patri: non tamen ſimpliciter plus diligitur dux, quàm
pater, ſed ſecundũ quid. ¶ Ex præmiſſis inferuntur multa corolaria. Primum, quòd ſi conſideretur
dilectio ex parte obiecti, illud eſt magis diligendum quòd eſt Deo ſimilius: & quia pater habet ra-
tionẽ principij, non filius, neque vxor: ideo magis diligẽdus & honorãdus. Si ex parte diligentis, ſic *8. Ethic.*
diligimus coniunctiores, ſic pater filios, vt aliquid ſui exiſtentes. Pater autem non eſt aliquid filij: &
ideo dilectio qua pater diligit filium, ſimilior eſt dilectione, qua quis diligit ſeipſum. Secundò quia *Quare ali-*
parentes magis ſciunt aliquos eſſe ſuos filios, quàm è conuerſo: ſpecialiter mater. Pater etiã proba- *quis magis*
biliores habet cõiecturas, quã filius de patre. Tertiò quia filius eſt propinquus parẽti: vtpote ab ipſo *diligat fi-*
immediatè deſcendens, & effectus eius. Quartò quia parẽtes diutius amauerunt. Pater enim ſta- *lium quàm*
tim incipit diligere, filius autem tẽpore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quan- *patrem.*
to diuturnior, tanto fortior, ſecundum illud, Ne derelinquas amicũ antiquum: nouus enim nõ erit *Eccl. 9.*
ſimilis illi. Et quia principio debetur ſubiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipe-
re influentiã, propter hoc parẽtibus à filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis *2. Cor. 12.*
debetur cura prouiſionis, iuxta illud, Non debent filij theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis,
quamuis in articulo neceſſitatis filius ſit plus obligatus ex beneficiis ſuſceptis, vt parentibus proui- *1. 2. q. 31.*
deat quàm filiis ſuis. Dicit enim D. Tho. quòd in neceſſitate extrema magis licet deſerere filios quã *ar. 3. ad. 4.*
parentes, quos nullo modo deſerere licet, propter obligationẽ beneficiorũ ſuſceptorũ, & maximè
propter beneficium eſſendi. Ideo tenetur magis ſeruare parẽtes in eſſe quàm filios: cùm eſſe ſit fun-
damentũ beneficiorũ, pro quo ſatisfacere nõ poteſt (vt dicit Philoſ. 8. Ethic.) Secũdò infertur quòd
filius plus tenetur diligere patrẽ quàm matrem, quia pater habet excellentiorẽ rationem principij
quàm mater. Pater enim eſt principiũ per modũ agentis, mater autẽ per modũ patientis, & mate-
riã adminiſtrãtis. Tertiò infertur quòd licet filius magis teneatur diligere vxorẽ quàm patrẽ, quan-
tum ad vnionem carnalis copulæ & cohabitationẽ, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo pa- *Gen. 2.*
trem & matrẽ, & adhærebit vxori ſuæ, & erũt duo in carne vna. Iã enim nõ ſunt duo, ſed vna caro. *Matth. 19.*
ſ. in filio, vel propter generationẽ. Verũtamen quo ad alia & in articulo neceſſitatis, vbi non poteſt
vtriq; de alimentis prouidere, plus tenetur patri quàm vxori. Quia pater habet plures rationes di-
ligibilitatis quàm vxor: quia principiũ eſt, & cauſa eſſendi. Et cùm Apoſt. dicit Epheſ. 5. Quòd viri
debent diligere vxores ſuas ſicut ſeipſos, & ſicut carnẽ ſuã, nõ eſt intelligẽdum æqualiter, nec quòd
hoc aduerbium (ſicut) importet æqualitatẽ, ſed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorẽ ſuã,
ratione carnalis coniunctionis, & ratio qua aliquis diligit ſeipſum, eſt ratio dilectionis quàm habet
ad vxorem ſibi coniunctam. Quartò infertur quòd aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, ſub-
uenire filio, quàm vxori, cùm ſit principium filij & nõ vxoris. Et de ratione principij ſit influere, &
de ratione effectus eſt influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quàm Euã
vxorem ſuam, eò quòd habebat excellentiorem rationem principij, quàm reſpectu Euæ, cùm re-
ſpectu filij per modum agentis: reſpectu verò Euæ, merè paſſiuè.

Ver. 6. DE DILECTIONE INIMICORVM.

A CHriſtus reprobauit gloſſam Scribarum & Phariſæorum additam legi, quæ habebat: Diliges *Mat. 5.*
proximum tuum, & illi addiderant. Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim gloſſa erat
Aurelianenſis, quæ deſtruebat textum: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis
fratrẽ tuũ in corde tuo, & infra, Non quæras vltionẽ, nec memor eris iniuriæ ciuiũ tuorũ, & quo ad

dilectionem, habetur Exod.23. Si occurreris boui inimici tui aut aſino errāti reduc eum:& ſi videris aſinum odientis te iacere ſub onere, nō pertranſibis, ſed leuabis cum eo, & Salomon etiā declarauerat: *Prouer. 25.* Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, da ei bibere aquā, prunas enim congeres ſuper caput eius:& dominus reddet tibi. Quapropter Chriſtus legem declarans ait: Ego autē dico vobis, Diligite inimicos veſtros,& benefacite his qui oderunt vos,& orate pro perſequentibus vos. ¶ Et quia Mahumetus & Iulianus Apoſtata ex hoc loco inferūt legem Chriſti eſſe contra naturam, quę reſiſtit corrūpentibus quātum poteſt: ideo pro reſolutione omnium difficultatū notādum eſt ex D. *2.2.q. 25. art.8.* Tho. quòd dilectio inimicorū tripliciter cōſiderari poteſt. Vno modo vt inimici diligantur inquātum inimici ſunt: hoc eſt, inquantum odiūt & perſequuntur nos,& hoc eſſet peruerſum, & charitati repugnās. Quia hoc eſſet diligere malum & peccatum alterius, quod tamē eſt odiendū, vt dictum eſt ſupra hoc §. verſi.4. Et ſic vnaquæq; res naturaliter odio habet id quod eſt ſibi contrariū: inimici autem ſunt nobis contrarij, inquātum inimici:& ideo inquātum huiuſmodi, debemus odire eos,& velle quod emendētur à malitia,& hoc eſt odire malitiā. Secundò poteſt conſiderari dilectio inimicorum quātum ad naturam & in vniuerſali, hoc eſt inquātum ſunt homines & beatitudinis capaces,& ſecundum hoc non ſunt contrarij ideo ſunt ex neceſſitate diligēdi. Vnde D. Aug. in Regula, Cùm dilectione hominum,& odio vitiorum, dictum eſt, in vniuerſali, vt. ſ. aliquis diligens Deū & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos ſuos nō excludat, ſed includat, vt *Notāda ſimilitudo.* velit eis omnia quæ ſunt neceſſaria ad ſalutē,& quæ vult omnibus aliis quos nunquā vidit. ¶ Sunt qui dicūt quòd nō poſſunt facere hāc ſeparationē amicitiæ & naturæ: Sed hoc facillimū erit, ſi notetur ſimilitudo de matre, quæ habet optimum filium, reuerentem, obedientem, prouidentem ſibi baculum ſenectutis, ſi contingat illum infirmari,& cadere in phreneſim,& dicat iniurias matri ſeruienti,& volenti paſcere, proiicit ſcutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia ſcit eum eſſe in phreneſi & extra ſenſum, vellet tamen infirmitatem ceſſare & procul eſſe. Nec etiam propter hoc deſinit ei inſeruire. Vide ergo quomodo ſeparat infirmitatē à natura, applicatio eſt facilis. Quilibet habens inimicum iniuſtè ſe perſequentē, debet iudicare ipſum eſſe phreneticum & *In lib. 83. homi.6.* extra ſenſum, hoc eſt extra rationem: quia ſi vteretur ratione, non perſequeretur: debet igitur odire phreneſim & malitiā illius,& velle quòd emēdetur,& diligere eum, ſaltem in generali. ¶ Quidā ſe excuſant,& dicunt quòd non poſſunt: quibus D. Aug. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non poſſum ieiunare frequenter, non poſſum à carnibus abſtinere, neque monaſterio deſeruire: ſed nunquid poteſt dicere, Non poſſum charitatem habere? non poſſum diligere? non poſſum inimicis indulgere? non credimus: nulla manet excuſatio: Quia non de cellario, ſed de corde hanc eleemoſynam implere iubemur. Tertiò poteſt conſiderari dilectio inimicorum in ſpeciali, vt. ſ. aliquis moueatur motu ſpeciali dilectionis ad inimicum. Et iſtud non eſt de neceſſitate abſolutè, ſicut nec moueri ſingulariter ad extraneos: quanuis ſi aliquis fecerit, bene faciat. ¶ In *Tripliciter diligendus eſt inimicus.* generali tamē tripliciter inimicum diligere tenemur. Primò, corde. Nō enim ſufficit non odire ſiue non velle malum, ſed debemus diligere velle bona communia: vel ſaltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos veſtros. Secundò, ore: Orando, & nō excludēdo ab orationibus cōmunibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos: Non tamen tenetur quis facere ſpecialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, ſalutando vbi cōſuetum eſt. Salutatio enim eſt ſpecies dilectionis. Chriſtus enim exponēdo quòd dixerat, Orate,&c. dixit. Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantùm,&c. Signa enim contraria ſunt exhibenda: quia ſi negarentur, eſſet ſignum liuoris & vindictæ: contra quod dicitur Leuit. 19. Non quæras vltionem inimicorum, &c. ¶ Hæc ſigna communia ſunt exhibenda propter ſcandalum: quia alij videntes hanc denegationē, iudicarent odium,&. ſic denegans, diffamaret ſeipſum: ſecluſo igitur ſcandalo, poſſunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, vt reſipiſcat & cognoſcat ſe feciſſe iniuriam, & quærat reconciliationē. Vnde D. Aug. ad Vincentiū. Eſurienti panis ſubtrahitur, ſi pro cibo ſecurus iuſtitiam negligat. Idem de loquela. Alia verò beneficia vel ſigna dilectionis, quæ quis exhibet *Præceptum de dilectione inimicorum nō eſt graue.* particulariter aliquibus perſonis, non ſunt de neceſſitate exhibenda, niſi ſecundū præparationē animi,& in articulo extremæ neceſſitatis. ¶ Ex quo patet quòd hoc præceptum non eſt graue, ſed valde ſuaue: cùm in generali tantum. Chriſtus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. ¶ Primò ratione paternitatis: Vt ſitis filij patris veſtri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephe.5. Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi. Sed Deus pater diligit inimicos ſuos, hoc eſt peccatores qui per peccata odiunt & perſequuntur eum,& tamen eis bona facit non ſolùm in generali, ſed etiam in particulari: Facit enim ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos:& malos aliquando à pluribus priuatis præſeruat periculis. Igitur. ¶ Secundò ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quā mercedē habebitis? nonne & Publicani hoc faciūt? Ex hoc loco quidam inferūt quòd dilectio inimicorū

eſt magis

eſt magis meritoria, quàm dilectio amicorum:& probant ratione difficultatis: quia licet difficul-
tas, quæ ſe tenet ex parte ſubiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuerſa ſer- *Quæ difficultas augeat meritum.*
uando caſtitatem, non magis meretur, quàm pudica & temperata, quæ non patitur difficultates:)
Tamen difficultas quæ ſe tenet ex parte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. Quia Phi-
loſ. dicit, quòd virtus eſt circa difficile & bonum, & Chriſtus de vidua illa quæ poſuit duo æra mi- *2. Ethic.*
nuta in gazophylacium, dixit: Verè dico vobis, quòd hæc vidua pauper plus quàm omnes miſit. *Luc. 9.*
Nam omnes hi ex abundãti ſibi miſerunt in munera Dei: Hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnẽ
victum ſuũ quẽ habuit, miſit. ¶ Pro reſolutione tamen huius notandum eſt id quod dicit D. Tho.
quòd cùm quæritur quid ſit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quàm inimicũ: *2. 2. q. 27.*
dupliciter huiuſmodi dilectiones cõparari poſſunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio *art. 7.*
modo ex parte rationis qua diligitur. Primò quidẽ modo dilectio amici præeminet dilectioni ini-
mici: quia amicus eſt melior & magis diligibilis, quia magis cõiunctus, quàm inimicus. Et per hoc
actus dilectionis ſuper hãc materiam tranſiens, melior eſt, Vnde & eius oppoſitum deterius. Peius
enim eſt odire amicũ quàm inimicum. Ideo Ioab exprobrabat Dauid, Diligis odientes te:& odio *2. Reg. 9.*
habes diligentes te. Secundò autem modo ſi conſideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præe-
minet propter duo. Primò quidem quia dilectionis amici poteſt eſſe alia ratio quã Deus: quia pro-
pter obſequia & ſolatia, non cõſiderando de Deo: ſed dilectionis inimici ſolus Deus eſt ratio, cùm
in ſe nõ habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnãs dilectioni. Secũdò quia ſuppo-
ſito quòd vterque propter Deũ diligatur, fortior eſſe oſtenditur dilectio, quæ animum hominis ad
remotiora extendit. ſ. vſque ad dilectionẽ inimicorum: ſicut virtus ignis oſtẽditur eſſe fortior, quã-
do ad remotiora diffundit calorẽ ſuum: ſic diuina dilectio tanto oſtẽditur eſſe fortior, quanto pro-
pter ipſam difficiliora implemus: ſicut virtus ignis tãto eſt fortior, quãto magis comburere poteſt
materiã minus cõbuſtibilem. Sed ſicut idẽ ignis in propinquiora fortius agit quàm in remotiora:
ita etiã charitas feruentius diligit coniunctiores quàm remotos:& quantum ad hoc dilectio ami-
corum ſecundũ ſe conſiderata, eſt feruentior & melior, quàm dilectio inimicorum. ¶ Ex præmiſſis
infertur primò, quòd cæteris omnibus paribus, videlicet quòd æquali charitate & æquali conatu
& propter Deũ, qui eſt ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici eſt multo me-
lior, & magis meritoria eſſentialiter, quã dilectio inimici. Nec oportet quod illud quod eſt diffici-
lius, ſit magis meritoriũ: ſed quod ſic eſt difficilius, vt etiã ſit melius: facilius eſt enim diligere Deũ
(quẽ omnia naturaliter diligunt, & in quo nihil occurrit quin ſit diligendum:) quàm hominem ini-
micum, & ad Philoſ. qui dicit quòd virtus eſt circa difficile & bonũ, dicitur quòd plus facit ad ra- *2. Ethic.*
tionem meriti & virtutis bonum quàm difficile. Poteſt etiam dici quòd quantum ad premium ac-
cidentale ratione difficultatis dilectio inimici ſecundum quid excedit dilectionem amici. Secun-
dò infertur quòd dilectio amici vt amicus eſt, hoc eſt propter obſequia, & non propter Deum, ſiue
non conſiderando de Deo, in non habente charitatem, non eſt meritoria: in habẽte autẽ charitatẽ,
propter relationem virtualem ad Deum, eſt meritoria: ſed non tantùm, ſicut dilectio inimici: quæ
non poteſt haberi niſi propter Deum, & ſine actuali conſideratione. ¶ Tertia ratio qua duci debe-
mus ad dilectionem inimicorum & remiſſionẽ iniuriarum, eſt peccatorum remiſſio, & orationũ
exauditio. Primum patet ex parabola quæ ſcribitur Matth. 18. vbi dicitur quòd qui obtinuerat re-
miſſionem duorum talentorum, ſuffocabat eum qui debebat ei centum denarios, fuit detruſus in
carcerem. Sequitur: Sic & pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſq; fratri ſuo
de cordibus veſtris. Quo ad ſecundum, Marc. 11. Cùm ſtatis ad orandum, dimittite ſi quid habetis
aduerſus aliquem: vt pater veſter qui in cælis eſt, dimittat vobis peccata veſtra. Quòd ſi nõ dimiſe-
ritis: nec pater veſter qui in cælis eſt, dimittet vobis. Et Aug. & habetur in c. qui diuini, de pœniten-
tia. diſt. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficij oblitus, ſuas vult vindicare iniurias, non ſolùm de pecca-
tis veniam non meretur: ſed quæ dimiſſa fuiſſe gaudebat, imputabuntur ad pœnam.

S. 2. DE EFFECTIBVS CONSEQVENTIBVS ACTVM CHARITATIS.

A CHaritatis actum principalem, qui eſt dilectio, conſequuntur tres effectus interiores, & tres
exteriores. Effectus interiores ſunt gaudium, pax, & miſericordia. Exteriores verò ſunt bene-
ficentia, eleemoſyna & correctio fraterna: quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis, de quibus
per ordinem dicendum eſt.

Ver. 1. DE GAVDIO SPIRITVALI.

B QVemadmodum ad paſſionẽ amoris ſequitur deſideriũ in abſentia obiecti, & gaudiũ in præ- *2. 2. q. 28.*
ſentia (vt ſuprà dictum eſt cùm de paſſionibus ageretur:) Sic in volũtate ex amore qui elici- *art. 1.*
tur ex charitate, procedit deſiderium, inquantũ Deus eſt diligenti abſens, & gaudium inquantum
eſt præſens. Quia ex hoc ipſo quòd amatum eſt in amante per nobiliſſimum effectum, qui eſt gra-
tia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudium quod de Deo ha- *1. Ioan. 4.*

betur, ex charitate cauſatur. De Deo autem poteſt eſſe ſpirituale gaudium dupliciter. Vno modo
Sap.8. ſecundum quòd gaudemus de bono diuino in ſe conſiderato: & tale gaudium non habet permix-
Philip.4. tionem triſtitiæ ſecundum illud. Non habet amaritudinem conuerſatio illius. Ideo Apoſtol. dicit:
Eſa.59. Gaudete in Domino ſemper. Alio modo gaudemus de Deo, ſecundum quòd à nobis participa-
tur. Hæc autem participatio poteſt impediri in via per id quod facit diuiſionem inter nos & Deũ,
ſ. iniquitates. Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem triſtitiæ propter impedimenta.
Hæc eſt ratio dolendi de peccatis noſtris vel aliorum, inquantum impedimur vel retardamur à
conſecutione boni diuini, iuxta illud Pſalm. Heu me, quia incolatus meus prolongatus eſt. Sed in
patria erit plenum & quietabitur deſiderium. Ideo non admittet permixtionem triſtitiæ, iuxta il-
lud, Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et ſic
intelligitur illud, Vt gaudium veſtrum plenum ſit in vobis, & gaudium veſtrum impleatur. Et
cùm dicitur Matth. 25. Intra in gaudium domini tui, gaudium adeò plenum ſequitur viſionem di-
uinæ eſſentiæ, quòd ſecundum aliquos ſi Deus de ſua potentia abſoluta communicaret eam Iu-
dæ per horam duntaxat, in illa hora non poſſet triſtari. Et quanuis videret in ea ſe poſt horam fo-
re damnandum, non poſſet apprehendere ſub ratione diſconuenientis: quia videret clarè ordi-
nem diuinæ prouidentiæ & iuſtitiæ, qui impedit illam apprehenſionem. Hoc gaudium non eſt
virtus neque operatio, cùm inter illas non nominetur: ſed eſt paſſio fluens ab actu charitatis: ſicut
illuminatio eſt paſſio ignis: & riſibilitas eſt paſſio hominis. vnde Gal. 5. dicitur circa finem, Fructus
ſpiritus, &c.

Ver. 2. DE PACE.

2.2.q.29. PAx eſt effectus charitatis, iuxta illud Pſal. Pax multa diligentibus legẽ tuam. Pax autem acci- C
pitur dupliciter. Vno modo largè, & ſic ſe extendit ad omnem cõcordiam, ſiue ſit in bonũ, ſiue
Pax diabo- in malum. Si ſit ad malũ, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter ſe diſſentiant: conueniunt
lica quid. tamen & cõcordant ad procurandã dãnationem hominum, ſic etiam hæretici & graſſatores. Hãc
Eſa.59. pacem non generat charitas, iuxta illud: Non eſt pax cùm impiis, & illud: Nolite arbitrari quòd ve-
Mat.10. nerim pacem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, ſed gladiũ, veni enim ſeparare ho-
Pſal.72. minem aduerſus patrem ſuum, &c. Et Pſal. Zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns, & D.
Act.13. Paul. poſuit diſcordiam inter Sadducæos & Phariſæos. Ideo qui vident aliquos cõcordare in malo,
opus miſericordiæ facerent, ſi procurarent diſcordiam & ſeparationem: vt inter concubinarios, &
eos qui cõcordãt ad decipiẽdos iuuenes. Hoc tamẽ mediis licitis per oſtenſionẽ veritatis: quia aliàs
Rom.13. nõ liceret. Non enim ſunt faciẽda mala, vt inde veniant bona. Si verò id in quo diuerſæ voluntates
cõueniũt & cõcordãt, ſit bonũ: tunc ſi non liberè voluntariè conueniunt, ſed quaſi coactè ad tẽpus
Pax ſimula- propter timorem alicuius mali imminẽtis, vel alicuius magni boni ſperati gratia: illa cõcordia ſiue
ta quid. conuenientia voluntatũ non dicitur eſſe propriè pax: ſed dicitur pax ſimulata: vt Iudæ, qui oſculo
Hiere.9. pacis prodidit Chriſtum. De hac Hiere. Ore pacem cũ amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei inſi-
dias: quia non ſeruatur ordo vtriuſq; cõcordantis. De hac Hiere. 8. Dicentes, pax pax, cùm non eſ-
ſet pax. Si autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod eſt verè bonum dicitur
Pax vera. pax vera. Ex quo patet quòd triplex eſt pax ſ. diabolica, ſimulata, & vera. ¶ Si hęc agas ad populum,
ab hac diuiſione inchoandum eſt, & reprobanda pax diabolica, & ſimulata ſiue proditoria, & inſi-
ſtendum in pace vera, quàm D. Aug. 19. de Ciuit. Dei. c. 13. definit dicens: Pax eſt ordinata homi-
num cohabitantium ſub vna fide & æterna lege concordia. Et Gl. ſuper Matt. 5. dicit: Vera pax eſt
vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuerſitatẽ opinionum. Vnde D. Hie-
Act.5. ron. & Aug. in aliquibus diſſenſerunt. Et D. Paul. & Barnabas, diſſenſiſſe legũtur. Quaſi ſicut Phi-
9.Ethic. loſ. dicit, ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, ſed concordia in bonis conferenti-
bus ad vitam, & præcipuè in magnis. Quia diſſentire in aliquibus paruis nõ videtur eſſe diſſenſus.
Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatem habẽtes, in opinionibus diſſentire. Nec hoc repu-
gnat paci: quia opiniones pertinẽt ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem
aliqua vniuntur. Similiter etiam ſtante cõcordia in principalibus bonis, diſſenſio in aliquibus par-
uis non eſt contra charitatem viæ. Bene tamen eſſet contra charitatem perfectam patriæ, vbi nulla
penitus eſt diſcordia, & tranquilla ſunt omnia. Sed pax propriiſſimè accepta, vt eſt effectus chari-
tatis, aliquid addit ad prædictam concordiam. Eſt enim pax ſic dicta, Concordia appetitiuarum in-
4.c.de Di. clinationum intellectus & ſenſus: prout D. Dion. ait: Cõtingit enim cor hominis tendere in diuer-
No. ſa dupliciter. Vno modo ſecundum diuerſas potentias appetitiuas: & ſic plerunque appetitus ſenſi-
Gal.5. tiuus tendit in cõtrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &
ſpiritus aduerſus carnem. Alio modo inquantum vis appetitiua ſiue voluntas tendit in diuerſa ap-
petibilia, quæ ſimul conſequi non poſſunt. Vnio huiuſmodi motuũ eſt de ratione pacis, vt eſt effe-
Eſa.32. ctus charitatis, directè procedens ab ea, quanuis indirectè ſecundum quod eſt remouẽs prohibens,

pertineat

pertineat ad iuſtitiam, iuxta illud: Opus iuſtitiæ pax. ¶ De pace ordinanda, notanda, & prædicãda
eſt hæc concluſio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum poteſt eã
procurare: Probatur triplici ratione, ¶ Primò, ratione obligationis. Duplici enim obligatione te-
nemur diligere pacem. ſ. naturali & ciuili. Primò naturali: quia quilibet naturaliter obligatur dili-
gere finẽ ſuum. Sed finis cuiuſlibet eſt pax. (Vnde D. Aug. dicit: Poſſumus dicere finem bonorum 19. de Ciu.
noſtrorum eſſe pacem, ſicut & vitam æternam. vnde Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem, & Eccle- c. 11.
ſia in feſto dedicationis cãtat, Vrbs beata Hieruſalem, dicta pacis viſio, &c.) Et ideo quilibet natu-
raliter inclinatur ad pacem. vnde D. Aug. in eo. lib. c. 12. dicit: Quiſque mecum res humanas natu-
támq; communem intuetur, agnoſcit quòd ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pa-
cem habere nolit. Quandoquidem & ipſi qui bella volunt, nil aliud quàm vincere volunt. Ad glo-
rioſam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid eſt aliud victoria, quàm ſubiectio repu-
gnantiũ? quod cùm factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillium dicit, Nõ dubium eſt quin felicior
ſit pax nunquã laceſſita, quàm multo ſanguine reparata. Secũdò obligatione ciuili. Iuriſtæ dicunt
quòd filius hæres tenetur ſeruare teſtamentum patris, & ſoluere legata & onera hæreditatis, ſi velit
habere hæreditatẽ. Non ſumus filij naturales Dei. Mat. 23. Patrem nolite vobis vocare ſuper terrã,
vnus eſt enim pater veſter qui in cælis eſt, & adoptiui per fidem, vt habetur Ioan. 1. Dedit eis pote-
ſtatem filios Dei fieri, his qui credũt in nomine eius. Et Apoſt. Rom. 8, Si filij & hæredes, hæredes
quidem Dei, cohæredes autẽ Chriſti. Sed oportet ſeruare teſtamentũ, in quo Chriſtus verus Deus
& homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacẽ relinquo vobis: Qui igitur putant obtinere hæredita-
tem niſi impleant teſtamentum, decipiuntur. ¶ Secũda ratio quare quilibet debet diligere pacem,
dicitur inductionis. Quia (vt D. Dion. dicit:) Omnia cęleſtia, terreſtria, ſpiritualia, & corporalia, ad 9. c. de Di. No.
pacem nos inducunt. Primò corpora cęleſtia mirabilem pacem & concordiã ac harmoniã habent.
Nullus planeta impedit alium in curſu ſuo. vnde Iob 38. Quis enarrabit cælorum rationem? Con-
centum cæli quis dormire faciet? Nulla eſt ibi diſſonantia. Sic & homines pacificè viuere debent:
nec vnus aliũ impedire, imò iuuare, iuxta illud Apoſt. Alter alterius onera portate. Animalia terre- Gal. 6.
ſtria etiam diligunt pacẽ in ſpecie ſua. vnde Lactantius c. 12. lib. de Ira Dei ait, Si quidem beſtię ſui
generis animantibus parcũt, & pacẽ inter ſe habent. Non comedunt ſe mutuò. D. Aug. dicit, Ani- 19. de Ci. Dei.
malia pacata feritate cohabitãt ſimul; & ſi aliquando cõpellente ſpiritu cõgrediantur, illico mãſueſ-
cunt, & iniuriarum oblita, illa tã ſæua animalia pacificè viuunt, & ad inuicem ſociantur. Qui ergo
nolunt pacem, & quærunt bella & rixas, deteriores ſunt beſtiis feris. Ideo Iob: Interroga iumẽta, & Iob. 12.
docebunt te: volatilia, & indicabũt tibi. Pagani etiã & idololatræ non inducunt ad pacem. Theod.
Imp. (vt D. Ambr. de obitu eius dixit) adeò diligebat pacem, quòd beneficiũ putabat ſe accepiſſe,
dum rogaretur ignoſcere. Veſpaſianum dicunt Romani ſic dilexiſſe pacem, vt iniuriarum oblitus
nunquam propriam contra inimicos vendicauerit iniuriam. Patres etiã antiqui & noui teſtamen-
ti, nos etiam maximè ad pacẽ inducunt. Gen. 43. legimus de Ioſeph, quòd licet iniuriã paſſus eſſet
à fratribus, nunquã vindictam expetiit, imò pacificè locutus eſt illis dicens: Pax vobis, nolite time-
re. Dauid adeò diligebat pacẽ cum Saul inimico ſuo, quòd licet eũ potuiſſet pluries occidere, no-
luit. Si velis vtriuſq; teſtamẽti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitioni-
bus ad eam. Pſal. Inquire pacem, & perſequere eam. Eſa. 52. Quàm pulchri ſuper montes pedes an- Pſal. 33.
nunciantis & prædicantis pacẽ Hiere. 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos trãſmigrare feci.
Et Apoſt. Rom. 12. Si fieri poteſt quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habẽtes: fieri
poteſt, quia ex vobis eſt. Nullus poteſt excuſari, vt D. Aug. dicit in ſermo. de Marty. & Ephe. 6. So-
liciti ſitis ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Chriſtus ſuper omnes amauit & annuntiauit
pacem, eámq; pręcepit. Primò concipi voluit tempore pacis. Secũdò in natiuitate fecit eã publica-
ri ab Angelis. Et quando miſit diſcipulos, Matth. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueri- Luc. 1. et 2.
tis dicite, Pax huic domui. Relinquit eam in teſtamento: poſt reſurrectionem præſentauit eã Apo-
ſtolis & diſcipulis. Deductio huius rationis eſt facilis, & poteſt amplificari, vnde ſequitur quòd illi
qui nolunt pacem, ſunt indurati. ¶ Tertiò quilibet tenetur diligere pacem, ratione vtilitatis & fru- Fructus & vtilitates pacis.
ctificationis. Iob 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui ſunt innumerabiles. Nũc
quinq; duntaxat tangemus. Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Eccleſiaſt. 25. In tribus be-
neplacitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrũ, amor
proximorum, vir & mulier ſibi inuicem bene cõſentientes. Cùm rex in aliquo remunerat offeren-
tes, quilibet offerre conatur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppoſitum: Deus odit bella, & diabolus di-
ligit illa, & per ea multa mala facit, ideo, &c. ¶ Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi ſunt
quos delectatio trahit: à fortiori pax eos trahere deberet: quia ſupra modũ delectabilis eſt. Vnde D.
Aug. 12. de Ciuit. Dei ait: Tantum eſt bonum pacis, quòd in rebus creatis nil gratius ſoleat audiri,
nil delectabilius cõcupiſci, nihil vtilius poſſideri, & in lib. de Verbis Domi. Pax eſt ſerenitas mẽtis,

ttanquillitas cordis,vinculum amoris,conſortium charitatis,vnde Prouerb.17. Secura mens quaſi
iuge conuiuium.Dicitur communiter de domo vbi pax eſt,quòd Deus ibi eſt,ac etiam paradiſus.
Experimur tempore pacis verificari illud Eſa.32.Sedebit populus in pulchritudine pacis,in requie
opulenta,in tabernaculis fiduciæ,non erit qui exterreat. Oppoſitum videmus eſſe tẽpore belli. Et
dicitur cõmuniter quod vbi ſunt rixæ & bellũ,ibi eſt diabolus & infernus. Tertius fructus pacis eſt
multiplicatio bonorũ temporaliũ & ſpiritualiũ.Salluſtius,Cõcordia paruæ res creſcũt,& diſcordia
Pſal.121. maximè dilabuntur. Et Pſal.Fiat pax in virtute tua:ſequitur,& abundantia(erit)in turribus tuis.Et
Ioan.8. Chriſtus,Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur,& domus ſupra domum cadet.Italia po-
teſt de omnibus his teſtimoniũ afferre,ac etiã alia loca,vbi ſunt vel fuerũt partialitates.Hic poſſunt
enumerari bona tã tẽporalia quàm ſpiritualia,quæ fiũt tẽpore pacis:& mala atq; incõmoda tẽpo-
ralia,corporalia,& ſpiritualia,quæ ingruũt & accidũt tẽpore belli. ¶ Quartus fructus pacis dicitur
2.Cor.13. Protectio.Quia Deus eſt protector diligentiũ pacẽ.Vnde Apoſt.Habete pacem,& Deus pacis &
dilectionis erit vobiſcũ,& Rom.8.Si Deus pro nobis,quis cõtra nos?Et per oppoſitum,vbi eſt bel-
lum,diabolus eſt protector & remunerator,mala tribuens.Dicitur cõmuniter quòd bonum eſt ſe
cuſtodire à mala ſocietate.Cauẽdum ergo à rixis,contentionibus,& bellis, vt expediri poſſimus à
diabolo inimico. ¶ Quintus fructus dicitur Filiatio Dei,Matth.5.Beati pacifici,quoniam filij Dei
vocabuntur.Magnus eſſet honor alicui,ſi poſſet adoptionẽ regis tẽporalis & regnũ obtinere:quan-
to magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina aſſequẽda,quæ medio facillimo.ſ.per pacẽ,
Pſal.28. acquiri poteſt: & illa acquiſita,ſequitur hęreditas & benedictio cęleſtis:iuxta illud Pſal.Dominus
In Paſto. benedicet populo ſuo in pace.Et per oppoſitum qui odiũt pacem,& volunt bella,ſunt filij diaboli.
Vnde Greg.dicit:Si illi ſunt filij Dei,qui pacem faciũt:Sathanæ proculdubio filij ſunt,qui pacẽ fa-
cere nolunt.Et D.Aug.in lib.de Doct.Chriſtiana,Qui odiũ in corde reſeruat,officio vtitur diabo-
Ioan.8. li.Et qui diaboli opus operatur,diabolus eſſe iudicatur. Ideo eis poteſt dici illud.Vos ex patre dia-
bolo eſtis.Pauci vellẽt eſſe filij adoptiui,neque illum habere patrem adoptiuum, quem ſcirent ſu-
Pſa.67. ſpenſurum filium.Qui igitur bella volunt,filij diaboli ſunt,& eos ſequetur eius hæreditas.ſ.diſſipa-
tio(iuxta illud Pſalm.Diſſipa gẽtes quæ bella volunt)& æterna damnatio atque diuina maledictio,
quę habetur Matt.25.Ite maledicti in ignem æternũ,qui paratus eſt diabolo & Angelis eius.Qua-
re odiendum eſt bellum,& rixæ,atque contentiones,& pax diligenda, inquirenda,procuranda,ac
omni ſolicitudine & diligẽtia conſeruãda. ¶ Media procurandi pacem temporalem ſunt quatuor.
Primum eſt diuina pacificatio,quæ fit per pœnitentiam & per cõformitatem voluntatis noſtræ ad
diuinã,& obſeruantiã mandatorum Dei.Eſa.48.Vtinã attendiſſes ad mandata mea , & facta eſſet
quaſi flumen pax tua,& Prouer.16.Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius
Rom.8. conuertet ad pacem,& per oppoſitum.Si viæ hominis diſpliceant Deo,inimicos eius cõuertet ad
Eſa.14. bellum,permiſſiuè.Et ſicut diligentibus Deum,omnia cooperantur in bonum : ita odientibus eũ.
Apoc.12. in malum.Iob 5.dicebat,Quis reſtitit ei,& pacẽ habuit?Videte hiſtorias,& videbitis dictum Iob
Gen.3. verificatum.Videte quid accidit Lucifero,qui fuit primus qui voluit reſiſtere. Quid Adæ & Euæ.
Gen.10. Quid ædificãtibus Babel.quid Dathã & Abirõ,ac aliis filiis Iſraël,& generaliter,&c. Secũdũ me-
Pſal.84. diũ eſt iuſtitia, Eſa.32 Erit opus iuſtitiæ pax. Et Pſal.Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt,&c.Ideo faciãt iu-
ſtitiã rectores ciuitatũ de criminibus publicis,ſi velint pacẽ.Faciant etiam iuſtitiã ſinguli de ſuis cri-
minibus & abominationibus ſecretis & occultis,ſi pacem habere velint.Talia enim in bellis puni-
re conſueuit Dominus.Habetur hiſtoria Ioſue 7.donec punitus fuit Acham de Anathemate,ini-
mici vincebãt,tamen erat peccatũ occultũ.Et ideo quia multa peccata tã publica quã ſecreta re-
gnãt, de quibus pauci curant facere iuſtitiã per pœnitentiam,&c. Tertium mediũ eſt terrenorum
cõtemptus.Gen.12.dicitur,quòd facta eſt diſſentio inter paſtores Abrahã & Loth:cui dixit Abra-
ham,Ne quæſo ſit iurgium inter me & te,paſtores meos & paſtores tuos:fratres enim ſumus. Ecce
Mat.5. vniuerſa terra coram te eſt,&c.Sic deberent Chriſtiani facere.Vnde Chriſtus conſuluit:Si quis te
percuſſerit in vna maxilla,præbe ei & aliã.Et ſi quis voluerit tecum in iudicio contendere,& tuni-
cam tuã tollere,dimitte ei & pallium.Quartũ medium eſt deuota oratio Pax enim(vt dicit Apoſt.
Philip.4) eſt donum Dei exuperans omnem ſenſum. Ideo ſi velimus obtinere , debemus deuotè
Pſal.121. petere.vnde pſal.Rogate quæ ad pacem ſunt:& Lucæ 11.Petite & accipietis.Sed oportet petere di-
ligenter,deuotè,& perſeueranter.Non oportet facere ſicut quidam ruſtici , qui non curant orare
pro ſerenitate temporis,donec audiant tonitrua.Sic nec aliquando Chriſtiani, donec audiãt tym-
panum,& non aduertunt quòd grando & milites diſſipant omnia:ideo diligenter,&c.

Ver. 3. DE MISERICORDIA.

2.2.q.30. MISericordia dupliciter accipi poteſt. Primò, vt eſt paſſio appetitus concupiſcibilis,& ſpecies A
Miſericor- triſtitiæ,ſecundum Damaſc.lib.2.Et cùm malum ſit motiuum ſiue obiectum triſtitiæ:con-
dia quid. ſequẽs eſt quòd malũ etiam ſit obiectũ miſericordiæ.Et ſic miſericordia eſt triſtitia de alieno malo
ſiue

ſiue ad alterius miſeria. Miſeria autẽ eſt id quod homo patitur cõtra appetitum naturalem, vt ſunt mala corruptiua: vel contra appetitũ ſenſitiuũ, vt ſunt mala cõtriſtatiua: vel cõtra voluntatem liberam: & maior adhuc miſeria eſt, ſi contra totã voluntatem: vt cùm quis ſemper ſectatur bona delectabilia, & ſemper ei mala eueniũt. Vnde Philoſ. 2. Rhetor. dicit, quòd miſericordia eſt triſtitia ſuper apparenti malo, corruptiuo, vel contriſtatiuo, & idẽ etiã dicit quòd illa mala ſunt miſerabiliora, quorũ fortuna eſt cauſa, & in eodem dicit, Miſericordia eſt maximè ſuper malis, quæ quis indignus patitur, & D. Aug. 9. de Ciuit. Dei. ca. 14. dicit, quòd miſericordia eſt alienæ miſeriæ in corde noſtro compaſſio, quia vtique ſi poſſimus, ſubuenire cõpellimur. Dicitur enim miſericordia ex eo quòd aliquis habet miſerum cor ſuper aliena miſeria. Et quia de ratione culpæ eſt quòd ſit voluntaria, hinc eſt quòd nõ habet rationẽ miſerabilis, ſed potius punibilis, niſi pro quãto habet pœnam annexam, quæ eſt cõtra voluntatem peccãtis: & ſecundum hoc compatimur peccãtibus, vt D. Greg. dicit in quadam homelia, Vera iuſtitia non habet dedignationem (ſ. ad peccatores) ſed compaſſionẽ. *Miſeria quid.*

¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd miſericordia propriè eſt ad alterum, ſicut iuſtitia: & non ad ſeipſum, niſi ſecundum quandam ſimilitudinem, ſecundum quod in homine conſiderantur diuerſæ partes, vt dicitur in 3. Ethic. & Eccleſiaſt. 30. Miſerere animæ tuę placens Deo. Sed cùm homo patitur aliquid crudele aut durum, non miſeretur propriè ſui, ſed dolet. Vnde philoſ. 2. Rhetoric. dicit, quòd durũ & crudele eſt aliud à miſerabili, & expulſiuũ miſerationis. Verùm cùm dolor & triſtitia ſint de malo propriè: ſequitur quòd ad hoc quòd aliquis miſereatur alterius, oportet quòd apprehẽdat malum illius tanquã malum ſuũ: & hoc cõtingit dupliciter. Vno modo per vnionẽ affectus, quod fit per amorem: quia cùm amãs reputat amicũ tanquã ſeipſum: malum ipſius reputat tanquã ſuum, & inde eſt quòd Philoſ. inter amicabilia ponit cõdolere amicis, & Apoſt. Gaudere cùm gaudentibus, & flere cũ flentibus. Alio modo contingit fieri apprehẽſionem mali alterius vt propriũ, ſecundũ vnionẽ realem: vtputà cùm malũ aliquorũ propinquũ eſt vt ab eis ad nos tranſeat. Ideo Philoſ. in 2. Rhet. dicit, quòd homines miſerẽtur ſuper illos qui ſunt eis cõiuncti & ſimiles: quia per hoc fit eis æſtimatio quòd ipſi poſſunt ſimilia pati. Inde eſt etiã quòd ſenes & ſapientes qui conſiderant ſe poſſe in mala incidere, ſunt miſericordes, debiles & formidoloſi ſunt magis miſericordes. Econtrario illi qui reputãt ſe felices, & ita potẽtes, quòd nil mali putãt ſe poſſe pati, nõ ita commiſerentur. Sic ergo defectus eſt ratio miſerendi. Sic accipiendo miſericordiam pro paſſione, eſt paſſio laudabilis, ſicut verecundia, quæ retrahit à malo. Et miſericordia inducit ad bonum, ſ. ad ſubleuationem miſeriæ alterius. Nemeſis etiam, quæ eſt paſſio oppoſita miſericordię ex parte æſtimationis, quàm habet de miſeria aliena, de qua miſericors dolet, inquantũ æſtimat aliquem indignè pati. Nemeticus autẽ gaudet, inquantum æſtimat aliquẽ dignè pati. Et triſtatur, ſi indignis bene accidat. Et vtrunq; laudabile eſt, & ab eodem more deſcendens, vt dicit Philoſ. in 2. Rhetor. Secundo modo accipitur miſericordia pro motu ſiue actu voluntatis. quo alicui diſplicet malũ alterius, ex quo procedit ad illius ſubleuationẽ. Et quia iſte motus volũtatis poteſt regulari per rationẽ, & per hũc motũ ratione regulatũ paſſio miſericordiæ appetitus cõcupiſcibilis etiã poteſt moderari, Vnde D. Aug. in 9. de Ciuit. Dei dicit: Hic motus animi (ſ. miſericordia) ſeruit rationi, vt conſeruetur iuſtitia, ſiue cùm indigenti tribuitur, ſiue cùm ignoſcitur pœnitenti. Sequitur quòd ſi frequentetur & continuetur, ex pluribus actibus poterit cauſari habitus circa naturalia, qui dicitur miſericordia: cùm virtus humana conſiſtat in hoc quòd motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi ſuprà, dicit: Longè melius & humanius & priſcorũ ſenſibus accõmodatius, Cicero in Cæſaris laudem locutus, ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior miſericordia. Sequitur ergo quòd miſericordia eſt virtus non theologa, cùm nõ habeat Deum pro obiecto: nec intellectualis, cùm ſit in appetitu: ergo moralis circa paſſiones exiſtens: & reducitur ad illã medietatem, quæ dicitur Nemeſis. Has autem medietates Philoſ. non ponit virtutes, ſed paſſiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniãt, & aſſumãt nomen virtutis, vt patet de cõtinentia. ¶ Sed ex is ſequi videtur quòd ponenda erit miſericordia in appetitu ſenſitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus cauſabit habitum virtutis. Aliqui dicũt quòd voluntate bene diſpoſita per habitũ appetitus ſenſitiuus non præbet difficultatẽ, & dant exemplum de iuſtitia quæ eſt in voluntate, & moderatur cupiditatẽ: & tamen non ponitur aliqua iuſtitia in appetitu ſenſitiuo. Si arguatur quòd miſericordia eſt actus charitatis: ergo nõ cauſat alium habitum, cùm habitus & actus ſint eiuſdem ſpeciei propter identitatem obiecti: Dicendũ quòd miſericordia non eſt actus elicitus à charitate, cùm nõ habeat idem obiectum, ſed conſequitur actũ charitatis. Hæc ergo eſt differentia inter miſericordiã, gaudiũ, & pacem: quia miſericordia eſt virtus, nõ autẽ gaudiũ, aut pax, cũ nihil adiiciant ſupra communem rationem boni, quod eſt obiectum charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem: ſed miſericordia reſpicit ſpecialem rationem boni, ſcilicet ſubleuationis miſerię vel defectus proximi. Et ſecundum hanc rationem ſpecialem boni miſericordia attribuitur Deo,

9. Ethic. *Rom. 12.*

quantum ad effectum,quia ſubleuat miſeriam & defectum miſerorum: licet nullam habeat paſſionem. Et quia ſubleuare defectus inferiorum miſerorum,& effundere ſiue communicare eis bona,pertinet ad Deum,qui eſt ſupremus & infinitè bonus:inde eſt quòd D. Greg. in quadam oratione dicit,quòd Deo eſt propriũ miſereri,quantùm ad nos,magis quàm peccata punire & iuſtitiam adminiſtrare. Ideo Pſal. ait, Miſerationes eius ſuper omnia opera eius,& ratio eſt:quia iuſtitia præſupponit culpam in nobis:& ideo pœna nõ adhibetur per ſe,ſed propter reordinationem culpæ. Miſericordia autem reſpicit bonum abſolutè,& eius effuſionem & ſubleuationem,in qua maximè apparet eius omnipotentia:quia cùm nullo egeat,& in nullo deficiat, omnium indigẽtias & defectus poteſt ſubleuare. vnde Eccleſia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiam tuam parcendo & miſerando maximè manifeſtas. Et ſecundum hoc miſericordia dicitur maxima virtutũ: ſed in comparatione ad homines,charitas dicitur potior:quia immediatiùs cõiungit ſuperiori fini. Sed inter virtutes quæ pertinẽt ad proximum,miſericordia eſt potiſſima:quia ſupplere defectũ & miſeriam alterius,inquantum huiuſmodi,pertinet ad ſuperiorem & meliorem,& ſic intelligitur illud Oſeæ 6. Miſericordiam volo & non ſacrificium:quia ſacrificiis noſtris Deus non indiget, niſi propter nos & proximos:& vult ſibi ea offerri propter noſtram deuotionẽ,& proximorum vtilitatem. Ideo miſericordia qua ſubuenitur defectibus aliorum,eſt ſacrificium ei magis acceptum,vtpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, ſecundum illud Hebr. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci:talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

Miſericordia eſt ſacrificium Deo acceptum.

Ver. 4. DE BENEFICENTIA.

2.2. q.31. art.1. Beneficentia eſt actus exterior amicitiæ,quo aliquis amicitiam & dilectionẽ oſtendens, bonũ A
facit & communicat amico,& ſi ordinetur ad bonũ ſupernaturale,eſt actus exterior charitatis quæ habet bonũ diuinũ pro obiecto. Beneficẽtia noſtra non poteſt eſſe in ordine ad Deũ (iuxta illud Iob 35. Si iuſtè egeris,quid donabis ei?aut quid de manu tua accipiet?) ſed eſt erga proximum. Et ſicut charitas ſe habet ad omnes nõ ſolùm in generali,ſed etiã in ſpeciali per exhibitionem: Sic etiam beneficientia:quia cùm homo ſit mutabilis,nullus eſt cui non poſſit occurrere caſus,in quo oporteat ei benefacere,etiã in ſpeciali,& ſic quamuis actu non ſe extẽdat ad omnes,tamen bene in
1. Cor.13. præparatione animi,ſi tempus adeſſet. Et quãuis aliqui ſint peccatores,nihilominus ſubueniẽdum eſt eis,quãtum ad ſuſtentationem naturæ,ſed non ad fomentum culpæ:quia charitas nõ agit perperam. Hinc ſequitur quòd licitum eſt excõmunicatis necnon Reipublicæ hoſtibus beneficia ſubtrahere,inquantum per hoc arceantur à culpa. Si tamen immineret extrema neceſſitas,ne natura in eis deficeret,eſſet benefaciendũ,debito tamen modo:puta ſi fame aut ſiti morerentur, aut aliquod huiuſmodi diſpendiũ paterentur:niſi hoc eſſet ſecundũ ordinem iuſtitiæ,cõtra quẽ nõ eſt illis ſubueniendum. Beneficentia differt à iuſtitia,liberalitate,&miſericordia:quia charitas(cuius actus eſt beneficẽtia)reſpicit in bono ſeu beneficio collato cõmunem rationem boni:iuſtitia reſpicit ibi rationem debiti legalis:liberalitas reſpicit rationẽ debiti moralis:& miſericordia rationem ſubleuationis miſeriæ vel defectus. In miſericordia ſeruandus eſt ordo charitatis,de quo ſuprà dictum eſt.

Ver. 5. DE ELEEMOSYNA.

2.2. q.32. art.1. Eleemoſyna eſt actus miſericordiæ,quo datur aliquid indigẽti ex compaſſione propter Deũ. B
Et quia miſericordia eſt effectus actus charitatis:ideo eleemoſyna dicitur actus charitatis,mediante miſericordia eliciente. Et quamuis quis poſſit dare eleemoſynam materialiter abſque chari-
1.Cor.13. tate,iuxta illud, Si diſtribuero,&c. nõ tamen formaliter,hoc eſt propter Deum promptè & delectabiliter,in omni caſu,ac eo modo quo debet meritoriè. Poteſt etiam eleemoſyna attribui latriæ, & dici ſacrificium,pro quanto ordinatur ad placandum Deum,vt dictum eſt. Et ſecundũ hunc modum eleemoſyna numeratur inter opera ſatisfactoria. Dan.4. Peccata tua eleemoſynis redime. Miſeratio enim(inquantum defectum patientis ſubleuat)ordinatur ad ſatisfactionem : & diſponit ad liberalitatem,inquantum aufert impedimẽtum,quod poſſet eſſe ex ſuperfluo amore pecuniarum ſiue diuitiarum,propter quem aliquis efficitur nimis retentiuus earum. ¶ Eleemoſynarũ duo ſunt genera. Quędam enim ſunt corporales,per quas ſubuenitur defectibus corporis ſiue in vita ſiue in morte,& ſunt ſeptem.ſ. Paſcere eſurientem, Potare ſitientem, Veſtire nudum, Recolligere hoſpitem, Redimere captiuum, Viſitare infirmum & incarceratum, & Sepelire mortuum, quæ continẽtur in hoc verſu: Viſito,cibo,poto,redimo,tego,colligo,condo. de quibus Mat.25. Eſuriui,&c. de ſepultura nulla fit mentio,eò quòd per eam nõ ſubuenitur mortuo,quãtum ad ſenſum, iuxta illud Mat.10. Nolite timere eos qui occidunt corpus,&poſt hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Chriſtus enumerat ſolùm illa quæ ſunt euidentioris neceſſitatis. Pertinet tamen ad defunctum,vt de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quòd adhuc viuit in memoriis hominum, cuius honor dehoneſtatur,ſi inſepultus maneat:tum quantum ad effectum,quem actus viuens habebat de ſuo corpore,cui piorum affectus debent cõformari poſt mortem:& ſecundum hoc cõmendantur aliqui

Eleemoſynarum duo genera.

aliqui de mortuorum ſepultura, vt Tobias, & illi qui Dominum ſepelierunt: vt patet per D. Aug. Redemptio etiam includitur in collectione hoſpitum & peregrinorũ. ¶ Quædã verò eleemoſynæ ſunt ſpirituales, per quas ſubuenitur defectibus ſpiritualibus proximorum: & ſunt ſeptem, ſcilicet, Docere ignorantem, Conſulere dubitanti, Conſolari triſtem, Corrigere peccanten. Remittere offendenti, Portare oneroſos & graues, & pro omnibus orare: quæ etiam continentur in ſequenti verſu: Conſule, caſtiga, ſolare, remitte, fer, ora, comprehendendo doctrinam ſub conſilio. Eleemoſynæ ſpirituales ſunt digniores & nobiliores, quamuis etiam corporales habeant effectum ſpiritualem. Primò ex parte cauſę, inquantum aliquis eleemoſynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quàm aurum. Secundò ex parte effectus, inquantum proximus cui per eleemoſynam ſubuenitur, mouetur ad orãdum pro benefactore, ſecundum illud, Eleemoſyna viri gratiam hominis quaſi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Abſconde eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleemoſynam, non debet intendere dare corporale pro ſpirituali: ſed poteſt per charitatis affectum fructum ſpiritualem promereri, & conſequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem. ¶ Eleemoſynam cadere ſub præcepto, conſtat ex illo Eccleſiaſt. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo ſuo, probatur etiam, quia propter eius omiſſionem quis damnatur, Matth. 25. Eſuriui, & non dediſtis, &c. Patet etiam: Quia cùm dilectio proximi ſit de præcepto, neceſſe eſt omnia illa cadere ſub præcepto, ſine quibus dilectio proximi non conſeruatur. Sed abſque eleemoſyna aliquando non conſeruatur: igitur eſt ſub præcepto: concurrentibus duobus. ſ. neceſſitate, in proximo recipiẽte, alioquin non eſſet ratio quare eleemoſyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit ab eo viſcera ſua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate, extra hos caſus non cadit ſub præcepto, ſed eſt de conſilio, iuxta illud Dan. 4. Conſilium meum regi placeat: Peccata tua eleemoſynis redime. ¶ Sed notandum eſt quæ neceſſitas requiratur in recipiente, & quæ abundantia in dante, ad hoc quòd cadat ſub præcepto. Quo ad primum dicunt communiter doctores, quòd requiritur extrema neceſſitas. Non enim omnis neceſſitas obligat ad hoc pręceptum: ſed illa ſola, ſine qua is qui neceſſitatem patitur, ſuſtentari non poteſt. In illo caſu habet locum id quod D. Ambr. dicit. Paſce fame morientem, ſi non pauiſti, occidiſti. Quod non eſt intelligendum ſolùm quando emiſſurus eſt ſpiritum, ſiue cùm de eius vita deſperatur, & comedere non poteſt: ſed quando probabiliter apparet quòd ob neceſſariorum defectum, niſi illi ſuccurratur de neceſſariis quando ipſi prodeſſe poſſunt, incidet in illam neceſſitatem, à qua poſtmodum non poterit vel vix releuari: vtputa cùm apparet vrgens neceſſitas, nec apparet in promptu alius qui velit & poſſit ei ſubuenire. Quidã dicũt quòd ſi is qui neceſſitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non eſt præceptum dare eleemoſynam: quia poteſt eidem per mutuum ſubueniri. Si autem non habeat alibi actu bona tẽporalia, nõ ſufficit ad impletionem huius præcepti mutuare: ſed requiritur quòd det. Vnde Chriſtus dixit, Quod ſupereſt, date eleemoſynam, non dicit, mutuate. Et ſi daretur ſub mutuo, illo qui neceſſitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec eſſet mutuum, cùm iam res illi neceſſaria iure naturali eſſet ſua. Ideo non tenetur ad reſtitutionem. ¶ Quo ad ſecundũ ex parte dantis requiritur facultas: quia ſi nihil habeat, nõ obligatur niſi in præparatione animi: Impoſſibilium enim nulla eſt obligatio. Requiritur ergo quòd habeat de ſuperfluo. vnde Dominus dicit, Quod ſuper eſt, date eleemoſynam. Supereſſe autem ſiue ſuperfluum aliquid dicitur dupliciter: Primò reſpectu perſonæ. Secundò reſpectu ſtatus. Superfluum perſonæ eſt illud quod eſt vltrà quàm neceſſarium ſit indiuiduo ſiue perſonæ, non ſolùm reſpectu ſui, ſed etiam reſpectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur ſibi quàm aliis. vnde commune adagium eſt, quòd charitas bene ordinata incipit à ſeipſo, & Apoſt. Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt & infideli deterior. Superfluum autẽ ſtatus eſt illud quod quis vltrà quàm ſit neceſſarium non ſolùm perſonæ, & his quorum cura ſibi incumbit, ſed etiam vltrà quàm ſit neceſſarium non ſolùm perſonæ, & his quorum cura ſibi incumbit, ſed etiam vltrà quàm ſit neceſſarium ſecundum dignitatem ſiue conditionem perſonæ ſuæ. Dignitas enim perſonæ ſuæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur ſtatus in hac materia De his igitur quæ ſunt neceſſaria ad perſonam, dare eleemoſynam non cadit ſub præcepto, neque de his tenetur quis eleemoſynã dare: quia hoc eſſet ſibi & ſuis vitam ſubtrahere, niſi fortè caſus immineret, vbi ſubtrahendo ſibi, daret alicui magnæ perſonæ, per quam Eccleſia vel reſpublica ſuſtentaretur. Quia pro talis perſonæ liberatione laudabiliter ſeipſum & ſuos periculo mortis exponeret: cùm bonum commune ſit præferendum bono particulari. De neceſſariis autem ſtatus cùm non conſiſtant in puncto ſiue in

In lib. de Cura pro mor. agen.

Eccl. 29.
Eccl. 29.

An & quando eleemoſyna ſit ſub præcepto.

Ad præceptũ eleemoſynæ duo concurrunt.

An mutuans in extrema neceſſitate peccet.

Superfluũ perſonæ & ſtatus quid ſit.

1. Tim. 5.

indiuiſibili,quia adhuc multis abſtractis remanet vnde quis poſſit vitam conuenienter tranſigere,
de illis dare tenetur. Si verò abſtractis illis poſſet vitam tranſigere, ſed nõ conuenienter, laudabile
eſſet dare,& ſtatum minuere:non tamen eſt de præcepto,quia inordinatum videtur,ſi aliquis tan-
Mat.6. tum de bonis ſibi ſubtraheret vt aliis largiretur,quòd de reſiduo non poſſet ipſe nec ſui vitã tran-
ſigere conuenienter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oporte t tamen quòd co-
gitet ad omnes caſus qui poſſunt contingere,hoc enim eſſet cogitare de craſtino,quòd Dominus
prohibet. Sed debet iudicari ſuperfluum & neceſſarium ſecundum ea quæ probabiliter & vt in
pluribus occurrunt: Maximè quando occurrit extrema neceſſitas alicuius perſonæ priuatæ, vel
Eleemoſy- magna neceſſitas Reipublicæ. In his enim caſibus laudabiliter prætermitteret aliquis id quod ad
na debet decentiam ſui ſtatus pertinere videretur,vt maiori neceſſitati ſubueniret. ¶ Requiritur præterea
fieri de re quòd id de quo vult facere eleemoſynam,ſit ſuum. Vnde D.Aug.in lib.de Verb. Domini in mõ-
prio,& nõ te,declarans illud Luc.17. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis,dicit: Quidã malè intel-
de alieno. ligendo,rapiunt res alienas,& aliquid inde pauperibus largiuntur,& putant ſe facere quod præce-
ptum eſt. Intellectus iſte corrigendus eſt. Non enim eleemoſynæ faciendæ ſunt de alieno: ſed de
iuſtis laboribus vnuſquiſque eleemoſynam facere debet: Vnde cùm eleemoſyna dicatur ſacrifi-
cium(vt dictum eſt) congruè facit ad propoſitum illud Eccleſiaſt.34. Qui offert ſacrificium de
2.2.q.31. ſubſtantia pauperum,quaſi qui victimat filium in conſpectu patris. Ex quo ſequitur primò quòd
art.3. ad 3. de his quæ ſunt ſubiecta reſtitutioni,eleemoſynæ non ſunt faciendæ,cùm ſint aliena: niſi fortè eſ-
ſet talis neceſſitatis articulus, in quo etiam liceret ipſi rem alienam accipere ad ſubueniendũ ne-
ceſſitatem patienti,dum modo is cuius eſt res,non eſſet in ſimili neceſſitate:in quo caſu penſanda
eſſet vtriuſque conditio,& aliæ conditiones requiſitæ,prudentis iudicio. Secundò ſequitur quòd
illi qui ſunt in poteſtate alterius conſtituti,vt ſunt ſerui,famuli,& religioſi non debent facere elee-
moſynas,niſi de ſuperioris licentia,vel expreſsè habita,vel probabiliter præſumpta:niſi fortè in ar-
ticulo extremæ neceſſitatis,in quo ſecundum D.Tho.licitum eſſet religioſo furari, vt eleemoſy-
nã det. Nec obſtat illud Rom.3. Et non ſicut blaſphemamur,& ſicut quidã aiunt nos dicere,facia-
mus mala vt veniant bona,quorum dãnatio iuſta eſt,quia in tali caſu non eſſet propriè verè furtũ,
ſaltem in foro interiori,cùm non accipiatur res aliena,ſed detur extremè indigenti res ſua, in caſu
enim extremæ neceſſitatis omnia ſunt communia. Vnde Mat.12.habetur quòd Chriſtus excuſa-
uit diſcipulos,eò quòd eſurientes cœperant vellere ſpicas alienas die ſabbati, & 1.Reg.21. Dauid
propter neceſſitatem excuſatur à comeſtione panum propoſitionis. Ideo extremè indigens licitè
accipere poteſt & aliis porrigere. Dominiũ enim ciuile ſiue proprietatis, adueniente dominio na-
turali,ſopitur ſiue ſuſpẽditur:niſi ille qui habet dominium ciuile,eſſet in extrema neceſſitate:quia
tunc cùm ille habeat maius ius,quia habet naturale & ciuile,fieret ei iniuria ſi auferretur ab eo,ad
dandum illi qui habet ſolũ ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet,ſed tertius quidam,iam
dictum eſt quòd in extrema neceſſitate potior eſt conditio primi occupantis. Et habet locum il-
lud D.Baſilij, Si fatearis ea tibi diuinitus proueniſſe .ſ.temporalia bona: An iniuſtus eſt Deus inæ-
qualiter nobis res diſtribuens? Cur tu abundas,ille verò mendicat, niſi vt tu bonæ diſpenſationis
merita conſequaris:ille verò patientiæ brauiis decoretur? Eſt panis famelici,quem tu tenes: nudi
tunica,quam in conclaui conſeruas:diſcalceati calceus,qui penes te marceſſit: indigentis argen-
tũ,quod tu poſſides inhumatum. Cur circa tot iniuriaris quæ dare valeas? In foro tamen exterio-
ri puniuntur accipiẽtes aliena in neceſſitate,propter dubium neceſſitatis, quia.ſ.ignoratur an ſint
in extrema neceſſitate,aut non, & etiam propter ſcandalum quod poſſet ſequi: quia alij poſſent
fingere ſe eſſe in extrema neceſſitate,qui tamen non eſſent,& furarentur & raperent aliena,putã-
tes illa fictione euadere,& ſic turbaretur reſpublica. Vnde in c. ſi propter neceſſitatem, extra de
furtis imponitur pœnitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen quòd vbi plenè conſtaret de ex-
trema neceſſitate,etiam in foro exteriori non eſſet puniendus. Non tamen ſequitur quòd liceat
mulieri propter neceſſitatem famis fornicari,ſicut furari. Quia adueniente neceſſitate famis,nõ
manet materia furti,quæ eſt res aliena:ſed bene manet materia fornicationis.ſ.non ſuus vir. Non
2.2.q.32. enim propter illam neceſſitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, ſicut res aliena indigentis: cũ
ar.8.ad.2. ad illam neceſſitatem ſubleuandam fornicatio non ſit medium per ſe ordinatum, ſicut res come-
Vxorata ſtibiles,&c. ¶ Si autem vxor habet alias res præter dotem ſuam,quæ ordinatur ad ſuſtentãda one-
an poſſunt ra matrimonij,vel ex proprio labore & lucro abſque ſubtractione debiti officij in domo acquirit,
dare elee- vel habet aliqua ex ſucceſſione vel donatione, poteſt dare pauperibus eleemoſynam irrequiſito
moſynam. viro,moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur: de bonis autem viri non debet dare elee-
moſynas,ſine conſenſu viri expreſſo vel præſumpto, quem præſumere poteſt, ex quo ſecundum
Philoſ.in 8.Ethic.regimen viri & mulieris in domo eſt ſecundum dignitatem, nec debet domi-
nari vt in omnibus:& idem in 2.Oecono.vult mulierem in omnibus quæ intus ſunt dominari &

gubernare

gubernare familiã. Si ergo mulier non ſolũ reſpectu actus matrimonij, ſed etiã regiminis domeſtici
aſſumitur in ſociam, ſecundum dignitatem ſuam, quo ad ea quę intus ſunt diſponenda: conſequẽs
eſt quod eleemoſynas moderatas pauperibus erogare poſſit: cùm caput mulieris ſit vir, vt dicit
Apoſt. 1. Cor. 11. vbi autem non cõmitteretur à viro talis diſpenſatio domeſticorum vxori, imò ex-
preſſè & acriter prohiberetur omnis datio eleemoſynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter,
quia aliqua modica poſſet dare: non enim vir poteſt omnino rationabiliter prohibere omnimo-
dam eleemoſynarum largitionem, maximè vbi apparet neceſſitas, licet non extrema in petenti-
bus: quia nullum eſſet dubium in caſu extremæ neceſſitatis: quia tunc poſſet dare & furari. Sicut
de religioſo dictum eſt, idem dicendum de filiisfamiliàs, qui de re modica, de qua poſſunt præſu-
mere quòd patri placet, poſſunt dare eleemoſynam, aliàs non, niſi in caſu extremæ neceſſita-
tis, vel ſi alicuius rei à patre eſſet eis commiſſa diſpenſatio. Præceptum de danda eleemoſyna re-
ducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apoſt. interpretatur 1. ad Tim. 4.
dicens: Pietas ad omnia vtilis eſt: ſub pietate enim comprehendit eleemoſynarum largitionem,
& pauperum ſubuentionem.

DE CORRECTIONE FRATERNA.

Ver. 6.

A Correctio fratris eſt duplex: quædam eſt realis publica & iudicialis, quæ fit per accuſationẽ 2. 2. q. 33. art. 1.
vel inquiſitionem ex officio: & talis pro fine habet bonũ reipublicæ, vt. ſ. alij arceantur à pec- *Correctio*
catis, criminibus, & ſcandalis, quibus reſpublica turbatur, & aliis datur occaſio delinquendi, ſiue *fratris ad*
ille qui corrigitur emendetur, ſiue non, & hæc debet fieri ſecundum quantitatẽ delicti, & quali- *quid ordi-*
tatem ſiue conditionem perſonæ, iuxta illud Deut. 25. Secundum menſuram delicti erit & plaga- *netur.*
rum modus, & Apoc. 18. Quantum ſe glorificauit & in delitiis fuit, tantum date illi tormẽtum &
luctum: quia hæc correctio reſpicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex
eius peccato læduntur vel ſcandalizantur, & inquantum eſt nocumentum boni communis, cùm
iuſtitia & bonum commune per peccatum hominis perturbentur: conſequens eſt quòd per pœ-
nam delinquentis ordinetur & ſtabiliatur atque pacificetur. Ideo peccant mortaliter ſuperiores, *Superiores*
tam temporales quã eccleſiaſtici, ſi omittunt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur *negligentes*
anſa criminibus, & incentiuum delinquendi. Hoc tamẽ intelligendũ eſt quando correctio eſt rei- *in correctio*
publicæ neceſſaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia ſiue inciden- *nibus.*
tia non expedire immediatè fieri: vt quãdo maius bonum impediretur, aut reſpublica turbaretur,
vt ſæpe accidit temporibus noſtris in Italia, tunc enim eſſet differenda aut indulgenda pœna. Vn-
de Dauid pepercit Abſaloni, qui interfecit fratrem ſuum Amon. 2. Reg. 14. diſtulit punitionem
Ioab. 3. Reg. 2. Quare prudentia magna vtendum eſt, nec facilè damnandi ſunt qui non ſtatim
omnia corrigunt. Iſboſet enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingreſſus eſſet ad cõcu-
binam patris ſui, perdidit regnum, 2. Reg. 3. Nec facilè etiam excuſandi ſunt omittentes. Vnde
Dauid reprehenditur quòd nunquam increpauit Amon primogenitum ſuum de ſtupro ſororis.
Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees, 1. Reg. 2. ¶ Alia eſt correctio quæ fit per ver- *Correctio*
ba & ſecretè, & reſpicit peccatum fratris, inquantum eſt nociuum ei qui peccat, & pro fine habet *fraterna*
emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, ſicut iudicialis ex *quando de*
zelo iuſtitiæ: & eſt actus charitatis, ſicut correctio iudicialis eſt actus iuſtitiæ. Correctio fraterna *neceſſitate*
eſt de neceſſitate ſalutis cadens ſub præcepto. Si enim de neceſſitate ſalutis eſt eruere aliquem à *ſalutis.*
morte corporali per eleemoſynam corporalem, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad
mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes: à fortiori ſub præcepto & de neceſſita-
te ſalutis eſt eruere à morte ſpirituali, quæ eſt peccatum mortale, Ezech. 18. Anima quæ peccaue-
rit, ipſa morietur: cùm anima ſit pluſquam eſca, & corpus pluſquam veſtimentum. Vnde D. *In lib. de*
Aug. dicit: Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idem in regula, Si frater *Ver. do.*
tuus vulnus habet in corpore, quod vult occultari dũ timet ſecari: nónne crudeliter à te ſileretur,
& miſericorditer indicaretur? quanto potius debes manifeſtare, ne deterius creſcat in corde? Nec
obſtat quod dicitur Eccleſiaſt. 7. Conſidera opera Dei, quòd nemo poſſit corrigere quem ille de-
ſpexerit. Quia in omnibus agendis operatio hominis non eſt efficax, niſi adſit diuinũ auxilium: & *In lib. de*
tamẽ debet homo facere quod in ſe eſt: maximè quandiu habet probabilitatem quòd emendabi- *Natu. & Gra.*
tur. Vnde D. Aug. dicit, Neſcientes quis pertineat ad prædeſtinatorum numerum, & quis nõ per-
tineat: ſic debemus affici charitatis affectu vt omnes velimus ſaluos fieri. Ideo omnibus debemus
officium fraternæ correctionis impendere, ſub ſpe tamen diuini auxilij, cùm ignoremus an ſint à
Deo deſpecti. Nec obſtat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritoriè omittitur. Quia
hoc præceptum eſt affirmatiuum, & non obligat pro ſemper, ſed pro tempore & loco. Vnde D.
Aug. dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunum tẽ-
pus inquiritur, vel eiſdem metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam eru-

diendos impediant alios infirmos,non videtur eſſe cupiditatis officium,ſed conſilium charitatis. Vbi autem quis præſumeret probabiliter quòd poſſet aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali,quod eſt proxima diſpoſitio ad mortale:& tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermittit correctionem,peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiorem faciũt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita quòd ſi conſtaret quòd poſſet fratrem à peccato retrahere,propter timorem,vel cupiditatem,vel præſumptionis maculã dimitteret, quibus in animo charitatem præponit fraternã,eſt peccatũ veniale,& hoc modo ſancti viri omittunt corrigere delinquentes,vt ibidẽ D.Aug.dicit. Ex præmiſſis ſequitur primò quòd quis nõ tenetur ſub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrẽ de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non ſunt peccata:quia peccatũ veniale non eſt extrema neceſſitas ſpiritualis: nec per peccatũ veniale perditur frater,quem alius corrigendo lucratur,vt habetur Matt.18. & cũ Chriſtus præcepit correctionem,præcepit de peccato abſolutè : peccatum autem abſolutè & ſimpliciter ſtat pro mortali,quod auertit à fine,& non de veniali,quod ſolùm eſt circa media, & ideo dicitur peccatũ ſecundum quid,quare non tenetur corrigere,niſi ſit proxima diſpoſitio ad mortale, quia tunc teneretur.Si enim teneor fratrem præcipitatum ſubleuare,à fortiori ne præcipitetur propter periculum:aliàs,vt dicitur Eccl.3.Qui amat periculum,peribit in illo. Secundò ſequitur quòd vbi non eſt probabilitas de emenda fratris peccantis,ſed potiùs quòd fiet deterior : tunc quis non tenetur corrigere,cùm finis correctionis fraternæ ſit emenda:& ea quæ ſunt ordinata ad aliquem finem, ſicut correctio fraterna ad emendam,debent regulari ſecundum finem:ſic quòd vbi nõ ſperatur, finis fruſtra adhiberetur. Et ſic non tenetur quis graſſatores & publicas meretrices alióſque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerb.9.Noli corrigere deriſorem,ne oderit te.debẽt tamen corrigi à prælatis,correctione iudiciali & punitiua,propter bonum commune,vt alij retrahãtur à criminibus.Tertiò ſequitur quòd cùm eſt probabilitas quòd abſq; correctione alterius peccator corrigetur,puta quia eſt timidus & ſcrupuloſus:tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis confundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem eſſet probabilitas quòd nõ corrigeretur abſque correctione,& ab initio correctionis ægrè ferret & incideret in odium, poſtmodum tamen dimiſſo odio emendaretur:tunc quis tenetur corrigere, nec eſſet cauſa illius odij & peccati,niſi per accidens:quia non intendit odium ſed correctionẽ, & ex malitia illius procedit illud odiũ.Si autẽ probabile eſſet quòd perſiſteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda eſſet.

Correctio de venialibus non eſt neceſſaria.

Præceptum de correctione quando ligat.

Ver. 7. DE MODO ET PROCESSV FRATERNÆ CORRECTIONIS.

CHriſtus,Mat.18.triplicẽ proceſſum in fraterna correctione ordinauit ſeruandum:Primus eſt A
ſecretus. Secũdus partim ſecretus,partim publicus: Tertius eſt publicus. Quo ad primũ proceſſum dicit:Si peccauerit in te frater tuus:vade & corripe eũ inter te & ipſum ſolũ. Si te audierit, lucratus eris fratrẽ tuũ.In hoc autẽ primo proceſſu exprimũtur quinq; notãda. Primò quis debet corrigi:Secũdò quis debet corrigere:Tertiò de quo. Quartò quãdo. Quintò modus corrigendi.

¶ Quo ad primũ dicitur,quod frater debet corrigi. Quid autẽ fratris nomine intelligitur, Chriſtus ſufficiẽter declarauit,Mat.23.Vnus eſt pater veſter.Omnes autẽ vos fratres eſtis.Intelligit fratrẽ natura & ſpecie,quia ab eodẽ patre cœleſti,& Mat.5.Si offers munus tuũ ante altare,& ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te,vade,&c. Per fratrẽ intelligit læſum, ſiue ſit Chriſtianus,ſiue Iudæus.Et ſic quicunq; eſt frater ordine,profeſſione, ſiue cognatione,ſiue fide, aut natura,corripi mandatur : nec mirum quia ſi omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemoſynã corporalem,quãdo ſunt in extrema neceſſitate:à fortiori ſpiritualẽ, quæ eſt correctio peccatorũ,præcipuè eorũ quæ ſunt cõtra legẽ naturę.Quia poteſt eis clarè oſtẽdi quòd malè faciãt:nõ autẽ de peccatis cõtra legẽ euangelicã,quã nõ ſuſceperũt. Vnde 1.Cor.5.dicitur:Quid enim mihi eſt de his qui foris ſunt iudicare? Ex quo quidã inferũt,quòd circa infideles non eſt obſeruandus tertius proceſſus:cũ de eis Eccleſia nõ habeat iudicare. Aliquibus tamẽ videtur quòd debet denũtiari ſuperiori eorũ,ſed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & tranſit in accuſationẽ. Ex præmiſſis infertur quòd ſi prælatus peccauerit,non debet corrigi à ſubdito, correctione punitiua,ſed à ſuo ſuperiori,ſi habeat. Vnde Exo.9.dicitur.Beſtia quæ tetigerit mõtẽ,lapidabitur. Et 2.Reg.6.Oza percuſſus eſt à Domino,quia tetigit arcã. Mons & arca ſignificãt prælatũ:igitur, &c.Vnde D.Aug.in regula,Honore corã vobis prælatus ſit vobis, timore corã Deo ſubſtratus ſit pedib⁹ veſtris.Poteſt tamẽ corrigi correctione fraterna,quæ eſt actus charitatis: & ideo extẽditur ad omnes ad quos charitas ſe extẽdit. Sed charitas ſe extẽdit ad prælatũ,cũ ſit frater,inquatũ peccator eſt,inferior & egẽs. Et ideo ei tanquã in neceſſitate exiſtenti,ſubueniendum eſt,& danda ei eleemoſyna ſpiritualis,quæ eſt correctio fraterna,aliter tamen quàm aliis:quia cum honore & reuerẽtia abſq; obiurgatione,ſed dulciter & reuerenter & facta proteſtatione. Vnde D.Aug.in regula:Nõ ſolũ veſtri,ſed etiã ipſius miſeremini, qui inter vos quãto in loco ſuperiori,tãto in periculo maiori

Quis dicatur frater corrigẽdus.

An proceſſus correctionis ſit circa infideles obſeruandus.

maiori verſatur, & D. Paul. Colo. vlt. ſcribit de ſubditis, vt prælatum ſuum admoneant, cùm ait: Dicite Archippo, Vide miniſteriũ quod accepiſti à Domino, vt illud impleas, & vbi peccatũ prælati eſſet publicum, & immineret periculum fidei, etiam publicè eſſent prælati à ſubditis arguẽdi. Vnde D. Paul. qui erat ſubditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidem Petrũ publicè arguit, Gal. 2. vbi D. Aug. dicit: Petrus exemplum maioribus præbuit, vt ſicubi fortè tramitẽ relinquerent, non dedignentur etiam à poſterioribus corrigi.

Quis fraternaliter corrigere teneatur.

¶ Quo ad ſecundum, videlicet quis debet corrigere: Ex contextu euangelij habetur quòd Chriſtus dixerit verba Petro, qui futurus erat paſtor, & ſic præcipuè pertinet ad paſtores & prælatos, qui habent curam ſubditorum, & de animabus eorum reddituri ſunt rationem. Quia tamen Petrus nondum erat prælatus, ſed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere: & inquantum in eis magis viget iudicium rationis, quodam modo cenſentur ſuperiores: quæ ſuperioritas & correctio per peccatũ in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat aliũ, & præcipuè ſi maius peccatum cõmiſit, non eſt dignus vt corrigat de minori. Vnde ſuper illud Mat. 7. Quid vides feſtucã, &c. D. Hier. dicit: De his loquitur, qui cũ in mortali crimine detineãtur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter ſcandalum quod ſequitur ex correctione, ſi peccatum corripientis ſit manifeſtũ: quia cẽſetur corrigere ad oſtentationẽ. Vnde ſuper illud Mat. 7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chryſoſt. exponit, in quo propoſito, puta ex charitate, vt ſalues proximum tuum. Non quia teipſum antè ſaluare vis, ergo nõ alios ſaluare, ſed per bonam doctrinã malos actus celare, & ſcientiæ laudes ab hominibus quærere.

In lib. de ſer. do. in mon. & in lib. de ſum. bono.

Tertiò impeditur propter ſuperbiã corripientis, inquantũ. ſ. aliquis propria peccata paruipendens, ſeipſum præfert in corde ſuo, peccata eius auſtera ſeueritate diiudicans, ac ſi ipſe eſſet iuſtus. Vnde D. Aug. Accuſare vitia officiũ eſt bonorum virorũ & beneuolorum: quòd cùm alij faciunt, alienas partes agunt. Et Iſid. Non debet vitia aliorum corrigere, qui vitiis eſt ſubiectus, & Rom. 2. dicitur: In quo alium iudicas, teipſum condẽnas: eadem enim agis quæ iudicas. Et ideo qui in peccato ſunt, corrigendo teneãt conſiliũ D. Aug, vbi ſuprà. Cogitemus cùm aliquẽ reprehendere nos neceſſitas cogit, vtrũ tale ſit vitiũ quod nunquã habuimus: & tunc cogitemus nos homines eſſe, & habere potuiſſe, vel tale quod aliquãdo habuimus: & tangat memoriam cõmunis fragilitas, vt illam correctionẽ non odium ſed miſericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodem vitio eſſe, non obiurgemus ſed congemiſcamus, & non illũ ad pœnitendum, ſed ad æqualiter condonandũ inuitemus. Ex his ergo patet quòd ſi peccator cũ humilitate corripiat delinquentem, nõ peccat, nec ſibi nouam condemnationẽ acquirit: licet per hoc vel in conſciẽtia fratris vel ſaltem ſua, pro peccato præterito condemnabilem ſe oſtendat. ¶ Quo ad tertium. ſ. de quo debet corrigi, ſatis dictum eſt verſic. præced. quod de mortali vel de veniali, cùm eſt proxima diſpoſitio ad mortale. ¶ Quo ad quartum. ſ. quando, dicendum quòd cùm illud peccatum eſt notũ. Vnde dixit textus, Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D. Auguſtino, hoc eſt te ſciẽte cognitione certa & euidenti. ſ. per aliquem ſenſum exteriorem in perſonã delinquentis. Quòd ſi per auditum ſciat, ab alio, vel per rumorem, vel per ſigna dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, ſeu explorare conuerſationem fratris. Vnde D. Aug. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata noſtra, non quærendo quid reprehendas, ſed videndo quid corrigas, aliàs efficeremur exploratores vitæ aliorum, contra illud quod dicitur Prouer. 24. Ne quæras impietatem in domo iuſti: & non vaſtes requiem eius.

In lib. de verbis do.

Ex quo patet quòd non oportet religioſos exire clauſtrum ad corrigendum delinquẽtes. Et ſi dicatur quòd ex quo fraterna correctio eſt debita & de præcepto, ſicut qui debet pecuniã, non ſufficit quòd ſoluat creditori occurrenti, ſed debet eum quærere, vt debitum reddat: Ita etiã in correctione debita dicendum, quòd illud quod debetur alicui certæ & determinatæ perſonæ, ſiue ſit bonũ corporale ſiue ſpirituale, oportet quòd ei impendamus, non expectantes quòd nobis occurrat, ſed debitã ſolicitudinẽ habẽtes, vt eum inquiramus. vnde ſicut ille qui debet pecuniã creditori, debet eum requirere cùm tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam ſpiritualem alterius, debet eum quærere ad hoc quòd eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ nõ debentur perſonæ, ſed cõmuniter omnibus proximis, ſiue ſint corporalia, ſiue ſpiritualia, ſufficit nobis quòd impendamus eis qui nobis occurrunt, hoc autẽ pro quadam ſorte habendũ eſt, vt D. Aug. dicit.

In lib. de doct. chriſt.

Alij exponunt hæc verba, ſi peccauerit in te, hoc eſt coram te ſolo: tũc enim debes ſecretè corrigere, quia ſi coram aliis arguis, non es corrector, ſed proditor. Si autem multis aliis audientibus & præſentibus peccauerit, & ſcandalizauerit, non teneris ſecretè, ſed potes coram aliis corrigere, 1. Tim. 5. Peccantem coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Sic D. Ioan. Bapt. Herodem publicè redarguit dicens, nõ licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac ratione dicunt quidam, quòd quilibet audiens & intelligens aliquem prædicantẽ aliquã propoſitionẽ hęreticã, poteſt eum publicè reprehendere. Quod credo

Mar. 6.

limitandū in caſu in quo nō ſequitur ſcandalū: quia ſi ex tali correctione & reprehēſione ſequeretur tumultus magis nocens quā correctio prodeſſet, differenda eſſet correctio. D. autē Hier. exponit: Si peccauerit in te, hoc eſt contra te directè: quia ſi peccatū eſſet directè cōtra Deū vel cōmunitatē, puta ſi hæreticus priuatim homines à fide auertat, vel ſi aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hoſtibus, vel incēdatur: nō eſt noſtri arbitrij (inquit) hoc eſt nō tenemur neq; debemus ſeruare hunc primū proceſſum, imò tenemur denūtiare: quia ille qui ſic peccat, non ſolū peccat in te, ſed etiam in alios. Et niſi denuntietur, imminet magnum periculum, niſi fortè aliquis firmiter exiſtimaret, quòd ſtatim poſt ſecretam monitionem frater corrigeretur, & huiuſmodi periculum ceſſaret. Si verò eſſet dubium, debet denuntiari illi qui poteſt huiuſmodi mala prohibere.

In correctione hæreticorum non eſt ſeruandus proceſſus euangelicus.

¶ Circa peccata verò occulta quæ ſunt ſolùm in malū peccantis vel alicuius priuatæ perſonæ, tūc ad hoc tendendū eſt, vt fratri peccanti ſubueniatur, & ſicut medicus corporalis ſanitatem ægroto confert abſque alicuius membri abſciſione ſi poteſt: ſi verò non poteſt, abſcindit membrū minus neceſſariū, vt vita potius conſeruetur: Ita etiam ille qui ſtudet emendationi fratris, debet ſi poteſt, ſic emendare fratrem quantū ad conſcientiam, vt fama eius (ſi fieri poteſt) ſeruetur, propter duo. Primò quia fama vtilis eſt ipſi peccanti, nō ſolùm in tēporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amiſſa fama, ſed etiam quantum ad ſpiritualia: Quia præ timore infamiæ multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos ſe conſpiciunt, irrefrenatè peccant. Vnde D. Hieron. dicit: Corrigendus eſt ſeorſum frater, ne ſi ſemel pudorem aut verecundiā amiſerit, permaneat in peccato. Secundò debet conſeruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato, alij infamantur, ſecundum illud D. Aug. ad plebem Hyponen. Cùm de aliquibus qui ſanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falſi ſonuerit, vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnius publicato, alij prouocantur ad peccatū, & infamati ſæpe impelluntur & violentantur ad continuationem, maximè mulieres. Sed quia conſciētia præferenda eſt famæ, voluit Dominus vt ſaltem cum diſpendio famæ fratris conſcientia per publicam denuntiationem à peccatò liberetur. Vnde patet quòd in occultis peccatis, quæ nō ſunt contra Deum & bonū reipublicæ, de neceſſitate præcepti eſt, quòd ſecreta monitio præcedat publicam denuntiationem. ¶ Quoad quintū. ſ. de modo corrigendi, Chriſtus dixit: Vade & corripe: dixit, Vade, & non ſcribe, propter duo: Primò propter periculum infamiæ, ex perditione vel apertura, ſeu communicatione literarum. Secundò, quia vt D. Hieron. ait: Habet enim neſcio quid latentis energiæ viua vox, & in auribus diſcipulorū trāsfuſa fortiùs ſonat. Energia eſt vis & effectus. Et correctio verbo facta, eſt maioris virtutis & efficaciæ, & D. Ambr. ſuper illud Pſal. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, dicit: Pleriſque iuſti aſpectus admonitionis correctio perfectioribus lætitia eſt. Ideo Chriſtus dixit, Vade: ſicut olim dixerat, Ezech. 2. Fili hominis vade ad domū Iſraël. Sed ad quem locum debemus ire? Reſpondendum eſt quòd ad conuenientem & propiciū, & tempore congruo, & non hora inſobria vel importuna, quando eſt in cholera aut lecto, aut aliis arduis occupatur. Secundo dicit, Corripe. D. Chryſ. exponit dicens, dulciter, quia non dicit, Accuſa, increpa, obiurga: ſed corripe. ſ. manſuetè. Vnde Pſal. Superuenit manſuetudo, & corripiemur diuerſimodè tamē procedendū eſt, vt dictum eſt ex D. Aug. & Prouer. 18. dicitur: Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Si adducatur correctio Ioſeph, quam nō præceſſit fraterna correctio, dicendū quòd veriſimile eſt præceſſiſſe, licet non ſit ſcriptum: vel quia habeat probabilitatem quòd non emendarentur, ſed fierent deteriores, cùm odirent eum. ¶ Notandum etiam quòd proclamationes quę in capitulis religioſorum fiunt, omiſſa ſecreta correctione, non contrariantur huic præcepto, quia ſunt de leuibus defectibus, qui non erogant difamæ. Vnde ſunt quædam commemorationes oblitarum culparum potius, quàm accuſationes vel denuntiationes. Si tamen eſſent tales, de quibus frater infamaretur, fieret contra præceptum Domini, qui per hunc modum peccatum ſecretum fratris publicari prohibetur: vt de his quæ merentur grauiorem culpam.

In Epiſt. ad Pau. c. 2.

Modus fraternæ correctionis.

Gen. 37.

Ver. 8. DE SECVNDO PROCESSV FRATERNÆ CORRECTIONIS.

Qui adhibendi ſunt in teſtes fraternæ correctionis

SEcundus proceſſus fraternæ correctionis eſt partim ſecretus, partim manifeſtus: ait enim, Si te non audierit, adhibe tecum vnum aut duos, vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbum: vt verecundia & exhortatione illorum emendetur. Sed qui adhibēdi ſunt? D. Aug. ait: Adhibe eum qui prodeſſe vult, & non obeſſe, quia cum finis huius correctionis ſit emēda fratris cum conſeruatione famæ: ſi adhiberentur maleuoli, eſſet periculum infamiæ. Si autem corrigens non inuenerit, eſt excuſatus: non tamen debet denuntiare donec inuenerit. Si quæratur quando debet adducere poſt correctionem, ſi recidiuauerit: Dicendum quòd in actu, ſi deprehendi poſſit. Quia ſi extra actum adhiberentur, & reprehenderet, non poſſent teſtificari de facto, quod tamen eſt requiſitum, vt ex textu apparet. Præterea ſi extra factum reprehenderetur, poſſet dicere corrigentem eſſe calumniatorem & detractorem, & accipere adductos in teſtes, & cōuenire corrigentē in iudicio, & A

agere

agere per l.diffamari. Si dicatur quòd adhibendo duos teſtes, diffamat eum, & eſt detractor: dicendum quòd non eſt detractor formalitet: quia non eſt cũ intentione denigrandi famam, vt dictum eſt ſuprà. Prætereà ſit authoritate ſuperioris,ſ. Dei, qui eſt dominus famæ & vitæ eorum.

c.5.§ 3. ver.8.

Ver. 9. DE TERTIO PROCESSV FRATERNÆ CORRECTIONIS.

A TErtins proceſſus fraternæ correctionis eſt publicus. Vnde ſequitur in textu, Quòd ſi eos non audierit, dic Eccleſię. Si autem Eccleſiã nou audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. D. Chryſ.dicit: Nil tale præcepit Dominus obſeruandum his qui extra Eccleſiam ſuut, quale præcepit hîc de fratribus corripiendis, ſed de exterioribus: Si quis te percuſſerit in vnam maxillam: præbe ei & alteram. Per Eccleſiam intelligit hîc prælatum Eccleſiæ. Sed quid faciet prælatus? Theologi diſcrepant in hac re à canoniſtis, qui in c.nouit, extra de iudiciis, hanc materiam tractãt. Sed canoniſtarum opinione prætermiſſa, ſequor eos qui dicunt quòd prælatus ad talem denuntiationem orabit primò pro eo, ſecundò vocabit illum & teſtes abſque notario & aliis ſolennitaribus iudiciariis: & coram eis teprehendet & obiurgabit eum, deinde hortabitur illum, & præcipiet ſub ſententia excommunicationis vt pœniteat, & amplius non reuertatur. Et ſi Eccleſiã) hoc eſt prælatum) audierit, & ſe emendauerit, ceſſant partes prælati: quia iam peruentum eſt ad finẽ, nec poterit prælatus propter huiuſmodi denuntiationem eum punire. Si autem Eccleſiam non audierit: tunc fiet tranſitus à correctione fraterna ad correctionem iuſtitiæ, & prælatus procedet contra eum inſtante procuratore fiſcali, qui faciet fieri informationes, & audiri faciet teſtes.

Per Eccleſiam intelligitur prælatus.

Ver. 10. DE MONITIONIBVS GENERALIBVS.

B CIrca generales monitiones prælatorum, quas facere poſſunt cõtra occultos peccatores & teſtes qui ſciunt veritatem, ne detur anſa criminibus, & vt innocentes indẽnes reddãtur, prout concludunt Bart. & Bald. in l.ciuile.C. de furt. propter diuerſitatem opin. & multitudinem particularium circunſtantiarum magna eſt difficultas, maximè in foro conſcientiæ, quæ maximè eſt attendenda. Ideo cautè circa huiuſmodi agendum eſt, maximè prædicatoribus, conſultoribus, & confeſſoribus. Ad huiuſmodi euidentiam quæ mihi tutiora videntur collegi, & noſtris inſtitutionibus inſerenda duxi. ¶ Suppon ẽdum eſt in primis quòd peccatum corrigendũ, eſt triplex: quoddam eſt ſimpliciter & abſolutè occultum, quod.ſ. probari non poteſt: quoddam verò ſimpliciter publicum & manifeſtum, quod.ſ. celari non poteſt: aliud verò partim publicum & manifeſtũ, & partim occultũ.ſ. quod probari & celari poteſt: quia pauci teſtes ſint. Secundò ſupponendum eſt ex c.qualiter & quando, in ſecundo, de accuſat. quòd prælatus & iudex eccleſiaſticus in criminibus corrigendis triplici via procedere poteſt.ſ. per denuntiationem euangelicã, vel inquiſitionem aut accuſationem, vel partis requiſitionem. Denuntiatio regulariter prærequirit ſecretam monitionem, inquiſitio clamorem ſeu infamiam, accuſatio inſcriptionem. ¶ Quãtum ad primum modum procedendi, qui communiter ſeruatur in viſitationibus archiepiſcopi circa diœceſanos, & prouincialium religionum circa priores, & conuentus religioſorũ, prælati præcipiunt primò cõmuniter, deinde ſpecialiter in particulari, vt quicunque ſcit aliqua corrigenda, ſub pœna excommunicationis denuntiet. Et finis prælati in hoc modo procedendi eſt vel eſſe debet corrigere publica iudicialiter, & ſecreta ſiue occulta charitatiuè ſiue fraternaliter, ſecundum præceptum Domini & modum procedendi datum, Mat.18. & cùm ſententia excommunicationis non feratur niſi pro peccato mortali, vt in.c.nemo epiſcoporum.11.q.3. & Deus non iudicet bis in idipſum, ſequuntur duo, primum quòd religioſi in vim illius præcepti monitorij non tenẽtur peccata venialia aut alios leues defectus citra pœnam grauioris culpę (quę nõ infligitur niſi pro peccato mortali) denuntiare, quanuis hoc poſſint etiam prætermiſſa ſecreta monitione, vt dictum eſt. Secundum, quòd etiam non tenentur neque debent peccata mortalia manifeſta, quæ fuerunt punita, nec occulta emendata denuntiare, neque etiam peccata mortalia occulta, quæ ſolùm ſunt in præiudiciũ peccantis vel alicuius priuatæ perſonæ, niſi ſeruato proceſſu & ordine fraternæ correctionis. Vnde dicit D. Tho. quòd prælato non eſt obediendũ contra præceptũ Dei, ſecundum illud Act.5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideo quando prælatus præcipit vt ſibi dicatur ac reueletur quod quis ſciuerit corrigendum, intelligendum eſt illud præceptum ſanè.ſ. ſaluo ordine fraternæ correctionis, ſiue præceptum fiat communiter ad omnes, ſiue ad aliquem ſpecialiter: & ſi prælatus expreſſe præciperet contra hunc ordinem, ipſe præcipiẽdo peccaret, & ei obediẽs, quaſi contra præceptum Domini ageris. Ideo non eſſet ei obediendũ, quia prælatus non eſt iudex iudiciorum occultorũ, ſed ſolus Deus. Vnde non habet poteſtatẽ pręcipiendi ſuper occultis: quia ſicut dicunt iuriſtæ, Peccata latentia non habent vindictã in hoc ſeculo, ſed Dei iudicio reſeruãtur, niſi inquantum per aliqua iudicia manifeſtãtur, puta per aliquam infamiam, vel ſuſpiciones, aut quęrelam læſi. Tenẽtur tamen ſubditi in vim prædicti monitorij denuntiare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quę ſunt contra bonum reipublicæ Eccleſiaſticæ

Iudex triplici via procedere poteſt.

2.2.q.33. art.7.ad 5.

vel temporalis,etiam prætermiſſa ſecreta monitione & proceſſu euangelico,qui non obligat in illis crim inibus,vt dictum eſt ex D.Hieron.Er ideo tenentur denuntiare hæreticos ſecretos, proditores,incendiarios,abſque præcepto:à fortiori aduenienre monitione.

Modus procedendi per inquiſitionem.

¶ Secundus modus procedendi eſt per inquiſitionem:& eſt quando iudex & prælatus eccleſiaſticus propter clamorem ſeu infamiam,quæ abſque periculo tolerari non poteſt,debet procedete ad inquiſitionem: quia intereſt reipublicæ (cuius curam prælatus habet) ne crimina remaneant impunita.Vnde habet deſcẽdere iuxta c.qualiter & quando,in 2.de accuſ.& Gen.18. Dominus ait:Deſcendam & videbo an clamorem qui ad me venit,opere cõpleuerint,& Luc.16. Quia vilicus erat diffamatus apud dominum ſuum quaſi diſſipaſſet bona illius,deſcendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex ſua natura ad correctionem iudiciariam,quæ non intendit principaliter emendam fratris,ſed bonũ publicum:vt alij terreantur,& ne incidant in talia aut alia peccata,& vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur,quod fit per inflictionem pœnarum.Et in tali modo ſiue via procedendi debet prælatus inquirere primò de fama publica.Er ſi teſtes ignorantur, debet publicare monitoriũ ſub ſententia excommunicationis, quòd ſcientes veritatem habeant propalare & manifeſtare & non denuntiare. Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denuntiare quæ non poteſt probare.Ideo præcepit vt habeant propalare ſeu reuelare quæ ſciunt: & tunc qui ſciunt veritatẽ illius criminis,debent propalare,etiam ſi non ſit niſi vnus. Quia ille cum fama publica ſufficit ad coudemnationẽ.Nec tenetur ille præmittere monitionem ſecretã, ex quo peccatum non eſt iam omnino occultum,ſed probari per plures poteſt.Deinde debet prælatus audire diffamatũ vel reũ, ſi ſit aliquis propalatus:& ipſe etiam tenetur dicere veritatem, ex quo iudex iuſtè eum interrogat. Quid hoc audio de te?& contra illum procedere ſeruato ordine iuris.

Modus procedendi per accuſationem.

¶ Tertius modus procedẽdi eſt per accuſationem,& eſt quando prælatus & iudex eccleſiaſticus procedit ad requiſitionem partis:& hoc dupliciter:Primò,quando pars aliqua aut procurator fiſcalis habet teſtes, & accuſat aliquem:tunc iudex præhabita inſcriptione partis,per quã reddit ſe accuſatorem,qui debet teſtes contra accuſatum producere:tunc iudex poteſt procedere ſeruato ordine iuris: & ſi inueniat eum culpabilem,debet condemnare:ſi verò innocentem,relaxare,& accuſatorem cõdemnare ad pœnam talionis,vel aliter ſecundum requiſitionem partis,& ſecundum quod fuerit iuris & rationis. Secundò cũ pars aliqua non accuſat,quia forrè ignorat reum & teſtes, ſed conqueritur ſe eſſe læſam,vel per furtũ,aut detractionẽ,aut percuſſionẽ:tunc iudex qui debet intẽdere indẽnitati ſubditorũ innocẽter læſorũ,& ne detur anſa criminibus,ad petitionẽ eius debet dare literas monitorias, ſub ſententia excõmunicationis contra lædentem vt ſatisfaciat,& cõtra teſtes vt dicant & propalent lædentem,& hic modns procedendi ordinatur ad iudicialem reparationem. vnde non exigit neceſſariò:ſecretam monitionem,& ideo ſi factum ſit tale quod probari poſſit, quia factum fuit in loco publico,vbi plutes erant qui ignorãtur,non eſt dubium quin illi qui ſciunt, teneantur propalare. Si autem vnus tantum ſcit,quia factum fuit in loco ſecreto, dicunt quidam quòd ſi ſciens habeat probabilitatem quod ledens per ſecretam monitionem ſatisfaciet,debet eum ſecretè monere,cum intimatione tamen,quòd niſi ſatisfecerit probalabit:& ſi non ſatisfaciat,debet propalare. Nec obſtat quod communiter obiici ſolet, Vox vnius vox nullius:& ſi habeat probabilitatem

Modus procedendi in occultis criminibus.

quòd reus monitus negabit & peierabit,nil proderit impetranti,& nocebit ſpiritualiter reo, quia peierabit:ideo præcauendum eſt malum ſpirituale ipſius: Dicendum quòd quis non tenetur præcauere malum alterius,cùm prouenit ex malitia ipſius,& maximè ſtante præcepto: ſicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda miſſa,licet probabiliter iudicet quòd aliqui propter eius aſpectũ cadent in concupiſcentiam:quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui ſcit veritatem,ſtante præcepto,debet celare,licet præſumat reum peieraturum: quia hoc ex eius malitia prouenit:qnia tenetur dicere veritatem & non peierare, per regulam generalem quæ habet quòd quandocunque iudex iuſtè exigit iuramentum, ſiue præcipit dicere veritatem, exactus ſiue interrogatus tenetur dicere veritatem ſi ſciat. ¶ Dominus tamen Petrus de Palude & Durandus in quarto,diſt.19.q.4.videntur dicere quòd quando nocumentum priuatę perſonæ eſt ita paruum,quòd melius ſit illum ita parum lædi quàm alium ita diffamari, non debet reuelare: quia ſi tunc non corrigitur,poſteà corrigetur.Opinio tamen præcedens eſt tutior.Reus autem licet non teneatur ſe prodere,tenetur tamen infra terminum ſatisfacere, vel obtinere dilationem,aliàs incidit in excommunicationem ſi proferatur.

Ver.11. DE HIS QVI IN MONITIONIBVS NON COMPRÆHENDVNTVR.

MVlti ſunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus,nec tenentur reuelare. C

¶ Regula generalis eſt,quòd illi qui non poſſunt cõpelli ad teſtimoniũ ferendũ nõ cõprehenduntur in monitionibus generalibus, cùm monitiones ordinentur ad teſtimonium ferẽdum. ¶ Ex qua ſequitur primò, quòd confeſſor & interpres confitentis non tenentur neque debent aliquo

aliquo modo reuelare, vt habetur in c.omnis vtriuſque ſexus, de pœni.& remiſſ. imò poteſt iurare ſe nihil ſcire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum: quæ enim ſcit in foro Dei, vt eius vicarius ſcit, vel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui caſu aliquo, aut etiam inſidioſè, vel à presbytero audierunt peccata cõfeſſa, cùm ſigillum confeſſionis ſit de iure naturæ & diuino, vt infra dicetur. Et ſi tales producantur in teſtes, & exigatur iuramentum, debet intelligi de veritate, de qua tenentur deponere. Secundò infertur quòd ſi monitoriũ ſit contra patrem vel filiũ, filij vel parentes non tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, vt in l.parentes. C.de teſt.& in §.inter parentes.4.q.3.quod intelligendum eſt de omnibus aſcendentibus & deſcendentibus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna perſona computãtur: & cùm nullus teneatur ſe prodere, vel parare arma cõtra ſe, ſequitur quòd illi qui pro vna perſona cõputantur, nõ tenẽtur cõtra ſe inuicem deponere, quod intelligendum eſt niſi in crimine hæreſis, vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculũ de ruina multorum. Tunc enim habet locum illud Luc.14. Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam, & vxores, & filios & fratres, adhuc & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Conſilium etiã patris, vt ſunt procuratores & aduocati ad ſollicitatores, quibus quodem modo coactè & quaſi cõfeſſoribus veritas reuelatur, ac etiã medici nõ cõprehenduntur, niſi (vt dictum eſt) in his que vergerent in detrimentum notabile reipublicæ tẽporalis vel eccleſiaſticę. Excipiũtur etiã qui ſub ſigillo ſecreti aliquid ſuſceperũt: quia cùm ſigillum ſecreti ſit de iure naturæ, quod per ius poſitiuum & humanũ ſolui non poteſt, à fortiori ſi aliquis iurauit tenere aliquid ſecretũ, niſi (vt dictum eſt) vergat in detrimentum reipublicę.

§. 3. DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

A CHaritati & effectibus eius opponuntur decẽ vitia: Charitati quidem odium: Gaudio opponuntur duo. ſ. acedia & inuidia: Paci opponuntur ſex. ſ. diſcordia, contentio, ſchiſma, bellum, rixa, & ſeditio. Beneficentiæ autem opponitur ſcandalum: de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver. 1. DE ODIO.

B ODium accipitur dupliciter: vno modo vt eſt paſſio appetitus cõcupiſcibilis, de qua ſuprà di- 2.2.q.34.
ctum eſt, quòd eſt diſplicentia eius quod eſt diſconueniens ſiue repugnãs aut nociuũ: in quo c.1.§.10.
cõſiſtit ratio mali, ſicut in cõueniẽti ratio boni. Et quemadmodũ appetitus attrahit ad ſe id quod ver.5.
eſt ei conueniens & bonũ: ſic repellit diſconueniens & malũ. Illa diſplicẽtia ſiue repulſa mali ſenſibilis, dicitur odium. Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati, & ſic importat de ſuo principali ſignificato actum refugitiuũ voluntatis, & auerſiuum à Deo vel proximo, apprehenſis ſub ratione mali ſiue diſconueniẽtis: quę quidem auerſio dicitur nolitio & odium. Ex conſequẽti verò importat volitionẽ alicuius repugnantis & diſcõuenientis ei quem odit, per quod vult quòd repellatur & elongetur à ſe: vt qui vult Sortem eſſe in ſua ſocietate, vult ei mortem & alia ei repugnantia: & ſic dicitur ipſum odire. Et quamuis Deus clarè & per eſſentiã viſus nõ poſſit apprehendi ſub ratione mali, cùm ſit ſummum bonum, & per conſequens nõ poſſit odiri: nec ſecundũ effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, inquantum. ſ. dat eis eſſe, viuere, & intelligere: tamen bene poteſt apprehendi ſub ratione mali, ſecundũ effectus qui repugnãt inordinatæ voluntati: ſicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictio pœnarum: & ſecundũ hoc poteſt apprehendi ſub ratione diſconuenientis, & per cõſequens odiri. Nec obſtat quòd de potentia abſoluta poteſt cõmunicare ſuam clarã viſionẽ Iudæ per horam duntaxat, nõ tamen propterea poſſet odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret ſuam damnationẽ futuram, tamen videret ordinẽ diuinæ prouidentiæ, qui impediret illam apprehenſionẽ ſub ratione diſconuenientis. ¶ Et cùm ratio culpæ & peccati propriè conſiſtat in auerſione voluntaria, conſequens eſt quòd odiũ Dei ſit maximum peccatorum, quia odium Dei importat auerſionem ſecundum ſe: alia autem peccata participatiuè, inquantum. ſ. in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quę habet annexam auerſionem. Et licet infidelitas ſit valde graue peccatum, non tamen habet rationem culpæ, niſi inquantum eſt voluntaria: & quòd ſit voluntaria ex eo prouenit, quòd aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideo odium eſt peius infidelitate, ſicut cauſa eſt potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur ſecundum id quod habet à Deo, hoc eſt ſecundum naturam vel gratiam, inquantum appetit ei aliquod malum naturæ vel gratiæ contrarium, vel nõ facit ei bonum quod facere tenetur, eſt peccatum mortale ex genere ſuo: dupliciter tamen eſt veniale: Primò, propter ſubreptionem: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, eſt exiguum. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnum, in naturam vel gratiam immediatè vel vltimatè relatum, ſemper eſt peccatum mortale, dicitur in naturam vel gratiam, quia ſi odium terminaretur ad culpã aut defectũ boni, pertineret ad fratris amorẽ, iuxta illud D. Aug. in regula, cum dilectione hominum, & odio vitiorum, & Pſal. Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi, dicitur vltimatè, quia ſi aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoſcat *Pſal.118.*

Deus in poteſt via apprehendi ſub ratione mali.

Odiũ Dei.

Odiũ proximi.

culpam ſuam & emendetur, vel zelo iuſtitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malũ: quia odiũ appetit malũ abſolutè: ira autem in quadã menſura. ſ. in ratione iuſti & punitio-
31.Moral. nis. Vnde ira ceſſat ad mortuos, nec eſt ad res inſenſibiles, vt dicit Philoſ. in 2. Rheto. ceſſat etiam ad grauiter læſos, inquantum eorum malum excedit menſuram iuſtæ retributionis. Odium non dicitur capitale vitium, cùm procedat ex inuidia: vt D. Greg. dicit: Quia quemadmodũ ex delectatione cauſatur amor ſui, ſic eſt triſtitia, quæ eſt de ratione inuidiæ, cauſatur odium. Odij effectus ſeu ſigna ſunt prohibita, ſicut ſubtrahere proximo debita beneficia, aut obſequia, ſiue colloquia quæ debita ſunt. Aliqua enim debentur cõciuibus, aliqua conſanguineis, aliqua omni Chriſtiano. Et proptereà niſi caſus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibendo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, ſi in orationibus communibus omnibus Chriſtianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes conſanguinei, inimico dempto. Si in omnibus conciuibus aliqua vellet diſtribui, inimico dẽpto.
c.12.§.1. Sed de his amplius, cùm de dilectione inimicorum ageretur.
ver.6.

Ver. 2. DE ACEDIA.

ACedia accipitur dupliciter: vno modo vt eſt ſpecies triſtitiæ: & ſic eſt paſſio appetitus cõcu- C
2. 2. q. 35. piſcibilis, & ſic non eſt peccatũ: quia talis paſſio ſecundum ſe eſt indifferens ad bonum, & ad
Acedia multiplex acceptio. malum, ſecundum quod bene vel malè regulatur per rationem. Triſtia enim de malo corporali regulata per rationem, eſt bona, vt in actu pœnitentiæ. Triſtitia verò inordinata eſt mala. Alio modo ſumitur vt pertinet ad voluntatem, & conſequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout eſt triſtitia de bono ſpirituali in communi, quodcunque ſit illud. Et quia bonum cuiuſlibet virtutis eſt ſpeciale bonum: ideo contingit triſtari de bono cuiuſlibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: (quæ ſecundum Damaſc.) eſt quædã triſtitia aggrauans, quæ ſ. ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere habeat. Ideo acedia importat tædium operandi & à quibuſdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum ſpirituale, inquantum eſt laborioſum aut moleſtum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hæc autem triſtitia prouenit ex contemptu ſpiritualis boni, qui accidit ex defectũ cognitionis aut conſiderationis bonorum ſpiritualiũ, quæ quãto magis cognoſcuntur & cõſiderantur, tantò nobis magis placent, & ceſſat acedia: & ſic non eſt ſpeciale peccatum, ſed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutẽ pertinet gaudere de proprio ſpirituali bono, quod cõſiſtit in proprio actu, & acedia triſtatur de illo, vt de ieiunio, oratione, feſtorum obſeruatione, laude diuina, caſtitate, reſtitutione, & ſic de aliis. ¶ Alio modo acedia ac-
2. 2. q. 35. cipitur ſpecialiter, prout eſt ſpeciale vitiũ oppoſitum charitati, quæ gaudet de ſpirituali ac ſpeciali
art.2. bono. ſ. diuino: vt cùm quis triſtatur de his quæ ei imminent ex neceſſitate facienda propter Deũ; tunc eſt ſpeciale peccatum, & ſi inchoatio huius triſtitiæ ſtet in ſola ſenſualitate, & non peruenit vſque ad conſenſum rationis, eſt peccatũ veniale propter ſubreptionẽ & imperfectionẽ actus, quę eſt propter repugnantiam carnis ad ſpiritum: vel ſi illa bona de quibus triſtatur, non imminent ex neceſſitate ſeu præcepto facienda, etiã eſt veniale. Si verò peruenit vſq; ad conſenſum rationis, & ratio cõſentit in fugam eorum quæ faciẽda ſunt propter Deũ ex neceſſitate præcepti. in horrorẽ & deteſtationem boni diuini, carne omnino cõtra ſpiritum præualente, vt cùm dolet & triſtatur ſe bene feciſſe, aut non omiſiſſe huiuſmodi bona ad quæ tenebatur: & cum proponit in futurum omittere: tunc eſt peccatum mortale, & contrariatur præcepto de ſanctificatione Sabbati, in quo
Acedia quid. (ſecundũ quod eſt præceptũ morale) præcipitur quies mentis in Deo, cui cõtrariatur triſtitia mẽtis de bono diuino: Acediã cõſtat eſſe vitium capitale, authoritate D. Greg. Probari etiam poteſt
31.Moral. ratione: quia vitiũ capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur ſecundum rationem cauſæ finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia eſt huiuſmodi: igitur. Minor patet: quia ſicut homines multa operãtur vel omittũt propter delectationẽ, vel promoti vel impulſi ab ea: ſic etiã multa operantur & omittũt propter triſtitiã, vt ipſam euitẽt, ac etiã eius põdere in aliqua inordinata prorumpunt.

Ver. 3. DE FILIABVS ACEDIÆ.

2. 2. q. 35. art.4. FIliæ acediæ (ſecundum Greg. vbi ſuprà) ſunt ſex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud eſt quàm contemptus diuinorum bonorũ, qui ſemper eſt mortalis, ſi ſit deliberatus. Secũda eſt rancor, qui nõ accipitur hîc pro odio, ſed pro diſplicentia hominum inducentiũ ad ſpiritualia: & eſt peccatum veniale, niſi superueniat odium, vel illa ſpiritualia ſint de præcepto. Tertia eſt puſillanimitas quæ conſiſtit in ſubtrahendo ſe à bonis quæ fieri potuiſſent, timore deficiendi, vt à ieiuniis: & eſt veniale, niſi illa ieiunia & bona amiſſa eſſent de præcepto. Quarta eſt deſperatio: quæ eſt peccatũ mortale: vt dictũ eſt ſuprà c. præced. § 1. Quinta eſt torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ eſt multiplex: & eſt peccatũ mortale: cũ omittitur aliquid quod eſt ſub præcepto. Sexta, euagatio mentis, quæ eſt cõmuniter eſt peccatum veniale, niſi quando quis euagatur ſcienter

ſcienter in his in quibus tenetur aduertere. Iſid. autem ponit amaritudinem, quæ reducitur ad rãcorem: & ocioſitatem, & ſomnolentiam, quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mẽtis inquietudinem, corporis inſtabilitatem in verbo, & curioſitatem, quæ reducũtur ad euagationem mentis circa illicita, quæ ſunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: poſſunt tamen eſſe venialia, ſecundum materiam & imperfectionem actus.

Ver. 4. DE INVIDIA.

A INuidia ſecundum Damaſc. eſt ſpecies triſtitiæ, qua quis triſtatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquam malum proprium, inquantum aliquis excedit in bonis, & inquantum eſt diminutioom propriæ gloriæ ſiue excellentiæ, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehẽditur vt bonum propriũ. ¶ De illis enim homines inuident, in quibus eſt gloria, & quibus homines amant honorari & in opinione eſſe, vt dicit Philoſ. & ſic inuidia eſt ſemper mala, & peccatũ, vt ibidem dicit Philoſ. quia dolet de eo de quo gaudendum eſt. ſ. de bono proximi: & eſt tantũ ad eos quibus homo vult ſe æquare vel præferre in gloria. Et inde eſt quòd amatores & cupidi honoris, ſunt magis inuidi. Similiter etiam puſillanimes, quia omnia reputant magna: & quidquid boni alicui accidat, putant in magno ſuperatos eſſe: vnde Iob 5. dicitur paruulum occidit inuidia, & D. Greg. 6. Moral. dicit, quòd inuidere non poſſumus, niſi eis quos meliores io aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorũ, inquantum fuerũt amiſſa cauſat triſtitiã: hinc eſt quòd Philoſ. dicit. 2. Rhetor. quòd ſenes inuident iunioribus, & illi qui multum expenderunt ad aliquid cõſequendum, inuident his qui paruis expenſis illud ſunt conſecuti, dolent enim de amiſſione ſuorũ bonorũ & de hoc quòd alij conſecuti ſunt bona. Triſtari autem de alicuius bonis, inquantum ſibi imminet periculum alicuius nocumẽti, ſicut cùm aliquis triſtatur de exaltatione inimici ne eum lædat, non eſt inuidia neque peccatum, ſed potius effectus timoris. Vnde D. Greg. Euenit plerũque ſolet, vt non amiſſa charitate etiam inimici nos ruina lætificet, & rurſum eius gloria ſine inuidiæ culpa contriſtet: cùm & eo ruente quoſdam bene erigi credimus, & illo proficiente pleroſque iniuſtè opprimi formidamus. Vnde Prouer. 29. Cùm impij ſumpſerint principatum, gemet populus. Triſtari etiam de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, eſt eo indignus, talis triſtitia non poteſt oriri ex bonis honeſtis, ex quibus aliquis iuſtus efficitur: ſed (ſicut Philoſ. dicit) de diuitiis, & talibus quæ poſſunt prouenire bonis & malis: & talis triſtitia, ſecundum ipſum vocatur Nemeſis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit, quia conſiderabat temporalia bona ſecundum ſe, prout poſſunt magna videri non reſpicientibus æterna, ſed ſecundum determinationem fidei, bona temporalia quæ indignis proueniunt, iuſta Dei ordinatione diſponuntur, vel ad eorũ correctionem: & huiuſmodi bona nihil ſunt in comparatione ad futura: ideo huiuſmodi triſtitia prohibetur in ſcriptura ſacra ſecundũ illud Pſal. Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris faciẽtes iniquitatem, & alibi dicit: Pene effuſi ſunt greſſus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius, vt corrigatur, vel propter iuſtitiam, non pertinet ad inuidiam. Triſtari pariter de bono alterius, non inquantum ille habet, ſed inquantum quis caret, non pertinet ad inuidiam, ſed ad zelum, vt Philoſ. dicit in 2. Rhetor. & ſi iſte zelus ſit circa bona honeſta, eſt laudabilis, ſecundũ illud 1. Cor. 14. Aemulamini ſpiritualia. Si autẽ de bonis temporalibus, poteſt eſſe peccatũ, & ſine peccato. Inuidia ex ſuo genere eſt peccatum mortale, quia contrariatur charitati, inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, ſimul gaudere de bono illius inuidus triſtatur. Poteſt tamen eſſe veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia ſecundum D. Greg. 31. Moral. eſt vitiũ capitale ratione iam dicta de acedia: & habet quinq; filias: ſ. odiũ, ſuſurrationẽ, detractionẽ, exultationẽ in aduerſis proximi, & afflictionẽ in proſperis, de quibus ſuo loco dictũ eſt.

2. 2. q. 36.
2. Rheto.
Cupidi honoris, puſillanimes.
Triſtari de bonis alienis & gaudere de malis.
2. Mora.
2. Rhetor.
Pſal. 36.
Inuidia quale peccatum ſit.
Inuidia habet 5. filias.

Ver. 5. DE DISCORDIA PACI OPPOSITA.

B DIſcordia opponitur concordiæ & paci: & ſicut cõcordia importat congregationem ſiue vnitatem cordiũ, hoc eſt voluntatum; ita etiam diſcordia diſgregationem & ſeparationem voluntatum. Vnde qui diuerſa credũt vel opinantur, non dicũtur diſcordare, ſed qui diuerſa volunt. Charitas enim eſt vnio nõ opinionũ, ſed voluntatum: Et differt à rixa, quia rixa cõſiſtit in exteriori opere, & eſt filia iræ quæ mouet animum ad nocendũ proximo: ſed diſcordia conſiſtit in diſtinctione voluntatum, inquantũ volũtas vnius perſiſtit in vno, & voluntas alterius perſiſtit in oppoſito. Quòd autẽ volũtas alicuius in proprio ſiſtat, hoc prouenit ex eo quòd aliquis ea quæ ſua ſunt, præfert his quæ ſunt aliorum: quod cùm inordinatè fit, pertinet ad ſuperbiã & inanem gloriã. Et ideo diſcordia, per quam vnuſquiſque ſequitur quod ſuum eſt, & recedit ab eo quod eſt alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Diſcordia intantum dicitur peccatum, inquantum contrariatur charitati, & tollit concordiã debitã: quia cõcordia indebita & in malo poteſt laudabiliter tolli per diſcordiam: prout fecit D. Paul. inter Phariſæos & Sadducæos, & dominus de ſe dicit, Matt. 10. Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Dupliciter autem diſcordia tollit cõcordiam debita:

2. 2. q. 37.
Diſcordia quid.
Diſcordia & rixa differunt.
Diſcordia quale peccatum ſit.
Act. 23.

vno modo per ſe,alio modo per accidens.Per ſe quidē in actibus humanis dicitur eſſe id quod eſt ſecundnm intentionem & ptopoſitum. Vnde per ſe diſcordat aliquis à proximo, qnando ſcienter & ex ptopoſito ſiue intentione diſſentit à bono diuino,in quo debet & tenetur conſentire, vt habitare pacificè ſine tumultu & ſcandalo:& tunc eſt peccatum mortale ex ſuo genete,quia contrariatur charitati. Vnde Gal.5.diſſenſiones (hoc eſt diſcotdiæ) ponuntur inter opera catnis, de quibus ſubditur:Qui talia agunt,regnum Dei non conſequētur.Prætereà Prouer.6.dicitur: Sex ſunt quæ odit Deus,& ſeptimum quod deteſtatut anima eius: eum.ſ. qui ſeminat inter frattes diſcordias.Poteſt tamen eſſe peccatum veniale,ptopter imperfectionem actus & ſnbteptionem,vt ſi nō plenè liberè,vel ſi tollat concordiam in minimis.Minima autem in propoſito ſunt quæ non ſunt neceſſatia ad ſalutem:vt ſi diſcotdat aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officioſam, hoc eſt cuius mendacium eſt peccatum veniale.Si autem aliquis nolit concotdare ptoximo in his quę ſunt ſupererogationis,puta ad intrandum religionem,non pertinet ad vitium diſcordiæ,cùm non teneatur conſentite.Pet accidens autem in humanis actibus conſideratut ex hoc quòd eſt præter intentionem. Vnde ſi intentio aliquotum ſit ad aliquod bonum quod pertinet ad honotem Dei & vtilitatem ptoximi,ſed vnus æſtimat hoc eſſe bonum,alius autem habet contratiam opinionē, diſcotdia tunc eſt contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non eſt peccatū,nec repugnat charitati,quæ eſt vnio voluntatum & non opinionum: niſi huiuſmodi diſcotdia eſſet cū ertore citca ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis,vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hæreticos. ¶ Ex his infertut primò, quòd diſcordia ſiue diſſentio (de qua Act.15. quæ facta eſt inter Paulum & Barnabam,ita vt diſcederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vtetque enim intendebat bonum,ſed vni videbatut hoc eſſe bonum,alteri aliud,quod ad defectum humanum pertinebat:nec erat inter eos cōtrouerſia de his quæ ſunt fidei aut de neceſſitate ſalutis: quāuis hoc ipſum quod diſcederent,fuit ex diuina prouidentia ordinatum,ptopter vtilitatem inde ſequentem. Secundò infertut quòd diſcordia quandoque eſt ex peccato vnius tantum: puta cùm vnus vult bonum cui alius ſcienter teſiſtit. Vnde 1.Cot.7.Quòd ſi infidelis diſcedit,diſcedat. Quandoque autem eſt cum peccato vtriuſque,putà cùm vtetque diſſentit à bono alterius, & vterque diligit bonum ptoprium. Et quanuis voluntas vnius hominis ſecundum ſe conſiderata non ſit regula alterius,tamen bene ex conſequenti,inquantum voluntas proximi inhæret voluntati Dei:& ideo diſcordare à tali voluntate,eſt diſcordare à voluntate diuina.

Ver. 6. DE CONTENTIONE.

2.2.q.38. Contentio largo modo importat quādam pugnam ſiue contrarietatem vocalem & locutionis,ſicut diſcotdia contrarietatem voluntatū. Propriè tamen contentio importat impugnationē verbalē veritatis cū clamore inotdinato. Et ſic definit eam D.Ambr. dicens:Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falſitatis non dicitur propriè contentio nec eſt mala aut peccatum,ſed laudabilis,niſi quando fit modo indebito, & cū clamore inordinato,& tunc cōmuniter eſt peccatū veniale: niſi tanta inordinatio fiat in contendendo, quòd ex hoc generetut ſcandalum:quia tūc eſſet mortale. Vnde,cùm Apoſt. dixiſſet 2.ad Tim.2. Noli contendere verbis:ſubdit:Ad nihil enim vtile eſt,niſi ad ſubuerſionem audientium. Et quia contendere cum prælato clamotoſè aut reſpectiuè ſeu deriſoriè,vergit in irreuerentiam,& eſt cōtra ſubiectionem debitam prælato:Ideo cōſtitutiones prædicatotum acriter puniunt huiuſmodi contentiones,etiā ſi aliquando non ſint peccata,ſaltē mortalia.Cùm autem triplex ſit veritas.ſ.doctrinæ,iuſtitiæ, & vitæ,ſequitut quòd triplex poteſt eſſe contentio. Contentio ſiue impugnatio veritatis agnitæ,ſiue ſit fidei,ſiue alterius doctrinæ, ſiue iuſtitiæ,ſiue vitæ virtuoſæ, in his maximò quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem,ſiue quantum ad animā,ſiue quantum ad corpus, ſiue quātum ad res aut famam:ſi veritas eſt talis quòd eius mendacium eſt pernicioſum,eſt peccatum mortale, ſi fiat ex intentione impugnandi veritatē illam. Nàm ſi ex alia intentione, puta propter exercitium aut diſputationē,vt fit in ſcholis,nō eſt contētio niſi materialiter,quæ poteſt eſſe & ſæpe eſt laudabilis,quādo moderata. Quia ſi ſit immoderata,eſt peccatū veniale, niſi fortè ſcandalū haberet annexū:quia tūc eſſet mortale,vt ſi prorumperet in iniuriā aut deriſionē, ex quibus ſequuntur contēptus,odia,& detractiones,& alia mala: Vnde Gal.5.contentio numeratur inter opera carnis,quę qui agunt,regnū Dei non cōſequentur. Si verò veritas non ſit talis vt eius oppoſitum mendacium ſit pernicioſum,contentio contra illam eſt peccatum veniale,niſi propter ſcandalum annexum. B

Contentio quid.

Contentio quale peccatum.

Ver. 7. DE SCHISMATE.

2.2.q.39. In lib. Ethic. Schiſma ſecundum Iſid. ſciſſuram & diuiſionem animorum importat. Et quia multiplex eſt diuiſio,ideo ſchiſma in ſacris literis accipitur primò pro quacunque diuiſione ſiue opinionū ſiue voluntatū:& ſic accipitur Ioh.9.vbi dicitur quòd erat ſchiſma, hoc eſt diuerſæ opiniones inter Iudæos de Christo:quia aliqui opinabātur eū eſſe à Deo miſſum,alij verò oppoſitum. Secūdò C

accipitur

accipitur pro quacũque illicita diuiſione ſiue diſcordia aut diſſenſione: Et ſic accipitur 1.Cor.1. Idipſum dicatis omnes,& non ſint in vobis ſchiſmata, quòd exponens D.Tho. dicit, Vnũ dicatis omnes, hoc eſt omnes eandem fidem confiteamini, & eandem ſententiam proferatis, de his quæ ſunt communiter agenda, iuxta illud Rom.15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & non ſint in vobis ſchiſmata, quia vnitas eccleſiaſtica diuidi non debet. In cuius ſignum, Ioh. 19. de tunica inconſutili milites dixerunt: Non ſcindamus eam. Sunt autem propriè accipiendo ſchiſmata, quãdo vel propter diuerſam fidei confeſſionem, vel propter diuerſas ſententias de agendis: homines vnius collegij, Eccleſiæ, vel cõmunitatis, in diuerſas partes ſeparãtur, ſecundũ illud Eſa.22. Sciſſuras Dauid videtis, vbi glo. interlinearis dicit, ſchiſmata .ſ. Eccleſiæ. Propriiſſimè tamen loquendo dicit diuiſionem ſeu diſceſſionẽ ab vnitate vniuerſalis Eccleſię, per inobedientiam & rebellionem. Vnitas autem Eccleſiæ in duobus attẽditur. ſ. in cõnexione membrorum adinuicem ſiue cõmunicatione: & iterum in ordine omniũ membrorum Eccleſiæ ad vnum caput, ſecundũ illud Colo. 2. Inflatus ſenſu carnis ſuæ, non tenẽs caput, ex quo totum corpus per nexus & coniũctiones ſubminiſtratum & conſtructũ, creſcit in augmẽtum Dei, hoc autem caput eſt ipſe Chriſtus, cuius vicẽ gerit in Eccleſia ſummus pontifex. Et ideo ſchiſmatici dicũtur quicũque membris Eccleſię ſubditis communicare recuſãt: & quicũq; ſubeſſe renuũt ſummo põtifici, ſicut in 1. ſchiſmate Chore, Dathã & Abirõ cũ cõplicib⁹ ſuis renuerũt ſubeſſe Moyſi duci populi Dei Iſrael, vt dicitur Nu.16. & 3.Reg.12. quod decem tribus contempto rege ſuo, ſibi ſtatuerũt alium regẽ, ſ. Hieroboam. Et quemadmodũ hæreſis opponitur fidei, ſic ſchiſma vnitati charitatis Eccleſiæ, & ideo ſicut fides & charitas ſunt diuerſæ virtutes: ſic etiam hæreſis & ſchiſma ſunt diuerſa vitia, & ſicut quicunque caret fide, caret charitate, ſed non econtra: ſic quicunque eſt hæreticus, eſt ſchiſmaticus, ſed non econuerſo. Et hoc eſt quod dicit D.Hiero. ad Gal. Inter ſchiſma & hæreſim hoc intereſſe arbitror: quia hæreſis peruerſum dogma habet, ſchiſma ab eccleſia ſeparat. Et ſicut amiſſio charitatis eſt via ad amittendam fidem, ſecundum illud 1.ad Tim.1. A quibus quidam aberrantes. ſ. à charitate, conuerſi ſunt in vaniloquium, ita etiam ſchiſma ad hæreſim. Vnde 1.Cor.11. Audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo. Nam oportet hęreſes eſſe. Vnde D.Hiero. vbi ſuprà, ſubdit: quòd ſchiſma à principio in parte poteſt intelligi diuerſum ab hæreſi. Cæterùm nullũ ſchiſma eſt, niſi ſibi aliquã hæreſim cõiũgat, vt rectè ab Eccleſia receſſum videatur eſſe: & eſt peccatum mortale. Et quia ſchiſmatici in duobus peccãt, ideo dupliciter puniũtur. Primò peccãt, quia ſeparãt ſe à cõmunione mẽbrorum Eccleſiæ: & quantum ad hoc conueniens eorum pœna eſt, quòd excommunicẽtur & ab Eccleſia ſeparentur, ſicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Iſraël. Secundò peccant, quia recuſant ſubijci capiti Eccleſiæ, & ob hoc meritò ab omni dignitate & poteſtate eccleſiaſtica & iuriſdictionali deponuntur & priuantur, vt habetur in c.vnico, de hære. lib.6. Et vltra hoc dicit D.Tho. quia coercere recuſant per ſpiritualem poteſtatem Eccleſiæ, iuſtum eſt vt temporali poteſtate coerceantur, nõ ſolùm ipſi, ſed etiam eis adhærentes, fautores, & receptores, iuxta illud Num.16. Recedite à tabernaculis hominum impiorum, qui. ſ. ſchiſma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne fortè inuoluamini peccatis eorum. De ſchiſmaticis diffusè tractat D. Cardin. de Turre cremata 4. lib. ſummæ de Eccleſia, part.1. cap.9. vbi recitat viginti ſchiſmata quæ fuerunt in Eccleſia, deinde quomodo ſchiſmata debeant tolli, & quid faciendum eſt populo Chriſtiano tempore ſchiſmatis, quando nullus habetur pro indubitato papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

Schiſmatici propriè qui dicantur.

Schiſma & hæreſis quomodo differunt.

Schiſmaticorũ pœna.

Ver. 8. DE BELLO.

Bellum propriè eſt hoſtilis defenſio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendum rempublicam, aut aggrediendum & vendicandum de iniuriis & nocumẽtis eidem illatis. Et differt à pugna & rixa: quia pugna poteſt eſſe ſine armis: & rixa eſt inter priuatas perſonas cùm armis vel ſine armis. Bellum de ſe non eſſe illicitum, conſtat ex veteri teſtamento, in quo Dominus multoties filios Iſraël bellare præcepit. Et quamuis bella, antiqui teſtamenti figurarent bella ſpiritualia, in quibus Chriſtiani præliari debent: (vt dicitur Epheſ. 6. Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mũdi rectores tenebrarum harum, aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus:) Non tamen ſequitur quòd bella in lege euangelica ſint illicita. D. enim Ioan. Bapt. (à quo nouum teſtamentum inchoatur, iuxta illud Matth.11. Omnes prophetę & lex vſq; ad Ioannem) militibus ad ſe veniẽtibus & quærẽtibus quid faciẽdum erat eis, bella non prohibuit, ſed à quibus in bello abſtinendum erat docuit, Luc.3. Neminem (inquiens) concutiatis, neq; calũniam faciatis: contenti eſtote ſtipendiis veſtris. D. Aug. in ſermone de puero Cẽturionis, hunc locum tractans ait: Si Chriſtiana diſciplina omnino bella culparet: hoc potius conſilium ſalutis pœnitentibus in euangelio daretur, vt arma abiicerent, ſéque omnino à militia abſtraherent, quod conſultum nõ eſt, ſed tantũmodo dictum. Neminem cõcutiatis, &c. Eſtote contenti ſtipen-

2.2.q.40.

Bellum differt à pugna et rixa.

dtis veſtris:quibus proprium ſtipendium ſufficere præcepit,arma non prohibuit. Et Rom.13.Non
ſine cauſſa gladium portat.Dei enim miniſter eſt,vindex in irã ei qui malũ agit. Sequitur, Ideo &
tributa præſtatis,miniſtri enim Dei ſunt,in hoc ipſum ſeruientes.Si igitur gladio materiali licitum
eſt vẽdicare iniurias & mala illata priuatis perſonis:à fortiori reipublicæ & principibus. Vnde Pſal.
Pſal. 81. Eripite pauperem,& egenum de manu peccatoris liberate.Nec obſtat quod dicit Chriſtus,Matt.
2.li.cõ.Ma 26.Omnes qui acceperint gladiũ,gladio peribũt:intelligitur enim authoritate priuata, vt D. Aug.
In lib. de dicit,Nõ obſtat pariter illud quod dicitur Mat.5.Ego autem dico vobis nõ reſiſtere malo,& Rom.
ser.do.in 12.Non vos defendentes chariſſimi,ſed datæ locum iræ.Quia D. Aug.dicit,illa eſſe ſemper ſeruã-
mont. da in præparatione animi,vt.ſ.ſẽper homo paratus ſit non reſiſtere,vel ſe nõ defendere ſi opus fue-
In epiſt.ad rit:ſed quandoq; eſt aliter agendum propter commune bonum,vel etiam illorũ cũ quibus pugna-
Marcellũ. tur.Vnde D. Aug. Agenda ſunt multa etiam cùm inimicis benignè. Nam cùm licentia iniquitatis
eripitur, vtiliter vincitur:quando nil eſt infœlicius infœlicitate peccantium, qua gehennalis nutri-
Mat. 10. tũr impunitas,& mala voluntas velut hoſtis interior roboratur.Nec etiã illi qui iuſta bella volunt,
paci cõtrariantur,niſi diabolicæ,quàm Chriſtus nõ venit mittere in terram. Vnde D. Aug.ad Bo-
nifacium,nõ quæritur pax vt bellum exerceatur:ſed bellum quæritur,vt pax exerceatur.Eſto ergo
bellãdo pacificus,vt eos quos expugnas,ad pacis vtilitatẽ vincẽdo perducas. Nec exercitia homi-
nũ ordinata & ſpectãtia ad res bellicas ſunt prohibita,ſed inordinata & periculoſa quæ fiũt in tor-
neamẽtis:ex quibus occiſiones & deprædationes prouenĩũt.Apud antiquos autem exercitationes
ad bella ſine huiuſmodi periculis erant.Et ideo vocabãtur meditationes armorũ,vel bella ſine ſan-
Quinque ad guine, vt habet D.Hiero.in quadã epiſt. ¶ Ad hoc autẽ quòd bellũ ſit iuſtum,quinq; requiruntur.
bellũ iuſtũ Primò authoritas ſuprema in principe indicẽte,ſine cuius mandato bellũ gerendum eſt:non enim
requiſita. pertinet ad priuatã perſonã bellũ mouere,aut alios ad id congregare:quia poteſt ius ſuum proſequi
iudicio ſuperioris:qui ſi negligens fuerit,poteſt indici à principe petentis:& per principẽ intellige
habẽtem cõmunitatem perfectam,hoc eſt papam,imperatorẽ & regem,& dominium liberũ ha-
bentẽ,hoc eſt qui ſuperiorem nõ habet,ſiue nõ recognoſcit in terris.Secundò, requiritur cauſa iu-
Lib. 83.q. ſta,vt.ſ.illi qui impugnantur,per aliquam culpam impugnationem mereãtur. Vnde D. Aug. ait,
Iuſtè bella ſolent diffiniri,quæ vleiſcuntur iniurias.Si gens vel ciuitas plectenda eſt,quæ vel vindi-
In lib.de care neglexerit quod à ſuis improbè factum eſt,vel reddere quod per iniuriam ablatum eſt.Tertiò
verbis. Do. requiritur quòd intentio bellantiũ ſit recta. Vnde D. Aug.ait:Apud vos cultores Dei etiam illa bel-
la pacata ſunt,quæ non cupiditate aut crudelitate,ſed pacis ſtudio geruntur,vt mali coerceantur,&
boni ſubleuẽtur.Poteſt autem contingere quòd ſit legitima authoritas indicentis bellum,& cauſa
Lib. com. iuſta:nihilominus tamẽ propter prauã intentionẽ bellũ redditur illicitum:dicit enim D. Aug. No-
Fauſt. cendi cupiditas,vlciſcẽdi crudelitas,& implacabilis animus,feritas rebellandi,libido dominãdi,&
ſi qua ſunt ſimilia,hæc ſunt quæ in bellis iure culpantur.Quartò ſtatus,quòd non ſint clerici : quia
Petro in perſona clericorum dictum eſt,Mat.26.Cõuerte gladiũ tuum in vaginã. Si non licet cle-
ricis ſe immiſcere negotiis ſecularibus ſiue negotiationibus,propter inquietudines quæ repugnant
officio eorum.2.Tim.2.Nemo militans Deo,implicat ſe negotiis ſecularibus : à fortiori in bellicis
certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines.Præterea omnes ordines clericorum or-
dinãtur ad altaris miniſterium,in quo ſub ſacramento repræſentatur Chriſti paſſio,& eius ſangui-
nis effuſio,ſecundũ illud 1.Cor.11.Quotieſcũque manducabitis panẽ hunc,& calicẽ bibetis,mor-
tem Domini annuntiabitis donec veniat,& ideo nõ cõpetit eis occidere,ſed magis paratos eſſe ad
Effundẽtes propriã ſanguinis effuſionẽ pro Chriſto,vt imitentur opere quod gerunt miniſterio,& propter hoc
ſanguinem inſtitutum eſt, vt effundẽtes ſanguinem etiã ſine peccato,ſint irregulares,& non poſſint in diuinis
quare ſint miniſtrare. Et in ſignũ & figurã huius,cùm Dauid vellet ædificare templum nomini Domini,di-
irregulares. ctum eſt ei à Domino:Multum ſanguinem fudiſti,& multa bella bellaſti.non poteris ędificare do-
mum nomini meo,tanto effuſo ſanguine,1.Paral. 22. Nec obſtat quòd exercere bella iuſta & de-
fendere rempublicam nõ ſit peccatũ,imò meritũ:non tamẽ licet clericis, qui ad opera magis me-
ritoria ſunt deputati & cõſecrati:ſicut vouẽtibus virginitatem nõ licet vacare generationi, in qua
vxorati poſſunt mereri,propter maiorem obligationem:ſic clericis non licet vacare exercitio belli,
quãuis prælati & clerici authoritate ſuperioris poſſint intereſſe bellis:nõ quidem vt ipſi manu pro-
pria certẽt.ſed vt iuſtè pugnãtibus ſpiritualiter ſubueniãt ſuis exhortationibus & abſolutionibus:ſi-
cut in veteri lege mãdabatur Ioſue,quod ſacerdotes ſacris buccinis in bello clãgerẽt. Et ad hoc pri-
mo fuit cõceſſũ,quòd epiſcopi & clerici ad bella procederẽt. Quòd autẽ aliqui manu propria pu-
gnẽt,abuſus eſt,niſi in caſu extremæ neceſſitatis. Et licet prælati nõ ſolũ debeant reſiſtere lupis,qui
ſpiritualiter inficiũt gregem,ſed etiã raptoribus & tyrannis,qui corporaliter vexãt : nõ tamẽ mate-
rialibus armis & in propria perſona vtendo,ſed ſpiritualibus: Vnde Apoſt. Arma militiæ noſtrę nõ
2.Cor.10. ſunt carnalia,ſed potẽtia Deo,quę quidem ſunt ſalubres admonitiones, deuotę orationes,& cõtra
pertinaces

pertinaces excommunicationis ſententia. Poſſunt tamen in aliena perſona diſponere & inducere ad bellandum bella iuſta: eò quòd bella temporalia & corporalia in populo fideli, ſunt referẽda ad bonum ſpirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, vel ars, vel virtus, ad quã pertinet finis, habet diſponere de his quæ ſunt ad finem, de his amplius vide D. Cardinalẽ de Turrecremata in ſumma de Eccleſia c.114. propoſitione 6. vbi allegat D. Bernard. ad Eugenium papã, ſic ſcribentem: Quid tu gladium denuo vſurpare tentas, quem ſemel iuſſus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negant, non ſatis videntur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo eſt? Et ſi ipſe tuo forſitan nutu, hoc eſt exhortatione, diſpoſitione, præcepto, quanuis non tua manu euaginandus ſit. Quod tamen (vt ſuprà dictum eſt) non licet, niſi in extremæ neceſſitatis articulo: in quo cuilibet iure naturæ (quod non deſtruitur per ius diuinum poſitiuum) licitum eſt tueri vitam ſuam, & reipublicæ bonum. Nec obſtat quòd fiat irregularis, quia ſine peccato quis effici poteſt irregularis, vt bigamus. Quintò requiritur debitum tempus. ſ. ne die feſto fiat: quia præceptum de ſanctificatione ſabbati ligat omnes, hoc tamen intelligendũ eſt, niſi aduerſarij aggrederentur. Vnde 1. Macha. 2. dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello in die ſabbatorum, pugnemus aduerſus eum: quia abſtinere à bello, imminente tali neceſſitate, eſſet tẽtare Deum: obſeruatio enim feſtorum nõ impedit ea quæ ordinantur ad ordinis ſalutem, etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, Ioh. 7, dicẽs: Mihi indignamini quia totum hominem ſanum feci in ſabbato, & inde eſt quòd medici licitè poſſunt medicari homines in die feſto: multò magis ſeruanda eſt ſalus reipublicæ, per quã impediuntur occiſiones plurimorum, & innumera mala tẽporalia & ſpiritualia, quã ſalus corporis vnius hominis. ¶ Vti inſidiis in bello D. Aug. dicit eſſe licitũ, ait enim: Cùm iuſtum *Lib. 83. q.* bellum ſuſcipitur, vtrum apertè pugnet aliquis an ex inſidiis, nil ad iuſtitiam intereſt, & hoc probat *Ioſue 8.* authoritate Domini, qui mandauit Ioſue vt inſidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quanuis enim nunquam liceat mentiri, aut promiſſum non ſeruare, etiam hoſti in his quæ ſunt ſecundum *In lib. de* iura bellorum, vt D. Ambro. dicit: tamen licitum eſt nobis occultare dictum vel factum noſtrum *offic.* hoſti: vel eidem aperire propoſitum aut intellectum noſtrum, quid ex aliquibus præſtitutis facere proponamus: non tamen hoc ſemper facere tenemur. Quia etiam in doctrina ſacra multa ſunt occultanda, maximè in fidelibus, ne irrideant, ſecundum illud Mat. 7. Nolite ſanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnandum inimicos paramus, ſunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur, De occultãdis conſiliis, vt patet in lib. Strategematum Frãcorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem inſidiarũ, quibus licitum eſt vti in bellis iuſtis. Nec propriè huiuſmodi inſidiæ vocantur fraudes, nec iuſtitiæ repugnãt, nec ordinatæ voluntati: eſſet enim inordinata voluntas ſi quis vellet nihil ſibi ab aliis occultari. ¶ Notandũ quòd *An liceat* dare auxilium in bello iuſto non eſt peccatum, quando certum eſt bellum eſſe iuſtum. Si autem ſit *auxiliari* dubium, ſubditi excuſantur, obedientes domino ſuo, vt habetur in c. qui culpatur. 23. q. 1. Non ſub- *bellãtibus.* diti autem non excuſantur, neque etiam ſubditi, vbi certum eſt bellum eſſe iniuſtũ. In bello iuſto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocẽtibus, qui ſunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem diſcernere & iudicare quis ſit innocens. Sed in bello iniuſto omnes tenentur, niſi fortè excuſentur ex ignorantia, quæ non excuſat *Perſonæ* à reſtitutione. In omni autem bello, ſiue iuſto, ſiue iniuſto, ſunt quædam perſonæ exemptæ de iure *quibus non* cano. de quibus in tit. de treuga & pace. ſ. presbyteri, monachi, conuerſi, peregrini, & oratores. Ideo *debet in bel-* qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excuſantur à peccato, nec à reſtitutione: nec etiam milites *lo iuſto dã-* qui concutiunt vel calumniantur aut deprędantur eos, quos defendere deberent, vt dicit D. Caie- *nũ inferri.* tanus in ſummula, ſuper verbo Bellum.

Ver. 9. DE DVELLO.

A DVellum dicitur quaſi duorum bellum ſiue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, *Duellũ du-* à monos, quod eſt vnus, & machia, pugna, quaſi pugna vnius contra vnum, ſiue ſingulare *pliciter ac-* certamen. Ad cuius euidentiam ſciendum quòd duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & *cipitur.* communiter, pro quacunque pugna duorum, etiã ſi fiat ſine periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, & abſque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquã aliã rationabilem cauſam, & tunc nõ eſt peccatũ, ſeruatis debitis circunſtantiis, cùm nullo iure ſit prohibitum, & aliquando cõducat ad virtutem fortitudinis Alio modo accipitur duellum propriè pro pugna duorũ cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex condicto ſiue conuentione & cõſenſu partium, & ad alicuius rei probationẽ: vt. ſ. vincens probaſſe credatur, & victus in probatione defeciſſe, ac ſi per teſtes vincens ſuam intentionem fundaſſet: & tunc ſemper eſt malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit aliũ occidere vel percutere authoritate priuata, & vſurpat diuinum iudiciũ, quod de occultis ſibi reſeruauit: & eſt tentatio Dei, contra illud Mat. 4. Nõ tentabis Dominum Deum tuum, qui

non tenetur neque conſueuit in huiuſmodi tentatione miraculum oſtendere, imò plerunque per-
mittit innocentes propter huiuſmodi tentationem ſuccumbere, vt habetur in c.ſignificantibus, ex-
2.2.q. 95. tra de purgat.vulga. vnde D.Tho. dicit, quòd lex duellorum plus pertinet ad communem ratione
ar.vlt.ad 3. ſortium, quàm iudicium ferri candentis, aut aquæ feruentis, cùm non expectetur ibi miraculoſus
effectus, niſi fortè quando pugiles ſunt valde impares virtute vel arte. Prohibitio duellorum habe-
Duellū propriè dictū, nunquam licitè fieri poteſt. tur in c.cuta, extra de purgat.vulga. & c.monomachia.2.q.4. Cùm igitur duellum propriè dictū,
ſit de ſe malum, ſicut percuſſio aut occiſio hominis authoritate priuata, & vſurpatio diuini iudicij:
ſequitur quòd nunquam poteſt licitè fieri, ſtante materia, ſeu niſi duellum reſoluatur aut conuer-
tatur in defenſionem. Et ſic non obſtat quòd cuilibet eſt permiſſum contra priuatum inuadentem
ſe defendere pro conſeruanda vita, honore, & rebus ſuis: quia talis defenſio non habet rationem
duelli, quod (vt dictum eſt) importat quòd fiat ex condicto ſiue de conſenſu vtriuſque partis: nec
ſe defendit in alicuius rei probationem, ſed inuitus ad ſui vel ſuorum tuitionem, & idem videtur
dicendum, ſecundum D.Caietan. in prædicta ſolutione ad tertium, quando accuſator euidenter
calumniatur & præualet contra innocentem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et ſic ſine
dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iuſtum bellū
defenſiuum contra eum: propterea poteſt acceptare bellum, maximè de cōſenſu principis, & tueri
ſe meliori modo quo poteſt. Nec hoc eſt propriè duellum, niſi ſecundū apparentiam, ſed defenſio
1.Reg.12. contra inuadentem: Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno, vnde Nathā di-
xit ad Dauid: Vriam interfeciſti gladio filiorum Amon. Nec obſtat pariter quòd licitum ſit bellū
indicere, & indictum acceptare: ergo cùm vnum & multa nō variēt ſpeciem. (Eiuſdē enim ſpeciei
eſt ab vno vel pluribus factum:) & duellum ſit vnius contra vnum: ſequitur quòd indicere duel-
lum, ac etiam acceptare erit licitum: quia non eſt ſimili, cùm bellum nō debeat indici niſi à poten-
tiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quaſi certa ſit victoria, aut ſaltem certum ſit nō
ſuccumbere. Quemadmodum iudex contra internos turbatores pacis nō procedit, niſi habeat tot
ſatellites, vt quaſi certus ſit quòd capiet malefactores: hoc autem ſeruari non poteſt in ſingulari
certamine, quia non ſemper eſt par vtriuſque conditio, & vui poſſunt accidere in illo actu aliqua,
quæ fortiorem facient ſuccumbere. vnde nunquam licitum eſt indicere duellum. Si verò iuſtum
bellū ſit defenſiuum, tunc non eſt ex condicto ſiue ex conuentione partium: quia ſuſcipiens bellū,
cogitur & gerit perſonam defendentis & reſiſtentis, ſiue propulſantis à ſe iniuriam, & tunc opor-
tet imitari res naturales, quæ reſiſtūt quantum poſſunt ſuis contrariis, & ſic debet fortificari quan-
tum poteſt vis reſiſtiua: quod fieri non poteſt in duello: quia vnus non poteſt auxilium cuiuſcun-
que aſſumere. Vnde apparet quòd aliena eſt belli iuſti vindicatiui ſeu defenſiui materia. ¶ Dicit
prætereà idem Caietanus, quòd quando inter duas partes eſt bellum, & pars quæ habet iuſtum
bellum, cognoſcit vires ſuas, & quòd oportet confligere & ſuccumbere, aut duellum acceptare: tūc
licitè acceptat: quia transfert quaſi certum & probabilem caſum ſiue ruinam in dubiū & in ſpem
victoriæ, vtendo omnibus ſuis viribus melius in duello quàm in bello: & ideo non peccat, quia
ſupponitur quòd ex parte alterius partis bellum ſit iniuſtum, & ideo in tali caſu non ſolùm licet
acceptare, ſed etiam prouocare & reſoluere bellum in duellum, ad euitanda maiora & mala ſcan-
dala, & tunc non habet propriè rationem duelli, ſed defenſionis. Nec obſtat ſingulare certamē Da-
uidis & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non manſit materia duelli, cùm authoritate diuina
ex inſtinctu Spiritus ſancti, qui dedit Dauidi poteſtatem occidendi Goliath, proceſſerit, ſicut non
manſit materia adulterij aut fornicationis in Ozea, cùm iuſſu diuino accepit fornicariam. Et quan-
uis euitatio ignominiæ inſurgentis ex eo quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi re-
putetur apud idiotas, qui multo magis appretiant res temporales, & gloriam pompámque munda-
nam, quàm ea quę ſunt rationis naturalis vel iuris diuini: & ideo videtur eis quòd euitatio ignomi-
niæ ſit ſufficiens cauſa acceptandi duellum: non tamen ita videtur ſapientibus, qui iudicant ſecun-
dum dictamen rationis naturalis, quæ iudicat quòd nullus pro quocunque temporali bono debet
tranſgredi præceptum iuris naturalis, & ſic iudicant non debere eligi percuſſionem aut mortē pro-
ximi authoritate propria. Nec etiam duellum eſt per ſe medium ordinatū ad defenſionē honoris:
imò acceptans exponit ſe periculo maioris inhonorationis & cōfuſionis, ſi ſuccumbat. Ideo tuitio
honoris non poteſt reſoluere duellum in defenſionem. ¶ Ex præmiſſis infertur quòd malè faciunt
indicentes, acceptantes, inducentes, conſentientes, & aſpicientes duella, abſque diſplicentia animi,
necnon iudices ac principes deferentes ea, vel non impedientes illa: quia cooperantur peccatis il-
lorum. Poſſunt tamen permittere aliquando ex vrgenti cauſa, ad vitanda plurima homicidia vel
turbationes, quæ poſſent oriri. Et ſic dicitur Carolum Magnum, & D.Ludouicum de conſilio prę-
latorū Eccleſiæ, duella aliqua ſolenni modo permiſiſſe, ſed non indixiſſe, aut conceſſiſſe. Tali enim
vrgente cauſa non peccabant, ſicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. DE RIXA.

A RIxa ſignificat contradictionem in factis, ſicut contentio in verbis. Vnde ſuper illud Gal.5. Rixæ. dicit Gl. quòd rixæ ſunt quādo ex ira ſe inuicem percutiunt. Ideo eſt quoddam priuatum bellum, quod inter perſonas priuatas agitur, & non authoritate publica, ſed magis inordinara voluntate, & ideo ſemper rixa eſt peccatum. Et in eo qui alterum iniuſtè inuadit, eſt peccatum mortale, niſi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti: inferre enim nocumentum notabile proximo, non eſt abſque peccato mortali. Nam ſi ſolo animo repellendi iniuriam illatam, & cùm debita moderatione ſe defendat, nō eſt peccatum, nec poteſt dici rixa ex parte eius. Si verò cùm animo vindictæ vel odij, vel cùm exceſſu debitæ moderationis ſe defendat, eſt peccatum, ſed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ ſe immiſcet, vel cùm non multum excedit moderatam defenſionem. Mortale autem eſt, quando obfirmato animo in impugnantem inſurgit ad eum occidendum vel eum grauiter lædendum. Rixa includit contentionem: quia ſecundum Iſid. inordinatio rixæ conſiſtit in tribus. Primò, quia rixoſus ſemper ad contradicendum eſt paratus, ſiue alius malè, ſiue benedicat aut faciat. Secundò, in ipſa contradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipſe alios prouocat ad contradictionem, & tandem ſequitur aggreſſio. Notandum etiam quòd cùm quis iniuſtè reſiſtit authoritati publicæ, aut miniſtrorum eius, peccat, & dicitur rixoſus: non autem qui aggreditur authoritate publica. Rixa ſecundum D. Greg. 31. Moral. eſt filia Iræ, & Prouer. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas.

2. 2. q. 41. Rixa quid.

Rixa inordinata cōſiſtit in tribus.

Ver. 11. DE SEDITIONE.

B SEditio eſt diſcordia inter partes multitudinis, & conuenit cum bello, rixa, & ſchiſmate, & differt ab eis: conuenit quidem cùm eis, quia tam bellum quàm rixa & ſchiſma important contradictionem & diſcordiam, ſicut & ſeditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primò quidem, quia bellum & rixa importāt mutuam impugnationem in actu: ſeditio autem poteſt dici, ſiue fiat impugnatio huiuſmodi in actu, ſiue ſit præparatio ad talem impugnationem. vnde Glo. 2. Cor. 2. dicit: quòd ſeditiones ſunt tumultus ad pugnam. ſ. cùm aliqui ſe præparant & intendunt pugnare. Secundò differunt, quia bellum propriè eſt contra extraneos & hoſtes, quaſi multitudinis ad multitudinem: rixa autem eſt vnius ad vnum, vel paucorum ad paucos. Seditio verò eſt inter partes multitudinis inter ſe diſſentientes, cùm vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc conuenit cùm ſchiſmate, ſed differt à ſchiſmate in duobus: primò, quia ſchiſma opponitur vnitati ſpirituali multitudinis, hoc eſt vnitati Eccleſiaſticæ: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis ſecularis vel regni. Confundduntur tamen aliquando iſti termini, & accipitur vnus pro alio: tamen ſecundum propriam cōſiderationem ſunt ſpecialia peccata. Seditio ex ſuo genere eſt peccatum mortale graue. vnde 2. Cor. 12. Apoſt. inter alia peccata mortalia prohibet ſeditiones, tāquam paci & vnitati ac bono communi & iuſtitię oppoſitas. Dicuntur autem ſeditioſi, qui ſeditionem procurant & excitant, qui grauiſſimè peccant. Secundò, qui eos ſequuntur, perturbantes bonum commune: illi verò qui bonum commune defendunt eis reſiſtentes, non ſunt dicendi ſeditioſi, nec peccant, ſicut nec illi qui ſe defendunt à particularibus aggreſſoribus: dicuntur rixoſi, vt dictum eſt verſic. præced.

2. 2. q. 42. Seditio quid.

Seditio eſt peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. DE SCANDALO.

C SCandalum Græcè, ſecundum D. Hiero. ſuper Mar. 15. dicitur, quod nos offenſionem vel ruinā ſiue impactionem pedis poſſumus dicere, & tranſlatum ad ſpiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quod præſtari poteſt alicui, ſiue impedimētum illud ſit peccatum, ſiue non, & hoc modo accipitur, cùm Chriſtus dixit Petro: Vade poſt me Sathana, quia ſcandalum (hoc eſt impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propoſitum Chriſti impedire, nō tamen malo animo. Alio modo accipitur propriè, & poteſt ſic definiri: Scandalum eſt dictum, vel factum, vel omiſſum, præbens alteri occaſionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatū; vel concupitum, ſicut in definitione peccati, eò quòd cogitatio vel concupiſcentia cùm ſit occulta, non eſt obex alteri ad ruinam, niſi inquantum explicatur verbo vel ſcripto: ſcripta enim ſub verbo quod excellentiam in manifeſtatione habet, comprehenditur. Dicitur autem minus rectum, non quia ab aliquo alio ſuperatur in rectitudine, ſed quia habet aliquē rectitudinis defectum, vel quia eſt ſecūdum ſe malū, vt peccatū: vel quia habet ſpeciē mali: ſicut cū aliquis recumbit in idolo, ſiue comedit idolothyta: quamuis enim hoc ſecundum ſe non ſit peccatum, ſi aliquis hoc corrupta intentione non faciat, tamen quia habet quandam ſpeciē mali, vel ſimilitudinem venerationis idoli, poteſt alteri præbere occaſionē ruinæ. Ideo Apoſt. monet 1. ad Theſ. 5. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos. Cōuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendantur tam illa quæ ſunt ſecundum ſe peccata, quàm quæ habent ſpeciem mali. Dicitur autem præbens occaſionem ruinæ, & non cauſam, eò quòd dicta vel facta alterius non poſſunt eſſe alicui cauſa ſufficiens

2. 2. q. 43. Scandalum dupliciter accipitur.

Matth. 15.

Scandalum propriè quid.

ſeu perfecta ruinæ & peccati,de cuius ratione eſt quòd ſit voluntarium. poſſunt tamen eſſe occaſio
peccati dupliciter: primò per ſe, ſecundò per accidens, ſiue occaſio data & accepta. Primò occaſio
Occaſio peccati data et accepta. data dicitur,quando aliquis aliquid dicit vel facit,quod eſt malum,vel habet ſpeciem mali. Secun-
dò occaſio accepta & per accidens,cùm aliquis de dicto vel facto recto alterius ſcãdalizatur, prout
dicit Apoſt. Rom.7. Lex quidem ſancta,& mandatum ſanctum,& iuſtum,& bonum: ſed peccatũ
occaſione accepta per mãdatum,ſeduxit me. Sicut ſi ex mulieris pulchræ acceſſu ad eccleſiam,ali-
quis ſcandalizatur. Et ſecundum hoc duplex aſſignatur à doctoribus ſcandalum. ſ.actiuum & paſ-
Scandalum actiuũ & paſſiuum. ſiuum. Scandalum actiuum eſt factum,&c. minus rectũ,coram alio factum, inducens ad peccatũ,
ſiue alius peccet,ſiue non. Scandalum paſſiuum eſt peccatum proueniens ex occaſione data vel ac-
cepta,vel facto alterius. Et ſic aliquando cõtingit ſcandalum actiuum & paſſiuum ſimul eſſe:quan-
doque verò alterum tantum actiuum ſine paſſiuo,& paſſiuum ſine actiuo. ¶ Ad ſciendum autem
quomodo & quando ſcandalum ſit peccatum,& quod peccatum ſit, notandum quod ſcandalum
actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per ſe,& eſt dictum vel factum,&c. cùm in-
tentione inducendi alium in ruinã ſiue ad peccatum:& ſecũdum hoc ſcandalum eſt ſpeciale pec-
catum,ſicut adulterium & homicidium,cùm habeat ſpecialem rationem deformitatis. ſ.inducere
ad peccatum. Finis enim in moralibus dat ſpeciem,& opponitur beneficentię,quę habet facere &
Scandalum cõtrariatur beneficẽtia. inducere ad bonum,& ſcandalum ducit ad malũ. Cõtrariatur etiam correctioni fraternæ,quæ re-
trahit à peccato, & ſcandalum inducit ad peccatum:& ſi per dictum vel factum veniale aliquis in-
tendit inducere alium ad peccatum veniale,peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mor-
tale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale,peccat mortaliter, iuxta illud Mat.18. Væ
homini illi per quem ſcandalum venit. Secũdò ſcãdalum actiuum accipitur materialiter, cùm ali-
quis per dictum vel factum minus rectum,non intendit dare alteri occaſionem ruinæ, ſed ſolùm
ſuæ ſatisfacere voluntati:& ſic non eſt ſpeciale peccatum. Quia quod eſt per accidens, nõ cõſtituit
ſpeciem,ſed eſt circunſtãtia aggrauans,quæ reducit actum ad ſpeciem ſcãdali: ſicut detractio præ-
ter intentum,reducitur ad ſpeciem detractionis. Nec obſtat quod dicitur Matth.18. Neceſſe eſt vt
veniãt ſcãdala:quia non eſt intelligendũ de neceſſitate abſoluta, ſed conditionata,ſuppoſita mali-
tia hominum,vel de neceſſitate infallibilitatis,ſuppoſita præſcientia Dei,& in ſenſu compoſito,ſi-
cut dictũ eſt de hac propoſitione, Oportet hæreſes eſſe. Scandalũ autem paſſiuum non eſt ſpeciale
peccatum:quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit ſecũdum quodlibet genus pec-
cati. Nec hoc quod eſt occaſionem ſumere,dat rationem peccati,nec eſt circunſtãtia aggrauãs,ſed
Scandalum ex infirmitate & ſcãdalum ex malitia. demõſtrans infirmitatem peccãtis,& aliquo modo excuſat. ¶ Scãdalum iterum diuiditur in ſcãda-
lum ex infirmitate,quod eſt ſcãdalum puſillorum:& in ſcãdalum ex malitia,quod dicitur ſcanda-
lum Phariſæorum. Scãdalum ex infirmitate eſt,quod prouenit ex ignorantia vel paſsione. Scanda-
lum ex malitia eſt,quando aliquis ſcandalizatur de bono,ſicut Phariſæi. Propter ſcandalum phari-
ſæorum non ſunt omittenda ſpiritualia,quæ ſunt de neceſsitate ſalutis,ſiue quæ cadũt ſub præce-
pto: ſicut ire ad eccleſiã diebus feſtiuis,audire miſſam,cõfiteri,& alia huiuſmodi:& ſic debet intel-
ligi dictum D.Greg. ſuper Ezech. Si de veritate ſcandalum ſumitur, vtilius ſcandalũ permittitur,
quàm veritas relinquatur. Non debent etiam propter ſcandalũ Phariſæorum præmitti tempora-
lia nobis ad conſeruãdum pro aliis cõmiſſa,ſicut bona Eccleſiæ cõmittuntur prælatis,& bona Rei-
publicæ lectoribus,talis conſeruatio ſicut & depoſitorũ imminet his quibus commiſſa ſunt,ex ne-
ceſſitate officij:& ideo non ſunt propter ſcandalum dimittenda,ſicut nec alia quæ ſunt de neceſſi-
tate ſalutis. Eam ob rem D.Tho. Cantuarienſis repetiit res Eccleſiæ ſuæ cũ ſcandalo regis Anglię.
Spiritualia verò quæ non ſunt de neceſſitate ſalutis,propter ſcãdalum puſillorum ſunt occultãda,
vel interdum differenda,vbi periculum imminet,quouſque reddita ratione attenta capacitate in-
firmitatis,ſcandalum ceſſet. Sicut inflictio pœnarum,quæ ſunt medicinæ ad cohibẽda peccata,&
in tãtum habent rationem iuſtitiæ,inquantũ per ea peccata cohibentur. Si verò manifeſtũ ſit quod
per inflictionem pœnarum plura & maiora mala ſequantur, tunc eſt differenda, vt D.Aug. in lib.
contra Epiſt. Parmeniani dicit: Vbi ſchiſmatis periculum timetur, à punitione peccatorum ceſſan-
dum eſt. Et ſimiliter veritas doctrinæ,quàm ſecũdum congruentiã temporis & perſonarũ propo-
nere debet ille cui incumbit dicendi officium ſicut & alia opera miſericordiæ. Nunquã tamẽ pro-
pter quodcunq; ſcandalum debet homo prætermiſſa veritate falſitatem docere. Si autem poſt red-
ditã rationem & intellectũ,ſcandalũ duret,iã videtur ex malitia eſſe. Et ſic propter ipſum nõ ſunt
ſpiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona,quæ noſtra nõ ſunt, de quibus ſuprà dictum
eſt,propter ſcãdalum puſillorum non ſunt dimittenda, ſed quæ noſtra & quorum ſumus domini,
debemus ea dimittere,ea tribuendo. ſi ea apud nos habemus,vel non repetẽdo,ſi apud alios ſunt,
2.Cor.15. vel differendo,vel aliter ſcãdalum ſedando. ſ.per aliquã admonitionem. Ideo Apoſt. ſeminãs ſpiri-
tualia nõ accepit ſtipendia temporalia,ne offendiculum dare euangelio Chriſti. Quia ſcandalum
quod

quod videbat Apoſt. procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abſtinendum erat ab
expoſtulatione ſtipendiorum, vt prius inſtruerentur eſſe debita. Et ex ſimili cauſa Eccleſia abſtinet
à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus nō eſt conſuetum decimas ſoluere. Si verò ſcāda-
lum naſcitur ex malitia, quemdmodum ſcandalum Phariſeorū, & propter eos qui ſe ſcandala con-
citant, non ſunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim aliis rapi-
endi occaſio. Noceret etiam ipſis rapientibus, quia rapiendo aliena, in peccato manerent. vnde D.
Greg. 1. in Moral. dicit, Quidam domini cùm temporalia nobis rapiunt, ſolummmodo ſunt tole-
randi. Quidam verò æquitate ſeruata prohibendi, non ſolà cura, ne noſtra ſubtrahantur, ſed ne ra-
pientes non ſua, ſeipſos perdant. Nec obſtat quod dicitur Mat. 5. Et qui vult tecum contendere in
iudicio, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium, & 1. Cor. 6. Iam quidem omnino delictum eſt in
vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quare non magis fraudē patimini? Quia D. Aug. dicit illud *In lib. de*
præceptum intelligendum eſſe ſecundum præparationem animi, vt. ſ. homo ſit paratus prius pati *Ser. Dom. in*
iniuriam vel fraudem, quàm iudicium ſubire, ſi hoc expediat: quandoque tamen non expedit, præ- *mon.*
cipuè ſi ſit ſcandalum phariſęorum. ¶ Non tenetur tamen homo propter ſcandalum & peccatum
mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam eſt hominis
ſalus, non tollatur: Quia veniale inquantum diſpouit ad mortale, vergit in detrimentum ſalutis li-
cet ab illo quod aliàs eſſet veniale, propter aliquam circunſtantiam, adueniente ſcandalo, illa cir-
cunſtātia auferretur, & non eſſet veniale. Sicut verbum otioſum eſt peccatū veniale, quando abſ-
que vtilitate dicitur, tamen ſi propter ſcandalum vitandum dicatur, non erit otioſum, neque pec-
catum: ſecus de mendacio officioſo.

Ver. 13. DE PÆCEPTIS CHARITATIS.

A PRæcepta charitatis non cōnumerātur in decalogo, eò quòd omnia præcepta decalogi & alia- *2.2.q.44.*
rū virtutū ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. vnde 1. Tim. 1. dicitur: Finis pręcepti eſt
charitas de corde puro, & cōſcientia bona, & fide nō ficta: & ideo pręceptū charitatis eſt maximū,
vt dicitur Mat. 22. Nec obſtat quod charitas q; per Spiritū ſanctū diffunditur in cordibus noſtris,
facit nos liberos: cùm vbi Spiritus Domini, ibi libertas: ſed obligatio quæ ex præcepto naſcitur, op- *2. Cor. 3.*
ponitur libertati: igitur. Dicendū negando minorē, niſi in eo cuius mēs eſt auerſa ab eo quod præ-
cipitur. ſicut patet in his qui ex ſolo timore præcepta cuſtodiūt. Sed pręceptū dilectionis nō poteſt
impleri, niſi per propriā voluntatē: ideo libertati nō repugnat. Et licet charitas ſit vna virtus, tamen
habet duos actus, quorū vnus ordinatur ad aliū. ¶ Et cùm præcepta dētur de actibus virtutū, ideo
pręceptū charitatis in duo diuiditur: & ſic ſunt duo pręcepta. vnde 1. Ioan. 4. Mandatū habemus à
Deo, vt qui diligit Deū, diligat & fratrē ſuum, & Mat. 22. In his duobus mādatis tota lex pendet &
prophetæ: quāuis Apoſt Rom. 13. dicat, Qui diligit proximū, legē impleuit: Quia nō excludit dile-
ctionem Dei, quæ includitur in dilectione proximi, tanquā finis: proximus enim diligitur propter
Deū. Et licet in aliis præceptis modus charitatis nō cadat ſub præcepto, quia non tenemur ea im-
plere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis reſpectu Dei, cadit ſub præce-
pto. Ideo Deut. 6. Diliges Dominū Deū tuū ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur ex tota
fortitudine tua: ſed additur, ex tota mēte tua. Mat. 12. ponūtur quatuor. ſ. Ex toto corde ex tota ani-
ma, ex tota mēte, & ex tota virtute. Et hæc quatuor etiā tanguntur Luc. 10. Nam loco fortitudinis
& virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia ſicut cor corporale
eſt primū principiū omniū corporaliū motuū: ita etiā voluntas omniū actuū humanorū, maximè
quantū ad intētionē finis vltimi, qui eſt obiectū charitatis. Tria autē ſunt quæ mouentur à volun-
tate. ſ. intellectus, appetitus ſenſitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior.
Intellectus ſignificatur, per mentem, vis appetitiua per animam, vis executiua exterior per fortitu-
dinem, virtutem, ſeu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota noſtra intētio feratur in Deū, quod eſt ex
toto corde: & quòd intellect⁹ noſter ſubdatur Deo, quod eſt ex tota mēte: & quod appetit⁹ noſter
ſenſitiu⁹ reguletur ſecundū Deū, quod eſt ex tota anima: & quod exterior act⁹ noſter obediat Deo,
quod eſt ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chryſ. ſuper Matthęū accepit ecōuerſo quā
dictum ſit, cor & animā. D. verò Aug. in 1. de Doctrina Chriſt. refert cor ad cogitationes, animā ad
vitā, mēte ad intellectū. Quidā verò dicūt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc eſt me-
moria: vel ſecundū Greg. Nicenū, per cor ſignificatur anima vegetabilis, per animā anima ſenſi-
tiua, per mentem, intellectus Quia hoc ipſum quo nutrimur, ſentimus, & intelligimus, debemus
referre in Deum. Prima tamen expoſitio clarior videtur. ¶ Quidam intelligentes hoc præceptum *An præ-*
de conatu & intenſione, voluerūt dicere quòd hoc præceptum nō poteſt impleri in hac via: & al- *ceptum de*
legant D. Aug. in lib. de Perfectione Iuſtitiæ, vbi ait quòd in plenitudine charitatis patriæ præce- *dilectione*
ptum illud implebitur Nam cū aliquid adhuc eſt carnalis concupiſcentiæ quod cōtinendo frene- *Dei poſſit*
tur, non ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc ſequeretur quòd Deus præcepiſſet impoſ- *impleri in*
via.

ſibile, quod eſt blaſphemũ, ſecundum D. Hiero. in explanatione Catholicæ fidei: ideo D. Tho. diſtinguit, dicẽs quod præceptũ aliquod dupliciter poteſt impleri: Vno modo perfectè, alio modo imperfectè. Perfectè quidem impletur præceptum, quando peruenitur ad finem. Sicut ſi dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent, ille perfectè implet præceptũ qui pugnando vincit hoſtem, quod dux intendit, ille autem implet, ſed imperfectè, cuius pugna ad victoriam non pertingit, non tamen contra diſciplinam militarem agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo ſibi totaliter vniatur, quod fiet in patria, quando Deus erit omnia in omnibus. Ideo plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, ſed imperfectè. Et tamen in via tanto vnus alio perfectius implet, quantò magis accedit per quãdam ſimilitudinem ad patriæ perfectionem. D. Aug. vbi ſuprà, dicit quòd iſta perfectio non præcipitur homini in hac via, ſed præcepto charitatis oſtẽditur quomodo currendũ eſt. Non enim rectè curritur, ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur? Alij dicũt quòd impletur hic etiam perfectè ſecundum intentionem præcipientis, hoc eſt ſecundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quòd intẽſiuè impleamus, quia eſt impoſſibile: ſed appretiatiuè, vt dictum eſt: ſic quòd magis appretiemur Deum, quàm quæcunque alia bona: & quòd malimus omnia alia amittere & perdere, quàm Deum offendere. Nec peccat, qui vxorem aut filios intẽtiori actu diligit quàm Deum: dum tamen plus diligat Deum appreciatiuè, vt dictum eſt. Vnde ſequitur quòd homo omnia quæ diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere, etiam ipſam beatitudinem æternam, quam conſecuturus eſt: quia ſi in illa ſiſteret, diligere Deum amore concupiſcentiæ: & peccaret ſeipſum plus quàm Deum diligendo, & Deum finaliter ad ſe ordinando.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS INFVSIS ET DONIS.

CAPVT XIII.

QVIA dictum eſt de virtutibus Theologicis quæ ſunt infuſæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deum, quẽ habent pro obiecto: conſequenter dicendũ eſt de virtutibus moralibus infuſis, & donis Spiritus ſancti, quæ etiam fluunt ab ipſa gratia, ſicut virtutes Theologicæ. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infuſis, quæ tot & tantæ ſunt, & tot partes habent, ſicut morales acquiſitæ, & ſimilia obiecta. In hoc ſolùm differunt, quòd morales acquiſitæ ordinãt in finem naturalẽ, & morales infuſę cum partibus ſuis in finem ſupernaturalẽ, & ſicut acquiſitæ regulãtur per prudentiam acquiſitã, in qua cõnectuntur (vt dictum eſt) ſic morales infuſæ per prudentiã infuſam, quæ charitati cõnectitur. Harum virtutum infuſarum neceſſitatem oſtendit D. Tho. dicens, quòd cum charitate infunduntur ſimul omnes virtutes morales. Cuius ratio eſt: Quia Deus nõ minus perfectè operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturę: Sed in operibus naturæ videmus quod nõ inuenitur principiũ aliquorũ operũ in aliqua re, quin inueniãtur ea, quę ſunt neceſſaria ad huiuſmodi opera perficiẽda: ſicut in animalibus inueniũtur organa quibus perfici poſſint opera, ad quæ peragẽda anima habet poteſtatẽ; Manifeſtũ eſt autẽ quod charitas (inquãtum ordinat hominẽ ad vltimum finẽ) eſt principium omnium bonorum operum, quę in finem vltimũ ordinari poſſunt. Et ideo oportet quòd cum charitate ſimul infundãtur omnes virtutes, quibus homo perficit ſingula genera bonorum operum. Et ſic nõ ſolùm habent cõnectionem propter prudentiã infuſam, ſed etiã propter charitatẽ, quæ ſola non ſufficit: Quia ad hoc quòd actus inferioris potentiæ ſit perfectus, requiritur quòd nõ ſolùm adſit perfectio in ſuperiori potentia, ſed etiã in inferiori, Si enim principale agẽs debito modo ſe haberet, nõ ſequeretur actio perfecta, ſi inſtrumentum non eſſet bene diſpoſitũ. vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quæ ſunt ad finem, nõ ſolùm oportet quòd habeat virtutẽ qua bene ſe habeat circa finem, ſed etiã virtutes quibus bene ſe habeat erga ea quæ ſunt ad finem. Nã virtus quæ eſt ad fidem, ſe habet vt principalis, reſpectu earũ quæ ſunt circa media, quæ ſe habẽt vt inſtrumẽta. ¶ Nec obſtat quod aliqui exiſtẽtes in charitate, difficultatẽ patiũtur circa actus virtutum moralium: quia quãdoque contingit quòd aliquis habens habitum, patitur difficultatẽ in operãdo: & per cõſequens nõ ſentit delectationem & cõplacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinſecũ ſuperueniens: ſicut qui habet habitum ſciẽtiæ, patitur difficultatẽ propter ſomnolentiã vel aliquam infirmitatem. Et ſimiliter habentes habitus virtutũ moraliũ infuſarum, patiuntur interdũ difficultatem in operando, propter aliquas diſpoſitiones contrarias ex pręcedentibus actibus relictas. Quę quidem difficultas nõ accidit in virtutibus moralibus acquiſitis: quia per exercitium actuum quo acquirũtur, tolluntur cõtrariæ diſpoſitiones. Et licet Sãcti (vt dicit beda) de virtutibus quas nõ habent: potius ſe humilient, quàm glorientur de virtutibus quas habent, dicũtur aliquas virtutes nõ habere, pro-

Virtutũ moraliũ infuſarũ neceſſitas.

B

pter

pter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quãuis habitus omnium virtutum habeant.

S. 1. DE DIFFERENTIA VIRTVTVM INFVSARVM A DONIS.

A VLtra virtutes Theologicas & morales infuſas fluunt à gratia ſeptem dona ſpiritus ſancti, de quibus Eſa. 11. Requieſcet ſuper eũ Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectũ, ſcilicet, intellectus, ſapientia, ſcientia, & conſiliũ. Intellectus & ſapientia ad intellectum ſpeculatiuum, conſilium & ſcientia ad intellectum practicum. Tria verò ad partem appetitiuam, ſcilicet, pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu iraſcibili, & timor in appetitu concupiſcibili. ¶ Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd in homine duplex eſt principium mouens. Vnum interius, quòd eſt ratio: & aliud exterius, quòd eſt Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur. Primò perfectione naturali per habitũ cõnaturalem. ſ. ſynderesim, quæ eſt lumen naturale, per quod poteſt acquirere virtutes in ordine ad finẽ naturalem. Secundò perficitur à Deo quadam ſupernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infuſas in ordine ad finem ſupernaturalẽ, modo tamen quodam humano. Principium autem mouẽs ipſam rationẽ exterius, eſt Deus. Et cùm omne quod mouetur oporteat proportionatum eſſe motori ſuo: hoc eſt enim perfectio mobilis inquãtũ mobile, diſpoſitio qua mouetur à ſuo motore. Et quãtò mouẽs eſt altior, neceſſe eſt quòd mobile tãtò perfectiori diſpoſitione ei proportionetur. Illa diſpoſitio qua ſpecialiter & modo quodã ſuperhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Eſa. Spiritus, ab inſpiratione. Spiratio enim ſignificat quandam motionẽ ab exteriori. Et ſic dona Spiritus ſancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo diſponitur ad hoc quòd bene, prõptè, & faciliter ſequatur inſtinctum Spiritus ſancti, quia aliquando ſpecialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt: & Pſal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia. ſ. in hæreditatem illius terræ beatorũ, ad quã nullus poteſt peruenire, niſi moueatur & deducatur à Spiritu ſancto. Eſa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi autem, ego autem nõ cõtradico, retrorſum non abij. & Philoſ. dicit, quòd in his ad quæ quis mouetur per ſpiritum diuinũ, non expedit cõſiliari ſecundum rationem humanam: ſed ſufficit quòd ſequantur interiorem inſtinctum: quia mouentur à meliori principio, quàm ſit ratio humana. Et cùm non ſit omni ſpiritui credendum. 1. Ioan. 4. Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate prius an ex Deo ſit: ſecundum principia quæ dedit nobis Deus per lumẽ naturale vel fidei: ſequitur quòd quando aliquis inſtinctus iudicat cõtraria legis naturæ vel legis euangelicæ, vt inſtinctus Lutheranorum noſtri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebant, dicebãt eſſe ex inſtinctu & motu Spiritus ſancti, & ad hanc venerunt dementiam quòd dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulã debere commiſceri, etiam ſi fuiſſet vxoratus. Illum inſtinctum nõ à Spiritu ſancto, ſed à diabolo manifeſtum eſt eſſe, nec propriè dicendus eſt inſtinctus, ſed inſtigatio & ſuggeſtio dæmonis phantaſiam hominis mouentis. Inſtinctus autem Dei eſt immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediatè non poteſt, ſed ſolus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

In 2. de bo. fortu.

Caue ab inſtinctu Lutheranorũ.

Inſtinctus Dei quid.

Ver. 1. DE DEFINITIONE DONORVM.

B CVm ſic ſe habeãt dona ad inſtinctum & motionem Spiritus ſancti, ſicut ſe habẽt virtutes ad motionem rationis: ſequitur quòd ſicut virtutes infuſæ ſunt habitus, ſic etiã & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideo donum eſt habitus infuſus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodam ſuperhumano, abſque diſcurſu in repentinis, ſequendum & operandum ſecundum inſtinctum Spiritus ſancti. Et differt à virtutibus: quia virtus eſt habitus, quo homo perficitur ad prõptè & faciliter ſequendum & operandum ſecundum motionẽ rationis. Et cùm omnes vires appetitiuæ natæ ſint moueri à ratione, ita etiã à Spiritu ſancto, eò quòd ſit ſuperior cauſa: cõſequens eſt quod ſicut in omnibus potentijs animæ hominis, quæ poſſunt eſſe principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et ſic dona ſe extendunt ad omnia, ad quæ ſe extẽdunt virtutes tam intellectuales quàm morales. ¶ Ex præmiſſis apparet primò quòd dona ſunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infuſis, quia perficiũt hominem per comparationem ad nobilius principium, à quo mouẽtur. ſ. à Spiritu ſancto, qui per dona iſta mouet hominem modo quodam ſuperhumano, & ideo videntur data in auxilium virtutum infuſarum, ſicut virtutes infuſæ in auxilium acquiſitarum & naturalis luminis. Non autem ſunt perfectiora virtutibus theologicis. vnde talis eſt cõparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui ſancto mouenti, qualis eſt moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ eſt virtutũ moraliũ motiua. Secundò apparet quòd dona ſunt cõnexa, cùm fluant à gratia: manebũtque cum ea in patria, quãtum ad eſſentiam, quãuis non quantum ad omnes operationes, cùm non maneat materia circa quam operentur.

Dona Spiritus ſancti ſunt habitus à virtutibus diſtincti.

§. 2. DE DONO INTELLECTVS.

2.2.q.8. C DOnum intellectus eſt habitus, qui dicitur lumen ſupernaturale, ſuperadditum lumini naturali quod eſt ſynderesis, datũ homini ad intelligendum & penetrandum ea quæ nobis ſupernaturaliter innoteſcunt. Sicut enim lumen naturale eſt circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoſcimus: ſic donum intellectus eſt circa principia cognitionis gratuitæ. Ad fidem enim pertinet illis aſſentire: ad donum autem intellectus pertinet mẽte penetrare ea quæ dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cùm fluat à gratia, non inuenitur in exiſtentibus in peccato mortali, ſed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, poſſint hebetudinẽ pati circa aliqua quæ ſunt præter neceſſitatem ſalutis: ſed circa ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, ſufficienter inſtruuntur à Spiritu ſancto, ſecundum illud 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim ſe ſubtrahit Spiritus ſanctus circa ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem: quanuis circa alia aliquando ſe ſubtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari poſſint, ad hoc quòd materia & occaſio ſuperbiæ ſubtrahatur. Et quanuis peccatores habentes fidẽ, intelligant ea quæ proponuntur credenda, non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem ſpeculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, ſed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur.

§. 3. DE DONO SCIENTIÆ.

2.2.q.9. D SIcut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehenſionẽ, ſic & donum ſcientiæ quãtum ad iudicium. Aliud enim eſt aſſentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donũ intellectus. Aliud eſt habere certũ & rectum iudicium de his quæ ſunt fidei, diſcernendo quæ ſunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donũ ſcientię. Hęc ſcientia non prouenit ex diſcurſu, ſicut ſcientia humana, quæ per demonſtrationẽ acquiritur: nec eſt etiam diſcurſiua, ſed ſicut in Deo eſt certum iudicium veritatis abſque omni diſcurſu per ſimplicem intuitum: ideo ſcientia diuina non eſt diſcurſiua aut ratiocinatiua, ſed abſoluta & ſimplex. Quo ad hoc aſſimilatur ſcientia quæ ponitur donum Spiritus ſancti, cùm ſit quædam participata ſimilitudo ipſius, quæ differt à ſcientia quæ ponitur ab Apoſtol. 2. Cor. 12. gratia gratis data: quia alius eſt ſcire quid homo credere debeat, diſcernens credenda à non credendis, quod pertinet ad donum ſcientiæ: & aliud ſcire fidem manifeſtare, quod pertinet ad ſermonem ſcientiæ, quod non eſt commune omnibus iuſtis, ſicut donum ſcientiæ, & ſimilis differentia eſt inter donum ſapientiæ, & ſermonem ſapientiæ. Differt etiam donum ſcientiæ à dono ſapientiæ: quia ſapientia importat rectitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam diſcretionẽ credendorum, à non credendis, per cauſam altiſſimam quæ eſt Deus: donum autem ſcientiæ idem importat, ſed per cauſas ſecundas: ideo donum ſcientiæ eſt circas res creatas, donum autem ſapientiæ primò & principaliter circa res diuinas, & ex conſequenti circa res creatas, pro quanto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis, Et quemadmodum fides primù & principaliter in ſpeculatione cõſiſtit, inquantum inhæret primæ veritati: ſic donum ſcientiæ primò & principaliter reſpicit ſpeculationem, inquantum. ſ. per ipſam ſcientiam ſcit quid fide tenere debeat. Secũdario autem ſe extendit ad operationem, ſecundum quod per ſcientiam credibilium, & eorum quæ credibilia conſequuntur, dirigimur in agendis. ¶ Ex prædictis patet primò, quòd triplex eſt ſcientia: Quædã enim eſt humana & acquiſita: quædã eſt donum Spiritus ſancti, cõmunis omnibus iuſtis: quędã eſt ſcientia, quæ eſt gratia gratis data certis perſonis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quòd non eſt incõueniẽs quòd ad eandem virtutem ordinentur diuerſa dona, ſicut ad fidem ordinantur dona intellectus, ſcientiæ, & ſapientiæ. Reſultat etiã definitio doni ſcientiæ: Eſt enim habitus infuſus à gratia fluens, quo homo à ſpiritu ſancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ ſunt fidei, ad diſcernendũ credenda à non credendis, abſque omni diſcurſu per cauſas ſecũdas ſiue creatas, & quo habet certum iudiciũ circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iuſtitiæ, & hæc dicitur ſcientia Sãctorum, de qua Sap. 10. Iuſtum deduxit dominus per vias rectas, & dedit illi ſcientiã Sãctorum.

Triplex ſciẽtia.

Donũ ſcientiæ quid.

§. 4. DE DONO SAPIENTIÆ.

2.2.q.45. E DOnum ſapientiæ eſt habitus infuſus, quo quis in gratuitis cognitionibus ſubitò & prõptè ſecundum quandam connaturalitatẽ per cauſam altiſſimã habet rectum & certum iudicium de his quæ ſunt fidei: & differt à ſapientia quæ eſt virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquiſitione & ratiocinatione, & acquiritur ſtudio humano: ſed ſapientia, quæ eſt donum de ſurſum Iaco. 3. & iudicat ſecundum quandã connaturalitatem, vt D. Dion. ait: Hierotheus (hoc eſt ſacer homo) eſt perfectus in diuinis, nõ ſolùm diſcens (. ſ. per rationem) ſed & patiẽs diuina. Huiuſmodi autem paſſio ſiue cõnaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, ſecundum illud 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. & ſic ſapientia quæ eſt donum, cauſam quidem habet in voluntate. ſ. charitatem: ſed ſecundum eſſentiã ſubiectiuè eſt in intellectu,

2. de Di. no.

ctu, cuius actus eſt rectè iudicare. Et quia iudicium ſequitur apprehenſionem quæ fit per intellectum, ideo ſapientia ſequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehenſionem ſe habet ad ſpeculabilia & practica: ſic donum ſapientiæ quo ad iudicium. Vnde 1.Cor.2. Spiritualis homo iudicat omnia. Differt autem donum ſapientiæ à fide: quia fides iudicat & aſſentit diuinę veritati ſecundum ſeipſam: donum verò ſapientię præſupponit fidem & donum intellectus: quia vnuquiſque bene iudicat quæ cognoſcit, vt dicitur in 1. Ethic. & ſic ſapientia iudicat ſecundum quãdam connaturalitatẽ ad ſpecialem inſtinctum Spiritus ſancti abſque præ meditatione, quod nõ facit fides, & cùm donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & ſolis iuſtis, quantũ ad ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem. Quia ſi natura nõ deficit in neceſſariis, multo minus gratia. Vnde 1. Ioan. 2. dicitur: Et non eſt neceſſe vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodam altiori modo. Et quanuis aliqui baptizati, ſint naturaliter ſtulti: habent tamen donũ ſapientię quãtum ad habitum, licet non habeãt quantũ ad actum, propter impedimenta extrinſeca. Et licet ad ſapientem pertineat ordinarẽ, vt dicit Philoſ. nec omnes *1. Meta.* habẽtes gratiam ſunt prælati, ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet exiſtens in gratia, habet ordinare actus ſuos, & de his iudicare, vt dicit D. Dion. in epiſt. ad Demophilum. Ex præmiſſis in hoc §. & §. præced. apparet quomodo triplex eſt ſapientia. ſ. humana ſiue acquiſita, infuſa, & alia quæ eſt gratia gratis data, quæ dicitur ſermo ſapientiæ, & quomodo differant inter ſe. *Sapientia triplex.*

Ver. 1. DE STVLTITIA QVÆ OPPONITVR SAPIENTIÆ.

A DOnum Sapientiæ, ſecũdum D. Greg. 2. mora. datur contra ſtultitiã, quę cõtrariatur ſapiẽtię. *2.2.q.46.* Ad cuius euidentiam ſciendũ eſt, quòd nomen ſtultitiæ, ſecundum Iſid. videtur eſſe à ſtupore dictum. *Lib. Etym.* Stupor autem interpretatur ſenſuum alienatio, eò quòd ſenſus ſtupeant. Vnde ſtultus dicitur, qui propter ſtuporem nõ mouetur. Et differt ſtultitia à fatuitate: quia ſtultitia importat hebetudinem & obtuſionem cordis. Fatuitas autem importat totalẽ ſpiritualis ſenſus priuationem. *Stultitia differt à fatuitate.* Et ſic ſtultitia opponitur ſapientiæ cõtrariæ: quia ſapiens dictus eſt à ſapore. Sicut enim guſtus eſt aptus ad diſcretionem ſaporis ciborum: ſic ſapiens ad diſcretionem rerum & cauſarum. Stultus autem non bene, ſed malè diſcernit & diiudicat: Fatuitas verò ſapiẽtię opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret ſenſu iudicandi. Stultus habet ſenſum, ſed hebetatum: ſapiens verò ſubtilẽ & perſpicacem. Inſipiens autem dicitur contrarius ſapienti, eò quòd eſt ſine ſapore, diſcretione, & indiſpoſitione ſenſus. Vnde inſipientia videtur eſſe eadem cum ſtultitia. Præcipuè autẽ dicitur eſſe aliquis ſtultus, quando patitur defectum, qui attenditur ſecundum cauſam altiſſimam: nã ſi deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, non ex hoc vocatur ſtultus: ſed cùm circa cauſam altiſſimam. Poteſt autem aliquis pati ſtuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indiſpoſitione naturali, quę ſæpe cauſatur ex acuitate. Alio modo inquantũ homo liberè immergit ſenſum ſuum rebus terrenis, maximè delectationibus guſtus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immerſionę redditur ſenſus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina, & iudicandũ de illis, ſecundum illud 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei: ſicut homini habenti guſtum infectum malo humore, non ſapiunt dulcia. Et ſic patet quòd duplex eſt ſtultitia, quædam *Duplex ſtultitia.* eſt naturalis, quæ dicitur amẽtia: & talis nõ eſt peccatum. Quædã eſt volũtaria, & hæc eſt duplex, ſicut & ſapientia: Quædã enim eſt ſapientia mala, quæ dicitur carnis, ſiue huius ſeculi, mundana, terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hiere. 4. Sapientes ſunt vt faciant mala, & Eſa. 47. Sapientia tua decipit te. & 1. Cor. 3. Sapientia huius ſeculi ſtultitia eſt apud Deum. & Rom. 8. Sapientia carnis mors eſt, & 1. Cor. 1. Perdam ſapientiam ſapientũ, & prudẽtiam prudentium reprobabo. Huic ſapientiæ opponitur ſtultitia bona, quæ eſt contemptus terrenorum, de qua Chriſtus, qui terrena & mundana, contempſit, dicitur fuiſſe ſtultus. Vnde Salomon in eius perſona dicit: Stultiſſimus *Prouer. 30.* ſum virorum, & 1. Cor. 1. Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt omnibus hominibus. Ideo ad hanc ſtultitiam hortatur nos Apoſt. 1. Cor. 13. Si quis videtur ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat vt ſapiens ſit. Quædam verò eſt ſapientia bona, quæ eſt virtus intellectualis vel donum Spiritus ſancti. Et huic opponitur ſtultitia voluntaria, quæ (vt dictum eſt) prouenit ex immerſione terrenorum: & eſt peccatum valde graue & periculoſum, cauſáque multorum malorum. Et eſt filia luxuriæ ſecundum D. Greg. vbi enumerat duo inter filias luxurię, quæ pertinent ad ſtultitiam. ſ. odium Dei, *31. Moral.* & horrorem futuri ſeculi, quaſi diuidens ſtultitiam in duas partes.

§. 5. DE DONO CONSILII.

B DOnum cõſilij eſt habitus infuſus, quo homo mouetur à Spiritu ſancto ad bene & ſubitò in- *2.2.q.52.* quirendum circa ſingularia contingentia, & cõmuniter ad rectè ſe habendum erga ea, & fugiendum & ſeruandum ſe ab illis quæ impedimentum præſtant ſaluti. Donum cõſilij differt á tribus prædictis: quia illa principaliter ſunt circa vniuerſalia: differt etiam à prudentia ſiue eubolia *Donum cõſilij differt ab aliis.* acquiſita & infuſa: quia illæ dirigunt hominem in inquiſitionę cõſilij, ſecundum ea quæ hominis

ratio comprehendere poteſt. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia ſingularia contingentia quæ occurrere poſſunt, eò quòd cogitationes mortalium timidæ ſunt, & incertæ prouidentiæ noſtræ: & ideo indiget homo vt in inquiſitione conſilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum conſilij, quo dirigitur homo, quaſi conſilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui ſibiipſis non ſufficiũt in inquiſitione cõſilij, à ſapiẽtibus cõſilium requirunt.

Sap. 9.

§. 6. DE DONO PIETATIS.

2. 2. q. 121.

DOnum pietatis eſt habitus in voluntate hominis infuſus, ad promptè & faciliter ſequendum ſpecialem inſtinctum Spiritus ſancti, qui in repentinis monet eã, vt affectu filiali feratur in Deum vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo vt patri, quem tãquã patrem erga ſe recognoſcit, & ad eum tãquam ad patrem recurrit, ſecundum illud Rom. 8. Accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultũ Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultũ & honorem patri carnali: Excellentius autem eſt exhibere cultum Deo, quàm patri carnali: ideo religio eſt potior virtus quàm pietas. Tamen conſiderãdo Deum, vt creatorem & vt patrem, excellẽtius eſt exhibere ei honorem filiali affectu tanquã patri, quàm vt creatori & domino, quaſi ſeruili affectu: & ideo donum pietatis eſt potius, quàm virtus religionis. ¶ Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infuſam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem ſupernaturalem, Sed notandum quòd ſicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum non ſolũ patri, ſed etiam omnibus ſanguine iunctis, ſecundum quod pertinent ad patrem, & appropinquant illi: ita etiam pietas ſecũdum quod eſt donum Spiritus ſancti non ſolùm exhibet cultum & officium Deo, ſed etiã omnibus, inquantũ pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipſum pertinet honorare Angelos & Sanctos, ſecũdum quod magis cõiuncti ſunt Deo, & non cõtradicere ſcripturæ ſacræ, ſiue intellectæ, ſiue non intellectæ, ſicut D. Aug. dicit: ita ex conſequenti ſubuenire in miſeria conſtitutis. Et quãuis iſte actus nõ habeat locum in patria poſt diem iudicij: actus tamen eius præcipuus, qui eſt reuereri Deum affectu filiali, maximè tũc erit, ſecundum illud Sap. 5. Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei: Erit etiã mutua honoratio Sanctorũ ad inuicem. Ante autem diẽ iudicij per donum pietatis miſerentur Sancti eorum, qui in ſtatu miſeriæ huius viæ viuũt, quantũ ad effectũ. C

Differẽtia inter donũ pietatis & virtutem pietatis ac religionis.

In 2. de doc Chriſt.

§. 7. DE DONO FORTITVDINIS.

2. 2. q. 139.

DOnum fortitudinis eſt habitus in appetitu iraſcibili infuſus, quo diſponitur animus ad hoc quòd perueniat ad finem cuiuſlibet operis inchoati, & euadat quęcũque pericula imminẽtia: quod quidem excedit naturã humanã. Non enim ſemper ſubeſt facultas homini, vt conſequatur finem ſui operis, vel euadat quęcunque mala ſeu pericula, cùm quãdoque opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus ſanctus in homine, cùm perducit eũ ad vitã ęternam, quę eſt finis omnium bonorum operum, & euaſio omnium periculorũ: & huius rei quandã fiduciã Spiritus ſanctus infundit menti, contrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat à bono propter difficultatẽ alicuius ardui operis implendi, vel alicuius grauis mali perferẽdi: non tamẽ ſufficit dare fiduciã euadendi quæcũque pericula: ſed hoc pertinet ad bonum fortitudinis, quod dirigitur à dono conſilii: quod videtur præcipuè eſſe de melioribus & potioribus bonis. D

Donũ fortitudinis differt à virtute fortitudinis.

§. 8. DE DONO TIMORIS.

2. 2. q. 19. *Timor quadruplex.*

TImor, ſecundum Magiſtrum Sent. 34. diſt. 3. diuitur in quatuor membra. ſ. in mũdanum, ſeruilem, filialem, & initialem. Hæc ſufficientia ratione probari poteſt: quia timor ſecundum quem ad Deum cõuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malũ vt dictũ eſt. Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanus, ſi verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cùm duplex ſit malum, ſcilicet culpæ & pœnæ, diſtinguendum eſt: quia ſi propter malum pœnæ, eſt timor ſeruilis: ſi autem propter malum culpæ, eſt filialis: ſi autem propter vtrunque, eſt timor inicialis, qui eſt medius inter timorem ſeruilem & filialem. Timor mundanus prohibetur. Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo ſemper eſt malus, tanquam procedens à mala radice, & habens auerſionem: vnde ſequitur quòd non eſt donum Dei, vt D. Aug. dicit in lib. de libe. arbit. Hoc enim timore Petrus Chriſtum negauit, de hoc ſufficienter dictum eſt. E

c. 6. §. 2. ver. 1.

Ver. 1. DE TIMORE SERVILI.

TImor ſeruilis dicitur qui habet malum pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & ſequaces ſui dixerũt quod ſemper eſt malus & exitialis, reddẽs hominẽ hypocritã & magis peccatorem, dãnántque predicatores, qui ad pœnitentiã & contritionẽ inducunt homines per incuſſionem timoris pœnarũ: ideo videndũ eſt quid circa timorem ſeruilem cenſeãt, & naturalis ratio, & ſacræ literæ, ac ſancti doctores, Eccleſiáque catholica. Et ſi primò cõtemplemur timoris ſeruilis originem, F

originẽ,manifeſtè apparabit ſubſtantiã eius non eſſe malã, neque incompoſſibilẽ charitati,& per
conſequens non eſſe peccatũ,ſaltem exitiale. Timor enim ſeruilis procedit & originatur ex amore *Subſtantia timoris ſeruilis.*
ſui:cùm malum pœnæ, quod eſt obiectum eius,ſit detrimentum proprij boni. Eiuſdem enim ra-
tionis eſt quod homo cupiat bonũ ſuũ, & quod timeat eo priuari. Sed amor ſui nõ eſt de ſe malus, *Timoris ſeruilis origo.*
neque cõtrariatur charitati: cùm ex chatitate quilibet teneatur ſeipsũ poſt Deũ ſuper alios dilige-
re,& per cõſequens tenetur timere malum ſibi oppoſitum: Sequitur ergo quòd timor ſeruilis non
ſit de ſe malus,nec contrariatur charitati, niſi quãdo quis cõſtituit finem vltimum in ſeipſo. Tunc
enim contrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito ſeipſum diligat,
ſeruato tamen ordine finis vltimi,nõ eſt peccatũ mortale, ſed veniale:quod etiam nõ contrariatur
charitati,cùm ſit ei cõpoſſibile. Si autẽ vltra ſubſtãtiatu timoris ſeruilis velimus cõſiderare ſeruili-
tatem ei annexã quæ non eſt de eius eſſentia,vt dictũ eſt:tunc timor ſeruilis eſt malus,nõ quidẽ ſe-
cundum,ſed ſecũdũ ſe ſeruilitatem ei annexam. Et ideo eſſentia timoris nõ eſt mala, ſed ſeruilitas *Seruilitas timoris.*
annexa. Seruilitas autem timoris in hoc cõſiſtit,quod non propter Deũ, neque propter ſeipſum in
ordine ad Deũ,ſed contra Deũ,vt malum pœnæ,euadat,operatur:quod charitas reprobat. In hoc
enim quis dicitur eeſſe ſeruus,qui nõ cauſa ſui operatur,ſed quaſi ab extrinſeco motus. Liber autẽ
(vt dicit Philoſ.)qui cauſa ſui eſt,& amore aliquid facit,quaſi ex ſeipſo & propria inclinatione mo- *4. Meta.*
uetur ad operandum. Et ſic cõtra rationẽ ſeruilitatis eſt,quod quis ex amore operetur. Sic ergo ti-
mor ſeruilis inquantũ ſeruilis eſt,charitati contrariatur. Vnde ſequitur quòd ſi ſeruilitas eſſet de ra-
tione timoris ſeruilis,oporteret quod timor ſeruilis eſſet ſecundũ ſe malus:ſicut adulteriũ eſt ſecũ-
dum ſe malum,quia in ſua eſſentia includit aliquid quod cõtrariatur charitati. Sed prædicta ſerui-
litas nõ eſt de eſſentia timoris ſeruilis,ſicut nec informitas fidei informis eſt de eſſentia fidei,vt di-
ctum eſt: Eſſentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto;Obiectũ autẽ timoris ſeruilis eſt pœ-
na:ſed accidit pœnæ quòd bonum cui cõtrariatur pœna amẽtur tanquã finis vltimus,& per cõſe-
quens plus timeatur quàm Deus:quod non cõtingit in habẽte charitatẽ,qui bonũ cui cõtrariatur
pœna,non plus diligit quã Deũ:quia propter illud nollet offendere Deũ, Reſultat ergo quod timor
ſeruilis non eſt ſecundũ ſe malus. Vnde Gl. ſuper illud Rom. 8. Non accepiſtis ſpiritũ ſeruitutis in
timore,dicit: Vnus eſt ſpiritus,qui facit duos timores.ſ. ſeruilẽ & caſtũ: ſed nullũ malũ culpæ pro-
cedit à ſpiritu ſancto:Igitur. Nec obſtat quòd D. Aug. ibidẽ dicit.qui timore aliquid facit,etſi bo-
nũ ſit,tamẽ non bene facit:quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore ſeruili vt ſeruilis eſt,vt.ſ.
ita timeat pœnã,vt non amet iuſtitiã. Et ſic etiã intelligitur dictũ D. Greg. ſuper illud, Quare nõ in *Iob. 3.*
vulua mortuus ſum,vt ait,Cùm ex peccato plus pœna metuitur,& amica Dei facies non amatur.
Nec ſequitur quòd ſi amor mercenarius opponitur, & ſemper ſit malus,quod timor ſeruilis sẽper
opponatur timori caſto,& ſemper ſi exitialis:quia amor mercenarius dicitur, qui Deũ diligit pro-
pter tẽporalia,quod ſecundũ ſe contrariatur charitati,quæ omnia in Deũ tanquã in finẽ vltimum
ordinat,& amor mercenarius peruertit debitũ ordinẽ: quia Deũ ordinat ad bona tẽporalia, ideo
eſt ſemper malus. Sed timor ſeruilis ſecũdũ ſuã eſſentiã nõ importat niſi timorẽ pœnę,ſiue timea-
tur vt principale malũ,ſiue non timeatur vt principale malũ. Cùm ergo timor ſeruilis nõ ſit ſecun-
dũ ſe malus.ſequitur quòd cõtritio ab illo originata nõ facit cõtritũ hypochritã,neque magis pec- *Contritio à timore ſeruili.*
catorem:Contritio enim poteſt duplicem habere originem.ſ. à timore filiali & ſeruili. Primò qui-
dem oriri poteſt ex diuinę bonitatis cõſideratione,per quã ad eum tanquã ad patrem cum fiducia
miſericordiæ recurrimus,iuxta illud, Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum,& in eis qui *Pſa. 46.*
ſperãt ſuper miſericordia eius, & Rõ. 2. An ignoras quod benignitas Dei te ad pœnitẽtiã adducit?
Et nullum eſt dubiũ quin ſanctior ſit cõtritio, quã inchoat timor filialis in bonitatẽ Dei reſpiciẽs,
quã illa quę ex timore ſeruili oritur. Verũ fragilitas & imperfectio noſtra impedit ne faciliter ocu-
los mẽtis noſtrę ad terrena demiſſos,& in eis immerſos ad bonitatẽ Dei attollamꝰ & eleuemus,niſi
prius irã aliquã ſeu pœnã ſenſerimus. dicẽte Pſal. Cùm occideret eos quærebãt eũ, & reuertebãn-
tur,& diluculò veniebãt ad eum,& alibi, Et clamauerũt ad dominũ cùm tribularẽtur,& de neceſ- *Pſal. 77.*
ſitatibus eorũ liberauit eos,quod nõ feciſſet,ſi ille clamor ex timore ſeruili procedẽs,fuiſſet exitia- *Pſal. 33.*
lis. Cõmuniter igitur & in cõtritione,qua quis ſe peccaſſe grauiter dolet, cum voto ſiue propoſito
in melius cõmutandi,incipit à fide informi & timore ſeruili, ſed nõ perficitur, donec venũ fuerit
ad fidem formatã & timorẽ filialẽ:fides enim à principio oſtendit Deũ iuſtũ & veracẽ,puniẽtem
ſeueriſſimè crimina tã in hoc ſeculo,quàm futuro:oſtendit pariter abominationẽ peccati, & quo-
modo quis gehenna dignus ſit & paratus ad tormẽta,niſi doleat & pœniteat. Si conſcientia noſtra
aſſentiat, generatur timor ſeruilis, qui fidei adiunctus grauem animi confuſſionem & amaritudi-
nem ſiue dolorẽ cauſat, quo ſuperbia cordis noſtri frãgitur, & veteris hominis affectus inordinati
ſiue peccata cõterũtur,inſurgitque votũ ſeu deſideriũ pœnitẽdi & nouæ vitæ. Oſtẽdit pariter fides
Dei bonitatẽ & miſericordiã. Succedit timor filialis, & peccata diſplicẽt,nõ ſolũ quia pertrahunt

ad gehennã, ſed quia patrẽ optimum offendunt, quẽ proponit amplius nõ offendere propter eius dignitatẽ, etiã ſi nulla eſſet gehenna aut plaga: prout videre eſt in filiis qui patrem grauiter offenderunt. Primò metu pœnæ ſiue plagarum ſe offendiſſe dolent: deinde affectu & amore ac timore filiali ipſum proſequũtur. Ideo ſancti patres docuerũt pœnitentiam à timore ſeruili non ineptè ordiri. D. Aug. tract. 9. in 1. Io. Epiſt. dicit: Sunt homines qui timẽt gehennã. Ipſe eſt timor qui introducit charitatẽ, ſed ſic venit vt exeat. Ex eo quòd malè caues, corrigis te, cúmq; bona deſyderare cœperis, erit in te timor caſtus, & ſic hunc timorẽ cõparauit primò ſetæ, quæ linum quando ſuitur introducit. Seta prius intrat, ſed niſi exierit, non ſuccedit linũ, Sic timor ſeruilis primò occupat mentem, ſed non remanet: quia ideo intrauit timor vt induceret charitatem. Et quãto illa creſcit, tantò timor decreſcit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor pœnã habet, charitas autẽ foras mittit timorem. At vbi nullus eſt timor, nõ eſt quò charitas intret. Secũdò cõparat eum medici ferramẽto, quod putredinẽ tollit, & membrũ, quod minus dolebat plus dolore facit, donec medicina accedente ſuccedat tandem ſanitas. Sic timor ſeruilis pungit & vulnerat mentem, ſed ſuccedens charitas vulnen ſanato, cicatricẽ obducit, Ideo D. Baſil. vocat timorẽ ſeruilẽ, Iſagogicũ, hoc eſt introductorium. D. Greg. ſuper Iob 29. ſequens D. Hiero. ſuper Eſa. 26. dicit: ſicut ad partum mulier appropinquans, dolore cogitur exclamare: ſic nos in anguſtia requirimus te. & D. Chriſy. docet ante oculos ponere mala noſtra, & gehẽnã, & diẽ iudicij, & ſeparationẽ à Deo, & multa alia mala recenſet ante oculos proponẽda, vt cõpunctionem cordis valeamus obtinere. D. Cypr. lib. 3. aduerſus Iudæos. c. 20. dicit fundamentum & firmamentum fidei & ſpei eſſe timorẽ: patet Pſal. 110. Initiũ ſapiẽtiæ timor domini: ideo neceſſarius ad iuſtificationẽ. Per hunc modum reuocant à peccatis prophetæ populum: inter eos Ionas 3. Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur, & Deus approbauit pœnitẽtiã eorũ à timore ſeruili ortã. Eſa. 58. dicitur Ezechiæ: Diſpone domui tuæ, quia morieris tu, & nõ viues. Hunc timorem ſeruilẽ incuſſit peccatoribus D. Ioan. Bap. Mat. 3. & Luc. 3. Progenies ſeu genimina viperarũ quis docebit vos fugere à vẽtura ira? Iam ſecuris ad radicẽ arboris poſità eſt. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Chriſtus etiã ſæpe cõminatus eſt peccatoribus gehennã, ignem æternum, tenebras exteriores, nõ alia cauſa, niſi vt ad contritionẽ & pœnitentiam prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Niſi pœnitentiã egeritis, omnes ſimul peribitis. Recitauit parabolam de ficulnea, & de diuite epulone. Luc. 15. & Mat. 10. ait: Timete eum qui poſtquam occiderit corpus, habet poteſtatem ponendi animam in gehennam, & hunc timendum ea ratione repetit dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Ex præmiſſis apparet quàm impiẽ Lutherus & ſequaces non ſolùm in prædicatores, ſed etiam in ſanctos, imò & in Chriſtum debacchati ſint.

Timor ſeruilis comparatur ſetæ.

Ver. 2. DE TIMORE FILIALI.

2.2. q. 19. ar. 9.

TImor filialis eſt donũ Spiritus ſancti, à gratia in volũtate fluẽs, quo quis diſponitur ad prõptè A

& faciliter ſequendũ motionem Spiritus ſancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deũ tanquã patrẽ: & timeat illũ offendere, atque ab eo ſeparari, Et ſic habet duos actus: & per conſequens duo obiecta, Actus ſunt timere & reuereri: Obiectum primum eſt malum culpæ: Secundũ eſt bonitas & dignitas patris, Primus actus nõ manebit in patria, ſed bene ſecũdus. Timor filialis in via nõ cõtrariatur ſpei: quia per timorẽ filialẽ nõ timemus quod deficiat nobis auxiliũ diuinũ quod ſperamus: ſed timemus nos ab hoc auxilio ſubtrahere. Et datur hoc donum contra ſuperbiã, qua quis renuit ſubdi Deo, iuxta illud Ecc. 10. Initiũ ſuperbiæ apoſtare à Deo. Per timorẽ autem filialem quis reueretur Deum, & ſe ſubiicit illi: ideo timor filialis excludit principium ſiue primũ effectũ ſuperbiæ. Nõ tamẽ ſequitur quod timor filialis ſit idẽ cũ virtute humilitatis, ſed bene quod ſit principium eius: dona enim Spiritus ſancti ſunt principia motiua virtutũ intellectualiũ & moralium: ſed virtutes theologicæ ſunt principia donorũ, & maximè charitas. Timor autem ſeruilis quãuis ſit à Spiritu ſancto, non tamẽ dicitur donum Spiritus ſancti, prout de donis nũc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & Grat. Timor ſeruilis poteſt habere annexã voluntatem peccandi: dona autem Spiritus ſancti non poſſunt eſſe cum voluntate peccandi, cùm fluant à gratia.

Ver. 3. DE TIMORE INITIALI.

2.2. q. 19. art. 8. ad 3. 2. Meta.

Timor initialis & filialis.

TImor initialis eſt medius inter timorẽ ſeruilem & filialem, nõ quidẽ ea mediatione qua ſunt B

media ea quæ ſunt eiuſdẽ generis: quæ partẽ capiunt à quolibet extremo, vt color griſeus ab albedine & nigredine: ſed ea mediatione, de qua loquitur Philoſ. quando medium eſt idem aſſentialiter cum vno extremo, ſed differũt ſecundũ perfectum & imperfectum: & ſic inperfectum eſt medium inter perfectum & non ens. Sic timor initialis qui eſt idẽ eſſentialiter cum filiali, eſt medium inter ſeruilem & filialem. Et quià timor initialis eſt timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter ſeruilem & filialẽ. ¶ Ad cuius euidẽtiã ſciendum eſt quod iſti tres timores. ſ. mũdanus, ſeruilis, & initialis, reſpiciunt pœnã, ſed diuerſimodè: Quia timor mundanus reſpicit pœnã auertentem à Deo, timor verò ſeruilis & initialis reſpiciunt pœnã inflictã & cõminatam à Deo per quam

homines

homines attrahuntur ad Deum, ſed aliter & aliter. Quia timor ſeruilis reſpicit primò pœnam,& ſecundariò reſpicit bonitatem Dei: Timor verò initialis reſpicit bonitatem Dei,& ſecundariò eius iuſtitiam & peccata cõmiſſa pro quibus timet à Deo puniri. Et hic timor ſecundũ ſuam eſſentiam eſt idem cum timore filiali imperfecto: quia timor filialis perfectus non reſpicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem.ſ.qui pœnam habet: timorem ſeruilem quidem totaliter, ſed initialem non,cùm ſit eiuſdem eſſentiæ,ſed imperfectionem eius, quæ eſt reſpicere pœnam ſecundariò. Non obſtat quòd timor filialis ſecundum ſuam eſſentiam cauſatur à charitate:& ſic dilectio eſt initiũ timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccl.25. Timor domini initiũ dilectionis eſt: quia timor qui eſt initiũ dilectionis,eſt timor ſeruilis,qui introducit charitatẽ, ſicut ſeta linũ,vt dictum eſt: vel ſi referatur ad timorẽ initialẽ, referendũ eſt quantũ ad dilectionẽ perfectã, quã, præceſſit timor initialis. ¶ Notandũ tamen quòd timor initialis(prout ſumitur pro vno mẽbro diuiſionis prędictæ)non dicitur initialis,eò quòd ſit initium ſapientiæ: quia timor ſeruilis & filialis dicũtur eſſe initium ſapiẽtiæ. Sed dicitur initialis,quia in eo inchoatur timor filialis ſecundũ eſſentiã,& paulatim perficitur. Et cùm perfectus eſt,non reſpicit pœnã ſed culpã, quã ex amore refugit: Ideo tunc dicitur filialis & nõ initialis. Ad ſciendũ autẽ quomodo timor dicitur initiũ ſapiẽtiæ, aduertẽdum eſt quòd aliquid poteſt dici initiũ ſapiẽtiæ dupliciter: vno modo eſſentia ipſius ſapiẽtiæ. Et ſic principia ſapiẽtiæ vel artis dicũtur eius initiũ,& hoc modo timor nõ eſt initium ſapientiæ: ſed potius fides: quia principia ſapiẽtiæ diuinæ ſunt articuli fidei,& per conſequẽs fides quæ reſpicit illos. Ideo Eccl.25.dicitur: Timor domini initiũ dilectionis eſt. Initiũ tamẽ fidei adiungendũ eſt ei: ſed aliter timor,aliter fides dicũtur initiũ. Secũdò aliquid poteſt dici initiũ ſapiẽtiæ quantũ ad effectũ: ſicut illud dicitur initiũ artis,vnde ars incipit operari: & quia ſapientia incipit operari à timore, dicitur initiũ ſapientiæ,ſed aliter timor ſeruilis,aliter timor filialis: quia timor ſeruilis eſt ſicut principium extraneũ diſponẽs ſapientiã, inquãtũ aliquis timore pœnæ diſcedit à peccato,ſecundũ illud Eccl.1. Timor domini repellit peccatũ. Timor filiali eſt initium ſapientiæ, ſicut primus ſapiẽtiæ effectus. Cũ enim ad ſapientiã humanam pertineat,quod humana vita reguletur ſecundũ rationes diuinas: hinc oportet ſumere principiũ,vt homo Deũ reuereatur,& ſe illi ſubiiciat,quod pertinet ad timorem filialẽ. Sic cõſequenter in omnibus ſecundũ Deũ regulabitur,& ſic intelligendũ eſt illud Eccl. 10. Initiũ ſuperbiæ apoſtatare à Deo: hoc eſt,primus effectum ſuperbiæ eſt nolle,ſubiici Deo. Si dicatur quod nihil poteſt eſſe principiũ ſuiipſius,ſed ſicut dicitur, Iob.28. Timor Dei ipſe eſt ſapẽtia, ergo nõ eſt initiũ ſapiẽntiæ: Dicẽdũ quod timor Dei cõparatur ad totã vitã humanã quã ſapientiã Dei regulatã, ſicut radix ad arborẽ. Vnde dicitur, Eccl.1. Radix ſapiẽtię eſt timere Deũ: rami.n.illius lõgæui.& ideo ſicut radix virtute ſiue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur ſapientia.

Timor initium ſapiẽtia.

§. 9. DE BEATITVDINIBVS ET FRVCTIBVS.

A PHiloſ.in 1.Ethic dicit, pueros propter ſpem quã habent beatos. Ex quo ſequitur quòd aliquis dicitur habere finem aliquẽ propter ſpẽ cõſequendi ipſum: & per conſequens qui habet ſpem beatitudinis,poteſt dici beatus. Vnde Rom.8.dicitur. Spe ſalui facti ſumus,& Pſal. Beatus vir qui ſperat in domino. Et quia animę purgatorij habent ſpẽ: ideo dicũtur beatæ, Apo.14. Beati mortui, qui in domino moriũtur. Spes autem de fine cõſequendo cõſurgit ex hoc quòd aliquid cõuenienter mouetur ad finem,& appropinquat ad ipſum. Ad beatitudinem autem quæ eſt finis omnium, cõueniẽter mouemur per operationes virtutũ & donorũ. Hinc eſt quòd Theologi propter verba Chriſti, Mat.5. Beati pauperes ſpiritu,&c. vocãt operationes virtutum & donorũ,& maximè octo heroicas,quæ ibi numerantur, Beatitudines, eò quòd ſingulariter conducũt ad ſpem beatitudinis, & ad ipſam beatitudinẽ: & Chriſtus illos qui eas habẽt,& in illis perſeuerãt, ſingulariter dicit beatos in ſpe. ¶ Ex his apparet quòd beatitudines diſtinguntur à donis & virtutibus, ſicut actus ab habitibus. Et idem dicendũ eſt de duodecim fructibus, quos Apoſt. numerat Gal.5. quòd.ſ. ſunt actus vel aliquid conſequens actus virtutum & donorum. Qui ideo dicuntur fructus, quia cum ſuauitate quadam percipiuntur, ſicut fructus corporales arborum, cùm peruenerint ad maturitatem. 1.2.q.69.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B CVm omnes virtutes & operationes humanæ debeant ordinari ad beatitudinem, imò & ipſa theologia ad eam ordinetur: conſequens eſt vt habita aliquali notitia virtutum & donorum, de ipſa beatitudine(de qua in communi dictum eſt)aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE FINALI.

CAPVT XIIII.

BEATITVDO apud omnes ſummum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni,& nullam habet rationem mali, ſiue

ocm,ſiue in corpore,ſiue extra corpus,neſcio,Deus ſcit, quoniã raptus eſt in paradiſum,& audiuit arcana verba,quæ non licet homini loqui. Ad hãc viſionẽ per modũ tráſeũtis requiritur quòd oõ vtatur ſenſibus, vt dicit D. Tho. propter illa verba,ſiue in corpore,ſiue extra corpus, neſcio. Deus ſcit. Hoc intelligendũ eſt primò de corpore mortali:quia poſt reſurrectionẽ Sancti vidẽtes Deum, potuerunt vti ſenſibus corporis. Secundò niſi propter vnionem hypoſtaticam,vt in Chriſto qui habebat corpus paſſibile: & nihilominus vtendò ſenſibus corporis videbat Deum. Hæc autem clara viſio per modum tráſeuntis quo ad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta,ſed nõ quantum ad ſtatum videntis:quia(vt dictum eſt)ad ſtatũ beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectã & completã ſiue clarã viſionem Dei cõtinuã & permanentem non poteſt homo habere in hac via,& ſic intelligitur illud quod dicebat Deus Moyſi, Exo.33. Non enim videbit me homo,& viuet. Alia eſt beatitudo imperfecta,quę eſt per cognitionem ęnigmaticam & aliquam participationem beatitudinis,vt in ſpe:& hæc poteſt haberi in hac via. Vnde Pſal. Beati immaculati in via,qui ambulant in lege domioi. Hæc beatitudo euacuabitur,vt dicitur 1.Cor.13. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem.

Quot. li.1. art.1.

Beatitudo perfecta nõ poteſt haberi in hac via.

Pſal. 18.

Ver. 2. DE ESSENTIA BEATITVDINIS PERFECTÆ.

A ESſentia beatitudinis(proot beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis ooo cõſiſtit in voico actu dũtaxat,ſed in pluribus.ſ.in clara viſione diuinę eſſentię,quę eſt actus intellectus,& io fruitione,delectatione, & quietatione voluntatis,& conſequenter in dotibus corporis. Sed ſi accipiatur beatitudo pro eo quod eſt principale in beatitudine,túc beatitudo perfecta cõſiſtit principaliter & eſſentialiter in actu intellectus. Vnde Ioã.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te ſolum Deum verum,& quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. Cognoſcere autẽ eſt actus intellectus: Igitur D. Aug. dicit, Summa merces animæ eſt intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit, quòd viſio eſt tota merces. Et quanuis dilectio Dei in hac via ſit perfectior & magis meritoria cognitione,eò quòd intellectus in via noo fertur immediatè in Deum, ſed per ſpeciem:ſed voluntas fertur immediatè & abſque ſpecie ſiue ſimilitudine in ſe recepta in eum:non tamen ſequitur quòd dilectio ſeu fruitio in patria ſit perfectior viſione. Quia ibi intellectus immediatè & abſque ſimilitudine fertur & terminatur in Deum,& fruitio pręſupponit viſionẽ,& pendet ab ea,& non è conuerſo: imò etiã cognitio Dei in via eſt nobilior dilectione in eſſe naturæ, cùm dilectio præſupponat cognitionẽ, & quodãmodo pendeat ex ea,& non è cõuerſo: licet nõ in eſſe morali ſiue meriti, cuius præmiũ non reſpondet neceſſariò potentiæ mereoti:prout in forti politico brachia pugnant & merentur,& caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis ſufficienter dictum eſt.

1. de Ciuit.

c.3.§.3. ver.11.

Ver. 3. DE MODO VISIONIS BEATIFICÆ.

B VIſio beatifica oculis corporalibus fieri nõ poteſt, cùm oculus corporalis oõ poſſit videre,niſi corporea & quãta colorata:ſed Deus nõ eſt corporeus,& per cõſequens nec quantus,aut coloratus,cùm ſit ſpiritus. Ioan.4. Nec imaginandum eſt quòd potentia viſiua corporalis poſſit eleuari ad viſionem ſubſtantiæ angelorũ aut Dei, quia hoc repugnat naturę eius, ſicut repugnat leoni quòd tantũ eleuetur vt fiat rationalis: Tunc enim ſequeretur implicatio cõtradictionis:ſic quòd potentia viſiua eleuetur ad viſionem ſubſtãtiæ angelorum aut Dei. Omnis enim potẽoa ſpeciem ſumit ab obiecto, vltra quod ſe extendere nõ poteſt. Cùm igitur obiectũ potentiæ viſiuæ ſit color: ſequitur quòd nihil poteſt videre niſi ſub ratione colorati: & quemadmodum oporteret leonem corrumpi,antequàm tráſierit in aliã ſpeciẽ:ſic & potẽtiã viſiuã,antequàm perciperet angelos. Nec obſtat quod habetur Eſa.1. Cognouit bos poſſeſſorem ſuum,& aſinus præſepe domini ſui:quia oõ eſt iotelligendum de ſubſtãtia, ſed de accidentibus humanitatis. Nec obſtat pariter quod dicitur Iob.19. Et in carne mea videbo Deũ: quia loquitur de reſurrectione,& nõ dicit oculis corporalibus, ſed oculo intellectuali. Neceſſe eſt ergo dicere quòd viſio beatifica erit per intellectum. Omnis autem viſio quæ habetur de Deo,per ſpeciẽ concreatã,aut,per ſpeciem infuſam,aut abſtractã, eſt ænigmatica & nõ clara,cùm oullas ſpecies ſiue ſimilitudo creata & finita poſſit perfectè repręſentare Deum, qui eſt infinitus: finiti enim ad infinitũ nulla eſt proportio. Clara igitur viſio Dei eſt viſio immediata diuinæ eſſentiæ, quando iotellectus videt eã per ipſammet,vt.ſ.in tali viſione diuina eſſentia ſit id qood videtur,& quo videtur. Quòd autẽ hoc ſit poſſibile,patet ex illo 1. Ioan. 3. Cùm apparuerit,ſimiles ei erimus,& videbimus eum ſicuti eſt,& 1. Cor.13. Videbimus eũ facie ad faciem,quod de facie corporali intelligi nõ poteſt,cùm diuina eſſeotia non ſit corporalis. Vode Eſa.40. Cui ſimilem feciſtis Deum,aut quã imaginẽ ponetis ei? Ideo D.Paul declarat:dicẽs, Nunc cognoſco ex parte, tunc autẽ cognoſcã ſicut & cognitus ſum:ſed Deus cognoſcit nos abſq; ſpecie ſiue ſimilitudine intermedia:igitur & Sãcti Deũ,& in hoc erunt ei ſimiles,ſicut dictũ eſt,& 2.Pet. 1. dicitur, Per quã maxima & pretioſa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cõſortes naturę. Nõ apparet quomodo ſimus cõſortes diuinę naturę,niſi ipſi mediatè vniamur,ſicut pe-

1.p.q.12. art.2.

Viſio diuina eſſentia.

3. cõtra Gen cu.c.51.

vſque in diem iudicij,& ſciẽtia Angelorum & animarum beatarum poteſt augeri,ſicut & alia quæ
pertinent ad præmium accidentale:ſed poſt diem iudicij nõ proficient,quia tũc erit vltimus ſtatus
rerum.Ideo D.Tho.dicit,quòd poſſibile eſt quòd poſt diem iudicij omnes cognoſcant quæ Deus *In 4.ſent.*
cognoſcit,ſcientia viſionis:illud tamen nõ affirmat verum. ¶ Reſolutio huius quæſtionis eſt,quòd *diſ.49.q.*
Sancti vident diuinam eſſentiam ſecundum proportionem luminis gloriæ, quòd proportionatur *2.art.5.*
gratiæ,& ideo qui in maiori gratia ſunt,plura vident:& cùm lumen gloriæ non augeatur in reſur- *Viſio pro-*
rectione,ſequitur quòd Sancti poſt reſurrectionem corporum non plura neque perfectius videbũt *portiona-*
in verbo,quàm antè:licet habeant perfectius eſſe ad quod ſequitur perfectius operari, quia viſio nõ *tur lumini gloriæ.*
reſpondet eſſe naturali,ſicut operationes naturales, ſed gratuito & lumini gloriæ. Nec eſt neceſſe
quòd qui cognoſcit cauſam,cognoſcat omnes effectus eius,niſi cõprehẽdat cauſam. Sicut nec qui
videt ſpeculum,videt omnia quæ ſunt in ſpeculo,niſi cõprehendat ſpeculum:quod fieri nõ poteſt,
quando eſt infinitũ & voluntariũ,vt diuina eſſentia. Et ad authoritates Eſa.& D.Greg. dici poteſt,
quod vidẽt omnia quæ ad eorum beatitudinẽ pertinẽt. Et ideo Sancti vidẽt in verbo orationes eo-
rum qui inuocãt eos:aliàs nõ eſſent perfectè beati,ſi ignorarẽt ea quæ eos ſpecialiter tangũt. Veriſi-
mile aliquibus videtur quòd minimus beatus multò plura videat in verbo, quã cognouerint om-
nes viatores in terra:Certũ tamen eſt quod omnia quæ per fidẽ credimus,clarè videbimus,iuxta il-
lud,Pſal. Sicut audiuimus,ſic vidimus in ciuitate domini virtutum:imò dicemus ſicut regina Sab- *Pſal. 47.*
ba:quæ dicebat:Verus eſt ſermo quem audiui in terra mea,de virtutibus & ſapientia tua. Nõ cre- *2.Paral.9.*
debam narrantibus,donec ipſa veniſſem,& vidiſſent oculi mei,& probaſſem medietatem ſapiẽtiæ
tuæ vix fuiſſe narratam. Viciſti famam virtutibus,&c. Applicatio eſt facilis. Cùm igitur Sancti vi-
deant ſecundum proportionem gratiæ luminis gloriæ,ſequitur quòd vnus alio perfectius & plura
videt:prout Apoſt.de gloria corporum,quæ pẽdet & fluit à gloria animæ,dicit: Alia eſt claritas ſo- *1.Cor.15.*
lis,alia ſtellarum:& ſtella differt à ſtella in claritate,ſic & reſurrectio mortuorum.

§. 1. DE LOCO VISIONIS BEATIFICÆ.

A LOcus viſionis beatificæ in ſacris literis dicitur Paradiſus. Vnde Chriſtus, Hodie mecum eris *Luc. 23.*
in paradiſo, & rectè dicitur Paradiſus: quia paradiſus idem eſt quod pomerium ſiue hortus *Paradiſus*
delitiarum. Vnde Ezec.28.In delitiis paradiſi Dei fuiſti.Sed nõ poſſunt eſſe maiores delitiæ,quàm *quid.*
in viſione diuinæ eſſentiæ,in qua omne bonum cõtinetur,ſicut dictum fuit Moyſi, Exo.33. Oſten-
dam tibi omne bonum:ideo non immeritò dicitur Paradiſus.Sed quia duplicem paradiſum in ſa-
cris literis reperimus.ſ.Cæleſtem & Terreſtrem : ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicen-
dum eſt.

Ver. 1. DE PARADISO TERRESTRI.

B DE Paradiſo Terreſtri habetur Gen.2.Plantauerat autem Deus Paradiſum voluptatis à prin- *1 p.q.102.*
cipio,in quo poſuit omne lignum pulchrum viſu,& ſuaue ad veſcẽdum, lignum etiam vitæ
in medio paradiſi:& fluuius egrediebatur de loco paradiſi,ad irrigandum paradiſum,qui inde diui-
ditur in quatuor capita. Et infrà: Tulit ergo Deus hominem & poſuit in paradiſo voluptatis,vt ope-
raretur & cuſtodiret illum : donec completo numero electorum Adam cùm poſteritate ſua tranſ-
ferretur viuus in paradiſum cæleſtem. In hoc paradiſo tulit vnam de coſtis Adæ dormientis (quæ
ſ.erat ſuperflua ſuppoſito,ſed non naturæ,prout ſemen)& ædificauit in mulierem,& duxit eam ad
Adam , & matrimonio iunxit. Deinde præceptum generationis dedit , dicens:Creſcite & multi-
plicamini & replete terram. Et vt maiorem haberent merendi occaſionẽ,ac vt eundem plaſmato-
rem Dominum recognoſcerent, datis ad eorum vſum cunctis arboribus , lignum ſcientiæ boni &
mali prohibuit, ſub interminatione duplicis mortis. ſ. ſpiritualis & corporalis. Sed pro dolor Eua
à diabolo ſeducta,comedit,& viro tradidit ad edendum:qui ne contriſtaret eius delitias,etiam co-
medit:& ſic ambo præceptum Domini tranſgreſſi ſunt,& ſe nudos omnibus gratiis & donis ſpiri-
tualibus conſpicientes folia fici conſuerunt,& fecerunt ſibi periſomata:& vocati à Domino,culpã
ſuam non recognoſcentes,& ſemetipſos excuſantes,ſententiam cõtra ſe audierunt,Gen.3. Et emi-
ſit eos Deus vt Adam operaretur terrã,de qua aſſumptus eſt.ſ.ad campũ Damaſcenũ, à quo & ci-
uitas Damaſci dicta eſt de qua Act.9. Et quãuis nõ habeatur in ſacris quod reductus fuerit in cam-
pum Damaſc. D. tamen Anthoninus archiepiſc.Florẽt. in prima parte hiſtoriali,tit.1.ca.1.§.4.di-
cit veriſimile eſſe quòd in agrum Damaſc.emiſerit eos Deus. Nã in eodẽ agro Cain occidit Abel:
& ſepulchrum Adæ ibi fuiſſe dicitur:ſed poſtmodũ trãſlatum fuit corpus eius ab Abraham in ſpe-
luncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipſi aut filij eorum redirent ad paradiſum, & ederent de
ligno vitæ, collocauit Deus ante paradiſum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque *Paradiſus*
verſatilem,ad cuſtodiendam viam ligni vitæ. Paradiſus terreſtris,ſecundum D. Aug. ad Oroſium, *terreſtris*
in Oriente ſitus eſt,interiecto Oceano,& ab orbe noſtro longè remotus,in altiſſimo & temperato *vbi ſit.*
loco conſtitutus, ad quem aquæ diluuij minimè peruenerunt,aliàs Enoch ſubmerſus fuiſſet. Hic

locus à ptimi hominis reatu interclusus eſt,nec vlli hominnm patet aditus. Ad hunc locum tranſlati dicũtut Enoch & Helias,qui futuri ſunt duo teſtes cõtra Antichriſtũ:de quibus Apoc.11. Dabo duobus teſtibus meis,& prophetabunt diebus mille ducẽtis ſexaginta,anuĉti ſaccis. De trãſlarione Enoch habetut Gen.5. Ambulauit Enoch cùm Deo,& non apparuit,quia tulit eum Dominus,& Eccleſiaſt.44. Enoch placuit Deo,& tranſlatus eſt in paradiſum, vt det gentibus ſapientiam. De Helia verò 4.Reg.2. Cúmq; pergetent & ſermocinarẽtur (ſ.Helias & Heliſęus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiſerunt vtrunque,& aſcendit Helias per turbinẽ in cœlum,& Eccleſiaſt.44. Qui receptus eſt in turbine ignis,& in cutru equorum igneorum. Hi duo teſtes viuunt ex herbis & fructibus lignorum paradiſi. Et cùm virtus caloris naturalis incipit debilitari,edũt de ligno vitæ quòd reparat defectũ calotis natutalis,& tenet & cõſeruat eos in ſtatu ac diſpoſitiòne, in qua erãt quãdo trãſlati ſunt. Ab hoc loco eductus eſt Helias ad montẽ Thabor, cũ anima Moyſi ex limbo in corpore aſſumpto,& viderũt Chriſti transfiguratiõnẽ,& perfecto myſterio vterque ab Angelo cuſtode in locum ſuum reductus Helias tamen reuerſurus eſt tempore Antichriſti, vt amplius dicetur infrà,cùm de Antichriſto fiet mentio. ¶ Ex præmiſſis patet Paradiſum terreſtrem (de quo Gen.2.) non eſſe vniu[illegible]ſam terram,cùm vniuerſa terra non ſit locus voluptatis,nec ab vniuerſa terra Adam ſtatim poſt peccatum fuerit emiſſus,nec de ligno vitæ poſſit haberi cognitio, neque ea quæ ſcripta ſunt Gen.2. poſſunt bene ſaluari,maximè de fonte & quatuor fluminibus,qui certis terris circuiendis deputati ſunt,quorum initia non inueniuntur in medio vniuerſæ terræ, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque verſanli. Nec euaſiones eorum qui oppoſitum ſuſtinent, ſatisfaciunt literæ ſiue ſenſui literali,à quo ſolo,ſecundum D. Aug. trahitur efficax argumentum.

Enoch & Helia trãſlatio in paradiſum.

Matth. 17. Mar. 9.

Ver. 2. DE PARADISO CÆLESTI.

Paradiſus cæleſtis.

Num. 12. 2.Cor.12.

Viſio beatifica quæ dicitur Paradiſus,cõmunicatur vbi Deus vult:& prout cõmuniter dicitur, vbi papa, Roma:& vbi rex,ibi curia:ſic paradiſus,vbi Deus cõmunicat ſuam clarã viſionẽ:& ſic fuit in deſerto,quãdo apparuit Moyſi,& prope Damaſcũ,quando Paulus raptus fuit: & in limbo patrum in triduo mortis Chriſti. Vnde Luc. 23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in paradiſo: in quo tamẽ die deſcendit ad inferos,& ſecundum aliquos,per 40. dies extra apparitiones,in paradiſo terreſtri,in quo dicũt Chriſtũ mãſiſſe tanquã in digniori loco,& magis cõuenięti corpori glorificato. Ordinariè tamen cõmunicat in cœlo Empyreo,quòd eſt cœlũ immobile & lucidiſſimũ,in quo ſecundũ Damaſc. fuerunt Angeli creati:dicit enim quod cœlũ Empyreũ mox vt fuit factũ,fuit Angelis repletũ:datæq; ſunt ſingulis certæ ſedes & mãſiones locales ad ornandũ eas:quæ quidẽ ſedes & manſiones diſtinctæ & diuiſæ ſunt in tribus hierarchiis & nouẽ ordinibus,de quibus Chriſtus. In domo patris mei mãſiones multæ ſunt. In hoc loco à principio omnibus Angelis cognitionem & beatitudinẽ natutalẽ perfectã Deus tribuit, quia omnes clarè cognouerũt Deum eſſe vnũ ſolũ principiũ,& authorem natutę. Cõmunicauit etiã beatitudinem gratuitã imperfectã,quia fuerunt,ſecundum D. Aug. creati in gratia & virtutibus,in quibus ſi perſtitiſſent,cõſecuti fuiſſent beatitudinem perfectam. Verũ Lucifer cauda ſua (hoc eſt ſuggeſtione ſua) traxit tertiã partem ſtellarũ, hoc eſt Angelorum,qui cum eo ceciderunt,prout diffusè diximus cùm de caſu Angelorum ageretur. Boni verò Angeli beatificati ſunt,& quia ad cuſtodiam deputati ſunt, propter ea quæ in iſtis inferioribus agunt,viſionem illam non intermittunt:vnde Chriſtus, Dico enim vobis quòd Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris mei,qui in cœlis eſt. ſpeciali modo per communicationem claræ viſionis ſuæ eſſentiæ. Et quia ſedes malorum Angelorum,qui ceciderunt & proiecti ſunt,manſerunt vacuæ,dicuntur ruinatæ:has tamen ruinas impleturus eſt Deus per homines, qui mandata illius ſeruabunt. Vnde Pſal. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas,poſt iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmiſſis patet quòd ordines Angelorũ non ſolùm ſunt ſecundum dignitates eorum,ſed etiam ſecundum locum,qui valde magnus & extenſus eſt. Si conſideretur quòd ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ,& ex vno aquæ decem aëris,& ſic deinceps multiplicando,vt aqua ſit in decuplo maior terra,& ſic de aliis elementis, & de cœlis vſque ad cœlum Empyreum,quòd eſt decimum:apparebit cœli Empyrei magnitudo & extenſio atque altitudo,quàm admirans Baruch exclamabat dicẽs: O Iſraël,quàm magna eſt domus Dei,& ingens locus poſſeſſionis eius: Magnus & non habet (hoc eſt non videtur habere) finem: excelſus & immenſus. Locus excelſior ſiue ſublimior debetur Chriſto,iuxta illud: Dixit dominus domino meo,ſede à dextris meis,hoc eſt in potioribus bonis. Poſt Chriſtum eſt D. Virgo Maria:ideo cantat Eccleſia, Exaltata es ſancta Dei genitrix ſuper choros Angelorum ad cæleſtia regna, & D. Ioſeph,ſecundum aliquos:deinde Apoſtoli,iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes duodecim:& xxiiij. ſeniores,qui videntur facere quartam hierarchiam:deinde alij ſancti mixti Angelis ſecundum eorũ merita. vnde Chriſtus, Erunt ſicut Angeli Dei in cœlo,non ſolùm quo ad generationem,ſed etiam quantum ad manſiones & ſedes.

Ioan.14.

Mat.18.

Pſal.109. Magnitudo paradiſi quanta.

Baruch 3.

Pſa. 109.

Mat. 12. Apoc.4. & 5. Matth.22.

S.1.

§. 2. DE BEATITVDINE ESSENTIALI.

A Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinem eſſentialē & accidentalem. Et quia beatitudo eſt *Beatitudo*
merces & prẹmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex eſſe dicitur. ſ. eſſentiale & *duplex.*
accidentale. Beatitudo eſſentialis ſiue præmium eſſentiale eſt clara viſio diuinæ eſſentiæ: & fruitio
ſiue gaudium quod habetur ex illa viſione clara, dicitur præmium eſſentiale: & dicitur vita æterna,
vt dictum eſt. Hoc præmium reſpondet & proportionatur habitui gratię ſeu charitatis, iuxta illud:
Gratia Dei, vita æterna. Sic quòd qui habet habitum gratiæ aut charitatis magis intenſum, ſeu vt *Rom. 6.*
plures loquendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus eſt gloriam & maius præmiū *Apoc. 2.*
eſſentiale. Hoc præmium aliquando in ſacris literis dicitur corona vitę, iuxta illud: Eſto fidelis vſq;
ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Aliquando autem vocatur corona aurea, ſicut de quolibet *Eccl. 45.*
Sancto cantat Eccleſia, Corona aurea ſuper caput eius, expreſſa ſigno ſanctitatis. Hoc autem dici-
tur metaphoricè & ſimilitudinariè ex parte meriti & ex parte prẹmij: ex parte quidem meriti, quia *2. Tim. 2.*
ſicut legitimè certantes & pugnantes in acie, præmiantur corona, ſecundū illud: Non coronabitur, *Iob 7.*
niſi qui legitimè certauerit: cùm ergo militia ſit vita hominis ſuper terram, præmium quod datur
legitimè militantibus dicitur corona. Ex parte præmij etiam ſumitur ſimilitudo: quia reges coro-
nantur, & ſignum regiæ poteſtatis eſt corona aurea: quæ perfectionem quandam ſignificat, primò
ratione materiæ: quia aurum eſt nobilius metallum: ſecundò ratione figuræ, quia figura circularis
eſt perfectiſſima. Sed per viſionem diuinæ eſſentiæ & beatitudinem aliquis efficitur particeps di-
uinitatis, & conſors diuinæ naturæ, & per conſequens regiæ poteſtatis, iuxta illud: Feciſti nos Deo *Apoc. 5.*
noſtro regnum & ſacerdotes. & D. Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Cōuenien- *1. Pet. 2.*
ter ergo præmium eſſentiale dicitur corona aurea, quia eſt id quod perfectiſſimum datur eis.

Ver. I. DE BEATITVDINE ET PRÆMIO ACCIDENTALI.

B Beatitudo accidentalis ſiue præmium accidētale eſt id quod cōſequitur illam viſionem, & nō
eſt de eſſentia beatitudinis. ſ. gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim
Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, ſecundum proportionem gratiæ & charitatis:
Sic quòd ille qui eſt in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate,
quàm ille qui fecit. Hæc communicatio fundatur in illo verbo pſal. Particeps ego ſum omniū ti- *Pſal. 118.*
mentium te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis, & de ſingulari victoria contra carnem, mū-
dum & diabolum. Hoc præmium dicitur accidentale, quia abſque illo eſſent beati. Nota tamen
quòd omne gaudium de his quæ videntur in verbo, quanuis ſit de prędictis operibus eorum, dici-
tur eſſentiale: ſed gaudium quod habetur per ſpecies acquiſitas vel infuſas, eſt accidentale. Præ-
mium accidentale reſpondet actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinatarum. Et
quia in actu charitatis duo ſunt. ſ. eſſentia actus, & conatus ſiue intenſio quæ ex natura ſua impor-
tat difficultatem: ideo eſſentiæ actus datur pro præmio gaudium de illo, conatui verò & difficulta-
ti datur pro præmio ſatisfactio pœnæ, vel deletio reatus ſiue obligationis ad pœnam ſuſtinendam
ſi egeat, ſi verò non egeat, datur illi cui per operantem applicatur, & ſi non applicetur, reponitur in
theſauro Eccleſiæ, de quo inferiùs dicetur. Præmium accidentale eſt quadruplex. ſiue quatuor re- *c. 19. § 9.*
ducuntur ad ipſum. ſ. gaudium de bonis operibus, ſatisfactio ſiue deletio reatus pœnæ, dos corpo- *ver. 20.*
ris, & aureola. Primum ſatis clarum eſt ex dictis: de ſecundo videbitur, cùm de ſatisfactione & in-
dulgentiis agetur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hîc dicendum eſt.

Ver. 2. DE DOTIBVS CORPORIS.

C Quia in iuſtificatione inter Chriſtum & animā cōtrahitur matrimoniū, quod habet quādam *Dos ad*
ſimilitudinem cum carnali: ideo ſicut quando ſponſa traducitur ad domum ſponſi carna- *quid datur.*
lis, ſponſa recipitur ornata & dotata: ita etiam doctores Theologi aſſignant aliquas dotes ſpiritua-
les beatis quando introducuntur in domum ſponſi, hoc eſt in regnum paradiſi. Similitudo tamen
non tenet in omnibus: quia dos datur à ſponſa viro in ſolatium, ad ſupportanda onera matrimo-
nij: ſed in paradiſo nullum eſt onus: ideo non datur ad ſupportanda onera, ſed in ſolatium & io-
cunditatem. Et quanuis communiter dos detur viro à ſponſa, tamen quando ſponſus eſt ditiſſi-
mus, & ſponſa pauperrima, præ nimio amoris affectu ſponſus dotat ſponſam, ſicut dixit Si- *Gen. 34.*
chem Iacob & filiis ſuis: Augete dotem, & munera poſtulate. Cùm ergo Chriſtus ſponſus ſit di-
tiſſimus, in cuius domo ſunt diuitiæ & gloria, diues in omnes qui inuocant illum, in cuius femore
eſt ſcriptum, Rex regum, & dominus dominantium, propter nimiam charitatem qua dilexit ſpon-
ſas ſuas, hoc eſt animas iuſtas, conuenienter dat eis ornamenta, quæ nomine dotis nominari ſolent. *Pſa. 44.*
Vnde pſal. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate. Annulus eſt fides, *Dotes ani-*
Oſeæ 2. Deſponſabo te mihi in fide. Charitas eſt veſtitus deauratus. Monilia varia ſunt virtutes in- *mæ.*
fuſæ, & dona Spiritus ſancti in hoc mundo, ſed nobiliora ornamēta & dotes dat cùm introducitur
in domum ſiue regnum, & quo ad animam dat lumen gloriæ, quod eſt nobiliſſimum ornamētum

dat etiam viſionem, quæ ſuccedit fidei: comprehenſionem, quæ ſuccedit ſpei: fruitionem, quæ ſuccedit charitati. Veruntamen cùm dotes diſtinguantur à beatitudine, quia ſunt habitus vel diſpoſitiones, & omnes aliæ, qualitates quæ ordinantur ad perfectas operationes, in quibus conſiſtit, beatitudo: ſequitur quòd viſio, comprehenſio, dilectio & fruitio, non dicuntur propriè dotes, ſed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus ſancti. Dotes autem corporis aſſignantur quatuor. ſ. impaſſibilitas, claritas, agilitas, & ſubtilitas: de quibus Apoſtol. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione, quantum ad impaſſibilitatem: Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute, quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale, quantum ad ſubtilitatem.

Dotes corporis quatuor. *1.Cor.15.*

Ver. 3. DE IMPASSIBILITATE.

Apoc.21. IMpaſſibilitas dicitur negatio paſſibilitatis ſiue paſſionis: quæ (vt ſuprà dictum eſt) duplex eſt. ſ. D
corruptiua, & illa non erit in patria, iuxta illud. Abſterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis Sanctorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà: quia prima abierunt. Alia eſt perfectiua, & illa manebit in patria: quia cùm gloria non tollat perfectionem ſed augeat: corpora Sanctorum erunt paſſibilia, paſſione perfectiua, hoc eſt, recipient qualitates perfectiuas: & ſic poterunt eſſe in patria actus quinque ſenſuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt ſuprà dictum eſt) aliqui ſenſus immutantur immutatione naturali, ſicut ſenſus tactus & guſtus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria nõ immutabũtur immutatione naturali: ſed ſolùm intẽtionali ſiue ſpirituali, ſicut viſus hic, & nobiliori modo in patria. Et ſic guſtus nõ immutabitur per cibũ aut potũ, nec erit ſenſus alimenti in actu, ſed ſpiritualiter, vel fortè per immutationẽ linguę ab aliqua humiditate adiũcta, quæ ab aliquibus vocatur Nectar Ambroſianũ, per quã ſentiãt omnes ſapores quos volẽt: & idẽ dicunt de aliis ſenſibus, qui ſolùm ſpiritualiter immutabũtur ſine alteratione: & ſic erit de ſenſu tactus, ſicut de corpore Adæ, cui nec ignis nocere, nec gladius ſcindere potuiſſet, in ſtatu iuſtitiæ originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & ſubiectio corporis ad animam, quàm in ſtatu innocentiæ. Nec claritas corporum glorioſorum impediet viſum, ſicut claritas ſolis viſum Noctuæ, quia hoc eſt propter debilitatem potentiæ: quòd non erit in patria. Quòd ſit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Eccleſia, Clarè ſonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor ſuauiſſimus erunt corpora Sanctorum. Hæc impaſſibilitas cauſatur in corporibus Sanctorũ ex dominio perfecto quod habet anima ſuper corpus, in quod vis animæ glorificatæ redundabit. Nec illud dominium poteſt aliquo modo auferri, quia ipſa erit immutabiliter Deo ſubiecta: quòd non erat in ſtatu innocentiæ. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ ſecundum ſe erit eiuſdem conditionis ſicut in via) vt non poſſit recipere aliquam qualitatem contrariam vel diſconuenientem. Cicatrices tamen vulnerum in Chriſto & Sanctis remanebunt: non inquantum important aliquem defectum vel deformitatem, ſed inquantum ſunt ſigna conſtantiſſimæ virtutis, quia paſſi ſunt pro iuſtitia & fide: vt ex hoc & ipſis & aliis gaudium creſcat. Nec deerunt membra ſeparata Martyribus, quia non peribit capillus de capite.

An ſenſus erũt in patria. *Cicatrices Chriſti & Martyrum manebunt in patria.* *Luc.21.*

Ver. 4. DE CLARITATE.

Mat.13. *Eſa.30.* COrpora glorioſa habere claritatem expreſſè docuit Chriſtus dicens: Fulgebunt iuſti ſicut ſol E
in regno patris mei, & de claritate ſolis poſt diẽ iudicij dicit Eſa. Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animę, & redundabit in corpus. Et cùm omne quòd recipitur, ad modũ recipientis recipiatur: ſequitur quòd erit corporalis, potens immutare viſum corporalem: ſicut claritas Chriſti in monte Thabor, & ſic poteſt ab oculo non glorioſo corpus glorioſum videri. Verùm quia claritas corporalis glorioſi prouenit ex merito voluntatis: ideo voluntati eius ſubditur, vt ſecundum eius imperium videatur, vel nõ videatur, & ideo in poteſtate beati erit oſtendere gloriam ſuam, vel occultare: ſicut etiam fecit Chriſtus poſt reſurrectionem, præcipuè diſcipulis euntibus in Emaus. Et cùm anima totaliter dominiũ habeat ſupra corpus, poterit etiam ſuſpendere actiuitatem corporis, & ſe occultare, & reddere ſe penitus inuiſibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit ſed perficit: ſequitur quòd color qui debetur corpori ſecundum naturam, partim remanebit in eo, ſed ſuperaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex ſolis ſplendore relucere, vel ex alia cauſa extrinſeca vel intrinſeca. ¶ Licet autem Chriſtus dixerit quòd iuſti fulgebunt ſicut ſol: non eſt intelligendum quòd omnes ſint æquales in claritate, prout D. Paulus declarat dicẽs: Alia eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum: & ſtella differt à ſtella in claritate. Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animæ, ſequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpore glorioſo recognoſcitur gloria animæ, ſicut color corporis in vaſe vitreo, quamuis corpus glorioſum non ſit tranſparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, ſed ſecundum eorũ proportionem.

Claritas erit in poteſtate beatorum. *Luc.24.* *1.Cor.15.*

Et quanuis ſit tanta claritas in cœlo,non impedietur nec fatigabitur viſus : quia lumen quantum-
cunque intenſum naturaliter delectat viſum,iuxta illud:Dulce lumen,& delectabile oculis videre *Eccl.11.*
ſolem:niſi fortè ſint debiles vel indiſpoſiti,quod non erit in patria.

Ver. 5. DE AGILITATE.

A CORpora Sanctorum fore agilia:hoc eſt prõpta & facilia ad agendũ & mouendum ſe,& agili- *Eſa. 4.*
tate vti,teſtatur Eſa.cùm ait:Qui ſperant in domino, mutabunt fortitudinem,aſſument pen- *Sap.3.*
nas,vt aquilæ,current & non laborabunt,volabunt & nõ deficient.& Sapiens, Fulgebunt iuſti, &
tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.Agilitas hęc deriuatur à gloria animę in corpus,prout
ſubiicitur animæ,& inquantum anima eſt motor,vt.ſ.expeditum ſit & habile ad obediendum ani-
mæ in omnibus motibus & affectionibus eius.Et cùm proueniat ex merito volũtatis,ſubiacet eius *Agilitas ſubiacet voluntati beatorum.*
imperio,& ſic quãdo volent,poterũt viſitare mãſionem Christi & aliorum Sanctorum , quos no-
uerunt in via,& omnium illorum quorum voluerint habere colloquium.Et quãuis moueantur in
tempore imperceptibili,nõ tamẽ in inſtãti:quia cùm omnis motus localis fiat in tempore,quũ ſpa-
tium,motus,& tẽpus ſimul diuiduntur:ſed inſtans eſt indiuiſibile,ergo non mouentur in inſtanti.

Ver. 6. DE SVBTILITATE.

B QVarta dos corporũ glorioſorum vocatur Subtilitas,quæ nõ debet intelligi per rarefactionem
ſiue propter paucitatem materiæ ſub æqualibus dimenſionibus,ſecundũ quẽ modum dici-
mus quod ignis & aër,qui dicuntur ſpiritus,ſunt ſubtiliores aqua & terra:quia tantum erit de ma-
teria in corporibus glorioſis,ſicut nunc. Nec ipſa erunt in maiori quantitate aut ſub maioribus di-
menſionibus,quàm nunc ſint. Nec etiam debet intelligi hæc ſubtilitas ſecundũ modum, quo ſub-
ſtantiæ ſeparatæ ſunt ſubtiles : ſicut aliqui hæretici dixerunt , quòd corpora in reſurrectione con-
uertentur in ſpiritum : quia hoc eſt impoſſibile, cùm non communicent in materia. Et hoc etiam
ſequeretur quòd homo,qui naturaliter ex corpore & anima conſtat,non reſurgeret,quod eſt hęre-
ticum. Quia ſancti habebunt materiam, carnes, oſſa, & corpus tangibile, ſicut Chriſtus dicebat:
Palpate & videte quia ſpiritus carnem & oſſa nõ habet,ſicut me videtis habere, & Iob 19.In carne *Luc. 24.*
mea videbo Deum ſaluatorem meum. Nec Apoſt.quãdo dicit quòd reſurget ſpirituale, voluit di- *Corpus beatorum quomodo erit ſpiritualis.*
cere quòd corpus ſit ſpiritus,ſed quòd plenè & completè ſubſeruiet ſpiritui. Nunc enim in hac via
corpus noſtrum ſubiectum eſt operationibus animæ, inquantum eſt anima. ſ. vegetatiua & ſenſi-
tiua:prout corpus generatur,& generat,nutritur,& alteratur,creſcit & decreſcit.Quantum autem
ad ſpirituales operationes animæ,ſecundum quod anima dicitur ſpiritus,& conuenit cũ Angelis,
licet aliquo modo ſubſeruiant,tamen magnum impedimentum afferunt : quia corpus quod cor-
rumpitur aggrauat animam,vt dicitur Sap.9.Sed in ſtatu reſurrectionis ceſſabunt operationes ani-
males,quia non erit generatio,vt habetur Mar.12.Non enim nubẽt neque nubetur, ſed erunt ſi-
cut Angeli Dei.Nec erit alimentum aut nutritio,iuxta illud Apoc.7.Nõ eſurient neq; ſitient am-
plius,neque cadet ſuper illos ſol,neque vllus æſtus:ſed corpus abſque vllo impedimento & fatiga-
tione inceſſanter ſeruiet animæ ad ſpirituales operationes, ſecundum Pſalm. Beati qui habitant in
domo tua domine,in ſecula ſeculorum laudabunt te.Sicut ergo nunc propter operationes anima-
les corpus noſtrum dicitur animale:ita tunc propter obedientiam circa operatione ſpirituales, di-
cetur ſpirituale , hoc eſt completè & perfectiſſimè ſeruiens ſpiritui. Subtilitas ergo corporum glo-
rioſorum ſiue ſubtilitatis modus eſt, vt dicantur ſubtilia propter perfectiſſimam corporis perfe-
ctionem ex dominio animæ ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus glorioſum dicitur ſpiri-
tuale, quaſi omnino ſpiritui ſubiectum , quo ad operationes ſpirituales nullo modo impediens,
ſed ſubſeruiens ei. Et ideo Apoſt.in ſpiritualitate tetigit dotem ſubtilitatis. Ex virtute tamen ſiue ex *Virtus ſubtilitatis in quo conſiſtat.*
ratione prædictæ ſubtilitatis nõ habet quòd poſſit penetrare,ſicut res acutæ propter acuitatem,vt
ignis,& alia huiuſmodi:ita quòd(vt aliqui volunt)poſſint per poros trãſire:quia eſſet magnæ imper-
fectionis,quòd ſub tali quantitate tenerentur:nec etiam quòd poſſit ſimul eſſe cùm alio corpore in
codẽ loco:Quia ſubtilitas illa nõ aufert corpori dimẽſionem,per quã eſt in loco,& reſiſtit aliis cor-
poribus,ne ſint in eodẽ loco.Poterit tamẽ ex operatione virtutis diuinæ ſimul eſſe in eodẽ loco cũ
alio corpore. Sicut etiã corpus D. Petri non habuit ex aliqua virtute indita , quòd ad eius vmbram
ſanarentur infirmi,ſed fiebat virtute diuina,ad ædificationẽ fidei. Ita faciet virtus diuina,vt corpus
glorioſum ſit ſimul cũ alio corpore nõ glorioſo,ad perfectionẽ gloriæ. Et ideo ambulabũt per cælũ
empyreũ,quod eſt indiuiſibile,& penetrabũt ſphæras cęlorũ,non virtute ſubtilitatis,ſed virtute di-
uina, quæ eis in omnibus ad nutum ſubueniet, ſicut in natiuitate Chriſti , & in exitu ſepulchri, &
in ingreſſu ad Apoſtolos ianuis clauſis.Quòd autẽ corpus glorioſum ſit in eodem loco cũ alio cor-
pore non glorioſo,nõ eſt cõueniens,ſecũdum D.Tho.tum quia in eis ſeruabitur debitus ordo, qui
diſtinctionem debitã requirit,tum etiam quia vnum corpus glorioſum nõ ſe opponit alteri. Et ſic
nunquã duo corpora glorioſa erunt ſimul,nec per miraculum vnquã fiet : licet Deus facere poſſet

Subtilitas etiam non impedit palpabilitatem, quæ in duobus conſiſtit: Primò in tangibilitate, quòd poſſit tangi, hoc eſt quòd habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valdæ temperatæ: ſed hoc nõ ſufficit ad palpabilitatem: quia aërem, cùm habeat qualitates tangibiles, tangere poſſumus: ſed non palpare: quia palpabile addit ſupra tangibile, quòd reſiſtat tangenti vt non tranſeat, quod non facit aër: ex quo patet quòd omne palpabile eſt tangibile, ſed non econuerſo.

§. 3. DE AVREOLIS.

Aureola.

AVreolę nomẽ in ſacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter. ſ. cõmuniter & propriè, C Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cùm præmio accidẽtali, quod poteſt dici corona aureola per diminutionem, quia eſt minor corona aurea, hoc eſt præmio eſſentiali, vt viſione beatifica: quia quicquid additur illi, eſt minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, eſt præmium accidentale de operibus perfectionis, ſecundum excellentem victoriam, in quibus homo Chriſto maximè conformatur. Ex quo patet quòd nõ omne præmium accidẽtale eſt aureola, Vnde D. Tho. dicit, quòd aureola eſt quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victorię reſpondens. Et ideo ſecundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus ſpecialibus pugnis habentur,

Aureolæ tres.

dantur tres aureolæ. Tres pugnæ principales ſunt cõtra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Eccleſia, Caro, mundus, dæmonia, diuerſa mouẽt prælia. In pugna quæ eſt contra carnem, ille potiſſimã victoriã obtinet, qui omnino abſtinet à delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ eſt contra mundum, ille potiſſimam habet victoriam, qui perſecutionẽ vſque ad mortem incluſiuè ſuſtinet: Ideo martyribus debetur aureola. In pugna verò qua contra diabolum pugnatur, illa eſt præcipua victoria, cùm aliquis hoſtem & diabolum non ſolùm à ſe, ſed etiam à cordibus aliorum remouet: quòd fit per doctrinã & prædicationem:

Aureola quibus debetur.

Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habẽtibus debetur aureola. In his tribus ſancti nobiliſſimè cõformantur Chriſto qui virgo fuit & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mũdo manifeſtauit, per quam diabolum à cordibus hominum fugauit: & ſic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectiſſimè conformantur Chriſto:

In Chriſto non eſt aureola.

non quòd in Chriſto ſit aureola, cùm nemo ſibiipſi poſſit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Chriſtum. Præterea quanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiuè & nunquam ſecũdum ſui plenitudinem poſſidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibus eſt aliqua participatio perfectionis victoriæ. Et ideo cùm in Chriſto inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victorię conſtituũtur. vnde Ioan. 16. Confidite, quia ego vici mundum, & Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Chriſto non competit aureola, ſed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolæ originantur. vnde dicitur Apoc. 3. Qui vicerit, faciam eum ſedere in throno meo, ſicut ego vici & ſedeo in throno patris mei.

Angelis nõ cõpetit aureola.

¶ Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipſi pugnauerint. Quia aureola nõ debetur niſi illis qui pugnãt corporaliter, & exercẽtur per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyrium, & doctrinam, ſi exterius circa hæc non exercentur, vel eis non inſunt. Præterea quæ hominibus ad perfectionẽ pertinent, Angelis ſunt connaturalia, & ſpectant ad communem ſtatum eorum, quia ea in eodem genere actus ſuam beatitudinem meruerunt. ſ. in hoc quòd conuerſi ſunt ad Deum. Ideo nullum ſingulare meritũ inuenitur in vno, quòd alius nõ habeat. Homines autem diuerſis generibus actuum beatitudinem merẽtur. Aureola ſubiectiuè eſt in mente, cùm ſit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed ſicut ex gaudio eſſentialis præmij quod eſt aureum, redundat quidam decor in corpore, ita ex gaudio aureolæ reſultat quidam decor in corpore. Et ſic aureola, principaliter eſt in mente, ſed per quandã redundantiam eſt in carne. Decor tamen cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebunt, non poteſt dici aureola, quæ eſt communis omnibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices non erunt, vtpote in illis qui fuerunt ſubmerſi, aut famis inedia, aut ſqualore carceris interempti.

Ver. I. DE AVREOLA VIRGINVM.

AVreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propoſitum firmũ habuerũt, virginitatem perpetuò conſeruandi, ſiue propoſitum voto firmauerint, ſiue non, quanuis aliquãdo hoc propoſitum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propoſitũ in fine vitæ inueniatur. D

Violẽter corrupta non perdit aureolam.

Quia virginitas mentis poteſt reparari, vt ſuprà dictum eſt. Si tamen aliqua per violentiam oppreſſa fuerit, propter hoc aureolam non amittit, dummodo propoſitum virginitatis inuiolabiliter ſeruet, & illi actui nõ cõſenſerit, quanuis delectationes venereas inuita experta fuerit, neque virginitatem, neque aureolam perdit, ſiue pro fide, ſiue quacunque alia cauſa violenter corrumpatur, ſed ſi pro fide Chriſti ſuſtineat, ad genus martyrij, tamẽ incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitã violari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam:

non

non quòd habeat duas coronas,ſed quia duplex præmium reportabit,vnum pro virginitate cuſtodita:aliud pro iniuria quam paſſa eſt, dato quòd taliter oppreſſa concipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit.Nec tamen matri Chriſti æquabitur,quia in ea fuit virginitas & maternitas cum integritate carnis,quæ non eſt in violenter oppreſſa. ❡ Ex præmiſſis infertur primò, quòd morientis ante vſum rationis,non habent aureolam virginitatis, quia licet habuerint carnis integritatem,non tamen habuerunt propoſitum. Secundò quòd qui habuerunt propoſitum nubendi (licet nunquam nupſerint) aureolam virginitatis non habebunt, quia non habuerunt propoſitum perpetuæ virginitatis,niſi fortè (vt dictum eſt) in fine propoſitum mutauerint, & de primò doluerint. Tertiò ſequitur quòd ſi Adam in paradiſo terreſtri perſeueraſſet,aureolam virginitatis non habuiſſet,quia aureola non datur niſi illi qui addit quandam excellentiam ſuper alios cõtinentiæ gradus: quod Adam non feciſſet, quanuis caſtitatem coniugalem optimè ſeruaſſet, & fuiſſent honorabiles nuptiæ,& thorus nulla cõcupiſcentiæ fœditate maculatus. Et eodem modo dicendum eſt pro tempore legis Moyſi,in quo cultus Dei per carnalem copulã propagandus erat, & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abſtinere:& per conſequens illi propoſito præmium ſpirituale non debebatur, niſi ex diuino inſtinctu proceſſiſſet, vt creditur de Hieremia & Helia,quorum coniugia non leguntur. ❡ D.autem virgini,quæ ex inſtinctu ſpiritus ſancti virginitatem vouerat, ſpeciale præmium debebatur, non quidem aureola,vt quidam dicunt,quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ non fuit in ea,cùm non habuerit fomitem,à quo pugna procedit,vt habetur 1.Cor.12. Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ,vt me colaphizet.D.Tho.tamen dicit,quòd D.Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Eccleſiæ in quibus eſt virginitas, conformetur. Et quanuis non habuerit pugnam per tentationem quæ eſt à carne habuit tamen per tentationem quæ eſt ab hoſte, qui nec Chriſtum reueritus fuit.Quartò ſequitur quòd viduæ ſeruantes continentiam,non habent aureolam, quia licet ſecundum aliquid,maiorem pugnam ſuſtineant quàm virgines,propter delectationis præteritæ memoriam,tamen virgines ſimpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiſcentia & experiendi deſiderium, quod ex quadam curioſitate procedit, qua fit, vt homo libentiùs videat quæ nunquam vidit,& etiam in eis quandoque concupiſcentia cauſat æſtimationem maioris delectationis, quàm ſit ſecundum veritatem,quæ auget.Et talis non eſt in viduis, in quibus conſideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiunguntur, concupiſcentiam minuit,& certamen reprimit.

Adã non habuiſſet aureolam.

An D. virgo habeat aureolam.

D. virgo tẽtata fuit à diabolo.

Ver. 2. DE AVREOLA MARTYRII.

A AD aureolam martyrij conſequendam duo requiruntur.Primò mors ſuſcepta:Secũdò quòd pro honeſtiſſima cauſa.ſ.propter Chriſtum.Pœna enim ſola martyrium nõ facit, ſed cauſa. Ex his ſequitur quòd afflictio pœnitentiæ nec alius dolor interior eſt propriè martyrium,niſi propter quandam ſimilitudinem: quanuis ſtet aliquando dolores interiores eſſe magis meritorios ex radice charitatis,vt in D.Virgine:ideo habuit excellentius præmium, quàm ſit aureola. Quãuis etiam dici poſſit ipſam habere aureolam:quia verè mortua fuiſſet, ſi non fuiſſet à Deo ſpecialiter præſeruata.Præſeruatio autem Dei non abſtulit meritum,& per conſequens nec præmium mortis. Aureola martyrij datur perfectiſſimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo: quæ eſt quando quis obtinet victoriam de morte & præparatis ad mortem: ſicut aureola virginitatis perfectiſſimæ victoriæ de concupiſcentiis carnis: quæ eſt quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quæ dicta ſunt de martyrio & eius effectu.

D. virgo habuit aureolã martyrij.

Ver. 3. DE AVREOLA DOCTRINÆ.

B AVreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatoribus,qui pugnant contra hoſtẽ.ſ.diabolum,& eum fugant à cordibus fidelium, verbo vel ſcripto,ſicut quibuſdam ſpiritualibus armis,iuxta illud: Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia,ſed ſpiritualia. *2.Cor.10.* Prędicare enim,docere,& dictare de ſpiritualibus,quibus fugatur hoſtis,ſunt excellentes eleemoſynæ ſpirituales, & actus præcipui miſericordiæ.Non tamẽ putandũ quòd prælatis qui officiũ habent prædicãdi,& doctoribus quia habent officiũ docendi & ſcribẽdi,ſi nõ prædicent,doceãt,aut ſcribant ſeu dictent,detur aureola:quia corona nõ debetur habitui aut characteri,ſed pugnæ actuali,iuxta illud: Nõ coronabitur niſi qui legitimè certauerit: *2.Tim. 2.* ſi verò ſint prælati,ſiue ex cõmiſſione prælatorũ, vel diuino inſtinctu prædictos actus exerceant,aureola decorabuntur. Et quanuis prædicare & docere ex ſtudio doctrinæ proueniat,vſus tamen ex voluntate procedit,quę per charitatem infuſam informatur,& ſic actus eius meritorius redditur. Ex quo infertur quòd qui prædictos actus in peccato mortali exercent,aureolam nõ merẽtur,cùm opera in peccato mortali facta, ſint mortua & nõ reuiuiſcãt.

Aureola martyrij præminet aliis.

Ver. 4. DE PRÆEMINENTIA AVREOLÆ AD AVREOLAM.

C PRæeminentia aureolæ ad aureolam poteſt dupliciter cõſiderari: Primò ex parte pugnæ, vt di-

catur potior quæ potiori pugnæ debetur. Et ſic aureola martyrij aliis ſupereminet, quia eſt fortio-
ris & magis affligentis pugnæ ſecundum ſeipſam, licet pugna virginitatis ſit periculoſior, inquan-
tum eſt diuturnior, & magis imminet vicino. Secundò poteſt conſiderari ex parte eorum de qui-
bus eſt pugna: & ſic aureola doctrinæ eſt inter omnes potior: quia huiuſmodi pugna verſatur circa
intelligibilia: aliæ verò pugnæ circa ſenſibiles paſſiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex par-
te pugnæ, eſt eſſentialior, cùm aureola ſecundum ſuam rationem reſpiciat victoriam & pugnam:
ideo ſimpliciter aureola martyrij præeminet, deinde aureola virginitatis, poſtremò aureola do-
ctrinæ: ſed quantũ ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellẽtiores eſſe. Notandũ tamẽ quòd
meritũ aureolæ poteſt dupliciter conſiderari: primò ex parte radicis, ſecũdò ex parte operis. Cõtin-
git enim aliquãdo duos eſſe quorum vnus ex minori charitate maius tormentũ ſuſtinet, vel magis
prædicationi inſtat, aut magis à delectationibus carnis, quæ ſunt circa venerea, elongatur: intẽſio-
ni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, non reſpondet intenſio maioritatis aureolæ aureæ.
Intenſioni verò meriti, quæ eſt ex actu, reſpondet intenſio aureolæ. vnde poteſt eſſe quòd aliquis
minus merens in martyrio, quantum ad eſſentiale præmium, maiorem aureolam habebit.

Ver. 5. CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia ad beatitudinem per obſeruantiã legum & mãdatorum homo peruenire poteſt, iuxta D
illud: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: poſtquam dictum eſt de beatitudide, conſe-
quenter dicendum eſt de legibus.

DE LEGIBVS.

CAPVT XV.

LEX dicitur regula humanorum actuum: quia ſicut qui veram ſequuntur regulã artis, E
1.2.q.90. non deuiant à recto & bono, & hac ratione apponitur & applicatur illis regula: ſic etiã
qui imitantur & ſequuntur verã legem, facien tes quæ ab ea fieri iubentur, non deuiãt
à recta operatione humana. Hæc autem regula eſſentialiter eſt dictamen prudentiale
ſiue practicũ in principe ſiue in eo qui curam habet aliorũ, quo aliqua ordinantur facienda vel re-
linquenda, tanquam ad bonum cõmune vtilia vel neceſſaria, cũ publicatione & manifeſtatione
Eſſentia legis. inferioribus debitè facta. Et dicitur lex à ligando, quia obligat ad agendum aut deſiſtendum ab
actione. Ex præmiſſis apparet quòd de eſſentia & ratione legis ſunt quatuor: Primùm, quòd ſit
dictamen rationis prudentiale: Secundum, quòd ſic à principe ſeu ſuperiore & habente poteſta-
In lib. Etym. tem: Tertium, quòd ſit ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodũ: Quar-
tum, quòd ſit debitè promulgatum ſeu publicatum & manifeſtatum inferioribus: De his Iſid. &
Scriptura. habetur in c. Erit autem lex. 4. diſt. vbi dicitur: Erit autem lex honeſta, iuſta, poſſibilis, ſecundum
naturam & conſuetudinem patriæ, loco, temporique, conueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta, nul-
lóque priuato commodo, ſed pro cõmuni vtilitate conſcripta, & quãuis ſcriptura non ſit de eſſen-
tia legis, cõuenienter tamen ſcribitur. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd omnis ordinatio, ſiue
ſtatutum contra dictamen rationis naturalis ſiue prudentiale, non eſt lex, neq; ligat. Non pertinet
Act. 5. tamen ad ſingulares perſonas iudicare an ſit rationabile vel irrationabile, niſi eſſet notorium, vt-
pote directè contra legem naturæ aut diuinã. Quia quæcunq; ordinatio inferioris contra legem
ſuperioris non debet dici lex, ſed error intolerabilis, cui non eſt obediendũ, vt dicitur in c. per tuas,
de ſent. excõmunicat. Obedire enim oportet magis Deo quã hominibus. Secũdò ſequitur quòd
quicunque ſunt depoſiti à principatu, & qui nullam authoritatẽ cõmunem habent, quantũcunq;
Finis legis. ſapientes ſint, leges condere non poſſunt. Tertiò ſequitur quòd ordinationes contra bonum cõ-
mune vel in diſpendiũ Reipublicæ, non ſunt leges, nec ligant. Et quæ ab initio fuerũt conditæ ad
bonũ reipublicæ, ſi ſucceſſu tẽporis vel aliquo caſu vrgente, vergerent in commodum reipublicæ:
in illo caſu non ligarent. Tunc enim vtendum eſt epieikeia, vt dictum eſt cùm de ea ageretur. Fi-
nis enim legis eſt inducere homines ad bonum & retrahere à malo. Quo ad promulgationem no-
tandũ eſt, quòd ad debitam promulgationem legis non requiritur quòd inſonuerit auribus ſingu-
lorum, ſed ſufficit quòd ſit publicè manifeſtata, & proclamata in locis conſuetis. Ante promulga-
tionem autem ſiue publicationem non ligat, cùm non poſſint ſubditi diuinare. Iuriſtę dicũt quòd
Lex an liget abſentes. facta debita promulgatione, lex ſtatim ligat ſcientes & præſentes: abſentibus tamen dantur duorũ
menſes à publicatione: quibus lapſis, ſi contraueniant, puniuntur tanquam tranſgreſſores: quia ve-
riſimile eſt quòd ad eorum notitiam peruenerit, de his in authent. vt factæ nouæ conſtitutiones
collat. 5. Si autem ante tempus duorum mẽſium peruenit ad notitiam alicuius abſentis, tunc ligat
à die ſcientię & notitiæ, ſaltem in foro interiori, imò & exteriori, ſi probari poſſit.

Ver. 1.

Ver. 1. DE ACTIBVS ET OFFICIIS LEGIS.

A ACtus legis ab Iſidoro,& hab.in c. priuilegia.§.officium. & c.omnis.4.diſt. aſſignantur quatuor,ſ.imperare,vetare,permittere,punire. *5.Etym.* ¶ Imperare idem eſt quod præcipere: præceptũ *Præceptum quid ſit.* autem importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, & importat obligationem alicuius quod fieri debet. Quòd autem aliquid fieri debeat,prouenit ex neceſſitate vel vtilitate alicuius finis:& ſic de ratione præcepti eſt quòd importet obligationem in ordine ad aliquem finẽ. vnde in c.quod præcipitur 14.q.1.ex D.Greg.in epiſt.ad Iouinianum habetur,Quod præcipitur, imperatur,quod imperatur neceſſe eſt fieri,ſi non fiat,pœnam habet. Vbi conſilium eſt,datur offerentis arbitrium:vbi præceptum,neceſſitas eſt ſeruientis vt obediat. *Conſilium nõ obligat.* ¶ Sed difficultas eſt quomodo & quibus verbis cognoſci poteſt,quòd aliquæ leges & præcepta ligent ſub pœna peccati. Cõmuniter dicitur quòd quando lex vel legiſlator vtitur communibus verbis decerno, ſtatuo,volo, ordino,mando,aut ſimilibus,quæ non ſunt præceptiua,non obligat ad peccatum ſaltem mortale, vt dicit Panot.in c. Nam concupiſcentiam,extra de conſtit. Et idem dicendum de pręceptis prælatorum. *De veri.q. 23.art.vlt. ad 3.* Nec obſtat quòd D.Tho.dicit voluntatem prælati,qualitercunq; innoteſcat,habere vim taciti præcepti,quia intelligendum eſt de voluntate præcipiendi præcepto formali: Quia ipſe dicit quòd licet ſciat voluntatem prælati,non tenetur,niſi expreſſè præcipiat. Si autem in lege aut ordinatione continentur verba præceptiua,prout ſunt,Præcipimus, iubemus, mandamus cũ ſequenti determinatione in virtute Spiritus ſancti & ſanctæ obedientiæ, aut ſub pœna excommunicationis, inobedientiæ, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, aut alia notabili pœna quæ videtur importare infamiam vel notabile detrimentum corporale, eſt preceptum, & peccat mortaliter tranſgrediens. *Verba legis præceptiua.* Si verò ſint verba imperatiui modi, tunc ſi ſunt circa materiam neceſſariam & multum ponderoſam, important præceptum, vt in cle. exiuit. §. item de verb.ſig. & Pſal. Vouete & reddite. primum eſt conſilij,ſecundũ eſt neceſſitatis & præcepti .vnde Salo. Si quid vouiſti Deo,ne moreris reddere:diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. *Eccl. 5.* Si verò materia non eſt neceſſaria aut multum ponderoſa,non important præceptum,ſed potius conſilium: vt illud,Si quis te percuſſerit in vnam maxillam,præbe ei & alteram:quod eſt conſilij, vt habetur in c.paratus.32.q 1. *Matt.5.* ¶ Secundus actus legis dicitur vetare ſiue prohibere, quod eſt reſpectu alicuius mali vel incommodi. Et quo ad notitiam ſiue cognitionem promulgationis,eodem modo dicendum eſt de præcepto negatiuo,ſicut dictum eſt de affirmatiuo. ¶ Tertius actus legis eſt permittere,ſiue permiſſio,quæ ſecundum ſe eſt circa indifferentia,quæ de ſe non proſunt ad finem, neque impedimentum præſtant. *Permiſſio triplex.* Notandum tamen quòd aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo quòd nullo iure prohibetur,vt contrahere ſecundas nuptias. Secundo quia contra humanas conſtitutiones indulgetur,vt contrahere in gradibus prohibitis,vt in c.quædam.35.q.3. Tertio vt vitetur maius malum ſiue illicitum,& ſic permittitur proſtibulum,ne committatur adulterium. Hoc modo Moyſes permiſit libellum repudij,vt vitaretur homicidiũ, vt dicitur Mat.19. Ad duritiam cordis veſtri permiſit,&c. Eccleſia etiam permittit ritus Iudæorum, prohibẽdo Chriſtianis ne eos impediant,propter bonum quod inde ſequitur,vt habetur in c.ſunt,de Iudæis, extra. Permittere minus malum(hoc eſt non punire)vt euitetur maius,eſt licitũ. Permittere aliqua contra legẽ Dei, quæ poſſunt puniri,eſt malum,ſed nõ contra legem humanam,cùm poſſit tolli: niſi fortè propter ſcandalum. Agentes autem vel omittentes cõtra legem diuinam, ex permiſſione ſiue propter maius malum vitandum,ſiue non,peccant,nec excuſantur,ſicut nec Iudæi ab adulterio propter permiſſionem libelli repudij. ¶ Quartus actus legis eſt punire:quod nil aliud eſt, quàm deordinationem culpæ factam per tranſgreſſionem,per pœnam reordinare. Pœna autem debet proportionari culpæ in punitionibus,iuxta illud:Secundum menſuram delicti erit & plagarum modus. *Deut.25.* & illud,Quantum ſe glorificauit & in deliciis fuit,tantum date illi tormentum & luctũ. *Apoc. 18.* Punitio propter ſcandalum differenda eſt,& aliquando omittenda, vt dictum eſt cùm de ſcandalo ageretur. c.12.§.2.ver.11. In punitionibus autem ſemper vtendum eſt æquitate & miſericordia. vnde D. Ambro.dicebat,Malo reprehendi de nimia miſericordia,quàm de nimia ſæueritate.

Ver. 2. DE LEGVM INTERPRETATIONE.

B QVum leges(vt dictum eſt) ſint inſtitutæ ad regulãdos actus humanos,qui ſunt circa particularia contingentia,quæ varietatem magnam habent, non poſſunt ſemper eſſe immutabiles: quia poſſunt in aliquibus caſibus dubia occurrere de ſenſu & mẽte legiſlatoris. Hinc eſt quòd Philoſ.arguit in principio neceſſitatem ponendi epicikeiam, qua lex declaretur ſeu interpretatur, *7.Ethic.* aut cũ ea diſpenſatur. Et ſic neceſſe eſt aliquando leges declarari & interpretari,imò totaliter tolli, aut in eis diſpenſari. Idcirco de interpretatione dicendũ eſt. ¶ In primis notandum, quòd interpretari legem ſeu præceptum legis,eſt dare rationabilem intellectum,ſecundum ſenſum & mentem præcipientis ſiue legiſlatoris,in lege quã condidit. Notandum præterea quòd triplex eſt inter- *Interpretari legem.*

pretatio:quædam eſt particularis quæ fit per particularem perſonam, quando ei occurrit dubium *Triplex interpretatio.* ſuper obſeruatione legis,quoad eam,& non poteſt haberi,vel ſaltem de facili, recurſus ad legiſlatorem vel parem aut ſuperiorem: Tunc talis recurrere debet ad iudicatorium naturale,& inquirere an in tali caſu legiſlator intenderet legem obſeruari,vel non:& an ſi legiſlator eſſent præſens,diceret ſe ſic intelligere legem,& quid faceret ipſe ſi eſſet legiſlator. Concluſio illius diſcurſus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutem epieikeiæ,& excuſat illum à tranſgreſſione legis,ſi agat ſecundum illam reſolutionem inquiſitionis,ſaltem in foro interiori,ſecluſo ſcandalo. Alia eſt interpretatio & expoſitio magiſtralis,quæ fit cum inquiſitione rationis & cũ collatione aliarum legum vel aliorum paſſuum eiuſdem legis. Et hãc quilibet doctus vel expertus in aliqua ſciẽtia ſiue politia facere poteſt. Vnde Pſal. *Pſal. 118.* Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc modo interpretati ſunt Magiſtri præceptum de ieiunio,quod non obligat debiles & infirmos,iuuenes & decrepitos,prægnantes,lactantes,aut grauiter laborantes. Hæc magiſtralis interpretatio non habet neceſſitatẽ(Nõ enim tenetur quilibet aſſentire illi interpretationi:& ſecundum eam agere:) habet tamen excuſationem:quia in dubiis ſequens opinionem rationabilem alicuius magiſtri:cũ magiſter & doctor eſt approbatus(vt D. Tho.qui abſque ratione aut authoritate non conſueuit loqui) eſt excuſatus à peccato, quod eſt valde notandum ad ſedandos ſcrupulos timoratarum conſcientiarum. Alia eſt interpretatio authoritatiua,quæ fit ab eo qui bene ſcit mentẽ & ſenſum legis, & habet authoritatẽ & hæc obligat inferiores ad tenendũ ſenſum per eum datum:& hoc modo interpretari non eſt cuiuſlibet,ſed eius eſt interpretari,cuius eſt cõdere. Pertinet etiam hoc modo interpretari ad eum cui cõmittitur,vel qui habet parem poteſtatẽ aut ſuperiorem iuriſdictionem. Parẽ dicitur habere poteſtatem ſucceſſor legiſlatoris, iuxta illud: Super cathedram Moyſi dederunt Scribæ & Phariſæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, *Matth. 23.* ſeruate,& facite. Superiorẽ habet authoritatem ille qui legiſlatori & ſuis inferioribus legitimè & ordinariè præeſt,vel ab eo commiſſus eſt. Et quo ad ſacras literas & legem diuinã dicitur 2. Pet. 1. Hoc primum intelligentes,quòd omnis prophetia ſcripturæ propria interpretatione non fit: *Interpretatio ſacrarũ literarum.* Non enim voluntate humana allata eſt quãdo prophetia:ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines,& ideo qui ſunt inſpirati à Spiritu ſancto,poſſunt ſacras literas interpretari. vnde Apoſt. inter gratias gratis datas ponit interpretationem ſermonũ. Summus pontifex etiam, quia eſt *1. Cor. 12.* vicarius Chriſti,cum plenitudine poteſtatis, & ad quem (vt dictum eſt) pertinet vltima reſolutio fidei & editio ſymboli,poteſt interpretari,vt idem dicamus & faciamus omnes. De his D. Cardinalis de Turre crem. in 2. lib. ſummæ de Eccleſia,cap. 7. & in 3. lib. cap. 53.

Ver. 3. DE LEGVM DISPENSATIONE.

DIfferentia ſolet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationem, diſpenſationem, & abrogationem. Quia interpretatio (vt dictum eſt) ſignificat explicationem ſenſus dubij C
ipſius legis: Declaratio eſt oſtenſio quòd lex in aliquo particulari caſu non obliget: & ſic quòd eſt agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad epieikeiam. Diſpenſatio autẽ eſt canonica ſublatio legis,vel ſecundum Rayerium, relaxatio ipſius reſpectu alicuius particularis perſonæ propter *In lib. de Diſpen. & pra.* aliquam rationabilem cauſam. Ex hoc ſequitur id quod dicit D. Ber. quòd prælati dantes pro voluntate facultatem veniendi contra legem,nõ ſunt diſpenſatores,ſed diſſipatores:cùm nõ ſit data *2. Cor. 10.* poteſtas ad deſtructionẽ,ſed ad ædificationem. Secundò ſequitur quòd ſi diſpenſatio impetretur ex falſa cauſa ſiue(vt cõmuniter dicitur)ſubreptitiè vel obreptitiè,expreſſa falſitate,vel tacita veritate,non eſt canonica,cùm ſit cõtra canones,qui prohibent ſubreptionem & obreptionem, vt in *2. 2. q. 88. art. 10.* c. 2. de fil. presbyt. li. 6. D. Thomæ idem ſunt diſpenſatio & declaratio. Abrogatio verò legis eſt totalis ſublatio obligationis legis,ſiue relaxatio iuris quo ad omnes ſubditos,quæ fieri debet quando lex incipit vergere in incommodum Reipublicæ,vel quando impedit maius bonum illius.

Ver. 4. DE DIVISIONE LEGIS.

LEx in tota ſui cõmunitate poteſt diuidi in legẽ diuinã,humanã,& peccati,quę nõ eſt propriè D
lex,ſed procedit ex pręuaricatione legis:quia ab Apoſtolo lex peccati nominatur. Ideo hic eã enumerauimus,vt de peccatis ea quæ ſunt notatu digna,noſtris introductionibus inſeramus.

§. 1. DE LEGE DIVINA.

LEx diuina eſt dictamen practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo,tãquam in principe totius vniuerſi. E
Et quia Deus nihil cõcipit ex tempore,ſed habet æternũ cõceptum: hinc eſt quòd ſola lex diuina ex parte ipſius Dei dicitur æterna,cũ nullus alius legiſlator fuerit ab æterno: *Lex diuina duplex.* nec ex parte noſtra poteſt dici æterna,cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legẽ diuinam naturalem,& legem diuinam poſitiuam,de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver. 1. DE LEGE NATVRALI.

LEx naturalis nil aliud eſt quàm participatio legis æternæ in rationali ſiue intellectuali natura F

in ſua

in ſua creatione indebiliter impreſſa, qua inclinatur ad actus neceſſarios conducētes in finem na-
turalem, & vocatur Lumen naturale: vnde cùm Pſal. dixiſſet, Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, quaſi *Pſal. 4.*
quibuſdam quærentibus quæ ſint opera iuſtitiæ, dicit: Multi dicunt, Quis oſtendet nobis bona?
Cui quæſtioni reſpondens, ſubiungit: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, hoc eſt
lumen naturalis rationis, qua diſcernimus quid ſit bonum, & quid malum. Vnde Glo. ſuper illud
Rom. 2. Cùm gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt, dicit: Quòd ſi
non habent legem ſcriptam, habent tamen legem naturalē, qua quilibet intelligit & ſibi conſcius
eſt quid ſit bonum, & quid ſit malum: & originaliter dicitur ſyndereſis, de qua & de eius actibus &
officiis ſufficiēter dictum eſt. Hoc lex perfectius impreſſa fuit in angelis quàm in hominibus, quia *c. 3. §. 8.*
circa huiuſmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in vniuerſali aut particulari; *ver. 6. et 7.*
nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non poſſunt, & per conſequēns neque malè
operari, ſiſtendo in naturalibus licet dæmones in quolibet actu peccent, propter relationē ad ma-
lum finem, quem ſibi præſtituerunt: ſecluſa tamen illa relatione non peccarent in naturalibus. Et
quamuis illa relatio non poſſit ab eis non poni: quia tamen illa relatio ſe habet extrinſecè, ideo di-
citur quòd non peccant circa naturalia, intrinſecè. Homines verò poſſunt errare in particulari agi-
bili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. Et poteſt aliquis tantum continuare
aliquod peccatum, quòd nō videbitur ei peccatum: vt Iulius Cæſar in lib. de Bello Gallico refert,
quòd apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum. Et quia tempore Moyſi pro- *1.2.q. 94.*
pter malitiam hominum & malas cōſuetudines lex naturę in particulari erat offuſcata: ideo Deus *art. 4.*
expreſſit particularia præcepta in duabus tabulis. In prima poſuit tria præcepta, quę diſponunt ho-
minem in ordine ad Deum. ¶ Vnum crede Deum, Ne iures vana per ipſum, Sabbata ſanctifices.
In ſecunda verò tabula poſuit ſeptem præcepta, per quæ homo diſponitur in ordine ad proximū.
¶ de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, falſo teſtimonio non ferendo, & de nō con-
cupiſcendo rem, neque vxorē proximi. In angelis autem lex non continet tot præcepta: quia non
congruunt naturæ illorum. Præterea hæc lex in eis nullo modo impeditur, ſicut in hominibus qui *1. 2. q. 94.*
non poſſunt aliquando bene ratiocinari propter indiſpoſitionem cerebri. Et ſic impediūtur actus *art. 5.*
huius legis in paruulis ante vſum rationis, quem ſecundum aliquos habent in fine primi ſeptēnij:
licet ſecundum diſpoſitionem complexionis, & exercitium ſiue doctrinā aliquando acceleretur,
& aliquando retardetur: nec eſt qui certum poſſit præfigere terminum. Impeditur etiam in ebriis
& furioſis. Et quāuis legi naturali aliquid addi poſſit, & multa per legem diuinam & humanam
tanquam vtilia ſuperaddita ſint: eſt tamen immutabilis per modum ſubtractionis: quia nihil quod
eſt de lege naturæ, poteſt deſinere eſſe de lege naturæ, ſaltem quantum ad prima principia, quæ
nec immutari nec deleri poſſunt, vt D. Aug. dicit, Lex tua ſcripta eſt in cordibus hominum, quam
nec vlla delet iniquitas. ¶ Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximū, cō- *In 2. de*
tinet ſeu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam ſunt præcepta af- *Confeſſ.*
firmatiua, quædam negatiua. Præcepta affirmatiua explicita ſunt tria: duo primæ tabulæ, & pri-
mum ſecundæ. Præcepta negatiua ſunt ſeptem: vnum in prima tabula, & ſex vltima ſecundæ ta- *Præcepta*
bulæ, dictum eſt, explicita: quia cùm ad affirmationem ſequatur negatio oppoſiti, & ad negatio- *affirmati-*
nem ſequatur affirmatio oppoſiti: ſequitur quòd quodlibet pręceptum affirmatiuum includit ne- *ua & ne-*
gatiuum, & quodlibet negatiū includit affirmatiuū. Præceptum de credendo includit præceptū *gatiua.*
de non diſcredendo, neque ſe diuellendo à Deo. Præceptum affirmatiuū de ſanctificatione ſab-
bati, includit præceptum de non violando ſabbatum, & de opere ſeruili non faciendo. Præceptū
de honore parentum includit præceptum de non inhonorando ſiue irreuerentiam faciendo. Pręceptum negatiuum de non aſſumendo nomen Dei in vanum, includit præceptum de inuocādo
& honorando nomen Domini. Præceptum de non occidendo includit præceptum de conſer-
uatione vitæ proximi. Præceptū de non mœchando includit præceptum redditionis debiti. Præ-
ceptum de non furando includit præceptum reſtitutionis: præceptum de falſo teſtimonio non
ferendo includit præceptum de vero teſtimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de
non concupiſcendo vxorem proximi includit præceptum de conſeruanda honeſtate vxoris pro-
ximi, & præceptum de non concupiſcendo rem proximi includit præceptum de conſeruanda de
re proximi. Ex quo patet quòd ſunt viginti præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad de-
cem notiora, & illa decem ſunt concluſiones deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, *1.2.q.92.*
quod fundatur ſuper ratione boni, ſcilicet, Bonum eſt faciendum & malum eſt vitandum. Et ſu- *art. 1. et 4.*
per hoc fundantur omnia pręcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & cauſa-
tur ex habitu ſynderesis, quę eſt lex naturalis, cuius actus eſt dictamen rationis. ¶ Præceptum af-
firmatiuum & negatiuum differunt quantum ad obligationem: qui pręcepta negatiua obligant
ad ſemper & pro ſemper, hoc eſt omni tempore, ſic quòd nunquā licet præterire. Sed præcepta

affirmatiua obligant quidem ad ſemper & non pro ſemper,ſed pro tempore & loco, vt præceptũ de honore parentum obligat ſemper,quia ſemper filius tenetur,& eſt obligatus honotare patrem, ſed non pro ſemper:quia non qualibet hora,cùm habeat comedere,bibere,& dormire,& dormiẽdo nullum honorem exhibere poteſt,nec tenetur,cùm impoſſibilium nulla ſit obligatio. & ſic de aliis præceptis affirmatiuis,non ſolùm legis naturalis,ſed etiam aliatum legum. Præcepta verò negatiua,quia non exigunt actum,imò prohibent,pro omni tempote & hora poſſunt ſeruati. Omni enim tempore & hora poſſum ceſſare ab homicidio,quandiu ſum liber. Ideo obligat ad ſemper & pro ſemper. In hoc tamen conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quòd nunquam licet eis contrauenienire,ſed cùm affirmatiua non ligent,niſi pro tempore & loco,extra tempus & locũ non prætermittuntur,nec omiſſiuè ſe habendo eis contrauenitur.

Ver. 2. DE LEGE DIVINA POSITIVA.

Lex diuina poſitiua quid.

LEx diuina poſitiua eſt dictamen diuinæ rationis practicæ, rationali ſiue intellectuali naturæ A
extrinſecè promulgatum ex tempore,& non in ſua creatione nec extrinſecè & indelebiliter impreſſum. Et ſic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam poſitiuam,quæ diuiditur in legem veterem & nouam, ſiue antiquum & nouũ teſtamentum,de quibus Apoſtol. Galat.4.

Ver. 3. DE LEGE ANTIQVA.

Rom.3.

LEx diuina vetus ſiue antiqua dicitur illa, quæ per Moyſem in monte Sinai fuit data popu- B
lo Iſraël, quæ dicitur ab Apoſt. lex factorum, ait enim: Vbi eſt gloriatio tua? excluſa eſt per quam legem? factorum? non, ſed fidei. Vocat legem factorum, legem Moyſi exterius propoſitam & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur: quia per eam præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur à quo debeat abſtineri. Legem autem fidei vocat legem interius ſcriptam,per quam non ſolùm exteriora facta,ſed etiam ipſi motus cordium diſponuntur,inter quos primus eſt motus fidei,de quo inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Apoſto. pædagogum noſtrum, hoc eſt directorem & cuſtodem cohibentem nos ab illicitis, ſicut cohibetur & dirigitur puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris, donec venerit ad perfectam ætatem.

Ver. 4. DE OFFICIIS LEGIS ANTIQVÆ.

Legis antiquæ officia.

HVic legi antiquæ Apoſt. quatuor officia tribuit. ¶ Primum erat dare cognitionem peccati. C
vnde Rom.3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom.7. Peccatum non cognoui,niſi per legem:nam concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum,niſi lex diceret, Non concupiſces. Quæ verba non ſunt ſic intelligenda,quòd peccatum non poſſit cognoſci abſque lege Moyſi, quia per rationem naturalem poteſt cognoſci inquantum habet rationem inhoneſti contra rationis naturalis dictamen exiſtens. Sed non poterat cognoſci peccatum ſecundum quod importat offenſam diuinam,ſicut per legem diuinitus datam,per quã manifeſtatur homini quòd Deo diſplicẽt peccata humana,in hoc quòd ea prohibet & mandat puniri. ¶ Secundũ officium legis ſiue potius effectus,qui non ex lege,ſed ex malitia hominum cõtingit,eſt facere abundare peccata. vnde Ro.5. dicitur: Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur cauſaliter,ſed cõſecutiuè,quia lege data,abũdantia delictorum ſubſecuta eſt occaſione accepta. Vnde Rom.7. dicitur, Itaque lex quidem ſancta & mãdatum ſanctum,& iuſtum, & bonum:quia ſcilicet peccatum cohibebat,ſed occaſione accepta peccatum (hoc eſt fomes peccati, ſiue appetitus deſtitutus gratia Dei & iuſtitia originali) per mandatum ſeduxit me, & occidit me, & operatum eſt in me omnẽ concupiſcentiam. Hoc ſequutum eſt lege data, eò quòd lex Moyſi (licet peccatum prohiberet)

Lex Moyſi qualis. Rom.5.

concupiſcentiam tamen non auferebat,nec refrenabat. Cùm enim alicui prohibetur id quod cõcupiſcit,vehementius in cõcupiſcentiam illius exardeſcit. Sicut & fluuius poſito obice,fortiùs impingit & obicem frangit:cuius ratio poteſt eſſe duplex,ſecundum D. Thom. Prima,quia interiores affectiones quando interius retinentur,magis incenduntur:ſicut patet in dolore & ira. Si autẽ exterius quoquomodo prodeant,eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorẽ pœnæ cogit hominem vt concupiſcentiam ſuam ad exteriora non producat. Et ideo ipſa concupiſcentia interius retenta magis inflãmatur. Secunda ratio eſt, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibẽtur,quaſi poſſibilia fieri à nobis,quandocunque placuerit:& ideo multoties opportunita-

Cur nitimur in vetitum.

te exiſtente illud negligimus & vitamus:ſed quando aliquid eſt prohibitum,apprehenditur vt aliquid magnum,quod non ſemper à nobis poſſit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, ſine timore pœnæ illud cõſequi prõptiores ſumus. & inde eſt quòd data lege quæ cõcupiſcentiæ vſum probibebat, & tamen concupiſcentiam non mitigabat: concupiſcentia ipſa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech.5. Iſta eſt Hieruſalem,in medio gentiũ poſui eam,& in circuitu eius terras,& contempſit iudicia mea,vt plus eſſet impia quàm gentes. Lex autem noua & fidei,

& fidei, quæ quantum ad ptincipale eſt gratia Spiritus ſancti, per virtutes infuſas mitigat concupiſcentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc ſequitur quòd omnis lex humana quæ gratiam non confert, faciat abuodare delicta: quod eſt cõtra iotentionem legiſlatotum, qui ad hoc tenduot, ſecundum Philo. vt ciues faciant bonos. *2. Ethic.* Quia alia eſt intentio legis humanæ, alia diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod eſt tantũ de exteriotibus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod eſt de *1. Reg. 26.* interioribus motibus cordis, ſecunduoi illud, Homines videor quæ foris parent, ſed Deus cor intuetur, Sic igitur lex humana fioem ſuum & iotentionem ſuã conſequitur, dum per prohibitionẽ & pœnæ cõminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiſcentia interior magis augeatur, quàm lex humana cognoſcere, imputare, aut punire nõ poteſt. Vnde Iuriſtæ io l. cogitationis pœnã. ff. de reg. iuris dicũt cogitationis pœnam nemo meretur, ſcilicet apud homines. Sed quaotum ad legem diuinã etiam interiores concupiſcentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiſcentiam. ¶ Tertium officiũ ſiue euentus legis Moyſi ſequens ad ſecundum, eſt iram operari. Vnde Rom. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod ſecundum D. Thom. ibi, non eſt intelligendũ ita quòd præcepta legis Moyſi præcipiant aliqua quæ faciant obſeruantes dignos ira Dei, ſed occaſionaliter occaſiooe accepta: quia præcipit, & gratiam implendi non præbet, ex quo (vt dictum eſt) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc eſt vindictam: quia per tranſgreſſionem legis facti ſunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Reg. 22. dicitur: Magna ira Domini ſuccenſa eſt contra nos, quia oon audierũt patres noſtri verba libri huius ſ. legis. ¶ Quartum officium eſt agere pædagogum, vt dictum eſt, ſ. cuſtodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Chriſti. Vnde Galat. 3. poſtquam dixit, Itaque lex pædagogus noſter fuit: addit, in Chriſto, vt fide iuſtificemur. Lex antiqua contioet tria genera *Præceptorũ tria genera.* præceptorum: Quædam enim ſunt moralia: Quædam cæremonialia: Quædam iudicialia. Hæc tria tangit Apoſt. Rom. 7. cùm dicit, quòd mandatum erat bonum, ſanctum, & iuſtũ: in hoc quòd dicit, bonum, hoc eſt honeſtum, tangit moralia: in hoc verò quòd dicit, ſanctum, quod idem eſt quod Deo dicatum, tangit ceremonialia: in hoc autem quòd dicit, iuſtum, tangit iudicialia.

Ver. 5. DE PRÆCEPTIS MORALIBVS.

A Præcepra moralia ſunt præcepta legis naturæ, quæ ſunt de actibus virtutum, circa quæ homo *1. 2. q. 99. art. 2.* ſe exercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data ſunt ad faciendam & conſeruandam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ eſt, vt faciat amicitiam hominum adinuicẽ: ita intentio legis diuinæ eſt, vt conſtituat amicitiam hominis à Deũ, *Eccl. 13.* & hominum adinuicem. Cùm autem ſimilitirudo ſit cauſa amoris, ſecũdum illud, Omne animal diligit ſibi ſimile: impoſſibile eſt eſſe amicitiam hominis ad Deũ qui eſt optimus, niſi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leuit. 19. Sãcti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Bonitas autem hominis eſt virtus quæ, ſecundum D. Aug. bonum facit habentem: ideo oportuit quòd in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

Ver. 6 DE DIFFERENTIA ET GRADV PRÆCEPTORVM MORALIVM.

B Præcepta moralia differũt à cæremonialibus & iudicialibus: quia cæremonialia & iudicialia *1. 2. q. 100. art. 11.* ex inſtitutione extrinſeca vim habent: quia ante inſtitutionem erant indifferentia. & non videbatur differre, vtrum ſecundum ea, vel alio modo fieret. vnde nullum peccatum erat ante extrinſecam inſtitutionem ea ſeruare vel non ſeruare: ſed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo non ſunt indifferentia, imò efficaciam habent & obligant, etiã ſi nunquam lege extrinſeca ſtatuantur. Hotum autem præceptotum moraliũ eſt triplex gradus: Quędam enim præcepta ſunt cõmuniſſima & adeò manifeſta, quòd editione aut inſtitutiooe nõ indigent: ſicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiuſmodi quæ ſunt quaſi fines præceptorum: vnde in eis nullus poteſt errare ſecundum iudiciũ rationis. Quædam verò ſunt præcepta moralia magis determinata, quorũ rationẽ poteſt quilibet popularis facilè videre: & hæc ſunt pręcepta decalogi circa quæ in paucioribus cõtingit iudiciũ humanũ peruerti & offuſcari. Ideo in lege antiqua fuerunt publicata. Quædã autẽ ſunt, quorum ratio ſiue deductio non eſt adeò cuilibet manifeſta, ſed ſolùm ſapiẽtibus: & iſta ſunt præcepta moralia ſuperaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moyſen & Aaron, quæ reducuntur ad ea quæ ſuot manifeſta. ſ. ad præcepta decalogi Primo præcepto decalogi prohibetur cultus deorum alienorum, cui ſuperadduntur alia pręcepta prohibitiua eorũ quæ ordinant ad cultum idolorũ, ſicut habetur Deut 18. Nõ inuenietur in te qui luſtret filiũ aut filiã, aut ſi maleficus, aut incantator, neq; qui pythones cõſulat neque diuinos: neque quærat à mortuis veritatẽ. Secundo præcepto prohibetur periuriũ, ſuperadditur ei prohibitio blaſphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falſæ doctrinæ, Deut. 13. Tertio præcepto ſuperadduntur om- *Leuit. 19.* nia cæremonialia. Quatto præcepto ſuperadditur de hoooratione ſenum, ſecundum illud,

Coram cano capite conſurge,& honora perſonã ſenis.& generaliter omnia præcepta inducentia
ad exhibendum honorẽ maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidiũ, additur prohi-
bitio odij & cuiuſlibet violationis contra proximum, ſecundũ illud, Non ſtabis contra ſanguinẽ
Leuit.19. proximi tui:& etiam prohibitio odij fratris.ſecũdum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo.
Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, ſuperadditur præceptum de prohibitione meretri-
Deut.24. cij,ſecundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Iſraël: & prohibitio vitij contra
Leuit.18. naturam,Cum maſculo non commiſceberis,& cum omni pecore non coibis. Septimò præcepto
Deut.18. quo prohibetur furtum,adiungitur præceptum de prohibitione vſuræ faciendæ,ſecundum illud,
& 35. Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram:& prohibitio fraudis, Non habebis in ſacculo diuerſa ponde-
ra.& vniuerſaliter omnia quæ ad prohibitionẽ calumniæ & rapinæ pertinent. Octauo præcepto;
quo prohibetur falſum teſtimonium, additur prohibitio falſi iudicij. Nec in iudicio plurimorum
Exod.23. acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies:& prohibitio mendacij, cùm ſubditur, Mendacium fugies:
Leuit.19. & prohibitio detractionis, Non eris criminator & ſuſurro in populis. Multa alia adiũguntur, quia
per ea omnis mala concupiſcentia prohibetur. Et ſic reſolutoriè apparet quòd omnia præcepta
mortalia (quæ nil aliud ſunt, quàm concluſiones ex principiis legis naturæ, ſiue ſint ſcripta in lege
antiqua,ſiue noua) pendent à decem præceptis decalogi,& ad ea reducuntur, quod eſt valde no-
tandum,& ad plurimas quæſtiones prompta & facilis reſponſio.

Ver. 7. DE INDISPENSABILITATE PRÆCEPTORVM MORALIVM.

1.2.q.100. art.8. PRæcepta moralia, præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Pſalmographo C
mandata, quæ Deus mandauit cuſtodiri nimis. Vnde ait: Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri
Pſal.118. nimis, propter indiſpenſabilitatem: quia circa ea non cadit licita diſpenſatio. Cuius quidem ratio
eſt, quia tunc in ipſis præceptis cadit,& licitè fieri poteſt diſpenſatio, quando occurrit ac ſuperue-
nit aliquis particularis caſus, in quo ſi verbum legis obſeruaretur, contrariaretur intentioni legiſ-
latoris, ſed nullus talis poteſt occurrere in decem præceptis decalogi, inquantum moralia ſunt: igi-
tur,&c. Minor patet: Quia intentio cuiuſlibet legiſlatoris ordinatur primò ad bonũ commune:
Secundò ad ordinem iuſtitiæ & virtutis, ſecundum quem ordinem bonum commune conſerua-
tur,& ad ipſum peruenitur. Ergo ſi aliqua præcepta dentur, quæ contineant ipſam conſeruationẽ
boni communis, vel ipſum ordinem iuſtitiæ & virtutis: huiuſmodi præcepta continent veram in-
tentionem legiſlatoris. Et ideo non poteſt ſuperuenire caſus, in quo ſi ſeruentur verba legis, cõtra-
rietur intentioni legiſlatoris,& ideo talia ſunt indiſpenſabilia, puta ſi poneretur hoc præceptũ in
aliqua cõmunitate, quòd nullus deſtrueret rempublicã, vel nullus proderet ciuitatem hoſtibus, ſi-
ue quòd nullus faceret aliquid iniuſtè vel malè. Iſta præcepta eſſent indiſpenſabilia, quia non po-
teſt ſubeſſe cauſa diſpenſationis, Sed præcepta decalogi ſunt huiuſmodi: igitur ſunt indiſpenſabi-
lia, quantum ad rationem iuſtitiæ quam continent: quia præcepta primæ tabulæ continent or-
dinem ad ipſum bonum commune, & finale quod eſt Deus: & præcepta ſecundæ tabulæ conti-
nent ordinem iuſtitiæ inter homines obſeruandæ, vt nulli fiat indebitum. ¶ Sunt tamen diſpen-
ſabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad ſingulares actus, vt ſcilicet hoc ſit ho-
micidium, vel furtum, vel adulterium, aut non, ſiue ſecundum materiam. Hoc quidem eſt muta-
bile authoritate diuina, in his.ſ. quæ à ſolo Deo ſunt inſtituta, vt in matrimonio aut aliis huiuſmo-
Filij Iſrael ſpoliando Ægyptios non peccauerunt. di. Et ideo vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem, iam non eſſet homicidium, cùm fiat
authoritate publica. Et cùm Deus qui eſt omnium dominus, mandauit filiis Iſraël, vt ſpoliarent
Ægyptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cùm præcepit
Oſeæ accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram: Oſeas ad eam accedens, non eſt
mœchatus neque fornicatus, quia acceſſit ad eam quæ ſua erat ſecundum mandatum diuinum.
Ideo communiter dicitur quòd Deus poteſt mutare materiam præceptorum: ſed manente ma-
teria non poteſt diſpenſare, quia non poteſt negare ſeipſum, vt habetur 2. Tim.2. Negaret autem
ſeipſum, ſi ordinem iuſtitiæ ſuæ infringeret, cùm ipſe ſit ipſa iuſtitia. Ideo in hoc Deus diſpenſare
non poteſt, vt homini liceat inordinatè ſe habere ad Deum, vel non ſubiici ordini iuſtitiæ eius. In
his autem quæ commiſſa ſunt hominum iuriſdictioni, quantum ad hoc homines gerunt vicem
Dei. Ideo poſſunt diſpenſare in voto & iuramento, pro quanto ſuperueniunt contractui humano,
ſuper quo data eſt poteſtas hominibus, ſed quantum ad alia non eſt data poteſtas. ¶ Nec obſtat
quod habetur in 1. Mach.2. Et cogitauerunt illa die dicentes, Omnis homo qui venerit ad nos in
bello, die Sabbathorum, pugnemus aduerſus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio
præcepti quàm diſpenſatio. Non enim intelligitur violare Sabbathum, qui facit opus quod eſt ne-
Matth.12. ceſſariũ ad ſalutem humanam: ſicut dominus probat. Inquantum verò hoc præceptum eſt cære-
moniale, prout ſignificabat quietem domini in ſepulchro, eſt mutabile,& mutatum fuit tempore
Apoſtolorum, vt patet Apoc.1. Fui in ſpiritu in Dominica die.

A Ver. 8. DE PRÆCEPTIS CÆREMONIALIBVS.

PRæcepta cæremonialia ſunt præcepta determinatiua præceptorum moraliũ ordine ad Deũ, 1.2.q.101.
quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod.18. Eſto populo in his quæ ad Deũ art.1.
pertinent, oſtendáſque populo cæremonias, ritúmque colendi, hoc eſt honorandi. Homo autem *Præcepta*
ordinatur in Deum non ſolùm per actus interiores, qui ſunt credere, ſperare, & amare, quæ perti- *cæremonia-*
nent ad præcepta moralia, ſed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo Deum honorã- *lia.*
do, ſe ſeruum & ſubditum eius profitetur, vt oblationes, decimas, hoſtias, & ſacrificia offerẽdo, &
ſacramenta ſuſcipiendo. Hæc præcepta cæremonialia, dicebantur plerũque iuſtificationes. Vnde *Luc. 1.*
de Zacharia & Elizabeth dicitur, quòd erant ambo iuſti, incedentes in omnibus mandatis & iu-
ſtificationibus domini. Iſte cultus vocabatur cæremonia, quaſi munera, hoc eſt dona Cereris, quę *Ceremoniæ*
dicebatur dea frugum (vt quidam dicunt) eò quòd primò de frugibus oblationes Deo offereban- *nomen vn-*
tur, vt habetur Gen.4. vel (ſicut refert Val. Max.) nomen cæremonię introductum eſt ad ſignificã- *de.*
dum cultum diuinum apud Latinos, à quodam oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eò
quòd Roma à Gallis capta, illuc ſacra Romanorũ adducta ſunt, & reuerentiſſimè habita. Reſolu-
toriè ergo ſequitur quòd ceremonialia ſunt præcepta quæ pertinent & ordinant ad cultum Dei.

Ver. 9. DE CAVSIS ET RATIONIBVS PRÆCEPTORVM CÆREMONIALIVM.

B PRæcepta cæremonialia (vt dictum eſt) diſtinguuntur à moralibus. Quia moralia cùm ex di- 1.2.q.102.
ctamine rationis procedant, ſecundum naturam ſuam habent rationabiles cauſas & rationes
Cæremonailia autem hoc non habent ex natura ſua, cùm ſint indifferentia, ſed ex vi inſtitutionis
& in ordine ad aliud, quia.ſ. ſunt à Deo inſtituta, & quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Ad hoc autem *Rom. 13.*
quod aliqua ſint ordinata, duo requiruntur: primò quòd ordinẽtur ad debitum finẽ, qui eſt prin-
cipium totius ordinis in rebus agendis. Ea enim quæ eueniunt præter intentionem finis, vel quæ
ſerio non fiunt, ſed ludo, dicimus eſſe inordinata. Secundò, requiritur quòd id quod eſt ad finem,
ſit proportionatum fini. Ex hoc ſequitur quòd ratio eorum quæ ſunt ad finem, ſumitur ex fine: Si- *2. Phyſic.*
cut ratio diſpoſitionis ſerræ ſumitur ex ſectione, quæ eſt finis eiuſdem. Finis autem præceptorum
cæremonialium eſt duplex.ſ. cultus Dei, & figura Chriſti: quia ordinabantur ad cultum Dei, &
ad figurandum Chriſtum, ac etiam verba prophetarum. Et ſic reſpiciebant præſens tẽpus, quantũ *Super Oſeã.*
ad cultum: reſpiciebant etiam futurum, ſecundum figuram futurorum, vt D. Hier. dicit. Et ideo
cauſæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi poſſunt: vno modo ex parte cul-
tus diuini, qui erat tempore illo obſeruandus. Et rationes illæ ſunt literales, ſiue pertineant ad vi-
tandum idololatriæ cultum, ſiue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, ſiue ad inſinuandam
excellentiam diuinã, vel etiam ad deſignandã diſpoſitionẽ mentis, quæ tunc requirebatur in co-
lentibus Deum. Alio modo poſſunt eorum rationes aſſignari, ſecundum quod ordinantur ad fi-
gurandum Chriſtũ: & ſic habent rationes figurales & myſticas, ſiue accipiãtur ex ipſo Chriſto &
Eccleſia, quod pertinet ad allegoriã, ſiue ad mores populi Chriſtiani, quod pertinet ad moralitatẽ
ſiue ad ſtatum futuræ gloriæ, prout in eam introducũtur per Chriſtũ, quod pertinet ad anagogiã. *15 Moral.*
¶ Ex his ſequitur quòd ſacra ſcriptura habet plures ſenſus. Vnde D. Greg. Sacra ſcriptura ipſo lo-
cutionis ſuæ more alias ſcripturas tranſcendit: quia vno eodémque ſermone dum narrat geſtum,
prodit myſteriũ: Quia author ſacræ ſcripturæ eſt Deus, in cuius poteſtate eſt, vt non ſolùm voces
ad ſignificandum accõmodet, quod etiam homo facere poteſt: ſed etiam res ipſas in curſu ſuo or-
dinet. vt ex eis aliæ ſignificationes & ſenſus accipi poſſint. Et ideo cũ in aliis ſcientiis ſolæ voces ſi-
gnificent, & in ſacra ſcriptura res ipſæ, eſt proprium ſacræ ſcripturæ plures ſenſus habere. D. Hier.
in prologo Bibliæ loquens de Apocalypſi, dicit: In verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ.
Et Daniel: Pertrãſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia. Ad cuius ampliorem intelligentiã no- *Dan. 12.*
tanda ſunt, quæ D. Thom. ſuper illud Galat. 4. Quæ ſunt per allegoriam dicta, dicit.

Ver. 10. DE SENSIBVS SACRÆ SCRIPTVRÆ.

C SEnſus ſacræ ſcripturæ cõmuniter à doctoribus aſſignantur quatuor, ſcilicet literalis, allegori- 1.2. p. q. 1.
cus, anagogicus, & moralis. Hæc diuiſio ſumitur ex D. Aug. in 1. ſuper Gen. ad literã, vbi ait: In *art. 9. &*
omnibus libris ſanctis oportet cõſpicere, quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrantur, quæ futu- 10.
ta prænunciantur, & quę agenda præcipiuntur. Primũ pertinet ad ſenſum anagogicum, ſecundũ *Senſus ſa-*
ad hiſtoricum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Senſus literalis qui *cræ ſcri-*
ab aliis dicitur hiſtoricus, eſt ſignificatio qua voces ſignificant res. Sed quia voces ſignificant ali- *pturæ.*
quid propriè, ſcilicet illud ad quod ſunt impoſitæ ad ſignificandũ, & aliquid metaphoricè & tran- *Senſus lite-*
ſumptiuè, propter aliquam ſimilitudinem proprietatis vel conuenientię. ideo ſenſus ſiue ſignifica- *ralis.*
tio ſignificans ſiue ſecundum proprietatẽ locutionis, ſiue ſecũdum metaphoram, in ſacris ſcriptu-
ris dicitur literalis. vtroque enim modo ſcriptura vtitur. Exemplum primi: cùm dicitur, Et Domi
nus quidem Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum. Exemplũ 2. cùm ſequitur, Et *Marc. vlt.*

ſedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexteram neque ſiniſtrã,cũ non ſit corporalis. Sed quia
dextra manus eſt potior:tranſumptiuè ſignificat potiora bona Dei, in quibus Chriſtus ſedet, hoc
eſt requieſcit. Et cùm ſenſui literali ſacræ ſcripturæ non poſſit ſubiici falſum,ſicut nec fidei,ſequi-
tur quòd quandocunque veritas locutionis non poteſt ſaluari ſecundum propriam ſignificatio-
nem terminotum,vt in exemplo dato:tunc illa ſignificatio qua voces ſignificant res, non eſt ſen-
Senſus litera. ſus literalis:ſed dicitur ſenſus literæ,& ſenſus grammaticalis:qui & ſi ſit congruus, tamen aliquan-
do eſt falſus,quando repugnat veritati, ſententiæ, vel aliis paſſibus ſacræ ſcripturæ, aut etiam his
quæ per Eccleſiam ſunt determinata eſſe de fide. ¶ Ex his apparet quòd ſub ſenſu literali conti-
netur ſenſus metaphoricus,qui eſt circa dictiones:& parabolicus,qui eſt circa ſententias, frequẽs
Mar. 4. in ſacris literis,quæ ſæpe vtuntur metaphoris & parabolis: Chriſtus etiam metaphoris vtebatur,&
in parabolis loquebatur ad eos,non tantum delectandi gratia vt poëtæ, ſed propter vtilitatem vel
Chriſtus parabolis vſus eſt. neceſſitatem conditionatam,ſcilicet vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cùm omnis no-
ſtra cognitio ortum habeat à ſenſu, neceſſe eſt homini, vt per ſenſibilia ad intelligibilia ducatur.
Vſus eſt etiam parabolis,vt tolleretur ſuperbiendi occaſio,dum homo difficulter veritatem cape-
re poteſt. Præterea ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ ſunt difficilia maior requiritur
intentio. Inſuper ad occultationem ſacrorum myſteriorum ipſis incredulis. Vnde Chriſtus: Vo-
Matth. 7. bis datum eſt noſſe regnum Dei,illis autem qui foris ſunt,in parabolis:vt videntes non videant,&
audientes non intelligant, nequando conuertantur & dimittantur eis peccata,vt prædixerat Eſa.
Eſa. 6. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum etiam vtilis eſt ad tollẽdum faſtidium, & ad exer-
In epiſtola ad Titum. citium ſtudioſorum, & euitandum irriſiones infidelium.ideo dicitur, Nolite ſanctum dare ca-
nibus. Et ob eam cauſam omnes formæ ſacramentotum (vt D. Dion. ait) non fuerunt ſcriptæ in
ſacris literis,ſed per traditionem Apoſtol.& maiotum ad nos deuenerũt. D. Diony. monebat Ti-
tum,vt ſancta ab immundis incontaminata ſeruaret. ¶ Parabolæ autem non ſunt intelligendę ſe-
cundũ ſenſum literæ ſiue grammaticalem,ſed ſecundum ſenſum quem author parabolæ intẽdit.
Nec eſt neceſſe quo ad omnia ſecundũ rigorem terminorum ſimilitudinem accipere, vt dicit D.
In lib. de vlt. pracep. Chryſoſt. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. Aug. dicit, quòd ſacra ſcri-
ptura,quæ vetus teſtamentum vocatur:quadrifariam traditur,ſcilicet ſecundum hiſtoriam, ſecũ-
dum etymologiam,ſecundum analogiam,& ſecundũ allegoriã. Ex quibus tria prima pertinent ad
Etimologia quid. ſenſum literalem. Hiſtoria eſt (vt idem exponit) cùm ſimpliciter aliquid proponitur. Etymologia
Analogia quid. verò,cùm dicti cauſa aſſignatur. Sicut cùm Dominus aſſignauit cauſam quare Moyſes permiſit
facultatem repudiandi vxores.ſ. propter duritiam cordis ipſorũ, Matth. 29. Analogia verò eſt, cùm
veritas vnius ſcripturæ oſtenditur veritati alterius nõ repugnare. Sola autẽ allegoria inter illa qua-
tuor pro tribus ſpiritualibus ſenſibus ponitur. Et ideo poteſt formari alia diuiſio ſenſuum bimem-
bris: Senſuum ſacræ ſcripturæ,quidam eſt literalis,quidam ſpiritualis,vterque ſubdiuitur: literalis
12. Con. di. in quatuor,quia quidam eſt hiſtoricus,alius etymologicus,alius analogicus,alius parabolicus. Spi-
ritualis ſubdiuitur in tres,ſcilicet in allegoricum,anagogicum, & moralem. ¶ Quantum ad ſen-
ſum literalem dicit D. Thom. poſt D. Aug. quòd non eſt inconueniens eandem ſcripturam ſeu
eandem ſententiam ſcripturæ habere plures ſenſus literales. Quia ſenſus literalis eſt,quẽ author
ſcripturæ intendit: Sed author ſcripturæ ſacræ eſt Spiritus ſanctus,vt habetur in 2. Pet. 1. Spiritus
autem ſanctus cùm ſit Deus,omnia ſimul ſuo intellectu comprehendit: & per conſequens in vna
ſcriptura poteſt ſimul multa intendere,quæ nos vnico ſenſu ſeu ſententia non poſſumus explica-
re. Et ſic erunt plures ſenſus quo ad obiecta,& quo ad nos qui nõ poſſumus plura intelligere. Nec
pluralitas hotum ſenſuum,ſiue literaliũ,ſiue ſpiritualium, facit æquiuocationem aut aliam ſpeciẽ
multiplicitatis quæ pariat cõfuſionẽ,fallaciã,aut deceptionẽ, ſiue quæ impediat efficaciã oſtẽdẽdi
veritatem: Quia ſunt ſubordinati,& vnus ab alio pẽdet: vt D. Aug. ait contra Vincentiũ Donati-
ſtam. ¶ D. Dion. in Epiſt. ad Tit. dicit,quòd ſymbolica theologia (hoc eſt quæ ex ſimilibus proce-
dit) nõ eſt argumẽtatiua,hoc eſt nõ efficaciter cõcludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit
ſacræ ſcripturæ:quia nihil neceſſariũ cõtinetur ſub aliquo ſpirituali ſenſu,quod ſacra ſcriptura ali-
cubi non manifeſtè tradat per ſenſum literalẽ. Ideo ſpiritualis expoſitio dicitur habere fulcimen-
Galat. 4. tum ab aliqua literali. Nec obſtat quòd Apoſt. argumẽtatur à ſenſu allegorico: quia ſenſus allego-
Matt. 21. ricus eſt literalis,cùm intenditur ab authore ſcripturæ,prout in loco alleg. D. Pau. qui habebat ſpi-
Pſal. 117. ritũ authoris ſcripturę,declarauit,& Chriſtus cùm dixit: Nunquã legiſtis in ſcripturis, Lapidẽ quẽ
reprobauerũt ædificantes hic factus eſt in caput anguli? arguit à ſenſu allegorico. Et licet omnes
ſenſus ſacræ ſcripturæ tã literales quã ſpirituales,ſint à Deo intẽti:nõ tamẽ æquè principaliter, ſi-
cut ſenſus literalis,ſuper quo (vt dictũ eſt) fundãtur alij. Ideo ordine quodã ſunt intẽti. Si inferatur
ergo ex aliis ſenſibus poteſt trahi efficax argumentũ,ex quo intẽti ſunt à Deo. Dicendum eſt hoc
locũ habere quando fulciuntur ex alio loco ſcripturæ ſenſu literali,vel quando coincidunt cũ eo,
vt in

vt in Canticis. Si quæratur, quando aliqua ſcriptura habet plures ſenſus literales, qui eorum erit
principaliter intentus? Poteſt dici quòd vterque, vel quòd ille ſenſus literalis eſt principalius inten-
tus, qui eſt de neceſſarioribus & propinquioribus fini ſcripturæ, qui eſt ſalus animarũ, iuxta illud:
Quæcunque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem *Rom.15.*
ſcripturarum ſpem habeamus. ¶ Sed difficultas non modica eſt: Quomodo cognoſcemus de ali-
quo ſenſu ſeu expoſitione ſcripturæ quòd ſit ſenſus literalis? Quia quilibet dicere poterit expoſi-
tionem ſuam eſſe ſenſum literalem ſiue germanum, vt Lutherani & alij hæretici dicunt. Dicendũ
quòd hoc faciliter cognoſci poterit ex compatibilitate: Quia cùm ſenſus literalis ſit à Spiritu ſan-
cto, qui non eſt Deus diſſenſionis aut diuiſionis, ſed pacis & vnitatis: conſequẽs eſt quòd ſi diuer-
ſæ expoſitiones ſe compatiantur adinuicem, poſſunt dici ſenſus literales. & talis multitudo expoſi-
tionum vtilis eſt ad exercitium ſtudioſorum. Si verò diuerſæ expoſitiones non ſe compatiãtur ad-
inuicem, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis paſſibus ſacræ ſcripturæ, vel determina-
tioni Eccleſiæ, non eſt ſenſus literalis ſiue germanus, ſed diabolicus, qui poteſt refelli ex aliis paſſi-
bus ſacræ ſcripturæ, & præcipuè per determinationem Eccleſiæ catholicæ, quæ errare non poteſt
in fide aut bonis moribus, hoc eſt in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiam
in iudicio & determinatione bonorum morum, cùm regatur à Spiritu ſancto, vt dictum eſt cùm
de fide ageretur. Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi poteſt: vno modo communiter *Allegoria*
pro quolibet myſtico ſeu ſpirituali ſenſu aut intellectu ſcripturæ. Et ſic Allegoria eſt tropus ſiue *dupliciter*
modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod eſt alienum, & *accipitur.*
goge, ductio, quaſi in alienum intellectum ducens. Secundò ſpecialiter, pro vno tantum ſenſu ex
tribus ſenſibus ſpiritualibus ſiue myſticis, qui pendent ex ſenſu literali. Quia (vt dicit Apoſt.) Om-
nia in figura contingebant illis. ideo lex vetus erat figura nouæ, & eorum quæ debebant eſſe in no- *1.Cor.10.*
ua. Et ſecundum D. Dion. Lex noua eſt figura futuræ gloriæ: & ea quæ geſta ſunt à capite & mẽ- *In lib. de*
bris eius, ſunt exempla eorum quæ nos facere debemus. Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtrã *caleſt. hier.*
doctrinam ſcripta ſunt. Ea vero quæ nunc fiunt in Eccleſia, ſunt repræſentatio præteritorum, & *Rom.15.*
figura eorũ quæ erũt vel fient in patria. ¶ Ex præmiſſis faciliter poteſt haberi definitio omniũ ſen-
ſuum ſpiritualiũ. Senſus Allegoricus dicitur, cùm ea quæ ſunt veteris legis, ſignificant & applican-
tur ad ea quæ ſunt nouæ legis, ſcilicet ad Chriſtũ & Eccleſiã. Senſus Anagogicus dicitur, cùm ea
quæ in Chriſto, vel quæ per Chriſtũ & Eccleſiam militantem, ſiue per nouam legẽ facta ſunt, ſi-
gnificãt & applicantur ad ea quæ erunt in patria ſiue in æterna gloria. Senſus Moralis ſiue Tropo-
logicus eſt, cùm ea quæ à Chriſto vel per Chriſtum facta ſunt, ſignificant ſeu repræſentant & ap-
plicantur ad ea quæ nos agere debemus. ¶ Notandum tamen quod omnes prædicti quatuor ſen- *Gen.1.*
ſus in eadem ſentẽtia ſcripturæ inueniri poſſunt, vt in hac: Fiat lux: ſi intelligatur de luce corpora- *Ioan. 1.*
li, eſt ſenſus literalis: ſi verò de Chriſto, & exponatur, Fiat lux, hoc eſt naſcatur Chriſtus, qui eſt lux
vera quæ illuminat omnem hominem venientẽ in hunc mundũ, eſt ſenſus allegoricus: ſi verò ſi-
gnificet lumẽ æternæ gloriæ & lucem inacceſſibilẽ, & exponatur, Fiat lux, hoc eſt per Chriſtũ in-
troducamur ad cæleſtẽ gloriã, eſt ſenſus anagogicus: ſed ſi exponatur, Fiat lux, hoc eſt per Chriſtũ
illuminemur in intellectu, & inflãmemur in affectu & voluntate, eſt ſenſus moralis ſiue tropologi- *Quolibeto*
cus. Non eſt tamen neceſſe in omnibus ſententiis ſacræ ſcripturæ hos quatuor ſenſus inueniri, ſeu *7.art.15.*
omnes ſententias ſecundũ quẽlibet quatuor ſenſuũ exponere & interpretari, ſed aliquãdo ſecũdũ *ad 5.*
vnum tantũ, aliquando ſecundum duos, aliquando ſecundum tres, & aliquando ſecundũ omnes.

Ver. 11. DE CÆREMONIIS ANTIQVÆ LEGIS.

A CÆremoniæ antiquæ legis (vt dictum eſt) ordinabãtur in cultum Dei, & ad figurandũ Chri-
ſtum: & diuidebantur in quatuor, ſcilicet ſacrificia, ſacramenta, ſacra, & obſeruantias. Sacri-
ficia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus ſibi à Deo natis, quaſi in aliquod ſacrũ quod in-
de fieri debebat, offerebat Deo, tanquã primo principio, recognoſcendo ſe omnia habere ab eo,
ſecundũ quod dicit Dauid: Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo *1.Para.29.*
in oblatioue ſacrificiorum proteſtabatur homo, quòd Deus eſſet primũ principiũ creationis om-
nium rerum, & vltimus finis earum, ad quẽ omnia eſſent referenda. Et ſic ſacrificiũ dicitur omnis
oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem ſupremi dominij, vt ſolutio decimarũ & primitiarũ.
¶ Ex quo patet quòd qui nolunt decimas aut primitias debitas ſoluere, aut eas defraudant, vidẽ-
tur negare ſupremũ dominiũ Dei, & omnia procedere ab ipſo. ideo caueant ne is contingat ſicut
Cain. ¶ Sacrificiũ in lege antiqua erat triplex. ſcilicet holocauſtum, hoſtia pro peccato, & hoſtia *Gen.4.*
pacifica. Holocauſtum erat ſacrificium quod offerebatur Deo, ſpecialiter ad reuerentiam maie- *Sacrificiũ*
ſtatis ipſius, & ad amorẽ bonitatis eius: & totum cõburebatur. Ideo dicebatur holocauſtum, quaſi *triplex.*
totum hauſtũ & incẽſum. Et ſignificabat ſacrificium Chriſti, qui totum ſe obtulit Deo patri pro
nobis. Huic ſacrificio ſuccedit in noua lege profeſſio religionis approbatæ, quæ poteſt dici holo-

cauſtum,quia totus homo offert ſeipſum Deo,nihil ſibi reſeruans. Hoſtia pro peccato erat ſacrificium quod offerebatur Deo,vt remitteret peccata:& voçabatur ſacrificiũ remiſſionis, & hoſtia pro peccato.Occidebatur enim animal,& effundebatur ſanguis illius coram arca Domini:& vna pars comburebatur,& alia erat ſacerdotis. Per huiuſmodi ſanguinis effuſionem & occiſionẽ proteſtabantur offerentes,quòd erant digni effundere proprium ſanguinem , & occidi , ſicut animal illud occidebatur.Sic ſe recognoſcentes peccatores,veniam precabãtur , quemadmodum illi qui cum chorda in collo veniam petunt à rege.Cõburebatur vna pars,quia fiebat, in honorẽ Dei:ſeruabatur alia ſacerdotibus, ad ſignificandum quòd expiatio peccatorũ fit à Deo per miniſterium

Victima. ſacerdotum. Hoc ſacrificium alio nomine vocabatur Victima , quæ etiam aliquando dicitur de holocauſto cum determinatione:& ſignificabat etiã ſacrificium Chriſti , qui ſe obtulit pro nobis hoſtiam Deo patri,& effudit ſanguinẽ pro peccatis noſtris.vnde Ephe.2.Chriſtus dilexit nos , & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo patri,in odorem ſuauitatis. Loco huius ſacrificij ſuccedit in noua lege ſacramentum pœnitentiæ,in quo quis effundit ſanguinem peccatorum ſuorum,cõfitendo:& occiditur , & quaſi in partes minutas diuiditur per contritionem.

¶ Hoſtia pacifica erat ſacrificiom quod offerebatur Deo pro gratiarum actione , vel pro ſalute &

Hoſtia pacifica. proſperitate offerentium,ex debito beneficij accepti vel accipiendi. Et erat cõmuniter de rebus aridis & odoriferis:& vna pars incendebatur , quia fiebat in honorem Dei : alia pars cedebat in vſum ſacerdotum:& tertia pars in vſum offerentium , ad ſignificandum quòd ſalus hominis procedit à Deo,mediantibus miniſtris,& cooperantibus hominibus qui ſaluantur.Huiuſmodi ſacrificium figurabat ſacrificiũ Chriſti,qui reddidit Deo gratias pro nobis , & ſe obtulit in odorẽ ſuauitatis.In huius locum ſuccedunt in noua lege orationes,& gratiarum actiones,& omnia quę ad huiuſmodi ordinantur.Horũ ſacrificiorum rationes vide apud D.Tho.De oblatione ſacrificiorũ in noua lege,dictũ eſt ſuprà c.5.§.5.ver.13. ¶ Sacramenta in antiqua lege propriè dicebantur ſigna, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam cõſecrationem,per quam,ſcilicet quodam modo deputabantur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totum populum (cùm totus populus haberet colere & honorare Deum) ſpecialiter tamen pertinebat ad ſacerdotes,& leuitas,qui erant miniſtri diuini cultus. Ideo quædam ſacramenta pertinebant ad totũ populum,quædam verò ſpecialiter ad miniſtros. Et circa vtroſque tria erant neceſſaria : Quorũ primum erat inſtitutio in ſtatu colendi Deum:& hæc fiebant per circunciſionẽ,quo ad omnes maſculos,ſine qua nullus maſculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad ſacerdotes autem

1.2.q.102. art.3. c.5.§.5. ver. 13. per conſecrationem.Secundò requirebatur vſus eorũ quæ pertinebant ad diuinum cultum.& ſic quantum ad omnes erat eſus Agni paſchalis cum certis ſolennitatibus.Ad hoc ſacramentum nullus incircunciſus admittebatur,vt patet Exod.12. Quo ad ſacerdotes verò erat oblatio victimarũ & eſus panũ propoſitionis & aliorũ,quę ſacerdotũ vſibus erãt deputata.Tertio requirebatur remotio immundiciarũ. Et ſic quantũ ad populũ erant inſtitutæ quædã purificationes & expiationes à quibuſdã immũdiciis.Quantũ verò ad ſacerdotes & leuitas,inſtituta erat ablutio manuũ & pedũ

1.2.q. 102. art.5. & raſio pilorũ,horũ rationes vide apud D.Thom. ¶ Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua ſpe-

Sacra. cialiter cũ benedictione & ſolẽnitate deputata ad cultũ & honorẽ Dei,vt feſta Tabernaculorum, ſpecialia vaſa,ſpeciales miniſtri,& ſpecialis locus. Deut.12. Ad locũ quẽ elegerit Dominus Deus veſter,venietis,& offeretis holocauſta & victimas veſtras. Itẽ altare. Exod.22. Altare de terra facietis mihi.& Exod.27.Facies altare de lignis ſethin. Et Exod.30.Facies altare ad adolendũ thymia-

1.2. q.102. art.4. mata.horũ rationes vide apud D.Tho. ¶ Obſeruantiæ ceremoniales in veteri lege,erant quædam

1.2.q.102. art.6. ordinata in ſingulari cõuerſatione,quòd ſcilicet certis veſtimẽtis vterentur , & quòd à certis cibis abſtinerẽt. Leuit.29. Non induetur vir veſte muliebri : & quòd vterentur fimbriis. Et aliqua alia obſeruabãt circa cartas,ſemina,animalia mortua vel infirma:quorum rationes explicat D. Tho.

Ver. 12. DE PRÆCEPTIS IVDICIALIBVS.

Præceptorũ iudicialiũ ordines. PRæcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua præceptorũ moralium,quibus homo ordinabatur ad alios homines:& reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo cõtinet præcepta pertinentia ad inſtitutionem principũ:Secundus ad conciues adinuicẽ circa emptiones & venditiones , iudicia & pœnas : Tertius ad extraneos , puta de bellis contra hoſtes,& de ſuſceptione peregrinorũ & alienigenarum: Quartus eſt de pertinentibus ad domeſticã conuerſationẽ: ſicut de ſeruis,vxoribus,& filiis.horũ rationes explicat D.Thom. ¶ Ex his patet quòd duplex eſt B

1.2.q.105 art.4. differentia inter præcepta moralia ex vna parte,& cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia præcepta moralia ſe habebant vt determinabilia & communia. Cæremonialia verò & iudicialia tanquã determinationes & declarationes moraliũ. Cæremonialia determinãt & declarant moralia in ordine ad Deũ,& iudicialia in ordine ad proximum. Quæ autẽ & quot ſint præcepta iudi-

1.2.q.104. cialia,& ad quid,& quomodo ordinentur,& rationes illorum vide apud Tho. Secunda differentia eſt,

tia eſt, quia moralia habent vim & efficaciam obligandi, ex ſua natura, ſecluſa quacunq; exteriori
inſtitutione & ordinatione: Cæremonialia autem & iudicialia non habent ex natura ſua vim obli-
gandi, ſed ex inſtitutione diuina: quia ante inſtitutionem erant indifferentia, & nõ referebat, an ſic
vel ſic coleretur Deus: vel an ſic aut ſic iudicia procederent. Vnde in lege naturæ aliis ſacrificiis
voluntariis vtebantur, vt patet de Melchiſedech, qui obtulit panẽ & vinum: erat etiam alia politia *Gen. 14.*
ritúſque iudicandi. Alia & tertia differentia eſt quantum ad durationem, de qua dicendum eſt.

Ver. 13. DE DVRATIONE LEGALIVM.

A CVm præcepta moralia ſint legis naturalis, & ſequantur naturã: ideo manente natura manent.
Et quia anima in qua fundantur, eſt incorruptibilis: ideo ſemper manent in ea habitualiter,
ſaltem in ſynderesi, quæ eſt origo omnium præceptorũ moralium: quãuis aliqua materia ſiue obie-
ctum circa quod exerceri poſſunt in via, non maneat eodem modo in patria. Cæremonialia autẽ
præcepta & iudicialia nõ ſequuntur naturã hominis, cùm non fuerint à principio naturæ data: ſed
ſequuntur intentionẽ Dei inſtituentis. Ideo tantũ debebant durare, quãtum Deus intendebat illa
duratura. Intendebat autem Deus ea in ſe duratura, donec per Chriſtũ eſſent impleta. Vnde dice-
bat, Non veni ſoluere legem aut prophetas, ſed adimplere. Et ideo cùm Chriſtus in paſſione cũcta *Mat. 6.*
adimpleſſet, clamauit, Conſummatũ eſt, ſcilicet antiquum teſtamentum & eius virtus. Ideo ab eo *Ioh. 19.*
tẽpore legalia ceſſauerunt, & fuerunt mortua. ¶ Nec obſtat quod Exod. 12. datus fuit cultus ſempi-
ternus: & Exod. 28. Lex dicitur legitimum ſempiternum: & Baruch 3. Hic eſt liber mandatorum
Dei, & lex quæ eſt in æternum. Poteſt enim dici quòd æternum nõ accipitur ibi abſolutè, ſed pro
longiſſimo tempore, prout Pſal. 9. Dominus regnauit in æternum & vltra. vel dicendũ eſt, ſecun-
dum D. Thom. quòd Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem ſimpli- *Lex vetus.*
citer & abſolutè: quantum ad cæremonialia ſecundum quid, quantum ad veritatem per eam præ-
figuratam. ¶ Cæremonialia & iudicialia non fuiſſent in ſtatu innocentię: quia tunc cultus Dei fuiſ-
ſet ſpiritualis & interior. Verùm poſt peccatum Adæ, inſtinctu quodam diuino, ex quadam priuata
lege inducebantur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui eſſet conueniens in-
teriori cultui, & vt congrueret ad ſignificandum Chriſti myſteria, quæ figurabantur per alia eorũ
geſta, ſecũdum illud, Omnia in figura contingebant illis. Habebant etiam quædam iudicialia, non *1. Cor. 2.*
tamen authoritate legis diuinæ inſtituta, ſed ratione hominum ordinata. Vnde veriſimile eſt Adã
(qui diuina ſcientia prædictus erat) docuiſſe filios ſuos offerre ſacrificia ad expiationẽ originalis &
aliorum peccatorũ, præcipuè Abel, à quo ſecundum D. Aug. incœpit Eccleſia, quæ ſignis viſibili- *Eccleſia in-*
bus & exterioribus fidem proteſtatur. Vnde legimus Gene. 4. quòd Abel obtulit de primogenitis *cœpit ab*
gregis ſui, & de adipibus eorum munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noë etiam obtulit *Abel.*
holocauſta, & Abraham accepit mandatum circũciſionis, & obtulit holocauſta, Gen. 22. Sacerdo- *Gen 8.*
tium etiam erat ante legem: nam Melchiſedech erat ſacerdos Dei ſummi. Et colentes Deum ſe- *Gene. 17.*
cundum humanã determinationem, dignitatem ſacerdotalem attribuebant primogenitis, diceba- *Gen. 14.*
túrque benedictio primogenitorũ. Vnde Eſau qui hac priuatus eſt, non legitur ſacrificia obtuliſſe.
Et ex geſtis & factis antiquiorum elici poteſt, quòd primogenitis hoc cõpetebat, præcipuè ex bene- *Primogeni-*
dictione, quàm Iſaac dedit Iacob, quem fecit dominum, & non in temporalibus, cùm Eſau plus *ti in lege*
abundauerit in illis: ergo in ſpiritualibus: deinde Moyſes accepit legem in monte Sina, Exod. 19. *naturæ erãt*
¶ Ex præmiſſis patet quòd poſt peccatum ſemper fuerunt aliquæ cæremoniæ, & aliqua iudicia- *ſacerdotes.*
lia legis. Vnde Chriſtus dicit quòd Circunſio non erat ex Moyſe, ſed ex patribus. A Moyſe autem *Ioan. 7.*
lex accepta vſque ad Chriſtum durauit, & virtutem ſiue efficaciam habuit: non tamen virtutem
inhærentem aut efficientem inſtrumentalem, vt noua lex, ſed virtutem obligandi & virtutem Spi-
ritus ſancti aſſiſtentem ad illorum poſitionem: adhibita enim circunciſione delebatur peccatum
originale. Et ſi ſacerdos in iudicio lepræ erraſſet & iudicaſſet leproſum non eſſe leproſum, miracu-
loſè leproſus mundabatur à lepra, virtutę diuina: ſicut etiam miraculosè mulieris adulteræ compu-
treſcebat femur, bibitis aquis, in quibus ſacerdos maledicta congeſſerat, Num. 5. ¶ In Chriſti aduẽ-
tu ceſſauit virtus legis Moyſi, & legalium pręceptorum, quod ad obligationẽ, iuxta illud Matth. 12.
Lex & prophetæ vſque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Chriſti, & ipſum digito oſtendit, di-
cens: Medius autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis: ipſe eſt qui poſt me venturus eſt cuius non
ſum dignus, vt ſoluam eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Ioannes Ieſum ad ſe ve-
nientem, & ait: Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi. Hic eſt de quo dixi, &c. Hic eſt qui *Ioan. 1.*
baptizat in Spiritu Sancto. Cùm igitur tranſlato ſacerdotio neceſſe ſit vt legis tranſlatio fiat, ſequi- *Heb. 7.*
tur quòd adueniente in Chriſto in hunc mundũ, tranſlatum eſt ſacerdotiũ Aaron, iuxta illud Pſal. *Pſa. 109.*
Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech: & ideo lex Moyſi non obligabat ſub
præcepto eos apud quos facta erat promulgatio Euangelij & virtutis Chriſti. Alij autem obliga-
bantur propter ignorãtiam publicationis. Sed quia myſterium redemptionis humani generis non

fuit complerum vſque ad paſſionem & mortem Chriſti: ideo voluit Chriſtus ad approbationem legis, quòd lex quãtum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per aſſiſtentiam diuinitatis ſuę, ſimul curreret cũ euangelio: ſic quòd eo tempore per circunciſionem expiabatur peccatum originale, & per alias purificationes alia peccata, ſicut per baptiſmum & pœnitentiam. In ſignum cuius Chriſtus mandauit leproſo vt legales obſeruaret cæremonias, dicens: Vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moyſes: & decem leproſis, Ite & oſtendite vos ſacerdotibus, Lucę 17. Et ſic lex & euangeliũ, circunciſio & baptiſmus, purificatio & pœnitentia currebant ſimul, non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circuncidi: nec circunciſi quo ad remiſſionem peccati originalis, tenebantur baptizari. Tamen quo ad introitũ regni cœlorum circunciſi quibus facta erat publicatio euangelij, tenebantur baptizari, iuxta illud: *Ioan.3.* Niſi quis renatus fuerit ex qua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Præterea baptiſmus maiorem conferebat gratiam quàm circunciſio. Vnde de baptiſmo & circũciſione poteſt dici, ſicut de Petro & Ioanne dicitur. *Ioan. 10.* Currebant ambo ſimul, ſed Ioannes præcucurrit citius Petro. Ratio autem ceſſationis prædictæ obligationis eſt, quia cæremoniæ per quas figurabatur Chriſtus, adueniente Chriſto debuerunt ceſſare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cultui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremoniæ legis euangelicæ, quæ figurant ſtatum glorię, eo adueniente poſt diem iudicij ceſſabũt. ¶ Ex prædictis patet quòd lex Moyſi habebat duplicem virtutem, ſcilicet aſſiſtentem, quàm alij vocant expiatiuam: & obligatoriam, quę ceſſauit in aduentu Chriſti: non tamen virtus aſſiſtentiæ Spiritus ſancti, ſiue expiatiua. *Legis Moyſi vis ante mortẽ Chriſti.* Et ideo adueniente Chriſto ſiue per eius aduentum lex Moyſi non fuit mortua, ſed ante mortem Chriſti erat viua, valde tamen infirma, & in proximo moritura, iuxta illud: Quod antiquatur & veteraſcit, prope interitum eſt: *Heb.8.* ſed quia in Chriſti morte cõpletum fuit myſterium redemptionis humanæ: vnde & Dominus dixit, Conſummatũ eſt: *Ioan.19.* ideo tunc totaliter ceſſauerunt legalia, & deſtituta ſiunt omni virtute obligandi, & aſſiſtentiæ Spiritus Sancti: in ſignum cuius legimus, quòd velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum. *Mat.27.*

Ver. 14. DE MORTE ET MORTIFICATIONE LEGALIVM.

12.q.103. ar.4. CONtrouerſia magna fuit inter D. Hieron. & Aug. an ſtatim poſt mortẽ Chriſti legalia fuerint mortifera, ſic quòd ſeruãtes illa peccarent mortaliter. Hiero. enim duo tantũ diſtinguit tempora, vnum ante paſſionẽ Chriſti, in quo dicebat legalia eſſe viua: aliud poſt paſſionem Chriſti, in quo dicebat eſſe non ſolùm mortua, hoc eſt nõ habere virtutem obligandi, ſed etiam mortifera: ita quòd peccabant mortaliter, qui obſeruabant ea, niſi excuſarentur propter ignorãtiam. Vnde dicebat quod Apoſtoli qui ſciebant illa eſſe mortua, nunquã verè obſeruauerũt legalia poſt Chriſti paſſionem, ſed ſolùm quadam pia ſimulatione, ne ſcandalizarent Iudæos. D. verò Aug. diſtinguit tria tempora: vnũ ante Chriſti paſſionẽ, in quo legalia non erant mortifera nec mortua: ſed viua: Aliud poſt paſſionem Chriſti vſque ad ſufficientem promulgationem euãgelij, in quo quidem tempore fuerunt mortua, non tamen mortifera: & Iudæi ad fidem conuerſi, poterãt ea licitè & abſque peccato obſeruare, ad oſtendendum legem Moyſi fuiſſe bonam, & à Deo datam, contra Manichæos, & ad ſepeliendam ſynagogam cum honore, dummodo non ponerent ſpem in eis, hoc eſt dummodo non crederent ea eſſe neceſſaria ad ſalutem, ſiue quòd ſine eis non poſſent ſaluari: Quia hoc derogaret gratiæ Chriſti. & ſequeretur quòd Chriſtus gratis mortuus eſſet, cuius oppoſitum D. Pau. cõcludit. ¶ Ex præmiſſis apparet quare gentiles conuerſi ad fidem Chriſti, non poterant ritus ſuos & cæremonias obſeruare, ſicut Iudæi ad eandẽ fidem conuerſi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & ſemper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum ſiue lex Moyſi à Deo proceſſerat, & ceſſabat: non quia in ſe malus, ſed quia per paſſionẽ & mortẽ Chriſti impletus. Et ob eam cauſam Deus voluit obſeruari, & Apoſtoli hoc ſcientes, non tamen ſpem ponentes, ſeruauerunt. B

Diſcordia D. Hier. & Aug. in 4. ¶ In hac ergo quæſtione D. Hieron. & Aug. diſcordant in quatuor. primò tempore: quia Hieron. ſolùm ponit duo tempora, Auguſt. tria. Secundo, in obſeruatione legalium, quantum ad Apoſtolos, Hieron. dicit quòd Apoſtoli nunquam ſeruauerunt legalia, cùm ſcirent ea eſſe mortua, ſed ſimulauerunt ſe ſeruare, vt euitarẽt ſcandalum fidelium qui ex circunciſione erant. Aug. autẽ dicit quòd Apoſtoli ſeruauerũt legalia intendẽtes, non tamen in eis ſpem ponẽtes. Tertio, quia D. Hierony. dicit Petrũ in ſimulatione non peccaſſe, ſed ex charitate hoc feciſſe. Aug. verò dicit quòd peccauit. Quartò, quia D. Hierony. dicit quòd Paulus non verè reprehendit Petrũ, ſed ſimulatoriè: ſicut Petrus ſimulatoriè ſeruabat legalia: facientes hoc quaſi ex condicto ſiue conuẽtione, vt vtriuſque fidelibus ſibi ſubditis prouiderent, & cauerent, Petrus Iudæis, & Paulus Gẽtilibus.

Rationes D. Aug. ¶ Rationes D. Aug. habentur in epiſt. eiuſdem ad Hiero. quæ inſeritur in ſecunda parte epiſt. D. Hiero. tract. 2. epiſt. 28. *Nephariũ in ſacris mẽdacia reperiri.* Et inter rationes eius potiſſima eſt, quia nepharium eſt dicere in ſcripturis ſanctis eſt officioſa mendacia: quia vno admiſſo, nil maneret authoritatis ſacræ ſcripturæ: quia ſtatim probato vno paſſu, qui aliter ſapit, dicit eſſe officioſum mendaciũ, vt in alio paſſu. Quod autẽ D. Paulus non fuerit mẽtitus,

ipſe

ipſe reſtatur dicens: Quæ autem ſcribo vobis, coram Deo quia non mẽtior. Sed ſi Petrus non pec- *Gal.1.*
caſſet, Paulus mentitus fuiſſet dicendo, quod reprehenſibilis erat, & quòd non rectè ambularet ad *Gal.2.*
veritatẽ euangelij: quæ ſunt verba grauia & ponderanda. Petrũ reprehenſibilẽ dicebat, eò quòd à
Deo accepiſſet nil cõmune & immundũ quod Deus ſanctificaſſet, & quòd ſententialiter & diffi-
nitiuè pronunciaſſet legalia nõ eſſe ſeruãda: & nihilominus ea tam diligenter obſeruabat, ita vt ſi-
mulationi eius cõſenſerint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illã ſimulationem: & ſic
formari poteſt argumentũ: Vel petrus peccauit, vel non: ſi primũ, ergo legalia nõ erant ſeruanda: ſi
ſecundũ, ergo mẽtitus eſt Paulus, dicens quod reprehenſibilis erat, & nõ rectè ambularet ad verita-
tem Euãgelij. Præterea ſi Petrus nõ peccaſſet, Paulus temerarius fuiſſet, principem & caput Apoſt.
ſuperiorem ſuum, adeò procaciter redarguẽdo. ¶ Rationes & ſolutiones D. Hieron. habentur ea- *Rationes*
dem parte & tract. epiſt. 30. in qua dicit ſe in expoſitione epiſto. ad Galat. vt à principio proteſtatus *D. Hiero.*
fuit, ſecutũ fuiſſe opinionem & ſententiam ſeptem virorũ illuſtrium. ſ. Origenis, Dydimi videntis
ſui, Appollinaris Laodicen. Alexandri, Euſebij Emiſſeni, & Theodori Heracleris. Dicit pariter ſe *Act.10.*
motum ad hanc ſententiã, vt reſponderet Porphyrio blaſphemãti, qui D. Pauli arguit procacitatẽ, *Act.5.*
quòd principem Apoſt. auſus eſt reprehendere & arguere in faciem, hac ratione cõſtringere quòd
malè fecerit, & ipſe in eodem errore fuerit: & vt Apoſtolo. prudentiam demonſtraret, & blaſphe-
mantis Porphyrij impudentiam coerceret, qui D. Petrũ & Paulum puerili dicit inter ſe certamine
nimios exarſiſſe. Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea ſcripſiſſe iactanter, quæ nõ fecerat: vel ſi
fecerat, procaciter fecerat. Nã ipſe Paulus circuncidit diſcipulum ſuum Timotheũ ex patre Gen- *Act.16.*
tili & matre Iudæa, propter Iudæos qui ibi erant, vt vitaret in eis ſcandalũ. Et ob eam cauſam poſt
reprehenſionem Petri perſoluit votum, & obtulit ſacrificium ſecundum ritũ legis Moyſi. Si hoc ei *Act.21.*
licuit, quare nõ licuit Petro ſe ſubtrahere ad tempus, & cum Iudæis legalia ſeruare? Cùm ergo ipſe
propter eandẽ cauſam legalia ſeruauerit, quare non verebatur Apoſt. principi in faciem inſurgere
& reſiſtere, & ita procaciter ei loqui? ¶ D. Tho. dicit opinionem & ſententiam D. Aug. veriorem *Super epiſt.*
eſſe, & magis dictis ſcripturæ ac Apoſtoli concordantem. Et ad authores quos ſecutus eſt D. Hie- *ad Gala.2.*
ron. dicit quatuor eorum fuiſſe hæreticos: & pro tribus aliis D. Aug. habet alios tres, ſcilicet Ambr.
Cypr. & ipſum D. Paulum, qui manifeſtè dicit quòd Petrus reprehenſibilis erat: quod non eſſet, *Opinio D.*
niſi ſaltem venialiter peccaſſet: quæ culpa non erat incompoſſibilis Apoſtolis cõfirmatis in gratia, *Aug. verior*
ſecundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D. Tho. Petrum peccaſſe, non quia ſeruauit lega- *1. Ioan. 1.*
lia, quę & ipſe paulus ſeruauit: ſed peccauit in hoc quòd circa legalium obſeruantiam Petrus nimiã
& incautam diligentiam obſeruauit: & ex hac obſeruatione alij inducebantur ad obſeruandũ lega-
lia. Et ſic quodammodo cogebat eos iudaizare, non verbo, ſed facto, & ſuæ conuerſationis exem-
plo, quod eſt validius verbo, vt Leo papa dicit. Nec ſimile erat de circunciſione Timothei, & ob-
ſeruatione voti ſeu purificatione: quia qui aderant fuerunt ædificati, & nullus ſcandalizatus. In fa- *Cur Petrus*
cto autem Petri alij fuerunt ſcandalizati & inducti ad talem ſimulationem. Reſtitit autem & re- *peccauerit.*
prehendit eum in faciem: non quia par aut ſuperior eſſet Petro: licet enim Paulus par eſſet Petro in
executione authoritatis: non tamen in authoritate regiminis, cùm dictum fuerit petro & non Pau-
lo, paſce oues meas, reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandum exemplum zeli & libertatis ſub- *Ioh. 21.*
ditis, vt non vereantur prælatos corrigere, præſertim cùm crimen eſt publicum, & vergit in pericu- *Eccl.4.*
lum multitudinis, iuxta illud, Ne reuerearis proximum in caſu ſuo, nec retineas verbum (ſcilicet *1. Tim.5.*
correctionis) & Apoſt. Peccantem coram omnibus argue: Nec Petrus conqueſtus eſt, vt daret exẽ-
plum humilitatis prælatis, vt non dedignentur à minoribus & ſubditis corrigi. ¶ Opinio D. Aug. *Approba-*
de diſtinct. trium temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, ſub Eugenio quarto *tio opi. D.*
celebrato. ¶ Vnica difficultas remanet, quo tempore facta fuit ſufficiẽs promulgatio, vt ab eo tem- *Aug.*
pore fuerint mortifera, & non ante. Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit. Cer-
tum eſt tamen quòd non eadem hora aut anno ſufficiens promulgatio euangelij vbique facta fuit:
veriſſimile enim eſt quod primò in Iudæa, deinde in Samaria & conſequenter poſt diuiſionem
Apoſtolorũ, qui peragrarunt vniuerſum orbẽ, ſaltem vbi Iudæi diſperſi fuerãt, hoc eſt in omni da-
tione, quæ ſub cælo nota erat. Et ſic ſtatim poſt mortem Apoſt. fuit facta ſufficiens promulgatio,
quantum ad ceſſationem legaliũ: eò quòd ex omni natione fuerunt in Hieruſalem in die penteco-
ſtes, & Apoſtoli vel diſcipuli per ſe vel per alios omnes Iudæos inſtruxerunt. Vnde Act. 1. dicitur: *Act.2.*
Eritis mihi teſtes in Hieruſalẽ, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vſque ad vltimũ finẽ terræ, vbi
ſcilicet erant Iudæi qui obſeruabant legalia. Quia plena & completa publicatio euangelij non fuit
facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnẽ terrã exiuit ſonus eo- *Pſa.18.*
rũ, & in fines orbis terræ verba eorũ. Mar. vlt. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino coo-
perante, & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis. Veruntamẽ ante diem iudicij non erit per-
fecta promulgatio euãgelij. Quia videmus nouas inſulas reperiri: & Chriſtus ait, Prædicabitur hoc *Matth.24.*

euangelium regni in vniuerſo orbe in teſtimonium omnibus gentibus,& tunc veniet conſumma-
tio. Et ſic Pſal. In omnem terram exiuit ſonus eorum,ponit præteritum pro futuro propter certitu-
dinem prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apoſtolis,ſed de ſucceſſoribus eorum:de his am-
plius.§.ſeq.verſic.2.

Ver. 15. DE REINSTITVTIONE LEGALIVM.

1.2.q.104. EVacuatio præceptorũ cæremonialium & iudicialium in ipſa morte Chriſti facta fuit:differẽ- A
art.3. ter tamen:quia cæremonialia poſt mortẽ Chriſti & ſufficiẽtem promulgationẽ ſunt mortife-
ra:ſic quòd nullo modo poſſunt nunc abſque peccato obſeruari,nec ad ſynagogã ſepeliẽdam, quia
iam à longo tempore ſepulta eſt:quanuis propter ſanitatem vel aliam naturalem neceſſitatem,cir-
cuncisio & alia cæremonialia poſſint licitè ſeruari , non ponendo ſpem : non poſſunt tamen aliqua
lege ordinari vt ſeruẽtur. Iudicialia autẽ ſunt euacuata,quia mortua:non tamẽ ſunt mortifera,quia
ſi princeps ordinaret in regno ſuo illa iudicialia obſeruari,non peccaret:nec etiam peccarẽt obſer-
uantes,niſi fortè obſeruarent vel obſeruari mandarentur,tanquã habentia vim obligãdi ex veteris
legis inſtitutione. Talis enim obſeruandi ratio ſiue intẽſio eſſet mortifera,ratio diuerſitatis hęc eſt.
Quia cæremonialia ſunt primò & per ſe figuralia,& principaliter inſtituta ad ſignificandum Chri-
ſti myſteria, vt futura. Et ideo obſeruatio eorũ præiudicat veritati fidei,ſecundum quã confitemur
illa myſteria iam eſſe completa. Præcepta autem iudicialia non ſunt inſtituta ad figurandũ primo
& per ſe,ſed ad diſponendũ ſtatum illius populi,qui ordinabatur ad Chriſtum,& ſtatus populi Iu-
daici repræſentabat ſtatũ populi Chriſtiani,ideo ex cõſequenti erant figuratiua,ſed non principa-
Gal.3. liter. Et ideo mutato ſtatu illius populi,Chriſto iam veniente,iudicialia præcepta obligationẽ ami-
ſerunt,lex enim fuit pædagogus ducens ad Chriſtũ. Quia tamẽ huiuſmodi iudicialia præcepta nõ
ordinabãtur ad aliquid figurandũ, ſed ad aliquid faciendũ:ipſa eorum obſeruatio non præiudicat
veritati fidei,ſed intẽtio obſeruãdi tanquã ex obligatione legis:quia per hoc haberetur quod ſtatus
Act.15. prioris populi adhuc duraret. Nec obſtat quod dicitur : Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis,nil vltrà
imponere oneris,quàm hæc neceſſaria:vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorũ , & ſanguine,
& ſuffocato,& fornicatione. Quorũ aliqua pertinẽt ad cæremonialia ſiue ad obſeruantias,ſcilicet
abſtinere à ſanguine & ſuffocato. Quia Apoſtoli nõ prohibuerũt hæc , ad obſeruandum cæremo-
nias legis,ſed ad hoc quòd poſſet coaleſcere vnio Iudæorũ & Gentilium ſimul cohabitãtium. Iu-
dæis enim propter antiquã conſuetudinem ſanguis & ſuffocatũ erant abominalia,& comeſtio im-
molatorum ſimulachris poterat Iudæis generare ſuſpicionẽ redditus ad idololatriã:& ideo iſta fue-
runt prohibita pro tempore illo,in quo de nouo oportebat conuenire in vnũ Gentiles & Iudæos.
Mat.15. Procedente autem tẽpore,ceſſante cauſa ceſſare debebat effectus. Manifeſtata euangelicæ doctri-
1.Timo.4. næ veritate, in qua Dominus docet quòd nihil quod intrat in os,coinquinat hominem,& quòd ni-
hil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur ſpecialiter
propter gentiles,quia non reputabant eam eſſe peccatum.

§. 2. DE LEGE NOVA ET EVANGELICA.

Teſtamen- LEx noua ſiue euangelica dicitur Euangeliũ & Nouum Teſtamentũ. Ad cuius euidentiã ſup- B
tum quid. ponendum eſt quid ſit & vnde dicatur Teſtamentũ & Euangeliũ Teſtamentũ idem eſt quod
D.Thom. pactum ſiue fœdus eorũ quæ teſtibus probantur & confirmantur. vnde in ſacra ſcriptura loco te-
ad Gal.4. ſtamenti ponitur fœdus vel pactũ. Vbicũque autẽ interuenit pactum,fit aliqua promiſſio. Et ideo
ſecundum diuerſitatẽ promiſſionũ eſt diuerſitas teſtamẽtorum. Duæ autẽ hæreditates ſunt nobis
promiſſæ à Deo, ſcilicet terreſtris & cæleſtis. Ideo ſunt duo teſtamenta Dei. Primò in lege veteri
Eſa.1. fuerunt promiſſa bona tẽporalia, Si volueritis & audieritis me,bona terræ comedetis. Eam ob cau-
ſam promiſſio bonorum terrenorum,quæ antiquior eſt,quia primò facta,dicitur primum & anti-
Matth.4. quum teſtamentum. in lege autẽ noua ſiue euangelica,quæ poſterius fuit data,promittuntur ſpiri-
Marc.vlt. tualia,ſcilicet regnum cælorum. Et ideo promiſſio ſpiritualium, quæ ſecundò & poſterius fuit fa-
cta,dicitur ſecundum & nouum teſtamẽtum & euangelium, quod ſecundũ Athan. in homilia A-
ſcenſionis,interpretatur bona annunciatio. Dicitur enim ab eo quod interpretatur bonũ, & agge-
lon quod interpretatur nuncius. Vnde & aggelo,hoc eſt nuncio, & angelus nuncius. Et quia Chri-
Euangeliũ ſtus venit ad nunciãdum bona,dicitur magni conſilij Angelus. ¶ Euangelium ergo eſt bona annũ-
quid. ciatio. Et quanuis quælibet bona annunciatio etiã terrenorũ poſſit dici euangelium, largè ſumen-
do hoc nomen Euangeliũ:propriè tamen accipiendo Euangelium,ſola annũciatio æternorum &
In lib. de ſpiritualium bonorum Euangelium nuncupatur. Vnde Euſeb. dicit : Euangelium eſt bona annũ-
præuang. ciatio æternorum & incorruptibiliũ bonorum,quæ maxima ſunt, Vt puta gratiæ & gloriæ, remiſ-
ſionis peccatorum,& annunciatio eorum quæ ad gratiã & gloriã pertinent,ſcilicet mediorum per
Eccl.10. quæ gratia Dei habetur,& ea per quæ ad gloriam peruenitur,quæ ſunt ſacramenta & virtutes,qui-
bus tolluntur impedimenta, hoc eſt peccata. Hoc euangelium ſiue bona annunciatio interius fuit

facta Adæ poſt expulſionem à paradiſo terreſtri. Nam eduxit eum dominus à delicto ſuo: & ipſe
eductus filios ſuos ſacrificare,& per ipſa ſacrificia Chriſti ſacrificium præfigurantia, iram Dei pla- *Gen.12.*
care,& gratiam & tandem gloriam conſequi docuit. Hæc bona annunciatio expreſſius & exterius *Gen.22.*
facta fuit Abrahæ,cùm ei dictum fuit,in te benedicentur omnes cognationes terræ. In te, hoc eſt
in ſemine tuo,omnes gentes terræ. Non dicit in ſeminibus, ſed in ſemine tuo, hoc eſt in Chriſto,
qui quamuis non venerit per viam ſeminalem,cùm conceptus ſit ex Spiritu ſancto,& natus ex Ma-
ria virgine;eſt tamen ex ſubſtantia D.Virginis,quæ fuit ex ſemine Abrahæ per radicem Ieſſe. ¶ Et
quia omnes ſcripturæ antiqui teſtamenti,ſiue ſint hiſtoriales,ſiue doctrinales, ſiue propheticæ, or-
dinabantur ad hanc bonam annunciationem,ſalutem,& benedictioné per Chriſtum conſequen-
dam:hinc eſt quòd omnes ſcripturæ à Deo reuelatæ,ſiue libri antiqui teſtamenti poſſunt euange- *Super epiſt.*
lium nuncupari. Nec Inconuenit dicere, ſecundum D.Tho.quòd patres antiqui, qui gratiam Dei *ad Gal. 4.*
habebant,& ex amore regni cæleſtis ſeruiebant,pertinerent ad nouum teſtamẽtum, ſiue ad legem
euangelicam,quæ pro principali importat gratiam Spiritus ſancti:quemadmodum qui nunc ſunt
baptizati,& ſeruiunt Deo ſolùm propter amorem terrenorum, & metum pœnarum, pertinent ad
antiquum teſtamentũ. De hac bona annũciatione habetur Eſa.52.Propter hoc ſciet populus meus
nomen meũ in die illa: quia ego ipſe qui loquebar,ecce adſum. Quàm pulchri ſuper mõtes pedes
annunciãtis & prædicãtis ſalutẽ,dicẽtis:Sion regnabit Deus tuus,&c.& Naum 1.Ecce ſuper mõ-
tes annunciantis & euangelizantis pacem.& Apoſt.referens dicit,Quàm ſpecioſi pedes euangeli- *Rom.10.*
zantium pacem,& euangelizantium bona,ſcilicet ſpiritualia, quæ verè,& abſolutè bona ſunt, &
non corporalia aut terrena,quæ ſunt caduca & tranſitoria. ¶ De hac etiã annunciatione per Chri-
ſtum facienda prophetauit Eſa.dicens,Spiritus Domini ſuper me,eò quòd vnxerit me. Ad euan- *Eſa.61.*
gelizandũ manſuetis miſit me,vt mederet contritis corde, & prædicarẽ captiuis indulgentiam, &
clauſis apertionem,vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem retributionis Deo no-
ſtro,vt conſolaret omnes lugentes. Hanc prophetiã dixit Chriſtus in ſe fuiſſe impletam. Ipſe enim
eſt,qui principalius & clarius annũciauit regnum cælorum,& qui familiarius docuit viam & mo-
dum perueniendi ad regnum,& docuit remouere impedimenta,hinc eſt quòd quatuor libri à D. *Luc. 4.*
Matthæo,Marco,Luca,& Ioanne cõſcripti,in quibus verba & facta Chriſti benedictioné gratiæ
& gloriæ continentia,ſcripta ſunt,ſpecialius Eoangelium nuncupantur. ¶ Et quia non omnia quæ
Chriſtus dixit & fecit,ſcripta ſunt,vt expreſsè teſtatur D.Ioãnes dicens:Sunt autem & alia multa *Ioan.vlt.*
quæ fecit:quæ ſi ſcriberentur per ſingula,nec ipſum arbitror mundum capere paſſe eos qui ſcribẽ-
di ſunt libros.& Act.1.Quibus (ſcilicet Apoſtolis & diſcipulis ſuis) poſt paſſionem ſuam exhibuit
ſeipſum viuum,in multis argumentis,per dies quadraginta apparens eis,& loquens de regno Dei,
hoc eſt de gubernatione Eccleſiæ. Ea autẽ non apparent in euangelio ſcripta, neque etiam ea quæ *Ioan.16.*
dicebat eos ante paſſionem non poſſe portare:hæc autẽ in parte ſuppleuerunt D.Paulus, Iacobus,
Petrus,Iudas,& Ioannes in Epiſt.& Apoc.& Lucas in Actibus Apoſtol. Et quædam in euangelijs
ſcripta declarauerunt. ideo eorũ libri,& per eos ſcripta ad eũdem finem.ſ.benedictionem ordinata
& annunciata,poſſunt Euangeliũ nuncupari. ¶ Verùm quia nec omnia quæ Chriſtus & Apoſtoli
prædicauerũt,& quæ circa regimen Eccleſiæ,& ſacramentorũ adminiſtrationem, & ſanctarũ cæ-
remoniarũ obſeruationẽ ordinauerũt & diſpoſuerunt,ſunt ſcripta,vt videri poteſt ex dictis Apoſt.
dicentis,Cætera cùm venero diſponam. Illorum diſpoſitiones in epiſtolis nõ reperiũtur ſcriptæ.&
alibi,Itaque fratres ſtate,& tenete traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolã *1.Cor.11.*
noſtrã. Sermones autem illi non reperiuntur ſcripti,ſed peruenerunt ad nos per Apoſtol. traditio- *2.Theſſ. 2.*
nes familiares ſuis ſucceſſoribus factas,& per eorũ ſucceſſores gradatim vſq; ad nos: vt ſunt formæ
ſacramentorũ,& ſolennitates eorum,quas Apoſtoli propter irriſionẽ infidelium voluerunt eſſe oc-
cultas:vt D.Dionyſ. D.Pauli diſcipulus,in fine lib.Eccleſiaſticæ Hierar.ſcripſit,huius generis ſunt
exorciſmi qui fiunt ante baptiſmũ: Exequiæ & ſepulturæ defunctorũ, ſignũ crucis, benedictiones
nuptiarũ,cõſecrationes eccleſiarũ,olei ſancti,ac chriſmatis,orationes pro defunctis,quadrageſima-
le ieiunium,vſus candelarũ,venerationes imaginum,& inuocationes Sanctorum,ac alia huiuſmo-
di,quæ in vniuerſa Eccleſia ab Apoſt.temporibus fuerunt obſeruata. Ideo illis,teſte D.Paulo, tan-
quã epiſtolis ſuis credẽda ſunt & tenenda,poſſúntq; Euangeliũ nuncupari. Vnde D.Aug.& habe-
tur in c.eccleſiaſticarum,& c.in his.11.diſt. In his rebus in quibus nil certi ſtatuit diuina ſcriptura, *Ad Caſu-*
mos populi,mos Dei,& inſtituta maiorũ pro lege tenẽda ſunt:& ſicut præuaricatores diuinarum *lanum.*
legum,ita contemptores Eccleſiaſticarũ conſuetudinũ coercendi ſunt. ¶ Et quia(vt D. Petrus ait)
D.Paul.ſcripſit quædã difficilia intellectu,quæ indocti & inſtabiles deprauant,ſicut & cæteras ſcri- *2.Pet. 3.*
pturas,ad ſuam ipſorum perditionem: ſequitur quòd vbi aliquod dubiũ circa ſcripturas inſurgit,
ſtandum eſt determinationi Eccleſiæ in vniuerſali concilio congregatæ,in quo confertur euange-
lium,ſicut Apoſt.dicit ſe contuliſſe euangeliũ.& Act.15.in primo concilio Apoſt.ſuper ceſſatione *Gal.2.*

legalium, Apoſtoli & ſeniores conuenerunt, ac Spiritu ſancto aſſiſtente, (imò etiã Chriſto, vt pro-

Matth.18.

miſit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum) determinauerunt & dixerũt: Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis, &c. Eadem ratione cùm Chriſtus non ſolùm Apoſtolis & diſcipulis, ſed etiam ſucceſſoribus & Eccleſiæ Spiritus ſancti & ſuam promiſerit

Determinationes cõciliorum poſſunt dici euangelium.

aſſiſtentiam, determinationes conciliorum vniuerſalium ſiue Eccleſiæ Catholicæ & vniuerſalis debitè congregatè, in his quæ ſunt fidei & bonorum morum, poſſunt Euangelia nominari, & eis tanquam Euangelio eſt credendum. Vnde D. Greg. & habetur in c. Sicut 15. diſt. dicit, Sicut Euãgelij quatuor libros, ſic & quatuor concilia venerari me fateor. & eadem ratione alia, cùm omnia dirigantur à Spiritu ſancto, & libris in biblia contentis credimus propter Eccleſię determinationẽ, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodque tale, & illud magis. Sicut pater diligens pædagogum propter filium, magis cenſetur diligere filium: ſic quia credimus euangelio propter authoritatem

Mat. 18.

Eccleſiæ, vt D. Aug. dicit, Euangelio non crederem, niſi Eccleſiæ authoritas me compelleret: Sequitur quòd magis eſt credendum Eccleſiæ, quam nos debere audire Criſtus præcepit, dicens, Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus: aliàs eſſemus ſicut paruuli, fluctuan-

Eph. 4.

tes omni vento doctrinæ. propter quod Apoſt. dicit, Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò euangeliſtas, & doctores, ad cõſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, hoc eſt Eccleſiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in menſurã ætatis plenitudinis Chriſti: vt iam non ſimus paruuli, fluctuantes, & circunferamur omni vẽto doctrinæ, in nequitia hominum, in aſtutia ad circunuentionem erroris. Quis enim dixit quatuor libros euangelij nil niſi verba & facta Chriſti veraciter continentes, à D. Matth. Marco, Luca, & Ioanne eſſe conſcriptos? Nemo noſtrum vidit, neque probari poteſt niſi Eccleſiæ authoritate. Idem de Epiſtolis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ: ac de libro Act. Apoſtol. & Apoc. fateri oportet. Titulus enim non ſufficit, cùm multis ſanctis viris adſcripti ſint libri, quos nunquam ſcripſerunt. Nunc non credimus Euangelio Petri, & Euangelio Nicodemi nomine conſcripto & intitulato, aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, ſicut aliis libris quos memorauimus, nõ ob aliam cauſam, niſi quia primi authoritate Eccleſiæ recepti & approbati ſunt, poſteriores autem non. ❡ Sed difficultas eſt quæ ſit Eccleſia catholi-

D. Petrus caput Eccleſiæ.

ca: Dicendum quòd Eccleſiæ catholicæ Petrum fuiſſe caput manifeſtè conſtat ex Ioan. 21. ca. verba Chriſti referẽte, Simon Ioannis diligis me plus his? bis dixit, Paſce agnos: poſtremò, Paſce oues. & Actu. 15. vbi in Apoſtol. iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos ſcitis quoniã ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. & in concilio Eccleſiæ ipſum non poſſe errare liquidò conſtat ex 22. ca. Lucæ, vbi Chriſtus profitetur & aſſerit ſe pro eo oraſſe ne deficeret fides eius, hoc eſt Eccleſiæ ſibi commiſſę: quanuis enim alij Apoſtoli in propria perſona fuerint confirmati in die pentecoſtes, iuxta prophetiã Dauid, Ego

Solius Petri fides confirmata.

confirmaui columnas eius. Sedes tamen aliorum Apoſt. non leguntur confirmatæ, ſed ſolius Petri ſedes, non propriæ perſonæ quæ defecit, ſed Eccleſiæ ſibi commiſſæ. & ſic ſedes eius concilio vniuerſalis Eccleſiæ fulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò ſederit: Antiochia tamen non dicitur ſedes Petri, ſed Romana. Quia (vt habetur in rub. de trãſlatione epiſc.) Sedes epiſcopi non dicitur in qua primò ſedit, ſed in qua vltimò reſedit. Compertum eſt ſæpe alias particulares Eccleſias in his quæ fidei ſunt, erraſſe: Eccleſia autem Romana concilio debitè congregato & ſaluis ſolennitatibus nunquàm errauit: quanuis particulares perſonæ ad eam pertinẽtes plurimum errauerint. Nec inuenitur aliqua particularis Eccleſia libros in biblia contentos approbaſſe & authoriſaſſe, ſed ſolùm Romana (vt ex regiſtris patet.) cuius pontifex, ſucceſſor D. Petri & Chriſti vicarius in pluribus conciliis generalibus eſt nuncupatus. De his amplius cùm de primatu D. Petri agetur. Et ſic reſolutorie habetur quòd Eccleſia Romana eſt catholica. Et qui non ſubeſt Eccleſiæ Romanæ, non eſt catholicus. ❡ Ex pręmiſſis apparet quomodo hæreticum eſt dicere nil eſſe credendum, niſi quod expreſſum & ſpecialiter ac diſtinctè ſcriptum eſt in Euangelio aut ſacris

Ioan. 6.
2. Tim. 2.
Ad Tit. 1.
Marc. 9.

literis. Nam nemo, niſi planè infidelis, negare poteſt credendum eſſe Chriſto in omnibus quæ dixit, cùm ſit ipſa veritas per eſſentiam, & vt dicit Apoſt. Fidelis eſt, & ſeipſum negare non poteſt. & alibi, Qui non mentitur Deus, qui dixit, Ipſum audite, abſolutè, hoc eſt in omnibus credite & obedite. Atqui probatum eſt non omnia quæ ipſe dixit ſcripta fuiſſe, ſed nonnulla per Apoſtol. traditiones & inuiolatam vniuerſalis Eccleſiæ conſuetudinem ſunt recepta, alia in conciliis generalibus Spiritu ſancto & ipſo Chriſto ſuggerentibus, ad memoriam ſunt reuocata, & tandem

Euãgelium Chriſti cõpletum.

conſcripta: igitur illis credendum eſt. Nec tamen ex hoc ſequitur Chriſti teſtamẽtum eſſe mãcum & incompletum: Quia cùm annunciatio Chriſti dicatur Teſtamẽtum, ea ratione qua nobiſcum pactum fecit de hæreditate cęleſti quam promiſit, ac omnia ad illam conducentia diſpoſuit ſecundum modũ naturæ & capacitatem diſcipulorũ ante mortem. Circa verò occurrentia negocia quę

pro

pro temporum varietate futura erant, poſt paſſionem docuit per dies quadraginta apparens eis, quantum capaces erãt. Non enim omnia ſimul portare poterãt: ideo ad ea quæ obliti fuerãt, ſuggeſtionem Spiritus ſancti promiſit. *Ioan. 16.* Nec aliud Spiritus ſanctus ſuggeſſit, niſi quod Chriſtus illis dixerat: vnde ait, Suggeret vobis omnia quæcũq; dixi vobis. *Executio Euangelij.* Teſtamẽtũ igitur cõpleuit: eius tamẽ executio & perfecta intellectio vſque ad diẽ vltimi iudicij non perficietur. Dietim nouas intelligẽtias & expoſitiones euãgelij videmus. Nec nos lactis participes ſolidũ cibũ ſumere valemus. *Heb. 6.* ¶ Notãdũ tamen quòd lex noua & euãgelica ſiue euangeliũ dupliciter accipi poteſt, ſ. propriè & cõmuniter. Lex noua ſiue euãgeliũ propriè accipiẽdo, eſt gratia Spiritus ſancti: quia vnaquæque res denominatur ab eo quod eſt principale & potiſſimũ in ea, vt dicit Philoſ. in 9. Ethico. ideo Rom. 13. cũ dicitur: Omnis anima poteſtatib. ſublimioribus ſubdita ſit, homo dicitur anima ex eo quòd ipſa anima eſt id quod eſt principale & potiſſimũ in homine. Eadẽ ratione D. Petr. & Paul. aliique Sãcti dicũtur eſſe in paradiſo, licet ſola anima ſit. Sed principale & potiſſimũ quod in lege noui teſtamẽti ſiue in euangelio, in quo tota eius virtus cõſiſtit, eſt gratia Spiritus ſancti, quæ datur per fidẽ Chriſti. *Lex noua quid.* Ideo Apoſt. ait ſe nõ erubeſcere euãgeliũ: virtus enim Dei eſt in ſalutẽ omni credẽti. *Rom. 1.* Virtus euangelij ſe extẽdit ad ſalutẽ tripliciter. Primò, quia per verbũ euãgelij remittũtur peccata, vnde Ioã. 15. Iam vos mũdi eſtis propter ſermonem quẽ locutus ſum vobis. Secũdò, quia per euangelium cõſequitur quis gratiã ſanctificantem iuxta illud: Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. *Ioan. 17.* Tertiò inquantum perducit ad vitam ęternam. Ideo dicitur lex fidei, & ſpiritus vitæ. Vnde Apoſt. Vbi eſt gloriatio tua? Excluſa eſt: per quã legem? factorum? Non, ſed per legẽ fidei. *Rom. 3.* ipſam enim fidei gratiam legẽ appellat. & expreſſius Roma. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Impropriè verò & cõmuniter ſeu largè ſumpto vocabulo, lex noua & euãgeliũ dicitur ſcriptura exterior, in qua ſcribũtur Dei dona data per Chriſtũ & Spiritũ ſanctũ, eius doctrina, præcepta, monitiones, & conſilia. & ſic accipitur cùm dicitur: Prædicate Euãgelium omni creaturæ. *Marc. vlt.* & apud Apoſt. Galat. 2. Contuli cum eis euangeliũ, ne fortè in vanũ currerem, aut cucurriſſem. *Gal. 2.*

Ver. 1. DE DIFFERENTIA LEGIS NOVÆ ET VETERIS.

A PLures à doctoribus aſſignantur differẽtiæ inter legẽ Moyſi, quæ dicitur lex vetus & antiquum Teſtamentum, & legem Chriſti quæ dicitur lex noua & euangelica ac nouũ Teſtamentũ. *1. 2. quæſt. 106. & 107.* Prima quia vt D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorũ, ſcripta fuit in tabulis lapideis: lex autẽ noua ſiue euangelica quantũ ad principale, ſ. gratiã Spiritus ſancti, ſcripta eſt in cordibus fideliũ, iuxta illud, Ecce dies veniẽt, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum. *In libr. de Spiritu & lit.* & infrà dicitur: Dabo legem meã in viſceribus eorum, & in corde eorũ ſcribã eam. Illa autem lex ſcribenda erat Spiritus ſancti gratia. *Exod. 31.* Si dicatur quòd gratia Spiritus ſancti data fuit antiquis patribus: dictũ eſt quòd illi pertinebant ad nouum Teſtamentũ, quia per fidẽ Chriſti venturi gratiã habuerunt: *Hierem. 3.* & principaliter expectabant promiſſiones ſpirituales & æternas, ſicut & nũc peccatores carnales, qui timore pœnæ vel amore temporaliũ bonorũ ſeruiunt, pertinent ad Teſtamentum vetus. Secunda differentia eſt, quia lex noua quantum ad principale iuſtificat, & dat auxiliũ ad reprimẽdam cõcupiſcentiã, & ad implendum pręcepta. Hoc autem (vt dictũ eſt) non faciebat lex antiqua, Quod ad ſcripturã verò exteriorem lex noua nõ iuſtificat, nec ſcribẽtem nec legẽtem effectiuè & efficaciter. Vnde Apoſt. dicit: Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. *2. Cor. 3.* Et D. Aug. exponit quòd per literã intelligitur quælibet ſcriptura extra homines exiſtẽs, etiam moralium præceptorum, qualia cõtinentur in euangelio: *In lib. de Spiritu & litera.* vnde etiam litera euangelij occideret, niſi eſſet interius gratia Dei ſanãs. Diſcrimen tamen eſt inter ſcripturas noui Teſtamẽti & veteris: Quia ſcriptura noui Teſtamenti magis diſponit legentes ad gratiam, quàm ſcriptura antiqui. Et præterea quia (vt dicit D. Thom.) *D. Thom. 1. ſuper 1. cap. Epiſt. ad Rom.* verba euangelij ſcripta ex fide delata vel ſuperpoſita virtutẽ habent ſalutiferã: ſicut legimus de D. Barnaba, quòd curabat infirmos, euãgelium D. Matthæi eis ſuperponendo. Cauendæ ſunt tamen ſuperſtitiones, vt dictũ eſt, cùm de ſuperſtitionibus ageretur. Talia verò nõ legimus de antiquo teſtamẽto. Tertia differẽtia eſt: quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectũ adduxit lex. *Hebr. 7.* Sed lex noua & euangelica, quæ eſt gratia Spiritus ſancti, eſt perfecta: quia eſt lex charitatis, de qua Apoſt. dicit, quòd eſt vinculum perfectionis. *Coloſ. 3.* Præterea quia introducit ad finem qui eſt vita æterna, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. *Rom. 6.* Ideo Chriſtus dicebat: Eſtote ergo & vos perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt. *Matth. 5.* ¶ Ad cuius clariorem intelligentiã, ſciẽdũ eſt quòd præcepta cuiuſlibet legis, ſiue veteris, ſiue nouę, dãtur de operibus virtutũ. Ad operandũ autẽ opera virtutũ aliter inclinãtur imperfecti, qui nondũ habent habitũ virtutis, & aliter illi qui ſunt per habitũ virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitũ virtutis, inclinantur ad agendũ virtutis opera ex aliqua cauſa extrinſeca, puta ex cõminatione pœnarũ vel promiſſione aliquarũ extrinſecarũ remunerationũ, puta honoris, aut diuitiarũ, aut alicuius huiuſmodi. Et ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, inquãtum inducebat ad obſeruantiã præceptorũ per cõminationem

ſicut non violauit ſabbatū,infirmos ſeruando. Tactus enim leproſi prohibitus erat in lege propter
coinquinationem quandam,propter quā cōtrahebatur quædam irregularitas. Sed Dominus qui
erat mundator leproſi,inquinationem aut immunditiam contrahere nō poterat. Per ea autē quæ *Mar.3.*
fecit in ſabbato,non ſoluit ſecundum rei veritatē,ſicut ipſe oſtendit, tum quia Dominus ſabbati;
tùm quia operabatur miracula virtute diuina,quæ ſemper operatur in rebus, tum etiā quia ſalutis
humanæ opera faciebat,cū etiā Phariſæi in die ſabbati animaliū irrationalium ſaluti operā darēt.
Diſcipulos excuſauit in ſabbato ſpicas colligētes & fricātes propter neceſſitatē. Ideo nō ſoluebāt
ſabbatū,licet ſoluere viderentur ſecundum ſuperſtitioſum Phariſæorū intellectum, qui credebāt
etiam à ſalubribus operibus in die ſabbati abſtinendum:quod erat contra intentionem legis.

Ver. 3. DE GRAVSTATE NOVÆ LEGSS ET VETERIS.

A LEgē antiquā fuiſſe valdè grauem ad obſeruandum,cōſtat ex dicto D.Petri,qui cùm quæſtio *Act.15.*
orta fuiſſet de legalibus cum euangelio ſeruandis,dixit:Quid tentatis Deum imponere iugū
ſuper ceruices diſcipulorum,quod nos nec patres noſtri portare potuimus? Legē autē nouam non
eſſe grauem D.Ioā.teſtatur,dicens:Mandata eius grauia non ſunt. Et Chriſtus: Iugum enim meū *1.Ioan.5.*
ſuaue eſt, & onus meum leue. Ad huius materiæ reſolutionem habendam D.Thom.dicit, quòd *Matt.11.*
grauitas ſiue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum,qui ſunt duplices,ſ.interiores & ex- *1.2.q.107.*
teriores:& ſic duplex poteſt conſiderari difficultas legis,ſcilicet ex parte actuum exteriorum & in- *art. 4.*
teriorū. Si conſideremus ex parte actuum exteriorum, manifeſtum eſt legem veterē fuiſſe multò
grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis cæremoniis & iudicia-
libus præceptis:lex autē noua præter præcepta legis naturæ pauciſſima addit in doctrina Chriſti *Lex noua*
& Apoſtol.licet poſtmodū aliqua fuerint ſuperaddita ex inſtitutione ſanctorū patrū, ſecundū ne- *pauca præ-*
gocia occurrentia. D.Aug.dicit moderationē eſſe attendendam, ne conuerſatio fidelium onero- *cepta ha-*
ſa reddatur:dicit enim de quibuſdam prælatis ad inquiſitiones Ianoarij, Quòd iam religionē no- *bet.*
ſtram,quæ in manifeſtiſſimis & pauciſſimis celebrationum ſacramētis cōſiſtit, Dei miſericordia
voluit eſſe liberam:ſed tot præmunt oneribus, vt tolerabilior ſit conditio Iudæorū, qui legalibus
ſacramētis nō humanis præſumptionibus ſubiiciūtur. Si verò cōſideremus difficultatē circa actus
interiores,puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter,& circa hoc difficile
eſt virtus:hoc enim non habenti virtutem eſt valdè difficile,quod per virtutem redditur facile. Et
quantum ad hæc præcepta nouæ legis ſecundum ſe conſiderata,ſunt grauiora præceptis legis ve-
teris:quia in lege noua expreſsè prohibentur actus animi,vt odium, ira, qui expreſsè in lege veteri
non prohibebantur in omnibus,quāuis in aliquibus prohiberentur:in quibus tamen prohibendis *Lex anti-*
pœna non apponebatur. Hoc autem eſt difficile virtutem non habenti. ¶ Si autem velimus con- *qua ſimpli-*
ſiderare grauitatem & difficultatem ſimpliciter,& cōparare has leges adinuicem,lex vetus eſt ſim- *citer grauis*
pliciter & abſolutè grauior & difficilior,cùm tot habeat præcepta,nec det auxilium ſiue virtutem
adimplēdi ea,& refrenādi concupiſcentiā,quæ in oppoſitum exardeſcit. Noua autē lex quæ pau-
ciſſima dat præcepta,& tribuit virtutē & auxiliū refrenādi concupiſcentiā, & implendi eam, eſt
mitior & ſuauior. Amor enim qui datur per gratiā Spiritus ſancti,in qua principaliter conſiſtit lex
noua,omnia præcepta dulcia facit & delectabilia. Amanti enim nihil difficile, Et (vt D. Aug.ait:)
Amor neſcit laborē. Et ideo ſimpliciter & abſolutè lex noua eſt facilior,mitior,& ſuauior: quāuis *Lex noua*
in aliquo particulari præcepto poſſit eſſe grauior,ſi ſecundū ſe conſiderētur præcepta, vt dicūt ali- *in aliquo*
qui de cōfeſſione ſacramētali. Si verò conſideretur actus confeſſionis in ordine ad gratiam Spiri- *caſu gra-*
tus ſancti,quę principaliter dicit lex noua,eſt facilis:& habet māna abſconditum,quod nemo ſcit *uior anti-*
niſi qui accipit. Et ſi bene conſiderarentur ſacrificia & hoſtiæ quæ in Leuit.præcipiebātur publicè *qua.*
offerri pro certis generibus peccatorū,inuenietur confeſſio antiquorū difficilior & confuſibilior,
quàm ſacramentalis quæ fit vni ſoli authoritatē à Deo habenti: cuius abſolutio vermē & remor- *Antiquorū*
ſum cōſcientiæ elidit & tollit:quod ſacrificia antiquæ legis facere nō poterāt. ¶ Nec obſtat quòd *confeſſio.*
lex noua ſub terribilioribus pœnis & cōminationibus ad ſui obſeruantiā inducit cū pœna æter-
na,quam lex noua cōminatur,terribilior ſit pœna tēporali & corporali,quā lex Moyſi cōminaba-
tur. Quia cū pœnæ ſint oppoſitæ præmiis,ſunt adhibendæ ſecundū proportionē præmiorum. Et
quia lex noua promittit æterna,ideo cōminari debet pœnas æternas. Lex autē antiqua ſolū pro-
mittebat bona temporalia,ideo cūminabatur pœnas temporales:quæ cum ſint magis cognoſcibi-
les & propinquiores ſenſibus,apprehendūtur à peccatoribus vt grauiores. Iuſtis enim non eſt lex *1.Tim. 2.*
poſita,quo ad pœnā coerciuā,cùm virtutis amore ducātur:ſed ſolis malis,qui ſolū formidine pœ-
næ retrahuntur. ¶ Non obſtat pariter quòd in antiqua lege paruuli dicebantur ſaluari in fide pa- *2.q.10.*
rentū, vt D.Tho.recitat,ſed non aſſerit. In noua autem lege non ſaluātur in vtero per fidē paren- *art.12.*
tū, nec extra in caſu neceſſitatis & defectu aquæ:& ſic videtur in lege noua maior rigor ſeruari in
his,quę neceſſaria ſunt ad ſalutē.dicitur enim Io.3.Niſi qs renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſācto,

non poteſt introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentum nec doctore autenticum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum ſaluari ſola fide interiori parentum, abſque proteſtatione exteriori. Reſolutio enim D. Thom. eſt, quòd poſt peccatum Adæ omni tempore indiguit homo ſacramentis, hoc eſt viſibilibus ſignis, quibus homo fidem ſuã proteſtaretur de futuro ſaluatoris aduẽtu, quem (vt habetur Rom. 3.) poſuit Deus propiciatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionẽ iuſtitiæ ſuæ in hoc ſeculo, vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificãs eũ qui eſt ex fide Ieſu Chriſti. Nota verbum (ad oſtenſionem) hoc eſt manifeſtationem, ſcilicet exteriorem. Si ergo nullus poteſt ſaluare ſeipſum, cum ſola fide interiori & abſque exteriori proteſtatione: ſequitur etiam quòd nec alium. Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris exiſtente, non legitur aliquando fuiſſe oblatum, nec acceptum, cùm videatur quodammodo indiſcretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres exiſtimantur prægnantes, & tamen non ſunt. vnde dicunt Iuriſtæ: De his quæ non apparent & non ſunt, idem eſt iudicium. Ideo de lege ordinata nullus vnquam per ſacrificia exteriora obtinuit remiſſionẽ peccati originis in vtero ante natiuitatem: quãuis aliqui & pauci ex ſpeciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatem ſanctificati, vt Hiere. de quo dicitur: Priuſquam te formarem in vtero, noui te, & antequam exires de vulua, ſanctificaui te. & de D. Ioan. Baptiſta, de quo Luc. 1. Et factum eſt vt audiuit ſalutationem Mariæ Elizabet, exultaoit infans in vtero ſuo. Poſt natiuitatem autem paruulorum differẽtia fuit inter tempus legis naturæ & ſcriptæ, ſiue Moyſi & gratię: Quia hæc tempora adinuicem comparata, ſe habent ſicut determinatum ad indeterminatum: Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro ſe vel liberis non erat determinatum ſacrificium, nec quo ad ſubſtantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. poterant enim parentes ſacrificium quod volebant, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in ſe vel in paruulo expiatione offerre. Per circunciſionem verò facta fuit determinatio ſacrificij & temporis, quoad maſculos: qua facta, non poterant per aliud ſacrificium quàm circunciſionem ſaluari, poſt octauum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo ſuo. Ante verò octauum diem in caſu neceſſitatis remittebantur parentes ad legem naturæ, vt ſcilicet per aliud ſacrificium prouidere poſſent maſculo. vnde D. Thom. dicit, quòd probabile erat quòd parẽtes fideles pro paruulis natis, & maximè in periculo ante octauum diem exiſtentibus, preces domino Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel aliud ſignum fidei exterius oſtenderent: ſicut adulti pro ſeipſis preces & ſacrificia offerebant: prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erant ſubiectæ ſacramento circunciſionis. In lege autem euangelica inſtitutum & determinatum eſt ſacramẽtum baptiſmi, cum decreto irritante, Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei, abſque determinatione temporis aut loci: in quo lex noua mitior apparet: quia faciliori modo & abſque anxietate differẽdi, & ad oſtenſionem ſiue exitum vnius membri prouidit ſaluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod eſt valdè difficile, ſi parentes voluerint facere quod in ſe eſt) & paruuli ante baptiſmum moriantur, defectus ille aquæ non eſt ex lege: ſicut nec ſi poſt octauum diem non fuiſſet inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege. Ideo ſi moriebantur tunc ante circunciſionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc ſi moriantur ſine baptiſmo.

3.p.quaeſt. 61.artic.3. — *Sacrificia in lege nat. erant indeterminata.* — *Geneſ.17.* — *3.p.q 70. ar.4.ad 2.*

¶ Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores proteſtationes parẽtum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterum in periculo mortis exiſtẽtibus, eò quòd Deus non alligauit virtutem ſuam ſacramentis. ideo orare poſſunt, vt dignetur eos Deus ex ſua infinita miſericordia ad ſacramentum baptiſmi perducere, vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui eſt liberaliſſimus, poterit eos ſaluare. Sed hoc non erit ex lege, ſed ex mera gratia. Et ideo niſi Deus reuelauerit, non debent aſſeri ſaluati, neque eorum corpora in loco ſacro ſepeliri.

Ver. 4. DE DVRATIONE LEGIS EVANGELICÆ.

1.2. quaeſt. 106. — *Matt. 24.* — *Mat. vlt.*

LEx noua ſiue Euãgelica vſq; ad conſummationem ſeculi eſt duratura ſeu permãſura in ſtatu & virtute ſua. dixit enim Chriſtus, Dico vobis quòd nõ præteribit generatio hæc donec omnia fiant. quod D. Hiero. exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiſcum ſum, &c. Quod intelligitur ſecundum expoſitores, de ſacramento altaris, & per conſequens de aliis ſacramentis Eccleſiæ. Ratione etiam ſic poteſt oſtendi: Status huius mũdi dupliciter variari poteſt: vno modo ſecundum diuerſitatem legis, vt ſtatus dicatur duratio legis poſitiuę exterioris, dirigẽtis totã politiam humanam. Et ſic duratio legis Moyſi dicitur ſtatus legis veteris, cui acceſſit ſtatus legis nouæ, cui ſtatui nullus alius ſtatus ſiue lex vniuerſalis in hac via ſucceder. Legi naturali non aſſignatur ſtatus: quia non ceſſat per veterẽ aut euangelicam, nec etiam per gloriã. Præterea ſtatus nouæ legis ſucceſſit veteri tanquam perfectior, imperfectiori ceſſante. Sed in hac via nullus ſtatus neque lex poteſt eſſe perfectior ſtatu nouæ legis: igitur. Minor patet: quia nullus ſtatus præſentis vitæ poteſt eſſe perfectior, quàm qui propinquior eſt vltimo fini, & quàm ille qui immediatè in vltimũ B

finem introducit:ſed hoc facit noua lex. Vnde dicit Apoſt. Habentes itaque fratres fiduciā in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quam initiauit nobis viam nouam, per quā ſ. accedamus ad eum:ideo non poteſt in vita præſenti ſtatus perfectior ſtatu nouę legis. Quia tanto eſt vnumquodque perfectius, quanto eſt vltimo fini propinquius. ¶ Alio modo ſtatus hominum variari poteſt, ſecundum quòd homines diuerſimodè ſe habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfectè. Et ſic ſtatus veteris legis frequenter fuit mutatus, cùm quandoque leges optimè cuſtodirentur, quandoque omnino prætermitterentur. Sic etiam ſtatus nouæ legis diuerſificatur ſecundum diuerſa loca & tempora, & perſonas, inquātum gratia Spiritus ſancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur. Non eſt tamen expectādum quòd ſit aliquis ſtatus futurus, in quo perfectius gratia Spiritus ſancti habeatur, quàm hactenus habita fuerit: & maximè ab apoſtol. qui primitias Spiritus acceperunt:& tempore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Gl. Rom. 8. Nec putandum eſt quòd ſtatus veteris legis fuerit ſtatus patris, & ſtatus nouæ fuerit ſtatus filij, & quòd ſit futurus alius ſtatus Spiritus ſancti, ptout poſuerunt quidam hæretici, volentes quòd in illo tertio ſtatu dæmones & damnati reciperentur ad pœnitentiam, quod eſt contra illud: Ite maledicti in ignē æternum, &c. Hic error attribuitur Origeni, & fuit condemnatus per Eccleſiā, quia abſque fundamēto & contra ſacram ſcripturam & rationem: quia cum opera S. Trinitatis ad extra ſint indiuiſa, ſequitur quòd lex vetus & per conſequens ſtatus legis veteris non ſolùm erat patris, ſed etiam filij & Spiritus ſancti. vnde Dominus dicebat: Si crederetis Moyſi, crederetis forſitā & mihi: de me enim ille ſcripſit. Et lex data Moyſi, legitur ſcripta digito Dei, hoc eſt virtute Spiritus ſancti, vt communiter exponitur. Et lex noua non ſolùm fuit Chriſti, ſed etiam patris & Spiritus ſancti. vnde & vox patris audita eſt, & Spiritus ſanctus viſus eſt in ſpecie columbæ in baptiſmo, & ſub ſpecie nubis lucidæ in transfiguratione. & Apoſt. loquēs de lege noua, dicit: Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Promiſſio enim Spiritus ſancti à Chriſto facta, completa fuit in Apoſt. vnde Act. 1. Baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies, quod impletum legitur Act. 2. Et per hoc quod dicitur Ioan. 7. Nondū erat ſpiritus datus, quia nōdum Ieſus erat glorificatus: datur intelligi quòd ſtatim glorificato Chriſto in reſurrectione & poſt Aſcēſionem, in die Pētecoſtes fuit datus Apoſtolis Spiritus ſanctus, qui docuit eos omnem veritatem de his quæ pertinent ad neceſſitatem ſalutis, ſcilicet circa neceſſariò credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, ſecūdum illud: Nō eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Nec obſtat quòd aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabatur euangelium regni in vniuerſo orbe, & tunc veniet cōſummatio: Sed euangelium Chriſti iam prædicatum eſt in vniuerſo orbe, & tamen nondum venit cōſummatio: igitur futurum eſt aliud euangelium Spiritus ſancti: quod dicitur euangelium regni, eò quòd introducet omnes ad regnum: quia ad hoc dicitur, quòd cùm Chriſtus ſtatim ab initio euāgelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum: ſtultiſſimum eſt dicere quòd euangelium Chriſti non ſit euangeliū regni. Veruntamen prædicatio euāgelij Chriſti poteſt dupliciter intelligi: vno modo quātum ad diuulgationem notitiæ Chriſti: & ſic prædicatum fuit euangelium Chriſti in vniuerſo orbe, etiam tempore Apoſt. vt D. Chryſoſt. dicit. Quod intelligendum eſt de orbe reperto & manifeſto, propter inſulas Antipodum nouiter repertas, de quibus nullus hominum ante pauca tempora ſcripſerat. Et ſecūdū hoc quod additur, quòd erit conſummatio, intelligendum eſt de deſtructione Hieruſalem, de qua tūc ad literam loquebatur. Alio modo poteſt intelligi prædicatio euangelij in vniuerſo orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur Eccleſia. Et hoc modo (ſicut dicit D. Aug. ad Euſicheum) non eſt prædicatum euangelium in vniuerſo orbe. Sed hoc facto veniet conſummatio mundi.

Hebr. 10. *Matt. 25.* *Ioan. 5.* *Exod. 3.* *Luc. 3.* *Rom. 8.* *Ioan. 14.* *Act. 1.* *Matth. 24.* *An euangeliū tempore Apoſtolorū fuerit publicatum.*

DE CONTENTIS IN NOVA LEGE.

CAPVT XVI.

A IN noua lege continentur ſacrificia, ſacramenta, ſacramentalia, cæremoniæ obſeruantiales, præcepta, & conſilia: de quibus dicendum eſt, & primò de ſacrificiis.

Ver. 1. DE SACRIFICIIS.

B QVia de oblatione ſacrificij ſufficiēter dictum eſt cap. 5. §. 5. ver. 5. & amplius dicetur infrà hoc cap. §. 3. ver. 13. Ideo pro præſenti ſuperſedendum eſt.

Ver. 2. DE SACRAMENTIS.

C SAcramentum apud Iuriſtas & vulgares communiter accipitur pro iureiurando, quod violare non licet: ſed in ſacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re ſecreta, quam etiā violare & reuelare non licet. vnde Tob. 10. dicitur: Sacramentum regis abſcondere bonū eſt, & hoc modo non

3. p. q. 60. Sacramenti multiplex acceptio.

accipitur in propoſito. Secundò accipitur pro ſigno ſacræ rei,ſiue pro myſterio,vt Græci dicũt. Ad
Signum quid. cuius euidentiã ſupponendum eſt quid dicatur ſignum & res ſacra: Signum ſecundum D.Aug.eſt
res quæ præter ſpeciem quã ingerit ſenſibus,facit in cognitionẽ alterius venire. Et cũ ad homines
qui ſoli ſunt diſcurſiui,dũtaxat pertineat in cognitionẽ ignotorũ per nota peruenire:ſequitur quod
ſolis hominibus propriè dãtur ſigna,& maximè per inſtitutionem:licet in gallis & aliis animalibus
Res ſacra. ſint aliqua ſigna ex inſtinctu naturæ,non tamen per inſtitutionem & impoſitionẽ. ¶ Res ſacra ſiue
ſancta in ſcripturis ſanctis analogicè,hoc eſt ſecũdum ordinem quendam dicitur: Primò antono-
maticè de Deo,qui eſt eſſentia ſanctitatis: Secundò de Chriſto ſecundum naturam humanam,qui
propter vnionẽ dicitur Sãctus Sanctorum, Dan.9. Tertiò de gratia gratum faciente, per quàm grati
1.Petr.1. denominamur, & efficimur conſortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudi-
nem ſiue reſpectũ ad huiuſmodi gratiam,vel ad alias res ſanctas aut ſacras,vel cauſæ efficientis, vel
præparationis, aut diſpoſitionis, aut ſignificationis : de omnibus enim talibus res ſacra dicitur ſe-
cundum ordinẽ quendam,& ſecundu quod maiorem vel minorẽ propinquitatẽ habent ad Deũ.
Quemadmodũ ſanitas attribuitur animali,medicinæ,vrinæ,& medico: eodem modo ſanctitas &
res ſacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habẽte habitudinem ad Deũ,dicimus quòd eſt res
ſacra,vel effectiuè,vel ſubiectiuè,vel diſpoſitiuè,aut ſignificatiuè, aut formaliter, ſiue denominati-
uè. Et hoc modu ſacramẽtalia (de quibus infrà dicetur) poſſunt dici ſacramenta. Et cùm ſacramen-
tum ſit ſacræ rei ſignum,conſequens eſt quod ſacramentũ multipliciter dicatur. Cõmuniter tamẽ
accipitur ſacramentũ apud Theologos pro ſigno gratiæ gratũ faciẽtis,quæ homines ſanctificat,&
hoc modo conuenit ſacramentis antiquę legis. Propriè tamen ſacramentũ,prout tantum conuenit
Sacramẽtũ nouæ legis. ſacramentis nouæ legis,ſic definitur à D.Aug. Sacramẽtum eſt inuiſibilis gratiæ viſibilis forma, ad
cultum Dei ordinata,eiuſdem (ſ.gratiæ) imaginẽ gerens,& cauſa ipſius exiſtens. In hac definitione
non accipitur forma pro altera parte compoſiti,ſed pro ipſomet cõpoſito ex materia & forma. Sa-
cramentũ enim nouæ legis non eſt quid ſimplex,ſed compoſitũ ex materia & forma: vt notũ eſt in
ſacramento baptiſmi. Ideo definitio ſacramẽti debet ſic intelligi: Sacramentũ eſt inuiſibilis gratiæ
viſibilis forma,hoc eſt res ſenſibilis. Cùm enim potentia viſiua ſit excellentior aliis potentiis ſenſi-
tiuis exterioribus,& plures nobis rerum ſpecies demonſtret,ſumi cõſueuit pro aliis ſenſibus. vnde
dicimus, Vide quomodo cantat,quomodo hoc eſt frigidum, calidum, vel ſapidum. Et ſic quiddi-
tas ſiue eſſentia ſacramẽti nouæ legis in duobus cõſiſtit: primũ eſt quod res ſenſibilis ſignificet ali-
quo modo gratiã,vel in ſe,vel ſecundum aliquẽ effectum,quãtum eſt de ſe,niſi ponatur obex ſiue
impedimentũ. Et ſic poteſt dici ſignum demonſtratiuũ & prognoſticum. Secundum in quo cõſi-
ſtit,eſt cauſatio gratiæ, ſ. quòd cauſet illam non principaliter, ſed inſtrumentaliter in virtute prin-
cipalis agentis,qui eſt Deus,cùm nulla creatura virtute propria, poſſit gratiam cauſare. Et quia ſa-
cramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur,habent hanc virtutẽ inſtrumẽtalem inhæ-
rentem cauſandi gratiã: eò quòd accepta ſunt à Deo vt inſtrumenta,iuxta illud Epheſ.5. mundans
eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Sacramenta autem legis veteris nõ fuerunt data vt inſtrumenta
iuſtificationis,ſed ſolùm vt ſigna. Circuncíſio enim non erat inſtrumentum,ſed ſignum fidei,cuius
virtute cõferebatur gratia Ideo in eis nulla vis inerat iuſtificandi: & ob eam cauſam Apoſt. Gala.4.
vocat infima & egena elementa : proptereà ſacramenta nouæ legis ſacramentis antiquæ legis ſunt
perfectiora,& per hoc diſtinguũtur ab eis. ¶ Ex quo ſequitur quòd ſigna quæ fuerunt data, & non
cauſabant gratiam,non dicuntur ſacramenta,vt ſerpẽs æneus,columba quæ apparuit in baptiſmo
Chriſti,& linguæ igneæ,quæ in die Pentecoſtes apparuerũt ſuper Apoſtolos & diſcipulos. In hac
ergo definitione cõprehenditur tota quidditas & eſſentia ſacramẽti: primum per modum generis:
& ſecundũ per modum differentiæ à ſacramentis veteris legis,quæ gratiam quidem ſignificabant,
ſed non cauſabant,ſicut ſacramenta nouæ legis. Et cùm non ſint niſi duæ cauſæ intrinſecæ,quæ in-
trent compoſitionem & eſſentiam rei,ſcilicet materia & forma,ſiue genus & differentia,& nõ ef-
ficiens aut finalis : ideo non debuerunt plures cauſæ poni in definitione quidditatis huius ſacra-
menti. Sequitur quòd inſtitutio Chriſti & promiſſio ſalutis,quæ ſupponuntur tãquam extrinſeca,
non debent inſeri in definitione ſacramenti. per hæc eliduntur argumenta Lutheri,qui ſolùm vult
illa eſſe ſacramenta,quibus ſpecialiter & expreſſè adiũgitur promiſſio ſalutis, vt Baptiſmus & Eu-
Matt. vlt. chariſtia. Præſuppoſitum enim eſt ex Luca 1.c. quòd Ieſus ſaluum faceret populum ſuum à pecca-
Ioan.6. tis eorum. Et ideo quæcunque inſtituit,ad ſalutem inſtituit,licet in baptiſmo & eucharistia ſpecia-
liùs expreſſent,propter maiorem difficultatem ſuſcipiendi,vt ex prædictis locis haberi poteſt.

Ver. 3. DE REQVISITIS AD ESSENTIAM SACRAMENTI.

Sap.8. CVm diuina ſapientia vnicuique ſecundum modum ſuũ prouideat, iuxta illud: Suauiter diſpo- D
nit omnia: & illud, Dedit vniquique ſecundũ propriã virtutem: & modus cõnaturalis cogni-
tionis hominis ſit vt per ſenſibilia veniat in cognitionẽ intelligibilium,cùm omnis noſtra cognitio
ortum

ortum habeat à ſenſu. vnde Apoſt. Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intelle-
cta conſpiciunt: ſequitur quòd ſignificatio ſacramenti, quod dicitur ſignum datum ad ſanctificã- *Rom. 1.*
dum hominem in cultum & honorẽ Dei, fiat per res ſenſibiles, vt probat. D. Dion. Et quia in vſu
ſacramentorum duo poſſunt conſiderari, ſ. cultus diuinus, & ſanctificatio hominis, primũ perti- *3.c.Cele-*
net ad hominem per comparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundum per- *ſtis Hierar.*
tinet ad Deum qui iuſtificat & ſanctificat: conſequens eſt quòd ad ſolum Deum pertineat aſſu- *Rom. 8.*
mere & determinare res per quas homo ſanctificetur, cùm non pertineat ad aliquem, quod eſt in
alterius poteſtate. Et ideo neceſſe eſt quòd res quæ aſſumuntur ad ſacramenta, ſint determinatæ
ex inſtitutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim ſanctificandi. Nec per talem
diuinam determinationem arctatur via ſalutis: Quia res, quarum vſus in ſacramentis eſt ne-
ceſſarius, vel communiter habentur, vel paruo ſtudio adhibito haberi poſſunt. Et quanuis homo
poſſit aſſumere alias res ad cultum ſiue honorem Dei: illæ tamen res ſic aſſumptæ non habent ex
ſe, nec ex illa hominis aſſumptione ſiue determinatione, virtutem ſanctificandi, vt dictum eſt. Ad
ſignificandam ergo ſanctificationem hominis inſtituit & determinauit Chriſtus duo genera rerũ
ſenſibilium, ſ. res & verba. licet etiam largo modo verba ſint res ſenſibiles, cùm ſubiaceant audi-
tui: quia tamen verba magis congruunt ad ſignificandum, cùm per ea poſſimus melius exprime-
re quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciunt differentiam inter & verba.
vnde & Apoſt. dicit, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſemetipſum tradidit pro ea, vt illam ſanctifica- *Ephes.5.*
ret, mundans eam lauacliro aquæ in verbo vitæ. Et D. Aug. dicit: Accedit verbum ad elemẽtum, *Super Ioa.*
& fit ſacramentum. Res enim ſenſibiles ad ſignificandum ſunt indeterminatæ, ſed determinãtur
per verba, vt manifeſtè apparet in ſacramentu baptiſmi: aqua enim poteſt ſignificare ablutionẽ,
propter ſuam humiditatem: & refrigerium, propter ſuam frigiditatem: ſed cùm dicitur: Ego te
baptizo, &c. manifeſtatur quòd aqua vtimur ad ſignificandam emundationem ſpiritualem. Et
ideo in ſacramentis res ſenſibiles dicuntur materia, & verba dicuntur forma. Et ſicut homo com-
ponitur ex materia & forma, ſic ſacramentum conſtituitur ex materia & forma: ita vt neutrum
illorum ſufficiat. ¶ Ex his infertur quòd in omni ſacramento inuenitur materia & forma: nõ qui-
dem materia propriè dicta, vt eſt altera pars compoſiti & de prædicamento ſubſtantiæ: ſed mate-
ria, hoc eſt res indeterminata, determinabilis tamen quoad ſignificationem per verba vel ſigna,
vt in ſacramento matrimonij inter mutos contracto: ſigna enim ſufficienter manifeſtant conſen-
ſum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui: In alijs autem ſacramentis re-
quiruntur verba, vt verba ſunt exprimentia non ſolùm intentionem aut conſenſum offerẽtis, ſed
etiam Eccleſiæ, in cuius perſona operatur. vnde ignorans ſignificatum horum verborum, ego te
Baptizo, &c. ſi intendat facere quod Eccleſia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo re-
quiritur expreſſio conſenſus proferentis.

Ver. 4. DE IMMVTATIONE VERBORVM IN SACRAMENTIS.

A CVm autem formæ & ſpecies ſint ſicut numeri qui conſiſtunt in indiuiſibili: ſequitur quòd *3.p.q.60.*
nil debet immutari, quod tollat ſubſtantialem ſignificationem verborum ſacramentorum: *art.7.*
quia non minoris neceſſitatis ſunt ſacramenta quàm ſacra ſcriptura, cui nihil licet addere vel mi-
nuere: iuxta illud: Non addetis ad verbũ quod ego loquor vobis, neque diminuetis ex eo. & Apo. *Deut.4.*
vlt. Conteſtor omni audiẽti verba prophetiæ libri huius: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus
plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. ¶ Et quia
(ſicut D. Aug. dicit) verbum operatur in ſacramentis, non quia dicitur, hoc eſt non ſecundũ exte-
riorem ſonum vocis, ſed quia creditur, hoc eſt ſecundum ſenſum verborum qui fide tenetur: & *Super Ioa.*
hic quidem ſenſus eſt idem apud omnes, licet non ſint eædem voces: Ideo in quacunque lingua *Forma ſa-*
proferantur, ſacramentum conficitur. Et quanuis in qualibet lingua contingat diuerſis vocibus *cramẽtorũ*
idem ſignificari, ſemper tamen aliqua illarum vocum eſt, qua homines illius linguæ principalius *in lingua*
& communius vtuntur ad ſignificandum: & talis vox debet aſſumi in ſignificatione ſacramenti: ſi- *vulgari.*
cut inter res ſenſibiles illæ aſſumuntur ad ſignificationem ſacramenti, cuius vſus eſt communis
ad actum per quem ſacramenti effectus ſignificatur: Sicut aqua elementari communis vtuntur
homines ad ablutionem corporalem, per quam ſpiritualis ablutio ſignificatur: ideo aqua elemen-
taris aſſumitur vt materia, in ſacramento baptiſmi. ¶ Si dicatur ex hoc ſequi quòd balbi & illitera- *Immutatio*
ti non conferunt ſacramenta, cùm ſæpe varient: dicendum quòd ille qui truncatè vel corruptè *formæ ſa-*
profert verba ſacramentalia ex induſtria, non videtur intendere facere quod Eccleſia intendit: ſi *cramenti.*
verò ex errore vel lapſu linguæ hoc faciat, & tanta ſit corruptio, quòd omnino auferat ſenſum lo-
cutionis, non videtur perfici ſacramentum: & hoc præcipuè contingit, quando fit corruptio prin-
cipij dictionis, puta ſi loco eius quod eſt in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò non to-
taliter auferatur ſenſus locutionis per huiuſmodi corruptelam, nihilominus perficitur ſacramen-

rum:& hoc præcipuè contingit, quando fit corruptio ex parte finis: puta ſi aliquis dicat patrias ſiue filias: quanuis enim verba corrupta nil ſignificent ex virture impoſitionis, accipiuntur tamen vt ſignificantia ex accõmodatione vſus. & ideo licet mutetur ſonus ſenſibilis, remanet tamen idem ſenſus. Quod autẽ dictum eſt de differentia corruptionis circa principiũ vel finẽ dictiotis, rationẽ habet: quia apud nos variatio quæ eſt ex parte principij, mutat ſignificationẽ, quæ etiã apud Græcos variatur ſecundum principiũ dictionis in declinationibus nominũ, & coniugationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte poteſt eſſe tam parua, quòd nõ auferet ſenſum verborũ, & tã magna quòd auferet. Sed vtrũ

Latini & Græci in forma baptiſmi differunt.

hotũ accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. ¶ Notandũ tamen quòd licet Latini baptizent ſub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti. Græci tamen baptizãt ſub iſta forma, Baptizetur ſeruus Chriſti, N. in nomine patris & filij & Spiritus ſancti. Et apud vtroſque verũ perficitur ſacramentum. Ad cuius euidentiam ſciendũ eſt, quòd circa iſtas mutationes quæ poſſunt in formis ſacramentorum contingere, duo videntur eſſe conſideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad ſacramentũ, vt infra dicetur, & ideo ſi intendat per huiuſmodi additionem vel diminutionẽ aliũ ritum inducere, qui non ſit ab Eccleſia receptus, non videtur perfici ſacramentum: quia non videtur intendere facere quod Eccleſia facit. Aliud autem eſt conſiderandũ ex parte ſignificationis verborũ. Cùm enim operentur in ſacramentis quantum ad ſenſum quem faciunt, oportet conſiderare vtrum per talẽ mutationẽ tollatur ſenſus verborũ: quia ſic manifeſtũ eſt quòd tollitur virtus ſacramenti. Manifeſtũ eſt autẽ quòd quãdo omittitur aliquid eorũ quę ſunt de ſubſtãtia formæ ſacramẽtalis, tollitur debitus ſen-

In lib. de Spiritu ſancto.

ſus verborũ: & ideo nõ perficitur ſacramentũ. Vnde Didymus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, ſcilicet patris, & filij, & Spiritus ſancti, ſine perfectione baptizabit. Si autẽ ſubtrahatur aliquid quod non ſit de ſubſtãtia formæ: talis diminutio nõ tollit debitũ ſenſum verborũ, & per conſequens nec ſacramenti perfectionem. Sicut in forma Euchariſtiæ, quæ eſt iſta, Hoc eſt enim corpus meum. Hæc dictio (enim) ſublata non tollit debitum ſenſum verborum: & ideo nõ impedit perfectionem ſacramenti: quãuis poſſit contingere quòd il-

Additio varians ſenſum verborum.

le qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. ¶ Circa additionem autẽ contingit aliquid opponi quod eſt corruptiuũ debiti ſenſus, puta ſi aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, ſicut Arriani Baptizabant: ideo talis additio tollit virtutem ſacramenti. Si verò ſit talis additio quæ non auferat debitum ſenſum, nõ tollitur virtus ſacramenti. Nec refert vtrũ talis additio fiat in ipſo principio, medio, vel fine: velut ſi aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & Spiritus ſancti paracleti, erit verũ baptiſma: ſi fortè autem diceret, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, & beatæ virginis Mariæ, non eſſet baptiſma, quia dicitur. 1. Cor. 1. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Sed hoc verum eſt, ſi ſic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, ſicut in nomine Trinitatis, quo baptiſmus conſecratur. Talis enim ſenſus eſſet cõtrarius veræ fidei, & per conſequens tolleret veritatẽ ſacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ virginis, nihil operetur in baptiſmo, ſed eius interceſſio proſit baptizato ad conſeruandam gratiam baptiſmalem, nõ tollitur perfectio ſacramenti. ¶ Nec obſtat quod ſuprà allegatum eſt Deut. 4. & Apoc. vlt. quia ad verba ſacræ ſcripturæ non licet aliquid apponere quantũ ad ſenſum, ſed quantũ ad expoſitionem ſacræ ſcripturæ. Multa verba à doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis ſacræ ſcripturæ addere, vt videntur facere Paraphraſtæ ſenſum ſuum offerentes vt de intentione ſacræ ſcripturæ: quod eſt vitiũ falſitatis. Et ſimiliter ſi quis diceret aliquid eſſe de neceſſitate for-

Interruptio verborum.

mæ ſacramenti, quod nõ eſt. ¶ Circa interruptionẽ verò verborum aduertendum eſt, quòd ſi ſit tanta interruptio verborũ, quòd intercipiatur intentio pronunciantis, tollitur perfectio ſacramẽti non autem tollitur, quando eſt parua interruptio proferentis, quæ intentionẽ aut intellectũ ver-

Quid de tranſpoſitione.

borũ non aufert: vt quando interrumpit ad reſpirandum vel reſumendum anhelitum. ¶ Et idem etiam dicendum eſt de tranſpoſitione verborum: quali tollit ſenſum locutionis, non perficit ſacramentum: ſicut patet de negatione præpoſita vel poſtpoſita ſigno. Si autem ſit talis tranſpoſitio, quæ ſenſum locutionis non variat, non tollitur veritas ſacramenti ſecundũ quod Philoſ. dicit: nomina & verba tranſpoſita idem ſignificare, vt in iſtis duabus: Ego te baptizo: vel baptizo te.

Ver. 5. DE MINISTRIS SACRAMENTORVM.

Quæ ſacramenta habẽt ſpecialẽ miniſtrũ.

Aliqua ſacramenta nouæ legis habent ſpecialem miniſtrũ, aliqua autem nõ. Sacramẽta quę B
requirunt ſpecialem miniſtrũ, ſic affecta ſunt miniſtro, quòd ſi per aliũ attentẽtur perfici, nõ perficiuntur. & huiuſmodi generis ſunt Cõfirmatio & Ordo, quæ habent Epiſcopũ pro miniſtro: Euchariſtia, Pœnitentia, & Extrema vnctio, quæ habent ſacerdotẽ. Baptiſmus verò nõ habet ſpecialem miniſtrum ex neceſſitate, eò quòd eſt ſacramentũ neceſſitatis: & ideo ſi per alium attentetur,

tur,ſeruatis aliis ſeruandis,perficitur ſacramentum, licet is qui baptizat peccet, ſi id extra caſum neceſſitatis faciat.Sacramentum autē matrimonij cum conſiſtat in contractu ex cōſenſu mutuo viri & mulieris prouueniente,non requirit miniſtrū ex neceſſitate, ſed aliquando propter ſolennitatem habet:ſed amplius de vnoquoque agetur ſuo loco. ¶ Notandum tamē quòd angeli nō ſunt miniſtri ſacramentorum,cùm Heb.5.dicatur:Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur,in his quæ ſunt ad Deum. Et ratio eſt,quia virtus ſacramentorum deriuatur à Chriſto ſecundum quòd homo,cui in natura non conformantur angeli. Sed ſciendū eſt,quòd ſicut Chriſtus non ſic alligauit virtutem ſuam ſacramentis, quin poſſit abſque illis cauſare & cōferre effectus ſacramentorum:ita etiam non alligauit virtutem ſuam Eccleſiæ miniſtris, quin angelis poſſit tribuere ordinem miniſtrandi in ſacramentis. Et quia angeli boni ſunt nuncij veritatis: ſi aliquod ſacramentum vel ſacramentale angelorum bonorū miniſterio perficeretur, eſſet ratū: habendū quia deberet præſumi hoc perfici voluntate diuina:ſicut quædā tēpla dicuntur angelorum miniſterio conſecrata. Si verò dæmones,qui ſunt ſpiritus mendacij, aliquod ſacramentale miniſterium exercerēt,non eſſet ratum habendum. ¶ Nec ex hoc ſequitur,homines eſſe digniores angelis ſimpliciter,quia angeli ſuperiori & nobiliori modo operantur, ſcilicet interius illuminando & perficiendo phantaſmata. Non inconuenit tamen, aliquem hominem ſecundum quid (hoc eſt in aliquo) eſſe digniorem angelis.

Angeli nō ſunt miniſtri ſacramentorum.

Ver. 6. DE INTENTIONE MINISTRI.

A MIniſtri intentio non ſolùm eſt neceſſaria quātum ad efficaciam & effectū, ſed etiam quantum ad eſſentiam ſacramenti:ſic quòd etiam ſi verba proferantur & applicentur ſuper debitam materiam,& non ſit debita intentio in miniſtro applicante, non perficitur ſacramentum. Vnde in concilio Triden.ſeſſ.5.tit.de ſacramen.ca.11.Si quis dixerit in miniſtris(dum ſacramenta conficiunt,& conferunt) non requiri intentionem,ſaltē faciendi quod facit Eccleſia, Anathema ſit. Ratio huius neceſſitatis eſt:Quia quādo aliquid ſe habere poteſt ad multa,oportet quòd per aliquid determinentur ad vnum,ſi illud effici debeat. Sed ea quæ in ſacramentis aguntur,poſſunt diuerſimodè agi:ſicut ablutio aquæ quæ fit in baptiſmo,poteſt ordinari ad ablutionem & ſanitatē corporalē,ad ludum & ad alia huiuſmodi,& ad emundationem & ſanitatem ſpiritualem, & ideo oportet quòd ad ſacramentalē effectum per intentionem abluentis determinentur. Et hæc intētio exprimitur per verba quæ in applicatione ſacramentorū dicuntur. Præterea in omni actu humano ſiue libero eſt intētio agentis,cùm omne agens agat propter finē ſuo modo. Inſuper ex pluribus cauſis non ſequitur vnus effectus,niſi illæ cauſæ aliquo modo vniantur : ſed in ſacramentis plures cauſæ concurrunt,conſequēs eſt igitur aliquo modo vniri,quod non poteſt fieri, niſi in intētione debita. Hinc eſt quòd non ſufficit intentio exterior,quæ eſt prolatio verborū, ſed requiritur interior : ſicut nec ſufficit in matrimonio conſenſus exterior ſine interiori, vt infrà dicetur.

Intentio miniſtri.

¶ Ad debitā autem intentionē non requiritur quòd miniſter actualem habeat intentionem,ſiue cogitet & intendat in actu effectū ſacramenti,ſed ſufficit quòd habeat virtualē, puta cū ſacerdos vadit ad baptizandū,vel celebrandū, intēdat facere quod Eccleſia intēdit. vnde ſi poſtea in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur,ex virtute primæ intentionis perficitur ſacramentū,quāuis ſtudioſè curare debeat ſacramenti miniſter,vt etiā actualē intentionē adhibeat,ſed hoc nō eſt totaliter poſitum in hominū poteſtate,quia ſæpe præter intentionē,cùm homo vult circa aliqua intendere,diſtrahitur,& incipit alia cogitare,iuxta illud Pſal. Cor meū dereliquit me. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd intentio habitualis ſine virtuali non ſufficit,quia cū adminiſtratio ſacramentorū ſit actus humanus,nō perficitur à dormiēte & ſomniāte,qui tamē poteſt habere habitualē intentionē. ¶ Nec obſtat quòd intētio miniſtri nō poſſit eſſe nota:& ſic non poteſt homo habere certitudinē ſe recepiſſe ſacramentū,ad quod tenetur de neceſſitate ſalutis. Quia miniſter agit in perſona Eccleſiæ,cuius eſt miniſter. In verbis autē quæ proferūtur,exprimitur intentio Eccleſiæ,quæ ſufficit ad perfectionē ſacramēti,niſi exterius contrariū exprimatur ex parte miniſtri vel recipientis, quantū ad ſatisfactionē præcepti de ſacramento ſuſcipiēdo vel certitudinē coniecturalē faciendā, qua quis poteſt abſolutè credere ſe ſuſcepiſſe ſacramentū, & adorare hoſtiam conſecratā abſque conditione,vt dictū eſt cùm de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet præſumi bonus,niſi appareat de oppoſito. Vbi autē ſacerdos ex malitia in baptiſmo vel in pœnitentia falleret: Deus (qui facienti quod in ſe eſt,non deficit in neceſſariis,nec alligauit virtutē ſuā ſacramentis)ſua infinita bonitate ſuppleret:quāuis regulariter character nō imprimatur niſi per ſacramentū. Sed in tali caſu ſi Deus ſuppleat principalē effectum qui eſt gratia,ſupplet etiam minus principalem,iuxta regulā Topic. Si id quod magis videtur ineſſe ineſt, & id quod minus. ¶ Notandum etiam quòd duplex eſt intentio Eccleſiæ: prima eſt quòd materia & forma ſacramenti applicetur : ſecunda, quòd per illam applicationem conferatur gratia & alij effectus.

Intentio actualis.

Intentio virtualis neceſſaria.

Intentio eccleſiæ duplex.

Intentio peruerſa miniſtri nõ impedit.

Ludus in ſacramẽtis duplex.

Prima intentio recta ſufficit in miniſtrò qui eſt inſtumentum animatum: per eam enim ſe ſubiĳcit principali agenti. Sicut ſeruus, qui ex præcepto domini ſui tradit aliquid alicui, habet voluntatẽ tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionem transferendi dominium rei traditę, quia ſufficit quòd illa intentio ſit in domino. Alia autẽ peruerſitas intẽtionis miniſtri, ſcilicet propter vanam gloriã, aut alium malum finem peruertit opus intendentis, quia ſcilicet peccat, non tamen peruertit opus alterius, ſ. Chriſti & Eccleſiæ: ſicut ſeruus dando eleemoſynam mala intentione, non peruertit bonã intẽtionem domini. ¶ Nec obſtat quod habetur in ca. Spiritus ſanctus. 1.q.1. vbi narratur quòd quidã epiſc. Alexandriæ vidit ſupra oram maris ludum puerorũ, & Athanaſium puerum more epiſcopi baptizantem alios ſecundum formam Eccleſiæ, & fuit deciſum quòd non eſſent rebaptizandi, quia inuentum eſt quòd intendebat facere, quod Eccleſia facere cõſueuit, & præcipuè quia ſolos cathecumenos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quod ludus dupliciter fieri poteſt, vno modo vt fiat ſola delectationis cauſa per purã irriſionem: & ſic impedit perfectionem ſacramenti. Alio modo vt admittat aliquid ſerij: quia etiam iucãdo & delectationẽ intendendo, quod eſt de ratione ludi, ſeria fieri poſſunt. In ludo autem illorum puerorũ erat aliquid ſeriũ: quia volebat ille Athanaſius facere ſicut epiſcopus, vt videret quomodo ſe haberẽt in ſuſcipiendo baptiſmate in Eccleſia tempore debito. D. Aug. in lib. de vnico baptiſmo, dicit quòd ſi eſſet dubium an totum ludictũ vel mimicè ſiue ilocaliter ageretur, an eſſet baptizatus qui ſic daretur, iudicium concordi oratione & gemitibus à Deo eſſet implorandum.

Ver. 7. DE BONITATE, ET FIDE MINISTRI SACRAMENTORVM.

Bonitas miniſtri non eſt abſolutè neceſſaria.

Sacramẽta à malis nõ maculantur.

An hæretici verè conficiunt ſacramẽta.

Circa bonitatem & fidem miniſtri ſacramentorum notãdæ ſunt duæ concluſiones: prior eſt: ¶ Bonitas, vel ſanctitas, vel fides deficiens in miniſtro, non impedit efficaciã ſacramẽti: & ſic non eſt abſolutè neceſſaria, modò ſeruet eſſentialia prædicta. Vnde in concilio Triden. ſeſſio. 5. de ſacramentis. c. 12. Si quis dixerit miniſtrũ in peccato mortali exiſtentem (modò eſſentialia quæ ad conficiendum vel conferendum ſacramentũ pertinent, ſeruauerit) non conficere aut non cõferre ſacramentum: Anathema ſit. D. Aug. ſuper illud Io. 1. Super quem videris Spiritũ, &c. dicit quòd non nouerat Ioannes poteſtatem baptiſmi ipſum Dominum habiturum & ſibi retenturum, ſed miniſteriũ planè tranſlaturum in bonos & malos. & idem contra Petulianum Donatiſtam dicit, mementote in ſacramentis Dei nil obeſſe mores malorũ hominum. ¶ Ratio huius eſt: quia miniſtri Eccleſiæ inſtrumentaliter operantur in ſacramentis. Et ideo eadẽ eſt ratio miniſtri & inſtrumẽti. ſed inſtrumentum non agit operationem inſtrumentalẽ ſecundum propriam formam aut virtutẽ, ſed ſecundum virtutem eius à quo mouetur. Et ideo accidit inſtrumento, inquantum inſtrumentum eſt, quã formam vel virtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem inſtrumẽti, ſicut quòd corpus medici, quòd eſt inſtrumentũ animæ habẽtis artem, ſit pulchrũ vel deforme, ſanum vel ægrum: & ſicut non refert an fiſtula per quã aqua tranſit, ſit argentea, plũbea, vel terrea: ſic etiam non refert quantum ad operationem ſacramentalẽ quam formã habeat miniſter, ſcilicet bonitatem vel malitiam. Nec ipſa ſacramenta maculantur maculis miniſtrorũ, ſicut nec radij ſolares luto. ¶ Et ſicut charitas pertinet ad propriã virtutẽ, ſic & fides. Vnde ſequitur quòd ad perfectionem ſacramentorum non requiritur charitas neque fides miniſtri. Et per conſequens peccatores, infideles, hæretici, ſuſpenſi, excommunicati, degradati, ſacramenta verè conficiunt & conferunt, modò intendant facere quod Eccleſia intendit, & veram Eccleſiæ formam ſeruent. Neq; à talibus baptizati aut ordinati, ſunt rebaptizandi aut reordinandi: quia poteſtas conferendi & adminiſtrandi ordines, ac etiam cõſecrandi Euchariſtiam, pertinet ad ſpiritualem characterem, qui indelebilis eſt, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quòd aliquis ab Eccleſia ſuſpenditur, excõmunicatur, vel degradatur, non amittit poteſtatem conferendi ſacramentum: ſed ſolùm licentiam vtendi hac poteſtate. Ideo ſacramentum conficit & confert: ſed peccat conficiẽdo & conferẽdo: ſimiliter ille qui ſcienter ſuſcipit ab eo, niſi propter extremam neceſſitatem excuſetur. Vnde in cõcilio Triden. ſeſſio. 5. tit. de ſacramento baptiſmi. cap. 4. dicitur: Si quis dixerit baptiſmum, qui etiã datur ab hæreticis, In nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, cum intentione faciendi quod Eccleſia facit, non eſſe verum baptiſma: Anathema ſit. Ideo in hoc non eſt ſequendus D. Cyprianus de quo D. Auguſt. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud hæreticos vel ſchiſmaticos datum baptiſma nolebat cognoſcere. Tanta merita vſque ad triumphum martyrij ſequuta ſunt, vt charitatis qua excellebat luce, obũbratio illa fugaretur: & ſi quid purgandum erat, paſſionis falce tolleretur. ¶ Secunda concluſio eſt, quòd bonitas & fides miniſtri neceſſaria eſt neceſſitate præcepti, ad debitam ſacramentorum adminiſtrationem: ſic quòd ſi miniſter ſit in peccato mortali, & ſciẽter ingerat ſe ſacramentis abſque pœnitentia, peccat mortaliter: quia ſcriptum eſt Leuit. c. 19. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Debet enim miniſter conformari principali agenti, ſecundum illud, Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Vnde Leui. 21. dicitur, Homo de ſemine tuo

per

per familias, qui habet maculam, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad miniſteriũ eius. Ideò *Eccl. 10.*
D. Diony. dicit: Malis non eſt fas neque licitum tangere ſymbola, hoc eſt ſacramentalia ſigna. &
in Epiſt, ad Demophilum, vocat malum miniſtrum præſumentem, audacem, temerarium, ac in- *2. c. Eccl.*
uerecundum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non ſit de neceſſitate præcepti, *Hierar.*
puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia cauſet peccatum mortale. Indecentia tamen
quæ pertinet ad irreuerentiam vel contaminationem ſacramenti, cauſat peccatum mortale. Nec
tamen propterea peccator ex officio obligatus adminiſtrare ſacramenta, eſt perplexus ſimpliciter,
quia poteſt pœnitere: licet poſſit eſſe perplexus, ſuppoſito quodam, ſcilicet quod velit manere in
peccato: in articulo tamen neceſſitatis non peccaret baptizãdo in caſu in quo poſſet laicus bapti-
zare. Tunc enim non ſe exhiberet miniſtrũ Eccleſiæ, ſed ſubueniret neceſſitatem patienti. Eadem
ratione non peccat laicus peccator tangendo Euchariſtiã ne cadat in lutum, vel leuando de terra,
Et idem dicendũ de ſacerdote degradato baptizante, &c. ſecus ſi officiando & ſe exhibendo mi-
niſtrũ Eccleſiæ, ac etiã miniſtrando in aliis ſacramentis, quæ non ſunt neceſſitatis ſicut baptiſmus.
Nec obſtat quòd peccator ſine offenſa poteſt miniſtrare Deo in operibus charitatis, ſecundũ illud
Danie. 4. Conſilium meum regi placeat: peccata tua eleemoſynis redime: quia alia opera charita-
tis non ſunt in ſe aliqua conſecratione ſanctificata: & ideo qui ſe exhibet miniſtrũ Deo in operi-
bus charitatis & miſericordiæ, ſi ſit iuſtus, amplius iuſtificabitur: ſi verò ſit peccator, per hęc ad ſan
ctitatem diſponetur. Sed ſacramenta in ſeipſis habent quandam ſanctificationem per myſticam
conſecrationẽm. Et ideo præexigitur in miniſtro & ſuſcipiente ſanctitas iuſtitiæ, vt congruat ſuo
miniſterio. ¶ Ex his apparet primò, quòd contrahens matrimonium in peccato mortali, peccat,
quia indignè immiſcet ſe ſacramento: Secundò quòd exiſtens in mortali, publicè prædicans, etiã
peccat, tum propter ſcandalũ, tum quia præſumit exercere actum qui requirit conſecrationem ex
inſtitutione diuina: pertinet enim ad epiſcopum ex officio, & ideo quãuis ex cõmiſſione non epiſ-
copus poſſit prædicare: tenetur tamen ad ſanctitatem habendã. Vnde Pſal. Peccatori autẽ dicit
Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meũ per os tuum? &c. Eadem ra-
tione ſequitur quòd ſacerdos celebrando, diaconus & ſubdiaconus, imò & acolythi ſolẽniter offi-
ciando in peccato mortali, peccant: quia indecenter ſe exhibent miniſtros. Secus videtur de can-
toribus nõ ſolenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deum
in choro: quia actus laudandi & cantandi non eſt annexus alicui ordini, cùm ad omnes pertineat. *Pſal. 49.*
¶ Quãuis autẽ miniſter ſacramentorum peccet in miniſtrando: non tamẽ ſequitur quòd recipiẽs
ſciẽter ſacramentũ ab eo, ſemper peccet, & cõmunicet peccato illius; maximè cũ recipit ſacramẽ-
ta neceſſitatis, vel ex præcepto habet recipere, & nõ eſt alius qui miniſtret: quia cõmunicare pec- *An reci-*
cato alteri⁹ eſt nõ vitare peccatũ in alio, quãdo poteſt & tenetur, qui aliquãdo nõ poteſt: vt ille qui *piens ſacra*
petit mutuũ à fœneratore parato dare ad vſurã: talis petendo, nihil illicitũ petit: & ideo nõ eſt cau- *mentum à*
ſa peccati eius: poteſt tamen vti peccato illius ad vtilitatem ſuã, vt ſuprà dictũ eſt. Sic in propoſito, *malo miniſ-*
vbi parochus ex malitia vult perſeuerare in peccato, parochianus non tenetur dimittere vtilitatẽ *ſtro peccet.*
ſacramentorũ. & ideo accedens & petens ab eo ſacramentũ, non ſuſcipit ab eo vt talis perſona, ſed
vt eſt miniſter Eccleſiæ. Et ideo quandiu ab Eccleſia toleratur, ille qui ſuſcipit ſacramentum ab
eo, non communicat peccato eius: ſed communicat Eccleſiæ, quæ eum tanquã miniſtrũ exhibet.
Si verò ab eccleſia non toleratur, vtpote quia eſt præciſus, vel excommunicatus, aut degradatus,
petens ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipſius.

Ver. 8. DE CAVSA ET INSTITVTIONE SACRAMENTORVM.

A CAuſa principalis ſacramentorũ eſt Deus, cùm interior effectus eorum ſit iuſtificatio, quæ ad *3. p. q. 64.*
ſolũ Deum pertinet, iuxta illud, Deus (ſcilicet eſt) qui iuſtificat. Chriſtus verò ſecundũ quod *Rom. 8.*
homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficienter, ac etiã ſatisfactoriè: quia humanitas
Chriſti cõparatur ad Deũ tanquã inſtrumentum coniunctum. Et ideo oportet quòd gratia ſacra- *3. p. q. 62.*
mentalis, quæ eſt virtus ſalutifera, à diuinitate Chriſti per eius humanitatem deriuetur in ſacra- *art. 6.*
menta. Gratia enim ſacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus pecca-
torum præteritorum inquantum tranſeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiendã ani-
mam in his quæ pertinent ad cultum Dei ſecundũ religionẽ Chriſtianæ vitæ: ſed Chriſtus libera- *Ephes. 2.*
uit nos à peccatis per ſuã paſſionem non ſolùm efficienter & meritoriè, ſed etiam ſatisfactoriè: ſi-
militer etiam per ſuam paſſionẽ initiauit ritũ Chriſtianæ religionis, offerens ſeipſum oblationem
& hoſtiam Deo. Vnde ſequitur quòd ſacramenta Eccleſiæ ſpecialiter habent virtutẽ ex paſſione
Chriſti, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per ſacramenta, in cuius ſignum dicitur, quòd
de latere Chriſti pendentis in cruce fluxerunt ſanguis & aqua: quorum vnum pertinet ad baptiſ-
mũ, ſcilicet aqua: & aliud ad Euchariſtiã, ſcilicet ſanguis. Et ideo dicunt communiter doctores,
quòd de latere Chriſti pẽdentis in cruce, fluxerũt ſacramenta, quibus Eccleſia dicitur ædificata:

quia omnia ſacramenta habent efficaciam à paſſione Chriſti, cui fideles copulantur per ſacramẽta & fidem ſacramentorum à paſſione Chriſti virtutem habentium, ſecundum illud: Quem pro-
Rom.3. poſuit propitiatorem per fidem & ſanguinem ipſius. Et quia inſtrumentum coniunctum diuinati, habet quandam principalitatem & cauſalitatem reſpectu inſtrumentorum extrinſecorum, qui ſunt miniſtri Eccleſiæ. Et ideo ſicut Chriſtus inquantum Deus habet poteſtatem authoritatis in ſacramentis: ita inquantum homo habet poteſtatem miniſterij principalis ſiue poteſtatem excellentiæ.

Poteſtas excellentiæ. ¶ Poteſtas autem excellentiæ conſiſtit in quatuor: Primò quòd meritũ paſſionis eius operatur in ſacramento: cuius paſſionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidem, quàm in ſacramentis proteſtamur per inuocationem nominis Chriſti. Secundò ad hanc poteſtatem pertinet, quòd in nomine eius ſacramenta ſanctificentur & conferantur. Tertiò quòd ipſe qui dedit virtutem ſacramentis, poſſit inſtituere ſacramenta. Quartò quòd ipſe qui habet poteſtatem excellẽtię, poſſit cauſare effectus ſacramentorũ ſine exteriori ſacramento, cùm cauſa non pendeat ab effectu, ſed potius è conuerſo.

Omnia ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta. ¶ Ex his patet quòd omnia ſacramenta ſunt à Chriſto inſtituta. Vnde in concilio Triden. Seſſio.5.tit.de Sacramentis in generali, canone 1. dicitur: Si quis dixerit ſacramẽta nouæ legis à Domino noſtro Ieſu Chriſto inſtituta non eſſe, Anathema ſit. ¶ Et quãuis nõ omnia tradita ſint in ſacris literis, habet tamẽ ea Eccleſia ex familiari Apoſt. traditione. Vnde Apoſt. *1.Cor.11.* Cętera cùm venero diſponam. Sed de ſingulis ſuo loco dicetur.

Apoſtoli ſacramẽta inſtituere non poterant. Et quia Apoſtoli & eorum ſucceſſores ſunt miniſtri Dei, inquantum ad regimen Eccleſiæ conſtitutæ atque collectæ per fidem & fidei ſacramenta ſunt deputati: ideo ſicut non licet eis conſtituere aliam Eccleſiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque inſtituere alia ſacramenta.

Ver. 9. DE NECESSITATE SACRAMENTORVM.

3.p.q.61. Mat.b.9. Circa neceſſitatem ſacramentorũ notandæ ſunt duæ concluſiones, quarũ prima eſt. ¶ Sacramenta in ſtatu naturæ integræ ſiue ante peccatum Adæ non erant neceſſaria neque conuenientia: quia non eſt opus valentibus medicus: Sed ſacramenta ſunt medicinæ quæ adhibẽtur cõtra vulnera peccati, quod non erat in ſtatu naturæ integrę: homo enim tunc erat ſanus, & habebat nobiliora dona ad conſeruandam ſanitatẽ, quàm ſint ſacramenta quæ ſunt corporalia: ipſe enim habebat iuſtitiã originalem & virtutes infuſas, quibus poterat præſeruari à peccato, ſeruare ſanitatẽ, & ordinari ad cultũ Dei: Igitur Ratio huius concluſionis accipi poteſt ex rectitudine ſtatus, de quo Eccle.7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. Illa rectitudo conſiſtebat in hoc quòd ſuperiora dominabantur inferioribus, & nullo modo pendebant ex eis: quia ſicut mens ſuberat Deo, ita menti (hoc eſt portioni ſuperiori, intellectui, & voluntati) inferiores animę vires. Sed contra hunc ordinem eſſet ſi anima perficeretur, vel quantũ ad ſcientiam ſupernaturalium, vel quantum ad gratiã per aliquid corporale, vt fit in ſacramentis. Ideo homo in ſtatu innocentiæ ſacramentis non indigebat, non ſolùm inquantum ſacramẽta ordinantur in remedium peccati, ſed nec etiam inquantum ipſa ordinantur ad animæ perfectionem. B ¶ Nec tunc matrimonium inſtitutum erat in ſacramentum, ſed in naturæ officium. Ex conſequenti tamen ſignificabat aliquid futurum circa Chriſtum & Eccleſiam, ſicut & alia quæ in figura Chriſti præceſſerunt: quæ non dicuntur ſacramenta propriè, prout hîc accipimus, licet
Epheſ.5. bene, communiter, & largè accipiẽdo ſacramentũ: propter quod Apoſt. inſtitutionẽ matrimonij & verba ipſius Adæ recitãs, dixit: Sacramentũ hoc magnum eſt, accipiendo ſacramentũ pro quocunque ſigno dato, ſiue ex propria inſtitutione, ſiue conſequenti. Et quanuis ſit eadẽ natura hominis poſt peccatũ, quæ erat antè: non tamen erat idem ſtatus nec eadẽ politia. Nec obſtat quòd filij Adæ acquiſiuiſſent ſcientiã à rebus: quia nõ acquiſiuiſſent ſcientiã ſupernaturaliũ ab eis, cùm fuiſſent creati in iuſtitia originali & gratia, cui dona ſcientiæ & intellectus ac ſapientia ſunt connexa, vt dictũ eſt. ¶ Secunda cõcluſio eſt, Quòd ſacramenta poſt peccatũ omni tempore fuerũt neceſſaria, non quidẽ abſolutè, quia non erat abbreuiata manus domini, vt aliter ſaluare non poſſet, Eſa.59. ſed neceſſitate cõuenientiæ. Vnde D. Aug. 19. contra Fauſtũ, In nullum nomen religionis ſeu verũ ſeu falſum coadunari poſſunt homines, niſi aliquo ſignaculorũ ſeu ſacramentorũ ſenſibi-
Neceſſitas ſacramentorum. liũ conſortio colligentur: ſed neceſſariũ eſt ad æternã ſalutem homines adunari in vnũ veræ religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci poteſt: Prima ſumitur ex conditione hominis: quia proprium eſt naturæ diſtitutæ ex cõditione ſua, vt per corporalia & ſenſibilia deducatur in ſpiritualia, iuxta illud, Inuiſibilia Dei, &c. vnde Philoſ. dicit quòd omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiã, vt prouideat vnicuiq;
Rom.1. rei ſecundum modum ſuæ naturæ, ſecundum illud. Diſponit omnia ſuauiter. Secunda ratio ſu-
Sapien.8. mitur ex ſtatu hominis. Homo enim cùm in honore eſſet, peccando ſubdidit ſe per affectũ corporalibus rebus: ſed ibi debet adhiberi medicinale remedium homini, vbi patitur morbum: ideo conueniens fuit quòd Deus per corporalia ſigna hominibus ſpiritualem medicinam adhiberet.

Nam

Nam ſi ſpiritualia remedia nuda ei proponerētur, eius animus corporalibus deditus applicari non
poſſet. Tertia ratio ſumitur ex ſtudio actionis humanæ, quæ præcipuè circa corporalia verſatur. Ne
ergo eſſet homini durũ, ſi totaliter à corporalibus abſtraheretur, poſita ſunt ei corporalia exercitia
in ſacramētis, in quibus ſalubriter exercetur ad vitãda ſuperſtitioſa exercitia, quę conſiſtũt io cultu
dæmonũ. Sic igitur per ioſtitutionē ſacramentorũ homo cõuenienter ſecundũ conditionē ſuæ na-
turæ eruditur & humiliatur, cognoſcēs ſe corporalibus ſubiectũ, dũ ſibi per corporalia ſubuenitur,
præſeruatur etiã à noxiis actionibus per ſalubria exercitia ſacramētorũ. ¶ De ſacramentorũ neceſ-
ſitate ordinatũ fuit in conſilio Tridēt. Seſſio.5.tit.de Sacramētis in generali, can.4. Si quis dixerit.
Sacramenta nouæ legis, nõ eſſe oeceſſaria ad ſalutem, ſed ſuperflua, & ſine eis, aut eorum voto, per
ſolam fidē homines à Deo gratiã adipiſci iuſtificantē, cùm omnia ſingulis neceſſaria nõ ſint, Ana-
thema ſit. Et ca.5.cauetur: Si quis dixerit hæc ſeptem ſacramēta propter ſolã fidem nutriendã in-
ſtituta fuiſſe, Anathema ſit. ¶ Nec obſtat illud 1. Tim.4. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis
eſt: quia ibi loquitur Apoſt. de exercitatione corporali vt corporalis eſt, & non de exercitatione ſa-
cramentorũ, quæ eſt magis ſpiritualis, quàm corporalis. Nec obſtat pariter quod hæretici obiiciũt,
ex eo quo dictũ fuit Apoſt. ſufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus ſecundũ modum *1.Cor.12.*
eis cõuenientem, vt dictũ eſt. Et quãuis paſſio Chriſti ſit ſufficiens cauſa ſalutis, nõ tamē propterea
ſequitur quòd ſacramenta oon ſint neceſſaria ad humanã ſalutem: quia operãtur in virtute paſſio-
nis Chriſti, quæ per ea hominibus applicatur, ſecundum illud Apoſt: Quicunque baptizati ſumus *Rom.6.*
in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. ¶ Ex prædictis apparet quòd nullus per ſolam fi-
dem interiorē fuit ſaluatus abſque aliqua proteſtatione exteriori per aliqua ſigna, quæ dicuntur ſa-
cramenta, nec etiã paruuli nati. De paruulis in vtero morientibus dictum eſt c.15.§.2.vet.3. Cùm *Diuerſa di-*
autem ſacramenta propter conditionē humanæ oaturæ fuerint neceſſaria, cõſequens eſt quòd ſe- *uerſis ſtati-*
cundum diuerſitatē temporũ, in quibus diuerſæ erant hominum conditiones & diſpoſitiones, alia *bus congru-*
& alia fuerint ſacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad ſpecificatio- *unt ſacra-*
nem, vt dictũ eſt. Deinde tempore Moyſi in lege fuerũt determioata alia, quæ erant ſpecificè inſti- *menta.*
tuta ad figurandum Chriſtũ venturum: & poſtmodum Chriſtus inſtituit alia myſteriorũ ſuæ paſ-
ſionis repræſentatiua: Sacramãta enim ante aduentũ Chriſti inſtituta ſignificabãt Chriſtum ven-
turum: & omnes quotquot ſalui facti ſunt, io fide Chriſti venturi ſaluati ſunt. Sacramenta verò à
Chriſto inſtituta ſignificant ipſum veniſſe, & quicunque poſt paſſionē Chriſti ſaluati ſunt, in fido
explicita vel implicita Chriſti nati & paſſi ſaluati ſunt: Iudęi ante publicationem euangelij in fide
implicita. D. Diony. dicit quòd ſtatus nouæ legis medius eſt inter ſtatũ veteris legis (cuius figuræ *5.c. Celeſt.*
impletæ ſuot in noua lege) & inter ſtatũ gloriæ in quo omnis nuda & perfecta veritas maoifeſtabi- *Hierar.*
tur. Et ideo nulla erunt tunc ſacramenta. Nunc autē quandiu per ſpeculũ & in ænigmate cognoſ- *1.Cor.13.*
cimus, oportet nos per aliqua ſenſibilia ſigna in ſpiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem ſa-
cramentorũ. Nec propter hæc ſequitur mutabilitatē eſſe in Deo, ſed potius in nobis: ſicut paterfa-
miliâs nõ dicitur habere mutabilem voluntatem, eò quòd diuerſa præcepta familiæ proponit pro
temporum varietate ſeruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æſtate. Sic eſt in Deo, &c.

Vet. 10. DE EFFECTIBVS SACRAMENTORVM.

A QVodlibet ſacramentũ nouæ legis habet duplicem effectũ. Vltimus & principalis eſt gratia: *3.p.q.63.*
alius effectus eſt diſpoſitiuus ad gratiã: & talis in baptiſmo, cõformatione, & ordine, dicitur *art.6. ad 3.*
Character, in aliis autem quatuor ſacramētis dicitur Ornatus. Et ſic in quolibet ſacramento ſunt
tria: Aliquid quod eſt ſignum ſiue ſacramētum tantùm: & illud eſt compoſitum ex materia & for-
ma, cum applicatione & intentione miniſtri. Aliud dicitur res ſacramēoti tantùm, quæ non eſt ſa-
cramentum. Et hoc eſt gratia, quæ eſt ſignificata & cauſata per ſacramentum. Aliud quod dicitur
ſacramentum & res ſacramenti: & huiuſmodi eſt character vel ornatus, quæ ſunt res ſiue effectus
ſacramenti. Sunt etiam ſacramentum, quia ſignificant gratiam gratum facientem. De his igitur
per ordioem dicendum eſt.

Vet. 11. DE GRATIA SACRAMENTALI.

B PRincipalis effectus ſacramentorum eſt gratia, quæ cũ nil aliud ſit quàm quædam participata
ſimilitudo naturæ diuinæ, ſecundũ illud: Magna nobis & precioſa promiſſa donauit, vt diui- *2.Pet.1.*
næ ſimus conſortes naturæ: manifeſtũ eſt quòd ſolus Deus poteſt eſſe cauſa agēs principalis ipſius
gratiæ: Sacramenta verò oouæ legis ſunt cauſa inſtrumentalis: quia illud vocatur inſtrumentũ, per
quod aliquis operatur. ſed Deus operatur per ſacramenta, vt dicit Apoſt. Saluos oos fecit per la- *ad Titum 3.*
uacrum regenerationis, &c. Propter quod D. Aug. dicit: Hæc omnia (ſ. ſacramenta) fiunt & tranſ- *19. contra*
eunt: virtus tamen (ſ. Dei) quæ per iſta operatur, iugiter manet: ſic quòd in ipſa applicatione ſa- *Fauſtum.*
cramentorum nouæ legis eſt in ipſis ſacramentis aliqua virtus ioſtrumentalis à Deo impreſſa, quæ *Super Ioan.*
continet & cauſat etiã attinctiuè ipſam gratiã iuſtificantem. Vnde D. Augu. Quæ tanta virtus a-

ſupernaturaliter fieri poteſt, quãdo ſcilicet ſignum cõſenſus notificatur, ſiue per literas, ſiue nutus, ſiue per nũtium. ¶ D. tamen Caietanus in quodam opuſculo dicit matrimonium inter abſentes & per procuratores cõtractum, non eſſe ſacramentũ: ideo in illo poteſt cadere diſpenſatio. & illius ratio eſt, quia in omni ſacramento oportet actu eſſe rem ſenſibilem in recipiẽte, quod non eſt quãdo contrahitur inter abſentes: imò ſtat quòd habeat contrariũ conſenſum ſiue diſſenſum matrimonij, & ſi non exteriorem, tamen bene interiorem. à quo pendet contractus, & aliquãdo dormit: & ſic non perficitur ſacramentũ, quod præſupponit conſenſum actu. ¶ Ad cõfirmationem prædictę virtutis inſtrumentalis poſſunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus poteſt corpus agens vt inſtrumẽtum diuinæ miſericordiæ, quàm vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ puniẽtis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus poteſt ſecundus Adam quàm primus: ſed primus potuit transfundere in poſteros iuſtitiam originalem per aliquod corporale, ſcilicet per virtutem ſeminis: ergo etiam Chriſtus per ſacramenta, gratiam. Tertia ratio quia niſi eſſet virtus in ſacramentis, & niſi ſacramenta eſſent cauſa, ſequeretur quòd in forma ſacramenti pœnitentiæ exprimeretur falſum, cùm dicitur: Ego te abſoluo: ſi nihil cauſaret, nõ deberet dicere, Ego te abſoluo: ſed ſignũ abſolutionis pronũcio. Quarta ratio ſumitur ex definitione ſacramenti nouæ legis, & differentia ſacramentorũ nouæ & veteris legis, quæ talis eſt: Quia ſacramenta nouæ legis efficiunt quod figurãt: & nõ ſunt ſolùm ſigna, ſed etiã cauſæ. Et ſic in ſacramentis nouæ legis cauſatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhærentem illis: etiam dato quòd miniſter applicans peccet, ſiue actus eius ſit malus ex opere operantis. Sacramenta autẽ veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus inſtrumentalis inhærens, ſed ſolùm aſsiſtẽs: & ſic ex pacto & inſtitutione diuina dabatur gratia ſuſcipientibus illa ſacramenta, & ſic erant ſolùm ſigna & nõ inſtrumenta. Sicut ille qui affert denarium plumbeũ, accipit centũ libras ex regis ordinatione: non quòd denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictæ pecuniæ quantitatẽ: ſed hoc operatur ſola voluntas regis, cuius ſignum eſt denarius plumbeus præſentatus. Et quãuis malo miniſtro circũcidente & peccante daretur gratia nõ ex opere operantis, ſed ex opere operato: non tamẽ per virtutẽ inhærentẽ. Et ſic gratiã conferri ex opere operato, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina ſolùm. Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutẽ inhęrentem: & hoc ſolũ conuenit ſacramentis nouæ legis. ¶ Si dicatur, cum ſacramenta veteris & nouæ legis ſint ex inſtitutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide paſſionis, quæ per fidem & ſacramenta applicatur: videtur quòd ſi ſacramenta nouę legis ſint cauſa: ſic etiam ſacramẽta veteris: cùm non magis in ſcripturis habeatur de ſacramentis nouę legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quòd in ſacris literis (vt ſuprà probatum eſt) habetur quòd ſacramenta nouæ legis, præcipuè baptiſmus, accipiũtur vt inſtrumenta: & fruſtra aſſumerentur vt inſtrumẽta, niſi ex aſſumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc eſt enim de ratione inſtrumenti, ſed non inuenitur in ſcripturis de ſacramentis legis veteris, quòd ſacramẽta illius legis fuerint data tanquam inſtrumenta, ſed ſolùm vt ſigna. Vnde Abraham accepit ſignum circũciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei. De huiuſmodi efficacia ſacramentorum nouæ legis concilium Trident. Seſſione 7. tit. de Sacramentis in gen. cap. 2. ſic determinauit: Si quis dixerit ea ipſa nouæ legis ſacramenta à ſacramentis antiquę legis nõ differre, niſi quia ceremoniæ ſint alię, & alij ritus externi, Anathema ſit. ¶ Gratia ſacramẽtalis, hoc eſt per ſacramẽta cauſata, eſt eſſentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen ab inuicẽ: ſicut anima ſenſitiua & rationalis, quæ eminenter continet & cõplectitur animam ſenſitiuam, & addit aliquid ſupra eſſentiam eius ſcilicet intellectũ & voluntatẽ. Et ideo anima rationalis eſt ſenſitiua cauſaliter & eminenter. Sic gratia ſacramentalis eminenter continet quicqnid gratia gratum faciẽs ſimpliciter dicta, quæ eſt gratia virtutũ & donorum, hoc eſt à qua fluunt virtutes & dona: alias fruſtra cõferentur ſacramenta habentibus gratiam gratum facientem: In operibus autem Dei nil eſt fruſtra. Ergo gratia ſacramẽtalis aliquid addit. Sed ad ſciendum quid gratia ſacramentalis addat ad gratiam gratũ facientem ſiue cõmuniter acceptam, & quã differẽtiam contrahentẽ habeat, reuocandũ eſt ad memoriam quomodo gratia gratũ faciens eſt vna qualitas exiſtens in eſſentia animę, perficiẽs ipſam immediatè & formaliter, & potentias mediatè non formaliter, ſed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem ſupernaturalẽ, ad quã anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo ſicut ab eſſentia animæ fluunt potentiæ naturales: ſic ab eſſentia gratię fluunt virtutes & dona, quæ ſunt perfectiones potentiarũ. Has perfectiones eſſentialiter importat gratia gratũ faciens. Gratia verò ſacramentalis etiã omnia hæc includit & importat & aliquid vltrà, ſcilicet quòd ex ipſa fluant aliqui ſpeciales effectus neceſſarij in vita Chriſtiana: ſicut baptiſmus ordinatur ad quãdã ſpiritualem regenerationẽ, quia homo totaliter moritur vitiis quãtum ad culpã & pœnam: qui quidem effectus eſt aliquid ſpeciale præter actus potentiarũ ani-

Virtus inſtrumẽtalis in ſacramẽtis.

Differentia ſacramẽtorum noua & veteris legis.

Gratiã conferri ex opere operato quid.

Rom. 4.

3. p. q. 62. artic. 2.

Gratia ſacramẽtalis, & gratum faciens.

mæ & donorũ ac virtutum infuſarum. De mente igitur D. Thomæ eſt, quòd gratia ſacramentalis duo addit ſupra gratiam communiter dictã: vnum eſt quo ad effectus ſpeciales & neceſſarios in vita Chriſtiana. Secundum eſt quo ad reliquias peccatorum præteritorũ, quæ trãſeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas ſufficienter excludũtur vitia & peccata, quantũ ad præſens & futurum, inquãtum ſ. impeditur homo per virtutes & dona à peccãdo: ſed non quãtum ad reatum peccatorum præteritorum. Et vt clarius intelligatur, diſcurrendũ eſt per ſingula ſacramenta. Gratia ſacramentalis baptiſmi quãtum ad effectum ſpeciales, aperit ianuã & dat auxilium, ſiue confortat vires & potentias animæ, præcipuè voluntatem, ad ritè & rectè ſuſcipiendum alia ſacramenta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratũ faciens, quæ habetur ex ſolo voto baptiſmi abſque reali ſuſceptione ipſius. In ſacramento confirmationis gratia ſacramẽtalis ſpecialiter fortificat appetitum iraſcibilẽ, ad cõfitendum publicè, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad ſuſtinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum poſt baptiſmum cõmiſſorum, quod non facit gratia baptiſmalis, cuius virtus quo ad deletionem reatus non ſe extendit ad futura. In ſacramento pœnitẽtiæ gratia ſacramentalis ſpecialiter iuuat & fortificat voluntatem ad perſeuerãtiã in bono propoſito, & quo ad peccata præterita delet de reatu ſecundũ diſpoſitionem ſacramentũ accipientis. Quod non facit ſola contritio abſque confeſſione & abſolutione, in qua conſiſtit gratia ſacramenti. In ſacramento Euchariſtiæ gratia ſacramẽtalis cauſat aliquam ſpiritualem dulcedinem & fortificationem vitæ ſpiritualis. Et quo ad peccata præterita delet de reatu pœnæ ſecundũ deuotionem ſacramentum accipiẽtis: quæ non fiunt ex ſola volitione & deſiderio accipiendi ſacramentũ, in ſacramento ordinis gratia ſacramentalis dat ſpecialiter auxilium voluntati, & aliis potentiis ad exercendum actus ſpirituales publicos in ordine ad cõmunitatem Chriſtianorum: delet etiam de reatu pœnæ, ſi inueniat ſecũdum deuotionem ſacramentum accipientis. Hæc non cõſequitur habens deſideriũ ſacramẽti & nõ accipiẽs ſacramentum. In ſacramẽto Extremæ vnctionis gratia ſacramentalis dat ſpecialem virtutẽ contra maximos inſultus dæmonum, qui contingunt in periculo mortis, quos non patiuntur adeo atrociter ſuſcipiẽtes ſacramentũ: & ſpecialiter debet reliquias & reatum peccatorum. Et ſic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquũ habet qui non ſuſcipit ſacramentum. Vnde D. Iaco.

Iacob. 5. Et ſi in peccatis fuerit, dimittentur ei. In ſacramento autem matrimonij datur ſpeciale auxiliũ & cõfortatio contra cõcupiſcentiã, & quod cõiugẽ inuiolabili fœdere per pium & caſtum amorem

Epheſ. 5. cõplectantur, ab immunditia alieni, ſecundũ quem Chriſtus dilexit Eccleſiam: delet etiã de reatu, ſecundũ deuotionem ſuſcipiẽtis, vt dictum eſt de aliis. ¶ Ex Præmiſſis apparet primò, quòd gratia ſacramentalis non eſt habitus diſtinctus à gratia gratũ faciente: & quòd in habente illam ſacramentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus cõmunes, qui ſunt gratũ facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quæ ordinantur ad diuerſos actus: & vltra hæc habet ſpeciales effectus in potentiis, qui ſunt diuerſæ medicinæ peccati, & participationes virtutis dominicæ paſſionis, Sed virtutes & dona habẽt nomẽ ſpeciale, eò quòd actus ad quos ordinãtur, ſunt manifeſti. Vnde ſecundum nomẽ à gratia diſtinguuntur. Defectus autẽ peccati, cõtra quos ſacramenta inſtituuntur, ſunt latentes. Et ideo gratiæ ſacramentales propriũ nomen nõ habent: ſed nomine gratiæ nominãtur. Et quia plures & diuerſi ſunt defectus, quibus per diuerſa ſacramẽta ſubuenitur: ideo licet gratia ſacramentalis & gratũ faciens ſit vna & eadem gratia: tamen diuerſæ ſunt gratiæ ſacramentales, ſecundũ quod ſunt diuerſi effectus ſacramentorũ. Et ſic gratia ſacramentalis ſe habet ad gratiã gratũ faciẽtem ſiue cõmuniter dictã, ſicut ſuperius poteſtas nuũ, vt dictum eſt: & ſicut character epiſcopalis ad ſacerdotalem, qui per ordinationem in epiſcopum extenditur: ſicut habitus ſcientiæ adueniente noua demonſtratione alicuius concluſionis. Character autem quãuis ſit effectus ſacramentorũ, non tamen dicitur gratia ſacramentalis, eò quòd poteſt manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus ſacramentorũ, qui dicuntur gratiæ ſacramentales. Prætereà character eſt indelebilis (vt dictum eſt) non autem gratia gratum faciens, aut ſacramentalis.

De veri. q. 27. artic. 5. ad 12.

Gratiæ ſacramẽtales diuerſæ.

Character an gratia ſacramẽtalis.

Ver. 12. DE CHARACTERE.

CHaracter ſecundum communem acceptionẽ importat & ſignificat quãdã conſignationem ſiue ſignum impreſſum in aliquo, per quod diſtinguitur ab aliis. Et cùm ſignum poſſit tribus rebus imprimi, ſ. veſtibus, corpori, & animæ: ſequitur quòd triplex eſt character, ſ. veſtiũ, corporis & animæ: primus character eſt militum, qui affigitur eorum veſtibus, vt differant & diſcernantur à militibus oppoſiti exercitus, vt crux alba Gallis, & rubea Hiſpanis. Secundus character imprimitur carni, aliquando in malũ, vt cùm falſarij & proditores ferro calido characterizantur, vt cognoſcantur, & alij caueant à ſimilibus. Aliquando imprimitur ſeruis, vt diſcernantur à liberis, & cuius domini ſint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncíſionem corporalem, quam Apoſt. vocat ſignaculum. Per illum characterem diſtinquebatur populus electus Iudæorũ ab aliis. Tertius cha- A

3. p. quæ. 63. Characteris acceptio & diuiſio.

Rom. 4.

racter imprimitur animæ. De hoc Apoſt.2, Cor.1. Qui vnxit nos Deus,& ſignauit nos,& dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris. Hæc conſignatio (de qua loquitur Apoſt.)non eſt corporalis, vt in antiqua lege per circumciſionem(vt notum eſt) ſed eſt ſpiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quòd quædam ſacramenta nouæ legis imprimũt characterem ſpiritualem in anima: Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Cùm enim vita hominis ſit militia ſuper terram (vt teſtatur Iob.7.cap.) & militia hæc non ſit corporalis ſed *Rom. 1.* ſpiritualis: vnde Apoſt. Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli. quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem,&c.& alibi, In carne ambulantes, non ſe- *Ephes. 2. 2. Cori. 10.* cundum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, ſed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem conſignatur aliquibus ſignis & characteribus corporalibus. Sic cùm per aliqua ſacramenta deputẽtur homines ad militiam ſpiritualẽm & ad cultum ſpiritualem dei, conſequens eſt vt inſigniantur aliquo ſpirituali ſigno & charactere. Ex Apoſt. autem manifeſtum eſt quòd ſumus ſignati,& non corporaliter, ergo ſpiritualiter in cordibus: hoc eſt animę: & non per aliud quàm per ſacramenta, per quæ ad militiam & cultum(ſicut dictum eſt) deputamur. Quæcunque autem ad aliquid certũ deputantur, conſueuerunt ad illud cõſignari, vt doctores flo- *Quæ deputantur ad aliquid con ſignantur.* co, conſules toga & capucio. Denarius etiam deputatus ad cõmutationem, inſignitur certis characteribus aut imaginibus: & ſic de aliis. Igitur. ¶ Nec eſt ſimile de ſacramentis veteris legis: (quia vt dictum eſt) non habebãt virtutem inhærentẽ. Ideo nõ requirebatur in illo populo character ſpiritualis, ſed ſufficiebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sacramenta autẽ nouæ legis habent in ſe virtutem,& per ea homines ad ſpiritualia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationẽ ſigni, inquantũ per ſenſibilia imprimitur. Per hoc enim ſcitur aliquis inſignitus charactere baptiſmali, quòd eſt ablutus aqua ſenſibili: Nihilominus tamen character vel ſignaculum dici poteſt per quandam ſimilitudinem. Omne enim quod figurat vel repræſentat aliquid, vel diſtinguit ab alio, ſi non ſit ſenſibile, character, vel figura, aut ſignum dici poteſt, prout Chriſtus ab Apoſt, figura vel character æternæ glorię dicitur. ¶ Et quia per tria dũtaxat ſacramen- *Hebr. 1.* ta deputatur homo ad cultũ diuinum: Igitur tria ſola ſacramenta imprimũt characterem. ſ. baptiſ- *Quæ ſacramẽta imprimãt characterem.* mus, confirmatio, ordo. Per pœnitentiam enim, per quã homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinũ, ſed reſtituitur in ſtatum priſtinum. Et idem dicendũ eſt de extrema vnctione. Per matrimonium etiam nõ deputatur homo ad cultũ diuinũ. Pertinet autem aliquod ſacramentũ ad cultum diuinum tripliciter: primò per modum actionis. Secundò, per modum agentis: Tertio, per modum recipiẽtis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinũ cultum Euchariſtia, in qua principaliter cõſideratur diuinus cultus, inquantũ eſt Eccleſiæ ſacrificiũ. Et per hoc ſacramentũ non imprimitur homini character: quia per vſum aut receptionẽ huius ſacramenti non deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in ſacramentis, cùm Euchariſtia ſit finis & cõſummatio ſacramẽtorũ, vt D. Diony. dicit 4, cap. Eccleſ. Hierarch. Continet enim in ſeipſo Chriſtum in quo non erat caharacter, ſed tota ſacerdotij plenitudo. ¶ Sed quo ad agẽtes in ſacramentis pertinet ſacramentũ Ordinis: quia per hoc ſacramentũ deputãtur homines ad tradendum aliis ſacramenta. Quo ad recipientes pertinet ſacramentum baptiſmi: quia per illud recipit homo poteſtatẽ recipiendi alia Eccleſiæ ſacramenta: Ideo baptiſmus dicitur eſſe ianua ſacramẽtorum. Ad idẽ etiam ordinatur quodãmodo Confirmatio, per quã datur homini ſpi- *Baptiſmus ianua ſacramentorum.* ritualis poteſtas ad aliquas actiones ſacras, præter illas ad quas datur ei poteſtas in ſacramento baptiſmi. Nam homo in baptiſmo accipit poteſtatem ad ea quę pertinent ad propriã ſalutem, prout ſecũdum ſeipſum viuit. Sed in Cõfirmatione accipit poteſtatem ad agẽdum ea quæ pertinent ad pugnã ſpiritualem contra hoſtes fidei: ſicut patet exemplo Apoſt. qui priuſquã plenitudinem Spiritus ſancti accepiſſent erant baptizati in cœnaculo, perſeuerantes in oratione: poſtmodum verò egreſſi non verebantur publicè fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Chriſtianæ. Et ideo hæc tria ſola ſacramenta imprimunt characterem: quia per hęc homo ſanctificatur cum quadam conſecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: ſicut etiam res inanimatæ ſanctificari dicuntur, inquantum diuino cultui deputantur. & ob eam cauſam non reiterantur, cùm character ſit indelebilis. de his canoniſtæ in c. quod quidam. 1. quæſt. 1. & in c. licitè, 32. quæſt. 7.

Ver. 13. DE CHARACTERIS QVIDDITATE ET ESSENTIA.

B CHaracter ſacramentalis eſt diſtinctio à charactere æterno animæ rationali impreſſa, ſecundũ imaginem cõſignans trinitatem creatã trinitati & recreãti & recreãti, diſtinguens à non configuratis ſecũdum ſtatũ fidei. Character ęternus eſt Chriſtus, ſecundum illud Heb.1. Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura(ſiue character) ſubſtantię eius. Ex quo patet quòd character ſacramentalis attribuendus eſt Chriſto tanquã cauſæ. Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd ſicut ſupra dictum eſt, quod character eſt ſignaculum quoddam quo aliquid inſignitur, vt ordinatum & depu-

1. p quæſt. 63. artic. 3. Character ſacramẽtalis quid.

tatum in aliquem finem:homo autem fidelis ad duo deputatur:primò quidem & principaliter ad fruitionem glorię:& ad hoc inſignitur ſignaculo gratiæ,iuxta illud, Signa Thau ſuper frontes virorum gemētiū. Et illud: Nolite nocere terrę & mari,neque arboribus,quoadusque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorū. Secundò deputatur quiſque fidelis ad recipiendū vel tradēdum aliis ea quæ pertinent ad cultū Dei:& ad hoc propriè deputatur character ſacramentalis. Totus autem religionis Chriſtianæ cultus,deriuatur à ſacerdotio Chriſti: & ideò character ſacramētalis ſpecialiter dicitur character Chriſti cuius ſacerdotio configurantur fideles, ſecundū ſacramētales characteres: qui quidem nil aliud ſunt quàm quædā participationes ſacerdotij Chriſti ab ipſo deriuatæ, per quas Chriſto configurantur. ¶ Et quia character eſt res reſpectu ſacramēti exterioris,& ſignum reſpectu vltimi effectus:ideo dupliciter poteſt aliquid charcteri attribui:vno modo ſecundum rationem ſacramēti.& hoc modo eſt ſignū inuiſibilis gratiæ, quę in ſacramēto cōfertur: Alio modo ſecundum propriam characteris rationem:& hoc modo eſt ſignum configuratiuum alicui principali,apud quem reſidet authoritas eius,ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam,inſigniuntur ſigno ducis,per quod quodam modo cōfigurātur ſiue cōformantur ei, portantes ſignū quod dux elegit. Nō quòd oporteret ducem illo charactere inſignitū eſſe:ſed quod habeat authoritatem & poteſtatē eligendi ſignum, per quod accipientes efficiūtur ſui milites,& deputantur ad pugnam,& per quod diſcernuntur à militibus aduerſis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Chriſtianum, cuius author eſt Chriſtus,accipiunt characterem,per quem Chriſto configurantur,& ſunt participes ſacerdotij eius. Et propter hoc Chriſto non conuenit habere characterem, ſed plenā ſacerdotij poteſtatem. Per characterem etiā diſtinguntur Chriſti fideles à ſeruis diaboli,vel in ordine ad vitam æternā,vel in ordine ad cultum præſentis & militantis Eccleſię. Quorum primum fit per charitatem & gratiam:ſecundum fit per characterē ſacramentalem. Vnde & character beſtiæ per oppoſitum intelligi poteſt,vt ſcilicet ſit peccatum mortale, vel obſtinata malitia,qua aliqui deputantur ad pœnam æternam,vel eſt profeſſio illiciti cultus.

Vers. 14. DE SVBIECTO CHARACTERIS.

CVm character ordinetur ad ea quæ ſunt cultus diuini, qui quidē eſt quædam proteſtatio fidei per exteriora ſigna:cōſequens eſt quòd character ſit in potentia animæ,in qua eſt fides,& B
ſic ſubiectiuè ſit in intellectu. Ex quo ſequitur quòd caracter non eſt potentia naturalis, cùm non omnes illum habeant,neque fidem Chriſti proteſtētur: ſed eſt quædam ſpiritualis poteſtas ab extrinſeco adueniens,quę perficit intellectum,non quo ad actum elicitum,ſed ad hoc quòd operatio quā intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem,ſuppoſito actū intellectus ſortiatur effectum, quo ad remiſſionē culpæ, & infuſionem gratiæ, & deputationē cultus diuini. Et ſic character propriè eſt poteſtas recipiendi vel conferendi ſacramentū, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica:non tamē eſt ſolum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione,vt.ſ.intellectus illuſtratus per fidem,dirigat intentionem voluntatis ad conferendum vel ſuſcipiendum ſacramētum. Non quòd character eliciat intētionem, quia ille qui non habet characterem, poteſt illam habere:ſed quia intentio per characterem habet virtutem, quàm non habet ſine charactere. Ideò character facit quòd directio & imperiū habeat effectū.& ſic character nō eſt habitus, cùm non eliciat actū. & præterea quia caracter poteſt ſe habere ad benè vel malè:nam quidā aliquando benè vtuntur,& aliquando malè,quod de habitibus elicitiuis fieri non poteſt. Character etiā non eſt actus ſiue paſſio animæ, quia actus animæ(quem Philoſop.2.Ethic. vocat paſſionem)tranſit & nō ſemper manet. Character verò eſt indelebilis, vt D. Aug. dicit in 2. contra Parmenianū,vbi dicit:Non enim minus habent ſacramenta Chriſtiana, quam corporalis nota militiæ:ſed character militaris nō reperitur, ſed agnitus approbatur in eo qui veniā meretur ab imperatore poſt culpā cōmiſſam:ergo nec character ſacramentalis deleri poteſt, maximè cùm non habeat cōtrarium,& ſit in ſubiecto incorruptibili.&c. Præterea character eſt participatio ſacerdotij Chriſti. Sacerdotium autē Chriſti eſt in æternum,ſecundum illud Pſal. Tu es ſacerdos in æternū, ſecundum ordinē Melchiſedech. Sed cauſa æterna poteſt producere effectum æternum, maximè in illis rebus quæ ſunt in fieri:vnde ſequitur quòd omnis conſecratio quæ fit per ſacerdotium Chriſti,eſt perpetua,re conſecrata manente: quod etiā patet in rebus inanimatis. Nam cōſecratio Eccleſię vel altaris manet niſi deſtruatur. Cùm igitur anima ſit ſubiectum characteris ſecundum intellectiuam partem quæ eſt incorruptibilis: Igitur nec obſtat quòd gratia quæ eſt nobilior charactere, ſit delebilis:quia gratia eſt in anima,ſicut quædam formā habens eſſe cōpletum in ea & habens contrarium:Character autem eſt in anima,ſicut quædam virtus inſtrumentalis. Et cùm forma cōpleta ſit in ſubiecto ſecundum diſpoſitionem ſubiecti,& anima ſit mutabilis ſeūndum liberum arbitrium,quandiu eſt in ſtatu viæ:cōſequens eſt quòd gratia inſit animæ mutabiliter. Sed virtus inſtrumentalis eſt ſicut principium actiuū,& ideò recipitur in inſtrumento,ſecundum conditionem

Character non eſt potentia naturalis.

Character non eſt habitus.

Character eſt indelebilis.

ditionem principalis agentis,ſcilicet Chriſti , cuius ſacerdotiũ eſt æternum:& ideo character indelebiliter ineſt animæ,non propter ſui perfectionem, ſed propter perfectionem ſacerdotij Chriſti,à quo deriuatur character,ſicut quædam virtus inſtrumentalis. Ideo D. Aug.vbi ſuprà,ait:Nec ipſos apoſtatas videmus carere baptiſmate , quibus per pœnitẽtiam non teſtituitur. Ideò amitti nõ poſſe iudicatur , ratione characteris indelebilis,qui manet in beatis & damnatis:licet poſt hanc vitam non remaneat exterior ſacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideò manet in bonis ad eorum gloriam,& in malis ad eorum ignominiam.

Ver. 15. DE EFFECTV CHARACTERIS.

Characterũ officia.

Exordium characteris.

A CHaracter habet diſponere hominem ad gratiam ſacramentalem,ſecluſo obice & fictione, quæ ſi talis ſit quòd tollat eſſentiam ſacramenti,impedit infuſionem non ſolùm gratiæ , ſed etiam characteris:vt in illo qui vult recipere ablutionem,ſed non vult recipere baptiſma.tũc ſacramentum baptiſmi nil cauſat: & idem dicẽdum de aliis ſacramentis. Si verò ſit diſtractus & peccet venialiter,aut mortaliter,dum tamen intendat recipere quod Eccleſia tradere intendit,tunc recipit characterem:& recedente fictione, per virtutem characteris cauſatur in eo gratia ſacramẽtalis. Similiter ſi dormienti cõferatur ſacramentum. De his in c.maiores.§.item quæritur,de Baptiſmo. Ex cuius cap.determinatione apparet , quòd poſitio characteris nõ eſt noua, neque innutiiſ poſitio Theologorum,qui ex D.Paulo(vt dictum eſt)originẽ traxit,licet non ſub tali nomine : & valet ad determinandũ, an baptiſmus debeat iterari. Illa enim ſacramenta quæ conferunt characterem, non iterantur : quia remoto impedimento & recedente fictione peccati,per pœnitentiam virtute characteris cauſatur gratia ſacramẽtalis: Gratia verò ſacramẽtalis pœnitẽtię,quę perditur per peccatũ,non recuperatur niſi per reiterationẽ ſacramenti pœnitentiæ,licet gratia gratũ faciens per ſolam contritionẽ recuperetur. ¶ Ex præmiſſis ſufficienter apparet quomodo differat character à gratia,in quatuor:Primò,quia gratia eſt forma abſoluta & cõpleta:character verò eſt forma incõpleta,& notat reſpectum,cũ ſit poteſtas recipiendi vel adminiſtrãdi ſacramenta. Secundò,quia gratia eſt delebilis,& character indelebilis. Tertiò,quia gratia non ſtat cum peccato mortali.ſicut character. Quartò , quia gratia ſubiectiuatur in eſſentia animæ , & character in intellectu. ¶ Si dicatur quòd diſpoſitio debet poni in eodem ſubiecto, in quo forma ad quam diſponit : dicendum quòd verum eſt de diſpoſitione proxima & vniuoca: ſecus de æquiuoca & remota , prout character,qui diſponit eſſentiam animæ,mediante intellectu.

Differentia characteris & gratia.

Ver. 16. DE ORNATV SACRAMENTORVM.

In 4.ſent. diſt.22. q.2.

B QVia D.Tho.(vt recitatũ eſt)dicit quòd in omni ſacramento ſunt tria, ſ.ſacramentum tantũ, res tantũ,& res & ſacramentũ ſimul.Res & ſacramentũ ſimul in ſacramento baptiſmi confirmationis , & ordinis, eſt character:ideo inueſtigandum eſt quid ſit in aliis quatuor ſacramentis, quid dicatur res & ſacramentũ ſimul. Thomiſtæ cõmuniter vocant illam entitatẽ,ornatũ: & dicũt eſſe diſpoſitionem ad gratiã: D.Tho.tamẽ nõ vtitur hoc vocabulo ornatus. Et quo ad ſacramentũ pœnitẽtiæ,quærit an penitẽtia interior ſit res & ſacramentũ ſimul. Reſolutio eius eſt quod interior actus virtutis pœnitentiæ ſecundum ſe cõſideratus, pertinens ad iuſtitiam,qui eſt,cauſa cõfeſſionis,quæ eſt actus exterior pœnitentiæ pendens ab interiori,qui eſt materia ſacramenti pœnitentiæ,non eſt ſacramentum nec res ſacramẽti,cùm præcedat & preſupponatur ad ſacramentũ: ſi verò interior pœnitentia cõſideretur,ſecundum quòd ſacramentũ pœnitentiæ(quod cõſiſtit in confeſſione & abſolutione) cadit ſuper ipſum actum interiorem continuatum:tunc id quod eſt ſacramentũ tantùm,ſ.confeſſio & abſolutio,cum intentione miniſtri,cauſat in illo actu interiore quandam inſtrumentalem virtutem,quę eſt diſpoſitio ad gratiã ſacramentalem, quęquidem diſpoſitio eſt effectus ſacramenti,& ſic eſt res. Eſt etiã ſignũ gratiæ ſacramentalis,cùm inſtrumentaliter producat illam ſi non ſit, vt in attrito: in contrito verò(vt dictum eſt) extendit gratiã gratũ facientem ad effectus ſacramentales. Et eodem modo proportionaliter dicendum eſt in aliis ſacramentis non cauſantibus characterem,excepto ſacramẽto Euchariſtiæ. In ſacramento enim extremæ vnctionis,ſi actus interior,quo quis vult remiſſionem recipere peccatorum & alios effectus eiuſdem ſacramenti,conſideratur vt ſupra ipſum cõtinuatum cadit ſacramentũ exterius,cum intẽtione miniſtri,cauſatur in illo actu virtus inſtrumentalis, quæ eſt diſpoſitio ad gratiam : & dicitur Ornatus res & ſacramẽtum ſimul. Et idem dicẽdum eſt in matrimonio ſuper actum cõtinuatum,quo quis conſentit & vult exprimere cõſenſum, & recipere ſacramentũ matrimonij. In ſacramẽto verò Euchariſtiæ corpus Chriſti verum,eſt effectus, & ſic res ſacramẽti: Eſt etiam ſignum & cauſa gratiæ: ſed non poteſt dici ornatus vel diſpoſitio gratiæ vniuocè,ſicut in aliis ſacramentis: verumtamen in vſu ſacramenti ſuper actum interiorẽ,quo quis vult ſuſcipere Euchariſtiæ ſacramentum,cauſat in voluntate illum ornatum ſiue virtutem inſtrumentalẽ,quæ eſt diſpoſitio ad gratiã. Inter ornatum & characterem duplex eſt in differẽtia: Prima:quia character eſt in intellectu, & ornatus in volun-

tate. Secunda, quia character eſt indelebilis,& manet abſque gratia& cum gratia: Ornatus autem
Differentia inter characterem et ornatum. deleri poteſt,& adueniente gratia deſinit eſſe, ſecundum Capreolum. ¶ Difficultas tamen eſt non
modica, an neceſſe ſit ponere hunc ornatum ſiue rem & ſacramentum ſimul in omni ſacramento:
cùm ad infuſionem gratiæ in eo qui conuertit ſe in finem honeſtum, in primo inſtanti vſus rationis
non requiratur diſpoſitio formalis ſupernaturalis in eſſentia animæ, nec etiam in potentiis: ſequitur
quòd nec in ſacramẽtis, aliàs eſſet proceſſus in infinitum. Aliqui dicunt quòd ex diuina clementia,
quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominũ in ſacramentis, quæ non imprimunt
characterem, ſicut in illis quæ imprimunt, datur hæc diſpoſitio ornatus, propter mentis euagationem,
vt ceſſante fictione & euagatione cauſetur gratia. Et ad rationem poteſt dici quòd ſuperior
forma præexigit maiorem diſpoſitionem. Ideo ſicut gratia gratum faciens prærequirit prædictam
conuerſionem, vel votum ſiue propoſitum ſuſcipiendi aliquod ſacramentum: ita gratia ſacramentalis
(quæ eſt perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem
diſpoſitionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen diſpoſitio non eſt vniuoca, neque proxima, ſed remota:
quæ mediante voluntate (ſicut character mediante intellectu) diſponit eſſentiam animæ, eò
quòd hæ duæ potẽtiæ immediatè fluunt ab ipſa eſſentia animę,& in ea ſubiectiuantur. Et ideo illis
diſpoſitis eſſentia animæ videtur eſſe ſufficienter diſpoſita.

Ver. 17. DE NVMERO SACRAMENTORVM.

SEptem & non plura neque pauciora eſſe nouæ legis ſacramẽta conſtat ex determinatione Ec- C
cleſię in cõcilio Trident. Seſſio.5.tit.de Sacramẽtis, can.1 vbi dicitur: Si quis dixerit ſacramenta
nouæ legis non fuiſſe omnia à domino noſtro Ieſu Chriſto inſtituta, aut eſſe plura aut pauciora
quàm ſeptem, videlicet Baptiſmus, Cõfirmatio, Euchariſtia, Pœnitẽtia, Extrema vnctio, Ordo, &
Matrimonium: aut etiam quodlibet horum ſeptem non eſſe verè aut propriè ſacramentũ, Anathema
ſit. Horum autem ſacramentorum numerus ſumi poteſt ex ordinatione ipſorum: Ordinantur
enim Eccleſiæ ſacramenta ad duo, ſcilicet ad perficiendum hominem in his quæ pertinent ad cultum
Dei, ſecundum regimẽ Chriſtianę & ſpiritualis vitæ: & etiam in remedium cõtra peccatum.
3.p. quęſt 65.artic.1. Vtroque autẽ modo conuenienter ponuntur ſeptem ſacramenta, vt abundè proſequitur D. Tho,
Hæc autem ſacramenta non ſunt inter ſe paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio
Trident. Seſſio.5.tit.de Sacramen.can.3. habetur: Si quis dixerit hæc ſeptẽ ſacramẽta ita eſſe inter
ſe paria, vt nulla ratione aliud ſit alio dignius: Anathema ſit. Euchariſtia enim, ſimpliciter & abſolutè
loquendo, eſt potiſſimum. Primò quia in eo Chriſtus ſubſtãtialiter continetur, in aliis autẽ illa
Potiſſimũ ſacramẽtorum Euchariſtia. virtus inſtrumentalis à Chriſto deriuata: ſemper autem id quod eſt per eſſentiã,& potius eo quod
eſt per participationẽ. Secundò quia omnia alia ad hod ſicut ad finem videntur ordinari, & in Eu-
chariſtia cõſummari: Aliorum autem ſacramentorum cõparatio adinuicem poteſt eſſe multiplex:
Sacramẽtorũ in dignitate ordo. nam via neceſſitatis Baptiſmus eſt potiſſimum ſacramentorum, cùm ſit ianua, deinde pœnitentia,
& demum Euchariſtia. Alia autem ſacramenta non ſunt neceſſitatis alicui particulari perſonæ: ſic
quòd ſine illis non poſſit ſaluari. Nec ſacramentum Pœnitentiæ aut Euchariſtiæ (vbi deeſt facul-
tas) eſt neceſſariũ, niſi in voto. In via autem perfectionis ſacramẽtum Ordinis medio modo ſe ha-
bet, deinde ſacramentum confirmationis. Sacramentum verò Pœnitentiæ,& Extremæ vnctionis
ſunt inferioris gradus,& Vnctio comparatur ad pœnitentiam, ſicut Confirmatio ad baptiſmum:
ita quòd Pœnitentia eſt maioris neceſſitatis,& Extrema vnctio eſt maioris perfectionis.

§. 1. DE SACRAMENTO BAPTISMI.

3.p.quęſt. 66. BAptiſmus Græca vox eſt, & ſignificat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à D
mortuo & iterũ tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Aliquãdo ſignificat lotionem ex-
Eccl.34. ternarum rerum: Iudæi & Phariſæi à foro veniẽtes, niſi baptizentur non comedunt: & habent alia
Mar.7. baptiſmata calicũ,& vrſeorum,& æramentorum. Transfertur etiam ad calicem paſſionis & mor-
Marc.10. tis dominicæ. Vnde Chriſtus, poteſtis baptiſmo quo ego baptizor baptizari: hoc eſt ſanguinẽ fun-
Luc.12. dere,& iudicium mortis ſufferre. Et alibi, Baptiſmo habeo baptizari,& quomodo coarctor? & ali-
quando accipitur pro lotione actiua, vt cùm dicitur, Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex homi-
nibus? aliquando pro paſſiua, vt dictum eſt de baptiſmatibus Phariſæorum. Hic autem accipimus
ad Titũ.3. pro ablutione paſſiua à Chriſto ordinata, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et ſic accipiendo
Baptiſmum, ſecundum Magiſtrum Sentent. Baptiſmus eſt ablutio corporis ſub preſcripta forma
verborũ. Hæc definitio eſt de Baptiſmo, vt eſt ſacramentum tãtùm. Damaſce. autem definit quã-
Baptiſmi definitiones. tùm ad id quod eſt interius, dicens, Baptiſmus eſt regeneratio, & ſigillum, & cuſtodia, & illumi
natio: vbi poſuit duo pertinentia ad characterem, ſ. ſigillum & cuſtodiam, inquantũ ipſe character
qui ſigillum dicitur, quantum eſt de ſe: cuſtodit animam in bono. Ponit etiam duo pertinentia ad
rem ſacramenti, ſ. regenerationem: quia per baptiſmum homo inchoat viam iuſtitiæ, & illumina-
tionem quæ pertinet ſpecialiter ad fidem, per quam homo ſpiritualem vitam inchoatiue accipit,
iuxta

iuxta illud, Iuſtus ex fide viuit. Baptiſmus enim eſt quædã fidei proteſtatio: ideo dicitur ſacramen-
tum fidei. D. verò Dionyſ. definit baptiſmum per ordinẽ ad alia ſacramenta, dicens, Baptiſmus eſt *Abac. 2.*
quoddam principium ſanctiſſimorum mandatorum ſacrę actionis, ad eorum ſuſceptiuam oppor- *2.c. Eccle-*
tunitatem formans noſtros animales habitus: vnde dicitur ianua ſacramentorũ: ſic quòd non licet *ſiaſt. Hie-*
ante baptiſmũ alia ſacramẽta ſuſcipere: & ſi attentetur, nil accipitur de effectu illorũ. Vnde ſequi- *rar.*
tur, quòd matrimonium inter non baptizatos non eſt ſacramentum, ſed ſolùm naturæ officium.
Et iterum definiens in ordine ad celeſtem gloriam, quæ eſt vltimus finis ſacramentorum ſubdit, &
ſuper cæleſtis quietis eductionẽ anagogẽ noſtrum indeficiens. Et iterum quantum ad principium
ſpiritualis vitæ per hoc quod ſubiungit ſacræ & diuiniſſimæ noſtræ regenerationis traditio: Hugo
de S. Victore definit materialiter & cauſaliter, cùm dicit: Baptiſmus eſt aqua diluendis criminibus
ſanctificata per verbum Dei. Nota tamẽ quòd quando D. Aug. dicit, accedit verbum ad elemen-
tum, & fit ſacramentum, non eſt intelligendum de ipſo elemento quòd fiat ſacramentum, ſed in
homine, cùm adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur ſacramentum.

Ver. 1. DE INSTITVTIONE BAPTISMI.

A CVm ſacramenta habeant ex ſui inſtitutione quòd conferant gratiam: tunc videtur aliquod ſa- *3.p. quaſt.*
cramentum inſtitui, quãdo accipit virtutem producendi ſuum effectum. Hanc autem virtu- *66. artic. 2*
tem accepit baptiſmus, cùm Chriſtus fuit baptizatus, vt D. Aug. in ſermone de Epiphania dicit:
Ex quo Chriſtus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cum Beda, Chri-
ſtus tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regeneratiuam cõtulit aquis. Virtus Chriſti eſt deriuata ad
omnem aquam, non propter continuitatem loci, ſed propter ſimilitudinem ſpeciei, quæ de Salua-
toris baptiſmate proceſſit benedictio, tanquam fluuius ſpiritualis omnium gurgitum tractus, om-
niúmque fontium venas impleuit. Et ideo diſcipuli Ioannis poſt baptiſmũ Chriſti dixerunt Ioan- *Ioan. 3.*
ni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui teſtimonium perhibuiſti, etiam baptizat, & omnes
veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicitur quòd Chriſtus non baptizabat, ſed diſcipuli eius baptizabant:
quod non feciſſent, niſi poſt baptiſmum Ioannis fuiſſent edocti. Et tunc currebat ſimul lex cum
Euangelio. & baptiſmus habebat efficaciam à paſſione Chriſti acceptata in primo inſtanti ſuæ
conceptionis, ſiue à merito illius acceptationis: & ſic per baptiſmum configurabantur paſſioni fu-
turæ. Et quia legalia nõ debebant ceſſare ante paſſionem & reſurrectionem: ideo præceptum ba-
ptiſmi non fuit datum vſque poſt reſurrectionem, quando iam ceſſauerant figuralia. Tunc fuit di-
ctum, Euntes in mundum vniuerſum, docete omnes Gentes, baptizãtes eos, &c. Quod autem di- *Mat. vlt.*
ctum fuit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, nõ poteſt introire in regnum Dei, ma- *Ioan. 3.*
gis videtur reſpicere ad futurum tempus, quàm ad præſens.

Ver. 2. DE MATERIA BAPTISMI.

B MAteria ſacramenti baptiſmi eſt aqua ſimplex ſiue elemẽtaris, iuxta illud Io. 3. Niſi qui rena- *3.p. quaſt.*
tus fuerit ex aqua, &c. Vnde in cõcilio Trident. Seſſio. 5. tit. de Sacramento Baptiſmi. c. 2. dicitur: *66. artic. 3.*
Si quis dixerit aquã veram & naturalem non eſſe de neceſſitate baptiſmi, atque adeò illa verba do-
mini noſtri Ieſu Chriſti, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, ad metaphorã aliquam
detorſerit: Anathema ſit. Nec obſtat quod dicebat D. Ioannes Baptiſta, Ego quidẽ baptizo vos in
pœnitentiam, qui autẽ poſt me venturus eſt, fortior me eſt: Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & *Marc. 3.*
igni. Quia per ignem (ſecundum D. Hiero.) poteſt intelligi Spiritus ſanctus, qui ſupra diſcipulos in *Act. 2.*
igneis linguis apparuit. Et ſic intelligebat de confirmatione: vel ſecundũ D. Chryſoſto.) per ignem
intelligitur tribulatio quia tribulatio peccata purgat, & concupiſcentiã diminuit: vel (vt Hilar. di- *ſuper Mat.*
cit) quia baptizatis Spiritu ſancto reliquum eſt cõſummari mundũ per ignem in iudicij. Et quãuis *Aqua roſa-*
ex latere Chriſti exierint miraculoſè aqua & ſanguis, non tamen propterea ſanguis eſt materia ſa- *cea non eſt*
cramenti baptiſmi, niſi vbi deeſt aqua: vt in martyribus, qui baptizantur in ſuo ſanguine propter *materia ba-*
Chriſtũ. Sanguis enim exiuit in remediũ, & aqua ad abluendum: ideo ſanguis cõpetit ſacramento *ptiſmi.*
Euchariſtiæ, & aqua ſacramẽto baptiſmi: quæ tamen habet virtutẽ ablutiuã peccatorũ ex virtute
ſanguinis Chriſti. Vnde Apocal. 1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. ¶ Ex præmiſſis ſe-
quitur quòd baptiſmus non perficitur, ſi quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter tranſ-
mutata, vt ſoluatur ſpecies naturalis: vt in aqua roſacea, vel alia diſtillata. Si verò nõ ſoluatur ſpe-
cies aquæ, vt in aqua decoctionis carnium vel aliorum, poteſt fieri baptiſmus: niſi fortè ſit facta tan-
ta reſolutio corporum lixatorum, quòd plus liquoris habeat de aliena ſubſtantia, quàm de aqua:
quod ex ſpiſſitudine percipi poteſt. Si tamẽ ex liquore ſic ſpiſſato exprimatur aqua ſubtilis: ſic po-
teſt in ea fieri baptiſmus ſicut in aqua quæ exprimitur ex luto: licet in luto baptiſmus fieri non poſ-
ſit. In lixiuio verò & aquis balneorũ ſulphureorũ poteſt fieri baptiſmus, quia tales aquæ non incor-
porãtur ad artẽ vel naturã, ſed ſolũ alterationem quandã recipiunt. In aqua verò roſacea eſt liquor
aquę reſolutus, vnde in ea nõ poteſt fieri baptiſmus. Et eadẽ ratione neque in aquis alchimicis, ne-

inſtitutum fuit quòd fieret vna ſola immerſio vel effuſio. Quandóque etiam poteſt eſſe penuria aquæ vel debilitas miniſtri, vel periculum baptizãtis, quia infirmus eſt: ideo immerſio non eſt de neceſſitate, ſed de cõgruitate, eò quòd expræſſius repræſentatur figura ſepulturæ Chriſti. In aliis tamen modis baptizandi etiam repræſentatur figura ſepulturæ Chriſti aliquo modo: nam quocunque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis ſupponitur aquæ: ſicut corpus Chriſti fuit ſub terra poſitum. Si totum corpus propter aliquam cauſam non poſsit aqua perfundi: caput (quod eſt principalis pars corporis, & in eo manifeſtatur principium vitæ animalis) perfundi debet, ſi caput non poſsit, alia pars. *Sufficit vna immerſio.*

Ver. 5. DE REITERATIONE BAPTISMI.

A BAptiſmus nullo modo debet reiterari, & ſi reiteretur, nõ prodeſt, imó nocet. Hoc expreſsè notat Apoſtolus dũ ait, Vnus dominus, vna fides, vnũ baptiſma: vnus Deus. & Heb. 6. Impoſsibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt guſtauerunt etiam donum cœleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam. ſ. per baptiſmum, vt dicit D. Chryſoſt. & Damaſcenus, & D. Aug. contra Petylianum. Et ratio D. Pauli eſt, quia baptiſmus repræſentat mortem & ſepulturam Chriſti. Conſepulti enim ſumus cum illo per babtiſmum in mortem: ſed Chriſtus ſemel mortuus eſt & ſepultus: ergo qui bis baptizat repræſentat Chriſtum bis mortuum: quod cõſtat eſſe falſum. Chriſtus enim (vt idẽ Apoſtolus dicit) reſurgens à mortuis, iam non moritur. Vnde Damaſc. dicit quòd illi qui rebaptizãtur, iterũ crucifigũt Chriſtũ. Propter quod Apoſt. contra quoſdam bis baptizari volentes dicit: Rurſus crucifigentes filiũ Dei in ſemetipſis: Secunda ratio poteſt eſſe eò quòd baptiſmus eſt quædam ſpiritualis regeneratio, Ion. 3. Niſi quis renatus fuerit, &c. Sed vnius non eſt niſi vna generatio naturalis: ergo nec niſi vna ſpiritualis regeneratio. Præterea baptiſmus primò & principaliter datur cõtra peccatum originale: ſed peccatũ originale non iteratur: igitur nec baptiſmus. Hæc doctrina chatholica intelligitur, quãdo certũ eſt de aliquo quòd ſit baptizatus, & quòd legitimũ ſacramentum baptiſmi ſuſceperit: quia ſi eſſet dubiũ probabile, debet baptizari ſub his verbis: Si es baptizatus, non te baptizo: ſed ſi nondum es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris, &c. vt habetur in c. de quibus, extra de baptiſmo. & c. c. 1. eo. tit, dicitur quòd ſi quis omiſerit, Ego te baptizo, licet ter in aquã immiſerit, dicens, In nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, non eſt baptizatus. Item ſi non exprimantur tres perſonæ Trinitatis, vel ſi ponitur aliquid vitians, puta ſi baptizetur quis baptiſmo Arrianorũ, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filij minoris, talis non eſt baptizatus, ſed baptizandus: nec reiteratur baptiſma, quia primum non fuit verum baptiſma. *Ephe. 4.* *Lib. 4.* *Rom. 6.* *Hebr. 6.* *Quid agendũ cum dubitatur de baptiſmo.*

Ver. 6. DE BAPTISMI NECESSITATE.

B OMni rationali creaturæ baptiſmus ad vitã æternam conſequendã eſt neceſſarius, vnde Ioã. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, nõ poteſt introire in regnũ Dei, & in concilio Tridẽt. ſeſſ. 5. can. 3. decretum fuit, Si quis dixerit baptiſmum liberũ, & non neceſſarium ad ſalutem. Anathema ſit. Nec propter hoc arctatur via ſalutis, quia nunquã potuerunt homines ſaluari, niſi per Chriſtum, & niſi fuerint mẽbra Chriſti. Quia non eſt aliud nomen datũ hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Sed ante aduẽtum Chriſti homines incorporabãtur Chriſto per circunciſionẽ vel alia ſacramenta: & ſacramentũ baptiſmi quod Chriſtus ordinauit, eſt longè maioris facilitatis, quàm fuerint alia ſacramenta ante aduentũ ipſius: igitur per Baptiſmũ non arctatur via ſalutis. Et licet aliquando non poſſit, vel propter defectum aquæ vel miniſtri, obtineri in actu. poteſt tamẽ in voto ſeu deſiderio haberi: quod ſufficit adultis, vbi facultas deeſt: & ſic non eſt obligatus ad impoſſibile. Si autem paruulus qui vſum arbitrij non habet, non baptizetur, non peccat, imò nec adultus, niſi ex contemptu, vbi præceptũ de baptiſmo eſſet ſufficienter publicatum: & ſi damnetur, hoc erit propter peccatum originale vel alia peccata. nec propter hoc ſequitur lẽgẽ nouam eſſe grauiorem antiqua, vt dictum eſt ſupra c. 15. §. 2. ver. 3. Ex præmiſſis infertur quòd votum ſiue deſiderium baptiſmi in parentibus abſque reali ſacramenti baptiſmi applicatione non prodeſt paruulis natis, nec etiam in vtero exiſtentibus. Sed de his amplius in prædicto c. 15. §. 2. ver. 3. De inſulari verò, ad quẽ non peruenit baptiſmi notitia, ſecundũ fundamenta D. Tho. dicendum, quòd ſi in primo inſtãti vſus rationis cõuertat ſe in finem honeſtũ, Deus infundit gratiã, & remittitur peccatum originale. Et ſi perſeueret in gratia, & nõ opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui nõ deficit in neceſſariis, illuminabit eũ ante mortẽ interius vel exteriùs, nec patietur eũ mori abſque ſacramento baptiſmi: vel ſi faciat, ſupplebit effectũ ſacramenti: non enim alligauit virturẽ ſuã ſacramẽtis: quia cum talis ex illa cõuerſione cõſequutus ſit gratiã, ſi perſeueret, non priuabitur illa ſine culpa: & iam videtur habere baptiſmum quodãmodo in voto: licet confusè propter ignorantiã inuincibilẽ. ¶ Notandũ tamen quòd ſolẽnitates ab eccleſia inſtitutæ, non ſunt de neceſſitate, ſed cõgruitate baptiſmi, ad repręſentãdos aliquos effectus ſacramenti, quos congruum eſt *3. p. q. 68. art. 1. & 2.* *Act. 4.* *Baptiſmus in voto ſufficit adultis.* *De inſulari.* *Solẽnitates baptiſmi.*

ſcire:vt quòd fiat exorciſmus,qui verbo & exufflatione peragitur,vt ſpiritus immundus à baptizãdo expellatur,vt per purum ſacerdotis miniſterium Spiritu ſancto cedat fugiens malignus. Non enim(vt D. Aug.ait)Natura exorcizatur aut exufflatur, ſed ille, ſub quo ſunt qui in peccato naſcuntur,adiuratur,vt expellatur ab eis poteſtas inimica,quæ decipit hominem,ne poſt hæc contendat eos ſubuertere:& hic ritus eſt antiquiſſimus, vt patet ex D.Hiero.Chryſ.Aug. Tertul.& Celeſtino papa. *Signum crucis in fronte.* Deinde fit ſignum crucis in fronte, ad ſignificandum quod baptizandus nomen dat crucifixo, in quo confidat, & quem confiteri non vereatur. Deinde ſuper oculos,vt intelligamus baptizandos præparari ad videndum claritatem Dei. Deinde ſuper nares, vt ſentiat & percipiat ſuauitatem odoris Chriſti.Deinde in ore,vt cõfiteantur,illũ quia ore confeſſio fit ad ſalutẽ. ¶ Ponitur etiam ſal conſecratum in os, vt per ſal, typicum hoc eſt Dei ſapientiam conditus, iniquitatis fœtore carere ſignificetur,& non à vermibus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur ſputum naribus & auribus, exemplo Chriſti qui prius cæci nari ſanans oculos liniuit,& mutum & ſurdum ſanans,ſputo linguam,aurem, & oculos tetigit dicens.Ephæta,quod eſt adaperire, vt ſignificetur id fieri in baptizando per ſaliuam tipycam, hoc eſt per diuinam ſapientiam, vt ſoluatur vinculum linguæ, & laudet Deum, apetiantúrque alii ſenſus ad ſpiritualia capeſcenda in ſenſibilibus.Inungitur autem oleo in pectore & ſcapulis, quaſi Athleta Dei, vt D. Ambr. dicit, *In li. de Sa.* vel (vt dicit, Innoc.3. in decretali vnica .§. per frontis chriſmationem, extra de ſacra vnctione)vt Spiritum ſanctum accipiat, errorem ac ignorantiam abiiciat, & fidem rectam ſuſcipiat, quia iuſtus ex fide viuit. Inter ſcapulas autem inungitur, vt Spiritus ſancti gratiam induat, exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat, vt per fidei ſacramentum ſit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in ſcapulis. ¶ Poſt baptiſmum verò (vt Rabanus dicit)ſignatur in cerebro à presbytero, chryſmate, ſequente ſimul & oratione, vt regni Chriſti particeps fiat, & vt Chriſtianus poſſit vocari: vel, vt D. Ambr.ait, vnguentũ ſuper caput effunditur,quia ſapiẽtis ſenſus ſuper caput eius,vt ſit paratus reddere rationem fidei omni petenti.

Veſtis candida. ¶ Veſtis autem candida traditur baptizato,non quidem ea ratione quòd non liceat ei aliis veſtibus vti,ſed in ſignum glorioſæ reſurrectionis ad quam per baptiſmum homines regenerantur,ad ſignificandum puritatem vitæ, quam poſt baptiſmum debent obſeruare. Secundum illud Rom.6.In nouitate vitæ ambulemus. ¶ Candela accẽſa etiam datur,ad denotandum quòd lumen fidei quod habet in mente,debet relucere in opere. Hi ritus,etſi non ſint de neceſſitate ſacramẽti,ſunt tamen (vbi fieri poteſt)de neceſſitate ſeruandi : ſic quòd peccat ſacerdos,non ſeruando. Vnde in concilio Trident.ſeſſ.5,titu.de ſacramentis.can.13.dicitur : Si quis dixerit receptos & approbatos Eccleſiæ catholicæ ritus, in ſolenni ſacramentorum adminiſtratione adhiberi conſuetos,aut contemni,aut ſine peccato à miniſtris pro libito omitti,aut in nouos alios per quemcunque Eccleſiarum paſtorem mutari poſſe, Anathema ſit.

Ver. 7 · DE SACRAMENTI BAPTISMI DILATIONE.

Adulti cur ante baptiſmum ſunt inſtruendi. QVod ad baptiſmi dilationem diſtinguẽdum eſt:quia vel baptizandi ſunt adulti, vel paruuli. C Et quia adultis poteſt ſubueniri per votum ſeu deſiderium baptiſmi, ideo non ſtatim ſacramentum baptiſmi eis conferendum eſt : ſed expectandum eſt vſque ad certum & determinatum tempus,infra quod baptizandus debet eſſe catechumenus ſiue diſcipulus, & debet edoceri de his quæ ſunt fidei,triplici ratione. Primum propter cautelam Eccleſiæ, ne decipiatur conferens ſtatim ſacramentum fictè accedentibus,ſecundum illud 1.Io.4.Nolite omni ſpiritui credere,ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt.quæ quidẽ probatio ſumitur de accedentibus ad baptiſmum,dum per aliquod temporis ſpatium eorum fides & mores examinentur.Secundò quia hoc eſt neceſſarium ad vtilitatem eorum: egent enim aliquo tẽporis interuallo ad hoc quòd plenè inſtruantur de fide, & exercitentur in his quæ pertinent ad Chriſtianam fidem. Tertiò ad quandam reuerentiam ſacramenti,dum in ſolennitatibus præcipuis,puta Paſchæ & Penthecoſtes,homines ad baptiſmum admittuntur.Hæc tamen dilatio eſt prętermitanda in duobus caſibus: Primo,quando illi qui ſunt baptizandi,apparent ſufficienter inſtructi in fide,& ad baptiſmum idonei:ſicut D.Philipus ſtatim *Act. 8.* baptizauit Eunuchum Candacis reginæ,& D.Petrus Cornelium,& eos qui cum eo erant. Secun- *Act.10.* do, propter infirmitatem, & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui neceſſitate mortis, ægritudinis, obſidionis, naufragij vrgentur, omni tempore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Cathecumenis,qui deſiderium baptiſmi habent,morte præueniantur, articulo neceſſitatis ſacra- *Eccl.5.* mentum excludente,dum expectant tempus ab Eccleſia ſtatutum, ſaluantur. Peccarent tamen,ſi vltra tempus ab Eccleſia ſtatutum differrent accipere.vnde Sap. Ne tardes conuerti ad dominum, & non differas de die in diem,niſi ex cauſa neceſſaria,& de licentia prẹlatorũ Eccleſiæ:licet etiam hoc peccatum cum aliis deleri poſſit per ſuccedentem contritionem, quæ cum deſiderio baptiſmi ſupplet effectum eius,vt dictum eſt.

Ver. 8. DE BAPTISMO PARVVLORVM.

A PAruuli in materno vtero totaliter exiſtentes,nõ poſſunt baptizari,vt D.Aug.ait:Nemo enim 3.p.q.68.
renaſcitur,niſi naſcatur:ſed baptiſmus eſt quædam ſpiritualis regeneratio:igitur,&c.Ratio eſt, art. 11.
quia ablutio corporis eſt de neceſſitate baptiſmi : & talis non poteſt fieri pueris totaliter in mater- In Epiſt.ad
no vtero exiſtentibus. Et ſic per baptiſmum matris non baptizatur paruulus in vtero eius exiſtẽs, Darda.
propter diſtinctionem ſuppoſitorum,quæ procedit à forma ſiue anima,quę eſt diſtincta:licet cor- Quid de
pus ſit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem.Non eſt tamen expectanda totalis paruulis in
egreſſio pueri ex vtero,ſi mors immineat.Tunc enim ſi caput,in quo fundantur omnes ſenſus,pri- natiuitate
mò egrediatur,debet baptizari,periculo imminente.Nec eſt ipſe rebaptizãdus,ſi eum poſtea per- periclitan-
fectè naſci contigerit.Si verò caput primò non egrediatur,ſed alia pars,idem faciendum eſt, ſicut tibus.
de capite. Notandum etiam quòd vbi mater eſſet infirma,& derelicta à medicis,& in agonia : nõ Rom.3.
debet quis,etiam de conſenſu eius,eam occidere ſeu aperire ad baptizandum puerum : quia non
ſunt facienda mala,vt inde veniant bona.Nec per hoc quòd non poſſunt pueri baptizari in vtero,
nec aliter ſaluari,ſequitur quòd lex noua ſit grauior veteri, vt dictum eſt ſuprà. ¶ Natis autẽ par- c.15.§ 2.
uulis Chriſtianorum non eſt differendum eis baptiſma , quia non expectatur in eis maior inſtru- ver. 2.
ctio,aut plenior conuerſio.Cùm enim ſæpe illis immineat mortis periculum, nec aliter quàm per
baptiſmum eis ſubueniri poſſit,non debet baptiſma differri. Nec obſtat quod Neoterici Anaba- Matt.vlt.
ptiſtæ allegant Chriſtũ dixiſſe Apoſt.Euntes in mundũ vniuerſum,docete omnes gentes , bapti-
zantes eos in nomine patris & filij & Spiritus ſancti:ex quo inferũt quòd ſunt prius docendi,& per
conſequens expectandum eſt donec ad annos diſcretionis peruenerint : Quia dictum Chriſti re-
fertur ad gẽtes doctrinæ fidei capaces. Quod ex præcedẽtibus eius verbis apparet: prædixit enim:
prædicate euangelium omni creaturæ. Sed euangelium prædicari non debet niſi audientibus , & Mar.vlt.
vſum rationis habentibus iuxta illud Eccl.32.vbi auditus non eſt,non effundas ſermonem.Et hoc
modo intelligendum eſt de adultis illud:Qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit:Qui verò
non crediderit,condemnabitur:cũ paruuli ante vſum rationis non poſſint credere.Chriſtus enim
in lege noua,quæ eſt perfectior veteri, dedit omnibus etiam paruulis ſalutis remedium. Si igitur
in lege naturæ & Moyſi poterant per ſacramenta,vel voluntaria,vel determinata , paruuli ſaluari:
quare non in lege noua,& Chriſt ?Si per circuncisionem paruuli ante vſum rationis inſerebantur
ſynagogæ,& baptiſmus ſuccedat circũciſioni,& ſit ea perfectior : quare non inſerentur per baptiſ- Mar.6.
mum Eccleſiæ & Chriſto,qui abiicentibus illos Apoſt.dixit,Sinite paruulos venire ad me : taliũ
enim eſt regnum cœlorum?Chriſtus enim non venit perdere,ſed ſaluare quod perierat. Si Adam
potuit inficere,& de facto infecit paruulos,qui ab eo per vitiatam originem deſcenderunt,abſque
eorum actuali voluntate:à fortiori Chriſtus paruulos ante vſum rationis per baptiſmum ſibi in- Rom.5.
corporatos,abſque eorum actuali voluntate regenerauit,& ſaluos fecit. vnde Apoſt.Si vnius deli-
cto mors regnauit per vnum,multo magis abundantiam gratiæ & donationis accipientes,in vita
regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum.Vbi enim abundauit delictũ,ſuperabundauit & gratia.Fi-
gura huius habetur Io.5.vbi de piſcina,quæ erat figura baptiſmi, dicitur,quòd ſanare poterat non
ſolũ eos qui in eam deſcendebant,ſed etiã eos qui per ſe venire non poterant,& ab aliis deferebã-
tur. Vnde ægrotus dicebat:Domine hominem non habeo,&c.Præterea Chriſtus Mar.6.dicit:Si-
nite paruulos venire ad me:talium enim eſt regnum cœlorũ.Quomodo autem eorũ eſſet regnum
cœlorum niſi baptizarentur,cum prædixiſſet:Niſi quis renatus fuerit, &c. Et ideo per illa verba:
Sinite &c.ſufficienter declarauit ipſos eſſe capaces baptiſmatis. Omnes ſancti doctores hoc aſſe-
uerant,& inter eos D.Hier.in epiſt.ad Athletam:idem D.Ambro.in lib.de Vocatio.Gentium,&
D.Aug.in lib.1.de remiſſio.peccat.& lib.4.contra Donatiſtas allegat ritum vniuerſalis Eccleſiæ,
qui ſemper fuit obſeruatus:vnde concludit quòd non niſi authoritate Apoſtolica traditum rectiſ- In 7. Eccl.
ſimè creditur.Et D.Dion.dicit, Diuinis noſtris ducibus (hoc eſt Apoſtolis) ad mentem venit & Hierar.
viſum eſt ſuſcipere infantes, ſecundum iſtum ſanctum modum , quòd parentes pueri traderent
ipſum cuidam docto in diuinis pædagogo , & reliquum ipſe puer aget ſicut ſub diuino patre &
ſaluationis ſanctæ ſuſceptore.Hoc etiam fuit deciſum per multa concilia,ſcilicet in concilio Mil-
leuitano,& in 3.concilio Tolletano,& Greg. Magnus ad Conſulta. Aug. Anglorum epiſc. & re-
citatur in c.ſi mulier.5.diſt.Puer eadem die qua natus eſt poteſt baptizari. ¶ Nec interrogãdi ſunt
cùm ad vſum rationis peruenerint,an placeat eis quòd baptizati fuerint: potuerunt enim parẽtes
& Eccleſia, etiam eis inuitis,cauſam eorum facere meliorem: Felix enim neceſſitas, quæ ad me-
liora compellit. Vnde in concilio Trident.ſeſſio. 3.decreto.j.can.3.dicitur, Si quis negat ipſum
Chriſti meritum , & baptiſmi ſacramentum ſecundum formam Eccleſiæ collatum , tam adultis
quàm paruulis applicari : Anathema ſit. & ſeſſio.5. tit.de Sacramen. Baptiſ.c. 14. dicitur, Si quis
dixerit paruulos baptizatos , cùm adoleuerint interrogandos eſſe , an ratum habere velint quod

patrum eorum nomine dum baptizarentur polliciti ſunt:& vbi ſe nolle reſponderint, ſuo eſſe arbitrio relinquendos,nec alia interim pœna ad Chriſtianam vitam cogendos:niſi quòd ab euchariſtia aliorúmque ſacramentorum perceptione arceantur,donec reſipiſcant: Anathema ſit. Et.ca. 13. Si quis dixerit paruulos eò quòd actum credendi non habeant, ſuſcepto baptiſmo inter fideles computandos non eſſe:ac propterea cùm ad annos diſcretionis peruenerint, eſſe rebaptizandos, aut præſtare omitti eorum baptiſma, quàm eos ſine actu proprio credentes baptizari in ſola fide Eccleſiæ, Anathema ſit. Et. c.12. dicitur, Si quis dixerit neminem eſſe baptizandum, niſi ea ætate qua Chriſtus baptizatus eſt: Anathema ſit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus ſint baptizandi, dictum eſt ſuprà c.10 §.5. ver.5.

Ver. 9. DE REQVISITIS IN SVSCIPIENTE BAPTISMA.

3. p. q. 68. art. 12. IN paruulis baptizandis,cùm non ſint capaces rationis,ex parte ipſorum requiritur: ſed ſufficit B
quòd baptizans intendat facere quod Eccleſia facit. Tunc enim ſacramẽtum operatur in fide
Quãdo amẽtibus baptiſma proſit. Eccleſiæ:& idem dicendum eſt de furioſis & amentibus,qui nunquam habuerunt vſum rationis, nec habent dilucida interualla. Amentes autẽ qui ex ſana mente quã prius habuerunt, inciderunt in amentiam, iudicandi ſunt ſecundum voluntatem quàm habebant dum ſanæ mentis erant. Et ideo ſi tunc apparuit in eis voluntas ſuſcipiendi ſacramentum baptiſmi, debet eis exhiberi in amẽtia, etiã ſi tunc contradicant. Si verò nulla volũtas ſuſcipiendi baptiſmũ in eis apparuit dum ſanæ mẽtis eſſent, non ſunt baptizãdi. Amentes autẽ & furioſi qui habent dilucida interualla, ſi tempore interualli habeant voluntatem ſuſcipiendi baptiſma, debent baptizari, etiam in amentia ſi ſit periculum mortis: aliàs melius eſſet expectare interuallum ſanæ mentis. Si autem in tempore interualli non apparuerit voluntas ſiue deſiderium baptiſmi, non ſunt baptizandi. Quidam autem
Fatui ſunt, baptizãdi. ſunt qui dicuntur fatui, qui non ſunt omnino ſanæ mentis: tamen in tantũ ratione vtuntur, quòd poſſint cogitare de ſalute, & intelligere quodam modo ſacramenti virtutem. de talibus idem eſt iudicium, ſicut de his qui ſanæ mentis ſunt. Dormientes autem adulti nõ ſunt baptizandi, niſi immineat periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas ſuſcipiendi baptiſmũ, ſicut de amentibus dictum eſt. Narrat D. Aug. in 4. Confeſſ. de amico ſuo qui baptizatus eſt neſciens, propter periculum mortis. Adulti autẽ ſanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd ſuſcipiant rem ſacramenti, hoc eſt gratiam, neceſſariò requiritur quòd habeant ſequentia: primo rectã fidem, ſaltẽ in communi, vt ſcilicet credant quod Eccleſia credit: Quia ſicut dicitur Rom. 3. Iuſtitia Dei eſt
Requiſita in baptiſmo. Mar. vlti. per fidem Ieſu Chriſti: vnde Chriſtus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde eſt quòd Eccleſia, quæ nil fruſtra agit, in ſacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, ſacramentum baptiſmi dicitur ſacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eum vitæ præ-
Sacramẽtũ baptiſmi dicitur fidei. teritæ pœniteat, & quòd moriatur peccato. & velit in nouitate vitę ambulare. Vnde D. Auguſt. in in lib. de Pœnitentia dicit, quòd nullus ſuo arbitrio voluntatis cõſtitutus poteſt nouam vitam inchoare, niſi eum veteris vitæ pœniteat. Ideo Rom. 6. An ignoratis fratres quòd quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortẽ, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertiò requiritur quòd habeat intentionẽ ſuſcipiendi baptiſmũ, ſicut Chriſtus inſtituit & Eccleſia tradit. vnde D. Aug. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & ſpiritu ſancto renaſcitur, niſi volẽs. Ex quo apparet quòd inuitus non baptizatur, licet ei ſacramentum applicetur. vnde ſecundum Eccleſiæ ritũ baptizãdi profitentur ſe petere ab Eccleſia baptiſmũ: per quod profitentur ſuam intẽtionem de ſuſceptione. Ideo veniens ad baptiſmũ interrogatur, Quid petis? ipſe reſpondet, vel alius (ſcilicet leuans) pro eo: Baptiſmũ. Iterum interrogatur, Vis baptizari? reſpondet, Volo. aliàs non baptizaretur. Si autẽ baptizandũ non pœniteret de peccatis, vel actu cõplaceret in peccato, dum tamẽ haberet alia duo requiſita, peccaret quidem mortaliter, ſe ingerẽdo ſacramento: tamẽ quia per ſacramentũ imprimitur character, qui recedẽte fictione, & aduenientẽ pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipſum cauſatur inſtrumentaliter gratia ſacra-
Fictus recipit characterem. mentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorum. Quia baptiſmus ordinatur non ſolùm contra peccatũ originale, ſed etiã contra peccata actualia, quæ per liberam volũtatem cauſantur: ex conſequenti tamen, quia primò & per ſe contra originale. Si autem deeſt recta
Baptiſmus ad quid ordinatur. 1. Ioan. 2. fides in cõmuni, vel Intentio recipiẽdi ſacramentũ (vt dictũ eſt) eſſet rebaptizandus, ac etiam ſi eſſet dubium ſub forma tamen conditionali ſuperiùs expreſſa. Cùm autem per baptiſmũ aliquis incorporetur morti Chriſti, quæ fuit ſufficienter ſatisfactoria pro peccatis noſtris, & non ſolùm no-
Baptiſmus omnem reatum delet. ſtris, ſed etiam totius mundi: ideo ei qui baptizatur, non eſt in baptiſmo aliqua pœnitentia iniungenda pro quibuſcunq; peccatis: hoc enim eſſet facere iniuriam paſſioni & morti Chriſti. Reſtituere tamẽ malè ablata à proximis, & ſatisfacere de iniuriis illatis, eſt iniungendum, ſicut & ceſſare à peccando: Quia non reſtituere, & non ſatisfacere læſo cum fieri poteſt, eſt lædere & peccare,

vt dictum

vt dictum eſt. Non tamen eſt Iniungendum quòd pro peccatis præteritis aliquam pœnam ſiue opera pœnalia ſuſtineat. Baptizati enim ſunt excitandi ad iuſtitiam, non per opera pœnalia, ſed per opera facilia: vt quaſi quodā lacte faciliotis exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Glo. ſoper illud Pſal. Sicut ablactatus à matre ſua. vnde & dominus diſcipulos ſuos de nouo conuerſos à ieiunio excuſauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac concupiſcite, vt in eo creſcatis in ſalutem. & 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, & non eſcā: Nondum enim poteratis. Ideo D. Amb. ſuper illud Ro. 10. Sine pœnitentia ſunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptiſmo non requirit gemitum neque planctum, vel etiam opus aliquod, ſed ſolam fidem, & omnia gratis condonat. Et quia exterior confeſſio peccatorū debet eſſe cum planctu & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitentia: ſequitur quòd non eſt neceſſaria, loquendo de confeſſione exteriori & ſacramentali, triplici ratione: Prima, quia ſacramētum baptiſmi eſt ianua omnium ſacramentorum: ideo nullum aliud poteſt prius conferri. Secunda, quia cōfeſſio exterior quæ fit ſacerdoti ordinatur ad hoc quòd ſacerdos abſoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera ſatisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum eſt. Tertia, quia ipſa particularis cōfeſſio homini facta, eſt pœnoſa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna eſt imponēda, vt dictum eſt: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quā faciunt, cum ſecundum ritum Eccleſiæ abrenunciant ſatanæ & omnibus pompis eius. Et hoc modo dicit Glo. quòd in baptiſmo Ioannis exēplum datur baptizandis confitendi peccata in generali, renunciando ſatanæ, & promittendo meliora. Si qui tamen baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorū confeſſio eſſet audienda, non ad hoc quòd eis abſolutio daretur, & ſatisfactio imponeretur: ſed ad hoc quòd contra peccata cōſueta eis aliqua ſpiritualis vitæ informatio traderetur. ¶ Nec obſtat quod dicitur quòd baptizabantur multi à Ioanne, confitētes peccata ſua: Quia in baptiſmo Ioannis non remmittebantur peccata: Erat enim baptiſmus pœnitentiæ, diſponens ad remiſſionē peccatorū: ideo conueniēter confitebātur peccata, vt ſecundum quantitatē & qualitatē peccatorum eis pœnitētia determinaretur. Sed baptiſmus Chriſti abſque exteriori pœnitentia remittit peccata, vt D. Amb. ait: ideo eſt perfectior, & ſic non eſt ſimilis ratio. Cōfeſſio tamen interior peccatorū, quæ eſt actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptiſmū, ſaltem ab obtinendum vltimum effectū, vt ſcilicet homo peccata ſua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictū eſt, nemo poteſt inchoare nouam vitam, niſi eum præteritæ vitæ pœniteat: ſicut nec Chriſtus reſurgere potuit, antequàm moreretur.

Matth. 9. *1. Pet. 2.* *Baptizādi non debent ſacramētaliter confiteri.* *Matt. 3.* *Confeſſio interior requiritur in baptizādo.*

Ver. 10. DE MINISTRO SACRAMENTI BAPTISMI.

A Miniſter ſacramenti baptiſmi ex officio eſt ſacerdos adminiſtrationem habens. Ideo Iſido. in lib. de Officiis, & habetur in c. conſtat, de conſecra. diſt. 4. dicit ſolis ſacerdotibus eſſe traditum baptiſma. Non eſt tamen negādum quin epiſcopi poſſint baptizare: Quia quicquid poteſt inferior dignitas ſubordinata, poteſt & ſuperior. vnde & Dominus officium baptizandi commiſit Apoſtolis, dicens: Euntes in mundum vniuerſum, &c. commiſit authoritatem docendi, prædicādi, & baptizandi: differenter tamen, quia officium docendi commiſit eis Chriſtus, vt per ſe illud exercerent, tanquam principaliſſimum. Vnde & ipſi Apoſtoli dixerunt, Non eſt æquum nos relinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. Officium autem baptizandi commiſit Apoſtolis, vt per alios exercerent. vnde Apoſtolus: Non me miſit dominus baptizare, ſed euangelizare. & hoc ideo, quia ſapientia miniſtri nil operatur in baptizando, ſicut in docendo. In cuius etiam ſignum nec ipſe dominus baptizabat, ſed diſcipuli eius. Quod intelligendum eſt communiter, vt D. Aug. dicit, & credendum eſt quòd diſcipulos ſuos baptizauerit: Verùm quia ſacramentum baptiſmi eſt ſacramentū neceſsitatis, qua adueniente in abſentia ſacerdotis diaconus, & illo abſente ſubdiaconus, & deinde acolythus, & conſequēter vſque ad clericū, & in abſentia clerici, laicus, & in abſentia viri, mulier cōferre poteſt. Vnde in c. mulier, de cōſec. diſt. 4. dicitur, mulier quamuis docta aut ſancta, viros docere aut baptizare non præſumat, niſi cogente neceſsitate: imò etiam (vt ſuprà dictum eſt) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod Eccleſia facit, & applicet ea quæ ſunt de neceſsitate ſacramenti. Peccarent tamen inferiores, ſi extra neceſsitatē non ſeruarent ordinem prædictum: ſi tamen baptizare præſumerent extra caſum neceſsitatis, perficeretur ſacramentum, nec eſſet reiterandum. ¶ Si dicatur quòd Pœnitentia ſacramentum neceſsitatis peccatori: & tamen quacunque neceſsitate adueniente non poteſt diaconus aut aliquis non ſacerdos abſoluere: ergo nec baptizare, ſaltem adultos, cum habeant remedium per baptiſmum in voto, ſicut peccatores per pœnitentiam in voto. D. Tho. reſpondet, quòd ſacramentum pœnitentiæ non eſt tantæ neceſsitatis ſicut baptiſmus: poteſt enim per contritionem ſuppleri defectus ſacerdotalis abſolutionis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiam pueris adhibetur: & ideo non eſt ſimile de baptiſmo, cuius effectus per nihil aliud ſuppleri poteſt. Baptiſmus enim in voto non cauſat characterem, nec delet totam pœnam, nec aperit ianuam Eccleſiæ quo ad

3. p. q. 67. art. 2. *Miniſter bapt. ex officio.* *Mat. vlt.* *Act. 6.* *1. Cor. 1.* *Ioan. 4.* *Ad clemētianum.* *3. p. q. 67. art. 3. ad 3.*

alia ſacramenta. Poteſt etiam dici quòd in miniſtro ſacramenti pœnitentiæ requiruntur claues eccleſię & ſpecialis character, & non in miniſtro ſacramenti baptiſmi: quia Apoſtoli & diſcipuli fuerunt dati miniſtri baptiſmi ante characterem ſacerdotalẽ, inquantum repræſentabant omnes de Eccleſia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Eccleſię habetur, quòd omnes poſſint baptizare, modò intendant facere quod Eccleſia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectum clauis iuriſdictionis, & ordinis. ¶ Non eſt etiam de neceſſitate ſacramenti baptiſmi, quòd baptizandus leuetur ab aliquo, præcipuè in neceſſitaté: extra tamen neceſſitatem peccaret ſacerdos baptizans ſine leuante, propter ritum à ſanctis Apoſtolis inſtitutum: prout D. Dion. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cũ baptiſmus ſit quædam regeneratio, ſicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogo: ſic in ſpirituali propter imbecillitatem ſpiritualem, quæ reperitur etiam in adultis. vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac concupiſcite. Sicut nouitij in religione egent ſpeciali inſtructore circa ea quæ ſunt religionis: ſic nouiter baptizati. Non eſt tamen neceſſe quòd ſint plures leuantes: licet illud hodie ſeruetur. Tenentur autem leuantes ad inſtructionẽ. vnde D. Aug. dicit: Vos autẽ tam viros quàm mulieres, qui filios in baptiſmate ſuſcepiſtis, moneo vt cognoſcatis vos fideiuſſores apud Deũ extitiſſe pro illis, quos viſi eſtis de ſacro fonte ſuſcipere: ſingulariter tamen tenentur, quando baptizati nutriuntur inter infideles. In quo caſu, & vbi immineret periculum, deberent dari leuantes ſiue patrini docti. Quia ſi inter Chriſtianos nutriantur, ſatis poſſunt ab hac cura excuſari leuantes, præſumẽdo de parentibus. Si tamen quocunque modo ſentirent parentes non facere debitum ſuum, tenerentur. Dantur autem patrini alieni, ad oſtendendam differentiam regenerationis: alia eſt enim diſciplina carnalis, & alia ſpiritualis, ſecundum illud: Parentes quidem carnis habuimus eruditiores, & reuerebamur eos: num multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, & viuemus? Ideo alius debet eſſe pater ſpiritualis à patre carnali, niſi neceſſitas aliud exigat. Ideo pater aliis exiſtentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater ſpiritualis. ¶ Notãdum tamen quòd licet non baptizatus & infidelis poſſint baptizare, non poſſunt tamen leuare, vt declaratum fuit in concilio Maguntino.

Baptiſmus non neceſſario requirit leuantem. *In quodam ſer. Paſcha.* *Cur patrini dantur.* *Heb. 12.*

Ver. 11. DE TRIPLICI BAPTISMATE.

Qvia baptiſmus qui habet efficaciam à paſſione Chriſti, cui aliquis configuratur per baptiſ- B
mum: & vlterius habet efficaciã à Spiritu ſancto, ſicut à cauſa prima, quæ cùm non pẽdeat ab effectu, ſuperexcedit effectum: & ideo præter baptiſmum aquæ, poteſt quis conſequi effectum ſacramenti baptiſmi. ſ. remiſſionem peccatorum: primò quidem ex paſſione Chriſti, inquantum aliquis ei conformatur, pro Chriſto patiendo, & ſanguinem pro ipſo fundendo, iuxta illud: Hi ſunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt ſtolas ſuas, & eas dealbauerunt in ſanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per ſanguinis pro Chriſto effuſionem, dicitur baptiſmus ſanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus ſancti conſequi poteſt quis effectum baptiſmi & remiſſionem peccatorum, non ſolùm ſine baptiſmo aquæ exterius adhibito: ſed etiam ſine baptiſmo ſanguinis, inquantum alicuius cor mouetur à Spiritu ſancto ad credendum credẽda, & diligendum Deum, deſiderátque baptizari baptiſmo aquæ in nomine trium perſonarũ, & caret baptiſmo aquæ non ex negligentia, ſed quia non poteſt ſuſcipere. In tali caſu gratia Spiritus ſancti ſupplet, & dicitur baptizari & renaſci ex Spiritu ſancto. de hoc Eſa. 4. Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem (ſ. peccati) leuauerit de medio eius, in ſpiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptiſmus flaminis, ſiue pœnitentiæ: ſicut effuſio ſanguinis, inquantum ſupplet effectum baptiſmi aquæ, dicitur baptiſmus ſanguinis. vnde D. Aug. dicit Baptiſmi vicem aliquando implere paſſionem: vt de latrone illo cui non baptizato dictũ eſt: Hodie mecum eris in paradiſo: qui licet non fuerit occiſus pro Chriſti nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defenſionem Chriſti. Ideo martyr poteſt appellari. Et cùm efficacia horum trium baptiſmatum procedat ex paſſione Chriſti & virtute Spiritus ſancti: (Nam paſſio Chriſti operatur in baptiſmo aquæ per quandam figuralem repræſentationem in baptiſmo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptiſmo ſanguinis per potiſſimum dilectionis & affectionis feruorem, ſecundum illud, Maiorem charitatem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.) Ideo inter illos baptiſmus ſanguinis eſt potiſſimus, & includit baptiſmum flaminis, cùm ex charitate patiatur. Et quamuis baptiſmus ſanguinis non ſit ſacramentum, nec imprimat characterem, ſicut baptiſmus aquæ: tamen præeminentiam habet, quantum ad effectum principalem ſacramenti, non ſolùm ex paſſione Chriſti, ſed etiam ex virtute Spiritus ſancti. Quia magis per eum conformatur quis paſſioni Chriſti, & feruentiorem recipit motum Spiritus ſancti.

Apoc. 12. *Bapt. ſanguinis.* *Bap. flaminis quid.* *Ioan. 15.*

Ver. 12. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI BAPTISMI.

SAcramentum baptiſmi debitè ſuſceptum habet plures effectus: primus eſt remiſſio peccato- C
rum non

rum non futurorum & poſt baptiſmum commiſſorũ, vt hæretici aſtruere nituntur, dicẽtes quòd per memoriam baptiſmi delẽtur peccata poſt baptiſmum commiſſa. Quorum error fuit cõdemnatus in concilio Trident.ſeſſio.5.tit.de baptiſ.can.10.vbi dicitur: Si quis dixerit quòd omnia peccata quæ poſt baptiſmum fiunt, ſola recordatione ſuſcepti baptiſmi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema ſit. Vnde Ezech.18. Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia inſtitutum eſt primò & per ſe quàm ſacramentum pœnitentiæ. Fit tamen remiſſio peccatorum præteritorum, nõ ſolùm originalis, ſed etiam actualiũ, ex cõſequenti, vt dictũ eſt. Et quamuis per generationẽ non incurrat homo niſi vnum peccatũ: non tamen ſequitur quòd per regenerationem non mundetur niſi ab vno: Quia gratia Chriſti magis abundauit, quàm delictum Adæ. vnde Apoſt. Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationem. Ideo D.Aug.in lib.de Baptiſmo paruulorum dicit, quòd generatione carnis tantùm trahitur peccatum originale, regenerante autem ſpiritu nõ ſolùm originaliũ, ſed etiã voluntariorum fit remiſſio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen ſufficeret ad remiſſionem culpæ, niſi adeſſet fides paſſionis Chriſti, & propoſitum ſuſcipiendi baptiſmum, per quod recipit gratiam, ſed perfectius per ſacramentum baptiſmi: Non tamẽ ita, quin poſſit illam amittere, etiam abſque infidelitate. vnde in concilio Trident.ſeſſ.5.tit.de ſacramen. baptiſmi, can.6.decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum non poſſe, etiã ſi velit, gratiã amittere, quantuncunq; peccet, niſi nolit credere: Anathema ſit. ¶ Secundus effectus baptiſmi eſt deletio omnis reatus, ſiue liberatio à pœnis, pro peccatis perſonæ debitis, eò quòd per baptiſmum ſumus plenè incorporati paſſioni Chriſti: ergo baptizato communicatur paſſio Chriſti ad remediũ, ac ſi ipſe paſſus eſſet. vnde Apoſt. Si mortui ſumus cũ Chriſto, credimus etiam quòd ſimul viuemus cum eo. Et alibi: Nihil ergo damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulãt. ſed dãnatio ſolùm duo cõplectitur. ſ.culpam & pœnã. & baptizati perfectè ſunt in Chriſto Ieſu, cui per baptiſmum perfectè cõformantur & cõſepeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deũ: quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, non ſolùm attenditur qua pœna ſit homo dignus, ſed etiam in quo ſit obligatus apud homines, qui læſi & ſcãdalizati ſunt per peccatũ alicuius. Et ideo homicida per baptiſmũ liberatur à reatu pœnæ quo ad Deũ: remanet tamen obligatus quo ad homines, quos iuſtum eſt ædificari de pœna, ſicut fuerunt ſcãdalizati de culpa. Piè tamen poſſet princeps talibus indulgere. Dictum eſt autem, ab omni reatu pœnæ perſonæ debitæ: quia (vt experimur) per baptiſmũ non liberamur à pœnalitatibus huius vitæ, quæ ſunt debitæ naturæ. vnde ſuper illud Ro.6. Deſtruatur corpus peccati. dicit Glo. Per baptiſmum id agitur, vt verus homo crucifigatur: Non tamẽ ita, vt in ipſo carnis cõcupiſcentia reſperſa & innata repẽtè abſumatur, & nõ ſit fomes, ſitis, æſtus, mors: Sed ne obſtent mortuo quæ inerant nato. & ſic dominiũ & regnum deiecit, vt.ſ. hoc homo non timeat: & eadem in nouiſſimo penitus exterminauit. ¶ Habet & alias pœnalitates, quas voluit Chriſtus baptizatos ſuſtinere triplici ratione. Primò propter confirmationẽ. Turpis eſt enim pars quæ non congruit ſuo vniuerſo: ſed per baptiſmum homo incorporatur Chriſto, & fit membrum eius: ideo conueniens eſt vt id agatur in membro incorporato, quod actum eſt in capite: Chriſtus autem à principio ſuæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit paſſibile, & poſt paſſionem & mortem ad vitam glorioſam reſuſcitatum: Sic Chriſtianus in baptiſmo gratiam conſequitur, quantum ad animã: habet tamẽ corpus paſsibile, in quo pro Chriſto pati poſsit. Poſt mortem verò reſuſcitabitur ad impaſsibilem vitã. vnde Apoſt. Qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, viuificabit mortalia corpora noſtra. & infrà, Si tamen cõpatimur, vt etiam ſimul glorificemur. Secũdò, hoc fuit conueniens propter ſpirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudic.3. Hæ ſunt gẽtes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Iſraelem: & poſtea diſcerent filij eorum certare & habere conſuetudinem præliandi. Tertio hoc fuit conueniens, ne homines ad baptiſmum accederẽt propter impaſsibilitatem præſentis vitæ & non propter gloriã vitæ æternæ. vnde Apoſt. Si in hac vita tantũ in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus. Si dicatur, remota cauſa remouetur effectus: Sed cauſa harum pœnalitatum eſt peccatũ originale, quod tollitur per baptiſmum: igitur effectus debet tolli. Dicendũ quòd peccatũ originale hoc modo proceſsit, quòd primò, perſona infecit naturã, poſtmodũ verò natura infecit perſonam. Chriſtus verò ordine cõuerſo, prius reparat id quod eſt perſonæ, & poſtmodũ ſimul in omnibus reparabit quod eſt naturæ, in reſurrectione. Ideo licet per baptiſmũ quilibet purgatus ſit ab originali, quantũ ad perſonã ſuam, non tamen quantum ad naturam & poſteros. Ideo generatus à baptizatis naſcitur cum originali. ¶ Tertius effectus baptiſmi eſt character, de quo ſuprà dictũ eſt, quòd eſt indelebilis, & recedẽte fictione, quæ ſacramenti efficaciam non tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimũ & principalem effectum ſacramenti. ſ. gratiã. vnde Sap. Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ. Sed

Rom. 5.
Omnis reatus deletio.
Rom. 6.
Rom. 8.
Baptiſmus à quibus pœnis non liberet.
Cur baptizati pœnas habent.
Rom. 8.
1. Cor. 15.
Sap. 1.

effectus principalis baptiſmi eſt à Spiritu ſancto:ergo fictio impedit. Fictus autem dicitur aliquis per hoc,quòd voluntas eius cōtradicit baptiſmo vel eius effectui:Quia cùm Deus, ſecundū Damaſce.non cogat aliquem ad iuſtitiā: ſequitur quòd ad hoc quòd aliquis iuſtificetur per baptiſmū

Quatuor fictionis modi.

requiritur quòd voluntas hominis amplectatur baptiſmum & baptiſmi effectum. Et ſecundū D. Aug.quatuor modis aliquis dicitur eſſe fictus: Primo cùm non credit, cùm tamen baptiſmus ſit ſacramentū fidei.Secundo cùm cōtemnit ipſum ſacramentū, & hi duo modi fictionis tollunt eſſentiam ſacramenti. Tertio per hoc quòd recipit ſacramentum,non ſeruās ritū Eccleſiæ. Quarto per hoc quòd aliquis indeuotè & cū peccato accedit. Et hi duo modi impediūt vltimū ſacramēti effectum:non tamen characterē,quia cùm baptiſmus ſit opus Dei,& non hominis:ideo non eſt omnino mortuum in eo,qui ſine charitate baptizatur:ſed eſt viuū quo ad characterem. Notandū tamen quòd cùm fictio commiſſa in baptiſmo,ſit impedimentū baptiſmi,non deletur per baptiſmum,ſed per pœnitentiam ſubſequentē, & fictione remota baptiſmus aufert culpam & reatum omniū peccatorū præcedentium & ſimul exiſtentium cū baptiſmo. Et ſic ad baptiſmi effectū cōſequendum cōcurrunt baptiſmus & pœnitentia:ſed baptiſmus ſicut cauſa per ſe, pœnitentia vero ſicut cauſa per accidens,hoc eſt remouēs prohibens. ¶ Quartus effectus baptiſmi eſt gratia ſacramentalis,de qua ſuperiùs dictū eſt, vnde D.Aug.dicit, quòd ad hoc baptiſmus valet, vt baptizati Chriſto incorporentur, & membra eius fiant. A capite autem (ſ. Chriſto) in omnia membra eius gratia & virtutis plenitudo deriuatur,ſecundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cū paruuli per baptiſmū incorporentur Chriſto,& efficiantur eius mēbra: conſequēs eſt quòd eis dentur virtutes & dona. Propter prædicta verba Aug.attribuitur baptiſmo incorporatio, & à D.Dionyſ.illuminatio interior & à Glo.ſuper illud Pſal. Super aquas refectionis, &c.fœcunditas: non quidē naturalis generationis,quia multi baptizati ſunt ſteriles:ſed fœcūditas, qua aliquis producit bona opera in ſe vel in aliis. vnde Apoſt.1. Cor.4. In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. ¶ Quintus effectus ſacramenti baptiſmi eſt apertio regni cæleſtis, vt dicit Venerabilis Beda ſuper illud Luc.3. Apertum eſt cælum,&c. Virtus hîc baptiſmatis oſtenditur,de quo quiſq; cū egreditur,ei regni cæleſtis ianua aperitur:Quia aperire ianuā regni cæleſtis eſt tollere impedimētum,quo quis impeditur regnū cæleſte introire. Illud autē impedimentū nō eſt niſi culpa vel pœna,quæ (vt dictū eſt) tolluntur per baptiſmum. hūc autē effectū quantum ad efficaciā & in re accepit baptiſmus in Chriſti paſſione. Ante autē paſſionem baptiſmus non habebat hunc effectum in re,ſed ſolùm in ſpe. Quia baptizati tunc decedētes, ex certa ſpe introitum regni cæleſtis expectabant. In re autem nō habebāt additū,donec perſoluto debito naturæ,quod eſt mors:ideo quādo anima ſeparatur à corpore,ſi poſt baptiſmū non poſuit impedimentū, ſtatim aditum habet ad regnū cælorū. ¶ Omnino tamen negandū eſt quòd baptiſmus liberet ab omnibus Eccleſiæ præceptis,& obliget ſolùm ad fidē, vt hæretici fingere nituntur. Ideo in concilio Trident. ſeſſ.5.tit. de Baptiſmo,c.7.decretum fuit: Si quis dixerit baptizatos poſt baptiſmum ipſum tantū fidei fieri debitores,non autem vniuerſæ Chriſti legis ſeruandæ: Anathema ſit.& can.8.dicitur: Si quis dixerit baptizatos eſſe liberos ab omnibus Eccleſiæ ſanctæ præceptis: quæ vel ſcripta vel tradita ſunt, ita vt obſeruare ea non teneantur,niſi ſua ſponte illis ſe ſubmittere voluerint, Anathema ſit.

In lib. de Bap.par. Ioan.1. 2. c.Eccle. Hierar. Pſal.22. 3.p.q.69. art.7. Baptiſmus non liberat ab Eccleſia præceptis.

Ver. 13. DE CIRCVNCISIONE.

3.p.q.70. 2.Cor.4. Rom.4. Circunciſio fuit figuratiua baptiſmi. 1.Cor.10. Gen.17.

A

ET quia Circunciſioni ſucceſſit Baptiſmus in noua lege, ideo aliquid de ipſa Circunciſione dicendū eſt. Et primò ſciendum quòd Circunciſio erat figuratiua & præparatiua baſptiſmi, vt dicit Apoſt.Coloſ.2. Circunciſi eſtis circunciſione non manu facta in expoliatione carnis, ſed circunciſione Ieſu Chriſti cōſepulti ei in baptiſmo, iuxta illud, Habentes eundem ſpiritum fidei, credimus. Circunciſio enim erat quædam proteſtatio fidei. Et per circunciſionem antiqui aggregabātur cœtui fidelium,quod hodiè fit per baptiſmū: Et ſicut per circunciſionē auferebatur quædam carnis pellicula,ita per baptiſmum homo ſpoliatur à carnali conuerſatione, ideo circunciſio fuit figuratiua & præparatiua baptiſmi. verùm quia antiquis patribus (quorū fides erat de futuro,) omnia in figura contingebant: circunciſio non adeò expreſsè figurabat baptiſmum,ſicut tranſitus maris rubri. Ideo Apoſt.dicit quòd omnes mare tranſierunt, & in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari:renaſcimur enim ex aqua ſignificata per mare rubrum, & ſpiritu ſancto ſignificato per columnam nubis. Non tamen per prædicta fiebat proteſtatio fidei, ſicut per circunciſionem. Et ideo mare rubrū & columna nubis erant tantùm figura, & non ſacramentum,ſed circunciſio erat figura & ſacramentum. Ideo expreſſius ſignificabat interiores effectus baptiſmi. ¶ Circunciſio fuit à Deo inſtituta,& data Abrahæ,& non omni populo, ſicut baptiſmus: quia non continebat perfectionem ſalutis:ſed ſolùm figurabat eam perficiendam per Chriſtū, qui erat ex Iudæorum populo naſciturus. Ideo illi ſoli populo data eſt: Baptiſmus verò omni populo, quia continet perfectionem ſalutis, ad quam Deus omnes homines vocat, ſecundum illud: Qui vult omnes

homines

homines ſaluos fieri. Fiebat autem non in capite,ſed generationis membro, propter tria: Primò, quia ſignum erat fidei: Abraham enim credidit Chriſtum ex ſuo genere naſciturũ: Secundò,quia erat in remedium peccati originalis. Tertiò,quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiſcentiæ,quæ præcipuè viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de neceſſitate circunciſionis. Vnde non inuenitur tale inſtrumentum præcepto diuino determinatum,neque etiam tali inſtrumento Iudæi communiter vtebantur,ſicut neque nunc. Leguntur tamen aliquæ circunciſiones famoſæ cultello lapideo factæ. vnde Exod.4.dicitur quòd tulit Sephora acutiſſimã petrã, & circuncidit præputium filij ſui: & Ioſ.5. Fac tibi cultellos lapideos,& circuncide filios Iſrael:per quod figurabatur circunciſionem ſpiritualem per Chriſtum(qui erat Petra)eſſe perficiẽdam. *1.Cor.12.* Determinabatur autem octauus dies circunciſioni,propter periculum & myſterium: Quia in octaua ætate, quæ erit ætas reſurrectionis, quaſi in octauo die perficietur per Chriſtum ſpiritualis circunciſio,quando auferet ab electis non ſolùm culpam,ſed etiam pœnam. Tunc etiam propter teneritudinem infantis ante octauum diem. Vnde etiam de aliis animalibus præcipitur,Bos,ouis,& *Leuit.22.* capra,cùm generata fuerint, ſeptem diebus erunt ſub vbere matris ſuæ:die autẽ octauo offerri poterunt Domino. Erat octauus dies de neceſſitate præcepti:ita,ſcilicet quòd octauũ diem prætermittentes peccabant,etiam ſi octauus dies eſſet Sabbathum,ſecũdum illud, Circunciſionem accipit homo in Sabbato, & non ſoluitur lex Moyſi:& ſi filius poſt octauum diem & ante circunſionẽ *Ioan.7.* decederet,peribat anima eius de populo ſuo. Non erat tamen octauus dies de neceſſitate ſacramẽti:quia ſi aliqui in octauo die circunciſionem omiſiſſent,poterãt alio die circuncidere:& circunciſio habuiſſet effectum. Quidam etiam dicunt quòd propter periculum imminentis mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex authoritate ſcripturæ,neque ex conſuetudine Iudæorum haberi poteſt. vnde melius dicendum eſt,ſicut etiam Hugo de S. Victore dicit,quòd octauus dies nulla neceſſitate præueniebatur. Vnde ſuper illud Prou.4. Vnigenitus eram coram matre mea. dicit Glo. quòd alius Bethſabeæ paruulus non computabatur:quia ante octauum diem mortuus nominatus non fuit,& per conſequens nec circunciſus. Excipitur tamen à prædictis tempus quo populus erat in deſerto:tunc enim excuſabantur prætermittentes præceptũ circunciſionis: tum quia neſciebant quando mouenda erant caſtra:tum quia(vt Damaſc. dicit)non erat neceſſe aliquod diſtinctionis ſignum habere:quia ſeorſum ab aliis populis habitabant. D. tamen Aug. dicit quòd inobedientiam incurrebant,qui ex contemptu prætermittebant. vnde videtur quòd nulli incircuncisi mortui ſunt in deſerto: Quia(vt dicitur in Pſal.) Non erat in tribubus eorum infirmus: ſed illi ſoli videntur eſſe mortui in deſerto,qui fuerant circunciſi in Ægypto. Si tamen aliqui incircunciſi mortui ſunt,eadem eſt ratio de eis, ſicut de his qui ante octauum diem moriebantur, in quibus peccatum originale expiabatur per alia ſacrificia,ſicut ante circunciſionem datam. ¶ Circunciſio *In 4.diſt. 1.ar.1.q.2.* autem ſolis maſculis & non mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius ſacramẽti. Ratio autem aſſignatur duplex. Prima eo quòd originale peccatum deſcendit à patre in filios,quantum ad culpam & reatum,& quantum ad pœnalitates deſcendit à fœmina:quia pater eſt efficiẽs in generatione,& mater materiam miniſtrat. Et quanuis tranſgreſſio à fœmina incœperit:tamen trãſfuſionis originalis peccati cauſa non fuit fœmina,ſed vir: Quia ſi vir non peccaſſet,peccatum originale transfuſum non fuiſſet. Ideo dicit Apoſt. Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum. *Rom.5.* Secunda ratio,quia ſacramentum circunciſionis erat ſignum diſtinctiuum populi fidelis ab infideli:ſed diſtinctio populi principaliter eſt ex parte virorum,quia mulieres eis ſubiectæ ſunt: & ideo etiam inter Iudæos non computantur genealogiæ ex parte mulierum, ſed ex parte virorum. Circunciſio adminiſtrata ab his qui erant in peccato mortali, habebat virtutem & efficaciam ex opere operato:non per virtutem inhærentem, ſed ſolum per virtutem aſſiſtẽtem ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionem, ſicut baptiſmus ex eo tempore quo fuit inſtitutus:vt D. Aug. dicit: Quanuis lata ſit differentia inter circunciſionem & baptiſmum, quia baptiſmus per virtutem inhærentem inſtrumentaliter operatur:Circunciſio verò non. *Ad Valeriũ contra Iulianum.* Secundò,quia baptiſmus imprimit characterem in anima,circunciſio verò in corpore tantum. Tertiò,quia licet in circunciſione daretur gratia, non ſolùm quãtum ad remiſſionem peccati, ſed etiam quo ad hoc vt faceret circunciſum dignum vita æterna,& quantum ad repreſſionem cõcupiſcentiæ, & adimpletionem mandatorum legis:cùm minima gratia poſſit reſiſtere cuilibet concupiſcentiæ,& vitare quodlibet peccatum mortale,quod committitur in transgreſſione mandatorum legis. *Differentia baptiſmi et circunciſionis.* Minima enim charitas plus poteſt,quàm cupiditas: tamen in circunciſione non conferebatur tanta gratia, ſicut in baptiſmo,in quo(vt dictum eſt)copioſè & abundanter confertur. Quartò,quia per circũciſionem non fiebat apertio regni cæleſtis,ſicut per baptiſmum poſt paſſionem Chriſti. Quintò, quia adulti quando baptizãtur,habent remiſsionem, non ſolùm peccati originalis & aliorũ actualium,ſed etiam totius reatus pœnæ. Per circunciſionem verò non remittebatur reatus actualium

delictorum. Præterea baptiſmus habebat efficaciam ante & poſt paſſionem: Circunciſio autē poſt paſſionem Chriſti nullam habuit efficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Chriſti euanuerunt & mortua ſutit: licet aliquo tempore poſſent obſeruari, non ponendo tamen ſpem in eis, vt ſynagoga ſepeliretur cum honore.

Ver. 14. DE BAPTISMO IOANNIS,

In 4. diſt. 1. q. 2. *Ioan. 1.* BAptiſmus D. Ioannis Baptiſtæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Marc. 1. Baptizo vos aqua: & pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Chriſti venturi & baptizaturi in Spiritu ſancto. Quæ elici poteſt ex verbis eius, dum ait: Veniet fortior me poſt me: & ego baptizo vos aqua, ille autem baptizabit vos in Spiritu ſancto. & D. Pau. Act. 19. expreſſit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum, dicens in eum qui venturus eſſet poſt eum, vt crederent. Talis baptiſmus erat ſacramētum, cùm eſſet ſignum ſenſibile ſacræ rei & myſterij Chriſti, & præparatio quædam, & initiatio ſacramētorum gratiæ, & ſic erat ſacramentum medium inter ſacramenta legis Moyſi & Chriſti: Quia in D. Ioan. Baptiſtā incœpit quodam modo tempus gratiæ, & noua lex, iuxta illud, Lex & prophetæ vſque ad Ioannem: non quòd ab ipſo Ioāne eſſet gratia, aut lex, aut quòd eius baptiſmus cōferret gratiam ex opere operato: quia ſolùm in aqua, & non in Spiritu ſancto: ſed cauſabat gratiā diſpoſitiuè ex opere operantis duntaxat. Talis baptiſmus præparatiuus, fuit à Deo inſtitutus. Nam D. Ioan. authoritate Dei baptiſmum pœnitētiæ prædicauit, & executioni mandauit. vnde cùm Chriſtus quæſiuiſſet à ſcribis, an Baptiſmus Ioannis è cælo eſſet, an ex hominibus, &c. Sequitur, Omnes enim habebant Ioannem ſicut prophetam. ¶ Et quia baptiſmus Ioannis erat præparatio ad baptiſmum Chriſti: baptizati baptiſmo Ioannis tenebantur baptizari baptiſmo Chriſti poſt inſtitutionem & publicationem. Nec ſufficiebat eis relatio intentionis ad baptiſmum Chriſti, ſicut videtur velle Magiſter Sententiarum, qui in hoc non tenetur, eo quòd baptiſmus Chriſti erat aliud ſacramentum, & erat præceptum de illo ſuſcipiendo. Et quia ſola intentio non cauſat effectum ſine ſacramento, ideo non ſufficit relatio. De hoc baptiſmo decretum fuit in concilio Trident. tit. de Sacramento Baptiſmi. Si quis dixerit baptiſmū Ioannis habuiſſe eandem vim cum baptiſmo Chriſti, Anathema ſit. licet autem baptiſmus Ioannis eſſet præparatio ad baptiſmum Chriſti: non tamen ceſſauit omnino Chriſto baptizato: quia poſt baptiſmū Chriſti adhuc Ioannes baptizabat. Ceſſauit tamen quātum ad ſuam dignitatem, quia ante baptiſmum Chriſti, in quo eſt data virtus regeneratiua aquis, baptiſmus Ioānis inter ablutiones, ſiue purificationes, & baptiſma legis Moyſi, primatum & dignitatē habuit, eo quòd proximiùs & clariùs repræſentabat baptiſmum Chriſti: ſed poſtquam Chriſtus fuit baptizatus, & baptiſmum inſtituit, fuit alius baptiſmus eo dignior: ſicut ceſſat officium legati Domino ſuo ſuperueniēte, quamuis aliqua exerceat. Ceſſauit tamen totaliter quando Ioannes miſſus fuit in carcerem: Quia myſterium illud ſoli Ioanni commiſſum eſt: licet eius mandato & in ſui præſentia diſcipuli eius baptizarent.

Matt. 11. *Ioan. 3.*

Cur Chriſtus baptizari voluit. *In lib. de na. boni.* ¶ Chriſtus autem licet non egeret baptiſmo Ioannis, voluit tamen à Ioanne baptizari, triplici ratione, quas ponit gloſ. Marc. 3. Prima, vt baptiſmum Ioannis approbaret. Secunda, vt humilitatem oſtenderet, vnde dixit: Sic nos oportet implere omnem iuſtitiam. Tertia, vt tactu ſuæ mundiſſimæ carnis aquas conſecraret. Quartam tangit D. Aug. vt ſcilicet oſtēderet quis & à quo baptizaretur: & ad exemplum baptiſmi proponendum his qui erant futuri filij Dei per fidem. Sextam tāgit D. Chryſ. vt ſcilicet in baptiſmo miracula oſtendens, errorem illorum qui Ioānem Chriſto maiorem credebant, reprobaret. ¶ Difficultas eſt qua forma D. Ioannes vſus ſit, quando baptizauit Chriſtū. Quidam dicūt quòd his verbis: Ego te baptizo, qui à te debeo baptizari, in Spiritu ſancto. Et licet non inueniatur ſcriptum quòd Chriſtus Ioannē baptizauerit: tamen veriſimile & probabiliter dici poteſt à Chriſto Ioannem baptizatum fuiſſe: Nam Ioānes proteſtatus eſt, dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ad quā proteſtationem reſpōdit Chriſtus: Sine modò, ſic nos oportet implere omnem iuſtitiā. Ex quo videtur ſequi quòd Chriſtus in plurali numero loquens, ſeipſum comprehendit, & impleturū promiſit illā iuſtitiā & iuſtificationem, quam petebat Ioānes, & pro qua proteſtabatur. Et quāuis baptiſmus Ioannis fuerit diſpoſitio ad baptiſmum Chriſti: non tamē ſequitur quòd nunc ante baptiſmum Chriſti teneantur fideles baptizari baptiſmo Ioannis: Quia adueniente veritate debet ceſſare figura. Licet enim omnis Chriſti actio noſtra ſit inſtructio, iuxta illud, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Non tamē debet ſic intelligi, quòd omnia quæ fecit Chriſtus, & nos faciamus: maximè ea quæ concernunt figuralia, quæ Chriſtus non ad imitationem & exemplum, ſed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circunciſionem accipere, nec barbam deferre, quod Chriſtus fecit, vt legē circunciſionis & Nazaræorum impleret: & qui Chriſtum in præmiſſis ſe imitari dicunt, verè Iudaïzant, & Chriſto iniuriā faciunt, ipſo facto proteſtātes Chriſtū legem nō impleuiſſe. Nō debemus etiam ipſum in his quæ excedunt capacitatem noſtram, velle imitari, prout ieiunare quadraginta

Ioan. 13.

diebus

diebus & quadraginta noctibus,abſque cibo & potu:ſed noſtro modo & ſecundum capacitatem noſtram,quantum humana fragilitas permittit,conari debemus,ad eius imitationem.

§. 2. DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

A CONfirmatio in ſacris literis duplex inuenitur:Prima dicitur interior, qua confirmatur & cõſolidatur ad credendum in Deum,& ipſum amandum:& talis fit per Euchariſtiam,quæ habet effectum panis,de quo Pſal. Et panis cor hominis confirmet.de hac in præſenti non intendimus loqui. Alia eſt Confirmatio exterior:Et eſt quædam roboratio ad conſtanter & intrepidè exterius confitendum ea quæ ſunt fidei,coram perſecutoribus,& non obſtantibus tormentis. & hæc fit per ſacramentum confirmationis, quod ordinatur ad quoddam ſpirituale augmentum in ſpiritualibus,ſecundum perfectam ætatem.de hac Pſal. Ego confirmaui columnas(hoc eſt Apoſtolos) eius Confirmationem hanc eſſe vnum verum ex ſeptem ſacramentis Eccleſiæ, conſtat ex his quæ dicta ſunt ſupra,cum de numero ſacramentorum ageretur, & per ea quæ habentur in c. de his,de conſecrat.diſt.4.vnde in Concil.Trident.tit.de confirmat.can.1.dicitur:Si quis dixerit confirmationem baptizatorum otioſam cæremoniam eſſe, & non potius verum ac proprium ſacramentũ, Anathema ſit. Fuit autem à Chriſto(ſicut & cætera ſacramenta) inſtitutum, vt dictum eſt. ¶ Et quamuis non inſtituerit hoc ſacramentum,ipſum exhibendo:tamen bene promittendo, ſecũdum illud:Si nõ abiero,paracletus non veniet ad vos.Si autem abiero,mittam eum ad vos. Et hoc ideo, quia in hoc ſacramento datur Spiritus ſancti plenitudo, quæ non erat danda ante Chriſti reſurrectionem & aſcenſionem,ſecundum illud:Si non abiero,paracletus non veniet ad vos.& Ioan.7.dicitur,Nondum erat ſpiritus datus,quia Ieſus nondum erat glorificatus.Propter hanc rationem ſacramentum hoc non habet aliquod reſpondens in veteri Teſtamento: Quia nihil ad perfectum adducit lex:quamuis etiam dici poſſit quòd huic ſacramento reſponderet lex Moyſi data quinquageſima die in monte Sina. Et quia confirmatio eſt ſacramentum plenitudinis gratiæ, fideles qui hoc ſacramentum recipiunt, confirmantur Chriſto, inquantum ipſe ab inſtanti ſuæ conceptionis fuit plenus gratiæ,& veritatis:quæ plenitudo declarata eſt in baptiſmo, quãdo Spiritus ſanctus deſcendit corporali ſpecie ſicut columba in ipſum. vnde Luc. 3. dicitur, Ieſus plenus Spiritu ſancto, regreſſus eſt à Iordane. Hoc ſacramentum Chriſtus non accepit: quia non conueniebat dignitati eius,vt ipſe qui eſt ſacramentorum author,à ſacramento plenitudinem acciperet.

3.p.q.72. *Pſa.103.* *Pſal.4.* *Confirmationis inſtitutio.* *Ioan.16.* *Hebr.7.*

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

B MAteria ſacramenti confirmationis eſt oleum ſanctum chriſma. Chriſma,ſecũdum Raban. in lib.de naturis rerum,componitur ex puriſſimo oleo oliuarum, & balſamo,per conſecrationem pontificis. Ideo oleum oliuarum per ſe,neque balſamum per ſe,niſi ſint ſimul mixta & cõſecrata,non poſſunt eſſe materia huius ſacramenti:ſed chriſma conſecratum. Gratia enim Spiritus ſancti(cuius plenitudo datur in hoc ſacramento)ſignificatur per oleum. Vnde Chriſtus dicitur eſſe vnctus oleo letitiæ præ participibus ſuis,& ideo oleum competit materiæ huius ſacramẽti. Admiſcetur autem balſamum,propter fragrãtiam odoris, quæ redundat ad alios:ſicut homo qui in pueritia ſibiipſi viuit,& cùm venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam communicare actiones ſuas aliis. Sic homo fidelis qui per baptiſmum eſt regeneratus,& ſingulariter ſibiipſi viuit,per ſacramentum confirmationis ſpiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis,vt poſſit iam fidem publicè confiteri & ſuſtinere tormenta. ¶ Nec obſtat quòd Chriſtus miſerit Spiritum ſanctum Apoſtolis,abſque aliqua chriſmatis vnctione:Quia Chriſtus ex poteſtate excellẽtiæ quam habet (vt ſuprà dictum eſt) contulit Apoſtolis rem huius ſacramenti,abſque ſacramento. Nihilominus tamẽ aliquid conforme huic ſacramento illis exhibitum fuit in collatione Spiritus ſancti: Quod enim ſenſibiliter Spiritus ſanctus ſuper eos deſcendit in ſpecie ignis, ad eãdem ſignificationem refertur, ad quam refertur oleum:niſi quòd ignis habet vim actiuam,oleum autem vim paſſiuam,in quantum eſt materia & fomentum ignis,& hoc ſatis competebat. Nam per Apoſtolos gratia Spiritus ſancti deriuanda erat ad alios. deſcendit etiam Spiritus ſanctus ſuper Apoſtolos in figura linguæ: quod ad idem ſignificandum refertur, quod ſignificat balſamum, niſi quòd lingua eſt communicatiua ad alterum per locutionem, Balſamum vero per odorem: quia ſcilicet Apoſtoli replebantur Spiritu ſancto,vt doctores, alij autem fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationem fidelium: Similiter ad impoſitionem manuum Apoſtol. & prædicationem eorum deſcendebat plenitudo Spiritus ſancti ſuper fideles,etiam ſignis viſibilibus,ſicut à principio deſcẽderat ſuper Apoſtolos. Vnde D.Petr.Act.11.dixit,Cùm autem cœpiſſem loqui, cecidit Spiritus ſan. per eos,ſicut & in nos in initio. Et tunc non erat neceſſaria materia ſacramentalis,vbi miraculoſa ſigna exhibebantur diuinitus. ¶ Vtebantur tamen communiter Apoſtoli chriſmate in exhibitione huius ſacramenti,quando huiuſmodi ſigna viſibilia non exhibebantur. Dicit enim D.Dionyſ.Eſt quædam perfectiua operatio, quam duces noſtri(hoc eſt Apoſtoli) chriſmatis hoſtiam nominant.

3.p.q.72. art.2. *Chriſma quid.* *Pſal.44.* *Cur Spiritus ſanctus deſcenderit in forma linguæ.*

4.c.Eccleſia hierar. Apoſtoli chriſmate vtebantur.

Nec obſtat pariter quòd in baptiſmo accipitur materia ſimpliciter, & non conſecrata, & quæ de facili vbique poteſt inueniri: Quia ſacramentũ baptiſmi eſt abſolutæ neceſſitatis, & non ſacramẽtum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò quòd proprietates, quibus ſignificatur Spiritus ſanctus, magis inueniuntur in oleo oliuarum, quàm in quocunque alio oleo, cui (vt dictum eſt) admiſcetur balſamum, quòd quodammodo incorruptionem præſtat. Ideo etiam in eo deſignantur effectus Spiritus ſancti, cuius plenitudo datur. Et licet non vbique reperiatur, poteſt tamen prælatorum cura de facili transferri quantum ſufficit. ¶ Et quamuis hæc materia in Euãgelio inſtituta non legatur: habetur tamen ex traditione Apoſtol. vt D. Dionyſ. dicit: voluit enim Deus aliquorum ſacramentorum (maximè quæ non ſunt abſolutę neceſſitatis materias & formas non omnibus notas eſſe, propter irriſionem infidelium. Quo ad conſecrationẽ autem dicit Innoc. Papa, Presbyteris cùm baptizãt, chriſmate baptizatos vngere liceat, quod ab epiſcopo fuerit conſecratum: non tamen frontem ex eodem oleo ſignare: quod ſolùm debetur epiſcopis, cùm tradunt paracletum, quod fit in ſacramento confirmationis. Ad euidentiam conſecrationis materiæ huius ſacramenti ſciendum eſt, quòd cùm ſacramentorum ſanctificatio deriuetur à Chriſto, materia ſacramentorum quibus Chriſtus vſus eſt ſcilicet Baptiſmi & Euchariſtiæ, ex cõtactu & vſu Chriſti aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem ſacramenti; & ideo non eſt de neceſſitate illorum ſacramẽtorum, quòd materia prius benedicatur: quia ſufficit benedictio Chriſti, & ſi aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptiſmo Catechumenorum, qui fit in vigilia Paſchæ & Pentecoſtes, pertinet ad ſolennitatem ſacramenti, & non ad neceſſitatem eius. Sed Chriſtus non eſt vſus vnctionibus per modum miniſterij, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniuria

Pſal. 44.

inuiſibili vnctioni, qua vnctus eſt præ conſortibus ſuis: ideo tam chriſma quàm oleum ſanctum infirmorũ prius benedicuntur, quàm adhibeantur ad vſum huius ſacramenti. Si dicatur quòd Chriſtus non eſt vſus ſacramento baptiſmi vel euchariſtiæ, cùm dicatur Ioan. 4. quòd non baptizabat, ſed diſcipuli eius: nec legatur quòd receperit ſacramentum Euchariſtiæ: Dicendum quòd quo ad baptiſmum debet intelligi ordinariè & communiter: tamen probabile eſt quòd baptizauerit D.

D. virgo ad quod fuit baptizata.

Ioannem, vt dictum eſt, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpæ, cùm nulla culpa in ea vnquam fuerit: ſed propter alios effectus ſacramenti baptiſmi, de quibus dictum eſt §. præced. verſ. 12. & vt etiã modum baptizandi oſtenderet Apoſtolis. Vnde D. Aug. ſuper illud Ioan. 13. Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrũ & alios diſcipulos fuiſſe baptizatos, ſiue baptiſmo Ioannis (ſicut nonnulli arbitrantur) ſiue (quod magis credibile eſt) baptiſmo Chriſti: neque enim renuit miniſterium baptizandi, vt haberet ſeruos, per quos cęteros baptizaret.

Chriſtus ſacramẽtum Euchariſtiæ recipit.

De Euchariſtia autem habetur, Benedixit ſimiliter & calicem. Matth. 26. & ſic vſus eſt miniſtrando: & ne tale ſacramentum Apoſtoli trepidarent accipere, prius ipſe ſumpſit. quod poteſt trahi ex illo verbo, hoc facite ſcilicet quod me facere videtis. Vnde cantat Eccleſia, Se cibat ipſe cibus.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

3. p. q. 72. art. 4.

Forma ſacramẽti confirmationis qua vtitur Eccleſia, conſiſtit in his verbis: Signo te ſigno crucis: & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine patris & filij & Spiritus ſancti, vt implearis Spiritu ſancto, & habeas vitam æternam. Amen. Et quamuis hæc forma non legatur in ſcripturis ſanctis: tamen Eccleſia habuit ex traditione Apoſtolorum, vt ſuprà dictum eſt de materia. Ideo ſufficit authoritas Eccleſiæ fundata ſuper traditionem Apoſtolorum, qui ſeruabant in collatione ſacramentorum, quæ à Chriſto ſeruanda audierant: licet in ſcripturis communiter propoſitis tradita & ſcripta non ſint. Vnde D. Dionyſ. in fine Eccleſiaſticæ Hierarchiæ dicit, Conſummatiuas inuocationes (hoc eſt verba quibus perficiuntur ſacramenta) non eſt iuſtum ſcripturas interpretantibus, neque myſticum earũ, aut in ipſis operatas à Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere: ſed noſtrorum ſacramẽtorum traditio ſine pompa (hoc eſt occultè) eas edocet. Vnde & Apoſt. loquẽs C

1. Cor. 11.

de celebratione Euchariſtiæ, dicit: Cætera cùm venero diſponam. ¶ Fit autem eius applicatio in

Cur confirmatio in fronte fiat.

fronte propter duo. Primò, quia inſignitur ſigno crucis, ſicut miles ſigno ducis, quod debet eſſe euidens & manifeſtum. Inter autem omnia loca corporis humani frons maximè manifeſta eſt, quia quaſi nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chriſmate in fronte, vt in manifeſto ſe demonſtret eſſe Chriſtianum. Sicut & Apoſtoli poſt acceptum Spiritum ſanctum, ſe manifeſtauerunt, qui prius in cœnaculo latebãt. Secundò, quia per hoc ſacramentum accipit homo robur Spiritus ſancti, ad ſpiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduerſarios fidei Chriſti fidem confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Chriſti confeſſione propter duo ſcilicet propter timorem & verecundiam: vtriuſque autem horum ſignum manifeſtatur in frõte, duplici ratione ſcilicet propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quòd ſpiritus vitales à corde ad frontem aſcendũt; vnde verecundati erubeſcunt, timentes autem palleſcunt, vt dicitur in 4. Ethico. Et ideo in fronte ſignantur chriſmate, vt neque propter timorem, neque propter verecundiam, nomen Chriſti confiteri

fiteri prætermittant. Et quamuis principium fortitudinis ſit in corde, ſignũ tamen apparet in frõte. Vnde Ezech.3.dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Ver. 3. DE MINISTRO SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

D CVm ſacramentum confirmationis non ſit abſolutæ neceſſitatis, non oportet ad eius adminiſtrationem duplicem miniſtrum aſſignare ſcilicet ordinarium,& qui in neceſſitate, ſicut dictum eſt de baptiſmo. Sed aſſignandus eſt miniſter ordinarius, qui habeat confirmare ex officio:& eſt epiſcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vſu Apoſtolorum. cùm enim Philippus diaconus conuertiſſet ciuitatem Samariæ,& baptizaſſet illos, non eſt auſus eos confirmare. Sed cum audiſſent Apoſtoli quia recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum & Ioãnem, vt acciperent Spiritum ſanctum. Hoc etiam legimus diſcipulos confirmaſſe, niſi poſtquàm facti ſunt epiſcopi & miſſi. Probatur etiã authoritate Rabani & Euſebij Papæ. Qui (vt habetur in c.manus, de conſecr.diſt.5.) dicit: Manus impoſitionis ſacramentum magna veneratione tenendũ eſt, quod ab aliis perfici non poteſt, niſi à ſummis ſacerdotibus: neque tempore Apoſtolorũ ab aliis quàm Apoſtolis legitur aut ſcitur peractum eſſe. Neque ab aliis quàm ab his qui eis ſuccedunt,& qui eorum locum tenẽt, vnquàm perfici poteſt aut fieri debet. Nam ſi aliter præſumptum fuerit, irritum habeatur & vacuum:& inter eccleſiaſtica non reputabitur ſacramẽta. Cuius ratio eſt: Quia ad illum qui eſt ſupremus in aliquo ſtatu, pertinet diſponere de illis, qui ſub ipſo præficiũtur populo communi. Sicut ad principẽ exercitus pertinet ordinare de cẽturionibus & decurionibus: Sed Epiſcopus in ordine Eccleſiaſt. Hierarc. eſt ſupremus: igitur, &c. Ideo in Concil. Trident. tit. de cõfirmat. can.3. dicitur: Si quis dixerit ſanctæ cõfirmationis miniſtrum ordinarium non eſſe ſolum epiſcopum, ſed ſimplicem ſacerdotem: Anathema ſit. Nec obſtat quòd qui poteſt maius, poteſt & minus: ſed ſimplex ſacerdos poteſt conſecrare & adminiſtrare ſacramentum Euchariſtiæ, quod eſt maius ſacramento confirmationis: igitur & confirmare: Quia illa maxima intelligitur, quando minus includitur in maiori, vt qui poteſt ferre cẽtum libras, poteſt ferre triginta. Secus ſi non includatur. Aliquis enim poteſt generare hominem, qui nõ poteſt generare aſinum, qui eſt aliquid minus. ¶ Nec obſtat pariter quod Greg. dicit: Peruenit ad nos, quoſdam ſcandalizatos fuiſſe quòd preſbyteros chriſmate tangere eos qui baptizati ſunt, prohibuimus. Et nos quidem ſecundum veterem vſum Romanæ Eccleſiæ fecimus. Sed ſi omnino de hac re aliqui contriſtãtur, vbi epiſcopi deſunt, vt preſbyteri baptizatos in frontibus tangere poſſint, concedimus. Sed illud quod pertinet ad neceſſitatem ſacramentorum, propter vitandum ſcandalum, non eſt immutandum etiam per ſummum põtificem, cùm non habeat poteſtatem excellentiæ: igitur vel Gregor. abuſus eſt concedendo, vel ſimplex ſacerdos eſt miniſter. Quidam breuiter ſe expediunt, concedendo primam partem cõſequentis: Nõ enim hoc egit vt Papa cum concilio Eccleſiæ, ſed vt particularis perſona, & ſecundum quod talis errare potuit, vt dictum eſt c.10. D. tamen Thom. negat conſequentiam,& dicit quòd Papa in Eccleſia habet plenitudinem poteſtatis, ex qua poteſt quædam, quæ ſunt ſuperiorum ordinum, committere quibuſdam inferioribus, ex cauſa rationabili: ſicut cõferre minores ordines, quod pertinet ad epiſcopum:& ex hac plenitudine poteſtatis Gregor. Papa conceſſit, quòd ſimplices ſacerdotes conferrent hoc ſacramentum. ¶ Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt, quòd ad plenitudinem poteſtatis non ſolùm pertinet diſponere,& ordinare ea quæ ſunt iuriſdictionis duntaxat, ſed etiam ea quæ ſunt ſacramentorum, inquantum illa concernunt corpus myſticum duntaxat, & non corpus Chriſti verum. Et ideo ſicut poteſt aliquam variationem facere circa materiam matrimonij, illegitimando perſonas, vt in gradibus conſanguinitatis, ita quòd ſi poſt illegitimationem attẽtent contrahere, matrimonium eſt nullum, hanc autem immutationem nullus alius à Papa poteſt. Sic etiam Papa aliquam immutationem facere poteſt circa miniſtrũ ſacramenti, in his duntaxat, quæ pertinent ad corpus Chriſti myſticum: vt ſunt confirmatio, & quatuor minores ordines, qui ex ſe non habent relationem directam & immediatam ad corpus Chriſti verum, ſicut habent ordines ſubdiaconatus, diaconatus,& presbyteratus, qui habẽt relationem directam & immediatam præparandi & præſentandi materiam Euchariſtiæ. Confirmatio verò & quatuor minores ordines nõ habent relationem directam & immediatam ad corpus Chriſti verum, ſed in ordine ad corpus Chriſti myſticum ſiue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem poteſtatis Papæ pertinet illa committere etiam inferioribus miniſtris, quàm ſint epiſcopi. Sicut rex poteſt committere receptionem & conſignationem militum non ſolùm ducibus principalibus, ſed ex cauſa, centenario. Neq; hoc faciendo Papa mutat omnino miniſtrum: quia quando ſacerdos ſimplex fit epiſcopus, non recipit alium characterem: ſed character eius extenditur: Et illa extenſio characteris in his quę pertinent ad corpus Chriſti myſticum, pertinet ad Papam, & per ſolam commiſſionem abſque conſecratione fieri poteſt. ¶ Et ſic reſolutoriè dicendum eſt, quòd miniſter determinatus ſacramenti confirmationis, tonſuræ, & quatuor minorum ordinum, iure diuino eſt epiſcopus, vel ſimplex ſa-

Act. 8.

In lib. de inſtit. cleri.

Solus epiſcopus eſt miniſter confirmationis ex officio.

Ad Ianuarium epiſcopum.

Ad plenitudinem poteſtatis quid pertineat.

Cõfirmatio & quatuor minores cõmitti poſſunt.

cetdos,ex commiſſione plenitudinem poteſtatis habentis. Er ſic illa commiſſio etit mixta ex poteſtate ordiois & plenitudine poteſtatis iuriſdictioois,quam non habent epiſcopi. Et ad ptaxim Apoſtolorum dicendum,quòd D. Petrus multa potuit facere quæ noo fecir. Et ſic noluit ibi vti plenitudine poteſtatis iuriſdictionis.

Ver. 4. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

3.p.quæſt. 72.art.5. SAcramentum confirmationis habere virtutem & efficaciam cõſtat ex determinatione Eccleſię in concil. Trident.tit.de confirmatione,can.2.vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios eſſe Spiritui ſancto,qui ſacramento confirmarionis virtutem tribuunt: Anathema ſit. Primò enim imprimit characterem: quia in omni ſacramẽto quod non iteratur, imprimitur character, vt dictũ eſt: Sed ſacramentum confirmationis non iteratur, vt D.Greg. ait: igitur,&c. Prætetea character eſt quædã ſpiritualis poteſtas ad quaſdam ſacras actiones peragendas, ſed per hoc ſacramẽtum accipit homo poteſtatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam ſpiritualem contra hoſtes, & ad reſiſtẽdum contradicentibus & ad publicè,conſtanter,& intrepidè confitendum: vt dictum eſt de Apoſtolis, qui primò erant incluſi in cœnaculo,poſtmodum egreſſi non verebãtur,&c. Igitur io ſacramento confirmationis imprimitur character. Et quamuis pugna interior ſpiritualis contra hoſtes omni- *Iob 7.* bus competat: iuxta illud, Militia eſt vita hominis ſuper terram: non tamen pugna exterior, contra perſecutores Chriſtianæ fidei,nomen Chriſti publicè cõfitendo. Hoc enim ſpecialiter pertinet ad *1.Ioan.2.* confirmatos,qui iam perducti ſunt ad virilem ętatem,ſecundum illud: Scribo vobis iuuenes,quoniam fortes eſtis,& verbum Dei in vobis manet,& viciſtis malignum. Et ſic character confirma- *1.Pet.2.* tionis eſt ſignum diſtinctiuum, non fidelium ab infidelibus, ſed ſpiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modò geniti infantes. Aliæ enim actiones conueniunt ſtatim natis,& aliæ his qui peruenerunt ad perfectam ætatem,hoc eſt confirmatis. Et cùm baptiſmus ſit ianua ſacramentorum, ſequitur quòd character cõfirmationis præſupponit characterem baptiſmalem: ex quo ſequitur quòd non baptizati noo poſſunt coofirmari: & ſi attentetur, noo recipiunt characterem. Et *Non baptizati nõ poſſunt confirmari.* quia Chriſtus virtutem ſuam non alligauit ſacramẽtis, ideo audientes D. Petri prædicationem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis: ſicut aliquando abſque ſacramento baptiſmi quis cõſequi poteſt effectum baptiſmi, per votum & deſiderium baptiſmi: ſic per votum & deſiderium confirmationis conſequitur quis effectum principalem ſcilicet gratiam: ad characterem autẽ exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptiſmus quàm confirmatio. vnde Act.10. Nũquid aquam quis probibere poteſt, vt non baptizentur hi qui Spiritum ſanctum acceperunt, ſicut & nos? Alius effectus cõfirmationis eſt gratia ſacramentalis, ſi eam non inueniat, dummodo ſit aliter diſpoſitus per attritionem. Si verò inueniat, auget illam, & extendit ad ſpeciales effectus, vt dictum eſt cùm de gratia ſacramentali ageretur. Vnde Melchiades Papa dicit: Spiritus ſanctus in fonte baptiſmi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non ſolùm ad remiſſionem culpæ, ſed ad augmentum & firmitatem iu- *Act. 2.* ſtitiæ. Vnde tempore Apoſt. baptizatis per impoſitionem manuum dabatur Spiritus ſanctus: quæ datio noo eſt niſi per gratiam gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc ſacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, niſi per pœnitentiam reparatis. vnde in Aurelianen. concilio declaratum fuit, vt ieiuni ad confirmationem veniant, & moneaotur prius confeſſionem facere, vt mundi donum Spiritus ſancti valeant accipere. Er tunc hoc ſacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, ſicut baptiſmus, & per ſacramentum pœnitentiæ conſequitur pœnitens pleniorem remiſſionem peccati, quantum ad reatum. Et ſi quis adultus in peccato exiſtens, cuius cooſcientiam oon habet, vel ſi habet, & ſi noo perfectè contritus accedat, per virtutem huius ſacramenti ex attrito fit contritus, & conſequitur gratiam & remiſſionem peccatorum. Ex *Confirmationis tres effectus.* his apparet quòd gratia ſacramentalis huius ſacramenti addit ad gratiam baptiſmalem tres effectus: primus eſt character: Secundus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos: Tertius eſt deletio alicuius partis reatus peccatorum poſt baptiſmum commiſſorum: & ad iſtos effectus auget gratiam baptiſmalem. Et quia illi effectus ſacramentales non ſunt eiuſdem ſpeciei cum aliis effectibus gratiæ baptiſmalis, ideo dicitur alia gratia ſacramentalis.

3.p.q.72. art.8. Ver. 5. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM CONFIRMATIONIS.

OMnes adulti baptizati & aliter (vt dictum eſt) diſpoſiti, ſunt capaces ſacramenti confirmationis. Et licet non teneantur ad eius ſuſceptionem ſub pœna peccati mortalis, cùm non ſit ſa- *Cõfirmatio non eſt abſoluta neceſſitatis.* cramentum abſolutæ neceſſitatis, ſicut baptiſmus: peccarent tamen mortaliter, ſi ex cõtemptu expreſſo vel interpretatiuo omitterent accipere tãtum bonum, ſcilicet Spiritus ſancti plenitudinem ad firmiter & publicè confitendum fidem: non enim ſufficit interius credere, & exterius proteſtari *Rom.10.* fidem: ſed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, à qua confeſſione propter verecundiam aut aliàs poſſunt impediri, ad quæ tollenda cõfirmatio

ordinatur.dicit etiam Hugo de S. Victore, quòd omnino periculoſum eſſet, aliquem ab hac vita abſquæ confirmatione migrare. Non quia damnaretur, niſi fortè propter contemptum omitteret: ſed quia perfectionis detrimentum pateretur. ¶ Hoc ſacramentum non ſolùm poteſt dari viris adultis, ſed etiam mulieribus & paruulis: vnde Act.2. dicitur, quòd Spiritus ſanctus aduenies repleuit totā domum, vbi erant viri & mulieres & paruuli, vt colligi poteſt ex t.c. eiuſdem libri. Et quāuis (vt D. Chryſ. dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generiſque dignitas requiratur: & ideo agones ſiue duella ſeruis, mulieribus, ſenibus, ac pueris denegantur: in cæleſtibus tamen omni perſonæ, ætati, ſexui, indiſcreta facultate ſtadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam fœmineus militat ſexus. Multæ nanque fœminæ animo virili ſpiritualem militiam gerunt: Quędam interioris hominis virtute viros æquauerunt in agonibus martyrij: Quædam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc ſacramentum conferendum eſt, Aetas etiam corporalis, ſiue ſit pueritia, ſiue decrepita, non præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate poteſt quis conſequi perfectionem ſpiritualis ætatis. Ideo Sap.4. Senectus venerabilis eſt diuturna, neque annorū numero cōputata. Hinc eſt quòd multi in puerili ætate propter robur Spiritus ſancti vſque ad ſanguinē fortiter pugnauerūt pro Chriſto. Et pueri cōfirmati decedētes, maiorē gloriā conſequūtur, ſicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet ſpiritualis ætas) immortalis eſt. Ideo etiā morituris hoc ſacramentum dandum eſt, nō quidem propter periculum vitæ præſentis, ſed vt in reſurrectione perfecti appareant, ſecundum illud Epheſ.4. Donec occurramus in virum perfectum, in menſuram ætatis, &c. ¶ Et licet non ſit neceſſarium aliquem adeſſe leuantem vel tenentem in ſacramento cōfirmationis: eſt tamē conueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget inſtructore in his quæ pertinent ad conſeruationem vitæ: ita illi qui aſſumuntur ad pugnandum, indigent eruditoribus, à quibus inſtruantur de his quæ pertinēt ad modū certaminis. In bellis corporalibus conſtituuntur duces & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in c. ſi quis. 30.q.4. Si quis vnus ex cōiugibus filiū vel filiā alterius lauerit, àut ad chriſma renuerit, ambo & vir & vxor compatres exiſtunt parētibus infantis. Et quia qui erudire debet aliū, oportet quòd ipſe ſit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in confirmatione, niſi & ipſe ſit confirmatus: Quia licet per baptiſmū factus ſit membrum Eccleſiæ: nondū tamen eſt adſcriptus militiæ Chriſtianæ. Et ideo epiſcopo, tāquam duci exercitus, per alium militiæ adſcriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc ſacramentum an tenens ſit maſculus vel fœmina: quia Coloſſenſ.3. dicitur: In Chriſto Ieſu neque maſculus neque fœmina.

In homi. de Macha.

In homi. de Mil. ſpirituali.

Infirmi morituri cōfirmantur.

§ 3. DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

A EVchariſtia, ſecūdū etymologiam vocabuli, idē ſonat quod bona gratia. Et quia ſub ſpeciebus panis & vini conſecratis eſt Chriſtus, qui eſt author gratiæ, & dignè ſe recipientibus dat bonā & optimam gratiam, ſequitur quòd ſpecies ſacramentales panis & vini ipſum continentes, dicuntur Euchariſtia, hoc eſt bona gratia. ¶ Euchariſtiam conſtat eſſe ſacramentum ex determinatione Eccleſiæ, vt dictum eſt cùm de Sacramētorum numero ageretur. Vnde etiam Eccleſia in quadam collecta dicit, Præſta quæſumus, vt hoc tuum ſacramētum non ſit nobis reatus ad pœnam. Conſtat etiam ex definitione ſacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid ſacrum, &c. Sed Euchariſtia eſt huiuſmodi: igitur, &c. ¶ Et quia Euchariſtia cōtinet Chriſtū, qui eſt author gratiæ & totius ſanctitatis: alia autem ſacramenta non continent ipſum, ſed aliquid ſacrum in ordine ad aliud. ſ. virtutem ad ſanctificandum: Euchariſtia, eſt digniſſimum & nobiliſſimum ſacramentum. Euchariſtia differt ab aliis ſacramentis: quia Euchariſtia perficitur in materiæ conſecratione, qua facta nō manet materia vt amplius dicetur. Alia verò ſacramēta perficiuntur in vſu ſiue in applicatione materiæ ad hominem ſanctificandum: quæ materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc ſequitur alia differentia: nam in ſacramento Euchariſtiæ id quod eſt res & ſacramentum, ſunt ſpecies ſacramentales: id autem quod eſt res tantum, eſt in ſuſcipiente tantū ſ. gratia. In baptiſmo autem vtrūque eſt in ſuſcipiente. ſ. character, qui eſt res & ſacramentū ſimul, & gratia, quę eſt res tantum: & eadem ratione in aliis ſacramentis. ¶ Et quamuis in ſacramento Euchariſtiæ ſint diuerſæ materiæ & diuerſæ formæ, & ſint multa materialiter: non tamen ſunt plura ſacramenta, ſed vnum formaliter & perfectiuè. Nam, vt dicitur in 5. Metaph. Vnum dicitur non ſolùm quod eſt indiuiſibile, vel quod eſt cōtinuum, ſed etiam quod eſt perfectum: vt cùm dicitur, vna domus, & vnus homo: eſt autem vnum perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiuſdem. Sicut homo integratur ex omnibus membris neceſſariis ad operationem animæ, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ ſunt neceſſariæ ad habitandum. ſic cum ſacramētum iſtud ordinetur ad ſpiritualem refectionem, quæ cōformatur corporali, ad quam duo requiruntur. ſ. cibus, qui eſt alimentum, & potus qui eſt humidus, eſt vnum ſacramentum: & ad eius integritatem duo concurrunt. ſ. ſpiritualis cibus, & ſpiritualis potus, ſecundum

3.p.q.73. art.1.

Euchariſtia eſt ſacramētum.

Euchariſtiā vnū ſacramentum.

dictum eſt de pane azymo. Et quemadmodũ ex pane corrupto nõ poteſt confici hoc ſacramentũ: ſic nec ex vino corrupto.ſ.aceto, quanquam bene ex vino aceſcenti: ſicut de pane qui eſt in via ad corruptionem: licet peccet conficiens, vt dictum eſt. In agreſta autem non poteſt confici: quia non dum habet ſpeciem vini: licet bene in muſto, quod vini ſpeciem habet: Nã eius dulcedo ad ſtipulatur digeſtioni, quæ eſt complexio à naturali calore, vt dicitur in 4. Metaph. Non tamen debent vuæ integræ huic ſacramento miſceri: quia iam eſſet aliquid præter vinũ. Prohibitum tamen fuit à Iulio papa, vt habetur in c.cum omne, de conſecr. diſt.2. ne muſtum ſtatim expreſſum de vua in calice offeratur: quia hoc eſt indecens propter impuritatem muſti: poteſt tamen in neceſſitate fieri: dicitur enim à prædicto Iulio, Si fuerit neceſſe, bottus in calice prematur. ¶ Aquam autem vino permiſcendam ſcribit Alexander, dicens: In ſacramentorum oblationibus quæ inter miſſarum ſolennia domino offeruntur panis tantùm & vinum aqua permixtum in ſacrificium offerantur vt habetur in c.1.de conſecr. diſt.2. Primò quidem propter inſtitutionem. Probabiliter enim creditur quòd dominus inſtituit in vino immixto aqua, ſecundum morem illius terræ. vnde & Prou. 20. Bibite vinum quod miſcui vobis. Vnde in tertio concilio Carthaginenſi, vt habetur in c.de ſacramento.de conſt. diſt.2. dicitur: In ſacramẽto corporis & ſanguinis domini nihil amplius offeratur quàm quod ipſe dominus tradidit, hoc eſt vinum aqua mixtum. Secundò quia hoc conuenit repræſentationi Dominicæ paſſionis. Quia vtrunque ex latere eius in paſſione ſua effluxiſſe legitur. Vnde D. Ioan. 19. Exiuit ſanguis & aqua. Tertiò, ad ſignificandam efficaciam huius ſacramẽti, quæ eſt vnio populi Chriſtiani ad Chriſtum. Quartò, quia hoc competit quantum ad vltimũ effectum huius ſacramenti, qui eſt introitus ad vitam æternam. Vnde D. Aug. Redundat aqua in calice, & ſalit in vitam æternam. Non eſt tamen hæc permixtio aquæ de neceſſitate ſacramenti: dicit enim D. Cypr. Si quis de anteceſſoribus noſtris vel ignoranter vel ſimpliciter non obſeruauerit, vt ſ.aquam miſceret in ſacramento, poteſt ſimpliciter eius venia concedi: quod non deberet fieri, ſi aqua eſſet de neceſſitate ſacramenti, quod eſt memoriale paſſionis Chriſti Eſt enim naturale corpori humano vulnerato, quòd ex eo profluat ſanguis: ſed effuſio aquæ nõ eſt de neceſſitate paſſionis, ſed ad oſtendendum effectum paſſionis, qui eſt ablutio à peccatis, & refrigeriũ contra ardorem concupiſcentiæ, voluit Deus quòd ex latere Chriſti exiret ſanguis & aqua: ideo aqua nõ offertur ſeorſum à vino, ſed permixta: non tamen in magna quantitate. Vnde in c.pernicioſus, extra de celebrat. miſſa. dicitur, Pernicioſus in tuis partibus inoleuit abuſus. Videlicet quòd in maiori quãtitate aqua in ſacrificio ponitur quàm vinum: cùm ſecundum rationabilem conſuetudinem Eccleſiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipſo ſit ponendum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in ſanguinem: quæ conuerſio aquæ ſignificat populum Chriſto incorporari. hoc autem fieri non poſſet niſi adeò modicum poneretur aquæ, quòd cõuerteretur in vinum, Ideo tutius eſt ſemper parum aquæ vino apponere, & præcipuè ſi vinũ ſit debile: quia ſi tanta fieret appoſitio aquæ, vt ſolueretur ſpecies vini, non poſſet perfici ſacramentum. Nec requiritur quòd aqua ſit ſenſibilis ſenſu guſtus poſt admixionem: ſed ſufficit ad ſacramenti huius ſignificationem, quòd ſentiatur aqua cùm apponitur vino: quæ tamen non debet apponi in dolio: quia non ſufficeret ad ſignificationẽ huius ſacramenti: ideo oportet aquam apponi vino circa ipſam celebrationẽ. ¶ Notandum tamen quòd licet de neceſſitate ſacramenti ſit certa & determinata quantitas in intentione miniſtri, vt.ſ.intendat decem hoſtias, aut plures, ſiue pauciores, vel totum cumulum, ſi ignoret numerum, conſecrare: Quia ſi ex centum non intendit conſecrare niſi decem, quas non determinat aliquo ſenſuum, nihil facit. Non eſt tamen ex parte materiæ determinata quantitas: ſic quòd vna conſecratione tantam poſſit cõſecrare, & non maiorem: tot hoſtias, & non plures aut pauciores: cùm non ſit adeò parua vel magna quantitas, quæ non poſſit vna conſecratione conſecrari. In omnibus enim habentibus materiam ratio determinationis materiæ eſt in ordine ad finem: ſicut materia ſerræ eſt ferrum, vt ſit apta ſectioni. Finis autem huius ſacramẽti ad quod ſpecialiter ordinat ur, eſt vſus fidelium. Et ideo oportet quòd quantitas materiæ huius ſacramẽti determinetur per cõparationẽ ad vſum fideliũ: non qui nũc occurrunt, alioqui ſacerdos paucos parochianos habens, non poſſet conſecrare multas hoſtias: ideo materia huius ſacramẽti determinatur per comparationem ad vſum fidelium abſolutè. Numerus autem fidelium eſt indeterminatiuus: ideo non poteſt dici quòd quantitas materiæ huius ſacramenti ſit determinata. & ſic vna conſecratione poteſt ſacerdos tot hoſtias conſecrare, quot ſufficiant ad omnes fideles, non ſolùm qui ſunt, ſed etiam qui erunt, dummodo materia ſit præſens: Chriſtus enim vna conſecratione omnes communicauit.
¶ Ad hoc autem quòd materia ſit præſens in hoc ſacramẽto duo requiruntur: Primò quòd aliquo ſenſu eius præſentia à conſecratore percipi poſſit. Secundò quòd ſonus verborum poſſit illam cõtingere. Quia D. Aug. dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Non tamen eſt neceſſe quòd ſemper videatur, quia alio ſenſu materia percipi poteſt, puta tactu. Et ideo ſacerdos

Cur aqua in Eucharistia sit vi no permiſcenda.

In li. de Sacra.

Cur aqua exiuit à latere Chriſti.

An in ſacramẽto Eucharistia ſit determinata quãtitas materiæ.

Quot hoſtias poteſt ſimul ſacer dos cõſecrare.

Ad præſentiam materiæ quid requiratur.

cæcus poteſt conſecrare. Nec ſufficit viſus, quia ſi materia eſſet in magna diſtãtia, vel eſſet aliquod impedimentum medium, quòd ſonus verborum non poſſet ad eam peruenire, & ipſam contingere, non fieret conſecratio: imò dicunt aliqui non ſufficere quòd ſpecies intentionales poſſint peruenire vſque ad materiam: ſed requiritur quòd ſpecies naturales ſoni verborum cauſatę ex fractione aeris, materiam contingant. ex quo ſequitur quòd recluſus (licet per vitrum materiam ad extra videre poſſit) ſi tamen per rimas coniunctas non poſſit aër tranſire, non poteſt conſecrare. Alij tamẽ dicunt ſufficere quòd ſpecies intentionales ſoni verborum poſſint materiam contingere. ¶ Sed ſi in foro ſacerdos proferret verba conſecrationis, intendens conſecrare omnes panes qui ibi ſunt, omnes eſſent conſecrari. Aliqui tamen dicunt quòd ad perfectionem huiuſmodi ſacramẽti quinque requiruntur: Primò materia debita & debitè approximata. Secũdò forma debita & debitè applicata: Tertiò miniſter determinatus ſcilicet Chriſti, qui non intendit quòd cùm tali ludibrio & ſtultitia fiat cõſecratio, ſed pro vtilitate & neceſſitate Eccleſiæ: nõ enim eſt data poteſtas ad deſtructionem, ſed ad ædificationem. Sed cõtra hoc opponitur quod determinatũ fuit de baptiſmo ſcilicet quòd baptizans cum intentione faciendi quòd Eccleſia facit, licet irriſoriè baptizet, confert ſacramentum: & tamen ibi non eſt intentio illius qui inſtituit ſacramentum baptiſmi. Et ad poteſtatem ad ædificationem, &c. reſponderi poteſt, quòd poteſtas miniſtrorũ Eccleſię ad duo ordinatur: primò quidem ad effectum proprium: ſecundò ad finem effectus. Secũdum non tollit primũ. Vnde ſi ſacerdos intendat conſecrare corpus Chriſti propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel ſuperſtitiones faciat, propter intẽtionem mali finis, peccat. Nihilominus tamen per poteſtatẽ ſibi datã perficit ſacramẽtum, dum tamen aliqua poſſit ſubſequi aliorũ vtilitas: ſecus ſi nulla, ſed ſolùm populi ſcandalũ, vt in caſu dato, in quo non videtur intendere facere quòd Eccleſia facit.

Quinque requiſita ad perfectionẽ Euchariſtia.

2. Cor. 10.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI SVB SPECIE PANIS.

3. p. q. 78. art. 1.

FOrma cõſecrationis Euchariſtię ſub ſpeciebus panis, à D. Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Pau. 1. A
Cor. 11. aſſeritur eſſe hæc: Hoc eſt corpus meum. Conſuetudo tamen Romanæ Eccleſię à D. Petro Apoſtolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter continuationem ad verba præcedentia, quæ ſunt, Accepit panẽ, benedixit, & fregit, dicens: Accipite, & manducate. hoc eſt enim corpus meum. & ſic conſecrans omiſſa hac coniunctione (enim) perficit ſacramentum: Peccat tamen mortaliter, non ſeruans Eccleſiæ ritum. D. Ambr. dicit, quòd conſecratio fit verbis & ſermonibus domini Ieſu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediate præcedentia, ſunt verba Euangeliſtę hiſtoriam & rem geſtam texentis. vbi autem ſacramentum cõficitur, iam non ſuis ſermonibus ſacerdos vtitur, ſed ſermonibus Chriſti. ¶ Et quamuis prædicta verba exterius videantur accipi ex perſona ſacerdotis proferentis, in cuius corpus panis non tranſſubſtantiatur: intentio tamen miniſtri facit, vt hæc verba intelligantur quaſi ex perſona Chriſti prolata: intentio enim miniſtri ſacramenti, quæ exterius videri non poteſt, eſt de neceſſitate ſacramẽti, vt dictum eſt. Miniſter autem in hoc ſacramento perficiendo non habet alium actum, niſi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo formæ aliorum ſacramentorum importãt vſum & actum miniſtri: qui exprimitur vel per modum exercentis, vt in baptiſmo, confirmatione, & pœnitentiæ: vel per modum imperantis, vt in ſacramento ordinis: vel per modum deprecantis, vt in ſacramento extremæ vnctionis: ſed forma huius ſacramenti importat ſolam conſecrationem materiæ, quę conſiſtit in tranſſubſtantiatione, ſiue in quadam miraculoſa conuerſione ſubſtãtiæ, quæ à ſolo Deo perfici poteſt. Ideo non exprimitur perſona miniſtri, nec actus, ſed ſolùm ſermo Dei, & effectus huius cõſecrationis, qui non eſt in fieri, cùm huiuſmodi conuerſio non ſit ſucceſſiua, ſed inſtantanea, & in facto eſſe: & ideo cõuenientius ponitur in forma ſiue verbis conſecrationis hoc verbum (eſt) quàm (fit.) Et licet ſermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac cõſecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum ſolùm operatus eſt effectiuè: per imperium ſuæ ſapientiæ, & non per verba exteriora habentia vim ſignificãdi: Ideo in creatione rerum exprimitur ſermo Dominicus per verbum imperatiui modi: ſed in hac conſecratione operatur effectiuè & ſacramentaliter, hoc eſt ſecundũ vim ſignificationis. Et ideo oportet in hoc ſacramento ſermone ſignificari vltimum effectum conſecrationis per verbum ſubſtantiuum præſentis temporis. Notanda tamen eſt & ſemper memoriæ mandanda ſententia D. Aug. quòd Euangeliſtæ recitando non ſemper eundem ordinem ſeruauerunt, quo res geſtæ ſunt: vnde ad intelligendum ordinem rei geſtæ, ſententia euangelij ſic exponi poſſet: Accipiens Ieſus panem, benedixit, dicens: Hoc eſt corpus meum. deinde fregit, & dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & manducate: licet idem poſſit eſſe ſenſus euangelij, verbis mutatis. ¶ Sed difficultas eſt, quare hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non ſunt de forma conſecrationis panis, ſicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) ſunt de eſſentia formæ conſecrationis vini, cùm vtraque ſint verba Chriſti, vt Euangeliſtæ dicunt: & vtraque deſignent aliquid quo

Forma conſecrationis panis.

In libr. de Sacr.

Verba conſecrationis quomodo operantur.

In libr. de conſecr. Euan.

tunc

iunc futurũ erat ſcilicet paſſionẽ. Cùm igitur totũ hoc ſacramentũ,& quantum ad corpus,& quã-
tùm ad ſanguinẽ ſit memoriale Dominicę paſſionis,iuxta illud: Quotieſcũque mãducabitis panẽ
hũc & calicem bibetis,mortem domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma cõſecra-
tionis ſanguinis fieri mentio de paſſione Chriſti,& eius fructu,quàm in forma cõſecrationis cor-
poris. D. Thom. dicit, quòd ſanguis ſeorſum conſecratus à corpore,expreſſiùs repræſentat paſſionẽ
Chriſti,quàm corpus ſolùm. Sanguis enim non ſeparatur à corpore,ſaltẽ totus,niſi fiat magna vio-
lentia,quæ eſt quædam paſſio:corpus autem de ſe non importat quãcunque violentiam, quia non
æquè exprimit paſsionem,ſicut ſanguis.& ideo in conſecratione ſanguinis Chriſti fit potius men-
tio de paſsione Chriſti & fructu ipſius,quàm in conſecratione corporis. Sed hæc quibuſdã non vi- *art.3.ad.3.*
dentur ſatisfacere,cùm Chriſtus in conſecratione corporis expreſſerit corpus ſuum tradendũ, ſci-
licet ad crucifigendum,ſicut in conſecratione ſanguinis ſanguinem fundendum. Ideo pro reſolu-
tione recurrendũ eſt ad vſum & determinationem Eccleſiæ,quæ formas conſecrationum à Chri-
ſto per Apoſtolos & eorum ſucceſſores tales vt in miſſalibus ſcribuntur, accepit, vt D. Dionyſ. ait.
De his in c. cùm Marthæ, immediatè ante §. quæſiuiſti, extra de celebrat. miſſa. ¶ Notandum præ- *In fine Ec-*
terea quòd (prout D. Aug. & venerabilis Beda dicunt:) Chriſtus tactu ſuæ mundiſsimę carnis vim *cleſ. Hier.*
regeneratiuam contulit aquis: ſic quòd vis illa regeneratiua peruenit non ſolùm ad illas aquas quę
Chriſtum terigerunt,ſed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura ſecula,quę ap-
plicarentur hominibus cum forma baptiſmi & intentione baptizandi: ita etiam cum Chriſtus di-
xit hoc facite,&c. voluit & ordinauit quòd ex prolatione verborũ conſecrationis deriuaretur vir-
tus creata conſecratiua inſtrumentalis & per modũ fluxus deriuata ad omnia verba futura quæ à
quocũque ſacerdote ſupra materiam debitam prolata eſſent cum intentione cõſecrandi: ſic quòd
habent talem vim conſecratiuam,ac ſi Chriſtus præſentialiter ea proferret. Et licet Damaſc. dicat
quòd ſola virtute Spiritus ſancti fit cõuerſio panis in corpus: per hoc tamen non excluditur virtus
inſtrumentalis,quæ eſt in forma huius ſacramenti: ſicut cùm dicitur, ſolus faber facit cultellũ, non
excluditur vis martelli: ſed debet intelligi principaliter. Vis autem conuerſiua,quæ eſt in verbis, ſe-
quitur ſignificationem,quæ in prolatione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet ſit in omnibus *Quãdo ver-*
verbis per modum fluxus,non tamen in quolibet verbo habet effectum,ſed in vltimo inſtanti ter- *ba conſecra-*
minatiuo vltimæ dictionis, in quo ſignificatio orationis terminatur. Et ideo hęc virtus dicitur ſim- *tionis ha-*
plex,licet in ipſis verbis exterius prolatis ſit compoſitio. ¶ Vlterius ſciendum eſt quòd hoc prono- *bent effe-*
men demonſtratiuum (hoc) non demõſtrat panem: cùm panis non ſit corpus Chriſti: nec etiam ſi- *ctum.*
gnatum ſiue ſignificatum per hoc complexũ (hoc eſt corpus meum) cùm in ſacramentis hoc effi- *3.p.q.78.*
ciatur quod ſignificatur: & ſic per hanc formam non fieret quod Chriſtus eſſet in hoc ſacramento *art.50.*
ſecundum virtutẽ,ſed ſolum ſicut in ſigno: quod eſt hæreticum. Neque etiam demõſtrat corpus *Quid de-*
meum pro inſtanti locutionis: ſicut cùm aliquis dicit, nunc taceo: quia ſecundum hoc ſenſus hu- *mõſtrat pro-*
ius locutionis (hoc eſt corpus meum) eſſet, corpus meum eſt corpus meum, quem prædicta locutio *nomẽ, hoc.*
non facit: quia hoc fuit ante prolationem verborum: ſed demonſtrat contentum ſub his ſpeciebus
ſub quibus prius erat panis, eſſe corpus Chriſti in vltimo inſtanti locutionis. Et ideo ſignanter no-
luit dicere dominus, Hic panis eſt corpus meum: ſed in generali, Hoc eſt corpus meum, nullo no-
mine appoſito à parte ſubiecti, ſed ſolo pronomine, quod non demonſtrat accidentia, ſed ſubſtan-
tiam ſub accidentibus contentam in communi, hoc eſt ſine forma aut natura determinata.

Ver. 3. DE FORMA CONSECRATIONIS VINI.

A FOrma conſecrationis vini eſt hæc: Hic eſt calix ſanguinis mei noui & æterni Teſtamẽti, my- *3.p.q.78.*
ſterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. Hęc forma *Forma con-*
nõ inuenitur in aliquo Euangeliſtarũ expreſſa: quia Euangeliſtæ ſolùm intendebant texere hiſto- *ſecrationis*
riam, & non tradere ſacramentorum formas, quas in primitiua Eccleſia oportebat eſſe occultas, vt *vini.*
dictum eſt ex D. Dionyſ. Vnde formæ ſacramentorum à Chriſto traditæ, manifeſtatę ſunt per fa-
miliarem traditionem Apoſtolorum ſucceſſoribus ſuis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cùm Mar-
thæ, extra de celebrat. miſſa. vnde in antiquiſſimis miſſalibus prædicta conſecrationis verba ſem-
per ſcripta fuerunt grandioribus characteribus, & in Eccleſia Ambroſiana (hoc eſt Mediolanen.)
literis aureis. Nec oportet circa huiuſmodi inueſtigationes nimiũ torqueri, propter Eccleſiæ, quæ
errare non poteſt, authoritatem, determinationem, & vſum ab Apoſtolis acceptum & obſeruatũ.
Præterea legimus Apoſtolos aliqua ab euangeliſtis prætermiſſa ſuppleuiſſe. vt habetur in prædi-
cto c. cùm Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuerſis ſcripturæ locis accipi poſſunt. Nã
hoc quod dicitur, Hic eſt calix, habetur Luc. 22. & 1. Cor. 11. Matt. autem 26. Hic eſt ſanguis meus
noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis.
Quod autem additur, æterni Teſtamẽti. & myſteriũ fidei, ex traditione Domini habetur: quæ ad
Eccleſiã per Apoſtolos peruenit, ſecundũ illud: Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis. *1. Cor. 11.*

Et poſt aliquam recitationem ſubdit, Cætera cùm venero diſponam.& non eſt dubiũ quin diſpoſuerit ſicut à Domino acceperat. ¶ Et quia circa prædicta verba conſecrationis inſurgere poſſunt

Calix quot modis accipitur.

Luc. 22.

difficultates:ideo ad eas enucleandas notandum eſt primò, quòd hæc dictio(calix) tripliciter in ſacris literis accipitur: Primò pro vaſe in quo recipitur liquor aptus ad potandum:& hoc modo accipitur, cùm dicitur:Similiter & calicem poſt quàm cœnauit, dicens,&c. Secũdò pro paſſione Chriſti:& ſic accipitur ibi, cùm dicebat, Tranſeat à me calix iſte.& Matth.12.cùm dixit filiis Zebedæi, Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum? Tertiò pro poculo in calice contento:& ſic accipitur Matth.9. Quiſquis vobis potum dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Chriſti eſtis, non perdet mercedem ſuam. Et quia panis eſt aliquid ſolidum:ideo accepit Chriſtus panem, non in diſco, ſed ſeorſum, in ſanctas ac venerabiles manus ſuas. Nullus autem liquor potabilis conuenienter accipitur, niſi in vaſe:ideo Chriſtus non accepit vinum immediatè tãgendo, ſicut panem, ſed accepit in calice contentum. His ſuppoſitis, hic eſt calix ſanguinis mei, poteſt dupliciter intelligi: vno modo ſecundum metonymiam, qua ponitur continens pro contẽto: vt ſit ſenſus, hîc(hoc eſt in hoc vaſe)contentus eſt ſanguis meus pro inſtanti terminatiuo verborum, inquãtum eſt potus fidelium, quod non importatur in ratione ſanguinis: quia in ratione ſanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare: vnde Ioan.6.cùm dixiſſet Chriſtus, Niſi mãducaueritis meam carnem,& biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis; quidam dixerunt, Durus eſt hic ſermo,& quis poterit audire? Ideo decẽs fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vſui accommodatum. Alio modo poteſt intelligi ſecundum metaphoram, prout ſcilicet pro calice intel-

Thren. 4.

ligitur paſſio Chriſti, quę ad ſimilitudinem calicis inebriat, ſecundum illud, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio. vnde & Dominus paſſionem ſuam calicẽ nominauit: vt ſit ſenſus, Hic eſt calix ſanguinis, hoc eſt paſſionis. de qua fit mentio in hac forma, & non in forma conſecrationis panis, ratione iam dicta in verſic. præced. Et ſic reſolutoriè ſenſus huius propoſitionis (hic eſt calix ſanguinis mei eſt contentum ſub his ſpeciebus in vltimo inſtanti terminatiuo verborum (eſt ſanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc eſt effuſus. Pro intelligentia harum dictio-

Cap.15.§.2

num(noui & æterni Teſtamenti)reducendum eſt ad memoriam quod ſuperius de Teſtamẽto dictum eſt:& ſciendum quòd ſicut antiquum Teſtamentum in figura promittebat hæreditatẽ æternam: ita ſanguis Chriſti & mors eius fuit antiquis patribus ſolùm exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Teſtamentum fuit exhibitus ſanguis figuralis animalium quæ occidebantur, & eorum ſanguis fundebatur: & ſic morte animalium, confirmatum fuit antiquum Te-

Heb. 9.

ſtamentum. Omne enim Teſtamentum morte confirmatur. Vnde Exod.24. Lecto omni mandato legis Moyſes omnem populum aſperſit ſanguine, dicens: Hic eſt ſanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiſcum,&c. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & ſine quocunque velamine hæreditas æterna ſtatim exhibenda. vnde Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.& Luc.23. Hodie mecum eris in paradiſo. Ideo ad confirmationem effundendus erat ſanguis præfiguratus, ſcilicet Chriſti, in morte eius. Vnde Heb.9. dicitur de Chriſto: Ideo noui Teſtamenti mediator eſt (ſcilicet Chriſtus) vt morte intercedẽte repromiſſionem accipiãt qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic ſanguis nouum Teſtamẽtum, quia non in figura, ſed in veritate exhibetur: vnde ſubditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur. Interna enim inſpiratio ſiue gratia Spiritus ſancti, quæ eſt lex noua, ex huius ſanguinis virtute procedit: quia per paſſionem Chriſti iuſtificamur meritoriè & effectiuè, vt dictũ eſt. Dicitur igitur hoc Teſtamentũ

Teſtamentum nouũ cur dicatur æternum.

nouum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiam nouũ, ratione veteris, quod cõſummauit. Dicitur autem æternũ, tã ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiã ratione æternæ hæreditatis, quæ per hoc Teſtamentũ diſponitur: ipſa etiã perſona Chriſti, cuius ſanguine Teſtamẽtum diſponitur, eſt æterna, non habẽs principiũ, neque finem: vel dicitur ęternum, hoc eſt perpetuũ: quia nulla alia lege ſubſecutura reuocãdũ. ¶ Cauẽdum eſt diligenter, ne per hæc verba(myſteriũ fidei) incidamus in errorẽ Lutheranorũ, qui ex his verbis occaſionẽ erroris ſumentes, dixerũt corpus & ſanguinem Chriſti ſolùm myſticè eſſe in hoc ſacramento,& non ſecũdum veritatẽ: quod eſt hæreticũ, vt amplius infrà deducetur, verſ.7. huius §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quòd myſteriũ hîc non ponitur ad excludẽdam rei veritatẽ, ſed ad oſtendẽdam occultationẽ: quia corpus & ſanguis Chriſti occulto modo ſunt in hoc ſacramẽto: & quòd ipſa paſſio Chriſti in hoc ſacramẽto repræſentata, fuit occultè figurata in veteri Teſtamẽto. Dicitur autem myſteriũ fidei, quaſi fidei obie-

Cur in conſecratione vini ponitur myſterium.

ctũ: quia quòd ſanguis Chriſti ſecundum veritatẽ ſit in hoc ſacramento, ſola fide tenetur, vel referendo ad fidẽ paſſionis, quæ in hoc ſacramento repræſentatur: fuit enim ſacrũ ſecretum ſub figuris veteris Teſtamenti latens,& abſconditũ, præcognitũ tamẽ à patribus, tanquã myſterium generalis redemptionis. Et quãuis in omnibus ſacramentis ſit aliquid occultũ,& ſola fide tenendum, tamen hoc ſacramentum ſpecialiter dicitur myſterium fidei, quia totum eſt fidei, quod in hoc ſacramẽto

contingit,

contingit,& ſola fide comprehenſum,in conuerſione,in contento,in accedentibus, in repreſentatione,in ſumptione:nil tale eſt in aliis ſacramentis,licet comparatio eorum ad gratiam occulta ſit,& ad myſterium fidei pertinens,non tamen vt hoc ſacramentum. Et quamuis ſacramentum Euchariſtiæ ſit ſacramentum charitatis,vtpote figuratiuum & effectiuum ipſius,vt dicit D.Chryſoſt.cùm ſit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa paſſionem (cuius memoriale eſt) Chriſtus exhibuit.Eſt etiam inductiuum & allectiuum:hoc etiam ſacramento vniuntur membra capiti.Conuenientius tamen dicitur myſterium fidei,quàm charitatis:quia myſterium propriè dicitur occultum vel ſecretum,quod conuenit fidei,quæ non eſt apparentium, quaſi abſconditorũ vel ſecretorum argumentum.Charitati verò non propriè conuenit myſterium, eo quòd ea quæ fiunt ex charitate,ſunt quaſi experimentaliter omnia manifeſta. Vnde Ioan.15. Iam non dicam vos ſeruos,ſed amicos,quia omnia quæcunque audiui à patre meo,nota feci vobis. In hoc autem quod ſubditur,Quod pro vobis & pro multis effundetur,&c. Exprimitur vnus effectus huius ſacramenti,ſcilicet remiſſio peccatorum per effuſionem,quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur.Nos etiam nunc in conſecratione vtimur verbo futuri temporis,licet effuſio ſit iam præterita: quia in hoc myſterio exprimimus,& repræſentamus ea quæ Chriſtus geſſit in cœna:& quia tunc effuſio debebat fieri:ideo vtimur verbo futuri temporis,ſicque nulla eſt falſitatis expreſſio.Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) ſic intelligi,pro vobis,ſ.Iudæis,ad quos Chriſtus in perſona Apoſtol.loquebatur:& pro multis ſcilicet gentibus,ex quibus multò plures erant ſaluandi,quàm ex Iudæis.Non tamen dicit,pro omnibus:quia licet ſanguis & paſſio Chriſti ſufficienter ſatisfecerit pro infinitis mundis:ſi tot eſſent. (vnde 1.Ioan.2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris,non pro noſtris autem tantum,ſed etiam totius mundi) non tamen efficaciter,quia non omnibus applicatur,propter eorum indiſpoſitionem,quia non curant ſe præparare. Quo ad hoc,figura habetur 4.Reg.4.vbi dicitur oleum quod erat in lechyto,repleuiſſe omnia vaſa applicata, quãtuncunque magna:& quando non fuit vas, ſtetit oleum. Applicatio eſt facilis. Poteſt etiam dici, pro vobis manducantibus,& pro multis pro quibus offertur in remiſſionem peccatorum. Quia Euchariſtia non ſolùm eſt ſacramentum,ſed etiam ſacrificium,vnde Apoc.1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo:Qui pluribus vicibus legitur effuſus. Primò in circuncisione: Secundò in horto apud montem Oliuarum:Tertiò in flagellatione:Quartò in coronatione: Quintò in manuum & pedum perforatione:Sextò in lateris apertione,cùm vnus militum lancea latus eius aperuit,& continuò exiuit ſanguis & aqua.

Hebr.11.

Paßio Chriſti fuit ſufficiens, ſed non efficax pro omnibus.

Sanguis Chriſti quoties fuit effuſus.

Ver. 4. DE CONTENTIS SVB SPECIEBVS SACRAMENTI.

A ADuertendum quòd quando Chriſtus hoc Sacramentum inſtituit,& cõſecrauit,erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum ſub ſpecie panis non eſſet niſi ſolum corpus Chriſti,tamen per realem concomitantiam ſub illis ſpeciebus facta cõſecratione erat ſanguis, qui nondum erat ſeparatus,& anima eius,quæ etiam non erat ſeparata, & ſecunda perſona in diuinis, quæ ſuppoſitabat:& cùm pater & Spiritus ſanctus ſint in filio, & filius inſeparabiliter in patre & Spiritu ſancto:ſequitur quòd ſub ſpeciebus panis erat tota Trinitas,non circunſcriptiuè, ſed propter vnionem,neque vi verborum ſicut corpus,ſed per concomitantiam. Et ſimiliter ſub ſpeciebus vini cõſecrati,ſub quibus ex vi verborum erat ſanguis ſeparabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & concomitantiam.Si autem D. Petrus, aut alius Apoſt. infra triduum mortis Chriſti conſecraſſet:tunc ſub ſpecie panis non fuiſſet ſanguis,neque anima, cùm ſanguis eſſet effuſus & ſeparatus à corpore, quod poſitum fuit in ſepulchro, & anima deſcendiſſet ad inferos. Sed ex vi verborum fuiſſet ibi corpus,& per realem concomitantiam ſecunda perſona, quæ ſuppoſitabat, & ex conſequenti tota Trinitas.Quia (vt Damaſce.dicit:) Quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit.Corpus enim Chriſti non habebat proprium eſſe exiſtentiæ,ſed mediante forma corporeitatis,quæ in reſurrectione deſiit eſſe,ſuppoſitabatur à verbo, ſicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei deſiit eſſe homo,propter ſeparationẽ animæ à corpore, quæ ſoluit vnitatem naturæ humanæ:homo enim mortuus,non eſt homo. Tamen filius Dei in illo triduo non deſiit eſſe Chriſtus:quia erat vnitus patribus naturæ humanæ, breui tempore vniendis, & ſic propter illã habitudinem vnionis. Vnde Ioan.12.Nos audiuimus ex lege quòd Chriſtus manet in æternum: quorum dictum Chriſtus approbauit,dicens:Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Poſt reſurrectionem verò cùm anima fuerit reunita corpori,& ſanguis inſeparabiliter reaſſumptus: ſequitur quòd nunc ſub ſpeciebus panis ex vi verborum eſt corpus Chriſti, & per realem concomitantiã ſanguis,anima,& tota Trinitas,ſicut ante mortem:& proportionabiliter dicendum eſt de ſanguine ſub ſpeciebus vini, nec ex præmiſſis ſequitur quod verba conſecrationis maiorem virtutem habeant quàm in triduo:quia nunc alia non ſunt ex vi verborum. ¶ Ex quo ſequitur quòd qui recipit hoc ſacramentum ſub ſpecie panis ſolùm, tantum accipit, quantum ſi ſub vtraque ſpecie ſu-

Quid ex vi verborum cõtineatur in ſacramento.

Qui recipit Euchariſtiam ſub vna ſpecie. merct:& ſic tantum laicus, quantum ſacerdos. Et ideo recipiendo ſub ſpecie panis, manducat carnem, & bibit ſanguinem Chriſti. Et per conſequens nulla fit iniuria laicis, communicando eos ſub altera tantum ſpecie: ſicut nec dando paruam hoſtiam, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam ſacerdos ſumit: qui ideo magnam & ſub ſpecie vini recipit, vt completè myſteriũ ſacrificij Chriſti repræſentet: vt habetur in c. comperimus, de conſecrat. diſt. 2. vbi Gelaſius papa

De communione primitiua Eccleſia. ſacerdotes diuidentes huiuſmodi myſterium, ſacrilegos & ſuperſtitioſos appellat. ¶ Et quamuis in primitiua Eccleſia cùm ille ſanguis Chriſti ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici ſub vtraque ſpecie communicarent cum ſumma deuotione, reuerentia, diligẽtia, & cautela, quem morem adhuc ſeruant Græci: ſucceſſu tamen temporis deferbuit deuotio fide-

3.p.q. 80. art.12. lium ita, vt qui olim quotidie communicabãt, vix perſuaderi poſſint, vt vel ſemel in anno hoc ſacramentum recipiant: quod plerique valdè leuiter & cum minori deuotione, reuerentia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordinatione Eccleſiæ (quæ nullibi reperitur) ſed ex interno conſenſu Chriſti & orthodoxorum præſulum inoleuit vſus, vt ſub altera tantum ſpecie laicis miniſtretur, imò & ſacerdotibus communicare volentibus, niſi ipſi perficiant myſterium: vt cùm ſint infirmi, vel in die cœnæ Domini, aut alijs diebus, cùm nulla neceſſitas vel incommodum (vt dictum

De laicorũ cõmunione ſub ſpecie panis duntaxat. eſt) imminet. ¶ Nec aduerſatur hic ritus Euangelio, vt hæretici aſtruere nituntur: quia in Euangelio non reperitur fideles obligari ad recipiendum ſub vtraque ſpecie, ſed ſolum ad manducandum carnem, & bibendum ſanguinem, Ioan. 6. Niſi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictum eſt) cùm ſacramentum ſumitur ſub ſpecie panis duntaxat. ¶ Nec verba Chriſti in inſtitutione & cœna prolata præcipiunt laicis ſub vtraque ſpecie ſumere. Notentur igitur verba, & ſignentur myſteria. Primò dicit, Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum. Hæc verba diriguntur omnibus: ſimiliter, Bibite ex eo omnes: quæ verba implentur, communicando ſub altera tantùm ſpecie, vt dictum eſt. Sed verba ſequentia, ſcilicet, Hoc facite, & diuidite, ſolis Apoſtolis, qui per hæc verba & aliqua alia omiſſa ab Euangeliſtis (ratione iam dicta, cùm de forma ſacramenti confirmationis ageretur,) fiebant presbiteri. Non enim pertinet ad laicos facere, repræſentare, & diuidere, ſeu miniſtrare alijs, ſed ſolis ſacerdotibus. Vnde D. Pau. poſt conſecrationem vini refert Chriſtum dixiſſe, Hoc facite quotieſcunque bibetis in meam commemorationem. Non enim præcepit diſcipulis, qui ſacerdotes repræſentabant, vt quotidie vel ſemper biberent calicem: ſed quotieſcunque hoc facerẽt ex officio, facerent omnia quæ Chriſtus fecit in cœna, & ſic ſub vtraque ſpecie. Sed cùm infirmi ſunt, non habent bibere, cùm non exerceant officium. Si dicatur quòd Chriſtus ordinauit hoc ſacramentũ ad refectionem ſpiritualem, quæ ſignificatur per corporalem, de cuius integritate eſt cibus & potus. Ideo ſicut præcepit ſuſcipi per modum cibi, ſic etiam per modum potus copulatiuè. Ergo non ſatiſfit præcepto eius recipiendo ſub altero modo tantũ. Dicendũ quòd de integritate refectionis corporalis eſt cibus & potus: eo quòd vnum in alio non continetur. Videmus etiam quòd bibentes aquam tempore ceraſorum & racemorum non curant de potu: eo quòd in illis fructibus continetur ſufficiens humiditas. Et ſic eorum comeſtio eſt potatio. Sic hîc ſub ſpecie panis continetur ſanguis, &c. Ideo qui manducat, bibit. Vnde Chriſtus poſtquã præceptum dedit, ſubiungit, Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuẽs quòd qui manducat eum nunc, bibit ſanguinem: & è conuerſo: qui bibit ſanguinem in calice, mãducat carnem. ſecus fuiſſet in triduo. Fundatur etiam hic ritus cõmunionis laicæ in cõmunione à Chriſto data duobus diſcipulis in Emaus, quibus Chriſtus panem benedictum & conſecratum porrexit: vbi D. Aug. dicit, quòd diſcipuli in ſacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imo dicitur quòd ſtatim euanuit ab oculis eorum. Non dederat prius calicẽ, cùm in ordinata refectione cibus debeat præcedere: & ſi prius dediſſet, in benedictione cognouiſſent, euanuiſſet: & de hoc Euangeliſta mentionem feciſſet. Fundatur etiam hic ritus in communione & vſu Apoſt. Act. 2. vbi dicitur, quòd fideles erant perſeuerantes in doctrina Apoſt. & in communicatione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo ſequitur quòd interdum communicabant ſub ſpecie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi præſules hunc ritum introduxerunt. Primò propter periculum irreuerentiæ & effuſionis: Quia ſi fieret communio ſub vtraque ſpecie, oporteret habere magna vaſa vini: & attẽta multitudine & in deuotione eſſet periculum effuſionis, & vix poſſet obſeruari quin effunderetur. Secunda quia hoc eſt ſacramentum communionis, in quo omnes debent conuenire. vnde Apoſt: Omnes vnũ corpus ſumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro paſſione Chriſti, quæ participatur communicando ſub ſpecie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non poſſint etiam eius odorem sufferre: ideo illis non conueniret: & ſic non eſſet omnium communio. Tertia, quia vinum faciliter vbique inueniri non poteſt, & aliquando bella impediũt

pro

pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Neſtorij, qui dicebat quòd ſub ſpecie panis non erat ſanguis, ſed corpus exangue, & cadauer, & ſub ſpecie vini ſolus ſanguis: quod cedebat in errorem & ſcandalum ſimplicium: quia inde ſequebatur Chriſtũ nõ reſurrexiſſe. Ideo in concilio Baſilien. Seſſ. 30. & Conſtant. Seſſ. 13. corroboratur ritus & conſuetudo ſumendi Eucharistiam à laicis ſub ſpecie panis duntaxat, vbi iam recepta erat: & condemnati fuerunt velut hæretici, qui huiuſmodi ritum & conſuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, cæteros ſuæ libertati relinquentes.

Ver. 5. DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPVS ET SANGVINEM. *3.p.q.75. art.1.*

A CORpus & ſanguinem Chriſti eſſe in hoc ſacramento ſub ſpeciebus panis & vini neque ſenſu percipi, neque naturali ratione deprehendi poteſt, ſed ſola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. Quomodo autem hoc fiat, videndum eſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd aliquis poteſt incipere eſſe in aliquo loco multipliciter. *Incipere eſſe in loco.* Primò per loci mutationem: & tunc deſinit eſſe primo loco. Secundò per generationem: quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potẽtia materiæ, quã præſupponit tanquam ſubiectum generationis. Tertiò per alterationem, quę eſt acquiſitio formæ accidentalis, ſuppoſita ſubſtantia. Quartò per creationem, quæ naturali virtute fieri non poteſt, quando, ſcilicet aliquid nouiter creatur in loco. Quintò per operationem: & ſic angeli incipiunt eſſe in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum eſt cùm de loco Angelorum ageretur. Sextò per tranſubſtantiationem, quæ fit quando vna tota ſubſtantia compoſita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ ſubſtantiæ, ſub quibus (prima ſubſtantia remota) ſuccedit alia loco illius, ſub eiſdem accidentibus. Talis mutatio ſiue cõuerſio vnius ſubſtantiæ in aliam, dicitur ſpeciali nomine tranſſubſtantiatio. ¶ His ſuppoſitis reſolutio eſt quòd corpus Chriſti localiter & circunſcriptiuè, hoc eſt ſecundum proprias dimẽſiones *3.p.q.76. art.5.* hoc reſpondentes, eſt in cælo Empyreo, vbi ſedet (hoc eſt requieſcit) à dextris Dei, hoc eſt in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc ſacramento non eſt in loco circunſcriptiuè: quia omne locatum eſt in loco ſecundum modum quantitatis dimenſiuæ, inquantum, ſcilicet commenſuratur ſiue æquatur loco per ſuam quantitatem dimenſiuam. Sed corpus Chriſti non commenſuratur ſacramento ſecundum modum ſuæ quantitatis dimenſiuæ, cum ſit maior quantitate ſacramenti: ſed eſt in loco per modum ſubſtantiæ, ſiue eo modo quo ſubſtantia commenſuratur dimenſionibus: ſuccedit enim ſubſtantiæ panis, quæ deſiit ibi eſſe. vnde ſicut ſubſtantia panis ſecundum ſe non erat ſub dimenſionibus localiter, ſed per modum ſubſtantiæ: ita nec ſubſtantia corporis Chriſti. Non tamen ſubſtantia corporis Chriſti eſt ſubiectum illarum dimenſionum, ſicut erat ſubſtantia panis. Et ideo ſubſtantia panis ratione ſuarum dimenſionum, ſiue ſecundum ſuas dimenſiones, erat ibi localiter ex conſequenti, quia comparabatur ad locum, mediãtibus proprijs dimenſionibus. Subſtantia verò corporis Chriſti comparatur ad locum, mediantibus dimenſionibus alienis: & ideo corpus Chriſti nullo modo eſt in ſacramento localiter. Et ſic per conſecrationem non mutat locũ: nec per hoc quòd eſt in ſacramento, deſinit eſſe in cælo, in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertranſit media: quod hîc dici non poteſt, cùm tranſſubſtantiatio ſit inſtantanea, & non ſucceſſiua. Secundò patet, quia impoſſibile eſt vnum motum eiuſdem corporis localiter terminari ad plura & diuerſa loca, cum tamen in pluribus locis ſimul corpus Chriſti incipiat eſſe in ſacramento. Incipit igitur Chriſtus eſſe ſub ſacramento ſecundum ſpecialem modum, qui eſt proprius huic ſacramento. Et ſic corpus Chriſti eſt in diuerſis altaribus, non ſicut in diuerſis locis, ſed ſicut eſt in ſacramento, ſecundum illum modum eſſendi, quem vocant theologi ſacramentalem. Non quòd intelligant corpus Chriſti eſſe ibi, ſicut in ſigno: licet ſacramentum ſit in genere ſigni: Sed dicunt corpus Chriſti eſſe ibi *Quomodo Chriſtus incipit eſſe ſub ſacramento, Eſſe ſacramentaliter in loco quid.* realiter ſub ſigno ſecundum modum ſubſtantiæ, ſcilicet totum in toto, & totum in qualibet parte. Quia per hoc quòd dicitur ipſum eſſe ſub ſacramento, ſignificatur quædam habitudo eius ad ſacramentum, cùm ſuccedat ſubſtantiæ panis ſub eiſdem accidentibus, quas non recipit ſubiectiuè, ſicut ſubſtantia panis recipiebat per hanc habitudinem ſucceſſionis, quam habemus ex inſtitutione Chriſti dicentis, Accipite & manducate: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, dicimus eſſe in loco ſacramentaliter. Secundum igitur hoc eſſe Chriſtus facta conſecratione huic ſacramento adueniens, non mouetur per ſe ſecundum locum, licet bene per accidens ad mutationem ſpecierum ſacramentalium: & ſic contraria non verificantur de eodem ſecundum idem, ſ. motus & quies. Cum enim aliquid eſt vnum ſubiecto, & multiplex ſecundum eſſe, nihil prohibet ſecundum eſſe, nil prohibet ſecundum aliquid moueri, & ſecundum aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud eſt eſſe magnum, aliud album: vnde poteſt moueri ſecundum albedinem, & eſſe immobile ſecundum magnitudinem. Sic Chriſtus manet immobilis & quietus in cælo ſecundum eſſe per ſe & circunſcriptiuum: & eſt mobilis per accidens ad motum ſacramenti, pro-

pter prædictam habitudinem. ¶ Notandũ tamen quòd cùm Chriſtus habeat eſſe indeficiens, nõ definit eſſe per hoc quòd ſacramentum deſinit eſſe ſacramentũ, ſed deſinit eſſe in ſacramẽto propter deſitionem ſpecierum: quia abſque Chriſti mutatione tollitur habitudo eius ad illas ſpecies: per quem modum Deus qui eſt indeficiens, deſinit eſſe in creatura deficiente & deſinente.

Quãdo deſinat eſſe Chriſtus in ſacramẽto.

Sic igitur Chriſtus ſub hoc ſacramento eſt, quandiu ſpecies ſunt, & illis deſinentibus deſinit eſſe. vnde Cyril. contra quoſdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paſchali, figura huius ſacramẽti, de quo non debebat remanere quicquam vſque ad mane, & pariter de manna: voluerũt dicere quod corpus Chriſti non remaneret in ſacramento, ſi in craſtinum reſeruaretur, ait: Inſaniunt quidam, dicentes myſticam benedictionem ceſſare à ſanctificatione, ſi reliquiæ eius manſerint in diẽ ſequentem: Non enim mutatur ſacramentum corporis Chriſti, cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo ſit, & omnes aliæ conſecrationes immobiliter maneant permanentibus rebus conſecratis: propter quod non iterantur. Veritas autem licet figuræ reſpondeat, figura tamẽ non adæquatur ei.

Exod.12.

¶ Ex præmiſſis apparet quòd corpus Chriſti non eſt in ſacramento per creationem, cùm prius fuerit, neque per generationem, cùm tota ſubſtãtia, ſcilicet materia & forma, imò & ipſum compoſitum ibi incipiat eſſe. In generatione autem materia præſupponitur & non incipit eſſe, ſed eſt per tranſſubſtantiationem ſiue per conuerſionem ſubſtantię in corpus Chriſti: Nõ quòd aliquid de ſubſtantia panis maneat, quia tam materia quàm forma panis deſinit eſſe: Non tamen annihilantur, cùm ſuccedat corpus Chriſti, & maneant accidentia panis, quæ ſe habẽt per modum continentis: & ideo ſunt ſicut cortinæ circundantes lectum, in quo rex quieſcit, quæ impediunt viſum contenti: hæc enim conuerſio ſubſtantialis importat quendam ordinem ſubſtantiarum, quarum vna conuertitur in aliam, ſiue ſuccedit alteri.

Subſtãtia panis & vini licet deſinãt eſſe, nõ annihillantur.

¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd oculus corporalis etiam glorificatus non poteſt videre corpus Chriſti ſub ſacramento, eò quòd omne corpus ideo eſt viſibile, quia accidentia ſua immutant medium: Accidẽtia autem corporis Chriſti in hoc ſacramento non poſſunt immutare medium, cùm non habeant immediatam habitudinem ad accidentia, quæ ipſum circũſtant: igitur &c. Prætereà corpus Chriſti in ſacramẽto eſt per modum ſubſtantiæ: Subſtantia autem inquãtum huiuſmodi, non eſt viſibilis oculo corporali, neque ſubiacet alicui ſenſui exteriori: imò nec imaginationi, ſed ſolùm intellectui, cuius obiectum eſt, vt habetur in 3. de anima. Ideo à ſolo intellectu, qui eſt oculus ſpiritualis, percipi poteſt, & à diuerſis intellectibus percipitur diuerſimodè: Quia modus eſſendi, quo Chriſtus eſt ſub hoc ſacramento, eſt penitus ſupernaturalis: ideo à ſolo intellectu diuino ſecundum ſe videri & intelligi poteſt. Ab intellectu autem angeli vel hominis beati etiã poteſt videri vel intelligi participatiuè, ſecundum participatam charitatem diuini intellectus per viſionem diu[illegible] eſſentiæ: ab intellectu autem hominis viatoris non poteſt videri aut cognoſci niſi per fidem, ſicut & cætera ſpiritualia.

Chriſti corpus in ſacramento oculo corporali videri non poteſt.

Sed nec etiam intellectus angelicus ex ſua natura ſufficit ad hoc intuendum, cùm talis intellectus non habeat ordinem naturalem, nec ſpeciem aliquam cõnaturalem ad illum modum eſſendi, & ad illam ſucceſſionem ſubſtantiæ, niſi reueletur à Deo, qui angelis beatis reuelat per viſionẽ verbi, nec eſt neceſſe reuelare in propria natura & per ſpecies euidentes, licet hoc poſſet: Dæmonibus tamen non reuelat. Vnde ſequitur quòd dæmones non poſſunt videre Chriſtum ſub hoc ſacramento, ſed credunt ipſum ibi eſſe, non volũtariè, ſed coacti euidẽtia ſignorũ, prout dicitur Iaco.2. Dæmones credunt & contremiſcunt. Quanuis autem non videatur ibi corpus: non tamen ſunt reprehendendi fideles, qui dicunt ſe Deum & Chriſtum vidiſſe: quia videndo ſignum datum ſiue ſacramentum oculis corporalibus viſione fidei, vident ibi Chriſtum, cùm credant eum ibi eſſe.

Angeli et beati quomodo videant corpus Chriſti in ſacramento.

Ver.6. DE VELAMINE SACRAMENTI.

Opuſcu.58. ca.7.& 8.

QVæri ſolet cur Chriſtus noluit viſibiliter apparere in hoc ſacramento, ſed ſub velamine ſpe- B cierum: quia ſi videretur, peccatores haberent maiorem contritionem, & deuotius ſuſciperent. Reſpondetur quòd hoc noluit quadruplici ratione. Prima propter indignitatem, quo ad malos & peccatores, qui non ſunt digni videre, & tamen præſumerent, & punirẽtur: prout viri Bethſamitæ fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eò quòd præſumpſerãt videre menſam diſcoopertam, hoc ſacramentum figurãtem, quam Deus Num.4. præceperat cooperiri pallio hyacinthino: ſic, &c. ex qua punitione boni haberent occaſionem triſtitiæ. Secundò propter imbecillitatẽ viſus, quantum ad cunctos: Nam excellens ſenſibile corrumpit ſenſum. Oculus noctuæ non poteſt videre ſolem: Sed corpus Chriſti eſt clarius ſole, & nos habemus oculos lippoſos. ideo caderemus in terram, prout Apoſt. in transfiguratione, & figuraliter in Exod. habetur, quòd videntes filij Iſrael comutam faciem Moyſi ex conſortio domini, timuerunt propè accedere: vnde poſuerunt velamen ſuper faciem ſuam. Hoc argumentum proſequitur Apoſt. Tertiò propter horrorẽ, quãtum ad ſumentes. Non enim eſſet aliquis adeò animoſus, qui auderet eum recipere. vnde cùm Chriſtus dixiſſet, Niſi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, &c. dixerũt aliqui:

1.Reg.6. 2.de Ani. Marc.9. 2. Corint. 3. & Heb.3. Ioan.6.

aliqui: Durus eſt hic ſermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quòd Hugoni de S. Victore apparuit Chriſtus in ſpecie pueri, quem cum diu contemplatus fuiſſet, dixit illi Chriſtus: Manduca & recipe me. At ille ſanctus orauit vt ſub velamine ſpecierum poneretur, quia non habebat animum ſub tali figura recipiendi illum. Eſſet etiam in horrorem paganorũ, ſi carnes & cruorem occiſi hominis biberemus. Quartò propter meriti fidei conſeruationem: quia ſi oſtenderet ſe in ſpecie ſua, non haberemus meritum fidei, adorando ipſum: Fides enim non habet meritum, vbi humana ratio præbet experimentum. Legimus de D. Ludo. audiente miſſam in ſacello retro maius altare chori ſanctæ capellæ palatij Pariſienſis, qualiter nobiles in choro audientes miſſam, videntes elegantiſſimum & pulcherrimum filium inter manus ſacerdotis hoſtiam conſecratam eleuantis: nunciauerunt regi, ſtimulantes vt veniret ad videndum, Reſpondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideo nunc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioan.20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hinc eſt, quòd ſi ex duobus audientibus miſſam vnus videat Chriſtum, alius non, & ambo in æquali deuotione & charitate adorent, ille qui non videt, magis meretur & magis gratus eſt. Similitudo eſt de rege ambulãte in habitu diſſimulato, &c. ¶ Notandum tamen, quòd ſi aliquando apparet, prout legitur apparuiſſe, quòd talis apparitio dupliciter contingere poteſt: vno modo ex parte videntium: quia quando in ſacramẽto miraculoſè apparet caro, aut ſanguis, aut etiam aliquis puer, oculi videntium immutantur tali immutatione, ac ſi expreſſè viderẽt exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte ſacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando ab vno ſub ſpecie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur ſub ſpecie panis. Nec tamẽ hoc pertinet ad aliquam deceptionem, ſicut accidit in Magorum præſtigiis: cùm talis ſpecies formetur in oculo, ad aliquam veritatem figurandam: ad hoc ſcilicet quòd manifeſtetur corpus Chriſti verè eſſe ſub hoc ſacramẽto: ſicut etiã Chriſtus apparuit diſcipulis euntibus in Emaus ſub ſpecie peregrini, & finxit ſe longiùs ire. dicit enim (vt D. Aug. ait) Cum fictio noſtra refertur ad aliquã ſignificationem, non eſt mendaciũ, ſed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte ſacramenti, manifeſtum eſt quòd non deſinit eſſe Chriſtus ſub ſacramento, tali apparitione facta. Cùm tamen cõtingit apparitio non per ſolam immutationẽ videntium, ſed per mutationem ſpecierũ ſacramenti: quod videtur eſſe, quando omnibus ſub tali ſpecie apparet, & nõ ad horam, ſed ad longũ tempus, ita permanet: & in tali caſu dicendum eſt, quòd manentibus dimẽſionibus, quæ prius fuerunt miraculoſæ, fit quædã immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorẽ, & alia huiuſmodi, vt videatur caro, aut ſanguis, aut puer: & hæc immutatio etiã nõ eſt deceptio: quia fit in figurã cuiuſdã veritatis, vt dictũ eſt. Et ſic patet quòd manentibus dimẽſionibus, quæ ſunt fundamenta aliorum ſenſuũ, remanet corpus Chriſti in hoc ſacramento. Appetere antẽ tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curioſitate: ideo abſque peccato appeti non poſſunt.

3.p.q.76. art.8.

Apparitio Chriſti in ſacramẽto.

In lib. de q. Euang.

Ver.7. DE VERITATE HVIVS SACRAMENTI.

A FIrmiter credendũ eſt & ſimpliciter confitendum verũ corpus Chriſti, & ſanguinem, animã, & diuinitatem realiter eſſe ſub ſacramento, cũ eiſdem dimenſionibus, quas habet in cælo: licet ſecundum eas non cõmenſuretur ſacramento, ſiue ſpeciebus illis. Nec ſunt audiẽdæ rationes hæreticorũ, nec aliorum infideliũ irriſiones, nec illuſiones, aut ſuggeſtiones, quas dæmones immittunt phantaſiis hominũ, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tãta immittunt argumenta, quę vix magni doctores ſoluere poſſent. Ad excutiendũ ergo ab intellectibus hominũ omnia diaboli & hæreticorũ ac infideliũ tela, notanda & retinenda ac perpetuò memoriæ cõmendenda ſunt quatuor fundamẽta, quæ habemus ex ſacris literis & ſanctis doctoribus ab Eccleſia approbatis deſumpta. ¶ Primũ fundamentũ ex D. Pau. qui 2. Cor. 10. dicit, In captiuitatem redigentes omnẽ intellectũ in obſequium Chriſti, hoc eſt ad credendũ omnibus quæ dixit Chriſtus, & obediendum ei. ¶ Secundũ fundamentum habetur Luc.1. Non eſt impoſſibile apud Deũ omne verbũ. Deus poteſt facere omne quod intellectus poteſt concipere. ¶ Tertiũ fundamentũ eſt ex D. Hilario, vbi dicit, quòd cùm Deus ſit infinitæ potentiæ & actiuitatis, & intellectus noſter ſit finitus & limitatus: ſequitur quòd Deus multò plura poteſt facere, quã intellectus noſter intelligere. Ideo Iob 36. Ecce. Deus magnus vincens ſcientiã noſtrã. & Rom.11. O altitudo diuitiarũ &c. ¶ Quartũ fundamentũ eſt: quòd cùm Chriſtus ſit Deus & veritas per eſſentiã, iuxta illud: Ego ſum via, veritas, & vita: mẽtiri nõ poteſt. & ad Tit.1. Qui non mentitur Deus. & Heb.6. Impoſſibile eſt Deũ mentiri, Sequitur quòd quicquid ipſe dixit, hoc verũ eſt. Sed Chriſtus accepto pane dixit, Hoc eſt corpus meũ: non dixit in ſigno, ſed realiter: quia ſubiunxit, Quod pro vobis tradetur. Et de ſanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Chriſti verũ, realiter fuit traditũ pro nobis, & verus ſanguis eius fuit realiter effuſus, & non in ſigno: igitur ibi eſt realiter verũ corpus, & verus ſanguis Chriſti. Vnde Chriſtus prædixerat, Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè

Lib. de Tri.

Chriſtus verè & realiter, eſt in ſacramento.

Ioan.6.

eſt potus:& ibidem ſubiunxit, Et qui manducat me, ipſe viuet propter me:non dixit, propter ſignũ
meũ,& 1.Cor.10.Calix cui benedicimus, nónne cõmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? & panis quẽ
frãgimus, nónne cõmunicatio corporis Chriſti eſt? ¶ Ratione etiã poteſt perſuaderi: Quia in aliis
ſacramentis ſacerdos loquitur in propria perſona, Ego te baptizo, Signo, Abſoluo,&c. Sed in hoc
ſacramẽto nõ loquitur in propria perſona, quia ſtultè loqueretur, nec poſſet eius locutio quocũq;
modo verificari:ſed loquitur in perſona Chriſti, quia refert, Qui pridiè quàm pateretur,&c. dicẽs,
&c. Ideo in aliis ſacramentis non eſt Chriſtus in perſona propria, ſed aſſiſtit ex virtute data. Sed cũ
in hoc ſacramento miniſter loquatur in perſona Chriſti, ſequitur quòd Chriſtus non ſolùm aſſiſtit
in virtute, ſed etiam in propria perſona. In ſignum cuius primum miraculum quod facere voluit,
fuit cõuerſio aquæ in vinũ:& vltimum, conuerſio panis in corpus,& vini in ſanguinẽ:vt correſpõ-
1.Cor.10. derent vltima primis. ¶ Inſuper Apoſt. dicit, Omnia in figura contingebãt illis, & cuilibet ſacra-
mento reſpondet figura,& è conuerſo figuris ſacramenta. Quid igitur in noua lege reſpondet mã-
næ, quod erat cibus corporalis, omne delectamentũ in ſe habens, & omnis ſaporis ſuauitatem, &
figurabat cibũ ſpiritualem? Nihil profectò repræſentare in noua lege poterat, niſi Chriſtum, qui
Ioan.6. dicebat, Caro mea verè eſt cibus,&c. Sicut agno occiſo in lege antiqua non reſpõdebat in
noua, niſi Chriſtus occidendus:ergo nec cibo corporali, niſi Chriſtus qui eſt cibus ſpiritualis. Sed
Chriſtus realiter occiſus eſt: ergo eſt realis cibus. ¶ Præterea vel Chriſtus potuit tranſſubſtãtiare
ſiue cõuertere ſubſtantiã panis in verũ corpus ſuũ, vel non. Si ſecundũ, ſequeretur quòd nõ fuiſſet
omnipotens, cùm talis tranſſubſtantiatio non implicet contradictionẽ, nec in trãſſubſtantiatione
requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primũ, quæritur quibus verbis potuiſſet clarius ex-
Gen.1. primere illam tranſſubſtantiationẽ, quàm his quæ refert Euangeliſta dicẽs: Accepit Ieſus panem,
benedixit, ac fregit, deditq; diſcipulis ſuis, dicẽs: Accipite & manducate: Hoc eſt corpus meum,
quod pro vobis tradetur. igitur patet Chriſtũ tranſſubſtantiationẽ ſui corporis & ſanguinis feciſſe.
Gen.19. Si ergo credimus ſcripturæ dicenti, In principio creauit Deus cælũ & terrã:quare non credemus
Chriſto dicenti, Accipite & mãducate:hoc eſt corpus meũ quod pro vobis tradetur? Si credimus
quòd Deus ſubitò ex limo terræ Adã formauerit,& ex eius coſta Euam, Gen.1.& 2. quare,&c. Si
Exod.7. credimus vxorẽ Loth conuerſam in ſtatuam ſalis, quæ eſt proprior figura huius tranſſubſtãtiatio-
nis:quia ſicut in illa non manſerunt niſi dimẽſiones,& ſubſtantia ſalis ſucceſſit ſubſtãnæ eius: id-
circo eius memoria fuit nobis à Chriſto cõmendata. Luc.17. Memẽtote vxoris Loth:quare,&c.
Si credimus quòd Moyſes virtute Dei conuerterit virgam in colubrũ,& aquas in ſanguinẽ:quare,
&c. cùm nõ maior virtus requiratur:& Eccleſia illud atteſtetur, maximè in cõcilio Epheſino, cõ-
tra Neſtoriũ, cui authoritate põtificis præfuit Cyrilus:& in cõcilio Lateranen. vt habetur in c.fir-
miter. extrà de ſumma trin.& fide catho. vbi dicitur, Vna eſt vniuerſalis Eccleſia, extra quã nullus
omnino ſaluatur:in qua idem ipſe ſacerdos & ſacrificiũ, Ieſus Chriſtus, cuius corpus & ſanguis in
ſacramento altaris ſub ſpeciebus panis & vini realiter continentur, tranſſubſtãtiatis pane in cor-
pus,& vino in ſanguinẽ poteſtate diuina. Omnéſq; ſancti doctores ab Eccleſia approbati, hoc aſ-
ſeuerãter docuerũt, ſingulariter D. Clemẽs, Petri ſucceſſor, in Epiſt. ad Iacobum fratrẽ Domini,
& D. Diony. 3.c. Eccleſ. Hierar.& D. Ignatius in epiſt. ad Rom.& D. Ambr. in lib.4. de Sacramẽ-
tis, c.5. Antequàm conſecretur, panis eſt:vbi autẽ verba Chriſti acceſſerunt, corpus Chriſti eſt. Et
ante verba Chriſti, calix eſt:vbi autẽ verba Chriſti operata fuerint, efficitur ſanguis Chriſti,& in
eod. lib.4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis eſt vſitatus: ſed panis iſte ante verba ſacramentorum,
panis eſt:at vbi acceſſerit cõſecratio: de pane fit Chriſti caro. Hæc igitur aſtruamus: Quomodo
poteſt qui panis eſt, conſecratione corpus Chriſti eſſe? Reſpondet poſt pauca, Sermo Chriſti hoc
cõficit ſacramentũ. Quis eſt ſermo Chriſti? Is quo facta ſunt omnia: Iuſſit Deus,& factum eſt cę-
lũ:iuſſit Deus,& facta eſt terra:iuſſit Deus,& facta ſunt maria. Vides ergo quàm operatorius ſit
ſermo Chriſti? Si ergo tanta vis eſt in ſermone Domini, vt incœperint eſſe quæ non erant: quantò
magis operatorius eſt, vt ſint quæ erant,& in aliud cõmutentur? Idem D. Aug. dicit,& habetur in
Ser.22. ſuper Luc. et in lib. de Offic. c. ante benedictionẽ, de conſecr. diſt. 2. ¶ Ex his patet quòd Lutherus peſſimè ac falsè aſſeuerauit,
ante trecentos annos Eccleſiæ tranſſubſtantiationẽ ignotã fuiſſe. Nam hi qui citati ſunt, antiquiſ-
mi fuerũt. Nec ante annũ Domini milleſimũ circa hoc aduerſarios habuit Eccleſia. Omitto mi-
racula penè innumera in huius rei approbationẽ facta: inter quæ vnũ fuit Pariſiis tẽpore Philippi
le Conquerant in Eccleſia, quæ nũc dicitur de Billhetes. Nec obſtat quod hæretici in oppoſitum
adducunt, dicentes quòd ſcriptura hoc ſacramentum panẽ appellat, dicens 1.Cor.10. Panis quem
frangimus. Et in eodẽ, Vnũ corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane & de vno calice partici-
Ioan.6. pamus. Ad hæc enim in promptu multiplex eſt ſolutio. Prima, quia cũ Chriſtus ibi realiter exiſtẽs,
ſit panis viuus qui de cælo deſcendit, vt ipſemet dixit:ideo hoc ſacramentum rectè panis (ſ. viuus)
poteſt appellari. Non enim nominat Apoſto. hoc ſacramentum, panem corporalem: & Chriſtus

in ora-

in oratione Dominica docet nos petere panẽ ſuperſtãtialẽ. Secũda ſolutio quia ſub ſpeciebus ſacrã-
mẽtalibus fuit panis:videmus enim quòd illud quod in aliud mutatũ eſt,ſuę originis aliquãdo no-
men retinet. Nã ſi tibi aliquis vinũ dederit,quod iã in acetũ verſum eſt,dicis:Ecce vinũ quod dedi-
ſti mihi. Sic virga Aaron in colubrũ mutata, nomẽ virgæ retinet:dicitur enim Exod.7.quòd virga
Aaron deuorauit virgas magorũ.& Eccl.10.homo dicitur puluis & cinis,licet nunc ſit caro. Quid *Sap.16.*
ſuperbis terra & cinis? Tertia ſolutio,quia oculis corporalibus videtur eſſe panis,licet nõ ſit.Quarta
ſolutio,quia omne quod mãducari poteſt,panis dicitur, vnde manna dicitur panis. Et quia hęc ac-
cidentia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici poſſunt: non quòd ſit vbi panis corpora-
lis,ſed panis viuus,qui manducatus & receptus mentẽ reficit. Quapropter concilium Vercellenſe,
quod fuit poſt annum Domini milleſimũ, damnauit Berẽgariũ huius hæreſis primum authorem,
& eum abiurare fecit,cuius abiuratio,& rectè fidei confeſſio habetur in c.Ego Berẽgarius.de con- *c.10.§.5.*
ſecra.diſt.2.quàm ſcripſimus ſuprà. Et deinde conciliũ Cõſtantienſe damnauit Ioannem Vviclefz, *ver.7.*
& Ioannẽ Hus eius diſcipulũ,dicentes in Euchariſtia nõ eſſe identicè corpus & ſanguinẽ Chriſti,
aut realiter in propria præſentia corporali,ſed in figura tantũ. ¶ Nec obſtat etiam quod ex D.Io.6.
c.cum cõmentario ſiue expoſitione D.Aug.inducere nituntur:dicitur enim Io.6.quòd cùm Do-
minus dixiſſet, niſi mãducaueritis meam carnẽ,&c.quidã diſcipuli audientes,dixerunt, Durus eſt
hic ſermo,& quis poterit audire? Quibus Chriſtus dixit,Spiritus eſt qui viuificat:caro autem non
prodeſt quicquam:quaſi diceret,ſecundum D.Aug.Spiritualiter intelligite quę locutus ſum.Non
hoc corpus quod videtis,mãducaturi eſtis:ſed neque bibituri ſanguinem quem fuſuri ſunt qui me
crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendaui,ſpiritualiter intellectũ viuificabit vos:
caro autem non prodeſt quicquã. Vt quid paras dentem aut ventrẽ? Crede,& mãducaſti. Et idem
Augu.in epiſt.ad Amantinũ dicit. Non dubitauit Dominus dicere,Hoc eſt corpus meũ cùm ſig-
num daret. Ad hæc reſpondet D.Tho.quòd cùm D.Aug.dixit,Non corpus quod videtis mandu- *3.p.q.75.*
caturi eſtis non intendit excludere veritatẽ corporis Chriſti, ſed modũ mãducandi: quia non erat *art.1.ad 1.*
manducandum viſibiliter,in ea ſcilicet ſpecie,qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod ſubditur,
Sacramentũ quod vobis commendaui, ſpiritualiter intellectum viuificat,non intẽdit dicere quòd
Chriſtus ſit in hoc ſacramento ſolũ ſecũdum myſticam ſignificationem: ſed ſpiritualiter dici, hoc
eſt inuiſibiliter & impoſſibiliter per virtutẽ Spiritus ſancti.vnde ſuper Ioan.exponẽs illud,Caro nõ
prodeſt quidquam,dicit: Quomodo illi intellexerũt manducandũ,quomodo ſcilicet in cadauere
dilaniatur,aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur. Accedat ſpiritus ad carnẽ,&
prodeſt plurimum: Nam ſi caro nihil prodeſſet,verbum caro nõ fieret,vt habitaret in nobis. Et ad
id quod dicit ad Adam,dicẽdum quòd in cœna Chriſtus dedit ſignũ & corpus ſuum: Signum eſt
quod ſenſu percipitur. Corpus Chriſti eſt,quod ibi contentũ credimus. Alia autẽ quæ poſſunt ad-
duci,ſicut illud,Me autẽ nõ ſemper habebitis, debẽt intelligi viſibiliter quia inuiſibiliter in hoc ſa-
cramẽto ſe nobiſcũ futurũ vſque ad conſummationẽ ſeculi pollicitus eſt. ¶ Si hæc agas ad populũ:
ad confortandũ ſpiritus puſillorũ cõtra illuſiones & ſuggeſtiones dæmonũ,quibuſdã queſtionibus *Conſolatio*
& phãtaſiis,quas dæmon immittit, reſpondendũ eſt:Primò aliquibus ſuggerit,Quomodo eſt poſ- *puſillorum*
ſibile quòd Chriſtus qui erat tam magnus,ſit in tã paruo loco? Reſponſum eſt quòd eſt ibi per modũ
ſubſtantię,& non modo quantitatiuo,hoc eſt nõ vtitur quãtitate ſua in hoc ſacramẽto. Sicut eadẽ
anima eſt in paruulo exiſtente in vtero & extra vterũ,& quãdo eſt magnus vir,& in ſenectute: Sic
Chriſtus in parua & magna hoſtia.& quòd poſſit dari aliquod quantũ quod non vtatur ſua quãti-
tate,apparet ex illo quod dixit Chriſtus: Facilius eſt camelũ trãſire per foramen acus,quàm diuitẽ
intrare in regnum cælorum:ſi non eſſet poſſibile,non diceret facilius: ſed impoſſibile eſt quòd ca- *Matt.19.*
melus,ſi vtatur quantitate ſua, tranſeat:ergo poteſt eſſe quantus, & non vt quantitate ſua, virtute
diuina: Figura habetur 4. Reg.4. de muliere quæ ex paruo lechyto olei repleuit magna vaſa. & *Exod.16.*
alia figura de Manna,quod debebat accipi menſuram Gomor, aliqui colligebant plus,aliqui mi-
nus:ſed nec qui plus collegerat,plus habuit:Nec qui minus parauerat,reperit minus. Sic Chriſtus
tantus eſt in parua,quantus in magna hoſtia,& in qualibet etiam minima particula.vnde Eccleſia
cantat,Fracto demũ ſacramento,nec vaciles,ſed memento tantũ eſſe ſub fragmento, quantũ toto
tegitur. Habetur etiã de Heliſæo quando incubuit ſuper puerum,quòd non vtebatur ſua quanti- *4.Reg.4.*
tate in ordine ad locum, ſiue ad loci occupationem: quia quantũ ad diſtinctionem partium vtitur
ſuis dimenſionibus: Sicut enim in cœlo pes non eſt caput, ſic nec in hoc ſacramento. Ex quo ſe-
quitur quòd quantitati continuæ duo conueniunt, ſcilicet diſtinguere partes ab inuicem, & hoc
eſt illi eſſentiale,& ſeparari non poteſt:aliud eſt occupare locum & commẽſurari loco,& hoc eſt ei
propriũ,quod virtute diuina ſeparari poteſt,vt dictum eſt de camelo. Si hę ſimilitudines non ſuffi-
ciant,recurre ad quatuor fundamenta prædicta. ¶ Secũdò aliquibus ſuggerit, Quomodo eſt poſſi
bile,quòd Chriſtus ſit ante oculos,& non videamus eũ? Figura eſt de Heliſæo,qui rogauit Domi-

num vt aperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorũ qui erat pro eis. Chriſtus etiam reddidit ſe inuiſibilem, Luc. 4. Tranſiēs enim per medium illorũ ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non ſufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis ſuggerit, Quomodo poteſt eſſe in tot locis, cùm non ſit niſi vnus Chriſtus? Dictũ eſt quòd non eſt localiter niſi in cælo: in ſacramento autem non eſt localiter, ſed per modum ſubſtantiæ, & per habitudinem ſucceſſionis. Similitudo datur communiter de voce prædicatoris, quæ cum non ſit niſi vna in aere, eſt æqualis in auribus ſingulorum. Magis propria tamen ſimilitudo eſt de cella circundata ſpeculis: Si vnus homo ſit in medio, imago eius apparet in quolibet ſpeculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæ ſimilitudines non ſufficiant, recurre, &c. Aliis ſuggerit, Quomodo eſt poſſibile quòd Chriſtus ita citò ſit in hoſtia: cum ſit magna diſtantia? Ratio naturalis eſt, quia virtus eius eſt infinita, & quia illa mutatio nō eſt localis, ſed inſtātanea. Similitudo naturalis eſt de ſole, qui illuminat in inſtanti. Et Philoſophi dicunt quòd illuminatio fit in inſtanti, cùm nulla ſit repugnātia ex parte medij. Si hæc nō ſufficiant, recurre ad fundamēta. Aliis ſuggerit, Quomodo ad fractionē hoſtiæ nō frangitur: dicēdum quia eſt ibi per modũ ſubſtantiæ, & quātitatis ſpecierũ non eſt ſubiectiuè in ipſo: ideo Chriſtus nō diuiditur, ſed quantitas. Similitudo eſt de ſpeculo, ad cuius diuiſionē nō diuiditur imago in eo apparēs, ſed ſolùm ſpeculum & in qualibet parte eſt imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Eccleſia, A ſumēte non conciſus, non cōfractus, non diuiſus, integer accipitur. Nulla rei fit ſciſſura, ſigni tantũ fit fractura, qua nec ſtatus nec ſtatura ſignati minuitur. Si hæc non ſufficiant, recurre ad fundamenta, quòd non eſt impoſſibile apud Deũ omne verbum, & quòd Deus qui eſt infinitæ virtutis & actiuitatis, plura poteſt facere, quàm intellectus tuus qui eſt finitus, intelligere: & quòd Deus qui hoc dixit, & reuelauit, nō poteſt mentiri. Ideo firmiſſimè abſque quacũque dubitatione credendum eſt, & exhibendæ ſunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Eccleſia in proſa ſolēnitatis Corporis Chriſti, dicē.: Lauda Sion ſaluatorem, laudā ducem & paſtorem in hymnis & canticis: Quantum potes tātum gaude, quia maior omni laude, nec laudare ſufficis. Laudis thema ſpecialis panis: viuus & vitalis hodie: proponitur. Quod non capis, quod non vides, animoſa firmat fides, præter rerũ ordinem. Amplior perſecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius ſacramenti, quæ ſcribuntur infra eo. §. ver. 18.

Illuminatio fit in instanti.

Ver. 8. DE ADORATIONE CHRISTI IN EVCHARISTIA.

CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Chriſtus ſit verus Deus, ſitque ſub ſacramento Euchariſtiæ: ſequitur quòd ſub illo, & coram illo eſt adorādus latria. Et per conſequēs miniſtri Eccleſiæ licitè hoc ſacramentum eleuāt in ſacrificio miſſæ, & in tēpore tribulationis ingerũt oculis fidelium ad prouocandũ eos ad deuotionem, & ad excitandum mentes eorũ, vt pura mente & ſincero affectu ad ipſum confugiant. Quod etiam aliter probari poteſt. Primò exemplo antiquorũ patrum & ſanctorũ Apoſt. qui inſpirati ſpiritu ſancto in miſſæ ſacrificio eleuari, & oculis omniũ proponi in memoriā illius benedictiſſimæ cœnæ, & amariſſimæ paſſionis docuerunt & tradiderunt. Quæ traditio ab eo tempore vſque nunc fuit ſemper obſeruata. Præter ea Deus voluit tēplum ſibi dicatum honorari, & Salomonem ſtructuris & magnificis ædificare, & vaſis atque ſupellectilibus precioſis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quanto magis ergo hoc ſacramentum voluit honorari, cum ſit templum ſpecialiſſimum in quo Chriſtus non ſolum per inuocationem, ſed etiam per perſonalem præſentiam conſtat eſſe? Si imago crucifixi ex traditione Apoſtol. propter memoriam & repræſentationem Chriſti adoratur, quanto magis hoc ſacramentum quod eſt memoriale omnium mirabilium eius in quo ipſe verè & realiter vt dictum eſt, continetur? Inſuper lumen fidei oſtendit, quòd vbicunque numen ſiue virtus dei nobis apparet, aut familiariter ſe ingerit, eum reuereamur. Ideo reueremur & honoramus ſacramenta, in quibus virtus diuina aſſiſtit, quanto magis hoc ſacramētum, ſub quo non ſolum virtus diuina, ſed etiam Chriſti perſona, imò, vt dictum eſt, tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo ſunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui, & ſi Chriſtum ſub ſacramento eſſe profiteantur, tamen non ſunt veriti habere pro fatuis & ſtultis ſanctos patres, dicentes quòd Deum ſe colere arbitrantes, cum ludibrio habuerunt: hac ſola ratione inducti, quòd non inuenitur in ſacris literis talem honorem debere fieri: & quòd Chriſtus non eſt in Euchariſtia, niſi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in ſacris literis non eſt expreſſus. Quod quidem axioma & fundamentum eſt falſiſſimum, & hæreticum eſſe manifeſtè conſtat, eò quòd ſecundum Apoſt. 1 Cor. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc eſt irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi mãducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc eſt non diſcernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando ſacramento exhibendus eſt, quamuis non inueniatur ſcriptum in ſacris literis: cùm ab Apoſtolis & ſanctis patribus toto orbe terrarum fuerit ſemper obſeruatum.

ſeruatum. Argumentúmque à ſcripturis & authoritate negatiuè ſumptum(vt ſæpe diximus)ineſ-
ficax eſt. ¶ Et ex prędicto nanque fundamento ſequeretur magos illos,qui Chriſtum in cunabulis *Matth.2.*
& illis myſticis muneribus adorauerũt,eſſe idololatras. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hunc
mundũ natus eſt, vt adoraretur in mortali corpore: ſed vt pareretur,& crucifigeretur,& pro pec-
catis noſtris ſatisfaceret. Nec vllũ verbum ex ſcripturis proferri poteſt,quòd talis cultus ſiue honor
ſit ab eis exactus. Si enim propter ſignum ſtellę in lib. Numerorum abſque expreſſione cultũ illum
exhibuerunt:quid nos facere debemus,qui maius teſtimoniũ ab Euangeliſtis & Apoſtolis accepi-
mus ibi eſſe verũ corpus ſuum?hoc certè docet omnes lumen diuini vultus ſignatũ ſuper nos. Nec
Apoſtoli ornantes veſtibus aſinam & pullum, licet non exigerentur, peccatunt:imò illum hono- *Matth.21.*
rem gratanter accepit Chriſtus, atque eorũ qui ramos præſcindentes de arboribus,& veſtimenta
ſternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum inſtituit Eccleſia,& hymnos ac cantica ap-
probauit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infra hoc §.ver.14.

Ver. 9. DE ACCIDENTIBVS IN SACRAMENTO REMANENTIBVS.

A INter alia mirabilia quæ fiunt in hoc ſacramento, vnũ eſt,quòd accidentia,quæ naturaliter ſine *3.p.q.77.*
ſubiecto eſſe nõ poſſunt, tamẽ virtute diuina in hoc ſacramẽto ſunt ſine ſubiecto quo & quòd, *art.1.& 2.*
hoc eſt propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia non habent ſubiectum
quod,ſe quo,ſcilicet quantitatẽ, quæ habet vim ſubſtantiæ,quãtum ad ſubſtentationẽ & immu-
tationem exteriorẽ,non ſolùm ſenſus,ſed etiã quantum ad immutationẽ quæ eſt ad formã ſubſtã-
tialem,quia talis immutatio non fit à forma ſubſtantiali immediatè, ſed mediantibus qualitatibus
actiuis & paſſiuis,quæ agunt inſtrumẽtaliter virtute ſubſtantiæ. Hæc autem virtus inſtrumentalis
ſeruatur in ſpeciebus ſacramentalibus, ſicut prius erat in ſubſtantia: hoc autem fit virtute diuina.
Ideo poſſunt agere ad formã ſubſtantialem inſtrumentaliter,per quem modum aliud poteſt agere
præter & vltra ſpeciẽ ſuam:ſicut calor naturalis ad carnem & ſanguinẽ,non virtute propria,ſed vir-
tute principalis agentis. Ex quo ſequitur quòd accidentia panis & vini poſſunt corrũpi, ſicut pote- *Accidentia*
rant corrũpi quando erãt ſubiectiuè in ſubſtantia panis & vini. Tunc enim poterant corrumpi du- *dupliciter*
pliciter,ſcilicet per ſe & per accidens:per ſe quidem, per alterationẽ,quæ fit per contrariam quali- *corrumpi*
tatem,& per augmentũ & diminutionẽ quantitatis,non quidem per modum augmẽti & diminu- *poſſunt.*
tionis,quæ inuenitur ſolùm in corporibus animatis,qualia non ſunt panis & vinũ, ſed per additio-
nem & diuiſionem. Nã(vt dicitur 3. Metaph.)per diuiſionem vna dimẽſio corrũpitur,& fiũnt duę:
per additionem verò ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrũpi per accidens,ſcilicet per
corruptionẽ ſubiecti,& hoc etiã modo poſt cõſecrationem corrũpi poſſunt. Quia quãuis ſubie-
ctum non remaneat,remanet tamen eſſe & virtus,quã habeant accidentia in ſubiecto. Et ideo hu-
iuſmodi eſſe virtus poteſt agere & corrumpi à contrario agente:ſicut poterat corrumpi ſubſtantia
panis & vini,quæ non poterat corrũpi niſi præcedente alteratione. ¶ Circa tamẽ accidentia diſtin-
guendum eſt inter vtrumque modũ prędictarũ corruptionũ. Quia cùm corpus & ſanguis Chriſti *Quæ immu-*
ſuccedant ſubſtantiæ panis & vini:ſi fiat talis immutatio ex parte accidẽtium, quæ non ſuffeciſſet *tatio ſpecie-*
ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non deſinit eſſe corpus aut ſanguis *rum requi-*
Chriſti in hoc ſacramento,ſiue fiat immutatio ex parte qualitatis,puta cùm modicum immutatur *ratur ad de-*
color,ſapor, & odor panis aut vini, ſiue ex parte quãtitatis in tales partes, in quibus poſſet ſaluari *ſitionem ſa-*
natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quòd corrupta fuiſſe ſubſtantia panis aut vini, *cramenti.*
non remaneret corpus aut ſanguis Chriſti ſub hoc ſacramento:ſicut cũ mutatur color,& ſapor,&
aliæ qualitates panis aut vini,quod nullo modo poſſet ſecum compati natura panis aut vini:aut ex
parte quantitatis, puta ſi pulueri zetur panis, vel vinũ in tam minutas partes diuidatur,vt iam non
remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut ſanguis in hoc ſacramento: nec illa
corruptio eſt miraculoſa, ſed naturalis. Præſupponit tamen miraculum quod factum eſt in conſe-
cratione: ſcilicet quòd illæ ſpecies ſacramentales retinerẽt eſſe ſine ſubiecto,quod prius habebant
in ſubiecto. Sicut & cæcus miraculoſè illuminatus, naturaliter videt. Et cùm ad corruptionem
vnius ſequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) ſequitur quòd ex ſpeciebus ſa-
cramentalibus poterit aliquid generari. Non enim ſic corrumpuntur, vt omnino diſpareant. Et ad
ſenſum videmus aliquid ex prædictis ſpeciebus generari, puta cineres, ſi ſpecies comburantur: vel
vermes,ſi putrefiant. Hęc autẽ generatio non fit ex ſubſtantia corporis aut ſanguinis Chriſti,cùm
ſit incorruptibilis:nec quòd materia panis quæ per conſecrationẽ deſierat eſſe,redeat,nec alia ma-
teria creatur: Sed cùm in conſecratione miraculoſè detur quantitati dimenſiuæ panis, quòd ſit
primum ſubiectum conſequentium formatum, quod eſt proprium materiæ:ideo ex conſequenti
datur ei omne illud quod ad materiam pertinet, & per conſequens quod poſſet generari ex eis,
quicquid poſſet generari ex materia panis aut vini, ſi eſſet. ¶ Ex præmiſſis infertur quòd ex ſolis
ſpeciebus ſacramentalibus quis poteſt nutriri, ſi acciperentur in tanta quantitate, in qua panis ſuf-

ficeret ad nutrimentũ,cum habeant vim ſubſtantiæ panis. ❡ Difficultas eſt an quando infunditur liquor eiuſdem ſpeciei vel alterius in vinum, fiat corruptio:& ſi non, vbi maneat id quod infunditur. Dicendum quòd ſi infundatur vel permiſceatur in tanta quãtitate quòd poſſit diffundi in totum vinũ conſecratum,totum fier permixtũ. Quod autem commixtũ eſt ex duobus,neutrũ commiſcibilium eſt, ſed vtrũque tranſit in quoddam tertium ex his compoſitum. vnde ſequitur quòd vinum prius exiſtens nõ maneret. Si liquor eſſet alterius ſpeciei, puta ſi aqua poneretur in magna quantitate, ſolueretur ſpecies vini, & illud tosũ eſſet alterius ſpeciei. Si autẽ permiſceretur liquor eiuſdem ſpeciei,puta vinum,remaneret quidem ſpecies,ſed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuerſitas accidentium:puta ſi vinũ infuſum eſſet album, & aliud rubeum, & ſi ex eodẽ dolio diuerſa quantitas,tũc deſineret eſſe ſacramentum,cum fundamentum omniũ ſit quantitas:ideo tunc deſinit ibi eſſe Chriſtus. Si verò liquor admixtus eſſet tam paruæ quantitatis,quòd non poſſet diffundi per totum vinum conſecratum, non fieret totum vinum permixtum, ſed aliqua pars eius,quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionẽ extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem ſpecie, non ſolùm ſi paruus liquor permixtus eſſet eiuſdem ſpeciei, quia gutta aquæ multo vino permixta,tranſit in ſpeciem vini,vt dicitur in primo de Generatione. Manifeſtum eſt autem ex prædictis quòd corpus & ſanguis Chriſti manent in hoc ſacramento, quandiu illæ ſpecies manent eædem numero,& in ſingulari per pronomen demonſtratiuũ poſſunt demonſtrari ſiue ſingularizari:ideo ſi totum vinum conſecratum fuerit permixtũ,erit aliud numero, & deſinet ibi eſſe Chriſtus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quòd nõ poſſit diffundi per totum,ſed per aliquam partem ſpecierum, deſinit eſſe ſanguis Chriſti ſub illa parte vini conſecrati, tamen manebit ſub alia. Et ſic pars vini permixta erit ſubſtantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quòd quando aqua admiſcetur aquæ benedictę,efficit benedictã: quia maius dignum trahit ad ſe minus dignum:igitur. Sic in propoſito dicẽdum cum Innocentio: in c.cùm Marthæ.extra.de celeb.miſſ.quòd non eſt ſimile de aqua benedicta, quia illa benedictio nullam mutationem ſubſtantialem facit circa ſubſtantiam aquæ, ſicut facit conſecratio vini. ❡ Nec obſtat quòd magnum & paruum ſunt duæ quantitates, & diuerſificant ipſam,ſicut albũ & nigrum colorem:ergo quantũcunque paruum addatur,quantitas corrumpitur,& per conſequens Chriſtus deſinit eſſe ſub ea: quia licet magnum & paruum diuerſificent quantitatem dimẽſiuam in ratione menſuræ, non tamen quantũ ad eius eſſentiam. Et liquor appoſitus poteſt eſſe adeò paruus,quòd ſua paruitate impeditur ne diffundatur per totum ſed per paruas dimenſiones:quæ licet ſint ſine ſubiecto,tamen ſubſtant alteri liquori,ſicut & ſubſtantia;ſi ibi adeſſet.

Quid dicẽdum de infuſione liquoris in vinum conſecratum.

Ver. 10 DE SACRAMENTI EVCHARISTIÆ NOMINIBVS.

3.p.q.73. art.4. Altaris ſacramentũ pluribus nominibus nũcupatur, eò quòd plures effectus,proprietates,& repræſentationes habeat. Et maximè tres: Vnã reſpectu præſentis, ſcilicet vnitatẽ Eccleſiæ B cui homines aggregantur per hoc ſacramentũ, & ſecundũ hoc dicitur Synaxis Græcè,quòd idem *Lib.4.* eſt quod cõmunio Latinè. Vnde Damaſce.ait, dicitur communio,quia per ipſam cõmunicamus Chriſto. Et quia participamus de eius carne & deitate,& vnimur adinuicẽ per ipſam, iuxta illud, *1.Cor.10.* Vnũ corpus multi ſumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. ſequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nónne cõmunicatio ſanguinis Chriſti eſt? Et panis quem frangi- *Super Ioan.* mus, nónne cõmunicatio corporis Chriſti eſt? Et(vt D. Aug.dicit) Chriſtus ad huiuſmodi vnitatem & communionem ſignificandam,materiam huius ſacramenti ex his rebus elegit,quæ ad aliquod vnum rediguntur. Ex multis enim granis panis cõficitur, & ex multis vuis vinũ confluit: Sic nos quãuis ſimus multi,efficimur tamen vnũ in Chriſto per hoc ſacramentũ. Vnde & idem Aug. ait, O ſacramentum pietatis! O ſignum vnitatis! O vinculum charitatis! & Inno.3.in c.cùm Marthæ, de celeb. Miſſ.dicit, Per hoc enim quòd ipſe Chriſtus ſuſcepit de noſtro(ſcilicet carnem)& nos accipimus ipſi de ſuo(ſcilicet in hoc ſacramento)non ſolùm carnem, ſed etiam animam & diuinitatem,vt dictũ eſt. Et iã inſolubili nexu coniungimur,vt qui eũ vnum cum patre per ineffabilem vnitatem,fiat vnum nobiſcum per admirabilem vnionem: ac per hoc(ſcilicet ſacramentum) *Ioan.17.* ipſo mediante, cum patre & Spiritu ſancto vnum efficimur. Pater(inquit) ſancte, ſerua eos quos dediſti mihi,vt ſint vnũ,ſicut & nos. Non pro eis rogo tantùm, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorũ in me,vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc ſacramentũ di- *Euchariſtia dicitur communio. Viaticum.* citur communio ſiue communicatio, quam debemus habere idem ſapere, dicere,& velle,& omnia communicare, præcipuè in neceſſitate,ſicut Apoſt.communicauit. Ideo 1.Cor.1. Obſecro vos fratres per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata.& 2.Cor.13. Idipſum ſapite.& Heb.13. Beneficentiæ & cõmunionis nolite obliuiſci. ❡ Aliam ſignificationem habet reſpectu futuri, inquantum ſcilicet hoc ſacramentum eſt præfiguratiuum fruitionis Dei,quæ erit in patria. Et ſecundũ hoc dicitur Viaticũ, quia præbet nobis viam perue-

niendi illuc.& ſecundum hoc etiam dicitur Euchariſtia,quod interpretatur bona gratia:quia gra-
tia Dei vita æterna,vel quia realiter continet Chriſtum,qui eſt plenitudo & author gratię,qui bo- *Rom.6.*
nam unò optimã gratiam fecit,dando ſe nobis ſub hoc ſacramento. Sicut enim Chriſtus in mun- *Ioan.13.*
dum viſibiliter veniens contulit mundo gratiã,ſecundum illud, Gratia & veritas per Ieſum Chri-
ſtum facta eſt:ita in hominem veniens ſacramentaliter, vitam gratiæ operatur,ſecundũ illud Io.6.
Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Vnde dicit D. Thomas quòd hoc ſacramentum ex *3.p.q.79.*
ſeipſo habet virtutem gratiam conſereodi. Nec aliquis habet gratiam ante ſuſceptionem huius *art.1.ad 1.*
niſi ex aliquo voto vel deſiderio ipſius,vel per ſeipſum,ſicut adulti,vel Eccleſiæ, ſicut paruuli. Vn- *Nullus con*
de ex efficacia virtutis ipſius eſt, quod etiã ex voto ipſius aliquis gratiam cõſequatur,per quam ſpi- *ſequitur*
ritualiter viuificetur: Hic enim eſt panis viuus, qui de cælo deſcendit, qui ſolus viuificat. Vnde *gratiã niſi*
Chriſtus, Amen dico vobis,non Moyſes dedit vobis panem de cælo ſed pater meus dat vobis pa- *ex voto Eu-*
nem de cælo verum. Panis enim verus eſt,qui de cælo deſcendit,& dat vitam mundo. Subdit de- *chariſtia.*
inde, Ego ſum panis viuus,qui de cælo deſcendit:Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æter-
num. Et qui manducat me, ipſe viuet propter me. Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi
vita. Qui mãducat meã carnem,& bibit meum ſanguinem,habet vitam æternam. & per oppoſi-
tum, Niſi manducaueritis(ſaltem in voto proprio vel eccleſiæ)meam carnem,&c.Non eſt ergo vi-
ta ſpiritualis ex fide, licet prærequiratur diſpoſitiuè: ſed effectiuè ex carne & ſanguine Chriſti in
hoc ſacramento cõtentis. Imò & omnia alia ſacramenta virtutẽ iuſtificandi & peccata remittendi
ab iſta paſſionis oblatione recipiũt. ¶Si dicatur quòd hoc ſacramentum nemo debet recipere oiſi
contritus & in gratia: Diceodum quòd quicunque accedit ad hoc ſacramentũ impræparatus aut
cũ affectu peccati mortalis,peccat mortaliter, iuxta illud, probet autẽ ſeipſum homo,& ſic de pa- *1.Cor.11.*
ne illo edat,& de calice bibat:Qui enim mãducat & bibit indignè,iudiciũ ſibi manducat & bibit.
Sed ſi facta preparatione debita(ſaltẽ probabiliter)& adhuc eſt in peccato mortali: quia ſtat qoòd
quis habeat probabilitatem quòd ſit cõtritus & io gratia,qui tamen non eſt:quia fortè nõ ex toto
corde. Tunc hoc ſacramentum adueniens cauſat gratiam & virtutes, & dat vitã. Si verò iouenoiat
gratiam auget eam. ¶Ex hoc ſequitur quòd per hoc ſacramentũ remittuntur peccata mortalia,&
gratia datur. Vnde in conſecratione ſanguinis dicitur, in remiſſionẽ peccatorũ. Nomine autẽ pec-
cati intelligitur mortale,& ſi remittat peccatum mortale, à fortiori veniale:quod intelligẽdum eſt
de præteritis. Quia ſi quis venialiter eſſet diſtractus in ſumptione huius ſacramenti, illud veniale *Diſtractio*
impediret remiſſionem mortaliũ,& per cõſequẽs collationẽ gratiæ. ¶ Aliqui ponũt acceſſum me- *impedit effe-*
dium ad hoc ſacramentũ,ſcilicet quòd accedens non peccat mortaliter,nec accipit gratiã. Et quã- *ctum ſacra-*
do fit argumentum ex D. Paul.quia vel comedit dignè,vel indignè: dicunt quòd comedit dignè, *menti.*
quantũ ad ſuam æſtimationẽ,quæ excuſat à mortali. Alij verò ponunt acceſſum mediũ,ſecũdum *De acceſſu*
diuerſos gradus intenſionis,quos ponũt in conuerſione ſine deteſtatione peccatorũ: & dicũt quòd *medio.*
ſtat aliquem probabiliter æſtimare ſe eſſe cõtritũ,qui non erit ſufficienter attritus,ad hoc quòd ſa-
cramentum confeſſionis faciat eum de attrito contritũ,ſed diſpoſitionem aliquã faciat,& tandẽ ſa-
cramentũ Euchariſtiæ adueniens perficit & facit contritũ, & ſic cauſat gratiam, & dat vitam: ali-
quando enim aliquis habet probabile iudicium ſufficientis diſpoſitionis, qui tamen adeò remiſsè
diſpoſitus eſt,quòd nec ſacramentũ pœnitentiæ nec Euchariſtiæ ſufficit propter illã remiſſiooem
& negligentiam conatus, cuius intenſio requiſita incerta eſt, & cùm quæritur ab eis an talis fece-
rit,quod in ſe eſt,vel oon: reſpondent ipſum feciſſe quod in ſe eſt,ad vitandum peccatum indignæ
ſumptionis, ſed non ad obtinendã gratiam. Hac diſtioctione benè intellecta ſoluuntur omnia ar-
gumenta,& cùm replicatur,ſi fecit diligentiam ad quã tenebatur,indubitanter habet gratiam: Re-
ſpondent quòd ad maiorem diligentiam tenetur ad obtioendam gratiam, quàm ad euitãdum pec-
catum. Alij ponunt acceſſum medium, cùm quis tenetur Euchariſtiam ſumere, & non habet co-
piam confeſſoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius ſoluit argumenta: quia
contra præcedeotes dici poteſt quòd omne ſacramentum ſuſceptum ab attrito,facit illum contri-
tum. De tertia repræſeotatiooe dicetur verſu ſequenti.

Ver. 11. DE SACRIFICIO MISSÆ.

A SAcramentum Euchariſtię etiam dicitur Sacrificiũ ratione præteriti,inquãntum ſcilicet eſt re-
præſentatiuũ dominicæ paſſionis, quæ fuit verum ſacrificium, & ideo inquantum per hoc ſa-
cramentum dominica paſſio offertur,dicitur ſacrificiũ. Et ſecundum hoc etiam dicitur Miſſa, oõ
accipiendo miſſam pro omnibus ſolennitatibus pręcedentibus aut ſequentibus,quę nõ ſoot aſper
nandæ:(Nam Chriſtum ante & poſt cœnam cæremonias ſeruaſſe legimus. Præceſſit enim homo
lagenã aquæ baiulans,quæ pœnitentiã, contritionẽ, & ſatisfactionẽ ſignificat:benedixit,& hym-
num addidit, orationémque pro ſe & Apoſtolis ac aliis fecit.vt habetur Io.17. Et D. pao.1. Tim.2.
Orationes,obſecrationes, & poſtulationes, ac gratiarum actiones adiũgere docuit,vt D. Aug.ibi-

dem interpretatur.) Sed accipiendo Miſſam pro ſacro myſterio, quod fit in conſecratione, oblatione, & communione corporis & ſanguinis Chriſti, ſub ſpeciebus panis & vini, ac repræſentatione paſſionis eiuſdem, ad ſalutẽ fidelium & remiſſionem peccatorum: Miſſa tũc dicitur ſacrum myſterium, & ſacrificium, & quodammodo pignus, & inſtrumentũ remiſſionis peccatorum, à D.
A quo miſſa primò fuerit celebrata. Iacobo, fratre domini. Hieroſolymitano epiſcopo, primò celebrata, vt habetur in ca. Iacobus, de conſecr. diſt. 1. ¶ Ad ſciẽdum autem quomodo Miſſa eſt ſacrificium, notãdũ eſt ex D. Augu. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quòd ſacrificium eſt cultus ſiue honor ſoli Deo exhibẽdus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificans diis eradicabitur, niſi domino ſoli. Per ſacrificium igitur intelligunt omnes theologi & Chriſtiani, omnem oblationẽ, ſiue omne id quod Deo offertur in recognitionẽ ſupremi dominij, ſiue ad impetrandã miſericordiam & veniã peccarotum, & gratiam acquirendam, ſiue ad auertẽdam iram, vltionẽ, atque vindictam, ſiue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis. & ſic peccato-
Cõtritio dicitur ſacrificium. rum contritio dicitur ſacrificium interius, iuxta illud Pſal. Sacrificiũ Deo ſpiritus cõtribulatus: & oratio & gratiarũ actio dicuntur ſacrificiũ, iuxta illud Pſal. Sacrificate ſacrificiũ iuſtitiæ, & ſperate in domino, Nec ipſe offerendi actus dicitur ſacrificiũ, ſed id quod Deo offertur in recognitionem
Recognitio ſupremi dominij duplex. ſupremi dominij. Recognitio autem ſupremi dominij eſt duplex: ſcilicet interior & exterior. Recognitio interior eodẽ modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor contritum & humiliatũ, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & ſecreta pœnitentiæ habebant, ſicut nos qui ſumus in lege noua. Recognitio ſupremi
Leuit. 2. 3. & 4. c. dominij exterior erat alia in lege Moyſi, & alia eſt nunc in lege gratiæ. & ſic aliud eſt ſacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquãdo offerebatur ſacrificiũ de inanimatis, vt de pane, ſimila, & thure: & fiebat huiuſmodi ſacrificium cõmuniter in laudem & gratiarum
Oblatio. actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur oblatio ſimpliciter, & ſine adiuncto. Eſt enim oblatio nomen cõmune ad omnia ſacrificia. Aliquando autem fiebat ſacrificium de animatis, quæ oc-
Victima. cidebantur, & quorum ſanguis effundebatur. Et hoc genus ſacrificiorum vocabatur Victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & ſatisfactionem pro peccato, aut pro pœnis pec-
Hoſtia pro peccato. Holocauſtum. catis debitis: & vocabatur Sacrificium expiatiuum, & Hoſtia pro peccato. Aliquãdo verò fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocauſtum ſiue Victima holocauſti, & totum cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificium pacificum. Et cùm illa omnia ſacrificia ordinarentur in ſacrificium Chriſti, qui continetur in hoc ſacramento, tanquam ad finem, eò quòd eius ſacrificium & oblatio eminenter cõtinet omnes effectus ſacrificiorum prædictorum: ſequitur quòd in ſacris literis hoc ſacramentum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum ſacrificiorũ, ratione cõtenti. Primò enim dicitur Oblatio. Epheſ. 5. Qui dilexit nos, & tradidit ſemetipſum oblationem pro nobis Deo. & Eſa. 53. Oblatus eſt, quia ipſe voluit: & in c. cõmunione, de conſecr. diſt. 2. vocatur Oblatio. Secundò dicitur Hoſtia ſiue Victima in holocauſtũ, in odorem ſuauiſſimum Domino, quia Chriſtus ad placandũ Deum, & reconciliandũ nos, ſe obtulit in ara crucis: ideo dicitur Holocauſtum ſiue ſacrificium recõciliatiuum, Ro. 5. Cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. & Epheſ. 5. Tradidit ſemetipſum in oblationem & hoſtiam, in odorẽ ſuauitatis, ſcilicet ad placandum Deũ. Vnde cantat Eccleſia, O ſalutaris hoſtia, &c. Tertiò hoc ſacramentũ dicitur Sacrificium expiatiuum, ſiue Sacrificiũ & Hoſtia pro peccato, eò quòd expiet & mundet peccata &
Heb. 6. ſatisfaciat pro pœnis peccatorũ. Vnde Apoſt. Si enim ſanguis hircorum aut vitulorum inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui ſeipſum obtulit immaculatum Deo, emũdabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis? & Colo. 2. Donãs vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat, chirographũ decreti, & tulit ipſum de medio, affigens illud cruci. Chirographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, ſiue reatus pœnæ, quam Chriſtus pro nobis portauit, & pro qua ſatisfecit, prout prophetauerat Eſa. 53. Verè languores noſtros tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Si enim Chriſtus emundabit cõſcientias noſtras à peccatis, & ſatisfecit pro eis, & in hoc Altaris ſacramento offeratur Deo patri: conſequens eſt quòd hoc ſacramentum quod ipſum continet, & eum tanquã in cruce repreſentat, expiet cõſcientias noſtras, & emundet ſiue liberet à maculis & pœnis peccatorũ. & ſic dicitur Sacrificiũ expiatiuũ. Sicut enim panis habet ex ſe virtutem nutriendi, & Rhababarũ detrahendi cholerã: ſed ſi panis Rhabarbaro miſceatur, vtrãque habet virtutem: ſic Chriſtus, qui eſt verus panis, nutrit, inquantũ eſt ſacramentum: inquãtum verò mixtus Rhabarbaro & amaritudini paſſionis, per quã dolores noſtros ipſe tu-
Eucharistiam eſſe ſacrificium probatur. lit, expiat peccata & pœnas peccatorũ. & ſic Chriſtus eſt nutrimentũ, & medicamentum, ac holocauſtũ ad ſanandas infirmitates, & purgandas iniquitates. ¶ Et quia hæretici inſtãt nullibi in ſacris literis eſſe expreſſum hoc ſacramẽtum eſſe ſacrificiũ, neque vt offeratur in expiationẽ, in qua nõ ſe obtulit Deo patri, ſed ſolùm ſe dedit in cibum: Ideo ex ſacris literis oſtendendũ eſt huiuſmodi ſa-

cramentum eſſe ſacrificiũ & expiatiuũ,& ad hoc à Chriſto inſtitutũ. Ad cuius euidentiã ſupponẽ-
dum eſt quòd dicit Apoſto. Omnia in figura contigebant illis. Ex quo fundamenro in epiſtola ad 1.Cor. 10.
Heb.7.apertè oſtendit ſacerdotiũ antiquæ legis ſiue Aaronicũ (quod erat temporaneum) figurare
ſacerdotium Chriſti, quod fututũ erat ęternum, prout Dauid prædixerat dicẽs, Iurauit Dominus,
& non penitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum ſecũdum ordinẽ Melchiſedech. Sicut igitur ad-
ueniente lumine, fugatur & euaneſcit vmbra: ita adueniente nouo Chriſti ſacerdotio, ſecundũ or-
dinem & formã Melchiſedech euanuit ſacerdotiũ Leuiticum & Aaronicũ,& trãſlatum eſt in no-
uum ſacerdotium Chriſti ſiue Euãgelicũ, quod eſt multò perfectius Leuitico: ſicut lux eſt perfe-
ctior vmbra. Et quemamodũ Heb.7. dicitur correſpondenter ſe habẽt ſacerdotium & lex. vnde
Apoſt. dicit, Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat: Ita correſpondenter ſe habent
ſacerdotiũ & ſacrificiũ: quia (vt idem Apoſt. dicit) Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro Hebr.5.
hominibus cõſtituitur in his quæ ſunt ad Deũ, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Ergo ea-
dem ratione ad ſacerdotẽ Euangelicũ pertinet offerre ſacrificiũ, quòd non licet offerre plebi, ſicut
& in antiquo teſtamẽto. Et cùm ſacerdotiũ Euangelicum ſit ſecundũ ordinem & formã Melchi-
ſedech,& perfectius illo: Melchiſdech autem obtulit panem & vinum: ergo ad ſacerdotẽ euange- Gen.14.
licum pertinet offerre ſacrificiũ ſub ſpecie panis & vini, ſiue panẽ & vinum de cœlo verum, prout
Chriſtus fecit in cœna,& faciendũ iuſſit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Hanc
tranſlationẽ & ſacrificij ſpeciẽ bene prædixit Malachias ex parte Domini pronuncians, Nõ eſt (in- Malach.1.
quit) mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituũ:& munus non ſuſcipiã de manu veſtra. Ab
ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnũ eſt nomen meũ in Gentibus,& in omni loco ſacrificatur
mihi,& offertur nomini meo oblatio mũda. Propter certitudinẽ prophetiæ loquitur Malachias in
præſẽti pro futuro: ſicut Dauid propter eãdem cauſam loquitur in præterito pro futuro, dicẽs, Fo- Pſal.21.
derunt manus meas,& pedes meos,&c. Sed quomodo Dominus per Malachiã hæc dicebat? Nõn-
ne ipſe inſtituerat ſacerdotiũ Leuiticũ? Nõne præceperat offerri oblationes & ſacrificia? Nunquid
promiſit ſe ſuſcepturũ de manibus eorum? Leuit.4. Si peccauerit omnis turba filiorum Iſraël, obla-
ta pro peccato eius conſtituta hoſtia, ſeruatis certis ſolẽnitatibus, rogante pro eo ſacerdote, propi-
tius erit Dominus,& benedictionem ſuam ad ſacerdotalem ſubſecuturã promiſit. Num.6. Sic be-
nedicetis filiis Iſraël, benedicat tibi Deus,& cuſtodiat te, & oſtẽdat Dominus faciem ſuam tibi,&
miſereatur tui: conuertat Dominus vultum ſuum ad te,& det tibi pacem. Inuocabúntque nomen
Domini ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait,
Non eſt voluntas mea in vobis,& munus non ſuſcipiam de manu veſtra? Profectò nil aliud inten-
dit niſi quòd aboleretur illud vetus ſacrificium, ſecundum ordinem Aaronicum, ſuccedente illo
nouo, ſecundum ordinem Melchiſedech. Ideo inquit, Non eſt mihi voluntas ſcilicet perpetua, in
vobis. Et rationem aſſignat, quia non in hoc populo Iſrael, ſed etiam in omnibus Gentibus volo
ſacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundam. Non poteſt intelligi de ſacrificio contri-
tionis aut laudis diuinæ, duplici ratione. Prima, quia illa erant cõmunia omnibus ſacerdotibus,&
non ſacerdotibus:& erant etiã in antiquo teſtamẽto. Præterea quia vt dicitur Eſa.64. Facti ſumus
omnes immũdi & iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ. Oblatio ergo vna munda ſuccedens
loco omniũ illarum veterum quã inter gentes in omni loco orbis ſacrificandã & offerendam præ-
dixit Dominus, non eſt alia quàm Chriſtus ipſe: qui (vt D. Petr. ait) peccatum non fecit: qui (vt di- Euchariſtia ſacramentum in recordationem paſſionis inſtitutum.
ctum eſt) dilexit nos,& tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiã Deo in ara crucis: qui
etiam hoc ſacramentũ non ſolùm in recordationẽ cœnę, ſed etiã paſſionis & oblationis ſuæ ab ini-
tio conceptionis ſuæ voluntariè acceptatæ,& poſtmodum in ara crucis realiter exhibitæ in ſacrifi-
cium & oblationem,& expiationem peccatorũ inſtituit,& offerendam præcepit: vt manifeſtè ex
Euangelio & traditionibus Apoſt. & omnium ſanctorũ patrum habetur. Primò ex D. Luca 22. ha-
bemus, quòd Chriſtus hanc oblationẽ per Agnum Paſchalem figuratã, vocat Paſcha, dicens: De-
ſiderio deſideraui hoc Paſcha mãducare vobiſcũ, antequam patiar. Hoc inquit, Paſcha, non illud
vetus, in quo nihil dignũ erat tanto Chriſti deſiderio: quemadmodum Tertul. aduerſus Marchio-
nem, hoc ipſum in hoc paſſu diligenter annotauit. Nam antè ſæpius idipſum cum eiſdem diſcipu-
lis non ſolùm ſemel, ſed iterũ manducauerat, de eo minimè ipſum locutũ fuiſſe planè indubitatũ;
ſed hoc Paſcha nouum: hoc (inquam)& verũ, in quo in veritate terminatæ ſunt vmbræ antiqui te-
ſtamẽti. Agnus ille typicus habebat rationẽ hoſtiæ: immolabatur ante ab vniuerſa multitudine fi-
liorum Iſrael,& deinde edebatur, vt habetur Exod.12. Cùm ergo Chriſtus contentus ſit in hoc ſa-
cramento, in cuius forma immolatio exprimitur, ſequitur quòd ipſum Sacramentũ, Hoſtia,& Sa-
crificium dicatur. ¶ Præterea notandum eſt quòd (vt dicunt Euangeliſtæ) Chriſtus accepit panẽ,
& gratias agens benedixit, Et paſſionẽ ſuam tam in conſecratione panis quàm vini expreſſit, dein-
de ſubiunxit: hoc facite in meam commemorationem. Hoc pronomen (hoc) quòd cùm nõ reſtrin-

gatur, demonſtrat omnia præcedentia : & hoc verbum(facere)importat plus quàm recordari : vn-
de Facere eſt cõſecrare & immolare, ſiue immolationẽ & mortẽ offerre: quia Chriſtus dixit, Hoc
eſt còrpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc eſt immolabitur. Et ſic, hoc facite in memoriã paſ-
ſionis, & effuſionis, ac immolationis meæ, cõſecratæ & immolatæ in remiſsionẽ, hoc eſt in expia
tionem peccatorũ: Et ſic non ſolum in recordationem cœnæ, ſed etiã paſsionis & in expiationem
peccatorum. Hunc intellectum verborum ſatis ex litera manifeſtũ, Catholica Eccleſia toto orbe
terrarum diffuſa prolata illa myſtica cõſecrationis verba intelligit. Ideo ſubiũxit, Vnde & memo-
res Domine nos ſerui, ſed & plebs ſancta eiuſdẽ Chriſti filij tui Domini Dei noſtri, tam beatæ paſ-
ſionis. &c. offerimus præclaræ maieſtati tuæ, de tuis donis ac datis hoſtiam purã, &c. Hic nempe
apparet quo modo Eccleſia intelligat quòd ſibi à Domino præceptum eſt, hoc facite in meã com-
memorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maieſtati offerat illam Hoſtiã mundam & ſanctã,
quam Chriſtus obtulit, & ſuo exemplo inſtituiſſe monſtrauit. Hoc modo Apoſt. & orthodoxi om-
nes vſque ad nos maximo conſenſu(vt eorum monumẽta probant)intellexerũt. Quare huic ſen-
ſui adhærere debemus, etſi aliqui in oppoſitũ ſcripturas allegent, & ad memoriam reuocãdum &
tenendum eſt fidele illud & planè Chriſtianum Origenis conſilium, quod in quadam Homil. ſu-
Notandum per Matt.24. his verbis inculcat, Quoties(inquit) aduerſus ea quæ obſeruat vniuerſa Chriſti Ec-
& fidele cleſia, quibus omnis orbis Chriſtianus cõſentit & credit, canonicas ſcripturas aliqui proferunt, vi-
dictum. dentur dicere: Ecce in domibus eſt verbum veritatis: ſed nos illis credere non debemus, neque exi-
re à paterna Eccleſiaſtica cõtradictione. nec aliter credere, niſi quemadmodũ Eccleſiæ tradiderũt
nobis Chriſtus enim præmonuit, Surgent pſeudochriſt. & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna &
prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint,
Ecce in deſerto eſt, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendum eſt pariter ad
Galat.1 memoriã illud Apoſt. Miror quòd ſic tam citò trãſferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chri-
ſti, in aliud euangeliũ, quod nõ eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere
euangeliũ Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis aliter, quàm euãgelizaui-
mus: Anathema ſit. Et nunc iterũ dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquã quod acce-
piſtis: anathema ſit. Cũ igitur tot patres & vniuerſale conciliũ Epheſinũ affirmẽt nos offerre quoti-
die illam mundam & viuificatricẽ hoſtiam precioſi Corporis & Sanguinis redẽptoris omnium, &
incruẽtam celebrare in Eccleſiis ſacrificij veritatẽ, qui aduerſus omnes inducit Apoſt. & alias ſcri-
pturas, quid aliud dicit. quàm ſibi ſoli luxiſſe verã ſacræ ſcripturæ intelligentiã, quã nemo illorum
ſit aſſecutus? Quod ipſum quis ſanæ mentis ferre poterit? Et iam prius quàm à propinquo diſcutia-
tur ea de qua agitur ſententia, quis nõ ſtatim exploder, exibilabit, execrabitur vt hoſtem catholicę
Eccleſiæ, vt pertinacẽ hæreticũ? Orig. tractans illud Apoſt. ad Tit. Hæreticũ hominẽ, &c.(vt lege-
Qui habẽ- re eſt in epiſt. D. Phamphili martyris, ſic hæreticum definit) Hæreticus, inquit nobis, habendus eſt
dus ſit here omnis qui Chriſto ſe credere profitetur, & aliud de veritate fidei Chriſtianæ credit, quàm habeat
ticus. definitio traditionis Eccleſiæ. Stat ergo firmum & eccleſiæ fultum fundamentum. Miſſam & Eu-
Solutiones chariſtiam eſſe ſacrificiũ. ¶ Nunc ad hęreticorũ friuolas obiectiones diluendas accedamus. Oppo-
obiectionũ. nunt in primis, tanquã fortiſſimũ & inſolubile argumentum, id quod Apoſt. dicit Hebr.9. Chriſtus
introiuit ſemel in ſancta, ęterna redẽptione inuẽta, nõ vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis,
neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodũ pontifex per ſingulos annos in ſanguine alieno:
alioqui oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autẽ ſemel in conſummatione ſe-
culorum, ad deſtructionem peccati, per hoſtiam ſuã apparuit. & Hebr.10. Hic autem vnã pro pec-
catis offerens hoſtiam, cõſummauit in æternũ ſanctificatos. Si expiauit: ergo nunc non expiat. Pro
huiuſmodi explicatione ſupponendũ eſt primò, quòd quamuis meritum paſſionis fuerit ſufficiens
ad expiandũ omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Chriſtus non di-
xit, Qui pro omnibus effundetur in remiſſionem peccatorum, ſed ſolùm dixit, pro vobis & multis;
quibus ſcilicet applicabitur. Applicatur autem ſolùm per ſacramenta aut fidem, cum voto huius
ſacramenti proprio vel Eccleſiæ, vt dictũ eſt: nec eſt alius modus expiandi. Secundò ſupponẽdum
eſt, quòd Apoſt. in præfatis duobus capitulis oſtendit dignitatẽ & poteſtatem ſacrificij Chriſti ſu-
per ſacrificia ſacerdotis Leuitici generis: quia illa ſacrificia non purgabant nec expiabant peccata
futura ſiue recidiuationes peccatorũ. Si enim aliquis poſt ſacrificiũ pro peccato pręterito oblatum
iterũ peccaſſet, requirebatur aliud ſacrificiũ, & alia ſanguinis effuſio: Chriſti autem ſacrificium in
die paraſceues oblatũ, ſufficiens eſt ad delenda omnia peccata, etiam futura, & recidiuationes pec-
catorum. Neque requiritur noua ſanguinis effuſio, ſed requiritur noua eiuſdem ſacrificij applica-
Idem ſacri- tio, quia per peccatũ ſequens peccator amiſit effectum primę applicationis: & expers factus eſt me-
ficium in riti paſſionis Chriſti, eòque priuatus eſt. Sed per nouã applicationem eiuſdem ſacrificij, quæ fit in
miſſa & in miſſa, per hoc ſacramentũ efficitur iterum particeps, & purgatur à peccatis, & expiantur pœnæ: &
ara crucis.
ſic

ſic nõ eſt aliud ſacrificium, ſed idem cum illo quod fuit oblatum in ara crucis, cùm ſit idem Chriſtus, qui erat in ara crucis, & qui eſt in hoc ſacramento ſiue ſacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem eſt incruentũ. Sic ſoluunt & intelligũt ſancti Doctores: ſignanter D. Ambroſ. in epiſt. ad Hebr. & habetur in c. in Chriſto. de conſec. diſt. 2. vbi ait, Semel oblata eſt hoſtia, ad ſempiternam ſalutem potens. Quid ergò nos? Nónne per ſingulos dies offerrimus? verũ, ſed ad recordationem mortis eius. Et vna eadémque eſt hoſtia, & nòn multæ vt in veteri lege. Deinde reſpondet tacitæ queſtioni: Quomodo eſt vna, & non multæ? Quia ſemel oblatus eſt Chriſtus: hoc autem ſacrificium exẽplum eſt illius idipſum, & ſemper idipſum. Idem D. Aug. in lib. Sentẽ. Proſperi, vt habetur in c. ſemel. in 2. eadẽ. diſt. Semel oblatus eſt Chriſtus in ſemetipſo, & quotidie immolatur in ſacramento, hoc eſt eius immolatio præſentatur. & in c. reiteratur. eadem dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Chriſtus ſemel paſſus ſit in carne: ſed quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus pro nobis immolatur, hoc eſt eius immolatio Deo offertur, & paſſio eius in miniſtetio traditur: vt qui ſemel moriendo mortẽ vicerat, quotidie recidiua delictorũ per hæc ſacramenta corporis & ſanguinis expurget. Gregor. etiam Nazianzenus in Epiſt. ad Epiſcopos, quæ habetur in ſymbolo Epheſino, & recitatur in c. neceſſariæ, eadem diſt. ait: Eadem eſt hoſtia, quã offert ſacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa cruẽta, quia Chriſtus ibi mortuus eſt: Hæc verò incruẽta, quia idem Chriſtus immortalis in memoriã illius oblationis offertur à nobis. Et non ſeipſum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis ſeipſum iterũ offerendo: ſed eius propitiatio ſiue oblatio per hoc ſacramentum nobis applicatur: & ſic non rurſus recrucifiximus filium Dei (vt hæretici impiogunt: ſed meminimus crucifixionis & paſſionis eius recólimus & offerimus. ¶ Ex præmiſſis patet quòd celebratio huius ſacramenti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (ſicut dicit D. Aug. ad Simplicium.) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarũ imagines ſunt: ſicut cùm intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero eſt, Ille Salluſtius. Sed celebratio huius ſacramenti, eſt imago repræſentatiua paſſionis eius, quę fuit vera immolatio: ideo dicitur immolatio, vt ſupra dictũ eſt ex D. Ambr. & ſecundum hunc modum poteſt dici, quòd in antiquo teſtamento Chriſtus immolabatur, hoc eſt in figuris & immolationibus eius paſſio futura præſentabatur. Vnde Apoc. 15. dicitur, quòd Agnus occiſus eſt ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominũ immolabantur & occidebantur, ſanguiſque eorum & illorum occiſio erat imago ſiue figura, aut repræſentatio Chriſti, qui peccatum non fecit, occidẽdi pro peccatis noſtris. Secundò dicitur immolatio, quantum ad effectum paſſionis Chriſti, quia ſcilicet per hoc ſacramentum participes efficimur fructus dominicæ paſſionis. Vnde in quadam oratione dominicali ſecreta dicitur, Quoties huius hoſtiæ cõmemoratio celebratur, opus noſtræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius eſt huic ſacramento, & non figuris antiqui teſtamenti.

Recidiua peccatorum per ſacrificiũ miſſæ expiantur.

Chriſtus nunc nõ ſeipſũ offert, ſed offertur 3. p. q. 83. artic. 1.

Cur miſſa dicatur immolatio.

Ver. 12. DE HIS QVIBVS PRODEST MISSÆ SACRIFICIVM.

A MIſſæ ſacrificiũ prodeſt non ſolùm ſumenti, ſed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, ſi ſint diſpoſiti. Et in hoc ſacramentũ Euchariſtiæ excedit alia ſacramẽta, quæ ſolùm proſunt ſuſcipientibus: ideo non ſunt ſacrificia propriè dicta. Sed Euchariſtia eſt ſacramentum, & ſacrificium: inquantum eſt ſacramẽtũ, prodeſt ſolis ſumentibus: inquantum verò eſt ſacrificiũ, prodeſt aliis, ſi ſint diſpoſiti, hoc eſt qui ſunt in gratia, & ſic beatis & animabus purgatorij quo ad præmium accidentale, ſecundum proportionem gratiæ quã habent: ſed ſolum viuentibus quo ad augmentũ gratiæ de congruo, ac etiam quo ad acquiſitionẽ attritis. Quo ad expiationẽ verò pœnæ, ſolis viatoribus in gratia exiſtentibus, & ſecundum effectum & diſpoſitionem eorũ. Ex quo patet quod nõ prodeſt dãnatis, cum nõ ſint diſpoſiti, neque in via. Sed quia animæ quæ ſunt in purgatorio, ſunt diſpoſitæ, cùm ſint in gratia, & viatrices, non enim ſunt in termino: cõſequẽs eſt vt hoc ſacrificium proſit illis, quo ad præmiũ accidẽtale, ſ. gaudiũ de oblatione, & quo ad expiationem pœnarum, ſecundum deuotionem offerentis in gratia exiſtẽtis. Vnde Dauid Pſal. 22. quem edidit de fructibus huius ſacramenti, dicit: Et miſericordia tua ſubſequetur me, ſcilicet poſt mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finẽ. Ratione autem ſic probari poteſt. Suppoſito fundamento quod habetur 1. Cor. 10. quòd omnes vnum corpus ſumus in Chriſto, alter alterius membra, ſcilicet in auxilium, vt in eadem epiſt. c. 12. dicit, Si quid patitur vnũ membrum, cõpatiuntur alia membra. Cõpaſſio autem ſubleuamen importat, & communicationem in neceſſitatibus: vnde Roma. 12. Neceſſitatibus ſanctorum cõmunicantes. His ſuppoſitis, ſic poteſt probari: Sicut ſe habet membrum corporis naturalis ad aliud membrum, eidem corpori vnitum in neceſſitate exiſtens: ſic membrum myſticum, hoc eſt fidelis ad fidelem, quando eſt in neceſſitate, cùm ſint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrum corporale cõpatitur, alteri & poteſt ipſum iuuare, imò de facto iuuat: Igitur, &c. Potiſſimũ autem ſubleuationis pœnarum remedium eſt paſſio Chriſti, quæ per hoc ſacrificium applicatur, & ſancti

Animabus purgatorij ſuffragatur Miſſæ ſacrificium. ver. 18.

7.cap. Eccl. Hierarch. Mos ſepeliēdi tempore Apoſtolorū.

Apoſt.applicauerunt,vt dicit D.Dionyſ.vbi officium ſepulturæ tēpore Apoſt.deſcribens ; inquit, Venerandus antiſtes precem ſacrā(hoc eſt miſſæ ſacrificiū) peragit, precatúrque illa oratione diuinam clementiā,vt Deus defuncto cūcta dimittat peccata,hoc eſt pœnas peccatorū,quæ pro fragilitate ſunt admiſſa.Et D. Chryſoſt.in homil.69.ad populum Antiochenum,dicit:Non temere ab Apoſtolis hæc ſancita fuerunt,vt in tremendis myſteriis defunctorum agatur cōmemoratio.Sciebant enim illis multū cōtingere lucri & vtilitatis.Et Damaſc.in quodam ſermo.de ſuffragiis mortuorum dicit : Myſteriorum conſcij diſcipuli Saluatoris , & ſancti Apoſtoli in tremendis viuificis myſteriis memoriam fieri eorū qui fideliter dormierant,ſanxerunt. Ex præmiſſis patet quàm falsè & impudenter dicant hæretici ,quòd Græcus canon hanc commemorationem non habet. Quia manifeſtum eſt D. Dionyſ.& Chryſoſt.fuiſſe Græcos ,qui de canone huiuſmodi faciunt mentionem:licet Græci cōmemorationem defunctorū alio ordine habeant, quia præponunt eam:dicunt enim,Et omnium ſanctorum,quorum ſupplicationibus reſpice nos Deus,& memēto omniū qui dormierunt in ſpe reſurrectionis & vitæ æternæ , & requieſcere eos facito,vbi videtur lumen vultus tui. Adhuc te Domine inuocamus, Mem ēto omnis epiſcopatus orthodoxorum,&c.& ſubditur.Etiā offerimus tibi hoc rationale obſequium pro orbe terrarum, & ſancta Eccleſia catholica.

Canō Græcorū commemorationē habet fidelium.

Latini etiam omnes hæc aſſeruerunt. Inter quos D. Aug. in lib.de cura agenda pro mortuis dicit: Non eſt parua vniuerſæ Eccleſiæ,quæ in hac conſuetudine claret,authoritas,vt in precibus ſacerdotis,quæ Domino ad altare fundūtur,locum habeat cōmemoratio defunctorum. & D. Gregor. Animæ defunctorū quatuor ſoluuntur modis,Oblationibus ſacerdotum,&c.& in concilio Cabilonen.vt recitatur in c.viſum , de conſecr.diſt.1.dicitur : Viſum eſt præterea nobis ,vt in omnibus miſſarum ſolennis pro ſpiritibus defunctorum domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur,in qua non pro viuentibus & quibuſcunque neceſſitatibus deprecetur : ita nimirum nulla dies excipi debet,quin pro animabus fidelium præces Domino in miſſarum ſolenniis fundantur.

In 4.Dialo.

Pro defunctis celebrare vnde ſūpſit originem.

¶ Ex præmiſſis apparet, quòd offerre ſacrificium miſſæ pro defunctis non proceſſit ex impoſturis ſacerdotum,vt calumniantur hæretici:ſed ex Apoſt.& ſanctorū Patrum vniuerſalíſque Eccleſiæ traditionibus. ¶ Notandum tamē quòd quāuis ad ſolos ſacerdotes pertineat miſſam in perſona Eccleſiæ celebrare.hoc eſt ſacramentū corporis & ſanguinis Chriſti conſecrare , & myſterium paſſionis Chriſti ſub illis ſpeciebus ſolenniter repræſentare & offerre : ſic quòd ſi non ſacerdotes attētarent, nihil efficerent.Poſſunt tamen omnes Chriſtiani , etiam laici & mulieres,ſacrificium hoc à ſacerdote conſecratum,ſpiritualiter offerre Deo patri,in memoriā & recordationem paſſionis Chriſti, & deprecari , vt illam paſſionem per hoc ſacrificiū repræſentatā , dignetur applicare ſibi , vel ſuis, ac etiam aliis extraneis:hoc enim habetur in canone miſſæ.In quo poſt primum memento dicitur & omnium circūſtantiū,quorum tibi fides cognita eſt & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro ſe ſuíſque omnibus , pro redemptione animarum ſuarum ,pro ſpe ſalutis & incolumitatis ſuæ. Et propter huiuſmodi oblationem D.Petr.vocat omnes Chriſtianos, Sacerdotes,dicēs: Vos eſtis genus electum,regale ſacerdotium,gens ſancta.& Apoc,1.Fecit nos regnum & ſacerdotes,&c.ſed de his ampliùs cùm de miniſtro huius ſacramenti agetur.

Notabile dictum.

1.Pet.2.

Ver. 13. DE MODO QVO HOC SACRIFICIVM OPERATVR EFFECTVM.

ET quia hæretici circa hoc ſacrificiū multa falſa imponunt doctoribus theologicis,quæ & improbant & ſugillant,præſertim quòd dicunt miſſæ ſacrificiū facere remiſſionem peccatorum ex opere operato,vocántque hanc perſuaſionem Phariſaicā & Ethnicam , quā nemo probare debet.Ideo eis reſpondendum eſt: In primis quod ad hoc quòd dicunt hanc vocē(ex opere operato) non haberi in ſacris , neque fuiſſe ab antiquis doctoribus vſitatam:ſed in ſcholis theologicis nuper natā,ad circūuolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc cōplexum(ex opere operato)aliter accipiunt,quàm theologi intelligant. Ideo rident & calumniantur :Purāt enim theologos intelligere per opus operatum ipſam applicationem ſacramentorum , ſiue ſacrificandi actum,quòd nemo doctorum Theologorū vnquam cogitauit: imò illam applicationem ſiue ſacrificādi actum vocant,opus operantis. Opus autem operatū intelligunt ipſum opus aut rem ipſam quæ applicatur in ſe : & valere aliquid ex opere operato dicitur , cùm ex re ipſa applicata aliquis effectus vtilis ſequitur,& non ſolùm ex opere operantis,hoc eſt propter ſanctitatē aut eius qui applicat,vel recipit,aut vtitur:quemadmodū panis habet ex ſe,ſiue ex natura ſua,efficaciā nutriēdi,Rhabarbarum ſiue ſcammonea habet ex ſe ſiue in ſe vim detrahendi cholerā,ex ipſo(vt ſic dicam)opere operato, hoc eſt ex re ipſa,& non tantum ex imaginatione,vel affectu,aut fiducia ſumentiū,aut applicantis: quāuis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impediat rei in ſe energiam & operandi efficaciam, Ita Sacramenta inſtituta ſunt à Chriſto, vt eſſent alicuius diuinæ gratiæ in nobis ſigna & inſtrumenta,habentia in ſe efficaciam ad aſſequendum ea,ad quæ ſunt à Deo inſtituta, non ponentibus obicem ſiue impedimentum.Ipſa igitur habent efficaciam,non tantū ab operante,hoc eſt ob de- B

Opus operatum quid.

uotionem

uotionem aut bonũ motum voluntatis cõferentium aut ſuſcipientium, vt euidens eſt in baptiſmo paruulorum à peccatore adminiſtratum, qui efficaciã habet regenerandi non à conferente, cùm ſit malus, nec à paruulo, cùm nullum actum habeat. ſed in ſe ex diuina inſtitutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cælo verũ, qui eſt caro Chriſti, pro mundi vita, habet ex ſe, vt eſt ſacramentum, nutrire: & vt habet Rhabarbarum, hoc eſt amaritudinem paſſionis illatæ, ſiue vt ſacrificium repræſentãs paſſionem, habet expiare peccata, & ſatisfacere pro pœnis peccatorũ. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. in quo euidenter blaſphemant: nã Chriſtus dixit, Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipſi volunt: quãuis fides & fiducia ſiue ſpes debeant adeſſe, vt dignè ſumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, ſed huius viui & viuifici panis eſt ea uitæ energia & efficacia. Nec dicunt Theologi (vt hæretici falsè imponunt) Chriſti paſſionem ſolùm ad peccatum originale expiandum exhibitam, ſed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imò & omnia ſacramenta ex paſſione Chriſti efficaciam habent. Sed hoc ſacramentum iteratur (vt dictum eſt) propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commiſſa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ. *Ioan.6.*

Ver. 14. DE MISSIS PRIVATIS.

A CVm Miſſa (prout dictũ eſt) ſit corporis & ſanguinis Chriſti conſecratio, & oblatio in remiſſionem peccatorum, & in ſpem ſalutis & incolumitatis æternæ: ſequitur quòd eſt bona & vtilis ſiue ſit publica, ſiue priuata, ſiue corã multis, ſiue corã paucis dicta, non ſolùm diebus dominicis, & ab vno, ſed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus ſacerdotibus, aliàs bene diſpoſitis, & ideo eſt frequentanda. Hoc enim à tempore Apoſt. ſancti patres & vniuerſa Eccleſia ſeruauerũt, vt habetur in c. ſemel &c. iteratur. & c. & ſi non frequenrius, de conſecr. diſt. 2. Et D. Ambr. Si quotieſcunque effunditur ſanguis Chriſti (hoc eſt eius effuſio repræſentatur) in remiſſionem peccatorum funditur, debeo merito ſemper accipere, qui ſemper pecco: debeo ſemper medicinam accipere, qui ſemper infirmor. Si liceat vni ſacerdoti, quare non licebit alteri pro ſe ac aliis offerre, cùm orationẽ & oblationem cõmunem docuerit Chriſtus? Si oratio dominica bona eſt, quomodo per iterationem deterior efficitur? Sic ſi miſſa bona eſt, quomodo per iterationẽ deterior efficitur? An ideo perdicũ & phaſianorum deterior fit cibus, quia in menſis nobilium duntaxat frequentior eſt? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epiſt. 10 parte 1. dicit: Quod ſemel feciſſe bonũ eſt & laudabile, ſi frequenter fiat, ſeruatis ſcilicet omnibus debitis circunſtantiis, quomodo poteſt eſſe malum? aut ſi aliqua culpa vitanda eſt, non ex eo quod ſæpe, ſed quod fit, culpabile eſt. Eſt enim in miſſa peccatorum cõfeſſio, quia etiã iuſtus ab initio accuſator eſt ſui, Prouerb. 18. Diuina ſubnectitur laus: fiũt orationes pro populò, Euangelica eruditio, fidei auditur cõfeſſio: eſt in præſentia corporis Chriſti Dei fruitio, & arcanorũ cordis coram Deo patefactio, ſupplex diuini auxilij imploratio, ſunt & ceremoniæ: homines ad deuotionem prouocantes, & in gratiarũ actione finem accipit miſſa. Quid horum reprehenſione dignum eſt, ſi frequenter fiat? Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Pſaltes. Quid ſi pluries, vt D. Bartholomæus, qui centies per diem, & centies per noctem flectebat genua ad orandum; & iſti indeuoti hæretici coarctare volunt populum, vt ſemel ſingulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obſtat quod allegant, Chriſtus ſemel paſſus eſt: ergo ſemel duntaxat offerri debet. Non valet cõſequentia: Quia hoc ſacramentum incruẽtum eſt, nec realiter iteratur paſſio, ſed eadem pluries ad memoriã reducitur, & pluries Deo præſentatur: quia ſemel oblata non operatur ſecundũ ſuam infinitam virtutẽ, ſed ſecundum deuotionẽ offerentis, vel eorũ pro quibus offertur, tam quo ad delectionẽ culpæ & reatus pœnę, quàm quo ad collationẽ gratiæ, quę ſemper in hac vita augeri poteſt, vt dictũ eſt. ¶ Sufficit tamen vni ſacerdoti ſemel in die celebrare. Non enim modica res eſt vnam miſſam facere: & valde fœlix eſt, qui vnam in die celebrare poteſt. D. Innoc. in c. propoſuiſti, extra de celebr. miſſar. excepit duos caſus. Primus eſt propter ſolennitatem diei Natiuitatis Domini, in quo licitũ, & non præceptũ, tres miſſas dicere, ad repreſentandam triplicem Chriſti natiuitatem: Prima natiuitas eſt æterna à patre: ſecũda corporalis à D. Virgine: tertia ſpiritualis in cordibus fidelium, vel ad repræſentandum triplicem ſtatum ſcilicet legis naturæ, Moyſi, & gratiæ. Secundus caſus eſt neceſſitas: Si moriatur aliquis dicta à curato miſſa de die, & nõ ſit alius presbyter, vel ſi celebrata miſſa petatur infirmorũ cõmunio, & nil reſeruatũ eſt in pyxide, aut aliquid huiuſmodi, vel ſunt diuerſæ annexæ in eadem cura, ſolent epiſcopi diſpẽſare cũ ieiunis: quãuis gl. dicat nõ eſſe ſpecialiter prohibitũ plures miſſas celebrare, vnã de die, & vnam pro mortuis: quia licet canon dicat, ſufficit, non tamẽ prohibet, ritus tamẽ Eccleſiæ aliter ſe habet. Ideo niſi in prædictis caſibus non licet, & per cõſequens extra illos caſus pluries celebrans peccat. Et idẽ dicendũ eſt de eo qui in die paraſceues miſſam priuatã celebraret: quia contra ritũ vniuerſalis Eccleſiæ faceret. Quãuis plures audire, & pluries ſpiritualiter offerre nõ ſit illicitum, imò valde vtile & meritoriũ: propter indeuotionem tamẽ ſuperſedendũ eſt ſacerdoti. Vnde D. Aug. & habe-

Miſſa priuata vtiles et frequẽtandæ.

Quid in miſſa agitur.

Pſal. 118.

Semel in die vni ſacerdoti ſufficit miſſam celebrare.

Quando pluries in die vni ſacerdoti licitum eſt.

tur in c.quotidie de cõſerc.diſt.2.Quotidie celebrare nec laudo nec vitupero: ſingulis tamen diebus dominicis cõmunicandũ hortor.Si autem deuotio adſit,laudat:Apoſtoli enim erãt perſeuciãtes in cõmunicatione fractionis panis.

Miſſæ priuatæ de quo ſunt celebranda.

¶ Debent autẽ miſſæ priuatę celebrari de die,niſi propter ſpecialẽ deuotionẽ,vt in c.quidam laicorũ.extrà de celeb.miſſ.vbi nõ pręcipitur,ſed ſolũ ſancitur. Ideo nõ eſt de neceſſitate,ſed de honeſtate,quod celebretur vel audiatur miſſa pecularis de die,etiã in die feſto,niſi propter ſcandalũ,& in magnis ſolennitatibus. Nec obſtat illa maxima falſa & hæretica,qua improbantes miſſæ ſacrificiũ,& priuatas ſiue peculiares miſſas,tanquã ſummã euãgelij veritatem,& principiũ firmiſſimum,& receptiſſimũ fundamentũ ſupponunt,dicentes eſſe idololatriã,quicquid fit diuini cultus gratia ſine expreſſo verbo Dei,qui ſic ſe coli præcepit,aut hoc ipſum inſtituit. Nam vltra ea quæ ſuperius hoc §.verſ.8.allegata ſunt contra hoc fundamentum, D. Paul.2.Theſſal.2.monet nos tenere quod accepimus à patribus,dum ait: Tenete traditiones quas didiciſtis,ſiue per epiſtolam ſcriptam ſiue per ſermonem non ſcriptum. & Gala.1.dicit habendos eſſe ſub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non poſſumus ex ſcripturis proferre verbum,quo conſtet Deum inſtituiſſe aut præcepiſſe Abeli, vt ſacrificium offerret de primogenitis:Si Abel ergo non idololatrauit,cum ad eum & eius munera aſpexerit Dominus,licet non habere ſcriptum verbum,quo præciperetur ſic fieri: Si Noe aut Abraham & Iacob non malè egerint,diuerſa offerendo ſacrificia abſque aliquo verbo ſcripto,eò quod Dominus interius inſpirauit: Quomodo non verentur hi in idololatriam conuertere ea quæ Spiritu ſancto inſpirante ab Apoſtolis in gratia confirmatis,& tantis patribus,cum conſenſu totius Eccleſiæ,quæ errare non poteſt,edocta ſunt?

Vnus ſolus communionẽ licitè accipere poteſt.

¶ Et licet Chriſtus plures cõuiuas in cœna habuerit, quibus corpus ſuum communicauit: non præcepit tamen,vt cum hoc ageretur, tantum numerum haberent, ſcilicet dùm dixit,Hoc facite:ſed quod in ſuam commemorationem agerẽt,quotieſcũque hoc facerent. Quòd ſi repẽte feruore aliorum aliquis in charitate Dei,illius viuifici panis ſuperſubſtantialis quotidianam refectionem deſiderat,debétne fraudari illo ſancto deſiderio,& illius panis alimonia,niſi ſocium illius deuotionis inueniat? Si vnus ægrotus requirat,dabitur illi, Quare ſacerdos ſpiritualiter ægrotus.pro ſe medicinam non accipiet? Eccleſiæ ergo Catholicæ determinationi & ritui magis ſtandum eſt,quàm hæreticorum temeritati.

Ver. 15. DE VALORE MISSÆ.

Valor miſſæ.

VAlor miſſæ(vt ad propoſitum ſufficit)attendi & conſiderari poteſt dupliciter:Primò ex parte B
ſacramenti ſiue ſacrificij contenti in ſacramento: Secundò ex parte ſacerdotis offerentis. Si conſideretur ex parte ſacrificij ſiue Chriſti oblati in ſacramento,cum ipſe Chriſtus ſit infinitus,ſequitur quòd ualor erit infinitus:quia tamen hoc ſacrificium non operatur niſi per applicationem,& applicatio non poſſit eſſe infinita,cum infinitas creaturæ repugnet:ſequitur quòd non operatur infinitè. Eam ob rem D. Thom.dicit quòd quamuis virtus Chriſti qui continetur in ſacramento Euchariſtię ſit infinita:eſt tamen determinatus eius effectus,ad quem illud ſacramentum ordinatur,ideo non oportet quòd per vnum altaris ſacrificium tota pœna eorum qui ſunt in purgatorio, expietur. Vnde quandoque plures miſſæ in ſatisfactionẽ vnius peccati iunguntur. Secundò conſideratur valor ſiue effectus miſſæ ex parte offerentis. Et ita ſi offerens ſit in gratia,valet ad tria. Primò ad meritum eſſentiale,quod eſt ſolius offerentis,qui offerendo meretur:nec poteſt huiuſmodi meritum communicare. Et ſecundũ hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidentale,quod eſt gaudium de illo actu ſacrificandi:& hic effectus communicatur omnibus in gratia exiſtentibus,ſecundum proportionem gratiæ quam habet,vt dictum eſt cum de beatitudine accidentali ageretur. Tertiò valet quantum ad ſatisfactionem,quãtum ad hoc proportionatur conatui ſiue affectui & deuotioni offerentis:Quia quoad ſatisfactionem magis attenditur affectus offerentis,quàm quantitas oblationis. Vnde Chriſtus dixit viduam plus omnibus miſiſſe in gazophylacium. Quamuis ergo hæc oblatio ex ſua virtute ſufficiat pro tota pœna illorum,pro quibus offertur:non tamen ſatisfacit pro tota pœna,ſed ſecundum quantitatẽ deuotionis, qua ſacramentũ offertur. Vnde D.Thom.dicit,quòd hoc ſacrificiũ tollit pœnã,vel in toto, vel in parte,ſecundum menſurã deuotionis eius qui offert,mediatè vel immediate:Quia(vt idem doctor habet)ſuffragia facta per malos ex imperio eccleſiæ, aut defuncti qui præcipit ea fieri,valent illi: ita quòd deuotio imperãtis facit idem quod exequẽtis. Quod inde patet,quia ſi ſacerdos ſit malus, vel nullũ habeat affectum ad eũ pro quo celebrat:vt cùm odit eum, aut ignorat quis ſit:& nihilominus vult pro eo celebrare,vt euitet ſcandalum:ſacrificium proderit illi,& non infinitè, ergo limitatur per aliquem affectum,non ſacerdotis:ergo alterius offerẽtis per ſacerdotẽ vel per affectũ ſiue intentionem aut deuotionẽ eccleſiæ. ¶ Notandũ tamen quòd effectus huius ſacrificij à tribus pendet,& ideo meritum miſſæ ſecundũ aliquos in tres partes diuiditur:quarũ vna attribuitur Chriſto:alia verò intentioni & deuotioni eccleſię. Tertia attribuitur miniſtro. Quãtitatẽ applicationis quã facit Chriſtus,

In 4.diſt. 45.q.2.art. vult.q.vlt. ad vltimũ argumẽtũ.

Miſſæ vtilitates.

Luc.21.

&

& deuotionis eccleſiæ ignoramus.& licet ſacerdos ſciret illam,nõ poſſet eam aliter applicare. Sed quantitatem expiationis ſiue ſatisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu ſuæ deuotionis, poteſt alteri applicare & diſpenſare,ſicut pœnalitatem & ſatisfactionem ieiunij , & peregrinationis,ac aliorum operum pœnitentiæ:habet enim conatus deuotionis ex natura ſua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & diſpoſitionem delectet.

Meritum miſſæ diuiditur in tres partes.

Ver.16. DE MISSA PRO PLVRIBVS DICTA.

Difficultas grauis eſt an miſſa priuata pro pluribus dicta,proſit cuilibet illorũ , ac ſi pro quolibet illorum celebraretur.Quidam(vt Præpoſitinus & D.Hier.) attendentes ad infinitum valorem ex parte Chriſti,dicunt quod ſic.Quidã verò attendentes ad finitã applicationem, dicũt quòd non:& huius opinionis eſt D.Tho.Dom.autẽ Caieta. medius inter eos,ambos nititur concordare,dicẽs quòd presbyter poteſt conſiderari celebrare pro pluribus dupliciter : primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiuè, vt ſi decem rogent ſacerdotem celebrare pro ſe,& ipſe omnes decem ſimul cõmendet. Tunc dicit quòd non prodeſt vnicuique , ſicut ſi pro vnoquoque offerretur. Et ratio eſt:quia licet virtus ſacrificij in ſe ſit infinita, non tamẽ operatur infinitè:quia tunc ſequeretur quòd nõ eſſet dicẽda niſi vna miſſa pro toto mundo,& quòd vna miſſa euacuaret totũ purgatoriũ:infinito enim non poteſt fieri additio, & ſic aliæ miſſæ eſſent ſuperfluæ,& eccleſia malè feciſſet,inſtituẽdo quòd miſſa pro aliquo particulari diceretur: quod cõſequens pro vtraque ſui parte eſt erroneũ,& à bonis operibus retractiuum,cultùſque diuini diminutiuum.Operatur ergo finitè ſecundum proportionem deuotionis offerentis,quę eſt finita & limitata,& determinatæ quantitatis.Sed omne quantũ diuiſum per partes quantitatiuas, diminuitur,& redditur minus,& tandem conſumitur,vt experimento videmus. Ergo deuotio ſacerdotis pluribus æquè primò applicata diuiditur:& per conſequens vnus minus accipit,quàm ſi tota deuotio ei applicaretur.& ſecundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi D.Thom.& alios qui hanc opin.ſequuntur. Ex quo ſequitur quòd ſacerdos promittens ſeorſum pluribus celebrare pro quolibet in particulari,non ſatisfacit omnibus,dicendo vnam miſſam duntaxat : Sicut ſi quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos,nõ ſatisfacit cuilibet,dãdo omnibus ſimul quinque duodenos. Et ad dictum D.Hiero.quod habetur in c. non mediocriter de conſecr. diſt.5.vbi dicitur, Cùm igitur pro cunctis animabus pſalmus vel miſſa dicitur:nihilominus quàm ſi pro vnoquoque illorum diceretur, accipitur:reſpondet quòd loquitur quantum ad præmiũ accidentale, quod omnes participant,iuxta illud Pſal. Particeps ego ſum omnium timentium te. In Symbolo dicimus Sanctorum communionẽ,hoc eſt communicationem:vel debet intelligi dictũ D. Hier. quando affectus ſeu intentio offerentis,fertur primò in particulari ſigillatim,vt amplius ſtatim dicetur. Et cùm dicitur quòd ſuffragia,præcipuè orationũ,innituntur diuinæ liberalitati,quę eſt infinita,ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus,imò tanto videatur acceptabilior,quãto pro pluribus fit:quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Chriſtus docuit orare in plurali & pro omnibus. Reſpondet quòd oratio poteſt dupliciter cõſiderari: Vno modo ex parte eius qui oratur,ſcilicet Dei:& ſic non refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantum habet pœnalitatem , & ſatisfacit:& ſic refert,cùm deuotio ſit finita , & diuiſa reddatur minor. Nec obſtat quòd Eccleſia celebrans,pro vno defuncto , adiungit orationes pro aliis : quia eſt alius actus ſacerdotis,in quo non præiudicatur illi,pro quo celebratur,cùm pro eo ſpeciali actu obtulerit ſacrificium. Nec eſt ſimile de lectione,quæ tantum,imò aliquando amplius prodeſt aliis aſſiſtentibus quàm illi pro quo fit : quia ſuffragia (prout ſunt ſatisfactiones) non ſunt per modum actionis, vt doctrina,ſed per modum paſſionis & pœnalitatis conatus ex natura rei:licet oratio inquantum meritoria meriti eſſentialis aut accidentalis , conſideretur per modum actionis.

Pſal.118.

¶ Alio modo poteſt conſiderari ſacerdos celebrans pro pluribus, vt eius conatus ſiue affectus & applicatio fertur,primò in ſingulos , hoc eſt offert pro vnoquoque ſigillatim & ſucceſſiuè paſſionẽ Chriſti,in hoc ſacramento repræſentatã:primò pro ſe & peccatis ſuis , ſecundò pro parentibus , tertiò pro eo qui dedit illi tres duodenos pro ſuſtentatione, deinde pro alio ſimiliter dante, & ſic de aliis. Tunc cùm ſint plures actus oblationis reſpectu vnius ſacrificij, ſecundum eundem Caietan. tantum prodeſt omnibus illis,ſicut ſi pro vnoquoque ſolo illorum offerretur:quia tota deuotio ſacerdotis cuilibet applicatur,ſucceſſiuè tamen. Ex quo videtur ſequi,quòd ſi ſacerdos promiſit ſigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnam miſſam, & à quolibet recipit ſtipendium pro ſuſtentatione,celebrando vnam , offerendo ſigillatim & diſtinctè & ſucceſſiuè pro quolibet, ſatisfacit omnibus illis:facit enim quod promiſit,& nihil deperit primò , ſi pro aliis deinde & ſucceſſiuè offerat,& ſic dicit intelligi dictũ D. Hiero. ſuprà allegatum: quia vel petens ab eo miſſam intendebat vt ſolùm offerret pro ſe,& non pro aliis,tunc eius intentio eſſet obliqua & cõtra charitatẽ,& ſaperet ſpeciẽ ſimoniæ,& pecunia ſua eſſet in ſuam perditionẽ. Et ſic celebrans nõ debet

Opinio Domini Caietani.

ſe conformare eius intentioni, neque ad id ſe obligare: magis enim ſacerdos tenetur ſibi & parentibus, & celebrare pro ſe & illis, quàm pro eo à quo accipit ſtipendiũ pro ſuſtentatione vnius diei. Nec ordo prioritatis aut poſterioritatis in his oblationibus eſt eſſentialis. Cùm ergo nil depereat petenti, imò accreſcat ei gaudium accidentale de aliis oblationibus, & ſacerdos non teneatur ſe conformare intentioni inordinatè petentis: non videtur ratio apud eum, quare non ſatisfaciat omnibus. Sicut qui promiſit cuilibet ex decem, quinque duodenos, ſi daret cuilibet ſex duodenos, ſatisfaceret cuilibet, imò eſſet liberalis, &c. Si verò vnus miſſam petat de beata Virgine, alius de Spiritu ſancto, reſpondet quòd quantum ad ſacrificium ſatisfacit, ſed tenetur antè vel poſt ad orationes & ſuffragia, ad quæ ſe obligauit. ¶ Hæc opinio habet magnam apparentiam, & faciliter ſoluit omnia argumenta, vno dempto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cùm enim quilibet petens intendat, & rectè intendere poſſit, vt hoc ſacrificium particulariter & ſemel in die offeratur, & paſſio Chriſti in hoc ſacramento repræſentetur, & alius ſimiliter quod eodem die ſeorſum & ſpecialiter offeratur: & ſic eorum intentio eſt quòd pluries diſtinctè repræſentetur, quæ ex hoc

Opinio tutior.

appatet quòd ſi ſcirent ſacerdotem ab alio accepiſſe ſtipendium, & promiſiſſe alteri pro eo celebrare, alium ſacerdotem quærerent. ¶ Cùm ergo hæc opinio ſit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiam cupiditatis, non videtur in foro conſcientiæ tuta. Si autem ille qui petit & dat, ſcit de aliis qui petierunt & dederunt, tunc cum volenti non fiat iniuria, cenſetur contentari quòd in

Caueant ſacerdotes.

vno ſacrificio eius cõmemoratio fiat, & ſic ſatisfecit. ¶ Non tamen excuſantur ſacerdotes à peccato, nec à reſtitutione, qui plures miſſas admittentes, minori precio per pauperes ſacerdotes ſupplent. Non enim videtur quo titulo reſiduum pecuniarum retinere poſſint.

Ver. 17. DE DIGNITATE SACRAMENTI EVCHARISTIÆ.

3.p. q.65. art. 3.

EVchariſtię ſacramentum aliis ſacramentis eſſe dignius appatet ex multis: Primò ex contento B
in hoc ſacramento, quia in eo continetur realiter Chriſtus, qui cũ ſit Deus, eſt ineffabilis dignitatis: in aliis ſacramentis eſt ſolũ quædam virtus inſtrumentalis à Chriſto participata. Secũdò ex ordine ſacramentorũ: quia omnia alia ſacramenta ad hoc ſicut ad finẽ ordinantur. Tertiò quia omnia ferè ſacramẽta in Euchariſtia cõſummantur, vt D. Dion. dicit. Quartò ex mirabilibus quę fiunt in huius ſacramenti cõſecratione: primò, fit trãſubſtantiatio panis & vini in verũ corpus &

3.c. Eccle. Hierar.

ſanguinem. Secundò, quia Chriſtus eſt ita magnus in paruo loco, ſicut fuit in cruce, & nunc eſt in cælo. Tertiò, quòd materia panis non annihilatur, cum aliquid eius maneat. Quartò, qua idẽ corpus in pluribus locis ſimul eſt, licet non localiter. Quintò, quia manent accidentia ſine ſubiecto. Sextò, quia accidentia habent virtutem ſubſtantiæ, & ex eis poteſt fieri generatio. Septimò, quòd diuiſis accidentibus corpus non diuiditur, & alia innumera, quæ ex his ſequuntur, & in hoc ſacramento continentur. Ideo Pſal. vocat memoriale omnium mirabilium quæ fecit, dicens: Memoriã

Pſal. 110.

fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator dominus: eſcam dedit timentibus ſe. Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quàm alia ſacramenta.

Ver. 18. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI EVCHARISTIÆ.

D. Tho. opuſc. 58. c.11. & ſe.

CVm Euchariſtia non ſolùm ſit ſacramentũ, ſed etiam ſacrificium, in effectibus quos habet vt C
ſacrificium, excedit omnia ſacramenta, quæ non ſunt ſacrificia, ſed ſacramenta tantũ. & ſic ſolùm proſunt accipientibus, & non aliis: ſicut Euchariſtia, inquantũ eſt ſacrificiũ, hoc eſt inquantum offertur Deo in memoriã & repræſentationem paſſionis Chriſti, prodeſt non ſolùm celebrãti, ſed etiam aliis. Effectus Euchariſtiæ vt ſacrificium eſt, cauſare vel augere gratiã, remittere peccata, & ſatisfacere pro pœnis peccatorũ eorum pro quibus offertur ſecũdum menſurã deuotionis illorum.

Sacrificij miſſæ effectus.

Euchariſtia vt ſacramẽtum quos effectus habet.

Euchariſtia verò (vt eſt ſacramentũ, ſcilicet prout ſumitur) habet duplicem effectũ: vnũ directè, alium ex conſequenti. Directè quidem, ex vi ſacramenti habet illud ad quòd eſt inſtitutũ, ſcilicet ad nutriendum ſpiritualiter per vnionem ad Chriſtum & eius membra. Alium effectum habet indirectè & ex cõſequenti, ſcilicet remiſſionẽ peccatorum: quia per hoc ſacramentũ aliquis conſequitur non ſolùm remiſſionem culpæ, ſed etiam pœnæ: non quidem totius (ſicut per ſacramentum baptiſmi, quod eſt ordinatum ad remiſſionem culpæ & totius pœnæ, eò quòd per ipſum homo commoritur Chriſto) ſed ſecundum modum ſuæ deuotionis & feruoris: quia Euchariſtia directè ordinatur ad nutriendũ, & perficiendum per Chriſtũ: quantum ad primum effectum quẽ habet ex vi ſacramenti, operatur, ſpiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriẽdo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, ſuſtẽtat, auget, reparat humidũ radicale: ſic cibus iſte ſpiritualiter animam. ¶ Vnde rectè poteſt dici Menſa, de qua gratias agere debent fideles, tanquã de ma-

Eccl. 5.

gno Dei dono: cuius inſtitutionem præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque ſubſtantiã, poteſtatémque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte ſua, lætetúrq; de

Pſal. 22.

labore ſuo, hoc eſt donum Dei. Similiter Dauid præuidens hoc donum, recitando beneficia, cognoſcens ſe teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ

ibi me

ibi me collocauit,&c.ſequitur, Paraſti in conſpectu meo mẽſam. Sed quã menſam parauit Deus? inuenio quòd duplicẽ: Prima eſt naturæ, ad nutriendum corpus: ſecunda eſt gratiæ, ad nutriendã animam.

Menſa duplex homini parata.

Prima &c. eſt terra, quæ eſt repleta omnibus bonis corporalibus, vt videre eſt in Vere, in menſe Maij, Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, beſtias terræ, piſces maris, qui etiam appropinquant terræ. Certè terra prædictis repleta nil aliud eſt, quàm menſa cibis referta, ad nutriendum corpus. Hanc menſam ab origine mundi appoſuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gen.1. Dominamini, &c. Gen.9. Omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt.

Menſa naturæ.

Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non eſſe ſimiles porcis, qui comedunt glandẽ, & non reſpiciunt arborem, ex qua prouenit. Si eſſet aliquis hoſpes, qui ſine precio bene tractaret, & nil quæreret, niſi poſt refectionẽ gratiarũ actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratiis, dignus eſſet vt ei hoſpes mẽſam plicaret propter ingratitudinem. Sic etiam nos, niſi de fructibus terræ perceptis, gratias habeamus. Et ideo cùm deficimus, Deus aliquando plicat menſam, mittendo gelu, ſiccitates, pluuias, tempeſtates, &c. Ideo ſi velimus præſeruari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipſo perceptis bene vtamur. ❡ Secunda menſa, &c. dicitur ſacramentalis, quàm cibo ſpirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ inſtituendo hoc ſacramentum, ipſum recipiendo, & Apoſtolis dando.

Mẽſa ſacramentalis.

Ad quam menſam omnes fideles inuitauit cùm ait: Accipite & manducate ex hoc omnes. Et figuraliter Prouer.9. Venite, comedite panem, & bibite vinum quod miſcui vobis. Hæc eſt menſa nobilis & regalis, in qua vaſſallus comedit cũ rege de eodem cibo & in eodẽ catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde poteſt dici quòd non potuit Deus homini pro ſtatu huius viæ maius donũ dare, & maiorẽ honorem facere, quàm inſtituendo hoc ſacramentum, & inuitãdo ad hanc mẽſam. Si rex tẽporalis ad ſuã mẽſam, ad quã non admittũtur principes, inuitaret & admitteret vnũ ruſticũ, faceret illi magnũ honorẽ, cuius ille nunquã obliuiſceretur, imò frequenter recitaret quomodo rex fecerit illi talem gratiam, &c. & ageret gratias, diligerétque regem, & ſeruaret mandata eius, Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in ſua menſa, &c. De hoc honore habemus figuram 2. Reg.9. Vbi Dauid volens oſtendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæſiuit an eſſet illi filius, reſponſúmque eſt quòd vnus, qui vocabatur Mephiboſet, qui erat vtroque pede claudus: quia cùm eſſet paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eũ in terram: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboſet comedet ſuper menſam meam, quaſi vnus ex filiis regis. Hæc nempe ſignificant gratiam quam fecit nobis Deus, inſtituendo hoc ſacramentum, & inuitando ad ſumendum ipſum. Dauid repræſentat Chriſtum, Ionathas mortuus repræſentat Adam. Miphiboſet repræſentat quẽlibet noſtrũ, qui ſumus claudi vtroque pede, ſcilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix noſtra, ſcilicet Eua, ebria vino adulationis ſerpentis inducendo Adam ad eſum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ ſunt debiles. Chriſtus ergo volens oſtendere amorem quẽ habebat ad Adam & poſteritatem eius, dixit & ordinauit quòd comederemus ſuper menſam ſuam, ſcilicet ſacramentalem, quaſi filij regis. Vnde debemus verecundari, & gratias agere de tãto dono & honore. Sed qui ſunt iſti filij regis? Nempe angeli. vnde Iob.4. Vbi eras cùm me laudarent aſtra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt ſuper hanc mẽſam, & Chriſtus vult quòd nos comedamus. Vnde Sap.16. Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non ſicut angeli, ſed quaſi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur, nos verò copertè recipimus: & non clarè videmus, ſed quaſi ſub quibuſdam cortinis & velaminibus accidentium ſumimus.

Quomodo panẽ angelorũ mãducat homo.

Videt nõ nunquam aliquis lectum cortinatum, in quo rex eſt, & non videt regem. Sed hic accidentia ſunt cortinæ cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictũ eſt ſuprà hoc ca. & §. ver.6, de velamine ſacramenti, & verſi.7. de veritate ſacramenti. Si hæc agas ad populum, dic vt tibi videbitur. Vt autem maiorem habeamus occaſionem recognoſcendi beneficia, & agendi gratias, cõſiderare debemus maiorem excellentiam, & magnificentiam menſæ huius, quæ amplior eſt omnibus menſis magnificis huius mundi, propter 4. rationes. ❡ Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Eſther 1. de conuiuio Aſſueri magnifico in ciuitate Suſa, quod fuit magnificum, eò quòd durauit per ſex mẽſes. Cœnaculũ opertum, & menſa parata omnibus illius regni. Sed ſi velimus conſiderare durabilitatem huius mẽſæ, inueniemus eam magnificentiorẽ, quia in ea non ſolùm admittuntur de vno regno, ſed etiã de omnibus. Et mirum eſt quòd vnus ſacerdos vna conſecratione poteſt tot hoſtias conſecrare, quot ſufficiunt toti mundo, vt dictũ eſt. Menſa illa durauit ſolùm per ſex menſes: hæc autẽ per mille quingentos quadraginta nouem annos, & durabit vſque in finẽ ſeculi, iuxta illud, Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Ex quo tradit dominus Gerſon cancellarius Pariſi. quòd vſq; ad diem iudicij celebrabitur miſſa, & quòd in qua die audies miſſam,

potes dicere quòd in illa die non erit finis mundi,& iudicium vniuerſale. Si velimus benè contē-
plati,inueniemus mēſam paratam ab initio mundi figuraliter in paradiſo terreſtri per lignū vitæ,
in ſacrificio Melchiſedech,in Manna,in Agno Paſchali,& in aliis figuris, quas recitare longum
eſſet.Sed eſca fuit realiter per Chriſtum poſita. Et in hoc excedit menſam ſolis,quæ erat ſine cibis
abſcondita in ſabulo,de qua D.Hiero.in prologo Bibliæ. ¶ Secūda ratio dicitur miniſtrorū digni-
tatis.Si eſſet conuiuium,in cuius menſa miniſtraret Rex,Imperator,Papa,Patriarchæ, & Cardi-
nales,& aſſiſterēt filij Regis,eſſet valdè nobile & magnificum. Verùm hoc conuiuiū eſt nobilius,
quia non rex aut imperator tēporalis,aut mortalis & terrenus,ſed imperator cæleſtis & immorta-
lis,Chriſtus miniſtrauit,iniunxit Pontificibus,Patriarchis,Epiſcopis, & Sacerdotibus miniſtrare,
dicens:Hoc facite & diuidite.Præterea Angeli ſunt aſſiſtentes,vt D.Greg.ait: Quis enim fideliū
In homi. Paſcha. habere poſſit in dubio in illa immolationis hora ad vocem ſacerdotis ad cælos aperiri? Angelorū
In lib. de dignit. ſacerd. choros intereſſe:ſumma imis ſociari?& D.Chryſoſt.dicit,quòd tunc Angeli circumſtant ſacerdo-
tem.Si quæratur quot angeli aſſiſtāt:dicendū quòd non habemus numerū determinatū: creden-
dū tamen quòd in magna copia & multitudine, cùm numerus Angelorū excedat numerū arenæ
Angeli ad tria aſſiſtūt ſacramēto, & cōmunicātibus. maris.Aſſiſtūt autē Angeli ad tria:primò ad honorandū Chriſtū. Guillelmus Pariſien. dicit quòd
ſicut Epiſcopus nunquā facit officiū epiſcopale ſolus,& quantò pōtifex maior eſt,tantò plures ha-
bet aſſiſtentes.Sic cùm Chriſtus ſit Pōtifex pontificū,neceſſe eſt dicere ipſum habere multos aſ-
ſiſtentes. Secundò ad accedendū & inflāmandum nos in amore Dei:vbi enim eſt multitudo car-
bonū & titionū ignitorū,accenditur maior ignis:quia vnus calefacit & inflāmat aliū. Angeli ſunt
Pſal.103. titiones & carbones igniti,iuxta illud: Qui facis angelos tuos ſpiritus,& miniſtros tuos ignē vrētē.
Tertiò ad repellēdū dæmones,qui ſunt adeò malitia pleni,quòd ſi permitterētur,impedirēt deuo-
Pſal.105. tionē communicātium,euagationibus & diuerſis impreſſionibus in phāraſiis illorū. Sed boni an-
geli arcent & fugant eos,dicētes illud Pſa. Non habitabit iuxta te malignus:& illud 2.Cor.6.Quę
Pſal.67. ſocietas Chriſti ad tenebras?quæ cōuentio Chriſti ad Belial?Si angeli pſallentibus ſe coniungunt,
iuxta illud,Præuenerunt principes cōiuncti pſallentibus,quātò magis cōmunicantibus? ¶ Tertia
ratio eſt cibi precioſitas,&c.Magna fit æſtimatio cōuiuij, quādo in eo eſt præda diu venata & te-
nera,velut res precioſa. Sed in hac menſa eſt præda venata per quinq; milia annorū,& vltra: quia
patres antiqui à principio mundi cucurrerunt poſt hanc prædā, quæ tandem ſicut Vnicornis ad
genua virginis declinauit,& ibi fuit accepta,& tandē in hac mēſa poſita.Sed quæ præda?Chriſtus
filius Dei,cuius caro & ſanguis eſt precioſior & excellētior omni eſca,quæ poſſit eſſe. Vnde Io.6.
Caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus. Si velimus profundè contemplari eſcam
ſiue cibū & potū huius menſæ ſacramentalis,inueniemus valdè differre ab eſca corporali, præci-
puè in tribus,ſcilicet in vigore,virtute,& perfectione. Primum in vigore:quia licet cibi corporales
nutriant,tamen corrūpuntur,& cōuertuntur in ſubſtantiā aliti,vigore caloris naturalis. Sed vigor
huius cibi maior eſt vigore naturali,quia non corrūpitur,neque conuertitur in ſubſtantiā aliti,ſed
mutat & conuertit alitum in ſubſtantiam ſuā. Vnde dictum fuit D.Aug. contemplanti virtutem
huius ſacramenti:Crede,& manducabis me:nec tu me mutabis in te,ſicut cibum carnis tuæ, ſed
tu mutaberis in me.Hinc eſt quòd qui deuotè accipiunt ſacramentum, ex carnalibus efficiuntur
ſpirituales,adeò vt cibo corporali non egeant:vt de D.Catharina Senen.legimus.Secundò in vir-
tute,quia cibi corporales non portant, ſed portantur à manducantibus: hic autem cibus portat
manducantem.Habemus de Helia 3.Reg.19. quòd poſtquam comedit panem ſubcinericium ab
angelo præparatum (qui erat figura huius ſacramenti) ambulauit in fortitudine cibi illius 40.die-
bus & 40.noctibus,vſque ad montē Dei Oreb.Sic virtute huius cibi fideles vſque ad paradiſum:
Primus defectus cibi corporalis. ideo dicitur viaticum. Tertiò in perfectione,quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus,
quorum perfectiones inueniūtur in iſto.Primus defectus eſt diminutio. Cùm comedis de aliquo
cibo corporali,diminuitur talis cibus corporalis:ſufficit tribus,qui non ſufficeret decem. Sed hic
cibus ſpiritualis per acceptionem non diminuitur. Vnde Eccleſia cantat,Sumit vnus, ſumūt mil-
le,tantum iſti,quantum ille,nec ſumptus cōſumitur. Licet hoſtia diuidatur & frangatur, tamē ci-
bus iſte non diuiditur. Vnde Eccleſia cantat, Fracto demū ſacramento,ne vacilles, ſed memento
tantū eſſe ſub fragmento,quantum toto tegitur. Nulla rei fit ſciſſura,ſigni tantum fit fractura,qua
2. defectus. ſtatus nec ſtatura ſignati minuitur. Secundus defectus in cibis corporalibus eſt faſtidium:Cibaria
enim corporalia citò ſatiant & faſtidiunt. dicitur communiter quòd panis albus aliquando faſti-
dium generat,& columbo ſaturo ceraſa (quæ aliàs ſunt illi dulcia) ſunt amara. Sed hic cibus nun-
quam faſtidium generat benè diſpoſitis,imò præſtat & auget appetitū. Vnde Eccle.24. Qui mā-
ducant me,adhuc eſurient:& qui bibūt me,adhuc ſitient. Hinc eſt quòd qui cōſueuerunt frequē-
tare,amplius deſiderant:nec ſatiantur aut contenti ſunt,donec clarè perceperint in paradiſo. Qui
Sap.16. verò ſunt indiſpoſiti,non ſentiunt delectationem,ſed faſtidium. In figuram huius legimus de Mā-
na (quod

na (quod repræſentabat hoc ſacramentũ) quãdiu filij Iſrael fuerunt boni, & bene vſi ſunt Manna,
ſentiebant omne delectamentũ, ſed cùm fuerunt mali & indiſpoſiti, dicebant: Nauſeat anima no-
ſtra ſuper cibo iſto leuiſſimo. Vtinam eſſemus in Ægypto, & ſederemus ſuper ollas carnium, &
comederemus carnes in ſaturitate: Veniunt in mentẽ porri, cæpe, & allia, pepones, & cucumeres.
Sic boni quanto magis deuotè frequentãt hoc ſacramentũ, tanto magis delectantur, & frequẽta-
re volũt: ſed mali faſtidiũt. Vnde acceſſuri videntur duci ad patibulũ. Ideo Eccleſia, Sumũt boni,
ſumunt mali, ſorte tamẽ inæquali, vitæ vel interitus. mors eſt malis, vita bonis: vide paris ſumptio-
nis quàm diſpar ſit exitus. Sed vnde eſt quòd mali faſtidiant? quia ſunt dediti carnalibus, quẽad-
modum Iudæi erant affecti porris, cæpæ, & alliis, peponibus, &c. Sic mali ſuperbiæ, ambitioni, gu-
læ, luxuriæ, cupiditati, inuidiæ, & aliis huiuſmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus eſt pau- *3. defectus.*
cus ſapor: quia quilibet cibus habet ſuũ ſaporem, vnus nõ habet ſaporem alterius: ſed in hoc cibo
ſpirituali inuenimus omnes ſapores, ſiue omnis ſaporis ſuauitatẽ. Ideo bene figurabatur per Man-
na, de quo Sapien. 16. Panem de cælo præſtitiſti eis, omne delectamentum in ſe habentem, & om-
nis ſaporis ſuauitatem: ad quod quiſque volebat, conuertebatur. Sic ſacramentum iſtud habet ſa-
porem omnium virtutum. Non eſt virtus, quã perfectiſſimè non inuenias in hoc ſacramento, ſeu
in cõtento ſub eo. Si humilitatem: Exinaniuit ſemetipſum, &c. Si charitatẽ: Maiorem charitatem,
&c. Si patientiã: Tãquam ouis coram tondente ſe, &c. & ſic de aliis virtutibus. ❡ Quarta ratio ma- *Phil. 2.*
gnificentiæ huius menſæ dicitur multiplex vtilitas. Non eſt lingua quę poſſet explicare, nec intel- *Ioan. 15.*
lectus qui poſſet comprehendere fructus & vtilitates receptionis huius ſacramenti. Vnde rectè de
eo poteſt intelligi illud Eſa. 64. & 1. Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis
aſcendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen ſuauitate & ſpirituali
gaudio ſeu delectatione poterit quis contemplari Pſa. 22. quem de hoc ſacramento edidit Dauid,
gratias agendo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas conſequuntur deuotè accedentes ad hoc
ſacramentum. ❡ Prima ſalubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalẽ, *Vtilitates*
ſcilicet ſynderesim. Pſalm. 4. Signatum ſuper nos lumen vultus tui domine, & ſupernaturalem, *cõmunicã-*
ſcilicet fidem. Sed hoc ſacramentum amplius illuminat, & ſecurius dirigit: vnde Pſalm. Do- *tium.*
minus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Et Pſalmo. 22. Dominus regit me, ſci-
licet inſpirando: ſicut rex regnum, magiſter diſcipulum, nauta nauim: ita quòd ſequendo *Pſal. 26.*
ipſum, illique inhærendo, non ambulamus in tenebris, non ſubiicimur erroribus, neque ſub-
merſioni, &c. ❡ Secunda, eſt abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi
deerit. Vnde 1. Cor. 1. Apoſt. congratulans dignè communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo
meo ſemper pro vobis, quia in omnibus diuites facti eſtis in Chriſto Ieſu, in omni verbo, & in
omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis: ita vt nihil vobis deſit in vl-
la gratia, expectantibus reuelationem domini noſtri. Nec mirum, quia in hoc ſacramento con-
tinetur Chriſtus, qui eſt plenus gratia. Ioan. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis: & ite-
rum, Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Ipſe eſt fons qui
replet riuulos ſiue omnes potentias animæ. Tertia eſt ſpiritualis dulcedo & refectio: vnde di-
cit, In loco paſcuæ ibi me collocauit. Non eſt dulcedo ei comparabilis: eſt enim Manna ab-
ſconditum, quod nemo ſcit, niſi qui accipit. Si aliquando communicaſti dignè, potes ferre te- *Pſal. 42.*
ſtimonium. Vnde Pſal. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: &
Eccleſia, Ex altari tuo domine Chriſtum ſumimus, in quo cor & caro noſtra exultant. Si delecta-
tio te trahit, hoc ſacramentum debet allicere. ❡ Quarta eſt, concupiſcentiæ inordinatæ refrena-
tio. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum: ſed quis refrigerat concupiſcentiam carnis, ocu-
lorum, & ſuperbiam vitæ? Non eſt tale remedium ſicut accedere deuotè ad hoc ſacramentum.
Vnde Eccleſia. 18. Nónne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc ſacramento continetur ros ille, *Eſa. 45.*
quem ſancti patres deſiderabant dicentes, Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum. Ideo hoc
dicit, Super aquam refectionis educauit me. ❡ Quinta, à quotidianis malis, hoc eſt peccatis ve-
nialibus liberatio. Vnde ſequitur, Animam meã conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in pec-
catum veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatẽ naturæ. Vnde prouerb. 24. Septies in die
cadit iuſtus. Sed hoc ſacramentum conuertit ad dominum, vt non ſit ita præceps, imò ſi quæ ſint
peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc ſacramentum, & eius virtutem delentur,
ac etiam mortalia oblita. ❡ Sexta, ad bonum inclinatio, & quodam modo cõfirmatio: vnde ſequi-
tur, Deduxit me ſuper ſemitas iuſtitiæ, propter nomen ſuum: hoc eſt, inclinauit me ad ſequendũ
ſemitas bonorum operum, propter nomen ſuum, hoc eſt propter verbum ſuum dignè ſumptum.
❡ Septima, contra tentationes & inſidias diaboli tutatio. Vnde ſequitur, Si ambulauero in medio
vmbræ mortis, hoc eſt tentationis & nequitiarum diaboli, non timebo mala, quoniam tu mecum
es. In cuius figura Exo. 12. dicitur, quòd domus (cuius fores linitæ erant ſanguine Agni Paſchalis)

præſeruatæ fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare caſtris & domibus,in quibus ſciunt regem eſſe. Et ſi appropinquare præſumant,malè accidit eis. Sic conſcientiã, in qua Chriſtus eſt,dæmones non audent moleſtare,maximè ſi recurratur ad eum. ¶ Octaua,cõtra mundanas perſecutiones & triſtitias atque anguſtias conſolatio: Vnde ſubdit, Paraſti in conſpectu meo menſam,aduerſus eos qui tribulant me. Ideo D.Ambro.orabat dicens: Domine per hæc ſancta myſteria mitigentur tribulationes,pericula populorum, gemitus captiuorum,miſeriç orphanorum,neceſſitates peregrinorum,inopia pauperum,deſperationes languentium, defectus ſenum,ſuſpiria iuuenum,vota virginum,lamenta viduarum. ¶ Nona, intellectus illuminatio, &

Luc.24. volũtatis inflammatio: vnde dicit, Impinguaſti in oleo caput meum. Caput animæ eſt ratio & voluntas,quæ oleo miſericordiæ impinguatur,illuminatur,inflammatur multitudine chariſmatum, & eleuatur ad cognitionem veritatis. Vnde diſcipuli non cognouerunt dominum, niſi in fractione panis. vnde Theophilus, Conſumentibus ſacramentum panis, aperiuntur oculi. & 1.Reg.14. Aperti ſunt oculi Ionathæ,cùm guſtaſſet modicum mellis. ¶ Decima, diuini amoris inebriatio: vnde ſequitur, Calix inebrians quàm præclarus eſt! Homerus poëta Græcus dicit quandam herbã eſſe quæ obliuiſci facit omnium triſtitiarum. Videmus quòd quando ruſtici bene biberunt, obliuiſcuntur omnium laborum & paupertatis: & non curant neque multum æſtimant labores. Sic dignè communicantes obliuiſcuntur triſtitiarum & delitiarum, imò aliquando cibi corporalis: ſicut de D.Catharina Seneñ.legimus. ¶ Vndecima, à reliquiis peccatorum & pœnis purgatorij liberatio. Vnde ſequitur, Et miſericordia tua ſubſequetur me: hoc eſt, poſt vitam ſequetur me in

Exod.12. purgatorio. Hoc eſt ſingulare in hoc ſacramento, quia non ſolùm eſt ſacramentum, ſed etiam ſa-

Dan.vlt. crificium, quod placat Deum iratum animabus. In figuram huius legimus quòd per ſanguinem Agni Paſchalis filij Iſrael fuerunt liberati à tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel exiſtens in lacu leonum, accepit prãdium ab Abacuc, quod parauerat meſſoribus ſuis. Daniel in lacu, repræſentat animas in lacu purgatorij exiſtentes: Abacuc ſacerdotem, qui parat hoc ſacrificium meſſoribus ſuis, hoc eſt illis à quibus accepit ſtipendium ſuſtentationis. Sed angelus domini vno crine, hoc eſt vna intentione & applicatione portat ad Danielem, &c. Altiſſiodoren. dicit vnum mirabile verbum, quod nunquam miſſa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius eſt, quia ſponſa Chriſti Eccleſia in omni miſſa facit ſpecialem commemorationem pro liberatione animarum: Nec eſt veriſimile quòd ſponſus qui eam tantum diligit, qui eſt tam benignus & miſericors, preces ſponſæ ſuæ refutet. ¶ Duodecima vtilitas, eſt finalis gloriæ adeptio: vnde ſequitur, Vt habitem in domo Domini in longitudinem dierum. vnde Chriſtus Ioan.6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Et eccleſia, O verè digna hoſtia, per quam fracta ſunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Viſis ergo tot & tantis vtilitatibus, ſequitur quòd quilibet debet ſe diſponere ad deuotè tantum ſacramentum recipiendum, vt prædictas vtilitates aſſequi poſſit.

Ver.19. DE VSV SACRAMENTI EVCHARISTIÆ.

3.p. q.80. art.1. IN huius mẽſæ cibo duo ſunt, ſcilicet ſacramentũ, & ſacramenti vſus ſiue effectus, Sacramẽtum ſunt ſpecies ſacramẽtales: virtus & effectus ſunt nutritio ſpiritualis, & liberatio à peccato, & ab æterna mortis dãnatione, qui quidem effectus ſi impediãtur, talis ſumptio eſt imperfecta. Ex quo A

Tres modi mãducãdi Chriſtum. ſequitur quòd ſint tres modi vtendi hoc cibo, ſiue accipiendi aut manducandi hoc ſacramentum: Primus modus dicitur ſacramẽtalis tantum. & hoc modo mãducant mali. Vnde Apoſt.1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Secundus modus & ſpiritualis tantum: Et hic modus eſt duplex: vnus eſt per claram viſionem & fruitionem: & hoc modo manducant ſancti in patria, ac etiam angeli, iuxta illud: Panem angelorum manducabit homo, &c. Alius modus eſt per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes ſancti, qui per fidem crediderunt aut credunt ſe per Chriſtum (qui eſt in hoc ſacramento) ſaluandos & hoc modo

1. Cor.10. antiqui patres manducauerunt. Vnde Apoſt. Omnes eandem eſcam ſpiritualem manducauerũt. Et quotidie boni catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc

Iure diuino præceptum eſt Chriſtianis recipere ſacramentũ euchariſtia. modo manducandi D.Augu. ait, Crede, & manducaſti. Tertius modus manducandi eſt, quando Chriſtianus benè probatus & diſpoſitus, reuerenter & deuotè accipit hoc ſacramentum, cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt patres antiqui: quia nondum inſtitutum erat ſacramentum. Hoc modo manducare ſacramentaliter & ſpiritualiter cõuenit ſolum bonis Chriſtianis, quibus iure diuino præceptũ eſt recipere hoc ſacramentum per illa verba Ioan 6. Niſi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Matth. 26. Accipite comedite: ſiue (vt alij dicunt manducate ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur ſpiritualiter mãducare hoc ſacramentũ: ſpiritualis autem manducatio includit votũ & deſiderium percipiendi hoc ſacramentum: ergo ſine voto ſuſcipiẽdi hoc ſacramentum non poteſt eſſe alicui ſalus: fruſtra autem eſſet votum (niſi quando eſt opportunitas)

nitas)impleretur.Ideo homo tenetur ex mandato domini accipere ſpiritualiter & ſacramẽtaliter.
Et cum non ſit determinatum tempus,tenetur iure diuino ſemel in vita,data opportunitate. Sa-
cerdotes autem curam animarum non habentes, deberent ſaltem ex congruitate celebrare miſ-
ſam in præcipuis feſtiuitatibus,in quibus conſueuerunt laici communicare, ne in vacuum gratiã 2.Cor.6.
Dei accepiſſe cenſeantur. vnde Apoſt.Hortamur vos,ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, & 1. Chriſtus
Tim.4.Noli negligere gratiam quæ in te eſt,quæ data eſt tibi per prophetiam cũ impoſitione ma- euchariſtiæ
nuum presbyterij.Vnde ſequitur quòd ſacerdotes curam animarum habentes,& maximè epiſco- ſacramen-
pi,qui ex officio habent offerre dona & ſacrificia pro populo, vt dicitur Heb.5. tenentur ſæpius. tũ recepit.
Nec videntur excuſari illi qui per alios celebrare & offerre faciunt,& ipſi nunquam aut rariſſimè
celebrant:cum eorum officium ſit perſonale,& ob id prouentus recipiant. Beneficium enim (vt
Iuriſtæ dicunt)datur propter officium.Innocentius tertius in c. Dolentes referimus. extra de ce-
lebratione miſſa. reprehendit eos qui miſſarum ſolennia vix celebrant quater in anno. A fortiori
Curati reprehendi debent ſi non ſæpius ratione beneficij.¶Primus qui vſus eſt hoc ſacramento ſe-
cundum tertium modum,eſt Chriſtus, quando inſtituit hoc ſacramentum, vt dicit D. Hier.ad
Lesbiam,Dominus Ieſus Chriſtus,ipſe conuiua & conuiuium,ipſe comedens, ipſe qui comedi-
tur. & hoc communiter tenetur,quia quæ aliis obſeruanda inſtituit,ipſe primus ſeruauit, vnde &
ipſe prius voluit baptizari quàm aliis baptiſmum imponeret, ſecundum illud Act.1.Cœpit Ieſus
facere & docere.Ideo ipſe primò corpus & ſanguinem ſuum ſumpſit,poſtea aliis tradidit:Et licet
hoc non habeatur in euangeliis formaliter & expreſsè: habetur tamen in eis virtualiter & in ſen-
tentia. Legimus enim quòd Chriſtus accepit panem & calicem. Non eſt autem intelligendum
quòd acceperit ſolum in manibus, ſed eo modo quo aliis accipiendum tradidit. vnde cum diſci-
pulis dixerit,Accipite & comedite:& iterum,Accipite & bibite:intelligendum eſt quòd ipſe ac-
cipiens comederit & biberit. vnde quidam metricè dixerit: Rex ſedet in cœna, turba cinctus
duodena:Atque ſuis manibus ſe cibat ipſe cibus: Ne Apoſtoli horrerent ipſum ſumere,ſicut qui-
dam fecerunt audiendo,cũ prædixiſſet,Niſi manducaueritis meam carnem,&c.quidam dixerũt,
Durus eſt hic ſermo: quis poterit audire? Et quamuis cibando ſe,non acceperit omnes effectus
huius ſacramenti:(Quia eius gratia cum eſſet infinita,non eſt aucta) accepit tamen aliquem effe-
ctum,ſcilicet quandam actualem delectationem ſpiritualis dulcedinis. vnde ipſe dicebat Luc.22. Ioan.6.
Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum. deſiderium enim cùm impletur, gene-
rat gaudium & delectationem.Quidam dicunt quòd dedit Iudæ, vt D. Aug.ſuper illud Ioan.13.
Cum intinxiſſet panẽ,dedit Iudæ Simonis Scariotis:Non quòd ſeorſum & ſub pane intincto de- 3.p.q.81.
derit:ſed intelligendũ eſt quòd dominus antea diſtribuerat omnibus diſcipulis ſuis ſacramentum art.1.ad 1.
corporis & ſanguinis ſui,vbi & ipſe Iudas erat,ſicut D.Lucas narrat.Mar.& Matth.etiam dicunt An Chri-
quòd biberunt ex eo omnes:ac deinde ad hoc ventum eſt,vbi ſecundũ narrationem Ioãnis, per ſtus corpus
buccellam intinctã atque porrectã,ſuum exprimit proditorẽ.huius ſententiæ fuit D.Chryſ.dicens. ſuũ primò
Iudas particeps myſteriorũ,conuerſus nõ eſt.hoc etiã expreſsè dicit D.Diony.Hylar.tamen dicit Iudæ tra-
oppoſitum.Et ſic ſecundũ eum communio fuit facta poſt exitũ Iudæ. Eius dictum conueniens eſ- diderit.
ſet,ſi ſolum ad malitiam Iudæ conſideremus.Sed quia Chriſtus debuit nobis exemplum iuſtitiæ In lib.Eccl.
oſtendere,non cõueniebat eius magiſterio,vt Iudam occultum peccatorẽ ſine accuſatore & eui- Hierar.
denti probatione ab aliorũ communione ſepararet,ne per hoc daretur exemplũ prælatis eccleſiæ
ſimilia faciendi,& ipſe Iudas inde exaſperatus,ſumeret occaſionem peccandi. vnde Eugenius pa-
pa in c.ſi ſacerdos,extra de offi.iudi.ordi.dixit, quòd occultus peccator non debet nominatim ar-
gui:nec ei publicè communio prohiberi: quia Chriſtus Iudam non nominatim arguit: ſed vnus
veſtrum me tradet,dixit:nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori nõ debet
adminiſtrari,iuxta illud: Nolite ſanctum dare canibus.Quod intelligẽdum eſt,niſi verè pœniteat. Matth.7.
vnde in concilio Carthaginen.legitur:Scenicis atque hiſtrionibus cæteriſque huiuſmodi perſonis
vel apoſtatis conuerſis ad Deum,reconciliatio non negetur.

Ver. 20. DE DIVERSIFICATIONE VSVS EVCHARISTIÆ.

A VSus accipiendi hoc ſacramentum,ſecundum diuerſum Eccleſiæ ſtatum diuerſificatus eſt,&
diuerſa circa hoc ſtatuta emanauerunt. Nã in primitiua Eccleſia quando vigebat fidei Chri- Communio
ſtianæ deuotio,ſtatutũ fuit vt quotidie fideles cõmunicarent, vnde Anacletus papa dicit, Peracta primitiua
conſecratione omnes cõmunicent,qui noluerint,eccleſiaſticis carere liminibus:ſicut etiam ſancti Eccleſia.
Apoſt.ſtatuerunt,& ſancta Romana eccleſia tenet. Poſtmodum verò diminuto fidei feruore,ſolis
diebus dominicis cõmunicabant. In cuius memoriã datur hodie panis benedictus. deinde verò
amplius diminuto feruore,Fabianus Papa ordinauit, vt & ſi non frequentius, tamen ter in anno
omnes communicarent,ſcilicet in Paſchate,Penthecoſte,& Natali,vt habetur in ca.& ſi non fre-
quentius,de conſecr.diſt.2. Sother verò papa ordinauit in cœna domini eſſe communicandũ, vt

Communio in paſchate omnibus Chriſti fidelibus præcepta.

habetur in c.in cœna,eadem diſt.Poſtmodum propter iniquitatis abundãtiam;refrigeſcente charitate multorum,Innocẽtius tertius ſtatuit in concilio generali,vt ſaltem ſemel in anno,in Paſchate,ſcilicet fideles communicarent, vt habetur in c.omnis vtriuſque ſexus,extra de pœni. & remiſſ. vbi dicitur: Omnis vtriuſque ſexus fidelis poſtquam ad annos diſcretionis peruenerit,omnia ſolus peccata ſua,ſaltem ſemel in anno,fideliter cõfiteatur proprio ſacerdoti:& iniunctam ſibi pœnitentiam totis viribus ſtudeat adimplere,ſuſcipiens reuerenter,ad minus in Paſchate,euchariſtiæ ſacramentum,niſi fortè de proprij ſacerdotis cõſilio ob aliquã rationabilem cauſam ad tempus ab huiuſmodi receptione duxerit abſtinendum. Alioqui & viuens ab eccleſiæ ingreſſu arceatur,& moriens eccleſiaſtica careat ſepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptum obligare ſub pœna peccati mortalis:quia ingreſſus Eccleſiæ & Eccleſiaſtica ſepultura non prohibẽtur, niſi pro peccato mortali. Hoc præceptum eſt de iure humano, ad quod non habentes plenum vſum rationis,nõ ſunt aſtricti. Et quia difficile eſt illud cognoſcere,cum aliquibus propter mollitiem & præceptores ac exercitia acceleretur vſus rationis, & circa finem primi ſeptennij efficiantur doli capaces, vt in Gallia:& in aliis propter duriciem carnis vel incuriam parentum,aut ſolitudinem retardetur, vt in montanis,qui aliquando poſt pubertatem non habent completum vſum rationis. Ideo remittitur diſcretioni proprij ſacerdotis eos audientis de confeſſione. Quidam tamen per annos diſcretionis intelligũt annos pubertatis,in quibus cõmuniter & in pluribus habent completum vſum rationis. Sed ſi dubium ſit,remittitur iudicio proprij ſacerdotis.Poſt annos verò pubertatis,etiam ſi habeant debilem vſum rationis,& habeãt aliquam deuotionem,non debet denegari.¶.Circa infirmos autem,qui ſana mente requiſierunt & tandem in phreneſim inciderunt, Cõcilium Carthaginen. (vt habetur in c.is qui.26.q.6.)determinauit quòd ſi is qui in infirmitate pœnitentiam petit,caſu,dum ſacerdos inuitatus venit,oppreſſus infirmitate obmutuerit,vel in phreneſim conuerſus fuerit dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam : & ſi continuò credatur moriturus,reconcilietur per manus impoſitionem, & infundatur ori eius euchariſtia, niſi fortè eſſet periculum vomitus:aut alterius irreuerentiæ. Per Paſcha verò idem Eugenius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna,declarauit quòd intelligitur à cœna domini vſque ad octauas Paſchæ : Sic quòd qui infra illud tempus receperint, ſatisfaciunt huic precepto. Qui verò non receperint infra illud tempus,etiam ſi infra quadrageſimam,voluntariò vel coacti infirmitate,non ſatisfaciunt huic præcepto,niſi illud iterum recipiant infra prædictum tempus.

Quid per Paſcha intelligitur.

Ver. 21. DE DIGNA COMMVNICATIONE.

NOn debet videri graue præceptũ cõmunionis in Paſchate:quia ſi ſemel in anno recognoſcimus reges & dominos tẽporales:& ſoluimus tributa & cẽſus,à fortiori debemus recognoſcere regẽ regum, Chriſtum regem noſtrũ:& in ſignũ recognitionis ſoluere tributum probationis, & nos præſentare ad ſacramentũ ſuſcipiendum in noſtræ redemptionis commemorationem: Ad impletionem huius præcepti non ſufficit recipere ſacramentaliter tãtum,nec ſe offerre & venire leuiter,abſque præmeditatione:quia melius ſeu minus malum eſſet recipere metallũ liquefactum,aut ſcorpionem,quàm cum peccato mortali indignè recipere hoſtiã conſecratam. Quod bene oſtẽdit Chriſtus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quòd inuẽtus eſt vir non habens veſtẽ nuptialem,cui dicit rex: Amice quomodo huc intraſti non habens veſtẽ nuptialẽ? deinde dixit miniſtris, Ligatis manibus & pedibus,mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio eſt facilis. De his etiã monet Apoſt.dicens : Probet autem ſeipſum homo,& ſic de pane illo edat,& de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè,iudiciũ ſibi mãducat & bibit,nõ diiudicãs corpus domini. Sed ad quod iudiciũ declarat, Quicunque manducauerit panẽ hunc,& biberit calicẽ indignè,reus erit corporis & ſanguinis domini. Gl.exponi dupliciter: Primò materialiter : hoc eſt peccatũ incurrit ex peccato cõmiſſo in corpus & ſanguinẽ domini, quod in hoc ſacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim eſt grauior, quãtò maior eſt is contra quẽm peccatur. Vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moyſi , ſine vlla miſeratione duobus vel tribus teſtibus moritur. quantò magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filiũ Dei cõculcauerit,& ſanguinem teſtamenti pollutũ duxerit,in quo ſanctificatus eſt? Secundò exponit per ſimilitudinem. Reus erit corporis & ſanguinis domini,hoc eſt mortis dabit pœnas : hoc eſt,ac ſi Chriſtus occidiſſet,punietur, iuxta illud Heb.6. Rurſus crucifigentes in ſemetipſis filium Dei. ¶ Si vis amplius ſcire mala & pericula & inconuenientia,quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quã fecit Dauid in perſona Chriſti, Pſal.68. vbi ait: Fiat menſa eorũ coram ipſis in laqueũ, & in retributionẽ,& in ſcandalũ. Obſcurẽtur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. Effunde ſuper eos iram tuam,& furor iræ tuę compræhendat eos. Fiat habitatio eorũ deſerta,& in tabernaculis eorũ non ſit qui inhabitet. Appone iniquitatẽ ſuper iniquitatem eorũ, & non intrent in iuſtitiam tuam, Deleantur de libro viuentium,& cum iuſtis nõ ſcribantur. dat rationem : Quia

Matth.22.

1.Cor.11.

Incõmoda & pericula indignè cõmunicãtiũ.

B

quem

quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt,& ſuper dolorẽ vulnerum meorum addiderunt. Remedium eſt accedere dignè cùm præparatione ſufficienti,ſaltem probabilitate morali.

Ver. 22. DE MODO SE PROBANDI ET PRÆPARANDI AD EVCHARISTIAM.

Sermo vtilis.

A CONuenientem modum & formam ſe debitè probãdi & præparandi ad recipiendum eucha-riſtiæ ſacramentum,docebunt tres dominæ,hoc eſt virtutes,ſcilicet prouidẽtia:fides,& charitas. Prouidẽtia docebit quid te facere oporteat antequàm te præſentes ad cõmunionẽ. Fides autẽ, quid agere & dicere debeas,cum eris corã ſacramento. Charitas verò docebit quid te facere oporteat poſt communionẽ. ¶ Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinque vel ſex,antequam te præſentes ad ſacramentũ. Quatuor per figuram in eſu Agni Paſchalis ſunt declarata Exod.12. vbi dicitur, Edent carnes(ſcilicet Agni Paſchalis) & azymos panes cum lactucis agreſtibus.& poſt pauca ſic dicitur: Renes veſtros accingetis,& calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus,& comedetis feſtinanter. Eſt enim Phaſe, hoc eſt tranſitus domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agreſtibus,&c. Dicendum quòd non propter ſe,ſed propter repræſentationem. Sicut enim agnus ille,qui occidebatur & edebatur in ſignum liberationis populi,figurabat & repræſentabat Chriſtum,qui fuit Agnus Dei,occiſus pro redemptione humanæ naturæ. Et in huius ſignum & commemorationem præceptus eſt ſub ſpeciebus ſacramẽtalibus mãducari. Sic ea,cum quibus comedebátur agnus,ſignificabant ea quæ debemus obſeruare,manducando Chriſtũ in hoc ſacramento. ¶ Primò lactucæ agreſtes ſignificabant dolorem & amaritudinem peccatorum,ſiue probationem quam antè facere debemus,de qua Apoſt. vbi ſuprà,probet autem,&c. Probatio hæc conſiſtit in tribus.ſ.in contritione, confeſſione, & ſatisfactione, de quibus ad plenum inferiùs dicetur. Hic autem pro modo & forma ſe præparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cum dicat Apoſt.2.Cor.3. Non ſumus ſufficientes ex nobis, quaſi ex nobis, aliquid cogitare:ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad ſacramentum puta in vigilia,debes recurrere ad Deum,& illum humillimè deprecari,vt per ſuam infinitam bonitatem & miſericordiam det tibi gratiam te præparandi ad talem menſam,& tãtum ſacramẽtum ſuſcipiendum,ad quod te inuitauit, imò venire & accedere,ac etiam dignè ſuſcipere præcepit, ſua ineffabili clementia dignetur te inſpirare & dirigere, vt dignè accedas, & dare peccatorum memoriã & recordationem, cum vera & perfecta contritione,vt valeas confiteri & ſatiſfacere,ipſorúmque remiſſionem obtinere,& tandem ipſum dignè ad ſalutẽ animæ tuæ recipere in vitam æternam,ad quam conſequendam dignatus eſt hoc ſacramẽtum inſtituere. Facta & pluries repetita oratione,diligenter diſcutiẽda & examinãda eſt cõſcientia,& inueſtigãdum an ab vltima confeſſione aliqua peccata,de quibus non fuit peccator confeſſus,redeant ad memoriam. Et ſi occurrant,illa notare & memoriæ commendare,& deinde confiteri cum illis quæ inueniet poſt vltimam confeſſionem ſe perpetraſſe. ¶ Secundò docet renes accingere. Renum cingulum,ſignificabat cingulum caſtitatis,quam ſeruare debent communicãtes,mente & corpore. In huius figuram legimus 1.Reg.21.quòd Dauid petente cibos ab Abimelech ſacerdote,qui non habebat laicos panes ad manum,ſed tantùm panem ſanctum, qui erat figura huius ſacramenti,dixit: Si mundi ſint pueri à mulieribus, poterunt manducare. Reſpondit Dauid, Continuimus ab heri & nudiuſtertius. Si ad comedendos panes propoſitionis debebãt eſſe caſti & mundi à mulieribus:à fortiori inſtante communione abſtinere debent vxorati,& timere ne eis contingat, ſicut figuraliter contigit Oze,de quo 2.Reg.6.dicitur quòd in tranſlatione arcæ teſtamẽti cum recalcitrarent boues & declinaret arca,Oza ſacerdos extendit manum ſuam ad arcam,& tenuit eam: Iratúſque eſt dominus indignatione contra Ozam, & percuſſit eum ſuper temeritate: qui mortuus eſt iuxta arcam Dei, quæ figurabat hoc ſacramẽtum. Dicunt communiter doctores quòd hoc ideo,quia ea nocte dormierat cum vxore ſua. Si ergo dominus iratus fuit contra Ozam, qui bono fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca: à fortiori erit iratus contra eos, qui polluti præſumunt accedere ad hoc ſacramentum. D. Hiero. ſuper Mat. dicit, Si panis propoſitionis ab his qui vxores tetigerant,comedi non poterat: quantò magis panis, qui de cælo deſcendit, non poteſt ab his qui coniugalibus vacauere amplexibus,violari atque contingi? non quòd nuptias condemnemus: ſed quòd eo tempore,quo carnes agni manducaturi ſumus, vacare carnalibus operibus non debemus. Si quæratur quot diebus abſtinendum ſit antè. In c.omnis homo, de conſecr.diſt. 2. ex concilio Elibertano,dicitur: Omnis homo ante ſacram communionem ab vxore abſtineat tribus, aut quatuor, vel quinque,aut ſex,vel ſeptem diebus. Glo.dicit, quantum eſt ex ſe:quia exactus omni tempore debitum reddere debet,vt in c.ſi dicat.33.q.5. Non enim eſt præceptum,quod in prædicto c. omnis homo,continetur.vt habetur in c.vir cum propria vxore.33.q.4. Greg.ſcribẽs Aug. Anglorum epiſcopo, dicit:ſi quis ſua coniuge non cupidine voluptatis raptus, ſed tantùm procreandorũ liberorum gratia vtitur:ille perfectò ſiue de ingreſſu eccleſiæ, ſiue de ſumendi dominici corporis

Lactucæ agreſtes.

Probatio ſui ipſius.

Communicãtes caſti eſſe debent.

3.p.q.8.art.7.ad 2.

communicandi ſunt, etiam poſt cibum, ſi de eorum periculo timeatur, ne ſine communione de-
cedant:quia neceſſitas legem non habet. vnde in c.presbyter, de conſecr. diſt. 2. dicitur, Presbyter *Infirmi nō*
infirmum ſtatim communicet, ne ſine communione moriatur. ¶ Ex his ſequitur quòd licet ſolùm *ieiuni cōmu-*
peccatum mortale ſit per ſe impedimentum ſumptionis huius ſacramenti, tanquam repugnāriam *nicare poſ-*
habens ad ſignificatum eius:per accidens tamen prouenit ex prohibitione Eccleſiæ, quæ in conci- *ſunt.*
lio Carthaginenſi habetur. Et licet excipiat vnum diem. ſ. cœnæ domini: hoc tamen poſtea quan-
tum ad illum fuit abrogatum. Et cùm Apoſt. vbi ſuprà dicit: Cùm conuenitis ad manducandum,
inuicem expectate. Si quis eſurit, domi manducet. exponitur ſecundum Glo. Si quis eſurit, & im-
patiens non vult expectare alios, manducet cibos:nec pòſt Euchariſtiam ſumat. Ex quibus verbis
D. Aug. vt habetur in dicto can. liquido, dicit quòd mos ille recipiendi ſacramentum ieiuno ſto- *Mos reci-*
macho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendum eſt de ieiunio naturæ, quod ſoluitur per *piendi eu-*
ſumptionem medicinæ, non tamē per deglutitionem ſaliuæ, quæ naturaliter fluit. ¶ Secunda vir- *chariſtiam*
tus. ſ. fides, docet quatuor, quæ conſiderare debemus poſt confeſſionem in conſpectu ſacramenti, *vnde ha-*
elongati tamen. Primò docet cui ſtandum ſiue credendum ſit: non viſui, tactui, odoratui, aut gu- *buit origi-*
ſtui:quia deciperemur, cùm eodem modo ſe habeant iſti quatuor ſenſus ad hoſtiam conſecratam, *nem.*
& non conſecratam. Ideo idem color, odor, ſapor, &c. in conſecrata & non conſecrata. Illa acci-
dentia(vt dictum eſt) non ſunt corpus Chriſti, ſed velamen quoddam ſiue cortinæ. Sed debemus *Rom.10.*
credere ſenſui auditus:quia fides ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei, quod dicit: Acci-
pire & manducate:hoc. ſ. contentum ſub his ſpeciebus, eſt corpus meum. In huius figuram habe- *Gene.27.*
mus de Iſaac qui fuit deceptus primò in viſu:caligauerant enim oculi eius. Secundò in tactu, quia
iudicauit manus Iacob eſſe manus Eſau. Tertiò in odoratu, quia ſenſit odorem veſtium. Quartò
in geſtu, quia ſenſit ſaporem venationis, quam quæſierat, & tamen non erat. Sed in auditu non fuit
deceptus. vnde dixit, Vox quidem Iacob eſt: manus autem ſunt Eſau, qui receſſerat & reliquerat
veſtes, per hoc repræſentans ſubſtantiam panis, quæ in inſtanti terminatiuo conſecrationis rece-
dit, hoc eſt deſinit eſſe:relictis veſtibus, hoc eſt accidentibus, &c. Secundò docet quid cogitādum
ſit & contemplandum in hoc ſacramento. ſ. tria. Primò quòd ſub illis ſpeciebus continetur Chri-
ſtus, qui eſt ſpeculum morale, in quo debemus nos mirari & ſpeculari. Mulieres ornant ſe decen-
ter, videntes ſe in ſpeculo:Sic debemus nos cōponere & ornare, intuendo hoc ſpeculum. Vnde Sa-
pien.7. Candor eſt lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula. Sicut enim in ſpeculo ſunt duo: primò
vitrum, quod ſecundum D. Aug. eſt maximæ durationis. Secundò eſt plumbum: illis ſeparatis nō
eſſet ſpeculum. Sic in Chriſto eſt diuinitas & humanitas vnita in perſona filij Dei, ſine qua vnitate
non dediſſet exemplum, nec nos potuiſſemus in eo videre modum ornandi & componendi nos.
Eſt ergo humanitas & diuinitas in hoc ſacramento, per quandam concomitantiam, vt ſuprà dictū
eſt. Contemplando ergo diuinitatē, cogita coram quo te habes præſentare, &c. Si coram rege ter-
reno haberes te præſentare, timeres, & bene te præparares, ac componeres, præmeditareriſque ea
quæ dicturus eſſes. Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem noſtram
& excellentiam Dei recognoſcere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de beneficiis, pe-
tere præſeruationem à periculis, & inopiæ noſtræ ſubleuationem, gratiámque dignè recipiendi,
&c. Contemplando eius humanitatem, habemus occaſionem diligendi eum, eò quòd adeò nos di-
lexit, vt voluerit tot & tanta pro noſtra recōciliatione ſuſtinere, qui ſe nobis dedit & dat in pignus
hæreditatis æternæ. Hæc contemplata dabunt fiduciam & ſpem perueniendi ad regnum. Et vt
melius poſſis, aſpice & conſidera virtutes illius, per quas ipſe peruenit quantum ad humanitatem.
Vide & contemplare illius charitatem, humilitatem, & cæteras virtutes, & diſpone à cætero te
illi conformare, illum imitari, & ſecundum quod ipſe oſtendit viuere. ¶ Tertiò docet ſub ills *Ezech.2.*
ſpeciebus eſſe librum doctrinalem, de quo per figuram dicitur Ezechieli, Aperi os tuum, & co-
mede quæcunque do tibi. Et ecce manus miſſa eſt ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat ſcri-
ptus intus & foris. Et ſcriptæ erant in eo lamentationes, carmen & væ. Liber ille figurabat Chri-
ſtum, qui ſcriptus eſt intus & foris. Sed quid ſcriptum eſt foris? ſunt quinque plagæ manuum, pedū,
& lateris:pergamē fuit ſua pretioſa pellis:atramentum fuit ſanguis:calami fuerunt claui ſcribentes
ſtylo ferreo nomina electorum, qui ipſum dignè ſuſcipiūt, quorum ipſe obliuiſci non poteſt. vnde
Eſa.6. Nunquid poteſt obliuiſci mulier infantem ſuum, vt nō miſereatur filio vteri ſui? Et ſi illa ob-
lita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce enim in manibus meis deſcripſi te. Scriptum eſt. ſ.
carmen delectabile pro innocentibus, qui nunquam illum offenderunt, qui in receptione habent
occaſionem cantandi carmen delectationis, ſicut beata virgo Maria. Scriptæ ſunt etiam lamenta-
tiones & væ pro peccatoribus, qui offenderunt, qui habent occaſionem flendi, eò quòd fuerunt
cauſæ paſſionis eius. vnde ipſe dicebat filiabus Hieruſalem, Filiæ Hieruſalē, nolite flere ſuper me: *Luc.23.*
ſed ſuper vos ipſas flete, quæ. ſ. fuiſtis cauſa. Quia ſi in viridi ligno hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus

permiſit tantum ignem pœnæ & tribulationis in Chriſto, qui erat lignum viride, plenum aqua ſpiritualis gratiæ, tanquam plantarũ ſecus aquarum decurſus, in arido, hoc eſt in priuatis gratia, quid fiet? Qualis ignis deuorans accendetur? ſi non faciant pœnitentiam in hoc mundo, habebunt cantare in alio tertiam cantilenam. ſ. væ & maledictiones in inferno. Iob.1. Pereat dies, &c. vide ergo & conſidera quam cantilenam deſideras cantare. Non potes primam, canta ergo ſecũdam, vt finaliter merito paſſionis Chriſti ad primam poſſis peruenire, & ad ea quæ intus ſcripta ſunt. ſ. viſionem & fruitionem diuinitatis: Quia ſi illam non cantes, habebis profectò cantare tertiam. Apoc.10. dicitur quòd D. Ioan. inuenit dulcedinem libri in ore, cõſiderando amorem & beneficia Dei, ſed in ventre ſenſit amaritudinem, conſiderando peccata quibus offendimus illum. ¶ Quartò debemus

Pſal.141. contemplari quod ſub illis ſpeciebus eſt præda quam perſequi debemus: quia ipſe vult venari, & conqueritur de his qui non perſequuntur illum, hoc eſt non imitantur eum. Vnde Pſal. periit fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere valorem huius prædæ, qui eſt infinitus, & ſequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cùm apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum ſponſa, Cant.3. Quæſiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. ¶ Tertiò fides docet quid dicẽdum, hoc eſt orationem quam facere debemus. ſ. vnam compoſitam ex quatuor pulcherrimis & acceptiſſimis orationibus,

Luc.15. quas inuenimus in euãgeliis. Prima fuit filij Prodigi, pater peccaui in cælum, & coram te, &c. Hæc fuit adeò grata, quòd antequam eam diceret, ſed dicere proponerat, pater occurrit & amplexatus eſt eum, dedítque oſculum, reddidit ſtolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit publicani, qui (vt habetur Luc.18. non audebat oculos in cælum leuare, ſed dicebat: Deus propitius eſto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia deſcendit iuſtificatus in domum ſuam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum. Aliqui hæretici voluerunt dicere quòd hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt condemnant ſeipſos, iuxta illud:

Oratio dicẽda ante cõmunionem. Qui manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Sed illi valde errant, ignorantes differentiam inter hæc duo, ſum indignus, & non ſum dignus: quia vnum eſt priuatiuum & ponit indignitatem peccati mortalis, de quo non eſt contritus: ſed ſecundum. ſ. non ſum dignus, puram negationem dicit, quæ eſt reſpectus rationis, conſequens comparationem dignitatis Chriſti, & ſumentis, quæ nulla eſt, cùm finiti ad infinitum nulla ſit proportio. vnde Eſa. 64 Omnes iuſtitiæ noſtræ tanquam pannus menſtruatæ, in comparatione ád diuinam iuſtitiam, & ideo ſic dicendo, non peccamus, ſed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptiſta, dicendo: Non ſum dignus vt ſoluam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (vt D. Aug. ait) dicendo ſe non dignum, præſtitit & exhibuit ſe vt fieret dignus, non in cuius domum, ſed in

Luc.1. cuius cor Chriſtus intraret. Ideo Chriſtus etiam miratus fuit, & ipſum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. Hæc fuit adeò grata, quòd deſcẽdere fecit filium Dei, & naturam noſtram aſſumere in vtero ſuo. Ex his quatuor faciliter confici poteſt vna, incipiendo ab oratione filij Prodigi, deinde ſecundum ordinem prædictũ: & dici poteſt: Pater mi: & redẽptor meus, ego ſum adeò miſer peccator, qui te tot modis & toties offendi, quòd nõ ſum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyſſum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionem, peccatorum: & nunc agnoſco me grauiter te offendiſſe, & doleo me feciſſe: & ſi non te offendiſſem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quòd non vis mortẽ peccatoris, ſed vt magis conuertatur & viuat: & in quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordaberis. Ad te ergo, qui præſtabilis es ſuper malitia, recurro humillimè obſecrans per temetipſum, vt propitius eſſe velis mihi miſerrimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiã peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, ſcio & confiteor quòd non ſum dignus me præſentare ante conſpectũ tuum & menſam tuã: veruntamen vt impleam voluntatem tuam, humillimè me offero maieſtati tuæ, recognoſcẽs te pro vero Deo, & ſupremo omniũ Domino, creatore, prouiſore, & redemptore, qui me tua paſſione redemiſti: decreuíque te à cætero mediante tua gratia, quam ſupplex expoſco, pro tali ſemper recognoſcere & tenere, & tibi inſeruire, mandata & præcepta melius quàm fecerim, in futurum implere, offeróque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dediſti, ad ſeruitium tuum: obſecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce ſeruus vel ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipſe viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternum: placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuam, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritum tuæ amariſſimæ paſſionis, ad cuius recordationem hanc mẽſam paraſti, & hoc ſacramentum

mentum inſtituiſti. Hæc oratio declaranda eſt ad populum & conſulenda, non quòd ſit de neceſſi-
tate præcepti, niſi fortè in præparatione animi, & implicitè, ſed de congruitate, & ad generandum
ampliorem deuotionem: ſæpius enim repetita antequam quis ſe ſacerdoti præſentet, mentem ele-
uat, & diſponit ad dignam ſacramẽti ſumptionem. ¶ Quartò fides docet quomodo ſumere & co-
medere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebãt Agnum Paſchalem, come- *Exod.12.*
debant feſtinanter. ſ. cum diligentia & feruore magno. Sic nos cum diligentia, animi eleuatione, &
feruore, debemus nos præſentare ſacerdoti: ne ſuperueniant diſtractiones & illuſiones dæmonum,
quæ perdunt ſuauitatem & odorem vnguenti, hoc eſt deuotionem ſacramenti. Dæmones enim
conantur procurare euagationes & diſtractiones mentis, vt impediant fructum & deuotionem: & *Aſtutia*
aliquando immittunt ſcrupulos, vt cadere faciant, & quaſi contrà conſcientiam ſacramẽtum quis *dæmonum*
accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriam, & ſuggerunt quòd de *circa cõmu-*
illis non ſunt confeſſi, vt retrocedant, vel contra conſcientiam accipiant. Pharao perſequebatur fi- *nicantes.*
lios Iſrael, quando recedebant de Ægypto: ſic dæmones, &c. Multi torquentur in ſe, & reuertũtur
ad confeſſores, qui ſunt in die Paſchæ occupatiſſimi & ſcandalizant alios. Alij dimittunt bonum
propoſitum, & ſacramentum, &c. Conſolandæ ſunt timoratæ conſcientiæ, & dicendum quòd in *Timorata-*
tali caſu debent facere, ſicut ſi non haberent copiam confeſſoris. Quemadmodum ſi ſacerdos in- *rum conſciẽ-*
dutus, poſt inchoationem miſſæ recordetur alicuius peccati non confeſſi, vel ſi confeſſus eſt, iudi- *tiarum cõ-*
cat ſe non fuiſſe confeſſum, non tenetur diſcõtinuare miſſam, & quærere alium ſacerdotem, vt illi *ſolatio.*
confiteatur: quia ſcandalizaret aſſiſtentes, & quodam modo diffamaret ſeipſum. Sed ſufficit quòd
conteratur de illo & negligentia, petátque abſolutionem à Chriſto, cum propoſito confitẽdi, cùm
ſe obtulerit opportunitas: & ita poteſt perficere miſſam abſq; peccato, imò etiam merebitur. Sic
ad propoſitum, &c. Roga Deum, vt ſicut in mari rubro ſubmerſit Pharaonem & exercitum eius, *Notãda ſi-*
ita per mare rubrum ſuæ paſſionis ſubmergat & auferat huiuſmodi ſcrupulos. Pone omnia in illo *militudo.*
mari rubro, & inuenies conſolationem. ¶ Tertia virtus eſt charitas, quæ docet facere quinque poſt
communionem. Primò gratias humiliter reddere, dicendo, Deus meus, creator meus, pater meus,
& redemptor meus, per infinitam clementiam tuam dignare indulgere neglıgẽtiam & indeuotio-
nem meam: & præſta, vt hoc ſacramentum non ſit mihi reatus ad pœnam, ſed interceſſio ſalutaris
ad veniam: ſit ablutio ſcelerum, ſit fortitudo fragilium, ſit contra mundi pericula firmamentum.
Obſecro pariter, vt des mihi gratiam conſeruandi vitam, quam per hoc ſacramentũ dare dignatus
es: fac me tuis ſemper obedire mandatis, & à te nunquam me ſeparari permittas, per meritum paſ-
ſionis Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu ſancto, me redimere di-
gnatus eſt. Deinde inuocanda eſt D. Virgo, & omnes ſancti, præcipuè patroni, ad quos quis habet
ſpecialem deuotionẽ, vt ſint pij interceſſores, ad huiuſmodi conſeruationem, &c. ¶ Secundò chari-
tas docet exercere opera miſericordiæ: Contemplando enim miſericordiam quam fecit tibi Chri-
ſtus, qui dixit Matt.5.c. Eſtote miſericordes, ſicut pater veſter cæleſtis miſericors eſt: habebis occa-
ſionem faciẽdi miſericordiã defunctis, orãdo pro eis, & pauperibus bona diſtribuẽdo, &c. ¶ Tertiò
docet cauere à cibo & potu inordinato, & maximè ab his quæ prouocãt ad vomitũ, ne fiat irreue-
rentia tanto ſacramẽto. Quartò docet fugere malas ſocietates, & occaſiones malorum, & ab omni
ſpecie mali. Quintò docet perſeuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perſeueraue-
rit vſque finem, ſaluus erit. Hoc facile erit, ſi aduertas ad tormenta malorum, ad breuitatem vitæ,
ad facilitatem mandatorum Dei, ad infinitam mercedem paratam, quam oculus nõ vidit, &c. Hãc
charitatis doctrinam ſequendam monebat Apoſt. Phili.4. dicens: De cætero fratres mei, quæcun-
que ſunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iuſta, quæcunque ſancta quæcunq; amabilia, quæ-
cunque bonę famæ, ſi qua laus eſt diſciplinæ, hæc cogitate, & quæ audiſtis & vidiſtis in me hoc agi-
te, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum, per gratiam in præſenti, & gloriam in futuro.

Ver. 23. DE MINISTRO SACRAMENTI EVCHARISTIÆ.

A SAcramenti Euchariſtiæ cõſecrationem ſolis presbyteris diuinitus eſſe cõceſſam, generale cõ- *3.p.q.8.*
cilium Lateranen. ſub Innoc. 3. determinauit, vt habetur in c. firmiter. §. vna, extra de ſumma
Trinit. & fide cath. vbi poſtquam de veritate huius ſacramenti factus eſt ſermo, ſubiũgitur: Et hoc
vtique ſacramentum nemo poteſt conficere, niſi ſacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, ſecundũ claues
Eccleſiæ, quas ipſe cõceſſit Apoſtolis eorúmque ſucceſſorib⁹, Ieſus Chriſtus. Et Iſid. & habetur in
c. perlectis 25. diſt. dicit: Ad presbyterum pertinet ſacrificium corporis & ſanguinis domini in alta-
rio conficere, orationes dicere, benedicere dona Dei. Cuius ratio eſt: quia hoc ſacramẽtum eſt tan-
tæ dignitatis, quòd non conficitur niſi in perſona Chriſti. Quicunque autem agit aliquid in per-
ſona alterius, oportet quòd habeat ad hoc poteſtatem ab illo cõmiſſam. Sed ſoli ſacerdoti cùm or-
dinatur, conceditur poteſtas conſecrandi hoc ſacramentum in perſona Chriſti, vt ex verbis ordi-
nationis eius (de quibus infra dicetur) cõſtat: dicitur enim ei, Accipe poteſtatem, &c. Per hoc enim

cõſtituitur in numero eorum, quibus dictum eſt à domino, Hoc facite in meam commemorationem. Ergo proprium eſt ſacerdotum conficere hoc ſacramentum. ¶ Nec audiẽdi ſunt hæretici, dicentes omnes fideles etiam mulieres eandem poteſtatem habere, omnéſque Chriſtianos ſanctificatos in Chriſto eſſe, & in eodem gradu conſiſtere, quod omnino eſſe conſtat contra ſacras literas, & determinationem Eccleſiæ, ac etiã cõtra omnẽ veritatẽ, ita vt mirũ ſit, quomodo taliter ſint excæcati, vt prædicta dicere non vereantur: Nam in primis Apoſt. Rom.13. dicit: Omnia quæ ſunt, à Deo ordinata ſunt. Ordo autẽ ſecundũ D. Aug.19. de Ci. Dei. c.13. eſt parium atque diſparium rerum ſua loca cuique tribuens diſpoſitio: vnde euidens eſt quòd non omnes ſunt æquales, neque in eodem gradu: hoc enim repugnat politiæ, etiã omni humanæ, quãtuncunque imperfectæ: quanto magis Eccleſiaſticæ, quæ eſt perfectiſſima, tanquam à perfectiſſimo inſtituta. Præterea in antiquo teſtamento (in quo omnia in figura cõtingebant illis, & cuius ſacerdotium figurabat ſacerdotium nouæ legis) non omnes etiã viri erãt ſacerdotes, ſed ſeparati fuerunt à vulgo & laicis. Vnde Num.1. Tribum Leui noli numerare neq; ponas ſummã eorũ cũ filiis Iſrael: ſed cõſtitues eos ſuper tabernaculum teſtimonij, & cũcta vaſa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet: ipſi portabunt tabernaculum & omnia vtenſilia eius, & erũt in miniſterio. Sequitur, Quiſque externorũ acceſſerit occidetur. Et Num.8. Statues Leuitas in cõſpectu Aaron & filiorũ eius, & cõſecrabis domino, & ſeparabis eos de medio filiorũ Iſrael, & poſtea ingrediẽtur tabernaculũ fœderis, vt ſeruiant mihi. Inter eos etiã erãt gradus: Aaron erat pontifex, alij ſacerdotes, alij Leuitæ, in diuerſis gradibus, & diuerſis veſtibus induebantur: ex quo ordine ſynagoga decorata refulgebat. Si igitur vmbrã & figurã tali ordine decorauit Deus, quãtò magis Eccleſiã? Et ſicut qui in antiqua lege oppoſitum præſumpſerunt, acriter puniti ſunt, prout Dathã, & Abiron, & ducẽti quinquaginta viri, proceres ſynagogæ, qui tẽpore cõſilij per nomina vocabantur, aduerſus Moyſen & Aaron inſurgẽtes, dixerũt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus. Cur eleuamini ſuper populum: &c. Et quia ad ſacerdotalis dignitatis munus auſi ſunt ſe ingerere, egreſſa à Domino vltrix flamma, eos aſſumpſit, & terra viuos abſorbuit, & 2. Paral. 26. dicitur qualiter Ozias rex percuſſus eſt lepra, eò quòd ſacerdotalis ordinis munus vſurpauit, & offerre incenſum ſuper altare thymiamatis præſumpſit. Sic qui in lege euangelica præſumũt, maioribus pœnis digni ſunt: quanto magis lex, ſtatus, & officiũ maiorẽ obtinẽt dignitatẽ. ¶ Et quo ad mulieres quidẽ: Nec in lege naturæ aut Moyſi legitur aliquas ſacrificaſſe, & ſacerdotis exercuiſſe officium. Officiũ enim ſacerdotale repugnat ſexui mulierũ. Quia ſacerdotes habẽt cõſecrare corpus Chriſti, peccata in confeſſione audire populis præeſſe, & eos docere, duo prima mulieribus non conueniunt: quia Dominus viris & non mulieribus hoc munus commiſit: reliqua autem negantur eis, quia ſuapte natura ſubiectionis ſtatum habẽt. Etenim (vt Apoſt. ait) non eſt creatus vir propter mulierẽ, ſed mulier propter virũ. Ideo debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum. 1. Cor.11. Et capilli pro velamine illi dati ſunt. Et 1. Tim.2. Mulier in ſilẽtio diſcat cũ omni ſubiectione. Docere autẽ mulieri non permitto, neque dominari in virũ, & 1. Cor.4. Mulieres in eccleſiis taceãt: non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut lex dicit: ſi quid autẽ velint diſcere, domi viros ſuos interrogẽt. ideo in Cõcilio Carthaginen. dicitur: Mulier quãuis docta & ſancta, viros incõuẽtu docere nõ præſumat. Nec obſtat quod ſeruus ordinatus ordinẽ ſuſcipit: quia ſubiectio mulieris eſt de iure naturæ, non autẽ ſeruitus. Nec obſtat pariter quòd mulieres poſſint habere iuriſdictionem tẽporalẽ in homines: quia temporalia proueniũt à progenitoribus per generationem vel emptionem, & nõ ſpiritualia. Nec obſtat etiam quod allegant ex 1. D. Pet. Epiſt. c.2. vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait: vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis, & Apo.5. Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes: & regnabimus ſuper terram. Ad has authoritates duplex ſolet dari ſolutio: Prima eſt quòd Deus fecit omnes ſacerdotes ſpiritualiter, ad offerendum ſpirituales hoſtias, de quibus Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus cõtribulatus: & Rom.12. Exhibeamus corpora noſtra, hoſtiã viuentem, &c. Et (vt ſuprà dictum eſt) omnes Chriſtiani, qui fide & Charitate Deo ſunt vniti, poſſunt offerre ſpiritualiter Chriſti paſſionẽ & Euchariſtiam à ſacerdote conſecratam, audiẽdo miſſam, vt habetur in primo memento Canonis miſſæ, vbi dicitur: Et omnium circunſtantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerũt pro ſe ſuíſque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chryſoſt. ſuper Matt. quòd omnis ſanctus eſt ſacerdos. Quòd autem prædicta verba intelligantur de de ſpirituali ſacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco præallegato, & regnabimus ſuper terram: Et tamen non videmus quòd quilibet fidelis & iuſtus regnet ſuper terrã, niſi ſpiritualiter, ſed non per ſacramentalem poteſtatẽ & cõſecrationem, aut exteriorem oblationem: quia ſolis ſacerdotibus ritè ordinatis illa poteſtas data eſt. Secunda ſolutio eſt: quia D. Petr. in illo paſſu repetiit promiſſionẽ factam in exod.19. Vos eritis mihi in regnũ ſacerdotale, & gentem ſanctam, & D. Petr. dicit, regale ſacerdotium. verba hæc dicta ſunt vniuerſæ multitudini ſiue communitati

collectiuè,

Non omnes Chriſtiani ſunt ſacerdotes.

Num.16.

In addit. 3. p. q.39.

Mulieres ſunt incapaces ſacerdotij.

Gen.3.

Omnes ſunt ſacerdotes ſpirituales, ſed non miniſteriales.

collectiuè,non cuilibet perſonæ. Et ideo ſicut tūc in lege Moyſi ptopter illa verba nō quilibet erat ſacerdos,neq; rex:nec licebat cuilibet ſe gerere pro ſacerdote,aut rege:ſed alius erat ſacerdos,alius rex,alius populus ſubiectus. Nec quilibet poterat dici gens ſancta, ſed populus vniuerſus collectiuè erat honeſtatus regno & ſacerdotio.Sic nec nunc propter hæc verba D.Petri,&c.Vnde Heb.5. Nemo aſſumat ſibi honorem,niſi qui vocatus fuerit à Deo tanquam Aaron.Si dicatur quòd eodem cōtextu verborum fuit dictum, Accipite & mãducate:&,hoc facite:ſed primum fuit dictum omnibus fidelibus,ergo & ſecundū: & maximè cùm dicatur Mar.12. Quod vni dico,omnibus dico.Dicēdum quòd ex aliis paſsibus & traditione Apoſtol.ac etiã Eccleſiæ ritu & determinatione cum conſenſu omnium catholicorum vſq; ad hæc tempora obſeruata,habetur verus ſenſus & intellectus verborum Chriſti. Et ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quæ pertinent ad omnes ſtatus,vt ſunt præcepta communia & moralia de actibus virtutum,quę ad omnes particulares perſonas pertinent. ¶ Nec obſtat pariter quòd ſacramentum hoc conficitur in conſecratione materiæ,quæ cōſecratio ad ſolū Epiſcopum pertinet.vt habetur in c.1.& 2.nullus.1.& 2.de cōſecr. diſt.1. Quia epiſcopus in quantū huiuſmodi accepit poteſtatē vt agat in perſona Chriſti ſupra corpus eius myſticum.ſ.eccleſiam:quam quidem poteſtatem non accipit ſimplex ſacerdos in ſua conſecratione,ſed bene accipit poteſtatem in corpus Chriſti verum. Et ideo ea quæ non pertinent ad corpus Chriſti myſticum,non reſeruantur Epiſcopo,ſicut cōſecratio huius ſacramenti. ¶ Et quanuis liceat laicis in neceſſitate baptizare, non tamen ſequitur quòd liceat eis in neceſſitate conſecrare:quia perceptio huius ſacramenti non eſt tantæ neceſſitatis.Nec obſtat etiã quod in Calcedonien.cōcilio decretū fuit, vt habetur in c.diaconiſſam.27.q.1. Diaconiſſam nō debere ante annos 40.ordinari,&c.quia per diaconiſſam intelligit abbatiſſam,& per ordinari,benedici,per quam benedictionem habeat ſolùm poteſtatē legēdi homilias & euangelia in officio matutinali:Non quòd accipiãt characterē,quia mulieres ſunt incapaces,vt habetur in c.1.ver.mulieres.15.q.3.nullo enim tempore mulieres admiſſæ ſunt ad miniſtrandum in ſpiritualibus: imò nec ad tangendum veſtimenta aut vaſa conſecrata,vt habetur in c.ſacratas.23.diſt.in.in c.ſancta de conſecr.diſt.1.Et ſi alicubi inueniatur presbytera vel presbyteriſſa, intelligendum eſt de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte orientali:Presbyter enim dicitur ſenior.Sicut autem cōſecratio corporis & ſanguinis Chriſti ad ſacerdotem pertinet:ita & contactus, vt habetur in c.peruenit, de conſec.diſt.2. Quod intelligendum eſt niſi in caſu neceſſitatis, ne fiat irreuerentia, vt ſi caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat diſpenſare ſanguinem ex cōmiſſione ſacerdotis:non tamen corpus ſub ſpecie panis,niſi in neceſſitate,iubente Epiſcopo:quia ſanguis Chriſti continetur in calice: & non oportet quòd tangatur à diſpenſante, ſicut tangitur corpus Chriſti. ¶ Et quia cùm ſacerdos ordinatur,conſtituitur in gradu eorū,qui à Domino acceperunt poteſtatē cōſecrandi in cœna Domini:Ideo ſecundū cōſuetudinē quarundã eccleſiarum, Innocent.tertius in 3.p.de officio miſſæ, c.9. dicit, quòd conſueuerunt cardinales pontifici concelebrare: ſicut Apoſtoli Chriſto concœnauerunt:ita nouiter ordinati Epiſcopo ordinanti concelebrant: nec iteratur conſecratio ſuper eandem hoſtiam.Quia ſicut Innocent.tertius dicit,omniū intentio debet ferri ad idem inſtans cōſecrationis:nec ſuperfluunt,cùm nō operentur in virtute propria, ſed in perſona Chriſti principalis agentis totalis. Pro ſolutione tamen multorum argumentorum quæ contra illam conſuetudinem poſſent fieri.Notandum eſt quòd illa conſuetudo particularis non erat neceſſaria. Et licet nunc non ſeruetur,non tamen tunc erat illicita, nec falſum repreſentabat, cùm ad hoc ſolum fuerit introducta,vt repræſentaret Apoſtolos non concelebraſſe. Sed concœnando recepiſſe poteſtatē cōſecrandi,quam nunc ſacerdotes ante communionem recipiunt & exequuntur,quod non fecerunt Apoſtoli. Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia neceſſaria ad ſacramentum perficiendum,cum nō cōcurrat diuina virtus, quæ vt dictum eſt principaliter agit per vnum, vel plures miniſtros,prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Chriſti cōgregatorum hoc potentium,vt ad vltimum inſtans principalis proferentis terminetur,ante illud nō cōcurrit. Et ſic nō eſt in poteſtate miniſtri per longum tēpus differre: cum etſi omnes nō ſimul proferant, ſimul tamen proferre dicuntur, propter paruiſsimam diſtantiam. Sed bene eſt in poteſtate Chriſti, qui pollicitus eſt,Mat.18.bonam intentionem eorum qui cōgregati fuerint in nomine eius acceptare: & ſic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis ſiue ordinãtis & celebrãtis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc non ſint completè ordinati,habent tamen plenam poteſtatem conſecrandi,qua licet regulariter non debeãt vti poſſunt tamen in caſu ab eccleſia permiſſo, cum non prohibeatur iure diuino.Potuit enim D.petr.cōſecrare in triduo mortis Chriſti.Nec eſt ſimile de baptiſmo.quia non legimus Chriſtum ſimul cum Apoſtolis baptizaſſe,quando iniunxit eis officium baptizandi: ideo non poſſunt plures vnum baptizare, quia vnus ſuperflueret. Sicut enim in generatione corporali

Quæ pertinent ad corpus Chriſti myſticū reſeruantur Epiſcopis.

3.p.q.82. art.3.

Contactus ſacramenti ſolis presbyteris conuenit.

duo concurrere non poſſunt: Sic nec in baptiſmo, qui eſt regeneratio ſpiritualis. Secus in conſecratione Euchariſtiæ, quæ nõ totaliter fit à quolibet, ſed diuina virtus facit totum per diuerſos & plures miniſtros: & ſic vnius totius effectus non ſunt plura agentia perfecta & completa, licet bene inſtrumentalia. Sacerdos autem celebrans, ſicut tenetur ſub vtraque ſpecie cõſecrate: ita & communicare, vt declaratum fuit in concilio Toletano, vt habetur in c. perlatum, de conſecra. diſt. 2. niſi miraculoſè appareret caro vel ſanguis, vt D. Hieron. dicit ſuper Leuitic. Nec propter hoc ſacerdos efficeretur tranſgreſſor: quia ea quæ miraculoſè fiunt, legibus non ſubduntur. Conſulendum tamẽ eſſet ſacerdoti, vt iterum corpus & ſanguinem conſecraret, & ſumeret, ſi non ceſſaret miraculum.

¶ Sacerdos verò malus, hæreticus, excommunicatus, & degradatus, ſi cum intentione conſecrandi *In li. de ſer. dom. in mõte.* profetat verba conſecrationis ſupra materiã debitã, conſecrat: quia (vt D. Aug. dicit) Non in merito conſecrantis, ſed in verbo perficitur cõſecratio nec per degradationem amittitur character, in quo reſidet poteſtas, vt dictum eſt cùm de charactere ageretur. Peccat tamen conſecrando, quia malè vtitur poteſtate ſibi data. Et cum non liceat alterius peccato cõmunicare, aut ei cooperari, iuxta il- *Rom. 1.* lud Apoſt. Digni ſunt morte non ſolùm qui faciũt, ſed etiam qui conſentiunt faciẽtibus: ideo peccant quicunque ſcienter ab hæreticis & ſchiſmaticis aut excommunicatis communionem recipiunt, & eorum miſſas audiunt. Ab his autem qui non ſunt adhuc per Eccleſiam denuntiati, licet *1. Cor. 5.* ipſi celebrando peccent: accipientes tamen ab eis ſacram communionem, & miſſam eorũ audientes, non peccant. Vnde ſuper illud, Nec cum huiuſmodi cibum ſumere, dicit D. Aug. Hoc dicendo noluit hominem ab homine ex arbitrio ſuſpicionis, vel etiam extraordinariè vſurpato iudicio, ſeparare, ſed potius ea lege Dei ſecundum ordinem Eccleſiæ, ſiue vltro confeſſum, ſiue accuſatum & cõuictum. Nec obſtat c. nullus. 23. diſt. vbi dicitur, Nullus audiat miſſam ſacerdotis, quem verè concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per ſententiam declarato: non tenetur enim quis eum iure diuino vitare, niſi fuerit declaratus. vnde Mat. 18. Dominus antè quàm diceret, Sit tibi ſicut ethnicus & publicanus, præmiſit ſententiã Eccleſiæ. Et prædicta conſtitutio prædicti cano. nullus, reuocata ſunt in concilio Baſilien. ſeſſione 20. tit. de concubinariis, vbi dicitur quòd non tenentur laici vitare ſacerdotes fornicatores, vſque ad declarationem. In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus ſuffragari. verùm quia adhuc manet prohibitio iuris diuini: ideo quamuis liceat talem celebrantem audire, non licet tamen ipſum inducere ad celebrandum ſine neceſſitate, quando quis habet probabilitatem quòd non pœnitebit: in neceſſitate tamen quando non inuenitur alius, & ſtat præceptum de audiẽda miſſa, licitum eſt petere ab eo miſſam: *Quodlib. 11. art. 8.* quia non inducitur ad aliquid quod ſit de ſe malum, vt dictum eſt de mutuo.

§ 4. DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

3. p. q. 85. POenitentia tripliciter accipitur: vno modo largè, pro omni diſplicentia & nolitione ſiue boni A commiſſi, ſiue mali omiſſi: vt cùm quis dicit, Pœnitet me quòd tibi opem dederim, vel quòd te nõ percuſſerim. Sed hic modus eſt improprius, quia nõ eſt naturale pœnitere de bono cõmiſſo, vel de malo omiſſo, niſi ad bonum cõmiſſum ſequatur euidẽs malũ: ad quem ſenſum dixit Deus: *Gen. 6.* Pœnitet me feciſſe hominem. licet aliqui exponãt, pœnitentiã agam pro homine, vel ad modum pœnitentis ſe habuit, cùm eum in diluuio deleuit. vnde ſubdit, delebo, &c. Ad hunc ſenſum dicimus, pœnitet me quòd talem nõ occiderim propter multã pecuniã. ¶ Secundò accipitur pro pœ- *Pœnitentia virtus quid.* nitentia virtute. Et ſic accipiendo, eſt habitus electiuus in voluntate exiſtẽs, quo quis dolet de peccatis præteritis cum intentione & propoſito remouẽdi ſequelam ipſius. ſ. offenſam Dei, & reatum pœnæ, ad quod faciendum exquirit vniuerſa remedia, quæ ad hoc conſtituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & triſtitiã de oppoſito malo: nõ tamen pertinet ad eam elicere intẽtionem operandi, ad deletionẽ peccati. Et ideo ſi in actu pœnitẽtis cõſideretur ſola diſplicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatẽ, ſicut gaudere de bonis prçteritis. Sed ſi conſideretur intentio operandi ad deletionem peccati ſub ratione ſpeciali, inquantum ſunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad ſuã iuſtificationem: & ſic expellit peccatum affectiuè, inquantum operatur ad deſtructionem peccati prout eſt remiſſibile ex diuina gratia, homine cooperante. ¶ Eſt autẽ pœnitentia virtus pars iuſtitiæ, cùm ſit ad alterum. ſ. in ordine ad Deum. *Pœnitentia eſt pars iuſtitiæ.* Non tamen eſt pars ſubiectiua, cùm non reſpiciat iuſtum ſimpliciter, ſed ſecundum quid, cùm inter Deum & hominem non poſſit eſſe æqualis. Sed eſt pars integralis affinis iuſtitiæ vindicatiuæ: Quia ſicut eſt commutatio quædam in beneficiis. ſ. cùm aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit: ita etiã eſt commutatio in offenſis, cùm aliquis pro offenſa in alium cõmiſſa punitur. Quòd ſi inuitus puniatur, pertinet ad iuſtitiam vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenſet emẽdam pertinet ad pœnitentiam, quæ reſpicit perſonam peccatoris, ſicut iuſtitia vindicatiua ſiue punitiua perſonam iudicis. Et ſic nomen pœnitentiæ importat pœnam voluntariã in emendam diuinæ offenſæ. Licet autem pœnitentia ſit pars iuſtitiæ, comprehẽdit tamen quodam modo ea quæ per-

tinent

tinent ad alias virtutes. Quia inquantum eſt iuſtitia hominis ad Deum, oportet quod participet
ſiue præſupponat ea quæ ſunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde
pœnitentia eſt cum fide paſſionis Chriſti, per quam iuſtificamur à peccatis, cum ſpe venię, & cum
odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, inquantum verò eſt virtus moralis, participat aliquid
prudentiæ, quæ eſt directiua moralium. Sed ex ipſa ratione iuſtitiæ non ſolùm habet id quod eſt
iuſtitiæ, ſed etiam ea quæ ſunt temperantiæ & fortitudinis, inquantum ſcilicet moderantur ea quę
delectationem cauſant, & terrorem incutiunt: & ſic ad pœnitentiam pertinet abſtinere à delecta-
tionibus, & ſuſtinere dura. ¶ Pœnitentię virtus quantum ad habitum, immediatè Deo infunditur, *Pœnitentia*
ſine nobis principaliter cooperantibus: non tamen abſque diſpoſitione noſtra per aliquos actus. *eſt virtus*
Pœnitentia verò, inquantum eſt actus quo Deo operante, noſtram iuſtificationem cooperamur, à *infu.*
timore ſeculi vt in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt
quòd pœnitentia comprehendit ſex actus: quorum actuum primum principium eſt Dei operatio
conuertentis cor, ſecundum illud. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Et Hier. 31. Poſt-
quam conuertiſti me, egi pœnitentiam. Secundus actus eſt motus fidei: Tertius eſt motus timoris
ſeruilis, quo quis timore ſuppliciorum è peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quæ concepit cùm
appropinquat ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis, ſic facti ſumus per pœnitentiam. poſtea
ſubditur, A timore tuo cõcepimus, & quaſi parturiuimus ſpiritũ ſalutis, hoc eſt pœnitentiæ ſaluta-
ris, in remiſſionẽ peccatorũ. Quartus actus eſt motus ſpei, quo quis ſub ſpe veniæ conſequendæ
aſſumit propoſitum emendandi. Quintus actus eſt motus charitatis, quo alicui peccatum diſplicet
ſecundum ſeipſum, & iam non propter ſupplicia. Sextus actus eſt motus timoris filialis, quem quis *Thren.4.9.*
propter reuerentiam Dei, emendam voluntariè offert. Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ, quo
iuſtificamur, procedit vt in pluribus à timore ſeruili, ſicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: *Eſa.26.*
ſed de his amplius: & reſolutoriè dictum eſt c.13. ver.1. A timore autem filiali ſicut ab immediato
& proximo principio. Nec per hoc quòd dicimus eam procedere à timore, excludimus quin pro-
cedat ex actione Dei conuertentis cor. ¶ Hanc pœnitentiam virtutem definit D. Amb. dicẽs: Pœ-
nitẽtia eſt præterita mala plãgere, & plangenda iterum non committere. Quia (vt Iſid. dicit) Irriſor
eſt & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. Hęc pœnitentia dicitur ſacrificiũ ſpirituale, iuxta illud
Pſal. 50. Sacrificiũ Deo ſpiritus contribulatus: & illud, Voluntariè ſacrificabo tibi, & eſt de iure na- *Pœnitentia*
turali: nam ad rationem rectam pertinet dolere de eo quod dolendum eſt, & emẽdam voluntariè *eſt ſacrifi-*
perſoluere aut ſuſtinere. Cùm igitur ſit de iure naturali, ſequitur quòd non eſt ſacramentum nouæ *cium.*
legis: quia ſacramenta ſunt ex inſtitutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptiſmum fieri
poteſt, imò ante baptiſmum exquirebatur à D. Ioanne Baptiſta & à Chriſto dicentibus, Pœ-
nitentiam agite, & appropinquabit regnum cælorum. Notãdum tamen quòd lugere pro peccatis
propriis, eſt actus pœnitentiæ: lugere autẽ pro alienis, eſt actus miſericordiæ: lugere verò pro bonis
æternis dilatis, eſt actus tertiæ beatitudinis, de qua Mat. Beati qui lugẽt. ¶ Ex premiſſis patet quòd
ad veram pœnitentiam virtutem requiruntur ſex: Primò ſ. diſplicẽtia, nolitio, odium, & deteſtatio *Requiſita*
peccati, quæ idem ſunt: Secundò propoſitum à cætero non peccandi: Tertiò pœna voluntaria, quæ *ad veram*
recompenſet offenſam: Quartò intentio remouendi ſequelam peccati, quæ eſt culpa & reatus pœ- *pœnitentiã.*
næ: Quintò quòd propter Deum: Sextò quòd cum ſpe veniæ. Secundò infertur quòd multiplex
eſt pœnitentia: Quædam eſt perfecta, quæ habet omnes cõditiones prædictas: Alia eſt falſa, quæ ſ.
caret his conditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur ſecundum defectus: Quædam eſt irriſoria,
dę qua Iſid. irriſor eſt & non pœnitens, qui agit quod non pœnitet. Quædam coacta, de qua Pſal.
Cõuerſus ſum in ærumna mea: Talis fuit pœnitentia Antiochi. 2. Macch. 9 Quædam ſera ſiue tar-
da, de qua D. Aug. Si pœnites quando peccare non potes, peccata dimiſerunt te, non tu illa: Quæ-
dam iniqua, de qua Matt. 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædã deſperata; Sap. 5. Præ anguſtia
ſpiritus gementes. ¶ Tertiò modo & magis ad propoſitum accipitur pœnitẽtia, prout eſt ſacramen- *Pœnitentia*
tum nouæ legis: & tunc poteſt ſic definiri: Pœnitentia eſt ſignum ſenſibile, ſiue imago ſacræ rei. ſ. *ſacramẽtũ.*
remiſſionis peccatorum, per contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem ſenſibilem, ac etiam
per abſolutionẽ, cauſa eius exiſtens. Pœnitentiam eſſe ſacramentum nouæ legis probatum eſt, cùm
de numero ſacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam. *3.p.q.48.*

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI POENITENTIÆ. *art.1.*

A MAteria proxima ſacramenti Pœnitentiæ ſunt actus pœnitentis. ſ. contritio, confeſſio, & ſa-
tisfactio: quorum actuum materia ſunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ confitetur: *3.p.q.48.*
& pro quibus ſatisfacit. Et ideo peccata non acceptãda, ſed deteſtãda, ſunt materia remota: ſed ma- *art.2.*
teria proxima, ſunt actus peccatoris ſubditi. Et hinc eſt quòd peccator ſubditus, eſt materia ſacra-
menti pœnitentiæ. Et quamuis omnia peccata actualia ſint propria materia huius ſacramenti: quia
propriè dicimur pœnitere de his quæ noſtra voluntate cõmiſimus: & ſic peccata venialia ſunt pro-

pria materia huius ſacramenti, ſed non principalis: quia propria & principalis materia huius ſacramenti,ſunt peccata mortalia: Propria quidem, quia actualia & propria voluntate commiſſa: Principalis verò, quia hoc ſacramentum eſt principaliter inſtitutum ad deletionem mortaliũ. ¶ Ex quo ſequitur quòd peccatum originale non eſt materia pœnitentiæ, neque propria, neque principalis, cùm non ſit noſtra voluntate contractum, nec ad ipſum delendum, ſacramentum pœnitentiæ ſit ordinatum,ſicut baptiſmus: licet inquantum pœnitentia accipitur largè,& primo modo pro quacunque diſplicentia,poſſet dici quòd pœnitentia eſt de peccato originali, ſicut loquitur D.Aug.in lib.de pœnitentia. ¶ Ex præmiſſis infertur quòd innocentes,qui.ſ.nunquàm peccauerunt,vt D. Virgo,non ſunt capaces,neque materia debita ſacramenti pœnitentiæ. Vnde ſequitur quòd ſi innocentibus forma ſacramenti pœnitentiæ applicaretur,nihil operaretur:ſicut nec forma conſecrationis ſuper lapidem.

D.Virgo nõ fuit capax ſacramenti pœnitentiæ.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI POENITETIÆ.

3.p.q.84. art.3.

FOrma ſacramenti pœnitentiæ eſt iſta:Ego te abſoluo à peccatis tuis:quæ operatur inſtrumentaliter,ſicut in aliis ſacramentis. Et dicitur abſoluo, quia peccata ſunt quædam vincula,iuxta illud Prouer.5.Iniquitates ſuæ capiunt impium. Hæc forma trahitur ex illo Matth.16.Quodcunque ſolueris ſuper terram, ſolutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Eccleſia, ex determinatione concilij Florentini,ſub Euge.4.Et quamuis Chriſtus, Ioan.20.dixerit Apoſt. Quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis: Eccleſia tamẽ potius dicit.Ego te abſoluo:quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium oſtendens, per quas ſacerdotes abſoluunt & liberãt à peccatis effectiuè,non principaliter(quia hoc ad ſolum Deum pertinet)ſed miniſterialiter effectiuè,non deprecatiuè,vt in prima & completorio: quæ abſolutiones non ſunt ſacramentales,ſed quædam orationes ordinatæ ad remiſſionem peccatorum venialium. Vnde in ſacramentali abſolutione non ſufficit dicere,Miſereatur tui Deus,&c. vel Abſolutionem & remiſſionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: vt fit in principio miſſæ: Quia per hæc verba ſacerdos non ſignificat abſolutionem fieri,& de ratione formæ eſt,quòd ſignificet & repræſentet, ſiue ſit, aut gerat imaginem eius quod cauſat & operatur, vt in baptiſmo & aliis ſacramentis.Præmittitur tamen prædicta oratio, non ex neceſſitate, ſed ex congruentia, ne.ſ.impediatur ex parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodam modo ſe habent in hoc ſacramento, & non in baptiſmo,vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio ſanctiſſimæ Trinitatis, dum dicitur,In nomine patris & filij & Spiritus ſancti, eò quòd miniſter abſoluit, vt miniſter S.Trinitatis: non eſt tamen de neceſſitate, quia hoc non eſt determinatum ex verbis Chriſti, ſicut in baptiſmo:ideo relinquitur ſacerdotis arbitrio. Deinde poſtponitur paſſio Domini noſtri Ieſu Chriſti, & merita D. Virginis,& omnium ſanctorum,& quicquid boni egeris,vel mali ſuſtinueris,ſint tibi in remiſſionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ.amen.Non ſunt tamẽ de neceſſitate,vt dictum eſt de inuocatione ſanctæ Trinitatis. ¶ Ex præmiſſis apparet primò quòd prædicta verba,Ego te abſoluo,non ſunt ſic exponẽda,hoc eſt,abſolutum te eſſe declaro, cùm in ſacramentis nouæ legis verba vel facta non ſolùm ſignificatiuè debent accipi,ſed etiam affectiuè.Nec tamen ſic dicendo, ſacerdos loquitur tanquàm de re incerta: quia ſicut alia ſacramenta nouæ legis habent de ſe certum effectum ex virtute paſſionis Chriſti,licet poſſint impediri ex parte recipientis: ſic etiam & in hoc ſacramento. Vnde nec ſacerdos indiget ſpeciali reuelatione ſibi facta,ſed ſufficit generalis reuelatio fidei à Chriſto D. Petro facta, Mat.16. Perfectior autem expoſitio eſſet, ſi diceretur, Ego te abſoluo, hoc eſt ſacramentum abſolutionis tibi impendo:nec hoc pronomen (ego) ſecundum Caieta. eſt de neceſſitate ſacramenti, cùm ſubintelligatur. Secundò ſequitur quòd quis non debet petere fraternam remiſſionem, ſed abſolutionem: quia peccata in fratrem commiſſa habent ſpecialem remiſſionem, quæ non operatur effectiuè,ſicut in ſacramento. ¶ Notandum ex D.Caietano in ſummula, ſuper verbo, abſolutio,quòd ſi in forma prædicta loco huius accuſatiui(te)ponatur(vos)honoris cauſa: vel ſi Epiſcopus aſſuetus loqui in plurali numero diceret,Nos abſoluimus te, peccaret,recedendo à verbis per Eccleſiam determinatis: abſolutio tamen facta teneret, quoniam ex accommodatione vſus idem ſignificatur per huiuſmodi verba, quod per hæc. Ego te abſoluo. Dicit præterea quòd ſi ſacerdos dubitet ſe protuliſſe verba abſolutionis,dicere poſſet, ſi non es abſolutus, ego te abſoluo:ſicut dictum fuit de babtiſmo. Abſoluens tamẽ ſub conditione futura, puta ſi reſtituerit, aut fecerit talem pœnitentiam,&c.cum intentione præciſa,hoc eſt ſi non feceris quæ dixi tibi,non te abſoluo,nihil faceret,imò peccaret: quia non eſt in poteſtate miniſtri ſacramenti conferre nunc, & ſuſpendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam ſacerdos abſoluens ſub conditione præſenti præciſa, vtputa ſi promiſeris reſtituere, aut te ſuperiori præſentare: quia præſumit tradere ſub forma dubia, quod Chriſtus præcepit ſub forma certa miniſtrari. ¶ Vlterius notãdum

An abſolutio conditionata ſit licita.

ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata, quæ quis pluries poteſt confiteri: ſed non poteſt iterari ſuper omnino eandem confeſſionem: Quia ſuper eandem materiam proximam nullius ſacramenti forma iterabilis eſt, abſque iniuria ſacramenti: quia ipſa iteratio atteſtatur inſufficientiam prioris formæ, ſed de his amplius infra §.6. huius capitis verſicul.10. poſt principium. ¶ Inſuper ſciendum quòd manus impoſitio non eſt de neceſſitate abſolutionis, ſicut eſt de neceſſitate ſacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Chriſtus dixit Petro, Quodcunque ſolueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impoſitione, ſicut in prædictis duobus ſacramentis, vt inferius dicetur. Non eſt tamen illicita, imò vtilis ad excitandum affectum pœnitentis, dicunt tamen aliqui quòd cùm de ratione ſacramenti ſit vnio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum: Si cæcus, mutus & ſurdus confiteretur per ſigna, non poſſet ei applicari forma pœnitentiæ, niſi per contactum.

De iteratione formæ ſacramenti pœnitentiæ.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI POENITENTIÆ.

A SAcramenti pœnitentiæ inſtitutionem à Chriſto fuiſſe factam conſtat ex determinatione Eccleſiæ, vt dictum eſt cùm de numero ſacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Matt.4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cælorum, & Luc.13. Niſi pœnitentiã egeritis, omnes ſimul peribitis, & Luc. vlt. Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gentes. Non enim dici poteſt quòd in vltimo paſſu loqueretur de pœnitentia virtute, quæ præcedit baptiſmum, quia prius tempore de neceſſitate baptiſmi locutus fuerat, Ioan.3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptiſtæ. Et quamuis illud quod dixit Mat.4. poſſit intelligi de pœnitentia virtute: nõ tamen ea quæ dicta ſunt Luc. vlt. cùm adiunxerit, in remiſſionem peccatorum, quæ non fit per ſolam pœnitentiam virtutẽ: & iam baptiſmus publicatus erat, & multi receſſerant à fide tempore paſſionis, poſtquàm fuerant baptizati, & inciderant in alia peccata, ad quæ purganda & abolenda Chriſtus poſt reſurrectionem ſuã dixit. In remiſſionem peccatorum, & poteſtatem clauium, quas promiſerat, Matt.16. ſtatim dedit dicens, Ioan.20. Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendum eſſe de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat ſe feciſſe, & remedium quærat per aliquod medium, & quòd aliqua ſigna doloris oſtendat, ſicut fecerunt Niniuitæ, & ideo quo ad hoc non indiget inſtitutione: ſed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non eſt ex naturali ratione, ſed diuina inſtitutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moyſi poterat quilibet modum pœnitendi ſibi eligere, ſicut & modum ſacrificandi. Sed per legẽ Moyſi fuit determinatus modus pœnitendi, ſecundum quod congruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorem, vt eſſet magis in corde, quàm in exterioribus ſignis, ſecundum illud: Scindite corda veſtra, & nõ veſtimenta veſtra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo miniſtris Dei peccata ſua non confiterẽtur, ſaltem in generali: vnde Leuit.5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quòd quis oblationem faciebat pro peccato ſuo, quodammodo ſatisfaciebat, & peccatũ ſuum ſacerdoti cõfitebatur. Et ſecundum hunc modum dicitur Prou.28. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur à Domino: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. Quantum autẽ ad ſatisfactionem indita fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leui.16. Affligetis animas veſtras, hoc eſt corpus viuens vita corporali. Tunc nondum erat inſtituta poteſtas clauium, quæ à paſſione Chriſti deriuatur, & per conſequens nondum erat inſtitutum, quòd aliquis doleret de peccato cũ propoſito ſe ſubiiciendi per cõfeſſionem & ſatisfactionem clauibus Eccleſiæ, ſub ſpe conſequendæ veniæ, virtute paſſionis Chriſti, quod pertinet ad ſacramentũ pœnitentiæ. Chriſtus ergo dando claues Eccleſiæ, hoc eſt poteſtatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege ſacerdos non remittebat, ſed ſolùm orabat. In noua autẽ lege ſacerdos remittit: quod non poteſt, niſi prius indicetur ei. Igitur ex diuina inſtitutione peccatores tenentur indicare & confiteri. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd in lege naturæ & Moyſi erat ſacramentum pœnitentiæ, ſed non eodem modo, neque ita perfectum, ſicut in noua lege. Sequitur etiam quòd peſſimè Lutherus & ſui ſequaces definiunt pœnitentiam, dicentes eſſe nouam vitam, & ſufficere abſque præteritæ vitæ deteſtatione, cõtritione, confeſſione, & ſatisfactione. Sed de his amplius cùm de ſingulis partibus agetur.

3.p.q.84. art.7.

Ioel 2.

Leuit.5.

Ver. 4. DE SACRAMENTI POENITENTIÆ NECESSITATE.

B SAcramentum Pœnitentiæ ad ſalutem animæ peccatori in peccato mortali exiſtenti eſt neceſſarium: Peccatum enim cùm conſummatum fuerit, generat mortem, ſed non poteſt remoueri, niſi per pœnitentiam: igitur, &c. vnde Chriſtus Luc.3. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Licet enim ad ſalutem hominis ſufficiat charitas: quia tamẽ per peccatum mortale

3.p.q.84. art.1.

Iaco.1.

poſt baptiſmum perdita, abſque pœnitentię ſacramēto in actu vel in voto,recuperari non poteſt:
Luc.7. Igitur. Nec obſtat quòd Chriſtus Magdalenam & adulteram abſoluit ſine ſacramento pœniten-
Ioan.8. tiæ,quia Chriſtus habebat poteſtatem excellentiæ,qua poterat conferre effectus ſacramentorum
abſque ſacramento:hanc autem poteſtatem non cōmunicauit. ¶ Ex præmiſſis apparet veritas di-
cti D.Hiero.quòd ſecunda poſt naufragium tabula eſt pœnitentia. Nam ſicut primum remediū
mare tranſeuntibus eſt vt conſeruentur in naui integra:ſecundum quòd poſt nauim fractam,ma-
gnam tabulam accipiant,qua perducātur ad littus : ita etiam primū remedium in mari huius vitę
poſt naufragium peccati originalis eſt baptiſmus,vt integritatem ſeruemus. Secundum eſt tabula
ſacramenti pœnitentiæ in actu,ſi haberi poſſit:quòd ſi non,ſufficit contritio cum propoſito & de-
ſiderio ſe ſubmittendi clauibus Eccleſiæ,& ſatisfaciendi data opportunitate.

Ver. 5. DE POENITENTIÆ DVRATIONE.

3.p.q.84. POenitentia eſt duplex.ſ.interior & exterior.Interior eſt,qua quis dolet de peccato commiſſo, C
art.8. & talis durare debet vſque ad finem vitæ, actu vel habitu : ſemper enim debet diſplicere ho-
Pœnitentia mini , quòd peccauit:quia ſi placeret ei peccaſſe,ex hoc ipſo peccatum incurreret,& fructum ve-
duplex. niæ perderet. Diſplicentia autem dolorem ſiue triſtitiam cauſat in eo qui eſt ſuſceptiuus doloris
ſeu triſtitiæ,prout homo in hac vita.Sancti verò poſt hanc vitam non ſunt ſuſceptiui doloris. Vn-
de diſplicebunt ſemper eis peccata præterita abſque omni triſtitia,ſecūdum illud: Obliuioni tra-
Eſa.65. ditæ ſunt anguſtiæ priores. Sed in hac vita ſemper ſumus capaces : ideo ſemper dolere debe-
In lib. de mus. vnde D.Aug.Quid reſtat nobis niſi dolere in vita? vbi enim dolor deficit,deficit pœnitētia.
pœnit. Si verò pœnitentia finitur,quid relinquitur de venia? Ex quo infertur quòd pœnitentia debet eſſe
continua actu vel habitu,vt dictum eſt.Vnde idem Aug.Dolor in pœnitente continuè cuſtodia-
tur.Et Hugo de S.Victore dicit quòd quando Deus abſoluit hominem à vinculo peccati,obligat
eum vinculo deteſtationis perpetuę,ſaltem ad hoc quòd non habeat actum oppoſitum:quia non
oportet quòd ſemper actu doleat cùm neceſſe ſit actum,ſiue interiorem,ſiue exteriorem,interpo-
lari in ſomno & aliis occupationibus. Pœnitentia verò exterior eſt qua quis ſigna exteriora dolo-
Pœnitentia ris oſtendit,& verbo peccata ſua confitetur ſacerdoti abſoluenti,& iuxta arbitrium eius ſatisfacit:
exterior & hanc non eſt neceſſe durare vſque in finem vitæ,ſed vſque ad determinatum tempus,ſecūdum
quid. menſuram delicti,Deuter.25.

Ver. 6. DE REITERATIONE POENITENTIÆ.

3.p.q.84. QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerunt Nouatiani,ideo probandum eſt quòd pœni- D
art.10. tētia poteſt pluries iterari.Homo enim inducitur ad miſericordiam,exemplo miſericordiæ
Mat.10. diuinæ,ſecundū illud:Eſtote miſericordes,ſicut pater veſter cæleſtis miſericors eſt.Sed Dominus
hanc miſericordiam diſcipulis ſuis impoſuit,vt ſæpius remitterent fratribus contra ſe peccātibus.
Non dico tibi vſque ſepties,ſed vſque ſeptuageſies ſepties,hoc eſt totiens quotiens: vnde ſequitur
Mat.18. quòd Deus ſæpius per pœnitentiam veniam petentibus præbet,præſertim cùm doceat nos quo-
tidianū panem petere,& dicere, Dimitte nobis debita noſtra. ¶ Nec obſtat quòd Apoſt. Heb.6.
dicit,Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati ſunt, guſtauerunt etiam cæleſte donum,& partici-
pes facti ſunt Spiritus ſancti,& prolapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam: Quia (vt dicit D.
Tho.ibid.) apud Iudæos erant quædam lauacra , in quibus ſe pluries ab immundiſiis purgabant:
& tunc credebant aliqui Iudæorū,quòd etiam per lauacrū baptiſmi aliquis pluries purificari poſ-
ſet. Ad quod excludendum Apoſt.ſcribit,Impoſſibile,&c.intelligens de baptiſmo: Non enim di-
cit,per pœnitentiam,ſed ad pœnitentiam.ratio eſt : Quia homo per baptiſmum Chriſto ſemel
mortuo commoritur.vnde ſubdit, Rurſus crufigentes in ſemetipſis filium Dei. Hoc eſt facto ſuo
In lib. de repræſentant quòd Chriſtus pluries fuit crucifixus & mortuus,contra illud : Chriſtus reſurgens à
pœnitētia. mortuus iam non moritur : ſed de his vide ſupra. hoc.c.§.1.ver.5. Et ſic non ſimile de pœnitentia
quæ habet virtutem ex paſſione Chriſti,ſicut quædam ſpiritualis medicina,quæ iterari poteſt ſu-
perueniente infirmitate:ſed non poteſt reiterari regeneratio ſpiritualis, ſicut nec carnalis genera-
tio. Nec iterari poteſt peccatum originale,ad quod delendum baptiſmus eſt inſtitutus.¶ Nec ob-
ſtat pariter quod D.Ambr.dicit,Reperiuntur qui ſæpius agendam pœnitentiam putent , qui lu-
xuriantur in Chriſto:Nam ſi verā pœnitentiam agerent,iterandam poſtea non putarent.Quia ſi-
cut vnum eſt baptiſma,ſic vna eſt pœnitentia.Quia D.Ambr. loquitur ibi de pœnitentia ſolēni,
quæ non iteratur in Eccleſia,vt in verſic.ſeq.dicetur,Et quod D.Greg.dicit in homilia quadrage-
ſimæ,Pœnitentia eſt anteacta peccata deflere,& iterum plangenda non committere,debet intel-
ligi dum flet actu vel propoſito:quia tunc (vt dictum eſt ex Iſid.) irriſor eſt & non pœnitens, &c.
Quia quòd quis poſtea peccet,vel actu vel propoſito , non excludit quin prima pœnitentia vera
fuerit. Nuſquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium ſequentem. Sicut
enim verè currit,qui poſtea ſedet : ſic verè pœnitet,qui poſtea peccat.Et quamuis (vt D. Gregor.

dicit)facilitas veniæ incentiuum præbeat delinquendi:non tamen ſequitur quòd Deus indulgendo,illud præbeat,aut quòd delectetur in peccatis:quia (vt D.Aug.dicit in lib. de pœnitentia) cōſtat Deo multum diſplicere peccata,qui ſemper præſto eſt ea deſtruere,ne ſoluatur quod creauit, nec corrumpatur quod amauit.ſ.per deſperationem. *In lib. de pœnit.*

Ver. 7. DE PVBLICA ET SOLENNI POENITENTIA.

A OMnis pœnitentia ſolennis eſt publica, ſed non è conuerſo. Pœnitentia ſolennis fit hoc modo: In capite quadrageſimæ. Pœnitentes præſentant ſe cū presbyteris ſuis Epiſcopo ciuitatis,ante fores Eccleſiæ,ſacco induti,nudis pedibus,vultibus dimiſſis, crine depoſito, niſi ſit mulier,quæ comam in ſignum ſubiectionis habet,& eis in Eccleſiam deductis,Epiſcopus cum omni clero ſeptem pſalmos pœnitētiales dicit,& poſtmodùm manus eis imponit, deinde cineres ſuper capita eorum ſpargit,& cilicio capita eorum operit,& cum gemitu & ſuſpirio denunciat, quia ſicut Adam eiectus eſt de paradiſo,ita ipſi de Eccleſia eiciūtur:& iubet miniſtris, vt eos ab Eccleſia pellant,clero eos proſequente cum hoc reſponſorio,In ſudore vultus tui,&c.In cœna autē domini quolibet anno ſuæ pœnitentiæ à ſuis presbyteris ad Eccleſiam reducuntur: & ibi poſſunt conuenire cum aliis vſque ad octauas Paſchæ:ita tamen quòd non communicant, neque panem benedictum accipiunt. Et ſic fit quolibet anno,tempore indictæ pœnitentiæ. Vltima reconciliatio reſeruatur epiſcopo, ad quem ſolùm pertinet pœnitentiæ publicæ & ſolennis impoſitio. De his in c.capite,d.50. Pœnitentia ſolennis imponi poteſt viris & mulieribus,non tamē clericis,quāuis grauius peccent quàm laici, ne ordo veniat in contemptum. Vnde non defertur perſonæ,ſed ordini. ¶ Et quia magna peccata egent magna cautela,ad ſui curationem: ideo non niſi pro magnis criminibus,quæ totam commouerint ciuitatem,imponi debet,nec iterari poteſt, propter ſignificationem,cùm ſignificet eiectionem primi hominis,quæ ſemel tantùm facta eſt. Secundò ne ex iteratione vileſcat. Tertiò,quia ſolennizatio eſt quaſi quædam profeſſio pœnitētium perpetuò conſeruandi,& iteratio illi profeſſioni repugnat. Si tamen poſtmodùm peccauerit is qui ſolennē pœnitentiam egit,non clauditur ei locus pœnitentiæ:ſed ſolennis pœnitentia non eſt ei iniungēda. ¶ Et quamuis ſacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, reſtituendo eum in priſtinam gratiam,vt in verſiculo ſeq. videbitur:non tamen ſemper in priſtinam dignitatem. Et ideo mulieres poſt peractam publicam pœnitentiam de fornicatione, non velantur: quia per pœnitentiam dignitatem virginitatis non recuperant. Et ſimiliter poſt ſolennem pœnitentiam peccator nō redit ad hanc dignitatem,vt poſſit ad clericatum aſſumi. Et epiſcopus talem ordinans poteſtate ordinādi priuari debet,niſi fortè neceſſitas Eccleſiæ id expoſcat,aut conſuetudo: tunc ad minores & nō ad maiores admitti poteſt, aliter nō: Primò propter dignitatem ordinum: Secundò propter timorem recidiui: Tertiò propter ſcandalum vitandum, quod poſſet oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quarto, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum eius fuerit publicum. ¶ Hæc autem ſolennitas inducta eſt propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò,quia maxima confuſione etiam in hoc mundo dignus eſt qui grauiſſimum ſcelus commiſit: Tertiò ad exemplum pœnitendi. Quartò ne deſperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud.50. diſtinct. ¶ Hæc pœnitentia quantum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentiæ. Nec tamen epiſcopus talem pœnitentiam iniungendo, reuelat confeſſionem, quamuis ſuſpicio oriatur illum aliquod enorme peccatum cōmiſiſſe. Non enim culpa pro certo ſcitur ex pœna: Quia quandoque aliquis pro alio pœnitentiam facit,ſicut legitur in vitis patrum de quodam qui (vt ſocium ſuum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiam cum eo egit. Sed executio pœnitentiæ exit forum interius occultum: hoc autem non eſt inconueniens,ſi peccatum ſit publicum, quòd ipſe peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confeſſionem à ſe factam manifeſtet. ¶ Publica autem & non ſolennis pœnitentia eſt quę fit in facie Eccleſiæ cum teda accenſa & aliis ſolennitatibus, quæ extra tempus quadrageſimæ fiunt, & non cum ſolennitate prædicta: ſicut peregrinatio per modum cum baculo cubitali. Hæc pœnitentia publica poteſt iterari,& à ſimplici ſacerdote iniungi. Pœnitentia tamen ſolennis quandoque ponitur pro publica. Et ſecundum hoc authoritates quædam variè loquuntur, & quia hodie parum eſt in vſu, ideo pertranſeundum duxi.

3.p.q.28.

Vltima reconciliatio reſeruatur Epiſcopo.

Pœnitentia ſolennis.

Cur ſolennis pœnitentia indicitur.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI POENITENTIÆ.

B SAcramentum pœnitentiæ multos habet effectus. Primus cauſat in voluntate ornatum,qui eſt diſpoſitio ad gratiam ſacramentalem,de qua dictum eſt. Secundus effectus eſt inſtrumentaliter cauſare gratiam gratum facientem,ſi eam non inueniat: & ſi eam inueniat augere & extendere eam ad effectus ſacramentales, & facere eam ſacramentalem. Effectus autem ſacramentales in ſacramento pœnitentiæ ſunt ſpecialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perſeuerantiam *c.36.ver.16.*

in bono propoſito in futurum. Et quo ad peccata præterita delere de reatu pœnæ, ſecundum deuotionem ſacramentum accipientis. Quòd autem poſt peccatum deletum & gratiam datã maneat reatus ſiue obligatio ad pœnã, dicetur infrà hoc §.4.verſi.22. Tertius effectus eſt deletio omnium peccatorum. Vnde Luc.24. Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam remiſſionem peccatorum in omnes gẽtes. Primò per pœnitentiam directè remittuntur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatum eius

Ezech.18.

non recordabor: quia licet peccata non ſint connexa, quantum ad commiſſionem: ſunt tamen cõnexa quantum ad remiſſionem, ſic quòd nullum peccatum (ſaltem mortale) remitti poteſt, quin omnia remittantur: Quia implicat quòd quis ſimul & ſemel ſit auerſus à Deo, & conuerſus ad Deum. Venialia verò peccata abſque pœnitentiæ ſacramento remitti poſſunt, per bonum motũ & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remiſſionem requiritur noua infuſio gratiæ, cùm veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuat, vt dictum eſt cùm de charitate ageretur: ideo ſufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis deteſtatur peccatum veniale, vel explicitè, vel ſaltem implicitè, ſicut cùm aliquis feruenter mouetur in Deum. Et ſic tripliciter aliqua cauſant remiſſionem venialium.

Peccata mortalia quo ad remiſſionem ſunt connexa.

Peccata venialia quomodo remittantur.

Primò cũ infunditur gratia: quia per gratiæ infuſionem delentur peccata venialia. Et hoc modo per omnia ſacramenta nouæ legis peccata venialia remittũtur. Secundò, per aliquẽ motum deteſtationis peccatorũ. Et hoc modo confeſſio generalis, & tunſio pectoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remiſſionẽ venialiũ. Nam in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita noſtra. Tertiò per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Epiſcopalis, aſperſio aquæ benedictæ, & quælibet ſacramẽtalis vnctio, & oratio dicta in eccleſia dedicata, & ſi aliqua alia ſunt huiuſmodi, operãtur ad remiſſionem venialium: quod eſt intelligendum in habente gratiam: Quia gratia quę prouenit ex merito paſſionis Chriſti, eſt principiũ remiſſionis cuiuſcunque peccati & cuiuſcunque reatus: licet enim pœna æterna fuerit tranſlata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia perſolueretur. Vnde Apoſt.Rom.4. dicit quòd ad gratiam Dei pertinet, quòd Deus non imputet alicui peccatum, quod gloſ. ibi exponit de veniali. & 1.Cor.3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, &c. & eiuſdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. & Hebr.9. Sine ſanguinis effuſione nulla fit remiſſio: ſed meritũ paſſionis non applicatur niſi per gratiam quæ datur per ſacramenta: conſequens eſt quòd veniale iunctum mortali, non poſſit remitti, niſi per ſacramenta, in actu vel in voto, & ſic abſq; ſacramento æternaliter punitur. vnde Mat.5. Non exies inde, donec reddas nouiſſimum quadrantem. Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remiſſi in eo qui poſt remiſſionem culpæ ante expiationem pœnę, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: quia in inferno nulla eſt remiſſio, neque ſatisfactio. ¶ Nec obſtat quòd omne debitum per ſolutionẽ eius quod debetur, expiatur: ſed peccato veniali & reatui mortalis remiſſi debetur pœna temporalis: igitur per ſatisfactionem expiatur. Qui licet peccato veniali & illi reatui abſolutè & ſimpliciter non debeatur, niſi pœna temporalis in eo qui eſt in gratia, eò quòd habet principium & fundamentum remiſsionis & ſatisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum, peccato veniali & reatui peccati mortalis remiſsi debetur pœna æterna, non per ſe, ſed per accidens, ratione conditionis ſubiecti, quod non habet fundamentum & principium remiſsionis & ſatisfactionis, quod eſt gratia, vt probatũ eſt ex Apoſtolo Rom.4. & Heb.9. quia etiam ex ſola acceptatione diuina eſt, quòd aliquis ſatisfaciat illi, cùm illa ſecluſa nulla ſit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et ſi dicatur quòd Deus in remiſsione peccati acceptauit pœnam temporalem, verum eſt, ſed in gratia exoluendam, ratione iam dicta: nec tunc punit vltra condignum, imò citra: quia propter illam coniunctionem ad mortalem, illi debetur pœna æterna, etiam maior, ſi comparetur reatus ille ad culpam remiſſam, & negligentiam, atque ingratitudinem. Et ideo in illo caſu cõcedi poteſt, quòd difficilior eſt remiſsio peccati venialis, quàm mortalis: quia tunc ad remiſsionem venialis requiritur remiſsio mortalis, ſed non è cõtra: & quòd quis tenetur conteri de peccato veniali per accidẽs.

Exod.1.
Ioſue 6.

¶ Non obſtat pariter quòd bona opera extra gratiam facta merentur aliquod bonum temporale, vt D.Aug. dicit de Romanis, quòd per opera moralium virtutum meruerunt imperiũ, & obſtetrices Ægyptiorũ domos, quas eis dominus ædificauit. & Raab meretrix Hiericho pręſeruationẽ ruinæ domus ſuæ propter bonum factũ exploratoribus, licet eſſent infideles, & extra gratiam. Sed remiſsio pœnæ temporalis eſt aliquod bonum temporale: igitur extra gratiam mereri poteſt. Dicendum primò quòd Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullũ erat, ſaltem de condigno, cùm non haberent gratiam: ſed ſolùm ex liberalitate ſua, quæ fit his qui bene vtuntur naturalibus: quod non fecerunt illi qui mortui ſunt in peccato mortali, & nõ expiauerunt veniale, vel reatũ illius. Secũdò, quòd reatus peccati venialis & reatus mortalis remiſsi per

compa-

comparationem ad culpam mortalem, non eſt aliquid temporale, ſed æternum: licet per accidẽs, manente culpa mortali. Et quamuis D.Tho.in 4 ſent.dicat: quòd ideo veniale æternaliter punitur in inferno, quòd culpa venialis ſemper maneat, & manente culpa neceſſe eſt manere pœnam: ex quo inferri videtur, quòd reatus peccati remiſſi poſſit expiari: quia non eſt totalis ratio, ſed defectus principij remiſſionis & ſatisfactionis, vt dictum eſt. ¶ Quartus effectus ſacramenti pœnitentiæ eſt virtutum & donorum perditorum recuperatio. Quia cùm per ſacramentum pœnitentiæ cauſetur gratia gratũ faciens & ſacramentalis, ex qua fluunt virtutes & dona, quę per peccatũ mortale fuerunt deperdita, ſequitur quòd per ſacramentum pœnitentiæ reproducantur, & ſi non eadem numero propter ſucceſſionem: tamen bene eadem ſpecie. Vnde Luc.15. dicitur quòd pater mandauit quòd filius prodigus indueretur ſtola prima, quæ ſignificat gratiam. Et quãuis poſt primum actum pœnitentiæ, qui eſt contritio, remaneant aliquæ reliquiæ peccatorum, ſcilicet diſpoſitiones ex prioribus actibus peccatorum cauſatę, ex quibus præſtatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutum ſequentium: tamen quantum eſt ex ipſa inclinatione charitatis & aliarum virtutum, delectabiliter & ſine difficultate operatur. Sicut ſi virtuoſus per accidens pateretur aliquam difficultatem, in diligenti executione actus virtutis, propter ſomnum aut aliquam corporis indiſpoſitionem. ¶ Non autem ſemper quis reſurgit ad maiorẽ gratiam in ſacramento pœnitentiæ, ſicut in ſacramento baptiſmi, in quo ſemper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correſpondens conatui & actui, quo vult realiter ſumere ſacramentum, ſecundum diſpoſitionem ſubiecti: Quia in ſacramento pœnitentiæ contingit quòd aliquis aliquando perfectiſſimè ſe diſponit: ideo reſurgit ad maiorem gratiam: aliquando minus perfectè, & remiſsè: ideo aliquando reſurgit ad æqualem, aliquando ad minorem. Nec obſtat quod dicitur Rom.8. Diligẽtibus Deũ omnia cooperantur in bonum. vbi D.Aug.ait, quòd hoc adeò verum eſt, quòd ſi qui eorum deuient & exorbitent, hoc ipſum faciat Deus in bonum proficere: quia illa authoritas non intelligitur de his qui cadunt & nunquam reſurrecturi ſunt, vel qui ſunt iterum caſuri: ſed de his tantùm, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti, ſcilicet prædeſtinati: qui quotieſcunque cadunt, finaliter reſurgunt. Cedit eis ergo in bonũ quòd cadunt, nõ quòd ſemper in maiori gratia reſurgãt. ſed quia in permanẽtiori: non quidẽ ex parte ipſius gratiæ, quæ quãto maior eſt, tanto eſt permanẽtior, ſed ex parte hominis, qui tãto ſtabilius in gratia permanet, quanto eſt cautior & humilior. Ideo Glo.ibidem dicit, Quòd ideo proficit eis in bonum quòd cadunt, quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt, non quòd ad maiorem gratiam ſemper reſurgant. Hoc tamen non eſt ex defectu ſacramenti pœnitentiæ, ſed ex defectu hominis, qui remiſſius mouetur in Deum. Nec obſtat pariter quod dicitur Ioel.2. Reddam vobis annos quos comedit locuſta & brucus. Et Ezech.33. Impietas impij non nocebit ei: quia quantum ad redditionem, dictum Ioelis intelligitur ſecundũ diſpoſitionem reſurgentis vel de præmio accidentali, & quantum ad nocumentum, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, niſi ſtet per eos: quia ſi perfectè ſe præparant, non nocebit eis, niſi in his quæ important continuationem, vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiam non reſtituuntur. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quòd per pœnitentiã non ſemper reſtituitur homo in priſtinam & æqualem dignitatem: nec quo ad homines, nec quo ad Eccleſiam, vt habetur in c.Domino ſancto.50.diſ.nec etiam quo ad Deum, quantum ad primariam & principalem dignitatem, ſaltem in eodem gradu, quando ſcilicet remiſsè ſe præparat: licet bene ſecundum eſſentiam, & aliquando ad eandem. vnde Luc.15. iuſſit pater dari ſtolam primam, annulum, & calceamenta, aliam verò dignitatem ſecundariam ſcilicet innocentiam, amiſit, de qua filius ſenior dicebat: Ecce tot annis ſeruio tibi, & nunquàm mandatum tuum præteriui. Et hanc dignitatem peccator recuperare non poteſt: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D.Greg.dicit in homil.de centum ouibus) qui erraſſe à Deo ſe conſiderant, damna præcedẽtia lucris ſequentibus compenſant. ¶ Quintus effectus eſt, quòd per ſacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiſcunt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd opera hominis quædam dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera viua dicuntur ea quæ fiunt in charitate & gratia, quæ eſt principium vitæ & meriti: & ſic opera meritoria dicuntur viua: quia per talia, ſi quis in eis perſeueret, conſequitur vitam æternam. Opera autem mortua ſunt duplicia: quædam dicũtur mortua effectiuè: quia ſcilicet ſunt cauſa mortis, & talia ſunt peccata mortalia, de quibus Heb.9. Sanguis Chriſti emundabit conſcientias noſtras ab operibus mortis. Hæc opera dicuntur mortifera, & nunquam viuificantur per pœnitentiam, ſed magis abolentur: Quædam ſunt mortua negatiuè, quia ſcilicet non habent gratiam quæ eſt principium vitæ: vt ſunt opera mortaliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides ſine charitate dicitur mortua. Iac.2. Et talia licet ad vitam diſponant, nunquam tamen reuiuiſcunt per pœnitentiam: Vnde.1.Cor.13. Si diſtribuero, &c. Opera verò mortificata dicũtur opera facta

3.p.q.

An pœnitẽs ſemper reſurgat ad maiorem gratiam.

Opera viua.

Opera mortua.

in charitate, quæ per peccatum mortale ſequens mortificantur, pro quanto impediũtur à proprio *Opera mortificata.* effectu, ſcilicet conſecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech.18.& 33. Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem: omnes iuſtitiæ eius non recordabuntur, hoc eſt non præmiabitur. Et quia per pœnitentiam ſubſequentem remouetur peccatum mortale impediens effectum illorum bonorum operum meritoriorũ, ſequitur quòd illa opera prius viua, & per peccatum mortale mortificata ſiue impedita, per pœnitentiam ſubſequentẽ viuificantur: hoc eſt, recuperant efficaciã, perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et ſi ille, qui ea fecit, nũquam reſurgat, Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit, iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apocal.3. *Mat.25.* Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, ſicut opera mortifera per pœnitentiam: quia opera mortifera ſolùm remanent per culpã & reatum, quæ abolentur per pœnitentiam, opera autem meritoria licet tranſeãt, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiam reddit ei qui illa fecit, vt dictũ eſt ex Ioele.2. Reddam vobis, &c. Si verò non reſurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale nõ poteſt abolere ea quæ ſunt in acceptatione diuina, niſi in ordine ad eum qui peccauit, & quãdiu pec- *3.p.q.90.* catũ manet. ¶ Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipſius ſacramenti ſunt tres, ſcilicet contritio, confeſſio & ſatisfactio. Et quamuis in aliis ſacramentis ex parte materiæ non ſint diuerſæ partes, quia materia illorum eſt aliquod ſenſibile extrinſecum: in pœnitentia verò materia ſunt actus humani tres requiſiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur: Ideo dicuntur partes integrales, ſiue integrantes & facientes materiam & integram & perfectam. Matrimoniũ verò, cuius materia eſt conſenſus primus contrahentium, non requirit àlios actus: ideo non habet partes.

Ver.10. DE CONTRITIONE.

In additio. 3.p.q.1. CONtritio ſecundum alluſionem vocabuli, differt à fractione: qui ea quæ ſunt dura, quando A in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cùm verò in minimas, cõteri: iuxta illud Matt. 21. Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, cõfringetur. Super quem verò ceciderit, conteret eum. Ad ſpiritualia autem transferendo, dura dicuntur corda hominum, qui per ſuperbiam ſuo ſenſui inhærentes, à mandatis diuinis recedunt: & ideo oportet quòd illud quod deſtruit peccatum, diſcedere faciat cor hominis à proprio ſenſu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuſlibet peccati dimittat. Quod fit per affectum & voluntatem oppoſitam, & ideo actus voluntatis, quo peccatum deteſtatur & dimittitur, dicitur contritio per quandam ſimilitudinem à Theologis in *Contritio vt actus virtutis.* vſu communiter acceptam. Et cùm contritio dupliciter poſſit conſiderari primò vt eſt actus virtutis pœnitentiæ: Secundò vt eſt pars ſacramẽti: ſequitur quòd dupliciter definiri poteſt: Contritio, vt eſt actus, virtutis pœnitentiæ iuſtitiæ vindicatiuæ affinis, eſt dolor voluntariè aſſumptus pro offenſa in alterum commiſſa, quo offendens punit in ſe quod dolet commiſiſſe, ſecũdum arbitriũ offenſi cum propoſito recompenſandi, hoc eſt ſatisfaciendi, & hæc contritio eſt de iure naturæ, & prærequiritur ad contritionem ſacramentalem. ¶ Et quia circa huiuſmodi dolorem in hac materia aliquæ ortæ ſunt difficultates, eam ob rem pro reſolutione ſciendum eſt quid, & quotuplex ſit *In additio. 3.p.q.3. art.1.* dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primò propriè, vt eſt paſſio corporis vel appetitus ſenſitiui. De hoc dolore dictum eſt, cùm de appetitu concupiſcibili ageretur. Talis dolor vocatur ſenſibilis, & nõ eſt de eſſentia cõtritionis, ſed potius effectus eius: quia contritio eſt actus voluntatis, & dolor ille ſenſibilis eſt actus appetitus concupiſcibilis, vel paſſio diſcõueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacunque diſplicentia ſiue nolitione, aut his quæ ſequuntur ad nolitio- *Triſtitia.* nem, prout eſt afflictio quædam voluntatis, quæ dicitur Triſtitia ſpiritualis. Vnde D. Aug. dicit, Triſtitia eſt quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor eſt de eſſentia contritionis, & actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt eſt pars integralis ſacramenti pœnitentiæ, ſic definitur: Eſt dolor de peccatis propriis voluntariè aſſumptus, propter *Contritio ſacramentalis.* Deũ ſummè dilectum, cum propoſito á talibus & aliis omnibus cauendi, & ſe ſubiiciẽdi clauibus eccleſiæ, & ſatisfaciendi ac Dei mandata implendi, cum ſpe veniæ conſequendæ. ¶ Ex hac definitione apparet primò, quòd contritio quæ eſt pars ſacramenti pœnitentiæ, includit contritionẽ, quæ eſt actus pœnitentiæ virtutis, & multa ſupra eam addit: Quia actus pœnitentiæ virtutis eſt dolor voluntariè aſſumptus de peccatis, inquantum ſunt contra rationem & bonũ honeſtum: nec requiritur quòd ſit maximus, ſed ſufficit quòd ſit dolor moderatus cum ſolo propoſito recõpenſandi ſiue ſatisfaciendi & cauendi. Sed contritio quæ eſt pars ſacramenti pœnitentiæ, eſt dolor de *Dolor contritionis.* peccatis propriis voluntariè aſſumptus, propter Deũ ſummè dilectũ. Et ideo oportet quòd ſit maximus, qui poſſit eſſe in natura, non quidẽ intẽſiuè, ſed appreciatiuè: ita quòd ſicut Deus debet diligi ſupra omne diligibile: ita peccatũ diſpliceat & odiatur ſupra omne odibile, & quòd ſit propoſitum confitendi, & abſolutionem obtinendi, & ſatisfaciendi, ac etiam vitandi ſupra omne vitabile, ſic quòd peccator ſit (ſaltem in præparatione animi) taliter diſpoſitus, quòd mallet priuari om-

nibus

tibus bonis mundi temporalibus , ac etiam corporalibus , quàm Deo:& mallet ſuſtinere omnia
tormēta, etiam inferni,ac etiam mortē ipſam,quàm à cætero offendere Deū iuxta illud Luc.14.
Si quis venit ad me,& non odit patrem ſuū,& matrem ſuam,& vxorem , & filios,& fratres,& ſo-
rores adhuc & animam ſuam (hoc eſt vitam ſuam,vt communiter exponunt doctores)non poteſt
meus eſſe diſcipulus. Non tamen ita ſpecificè interrogandi ſunt pœnitentes,ne terreantur:ſed ſuf-
ficit confeſſori ex exterioribus ſignis illam ſupponere. Cum hoc tamen ſtat quòd magis ſit dolen-
dum de maiori peccato:quia (vt habetur Deuter.25.) Secundum menſuram delicti erit & plaga- *art.4.*
rum modus. Sed in commenſuratione peccati plagæ commenſurantur delicto,cùm contritio in-
cludat propoſitum ſatisfaciendi. Præterea ratio doloris eſt maior de vno quàm de alio, ſ. offenſæ
Dei,qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandum quòd dolor ſiue diſplicentia pec-
cati,non poteſt eſſe nimius,ſicut nec actus charitatis: licet dolor ſenſitiuus poſſit eſſe nimius,ſicut
exterior corporis afflictio. Quia in his vltimis debet accipi pro menſura conſeruatio ſubiecti , &
bonæ habitudinis ſufficientis ad agenda ea quæ incumbunt agēda : & propterea dicitur Rom.12.
Rationabile ſit obſequium veſtrum. Et quia incertum eſt nobis an talem ſummam dilectionem
Dei ex toto corde mente,anima , & viribus (quàm habere præcipimus) habeamus : ideo incerti
ſumus an contritionem,quæ eſt pars ſacramenti pœnitentiæ,habeamus:licet ſcire poſſimus & te- *Mat.22.*
neamur nos habere contritionem,quæ eſt actus pœnitentiæ virtutis,cùm ſit de iure naturali. Ad-
dit præterea contritio , quæ eſt pars ſacramenti,propoſitum confitendi,& ſpem veniæ. Secundò *In Addit.*
ex hac definitione apparet quod ſit obiectum primarium contritionis , quæ eſt pars ſacramenti *3.p.q.2.*
pœnitentiæ : habet enim pro obiecto ſingula & omnia peccata mortalia collectiuè & diſtributi- *art.6.*
uè,cum contritio importet fractionem in minimas partes. Et ratio eſt,quia diuerſorum morborū *art.3.ad 2.*
diuerſæ ſunt medicinæ,quia non ſanat oculum quod ſanat calcaneum,vt D. Hier.dicit. Sed con-
tritio eſt medicina ſingularis contra vnum peccatum mortale : præterea contritio explicatur per
confeſſionem:ſed oportet ſingula peccata confiteri,vt infrà dicetur:ergo de ſingulis confiteri , ſal-
tem quantum ad principium illius contritionis. Secus quo ad terminum,cùm in eo iam ſint pec-
cata deleta,propter informantem gratiam,aliàs de ſingulis & omnibus. Quod intelligendum eſt,
cùm memoriæ occurrunt. Quia circa oblita,vel quæ memoriæ non occurrunt , ſufficit generalis
contritio de omni malo,per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriā reuocantur,tunc te-
netur homo ſpecialiter cōteri. Similitudo eſt de paupere,qui nō poteſt ſoluere illud quod debet,
excuſatur pro tēpore quo non poteſt : tenetur tamen cùm poterit. Quo ad venialia verò omnia,
ſufficit generalis contritio:quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare po-
teſt. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd de peccato originali non eſt contritio , nec de peccatis alienis,
cùm non ſint ex pura & propria voluntate. Et quamuis de peccatis alienis ex charitate poſſit eſſe
dolor & diſplicentia,& aliquis pro eis poſſit ſe affligere,vt de multis ſanctis legimus:ille tamen do-
lor nō debet dici contritio,vt eſt pars ſacramenti pœnitentię,cùm non ordinetur ad confeſſionē,
in cuius abſolutione perficitur pœnitentiæ ſacramentum. Tertiò apparet quòd contritio propriè
nō eſt de peccatis futuris,ſed de illis eſt cautio , vel (ſicut dicūt aliqui) dolor de peccatis præteritis
etiā dimiſsis,eſt medicina præſeruatiua futurorū. Quartò apparet quòd cōtritio in actu & in voto *Pſal.31.*
implicat & cōplectitur alias ſacramēti pœnitentiæ partes: & ideo per contritionē cōſequitur quis
remiſsionē peccatorū.vnde Pſal. Dixi,cōfitebor aduerſum me iniuſtitiam meā Domino,& tu re-
miſiſti impietatē peccati mei. Verùm quia talis remiſsio fit ex voto ac deſiderio cōfitēdi:ideo pec-
cator licet habeat peccatorū remiſsionem,tenetur data opportunitate cōfiteri,& abſolutionē ob-
tinere,ac ſatisfacere:aliàs de nouo peccaret,vel veram contritionē ſe nō habuiſſe oſtenderet. Et li-
cet cōtritio poſsit tantum intendi,quòd delebit totum reatū pœnæ: quia tamē peccator incertus
eſt de tali intentione cōtritionis,& ſit remiſsionis reatus , ne ſe exponat periculo maioris pœnæ in
purgatorio, non debet ſatisfactionē omittere , conceſſa opportunitate. Quintò apparet quòd cō-
tritio cōplectitur quatuor actus ad iuſtificationē requiſitos,de quib⁹ dictū eſt ſuprà c.16.§.4.ver.1.
Sextò apparet diſcrimen inter contritionē & attritionem:quia cōtritio eſt propter Deum ſummè *Diſcrimen*
dilectū:ideo non poteſt eſſe ſine gratia & charitate,quæ eſt cauſa imperatiua eius , & ſic contritio *inter con-*
eſt poſterior charitate in genere cauſæ efficientis, nō tamen tēpore,ſed ordine naturæ. Sed in ge- *tritionē &*
nere cauſæ materialis cōtritio eſt prior ordine naturæ,cum ſit diſpoſitio ad gratiā & charitatē. At- *attritionē.*
tritio autē eſt ſine gratia & charitate. ¶ Circa huiuſmodi attritionē ſunt variæ & cōtrariæ opinio-
nes: pro quarū cōcordia & reſolutione ſciendū eſt,quod ſi attritio dicatur dolor de peccatis volū-
tariè aſſumptus,propter timorē ſeruilē,ſic quod principiū eius ſit timor ſeruilis , vt ſ. ſit deteſtatio
peccatorū propter metū pœnæ,vel propter Deū non ſummè dilectū,tūc attritio nunquam fit cō-
tritio:nec ex attrito aliquis fit contritus,niſi ad hunc ſenſum,quod poſt attritionē venit contritio,

ſicut dicimus ex mane fit meridies,& ex iniuſto iuſtus conſecutiuè. Sic poſteaquàm aliquis eſt attritus,fit cõtritus attritioone deſineote eſſe propter aliud principium ſiue obiectum ſuperueniens, quod eſt timor filialis,vel Deus ſummè dilectus. Et hæc fuit opimo D. Thom.io 4. Et quamuis *In addit.3. p.q.1.ar.2.* habitus fidei idem numero informus fiat formatus:nunquam tamen actus fidei informis fit actus fidei formatæ,quia actus fidei informis tranſit & non manet veniẽte charitate. Sed attritio & cõtritio non dicunt habitum,ſed actum:habitus autem virtutum infuſarum quæ voluntatem reſpiciunt,non poſſunt eſſe informes, cùm ex gratia fluant, & charitatem cooſequantur: ideo antè quàm gratia infundatur,non eſt habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶ Quidam tamen dicunt quòd ſicut contingit eundem actum numero continuatum ſecundum ſubſtantiam ſuam ſiue materialiter, & in genere naturæ eſſe ſucceſſiuè bonum & malum: ita dicunt quòd cootingit eundem actum numero ſucceſſiuè eſſe informem & formatum. Sed notum eſt quòd ſuot plures actus ſpecie diſtincti in genere moris, quòd eſt de conſideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè aſſumptus propter Deum ſummè dilectum, ſed nõ cum ſufficienó & requiſita intentione ſiue gradu,puta qoia non ex toto corde, & ex tota mente, &c. cùm motus naturalis à priocipio ſit remiſſus,& in fine velociſſimus,& tamẽ eſt idem motus, qui ſucceſſiuè perficitur: Sic attritio per continuationem vel applicationem abſolutioois fit coottitio. Et ſic intelligitur id quod à doctoribus cõmuniter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito fit cõtritus. Formatio enim ſecundum hunc modũ dicendi eſt extrinſeca actui cõtinuato,ſicut habitui *cap.13.§.8. ver.1.* fidei,de cuius eſſentia noo eſt quòd ſit formatus charitate. Sic de eſſentia actus contritionis,quantum ad ſubſtantiam,non eſt quòd eliciatur à gratia & charitate,quę eſt illi extrinſeca. Et ſicut dictum eſt,timor ſeruilis ſecundum ſubſtantiam ſuam non cõtrariatur charitati,neque ſeruilitas eſt de eſſentia ipſius: ideo remota ſeruilitate,poteſt informari gratia extrinſece: non tamen elicitiuè eſt à charitate aut à pœnitentia infuſa, à qua eſt actus contritionis. Et ſic pro omni reſolutione & coocordia dicendum,quòd attritio elicita ab habitu acquiſita pœnitentiæ virtutis,non eſt neque fit contritio elicita ab habitu pœnitentiæ infuſæ.: & hanc arbitror extentionem D. Tho. quæ ex eius probatione reſultat.loquitur enim de diuerſitate principiorum. Attritio autem elicita à pura potentia,adueniente habitu iofuſo,perficitur: quia illa principia ſunt ſubordinata.

Ver.11. DE TEMPORE CONTRITIONIS.

CVm pœnitentia ſecũdum habitum ſiue io præparatione animi, debeat durare vſque ad finẽ A vitæ:& (vt dicitur Eccle.5.) De propiciatu peccatorũ noli eſſe ſine metu,&c. ſequitur quòd contritio,quæ eſt principalior pars materialis ſacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes cõplectens,debet durare vſque ad finem vitæ: Quia poſt hanc vitã cùm ſacramenta nõ remaneãt, nec contritio,quæ eſt pars ſacramenti pœnitentię,& ſic beati in patria cùm careant omni dolore, propter gaudij amplitudinem,contritionem (ſaltem eiuſdem rationis) habere non poſſunt: licet *Damnati grauiter et inutiliter pœnitent.* ſit in eis diſplicentia,& oolitio peccatorum præteritorum. Damnati verò in inferno, etſi dolorem ſemper habeant,contritione carent:deficit enim in eis gratia dolorem informans: & ſic nõ dolẽt propter Deum ſummè dilectum. Sed præ anguſtia pœnarum & tormentorum ſunt gementes,& pœnitentiam infructuoſam agentes,vt dicitur Sap.5. Sed animę in purgatorio exiſtentes,quamuis habeant dolorem de peccatis gratia informatum,non tamen meritoriũ,cùm non ſint in ſtatu merendi,nec propriè ſatisfaciendi,cùm ſatisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo ſatisfactio dicitur pœnæ debitæ ſolutio. Et ſic animæ in purgatorio ſunt in ſtatu ſatisfaciendi. Non eſt tamen in eis cõtritionis efficacia:& ideo ſecundum aliquos, diſplicentia peccatorum præteritorum,pro quibus torquentur,non dicitur propriè contritio. In vita tamen præſenti quilibet tenetur dolere,donec probabiliter credat peccatũ ſibi eſſe remiſſum, & peccatorem Dei gratiæ eſſe reſtitutũ,ſicut infirmus ſanitati:quoniam huiuſmodi contritio cõparatur ad peccatorẽ,ſicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur ceſſat medicus à medicina curatiua, ſanato infirmo;ſic ceſſat huiuſmodi cõtritio,ſanato peccato per veram coofeſſionem & ſatisfactionẽ,fundatas ſuper vera cõtritione. In præparatione tamẽ animi in hac vita ſemper durare neceſſe eſt. ¶ Sed quo ad actum,de eius neceſſitate videndum eſt, quando ſcilicet peccator in peccato mortali exiſtens,teneatur ſub pœna peccati mortalis conteri: Dicẽdum eſt quòd in quatuor caſibus: Primò, quandocunque imminet periculum mortis: Quia nec per momentum inſtante periculo tutum eſt ſtare in ſtatu offenſæ & iræ Dei,iuxta illud: Qui amat periculũ, in illo peribit. Ideo debet cõteri, vel ſaltẽ atteri,aut habere probabilitatẽ cõtritionis. Quia cũ nullus obligetur ad impoſſibile, *Eccleſia.9.* ſitq; impoſſibile ſcire an habeat contritionẽ,quæ eſt pars ſacramẽti pœnitentiæ, cum nemo ſciat vtrum amore vel odio dignus ſit,ſequitur quòd nõ tenetur ad contritionem, ſed ad probabilitatem eius. Vnde Eccl.5. dicitur: Non tardes conoerti ad Dominum,neq; differas de die in diẽ. Subitò enim veniet ira eius,& in tẽpore vindictæ diſperdet te. Secũdò,quãdo imminet ſuſceptio vel admini-

adminiſtratio ſacramenti: tunc enim obligat illud, Sancti eſtote, quoniam egò ſanctus ſum: & illud Matt.7. Nolite ſanctum dare canibus. Et generaliter quandocunque eſt exercitatio alicuius actus neceſſariò requirens hominē eſſe in gratia, tunc tenetur cōteri. Tertiò omni die Dominico, quia præceptum eſt de ſanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei ſuper omnia & ſanctificatio animæ, iuxta illud: Sanctificabunt animas ſuas. Hoc autem fieri non poteſt, niſi per contritionem: igitur tenetur habere contritionē, ſecundum æſtimationem probabilem. Et ideo quãuis alia præcepta poſſint impleri abſque gratia, non tamen præceptum de ſanctificatione Sabbati, quod includit dilectionem Dei ſuper omnia. Vnde D.Greg. dicit, Dominico die à labore terreno ceſſandum eſt, atque orationibus omnino inſiſtendum: vt ſi quid negligentiæ per ſex dies ágitur, die reſurrectionis Dominicæ expietur. Et ideo Eccleſia ad implendū hoc præceptū præcepit omnibus Chriſtianis diebus Dominicis miſſam audire, vt habetur in c. miſſas. de conſe. diſt.1. Ac etiã ordinauit in principio miſſæ fieri confeſſionem generalem, & corporis Chriſti eleuationē, vt populus habeter occaſionem petēdi veniã, & præcepta, fidei, ſpei, & charitatis (quæ illa die obligãt) implendi. Quartò quis tenetur conteri, quandocūque peccatū mortale præteritum occurrit memoriæ practicè, hoc eſt cum iudicio practico, ſiue cum inclinatione ad cōplacendum vel delectãdum: quia niſi tunc deteſtetur, exponit ſe periculo recidiui. Si verò aliquando peccata præterita, de quibus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam ſpeculatiuè, ſiue per modū trãſeuntis, abſque iudicio practico, & inclinatione prędicta, non tenetur quis ad contritionē actualē.

Leuit.19. *Exod.20.* *In regiſt.* *Cur miſſa diebus Dominicis eſt præcepta.*

¶ Ex præmiſſis faciliter inferri poſſunt multa corollaria, quæ ſunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco peſtifero manentibus, & ſuſcipientibus ſacramētum confirmationis, matrimonij, & ordinis, neceſſariam eſſe contritionem, imò & confeſſionem, data opportunitate, vt infrà dicetur: & valde vtile & ſecurum eſt quolibet mane & ſero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitiationem.

Notanda corollaria.

Ver.12. DE CONFESSIONE IN GENERALI.

A CONfeſſio multipliciter accipitur: primò pro gratiarum actione. & hoc modo Dauid cōmuniter vtitur in pſalmis, & ſingulariter cùm dicit, Cōfeſſio & magnificentia opus eius: & iterū: Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius: & cùm dicit, Confitemini Domino, quoniam bonus, & Chriſtus Matt.11. Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, &c. Secundò pro confeſſione fidei, Rom.10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem cōfeſſio fiat ad ſalutem, vt dictum eſt. Quãdoque pro confeſſione debiti, & aliquando pro confeſſione delicti. Cōfeſſio debiti eſt duplex, ſcilicet iudicialis, & extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad Iuriſtas) pertranſeo: aliquid tamen de ea ſuperius diximus. Confeſſio etiam delicti eſt duplex. Quædam eſt iudicialis, de qua Ioſue 7. Da gloriam Deo Iſrael, & confitere & indica nobis quid feceris. de hac dicendum eſt, ſicut de confeſſione debiti in iudicio. Alia eſt extraiudicialis, & hæc eſt duplex: quædam generalis, prout illa quæ fit in principio miſſæ, & in prima ac completorio. Alia eſt particularis, & hæc etiam eſt duplex: Quædam conſultatiua, amico facta: Quædam ſacramentalis, quæ eſt vna pars integralis ſacramenti pœnitentiæ, ſicut & contritio. de hac confeſſione nunc agendum eſt.

Cōfeſſionis multiplex acceptio. *ca.10. §.3. verſi.3.* *ca.5. §.2. verſi. 6.*

Ver.13. DE CONFESSIONIS SACRAMENTALIS QVIDDITATE.

B CONfeſſionem ſacramentalem D.Aug. definiuit dicens: Cōfeſſio eſt qua morbus latens ſub ſpe veniæ aperitur: ei ſcilicet qui habet claues & poteſtatem abſoluendi. Quidam verò dicūt quòd confeſſio eſt coram ſacerdote legitima peccatorū declaratio. Alij autem, quòd confeſſio ſacramentalis eſt delinquentis accuſatio, & erubeſcentia per claues Eccleſiæ ſatisfactoria, obligans ad peragēdam pœnitentiam iniunctam. Completa autem definitio hæc eſt: Confeſſio ſacramentalis eſt actus virtutis pœnitentiæ, quo ſpecialis, diſtincta, & particularis, ac volūtaria & ſecreta peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifeſtatio, cùm ſubmiſſione, ſacerdoti poteſtatem clauiū habenti facta, cum ſpe veniæ, ſiue ad remiſſionem conſequendam, & propoſito in futurū cauendi, & iniunctam pœnitentiã implendi. In prædicta definitione cōtinetur genus, quia eſt actus virtutis pœnitentiæ, non quidem elicitus, quia elicitur à virtute veritatis, importat enim ex ſuo nomine manifeſtationem veram alicuius quod in conſcientia aliquis tenet: ſic enim ſimul in vnū os & cor conueniunt. Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet, non eſt confeſſio, ſed fictio: hæc autem conditio, quòd quis ore vel alio ſigno confiteatur ſiue manifeſtet, pertinet ad virtutem veritatis eliciuè, imperatiuè autem ad virtutē pœnitentiæ: poteſt etiam ad multas virtutes pertinere, ſecundum quod actus cōfeſſionis poteſt ordinari in finem multarū virtutum. Secundò in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifeſtatio. Tertiò de quo fieri debet ſcilicet de peccatis, & ſic cauſa materialis. Quartò cui debet fieri, quia ſacerdoti. Quintò cauſa eius finalis, ſcilicet ad remiſſionem peccatorum. Sextò effectus, ſcilicet abſolutio eſt obligatio ad pœnam exoluendam. ¶ Notandum tamen quòd licet actus cuiuſlibet virtutis acquiſitæ ſit de iure

In additio. 3.p.q.7. art.1. *Confeſſio ſacramentalis.*

naturali (cùm ſecundum Philoſophum 2.Ethic. Ad virtutes apti ſumus à natura:) Confeſſio tamen ſacramentalis non eſt de iure naturali, niſi fortè accipiatur ius naturale, ſecundum quod cuilibet rei illud eſt naturale, quod ei à ſuo creatore imponitur: Non tamen propriè accipiendo ius naturale, pro eo ſcilicet quod non opinio genuit, ſed innata quædam vis inſeruit, vt Cicero dicit, vel ſecundum quid dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturæ cauſantur. Sed confeſſio non eſt huiuſmodi, cum ſit ex inſtitutione diuina: Talia enim ſunt ſupra naturam, ſicut ea quæ ipſe Deus ſibi reſeruat abſque naturæ miniſterio operanda, ſiue in operationibus miraculorum, ſiue in reuelationibus myſteriorum, ſiue in inſtitutionibus ſacramentorum, de quorum numero eſt ſacramētum pœnitentiæ, cuius pars eſt confeſſio exterior: quāuis interior confeſſio, quæ fit Deo in recognitionem peccati, quantū pertinet ad virtutē veritatis vel pœnitētiæ, quæ eſt pars iuſtitiæ affinis iuſtitiæ vindicatiuę, ſit de iure naturali: & ideo inculpātur primi parentes & Cain, qui peccatū ſuū non recognouerunt: ratio enim naturalis inclinat ad confeſſionem veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & ſecundum quod oportet. Sed non eſt de iure naturali, vt eſt pars ſacramenti pœnitentiæ: determinatio enim circunſtantiarum, quando, quomodo, & quid confiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, eſt ex inſtitutione diuina. vnde patet quòd ius naturale inclinat ad confeſſionem, mediante iure diuino, quo circunſtantiæ determinantur, ſicut etiam inclinat ad ea quæ ſunt iuris poſitiui, mediante inſtitutione humana. Et licet præcepta iuris naturæ ſemper maneant, non tamen eodem modo. Hinc eſt quòd in lege naturæ ſufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione ſacrificij exterioris indeterminati, ſiue ſecundum arbitrium peccatoris. In lege verò Moyſi oportebat aliquo ſigno exteriori determinato per legem peccatum manifeſtare, & ſe peccatorem proteſtari, ſicut per oblationem hoſtiæ pro peccato, vt habetur in Leuitico: non tamen oportebat vt ſpecialiter peccatum à ſe commiſſum peccator manifeſtaret, ſicut in lege noua.

Confeſſio quomodo ſit de iure naturali.

Ver. 14. DE CONFESSIONIS NECESSITATE.

In additio. 3.p.q.8. art.4.

CONfeſſionem ſacramentalem à Chriſto inſtitutā, ei qui eſt in peccato mortali ad ſalutē animæ eſſe neceſſariā, conſtat ex determinatione Eccleſiæ in concilio Triden. ſeſſ.5.c.29. vbi dicitur: Si quis dixerit eū qui poſt baptiſmū lapſus eſt, nō poſſe per Dei gratiā reſurgere, aut poſſe quidem, ſed ſola fide amiſſam iuſtitiam recuperare ſine ſacramento pœnitentiæ, prout ſancta Romana & vniuerſalis Eccleſia ſeruauit, & docuit: Anathema ſit. Confeſſionem ſacramentalem ex duobus euangelij paſſibus manifeſtum eſt à Chriſto inſtitutam eſſe: Primò ex illo Matt.7. Nolite putare quoniam veni ſoluere legem aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. & poteſt ſic deduci: Neceſſe eſt dicere Chriſtum impleuiſſe legem Moyſi, & omnia quæ continebantur, & figurabantur in ea: Sed confeſſio & abſolutio ſacramentalis erant figuræ in lege Moyſi: ergo fuerūt à Chriſto inſtitutæ. Maior eſt manifeſta ex prædicta authoritate, in qua Chriſtus dicit ad hoc ſe veniſſe. Et cum ſit ipſa veritas, & mentiri non poſſit: igitur. Minor probatur: Quia omnia in figura contingebant illis, & probat Apoſt. de ſacramento baptiſmi & euchariſtiæ, quæ erant in veteri teſtamento figurata, & per Chriſtum impleta ſunt: aliàs non impleuiſſet legem. Quòd autem confeſſio fuerit figurata, patet: quia ſacerdotium Leuiticum, quod erat ſupra carnalia & corporalia, figurabat ſacerdotium Euangelicum, quod futurum erat circa ſpiritualia, vt probat Apoſt. qui cōcludit ſacerdotium Leuiticū fuiſſe transferendum, imò etiam tranſlatum in ſacerdotium Euāgelicū: vnde ait, Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis trāſlatio fiat. Sed ad ſacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram ſpiritualem, hoc eſt peccatum: & leproſi tenebantur oſtendere ſacerdoti locum & tumorem illius lepræ carnalis. vnde Matt.8. & Luc.5. & 17. iuſſit Chriſtus leproſis, vt ſe oſtenderent ſacerdotibus, ſicut præcipit Moyſes: Ergo ad ſacerdotium Euangelicum, ſiue ad ſacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra ſpirituali, hoc eſt de peccatis: & leproſi ſpirituales, hoc eſt peccatores; tenentur eis oſtendere lepram, hoc eſt peccatum, quod fit per cōfeſſionem, & iudicium fit per abſolutionem. Et ſicut leproſi qui oſtendebant lepram ſacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad caſtra, erant ſanati: & qui nō ſe oſtendebant, vel habebant ex iudicio ſacerdotis manere extra caſtra non ſanabantur. Sic peccatores oſtendentes & cōfidentes peccata ſua ſacerdoti, cui cōmiſſum eſt iudicium, per eius iudiciū hoc eſt abſolutionem, remittuntur peccata: Qui verò non confitentur, vel qui confitentur, & nō intendunt cauere, aut ſatisfacere ad iudicium ſacerdotum, non obtinent abſolutionem, manent peccatores & non ſanantur.

Cōfeſſionis ſacramentalis inſtitutio.

1.Cor.10.

Hebr.7.

Leuit.13.

Iudiciū de peccatis fuit ſacerdotibus cōmiſſum.

Ioan.20.

¶ Quòd autem iudicium de peccatis ſacerdotibus Euangelicis fuerit commiſſum, habetur Mat.16. quando Chriſtus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcūque ligaueris ſuper terram, erit ligatū & in cælis. Et quodcunq; ſolueris ſuper terrā, erit ſolutum & in cælis. Per hæc verba promiſit Chriſtus dare iudicium de peccatis abſoluendis, vel ligandis aut retinendis, quod expreſſius, declarauit cum realiter dedit poteſtatē abſoluendi ſiue remittendi &

retinendi

retinendi peccata, cum dixit, Accipite Spiritum ſanctũ, hoc eſt virtutẽ & poreſtatem Spiritus ſancti: Quorũ remiſeritis peccata, &c. Remiſſio reſpondet ſolutioni promiſſæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta, quæ non remittuntur, ſiue non ſoluuntur: & ſoluta ſiue remiſſa, quæ nõ retinentur. Per hæc verba Chriſtus clariſſimè oſtendit, quòd dedit poteſtatem abſoluẽdi & retinẽdi peccata: & mandauit peccatoribus ea cõfiteri. Nã oſtendit peccata non remitti apud Deũ in cœlo, niſi miniſterio ſacerdotum, vel actu, vel in voto. Quilibet autẽ peccator qui vult cõſequi vitã æternã, tenetur facere vt ſibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere miniſteriũ ſacerdotũ, hoc eſt confiteri peccata, & petere abſolutionẽ, quam non poſſunt dare abſque cauſæ & circunſtantiarũ cognitione. ¶ Neque ſufficit cõfiteri in generali, & dicere, Ego ſum peccator, peto abſolutionẽ, vt dicit D. Chry. Sicut non ſufficiebat leproſis dicere ſacerdotibus, Ego ſum leproſus, remittite me ad caſtra. Sed tenebantur oſtẽdere locũ lepræ, vnde ſacerdotes poſſent ſumere indicium ſeparandi ad tẽpus, vel remittendi: Sic peccatores peccata in particulari, & circunſtantias, ex quibus confeſſor poteſt ſumere indicium ſatisfactionis iniungẽdæ: quia licet Chriſtus contulerit ſacerdotibus poteſtatem abſoluendi & retinendi: non tamen ad ipſorũ arbitrium. Nã ſi libere remittere poſſent & ſi non remitterent, impij eſſent. Si verò indignos abſoluerent, infideles eſſent. Poſtquàm ergo dedit poreſtatẽ retinendi & abſoluendi, non omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dediſſet poreſtatem retinendi. Secũdum ergo rationis iudicium poreſtatẽ dedit abſoluendi, & retinendi: abſoluendi quidẽ verè pœnitentes & obedientes, retinendi verò peccata non confitentiũ, vel perſeuerare in eis volentiũ, vel ſe ſubmittere eorum iudicio nolentiũ. Hoc autẽ abſque peccantium manifeſtatione facere non poterant Apoſtoli ſeu diſcipuli, nec poſſunt eorũ ſucceſſores: Sequitur ergo quòd per hæc verba Chriſtus iniunxit peccatoribus manifeſtationem ſiue confeſſionẽ, vt erubeſcerent, & fructus dignos pœnitentiæ à ſacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Eccleſiæ claues fruſtrà dediſſe videretur, qui tamen omnia in ſapientia fecit. vnde D. Auguſt. dicit, Sunt quidam qui ſibi ſufficere exiſtimant, ſi ſoli Deo cui nil occultũ eſt, quem nullius latet conſcientia, ſua crimina confiteantur: nolunt enim, aut erubeſcunt, ſeu dedignantur oſtendere ſe ſacerdotibus, quos tamen inter leprã & leprã diſcernere, per legiſlatorem conſtituit dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus cõfundaris confiteri Chriſti vicario, ergo ad te roges venire ſacerdotem, & fac ipſum conſcientiarum tuarũ participẽ, erroneam autẽ eſſe perſuaſionẽ contrariã. Et alio in loco docet quòd non per nunciũ, nec per ſcriptum, ſed proprio ore debemus confiteri ſacerdotibus. Et in lib. de Pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiã. de pœnit. diſt. 1. ait: Agite pœnitentiã, qualiter agitur in Eccleſia, vt oret pro vobis Eccleſia. Nemo dicat ſibi, Occultè ago, apud Deum ago: Nouit Deus qui mihi ignoſcat, quę in corde ago. Ergo ſine cauſa dictum eſt, Quæ ſolueritis in terra, ſoluta erunt & in cælo. Ergo ſine cauſa claues datæ ſunt Eccleſiæ Dei? Fruſtramus euangeliũ Dei? fruſtramus verbũ Chriſti, ſi promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicũ quis vidit curantẽ vulnera, quæ ſibi nõ oſtẽduntur? & D. Boetius in lib. de cõſola. Si operã medicãtis expectas, oportet vt vulnus detegas tuũ. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortẽ, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicum, & oſtendere non vnũ vulnus letale ſolùm, ſed omnia: vno enim occultato mors ſequitur: & nauis vno foramine non obturato ſubmergitur. Ideo occultãs, & non accedens, vel non vocãs, eſt homicida ſuiipſius: à fortiori vulneratus ſpiritualiter, &c. Præterea quãdocunque rex conſtituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut poteſtatem, cenſetur dare ei omnia neceſſaria, & ſine quibus non poteſt exercere officium illud: aliàs fruſtra daret. Et ſic dat ei poreſtatem aduocandi teſtes: & ſi nolint venire, dat illi poteſtatẽ cõpellendi, quia ſine teſtium depoſitione non poteſt iudicare, vt habetur in c. præterea, extra de offi. iud. ordi. Cùm ergo Deus & natura nihil faciãt fruſtra: ſequitur quòd Chriſtus qui eſt verus Deus, dando diſcipulis poteſtatem abſoluendi eos qui forent abſoluendi, dedit mandatum peccatoribus cõfitendi: aliàs eorum poteſtas eſſet nulla. ¶ Vlterius in iudicio ſeculari nõ eſt idem iudex, actor, & reus: ſed iudiciũ ſpirituale eſt ordinarius: Ergo peccator qui eſt reus, nõ debet eſſe ſuiipſius iudex, ſed ab alio debet iudicari, ſecundũ allegata & probata. Cõfeſſio autẽ eſt ſpecies probationis, ſecundum iuriſtas, igitur, &c. Ideo ſicut Deus volẽs aſſuefacere homines ad baptiſmum Chriſti, præmiſit baptiſmum Ioannis. Sic volens aſſuefacere homines ad confeſſionẽ ſacramentalem per Chriſtũ inſtituendã, præmiſit D. Ioan. Baptiſtam, qui eos hortaretur ad confeſſionem vocalem peccatorum in ſpeciali. vnde Mar. 1. dicitur, Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hieroſolymitę vniuerſi: & baptizabantur ab illo, confitentes peccata ſua. Præmiſit etiam prophetas & exempla ſanctorum in antiquo teſtamẽto. vnde Iob 19. Dimittam aduerſum me eloquium meũ. Et Salomon Prouer. 18. Iuſtus prior accuſator eſt ſui. & Prouer. 28. Qui abſcõdit ſcelera ſua, non dirigetur. Qui autẽ confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiã conſequetur. & Eccl. 4. Non confundaris cõfiteri peccata tua, & non te ſubiicias omni

Generalis confeſſio mortalium nõ ſufficit.

In lib. de viſit. infir.

Notãda ſimilitudo.

Prophetia cõfeſſionis.

homini(ſed deputato) pro peccato tuo. Et Eccle.7. Ante mortem cõfitere: A mortuo enim quaſi
nil, periit cõfeſſio: Confiteberis ergo viuens, & ſanus confiteberis, & laudabis Deũ, & gloriaberis
Pſal.31. in miſerationibus eius. Dauid confeſſus eſt Nathan: & præuidens confeſſionẽ ſacramentalem per
Chriſtum inſtituendã, dicebat: Dixi confitebor peccatum meũ Domino (hòc eſt præceptũ Domini,
vicario ſuo:) & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Non poteſt intelligi illa cõfeſſio, de qua
loquebatur per verbum futuri temporis, de confeſſione interiori ſola: quia iam illam fecerat, &
ante illã non eſt poſſibile obtinere remiſſionem peccatorũ, quã tamen ipſe dicebat iam obtinuiſ-
ſe, dicens: Et tu remiſiſti impietatẽ peccati mei. Intelligebat ergo de cõfeſſione exteriori, vel ſecũ-
dum legẽ offerendo ſacrificia & oblationes pro peccato, in quo confitebãtur publicè peccata, ſal-
tẽ in genere, cũ ſecundum diuerſitatem peccatorũ haberent offerre diuerſa genera ſacrificiorũ, vt
habetur Leuit.5. vel intelligebat de cõfeſſione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in
quo quis per contritionem & deſideriũ confitendi ſacerdoti, conſequitur remiſſionem peccatorũ.
In cuius ſignificationem Chriſtus dixit leproſis, Ite & oſtendite vos ſacerdotibus. ſequitur, Et dũ
irent (& antequam peruenirent) mundati ſunt. In huius etiam ſignificationem, Io.11. dicitur, quòd
quando Chriſtus reſuſcitauit Lazarum, prodiit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, &
facies eius etiã ſudario erat ligata: & dixit diſcipulis ſuis, Soluite, & ſinite eum abire. Poterat Chri-
ſtus illũ, ſi voluiſſet reſuſcitaſſe ſolutũ, & facere quòd ſolutus prodiiſſet: ſed noluit, vt typicè indica-
ret peccatorem mortuũ per peccatum, & reſuſcitatum per contritionẽ, eſſe adhuc ligatũ duobus
ligaminibus, hoc eſt duabus obligationibus, ſ. confitendi, quod ſignificatur per ligamen faciei: &
reſtituendi ac ſatisfaciendi, quod ſignificatur per ligamen manuum & pedum. Hac authoritate
vſos eſſe Apoſtolos & diſcipulos legimus Act.19. vbi dicitur, Multi credentium venerunt, confi-
tentes actus ſuos. Doctores qui de hac materia contra Lutherũ ſcripſerunt, exponũt, hoc eſt pec-
cata ſua, quæ ſunt maximè propria: bona autem opera magis ſunt Dei, quàm noſtra. Et ex cõtextu
apparet quòd cõfitebantur peccata: nã ſtatim ſequitur: Multi autem ex his qui fuerãt curioſa ſe-
1.Ioan.1. ctati, contulerunt libros, & combuſſerunt eos. Et D. Ioan. dicit, Si confiteamur peccata noſtra, fi-
delis eſt & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate, ſcilicet per
miniſtros ſuos, ſicut promiſit. Et D. Iacob. inſtitutionem promulgans, dixit: Confitemini alterutrũ
Iaco.5. peccata veſtra. Manifeſtum eſt quòd non loquebatur de cõfeſſione interiori, ſed exteriori à Chri-
ſto inſtituta. Et quamuis exactè perſonam non exprimat: tamen ex euangelio ſatis conſtat, cui
tradiderit Dominus claues, & abſoluendi poteſtatem: quia ſolis ſacerdotibus. & ſic debet intelligi
quod dicit (alterutrum) inter deputatos, & ab aliis ab ipſis deputatis, ſub D. Petro, quem cõſtituit
principalem clauigerum & directorem. D. etiam Diony. hunc ritum confeſſionis ſacramentalis
ſuo tempore, viuentibus Apoſtolis, teſtatur fuiſſe ſeruatum. D. etiam Cypri. martyr & pontifex,
hoc idem atteſtatur. Orig. pariter in Pſalm.37. Viſis igitur tot & tantis teſtimoniis ſcripturarũ &
ſanctorum patrum, ritũ que vniuerſalis Eccleſię à tempore Apoſt. ſeruato, nemo ſanæ mentis diſ-
In epiſt. ad ſentire poteſt, nec dicere quòd confeſſio ſacramentalis non ſit de iure diuino neceſſaria. ¶ Ex præ-
Demophilũ miſsis infertur primò, quòd nec papa nec conciliũ vniuerſalis Eccleſiæ poſſunt diſpenſare, vt quis
monachũ. in mortali exiſtens, non confiteatur: ſicut quòd quis non baptizetur: Quia ſacramenta inſtituere,
Ser.5. de aut inſtituta remouere, pertinet ad poteſtatẽ excellentiæ, quæ ſoli Chriſto debetur: & cõtra præ-
lap. ceptum ſuperioris inferior diſpenſare non poteſt. Poſſet tamen diſpenſare ſemel in anno: cũ hoc
ſit præceptum de iure humano. Secundò infertur quòd Glo. decreti de pœnit. diſt.5. in ſumma, di-
cẽs meliorem opinionem illorum, qui dicunt quòd ex traditione Eccleſiæ confeſsio ſic inſtituta,
Glo. decre- eſt erronea: & qui vellet illam pertinaciter defendere, eſſet hæreticus. Tertiò infertur quòd nõ
ti circa in- ſolùm puberes, hoc eſt fœminæ in 12. & maſculi in 14. anno tenentur cõfiteri, ſed etiam ante, cùm
ſtitutionem poſsint ante illud tempus mortaliter peccare, puta in fine primi ſeptennij: quamuis non teneantur
confeßionis ex præcepto Eccleſiæ, quæ confeſsionem non præcipit, niſi poſtquam ad annos diſcretionis vene-
reprobatur. rint, propter euchariſtiæ ſacramentum, quia licet in fine primi ſeptennij habeant diſcretionẽ, &
ſunt in annis diſcretionis, non tamen in annis diſcretionis à iure determinatis: ideo nõ ligantur illo
præcepto: debent tamen aſſuefieri: & cùm imminet periculum mortis, confiteri. Poteſt etiam il-
lis ante tempus 14. anno. ſacramentum euchariſtiæ miniſtrari, ſi ſciant diſcernere inter cibũ cor-
Mar.6. poralẽ & ſpiritualem. Quia Chriſtus dicebat, Sinite paruulos venire ad me, talium eſt &c. ¶ Nec
valet hæreticorum euaſio, dum dicunt Sanctorũ dicta intelligi de publica & ſolenni pœnitentia,
quàm faciebant famoſi peccatores qui non recipiebantur ad ſacramentorum cõmunionem, niſi
ſub certis ſatisfactionibus. Ideo confeſsionem faciebant: Quia ex prædictis apparet, quòd de oc-
cultis, & nõ ſolũ publicis criminibus, imò etiam de cogitationibus faciẽda eſt cõfeſsio. Nec Chri-
ſtus diſtinxit, neque Apoſtoli, imò Leo papa, ad Theodorũ Foroliuien. epiſc. inter cætera ſcribit,
Quòd qui regenerationis, hoc eſt baptiſmi, dona violaſſent, indulgentiam Dei, niſi ſacerdotum

Dei miniſterio,obtinere non poſſunt. Mediator enim Dei & hominum homo, Chriſtus Ieſus,
hanc præpoſitis Eccleſiæ tradidit poteſtatem,vt confitentibus actionem pœnitentiæ darent,& ſa-
lubri ſatisfactione pûrgatos ad communionem ſacramentorum per recõciliationis ianuam admit-
terent.Loquitur ibi de omni violatione regenerationis,ſiue occulta,ſiue publica.Nec obſtat factũ
Nectarij epiſc.Conſtantinopolit.quod in hiſtoria tripartita recitatur,de quodam ſcandalo propter
confeſſionem &iniunctionem pœnitentiæ in ſacerdotes ſequiente populo ſuborto,ad quod ſedan-
dum Nectarius epiſc.amoto ſcelerato diacono, populum quod ad cõfeſſionem attinet, ſuæ liber-
tati & conſcientiæ dimiſit:quia hæc nihil aduerſus ſententiam catholicam faciunt.Hoc factum eſt
ab vno epiſcopo,qui nõ poteſt toti Eccleſiæ præiudicare:& cuius erratum ſucceſſor eius D.Chry-
ſoſt.reparauit, & morem priſtinum reduxit. Nec propter malorum ſcandala abiicienda ſunt Dei
& Eccleſiæ ſacramenta.Non obſtat quòd nullus debet ſe, ſicut nec alium diffamare, quod videtur
fieri in confeſſione cum reuelentur peccata occulta.Quia detractio eſt indebita manifeſtatio,quæ
non eſt in confeſſione,ſicut nec in ſecũdo proceſſu fraternæ correctionis,cum ſit præcepta à Deo.
¶ Nec obſtat pariter quòd per contritionem deleatur peccatum à Deo.Si igitur Deus abſoluit,ad *Cur abſolu-*
quid petenda eſt ſolutio à miniſtro & ſacerdote?qui cum dicit, Abſoluo te à peccatis(quæ non ha- *tus à Deo*
bet)falſum immiſcet ſacramentis,quod eſt immane ſacrilegium.Ad hoc enim dicẽdum eſt in pri- *abſolutionẽ*
mis,quòd nemo certus eſt ſe contritionem habere.Ideo non debet præſumere de ſeipſo,& pericu- *petere tene-*
lo ſe exponere,ſed remedia ſtatuta & ordinata quærere & adhibere. Secundò quòd Deus cõtrito *tur à mini-*
condonat & remittit peccata,propter deſiderium petendi abſolutionem : quod ſi quis non habet, *ſtro.*
non eſt contritus,vt dictum eſt: nec aliqua falſitas exprimitur. Licet enim per contritionem de-
leatur peccati macula:manet tamen reatus ſiue obligatio confitendi & ſatisfaciendi, quæ quidem
obligationes,cum ex peccato oriantur,peccata nominãtur,iuxta illud, De peccato damnauit pec-
catum in carne,&c.Illi enim qui gratiam à rege obtinent,culpa illis in exteriori foro remittitur:ta- *Rom.8.*
men neceſſe ad cancellarium pro literis & ſigillo accedere:aliàs ſi præueniãtur in iudicio, & fidem
non faciant de literis,moriuntur. Sic peccator licet gratiam obtinuerit per contritionem, remitti-
tur ad ſacerdotem.Ideo Chriſtus ſanatum leproſum miſit ad ſacerdotes. vnde D.Hiero.exponens
illud Matt.16.Tibi dabo claues regni cælorum, dicit : Iſtum locum epiſcopi & ſacerdotes non in- *Matt.8.*
telligentes, aliquid de Phariſæorum ſumunt ſupercilio, vt vel damnent innocentes, vel ſoluere ſe *& Luc.6.*
mox eos arbitrentur:cum apud Deum non ſententia ſacerdotum,ſed reorum vita quæratur.Mun-
dati ibant ad ſacerdotes,& ſacerdotes diſcernebant,Si dicatur quòd cum diffamatio proximi,& à
fortiori ſuiipſius,ſit naturali iure prohibita,nemo teneatur ſe diffamare, nec ius diuinum tollat ius
naturale.Sed per cõfeſſionem quis diffamat ſeipſum cum reuelet peccatum occultum. Igitur,&c.
Dicendũ quod ſacramentalis confeſſio non eſt diffamatio, cum non ſit indebita manifeſtatio cri-
minis,imò præcepta ab eo qui habet authoritatem,ſicut nec manifeſtatio criminis quę fit duobus
in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult ſe emendare. ¶ Notandũ prætercea circa
huiuſmodi neceſſitatem confeſſionis, quòd cum confeſſio ſit actus virtutis, vt dictum eſt, cadere *Cõfeßio an*
poteſt ſub præcepto humano:quia præcepta humana ſunt de actibus virtutũ,& præcipuè exterio- *cadat ſub*
rib⁹, prout eſt cõfeſſio ſacramẽtalis,quæ à pluribus virtutib⁹ imperari poteſt,maximè à pœnitẽtia, *præcepto hu-*
religione,& charitate. Et licet humana authoritas non ſe extẽdat directè & per ſe ad actus purè in- *mano.*
teriores,cuiuſmodi eſt contritio:inquantũ tamẽ habent habitudinẽ,& ordinantur ad exteriores,
cadunt ſub præcepto humano, vt dictum eſt. Vnde apparet quòd cõfeſsionis neceſſitas eſt duplex: *Cõfeßionis*
quædã per ſe.vt cum imminet mortis periculũ,iuxta illud Luc.13.Niſi pœnitentiam egeritis,&c. *neceßitas.*
Quædam per accidẽs,vt cum imminet præceptum Eccleſiæ,vel actus qui ſine delectione peccati
exerceri non poteſt, vt ſumptio ſacramentorum. Tunc enim quilibet debet ſe probare per con- *1.Cor.11.*
tritionem, confeſsionem,& ſatisfactionem, & ſe exhibere ſanctum. Sancti eſtote,quoniam ego *Leuit.19.*
ſanctus ſum.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS ET VTILITATE CONFESSIONIS.

A CVm confeſsio ſit actus ſacramenti pœnitentiæ(de cuius effectibus ſuprà dictum eſt) ſequitur *In Add.3.*
quod confeſsio partialiter, & in vim contritionis, & abſolutionis, ac ſatisfactionis, liberat à *p.q.10.ar.1*
culpa : quod intelligitur,niſi ille qui confitetur ſit fictus,vt puta quia malo fine confitetur, vel quia
non eſt cõtritus aut attritus. Sed dubium eſt an ille qui cõfitetur ſolum peccata quæ habet in me-
moria,& non fecit ſufficientem indaginem,quam tamen putat ſe feciſſe, & eſt attritus, ſit fictus,& *Generalis*
an generalis confeſsio ſufficiat,ad delenda peccata oblita.Dicendum quòd non eſt fictus,& quòd *confeßio.*
generalis confeſsio ſufficit,cùm nullum (quantum in ipſo eſt) habeat impedimentum : Quia obli-
uio peccati, ſiue ignorantia inuincibilis facti, excuſat à peccato fictionis. Nec propter hoc re-
portat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remiſsionem conſequitur, ſicut fuiſſet
conſecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccatum oblitum, ſi memoriæ occurrat.

¶ Secundò confeſsio liberat à pœna dupliciter: Primò ex vi abſolutionis: & ſic confeſsio in voto exiſtens cum contritione, liberat à pœna æterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, ſecundum quod eſt purgans, & hæc pœna reſtat in purgatorio ſoluenda, ſi nō expietur in hoc mundo: Quæ quidem pœna eſt improportionata viribus pœnitētis, in hoc mundo: ſed per virtutem clauium in tantum minuitur, quòd manet proportionata viribus pœnitentis, ſic quod ſatisfaciendo in gratia, in hac vita ſe purgare poteſt. Secundò diminuit pœnam ex parte confitentis, qui habet pœnam erubeſcentiæ annexam: & ideo quantò pluries de peccatis confitetur, tantò magis pœna minuitur. ¶ Tertius effectus & vtilitas confeſſionis eſt ianuæ paradiſi apertio, pro quāto per eam homo ſubiicitur clauibus, per quas aperitur paradiſus, per remotionem impedimentorum culpæ & pœnæ. Quartò confeſſio tribuit ſpem ſalutis, quia per cōfeſſionem homo fit humilior & minor, per quod concipit homo ſpem ſalutis, ſecundum illud, Qui ſe humiliat, exaltabitur: & qui ſe exaltat, humiliatur. Et Matth.5. Beati mites, &c. Si non eſſet confeſſio, principes eſſent elati & ſuperbi, nec eſſet ordo prouidendi eis. Sed cum vident quòd oportet eos humiliari inferiori ſe, & confiteri peccata ſua, ipſi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotam, quando videt pedes ſordidos. ¶ Quintò confeſſio vtilis eſt ad conſcientiæ pacificationem & eruditionem. Aliqui ſunt ignorantes, qui neſciunt quid ſit bene vel malè factum: Neſciunt quādo peccant, nec quando bene faciunt. Alij ſunt ſcrupuloſi, qui putant ſe peccare, & tamen bene faciunt. Alij, qui nullum habent ſcrupulum, putant ſe bene agere, vbi malè agunt. Sed confeſſor diſcretus conſolatur omnes, & eis dat conſilia ſalutis. Sextò confeſſio dat ſuipſius cognitionem. Philoſo. dicunt quòd præcipua philoſophia eſt ſuiipſius cognitio. Multi multa ſciunt, ſed ſeipſos neſciunt. Melius autem medium quod eſſe poteſt ad cognitionem ſui, eſt confeſsio, quia ad eam requiritur præſeruatio omnium ordinationum. ¶ Septimò confeſsio eſt cauſa facilioris curationis Qui enim ſæpe cōfitetur, facilius reducit peccata ad memoriam, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus vaſis luto repletis, relinquendo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterum luto replendo: vnum facilius mundatur alio, ſ. quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie confitetur, licet recidiuet, facilius purgatur à peccatis, quàm qui longo tempore perſeuerat in eis abſque confeſsione. ¶ Octauò confeſsio præſeruat à malis: cùm oporteat pœnitentem conteri ante confeſsionem, & abſtinere, ac etiam poſtmodum, nec eſt ita procliuis ad recidiuationem. ¶ Nonò fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorum.

Cōfeſsio ſacramētalis. ¶ Ex præmiſsis ſequitur quòd Chriſtus in lege noua inſtituendo confeſsionem, non grauauit nos, imò magnam gratiam nobis fecit, & magnas occaſiones merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, præſertim à tribus magnis oneribus: Primò ab onere legis Moyſi, in qua erant tot & tāta præcepta, quæ ſeruare erat iugum valde graue, & quaſi importabile. *Act.15.* *Leuit.5.* Oportebat enim publicè confundi & confiteri, ſaltem in genere, offerendo certa ſacrificia pro certis peccatis. Secundum onus eſt remorſus conſcientiæ, & ſynderesis, quæ maximè pungit. vnde D. Aug. Iuſsiſti domine, & verè ſic eſt, vt omnis inordinatus appetitus pœna ſibi ſit. Eſa.57. Cor impij quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationem. Non eſt pax impiis. Hoc onus eſt adeò graue, quòd aliqui ad euadendum illud, præeligunt ſibi mortem, vt Iudas: ſed quis auferet hoc onus? abſque dubio confeſsio, cum abſolutione. Sit maximus peccator mundi, cuius cor non quieſcit, ſed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet ſe liberatum à remorſu illo, & interius lætum, vbi antea erat triſtis & ponderoſus: fleat quantum voluerit peccator, ante cōfeſſionem triſtis manet, & per confeſsionem lætificatur. Vnde apparet quòd Chriſtus appoſuit magnam virtutem in hoc ſacramento. Hæc ſola ratio eſt ſufficiens ad inducendum nos ad confeſsionem, & ad conuincendum quòd confeſsio à ſolo Deo inſtituta: *Philip.4.* quia dat pacem, quæ exuperat omnem ſenſum. Et Eccleſia cantat, Da ſeruis tuis illam quam mundus dare nō poteſt pacē. Si quæras, vnde cauſatur illa pax? Reſpondeo quòd quando miniſter ſacramenti dicit, Authoritate Dei ego te abſoluo: Quia tantum valet, ſicut ſi Chriſtus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermen ſynderesis quietat & tollit. Tertium onus à quo liberat confeſsio, eſt timor & incertitudo: Quia confeſsio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia neſciunt an ex toto corde reuertantur, ſunt in timore propter incertitudinem quæ in confeſsione tollitur, cùm peccator audit quittantiam delictorum ſuorum. Et ſic dat ibi certitudinem, & probabilitatem moralem, quòd ſit in gratia: quia ſi non habeat ſufficientem dolorem, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam ſubmiſsionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde ſequitur quòd multò plures ſaluantur in noua lege, quàm antiqua: & quòd confeſsio eſt magnum beneficium, quod Deus dedit Eccleſiæ.

Tria cōfitētibus obſeruanda.

Ver. 16. DE CONDITIONIBVS CONFESSIONIS.

CVm ſacramentum pœnitentiæ, quod in abſolutione, facta confeſſione perficitur, ſit quædam

ſpiritualis

ſpiritualis medicina:ideo ad ſimilitudinem medicinæ corporalis,tria ſunt ſeruanda à pœnitente in
confeſſione,ſcilicet antecedentia,concomitantia, & conſequentia. Antecedentia ſunt tria,ſcilicet
deuota oratio,diligens recordatio,& diſcreta electio. ¶ Primum antecedens eſt deuota oratio,quia *2. Cor. 3.*
non ſumus ſufficiẽtes aliquid cogitare à nobis,tanquam ex nobis,ſed ſufficentia noſtra ex Deo eſt.
Ideo aliquibus diebus ante confeſſionem debet peccator ſe recolligere,& deuotè dicere, Domine
Deus omnipotens,pater meus,& redemptor,qui per tuam infinitam clementiã ſacramẽtum pœ-
nitentiæ inſtituere, & peccatoribus præcipere dignatus es : da mihi miſerrimo peccatori omnium
peccatorum meorum memoriam & contritionem veram,vt bonam & dignam confeſsionem fa-
cere valeam,& eorum poſſim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuotè pluties eſt repetanda, &
deinde veniendum eſt ad aliud antecedens. ¶ Secundum antecedens eſt diligens peccatorum re-
cordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Cantic. *Eſa. 38.*
3. Surgam & circuibo ciuitatem,hoc eſt conſcientiam meam, & proiiciam omnia peccata mea,&
quæram quem diligit anima mea. Si theſaurarius habens reddere rationem, non præcogitaret in
quibus expoſuit,non obtineret quittantiam:Sic qui impræmeditatè veniunt ad ſacramentum cõ-
feſſionis,non ſunt verè pœnitentes,ſed ictiſores:niſi fortè periculum mortis occurreret,vel talis ca-
ſus neceſſitatis, in quo temporis anguſtia non patitur longam dilationem præmeditandi. Debet
enim in hac recordatione immorari ſecundum temporis anguſtiam, & ſecundum diſtãtiam tem-
poris ab vltima confeſsione. Circa tamẽ peccata carnalia non eſt multum immorandum,ne in hu- *Modus re-*
iuſmodi mora diabolus inducat ad cõſenſum.Poterũt autẽ peccata faciliter reduci ad memoriã, *ducendi ad*
ſi conſiderentur circunſtantię ætatis,exercitij,loci,temporis,ac ſocietatum. ¶ Tertium antecedens *memoriam*
eſt diſcreta electio : quia debet eligere confeſſorem, qui habeat tres conditiones : Prima,quòd ſit *peccata cõ-*
ſacerdos:quia non ſacerdos quanuis in neceſsitatis articulo audire poſsit confeſsiones, & ei pecca- *miſſa.* *In add. 3.*
tor ex charitate & propter humilitatem confiteri poſsit,non tenetur tamen ex neceſsitate:quia ta- *p. q. 8.*
lis non habet claues Eccleſiæ: & ſi attentet abſoluere,nihil facit, & ſic non eſt confeſsio ſacramen-
talis. Tenetur tamen laicus in tali caſu confeſsionem audiens, ad ſeruandum ſigillum. Nec obſtat
quod in neceſsitate laicus & mulier poſſunt baptizare: ergo videtur quòd etiã abſoluere : Quia ſa-
cramentum baptiſmi eſt maioris neceſsitatis : ideo non habet de neceſsitate determinatum mini- *Tres cõditio*
ſtrum,ſicut pœnitentia & euchariſtia,vt dictum eſt cum de eius miniſtro ageretur. Secunda con- *nes cõfeſſo-*
ditio quam debet habere confeſſor eligendus, eſt bonitas vitæ : Panni enim melius in aqua clara *ris eligendi*
quàm in turbida mundantur. Aſpectus enim viri iuſti,ſecundum D. Ambr. ad pœnitentiam indu- *c. 16. ver. 5.*
cit. Non tamen vitiatur ſacramentum,ſi à malo miniſtro exhibeatur,vt dictum eſt. Ideo hæc con-
ditio non eſt de neceſsitate,ſed de congruitate:quanuis pœnitens non debeat inducere malum ſa-
cerdotem ad miniſtrandum ei ſacramentum pœnitentiæ,vbi habet alios. In neceſsitate tamen vel
propter magnam vtilitatem excellentis doctrinæ petens à malo, non communicat peccato eius:
quia quantũ eſt de ſe, non inducit ad aliquid quod ſit de ſe malum,ſicut nec qui exigit iuramẽtum
ab idololatra. Tertia conditio quã debet habere ſacerdos eligendus eſt,quòd habeat claues Eccle- *In addi. 3.*
ſiæ, hoc eſt poteſtatẽ diſcernendi & abſoluẽdi,ſiue iuriſdictionem: nõ enim omnes ſacerdotes ha- *q. 8. ar. 6.*
bent vſum clauium,ſiue iuriſdictionem,ſiue poteſtatem in corpus Chriſti myſticum, niſi in mor-
tis articulo: tunc enim quilibet ſacerdos non præciſus ab Eccleſia, poteſt quemlibet à quolibet
peccato abſoluere:quo caſu ſi conualeat, tenetur ſe præſentare ſuperiori,ſi habet caſus reſeruatos.
An autem quilibet ſacerdos poſsit abſoluere quemlibet ab excommunicatione in mortis articulo
tractant Canoniſtæ in c. non dubium,in c. quanuis,de ſen. excom. & gl. in c. paſtoralis. §. præterea,
extra de offi. iudi. ordi. Et dicunt quòd per diſpoſitionem iuris datur cuilibet ſacerdoti poteſtatem
abſoluendi ab excommunicatione in foro interiori duntaxat, & non exteriori. Ideo talis moriens
non debet ſepeliri in loco ſacro:etſi cõualeat, tenetur petere abſolutionem ab excommunicante.
Extra tamen articulum mortis ſacerdos non habens iuriſdictionem,abſoluere non poteſt : & ſi at-
tentet nil facit,eo quod materia ſacramenti pœnitentiæ eſt peccator ſubditus,ſicut panis & vinum
eſt materia ſacramenti euchariſtiæ. Et ideo ſicut proferens verba conſecrationis ſuper lapidem,nil
facit:ſic qui proferunt verba abſolutionis ſuper peccatorem non ſubditum, &c. Requiritur igitur
in ſacerdote eligendo,primò clauis ſcientiæ. Nam quemadmodum Chriſtus dicebat: Si cæcus cæ-
co ducatum præſtet,ambo in foueam cadunt. vnde Orig. Pſal. 37. dicit, Circunſpice diligentius cui *Matth. 15.*
debeas confiteri peccatum tuum. Proba medicum,cui debeas cauſam languoris exponere,qui ſci-
licet ſciat infirmari cũ infirmãte,flere cũ flente: qui condolendi cõpatiẽdique diſciplinam nouerit.
Multa hoc deliberatione indiget. D. Tho. in 4. dicit quod in ſacerdote audiente cõfeſſionẽ,& ſi nõ
ſit maior ſciẽtia,tanta debet eſſe,vt ſciat diſtinguere inter peccatũ, & non peccatũ & inter veniale *Quæ ſcien-*
& mortale. Et ſi in aliquo ſit dubitatio,ſciat cõſiderare,vt poſſit recurrere ad peritiores,deinde dicit *tia requira-*
quod tantam ſcientiã debet habere confeſſor, quòd ſciat diſcernere in peccatis cõmunibus,quod *tur in con-* *feſſore.*

ſit veniale,& quod mortale:& quòd ſciat aduertere circa caſus reſtitutioni ſubiectos:& quòd ſciat ad quæ peccata,ſua poteſtas ſe extendere poſſit. Nec hoc abſque ratione dicitur:nam alia pœnitẽtia pro mortali,alia pro veniali eſt imponenda:& ideo talia ignorans,exponeret ſe periculo ponendi falcem in meſſem alienam,& abſoluendi à quibus non poteſt. Secundò requiritur quòd ſacerdos habeat clauem poteſtatis ſiue iuriſdictionis, ſcilicet quòd ſit proprius ſacerdos, vel habeat poteſtatem aut commiſſionem à proprio ſacerdote. Proprius autem ſacerdos eſt, qui iure ordinario abſoluere poteſt. Et ſic curatus eſt ſacerdos omnium parochianorum ſuorum, & epiſcopus omnium diœceſanorum ſuorum,& papa omnium hominum. Ac etiam prædicatores & minores per ſuperiores præſentati epiſcopo,vt habetur in Clem.dudum,de ſepul. quare ad hoc munus authoritate Apoſtolica admitti iubentur, non poſſunt tamen abſoluere à caſibus ipſi epiſcopo reſeruatis,ſine ſpeciali licentia.

Ver. 17. DE CONDITIONIBVS CONCOMITANTIBVS CONFESSIONEM.

In Add.3. q.9.ar.4. Conditiones concomitantes vel quæ concomitari debent confeſſionem ſacramentalem,ſunt ſexdecim,quæ in ſequentibus verſibus continentur. Sit ſimplex,humilis confeſſio,pura,fidelis. Atque frequens,nuda,& diſcreta,libens,verecunda,Integra,ſecreta,& lachrymabilis,accelerata,Fortis, & accuſans,& ſit parere parata. Ex prædictis duæ ſunt de bene eſſe ſiue de congruitate, ſcilicet quòd ſit frequens,& quòd ſit accelerata,ſiue quod ſtatim poſt peccatum fiat. Sufficit enim quòd tempore determinato ab Eccleſia, niſi quãdo extra illud tempus imminet periculum mortis,aut ſuſceptio alicuius ſacramenti, aut occurrit exercendus actus, qui non poteſt licitè fieri ſine gratia,vel niſi conſcientia dictet ſub pœna peccati mortalis,quòd tali tempore debet fieri,quia fortaſſe poſtea non erit copia confeſſoris. Extra illos caſus ſufficit quod confiteantur ſemel in anno,ad implendum præceptum Eccleſiæ,quod habetur in ca.omnis vtriuſque ſexus, extra de pœnitentiis & remiſſionibus, ad quod implendum neceſſe eſt circa Paſcha confiteri, etſi pluries in anno quis confeſſus fuerit,prout de ſacramento euchariſtiæ dictum eſt. Et hoc intelligendum eſt de his qui ſunt in peccato mortali:quia habens ſolùm venialia,non tenetur cõfiteri,vt dictum eſt:licet teneatur ſe præſentare proprio ſacerdoti, aut ſufficientem poteſtatem habenti, & generaliter ei confiteri,aut declarare ſe non habere ſcrupulum peccati mortalis, de quo nõ fuerit aliàs confeſſus, & hoc ideo,quia proprius ſacerdos in Paſchate habet adminiſtrare ſacramentum euchariſtiæ:& ideo debet agnoſcere vultum pecoris. valde enim eſſet præſumptuoſus, ſi diceret ſe eſſe ſine peccato,cùm dicatur 1.Io.3. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt,& Iaco.3.In multis offendimus omnes. ¶ Aliæ autem conditiones ſunt de neceſſitate cõfeſſionis,vel inquantum eſt actus virtutis in communi, vel in determinata ſpecie: vel in quantum eſt pars ſacramenti. Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones: Prima eſt,quòd ſit ſciens:& quantum ad hoc dicitur quod habet eſſe diſcreta, ſecundum quod in actu cuiuſlibet virtutis requiritur prudentia. Eſt autem hæc diſcretio,vt maiora & grauiora cum maiori pondere cõfiteatur, & honeſtis verbis explicet peccata ſua, vt non niſi neceſſarias circumſtantias, maximè in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modum narrandi, vt quæ ſimul & in certo numero exprimi poſſunt,non diuidat. Secunda conditio communis omni virtuti,eſt quòd ſit eligens: quia actus virtutum debent eſſe voluntarij. Et ſecundum hoc dicitur quòd confeſſio debet eſſe libens, hoc eſt voluntaria & non coacta. vnde Pſal. Voluntariè ſacrificabo tibi. Tertia cõditio virtutis eſt, vt ſit propter hoc,hoc eſt propter debitum finem: & quantum ad hoc dicitur quòd confeſsio debet eſſe pura,hoc eſt recta intentione facta. Quarta conditio virtutis eſt,vt immobiliter operetur: & quantum ad hoc dicitur quod confeſsio debet eſſe fortis, vt ſcilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentia initium ſumit in horrore turpitudinis peccati: & quantum ad hoc ponitur Quinta conditio,& dicitur quòd confeſſio debet eſſe verecunda, vt ſcilicet nõ iactet ſe de peccatis propter ſeculi vanitatem admixtam:& ſic debet eſſe verecunda de malis perpetratis. Nõ tamen debet vereri confiteri illa, quantuncunque grauia ſint & enormia, imò illa verecundia eſt ſuperanda. vnde dictum eſt quòd confeſſio debet eſſe fortis. Et ſic patet quòd duplex eſt verecũdia: quædam eſt de malo,ſiue turpi:& hæc inducit ad bonum, & ſic eſt bona. Alia eſt de bono,ſcilicet actu virtutis exercẽdo:& hæc eſt mala & diabolica:diabolus enim cùm inducit hominem ad peccandum,aufert verecundiam bonam:& cùm homo nititur conuerti, conatur illi reddere verecũdiam malam. De his Eccleſia.4. Eſt confuſio adducens peccatum, & confuſio adducens gloriam. Et cum confeſſio procedat à contritione imperatiuè,ſecundũ hoc conueniunt ei duæ cõditiones: Prima quæ eſt in ordine. Sexta conditio eſt quod ſit lachrymabilis,cùm progrediatur à contritione & dolore de peccato commiſſo. Et quanuis ſit vtile & delectabile emittere lachrymas exteriores,non eſt tamen neceſſe: quia non ſemper ſunt in poteſtate hominis: ſed ſufficiunt lachrymæ interiores, quæ ſunt afflictiones voluntatis naturaliter conſequẽtes nolitionem & deteſtationẽ peccati.

Piſcretio cõfeſſionis in quo cõſiſtit. — *Pſal.53.* — *Verecundia duplex*

cati.

cati.Septima conditio eſt quòd ſit humilis, cùm pœnitentia terminetur in abiectione ſui, vt ſcilicet ſe miſerũ & peccatorẽ iniuſtũ recognoſcat & cõfiteatur. De bene eſſe autẽ eſt quòd genibus flexis, & inclinato aut diſcooperto capite, quod tamen poteſt omitti propter ægritudinem, aut alias cauſas rationabiles. Ex propria autem ratione actus, qui eſt virtutis pœnitentię, eſt quod cõfeſſio ſit manifeſtatiua: quæ quidem manifeſtatio per quatuor impediri poteſt: Primò per falſitatem: & quantum ad hoc ponitur octaua conditio, quòd ſit fidelis, hoc eſt quòd ſit vera, vt ſcilicet non confiteatur peccata quæ non fecit, nec neget aut ſubiiceat ea quæ fecit. Nec obſtat quod D. Grego. dicit, Bonarum mentium eſt ibi culpam agnoſcere, vbi culpa non eſt: quia non intelligitur quantum ad ſubſtantiam actus. Quòd enim aliquis recognoſcat ſe commiſiſſe quod non commiſit, non pertinet ad bonam mentem, ſed ad errantem. Illud ergo dictum intelligẽdum eſt quantum ad conditiones actus: quia iuſtus in actu, qui de ſe bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte ſua defecerit. Et ſic Iob 9. dicebat: Verebar omnia opera mea. Si pœnitens dubitat de aliquo, dubitatiuè debet loqui. Secundò impediri poteſt manifeſtatio propter obſcuritatem verborum: & quãtum ad hoc ponitur nona conditio, quòd ſit nuda, hoc eſt clara, aperta, & manifeſta, ſic quòd bene intelligantur peccata & circunſtantiæ à cõfeſſore. Tertiò impediri poteſt manifeſtatio propter multiplicationem verborum: & quantum ad hoc ponitur decima conditio, quod ſit ſimplex, vt ſcilicet non recitet niſi quæ pertinent ad quantitatem peccati ſui. Hæc tamen conditio non eſt de neceſſitate confeſſionis, quia multiplicitas verborum non ſemper impedit manifeſtationem: & multis videtur quòd non ſint bene confeſſi, niſi ſecundum ſuam phantaſiam explicent, verba multiplicando. Cauendum tamen eſt à peccato vaniloquij: quia qui alia immiſcet, irreuerentiam facit ſacramento, quod non eſt ad talia inſtitutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorum peccatorum, maximè ſi propria ſine alienis poſſunt ſufficienter exprimi. Quòd ſi non poſſunt propria ſine alienis exprimi, & non inuenitur ſacerdos qui non cognoſcat illum cuius peccatum debet exprimi: vtendum eſt regula de non habente copiam confeſſoris, qui abſque confeſſione poteſt accedere ad ſacramentum Euchariſtiæ, ſtante præcepto. Domi. tamen Caietanus dicit quòd peccator poteſt cõfiteri alia peccata, & ſubticere illud quod abſque alterius infamia nõ poteſt cõfiteri: quia licet ſit dimidiatio cõfeſſionis, non eſt tamen de per ſe, ſed per accidens, propter periculum alienę famæ, maximè vbi haberetur mala ſuſpitio de communicante, ſi non confiteretur. Quartò impediri poteſt manifeſtatio per ſubſtractionem, quando ſubtrahitur aliquid de his quæ manifeſtanda ſunt: Et quantũ ad hoc ponitur vndecima cõditio, ſ. quòd ſit integra, vt ſ. nullum peccatum, quòd ſcitur vel dubitatur eſſe mortale, dimittatur: debet enim confeſſio correſpondere contritioni, cùm ſit ſignum ipſius. Contritio autem quæ non eſt integra, non eſt vera contritio, vt dictum eſt ex Ezech. 18. Igitur, &c. ¶ Ex his ſequitur quod non licet peccatori dimidiare ſiue diuidere confeſſionem, ſed integraliter omnia peccata ſua mortalia tenetur vni ſacerdoti confiteri, vt dicitur in ca. omnis vtriuſque ſexus, extra de pœnit. & remiſſ. Si autem pœnitens habet caſus reſeruatos epiſcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & abſoluetur ab omnibus. Si verò epiſcopus aut alius ſuperior auditis reſeruatis vult audire alia, ſed abſoluit à reſeruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc pœnitens eſt excuſatus, nec dimidiat confeſſionem, cùm ſit paratus integrè confiteri. Et abſolutio epiſcopi non eſt ſacramentalis, nec abſoluit eũ à peccatis, ſed ſolùm ab obligatione confitendi ſibi, cùm peccata quo ad remiſſionem ſint cõnexa, vt dictum eſt: licet poſsit aliquis abſolui ab vna excommunicatione, manente alia, vt infrà dicetur: & licet etiam poſſit vna pars pœnitẽtiæ iniungi vno die, & alia alio die. Sed abſolutio dimidiari non poteſt, ſicut nec contritio. Tenetur tamen ſuperior ſeruare ſigillum ſacramentale, ſicut qui non ſubditum audiſſet, putans quòd ſubditus eſſet. Si verò pœnitens habẽs caſus reſeruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reſeruata, & ſacerdos abſoluit eum ſacramẽtaliter ab omnibus peccatis etiam reſeruatis: ſed non ab obligatione confitendi peccata reſeruata ſuperiori. Et ideo tunc confitendo ſuperiori peccata reſeruata duntaxat, non dimidiat confeſſionem, cum iam omnia peccata ſint remiſſa: ſed quia manebat obligatus peccata reſeruata ſuperiori confiteri, & acceptare pœnitentiam pro illis, ideo confitetur illi reſeruata. An autem epiſcopus poſſit ſibi reſeruare aliqua peccata, inferiùs dicetur. ¶ Circa hanc integritatem notãdum eſt, quòd qui ex propoſito aliquod peccatum mortale dimittit, ſiue ex verecundia, ſiue ex puſillanimitate, aut alia irrationabili cauſa peccat mortaliter. Si verò præter intentum ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ, confeſſio eſt iteranda. Si autem facta probabili (vt exiſtimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confeſſio eſt iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum cùm ad memoriam venerit, & opportunitas confitendi ſe obtulerit. Si autem contingat caſus in quo aliquis confiteri volẽs de aliquo peccato, non poſſit illud manifeſtare niſi reuelet alienam confeſsionem vel aliam perſonam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinæ confeſſoris, vel ſuiipſius, aut alicuius perſonæ,

Quæ lachrymæ in cõfeſſione requirantur.

In cõfeſſione cauendũ eſt à vaniloquio.

Quid agẽdũ cũ pœnitens habet caſus reſeruatos.

Abſolutio dimidiari non poteſt.

In addi. 3. p. q. 8. art. 4. ad 5.

debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad ſuperiorem recurrere, & de eius licentia alium ſacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo eſt incognitus, ire & cõfiteri. Quòd ſi peccator ſit infirmus, & non poteſt aliò ire, aut alium confeſſorem aduocare, dictum eſt in præcedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali caſu tranſgreditur aliquis præceptum Eccleſiæ, de confitẽdo in Paſchate: quia præcepta iuris poſitiui non ſe extendunt vltra intentionem præcipientis, quæ eſt finis præcepti. Hoc autem eſt charitas, ſecundum Apoſto. nec fit iniuria aliqua ſacerdoti: quia

1.Tim.1. priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate: peccat enim proprius ſacerdos, cum non eſt facilis ad præbendum ſubdito licentiam confitendi alteri: quia multi ſunt adeò infirmi, qui potius ſine confeſſione morerentur, quàm tali ſacerdori confiterẽtur. Vnde qui nimis ſunt ſoliciti, vt conſcientias ſubditorum per confeſſionem ſciant, multis laqueum damnationis iniiciũt,

An circũſtantiæ ſint confitendæ. & ſibipſis. ¶ Sed dubium eſt de circunſtantiis, an ſcilicet neceſſe ſit omnis circunſtantias confiteri. Reſolutio D.Thom. eſt quòd circunſtantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, niſi fortè ex taciturnitate illarum iudicaretur mortale quod eſt ſolùm veniale, vt in peccatis mortalibus ex genere ſiue ex obiecto, quæ ex ſubreptione, vel imperfectione actus ſunt venialia, vt futurum in re modica. Circunſtantias verò aggrauantes confiteri laudabile eſt, non autem ſemper neceſſe, niſi mutent ſpeciem peccati, quæ dicuntur augere in infinitum, & quando tales ſunt, quòd confeſſor ſine eis non poteſt ſcire quid ſit acturus, vel ratione iuriſdictionis, vel ratione iniuriæ illatæ, vt ſi ſit enormis læſio in clerico: vel etiam ratione modi imponendæ reſtitutionis, vt ſi decem millia aureorum furatus ſit, non ſufficit dicere ſimpliciter, commiſi furtum, ſimiliter ſi furtum fecit in Eccleſia, in prædictis caſibus & ſimilibus circunſtantias confiteri neceſſe eſt maximè cùm habẽt ſpe-

De circunſtantia numeri. cialem prohibitionem, aliàs non eſſet ſufficiens peccati manifeſtatio ſiue confeſſio. ¶ Quo ad circunſtantiam verò numeri maior eſt difficultas, cùm nil expreſſum in ſacris literis habeatur, & parum de ea ſancti doctores loquantur: Non enim circunſtantia numeri mutat ſpeciem peccati. Ex definitione tamen cõtritionis, ex correſpondentia confeſſionis ad illam, elatet quòd circunſtantia numeri neceſſariò ſit confitenda. Contritio enim eſt, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et ſic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio reſpondeat confeſſioni, quæ eſt ſignũ contritionis: ſequitur quòd de illis peccatis eſt ſpecialiter cõfitendum, de quibus ſpecialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc ſatis exprimitur Ezech.18. vbi dicitur: Omnium iniquitatũ diſtributiuè: aliquibus enim enumeratis ſubiungit vniuerſalem. Et licet circunſtantia numeri non variet ſpeciem, aggrauat tamẽ in infinitum: & ſic quis tenetur cõteri de primo, quia ſicut per illud peccatum auertitur homo à Deo: ita etiam per ſecũdum auertitur. Ideo D.Thom. dicit quòd tenetur numerum peccatorum ſuorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum ſi ſciat: ſi verò ignoret, dicat circumcirca. ¶ Confeſsio autem ſecundum quod eſt pars ſacramenti pœnitentiæ, quod eſt in foro interiori, & concernit iudiciũ ſacerdotis, ſecundum

Ad lectorem diſiunctum. hoc ponuntur tres conditiones. Duodecima quòd ſit ſecreta. Si quis enim tenetur ſeruare famam alterius, à fortiori ſuam: quod non faceret, niſi ſecretè confiteretur. Tertiadecima conditio, quæ ſe tenet ex parte confitentis. ſ. quòd ſit accuſans, ſiue quòd cognoſcat & dicat ſe malè feciſſe. Et per cõparationem ad ſacerdotem, ponitur quartadecima. ſ. quòd ſit parere parata, hoc eſt quòd ſit paratus adimplere pœnitentiam per ſacerdotem iniungendam, ſi ſit rationabilis. Si tamen videatur pœnitenti difficilis, poteſt petere à ſacerdote commutationem. Cõfeſſor autẽ nõ debet eſſe nimis auſterus, vbi Deus eſt liberaliſſimus, qui infinitã pœnã cõmutat in temporalem. Acceptam tamen tenetur pœnitẽs adimplere, ſub pœna peccati mortalis, cùm fuerit data poteſtas ſacerdoti ligandi quod intelligendum eſt, niſi fuerit impoſsibilitas, vel commutationẽ ab eodẽ ſacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat cõfeſsionẽ, vel niſi confeſſor dixerit iniungendo, vel aliquid æquiualens: tunc enim probabiliter poterit æſtimare quantitatem pœnitentiæ iniunctæ. Ideo laudabile eſt ad ſubueniendũ debilitati memoriæ hominũ, vt ſacerdotes iniũcta pœnitẽtia dicãt, vel aliquid

An pœnitẽs teneatur acceptare pœnitẽtiam iniunctam. æquiualẽs. ¶ An autẽ pœnitẽs teneatur acceptare rationabilẽ pœnitentiã à ſacerdote iniunctã, dubium eſt: Aliquibus videtur quòd ſufficit pœnitenti, vt ſit paratus ſatisfactionem pœnæ tẽporalis à Deo reſeruatæ facere in hoc mũdo, vel in purgatorio: & ideo dicũt quòd pœnitentiæ ſunt arbitrariæ. Sed multò rationabilius videtur quòd teneatur acceptare: ſicut infirmus medicinã corporalẽ. Tenetur enim ſubire iudiciũ ſacerdotis, cùm ſit iudex & habeat iudicare inter peccata, ſicut ſacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo ſicut leproſi tenebãtur ſecundum iudicium ſacerdotis manere extra caſtra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis pœnale: ita peccatores in noua lege pænitentiã acceptare, aliàs ſacerdotes nõ poſſent ligare, quod eſt cõtra illud quod dixit Chriſtus, Quodcunq; ligaueris ſuper terram, &c. Præterea non ſine deordinatione maius malum (quod eſt purgatorij pœna) eligitur, vbi multò minori malo poteſt euitari. Et non videtur quòd taliter accedens vt nil velit acceptare, intendat ſe ſubmittere clauibus Eccleſiæ: ideo videtur irriſor, & non

eſt materia

eſt materia ſacramenti pœnitentiæ, cum talis ſit peccator ſubditus: ſed quomodo eſt ſubditus, ſi nullam pœnitentiam acceptare teneatur? Et ideo non puto talem conſequi effectum clauium. Et cum dicitur à ſanctis doctoribus, quòd pœnitētiæ ſunt arbitrariæ: Dicendum quòd verum eſt ex parte confeſſoris, ſed non pœnitentis, niſi intelligatur de pœnitentia ſolenni, de qua ſuprà dictū eſt, & de qua intelligendum eſt illud de ſeptennij pœnitentia, quòd pro quolibet peccato mortali publico, ſcandalizante & conturbāte totā ciuitatē, debet imponi ſeptennis pœnitētia: Quod tamen non ſemper eſt verum, conſideratis quibuſdam peccatorum & pœnitentium circunſtantiis: quia pœnitentes illam ſolennem pœnitentiam acceptare non tenentur niſi velint. ¶ Cauere tamen debet iniungens pœnitētiam, ne vileſcat poteſtas clauiū. dicitur enim in cap. Sunt qui de pœnitētia, diſt. 1. Minus malum eſt ſi cōtingat errare dando nimis paruam pœnitētiā, quā magnā: Ergo malum eſt, quia ex hoc vileſcūt claues Eccleſiæ. Et licet D. Chryſ. dicat, Melius eſt reddere rationem de nimia miſericordia, quàm de nimia ſeueritate: Si enim benignus eſt dominus, vt quid ſacerdos debet eſſe crudelis? Nō enim negat quin reddēda ſit ratio de nimia miſericordia. Nō enim poteſt nec debet ſacerdos eſſe adeò liberalis, ſicut Chriſtus, qui nulli (vel ſaltē paucis) pœnitentiam iniunxit, eò quòd haberet poteſtatē excellentiæ, quā non habent ſacerdotes. Iniunctio tamen pœnitētiæ etiam paruæ, multū prodeſt, maximè ſi dicatur. Et cætera bona quæ facies, ſint in remiſſionē peccatorum: tunc bona opera ſequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remiſſionis pœnarum: ſic quòd ſunt magis ſatisfactoria. Debet etiam confeſſor curare iniungendo pœnitentias, vt meliori & faciliori modo quo poteſt, præſcindat cauſas & occaſiones peccatorum.

In Add. 3. p. q. ar. 7. ad 2.

Peccator nō tenetur acceptare pœnitentiā ſolēnem.

Ver. 18. DE CONDITIONIBVS CONSEQVENTIBVS CONFESSIONEM.

A CONſequentia autem confeſſionem ſunt tria. ſ. gratiarum actio, cautio ſiue cautela cōtra recidiuum, & perſeuerantia in bono, & ſatisfactio. Quoad primū notandū quòd abſque ingratitudinis nota, magna beneficia ſine gratiarum actione præteriri non poſſunt. Cùm igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini poſt baptiſmum, ſit ſacramentum pœnitentiæ, cuius pars eſt confeſſio, & alia abſolutio: ſi pœnitens poſt confeſſionem & abſolutionem gratias non agat, ab ingratitudine excuſari non poteſt. Eam ob rem conandum eſt ad gratiarum actionem cum omni humilitate, orādúſque eſt Deus, vt negligentiam debitæ præmeditationis & diſcuſſionis, ac etiam peccata oblita, & tepiditatem deuotionis, ſua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, detéque gratiam ſatisfaciendi, & cauēdi in futurū à malis, & perſeuerādi in bonis.

Tria poſt cōfeſſionē obſeruanda.

Ver. 19. DE CAVTELA RECIDIVATIONIS.

B SVmmopere etiam cauendū eſt pœnitēti, maximè cōfeſſo, qui virtute ſacramenti abſolutionis adiutus eſt, ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouiſſima hominis illius peiora prioribus. vnde Io. 5. Ecce ſanus factus es: iā noli peccare, ne deterius aliquid tibi cōtingat. Et Luc. 11. & Mat. 12. Cùm enim ſpiritus immundus exierit ab homine: &c. & in parabola de ſeruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuerſum debitū. Et Pſal. In memoriā redeat iniquitas patrū eius. D. Aug. de Iuda dicit, Reddidit iniquitates patrū in cōſpectu domini, vt in eo etiā ipſa puniretur. Et idem Aug. Qui diuini beneficij oblitus, ſuas vult vindicare iniurias, nō ſolùm de peccatis futuris veniam nō meretur: ſed etiā præterita, quæ ſibi dimiſſa eſſe gaudebat, ad vindictam reputabuntur. Vnde aliqui voluerūt dicere quòd ſicut bona per peccatum mortificata, per pœnitentiam reuiuiſcunt, ita etiā peccata per pœnitentiā deleta, per ſequēs peccatū reuiuiſcunt. Verùm quia vt habetur in c. diuina, de pœnit. diſt. 4. vbi hæc difficultas tractatur, Diuina clementia dimiſſa peccata in vltionem vlterius redire non patitur: nec conſurget duplex tribulatio, quia Deus non iudicat bis in idipſum. Ideo D. Tho. dicit, quòd peccata demiſſa non redeunt ad animam, nec quo ad culpam, nec quo ad pœnā, vt. ſ. pro omnibus dimiſſis ſuſtineat pœnam, ſicut ſi dimiſſa non fuiſſent. Nec etiā ſequens recidiui culpa eſt tantæ grauitatis, ſicut ſunt ſimul omnia peccata dimiſſa, neque eſt digna tanta pœna. Sed redire dicuntur, non quidem ſimpliciter, ſed ſecundum effectum aggrauationis, propter illam circunſtantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra ſuam ſubſtantialem malitiam maiorem grauitatem, quàm haberet propter ingratitudinem prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit à domino temporali beneficium ſuper exceſſu perpetrato contra eum: ſi relabatur, multò maiori pœna dignus eſt, quàm ſi non fuiſſet ei indultum. Non tamen tenetur peccata præterita debito modo confeſſa, iterum cōfiteri: licet debeat dicere ſe in ſimilia incidiſſe, ſi recidiuauit, vt deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apoſt. Quantò putas maiora mereri ſupplicia qui filium Dei cōculcauerit, propter ingratitudinem? & ſic non redeunt, niſi quantū ad circūſtantiā ingratitudinis. Morales exponūt illam parabolam de ſeptem ſpiritibus immundis nequioribus: & dicunt eſſe ſeptem circunſtantias aggrauantes. Prima eſt ingratitudo veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat ſe pro illo beneficio ad nunquam offendendum: Ideo quando recidiuat, venit contra illam obligationē;

Mat. 18.

Pſal. 108.

An et quomodo peccata remiſſa per recidiuū redeāt.

3. p. q. 88. ar. 3. & in 4. diſt. 22.

Heb. 10.

&c. Secunda circunſtantia eſt ſubſannatio diuinæ miſericordiæ, cui fit ſicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei, Maius eſt hoc malum quòd nunc agis aduerſum me, quàm quod antè feciſti. Tertia circunſtantia eſt ruptura fœderis, pro qua eſt figura 4. Reg 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cum Nabuchodonoſor, qui poſt victoriam conſtituerat eum regem, &c. Quarta, cõtemptus ſacramẽti, Quinta, iniqua eiectio: figura. 2. Reg. 13. & 14. de Abſalone, qui poſt remiſſionẽ peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, paſſionis iteratio, Heb. 6. rurſum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obſtinatio: exemplum de Pharaone, Exod. 7. quæ omnia declarant ingratitudinis circunſtantiam.

2. Reg 3.

Ver. 20. DE SIGILLO CONFESSIONIS.

In Add. 3. q. 11. art. 1. & 3. *Sigillum cõfeſſionis quid.*

SIgillum theologicè loquẽdo eſt duplex. ſ. confeſſionis & ſecreti. Sigillum confeſſionis, ſecundũ D. Tho. nil aliud eſt quàm debitũ celãdi peccata in confeſſione audita, & omnia alia per quæ poteſt peccatum vel peccato deprehendi, ſiue ſacerdos abſoluat, ſiue non. Hoc autẽ debitum conſurgit non ſolùm iure humano, ſed etiam diuino, ex ipſo ſacramento confeſſionis, in quãtum ſacramentũ eſt: quia in omni ſacramento ea quæ interius fiunt, debẽt exterius ſignificari: & ſic cõfeſſio eſt ſignum cõtritionis. Et cùm peccator cõfitetur & manifeſtat peccatum ſuum, Deus tegit illud, prout dicit Pſal. Beati quorũ remiſſæ ſunt iniquitates, & quorũ tecta ſunt peccata. Et ideo hoc debet per ſacerdotẽ, qui eſt miniſter Dei, ſignificari: vt ſicut Deus celat & tegit, ita & ſacerdos: quia miniſter ſe conformare debet ei, cuius eſt miniſter. Et ideo ſi ſacerdos reuelaret, ſignificaret quod Deus peccata cõfeſſa reuelaret, quod eſt falſum, & ſic ſacrilegiũ cõtra ſacramentũ pœnitẽtię. Ideo celatio ſiue occultatio peccati dicitur de eſſentia ſacramẽti, nõ quòd ſit materia vel forma, ſed cõſequitur naturaliter ex ipſa natura ſacramenti, cuius eſt exterius ſignificari, quod interius agitur. C

Pſal. 31.

¶ Et cùm præceptum diuinũ ſit fortius humano, ſequitur quòd quocũque caſu, & quocũque præcepto humano aduenientẽ, nunquã debet ſacerdos reuelare: imò tenetur potius mori quàm Deum offendere, & ſuis ſacramentis irreuerentiã facere, etiã pro cõſeruatione totius reipublicæ. cùm præceptum negatiuũ obliget ad ſemper & pro ſemper: ideo eſt fortius præcepto affirmatiuo, quo quis tenetur cõſeruare bonum cõmune. Et ſi exigeretur ab eo iuramentũ, poſſet licitè iurare, quòd nil ſcit, cùm neſciat vt homo, ſed vt Deus. Et ſi prælatus præciperet ſub ſentẽtia excommunicationis, confeſſor nõ tenetur dicere: Nec propterea excommunicationẽ incurrit, quia nõ eſt in his ſubiectus ſuperiori, qui nõ poteſt præcipere vt dicat veritatem, niſi eam quã ſcit vt homo. Et ſi præciperet dicere veritatem, quam in confeſſione audiuit, præceptum eſſet nullum. Et cùm iniuſtè exigat iuramentũ: non tenetur reſpondere ad intentionẽ iuramentũ recipiẽtis: neque tacere debet, ſed audacter dicere ſe neſcire. Nec obſtat dictum D. Bernardi, Quod introductum eſt pro charitate, nõ bebet contra charitatẽ militare: Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatẽ, vt quando ſcitur perditio regni, vel combuſtio ciuitatis, aut aliquid huiuſmodi: igitur tunc peccatũ nõ debet occultari. Negatur minor: Quia charitas non requirit quòd apponatur remediũ peccato quòd homo neſcit, nec quòd fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: poteſt tamẽ cõfeſſor abſque præiudicio reuelationis hortari cuſtodes vt vigilent, quia hoc non eſt reuelare, ſed hortari eos ad debitum officium. ¶ De licentia tamen confitentis extra cõfeſſionem data, poteſt ſacerdos alicui reuelare: quia pœnitens facere poteſt, vt ſciat inquantum homo: debet tamen vitare ſcãdalum in dicendo, ne fractor ſigilli confeſſionis reputetur. Si autem confeſſor alio modo ſcit peccatum confitentis, vel antè, vel poſt, debet quãtum poteſt occultare propter ſcandalũ, ne alij retrahantur à confeſſione. In neceſſitatis tamen caſu, quando imminet ſcandalũ, poteſt dicere & deponere ſe nõ audiuiſſe in confeſſione, ſed vidiſſe, vel aliter audiuiſſe: Qui enim pluribus modis ſcit aliquid, ſi dicat ſe ſcire vno modo, non reuelat ſe ſcire alio. Tũc illud quod dicitur in cõfeſſione, licet reueletur materialiter & per accidẽs, nõ tamẽ formaliter & per ſe. ¶ Dubiũ eſt an ſacerdos celare debet peccata nõ ſolùm veri pœnitentis, ſed etiã ficti nõ attriti, imò etiam nõ proponentis ſe emendare, ſed peccare. Summa angelica & Silueſtrina dicunt quòd non: quia tunc nõ tegitur, neque occultatur à Deo, cum nõ habeat contritionẽ: Ergo nec ſacerdos cũ debeat ei ſe cõformare, ſicut dictũ eſt, cum non ſit confeſsio ſacramentalis, ſed potius fictio & ſacramenti deriſio. Præterea peccatum cadens ſub ſigillo confeſsionis eſt peccatum cõmiſſum & non cõmittendũ: cum cõfeſsio nõ ſit de futuris. Huius etiam ſententiæ eſt Panor. in c. omnis vtriuſque ſexus, de Pœnit. & remiſſ. vbi dicit hoc ſentire Innocentium. Poſſunt adduci rationes quia illa tãtum cadunt ſub ſigillo confeſsionis quæ dicuntur à pœnitente vt pœnitens eſt, & quæ reuelantur vt occultabilia per ſacramentum, & ad quæ ſe extendit miniſterium cõfeſſoris, vel actu, vel potẽtia: ſed nõ ſe extendit ad pertinaciã & obſtinationem. Igitur. D. tamen Caietan, in opuſculo de audiẽtia confeſsionis tenet oppoſitum: eo quòd eiuſdem rationis eſt cõfiteri peccatum & impedimentũ prohibens abſolutionẽ. Quod patet quia ad eundẽ iudicẽ & in eodẽ foro ſpectat noſcere vtrunque: ſed obſtinatio eſt impedimẽtũ: cognoſcitur & reuelatur vt impedimentum prohibens. Igitur. Sed conſtat peccatũ reuelari miniſtro

Dei;

Dei: igitur & obſtinationem. Et ex eo quod manifeſtare homicidium cõmittendũ, eſt manifeſtare peccatum cõmiſſum reuelatum. ſ. propoſitum cõmittendi, &c. Itẽ ſequeretur quòd liceret reuelare obſtinatum in ſuperbia & luxuria, quod eſt abſurdum. Et quòd ſicut baptiſmus immundus ſacramentũ eſt: ita confeſſio immunda eſt ſacramentalis. Et ad argumẽta dicit quòd ad ſacerdotem pertinet cognoſcere non ſolũ peccata cõmiſſa, ſed etiã impedimenta abſolutionis. Et ſimiliter non ſolũ id quod reuelatur: vt occultabile per abſolutionẽ, ſed etiã impedimenta abſolutionis ſunt materia, & eo quòd ſacerdos ab initio cõfeſſionis pœnitentẽ accipit vt conferat ei ſacramentũ: occultatio autem ſequitur naturã ſacramẽti pœnitẽtiæ. Et quãuis ſolus ſacerdos ſit miniſter ſacramenti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo caſu aliquis nõ ſacerdos participat, aliquid de actu clauis, dum confeſſionem audit propter neceſſitatem: ideo etiã participat de debito ſigilli cõfeſſionis, ſic quod reuelando, mortaliter peccat, licet propriè loquendo ſigillũ cõfeſſionis nõ habeat. Ideo D. Petr. de Palude dicit, quòd is ad quẽ notitia peccatorum in confeſſione dictorum peruenit: licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et ſic quãdo non ſacerdos in caſu neceſſitatis audit confeſſionem, ſiue de venialibus, ſiue de mortalibus, tenetur celare: ſimiliter interpres, & qui caſu audit, & qui ſe fingit cõfeſſorem, ac etiã qui latenter ſunt abſconditi. ¶ Pœna reuelãtis confeſſionẽ ſecũdum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnit. diſt. 6. eſt depoſitio, & per totam vitam ignominioſa peregrinatio. Sed ſecundũ Decretalẽ, omnis vtriuſque ſexus. §. caueat, eſt depoſitio, & detruſio in monaſterium, ad perpetuam agendã pœnitentiã. ¶ Sigillum ſecreti eſt debitum celãdi ſecretum cõmiſſum, ſiue illud ſit peccatum, ſiue aliud temporale negotium. Et hoc debitũ ex promiſſione cõſurgit. ſ. quãdo reuelãs exigit ante reuelationem vt teneatur ſecretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur ſeruare promiſſum, tenetur ſeruare ſecretum. Et maiori obligatione, ſi promittit ſeruare, vt in confeſſione, ſiue ſub ſigillo cõfeſſionis, quãuis nõ ſit ſigillũ confeſſionis: quia pacta priuatorum nõ poſſunt ius diuinum ſtatuere. Eſt tamen talis promiſſio quaſi iuramentum, quia per aliquod factum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promiſit aliqua celare ſub ſigillo cõfeſſionis, reuelando magis peccat, quàm ſi ſimpliciter promiſiſſet ſeruare ſecretũ. Et amplius peccat, ſi promiſſionẽ confirmauit iuramẽto. Vnde Prouer. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici cõmiſſum. Eccl. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & nõ inueniet amicum ad animũ ſuum. Quia tamẽ maior eſt obligatio iuris naturæ qua quis tenetur cõmunitati vel Deo, quàm qua tenetur particulari perſonæ: ideo vbi illud ſecretum vrgeret in perniciem reipublicæ tẽporalis vel ſpiritualis, (vt cùm aliquis alicui ſecretè reuelat quòd vult prodere regnum, vel cõburere ciuitatem, aut hæreſim ſeminare) non debet celare. imò tenetur reuelare his qui poſſunt prodeſſe, & maximè ſtante monitione prælati ſub ſententia excõmunicationis. Et nõ tenetur poſt priuatã monitionem expectare correctionem vel recidiuum: quia mora eſſet in magnum præiudicium, ſi ſe non emandaret. Et ad proceſſum euangelicum reſponſum eſt, cùm de fraterna correctione ageretur. Si autem illud ſecretum vergeret in detrimentum notabile & iniuſtum perſonæ priuatæ, non debet acceptari, nec acceptatum celari, etiam ſi iuraſſet: quia in malè promiſſis reſcindẽda eſt fides, & in turpi voto mutandum decretum. Non enim eſt obligatorium contra bonos mores præſtitum iuramentum: vt habetur in. c. non eſt obligatorium. de Reg. Iur. in 6. An autem reuelãs ſigillum ſecreti debitè accepti peccet mortaliter? Dicendum quòd ſic, vbi per talem reuelationem committens incurreret notabile damnum.

Qui tenentur ad ſigillum confeſſionis.

Pœna reuelantis confeſſionẽ quæ ſit.

Sigillum ſecreti.

Sigillum ſecreti eſt de iure naturali.

Ver. 21. DE SATISFACTIONE.

A TErtia pars integralis ſacramenti pœnitentiæ eſt ſatisfactio, quę ſecundũ ſe eſt actus virtutis pœnitẽtiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, ſiue iuſtũ ſimpliciter, ſed ſecundum quid: ideo ſatisfactio in ordine ad Deum (quam vocamus ſatisfactionẽ ſacramentalẽ) non eſt pars iuſtitiæ ſubiectiua, ſed integralis, qua homo recõpenſat offenſam, quo ad temporalẽ pœnam, rem anentẽ poſt peccatum remiſſum, cum cautela amplius nõ offendendi. Et ſic ſatisfactio eſt ſolutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, ſecũdũ D. Aug. pertinet peccatorum cauſas præſcindere, & eorum ſuggeſtionibus aditum nõ indulgere. Intelligit per cauſas, nõ remotas, puta fomitem, qui præſcindi non poteſt, ſed propinquas, quæ ſunt duplices. ſ. interiores, vt libido ex cõſuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquiæ peccati. Quædã verò ſunt exteriores occaſiones ad peccandum, vt locus, mala ſocietas, & alia huiuſmodi: & tales cauſæ in vita per ſatisfactionem poſſunt remoueri, & non fomes, quamuis poſſit debilitari. Et quamuis pœnitentia ex prima ſui inſtitutione reſpiciat præteritum, tamen ex conſequenti reſpicit futurum, inquantum eſt medicina præſeruans: ita & ſatisfactio, quæ eſt pars eius. ¶ D. autem Anſelmus aliter definit ſatisfactionẽ, & dicit: Satisfactio eſt honorem Deo debitum impendere, & non loquitur de honore ſimpliciter, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: ſed de honore per culpam ablato, qui impenditur & redditur per pœnam temporalem, quam ſibi Deus

In Add. 3. p. q. 12. ar. 1. 2. & 3.

Satisfactio ſacramentalis.

In li. cur Deus & homo.

reſeruat,etiã remiſſa culpa:quia licet ſit miſericors,tamen eſt iuſtus. Maximam miſericordiam facit remittendo culpam, & cõferendo gratiã,virtutes, & dona , ac commutando pœnam æternam in temporalem. Oſtendit etiam ſe iuſtum,reſeruãdo pœnam temporalem. Si enim nullam pœnã
In Add.3. reſeruaret,nullam iuſtitiam oſtẽderet:& tamen Pſal.dicit, Miſericordia & veritas(hoc eſt iuſtitia)
p.q.13.a.1. obuiauerunt ſibi. Iuſtitia & pax(hoc eſt miſericordia)oſculatæ ſunt. ¶ Et licet homo ſatiſfacere nõ poſsit quo ad beneficia ſuſcepta,& minus quo ad culpam & pœnam æternã , quæ eſt infinita: nec etiam quantum ad pœnam temporalem æquiualenter, cùm totum quod habet vel habere poteſt homo,non ſufficiat ad debitum perſoluẽdum pro beneficio creationis:quia(vt dicit Philoſ.) Diis, parentibus , & magiſtris non redditur æquiualens: & Chiſtus Luc. 17.Cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis,dicite, Serui inutiles ſumus: quod enim debuimus facere,fecimus. Poteſt tamen ſatiſfacere ſufficienter ſecundum æqualitatem,non quantitatis,ſed proportionabilitatis:quia quamuis totum ſuum poſſe habeat à Deo, tamen non exigitur ab eo,vt totum quod poteſt faciat. cùm hoc ſit ei impoſſibile ſecundum ſtatum præſentis vitæ, vt totum ſuum poſſe expendat in aliquid vnum, cùm oporteat eum circa multa eſſe ſollicitum : Sed eſt quædam menſura homini ad-
Quomodo hibita à Deo quæ ab eo requiritur.ſ.impletio mandatorum Dei. Et quia poteſt ſuper ea erogare,
homo poteſt ideo per opera pœnalia ſupererogationis liberè facta, poteſt ſatiſfacere pro pœna temporali,quam
ſupererogare & Deo ſibi Deus reſeruat & exigit ſecundum menſuram peccati , iuxta illud: Secundum menſurã delicti
ſatiſfacere. erit & plagarum modus:hoc eſt,vt tantam pœnam ſuſtineat,quantum delectatus fuit, iuxta illud,
Deut.25. Quantum ſe glorificauit , & in delicijs fuit , tantum date illi tormentum & luctum. Et ſic non eſt
Apoc.18. dubiũ quin ſatiſfaciat peccato ex parte cõuerſionis: ſed ex parte auerſionis , cum peccatum habeat infinitatem ſatiſfacere non poteſt:ſed Deus ei gratis dimittit. Verùm cùm ſatiſfactio non reſpondeat peccato, niſi ſecundum quod eſt offenſa Dei : & ſic ſecũdum auerſionem homo pro peccato Deo ſatiſfacere non poteſt,niſi inquantũ eius ſatiſfactio innititur merito Chriſti, quod fuit infinitum,cui coniungitur homo per fidem formatam. Hinc eſt quòd homo ſine gratia, nullo modo poteſt ſatiſfacere pro peccato,nec etiam pro pœna tẽporali pro peccato debita.ex quo ſequitur quod peccatum veniale,& pœnæ temporales debitæ damnatis pro peccatis remiſſis,æternaliter puniuntur in inferno,vt dictum eſt:quia deeſt principium remiſſionis & ſatiſfactionis.ſ.fides formata gratia,per quam cõiungimur & innitimur merito & infinitæ ſatiſfactioni Chriſti. Et quia fundamentum ſatiſfactionis indulgentiarum & purgatorij pẽdet ex hoc quod dictum eſt , quòd Deus deleta & remiſſa culpa,reſeruat ſibi pœnam temporalem:ideo hoc examinandum eſt.

Ve. 22. DE REATV POENÆ REMANENTE, REMISSA CVLPA

1.2.q.87. Reatum pœnæ remanere,remiſſa culpa, veteris & noui teſtamenti affirmat authoritas:veteris B
art.6. quidẽ multipliciter: Primò hoc teſtãtur humani generis miſeriæ & reatus,ſiue obligatio pœ-
Reatum pœnæ remanere dimiſſa culpa. næ,quæ ei ex peccato primi parentis ſucceſſit,etiã poſt deletionẽ eius. Sap. 10. habetur quod Deus primum hominẽ eduxit à delicto ſuo:& Gen. 4. quòd reſpexit ad Abel & munera eius. Et tamẽ remanſerunt pœnæ temporales , ad quas eum damnauerat. Et licet Chriſtus abundantiſſimè ſatiſ-
1.Ioan.2. fecerit pro peccato illo,ac etiam pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamen nunc baptizati & ſuę paſſionis participes effecti,ſubditi ſunt morti,& aliis pœnis pro peccato primi parentis taxatis. ¶ Præterea Num. 12. dicitur,quomodo poſtquàm dominus ad preces Moyſi remiſit peccatũ Mariæ ſororis eius,& ſanauit eam iuſſit eam ſeparari à caſtris ſeptem diebus. Et Exod. 32. poſtquã dominus pepercit populo Iſraël,ad preces Moyſi, dixit: Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percuſſit populũ pro reatu vituli. Inſuper Num. 14. dicitur quòd ad preces Moyſi pepercit Deus populo Iſraël peccatũ murmurationis,quo aliũ ducem eligere volebãt, & reuerti in Aegyptũ, dixitque Deus Moyſi, Dimiſi iuxta verbum tuũ. Attamen omnes homines qui viderũt, maieſtatem meã, non videbũt terram,pro qua iuraui patribus eorũ. Et Nũ. 20 dicitur quò Moyſes & Aaron peccauerunt in aquis cõtradictionis,quia non crediderunt Domino, vt ſanctificarẽt eũ corã filiis Iſrael. Et licet Deus eis pepercerit, dixit: Nõ tamẽ introducetis populos hos in terrã quã dabo eis. Vlterius 2. Reg. 12. cum Dauid adulterio ſimul & homicidio ſe commaculaſſet, miſit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid,& dixit eum dignum morte:& reſpondẽte Dauid, Peccaui Domino: dixit Nathan, Trãſtulit à te Dominus peccatũ tuũ,non morieris. Veruntamen non obſtante peccati tranſlatione, ſatiſfactionis pœna ſubinfertur: Verũtamen quia blaſphemare feciſti inimicos Domini propter hoc filius qui natus eſt tibi, morietur:& non recedet gladius de domo tua vſq; in ſempiternũ : & tollã vxores tuas in oculis tuis,& dabo proximo tuo. Rurſus 2. Reg. 24. cùm idem Dauid aduerteret ſe offendiſſe Dominũ in numerãdo populum, dixit: Peccaui valde Domino in hoc facto: precor Domine, vt trãſferas iniquitatẽ ſerui tui, quia ſtultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipſum, dicẽs: Hęc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, Aut ſeptem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus menſibus fugies aduerſarios tuos , & illi te perſequentur:

Aut certè tribus diebus erit peſtilentia in terra. Cui Dauid. Coarctor nimis:ſed melius eſt vt incidam in manus Domini (multæ enim miſericordiæ eius) quàm in manus hominum. Immiſit itaque Deus peſtilentiam in Iſraël,etiam deleto & remiſſo peccato. ¶ Notanda eſt hîc fides Dauid, qui licet audiſſet pœnam à Deo taxatam, adhuc credidit illam poſſe expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & proſtrationum,& tandem mortuo filio ſtatim comedit,& interrogantibus reſpondit, Propter infantem dum viueret ieiunaui,& fleui:dicebam enim, Quis ſcit ſi fortè donet eum mihi Dominus,& viuat infans?cuius mors in pœnã peccati ſui prędicta fuerat: Sperabat enim illam pœnam iuſtè illatam ,per pœnitentiam & afflictionem ſe poſſe auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine.Dixerat,Ego dixi,Confitebor aduerſum me peccatũ meum :& tu remiſiſti,&c. Confeſſus fuerat, dicens: Peccaui Domino. Poſtulauerat miſericordiam, dicens, Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Tranſtulerat Dominus peccatum ſuum, vt quid ergo amplius lauari petebat? profectò à reatu pœnæ temporalis, à quo pro peccato numerationis populi ſaltem pro magna parte liberatus eſt:adeò enim ſe afflixit, vt eius reſpectu Dominus vnius diei vindicta contentus fuerit:licet tres dies indixiſſet. Hoc exemplo pœnas temporales quas pro peccatis noſtris meremur,expiare contendamus.Poſtremò Dan.4.dicitur, Conſilium meum regi placeat:peccata tua eleemoſynis redime,& iniquitates tuas miſericordiis pauperum. Sed hoc non poteſt intelligi quo ad culpã:quia Apoſt.dicit, Si diſtribuero omnes facultates meas,&c. Ergo in- *1.Cor.13.*
telligitur de pœna peccatorum,remiſſa culpa,& manente gratia. ¶ In nouo etiam teſtamento reperimus poſt condonatam culpam manere adhuc communiter & in pluribus reatum pœnæ: præcurſor enim Domini D.Ioannes dicebat,Facite fructus dignos pœnitentiæ, vbi ferè omnes ſancti *Mat.3.*
& orthodoxi doctores dicunt alios eſſe fructus pœnitentię,qui exiguntur à peccatoribus verè pœnitentibus pro peccatis ſuis, & alios fructus bonorum operum, qui produci exiguntur perpetuò à quibuſlibet,etiam innocentibus,qui ſunt,opera mandatorum Dei. Fructus autem pœnitentiæ dicuntur opera pœnalia, vel abſtinendo à licitis, vel imperando ſibi aſpera, ad quæ antea quis non obligabatur.Sic exponunt D.Greg.& Aug.qui ait, Nõ ſufficit mores in melius cõmutare,& à prę- *Super Mattheum & homi.4. de pœnit.*
teritis malis recedere(quod dicitur noua vita)niſi etiam de his quę iam facta ſunt,ſatisfiat domino per pœnitentiæ dolorem,& humilitatis gemitum, per contriti cordis ſacrificium, cooperantibus ieiuniis,& eleemoſinis.Idem dicit D.Chryſ.in hom.de Pœnit. Pœnitentiam exhibuit Dauid,ita dicens:Lauabo per ſingulas noctes lectum meum,&c.& olim perpetratum peccatum, quaſi nuper accidiſſet,lugebat, & dicebat: Vide humilitatem meam & laborem meum,& dimitte omnia *Pſal.6.*
peccata mea,hoc eſt,pœnas peccatorum, quorum culpa remiſſa erat.Idem ſignificare videtur lotio ,quam fecit Chriſtus in cœna diſcipulis mundis, vt ipſe teſtatus eſt, Vos enim mundi eſtis. Ad *Ioan.13.*
idem etiam facit quod habetur Act.1.Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini (hoc eſt mundabimini)Spiritu ſancto,non poſt multos hos dies.Apoſtolis poſt reſurrectionem remiſit Chriſtus culpam infidelitatis, & ſic mundi erant, & baptiſmus importat lotionem & mundationem:Sequitur quod debebant mundari à reatu pœnæ,cùm culpa eorum eſſet mũdata. D.etiam Cypr.dicit: Agite pœnitentiam plenam doloribus & lamentis animi: probate mæſtitiam: *Ser.5.de la.*
nec vos commoueat quorundam aut error improuidus,aut ſtupor vanus: Qui cùm teneantur in tam graui crimine,percuſſi ſunt animi cecitate,vt peccata cognoſcãt,nec plangant.Præterea poſtquàm Chriſtus ſanauit eum qui 38. annos in porticu Piſcinæ iacuerat, dixit illi: Tolle grabatum *Ioan.5.*
tuum, & ambula: quod erat opus laborioſum & pœnale. Et licet Chriſtus aliquibus aliis ſatisfactionem non impoſuerit,vt Mariæ Magdalenæ,Latroni, & Adulteræ,ſed dixerit,Vade in pace,eò quòd erat Deus,& inquantum homo poteſtatem excellentiæ habebat, & effectum ſacramentorum abſque ſacramentis cauſare poterat:hoc fecit ad oſtendendam infinitam miſericordiam.Illi tamen quem ſanauit in porticu Piſcinæ,ad exemplum diſcipulorum & noſtrum,iniunxit opus laborioſum & Deo gratum,ad ſatisfactionem reatus,& ad cautelam. Vnde ait,Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen prædicti opera ſatisfactoria Deo inſpirante aſſumpſerunt:Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini,non ſolùm ante indulgentiam,ſed etiam poſtea mirabiles ſatisfactiones & ſupererogationis opera pœnalia ipſam feciſſe certiſſimum eſt. Adultera pariter multum erubuit & timuit: confuſio enim quæ magna pœna erat, ei loco ſatisfactionis fuit. Bonus pariter latro tormenta paſſionis ſuſtinuit,& Chriſtum defendit:propter quod eius crura prius fuiſſe fracta dicũtur. Præterea eius cõtritio perfectiſſima fuit quemadmodum Petri qui egreſſus foras fleuit amarè: & poſt remiſſionem tamen peccati toto tempore vitæ ſuæ non ceſſauit à lachrymis, vt D.Clemens in Itinerario ſuo atteſtatur, Sed quare hæc faciebat,niſi ad ſatisfaciendum,vel ad dandũ exemplũ ſatisfaciendi? Nõ negamus tamẽ quin poſſit eſſe tãta & tam feruens cõtritio, quæ non ſolũ culpã,ſed etiã & totã pœnam expiare ſufficiat. Verũ attẽta humana fragilitate & negligentia,tardò contingit talis contritio:quia frequẽter & vt in pluribus ſatis tepidè

conuertimur ad Deum. Igitur Deus voluit in peccatore ſatisfactionem, triplici ratione. Prima, in pœnam tepidæ conuerſionis: Secunda, ne homines miſericordiam conſecuti, remiſſiores fierent: Tertia *Cur Deus velit peccatorem ſatisfacere.* & potiſſima, vt ei aſſimilaretur. Vnde dicebat, Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. & Luc. 9. Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. non dicit, crucem meam: ſed, ſuam, hoc eſt ſatisfactionis pœnam: vt quemadmodum *Ioan. 33.* ipſe ſatisfecit pro peccatis totius mundi, ſic & nos pro peccatis noſtris. Non enim crux ſiue ſatisfactio Chriſti poteſt nobis applicari, niſi conformemur ei per crucem noſtram. Vnde Rom. 8. Nam quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui: & in eodem c. dicit, Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compatimur vt & conglorificemur. & Rom. 9. Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire iniuſtitiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibere ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem, hoc eſt expiationem. & Col. 3. Mortificate membra veſtra & 2. Cor. 4. Mortificationem Ieſu Chriſti in corpore veſtro circunferentes. & Galat. 6. Ego ſtigmata Domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto. & 2. Cor. 6. hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia: in ieiuniis, in vigiliis, &c. Sciebat enim Apoſt. per opera pœnalia temporales pœnas expiari: quod apertè oſtendit 1, Cor. 11. vbi ponit pœnam temporalem, quam à nobis, etiam pro peccatis remiſſis, exigit Deus, quam nos per iuſtitiam & animaduerſionem in noſipſos poſſumus ex piare, & flagella Dei à nobis auertere. Ideo (inquit) inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, Quòd ſi noſipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Semeipſos diiudicant qui de perpetrato malo de ſeipſis ſuſcipiunt ſupplicium: & hi à Domino non diiudicantur neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde ſubiungit Apoſt. Cùm autem iudicamur, &c. Et D. Aug. diſtinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptiſmo præexigitur, quæ eſt interior, non tamen iniungit opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis eſt neceſſaria. Tertia (inquit) actio pœniten- *Colo. 2.* tiæ eſt, quæ pro magnis peccatis eſt ſubeunda. ¶ Nec obſtat præmiſſis quod dixit Apoſt. Cum vos mortui eſſetis delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, de- *Chirographum decreti.* lens quod aduerſus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipſum de medio, affigens illud cruci & expolians principatus & poteſtates, &c. Chirographum decreti nil aliud eſt, quam reatus ſiue obligatio ad pœnas. Si ergo Chriſtus illud tulit de medio, vt quid neceſſe eſt iterum ſuſtinere pœnas? videtur fieri iniuria paſsioni Chriſti, quaſi inſufficiens fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipſe eſt propitiatio (hoc eſt ſatisfactio) non ſolùm pro peccatis noſtris, ſed e- *hoc §. verſ. 20.* tiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iuſtitiæ diuinæ, quaſi Deus bis iudicet in idipſum, cuius contrarium ſuprà probatum eſt, Ad hæc dicendum quòd reatus pœnæ temporalis non ponitur propter inſufficientiam paſsionis aut ſatisfactionis Chriſti: quia (vt probatum eſt) ipſe abundantiſsimè ſatisfecit tam pro pœnis æternis, quàm temporalibus. Sed propter negligentiam conuerſionis, & indebitam applicationem paſsionis eius: quia non perfectè applicatur nobis, propter tepiditatem & neglegintiam noſtram, ſiue defectus conatus noſtri, qui non ſemper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, ſecundum Philoſ. non applicantur niſi ſubiectis diſpoſitis, & ſecundum diſpoſitionem illorum: ſic nec paſsio Chriſti. Vnde non applicatur damnatis, licet ſufficienter ſatisfecerit pro eis. Sunt præterea aliæ duæ rationes quas tetigimus. Et ſic Chriſtus tulit chirographum ſufficienter: quantum eſt ex parte ſui: ſed non efficaciter, quantum eſt ex parte noſtri: vel quia non diſponimus nos ad illam, vel non ſufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipſum: quia non iudicauit in Chriſto, niſi pro diſpoſitis ſufficienter, vel in actu, vel in propoſito. Per hæc patet ſolutio ad id quod hæretici retorquent ex D. Paul. Rom. 8. vbi ait: Nihil ergo damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant. Ex quo loco ſic obiiciunt hæretici: Damnatio in duobus conſiſtit. ſ. in culpa, & pœna: ſed his qui ſunt in Chriſto Ieſu, nihil eſt damnationis, hoc eſt culpæ aut *Rom. 6.* pœnæ: Igitur, &c. Quia (vt ibi dicit Apoſt.) hoc intelligitur de his ſolùm, qui non ſecundum carnem ambulant, & de his qui ſunt ſufficienter diſpoſiti, & quibus totaliter virtus paſsionis applicatur, vt in baptiſmo, in quo morti Chriſti perfectè conformantur. Conſepulti enim ſunt cum illo per baptiſmum, in mortem. Ideo nil damnationis in illis manet, cùm nil carnalitatis habeant. Sed in peccatoribus poſt baptiſmum peccantibus, manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuerſalis Eccleſiæ apparet, quæ conſueuit non ſolùm publicas & ſolennes ſatisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictum eſt) ſed etiam priuatas pro priuatis.

Ver. 23 DE SATISFACTIONE VNIVS PRO ALIO.

In Add. 3. q. 13. art. 2 AD ſciendum quo modo vnus poteſt ſatisfacere pro alio, aduertendum eſt quòd pœna ſatisfactoria ad duo ordinatur: primò ad ſolutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: ſecundò A

ad medicinam pro peccato vitando. Quo ad ſecũdum (inquantũ eſt remediũ ſequentis peccati) ſatisfactio vnius non prodeſt alteri: quia ex ieiunio vnius, caro alterius non domatur: neque ex actibus vnius, alius bene agere cõſueuit, niſi per accidens, inquantum.ſ.aliquis per bona opera poteſt mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ eſt efficaciſsimum remedium ad vitandũ peccatum: ſed hoc eſt magis per modum meriti, quàm per modum ſatisfactionis. Si verò cõſideretur pœna ſatisfactoria, vt ordinatur ad ſolutionem pœnæ debitæ, vnus poteſt pro alio ſatisfacere, dummodo ambo ſint in charitate: quia per charitatẽ opera vnius poſſunt fieri & eſſe opera alterius: cũ per charitatem omnes vnũ corpus ſimus in Chriſto. 1.Cor.12. Vnde Gal. 6. dicitur, Alter alterius onera portate: ergo alter alterius poteſt opera pœnitentiæ & ſatisfactionis, quæ ſunt onera, pro altero portare. Præterea ſi vnus homo apud homines poteſt pro alterios amore debitum eius ſoluere: quia qui per alium facit, per ſeipſum facere videtur: ergo multo fortius apud Deum qui eſt liberalior & miſericordior. Nec oportet quòd maior pœna imponatur ei qui pro altero ſatisfacit, quã principali imponeretur, vt quidã dicũt, hac ratione moti, quod pœna propria magis ſatisfacit, quã aliena: Cùm pœna habeat vim ſatisfactionis, ratione charitatis, propter quã homo ipſam ſuſtinet. Maior autem charitas apparet in hoc quòd aliquis pro altero ſatisfacit: Igitur. ¶ Nec exigitur (quantum ad ſolutionem debiti) quòd ille pro quo fit ſatisfactio per alterum, ſit impotens ad ſatisfaciendum: quia etiam ſi eſſet potens, alio ſatisfaciente pro eo, ipſe debitor à debito liberaretur. Et quamuis quis non poſſit conteri, aut confiteri, ſiue ſacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantum ad præmium eſſentiale: non tamen ſequitur quin poſſit ſatisfacere pro alio: quia talis ſatisfactio eſt aliquid accidentale. Nec eſt pars ſacramenti pœnitentiæ cum non iniungatur, nec poſſit iniungi à ſacerdote. Neque taxatur ſatisfactio ſiue pœna ſatisfactoria ſecundum proportionem & diſpoſitionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui eſt melior, habet maioris pœnę reatum, cum nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operẽtur: Et meliores nonnunquam plura venialia committunt, aut committere poſſunt. Nec tamen qui ſatisfacit pro alio, priuatur merito: quia ſatisfaciẽdo pro alio, vltra expiationem pœnæ alterius, meretur ſibi ipſi vitam æternam, quæ maioris valoris eſt, quàm expiatio pœnæ alterius.

Vnus pro alio ſatisfacere poteſt.

Satisfaciẽs pro alio non perdit meritum.

Ver. 24. DE SATISFACTIONIS QVALITATE.

A POena quam aliquis ſuſtinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem ſatisfactionis, niſi per charitatem: quia æqualitas in ſatisfactione apud Deum non eſt ſecũdum æquiualens, ſed magis ſecundũ acceptationem ipſius. Opera autem ſatisfactoria ſunt accepta Deo per charitatem: igitur abſque ea opera pœnalia non ſunt ſatisfactoria. Vnde 1. Cor. 13. Si diſtribuero, &c. Et ſi tradidero, &c. Vnde ſequitur quòd conſilium Danielis datũ Nabuchodonoſor de faciẽdis eleemoſynis, Dan. 4. intelligitur poſt pœnitentiam: quia ſi non pœniteret, per eleemoſynas non expiaret. Et ſicut nemo poteſt ſcire ſe eſſe in charitate: ita nemo poteſt certò ſcire an plenè ſatisfecerit. Et ideo dicitur Eccleſ. 5. De propiciatu peccatorũ noli eſſe ſine metu. Nõ eſt tamen neceſſe quòd homo propter hũc metum ſatisfactionem expletam iteret, ſi conſcientiam peccati mortalis nõ habet: quia quãuis pœnam per huiuſmodi ſatisfactionem nõ exoluat, peccatum tamẽ ex ſatisfactione neglecta nõ incurrit. Sicut ille qui accedit ad Euchariſtiam, habens probabilitatem quòd eſt in gratia & tamen nõ eſt, peccatũ indignæ ſumptionis nõ incurrit. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd exiſtens, in vno peccato mortali, nõ poteſt ſatisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem exiſtẽs, pro peccatis de quibus prius cõtritus fuit. Nec ſatisfactio extra charitatem facta, adueniente charitate reuiuiſcit aut prodeſt, niſi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ ſatisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in ſatisfacientibus, etiam poſtquàm actus ſatisfactorius tranſiit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemoſynarum largitione ſubſtãriæ diminutio, & ſic de ſimilibus. Et tales ſatisfactiones in peccatis factæ, proſunt ad hoc quòd nõ oportet eas iterare, ad implendã iniunctã à cõfeſſore pœnitentiam: quia quãtum ad hoc quòd de eis manet, adueniẽte gratia ſunt Deo acceptæ. Nõ tamẽ poſſunt ad deletionẽ pœnæ. Satisfactiones verò quæ nõ relinquũt aliquem effectum in ſatisfaciente, poſtquàm actus trãſiit, oportet quòd iterentur, vt orationes, & alia huiuſmodi. Actus autem interior, quia totaliter trãſiit, non viuificatur. Ideo oportet quòd iteretur. Non eſt tamen ceſſandum à bonis operibus, his qui ſunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, nõ proſint quantũ ad meritum eſſentiale: proſunt tamen ad triplex bonum. primò ad temporaliũ conſecutionem, ſecundò ad diſpoſitionẽ gratiæ, tertiò ad aſſuetudinem bonorum operum. Quia tamen hoc bonũ nõ propriè dicitur meritum: ideo magis concedendum eſt, quòd huiuſmodi opera nõ ſunt meritoria, quàm quòd ſint meritoria. ¶ Nec obſtat quod D. Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatẽ facta, ad hoc proſunt vt pœna ſit remiſſior, aut tolerabilior dãnatio: igitur ſunt meritoria & ſatisfactoria. Negatur conſequentia: quia non poteſt inferni pœna mitigari, niſi diminuta vel deleta cauſa, quæ eſt culpa, quamuis dici poſſit

In Ad. 3. p. q. 14. art. 2.

Nemo ſcit ſe ſatisfeciſſe Deo.

Opera in peccato mortali facta an proſint.

quòd opera in peccato mortali facta, minuãt pœnã inferni, ad hunc ſenſum, quia homo per ea euadet reatũ omiſſionis. Et ſic non tantũ damnabitur, ſicut ſi omiſiſſet opera præcepta. Secundò, quia huiuſmodi bona opera diſponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

Ver. 25. DE HIS PER QVÆ FIT SATISFACTIO.

In Add. 3. p.q.18.

NEceſſe eſt vt id per quod ſatisfactio, ſit aliquo modo pœnale quia ſatisfactio importat quandam recõpenſationem offenſæ, ſecundũ quandam adequationẽ, vel quantitatis quo ad homines vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio ſatisfactionis in humana iuſtitia eſt per ſubtractionem ab vno qui plus habet iuſto, ad additionem alterius cui ſubtractum eſt aliquid. Et licet Deo, quantum eſt ex parte ſua, nihil ſubtrahi poſſit: peccator tamẽ quantũ in ipſo eſt, ſubtrahit aliquid, peccãdo. ſ. debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quòd ad hoc vt debita recompenſatio fiat, aliquid ſubtrahatur à peccante per ſatisfactionẽ, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonũ, ſecundum quod huiuſmodi, ſiue ſecundum quod bonũ eſt, nõ ſubſtrahit aliquid ab operante, ſed magis perficit ipſum. Et ideo ſatisfactio non poteſt fieri per bonũ opus, niſi ſit pœnale. Et ideo ad hoc quòd aliquod opus ſit ſatisfactorium, oportet quòd ſit bonũ & pœnale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori ſubtrahatur. Vnde D. Grego. in homil: vigiliæ Natiuitatis Domini dicit: Iuſtum eſt vt peccator tantò maiora ſibi inferat lamenta, quãto maiora intulit damna, quantũ ad culpã. Et quãuis Deus non delectetur in pœnis, vt pœnæ ſunt: delectatur tamẽ in eis vt iuſtæ ſunt, & ſic ſatisfactoriæ eſſe poſſunt. Nec tamẽ ſequitur quòd opera pœnalia ex maiori charitate facta, ſint minus ſatisfactoria, quàm in minori charitate facta, cùm maiorem habeant delectationem: quia pœnalitas conſideratur in ſatisfactione, ſicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte ſubiecti, ſiue ex prõptitudine voluntatis, quã facit charitas, quæ non diminuit, ſed auget efficaciam ſatisfactionis. ¶ Quo ad flagella autem Dei dicẽdũ eſt, quòd habẽt reſpectum ad culpam præteritam naturæ, & nõ ſemper perſonæ. Si enim in natura nulla præceſſiſſet culpa, nulla pœna in ea fuiſſet. Sed quia natura inuenitur in perſona, ideo ſine culpa perſonæ ad meritũ virtutis, & cautelam peccati ſequentis, diuinitus infertur pœna per flagella: quę etſi non ſint in poteſtate noſtra, poſſunt tamẽ fieri noſtra, inquantum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de neceſſitate virtutem, & ſic ſunt meritoria & ſatisfactoria. Vnde Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc eſt à peccato purgationem, vt exponit ibi gloſa. Si autem omnino eis per impatientiam diſſentiamus, non efficiuntur aliquo modo noſtra, & per conſequẽs nec meritoria, nec ſatisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem ſatisfactionis: apud eos verò qui non acceptant, habent rationem vindicationis. ¶ Inter opera ſatisfactoria tria communiter nominantur. ſ. ieiunium, oratio, & eleemoſyna, includendo ſub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt ſunt peregrinationes, & diſciplinæ: & ſub eleemoſyna, quidquid fit in vtilitatem proximi. Per hęc tria ſubtrahimus nobis ad honorem Dei tria bona. ſ. animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non ſubtrahimus à nobis realiter, ſed per hoc quòd ſubmittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem ſubtrahimus bona corporis. Per eleemoſinam verò bona fortunæ. Et quamuis quędam oratio habeat ſuauitatem & dulcedinem ſpiritus, ex diſpoſitione & aſſuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex parte obiecti habet afflictionẽ carnis: quia vt dicit D. Greg. Dum creſcit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus femoris Iacob ex lucta angeli emarcuiſſe legitur, & Abraham multum laborabat ad abigendas muſcas. Sic orantes, ad effugandas euagationes & ſubreptiones mentis, quæ dicuntur muſcæ morientes, perdentes ſuauitatem vnguenti, hoc eſt deuotionis. Eccleſiaſtes. 10.

Solum opus pœnale eſt ſatisfactorium.

An et quã do flagella à Deo immiſſa ſatisfactoria ſint.

Tria ſunt opera ſatisfactoria.

Super Ezechielem.

Gen. 32.

Ver. 26. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM POENITENTIÆ.

In Add. 3. p.q.16.

CVm materia ſacramenti pœnitentiæ ſit peccator ſubditus, cõtritus vel attritus & cõfeſſus, ſatisfacere proponẽs: ſequitur quòd angelus non eſt capax ſacramenti pœnitentię, cùm non ſit homo nec poſſit deteſtari peccatum, & ei (vt dictum eſt) immobiliter adhæreat. Angeli autem boni ſunt impeccabiles: Igitur, &c. Sequitur etiam quòd innocẽtes, & qui nullum peccatum actuale habuerunt, non ſunt materia huius ſacramenti: & per conſequẽs nec Diua Virgo maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia ſacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Luc. 15. Gaudium eſt angelis ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non egent pœnitentia. Et licet iuſti non egeant ſacramento pœnitentiæ, ſunt tamen capaces virtutis pœnitentiæ, quæ infunditur in baptiſmo: quia licet peccatum non cõmiſerint, tamen (quantum eſt ex natura ſua) committere poſſunt: quamuis per gratiam Dei præſeruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamen ſequitur quòd habitus ſit fruſtrà, cùm ſit perfectio naturalis. Sequitur præterea quòd beati in patria non ſunt capaces ſacramenti pœnitẽtię, cùm non ſint in via, aut obnoxij peccato aut pœ-

næ:virtus tamen pœnitentiæ manet in illis:non quòd habeant actũ pænitentię,qui nũc eſt in via, ſed alium actum.ſ.gratiàs agere Deo de pœnitẽria relaxãte,vt dicit D.Tho.in 4.Sed eadem ratione videretur quòd fides,ſpes & patientia, remanerent in patria, quod tamen ipſe negat. Præterea gratiarum actio eſt actus religionis,& non pœnitentię:ideo in Summa aliter dicit:& iudicio meo, c.16.§.6. melius,vt ſuprà dictum eſt. Quartò pariter ſequitur quòd damnati, cùm ſint extra viam non ſunt ver.2. capaces ſacramenti pœnitẽtiæ nec habent virtutem pœnitentiæ: quæ eſt donũ Dei infuſum:licet habeant dolorem & triſtitiam de malo commiſſo: tamen non habent voluntatem ſe emendandi & expiandi:ideo non habent propriè actum pœnitentiæ, ſed aliquid ſimile in genere. Et ſecũdum hoc dicitur Sap.5. Intra ſe penitentiam agentes,& præ anguſtia ſpiritus gementes.

Ver. 27. DE LOCO SATISFACTIONIS.

A LOcus ſatisfactionis ſiue ſoluẽdi & expiandi pœnas pro peccatis actualibus debitas,eſt mũdus iſte,in quo viatores plenè poſſunt accipere ſacramentũ pœnitentiæ & exercere opera ſatisfactoria, Verùm quia contingit aliquando quòd aliquis exiſtens in gratia,obnoxius reatibus pœnarum pro peccatis præteritis, moritur ante expiationem, & quia(vt dicitur Apoc.21.) Non intrabit in illam(ſ.ciuitatem celeſtem Hieruſalem)aliquid coinquinatum ,aut abominationem faciens: & reatus pœnæ ſit quædam coinquinatio:ideo neceſſariò ponendus eſt locus, vbi poſt mortẽ expientur & exoluãtur reatus pœnæ temporalis,aliter fieret iniuria diuinæ iuſtitiæ, ſi non punirentur: & diuinæ miſericordiæ,ſi non expiarentur:cum diuina miſericordia cõmutauerit pœnam æternam, vt expiarentur,& tanquam peccatores peruenirent ad felicitatem æternam, ſequereturque quòd aliquis in gratia exiſtens,priuaretur vita æterna,abſque nouo peccato,quod eſt erroneum. Ideo neceſſe eſt ponere locum,vbi expientur. Hunc locum Eccleſia & cõmuniter Doctores vocant Purgatorium,de quo tractandum eſt.

Ver. 28. DE EXISTENTIA PVRGATORII.

PVrgatorium eſſe firmiter credendũ eſt:nam hoc ſacrę literæ pluribus in locis manifeſtãt. Hoc etiam Eccleſia in pluribus cõciliis generalibus determinauit.ſ.in Concilio Florent. Barren.& Agatenſi,quam determinationẽ omnes ſancti & orthodoxi atque catholici Doctores ſemper ſecuti ſunt. Prædicta concilia plurima in ſacris literis habent fundamenta,quorum aliqua ad veritatem fidei ſuſtinendã,inſerenda duxi. Primò quia de nomine apud aliquos eſt quæſtio,(quæ propriè ſolis pertinacibus eſt relinquẽda, dummodo de re ipſa conſtet) indifferens enim eſt quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur. Vocitent hęretici quo nomine voluerint:nos verò locum,in quo poſt mortem expiantur peccata venialia,& reatus peccatorũ mortalium,qui(vt iam probatum eſt) manet,etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. ¶ Fundamentum huius nominis ſumptum eſt *Purgatorij nomẽ ex ſacris literis.* ex Malachia 3.cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius?aut quis ſtabit ad videndum eũ? Ipſe enim quaſi ignis conflans & & quaſi herba fullonũ. Et ſedebit conflans & emundãs argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum,iuxta illud, Statutum eſt hominibus ſemel mori,& poſt hoc,iudicium. *Heb.9.* Tunc ergo ſi qui ſint qui non fuerint plenè purgati, purgabuntur igne: Ad hunc ſenſum D. Pau. *1.Cor.3.* dicit: Fundamentum aliud nemo poteſt ponere,præter id quod poſitũ eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus (ſiue fides Ieſus Chriſti charitate formata,ſecundum Gloſ.) Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc,aurum,argẽtum,lapides precioſos,ligna,fœnum,& ſtipulam, vniuſcuiuſque opus manifeſtum erit:dies enim Domini(hoc eſt aduentus domini ad iudicium poſt mortẽ)declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificauit,veluti aurum,argentum,lapides precioſi, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis non habebunt niſi bona opera, ignis nocebit:nec detrimẽtum patientur,ſed mercedẽ accipiẽt. Si cuius verò opus arſerit(puta quia ex linguis,& fœno & ſtipula,quibus ignis nocet,& quæ repreſentant peccata venialia, & reatus peccatorum)detrimẽtum patietur:ipſe tamen ſaluus erit.ſ.propter fundamẽtum: ſic tamen quaſi per ignem(ſ.purgatus.) Et quãuis ignis in ſacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiuntur homines in hac mortali vita, per quas(vt dictum eſt) poſſunt expiare pœnas: Malachias tamen & Apoſt. intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur poſt mortem animæ,quæ habent aliquid ligni,fœni & ſtipulæ,vt D.Aug.dicit in Sermo.4.de commemorat.anima.& D.Greg.in 4.Dialog.c.39.& Glo.ordin.& omnes antiqui *Liberatio animarum à pœnis.* Doctores dicunt animas poſt mortem luere pœnas de quibus Malachias & Apoſt. loquuntur.ſ. ignis,à quibus poterunt liberari, vt Tob.declarauit 4.c. Panem tuum & vinum ſuper ſepulturam *2.Ma.12.* iuſti conſtitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabeus,qui collatione facta, miſit Hieroſolymis, offerri duodecim milia drachmas argenti pro peccatis mortuorũ,iuſtè & religioſè de reſurrectione cogitans, Sequitur, Sancta ergo & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Et ſi obiiciatur librum Machabeorum non eſſe de Canone: Dicendum eſt quòd licet non

ſit de Canone Hebræorum ſiue Iudæorum:eſt tamen de Canone Eccleſiæ catholicæ,quæ nō regitur per Canonem Hebræorum, ſed Spiritu ſancto. Hebræi enim multa à Spiritu ſancto reuelata omiſerunt,ſicut librum,qui intitulatur Eccleſiaſticus, vt recitat D. Hieron.in epiſt.ad Cromachium & Heliodorum epiſc. Idem Hiero.in prologo Danie.ait,Hebræi hiſtoriam Suſānæ,hymnum trium puerorum,& hiſtoriā Beelis non habēt:multáque abſurda de traditionibus eorū interpoſuerunt, & illa quindeim ſigna ante iudiciū vt teſtatur idem Hieron.quæ tamen Eccleſia non recipit:libros autem Machabeorum(quamuis incerto authore) Eccleſia recipit, & inter Canonicos D. Aug.& Hieron. numerauerunt: Eccleſiáque in concilio Trident.eos inter canonicos numerauit. ¶ Præterea & perēptoriē Chriſtus Dominus dixit,Si quis dixerit verbum contra Spiritū
Mat.12. ſanctum,non remittetur ei, nec in hoc ſeculo,nec in futuro. Omnes orthodoxi expoſitores ex his verbis eliciunt,quòd verè & in bona conſequentia ſequitur, quòd in futuro ſeculo aliqua peccata remittantur: à fortiori reatus pœnarum temporalium: quia ſi nullum in futuro ſeculo peccatum remitteretur,fruſtra & ocioſe Chriſtus dixiſſet,Neque in futuro ſeculo:quod eſt blaſphemū, & in maximam iniuriam Chriſti,qui eſt ipſa ſapientia patris. Peccata autē mortalia non remittuntur,vt dicitur 1.Ioan.5.Eſt peccatū ad mortem,non pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro ſeculo,vel reatus pœnarum temporalium,quæ ſecum compatiuntur gratiam, quæ eſt principium ſatisfactionis. Inſuper Apoc.5.dicitur quòd D. Ioannes poſt Chriſti Aſcenſionem vidit ſubtus terram animas benedicentes Deum:ſed hoc non poteſt dici de damnatis: quia (vt dicit Pſal.) Superbia eorum qui te oderūt,aſcēdit ſemper. Nec poteſt dici de patribus antiquis, qui iam cum Chriſto in die Aſcenſionis aſcenderant, & ſic non erant ſubtus terrā. Nec etiam poteſt dici de pueris,qui deceſſerunt ſine baptiſmo & ante vſum rationis:quia ignorant Chriſtum ſedentem ſuper thronum,quem vidit & audiuit Ioānes laudari & benedici. Ergo neceſſe eſt illa verba intelligi de aliquibus exiſtentibus in gratia,qui habebant aliquid purgandum. ¶ Vlterius in antiquo teſtamento omnes Iudæi orabant pro mortuis,& affligebant ſe pro eis. Vnde 2. Reg.1.dicitur, Apprehendens autē Dauid veſtimēta ſua ſcidit,omnéſque viri qui cum eo erant, planxerūt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vſque ad veſperam, ſuper Saul & ſuper Ionathan filium eius, & ſuper populum Domini,eò quòd corruiſſent,ſed hoc fruſtra feciſſent, ſi nō profuiſſet illis,& ſi non eſſet
hoc §.4. ver.33. purgatorium: igitur. Et(vt infrà dicetur) ſolennitas ſepulturarum,& cultus exequiarum,ab Apoſt,
vltimo.c. & ſanctis Patribus obſeruatus, non fruſtra fiebat. Inſuper D. Dion.recitat ritum Apoſtol.In ſepul-
Eccl. tura Chriſtianorum:& dicit quòd Apoſt,orabant pro defunctis,imò ab ipſis fuit inſtitutum, vt in
Hierarch. qualibet miſſa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damaſc.in quodam ſermone de ſuffragiis defunctorum dicit, Miniſteriorum conſcij diſcipuli Saluatoris, in tremendis viuificis myſteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant,ſanxerunt. Ex quibus apparet væſania nouorū hæreticorum,qui non verentur purgatoriū negare,& dicere purgatorium eſſe impoſturā ſacerdotū. ¶ Nec obſtat illud quod ſcribitur Apo.14.Beati mortui, qui in Domino(hoc eſt in gratia) moriuntur:quia nō omnes qui moriuntur in Domino, hoc eſt in gratia, ſtatim ſunt perfectè beati: ſed ſolùm illi,qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij ſunt beatæ in ſpe certa,quia certæ
Mat.5. ſunt quòd liberabuntur,& peruenient ad beatitudinē perfectam. De hac beatitudine Pſal. Beatus vir qui ſperat in Domino, Et Chriſtus, Beati pauperes quoniā ipſorum eſt regnū cælorum. ¶ Nec obſtat pariter quòd Charitas eſt ignis,Luc.12. Ignem,&c.& ignis naturaliter inclinatur & aſcendit ſurſum. Et ideo qui moriuntur in charitate aſcendunt & non deſcendunt. Quia quemadmodum ignis poteſt impediri ne aſcendat ſurſum:ſic charitas per peccata venialia,& reatus pœnarum temporalium. Et quia de exiſtentia purgatorij: in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum eſt:conſequenter dicendum eſt de receptaculis aliarum animarum poſt mortem.

Ver. 29. DE RECEPTACVLIS ANIMARVM.

In Add.3. p.q.69. QVamuis ſuſtantiæ ſpirituales ſecundum ſuum eſſe à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & diſponit temporalia, mediantibus ſpiritualibus creaturis,vt D. Aug. dicit 3.de Trinit. Ideo eſt quædam conuenientia ſpiritualium creaturarum ad corporalem ſubſtantiam, per congruentiam quandam: vt.ſ.dignioribus ſubſtantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde philoſophi ſecundum ordinem mobilium poſuerunt ordinem ſubſtantiarum ſeparatarum. Et quamuis animabus poſt mortem non aſſignentur aliqua corpora, quorum ſint formæ vel determinati motores:determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quandā ſecundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus inſunt quaſi in loco, eo modo quo ſpiritualia eſſe poſſunt in loco,ſecundum quod magis accedunt ad primam ſubſtantiam,vel elongantur ab ea:quod fit per meritum vel demeritum. Sicut enim in corporalibus eſt grauitas,qua feruntur ad locum ſuum,qui eſt finis motus ipſorum:ita in animabus eſt meritum vel demeritum,quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ ſunt fines actionum ipſarum. Vnde ſicut corpus C

per

per leuitatem vel grauitatem ſtatim fertur in locum ſuum,qui eſt finis motus ipſius,ita in animabus eſt meritum vel demeritũ,quibus perueniũt ad præmiũ vel pœnã,quæ ſunt fines actionũ ipſarum. Vnde ſicut corpus per grauitatẽ vel leuitatẽ ſtatim fertur in locũ,ſuũ, niſi prohibeatur:ita & animæ ſtatim ſoluto vinculo carnis per quod in ſtatu viæ detinebantur ,ſtatim præmiũ cõſequuntur vel pœnam,niſi aliquid impediat cõſecutionem præmij,vt peccatũ veniale,& reatus peccatorum mortaliũ. ¶ Et quia ante mortẽ Chriſti paradiſi porta nondum aperta erat:nulla anima quantumcunque perfecta in gratia,poterat cælũ aſcendere:ſed omnes deſcendebant ad infernum,iuxta illud,Quis eſt homo qui viuet,& non videbit mortem?eruet animã ſuã de manu inferi? Ad cuius euidentiam ſupponendũ eſt ſecundũ omnes catholicos,& ſingulariter ſecundũ D. Bernard.quòd infernus dicitur quaſi inferiùs,& ſic ſubtus terrã poſitus,& aliquando vocatur Abyſſus:& D.Aug. in lib. Retractationum dicit, quòd Infernus ſub terris eſt. Et ideo Eſa.7.dicitur locus profundus: Pete tibi à Domino ſignũ in profundũ Inferni, ſiue in excelſum ſuprà. D.Hiero.ſuper illud Matt. 12. Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tribus noctibus:ſic erit filius hominis in corde terræ:dicit quòd ſicut cor eſt in medio animali, ſic infernus in medio terræ. Vnde de Chriſto dicitur in Symbolo,Deſcendit ad inferos. Ex quo loco ſequitur terram circa centrũ eſſe cõcauam. Et ibi dicuntur fuiſſe quatuor receptacula ordinata,vnũ ſuper aliud,ad modum ſphærarum , cuius congruentia poteſt aſſignari : quia anima quæ quandiu coniuncta eſt corpori , eſt in ſtatu merendi & demerendi, ſed exuta à corpore eſt in ſtatu recipiendi finalẽ retributionem : & hoc dupliciter, vel quantum ad bonum,& ſic poſt Chriſti Aſcenſionem fuit & nunc eſt paradiſus,& ante reſurrectionem Chriſti erat Sinus Abrahę,ſiue limbus Patrũ:quia tunc reatus peccati originalis impediebat, ſed in deſcenſu Chriſti ad inferos impedimentum hoc ſublatum eſt,iuxta illud Pſal. Attollite portas principes veſtras,hoc eſt poteſtatem detinendi animas. Si quantũ ad malum,dupliciter,aut ratione culpæ mortalis,& ſic eſt infernus,qui eſt locus infimus,& dicitur profundiſſimus. Vnde Iob in perſona reproborum,In profundiſſimum infernũ deſcendet anima mea. Hic locus à Deo ſiue à Paradiſo eſt remotiſſimus,iuxta illud pſal. Lõgè à peccatoribus ſalus, & ſic in cẽtro terræ,& in circuitu eius. Si verò ratione culpę originalis,eſt limbus puerorũ. Si verò anima eſt in ſtatu in quo impeditur à finali retributione cõſequẽda,vel hoc eſt propter defectũ perſonæ , & ſic eſt Purgatoriũ, in quo detinetur,donec ſatisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorum mortaliũ, vel venialium remiſſorũ. Si verò propter defectũ naturæ,ſic ante mortẽ Chriſti erat limbus Patrum,vt dictũ eſt. Et quia de Paradiſo ſufficienter dictum eſt ſuprà c.14.ideo nunc de aliis receptaculis dicẽdum eſt.

In lib. de imagine mundi.

Quatuor animarũ receptacula.

Pſal.23.

Pſal.118.

Ver. 30. DE LIMBO PATRVM.

A LImbus propriè ſignificat vittã ſiue faſciolã quãdam,qua veſtis extremitas ornatur: ſed extẽſo vocabulo generaliter omnis vel extremitas circularis rei,dicitur Limbus. Et ideo ſuperior pars inferni circulariter cõprehendens alias partes. dicitur Limbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium poſſunt hoc modo dici Limbi. Sed cõmuni vſu locus expiationis ſiue ſatisfactionis dicitur Purgatorium: Infernus verò damnatorum Limbus non poteſt dici : Limbus Patrũ eſt prima & ſuperior pars inferni, in qua detinebãtur animæ Sanctorum patrum,quæ non habebant aliquid purgandum,eò quòd paradiſi porta nõdum erat aperta per clauem Dauid,hoc eſt per Chriſti paſſionem. In hoc limbo erant tenebrę,quantũ ad carentiam claræ viſionis diuinæ. Vnde Eſa,9. Populus qui ambulabat tenebris, vidit lucem magnam , & ſecundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach.9. Tu autem in ſanguine teſtamenti tui eduxiſti vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut ſcientiæ. Nec erat ibi pœna ſenſibilis,quã homines patiuntur pro actuali peccato:ſed erat quædã quies & refrigerium. Et ſecundũ hoc nõ dicitur infernus, ſed Sinus Abrahæ,eò quòd primum principiũ credendi explicitè miſterium incarnationis & redẽptionis,fuit ipſe Abrahã ,qui ſe ſeparauit ab idololatria , & ſignum fidei accepit, & cui primò de Chriſto (ſine cuius fide non peruenitur ad requiem) ſpecialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cælis , vbi nullus eſt dolor,ad ſimilitudinẽ ſinus maris,in quo nõ ſunt agitationes,neque procellæ,aut fluctuationes,ſed tranquillitas ſumma,dicitur Sinus Abrahę: Ad hunc ſinum ſiue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari,& ibi refrigerebatur,ante mortem Chriſti,refrigerio quietis,abſque dolore ſenſibili: quo refrigerio carebat diues Epulo,exiſtens in profundiſſimo inferno. Vnde Luc.16.dicitur eleuaſſe oculos in tormentis , & petiuiſſe refrigerium linguæ. Refrigeriũ & conſolatio eorũ qui erant in hoc ſinu , conſiſtebat in quiete cõſcientię, & in cõtemplatione rerum naturaliũ,& eorũ quæ per fidem audierant de reparatione humani generis & myſteriis diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione ſperatæ gloriæ, ſecundum illud, Spes quę differtur,affligit animam. Vnde D. Aug.in quodam ſermone de Paſſione Domini dicit, quòd lachrymabili obſectatione Chriſtũ orabant. Ab his doloribus liberauit eos Chriſtus. Vnde Act.2.dicebat D.Petr. Deus Chriſtũ ſuſcitauit,ſolutis doloribus inferni. ¶ Ad hunc locum inferni

In 4.diſt 22.q.2.art. 1.q.2.

Limbus patrum quid.

Luc.16.

Gen.12.

Refrigeriũ Sinus Abrahæ.

Prouer.13.

3.p.q.52. art.2.

D.Tho.dicit,quòd purgatorium eſt locus coniunctus inferno, intelligendum eſt mediante limbo
paruulorum. Et cùm dicit quòd probabiliter creditur,quòd limbus patrum & paruulorum ſecun- *In 4.diſt.*
dum ſitum ſit idem locus,niſi quòd requies ſanctorum adhuc erat in ſuperiori loco,quàm limbus *21.q.1.art.*
puerorum: Dicendum quòd ſe remittit ad ea quæ ſupra dixerat.ſ.quòd limbus patrum & infernus *1 q.2.*
damnatorum,ſi conſiderentur ſecundum ſitum loci,eſt idem locus,vel quaſi contiguus: ita tamen
quòd ſuperior pars inferni limbus patrum dicitur : tamen inter limbum patrum & infernum me-
diat purgatorium & limbus puerorum. Et cùm dicitur Chriſtum momordiſſe infernum, intelli-
gendum eſt de limbo patrum & purgatorio. Et ſic infernus & limbus patrum ſunt idem locus,ſe-
cundum ſitum.Si verò accipiatur ſecundum dignitatem rerum locatarum, tūc limbus puerorum
mediat inter purgatorium & infernum. ¶ Si quæratur an in limbo paruulorū aut patrum ſit ignis: *In Add.3.*
Dicendum quod incertum eſt:ſi tamen ſit non affligit in illis locis,neque eſt inſtrumētum diuinæ *p.q.69.ar.*
iuſtitiæ. Paruuli enim cùm non habuerint actum propriū, neque delectati ſint,non patiuntur pœ- *5.& 6.*
nam ſenſus,ſed ſolùm damni. Hæc pœna damni ſiue priuatio diuinæ viſionis in paruulis, multum
diſtat à pœna damni in damnatis:quia damnati ex culpa actuali & propria priuātur : ideo ad illam
priuationem ſequitur maxima triſtitia,& pœna ſenſibilis,ſiue afflictiua intrinſeca, quæ ſecundum
D.Chryſoſt.eſt maxima pœnarum, vt inferius dicetur. Paruuli autem cùm nō ex actu proprio,ſed
ex peccato naturæ,quod contraxerunt ex origine,non triſtantur:quia non ſecundum aliquos,non *Pœna dāni*
apprehendunt ſe aliquādo fuiſſe capaces illius beatitudinis. Cùm ergo omnis triſtitia ſequatur ap- *paruulos nō*
prehenſionem, ſequitur quòd non triſtantur. Poteſt etiam dici quòd Deus qui ordinauit pœnam *affligit.*
ſenſibilem correſpondere delectationi(vt dictum eſt) non concurrit ad apprehenſionē, nec ad tri-
ſtitiam,etiam ſi apprehenderent. Et ſic ſoluuntur omnia argumenta in oppoſitum. ¶ Quid autem *2.de Ani-*
faciant paruuli in limbo,dicunt cōmuniter doctores,quòd ſpeculātur naturalia. Licet enim anima
humana à principio ſui eſſe ſit tāquā tabula raſa, in qua nihil depictū eſt nihilominus tamen Deus,
qui non deficit in neceſſariis.& qui animā creauit intellectualis naturæ,in ſeparatione ipſius à cor-
pore influit tot ſpecies rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne fruſtretur intellectus earum
cui dedit Deus poteſtatem fieri & continere quodam modo, (ſ. per ſimilitudinem,) omnia, vt ha-
betur Sap. 10. ſic quòd nullus Philoſ. vnquam tanta cognouit de naturalibus, ſicut anima paruuli *D. Ant.*
ſeparata. Et cùm omnes tales ſint eiuſdem ſpeciei,ſequitur quòd omnes erunt pares in huiuſmodi *Flo.1.p.ſum*
infuſione & beatitudine naturali. Hæ animæ non poſſunt iuuari neque liberari ſuffragiis viuorum, *ma tit.8.c.*
cùm non ſint in gratia,& ſint perpetuò damnatæ. Quidam tamen dicunt quòd poſt diem iudicij *1.§.4.*
& reſurrectionis(vt detur ſpatium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum:
ſed hæc incerta ſunt,& ſolus Deus nouit.

Ver. 32. DE PVRGATORII LOCO ET POENIS.

A PVrgatorium ſiue locus expiationis, ſatisfactionis, & ſolutionis pœnarum poſt mortem, eſt
duplex : vnus ſecundū diſpenſationem:& ſic in diuerſis locis,etiam in hoc mundo,aliquæ ani- *In 4.diſt*
mæ,ſecundum D.Greg.in 4. Dia.purgatæ ſunt, vel ad viuorum inſtructionem, vel ad defunctorū *21.q.1.art.*
ſubuentionē, vel propter punitionē viuorū,qui negligentes fuerunt : ſecundum verò legem com- *1.q.3.*
munem dicitur eſſe ſubtus terram, cōtiguus inferno, non immediatè, ſed mediāte limbo puerorū, *purgatorij*
vt dictū eſt ex Apoc.5. ¶ In purgatorio duplex eſt pœna.ſ.damni & ſenſus. Sed D. Anthonius Flo- *pœna.*
ren.in prima parte ſummæ tit.8.c.5.§.1.duas alias addit,quæ poſſunt dici accidentales & ex conſe-
quenti. Prima & principalis eſt pœna damni, ſiue priuationis diuinæ viſionis ad tempus, per quam
retardatur ab ipſa diuina viſione , quam anima ſeparata exiſtens in gratia, ſummopere affectat : &
cùm ex culpa ſua videt ſe priuari,& ſummum bonū illi differri,dolet & affligitur:vnde mentaliter *Pſal. 14.*
clamat cum Pſal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum:quia quāuis ſperet lapſo determina-
to tempore,& ſoluta pœna,ſe viſuram Dei eſſentiam:nihilominus tamen triſtatur & affligitur di- *Sap.9.*
citur enim Prou.13. Spes quæ differtur, affligit animam : & tantò magis, quantò res magis deſide-
rata amatur. tam intenſum enim eſt deſiderium animæ ſeparatæ vidēdi Deum, quòd nullum deſi-
derium ei in præſenti æquari poteſt: quia poſt ſeparationem à corpore animæ nō retardātur mole
corporis,quod aggrauat & retardat animam. Ideo pœna damni purgatorij excedit omnem pœnā *Pſal. 119.*
huius mundi. Vnde puer non tantùm dolet aut triſtatur de abſentia matris, cum neceſſitatem eius
habet:ſicut anima ſeparata,de abſentia Dei: neque quiuis alius ex quacūque priuatione ſeu perdi-
tione boni,etiam regni tēporalis,cùm omnia talia finita ſint,& Deus infinitus. Ideo nō eſt propor-
tio. Eam ob rem lamētantur cū Pſal. Dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus eſt. Ad
hanc primā pœnā dāni ſequitur etiā pœna vermis ex conſideratione culpæ , propter quam meruit *In 4.diſt.*
priuari. Sequitur etiam alia ex cōſideratione propriæ negligētiæ,eò quòd in hoc mūdo potuit ſa- *44.q.3.ar.*
tisfacere,& nō cūrauit. ¶ Alia pœna eſt ignis. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd eodem mo- *3.q.3.*
do patiuntur animæ ab igne,ſicut dæmones. Et cùm nullū corpus poſſit agere in ſpiritum,eò quòd *In Add.*
oportet agens eſſe mobilius paſſo.& omne corpus agere per contractum: Spiritus autē non poteſt *3.p.q.7.ar.*
3.

bent: Tertiò illi qui habẽt vtrunque:ſcilicet culpam venialem, & reatum peccatorum mortalium remiſſorum.alij non puniuntur in purgatorio.

Ver. 33. DE LIBERATIONE ANIMARVM A PVRGATORIO.

A ANimæ à purgatorio dupliciter liberari poſſunt: Primò per ſatisfactionẽ,quando pœnã temporalem per diuinã iuſtitiam eis indictã ſuſtinuerint. Tunc enim ſatisfactione cõpleta, cùm nullum impedimentũ habeant,ſtatim euolant ad cælũ,& ſummo gaudio clara Dei viſione fruuntur. Secundò liberãtur etiã ante tẽpus determinatum per ſuffragia viuorum:& hoc quatuor modis, ſecundum D.Greg.in 4.Dial.& habetur in c.animæ defunctorum 13.q.2.vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor ſoluuntur modis, Oblationibus ſacerdotũ, aut precibus Sãctorum, charorum eleemoſynis,aut ieiuniis cognatorũ. Sed iſti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus eſt per modum meriti,ſecũdus per modum ſuffragij. Et iſti duo modi ſunt diuerſi,quia meritum innititur iuſtitiæ, ſuffragiũ verò liberalitati. Per modum meriti ſuffragia viuorũ proſunt animabus defunctorum,dupliciter: Primò quãtum ad præmium accidentale. Pſal. Particeps ego ſum omnium timentium te,&c. & hoc modo ſuffragia viuorũ proſunt etiam ſanctis exiſtentibus in patria : Quia gaudent de bonis viuorũ, iuxta illud Luc. 15. Gaudium eſt angelis in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Secundò ſuffragia viuorũ proſunt defunctis per modum meriti, quantum ad ſatiſfactionem, vel expiationẽ,ſeu diminutionem pœnæ. Et hoc eſt quãdo per intentionem opera pœnalia viuorum exiſtentium in gratia,applicantur illis:quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamẽtum huius communicationis habetur ex Apoſt.1.Cor.12.vbi Eccleſiam ſiue congregationem fidelium dicit eſſe vnum corpus in Chriſto, ſcilicet myſticum & ſimilitudinariũ. Sicut enim corpus naturale habet multa mẽbra, & vnum ſuffragatur aliis membris vnitis, vt experimẽto videm⁹: Omnes autẽ fideles per gratiã & charitatẽ vniũtur Chriſto capiti & aliis mẽbris,hoc eſt fidelibus vnitis Chriſto, hoc eſt in gratia exiſtẽtibus. Vnde ſequitur quod ſicut membrũ corporale ſuffragatur & ſubleuat aliud membrũ per applicationem, ſic vnus fidelis aliũ:applicatio autẽ ſpiritualis fit per intentionem. Et cum animæ purgatorij ſint membra vnita & egeãt:ſequitur,&c. Iuſtitia enim diuina,ad cuius imitationẽ iuſtitia humana eſt exemplata, nõ eſt rigoroſior iuſtitia humana, Sed videm⁹ quod ſi aliquis ſit captus pro debito,alio ſatisfaciẽte pro eo, liberatur: Quia qui per aliũ facit, per ſeipſum facere videtur. Et ideo ſi exiſtẽs in gratia ieiunat, vel dat eleemoſynam, aut aliud opus ſatisfactorium facit pro eo qui eſt in purgatorio, ſatisfacit & expiat pœnã ab eo:ſicut ſatisfaceret pro ſe, ſi illud opus alteri nõ applicaret. Nec refert an ſint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dummodo ſint vniti per charitatẽ, quæ (vt dicitur 1.Cor.13.) nũquam excidit: Quia applicatio ſpiritualis non requirit propinquitatẽ localem: Cõiunctio enim charitatis facit maiorem propinquitatem, quàm ſit localis: quãuis etiã dici poſſit quòd defuncti in memoriis viuentium viuunt,& ſic ſunt propinqui. illis verò qui ſunt ſeparati à corpore, vt dãnati; ſuffragia non poſſunt prodeſſe. Viuentes autem ſuffragando defunctis, merẽtur ſibiipſis præmium eſſentiale, ſ.vitam æternã, aut aliquem gradũ ipſius : quod non poteſt communicari, ſicut præmiũ accidentale, & ſatisfactio, vt dictum eſt, cùm de merito ageretur. Ad ſuffragandum defunctis hortatur nos Apoſt. Gal.6.dicens : Alter alterius onera portate : & ſic adimplebitis legem Chriſti, ſ.in operibus miſericordiæ. ¶ Aduertendũ etiam quòd non ſolùm ſuffragia facta ab his qui ſunt in gratia proſunt defunctis, ſed etiã ſuffragia Eccleſiæ ordinata fieri ab his qui ſunt in gratia, etiã ſi exequantur per eos qui ſunt in peccato mortali:non quidem inquantũ ſunt peccatorũ, ſeu à peccatoribus,applicantur:ſed inquantũ ſunt miniſtri Eccleſiæ, cuius perſonam gerunt, vt ſacerdotes in celebrando, vel officiãdo, dicendo vigilias & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D.Dion. vel inquantum peccator agit vt inſtrumentũ eius qui eſt in gratia:quia opus inſtrumentale eſt magis participalis agentis, quàm inſtrumenti. Vnde peccatum mortale ſerui ex præcepto domini eleemoſynam facientis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo ſequitur quòd ſi aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua ſuffragia (quanuis illi per quos fiunt, ſint peccatores) nihilominus tamen proſunt illis pro quibus fiunt & ordinãtur, ſi ſint in gratia. ¶ Secundò ſuffragia fidelium poſſunt prodeſſe aliis viuis ac defunctis per modum ſuffragij, hoc eſt per modum orationis & ſupplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ eſt in ratione, quæ pertinet ad meritum, & poteſt applicari ſicut alia opera pœnalia. Sed vltra illũ conatum & pœnalitatem, cùm orationis impetratio potius innitatur liberalitati dãtis, quàm pœnalitati orãtis: poteſt aliquis orando Deũ iuuare alios, tam viuos, quàm defunctos, ſaltem de congruo. Et per hũc modum ſuffragij animæ purgatorij poſſunt liberari, tam per indulgentias (vt inferiùs dicitur) quàm per orationes Sanctorum qui ſunt in patria, necnon viuorum, vt probatum eſt ex D.Dion. de orationibus quas faciebãt Apoſt. in ſepultura fidelium. ¶ Et quanuis Sancti qui ſunt in patria, non ſint in ſtatu merendi, nec ſibi, nec aliis, nec ſatisfaciendi pro illis, cùm

Animæ quatuor modis liberantur à purgatorio.

Pſal.118.

In Addit. 3.p.q.71.ar.2.

In lib.Eccl. Hierarch.

quòd cultus & ſolennitas ſepulturæ tam in antiquo quàm in nouo teſtaměto commědatur vt patet de ſepultura Saræ, quam ſepeliuit Abraham in magnifico ſepulchro,& Gene. 25. de ſepultura Abrahæ,& 49.de ſepultura Iacob,& Deuter.34.de ſepultura Moyſi.& in 1.Reg. de Samuele, & 2.Reg. 2. Laudauit Dauid viros Iabes de ſepultura Saul. & Tob. 12. Laudatur à Raphaele de ſepultura defunctorum,& Eſa.11.de ſepulcho Chriſti fuit prophetatum, In die illa radix Ieſſe ſtat in ſignum populorum : ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum. Et quo ad nouum teſtamentũ, Matt.27.& Marci.16.Luc.23.& Ioan.19.explicatur ſolennitas ſepulturæ Chriſti, facta à Nicodemo & Ioſeph ab Arimathia qui in ſindone munda & cẽtum libris aromatum in ſepulchro nouo in petra exciſo ſepelierunt ipſum.& Matt.26. Chriſtus laudauit Magdalenã, quòd vnguentum precioſum ſeruaſſet ad ſepeliendum eum. & Luc. 7. laudati ſunt viri Nain, de ſocietate ſepulturæ filij viduæ.& D. Dion.in vlt.cap. Eccleſiaſt. Hierar.recitat ſolennem cultum ſepulturæ, quem ſeruabant Apoſt. Nos itaque ritũ antiqui & noui teſtamenti ſequentes, laudamus cultum ſepulturæ, nõ abſque cauſa & magnis rationibus à ſanctis patribus inuentũ & obſeruatum. D. *Sepulturæ cultus ratio nabilis.* Aug.in lib.de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd ſolennitas ſepulturæ adinuenta & ſeruata eſt propter viuos,& propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. prima eſt naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerũ offendantur, & corpora fœtoribus inficiantur. Secunda ad inſtruẽdam & proteſtandã fidem reſurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec ſperabant reſurrectionem, non curabant ſepulturas, ſed corpora flammis dabant, & cineres ſpargebant. Sed antiqui & ſancti patres, vt fidem & ſpem reſurrectionis quam habebant, oſtenderent & proteſtarẽtur, curabant diligenter, ſicut quis curat & notat locũ rei quã ſe reacccepturum putat. Vnde D.Aug.in 1.de Ciuit.Dei dicit, quòd Iacob & Ioſeph aliique patres voluerunt ſepeliri in terra promiſſionis, vbi credebant Chriſtum naſciturum, cuius reſurrectio noſtræ reſurrectionis eſt cauſa. Tertia ratio eſt ad honoranda inſtrumenta diuinæ miſericordiæ & Spiritus ſancti: Quia corpora Sanctorũ fuerunt vaſa & inſtrumẽta Spiritus ſancti in bonum. Quarta ratio eſt propter vtilitatẽ ſpiritualem viuentiũ, qui habent occaſionem veniendi ad monumẽtum, quod interpretatur monẽs mentem, vt D. Aug.ait. *Vtilitates ſepulturæ.* Videns enim homo proximũ mortuum, habet occaſionẽ cogitandi quòd & ipſe mortalis eſt : ideo debet cauere à peccatis, pœnitere,& ſatisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. *Hebr.10.* vnde Eccle.7. Mihi heri,& tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem proſunt viuis, inquantũ ſunt quædam viuorum ſolatia: cognoſcunt enim alios aduenięntes eſſe amicos, quod non gaudent de morte ſuorum, ſed compatiuntur, aſſiſtendo & ſociando. Proſunt etiam defunctis, non quo ad ſenſum, quem corpus poſt mortẽ non habet. ideo nõ pulſantur cãpanæ vt ipſi audiant, neque cerei aut tædæ accendũtur, vt ipſi videant: ſed vt homines audientes & inſpicientes ſepulchra & ſolennitates ſepulturæ, orent pro ipſis defunctis: *2.2.q.32. ar.1.ad 1.* per huiuſmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & inducitur ad compatiendum. Et ex ſumptibus ſepulturæ pauperes fructum capiunt,& Eccleſiæ decorantur. Sic enim ſepultura inter cæteras eleemoſynas & opera miſericordiæ computatur. Vnde Damaſcen.in ſermo.de Innocentibus inducit verba Athanaſij ſic dicentis: Licet in area qui in pietate cõſummatus eſt, poſitus fuerit, ne renuas oleum & ceras Deum inuocantes in ſepulchro: accepta ſunt enim iſta Deo,& multã ab eo recipiẽtia retributionẽ. Nec obſtat quod D.Greg.ait, quod ad maioris damnationis cumulũ eorũ corpora in Eccleſiis ponuntur: Quia ſepultura ſolennis in ſacro ſepulchro non nocet, niſi pro quanto fruſtrat propter eam creditores, vel quatenus hanc ſibi indigni propter humanam gloriam procurant. *Sepulturæ locus quis.* ¶ Circa huiuſmodi ſepulturas notanda ſunt aliqua: Primò quòd ſepulturæ locus eſt Eccleſia, vel cœmiteriũ, vt in c.ſunt, 17.q.4. ¶ Secundò quòd ſepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, ſiue pro actu & officio clericorum qui ſepeliũt, cùm ſit aliquid ſpirituale vel ſpirituali annexum: *Geneſ.23.* gratis tamen oblata ſuſcipi poſſunt, licet locus ſepulchri, ſicut & calix cõſecratus, materialiter poſſit vendi: ſed nil ratione benedictionis aut cõſecrationis poteſt exigi: Vnde & Abraham emit agrũ ſpelũcæ duplicis in poſſeſſionẽ ſepulchri. ¶ Tertiò notãdũ eſt quod ius ſepulturæ ſiue ſepeliẽdi conuenit Eccleſiis parochialibus. Ideo qui moriũtur abſque electione ſepulturæ, in Eccleſia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriũtur, debent ſepeliri. Pertinet etiã ius ſepeliẽdi aliis Eccleſiis vel cõuentibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio cõceſſum eſt, vt in eccleſiis & cœmiteriis prædicatorũ & minorũ, vt habetur in cle.dudũ de ſepult. *Ius ſepeliẽdi quibus conuenit. Prædicatores & minores habẽt ius ſepeliẽdi* ¶ Quarto notãdum eſt quod quilibet, tam maſculus quàm fœmina, non profeſſus religionẽ, habẽs liberũ arbitrium,& debitã ætatẽ pubertatis, quæ in fœmina eſt in duodecimo anno,& in maſculo in decimoquarto, poteſt ſibi eligere ſepulturam, etiam vxor ſine cõſenſu viri,& filius vel filia pubes ſine conſenſu patris aut matris, vt habetur in c.licet, de ſepult.in 6. Religioſus autem,& ſeruus, ac filij,& filiæ impuberes, non poſſunt ſibi eligere ſepulturã: ſed ſuperior vel dominus vel pater eligit eis, etiã ſi poſt annos pubertatis moriãtur, ſi ipſi nõ elegerint. Et ſimiliter maritus eligit vxori, ſi ipſa nõ elegerit: non

tamẽ è cõuerſo. Et ſi maritus prę mortuus fuerit, & vxor nõ elegerit, ſepelitur in ſepulchro viri vltimi, ſi plures habuerit, & filij in ſepulchro patris. Probatio autẽ electionis fieri poteſt non ſolùm per teſtes, ſed etiã per ſigna: vt ſi pater de ſua ſepultura non fecit ſpecialem mentionem, eligẽdo ſepulturam pro filio ſuo in aliquo religioſo loco, cenſetur etiam pro ſe elegiſſe. Idem de marito qui elegit ſepulturã vxori, aut ſi ædificauit ſepulchrũ, aut poſuit lapidẽ pro ſigno ſepulchri.

Ratio electionis ſepulturæ triplex. ¶ Aduertendũ tamen quòd ratio potiſſima electionis ſepulturæ, eſt ſanctitas loci, quæ prouenire poteſt primò ex corporibus ſanctorum ibi ſepultorum, qui per talem electionẽ efficiuntur patroni & aduocati eligẽtium. vnde 3. Reg. 13. dicebat quidam propheta filiis ſuis, Cùm mortuus fuero, ſepelite me in ſepulchro, in quo vir Dei ſepultus eſt: iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. & 4. Reg. 13. habetur virtus oſſium Heliſæi. Secunda ratio mouens aliquẽ ad eligẽdam ſepulturã in aliquo loco, eſt generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant ſepeliri cum patribus ſuis, ſiue in ſepulchro maiorũ. Tertia ratio poteſt eſſe habitatio & incolatus deuotorum virorũ, quorũ ſuffragia ſperãtur. Et licet interdicatur religioſis ſub pœna excõmunicationis latæ ſententiæ, ne habeant voto vel iuramẽto ſeculares aſtringere ad eligendum vel non mutandũ ſepulturã: Non tamen inhibetur eis perſuadere, allegando rationes propter quas eligenda eſt ſepultura. ¶ Quintò notandum eſt quòd ſi quis in teſtamẽto eligit in aliquo loco ſepulturam, & ratione ſepulturæ aliqua legauit Eccleſiæ, in qua elegit ſepeliri, ornamenta, aut alia quæ ſequuntur ad exequiarũ cultum, vt ſunt oblationes panis & vini, atque alia ſuffragia facienda: ſi poſtmodum ſimpliciter mutet ſepulturam, non mutato teſtamẽto, & eligit in alia Eccleſia ſepeliri, cenſetur etiã mutaſſe legata.

Qui carẽt eccleſiaſtica ſepultura. Sextò notãdum eſt quòd hæretici ac cæteri infideles ac etiã Chriſtianorũ filij non baptizati, non debẽt ſepeliri in loco ſacro, nec mortui in tormentis, aut deſperati, vel raptores. Suſpenſi verò aut aliter iuſtitiati, ſi nõ moriantur impœnitentes, de licentia iudicis poſſunt ſepeliri. Leproſi verò Chriſtiani de conſuetudine ſepeliuntur in cœmiterio ſeparato, benedicto tamen. Aliqui dicunt quòd non debent cũ aliis ſepeliri, quia cui non communicamus in vita, nec etiã in morte communicamus. Excõmunicati verò donec obtinuerint abſolutionem, in terra prophana ſunt ſepeliendi & relinquendi: poſt adeptã verò abſolutionem, ſunt transferendi, & in loco ſacro aut benedicto ſepeliendi. Si circa huiuſmodi plura ſcire deſideras, & probationem præcedentium habere velis, vide apud Summiſtas in verbo, ſepultura.

Ver. 34. DE INFERNO DAMNATORVM.

In. 4. diſt. 48. q. 2. ar. 3. ad 4. INfernus damnatorũ eſt locus profundiſſimus circa centrum terrę, in quo vſque ad diem iudicij cruciabũtur animæ peccatorũ in peccato mortali decedentiũ, & poſt diẽ iudicij animæ & corpora ſimul cũ dæmonibus. A Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia ſine vere & temperie, ab aliis verò Acheron, quaſi ſine gaudio. Si domini tẽporales habẽt carceres perpetuos pro ſceleratis, à fortiori Deus. Et quia inferni cõſideratio eſt vtilis ad retrahendũ homines à peccato, eò quòd D. Dion. ait, Nemo intendens in malum, operatur: Nõ enim eſt aliquis, qui ſi actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas, cõſentiret peccato: & ſi ante cõſenſiſſet, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad deteſtandũ ipſum, & agendũ pœnitentiã. *Pſal. 118.* vnde Pſal. dicebat, Conſideraui vias (ſ. ad infernũ tendentes) & conuerti pedes meos in teſtimonia tua, & alibi: *Pſal. 9.* Conuertantur peccatores in infernũ, omnes qui obliuiſcuntur Deũ, & Salomon Eccle. 7. dicebat, Memorare nouiſſima tua, & in æternũ non peccabis. Ideo circa huiuſmodi inferni cõditiones parum nobis inſiſtendum eſt. Hic infernus dicitur inferior à Pſal. Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundiſſimus, vt Iob 4. Si quæratur quantum diſtet à ſuperficie terræ: Quicquid dicant Aſtronomi, incertũ nobis eſt: Lucifer & alij mali angeli, qui menſurauerunt, dicere poſſent. ¶ Iſte infernus multas habet malas conditiones, quarum prima eſt, quia eſt cauerna clauſa, ſine aliquo oſtio aut feneſtra vel foramine: nec eſt aliqua via localis, per quã ſit acceſſus ad illã, quicquid *Super Pſal. 86.* dicatur de cœmiterio ſancti Patritij, de quo multæ illuſiones & fatuitates narrantur. Nec etiã credendum eſt quòd in monte Ætna, qui in Cicilia continuè cõburitur, audiũtur mirabiles voces & ſoni, ſit porta vel introitus inferni. Vnde Caſſiodor. dicit, Quo itinere animæ in inferoũ perferantur, quia in diuina authoritate non legitur, habemus incertũ. Quo ad ingreſſum animarũ non requiritur porta: quia corporalia non impediũt ſpiritum, qui abſque medij pertranſitione poteſt lo- *Pſal. 103.* caliter moueri. Et ſic in inſtanti mortis per dęmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora verò nõ glorificata impediuntur mole corporis. Et ideo in die iudicij poſt ſententiam, in eius executione aperietur terra, ſicut aperta fuit quando deglutiuit Dathan & Abiron, qui deſcẽderũt in infernum viuentes, Num. 16. poſtmodũ iterum claudetur, & cõtinuabitur. Nec obſtat quod dicit Pſal. Attollite portas principes veſtras: quia (vt dictum eſt) accipitur porta pro poteſtate detinendi animas. *Infernus quomodo dicitur latus.* Et cùm dicitur Matth. 16. Portæ inferi non prępualebũt aduerſus eam, intelliguntur dæmones & peccata, quæ portant homines in infernum, & ſunt cauſa damnationis eorũ. ¶ Si quæratur an ſit magna & lata cauerna: dicitur quòd infernus eſt largus quadrupliciter: Primò auiditate retinendi:

Secundò

Secundò multitudine damnatorum: Tertio pœnarum diuerſitate: Quartò æternitate, ſed quo ad ſitum loci ignoramus. Ante diem iudicij non requiritur magnum ſpacium, cùm dæmones & animæ non occupent locum. Poſt diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnum ſpacium: quia multi ſunt vocati, pauci verò electi: ideo extendetur ad purgatorium: quia nullus poſt diem iudicij erit in purgatorio. Et quia in limbo patrum nullus eſt, aliqui dicunt quòd vſque ad limbum patrum extẽdetur: quia paruuli exiſtentes in ſolo peccato originali, poſt reſurrectionem erunt ſuper terram, ſed hoc non habet authoritatem. Quicquid tamen ſit, credendum eſt quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, ſufficiẽtem locum præparauit. Nec erunt ad placitũ elongati, ſed valde preſſi, iuxta illud Pſal. Sicut oues in inferno poſiti ſunt. ❡ Secunda conditio huius cauernæ dicitur obſcuritas & tenebroſitas, de qua Iob.10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meũ, antequàm vadam ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine. Chriſtus illas tenebras vocauit exteriores ſiue extraneas, quæ fuerunt figuratę per tenebras Ægypti, de quibus Exod.10. Extende manum tuam in cęlũ, & ſint tenebræ ſuper Ægyptum ita denſæ, vt palpari poſſint. Sequitur, Et factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti: tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum, neque mouit ſe de loco in quo erat. Multò magis horribiles & denſæ ſunt tenebræ inferni: quia habẽt muros in circuitu ſpiſſiſſimos. Nec habet portas aut feneſtras, ſicut dictum eſt: ideo Pſalmiſta dicit: In æternum non videbit lumen. Si dicatur quòd diues epulo vidit Abraham à longè, & Lazarum in ſinu eius, Luc.16. Dicendũ quòd non erat viſio corporalis, ſed ſpiritualis, ad quã non requiritur lumen corporale. Nec illa flamma fumo mixta lucet, ſed fumat. de illius illuminatione D.Greg. dicit, Ignis inferni quãuis ad conſolationem non luceat, vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam ſequaces quoſque ſuos ſecũ in tormento reprobi viſuri ſunt, quorũ amore deliquerunt. ❡ Tertia cõditio illius cauernę eſt ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi eſt ignis corporalis, qui vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia ſolida. Et ſic non eſt ibi ignis metaphoricus ſiue ſimilitudinarius: quia tunc pœna eſſet ſolùm per imaginationem: & ſic non eſſent veræ pœnæ, ſed imaginariæ duntaxat, quod eſt erroneum in fide: quia ex multis paſſibus habetur quòd ſit ignis materialis, & realis cruciatus. Vnde diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Chriſtus, Ite in ignem æternum, Matt.25. Ibunt hi in ſupplicium æternum, &c. Supplicium importat actũ. & Matt.10. Timete eum qui poteſt animam & corpus perdere in gehennã. & 18. Bonum eſt tibi vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentẽ mitti in gehennam ignis. & Pſal. ignis, ſulphur, &c. & Iob 24. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium. Poſtquàm ergo ille ignis eſt calidus & materialis, ſequitur quòd realiter cruciat. Apoc.21. dicitur, Timidis & execratis &c. Pars illorum in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Non poteſt clarius exprimi ignis corporalis, quàm per calorem & ardorem. ❡ Nec eſt poſſibile quòd per ignẽ intelligatur vermis conſcientiæ, vt quidam hæretici dixerũt: quia Eſa. vlt. dicitur, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. vnde oportet quòd aliud ſit ignis, & aliud vermis. Nec ſequitur quòd ſi vermis teneatur metaphoricè, quod etiã ignis: quia ex aliis paſſibus ſcripturæ non declaratur quòd ſit vermis materialis, ſicut dictum eſt de igne ex calore & ardore. Vnde Deut.32. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſſima. & Sap.5. Pugnabit orbis terrarum contra inſenſatos. Si punirentur ſola imaginaria pœna, punirentur ſolum pœna vermis ex apprehenſione illius: & ſic non ab igne extrinſeco agente, quod importat nomen cruciatus, ſupplicij, tormenti & pugnę, & ſic totus orbis nõ pugnaret. D.Greg. in 4. Dialog. dicit, Ignẽ gehennæ corporeum eſſe non ambigo: quo certum eſt corpora cruciari. ❡ Nec obſtat quòd Damaſce. in fine 4. lib. dicit, Tradetur diabolus, & dæmones, & homo eius, ſ. Antichriſtus, cũ impiis & peccatoribus in ignem æternum, non materialem qualis apud nos eſt, ſed qualem nouit Deus. Quia Damaſce. non negat ſimpliciter illum ignem eſſe materialem: ſed dicit quòd non eſt taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos eſt, eò quòd quibuſdam proprietatibus ab iſto igne diſtinguitur: Quia ignis noſter lignis nutritur, & facilitet extinguitur: Ille verò nec nutritur, nec extingui poteſt, ſed perpetuò manet: vel ideo quia ibi ignis nõ conſumet corpora, ſicut hîc: quia ibi agit vt eſt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, per quã modificatur: & non punit omnes æqualiter, ſed ſecundum quantitatem & menſuram demeritorum. Non obſtat pariter quòd D.Auguſt. 12. ſuper Geneſ. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (ſcilicet locum) ad quem anima defertur per mortẽ non corporalem: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quàm quòd anima poſt mortem non locatur corporaliter & circunſcriptiuè, ſed alio modo ſpirituali, ſicut angeli ſunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, ſed opinando & inquirendo. ❡ Quarta conditio cauernæ infernalis eſt, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D.Greg. in Moral. dicit, In inferno eſt frigus inſuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, fla-

Mat.20. Pſal.48. Mat.22. Pſal.48. *Ignis inferni eſt realis & non metaphoricus.*

ſi offenſus ſit maioris dignitatis. Vnde non adeo punitur percutiens ruſticum, ſicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui eſt infinitæ dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intenſiuè, cùm non ſit capax: ergo extenſiuè. & ſic pœna infinita ſecundum durationem. Secunda ratio ſumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis ſuæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deum pro illo contemnat: Sed quicunque diligit aliquid, ſicut finem vltimum ſuæ voluntatis, ex hoc ipſo vellet ſemper ſibi adhærere, niſi per accidens retrahatur, vel timore pœnæ, vel aliquo huiuſmodi: Sed ſi impunè adhærere poſſet, ſemper adhæreret. Vnde ſecundum D. Greg. Iuſtum eſt vt qui in ſuo æterno contra Deum peccauit, in eterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in ſuo æterno peccaſſe, non ſolùm ſecundum continuationem actus in tota hominis vita: ſed quia finem vltimũ in peccato conſtituit, voluntatẽ habuit in æternum peccandi: ideo D. Greg. 24. Moral. dicit, quòd iniqui voluiſſent ſine fine viuere, vt potuiſſent ſine fine peccare. Tertia ratio ſumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatum mortale quis priuat ſe gratia quæ eſt principium remiſſionis culpæ, & ſine qua peccatum remitti non poteſt. Et ideo ſi in peccato mortali moriatur, ſemper remanet in culpa, cùm propter obſtinationem non ſit gratiæ ſuſceptiuus. Manente autẽ culpa ſemper eſt obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpam, aliàs remaneret aliquid inordinatum in vniuerſo, *Rom.13.* contra illud, Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. ideo æternaliter puniri debet. ❡ Secũdò ſciẽdum eſt, quòd pœna proportionatur peccato: in peccato autem ſunt duo. Primum eſt, auerſio ab incommutabili & infinito bono, ſ. Deo. Vnde ex hac parte peccatum eſt infinitum: & ſic peccato reſpondet pœna damni quę eſt infinita: eſt enim amiſſio boni infiniti ſcilicet Dei, ad quam ſubſequitur pœna afflictiua, vt infrà dicetur. Alterum autem, eſt inordinata conuerſio ad bonum commutabile: & ex hac parte peccatum dicitur finitum, quia ipſa conuerſio eſt finita, cùm actus creaturæ non poſſit eſſe infinitus. Et ſic peccato debetur pæna finita intenſiuè ſecundum quantitatẽ conuerſionis. Sed quia ille ſe priuauit principio remiſſionis, & immobiliter adhæret: ideo pæna illa intenſiua æternaliter extenditur. Et ſic duratio pænæ ſenſus non reſpondet quantitati culpæ, ſed irremiſſibilitati ipſius. vnde Mar.6. dicitur: Qui blaſphemauerit in Spiritum ſanctum, non habebit remiſſionem in æternum. ❡ Tertiò not. eſt quòd licet pæna proportionetur culpæ ſecũdum acerbitatem, tam in iudicio humano quàm diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quòd pæna adæquetur culpæ actuali ſecundum durationem, vt D. Aug. dicit in 21. lib. de Ciuit. Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quaſi in momento committitur, non propterea momentanea pæna punitur, ſed quandoque perpetuo carcere, vel exilio, vel etiam morte. In qua non conſideratur occiſionis mora, ſed potius quòd in perpetuum auferatur à poteſtate peccandi, & ſocietate viuentium: & ſic repræſentat ſuo modo æternitatem pænæ diuinitus inflictæ. Nec tamen ſequitur quòd peccatum veniale, quod propter defectum gratiæ, quæ eſt principium remiſſionis peccatorum, æternaliter punitur, ſit adeo graue, ſicut mortale, nec quòd ita acerbè puniatur intenſiuè.

Pœna dãni reſpondet auerſioni & pæna ſenſus conuerſioni.

Pæna non æquatur culpæ actuali.

Ver. 35. DE POENIS DAMNATORVM ANTE IVDICIVM.

A Damnati in inferno vſque ad diem iudicij ſolùm in anima puniuntur triplici pæna, ſcilicet damni, ſenſus, remorſus conſcientiæ ſiue vermis. ❡ Prima pæna dicitur damni ſiue priuationis: quia priuatur bono infinito, ſcilicet clara Dei viſione, in qua conſiſtit beatitudo, ad quam ſequitur triſtitia, quæ ineffabiliter torquet animam, eo quòd ex culpa ſua priuatam ea ſe cognoſcit: Qui enim perdit centum aureos ex culpa ac vitio ſuo, dolet ſi mille amplius, & ſic conſequenter. Similiter de poſſeſſionibus, officiis, ac dignitatibus ex culpa amiſſis. Vnde ſequitur quòd qui ex culpa ſua perdidit ſummum bonum, ſummè doleat & triſtetur. Ideo D. Chryſo. dicit: Nonnulli imperitorum ſibi ſatis eſſe putant & optabile videri, ſi gehenna tantummodo careant. Ego autẽ multò grauiores gehenna dico eſſe cruciatus, remoueri & abijci ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quòd ſi nulla extrinſecus pæna torqueret, hæc ſola ſufficeret: omnes enim gehennas ſuperat cruciatus. Notandum tamen quòd hæc pæna priuationis, licet ſit eadem reſpectu obiecti, eſt tamen diuerſa, & plures, reſpectu ſubiecti & cauſarum: & ſic maior ſequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatũ, quã propter minus: & propter plura peccata, quàm propter vnum. ❡ Secunda pæna dicitur ſenſus: nõ quòd animæ in inferno habeant potentias ſenſitiuas, niſi radicaliter, vt dictum eſt cùm de intellectu animæ ſeparatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pæna ſenſus, quia ab extrinſeco, ſcilicet ab igne, qui vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, imprimit in eas, non calorem (quia non ſunt capaces) ſed quandam qualitatem afflictiuãm ſecundum quantitatem peccati, ex parte conuerſionis. ❡ Tertia pæna dicitur vermis, non corporalis (cùm ibi non ſint vermes nec alia animalia) ſed ſpiritualis,

Pæna.

In homi. de repar. lap.

c. 2. §. 1. ver. 2.

ignominia,ſiue ignobilitate,deformitate,confuſione ac aliis defectibus,quàm fuerint in hoc mũ-
do. Et verificabitur de illis illud, Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum. Et eadem ratione nõ *Thren.4.*
ſolùm erunt priuati agilitate & ſubtilitate,ſed etiam erunt graues,ponderoſi,ſpiſſi, & immobiles
iuxta illud: Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.& illud: Fiant immobiles quaſi *Exod.15.*
lapis. Præter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta ſenſuum, quia omnes
torquebuntur,ſicut in beatis delectantur. ¶ Primò ſenſus viſus: Sicut enim ſenſus viſus beatorum
delectabitur in viſione gloriæ humanitatis Chriſti, D. Virginis,& aliorum Sanctorum, ſolis,lunę,
planetarum,ſtellarum, & aliarum rerum creatarum: Sic viſus damnatorum torquebitur tripli- *Viſus dãna*
citer: Primò,priuatiuè,quia in tenebris denſiſſimis & horribilibus erunt:& nihil quod eis delecta- *torum tor-*
tionem afferat,videre poterunt. Si Tobias dicebat, Quale gaudium mihi eſt, &c. quid poterunt *quebitur.* *Tob.5.*
dicere damnati,qui non ſedebunt ſiue non requieſcent, ſed torquebuntur in tenebris denſiſſimis
exterioribus & extraneis? Secundò torquebũtur fumo inferni: quia cùm ibi ſit ſulphur inflamma-
tum, vt habetur Apoc.21.& nullum ſit ſpiraculum, fumus circumuoluet eos, & magnum afferet
tormentum, quod Chriſtus per fletum expreſſit dicens, Ibi erit fletus & ſtridor dentium. Non
quòd ſit tibi emiſſio ſeu reſolutio lachrymarum,quia cùm nil in eis per cibum reſtauretur,conſu-
merentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & conturbatione capitis & oculorum.& quã-
tum ad hoc corpora damnatorum non ſolùm ab exteriori affliguntur,ſed etiam ab interiori,ſecũ-
dum quod corpus immutatur ad paſſionem animę bonam vel malam. Tertiò viſus damnatorum
torquebitur ex aſpectu dæmonum in corporibus aſſumptis. Licet enim non habeant corpora,aſ-
ſument tamen ex viliſſima materia,ad torquendum viſum damnatorum,qui videndo pulchra &
delectabilia peccauerunt. vnde Sapien.17. Perſonæ triſtes illis apparentes,pauorem præſtabant in
tenebris Ægypti,quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni.& Naum 2. Aſpectus eo-
rum quaſi fulgura diſcurrentia,& Iob: Vadent & venient ſuper eos horribiles ad irridendum eos. *Iob.10.*
Ideo Dauid petebat, Ne irrideant me inimici mei. ¶ Secundò damnati torquebuntur in auditu, *Pſal.24.*
ſicut ſancti delectabuntur: iuxta illud, Clarè ſonant iugiter organa Sanctorum.& Pſal. Exultatio- *Pſal.149.*
nes Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur,audiẽdo fletus,planctus, & vlu- *Pſal.73.*
latus,blaſphemias,& maledictiones,& opprobria damnatorum. de quibus Pſal. Superbia eorum *Pſal.87.*
qui te oderunt,aſcendit ſemper.& Iob.1. Pereat dies in qua natus ſum, &c. Hiere.20. Maledicta *1.Cor.15.*
dies in qua natus ſum.& Iob.12. Vtinam cõſumptus eſſem,ne oculus me videret. Repleta eſt ma- *Sap.5.*
lis anima mea. Miſerabiliores facti ſumus omnibus,quia in opprobrium omnium, Sol iuſtitiæ nõ *Mat.8.*
ortus eſt nobis. Laſſati ſumus in via iniquitatis,&c. Nos inſenſati,&c. Zacha.2. Plãgent ſe ſuper ſe
familiæ.& Hier.3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones puniẽtes eos in corporibus aſſumptis
vlulabunt. Vnde Eze.27. A ſonitu gubernatorum eius turbabuntur. D. Aug. in ſerm. ad Eremitas
dicit quòd Lucifer non ceſſabit clamare in corpore aſſumpto aliis dæmonibus, vt percutiant &
torqueant hinc & inde. Amos 1. Leo rugiet,quis non timebit? Præterea 1. Reg.2. Dominum for-
midabunt aduerſarij eius,& ſuper ipſos in cælis tonabit. Tonitruum illius ſententię, Ite maledicti,
&c. ſemper manet in auribus eorum. ¶ Tertiò torquebuntur damnati in odoratu. Sicut enim odo-
ratus Sanctorum delectabitur in odore ſuauiſſimo,qui exibit à corporibus eorum,iuxta illud, Sã- *Pſal.4.*
cti tui Domini florebunt ſicut lilium,& ſicut odor balſami erunt ante te: Sic odoratus damnato-
rum torquebitur ex fœtore procedẽte ex cadaueribus eorum,iuxta illud Eſa.24. De cadaueribus *In Addit.*
eorum aſcendit fœtor,magis abominabilis,quàm Antiochi,de quo 2. Mach.9. dicitur, quòd eius *3.p.q.64.*
fœtore vniuerſus exercitus grauabatur,imò & ipſemet ſuum fœtorem ſufferre non poterat. Quã- *art.6.ad-*
tus eſſe poterit fœtor inferni,in quo tot cadauera & omnes immunditiæ, putrefactiones,abomi- *dit.2.*
nationes,ſulphura,& procellæ maris in purgatione & conflagratione mundi detrudentur? & veri-
ficabitur illud Eſa.8. Erit pro ſuaui odore fœtor. ¶ Quartò torquebuntur damnati in guſtu: ſicut
guſtus beatorum delectabitur nõ per cibum aut potum: ſed per immutationem linguæ, ab aliqua *In Addit.*
humiditate à Deo adiuncta linguæ eorum, habente omnis ſaporis ſuauitatem. Sic in pœnam in *3.p.q.28.*
lingua damnatorum adiungetur aliqua qualitas,quę erit amarior felle & veneno inſanabili. Vnde *art.*
Deut.32. Fel draconum vinum eorum,& venenum aſpidum inſanabile. Vua eorum,vua fellis, & *Pſal.10.*
botrus amariſſimus. & Pſalmographus. Ignis, ſulphur, & ſpiritus procellarum, pars calicis eo-
rum. Dicunt aliqui practici quòd dæmones apothecarij infernales in aſſumptis corporibus
aſſumunt materias abominabiles ad nauſeam prouocantes,& eas miſcebunt ad inuicem,iuxta il-
lud Pſalm. Et inclinauit ex hoc in hoc: veruntamen fæx eius non eſt exinanita, bibent omnes pec- *Pſal.74.*
catores terræ: Lucifer clamabit,& dicet illud Apoc.17. Date (ſcilicet huic vel illi ſitibundo) cali-
cem indignationis iræ Dei:& illud Ezech.33. Potabis vſque ad fæces,& fragmenta eius deuorabis,
ponent in ore,& ſi deglutiant,ſtatim euoment. Poſtmodum inſultabunt illudentes eis,& dicẽtes
illud Eſa.51. Bibiſti de manu (hoc eſt de potentia) Domini,calicem iræ eius, vſque ad fundum ca-

ſed ſub ratione punientis: neque conſideratio aliorum delectabilium, quorum ſpecies habuerũt in
via, quæ non poſſunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, ſed ſo-
lùm ad triſtitiam, ſicut cætera omnia.

§. 5. DE SACRAMENTO EXTREMÆ VNCTIONIS.

A EXtremam vnctionem, quæ circa infirmos obſeruatur in Eccleſia, eſſe ſacramẽtum nouæ le- *In Addit.*
gis conſtat ex determinatione Concilij Triden. de qua ſuprà dictum eſt cùm de numero *3. p. q. 92.*
Sacramentorum, ageretur. Poteſt etiam probari ex definitione ſacramenti: quia omne ſignũ exte-
rius, à Chriſto ordinatũ ad deletionem peccatorum, & ſanctificationẽ hominis, cuius imaginẽ ge- *c. 16. 4. ve.*
rit, & cauſa exiſtit, eſt ſacramentũ nouæ legis. Vnde Eſa. 27. Hic eſt omnis fructus, vt tollatur pec-
catum. Sed extrema vnctio eſt huiuſmodi, vt patet per D. Iac. vlt. ca. Et ſi in peccatis ſit, remitten-
tur ei: & curatio peccatorum ſignificatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora ſanat. vnde
Eſa. 1. Plaga tumens non eſt curata medicamine, neque fota oleo. Et quamuis ſint plures vnctio-
nes, non eſt tamen niſi vnum ſacramentum: quia omnes ordinantur ad vnam perfectam, quæ eſt
vnctio omnium exteriorum ſenſuum, quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinan-
tur ad ſpiritualem ſanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatem ſa-
cramenti (vt dictum eſt cùm de ſacramento Eucharistiæ ageretur) ſicut nec etiam pluralitas mi-
niſtrorũ, vt ſi facta prima vnctione moreretur ſacerdos, alius deberet perficere & nõ inchoare. Si-
cut ſi conſecrato pane moreretur, non eſſet eadem hoſtia bis conſecranda: Quia cùm miniſter tã-
tum inſtrumentaliter operetur, mutatio miniſtri non tollit vnitatem ſacramenti, ſicut nec opera-
tio martellorum tollit vnitatem operationis fabri.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

B MAteria huius ſacramenti teſte D. Iaco. eſt oleum. Et cum oleum propriè & communiter ad *In Addi.*
ſanationem non accipiatur niſi oliuarum, eò quòd eſt linitiuum & penetratiuum vſque ad *3. p. q. 29.*
intima, ac etiam diffuſiuum, alij autem liquores ad ſimilitudinem olei oliuæ nomẽ accipiunt: ideo *art. 4.*
oleum oliuarum eſt propria materia huius ſacramenti, ſicut aqua elementaris eſt propria materia *Oleum oli-*
baptiſmi. Voluit autem Chriſtus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiã vulnera ſanã- *uarum pro-*
tur: quia vinum ſanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cùm omnis efficacia ſacramẽtorum *pria mate-*
deſcendat à Chriſto, illa ſacramenta à quibus ipſe vſus eſt, habent efficaciã ex ipſo vſu ſuo, ſicut ta- *ria extre-*
ctu ſuæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Ideo benedictio aquę non eſt de eſſentia baptiſ- *mæ vnctio-*
mi. Sed Chriſtus non eſt vſus hoc ſacramẽto, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo *nis.*
in omnibus vnctionibus de neceſſitate ſacramenti requiritur ſanctificatio ſeu conſecratio mate-
riæ: quia effectus non cauſatur ex naturali proprietate materiæ, ſed à Chriſto, à quo effectus deſcẽ-
dit, mediantibus miniſtris, ſcilicet, ſacerdotibus, & in miniſtros inferiores mediantibus miniſtris
ſuperioribus, qui materiam ſanctificant per conſecrationem & benedictionem. Et ideo in omni-
bus ſacramentis quæ indigent materia ſanctificata, ſanctificatio materiæ fit per epiſcopũ, & vſus *Pſal. 132.*
quandoque per ſacerdotem, vt oſtendatur ſacerdotalis poteſtas ab epiſcopali deriuari, ſecundũ
illud Pſa. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam: barbã Aaron. ſequitur, quod deſ-
cendit in oram veſtimenti eius. ¶ Nec obſtat quòd materia ſacramenti Eucharistiæ non neceſſa-
riò requiritur quòd ſit benedicta: Quia ſacramentum Euchariſtiæ conſiſtit in ipſius materiæ cõ-
ſecratione, & Chriſtus eo vſus eſt: vnde canit eccleſia, Se cibat ipſe cibus.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

C CVm omnia ſacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantum per verba determina- *In addit.*
tur materia, quæ ad multa poteſt ſe habere: neceſſe eſt hoc ſacramentum habere formã. For- *3. p. q. 29.*
ma autẽ, qua ex traditione Apoſt. vtitur Eccleſia Romana, eſt oratio deprecatiua, & eſt hæc. Per *art. 7. et 8.*
iſtam vnctionẽ & ſuam piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi Deus quicquid peccaſti per vi-
ſum: & ſic de aliis ſenſibus. Hæc autẽ ratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia ſuſcipiẽs
hoc ſacramentũ, eſt propriis viribus deſtitutus: ideo indiget orationibus ſubleuari. Secũda, quia da
tur exeuntibus, qui iam deſunt eſſe de foro Eccleſiæ, & in ſolius Dei manu requieſcunt. Vnde ci
per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui ſemper in-
ducitur per ſacramentum, niſi ſit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non eſt ef-
fectus ſacramenti, quamuis quandoque ſequatur, ideo non ponitur in hac forma.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

D QVum ſacramenta nouæ legis habeant virtutem & efficaciã, quæ in eis non niſi diuinitus in- *In Addit.*
eſt, neceſſe eſt dicere quòd hoc ſacramentum eſt immediatè à Deo inſtitutum. Nec obſtat *3. p. q. 29.*
quòd Euangeliſtæ de hoc non faciant mentionẽ: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euã- *art. 3.*
geliis non continentur: vt dicitur Io. vlt. Illa enim præcipuè curauerunt Euangeliſtę tradere, quæ
ad neceſſitatem ſalutis, & Eccleſiæ diſpoſitionem pertinent. Ideo potius inſtitutionem baptiſmi,

pœnitentiæ,& Euchariſtiæ,ac ordinis factum à Chriſto,narrauerunt, quàm extremæ vnctionis, confirmationis,& matrimonij,quæ non ſunt de neceſſitate ſaluris,neque ad diſpoſitionē Eccleſię pertinen. De vſu tamen huius ſacramenri fit mentio Mar. 6. vbi dicitur quòd Apoſt.oleo vngebant in..mos:quod non feciſſent,niſi Chriſtus ordinaſſet.¶Nec ſequendi ſunt qui dicunt hoc ſacramentum cū ſacramento confirmationis Chriſtum dimiſiſſe Apoſt.inſtituendum:Quia illis non contulit poteſtatem excellentiæ,ad quā pertinet inſtituere ſacramēta: ſed ſolam publicationem iſtorum commiſit:ipſe verò per ſeipſum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramenta enim ad fundamenta legis pertinent:ideo ad legiſlatorem ſpectat inſtitutio: publicatio autem huius facta eſt per D.Iac.vbi dicitur,Infirmatur quis in vobis?inducat presbyteros,&c.

Ver. 4. DE EFFECTV SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Iac.5. In Addit. 3.p.q.30.

SAcramentum extremæ vnctionis,ſicut & quodlibet aliud ſacramentū,eſt inſtitutū ad vnū effectum principalē,quāuis poſſit inducere alios effectus ſecundarios. Principalis effectus huius ſacramenti ex eius ſignificatione accipitur, & eſt quædam ſpiritualis ſanatio ſiue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præſupponit vitā corporalē in medicato: ſic ſpiritualis ſupernaturalem. Et ſic hoc ſacramentū non datur cōtra defectus,quibus vita ſpiritualis tollitur, ſcilicet contra peccatū originale,vel mortale:ſed contra peccatū veniale, & illos defectus, quibus homo ſpiritualiter infirmatur,vt non habeat perfectū vigorē vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus eſt quædam debilitas & ineptitudo,quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccato qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Non ſunt tamen diſpoſitiones ex actibus relictæ,quæ ſunt quidā habitus inchoati:ſed quædam debilitas in ipſa mente exiſtens, qua ſublata per gratiā ſacramentalem ſpecialem huius ſacramenti,quæ in voluntate ſubiectiuatur,eiſdem habitibus & diſpoſitionibus ex actibus præteritis manentibus,voluntas hominis non poteſt ita inclinari ad peccatū, ſicut ſtante illa debilitate. Et ideo contra hanc debilitatē ex peccatis prouenientē homo roboratur per hoc ſacramentū,contra vehemētes inſultus & tentationes dæmonū,qui inſidiantur calcaneo,hoc eſt fini vitæ,ſiue morti eius,vt dicitur Gen.3. Sed quia gratia quæ ſecum non cōpatitur peccatū, facit hoc robur: ideo hoc ſacramentū ſi inueniat aliquod peccatū mortale vel veniale, quo ad culpā, ex cōſequenti tollit illud dūmodo non ponatur obex ex parte recipientis,ſicut de cōfirmatione & Euchariſtia dictū eſt. Ideo D.Iac.de remiſſione peccati conditionaliter loquitur,dicens: Et ſi in peccatis fuerit,dimittentur ei,ſcilicet quo ad culpam,quam non ſemper delet,cùm non ſemper inueniat:ſed ſemper operatur contra debilitatem prædictā. Et quamuis peccatum mortale nō dimittatur ſine contritione,tamen hoc ſacramentū per gratiam quā confert, facit quòd ille motus liberi arbitrij in peccatum,quem extrema vnctio præſupponit, fiat contritio:ſicut in ſacramēto Euchariſtiæ & confirmationis. ¶ Et quia extrema vnctio non facit ſanitatem corporalē ex naturali proprietate materiæ (ſicut aqua baptiſmi lauat corporaliter) ſed ex virtute diuina,quæ rationabiliter operatur;& ratio operans non inducit ſecundariū effectum, niſi ſecūdum quod expedit ad principalem. Ideo in hoc ſacramento non ſemper ſequitur corporalis ſanatio,ſed ſolùm quādo expedit ad ſpiritualem ſanationē:& tunc ſemper eam inducit, niſi ſit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ ſecundum diſpoſitionem eius: Non tamen imprimit characterem,quia per hoc ſacramentum non deputatur homo ad aliquod ſacramentum agendum vel ſuſcipiendum:cauſat tamen ornatum,ſicut pœnitentia. E

Extrema vnctio ex conſequēti delet peccatum mortale.

Ver.5. DE MINISTRO SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

In Addit. 3.p.q.31. Sacerdotes miniſtri ſacr. extremæ vnctionis.

QVamuis epiſcopus poſſit hoc ſacramentū ſicut & alia miniſtrare:nō tamē eſt ſolus miniſter huius ſacramēti:quia non poſſet ad omnes infirmos accedere. Et ideo ſacerdotes,& nō diaconi,aut laici,ſunt miniſtri huius ſacramenti. Eam ob rem D.Iacob.in eius publicatione dixit,Inducat presbyteros Eccleſiæ,&c. Nec obſtat quòd oratio laicorum ſit nunquam magis Deo accepta,quàm ea quæ fit à presbytero miniſtrante hoc ſacramentum: quia nō hoc eſt verum ſecundū ſe,inquantū laicus eſt in maiori gratia,& fit in perſona propria. Sed presbyter in hoc ſacramento orat vt perſona publica,& in perſona Eccleſiæ, quæ eſt ſponſa Chriſti dilectiſſima: quod laicus, qui eſt perſona priuata,facere nō poteſt. ¶ Et licet legatur quòd aliqui presbyteri in Ægypto trāſmiſerint oleum ad infirmos,quo ſanabantur & ſimiliter de D.Genoueſa legitur quòd oleo vngebat infirmos,& ſanabantur:illæ tamen vnctiones non erant ſacramentales: ſed ex quadam deuotione recipientium vel mittentium oleum,conſequebantur effectum ſanitatis corporalis per gratiam gratis datam ſanitatum,& non per gratiam ſacramentalem. F

Ver.6. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM EXTREMÆ VNCTIONIS.

In Addit. 3.p.q.32.

CVm hoc ſacramentum ſit quædā ſpiritualis medicina,quæ per modū corporalis ſignificatur: G cōſequitur quòd ſanis quibus corporalis curatio nō cōpetit,non debet hoc ſacramentum miniſtrari. Quia quamuis ſpiritualis ſanitas ſit principalis effectus: tamen requiritur quòd per corpo-

ralem

ralem curatione ſignificetur, etiamſi corporalis ſanatio non ſequatur. Ideo illis ſolis ſanitas ſpiritualis per hoc ſacramentum dari poteſt, quibus curatio corporalis competit, ſcilicet infirmis. Vnde D. Iacob. dicit. Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille ſolus poteſt ſacramentum baptiſmi ſuſcipere, qui poteſt corporalis ablutionis eſſe particeps. Et cùm hoc ſacramentum ſit vltimũ quod Eccleſia conferre poteſt, quaſi diſponens ad gloriam: ideo illis tantũ infirmantibus debet exhiberi, qui ſunt in ſtatu exeuntium quando ſcilicet ægritudo nata eſt inducere mortem: ſiue cùm de periculo mortis timetur. Et quia ad effectum huius ſacraméti percipiendum requiritur actualis deuotio in ſuſcipiente, & meritum generale totius Eccleſiæ, quod patet ex eo quòd per modum deprecationis forma huius ſacramenti datur: ideo illis qui non poſſunt hoc ſacramentum recognoſcere, & cum deuotione ſuſcipere ſiue qui non habent vſum rationis, præcipuè cùm in illis nõ ſint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc ſacramentum eſt inſtitutum, neque furioſis, & amentibus, qui poſſent huic ſacramento irreuerentiam per immunditiam facere, niſi habeant dilucida interualla, conferri non debet. His autem qui in vſu rationis perierunt, ſi in mora vſum rationis amiſerint, denegati non debet. Mutilati verò cùm habeant actualem deuotionem, quamuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, ſaltem in radice, & interius peccare poſſunt: ideo debent inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri. *Soli infirmi ſunt materia ſacramenti extremæ vnctionis.*

Ver.7. DE PARTIBVS QVÆ INVNGI DEBENT.

A QVia hoc ſacramentum per modũ curationis exhibetur, & cùm non oporteat quòd curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appoſitam, ſed illis partibus, in quibus eſt radix morbi: ideo vnctio ſacramentalis debet fieri in illis partibus tantũ, in quibus eſt radix ſpiritualis infirmitatis: quãuis anima ſit in omnibus partibus tota per eſſentiam, non tamen quo ad potentias, quæ ſunt radices actuum peccati. Cùm autem principia agendi ſint principia peccandi, eo quòd peccatum conſiſtit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ ſunt inſtrumenta principaliora illarum potentiarum, debet vnctio fieri. Principia autẽ agendi in nobis ſunt tria. Primũ eſt dirigens, ſcilicet potentia cognoſcitiua, quæ diuiditur in quinq; ſenſus exteriores, qui ſunt primum fundamentũ cognitionis. Omnis enim noſtra cognitio ortũ habet à ſenſu, vt dicit Philo. in 1. Poſter. Et quia vbi eſt in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinque ſenſuũ, ſcilicet oculi, propter viſum: aures, propter auditũ: nares, propter odoratum: os, propter guſtum: manus, propter tactũ, qui in pulpis digitorum maximè viget. Secũdum principium eſt vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principiũ eſt virtus motiua, cuius principalius inſtrumentum ſunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cùm primũ principium omniũ aliorũ ſit vis cognoſcitiua: ideo vnctio quinque ſenſuũ ſeruatur ab omnibus, quaſi de neceſſitate ſacramenti. Quidam autem non ſeruant alias vnctiones: quidam verò ſeruant eas quæ ſunt ad pedes, & non ad renes, ſed loco renum ad pectus circa regionem cordis, quod eſt ſubiectũ appetitus ſenſibilis. Et quãuis in viris morbus præcipuè vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (ſecundum illud Iob. 40. Poteſtas eius in lumbis eius) membra tamẽ genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honeſtatem ſacramenti. *In Addi. 3.p.q.32. art.5.* *Principia agendi.*

Ver.8. DE ITERATIONE SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

B CVm hoc ſacramentũ ſit quædã ſpiritualis curatio, quæ per corporalẽ ſignificatur, & curatio corporis iteretur: ſequitur quòd hoc ſacramẽtum eſt iterabile, ſicut & cauſa morbi: maximè cũ non habeat perpetuũ effectum, ſicut ſacramenta quæ cauſant characterem, quæ non iterãtur. Nec obſtat quòd hoc ſacramentum dicitur extrema vnctio, & vltimũ remediũ: Quia illud quod quandoque ſecundum veritatem non eſt extremũ, eſt extremum ſecundum iudiciũ hominum. & ideo hoc ſacramentum non debet dari niſi illis, quorũ mors eſt propinqua, ſecundum exiſtimationem hominum. & ſi homo euadat, & recidiuum patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatib. verò diuturnis, ſicut in hectica, podagra, & hydropiſi, aut aliis, nõ debet dari niſi ſit periculum mortis. & ſi homo illum articulum euadat, eadem infirmitate durante, & iterum ad ſimilem ſtatum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quaſi eſt alius ſtatus infirmitatis, quamuis non ſit alia infirmitas ſimpliciter. *In Addit. 3.p.q.33. art.1.*

§. 6. DE SACRAMENTO ORDINIS.

C ORdinẽ eſſe ſacramentum nouæ legis eccleſia determinauit in pluribus conciliis vniuerſalibus & vltimatè in Concilio Triden. Cuius ratio eſt, quia Sacramentum nil aliud eſt quàm ſignum ſenſibile, adhibitũ ad ſanctificationem hominis. Sed ordo eſt huiuſmodi, igitur. Ordo ſecundũ Magiſtrũ Sen. in 24. diſt. 4. eſt ſignaculũ ſiue ſignũ quoddam, per quod ſpiritualis poteſtas traditur ordinato. Et quamuis ſint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnum, ſcilicet ſacramentum Euchariſtiæ, quod eſt ſacramentum ſacramentorum: ideo eſt vnum ſacramentũ, quẽad- *In addit. 3.p.q.34. art.3.* *Ordinis ſacramentum.*

modum de Euchariſtia dictum eſt:licet ſint diuerſæ materiæ & formæ.

Ver.1. DE MATERIA SACRAMENTI ORDINIS.

In Addit. 3.p.q.94. art.5. QVum omne ſacramentum conſiſtat in rebus & verbis,& res dicatur materia:cõſequens eſt ſacramentũ ordinis habere materiam exterius adhibitam:diuerſimodè tamen ab aliis ſacramentis:quia in aliis ſacramentis materia ſignificat virtutem omnino ab extrinſeco aduenire, & ſic virtus in aliis ſacramentis deriuatur tantum à Deo, & non à miniſtro, qui ſacramentum diſpenſat. Et ſic non eſt in miniſtro permanenter,ſed ſolum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in ſacramento ordinis traditur, ſcilicet ſpiritualis poteſtas,deriuatur ab eo qui ſacramẽtũ dat,ſicut poteſtas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum ſacramẽtorum præcipuè cõſiſtit in materia,quæ virtutem diuinam ſignificat,& continet ex ſanctificatione per miniſtrũ adhibita. *Materia ordinum quæ ſit.* Sed efficacia huius ſacramenti principaliter reſidet penes eum qui ſacramenta diſpenſat: materia autem magis pertinet ad determinandam poteſtatem, quæ traditur particulariter ab habente eam complerè,quàm ad poteſtatem cauſandam. quod patet ex hoc quòd materia competit vſui poteſtatis. Notandum tamen quòd non ſolùm porrectio materiæ eſt de eſſentia ſacramẽti ordinis,ſed etiam tactus illius ab eo qui ordinem ſuſcepit. quod verba formæ oſtendunt, cùm dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hoſtiariatus ſunt claues : materia autem Lectoratus, liber,qui dicitur lectionarius: Materia ordinis Exorciſtatus,eſt liber Exorciſmorum : Materia Acolytharus,eſt candelabrum cum cæreo extincto,& vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, eſt liber Epiſtolarum: Materia Diaconatus,eſt liber Euangeliorum: Materia verò ſacerdotalis Ordinis,eſt calix,cum vino,aqua,& patena,cum hoſtia ſuperpoſita.

Ver.2. DE FORMA SACRAMENTI ORDINIS.

In Addit. 3.p.q.34. art.4. QVia ſacramentum ordinis principaliter cõſiſtit in poteſtate tradita, quæ poteſtas traducitur à poteſtate,ſicut ſimile ex ſimili:& iterum poteſtas per vſum innoteſcit, quia potentiæ notificantur per actus:ideo in forma ſacramẽti ordinis exprimitur vſus ordinis per actum qui imperatur,& exprimitur traductio poteſtatis per imperatiuũ modum. D ¶ Forma Hoſtiariatus eſt hæc: Accipe poteſtatem aperiendi Eccleſiam,& Sacrariũ,& claudendi infidelibus. dicitur hęc forma, porrigendo claues. ¶ Forma Lectoratus, porrigendo lectionarium, eſt: Accipe poteſtatem, & eſto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officiũ, partem cũ his qui verbũ Dei miniſtrauerunt ab initio,accipies. ¶ Forma Exorciſtatus, porrigendo librũ Exorciſmorũ, eſt: Accipe & cõmenda memoriæ, & habe poteſtatem imponendi manus ſuper energumenos, ſiue baptizatos, ſiue catechumenos. ¶ Forma Acolythatus porrigendo candelabrũ cum cæreo & vrceolis, eſt: Accipe cæroferarium cum cæreo, & ſcias te ad accẽdenda luminaria mancipatum, in nomine domini, Accipe vrceolum, ad ſuggerendũ vinum & aquã in Euchariſtiæ ſanguinis Chriſti ſacramentum. ¶ Forma ſubdiaconatus, poſtquã amictus capiti eius impoſitus fuerit ab epiſcopo, & manipulus in brachio ſiniſtro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epiſtolarum, eſt: Accipe librum Epiſtolarum, & habe poteſtatem legendi eas in Eccleſia ſancta Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti. ¶ Forma ordinis Diaconatus, poſtquam Epiſcopus dixit, Accipe Spiritum ſanctũ ad reſiſtendũ diabolo & tentationibus eius, in nomine Domini: & poſtquam dedit ſtolam ſuper humerũ ſiniſtrum, porrigendo librũ Euãgeliorum eſt: Accipe poteſtatẽ legendi Euangeliũ in Eccleſia Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine domini. ¶ Forma presbyteratus, poſtquã epiſcopus reflexit ſtolã ab humero ſiniſtro in dextrũ, in modum crucis: dicendo: Accipe iugum Domini: Iugum enim eius ſuaue eſt, & onus eius leue: & poſtquàm dedit veſtem ſacerdotalem, & conſecrauit manus dicendo, Cõſecrare & ſanctificare digneris Domine manus iſtas per iſtã vnctionem & noſtram benedictionem, porrigendo calicẽ cum vino & aqua, ſuperpoſita patena cum hoſtia, eſt: Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium Deo, miſſáſque celebrandi, in nomine domini. deinde imponendo ambas manus ſuper caput cuiuslibet, dicit: Accipe Spiritum ſanctum, quorum remiſeris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta ſunt. ¶ In conſecratione epiſcopi, cõſecrator & aſſiſtentes epiſcopi ſimul ambas manus imponũt ſuper caput eius, dicentes: Accipe Spiritum ſanctum: & conſecrator dicit orationem, Propitiare domine ſupplicationibus noſtris, & inclinato ſuper hunc famulum tuum cornu gratiæ, ſacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde virtutẽ, per Chriſtum dominum noſtrum. deinde inungitur primò caput chriſmate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, ſeruatis multis aliis ſolennitatibus, aſperſo baculo aqua benedicta, porrigendo illũ dicit: Accipe baculum paſtoralis officij, vt ſis in corrigendis vitiis piè ſeuerus: iudicium ſine ira tenens, in fouẽdis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate ſeueritatis cenſuram non deſerẽs. deinde porrigẽdo anulum aqua benedicta aſperſum, dicit, Accipe anulum, fidei ſ. ſignaculũ, quatenus ſponſam Dei (ſanctam videlicet Eccleſiã) intemerata fide ornatus illibatè cuſtodias. Deinde tradendo librum

euange-

euangeliorum clauſum,dicit conſecrator: Accipe Euangelium,& vade,prædica populo tibi com-
miſſo:potens eſt enim Deus augere tibi gratiam ſuam,qui viuit & regnat cum Deo patre, in vni-
tate ſpiritus ſancti,per omnia ſecula ſeculorum. Hæc omnia prædicta ex pontificali Romanæ ec-
cleſiæ,in quo ſcribuntur ritus à tempore Apoſt.& ex eorum traditione obſeruati, deſumpta ſunt.

Ver. 3. DE DISTINCTIONE ORDINVM ET ACTIBVS EORVM.

A CVm corpus Christi myſticum (quod eſt eccleſia,vt dicitur Epheſ.1.) ſit ſimile corpori natu- *In Addit.*
rali,vt habetur 1.Cor.12. conſequens eſt quòd ſicut corpus naturale habet diuerſa membra *3.p.q.37.*
ordioata quæ habēt diuerſa officia:ita in eccleſia ſit multitudo ordinum & officiorum à Christo
(qui bene omoia fecit) iotroducta & inſtituta propter tria: Primò propter Dei ſapientiam cōmen-
dandam,quæ in ordinata rerum diſtinctione maximè refulget, tam in naturalibus,quàm in ſpiri-
tualibus. Vnde regina Sabba videns ordinē miniſtrorum Salomonis, &c.non habebat vltrà ſpiri-
tum præ admiratione ſapientiæ illius. 2.Paral.9. Secūdò ad ſubueniendū humanæ infirmitati,quę
per vnum non poterat omnia quæ ad diuina myſteria pertinebant, explere ſioe magno grauami-
ne,& ideo diſtinguuntur ordines, diuerſi ad diuerſa officia. Et hoc patet ex hoc quòd Dominus
Num.11.dedit Moyſi 7.ſenes populi in adiutorium,& Aaron ac filios eius per diuerſos gradus. Et
quia ſacerdotium Leuiticum per diuerſos gradus diſtinctum figurabat ſacerdotium Chriſtianū
ſiue euangelicū,& figura debeat correſpondere figurato:cōueniens fuit quòd in ſacerdotio Chri-
ſti aut nouæ legis eſſent plures ordines ſiue gradus. Tertiò, vt in via proficiendi amplior omnibus
detur occaſio,dum plures in diuerſis officiis diſtribuuntur. Et quia hoc ſacramentum datur ad ali-
quos actus,ideo ſecundum diuerſitatem actuū oportet quòd ordines diſtinguantur. Diſtinctio au-
tem ordinis non eſt totius integralis in partes integrales,neque totius vniuerſalis in partes ſubiecti-
uas:ſed totius potentialis in partes poteſtatiuas,prout eſt diſtinctio ſiue diuiſio animę in vegetati-
uā,ſenſitiuā,& intellectiuā,de quibus ſuprà dictū eſt. Quia totū ſecundū completā rationem eſt in
vno:in aliis autē eſt aliqua participatio ipſi⁹. Et ita tota plenitudo ſacramēti Ordinis eſt in vno or-
dine ſacerdotali:ſicut tota plenitudo animæ io anima rationali,quæ eminenter continet quicquid
aliæ habent,& aliquid vltrà. Sic Sacerdotalis Ordo cōtinet quicquid aliæ habēt inferiores,& ali-
quid vltrà. Hæc participatio ſignificata eſt in hoc quod Dominus dixit: Auferā de Spiritu tuo,&
tradā eis,vt ſuſtentent tecum onus populi. Illa oblatio nō fuit per eſſentiā,ſed participationē: quia
illi non habebāt in tali ac tanto gradu ſpiritū, ſicut Moyſes. Et cùm omoes ordines ordinentur ad
vnum,ſequitur quòd Ordo oon eſt niſi vnū ſacramentū. Et quamuis tota poteſtatis plenitudo re-
ſideat penes regem,non tamen excluduntur miniſtrorum poteſtates, oec tamē ſuperfluit propter
rationes iam datas. ¶ Et quia ſacramentum Ordiois ad ſacramentum Euchariſtiæ (quod eſt Sa-
cramentum ſacramentorum) ordinatur, vt D. Dion.dicit:ideo diſtinctio Sacramenti Ordinis ac- *Num.11.*
cipienda eſt ſecundum conſiderationem & approximationem ad Euchariſtiam:quia poteſtas or- *Diſtinctio*
dinis aut eſt ad conſecratiooem ipſius,aut aliquod miniſterium ordinandum ad illā. Si primū, eſt *ordinis vn-*
ordo ſacerdotalis,comparatio autē miniſtrorum vel eſt in ordine ad ipſum ſacramentum Eucha- *de.*
riſtiæ,vel in ordine ad ſuſcipientes. Si primū,hoc tripliciter: Primò enim eſt miniſterium,quo mi-
niſter cooperatur ſacerdoti in ipſo ſacramento,non quantū ad conſecrationem,quæ ad ſolum ſa-
cerdotem pertioet,ſed quantum ad diſpeoſationem. Et ad hoc eſt ordo Diaconatus,ad quē per-
tinet immediatè miniſtrare ſacerdotibus in omnibus quæ aguntur in ſacramentis. Vnde & ſan-
guinem Chriſti,quem tamen non tangit,defert in pixide,& miniſtrat. Secundò eſt miniſterium
ordinatum ad materiā Euchariſtiæ præparandā in ſacris vaſibus ipſius ſacramenti:& ad hoc poni-
tur Subdiaconatus. Ideo ſubdiaconi vaſa domioi portant, & oblatiooes in altari ponunt. Et ideo
cùm ordinantur,accipiūt calicē de manu epiſcopi,ſed vacuū. Ex præmiſſis apparet quòd poteſtas
diaconi media eſt inter poteſtatē ſubdiacooi & ſacerdotis. Sacerdos enim habet poteſtatem ſupra
corpus Chriſti verū, Subdiaconus ſuper vaſa tantū: Diaconus autem ſupra corpus Chriſti in vaſo
contentū. Ideo portat pixidem,& diſpenſat ſanguinem. Tertium myſterium ordinatur ad præſen-
tandum materiam ſacramenti,& ad hoc eſt Acolythatus,ad quem pertinet præparare in vrceolis
aquam cum vino. Miniſterium verò in ordine ad præparationem recipientium nō poteſt eſſe niſi
ſuper immundos:nam qui mundi ſunt, iam ſunt ad percipienda ſacramenta idooei. Triplex eſt *Officia quā-*
autem immundorum genus,ſecundū D.Dion. Quidā ſunt omnino infideles, & hi totaliter à vi- *tuor mino-*
ſione diuinorū & cœtu fidelium arcēdi ſunt,& ad hoc ponitur hoſtiariatus. Quidam autem ſunt *rū ordinū.*
volentes credere,ſed nondum inſtructi,vt ſunt catechumeni. Et ad huiuſmodi inſtructionem eſt
ordo Lectoratus,ad quem pertinet prima fidei rudimēta docere. Quidam verò ſuot fideles & io-
ſtructi,ſed impedimentum habētes ex dæmonū poteſtate, vt Energumeni, & ad hoc miniſteriū
eſt ordo Exorciſtatum. ¶ Hi ſeptem ordines diuidūtur io ſacros,& non ſacros. Ad cuius euidentiā *Ordo ſacer.*
ſciendum eſt quòd ordo dicitur ſacer dupliciter: vno modo per ſe: & ſic quilibet ordo eſt ſacer,

per illa verba Matt.18. Quæcunque ligaueritis ſuper terram, ligata erunt & in cælis: quæ verba debent intelligi promiſſiuè, fundata ſcilicet Eccleſia. Sed primò fecit eos ſacerdotes in cœna quantum ad primum actum, qui conſiſtit in conſecratione, cùm dixit, Hoc facite: quo ad ſecundum verò actum, qui conſiſtit in abſolutione, cùm dixit, Ioan.20. Quorum remiſeritis, &c. Deinde fecit Petrum Epiſcopũ Epiſcoporum, cũ dixit Ioan.21. Simon Ioãnis diligis me plus his? Paſce agnos: & paſce oues. Poſtremò in die Aſcẽſionis fecit alios epiſcopos, ſub ditione tamen Petri, cui commiſerat oues, cùm dixit, Euntes in mundum vniuerſum, docete omnes gentes, &c. Principalis enim actus epiſcopi eſt docere: ideo dixerunt, Act.6. Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis. Et licet Chriſtus non fuerit vſus vnctionibus, & aliis ſolennitatibus, eo quod haberet poteſtatem excellentiæ: docuit tamen Apoſtolos illis ſignis ſenſibilibus vti. Ideo vſi ſunt, & per exemplum & traditiones ſuas, modum & formam vtendi ſucceſſoribus reliquerunt. Et quamuis Apoſt. de tribus tantum ordinibus fecerit mationem, ſcilicet de Epiſcopo, Presbytero, & Diacono: non tamen ex hoc ſequitur quòd Chriſtus illos ſolos ordines inſtituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem miniſtrorum omnia inferiora miniſteria diaconibus committebantur, vt patet ex D.Dion.3.cap. Eccleſiaſt. Hierarchiæ, vbi dicit: Miniſtrorum alij ſtant ad portas templi clauſas, aliud alij proprij ordinis operantur, alij autem ſacerdotibus proponũt ſuper altare ſactũ, quod pertinet ad ſubdiaconum. Sed poſtmodum ampliatus eſt cultus diuinus: & Eccleſia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuerſis. Vnde D.Ignatius D.Ioannis diſcipulus, in epiſtola ad Eccleſiam Antiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, ſaluto Lectores, Cantores, Hoſtiarios laborantes, & Exorciſtas.

Apoſtoli primò ſacerdotes, quàm epiſcopi.

Matth. vlt.

In Add. 3 p.q.37. art. 2. ad 3.

Ver. 5, DE PRIMATV PETRI.

A CVm Chriſtus ordinum diuerſitatem in eccleſia ſtatuerit ſecũdum diuerſos poteſtatis gradus quos eis tribuit: non ſunt audiendi hæretici, qui omnes Chriſtianos parificant, & eãdem poteſtatem habere dicunt, nullam diſtinctionem inter epiſcopum & ſacerdotem facientes: vt Aërius hæreticus, qui ambiens epiſcopatum, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit, ſed vt repullularet curarunt Valden. & hæretici Neoterici: qui etiam non erubuerunt D.Petri primatum tollere velle, & illũ aliis epiſcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus cõciliis fuerunt condẽnati, maximè in concilio Cõſtantinopol. his verbis, Veneramur, ſecũdũ ſcripturas, & ſecundum canonum ſtatuta, ſanctiſſimum antiquæ Romæ epiſcopum primum eſſe & maximum Epiſcoporum: & poſt ipſum Cõſtantinopol. epiſc. & D.Cyrillus epiſc. Alexandrinus dicit, Vt mẽbra maneamus in capite noſtro Apoſtolico Romano pont. à quo noſtrum eſt quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipſum veneramur, ipſum rogantes præ omnibus, quoniã ipſius ſolius eſt reprehendere, ſtatuere, ſoluere, & ligare, loco illius qui ipſũ ędificauit. Et nulli alij quod ſuũ eſt plenum, ſed ipſi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipſi Domino Ieſu Chriſto, obediunt. Id enim expreſſè habemus in Euangelio. Nam ſoli Petro & ſucceſſoribus promiſit Chriſtus claues regni cælorum, hoc eſt eccleſiæ militantis primatum, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, non Andreas: & ſuper hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) eccleſiam meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba ſequentia (quæ debent intelligi ſecundum præcedentia) dedit aliquam poteſtatem Petro aut aliis: ſed ſolùm promiſit & declarauit virtutem clauiũ quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matt.18. Quod patet ex hoc quòd prædixerat, Dic eccleſiæ. Si eccleſiã non audierit, &c. intelligebat enim eccleſia ſecundum exteriorem gubernationem eſſet fundata. Quod non fuit antè quàm Chriſtus diceret Petro, Paſce oues meas. vbi comparans eum aliis, dixit: Simon Ioannis diligis me plus his? dixit ei: Etiam Domine, tu ſcis quia amo te. dixit ei iterum, & poſtquàm reſpondit, ait illi: Paſce agnos meos, per agnos imperfectos: & poſtquam interrogaſſet eum tertiò, dixit: Paſce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erant inter cæteros Apoſt. Et ſicut ſoli Petro & ſucceſſoribus dedit illas committendo paſturam & gubernationem non ſolùm agnorum, ſed etiam ouium. Ideo qui non eſt ſubiectus Petro, non eſt de ouili Chriſti. Huic argumento nec ſufficienter nec apparenter reſpõdere poſſunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur ſolum Petrum conſtitutum eſſe paſtorem omnium etiam ipſorum Apoſt. cùm fuerint oues Chriſti. Et licet D.Petrus eſſet ouis Chriſti, fuit tamen conſtitutus paſtor omnium aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis paſtor. Hoc ipſe Petrus declarauit in 1. Concil. Act.15. vbi dicitur, quod conuenerunt Apoſt. & ſeniores ad Petrum videre de obſeruatione circuncinſionis, & aliorum legalium. Cùmque magna conquiſitio fieret: ſurgens Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos ſcitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc eſt inter nos) elegit per os meum gentes audire verbum Euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad ſe reſolutionẽ & fidei deciſionẽ pertinere, quam etiam dedit præſente Apoſtolo Paulo, qui dixerat, Gal.2. Mihi enim qui videbantur aliquid eſſe, nihil contulerunt: Sed contra cùm vidiſſent

In Add. 3. p.q.4. ar.6.

Matth. 16.

Soli Petro Chriſti primatũ dedit

ſuſcepit Petrus claues:ſed & nobiſcum ſuſcepit,& nos cũ illo eas ſuſcepimus: debet intelligi quod Christus non dedit claues ſoli Petro,pro perſona ſua,ſed etiam pro ſucceſſoribus ſuis, & pro illis quos ipſe vel alij epiſcopi ordinarent aut conſecrarent.aliàs politia Christi fuiſſet manca & imperfectior humana. ¶ Nec obſtat quod dicitur Act. 8. Cùm audiſſent Apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quòd recepiſſet Samaria verbum Dei,miſerunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa miſſio non fuit præceptiua,ſed conſultiua. Nec obſtat pariter quòd ſucceſſor Petri, frater eſt & peccare poteſt,ideo corrigendus,iuxta illud:Si peccauerit in te,&c. Tãdem ſequitur, Dic Eccleſiæ, Quòd ſi Eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Ex quo ſequitur quòd Papa ſubiicitur correctioni Eccleſiæ,& poteſt per eam puniri,maximè vbi abuteretur poteſtate, & totam Eccleſiam ſcandalizaret. Vnde & D. Pau.in faciem reſtitit Petro, Gal.2.cùm non ſit data poteſtas in deſtructionem,ſed ædificationem,vt dicitur 2. Cor.10.iuxta illud Hier.24. Ædificabo eos & non deſtruam,& plantabo eos,& non euellam. Sed tunc papa non agit vt papa,ſed vt particularis perſona:& ideo vt particularis perſona ſubiicitur correctioni Eccleſiæ, maximè quãdo deuiat à fide, vt habetur in c.ſi papa. 40.diſt. vel alia facit, quibus abſque eius correctione, non poſſet aliter Eccleſiæ remedium adhiberi:aliàs politia Christi non eſſet ita bene ordinata, ſicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis Papa fuerit per Eccleſiam depoſitus: & valde difficile eſt quòd non inueniantur alia remedia: Seruandæ enim eſſent multo plures ſolennitates in eius correctione & depoſitione, quàm in depoſitione aliorum epiſcoporum. Dom. Cardinalis de turre cremata in ſecundo lib.ſuæ Summæ de Eccleſia.c.99. & ſequentibus vſque ad 110.dat alia remedia, & diffusè tractat hanc quæſtionem:ideo ſi vis amplius perſcrutari,poteris eò recurrere.

Matht. 18.

Ver. 6. DE CONFERENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

A EX differentia inter ſacerdotem & epiſcopum apparet, quod ſolus epiſcopus eſt miniſter huius ſacramẽti. Quia poteſtas epiſcopalis ſe habet ad poteſtatem ordinum inferiorum:quemadmodum ipſa virtus politica, quæ communicat bonum commune ad artes, quæ coniectant bonum ſpeciale. Sed politica ponit legem inferioribus,in quo,qualiter,& quo modo inferiores ſe debeant habere & exercere. Et ideo ad epiſcopum pertinet in omnibus diuinis myſteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipſe ſolus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem conſtituuntur.Ipſe etiam ſolus virgines benedicit,quæ figuram gerunt Eccleſiæ Christo deſponſatæ,cuius cura ipſi principaliter committitur.Ipſe etiã miniſtros ordinum conſecrat,& vaſa: quẽadmodum officia & beneficia diſtribuit. Et quanuis idem ſecundum eſſentiam ſit character ſacerdotalis,qui & epiſcopalis:Character tamen ſacerdotalis non eſt adeò extenſus: quia character ſacerdotalis non ſe extendit niſi ad duos actus: Vnus eſt actus cõſecrationis panis & vini: & in hoc ſacerdos eſt æqualis epiſcopo. Alius actus eſt pręparatio hominum ad recipiendum hoc ſacramẽtum,per abſolutionem & remiſſionem peccatorum præcedente contritione vel attritione, & cõfeſſione,& hunc actum exercere non poteſt,niſi ſuppoſita iuriſdictione,quam ex ſe non habet,ſed ab epiſcopo.Character autem ſacerdotalis per conſecrationem ſacerdotis in epiſcopum, extenditur ad iuriſdictionem,& ad plenam collationem ſacramentorum confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia Epiſcopus prædicta habet ex ipſa ſua cõſecratione:ideo in hoc ſunt omnes epiſcopi ęquales:ita quòd ſi epiſcopus attentet ordinare non ſubditum, eſt verè ordinatus: licet epiſcopus peccet. Sed ſi ſacerdos attentet abſoluere non ſubditum,non eſt abſolutus:cùm materia ſacramenti pœnitentiæ ſit peccator ſubditus, vt dictum eſt. Omnes tamẽ epiſcopi ſunt æquales in iuriſdictione, ſub moderatione tamen D. Petri vel eius ſucceſſoris, ad quem pertinet iuriſdictionẽ limitare,& ideo ſi epiſcopus confirmet vel ordinet non ſubditum, peccat:licet eius ordinatio teneat. Et cùm poteſtas cõfirmandi & ordinandi ſequatur characterem,qui eſt indelebilis ab homine:ideo epiſcopus hæreticus & depoſitus attentans confirmare vel ordinare, verè confirmat & ordinat, dummodo habeat intentionem faciendi quod Eccleſia facit, & ideo à talibus confirmati vel ordinati,non ſunt reconfirmandi vel reordinandi. Quemadmodum ſi ſacerdos degradatus attentet conſecrare, verè conſecrat:cùm bonitas miniſtri non ſit de eſſentia ſacramenti. ¶ Ordinis ſacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum: Minores tamen conferri poſſunt diebus Dominicis,& in feſtis præcipuis, hoc eſt totis duplicibus,non ſolùm vni, ſed pluribus, dummodo non videatur vniuerſalem ordinationem facere. Sacri verò ordines in quolibet ſabbato quatuor temporum, & in ſabbato ante Dominicam in Paſſione, & in vigilia Paſchæ, vt habetur in c. de eo. extrà de temp. ordin. Epiſcopatus verè diebus Dominicis, hora tertia, & in Eccleſia quam elegerit conſecrator. de his in c. ordinationes. 75. diſt. Papa tamen omnibus diebus poteſt ordinare, cùm determinatio temporis ſit de iure humano. Nec alius à papa poteſt plures ſacros ordines conferre, aut etiam minores cum ſubdiaconatu, abſque diſpenſatione apoſtolica.

In 4. d. 25. q. 1. a. 1. [margin; partially legible: "In 4dd.3. p.q.30."]

Quid ad epiſcopum pertineat.

Character ſacerdotalis

Ordinis ſacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

In Add.3. p.q.36. ar. 1.q.39.ar.1 v.16.§.3. ver.2.

SOli viri ſunt capaces ſacramenti ordinis, & non mulieres: adeò quòd ſi epiſcopus attentet or- A dinare mulierem in ſacerdotem, nil faciet, nec ipſa recipetet characterem ſacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia eſt contra ſtatum ei à Domino inditum, vt probatum fuit cùm de miniſtro ſacramenti Euchariſtiæ ageretur. ¶ Ordinis ſacramentum ſuſcipientes debent eſſe in gratia, non ex neceſſitate ſacramenti, ſed ex neceſſitate præcepti: quia ſi mali preſumant ſuſcipere, peccant mortaliter, licet ſuſcipiant ſacramentum. Peccant etiam exiſtentes in peccato mortali, quodcunque ſacramentum miniſtrare præſumentes: quia homo ſancta ſanctè pertractare debet: *Leuit.19.* Scriptum eſt enim: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Et quanuis degradatus aut quicunque peccator in neceſſitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in neceſſitate miniſtrans, ſiue exercens ea quæ pertinent ad ſacramentum ordinis: quia non poteſt eſſe talis articulus neceſſitatis in ordine exercendo, ſicut in baptiſmo adminiſtrando. D. Hieron. dicit, quòd non ſolùm epiſcopi & presbyteri debent magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præſident, ſermone & conuerſatione præcedant, ſed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deſeruiunt. Quanuis peccatores corporale obſequium Chriſto in membris eius miniſtrare poſſint, & eleemoſynam facere, non tamen ſpirituale, ad ſacramenta pertinens. vnde D. Dion· *1. c. Eccleſiaſt. hiera.* Immūdis (hoc eſt peccatoribus) nec ſymbola (hoc eſt ſacramentalia ſigna) phas eſt tangere. ¶ Debent etiam ſuſcipientes hoc ſacramentum habere ſufficientem ſcientiam, ſecundum conditionem ordinis quem ſuſcipiunt, & præcipuè ſacerdotes. *Scientia in ordinandis requiſita.* Religioſi tamen qui ſolùm admittuntur ad primum actum, ſcilicet conſecrationis, & non ad ſecundum, ſcilicet curam animarum, tenentur habere tantum ſcientiæ, quantum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum ſacramentum Euchariſtiæ. Seculares verò qui ad ſacerdotium & ad curam animarum promouentur, ſiue ſupra corpus Chriſti myſticum, debent habere maiorem ſcientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. 2. Non requiritur tamen quòd ſciant omnes difficiles quæſtiones: quia in his debet ad ſuperiores recurſus habere. Ad epiſcopos verò pertinet, vt etiam quæ in lege difficultatem facere poſſunt, ſciāt: & tantò magis, quantò in maiori gradu collocantur. vnde 1. Pet. 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in in vobis eſt ſpe, cum modeſtia & timore, conſcientiam habentes bonam. Ex hoc ſequitur quòd peccant epiſcopi indignos & inſufficientes abſque diligenti examinatione & ſufficienti probatione ordinantes, & ad regimen animarum admittentes. *Contra pluralitatē ſacerdotum.* Ideo ad Tit. 5. Nemini citò manus impoſueris. Et quanuis non ſemper inueniantur idonei miniſtri nihilominus tamen (vt D. Clemens dicit) Melius eſt paucos miniſtros habere bonos, quàm multos malos & ſufficientes. Nec propter tēporalia commoda indigni & inſufficientes ſunt promouendi. Nec ſequitur aliquem fore perplexum, vt peccandi neceſſitatem habeat: quia poteſt peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de ne- *De tēpore ordinandorū.* ceſſitate præcepti (quanuis non ſacramenti) vſus rationis: licet in minoribus, ſi neceſſitas adſit, & ſpes profectus ante annos pubertatis, hoc eſt 14. ſed non ante ſeptenniū, etiā ſi ſint in vſu rationis, poſſunt ordinari, ſed nō in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annū, Diaconatus 20. Preſbyteratus 25. Epiſcopatus 30. vt habetur in tit. de ætate & qualit. ordi. extrà, per totum tit. & in clem. 1. & c. cū in cūctis, extrà de elect. nec poteſt epiſcopus ſuper ætate diſpenſare. Dicūt tamen aliqui quòd ſufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus incœptus habetur pro completo: licet non in teſtamentis, vt in l. qua ætate. ff. de teſta. Seruitus etiam impedit: quia nullus poteſt dare quod ſuū non eſt. Si tamen ordinetur ſeruus ordinem quidem ſuſcipit, ſed peccat ordinans, ac etiam ipſe, nec abſque conſenſu domini poteſt miniſtrare. Si autem dominus eius conſentit ordinationi, efficitur liber. Nec eſt ſimile de muliere, quia eius ſubiectio eſt naturalis, & non ſeruitus. Homicidæ verò quia ſunt irregulares, non ſunt ordinandi, etiam ſi ſint homicidæ ſine culpa. Si tamen ordinātur, ſuſcipiunt. Idem dicendum eſt de illegitimè natis, de quibus Deuter. 23. Non ingredietur māſer (hoc eſt intelligitimè natus) Eccleſiam Dei vſque ad quartam generationem. Idem etiam dicēdum eſt de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec papa conſueuit diſpenſare: quia 1. Timot. 3. Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum, & ſi eſſet bigamus, eſſet falſa ſignificatio: propter quod aliqui dicunt quòd diſpenſatus à papa, non eſt tutus in conſcientia: ſed de his infra hoc ca. 9. 7. verſi. 14.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI ORDINIS.

In Add.3 p.q.35.

POtiſſimus, licet poſterior effectus ſacramenti ordinis, eſt gratia ſacramentalis, per quam datur B facultas congruè & debitè exequendi officium in ordine ad communitatem, & pellendam ignorantiam in plebe: niſi ſit obex ex parte recipientis. Effectus huius gratiæ ſacramentalis vltra gratiam gratum facientem, eſt in intellectu, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debitè exercēdum officium ordinis. Alius & prior effectus eſt character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui

eſt

eſt diſpoſitio ad prædictam gratiam ſacramẽtalem,& præſupponit characterem baptiſmalem, ſine quo (etiam ſi ſacramentum ordinis conferatur) non accipitur, cum baptiſmus ſit ianua ſacramentorum. Non tamen præſupponit de neceſſitate ſacramenti characterem confirmationis: quia apoſtoli acceperunt ſacerdotium ante confirmationem. Congruum tamen eſt quod prius confirmentur, quàm ordinentur. Non eſt etiam de neceſſitate ſuperiorum ordinum, quòd aliquis inferiores ordines prius ſuſceperit: quia poteſtates ſunt diſtinctæ, vt patet ex actibus. Et vna (quantum eſt de ratione ſui) non prærequirit aliam in eodem ſubiecto, excepta poteſtate epiſcopatus, qui non habet alium characterem à ſacerdotali. Ideo in primitiua Eccleſia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamen poterãt omnia quæ inferiores ordines poſſunt: Quia inferior poteſtas virtute comprehenditur in ſuperiori, vt ſenſus in intellectu, & poteſtas ducis eſt in rege. Poſtea tamen determinatum eſt quòd ad maiores ordines non ſe ingerant, qui in minoribus officiis non ſe humiliauerunt, vt habetur in c. ſolicitudo. 25. diſt. Et inde eſt quòd qui ordinantur per ſaltum, ſecundum canones non reordinãtur: ſed quod omiſſum fuerat, pœnitentia impoſita ſuppletur, vt habetur in c. vnico, extra de clerico per ſaltum promoto. Et quia tonſura eſt ſignum regni & perfectionis (quia eſt figuræ circularis, quæ eſt perfectiſſima, vnde reges coronãtur) ideo cùm ſeruire Deo regnare ſit, ſecundum D. Grego. congruum eſt quòd ordinandi prius tonſurẽtur, ſiue clericatum (qui non eſt ordo, ſed diſpoſitio ad ordines) recipiant: non tamen eſt de neceſſitate ſacramenti, ſed ex ordinatione Eccleſiæ.

Tõſura ſiue clericatus.

Ver. 9. DE CLAVIBVS ECCLESIÆ.

A NEceſſarium eſt dicere Eccleſiam habere claues, cum Dominus noſter Ieſus Chriſtus, filius Dei & verus Deus, fidelis in promiſſis, illas D. Petro promiſerit, Matth. 16. Tibi dabo claues regni cælorum. Non eſt tamen intelligendum quòd dederit claues materiales, ſed metaphoricas & ſimilitudinarias. Accipit enim claues pro poteſtate auferendi vel ponendi impedimentum ingreſſus regni cælorum quemadmodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingreſſus domus. Et quia regnum cælorum clauditur homini per peccatum, ideo poteſtas, qua tale obſtaculum remouetur, dicitur clauis regni cælorum: Quia remouendo tale obſtaculum, aperit: & non remouendo, claudit: ſicut Deus dicitur indurare, non quidem impartiendo malitiam, ſed non conferendo gratiam. Et cum per hanc poteſtatem conferatur gratia, per quam aperitur infernus, quãdo quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cum homo per gratiam diſponitur, vt in peccatum vltrà non labatur: ideo talis poteſtas poteſt dici clauis inferni, vel quia aperiendo paradiſum, clauditur infernus: & claudendo paradiſum, aperitur infernus. Ideo Apoc. 1. Ego habeo claues mortis & inferni, & Apoc. 9. dicitur clauis putei & 10. dicitur clauis abyſſi. Sed quia vnumquodque denominatur à digniori, ideo potius dicuntur claues regni cælorũ, quàm inferni. Et quanuis oſtium cæli (quantum eſt de ſe) ſemper ſit apertum: tamen dicitur clauſum alicui, propter impedimentum intrandi. Impedimentum autem toti naturæ humanæ poſitum eſt per peccatum primi parentis, & per Chriſti paſſionem fuit amotum. Ideo Apoc. 4. Vidi in cælo oſtium apertum, quod eſt Chriſtus, qui de ſeipſo dicebat, Io. 10. Ego ſum oſtium. Sed quia adhuc quotidie manet clauſum propter peccatum originale contractum, vel actuale commiſſum indigemus ſacramentis & clauibus Eccleſiæ. Nec obſtat quod Apoc. 3. dicitur de Chriſto, quòd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendum eſt de apertione limbi ſanctorum patrum, ne quis vltra in illum deſcendat. Cum autem hæc poteſtas remouendi peccatum, & conferendi gratiam authoritatiuè, pertineat ad ſanctiſſimam Trinitatem: ideo dicitur quòd ſolus Deus, qui eſt trinus & vnus, habet clauem authoritatis. Sed in Chriſto homine, ſiue ſecundum humanam naturam, fuit poteſtas remouendi predictum obſtaculum, per meritum ſuæ ſacratiſſimæ paſſionis, quod dicitur aperire ianuam cæli: ideo Chriſtus dicitur habere claues excellentiæ. Et quia ex latere Chriſti dormientis in cruce, fluxerunt ſacramenta, ex quibus (vt dictum eſt) ædificata eſt eccleſia: ideo in ſacramentis eccleſiæ efficacia paſſionis Chriſti manet. Et propter hoc miniſtri eccleſiæ, qui ſunt diſpenſatores ſacramentorum, dicuntur habere claues miniſteriales, ad prædictum impedimẽtum remouendum. Et ſic triplex eſt clauis, ſcilicet authoritatis, excellentiæ, & miniſterij. Clauis igitur (prout accipitur in ſacris literis) eſt poteſtas ligandi atque ſoluendi: quia eccleſiaſticus iudex dignos poteſt & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere ſiue claudere, vel non ſoluere. Notandum tamen quòd cum in foro conſcientiæ cauſa agatur inter hominem & Deum, & in foro exterioris iudicij agatur cauſa hominis ad hominẽ: ſequitur quòd abſolutio vel ligatio, quæ vnũ hominem ligat vel abſoluit quo ad Deum, tãtum pertinet ad forum pœnitentiæ. Sed illa quæ hominẽ ligat in comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicũ exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo à conſortio hominum ſeparatur, quæ non eſt propriè & directè actus clauis, ſed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Verum quia ſententia excommunica-

In Add. 3. p. q. 17. ar. 1

Clauis quomodo claudat paradiſum.

Clauis triplex.

Clauis eccleſiaſtica.

catis tuis,&c. Si verò eadem hora peccator idem peccatum confiteatur,etiam videtur ſuperfluum repetere abſolutionem. Sed ſi in craſtinum confiteatur idem peccatū & alia: tūc certū eſt claues in illo operari,ſecundum diſpoſitionem confitentis:directè quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata : & indirectè ſiue ex conſequenti circa peccata aliàs confeſſa. Si verò nullum peccatum de nouo commiſerit,videtur quibuſdam quòd in prima abſolutione remittitur virtute clauiū, quantum dimitti poteſt:licet valeat iterata confeſſio,tum propter verecūdię meritum,tum etiam propter inſtructionem, tum propter interceſſionem ſacerdotis,tum propter maiorem certitudinem: Sed hoc nō videtur verū:quia illo ſuppoſito quòd in prima abſolutione totum effectum habuerit: licet rationes prędictæ eſſent cauſa ſufficiens iterandæ confeſſionis , ſic quòd pœnitens non malè ageret recōfitendo:non tamen eſſet cauſa ſiue ratio reiterādi abſolutionem,maximè in eo qui non habet aliquam cauſam dubitationis de prima abſolutione : qui ita poterit dubitare poſt ſecundam abſolutionem, ſicut poſt primam. Ideo ſicut ſacramentum extremæ vnctionis non iteratur ſuper eundem morbū, eò quod totum quod fieri potuit per ſacramentum , factū fuit per primam applicationem , licet in craſtinum infirmus melius ſe diſponat & petat:ſic,&c. Et ſi in ſecunda confeſſione nō requiratur abſolutio:ſic nec requiritur quòd ille qui audit ſecūdam confeſſionem,habeat claues,ſi ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quòd in ſecunda abſolutione propter illam humilitatem & verecundiā,virtute clauiū confertur augmētum gratiæ. Et quantò maior gratia recipitur,minus de impuritate præcedentis peccati remanet : & ideo minor pœna purgans debetur. Et ſic per frequentē confeſſionem poterit totus reatus pœnæ deleri. Nec eſt ſimile de extrema vnctione:quia illa (vt dictum eſt) ordinatur contra debilitatē voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per ſacramentum extremæ vnctionis voluntas ſufficienter firmatur, ideo nō iteratur,niſi euaſo periculo in alia peccata incidat, per quæ voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo,& perſeuerāte eodem morbo,ſacramētum iteratur. Pœnitentiæ verò ſacramentum nō ſolum directè ordinatur cōtra culpam,cùm deleatur per contritionem:ſed etiam contra pœnā quam habet. Sed adhuc ex hoc ſequi videtur,quòd etiam ſacramentum extremæ vnctionis propter augmentū gratiæ poſſet iterari:quia per eā eſſet maior fortificatio voluntatis. Negatur conſequentia:quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis exiſtentem:licet ex conſequenti ordinetur cōtra peccata. Ideo D. Iacob. cōditionaliter dicit, Si in peccatis ſit,&c. Ideo remoto principali,remouetur effectus ſacramēti. ¶ Notandū præterea quòd cum ſacerdos inſtrumētaliter & in virtute Dei operetur:ſacerdotis operatio debet eſſe conformis in vſu clauiū operationi Dei : Deus autē operatur in culpam & pœnam,ſed diuerſimodè, culpam ſoluendo & dimittendo,ſed non ligando,niſi indirectè,inquātum non ſoluit. Sed in pœnam habet operationem directè,quātum ad ſolutionem & ligationē : quia pœnam æternam remittit, & ligat ſiue infligit pœnam tēporalem. Sic ſacerdos in abſoluendo virtute clauium, habet aliquam operationem ordinatam ad culpæ dimiſſionem & ſolutionem,ſed nō quo ad ligationem,niſi vt dictum eſt,inquātum non abſoluit. Sed in pœnam habet operationē ligandi atque ſoluendi : ſoluendi quidem pœnam quam dimittit : & ligandi ad pœnam quæ remanet : ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo conſiderando ipſam quantitatē pœnæ in communi:& ſic non ligat,niſi inquantum non ſoluit. Alio modo conſiderādo hanc vel illam pœnam determinatè:& ſic ligat ad pœnam imponendo eam tanquā medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquādo tanquam medicinam præſeruatiuam. Nec obſtat quòd vis & efficacia clauiū procedit à paſſione Chriſti, qui plenè ſatisfecit,ſoluit,& non ligauit:quia etiam paſſio Chriſti obligat nos ad pœnam aliquā,per quam ei conformemur, vnde Rom. 8. Si filij, & hæredes,&c.quia illa paſſio non ſemper totaliter applicatur,ſed ſolum ſecūdum diſpoſitionem recipientis,quem oportet conformari Chriſto. Vnde ſequitur:Si tamen compatimur,ita vt cōglorificemur,& in eod.c.ſequitur, Nam quos præſciuit,hos & prædeſtinauit,&c. ¶ Notandum inſuper quòd (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum eſt virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius ſignum Matth. 16. ante poteſtatem clauium Petro promiſſam,fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. poteſtati remiſſionis Apoſt. datæ præmittitur, Accipite Spiritum ſanctum : quo filij Dei aguntur. Ideo ſi vltra illum motum diuinū vti ſua authoritate præſumpſerint, nō ſequitur effectus ad vſum illum,vt idem D. Dion. dicit. Et quia pœnæ ſatisfactoriæ infligendæ, ſunt medicinæ : & ſecundum medicorum artē,medicinæ nō ſunt determinatæ,nec omnibus omnia competunt:vnde variandæ ſunt,non ſecundum voluntatem medici,ſed ſecundum ſciētiam medicinæ,& diſpoſitionem infirmi:ita & pœnæ ſatisfactoriæ in canonibus determinatæ,nō competunt omnibus:ſed variandæ ſunt ſecūdum arbitrium ſacerdotis,non ſecundum propriam voluntatem,ſed ſecundum diuinum inſtinctum,& diſpoſitionem pœnitentis. Et ideo ſicut aliquando medicus prudēter non dat medicinam efficacem,quæ ad morbi curationem ſufficiat,ne propter debilitatē naturæ maius

Sacerdos quomodo ſe habet ad culpæ & pœnæ ſolutionem & ligationem.

Pœnitentia iniungēda.

iud.ordi.& tex.in c.non dubium, & c.quanuis,extra de ſent.excom. Qui tamen fuerunt abſoluti
à caſibus reſeruatis,ſi conualeant,tenentur reſeruantibus ſe pręſentare.Secundò ſequitur quod pa- *Papa et epi-*
pa & epiſcopi poſſunt ſibi certos caſus reſeruare,à quibus eis inferiores abſoluere non poſſunt,etiã *ſcopi poſſunt*
eos qui ſunt aliàs ipſis ſubditi,cum ad abſolutionẽ requiratur iuriſdictio,quæ à maioribus ad infe- *ſibi reſerua-*
riores deriuatur.Ideo ſuperior propter rationabiles cauſas poteſt ſibi aliquos caſus reſeruare,in qui- *re caſus.*
bus iudiciũ inferiori non cõmittit:aliàs omnes iuriſdictiones eſſent æquales: & non inuenirentur
gradus,& per conſequẽs neque ordo.Et ſic hierarchia Eccleſiaſtica non eſſet ordinata, quod eſſet
contra id quod dicit Apoſt. Rom.13. Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Ideo neceſſe eſt
dicere quòd ſimplex ſacerdos curatus non poteſt pœnitentem excommunicatum abſoluere : ſed
debet ad excommunicantem remittere. Non poteſt,etiam pœnitentem à caſibus reſeruatis,qui *Pœnitentes*
non habent excommunicationem annexam,abſoluere,ſic quòd non teneatur reſeruanti illos con- *habẽtes ca-*
fiteri.Tenetur igitur pœnitentem remittere ad ſuperiorem , maximè in quinque caſibus : Primus *ſus reſerua-*
eſt in ſolenni pœnitentia imponenda: Secundus , quando pœnitens eſt excommunicatus à ſupe- *tos.*
riori: Tertius,in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis: Quintus,quando in aliquo epi-
ſcopatu ſunt enormia crimina,quæ ad terrorem reſeruantur epiſcopo, vt conſuetum eſt. Conſue-
tudo enim dat & aufert iuriſdictionem , vt in presbyteris ſecularibus, qui vndecunque ſint,mutuò
ſe abſoluunt,exceptis caſibus reſeruatis. Et eodem modo dicendum eſt de caſibus ſummo ponti-
fici reſeruatis,propter excommunicationem eius annexam, & aliis in bulla, quæ Romæ legi con-
ſueuit in Cœna Domini,contentis. Non poſſunt tamen ſuperiores totam iuriſdictionem curatis
aut aliis inferioribus datam ſupprimere : neque indifferenter & ad libitum ſuũ abſque cauſa ratio-
nabili eximere à ſuis prælatis immediatis, aut caſus reſeruare:cum poteſtas non ſit data ad deſtru-
ctionẽ,ſed ad ædificationẽ. Nec obſtat quod Chriſtus omnibus diſcipulis ſimpliciter dixit, Quo- *2.Cor.10.*
rum remiſeritis peccata,remittuntur eis, &c. & nihil excepit:igitur,&c. Quia poſtmodum limi- *Ioan.20.*
tandi poteſtatem dedit Petro,cùm dixit, Paſce agnos,& oues meas : intelligens per hoc,quòd vſus
poteſtatis datæ deberet exerceri ſecundum ordinationem & moderationem vniuerſalis paſtoris.
¶Notandum prætereà quòd quando contingit ſacerdotem eſſe participem criminis ſui ſubditi (ſi-
cut cum commiſit adulterium cum parochiana ſua) non debet ipſe ſacerdos audire confeſſionem
illius,ſed debet ad alium mittere:nec etiam illa debet ei confiteri ,ſed alteri habenti facultatem, vel
licentiam petere alteri confitendi, tum propter periculum , tum quia eſt minor verecundia. Si ta-
mẽ cõfiteretur,& ſacerdos abſolueret,eſſet abſoluta.Quod enim D.Aug. dicit, Nullus ſacerdotis
officio vti dabet,niſi ſit immunis eorũ quæ in aliis iudicat:quia debet intelligi,niſi ſit immunis,ſal-
tem per pœnitentiã,& de congruitate,& non neceſſitate ſacramenti. Notandũ inſuper quòd licet *Papa in cõ-*
nullus in ſeipſum poſſit vti poteſtate clauium (cum talis poteſtas requirat pro materia peccatorem *feßione qua-*
ſubditum confitentem, & nullus ſit ſibiipſi ſubditus : quia ſubiectio eſt relatio præſupponens duo *lis.*
extrema) poſſunt tamen papa & epiſcopus ac curatus aliis ſeipſos ſubiicere, & eorum iuriſdictionẽ
extẽdere, ſicut & limitare. Quo facto licet remaneat ſuperior ſimpliciter, eſt tamen inferior ſecun-
dum quid, inquantum ſe ſubiicit ei quo ad hoc.

Ver. 12. DE CLAVE IVRISDICTIONIS.

A CLauis iuriſdictionis nõ eſt idem quod character ſacerdotalis aut epiſcopalis, cum aliquis qui
nõ eſt ordinatus, poſſit habere clauẽ iuriſdictionis : quia iuriſdictio tẽporalis nõ habet actum
directum circa obſtaculũ introitus regni cælorum:ſed iuriſdictio ſpiritualis, quæ aliquo modo adi-
tum præbet ad regnum cælorum,& remouet impedimentum, dicitur clauis minus principalis, de
cuius quidditate, ſubiecto, ac fundamẽto, actibus,& effectibus dicendũ eſt. ¶Quibuſdam videtur
quòd iuriſdictio ſit purũ eius rationis : quia ſi ſit ens reale, nõ apparet quomodo cauſetur in anima:
quia nec per ſacramẽta, nec per aliud habens ſufficientẽ virtutem: maximè cum in abſentia & ma-
gna diſtantia ſpiritualis iuriſdictio poſſit dari. Sed hoc non videtur verũ: quia ſequeretur quod ceſ-
ſante operatione intellectus, nulla eſſet iuriſdictio, cùm purum ens rationis ſic definiatur, prout di-
ctum eſt. Prætereà purũ ens rationis nõ poteſt eſſe cauſa entis realis , cum cauſa debeat eſſe potior
ſuo effectu: & id quod eſt in potẽtia, non poſſit reduci in actũ , niſi per id quod eſt actu. Sed clauis
iuriſdictionis eſt cauſa entis realis, puta traditionis Sathanæ, & ſeparationis ab Eccleſia, & aliis
huiuſmodi: igitur eſt ens reale, à Deo procedens, vt dicitur Rom.13. Non eſt poteſtas niſi à Deo, &
quæ ſunt, à Deo ordinata ſunt, aliqua immediatè à Deo, aliqua verò mediãtibus cauſis ſecũdis, cu-
iuſmodi eſt clauis iuriſdictionis , quæ fuit à Chriſto immeditè collata D. Petro & aliis Apoſtolis, *Clauis iuriſ-*
ſecundũ quoſdã, vt per eos aliis diſtribueretur, & etiam per ſucceſſores eorum. Et ſic clauis iuriſdi- *dictionis.*
ctionis eſt habitudo ſiue relatio ordinis & ſubiectionis, quæ cauſatur per applicationem ſuperioris
ad inferiores, etiã diſtãtes & abſentes, virtute diuina. Differẽtia tamen eſt inter habitudinem ordi-
nis hierarchiæ angelorũ, & inter habitudinẽ ordinis hominum: quia in angelis ille ordo naturaliter

ineſt eis:& ideo inferiot angelus non poteſt reſiſtere ſuperiori, imò cognita volũtate ſuperioris angeli aliqua præcipientis,naturaliter neceſſitatur ad implendum illud. In hominibus autem non eſt illa habitudo naturalis,nec adeſt ſemper, ſed gratuitè,liberè, & ad tempus:quia poteſt illa habitudo ordinis inter homines mutari. Ideo licet homo inferior debear ſubiici ſuperiori, & præcepta illius implere:poreſt tamen ex libertate arbitrij contra huiuſmodi otdinem venire:ſed hoc faciendo peccat. Nec eſt inconueniens quod aliqua relatio cauſetur in aliquo abſque ſui mutatione,nec per aliquod agens,quod agat directè in ipſum,ſed ſufficit quod ſit actio & mutatio in termino:vt ſimilitudo,quæ eſt relatio realis in homine albo,immutato manente,naſcitur & cõſequitur ad albedinem eius qui dealbatur,& fit albus,etiam in magna diſtantia. Sic etiam iuriſdictio à ſummo pontifice in epiſcopum deriuatur,& conſequitur virtutem fidei, quæ eſt fundamentum eius. Et ideo deficiente fundamento fidei in aliquo per hæreſim, neceſſe eſt omnem iuriſdictionem & authoritatem Eccleſiaſticam corruere: vt dicunt cõmuniter doctores in c. ſi papa. 40. diſt. *1. Cor. 6.* Hoc etiam videtur innuere Apoſt. cum ait: Audet aliquis veſtrûm habens negociũ apud alterum, iudicari apud iniquos (hoc infideles, qui non habent nec habere poſſunt iuriſdictionem ſuper fideles) & nõ apud Sanctos?& infrà: Secularia igitur iudicia ſi habeatis, contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Clauis ordinis à claue iuriſdictionis in hoc differt: quia clauis ordinis,quæ eſt idem cum charactere,eſt indelebilis: *Clauis ordinis & iuriſdictionis differunt.* Clauis autem iuriſdictionis eſt amiſſibilis. Differunt etiã in hoc:quia clauis ordinis quo ad executionem prærequirit iuriſdictionem & ſubiectionem: ſed clauis iuriſdictionis non præſupponit clauem ordinis,cum epiſcopus non ſacerdos habeat iuriſdictionem ante conſecrationem, & poſſit excommunicare, ac etiam eius officialis in ſolo clericatu exiſtens. Subiectum autem huius clauis eſt intellectus,mediante fide,quæ eſt fundamentum eius, vt dictum eſt. De hac claue loquebatur Chriſtus, Quæcunque ligaueritis,&c. ¶ Clauis iuriſdictionis habet plures actus ac officia: *c. 5. §. 5. ver. 6.* Primò legem ſtatuere, & ſtatuendo ligare, & abrogando vel diſpenſando ſoluere,de diſpenſatione dictum eſt: de ligamine verò legis dicetur infrà c. 17. ver. 2. Secundus actus eſt punire,& à pœna liberare,puniendo ligat,liberãdo ſoluit. Tertius actus eſt diſtribuere bona Eccleſiæ, & hic actus diuiditur in diſtributionẽ per modũ iuſtitiæ ſiue meriti, de qua dictum eſt,cùm de iuſtitia diſtributiua ageretur:& in diſtributionem per modum ſuffragij,quæ fit per indulgentias,de quibus infrà dicetur hoc §. ver. 18.

Ver. 13. DE POENIS ET CENSURIS ECCLESIASTICIS.

Pœna canonica. CLauis iuriſdictionis ligat per pœnam, quæ infligitur propter culpam: cuius deordinatio per pœnam reordinatur. A Vtitur autem multis pœnis,quæ canonicæ, hoc eſt per canones determinatæ dicuntur,ſcilicet temporali & pecuniaria,quæ largo modo dicitur pœna: quia pœna propriè accipitur pro corporali,afflictiua,vel priuatiua, vt ſunt ieiunia,peregrinationes, vigiliæ detruſio in monaſterium, virgæ citra effuſionem ſanguinis. Aliquando vero vtitur cenſuris, quæ communiter dicuntur ſex,ſ. ſuſpenſio,interdictum,irregularitas,depoſitio, degradatio,excommunicatio ſiue anathema. *Cẽſura Eccleſiaſtica.* ¶ Suſpenſio eſt cenſura Eccleſiaſtica,quæ aliquando à iure,aliquando à iudice profertur:qua prohibetur perſonæ Eccleſiaſticæ vſus ſiue exercitium alicuius ordinis,officij,vel beneficij,ad tempus,de hac in c. ad reprimendam,extra de offi. ordi. ¶ Depoſitio eſt priuatio officij vel beneficij,abſque ſpe reſtitutionis,retento tamen priuilegio clericalis fori. *Degradatio.* ¶ Degradatio eſt priuatio legitimæ executionis ordinũ & officiorum Eccleſiaſticorum ſimpliciter & ex toto in perpetuum,cum priuatione priuilegij clericalis fori, abſque ſpe reſtitutionis,cum certa ſolennitate: vt ſi epiſcopus ſit degradandus,fiat ab archiepiſcopo cũ duodecim epiſcopis aſſiſtẽtibus,ſecũdũ Panor. in c. nõ poteſt,extra de ſent. & re iudic. vel tres, ſi ſit diaconus,aut ſubdiaconus, vt in c. felix. 15. q. 7. & c. degradatio,de pœn. li. 6. Si verò nõ eſt ĩ ſacris,poteſt fieri à ſolo epiſcopo,in præſentia capituli. Et quando eſt degradandus pro hæreſi, ſi fuerit ſeculari curiæ relinquendus,vel perpetuò immurandus, ſufficit epiſcopus cum duobus abbatibus,& aliis religioſis perſonis, vt in c. quoniam de hæret. lib. 6. Et induetur degradandus veſtibus ſui gradus, quæ ei auferuntur ordine retrogrado, incipiendo ab vltimo datis, digitíque & capitis corona vitta leniter raduntur, & tandem induitur veſtibus ſecularibus, & relinquitur curiæ ſeculari puniendus, rogando vt eum citra effuſionem ſanguinis puniat. Finito negotio,curia ſecularis ſuſcipit illum, vt eum ſecundum demerita puniat. *Interdictũ.* ¶ Interdictum eſt ſeparatio à iure vel iudice facta, à certis ſacramentis ſcilicet non neceſſariis, & omnibus diuinis officiis, ac Eccleſiaſtica ſepultura. ¶ Irregularitas eſt impedimentum officij vel beneficij, & aliquando eſt pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non eſt pœna, quando contrahitur abſque peccato, vt in bigamo qui contraxit cum vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad ſecundas nuptias,quod abſque peccato fieri poteſt.

Ver. 14. DE EXCOMMVNICATIONE.

In Add.5. p.q.21. art.1.

A EXcommunicatio eſt à qualibet licita fidelium cõmunicatione ſeparatio. Ad cuius euidẽtiam ſciendum eſt quòd aliquis per baptiſmum, in Eccleſia ad duo aſcribitur, ſ.ad cœtũ fidelium, & ad participationem ſacramentorũ. Secũdum præſupponit primum: Quicũque enim participat in ſacramentis, participat in cœtu ſiue ſocietate fidelium: ſed non è conuerſo. Et ideo aliquis poteſt per excõmunicationem ab Eccleſia ſeparari, ſiue extra Eccleſiã fieri dupliciter: Vno modo à communione & participatione ſacramentorum, & hæc ſeparatio dicitur Excõmunicatio minor: quæ vltra ſeparationem ſacramentorũ ſeparat etiam ab his quæ ſunt in via, ad ſacramenta percipienda vel adminiſtranda. Quia ſic excõmunicatus non eſt eligibilis ſiue habilis ad quodcũque officium vel beneficiũ Eccleſiaſticũ, & ſic taliter excõmunicatus peccat recipiendo & adminiſtrãdo ſacramenta: licet non efficiatur irregularis, & quãuis poſſit eligere actiuè, non tamẽ poteſt eligi paſſiuè, & ſi beneficium illi conferatur, non tenet collatio, niſi prius abſoluatur, vt habetur in c.ſi celebrat, extra de cler.excom.admin. Completa ergo definitio minoris excõmunicationis eſt hæc: Excommunicatio minor eſt cenſura Eccleſiaſtica, priuans ſeu ſeparãs hominem à communione & participatione ſacramentorum, & ſuſceptione officij & beneficij Eccleſiaſtici, & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Eccleſiæ, & audientia miſſæ ac diuini officij, nec etiã à participatione ſuffragiorum ſecundum ſe, quia per accidens priuat ſuffragiis, quando taliter excommunicatus eſt in peccato mortali, ſed hoc accidit excõmunicationi minori, quæ aliquando eſt ſine peccato mortali.

Excõmunicatio minor.

¶ Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notoriũ, & propter peccata, propter quæ negatur Eccleſiaſtica ſepultura, & per pugnam in duello, & ſacrilegium, & violationẽ Eccleſiaſticæ immunitatis, ac etiã per participationem ciuilẽ cum excõmunicato maiori excõmunicatione, quod fit aliquando cũ peccato mortali, quando cõmunicat in cõtemptum clauiũ: quandoque ſine mortali, vt cùm communicat ex leuitate. Poteſt etiam quis cõmunicare cum excommunicato maiori excõmunicatione abſque quocunque peccato in caſibus permiſſis, qui hoc verſu cõtinentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, neceſſe: Hæc faciũt vt anathema nõ poſſit obeſſe: hoc eſt, propter vtilitatẽ notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atque liberi, vel propter neceſsitatem, & ſic creditores & alij, &c.

Qui poſſit abſoluere à minori excommunicatione.

¶ Ab hac excõmunicatione poteſt quilibet proprius ſacerdos, aut ab eo vel ſuperiori ad audiendas confeſsiones delegatus, abſoluere: quia non habet perfectã rationem excommunicationis, ſed aliquid ipſius participat. Si quis verò participat cũ excommunicatò maiori excõmunicatione in crimine, pro quo ille eſt excommunicatus, ſi in ſẽtentia excõmunicationis lata communiter vel particulariter, includãtur dantes conſiliũ, auxilium, vel fauorem, eſt excommunicatus maiori. Si verò communicat cum excõmunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, ſed ſolum minorem. Hac ſentẽtia excõmunicationis quo ad participationem ſacramentorũ & ſuffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes exiſtentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales abſque pœnitentia indigni ſunt ſacramentis. Ideo præſumentes accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ eſt principium communionis ſuffragiorum, non ſunt participes omnium timẽtium, &c. licet Eccleſia occultis peccatoribus adminiſtret ſacramenta.

Excommunicatio maior.

¶ Alio modo excluditur aliquis ab Eccleſia, vltra prædicta à licito cœtu & ſocietate fideliũ, non ſolùm in ſpiritualibus, ſed etiam in ciuilibus, & talis excluſio ſiue ſeparatio dicitur excommunicatio maior. Et ſic excõmunicatio maior eſt cenſura eccleſiaſtica, à iure vel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita communione fidelium, in ſpiritualibus & corporalibus ſiue ciuilibus, quæ in his verſibus continentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, communio, menſa negatur. Et ſic prohibetur oſculum, ratio, ſalutatio, contractus ciuiles, & comeſtio, & hæc videntur eſſe prohibita de iure diuino. Vnde in c.ſicut 11.q.3.dicitur, Sicut Apoſt. ſtatuerunt, dicentes cum excommunicatis non eſt communicandum: & ſi quis excommunicato ſcienter locutus fuerit, communione priuetur. Et Apoſt. poſtquam excommunicauit Corinthiũ propter fornicationem, ſcribit: Si is qui frater (hoc eſt fidelis) nominatur, eſt (ſcilicet ſententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Et D. Ioan. in 2.canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (ſcilicet rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue communicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur ſeparatio, quæ eſt medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati theriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum eſt, quando non contemnitur: quia tunc eſt æternæ mortis damnatio, vt habetur in c.nemo.11.q.3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euæ de paradiſo, quæ habetur Gen.3. & in lege Moyſi in ſeparatione Mariæ & aliorum leproſorũ, qui emittebantur extra caſtra. Num.12. Excommunicatione vtebantur Iudæi tempore Chriſti, vt habetur

1.Cor.5.

Ioan 9.vbi dicitur, quòd parentes cæci nati timebant Iudæos: Iam enim conſpirauerant Iudæi,
Excômunicationis figura. quòd ſi quis confiteretur eum eſſe Chriſtum, extra ſynagogam fieret. Samaritani etiam habebantur pro excõmunicatis. Vnde Ioan.4.dicitur, Non coutuntur Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Chriſtum inſtituta, cùm dixit,
Matth. 18. Si eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Hæc verba bene intelligens Apoſt.
1.Cor.5.& 1.Tim.1. hac cenſura vtendo, declarauit effectum, qui eſt traditio Sathanæ, quem non habebant in lege antiqua nec alios, de quibus verſ.ſeq.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS MAIORIS EXCOMMVNICATIONIS.

EXcommunicatio maior tot & tanta mala affert, quòd aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala tẽporalia, quàm in maiorem excõmunicationem incidere. Vnde D.Chryſo. Nemo cõtemnat vincula eccleſiaſtica: quia non eſt homo, qui ligat, ſed Chriſtus. Inter alia autẽ mala quæ affert, ſunt nouem præcipua. ¶ Primũ malum, eſt horrẽdum exilium, & miſerabilis eiectio ab eccleſia, quæ eſt maior pœna temporalis, quæ poſſit eſſe, quæ dicitur à Iuriſtis, Mors ciuilis. Vnde Ouid. Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui. Magnũ proculdubio malum eſt cõſideratio priuationis naturalis ſoli. Natale ſolum Chriſtianorum eſt eccleſia, vbicunque terrarũ ſita ſit, ad quã intrandam, & diuina audienda, & orandum, & ſpiritualia percipienda habet ius quilibet fidelis in eccleſia per baptiſmum regeneratus: ſed per excõmunicationem pellitur non ſolùm à ſua parochiali, ſed etiam ab omni alia, vbicũque ſit: & adeò peccat excommunicatus intrans & ſe immiſcens diuinis in aliis eccleſiis, in quibus non eſt denunciatus, quemadmodũ in ſua parochia, in qua non eſt publicatus, niſi ratione ſcandali & turbationis, quæ ſequi poſſet. ¶ Secundum malum eſt priuatio ſacramentorũ, quæ ſunt medicinæ & via recuperandi ſanitatem ſpiritualem, hoc eſt gratiã, & per conſequens gloriã. Sed quo ad hanc priuationem ſacramentorum ſciendum quòd excõmunicatus maiori excõmunicatione, ingerens ſe ſacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimũ effectum ſacramẽti, qui eſt gratia: efficitúrque irregularis & inhabilis od ordines & beneficia, abſque diſpenſatione apoſtolica, vt dicunt Doct. in c. Engeltrudam.3.q.4. Nihilominus tamen ſi contrahat matrimoniũ, tenet & recipit characterẽ, ſi integrat ſe ſacramento cõfirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, ſic quòd habita abſolutione
In addit.3.p.q.21.art.1.ad.2. à peccato, non poteſt exercere actum ordinis abſque diſpenſatione. Sacramẽtum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictũ eſt) non denegatur. ¶ Tertium malum eſt orationũ Eccleſiæ priuatio. Orationes enim eccleſię, quæ cõmuniter dicuntur, fiunt pro omnibus membris eccleſię. Sed per excõmunicationem maiorem priuatur non ſolùm ne quis cum eo oret, ſed ne etiã in perſona eccleſiæ pro eo quis oret in orationibus cõmunibus, quas pro membris eccleſiæ facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis, pro illis particulariter orare licet, vt detur eis ſpiritus pœnitentiæ, & fides, vt ab excõmunicatione ſoluantur. Vnde eccleſia in officio Paraſceues publicam orationem particularem pro hæreticis & aliis excõmunicatis facit: quem tamẽ fructũ orationum nõ recipiũt, quãdiu in infidelitate & excõmunicatione manent. ¶ Quartum malum eſt, ſuffragiorum eccleſiæ priuatio: quia quandiu ſunt in peccato mortali, ſuffragia eccleſiæ eis non proſunt, neque ex vi charitatis, ex qua ſuffragia proſunt, quãtum ad accidentale prẽmium: neque ex vi intentionis, ex qua ſuffragia proſunt, quantũ ad ſatisfactionẽ. Hinc eſt quòd ſi excõmunicatus ante abſolutionem conteratur, & moriatur in gratia, ſi habeat aliqua purganda, ad illorum ſatisfactionem nulla ſuffragia eccleſiæ, vt ſunt orationes, eleemoſynæ, peregrinationes, diſciplinæ, ac Miſſæ
In addi.3.p.q.21.art.2.ad 2. ſpecialiter pro eis dictæ, & alia huiuſmodi proſunt, quantum ad ſatisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnum igitur eſt hoc malum, priuari ſuffragiis eccleſiæ, quæ valent de congruo, primò ad gratiã Dei promerendam, vel augmentũ ipſius, ſi illam habeant: Secundò ad habendum Dei fauorem, & protectionẽ paternã: Tertiò ad defenſionẽ ab hoſtibus. Vnde magiſter Sent. dicit quãtum ad primũ quòd excõmunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quo ad ſecundũ dicit quòd per eam ſubtrahitur huiuſmodi protectio Dei, qua ſcilicet filios eccleſiæ ſpecialiter cuſtodit, & paternaliter fouet, & relinquitur ſibi ipſi: quanuis omnino non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quòd per excõmunicationem datur maior poteſtas diabolo ſæuiendi in excommunicatos. Eam ob rem non ſunt audiendi Lutherani, dicẽtes excõmunicationem eſſe ſolã externã priuationem, & nõ internã, quam ponũt in fide, ſpe, & charitate, quæ per hominẽ ſeparari non poſſunt. Quia non dicimus quòd excõmunicatio priuet hominẽ fide, ſpe, aut charitate habita, ſed habenda per ſacramenta & ſuffragia, per quæ habemus interiora bona, quibus excommunica-
Matth. 18. catus priuatur. Quia ſi debet haberi ſicut ethnicus & publicanus, ſequitur quòd non habet cõmunionem interiorem, cùm (vt infrà dicetur) tradatur Satanæ. Quintum malum eſt, quòd non ſolùm priuantur ſacramentis aut ſuffragiis eccleſiæ, ſed etiã aſſiſtentia illorũ: ſic quòd peccãt mortaliter, quoties intersunt diuinis, etiam illi qui ſciunt eos excommunicatos & patiuntur intereſſe. Debent

enim ſtatim ceſſare à diuinis,& eos expellere,etiam de facto & violenter, ſi nolint libenter exire, abſque tamen armis & percuſſionibus:tunc enim ſolùm ceſſandum eſt à diuinis. Dicit etiam glo. in c.quod in te.extrà de pœn.& remiſ.ſuper verbo, audiri,quòd non licet excõmunicatis extrà & prope eccleſiam manere,vt diſtinctè audire poſſint diuina. Prædicta quinque mala comprehenduntur in hoc quòd Chriſtus dixit, Si eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fideliũ,nec ad ſacramenta aut ſuffragia,vel officia diuina nõ prohibetur tamen eis ingreſſus eccleſiæ ad prædicationem audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam,dummodo non ſit eo tempore,quo alij orant,vt dicit D. Anth.Flor.in 3.parte ſuæ Sũmæ,tit.24.cap.7.§.6.

Excõmunicatis quãdo ingreſſus eccleſiæ eſt licitus.

¶ Sextum malum eſt Satanæ traditio:traditur enim corpus excommunicati Satanæ,hoc eſt datur Satanæ poteſtas vexandi excõmunicatum corporaliter. Vnde in primitiua eccleſia quando oportebat per ſigna homines ad fidem inuitare,ſicut ſpiritus ſancti donum ſigno viſibili manifeſtabatur:ſic excommunicatio ſigno corporali innoteſcebat.

In Addit. 3 p. q.21. art.2.ad 3.

Poteſt fundari hic effectus ſuper promiſſione Chriſti facta D.Petro, Matt.16.dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Per portas inferi,ſecundũ expoſitores,intelligi poſſunt peccata, propter quæ peccatores portantur in infernum,& dæmones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Chriſti, promiſſa eſt Eccleſiæ poteſtas ſuper peccata & dęmones:ſic ſ.quòd non præualerent aduerſus eccleſiam,ſed eccleſia præualeret aduerſus ea. Primò quidem aduerſus peccata, puniendo peccatores,maximè hæreticos,pellendo & ſeparando eos à ſe. Præualeret etiã aduerſus dæmones, quibus correctionẽ corporalem committeret in interitum carnis. Et tandem humiliatos ab eorũ manibus & poteſtate,cùm vellet,ipſis inuitis,eriperet.

1.Cor.5. 1.Tim.1.

Hac excommunicandi poteſtate eccleſiæ data vſus eſt Apoſt.in Corinthiũ illum fornicarium. Hac poteſtate pariter vſus eſt in Hymenæum & Alexandrum,qui à fide naufragauerant. Vnde D.Aug.de verbis Apoſt.in ſermo.68. & habetur in c.omnis Chriſtianus.xj.q.3.dicit, Omnis Chriſtianus,qui à ſacerdotibus excõmunicatur, Satanæ traditur. Quomodo?quia ſcilicet extra eccleſiã, diabolus eſt:ſicut in eccleſia Chriſtus,ac per hoc quaſi diabolo traditur,qui ab eccleſiaſtica cõmunione remouetur. Vnde illos quos Apoſto. Satanæ eſſe traditos prędicat,excommunicatos à ſe eſſe demonſtrat. Quod autem nunc nõ vexet corporaliter,perceptibiliter,& apparenter,vna ratio eſt eius ſuperabundãs malitia. Vidẽs enim quòd cùm vexabat corporaliter,homines timebãt excommunicationem, & nullus ſe permittebat excommunicari:ideo ceſſauit,& non propter defectũ poteſtatis,cùm poteſtas iuriſdictionis eccleſię non ſit diminuta : quamuis etiam nunc Satanas excõmunicatis horrorem quendam & triſtitiam immittat. Neque hoc debet adſcribi crudelitati eccleſiæ,quæ eſt pia mater : quia excõmunicatus quandiu eſt in via,poteſt redire & conuerti:& ſic non vt deſperatus,hoſti traditur quia non traditur quaſi damnandus,cùm in poteſtate eccleſię ſit ex eius manu & poteſtate eripere: Iudiciũ enim eccleſiæ debet eſſe conforme iudicio Dei,qui peccatores multipliciter punit : vno modo flagellis caſtigando,vt ad bonum eos trahat: Alio modo hominem ſibi relinquendo, vt auxiliis ſubtractis quibus à malo impediebatur,ſe cognoſcat,& humilis ad Deũ redeat, à quo ſuperbus deſceſſerat. Sic facit eccleſia excommunicando. Separat enim à cõmunione fideliũ vt erubeſcat,& ſacramẽtis ac aliis ſuffragiis priuat hominem,ſibi relinquẽdo,vt ſeipſum cognoſcens, ad Deũ & eccleſiam humiliter redeat,& vt cæteri timeant rebellare. Ad hunc timorẽ incutiendum eccleſia vtitur certis ſolennitatibus,ſi perſeuerant in excõmunicatione: Primò defendit 15.vicinis proximis, ne illi elementa cõmunia,ſicut ignẽ,aut aquã,miniſtrent,aut alia obſequia faciant.quod intelligendum eſt extra caſum extremæ vel quaſi extremæ neceſſitatis. Secũdò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obſtat quod dicitur Rom.12. Benedicite perſequentibus vos:benedicite & nolite maledicere.nec quod in epiſt. Iudæ legitur, Quòd cùm Michael altercaretur cũ diabolo, de Moyſi corpore,non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ,hoc eſt illi maledicere:ſed ait, Imperet tibi Deus:ergo nec eccleſia debet alicui maledictionis iudicium inferre: quia dupliciter cõtingit aliquẽ alicui maledicere,ſiue malum imprecari:vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit,ſiſtat.

Maledicere alteri.

Et ſic maledictio omnibus modis eſt prohibita. Alio modo ita,quòd malũ quod imprecatur,ordinetur in bonum illius cui maledicitur. Et ſic maledictio quandoque eſt licita & ſalutifera. Sicut etiam medicus quandoque nocumentum infert infirmo,vt ſectionem, per quã ab infirmitate liberetur.

Deut.28.

Hoc modo Moyſes in figura maledictionum,quibus ſubdi debebant excommunicati,maledicebat inobedientibus,dicens: Quòd ſi audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mãdata eius,quæ ego tibi pręcipio hodie:maledictus eris in agro,maledictus eris in ciuitate: Maledictũ horreum tuum,& maledictæ reliquiæ tuæ: Maledictus fructus terræ,tuæ:armenta boum,& greges ouium tuarũ. Maledictus eris ingrediens,& maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones,quas recitare longũ eſſet:omnibus tamẽ illis ſubduntur excõmunicati,qui per inobedientiam,nolunt eccleſiam audire & tueri. ¶ Septimum malũ

eſt à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus,in comparatione ad alios, vt dicitur in c.ſicut.xj.q.3. Vnde ſi habeat officiũ publicum,puta tabellionatus,non poteſt licitè exercere:licet inſtrumenta & acta publica ab eo recepta non vitientur. In ſpiritualibus autem clericus excõmunicatus eſt ſuſpenſus:& ſi ſe immiſceat diuinis,incurrit irregularitatem : nec poteſt eligere,aut eligi,neque recipi ad religionem,nec beneficium conferre aut acceptare,accuſare,iudicare,patrocinari,aut teſtificari.3.q.2,§.euidenter.& in c.decernimus. de ſent.excom.in 6. & quodam modo efficitur infamis,vt habetur in c.infames.6.q.1. Poteſt tamen condere teſtamentum , ſimiliter & codicillum,ac pia legata relinquere,& beneficiis renunciare,vt iuriſtæ dicunt. Vide apud ſummiſtas. ¶ Octauum malum eſt , eccleſiaſticæ ſepulturæ priuatio , quia non debet ſepeliri in eccleſia aut loco ſacro. cui enim non communicamus viuo,nec mortuo communicare debemus,vt in c. ſacris.extra de ſepul. ¶ Nonum malum eſt,regni cælorum & paradiſi clauſio:ſic quòd excommunicati,quantuncunque pœniteant & moriantur in gratia,non poſſunt ad cęlum volare,nec viſione beatifica frui,donec fuerint abſoluti , & hoc expreſsè dixit Chriſtus , Quæcunque ligaueritis ſuper terram,erunt ligata & in cælo,hoc eſt paradiſo. Ideo laudabilis eſt conſuetudo in aliquibus diœceſibus, in quibus ad inſtantiam procuratoris animarum in die cinerum ſingulis annis abſoluuntur defuncti excommunicati,reſeruata actione partibus ſuper bonis illorum:qua abſolutione facta,participant in ſuffragiis eccleſiæ,& ſic peracta purgatione euolant ad cælum. Veruntamen piè credi poteſt quòd ſi non abſoluãtur ab eccleſia,facta integra ſatisfactione in purgatorio, Chriſtus dominus,qui eſt pius & miſericors,non patietur animas illorum vſque ad iudicium vniuerſale extra paradiſum remanere:ſed potius vtetur authoritate ſua , cùm iam animæ ſint extra forum eccleſiæ,vel aliquibus reuelabit,qui abſolutionem ab eccleſia obtinebunt , vt noſtris temporibus legimus factum in diœceſi ſancti Pontij de Thomeris , de quodam clerico excommunicato ab epiſc.Ruthenen.qui poſt duos annos permiſſione diuina reuelauit ſocio ſuo,& ſe exhumari fecit, & in loco prophano ſepeliri,donec habita abſolutione iterum ſepeliretur in loco ſacro:deinde habita abſolutione cũ iterum ſepeliretur in eccleſia , coram toto populo audita eſt vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderant , gratias agentis & dicentis tunc paradiſum illi fuiſſe apertum, vt in actis & regiſtris publicis prædictæ diœceſis latius cõtinetur. Alios effectus & mala quę proueniunt excommunicatis , tractantur à ſummiſtis , hæc pro introductione ſufficiant. ¶ Ex præmiſſis apparet manifeſtè,quàm impiè & cõtra veritatem euangelicã dixerit Lutherus,excommunicationem non eſſe timendam,ſed amandam,cùm malũ non ſit obiectum amoris. Quare timẽdum eſt ſubditis incidere,& aliis procurare in alios ferri , niſi cùm ſperant per illum modũ ſatisfaciendum ſibi de notabili dãno illato,& excommunicati emendã. Nam ſi debitor vel reus nõ poſſet ſatisfacere:tunc petens cenſeretur facere animo nocendi ſaluti illius,quod pertinet ad liuorem vindictæ:& eſſet peccatum mortale. Et prælati eccleſiarum non deberent faciliter ferre ſeu fulminare huiuſmodi maioris excommunicationis ſententiam,niſi pro magna cauſa,& maximè quãdo veriſimiliter æſtimant ſubditos eã nõ timere:hoc enim eſſet animabus laqueũ dãnationis iniicere.

Defuncti excõmunicati ante abſolutionẽ ad cælum volare non poſſunt.

Mat. 18.

Excõmunicatio non eſt amãda, ſed timẽda.

Ver.16. DE CAVSA EXCOMMVNICATIONIS.

In Addit. 3.p.q. 22. art.9.

A

EXcommunicatio maior ferri nõ debet niſi pro peccato mortali. Vnde Mat.18.pręmittitur,Si peccauerit,&c. Peccatum autem ſimpliciter & abſolutè ſtat pro peccato mortali, vt dicũt ibi expoſitores:Igitur,&c. Et quia damnificando corporaliter,ac etiã in fama,& rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat:ideo pro damno temporali poteſt quis ex conſequenti excommunicari. Sed quia excommunicatio eſt grauiſſima pœnarum:nec ſecundum D.Aug.poteſt maior reperiri,vt habetur in c.corripiãtur.24 q.3. Ideo non debet infligi pro leuibus cauſis. Vnde in c.nullus, ex concilio Aluernen.dicitur, Nullus ſacerdotum quenquam rectæ fidei hominem pro paruis & leuibus cauſis à communione ſuſpendat,præter eas culpas,pro quibus antiqui patres arceri ab eccleſia iuſſerunt. Si ſuſpenſio prohibetur:à fortiori excommunicatio , quæ pro quolibet mortali laxari non debet. vnde ſubditur:Sub Anathemate autem (hoc maiori excommunicatione,& à cœtu fidelium ſeparatione)ſine conſcientia archepiſcopi aut coëpiſcoporum,nullum præſumat ponere,niſi vnde canonica docet authoritas:quia anathema æternæ mortis damnatio eſt , & nõ niſi pro mortali debet imponi crimine:& illis qui aliter non potuerint corrigi , puta cùm fuerint contumaces. ¶ Contumacia autem,ſecundum D.Tho.triplex inuenitur : Prima,in non veniendo ad iudicium,poſt legitimam vocationem,triplici edicto,vel vno peremptorio (hoc eſt vno pro omnibus) factam ſub ſententia excommunicationis:in quo edicto epiſcopi & officiales ſcribunt: Pręcipimus ſub ſententia excommunicationis,quam vna pro trina monitione pręmiſſa feremus,&c. Taliter citatus ad certam diem & locum,cõtemnens,ac etiam veniens & ſe occultans, vel impediens ne poſſit ad eum citatio peruenire,poteſt legitimè excommunicari , vt in c.quoniam extra. vt lite non conteſt. ¶ Circa huiuſmodi tamen edictum peremptorium, notandum quòd Chriſtus

Cõtumacia triplex

ſciens voluntatem noſtram fragilem,& multis paſſionibus ſubditam, & eis ceſſantibus mutabilẽ, dixit Apoſtolis, Eamus iterum in Iudæam.& ipſis dicentibus, Iudæi quærebant te modò interfi-cere,& iterum vadis illuc? Reſpondit, Nónne ſunt duodecim horæ diei? Videmus enim ſæpenu- *Ioan.11.* mero tempus qualibet hora diei variari,aliquãdo mane cælum ſerenum erit,deinde pruinæ,poſt- *Edictũ peremptoriũ.* modum ſol oritur,& diſſipantur pruinæ,poſtea eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterum aliæ ſuccedunt,tonat,pluit,poſtremò iterum ſerenum eſt cælum.Sic in propoſito eſt de voluntate hominis.ac ſi dixiſſet: Dato quòd voluerint me lapidare,cùm in cholera eſſent: nunc autem paſ-ſio illa ceſſauit,& poſſumus ſecurè accedere.Ob eandem cauſam,cùm præceptum fraternæ cor- *Matt.18.* rectionis inſtituit,triplicem monitionem ante excommunicationis ſententiam ordinauit. Et ſic videtur quòd de iure diuino triplex monitio diſtincta,ſiue (vt canoniſtæ dicunt) triplex edictum debeat præcedere excommunicationem. Quod autem eccleſia aliquando vtatur vno peremptorio pro tribus,dato certo temporis interuallo,ſcilicet duorum aut plurium dierum pro primo, & totidem pro ſecundo & tertio:ex magna cauſa & neceſſitate proceſſit, maximè quando non eſt tutus acceſſus,aut quando periculum eſt in mora, puta propter hæreticos hæreſes diſſeminantes, & ſerpentes,aut quando parati ſunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiuſmodi edicto peremptorio abutebantur,ideo in concilio Lugdun.ſub Greg.x.celebrato,ordinatum fuit quod habetur in c.conſtitutionem.de ſen.exc.lib.6.vbi dicitur, Statuimus vt inter monitiones, quas vt canonicè promulgetur excommunicationis ſententia,ſtatuunt iura præmitti,iudices ſiue monitionibus tribus non vtantur,ſiue vna pro omnibus,quin obſeruent aliqua dierum competentia interualla,niſi facti neceſſitas ea aliter ſuaſerit moderãda. Vbi gl.ſuper verbo (neceſſitas) dicit,vt quia partes ſunt ad rixam & arma paratæ,nec curant epiſcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare conſilium. Idem dicendum eſt,quando partes vel aliqua illarum impediunt nuntios epiſcopi,ne eius monitiones ad eorum notitiam perueniant, vel contra hæreticos, quando eſt periculum de ſparſione hæreſum,aut aliquid huiuſmodi, ſed indifferenter & indiſcriminatim in qualibet citatione vti edicto peremptorio non licet,cùm ſit contra iura: Ideo contrarium facientes peccant. Non dico tamẽ quòd excommunicatio ſub vno peremptorio edicto, etiã indifferenter lata,non teneat:quia (vt D. Greg.dicit, & habetur in c.ſententia.11.q.3.) Sententia paſtoris,ſiue iuſta,ſiue iniuſta,timenda eſt. ¶ Ex præmiſſis apparet magnus abuſus creditorum & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito ciuili ex- *Abuſus creditorũ.* communicari:licet ſciant,vel probabiliter arbitrentur,eos non poſſe ſoluere,vt ſaltem tandẽ coacti ſatisfaciant. Et aliqui eorum ſubtili medio (vt temporibus noſtris compertum eſt) aliquid ſupra principale debitum quotannis iniuſtè & turpiter lucrantur. Maior abuſus eſt in aliquibus præla-tis,qui ſic indifferenter vtuntur huiuſmodi edicto peremptorio : & ad defectum comparitionis *Abuſus aliquorum prælatorũ.* poſt primam citationem excommunicant, nec eos excuſat aliquarum eccleſiarum ſtylus, quo ſe cooperiunt. Nam ille ſtylus in omnibus negotiis non eſt ſtylus vniuerſalis eccleſiæ, cum in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) non ſic vtantur illo triplici edicto peremptorio, ſed triplici diſtincta citatione:& ſtylus ille indifferenter vtens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus,aduerſetur ſtylo & factis Chriſti,qui dixit duodecim eſſe horas diei,& triplicẽ, diſtinctam,& ſeparatam monitionem ſtatuit ante excommunicationem.& Luc.9.diſcipulos ad primã rebellionem ſe vlciſci & pœnam imponere volentes, & dicentes, Domine vis dicamus vt ignis deſcendat de cælo,& conſumat illos? increpauit dicens: Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. Filius hominis non venit animas perdere,ſed ſaluare. Tales,quãtum eſt in ſe, auferunt nobiliſſimum titulum eccleſiæ,quæ intitulatur Pia mater. Si enim eſſet aliqua mater quæ vocaret filium ſuum,qui fortè in cholera aut paſſione leuitatis exiſtens,non curaret vel recuſaret venire : Si illa ſtatim arrepto gladio percuteret eum,non diceretur pia mater,ſed crudelis nouerca. Sic prælati,qui ad primam vocationem non venientes ſtatim percutiunt mucrone Anathematis,& tradunt eos Satanæ in interitum carnis,crudeliores videntur & ſunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquam dant ſententiam,niſi præmiſſis tribus defectibus. Et ideo in monitionibus indifferenter vti hac clauſula,de præſenti vna pro trina & canonica monitione præmiſſa,quam ferimus in his ſcriptis, non eſt ſtylus,ſed abuſus. ¶ Sed adhuc maior abuſus eſt in creditoribus,tabellionibus,procuratoribus, & aduocatis curiarum eccleſiaſticarum, qui vtuntur confeſſionibus inſtrumentorum in hunc *De cõfeſſionibus inſtrumentorum.* modum: Cùm debitor in inſtrumento obligationis ſe omnibus curiis etiam eccleſiaſticis ſubmittit,& conſtituit omnes practicantes in eis procuratores ſuos ad confitendum debitum : Creditor producto inſtrumento coram officiali, & per eum diſtributo alicui ex aduocatis, & ille ad habẽdum vnum duodenum abſque vocatione debitoris, quem fortè non cognoſcit,neque ſcit an ſoluerit,vel ſit impoſſibilitatus ad ſoluendum,confitetur debitum in inſtrumento contẽtum : & tũc notarius in dorſo inſtrumenti ex perſona officialis ſcribit, Monemus retroſcriptum debitorẽ,qua-

tenus ſub ſententia excommunicationis,infrà quatuor dies habeat ſoluete retroſcripto creditori retroſcriptum debitum. Deinde officialis ſignat,& notarius tradit prædictum inſtrumentum (vt dicitur confeſſatum) creditori, qui ponit illud in arca,nec aliquo modo notificare facit debitori, & tranſactis quatuor diebus abſque alio proceſſu de diligentiis & notificatione prædictæ monitionis obtinet ſententiam excommunicationis,& publicare facit. Hic abuſus eſt maximè deteſtabilis,& nullo modo debet tolerari,cùm ſit contra ius naturæ & diuinum, hominem inauditũ condemnare,& quilibet debeat præſumi bonus & feciſſe debitum,niſi appareat de oppoſito. Et Matt.18.dicitur, Si eccleſiam non audierit,ſit tibi,&c. Sed quomodo audiet, ſi eccleſiæ monitio non peruenit ad eius notitiam? Nec excuſantur officiales propter confeſſiõnem procuratorum,cũ ſciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarum temporalium, qui intimantes eis ſupplicationes eis & requeſtas,remittunt ad partes principales:& maximè quando nõ ſunt ab eis inſtructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitę ſunt huiuſmodi ſubmiſſiones,propter abuſus,qui etiã de iure canonico ſunt condemnati,in c.ſacroſancto.extrà de ſent.excom. ¶ Secũdò apparet quòd quicunque ſcit ſe non peccaſſe mortaliter,in quacunque materia promulgetur excommunicatio, poteſt ſibi formare conſcientiam,quòd non eſt excommunicatus, nec debet timere, neç tenetur eam ſeruare,niſi propter ſcandalum. Quia excommunicatio quæ fertur ſine peccato mortali, eſt iniurioſa: Ideo non eſt ſententia iuris,vt dicitur in l.meminerit.C.vnde vi. Non debet, vnde iura naſcuntur,inde naſci iniuriæ occaſio. Ratione tamen ſcandali ſeruanda eſt:quia (vt dictũ eſt) ſententia paſtoris iuſta vel iniuſta timenda eſt. ¶ Secunda contumacia eſt quando citatus ad iudiciũ venit,ſed non vult ſtare iuri, vel ante finitam cauſæ examinationem illicentiatus recedit, vt in c.certum.11.q.3. ¶ Tertia contumacia eſt,quando offenſa eius eſt manifeſta:vt ſi iuſſus à iudice, non vult emendare,vt habetur in c.ex parte extrà,de verb.ſigni. Notandum tamen quòd prædictum dictum D.Gregorij de timenda ſententia iniuſta,non habet locum,quando ſententia eſt ipſo iure nulla:quia tunc non eſt obligatoria & per conſequens nec timẽda, & præcipuè in ſeptem caſibus ſequentibus. Primus caſus eſt,quando is qui tulit eam,non habebat poteſtatẽ, vtpote quia nõ erat iudex ordinarius,aut delegatus excommunicati,nec ex eius ſubmiſſione,vt in c.audiẽtiam. extrà de conſuetud. vbi dicitur: Sententia à non ſuo iudice lata,nullam obtinet firmitatem,niſi fortè eſſet dubium,an excommunicans eſſet iudex excommunicati, vel non:quia tunc ante declarationem timenda eſſet. Secundus caſus eſt,quando quis excommunicatur à ſuo proprio iudice publicè excommunicato,vt in c.audiuimus.24.q.1. Tertius caſus eſt,quãdo iudex excommunicat ſubditum ſuum contra priuilegium eius, ſibi notificatum,vt in c.cùm capella, & c.quàm. extrà de priuil. Quartus caſus,quando excommunicatur à delegato impetrato in caſu non permiſſo, vel contra intentionem delegantis,vt in c.fi.extrà de præb. Quintus caſus eſt,quãdo quis excommunicatur poſt legitimam appellationem,infra debitum tempus interiectatam & reuelatam. Sextus, quando ſententia continet intolerabilem errorem,vt in c.per tuas,extrà de ſent.exc. & in c.ſolet. eod.tit.lib.6. Dicitur autem continere intolerabilem errorem, quando præcipit malum, vt furtum: vel prohibet bonum,vt orare Deum, vel pauperibus ſubuenire. Septimus,quando prælatus prohibet ſubditis ſub ſententia excommunicationis, ne exponant negotia ſuarum eccleſiarum ſuis ſuperioribus,vel delegatis ab eis,vt in c.plerique.de offi.iud.ord.lib.6. Si autem excommunicatio non ſit ipſo iure nulla,licet ſit iniuſta,habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel abſolutionem petere ab excommunicante,vel ad ſuperiorem recurrere. ſi autem contemneret, eo ipſo peccaret. Contingit autem quòd quandoque eſt iuſta cauſa ex parte excommunicantis,quæ non eſt iuſta ex parte excommunicati: vt ſi quis pro falſo crimine in iudicio probato excommunicetur: vel ſi matrimonium clandeſtinè primò contractũ, non probetur,& ſecundum probetur: tunc ſi humiliter ſuſtinet, humilitatis meritum recompenſat excommunicationis damnum.

Conſolatio iniuſtè excõmunicatorum.

In Addit. 3.p.q.21. art.4.

Iniuſta excommunicatio.

Quãdo ſententia contineat intolerabilem errorem.

Ver.17. DE HIS QVI EXCOMMVNICARE POSSVNT.

In Addit. 3.p.q.22.

SVmmus pontifex & maiores prælati,qui dicuntur Epiſcopi, & ſuperiores eorum Archiepiſcopi,primates,& patriarchæ,ac alij habentes iuriſdictionem ordinariam aut delegatã: vt ſunt abbates & priores conuentuum,officiales,& vicarij epiſcoporum,etiam non ſacerdotes, excommunicare poſſunt,vt habetur in c.corripiantur.24.q.3. Et quamuis quilibet ſacerdos curam habẽs animarum,ordinariam vel delegatam poteſtatem habeat ligandi atque ſoluendi in foro pœnitẽtiæ,vbi cauſa agitur inter hominem & Deum:non tamen habet poteſtatem in foro exterioris iudicij,vbi cauſa agitur inter homines. Et ideo ſoli maiores prælati poſſunt ordinariè excommunicare:alij autem ex eorum commiſſione,niſi fortè eſſent excommunicati vel ſuſpenſi: ſicut nec ſuſpenſus ab ordine,poteſt licitè in eo miniſtrare. Differentia tamen eſt,quia ſi ſuſpenſus ab ordine, puta ſacerdos, attentet conſecrare: verè conſecrat,licet peccet: ſed ſi excommunicatus vel ſuſpenſus à A

ſus à iuriſdictione exterioris iudicij, tenter excommunicare, nihil facit, nec ligat: quia iuriſdictio auferri & impediri poteſt, & non character. ❡ Non poſſunt tamen epiſcopi aut alij abſoluere ſeipſos: quia aliquis nõ habet in ſeipſum iuriſdictionem, cùm in eadem cauſa non poſſit quis eſſe iudex & reus. Et cùm par in parem non habeat imperium, ſequitur quòd nullus poteſt parem ſibi excommunicare: nec etiam communitatem: quia aliquis non debet excommunicari niſi pro peccato mortali, qui eſt actus ſingularium perſonarum, & non totius communitatis. Et quamuis aliquis actus poſſit eſſe alicuius totius multitudinis: vt quando multi trahunt nauem, quam niſi omnes ſimul trahere non poſſunt: quia tamen non eſt veriſimile quòd aliqua tota cõmunitas ad malum conſentiat, & quin aliqui ſint diſſentientes: & Deus non condẽnet iuſtum cũ impio, Gen. 19. ſequitur quòd nec Eccleſia, quæ Dei iudicium imitari debet. Ideo D. Aug. ſuper Matth. 2. dicit quòd communitas non eſt excommunicanda. & ſic ſtatutum eſt in c. Romano. de ſent. excom. lib. 6. vt communitas non excommunicetur, ne cum ipſis zizaniis eradicetur ſimul & triticum.

Par parem excommunicare non poteſt.

Cõmunitas excõmunicare non poteſt.

Excommunicatus verò vna excommunicatione poteſt alia ac etiam pluribus excõmunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem cõfuſionem, vt à peccato reſiliat, vel propter alias cauſas. Et ſic tot ſunt principales excommunicationes, quot ſunt cauſæ. Cùm enim excommunicatio ſit pœna & medicinale remedium, iteratur cùm cauſa exigit. Et licet Apoſt. dicat 1. Cor. 5. Quid mihi de his qui foris ſunt iudicare? & excommunicati ſint foris: non tamen ſequitur quin Chriſtiani poſſint pluries excõmunicari: quia Apoſt. intelligit de Paganis & infidelibus, qui ſunt omnino foris, ſed nõ Chriſtianis, cum per baptiſmum acceperint characterem indelebilem, & ſic ſemper ſunt de Eccleſia, numero, licet non merito. Et quanuis priuatio nõ ſuſcipiat magis & minus ſecundum ſe, recipit tamen ſecundum cauſam: ſicut priuatus lumine vno obice & muro, poteſt magis priuari per aliũ murum. Et ſicut primũ peccatũ mortale priuat gratia, & ſecundũ non, cùm iam eam non inueniat, tamen natũ eſt priuare, & cauſare aliã maculam, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excõmunicatio ſuperueniẽs, aliud ligamẽ & obſtaculũ introitus regni ponit. Ideo poteſt iterari, ſic quòd per ſecundam excommunicationem ſuperuenientem quis eſt magis ſeparatus & elongatus à ſuffragiis Eccleſiæ, quàm per primam & deinceps. ❡ Ex præmiſſis infertur primò, quòd papa manens papa, non poteſt ab homine excommunicari, cùm non habeat hominem ſuperiorem in terris: nec poteſt excommunicationem decernere contra ſucceſſorem, cùm non ſit eo ſuperior. Secundo infertur quòd licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam à iure vel ab homine, poſſunt declarari excommunicati, maximè quãdo non conſtat de pœnitentia & emanda, ac etiam hæretici facto & cõpleto eorum proceſſu ante mortem: non tamen poſſunt excommunicari, cùm non poſſint peccare, nec mereri, nec ab Eccleſia moneri, & excõmunicatio (vt dictum eſt) prærequirat monitionem. Nec obſtat quòd poſſunt abſolui: quia abſolutio poteſt dari ipſo excommunicato abſente, ac etiam inuito, cùm excõmunicatio ſit pœna: ſi excommunicatus in ſcandalum Eccleſiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obſtinatione. Cùm ergo defuncti habeant corpus ſuper terrã, ſiue circa ſuperficiẽ terræ, & in poteſtate hominum, & ſuper terram fuerint ligati, ratione corporis ſortiuntur forum & iuriſdictionem Eccleſiæ, quæ promptior eſt ad abſoluendũ, quàm ad condemnandum, vt dicitur in l. Arrianus. ff. de actionib. & oblig. Non tamen ſequitur quòd ſi excõmunicati ſint in inferno, & abſoluantur ab Eccleſia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionem pœnæ requiritur charitas, & non ad abſolutionẽ ab excommunicatione. & ſic nil prodeſt illis abſolutio, quanuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Papa manens papa non poteſt ab homine excommunicari.

Excommunicatus inuitus abſolui poteſt.

Ver. 18. DE ABSOLVTIONE.

A CVm eius ſit ſoluere, cuius eſt ligare: ſequitur quòd quilibet ſacerdos non poteſt à ſententia excommunicationis abſoluere. Canoniſtæ tamen dicunt in c. paſtoralis. §. præterea, extrà de offic. iudicis ordin. & in c. non dubium. & c. quanuis, extra de ſent. excom. quòd ex ordinatione & authoritate ſummi pontificis in corpore iuris expreſſa, ſimplex ſacerdos in articulo mortis, in abſentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam poteſtatem, poteſt abſoluere in foro interiori ſolùm, à ſententia excommunicationis quo ad Deum, ſed non quo ad Eccleſiam. Ideo ſi talis abſolutus, moriatur, non debet ſepeliri in loco ſacro. Dicunt etiam quòd ſi conualeat taliter abſolutus, tenetur ſe præſentare excommunicanti, & ab eo obtinere abſolutionem in foro exteriori & & in forma Eccleſiæ. Regulariter verò abſolutio excommunicationis latæ à iure, pertinet ad epiſcopum excommunicati, niſi ſit caſus reſeruatus ſedi Apoſtolicę, de quibus ad plenum ſummiſtę, & inter eos maximè D. Caietanus in Summula, ſuper verbo, excommunicatio, ad quem breuitatis gratia lectorem remitto. Et quamuis ſpiritualia voluntaria non conferantur in inuitum: & excõmunicatio ſit ſpiritualis, quia tamen eſt inuoluntaria, cum ſit pœna, fieri poteſt in inuitum, ſicut & abſolutio ei reſpondens. Poteſt etiam quis eadem ratione abſolui ab vna excommunicatione, eo

In Addit. 3. p. q. 24.

manente ligato alia: Sicut poteſt quis pluribus vinculis ligatus: ſolui ab vno eo remanente ligato alhis.& idem de pœnis,cùm pœnæ quo ad remiſſionem,non habeant neceſſariam connexionem, ſicut culpę. Si quis tamen eſſet excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuerſas cauſas,& abſolueretur ſimpliciter & abſolutè, abſque allegatione cauſæ excõmunicationis,cenſeretur abſolui ab omnibus,etiam ſi in ſingulari numero de abſolutione diceretur, vel ſcriberetur, Ego te abſoluo à ſententia excommunicationis:niſi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis ſequens propoſitionem à vel ab, diſtribuitur, hoc eſt ſupponit diſtributiuè & copulatiuè pro omnibus ſuis ſignificatis.

Pœnæ quo ad abſolutionem nõ ſunt connexa ſicut culpæ.

Ver.19. DE INDVLGENTIIS.

In Addit. 3.p.q.25.

TErtius actus clauis iuriſdictionis eſt diſtribuere bona: quæ diſtributio quantum ad officia vel beneficia,pertinet ad iuſtitiam diſtributiuam. Et talis diſtributio non dicitur actus clauis, quia non reſpicit directè impedimentum ingreſſus regni cœlorum. Diſtributio verò quo ad remiſſionem pœnæ per modum meriti,quæ pertinet ad ſatisfactionẽ: inquantũ aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum ſuorum factorum in gratia, pro remiſſione pœnarũ debitarum,alteri etiã exiſtenti in gratia,ſiue in hoc mũdo,ſiue in purgatorio, non habet rationẽ clauis,cùm pertineat ad ſingulares perſonas nullam iuriſdictionem habentes. Et cùm talis applicatio & diſtributio pertineat ad iuſtitiam,non habet rationem indulgentiæ, quæ cõſiſtit in diſtributione theſauri ſpiritualis Eccleſiæ,de quo in verſiculo ſequenti. ¶ Ad cuius intelligentiã,reducẽdum eſt ad memoriã quod ſuprà dictum eſt,cùm de charitate & merito ageretur: videlicet quòd cuilibet actui informato gratia,reſpondent tria bona pro mercede. ¶ Primum bonum dicitur præmiũ eſſentiale,quod conſiſtit in clara viſione diuinæ eſſentiæ: & hoc proportionatur habitui gratiæ: & hoc nemo poteſt alteri communicare: quia nullus, niſi Chriſtus,poteſt alteri gratiam mereri. Vnde Matth.25.dicitur quòd ſapientes virgines noluerunt communicare aliis de oleo ſuo. ¶ Secundum bonum dicitur præmium accidentale,quod conſiſtit in gaudio operis facti: quia ſancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc præmium proportionatur actui ſiue feruori charitatis. Et iſtud communicatur omnibus aliis exiſtentibus in gratia,ſecũdum proportionem gratiæ quam habent,abſque applicatione facientis: omnes enim gaudebũt &c. iuxta illud Pſa. Particeps ego ſum omnium timentiũ te,& cuſtodientiũ mandata tua. ¶ Tertiũ bonũ eſt voluntaria ſolutio & ſatisfactio pœnarũ,ad quas ſuſtinendas quis obligatus eſt pro peccatis præteritis, vt dictum eſt cùm de ſatisfactione ageretur. Et hoc præmium ſiue remiſſio quantitatis pœnæ reſpondet & proportionatur conatui & pœnalitati operantis meritoriè,& ſecũdum hoc bonum, opera bona facta in gratia,conſiderantur vt pœnalia ſiue ſatisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operãtis poteſt applicari exiſtenti in gratia,ſiue ille cui applicatur ſit in hoc mũdo, ſiue in purgatorio: & cùm applicatur ab operante, dicitur ſuffragiũ iuſtitiæ per modũ meriti. Et quia contingit quòd aliquis maiorem pœnalitatem ſuſtineat, quàm ſit pœna dignus, vel etiam qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas ſuſtinet, nulli applicat, cùm nullum bonũ remaneat irremuneratum (niſi ſit infinitum, vt meritum Chriſti) ſequitur quòd illæ remanent in gazophylatio ſiue theſauro Eccleſiæ. Quia qui opus facit in gratia,ſi non applicet quantũm ad pœnalitatem, facit pro ſe & omnibus membris eccleſiæ. & ſic reponitur in theſauro Eccleſiæ, per eum qui præeſt diſpenſandum,ſicut & cætera bona communia. ¶ Diſtributio huius theſauri ſiue applicatio pœnalitatum ſupererogationis Chriſti & Sanctorum,pro remiſſione pœnarum pro peccatis præteritis debitarum,facta ab eo qui vniuerſali eccleſiæ præeſt,cum iudicio diſcretionis, vocatur indulgentia,ſiue ſuffragium indulgentiæ,& non per modum meriti. Quia ille qui eas applicat non meruit nec ſuſtinuit illas: & ſic non ſunt propriè eius. ¶ Et quia neoterici hæretici circa huiuſmodi materiam (cuius fundamentum intelligere nolunt (moleſtiam catholicis præſtant, irriſionibus, conuitiis, ac blaſphemiis pro rationibus vtentes: vt catholica veritas eluceſcat, aliquãtiſper hîc nobis eſt inſiſtẽdum. Et in primis notandum quòd hæretici fuerunt decepti, eò quòd amplius vocabula,quàm res ſeu veritatem curauerunt, languentes circa contẽtiones & pugnas verborum, vt dicit Apoſt.1.Tim.6. Eam ob rem licet veritas indulgentiarũ in ſacris literis cõtineatur: quia tamẽ clarè eam malè affecti proſpicere non poſſunt: dicunt ex ſacris non haberi,ſicut nec purgatorium: quamuis etiam nomen purgatorij in ſacris literis inueniatur expreſſum, vt dictum eſt: Sic dicunt nomen Indulgentiæ in ſacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias eſſe pias fraudes fidelium,poſtmodum inuentiones, tandem impoſturas. & licet quæſtio de nominibus ſit relinquenda pertinacibus,cùm de re ipſa conſtet: ad conuincendam tamen eorum inſcitiam & effrenatam procacitatem,oſtendendũ nobis eſt,in ſacris literis nomen indulgentię ad intentionem qua Eccleſia vtitur, expreſsè reperiri: & maximè in Eſa.61.vbi in perſona Chriſti dicit, Spiritus Domini ſuper me,eò quòd vnxerit me. Ad annuntiandum manſuetis miſit me, vt mederer contritos

B (right margin, beside "Tertius actus")

Actui meritorio tria reſpondent.

Indulgentia quid.

c.16.§.4. ver.28.

tritos corde,& prædicarem captiuis indulgentiam,clauſis apertionem. Et ſic negari nõ poteſt nomen indulgentiæ in ſacris non inueniri. Quòd autem ad intentionem qua vtitur Eccleſia, Eſa. ſcripſerit, Chriſtus dominus declarauit Luc.4. vbi dicitur quòd cùm in die ſabbathi intraſſet ſynagogã Nazareth,ſurrexit legere,& traditus eſt ei liber Eſaiæ prophetæ:& vbi reuoluit librũ, inuenit locum vbi ſcriptum erat, Spiritus Domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me,ſanare contritos corde,prędicare captiuis remiſſionem,&c. Ecce quomodò nomen indulgentiæ Chriſtus interpretatus eſt remiſſionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Eſaias?profectò peccatorum, propter quæ indulgenda & remittenda miſſus eſt Chriſtus à Deo patre.& quia in peccato ſunt duo,ſcilicet culpa & pœna, remiſſio culpæ ac etiam remiſſio pœnæ rectè indulgentia nominatur. Sed Eccleſia (vt dictum eſt) accipit indulgentiam pro applicatione pœnalitatum ſupererogationis Chriſti & Sanctorum,per quã remittuntur pœnæ. Igitur nil manifeſtius eſſe poteſt,quàm nomen indulgentiæ,ad intẽtionem qua vtitur Eccleſia, in ſacris literis inueniri. Deinde Greg.9 ſeptennes indulgentias ſtatuit. Poſt Grego. tempore Alexandri 3.declaratum fuit,quòd remiſſiones (hoc eſt indulgentiæ) illis tantũ prodeſſent, quibus vt proſint proprij iudices ſiue epiſcopi indulſerunt, vt habetur in c.quod autem, extra de pœniten.& remiſs. Poſtmodum ab Inno.3.in concilio Lateranen. vt habetur in c.excommunicamus. §. catholici, extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui crucis aſſumpto charactere,ad exterminium hæreticorum ſe accingerent,illa gauderent indulgentia,illóque ſancto priuilegio eſſent muniti,quæ accedentibus in ſubſidiũ terræ ſanctæ conceduntur. Et quãuis hæc conceſſio indulgentiarũ his qui in ſubſidium terræ ſanctæ accedunt, minimè inueniatur ſcripta in iure:indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ fultam fuiſſe indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali,ad deliberandam terram ſanctam,extra de Iudæis & Sarracenis. Poſtea verò quidã indiſcretas & ſuperfluas indulgentias dabant:ex quo claues Eccleſiæ contẽnebantur.& pœnitẽtialis ſatisfactio eneruabatur. Ideo decretum fuit ab Innoc.3.in concilio generali, vt habetur in c. cùm ex eo,extra de pœnit.& remiſ.ne cùm dedicaretur Eccleſia,ſiue ab vno, ſiue à pluribus epiſcopis indulgentiæ extẽderentur vltra annum:& in Anniuerſario Dedicationis 40. dies de iniũctis pœnitentiis indulta remiſſio non excedat. Et in Cle. de pœnit.& remiſs. ex concilio Viennen. reprehenduntur abuſus quæſtorũ,& ſolùm conceditur licentia publicandi & recipiendi ſuffragia. Succeſſiuè Boniſac.8. vt habetur in extrauag.antiquorum, de pœni.& remiſs. approbauit indulgẽtias, & inſtituit Iubileum à centeſimo anno in centeſimum, viſitantibus vrbem. Deinde circa annum Domini 1300. Clemens v. præfatam iubilei indulgẽtiam reduxit ad quinquageſimum. Poſtremò *Iubilei inſtitutio.* Nicolaus quintus publicari fecit:& Paulus ſecundus aſſignauit de vigeſimo quinto in vigeſimum quintum, vt habetur in extra, quemadmodum, de pœniten.& remiſſio. D. Anth. Flor. prima parte ſummæ, tit.10.cap.3.§.6. aſſignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, ſiue indulgentia, ſiue remiſſio plenaria, viſitantibus vrbem Romanam, quàm aliam ciuitatem. ¶ Ex præmiſſis habetur primò, quòd indulgentiæ non ſunt ſolùm à trecentis annis, nec ſunt inuẽtiones humanæ, neque fraudes, neque impoſturæ:ſed ex Chriſti inſtitutione, quam ſequens vniuerſalis Eccleſia (quæ errare non poteſt) in generali concilio conceſſit. Vnde in Concilio Conſtantien. ſeſſione 6. non immeritò condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Vviclefz, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remiſſio, quia vſu inualeſcente propter prophetiã Eſaiæ, clarius eius ſignificatio per nomen indulgentiæ explicatur, indulgentia appellatur. Eſt enim indulgentia clemens ac mollis remiſsio, quæ ſeueritati opponitur, & indulgere idem eſt quod parcere & remittere. Tempore verò Apoſt. dicebatur donatio abundantiæ ſpiritualis, Vnde Apoſtol. 2. Corin. 2. donationes tales ſe feciſſe commemorat dicens: Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid propter vos donaui, in perſona Chriſti, ſcilicet donaui, vbi gloſ. dicit, hoc eſt tantum vobis prodeſt, ac ſi Chriſtus donaſſet & Apoſtol. de remiſsione pœnæ debitæ fornicatio pro peccato excommunicato, cui Corinthij remiſerunt. Et D. Paul. propter eos aperto theſauro Eccleſiæ applicauit ei pœnalitates ſupererogationis Chriſti & Sanctorum:& ſic vſus eſt donatione, ſiue remiſsione, & indulgentia. Quod ergo Apoſtol. vocat donationes, ſucceſsiuè Eccleſia innixa authoritati ei datæ à Chriſto, vocauit remiſsiones: dicitur enim Ioan.20. Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Non ſolùm enim Chriſtus dedit poteſtatem inſtrumentalem remittendi culpam, ſed etiam pœnam: & non ſolùm *Cur Eccleſia indulgẽtias largiatur.* æternam, ſed etiam temporalem:& non ſolùm per modum meriti Chriſti, & viam reconciliationis, quod fit per applicationem ſacramentorum, per quæ meritum Chriſti inſtrumentaliter applicatur:ſed etiam per modum indulgentiæ, quæ fit vltra ſacramenta, ex aliqua pia cauſa. Tum quia homines ſunt negligentes ad exoluendum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quæ ſunt modica reſpectu remiſsionis: quia ſi eſſent magna,

& pœnalia ad æqualitatem remiſſionis, diceretur redemptio, vel ſolutio, aut ſatisfactio, & non remiſſio, ſiue indulgentia. Cùm ergo indulgentiæ reſpiciant principaliter gratiã, in eis conferendis non attenditur principaliter quantitas operis, ſed cauſa. ¶ Ex præmiſſis patet quòd poteſtas conferendi indulgentias fundatur in illo paſſu, Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit poteſtatem remittendi culpam, à fortiori pœnam temporalem. Nec tamen ex hoc ſequitur quòd quilibet epiſcopus aut ſimplex ſacerdos poſſit indulgentias conferre: quia per illa verba alij non receperunt poteſtatem, niſi ſub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinem poteſtatis, papa, Petri ſucceſſor, poteſt reſeruare abſolutionem aliquorum peccatorum: ſic etiam collationem indulgentiarum: maximè cùm diſtributio bonorum communium totius Eccleſiæ pertineat ex ipſo ordine rerum ad illum qui præeſt toti Eccleſiæ. Poteſt tamen aliis delegare hanc poteſtatem vt infrà dicetur.

Indulgentiarum poteſtas.

Ver. 20. DE THESAVRO ECCLESIÆ ET FVNDAMENTO INDVLGENTIARVM. B

Chriſtus multa ſupererogauit.

NEmo niſi infidelis negare poteſt Chriſtum multa opera ſupererogationis ad quæ non tenebatur feciſſe, & multos labores & pœnalitates ſupererogaſſe. Hoc quidẽ notũ eſt ex euangelio Luc. 9. Vbi habetur quòd Moſes & Helias viſi in maieſtate, dicebant exceſſum eius, ſ. paſſionis Chriſti, quem completurus erat in Hieruſalem. Ex quo manifeſtè apparet quòd eius pœnalitas & paſſio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (vt dicitur 1. Io. 2.) Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non autem noſtris tantum, ſed pro peccatis totius mundi, imò pro infinitis mundis, ſi eſſent: cũ minima gutta ſanguinis & minimus dolor ratione vnionis, eſſet infinitę ſatiſfactionis, & ideo non poteſt exhauriri. Vnde in extrauag. vnigenitus, de pœn. & remiſ. poſt mẽtionem de profluuio ſanguinis à Chriſto effuſi, ac doloribus, tantis quidem vt à planta pedis vſq; ad verticem capitis ſanitas non inueniretur in ipſo, dicitur exinde, Tãtum vt nec ſuperuacua, inanis, aut ſuperflua tanta effuſionis miſeratio redderetur: theſaurum militanti Eccleſiæ acquiſiuit, volẽs ſuis theſaurizare filius pius pater: vt ſic eſſet infinitus theſaurus hominibus, quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. & infrà, De cuius conſumptione aut minutione nõ eſt aliquatenus formidandũ, tã propter infinita Chriſti merita, quàm pro eo quòd quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iuſtitiam, tanto magis acreſcit ipſorum cumulus meritorum. Si dicatur quòd vnum infinitum conſumitur per aliud: ſed peccatũ eſt infinitum, igitur. reſpondendum eſt quòd infinitas peccati & infinitas meriti Chriſti non ſunt eiuſdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiuè, pro quanto priuat infinito bono. ſed meritum & ſatiſfactio Chriſti eſt quid infinitum poſitiuè propter vnionem, &c. In theſauro etiam eccleſiæ reponitur cumulus pœnalitatum ſuperogationis ſanctorum.

D. Virgo ſupererogauit.

¶ Certum eſt enim D. Virginem Domini matrem, multas pœnalitates & labores ſuſtinuiſſe in profectione Bethleem, in fuga in Ægyptum, & in paſſione Chriſti, cùm ſtabat iuxta crucem Ieſu mater eius, Io. 19. Cùm impletum fuit illud D. Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipſius animã pertranſibit gladius. & per duodecim annos poſt Chriſti aſcenſionem. & tamẽ pro huiuſmodi pœnalitatibus non fuit in ſeipſa remunerata, cũ non haberet reatũ alicuius peccati aut pœnæ, Et quamuis mortua ſit, & alias paſſiones naturales perpeſſa ſit non erant tamen in ea pœnæ, ſed pœnalitates & cõditio naturæ. ¶ Præterea S. Apoſtoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa ſuſtinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorũ illorum: & multa bona ſupererogationis, hoc eſt cõſilij, ad quę non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob. 7. proteſtabatur dicens: Vtinã appenderentur peccata mea, quibus iram (hoc eſt pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quã patior in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret. Et Apoſt. Coloſſ. 1. dicit: Nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adimpleo ea quę deſunt paſſionũ Chriſti, in carne mea, pro corpore eius quod eſt Eccleſia. vbi manifeſtè aſſerit ſe paſſum in carne ſua pro Eccleſia. Non tamen propter hæc verba (quæ deſunt paſſionum Chriſti) intelligendum eſt quòd paſſio Chriſti fuerit inſufficiens ad redemptionem humanæ naturæ: & quòd paſſiones D. Pauli additæ ſint ad complendum. hoc enim eſt falſum & hæreticum, cùm Chriſtus (vt dictum eſt) ſit propitiatio pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum eſt quòd Chriſtus & eccleſia eſt vna perſona myſtica, cuius caput eſt Chriſtus, corpus verò eſt congregatio fideliũ, & quilibet iuſtus eſt quaſi mẽbrum, vt habetur 1. Cor. 12. Deus autem ordinauit in ſua prædeſtinatione quantum meritoriũ deberet eſſe in tota eccleſia, tam in capite, quàm in membris: ſicut prædeſtinauit numerum electorum, & inter hæc merita ſunt paſſiones Sanctorũ, per quas Chriſto debebant conformari. Merita Chriſti capitis præuiſa ſunt infinita. Præuiſum etiam fuit quòd cuilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, ſecundum menſuram ſuam. Ideo D Paulus Apoſt. dicebat, Adimpleo, hoc eſt addo menſuram præuiſam à Deo, in carne mea, paſſionum quæ deſunt ſecundum diuinam prædeſtinationẽ Chriſti, hoc eſt eccleſiæ, cuius Chriſtus eſt caput. Ideo ſubiungit, Pro corpore eius, quod eſt Eccleſia: vt ſicut ipſe paſſus eſt, non pro peccatis ſuis, cùm peccatum nullum fecerit, ſed pro peccatis ipſius

D. Pau. quomodo pro eccleſia paſſus eſt.

ipſius corporis Eccleſiæ: ita & nos patiamur, nō ſolùm pro peccatis noſtris, ſed etiam pro peccatis
aliorum, qui ſunt de corpore Eccleſiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc ima-
gini filij ſui. Et ideo Gal. 6. dicebat, Alter alterius onera portate: & ſic adimplebitis legem Chriſti. Rom. 8.
His igitur verbis ſignificat Apoſtolus ærumnas quas cęteri ſancti pertulerunt in carne ſua, tanquã
reliquias quaſdam, adiungendas paſſionibus Chriſti, ad communem totius Eccleſiæ vtilitatem.
Cùm ergo de exceſſu pœnalitatũ ſuarũ ſancti non fuerint remunerati in ſeipſis, & nullũ bonũ re-
maneat irremuneratum: ſequitur quòd exceſſus & ſupererogatio fuerit repoſita in gazophylacio
(hoc eſt theſauro Eccleſiæ) cùm alicui particulariter non applicauerint, & pro ſe non indigerent;
cùm propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes diſtributionẽ
& applicationem Chriſti vicario, theſauri Eccleſiæ claues ſiue poteſtatem habenti. Vnde in præ-
dicta extrauag. vnigenitus, dicitur: Ad cuius quidem theſauri cumulum beatæ Dei genitricis, &
omnium electorum, à primo iuſto vſque ad vltimum, merita adminiculum præſtare nituntur. ¶ Si
arguatur quòd nulla ſanctorum merita relicta ſunt irremunerata, cùm Rom. 8. dicatur, Non ſunt
condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: Dicendum
quòd ſi opera ſanctorum facta in gratia, conſiderentur vt meritoria, ſunt remunerata etiam vltra Sanctorum
condignum. Si verò conſiderentur vt ſatisfactoria, non ſunt remunerata in ipſis, ſed per indulgen- opera.
tias remunerantur in aliis. Si replicetur quòd ſi Chriſti ſatisfactio per modum indulgentię, ſufficit
ad deletionem omnium pœnarum: ſequitur quòd ſi credimus eam ſufficere & nos participare, er-
go aliæ ſuperfluunt. Dicendum primo, quòd Chriſti ſatisfactio, quæ applicatur per ſacramẽta per
modum meriti, inſtrumentaliter non operatur, niſi ſecundum diſpoſitionẽ ſacramentũ ſuſcipien-
tis, vt dictũ eſt. & quia cõtingit ſuſcipientem paruã diſpoſitionem habere: ideo aliquis reatus ma-
net, vt dictũ eſt. & cùm paſſio Chriſti per modũ indulgentiæ applicatur, deletur totus reatus. Nec
propter inſufficientiã ſatisfactionis Chriſti dicimus ſanctorũ ſupererogationes reponi in theſauro
Eccleſiæ, & applicari: Sed dicimus ſatisfactiones ſupererogationis ſanctorũ per indulgẽtias appli-
cari, vt illæ etiã remunerentur. & ſic vt duplici via expientur pœnæ debitæ, ſ. ſatisfactione Chriſti
& ſanctorũ. Quemadmodũ enim non incõuenit aliquid duplici via mereri (vt dicetur infrà, quã-
do de Chriſti merito agetur) ita non inconuenit aliquẽ duplici via ſatisfacere debito pœnæ, ſ. ſatis-
factione Chriſti, & ſatisfactione Sanctorũ, quæ innititur ſatisfactioni Chriſti, à qua vis & efficacia 19. Retract.
eius pẽdet. ¶ Nec obſtat præmiſſis quod dicebat Chriſtus, Luc. 17. Cùm feceritis omnia quæ prę-
cepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Sed ſeruus inu-
tilis non ſupererogat. Vnde D. Aug. dicit nullum Sanctorum perfectè impleſſe mandata Dei, ma-
gis ignoſcente Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quãtum poteſt, ex toto corde, quod nul-
lus ſanctorũ fecit. Et in eodẽ idem Aug. dicit quòd opus bonũ optimè factum, eſt veniale peccatũ:
quia dictum Chriſti intelligitur de bonis operibus, inquantũ procedũt à nobis, & non ſunt infor-
mata gratia. Nec loquitur de operibus conſiliorũ, ſed ſolũ de præceptis. Imò ex illo loco habetur
quòd ſi ſeruus vltra præcepta aliquid faceret, non eſſet inutilis, ſed ſupererogaret. Et ad D. Aug. di-
cendum primò, quòd intentio eius erat dicere quòd nullus ſanctorum in hac via perfectè imple-
uit præceptum dilectionis Dei, perfectione patriæ, ſiue qua ſancti qui ſunt in patria, qui nullũ im-
pedimentũ habent, implent. Non tamen intellexit quòd non impleuerit perfectè mandatum dile-
ctionis Dei, perfectione præcepta in via, ad quam Deus (qui non obligat ad impoſſibile) intendit Sap. 9.
viatores obligare. Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectionem comprehenſo-
rũ, cùm ſit eis impoſſibile: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et cùm dicit quòd
opus optimè factum, eſt veniale peccatum: non accipit peccatum veniale propriè pro actu defor-
mi, ſed pro actu vili in cõparatione diuinæ dignitatis, prout Eſa. dicit, Facti ſumus immundi om- Eſa. 94.
nes, & quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. ſcilicet tanquã à nobis procedentes: quæ
in comparatione diuinæ iuſtitiæ quaſi nihil ſunt. Sicut lumen candelæ ad lumen ſolis dicitur vm-
bra, licet in ſe lumen ſit. ſic, &c. Sed inquantum iuſtitiæ noſtræ ſunt adiunctæ gratię Dei ipſa coo-
perante ſunt meritoriæ de condigno, vt dictum eſt cùm de merito ageretur. ¶ Nec obſtat pariter,
quòd nullus Deo ſatisfacere poteſt pro beneficiis, cùm omnia quæ homo habet, habeat à Deo: &
ſolutio & ſatisfactio importat quòd fiat de proprio, & non de his quæ domini ſunt, aut de alieno:
ergo nullus poteſt ſupererogare, Negatur conſequentia: licet enim antecedens ſit abſolutè & ſim-
pliciter verũ, (cùm inter hominem & Deũ non ſit æqualitas aut proportio:) quia tamen eſt quæ-
dã proportionabilitas: ſicut homo poteſt mereri à Deo, pręſuppoſita diuina ordinatione & gratia
ita & ſatisfacere, faciendo ea quæ ipſe ordinauit, ſ. tantũ ſuſtinendo, quantũ in delitiis fuit. & Deu.
25. Secundũ menſurã delicti, erit & plagarũ modus. Et ſic ſuppoſita diuina ordinatione antecedẽs Apo. 18.
eſt falſum. Et cũ datur aliquid alicui per indulgentias, licet antea eſſet alienum, per donationẽ, &
indulgentiarum largitionem, fit ſuum: & ſic ſatisfacit de ſuo, licet aliquando fuerit alienum.

Ver.21. DE VALORE INDVLGENTIARVM.

In Addit. 3. p. q. 25. art.1. CVm impium ſit dicere Eccleſiam Chriſti, quæ regitur Spiritu ſancto, facere aliquid vanum: & (vt ex prædictis patet) Eccleſia vniuerſalis quæ errare non poteſt, in concilio generali dederit indulgentias: neceſſariò ſequitur quòd indulgentiæ ad aliquid valent: non ſolùm quantum ad forum Eccleſiæ abſoluendo à pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in c. cùm ex eo, extra de pœnit. & remiſ. ſed etiam valent quantū ad forum & iudicium Dei, ad remiſſionem pœnæ reſiduæ poſt contritionem, confeſſionem, & abſolutionē, ſiue ſit iniuncta, ſiue non: cùm poteſtas remittendi D. Petro data, ſe extendat ad cælos. aliàs ſi ſolùm iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc eſt per ſacros Canones determinatas) vocant, remitterent indulgentiæ, Eccleſia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quàm iuuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obſtat illud quod dicitur Rom.3. Vnuſquiſque mercedem accipiet ſecūdum laborem ſuum: quia illud intelligitur de mercede ſiue præmio eſſentiali, non ſecludendo meritū Chriſti, cui innititur, & non de ſolutione pœnarum. Vel poteſt dici quòd per conceſſionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgētiæ conceduntur. Et quamuis Deus, qui ſeipſum negare non poteſt, ſtatuerit, Deut 25. Secundū menſuram delicti, erit & plagarum modus: remiſſio tamē quæ per ſatisfactionem alterius, vel per indulgentias, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnius alius ſpōte ſuſtinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, propriè abſoluit ab eo quod ligauit ſuperior, ſcilicet Deus, qui abſoluendo à culpa, ligat ad pœnam, vt dicit Hugo de S. Victore: ſed dat debitori, vt debitum ſoluat. & ſic diuinæ iuſtitiæ non derogatur.

2.Tim.2.

2.Cor.10. ¶Si autem allegetur illud Apoſt. Non eſt data poteſtas in deſtructionem, ſed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias aufertur vtilitas ſatisfactionis, quæ ſi fieret per nos, cederet in meritum eſſentiale & accidentale, ac etiam in remedium recidiui. Igitur, &c. Propter hoc argumentū à D. Thoma ſolutum, Lutherus & ſui ſequaces procaciter dicunt indulgentias eſſe pigrorum ſatisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & eſſe bonorum operum remiſſiones, cùm remittant ſatisfactiones, & dent licentiam pigritandi, ſub ſpecie pietatis. Reſpondet D. Tho. quòd per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiam, quàm per aſſuetudinem noſtrorum bonorū operum: quia ex affectu quem accipiens indulgentias, accepit ad cauſam, pro qua indulgentia datur, & vt poſſit illas conſequi, ſe diſponit ad gratiam, confitetur, & multa bona opera facit, quæ non faceret, ſi indulgentia non cōcederetur. & ideo non eſt in deſtructionem dare, niſi inordinatè dentur. Nec ad hos fines datur, vt homines ceſſent à bonis operibus, ſed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo conſulendū eſt eis qui indulgentias conſequuntur, ne propter hoc ab operibus miſericordiæ iniunctis abſtineant, vt etiam ex eis remedium conſequantur: quāuis à debito pœnæ ſint immunes. Non enim indulgentiæ ſatisfactionem aliquam remittunt, ſed duntaxat obligationem, qua peccator ad ſatisfactionē tenebatur. Diuerſa ſunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculum eſt, & non ſatisfactio, ſed eſt vinculi ſolutio. Ideo papa indulgentias concedendo, ſoluit duntaxat vinculum ſatisfactionis, ſed non ſatisfactionem: quia poſt indulgētiam peccator ſi velit, poteſt ſatisfacere, quamuis non obligetur, nec ſequitur quòd eius ſatisfactio fruſtra fiat: quia ſi ſatisfactionem faciat, eius ſatisfactio reponitur in Eccleſiæ theſauro, ſi ipſe non egeat, nec alteri applicet. Et (vt dictum eſt) vni debito pluribus modis ſatisfieri poteſt, & per conſequens pœnæ debitæ pro peccatis: Primò per virgam Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflictam. Secūdò per alterius ſatisfactionem per ipſum applicatam. Vnde Apoſt. dicit, Vt abundantia veſtra illorum inopiam ſuppleat, & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, vt fiat æqualitas. Tertiò per orationem: Moyſi enim oratione virga Dei auerſa eſt à populo Iſrael. Vnde Pſalm. 105. Et dixit vt diſperderet eos, ſi non Moyſes electus eius ſteiſſet in cōfractione in conſpectu eius, vt auerteret iram eius, & non diſperderet eos, & pro nihilo habuerūt terram deſiderabilē. Quartò poteſt ſatisfieri, & virga Dei auerti, propria ſatisfactione & animaduerſione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Apoſt. 1. Cor. 11. poſtquàm fecit mentionē de virga Dei dicens: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: ſubdit cauſam noſtræ animaduerſionis negligentiam eſſe, dicens: Quòd ſi noſipſos iudicaremus, & corriperemus, non vtiq; à domino iudicaremur, ſiue corriperemur: Deus enim quāuis nullum peccatū impunitum relinquat, nunquam tamen bis in idipſum iudicat: quod faceret ſi ipſe poſt noſtram animaduerſionem, animaduerteret ſiue puniret. Quintò ſatisfieri poteſt eleemoſynis, iuxta illud, Peccata tua eleemoſynis redime. & Luc. 12. Date eleemoſynam, & omnia munda ſunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per ſuſceptionem ſacramentorum, quæ pœnam æternā commutant in tēporalem, imò etiā de tēporali diminuūt propter meritum Chriſti ipſis cōmunicatum, ſecūdum diſpoſitionē ſubiecti, & per modū meriti Chriſti. Et ſic,

Aliud eſt vinculum ſatisfactionis, aliud ſatisfactio.

2.Cor.8.

Iona 3.
3.Reg.21.

Dan.4.

Et ſic,ſecundum D.de Palude,non eſt ex inſufficientia virtutis ſacramentorum,quod tota pœna non deletur,ſed ex indiſpoſitione recipientis. Septimò ſatisfieri poteſt pœnæ debitæ pro peccatis, per indulgentias,per quas paſſio Chriſti applicatur per modum liberalis ſuffragij,propter modicā cauſam piam,& quaſi gratis applicatur, & per modum ſolutionis datur: & ſic aliter quàm in ſacramentis,in quibus propter amorem Chriſti & eius merita, ſecundum diſpoſitionem ſuſcipientis,datur: Indulgentia verò datur exiſtentibus in gratia, non ſecundum diſpoſitionem ſuſcipientis,ſed æqualiter omnibus,dummodo cauſam propter quam datur,perficiant. Nec ſequitur quòd Deus peccatum impunitum relinquat, cùm per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iuſtitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad ſatisfactionem diuinæ iuſtitiæ ſeu vindictæ,pœnam per Chriſtum vel ſanctos perpeſſam,pœnę debitæ correſpondentem applicat peccatori,per quas peccatū eius vindicatur:& ſatisfit diuinæ iuſtitiæ. ¶ Ex præmiſſis apparet quàm parum faciat contra indulgentias, id quod dicitur in Pſal.88. Viſitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus peccata ipſorum: quia ad literam (vt ex contextu apparet) intelligitur de filiis Dauid,quòd ſcilicet peccata & iniquitates eorum, virga (hoc eſt pœna ſeu punitione) ſe viſitaturum Deus minabatur,niſi reſipiſcerent: quia ſi reſipiſcerent,& conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde ſubdit, Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo, neq; nocebo in veritate mea,ſi in ſeipſos animaduertā, vel aliorum animaduerſiones eis applicentur. Quamuis etiam exponi poſſit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver. 22. DE QVANTITATE VALORIS INDVLGENTIARVM.

A QVantitas valoris indulgentiarū penſenda eſt ſecundum quātitatem cauſæ efficientis. Cauſa autem efficiens vel effectiua illius eſt duplex,ſcilicet principalis,& inſtrumentalis. Principalis eſt abundantia theſauri Eccleſiæ,hoc eſt abundantia ſupererogationis pœnalitatum Chriſti & Sanctorum. Cauſa verò efficiens inſtrumentalis eſt clauis iuriſdictionis,ſiue ille qui habet hāc clauem. Et quia cauſa principalis per inſtrumentum operatur,ideo ſecūdum applicationem inſtrumenti,ſiue ſecundum determinationem habentis clauem,opera Chriſti & Sanctorum,inquantū ſatisfactoria delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantum valent,quantum ſonant,ſiue quantum determinantur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus non indiget noſtro mendacio, vt *Iob.13.* pro eo loquamur dolos. Ergo Eccleſia determinando & prædicando indulgentias,non mentitur. Et 1.Cor.15. Si inanis eſt prædicatio noſtra,inanis eſt & fides veſtra. Ergo quicunque in prædicatione falſum dicit,quantū in ſe eſt,fidem euertit. Vnde D. Aug. in epiſt. ad D. Hier. dicit quòd ſi in ſacra ſcriptura deprehēditur aliquid falſitatis,iā robur ſacræ ſcripturę petiit. Sic ſi in prædicatione Eccleſiæ aliqua falſitas deprehenderetur,non eſſent documenta Eccleſiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideo ſimpliciter indulgentiæ tantum,valent quantū prædicantur ſiue ſonant, aut determinantur per literas,vel per verba concedentis plenam authoritatem habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiam,eſt taxare quantum pœnæ per indulgentiam dimittatur. Sed ſi inordinatè fiat,& ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens nihilominus tamen faciens quod indulgentia ſonat,conſequitur effectum: cùm Papa ſit vicarius Chriſti,cū plenitudine poteſtatis,& procurator cū libera,& talis procurator cùm libera præiudicare poſſit domino in vtilitatem aliorum. Sic Papa dummodo ſit cauſa pia, quantuncunq; modica. ¶ Ad hoc autem quòd indulgentia habeat effectum,quatuor requiruntur: duo ex parte dantis,ſcilicet authoritas plena: ſecundò cauſa pia,quæ moueat ipſum ad concedendum. ¶ Cauſa pia comprehendit honorem Dei,& vtilitatem proximi,vt ſunt orationes, peregrinationes, conſtructio baſilicarum,eccleſiarum,pontium,itinerum,ſiue eorum reparatio,& alia huiuſmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primum eſt charitas,eò quòd abſque charitate, pœnæ nullo modo expiari poſſint, vt dictum eſt. Secundum eſt executio cauſæ, ſiue quod faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgentia ſonat,ſiue id quod per concedentem mandatur: ſic quòd ſi deficiat in parte,nihil lucratur. Et in hoc caſu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à ſyllaba, cadit à cauſa. Et ſic ſtat aliquando,quòd qui plus laborat,non ſequatur maiorem indulgentiam,licet magis mereatur: vt ſi detur indulgentia viſitantibus certam Eccleſiam,tantum lucrantur vicini, quātum qui à mille dietis veniunt ratione indulgentiæ: licet diſtantiores propter labores & pœnalitates,magis mereantur de præmio eſſentiali & accidentali,nec pœnalitates illæ erunt immuneratæ, vel in ſe,vel in aliis,&c. Ratio huius eſt,quia remiſſio non proportionatur labori, ſed applicationi theſauri. ¶ Si verò indulgentia certarum pœnarum detur viſitanti eccleſiam. N.abſque determinatione numeri,intelligitur ſemel duntaxat: Si autem ad determinatum tempus,ſolùm pro illo tēpore durat. Si autem dicatur,in perpetuum,non expirat morte concedentis: poſſunt tamē per ſucceſſorem reuocari,& noſtris temporibus inuenimus ordinariè obſeruatum,quòd ſummi pōtifices poſt publicationem ſui pontificatus,ſeruatis quibuſdā ſolennitatibus, reuocāt omnes indulgētias

Falſa in prædicatione dicens ſubuertit fidem.

Quatuor requiſita ad indulgentiarum effectum.

per prædiceſſores ſuos conceſſas.& ideo neceſſe eſt ad conſecutionem effectus,habere confirmationem,vel nouam impetrationem. ¶ Sed ſi pro ſubuentione fabricæ eccleſiæ,pōtium,aut hoſpitalium,vel aliorum huiuſmodi,abſque determinatione precij, ſecundum deuotionem offerentis detur,intelligitur ſecundum deuotionem congruam & rationabilem,ſecundum conditionē perſonarum,& facultatem bonorum. Et ſic magis lucrabitur de indulgentia pauper,dando vnū obolum,quàm rex,dando vnum aureum:quia plus eſt obolus pauperi,quàm aureus regi.Idem dicendum eſt de aliis diuitibus proportionaliter. Vnde Mar.12.dixit Chriſtus quòd vidua,quæ ſolū duo minuta miſerat in gazophylacium,plus omnibus miſit. ¶ Si verò ſit taxata quantitas eleemoſynę, qui non tantum dat,ſicut taxatum eſt,etiam ſi propter paupertatem deſiſtat, non conſequitur indulgentiam,licet mereatur. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd ſi in conceſſione indulgentiarū dicatur, quòd remittuntur tres vel ſeptem anni aut ſeptem dies,aut plures de iniunctis pœnitētiis:ſi is qui implet mandatum concedentis,non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licet mereatur bonum opus faciendo:non tamen lucratur indulgentias,quæ ſonant iniunctionem pœnitētiarum.Sed cùm datur indulgentia plena,plenior,aut pleniſſima:tunc ſecundum D.Antho.Flor. in j.parte Summæ titu.10.cap.3.§.3.omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena,ſecundum eundem poſt Do.Petrum de Palude, in 4.diſtin.20. quæ datur quo ad remiſſionem pœnarum peccatorum mortalium,ſiue ſit iniuncta,ſiue iniungenda: Plenior,qua remittitur pœna mortalium & venialium: Pleniſſima verò, qua non ſolùm remittuntur pœnæ mortalium & venialium,ſed etiam ipſa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgētia,in quantum habet rationem cuiuſdam abſolutionis,remittit culpam venialem,quemadmodum facta confeſſione generali,per abſolutionem generalem remittitur. Non tamē propter hoc dici poteſt indulgentia à pœna & culpa:quia culpa cùm ſit analogum,& per ſe ponatur, ſtat pro mortali, cuius remiſſio authoritatiuè pertinet ad ſolum Deum, & inſtrumentaliter ad ſacerdotem adminiſtrantem ſacramentum pœnitentiæ. Quamuis poſſit dici quòd cùm indulgentia datur facultas eligendi confeſſorem,qui poſſit abſoluere ab omnibus caſibus,etiā ſedi apoſtolicæ reſeruatis, tūc poteſt dici indulgentia à pœna & culpa delegatiuè & inſtrumentaliter. ¶ Notandum etiam,ſecūdum prædictum Antho.quòd qui lucratur indulgentiam 20.anno. tantū ſibi valent ad remiſſionem pœnæ pro peccatis ſuis,quantum valerent illi 20.anni in pœnitentia iniuncti. Aliis iſte ſenſus verborum ſic videtur,Remitto tibi vnum annum de pœnitentia iniuncta vel iniungenda,hoc eſt tantū minus punieris in purgatorio,quàm punitus eſſes, ſi vno anno continuo in hac vita pœnitentiā egiſſes.Sed dubiū eſt de illa pœnitentia cōtinua vnius anni,quia in foro pœnitentiæ licet detur pœnitentia interpollata per vnum annum,non tamen continua,ſaltem in foro interiori. Ideo alij dicunt quòd debeat intelligi de pœnitentia ſolēni, quæ ad plures annos iniungitur,vel de pœnitētiis per canones determinatis,quæ ſunt iniungendę,hoc eſt debent iniungi,licet nō iniungatur. Mihi tamen,ſaluo meliori iudicio,videtur dicendum,quòd valet ad tot annos,ad quot ſecundum diuinam ordinationem,pro peccatis præteritis haberet ſuſtinere in purgatorio,ſi ante indulgentiæ cōſecutionem in gratia deceſſiſſet. Non debent tamē peccatores propter has indulgentias generales prætermittere opera pœnitentię in hac vita,tum propter incertitudinem (quia nemo ſcit ſe eſſe in gratia:vnde Eccle.9.Nemo ſit vtrum amore vel odio dignus ſit:ideo neſcit an indulgentiā lucretur) tum propter periculum recidiui,à quo impeditur per opera pœnitentiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana ſequētia indulgentiā:quia indulgentia nō remittit pęnas peccatorū futurorum. Et vlterius propter conformitatem, vt ſe conforment Chriſto,& impleant in carne ſua pro corpore eius,quod eſt Eccleſia: vt queadmodum ipſe paſſus eſt pro aliis mēbris: ſic & nos ita faciamus,& aliorum onera portemus.ſic enim adimplebimus legem Chriſti,vt dictū eſt. ¶ Et quia pluribus dantur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis:videndum eſt quis dicatur articulus mortis. D. Anthon.Flor.vbi ſuprà.§.6.dicit,quòd ſi concedens in forma indulti,aliter intentionem ſuam non exprimat,videtur intelligi de articulo præſumpto,licet non vero: ſicut extrema vnctio debet dari his qui ſecundum æſtimationem reputantur morituri, iterum tamen inunguntur,ſi ab illa infirmitate euadāt,& nihilominus prima dicitur extrema vnctio. Sic ergo cùm in tali articulo præſumpto quis abſoluitur per indulgentiā, conſequitur effectum indulgētiæ vſque ad illud tempus:& ſi poſtea euadat,expirat indulgentia. Secus autem ſi in forma indulgentiæ diceretur,quòd cōſequatur effectum in mortis articulo,& in caſu quo moriatur:ſi nō moriatur: gratia indulgentiæ non expirat per illam abſolutionē,quæ tamē quādo non moritur, non habet effectū. ¶ Notandū præterea quòd ſi indulgentia datur pœnitentibus & confeſſis,nō ſufficit quòd confeſſus fuerit ſemel in anno,ſi poſt cōfeſſionem ante indulgentiā aliquod peccatum mortale cōmiſit: quia tunc tenetur confiteri. Si verò nō commiſit,nō tenetur cōfiteri de venialibus, nec de mortalibus aliàs ritè confeſſis. Si verò indulgentia detur verè pœnitentibus & cōfeſſis,ſeu propoſitū cōfi-

tendi

Papa nouiter creatus reuocat omnes indulgētias prædiceſſorum.

Quid de indulgētiis ſecundum deuotionē offerentis.

Indulgētia plena, plenior & pleniſſima.

Indulgētia à pœna & culpa.

Articulus mortis.

tendi habentibus,tunc licet tutius eſſet confiteri,propter incertitudinem contritionis: tamen ſufficit & requiritur,ſi habeat aliquod peccatum mortale,actualis contritio tempore quo actu implet id quod mandatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quæ dantur viſitantibus eccleſias vrbis,non eſt neceſſe ad eas conſequendas quòd in itinere conteratur:ſufficit enim,cum actu viſitat. ¶ Inſuper notandum eſt quòd licet conceſſio indulgentiæ verſetur circa tertiam partem pœnitentiæ,ſcilicet ſatisfactionem, cùm tamen pertineat ad clauem iuriſdictionis, quæ poteſt per non ſacerdotē exerceri,non requiritur quod quis confiteatur danti indulgētiam:& ſic facta confeſſione & habita ſacramētali abſolutione,poteſt per alium abſolutionē indulgētiā obtinere,niſi in indulgētia aliud dicatur. ¶ Et ſic patet quod alia eſt abſolutio ſacramentalis, alia eſt ſolutio ſiue remiſſio indulgentiæ. ¶ Poſtremò notandum quòd illa debet eſſe forma verborum in remiſſione plenaria concedēda,quam concedens indulgentiam decreuit:quia miniſter debet exequi ſecundum formam mandantis.& communiter talis eſt, ſecundum prædictum Antho.Flor. Ego authoritate ſedis Apoſtolicæ mihi pro nunc cōmiſſa, concedo tibi plenarā remiſſionē peccatorū tuorum, de quibus corde contritus es,& ore confeſſus(vel proponis confiteri,ſi indulgentia hoc dicatur)præterquàm eorum quæ propter confidentiam huius indulti commiſiſti. Nec oportet quòd dicat, Et de quibus oblitus es:quia ſicut Deus illud non exigit propter impoſſibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet cōgruum ſit addere, In nomine Patris,& Filij, & Spiritus ſancti: non eſt tamen neceſſe. Et quod aliqui dicunt, Reſtituo te illi innocentiæ,in qua eras quando baptizatus fuiſti,ſuperfluum eſt:non vitiat tamen actum.

Alia eſt abſolutio ſacramētalis alia indulgentia. Forma abſolutionis indulgentiarum.

Ver. 23. DE HIS QVI INDVLGENTIAS CONCEDERE POSSVNT.

A AD ſciendum qui indulgentias facere vel concedere poſſunt, ſupponendum primò,quòd indulgentię habent effectum ſecundum quòd opera ſatisfactoria vnius applicantur alteri,non ſolùm ex vi charitatis,ſed etiam intentione operantis in ipſum directa. Secundò ſupponēdum eſt, quòd intentio ad alterum tripliciter dirigi poteſt,ſcilicet in ſingulari,ſpeciali,& generali. In ſingulari quidem,cùm quis pro alio ſatisfacit, determinando & applicādo pœnalitatem ſuam ad illum: & ſic quilibet poteſt alteri opera ſua communicare. In ſpeciali verò,cùm quis orat pro congregatione ſua,& familiaribus, & benefactoribus. Et ſic ille qui congregationi præeſt, poteſt opera illa aliquando communicare, applicando intentionem illorum qui ſunt de congregatione, ad hunc determinare. ¶ In generali autem, ſicut cùm quis bona opera ſua ad bonum commune totius vniuerſalis Eccleſiæ communicat,& ſic ille qui præeſt generaliter toti Eccleſiæ,poteſt opera illa communicare,applicando intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cùm homo ſit pars cōgregationis,& ipſa congregatio ſit pars Eccleſiæ:ſequitur quòd in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni communis: & in intentione boni communis vnius cōgregationis, intelligitur & includitur bonum vniuerſale totius Eccleſiæ, & ideo ille qui præeſt toti Eccleſiæ,poteſt communicare ea quæ ſunt vnius ſingularis, & ea quæ ſunt congregationis,ſed nō è conuerſo, ¶ His ſuppoſitis,dicēdum neque primam neque ſecundam communicationem poſſe dici indulgentiam. De prima quidem manifeſtum eſt,cùm indulgentia ſit actus iuriſdictionis,quā priuatus ſupra priuatum non habet. Præterea licet per communicationem priuatam is cui fit cōmunicatio,ſoluatur à reatu pœnæ,quantum ad Deum: non tamen ſoluitur à debito ſatisfaciendi pœnitentiam iniunctam,ad quam eſt obligatus in foro eccleſiæ & pœnitentiali: quod tamē indulgentia facit. Propter eandem rationem ſecunda communicatio etiam non dicitur indulgentia,vt vtraque propter ſequentem.ſ.propter inſufficientiam & incertitudinē:quia in vna perſona vel cōgregatione non eſt indeficientia meritorū, vt ſibi & omnibus alus valere poſſint:nec eſt aliquando certum an ſint aliqua opera ſatisfactoria ſupererogarionis irremunerata, quæ tamē ſemper ſunt in Eccleſia propter infinitū meritū Chriſti,quod exhauriri non poteſt. ¶ Ex præmiſſis infertur quòd nec diaconus,nec ſecerdos,imò nec epiſcopus, nec alius inferior ſummo pontifice, poteſt concedere indulgentias,niſi ex commiſſione: ſed ſolus ſummus pontifex, qui habet plenam poteſtatem iuriſdictionis ſuper vniuerſalem Eccleſiam,& bona illius. Conſueuit tamen cōmittere & dare poteſtatem epiſcopis concedendi aliquot dies indulgētiarum,puta quadraginta,& cardinalibus,centum. Inferiores verò epiſcopis,qui habent iuriſdictionem,vt abbates,& priores,& alij prælati religionum,non poſſunt dare indulgentias,ſed bene poſſunt concedere participationem bonorū,quæ fiunt per ſubditos illorum,quam participationem vocant receptionem ad gratias ordinis. Aduertendū quòd negantes primatum D. Petri,negant papam habere claues,& indulgentias concedere poſſe. Sed cōtra illos ſufficienter probatum eſt,cùm de primatu Petri ageretur, verſic.5.huius.§.6.

In add.3.p. q.26.art.1. Triplex cōmunicatio. Quis indulgentias concedere poteſt.

Ver. 24. DE HIS QVIBVS INDVLGENTIÆ PROSVNT.

B CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in ſuſcipiente, vt dictum eſt: ſequitur eas exiſtentibus in peccato mortali,& per conſequēs damnatis,non prodeſſe. Et quia per eas

In Add.3. p.q.26.

ſoluitur reatus pœnæ,ſequitur quòd non proſunt ſecũdum quod ſunt indulgentiæ, his qui nullum reatum pœnæ habent,& ſic non proſunt beatis aut innocentibus,quãtum ad remiſſionem pœnæ, cùm non habeant reatum:proſunt tamen viatoribus, etiam innocentibus, implẽtibus cauſam piã, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remiſſionem pœnæ ſimul proſunt omnibus viatoribus exiſtentibus in gratia & implentibus cauſam, propter quam dantur, ſiue ſint ſeculares,ſiue religioſi. Non enim religioſi ſunt deterioris cõditionis, quàm alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cùm ergo religio ſit bonum quoddam,nõ debent religioſi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen non debet diſſolui regularis obſeruantia: vt propter eas religioſi vagentur per mundum:quia religioſi magis merentur, religonem ſuam ſeruando, quantum ad præmium vitæ æternæ,quàm indulgentias exquirendo:licet quantum ad diminutionem pœnæ,quod eſt minus bonum,non tantum lucrentur. Præterea prouiſum eſt illis per pontifices, vt poſſint in monaſterio & ſine diſcurſu, deuotè viſitando vnum vel duo aut tria altaria, lucrari ſtationes vrbis Romæ. Nec etiam religioſis per indulgentias remittuntur pœnæ eis iniunctæ in capitulo:quia illæ ſunt in foro iudiciali exteriori,ſed abſoluuntur à pœnis iniunctis in foro pœnitentiali.

Religioſis proſunt indulgentiæ.

Papa poteſt lucrari indulgentias.

¶ Et cùm Romanus pontifex aut alius ex eius commiſſione,indulgentias largiens non ſit deterioris conditionis quàm alij:nec poſſit eſſe aliqua cauſa indulgentiarum in aliis, quàm ipſe executioni mandari non poſſit: ſequitur quòd ſi ſeruent ea quæ pro indulgentiis mandantur,poſſunt eas conſequi & lucrari. Et quamuis nullus ſeipſum excommunicare poſſit, & actum iuriſdictionis in ſe exercere per modum iuriſdictionis & ſententiæ: tamen bene poteſt per modum diſpenſationis & participationis: quia prælatus vti poteſt his quæ ei ex authoritate iuriſdictionis cõpetunt aliis diſtribuere,tam in temporalibus,quàm ſpiritualibus. Sicut etiam ſacerdotes Euchariſtiam,quam aliis miniſtrant,ſuſcipiunt. Sic & epiſcopus & papa:licet quidam dicant quòd papa pro ſe ſolo indulgentiam facere non poteſt,ſed indulgentia cõmuniter data vti. Qui verò non faciunt, dicunt,vel obſeruant ea,propter quæ indulgentia datur,licet aliis pro eo faciat,indulgentiam non conſequitur: cum remota cauſa, remoueatur effectus: & non exiſtente conditione, non conſequitur quis id quod ſub conditione datur. Et quamuis quilibet poſſit opus ſuum applicare alteri, non tamen indulgentiam: ſic quòd vnus homo poſſit indulgentiam conſequi propter opus alterius:quia indulgentia non poteſt applicari ad alterum,niſi per intentionẽ eius qui dat indulgentiã, & ideo cum ipſe applicet ad facientem, dicentem,vel dantem, hoc vel illud, particularis qui hoc facit,non poteſt ad alterum hanc intentionem concedẽtis trãsferre. Secus ſi in indulgentia contineretur quòd faciat vel dicat per ſe vel per alium:tunc enim faciendo per alium conſequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio,daret alteri indulgentiam, ſed ille qui indulgentiam ſub tali forma concedit. Et per hunc modũ animæ quæ ſunt in purgatorio,poſſunt cõſequi indulgentias,cum de ipſis fit mentio in indulto.ſ.quòd ſi quis viatorũ, in gratia exiſtens, faciat pro ipſis animabus quod mandatur,ipſæ indulgentiam conſequantur:cùm omnia quæ requirũtur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniãtur.ſ.poteſtas in concedente,charitas in recipiẽte viatore(quia animæ purgatorij non ſunt in termino) & pia cauſa per alium executioni mandatur:qui enim per aliũ facit,per ſeipſum facere videtur.

An vnus pro alio indulgẽtiam lucrari poſſit.

Animæ purgatorij an conſequantur indulgentiam.

¶ Nec obſtat quod Chriſtus Mat.16.dixit, Quodcũque ligaueris ſuper terram,ligatum erit & in cælo. Et quicquid ſolueris ſuper terram,&c. Non dicit infra terram,aliàs Papa poſſet euacuare totũ purgatoriũ, & diuinam iuſtitiam eneruare. Quidam dicũt quòd hæc terminatio ſuper terram, determinat perſonam Petri,& ſucceſſorum eius, & non poteſtatem clauium:ſic quod ipſi exiſtentes ſuper terram,poſſunt vti poteſtate clauiũ,ſed poſt mortẽ non poſſunt ſoluere aut ligare,neque remittere,ſed bene quandiu viuũt ſuper terrã. Alij dicunt quod refertur ad ligamen iuriſdiſdictionale,quia nõ poſſunt defunctos excõmunicare,& nõ ad abſolutionẽ,quia poſſunt defunctos excõmunicatos abſoluere,vt dictum eſt:cũ odia aſtringi,& fauores cõueniat ampliari,vt habetur in l.quidã.ff.de lib.& poſth.& ideo proniora ſunt iura ad abſoluẽdum,quàm ad condẽnandum,vt habetur in l.Arianus.ff.de act.& oblig.& l.fauorabiles.ff.de reg.iur. Sed ligare & condemnare eſt odioſum :ergo ad hoc verba prædicta (ſuper terram) reſtringunt,ſoluere autem & remittere eſt fauorabile:ergo non eſt reſtringendum,ſed ampliãdum. Ideo Eccleſia conſueuit abſoluere excommunicatos. Si ergo poſſunt ſolui à vinculo excommunicationis,quod ligat in cælo longiori tempore:à fortiori à vinculo pœnæ,quod impedit donec expietur.

Animabus purgatorij tripliciter poſſumus ſuffragari.

¶ D.Caietan.in opuſculo de indulgentiis dicit,quod indulgentiæ non conceduntur defunctis eo modo quo viuis: quia defunctis ſoluitur per modum ſuffragij,non cuiuſlibet, ſed ſuffragij ſatiſfactorij. Supponit enim quod poſſimus animabus quæ ſunt in purgatorio,tripliciter ſuffragari: Primò merendo de congruo ipſarum liberatiõnẽ. Secundò impetrando noſtris orationibus vel oblationibus,præcipuè in oblatione paſſionis Chriſti,quæ fit in Miſſa:tunc enim ſacramentum euchariſtiæ eis prodeſt,inquantum ſacrificium per modum ſuffragii,vt dictum eſt. Tertiò noſtris paſſio-

nibus & pœnalitatibus, eas per intentionem noſtram illis communicando, & pro eis exoluendo, ſiue dando eis vt exoluant. Indulgentia autem Apoſtolica (vt ipſa verba ſonant) de paſſionibus & pœnalitatibus Chriſti & ſanctorum, dat illis vt inde ſoluant & liberentur, & ſic per modum ſuffragij ſatisfactorij, per modum quo opera noſtra ſatisfactoria illis ſuffragantur per condonationem pœnarum noſtratum. Sic papa per applicationem & condonationem theſauri eccleſiæ qui ad eas peruenit per intentionem noſtram, non per modum iuſtitiæ & æqualitatis, ſed per modum ſuffragij hoc eſt via gratiæ & miſericordiæ: Quia vniuerſalis eccleſiæ ſuffragia afflagitant diuinam miſericordiam, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberentur à pœnis, & non per modũ iuſtitiæ, & æqualitatis, eò quòd pœnæ, quas nos in hac via patimur, ſunt multò minores & leuiores, quàm pœnæ, quas animæ in purgatorio patiuntur. Sicut pœna pecuniaria eſt multò minor, quã pœna ſeruitutis, aut alia corporalis. Hinc eſt quod ſeruitus pecunia nõ redimitur, ſecundùm rigorẽ iuſtitiæ, cùm non ſit æqualitas, ſed ſolũ ſecundum domini acceptionem: ita pœnæ animarũ in purgatorio exiſtentium, cùm ſint grauiores, non redimuntur pœnis noſtris, ſecũdum rigorem diuinæ iuſtitiæ, ſed expiantur ſecundum liberam diuinæ gratiæ & miſericordiæ acceptationem, quod nos dicimus per modum ſuffragij liberaliter acceptati à Dei miſericordia, quę ex ordinatione ſua modicum pro magno ſe accepturum ſtatuit, nos monendo per Apoſt. vt aliorum onera ſuſtineremus, & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum. vnde 2. Mac. 12. Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur. Ideo ſuffragia & indulgentiæ non ſunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniantur. Viuis autem conceduntur indulgentiæ per modum abſolutionis, vt habetur in c. Quod autem, extra de pœnit. & remiſſ. eò quod viui ſunt præſentes & ſubditi. Et papa per modum ſuffragij applicat theſaurum Eccleſiæ viuis & defunctis. Sed reſpectu viuorum addit actum abſolutionis: reſpectu verò defunctorum nullum propriè addit actum iuriſdictionis, licet addat actum modificatiuum ad ſuffragia Eccleſiaſtica. Sic igitur quandiu viuimus, ſumus ſubditi pontifici, & pœnæ noſtræ ad forum præſentis vitæ ſpectant: & propterea ſeruatis ſeruandis, indulgentia ad viuos defertur via iuſtitiæ, per actum iuriſdictionem habentis. ſ. per abſolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribili foro exiſtentibus, indulgentiæ non perueniunt per actum iuriſdictionis ſiue abſolutionis, cùm præſentes non ſint, neque de foro iſto. Sed cùm ſint nobis vnitæ in charitate, papa ex theſauro Eccleſiæ per modum ſuffragij ad ſubleuationem earum confert & mittit, confidens de magna miſericordia Dei, qui & claues regni ei contulit. Dat ſimilitudinem prædictus Caieta. de principe alicuius ciuitatis, qui ex ærario publico liberaturus omnes ciues ære alieno grauatos, quorum aliqui ſunt ſub dominio ſuo, alij ſub alieno, & iam propter æs alienum ſeruituti addicti: In hoc enim caſu princeps ex ærario publico, authoritatiuè nummos diſpenſaret pro iſtis & illis. Sed degentes ſub ſua iuriſdictione, iudicialiter abſolueret à debito. Seruos autem degentes ſub dominio alterius, non poſſet iudicialiter abſoluere, ſed per modum auxilij ſubuenire, mittendo pecuniam, & confidendo de gratia alterius, ſub cuius dominio ſunt. Sic eccleſiaſticus princeps ex theſauro eccleſiæ pœnas pro peccatis viuorum & defunctorum debitas ſoluturus, vtriuſque theſauri ſuffragia diſpenſat. Sed viuis applicat, abſoluendo illos: defunctis autem applicat, eis auxiliando, hoc eſt opera ſatisfactoria ad illorum liberationem dirigendo: confidens de miſericordia Dei, qui ei diſpenſationem theſauri dedit. ¶ Nec eſt inconueniens quod papa purgatorium euacuare poſſit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinæ iuſtitiæ, vt dictum eſt. Valde tamen raro, imò fortè nunquam contigit, quòd papa per indulgentias purgatorium euacuauerit. Quia non inueniuntur viatores, qui pro omnibus defunctis obſeruent ea quæ in indulgentiis mandantur: eò maximè quòd multi ſunt defuncti, qui non meruerunt ſibi indulgentias applicari, vtpote illi qui in hac vita exiſtentes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iuſtè permittit Deus, quod ſui & alij viui eorum obliuiſcãtur. Vnde D. Tho. dicit quòd in deſcenſu Chriſti ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: ſed ſolùm illi, quorũ purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortẽ Chriſti meruerunt, vt eo deſcendente, à pœna purgatorij liberarentur, ſic etiã dici poteſt quo ad indulgentias, quòd Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cùm defuncti erunt, obliuioni tradi.

Seruitus pecunia non redimitur.

Gal. 6.

3. p. q. 52. art. 8. ad 1.

§. 7. DE MATRIMONIO

A MAtrimonium ab effectu magis à matre quàm à patre dictum eſt, quaſi matris muniũ, quia fœminis maximè incumbit educãdæ prolis officium in vtero & extra, donec quodam modo per ſe ſtare poſſit. Vel dicitur matrimonium, quaſi matrem muniẽs, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur. ſ. virum. Vel dicitur matrimonium, quaſi matrem monẽs, ne virum relinquat, alteri adhærens. Vel matrimonium, quaſi materia vnius: quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, ſecundum Iſid. à matre & nato, quia per hoc

In Add. 3. p. 44. ar. 2. et in 4. diſt. 27.

efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimoninm dupliciter conſiderari poteſt: Vno modo vt eſt offi-
Matrimonium dupliciter accipitur. cium quoddam naturæ: Alio modo vt eſt ſacramentum Eccleſiæ. In quantum eſt officium natu-
ræ, ſecundum Philoſophos & iuriſtas, eſt viri ac mulieris coniunctio inter perſonas legitimas (hoc
eſt coniungi non prohibitas ſecundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam vitæ conſuetu-
dinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouendam, ac ad ſibi inuicem mu-
tuò obſequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugium, à
coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quòd matrimonium, vt eſt officium naturæ, ha-
Duo fines matrimonij vt officium naturæ. bet duos fines: Primus & principalis eſt proles generanda, & non ſolùm generanda, ſed etiam edu-
canda & promouēda. Et ſic principalis finis matrimonij, eſt debita generatio, educatio, & ad bonũ
promotio. Vnde Philoſo.8. Ethicor. dicit, quòd à parentibus habemus eſſe, nutrimentũ & diſci-
plinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia maſculus & fœmella in animali-
bus coniunguntur ad prolem generandam. Quantum ad ſecundum. ſ. quo ad educationem, con-
uenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectoria ſunt aliis, vt turtur & columba, quia am-
bo educationi prolis intendunt. In aliis autem animalibus maſculus non curat de educatione.
Quantum ad tertium ſcilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia
alia animalia, quia alia animalia, non curant de promotione paruulorum ſuorum ad maiora, dum-
modo vitam ſibi procurare poſſint. Homo autem non ſolùm curam habet educationis, ſed etiam
2. Cor. 12. promotionis. Vnde Apoſt. dicit, Neque enim filij debent theſaurizare parentibus, ſed parentes fi-
liis. ¶ Secundus finis matrimonij, eſt fides ſiue fidelitas, quæ fundatur in communicatione ope-
rum, & indiuidua cohabitatione, ad ſibi mutuò obſequendum, hoc enim eſt neceſſarium ad per-
fectam educationem & inſtructionem prolis: licet altero coniugum poſt generationem morien-
te, alter habeat ſupplere: quod tamen non adeò conuenienter fit per vnum, ſicut per ambos, niſi
fortè aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit con-
iunctionem cæterorum animalium, quæ non ſibi inuicem obſequuntur in infirmitatibus & aliis
neceſſitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: ſed re-
tinet nomen generale, quod eſt maris & fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc in-
diuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium. ¶ Habet vlterius matrimonium inter Chri-
ſtianos alium finem, ſcilicet ſignificationem vnionis Chriſti & Eccleſiæ: & ideo dicitur ſacra-
mentum quod perficit ipſum. Hinc eſt quòd matrimoniũ inter infideles contractum, non eſt per-
fectũ. Cùm igitur bonum & finis conuertantur, ſecundum Philoſ. & D. Diony. ſequitur quòd tria
ſunt matrimonij bona, ſcilicet proles, fides, & ſacramentum: de quibus infra dicetur.

Ver. 1. DE MATRIMONII INSTITVTIONE.

Matrimonium vt officium naturæ, inſtitutum eſt ab authore naturæ, in paradiſo terreſtri A
ante peccatum, quando formata Eua de coſta Adæ, duxit eam ad Adam, qui liberè accepit
eam in ſociam coniugalem ſiue vxorem, & dixit: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne
Gen. 2. mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, erúntque duo in
carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Creſcite & multiplicamini, & replete terrã. Licet per antici-
pationem, ſecundum D. Auguſtin. hæc verba recitentur Geneſ. 1. Et ſi perſeueraſſent in gratia in
paradiſo terreſtri, fuiſſent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Poſt peccatum verò Adæ,
propter quod caro cœpit concupiſcere contra ſpiritum, Matrimonium quòd primò in officium
naturæ inſtitutum erat, factum eſt in remedium ad reprimendam concupiſcentiam, ne eſſet ho-
Leuit. 18. mo ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus: ſed ſciret vnuſquiſque vas ſuum poſſidere in
honore & ſanctificatione. Ideo in lege Moyſi, ad refrenandam concupiſcentiam prohibitæ ſunt
à matrimonio inuicem contrahendo perſonæ, quæ habent habitare ſimul in eadem domo: & tan-
dem per Chriſtum inſtitutum eſt ſacramentum, quando factæ ſunt nuptiæ in Chana Galilææ,
vbi ipſum ſuo primo miraculo voluit honorare, Ioan. 2. Et quamuis non legatur ibi ipſa inſtitutio,
veriſimile tamen eſt ipſum tunc inſtituiſſe, & recitaſſe ea quæ dixit Matth. 19. Qui fecit homi-
nem ab initio, maſculum & fœminã creauit eos, &c. licet D. Ioan. hæc non ſcripſerit. Per prædicta
verba Chriſtus matrimoniũ apud Iudæos & infideles deprauatum, ad primam inſtitutionem &
indiuiſibilis vnionis cum ipſo & Eccleſia ſignificationem reduxit, dicens: Quos ergo Deus con-
iunxit, homo non ſeparet. Quam inſtitutionem & ſignificationem Apoſt. intelligens, hortabatur
viros ad diligendas vxores ſuas, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, inſeparabili ſcilicet dilectione:
tandem publicauit matrimonium eſſe ſacramentum, dicens: Hoc ſacramentum magnum eſt dico
autem in Chriſto & Eccleſia, Epheſ. 5. Eccleſia etiam matrimonium eſſe vnum de ſeptem ſacra-
Matrimonium quomodo ſit de iure natura. mentis Eccleſiæ determinauit, vt ſuprà dictum eſt, cùm de numero Sacramentorum ageretur, ca.
16. verſic. 14. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quòd matrimonium (inquantum eſt officium naturæ)
eſt de iure naturali: non quidem quòd ſit ex principiis naturæ neceſſitans, ſicut grauitas in lapide,

ad motum

ad motum deorſum eſt naturalis lapidi, & leuitas ad motum ſurſum, eſt naturalis igni: Sed prout naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & ſecundum finem perfectius, quàm alia animalia, quæ non cognoſcunt rationẽ finis, & proportionem mediorum ad finem, ſicut homo. Ideo naturalis conceptio ei indita eſt, qua dirigitur non ſolùm ad operandum, ſed etiam ad conuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis ſiue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quàm conceptio homini naturaliter indita, ad conuenienter agendum id operationibus propriis, ſiue conueniant ei ex natura generis, ſicut generare, comedere, & ambulare: ſiue conueniant ei ex natura ſpeciei, ſicut ratiocinari, vnde ſicut naturalis ratio inclinat eum ad conuenienter ratiocinandum, ita ad conuenienter comedendum, generandam prolem, & ipſam conuenienter educandam, inſtruendam, & promouẽdam in debitum finem. Quod fieri non poſſet, niſi vbi eſſet aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad communicãdum opera, & perpetuò cohabitandum, & ſibi mutuò obſequẽdum: quæ obligatio matrimonium facit, vnde ſequitur quòd actus matrimonij non eſt illicitus, cùm ſit ſit de iure naturali, & ab authore naturæ ordinatus. Ideo 1.Cor.7.dicitur, Virgo ſi nubat, non peccat, & 1.Tim.5. Volo iuuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apoſt.1.Cor.7.dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes ſint. Prohibuit actum matrimonij: cùm in eod.c.dicat, Vir vxori debitum reddat, &c. Sed prohibuit fruitionem, ne.ſ.in ipſa delectatione actus conſtituant vltimum finem: Nec per hoc quòd dixit, diuiſus eſt, intellexit diuiſionem coniunctionis gratiæ, ſed contemplationis, propter intenſam delectationem, propter quam illi quibus competit diuina contemplari, aut ſacramẽta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et ſecundum hoc dicitur, quòd ſpiritus ſanctus, quantum ad actum reuelationis ſecretorum, non tangebat mentes prophetarũ in vſu matrimonij. Et licet quædam turpitudo pœnæ committetur, propter peccatum originale, non tamen turpitudo culpæ. Et quamuis oporteat eũ excuſari (vt dicetur in verſicu.ſeq.) non tamen ſic quòd de ſe ſit illicitus: quia ſi ſecundum ſe eſſet illicitus, non poſſet totaliter excuſari, ſicut nec adulterium. Sed quia habet ſimilitudinem mali propter corruptionem concupiſcentiæ: cùm actus matrimonij ſit idem in ſpecie naturæ cum fornicatione, non tamen in ſpecie moris, quam accipit à fine, vt dictum eſt. Sicut occidere hominem propter bonum iuſtitiæ, non eſt malum ſecundum ſe: habet tamen ſpeciem mali, & eſt idem in genere naturæ cum homicidio: excuſatur tamen: & illa ſimilitudo ſiue ſpecies mali deletur & abſtergitur per finem iuſtitiæ. Sic ad propoſitum, &c. ¶ Secundò ſequitur quòd ſi actus matrimonij ſit deliberatus & factus in gratia, eſt meritorius, cum in talibus (vt dictum eſt) non detur actus indifferens, vt ſuprà dictum eſt, c.3.ver.5. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorũ, qui dixerunt homines in ſtatu coniugij non poſſe ſaluari. Sed hi tanquam hæretici, ſunt ab Eccleſia reprobati in concilio Lateranenſi, vt habetur in c.firmiter, extra de ſumma Trin.& fid.cath. vbi dicitur: Non ſolùm virgines & continentes, verùm & coniugati per rectam fidem & operationẽ bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire, vt de innumeris ſanctis legimus, de Abraham, Iſaac, & Iacob, &c.

In Addit. 3.p.q.41.ar.3

Ver. 2. DE EXCVSATIONE ACTVS MATRIMONII.

A CVm Apoſt.1.Theſſ.5.ab omni ſpecie mali præcipiat abſtinere: conſequens eſt quòd actus habens ſpeciem mali, non ſit intrinſecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiam intrinſecè malus, cùm nullum ſimile ſit idem: & per ſpeciem mali intelligitur ſimilitudo mali: & actus intrinſecè malus, non poteſt bene fieri: nec etiam eſt indifferens, quia talis æqualiter ſe habet ad bonum & ad malum. Ideo neceſſe eſt dicere quòd actus habens ſpeciem mali, ſit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum: tamen habet maiorem ſimilitudinem cum malo, quàm cum bono. Sicut ſunt aliqui actus habentes ſpeciem pietatis, vt habetur 2.Timor.3. Habentes quidem ſpeciem pietatis, qui vt pluribus bene fieri conſueuerunt. Sic actus ſpeciem mali habet, cui vt in pluribus, conſueuit malè fieri, & eſt eiuſdem ſpeciei in genere naturæ cum actu malo: vt dictum eſt verſicu.præced.& ſic ſine decore, ornamento, & honeſtate: & non poteſt communiter fieri coram hominibus ſine ſcandalo, vt choreæ, & ſimiles diſſolutiones: & occidere hominem habet maiorem ſimilitudinem mali ſecundum ſe, quàm boni: ex decore tamen & ornamento iuſtitiæ habet honeſtatem, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere ſpeciem mali dupliciter. Primo quia eſt eiuſdem ſpeciei in eſſe naturæ cum adulterio & fornicatione, & communiter & in pluribus actus ille in eſſe naturæ, qui eſt cognitio mulieris, malè fit, neque abſque ſcandalo in conſpectu hominum fieri poteſt. Secundò quia iacturam magnam ſpiritualem affert, abſorbet enim bonum rationis: ideo neceſſe quòd veſtiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circumſtantiis. Nullus enim ſapiens debet iacturam aliquam ſuſtinere, niſi pro recompenſatione alicuius æqualis vel maioris boni. ¶ Fines autem & bona matrimonij, quæ recompenſant iacturam, &

In Addit. 3.p.q.49. art.4.

Specie mali.

Actus matrimonij an habeat ſpeciem mali.

Tria matrimonij bona.

honeſtant ſiue cooperiunt ſimilitudinem & ſpeciem mali, ſunt tria ſcilicet proles, fides, & ſacramẽtum: quamuis bonum ſacramenti non pertineat ad vſum matrimonij, pertinet tamen ad eſſentiam, inquantum matrimonium eſt perfectum. Et ideo propter duos ſolos fines, ſeu bona matrimonij, ſub diſiunctione, coniuges abſque peccato, coniugio vti poſſunt, etiam ſi mulier ſit ſterilis, aut prægnans: quia eſt bonum fidei, & reddendi debiti petenti expreſsè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatum adulterij in coniuge, non eſt peccatum: quia eſt quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. ¶ Sed ſi intendit vitare fornicationem in ſe, ſic eſt aliqua ſuperfluitas paſſionis: & omnis talis eſt ad minus peccatum veniale: quia ſicut matrimoniũ non eſt inſtitutum propter ſanitatem acquirendam: ſic nec ad fornicationem in ſe vitandam, cùm ſint alia potiora remedia, ieiunium, vigiliæ, & carnis maceratio. Ideo Apoſt. 1. Cor. 7. Poſtquam dixit, Reuertimini in idipſum, ne fortè tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram, ait: Hoc autem dico non ſecundum imperium, ſed ſecundum indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus. Hæc opinio eſt D. Thomæ, & cum eo videtur eſſe D. Auguſt. qui dicit, Incontinentiæ malũ eſt, quòd vir cognoſcat vxorem vltra neceſſitatem procreandi filios. Aliqui tamen aduerſantur, & ſoluunt rationes. Primò ad illam indulgentiam dicunt, quòd ſecundum expoſitionem D. Thom. indulgentia accipitur ibi pro permiſſione. Et quia duplex eſt permiſſio, ideo duplex eſt indulgentia: Quædam eſt permiſſio de minori malo, vt libelli repudij, quem Moyſes permiſit ad duritiam cordis illorum, vt habetur Matth. 19. & talis non fit in nouo teſtamento, propter ſui perfectionem, quæ non erat in antiquo. vnde Apoſt. Heb. 6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia eſt permiſſio de minori bono, cùm ſcilicet homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apoſt. in prædicto loco indulget, hoc eſt permittit actum matrimonij, ad fornicationem vitandam in ſe. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt, quòd ſecundum eundem Thom. non eſt inconueniens quòd quandoque aliquis actus melior ſecundum genus ſuum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim ſine peccato fieri poteſt, vt patet in eo qui ab actu contemplationis ceſſat. Et præterea maius eſt bonum caſtitatis matrimonialis, & præſeruatio fornicationis, quàm ſit iactura quam patitur. Ad D. Auguſt. dicunt, quòd intelligit quando ad ſatisfaciendum voluptati facit, & non intentione vitandi incontinentiam, vnde idem Auguſt. poſtea dicit, Qui vltra neceſſitatem progreditur, non rationi, ſed libidini obſequitur. Solutis ergo rationibus ſic argumentantur: Quandocunque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnum principalem, & alium ſecundarium: Si principalis finis non ſit poſſibilis, poteſt licitè ordinari in ſecundarium: Sed ſecundus finis matrimonij eſt vitatio incontinentiæ (vnde Apoſt. 1. Cor. 7. Propter fornicationem autem vnuſquiſque habeat vxorem ſuam, & vnaquæque virum.) Ergo vbi procreatio prolis non eſt poſſibilis, vt in ſterili, vel in ea quæ iam cõcepit, actus poterit ordinari ad vitandã fornicationem non ſolùm in alia coniuge, ſed etiam in ſeipſo. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in ſe, quàm in coniuge, ex ipſo ordine charitatis. Et ideo ſicut ille actus ad uitandam fornicationem in coniuge, pertinet ad bonum fidei: ſic etiam ad vitandum in ſeipſo, quia non accedit ad aliam, quàm ad vxorem ſuam, & ſic ſeruatur fides thori. Bonum enim fidei ad plus ſe extendit, quàm ratio debiti: nec aliqua circunſtãtia quę debeat ineſſe, deeſt, quando vxor eſt ſterilis vel concepit, & non petit debitum expreſsè vel interpretatiuè, & vir eſt in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen non tenetur ad illa. ¶ D. Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomiſta, propter hoc argumentum dicit dictum D. Thomæ debere intelligi in eo qui non eſt in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè paſſio inſurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vtpote quando de proximo habet loqui cum non ſua, de qua aliàs fuit tentatus. Tunc enim poteſt licitè exercere actum matrimonij, etiam vxore prægnante vel ſterili, non petente, ad vitandam fornicationem in ſe. Ideo enim licitè debitum petit à ſua, ne indebitè exigat ab extranea. Si autem non eſt in periculo prædicto, & poteſt aliis remediis vti: tamen vult magis hoc medio, tanquam delectabiliori, vitare fornicationem, cum principaliter, licet non totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationem, & ſic peccat, ſaltem venialiter. Si autem vtitur vxore ſua ſolùm propter delectationem, conſtituẽdo in ea finem vltimum, eſt peccatum mortale: vt ſiquis cum coniuge non attendat quòd coniunx eſt, ſed quòd mulier, paratus idem facere cum ea, ſi non eſſet coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et ſic intelligitur dictum D. Hiero. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnandæ ſunt. Si autem non quæratur in alia quam coniuge, licet delectationis gratia, eſt peccatum veniale. Quia Deus ordinauit delectationem propter actum, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, ſi nulla delectatio eſſet, & non ordinauit actum propter delectationem.

An actus matrimonij ad vitandum forni. ſit malus.

Indulgẽtia duplex.

Opinio Petri de Palude.

Ver. 3. DE PRÆCEPTO MATRIMONII.

PRæceptum matrimonij vt officiũ naturæ ſcriptũ Gen. 1. fuit datũ toti cõmunitati naturæ humanæ,& nõ ſingularibus perſonis,niſi pro quãto eſt neceſſarium ipſi multitudini, vt in principio mundi & poſt diluuiũ. Ideo fuit repetitũ Gen. 9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet ſub pręcepto ad id quod eſt neceſſarium ſibi, nõ tamẽ obligat quemlibet ad aliquid quod eſt neceſſarium multitudini:ſed quia inter ea quæ præcipiuntur multitudini, ſæpe vnũ impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modum præcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturã, & artẽ ædificatoriã, & ad alia huiuſmodi, quæ ſunt neceſſaria cõmunitati: quod patet eſſe falſum. Sufficit enim inclinationi naturæ, quòd per diuerſos diuerſa cõpleantur. Cùm ergo ad perfectionẽ multitudinis neceſſariũ ſit aliquos vacare cõtemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimonium. vt dicit Apoſt. 1. Cor. 7. ſequitur quòd matrimoniũ nõ obligat quẽlibet ſub præcepto. Vnde Theophraſtus. Philoſ. probat quòd ſapienti nõ expedit nubere. Et ideo præceptũ datũ Gen. 1. non eſt reuocatum per illud quod dixit Chriſtus, Mat, 19. Sunt eunuchi, qui caſtrauerunt ſemetipſos propter regnũ Dei, &c. Imò adhuc præceptũ illud totam cõmunitatem obligat, donec fuerit cõpletus numerus electorũ, & ideo vbi omnes vellent continere (quod vix contingere poteſt) princeps poſſet aliquos ad matrimoniũ cõpellere. Nec obſtat quòd in veteri lege ſteriles, licet exercerent actus generationis, reputabantur quaſi infames: à fortiori qui nolebãt matrimonium contrahere. Quidã dicũt hoc eſſe verũ apud Iudæos, ex quibus Meſſias naſci debebat. Sed hoc ſolùm debuiſſet eſſe in tribu Iuda, de qua naſci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quòd non eſt ex lege, ſed ex traditionibus Phariſæorum, quæ pro lege habebantur, inſurgebat infamia, licet enim Deut. 7. dicatur, Non erit apud te ſterilis vtriuſque ſexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, ſed promiſſio quædam fœcunditatis, etiam terræ, vt habetur Exod. 23. Non erit infœcunda, nec ſterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus. Montes enim Gelboe ſteriles fuerunt, ſimiliter multi vxorati: nec tamen propter hoc erant infames, cùm hoc eſſet ſine culpa eorum: Solus enim Deus eſt, qui hominibus generationem tribuit. Vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego ſum, qui priuauit te fructu ventris tui?

In Add. 3. p. q. 41. a. 2.

Cur ſteriles reputabantur infames.

Gen. 30.

Ver. 4. DE MATRIMONIO VT EST SACRAMENTVM ECCLESIÆ.

A MAtrimonium vt ſacramẽtũ Eccleſiæ, includit omnia quæ vt officiũ naturæ, & addit quòd fuerit contractũ in fide filij Dei incarnati, ſiue inſeparabiliter vniri naturæ humanæ, & Eccleſiæ tanquam ſponſę. Ratione huius ſignificationis matrimoniũ inter Chriſtianos contractum, ſi fuerit per carnalem copulã conſummatum eſt omnino, hoc eſt quocũque caſu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indiſſolubile, vt amplius dicetur infra hoc §. verſi. 9. impedimento 10. ¶ Materia huius ſacramenti ſunt actus legitimatum perſonarum, præcedentes cõſenſum integrũ: qui quidem actus ſunt ſenſibiles aliquo ſenſu. ¶ Forma ſacramenti matrimonij, eſt conſenſus integer exterius expreſſus inter præſentes, ſecundum D. Caieta. cuius fundamentum eſt dictum. D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Et ideo licet matrimonium vt officium naturæ poſſit per literas aut procuratores cõtrahi, non tamen vt ſacramentũ Eccleſiæ, & ideo non eſt omnino indiſſolubile: quia ex cauſa poteſt cum illo antè diſpenſari, quàm in præſentia perficiatur. Si enim (vt idem ait) in omnibus aliis ſacramentis Eccleſiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiam, nec ſufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuncios applicantur: ſequitur quòd matrimonium vt ſacramentum, ſequitur naturã illorum. Et quemadmodum alia ſacramenta iterabilia cauſant inſtrumentaliter ornatum & gratiam ſacramentalem (vt dictum eſt cùm de ornatu Sacramẽtorũ ageretur) ſic etiã ſacramentũ matrimonij. Gratia autem ſacramentalis ſacramenti matrimonij, habet duplicem effectum. primus eſt reprimendi concupiſcentiam: Secundus, faciendi cõiuges fideliter aſſiſtere, & opera ſua communicare, & prolem ſuſceptã religioſè ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo poſſit illa facultate vti. Hoc patet in potẽtiis ſenſitiuis animæ, quibus reſpondẽt certa corporis membra, per quæ in actum ſuum exire poſſunt, vnde cùm in matrimonio detur facultas ex diuina inſtitutione vtẽdi vxore ſua ad procreationẽ prolis: datur etiam gratia, ſine qua id cõuenienter facere non poſſet: ſicut etiam de poteſtate ordinis dictum eſt. ¶ Ex præmiſſis patet quòd in hoc ſacramento, ſicut & in aliis, ſunt tria: Primò ſacramentum tantum, quod eſt materia & forma applicata: Secundò eſt res & ſacramẽtum ſimul, & hoc eſt ornatus, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculum, ſiue realis obligatio, quę naſcitur inter virum & mulierem. Sed cũm ornatus ſit diſpoſitio ad gratiam, & diſpoſitio in accidentalibus debeat eſſe eiuſdem generis cũ forma, melius videtur dicendum, quòd ille nexus qui eſt relatio, cõſequatur cõſenſum. Ornatus verò eſt qualitas, vt dictũ eſt. Tertiò res tantum, & eſt gratia ſacramentalis, quæ (vt dictũ

In Add. 3. p. q. 42.

Materia et forma ſacramenti mat.

Vv

eſt)iuuat ad opera matrimonij,& reprimit concupiſcentiã. Nec tamen ex hoc quòd omnes habẽt concupiſcentiam,ſequitur quod omnes debeant matrimoniũ cõtrahere:quia qui matrimonio nõ vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiſcentiam.ſ.orationem,ieiunium, diſciplinas,& carnis mortificationem: Nam libido ſatiata recreſcit,ſeu interpollata ſubcreſcit.

Ver. 5. QVÆ REQVIRANTVR AD MATRIMONIVM.

B AD contractum matrimonij duo principaliter & eſſentialiter requiruntur(Primum eſt materiale & fundamentale.ſ.quòd perſonæ ſint legitimæ. Secundum eſt formale.ſ.conſenſus legitimus. Perſonæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quòd ſint è legitimo matrimonio procreatæ (quia ſpurij & ex adulterio nati, poſſunt matrimonium contrahere) ſed dicuntur legitimæ, vir & mulier,qui legibus coniũgi, & matrimonium contrahere non prohibentur, ſiue quæ non habent impedimenta dirimentia matrimonium. de quibus infrà ver. nono dicetur. Ex præmiſſis ſequitur quòd inter duos viros,aut duas mulieres, vel angelos inter ſe,aut cum viris vel mulieribus inter ſe,non poteſt eſſe matrimonium.

Ver. 6. DE CONSENSV REQVISITO AD MATRIMONIVM.

In Add.3. p.q.45.a.1.

C COnſenſus ad matrimonium requiſitus multa exigit: Primò quòd ſit conſenſus interior:quia ſi ſolùm verba vel ſigna exteriora proferrẽtur,abſque interiori conſenſu alterius,nõ eſſet matrimonium quo ad Deum, etiã ſi carnalis copula ſubſequatur: cùm in omni ſacramento requiratur intentio ſuſcipientis. Sicut ſi quis promittat & dicat verbo ſe velle baptizari,& tamen interius diſſentit, non eſt baptiſatus in foro exteriori:licet in foro interiori poſſit cogi ad obſeruantiam euangelicæ legis,ſic & in matrimónio. vnde D.Chryſ.& habetur in c.matrimonium,27.q.2. Matrimoniũ non coitus,ſed voluntas facit. Quia nullus accipit poteſtatem in alterum in eò quòd eſt liber, niſi per eius conſenſum: ſed per matrimonium accipit vterque coniugũ poteſtatem in corpus alterius. vnde Apoſt. *1.Cor.7.* Mulier poteſtatẽ ſui corporis non habet,ſed vir. Igitur non poteſt fieri ſine vtriuſque cõſenſu ſimul in mutuam coniunctionẽ coniugalẽ,hoc eſt ad fines & bona matrimonij: quia non ſufficit conſenſus in carnalem copulam, cùm talis ſit in fornicatione. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd ſi vir doloſè profert verba exprimentia conſenſum de præſenti, vt abutatur aliqua,non contrahitur matrimonium,licet Eccleſia quæ nõ iudicat de interioribus, compellat talem cohabitare cum illa, vt habetur in c.is qui, extrà de ſponſ.& matri. Conſenſus tamen in copulam coniugalem includit conſenſum in copulã carnalem,non quidẽ explicitè,ſed implicitè: quia(vt dictum eſt)matrimonium eſt aſſociatio viri & mulieris in ordine ad prolem,quæ ſine carnali copula haberi non poteſt. Ideo carnalis copula implicitè continetur in cõiugali,ſicut effectus in cauſa: quia poteſtas copulæ coniugalis,in qua cõſentitur,eſt cauſa copulæ carnalis: ſicut poteſtas vtẽdi re ſua, eſt cauſa vſus,qui quidẽ vſus matrimonij poteſt impediri infirmitate,vel vtriuſque volũtate. vt in D. Virgine & Ioſeph,qui habebãt à Deo ſpecialẽ reuelationẽ,quòd neuter volebat vt illa poteſtate. Vnde D. Virgo poſt deſponſationẽ angelo nunciãti, *Luc.1.* Ecce concipies,&c. reſpõdit, Quomodo fiet iſtud? quoniam virum non cognoſco? & ideo non amiſit virginitatẽ: & nihilominus fuit perfectũ matrimonium,vt infrà dicetur. Quãuis ſi in contractu matrimonij illa conditio(quod neuter poſſet vti copula carnali)exprimeretur, non eſſet matrimoniũ,& ideo inter fratrem & ſororẽ nõ poteſt eſſe matrimonium,nec inter eos qui non poſſunt dare poteſtatẽ ſui corporis,vt ſunt moniales & religioſi.

In Add.3. p.q.41. art.1. Plena libertas in matri.

¶ Secundo ad matrimonium requiritur quod conſenſus ſit cõpletè liber,hoc eſt abſque coactione & metu cadente in conſtantẽ virum. Licet enim voluntas non poſſit ſimpliciter & abſolutè cogi ſeu violentari, poteſt tamen impelli per metum ſiue trepidationẽ inſtantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit neceſſitatẽ conditionatam,quã vocat Philoſ. violentum mixtum. Sicut cum quis proiicit merces in mare ne periclitetur. Et quãuis quod fit per metum ſit per ſe volũtariũ ſimpliciter,cum actus in particularibus ſint: eſt tamẽ inuoluntariũ ſecundũ quid: quia ſecluſo metu nõ fieret: & ideò nõ eſt libertas cõpleta,neque cõſenſus cõpletè liber,ſed mixtus violẽto. quod repugnat perpetuitati matrimonij,eò quòd nullũ violentum perpetuum. Vnde tali metu coactus poteſt petere reſtitutionem in integrum. Et ſic tollit matrimoniũ,ad quod non ſufficit quodcunque volũtarium,ſed voluntariũ completũ, propter perpetuitatem quã requirit. Nec ſemper ad hoc induci debet,vt in illo matrimonio ſtet,niſi quando timetur periculũ de violenta diſſolutione: Aliàs nõ peccaret,quia nõ ſoluere promiſſa,quæ nolẽs fecit,nõ eſt ſpecies mali. Si verò ille qui paſſus eſt metũ, poſtea liberè conſentiat: durãte cõſenſu eius qui metũ intulit,cõtrahitur matrimoniũ. Si verò metum paſſus conſentit,cũ inferens metũ diſſentit,nõ eſt matrimonium,quod eſt relatio æquiparentię,quę requirit vtriuſque mutuũ cõſenſum ſimul. ¶ Matrimoniũ adeò liberũ eſt, quod filius & filia ad præceptũ patris contrahere nõ tenetur cum aliquo vel aliqua,imò cũ alio vel alia,etiã patre & matre inſciis & renitẽtibus,contrahere poteſt. Quia in matrimonio eſt perpetua ſeruitus,ad quam filius qui liber eſt,præcepto patris cogi nõ poteſt,nec etiam impediri. & illud Apoſt. Filij obedite

parentibus

pareotibus per omnia:nõ intelligitur in his in quibus filius eſt liber,ſicut pater. Poteſt tamen pater inducere filiũ ex cauſa rationabili, & tunc ſicut ſe habet filius ad cauſam illam,ita ſe habet ad præceptum patris:vt ſi cauſa illa cogat de neceſſitate vel de honeſtate,& præceptũ ſimiliter cogit,aliàs non. Vnde malè faciũt patẽtes,minis & terroribus cõpellendo filios aut filias cõtra eorũ voluntatẽ contrahere matrimoniũ.oõ ſic faciebãt in lege naturæ. Vode Batuel ſeruo Abrahę quærẽti Rebeccam filiã ſuã pro Iſaac, Vocemus puellã,ait,& quęramus eius volũtatẽ.Filij tamẽ & filię niſi eſſent aliter inſpirati à Deo,oõ debẽt facile cõtradicere parentibus,qui prudẽtiores ſunt,& magis ſoliciti de bono filiorũ & filiarũ,quàm ipſimet. Vnde & filiæ quæ ante 25.annũ abſque cõſeoſu patris matrimoniũ contrahũt,poſſunt exhæredari. Et quãuis papa poſſit præcipere alicui vt acceptet epiſcopatũ,per quã acceptationẽ cõtrahitur matrimoniũ ſpirituale(quia ſi oon poſſet precipere, Eccleſiaſticus ordo periret,cũ quãdoque illi qui ſunt idonei,nolint ſuſcipere niſi cogãtur nõ tamẽ ſequitur quod pater poſſit præcipere matrimoniũ carnale:quia in matrimonio carnali eſt ſeruitus corporalis,quæ nõ eſt in matrimonio ſpirituali epiſcoporũ,quod eſt ſicut quoddã officiũ diſpẽſandę reipublicæ.1.Cor.4.Sic nos exiſtimet homo ſicut miniſtros,&c. Et quia io matrimonio ſpirituali,quod cõtrahitur in profeſſione religionis,eſt ſeruitus corporalis: Ideo dicẽdũ videtur quod quis nõ poteſt cogi. ¶ Tertio requiritur ad matrimooiũ quod cõſenſus interior exteriꝰ exprimatur. Quia cũ ſolus Deus ſit ſcrutator cordiũ,ſi cõſenſus eſſet ſolũ interius,nõ poſſet inooteſcere ſẽſibiliter:quod tamẽ requiritur ad hoc quod innaſcatur vinculũ & obligatio,ac etiã ad hoc vt ſit ſacramentũ. ¶ Quarto, requiritur quod cõſenſus exprimatur exterius,p verba de preſẽti abſoluta,vel per ſigna æquipollẽtia,quę ſupplẽt vicẽ verborũ,vt in mutis qui ſignis pro verbis vtũtur,& in puellis, quæ aliquãdo præ verecũdia tacẽt & inclinant,ſpõteque recipiũt oſculũ in nomine matrimonij, poſt iorerrogationẽ an velint talẽ in maritũ:per illa ſigna ſufficiẽter exprimitur cõſenſus. Quo ad Deũ tamẽ quęcũque verba vel ſigna fiãt exterius,ſtatur cõſciẽtię illorũ:licet quo ad Eccleſiã notẽtur verba & ſigna aotecedẽtia,cõcomitãtia,& cõſequẽtia,maximè quãdo ſunt obſcura,& vnũ declaratur per aliud. Si verò poſt ſpõſalia verba ſiot ambigua,& nõ habeãt aliquã declarationẽ,neq; præcedẽtẽ,neque concomitãtẽ,neque cõſequentẽ:(ſicut ſi dicãt, Bibamus,aut oſculemur,aut accipe h[illegible] nomine matrimonij)nõ eſt matrimoniũ,quia intelligũtur de matrimonio cõtrahẽdo. A fortiori ſi dicãtur ante ſpõſalia,ſecundum Syluestrũ de Prierio,niſi verba præcedẽtia ſonarent matrimooiũ de præſẽti,vel niſi aliter cõſtaret de intẽtione & cõſenſu partiũ:quod conſtare nõ poteſt,niſi per cõfeſſionẽ illarũ. Si verò conſenſus exprimatur per verba de præſenti,cũ infinitiuo importãte futuritionẽ(vt ſi dicatur, Promitto te accipere in vxorẽ)non eſt matrimonium,nec etiã ſi ſub conditione,non ſtãte conditione. ¶ Sed cùm in conditionibus appoſitis ſit difficultas:ideo notandum eſt, quòd multiplices ſunt conditiones: Quædam ſunt contra ſubſtantialia matrimonij: vt, Contraho tecum, ſi debitum non petas,vel ſi generationem prolis euites,vel donec inueniam aliam honore & facultatibus digniorem, aut ſi pro quæſtu adulterandam te tradas. Tunc nullum eſt matrimoninm,vt habetur in c.vlt.extra de condit.appoſi. Quędam ſunt conditiones,quæ non ſunt contra ſubſtantiã matrimonij. Et adhuc iſtæ ſunt multiplices. Quædã ſunt generales, vt ſi vixerimus,ſi Deus voluerit. Quædam ſunt neceſſariæ in contractu matrimonij, ſine quibus matrimoniũ impediretur,vt ſi es Chriſtiana,ſi non es conſanguinea,aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quædã verò ſunt neceſſarię in ſe,vt ſi ſol oriatur cras. Quędã ſunt impoſſibiles,vt ſi imperium mihi dederis,quod eſt io alterius poteſtate,vel ſi cœlũ digito tetigeris. Alię ſunt contingentes & poſſibiles:& adhuc ſunt duplices: Quædam ſunt iohoneſtæ,vt ſi furtum cõmiſeris,vel talem occideris. Aliæ ſuot honeſtæ: & iſtæ etiam ſunt duplices: Quædam de præſenti,vt ſi pater vult. Quædã de futuro,vt ſi dederis centum,vel aliquid huiuſmodi. Cõditiones generales nullum contractũ ſuſpeodunt:& ideo ſi ſit conſenſus de præſenti,verũ eſt matrimoniũ:vt ſi dicat, Accipio te in vxorem, ſi vixerimus,vel ſi Deus voluerit. Si verò conſenſus ſit de futuro,non eſt matrimoniũ. Conditiones autẽ neceſſariæ in contractu matrimonij ſemper iotelliguntur,nec vitiãt,ſiue apponãtur,ſiue non. Cõditiones verò in ſe neceſſariæ in cõtractu matrimonij,licet videãtur ſonare tẽpus futurũ, ſi tamẽ cõſenſus ſit de præſenti,eſt verum matrimoniũ:quia neceſſaria tẽporalia futura ſunt præſentia in cauſis. Conditiones autem impoſſibiles & inhoneſtæ,quæ non ſunt cõtra ſubſtantiã matrimonii,habẽtur pro nõ adiectis. Et ideo ſi conſenſus ſit de præſenti,eſt verum matrimonium,& illę conditiones non impediũt neque ſuſpendunt ipſum,neque ſponſalia de futuro,vt habetur in c.1.& in c.fi,extra de cõdi.appo. Si verò cõditiones ſunt poſſibiles & hooeſtæ,quantumcuoque conſenſus ſit de præſenti, ſuſpẽditur matrimonium,nec habet efficaciã,niſi ſtante cõditione,vt habetur in c.ſuper eo,extra de cõdi, appoſi. Notandum tamen quòd quando ponitur conditio pecuniæ per modum pœnæ, pœna illa exigi non poteſt, eò quòd matrimonia debeot eſſe libera, vt io c.gemma,extra de ſpon.& mat. Si verò contrahatur cum hac conditione, ſi dederis mihi centum:tunc hoc non ponitur ad ven-

Colo.3.

Gen.24.

In Add.3. p.q.45.art.2.

In Add.3. p.q.47. art.5.

Multiplices ſunt cõditiones.

dendum conſenſum matrimonij: ſed intelligitur promiſſio dotis ad ſuſtinẽda onera matrimonij. Vnde propter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec ſimonia committitur. Sed quacunque conditione poſſibili & honeſta poſita, ſi ante euentum conditionis, carnalis copula fuerit ſubſecuta, videntur à conditione receſſiſſe. Si verò quis diceret, Contraho tecum, ſi nunc te à me cognoſci permiſeris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula ſequatur, prǽſumitur pro matrimonio, in foro Eccleſiæ. Si autem doloſè proferat, dictum eſt quòd quo ad Deum non eſt matrimonium. Sed ſi conſenſus exprimantur per verba de futuro, ſunt ſponſalia. de quibus dicendum eſt.

Ver. 7. DE SPONSALIBVS.

In add. 3. p. q. 43.

SPonſalia ſunt futurarum nuptiarum ſiue matrimonij promiſſio, & dicũtur à ſpõdendo, hoc eſt promittendo in futurũ: quia antiquitus ſpondebant, & fideiuſſores dabãt. Vnde etiam dicũtur ſponſus & ſponſa illi inter quos eſt ſola promiſſio de futuro, quæ eſt quoddam ſacramẽtale ad matrimonium, ſicut exorciſmus ad baptiſmum: Non ſunt tamen de neceſſitate matrimonij, ſicut nec exorciſmus baptiſmi: ſed inuenta ſunt de congruitate. A

Sponſalia ad quid inuenta.

Primò ad fouendam & augendã amicitiam contrahentium. Vnde D. Aug. ait: Inſtitutũ eſt vt iam pactæ ſponſæ nõ ſtatim tradãtur, ne habeat maritus vilem cito datam, quam nõ ſuſpirauit dilatam. Secundò, ad interim videndum an ſint aliqua impedimenta: Tertiò, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Eccleſia ordinatum, ne fierent clandeſtinæ diſpenſationes aut matrimonia. ¶ Promiſſio autem nuptiarum & per conſequens ſponſalia dupliciter fieri poſſunt. ſ. abſolutè & ſub conditione. Abſolutè quatuor modis. Primò. ſ. nuda promiſſione, vt accipiam te in meam, & ego accipiam te in meum. Secũdò, datis arrhis ſponſalibus, aut pecunia, vel aliquo huiuſmodi: Tertiò, annulli ſubarrhatione in confirmationem promiſſionis. Quartò, interueniente iuramento, quod adhibetur ad cõfirmationẽ dictorum: nec iuramentum mutat ſignificatum: ideo ex ſponſalibus non facit matrimoniũ. De his ſponſalibus videndum eſt, qui poſſint contrahere ſponſalia, & qui ſint effectus ſpõſalium, quomodo confirmentur & ſoluãtur. Quo ad primum, regula generalis eſt, quòd in adultis (hoc eſt Apoſt 14. annos maſculo, & 12. in fœmina) inter eos qui non poſſunt contrahere matrimonium, non poſſunt eſſe ſponſalia. Iuniores tamen, qui non poſſunt contrahere matrimoniũ, poſſunt contrahere ſponſalia in 7. anno & non ante: Quia vſque ad illud tẽpus dicuntur infantes, vt in l. ſi infanti. C. de iure delib. & non habent ſufficientẽ vſum rationis. Nec obſtat quod D. Grego. narrat, quòd quidam puer quinque annorum propter peccatũ blaſphemiæ à dæmone fuit ſuffocatus: quia (vt quidã dicunt) nõ fuit dãnatus, neque mortaliter peccauit: ſed extinctus fuit propter peccatũ patris, eo quod non correxerat eũ, vel ab eo blaſphemare didicerat. Et dato quòd peccaſſet, nõ tamẽ propter hoc ſequitur quòd puer in illa ætate poſſit contrahere ſponſalia quia ad peccatũ mortale ſufficit conſenſus præſens: ſed in ſponſalibus eſt conſenſus in futurũ, ad quem requiritur maior rationis diſcretio. & ideo ſi pueri ante ætatẽ ſeptem annorũ contrahant, & adueniente termino, ſi ille qui erat minor contradicat, non tenẽt. Nec innaſcitur publicæ honeſtatis iuſtitia. In ſponſalibus quo ad ætatẽ pares ſunt maſculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quàm in alio, licet in matrimonio nõ ſint æquales, quia requirũtur 14. anni in maſculo, & in fœmina ſufficiũt 12. cùm tempore cõtractus matrimonij non ſolũ requiratur complenis vſus rationis, ſed etiã diſpoſitio corporis, vt ſit aptus ad actũ generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, vt poſſit eſſe apta actui generationis, & puer in fine ſecũdi ſeptẽnij, hoc eſt in 14. anno, vt dicit Philoſ. Nec mirũ quod fœmina ſit citius apta ad generationẽ quã maſculus, quia fœmina ſe habet ſolũ paſſiuè, & maſculus actiuè: & non requiritur tanta vis ad patiendũ, ſicut ad agendũ.

De puero quinque annorum ſuffocato à diabolo.

9. de Anima.

Spõſalium effectus.

¶ Spõſalia habẽt duos effectus. Primus eſt obligatio: quia ex tali promiſſione vnus obligatur alteri ad contrahendũ matrimoniũ: ſic quod peccat mortaliter, non ſoluens promiſſum, niſi legitimũ habeat impedimẽtum. Et ſecundum hoc Eccleſia cogit, iniungendo pœnitentiã pro peccato. In foro tamen cõtentioſo non cõpellitur, quia matrimonia coacta ſolent malos habere exitus: niſi fortè iuramentum interuenerit, quia tũc eſt cogendus (vt quidam dicunt) niſi habuerit diſpenſationem iuramẽti, vel niſi timeatur de vxoricidio. Si autem per eum qui dedit annullũ aut arrhas aut aliquid huiuſmodi, ſtet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quę dedit, ſi ſine cauſa retrocedat. Si verò per eum qui recipit, reddere tenetur.

Publicæ honeſtatis iuſtitia quid.

Secundus effectus ſponſalium eſt publica honeſtas ſiue publicæ honeſtatis iuſtitia quæ eſt propinquitas quædam ex ſponſalibus proueniens, robur trahens ex Eccleſiæ inſtitutione, propter honeſtatem inter conſanguineos ſeruandam introducta, propter quam nullus conſanguineorũ viri vſque ad quartũ gradũ mulieri deſponſatę matrimonio copulari poteſt, nec etiam cõſanguineæ vxoris vir, vt habetur in c. ad audientiam, & c. ſponſam, de ſponſa. extrà. & in c. ex ſponſalibus, eod. tit. lib. 6. vbi dicitur, quòd publicæ honeſtatis iuſtitia eſt obſtaculum impediens matrimoniũ contrahendum, & dirimens cõtractum, etiam carnali copula conſummatũ. Poteſt etiã ſummus pontifex diſpenſare, cùm ſit de iure poſitiuo introducta. ¶ Sponſalia per carnalem copulam præſum-

ptione

ptione iuris trāſeunt in matrimoniū,etiam ſi cōſenſum non exprimant per verba de pręſenti:& in foro cōtentioſo vxor eius iudicatur:quia maius eſt cōſentire facto quàm verbo. Et ſic actus coniugalis ſufficienter interpretatur & exprimit conſenſum de præſenti, niſi aliqua ſigna fraudis appareant, vt puta ſi ſint multum diſtantis conditionis,quantum ad nobilitatem vel fortunam, vel aliud ſignum euidens fraudis appareat. Sponſa tamen admittens, ſi credat eum velle matrimonium conſummare, à peccato excuſatur:& alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. ¶ Dirimuntur autem ſponſalia pluribus modis: Primò diſſenſu mutuo ſicut mutuo conſenſu fuerunt contracta, vt in c.à nobis, de deſponſ. impu. extra.& in c. præterea, de ſpon·& ma. vbi dicitur, quòd etiā ſi fuerint iurata, ne fortè deterius inde contingat, habenda tamen eſt diſpenſatio ſuper iuramento. Et ſi ſponſalia fuerint occulta, poſſunt occultè ſeparari:ſi verò publica, authoritate iudicis fieri debet. Secundò cum aliquis deſponſatorum cōtrahit cum alio matrimoniū per verba de præſenti, etiam ante copulam, vt in c. ſi inter virum & mulierem, de ſpon.& m. non autem per ſecunda ſponſalia de futuro etiam iurata, vt in c. ſicut ex literis, extra de ſponſ.& matr. Tertiò, altero deſponſatorum religionem intrante ſuſpenduntur, & profitente diſſoluuntur: quia religio eſt mors ciuilis, & diſſoluit matrimonium non conſummatum, vt infrà dicetur, ver. 9. à fortiori ſponſalia. Quartò, quando alter coniugum ad longinquam regionem ſe transfert, vt in c. de illis, extra de ſpon.& matrim. Leges tamen quæ quo ad hoc à canonibus non reprobantur, limitant tempus.ſ. triennium, infra quod ſi venerit, tenent ſponſalia:ſi verò infra triennium non venerit, ſunt diſſoluta, & poteſt alteri licitè copulari. Si verò fuerit matrimonium per verba de præſenti, etiam non conſummatum, ante certitudinem de morte coniugis, nō poteſt alteri matrimonio copulari, & ſi cōtrahatur, eſt nullum, etiam ſi ignoretur quid factum ſit de alio, vt in c. in præſentia, de ſpon.& mat. extra. niſi fortè computata ætate viri à principio natiuitatis eius cum abſentia fluxiſſent centum & viginti anni: Quia vita hominum præſumitur centum & viginti annorum: licet (vt dicit pſal.) vltra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum eſt ſecundū diuerſitatē complexionis. Quintò ſoluūtur ſponſalia propter crimen ſuperueniens: vt ſi alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimē, per quod infamiam patiatur. Sextò per lepram ignoratam aut ſuperuenientem, vt in ca. literas, de cōiugio leproſorū, & generaliter ſuperuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Sponſalia pluribus modis dirimuntur.

Gen. 6.

Ver. 8. DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

A CVm ad hoc quòd perſonæ cōtrahentes ſint legitimæ requiratur quòd nō habeāt impedimēta: ideo nunc de impedimētis matrimonij dicēdū eſt. Ad cuius euidentiā notandū eſt, quòd duplicia ſunt matrimonij impedimenta: Quædā ſunt, quæ tantūmodo impediunt matrimonium contrahendū, ſed non dirimunt iam contractū. Quædam verò ſunt, quæ non ſolùm impediūt matrimonium contrahendum, ſed dirimunt iam contractū, & ſi cōtrahatur, non tenet. Impedimenta quæ tantū impediunt & non dirimunt ideo dicuntur impedire, quia talia impedimenta habentes, ſunt prohibiti contrahere matrimoniū: ſic quòd ſi contrahant, peccant mortaliter: tamē matrimonium non diſſoluitur, & ſunt ſeptē. ¶ Primū dicitur interdictū, quādo matrimonium fit cōtra ſtatutum iuris, quādo ius prohibet tali modo fieri.ſ. clandeſtinè, hoc eſt abſque ſponſaliū publicatione in Eccleſia, ſiue omiſſis banis, vt habetur in c. fi. extra de clandeſt. deſpon. vbi in §. ſanè, interdicitur ſacerdotibus & religioſis ſub pœna ſuſpenſionis ab officio per trienniū, ne habeant talibus matrimoniis intereſſe. quod eſt intelligendū niſi cōſuetudo ſit in oppoſitū. Ideo tales peccāt mortaliter, ac etiā qui cōtrahit matrimoniū cū excōmunicato, quia cōmunicat cū eo in ſacramēto matrimonij, tamen propter excōmunicationem alterius partis aut ambarū nō diſſoluitur. ¶ Secundū impedimentum, ſunt feriæ ſiue tēpus feriatū, vt prima dominica aduentus incluſiuè, vſque ad Epiphaniā, & à dominica in ſeptuageſima vſque ad octauas Paſcæ, & tribus diebus ante Aſcēſionem, vſque ad octauas Pētecoſtes, propter cōmunionē, quæ antiquitus in illis ſolēnitatibus fieri ſolebat, prohibitū fuit, vt habetur in c. non oportet, in 2.33.q.4.& in c. capellanus, extra de feriis, nō tamē illis tēporibus prohibētur fieri ſponſalia aut matrimoniū, ſed ſolēnitas & nuptiarum celebratio, ac ſponſæ traductio. ¶ Tertium impedimentum, quando quis cum vna contraxit ſponſalia, maximè iurata. quia contrahens cum alia facit iniuriam deſponſatæ: ideo peccat: matrimonium tamen tenet, vt habetur in c. veniens in 2. ext. de ſpon.& mat. ¶ Quartum impedimentum eſt catechiſmus, qui eſt prima inſtructio rudimentorum fidei, quando declarātur articuli fidei, & quid credendum ſit. Vnde catechumenus idem eſt quod inſtructus, & catechizo, hoc eſt inſtruo, per talē igitur inſtructionem contrahitur quædam ſpiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Apoſt. Nam in Chriſto Ieſu per euāgelium ego vos genui. Hic catechiſmus eſt diſpoſitio & proteſtatio futuri baptiſmi: quia ideo vult inſtrui, vt tandem baptiſmum ſuſcipiat: ſicut in ſponſalibus eſt quædam ſponſio futurarum nuptiarum: Et ideo ſicut in ſponſalibus contrahitur quidam modus propinquitatis: ita & in catechiſmo, vt habetur per catechiſmū, de cognatione ſpi-

In Add. 3 p. q. 51. art. 1.

Impedimenta matrimonij duplicia.

In Add. 3. p. q. 56. ar. 2. ad 27.

rituali. ¶ Quintum impedimentum eſt votum ſimplex caſtitatis,hoc eſt non ſolẽnizatum profeſ-
ſione tacita vel expreſſa,aut ſuſceptione ordinis ſacri. Habens tale impedimentum,peccat morta-
liter,cõtrahendo cum intentione cõſummandi:quia agit contra votũ. Non tamẽ propter hoc ma-
trimonium contractũ diſſoluitur,vt habetur in c.rurſus,extra quia clerici vel vouentes. Et licet vo-
tum ſimplex ſit tantæ obligationis apud deum,ſicut ſolenne: Eccleſia tameo noluit illegitimare ſi-
ue inhabilitare ad matrimonium contrahendum vouentes caſtitatẽ, vt habetur in c.vnico,de vo.
& vo.redemp.lib.6.glo.in c.Agathoſa.27.q.2.ſuper verbo(debet)dicit quòd habens tale votum an-
tequàm contrahat,poſt contractũ matrimooium reddẽdo debitum non peccat, ſi mulier expreſsè
vel interpretatiuè petat, peccat tamẽ exigendo,quia cõtra votũ agit.Licet quidã dicãt quod poteſt
petere,tum propter timorem fornicationis in coniuge,tum etiam ne matrimoniũ ſit oneroſum &
importabile attenta humana fragilitate. Nã inter mulieres cõuerſari, & oon moueri,potius ange-
licum eſt quàm humanum. Et idem dicẽdum eſt de vouẽte caſtitatem poſt matrimoniũ,ſi ſtimu-
Mat.11. lis agitetur,& io omnibus caſibus,in quibus tenetur reddere,& nõ exigere. Iugum enim Domini
1.Ioan.5. ſuaue eſt,& onus eius leue. Et D.Io.dicit. Mandata eius grauia nõ ſunt. Poſt mortem tamen vxoris
tenetur continere. Et idem dicendũ de vxore,quæ ſimile votum habet. ¶ Sextum impedimentum
eſt cõſuetudo,vt ſi alicubi eſt cõſuetudo quòd non contrahatur matrimoniũ inter filium & filiam
duorum cõpatrum,per quorum neutrum deuentum eſt ad cognitionem ſpiritualem,peccant con-
Sex crimi- trahendo:quia conſuetudo legis habet vigorẽ,non tamen dirimitur cõtractum. ¶ Septimũ impedi-
na matri- mẽtum dicitur crimen, Sunt autẽ ſex crimina quæ impediunt. Primum eſt inceſtus,vt dicit gl.in
moniũ im- c.1.ſuper verbo, copulare,de eo qui cognouit conſanguineã vxoris ſuæ. Secundum eſt vxoricidiũ.
pedientia. vt habetur in c.admonere,& c.inferiores. 33.q.2. Et eadem ratione dicendum eſt de vxore occiden-
te virum. Tertium eſt raptus alienæ ſponſæ.vt in c.ſtatuimus.27.q.2. Quartum eſt eleuatio proprij
filij in ſacramento baptiſmi,inſidiãdo matrimonio,& præiudicium facere volendo vxori ſi ſuper-
uiuat talis debet manere abſque ſpe cõiugij.vt in c.de eo.30.q 1. Quintum peccatũ eſt in reſectio
ſacerdotis,vt in c.qui preſbyterum,de pœnit.& remiſſ. Sextum eſt peccatum propter quod impo-
nitur ſolennis pœnitẽtia,tempore quo pœnitet.vt in c.de his.33.q.2. Septimum,cùm quis monia-
lem ſcienter accipit in vxorem,vt in c.hi vero.27.q.1.hoc tamẽ vitium poteſt reduci ad inceſtum.

Ver. 9. DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBVS MATRIMONIVM. B

In Add.3. IMpedimenta dirimentia matrimonium,ſi de facto cõtrahatur illis ſtãtibus ſunt duodecim,quæ
p.q.15. his verſibus cõtinentur: Error,conditio,votum,cognatio,crimen,Cultus diſparitas,vis,ordo,li-
gamen,honeſtas: Si ſis affinis,ſi fortè coire nequibus: Hæc ſociãda vetant connubia,facta retractãt.
Quia ſciẽs ſe habere aliquod præmiſſorum & contrahens,peccat mortaliter & matrimoniũ non
Error perſo tenet,etiam ſi ignoretur impedimẽtum. ¶ Primum impedimentũ eſt error perſonæ,quia impedit
na dirimit conſenſum,qui eſt cauſa matrimonij, cùm remoueat cognitionẽ intellectus,qui dirigit voluntatẽ
matri. & cõſenſum,qui eſt de eſſentia matrimonij,cùm ſit forma. Vnde in l.non idcirco. C.de iur.& facti
ignor.dicitur: Errãtis cõſenſus nullus eſt. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ip-
ſo cõcubitu,qui ex errore cõtigit,ſed ex cõſenſu, qui poſt modũ ſucceſſit.non tamẽ quilibet error
dirimit matrimonium: ſed error qui eſt alicuius eorũ quæ ſunt de eſſentia, quæ(vt dictum eſt)duo
includit.ſ.perſonas legitimas,quæ coniunguntur:& conſenſum complerè liberum in inuicem,qui
matrimonium conſtituit: ideo ſolùm error perſonæ & conditionis dirimit matrimonium, vt ſi
quis putat contrahere cum Martha,& contrahit cũ Margareta. Nec eſt ſimile de errore qualitatis
& fortunæ,vt cum mulier putat ſe cõtahere cum viro probo & pacifico aut diuite,contrahit cum
peſſimo,rigoroſo,& paupere,& ideo,ſi vir putat contrahere cum muliere virtuoſa,pacifica,& di-
uite,& cõtrahit cum meretrice,rixoſa,capitoſa,paupere, malè cõplexionata,talis error nõ dirimit
matrimonium,vt habetur in §.oõ omnibus.29.q.1.quia talis error non variat aliquid eorũ quę ſunt
Error nobi- de eſſentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit,ſi redundat in errorem per-
litatis. ſonæ aliàs non,& ſi intendat directè cõſentire io filium regis,quicunque ſit ille,& nõ in aliũ: tunc ſi
alius præſentetur ei tanquam filius regis,eſt error perſonæ,& dirimit matrimoniũ. Si verò conſen-
ſus directè feratur io iſtã perſonã,tunc error nobilitatis aut dignitatis non dirimit. Et quia cum eſt
error qualitatis aut diuitiarum,conſenſus directè fertur in perſonã oblatã, ideo non vitiat matrimo
nium, ¶ Secundum impedimentum eſt error conditionis ſiue ſeruitutis, vt ſi quis liber putat cõtra-
here cum libera,& contrahit cum ſerua,aut è conuerſo. Quia(vt dictum eſt)error eorum quæ ſunt
Error condi de eſſentia matrimonij(prout eſt mutua poteſtas)impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in
tionis per- §.his itaque.29.q.1. Si tamen poſteà ſeruitute cognita conſenſerit,vel carnalis copula ſecuta fuerit,
ſona. matrimonium tenet,vt habetur in c,propoſuit,& in cap.ad noſtram, extra de coniugio ſeruorum.
Si verò vterque ſit ſeruus,nil prohibet inter ſeruos eſſe cõiugia,vel inter liberũ & ancillã cognitam
Gal.4. talem. Quia(vt dicit Apoſt. In Chriſto Ieſu non eſt ſeruus neque liber.) Et præterea ſeruitus eſt de
iure

iure poſitiuo,& matrimoniũ eſt de iure naturali(vt dictũ eſt)ideo nõ poteſt præiudicare matrimo-
nio.Et per cõſequens ſerui & ancillę nullatenus debent à matrimonio impedıri,& ſi inuitis & re-
nitẽtibus dominis contrahant,nulla ratione propter hoc eorũ matrimonia ſunt diſſoluẽda.vt in c.
1.de cõiugio ſeruorũ.Non enim remouẽdi ſunt à ſacramẽtis. Eam ob rẽ prohibẽdus eſt dominus,
ne faciat onera matrimonij grauiora: puta ne mittat ſeruũ ſine vxore ad extremas regiones per lõ-
gum tẽpus,neque vẽdet alterũ ſine altero. ¶ Et quãuis error lepræ infetat grauamina aliqua, quã- *Error lepra.*
tum ad ſecũdos effectus matrimonij: non tamen dirimit matrimoniũ,ſicut error ſeruitutis cũ non
impediat matrimoniũ,quantũ ad primũ actum,nec quo ad poteſtatem : quia debitum libere ſibi
inuicem reddere poſſunt.Si autẽ ſit lepra ignorata,non dirimit matrimoniũ,à fortiori neque lepra
ſuperueniens,vt patet ex c.1.de cõiugio leproſorũ. Neque propter lepram ſeparãdi ſunt à cõiugio,
vt habetur in c.quoniã,eo tit.an autẽ ſemper teneãtur ad redditionem debiti, dicetur infrà hoc §
ver.10. ¶ Tertium impedimentum,eſt votũ ſolẽne præcedẽs contractum matrimonij, vt habetur *Votum ſolẽne dirimit.*
in c.meminimus,qui clerici vel vouentes. Quia per illud cõtrahitur matrimonium ſpirituale cum
Deo,quod eſt dignius & fortius carnali. Nec eſt ſimile de voto ſimplici,quia Eccleſia non inhabi-
litauit vouentes ſimpliciter,ſicut ſolẽniter, & ratio eſt,quia in voto ſimplici non eſt niſi promiſſio
proprij corporis ad continentiã ſeruandã Deo : & in voto ſolẽni eſt realis exhibitio. Ideo votũ ſim-
plex ſe habet ad modum ſponſaliũ ad matrimonium:quia ſicut ſponſalia dirimuntur per matrimo-
niũ,eò quòd in ſpõſalibus non eſt niſi promiſſio,per quã non transfertur dominiũ , ſed per exhibi-
tionẽ.quia melior eſt cõditio poſſidentis:ideo res alicui promiſſa poteſt adhuc dari,ſi data & exhi
bita non ſit. Sed in voto ſolenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Chriſti,aut alicui lo-
co illius,& ideo votum ſolẽne habet ex ſui natura quòd dirimat matrimoniũ,inquantũ homo per
ipſum ſui corporis poteſtatem amiſit,ſe tradens Deo ad perpetuam continentiã. Nec obſtat quòd
matrimoniũ carnale iuratum fuerit:quia licet iuramentũ plus obliget ex parte eius,ex quo fit obli-
gatio,quàm votum:non tamẽ quantũ ad modum obligandi inquantũ tradit quod promittitur. Si
verum matrimoniũ carnale eſſet conſummatum,& facta eſſet realis corporis exhibitio,votum ſo-
lenne non dirimeret,cùm melior ſit conditio poſſidentis,ſed bene ante conſummationẽ,vt habe-
tur in c.verũ,de cõuerſione coniugatorum.vbi dicitur quòd alter coniugũ poſt contractum matri-
monium per verba de præſenti,ante cõſummationem , quæ fit per carnalẽ copulam , poteſt alteri
inuito conuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamẽ ei tempus duorũ menſium ad pro-
fitendũ,vel ſaltem ad intrandũ religionẽ, quæ ante annũ profeſſionẽ non admittit.poſt quod tẽpus
ſi profeſſus non fuerit,cogitur ad celebrandas nuptias,vt habetur in c.ex publico,eod.tit. ¶ Quar- *Ordo ſacer an dirimat matri.*
tum impedimentũ,eſt ordo.ſacer.ſ.ſubdiaconatus & ſuperiores , ſi præcedãt matrimoniũ,dirimũt
ipſum,vt in c.ſi qui clericorum,extra de cler. cõiug. & in c.literarũ , Qui clerici vel vouẽtes. Tales
enim illegitimauit ſiue inhabilitauit ad matrimoniũ Eccleſia,eò quòd habẽt quodammodo votũ
ſolenne continentiæ adiunctũ & annexum,propter quandã congruentiã:Quia in ſacris ordinibus
conſtituti,ſacra vaſa tractant. Ideo decẽs eſt vt munditiam corporalẽ per continentiam ſeruent. Et
licet ordinem accipiendo,votũ non exprimãt verbis: tamẽ ex hoc ipſo quòd liberè ordinem acci-
piunt ſolenniter ſecũdum ritum Occidẽtalis Eccleſiæ, quæ eis votum adiunxit,intelliguntur ta-
citè votũ emiſiſſe. Quia tamen non eſt talis ſolennitas ſicut in profeſſione religionis , in qua fit ſo- *c.5.§.5.*
lennis oblatio in holocauſtũ:ideo papa poteſt in illis diſpenſare,vt dictum eſt. Si verò matrimoniũ *ver.14.*
præcedat ordinem ſacrum,non ſoluitur,nec etiã matrimonium præcedens impedit quin vxoratus
accedens ad ordines,etiam vxore reclamãte,recipiat characterẽ: ipſa tamẽ vxor non priuatur iure
ſuo,quia vir tenetur ei reddere debitũ,ſed non poteſt exigere. Et talis in Eccleſia Occidẽtali priua-
tus eſt ordinis executione & mortua vxore amplius matrimonium cõtrahere nõ poteſt , Si autem
vxor conſentiat ordinationi,habet executionẽ:ipſa tamen non poteſt petere debitum,quia cõſen-
tiendo ordinationi,cenſetur vouere perpetuã caſtitatẽ. Non tamẽ tenetur intrare religionẽ,niſi ſi-
bi timeret de periculo caſtitatis. In Eccleſia verò orientali matrimonio iuncti nõ poſſunt accedere
ad ordines ſacros ſine conſenſu vxorũ:quia ad minus in tẽpore miniſterij ſui,in quo tenentur con-
tinere,fraudarentur debiti redditione: quo fraudari nõ poſſent,ſi eis cõtradicentibus aut ignoran-
tibus,viri ordines ſacros ſuſciperẽt. Et apud eoſdem Gręcos eo ipſo quòd mulier conſentit ordina-
tioni , ipſa ſe oligat ad hoc quòd mortuo viro alteri non nubet. Si verò ſine cõſenſu ſuo vir ordina-
tur,mortuo viro poteſt alteri matrimonio copulari. ¶ Et quia circa huiuſmodi impedimentum &
ſacerdotum cœlibatum hæretici moleſtãt catholicos:eorum argutiis reſpondendũ eſt. ¶ In primis *De cœlibatu ſacerdotum.*
allegãt pręceptum naturę,Creſcite & multiplicamini,& replete terrã. Sed ad hoc dictum eſt ſupra
hoc §.ver.3.quòd præceptum illud datum eſt toti cõmunitati naturæ humanæ,& nõ ſingulis per- *Gen.1.*
ſonis: vel quòd poſtea fuit per Chriſtũ reuocatum,cũ dixit, Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt pro- *Mat.19.*
pter regnum Dei qui poteſt capere,capiat. vnde Apoſt. De virginibus præceptum Domini nõ ha-

beo,cōſilium autem do.quod non feciſſet, ſi præceptum generationis obligaſſet. ¶ Inſtāt prætcrea
de ſacerdotibus antiquæ legis,qui erant figura ſacerdotū nouæ legis, quæ eſt libertatis. Si antiqua
lex quæ erat ſeruitutis,vſum matrimonij ſacerdotibus nō prohibebat:igitur neque noua prohibe-
re debet. Verùm hoc iaculū, excellenria dignitatis,ſtatus & officii ſacerdotum nouæ legis ſupra ſa-
cerdotes veteris facilè repellit. Sacerdotum enim antiquæ legis officium circa temporales hoſtias
& carnalia ſacrificia erat. Ideo non tātam ſanctitatem & munditiā exigebat,licet etiam ſanctitatē
& munditiā ab actu coniugii exigeret. Nō enim tenebātur nec poterant aſſiduè & cōtinuè mini-
Luc.1. ſtrare, ſed ſolùm per vices, vnde legimus Zachariā functum fuiſſe ſacerdotio in ordine vicis ſuæ.
Leuit.19. Et tunc tenebātur eſſe mūdi ab actu coniugii, & ſeparati ab vxoribus. Ideo Oza legitur punitus à
Leuit.22. Domino,eo quòd poſt actum coniugii declinantē arcā Domini(quæ figura erat corporis Chriſti)
tangere præſumpſit, vt dicit gl.2.Reg.6.dictū enim erat: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum.
Et omnis qui habuerit maculam de ſemine Aaron,non accedet offerre hoſtias Domino. Et panes
propoſitionis(qui erant figura ſacramenti Eucharistiæ)nō debebāt edi,niſi ab his qui mundi erāt à
mulieribus. Ex quo habetur quòd vſus cōiugii cauſabat maculā quo ad eſum panum propoſitio-
1.Reg.21. nis.vnde D.Hiero.Si laicus & quicunque fidelis orare nō poteſt,niſi careat officio cōiugali:ſequi-
Cōtra Ioui- tur quòd ſacerdoti euāgelico à quo ſemper pro populo offerenda ſunt ſacrificia,ſemper orandum
nia.li.1.c. eſt: ergo ſemper carendum eſt matrimonio. Nam in ueteri lege qui pro populo hoſtias offerebant,
17. non ſolū in domibus ſuis nou erant,ſed purificabātur ad tempus ab vxoribus ſeparati. Et D.Amb.
In epiſt. ad ait, Veteribus idcirco cōceſſum eſt leuitis & ſacerdotibus vxores ad vſum habere,quia multo tem-
Tim. pore vacabant à miniſterio, cum ſemel duntaxat in hebdomada & per vices miniſtrarent. Sacer-
dotum verò nouæ legis officium dignius eſſe cōſtat,ſicut veritas figurā præcellit:qui etiam poſſunt
quotidie verum Chriſti corpus diuinitati iunctum offerre,ideo maiori pollere debēt ſanctitate &
munditia corporali. Videmus enim maiorem mūditiam requiri in miniſtris, qui magis appropin-
quant regi terreno,quanto magis in illis,qui miniſtrāt regi ſeculorū,cui ſoli debetur ſummus ho-
nor & gloria,& in quem angeli tremunt aſpicere? Si figuræ debebatur tāta munditia corporalis &
abſtinentia ab actu cōiugii tempore quo vice ſua miniſtrabāt ſacerdotes,ſequitur quòd maior de-
betur veritati,cùm omni tempore poſſit miniſtrari & tractari. ¶ Obiiciūt inſuper de D.Petro per
Chriſtum in ſuum vicarium electo, quē cōſtat nō fuiſſe cœlibē,ſed vxoratum,& ſocrum habuiſ-
ſe febre vexatā, cui imperauit Chriſtus,& ſanata eſt,dicitur etiā habuiſſe filiam Petronillā,in ſan-
1.Tim.3. ctorum catalogo deſcriptam cuius ordinationis D.Pau.exemplū ſequens,dicebat: Oportet epiſco-
pum eſſe vnius vxoris virum. quem ritū ſequentes græci indictam caſtitatē ſeruare recuſauerūt. Si
tempore Apoſtol.& nunc græci non tenentur ad cœlibatum,ergo nec latini. Sed ad hæc facilis pa-
ret ſolutio. Chriſtus enim præſciens paucitatem cœlibum, qui ad ſacerdotium & epiſcopatum eſ-
ſent idonei,vt daret exemplum Apoſt.poſt Aſcenſionem ſuam prouidendi tenellę Eccleſiæ,voca-
uit ad apoſtolatum & cœlibes,& coniugatos,abſque tamē vxorū præiudicio. Nullus enim abſque
culpa aut voluntate ſua debet priuari iure ſuo:cùm(vt dicunt iuriſtæ)rem quę culpa caret,in dam
Cōtra Ioui- num vocari non cōueniat. D.tamen Hiero.dicit, Apoſtoli habuerūt quidē vxores, ſed quas eo tē-
nia.lib.1.c. pore acceperant, quando euangelium neſciebant,aſſumpti in apoſtolatū relinqūt officiū cōiugale.
14. Ex quorū perſona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia & per cōſequēs vxores,quo ad thorum,
quod intelligendum eſt de earū conſenſu. Eadem ratione D.Paul. Timot.admonuit,vt vbi non in-
Mat.19. ueniret cœlibes idoneos,admitteret cōiugatos:non tamen omnes indifferenter,quia bigamos no-
lebat admitti,ſed eos qui cum vnica & virgine contraxiſſent. ¶ Quo ad græcos autem à tempore
De coniugio Apoſtol.nunquam cōpertum fuit quòd in ſacris ordinati contraxerint matrimoniū: nec vxoribus
Græcorum. ante ordinationem ſuam acceptis decedentibus, ad ſecundas nuptias cōualuerint. Sexta ſynodus
in oriēte celebrata,regulam ſtatuit,vt habetur in c. Nicena.31.diſt.in c. Si quis.32.diſt.in c.cùm in
præterito,diſt.84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerunt. verùm poſtmodum in quadam
ſynodo,in qua Paphnutius nuptiarum expers intererat,fuit agitatum de cœlibatu græcorum,ſicut
& latinorum,vt ſoli cœlibes à cętero in partibus orientalibus ordinarentur. Sed præfatus Paphnu-
tius propter nonnullas rationes,maximè quòd propter ęſtum & conſuetudinē in illis partibus non
inuenirentur ſufficientes cœlibes,qui vellent ordinari,perſuaſit eos in antiqua conſuetudine debe-
re dimitti:cuius ſententiam ſynodus laudauit,& nil ſtatuit, ſed in vniuſcuiuſque poteſtate dimiſit,
vt.ſ.vxorati ordinarentur,ne Eccleſiæ orientales idoneis & ſufficientibus miniſtris deſtituerentur.
In Eccleſia verò occidentali & latina plures quàm oporteret inueniūtur cœlibes,qui volunt ordi-
nari. ¶ Obiiciūt præterea,quia vel tenētur ad cœlibatū iure naturali,diuino,vel humano: Sed neu-
trum iſtorū,&c. Nō quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fœminæ cōiūctio, quā nos
matrimonium appellamus. Nec diuino,quia nec antiqua nec noua lege inuenitur matrimoniū ſa-
cerdotibus prohibitum. Nā non per illud, Sācti eſtote, quoniā ego ſanctus ſum:quia intelligitur de
ſanctitate

ſanctitate & mūditia ſpirituali,quę cū vſu matrimonij ſtare poteſt.Nec Oza(vt dicūt) punitus fuit pro vſu cōiugij,ſed pro craſſa negligētia, vel alio occulto Dei iudicio,& gloſſam illā dicūt fictionē. *Leuit.19.* Et cùm dicitur, Omnis homo qui habuerit maculā, non accedet offerre hoſtias dicunt intelligi de macula corporali , quæ figurabat in noua lege maculā ſpirituale peccati, à qua poteſt caueri in vſu coniugij. Et ad hoc quod dictū eſt,quòd per vicē miniſtrabāt,manētes ſeparati à cōiugibus,cōcedunt quòd per vices propter multitudinē ſacerdotū qui tunc erāt:ſed negāt quòd tunc eſſent ſeparati ab vxoribus,& ſic negāt authoritatē D.Hiero. Quòd autē in lege noua matrimoniū ſit ſacerdotibus prohibitū,dicūt non poſſe oſtēdi,imò potius oppoſitū,cùm Chriſtus ſub cōſilio reliquerit. Nā cùm Apoſt.dixiſſent, Si ita eſt cauſa hominis,cū vxore,nō expedit nubere: Chriſtus reſpondit, Nō omnes capiūt verbū iſtud,ſed quibus datū eſt: & infrà. Qui poteſt capere capiat.& ſic reliquit in arbitrio cuiuſlibet. Et Apoſt.etiam:dicit: Vnuſquiſque proprium donum habet. Quod ſi non ſe *Mat.19.* continet,nubat.melius eſt enim nubere quàm vri.nec excipit ſacerdotes , cùm antea vniuerſaliter *1.Cor.7.* locutus fuiſſet,propter fornicationem vnuſquiſque ſuam habeat vxorem. Et de virginibus præceptum Domini non habeo,conſilium autem do.Item dicit: Porro ad vtilitatē veſtram dico:non vt laqueum vobis iniiciam,quod fieret ſi ſacerdotes ſtimulis agitati nubere nō poſſent.Nec etiam tenentur iure humano:Quia ius humanum non poteſt tollere ius naturæ,nec permiſſionē à Chriſto datam.ideo Apoſt.condemnat tanquam hęreticos à fide diſcedētes,eos qui prohiberēt matrimo- *1.Tim.4.* nium,dicēs:Spiritus manifeſtè dicit quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide,attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum,in hypocriſi loquentium mendacium , & cauteriatam habentiū ſuam conſcientiam ,prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima eſt reſponſio. ¶ Dicendum eſt enim quod ſacerdotes & ordinati in ſacris ac religioſi tenentur ad cœli- *Quomodo* batū iure naturali , diuino , & humano,ſuppoſito quodā facto eorū humano ſ.quod cœlibes ſe fe- *cœlibatus* cerint ordinari,vel quòd liberè profeſſi ſint: Cùm manifeſtū ſit iure naturali & diuino promiſſio- *ſit de iure* nem eſſe ſeruandam homini,à fortiori Deo.vnde Glo.ſuper illud, Vouete & reddite,dicit: Voue- *naturali.* re eſt voluntatis,reddere neceſſitatis,iuxta illud: Si quid vouiſti Deo, ne moreris reddere,diſplicet enim ei ſtulta & infidelis promiſſio. Vnde contra ius naturæ & diuinum eſſe conſtat quòd vir.qui *1.Cor.7.* dedit corpus ſuum vxori in matrimonio, det alteri : & ſi dare præſumeret , donatio non teneret.eò quòd non habet poteſtatem corporis ſui.Eadem ratione idem dicendum de vxore.Si ergo vir qui de iure naturali eſt liber,per contractū matrimonij dat corpus ſuum mulieri,quæ ante cōtractum nullum ius in eo habebat:ſed ſuppoſita donatione & matrimonio, quod eſt quoddam factū ſuum humanum , tenetur vxori iure naturali, diuino & humano,quibus prohibetur communicatio ſui corporis alteri:à fortiori vir qui de iure naturali & diuino eſt liber,ad matrimonium & cœlibatum poteſt dare corpus ſuum Deo ad ſeruiēdum illi in caſtitate:quod fit per votum,per quod cōtrahitur matrimonium ſpirituale ex facto humano,& ſic tenetur iure naturali & diuino ac humano ſeruare corpus ſuum immaculatum Deo.& ſi communicat alteri in actu generationis,iniuriam fecit Deo,& donatio non tenet. Vnde Apoſtolus: An neſcitis quòd corpora veſtra membra ſunt Spi- *1.Cor.6.* ritus ſancti:ſpecialius per votum. Tollēs ergo membra Chriſti faciam membra meretricis? Abſit: quoniam qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur. Et alibi expreſſius: Adoleſcentiores viduas *1.Tim.6.* deuita , quæ cum luxuriatæ fuerint in Chriſto (hoc eſt abundantes & pingues effectæ in ſequela Chriſti)nubere volunt, habentes damnationē,quia primā fidem(hoc eſt promiſſionem qua caſtitatem ſeruare promittebant)irritā fecerūt. § Ex his manifeſtè apparet quod habētes votū caſtitatis, non ſolùm peccāt contrahēdo matrimoniū,ſed etiam ex illa volūtate nubēdi. Atqui religioſi profeſſi & alij in ſacris ordinati,habent votū explicitū vel implicitū,volūtariè & liberè acceptando religionē vel ordinē ſacrū,cui annexū eſt votum:Ideo ex conſequenti vouent & ſe obligant ad caſtitatem,licet id explicitè non exprimāt. Sicut quis contrahendo matrimoniū obligat ſe ad nutriendam vxorem,licet explicitè non exprimat.Sic acceptans epiſcopatum,ſe liberè obligat ad paſcendum gregē.Sic etiam acceptando ordinem ſacrū , ſe obligat ad caſtitatem,quæ eſt adiuncta.vnde in c.nullum,28.diſt,ſtatutū fuit quòd nullus ordinaretur in ſacris, niſi continentiā profiteatur explicitè vel implicitè.Et ad dictū Chriſti,Qui poteſt capere capiat:& Apoſt. quòd ſi non ſe continent,nubant:Dicendū quod qui ſe non continere iudicauerit,aut qui donū,ſine quo cōtinens eſſe non poteſt, ſibi cœlitus datum non exiſtimat,ab ordinibus abſtineat.Sed non intellexit de his qui ſe iam obligauerūt ad caſtitatē;ſicut nec de matrimonio iūctis,impedimēto perpetuæ infirmitatis accidente vxori:vel ſi vir reddatur poſt conſummatū matrimoniū,frigidus. Nec Apoſt. damnauit eos qui prohiberēt matrimoniū iam cōiunctis matrimonio:ſed dānabat Manichæos,quos præuidebat futuros:& dānaturos matrimonium , tanquam de ſe malum,& eos etiam qui ſecundas nuptias in viduis dānarent.Eccleſia autē non dānat matrimoniū in his qui liberi ſunt,& poteſtatē ſui corporis habent , ſed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel ſpiritualis aſtricti ſunt quia tales

ſui corporis poteſtatē nō habent. ¶ Verum adhuc cōtra hāc adiūctionē caſtitatis ſacris ordinibus
ex quorū libera ſuſceptione dicimus procedere votum & obligationem caſtitatis, inſtant heretici:
quia dicūt votū nō eſſe liberū, ſed coactū. & quod neque pōtifices nec etiā Eccleſia potuerūt a diū-
gere, tā graue onus ordinibus ſacris, quorū miniſteriū nō vni tribui, vt in antiqua lege, ſed omni-
bus viris alias idoneis volētibus in eis domino deſeruire, ſuſcipiēdi poteſtas à Chriſto cōceſſa eſt,
cum conſilio, & non cum præcepto caſtitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiūctio voti retrahit fideles à
Mat.11. cultu diuino. Et iugum Chriſti (quod ipſe dixit eſſe ſuaue) reddit importabile, cùm caſtitas ſit res
Sap.8. quæ perſuaderi poteſt, imperari autem nō. vnde Sapiens dicit, Sciui quoniā aliter non poſſum eſſe
1.Cor.7. cōtinens, niſi Deus det. Ideo Apoſt. Dico autē non nuptis & viduis, bonū eſt illis ſi ſic permāſerint
vt ego. Sed vnuſquiſque propriū donum habet à Deo, alius quidem ſic, alius verò ſic. Quòd ſi non
ſe continent, nubant. vnde ſubiungit Porrò ad vtilitatē veſtrā dico, nō vt laqueū iniiciā. Sed ex hac
adiūctione caſtitatis multi ſunt illaqueati, & cōmittunt multa mala in ſcandalū totius reipublicæ
Chriſtianæ. Igitur non poteſt illa caſtitas adiungi. Sed hæc argumēta procedunt ex diuinarum or-
dinationum ignorantia vel ex carnalis concupiſcentię excæcatione, quæ non permittit eos cōſide-
rare, quòd quicunque liberè eligit aliquid, ex conſequenti eligit omnia quæ ſunt neceſſariò con-
nexa, aliàs nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quàm ex conſequēti vult deformitatem
peccati, imò vellet (ſi fieri poſſet) illam deformitatem ſeparari ab actu. Nemo enim (vt D. Dio. ait)
intendens in malum operatur. Certum enim & euidens eſt, quod nemo cogit aliquē ad ſuſceptio-
nem ſacri ordinis, ſed quicunque ordinantur liberè petunt, & liberè ſuſcipiunt, & per conſequens
acceptant caſtitatem eis ex diuina ordinatione adiunctam. Non enim pontifices hāc adiunctionē
fecerunt, vt calūniantur hæretici: ſed ſancti Apoſtoli à Chriſto edocti, & à Spiritu ſancto inſpirati,
hanc diuinā ordinationem & adiunctionē publicauerunt, & inter canones ſuos ſcriptam relique-
Caſtitas ab runt. Habetur enim in 6. cano. A poſt. Eorum qui clericorū inſtitutū cœlibes nec ducta vxore de-
Apoſtolis ligunt, cœlibes permaneant: lectores & cantores ſolùm vxores ducere volumus, Concilia deinde
ſacris ordi- generalia, vt illa diuina & ſancta ordinatio ſeruaretur, eandē ordinationē recitarunt. Vnde in c. 6.
nibus eſt an generalis concilij Conſtātinopo. quod in Trullo celebratum eſt, cauetur: Quoniā autē in Apoſto.
nexa. decretis ſcriptum reperimus, Eorū qui in clericorum numerum non inito coniugio adſcribūtor,
ſolis lectoribus & cantoribus phas eſſe vxorem ducere. Nos etiam hoc approbantes, ſtatuimus: ex
hodierno die nullo modo licere hypodiacono, vel diacono vel presbytero, poſt eius inſtitutionem
ſeu ordinationem, vxorē ſibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hiſque qui monaſticā vitā
ſequuntur, cautū eſt in canone 16. Concilij Calcedonē. ex quibus ſatis cōſtat quod lectoris & can-
toris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui continentiā non habent adiunctā.
¶. Nec hæc caſtitatis adiunctio retrahit à diuino cultu, imò inducit ad puriorem, & per cōſequens
perfectiorē cultum diuinū. Non reddit etiam Chriſti iugū graue nec importabile, ſed leuius & ſua-
uius: liberat enim à ſolicitudine, & ab innumeris ferè & importabilibus matrimonij oneribus. Vn-
1.Cor.7. de Apoſt. Cōſulens cœlibatum, dicit: Volo autē vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui enim ſine vxore eſt,
Caſtitas à ſolicitus eſt, quæ ſunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui aotē cū vxore eſt, ſolicitus eſt quę ſunt
quibus libe mundi, quomodo placeat vxori & diuiſus eſt. Et mulier inupta & virgo cogitat quæ domini ſunt,
rat ſacerdo- vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quæ autē nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quo modo placeat vi-
tes. ro. Præterea dicit, Si acceperis vxorē, non peccaſti. Si nupſerit virgo, non peccauit: tribulationem
tamen carnis habebunt huiuſmodi. Secundò hæc annexio caſtitatis ſacris ordinibus facta, liberat
ſacerdotes, & maximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cùm tertia pars bonorum eccleſiæ ſit
pauperum & alia tertia fabricæ (vt dicunt canoniſtæ in c. gloria epiſcopi, &c. autum habet eccle-
ſia. 12. q. 2) tales onerati vxore & filiis ac filiabus, furarentur ab eccleſia & pauperibus. Tertiò hæc
diuina ordinatio & caſtitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias ſacerdotū à miſeria & cala-
mitate: Quia cùm in eccleſia Chriſtiana non debeat eſſe hęreditaria ſiue ſanguinis ſucceſſio, iuxta
Pſal.82. illud, Pone principes eorum, ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana omnes principes eorum qui
dixerunt, Hæreditate poſſideamus ſanctuariū Dei, Deus meus pone illos vt rotā, & ſicut ſtipulam
ante faciem vēti. Et ſic vxores & liberi benificiatorum, ipſis mortuis, eſſent pauperes & miſeri, per
mendicata ſuffragia ambulātes. Non igitur abſque maxima ratione & clericorum vtilitate fuit or-
dinatum, vt ſacris initiati non nuberent. Et quod ſi tentarent, matrimoniū nullum eſſe. Et quamuis
Eccleſia ha eccleſia non poſſit aliorum ſacramentorum materiā illegitimare: Apoſtolis tamen & eccleſiæ cō-
bet poteſta- miſit Chriſtus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificū conuictū & diuinum cultum
tem illegiti diſponere. Quia cùm matrimonium ſit cōtractus quidam ſpiritualis, ſubditur principi eccleſiaſti-
mandi ma- co, ſicut cæteri contractus principi tēporali. Ideo poteſt illegitimare materiā, ſicut in quatuor gra-
teriam ſa- dibus conſanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis ſpiritualis & indirectè in ſa-
cramenti. cramentis quæ requirunt iuriſdictionem, vt in ſacramento pœnitentiæ, quod requirit peccatorem

ſubditum

ſubditum: quæ ſubiectio ex eccleſiæ pendet inſtitutione. ¶ Et quo ad impoſſibilitatẽ ſeruãdi con-
tinentiam abſque Dei dono, dicendũ eſt quòd Deus non denegat ſpiritum bonum & continentię *2. Cor. 12.*
donum peteotibus ſcilicet propter humilitatem & meritum patiatur eos ſtimulis carnis agitari, vt *Remedia*
legimus de D. Paul. Et quo ad laqueum & ſcandala, dicendum quòd illa adiunctio caſtitatis non *contra ſti-*
parit ſcandala, ſed mala voluntas & affectio concupiſcentiæ, quæ interpolata ſuccreſcit, diu autem *mulos car-*
dilata minuitur, & tãdem extinguitur. Vnde D. Amb. dicit ſe plures vidiſſe continẽtiam perpetuã *nis.*
ſeruantes, quã interpolatam. eſt enim de libidine, ſicut de carbone & ferro ignito aſperſo modica
aqua. ¶ Ad huiuſmodi ſtimulorum carnis refrenationẽ & diminutionem facillima remedia habẽt
in ſacris ordinati. In primis habent ieiunia, cùm (vt Terẽtius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Ve-
nus. habent prętèrea flagella, vigilias, & alias auſteritates. Vnde Apoſt. dicebat, Caſtigo corpus me- *1. Cor. 9.*
um, & in ſeruitutem redigo, &c. habent præterea ſummum remedium, orationem. Vnde Apoſt. *2. Cor. 12.*
dicit ſe propter ſtimulũ carnis ter dominũ rogaſſe vt diſcederet ab eo, audiuítque reſpõſum domi-
ni, Sufficit tibi gratia mea. Si ſtimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cum
Ezechia, Domine vim patior, reſponde pro me: quid dicã, aut quid reſpondebit mihi, cum ipſe fe-
cerim? experietur id quod dicit Apoſtolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod *Eſa. 38.*
poteſtis: ſed faciet cum tentatione prouẽtum, vt poſſitis ſuſtinere. Habent prętèrea remedium per
deuitationem occaſionum, vt ſcilicet fugiant mulierum conſortia, & familiaritates, ac loca, & alia
huiuſmodi. Inſuper ament ſtudium literarum diuinarum. Vnde D. Hieronymus, Ama literarum *Ad ruſti-*
ſtudia, & vitia carnis non amabis. His remediis neceſſe eſt virum vxoratum vti tempore infirmita- *cum mona-*
tis vxoris, etiam ſi perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratam, cùm vir eius poſt conſummatio- *chum.*
nem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium eſſe in laqueum.
¶ Quintum impedimentum eſt conſanguinitas, quæ eſt vinculum ſanguinis aliquorum ab eo- *in Add. 4.*
dem ſtipite deſcẽdẽtiũ, carnali propagatione contractum, ad amicitiæ vnitatem. Et quia anima- *p. q. 5. ar. 1.*
lia bruta non coniunguntur ad amicitiæ vnitatem: ideo inter ea non dicitur eſſe conſanguinitas: *Conſangui-*
quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Aſcendenti- *nitas quid.*
um. 2. eſt deſcendentium 3. eſt collateralium Gradus inter aſcendentes & deſcendentes multipli-
cãtur ſecundum numerum perſonarum: ita quòd tot ſunt gradus, quot perſonæ dempto ſtipite à
quo incipit propagatio. Et ſic filius dicitur eſſe in primo gradu, & nepos in 2. & ſic deinceps prone-
pos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in 2. proauos in 3. abauus in 4. attauus in 5. & ſic
deinceps aſcendendo. In linea verò collateralium non computantur gradus ſecundum numerum
perſonarum, ſaltem ſecundum computationẽ canonicam, qua vtendum eſt circa matrimonij im-
pedimenta. Canoniſtę dant regulam, quòd inter collaterales, quantũ remotior diſtat à cõmuni ſti-
pite, tantum diſtant inter ſe. & ſic filius patris, & nepos ſororis, ſunt in 3. gradu: licet dempto ſtipite
ſint plures perſonę. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideo ſecundum Iſido. non oportet atten-
dere ad ſtipitem remotũ, ſed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagãtur.
Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimoniũ in linea collateralium, in linea ve-
rò aſcendentium & deſcendentium, omnes gradus impediũt & dirimũt. Vnde ſcriptũ eſt, Propter
hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Quod non intelligitur quo ad cõ-
habitationem: ſed quo ad matrimoniũ. Vnde dicũt cõmuniter doctores, quòd ſi Adam viueret vi- *Si Adam*
ta noſtra, & Eua mortua fuiſſet, non poſſet ducere vxorẽ. Hæc conſanguinitas impedit matrimo- *viueret, nõ*
nium inter aſcendentes & deſcendentes: nõ ideo quòd ſit contra primũ bonum matrimonij, quod *poſſet duce-*
eſt proles: quia filia ex ſemine patris poſſet concipere, & mater ex ſemine filij: poſſent etiã nutrire *re vxorem.*
& inſtruere: ſed non conuenienti modo: Inordinatũ eſſet enim quòd filia patri per matrimonium
iungeretur in ſociam cauſa generandæ prolis, quã oportet patri eſſe ſubiectam, velut ex eo proce-
dentem. Et magis inordinatũ eſſet, quòd mater filio iũgeretur & illi ſubiiceretur. Ideo de iure na-
turali pater & mater à matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alij aſcendentes & deſcẽdentes.
Vnde Philoſoph. recitat de camelo & equo, quòd abhorrẽt à matribus, ſaltem quandiu cognoſcũt *8. de*
eas eſſe matres. Et ſi aliqui barbari legantur matribus ſe cõmiſcuiſſe, hoc non proceſſit ex lege na- *anim.*
turali, ſed ex concupiſcentiæ ardore, quæ legem naturæ in eis offuſcauit. In linea collateraliũ etiam
aliqui gradus ſunt iure naturæ prohibiti, ſcilicet primus & ſecundus: licet in principio generis hu-
mani frater & ſoror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominum, & oporte-
bat propagationi humani generis corã impendere. Vnde non erant remouendæ à matrimonio niſi
illæ perſonæ, quæ matrimonio incõpetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cũ finis ſe-
cundarius matrimonij ſit repreſſio concupiſcentiæ, poſtmodum multiplicato genere humano, di-
uina lex per Moyſen data, nõ ſolùm patrem & matrem à matrimonio excluſit, ſed etiã alias perſo-
nas coniũctas. Vnde omnes illæ perſonæ exceptæ ſunt à matrimonio, quæ in vna familia cohabi- *3. ... .*
tare ſolent, & ſimul conuerſari, & quæ debent inuicem alteræ alterius pudicitiam cuſtodire. vnde

dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinem: quia turpitudo tua eſt: quia ſi inter eos carnalis copula eſſe poſſet, maximũ incendium libidini præſtaretur. Sed alios conſanguinitatis gradus lex vetus permiſit, imò quodam modo præcepit, vt ſcilicet de cognatione ſua vnuſquiſque vxorem acciperet, ne ſucceſſionũ confuſio eſſet. Quia tunc diuinus cultus per ſucceſſionẽ generis propagabatur. Sed poſtmodum in lege noua, quæ eſt lex ſpiritus, plures gradus conſanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per ſpiritualem gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus Dei deriuatur & multiplicatur. Sed tandem reſtrictum eſt per Eccleſiam vſque ad quartum gradum, prout habetur in c. non debet, de conſan. & affi. Quòd autem Eccleſia hoc poſſit, probatur ex hoc quod

Luc.10. Dominus dixit, Qui vos audit me audit. Sicut enim olim matrimonia gentiliũ ordinabantur per eorum leges: ita cõueniens eſt quòd matrimonium, quod eſt Eccleſiæ ſacramentum, ordinetur per ſtatuta Eccleſiæ: quæ non facit aliquos non eſſe cõſanguineos, ſed quòd aliqui ſint cõſanguinei, & quòd carnalis copula inter eos ſit licita vel illicita. Et ſic non mutat naturalia, inter quæ eſt conſanguinitas. Nec propterea ſequitur quòd Eccleſia habeat poteſtatem inhabilitãdi perſonas circa alia ſacramenta. Quia matrimonium non eſt ſolùm ſacramentũ, ſed eſt cõtractus quidam in officium

Affinitas quid. naturæ & cohabitationis, & non alia ſacramenta: ideo non eſt ſimile. ¶ Sextum impedimẽtum eſt affinitas, quæ eſt quædã perſonarũ propinquitas ex carnali copula, vel ipſius poteſtate proueniens, omni carens parentela. Cùm enim vir & vxor efficiantur vna caro: ſequitur quòd ſicut vir ſecundum carnem, omnibus ſuis conſanguineis attinet: & mulier eadem ratione, & vir conſanguineis vxoris. Hæc autẽ affinitas non cauſatur ex ſponſalibus, ſed ex matrimonio, per verba de præſenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex ſponſalibus, in quibus fit quædam pactio coniugalis, contrahitur aliquid affinitati ſimile, ſcilicet publicæ honeſtatis iuſtitia: ſic per matrimonium affinitas, quæ eſt aliquid ſimile conſanguinitati, non ſolũ ratione carnalis copulæ ſed etiam

Extra matrimonium cauſatur affinitas. ratione ſocietatis cõiugalis, ſecundũ quã etiã matrimoniũ eſt naturale. Carnalis verò copula extra matrimoniũ habita etiã affinitatẽ cauſat, vt habetur in c. diſcretionẽ, de eo qui cogno. cõſan. vxo. ſuæ, eò quòd in carnali copula etiam illicita, vir & mulier efficiuntur vna caro. vnde Apoſt. Qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur, ſ. per cõmixtionẽ ſeminis, & nõ aliter. Vnde quãtuncũque

1.Corint.6. vir clauſtrũ pudoris inuadat, & frangãt, niſi cõmixtio ſeminũ ſequatur, nõ cõtrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula non poteſt proles (propter quam cauſatur affinitas) produci. Affinitas nõ dirimitur manentibus his inter quos fuit prius contracta, quamuis moriatur perſona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ eſt proles in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nũquã deſtruũtur per deſtructionẽ cauſæ ſ. potẽtiæ generatiuæ patris, ſi fiat ſpado vel eunuchus, ſed ſolùm per corruptionẽ ſubiecti alterius extremorũ. ¶ In hac affinitate ſunt diuerſa genera & diuerſi gradus. Primũ genus conſiſtit in perſona, quæ in matrimonio vel aliter per carnalem ſeminũ commixtionẽ copulatur, & ſic omnes cõſanguinei viri ſunt affines vxoris ſiue alterius mulieris ab eo cognitę, in primo genere. Et ſimiliter omnes conſanguinei mulieris ſunt affines viri cognoſcetis eã. In ſecũdo verò genere ſunt cõſanguinei viri conſanguinei vxoris. Et ſic perſona addita perſonæ per carnis copulã, ſiue matrimoniũ, mutat genus. Gradus autem affinitatis cõputantur ſecũdum gradus cõſanguinitatis, Vnde regula generalis ad inueniendũ gradũ affinitatis, Quoto gradu conſanguinitatis attingit alicui vir, eodẽ gradu affinitatis attingit ei vxor eius, vel alias ex-

Affinitas in primo genere vſque ad quartũ gradum dũtaxat dirimit. tra matrimoniũ cognita. Affinitas præcedens in primo genere duntaxat vſque ad quartũ gradum impedit & dirimit matrimoniũ contractũ eadẽ ratione qua cõſanguinitas, ex inhabilitatione perſonarum, per ſtatutũ Eccleſiæ, vt habetur in c. non debet. de conſan, & affi. In ſecũdo autẽ genere non prohibetur: ideo nõ impedit. & ſic duo fratres poſſunt cõtrahere cũ duabus ſororibus, & pater & filius cũ matre & filia. Cùm igitur prędicta inhabilitatio fiat per ſtatutũ Eccleſię, ſequitur quod Papa poteſt diſpenſare, & facilius in affinitate, quã in conſanguinitate: in qua tamẽ inter aſcendentes & deſcendẽtes non poteſt diſpenſare. in linea verò collateraliũ cõſueuit in tertio & quarto gradu diſpenſare, ex cauſa rationabili. Sed in primo & ſecundo non cõſueuit. ¶ Dubiũ tamen eſt non modicum an papa poſſit diſpenſare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres ſucceſſiue habeant eandum vxorẽ, vel duæ ſorores eundẽ virũ. Videtur enim quòd nõ, eo quòd papa in lege naturæ diſpenſare non poteſt. Sed primus gradus affinitatis prædictus prohibitus eſt de iure naturæ: (Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo tua eſt) quia (vt dicit Rabbi Moyſes) lex data in illo loco, ſolum illas perſonas excludit à matrimonio, quæ ſimul habent conuerſari & cohabitare, & quarũ altera alterius pudicitiam debet cuſtodire. & ſic ſolum excipit eas quæ naturali iure exceptæ ſunt à matrimonio, cùm textus adducat rationẽ naturalẽ, dicens: Quia

In.4.diſt. 39.q.ar.3. ad tertium. turpitudo fratris tui eſt. Et ideo lex illa quoad hoc non eſt figuralis, ſed moralis. & in præceptis moralibus non cadit diſpenſatio. & huius opin. videtur fuiſſe D. Tho. dicit enim illam legẽ adhuc durare: Quia ſi infideles (& non loquitur de Iudęis, ſed abſolutè de omnibus infidelibus) antequàm

conuertantur,

conuertantur,contraxerint matrimoniũ cõtra illam legẽ poſt fidẽ ſuſceptã, non poſſunt in tali ma-
trimonio permanere.Ergo illa lex moralis eſt,& non iudicialis.Et quanuis ab initio generis huma-
ni,diſpenſante authore naturæ propter paucitatẽ hominum,contraherentur in eodem gradu ma-
trimonia:non tamen poſt multiplicationẽ: quia ceſſauit diſpenſatio & inclinatio cõtrahendi,non *Deuter.25.*
ſolùm in conſanguinitate,ſed etiã in affinitate. Et quãuis Deus diſpenſauerit cum Iudæis:imò etiã
præceperit fratrem accipere vxorem fratris, vt ſuſcitaret ſemen fratri,vt frater haberet liberos, vt *Leuit.20.*
nõ deleretur nomẽ eius ex Iſraël.Si verò frater filios haberet,prohibebatur,dicitur enim,Qui du-
xerit vxorẽ fratris ſui,rẽ illicitã facit. Cùm igitur illud de ſuſcitatione ſeminis fratris, eſſet iudicia-
le,& omnia iudicialia in morte Chriſti cõſummata fuerint,& Deus nõ diſpenſet: Sequitur quod
nec papa diſpẽſare poteſt,cũ ſit morale & naturale.Nec eſt ſimile de voto & iuramẽto,& prædicto
gradu affinitatis aut cõſanguinitatis:quia licet Chriſtus dederit poteſtatẽ ſuper omnes cõtractus &
cõſenſus hominũ,vt poſſit eos annullare vel cõmutare:quia in omnibus talibus intelligitur condi-
tio(ſi placeat ſuperiori)vt habetur in c.quemadmodũ,de iureiur.non tamẽ dedit ei poteſtatem im-
mutandi naturam:quod fieret,ſi diſpenſaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis.
Et ſi aliquando inueniatur cum aliquibus diſpenſatum, hoc fuit de facto,ſed non de iure. ¶ Septi-
mum impedimentum eſt publica honeſtas, iuxta cap.vnicum de ſponſa.lib.6.ſed quia de hac pu-
blica honeſtate dictum eſt ſuprà ver.7.ideo nunc pertranſeo. ¶ Octauum impedimentum eſt co- *Cognatio ſpi-*
gnatio ſpiritualis, quæ eſt propinquitas proueniens ex ſacramento baptiſmi & confirmationis, ſe- *ritualis*
cundum Eccleſiæ ordinationem. Ad cuius euidẽtiam ſciendum eſt,quòd ſicut per carnalem pro- *quid.*
pagationem accipit homo eſſe naturæ , ita per ſacramentum accipit eſſe gratiæ. Et ideo ſicut vin-
culum amicitiæ,quod ex carnis propagatione cõtrahitur,eſt homini naturale:ita vinculum amici-
tiæ,quod contrahitur ex ſacramentorũ ſuſceptione, eſt aliquo modo naturale alicui, inquãtum eſt
membrum Eccleſiæ. Et ſingulariter in ſacramento baptiſmi & confirmationis,quæ cõparãtur ge-
nerationi & duplici hominis natiuitati:Quarum prima eſt interior in vtero,in qua id quod natum *Natiuitas*
eſt,ſiue quod generatur,adeò debile eſt, quod non poſſet extrà poni abſque periculo. Et huic na- *hominis du-*
tiuitati aſſimilatur generatio poſt baptiſmum,in quo regeneratur aliquis quaſi fouendus intra vte- *plex.*
rum Eccleſiæ.Secunda & exterior natiuitas eſt ex vtero, quando id quòd generatũ eſt in vtero tã-
tum roboratũ eſt,quod poteſt abſq; periculo exponi exterioribus. Et huic aſſimilatur confirmatio,
per quã homo roborãtur & exponitur in publicũ ad cõfeſſionem nominis Chriſti. Et ſicut in cor-
porali generatione ſunt pater,& mater, & filius carnales, inter quos naſcitur vinculũ amicitiæ car-
nalis,quod dicitur conſanguinitas : Ita in prædictis ſacramentis ſunt pater, & mater, & filius ſpiri-
tuales,inter quos cõſurgit quædam familiaritas & vinculum amicitiæ,quod dicitur cognatio ſpiri
tualis. Baptizans & cõfirmans gerit perſonã Dei,cuius inſtrumentũ eſt, & dicitur pater ſpiritualis.
Baptizatus & cõfirmatus regeneratur & renaſcitur filius Dei ſicut patris, & Eccleſiæ ſicut matris.
Ille verò qui baptizatũ ſuſcipit de ſacro fonte,aut confirmatum tenet in confirmatione,ſiue ſit vir, *Pater et ma-*
ſiue mulier,ſiue vnus tantum,ſiue plures,dicitur mater ſpiritualis,propter Eccleſiam,quam repræ- *ter ac filius*
ſentat:ſicut baptizans & confirmans dicitur pater ſpiritualis,propter Deum cuius inſtrumentũ eſt *ſpirituales.*
& cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroque contrahit habitudinem
ſiue propinquitatem quandam & vinculum amicitiæ ſpiritualis:ſic quòd cum nullo eorum poteſt
eſſe matrimonium:Illud tamen vinculum non cõtrahitur inter patrem & matrẽ ſpirituales. Quia
ſi baptizans ſit laicus, poteſt contrahere cum ſuſcipiente uel tenente ſiue matrina , ſicut etiam vir
& vxor conueniunt, nec prohibẽtur. Sic quia vxor cum viro poſt conſummationem matrimonij *Inter tenẽ-*
eſt vna caro,ideo transfunditur cognatio ſpiritualis ex viro in vxorem, & è conuerſo,vt habetur in *tes non con-*
c.maritus,extrà de cogn. ſpirit. ſic quòd vxor patrini ſiue leuantis aut tenentis , non poteſt contra- *trahitur*
here matrimonium cum baptizato,neque etiam cum patre baptizati:licet ipſa non tetigerit bapti- *vinculum.*
zatum aut confirmatum.Et ſimiliter maritus matrinæ leuantis,aut tenẽtis,non poteſt contrahere
cum filia baptizata aut confirmata,neque cum matre ipſius.Secus ſi matrimonium non fuerit con-
ſummatum tempore quo contrahitur cognatio ſpiritualis. Ideo ſi maritus ante copulam carnalem
moriatur,vxor poterit filium mariti ducere in virum,& ſimiliter maritus filiolam vxoris, ſiue ante
copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius eſt aliquid patris , ſecundum Philoſoph. & non
è conuerſo:ideo cognatio ſpiritualis patris aut matris tranſit in filios & filias,& non è conuerſo:Sic
quòd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel ſorores baptizati & confirmati , &
nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiam baptizantis , poteſt contrahere
cum baptizato vel baptizata,nec cum cõfirmato aut confirmata: licet poſſint cõtrahere cum fra-
tribus, aut ſororibus baptizati vel confirmati,vt habetur in c.ueniens.de cogn.ſpir.Pater tamẽ po-
teſt contrahere cum filiola filij vel filiæ ſuæ:& leuantes ad inuicem, hoc eſt patrinus cum matrina,
quia nõ cõiunguntur in aliquo corpore ſpirituali,niſi per accidens : vnus enim per ſe ad ſuſcipien-

dum ſiue leuãdum aut tenẽdum ſufficeret. Ideo nõ oportet quòd inter eos naſcatur cognatio ſpiritualis,quæ impediat aut dirimat matrimoniũ. Notandum tamen quòd quando ſacerdos vel laicus eſt baptizans & leuans, quando fit baptiſmus per immerſionẽ: tunc perſona immediatè ſuſcipiẽs,vel tangens eum,ſiue nudum,ſiue indutũ,dicitur ſuſcipiens & patrinus & matrina. Si verò ſolùm aſſiſtat,etiam ſi preſbytero reſpondeat,abrenuncio,&c. non cõtrahit cognationem ſpirituale. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd tres ſunt cognationes ſpirituales, quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum,& dirimit contractum. Vna eſt quæ dicitur ſpiritualis paternitas,quæ eſt inter baptizantẽ & confirmantem,ac leuantem & tenentem, & baptizatum vel confirmatum. Secũda dicitur ſpiritualis compaternitas, quæ eſt inter patrem & matrem ſpirituales & carnales,ſiue inter baptizantẽ,cõfirmantem,leuantem,ac tenẽtem, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur ſpiritualis fraternitas, quæ eſt inter filios baptizantis & confirmantis,leuantis ac tenentis,& baptizatum ſeu confirmatum, vt in c.tua nos.de cogn.ſpit. Notandum tamẽ quòd cùm dicimus cognationẽ ſpiritualem dirimere matrimoniũ,intelligendum eſt quando præcedit:quia ſi ſequatur non ſoluit vinculum,neque etiam actum,ſi ex ignorantia aut neceſſitate procedat. Si verò ex malitia,impedit actũ,quo ad petitionem,ſed non quo ad redditionem. Et ſic cùm pater baptizat vel leuat propriũ filium in articulo neceſſitatis,vel cum ignorat eum eſſe filium,non peccat,etiam vtendo matrimonio. Sed ſi hoc ex malitia facit,perdit poteſtatẽ petendi debitũ,& ſimiliter vxor,ſi ſit cauſa quòd maritus leuet propriũ filiũ de ſacro fonte. Per alia autẽ ſacramenta à

1.Cor.4. baptiſmo & confirmatione,non oritur ſpiritualis cognatio. Quia licet dent eſſe gratiæ,non tamen per modũ generationis: ſicut dictũ eſt de baptiſmo & cõfirmatione. Nec obſtat quod Apoſt.dicit, Nam in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat ſe patrem,quia illa inſtructio fuit per modũ catechiſmi,& non per regenerationẽ ſiue baptiſmũ: Quia(vt ibi dicit)neminẽ illorum, demptis paucis,baptizauit. Hæc autem propinquitas nõ dicitur cognatio ſpiritualis, ſed diſpoſitio quæ ſolum impedit,& non dirimit,vt dictum eſt cùm de catechiſmo ageretur ver. præced. Et licet

An per cõfeſ. cõtrahatur cognatio ſpiri. per pœnitentiã tollatur peccatum actuale,ſicut per baptiſmum,originale: Quia tamen hoc nõ eſt per modũ regenerationis,ſed ſanationis:ideo per pœnitẽtiam non cõtrahitur cognatio, ſed quoddam fœdus inter mulierem & ſacerdotem,quod eſt cognationi ſpirituali ſimile, vt tantum peccet eam carnaliter cognoſcens, ac ſi eſſet ſua ſpiritualis filia: & hoc ideo eſt,quia maxima familiaritas

In add.3.p. q.57. eſt inter eos, propter quam familiaritatem cognatio ſpiritualis introducta eſt ab Eccleſia, vt tollatur occaſio peccandi. ¶ Nonum impedimentũ dirimens eſt cognatio legalis,quę eſt propinquitas

Cognatio legalis quid. quædam proueniens ex adoptione. Adoptio autem ſecundum iuriſtas, eſt extraneæ perſonæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima aſſumptio. Ad cuius intelligentiam ſciendum eſt, quod

In 2. Phyſ. ſicut Philoſoph.dicit, Ars imitatur naturam,& ſupplet defectum naturæ quantum poteſt in illis,in quibus natura deficit. Vnde ſicut per naturalem generationẽ aliquis filium producit: ita & per ius poſitiuum,quod eſt ars boni & æqui,poteſt aliquis aſſumere ſibi aliquem in filium,ad ſupplẽdum

Adoptio duplex. filiorum perditorũ defectum: propter quod præcipuè introducta eſt adoptio:quæ eſt duplex: Vna dicitur perfecta: quæ ſpeciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectè naturalem filiationẽ imitatur. Et ſic adoptatus ſuccedit patri ab inteſtato: nec poteſt eum adoptans,ſine culpa priuare quarta parte hæreditatis, ſic adoptari non poteſt, niſi ille qui eſt ſui iuris, qui ſcilicet non habet patrem vel eſt emancipatus. Et hæc adoptio non fit niſi authoritate principis. Alia eſt adoptio quæ imitatur filiationem naturalẽ imperfectè,quæ vocatur ſimplex adoptio,per quam adoptatus non tranſit in poteſtatem adoptantis, vnde magis eſt depoſitio ad perfectam adoptionem, quàm perfecta adoptio. Et hoc modo poteſt adoptari ille qui non eſt ſui iuris,& ſine authoritate principis,ex authoritate tamen magiſtratus. Et ſic adoptatus non ſuccedit in bonis adoptantis ab inteſtato,neque tenetur adoptans aliquid de bonis ſuis in teſtamẽto illi legare aut dare,niſi velit. Et cum lex diuina excludat à matrimonio perſonas quæ habẽt ſimul cohabitare (vt dictum eſt)& filius adoptatus,& eius vxor,& filij & filiæ eius,conuerſentur in domo patris adoptãtis, ſicut filius naturalis:ideo legi-

Cognatio legalis inter quos matrimoniũ impediat. bus humanis prohibitum eſt inter tales matrimoniũ contrahi. Ad ſciendum autem inter quas perſonas cognatio legalis matrimonium impediat,notandum quòd triplex eſt cognatio legalis. Prima eſt deſcendentium,quæ contrahitur inter patrem perfecta adoptione adoptãtem filium,& ipſum filium adoptatum,ac etiam filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis,& deinceps. Secũda eſt per modum cuiuſdã affinitatis,quæ eſt inter patrem adoptãtem,& vxorem filij adoptiui,& inter filium adoptiuum,& vxorem adoptantis. Tertia eſt inter filium adoptiuum, & filiã naturalem adoptantis. Prima & ſecunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt: Tertia verò non, niſi quandiu manet ſub poteſtate patris adoptãtis, vnde mortuo patre cõtrahi poteſt inter eos matrimonium,vt in c.vnico,de cogna.lega. ¶ Decimum impedimentũ dirimens eſt cultus diſparitas, per quam non intelligimus diſparitatem cultus & rituum infidelium: quia infideles gentiles vnius

cultus poſſunt contrahere matrimoniũ cum infidelibus alterius cultus,cùm inter eos matrimoniũ
nõ ſit ſacramentum,ſed officium naturæ ſolùm,nec prohibeantur iure diuino:quia apud deum nõ
refert qualitercunque quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoſcendo vxorem ſuam *In Add.3.*
propter bonum prolis aut fidei,quia tenetur vxori debitum reddere & ſic eſt actus iuſtitiæ. Nec *p.q.95.ar.2.*
obſtat illud quod D. Aug.dicit ſuper illud Apoſt.Omne quod non eſt ex fide,peccatum eſt: quia
non eſt ſic intelligendum quòd in quolibet actu infideles peccent,ſed quia per id quod agunt,non *Matrimonium inter*
poſſunt à ſeruitute peccati liberari:vt quidã putabant,quòd quilibet in fide ſua poſſet ſaluari. Non *infideles nõ*
tamẽ eſt inter infideles perfectum matrimoniũ,nec ſacramentum:nec habet virtutẽ ex opere ope- *eſt inſeparabile.*
rato:nec habet talem indiſſolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per diſparitatẽ cultus in-
telligi oportet diuerſitatẽ cultus fideliũ:ſic quòd ſi alter contrahentiũ tempore cõtractus matrimo-
nij ſit Chriſtianus,& alius non ſit Chriſtianus,ſed infidelis,Iudæus,vel Gentilis,matrimoniũ inter
eos contractũ,iure diuino eſt nullũ,& inefficax. Neque abſque peccato Chriſtianus poteſt cõſum-
mare,niſi infidelis conuertatur ad fidẽ:quia (vt dicit Apoſt.) Quæ cõuentio lucis ad tenebras? Sed
maxima cõuentio eſt in matrimonio:ergo ille qui eſt in luce fidei,non poteſt cõtrahere vel conue- *1.Cor.6.*
nire cũ illa,quæ eſt in tenebris infidelitatis. Vnde Malach.dicebat, Contaminauit Iuda ſanctifica- *Malac.2.*
tionem Domini,quoniã dilexit & habuit filiam Dei alieni. Sed hoc non eſſet,ſi inter eos potuiſſet
verum matrimoniũ contrahi,igitur &c. Ratio huius impedimenti eſt:quia talis diſparitas eſt con-
tra principalius bonum matrimonij,quod eſt proles ad cultum Dei educãda. Cùm enim educatio
fiat per patrẽ & matrem,oportet quòd ſecundum communem fidem intẽdant cõmunem prolem
educare. Ideo ſi eſſent diuerſæ fidei,intentio vnius eſſet contraria intentioni alterius: & per conſe-
quens non bene educaretur proles: quia vnus illorũ retraheret à cultu veri Dei. Nec obſtat quòd
Ioſeph contraxit cũ Ægyptiaca,& Moyſes cum filia Ietro ſacerdotis Madian,& Eſter cum Aſſue-
ro:quia ex ſpeciali inſtinctu Spiritus ſancti illud feciſſe creduntur,& non poterat eſſe timor pertra-
hendi ad idololatriã. Et ſi adducãtur paſſus legis Moyſi, in quibus permittitur matrimonium cum
alienigenis,vt Deut.21. Dicendum quòd intelligitur quando volebant cõuerti ad fidem & ritũ Iu-
dæorum. ¶ Notãdum quòd ſi huiuſmodi impedimentũ ſuperueniat matrimonio ritè inter fideles
cõtracto & cõſummato,nõ poteſt diſſoluere vinculum matrimonij, licet ſoleat quo ad thorum & *Regula generalis.*
cohabitationem:vt ſi vir vel mulier fiat apoſtata vel hæreticus:quia regula generalis eſt,quòd nihil
ſuperueniens matrimonio ritè inter fideles cõtracto & cõſummato,poteſt diſſoluere vinculũ con-
iugale,licet bene cohabitationẽ & thorũ. Sed ſi aliquis fidelium contrahat cum hæretica baptiza-
ta,eſt verũ matrimoniũ,quamuis peccet contrahendo,ſi ſciat eam hæreticam:ſicut peccaret,ſi cum
excõmunicata ſcienter cõtraheret. Nõ tamẽ propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus eſſet ſi
aliquis catechumenus rectam fidem habens, ſed non baptizatus, cõtraheret cum aliqua fideli ba-
ptizata,quia non eſſet verum matrimoniũ,eò quòd baptiſmus eſt ianua ſacramẽtorum: & ideo ad
ſacramentum requiritur quòd vterque contrahentium ſit baptizatus. Vnde hoc impedimentũ ma-
trimonij non dicitur diſparitas fidei,ſed diſparitas cultus, qui reſpicit exterius ſeruitium & exterio-
rem proteſtationem & profeſſionem,quæ fit per ſacramentum baptiſmi. Cùm verò ambo coniu-
ges in infidelitate exiſtentes,contraxerunt matrimonium, & vnus cõuertitur ad fidem,& baptiza-
tur,fides illius nõ diſſoluit,ſed perficit matrimonium,etiam ſi alius nolit conuerti,dummodo con-
ſentiat habitare cum eo ſine contumelia creatoris. Et ſic conſuluit Apoſt.fideli cohabitare infideli.
Ex quo habetur quòd non tenetur fidelis conuerſus cohabitare cum infideli nolente cõuerti, etiã
ſi infidelis velit cohabitare abſque contumelia creatoris,donec conuertatur ad fidẽ & baptizetur.
¶ Aliquando enim vinculo matrimonij manente,ſoluitur matrimoniũ, quantum ad cohabitatio-
nem & debiti ſolutionem. In qua re pari paſſu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrumque
eſt contra bonum prolis, & infidelitas eſt adulterium ſpirituale,quod eſt grauius. Vnde ſicut vir ſe
habet ad poteſtatem dimittendi adulteram, vel cõmanendi cum ea:ita ſe habet ad poteſtatem di-
mittendi infidelem,vel commanendi cum ea. Sed vir iniuriam paſſus,poteſt liberè cõmanere cum
adultera ſub ſpe correctionis,& ſi non ſit in adulterio obſtinata, & nolit in eo perſeuerare,quia tũc
non deberet cohabitare cum ea,ne videretur patronus turpitudinis: quamuis etiam ſi habeat ſpem
correctionis,poſſit liberè dimittere illam. Sic fidelis cõuerſus poteſt cum infideli manere,ſi habeat
de ipſa ſpem correctionis,& ſi nõ videat eã in infidelitate obſtinatã: & bene facit cõmanendo,non
tamẽ tenetur. Vnde Apoſt.nõ præcipit,ſed cõſulit. Nec fit præiudiciũ vxori,niſi ex culpa ſua,quia
cõuerti contẽnit. Si verò immineret viro periculũ ex tali cohabitatione,vt quãdo nõ vult habitare
cũ ea abſq; cõtumelia creatoris:debet eã dimittere, & manere innuptus,vel cũ alia Chriſtiana cõ-
trahere,& tũc non habebit duas vxores:quia ſecũdum matrimoniũ,quod eſt in fide Chriſti cõtra-
ctum,eſt fortius,& totaliter tollit primũ,quod nõ erat ratũ,& ſic mulier infidelis dimiſſa,poſt ma-
trimoniũ viri cum Chriſtiana,poteſt cõtrahere cũ alio. Si verò poſtea vellet cõuerti,& ad primum

virum redire,non poſſet,cùm vinculum ſit ſolutum. Nec obſtat quod vinculum ſeruitutis nõ ſoluitur per baptiſmũ,vnde Apoſt. Quicũque ſub iugo ſunt ſerui,omni honore dominos ſuos dignos
1.Tim.6. arbitrẽtur:tamen eſt minor ſeruitus,&c.quia ſeruire non repugnat perfectioni Chriſtianæ religionis,quæ maximè humilitatem profitetur, ſicut obligatio matrimonij, in quo nõ obligatur vnus alteri,ſicut poſſeſſio eius, vt dominus ſeruo:ſed per modũ cuiuſdam congruæ ſocietatis, quæ nõ eſt infidelis ad fidelem. Et licet matrimonium quod inter fideles cõtrahitur, ſit perfectius quàm illud quod contrahitur inter infideles:& quòd ſi fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito,diſſoluatur : non tamen ſequitur quòd matrimonium inter infideles contractum in gradn prohibito per Eccleſiam,diſſoluatur : quia infideles non baptizati non ſunt aſtricti ſtatutis Eccleſiæ,vt habetur in c.gaudemus,extrà de diuort.ſed bene ſtatutis iuris dinini. Ideo ſi in gradibus prohibitis ſecũdum legem diuinam contraxerint, poſt conuerſionem diſſoluitur,& non poſſunt commanere. Et
Leuit.18. quamuis filius qui per infidelitatem amittit ius hæreditatis,per conuerſionem recuperet hæreditatem,etiam ab alio poſſeſſam,patre ab inteſtato decedente:non tamen ſequitur quod vxor,quæ noluit cum viro conuerti, ſi poſt matrimonium viri cum Chriſtiana conuertatur, debeat cum recuperare:quia vinculũ patriæ poteſtatis non ſoluitur per infidelitatem,ſicut vinculũ matrimonij infi-
Mat.19. delium per matrimoniũ alterius in fide contractũ. per alia autẽ crimina non diſſoluitur matrimonium. Vnde Chriſtus, Qui dimiſerit vxorem,niſi ob fornicationis cauſam,mœchatur. ¶ Nec fornicatio aut adulteriũ ſoluit vinculũ eſſentiale matrimonij , quando matrimoniũ eſt ratũ per fidem in ſacramẽto baptiſmi proteſtatã : cùm matrimoniũ inter fideles contractũ, ſit ſacramentũ Eccleſiæ,ex quo habet perfectã firmitatẽ,inquantũ ſignificat indiuiſibilem coniunctionẽ Chriſti & Eccleſiæ:& oppoſitũ dicentes nõ poſſunt ſuſtinere quòd matrimoniũ inter fideles contractũ & conſummatum, ſit ſacramentũ Eccleſiæ, quod tamen eſt per Eccleſiã determinatũ, vt ſupra dictũ eſt.

Adulteriũ non ſoluit vinculum matrimoniale.

Poteſt enim ſic argui, quia ſi ſolueret vinculũ matrimonij , nõ ſignificaret indiuiſibilem vnionem Chriſti & Eccleſiæ:à qua ſignificatione habet quòd ſit ſacramentũ,quia ſi poſſet per adulteriũ diſſolui,ſignificaret falſum. Quòd autẽ nõ ſoluatur vinculũ eſſentiale per adulteriũ,patet ex eo quod
Matth.5. mulier cõmittens adulteriũ, remanet ligata,cùm Chriſtus dicat, Quicunque dimiſerit vxorẽ ſuã, excepta fornicationis cauſa,facit eam mœchari. Et qui dimiſſam duxerit,adulterat. Et ſi per adulterium ſolueretur vinculum matrimonij,ipſa ex culpa ſua reportaret commodum,& matrimonia faciliter & paſſim diſſoluerentur, propter magis deſideratum coniugium adulterando, quod eſſet totam Chriſtianã politiã confundere. Nec valet euaſio aliquorũ dicentiũ quòd matrimoniũ tenet quantũ ad adulterantẽ,ſed non quantũ ad illum qui paſſus eſt iniuriam. Quia(vt dictũ eſt)matrimoniũ eſt vinculum & nexus duorum, & relatiuum æquiparentiæ, & non poteſt ſolni ex parte vnius,quin ſoluatur ex parte alterius, ſicut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo ſunt æqualiter inuicem ligati, quòd ligamen vnius pendet ex ligamine alterius,ſiue vna chorda,illa fracta,nullus eorum eſſet ligatus alteri:ſic ſomnium & contra experiẽtiam videtur,quòd adulter maneat ligatus vinculo eſſentiali, & non alius. Et ideo non eſt intelligendum, quòd Chriſtus dicendo, Quicunque dimiſerit vxorem ſuam,excepta fornicationis cauſa,facit eam mœchari:& qui dimiſſam duxerit,adulterat:dederit viro licentiam alteram ducendi, & dimittẽdi adulteram,quo ad vinculum eſſentiale : ſed ſolùm dimittendi eam , quantum ad thorum & cohabitationem : ſic quòd vir dimittens eam ex cauſa fornicationis,non facit eam mœchari:nec eſt cauſa adulterij eius ſi mœchetur:quod eſſet,ſi ipſam ſeruantem caſtitatem cõiugalem dimitteret. Nec dixit Chriſtus, Quòd ſi vir,qui propter fornicationem vxorem dimitteret, & aliam vxorẽ duceret,non mœcharetur. Et quòd ſi verus ſenſus à Chriſto intentus, apparet ex D.Paulo,ſupponendo primò quòd ſi vir propter fornicationem vxoris poteſt illam dimittere, etiam vxor poteſt virũ dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere ſit grauius,inquantum eſt cõtra bonum prolis, propter incertitudinem, non tamen inquantum eſt contra bonum fidei, ad quam coniuges ſibi inuicem æqualiter tenentur. Nam ſicut dicitur, Mulier poteſtatem ſui corporis non habet,ſed vir : Sic dicitur, Vir poteſtatem ſui corporis non habet,ſed mulier. Illo ſuppoſito Apoſt.declarat intentio-
1.Cor.7. nem Chriſti,dum ait:His autẽ qui matrimonio iuncti ſunt,præcipio non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere. Quòd ſi diſcedat (ſcilicet in caſu licito ex cauſa fornicationis viri, prout Chriſtus conceſſit)manere innuptam:aut reconciliari viro ſuo, Hæc verba clariſſimè ſonãt, quòd vxor ex cauſa fornicationis poteſt diſcedere à viro fornicante. Sed ſi diſcedat, debet manere innupta.ergo idem dicendum eſt de viro,cùm(vt probatum eſt)in hoc ſint æquales,vnde manifeſtiſſimè ſequitur quòd vinculm eſſentiale non eſt ſolutum : quia ſi eſſet ſolutum , poſſet nubere : quod non poteſt, ſed reconciliari viro, vel manere innupta. Nec ex hoc ſequitur quod propter peccatum alterius quis priuetur iure ſuo : quia ſi velit debitum,poteſt reconciliari. Si nolit, ſeruet continentiam, ad quam licet nullus per ſe obligetur, tamen bene peraccidens, vt propter ægritudinem

incnrabi-

incurabilem corporalem vel ſpiritualem,ac etiam ex ſuppoſitione,ſcilicet ſuppoſito quòd nolit re-
conciliari. ¶ Ex præmiſſis patet quòd ſola fornicatio carnalis vel ſpiritualis eſt ſufficiens cauſa di-
uortij,comprehendendo ſub fornicatione vitium contra naturam,quod eſt longè grauius,propter *In Add.3.*
quod diuortiũ fieri poteſt,licet euangelio non exprimatur, tum quia eſt paſſio innominabilis,tum *p.q.62.ar.*
quia raro accidit,tum quia non ita cauſat incertitudinem prolis. ¶ Notãdum quòd licet vir quàm *1.art.3.*
citò ſibi conſtat de fornicatione vxoris,poſſit proprio arbitrio illam dimittere,quo ad thorum tan-
tùm,non tamen poteſt quo ad cohabitationẽ abſque iudicio Eccleſiæ: quia ſi faceret, poſſet cogi
ad cohabitandum, niſi vir incontinenti probaret per teſtes,quibus creditur: & fornicatio probari
cenſetur, ſi teſtes deponant de ſuſpicione violenta, ſcilicet quòd viderint ſolum cum ſola, nudum
cum nuda,horis & locis ſuſpectis. Quando autem maritus vult accuſare vxorem ad thori ſepara-
tionem vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice ſpirituali: & tunc inſcriptio fieri non *Modus ſepa*
debet. Nec propter ſententiam iudicis impeditur eius reconciliatio: quia ſententia in fauorem da- *rationis pro*
tur,quantum placuerit iniuriam paſſo. Pro reconciliatione autem non oportet adire iudicem Ec- *pter adulte*
cleſiaſticum,vxor enim adultera tenetur reddere debitum viro, quotieſcunque fuerit reuocata. Si *rium.*
autem vir eam accuſare voluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem ſecularem, coram
quo debet fieri inſcriptio, cum obligatione ad legem talionis, ſi in probatione deficiat. ¶ Ex præ- *Matth.19.*
miſſis ſequitur,quòd non excuſabantur olim antiqui dimittentes vxores ſuas, dando libellum re- *Libellus re-*
pudij,permiſſum ad duritiam cordis,vt vitaretur homicidium,cùm inſeparabilitas matrimonij ſit *pudij olim*
de iure naturali,à quo hominum malitia non excuſat,neque deobligat. Præterea contra legem na- *non excuſa-*
turæ eſt,quòd quis contrarietur Deo: quod fieret,ſi quos Deus coniunxit,homo ſepararet. Inſuper *bat.*
matrimonium ordinatur ad educationem prolis,nõ ad tempus,ſed per totam vitam, vnde de lege
naturæ eſt quod parentes filiis theſaurizent. vnde Apoſt. Non debent filij theſaurizare parentibus, *2. Cor. 12.*
ſed parentes filiis: qui & hæredes ſunt parentum: ideo cùm proles ſit commune bonum viri & vxo- *Rom.8.*
ris, oportet eorum ſocietatem perpetuò manere indiuiſam, ſecundum legis naturæ dictamen. Et
ideo quanuis aliæ leges nõ prohibuerint ſeparationem: lex tamen Chriſti ad perfectum hominem
adducens,in primum ſtatum ac inſtitutionem reduxit matrimonium. ¶ Hęc autẽ inſeparabilitas *Heb.6.*
dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò inquantum eſt officium naturæ,ad bonum prolis: Se-
cundò inquantum eſt ſacramentum Eccleſiæ,& ſignum perpetuæ coniunctionis Chriſti & Eccle-
ſiæ. Et ſic ſeparatio magis directè repugnat ſignificationi, quàm prolis bono, cui conſequenter re-
pugnat, vnde inſeparabilitas matrimonij amplius in bono ſacramenti intelligitur, quàm ſecũdum
quod eſt bonum prolis. Et ideo ex quo matrimonium inſtitutum eſt ſacramentum Eccleſiæ,non
poteſt cadere in eo diſpenſatio, ſicut ante inſtitutionẽ, vt officiũ naturæ, vnde diſpenſatum fuit cũ *Gen.21.*
Abraham de eiectione Agar,quæ erat eius vxor ſecundaria. In nouo autem teſtamento non legi- *Galat.4.*
tur diſpenſatio: quia non poteſt Deus eſſe author falſitatis. Et quanuis inſeparabilitas matrimonij
impediat bonum in aliquo homine: bonum tamẽ commune prolis, ad quod ex natura ſua ordina- *In add.3.p.*
tur,præferendum eſt bono particularium perſonarum. ¶ Vndecimum impedimentum eſt impo- *q.58.art.1.*
tentia coeundi: quia omnis contractus,in quo quis ſe obligat ad dandum id quod dare non poteſt,
eſt nullus,ſed per matrimonium aliquis ſe obligat ad copulã carnalẽ,& reddẽdum debitũ naturę: ſi
ergo illud reddere nõ poſſit,non eſt matrimoniũ. Et licet copula carnalis non ſit de eſſentia matri-
monij: tamen poteſtas ad illam eſt de eius eſſentia, vnde in c. quod ſedem, de frigidis & male. dici-
tur, Sicut puer qui non poteſt debitũ reddere, nõ eſt aptus cõiugio: ſic qui impotẽtes ſunt, minimè
apti ſunt ad cõtrahendum matrimoniũ. Ad huius euidentiã ſciendum eſt quòd impotẽtia coeũdi
poteſt dupliciter cõtingere, Primò ex cauſa intrinſeca & naturali, vt ex frigiditate: & hoc duplici-
ter. Quia vel eſt tẽporalis,vel perpetua: Si tẽporalis,non ſoluit matrimoniũ,cum ei ſubueniri poſſit *Impotentia*
remedio medicinæ. Si eſt perpetua,ſoluit matrimoniũ. Ille tamẽ qui hoc impedimentũ habet,nõ *coeundi.*
poteſt amplius matrimoniũ contrahere: alter verò nubere poteſt, tantũ in domino. Ad experiendũ
autem an impedimentum ſit perpetuum,vel temporale, Eccleſia ſtatuit determinatum tempus. ſ.
trienniũ, poſt quod ſi fideliter ex vtraque parte operã dederint copulæ carnali, inuenitur matri-
monium non eſſe conſummatum, iudicio Eccleſiæ diſſoluitur, ſeruata certa ſolennitate expreſſa in
c. literæ veſtræ,& c. laudabilem, de frigi. & malefi. Et ſi Eccleſia ſe deceptam inueniat, quando. ſ. ille
in quo erat impedimentũ,poſt trienniũ carnalẽ copulam cum alia habeat, redintegrat primum &
dirimit ſecũdum, quãuis de eius licentia ſit factũ: quia nõ poteſt eſſe impedimentum naturæ per-
petuum viro, reſpectu vnius mulieris,& nõ reſpectu alterius. Si verò non poſſit complere actũ car-
nalem cũ virgine, tunc medicinaliter aliquo inſtrumento poſſunt clauſtra pudoris aperiri & con-
iungi: nec hoc eſt contra naturam, quia non propter delectationem. Abominatio autẽ mulieris nõ
eſt cauſa intrinſeca & naturalis, ſed extrinſeca, de qua poſtea dicetur. Et quanuis ſenes ſint frigidi,
quantum ad generationem nõ tamẽ quãtum ad carnalem copulam, licet rarã. Ideo matrimonium

eis permittitur in remedium ſicut ſterilibus. Et quanuis mulieres ſint frigidiores viris: propter frigiditatem tamen mulieris non diſſoluitur matrimonium: ſicut nec propter ſterilitatem: Quia mas eſt agens in generatione, & fœmina patiens. Ideo maior caliditas requitur in maſculo, quàm in fœmina, in qua tamen poteſt eſſe impedimentum ex alia cauſa, ſcilicet coarctatione, & tunc idem eſt iudicium de arctatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri. Quia ſi nulla arte poteſt ſubueniri mulieri, quantum ad arctationem reſpectu vnius viri, ſoluit matrimonium: & ſi ſit ſufficienter aperta, reſpectu alterius non tenetur manere ſine ſpe coniugij: ſicut nec perpetuò maleficiatus, reſpectu vnius, vt infra dicetur. Frigiditas autem in viro magis diſſoluit, quàm ſuperflua caliditas. Quia per frigiditatem non ſolùm tollitur commixtio ſeminum, ſed etiam vigor membrorum, quo fit coniunctio corporum. Si tamē inueniretur quod exceſſus caloris per triennium impediret carnalem copulam, iudicaretur impedimentum perpetuum, de quo non fit mentio in iure, eò quòd rariſſimè accidat: ac etiam quia omne impedimentum naturale ad frigiditatem reducitur. ¶ Si verò impotētia coeundi proueniat ex cauſa extrinſeca, puta ex maleficio, quod eſt ligamen quoddam à dæmone proueniens, Deo permittente, quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendum quòd ſi maleficium ſit temporale, non diſſoluit matrimonium: ſed ſi perpetuum, diſſoluit

Maleficiū. ſicut frigiditas. Differentia tamen eſt inter frigiditatem & maleficium: quia per frigiditatē non ſolùm eſt impotens ad vnam, ſed ad omnes: non autē per maleficium, de quo iudicandū eſt, ſicut de frigiditate perpetua, hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtrique licentia, quod non fit in viro frigido. Si verò maleficium non ſit perpetuum, non diſſoluitur matrimonium, & ad expe-

Maleficium maleficio ſolui nō debet. riendum an ſit perpetuum ſtatutum eſt ab Eccleſia ſimile tempus triennij ſicut in frigiditate. Nunquam tamen licet maleficium maleficio ſoluere: quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxiliū inuocare, neque ad inuocantes accedere, quod fit per maleficiū, & ideo vbi non poteſt aliter tolli, quàm per aliud maleficium, reputatur impedimentum perpetuum. Cùm autem mulier venit in abominationem viri, ſic quòd vir non poteſt ei copulari ab initio, eodem modo iudicandum eſt, ſicut de maleficio & frigiditate. Quia ſi remedio medicinæ poteſt ei ſubueniri, eſt temporalis, & non ſoluit: ſi verò perpetua, tunc ſoluit. ¶ Defectus etiam ætatis ſoluit matrimonium, non propter impotentiam coeundi, cùm non ſit perpetua: ſed propter defectum vſus rationis, qui non eſt ſufficiens ad illum conſenſum, qui perpetuò durare debet, ritè faciendum. Et ideo iſtud impedimentum reducitur ad impedimentum erroris. Et cùm matrimonium contrahatur per modum contractus: ſequitur quòd ſubiacet ordinationi legis poſitiuæ, ſicut & alij contractus: ſed iura determinant decimumquartum annum in maſculo, & duodecimum in fœmina, & quòd ante illud tempus matrimonia contracta non tenerent. ideo ſi contrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris poſitiui ſequuntur id quod in pluribus eſt, ſi ante prædictum tempus vigor rationis & naturæ ſuppleat defectum ætatis, matrimonium non diſſoluitur. Vnde conſequens eſt quòd ſi ante prædictum tempus fuerint carnaliter copulati, matrimonium perpetuò ligat. Nec obſtat quod ſecundum leges accipiunt tutorem aut curatorem vſque ad vigeſimumquintum annum, ſine quorum authoritate contractus per eos facti ſi lædantur, nulli ſunt: quia hoc eſt verum in aliis contractibus, ſed non in matrimonio, ad quod natura inclinat: licet profeſſio religionis, quæ eſt quoddā matrimonium, ante decimumquartum annum facta non teneat: quia ſic ſtatutum eſt, eò quòd ad illud natura non adeò inclinat, ſicut ad carnale. ¶ Furia autem ſuperueniens matrimonio, non ſoluit illud, nec aliqua ægritudo, aut aliud impedimentum, ſi inter fideles ſit contractum. Si autem præcedat, cùm tollat vſum rationis, impedit conſenſum, vnde ea ratione, qua error diſſoluit, ſic furia. Et quanuis furia, etiam perpetua, non impediat generationem prolis, impedit tamen conuenientem educationem ipſius: ideo eſt contra bonum prolis. Et quemadmodum furioſi non ſunt idonei ad aliquem contractum faciendum, ſic nec ad matrimonium. Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis contrahat, matrimonium tenet, licet non ſit perfectum, quia adueniente furia: neſciret prolem conuenienter educare. ¶ Duodecimum impedimentum eſt, vxoricidium, quod ex ſtatuto Eccleſiæ matrimonium impedit contrahendum: ſed quandoque dirimit contractum, quando. ſ. vir occidit mulierem in actu adulterij deprehenſam, quod non licet in foro conſcientię,

In Add. 3. p. q. 60. ar. 2. neque etiam ſecundum leges: licet non puniant, propter maximum incitamentum quod habet vir in tali facto. Sed Eccleſia non eſt aſtricta legibus humanis, vt iudicet eū ſine reatu æternæ vel Eccleſiaſticæ pœnæ dimittendum: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen ſi timeatur de incontinentia ipſius, poteſt cum eodem per Eccleſiam diſpenſari, vt matrimonium contrahat. Si verò ſine diſpenſatione contrahat, peccat: ſed matrimonium contractum non diſſoluitur. Quandoque etiam dirimit contractum, vt ſi quis occidat vxorem ſuam, vt ducat eam cum qua mœchabatur: tunc efficitur illegitima perſona contrahendi cum illa: ita quòd ſi de facto matrimonium cum ea contrahat, dirimitur: nec pœnitentia rehabilitat eum: quia non eſt neceſſa-

rium

rium quòd deleta culpa deleatur omnis pœna, vt patet de irregularitate. Nec pœnitentia ſemper
reſtituit in priſtinam dignitatem, quamuis poſſit reſtituere in priſtinum gradum gratiæ, vt dictũ
eſt c.7.§ 4.ver.7. Sed propter tale vxoricidium non efficitur perſona illegitima, reſpectu aliarum
mulierum. vnde ſi cum alia contraxerit, quãuis peccet contra ſtatutũ Eccleſiæ faciẽs: matrimoniũ
tamen contractum non dirimitur. Nec obſtat quòd maius peccatum ſit occidere patrem, quàm
vxorem, per quod peccatum non diſſoluitur matrimonium: quia talis non peccat contra matri-
monium, ſicut ille qui propriam occidit vxorem. Ideo in quo peccat, puniri debet.

Ver. 10. DE REDDITIONE DEBITI MATRIMONIALIS.

A VIſo de matrimonio & eius impedimentis, videndũ eſt de annexis & contrariis, aliíſque con- *In Addi.*
ſequentibus matrimonium, & primò de redditione debiti. Apoſt. præcepit vtrique alteri *3.p.q.64.*
debitum reddere, dicens, Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. & rationem aſſi- *1.Cor.7.*
gnat, Quia mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis
poteſtatem non habet, ſed mulier: omnibus enim debita reddi debent. Cui tributum, tributum, *Rom.13.*
&c. Si ſerui Chriſtiani, ſecundum Apoſt. tenentur reddere domino ſuo debitum obſequium, ad *Epheſ.6.*
quod iure poſitiuo obligantur: à fortiori vir & mulier, cum obligẽtur iure naturæ & diuino. Præ-
terea matrimonium datum eſt in remedium, ad fornicationem vitandam. Sed hoc non poſſet fie-
ri, ſi vnus non teneretur reddere debitum alteri agitato concupiſcentiæ ſtimulis: Ideo reddere de- *Redditio*
bitum eſt de neceſſitate præcepti. Sed hoc intelligendum eſt tempore & loco debitis, & ſeruatis *debiti.*
aliis circunſtantiis requiſitis: nec interrogandum eſt de cauſa ſiue intentione petentis. ¶ Hoc præ-
ceptum etiam intelligendum eſt ſalua conſiſtentia perſonæ, cùm matrimonium ſit principaliter
inſtitutum in officium naturæ. & ideo in actibus ipſius ſeruandus eſt naturæ modus, ſecundum
quem nutritiua non miniſtrat generatiuæ, niſi ſecundum quod ſuperfluit, ad conſeruationem in-
diuidui, quia hic eſt ordo naturalis, vt prius aliquid in ſeipſo perficiatur & poſtmodum alteri de
perfectione ſua communicet. hoc etiam habet ordo charitatis quæ perficit naturam. Ideo cum
vxor in virum poteſtatem non habeat, niſi quantum ad generatiuam virtutem, & non quantũ ad
ea quæ concernunt conſeruationem indiuidui: ideo non tenetur, niſi ſalua incolumitate perſonæ:
quia quilibet poteſt abſtinere ab his quæ ſunt nociua perſonæ. & eodem modo dicendum eſt de
vxore, cum (vt dictum eſt) ſint æquales in prædicta poteſtate. Quod non eſt intelligendum de æ-
qualitate quãtitatis, quæ attenditur inter quantitates eiuſdem menſuræ, vt bicubiti ad bicubitum. *art.3.*
Quia ſecundum hanc æqualitatem vir & mulier non ſunt æquales in matrimonio, nec in actu
ipſius: quia vir eſt agens, & mulier patiens. Ideo quod eſt nobilius, debetur viro. Nec etiam in di- *1.Cor.11.*
ſpenſatione domus: quia vir regit, & mulier regitur, vnde vir dicitur caput mulieris, & nõ mulier
viri: ſed Chriſtus. Neque enim vir factus eſt propter mulierem, ſed mulier propter virum. Sunt ta-
men æquales ſecundum æqualitatem proportionis, quæ attenditur inter duas quantitates eiuſdẽ
ſpeciei, ſicut dupli ad duplum: quia maius duplum non habet maiorem aut minorem proportio-
tionem ad ſuum ſimplum, quàm minus duplum ad ſuum ſimplum: licet vnum duplum habeat
maiorem quantitatem quàm aliud. Sic vir & mulier ſunt æquales ſecundum proportionem: quia
ſicut vir tenetur vxori in actu coniugali & diſpenſatione domus, ſecundum id quod eſt viri: ita vt
vxor viro, ad id quod eſt vxoris. vnde ſi mulier ſine conſiſtentia & incolumitate perſonæ non po-
teſt reddere, non tenetur. ¶ Et cũ lepra ſuperueniens non ſoluat matrimonium: ſi vir nolit conti-
nere, tenetur vxor ei reddere debitum. Nec alter coniugum prohibetur vti iure ſuo, quamuis ex *Leproſo v-*
hoc malũ alteri proueniat: maximè ſi timeatur periculum ſpirituale, puta adulterium, ad quod le- *xor debitũ*
proſi propter calorem interiorem inducuntur. Non tenetur tamen vxor ſana cohabitare viro ſuo *reddere te-*
leproſo: quia non ita citò inficitur ex coitu, ſicut ex frequenti cohabitatione & conuerſatione, vt *netur.*
habetur in c. quoniam, de Coniug. lepro. licet aliqui dicant virum ſanum non teneri vxori lepro-
ſæ: eo quòd vir per concubitum vxoris citius inficiatur, quàm è conuerſo. Prædictum tamen cap.
quoniam, indiſtinctè loquitur, dicens, quòd præcepto Apoſt. nulla in hoc caſu exceptio inuenitur.
Nec obſtat quòd proles generetur infirma: quia melius eſt ſic eſſe, quàm penitus non eſſe. Non
tenetur tamen vir reddere quando non poteſt, maximè cùm impotentia prouenit ex naturali in-
firmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier vlterius petendo, ſe magis meretricem quàm
coniugem exhiberet. Si autem eſt impotens ex alia cauſa, ſi eſt licita, non tenetur reddere nec po-
teſt mulier exigere, ſi non eſt licita, peccat. & peccatum vxoris ſi propter hoc in adulterium laba- *Vxorati nõ*
tur, viro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indiſcreta ieiunia, vel vigilias, aut alia huiuſ- *debent in-*
modi facere. Nec à ſacerdote debet pœnitentiam imponi viro ea facere, per quæ reddatur impo- *diſcretas*
tens ad reddendum debitum vxori iuuenculæ & feruenti. Nec etiam vxori licitum eſt facere, nec *abſtinẽtias*
ſacerdoti imponere tam graues abſtinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro ſuo. Non te- *& vigi-*
netur etiam vir vti calidis, vt ſit magis potens: ſed ſufficit quòd non ſe faciat impotentem. Nec *lias facere.*

ſolùm tenetur vir reddere vxori debitum,quando expreſsè verbis petit, ſed etiã ſi per aliqua ſigna
Petitio debiti. vir percipit quòd vellet ſibi debitum reddi,ſed propter timorem aut verecũdiam tacet. Tũc enim
eſt interpretatiua petitio. ideo tenetur,aliàs quodammodo exponit eam periculo fornicationis. Si
enim medicus cui infirmus eſt commiſſus, tenetur ſubuenire infirmitati corporali, etiam ſi ipſe
non petat:à fortiori vir,quia redditio debiti eſt medicamentum contra concupiſcentiam vxoris,
quæ eſt infirmitas ſpiritualis. ¶ Non tenetur etiam reddere,niſi locis & temporibus debitis,& ho-
neſtate ſeruata:quia non in loco publico,propter ſcandalum:neque etiam in loco ſacro, aut tem-
pore menſtrui,propter prohibitionem aut honeſtatem,ac etiam quia eſt cõtra bonum prolis,quæ
ex hoc deformis & ſignata prodit in teſtimonium inordinatæ concupiſcentiæ parentum. Tene-
1.Cor.7. tur etiam tempore ſacro reddere. vnde Apoſt. Nolite fraudare inuicem, niſi communi conſenſu
ad tempus. peccat tamen,ſecundum aliquos,ſaltem venialiter,petens tempore ſacro,vt feſtorum,
ieiuniorum,orationum,& proceſſionum,cum teneatur orare,& deuotioni ſiue orationi (quæ per
Exod.19. hoc impeditur) vacare. vnde Moyſes,Non appropinquetis vxoribus veſtris. Non eſt tamen iudi-
candum mortale,quia non eſt aliqua hora determinata ad orandum, quin poſſit recompenſari in
aliis horis. Et ſi illis temporibus timetur de incontinẽtia, habet alia remedia ad reprimendam cõ-
cupiſcentiam,vt orationes,ieiunia,diſciplinas,vigilias,& alia id genus,quibus vtuntur illi qui per-
petuò continent. ¶ Reddens tamen tempore feſtiuo,neque quantum in ſe eſt,conſentit aut com-
municat peccato alterius,ſed ad id ad quod ab eo exigitur,inuitus & cum dolore conſentit:vnde
non peccat,nec tenetur abſtinere à communione in die Paſchæ: licet bene faceret abſtinendo,
ideo ſuo proprio arbitrio eſt relinquendus:hoc enim propter lubricum carnis eſt diuinitus ordina-
tum,vt ſemper petenti debitum reddatur,vnde Apoſt. poſtquàm dixit, Nolite fraudare inuicem:
ſubiungit: Ne fortè tentet vos Sathanas propter incontinentiam veſtram. Et ſi allegetur c. omnis
homo,de conſecr.diſt.2.vbi dicitur, Omnis homo ante ſacram communionem à propria vxore
abſtineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Glo.dicit,quantum eſt ex ſe. Quia exactus om-
ni tempore,ſeruatis aliis circunſtantiis,reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir.33.q.5. Quod
enim dicitur in dicto can. omnis,non eſt præceptum, ſed conſilium, vt habetur in ca.vir. cũ pro-
pria vxore.33.q.4. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quod alter coniugum non poteſt vouere continentiam
De voto continẽtia alterius cõiugum. ſine alterius conſenſu. Nullus enim facere poteſt votum de alieno,& ſi vouerit,peccat:nec votum
ſeruare tenetur,alio petente. Sed ſi non petat,tenetur votum ſeruare.& ſic nõ poteſt exigere. Hoc
intelligendum eſt poſt matrimonium conſummatum:quia ante conſummationem poteſt voue-
re ingreſſum religionis,quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos mẽ-
ſes:aliàs poteſt compelli ad celebrandas nuptias vt habetur in c.ex publico, de conuer.coniug. Si
verò cum conſenſu alterius coniugis vouerit, votum tenet: verùm alter coniugum non tenetur
conſentire:licet diſſentiendo bonum alterius impediat: quia hoc facit ne ſibi præiudicium gene-
retur. Vouens ſine conſenſu alterius, non habet ius exigendi. Poſſet tamen in illo voto ſummus
pontifex diſpenſare,maximè ſi alter ſolùm conſentiret ad tempus,vt habetur in c.chariſſimus, de
conuer.coniug. ¶ Excuſatur etiam vir à redditione debiti, accipiendo crucem in ſubſidium terræ
ſanctæ:quia ſatis probabile eſt quòd vxor debeat velle continere ad tempus,ſubueniendo neceſſi-
tati Eccleſiæ generalis. Ideo in fauorem negociorum,pro quibus crux ſibi datur,ſtatutũ eſt quòd
vir poſſit ſine cõſenſu vxoris crucem accipere:ſicut poſſet etiam domino ſuo terreno,à quo feudũ
habet, abſq; conſenſu vxoris militare. Quia ſicut mulier accipit poteſtatem in corpore viri:ſaluo
hoc in quo vir tenetur corpori ſuo:ita etiam ſaluo hoc, in quo tenetur alteri domino ſuo terreno.
Nec tamen ſubtrahitur omnino ius ſuum vxori : quia vxor poteſt eum ſequi,& non vir vxorem,
cum vir debeat regere vxorem,& non è conuerſo. Præterea vxor cum maiori periculo caſtitatis
diſcurreret quàm vir,& cum minori Eccleſiæ vtilitate.

Ver.11. DE CONCVBINATV.

EX duobus finibus ſeu bonis matrimonij à natura intentis,apparere poteſt quòd concubina- B
tus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio : differenter tamen, quia
concubinatus contrariatur principali bono matrimonij,quod eſt proles,& ideo nunquam fuit li-
citum concubinam habere:neque etiam fuit vnquam in concubinatu diſpenſatum. Pluralitas ve-
rò vxorum non eſt contra bonum principale matrimonij,ſed contra ſecundarium.ſ.contra cõmu-
nicationẽ operum & pacificũ conuictũ. Ideo aliquando licuit aliquibus viris ex diuina diſpenſa-
tione habere ſimul plures vxores:licet nunquam licuerit alicui mulieri ſimul habere plures viros
de quibus per ordinẽ dicendũ eſt. ¶ Ad cuius euidentiã ſupponẽdũ eſt primò,quòd quicquid red-
In Addit. 3.p. q.65. art.1. dit actionẽ inconuenientem fini,quem natura ex aliquo opere ſeu actu intendit,dicitur eſſe cõtra
legem naturæ. Poteſt autẽ actus non eſſe conueniens principali fini,vel ſecundario,dupliciter: vno
modo,quãdo omnino impedit finẽ, vt ſuperfluitas defectus comeſtionis impedit ſalutẽ corporis,
quaſi

quaſi finem principalem comeſtionis, & bonam habitudinem in negotiis exercẽdis, qui eſt finis
ſecundarius. Alio modo, quando non omnino impedit finem, ſed facit peruentiooem ad illum
minus decentem aut difficilem ad finem principalem vel ſecundarium. Si ergo actio ſit inconue-
niens fini, quaſi omnino directè prohibens principalem finem, prohibetur primis præceptis legis
naturæ, quę ſunt ſicut communes animi conceptiones, & ſicut prima principia in ſpeculabilibus.
Si autem actio ſit incompetens fini ſecundario, quocunque modo. ſ. omnino prohibens, vel dif-
ficilem aut minus decentem reddens, aut etiam principali, vt faciens magis difficilem, vel minus
congruam peruentionem ad ipſom: actio illa non prohibetur primis præcepris legis naturæ, ſed ſe-
cundis, quæ ex primis deriuantur, ſicut concluſiones ex principiis in ſpeculatiuis. ¶ Secundò ſup- c.15.§.1.
ponendum eſt id quod ſuprà dictum eſt, cùm de diſpenſatione moralium pręceptorum agere- ver.7.
tur, quòd in primis præceptis legis naturæ non cadit diſpenſatio, ſed ſemper efficaciam obli-
gandi habent. Sed in ſecundis præceptis cadere poteſt diſpenſatio, quia non ſemper habent ef-
ficaciam obligandi, ſed vt io pluribus, eò quòd actus humani variantur ſecundum diuerſas condi-
tiones perſonarum, temporum, & aliarum circunſtãtiarum, & in maiori parte. Talis eſt tota ma-
teria moralis, vt parer per Philoſo. in Ethicis. Ideo vbi eorũ efficacia deficit, licitè prætermitti poſ-
ſunt. Sed quia non eſt facile determinare huiuſmodi varietates, ideo licentia prætermittendi legẽ
in illis caſibus, ad quos legis efficacia ſe propter varietatem extendere non debet, reſeruatur illi, ex
cuius authoritate lex efficaciã habet: & talis licentia diſpenſatio dicitur. ¶ His ſuppoſitis dicendũ
eſt primò, quòd actus concubinatus eſt contra legem naturæ: Primo modo, quia non ordinatur
in finem naturæ per actionem agentis imò peruertit & tollit omnino peruentionem in finẽ prin-
cipalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, eſt proles procreanda &
educanda: & vt hoc boonm conſequeretur, poſuit delectationem, vt Conſtantinus dicit. Quicũ-
que ergo concubitu vtuntur propter delectationem quæ in ipſo eſt, non referendo io finem à na-
tura intentum, facit contra naturam, peruertit enim ordinem naturæ: quia res à fine denomina-
tur, tanquàm optimo: ſicut coniunctio matrimonij à prolis bono nomen accipit, quòd per matri-
monium principaliter quæritur. Et quãuis aliquis ex concubinatu prolem quærat, non tamen cõ-
uenienter quærit ad prolis bonum, in quo oon ſolùm intelligitur prolis procreatio, per quam pro-
les accipit eſſe, ſed etiam educatio & instructio, per quàm accipit nutrimẽtum & diſciplinam: in
quibus tribus parentes proli tenentur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideo lex naturæ exi-
git quòd pater & mater commaneant ad ſubueniendum proli. vnde aues quę communiter pullos
nutriunt ante completàm nutritionem oon ſeparantur à mutua ſocietate, quæ incipit à concubi-
tu. Hæc autem obligatio qua debet commanere fœmina viro, & è conuerſo, dicitur matrimoniũ.
¶ Et licet aliquis diues poſſit ſubueoire proli educandæ per longum tempus: hoc tamẽ eſt per ac-
cidens, & non ex natura actus: & per id quod eſt per accidens, non tollitur id quod eſt per ſe, hoc
eſt naturale: & ſic non tollitur determinatio, propter quã ſecundum omnes leges filij qui de cõcu-
binatu naſcuntur, ſunt vituperabiles: quod non eſſet, niſi concubitus ex quo oriuntur, eſſet natura-
liter turpis. Nec obſtat quòd ius poſitiuum quod à naturali deriuatur, nõ prohibet fornicationem
ſimplicem, imò potius in pœnam, ſecundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendæ con-
demnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantum ad multa offuſcata erat, & non reputabant
malum accedere ad concubinam, ſed paſſim fornicatione vtebantur, quaſi re licita, ſicut & aliis
quæ erant contra cæremonias Iudæorum, quamuis non eſſent cõtra legem naturæ. Et ideo Apoſt.
immiſcuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter diſtinctionem quæ erat in-
ter Iudæos & Gentiles. ¶ Non obſtat etiam quòd qui poteſt alicui rem ſuam tradere in perpetuũ, Act.15.
poſſit tradere ad tempus: nam per hoc diſtinguitur donatio à commodato: quia hoc verũ eſt in his
in quibus nulla deordinatio ſequitur, prout in concubinatu, in quo eſt deordinatio contra bonum
prolis, quæ ex illo actu nata eſt ſequi. Et quamuis aliquis vtendo ancilla ſua tanquam re ſua, maxi-
mè ex conſenſu ſuo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli pro-
creandæ, ad cuius bonum non ſufficienter neque conuenienter talis coniunctio ordinatur: ſicut ſi
quis immoderatè vteretur eo quod ſuũ eſt. Præterea licet ancilla ſit res domini quo ad obſequiũ,
non eſt tamen res ſua ad concubitum. Et licet quilibet poſſit dare quod ſuum eſt: & vxor habeat
poteſtatem in corpore viri: non tamen ſequitur quòd vir de conſenſu vxoris poſſit alteri carnaliter
coniungi, neque vxor de conſenſu mariti, alteri viro: Quia vxor non habet poteſtatem in corpore
viri ſimpliciter, quantum ad omnia, ſed ſolùm quo ad matrimonium, & è conuerſó. Ideo non poſ-
ſunt dare contra bonum matrimonij. Cum ergo concubitus fornicatioois tollat debitam ordina-
tionem parentis ad prolem, quã natura ex concubitu intendit: ſequitur quòd fornicatio ſimplex
de ſui ratione ſit peccatum mortale, etiam ſi lex ſcripta oon eſſet: quia de lege diuina poſitiua non
eſt dubium, vt dictum eſt cùm de fornicatione ageretur. ca. 7. §. 4. ver. 1. Nec excuſatur Iuda filius

Iacob,à peccato,quando concubuit cum Thamar:licet vitauerit mendacium, quod fuiſſet pernicioſum,iniuriam habens annexam, ſi promiſſum non reddidiſſet. Nec obſtat quòd non punitur temporali morte,quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, ſed à morte æterna, vt infrà dicetur. Et quamuis habeat maius incitamentum quàm gula: non tamen ſequitur quin ſit maius peccatum,quàm inordinata comeſtio: Quia illa non continet deordinationem à fine vltimo,ſicut fornicatio,quæ eſt præceptum naturæ,Non mœchaberis,in quo non cadit diſpenſatio, manente materia.ſ.quòd non ſit ſua. & ideo nunquam licuit. Nec aliquis ſanctorum in antiquo

Concubina aliquando accipitur pro vxore ſecũdaria. teſtamento legitur habuiſſe concubinam,quem neceſſe ſit à peccato excuſare·Sed vbicunque legitur aliquos ſanctos habuiſſe concubinas,accipitur concubina pro ſecundaria vxore, quæ dicebatur concubina,quia habebat aliquid ſimile concubinæ, licet eſſet vxor quantum ad principalẽ finem,qui eſt bonum prolis, quia indiſſolubili vinculo iungebatur viro, & ſic conueniebat cùm vxore.Sed quo ad ſecundarium finem,qui eſt gubernatio familiæ,& communicatio operum, in quo cadit diſpenſatio,vt dicetur verſi.ſeq.prima vxor coniungitur viro vt ſocia, ſed non ſecundaria. Ideo in hoc conueniebat cum concubina,large accipiendo hoc vocabulum, cõcubina. Et ſic Agar,licet eſſet vxor ſecundaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat ſocia in diſpenſatione familiæ,& communicatione operum, ſicut Sara. Nec obſtat quòd illa quæ eſt matrimonio iuncta,non poſſit eiici excepta fornicationis cauſa,tamen Agar fuit eiecta: quia hoc fa-

Galat 4. ctum eſt ex diſpenſatione diuina, ad ſignificandum myſterium,quòd explicat Apoſt.Ad Gal.ſcribens.Quòd etiam Iſmael hæres non fuerit,& Eſau filius liberæ,hæres non fuit,ad myſteriũ pertinet.Similiter factũ eſt vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hæredes eſſent,vt D. Aug.dicit: quia Chriſto naſcuntur in baptiſmo,tam per bonos,qui per liberam ſignificantur,quàm per malos miniſtros,qui per ancillam ſignificabantur.

Ver.12. DE PLVRALITATE VXORVM ET MARITORVM.

In Addi. 3.p.q.65. VItum ſimul habere plures vxores,& vxorem ſimul habere plures viros, cõſtat eſſe contra legem naturæ:differenter tamen,quia quod mulier ſimul habeat plures viros, eſt cõtra primũ & principale bonum matrimonij, & ideo ſemper fuit illicitum, neque licitè fieri poteſt, cùm in primis præceptis non cadat diſpenſatio,vt dictum eſt verſi.præced. Non eſt autem ſic de pluralitate vxorum.Quòd autem pluralitas maritorum ſit contra bonum prolis,apparet ex eo quòd per hoc ad aliquid totaliter tollitur. Quia quandoque contingit poſt primam impręgnationem mulierem iterum impręgnari,& tunc (vt dicit Philoſophus) vix contingere poteſt quin accedat cor- A

9. de Ani. ruptio vtriuſque vel totaliter impeditur.Quia ſi vna mulier plures haberet maritos,ſequeretur incertitudo prolis ex parte patris,cuius cura eſt neceſſaria in educando. Ideo nulla lege vel conſuetudine fuit aliquando permiſſum,quòd vna mulier plures maritos haberet;ſicut è conuerſo. Nec obſtat illa prima animi conceptio,ſiue primum naturæ mandatum.Quæcunque vultis vt faciant vobis homines,& vos facite illis,& per oppoſitum.Quæcunque non vultis, &c. hoc enim eſt lex

Mat. 7. & prophetæ.Sed viri aliquando voluerunt accipere,imò de facto acceperunt plures vxores:igitur & mulieres,ſaltem cum diſpenſatione. Negatur illatio: quia illa animi conceptio intelligi debet eadem proportione ſeruata. Non enim ſequitur, quòd ſi prælatus vult ſubditum non reſiſtere ei, quòd ipſe non debeat reſiſtere ſubdito.Sed inter vxorem & virum non eſt eadem proportio:quia in pluralitate vxorum non ſequitur incertitudo prolis, & vnus ſufficit ad imprægnandum plures. Et quamuis zelus,qui eſt amor non patiens conſortium in amato,ſit vxoris ad virum, ſicut viri ad vxorem:nõ tamen æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quàm in animalibus communiter inuenitur maior zelus maſculi ad fœminam,quàm è conuerſo, eò quòd non eſt cõtra conceptionem naturalem,quòd vir habeat plures vxores,ſicut quòd vxor habeat plures viros. Ideo affectus ſiue appetitus vxoris,qui ſequitur cognitionem, non tantum refugit conſortium in viro,ſicut è conuerſo.Quamuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehenſionibus & cauſis ſint magis zelotypæ, & ampliori zelo torqueantur,quàm viri.¶ Pluralitas verò vxorum non totaliter tollit,neque aliqualiter impedit primum finem matrimonij,cùm vnus vir ſufficiat pluribus mulieribus fœcundandis,& educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad ſecundum finem matrimonij, etſi non totaliter tollat:tamen multum impedit, eò quòd non poſſit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores coniunguntur, eò quòd vnus vir non poteſt ſufficere ad ſatisfaciendũ pluribus vxoribus ad votum earum. Quia communicatio plurium in vno officio cauſat litem,ſicut figuli & medici corrixantur & inuident adinuicem: ſic plures vxores vnius viri. Cùm ergo vxorem pluralitas ſit contra ſecundum bonum matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum abſque diſpenſatione authoris naturæ.ſ. Dei,qui per inſpirationem æternam eo tempore quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermitti,vt maior eſſet multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ,diſpenſauit poſt Lamech: qui fuit primus qui abſque diſpenſatione ac-

cepit plures vxores,qui de hoc ſecundum Magiſtrum ſententiarum arguitur : quia ad explendam voluptatem id feciſſe perhibetur. Per Sanctorum verò exemplum diuina diſpenſatio ante legem 33.diſt.4.
ad alios deriuata eſt,quæ non fuit in lege reprobata,imo videtur approbata in Deutero. vbi dictũ fuit,Non habebit vxores plurimas,quæ alliciant animam eius.vbi D. Aug.dicit, quòd Salomon tranſgreſſus eſt præceptum illud,& non Dauid:quia permiſſum erat plures habere, ſed non plurimas,quæ allicerent,&c.Semper enim principalior finis magis eſt obſeruãdus, quàm ſecundarius. Ius enim naturale ſemper & vbique,quantum eſt de ſe,habet efficaciam : poteſt tamen per accidens propter aliquod impedimentum vel cauſam circa aliquem variari , quantum ad ſecundarios fines:ſicut Philoſ.exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obſtat quòd diſpenſatio in lege naturæ circa huiuſmodi non reperitur ſcripta : Quia talis debet eſſe diſpenſatio, qualis eſt lex. Si Rom.2.
ergo lex naturæ ſcripta eſt in cordibus hominum, ita debebat eſſe eius diſpenſatio : quæ tamẽ nõ Mat.19.
eſt nunc per Chriſtum reuocata,eò quòd veniente Chriſto fuit tempus plenitudinis gratiæ , per quàm cultus Dei non carnali,ſed ſpirituali propagatione diffundendus erat in omnes gentes.ideo nunc non eſt ratio diſpenſationis.Et quamuis ius naturæ largo modo dicatur,quod omnia animalia docuit:tamen ius naturæ competens homini,inquantum homo, hoc indidit quòd vna per legem matrimonij fieret vxor viri vnius.Si dicatur quòd contra legem naturæ eſt,quòd homo ſe ad impoſſibile obliget,& quod vni datum eſt,alteri detur.Sed homo contrahens cum vna vxore, ſui corporis poteſtatem ei tradidit,vt neceſſe ſit reddere debitum cùm petierit:ergo facit contra legẽ naturæ,ſi poteſtatem ſui corporis alteri tradat. Negatur ſequela : quia hoc ſolum habet locum in primis præceptis naturæ.Nec vir per matrimonium poteſtatem ſui corporis tradit quantũ ad omnia,ſed ſolùm quantum ad illa quæ matrimonium pro principali fine requirit.Matrimonium autem non requirit vt quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat,niſi cùm petit id ad quod matrimonium eſt principaliter inſtitutum,hoc eſt ad bonum ſiue generationem prolis, ſiue quãtum ſufficit ad imprægnationem. Licet matrimonium poſtmodum , inquantum eſt remedium, (quod eſt ſecundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in coniuge:quia(vt dictum eſt) in ſecundo fine cadit diſpenſatio.Vnde ſequitur quòd qui accipit plures vxores, nõ ſe obligat ad impoſſibile,conſiderato fine principali: nec eſſet inconueniens ſi Deus nunc diſpenſaret in pluralitate vxorum , quòd propter bonum prolis quod eſt principale bonum , detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij:quia manet fides apud Deum,in cuius cultum proles eſſet educanda:fides etiam maneret ad plures.Et ſacramentũ pariter aliquo modo maneret. Quãuis enim non ſignificaretur coniunctio Chriſti ad Eccleſiam:ſignificaretur tamen diſtinctio graduũ in Eccleſia per pluralitatem vxorum,quæ quidem diſtinctio non ſolùm eſt in eccleſia militãte, ſed etiã in triumphante.Et ideo illorum matrimonia ſignificarent aliquam coniunctionẽ Chriſti cũ Eccleſia,non ſolùm militante (vt quidã dicũt)ſed etiam triumphante,in qua diuerſæ ſunt mãſiones.

Ver. 13. DE SECVNDIS NVPTIIS.

A SEcundas aut tertias ſiue quartas & ſic deinceps nuptias non eſſe cõtra ius naturæ ex præmiſſis In Addit.
conſtare poteſt,cùm non ſint contra bonum prolis,neque communicationem operum. Vnde 3 p.q.63.
legimus Abraham tempore legis naturæ,mortua Sara, ſecundas nuptias celebraſſe cum Cethura. art.1.
Non ſunt etiam contra ius diuinum,cùm Apoſt.dicat,Volo iuniores (ſ.viduas) nubere,& filios Gen.26.
procreare.Et ratio eſt:quia per mortem alterius coniugum matrimonium ſoluitur. Nam (vt idẽ 1.Tim.5.
Apoſt.dicit)Mulier alligata eſt legi viri,quãto tempore vir eius viuit. Quòd ſi dormierit vir eius, 1.Cor.7.
ſoluta eſt à lege viri. Cui autem voluerit nubat , tantùm in domino, hoc eſt cùm fideli. Si tamen mulier ante annum contrahit,perdit dotalitium:ſed ſi poſt,lucratur ad vitam ſolùm.Ideo oportet eam dare fideiuſſores de eo reddendo poſt mortem,niſi vbi eſt cõſuetudo vel ſtatutum, quòd abſolutè lucretur,vt in ciuitate Tholoſana.Vir autem ſi ſtatim contrahat , nil perdit : quia etiam nil lucratur,niſi ex pacto vel conſuetudine,vt in prędicta ciuitate,in qua deficientibus liberis , lucratur abſolutè dotem.Mulier tamen nubens infra tempus luctus (quod durat per vnius anni ſpatiũ) liberatur ab infamia,cui olim ſecũdũ leges ſubdebatur,vt habetur in c.cùm ſecundũ Apoſt.de ſecũdis nupt. ¶ Nec obſtat quòd D.Chryſ.dicit,quòd ſecundum virũ recipere, fornicatio eſt : quia intelligit viuente primo,vel quantum ad cauſam,quæ aliquando ſola ad nuptias inclinaret.ſ.concupiſcentia,quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit,quando paratus eſſet eam cognoſcere,etiam ſi non eſſet vxor.Nec etiam obſtat illud D.Ambr. Duplex matrimonium non eſt bonum,quia etiam intelligitur ſimul , vel per non bonum intelligit quod caret honore ſignificationis:& ſic non eſt adeo honorabile.Eam ob rem ſacerdotes arcentur ne interſint , eo quòd habeat Sacerdotes
aliquam ſpeciem mali ſiue turpitudinis,propter defectum prædictę honeſtatis ſiue ſignificationis: cur arceã-
propter quem defectum contrahitur irregularitas,& non propter culpam: quia nulla ineſt culpa. tur à ſecũ-
Non tamen dicimus quòd ſecundum matrimonium non ſit ſacramentum Eccleſiæ: quia vbicũ- dis nuptiis.

que inueniuntur ea quæ ſunt de eſſentia ſacramenti,eſt ſacramentum:ſed omnia talia inueniuntur in ſecundis nuptiis.ſ.debita materia & debita forma: ergo ſecundum matrimonium eſt ſacramentum:non tamen adeo perfectum,ſicut primum:quia non habet plenam ſignificationem, cũ non ſit vna vnius,ſicut in cõiunctione & matrimonio Chriſti & Eccleſiæ. Ratione huius defectus benedictio à ſecundis nuptiis ſubtrahitur,& punitur ſacerdos benedicens ſecundas nuptias,ſuſpẽſione officij & beneficij. Sed hoc intelligendum eſt, quando ſecundæ nuptiæ ſunt ex parte viri & mulieris. Si vero virgo contrahat cum viduo,nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo ſignificatio,quæ in primis nuptiis,ſaltem ex parte vtiius:quia etſi Chriſtus vnam ſponſam habeat, habet tamen plures perſonas deſponſatas in vna Eccleſia.

Benedictio à ſecundis nuptiis ſubtrahitur.

Ver. 14. DE BIGAMIA.

BIgamia quatuor modis contrahitur. Primus eſt, quando quis accepit plures vxores ſucceſſiuè & de iure. Secundus, quando ſimul habet plures, vnam de iure,& vnam de facto. Tertius,cũ habuit plures ſucceſſiuè, vnam de iure,& vnam de facto, quando. ſ. erat impedimentum dirimẽs. Quartus, quando viduam ducit vxorem: quod intelligendum eſt matrimonio cum vtraque conſummato per carnalem copulam,quæ in fornicario concubitu non cauſat irregularitatem, vt habetur in c. quia circa, de bigamis.& ratio eſt, quia non ſignificat illam indiuiſibilem coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ. Et in omnibus iſtis caſibus irregularitas eſt annexa duplici de cauſa. Prima, quia ille qui ſacramenta miniſtrare debet, nullum in ſacramentis debet pati defectum. Defectus autem in ſacramentis eſt, quando ſacramenti ſignificatio integra non inuenitur. Et ſacramẽtum matrimonij ſignificat indiuiſibilem coniunctionem Chriſti ad Eccleſiam, quæ eſt vnius ad vnam: ideo ad perfectam ſignificationem ſacramenti requiritur quòd vir ſit tantùm vnius vxoris, & vxor vnius viri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda cauſa eſt, quia in illis qui accipiunt ordinis ſacramentum, maxima ſpiritualitas debet apparere. Vnde dominus in Leuitico dicebat, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum, tum quia ſpiritualia miniſtrant. ſ. ſacramenta, tum quia ſpiritualia docent,& in ſpiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiſcentia, per quam totus homo caro efficitur, ſpiritualitati repugnet, non debet aliquod ſignum concupiſcentiæ permanentis in eis apparere, quod quidem apparet in bigamis, qui vna vxore contenti eſſe noluerunt. Prima tamen cauſa & ratio eſt melior. Et huiuſmodi irregularitas non ſoluitur per baptiſmum: quia licet baptiſmus ſoluat culpas, non tamen ſoluit coniugia. Vnde cùm ex ſecundo coniugio ſequatur irregularitas, per baptiſmum tolli non poteſt: ſicut irregularitates, quæ antea per crimina contractæ erant. Nec opinio D. Hieron. in hoc tenetur: quia licet baptiſmus tollat peccatum, quod eſt maius, eò quòd ad hoc ſit ordinatus: non eſt tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non eſt pœna, quamuis proueniat ex cauſa debita. Et licet per baptiſmũ quis conformetur Chriſto, quantum ad mentem, non tamen quantum ad ſtatum carnis, qui conſideratur in virginitate vel diuiſione carnis. Et quamuis ſacramenta veteris legis ſoluerent irregularitates, quæ ex leuibus cauſis contractæ erant, & ad tempus durabant, quia ad illas tollendas erant ordinata: non autem baptiſmus. ¶ Bigamus exuitur omni priuilegio clericali, & additur foro ſeculari, non obſtante conſuetudine. Et ei ſub pœna excommunicationis inhibitum eſt tonſuram aut habitum clericalem deferre, vt in cap. vnico de bigamis, lib. 6. ¶ Quo ad diſpenſationem cum bigamis eſt difficultas, eò quòd Apoſt. dicit, Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum,& in cap. ſuper eo, de Biga. habetur quòd Lucius papa redarguens epiſcopum Hiſpalen. dicit, quòd etiam ſi ſacros ordines ſuſceperint, priuandi ſunt: quia in bigamis contra Apoſtolum diſpenſare non licet, vt debeant ad ſacros ordines promoueri, vel in eis ſi promoti fuerint, remanere. D. Thom. dicit, quòd papa poteſt in bigamis diſpenſare, eò quòd bigamiæ non eſt adiuncta ſiue annexa irregularitas, de iure naturali, ſed de iure poſitiuo. Et quia non eſt de eſſentialibus ſacramenti ordinis, quòd non ſit bigamus, quòd patet ex hoc quòd ſi aliquis bigamus ad ſacros ordines accedat, accipit characterem. & ad prædictum cap. ſuper eo, reſpondet, quòd papa non poteſt diſpenſare contra doctrinam Apoſtoli, quantum ad ea, quæ ſunt de iure naturali, nec quantum ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſacramentorum & fidei, & dictus Lucius dicebat dictum archiepiſcopum diſpenſare contra Apoſtolum, hoc eſt in poſitiuis & determinatis ab Apoſtolo, per archiepiſcopos diſpenſari non poſſe. Sed non negabat ipſe Lucius quin ipſemet & papa ſucceſſor eius poſſent diſpenſare, cùm eandem poteſtatem habeat papa, quàm D. Petr. & ipſe Lucius cum epiſcopo Panormitano diſpenſauerit.

In Addit. 3.p. q.66. art.1. — *Leui.39.* — *Baptiſmus non tollit irregularitatem bigamiæ.* — *Bigamus exuitur priuilegio cle.* — *1.Tim.3.* — Ar.5.

Ver. 15. DE FILIIS ILLEGITIMIS.

CVm illegitimum dicatur quod contra leges fit, qui extra matrimonij thorum naſcuntur cõtra legem naturæ, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiam notandum eſt, quòd quadruplex eſt ſtatus filiorum, Quidam enim ſunt naturales & legitimi, qui. ſ. naſcuntur ex vero & legitimo carnali

In Addit. 3.p.q.68.

carnali concubitu. Quidam dicuntur naturales & non legitimi, vt qui naſcuntur ex ſimplici fornicatione, & ab his qui impedimentum matrimonij non habent, quidam legitimi & non naturales, vt adoptiui. Quidam dicuntur Spurij, vt qui ex adulterio, inceſtu, vel ſtupro (quos quidam ex dãnato coitu natos vocant) oriuntur, contra legem poſitiuam expreſsè, & cõtra legẽ naturalem hominis, inquantum homo, licet non inquantũ animal. & tales non ſuccedunt patri nec matri, vt habetur in Auten. Quibus mo.na.effi.legi.S.fin. Et quãuis huiuſmodi filij nõ ſint in culpa, incurrunt tamen damnum: non quòd ſubtrahatur ab eis quod illis debitum eſt, ſed per hoc quòd non datur eis id quod aliàs poterat eſſe debitum. Et ſic duplex damnũ incurrunt: Vnũ quia non admittuntur ad actus legitimos, ſicut ad officia & dignitates, quę requirunt aliquam honeſtatem in illis qui ea exercent. Aliud damnum incurrunt: quia non ſuccedunt in hæreditate paterna. Verumtamen naturales filij ſuccedere poſſunt in ſeptima parte tantùm, ſi eis legata fuerit. Vnde legimus quòd Abraham filiis concubinarum dedit munera. Spurij autem in nulla parte, quamuis ex iure naturali parentes eis in neceſſariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad ſolicitudinem epiſcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc quòd eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrunt, non dicitur propriè pœna: ſicut dicimus non eſſe pœnam alicui quòd nõ ſuccedat in regno, per hoc quòd non eſt filius regis: quia non debetur ei. Et ſic differentia eſt inter damnum illorũ, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iuſtitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & ſic tota natura humana tenebatur illam ſeruare. Cùm ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiſerit, trãsfundendo naturam transfudit damnum. Ideo miſeriæ huius mundi ſunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, non eſt ei pœna, ſed potius patri, eò quòd ex praua voluntate patris proceſſit. Et quia per legem hæc illegitimitas quo ad damna indicta eſt: ſequitur quòd per legem ſeu legiſlatorem poteſt remoueri, & filij legitimari ſiue fieri legitimi: non quòd ſint ex dãnato coitu nati, quia coitus ille qui tranſiuit, nunquam poteſt fieri legitimus, ex quo ſemel fuit illegitimus, cùm ad præteritum non ſit potentia: ſed dicuntur legitimari quantum ad damna, quæ poſt legitimationem non patientur. ¶ Sex modis poteſt fieri legitimatio, duobus ſecundum canones, & quatuor ſecundum leges. Primus modus ſecundum canones eſt per ſequens matrimoniũ, ſi non fuit adulterium, vt in c.1.& c.tanta.qui fi.ſunt legi. Secundus per ſpecialem indulgentiã ſiue diſpenſationem ſummi pontificis in terris eis ſubiectis, ſed non in alienis, niſi quãtum ad ſpiritualia, vel niſi ex cauſis multum arduis: & tunc indirectè per quandam conſequentiam intelliguntur legitimati, quantum ad temporalia, vt in c.per venerabilem, qui fi.ſunt legi. Primus modus ſecundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipſo legitimatur, propter curiæ honeſtatem. Secundus, ſi pater in teſtamento nominet illum legitimum hæredem, & filius poſtmodum teſtamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, ſi nullus ſit filius legitimus, & ipſemet filius naturalis imperatori ſe offerat. Quartus, ſi pater in publico inſtrumento duorum vel trium teſtium ſuſcriptione eum legitimum nominet, licet non adiiciat naturalem. Et quamuis filius legitimus non poſſit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, poteſt tamen ex culpa hæreditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia abſque aliorũ iniuria habilitari. Notandum tamẽ quòd ſeparato matrimonio per iudicium Eccleſiæ, filij qui ex illo ante iudicium Eccleſiæ nati ſunt, dicuntur legitimi, ſi illud matrimonium fuerit in facie Eccleſiæ contractum.

Quatuor ſtatus filiorum.

Duplex damnum illegitimorum.

Gen. 25.

Legitimatio quot modis fieri poteſt.

Filius legitimus non poteſt illegitimari.

S. 8. DE SACRAMENTALIBVS NOVÆ LEGIS.

A SAcramentalia in noua Lege dicuntur diſpoſitiones ſacramentorum, ſiue ad ſacramenta ſuſcipienda, vel cõficienda, aut conſecranda, ſicut exorciſmus & benedictiones factæ ſuper vinum & aquam, panem, oleum, ſal, ceram, incenſum, lapidem altaris, Eccleſiæque muros, veſtimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiuſmodi, de quibus aliquid dicendum eſt.

Ver. I. DE EXORCISMIS.

B EXorciſmos quidam dicunt inſtitutos fuiſſe in ſtatu naturæ integræ, eò quòd Deus dedit Adæ notitiam & ſcientiam proprietatũ omnium rerũ naturalium ſibi ſubditarum, cùm dederit ei authoritatẽ imponendi nomina animalibus & aliis rebus ſibi ſubditis, ſub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reſeruantur reliquiæ poteſtatis innocentiæ, vt vocibus exorciſtæ, ſiue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, niſi propter peccatum impediantur, ſicut Aſpis, quæ non audit vocem incantantis ſapienter. Venerabilis Beda refert Ioſephum dicentẽ regem Salomonem excogitaſſe, ſuámq; gentẽ docuiſſe modos exorcizandi, hoc eſt adiurãdi, quibus immundi ſpiritus expulſi ab homine non ſunt auſi vlterius reuerti. Sed quicquid ſit de his, nos fundamentum habemus in ſacris literis de exorciſmis dæmonũ, morborũ, reliquorũmque noxiorum. Chriſtus enim dedit poteſtatem diſcipulis ſpirituum immundorũ, vt eiicerẽt eos, & curarẽt

Gen. 2.

omnem languorem,per inuocationem nominis ſui,qua poteſtate vſi ſunt diſcipuli. Vnde reuertẽtes dixerunt: Domine etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo,quod videntes aliqui filij Iudæorum,ſimiliter exorcizando eiiciebant dæmones. Vnde Luc.9. dicitur quòd Iacobus & Ioannes dixerunt, Præceptor,vidimus quendam in nomine tuo eiicientẽ dæmonia, & prohibuimus eũ,quia non ſequitur nobiſcũ. Et D.Marcus: Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: In nomine meo dæmonia eiicient,linguis loquentur nouis,ſerpentes tollent: & ſi mortiferum quid biberint,non eis nocebit. Si arbor morus, quæ ſenſum nõ habet, & mõs obedit fideli præcipienti tranſplantari in mare: quare fideli adiuranti & præcipienti aqua & elementa aliáque nociua nõ obedient? Videmus quotidie fideles curare febres,& fugare dæmonia per aſperſionẽ aquę benedictæ.& D.Aug.dicit, Vera pietate homines Dei aeream poteſtatem contrariámq; pietati, exorcizando eiiciunt,non placando omnes tentationes aduerſitatéſque eius,orando,nõ ipſam,ſed Deũ ſuum aduerſus ipſam. In eius ergo nomine vincuntur,qui humanitatẽ aſſumpſit. Et in Actis Apoſtol.habetur de exorciſtis Iudęorum,quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Ieſum, quem Paulus prædicat,& infrà. Reſpondens autem ſpiritus nequam,dixit eis: Ieſum noui,& Paulum ſcio: Vos autem qui eſtis? Et inſiliens in eos homo in quo erat dæmonium peſſimum, dominatus eſt amborum: quia ex curioſitate vel lucri gratia adiurabant, & non ſicut illæ ſeptem filiæ Sceuæ principis ſacerdotum,quæ quodãmodo credentes,ſed nõ perfectè,vt in fide cõfirmarẽtur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictum eſt ſuprà,modum autem & formam exorcizandi baptizandos,habemus ex traditione Apoſto.ſicut & alias benedictiones: quibus vniuerſalis Eccleſia vtitur,vt expreſsè dicit D.Clemens D.Petri diſcipulus lib.3. Recogni.& idem in Epiſt.2.ad D. Iacobum fratrem Domini.& D.Dion.D.Pauli diſcipulus, & ab eo edoctus in myſteriis fidei, in 2.c.Eccleſiaſt.Hierarchiæ dicit, Baptizandus prius ter abrenunciat dæmoni,& omnibus veſtibus exutus ſacrato oleo tribus cruciformibus effuſionibus vngitur à ſacerdote, & chriſmate ſignatus, aqua ſanctificata tandem baptizatur.& Orig.ante 1300.annos dixit, In Eccleſiaſticis obſeruationibus ſunt nonnulla quæ omnibus quidem facere neceſſe eſt. Nec tamen eorum ratio omnibus patet, & infra ſubiungit: Eorum quę in baptiſmo geruntur, verborum,geſtorum,atque ordinum, & interrogationum,reſponſionum,quis explicet rationem? Et tamen hæc operta & velata portamus ſuper humeros noſtros,cum ita implemus ea,vt à magno pontifice filiis ſuis tradita, & commendata ſuſcepimus. Et Celeſtinus huius nominis 1.ante annos 1400. ad Venerium Maurinum Leontinum & cæteros Galliarum epiſc.ſcribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerſo mundo ſancta Eccleſia vniformiter agit,non otioſo contemplamur intuitu, cùm paruuli ſiue iuuenes ad regenerationis veniunt ſacramentũ. Non prius vitæ fontem adeũt,quàm exorciſmis & exufflationibus clericorum,ſpiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras. Omnéſque ſancti doctores antiqui huiuſcemodi obſeruationem ex traditione Apoſt.ad nos veniſſe affirmant. Ex quo patet quàm impiè & crudeliter nõnulli hæretici hæc irridentes,non vereantur dicere,hęc ad necromantiam pertinere. Quia ex eorũ dictis ſequeretur Chriſtum & Apoſtolos fuiſſe necromanticos,quod blaſphemum eſt dicere.

Marc. vlt. *Matt. 11.* *Luc.17.* *10. de Ciu. c. 22.* *Act.19.* *c.5.§.5. ver.1. & c.16.§.6. ver.3.* *Modus exorcizandi.* *1.Tim.1. Hom.5.*

Ver. 2. DE AQVA BENEDICTA.

DE Aquę benedictione Alexander huius nominis 1.ſextus à D.Petro,ita ſcribit: Aquam ſale conſperſam populis benedicimus, vt ex ea cũcti aſperſi ſanctificentur: quod etiã omnibus ſacerdotibus faciendũ eſſe mãdamus. Nam ſi cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificabat, multo magis aqua ſale conſperſa, diuiníſque precibus conſecrata, ſanctificat & mundat.ſ.diſpoſitiuè, & non ex opere operato, vt ſacramenta. Si enim ſale aſperſo per Heliſęum prophetam, inuocato Dei nomine, ſterilitas aquæ ſanata eſt: quantò magis diuinis precibus ſacratus ſterilitatem rerum aufert humanarum,& inquinatos ſanctificat & purgat,& cætera bona multiplicat,& ab inſidiis diaboli & verſutiis phantaſmatum hominem defendit? Si tactu fimbriæ veſtimenti Saluatoris infirmos ſanatos non dubitamus: quantò minus ſacrorũ eius virtute verborum: Si aquæ amariſſimæ, ſuper quas maledicta congeſta erant, per inuocationem diuini nominis effectum habebant: quãtò magis Exorciſmus benedictionis habet efficaciam: cùm per eccleſiæ miniſtros nomen domini inuocatur,& precãdo dicatur, Virtutem tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis, hæc vnda reſperſerit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: nõ illic reſideat ſpiritus peſtilens, nõ aura corrumpẽs: diſcedãt omnes inſidiæ latentis inimici? Et inde eſt quòd in ingreſſu Eccleſiæ ponitur vas aquæ benedictæ, vt fideles ingredientes ad orandum Deũ, ſe diſponant ad emundationẽ, quæ fit per contritionem, vt à diſtractionibus ac inſidiis & tentationibus dæmonũ fructũ & vtilitatem orationum impedientibus liberentur. Eadem ratione diebus dominicis ante miſſam aſpergitur ſuper populum conueniẽtẽ,& ad memoriam aquæ baptiſmalis, vt prophetauit Ezechiel, dicens, in perſona Dei, Effundam ſuper vos aquã mundã, & mundabimini ab omnibus inqui-

Aqua benedicta effectus. C *Num.5.*

inquinamentis veſtris. Per virtutem enim benedictionis aquæ excitantur fideles ad orandū Deū,
vt ſicut per aquam baptiſmalem eos plenè mundauit in baptiſmo, ita dignetur emūdare conſciē-
tias per aquā contritionis. Et ſecundum hoc dicitur quòd per aſperſionem aquæ benedictæ con-
ſequitur quis remiſſionem peccatorum venialium. Nec vituperandi ſunt, qui ex deuotione defe-
runt aquam illam ad domos aut agros, & aſpergunt, vt liberentur à tentationibus, ab aëre infecto,
& aura peſtilente & noxia, cùm hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver.3. DE EXORCISMO CAMPANARVM.

A EXorcizantur etiam & benedicuntur campanæ, vt per illarum ſonitum procul pellantur ho-
ſtes exterius, & omnes inſidię inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetúſque tē-
peſtatum & fulgurum, infeſta tonitrua, ventorum flamina ſuſpendantur, ſpiritus procellarum &
aëreæ poteſtates proſternantur, & vt fideles audientes confugiant ad Eccleſiæ gremium, ante ſan-
ctæ crucis vexillum, cui flectitur omne genu, & creſcat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & cor-
pora credentium ſeruentur. Præterea vt per earum ſonitum fideles inuitentur & conuocentur ad
diuina. In omni enim politia fit conuocatio aliquo ſono extrinſeco, etiam in politia militari, vt *Num.10.*
habetur in c. ius militare, 1. diſt. Et Dominus præcepit Moyſi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas
ductiles, quibus congregare poſſis multitudinem, quando mouenda ſunt caſtra. Et quando habe-
bitis epulum & dies feſtos atque calendas, canetis tubis. Loco illarum inſpirauit dominus proce- *Act.2.*
res eccleſiæ habere campanas, quæ ſunt vaſa ærea vehementius ſonantia, ad repræſentandum ve-
hementem ſonum Spiritus ſancti, ad quem conuenit multitudo magna, & vt fideles conueniant
ad epulum ſacramenti Euchariſtiæ & verbi Dei, & ad victimas ſacrificiorum & holocauſtorum
in diebus feſtis, ac etiam contra hoſtes. Si enim ſonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis
fuit tantæ virtutis, vt corruerent hoſtes, & muri Hierico, quantò magis pulſus campanarum Ec-
cleſiæ, quæ non ſolùm ad vnum populum ſe extendit vt ſynagoga, ſed per totum mundum? ideo
maiora vaſa & vehementius ſonantia electa ſunt, vt illis auditis accingant ſe fideles contra hoſtes,
hoc eſt dæmones & eorum inſidias, & conueniant ad Eccleſiam, ad orationes, & ad diuina audiē-
da & ſacramenta ſuſcipienda.

Ver.4. DE BENEDICTIONE PANIS ET ALIARVM RERVM.

B ALiud ſacramentale in Eccleſia obſeruatum, eſt benedictio panis & aliorum ciborum, cærei
& veſtimentorum, quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde Dominus Moyſi, Sic
benedicetis filiis Iſrael: Benedicat tibi Deus, &c. ſequitur, Inuocabúntque nomen meū ſuper eos,
& benedicam illis. ſ. effectiuè, quia benedicere Dei eſt benefacere, eò quòd voluntas illius eſt ſem- *Num 6.*
per efficax. Vnde Pſal. Ipſe dixit & facta ſunt. Ideo cùm dixit, Fiat lux, facta eſt lux. Cùm ergo de
iure naturæ liceat nomen domini inuocare ſuper res quibus vſuri ſumus: ſequitur quòd licitum *Pſal.32.*
eſt per verbum Dei & inuocationem ſancti nominis eius illas ſanctificare. Vnde Apoſt. Omnis *Gen.1.*
enim creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. San- *1.Tim.4.*
ctificatur enim per verbum Dei & orationem. Conſequens eſt quòd licet nobis panes & alios ci-
bos aut fructus benedicere, & ſuper eos inuocare nomen domini ne noceant, & vt multiplicētur,
& vt debitè ſumamus: ac etiam in memoriam & recordationem benedictionis Chriſti, qui intuēs *Mat.6.*
in cælum & gratias agens, benedixit panes in deſerto. Et (vt quidam dicunt) inquātum homo di- *Ioan.6.*
cebat illud Pſal. Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum in tempore oppor-
tuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione, & benedicendo extendebat
manus ſuper panes. Talis enim erat mos benedicendi in antiqua lege, quam Chriſtus venerat im- *Mat.5.*
plere, & non ſoluere. Vnde Aaron extendens ad populum manum ſuā, benedixit. Et probabile eſt *Leui.9.*
quòd extendendo faceret ſignum Thau, quod datū erat filiis Iſrael in ſignum præſeruationis ab *Exod.12.*
angelo percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau ſuper frontes virorum gementium ſuper *Ezech.9*
cūctis abominationibus ſuis. Et quia ſignum Thau figurabat ſignum crucis, in qua Chriſtus pec-
cata noſtra tulit, & labores atque dolores noſtros ipſe portauit, patiendo & moriēdo, per quā paſ-
ſionē & mortē nobis meruit præſeruationem ab angelo percutiēte, & omnē benedictionē: Ideo *Eſa.53.*
Eccleſia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione ſignum crucis in memoriā Chriſti
paſſionis & eius gratiarum actionē facere conſueuit. Inquantū verò Deus benedicebat, effectiuè
dando virtutem multiplicandi, in cuius multiplicationis memoriā, ac etiā cōmunionis, quæ ſole-
bat olim diebus dominicis in primitiua Eccleſia fieri, inoleuit vſus & cōſuetudo, vt diebus domi-
nicis panis in eccleſia benediceretur: ideo qui hanc conſuetudinem rident aut impediunt, quan-
tū in eis eſt, memoriā & recordationē beneficiorū Dei & antiquæ cōmunionis, ac etiā humilita-
tē & recognitionē ſupremi dominij à cordibus fideliū auferre nituntur. Vnde D. Aug. dicit, quòd *Lib.5. de*
panis benedictus dabatur olim catechumenis. Eadem ratione & in memoriam ingreſſus Chriſti *bapt.par.*
in Hieruſalem dominica ante Paſcha benedicuntur rami viretibus foliis cum fructibus appoſitis *circa finē.*

quos præmoniti fuerunt filij Iſrael per Moyſen deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcher-
Leuit.23. rimæ, ſpatuláſque palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente, & lætabi-
mini coram domino Deo veſtro. Benedictio autem cærei Paſchalis in vigilia Paſchæ, dicitur in-
ſtituta in concilio Tolentino, in memoriam primæ lucis, quam vidit Deus quòd eſſet bona: ac etiã
Gen.1. in recordationem reſurrectionis Chriſti, qui ſe lucem mundi nominauit, & de facto cærei ſimili-
Ioan.8. tudinem ſumpſit. In cæreo enim exterius eſt cæra, quæ ex ape ſine corruptione procedit, & liciũ
album interius coopertum cæra, eſt etiam lumen quòd per licium cæreo iungitur. Sic in Chriſto
eſt caro & corpus, quo ab ape argumẽtoſa.ſ.à D. Virgine, abſque corruptione proceſſit, & exterius
videbatur. Erat pariter interius mundiſſima & ſanctiſſima anima Chriſti. Erat etiam diuinitas,
quæ per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ poſt paſſionẽ illuxit ſanctis patribus, quã-
do fuit verificatum illud Eſa.9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitã-
tibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.ſ. diuinitatis: quia dictum fuit Latroni, Hodie me-
cum eris in paradiſo. Præterea quemadmodum candela pro aliorum illuminatione tandem con-
ſumitur: ſic Chriſtus pro illuminatione noſtra tandem conſumptus, hoc eſt mortuus eſt. Et quia in
die purificationis D. Virginis celebratur prima eius oblatio, & introductio in templum facta, & à
ſancto Simeone publicatus fuit eſſe lumen ad reuelationem gentium, prædicitúrque eius mors &
conſumptio: ideo in eius memoriam eadem die cærei benedicuntur, & morituris aſſeruantur, vt
in hora mortis ipſe qui ad mundum illuminandum venit, dignetur illuminare intellectum eorũ,
Gen,3. ne decidant à lumine veræ fidei, ſeducti tentationibus inimici, qui inſidiatur calcaneo, hoc eſt fini
hominis, qui eſt mors. De cantu & laude vocali dictum eſt ſuprà.

Ver. 5. DE CÆREMONIIS NOVÆ LEGIS.

c.5.§.5. CÆremoniæ quæ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege, quàm plu- C
ver. 9. rimũ diſtant à cæremoniis veteris legis: quia illæ erant ſolùm vmbræ futurorũ, quæ per Chri-
ſtum implenda erant: (omnia enim in figura illis contingebant.) Cæremoniæ autem nouæ legis
Coloſ.2. ſunt in memoriam & recordationem præteritorum per Chriſtum & Apoſt. geſtorũ. Et ſunt ſigna
1. Cor.10. eorum quæ videbimus in patria. Ideo manifeſtum eſt eas eſſe meliores & perfectiores. Eam ob rẽ
cum magna veneratione ſunt obſeruandæ, conſtat enim eas tum à Chriſto, tum ab Apoſt. tum à
ſacris Conciliis generalibus eſſe traditas. Legimus enim Chriſtum orando ſubleuatis oculis cælũ
intuitum fuiſſe, & in reſuſcitatione Lazari multas cæremonias obſeruaſſe. Infremuit enim ſpiritu,
Mar.6. lachrymatus eſt: ad monumentum acceſſit, lapidem tolli iuſſit, eleuatis in cælum oculis, gratias e-
Ioan.11. git patri, magna voce clamauit, ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: liga-
tum ſoluere noluit, ſed ſoluendum diſcipulis commiſit. Sed ad quid tot & tanta ſigna exteriora fe-
cit? Poterat enim abſque mutatione loci & lachrymis ac lapidis ſubleuatione ſolutum ſuſcitare:
ſed noluit, vt mirabilia myſteria quæ breuitatis cauſa omitto, notanda repræſentaret. Cùm orare
volebat, egrediebatur in montem Oliueti, in hortum in oriẽte ſitum, aliquando communiter cũ
omnibus Apoſt. aliquando ſeparatus ab eis, aliquando poſitis genibus, aliquando pronus in terrã
orabat. Manus ſuper capita paruulorum ponens, benedicebat eis: licet poſſet abſque manuum im-
Luc.22. poſitione benedicere. Diſcipulos cum oleo ad ſanandos infirmos (quos abſque oleo ſanare pote-
Mar.6. rat) miſit. Bis grabatum in die ſabbati ſanatis tolli iuſſit. Cæcum natum ſanãdo ſpuit in terrã, fecit
Ioan.5. lutum ex ſputo, liniuit oculos eius, ad natatoriam Siloe lauandum miſit. Sed ad quid tot cære-
Ioan.9. monias ſeruauit, cùm potuiſſet ſolo verbo illuminare? Surdum & mutum curaturus, digitos in au-
Mar. 7. res miſit. Poſt reſurrectionem antequàm ſpiritum ſanctũ Apoſt. daret, inſufflauit, & manus ſuper
Ioan.20. capita eorum poſuit. Aſcendens in cælum, eleuatis manibus diſcipulis benedixit, & cum nubes
Luc.24. ſuſcepiſſet eum ab oculis eorum, duos viros ad eos miſit in veſtibus albis. Apoſtoli & alij diſcipuli
Act.1. cũ D. Virgine in cœnaculo, in loco vbi aſcenderat Petrus, perſeuerantes in oratione & commu-
Act.2. nicatione fractionis panis, Spiritum ſanctum acceperunt: Paulo & Barnabę munus prædicationis
Act.13. delegantes, manus impoſuerunt. Apoſt. orando flectebat genua ad patrẽ domini noſtri Ieſu Chri-
Ephe.3. ſti, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit. Rationem neceſſitatis cæremoniarũ Apoſt.
Phil.2. Romanis aſſignauit, dicens: Inuiſibilia Dei à creatura mundi (hoc eſt ab homine) per ea quæ facta
Rom.1. ſunt intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Viſis enim & ſenſatis ex-
1.Cor.11. citamur, & per ea ad ſpiritualia myſteria capeſcenda manuducimur. Idẽ Apoſt. circa Euchariſtiã
1.Tim.5. cæremonias ordinauit, & ſe alias ordinaturum pollicitus eſt. Circa ordinandos ſcribit, nemini citò
2.Theſſ.2. manus debere impóni. Et Theſſ. traditiones quas didicerãt, ſiue per epiſtolã, ſiue per ſermonẽ, ſer-
uare iuſſit. & ſubtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè, & non ſecundum traditionẽ
1.Cor.11. quã ab Apoſt. acceperant. Et conſuetudinẽ Eccleſiæ approbãs, impugnantes & contẽtioſos redar-
Act.15. guit. Et cum Syla comite perambulabat Syriã & Ciliciã, confirmãs Eccleſias, præcipiẽs cuſtodire
præcepta & dogmata ac decreta Apoſtol. & Seniorũ, inter quæ erant cæremoniæ, quas à Chriſto
viderant

viderant obſeruari,& quas inſpirante Spiritu ſancto introduxerant:inter quas D. Auguſt. recitat
ea quæ vniuerſaliter ſeruat Eccleſia,vt quòd fideles crucis ſignaculo inſigniantur,& quæ trifariam *In lib. de*
digeſta fiant ſuper panem & calicem,benedictionem fontium, & quòd baptizati inungãtur oleo *dict.Baſil.*
ſancto.de his in c. Eccleſiaſticarum,&c.in his.11.diſt. vbi dicitur, in his rebus, in quibus nil certi
ſtatuit diuina ſcriptura,mos populi,mos Dei, inſtituta maiorum pro lege ſeruanda ſunt. & ſicut
præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores eccleſiaſticarum conſuetudinum coercendi *1.c.Eccleſia*
ſunt. Et D.Dion.dicit: Primi noſtri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibúſque *Hierar.*
figuris ſpiritualium maieſtatẽ,atq; in his quæ nobis familiaria ſunt, ſumma illa & ſuperſubſtantia-
lia,partim ſcriptis,partim non ſcriptis inſtitutionibus ſuis nobis tradiderunt, non prophanæ mul-
titudini (cui nec ipſa quidem ſigna fas eſt contingere) verùm eos, ob ídque quòd noſtra ſacratiſ-
ſima functio ſignificatiua eſt plenáque ſignis, quibus veluti adminiculis ad eorum auguſtiorem
intelligentiam ſubuehamur,non ſunt opertæ põtificibus ſignorum rationes. Deinde deſcribit cę-
remonias per Apoſt.in ſepulturis defunctorum obſeruatas, & D.Hiero.in epitaphio Nepotiani, *cap.7.*
laudat eum de cæremoniis rite peractis. Sunt igitur cæremonię vtiles ad humilitatem,vt noſtram *Ceremonia*
eleuatam & ſuperbam ceruicem demittamus, illam ſubdentes ſenſibilibus, vt per eas veluti per *rũ vtilitas.*
quoſdam gradus,ad ſuperiora mẽte capeſcenda euehamur:& vt nos qui corpore peccauimus,ho-
locauſtum de noſtris corporibus domino faciamus:quia non ſolùm animam,verùm etiam corpus
ab eo accepimus. ¶ Ex præmiſſis euidenter conſtat, quàm impiè blaſphemando hæretici dicant
cæremonias Eccleſiæ inuentas ab hominibus ad continendum populum ſub tyrannide ſacerdo-
tum,& eſſe auferendas à lege gratiæ,ſicut cæremonias legis Moyſi. Sed (vt dictum eſt) lata eſt dif-
ferentia:quia illæ erant figuræ & futurorum vmbræ. Vnde ſicut vmbra luce fugatur: ſic illæ fuga-
tæ ſunt per aduentum lucis Chriſti. Cęremoniæ verò nouæ legis ſunt repreſentatiuæ pręteritorũ,
& figuræ eorum quæ videbimus in patria,& ideo adueniente ſtatu gloriæ,ceſſabunt. Nec obſtat
quod allegant ex Salomone,Fili mi, præbe mihi cor tuum : quia non vtitur excluſionis particula,
non enim dicit ſolùm,cor. Vnde Chriſtus ponens differentiam inter duos filios,quorum vnus di- *Prou.23.*
xit ore ſe facturum voluntatem patris,& veriſimile eſt quòd corde (cùm voces ſint notæ earũ quæ
ſunt in anima paſſionum) non tamen fecit, & alium qui dixerat ſe non impleturum eius volunta-
tem,qui poſtea tamen impleuit:interrogauit, Quis illorum fecit voluntatem patris?& prætulit eũ
qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quòd actus exteriores cadunt ſub pręcepto. Nec ſufficit
filio reuereri patrem corde vel verbo:ſed neceſſe eſt quòd exterius. Vnde Apoſt. Obſecro vos fra-
tres per miſericordiam Dei,vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem,ſanctam,Deo placen- *Rom.12.*
tem. Nec obſtat pariter illud Ioan. Spiritus eſt Deus:& ideo qui adorant eum,in ſpiritu & verita- *Ioan.4.*
te oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exterius. Et ſic qui a-
dorant Deũ,oportet eũ in ſpiritu (hoc eſt interius) & in veritate (hoc eſt actu exteriori conformi)
adorare. Quia ſi eſſet difformis,haberet locum illud Eſa. Populus hic labiis me honorat : cor autẽ
eorum longè eſt à me. Ex his patet facilis ſolutio ad omnes obiectiones hæreticorum. Non enim *Eſa.29.*
propter hoc Iudaizat Eccleſia,cum alias cæremonias habeat : & ſi aliquas antiquæ legis retineat, *Mat.15.*
non tamen eadem ſignificatione. Sunt enim quædam quæ vltra ſignificationem accipiuntur ad
decorem,& cultus Dei honorem,& fidelium exercitationem.

Ver.6. DE TEMPLORVM CONSTRVCTIONE ET ORNATV.

A CÆremoniam conſtructionis,dedicationis,& ornatus altarium, templorum, & baſilicarum
eſſe laudabilem,& Deo acceptam,ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo teſta-
mento manifeſtiſſimum eſt. In lege enim naturæ inſpirante Domino, imò præcipiente, conſtat
habuiſſe initium. Noe enim egreſſus arcam poſt diluuium ædificauit altare domino: & tollens de
cunctis pecoribus & volatilibus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare, odoratúſque eſt Domi- *Gen.8.*
nus odorem ſuauitatis. Et Iacob eundo Meſopotamiã,vidit Deum in Bethel, & dixit: Terribilis *Gen.27.*
eſt locus iſte: Non eſt hîc aliud,niſi domus Dei,& porta cęli,& tulit lapidem & erexit in titulum, *Gen.25.*
fundénſq; oleum deſuper,vocauit nomen ipſius Bethel,qui prius Luza vocabatur, & dixit: Erit *Exod.20.*
mihi dominus in Deum,& lapis iſte quem erexi in titulum,vocabitur domus Dei. Præcepit etiã *& 21. &*
ei dominus cùm reuerteretur à Meſopotamia,vt faceret altare. Præcepit etiã Moyſi facere altare *22.*
Domino:præcepit etiam facere arcam de lignis Sethin,& inaurari: deinde in ea poni iuſſit Librũ
legis, Virgam,& Manna, myſteriáque Deo dedicata, antè quàm conueniret populus ad diuina. *1.Par.28.*
Dauid cogitauit ędificare domum Domino,& eius cogitatus fuit acceptus,ſed nõ fuit ei datũ,eò
quòd vir ſanguinũ eſſet: promiſſum tamẽ eſt ei quòd per Salomonem filium ſuum cogitatus eius *2.Para.32.*
ſortiretur effectum. Ideo magnã ſupellectilem præparauit. Salomõ filius eius templum miræ ma- *4. & 5.*
gnitudinis,longitudinis,& latitudinis extruxit,& adeò vaſis aureis & aliis ornamẽtis decorauit, vt
in admirationem etiam omnes exteri traherentur, eiuſdem templi per Salomonem dedicatio

accepta fuit Domino,qui impleuit templum gloria ſua,& pollicitus eſt ſe facturum iuxta petitio-
nem Salomonis. Vnde regina Saba videns domum quā Salomon ædificauerat, non habebat vl-
2. Para. 9. tra ſpiritum præ admiratione. Dauid pariter in ſpiritu prophetico dicebat, Domine dilexi deco-
Pſal. 25. rem domus tuæ. Præcepit etiam dominus Cyro Perſarum regi, vt ædificaret ei domvm in Hieru-
1. Eſdr. 1. ſalem: Quæ etiam reluctantibus inimicis per Zorobabel ad inſtar primæ conſtructa & dedicata
1. Mach. 4. eſt. Machabæi pariter non ſolùm templum interius, verùm etiam exteriorem eius faciē coronis
aureis ornauerunt. In nouo autē teſtamento habemus quòd Chriſtus laudauit diuites, qui de ſuis
Mat. 12. bonis cōtribuebant ad reparationem & ornatum templi, præſertim viduam quæ duo minuta po-
ſuit in gazophylacium: & quòd iratus eſt contra eos qui dedecorabant templum, & eiecit vendē-
Ioan. 2. tes & ementes oues & boues: & quòd cùm diſcipuli ornaſſent aſinam indumentis ſuis, gratanter
accepit, & ſuper eam ornatam aſcendit. Et quando miſit eos parare vltimum paſcha, poſt quod
Matt. 21. erat inſtitutus ſacramentum Euchariſtiæ, & celebraturus ſuam primam & vltimam miſſam, deſi-
Luc. 22. gnauit locum .ſ. cœnaculum magnum ſtratum, hoc eſt paratum & ornatum, in quo Apoſtoli in
die pentecoſtes Spiritū S. in igneis linguis receperunt. Et Apoſt. apud Corinth. dicit Eccleſiā fuiſſe
Act. 2. dicatam, in qua omnes conuenire, & dominicam cœnam manducare, verbúmque Domini au-
dire poterant. Vbi ergo eſt magna multitudo populi, neceſſe eſt magnam debere eſſe domum ſiue
Eccleſiam, in qua (quantum ſecundum humanam fragilitatem poſſibile eſt) paranda & fouenda
ſunt omnia quæ ad munditiam pertinent, & deuotionem excitant. Nec Chriſtus qui vitia Scri-
barum & Phariſæorum arguebat, reprehendit lapides & ſtructuras ei oſtenſas, nec ornatum illarū,
licet ruinam ipſarum & excidium ciuitatis propter peccata Scribarum & Phariſæorum prædixe-
rit. Nec apud Catholicos templa dicantur principaliter Martyribus aut aliis ſanctis, quemadmo-
Lib. 3. cōtra Fauſt. c. 21. dum hæretici falsè imponunt, ſed ſoli Deo, vt D. Aug. dicit. At cùm multa ſint templa Deo di-
cata, ad diſtinguendum ea ab inuicem, aliqua aliquorum ſanctorum (quorū corpora vel reliquiæ,
ibi ſunt conditæ) eorum nomine appellamus, & ad memoriam ſanctorum, quos tanquam pecu-
liares patronos interpellant, qui templa condiderunt, aut frequentant. Nam & imagines appella-
re ſolemus eorum nominibus quos repreſentant, & ad quorum memoriam reducunt. Vnde D.
Aug. dicit, Baſilicas ſanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mancipatas, affectu, cultu pio
Lib. 7. de dogma. Eccle. & deuotione adeundas credimus. Nec recens eſt templorum vſus & ornatus, ſed ab Apoſt. intro-
ductus, vt Euſebius recitans mores primitiuæ Eccleſiæ dicit: Eſt autem in locis ſingulis conſecra-
Lib. 2. hiſt. Eccl. 7. ta orationi domus, quæ appellatur Semneion, hoc eſt honeſtorum conuenticulum, in quod acce-
dentes, honeſtè & caſtè myſteria celebrant: nihil ibi prorſus quod ad cibum potúmque pertinet
inferentes, ſed ad legis tātùm libros & volumina prophetarum, hymnóſque in Deum, cæteráque
ſimilia excolunt, & Anacletus papa, vt recitatur in c. ſacroſancta. 22. diſtinct. dicit D. Petrum &
Paulum eccleſiam Romanam conſecraſſe, & D. Marcum euangeliſtam Eccleſiam Alexandrinā.
Et in geſtis Tholoſanis habetur, quòd D. Saturninus vnus ex 72. diſcipulis, in epiſcopum Tholo-
ſanum ordinatus, ſacellum in honorem D. Stephani conſecrauit. Quare contra detrahentes tem-
plis & baſilicis ſanctorum, decretum fuit concilio Gangren. Si quis per ſuperbiam, tanquam per-
fectum ſe exiſtimans, conuentus qui per loca & baſilicas ſanctorum martyrum fiunt, accuſauerit,
vel oblationes quæ ibi celebrantur, ſpernandas eſſe crediderit, memoriáſque ſanctorum contem-
nendas: Anathema ſit. Et in concilio Baſilien. Ioannes Vviclefz, qui fundationes & dotes Eccle-
ſiarum reprobabat, fuit tanquam hæreticus condemnatus. ¶ Ex præmiſſis ſufficienter apparet,
quàm impiè agant hæretici debacchantes contra ornatum templorum, & ea ſpoliare & euertere
nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, à cordibus fideliū
auferre nituntur, imò & memoriam & recordationem Dei. Nec obſtat quod obiiciunt non ha-
beri ex euangelio aut ex ſacris literis templa debere ornari: ad hoc enim ſuprà dictum eſt, quòd nō
omnia quæ fecerunt & dixerunt Chriſtus & Apoſtoli, ſunt conſcripta. Plurima enim ex Apoſto-
lorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim ab authoritate negatiuè (quo Lu-
therani maximè vtuntur) purum ſophiſma eſt. Quamuis ex prædictis ſacræ ſcripturæ locis, maxi-
mè ex cœnaculo magno & ſtrato, appareat templorum ornatus laudabilis. Nec obſtat pariter,
quòd Chriſtus Samaritanæ dixit, Venit hora, & nunc eſt, quando neque in monte hoc, &c. Spiri-
Ioan. 4. tus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare: quia per illa verba non
reprobauit templa aut eorum ornatum, ſed excidium Hieroſolymorum & Samariæ prædixit. Et
Iaco. 1. cùm Deus nō ſolùm animam dederit, ſed etiam corpus & alia bona fortunæ, vt dicit D. Iacobus,
Phil. 2. Omne datū optimum, &c. Ideo non eſt contentus ſolo interiori cultu, ſed etiā exteriorē deſiderat,
vt in nomine eius omne genu flectatur: quod oſtendit per illa verba, In ſpiritu & veritate oportet
Phil. 2. adorare, hoc eſt in ſpiritu deuotionis interius, & veritate exterioris operis illi interiori reſpōdentis
& cōformis: in hoc enim cōſiſtit ratio veritatis creaturæ rationalis, quæ cognitionē accipit à rebus

vt illis

vt illis cônformetur, vt dictum eſt cùm de adoratione ageretur. Et quāuis Chriſtus verbo & exem-
plo paupertatem propoſuerit imitandam, vt ſtrictius rebus ſuis quiſque vteretur, non tamen vt
Deo dicata eſſent vilia. Quæſiuit enim gloriam & manifeſtationem Dei, eámque admirandam
& colendam docuit, quam ſtructuræ & ornatus templorum excitant, iuxta illud Sapien. A ma- *Sap.2.*
gnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horum creator videri. Præterea ſi ſum- *Eſa.11.*
ptuoſum & glorioſum (teſte Eſaia) Deus voluit eſſe Chriſti ſepulchrum, in quo triduo duntaxat
corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis præſumet calumniari templum ho-
norificum, in quo non ſolùm corpus ſed etiam animam, imò & diuinitatem ipſam vſque in finem
ſeculi nobiſcum manere pollicitus eſt? Nec per euangelium natura hominum ſic immutata eſt, vt
ſenſibilibus (à quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Chriſtus ſenſibilia ſacramen- *Mat.vlt.*
ta & ſenſibiles cæremonias (vt dictum eſt) inſtituit. Et cùm obiiciunt hæretici, Si obſeruantiæ re- *1.Poſte.*
cipiendæ ſunt, cur non recipimus veteres? Dictum eſt quòd ideo non recipimus, quia figuratiuæ
erant eorum quæ per Chriſtum impleta ſunt, & Chriſtum venturum ſignificabant. Cùm igitur *Leuit.26.*
Chriſtus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut vmbra euanuerunt. Ideo ſi modo ſeruarentur
falſum ſignificarent, & ad horrorem protraherent. Vnde per Moyſen dicebat dominus Deus, *Matth.21.*
Vetera nouis ſuperuenientibus proiicietis. In cuius præſagium in die Ramorum veſtimenta po-
puli ſternebant in via ad conculcationem, & Chriſtus in Apoſt. ſuorum ornamentis ſedit. Verùm
quia de tot & tam immenſis ſumptibus hæretici quæruntur, eò quòd relictis pauperibus (qui ſunt
vera Spiritus ſancti templa) in ſuperfluis ſtructuris & ornatibus ad humanam iactantiam & fidu-
ciam (vt ipſi dicunt) exponuntur, quod propheta Hiere. improbare videtur, dicens: Nolite confide-
re dicentes, Templum Domini, templum Domini eſt. Ideo eis reſpondendum eſt, ac dicendum *Hiere.7.*
quòd eorum querela ſimillima eſt murmurationi Iudæ Scariothis, qui omne obſequium Chriſto
factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cùm ſenſiſſet
odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc? Poterat enim vnguentum hoc venundari multo
(ſ. trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis. Non quòd de pauperibus ei cura eſſet, ſed quia
fur erat, & habebat loculos. Sic iſti indignè ferentes odorem vnguenti, hoc eſt deuotionem populi
Chriſtiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quòd curent de pauperibus, ſed potius de
præda aut ſpoliis pro velamine ſuæ cupiditatis, & malæ atque peruerſæ affectionis, quā contra Ec-
cleſiaſticos conceperunt, pauperum indigentias obiiciunt & exaggerant, quaſi ſi nil daretur Eccle-
ſiæ, pauperes non egerent: nec eſſent aliæ viæ ſuperfluè & inaniter conſumendi, quæ iuſtè & ſanctè
in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Chriſtus ait) pauperes habebitis vobiſcum, & po-
teſtis eis benefacere. Ideo incertum eſt an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum
indigentias applicarētur. Nulli dubium eſt neque negari poteſt, quin pauperes eſſent, cùm Dauid
tot parauit impenſas, cùm Salomon tot vaſa & ornamenta aurea templo dedit, & cùm Machabæi
ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamen propter hoc intermiſerūt
magnificentiſſimi templi conſtructionem & ornatum. Nec eorum expoſitio reprobata, ſed com-
mendata fuit. Cùm ergo templum illud, in quo aſſeruabatur ſola teſtamenti arca, eſſet figura Chri-
ſtianæ Eccleſiæ, & figura non poſſit æquari figurato: conſequens eſt quòd quanuis nunc ſint pau-
peres, minus poſſint ſumptus & expoſitiones in templorum conſtructione & ornatu calumniari.
Pauperibus quidem eleemoſynas nō prohibet Eccleſia, nec ſuperfluam in templorum ornatu ap-
probat expoſitionē: ſed rationabilem, pro Dei maieſtate, & noſtræ deuotionis excitatione, appro-
bat erogationem, & religionem præfert miſericordiæ, & templi ornatum eleemoſynis pauperum.
¶ Quanuis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus deſertis templa orne-
mus. Licet enim philoſophari ſimpliciter & abſolutè ſit melius quàm ditari: aliquando tamen in
particulari caſu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ caritas ingruit ſubueniendum eſt indigentiæ
pauperum, & non eſt adeò vacandum templorum ornatui: tunc enim ipſa templi vaſa in pauperū
neceſſitates ſunt erogāda, quemadmodū D. Aug. feciſſe legimus, Vnde D. Ambr. dicit, Aurū ha- *In lib.offi.*
bet Eccleſia, nō vt ſeruet, ſed vt eroget, & ſubueniat neceſſitatē patiēti. Sic debēt intelligi Sancto-
rum authoritates, quæ ornatui templorum aduerſari videntur. Vbi verò talis neceſſitas non immi-
net, quanuis pauperes deſerendi non ſint, (præſertim in extrema neceſſitate) laudabilius eſt ornatui
templorum intendere: non quidem ad humanam iactantiam aut laudem, quæ etiam in eleemoſy-
nis pauperum plerumque inuenitur, ſed ad Dei cultum & honorem. Nec etiam in illo ſolo exte-
riori ornatu aut ædificiorum ſplendore, inauratiſque laquearibus & veſtitis parietibus ac marmo-
rum cruſtis fiduciam habere debemus (id enim Hiere. improbat) ſed in vera fide & ſancta conuer-
ſatione, vt domus Dei, hoc eſt Eccleſia impleatur ex odore vnguenti: hoc eſt, vt populus ad deuo-
tionem & Dei honorem excitetur. Ideo ſubiungit Propheta: Si bonas feceritis vias veſtras & ſtu-
dia veſtra, & feceritis iudicium inter virum & virum, habitabo vobiſcum in loco iſto, &c.

Ver. 7. DE PRÆCEPTIS NOVÆ LEGIS.

1. 2. q. 108. LEx noua cuius principale eſt gratia ſpiritus ſancti, quam non poſſumus habere niſi per Chri-
ſtum mediantibus ſacramentis per ipſum inſtitutis, pauca præcepta circa exteriora opera cō- A
tinet. Quia ſolùm ea præcipit vel prohibet, quæ habent neceſſariam conuenientiam vel contra-
Ioan. 3. rietatem, & ſic ſolùm continet quatuor præcepta. Primum eſt de baptiſmo, Niſi quis renatus fue-
rit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. Secundum eſt de ſacramento Eu-
Ioan. 6. chariſtiæ, Niſi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam
in vobis. Tertium præceptum eſt de ſacramēto Pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptiſmali
prolapſi ſunt, Niſi Pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Quartum de exteriori confeſſione
Luc. 12. fidei, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui au
tem me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo. Alia verò opera quæ non ha-
bent neceſſariam conuenientiam vel contrarietatem ad gratiam, quæ manifeſtatur per fidem ex
dilectione operantem, non ſunt præcepta neque prohibita ex ipſa legis inſtitutione: ſed fuerunt à
legiſlatore Chriſto relicta arbitrio eorū qui curam aliorum erant habituri, & ſic reliquit poteſtatē
determinandi tam circa cęremonialia, quàm iudicialia, ſiue in ſpiritualibus ſiue in temporalibus his
qui aliis præeſſent. Et ideo lex noua dicitur lex libertatis, eò quòd pauca præcepta continet, ac etiā
Lex noua eò quòd ad illa liberè implenda interius iuuat, quod non faciebat lex Moyſi. Et quia phariſæi malè
cur dicatur intelligebāt præcepta moralia ſiue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant, quia ſecundū
libertatis ſe pertinent ad rationem virtutis: ideo Chriſtus in lege ſua noua illa explanauit ❡ Inter alia præce-
ptum negatiuum de periurio. Phariſæi enim licet crederent periurium eſſe peccatum, tamen pu-
tabant iuramentum per ſe eſſe appetendum & frequentandum, eò quòd videtur ad reuerentiam
Dei pertinere. Et ideo Chriſtus oſtendit iuramentum non eſſe appetendum tanquam bonum, ſed
melius eſſe abſque iuramento loqui, niſi neceſſitas cogat: & ſic non prohibuit iuramentum, vt di-
Mat. 5. ctum eſt. ❡ Circa verò prohibitionem homicidij & adulterij, Phariſæi exiſtimabant ſolùm actum
c. 5. § 5. ver. exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: quod magis credebant circa homicidium &
5. adulterium, quàm circa furtum vel falſum teſtimonium. Quia motus itę tendens in homicidium,
& motus concupiſcentiæ tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis ab ipſa natura ineſſe,
non autem motus furandi aut falſum teſtimonium dicendi. Ideo Chriſtus declarauit, dicens: Om-
Mat. 5. nis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri ſuo, Racha, reus erit conſilio.
Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium ſubiunxit, Omnis qui vi-
derit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. ❡ Et quia circa vir-
tutes morales, præſertim circa iuſtitiam, errabant, putantes eam eſſe exequendam appetitu vindi-
ctæ vel odio inimicorum: ideo credebant propter præceptum datum de pœna talionis, quod qui-
dem fuit datum vt iuſtitia & bonum commune pacificúſque conuictus ſeruarentur, non vt homo
vindictam iniuriarum ſibi illatarum quæreret: ideo Chriſtus ad hoc remouendum docet animum
hominis ſic debere eſſe paratum ad ſuſtinendum plura, ſi neceſſe ſit: docet etiam inimicos diligen-
dos, & quòd ſimus etiam parati eis benefacere in neceſſitate. Nec etiam prohibet Chriſtus iudi-
cium iuſtitiæ, ſed iudicium inordinatum & temerarium. Et quia etiam errabant circa opera miſe-
Luc 6. ricordiæ, arbitrantes accipere vſuram ab extraneis eſſe licitum: ideo Chriſtus declarauit, Mutuum
date, nihil inde ſperantes. Nec prohibuit ſolicitudinem neceſſariam, ſed inordinatam. Docuit pa-
riter abſtinere non ſolùm ab exterioribus, quæ ſecundum ſe mala ſunt, ſed etiam ab interioribus
Matth. 6. & occaſionibus malorum. ❡ Docuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quòd in bonis
quæ agimus, non quæramus humanam laudem aut gloriā, neque mundanas diuitias inordinatè,
quod eſt theſaurizare. Poſtremò docet modum implendi euangelicam doctrinam ſcilicet implo-
rando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum per anguſtam portam perfectæ
virtutis; & cautelam adhibendo ne à ſeductoribus corrumpāmur, & quòd obſeruatio mandato-
rum eius eſt neceſſaria ad ſalutem, & quòd nō ſufficit ſola fidei confeſſio neque miraculorum ope-
ratio, neque ſolus auditus verbi.

1. 2. q. 108. Ver. 8. DE CONSLIIS NOVÆ LEGIS.

art. 4. CVm Salomon dicat, Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici conſiliis ani- B
ma dulcoratur, & Chriſtus ſit maximè ſapiens & amicis, congruum fuit quòd in noua lege,
quæ eſt libertatis, ſalutaria nobis conſilia dederit. In antiqua verò lege cùm eſſet lex ſeruitutis, non
Cōſiliū & erant danda conſilia. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd differentia inter conſilium & præ-
præceptum. ceptum hæc eſt: quia præceptum importat neceſſitatem, conſilium verò non: ſed ponitur in optio-
ne eius cui datur. Vnde D. Greg. in epiſt. ad Iouinianum, & recitatur in ca. quod præcipitur. 14. q.
1. dicit: Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, neceſſe eſt fieri: ſi non fiat, pœnam habet.
Vbi conſilium eſt, datur offerentis arbitrium. Ex quo infertur quòd præcepta in noua lege data,
ſunt

ſunt de neceſſariis ad conſequendum finem beatitudinis,in quem lex noua immediatè introducit:
Conſilia verò ſunt de his per quæ melius & expeditius poteſt homo conſequi prædictum finem.
Et ſic tria cóſilia proponũtur in lege noua.ſ.paupertatis,caſtitas,& obedientiæ,in quibus fundatur *Tria nouæ*
omnis communitas, quæ ſtatum religionis profitetur. Quia per huiuſmodi tria, abdicantur tria *legis cõſilia.*
bona mundi,quæ retrahunt & impediunt hominem à conſecutione finis ſcilicet diuitiæ, deliciæ,
& honores.Vnde D.Ioan.dicit, Omne quod eſt in mundo, aut eſt concupiſcentia oculorum, aut *1.Ioan.2.*
concupiſcentia carnis, aut ſuperbia vitæ. Per paupertatem voluntariam abdicantur diuitiæ, quæ
pertinent ad concupiſcentiam oculorum. Per caſtitatem abdicantur deliciæ, quæ pertinent ad
concupiſcentiam carnis. Per obedientiam abdicantur honores, qui pertinent ad ſuperbiam vitæ. *Mat.19.*
Hæc tria conſuluit Chriſtus dicẽs, Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes,& da pauperibus. Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter regnum cælorum: qui poteſt capere capiat. Et
quo ad obedientiam poſt conſilium paupertatis, ſubiunxit conſilium obedientiæ,dicens, Sequere
me.Sequimur enim Chriſtum non ſolùm imitando opera,ſed etiam obediendo mandatis ipſius.
Vnde dicebat,Oues meæ vocẽ meã audiũt,& ſequuntur me. Hæc autẽ ſimpliciter obſeruata per- *Ioan.10.*
tinẽt ad conſilia,ſimpliciter propoſita,quæ quantũ in ſe expediẽtia ſunt omnibus.Sed ex indiſpoſitione aliquorum cõtingit, quòd alicui nõ ſunt expediẽtia:quia ſcilicet eorũ affectus nõ inclinatur
ad illa. Sed obſeruatio vniuſcuiuſque eorum in ſpeciali caſu pertinet ad conſilium, ſecũdum quod
ſcilicet in caſu illo non tenetur obſeruare. Puta quando homo dat eleemoſynas pauperi, quando
non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abſtinet à delectationibus carnis
aliàs licitis, vt orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatem ſuam non ſequitur in aliquo facto,
quod licet facere poſſet, puta ſi benefaciát inimicis ſuis quando non tenetur, vel ſi offenſam remittat,cuius iuſtè poſſet exigere vindictam.Nam quæ Matt.5.ſcribuntur,& ſimiliter de maxilla,& de
non litigando in iudicio,ſi referãtur ad præparationem animi, cùm neceſſitas cogit,præcepta ſunt.
Sed vbi neceſſitas non occurrit, ſunt conſilia particularia,quæ ad tria reduci poſſunt. Licet enim
meliora bona,de quibus datur conſilium,particulariter ſint indeterminata:ea tamen quæ ſunt ſimpliciter & abſolutè meliora bona in vniuerſali,ſunt determinata,ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur.Illa autem quæ ponuntur Mar.10.& Luc.9.& 10.ſ.Nolite portare aurum,argentum,neque pecuniam in zonis veſtris,non peram in via, neque duas tunicas & calceamenta, ne- *Luc.22.*
que virgam,& neminem in via ſalutauentis,&c.fuerant quædam præcepta diſciplinæ,& pro tem- *In lib. de*
pore: reuocata autem cùm dixit: Quando miſi vos ſine ſacculo & pera, &c. Primò enim dicta *conſe.euan.*
mandata data ſunt,ſecundũ D.Auguſt.non vt præcepta,ſed vt conceſſiones,ad oſtendendũ quòd
haberent poteſtatem accipiendi neceſſaria vitæ. Secundum verò alios ſanctos erant mandata pro
tempore obſeruanda. Indigebant enim diſcipuli,quaſi paruuli ſub cura Chriſti exiſtentes,accipere
aliqua ſpecialia inſtituta à Chriſto, ſicut alij ſubditi à ſuis prælatis, præcipuè quia erant paularim
exercendi,vt temporalium ſolicitudinem abdicarent:per quòd reddebãtur idonei ad deferendum
euangelium per vniuerſum mundum.Illa tamen inſtituta imminente paſſione (vt dictum eſt) reuocauit,tanquam diſcipulis per ea ſufficienter exercitatis,& aliis cauſis occurrentibus.

DE LEGE HVMANA.

CAP. XVII.

A LEx humana eſt dictamen prudentiale in principe, qui habet curam communitatis,ſub- *1.2.q.98.*
ditis promulgatum,congruens religioni,diſciplinæ,& vtilitati humanæ, regulans opera- *Legis huma*
tiones humanas ad pacificum & virtuoſum conuictum. Hæc definitio complectitur *na diffinitio*
omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quòd ſit
rationabilis: & per hoc quòd dicitur, A principe, habetur quòd fiat ab habente authoritatem. Et
per hoc quòd dicitur, Promulgatum,habetur efficacia obligandi: Et per hoc quòd dicitur, Congruens religioni, habetur quòd ſit proportionata & conformis legi diuinæ, & quòd ſit honeſta. Et
per hoc quod dicitur, Diſciplinæ, habetur quod ſit proportionata legi naturæ: & ſic quòd iuſta,
poſſibilis, ſecundum naturam, & patriæ conſuetudinem, loco & tempori deſeruiens. Et per hoc
quòd dicitur, Vtilitati, habetur quòd finis legis eſt bonum commune ſiue vtilitas publica: & per
verba ſequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius ſcriptum, ad differentiam conſuetudinis, quæ dicitur ius poſitiuum non ſcripum. Et ſic
prima diuiſio iuris humani eſt in ius ſcriptum, quod dicitur Lex, & in ius non ſcriptum, quod dicitur Conſuetudo.

Ver. 1. DE LEGIS HVMANÆ NECESSITATE. *Prima iuris humani diuiſio.*

CVm lex naturalis & diuina poſitiua nõ determinet in ſpeciali omnia quæ requiruntur ad pa-

cificum conuictum,ſed aliqua ſint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent:neceſſe fuit
quòd fierent leges humanæ. Licet enim ſint aliqui qui ſint proni ad actus virtutum ex bona diſpo-
ſitione naturæ vel ex cõſuetudine,præſertim diuino munere,quibus ſufficere poſſet diſciplina pa-
terna,quæ eſt per monitiones. Veruntamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad vitia,
qui verbis perſuaderi non poſſunt: neſſarium fuit quòd per vim & metum cohiberentur à malo,
vt ſaltem ſic malè facere deſiſtentes,aliis quietam vitam relinquerent, & ipſi tandem per aſſuetu-
dinem perducerentur ad hoc quòd voluntariè facerent: quæ prius metu implebant: & ſic fierent
virtuoſi. Ideo neceſſarium fuit ad pacem hominum & virtutem, quò i leges ponerentur: quia
1. Poli. (prout Philoſ. dicit) Sicut homo ſi ſit perfectus virtute,eſt optimum animalium:ſic ſi ſit ſeparatus à
5. Etym. lege & iuſtitia,eſt peſſimum omnium. Vnde Iſid. (& recitatur in c. factæ ſunt. 4. diſt.) dicit: Factæ
ſunt leges,vt earum metu humana coërceretur audacia, tutáque eſſet inter improbos innocentia,
& in ipſius improbis formidato ſupplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à
In lib. de libe. arbit. lege diuina naturali:quia (ſicut D. Auguſt. dicit) Non videtur eſſe lex, quæ iuſta non fuerit. Vnde
tantum habet de virtute legis,quantum habet de iuſtitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid
iuſtum,ex eo quòd eſt rectum ſecundum regulam rationis. Rationis verò prima regula immedia-
ta, eſt lex naturæ: & legis naturæ regula eſt lex æterna, ideo omnis lex humanitus poſita, in tan-
tum habet de ratione legis, inquantum deriuatur à lege æterna & naturæ per modum concluſio-
nis à communibus principiis vel per modum determinationis,vt in legibus pœnalibus. Si verò
in aliquo ab æterna vel lege naturali diſcordet,non erit lex, ſed legis corruptio,vel lex iniqua. Vn-
de Eſa. Væ qui cõdunt leges iniquas. Ad legem enim humanam pertinet cohibere vitia: licet non
Eſa. 10. omnia,quia permittit aliqua mala,non quòd approbet ea,ſed vt euitentur maiora. Pertinet etiam
ad eam imperare actus virtutum,ſed non omnes,propter diuerſitatem conditionis & imperfectio-
nis aliquorum ſubditorum.

Ver. 2. DE LEGIS OBLIGATIONE HVMANÆ.

EX deriuatione legis humanæ à lege naturali & æterna ſequitur quòd leges humanæ iuſtæ li-
1. 2. q. 69. art. 4. gant & imponunt homini neceſſitatem in foro conſcientiæ, ſecluſo quocunque ſcandalo, &
Lex humana ligat. ſecluſa lege diuina poſitiua:ſic quòd contraueniens peccat,cùm pendeant ex lege naturæ,quæ de-
riuatur à lege æterna. Vnde Salomon, Per me reges regnant,& legum conditores iuſta decernunt.
Et Apoſt. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo.
Prou. 8. Quæ autem ſunt,à Deo ordinata ſunt. Itaque quicunque reſiſtit poteſtati, ordinationi Dei reſi-
ſtit. Qui autem reſiſtunt,damnationem ſibi acquirunt. Deinde ſubiungit, Itaque neceſſitate ſub-
Rom. 13. diti eſtote,non ſolùm,propter iram,ſed etiam propter conſcientiam. Ideo Chriſtus naſcens vt exẽ-
plum daret, obediuit Cæſaris edicto,& D. Pet. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter
Luc. 1. Deum,ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tãquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum,
laudem vero bonorum. Quia ſic eſt voluntas Dei, & paulò pòſt dicit: Serui,ſubditi eſtote in omni
1. Pet. 2. timore dominis,non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Et Chriſtus, Super cathedram
Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis,ſeruate & facite,&c.
Matth. 23. Si Iudæi tenebantur obedire Moyſi & eius ſucceſſoribus: à fortiori Chriſtiani Eccleſiæ prælatis,
cùm fuerit eis à Chriſto data poteſtas,ait enim: Si Eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut Ethnicus &
Mat. 18. publicanus. Item, Qui vos audit,me audit. Qui vos ſpernit,me ſpernit,& Apoſt. præcepit cuſto-
Luc. 10. dire eorum præcepta & mandata. Ratio huius obligationis eſſe poteſt: quia non minus obligantur
Act. 13. ſubditi principi vel prælato iuſta præcipienti,quàm patri filius: quia quantò bonum politicum &
commune præſtat bono priuato,tantò præceptum principis præferendum eſt præcepto paterno,
cæteris paribus: hoc eſt,ſi tantum ſit periculum in republica, ſi non ſuccurratur ſecundum man-
datum principis, quantum in re domeſtica, ſi non ſuccurratur ſecundum præceptum patris. Sed
filius ſub pœna peccati tenetur obedire patri iuſta præcipienti, etiã ſecluſo ſcandalo. Vnde Apoſt.
Filij obedite parentibus in Domino:hoc enim iuſtum eſt,& alibi inter peccatores nominat paren
tenribus inobedientes & Moyſes: Si quis maledixerit patri aut matri,morte moriatur: ergo à for-
Ephe. 6. tiori ratione peccant filij Belial, qui ſuis ſuperioribus ſiue Eccleſiaſticis ſiue temporalibus reſiſtũt.
Exod. 21. ¶ Ex præmiſſis apparet quàm turpiter errent hæretici, qui dicunt conſtitutiones humanas non
Rom. 13. obligare ad culpam mortalem,niſi propter ſcandalum. Nec obſtat quòd homo non poteſt inflige-
re pœnam æternam: quia præſes debilis poteſt præcipere ſub pœna mortis, quam perſonaliter in-
fligere non poteſt. Nec obſtat pariter quod obiiciunt ex Chriſti dicto, Sine cauſa me colunt, do-
centes doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quæ contrariabantur mandatis
Matth. 15. Dei,vel de his quæ ſunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Phariſæos, qui propter traditiones
ſuas tranſgrediebantur mandata Dei. Et quamuis (vt dicit Apoſt.) Iuſto non ſit lex poſita,coërciuè,
tamen bene præceptiuè & obligatiuè. Et eodem modo intelligendum eſt quod alibi dicit, Si Spi-

ritu ducimini,non eſtis ſub lege. Nec libertas Chriſtiana (de qua loquitur) liberat ab obedientia. Et
cùm Apoſtol.dicit in eodem, Nolite iterum iugo ſeruitutis contineri, intelligit de ſeruitute legis
Moyſi:quia ibi eſt quæſtio de circunciſione, vel etiam de iugo ſeruitutis peccati. ❡ Notandum ta- *Galat.5.*
men quòd ad hoc quòd leges humanæ dicantur iuſtæ, tria requiruntur: Primò quòd ordinentur
ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundò, quòd non excedant poteſtatem ferentis. Ter- *Tria ad legē*
tiò, quòd ſecundum æqualitatem propoitionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur *requiſita.*
iniuſtæ. Primò, quando ſunt contra finem legis, vt ſi aliquis princeps imponat ſubditis leges one-
roſas, non pertinentes ad vtilitatem communem, ſed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam.
Secundò, quando excedunt poteſtatem ferentis. Tertiò cùm inæqualiter mutata multitudini di-
ſtribuuntur, etiam ſi ordinētur ad bonum commune. Et huiuſmodi ordinationes ſunt magis vio-
lentæ quàm leges: & tales non obligant in foro conſcientiæ, niſi fortè propter ſcandalum vel tur-
bationem, propter quæ homo debet cedere iuri ſuo. Vnde Chriſtus, Si quis te angariauerit mille *Matth.5.*
paſſus, vade cum illo & alia duo. Et D.Petr. Hæc eſt enim gratia, ſi propter Dei conſcientiam ſu-
ſtinet quis triſtitias, patiens iniuſtè. Quartò, propter contrarietatem ad bonum diuinum, ſicut le- *1.Pet.2.*
ges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud ſcelus, & tales leges nullo
modo licet obſeruare, etiam imminente ſcandalo: quia (vt D.Pet.dicit) Obedire oportet Deo ma-
gis quàm hominibus. ❡ Notādum præterea eſt quòd non omnes leges humanæ obligāt ad morta- *Act.4.*
le. Aliud eſt enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cùm ſit ſupra rationem
naturalem, ligat trāſgreſſores ad mortale. Lex autem humana, cùm ſit ſecundū rationē naturalem,
quæ certos gradus in agendis inuenit, ſecundum quos diuerſa præcepta ordinat, non ſemper obli-
gat ad peccatum mortale. Et ſic non omnes leges aut ordinationes humanæ ſunt æqualiter obli-
gatoriæ, nec punitiuæ: Videmus enim aliquas leges ſub maiori comminatione inſtitui. Cùm pro-
hibitio principis temporalis eſt ſub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fuſtigationis, in-
famiæ, aut præſcriptionis omnium bonorum, tranſgreſſores mortaliter peccāt. Quia ſi aliquis vult
aliquod promiſſorum vel notabile damnum proximo, peccat: à fortiori ſi ſibiipſi. Pariter cùm Ec-
cleſia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid ſub pœna anathematis, ſuſpenſionis, vel interdicti
tranſgreſſores peccant mortaliter: quia talia præcepta vel prohibitiones non conſueuerunt fieri,
niſi pro peccato mortali vel graui cauſa. Idem dicendum videtur, ſi ſub pœna grauioris culpæ vel
carceris in ordine Prædicatorum fieret præceptum. Tutius tamen dico eſſe ſtandum iudicio ex-
pertorum in prædictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari: ex il- *c.15. ver.1.*
lis enim trahi poteſt mens & intentio legiſlatoris, vt dictum eſt. Tranſgredientes tamen quaſcun- *c.5.§.8.*
que leges humanas iuſtas ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictum eſt.

Ver. 3. DE LEGE HVMANA CIRCA ACTVS INTERIORES.

A QVia homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, ſolúſque Dominus ſcrutatur *1.Reg.16.*
corda, & probat renes: ſequitur quòd ſolus Deus poſſit actus purè interiores præcipere, cùm *Hiere.17.*
eius ſubiaceant cognitioni. Sequitur etiam quòd nullus legiſlator humanus poteſt directè actus
interiores præcipere vel prohibere, cùm non ſubiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris eſt: Co-
gitationis pœnam nemo meretur ſcilicet apud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap.1.
Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo, & in eodem: ſpiritus ſanctus auferet ſe à cogitationibus
quæ ſunt ſine intellectu. Et Matth.5. Si quis viderit mulierem, &c. & Matth.15. Cogitationes ma- *c.5.§.5. ver.*
læ coinquinant animam. Quia Deus voluntatem reputat pro facto, vt dictum eſt. Ex quo ſequi- *5.c.10.*
tur quòd hæreticus purè interior non eſt excommunicatus, & licet ſit priuatus officio & benefi-
cio ab ipſo Deo, vt dictum eſt, non tamen apud homines, donec innoteſcat & declaretur,
ideo per pœnitentiam recuperare poteſt. Sed cùm actus exteriores pendeant ab interioribus, &
prælati ſpirituales & principes temporales habeant auctoritatem ſuper actus exteriores: ſequi-
tur quòd indirectè & ex conſequenti poſſunt præcipere actus interiores. Vnde cùm prædicatio
(quæ eſt actus exterior) fieri non poſſit abſque interiori contemplatione, ſequitur quòd prælatus
ex cōſequenti præcipere poteſt contemplationem & actum interiorem, à quo actus exterior præ-
ceptus pendet.

§. 1. DE HVMANÆ LEGIS DIVISIONE.

B QVum lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modum concluſionis ex primis principiis, *Legis huma-*
vel per modum determinationis: ſequitur quòd lex humana ſiue ius poſitiuum ſcriptum *na diuiſio.*
diuiditur in duo membra, ſcilicet in ius gentium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quòd deri-
uatur à lege naturæ per modum concluſionis communis & vniuerſalis ad omnes gentes, vt iuſtæ *Ius gentiū.*
emptiones & venditiones, & alia huiuſmodi, quæ ex Iſid. recitantur in ca. ius gentium. 1. diſt. de
iure enim naturali eſt quòd homo (vt ait Ariſt.) ſit animal ſociale: ideo infertur quòd debet gene- *1.Poli.*
raliter ſeruare omnia ea ſine quibus homines pacificè conuiuere non poſſunt. Ius autem ciuile

dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis, ſecundum quod quælibet communitas ſibi aliquid commodè determinat. ¶ Alia diuiſio legis humanæ ſumitur ex fine, ad quem communitas ordinat: & ſecundum hoc lex humana diuidi poteſt in duo membra: quia vt bonum commune quod eſt finis legis humanæ, eſt duplex. ſ. ſpirituale & temporale: ita duplex eſt lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad bonum ſpirituale: & quædam politica ſiue ciuilis, quæ ordinatur ad bonum temporale.

Ver. 1.   DE LEGE CANONICA.

LEx Canonica eſt quæ ordinatur ad bonum ſpirituale, ſiue ad pacificum conuictum Eccleſiaſticum. Et ſic traditiones Apoſt. fuerunt leges canonicæ, quæ ſunt obſeruandæ. Vnde Apoſt. C
2. Theſſ. 2. Tenete traditiones quas didiciſtis ſiue per epiſtolam, ſiue per ſermonem. Et eûm perambulabat
Act. 15. Syriam & Ciliciam, confirmans Eccleſiam, præcipiebat cuſtodire præcepta Apoſtol. & ſeniorum,
In epiſtola ad Paulinam. inter quæ præcepta & traditiones (vt D. Hieron. refert.) eſt ordinatio de ieiunio quadrageſimali. Et idem cùm pertranſiret ciuitates, tradebat cuſtodire dogmata, quæ erant decreta ab Apoſtolis
Ioan. 21. *Mat. 18.* & ſenioribus. ¶ Chriſtus poteſtatem inſtituendi leges dedit Petro, dicens: Paſce oues meas. Et præ
Pſal. 44. cepit eis obedire dicens: Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Et non ſolùm D. Petro & aliis Apoſtol. ſub eo, fuit data poteſtas diſponendi & inſtituendi leges: ſed etiam
Matt. 23. ſucceſſoribus eorum, ſicut Dauid prædixerat, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij: conſtitues eos principes ſuper omnē terrā: alias Chriſtus non reliquiſſet politiā Eccleſiæ adeò benè ordinatā ſicut Synagogæ, in qua ſucceſſores Moyſi habebant talem & tantā poteſtatem, ſicut Moyſes: prout ipſe Chriſtus teſtatur, Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite: quia ſ. tantam & talem poteſtatem vos obligandi, quantam & qualem Moyſes habuit, ipſi habent, cùm ſint ſucceſſores, & ſedeant ſuper cathedram Moyſi: alioqui ſi
Papa & episcopi habent tantā poteſtatem quantā D. Petrus & Apoſtoli. nullam poteſtatem obligandi habuiſſent, non dixiſſet eorum dicta eſſe ſeruanda. In quibus verbis ſufficienter declarauit ſucceſſores D. Petri & Apoſtol. talem & tantam poteſtatem iuriſdictionis habituros, quantam D. Petr. & reliqui Apoſtoli: licet non talem ac tantam poteſtatem impetrationis & miraculorum. Et ideo ſicut Apoſtoli aliqua congruentia pro tempore ſtatuerunt: ita & nunc Papa, qui ſuccedit D. Petro, & eſt vicarius Chriſti & non Petri, & epiſcopi qui ſuccedunt Apoſt. & curati qui ſuccedunt diſcipulis, vt habetur in c. in nouo teſtamento 21. diſt. & poſſunt aliqua cōuenientia ad pacificum conuictum Eccleſiaſticum ordinare. Et eorum ordinationes Chriſtiani qui nunc ſunt, tenentur obſeruare: ſicut illi qui erant in tempore Apoſtol. tenebantur ſeruare ordinationes & traditiones eorum. Huiuſmodi autem præcepta ſunt de aliquibus ſolennitatibus & cæremoniis exorciſmorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus feſtiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam miſſam die dominico, de conſecratione Eccleſiæ vel altaris, de ſacra communione, & tempore confeſſionis, de ieiuniis, & aliis ſimi-
Canō quid. libus. Huiuſmodi leges dicuntur canonicæ ſiue regulares. ¶ Canon enim Græcè, regula Latinè dicitur. Regula autem dicta eſt eo quòd rectè ducit, nec aliquem alīorſum trahit. Aliqui dicunt regulam dictam eo quòd regat, vel normam rectè viuēdi præbeat, vel quod diſtortum prauúmque eſt corrigat, vt dicitur in ca. regula, eadem diſt. Vbi ponitur diuiſio canonum in decreta pontificū, & ſtatuta conciliorum: inter quæ, alia ſunt vniuerſalia, alia prouincialia. Et prouincialium alia patriarcharum, alia primarum, alia archiepiſcopōrum, alia epiſcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo eccleſiaſticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones eccleſiaſtici ſunt triplices. ¶ Quidam ſunt epiſcopales ſiue ſynodales, qui ab epiſco-
Canones ſynodales & prouinciales. po cum conſilio capituli & cleri inſtituuntur. Et illi publicati obligant omnes de diœceſi, & non alios: cùm poteſtas epiſcopi non ſe extēdat extra ſuam diœceſim. ¶ Alij ſunt canones prouinciales, qui ab Archiepiſcopo vel Primatibus aut Patriarchis cum ſubditis epiſcopis aut archiepiſcopis, aut Primatibus inſtituuntur. Et tales canones ligant diœceſanos, qui ſunt de prouincia, cui prædicti
Canones generales. Archiepiſc. vel Primates aut Patriarchæ præſunt. ¶ Quidam verò canones ſunt generales ſiue vniuerſales, qui à ſummo pontifice vel generali concilio ſunt editi. Et tales vocātur canones catholici ſiue vniuerſales. & alio nomine vocantur dogmata, mandata, ſanctiones, vel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in c. ſi quis 25. q. 2. ex generali concilio ſub Nicolao pont. celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdicta, ſanctiones, vel decreta pro catholica fide vel eccleſiaſtica diſciplina pro correctione imminentium vel futurorum malorum à ſedis Apoſtolicę præſule ſalubriter
Canones de fide. promulgata, contempſerit: Anathema ſit. ¶ Huiuſmodi canones & decreta ſunt in duplici diffe-
Ioan. 14. & 16. rentia: Quædam ſunt de dogmatibus ſiue decretis aut determinationibus ſpeculatiuis & neceſſariis fidei & bonorum morum, ſcilicet quid de fide catholica tenendum credendúmue ſit, aut quid de ſe benè vel malè factum ſit. Et tales canones ſunt immutabiles, eò quòd vna eſt fides vniuerſalis Eccleſiæ: cui ex Chriſti promiſſione Spiritus ſanctus (qui eſt omnino immutabilis, & eſt Deus nō

diſſenſionis,

diſſenſionis,ſed vnitatis & pacis)præeſt,imo etiam Chriſtus,qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres cō-
gregati in nomine meo,in medio illorum ſum. Et ideo nūquam decreta de fide vel bonis moribus *Matth.6.*
reuocantur. Quod intelligendum eſt de decretis in concilijs ritè & rectè congregatis, ſeruatis ſo-
lennitatibus ad hoc requiſitis. ❡ Quædam verò ſunt decreta circa contingentia. Et quia talia va-
riantur ſecundum varietatem temporum & diſpoſitionem hominum : ideo mutari & reuocari
poſſunt,ſicut decretum factum ab Apoſtolis de ſuffocato & ſanguine,quod nūc non ſeruatur,cum
ceſſauerit ratio inſtitutionis eius. Decretum verò de abſtinentia fornicationis perſeuerat : quia eſt
de bonis moribus. Et quanuis in concilijs generalibus,ad omnes canones, tam circa neceſſaria, *Act.15.*
quàm circa contingentia editos,dicatur, Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis (ex quibus verbis appa-
ret quòd canones generalium conciliorum magis pendent à Spiritu ſancto, quàm à concilio)non
tamen ſequitur quod canones circa contingentia ſint inuariabiles, & quod ſemper obligent : quia
Spiritus ſanctus inſpirat & monet congregatos, ſuauiter, hoc eſt ſecundum naturam & conditio-
nem ipſorum : quæ talis eſt quòd contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota ſo-
let præparare.

Ver. 2. DE DOCTRINIS ET DOGMATIBVS.

A DOctrinarum Eccleſiaſticarum triplex eſt differentia: Quædam enim ſunt reprobatæ tanquā *D. Anton.*
falſæ & hæreticæ,de quibus in c.quidam autem hæretici.24.q.3.& in c.ſancta Romana Ec- *Flor. in 1.*
cleſia.15.diſt.& in c.Damnamus, extra de ſumma trini.& fid. cath.& in c.vnico, eo.tit. lib.6.& in *par.ſumma*
cle.1.etiam eo.tit.& cle.ad noſtrum , de hæret. in qua damnantur errores Begardorum, & in alijs *tit.17 c.*
locis & concilijs generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim aſſerere non licet:nec etiam le- *vnico.§.18.*
gere aut tenere libros eas continētes,propter periculum,quod qui amat,peribit in illo. ❡ Quædam
ſunt doctrinæ apocryphæ. Apocryphum dicitur à verbo apocrypto,hoc eſt occulto,de quo ſcilicet
verum iudicium haberi non poteſt. Dicitur tamen aliquis liber Apocryphus dupliciter : Primò *Liber Apo*
quando ignoratur,veritas tamen eorum quæ in eo ſcripta ſunt,eſt manifeſta,ſicut eſt liber Sapien- *cryphus.*
tiæ & Eccleſiaſtici,& alij quos numerat D.Hier.in prologo libri regum. Et tales recipit Eccleſia,
non ad fidei approbationem,ſed ad morum inſtructionem. Secūdò dicitur liber apocryphus: quia
dubitatur de fide eorum quæ in eo continentur,vt eſt liber de Infantia Saluatoris,& alij de quibus
in dicto c.Sancta Romana Eccleſia. Et tales non recipit Eccleſia, nec habent aliquam authoritatis
dignitatem. Si tamen legantur,vel à quocunque narrentur,an illis credendum vel non credēdum
ſit, legentis iudicio relinquitur. Legere ergo vel credere ea quæ non ſunt contra fidem in his libris,
non eſt prohibitum. In prædicatione tamen ea proponere ſeu annunciare non licet:quia cum du-
bia ſint:diminuunt de fide & authoritate prædicationis. ❡ Quædam verò doctrinæ ſunt ab Eccle-
ſia approbatæ. Et huiuſmodi ſunt doctrinæ quæ continentur in omnibus libris Bibliæ, qui omnes
nouiſſimè in concilio Tridētino tanquam catholici fuerunt approbati. Poſt huiuſmodi doctrinas
ſunt determinationes ſacrorum cōciliorum generalium per ſanctam ſedem Apoſt.Romanam ap-
probatorum : quibus ita firmiter & vniuerſaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate
ipſorum diſputare,cùm ſint à ſpiritu ſancto dictatæ. Deinde opuſculis Sanctorum & orthodoxo-
rum patrum, de quibus in dicto c.ſancta Romana, & aliorum qui in nullo à ſanctæ Romanæ Ec-
cleſiæ conſortio deuiarunt,nec ab eius obedientia & prædicatione ſeiuncti ſunt. Non tamen ſunt
tantæ authoritatis aut dignitatis, vt ſanctæ ſcripturæ vel generalia cōcilia:quia de dictis ſanctorum
Patrum licet dubitare,& aliquando aliter ſentire,niſi ſint talia quæ determinata ſint per Eccleſiam
vnde D.Auguſt.in epiſt.ad D.Hier.(& recitatur in c.ego.9.diſ.)ait: Ego ſolis eis ſcripturis,& libris
qui canonici appellantur,didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum eorum ſcribendo
errasſe audeam credere : aut ſi aliquid in eis offendo, quod videatur contrarium veritati, nil aliud
exiſtimem, quàm mēdoſum eſſe codicem, vel non eſſe aſſequutum interpretem,quod ſcriptū eſt:
vel minimè intellexiſſe ambigam. Alios verò ita lego,quòd quantalibet ſanctitate,quantáve do-
ctrina polleant,non ideo verum putem,quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi per alios authores aut
canonicas ſcripturas vel probabiles rationes,quòd à vero nō abhorreant, perſuadere potuerint. Et
idem Auguſtin. dicit, Noli meis literis quaſi canonicis ſcripturis deferre, ſed illis quæ non crede-
bas,cum inueneris, incunctanter crede. In iſtis autem, quod certū non habebas, niſi certū intelle-
xeris,noli firmū tenere. Conſtat enim quòd ipſi ſancti doctores in ſcripturis ſuis contraria ſenſerūt.
D.enim Hier.dixit bigamum non eſſe cenſendum eum,qui ante baptiſmum habuit vnam vxorē, *Ti.3.de Tri*
& poſt baptiſmum aliam. D.verò Auguſt.contrarium dixit. Præterea ſuper reprehēſione D.Petri *nit. & reci*
vterque illorum diuerſæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in *tatur in ca.*
nullo diſcordant ſancti doctores, & ſi aliquando primo intuitu contraria ſentire videantur, facī- *noli.diſt.9.*
liter conciliari poſſunt. ❡ In cauſis definiendis & in ſolutione quæſtionum primò recurrēdum eſt
ad ſcripta noui vel veteris teſtamētu, ſecundò ad canones Apoſtolorum & Conciliorum, tertiò ad

decreta & decretales epiſtolas Romanorum pontificum, quartò ad dicta ſanctorum patrū, quintò ad exempla Sanctorum. Si autē nec hoc modo veritas inuenitur, congregandi ſunt ſapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum ſit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum ſum.

Ver. 3. DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

Mat. 18. CIrca Canones Apoſtolorum ſciendum quòd non legimus in ſcripturis poſt Conciliū (de quo habetur Act.15. in quo tres tantùm canones editi fuerūt, ſcilicet de ſuffocato ſanguine, ac fornicatione) Apoſtolos fuiſſe congregatos: D. tamen Clemens dicit, quòd cum Apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta Domini præceptum diſceſſuri eſſent, in vnum cōuenerunt, & ſymbolum duodecim articulos continens ediderunt: & ſecūdum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium deſcriptos, ſanxerūt, & quia poſtmodum hæretici & pſeudoapoſtoli, quinquaginta canones ſcripſerunt, intitulantes eos, Canones Apoſtol. ideò Iſid. (& recitatur in c. Canones. 16. diſt.) dixit ab Eccleſia non fuiſſe eos receptos, imò inter Apocrypha deputatos. quanuis in eis aliqua vtilia inueniantur: Zepherinus tamen papa epiſcopis per Siciliam cōſtitutis ſcribens (vt habetur in c. ſexaginta. ea. diſt.) dicit: Sexaginta ſententias Apoſtoli ſcripſerūt cum plurimis aliis epiſcopis, quas ſeruandas eſſe cenſuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apoſtolorum capitula orthodoxæ fidei eſſe adiungenda, vt habetur in c. clementis. ea. diſt. & in c. placuit. ex ſexta ſynodo, ead. diſt. dicitur: Placuit huic ſanctæ ſynodo, vt omnino confirmata & rata ſint canonum Apoſt. octogintaquinque capitula. Ibi etiam inſeritur epiſtola Iſidori in c. canonum, eadem diſt. qui præfert prædictos canones cæteris cōciliis. Dom. Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octogintaquinque canonum capitula fuiſſe Apoſtolorum, hoc eſt primorum Apoſtolicorum, ſiue ſummorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vſque ad D. Syluestrum, cui primo à Conſtantino Imper. permiſſum fuit congregare epiſcopos, & celebrare concilium vniuerſale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones præallegati diuerſimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij ſententias. Et quia plures ſententiæ poſſunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia poſſunt facilè concordari. A

Ver. 4. DE SCRIPTVRIS CANONICIS.

SCripturæ dicuntur ſacræ ſiue canonicæ quas ab Eccleſia approbatas & cuſtoditas accepimus: quæ ſic differunt ab aliis: quia nulla alia ſcriptura eſt quam oporteat ſic haberi vt puram & incontaminatam abſque vlla ſuſpicione commixtæ falſitatis, de qua nullo modo liceat dubitare. Sed qui libri ſint canonici & per eccleſiā approbati, inquirendū eſt. In canonibus apoſtolorum can. 84. cui titulus præſcribitur, qui libri ſunt canonici, ſic habetur: Sūt omnibus vobis clericis ſimul & laicis venerādi ac ſacri libri: Veteris quidē teſtamēti Moſis quinque, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiū, Ieſu filij Naue vnus, Iudicū vnus, Ruth vnus, Regū 4. Derelictorū ex libro dierum duo, quos nos Paralipomenon nuncupamus. Eſther vnus. De Machab. geſtis libri tres, Iob vnus, pſalterij vnus, Salomonis tres: Prouerb. Eccleſiaſtes, Canticū cātico. Prophetarū duodecim. Vnus Eſaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Inquiritur autem à vobis extrinſecus vt adoleſcentes veſtri addiſcant. Item ſapientiam eruditi Sirach. Noſtra verò, hoc eſt noui teſtamenti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis. Pauli epiſtolæ 14. Petri epiſt. duæ: Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epiſt. duæ, & præceptiones quæ vobis epiſcopis per me Clementem in libris octo nuncupatæ ſunt: quas omnibus publicare non oportet ob quædam arcana quæ in ſe continent, & actiones noſtras Apoſt. In prædicto canone inter libros veteris teſtamenti nulla fit mentio de libris Eſdræ, Tobiæ, aut Iudith, nec de Eccleſiaſtico: & inſeruntur tres libri de geſtis Machabęorū. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, niſi in cōcilio Carthaginēſi 3. c. 47. & in decreto tertiæ ſeſſionis concilij Tridentini. In quo etiā inter canonicos numerantur libri Sapien. & Eccleſiaſtici. In concilio autem Laodiceno celebrato ſub Liberio papa, anno domini 364. in can. 59. cui præſcribitur titulus: Quæ pſallere vel legere oporteat in Eccleſia, dicitur: Non oportet ab idiotis pſalmos compoſitos & vulgares dici, neque libros qui ſunt extra canonē legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici, tam veteris quàm noui taſtamenti, omnes qui numerati ſunt in illo prædicto canone apoſtol. demptis tribus de geſtis Machabæorū. Vltra tamen alios enumerātur duo libri Eſdræ: & nulla fit mentio de Tobia, Iudith, nec de ſapientia Syrach. Inter libros noui teſtamenti numeratur liber actuū Apoſt. & nulla fit mentio de Apocalypſi D. Ioan. In cōcilio verò Carthaginenſi tertio, in quo interfuit & ſubſcripſit D. Auguſt. can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudith, & duo Machabæorum. Et inter libros noui teſtamenti enumeratur Apocalypſis D. Ioan. Verùm in decreto tertiæ ſeſſionis cōcilij Tridentini, enumerātur Sapien. & Eccleſiaſticus, cæterique omnes libri qui in bibliis hodie ſcribūtur, ac etiam eo ordine quo ponūtur, & libris prędictis ſic enumeratis, in prædicto decreto ſub B

to ſubiungitur: Si quis autem libros ipſos integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia catholica legi cõſueuerũt, & in veteri vulgata latina editione, non ſuſceperit, & traditiones prædictas ſciens & prudens contempſerit, anathema ſit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum non recipiant libros Thobiæ, Iudith, Sapien. Eccleſiaſtici & Machab. Eccleſia tamẽ canonica, quæ canone Iudæorum non regitur, ſed ſpiritu ſancto eos recipit. Multa enim reiiciunt Iudæi quæ eccleſia recipit, prout libros prædictos: & vt D. Hieron. in præfat. ſuper Danielem ait: in Hebræorum volumine non habetur trium puerorum hymnus: nec Suſannæ hiſtoria, nec Belis Draconiſque fabula, quę tamen omnia recepta ſunt ab Eccleſia. Recipiunt etiam Hebræi multa quæ Eccleſia reiicit, vt traditiones ſeniorum & quindecim ſigna iudicium præcedentia. Nec obſtat quod de Hieron. in prologo galeato dicit: Quòd Sapientia, quæ Salomoni inſcribitur, & Ieſu filij Syrac liber, & Iudith, & Tobias non ſunt de canone, vnde dicit eos apocryphos. Quia in illo prologo in tertia perſona loquens, recitat Hebræorum ſententias & nomina librorum ſecundum eorum conſuetudinem, & opinionem, & non loquitur in perſona ſua, nec ſecundum ſuam & eccleſiæ ſententiam. Nec intellexit ibi de libris apocryphis primo modo, ſiue de illis in quibus continentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apocryphis de quorum authore ſolum dubitatur, & nullomodo dubitatur de fide illorum quæ in ipſis continentur, cùm plures alij libri canonici ſint, de quorum authoribus incertum eſt: vt liber Iob, Eſther, & quatuor libri Regum, libérque pſalmorum: & alij de quibus doctè & diffuſè magiſter Ioannes Driedo in primo libro de ſcripturis & dogmatibus eccleſiaſticis 2. & 3. cap. ſcribit. Nec obſtat pariter quòd in aliquibus conciliis non fuerunt declarati aliqui libri canonici, qui tamen in ſequentibus fuerunt declarati. Et quòd tertius Machabæorum qui in prædicto 84. cano. Apoſtolorum receptus eſt, in ſequentibus cõciliis omittatur: quia ſcripturæ ſacræ non omnes ſimul ſed paulatim fuerunt declaratæ, & per ſanctos patres ſibi inuicem ſuccedentes receptæ: Spiritus enim ſanctus non omnia ſimul reuelauit, ſicut nec Chriſtus: quia non erat neceſſarium, nec portare potuiſſent. Sed paulatim ſecundum exigentiam temporum & capacitatem ſiue diſpoſitionem hominum. Tres libri de Machabæorum geſtis non fuerunt numerati in concilio Laodicen. nec etiam reprobati. Non enim eſt neceſſe ea quæ in vno concilio approbantur, in omnibus ſequẽtibus cõciliis repelli. Quod verò de ſolis duobus Machabæo. libris in tertiu cõcilio Carthaginenſi & in cõcilio Tridentino fiat mentio: hoc ideo fuit: quia ſecundum aliquos tertius eſt epitome, id eſt compẽdium ſeu breuiariũ duorũ, & ideo approbatis duobus, non erat neceſſe tertium, qui nil aliud ab illis duobus continebat, approbari. ¶ Notandum præterea quòd multi ſunt libri canonici per ſacram ſcripturam approbati, quos in manibus nõ habemus, quibus ſi eos haberemus, tantam fidẽ adhiberemus ſicut illis quos habemus. Legimus enim ſub Moyſe librum quendam bellorum domini. Ipſe enim Moſes teſtatur Num. 21. vbi ſic ſcribitur, vnde dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus arnon: & Ioſue 10. de bello facto in Gedeon contra quinque reges. Nonne hoc ſcriptum eſt in libro iuſtorũ? & 2 Reg. 1. dicitur: præcepit Dauid, vt docerẽt filios Iuda arcũ, (hoc eſt vſum arcus) ſicut ſcriptum eſt in libro iuſtorum. Item 2. Paral. vltimo, commemoratur liber Samuelis prophetæ, & liber Nathan etiam prophetæ & volumen Gad videntis. Et 2. Paral. 9. memorantur ſcripturæ Nathan & liber Aiæ Silonitis, & viſio Ado videntis: dicitur enim ibi, Reliqua, inquit, operum Salomonis primorum & nouiſſimorum, nonne ſcripta ſunt in verbis Nathan prophetæ, & in lib. Aiæ Silonitis in viſione quoque Ado vidẽtis: Item 2. Paral. 2. Reliqua geſtorum Ioſaphat primorum & nouiſſimorum ſcripta ſunt in uerbis Iehu, Item 2. Paral. 33. memorantur ſermones regum Iſraël & ſermones Oſai. Item in 1. Mach. fit mentio de quinque libris Iaſonis, & Iudas in ſua canonica videtur atteſtari. Enoch ante Moyſem quædam ſcripſiſſe, ait enim: prophetauit autẽ de his ſeptimus ab Adam Enoch, dicens: Ecce venit dominus, &c. Veriſimile enim eſt Iudã vidiſſe prophetiã Enoch ſcriptã alias fruſtra aſſumpſiſſet in probationẽ dictorũ ſuorũ erga eos ad quos ſcribebat. Sed prædicti libri nũc nõ inueniuntur, igitur aliqui libri ſunt canonici qui nunc nõ inueniuntur. Aliqui conãtur defendere illos quos nõ habemus, cõtentos eſſe inter eos quos habemus. Verùm ſi bene cõſiderentur ſententiæ quæ ad illos remittuntur, neceſſe eſt dicere nõnullos libros canonicos deeſſe. Ad horum autem pleniorẽ intelligentiã notandũ quòd ratio, qua conſtat veras prophetarũ & euangeliſtarum ſcripturas apud nos eſſe, cum non habeamus eorum originales codices, eſt ex ipſius Eccleſiæ teſtimonio. Vnde D. Aug. ait: Euangeliũ apud nos eſſe docet Eccleſia, non hominũ eorũ ſolũ qui nunc ſunt chriſtiani: ſed Eccleſia illa quæ Matthæi tẽporibus ad hoc vſque tempus certa ſucceſſionum ſerie declaratur. Etiã ſi haberemus apud nos verorũ euangeliſtarũ codices deſcriptos, ſuis ipſorum manibus, illos nõ alio argumẽto cognoſceremus tales eſſe quàm ex eccleſiarũ ſibi inuicem ſuccedentiũ teſtimonio. Quod ſanè teſtimoniũ eſt ſpiritus ſancti loquentis in Dei Eccleſiis & prophetis. Canonẽ ergo ſcripturarũ nouæ legis cognoſcimus ex ipſius eccleſiæ teſtimonio. Quemadmo- *Lib. 8. contra Fauſtũ c. 4.*

dum & canonem ſcripturarum veteris teſtamenti ex traditione habemus Hebræorum, quæ ſeruatur, inquit Aug. in templo Hebræi populi ſuccedentium diligentia ſacerdotum. Vnde Deuter. 31. ſic legimus poſtquam ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine atque compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis domini, dicens: *Ioſue vlt.* Tollite librum iſtum & ponite eum in latere arcæ fœderis domini Dei veſtri. Sic & Ioſue poſt Moyſem omnia verba quæ locutus eſt ad ipſum dominus, ſcripſit in volumine legis domini. Sic & cæteri ſecundum ſucceſſionis ſeriem prophetici viri diuino ſpiritu ſcripſerunt volumina, quæ diligentia ſacerdotum integra, illæſa, & incontaminata cuſtodiebantur vnà cum libris Moyſi in latere ipſius arcæ repoſitis. Arca autem ipſa cuſtodiebatur in ſecundo tabernaculo, *Heb. 9.* quod ſancta ſanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgam Aaron quæ fronduerat, & tabulas teſtamenti quemadmodum dicit Apoſt. At vero dum procedēte tempore à Chaldæis Iudæa ſubuertitur, omniáque templi vaſa diripiuntur, templum incēditur, ſimul fertur & volumen legis Moyſi & alios codices in arca Dei cuſtoditos hoſtili igne conſumptos. Et poſtmodum eodem ſpiritu quo fuerant ſcripti pro maiori parte reſtituti ab Eſdra ſacerdote: qui ſola, vt inquiūt, memoria, legem reparauit deperditam. Sed hoc vtrum ſic ſit, an non ſit, ex ſcripturis ſacris videtur incertum. Quemadmodum enim potuerūt plura eſſe Eſaiæ ſuper eiſdem rebus volumina ſcripta, ita & lex ipſa in quibuſdam libris potuit forſitan integra conſeruari conſumptis originalibus (quæ erāt in templo) voluminibus. Proinde & D. Hieron. ambiguis verbis ſuper hac re loqui videtur, dicens, Siue Moyſem, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, ſiue Eſdram eiuſdem inſtauratorem operis, non recuſo. Verùm Irenæus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ in Babylonica expugnatione deletum, & per Eſdram pro maiori parte reſtitutum. Sed qualitercunque hoc ſit factum, nihil refert: In hoc vnum conſentiūt omnes, etiam ipſe Hieron. *Aduerſus Heluidium* quòd Eſdras ſpiritu Dei plenus poſt captam Hieroſolymam & inſtaurationem templi ſcripturas ſacras diſperſas, vixque Babylonico igne ſuperſtites, eodem ſpiritu quo antè ſcriptæ fuerant, reſtituit. Vnde & quod in calce Deuteronomij dicitur de morte & ſepultura Moyſi, & quod ſepulchrum eius nemo nouerit, vſque in diem illum, & quòd filij Iſraël fleuerunt eum triginta diebus, & reliqua in calcem vſque libri, ipſe Eſdras adieciſſe creditur. Neque enim veriſimile eſt Moyſem ſcripſiſſe eam hiſtoriæ partem quæ poſt mortem illius acciderat. Iuſta ergo ratione Eſdras ſcriba, inſtaurator dicitur veteris inſtrumenti, ſaltem pro maiori parte. Quod Chriſtus & Apoſtoli approbarunt tanquam diuinum & Dei ſpiritu æditum, citantes in corroborationem ſuæ doctrinæ Euangelicæ ex eiuſdem inſtrumenti voluminibus ſentētias tanquam veriſſimas & diuinas. Reliquos verò codices, quos non habemus periiſſe, ex præmiſſis apparet. Nec inconuenit Deum hoc permiſiſſe, cum omnia quæ neceſſaria tunc in prædictis codicibus deletis, contenta erāt, in reſtauratis inſeri & ſcribi fecerit, cum Deus & natura non deficiant in neceſſariis.

Ver. 5. DE SYNODIS ET CONCILIIS.

SYnodus Græcè, ſecundum Iſidorum, interpretatur cōuentus vel cœtus ſiue congregatio Latinè, à coeundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum, Concilij nomen tractum eſt ex more Romano. Tempore enim quodam conueniebant omnes in vnū, & cōmuni intentione, vt dictū eſt, quaſi conſiliū in legem tranſeunte. Vel Conciliū dictum à communi intentione, eo quòd omnes in vnum dirigebant mentis intuitum. Vel Cōcilium à ſocietate multorum in vnum congregatorum. Hæc habentur in c. Canones 15. diſt. A

Ver. 6. DE CONCILIORVM ORIGINE.

Dom. Cardin. de Turre. 3. lib. ſum. de Eccle. cap. 2. COnciliorum celebrationē in veteri teſtamēto habuiſſe initiū cōſtat. Nam, vt habetur Num. 16. Viri proceres ſynagogæ tēpore cōcilij per nomina vocabantur. B In nouo etiam teſtamēto Concilium à Chriſto fuiſſe conſultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. *Matth. 18.* Hoc concilium ſequentes Apoſtoli, ſeptem concilia celebrarūt. *Concilia ab Apoſt. celebrata.* Primum ſuper electione ſucceſſoris Iudæ proditoris. Secundum fuit ſuper electione ſeptē diaconorum. Tertium fuit in miſſione Petri & Ioannis in Samariam, vt acciperent Spiritum ſanctum. Quartum ſuper ceſſatione legalium. *Act. 1. 6. 8. 15. 20. & 21.* Quintum Hieroſolymis ſub D. Iacobo, ſuper abolēda ſuſpicione, quā aliqui de D. Paulo habebant, vbi cōſultus fuit purificari. Sextum dum D. Petrus in Mileto ciuitate ſuper regimine Eccleſiæ congregauit natu maiores, hoc eſt presbyteros Epheſinos, *Cōcilia à temporibus Apoſt. vſque ad D. Syluestrum* quos D. Paulus venerando nomine vocauit epiſcopos. Septimum fuit in diuiſione Apoſt. in quo Symbolum fidei ediderunt, vt teſtatur D. Clemens in decretis ſuis, & Leo papa eius nominis primus, ſcribēs Auguſtæ dicit: Catholici Symboli breuis & perfecta confeſſio, duodecim Apoſt. totidem ſignata eſt ſententiis. ¶ Poſt Apoſtolos verò & ante tempus Chriſtiani Imp. multa fuerunt celebrata concilia. Tempore enim papæ Victoris fuerunt tria concilia celebrata. Primum Epheſi, ſuper ſolemnitate Paſchali, vt colligitur ex 5. lib. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Secundum Romæ, ex quo

ſumptus

ſumptus fuit canon, celebritatem de cōſecratione diſtinctione tertia. Tertium fuit in Cæſarea paleſtinæ, vt habetur in prædicto libro quinto. Tempore etiam Cornelij papæ, vt refert Euſebius Cæſarien. ſexto libro prædictæ hiſtoriæ, fuerunt celebrata duo concilia contra Nouatum hæreticum & eius ſequaces, qui negabant per ſacramentum pœnitentiæ poſſe quenquam conſequi veniam ſalutarem. Tempore etiam Dionyſij papæ fuerunt celebrata alia duo concilia, vt in eodem libro recitat idem Euſebius contra Paulum & ſequaces, qui aſſerebant Chriſtum tantùm hominem eſſe. Tempore etiam Marcelli, qui iuſſu Diocletiani & Maximiani imperatorum compulſus fuit idolis thus offerre, congregata fuit ſolemnis ſynodus Romæ, de qua habetur in capite nunc autem: vigeſima prima diſtinctione. ¶ Canones conciliorum (ſcilicet vniuerſalium) à tēpore Conſtantini cœperunt. In præcedentibus namque annis perſecutione feruente, docendarum plebium minimè dabatur facultas, vnde Chriſtianitas in diuerſas partes ſciſſa eſt, quia non erat epiſcopis licentia conueniendi in vnum.

Ver 7. DE CONCILIIS VNIVERSALIBVS.

A

COncilium vniuerſale Eccleſiæ catholicæ eſt congregatio maiorum prælatorum Eccleſiæ authoritate Romani pontificis ſpecialiter facta, ad aliquid ſolenniter & communi intentione tractandum in religione Chriſtiana, papa in ipſo concilio præſidente, vel eius delegato. Hæc definitio abſolutè declarat eſſentiam & naturam concilij vniuerſalis. Primò enim declarat materiam, & qui ſunt de corpore concilij vniuerſalis, quia maiores prælati. ¶ Maiores autem prælati ſunt epiſcopi & ſuperiores aſcendendo. Vnde Gloſſ. in capite primo decima ſeptima diſtinctione dicit quod concilium vniuerſale eſt, quod à papa vel eius delegato cum epiſcopis celebratur, & vbicunque de Conciliis vniuerſalibus agitur, concilia vniuerſalia vocantur concilia epiſcoporum, vt habetur in multis capite decimo quinto diſtinctione. & Diuus Auguſtinus (vt recitatur in capite omnia duodecima diſtinctione dicit: Quia cum vniuerſa Eccleſia vocari non poſſit, maiores vocandi ſunt, in quibus minores dicuntur contineri: vt notatur in rubro & nigro, extra de his quæ fiunt à maio. Sed epiſcopi ſunt maiores prælati in republica Chriſtiana: ideo epiſcopi ritè per ſummum pontificem congregati, vniuerſalem Eccleſiam repræſentant, vnde patres & columnæ Eccleſiæ Dei ac principes & Apoſtolorum ſucceſſores vocantur, vt Anacletus ait, & recitatur in capite accuſatio ſecunda quæſtionis ſeptimæ, iuxta illud Pſal. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, propterea conſtitues eos principes ſuper omnem terram. Vbi gloſſ. Diuus Hieronymus exponit de epiſcopis, dicens: Fuerunt in Eccleſia Apoſtolorum patres tui: nunc autem quia receſſerunt à mundo, habebis pro eis epiſcopos, qui à te creati ſunt. Soli enim epiſcopi in ſua promotione iurant venire ad concilium vniuerſale, vt habetur in capite ego, extra de iureiurando & eis venire negligentibus pœna infligitur, vt in capite placuit, decima octaua diſtinctione. Inferiores autem & non epiſcopi non iurant, neque ſi venire negligant, puniuntur, vnde patet quòd non ſunt de corpore vniuerſalis concilij. Si enim omnes inferiores prælati, puta abbates, archidiaconi, decani, archipreſbyteri, priores, & rectores ſiue curati, eſſent de corpore vniuerſalis concilij, & de neceſſitate vocandi, & haberent ſententias definitiuas in illo, nullus locus eos capere poſſet, neque in ipſo concilio eſſet ordo, ſed potius confuſio. Præterea ſi inferiores prælati vocandi eſſent, tanquàm de corpore concilij, ad eos deuolueretur authoritas Eccleſiæ, vbi diſconuenirent ab epiſcopis, ſi cum maiori parte concludendum eſſet. Hoc autem eſſet abſurdiſſimum & (quod dicitur prouerbialiter) currus bouem traheret. Et licet in aliquibus conciliis vniuerſalibus legatur fuiſſe ſimplices ſacerdotes, abbates, monachos, & vniuerſitatum doctores & magiſtros, ac etiam laicos, imperatores, & reges, ad voces conſultorias vel inquiſitiuas ſiue diſputatiuas admiſſos, vel vt teſtes, aut ad directionem, protectionem, vel executionem decretorum concilij: nunquam tamen fuerunt admiſſi ad ſententias definitiuas. Forma enim ſubſcriptionis epiſcopi talis eſt, Flauius epiſcopus Conſtantienſis iudicans ſubſcripſi. In ſubſcriptionibus verò aliorum non ponitur (iudicans) ſed eorum ſubſcriptio eſt ſimplex, ſicut & imperatorum ac regum, qui per ſubſcriptionem definita, iudicata, ac decreta in conciliis ſe ſuſcipere, & executioni demandaturos proteſtantur. Et eodem modo reſpōdendum eſt ad illud Act. 15. vbi dicitur, quòd in ſynodo ſuper ceſſatione legalium congregata, conuenerunt Apoſtoli & ſeniores, ſcilicet preſbyteri & diſcipuli, nō tamen ad determinationem ſiue ad ſententiam definitiuam. Vnde licet cōquiſitio magna fieret, poſtquam tamē D. Petr. loquutus eſt, tacuit multitudo. ¶ Nec curati ſiue inferiores prælati habent propriè & principaliter in cura ſua regimen animarum ſicut epiſcopi: licet habent ſub epiſcopis aliquas adminiſtrationes. Vnde ſuper illud. Alij opitulationes, alij gubernationes, dicit gl. Opitulationes habent, qui maioribus ferunt opem, vt Titus Paulo, & archidia-

Cōcilij vniuerſalis definitio.

Maiores prælati.

aut paucorum fauorabiliũ. Quia vbi papa concurrit non ſolũ cum dominorũ cardinalium collegio,ſed etiam cum multitudine prælatorũ ſynodaliter congregata,ſeruatis aliis ſolẽnitatibus in cõcilius generalibus ſolitis obſeruari, non eſt verũ quòd fides & ſtatus totius Eccleſiæ vnius hominis arbitrio cõmittatur,cũ Chriſtus dixerit, Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo,in medio illorum ſum. *Matt. 18.* Ideo non permittet Deus ipſum papam determinare contra fidẽ vel bonos mores ſicut nec permiſit Anaſtaſium ſecundum, qui dũ vellet occultè hæreſim Acatij introducere, nutu diuino percuſſus eſt. Et dum ad ventris exonerationem laboraret,inteſtina emiſit, vt dicit gl. ſuper verbo,nutu diuino,in c. Anaſtaſius.19.diſt. ¶ Nec ſequitur etiam quòd fruſtrà fiant cõcilia vniuerſalia plena,quia in illa non cõuocantur,vt in eis ſit plenior authoritas aut clauium poteſtas, quàm in conciliis vniuerſalitate authoritatis:ſed celebrantur plena concilia ad ſolenniorẽ & abũdantiorem reprobationẽ hæreſum,& hæreticorum , ac rebellium & inimicorũ Eccleſiæ terrorẽ, & faciliorem illorum exterminationem. Nec poſſunt conqueri non vocati de contemptu,cũ non *c.10.§.1.* teneatur papa omnes neceſſariò vocare,vt dictũ eſt: Et quia de poteſtate congregandi concilium *ver.3.&* vniuerſale & de concilij vniuerſalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorũ *c.15.§.2.* obſeruantia, D.Cardinalis de Tur.cre.abundè ſcripſit in locis prællegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro inſtitutione ſufficiant,ad ſtatus Eccleſiaſticos tranſeamus.

Ver.9. DE STATIBVS ECCLESIASTICIS.

A STatus in moralibus eſt quædam diſpoſitio, per quã homo diſponitur ſecundum modum ſuæ *2.2.q.83.* naturæ,cum quadã immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variantur, non conſtituunt *art.1.* hominũ ſtatũ:puta quòd aliquis ſit diues,vel pauper,in dignitate cõſtitutus,vel plebius,vel aliquid aliud huiuſmodi. Ideo de iure ciuili illi qui à ſenatu amouentur,magis dignitas quàm ſtatus auferturt. Sed ſolũ illud videtur ad ſtatum hominis pertinere,quod reſpicit obligationem perſonę,prout aliquis eſt ſui iuris vel alterius:& non ex aliqua cauſa leui & de facili mobili,ſed ex aliquo permanente,quod reſpicit obligationem perſonæ, & hoc eſt quod pertinet ad rationẽ libertatis vel ſeruitutis. Et ideo ſtatus propriè pertinet ad libertatem vel ſeruitutem,tam in ſpiritualibus quàm tẽporalibus. In ſpiritualibus autem inuenitur duplex ſeruitus,& duplex libertas,ſ.ſeruitus peccati,& ſeruitus iuſtitiæ,& libertas à peccato,& libertas à iuſtitia,vt habetur Rom.6. Verũ quia homo ſecundum naturalem rationem inclinatur ad iuſtitiam,& peccatum eſt contra inclinationẽ naturalem,conſequens eſt quòd libertas à peccato ſit vera libertas,quæ coniungitur virtuti iuſtitiæ, quæ eſt vera & bona ſeruitus:& per vtranque tendit homo in aliquid quod eſt incõueniens ſibi. Sequitur etiã quòd libertas à peccato, & ſeruitus iuſtitiæ cõſtituunt hominem in bono ſtatu : Libertas vero à iuſtitia,& ſeruitus peccati conſtituunt hominẽ in malo ſtatu,iuxta illud Apoſt. An neſcitis quòd cui exhibuiſtis vos ſeruos ad obediendũ,ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati ad mortẽ, ſiue obeditionis ad iuſtitiam? Et cum in omni principio humano ſit inuenire medium & terminũ. *Rom.6.* conſequens eſt quòd ſtatus ſpiritualis ſeruitutis & libertatis ſecundum tria diſtinguantur, ſcilicet quo ad principium,quod pertinet ad ſtatum incipientium,& ſecundum medium , quod pertinet ad ſtatum proficientiũ,& ſecundũ terminum ad quem,quod pertinet ad ſtatum perfectorũ. Vnde *In Moral.* D.Greg.dicit,quòd tres ſunt modi conuerſorum,ſcilicet inchoatio,medietas, & perfectio. & ſuper Ezech.dicit,quòd alia ſunt virtutis exordia,aliud perfectius,aliud perfectio.

Ver.10. DE HIS QVÆ PERTINENT AD STATVM PERFECTIONIS.

B CVm vnũquodque dicatur eſſe perfectũ,inquantũ attingit proprium finem,qui eſt vltima rei perfectio,& charitas ſit quæ vnit nos Deo,qui eſt vltimus finis humanæ mẽtis,quia qui ma- *2.2.q.184.* net in charitate,in deo manet:ſequitur quòd ſecundum charitatẽ attenditur ſimpliciter perfectio *art.1.* Chriſtianæ vitæ. vnde Apoſt. Super omnia charitatẽ habere,quæ eſt vinculum perfectionis: quia ſcilicet omnes alias virtutes quodã modo ligat in vnitatẽ perfectã. Et cùm lex diuina non inducat *1.Ioan.4.* hominẽ ad impoſſibile,ſed ad perfectionem, (vnde Chriſtus, Eſtote perfecti ſicut pater veſter cæ- *Coloſ.3.* leſtis perfectus eſt) ſequitur quòd aliquis poteſt eſſe in hac vita perfectus:non quidẽ ſecundũ tota- *Mat.5.* litatẽ,ex parte diligentis & diligibilis,quia hoc eſt proprium Dei,vt ſe diligat, in quantum diligibilis eſt:neque ſecundũ totalitatem abſolutam,ex parte diligentis,vt ſecundum totũ ſuũ poſſe ſemper actualiter in Deum tendat,quia hoc eſt beatorum:ſed eſt quædam perfectio viæ, quæ nõ attenditur ſecundũ totalitatẽ diligentis & diligibilis ſimul,neque ſecundũ totalitatem diligẽtis: ſed quantũ ad hoc quòd excludantur omnia, quæ cõtrariantur motui dilectionis in Deum , ſicut D. Aug.dicit. Et talis perfectio haberi poteſt in via dupliciter: Vno modo inquantum ab affectu ho- *In li.83.q.* minis excluditur omne id quod contrariatur charitati,vt eſt peccatum mortale : & ſine tali perfectione charitas eſſe non poteſt,& ideo eſt de neceſſitate ſalutis. Alio modo inquantum ab affectu hominis non ſolũ excluditur omne id quod eſt charitati contrarium , ſed etiam omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deum: & ſine hac perfectione charitas poteſt eſſe,

vt in incipientibus & proficiētibus. Nec obſtat quod dicit Apoſt. Cũ venerit quod perfectum eſt,
euacuabitur quod ex parte eſt: quia intelligit de perfectione patriæ. Et quamuis perfectum, ſecun-
1.Cor.13. dum Philoſ. dicatur eſſe cui nihil deeſt, & in hac vita ſemper aliquid deſit (quia etiã perfecti defi-
3.Phy. ciunt) non tamen ſequitur quin in hac vita homo poſſit eſſe perfectus: quia ei qui eſt in charitate,
nil deeſt eorum quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem; licet non ſit perfectus perfectione patriæ. Perfe-
ctio autem charitatis viæ eſſentialiter conſiſtit in dilectione Dei, & ſecundariò in dilectione pro
ximi, de quibus dantur principalia præcepta diuinæ legis, & ſic perfectio eſſentialiter conſiſtit in
obſeruatione præceptorum ſecundum menſuram præfixã: Secundariò verò & inſtrumentaliter
in obſeruatione conſiliorum, quæ ordinantur ad remouenda impedimenta charitatis, cũ quibus
tamen ipſa charitas eſſe poteſt. Et talia impedimẽta ſunt, matrimonium, occupatio negociorum
ſecularium, & propria libertas. Et ſic conſilia deducunt ad maiorem perfectionem. Ex quo ſequi-
tur quòd licet omnes Chriſtiani ſint in ſtatu perfectionis, quia in baptiſmo cum ſolẽnitate ſe obli-
gant ad charitatem ſeruandam, & ad obſeruantiã mandatorum. Illi tamen qui vltra mandata ſe
obligant ad obſeruantiam conſiliorum, ſunt in ſtatu maioris perfectionis. Et ideo cũ loquimur de
ſtatu perfectionis, intelligimus de ſtatu perfectionis illorũ qui ſe obligant cũ ſolennitate ad obſer-
Qui dicã- uantiam conſiliorum. ¶ Notandũ tamen quòd perfectio humanæ vitæ poteſt conſiderari dupli-
tur eſſe in ter, ſ. in ordine ad Deũ, & in ordine ad proximum. In ordine quidem ad Deũ ſunt perfecti illi qui
ſtatu. ſunt in charitate: & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam ſi exterius non apparent. Et quia
homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur: ſequitur quòd ſtatus ſpiritualis per-
1.Reg.16. fectionis in homine per comparationem ad Eccleſiam, & ſicut nunc de ſtatibus loquimur, prout
ex diuerſis ſtatibus conſurgit Eccleſiæ pulchritudo, attenditur ſecundũ ea quæ exterius aguntur.
Et cùm ad ſtatum ſeruitutis vel libertatis requirantur duo: primum obligatio aliqua vel abſolutio
ab obligatione (non enim ex hoc quòd aliquis ſeruit alicui, efficitur ſeruus eius, quia etiam liberi
liberè ſeruiũt, iuxta illud Apoſt. Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. Nec ex hoc quòd aliquis
deſinit ſeruire, efficitur liber: ſicut patet de ſeruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur ſeruus, qui eſt
obligatus ad ſeruiendum: & ille liber, qui à ſeruitute abſoluitur. Secundò requiritur quòd obliga-
tio prædicta fiat cũ aliqua ſolennitate: ſicut & in cæteris quæ inter homines obtinẽt perpetuã fir-
mitatẽ, adhibetur quædã ſolennitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur eſſe in ſtatu perfectionis, non
ex hoc quòd habet actum dilectionis perfectæ, ſed ex hoc quòd ſe obligat perpetuò cũ aliqua ſo-
lennitate ad ea quæ ſunt perfectionis. ¶ Contingit etiam quòd aliqui ſe obligent, qui non ſeruãt: &
quòd aliqui impleant ea quæ ſunt perfectionis, ad quæ non ſe obligauerunt. Et ideo non eſt incõ-
ueniens quòd aliqui ſint perfecti, qui non ſunt in ſtatu perfectionis: & aliqui qui ſunt in ſtatu per-
fectionis, non ſint perfecti. ¶ Et quia domini cardinales & epiſcopi ac religioſi cùm ſolennitate ſe
Gala.5. obligant ad obſeruandum conſilia: ideo illi ſoli dicuntur eſſe in ſtatu perfectionis. Et quamuis præ-
Soli cardi- lati inferiores obligentur ex parte curæ quam ſuſcipiunt, non tamen hoc habent ex vinculo voti
nales & perpetui: quia poſſunt curam deſerere ſine licentia epiſcopi, religionem profitendo, vt habetur
epiſcopi ac in c. duæ ſunt. 19. q. 2. ac etiam cum licentia epiſcopi: quod quidem non liceret, ſi in ſtatu perfe-
religioſi ctionis eſſent. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei.
ſunt in ſta Epiſcopi autem qui ſunt in ſtatu perfectionis, ſine authoritate ſpeciali ſummi pontificis, non
tu perfectio poſſunt epiſcopalem curam deſerere, nec ad minorem ſtatum (ſcilicet religionis) tranſire: quam-
nis. uis religioſi poſſint ad ſtatum epiſcopalem, qui eſt perfectior, aſſumi. Ex his infertur quòd quãuis
aliqui inferiores prælati ſint perfectiores religioſis, non tamen ſunt in ſtatu perfectiori: cùm nõ ſint
in ſtatu, vt hic intelligimus.

Ver. 11. DE STATV DOMINORVM CARDINALIVM.

Do. Cardi. CArdinales nominamus eos qui principaliter aſſiſtunt ſummo pontifici in regimine & ad- C
de Tur. cre. miniſtratione vniuerſalis Eccleſiæ, cooperando & labores cũ illo ſuſtinendo, & ipſi conſulẽ-
3. lib. ſum- do. Nomen Cardinalatus tempore Chriſti & Apoſt. non fuit in vſu, ſicut nec hoc nomen (Papa)
ma de Ec- ſed longo tempore poſt eos. Quidam dicunt quòd fuit illis hoc nomen impoſitum à Ponriano
cle. c. 8. papa, qui (vt hiſtoriæ referunt) fuit anno Domini 221. Alij verò dicunt quòd tempore Marcelli
vel Syluestri hoc nomen (Cardinalis) cœpit eſſe in vſu, propter proprietatem officij à Chriſto in-
ſtituti. Quod nomen & officium fuit ab Anna matre Samuelis pronunciatum, cùm dixit: Domi-
ni ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. In quibus verbis declarat tria: Primò eorum in-
ſtitutionem, quia Domini ſunt, hoc eſt à Domino conſtituti. Secundò deſcribit eorum dignita-
tem, dum dicit, Cardines terræ, eò quòd deſeruiunt Romanæ Eccleſiæ, quæ eſt caput & cardo
Prou.28. omniũ Eccleſiarũ, vt dicit Anacletus, & recitatur in c. ſacroſan. 22. diſt. Vel ideo quòd ſicut oſtiũ
Ioan.10. in cardine vertitur, & per eam regitur: ita dominorum cardinalium conſilio & aſſenſu ſummus
pontifex regit Eccleſiam vniuerſalem. Et ſicut cardo inhæret firmiter oſtio, ſic cardinales Chriſto,
qui

qui eſt oſtium. Tertiò deſcribit vniuerſitatem authoritatis eorum, dum ait, Et poſuit ſuper eos orbē. Alij enim prælati aſſumpti ſunt in partem ſolicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2.q.6. iſti verò in adiutorium gubernationis totius orbis: & in plenitudinem poteſtatis: & ideo dicuntur eſſe in culmine dignitatis. ❡ Status & officium dominorum cardinalium figuratum fuit in antiquo teſtamento per ſeniores quos Moyſes, dux populi Dei elegiſſe legitur in adiutorium regiminis populi Iſrael, & in ſacerdotibus Leuitici generis, dè quibus habetur Deut.17. Si difficile & ambiguū iudicium apud te eſſe proſpexeris inter ſanguinē & ſanguinē, cauſam & cauſam, lęprā & nō læprā & iudicum videris intra portas tuas verba variari: ſurge & aſcende ad locum quē elegerit Dominus tuus, & infrà: Et facies quæcunque dixerint tibi, qui præſunt loco quem elegerit Dominus, ſequeriſque eorum ſententiā. Quē textum Innocentius tertius (ſcribens nobili viro G. montis Peſſulani, vt habetur in c. per venerabilem, extrà, qui filij ſunt legitimi) ſic exponit: Sanè cū Deut. lex ſecunda interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo teſtamento debeat obſeruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apoſtolica ſedes eſſe cognoſcitur. Cùm enim Petrus fugiens vrbem exiuiſſet, volēs eum Dominus ad locum quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quò vadis? reſpondit, Venio Romam iterum crucifigi, quod intelligens pro ſe dictum, ad locum ipſum protinus eſt reuerſus. Sunt autem ſacerdotes Leuitici generis fratres noſtri, qui nobis iure Leuit. in executione ſacerdotalis officij coadiutores exiſtunt. Poſtmodū idem ſtatus & officiū fuit à Chriſto (licet ſub nomine Cardinalatus) inſtitutum, & fundatur eius inſtitutio ſuper illud Luc.6. elegit duodecim (ſcilicet ad ſuſtinendum ſecum) quos Apoſt. nominauit. Iſti ergo principaliter aſtiterunt Chriſto, & ſuſtinuerunt cū eo. vnde ait illis, Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Ioan.11. Eamus & nos, & moriamur cum illo. & Chriſtus, Et ego diſpono vobis, ſicut, &c. ſequitur, & ſedeatis ſuper thronos, iudicantes duodecim tribus Iſrael, hoc eſt vniuerſitatem fidelium. ❡ Ex præmiſſis apparet quòd ſtatus cardinalium inſtitutus eſt ante ſacerdotium: quia ſacerdotium non fuit inſtitutum vſque ad vltimam cœnam: ſed ſtatus cardinalium longo tempore ante cœnam, cùm fuerit inſtitutus in electione duodecim, quos Apoſt. nominauit. Fuit etiam ſtatus cardinalium inſtitutus ante ſtatū paſtoralem, qui fuit inſtitutus poſt reſurrectionē, cùm dixit Petro, Paſce oues meas. Et quamuis poteſtas clauium promiſſa fuerit ante Chriſti paſſionem, non fuit tamē data, ſed ſolùm promiſſa, & ſuppoſita authoritate Eccleſiæ, quæ data fuit Petro poſt reſurrectionem, & ſub eius poteſtate ac iuriſdictione & limitatione aliis Apoſtolis, cū dixit: Euntes in mundum vniuerſum, &c. Poſt diuiſionem enim Apoſtolorum, D. Petro dirigente, & mittente eos ad diuerſas prouincias, prædicta verba Chriſti promiſſoria, quæ recitantur Matt.18. habuerunt effectū. Ex hiſtoriis autē apertè colligitur quòd poſt diſperſionem Apoſt. D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri ſuo aſſiſtentes in iudicio maiorum cauſarū, & regimine vniuerſalis Eccleſiæ, ſ. Linum, Cletū, & Clemētem, qui poſt mortem eius papatui ſucceſſerūt. Et Linus qui immediatè ſucceſſit, duodecim epiſcopos & octodecim presbyteros coadiutores ſibi aſſiſtentes elegit. Cletus ei ſuccedens, dicitur inſtituiſſe vigintiquinque titulos. Anacletus autem qui ſucceſſit D. Clementi, vt aſſerit Godofredus Viterbienſis, ſeptem diaconos cardinales in vrbe inſtituit. Et cùm quæſtio de nominibus, pertinacibus ſit relinquenda, non eſt multum curādum de nomine Cardinalatus, cùm de officio & Chriſti inſtitutione conſtet. ❡ Notandum tamen quòd domini cardinales ſunt ſucceſſores Apoſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd Apoſtoli poſſunt tripliciter conſiderari: Primò ſecundum quòd Chriſto principaliter ante paſſionem aſtiterunt. Secundò prout ante eorum diuiſionem in mundum vniuerſum, D. Petro vices Chriſti gerenti aſſiſtebant in adminiſtratione totius Eccleſiæ vniuerſalis. Tertio prout poſt diſperſionem ad prędicandum, ſinguli ſingulas prouincias in ſortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & ſecundam conſiderationem Cardinales ſuccedunt Apoſtolis, & repræſentant Apoſto. ſtatum, in hoc quòd ſunt principales aſſiſtentes ipſi pontifici vicario Chriſti, ſicut & Apoſtoli Chriſto. Et poſt aſcenſionem Chriſti ante diſperſionem aſſiſtebant Petro Chriſti vicario. Quantum verò ad tertiam conſiderationem repræſentantur per epiſcopos, qui dicūt eſſe Apoſt. ſucceſſores, vt habetur in c. in nouo. 21. diſt. Cùm autem ſtatus (vt dictum eſt) importet obligationem perpetuam ad ea quæ ſunt perfectionis, cùm aliqua ſolēnitate, conſequens eſt quòd cardinales ſint in ſtatu perfectionis. Obligant enim ſe ex dilectione Dei ad perpetuò defendendum fidem catholicam & religionem Chriſtianam vſque ad ſanguinis effuſionem incluſiuè, cùm eorum & totius Eccleſiæ principe. In cuius rei euidens teſtimonium capello rubeo quaſi profeſſionis habitu ſeu ſignaculo (præſtito iuramento ipſi ſummo pontifici aut eius legato, maximè de fideli aſſiſtentia in regimine vniuerſalis Eccleſiæ) publicè & ſolenniter inſigniuntur. ❡ Ex præmiſſis apparet primò, quòd non eſt de neceſſitate ſtatus & officij cardinalatus, quòd cardinalis ſit epiſcopus, imò nec presbyter: cùm Apoſtoli (vt dictum

Status cardinalis à Chriſto inſtitutus.

Luc.22.

Cardianlatus praceſſit ſacerdotium.

Ioan.21. Matt.16. & 18. Mat.vlt.

Cardinales in quo ſunt Apoſtolorū ſucceſſores.

De eſſentia Cardinalis.

eſt).prius fuerint cardinales, quàm ſacerdotes aut epiſcopi. Secundò apparet quòd ſtatus cardinalium præſtat & honorari debet præ aliis poſt ſummum pontificem, cùm ſint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris conſilij pontificis. vnde D. Aug. ſcribens ad D. Hiero. cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam ſecundum vocabula quæ vſus obtinuit, epiſcopus ſit presbytero maior, ſ. ordine, Aug. tamen Hier. minor eſt, ſ. adminiſtratione & dignitate. Culmen & ſublimitas dignitatis Cardinalium ſuper epiſcopos & archiepiſcopos apparet ex poteſtate eligendi ſummum pontificem: cuius electio ad ſolos cardinales pertinet, vt habetur in c. vbi periculum, de elect. lib. 6. Et licet ſecundum antiqua iura conceſſum eſſet ab Eccleſia Romanis ius eligendi ſummum pontificem, vt habetur in c. Ludouicus. 63. diſt. Quodam etiam tempore conceſſum fuit ab Adriano papa in ſynodo tale ius eligendi, vel ſaltem requiſitio & aſſenſus imperatoris, eò quòd tunc imperatores iuuabant Eccleſiam contra hæreticos & ſchiſmaticos, vt habetur in hiſtoria Eccleſiaſtica, & recitatur in c. Adrianus. 63. diſt. Verùm quia poſtmodum Romani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in ca. quia ſancta Romana Eccleſia. §. verum, &c. cùm Adrianus. 63. diſt. Ideo illa conceſſio fuit reuocata. Ad ſummum enim pontificem de fratrum conſilio pertinet de huiuſmodi electione ordinare, & futuris ſcandalis prouidere. Quare circa electionem ſummi pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in d. c. vbi periculum, de elect. lib. 6.

Ver. 12. DE STATV EPISCOPORVM.

2.2.q.185. QVum epiſcopi adbibita ſolennitate exteriori ſe obligent ex diuina dilectione ad inſiſtendũ proximorum ſaluti, conſequens eſt ipſos eſſe in ſtatu perfectionis. Non enim poſſunt curã proximorum deſerere, & obligationẽ negligere propter diuinæ contẽplationis quietem, ſiue vt tranſeant ad ſtatum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere ſtudium ad ſalutem propriam: ad perfectionem verò epiſcoporum pertinet adhibere ſtudium ad ſalutem proximorum, quam charitas præfert bono proprio. Charitas enim non quærit quę ſua ſunt. Ideo Apoſt. propter neceſſitatem ſubditorum à contemplatione futuræ vitæ ſe deferri patienter tolerabat dicens: Quid eligam ignoro: coarctor enim à duobus, deſiderium habens diſſolui & eſſe cum A

2.Cor.13. Philip.1. Ioan.10. Chriſto, multo magis melius eſt (ſcilicet mihi.) permanere autem in carne, neceſſarium & propter vos & ſubiungit, Scio quòd manebo. Non debet etiam deſerere gregem propter quæcunque aduerſa: Cum bonus paſtor animam ſuam ponat pro ouibus ſuis. Poteſt tamen epiſcopus de licentia

Quãdo epiſcopus deſerere poßit gregem. ſummi pontificis epiſcopatum deſerere, quando ſcilicet fructum aut ſalutem animarum facere nõ poteſt, vel indebitè promotus eſt per ſimoniam, aut ſi ſit bigamus, aut aliàs irregularis, vel indoneus. Ad tempus etiam poteſt ſuã ſubtrahere præſentiam propter maius Reipublicæ bonum, vt cum vocatur ad vniuerſale concilium, vel quandò ſua ſola perſona à tyrãno quæritur, & ſalus ſubditorum non impeditur. Tunc enim ad tempus fugere poteſt, exemplo Chriſti qui ambulabat in

Ioan.7. Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. & exemplo Apoſto. qui ſubmiſſus à fratribus per feneſtram in ſporta, effugit manus præpoſiti gentis

2.Cor.11. Aretæ. Sic intelligitur quod dicebat Chriſtus, Si vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in a-

Matt. 10. liam. Cùm verò oues ſunt in periculo, non debet fugere, etiam propter timorẽ mortis. Tunc enim oſtenderet ſe mercenarium & non paſtorem, cùm bonus paſtor ponat animam ſuam, hoc eſt vitã

Ioan.10. ſuam corporalem, pro ouibus ſuis. ¶ Circa ſtatum epiſcoporum ſunt aliquæ difficultates nõ prætermittendæ. Prima eſt an liceat epiſcopatum appetere. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd in epiſcopatu tria poſſunt conſiderari. Primum & principale ac finale eſt epiſcopalis operatio, per

2.2.q.185. art.1. Ioan. vlti. 19. de Ciu. quã proximorum vtilitati intenditur, ſecundum illud, Paſce oues meas. Quia (vt D. Aug. dicit) Epiſcopatus eſt nomen operis, non honoris. Et ſecundum hanc conſiderationem ponitur prima concluſio. ¶ Appetere prodeſſe proximis eſt laudabile & virtuoſum. Verùm quia epiſcopalis actus habet annexam gradus celſitudinem, præſumptuoſum videtur quòd aliquis præeſſe appetat ad hoc quod proſit, niſi manifeſta neceſſitate imminente: ſicut D. Grego. dicit: Tunc laudabile erat epiſcopatum quærere, quando dubiũ non erat per hunc quemque ad grauiora ſupplicia perueni-

In paſtora. re. Non enim de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc onus aſſumerent. Et ſic ſecundum D. Greg. intelligitur dictum Apoſtoli, Qui epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat. Apoſt. enim

1.Tim.3. laudans deſiderium boni operis, in pauorem protinus vertit quod laudauit, cùm ait: Oportet epiſcopum eſſe irreprehenſibilem. &c. q. d. Laudo quod quæritis: ſed diſcite quid quæratis. Poteſt tamen aliquis abſque præſumptione appetere talia opera facere, ſi contingeret eum in tali officio eſſe, ac etiam ſe eſſe dignum ad talia opera exequenda: ita quòd bonum opus cadat ſub deſiderio, & nõ primatus dignitatis. Vnde D. Chryſoſt. Opus quidem deſiderare bonum eſt: primatum autem honoris concupiſcere, vanum eſt. Secundum quod poteſt conſiderari in epiſcopatu, eſt alti-

Super Mat. tudo gradus: quia epiſcopus ſuper alios conſtituitur, ſecundum illud: Fidelis ſeruus & prudens,

quem

quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam,& ſecundum hanc conſiderationem ponitur ſe-
cunda concluſio. ¶ Appetere altitudinis gradum,præſumptuoſum eſt. Ideo Chriſtus arguit diſci- *Mat.25.*
pulos primatum quærentes,dicens: Scitis quia principes gentium dominãtur eorum,&c.vbi D. *Mat.20.*
Chryſo.dicit: Per hoc oſtendit quòd gentile eſt primatum cupere. Et ſic gentium comparatione,
eorum animam æſtuantem conuertit. Vnde D.Aug.dicit: Locus ſuperior,ſine quo populus regi *19.de Ciui.*
non poteſt,& ſi adminiſtretur vt decet,indecenter tamen appetitur. Tertium quod poteſt conſi-
derari in epiſcopatu,ſunt ea quæ conſequenter ſe habent ad duo prima ſcilicet honor & reueren- *1.Tim.5.*
tia,& temporalium ſufficientia,ſecundum illud: Qui bene præſunt preſbyteri,duplici honore di-
gni ſunt. Et ſecundum hanc conſiderationem ponitur tertia concluſio. ¶ Appetere epiſcopatum
propter honorem,pertinet ad ambitionem:& appetere propter temporalia, pertinet ad cupidita- *Matt.23.*
tem.vnde Chriſtus contra tales dicebat, Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras *Heb.5.*
in ſynagogis,& ſalutationes in foro,& ab hominibus vocari Rabbi. Et Apoſt. Nec quiſquam ſu-
mit ſibi honorem,niſi qui vocatus fuerit à Deo,tanquam Aaron. Nec obſtat quòd liceat appetere
altiorem gradum in temporalibus, quia ad ſtatum temporalem debitè adminiſtrandum non re-
quiritur gratia,ſicut ad debitè adminiſtrandũ epiſcopatum,& alia officia curã animarũ habentia.
Et ſic idem videtur dicendum quantũ ad appetitum vel deſiderium epiſcopatus & regiminis pa-
rochialis Eccleſiæ,vel alterius habentis curam animarum, cùm habeat adminiſtrare ſacramenta, *Deut.19.*
quæ ſine gratia adminiſtrari non poſſunt,ſecundum illud, Sancti eſtote, quoniã ego ſanctus ſum. *Eccl.9.*
Et cùm quis non poſſit eſſe certus an habeat gratiam(iuxta illud: Nemo ſcit an odio vel amore di-
gnus ſit) ſequitur quòd non poteſt ſcire ſe eſſe idoniorẽ aliis : ideo illicitè appetit. Secus eſt de of-
ficiis Eccleſiaſticis & ſecularibus,quæ ad debitam ſui executionem non requirunt gratiã,ſed ali-
quam aliã ſufficientiã,de qua quis poteſt eſſe certus. Et ſic appetere canonicatum vel prębendam
vel cantoriam aut lectoratum ſiue regentiã (dum tamen aliàs ſit idoneus) non eſt peccatũ, ſi pro-
pter bonum finem appetantur, & non vitiet aliqua mala circunſtantia. Non obſtat pariter quòd
aliquis poteſt appetere ſtatum religionis: quia non eſt eadem ratio de epiſcopatu & religione, pro-
pter duo: Primò quia ad ſtatum epiſcopalem præexigitur vitæ perfectio. Vnde Chriſtus antequã
cõmitteret Petro officium paſtorale,interrogauit eum an plus cęteris ipſum diligeret. Et ſic ſtatus *Ioan.21.*
epiſcopalis eſt ſtatus perfectionis acquiſitæ : Sed ad ſtatum religionis non præexigitur perfectio:
ideo eſt ſtatus perfectionis acquirendæ. Vnde Matt.19.dicitur, Si vis perfectus eſſe, vade,&c. Se-
cundò qui profitetur ſtatum religionis,ſe ſubiicit aliis ad ſpiritualia capienda:& hoc cuilibet licet.
Sed qui tranſit ad ſtatum epiſcopalem,ſublimatur ad hoc quòd aliis prouideat de ſpiritualibus: &
hanc ſublimationem nullus appetere debet (vt dictum eſt.) Et quãuis Eſa. appetierit officiũ præ- *Eſa.9.*
dicationis: hoc tamen fecit,poſtquã ſenſit ſe calculo purgatũ (nemo enim non purgatus ſacra my-
ſteria adire debet.) Cum ergo valde difficile ſit aliquem ſe purgatum cognoſcere: ideo tutius præ- *Hier.1.*
dicationis officium declinatur,quàm appetatur. Vnde Hiere.ſe excuſans dicebat: A.a,a, Domine *Exod.4.*
Deus neſcio loqui,quia puer ego ſum. Et Moyſes dicebat, Non ſum eloquens. ¶ Quamuis autẽ
non liceat beneficium habens curam animarũ annexam appetere: licet tamen ad præceptum ſu-
perioris acceptare:& omnino recuſare eſſet illicitum,etiam ſi vouiſſet quis ſe non acceptaturum
epiſcopatum: quia ſi intendebat ſe obligare,etiam adueniente præcepto ſuperioris, votum fuit il-
licitum. quod intelligendũ eſt niſi recuſaret acceptare,eò quòd inidoneus eſt propter ſimoniam
vel bigamiam,aut aliquam irregularitatem,aut aliquid huiuſmodi,de quibus debet ſecretè ſupe-
riorem informare,aliàs tenetur præcepto ſuperioris obedire. Vnde D. Grego. Si is qui valet oues *8 q 2.c.in*
omnipotentis Dei paſcere non paſcit,oſtendit ſe ſummum non amare paſtorem. ¶ Ex præmiſſis *ſcripturis.*
ſequitur,primò quòd nullus licitè poteſt epiſcopatũ aut beneficiũ ſibi procurare, cũ illa procura-
tio procedat & impetretur ex appetitu illicito. Ex quo ſequi videtur quòd impetrans mandatũ de
prouidẽdo,& nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro ſe impetratis quis vti *An liceat*
poſſit. Si verò impetrãtes propter huiuſmodi mandatum vel nominationem vnũ beneficium cu- *impetrare*
ratum obtinuerint,dummodò aliàs ſint idonei,non tenentur renũciare,ſed ſufficit de illicito ap- *mandatũ*
petitu pœnitere,cùm iuſto titulo poſſideant. Quia ſummus pontifex licitè poteſt mãdare: & vni- *de prouid.*
uerſitates ſecundum priuilegia apoſtolica nominare. Secundò ſequitur quòd ſi non licet appetere
aut procurare vnũ epiſcopatũ aut beneficium habens curam animarũ annexũ,multò minus duos
aut plura beneficia curã animarum habentia. ¶ Sed difficultas eſt, an ſummus põtifex poſſit circa *Quodlibeto*
pluralitatem huiuſmodi diſpenſare,& an ab eo diſpẽſati ſint in conſciẽtia tuti. D. Tho. dicit quòd *9.art.25.*
ex ſacris literis huiuſmodi quæſtio terminari non poteſt,cùm nihil in eis circa hoc inueniatur de-
terminatũ. Ideo recurrendũ eſt ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ ſunt in tri-
plici differentia. Quædã enim habẽt deformitatẽ inſeparabiliter annexam, vt fornicario, & adul- *De plura-*
terium,& alia huiuſmodi,quæ nullo modo poſſunt benè fieri,& in talibus nõ cadit diſpẽſatio,ha- *litate bene-* *ficiorum.*

bere pluta beneficia non eſt de numero illarũ, Quædam verò ſunt actiones, quæ in ſe nullã deformitatem continent: ſed ſunt indifferentes ad bonũ & ad malum, vt leuare feſtucam, ambulare, aut aliquid huiuſmodi, & tales adhibito bono fine poſſunt fieri bonæ, nec egent diſpẽſatione. de numero illatum non eſt habere plura beneficia. Quædam autem ſunt actiones humanæ, quæ abſolutè cõſiderate, deformitatem vel inordinationẽ quandam important, quæ tamen aliquibus circunſtantiis aduenientibus bene fieri poſſunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia ſi addatur occidere vel percutere malefactorem authoritate publica propter iuſtitiam, vel percutere propter diſciplinam, non erit peccatum, ſed virtuoſum, de numero talium actionum eſt habere ſimul plures præbendas vel beneficia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima eſt indebita perceptio bonorum temporalium: Quia cùm non ſit poſſibile aliquem pluribus Eccleſiis deferre, vt præbendæ ſiue prouentus ſunt ordinati quaſi ad ſtipendia ibi miniſtrantium Deo, & talis non miniſtret, nec miniſtrare poſſit, cùm miniſterium ſit perſonale, aliàs mulieres par alium miniſtrare poſſent, &c. ſequitur quòd talis habens duas præbendas, indebitè percipit. Secunda deordinatio, eſt diminutio cultus diuini, qui diminuitur in vna Eccleſia. Tertia deordinatio, eſt fruſtratio voluntatũ teſtatorum, qui ad hoc aliqua bona Eccleſiis contulerunt, vt certus numerus Deo ſeruientium ibi eſſet. Quarta inæqualitas diſtributionis eſt, dum vnus pluribus beneficiis abũdat: alius autem nec vnũ quidem habere poteſt, & ſic vnus eſurit, alter verò ebrius eſt, & aliæ multæ inordinationes de facili perceptibiles ſequuntur. ¶ Sed difficultas eſt quibus circunſtantiis pote-
1. Cor. 11. rant huiuſmodi deordinationes tolli, vt licitum ſit habere plura beneficia. Quia ſi aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lautus viuat, vel parentes diuites faciat, vel facilius ad epiſcopatum perueniat, prædictæ deformitates non tolluntur, ſed augentur. Quia cùm tali intentione non eſt licitum nec vnum quidẽ beneficium habere. Sed ſi quis rectè conſideret, tres duntaxat circunſtantias inueniet, quibus licitè fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures præbendas cum diſpenſatione ſummi põtificis habeat. Prima circunſtantia eſt, exiguitas prouẽtuum, quando ſcilicet vnũ beneficiũ adeò exiguos habet prouentus, quòd non ſufficiunt ad debitam & congruam ſuſtentationem vnius perſonæ, ſecundum conditionem ſuam: quæ ſuſtentatio aliter debet æſtimari quo ad victum & veſtitum & famulatum, & habitationem, quàm ruſtici. Prophetæ enim antiqui teſtamenti famulos habebant: Elias Eliſæum, & Eliſæus Gieſi. ¶ Secunda circunſtantia ſufficiens ad diſpenſationem pluralitatis beneficiorum, eſt Eccleſiæ vtilitas: quando ſcilicet vnus pluribus Eccleſiis melius deſeruit aliquando abſens, quàm duo ſemper præſentes. ¶ Tertia circunſtantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, eſt Eccleſiæ neceſſitas, quando. ſ. non inueniuntur clerici pro ſingulis Eccleſiis, prout in primitiua Eccleſia, in qua propter defectũ clericorum pro vno epiſcopatu & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ poſteà in plures diœceſes, epiſcopatus, & parochias diuiſa ſunt. Si igitur idem caſus occurreret, ad eũ pertineret vnire, ad quẽ pertinuit diuidere, ſ. ad ſummũ pontificẽ. Et ſic in tribus ſuprà dictis caſibus diſpenſatio habet vim vnionis. Et ſic plures parochiæ cenſentur eſſe vna Eccleſia & vnum beneficiũ. Extra prædictos tres caſus videant qui diſpenſant, & qui diſpenſati ſunt, an licitè faciant vel vtantur. Videant pariter ne velamine prædictorum abutantur. ¶ Notandum etiam quòd cùm ad ea quæ ſunt ſupererogationis, nullus teneatur, niſi ſe ad ea voto vel iuramento aſtrinxerit, vnde D. Auguſt. in Epiſtola ad Paulinã & Armentarium dicit, Quia iam vouiſti, te aſtrinxiſti: aliud tibi fa-
Prou. 15. cere non licet. Priuſquàm fuiſſes voti reus, liberum fuit ea quæ ſunt ſupererogationis præſtare vel non præſtare. vnde cum Dominus dixiſſet adoleſcenti, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata;
Mat. 19. poſtea ſuperaddendo ſubiunxit: Si vis perfectus eſſe, vade, &c. & cum ad hæc omnia epiſcopi in ſua ordinatione non ſe obligent, nec hoc de neceſſitate requiratur ad paſtorale officium: ſequitur quòd epiſcopi non tenentur abſque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectionem Chriſtianæ vitæ inſtrumentaliter operetur: non tamen eſſentialiter requiritur ad perfectionem vitæ, imò poteſt eſſe magna perfectio cũ magna opulentia, vt patet de Abraham, cui dictum eſt, Am-
Gen. 17. bula coram me, & eſto perfectus: & tamen fuit valde diues. Similiter & Iob, cui ſuo tempore non
Iob. 1. erat ſimilis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obſtat quòd Apoſtolis, in quorum locum
Mat. 10. ſucceſſerunt Epiſcopi, dictũ fuit: Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniã in zo-
Matt. 19. nis veſtris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te, &c. Quia illa verba tripliciter exponi poſſunt: Primò ſecundũ Hier. myſticè, vt prædicatores non innitantur principaliter ſcientiæ & eloquentiæ tẽporali. Alio modo ſecundũ D. Aug. quòd non præcipiendo, ſed magis permittendo dominus dixit. Permiſit enim vt abſque auro & argento aliiſque ſumptibus ad prædicandũ irent, accepturi ſumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde ſubditur, Dignus eſt mercenarius cibo ſuo. Ita tamẽ quòd ſi aliquis propriis ſumptibus vteretur in prædicatione Euãgelij ad ſupererogationem pertineret: prout D. Paulus de ſeipſo dixit. Tertiò D. Chryſo. exponit

Chriſtum

Chriſtum illa dixiſſe. vt de virtute ipſius confiderent, quia eis abſque ſumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligātur ipſi aut ſucceſſores eorum, vt ſtipendium non aſſumerent. Nam Apoſt. ab alijs Eccleſiis ſtipendiū acipiebat, ſed nō à Corinthiis. & ſic apparet quod aliquid propriū poſſidebat ab aliis ſibi miſſum. Stultū eſt enim dicere quòd tā ſancti patres ſicut Athana. Ambroſ. Aug. Gre- 1.Cor.9.
gorius, & alij multi, illa præcepta fuiſſent trangreſſi, ſi ad illa ſeruanda ſe credidiſſent obligari. Præterea Dominus præceptum illud in paſſione reuocauit, cùm ait: Quando miſi vos ſine pera, &c.
Mudo autem non ſic, &c. Et quamuis apoſtoli poſt Aſcenſionem Domini ad tempus omnia in Lucæ 22.
communi habuerint, ad oſtendendum conſilium perfectionis: non tamen ſequitur quòd Epiſco- Act. 4.
pi ad tantam perfectionen teneantur, quantam habebant & oſtendebant Chriſtus & Apoſtoli. Nec illud quod dixit Chriſtus, Exemplum dedi vobis, vt quēadmodum ego feci, ita & vos faciatis: ſi vniuerſaliter accipiatur, non fuit præceptiuè dictum, ſed conſultiuè.

Ver. 13 DE STATV RELIGIOSORVM.

A RELigio eſt virtus per quam aliquid ad Dei cultū & ſeruitium ordinatur, vt dictum eſt. Et ideo 2.2.q.186.
antonomaticè illi dicūtur religioſi, qui ſe totaliter mācipant diuino obſequio, quaſi ſe in ho- art.1.
locauſtū Deo offerentes. vnde D. Grego. ſuper Ezech. dicit: Sunt quidā qui ſibimetipſis nihil reti- c.5.§.5.
nent, verùm ſenſum, linguam, vitam, atque ſubſtantiā quā cœperunt, immolant. Sed in hoc cōſiſtit perfectio hominis, quòd totaliter Deo inhęreat, ad quod religioſi cum quadam ſolennitate ſe obligant. & per conſequens religioſi ſunt in ſtatu perfectionis ex intentione finis. Ideo ſtatus religionis dicitur ſtatus perfectionis. Et licet aliqui perfici incipiant, dicuntur tamē eſſe in ſtatu perfectionis ſcilicet acquirendæ. Et per conſequens qui ſtatum religionis aſſumūt, nō tenentur habere perfectā charitatē: ſed tenentur ad hoc tēdere, & operam dare vt habeant perfectā charitatem. Non tamen
tenentur implere omnia quæ ſequuntur ad perfectionē charitatis, nec omnia exercitia quibus ad Religioſi ad
perfectionem peruenitur. Vnde non peccat religioſus ſi prætermittat ea: ſed tenetur ad illa ad quæ quam perfe
ſe obligauit, ſicut ad tria vota, & ad ea quæ ſunt ei determinatè taxata, tanquā præcepta, ex regula ctionem te-
& conſtitutionibus religionis quam profeſſus eſt. Ex quo ſequitur quòd quandocunque religioſus neantur.
trāſgreditur præcepta, vel cōtemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed ſi ex leuitate vel cōcupiſcentia aut ex alia cauſa nō mortali trāſgrediatur aliqua quæ nō ſunt præcepta, non cēſetur contēnere, ſaltem formaliter, ſiue ex intentione. ideo nō peccat mortaliter. Neque in religione prædicatorū venialiter, cùm conſtitutiones eorū non ligent ad culpā venialem vel mortalē, ex ſuo genere, hoc eſt ſecūdum naturam ſuam: quia ſunt extra genus culpæ: Licet ex parte operantis ſint in genere moris, & poſſit contrauenien s peccare venialiter, ac etiam mortaliter, ex libidine ſiue delectatione aut negligentia, quando omiſſioni actus debiti adiūgitur negligentia ex parte illius, vel contemptus formalis, ſ. cū intentione quis nō vult ſubiici ordinationibus regulæ vel ſtatutorum: & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & conſtitutiones. Quando autem è conuerſo propter aliquam particularem cauſam, puta concupiſcentiam vel irā, inducitur ad aliquid faciendū contra ſtatuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam ſi frequenter ex eadē cauſa tranſgreſſionem iteret. Licet enim frequentia inducat ad contemptum, non tamen eſt ex natura ſua contēptus, ſed
inductiuè, iuxta illud, impius cùm in profundū malorum venerit, contemnit. Et quamuis de ratio- Proue.18.
ne pœnæ propriè dictæ ſit, quòd debeatur culpæ, cùm ſit reordinatio eius: non tamen de ratione pœnæ cōmuniter dictæ, vt ſub ſe contineat pœnalitatem & afflictionē, quæ ſunt contra voluntatem. Ideo pœnę nominantur: ſed non dicuntur propriè pœnæ cùm non habeāt relationem ad culpam, eò quòd obligatio legis debeat intelligi ſecundum modū quo placuit legiſlatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis prædicatorum profeſſores illius obligare ad culpam venialem ſiue mortalem, ſed ad pœnā taxatam: ideo non dicitur propriè pœna, ſed pœnalitas. ¶ Nec obſtat quòd in conſtitutionibus prædicatorum tranſgreſſiones obſeruantiarū non præceptarum dicūtur culpæ, vt in c. de leui culpa & graui culpa: Quia ſtatuta illa de culpis fuerunt edita ante ſtatutum de non obligando ad culpam, quod non fuit editum à principio ordinis, ſed in ſecūdo ca. generali, Anno Domino 1237. poſt editas conſtitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quòd conſtitutiones non obligarēt ad culpā. Ideo per accidens manſerunt in conſtitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non prout haberēt rationē culpæ, quia debent intelligi ſecundū vltimā ordinationem pro pœnalitate. ¶ Nec religioſus tranſgrediendo obſeruātias & cæremonias non præceptas, facit contra votū: quia qui profitetur ſeruare regulam aliquā, non uouet ſeruare omnia quæ ſunt in regula: ſed vouet regularem vitā, quæ eſſentialiter conſiſtit in tribus votis. & ſic nō vouet regulam & conſtitutiones, ſed viuere ſecundum regulam, hoc eſt tendere ad hoc quòd mores ſuos formet ſecundum regulam & cōſtitutiones, tanquā exemplaria exhibita: & ſecundum quod diſponūtur in regula vel conſtitutionibus, quæ (vt dictum eſt) non obligāt ad culpā. Et quamuis omnis inordinatio rationis ſit culpa, ſaltem venialis, non tamen omnis tranſgreſſio cæremoniarum habet aliquam

inordinationē rationis, puta cū propter maius bonum aliquando prætermititur ſilētium, aut aliud huiuſmodi. Nec etiā omiſſio pœnæ taxatæ, ſecundum dominū Caietanum eſt culpa, niſi ex contemptu omittatur: cùm lex ſit vniuerſalis & non particularis. & ſi omiſſio pœnæ taxatæ eſſet culpa ſequeretur quòd prædictæ conſtitutiones obligarent ad culpā, quod eſt contra intentionē ſtatuti prædicti. ¶ Circa peccata religioſorū quæritur an & quando in eadem ſpecie peccati religioſi

2.2.q.189. art.10. grauius peccēt quàm ſeculares aut laici. Reſolutio D. Tho. eſt, quòd in tribus caſibus: Primò, quando faciunt contra votum: Secundò, quando ex contemptu peccant: Tertiò, quando publicè propter ſcandalum. Si verò religioſus ex infirmitate vel negligentia aliquod peccatum, quod non eſt

Religioſus quādo grauius peccat. contra votum ſuæ profeſſionis abſque ſcādalo committit, leuius peccat vt in pluribus: quia cōmuniter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et ſi ſit veniale, ſtatim quaſi abſorbetur per multa bona opera quæ facit: & ſi ſit mortale, facilius ab eo reſurgit. Primò propter intentionē quam habet erectam ad Deum: quæ ſi intercipiatur ad horam, de facili ad

Pſal.36. priſtina reparatur. vnde ſuper illud Pſal. Cum ceciderit iuſtus, nō collidetur, dicit Orig. Iniuſtus ſi peccauerit, non pœnitet, & peccatū ſuum emēdare neſcit. Iuſtus autē ſcit emendare, ſcit corrigere ſicut ille qui dixerat: Neſcio quid dicis: paulò poſt cùm reſpectus fuit à domino, amariſſimè fleuit.

Eccle.4. Et ille qui de tecto mulierē viderat, & concupiuerat eā, dicere valuit: Peccaui & malum coram te

2.Para.30. feci. Iuuatur etiam á ſociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ ſoli, qui cùm ceciderit, non habet ſubleuātem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde ſuo requirunt dominum Deū patrum ſuorū, & nō imputabit eis quòd minus ſanctificati ſunt. Et cum præ-

Iaco.3. ſens vita ſine peccatis non tranſigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religioſorum eſſent grauiora peccatis ſecularium: religioſi eſſent deterioris conditionis quàm ſeculares: & ſic non eſſet ſanum conſilium ad religionem conuolare, quod eſt erroneum & blaſphemium in Chriſtum qui eā conſuluit. prædicta autem leuitas peccati intelligēda eſt habere locum nō ſolùm in religioſis profeſſione, ſed etiam re: Quia mali religioſi grauius peccāt, & ex maiori contemptu.

Hiere.2. vnde verificatur in eis illud: Confregiſti iugū, dirupiſti vincula, dixiſti, Non ſeruiam. In omni colle ſublimi & ſub omni ligno frondoſo tu proſtrabaris meretrix. Vnde D. Aug. in epiſt. ad plebē Hipponen. dicit: Ex quo Deo ſeruire cœpi quomodo ſum expertus, difficile eſſe meliores inueniri, quā qui in monaſteriis profecerunt: ita peiores, quam qui in monaſteriis ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauiter peccent fauentes religioſis diſcolis & prælatos ſuos contemnentibus. Contra quos 2. Para.19. dicitur: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iūgeris? Vnde ſequitur quod ſicut fauorem præſtans bonis religioſis, eſt particeps bonorum quæ ab ipſis fiunt: ita fauorem præſtans malis, eſt particeps criminum eorum. Statum religionis tria conſeruant, ſcilicet paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum eſt.

Ver. 14. DE BONITATE PAVPERTATIS.

1.2.q.189. art.3. QVum ſecundum D. Diony. bonū hominis ſit ſecundum rationem eſſe, hoc eſt ſecūdum virtutem viuere: ſequitur quòd principale bonū hominis ſit virtus, ad quam ratio hominis or- B

3.contra Gen.c.133. dinatur. Diuitiæ verò exteriores, per quas ſuſtentamus corpus, & ſubuenimus aliis, ſunt quoddam bonum hominis: non tamen principale, ſed ſecūdū quod ordinantur ad virtutē, quæ eſt principale bonum hominis: & ideo intantū diuitiæ ſunt bonæ, inquantum proficiunt & ſubſeruiūt ad vſum virtutum: & malæ, inquantum impediunt vſum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam ſolicitudinem vel affectionem ad ipſas, vel propter mentis alienationem quæ ex ipſis conſurgit. Virtutes verò vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigent, quàm virtutes vitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes vitæ actiuę requiruntur diuitię, non ſolū ad ſuſtentationē viri virtuoſi, ſed etiam ad ſubueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ, ſolùm ad ſuſtentationem ſui. vnde

1.Tim.6. Apoſt. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nullius enim boni obtentu debet homo ſubtrahere ſibi neceſſaria ad ſuſtentationem vitæ. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd paupertas ſecundum ſe non eſt bona: neque laudabilis, aut vtilis, ſed ſolùm inquantum liberat hominem à ſolicitudine terrenorum, & vitiis quæ ex diuitiis prouenire ſolent, vt homo his exoneratus, liberiùs diuinis & ſpiritualibus vacet: Ita quòd cum ea remaneat facultas homini ad ſuſtentandum ſeipſum medio licito. Ad huiuſmodi autem ſuſtentationem pauca ſufficiunt, cùm natura modicis contenta ſit. ¶ Ex quo ſequitur quòd quanto modus viuendi in paupertate minorē ſolicitudinem exigit, tantò paupertas eſt laudabilior, & non quanto maior.

Ver. 15. DE QVATVOR MODIS VIVENDI IN PAVPERTATE.

3.contra Gen.c.132. QVatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D. Tho. in ſumma cōtra Gent. Primus eſt eorū qui habent poſſeſſiones immobiles in communi, ex quarū fructibus viuunt, & C

prouidetur vnicuique ſecundum quod ei opus eſt: ſicut obſeruatur in omnibus penè monaſteriis monachorum regulariter viuentium. Nec propter huiuſmodi poſſeſſiones aliquid perfectionis, ad quam

quā tendunt paupertatē voluntariā aſſumētes,deeſt.Poteſt enim fieri per vnius vel paucorum ſolicitudinem,vt poſſeſſiones debito modo procurentur.Et ſic alij abſque aliqua rerum temporalium ſolicitudine remanentes,liberè poſſunt ſpiritualibus vacare,quod eſt fructus voluntariæ paupertatis.Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc ſolicitudinem aſſumūt: Quia quod amittere videntur in defectu quietis, recuperāt in obſequio charitatis. Nec etiā per hunc modum viuendi cōcordia tollitur,occaſione paſſionum communiū.Tales enim debent paupertatē voluntariā amplecti,qui temporalia contemnunt,& pro temporalibus diſcurdare nolunt, maximè cùm ex temporalibus nihil præter neceſſaria vitę habeant expectare.Et cùm diſpēſatores debeant eſſe fideles, iuxta illud,Luc.12. Quis putas eſt fidelis diſpenſator,&c.ſi nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutantur,propter hoc tamen talis modus viuēdi improbari non debet,cùm bonis malè vtātur mali. ¶ Secundus modus viuendi in paupertate, eſt eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt,vt de laboribus manuū ſuarum viuāt quemadmodū D. Pau.ſeruauit,& aliis obſeruandum ſuo exēplo docuit.dicit enim.Nec gratis panē manducauimus ab aliquo,ſed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes,ne quē veſtrum grauaremus, deinde dicit, Cùm eſſemus apud vos, hoc ipſum denunciabamus vobis: Quoniā ſi quis non vult operari,nec manducet. Hic modus quāuis ſit cum maiori ſolicitudine quā primus, eſt tamen bonus & cōueniens:quia modicum tempus & modica ſolicitudo ſufficit ad naturę ſuſtentationē.Nec obſtat illud Matth.6.Nolite ſoliciti eſſe.Non enim per hæc verba dominus prohibuit laborem,ſed anxiā ſolicitudinem vnde D. Hier.Labor quidē exercēdus eſt,ſolicitudo tollēda.nec obſtat quòd infirmi & debiles laborare nō poſſunt:quia poteſt illis ab alijs ſanis prouideri. Nec eſt aliquis modus viuendi, per quem ſic prouideatur homini, quod nullo modo poſſit deficere. Nā & diuitibus bona & diuitiæ furto, rapina, & incendio auferri poſſunt:ſed hæc ſunt per accidens. ¶ Tertius modus viuendi in paupertate,eſt eorum qui de precio poſſeſſionū venditarū communiter viuūt. Et hic modus ſufficiēs eſt,ſed non ad longū tempus. Et ideo Apoſt.hūc modū viuendi fidelibus in Hieruſalem ad tempus conſtituerunt: quia præuidebāt per Spiritum ſanctū quòd non diu haberēt in Hieruſalē commorari,tum propter perſecutiones inferendas à Iudæis,tum etiam propter inſtantē ciuitatis deſtructionē:vnde non fuit neceſſariū (niſi vſque ad modicū tempus) prouideri. Et ideo tranſeūtes ad gētes, apud quas fundanda & permanſura erat Eccleſia,hunc modū viuēdi nō inſtituerūt. Et ſi dicatur quod in hoc modo viuendi poteſt committi fraus & dolus, dictum eſt quod hoc eſt commune in omni modo viuendi,ſed non eſt ex natura modi viuendi.ſed malitia aliquorum:& ſic per accidens. ¶ Quartus modus viuendi in paupertate,eſt eorum qui paupertatem voluntariam ſectātes, omnia ſua dimittunt vt abſque reditibus viuant de his quæ eleemoſynaliter dantur eis ab aliis. Et hunc modum viuendi Dominus cum Apoſtolis obſeruauit.Mulieres enim quædam ſequebantur eum,miniſtrantes ei de facultatibus ſuis:ex quibus in communi loculos habebant,& ex eis cibaria & alia neceſſaria emebant. vnde Ioan.4.dicitur quòd diſcipuli abierant in ciuitatem ut cibos emerent. Et Iudas loculos habebat,& quæ mittebantur portabat. Et Io.13.cùm Chriſtus tradens buccellā,dixit:quod facis fac citius:quidam putabāt, quia loculos habebat Iudas,& quod dixiſſet ei Ieſus, Eme ea quę ſunt nobis neceſſaria ad diem feſtū,aut ut egenis aliquid daret. Vnde D. Aug. dicit: Habebat Dominus loculos à fidelibus data conſeruans,& ſuorū neceſſitatibus, & aliorum indigentiis tribuens.

2.Theſſa.3. — Non labor ſed anxia ſolicitudo prohibetur. — Luca 8.

Ver. 16. DE PRÆEMINENTIA QVATVOR MODORVM PAVPERTATIS.

A INter huiuſmodi modos viuendi in paupertate quis ſit melior,& ad maiorē perducat perfectionem ex præmiſſis faciliter elici poteſt, quòd ille qui amplius ſolicitudinē & impedimenta perfectionis tollit. Et quia modi viuendi variātur ſecundū diuerſas cōditiones hominū & temporum: ideo non eſt inconueniens quòd aliquis modus viuendi ſit perfectior alio, vno tempore,quo alio tempore erit imperfectior,ſecundū quod magis vel minus auget vel minuit ſolicitudinē,vel tollit impedimenta charitatis, quæ eſt vinculum perfectionis,& in qua principaliter conſiſtit perfectio humanæ vitæ. Certū eſt enim quòd modus quo Chriſtus paupertatē inſtituit & ſeruauit,ſecundū ſe perfectiſſimus eſt,& minorem, imò quaſi nullam habet ſolicitudinem. unde dicebat, Quando miſi vos ſine ſacculo & pera,nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt,nihil. Tunc enim talis erat audientiū verbū Dei deuotio, vt non ſolùm neceſſaria ad ſuſtētationem miniſtrarent ſed etiam ſupererogarent ad dandū egenis, vt dictum eſt. Verùm quia deuotio populi paulatim deferbuit, & iam (propter iniquitatis abundantiā) refrigeſcit charitas multorū: illi qui nunc ſic ſectātur paupertatē, vt ex eleemoſynaliter oblatis viuant, maiorē ſolicitudinē habent, quā tūc haberent Apoſtoli. Vnde ſequitur quod hoc tēpore cœnobitæ, qui in cōmuni poſſeſſiones habent, ex quarū fructibus viuūt, eminentiorē modū viuendi in paupertate ſectantur, dūmodo regulariter viuant, vt Carthuſiani, Benedictini, Caſalinę congregationis, Celeſtinenſes, & alij plerique huius generis. Quòd autem aliqui redditus & poſſeſſiones habentes, non regulariter viuant, & diuitiæ illis exitio ſint, hoc

Matt.24.

non ex modo viuēdi procedit,ſed ex praua diſpoſitione viuentiū. Quemadmodū & aliqui eorum qui omnimodā mendicitatē ſectantur,multa perpetrant ſcandala,nō ex eorum ſtatu aut modo viuēdi,ſed ex eorū malitia. ¶ Ex quo infertur quod religioſi, qui ex ſua regula poſſeſſiones tenere nō prohibentur,& poſtmodū eo tempore,quo charitas fidelium feruebat, poſſeſſionibus renūciauerunt,& mendicitatem elegerunt: nec hoc peſſimo tempore, quo refriguit charitas multorum,ad poſſeſſiones moderatas habēdas,maximè cū ſummi pōtificis diſpenſatione,licitè laborare poſſunt & eas abſque dimunitione perfectionis paupertatis poſſidere,prout ſunt mendicantes,qui ſub regula D.Aug.(quæ poſſeſſiones in cōmuni non prohibet)militant, de quorū numero ſunt Carmelitæ,Auguſtinenſes.maximè verò prædicatores,quorū ordo ab Honorio huius nominis tertio,anno Domini 1216.approbatus fuit cū redditib⁹ & caſtris. Deinde maiores eorū tēpore quo eleemoſinæ abundanter offerebantur,in quodam capitulo generali poſſeſſionibus renunciauerūt:quæ tamen ordinatio & renūciatio nō fuit per totū ordinē executioni mādata. Sunt enim plures cōuentus,qui habēt adhuc poſſeſſiones & redditus,quos habebāt tempore D.Dominici,qui ante fundationem ordinis Prædicatorū erat canonicus regularis Eccleſiæ Exomenſis, militans ſub regula D. Aug.qui & ordinem fratrū Prędicatorum cum poſſeſſionibus,prouentibus,redditibus,& caſtris,à prædicto Honorio inſtitui procurauerat & obtinuerat qui etiam ante prædictam renūciationem obierat. Et cùm par in parem non habeat imperium, iuxta c.innotuit, extra de elect.capitula prædicti ordinis prædicatorum non poterant ligare aut impedire ſequentia capitula,quin oppoſitum poſſent ordinare propter nouas cauſas & inſurgētes rationes: & quia in prologo cōſtitutionū prędicti ordinis,& in c.10.2.diſt.prædictarum conſtitutionū dicitur, quòd prælatus pro loco & tempore ex cauſa rationabili ſuper cōſtitutiones eorū diſpēſandi habeat poteſtatē, cùm ſibi aliquādo videbitur expedire,in his præcipuè quæ ſtudium vel prædicationem videbuntur impedire. Cùm ordo noſter ſpecialiter ad prædicationem & animarum ſalutem ab initio noſcatur inſtitutus.ideo, &c.Cùm igitur vnaqueque res de facili reuertatur in ſuam naturam:& ordo prædicatorum ſecūdum naturam ſuam ab initio fuerit inſtitutus,approbatus, & confirmatus cum poſſeſſionibus & caſtris,& ex vi & natura conſtitutionū præfati ordinis prælatus ex cauſa rationabili poſſit pro loco & tēpore diſpēſare:& rationabilis cauſa quæ impedit ſtudiū & prædicationē, ſit nimia neceſſitas, qua ſtante prædictus ordo ac fratres abſque maxima ſolicitudine illi impedimēto occurrere non poſſunt, tum propter multitudinē quæſtuantiū,quę non erat tēpore renuntiationis prædictę,tum propter ſterilitatem terrę,tum etiā propter refrigerationē charitatis multorū,& abūdantiā iniquitatis & cupiditatis,quæ tāta eſt,quod abſque ſolicitudine & importunitate maxima ac arte quadā

Solicitudo in mendicātibus.

quæſtuandi munuſculis,adulationibus, dictis fratribus etiam neceſſaria elargiri recuſent,tum demum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hæreticorum,qui videntes ordines mendicantiū illis reſiſtentes,manibus & pedibus(vt aiunt)reptant, ac totis niſibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium non ſaccos mendicitatis(quos vocant) ſed ipſos ordines mendicantiū,contra quos priuatim & publicè impunè inſultāt & lingua maledica ac ſcriptis latrant & debacchantur:ita vt tanquā peripſema mundi habeantur, & à multis imò ferè omnibus relinquātur,& loco eleemoſinarum irriſiones & opprobria recipiant,& plerunque verbera experiantur. Et ſic ad ſuſtentationem fratrum oportet quaſi continuè diſcurrere,& immoderatis & inutilibus quęſtubus cum periculo animæ & corporis iuuenum & conuerſorum,cum maxima diſtractione mētiom,intermiſſione ſtudij, lectionum, & Diuini cultus diminutione, & cùm relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas poſſeſſiones & redditus faciliter obuiari poſſet. ¶ Ex præmiſſis ſequūtur ſex corollaria. Primū eſt. Habere hoc tempore peſſimo poſſeſſiones moderatas, non eſt contra ſtatum perfectionis ordinis prædicatorum, maximè cum diſpenſatione pontificis:cùm(vt dictū eſt)ordo prædicatorum ab initio cum poſſeſſionibus & redditibus fuerit inſtitutus. ¶ Secūdum corollariū eſt, Habere moderatas poſſeſſiones & reditus non eſt contra regulam quam profitentur prædicatores, cùm profiteantur regulam D.Aug.quam Canonici regulares profitentes poſſeſſiones moderatas licitè habēt. ¶ Tertium corollarium eſt: Habere poſſeſſiones moderatas nō eſt contra votū fratrū prædicatorum. Et quāuis inter inſtitutiones eorū ſit vna de poſſeſſionibus non recipiendis:quia(vt dictum eſt)non vouēt conſtitutiones,ſed viuere & facere ſecundū conſtitutiones,in quibus ex vi & tenore ipſarum cadit diſpenſatio, vt in illarum prologo continetur. Præterea conſtitutiones prædictæ non obligant ad culpam, niſi propter præceptum vel contemptum. Sed illa ordinatio de poſſeſſionibus non recipiendis nullum habet annexum præceptum aut mandatū (vt patet intuenti)igitur non eſt contra votum habere:cùm fit ex cauſa rationabili & diſpenſatione Apoſtolica. ¶ Quartum corollarium eſt: Turpiter errant qui oppoſitum dicere præſumunt,non intelligentes de quibus loquantur, neque de quibus affirment. ¶ Quintum corollarium eſt,quòd illi qui quibuſdā friuolis quæſitis colo-

ribus domos ptædicatorum,aut aliorum mendicantium,ſub regula D. Aug.viuẽtium,odio,cupiditate,aut alia mala intentione , procurant moderatis poſſeſſionibus, & diſpẽſatione apoſtolica,& amortizatione regia obtẽtis,indebitè ſpoliari:vt à ſtudio & prædicatione,ex improba & nimis anxia ſolicitudine prouenieṅte,retrahantur vt tandem ordo pereat:ac etiã qui dicunt contra ſtatum illorũ eſſe habere poſſeſſiones, ſic quod nec ſummus pontifex in illis obtinendis valeat diſpenſare: magis olent ac ſpirant Lutherum(ſaccos mendicitatis,imò verius mendicantium ordines abolere cupientem)quàm Chtiſtum,cùm hoc dicentes,primatum D.petri & ſucceſſorum eius à Chtiſto collatum deiiciant,ad ſuam ipſorum & eorum quos ad ita ſentiendum inducunt perditionẽ.

Luther. ordines mẽdi abolere cupit.

Nec obſtat quòd,quidam illorum fingunt D. Dominicum in ſuo teſtamento imprecatum fuiſſe maledictionem Dei & ſuam in eos qui poſſeſſiones in ordine prædicatorum niterentur inducere : hoc enim merum figmentum eſſe conſtat , cùm ſola legenda D. Dominici,quam D. Iordanus ſcripſit (quæ prædictas nugas non continet)fuerit approbata,reprobatis aliis legendis ab indiſcretis zelatoribus aut æmulis conſcriptis,vt fuit ordinatũ in capitulo apud Argentinã celebrato , anno Domini 1226. Et poſito & non conceſſo quod illa maledictio legeretur , intelligitur imprecata illis qui ſine cauſa rationabili & diſpenſatione niterentur inducere. Præterea in informationibus & cõteſtationibus ſuper tranſitu D. Dominici factis,in quibus teſtes qui morti ipſius ſancti interfuerunt,auditi ſunt , nulla de huiuſmodi maledictione fit metio:vt facilè videri poteſt in proceſſu canonizationis ipſius. Sed ſolùm ſequentia pro teſtamẽto dixiſſe dicitur : Charitatem habete, humilitatẽ ſeruate, & paupertatem voluntariã poſſidete,quę paupertas cũ moderatis poſſeſſionibus in cõmuni ſeruari poteſt,vt dictũ eſt. ¶ Minus pariter obſtat,quod quidã in velamẽ erroris ſui dicũt.c. Exiit qui ſeminat,de ver.ſig.li.6.& cle. Exiuit de paradiſo,eo.tit.debere intelligi non ſolùm de minoribus, ſed etiam de prædicatoribus.quòd non ſolũ eſt cõtra veritatẽ, ſed etiã contra textus intẽtionẽ & Ioan. 22.declarationẽ,in extrauag,quia quorundã,eo,tit. Manifeſtè enim ex textu apparet quòd ſolum ibi agitur de expoſitione regulæ D. Franciſci , quæ eſt in ſe difficilima , & abſque ſedis Apoſtolicæ declaratione & relaxatione importabilis, quam fratres ordinis prædicatorũ non ſunt profeſſi , nec ad illam quouis modo ſe obligauerũt:Imò inſtitutio ordinis prædicatorũ ex diametro pugnat cum

Regula D. Frãciſci difficilima.

inſtitutione & approbatione ordinis minorum: quia(vt dictum eſt)prædicatorum ordo profitetur D. Aug. regulam,quæ poſſeſſiones admittit,& per ſummum pontificẽ fuit cum poſſeſſionibus approbatus,vt dictum eſt. Ordo autẽ minorum profitetur regulã D. Franciſci,quæ poſſeſſiones non admittit, & cum illa abdicatione poſſeſſionum ab initio approbatus fuit , & eiuſdem ordinis profeſſores habent ſanctũ euangelium obſeruare,viuendo in obedientia,ſine proprio, & in charitate, vt in ipſa regula continetur. Finito anno probationis,recipiantur ad obedientiã,promittẽtes ſemper regulã obſeruare. Et in eadem regula etiã dicitur:Fratres nihil ſibi approprient , nec domũ,nec locum,nec rem aliquam,neque in ſpeciali,neque in communi habeant,ſed tanquã aduenæ & peregrini in hoc ſeculo in paupertate & humilitate domino famulentur,vadant pro eleemoſynis cõfidenter. Et ſub diſtrictione præcepti inhibetur ne fratres recipiant per ſe , vel per alios , denarios vel pecuniam vllo modo, Sed diuinæ prouidentiæ innitẽtes , ſuos in domino iaciant cogitatus,qui paſcit volucres cæli,quæ non congregant in horrea,nec ſeminant,nec metunt,nec cogitant de craſtino.ſic(vt dicitur in cle. Exiui.) verſimile nõ eſt D. Franciſcum voluiſſe eos habere granaria vel cellaria,vbi quotidianis mendicationibus deberent ſperare poſſe tranſigere vitam ſuam. Et in calce regulæ habentur hæc verba : Paupertatem , & humilitatem , & ſanctum Euangelium domini noſtri Ieſu Chriſti , quod firmiter promiſimus,obſeruemus. Et vt dicitur in c , Exiit qui ſeminat, D. Franciſcus mandaſſe dicitur circa vltimum vitæ ſuæ,cuius mandatum teſtamẽtum ipſius dicitur: vt verba ipſius regulę non gloſentur,& quod ſic,vel ſic intelligi debeant,nõ dicatur.

Regulã ſuã D. Frãciſcus in teſtamento prohibuit gloſari.

Adiiciens quod fratres nullo modo literas aliquas à ſede Apoſtolica petãt,& alia quędã inſeruit, quæ nõ poſſent ſine magna difficultate ſeruari. Cũ igitur inſenſati cerebri ſit , aſſeuerare aliquẽ obligari ad ea, ad quę nec iure naturali aut diuino aut humano, vel propria volũtate ſe obligauit, & obligationes ſint ſtricti iuris,& odioſæ,& ſic potius reſtringẽdę(vt dicitur in l.cum quidam,ff.de lib.& poſthu.) & ordo prædicatorum ad prædictã D. Franciſci regulam non ſe aſtrinxerit , nec in prælibatis cap. fiat de prædicatoribus aliqua mentio,imò excipiatur in extrauag. quia quorundam , Ioan.22. Nec ipſi prædicatores ſic renunciauerunt poſſeſſionibus, quin cum diſpenſatione prelatorum ſuorũ & ſummi põtificis(cuius authoritas in omni cõtractu humano etiã iuramẽto firmato,intelligitur excepta,vt dicit Glo.in c,quemadmodum , extrà de iureiur.& tex.in c.venientes,eo.tit.)euidẽter ſequitur quod abſque ratiõne & cõtra omnẽ veritatẽ dicitur prædicatores cũ diſpẽſatione Apoſtolica moderatas poſſeſſiones in cõmuni tenere nõ poſſe,& ad eos extẽdi dictũ c. Exiit qui ſeminat, de verb.ſig.li.6.& cle. Exiui de paradiſo,eo.tit. ¶ Sextũ corollariũ eſt,quòd licet paupertas minorum ſit maior,cùm nihil poſſint habere(vt ipſi dicunt)nec in cõmuni, nec in particulari,& maxi-

mè poſſeſſiones,non eſt tamen perfectior hoc tempore(quo ceſſant gratis oblata)paupertate Prędicatorū & Carthuſien.aliorúmque ſub regulis monaſticis religioſè degentiū qui habent moderatas poſſeſſiones in cōmuni.Quia oportet eos cū magna ſolicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare.Paupertas enim(vt dictum eſt)non eſt ſecundum ſe bona,ſed ſolū inquantū tollit ſolicitudinem,quæ retrahit à contēplatione diuinorū,& charitate quæ eſt vinculum perfectionis.

Ver. 17. DE ERRORIBVS VITANDIS CIRCA PAVPERTATEM.

TOt fuerunt errores circa paupertatē & modos viuendi in paupertate, vt iuſtum volumē fieri poſſet:adeò vt D.Tho.prolixius diſputarit hāc materiam in opuſculo contra inpugnātes religionem,in quo reſpondet authoritatibus & argumentis Gulielmi de S. Amore,& Sergij magiſtrorum,pro themate aſſumēs illud Pſal. Ecce inimici tui domine ſonuerūt:& qui oderunt te, extulerunt caput. Super populvm tuum malignauerūt conſiliū,cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos. Dixerunt,venite diſperdamus eos de gente, non memoretur nomē Iſrael vltrà.Et quia idem doctor diffusè & clarè proſecutus eſt:ſufficiet nobis aliquos errores ſummariè recitare.cùm idē Tho.eorum ſophiſticis rationibus & authoritatibus abundè ſatisfecerit. Vnus error illorum erat,quòd nō licebat pauperibus religioſis docere aut prædicare,de quo in prædicto opuſc.cap.19. Alius error, quòd non licebat religioſis eſſe de collegio ſecularium magiſtrorum, de quo in prædicto opuſc. c.3.Alius error erat, quòd non licet religioſis confeſſiones audire, de quo in dicto opuſc.c.4.& in cle.dudum.de ſepul.Alius error, quòd omnes religioſi tenentur manibus laborare.de quo in dicto opuſc.c.5.& 2.2.q.187.ar.3.Alius error,quòd non licet religioſis omnia ſua relinquere, & ſibi nihil retinere in particulari nec in communi. de quo in prædicto opuſc.c.6. Alius error,quòd non licet religioſis ex eleemoſynis viuere.de quo in prædicto opuſc.c.7. Alius error quod non licet religioſis pro ſalute animarum diſcurrere,de quo in prædicto opuſc.c.9.& 10.Alius error quòd nō licet religioſis reſiſtere detractoribus ſuis.de quo in prædicto opuſc. Alius error,quòd non licet religioſis in iudicio contendere,nec procurare quòd armis defendātur.de quo in dicto opuſc.c.15.Alius error, quòd religioſi non debent procurare aliquam pœnam perſecutoribus ſuis. de quo in dicto opuſc. c.16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religioſorum in prædicto opuſc.proſequitur.Nos autem pro præſenti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

Pſal.82. | 2.2.q.187. artic.1.

Ver. 18. DE ERRORE FRATRICELLORVM ET PAVPERVM DE LVGDVNO.

Pauperes de Lugduno.

INnter eos qui circa paupertatem errauerunt,fuerunt quidam de ſecta Fratricelorum ſiue pauperum de Lugduno,quorū caput(vt ait D.Antho.Flo.in 3.parte hiſto.tit.21.c.§.1.)dicitur fuiſſe magiſter Michelinus Cæſena, ordinis minorum miniſter, qui cum multis ſequacibus ſuis cœpit dogmatizare Chriſtū adeò pauperem fuiſſe, quòd ipſe cū collegio Apoſt.nihil habebat in mundo proprium,nec in communi,nec in particulari,nō ſolùm immobile,ſed nec etiā mobile. Quod nō eſt aſſerendum, cum expreſsè repugnet authoritati ſacræ ſcripturæ, vt paret ex authoritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis,in quibus fit mentio de Chriſti loculis, de emptione ciborum,de donatione ſiue elargitione eleemoſynarum:in quibus contractibus transfertur dominium ſiue proprietas,quam inquantum homo, ſiue ſecundum humanam naturam,abſolutè ad ſe pertinere dixit,cum ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.& Io.17.Dediſti ei poteſtatem omnis carnis:& ſic ius ſiue dominiū vtendi,quod idem eſt cum proprietate, & quāuis non fuerit communiter vſus iure ſuo:ſicut nec poteſtate iudicādi,quæ data fuerat ei.vnde dicebat,Poteſtatē dedit ei iudiciū facere,quia filius hominis eſt. Iure tamen proprietatis vſus eſt in emptione & donatione,vt dictum eſt.imò & ſe dominū omnium rerū nūcupauit,cùm mittēs duos ex diſcipulis ad ſoluendum aſinam & pullum,dixit eis: Si quis aliquid vobis dixerit, dicite quia dominus his opus habet:& confeſtim dimittet eos:& non erant ei opus quantum ad diuinitatem,ſed quantum ad humanitatem,vt apparet ex prophetia allegata.& Io.13. Vos vocatis me,magiſter & domine,& bene dicitis,ſum etenim.Eam ob rē ſtātibus tot teſtimoniis ſcripturę ſacrę in qua nullibi habetur,quòd nō habuerit dominiū ſiue proprietatē.Nec alicubi authenticè legitur quod Chriſtus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apoſtolis mandauerit:licet bene habeatur quòd non ſemper voluerit vti dominio & proprietate,maximè cùm dixit: Vulpes foueas habent,& volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet.& cum dixit: Quis me cōſtituit iudicem ſuper vos? Licet enim eſſet iudex,noluit vti poteſtate iudicandi, nec proprietate domorum,licet proprietatem ipſarum haberet. Conſtat etiam Chriſtum quātum ad humanitatem, fuiſſe regē & monarchā,& ſic habuiſſe proprietatē,licet nō vſus fuerit. vnde Pſal. Deus iudicium tuū regi da.& Hier.23.Regnabit rex & ſapiēs erit.& Luc.1. Et dabit ei dominus Deus ſedē Dauid patris ſui:& regnabit in domo Iacob in ęternū.& Apoc.19.In cuius femore ſcriptum eſt,Rex regū & dominus dominantiū.Propter huiuſmodi authoritates & alias multas rationes, Ioh.22. pōtifex maximus,cū concilio cardinaliū, vocatis multis pręlatis diuerſarū prouinciarū, examinata prius & bene

Mat.28. | Ioan.5. | Math.21. | Mat.8. | Luc.12. | Pſal.71.

benè diſcuſſa præmiſſa propoſitione, ſeruatis ſolẽnitatibus in cõciliis vniuerſalibus vniuerſalitatis authoritate obſeruari ſolitis, Auenioni ſedens pro tribunali, iudicauit & condemnauit prædictam propoſitionem hæreticam, & eos qui illã dogmatizare præſumpſerãt, in hęreſim incidiſſe: & ſi vellent eam pertinaciter ſuſtinere, eos hæreticos declarauit, & contra eos tanquam contra hæreticos, procedendum eſſe decreuit, vt habetur in extrauag. cùm inter nonnullos, de ver. ſign. Quam condemnationem & declarationem prædicti Fratricelli indignè ferentes, pronunciauerũt & declarauerunt dictum Ioannem Papam huius nominis 22. eſſe hæreticũ cum cardinalibus ſuis & concilio ſuo: & Antipapam cõſtituere præſumpſerunt Petrũ de Coruaria, qui cardinales & epiſcopos ſuæ factionis ordinauit: & pro ſuiipſius & ſuorũ tuitione, inſtituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicum Bauatum, qui ei obedientiam præſtitit. Sed multò pòſt Antipapa captus eſt, qui hæreſi abiurata, cõdemnatus eſt ad perpetuos carceres, in quibus mortuus eſt. Plurimi autem ex aliis in ſua pertinacia permanentibus, conbuſti ſunt. & ſic ſchiſma ceſſauit: quãuis remanſerint nõnulli defenſores, dicentes prædictum Ioannẽ 22. non potuiſſe illam declarationem facere, qui etiam verbis & ſcriptis per inſanias falſas veritatem offuſcare nixi ſunt. Quorum rationes idem pontifex, ne aſſertores de tam peſtifera erronea, atque dãnata doctrina gloriari, & alios in ſuum errorem trahere poſſent, luculenter diſſoluit & confutauit in extrauaganti quam ſuper hoc edidit, quæ incipit: Quia quorundam. & in extrauag. ad conditorem, de verb. ſign. ¶ Et quia poſſent in futurum aliqui inſurgere huiuſmodi hæreſis defenſores: ideo confutationes prædicti Io. 22. in dictis extrauagantibus contentas, hic inſerendas duxi. Et primò notanda & confutãda ſunt eorum fundamenta: quorum primum eſt: quòd quicquid Rom. põtifices ſemel per clauem ſcientiæ in fide & moribus definierunt, adeò immutabile perſeuerat, vt non liceat ſucceſſori in dubiũ reuocare, nec contrarium affirmare. licet de his qui per clauẽ poteſtatis ordinauerint, aſſerãt ſecus eſſe. Et quia ſuprà dictum eſt, cùm de fide ageretur, qualiter papa, vt ſummus pontifex procedens, cum concilio ritè congregato ſeruans ſolennitates & ritum ſanctorum patrũ in talibus ſeruari ſolitum, non poteſt errare in fide & bonis moribus: ideo non eſt noſtræ intẽtionis hic immorari: ſed ſolùm recitare euerſionem huius fundamenti, vt iacet. Nam (vt idem Ioannes in d. extrauag. quia quorundã, dicit,) prædictum fundamentum prorſus eſt contrarium veritati. Primò eò quòd ſcientia nõ eſt clauis ligandi atque ſoluendi, cùm poteſtas ligandi & ſoluendi conferatur ſacerdotibus in eorum ordinatione, & tamẽ non confertur eis ſcientia. Conſtat enim multos ſacerdotes eſſe ignorãtes, qui non poſſunt circa fidem & bonos mores authoritatiuè determinare. Si autẽ intelligant claues iſtas ſe extẽdere ad generalem poteſtatem attributam D. Petro ſuiſque ſucceſſoribus, per quã videtur ipſi omnia conceſſiſſe, ſine quibus paſtoris vniuerſalis cura nequit expediri, adhuc conſtat ipſos erraſſe, dicentes aliam eſſe clauem ſcientiæ, & aliam potentię: quia clauis ſcientiæ, nihil aliud eſt, quam poteſtas & authoritas cognoſcendi, & per conſequens definiendi. Quare vtraque clauis, ſcilicet cognoſcendi & definiendi, neceſſariò requiritur, vel quòd ſoli claui potentiæ nõ competat ſtatuere & definire, ſed ſicut lumen materiale clauigerũ in vſu clauis dirigit materialis, & quaſi quantum ad quod obtineat ſcientia vicem lucis. Et hoc ſaluator noſter in promiſſione clauium facta Petro, ſenſiſſe videtur expreſsè, cùm poſt illam immediatè ſubiunxerit: Quodcunque ligaueris ſuper terram. &c, nulla de ſcientia habita mentione. ¶ Secundum fundamentum illorũ eſt. quòd Hono. 3. Grego. 9. Inno. 4. Alexander 4. & Nicolaus 4. prædeceſſores Ioannis 22. approbauerunt regulã D. Franciſci, in qua approbatione dicunt hæc verba contineri: Hæc eſt regula euangelica, Chriſti & Apoſtolorũ imitatrix, quæ nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, ſed in rebus quibus vtũtur, ſolùm habẽt ſimplicem vſum facti. His addere præſumentes, præfatos ſummos pontifices & multi concilia generalia definiſſe paupertatem Chriſti & Apoſt. conſtitiſſe perfecte in exprobatione cuiuslibet temporalis dominij ciuilis & mundani, & ſuſtentationem eorum in ſolo & nudo vſu facti etiã conſtitiſſe. Ad hoc fundamentum reſpondet idem Ioannes, dicens quod prorſus obuiat veritati in multis: Primò quidem, quia Honorius prædictam regulam abſque aliqua declaratione confirmauit: & in cõfirmatione de prędictis verbis nulla mẽtio habetur, niſi quatenus in ipſa regula continetur. In declarationibus etiam Grego. 9. Innoc. & Alexãdri abſque confirmatione aliqua interpellantibus fratribus declarauerunt, in quorũ declaratione etiam prędicta verba non continentur, imò potius oppoſitũ. quod ſcilicet habeant ius vtendi, & vſum iuris, & non ſolùm facti. quia in prędictis declarationibus dicitur, quòd ordo habet vſum rerum cõceſſarum, neceſſe eſt ad vſum iuris debere referri. Facta enim quæ ſingulorum ſunt, veram perſonam exigũt & requirunt. Ordo autẽ vera perſona non eſt, ſed repræſentata, & imaginaria potius eſt cenſenda. Quare quę ſunt facti, ſibi cõuenire nequeunt, licet ei congruere poſſint quæ ſunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum poteſt haberi, quòd omnia quæ continentur in regula, fundentur in Euangelio, aut Chriſti ſint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputio, & quòd non recipiant per ſe vel aliam perſonam.

Primũ fundamentum fratricellorum.

Secũdũ fundamẽtũ fraticellorum.

vti. Sed ſecundum naturam vſus eſt accipere fructum vel vtilitatem alicuius rei in toto vel in parte, ſalua rerum ſubſtantia: ergo conſumere rem eſt abuti, & ſic non eſt ſimplex & nudus vſus facti, cum ſit conſumptio rei & proprietatis, & abuſus. ¶ Nec ſatisfacit aut diluit argumentum illorum euaſio, qua dicunt apud Eccleſiam Romanam ſiue ſedem Apoſtol. remanere dominium & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationem ipſorum fratrum patres ſpirituales (quos vocant) conſtituit procuratores Romanæ Eccleſiæ ad agendum, exigendum, adminiſtrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Eccleſiæ. Verùm quia tales huiuſmodi occaſione multos vexabant, in notam & iniuriã Romanæ Eccleſiæ, quæ cùm ſit caput omnium Eccleſiarũ, in litigando ſubmittebant inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat non fuiſſe intentionem prædeceſſorum ſuorum, reſeruaſſe dominium rerum vſu conſumptibilium ipſo vſu. Vnde ait: Quis enim ſanæ mentis crederet, quòd intentio fuerit tanti patris vnius, oui, ſiue caſei, aut fruſti panis, & aliorum vſu conſumptibilium, quæ ſæpe fratribus ipſis, è veſtigio conſumenda conferuntur, dominium Romanæ eccleſiæ & vſum nudum fratribus retinuiſſe? profectò probabile non videtur: præſertim cùm bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Eccleſiæ reſeruauerit, quorum ſimplex vſus facti pertinere poteſt ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam poteſt in rebus vſu conſumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtendi, nec vſus facti, ſeparata rei proprietate, poſſunt conſtitui vel haberi. Deinde in §. Nos itaque. reuocat dictam retentionem rerum vſu conſumptibilium (quam vocat ſimulationem) quæ profectò ipſis ſimulantibus officit, qui prætextu illius perfectioris ſtatus & altioris paupertatis ſibi prærogatiuam præſumunt cum obnubilatione honoris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, & volens prouidere, ſic ait: Nolentes in poſterum ſub prætextu ſeu pallio talis dominij temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex ſimulatione huiuſmodi, miniſtrare: de fratrum noſtrorum conſilio, hoc edicto in perpetuum valituro ſancimus: Quòd in bonis, quæ in poſterum conferentur, vel offerentur, aut aliàs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus ſeu ordini prædictis, exceptis Eccleſiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac vaſis, libris, ac veſtimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipſos venient in futurum, ad quæ non ſe extendunt, adeò inconuenientia ſuprà dicta (propter quod conſtitutionem iſtam ad illa extendi nolumus) nullum ius ſeu dominiũ aliquod occaſione ordinationis prędictæ (ſcilicet Martini quarti) ſeu cuiuſlibet alterius prædeceſſorum noſtrorum ſuper hoc ſpecialiter æditæ, Romanæ Eccleſiæ acquiratur: ſed quo ad hoc habeantur prorſus ordinationes huiuſmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. ¶ Quare à talibus dicentibus ſe nihil habere, nec in particulari nec in communi, quærendum eſt, an ille modus viuendi, ſiue illa paupertas addat aliquid perfectionis, ſiue ſit perfectior modus viuendi in paupertate, quàm modus illorum qui habent aliquid in communi. Si concedatur, fiat argumẽtum quòd illi non habent perfectiorem modum viuendi quàm habuerit Chriſtus cum Apoſtolis: ſed illi habuerunt aliquid in communi, vt patet ex authoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quòd Chriſtus & Apoſt. in rebus eleemoſynaliter oblatis non habuerunt dominium ſiue proprietatem: quæratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebant transferre: neque apud ſolum Deum, cùm hoc non legatur in ſcripturis, quòd Chriſtus & Apoſt. habuerint ſolum nudum vſum facti, nec quòd abdicauerint dominium in communi. Et de factis Chriſti, ſecundum D. Aug. temerarium eſt aliquid aſſerere, niſi per ſcripturas ſacras poſſit probari. Si perſiſtant in illo, allegetur extrauag. Ioan. 22. cùm inter nonnullos, de verb. ſign. in qua habetur quòd prædictus Ioannes habita matura & diligenti deliberatione cum fratribus ſuis (hoc eſt cum Cardinalibus ac aliis multis prælatis & peritis viris.) ſedens pro tribunali, ſentẽtialiter & diffinitiuè declarauit aſſertionem illorum, qui dicunt redemptorem noſtrum Chriſtum ac eius Apoſtolos in ſpeciali non habuiſſe aliqua, nec in particulari, nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore cenſendam, vt pote ſacræ ſcripturæ contrariam. Si dicatur quòd non poterat declarare, obiiciatur quòd illa fuit euaſio Fratricellorum, quæ etiam fuit condemnata, vt in extrauag. quia quorundam, eo. tit. Ex præcedentibus patet longa proſecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quòd Chriſtus aliquo tempore habuit in communi, vt condeſcenderet infirmitati imperfectorum: & aliquo tempore nihil habuit, nec in communi, nec in particulari: quæratur quo tempore, & ubi habetur abdicatio proprietatis. quod cùm non poſſit oſtendi, ſequitur quòd merè, voluntariè, & ſecundum D. Aug. temerariè dictum eſt, Si allegetur illud Matth. 8. Vulpes foueas habent, &c. obiiciendum quod ex illo paſſu non poteſt haberi, niſi quòd ipſe abdicauit poſſeſſiones, ſed non ea quæ erant ad ſuſtentationem neceſſaria, & quæ ſolo vſu conſumebantur. Poterat fieri proſecutio (vt ſuprà) de emptione ciborũ, de datione egenis, & de dominio aſinæ, cuius ſe

eſſe dominum manifeſtè declarauit ,& etiam de inſeparabilitate vſus facti à proprietate in rebus
conſumptibilibus, & de iuſtitia illius vſus ſimplicis & nudi ſine vſu iuris, aut abſque iure vtendi,
& alio modo,prout reſpondebitur.Hæc pro inſtitutione ſufficiant.

Ver. 19 DE PERFECTIONE CONTINENTIÆ.

2.2.q.186 Perfectionem continentiæ à Chriſto introductã eſſe conſtat per illud quod dixit, Sunt eunuchi A
art.4. qui ſe caſtrauerunt propter regnũ Dei.& poſtea ſubdit, Qui poteſt capere capiat: Et ne alicui
Mat. 19. ſpes perfectionis tolleretur,aſſumpſit ad perfectionis ſtatũ illos,quos inuenit matrimonio iunctos.
Non autẽ poterat abſque iniuria fieri,quòd viri vxores deſererent,ſicut quòd omnes diuitias relinquerent.
Ideo Petrũ ab vxore non ſeparauit:ſed Ioannem(vt fertur) volentẽ nubere,à nuptiis reuocauit.
Ad ſtatũ enim perfectionis requiritur abſtractio eorũ , per quæ homo impeditur ne feratur
totaliter in dei ſeruitium. inter quæ impedimenta vnum eſt vſus carnalis copulæ, qui duplici ra-
3. Ethic. tione impedit. Primò propter vehementiã delectationis, Vnde Philoſ.dicit,quòd eius frequentia
augetur concupiſcentia. Secundò propter ſolicitudinem quam ingerit homini de gubernatione
vxoris,& filiorum,& temporalium,quę ad eorum ſuſtentationẽ requiritur.vnde Apoſto.Qui ſine
1.Cor.7. vxore eſt , ſolicitus eſt quæ ſunt domini,quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore eſt , ſolici-
tus eſt quæ ſunt mundi,quomodo placeat vxori.& idem dicit de muliere. Vnde ſicut fuit damna-
tus vigilantius , qui diuitias æquabat paupertati:ita damnatus eſt Iouinianus , qui matrimonium
Gen.17. æquabat virginitati.Et quãuis Abraham ambularet coram Deo,& eſſet perfectus(vt dominus di-
xerat ei)& alij antiqui patres perfectionem animi habuerint cum diuitiis & matrimonio.nõ tamen
ſequitur quòd infirmiores debeant præſumere ſe eſſe tantę virtutis, vt cum diuitiis & matrimonio
poſſint ad perfectionem virtutis peruenire : ſicut nec aliquis inermis præſumit hoſtes inuadere:
Iudi.15. quia Sanſon cum mandibula aſini multos hoſtium peremit,ſcilicet mille.Nam illi patres,ſi tem-
pus fuiſſet continentię & paupertatis ſeruandę,ſtudioſius hoc impleuiſſent.Ex præmiſſis ſequitur,
quòd quicunque matrimonio vtuntur,non ſunt ſimpliciter & abſolutè religioſi.

Ver .20 DE PERFECTIONE OBEDIENTIÆ.

2.2.q. 185. PErfectio religionis maximè conſiſtit in imitatione Chriſti , ſecundũ illud: Si vis perfectus eſſe, B
art.5. vade,&c ſequitur,& ſequere me.ſed in Chriſto maximè commẽdatur obediẽtia. (Factus eſt
Matth. 19. enim obediẽs vſque ad mortẽ,mortem autẽ crucis.)Cùm enim ſtatus religionis ſit quædã diſcipli-
Phil.2. na vel exercitiũ tendẽdi ad perfectionẽ:& quicunque inſtruũtur & exercitantur vt perueniant ad
aliquem finem,oportet quòd directionẽ alicuius ſequantur,ſecundũ cuius arbitrium exerceantur
& inſtruantur,vt peruenire poſſint ad ipſum finẽ, prout diſcipuli ſub magiſtro. Vnde Monachorũ
vita dicitur ſubiectionis & diſciplinatus. Et quamuis obedire prælatis in his quæ ſunt neceſſitatis,
Heb.vlti. pertineat ad omnes(iuxta illud, Obedite præpoſitis veſtris,& ſubiacete eis :) Obedire tamẽ in his
quæ pertinent ad exercitiũ perfectionis,pertinet propriè ad religioſos. Et cõparatur iſta obediẽtia
ad aliam,ſicut particulare ad vniuerſale. Illi enim qui viuunt in ſeculo , aliquid ſibi retinent,& ali-
quid Deo largiuntur : ſed in religione totaliter ſe & ſua tribuunt. Et licet prælati religionum ſint
exempti ab obedientia epiſcoporũ diœceſanorum:obligantur tamen ad obediendũ ſummo pon-
tifici,non ſolùm in his quæ ſunt cõmunia aliis, ſed etiam ſpecialiter in his quæ pertinent ad perfe-
ctionem religionis, Eremitæ verò qui paupertatem non vouent,non ſunt ſimpliciter & abſolutè in
ſtatu perfectionis:licet etiã obedire teneantur diœceſanis.Nec obſtat quòd coacta ſiue neceſſaria
obſequia non placent Deo,iuxta illud: Non ex triſtitia aut neceſſitate &c. Quia cùm obediẽtia re-
ligioſorum ſit voluntaria & liberaliter promiſſa,ſequitur quòd obſequia ſiue ſeruitia ipſorum ſunt
1.Cor.9. Deo accepta , nec ſunt ex triſtitia aut ex neceſſitate coactionis,de qua loquitur Apoſto. Ideo non
excludũt rationem meriti.vnde D. Aug.ad Armentariũ,Non te vouiſſe pœniteat: imò gaude iam
tibi non licere quod cum tuo detrimento licuiſſet. Felix neceſſitas, quæ ad meliora compellit.

Ver 21. DE ESSENTIALIBVS STATVS RELIGIONIS.

2.2.q.189. PAupertas,continentia,& obediẽtia adeò ſunt eſſentialia vitæ regularis, vt nec ſummus ponti- C
ar.6.& 7. fex poſſit in eis diſpenſare , vt habetur in c.cùm monaſterium,circa finem,de ſtatu regula.vbi
dicitur , Cùm abdicatio proprietatis & cuſtodia caſtitatis adeò ſint annexa regulæ monachali , vt
nec contra eam poſſit ſummus pontifex licentiã indulgere:eadem ratione dicendũ eſt de obedien-
tia, Et quãuis ſummus pontifex poſſit eximere monachũ à ſuo prælato immediato,immò ab om-
nibus prælatis ſuæ religionis:non tamẽ à ſua obedientia,in his quæ pertinent ad ſuam religionem.
Vnde cõmuniter dicitur,quod papa nõ poteſt facere de monacho nõ monachũ:licet poſſit diſpẽ-
ſare quòd dimittat habitum:Quia habitus nõ facit monachum,ſed profeſſio regularis, vt habetur
2.2.q.185. in c.porrectũ , de regul. & tran ad reli. Et quãuis prælatus immediatus poſſit dare religioſo admi-
art.8. niſtrationẽ temporalium:non poteſt tamen dare licentiã quòd habeat proprium. Vnde etiã ſi mo-
nachus aut religioſus fiat epiſcopus,non deobligatur à votis,imò nec à cæremoniis & obſeruantiis
regularibus,

regularibus,niſi in quantum impediunt officium paſtorale:& ſic tenetur ad defendum habitum.
Nec poteſt vllo modo facere teſtamentum:Quia cùm ſit epiſcopus,cõmittitur ei ſola adminiſtra-
tio rerum Eccleſiaſticarum:quæ adminiſtratio finitur morte,à qua incipit teſtamentum valere,vt
habetur Heb.9.Si tamen ex conceſſione papæ teſtamentum faciat,non intelligitur de proprio fa-
cere:ſed apoſtolica authoritate intelligitur eſſe ampliata poteſtas ſuæ adminiſtrationis,vt eius di- *2.2.q.188. ar.8.*
ſpenſatio poſſit valere poſt mortem. Inter tamen tria prędicta vota votum obedientiæ præeminet. *25.Moral.*
Vnde D.Grego.exponens.illud 1.Reg.15.Melior eſt obedientia quàm victima ,dicit : Obedientia
victimis iure prępoNitur:quia per victimas aliena caro,per obedientiam verò propria voluntas ma-
ctatur.vnde ſequitur quòd obedientiæ votum eſt precipuum triplici ratione. Prima , quia aliquid *Votum obedientiæ.*
magis offert Deo.Secunda,quia cõtinet ſub ſe alia vota,ſed non cõuertitur:Tertia,quia propriè ſe
extẽdit ad actus propinquos fini religionis,qui eſt honor & cultus Dei. Vnde ſi aliquis abſque vo-
to obedientiæ, voluntariã paupertatẽ & continentiã etiam voto ſeruet:nõ propter hoc pertinet ad
ſtatum religionis,qui pręfertur etiã virginitati ex voto ſimplici ſeruatæ.dicit enim D.Aug.Nemo,
quantũ puto,auſus fuerit virginitatẽ præferre monaſterio.Poſt votũ obedientiæ votũ caſtitatis ha-
bet ſecundum locũ,& poſtremò votũ paupertatis,quo quis abdicat à ſe proprietatẽ,& renũciat bo- *2.2.q.186.*
nis tẽporalibus.Non tenetur tamen religioſus renũciare honori qui Deo & ſanctis exhibetur pro- *ar.7.ad 4.*
pter virtutem.vnde Pſal.Mihi autẽ nimis honorati ſunt amici tui Deus.Cùm enim honor nõ de- *Pſal.138.*
beatur niſi virtuti(cuius eſt præmiũ,ſecundum Philoſ.)& religioſi tendant ad perfectionem virtu- *3.Ethic.*
tis,non cõpetit eis renũciare.& ideo poſſunt gradũ doctoratus & magiſterij ſuſcipere.Nec obſtat
illud Matt.23.Nolite vocari Rabbi:quia(vt dicit ibi Gl.)non prohibet eſſe,ſed velle vocari:vel in-
telligitur de magiſterio principali,ſicut ibi loquitur de patre principali,cùm ait:Patrem nolite vo-
bis vocare ſuper terram.Quamuis honori qui debetur exteriori excellentiæ,renuncient ex hoc ip-
ſo quòd ſecularem vitam derelinquunt.vnde ad hoc non requiritur ſpeciale votum.

Ver. 22. DE RELIGIONVM DIFFERENTIA.

A CVm religionis ſtatus ſit quoddam exercitiũ , quo aliquis exercetur ad perfectionẽ charitatis, *2.2 q.288. art.1.*
& ſint diuerſa charitatis opera,quibus homo vacare poteſt : ſequitur quòd licet in omni reli-
gione cõmune ſit vt homo totaliter ſe præbeat ad ſeruiendũ Deo tamen ſunt diuerſi modi exerci-
tiorum,& per conſequens diuerſæ religiones. Vnde ad ornatũ reginæ pertinet quòd ſit circundata
varietate. Diuerſitas autem religionũ dupliciter conſiderari poteſt:Vno modo ſecundum diuerſi-
tatem eorũ,ad quæ ordinatur. Aliqua enim ordinatur ad recipiendos peregrinos hoſpitio. Alia ad
viſitandos & redimendos captiuos:Alia ad militandũ : alia ad docendũ & prædicandum,vt prædi-
catorum ordo: Alia ad contẽplandum,vt Carthuſien. Alio modo poteſt attendi diuerſitas religio-
num ſecũdum diuerſitatem exercitiorum , puta quòd in vna religione caſtigatur corpus per abſti-
nentiam ciborum,vt in religione Minimorum,in alia per exercitium manualium operum, vel per
nuditatem,vel per aliquid aliud huiuſmodi.Sed quia finis eſt quid potiſſimũ in vnoquoque i ma- *Præſtantia*
ior eſt religionum diuerſitas , quæ attenditur ſecundum diuerſos fines, ad quos religio ordinatur, *religionum*
quàm quæ attenditur ſecundum diuerſa exercitia. & ideo quanto finis alicuius religionis eſt me- *ex fine de-*
lior & dignior,tantò religio illa præſtantior. *bet attẽdi.*

Ver. 23. DE INGRESSV RELIGIONIS.

B NOn eſt neceſſe quod aliquis prius exerceatur in obſeruãtia præceptorũ,quã trãſeat ad perfe- *2.2.q.186.*
ctionem conſiliorũ,ſiue antequàm ingrediatur religionem:cùm Dominus Matthæũ publi- *art.1.*
canum, qui nondum in obſeruantia præceptorum erat exercitatus,vocauerit ad cõſiliorum obſer- *Luc.5.*
uantiam. Nec etiã eſt neceſſe prius vouere religionis ingreſſum , quàm religionem intrare,licet ſit
melius cùm opus ex voto factum,ſit laudabilius, quàm ſine voto factũ,vt dictum eſt cùm de voto
ageretur. Vouens ingredi religionem, tenetur illam intrare,ſecũdũ modum,tempus,& locũ,ſecũ- *Eccle.5.*
dum quæ voto ſe obligare intendebat, legitimo impedimento ceſſante. Vnde Salomõ, Si quid vo-
uiſti Deo , ne moreris reddere. Diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. Et Gloſ. ſuper illud
Pſalmi, Vouete & reddite,&c.dicit, Vouere voluntati conſulitur:ſed poſt voti promiſſionẽ,reddi-
tio neceſſariò exigitur. nec poteſt per aliud votum deobligari,cùm nullũ aliud maius votũ eſſe poſ-
ſit,aut de meliori bono. Nec etiam votũ euntis in ſubſidium terræ ſanctæ , per quod ex indulgẽtia
apoſtolica quis cõſequitur plenariã remiſſionem peccatorũ,vt dictum eſt cùm de indulgẽtiis age- *c.18.ſ.6.*
retur. Cùm enim votũ religionis ſit perpetuũ,eſt maius quàm votũ peregrinationis, quod eſt tem- *ver.19.*
porale, Vnde in c.ſcripturæ,extra de voto & voti redemptione, habetur quòd reus fracti voti non
habetur, qui temporale obſequiũ in perpetuã naſcitur religionis obſeruantiam cõmutare. ¶ Et ra-
tionabiliter dici poteſt,quòd per ingreſſum perfectũ religionis , qui fit in profeſſione,aliquis con-
ſequatur plenariã remiſſionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemoſynis factis ſtatim *ar.3.ad 3.*
homo poteſt ſatisfacere de peccatis , ſecundũ illud Dan.4. Peccata tua eleemoſynis redime:mul- *2.2.q.189.*

rò magis in ſatisfactione pro omnibus peccatis ſufficit, quod aliquis totaliter ſe diuinis officiis mã-
cipet per religionis ingreſſum: quia excedit omne ſatisfactionis genus, etiam ſolennis: pœnitentiæ,
vt habetur in c. admonere. 33. q. 2. Sicut haulocauſtum excedit omnia alia ſacrificia, vt D. Greg. ſu-
per Ezech. dicit. Vnde legitur in viris patrum, quòd eandem gratiam cõſequuntur religionem in-
Profitentes conſequuntur gratiã baptiſatorum. trantes, quam conſequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non abſoluantur: ingreſſus
tamen religionis vtilior eſt, quàm peregrinatio terræ ſanctæ, quãtum ad promotionem in bonum,
quæ præponderat abſolutioni à pœna. ¶ Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cum voue-
re ſit voluntatis: ſequitur quòd tanta eſt obligatio voti, quantũ voluntas & intentio vouentis ſe ex-
tendit: & per conſequens ſi vouens intendit ſe obligare non ſolùm ad ingreſſum religionis, ſed
etiam ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intendit ſe obligare ad religio-
nis ingreſſum cauſa experiendi, cum libertate manendi vel nõ manendi, abſque hoc quòd cogitet
de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingreſſum religionis, ſecun-
dum formam iuris, quæ eſt vt ingredientibus detur annus probationis. Et ſic nõ tenetur profiteri.
vnde poteſt redire ad ſeculum: vt habetur in c. conſulti, extra de reg. & tranſe. ad relig. Et qui ad
probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili cauſa, non ſcandalizat, nec
dat malum exemplum: & ſi alij ſcandalizarentur, eſt ſcandalum paſſiuum, & non actiuum ex parte
exeuntis: quia non fecit niſi quod licitum erat ei facere. Nec etiam talis intelligitur retro reſpicere,
Luc. 19. contra illud quod dixit Chriſtus, Nemo mittens manum ad aratrũ, & reſpiciens retro: dignus eſt
regno Dei: niſi quando prętermittit id ad quod ſe obligauit alioquin quicunque per aliquod tẽpus
facit aliquod bonum, vel habet bonum propoſitum, ſi non ſemper cõtinuaret, eſſet ineptus regno
Dei. Qui verò intrat vt ſtatim exeat, non videtur ſatisfacere voto ſuo: Quia illud in voto ſuo non
intendebat: vel ſi intendebat, votum videtur eſſe irriſorium. Ideo tenetur mutare propoſitum, vt
3. Ethic. ſaltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philoſophus) in magnis
dubiis requiritur deliberatio. & certũ eſt quòd ingreſſus religionis eſt ſecundum ſe bonus, & qui
hoc dubitat, derogat Chriſto, qui conſiliũ dedit ſequitur quòd ad ingrediendã religionem non eſt
Mat. 4. neceſſe multum conſiliari. vnde Petrus & Andreas ad ſolã vocationẽ Domini, relictis retibus, con-
In li. de ver. Do. tinuò ſequuti ſunt eum. Et D. Aug. Vocat te oriens, hoc eſt Chriſtus, & tu accedis ad occidẽtem,
hoc eſt ad hominem mortalem errare potentẽ. Circa modum tamen intrandi dubium eſſe poteſt
propter impedimenta. Ideo tunc conſilium eſt habendũ cum his qui prodeſſe poſſunt. Et non eſt
Mich. 7. confitendum domeſticis carnalibus. Quia inimici hominis domeſtici eius. Vnde Chriſtus repre-
Matth. 8. hendit eum qui dicebat, Permitte me renunciare his qui domi ſunt. Impedimenta autẽ legitima
Quæ impediant religionis ingreſſum. ingreſſus religionis ſunt ſeptem: Primum eſt matrimoniũ conſummatũ, inuita coniuge, vt habe-
tur in c. quidam, de conuerſione coniug. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & pro-
fiteri (mulier in monaſterio monialiũ, & vir in monaſterio virorum) poſſunt, vt habetur in c. cùm
ſis præditus, extra de conuerſione coniugatorum. Secundum impedimentum eſt corporalis infir-
mitas, vel tanta debilitas, quòd non poſſit onera religionis portare. Tertium impedimentũ eſt ſer-
uitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Apoſt. Seruus vocatus es, nõ ſit tibi curæ. Quartum eſt ra-
1. Cor. 7. tiociniorum obligatio. Et ideo ſi aliquis eſt obligatus alicui ad reddẽdam rationem vel certũ debi-
tum, nõ poteſt licitè ſolutionem & redditionem prætermittere, vt religionẽ ingrediatur. Si tamen
debeat aliquam pecuniam, & nõ habeat vnde reddat, tenetur facere quod poteſt, ſcilicet vt cedat
2. 2. q. 189. art. 6. ad 6. bonis creditori. Propter pecuniam tamen perſona liberi hominis non obligatur, ſed ſolùm res: quia
perſona liberi hominis ſuperat omnem æſtimationem pecuniæ. vnde licitè poteſt exhibitis rebus
ſuis religionẽ intrare. Nec tenetur in ſeculo remanere, vt procuret vnde debitũ reddat. Quintum
impedimentum, ſaltem quo ad profeſſionem, eſt defectus ætatis. vnde in c. ad noſtram, de reg. &
Aetas requiſita ad profeſſionem. tranſ. ad relig. dicitur quòd profeſſio facta ante conſummationem 14. anni non obligat, poſt 14.
verò ſi ſit per ſuſceptionem habitus profeſſorum in religionibus, in quibus habitus profeſſorũ ſunt
diſtincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, niſi detur perſeuerantia tridui, poſt quod ſunt
obligati & tacitè profeſſi, etiam ſi verbo nõ exprimatur, vt habetur in c. ſequenti. Idem de filia mi-
nore 12. annis ſponte velata, vt in c, cum virum, eod. tit. Et eodem modo dicẽdum eſt, vbi habitus
non ſunt diſtincti, ſi perſeueret per triduum poſt annũ. Diſtincti autem habitus intelliguntur ſiue
per benedictionem veſtium, cũ profitentibus conceduntur, ſiue etiam aliquid aliud fiat, per quod
nouitiorum à profeſſorũ habitu diſcernantur. vt habetur in c. 1. §. diſtinctos, eo. tit. lib. 6. Profeſſio
fieri nec recipi debet ante annũ probationis, licet ante annũ facta teneat, vt in c. ad Apoſtolicam,
eod. tit. Excipiuntur tamen profeſſiones religioſorũ ordinum mendicãtiũ, vt habetur in c. non ſo-
lùm, & c. conſtitutionẽ, de reg. & tranſ. ad relig. lib. 6. In quibus, ſecũdum Syluestrum de Prierio,
requiruntur quindecim anni in maſculis, & tredecim in monialibus. Sextũ impedimentũ eſt pa-
rentum neceſſitas actualis, vbi alij non ſunt qui eos ſubleuare poſſint & ſubleuent, tanta eſt enim

filij ad patrem obligatio, quòd religioſus profeſſus, licitè monaſteriũ exire poteſt ad ſubueniendũ
patri, vt dictũ eſt cũ de pietate ageretur c.5.§.7. Secluſa verò neceſſitate victus, poſt annos puber-
tatis poteſt, etiam inuitis parentibus, religionem profiteri, vt dictũ eſt ibi, ex D. Hiero. Septimum 2.2.q.189.
impedimentum eſt ſtatus perfectior. Ideo cardinales & epiſcopi non poſſunt religionem intrare, art.6.
vt dictum eſt cum de ſtatu epiſcoporum ageretur. Curati verò & minores prælati poſſunt religio-
nẽ intrare, etiã ſine licentia epiſcopi, imò etiam eo contradicente, vt habetur in c. duæ ſunt leges.
30.q.2. ¶ Nec obſtat quòd vigilantius adducit, Si omnes ſe clauſerint in monaſteriis, & fuerint in
ſolitudine, quis deſeruiet Eccleſiis? Quis ſeculares homines lucrifaciet? Quis peccantes ad virtutẽ
poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epiſt. contra eum ſic reſpondet: Hoc enim modo ſi omnes 2.2.q.vlt.
tecum fatui ſint, ſapiens quis eſſe poterit? & virginitas nõ erit approbanda. Si enim omnes virgines art.7.ad.2.
fuerint, & nuptię non fuerint, interibit genus humanum. Rara eſt virtus, nec à pluribus appetitur.
Patet ergo quòd hic timor ſtultus eſt, ſicut ſi quis timeret haurire aquã, ne flumẽ deficeret. ¶ Ex
perfectione ſtatus religiunis, quæ eſt de meliori bono ad cultum & honorem Dei & animarum
ſalutem ordinato, ſequitur quòd licitum eſt vnicuique ad religionem inducere: ſic quòd inducẽ- 2.2.q.189. art.5.
tes non ſolùm non peccant, ſed magnũ merentur præmiũ. Dicitur enim Iac. vlt. Qui conuerti fe-
cerit peccatorẽ ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam eius, & operit multitudinẽ peccatorũ. Qui ad Dan.12.
iuſtitiã erudiunt plurimos erũt, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Ideo nõ ſolũ licet inducere a-
dultos & peccatores ad religionis ingreſſũ, ſed etiã pueros & innocẽtes. vnde Chriſtus, Sinite par- Mat.19.
uulos venire ad me, &c. Et licet ante annos pubertatis profiteri non poſſint, poſſunt tamen cũ vo-
luntate parentum in religione recipi, vt nutriantur, ibidem ſicut de D. Ioa. Baptiſta legitur, quòd
cùm eſſet puer, erat in deſertis. Et Hier. dicebat: Bonum eſt adoleſcenti cùm portauerit iugũ Do- Luc.1.
mini ab adoleſcentia ſua. Poſſet tamen contingere circa huiuſmodi inductionem triplex inordi- Thren.3.
natio. Prima eſt violentia: Secunda, Simonia, ſi quis ſimoniacè alium ad religionem trahat mune-
ribus datis. quod prohibetur in c. quàm pio mẽtis affectu. 1.q.2. Nec tamẽ ad hoc pertinet, ſi quis
aliquid alicui pauperi neceſſaria ſubminiſtret, & in ſeculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur,
vel ſi ſine pacto aliqua munuſcula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio,
ſi mendaciis eum alliciat: imminet enim ſic inducto periculum, ne cum deceptum ſe inuenerit,
retrocedat: & ſic fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.

Ver.24. DE TRANSITV VNIVS RELIGIONIS AD ALIAM.

A TRanſitus religionis ad religionem ſecundum ſe non eſt laudabilis, tum quia ſcandalizantur 2.2.q.189.
illi qui relinquuntur, & alij etiã, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quã con- art.8.
ſueuit, quàm in illa quã non conſueuit. Ideo talibus tranſeuntibus timendum eſt, ne dũ omnes ſe-
quuntur, nullã integrè conſequantur, vt dicit Patrum abbas Neſtorius. Poteſt tamẽ aliquis ex vna
religione tranſire in aliam, triplici ex cauſa. Primò quidem zelo perfectioris & melioris frugis, re-
ligionis ſcilicet obſeruatę. Secundò propter declinationem religionis à debita perfectione. Tertiò
propter infirmitatem vel debilitatem, ex qua interdum prouenit quòd non poteſt aliquis arctioris
religionis ſtatuta ſeruare, poteſt tamen ſeruare ſtatuta laxioris. Sed in his tribus caſibus eſt differẽ-
tia: Nam in primo caſu debet quidem propter humilitatem, licentiam petere, quæ ei negari non
debet, dummodo conſtet illam religionem eſſe arctiorem & melioris frugis ac debitè obſeruatã:
Quia quamuis religio ſecundum ſe & ſtatuta ſit arctior, ſi laxius in ea viuatur, quàm in ea à qua
tranſit, non eſt tutus apud Deum & in foro interiori. Et ſi ſuper hoc habeat facultatem à ſummo
pontifice vel prælato ſuo eſt obreptitia, & ſic nullius valoris. In ſecundo caſu requiritur ſuperioris
iudicium, in tertio neceſſaria eſt licentia vel diſpenſatio.

§. 2. DE LEGE POLITICA AVT CIVILI.

B LEx politica ſeu ciuilis eſt dictamen prudentiale inſtitutũ & promulgatũ à principe vel mul- 1.2.q.95.
titudine, directiuum actuum humanorum in ordine ad pacificum cõuictum temporalem; art.4.
Quod quidem dictamen cùm ſit regula, poſſet Canon appellari: vſus tamen inoleuit, vt lex politi- 3.Poli,
ca & ciuilis nuncupetur, vt differentia eſſet inter decreta & ſanctiones, ad finem ſpiritualem &
temporalem determinatas: Ab Iſidoro verò definitur ius ciuile, quod quiſque populus vel ciuitas
ſibi proprium diuina humanáque cauſa conſtituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. diſt.

Ver. 1. DE DIVISIONE LEGIS.

C LEx ciuilis ſecundum diuerſas cõſiderationes diuerſimodè diuiditur. Si enim conſideretur vt
inſtituitur à gubernãte cõmunitatem ciuitatis, diſtinguitur & diuiditur ſecundũ diuerſa re-
gimina ciuitatũ. Quorũ vnum, ſecundum Philoſ. eſt regimen regale, quando ſcilicet ciuitas vel
alia cõmunitas gubernatur ab vno. & ſecundũ hoc dicitur Conſtitutio vel Edictum, vt in c. con-
ſtitutio. 1. diſt. vbi dicitur: Conſtitutio vel edictum eſt, quod rex vel imperator conſtituit vel edi-
dit. Aliud verò regimen dicitur Ariſtocraticum, hoc eſt principatus optimorum: & ſecundum or-

dinationes eorum dicuntur Senatuſconſulta vel Reſponſa Prudentum, quæ Iſidorus diuerſificat: Quia dicit Senatuſconſultum eſſe, quod ſenatores tantum populis conſulendo, decernunt. Reſponſa verò prudentum ſunt, quæ iuriſconſulti reſpondere dicuntur conſulentibus. Vnde & reſponſa Pauli dicta ſunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui conſtitutiones ciuilis iuris compoſitas ediderunt, quibus diſſidentium lites contentionéſque ſopirent, vt habetur in 2.diſt.decreti. Aliud regimen eſt oligarchia, hoc eſt principatus paucorum diuitum & potentum & ſecundum hoc ordinationes eorum dicuntur leges Prætoriæ & Honorariæ, ſiue ius Prætorium & Honoratium. Aliud regimen dicitur Democratia ſiue Democraticum, hoc eſt multorum, & ſecundum hoc ordinationes eorum dicuntur Plebiſcita, quæ plebs tantum conſtituit. & dicuntur Plebiſcita, eò quòd plebs ſciat vel ſciſcitatur & rogat vt fiant. Aliud eſt regimen Tyrannicum, quod eſt omnino corruptum. Et ex hoc non ſumitur aliqua lex. Eſt etiam aliquod regimen ex iſtis mixtum, & ſecundum hoc ſumitur lex, quàm maiores ſimul cum plebe ſanxerũt. Si verò conſideretur lex vt directiua humanorum actuum, diuiditur ſecundum diuerſa de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur, vnde in c.quædam.2.diſt. dicitur. Quædam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt, vt Conſulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nã ſub Octauiano Cæſare ſuffecti (hoc eſt ſubſtituti) ſunt Conſules, intér eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quæ à nobis eorum nominibus appellantur, Papia, & Pompeia, continentes patrum præmia pro ſuſcipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legem fecit, ne quis plus extraneis teſtamento legaret, quàm vt quarta pars ſupereſſet hæredibus, ex cuius nomine lex Falcidia eſt nominata. Sic lex Trebellianica à Trebellio, & idem de aliis multis. Aliquando verò nominantur non ſolùm ab authoribus, ſed etiam à rebus de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli ſolennitatibus, leges Nauales, ſeu naualium commerciorum, & leges Rhodiæ ab inſula Rhodo, quæ dicitur Coloſſa, ad cuius habitatores Apoſt.ſcripſit, vocans eos Coloſſenſes. Aliquæ verò nominantur ab obſeruatoribus, & ab his quibus dantur, & ſic dicitur ius Quiritum, quod nulli tenent, niſi Quirites, hoc eſt Romani, de quo in c.ius Quiritum.1.diſt. Sic & leges Lacedæmonum, Athenienſiũ, Ægyptiorum, & huiuſmodi. Aliquando verò leges nominantur à modo eorũ, de quibus tractant. Vnde in c.Satyra.2.diſt.dicitur. Satyra verò lex eſt, quæ de pluribus rebus ſimul loquitur, dicta à copia rerum, & quaſi à ſaturitate. vnde & ſatyram ſcribere eſt varia poëmata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Perſij.

Ver.2. DE PRIVILEGIIS.

SVnt etiam quædã priuatæ leges, tam Eccleſiaſticæ quàm ſeculares, quæ Priuilegia appellantur, de quibus in c.priuilegia.4.diſt.ex Iſido.5.Etymologiarũ. Priuilegia ſunt leges priuatorũ, hoc eſt eorum qui non ſunt conſtituti in dignitate, vt in c.qui contra.34.q.1. Nam priuilegium dictũ eſt, eò quòd in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni cõſtitutione quæ eſt præter ius commune. Et ſic quodammodo ſe extendit ad beneficium. Alio modo propriè & tunc priuilegium dicitur priuatum ius indultum à principe contra ius. Et inde eſt quòd ille ſolus poteſt priuilegium dare, qui eſt ſupra ius commune, ſiue qui poteſt legem condere, vel qui ab eo aut ſuperiori habet poteſtatem dandi priuilegia. D

Ver. 3. DE PRIVILEGIORVM DIVERSITATE.

Priuilegia diuina.

PRiuilegia quædam ſunt à Deo conceſſa; vt priuilegiũ de pluralitate vxorum, primò datum Abrahæ & aliis patribus. Item priuilegium de occiſione ſuipſius datum fuit Sanſoni. Priuilegium de præſeruatione peccati originalis datũ fuit D.Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D.Gregorij. Oſeæ, de accipienda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inſpirationes Spiritus ſancti contra ius cõmmune dici poſſunt priuilegium: quia liberant à lege communi. vnde Apoſt. Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas, & alibi: Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege, ſcilicet cõmuni, in his ad quæ ducit ſpiritus. Lex tamen cõmunis nullo modo eſt dimittenda, niſi quis ſit omnino certus de Spiritus ſancti inſpiratione, vt erãt Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod eſt bene notãdum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, præcipuè Lutherani noſtris tẽporibus, qui arbitrabãtur quòd quicquid in mentẽ eorum ſuggeſſit dæmon, à Spiritu ſancto eſſet. nõ aduertẽtes ad id quod dicit Apoſtolus de ſathana, quòd ſe trãſfigurat in angelũ lucis. Quædã autem ſunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere, & horum priuilegiorũ quatuor ſunt ſpecies. Quoddã enim dicitur reale, vt quod datũ eſt Eccleſiæ. aut ciuitati, dignitati, aut loco, ſiue perſonæ, ratione loci ſeu alterius rei, de quibus in c.cum olim, &c.ſeq. extra de priuileg. Quoddam eſt purè corporale, quod ſcilicet conceditur corpori tantum; hoc eſt vniuerſitati vel collegio, & non ſingulis de illo. Quoddã eſt perſonale, hoc eſt perſonę conceſſum, & iſtud eſt duplex ſcilicet merè perſonale, quod alicui vel aliquibus conceditur, expreſſis nominibus. E

2.Cor.3.
Galat.5.
2.Cor.11.
Priuilegiorum ſpecies.

nibus. Aliud perſonale commune, quod cõceditur perſonis ſub expreſſione nominis in communi, vt ſunt priuilegia prędicatoribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddam verò eſt corporale & perſonale, quod datur communitati & ſingulis de communitate.

Ver. 4. DE PRIVILEGIORVM INTERPRETATIONE.

A CIrca interpretationẽ priuilegiorum notandum eſt, quòd vbi verba ſunt multum obſcura vel ambigua, eius eſt interpretari, cuius eſt condere, vt habetur in c.cùm veniſſent, extra de iudi.& in c.inter alia, de ſen.excommu. Si verò non ſunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter conſiderari, vt dicitur in c.porrò, eod.tit.& potius inſiſtendum eſt intentioni priuilegij quàm verbis, vt dicitur in c. Marciono.1.quæſt.1.& in c.intelligentia, de verb.ſignifi.extra: vbi dicitur quòd intelligentia verborũ ex cauſis eſt aſſumenda: quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubiectus. Et ſi propriè & ſtrictè intelligantur, debent ſtrictè interpretari, vt minus quàm poſſibile ſit, derogetur iuri communi, vt in c.cùm dilectus 3. quia nobis, extra de conſuet. vbi etiã dicitur quòd non debet priuilegiũ adeò ſtrictè interpretari, vt de nihilo proſit. Si verò priuilegiũ accipiatur largè, prout ſapit beneficium, eſt latiſſimè interpretandũ in præiudiciũ cõcedentis: ſed ſtrictè in præiudicium aliorũ, vt habetur in c.quia circa, extra de priuil. Differentia eſt inter priuilegium & diſpenſationem, ſicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim ſe extẽdit ad ea quæ ſunt præter ius, & aliquando contra ius: diſpenſatio autem ſemper eſt contra ius.

Ad quem pertineat priuilegiorum interpretatio.

Ver.5. DE PRIVILEGIORVM EVACVATIONE.

B PRiuilegiũ euacuatur multis modis: Primo per ſubreptionem, vt in c.literis, de reſcr. Secundo ſi ſit contra conſtitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio, & idem dicendum eſt ſi fiat contra conſuetudinem, vt in c.j.de conſti.lib.6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, vt dicitur in c.porrò, extra de priui. Quarto ceſſante cauſa priuilegij. Quinto quando incipit eſſe damnoſum ei cui conceditur. Sexto per renũciationem. Septimo per ſecundum priuilegiũ faciens expreſſam mentionem de primo. Octauo per concedẽtis reuocationem. Nono per abuſum, quia priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate.

Ver.6. DE COMPARATIONE LEGVM CIVILIVM ET CANONICARVM.

C LEges canonicæ etſi non præſtent legibus ciuilibus tempore: cùm Ptolomeus rex, qui primus Græcis leges iudiciáque conſtituit: & Mercurius Trimegiſtus, qui primus leges Aegyptiis tradidit: & Solon, qui primus leges Athenienſibus edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis authoritate confinxit: & Numa Pompilius Romulo ſuccedens, qui primus Romanis leges dedit, & longo tempore fuerint ante Apoſt. à quibus cœperunt canones (hoc eſt leges humanæ ad ſpiritualem finem ordinatæ) originem: præſtant tamen nobilitate, dignitate, & authoritate. Quod patet ex earum fine. Et ideo ſi leges ciuiles inueniantur canonicis contrariæ, nullius ſunt momenti. vnde in c.j.diſt.10.dicitur. Conſtitutiones principum conſtitutionibus Eccleſiaſticis non præeminent, ſed obſequuntur. & in c.2.§.item dicitur, ead.diſt. lex imperatorũ nõ eſt ſupra legem Dei, ſed ſubtus: nec imperiali iudicio poſſunt iura Eccleſiaſtica diſſolui. & in cap. conſtitutiones, ead.diſt.dicitur: Conſtitutiones contra canones & decreta præſulum Romanorũ vel bonos mores, nullius ſunt momenti. Imperator etiã dicit, Sacræ leges non dedignantur ſacros canones imitari, præcipuè in matrimoniis, vſuris, & huiuſmodi. Vbi autẽ leges ciuiles canonicis non obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, vt dicit Greg. Nazian.& habetur in c.ſuſpectis §. ecce. ead.diſt.& in c.ſeq.ex D.Aug. Si in adiutorium veſtrum terreni imperij leges aſſumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cùm aduerſus iniurioſos Romanum ciuẽ ſe eſſe teſtatus eſt Reges enim pontificibus pro æterna vita, & põtifices regibus pro temporalibus indigent, vt habetur in c.quoniam, ea diſt.

Ver.7. DE CONSVETVDINE.

D COnſuetudo & Mos idem ſunt, & per ſe inuicem definiuntur. Mos enim, ſecundũ Iſidorũ, & habetur in c.mos.1.diſt. eſt longa conſuetudo de moribus tantummodo tracta. vel, ſecundũ alios, Mos eſt vitæ conſtitutum conſuetudine confirmatũ. Conſuetudo autem eſt quoddã ius ſcilicet non ſcriptum, moribus inſtitutum, quòd pro lege ſumitur, cùm deficit lex. Et vocatur cõſuetudo ex communi vſu, eò quòd in communi vſu eſt. Notandũ tamen quòd mos ſumitur tripliciter: Vno modo vt eſt genus ad omnem legem humanam ſcriptam vel non ſcriptam. & ſic videtur accepiſſe Gratianus quando dixit: Genus humanum duobus regitur, ſcilicet iure & moribus, hoc eſt iure ſcripto vel non ſcripto. Secundò mos dicitur actus frequentatus, præcipuè regulatus ratione. & ſic accipitur in prædicta deſcriptione moris, pro habitu cauſato ex longo vſu, & tunc ſi ſit circa bonum, dicitur virtus: ſi circa malum, dicitur vitium.

D. Antho. Flor. 3. p. Sum. tit. 16. cap. vnico. §. 1.

Ver. 8. DE ORIGINE CONSVETVDINIS.

E ISidorus lib.1.ſen.& habetur in c.fin.3.fin.6.diſt. dicit quòd ius conſuetudinis poſt naturalẽ le-

gem exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum, ſimul cœperunt habitare. Ex eo tempore factum eſſe creditur, quo Cain ciuitatem ædificaſſe legitur, quòd cũ per diluuium propter hominũ raritatem ferè videbatur extinctũ. Poſtmodũ tempore Nembroth reparatum, ſiue
Gen.10. potius innouatum æſtimatur, cũ ipſe ſimul cum aliis cœpit alios opprimere, quia ſua imbecillitate cœperunt eſſe ſubiecti. vnde de eo legitur, Cœpit Nembroth robuſtus venator eſſe coram Domino, hoc eſt hominum oppreſſor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et ſic conſuetudo fuit ante ius ſcriptum. & ideo aliquando tollit illud, & præiudicat ei, vt infrà dicetur.

Ver. 9. DE DIVISIONE CONSVETVDINIS.

TRiplex poni ſolet conſuetudo: Quædã eſt de ſe mala, quæ eſt contra legem naturalem vel diuinam poſitiuam: & hæc non dicitur conſuetudo, ſed corruptela. Ideo non eſt ſeruãda, ſed infringenda, vt dicitur in c. vlt. extra de conſue. Nec excuſat à peccato, ſed peccatum aggrauat: cùm (vt ibi dicitur) tantò grauiora ſint crimina, quãtò diutius infelicem animam detinẽt alligatam. Et F
1.Cor.11. ratio huius eſt, quia tales magis effrenata voluntate & firmiori habitu malitiæ peccant. Et cùm,
Conſuetudo bona. ſecundum Philoſophum, conſuetudo ſit altera natura, cũ difficultate magna quis recedit à peccatis conſuetis, de hac conſuetudine Apoſt. dicit: Si quis velit contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, ſcilicet contendendi, nec Eccleſia Dei. Quædam eſt cõſuetudo bona, quę ſcilicet non eſt contra legem naturalem, & habet in ſe aliquam rationẽ boni. & talis conſuetudo, ſi ſit generalis, debet generaliter obſeruari: ſi verò ſit particularis, particulariter, vt habetur ex D. Aug. ad Ianuarium, in cap. illa. 12. diſt. vnde D. Ambr. Cùm fueris Romæ, Romano viuito more. Debet enim vnuſquiſque ſe conformare moribus & conſuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus ſabbatinis comedentes extremitates animalium in Hiſpania, niſi qui habent ex voto vel regula à carnibus abſtinere, quemadmodũ in die natiuitatis Domini, ſi feria 6. vel ſabbato aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obſeruatione ieiuniorum. & idem dicendum eſt de diebus ſabbati à Natiuitate Domini vſque ad feſtum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac cõſuetudine bona habetur Luc. 2. Cùm autem factus fuiſſet Ieſus annorum duodecim, aſcendentibus parentibus eius in Hieruſalẽ, ſecundum conſuetudinem diei feſti. Quædã conſuetudo eſt dubia: & ideo benè examinanda, & præcipuè quando eſt contraria alicui iuri humano ſcripto, quæ aliquando præiudicat & tollit ipſum, aliquando non, ſcilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad præiudicandum legi: de quibus in verſi. ſeq.

Ver. 10. DE VIRTVTE ET EFFICACIA CONSVETVDINIS.

1.2 q.97. art.3. COnſuetudo de ſe bona (quæ. ſ. nulli legi præiudicat) habet vim legis ſiue obligandi poteſtatem, etiam in foro conſcientiæ. Quia lex humana ideo ligat, quòd procedit ex volũtate hominis ligata ratione, quæ deriuatur à lege æterna. Sed ſicut ratio & voluntas hominis manifeſtatur verbo & ſcripto in rebus agendis: ita etiam facto. Hoc enim ſibi vnuſquiſque eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quòd ſicut verbo humano & ſcripto poteſt inſtitui & mutari lex, atq; etiã exponi, inquantum manifeſtat interiorem animi motum, & conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et ſecundum hoc conſuetudo habet vim legis, & obligat, ac legẽ abolet, eámq; interpretatur. Vnde D. Aug. & recitatur in c. in his. 11. diſt. In his rebus de quibus nil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi, mos Dei, & inſtituta maiorum pro legẽ ſeruãda G
In lib. de Synony. ſunt. Et ſicut prædicatores diuinarum legum, ita & contemptores Eccleſiaſticarũ cõſuetudinum coercendi, ſupplicióque plectendi ſunt. ¶ Notandum tamen quòd cum conſuetudo procedat ex
In lib. de bap. paruu. voluntate hominis, & lex naturalis & diuina à volũtate Dei: ſequitur quòd per conſuetudinẽ procedentem à voluntate hominum, non poteſt lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Iſid. & recitatur in c. vſus. 11. diſt.) vſus authoritati cedat: Prauum vſum rerum & ratio vincat. vnde D. Aug. dicit, Qui contẽpta veritate præſumit cõſuetudinem ſequi, aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus eſt aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inſpiratione Eccleſia eius inſtruitur. Nam Dominus in Euangelio, (Ego ſum) inquit veritas. non dicit, Ego ſum cõſuetudo. Deinde dicit, Hoc planè verum eſt, quia ratio & veritas ſemper conſuetudini præponenda ſunt. ſed ſi conſuetudini ratio ſuffragatur, nihil oportet firmius retinere, vt in c. fruſtratoria. 8. diſt.
¶ Ad hoc autem quòd cõſuetudo tollat legem humanam ſcriptã, ſecundum Legiſtas requirũtur
Quæ requirantur ad conſuetudinem tollẽtem legem. multa, quæ ponit glo. in d. c. fruſtratoria, ſuper verbo conſuetudine, 8. diſt. ſecundũ tamẽ Canoniſtas ſufficit quòd duo cõcurrant. ſ. quòd ſit rationabilis, & quòd ſit legitimè præſcripta, vt habetur in c. fin. extrà de conſue. Dicitur autem conſuetudo rationabilis, quã nõ improbãt iura, vt habetur in c. cum Eccleſia, extra de c. poſſ. & prop. & in c. cum dilectus, eod. tit. & c. abbate, de verb. ſignifi. Dicitur autem legitimè præſcripta, ſecundum glo. ibi, ſuper verbo legitimè, quãdo præſcripta eſt ſpatio quadraginta annorum, iuxta c. auditis, extra de præſcript. Nec obſtat quod dicitur in l. 2. C. quæ ſit longa conſuetudo, &c. conſuetudinis. 11. diſt. vbi dicitur: Conſuetudinis vſúſque longæui

non

non vilis eſt authoritas, verùm non vſque adeo valitura momento,vt rationem aut legem ſcriptã
vincat. Quia per rationem intelligit rationem naturalem & per legem ſcriptam legem diuinam.
Si verò per legem ſcriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo nõ cõ-
currunt.ſ.quando non eſt rationabilis, vel legitimè præſcripta. ¶ Si dicatur quòd ex multis malis
non poteſt fieri vnum bonum:ſed lex eſt quoddam bonum cum ſit directiua humanorum actuũ: *1.2.q. 97.*
ergo per conſuetudinem non poteſt amoueri lex, vt ipſa cõſuetudo vim legis obtineat. Dicendũ, *art.3.ad.2*
ſecundum D.Thom.quòd leges humanæ in aliquibus deficiunt. vnde poſſibile eſt, quòd quan-
doque liceat præter legẽ agere in caſu.ſ.in quo deficit lex,& actus nõ erit malus.& cum tales mul-
tiplicantur, per multiplicationem manifeſtatur quòd lex non eſt vtilis ſicut etiam manifeſtatur
verbo,cum lex contraria promulgatur.Si autẽ maneat ratio eadem, propter quam lex vtilis erat:
tunc non cõſuetudo legem,ſed lex cõſuetudinem vincit:niſi fortè lex propter hoc inutilis videa-
tur:quia non eſt poſſibile ſecundum conſuetudinem patriæ illam ſeruare, cùm vna de rationibus
legis ſit,quòd lex ſit poſſibilis,&c. difficile eſt enim conſuetudinem multitudinis remouere. Nec
obſtat pariter quòd facere leges pertinet ad perſonas publicas,ad quas pertinet regere cõmunita-
tem.vnde priuatæ perſonæ legem facere non poſſunt : ſed conſuetudo inualeſcit per actus priua- *Ad 3.*
torum:igitur. Dicendum, ſecundum D. Tho. quòd multitudo libera poteſt ſibi legem facere &
ſtatuere.Plus enim eſt conſenſus multitudinis ad aliquid obſeruandum (quem cõſuetudo mani-
feſtat) quàm authoritas principis,qui non habet poteſtatem condendi legem, niſi inquantũ gerit
perſonam multitudinis.vnde licet ſingulæ perſonæ non poſſint condere legẽ:totus tamẽ populus
legem condere poteſt.Si verò multitudo non ſit libera,non habet liberam poteſtatem condendi
legẽ,neque legẽ poſitã à ſuperiore remouẽdi.Nihilominus tamen dici poteſt quòd conſuetudo in
tali multitudine præualens,obtinet vim legis,inquantum per eos ad quos pertinet multitudini le-
gem imponere,toleratur.Ex hoc enim videntur approbare quod conſuetudo introduxit.

DE LEGE PECCATI.

CAP. XVIII.

A LEx Peccati non dicitur propriè lex,quæ præcipiat vel obliget ad peccatum:ſed per legẽ *Rom.7.*
peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanentem in baptizatis, qui ab *De malo q.*
Apoſt.vocatur lex peccati & mortis,eò quòd inclinat ad peccatum,& inducit mortẽ. *52 art.1.*
Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quid & quotuplex ſit peccatũ.Ad peccati moralis in- *Peccatum*
telligentiam aduertendum eſt,quòd ex peccato naturæ vel artis venimus in cognitionem pecca- *natura.*
torum,quæ ſunt in moribus.Ideo prius de peccato naturæ & artis agendum eſt.Phi.2. Phy. dicit
quòd peccatum contingit in his quæ ſunt ſecundum naturam, & in his quæ ſunt ſecundũ artem,
quando.ſ.natura vel ars non conſequitur finem,propter quem operatur. In natura quidem pec-
catum contingit,quando generatum non conſequitur debitam diſpoſitionem & proportionem
ſpeciei generantis,& dicitur monſtrum : vt ſi cum ſuperabundantia vel diminutione membro-
rum vel eorum diſproportione generatum oriatur, puta ſi cum duobus capitibus, aut vno
pede tantum, aut magno capite, & aliis membris improportionatis. Et hoc peccatum naturæ
prouenit ex eo quòd virtus generatiua,quæ eſt regula generationis,nõ eſt proportionata materiæ,
aut materia illi.¶ Peccatum verò in arte contingit quãdo declinatur à regula vel menſura artis:ſi- *Peccatum*
cut ſi medicus contra regulas artis det potionem, quæ loco ſanitatis cauſet maiorem ægritudinẽ, *artis.*
eſt peccatũ artis.Et ſi faber lignarius in ſcindẽdo deficiat à regula vel excedat,eſt peccatũ artis.Et
ſic declinare à regula in operatione,eſt propria ratio peccati. Et applicando ad mores: Peccatũ ni-
hil aliud eſt,quàm actus humanus deformis regulæ ſuæ : regula autẽ immediata humanorũ actuũ
eſt ratio ſiue dictamen prudentiale:regula mediata eſt lex humana vel diuina,cui ratio particula-
ris debet conformari,aliàs non eſſet dictamen prudentiale.D.Aug.peccatum definiens dicit:Pec- *Lib.22.cõ-*
catum eſt dictum vel factum vel concupitũ cõtra legẽ Dei.Et quia affirmatio & negatio reducũ- *tra Fauſt.*
tur ad idẽ genus:& ſicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio : ſequitur quòd *1.2.q.71.*
ſicut agere,dicere,concupiſcere contra legem Dei,eſt peccatum, quia opponitur præcepto nega- *ar.6.*
tiuo, ſic non facere,non dicere,nõ concupiſcere eſt peccatum:quia opponitur præcepto affirma-
tiuo.Et ſic completa definitio peccati talis eſt, Peccatum eſt factum vel omiſſum, dictum vel
omiſſum, concupitum vel omiſſum,contra legem Dei. Breuius tamen ſic definitur : Peccatum
eſt actus humanus vel omiſſio contra legem Dei. ¶ Ex præmiſſis patet, quòd in omni peccato
actuali ſunt duo.ſ.materiale & formale. Materiale eſt actus, formale eſt deordinatio & deformi-
tatis ſiue priuatio ordinis & conformitatis actus ad ſuam regulam.

Ver. 1. DE DIVISIONE PECCATORVM.

1.2.q.27. art.1. PEccatum primò diuiditur in peccatũ actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi ſolet: Vno modo per obiecta, & ſic diuiditur in peccatũ in Deũ, in proximum, & in ſeipſum, quemadmodum & virtutes, cùm actus diſtinguantur per obiecta, vt dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuiſio: Vna eſt ex parte finis, qui eſt obiectũ voluntatis, *21. Mora.* & ſic diuidit D. Greg. dicẽs, quòd ſeptẽ vitiorũ capitalium quinque ſunt ſpiritualia, & duo carnalia. Quia cùm peccatũ conſiſtat in appetitu inordinato alicuius boni, & per cõſequens eo habito delectatur, & duplex ſit delectatio: Vna, quæ conſummatur in ſola apprehenſione: & alia corporalis: quæ in ipſo tactu corporis perficitur, quæ poteſt dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quę perficiuntur in delectatione ſpirituali, dicũtur ſpiritualia, vt ſuperbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali carnalia: ſicut gula & luxuria. Et cũ Apoſt. dicit, *Gal. 5.* Manifeſta ſunt opera carnis, inter quæ ponit auaritiam & iniuſtitiã: accipit carnẽ, non pro delectatione, ſed pro homine, qui cũ ſecundũ ſe viuit, ſecundum carnem viuere dicitur, vt D. Aug. dicit. *14. de Ciu. Dei.* Et eodem modo accepit cũ dixit, Si ſecũdum carnem vixeritis, moriemini. *Rom. 8.* Et quamuis dicat, Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus ſuum eſt. Qui autẽ fornicatur, in corpus ſuum peccat. *1. Cor. 6.* Et ſic videatur dicere ſolã fornicationem eſſe peccatũ carnale: Quia non excipiendo, ſed ſpecificando hoc dixit. Nam ſicut Glo. ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima ſeruit corpori, ita vt in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autẽ gulæ licet ſit carnalis, non tamen abſorbet rationem, ſicut fornicari. Vel poteſt dici quòd in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinatè maculatur: & ideo per hoc ſolum peccatũ dicitur homo in ſuũ corpus peccare. ¶ Alia diuiſio peccati eſt per ſuperabundantiã, & per defectũ, quæ contrariãtur. Contrarietas autẽ eſt ſecundũ formã à qua ſpecies denominatur, vt dicitur 10. Meta. Et ſic prodigalitas & illiberalitas diſtinguuntur ſpecie, licet idem poſſit eſſe prodigus & illiberalis ſecundum diuerſa. Quia cũ ſpecies peccati nõ attendatur ex parte inordinationis, quæ eſt pręter intentionẽ agentis: ſed magis ex parte ipſius actus ſecundum quod terminatur ad obiectum, in quod terminatur intentio peccantis: ideo vbicunq; occurrit diuerſum motiuũ, inclinans intentionẽ ad peccandũ, eſt ibi diuerſa ſpecies peccati. vnde dicũt doctores quòd cuilibet virtuti opponũtur duo vitia ſpecie diſtincta. Et licet magis & minus non ſit cauſa diuerſitatis ſpeciei in naturalibus, tamen bene in moralibus: Quia conſequuntur diuerſa motiua ſpecie diſtincta. Nec obſtat quòd dicere minus & magis falſum non differãt ſpecie: quia non variant intentionẽ quæ eſt occultandi verũ. Si autẽ varient, vt in iactatore, qui ſuperexcedit dicendo falſum, quærens gloriã: & deceptore, qui per huiuſmodi falſum diminuit debiti ſolutionem, differunt ſpecie. vnde & quædã falſæ opiniones ſunt ſibi inuicẽ contrariæ. Et quia aliquando contingit quòd corruptiones diuerſarum circunſtantiarum proueniunt à diuerſis motiuis ad peccandum, quæ ſunt finis & obiectum, puta quòd aliquis præproperè comedat, cõtingere poteſt ex hoc quòd non poteſt ferre dilationem cibi, propter conſumptionem humiditatis. Quòd verò appetat immoderatum cibũ, cõtingit propter virtutẽ naturæ potentẽ ad conuertendũ multũ cibum. Quòd autem appetat cibos delitioſos, contingit propter appetitum delectationis, quæ eſt in cibis. Ideo in talibus diuerſarum circunſtantiarum corruptiones inducũt diuerſas peccati ſpecies. Si verò ſit idem motiuũ, ſicut illiberalis ab eodẽ motiuo mouetur, quòd accipiat quãdo non oportet, & pluſquàm oportet, & ſimiliter de aliis. hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ: corruptiones illarum non diuerſificant ſpecies peccatorum, ſed pertinent ad vnam & eandem ſpeciem. ¶ Alia diuiſio peccatorum eſt per gradus: *Diuiſio peccatorũ per gradus.* ſicut in arte ædificatoria collocatio fundamenti eſt primus gradus, erectio parietis eſt alius gradus ſiue ſpecies incompleta: ædificatio autem cõpleta eſt, quando omnia requiſita ſunt appoſita: ſic in peccatis. Vnde D. Hier. ſuper Ezech. dicit: Tria ſunt generalia delicta, quibus humanum ſubiacet genus: aut enim cogitatione, aut ſermone, aut opere peccamus. Cogitatio eſt quaſi fundatio peccati in corde. Secundus gradus ſiue ſecunda ſpecies incõpleta eſt in ore, ſecundum quod homo faciliter prorũpit ad manifeſtationem conceptuum cordis. Tertius gradus eſt in conſummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eandem peccati ſpeciem, cùm ab eodem motiuo procedãt. Iracundus enim ex hoc quòd appetit vindictam, primò turbatur in corde, ſecundò in verba contumelioſa prorũpit, tertiò procedit ad facta iniurioſa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quando ſimul cum opere coniunguntur: ſed quando quodlibet illorũ per ſe inuenitur, diſtinguitur ab aliis: ſicut pars motus non diſtinguitur à motu, quãdo eſt cõtinuus, ſed ſolùm quãdo motus ſiſtit in medio. Nec per illã *Sap. 1.* inchoationẽ peccati in corde ſequitur quin peccatũ cordis ſit completũ in ſpecie ſua: quia Sapiẽs *Mat. 15.* dicit, Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo. & Chriſtus, De corde exeunt cogitationes malę, quę *4. Dia.* coinquinãt hominem. Sed peccatũ non eſt adeò cõpletum, ſicut quando manifeſtatur per verba vel facta. D. Greg. addit quartum gradum. ſ. cùm conſuetudine roboratur: & quintum, cùm vſque

ad

ad præſumptionem diuinæ miſericordiæ, vel deſperationem homo procedit. ¶ Alia diuiſio peccati eſt, in peccatum commiſſionis, & omiſſionis, & hæc non eſt diuiſio formalis, ſiue per differentias formales, quæ attenditur in ordine ad diuerſos fines, cum in eadem ſpecie peccati inueniatur commiſſio & omiſſio: ſed per differentias materiales, quæ attẽditur ſecũdum materialem ſpeciem actuum. Ideo inueniuntur actus ſpecie differentes materialiter, qui ſunt formaliter in eadem ſpecie peccati: quia ad idem ordinantur. Sicut ad eandem ſpeciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quanuis actus ſint differentes ſpecie materiæ. Sic peccatum omiſſionis & commiſſionis differunt ſpecie materialiter, largè loquendo de ſpecie, ſecundum quod negatio & priuatio ſpeciem habere poſſunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quòd auarus rapiat aliena, & nõ reſtituat rapta ſcilicet ex inordinato appetitu pecuniarum. Similiter guloſus ad ſatisfaciendũ delectationi, ſuperflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Sẽper enim in rebus negatio & priuatio fundantur in aliqua affirmatione, quæ eſt quodammodo cauſa eius. Vnde etiam in rebus naturalibus eiuſdem rationis eſt quòd ignis calefaciat, & quòd non infrigidet. Et licet peccatum commiſſionis & omiſſionis ſint contra diuerſa præcepta: non tamen ſequitur quòd differant ſpecie formali. Quia peccata non diuerſificantur ſpecie, ſecundum præcepta legis, eo quòd non accipiant ſpeciem ab auerſione, ſed à cõuerſione. ¶ Alia eſt diuiſio peccati, per effectus, ſiue ſecundum reatum & obligationẽ pœnæ. Et ſic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquãdo inueniuntur circa idẽ obiectũ. Hæc diuiſio non eſt per diuerſas differentias cõſtituentes ſpecies diuerſas, ſicut hęc: Animaliũ aliud rationale, aliud irrationale. Nunquã enim id quod eſt per accidens (vt reatus pœnæ, qui eſt præter intentionem peccantis) conſtituit ſpeciem, vt dicitur in 2. Phyſi. Sed hæc diuiſio eſt per differentias conſequentes diuerſas inordinationes, quæ complent rationem peccati, & ſic per accidens: ideo non conſtituit diuerſas ſpecies eſſentiales peccati. Duplex autem eſt inordinatio: Vna eſt per ſubtractionem principij ordinis, ſiue inordinatio à fine vltimo, quando fit contra præceptum. Alia eſt deordinatio, qua ſaluo principiu ordinis, ad finem vltimum fit deordinatio, circa media & præter finem, ſed non contra præceptum. Sicut in corpore animalis quandoque inordinatio procedit vſque ad deſtructionem principij vitalis, quod eſt calor naturalis, qui ſi ſit ſemel extinctus, eſt irreparabilis per naturam, & hæc deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, ſaluo tamen principio vitæ: & tunc dicitur ægritudo, quæ eſt reparabilis. Sic ad propoſitum: Principium totius ordinis in moralibus eſt finis vltimus. Vnde quando anima per peccatum venit vſque ad auerſionem ab vltimo fine ſcilicet Deo, cui vnimur per charitatem, quæ eſt ignis ſupernaturalis, iuxta illud: Ignem veni mittere in terram: tunc lapſus eſt irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatum mortale. Quando verò fit deordinatio citra auerſionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari poteſt, & dicitur peccatum veniale, quod non meretur interminabilem pœnam. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum diſtent quantum ad auerſionem, non tamen quantũ ad conuerſionem, per quam reſpicit obiectum, à quo habet ſpeciem. Ideo nihil prohibet in eadem ſpecie inueniri mortale & veniale, motus enim ſecundò primus in ſpecie adulterij eſt peccatum veniale: & motus tertiò primus eſt peccatum mortale. Idem de mendacio officioſo & pernicioſo. Alia diuiſio peccati ſumi poteſt ex parte cauſæ: & ſic aliud eſt peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia, de quibus dicetur inferiùs.

Peccatorum aliud mortale aliud veniale.

Luc.12.

Ver. 2. DE CAVSIS PECCATORVM.

A QVum omne quod fit habeat cauſam (vnde Iob, Nil in terra ſine cauſa fit) & peccatum fiat, ſequitur quòd habet cauſam per ſe ſicut & quilibet alius actus. Et quanuis peccatum omiſſionis non videatur habere actum, & per conſequens neque cauſam: habet tamen pro cauſa actum remotum. Quia (vt Philoſoph. dicit) Si aliquid quandoque mouetur, & quandoque non mouetur, oportet aſſignare cauſam. Eadem ratione ſi aliquis non agit quando agere debet, oportet aſſignare cauſam. Quæ ſi ſit totaliter intrinſeca, non habet rationem peccati: ſicut ſi quis à lapide cadẽte læſus, impeditur ne ad Eccleſiam vadat, non peccat: ſed tunc omiſſio imputatur ad peccatum, quando habet cauſam intrinſecam, non quamcunque: ſed voluntariam. Quia ſi impediretur à cauſa intrinſeca non voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadem eſſet ratio, ſicut de cauſa extrinſeca. Oportet ergo quòd omnis omiſſio culpabilis ſit ab aliquo actu voluntario: aliquando tamen eſt de per ſe, vt cùm antè vult ire ad Eccleſiam. Aliquando per accidens ſcilicet quando nimis vigilauit, occupando ſe in aliis. Et ſi merè omiſſiuè peccet in actu præcepti ſubitò facti, reducitur ad actum quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus ſequitur illum actum, licet non ſemper: & quia negatio cognoſcitur per affirmationem, & priuatio per habitum: idem dicendum eſt de peccato omiſſionis, ſicut de peccato commiſſionis.

1. 2. q. 75. ar. 1. Iob 5. De malo. q. 2. ar. 1. 8. Phy.

Ver. 3. DE CAVSIS INTERIORIBVS PECCATORVM.

1.2.q.75. art.2. De malo.q.2.art.1. In 3.de lib. arb. 1.2.q. 80.art.1.

CAuſæ peccatorum ſunt duplices : quædam ſunt interiores,quædam exteriores. Cauſæ interiores ſunt volùntas,intellectus,& appetitus ſenſitiuus. Inter has prima,principalis,& immediata eſt volūtas libera. Quia(vt D. Auguſt.dicit) Nulla alia re fit anima hominis ſerua libidinis, niſi propria voluntate:quę ſolum à duobus moueri poteſt.ſ.ab obiecto:& ſic dicitur,quòd appetibile apprehenſum mouet appetitum,non tamen ex neceſſitate. Alio modo ab eo quod interius inclinat voluntatem ad volendū actū peccati. Hoc autem non poteſt eſſe Deus,cùm Deus non poſſit eſſe cauſa peccati. Nec alia cauſa poteſt ei illabi, hoc eſt immediatè & effectiuè mouere & operari in ea,ſed ſolùm ipſamet in peccatis:ſequitur quòd ipſa voluntas eſt cauſa immediata & principalis peccati. Peccatum enim(vt D.Aug.dicit) eſt adeò voluntarium, quòd ſi non fuerit voluntarium,non eſt peccatum,& D.Ambr.dicit. Non eſt cui noſtram aſcribamus erumnam. Vnde ſicut actus aliarum potentiarum denominantur liberi à libertate voluntatis, quæ eſſentialiter eſt libera: ſic etiam actus denominantur deordinati & culpabiles ſiue peccata , à deordinatione voluntatiś, quæ ex induſtria peccare poteſt. Tob.c.34. Qui de induſtria receſſerunt à Deo,& vias eius intelligere noluerunt,& D. Auguſt.dicit, Quòd cùm furaretur poma,non ipſa poma,ſed defectum ſuum amabat:licet non per ſe primò,ſed ſecundò,vel vt morem aliis gereret,& vt experientiam alicuius ſcilicet illiciti haberet. Sen ſcienter amare malum , eſt ex malitia peccare.

In lib.cōfeſ. 1.2.q.78. art.1. De Malo.q, 3 art.12.

¶ Notandum tamen quòd voluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquam in obiectum proprium. Quòd autem ab illu declinet,neceſſe eſt contingere ex corruptione,vel deordinatione,aut defectu in aliquo principiorum ipſius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuum ſunt voluntas,intellectus,& appetitus ſenſitiuus. Cum peccatum prouenit ex defectu intellectus ,dicitur peccatum ex ignorantia : cùm autem ex defectu & deordinatione appetitus ſenſitiui, dicitur peccatum ex infirmitate : cum autem ex deordinatione voluntatis,dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in ſe dicitur deordinata , quando magis amat minus bonum quàm maius,quod naturali ordine eſt præferendum minori bono:quia ex tali amore conſequens eſt quòd aliquis ex conſequenti ſcienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato , quod tamen debet plus amare. Ideo quandu voluntas ſcienter vult pati diſpendium in aliquo ſpirituali bono, vt potiatur temporali , dicitur ex induſtria & malitia peccare, quaſi ſcienter malum eligens. Et quanuis D. Diony.dicat,quod nullus intendens in malum operatur:non tamen ſequitur quod non ſcienter malum eligat,licet uon primò & principaliter : vult tamen & intendit malum ex conſequēti,dum non refugit incurrere malum,ad hoc vt fruatur bono concupito. Cùm autem voluntas alicuius fertur in aliquod malum,ſi illud ſit improuiſum & ignoratum,non eſt volitum,niſi per accidens:ſicut cùm quis ex ignorantia vel ex paſſione peccat. Sed ſi illud malum coniunctum ſit ſcitum , iam illud malum eſt volitum ex conſequenti & ſecundariò, & non per accidens. Et ſic differentia eſt inter volitum per accidens,& ex conſequēti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorans,noluit dicere Philoſ.quòd omne peccatum eſſet ex ignorantia mali & detrimenti coniuncti:ſed intellexit de ignorantia prauæ diſpoſitionis,ſiue de iudicio erroneo:quia omnis malè agens,errat,iuxta illud Salomonis, Errant qui operantur malum, iudicando illud eſſe faciendum,quod fieri non debet. Cum tali tamen iudicio erroneo ſtat cognitio mali & detrimenti coniuncti. Et quia quicunque ex habitu vitioſo operatur, ſcienter eligit malum ſpirituale,vt adipiſcatur bonum quod eſt ei conueniens ſecundum habitum vitioſum,qui dicitur malitia,ſicut habitus virtutis bonitas:ideo qui peccat ex habitu vitioſo,peccat ex malitia. Non tamen quicunque peccat ex malitia, peccat ex habitu : quia abſque habitu poteſt quis ſcienter ex conſequenti malum eligere , per remotionem alicuius prohibentis : vt ſi aliquis deſpeter , abſque freno peccabit. Et ſic peccatū ex malitia ſemper præſupponit in homine aliquam deordinationem. Et quia peccatum ex malitia eſt contra bonitatem,quæ attribuitur Spiritui ſancto:ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in Spiritum ſanctum,vt dictum eſt. Nec oportet quòd quicunque ſcienter & de induſtria peccat venialiter , dicatur peccare ex malitia : quia ibi poteſt accipi malitia pro habitu,qui opponitur virtuti,quæ eſt bona qualitas mentis. Peccatum autem veniale non contrariatur virtuti. Et quanuis,ſecundum Damaſc. Omne peccatum ſit ex electione : tamen cum principium illius eſt paſſio vel ignorantia,non dicitur quis ex electione peccare,licet eligēs peccet. Peccatum ex malitia eſt multò grauius,quàm ex infirmitate vel ignorantia:quia hæc inclinant ad miſericordiam Deū,iuxta illud Pſal. Miſertus eſt dominus omnibus timentibus ſe,quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum. Peccatum verò ex induſtria prouocat Deum ad puniendum,ſecundū illud Iob, Quaſi impios percuſſit eos in loco videntiū,qui quaſi de induſtria receſſerunt ab eo. Sed punitio & pœna non augetur,niſi propter grauitatem culpæ:Igitur. Quod etiam ex tribus apparete poteſt : Primò, quia eſt magis voluntarium,& magis pertinet ad voluntatem, cùm ſit actus eius,

In 4.de diui.No. Prou.14. 1.2.q.78. art.2. Ex malitia peccare. c.10.§. 6. ver.1. 1.2.q. 78. art.4. De Malo.q. 3.art. 13. Iob 34. Peccatū ex malitia.

eius,& ex ſeipſa moueatur in malum. Quantò enim actus peccati eſt magis proprius volũtati,tan-
tò eſt grauius peccatum,cæteris paribus.Secundò , quia paſſio quæ inclinat voluntatem ad pecca-
tum,citò tranſit: & ſic homo citò redit ad bonum propoſitum. Sed habitus quo homo peccat ex 7.Ethic.
malitia,eſt permanens. Vnde Philoſ.comparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui
continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex paſſione, comparat ei qui laborat fe-
bre interpolata. Tertiò;qui ex malitia peccat,eſt indiſpoſitus circa finem,qui eſt principium in agi-
bilibus. Ideo ſicut errat circa principium in ſpeculabilibus, periculoſiſſimè errat,& non poteſt re-
uocari:ſicut ille qui errat circa concluſiones. Sic in agibilibus , qui errat circa finem, periculoſiſſi-
mè errat,& non poteſt reduci:ſicut qui errat circa media, ſeruato ordine finis, poteſt reduci per fi-
nem. Ideo valdè timendum eſt incidere in malam conſuetudinem, quæ ducit in contemptum & *Quàm peri*
deſperationem. Vnde D.Chryſ. Infelix conſuetudo peccandi.Nam quãtò magis peccat,tantò mi- *culoſa mala*
nus intelligit.& D.Aug. Difficile ſurgit, quem moles malæ conſuetudinis premit. & alibi, Pecca- *conſuetudo.*
tum conſuetudine vileſcit,& quaſi nullum ſit putreſcit. Datur ſimilitudo de auibus in campanali,
quæ primò timent & fugiunt ad ſonitum campanarum : deinde non tantum, poſtmodum ſecuræ
ſunt & ſtercorizant ſuper eas.Idem de formidinibus ſeminalibus.Sic proba mulier cùm primò adul-
terat,palpitat,ſecundò non tãtum,paulatim admittit timorem, finaliter iactat ſe & gloriatur. Ideo
Chriſtus tot cæremonias ſeruauit in reſuſcitatione Lazari,eo quòd quatriduanus fœtebat,& lapi-
de coopertus erat:repræſentabat enim peccatores conſuetudinarios. ¶ Secunda cauſa peccati in- 1.2.q.76.
terior eſt intellectus , qui propter ignorantiam non dirigit voluntatem. Vnde ignorantia dicitur *De Malo.q.*
cauſa peccati,ſicut remouens prohibens:quia eſt priuatio ſcientiæ perficientis rationem,& prohi- *3.ar.6.*
bentis actum peccati, & quia de ea ſuprà dictũ eſt,ad vlteriora procedamus.¶ Tertia cauſa peccati 1.2.q.77.
interior eſt appetitus ſenſitiuus, non ſecundum ſe , ſed ſecundum paſſiones deordinatas , quæ tra- *art.1.*
hunt & alliciunt voluntatem ad illicita, iuxta illud Iacobi 1. Vnuſquiſque tentatur,à concupiſcen- *De Malo.q.*
tia ſua abſtractus & illectus,& Dan.13. Concupiſcentia peruertit cor tuum,non quidẽ effectiuè & *2.art.9.10.*
directè(quia ſic ſolus Deus poteſt mouere volũtatem,vt dictũ eſt)ſed indirectè : & hoc dupliciter: *& 11.*
Vno modo ſecundũ quandã abſtractionem,quia cùm omnes potentiæ radicentur in vna eſſentia
animę:neceſſe eſt quod quãdo vna potentia intenditur in ſuo actu,alia remittatur,vel totaliter im-
pediatur. Omnis enim virtus ad plura diſperſa, fit minor in vnoquoque illorum. Vnde dicitur cõ-
muniter, Pluribus intentus,minor eſt ad ſingula ſenſus. Alio modo ex parte obiecti volũtatis,quod
eſt bonum ratione apprehenſum. Quia apprehenſionem rationis & eius iudicium impedit pro-
pter vehementem & inordinatam apprehenſionem imaginationis & æſtimationis , vt patet in a-
mentibus. Sed manifeſtum eſt quod apprehenſio imaginationis & æſtimatiuæ præcedit & ſequi-
tur paſſionem,& per conſequens impedit iudicium rationis. Vnde videmus quod homines in ali-
qua paſſione exiſtentes,non faciliter auertunt imaginationem ab his quibus afficiũtur. Videmus 1.2.q.77.
etiam & ex ſacris literis probatur, quòd poteſt facere contra ſcientiam quam habet. Vnde Chri- *ar.2.*
ſtus, Seruus ſciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Et D.Iaco. Scienti *Luc.12.*
bonum & non facienti,peccatum eſt illi. Quia cum ad agendum homo dirigatur duplici ſcientia
ſcilicet vniuerſali & ſingulari(Ratio enim conſulens de agendis,vtitur ſyllogiſmo,in quo eſt propo-
ſitio vniuerſalis & ſingularis)ſequitur quòd defectus vtriuſque ſcientiæ ſufficiat ad hoc quod impe- *Iaco.4.*
diatur rectitudo voluntatis & operationis:vt ſi ſumat maiorem vel minorem falſam. Item poteſt
aliquid ſciri in habitu,quod in actu non conſideratur,& hoc contingit ex defectu intentionis:quia
non intendit(licet poſſet) propter aliquam occupationem exteriorem, aut tranſmutationem cor-
poralem:& hoc modo ille qui eſt in paſſione,non conſiderat in particulari, quod ſcit in vniuerſali:
quia per paſſionem talis conſideratio impeditur , ac etiam per diſtractionem , & contrarietatem
paſſionum plerunque inclinat ad contrarium eius quod ſcientia vniuerſalis ac etiam particularis
habet. Ratio etiam per immutationem corporalem quodãmodo ligatur, ne liberè in actum exeat:
prout in ſomniis. Ebrietas etiam quadam naturali tranſmutatione facta , ligat vſum rationis. Et
quòd hoc contingat in paſſionibus , patet ex hoc quòd aliquando cùm paſſiones multum inten-
duntur,homo totaliter amittit vſum rationis. Multi enim propter exceſſum amoris & iræ in amen
tiam conuerſi ſunt. Per hunc ergo modum paſſio trahit ad iudicãdum in particulari contra ſcien-
tiam,quam habet in vniuerſali,& impedit quòd poſſit bene ſubſumere ſub vniuerſali. Et quem-
admodum ebrius quandoque profert verba ſignificantia profundas ſententias,quas mente iudicã- *art.3.*
re non poteſt,ebrietate prohibente:ita in paſſione exiſtens, etſi ore iudicet hoc non eſſe faciẽdum,
interius tamen in animo ſentit quòd ſit faciendum,vt habetur in 7.Ethic. Et quia impedimentum
quo anima impeditur à propria operatione , propter inordinationem partium ipſius, dicitur infir-
mitas , propter ſimilitudinem ad infirmitatem corporalem : ſequitur quòd peccatum ex paſſione *In li.Tuſcul*
dicitur & nominatur peccatum ex infirmitate. Vnde Cice.paſſiones vocat ægritudines. Inter paſ- *3.art.4.*

ſiones autem amor ſui vſque ad contemptũ Dei, facit ciuitatẽ Babylonis, ad quam pertinet quodlibet peccatum, & ratio eſt, quia propria & per ſe cauſa peccati accipienda eſt ex parte conuerſionis ad commutabile bonum, cùm omnis actus peccari procedat ex inordinato appetitu alicuius boni temporalis & commutabilis. Quòd autem aliquis inordioatè appetat aliquod bonum temporale, procedit ex eo quòd inordinatè amat ſeipſum, & ſi amico aliquid inordinatè optat, hoc facit quia
1.Ioan. 2. ſeipſum ioordinatè amat: eſt enim amicus alter ipſe. Peccatum ex paſſione dicitur ex concupiſcentia, eo quòd procedit ex amore ſui, quæ eſt prima paſſio appetitus concupiſcibilis, à qua omnes alię pendent, & ad eam ordioantur. Concupiſcentia, quæ eſt cauſa peccatorum, diuiditur à D. Ioanne in concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiam oculorum, ac ſuperbiam vitæ, propter quas totus mundus in maligno poſitus eſt. Concupiſcentia carnis verſatur circa corporis ſuſtentationem, & indiuidui ac ſpeciei conſeruatiooem: & ſic circa cibum, potum, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur concupiſcentia carnis. Concupiſcẽtia verò oculorum verſatur circa ea quæ delectabilia ſecundum apprehenſionem, quorum delectatio noo perficitur in ipſo actu carnis, ſed in apprehenſione imaginationis: & alio oomine vocatur concupiſcentia animalis, quæ verſatur circa pecunias, veſtes, & alia huiuſmodi. Appetitus ioordinatus circa illa, dicitur concupiſcentia oculorum, quia viſus (cuius orgaoa ſunt oculi) eſt inter alios ſenſus exteriores excellentior, & plures nobis rerum ſpecies demonſtrat, vt dicitur in ſecundo de Anima, & 1. Metap. Et ideo nomen eius transfertur ad omnes alios ſenſus exteriores, ac etiam ad appreheoſiones interiores, vt D. Auguſt. ait.
In lib. de verbis do. ¶ Paſſiones ſe habentes antecedenter ad actum peccati, intantum diminuuot peccatum, inquan-
Paßionum effectus. tum diminuunt voluntarium, cùm intantum aliquid ſit peccatum, inquantum eſt voluntarium. Et ideo ſi totaliter tollant vſum rationis (vt io amentibus & furioſis) totaliter excuſant à peccato, & idem dicendum eſt in motibus primò primis, qui totaliter præueniunt iudicium rationis, ſic quòd ratio non poteſt deliberare oec prohibere. Si verò non totaliter tollant, ſed ſolummodo impediant plenum & perfectum vſum ratioois, vt in motibus ſecundò primis, excuſant à mortali. Si verò non impediant plenum & perfectum vſum rationis, (qoia ratio poteſt cohibere, & paſſionem exclude-
Rom. 6. re, ad alia diuertendo, vel ſaltem impedire ne ſuum conſequatur effectum: quia membra noo applicantur niſi per concenſum rationis) tũc oon patet excuſatio à peccato mortali. Vnde Apoſt. dicit: Paſſiones peccatorum operantur in membris noſtris, ad fructificandum morti, qood eſt proprium peccati mortalis. Diminuunt tamen de grauitate illius peccati. Et ſic excuſant à tanto, ſecundum quantitatem impedimenti quod præſtant. Et per hoc peccatum mortale ex paſſione poteſt aliquo modo dici veniale, quia habet in ſe cauſam veniæ, ſicut peccatum ex ignorantia. Paſſiones verò conſequenter ſe habentes ad conſenſum peccati, vel quia ſuot imperatæ à voluntate, vel
art. 6. ſecuodum quod motus ſuperiorum virium (puta rationis & voluntatis) redundant in inferiores. Non enim poteſt voluotas intensè operari in aliquid, quin excitetur aliqua paſſio in appetitu ſenſitiuo. Talis paſſio non diminuit peccatum, ſed auget, vel potius eſt ſignum magnitudinis eius, inquantum ſcilicet demonſtrat intenſionem voluntatis ad actum peccati. Et ſic vera eſt ſequẽs ma-
Peccatũ eſt cauſa peccati. xima: Quantò quis maiori libidine vel concupiſcentia peccat, tantò grauius peccat. ¶ Notandum tamen quod inter alias cauſas interiores inclinantes voluotatem ad peccandum, D. Greg. ſuper Ezech. ponit peccatum, dicens: Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox ſuo pondere ad aliud trahit, & ſic peccatum eſt cauſa peccati: quia cùm peccatum ſit actus, eo modo eſt cauſa peccati, quo vnus actus eſt cauſa alterius, quod contingit ſecundum quatuor genera cauſarum. Primò per modum cauſæ efficieotis vel mouentis per ſe vel per accidens: per ſe quidem, cum vno actu peccati homo diſponitur ad hoc quòd in alium actum conſimilem exeat. Ex actibus enim cauſantur diſpoſitiones, & habitus inclinantes ad ſimiles actus. Per accidens verò, ſicut remouens prohibens. Cum enim homo per vnum peccatum amittit gratiam vel verecundiã, quæ retrahunt à peccato, ex hoc incidit in aliud peccatum: & ſic primum peccatũ eſt cauſa ſecundi per accidens. Secundò in genere cauſæ materialis: quia vnum peccatum præparat alteri materiam, ſicut auaritia præparat materiam litigio, quod plerunque eſt de diuitiis congregatis. Tertiò in genere cauſæ finalis, cùm quis committit ſimoniam propter finem ambitionis. Quartò in genere cauſæ formalis, quia cum finis det formam in moralibus, ſequitur quòd vnom peccatum eſt cauſa formalis alterius: vt cùm furtum committitur propter fornicatiooem, eſt furtum materialiter, & formaliter
1.2. q. 84. art. 2. fornicatio. ¶ Inter peccata autem quæ maximè ſunt cauſa aliorum, ſunt duo. ſ. ſuperbia & cupidi-
1.Tim. vlt. tas. Vnde Eccl. 10. dicitur: Ioitium omois peccati ſuperbia, & Apoſt. Radix omnium malorum
Superbia. cupiditas. Ad cuius euidentiã ſciendum eſt primò quòd ſuperbia tripliciter accipitur: Vno modo vt ſignificat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ, & ſic eſt ſpeciale peccatum. Alio modo inquantum importat quendam actualem contemptum Dei ad effectum, qui eſt non ſubiici eius præcepto, & ſic eſt generale. In omni enim peccato mortali inuenitur cõtemptus Dei. Tertiò

ſecundum

ſecundum quòd importat quandam inclinationem ad huiuſmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidam dicunt quòd ſuperbia tertio modo dicta, eſt initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas reſpicit peccatum, ratione conuerſionis ad bonum cõmutabile, ſed ſuperbia ex parte auerſionis, à qua incipit ratio mali. Sed quamuis hæc vera ſint, non ſunt tamen ſecundum intentionem Sapien. qui manifeſtè loquitur de ſuperbia, prout inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quod ſubdit: Sedes ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendum eſt quòd ſuperbia ſecundum quod eſt ſpeciale vitium, eſt initium omnis peccati. Conſiderandum eſt enim quòd in actibus voluntariis (cuiuſmodi ſunt peccata) duplex ordo inuenitur. ſ. intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intentus habet rationem principij. Finis autem in omnibus bonis acquirendis, eſt vt homo per illa quandam perfectionem temporalem habeat, & ex hac parte ſuperbia eſt initium omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod præbet opportunitatem adimplendi omnia deſideria peccati, quod habet rationem radicis, ſunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas eſt radix omnium malorum. ¶ Secundò notãdum eſt quod cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt eſt inordinatus appetitus diuitiarum: & ſic eſt ſpeciale peccatum. Alio modo vt ſignificat inordinatum appetitum cuiuſcunque boni temporalis, & ſic eſt generale peccatum. Nam in omni peccato eſt inordinatus appetitus ad bonum commutabile. Tertiò accipitur vt ſignificat quandam inclinationem naturæ corruptæ ad bona temporalia inordinatè appetẽda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatem perpetrandi quodcunque peccatum in ordine executionis: ideo dicitur radix omnium malorum, ad ſimilitudinem radicis, quæ præſtat omnibus ramis arboris alimentũ.

Cupiditas tripliciter accipitur.

¶ Præter ſuperbiam & auaritiam ſunt quædam alia vitia, quæ D. Greg. dicit eſſe capitalia. ſ. luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, non quòd pœna capitis puniantur, ſed quia ex eis alia vitia oriuntur. Non eſt tamen arbitrandum quod omnia peccata dicta capitalia, ſunt mortalia ex genere ſuo. Nam ſequeretur quod omne peccatum gulæ & iræ eſſet mortale, quod cõſtat eſſe falſum. Vnde non oportet quòd omnis inanis gloria ſit peccatum mortale, vt dictum eſt cum de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quòd ex illo alia vitia oriãtur, ſiue ſint venialia, ſiue mortalia: quamuis dici poſſit, quòd omne vitiũ capitale, reſpectu aliorum peccatorum mortalium, quæ ab eo procedunt, ſit mortale.

31. Mora. De Malo. q. 9. ar. 2. ad 5.

Ver. 4. DE CAVSIS EXTERIORIBVS PECCATORVM.

A PEccatum habere cauſam exteriorem ex ſacris literis conſtat. Vnde in lib. Num. dicitur: Nõne iſtæ ſunt, quæ ſeduxerunt filios Iſraël, & præuaricari eos fecerũt Domino in peccato Phogor? & in lib. Reg. de Hieroboam dicitur: Peccauit, & peccare fecit Iſraël. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd cùm voluntas ſit cauſa interior & eſſentialis perficiens peccatum, & ratio quantum ad carẽtiam debitæ directionis, & appetitus ſenſitiuus inclinans, ſi aliquid extrinſecum ſit cauſa peccati, hoc eſt vel quia mouet immediatè voluntatem, vel rationem, vel appetitum ſenſitiuum. Voluntatem autem interius & immediatè nemo mouere poteſt, niſi Deus qui non eſt cauſa peccati, vt ſtatim dicetur. Relinquitur ergo quod nihil poteſt eſſe exterius cauſa peccati, niſi inquantũ mouet rationem vel appetitum ſenſitiuum, ſicut homo vel dæmon perſuadẽs peccatum. Sed quia neque perſuaſio exterior in rebus agendis ex neceſſitate mouet rationem: neque etiã res exterius appoſitæ, ex neceſſitate mouent appetitum ſenſitiuum, ſed ſolùm diſpoſitiuè: nec etiam appetitus ſenſitiuus mouet ex neceſſitate voluntatem aut rationem: ideo licet exterius poſſit eſſe cauſa mouens ad peccãdum, non tamen poteſt ſufficienter inducere ad peccatum. Sed cauſa ſufficiens peccati & complens ipſum, eſt ſola voluntas.

1.2. q. 75. art. 3.
Num. 31.
3. Reg. 14.

Ver. 5. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DEI.

B QVum peccatum ſit actus voluntarius difformis ſuæ regulæ, conſequẽs eſt quod ſi manus dolatoris eſſet regula eius, non poſſet peccare dolãdo, quia operatur ſecundùm ſuam regulam: & ideo Deus (qui eſt ſua regula) peccare nõ poteſt, nec eſſe cauſa peccati. Quia qui eſt alteri cauſa peccati, peccat. Vnde Apoſt. Digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Præterea Sap. 11. dicitur, Nihil odiſti eorum quæ feciſti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio eſt Deo impius & impietas eius: ergo Deus non poteſt eſſe cauſa peccati directè, nec etiam indirectè. ¶ Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd homo dupliciter poteſt eſſe cauſa peccati ſui vel alterius: Vno modo directè, inclinando voluntatem ſuam vel alterius ad peccãdum: Alio modo indirectè, cum non retrahit alios à peccato, cùm poteſt & tenetur. Vnde Ezech. 3. dicitur ſpeculatori: Si non dixeris impio, Morte morieris: ſanguinem eius de manu tua requirã. Deus neutro modo poteſt eſſe cauſa peccati: quia non directè, cùm peccatum ſit per receſſum ab ordine qui eſt in Deum, ſicut in finem. Deus autem, quantum eſt in ſe, omnia conuertit & inclinat ad ſeipſum, ſicut ad vltimum finem, vt D. Dion. dicit. Nec etiam indirectè, quia licet poſſit retrahere

De Malo. q. 3. art. 1. & 1.2. q. 79. art. 1.
Rom. 1.
Prouer. 14.
Deus nõ eſt cauſa peccati.
2. c. de di. no

& impedire,non tamen tenetur. Nemini enim eſt obligatus. Si ergo aliquibus non præbet auxiliũ, hoc facit ſecundum ordinem ſuæ ſapientiæ & iuſtitiæ. Et cùm Apoſt. dicit, Tradidit eos Deus in
Rom.1. reprobum ſenſum, intelligitur permiſſiuè, propter peccata præcedentia. Eodem modo debet intelligi dictum à domino ſpiritui mandacij, quo ad deceptionem prophetarũ Achab, Egredere &
3.Reg. vlt. fac, & præualebis, eodem modo intelligendi ſunt alij paſſus, ſi qui inueniantur. Et cum Sap. dicit:
Sap. 4. Creaturæ Dei in odium factæ ſunt, & in tentationem, &c. non intelligit hanc præpoſitionem (in) cauſaliter ſiue ad prouocandum homines in malum, ſed conſecutiuè: quia hoc conſecutum eſt propter inſipientiam hominum. Vnde ſubditur, Et in muſcipulam pedibus inſipientium, qui non vtuntur creaturis vt decet. Nec propter hoc quòd Deus eſt cauſa liberi arbitrij, ſequitur quòd ſit cauſa peccati ab eo procedentis: quia illa maxima, (Quicquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati) intelligitur quando effectus cauſæ mediæ ſubditur ordini cauſæ primæ. Tunc effectus reducitur in cauſam primam. Sed ſi effectus procedat ex cauſa media, ſecundum quod ipſa exit ordinem cauſæ primæ effectus non reducitur in cauſam primam. Sed ſi effectus procedat ex cauſa media, ſecundum quod ipſa exit ordinem cauſæ primæ, effectus non reducitur in cauſam primam, ſicut cùm miniſter facit aliquid contra præceptum domini, non reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cùm liberum arbitrium hominis vel angeli illud committat contra arbitrium Dei. Et ſi dicatur, Quicquid eſt cauſa alicuius, eſt cauſa eius quod conuenit ei ſecundum ſpeciem: ſicut ſi aliquis eſt cauſa Surtis, eſt cauſa hominis. Sed aliqui actus ſunt ex ſpecie mali: Igitur, &c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex ſpecie, hoc eſt ex obiecto prohibito, & inquantum fiunt ab eo cui ſit prohibitio, deformitas tamen non conſequitur actum illum, prout eſt à Deo. Et licet non repugnet Deo quòd ſit cauſa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si eſt malum in ciuitate quod Deus non fecerit: quia malum pœnæ, licet apponatur bono eius qui punitur, non tamen opponitur bono or-
Malũ culpæ opponitur bonitati dei et nõ malũ pœnæ. dinis, qui eſt in Deum, ſicut malum culpæ. Et ideo malum culpæ directè opponitur bonitati diuinæ, & non malum pœnæ. Ideo non eſt ſimilis ratio. Et quanuis Deus, qui eſt cauſa efficiens omniũ rerum, & omne ens quodcunque ſit deriuetur à primo ente: & per conſequens actus peccati, cùm ſit res quædam: non tamẽ ſequitur quòd Deus ſit cauſa peccati, hoc eſt deformitatis. Et ſi dicatur,
1.2.q.79. art.2. quicquid eſt cauſa alicuius, eſt cauſa illorum quæ ei neceſſariò connectuntur, & ſine quibus eſſe non poteſt: vt homo qui non vult deformitatem peccati: quia tamẽ vult actum adulterij, ad quem ſequitur deformitas, vult eam ex conſequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicendum quòd illa deformitas eſt annexa illi actui, inquantum procedit ab homine, cui data eſt lex, & non inquantum procedit à Deo, qui poſſet ſi vellet, facere mulierem adulterantis non peccare: tamen non tenetur. Præ-
De Malo.q.3.art.2. terea deformitas peccati nullo modo poteſt attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ eſt motus quidam, non attribuitur primo motori, ſed homini habenti tibiam claudam ſeu nimis breuem: ſed claudicatio, inquantum eſt motus, attribuitur primo motori: inquantum verò eſt diſtortus ſiue vt claudicatio, non eſt à primo motore, qui non deficit, ſed à tibia deficiente. Sic eſt de actu peccati, qui dicitur claudicatio ſpiritualis: qui quidem eſt à Deo, inquantum habet de entitate: inquantum verò deuiat à regula vel auertitur ab vltimo fine, non eſt à Deo, qui (vt dictum eſt) omnia conuertit in ſeipſum: ſed eſt à libero arbitrio, qui non ſequitur regulam rationis & diuinæ
1.2.q.63. art.3. legis. Nec propter hoc quod Deus dedit præcepta dedit occaſionem peccandi: ſed occaſio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occaſionem peccandi, eſt facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alij prouocentur ad peccandum. ¶ Difficultas eſt de peccato originali, eo quòd omne illud quod habet creatura in primo inſtanti ſui eſſe, habeat à generante vel creante. Ideo D. Tho. dicit, quòd angelus non potuit peccare in primo inſtanti, ne peccatum attribuatur Deo: ſed anima in primo inſtanti ſuæ creationis eſt in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendum quòd aliud eſt de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliũde cui attribuatur, & non actuale. Nam cùm infectio & deſtitutio, ſiue priuatio iuſtitiæ originalis, quæ ineſt materiæ, cui anima in primo inſtanti vnitur (ex qua vnione contrahit peccatũ originale) procedat ex peccato Adæ: ideo ipſi Adę attribuitur: quia ſi anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatũ originale. Et quanuis anima ab ipſo Deo vniatur corpori, & propter illam vnionem anima contrahat peccatum originale: non tamen ſequitur quòd Deus ſit cauſa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus, inquantum eſt à Deo, non eſt cauſa originalis peccati. Nam ſi eadem anima vniretur alteri materiæ non infectæ, non contraheret peccatũ originale. Ideo hoc prouenit non ex vnione, ſed ex infectione materiæ, quæ proceſſit ab Adam. Et licet Deus ſciat materiam, cui anima vnienda eſt eſſe infectam, & poſſit præſeruare, vt fecit in D. Virgine: non ſequitur quòd ei debeat attribui, cùm non teneatur immutare ordinem rerum, quem ipſe inſtituit. ſ. quòd poſitis diſpoſitionibus à generante crearet & infunderet animam. ¶ Ex prædictis apparet quòd nullo modo Deus eſt cauſa peccati, quo ad eius formale, ſiue quo ad deformitatem

tem:licet ſit cauſa actus peccati quo ad materiale. Et quia ſecundum dialecticos terminus à parte
ſubiecti poſitus,ſtat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: ideo hæc propoſitio, peccati
Deus eſt cauſa, cõceditur:quia ſenſus eſt, Deus eſt cauſa actus peccati pro materiali,ſiue inquantũ 1.2.q.79.
habet de entitate. Sed hæc propoſitio, Deus eſt cauſa peccati, negatur: quia ſenſus eſt, quòd ſit art.3 indu-
cauſa deformitatis actus peccati:quod eſt hæreticum. Eodem modo dici poteſt de his propoſi- ratio quid
tionibus, Excæcationis Deus eſt cauſa,& Deus eſt cauſa excæcationis. Quia prima eſt vera,iuxta importat.
illud Ezec.6.Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. & Rom.9. Cuius vult miſeretur, &
quem vult indurat.ſ.permiſſiuè.ſecũda eſt falſa. ¶ Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd induratio
ſiue obduratio duo importat, quorũ vnũ eſt motus animi adhærentis malo,& auerſio à lumine di-
uinæ gratię:& quãtũ ad hoc Deus nõ eſt cauſa peccati. Aliud eſt ſubtractio gratiæ,ex qua ſequitur
quòd mens non illuminatur ad rectè videndum. Et quantum ad hoc peccator eſt cauſa, per pec-
catum ponens impedimentum. Sicut enim ſol corporalis ex ſua conditione illuminat omnes do-
mos,niſi inueniat impedimentum:(& ideo ille qui claudit feneſtram eſt cauſa obſcuritatis & tene- Ioan.1.
brarum:)ſic ſol ſpiritualis ex ſua liberalitate illuminat omnẽ hominẽ venientem in hunc mundum:
ſed peccator per peccatũ claudens feneſtram, eſt cauſa obſcuritatis & tenebrarũ ſiue excæcationis,
& obdurationis:& nõ Deus. aliter tamẽ eſt in ſole materiali,& aliter in Deo:quia ſol corporalis agit
neceſſitate naturæ,& non poteſt ſubtrahere lumen: Deus autẽ non agit neceſſitate naturæ,ſed li-
berè,& proprio iudicio lumen gratiæ nõ immittit,& ideo non ſolùm peccator, ſed etiam Deus eſt
cauſa excæcationis & indurationis, quæ diſtinguuntur ſecundum effectus gratiæ, quæ perficit in-
tellectum dono & lumine ſapientiæ,& amollit affectum igne charitatis. Et cum ad cognitionem
intellectus maximè deſeruiant duo ſenſus ſcilicet viſus & auditus:quorum vnus deſeruit inuentio-
ni ſcilicet viſus, & alios diſciplinæ, ſcilicet auditus: ideo quantum ad viſum ponitur excæcatio,& art.4.
quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad effectum, obduratio. Et ſic iſta tria idem ſignifi- Deus pro
cant:ſed differunt ratione. Licet excæcatio ſequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non ex- vno peccato
cæcat, neque ſubtrahit ſpecialia auxilia,quibus recuperatur gratia amiſſa,ſaltẽ diſpoſitiuè. Et cùm nõ excæcat.
peccatum ad duo ordinetur ſcilicet ad damnationem per ſe, & ad ſanationẽ per accidẽs,ex diuina
miſericordia & prouidẽtia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatũ
ſuum agnoſcentes,humilientur & conuertantur,vt habetur de lapſu Petri in c.conſiderandum 50.
diſt. Tamen excæcatio ex ſui natura ordinatur ad damnationem eius qui excæcatur:propter quod
ponitur effectus reprobationis. Verùm ex miſericordia diuina ordinatur medicinaliter ad ſalutem
eorum qui excæcantur. Sed hæc miſericordia non omnibus impenditur,ſed prædeſtinatis ſolùm,
quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quantum ad quoſdam excæcatio ordinatur ad ſana-
tionem,& quantum ad alios ad damnationem, vt D. Auguſt.dicit. Et quamuis in enchiridio dicat Rom.8.
quòd Deus (cùm ſit ſummè bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malum, niſi poſſet ex In lib. de
quolibet malo elicere aliquod bonum: ſic omnia mala quæ immittit aut permittit, ordinat in ali- quaſt.euan.
quod bonum. Non tamen ſemper in bonum eius in quo eſt malum, ſed quandoque ad bonum
alterius, vel etiam ad vnum vniuerſi: ſicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: &
pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iuſtitiæ, & hoc modo culpam Adæ ad gloriam ſuæ mi-
ſericordiæ. Vnde D.Greg. hanc ordinationem conſiderans, exclamat: O fœlix culpa, quæ talem
ac tantum meruit habere redemptorem. non quòd culpa ſit fœlix aut bona:ſed id ad quod ordi-
nata fuit à Deo,ſcilicet redemptio.

Ver. 6. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DIABOLI. 2.2.q.8.ar.

A QVanuis diabolus non poſſit eſſe directa & ſufficiens cauſa peccati hominis(cùm nõ poſſit ef- 1.
fectiuè & immediatè ſiue ex neceſſitate mouere eius voluntatem,quæ ſola eſt ſufficiẽs cau- De Malo.q.
ſa peccati, vt dictũ eſt:)poteſt tamen diabolus eſſe cauſa peccati hominis indirectè per modum per- 3.art.3.
ſuadentis ſiue proponentis aliquod appetibile dupliciter. ¶ Primò exterius in aliqua ſenſibili ſpe-
cie apparendo,& ei ſenſibiliter loquendo, & peccatum perſuadendo: prout apparuit Euæ in ſpecie
ſerpentis,& Chriſto in deſerto,quem(ſecundum contemplatiuos)diabolus aſſumpſit corporaliter Gen.3.
in ſanctam ciuitatẽ,& in mõtem,&c. Veruntamen propter debilitatem ſenſus humani,& callidi- Matth.4.
tatem ac aſtutiã diaboli. non permittit ordinariè ipſum in ſpecie ſenſibili apparere & tentare: licet
aliquãdo permittat aliquibus Necromãticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando
etiã propter malitiã, vt dicunt cõmuniter doctores de Antichriſto,cui dæmones famulabuntur in
forma humana,cõſolentes & perſuadentes multa mala, vt amplius infrà dicetur. ¶ Secundò poteſt
diabolus eſſe indirecta cauſa peccati, interius ſuggerendo: non tamen imprimendo aliquid in in-
tellectu,ſed ſolùm circa phantaſiã & appetitum ſenſitiuum. Circa phantaſiã quidẽ,non formando Exod.7.
nouas ſpecies ſenſibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim poſſit ſemina colligere,quæ lib.3.de
adhibet quibuſdã effectibus faciendis, vt patet de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis con-

uerterunt in ſerpentes: ſed(vt D. Auguſt.dicit)nihil poſſunt facere, niſi virtute corporalium ſeminum. Vnde diabolus non poſſet facere quòd cæcus natus imaginaretur colores: poteſt tamen ſpecies ſenſibiles ſenſatas præſentare phantaſiæ,& illam excitare,ac in actum reducere per illas,& eaſdem obiicere intellectui cum earum iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione: de qua dictum eſt cùm de phantaſia & imaginatione ageretur. Quia cùm natura corporalis obediat naturæ ſpirituali,quo ad motum localem: ſequitur quòd diabolus poteſt cauſare omnia quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire poſſunt,niſi impediatur à Deo.Similiter poteſt appetitum ſenſitiuum concitare ad aliquas paſſiones, ſecundum aliquem determinatum motum cordis & ſpirituum: ex hoc enim quod aliquæ paſſiones cõcitantur in appetitu ſenſitiuo,ſequitur quod motus & intentio ſenſibilis prædicto modo adducta ad phantaſiam, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philoſ.dicit) Amantes modica ſimilitudine in apprehenſióne rei amatæ mouentur. ¶ Li-
In lib.de ſom.& vigi. cet autem diabolus poſſit prædictas paſſiones appetitus, & apprehenſiones imaginationis & phãtaſiæ intendere, ſic quod ſi à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur,vt apparet in arreptitiis:(quia id per motum exceſſiuum naturaliter fieri poteſt,vt videmus in amentibus & fu-
1.2.q.80. art.3. rioſis:) nunquam tamen poteſt neceſſitare ad peccandum: quia cùm ratio eſt ligata, quicquid homo agit,nõ imputatur ad culpam. Si verò ſit libera,ex ea parte qua libera eſt,poteſt reſiſtere. Vnde
De Malo.q.3.art.4. D.Pet.Cui reſiſtite fortes in fide,& D.Iaco.Reſiſtite diabolo,& fugiet à vobis. ¶ Notandum tamen quòd licet diabolus poſſit dici aliquo modo cauſa occaſionalis omnium peccatorum noſtro-
1.Pet.5. Iaco.4. 1.2.q.80. ar.4. rum,inquantum induxit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato intantum variata eſt humana natura,quod omnes ad peccandum proni ſumus: ſicut diceretur cauſa combuſtionis lignorum,quia ligna ſiccaret: non tamen eſt directa cauſa omnium peccatorum humanorum, ita quod ſingula perſuadeat: non enim omnia peccata cõmittuntur inſtigante diabolo. Vnde in lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus dicitur, Non omnes cogitationes noſtræ malæ à diabolo excitantur, ſed aliquoties ex noſtro arbitrij motu emergunt. Quod Orige. probat ex hoc quòd etiam ſi diabolus non eſſet, homines haberent appetitum ciborum & venereorum & ſimilium, qui poſſet eſſe inordinatus,& peccatum. Si quæ tamen peccata abſque diaboli inſtinctu perpetiantur, per ea homines fiunt filij diaboli, inquantum ipſum imitantur, iuxta illud Chriſti, Vos ex patre diabolo eſtis: non eſt tamen aliquod peccatũ,quod non aliquando ex diaboli ſuggeſtione prouenire poſſit.

Ver. 7. DE CAVSA PECCATORVM EX PARTE HOMINIS.

HOmo poteſt eſſe cauſa peccati alterius hominis, non interius ſuggerendo vt diabolus: ſed exterius conſulendo, proponendo, perſuadendo, imperando. Non eſt tamen directa & ſufficiens cauſa peccati, cùm non ex neceſſitate moueat voluntatem licet ſit cauſa indirecta. & ideo in præmiſſis peccat mortaliter. Vnde Apoſt. Digni ſunt morte non ſolùm qui faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus.

Ver. 8. DE COMPARATIONE PECCATORVM ADINVICEM.

1.2.q.73. ar.1. VItia ſiue peccata non eſſe omnia connexa (prout virtutes) eorum contrarietas oſtendit: ſunt enim aliqua peccata ſibi inuicem contraria: vt prodigalitas & illiberalitas. Nec eſt eadem ratio de vitiis & virtutibus, cùm intentio virtuoſi ſit in omnibus ſequi regulam rationis, à qua omnes virtutes pendent. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccantis non eſt vt recedat ab eò quod eſt ſecundum rationem, ſed potius quòd tendat in aliquod bonum appeti- C
bile.& quia bona appetibilia ſunt diuerſa, nullam connexionem habentia: Igitur,&c. Nec obſtat quod dicitur Iaco.2. Qui totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auerſionis: in quolibet enim peccato incurritur reatus pœnę ęternę, & priuatio diuinæ viſionis, in quo omnia peccata mortalia conueniunt. Non tamen ſequitur quin ex parte conuerſionis ſint diuerſa,& per conſequens maiori reatu pœnæ ſenſibilis ſit obnoxius, qui plura peccata committit, ac etiam propter multiplicationem auerſionis maiori pœna damni & vermis aſtringatur. Ex hoc tamen non ſequitur quòd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpantur vel auferantur, ſed ſolùm infuſæ, dempta fide & ſpe, vt dictum eſt cum
De malo. q.2.art.9. Ioan.19. de eis ageretur. Non tamen acquiſitæ, niſi per multiplicationem actuum oppoſitorum ¶ Peccata non eſſe paria conſtat ex hoc quod Chriſtus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Licet enim virtutes ſint æquales, non quantitate, ſed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliam dignitate, ſecundum ſuam ſpeciem. Et ſic vnus homo poteſt eſſe virtuoſior & peior alio. Et quamuis virtutes eſſent pares & æquales, non eſt eadem ratio de vitiis, cùm non ſint connexa, vt dictum eſt. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita commenſuratio rationis, non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malum ſi integrum ſit, deſtruit ſeipſum. Ideo qui tranſgreditur præſcriptam lineam à iudice, quantumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc reſpicit auerſionem, &

inter

inter auerſiones vna nõ eſt maior alia ſecũdũ ſe & ex parte obiecti: licet benè ex parte cõuerſionis, ex diuerſitate eorum quibus peccatum aggrauatur. ¶ Nec obſtat quòd peccatum eſt mors animę, & vna mors corporis non eſt maior alia:quia peccatũ non eſt eſſentialiter mors animæ, cùm conſiſtat in actu deformi.& ſic non dicit puram priuationem,ſicut mors,quæ ſpiritualiter accepta,dicit ſolã priuationẽ gratiæ. Et quãuis vnum infinitum non ſit maios alio, & omne peccatũ mortale ſit infinitum,quia cõtra bonum infinitum:non tamen ſequitur quòd vnum peccatum non ſit maius alio ex parte conuerſationis,ad quã etiã ſequitur grauitas auerſionis. Et licet ex auerſione,actus humani dicantur peccata:vna tamen auerſio dicitur maior altera, non ſecundum ſe & inquãtum priuatio,ſed inquantum habet actum conuerſionis deteſtabiliorem & magis prohibitum. *Vna auerſio an maior altera.*

Ver. 9. DE GRAVITATE PECCATORVM.

A Peccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto:quia quãtò obiectum habet maiorẽ deordinationem ſiue deformitatem,tãtò peccatum eſt grauius. Ideo peccata quæ ſunt directè cõtra Deum,ſunt grauiora his quæ ſunt cõtra ſeipſum , & illa his quæ contra proximum Et inter ea,illa quæ magis repugnãt regulæ ſiue cõmenſurationi rationis, vt homicidiũ furto,&c. Et cùm virtutes ſpeciem & nobilitatem habeant ex obiecto,ſequitur quòd grauitas peccatorum attenditur ſecundum dignitatem virtutum,quibus peccata opponũtur. Et ſic illa peccata dicuntur grauiora cæteris paribus,quæ dignioribus virtutibus opponuntur. ¶ Alia grauitas peccatorum attenditur penes finem,qui eſt obiectũ voluntatis:quia quãtò finis eſt nobilior,tantò peccatũ contra illũ eſt grauius. Ideo D. Grego. ait : Peccata carnalia ſunt leuioris culpæ cæteris paribus, & maioris infamiæ ſpiritualibus,triplici ratione: Prima eſt ex parte ſubiecti: quia licet peccatum carnale ſit maioris adhæſionis,quàm ſpirituale peccatum:tamen ſpirituale plus habet de auerſione,à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quẽ peccatur. Nã peccatum carnale,inquãtum huiuſmodi,eſt in corpus proprium,quod eſt minus diligendum quàm Deus & proximus,cõtra quos ſunt peccata ſpiritualia. Tertia ratio ex parte motiui : quia peccata carnalia habent maius impulſiuũ (quod diminuit peccatum)quàm ſpiritualia. Nec obſtat quòd Salomon ait: Non grãdis eſt culpa cùm quis furatus fuerit:qui autẽ adulter eſt propter cordis inopiã,perdet animã ſuam: quia adulterium nõ ſolum eſt peccatũ carnale pertinens ad luxuriã,ſed etiã ſpirituale,& pertinet ad iniuſtitiã, & ſic poteſt reduci ad auaritiã. Vnde Gl. ſuper illud Ephe.5. Omnis fornicator,& immundus, aut auarus,&c. dicit: Grauius eſt adulterium quàm furtũ, quantò homini charior eſt vxor, quàm res poſſeſſa, & in lege euãgelica eſt ſacrilegium,quia cõtra ſacramentum:& ſic nõ ſunt cætera paria. Non obſtat pariter quod D. Auguſt. ſuper Leuit. dicit, quòd diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ:quia non eo quòd ſit maioris culpæ,ſed maioris adhæſionis,& eo quòd ad multa alia peccata inducit: quanuis Philoſ. in 7. Ethic. probet quòd incõtinens cõcupiſcentiæ eſt turpior quàm incõtinens iræ, quæ eſt peccatũ ſpirituale:quia nõ ratione grauitatis:ſed quia minus participat de ratione, & ſecũdum hoc dicitur in 3. Ethic. quòd peccata intẽperãtiæ ſunt maximè exprobrabilia, quia ſunt circa illas delectationes,quæ ſunt communes nobis & brutis,quæ non deordinãtur. Ideo per hæc peccata homo quodã modo efficitur brutalis,& peior brutis. Vnde Pſal. Homo cùm in honore eſſet,non intellexit:cõparatus eſt iumentis inſipientibus , & ſimilis factus eſt illis. ¶ Grauitas etiã peccatorũ attenditur ſecũdum cauſam per ſe propriã,quæ eſt voluntas peccandi,quæ cõparatur ad actũ peccati,ſicut arbor ad fructum,vt dicit Gl. ſuper illud Mat. 7. Non poteſt arbor bona malos fructus facere: Quantò enim voluntas peccãdi eſt magis intẽſa in actu peccati,tãtò peccatum eſt grauius. In aliis verò cauſis peccati quæ extrinſecè & remotè accipiuntur , diſtinguendũ eſt. Quædã enim earum inducit voluntatem ad peccandum ſecundũ ipſam naturã voluntatis : & ex tali cauſa augetur peccatum. quãtò enim finis eſt peior,tãtò peccatum grauius eſt. Aliæ verò cauſæ,quæ inclinãt voluntatem præter naturã & ordinẽ ipſius voluntatis , quæ nata eſt moueri liberè ex ſeipſa ſecundũ iudicium rationis,nõ aggrauãt ſed diminuunt , inquantum diminuũt iudicium rationis,vt ignorantia,metus,violentia,& aliæ paſſiones,ac infirmitas. ¶ Attenditur etiã grauitas peccatorum ex circunſtantiis: quia vnumquodque malum poteſt augeri ex eo ex quo cauſatur: ſed peccatũ cauſatur ex defectu alicuius circunſtantiæ (vt dictum eſt) ergo per plures & diuerſas circunſtantias grauitas eius augetur. Et ideo quãtò plures circunſtãtiæ deficiunt actui,tantò eſt grauius peccatũ. Et maior grauitas cõſurgit quãdo circũſtãtia trãſit in vim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitum. Dicens enim mendacium,peccat venialiter ex genere ſuo:ſed ſi dicat vt ſeducat virginem,eſt furtum , & mortale. furtum etiam eſt mortale : ſed ſi fiat ad fornicandum, circunſtantia finis aggrauat in infinitum. ¶ Sed difficultas eſt de circunſtantiis indifferentibus , quia illæ non habent ordinem ad rationem , nec variant ſpeciem , nec aggrauant : vt percutere hominem veſte alba aut griſea indutum. Si verò habeat repugnantiam ad rationem non primò & per ſe : quia tunc non eſſet circunſtantia indifferens,nec daret ſpeciem actui, ſed cum ſequitur id quod primò & per ſe

1.2.q.83. art.3.
Peccata carnalia.
Prou.6.
Pſal.48.
1.2.q.48. art.6.
De malo.q.2.art.2.
De malo.q.2.art.7.

repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum vel multum de re aliqua, nullũ habet ordinem ad rationem, quantum eſt ex ſe. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per ſe primò repugnantiam ad rationem, ideo hæc circunſtantia parum vel multum in furto & percuſſione & aliis huiuſmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, ſecundum quod *Grauitas peccati ex nocumento.* plus vel minus damnificat, & ideo aggrauat, licet non mutet ſpeciem. an autem de illa circunſtantia ſit confitendum, dictum eſt cùm de confeſſione ageretur. ¶ Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentum, quod prouenit ex peccato ſi ſit præuiſum & intentum: vt puta cum peccat animo nocendi: tunc nocumentum eſt per ſe obiectum peccati. Quando verò nocumentum eſt præuiſum, ſed non intentum, ſicut cùm aliquis trãſiens per agrum vt compendioſius vadat ad fornicandum, infert ſcienter nocumentum ſeminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas nocumenti aggrauat peccatũ, ſed indirectè, inquantũ ex voluntate multũ inclinata ad peccandum: non prætermittit ſibi vel aliis facere damnum. Si verò nocumentũ non ſit præuiſum neque intentum, diſtinguendũ eſt: quia ſi per accidens ſe habet ad peccatũ, non aggrauat peccatum directè, ſed propter negligentiam cõſiderandi nocumenta quæ conſequi poſſent, imputantur homini ad pœnam mala quæ eueniũt præter intentionem, ſi dat operam rei illicitæ. Si verò tale nocumentũ ſequatur per ſe ex actu peccati: licet non ſit intentum nec præuiſum, aggrauat directè peccatũ: quia quæcunque conſequuntur per ſe ad peccatum, pertinent ad ſpeciem peccati: puta ſi aliquis publicè fornicetur ſequitur ſcandalum plurimorum. Aliter tamen videtur ſe habere nocumentum pœnale, quod quis peccando incurrit. Nam ſi per accidens ſe habeat ad actum peccati, & non ſit præuiſum nec intentum, non aggrauat culpã, ſed eſt pœna culpæ: vt ſi quis curiẽs ad occidendum, impingat & lædat ſibi pedem: læſio illa eſt ſui peccati pœna. Si verò tale nocumentũ ſequatur per ſe, tunc maius nocumentũ non facit grauius peccatum: ſed è conuerſo grauius peccatũ infert grauius nocumentum, vt in damnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocumentum per ſe ſequens, aggrauat, eſt quia facit maiorem inordinationẽ: & ideo licet quis per peccatum non poſſit nocere Deo, tamen attentare in his quæ Dei ſunt, ſicut extirpare fidẽ, violare ſacramenta, habet maiorẽ inordinationem. Ideo talis grauiſſimè peccat. Et quamuis priuari vita gratiæ ſit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: non tamen ſequitur fornicatorem eſſe peiorem homicida. Primò quia fornicator non intẽdit nocumentum ſed delectationẽ, & ſi intendat priuationẽ gratiæ, nõ ſolum eſt fornicator, ſed ſpiritualis homicida. Secundò, quia eſt per ſe ſufficiens cauſa mortis corporalis, & nõ fornicator: quia nullus ſpiritualiter moritur, niſi propria volun- *Grauitas peccati ex conditione perſonæ.* tate peccãdo. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd grauitas peccati etiã attenditur ex cõditione perſonæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia perſona in quam peccatur, eſt quodam modo peccati obiectũ, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, ſecundũ quod obiectũ eſt principalior finis. Fines autẽ principales humanorũ actuũ ſunt tres. ſ. Deus, ipſe homo, & proximus. Et ideo ſecũdum maiorem coniunctionẽ ad Deũ & ad ſe ac ad proximum, cõſideratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior eſt qui virtuoſior & ſacratior: ideo iniuria tali perſonæ illata, magis re- *Zacha. 2.* dundat in Deum, ſecundum illud, Qui vos tetigerit, tãget pupillã oculi mei. Vnde ſequitur quòd peccatũ eſt grauius, ex hoc quod redundat in perſonam Deo coniunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verò ſuiipſius peccatum eſt grauius, quantò magis in perſonã ſibi coniunctam ſiue na- *Eccl. 14.* turalis cõiũctione, ſiue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in ſeipſum peccare, iuxta illud, Qui ſibi nequã, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quantò peccatũ plures tangit, eſt grauius. Vnde ſequitur quòd peccatũ commiſſum in perſonã publicã (puta regem vel principem, qui regit totam multitudinem) eſt grauius, quam peccatũ commiſſum in perſonã priuatã. Vnde ſpecialiter dicitur Exod. 22. Principi populi tui non maledices. Et ſimiliter ſi fiat iniuria alicui famoſæ perſonæ, videtur eſſe grauius ex hoc quòd in ſcandalũ & turbationem plurimorũ redũdat. ¶ Magnitudo & dignitas perſonæ peccãtis etiam aggrauat peccatũ, ſecũdum Iſid. in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tantò maius cognoſcitur peccatum, quantò maior qui peccat, habetur. Quod non eſt intelligendum de peccatis, quæ ex ſurreptione procedunt: ſed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor. Primò, quia facilius poſſunt reſiſtere maiores, puta qui excedunt in ſcientia & virtute. Vnde Dominus, Luc. 12, Seruus ſciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundò propter ingratitudinẽ: quia omne bonũ quo quis magnificatur, eſt Dei beneficiũ, cui homo fit ingratus peccando. Et quantũ ad hoc quælibet maioritas, etiã in temporalibus bonis peccatũ aggrauat, iuxta illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertiò, propter ſpecialem repugnantiam actus peccati ad magnitudinem perſonæ: ſicut ſi princeps violet iuſtitiã, qui ponitur iuſtitiæ *In Paſto.* cuſtos: & ſi ſacerdos, qui caſtitatẽ vouit, fornicatur. Quartò, propter malum exemplum ſiue ſcandalum: quia (vt D. Greg. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quãdo pro reuerentia

gradus

gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorum ad plurium perueniunt notitiam, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde Diuus Greg. Tot mortibus digni ſunt, quot mala templa aliis relinquunt.

Ver. 10. DE SVBIECTO PECCATORVM.

A QVum peccatum ſit quidam actus humanus, ſequitur quòd voluntas poteſt eſſe ſubiectum peccati in actibus ſuis libere elicitis vel imperatis. qui dicuntur humani, quia proprium ſubiectum actus peccati eſt potentia, quæ eſt principium eius: ſed voluntas eſt huiuſmodi: Igitur, &c. Et quia non ſolùm actus qui ſunt à voluntate eliciti, ſed etiam actus imperati procedunt ab ea: ſequitur quòd non ſolùm voluntas poteſt eſſe ſubiectum peccati, ſed etiam omnes potentiæ quæ poſſunt moueri ad actus ſuos, vel ab eis reprimi per voluntatem, & ſic poſſunt eſſe ſubiecta peccatorum, quæ ſunt actus: poſſunt etiam eſſe ſubiecta vitiorũ, qui ſunt habitus mali, cùm actus & habitus ad eandem potentiam pertineant. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd ſenſualitas ſiue appetitus ſenſitiuus, tam iraſcibilis quàm concupiſcibilis, poteſt eſſe ſubiectum peccati non ſolùm venialis, ſed etiam mortalis. Differentia tamen eſt inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinſeca, à malitia & deordinatione ſuipſius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinſeca, à malitia volũtatis. Secundò ſequitur quòd ratio ſiue intellectus poteſt eſſe ſubiectũ peccati. Vnde D. Aug. dicit, quòd peccatũ eſt in ratione ſuperiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum, quod eſt verum, quando habet ignorantiam, quæ tunc dicitur peccatum, quando eſt circa id quod quis ſcire tenetur, & poteſt. defectus etiam virium inferiorum imputantur rationi, eo quòd potuit occurrere, vel quia imperat, vel poſt deliberationem non coërcet: & quia in actibus humanis vltimum quod occurrit, eſt actus exterior, qui pertinet ad rationem ſuperiorem, & præambulum eius eſt delectatio, quæ pertinet ad rationem inferiorem: ideo ſi ſit defectus in directione cõſenſus in actum, peccatum attribuitur rationi ſuperiori. Si verò eſt defectus in directione delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cùm actus exterior ſit aliquãdo peccatum veniale, aliquando mortale, ac etiam delectatio: ſequitur quòd in ratione ſuperiori & inferiori poteſt eſſe peccatum veniale & mortale.

1. 2. q. 74. art. 1.

12. de Tri.

§. 1. DE EFFECTIBVS PECCATORVM.

B PEccatorum ſunt tres effectus mali ſcilicet diminutio boni naturæ, macula & reatus pœnæ. Primus effectus peccati eſt diminutio boni naturæ: quia cùm bonum naturæ hominis ſit ſecundum rationem eſſe, & peccatum ſit contra rationem, cùm ſit deordinatio rationis, ſequitur quòd peccatum eſt contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit, quòd vitium eo ipſo quod eſt vitium, eſt contra naturam & per conſequens diminuit bonum ipſius. Vnde Beda ſuper illud Luc. 10. Et plagis impoſitis abierunt, ſemiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum ſpoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus, & Glo. dicit, quòd peccatis violatur naturæ humanæ integritas, non tamen ſecundum ſubſtantiam, cùm principia ex quibus conſtituitur natura, & proprietates ex his fluentes quæ ſunt potentiæ animæ, & habitus connaturales, non diminuantur. Vnde D. Dion. dicit, quòd in angelis poſt peccatum naturalia manſerunt integra: quanuis gratuita fuerint ſublata. Sed aptitudo ſiue habilitas ad gratiam & virtutes, quæ eſt ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrariũ. Et cùm aliquis inclinatur in vnum contrariorum, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatum diminuat bonum naturæ: non poteſt tamen totaliter corrumpere: quia quandiu manet volũtas libera, remanet habilitas ad bonum: ſed peccatum non tollit libertatem voluntatis, igitur, &c. Et quanuis aptitudo ad gratiam ſit finita: non tamen prorſus eam corrumpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem ſubiecti. Sicut enim caliditas diminuit aptitudinem aquæ ad frigiditatem, & poteſt tantum intendi, quòd corrumpet aquam, & per conſequens aptitudinem illius ad frigiditatem: non poteſt tamen totaliter corrumpere eam, quandiu manet aqua. Ideo ſi aqua eſſet incorruptibilis, non poſſet totaliter illa aptitudo corrumpi. Sed volũtas eſt incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quandiu eſt libera & in via, non poteſt corrũpi per peccata, quãtumcũque multiplicentur. In damnatis etiam non totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonum, nec inclinatio ad virtutem: alioqui non eſſet in eis remorſus conſcientiæ. Sed quòd non reducatur in actum contingit ex defectu gratiæ, & ex obſtinatione volũtatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iuſtitiæ, quæ ordinauit quod nũquam eis gratia daretur. Peccatum enim non ponit aliquem extra ſtatum naturæ, ſed bene extra perfectionem naturæ.

1. 2. q. 71. art. 1. & 2.

In 3. de libe. arbit.

Inclinatio ad bonũ nõ poteſt totaliter corrũpi.

1. 2. q. 85. art. 2. ad 3.

Ver. 1. DE MACVLA PECCATI.

C SEcundus effectus peccati eſt macula. Vnde de Salomone dicitur, Poſuiſti maculã in gloria tua, & Apoſt. Vt exhiberet ſibi ſponſam non habentem maculam, neque rugam. Ad cuius euiden-

1. 2. q. 86. art. 1.

Eccl. 47.

tiam ſciendum eſt, quòd macula in ſpiritualibus dicitur per ſimilitudinem maculæ in corporalibus. *Ephe. 5.* Macula autem in corporalibus dicitur, quādo aliquod corpus perdit nitorem ſuum ex contactu alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitorem: Vnum quidem ex refulgentia luminis naturalis, per quod dirigitur in actibus ſuis, de quo Pſal. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. *Pſal. 4.* Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, ſapientiæ, & ſcientiæ, per quod dirigitur homo ad benè & decenter agendum in ordine ad Deum. Contactus verò animæ eſt per adhæſionem, ſicut contactus corporalium eſt per copulationem. Et quia cùm quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amorem, contra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo contactu ſiue inhærentia perdit nitorem & refulgentiam, quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebroſus. Vnde Ephe. 5. Eratis aliquādo tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et peccatoribus dicitur Thren. 4. Denigrata eſt ſuper cabones facies eorum. Tale detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, metaphoricè ſiue ſimilitudinariè macula dicitur: Non quòd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum, ſed magis è conuerſo. Inquinatur tamen actione ſua, inordinatè eis inhærendo. Et licet intellectus non inquinetur ſed perficiatur, eo quòd rerum exteriorum ſpecies intelligibiles in ſe recipit, quia ſunt ſecundùm modum ipſius intellectus: voluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatè amatæ: & ex hoc anima maculatur, ſecundum illud. *Oſea. 9.* Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt. Non tamen macula illa aliquid poſitiuum, ſaltem abſolutum, in anima ſubiectiuatum. Nec ſignificat priuationem ſolam, ſed priuationem nitoris animæ ſiue gratiæ in ordine ad ſuam cauſam, quę eſt peccatū, ſiue ſit actus, ſiue omiſſio, aut defectus actus. Et ideo ſecundū diuerſa peccata diuerſæ ſunt maculæ in anima. Et ſimile eſt de vmbra quæ eſt priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et ſicut ſecundum diuerſitatem corporum obiectorū diuerſificātur vmbræ, ſic ſecundum diuerſitatem peccatorum diuerſificantur maculæ. Differentia tamen eſt inter maculam & vmbram: quia vmbra non manet, niſi quandiu corpus obiectum lumini quod eſt cauſa vmbræ, manet. Macula tamen manet ceſſante actu peccati, qui eſt cauſa eius, eo quòd macula importat defectum nitoris per receſſum à lumine rationis vel legis diuinæ. Et ideo quandiu homo manet extra huiuſmodi lumen, manet in eo macula peccati. Sed poſtquàm redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ: ceſſat macula. Licet enim actus peccati, quo homo diſceſſit à lumine rationis & legis diuinæ, ceſſet: non tamen homo ſtatim ad illud lumen in quo fuerat, redit: ſed requiritur aliquis motus volūtatis contrarius primo motui. Sicut ſi aliquis ſit diſtans alicui per aliquem motum, non ſtatim ceſſante motu fit ei propinquus, ſed oportet quòd appropinquet per motū contrarium. Tranſeunte verò obſtaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideo non eſt ſimile. Et quanuis poſt actum peccati nihil poſitiuum remaneat, niſi diſpoſitio vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiuum, ſcilicet ſubiectum aptum natum & priuatum coniūctione ad lumen diuinum. Et licet effectus dependeat ex ſua cauſa in eſſe & fieri, non tamen ſemper in conſeruari, maximè quando fit per motum, & ideo ſicut ceſſante motu locali, non ceſſat diſtantia: ſic nec ceſſante actu peccati, tollitur macula.

Ver. 2. DE REATV POENÆ.

1. 2. q. 87. art. 1. TErtius effectus peccati eſt reatus pœnæ, ſiue obligatio ad pœnam, quam Deus tam in antiquo quàm in nouo teſtamento peccatoribus comminatur. C Vnde Deut. 28. quòd ſi audire nolueris vocem domini Dei tui, vt cuſtodias & facias omnia mandata eius, venient ſuper te maledictiones iſtæ, &c. & Eſa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quòd ſi nolueritis, *Rom. 2.* & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos, & Luc. 12. Seruus ſciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis, & Apoſt. Tribulatio & anguſtia in omnem animā hominis operantis malum. Ad cuius euidentiam ſupponendum eſt quid ſit pœna. D. Tho. Dicit quòd tria ſunt de ratione pœnæ. Primum eſt, quòd habeat reſpectum ad culpam. Tunc enim aliquis propriè puniri dicitur, *De malo q. 1. art. 4. Pœna tria importat.* cùm patitur malum pro aliquo peccato quod commiſit: habet enim fidei traditio, quòd nullum nocumentum creatura rationalis poſſet incurrere, neque quantum ad animam, aut ad corpus, aut ad exteriora bona, niſi peccato precedente vel in perſona, vel ſaltem in natura, vnde D. Grego. Nulla noceret aduerſitas, ſi nulla dominaretur iniquitas, & ſic omnis boni quo quis poteſt vti ad operandum, priuatio, poteſt dici pœna in hominibus & angelis. Secundum quod eſt de ratione pœnæ, eſt quòd repugnet voluntati, aliquando actuali, cùm quis ſcienter pœnam patitur propter peccatum aliquando habituali: vt cùm ignorat ſibi ſubtrahi bonum, de quo doleret ſi ſciret. Aliquando eſt contra naturalem inclinationem voluntatis, vt cùm aliquis qui non vult virtutem, priuatur habitu virtutis: licet voluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio voluntatis eſt ad bonum virtutis. ¶ Notandum quòd pœna poteſt conſiderari dupliciter: Vno modo inquantum eſt ſatisfactoria, & ſic quodam modo eſt voluntaria, quia voluntariè acceptata, & hāc

poteſt

poteſt aliquis ſuſcipere pro peccato alterius:& ſic non dicitur propriè pœna ſimpliciter, reſpectu eius qui pro alio eam patitur ac ſuſtinet, cùm non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo. Et ſic paſſio Chriſti in comparatione ad ipſum, non fuit pœna ſimpliciter: ſed ſecundum quid, inquantum erat contra inclinationem naturalem. dicitur tamen pœna quo ad nos, cùm pro nobis paſſus fuerit. Vnde Eſaias dicebat, Peccata noſtra (hoc eſt pœnas peccatorum noſtrorum) ipſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit. Tertiò de ratione pœnæ eſt quòd in quadam paſſione cõſiſtat, hoc eſt quòd veniat ab extrinſeco. Et ſic pœna & culpa tripliciter differunt: quia culpa eſt malum actionis, pœna verò eſt malum agẽtis actionem culpabilem. Secundò differunt: quia culpa eſt ſecundum voluntatem, pœna contra voluntatem. Tertiò differunt: quia culpa eſt in agendo,& pœna in patiendo. ¶ His ſuppoſitis, notandum quòd licet vnum peccatum non poſſit eſſe per ſe pœna alterius peccati (vt D.Greg. ſuper Ezech. dicit) quia de ratione pœnæ eſt quòd ſint inuoluntaria,& de ratione peccati eſt, quòd ſit voluntarium: largè tamen & ex conſequenti vnum peccatũ poteſt eſſe pœna alterius peccati, vt idem Greg. dicit.& hoc tripliciter: Primò ex parte cauſæ: quia peccatum eſt remotio gratiæ, quæ prohibet & impedit cauſas inclinantes ad peccãdum, quę ſunt paſſiones & tentationes, quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ, ac etiam per virtutes & dona, quæ ſubtrahuntur per peccatum. Vnde cùm ipſa ſubtractio gratiæ ſit pœna, conſequens eſt quòd peccatum ex illa ſubtractione ſequens ſit pœna. Et hoc modo loquitur Apoſt. cùm ait: Propter quòd tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum, quæ ſunt animæ paſſiones, quia homines deſtituti auxilio gratiæ diuinæ, vincuntur à paſſionibus. & hoc modo ſequens peccatum dicitur pœna præcedentis. Secundò peccatum poteſt eſſe pœna alterius peccati, ex parte ſubiecti actus: quia pœna afflictionem inducit, ſiue actus ſit interior (vt patet in ipſa ira & inuidia ſiue actus ſit exterior, vt cùm aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno, vt expleant actum peccati, iuxta illud: Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Tertiò peccatum eſt pœna peccati ex parte effectus conſequentis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum nõ ſolùm eſt pœna præcedentis peccati, ſed etiam ſui.& in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationem: quia per hoc quòd homo patitur laborem atque detrimentum in peccando, retrahitur à peccato. Et licet pœnæ, ſecundum Philo. in 2. Ethic. inducant & reducant homines ad bonũ virtutis, quod non videtur fieri per peccatum, tamen cùm Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiam ipſorum qui peccant, vt humiliores & cautiores poſt peccatum fiant. Semper tamen ad emendationem aliorum, qui videntes alios ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. ¶ Circa reatũ pœnæ temporalis notãdum. quòd quidam putauerunt omnes pœnas temporales eſſe pro peccato actuali. Vnde dicebãt, Quis vnquam innocens periit? In hunc errorem incidiſſe videntur Apoſt. dum quærebant, Quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus naſceretur? Dicunt doctores quòd duplices ſunt pœnæ & punitiones ſiue infirmitates. Quædam ſunt communes, vt fames, peſtis, bella, inundationes aquarum:& tales Deus non immittit, niſi propter peccata actualia. & de illis intelligendum eſt dictũ D. Greg. Nulla noceret aduerſitas, ſi nulla dominaretur iniquitas. Quædam ſunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ. Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis, quod etſi per baptiſmum remittatur, quantum ad culpam, non tamen quantum ad pœnam: quamuis etiam propter alios fines Deus immittat ſine aliquo peccato. Magiſter Senten. in 4. diſt. 15. in quæſtione, cur homo torquetur, reſpondet quòd propter quinque: Primò, vt præmiũ cumuletur: vt patet in D. Virgine, Iob,& Tobia. Vnde Pſal. Multæ tribulationes iuſtorum &c. Secundò, ne faſtus dominetur, hoc eſt ad præſeruandum à peccatis,& conſeruandum humilitatẽ: quia multi ſunt, qui niſi tribularentur, ſuperbirent. Vnde Apoſt. Ne magnitudo reuelationũ mearum extollat me, datus eſt mihi angelus Satanę, ſtimulus carnis meæ,&c. Pœnæ enim & detrimẽta rerum exteriorum ſunt medicinæ ordinatæ ad ſalutem. Tertiò, vt pœnis corripiantur,& ſic ad punitionem & correctionem peccantium, vt emendentur. Sic punita eſt Maria ſoror Moyſi. Vnde Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerũt. Quartò, vt dupliciter puniantur, in hoc mundo. ſ.& in alio, vt incipiant infernum in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Antiochus, Herodes. Aſcalonita,& alij multi: quamuis Deus punitiones illorum ordinauerit ad ſalutem aliorum. Quintò, vt Deus glorificetur, ſiue ad diuinæ glorię manifeſtationem, vt in cæco nato, in cuius illuminatione gloria & potentia Dei ſunt manifeſtatæ. Quamuis etiam prædicti omnes, dempta D. Virg propter peccatum originale puniti fuerint, ſed non ſolũ: alias enim rationes nouit diuina prouidentia. ¶ Si quæratur an aliquis puniatur vel puniri poſſit pro peccato alterius. Circa hanc quæſtionem aliqui paſſus ſacræ ſcripturæ ſibi inuicem aduerſari vidẽtur. Ideo pro conciliatione illorum aduertendum eſt primò, quòd duplex eſt iudicium, ſ. humanum & diuinum,& quòd duplex eſt pœna. ſ. poſitiua & priuatiua. Item pœnarum quædam ſpiritualis, quę-

Eſa.53. *1.2.q.87. art.2.* *Super Eze.* *Rom.1.* *Iob.4.* *Ioan.9.* *An pœnæ temporales ſint ſemper pro peccati.* *Pſal.33.* *Pſal.33.* *Iudicium duplex.*

dam corporalis & quædam temporalis. Si loquamur de iudicio humano, nullus directè punitur pœna poſitiua ſpirituali aut corporali pro peccato alterius: quia non fuſtigatur: non occiditur, non excommunicatur. Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & eccleſiaſtico pro peccato alterius ſine culpa propria: non autem ſine cauſa, vt filij propter peccatum læſæ maieſtatis diuinæ & humanæ à parentibus commiſſum, priuantur bonis temporalibus parentũ, & propter paupertatem corpus indirectè patitur. Priuantur etiam honoribus vſque ad quartam generationẽ propter enormitatem criminis. Puniuntur etiam domeſtici excõmunicatorum interdicto. Si verò loquamur quo ad iudicium diuinum, nullus punitur à Deo pœna ſpirituali poſitiua ſeu priuatiua pro alio quantumcumque coniuncto: quia talis pœna non eſt medicinalis. vnde dictum eſt à Domino filiis Iſrael, qui vertebant parabolam in prouerbium, dicentes: Patres noſtri comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obſtupeſcunt: Viuo ego (dicit Dominus) quia non erit

Ezech.18. vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim animæ meæ ſunt: ſicut anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: & infrà: Non portabit filius iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij, & Deut. 24. Non occidentur parentes pro filiis, nec filij pro parẽtibus, ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur. ¶ Si autem loquamur de pœna temporali aut corporali, tunc ſæpenumero Deus filios pro parentibus venit triplici ratione: Primò ratione præſeruationis, vt præſeruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit quòd Deus magnam gratiã fecit paruulis, quos ante vſum rationis aqua ſubmerſit in diluuio, quia fuerũt ſaluati, ſaltem illi pro quibus oblata fuerant ſacrificia: & ſi vixiſſent, fuiſſent damnati, ſicut patres eorum. Vnde Pſalm. Ne fiant ſicut patres eorum, generatio praua & exaſperans. Sic ſæpè filios vſurariorum & filias meretricum aufert Dominus de medio. Ideo Sap. 4. dicitur, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum

Filij puniũtur pro peccatis parentum.

eius, aut ne fictio deciperet animam illius: ac etiam ad præſeruandum patres & matres à damnatione, quia ſunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ ſteriles quæ non genuerunt, &c. Sunt multi qui cùm non habent filios, ſunt boni, colunt Deum, &c. Poſtmodum cùm habent, obliuiſcũtur,

Pſal.77. &c. Ideo, &c. Secundò ratione imitationis. Regula enim generalis eſt, quòd quando filij imitãtur peccata parentum, ſunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbant & augent peccata parentum. & ſic intelligitur illud Exod 2. Ego ſum Deus zelotes, viſitans iniquitates parentum in fi-

Luc.23. lios, vſque in tertiã & quartam generationẽ. & illud Matth. 23. Et vos implete menſuras patrũ veſtrorum, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ab Abel vſq; ad ſanguinẽ Zachariæ filij Barach. &c. Dicuntur autẽ puniri peccata parentum quia filij in peccatis parentũ nutriti, ſunt proniores ad peccandũ: & tum propter conſuetudinem, tum etiã propter exemplum patrũ, amplius peccant, quaſi authoritatiuè ſequentes: & maiori pœna digni ſunt, ſi pœnas patrũ vidẽtes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertiam & quartam generationem, quia conſueuerunt homines tantum viuere, vt ſic mutuò filij videre poſſint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et ſic Iudæi hodiè puniũtur, quia approbãt facta patrũ, & voluiſſent interfuiſſe, & peiora feciſſe. & ſi hodie viueret Chriſtus, & eſſet paſſibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamẽ ſolùm, ſed etiam proprius, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorũ proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorũ quodam modo redundat in illos, inquãtum filius eſt aliquid patris, & alij ſunt coniuncti: tum etiam quia domeſtica exempla & domeſticæ pœnæ magis mouent. Vnde quãdo aliquis nutritus eſt in peccatis parentum, vehementer ſequitur ea: & ſi ex eorum pœnis filij nõ deterrentur, obſtinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio eſt propter indebitam generationem, ſiue propter peccata quæ parentes in generatione cõmittunt. Vnde 2. Reg. 12. habetur quòd filius Dauid ideo mortuus eſt, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit quòd quando parentes abutuntur matrimonio. Deus punit filios & parentes in ipſis, faciendo eos claudos, gibboſos, monſtruoſos, & maculatos, portantes etiam in facie teſtimoniũ iniquitatis parentũ. Quærunt aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parentes habeãt tales filios. Hoc poteſt cõtingere naturaliter propter defectum aut ſuperabundantiã virtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parẽtũ in generatione cõmiſſis, vt quãdocunq; vident filios, reminiſcantur iniquitatũ, & torqueãtur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates:

1.Theſſ.4. quia non abutuntur. Ideo Apoſt. Non in paſſione deſiderij, ſicut gentes quæ ignorãt Deũ. ¶ Circa reatũ pœnæ æternæ aduertendũ eſt quòd non omne peccatũ inducit reatũ pœnæ æternæ, vt D.

in 4.Dialog. Grego. dicit. Quædã enim peccata leuioris culpæ remittuntur poſt hanc vitam, vt ſunt venialia, quæ non repugnant ordini diuini iuſtitiæ, neq; contrariantur ipſi principio ordinis, quod eſt vltimus finis: quia ſunt circa ea quæ ſunt ad finem, ſeruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex ſacris literis conſtat Matth. 25. Ibunt hi in ſuppliciũ æternũ, iuſti autẽ in vitam æternã. & Mat. 3. dicitur, Non habebit remiſſionẽ in æternũ, ſed erit reus æterni delicti.

Ideo

Ideo enim peccatum meretur pœnam æternam, quia ſubtrahit ordinem primi principij æterni. Er quia manente cauſa manet effectus: ideo quãdiu peruerſitas ordinis remanet, neceſſe eſt quòd remaneat reatus, ſed de his amplius ſuprà. 16. § 4. verſi. 34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum eſt ſuprà. *ca.16.§.4. ver.22.*

§. 2. DE PECCATO MORTALI.

A PEccatum mortale (vt ſuprà dictum eſt ex D. Auguſt.) eſt dictum, factum, concupitum, vel omiſſum contra legem Dei: Peccatum enim veniale non eſt contra legem Dei, ſed præter. Peccatum mortale ex genere ſiue ex obiecto eſt, cùm voluntas fertur in aliquid, quod ſecundũ ſe repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finem, ſiue ſit contra dilectionem Dei, vt blaſphemia, periurium, ſiue contra dilectionem proximi, vt adulterium, furtum, & homicidium, aut contra aliqua alia præcepta. Hoc autem eſt quando homo deliberatè cõtrauenit præcepto affirmatiuo vel negatiuo: quia (vt dicit D. Greg. & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1.) quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, neceſſe eſt fieri, ſi præcipiatur affirmatiuè: & neceſſe eſt non fieri ſi prohibeatur. *1. 2. q. 88. art. 1. ad 1.* *Peccatum mortale.* *In epiſtola ad Ioann.*

§. 3. DE PECCATO VENIALI.

B PEccatum poteſt tripliciter dici veniale: Primò, quia eſt veniam conſecutum & ſic D. Amb. dicit quòd omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquam cauſam in ſe, quæ diminuit culpam, vt cùm fit ex infirmitate vel ignorantia, & hoc dicitur veniale ex cauſa. Tertiò dicitur peccatum veniale ex genere pro ſpecie accepto, ſiue ex obiecto quod dat ſpeciem actui, vt dicere verbum ocioſum. Peccatum veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam ſpeciem, cùm contingat ſecũdum diuerſa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo veniale ex genere ſiue ex obiecto eſt, quando voluntas fertur in id quod continet quandam deordinationem: non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi, ſiue non eſt contra præceptum vel prohibitionem Dei. Notandum tamen quòd actus morales non ſolùm recipiunt rationem boni ex obiecto, ſed etiam ex aliqua diſpoſitione agentis, vt quando non eſt plenè liber, prout in motu ſecundò primo, vel cũ apponit malas circunſtantias: & ſic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cum quis ordinat verbum ocioſum ad adulterium. Non tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale, poteſt eſſe mortale quia variatur moraliter propter libertatem & circunſtantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter contingit: Primò ex ſurreptione, cũ ratio non eſt ſufficienter libera, vt dictum eſt. Secundò ex modicitate obiecti: quia verſatur circa parum. Quod enim parum eſt (vt dicunt Iuriſtæ) pro nihilo reputatur, vt accipere ſpinter à proximo, vel illum modicum contriſtare. Si verò eſſet aliquid notabile, eſſet mortale in his tamen conſideranda eſt qualitas & cõditio perſonarum, ac etiã facultas bonorum. Aureus enim parum eſt regi, & multum viduæ. Parua contriſtatio data diſpoſito ad vindictam, mortalis eſt, quæ, ſi non eſſet taliter diſpoſitus, eſſet venialis. Conſiderandus eſt etiam effectus, vt ſi pluribus tranſeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineam hominis pauperis, & accipiat ſolum vnam vuam, & omnes ſequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit cauſa ingreſſus aliorum, reus eſſe videtur. & ſic reſolutoriè habetur, quòd peccatum veniale eſt triplex, ſcilicet ex ſurreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primum differt genere à mortali. ſecundum & tertium ſunt eiuſdem generis cum mortali. *2. 2. q. 88. art. 2.* *Peccatum veniale.* *Peccatum veniale ex obiecto.*

Ver. 1. DE DIFFERENTIA PECCATI VENIALIS A MORTALI.

C MVltiplex eſt differentia inter peccatum mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem ſolũ à medijs. Secunda, quia mortale eſt contra præceptum & ordinem rationis: veniale autem non ſed præter. Tertia, quia morale inducit reatũ pœnæ æternæ, & veniale ſolùm pœnæ temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem non, ſed ſolùm impedit feruorẽ, hoc eſt actum eius, vt dictũ eſt. Quinta, quia in quolibet peccato mortali ſunt quatuor, ſcilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem tranſit, ſicut ſagitta, emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pœnæ æternæ. Peccatum verò veniale non relinquit propriè maculam cum non priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et ſi alicubi dicatur peccatum veniale maculã inducere, intelligendum eſt ſecundum quid, pro quanto impedit feruorem. Sexta differentia eſt quo ad remiſſionem dupliciter: Primò, quia mortale non remittitur in alio mundo, ſicut veniale. Secundò, quia mortale in hac vita non remittitur, niſi per ſacramentum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem abſque ſacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. DE QVALITATE PECCATI VENIALIS.

D PEccatum veniale eſt diſpoſitio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Pec- *1. 2. q. 88. art. 3.*

catũ tamen veniale ex genere non diſponit ad mortale ex genere directè, cùm differāt ſpecie: licet poſſit diſponere per quandam conſequentiam ex parte agentis, quia augmentata diſpoſitione & habitu mentiendi iocosè, poteſt libido peccati creſcere, quòd finem ſuum conſtituet in mēdacio iocoſo, & veniet ad mendacium pernicioſum. Peccatũ verò veniale ex ſurreptione vel ex imperfectione actus diſponit ad mortale ex genere, quia ſe habent ſicut perfectũ & imperfectũ in eadē ſpecie, & ſic qui parua & modica furari ſolitus eſt, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus ſecundò primos, hoc eſt non plenè deliberatos non reprimit, faciliter admittet tertiò primos, hoc eſt deliberatos. Peccata venialia, ſecundum Apoſt. ſignificantur per lignum, fœnum, & ſtipulam: quia ſicut huiuſmodi congregantur in domo, & non pertinent ad ſubſtantiam ædificij: & poſſunt comburi, etiam ædificio remanente, ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manente ſpirituali ædificio, hoc eſt charitate, & virtutibus infuſis, ac donis Spiritus ſancti, & committentes illa, pro eis patientur ignē tribulationis, in hac vita, vel ignē purgatorij poſt hanc vitam. ¶ Ex præmiſſis habetur quòd inter peccata venialia vnũ eſt grauius alio, ſecundum quod voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, ſaluo tamen ordine ad finem vltimum.

Ver.3. DE INCOMPOSSIBILITATE PECCATI VENIALIS IN ANGELIS.

1.2.q 89. art. 4. de Malo. q.7. art. 9. PEccatum veniale ex genere aut ex ſurreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri poteſt: de angelis bonis manifeſtum eſt, cùm ſint in gratia conſummata: de malis etiam non eſt dubiũ, cũ ſint obſtinati, & omnia referant in finem mortalem. & eadem ratione dicendum eſt de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non poſſit inueniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus exiſtentibus, apparet ex eo quòd non ſunt diſcurſiui. Vnde ſequitur quòd quandocunque conſiderant concluſiones, conſiderant illas in principijs. & ſic mēs angeli non fertur circa media, niſi ſecundũ quod ſunt ſub ordine finis, & per conſequens non poſſunt deordinari circa media, circa quæ eſt peccatum veniale, niſi deordinentur circa finē, quod fit per peccatũ mortale. Et licet dæmones facere poſſint aliqua quæ ſunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant. E

Ver.4. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM IVSTITIA ORIGINALI.

1.2.q. 89. art.3. De malo. q.7. art. 7. 4. de Ciui. PEccatum veniale cum iuſtitia originali ſtare non poterat, non quidem propter altitudinem ſtatus: ſic quòd illud quod in nobis eſt veniale, propter altitudinem illius ſtatus fuiſſet mortale. Nec intelligendum eſt in ſenſu diuiſo, ſed in ſenſu compoſito: ſic quòd Adam non poterat primò peccare venialiter. Cuius ratio eſt, quia cùm omni peccato debeatur aliqua pœna, & ſtante iuſtitia originali non poterat eſſe aliquid pœnale, vt D. Aug. dicit, ſequitur, & c. quia ſi ſtante originali iuſtitia peccaſſet venialiter, fuiſſet in eo iudicium erroneum, quod eſt pœna & malũ intellectus. Præterea peccatum veniale contingit in nobis, vel ex ſurreptione, vel per deordinationem exiſtentem circa media, ſeruato ordine ad finem. Sed vtrunque cōtingit propter defectum cuiuſdam ordinis, ex eo quòd vires inferiores nõ continētur firmiter ſub ſuperiori ratione. Quòd enim in nobis contingant ſubiti motus ſenſualitatis, eſt quia ſenſualitas nõ eſt totaliter ſubiecta rationi. Quòd verò humanus animus deordinetur circa media, ſeruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quòd media non ordinantur infallibiliter ad finem, qui tenet ſummum locum, quaſi primum principium appetibilium. Quemadmodum enim in ſpeculatiuis homo habens rectā intētionem circa principia, non poteſt errare circa concluſiones, niſi ſit defectus cōnexionis principiorum circa concluſiones, quæ ſic ſe habent in agibilibus ad principia, ſicut media ad finem. Sed in F

4. de Ciui. ſtatu innocentiæ (vt infra dicetur) erat infallibilis ordinis firmitas, vt ſemper inferius contineretur ſub ſuperiori, quamdiu ſummum hominis contineretur ſub Deo, vt etiā D. Aug. dicit. Et ideo impoſſibile erat quòd inordinatio in homine eſſet, niſi inciperet ab hoc quòd ſummum hominis non ſubderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Vnde primum peccatum hominis fuit cauſa mortis, vt dicitur Rom.5. Nec obſtat quòd glo. ſuper illud 1. Tim.2. Adam non fuit ſeductus. vbi dicit: Inexpertus diuinæ ſeueritatis in illo falli potuit, vt crederet veniale eſſe commiſſum. Quia accipit ibi veniale pro facilè remiſſibili. & (vt D. Aug. dicit) prius præceſſerat elatio mentis mortalis, ante quàm illud crederet: Sicut in muliere, antequam dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et

2. ſuper Gene. ad lit. quamuis diſpoſitio per ſe neceſſariò præcedat habitum, & peccatum veniale ſit diſpoſitio ad mortale, non tamen eſt per ſe neceſſaria, ſed contingenter & per accidens. vnde non ſequitur quòd Adam qui primò poterat peccare mortaliter, poſſet etiā primò peccare venialiter, propter illam firmitatem ordinis virium inferiorum: qui ordo non poterat tolli, niſi primò ſummum hominis deordinaretur vt dictum eſt. Si Adam fuiſſet creatus abſque iuſtitia originali, propter defectum illum potuiſſet primò peccare venialiter. Si dicatur: Qui poteſt plus, poteſt minus: ſed mortale eſt plus, igitur. Dicēdum quòd illa regula vera eſt in his quæ ſunt eiuſdem ordinis & rationis,

vt in

vt in ponderibus,non in aliis omnibus,vnde non ſequitur,Homo poteſt generare hominem,ergo aſinum. Et quamuis in motu locali prius accedatur ad minus diſtãs quam ad plus diſtans,& mortale plus diſtet à rectitudine primi ſtatus quàm veniale: non tamen oportet in motibus voluntatis (qui ſpirituales ſunt) id obſeruari. Et cum D. Aug. dicit quòd Adam ſolicitauit aliqua experiendi cupiditas,cum videret mulierem accepta eſca non eſſe mortuam,per illam cupiditatem intelligit elationem mentis mortalem,quam iuſtitia originalis nõ prohibebat,ſicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quòd Adam in illo ſtatu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis,& Deus poterat aliquid præcipere ſub pœna temporali,ſiue ſub pœna peccati venialis: Dicendũ eſt quòd illo caſu ſtante,licet Adam potuiſſet tranſgredi illã ordinationem,non tamen primò propter prædictũ ordinẽ. Nec ſequitur quod Adam peccãdo mortaliter,prius habuerit iudicium erroneum directiuum illius elationis,& ſic pœna præceſſit culpam. quia non habuit prius tempore,ſed ſolùm natura. Præterea illud iudiciũ erroneum dupliciter poteſt comparari ad volũtatem: Primò vt dirigens elationẽ,& ſic eſt prius natura. Alio modo inquãtum acceptatur à voluntate,quæ eſt primum principiũ deordinationis.& ſic eſt poſterius natura. Nec eſt inconueniens quòd pœna & culpa ſint ſimul tempore. cum omnis inordinatus appetitus pœna ſibi ſit. Non inconuenit etiam quòd idem ſit prius & poſterius reſpectu diuerſorum.

Ver.5. DE INCOMPASSIBILITATE VENIALIS CVM SOLO ORIGINALI.

A Peccatum veniale cum ſolo originali eſſe non poteſt: quia ante completũ vſum rationis nemo 1.2.q.89.
poteſt peccare venialiter. Sed in primo inſtanti completi huius rationis quilibet tenetur ſe cõ- art.6.
uertere in Deum,quod ſi faciat,conſequitur gratiã & remiſſionem peccati originalis: ſi verò non De malo
faciat peccat mortaliter:igitur. Maior patet: quia ante completũ vſum rationis nemo poteſt pec- q.7.ar.10.
care venialiter ex ſurreptione,neque ex imperfectione actus:igitur,&c. Primum patet:quia defe- ad 8.
ctus ætatis,qui impedit vſum rationis,excuſat à peccato mortali ex genere, ergo etiam à peccato ex genere:quia ad vtrunque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excuſat à maiori peccato,excuſat à minori,ſtante eadem cauſa excuſationis,ſicut iuſtum bellum quod excuſat ab homicidio,excuſat à percuſſione,rapina,& furto:ſed veniale ex genere eſt minus quàm mortale:igitur,&c. Secundum patet:quia veniale ex ſurreptione:quamuis non ſupponat completã volũtatem in actu exercito,ſupponit tamen completam libertatem in facultate voluntatis,quia motus ſecundò primi ideo imputantur voluntati,licet nõ poſſit pro tunc plenè reprimere: quia ratio antea poterat præuidere,& illos motus impedire, aliàs ſi ratio non poterat antea præuidere & impedire,non debent imputari. Quia hæc tota & ſola ratio quare motus primò primi, ſiue omnino præuenientes vſum rationis,non imputantur: quia non ſunt aliquo modo nec in ſe, nec in cauſa voluntarij. Et ideo licet pueri ante plenum vſum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter:quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem, qua potuiſſent illos præuenire & non impedire. Minor autem pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo inſtanti completi vſus rationis datum eſt naturale pręceptum ſufficienter ei promulgatum: quamuis etiam aliqui poſtea non recordentur vt ſe cõuertant in Deum eo modo quo cognoſcunt: Quia ad hoc natura intellectualis (ſecundum D. Aug.) creata eſt, vt ſummum bonũ intelligeret, intelligendo amaret,&c. Ergo naturali præcepto tenetur ſe dirigere,& in finem vltimum ordinare: eam ob rem angeli mali in ſecundo inſtanti, in quo habuerunt completum vſum rationis,mortaliter peccauerunt,propter tranſgreſſionem huius præcepti,de ſe debitè conuertendo in vltimum finem,eadem ratione homines. Quia primum quod occurrit homini deliberandũ
& ordinandum,& ipſemet homo,cùm Deus (qui illud præceptum naturæ dedit,de quo Chriſtus Mat.6.
ait, Primum quærite regnum Dei) nõ deficiat in neceſſariis: ſequitur indidiſſe rationi quòd primum in primo inſtanti vſus rationis occurrens, eſſet ipſemet homo. Ideo homo quàm citius poteſt,debet ſe ordinare in illum finem ſ. bene eſſe, per debita media & honeſta eligendo viuere ſecundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ,ſi de illa habet notitiam per fidem: vt baptizati,qui propter baptiſmum non deobligantur ab illo præcepto,cum gratia perficiat naturam, & nõ deſtruat illam: Et cum ſint in gratia, veriſimile eſt quòd impleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando voluntatem ad bonum honeſtum. & ſic præſtituunt verum finem vltimum,ſaltem confuſè. Non eſt tamen neceſſe dicere quòd omnes impleant hoc præceptum,nõ ſolùm propter libertatem,ſed etiã propter malã aſſuetudinẽ ante actũ plenę libertatis ſiue diſcretionis acquiſitam. vnde fit quòd pars ſenſitiua magis mouebit ad delectabilia mala,quàm fides & charitas ad bonum honeſtum. Ideo expedit quòd pueri ante annos diſcretionis inducantur ad honeſta: ad quam inductionem etiam inclinantur parentes. Et quia non eſt omnibus certum,& aliqua non recordantur an impleuerint, vel non: ideo non tenentur confiteri in ſpeciali,ſed ſufficit quòd in generali: ſicut de aliis quorum memoriam non habent,dicendo, Quo.

cunque modo offenderim Deum, dico meam culpam. Minor pro prima & ſecunda parte probatur per illud Zacha.1. Conuertimini ad me, & ego conuertat ad vos. Ibidem poſt prædictum præceptum ſi impleatur, pollicetur conuerſionem ſuam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quòd quandocunque homo bene & debitè vtitur naturalibus ſuis erga Deum, ipſe vtitur ſua liberalitate & miſericordia erga hominem peccata indulgendo. Nec obſtat quòd diſpoſitio naturaliter præcedit habitum ſiue formam, non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiam iuſtificantem, quæ in primo inſtanti completi vſus rationis gratis datur, requiritur aliqua diſpoſitio præcedens tempore. Et licet puer incipiens habere vſum rationis, poſſit per aliquod tempus abſtinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omiſſionis prædictæ conuerſionis, ſi quàm citò poteſt, non ſe conuertat ad Deum vel finem honeſtum. Ideo ſi liberè ſe diſtrahat circa curioſa, peccat mortaliter omiſſiuè, & venialiter

Induciarũ tẽpus datũ paruulis.

commiſſiuè. ¶ Ex præmiſſis patet quòd ante tempus completi vſus rationis datum eſt tempus induciarum paruulis, quod ad ea quæ aliàs eſſent venialia: ſic quòd nõ peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi vſus rationis; tum etiam propter ſcandalum.

Ver.6. DE REMISSIONE PECCATI VENIALIS IN PVRGATORIO.

3.p.q.83. art.3.ad 3. & q.87. art. 8. De Malo. q.7.art.1. Matth.18.

QVia ſuperiùs c.16.§.4.ver.8.dictũ eſt de remiſſione peccati venialis in hoc mundo, & quòd B
in inferno eſt irremiſſibile, & æternaliter punitur: ideo nunc ſolum de remiſſione peccatorum venialium in purgatorio dicendum eſt. Manifeſtum eſt autem ex ſacris literis quod aliquod peccatum remittitur in alio ſeculo. vnde Chriſtus, Si quis dixerit verbum in Spiritum ſanctũ, non remittetur ei, nec in hoc ſeculo, nec in futuro: quia non apparet quòd aliud peccatum poſſit remitti niſi veniale, non ſolum quantum ad pœnam, ſed etiam quantum ad culpam, quando contingit quòd quis in charitate exiſtens, dormiendo intercipitur à morte violentâ & extrinſeca. Conſtat enim quòd illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita: & tamen propter venialia non impeditur perpetuò à vita æterna, ad quã nullo modo peruenit, niſi ab omni culpa immunis ſit, iuxta illud Apoc.21. Nihil coinquinatum aut abominationem faciens, introibit in illam. igitur, &c. Remittuntur autem ibi per feruorem charitatis: in cuius actum exeunt in primo inſtanti ſe-

Eccl.11.

parationis à corpore, cũ ſe ſentiunt in tormentis. Et licet in purgatorio non ſit ſtatus merendi, eſt tamen ſtatus mutandi voluntatem, quando non eſt obſtinata, quia tunc eſt immutabilis, iuxta illud. Si ceciderit lignum, &c. Et quamuis in via quis facilius cadat in peccatum quàm reſurgat, ſecus tamen eſt poſt mortem: quia licet propter mutationem ſtatus animæ in purgatorio non poſſint mereri, poſſunt tamen impedimentum tollere.

Ver.7. CONTINVATIO DICENDORVM.

QVum peccatum originale (de quo conſequenter dicendum eſt) pro formali nil aliud ſit quã C
priuatio iuſtitiæ originalis, conſequẽs eſt vt abſque ea cognoſci non poſſit. ideo de ea in primis dicendum eſt.

§. 4. DE IVSTITIA ORIGINALI.

1.2.q.83. art.2.ad 2. Iuſtitia orig. Eccl.7.

IVſtitia Originalis Erat quoddam donum gratuitum eſſentiæ animæ ipſi Adæ infuſum, gratiæ D
gratum facienti connexum, quo ratio & voluntas ipſius Adæ omnino ſubdebantur Deo: & vires ſiue potentiæ inferiores tam appetitiuæ quàm apprehenſiuæ ipſi rationi, & corpus animæ, ad promptè, faciliter, ac delectabiliter implendum imperium ſiue præceptum eius. Per hanc iuſtitiam originalem dicitur Deus feciſſe hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto conſiſtebat. Primus ordo erat ſubiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia ſtante illa, in omnibus obediebat Deo, repugnabat & reſiſtebat malo per gratiam gratum facientem iuſtitiæ originali annexam. Secundus ordo erat ſubiectionis virium inferiorum rationi: ſic quòd nulla eſſe poterat difficultas aut rebellio in parte ſenſitiua. Tertius ordo erat ſubiectionis corporis animæ. Hi tres ordines erant ſubordinati, & ſecundus pendebat ex primo, & tertius ex ſecundo. Hanc rectitudinem ſiue harmoniam prædictorum ordinum firmiter tenebat iuſtitia originalis: ſic quòd ſtante primo, ſecundus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinem iuſtitia originalis tenebat, non tamen inuariabiliter: quia Adam non fuit confirmatus in gratia, vt rei probauit euẽtus: ſed dimiſſus fuit in manu conſilij ſui, &c. vltra mandata naturalia, adiecit vnum poſitiuum, de quo Gen.2. Ex omni ligno paradiſi comede: de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta, quæ per eum fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, ſ. corporalis & ſpiritualis. intimata vnde ſubditur, Quacunque die comederis morte morieris, hoc eſt duplici morti ſubiectus eris, ſpirituali ſcilicet ſtatim incurrendæ, & corporali non ſtatim, ſed tempore præordinato.

Ver.1.

Ver.1. DE PERFECTIONE PRIMI HOMINIS IN STATV INNOCENTIÆ.

A IN productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progreſſum: Primus, prout exie-runt à ſolo Deo immediatè. Secundus, prout producũtur à Deo mediantibus cauſis ſecundis. Quantum ad primum, conueniens erat quòd res quę à Deo ſolo immediatè producuntur, eſſent perfectæ, eò quòd ex eis aliæ procedere debebãt. Cauſa enim debet eſſe potior effectu. Ideo Deu. 32. Dei perfecta ſunt opera. Natura verò creata cum non ſit tantæ potentiæ, procedit de imperfecto ad perfectum, vt videmus in plantis & animalibus. Hinc eſt quòd Adam & Eua in ſua formatione fuerunt perfecti, & quantum ad corpus, & quantum ad animam, maiori perfectione quàm filij, qui ab eis procreati fuiſſent, etiam in illo ſtatu, ſi perſeueraſſent.

Progreſſus rerum duplex.

Ver.2. DE PERFECTIONE CORPORIS HOMINIS IN PRIMO STATV.

B COrpus Adæ & Euæ fuiſſe perfectum in quantitate ex Gen. cõſtat, cũ eis fuerit factum præceptum generandi, Creſcite, &c. & ideo in tali ſtatu & quantitate, in qua homines qui perfectè generare poſſunt. & cũ eis fuerit datum dominiũ ſuper animalia, ſequitur quòd erant in tali fortitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt quòd Adã creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Chriſtus, qui dicitur ſecundus & nouiſſimus Adã, quãdo incœpit prædicare, incipiens anno. quaſi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cũ ergo Dei perfecta ſint opera, ſequitur quòd Adam & Eua fuerunt creati in ſtatura ætatis perfectę. Hæc autem perfectio quantitatis non procedebat ex iuſtitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuiſſent iuſtitiam originalem) non fuiſſent in tanta quantitate cõcepti & nati, nec adeò fortes & potentes, ſicut Adã: ſed paulatim proceſſiſſent & creuiſſent in quantitate & fortitudine, ſicut nunc. Quia regula generalis eſt, Quòd in omnibus aſſerendis ſequi debemus naturam rerum, niſi aliter ea quæ ſunt ſupra naturam, authoritate diuina nobis reuelata fuerint, Illa enim quæ ſunt ſupra naturam, ſola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prędictus progreſſus paruulorum ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiuſmodi reuelatum fuit: igitur, &c. Habuiſſent tamen ſufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad ſugendum vbera, & alia huiuſmodi, melius quàm in ſtatu naturæ corruptæ, in quo (vt D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quòd iuxta ſe iacẽtibus mãmis magis poſſunt eſurientes flere, quã ſugere. Et quãuis quædam animalia ſtatim nata habeant vſum membrorum prout coturnices, non tamen hoc procedit ex eorum nobilitate, cùm quędam perfectiora non habeant. Sed hoc eis contingit ex ſiccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui conſequuntur generationem, potuiſſent in illo ſtatu fuiſſe, puta defectus materiæ (non enim fuiſſent omnes æquales) non tamẽ defectus tendentes ad corruptionem, ſicut ſunt defectus ſeniles.

Gen. 1. & 2.
Adam & Eua qua quantitate creati.
1. Cor. 15.
Luc. 2.
Luc. 2.
1. p. q. 97. art. 1.

Ver.3. DE IMMORTALITATE ET IMPASSIBILITATE HOMINIS IN PRIMO STATV.

C HOminem fuiſſe ante peccatum immortalem Apoſt. docuit dicens: Per vnum hominẽ peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum nõ erat mors. Immortalitas tamen illa non erat ſecundum naturam, cùm capacitas materiæ eius non fuiſſet repleta, ſicut materię cælorũ. Nec fuit aliqua diſpoſitio intrinſeca in homine, quæ redderet eum immortalem, ſicut poſt reſurrectionem. Sed erat immortalis ex parte cauſæ efficientis & præſeruãtis, ſ. Dei, qui (vt D. Aug. ait) hominem facit, qui quãdiu non peccaret, immortalitate vigeret, vt ipſe ſibi author eſſet aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim corpus eius erat indiſſolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo corpore exiſtentem: ſed inerat quædam vis animæ ſupernaturaliter data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præſeruari, quamdiu ipſa Deo ſubiecta manſiſſet. Et ſic illa vis præſeruandi erat ex iuſtitia originali, quæ non erat naturalis animæ, ſed per donum gratiæ, per quam præſeruabatur ab exteriori lęſione, partim quidem per propriam rationẽ, & partim per diuinam prouidentiam, quæ ſic ipſum tuebatur, vt nihil ei occurreret ex improuiſo, à quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidum radicale per herbas & fructus lignorum paradiſi. Et quo ad calorem naturalem per lignum vitæ, quod habebat virtutem fortificandi debilitatem caloris naturalis, prouenientẽ ex admixtione extranei. Vnde D. Aug. dicit, quòd arbor vitæ medicinę modo corruptionem hominũ præſeruabat: non tamẽ ſimpliciter immortalitatem cauſabat. Neque virtus quæ inerat animæ ad conſeruandum, cauſabatur ex ligno vitæ, quod etiam non poterat immortalitatem præſtare, vt nunquam diſſolui poſſet. Quia virtus vniuſcuiuſque corporis finita eſt: ideo virtus ligni vitæ non poterat dare virtutem durandi tempore infinito, ſed vſque ad determinatũ tempus, quo finito vel homo tranſlatus fuiſſet ad ſpiritualem vitã, vel iterum indiguiſſet ſumere de ligno vitæ, quod per tempus longiſſimum præſeruaſſet. Vnde Gen. 3. Videte ne fortè mittat manum ſuam ad lignum vitæ, & comedat, & viuat in æternũ. Cũ autem egeret cibo & potu, in quibus ſemper manet aliqua fæculentia; neceſſe fuiſſet in illo ſtatu ſuperfluitas emitti: fuiſſet tamen diuinitus prouiſum, vt ex hoc nulla indecẽtia

1. p. q. 97. art. 1.
In lib. de q. no. & vet. teſta.
In lib. de q. no. & vet. teſta.

ſequuta fuiſſet. Et quamuis immortalitas eſſet per donum gratiæ,& per peccatum deperdita: non tamen ſequitur quòd ſi Adam recuperauit donum gratiæ, recuperauerit etiam hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiam quã amiſit, quo ad omnes effectus, ſed ſolum quo ad remiſſionẽ culpæ & meritum gloriæ. Et quia hoc priuilegium immortalitatis fundabatur in dono iuſtitiæ originalis, quæ non ſolum data erat Adæ pro ſe ipſo, ſed pro poſteris: ſequitur quòd filij eius fuiſſent immortales,& per conſequens impaſſibiles paſſione ad corruptionem tendẽte. ¶ Ex quo apparet quòd filij non fuiſſent parentibus moleſti fletibus & eiulatibus. Et quamuis in digeſtione fuiſſet corruptio cibi, tamen illa & aliæ, ſi quæ erant (quemadmodum & ſomnus) ad perfectionẽ ordinatæ erant, ſicut corruptio virginitatis ad procrationem prolis. Ideo nõ fuiſſent diſpoſitiones corruptiuæ, ſicut nec deſitiones ſpecierum ſenſibilium.

Ver.4. DE GENERATIONE IN STATV IVSTITIÆ ORIGINALIS.

1.p.q.98. art.1. CVm natura humana creata fuerit ad implendas angelorum ruinas, & tertia pars angelorum D
cecidetit, Deúſque ſolũ Adam & Euã immediatè formauerit: neceſſe eſt dicere quòd eos ad multiplicandum genus humanum creauerit. Nam præceptum generationis eis dedit, dicẽs: Creſ-
Gen.1. cite & multiplicamini,& replete terram. Et cũ natura ſic proceſſiſſet in generando, ſicuti Deus illam inſtituit,& Deus maſculum & fœminam formauerit: conſequẽs eſt quòd in illo ſtatu fuiſſet diuerſitas ſexus,& ſic mares & fœminæ. Et cùm Philoſ. dicit quòd fœmina eſt mas occaſionatus, quaſi præter intentionem naturæ, intelligit de natura particulari, quæ intendit generare ſibi ſimi-
In lib. de Ge. le, niſi impediatur, vel per defectum virtutis, vel per defectum materiæ: ſicut paruus ignis non poteſt comburere ligna viridia: qui defectus in illo ſtatu non fuiſſet. Sed fœmina non eſt præter intentionem naturæ vniuerſalis. Et defectus virtutis impediens generationem maſculorum, quãdoque contingit ex aliquo accidenti extrinſeco, vt Philoſ. dicit, quòd ventus Septentrionalis coadiu-
In lib. de Animal. uat ad generationem maſculorum,& Auſtralis ad generationem fœminarum. Quandoque etiã ex apprehenſione animæ, ad quam de facili mutatur corpus, maximè in illo ſtatu, in quo corpus erat ſubiectum animæ. Proceſſiſſet autem generatio donec cõpletus fuiſſet numerus à Deo prædeſtinatus: & fuiſſent tot generati, quot angeli ceciderunt. Et ſecundum aliquos, fuiſſent genera-
In lib. de He. tæ tot fœminæ, quot maſculi. ¶ Sed difficultas eſt an facta fuiſſet generatio per commixtionem maris & fœminæ, ſicut nunc. Hæc difficultas oritur propter dicta Grego. Niceni, qui dixit quòd in paradiſo multiplicatum fuiſſet genus humanum, ſicut angeli, abſque concubitu, per operatio-
14.de Ciu. nem diuinæ virtutis. Dicit etiam quòd Deus ante peccatum fecit maſculum & fœminam, reſpiciens ad modum generationis, quod futurum erat poſt peccatum. D. etiam Aug. dicit quòd illo ſtatu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virili ſemen immitti, ſicut nunc poteſt eadem integritate ſalua, fluxus menſtrui cruoris emitti. Aliter tamen apparet dicendum pro-
3.p.q.2. art.3. pter tria fundamenta: Primum eſt D. Dion. dicentis naturalia non ſubtrahi, nec dari homini per peccatum. Cùm ergo ſexus & membra generationis data eſſent homini ante peccatum, & fœmina in adiutorium non ad aliud quàm ad generationem, cum in omnibus aliis homo per virum melius iuuetur quàm per mulierem: ſequitur quòd fuiſſet illorum membrorum vſus, ſicut nunc.
1.p.q.99. art.1.& q.101.art.1. Secundum fundamentum eſt Diui Auguſtini, dicentis quòd ea quæ à ſola voluntate Dei proueniunt ſupra omne debitũ naturæ, nobis innoteſcere non poſſunt, niſi quatenus in ſacra ſcriptura traduntur. Sed præmiſſus modus generationis eſt ſupra omne debitum naturæ, & nil de eo in ſacris literis traditum eſt: igitur non eſt aſſerendus. Tertium fundamentum eſt vna regula generalis D. Tho. quæ talis eſt in omnibus aſſerendis ſequi debemus naturam rerum, niſi aliud in ſacris literis reueletur ſupra naturam. Sed nulla reuelatio eſt de illo modo: igitur ſequendus eſt ordo naturalis generationis, quæ fit per cõmixtionem. Quia in illo ſtatu erat iuſtitia originalis, qua corpus ſubdebatur animæ, vt dictum eſt. Ideo generatio fuiſſet abſque aliquo ardore libidinoſo, & abſque aliqua fœditate, quãuis fuiſſet maior & purior delectatio, quæ non abſorbuiſſet tunc vſum rationis, ſicut nunc. Tunc enim fuiſſent honorabiles nuptiæ,& thorus immaculatus. Et ſic intelligendus & gloſandus eſt Greg. Nicenus. & quantum ad corruptionem, D. Aug. intellexit de corruptione propria ſenſitiua, aut de alteratione diſponente ad corruptionem ſuppoſiti, & nõ de corruptione inducente ad perfectionem, prout fuiſſet corruptio ciborum ad perfectionẽ ſuppoſiti,& corruptio virginitatis ad perfectionem ſpeciei: aliàs oportuiſſet in natiuitate cuiuſlibet fieri magnum miraculum,&c. Nullus tamen dolor fuiſſet in partu quia (vt idem Aug. dicit) ad pariẽdum non doloris gemitus, ſed naturalis impulſus fœminea viſcera relaxaſſet. Dicit præterea idem Aug. 9. ſuper Gen. ad literam, quòd primi parentes non ſunt vſi coniugio in paradiſo, eò quòd formata muliere, poſt modicum temporis propter peccatum eiecti ſunt, vel quia expectabant diuinam authoritatem ad determinatum tempus.

Ver.

Ver.5. DE PERFECTIONE ANIMÆ IN STATV INNOCENTIÆ.

IN illo ſtatu eſſentia animæ perfecta erat per gratiam gratum facientem, & iuſtitiam origina-
lem ei annexam:& cum originalis iuſtitia data fuiſſet Adæ & poſteritati,ſequitur quòd quem- 1.p.q.100.
admodum iuſtitia originalis fuiſſet transfuſa,ſic & gratia vnde Anſelmus dicit, quòd ſimul cũ ra- art.1.
tionalem haberẽt animam,iuſti eſſent,quos generaret homo,ſi non peccaret. Quia cũ homo na- In lib. de
turaliter generet ſibi ſimile in ſpecie, neceſſe eſt quòd filij ei aſſimilẽtur in omnibus accidentibus cõcep.virg.
conſequentibus naturam ſpeciei,niſi ſit error vel defectus in operatione,qui non fuiſſet in illo ſta-
tu.Sed iuſtitia originalis erat accidens conſequens naturam ſpeciei humanæ,non quidem ex prin-
cipiis ſpeciei cauſatum,ſed ſicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum : igitur,
&c.& ſic iuſtitia originalis & gratia transfuſa fuiſſet à patre in filium, non directè & immediatè,
ſed ex conſequenti,prout & anima quæ eſt à Deo per creationem:tamen à patre diſpoſitiuè.Non
tamen filij nati confirmati fuiſſent in gratia aut iuſtitia originali : & ideo quamuis primi parentes
non peccaſſent,filij eorum potuiſſent peccare propter libertatem arbitrij:quia non fuiſſent dona- In lib.cur
ti maiori priuilegio quàm parentes.Et ſi in oppoſitum adducatur dictum Anſelmi,qui dicit quòd Deus &
ſi primi parentes non peccaſſent,ita confirmarentur cũ omni propagine ſua,vt vltrà peccare non homo.
poſſent: Dicendum quòd hoc non dixit aſſerendo,ſed opinando:vel intellexit poſt completũ nu-
merum electorum,quia tunc glorificati fuiſſent.

Ver.6. DE PERFECTIONE INTELLECTVS IN STATV INNOCENTIÆ.

A QVm ſcientia non ſit accidens conſequens naturã ſpeciei,ſed indiuidui: ſequitur quòd pueri 1.p.q.101.
in ſtatu innocentiæ non fuiſſent nati cũ ſcientia:quia ex regula data, Vbi authoritas diuina
deficit,debemus ſequi conditionem naturæ animæ, (quæ vt dicitur in 3.de Anima) eſt tanquã ta-
bula raſa,in qua nihil depictum eſt,&c.Sed perfeciſſent in ea progreſſu temporis, inueniendo vel
addiſcendo abſque difficultate. Nec tamen propter hoc ſequitur quòd fuiſſet in eis ignorantia, li-
cet bene neſcientia,quam D.Dion.ponit in Angelis. Habuiſſent tamen ſcientiam, quæ compe- 7.c. cæleſt.
tiuiſſet eis ſecundum tempus ſuum ad dirigẽdum illos in operibus iuſtitiæ,in quibus homines di- Hierar.
riguntur per principia vniuerſalia iuris naturæ,quæ multò perfectius intellexiſſent,quàm nunc in-
telligamus. ¶ Ex præmiſſis,maximè ex prædicta regula, apparet quòd pueri in illo ſtatu non ha-
buiſſent ſtatim perfectum vſum rationis,cùm natura in omnibus generatis procedat de imperfe-
cto ad perfectum:ſicut nec animalia habent ſtatim perfectum vſum membrorum & induſtriæ,ſi-
cut poſtea. quod patet,quia aues docent volare pullos ſuos, ¶ Sed quia Adã fuit immediatè crea-
tus à Deo,vt eſſet principium omnium aliorum, ideo ſicut fuit creatus in perfecta quantitate ac
diſpoſitione & vſu membrorũ:ita etiã in perfecto vſu rationis,& cũ omnibus ſcientiis.Non tamẽ,
ſecundũ D.Tho.vidiſſet diuinam eſſentiã pro illo ſtatu, quia ſi continuè vidiſſet, non fuiſſet via- An Adã
tor,nec peccaſſet,ſicut nec beati.Cognouiſſet tamen Deum altiori cognitione,quàm nos nũc. Et eſſentiam
ſic eius cognitio fuiſſet quodammodo media inter cognitionem præſentis ſtatus,& patriæ. Quia Dei vide-
pro illo ſtatu cognouiſſet per ſpecies intelligibiles infuſas,quæ ſunt perfectiores acquiſitis. Nam rit.
ſpecies intelligibiles à ſenſibus corporeis abſtractæ,non ita clarè repræſentant ſpiritualia,ſicut ſpe-
cies intelligibiles quæ non ſunt à ſenſibus abſtractæ, ſed à Deo infuſæ. Vnde primus homo non
impediebatur per res exteriores à clara & firma contemplatione intelligibilium affectuum, quos
ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D.Aug.dicit quòd fortaſſis Deus primis homi- 2. ſuper
nibus loquebatur, ſicut cum angelis loquitur, ipſa incommutabili veritate illuſtrans mentes eo- Gen. ad li-
rum:etſi non tanta participatione diuinæ eſſentiæ,quantam angeli percipiunt. ¶ Quidam dicunt teram.
quòd Adam in raptu vidit diuinam eſſentiam, quod nituntur probare ex eo quòd ſopor in ſacris
literis ſignificat viſionem omnium : quæ non poteſt haberi, niſi per viſionem diuinæ eſſentiæ.vn-
de Eſa.29. dicitur:Quoniam immiſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis,claudet oculos veſtros, Num.12.
prophetas, & principes veſtros, qui vident viſiones : & erit vobis viſio omnium, ſicut verba li- 2. Cor.12.
bri ſignati. Sed in raptu immiſit Deus ſoporem in Adam, & poſtmodum mirabilia myſteria
protulit : igitur habuit viſionem omnium, & libri ſignati. Præterea ideo dicitur quòd Moyſes
clarè vidit diuinam eſſentiam, quia debebat eſſe doctor Iudæorum : & D.Paulus,quia debebat
eſſe doctor Gentium. Sed an debebat eſſe doctor & director omnium hominum:igitur,&c. Nec
propter hoc ſequitur quòd fuerit præſcius peccati ſui, & per conſequens non potuerit vitare:
quia cùm diuina eſſentia ſit ſpeculum voluntarium, non neceſſariò vidit peccatum ſuum. & li- De veri. q.
cet viderit Chriſtum incarnandum,vt glorificatorem,non tamen vt redemptorem. D.Tho.tenet 18.art.3.
oppoſitum,eò quòd præmiſſæ authoritates & rationes non neceſſariò cõcludant. Ideo dicit quòd 1.p.q.94.
non habuit fidem de redemptore explicitè, licet implicitè crederet Deum ſufficienter prouiſu- art.2.
rum omnibus, quæ ſuæ ſaluti erant neceſſaria. ¶ Non poterat etiam pro illo ſtatu angelos videre
per eſſentiam,licet perfectiorem cognitionem haberet,quàm nunc habeamus : quia nũc propter

corruptionem naturæ corpus quod corrumpitur,aggrauat animam, & impedit à cognitione ſubſtantiarum ſeparatarum.Habebat tamen ſcientiam omnium rerum,in quibus homo natus eſt inſtrui.& hæc ſunt omnia quæ virtualiter exiſtunt in primis principijs per ſe notis,hoc eſt omnium quæ homines naturaliter cognoſcere poſſunt. *Adami ſcientia.* Cuius ratio aſſignari poteſt ex perfectione rerũ immediate à ſolo Deo productarum. Hanc omnium rerum ſcientiam Deum dediſſe Adæ, colligi poteſt ex eo quòd adduxit animalia ad eum,vt videret quomodo vocaret ea,& ex hoc quòd Adã nomina impoſuit rebus, *Gen. 2.* ſequitur quòd cognoſcebat naturas rerum: debent enim nomina eſſe cõſona proprietatibus earum.Alia verò quæ nec naturali ſtudio hominis cognoſci poſſunt, nec neceſſaria ſunt gubernationi vitæ humanæ,primus homo non cognouit:ſicut ſunt cogitationes hominum, & futura contingentia,& quædam ſingularia, vt puta quòd lapilli iacent in flumine, & alia huiuſmodi. ¶ Ex prædictis patet quòd Adam non profeciſſet in ſcietitia naturalium quantũ ad naturam ſcitorum,licet bene quantum ad modum ſciendi.Quo ad ſupernaturalia verò profeciſſet,etiam quantum ad numerum per nouas illuminationes.Nec ſimile eſt de profectu meriti & ſcientiæ:quia vnus homo non eſt alteri principium merendi, ſicut & ſciendi. ideo non debuit ſic creari,vt in merito proficere non poſſet. *1. p. q. 94. art. 4.* ¶ Adã & tota eius poſteritas tali perfectione donati erãt, vt ſtante iuſtitia originali,decipi non poſſet.vnde D.Aug. *14 de Ciu. Dei.* Approbare falſa pro veris non eſt natura inſtituti hominis,ſed pœna damnati. Nullum enim in illo ſtatu poterat ineſſe malum: ſed adhærere falſo eſt malum intellectus, cuius obiectum eſt verũ. Et cũ filij Adæ habuiſſent iuſtitiam originalem,ſequitur quòd illa ſtante,non potuiſſent decipi. *In ſtatu innocentiæ non poterat decipi.* Nec obſtat quòd Apoſt,dicit, Adam non fuit ſeductus,mulier autem ſeducta fuit in præuaricatione:Quia illa ſeductio etſi præceſſerit peccatum operis,ſubſecuta eſt tamen peccatum internæ elationis:quia (vt D. Aug.dicit) Mulier verbum ſerpentis non crederet, niſi iam ineſſet menti eius amor propriæ poteſtatis, & quædam de ſe ſuperba præſumptio. Adam verò poſt ſimilem elationem fuit ſeductus: quia credidit vxori referenti verba ſerpentis. & ad Apoſtolum dicendum quòd intellexit à ſerpente ſiue à diabolo,nõ à muliere. Et quamuis aliquid præſentatũ fuiſſet ſenſui vel phantaſiæ aliter quàm eſſet,ſicut quòd remotius repræſentatum fuiſſet oculo Adæ,minus quidem, cum natura oculi per peccatum non fuerit variata. Non tamen fuiſſet deceptus, quia per rationem veritatem diiudicaſſet, vt faciunt aſtrologi & perſpectiui per lineam viſualem. *An Adã in primo ſtatu ſomniaſſet.* Quidam dicunt quòd non ſomniaſſet, quia ſomnia proueniunt ex aliqua indiſpoſitione vel inordinatione naturali,quæ in illo ſtatu non fuiſſet:vel nõ ſomniaſſet, niſi ſomnia delectabilia. Et licet filij eius potuiſſent peccare, & mentiri ipſi: non credidiſſet ita eſſe,ſed quòd poſſibile eſſet. & hoc non eſſet exiſtimare ſeu approbare falſum pro vero. vel poteſt dici quòd fuiſſet ei diuinitus ſubuentum in his quorum ſcientiam nõ habebat: ſicut dictũ eſt de nocumentis corporis.Nec eſt inſtantia quã quidam afferunt, quòd in tentatione non fuit ei ſubuentum ne deciperetur,licet tũc maximè indigeret: quia iam præceſſerat in eo peccatũ elationis,nec ad diuinum auxilium recurſum habuit. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd Adam nullam opinionẽ habuiſſet in naturalibus.Nec obſtat quòd D.Ambr.dicit,Omne peccatũ eſt ex errore: quia vt dictũ eſt,non intelligitur de errore præcedẽte actum peccari,ſed de concomitante, vel de errore electionis,prout eligit quod non eſt eligendum, ſecundum quẽ dicitur omnis malus ignorans. *3. Ethic.* Hic autem error præſupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & aſſenſum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ quàm aliorum perfecta fuiſſet per charitatem & alias virtutes infuſas,quas habuiſſent nõ ſolùm quo ad habitum,ſed etiam quo ad actũ, niſi eas quæ repugnant perfectioni primi ſtatus:ſicut ſunt patientia,pœnitentia,& miſericordia, quarum actus nõ habuiſſet. *1. p. q. 95. art. 1. & 3.* Et quamuis donum perſeuerantiæ non habuerit:habuit tamen perſeuerantię virtutem.

Ver.7. DE DOMINIO QVOD COMPETEBAT HOMINI IN PRIMO STATV.

1. p. q. 96. art. 1. ADam in ſtatu innocentiæ habebat dominationem & præſidentiã ſuper omnia animantia. C Dixit enim Deus, Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram,& præſit piſcibus maris, volatilibus cæli,&c.& iterum, Dominamini piſcibus maris,&c. Ratione etiã probari poteſt:Quia ſicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectũ,vt materia ad formam: Ita in vſu rerum plantæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibũ & ſubuentionem hominũ. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Phil. *1. Poli.* quòd venatio animaliũ ſylueſtrium eſt iuſta & naturalis, quia per eam homo vẽdicat quod eſt naturaliter ſuum. *Venatio animaliũ ſylueſtriũ.* Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentiæ, qua ſemper inferiora per ſuperiora gubernantur,&c. Nõ tamen in illo ſtatu indiguiſſent homines animalibus ad ſuſtentationem neque ad tegumentũ,quia nudi erant,& non erubeſcebant,& lignis paradiſi ac plãtis nutriti fuiſſent:neque etiam ad vehiculũ,propter corporis robur. Indigebant tamẽ ad experimentalem cognitionẽ ſumendã de naturis eorum:quod ſignificatum eſt per hoc quòd Deus miniſterio angelorum animalia duxit ad Adã,&c. Et licet animalia non habeant rationem, vt capacia eſſent præceptorum

homi

hominis:habent tamen quandam participationem prudentiæ & rationis, ſecundum æſtimationem naturalem, ex qua contingit quòd grues ſequuntur ducem,& apes obediunt regi. Sic omnia animalia per ſeipſa homini obediſſent,& diuina prouidentia mouente ea, ad deſiderium hominis ſpirituali inſtinctu naturæ ad eum veniſſent,& melius obediſſent, quàm nunc quædam domeſtica obediant. In hoc tamen dominio non fuiſſent æquales: quia quæ ſunt à Deo, ordinata ſunt. Ordo autem, vt D. Aug. dicit, conſiſtit in diſparitate, cùm ſit parium diſpariúmque rerum ſua cuique loca tribuens diſpoſitio, dictum eſt quòd in illo ſtatu fuiſſet diſparitas quo ad ſexum, fuiſſet pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur. Non enim fuiſſet corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agentis aliquod commodum vel auxilium acciperet magis & minus, ſecundum quod diuerſis cibis diuerſarum virtutum ex libero arbitrio vſi fuiſſent. Sic etiam ſecundum diuerſam aeris diſpoſitionem,& diuerſum ſitum ſtellarũ, aliqui robuſtiores corpore,& melioris complexionis generati fuiſſent. Similiter quantum ad animam, cùm habuiſſent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus ſe applicaſſent. Ita tamen quòd in illis qui excederent, nullus eſſet defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

Rom.13.
19 de Ciui. Dei.

Ver.8. DE DOMINIO HOMINIS SVPER HOMINEM IN STATV INNOCENTIÆ.

A DOminium hominis ſuper hominem, ſecũdum Philoſ. eſt duplex: Quoddam eſt dominium ſeruorum, quo ſerui contra voluntatem ſuam & proprium bonum ſuum ſubduntur dominis. & tale dominium non fuiſſet in ſtatu innocentiæ, in quo nullum pœnale erat: ſed id quod eſt contra propriam voluntatem, eſt pœnale: Igitur,&c. Aliud eſt dominium liberorum, in quo ſubditi diriguntur ad proprium bonum ipſorum vel totius communitatis. Et tale dominium hominis ſuper hominem fuiſſet in ſtatu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia conditio hominum in ſtatu innocentiæ non erat nobilior, quàm conditio angelorum inter quos eſt prælatio, vt dictum eſt: Igitur. Secunda ratio, quia homo eſt naturaliter animal ſociale: ſed ſocialis vita multorum nõ poteſt conueniens eſſe, niſi aliquis præſideat, qui ad bonum commune intendat (multi enim per ſe intendunt ad multa, vnus verò ad vnũ.) Ideo dicit Philoſo. quòd quandocunque multa ordinãtur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigens. Tertia ratio, quia vt dictum eſt, vnus homo habuiſſet ſupereminentiam ſcientiæ & iuſtitiæ ſuper alium:& fuiſſet inconueniens, niſi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnuſquiſque gratiam quam accepit, in alterum adminiſtrantes. ¶ Ex his ſequitur quòd vxores non fuiſſent ſubditæ viris, ſicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum eſt Euæ,& ex conſequenti aliis, Sub viri poteſtate eris. Non quin Eua ante peccatum eſſet ſub poteſtate viri, ſed non ſub tali preſſura contra voluntatem, & in ea tribulatione. in qua nunc ſunt quaſi omnes vxoratæ.

1.p.q.96. art 4.
Dominium duplex.
1.Pet.4.
Gen.3.

Ver.9. DE PERFECTIONE APPETITVS SENSITIVI IN PRIMO STATV.

B APpetitus ſenſitiuus tam iraſcibilis quàm concupiſcibilis in ſtatu innocẽtiæ fuiſſet perfectus virtutibus moralibus infuſis,& ſucceſſu tẽporis acquiſitis, ac etiam inuariabili ordine ſubiectionis ad portionem ſuperiorem ſcilicet intellectum & voluntatem, ſic quòd in eis nullæ fuiſſent paſſiones inordinatæ, ſiue rebelliones præuenientes rationem, ſed ſolùm moderatæ, virtuoſæ, & imperatæ. De creatione Euæ,& præceptis ipſi & Adæ datis, tentatione, præuaricatione, punitione,& tranſlatione in campum Damaſcenum, vbi ſecundum aliquos, creatus fuit: vide apud expoſitores in ſecundum & tertium caput Geneſeos, & quæ dicta ſunt ſuprà cùm de Paradiſo terreſtri ageretur.

1.p.q.95. art.2.

§. 5. DE PECCATO ORIGINALI.

C PEccatum originale eſſe ex traductione Adæ in omnes poſteros, qui ab eo per rationem ſeminalem proceſſerunt, in primo inſtãti creationis & trãſfuſionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam Apoſt. hoc manifeſtè aſſerit dicens: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,& per peccatũ mors,& ita in omnes mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccatum dicimur natura filij iræ,& per conſequens rei mortis & condemnationis, ſubiecti diſſidio inteſtino, tribulationibus, calamitatibus, & miſeriis huius ſeculi: & oppoſitum dicere eſt hæreſis Pelagianorum ab Eccleſia cum authore ſuo & ſequacibus reprobata. ¶ Ad cuius euidentiam ſupponendũ eſt primò, quòd hoc vocabulum (peccatũ) in ſacris literis vario modo ſumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet reſpectum ad peccatum delendũ. Et ſic Hoſtia, Sacrificium,& oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebantur peccata. vnde Oſeas, Peccata populi mei comedent, ſcilicet ſacerdotes. Et Apoſto. Chriſtum vocat peccatum, dicens: Quoniam Deus erat in Chriſto mundum reconcilians.& poſt pauca dicit, Eum qui non nouerat peccatum (ſcilicet Chriſtum, qui peccatum non fecit, nec inuẽtus eſt dolus in ore eius) fecit peccatũ (hoc eſt hoſtiã pro peccato) vt nos efficeremur iuſtitia Dei

1.2.q.81. art.1.
Rom.5.
Ephe.2.
Peccati multiplex acceptio.
Oſeæ 4.
2. Cor.5.

in ipſo.& alibi:Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum (hoc eſt deleuit & fugauit peccatum) in carne. Aliquando accipitur peccatum, pro pœ-
1.Petr.2. na debita peccato. Vnde D.Petrus.Peccata noſtra, hoc eſt pœnas peccatorum noſtrorum, ipſe,ſ. Chriſtus tulit,& dolores noſtros ipſe portauit.& infrà, Poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum, hoc eſt pœnas iniquitatum noſtratum. Aliquando accipitur pro eo quod inclinat vel inducit ad peccandum. Et hoc modo concupiſcentia actualis (hoc eſt paſſio & appetitus ſenſitiuus, quo caro dicitur aduerſari ſpiritui, appetendo ſibi amica, ſuauia, & delectabilia, (quæ lex Dei prohibet, re-
Iacobi 1. fugiendo à duris & laborioſis, quæ lex Dei ſuſtinere præcipit) dicitur peccatū. Vnde D.Iac. Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Et hoc modo Apoſt. concupiſcentiā
Rom.7. actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiſcentiam neſciebam (ſ.eſſe peccatum) niſi lex diceret, Non concupiſces. Dicit prætetea, Occaſione autem accepta, peccatum (hoc eſt vis appetitiua) per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam, hoc eſt vis appetitiua facta eſt efferatior, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitum ſemper, cupimúſque negata. Et itetum cùm Apoſt. dicit: Si autem quòd nolo, illud facio: iam non ego operor illud, ſed quod inhabitat in me peccatum. loquitur de motibus primò primis, qui ſunt ab appetitu ſenſitiuo, & non à voluntate.
Appetitus ſenſitiuus. Ideo appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia originali (qui ab aliis dicitur fomes) eſt cauſa illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur lex membrotū, captiuans hominem in legem peccati, hoc eſt vehementer inducens in captiuitatem peccati. Secunda, quia diabolus ea vtitur virtute tanquam inſtrumento. Tertia, quia ex Adæ
Rom.7. peccato proceſſit, quòd vis illa appetitiua aduerſetur ſpiritui, & concupiſcat contra legem Dei. Quia ante peccatum Adæ vis illa erat frenata iuſtitia originali, & non poterat deordinari, ſicut fracto freno peccatum Adæ, per quod relicta eſt conditioni ſuæ naturæ, quæ eſt proſequi ſuauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere à duris & laborioſis, quæ lex Dei præcipit. Aliquando etiam peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ conſiſtit in elongatione à regula, & in auerſione à Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinę: quia vbi non eſt lex, non eſt præuaricatio. vnde Iac.1. Concupiſcentia cum conceperit, parit
Rom.4. peccatum, hoc eſt actum inordinatum contra legem Dei. ¶ Ex præmiſſis patet quòd omne illud quod nominatur peccatum, habet relationem ſeu habitudinem aut reſpectum ad culpam, vel tāquam effectus ſicut pœna, vel tanquam delens culpam & pœnam, vt oblationes & ſacrificia. & Chriſtus qui valde impropriè dicitur peccatum, eò quòd obtulit ſe in ſacrificium ad delendū peccatum, pœnas peccatorum ſuſtinendo, vel tanquam inducens, vt concupiſcentia, vel tanquam diſponens, vt peccatum veniale: vel habet relationem cauſæ, vt peccatum mortale, quod eſt cauſa auerſionis. Vnde ſequitur quòd peccatum veniale non habet propriè rationem culpæ, cùm nō ſit contra legem Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiam quòd peccatum originale (quod non habet proprium voluntarium) minus habet de ratione culpæ, quàm veniale, ſi comparetur ad perſonam particularem.& ſic minus propriè dicitur peccatum. Ptout manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinſeca, ſcilicet culpabilitate voluntatis, minus habent de culpa quàm voluntas. Sic filij Adæ vocantur peccatores, culpabilitate extrinſeca ex peccato Adæ prouenienie. Ideo minus habenr de culpabilitate quam Adam, & minus propriè vocantur peccatores. ¶ Secundò ſupponendum eſt quòd carnis vocabulo in ſcripturis ſacris aliquando vocantur homines carnales, qui ſcilicet dediti ſunt terrenis & carnalibus deſideriis, quorum adhæſione vnum cū carne efficiuntur. vnde 1. Cor.6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Sicut qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt cum eo. Sic accepit Chriſtus carnem, cùm dixit: Quod natum eſt ex carne, caro eſt.& Apoſt. cùm dicit: Sapientia carnis mors
Gala.1. eſt:& cū ait, continuò non acquieui carni aut ſanguini, hoc eſt hominibus carnalibus. Et ſic accipiēdo carnem, caro includit peccatum. vnde Rom.8. Qui in carne ſunt, Deo placere nō poſſunt. & in eodem, Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. & 2.Cor.5. Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Aliquando tamen caro ſignificat hominem viſibilem & ſenſibilem, etiā abſque aliqua corruptione peccati: vt cum dicitur, Verbum caro factum eſt, hoc eſt homo corporeus ex carne compoſitus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & ſenſibilis, in qua vis appetitiua, concupiſcibilis, & iraſcibilis inſunt. ſic accipitur cùm dicitur, Qui Chriſti ſunt, carnē ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.

Ver. t. DE QVIDITATE PECCATI ORIGINALIS. D

OMnes catholici doctores in hoc conueniūt, vt dicant peccatum originale eſſe peccatū naturæ, & in nobis non eſſe perſonale: ſic quòd voluntate noſtra perſonali fuerimus facti natura filij iræ, ſed ſolùm volūtate primi parentis, in quo, tanquā in principio naturæ, eramus omnes quodā modo vt membra in corpore. Et ideò ſicut peccatū hominis, quod ſola voluntate cōmittitur, attri-

attribuitur & imputatur omnibus mẽbris, & omnia membra patiuntur: Sic primũ peccatum Adę
quod fuit in ipſo actuale & perſonale, fuit cauſa priuationis iuſtitiæ originalis & gratiæ, & per
conſequens deordinationis naturæ & perſonæ ipſius ac noſtræ, imputatur nobis, & patimur pro
illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriã aut iniuſtitiã, reputãdo filios *Naturâ filij iræ.*
iræ & indignationis & cõdemnationis: quia per irã indignationem, & cõdemnationem, accipitur
ſola excluſio à gratia & originali iuſtitia: ac etiam à regno cælorum, & reſtitutio naturæ ad cõditio-
nem ſuã, à qua eramus exempti per iuſtitiam originalẽ, quæ cũ annexis data fuerat Adæ principio
originis noſtri generis, & iure hæreditario, omnibus filiis & poſteris ab eo per propagationẽ ſemi-
nalem procreatis, dummodo Adã & filij eius præcepta Domini ſeruarẽt. Et quia Adã non ſerua-
uit, per inobedientiã ipſe & poſteri iure illo priuati ſunt. Exemplum cõmuniter datur de rege, qui
gratis ex liberalitate ſua dedit cuidam nobili caſtrũ pro ſe & tota poſteritate ſua, ea lege vt fideli-
tatem ei ſeruaret: quod ſi non faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis eſſet nullam in-
iuriam faceret rex ipſi nec filiis eius, ſi priuaret eos caſtro ea lege & conditione dato, Concordant
præterea omnes in hoc quòd in peccato originali ſunt duo: Primum dicitur priuatio iuſtitiæ origi-
nalis, quæ impediebat illã deordinationem, & ſeruabat illam harmoniã. Secundum ſunt potentiæ
deſtitutæ & deordinatæ à rectitudine, quam habebant ex ipſa iuſtitia originali. Aliqui vocant pri-
uationem iuſtitiæ originalis formale peccati originis: & ipſas potẽtias deſtitutas & deordinatas vo-
cant materiale. ¶ Sed difficultas eſt quid horũ in nobis habeat rationem culpę & fomitis: quia cer- *Quid in nobis habet ratione culpæ orig.*
tum eſt ipſam priuationẽ iuſtitiæ originalis ſecundũ ſe nõ habere rationem culpæ, cùm ſit à Deo,
qui non eſt cauſa culpę, aut deordinationis: cum omnia quæ ſunt à Deo, ordinata ſint. Nec nũc in
peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationẽ culpæ, ſed pœnæ, cùm ſit directè à Deo, & con- *Rom. 13.*
tra voluntatẽ: quamuis ex cõſequenti dicatur voluntaria, vt dictum eſt. Cõſtat enim quòd Adam
non intendebat priuationem illam nec pro ſe nec pro filiis ſuis. Nec filij eius cùm concipiũtur &
incurrunt peccatum originale, huiuſmodi priuationem intendunt, neque intendere poſſunt. Igitur
priuatio illa ſecundũ ſe conſiderata, non habet rationem culpæ ſed pœnæ, & ſic eſt effectus culpæ
ipſius Adæ. ¶ Nec etiã debitum habendi iuſtitiã originalem, illi priuationi ſecũdum quoſdam an-
nexũ, poteſt habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale debitum poteſt oſtendi aliqua
lege. Nulla enim lex obligat, niſi promulgata & poſſibilis: ſed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit
promulgata paruulo, antequam incurreret peccatum originale, cùm nõ eſſet capax: & impoſſibi-
le ſit ei habere iuſtitiã originalem, cùm ſit actualiter in peccato originali: igitur nullũ eſt in eo de-
bitum illius iuſtitiæ, cùm impoſſibiliũ nulla ſit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipſi Adæ
& poſteris, cùm veniſſent ad vſum rationis de ſeruanda iuſtitia originali, quam habuiſſent ab ipſo:
non tamen fuiſſet talis lex data his, qui non habuerũt nec habere potuerunt. Et ſic tota culpa non
ſeruatæ iuſtitiæ originalis fuit in Adã, qui eam ſeruare poterat, & non ſeruauit. Nec etiam ipſæ po-
tentiæ deſtitutæ ſecundũ ſe poſſunt habere rationem culpæ, cùm ſint naturales & à Deo. Natura- *3. Ethic.*
libus autem non meremur neque demeremur aut vituperamur, igitur, &c. Præterea omnis crea-
tura de ſe eſt bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) & oppoſitũ eſt hæ-
reſis Manichæorum. Nec obſtat quòd appetitus ſenſitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc eſt præter
eius intẽtionem, cùm ex natura ſuæ cõditionis afficiatur his quæ ſunt ſibi amica, ſuauia, & delecta-
bilia, & refugiat à duris & laborioſis. Vnde ſi hodiè crearetur nouus homo eiuſdẽ ſpeciei nobiſcum *Gene. 1.*
in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius ſenſitiuus ha-
beret ſimilem conditionem & motus cum noſtro, & inclinaret ad delectabilia & ſibi amica, &c.
Cùm igitur illa vis appetitiua, ſenſitiua libertatem nõ habeat, & ſequatur cõditionem ſuam: quam
culpam ſecundum ſe habere poteſt? Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari poteſt, à li-
bertate voluntatis procedit: quia ſi voluntas non ſit libera (vt in dormientibus & furioſis ac pue-
ris) nulla culpa eſt. Conſtat autem quòd paruuli in inſtanti infuſionis animæ non habẽt voluntatẽ
liberam, igitur. ¶ Præterea potentiæ illæ manent in baptizatis, ergo non ſunt peccatum originale,
vel baptiſmus non delet culpã originalem, quod eſt hæreticum. Inſuper ſi quis ex negligentia ſua
morbum & deordinationem incurrit, morbus nõ eſt culpa, quãuis ex culpa euenerit: ſed peccatũ
originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Pſal. Infirmus ſum, ſana me Domine) & nõ ex negli-
gentia paruuli, ſed Adæ: ergo non poteſt dici culpa in paruulo, niſi denominatione extrinſeca, vt
dictũ eſt de manu. Neceſſe eſt ergo dicere, quòd culpa originalis peccati ſit in nobis aliquid præ-
ter priuationẽ iuſtitiæ originalis, & præter debitũ habendi illam, ac etiã præter potentias: vel pec-
catum originale nõ dicitur culpa, ſed pœna. Nec poteſt dici quòd concupiſcẽtia habeat rationem
culpæ, quia vel accipitur concupiſcentia pro actu appetitus concupiſcibilis: & talis non poteſt dici
culpa originalis, cùm nõ ſit in paruulis actu, ſed ſolùm aptitudine, prout aptitudi venãdo eſt in ca-
tulis quàm primùm nati ſunt. Sed illa aptitudo concupiſcẽdi nõ eſt aliquid aliud à potentia appe

titiua, quæ (vt probatum eſt) non eſt culpa. Nec etiam ſecundum quod eſt deordinata, & trahit ad delectabilia, poteſt habere rationem culpæ, vt dictum eſt de ægritudine. ¶ Nec poteſt etiam dici, quòd infectio ex peccato Adæ relicta, quam quidam vocant tabem, alij qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbida vel eſt aliquid priuatiuum, vel poſitiuum. Si primum, non poteſt ſecundum ſe habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa eſt deordinatio proueniens ex actu voluntatis: & inquirendum eſt de priuatione illa: quia cùm priuationes non cognoſcantur niſi per habitum: non poteſt dici niſi quod habitus illius priuationis ſit potentia appetitiua, ſiue appetitus concupiſcibilis priuatus iuſtitia originali & ei annexis. quæ priuatio (vt dictum eſt) non eſt culpa ſed pœna. Nec poteſt etiam dici quòd ſit aliquid poſitiuum inclinans & inducens ad peccandum: quia omne poſitiuum in creatura exiſtens, habet rationem entis, & per conſequens, boni, cum ens & bonum conuertantur, & ſic à Deo; & per conſequens non poteſt dici culpa, cùm Deus non ſit cauſa culpæ. Et cùm illud poſitiuum ſit à Deo, non poteſt ex natura ſua inducere ad aliquam culpam, cui non poſſit per voluntatem reſiſti, cùm Deus ſit intentator malorum. Si autem non ſit à Deo, quærendum eſt de cauſa: quia illa qualitas morbida non eſt ab Adã, cùm ſit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro ſe nec pro poſteris: neque ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis: neque poterat cauſari ex vi actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale cauſaret qualitatem morbidam: & quantò grauiora eſſent peccata, tanto illa qualitas morbida eſſet pernicioſior. Præterea culpa conſiſtit in auerſione, vel ſaltem in deordinatione: & ſic magis in priuatione, quàm in aliquo poſitiuo. Inſuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quàm Adæ, cùm ſint ſuperioris naturæ, nec impediantur corpore. Sed peccatum angelorum non deſtruxit eorum naturam, ſed ſolùm gratiam & dona gratuita. Nam (vt D. Dion. dicit) naturalia in eis mã ſerũt integra. Nec peccatum eorum cauſauit in eis qualitatẽ morbidam: ergo nec peccatum Adæ. Nec poteſt etiam dici quòd illa qualitas morbida producta ſit à pomo comeſto, quia probandum eſſet quòd lignum illud haberet talem virtutem. Et cùm eſſet in tot partes diuiſa, peccatum originale non eſſet æquale in omnibus quantum ad culpam, quod eſt erroneum, vt infra dicetur. Præterea peccatum originale in nobis proceſſit à peccato Adæ. Sed eſus illius ligni nõ fuit primũ peccatum eius, ſed elatio mentis, vt dictum ſupra fuit ex D. Aug. ergo qualitas illa morbida non proceſſit ab eſu ligni vetiti. ¶ Neceſſe eſt ergo dicere, quòd peccatum originale in paruulo, non vniuocè, ſed analogicè habeat rationem culpæ. Culpa enim (vt dictum eſt) propriè primò & per ſe cõuenit peccato mortali. Peccato autem veniali non æquè primò: quia licet in eo ſit deordinatio, non eſt tamen auerſio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ cõſiſtit. Et ideo ratio culpæ peccato ueniali ſecundariò & impropriè competit: peccato verò originali magis impropriè, cùm in aliis ab Adam nihil ſit voluntarium & perſonale, & ideo ſolùm denominatione extrinſeca poteſt dici culpa: ſic quòd ſi in paruulo priuatio iuſtitiæ originalis ſecundum ſe conſideretur, non habet rationem culpæ ſed pœnæ. Si verò conſiderentur ea quæ ſunt in paruulo, & maximè appetitus ſenſitiuus deſtitutus, vt relatus ad ipſum Adam qui per peccatum actuale remouit prohibens huiuſmodi deordinationes non ſolùm pro ſe, ſed etiam pro poſteris, habent quodammodo rationem culpæ. ſ. denominatione extrinſeca: vt dictũ eſt de manu à culpabilitate volũtatis. Et hęc eſt vera intẽtio D. Tho. dicẽtis in peccato originali eſſe duo: vnum eſt defectus iuſtitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatum primi parẽtis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et poſt pauca dicit, quòd peccatum originale ex relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, in quãtum deriuatur
1.2.q.82. art.4. à primo parẽte: & alibi dicit quòd habet magis rationem pœnæ quàm culpæ. Et quãuis dicat peccatum originale eſſe habitum corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus, & diſpoſitio naturæ ad malè eſſe non tamen intendit quòd ſit aliqua qualitas poſitiua diſtincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & paſſiuis, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali verò deordinationẽ prouenientem ex priuatione debitæ commenſurationis humorũ & qualitatũ actiuarum: & ægritudo pro materiali ponitur in prædicamento qualitatis, & pro formali eſt reſpectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiã peccatũ originale pro materiali dicit potẽtias animæ deſtitutas iuſtitia originali, ex cuius defectu ſunt deordinatæ. Pro formali verò dicit reſpectũ ſiue relationẽ potentiarũ deſtitutarũ & deordinatarũ ad primũ peccatũ primi parẽtis. Nec obſtat quod in malis habitibus actus præcedit habitum, cùm nullus habitus malus ſit infuſus, ſed acquiſitus: ſed nullus actus præcedit peccatũ originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationẽ: ſed peccatũ originale nõ eſt talis habitus. Quamuis enim ex peccato originali ſequatur aliqua inclinatio ad actũ inordinatum, nõ tamẽ directè ſed indirectè ſequitur per remotionem prohibentis ſcilicet iuſtitiæ originalis: prout etiam ex ægritudine corporali ſequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quòd peccatum originale ſit habitus infuſus vel acquiſitus, niſi per actum primi parẽtis, & non alicuius alterius perſonæ, ſed per vitiatam

originem

originem innatus:& non eſt aliquid aliud à potentiis deſtitutis; maximè ab appetitu ſenſitiuo,qui (vt dictum eſt)proſequitur ſibi amica,ſuauia,& delectabilia,quæ lex Dei prohibet,& refugit à duris & laborioſis, quæ lex Dei præcipit. Et ſecundũ hoc idẽ appetitus ſenſitiuus poteſt dici qualitas morbida,quia ſecundum eſſentiam ſuam ponitur in prædicamento qualitatis,cùm ſit potentia naturalis. Dicitur morbida, eo quòd propter remotionem prohibentis inclinat voluntatem ad illicita, & ad morbos ſpirituales. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quod lex peccati,lex mortis, lex membrorum,fomes,& peccatum inhabitans,idem ſunt,& pro eodem ſæpe à Diuo Paulo ponũtur, & nihil aliud ſunt, quàm appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia originali relatus ad primum peccatum primi parentis. Vnde Diuus Tho. dicit quòd libido peccati venialis intelligenda eſt habitualiter ſecũdũ quòd appetitus ſenſitiuus nõ cõtinetur ſub ratione,ſoluto vinculo originalis iuſtitiæ,& nõ accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potentiam, ſed pro ipſa potentia deſtituta habitu prohibente. Nam alibi dicit: Concupiſcentia, ſecundum quod pertinet ad originale peccatum, eſt concupiſcentia non actualis ſed habitualis: & ſubdit, Sed ſciendum eſt quòd ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agens poteſt dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, ſicut corpus graue ex forma ſua quam habet à generante, inclinatur deorſum. Alio modo ex ſubtractione eius quod impediebat:ſicut vinum effunditur fractis circulis, qui effuſionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiſcentia habitualis poteſt dupliciter dici. Vno modo aliqua diſpoſitio vel habitus infuſus vel acquiſitus, inclinans ad concupiſcendum, & ſic concupiſcentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipſa pronitas vel habilitas ad concupiſcendum,quæ eſt ex hoc quòd appetitus ſenſitiuus non perfectè ſubditur rationi,ſublato freno iuſtitiæ originalis,& hoc modo peccatum originale,materialiter loquendo,eſt habitualis concupiſcentia, hoc eſt appetitus ſenſitiuus deſtitutus: & in ſolutione ad tertium prædixerat quòd concupiſcentia contracta per originem, nil aliud eſt quàm deſtitutio inferiorum virium à retinaculo originalis iuſtitiæ, & in 1.2.q. 81. art.3. ad ſecundum, dicit quòd fomes eſt deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Lex peccati mortis, membrorũ, &c.
1.2.q.82. ar.4.ad 3.
De Malo.4. 4.art.2. ad 4.
Habile aliquid dicitur dupliciter.

A Ver. 2. DE TRADVCTIONE PECCATI ORIGINALIS:

CVm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentiæ generatiuæ, quæ relinquitur in ſemine:conſequens eſt quòd traducantur omnia accidentia ſpeciei: quia omne generans generat ſibi ſimile in ſpecie. Ideo dictum eſt ʃ.præcedẽti ver.4.quòd iuſtitia originalis,quæ erat cõſequens naturam humanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in poſteros,transfundendo naturam. Sic etiam peccatum originale, quod eſt priuatio iuſtitiæ originalis,transfunditur per transfuſionem naturæ corruptæ ſiue deſtitutæ iuſtitia originali,à primo parente in totam poſteritatem,eo modo quo transfudiſſet iuſtitiã originalem,ſi non peccaſſet. Aliàs excluderetur neceſſitas redemptionis factæ per Chriſtum. Cuius oppoſitum oſtendit Apoſt.dicens, Sicut per vnius delictum proceſſum eſt in omnes homines in cõdemnationem,ſic per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationẽ vitæ. ¶ Ad intelligẽdũ modũ traductionis, notandũ eſt quod omnes homines qui deſcẽdunt ab Adam,poſſunt conſiderari vt vnus homo,inquantũ cõueniũt in vna natura,quam à primo parẽte acceperũt,ſecundũ quod in ciuilibus omnes homines vnius cõmunitatis reputantur vnum corpus,& tota communitas quaſi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit,quod participatione ſpeciei plures homines ſunt vnus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati ſunt, tanquã membra vnius corporis. Actus autẽ vnius mẽbri corporalis,vt puta manus,non eſt voluntarius volũtate ipſius manus,ſed voluntate animæ,quæ primò mouet membrum. Ideo homicidium quod manus cõmittit,non imputatur manui ad peccatũ,ſi conſideretur manus ſecundum ſe,vt diuiſa à corpore,vel vt mota violẽter ab extrinſeco. Sed bene imputatur,inquantũ eſt mota ab intrinſeca volũtate hominis, & inquantũ eſt aliquid eius, & cõparatur ad illum. Sic etiam inordinatio peccati originalis,quæ eſt in hoc homine, non eſt voluntaria voluntate ipſius,ſed voluntate primi parẽtis,qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur:ſicut volũtas animæ mouet omnia mẽbra ad actũ. Vnde ſicut peccatũ quod ab anima deriuatur ad mẽbra corporis,dicitur actuale:& illud mẽbrum nõ dicitur habere peccatum,niſi inquantum mouetur à voluntate,& eſt aliquid ipſius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatum actuale: Ita peccatũ quod à primo parente deriuatur per motionẽ generationis,dicitur originale,& non eſt peccatũ huius perſonæ ſecundum ſe conſideratæ, ſed ſolũ inquantũ hæc perſona eſt per generationẽ deriuata ab Adã, propter cuius peccatum iuſtitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quamuis anima nõ traducatur per originẽ effectiuè(cùm ſit per ſolã creationẽ)tamẽ bene diſpoſitiuè,per virtutẽ ſeminis. Et licet culpa nõ ſit actu in ſemine, eſt tamẽ ibi virtute,ratione humanæ naturæ,ad quã diſponit. Nec obſtat quod Philo.dicit, quòd id quod eſt ex origine,eſt

1.2.q.81. art.
Rom.5.
3.Ethic.
De malo.q. 4.art.1. ad 19.

naturale,& non eſt culpabile. Quia verum eſt,ſi conſideretur ſecundum ſe : ſecus,ſi per compara-
tionem ad parentes,vt in crimine læſæ maieſtatis.Nec obſtat pariter illud Ezech.Non portabit fi-
lius iniquitatem patris &c.quia intelligitur de iniquitate propria & perſonali:& ſic paruulus puni-
1.2.q.81. tur pro peccato ſuo,quod eſt ſuum, non vt eſt eſt particularis perſona,ſed (vt dictum eſt) per com-
art.3.ad 3. parationem, &c. Si dicatur quòd nemo poteſt aliquid accipere ab eo qui non habet : ſed baptiza-
De Malo.q. tus generans non habet peccatum originale,igitur non transfundit : D.Tho.dicit quod licet culpa
4.art.6.ad per baptiſmum remittatur,& portio ſuperior ſit coniuncta Deo per gratiam:non tamen datur vir-
2. tus animæ,vt poſſit conſeruare corpus abſque corruptione,aut ab omni rebellione,& ſic quantum
ad ſuperiorem partem anima per baptiſmum participat nouitatem Chriſti:ſed quantum,ad infe-
riores vires adhuc manet vetuſtas pœnæ, quæ eſt ex Adam. Manifeſtum eſt enim quò baptizatus
non generat ſecundum ſuperiorem partem animæ,ſed ſecundum corpus. Ideo homo baptizatus
generando non mittit in prolem nouitatem Chriſti,ſed vetuſtatem Adæ,& ideo licet ipſe non ha-
beat originale quantum ad culpam,quæ(vt dictum eſt) erat per reſpectum ad peccatum primi pa-
rentis,quæ culpa ſiue reſpectus per baptiſmum deletus eſt pro ſe, & non pro filiis,ideo tranſmittit
peccatũ originale in prolẽ. Et ſi dicatur quod reſpectus ad peccatũ primi parẽtis remanet in bapti-
zato in motibus primò primis,qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicendũ quod licet ma-
neant materialiter,non tamen formaliter,hoc eſt manent in eſſe naturæ ſed nõ imputabilitatis. Et
Rom.3. quamuis donum Chriſti potentius ſit quàm delictum Adæ, cùm reſtituerit homines in altiorem
ſtatum quàm haberet Adam antequàm peccaret,quia ad ſtatũ gloriæ, qui eſt abſque periculo pec-
candi: illud tamen donum non applicatur totaliter ſtatim per baptiſmum, ſed per conformitatem
ad Chriſtum,vt effectus ſit ſimilis cauſæ. Sic enim Chriſtus aſſumpſit vetuſtatẽ pœnæ, vt per mor
tem nos à morte redimeret & reſurgendo vitam repararet. Sic homines per baptiſmum Chriſto
conformantur per gratiam,vt tandem reſurgentes transferantur ad gloriã. Ex hac autem vetuſtate
quæ manet in partibus inferioribus,traducitur peccatũ originale. Nec eſt inconueniens quòd pœ-
na ſit cauſa culpæ. Et ideo remota culpa à ſuperiori parte animæ , ratio culpæ in inferioribus non
actu ſed virtute manere poteſt,vt principium humanę generationis. Sic datur quòd D. Virgo non
habuit peccatum originale,licet proceſſerit ab Adam ſecundum rationem ſeminalem: Dicẽdum
eſt quòd ipſa ſola ſpeciali gratia præuenta fuit & præſeruata,eo quòd fuit præuiſa eſſe mater & do-
Cantic.4. mus Dei. Vnde Pſal. Domum tuam domine decet ſanctitudo,& de ea Salo. Tota pulchra es amica
1.2.q.81. mea &c. ex quibus authoritatibus poteſt haberi priuilegium , maximè autem ex authoritate Ec-
3. ad 1. cleſiæ, quæ errare nõ poteſt. Et licet mortua fuerit,mors tamen non fuit illi pœna,ſed conditio na-
turæ,& quamuis aliqui ex priuilegio poſſent præſeruari à morte (licet de nullo legatur) non tamen
propterea ſequeretur quòd fuiſſent immunes à peccato originali : quia ſicut Deus pœnas pecca-
1.Theſſal.4 torum actualium poteſt condonare, ſic etiã peccati originalis. Nec per hoc quod Apoſt. dicit, Nos
qui viuimus,qui reſidui ſumus,non præueniemus eos qui dormierũt,voluit dicere quòd aliqui præ
ſeruentur à morte,vt dicemus infrà cùm de generali reſurrectione agetur. ¶ Si qui autem miracu-
10. ſuper loſè alio modo quàm per viam ſeminalem formarentur vel crearentur à Deo , non contraherent
Gene.ad li- peccatum originale,vt D. Aug. ait. In illis tamen eſſent ſimiles motus & defectus ac mors ex con-
teram. ditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, ſed pœnalitates & afflictiones. D.tamen Virgo præſer-
uata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatũ originale cõtrahitur ex progreſſu ab ipſo Adam
Nullũ niſi ſecundum rationem ſeminalem, ſequitur quòd ſi Adam non peccaſſet Eua peccante , peccatum
primũ pec- originale non fuiſſet transfuſum in poſteros. Si tamen Eua non peccante Adam peccaſſet,peccatũ
catum trãſ- originale transfuſum fuiſſet, & idem dicendum eſt de filiis eius ſi peccaſſent, quo ad eorum poſte-
mitti potuit ritatem. ¶ Alia autẽ peccata primi parentis præter primum non fuiſſent traducta. Nec aliqua pec-
ad poſteros. cata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat ſibi ſimile, ſecundum ſpeciem, &
non ſecundum indiuiduum,licet actiones ſint ſuppoſitorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiui-
duum, ſicut actus perſonales, & quæ conſequuntur ad eos,non traducuntur à parentibus in poſte-
ros. Non enim grammaticus generat grammaticum, nec transfundit ſcientiam vel artem quã ſtu-
dio acquiſiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturam ſpeciei,traducuntur à parẽtibus in filios,niſi
ſit defectus naturæ,vt oculatus generat oculatũ, & podagricus podagricum. Et ſi natura ſit fortis,
traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinẽtia ad diſpoſitionem naturæ,vt fortitudinem,
velocitatem, & agilitatem corporis,ac etiam bonitatẽ ingenij,& alia huiuſmodi. Sed alia peccata
quæ non corrumpunt naturam , quantum ad id quod eſt naturæ,ſed ſolùm quantum ad id quod
eſt perſonæ,hoc eſt ſecundum pronitatem ad ſimiles actus malos,non traducuntur. Et maximè il-
la,qua dicitur quòd quis magis poteſt traducere quod habet ex ſe,quàm quod habet ab alio (ſicut
ignis poteſt magis calefacere,quàm aqua calefacta) vera eſt in his quæ ſunt trãſferibilia,quæ ſ. non
ſunt purè perſonalia. Nec obſtat illud. Ego ſum deus Zelotes, viſitans iniquitates patrum in filios
vſque

vſque in tertiam & quartam generationem. Quia(vt D.Aug.ait)nunquam punitur anima filij pro
parentibus,niſi cõmunicet in culpa vel per originem,vel per imitationem:quia omnes animę ſunt
Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut
temporali,inquantum ſunt aliquid patris,vt dictum eſt §.1.Ver.2.huius c.

Ver. 3. DE VNITATE PECCATI ORIGINALIS.

A PEccatum originale licet dicatur vnum peccatum mũdi(iuxta illud, Ecce agnus Dei,qui tollit 1.2.q.82.
peccatum mundi)nihilominus tamen in quolibet homine ante baptiſmum eſt vnũ,quia non art.2.
eſt niſi vna cauſa,ſcilicet primũ peccatum primi parẽtis, quòd ſolùm in poſteros traducitur, & ſic Ioan.1.
peccatũ originale eſt vnum numero in vno homine, & vnum ſpecie in omnibus hominibus. Nec
obſtat quod ait Pſal. Ecce enim iniquitatibus conceptus ſum, &c.quia ſecundũ morem ſacræ ſcri-
pturæ pluralis numerus nonnunquã pro ſingulari ponitur, prout ibi: Defuncti ſunt enim qui quæ- Pſal.50.
rebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexiſtũt omnia peccata actualia, Matth.2.
vel quia in peccato primi parentis(quod per originem traducitur)fuerunt plures deformitates,ſci-
licet ſuperbiæ,inobedientiæ,gulæ:vel quia multæ partes animæ inficiuntur, ſcilicet intellectus,ap-
petitus iraſcibilis & concupiſcibilis,& vires inferiores,& corpus ipſum. Et quanuis partes animæ
quæ inficiuntur,ſint diuerſæ:tamen reſpectus ex parte cauſæ & principij,eſt vnus. Sic pater eadem
paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

Ver. 4. DE ÆQVALITATE PECCATI ORIGINALIS.

B CVm natura,ſecundum Philo. ſit æqualiter in omnibus ſuppoſitis, & peccatum originale ſit 1.2.q.82.
peccatum naturæ,ſequitur quod peccatum originale ſit æquale in omnibus:quia in peccato art.4.
originali non ſunt niſi duo: Vnum eſt priuatio iuſtitiæ originalis: Aliud autem eſt relatio ad pecca-
tum primi parentis,à quo per vitiatam originem natura deducitur. Quo ad primũ,peccatum ori-
ginale non ſuſcipit magis & minus, cùm totum donum iuſtitiæ originalis fuerit à quolibet ſubla-
tum. Priuatiunes enim aliquid totaliter priuantes,non ſuſcipiũt magis & minus, ſicut mors. Simi-
liter nec quo ad ſecundum : quia omnes homines æqualem relationem habent ad principium vi-
tiatæ originis. Nec obſtat quòd non omnes homines ſunt æqualiter proni ad concupiſcẽdum:quia
hoc prouenit ex diſpoſitione corporis, pro quanto vires inferiores ſunt fortiores in vno, quàm in
alio. Nec eſt ſimile de ægritudine,quæ ſuſcipit magis & minus in vno,quàm in alio:quia ægritudo
corporalis,quanuis ſit eiuſdem ſpeciei,non tamen ſemper habet æqualem cauſam im omnibus:ſi-
cut nec libido actualis, quæ eſt maior in vno quàm in alio, tranſmittit peccatum originale, ſed ha-
bitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu concupiſcibili : ideo
communiter peccatum originale concupiſcentia nominatur,accipiendo concupiſcẽtiam pro po-
tentiis deſtitutis, quæ ſunt materiale in peccato originali : formale verò priuatio iuſtitiæ originalis
ad peccatum primi parenris relata, vt dictum eſt.

Ver. 5. DE SVBIECTO PECCATI ORIGINALIS.

C PEccatum originale ſicut in cauſa principali fuit in ipſo Adam, & vt in cauſa inſtrumentali in De malo.q.
ſemine:ſed ſicut in ſubiecto eſt primò in anima,deinde in voluntate,& conſequenter in intel- 4.art.3.4.
lectu & appetitu ſenſitiuo, ac etiam in viribus inferioribus quæ poſſunt eſſe ſubiecta culpæ : cùm & 5.
priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum ſubiectum iuſtitiæ originalis erat eſſen-
tia animæ,& deinde ſecũdariò effectuum eius,aliæ potentiæ(vt dictum eſt) igitur, &c. Et ſic pec-
catum originis primo reſpicit animam,& conſequẽter alias potentias ordine quodam ſubtrahen-
do perfectiones quas ordine quodam iuſtitia originalis producebat.

§. 6. DE POENIS PECCATI ORIGINALIS.

D POena peccato originali debita quantum ad animã eſt carentia diuinæ viſionis. Quia cùm gra- De Malo.q.
tia Dei ſit vita æterna, & peccatum originale priuet gratia, conſequens eſt quod priuet gloria. 5.art.1.
Ad cuius pleniorem euidentiam reducendum eſt ad memoriam,quod de beatitudine dictum eſt. Rom.6.
Et cùm Philo.dicat quòd Deus & natura nihil faciant fruſtra:& fruſtra dicatur, quòd non conſe- c.14.§.1.
quitur finem ordinatum,ſitque homo creatus ad beatitudinẽ,cùm ex natura ſua poſſit cognoſcere ver 2.
vniuerſale bonum & principium naturæ,niſi propria volũtate auertatur ab eo,ſequitur quod par- 2.Phyſic.
uuli cũ ſolo originali decedentes,nõ ſunt priuati beatitudine naturali. Propter hãc rationẽ dictum
eſt ſuprà,quod Deus talibus in ſeparatione animæ infundit omnes ſpecies intelligibiles rerũ quas
acquirere & intelligere poterant,ſi vixiſſent : Veruntamen priuati ſunt beatitudine ſupernaturali,
quæ conſiſtit in clara Dei viſione. Et quia tales non cognoſcunt ſe priuari tali bono, cùm non ha-
beant de illo reuelationem,ideo non dolent neque triſtantur. Et dato quòd haberent notitiam fu- c.2.§.1.
turæ beatitudinis ſupernaturalis non dolerent : quia nullus abſque deordinatione voluntatis ap- ver.1.
petit,quod ſcit ſe habere non poſſe, & ſupra ſe eſſe. Quidam probabiliter dicunt quòd Deus, qui
ordinauit pœnam ſenſus reſpondere delectationi, iuxta illud,quantum ſe glorificauit & in delicijs

fuit,&c.non concurret ad triſtitiã.propter hoc D.Aug.dicit,quòd mitiſſima eſt eorum pœna,qui
Apoc.18. pro ſolo originali puniuntur.Nec obſtat quòd idem Aug.dicit, quòd pueri deſcendentes cum ori-
In hipono ſtic. ginali,experientur gehennam : &alibi dicit quod firmiſſimè tenendum eſt , eos æterno ſupplicio
In lib.de fi- puniendos:Quia nomine tormenti,ſupplicij,gehennæ,cruciatus,&ignis,& ſi quid ſimile in dictis
de ad Petrũ ſanctorum reperiatur , largè accipiendum eſt, pro omni pœna etiam priuatiua, vt ponatur ſpecies
pro genere.Nec obſtat pariter quod D.Chryſoſt.dicit quòd carentia diuinæ viſionis ſequitur ma-
ximum tormentum:quia intelligitur de carentia diuinæ viſionis in eo qui priuatur ex culpa actua-
In homil.de li,in qua fuit in deliciis , & non de eo qui priuatur ex ſola culpa originali, in qua nulla modo fuit in
repar.lap. deliciis. Nec etiam ratio D.Auguſt. (qua probat ipſos futuros in iudicio generali in parte ſiniſtra,
& audituros,Ite maledicti in ignem æternum) aliquid contra prædicta concludit : Quia illa verba
intelligenda ſunt de omni pœna proportionata culpæ illorum qui puniuntur,cùm conſtet in infer-
no eſſe diuerſitates pœnarum,& quòd non omnes æqualiter puniantur,ſed ſecundum proportio-
nem demeritorum. Cùm ergo pœna ſenſus reſpondeat culpæ actualis deliciis, ſequitur quòd non
torquebuntur:Aliàs ſequeretur quòd qui non peccauit in hoc ſeculo,non ceſſaret peccare in futu-
Eccl.11. ro,cùm ſuperbia damnatorum aſcendat ſemper : quod conſtat eſſe falſum & contra illud, Vbi ce-
ciderit lignum ſiue ad auſtrum, ſiue ad aquilonem, ibi erit, &ideo illa ſententia quo ad illos appli-
cabitur ſecundum proportionem peccati originalis : cuius pœna quo ad animam,eſt ſola carentia
diuinæ viſionis. Vel poteſt dici quòd illa ſententia intelligitur de his qui actualiter & commiſſiuè
peccauerunt, vnde prædicetur eis, Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare, &c. quæ illi non po-
tuerunt,igitur,&c.Præterea in hoc non tenetur Diuus Auguſtinus vnde Gennadius in lib.de viris
illuſtribus,de eodem Auguſt. loquens ait, Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fece-
rit:error tamen illius (vt ſuperius dixi) multo ſermone contractus lucta hoſtium exaggeratus, nec-
dum hæreſis quæſtionem dedit,per quæ verba dat intelligere,Diuus Auguſtinus in in hac opinio-
ne erraſſe,ſed ipſum hæreticum non fuiſſe : eo quòd non fuit pertinax, imo retractauit in epiſt.ad
Iulianum,in qua ſe declarat dicens:Ego autem non dico paruulos ſine baptiſmo morientes,tanta
pœna plectendos,vt eis melius eſſet non naſci,cùm tamen ſermone 26.ad Eremitas dixerit,Melius
eſſet omni eſſe carere , quàm in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eum
poſuiſſe. Præterea decret.Maiores,de Bap. (in qua eſt determinatum eos non pati pœnam ſenſus)
De Malo.q. tempore D.Aug.nondum edita erat,quia idem Aug. (qui ſupramodum Eccleſiam reuerebatur)
5.ar.4.ad 5 ſi edita fuiſſet,oppoſitum non dixiſſet. ¶ Non obſtat pariter quòd peccatores debeant grauius pu-
niri poſt mortem quàm in vita,in qua peccatum originale punitur pœna ſenſus : Quia poſt mor-
tem non eſt ſtatus proficiendi ad virtutem,vel etiam deficiendi per peccatum , ſed recipiendi pro
meritis. vnde omnes defectus qui ſunt poſt mortem,taxantur pro culpa,& non ordinantur ad pro-
fectum virtutis,vel euitationem peccati.Sed iſti defectus ſenſibiles non ſunt pœna taxata,ſed con-
comitans & ordinati ad euitationem peccati. Sicut videmus quòd cùm aliquis iudex pro aliquo
crimine facit aliquem excæcari(vt in antiqua lege oculum pro oculo)cæcitas eſt pœna taxata,quam
intendit iudex. Verùmtamen quia cæcitatem ſequuntur multa incommoda , puta quia cæcus ha-
bet mendicare,ceſpitare,ſuſtinere dolorem capitis,& alia huiuſmodi,quę iudex non ponderat nec
ordinat:quia non poteſt omnes euentus prouidere & conſiderare. Sed Deus qui omnia prouidet
& ponderat,ordinauit pro pœna taxata ,priuationem iuſtitiæ originalis,gratiæ, & gloriæ , & quòd
in hoc mundo defectus ſenſibiles (qui ſunt conditiones naturæ non præſeruatæ iuſtitia originali)
incurremus ex peccato originali,ad profectum virtutis , & euitationem peccatorum,quandiu eri-
mus in ſtatu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt poſt mortem. ¶ Sed difficultas adhuc manet:
Cùm pœna ſenſus reſpondeat conuerſioni ad bonum commutabile , & tantum debeat imputari
nobis conuerſio primi parentis, ſicut euerſo ordine naturæ(licet non temporis)præcedat auerſio-
onem : Non enim poteſt quis auerti à bono incommutabili,niſi prius apprehendat aliud bonum:
dicendum quòd talis conuerſio non referebatur ad naturam , ſed ad perſonam : quia ideo Adam
conuertebatur ad illud,non quòd cogitaret eſſe bonum naturæ : ſed vt bonum ſibi : ea autem quæ
pertinent ad perſonam,non imputantur toti naturæ. Et quamuis(vt dictum eſt)peccatum origina-
le ſit æquale in omnibus:non tamen æqualiter omnes ſubduntur his defectibus. Aliqui enim ſunt
difformes,alij quaſi ſemper valetudinarij,& aliqui magis ſenſibiles maiorum quàm alij. Quia hæc
diuerſitas prouenit ex diſpoſitione materiæ , quæ in diuerſis diuerſa eſt. Et aliquando ex Dei ordi-
tione propter peccata parentum , vel præſeruationem filiorum , aut propter alias cauſas , quæ di-
uinæ prouidentiæ reſeruantur.

Ver. 1. DE MORTE.

MOrs eſt pœna peccati originalis. Vnde Apoſt. Per vnum hominem peccatum intrauit in or- A
bem terrarum,& per peccatum mors,& ita in omnes mors pertranſiit, in quo omnes pec-
cauerunt.

cauerunt. Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd mors ſignificat priuationem vitæ. Et cũ priuatio
non poſſit cognoſci niſi per habitum, mors perfectè cognoſci non poteſt, niſi cognuſcatur vita qua *2. 2. quæſt.*
priuat. Quare reducendũ eſt ad memoriam quæ de vita diximus, quòd licet vita aliquando acci- *64. artic. 1.*
piatur pro operatione: hîc tamen accipitur pro eſſe ſiue principio intrinſeco operationis, quod eſt *Rom. 5.*
forma. Et quia triplex poteſt eſſe operatio in homine, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, & beatifica ſiue *Mors quid*
æterna: ſequitur triplex poſſe eſſe principium vitæ, ſcilicet anima, gratia, & lumẽ gloriæ. Anima eſt *cap. 1. ver. 4.*
principiũ vitæ & operationis corporalis. Gratia eſt principiũ vitæ & operationis ſpiritualis & mẽ-
ritoriæ. Lumen gloriæ eſt principium vitæ ſiue operationis beatificæ & æternæ. & ſecundum hoc
dicimus triplicem eſſe vitam, ſcilicet corporalem, ſpiritualem, & æternã. ¶ Et cùm mors ſit priua- *Mors tri-*
tio vitæ, ſequitur quòd triplex eſt mors, ſcilicet corporalis, ſpiritualis ſiue culpæ, & æterna, quæ di- *plex.*
citur gehennæ. Mors corporalis eſt priuatio ſeu ſeparatio animæ à corpore. Mors ſpiritualis ſiue
culpæ, eſt priuatio ſeu ſeparatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpã ſiue peccatum. vnde Ezec. Ani-
ma quæ peccauerit, ipſa morietur. Mors æterna ſiue gehẽnæ eſt priuatio luminis gloriæ, per quod *Ezech. 18.*
eſt vita beatifica ſiue æterna, iuxta illud, in æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, pro- *Pſal. 48.*
pter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis ſecundum ſe non priuat hominem
magno bono, imò liberat à miſeriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum eſt à Deo, quòd
omnes homines reſurgent ab ea. vnde Apoſt. Omnes quidẽ reſurgemus. Ideo in ſacris literis mors
corporalis vocatur dormitio, maximè in libris Regum, Dauid dormiuit cum patribus ſuis. & Pſal. *1. Corint. 15.*
Diues cùm dormierit, non ſumet omnia. & alibi, Dormierunt ſomnum ſuum, &c. Et Chriſtus eã *Pſal. 48.*
ſæpe dormitionẽ nominauit, dicẽs: Lazarus amicus noſter dormit, ſed vado vt à ſomno excitẽ eũ. *Ioan. 11.*
Imò talem dormitionẽ dixit non eſſe nominãdã propriè mortẽ, neque in ordine aut numero mor-
tium eſſe cõputandam, dicens: Nõ eſt enim mortua puella, ſed dormit. Mors verò ſpiritualis ſiue *Matth. 9.*
culpæ priuat hominẽ maximis bonis ſpiritualibus, ſ. gratia Dei, & virtutibus infuſis, ac donis ſpiri-
tus Sancti: & nõ eſt certum quòd omnes in illã incidentes reſurgant per pœnitentiam. Conſtat au-
tem quòd hæc mors ſpiritualis inducit ad mortem æternã. Ideo dicitur prima. Mors verò gehẽnæ *Apoc. 2.*
dicitur ſecunda, iuxta illud, Qui vicerit (ſcilicet vitia & mortem primam ſiuæ culpę) non lædetur à
morte ſecũda. Et quia de morte prima ſufficienter dictũ eſt cùm de corruptione charitatis & grã-
tiæ ac etiã de peccatis ageretur: dictũ eſt etiam de morte ſecunda, cùm de inferno & pœnis dam-
natorum eſſet ſermo. Ideo nunc illis dimiſſis, de morte corporali aliqua notatu digna dicẽda ſunt.

Ver. 2. DE MORTIS MEMORIA.

Mortis corporalis memoria Chriſti fidelibus plurimum confert vtilitatis, maximè autẽ quan- *Memoria*
tum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendum ad virtutes. Retrahit enim à *mortis vti-*
ſuperbia: & inducit ad humilitatem. Nemo enim cõſiderans ſe eſſe breui tempore in cadauer pu- *litates.*
tridum, & tandem in vilem puluerem aut cinerem reſoluendum: habet occaſionem ſuperbiendi,
ſed potius humiliãdi. vnde Eccleſia. 10. Quid ſuperbis terra & cinis? & Hier. 2. Vide quàm vilis &
abominabilis facta es. Ideo Eccleſia volens Chriſtianis præſcindere occaſionem ſuperbiæ & ma-
teriã humilitatis miniſtrare, ordinauit vt in principio quadrageſimæ capitibus eorũ imponerentur
cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age pœnitẽtiam de
peccatis tuis. Sicut enim glorioſus in rota ſua pauo, videndo ſordidos ac puluerulentos pedes,
humiliatur, & demittit rotam ſuam: ſic homo pulueres in quos reſolui debet conſiderans, habet
occaſionem ſe humiliandi, & demittendi rotam ſuperbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium
malorũ radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet ſe indebitè & immoderatè one-
rare rebus, quas in domũ ſuam deferre vel deferri facere non poteſt, & quibus ſcit ſe in porta ciui-
tatis ſpoliandum, & pro eis puniendum. Sed ſic eſt de rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Ber.
dicit: Mirabilem ianitorem (ſcilicet mortem in exitu) poſuit mundus, qui nihil ſuũ ſecum trahere
permittit. Et Pſal. Diues cùm dormierit nõ ſumet omnia, neque deſcẽdet cũ ea gloria eius. & alibi:
Dormierunt ſomnũ ſuum omnes viri diuitiarũ: & nihil inuenerunt in manibus ſuis. & Iob 1. dice-
bat: Nudus egreſſus ſum ex vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apoſt. Nihil intulimus in *1. Timot. 6.*
hunc mundũ, haud dubium quòd nec aliquid auferre poſſumus. Ideo omnia arbitrabatur tãquam
ſtercora. Et D. Hier. dicebat: Facilè cõtemnit omnia qui cogitat ſe moriturum. Detrahit pariter à
cõcupiſcentia & carnis deſideriis ac voluptatibus. Vnde D. Greg. Non poteſt melius domari caro
viua, quàm cogitãdo qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuũ cõtine-
bis ſi exitum cogitaueris. Retrahit inſuper & generaliter ab omnibus aliis vitiis & peccatis vnde
Eccle. 7. Memorare nouiſſima tua, & in ęternũ non peccabis. ¶ Secundò mortis memoria inducit
ad pœnitentiã. Vnde Ezechias cùm audiſſet Eſa. dicentẽ ſibi: Diſpone domui tuæ, quia morieris, *Eſa. 38.*
& non viues. Fleuit: & cõuerſus ad parietẽ egit pœnitentiã. Et Niniuitæ audientes Ionã dicentem,
Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiam. In vitis patrum legimus,

quod quidam interrogauit abbatẽ Amonẽ, quomodo peccata ſua flere, & de eis pœnitere poſſet, reſpondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogant, vbi eſt iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint? & qualiter reſpondebunt: & in ipſa expectatione pœnarum ſuarum plorant cauſas. applicatio eſt facilis. ¶ Tertiò mortis memoria exterius proteſtata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram.

Iudith.4. Vnde legimus de viris Bethuliæ obſeſſis ab Holoferne, quòd præcincti ſaccis, habentes cineres

3.Reg.21. ſuper capita ſua, offerebant ſacrificia: & placatus dominus liberauit eos. & dicitur de Achab, quòd cùm audiſſet ſermones domini, ſcidit veſtimẽta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, ieiunauitque, & dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite, & factus eſt ſermo Domini ad Heliã Thesbitẽ dicens: Nónne vidiſti Achab humiliatũ corã me? Quia igitur humiliatus eſt mei cauſa, non inducam malum in diebus eius. Ideo Pſal. dicebat: Cinerem (hoc eſt mortis recordationẽ) tanquam panem manducabam. Et Chriſtus pœnitentiã in cinere & cilicio laudauit, Matt.11. dicẽs: Olim in cinere & cilicio pœnitentiã egiſſent. Et cùm pœnitentia multa bona opera includat, conſequens eſt quòd mortis memoria & recordatio ſit ad bonorũ operum vigilantiã excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi inſiſtere, & cauere à quatuor impedimentis, huiuſmodi recordationem impedientibus, quæ ſecundum cõtemplatiuos, dicuntur quatuor portitores pertrahen-

Luc.7. tes curſu velociſſimo ad ſepulturam inferni peccatores, quos ſtare iuſſit Chriſtus in ſuſcitatione adoleſcentis filij viduæ. ¶ Primum impedimẽtum & primus portitor eſt præſumptio diuinæ miſe-

Quatuor portitores peccatorum ad ſepulturã inferni. ricordiæ. Quidam enim, & maximè Lutherani, ſolam diuinam miſericordiam & bonitatẽ cõſiderantes, aliquibus ſacris ſcripturæ paſſibus malè intellectis inhærentes, temerariè præſumunt ſe omni tempore & inſtanti, etiam in morte, abſque ſacramento pœnitentiæ miſericordiam cõſequuturos: & ſic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inſpirationes, exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur, quia Dominus non ſolùm bonus & miſericors eſt, ſed etiam iuſtus. Vnde Pſal. Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit. & cõtemnentes ſanctas inſpirationes & monitiones acriter punit. vnde Apoſt. An diuitias bonitatis eius patiẽtiæ & longanimitatis con-

Rom.2. temnis? Ignotas quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Secundum autem duritiam

Spes longæ vitæ periculoſa. tuam & impœnitens cor tuũ, theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. ¶ Secundum impedimentũ & ſecundus portitor eſt, Spes longæ vitæ. Multi enim ſunt iuuenes, qui arbitrantur ſe diu victuros, & in fine dierũ pœnitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & deſcendunt in infernũ viuentes. Sunt etiam aliqui ſenes, qui putant ſe quaſi immortales: & licet efficiantur infirmi, nõ cogitant de morte. Interim incidũt in phreneſim, & moriuntur in peccatis: quia non aduertunt, donec ſe reperiant in inferno. de talibus Salomon: Quia vocaui, & renuiſtis: ex-

Prouer.1. tendi manum meam, & nemo fuit qui aſpiceret. Deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis. Ego quoque in interitu veſtro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenerit, cùm irruerit calamitas, & interitus quaſi tẽpeſtas ingruerit. & D. Aug. Hac animaduerſione punitur peccator, vt qui cùm viueret oblitus eſt Dei, dũ moritur, obliuiſcatur ſui. Nã vt dicit Pſal. Non eſt in morte qui memor ſit tui. Et Eccleſ.5. Ne tardes conuerti ad dominũ: & ne differas de die in diem. Subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ diſperdet te. Eccleſi. 38. in perſona cuiuſlibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, ſ. imminet iudicium. Sapiens ibi comparat vitam hominis, diei, quæ parum durat, & cito labitur: neque ſemper permittit Deus hominẽ venire vſque ad finẽ diei, ad quem venire quis poſſet ſecundum curſum naturæ. Vnde dicebat Ezec.

Eſa.38 De mane vſque ad veſperam finies me. ideo Chriſtus, Et vos eſtote parati: quia qua hora non pu-

Matth.24. tatis &c. Videmus multò plures iuuenes mori quàm ſenes. hæc ſola experiẽtia deberet terrere nos. D. Bernar. dicit: Qui promiſit tibi veniam daturum, non ſpopondit tibi diem craſtinum, imò nec horam, &c. Ideo non eſt confidendũ in illa vana ſpe longę vitæ: quam ſapiens vocat repromiſſionẽ

Societas malorum cauenda. nequiſſimam & fallacem. ¶ Tertium impedimentũ & tertius portitor eſt mala ſocietas. Heu quot decepit iſte? Quot ſunt hodie in inferno, qui eſſent nunc eleuati in paradiſo, niſi fuiſſent malæ ſocietates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas ſocietates? profectò innumerabiles. Pſal. dicebat: Cũ ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. & Eccl.13.

Prouerb.1. Qui tetigerit picẽ, inquinabitur ab ea. Ideo Salo. Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Si dixerint: Veni, ſortẽ mitte nobiſcũ: ne ambules in eis, prohibe pedem tuũ à ſemitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et niſi caues, inuoluent te. Notandum eſt iuuenibus commune dictum: Talis ponit culicẽ in aure, qui non auferet eã. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernũ, qui nõ liberabit te. Ideo Chriſtus monebat fugere malas

Matth.5. ſocietates, dicẽs: Si oculus tuus ſcãdalizat te: erue eũ, & proiice abs te: &c. Et Luc.14. Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuũ & matrẽ ſuam, &c. quãdo ſ. inducant ad malum. ¶ Quartum impedimentum ſiue quartus portitor eſt mala cõſuetudo, quæ etiã multos illaqueat. Quia conſuetudo

quodammodo

quodã modo vertitur in naturam, & dicitur altera natura. D. Thom. recitat Iuliũ Cæſarẽ in lib. de
bel. Gal. dicentẽ quòd olim apud Germanos ex mala conſuetudine furtũ non reputabatur iniquũ. *1.2.q.94.*
Mulier proba ſi incidat in adulterium, quãprimùm cecidit, cor eius tremit & palpitat: cùm autem *art.4.*
ſecũdò, minus: ſi tertiò, adhuc minus: ſi quartò & amplius, delectatur, tandẽ iactat ſe & efficitur de
numero illorũ, qui lætãtur cũ malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Tales ſunt ſimiles auibus *Cõſuetudo*
applicantibus ad campanile, quæ cùm primò audiũt cãpanas, timent: ſecundò non tantum, tertiò *mala.* *Prouer.2.*
appropinquant, & deinde ſuper eas aſcendũt & ſtercoriſant. Idem faciũt circa formidines in agris
ſeminatis appoſitas, &c. Vnde D. Chryſ. dicit: Peccatum cõſuetudine vileſcit, & quaſi nihil ſit, pu- *Prou.18.*
treſcit. Tales timere deberent, quia vix reſurgũt, iuxta illud: Impius cùm in profundũ peccatorum
venerit, contemnit. & Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, nõ recedet ab
ea. & Hiere. 13. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuã, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis be-
facere, cùm didiceritis malum. Tales cõſuetudinarij pondere peccatorum labuntur de peccato in
peccatũ: ſicut ſitula cadit in puteũ, catena ferrea paulatim tracta, & ſicut mola à ſupercilio montis *Malè aſſue-*
paulatim impulſa. vnde D. Greg. Peccatum quod mox per pœnitẽtiam non deletur, ſuo pondere *tis quid ac-*
ad aliud trahit. Ideo quilibet quamprimùm ſentit tali põdere grauatum, conari debet ad exonera- *cidat.*
tionem. quod faciliter faciet, ſi ad mortem dirigat mentis intuitum, &c.

Ver. 3. DE TIMORE MORTIS.

A CVm timor ſit de malo futuro oppoſito bono dilecto: ſequitur quòd ſecundum diuerſas dile- *Timor tri-*
ctiones boni ſit diuerſus timor mali oppoſiti. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus *plex.*
modis diligitur ſ. naturaliter, virtuosè, & vitiosè. Ideo triplex eſt timor mortis. ¶ Primus eſt natura-
lis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitã ſuam: prout vnaquæque res naturaliter
appetit conſeruationẽ ſui eſſe, & reſiſtit contrariis quantũ poteſt. Et hic quantum eſt de ſe cùm ſit
naturalis, nõ eſt bonus neque malus. Hoc timore Apoſtoli mortẽ timuerũt. vnde Rom. 8. dicitur:
Scimus quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos
ipſi primitias ſpiritus habẽtes, & ipſi intra nos gemimus, nolẽtes ſpoliari, ſed ſuperueſtiri, vt dicitur
2. Cor. 5. & non ſolum ſancti Apoſtoli, ſed etiam ipſe Chriſtus ſecundum portionẽ inferiorem, ſiue
partem ſenſitiuã. Cum enim intraſſet hortũ Oliueti, cœpit tædere & pauere. vnde eius voluntas vt *Marc.14.*
natura aduocata ſenſualitatis, petebat: Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. ¶ Secũdus timor
eſt ordinatus & virtuoſus, quo aliqui timent ſe non feciſſe ſufficientẽ pœnitẽtiam: & propter hunc
timorẽ quærunt media prolongandi vitam, ad faciendã maiorem pœnitentiã, vel amplius merendum
& proficiendum reipublicæ, vt D. Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc eſt ſepa-
ratus) eſſe à Chriſto, cui deſiderabat cõiungi. Timor etiã mortis ex periculis & inſultibus dæmonũ, *Timor mor-*
dũmodo timens non diffidat de bonitate aut miſericordia diuina, nõ eſt malus, cùm non procedat *tis ordina-*
ex infidelitate aut deſperatione, ſed ex cõſideratione peccatorum & indignitatis. Hic timor ſtimu- *tus.*
lat ad pœnitentiam & ad debitam præparationem, & ad accipiẽda arma, quibus nos defendamus
contra pericula. Ideo eſt bonus & laudabilis. nec eſt aliquis adeò iuſtus, qui nõ habeat occaſionem *Rom.9.*
ſic timendi, & ſe præparandi. Quia licet quilibet Chriſtianus qui verã fecit pœnitentiam, & muni-
tus eſt ſacramentis Eccleſiæ, quadã coniectura morali, poſſit iudicare & credere & ſperare ſe eſſe *Boni in mor-*
ſaluandũ: nihilominus tamẽ ex incertitudine an ex parte ſui fecerit id ad quod tenetur. & ſic pro- *te habent*
pter diſtrictum iudicium, quod in morte erit, habet occaſionẽ timoris. ¶ Tertius timor mortis cor- *occaſionem*
poralis eſt inordinatus & vitioſus, qui ſcilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bo- *timendi.*
norũ huius ſeculi, quibus in morte ſpoliamur. Sunt enim aliqui qui ſic timent priuari bonis, quòd *Timor mor-*
nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire: velléntque ſemper manere in *tis inordi-*
hoc ſeculò, quaſi nõ eſſet alius paradiſus, niſi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum *natus.*
temporaliũ procedens, eſt malus, & cauſa multorũ malorum, & tandem excæcationis, vt dictũ eſt
cùm de timore mũdano ageretur. ¶ Sed difficultas eſt an ſimpliciter & abſolutè mors ſit timenda,
& an timor mortis ſit perſuadendus. Hæc difficultas per duas propoſitiones, enucleatur. Prima
propoſitio, quòd quãuis mors corporalis aliquo modo ſit timenda etiam bonis, non tamen ſimpli- *An mors ſit*
citer & abſolutè: ſed potius amanda & optanda, propter multa bona quæ ſecum affert, & ſingula- *timenda.*
riter tria. ¶ Primò enim liberat ab omnibus morbis & miſeriis ac calamitatibus corporalibus. Nõ
eſt melior medicina corporalis in mundo, quàm mors. Quia quantũcunque medicinę corporales *Quæ bona*
curent ad tempus & incompletè, nõ tamen completè & perfectè ac perpetuò. Nam (vt Iob dicit) *mors affe-*
Homo natus de muliere, breui viuens tẽpore, repletur multis miſeriis. Nunc eſt lætus, nunc triſtis *rat.*
nunc æger, nunc ſanus: nunc calidus, nunc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete
& tranquillitate, nũc in ſolicitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideo magnũ
bonum nobis affert. vnde Apoſt. Rom. 7. dicebat: Infœlix homo, quis me liberabit à corpore mor-
tis huius? per mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus per-

petuò liberantur. vnde Apocal 19. Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum, &c.
Et Apocal.7. Non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol neque vllus æſtus.
¶ Secundò mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. Quandiu
enim ſumus in hoc mundo, ſumus in tali periculo ſpirituali in quali ſunt milites in bello corpora-
Ephe.8. li, quando habent pugnare contra fortiores & aſtutiores. vnde Apoſtol. Non eſt nobis colluctatio
aduerſus carnem & ſanguinem (ſcilicet ſolùm) ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mũ-
di rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. & D. Aug. dicit. Verſu-
tus eſt hoſtis, & habet mille nocendi modos. & Io.4. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei valeat
comparari. In hoc mundo via eſt adeo lubrica, & tot ac tantę ſunt peccatorum occaſiones, quòd
pauci ſunt qui omnino caueant à peccatis. Vnde Prouer.24. Septies in die cadit iuſtus & 1.Ioan.1.
Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. & Iac.3.
In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cùm ſunt infirmi, vt pœnitẽtiam agere poſ-
ſint: quibus melius eſſet quòd morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt,
& quantò magis procedunt, tantò magis ſe illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur.
Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, poſt mortem enim boni nullas patientur tentationes
aut pœnas. ¶ Tertiò mors liberat à carcere, & introducit in regnum cęleſte & ęternum. Qui enim
liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occaſionem lætitiæ. In hac vita mortali ſu-
Sap.9. mus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni:
Exod.32. quia, vt dixit Deus Moyſi, Non videbit me homo, & viuet, ſcilicet hac vita mortali. Per mortem
autem, ſi ſumus bene diſpoſiti, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnũ cæleſte, in quo
Pſal.141. ſunt diuitiæ, gloria, gaudium, lætitia, & omnium bonorum perfecta poſſeſſio. Ideo debemus eam
deſiderare cum Pſal. qui dicebat: Edue de carcere, ſ. corporis, animam meam, ad cõfitendum no-
mini tuo Domine. & Apoſtolus Phil.1. Deſiderium habens diſſolui & eſſe cum Chriſto. Propter
Mors ſan- hanc eductionem & introductionem mors Sanctorum dicitur natiuitas: quia quemadmodũ puer
ctorum. in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnum ſpacium huius mundi: ſic ſancti in morte
egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad ampliſſimũ locũ Paradiſi, de hoc Baruch.3.
O Iſrael quàm magna eſt domus Dei, & ingẽs locus poſſeſſionis eius magnus, & non habet finem:
excelſus, & immẽſus! Si ampliora bona quæ mors ſecũ affert, ſcire deſideras, vide Apud D. Ambr.
in lib. de bono mortis: Propter huiuſmodi liberationẽ malorum, & adductionem bonorum, mors
bonorũ dicitur precioſa. vnde Pſal. Precioſa in conſpectu Domini mors ſanctorũ eius. Si eſſet ali-
quis lapis qui ſanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur precioſus, & quilibet ipſum deſideraret.
A fortiori mortẽ corporalem, &c. Ideo non eſt timenda, ſed potius amanda & deſideranda: cùm in
ea vltra prædicta bona conſolentur ab angelis portantibus eas in paradiſum, ac etiã à Chriſto, qui,
vt D. Grego. ait, ſolet bonis in morte apparere, vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo
ſequitur quòd timor mortis corporalis non eſt perſuadendus bonis & iuſtis, ſed potius diſſuaden-
dus. ¶ Secunda propoſitio eſt, quòd mors corporalis eſt valde timenda malis, propter multa mala
quæ ſecũ affert. vnde verſus: Mille modis lęthi miſeros mors vna fatigat. Primò enim priuat bonis
tẽporalibus, quibus mundani plurimũ affecti ſunt: & tamẽ nil eorũ ſecum morientes auferre poſ-
ſunt. Secundò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas ſummè diligũt & pro-
ſequũtur. Tertiò adfert dolores corporales qui proueniunt ex qualitatibus cõtrariis diſcõueniẽti-
bus, & ex ſeparatione animæ à corpore, quæ tãtò eſt arctior, quãtò nexus & amor vnionis eſt ama-
bilior. ſed nõ poteſt inueniri maior, arctior, ſiue amabilior copula ſiue vnio, quàm animæ & cor-
poris. vnde Iob 1. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima ſua, ſ. ſeruanda in
corpore. Ideo propter huiuſmodi bonorũ amiſſionẽ ac ſeparationẽ, in qua omnia corporis mem-
bra, venæ, nerui, & oſſa, ſuprà quàm dici poteſt torquentur. Philoſ. dicit quòd omniũ terribilium
terribiliſſimũ eſt mors: ſed amplius malis, auaris, & voluptuoſis, vnde Eccl. 41. O mors quàm ama-
Infeſtatio ra eſt memoria tua homini habenti pacẽ cum ſubſtantiis ſuis! Additur huiuſmodi doloribus mun-
mundano- danorum ſiue mundo deditorũ infeſtatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorũ, amicorum, fa-
rũ quæ ſit. mulorum, creditorũ querula inſtantia atque ſolicitudo, quæ aliquãdo maior eſt quàm animæ. Al-
legant obſequia, paupertatem ſuam, inſtant teſtamentũ fieri vel mutari, quilibet rogat ſibi aliquid
dari vel legari, de anima verò agonizantis non curant. Sed ſi hæc ſola forent, tolerabilis eſſe poſſet
mors. Verùm cùm inducat ad intolerabilia & æterna tormenta, quis tolerare poterit? vnde Eſa 33.
Quis de vobis ſtare poterit cũ igne deuorante? aut quis habitabit cũ ardoribus ſempiternis? Eã ob
rem Pſal. vocat peccatorũ mortem peſſimam. Ex quo ſequitur quòd præſumptuoſis & mundo ac
deliciis affectis, qui ſe ſic ſecuros putant, ac ſi ſemper hîc viuere deberent, & de morte non curant,
bonáque opera negligũt, & in peccatis perſeuerant, proponendus & perſuadendus eſt timor mor-
tis, & exaggeranda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorũ priuatio, tormento-
rum

rum inductio, imprimendum eſt illis illud verbum Chriſti. Quid prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur? inculcanda eſt hiſtoria de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona repoſita in annos plurimos. Requieſce, comede, epulare Dixit autẽ illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te (ſcilicet dæmones) quæ autem paraſti, cuius erunt? Sic eſt qui ſibi theſaurizat (ſcilicet voluptates proſequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non eſt in deum diues. Hæc enim & ſimilia retrahere poterunt ab inordinato huius ſeculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem ſuſcipiendam de qua nobis dicendum eſt. *Luc.12.*

Ver. 4. DE PRÆPARATIONE AD MORTEM.

A PLures ſunt rationes & motiua, quemlibet inducẽtia ad ſe diligenter, omni cura, omni quoque ſtudio præparandũ ad mortẽ. Inter alia autẽ ſunt quatuor principalia non omittẽda: ¶ Primũ eſt ſupremi Domini aduentus. Videmus experimẽto quòd in aduentu principis tẽporalis populus ſe diligenter præparat ad eum reuerenter ac honorificè recipiendũ. Et ſi auiſati & pręmoniti non ſe præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & diſperderet eos. A fortiori vnuſquiſque debet ſe pręparare in occurſum aduentus Dei viuẽtis, qui eſt rex regum, & Dominus dominantium, qui venit ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per ſcripturas Prophetarum, Euangeliſtarum, & Apoſt. vnde Amos 4. Præpara te in occurſum domini Dei tui Iſraël. & Luc.12. Sint lumbi veſtri præcincti, & vos ſimiles hominibus expectantibus dominũ ſuum, &c. Et ſi venerit in ſecunda vigilia, & ſi in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati ſunt ſerui illi. Et per oppoſitum, qui non ſe pręparabunt cenſebuntur inimici & contemptores, Ideo diſperdet illos in aduentu ſuo. *Quatuor motiua ad præparationẽ mortis.*

¶ Secundum motiuum eſt tremendũ Dei iudicium. Præuenti enim & accuſati de criminibus in iudicio, maximè quando habent partes, & accuſatores potẽtes & aſtutos, & ſciunt iudicem appropinquare, diligenter præparant defenſiones ſuas, faciunt viſitare proceſſũ, & excuſare vel alleuiare defectus ſuos, aliàs ſunt in periculo ſuccumbendi, & luendi pœnas. Sed ſic eſt quòd quilibet noſtrum eſt præuentus & accuſatus tanquã reus, corã diuina iuſtitia quia (vt D. Iac.3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1. Io.1. Si dixerimus, &c. Accuſator noſter potens aſtutus. & cauteloſus, eſt diabolus, qui (vt dicitur Apoc.12) eſt accuſator fratrum, qui accuſat eos ante cõſpectum Dei die ac nocte. Deus veniet in morte ad iudiciũ. vnde Apoſt. dicit: Statutum eſt hominibus ſemel mori. & poſt hoc, Iudiciũ. Ideo cùm deus ſit iuſtus, neceſſe eſt nos ante mortem præparare, & viſitare, ac reuidere proceſſum conſcientiæ noſtræ, parare defenſiones, & habere excuſationes, quas pœnitentia miniſtrabit, aliàs incidemus in horrendũ Dei iudiciũ & condemnationem, Ideo Eccl.18. Dicitur: Ante iudiciũ interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propiciationẽ. *Heb.9.* ¶ Tertiũ motiuũ eſt redditio computorũ. Videmus quòd theſaurarij principũ, diffamati de mala adminiſtratione, cùm habent reddere rationem principi de adminiſtratis, ſunt bene ſoliciti, vident & reuident & præparant computa. Aliàs ſi non habeant computa bene ordinata, & ſchedulas expoſitorum cõdemnãtur tanquã latrones, ad patibulũ: vt videmus temporibus noſtris. Sed ſic eſt quòd quilibet noſtrûm eſt theſaurarius & diſpenſator bonorũ ſummi principis Dei, iuxta illud: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores miſteriorum Dei. Et pauci ſunt qui non prodigè expoſuerint, & quin diffamari fuerint apud Deũ, de mala adminiſtratione. Hora mortis eſt aſſignata ad redditionem cõputorum, & in ea dicetur cuilibet: redde rationem villicationis tuæ: quia non poteris amplius villicare. Illi qui neſcient reddere computum de adminiſtratione, & oſtendere ſchedulas & quittantias miniſtrorum Eccleſiæ, qui in ſacramento pœnitentiæ dicũt, Ego te abſoluo: cõdemnabuntur ad patibulũ inferni: Ideo. &c. *1.Cor.4.* *Luc.6.* ¶ Quartũ motiuũ eſt arduũ ad periculoſũ in morte ingruẽs bellum. Videmus experimento quòd capitanei & milites, quãdu ingruit periculoſum bellũ, aduerſariis fortioribus exiſtentibus, diſponunt & præparãt ſe, faciunt reparare arma, obſeruãt vigilias noctis, nihil eſt incircũſpectũ, vt cùm audierint ſonitũ tympani, bene muniti & ordinati procedant. Sed ſic eſt quòd nos in hac mortali vita ſumus ſemper in bello periculoſo, vt dictum eſt. & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum noſtis inſidias, paratos ad ſupplantandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) circũeunt quærentes quem deuorent. In ſanitate vtuntur mediis placidis & delectabilibus blanditiis & deliciis: ſed in morte, omni ſtudio, conatu, inſtãtia, & impetu, vt crudeles tiranni, feruntur ad aggrediẽdum pauperẽ animã deſtitutam viribus corporis: abſque cuius diſpoſitione operationes ſuas perfectè exercere nõ poteſt, Aliquãdo cõuocato exercitu aſtãt animę exituræ apparentes ſub terribilibus figuris in corporibus aſſumptis, aut ſpeciebus illarum in phãtaſia procreatis. ¶ Cõparent autẽ in exitu tam bonorũ quàm malorũ, duplici ratione: Primò, vt videant ſi aliquid in anima egrediẽte habeãt. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic aſtas cruẽta beſtia? Nihil in me funeſtũ reperies. Nec mirũ ſi cõpareant in morte ſanctorũ, cùm etiam venerint ad Chriſtum. vnde Io.14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquã. Nullũ igitur du- *Dæmones in morte comparent.*

Dæmones inſidiantur homini in morte.

bium eſſe debet, quin quod auſus eſt in dominum, audeat in ſeruos. Secũdò comparent, vt omnes vires ſuas exerceant ad victoriam habendam in morte, cùm in ea ſit extremus conflictus, cuius euentu ſperatur vel ęternus triumphus, vel nota ſempiterna. poſt mortem enim non eſt amplius pugna, ſed remuneratio. Ideo omnibus viribus conantur in hora mortis vincere. Vnde Gen.3. Tu inſidiaberis calcaneo eius. Sunt enim dæmones ſicut latrones, qui inſidiantur trãſeuntibus, eóſque aggrediũtur tempore & loco maximè periculoſo. Si igitur (vt Apoſtolus dicit) Qui in agone, ſ. temporali, contendunt ab omnibus ſe abſtinẽt, & (vt videmus) diligenter ſe pręparant & muniunt: illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant. A fortiori Chriſtiani ab omnibus nociuis & peccatis abſtinere debent & omni cura & ſolicitudine ſe præparare & munire debent, vt cum audierint ſonitum tympani mortis, qui eſt grauis infirmitas, ſint præſto & parati ad tantum prælium, in quo nõ eſt quæſtio de rebus caducis aut temporalibus, ſed perditione aut lucro regni æterni, & de ſalute aut damnatione animæ, de ſumma fœlicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Ver. 5 DE MODO SE PRÆPARANDI AD MORTEM

Præparatio ad mortem quæ complectatur.

Modus ſe præparãdi ad mortem multa requirit & complectitur. ¶ Primum & principale eſt benè & virtuosè viuere, ſecundum regulam rectæ rationis, ſeruando mandata & præcepta **A** Dei & Eccleſiæ, ac aliorum. vnde Chriſtus: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. Dicitur communiter: Qualis vita, talis & finis, ſiue exitus & mors. & Eccl.12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et antequam veniant dies afflictionis tuæ. & Thren.3. dicitur: bonum eſt cùm portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua. Cõſuetudo enim eſt altera natura, & ideo qui conſueuerunt in vita reſiſtere tentationibus, & euadere pericula & inſidias dæmonum, facilitet etiam euadent in morte. Si tamen aliquando ex fragilitate, aut aliàs errare & labi in peccatum contigerit: ſalubre erit conſilium, vt dum viuimus & valemus, conſcientiam noſtram per diligentem examinationem, & feruentem contritionem, & ſynceram ſacramentalem confeſſionem, & integram ſatisfactionem, quantum humana fragilitas patitur, diſcutiamus: & quicquid inuenerimus offenſiuum Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cum autem omnis dies pro vltimo vnicuique debeat haberi, & nemo ſciat diem aut horam mortis: ſequitur quod quotidiè prædictam examinationem facere debemus. Chriſtus vt nos induceret ad cõtinuè vigilandum, & ad nos præparandum, dedit ſimilitudinem: Si ſciret paterfamiliàs qua hora fur venturus eſſet, vigilaret vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam, &c. & Marc.13. Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domum ſuam, & ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo neſcitis enim quãdo Dominus veniat, ſerò, an media nocte, an gallicantu, an manè: ne cùm venerit repentè, inueniat vos dormientes. Optimum ergo conſilium eſt. vt quiſque priuſquã ſe ſomno tradat cõſcientiam ſuam diligenter excutiat: & ſi aliquod crimen à ſe eo die commiſſum deprehenderit, deteſtetur, conteratur, lachrymíſque à Deo veniam poſtulet. & implorata ope diuina, ſumat firmum confitendi, ſatisfaciẽdi, ac correctioris vitæ propoſitum. Nemo enim ſe tradens ſomno, certus eſt an expergiſcetur. Magnum enim periculum eſt in eo ſtatu obdormire, in quo periculum eſt mortem ſomni germanam nos poſſe opprimere. Tãtum periculum breuiſſima cogitatione licet effugere. Hoc ergo quotidie ante Deum agamus. Ante ſacerdotem verò eius vicarium, ter aut ſæpius in anno ſyncera confeſſione purgare conſcientiam plurimum affert tranquilitatis, faciétque vt moriẽtem non torqueat anxietas conſcientiam examinandi. Quia ſi morbus præoccupauerit, tunc res eſt cum morbo, qui nihil aliud agi ſinit, niſi cum medicis, cum vxore, liberis, hęredibus, creditoribus, famulis, amicis: & inimicis. Propter eandem anxietatem vitãdam præſtat his qui temporalia poſſident, in bona valetudine teſtamentum condere, & domui ſuæ, prouidere: ne eorum negligentia in diuidendis bonis naſcantur inter fratres & affines, cõtentiones & rixæ, relinquatúrque poſteris litium aut rapinæ materia. Nam complures morbi ſunt eius generis, vt non dent ſpatium ſuper his ſtatuendi. quare à debitis obſequiis fruſtrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, eſt cauſa ruinę illorum. ¶ Secundum requiſitum eſt frequẽs mortis memoria & recordatio, quam Chriſtus ſe habuiſſe pluribus in locis declarauit, cum ex abundantia cordis os loquatur, & ſæpiſſimè de illa locutus fuerit, vt Io.3 & 8. alibi loquendo de exaltatione ſerpentis à Moyſe in deſerto. & Luc.18. Ecce aſcendimus, &c ¶ Tertium requiſitum eſt humilis & deuota oratio, qua aſſiduè aures diuinę clementiæ pulſare debemus, vt nobis gratiam præparandi ad mortem concedere, & ſubita, & improuiſa morte præſeruare dignetur. vnde Eccleſia in letaniis precatur: A ſubita & improuiſa morte libera nos Domine. ¶ Nec ſequendus eſt in hoc Eraſmus, qui ridet hanc Eccleſiæ orationem, magis ipſe ridendus, qui nulla ratione fultus, multis verbis contra prædictam orationem inſtar, terminos Eccleſiæ contra eius intentionem & rectam ſignificationem detorquens, ac ſi eccleſia pro ſubitanea & improuiſa morte intelligeret, & precaretur ab impręuiſa & impręmonita morte, quod tamen

Matt.24. *Optimũ conſilium.* *Math.12.* *A ſubita & improuiſa morte liberari orandum.*

tamen procul eſt ab inunctione Eccleſiæ. Euidens enim eſt omnes eſſe præmonitos ſemel mori, vltra ſcripturas experientia mortem ſæpiſſimè ingerit ſenſibus. Sed quàm ſunt qui ad illas præmonitiones & præuiſiones ſe non præparant, & mors repentina eos improuiſos & imparatos reperit: vt habetur Prou.1. Vocaui, & renuiſtis, &c. Licet enim paratis & diſpoſitis nulla mors poſſit eſſe mala quantumcunque ſubita aut repentina. vnde Sap.4. dicitur: Iuſtus ſi præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamē & ſe præparare negligentibus, mors ſubita improuiſa eſt: quia eos improuiſos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuiſa morte, nihil aliud precatur quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiam dare ſe præparandi ante mortem, & preſeruandi à mortis periculis, & ne ſuccūbat tentationibus dæmonis. Si igitur ſanctè oratur pro finali perſeuerantia in bonum, & ne inducamur in tentationē: ſic etiam licitè oratur vt liberemur à ſubitanea & improuiſa morte. vnde Pſal.12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum, & ea quæ ſequuntur in prædicto pſal. idē poſtulāt. ¶ Quartum requiſitum eſt, vt ab initio morbi aduocetur ſacerdos, cui infirmus cum cordis contritione ſyncerè confiteatur, & ad eius iudicium ſatisfaciat: ne cōfeſſio & ſatiſfactio ingraueſcente morbo (vt ſæpe cōtigit) vel omittatur, vel timore mortis & nō filiali amore perficiatur. Petātur humiliter, & deuotè ſuſcipiantur ſacramenta euchariſtiæ & extremæ vnctionis, quæ magnū præbent robur ſpirituale homini viribus corporeis deſtituto. Hęc timorem inimicorum expellunt. vnde Pſal Si *Pſal.22.* ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quoniam tu mecum es. Quòd ſi prædicta ſacramenta actu haberi nō poſſint, aut propter abſentiam & diſtantiam preſbyteri, aut aliquid huiuſmodi: habeantur in voto ſeu deſiderio, oretúrque Deus, qui non alligauit virtutem ſuam ſacramentis, vt miſericorditer dignetur illorum effectum conferre. Aduocentur etiam, ſi fieri poteſt viri probi, deuoti, religioſi, ac docti, & aſſueti conſolari agonizantes, qui agonizātem iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus ſecurè ad portum ſalutis peruenire poſſit. ¶ Non debent tamen deſperare, qui prædictum præparationis modum ig- *Conſolatio imparatorum.* norantia aut negligentia aut quauis alia cauſa prætermiſerint. Meminiſſe enim eos oportet voluntatem hominis vſque ad mortem eſſe deambulatoriam atque mutabilē, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipſum debitè recurrēti denegatur) poſſe peccata deſerere & deteſtari, conaríque ad implorandam diuinam miſericordiam, quæ tanta eſt, vt quacunque hora ante mortem & exitum animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatum ſuarum non recordetur. Ponendum eſt ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria: tota fiducia ad Chriſti meritum (qui pro peccatis noſtris abundè ſatisfecit) morientis animus feratur. Implorentur ſanctorum ſuffragia ſiue interceſſiones, & maximè D. Virginis, quæ eſt mater gratię & miſericordiæ: dicatur deuotè hymnus, Memento ſalutis author, &c. Maria mater gratiæ, mater miſericordiæ tu nos ab hoſte protege, & hora mortis ſuſcipe. Eius enim interceſſione Chriſtus peccatori manum ſuam emittet de alto, & eriget ſpem, eripiétque ab hoſte & mortis doloribus, finaliterque in hora mortis eum ſecum ſuſcipiet.

Ver. 6. DE CONSOLATIONE AGONIZANTIVM.

A CVm deſolatorum & afflictorum conſolatio ſit opus miſericordiæ Deo valde gratum, atque *Tria in morte homini aduerſantur.* in neceſſitate præceptum. conſequens eſt vt qui in maiori afflictione & deſolatione exiſtunt (prout agonizantes, qui ſunt in extremo periculo cōſtituti) amplius ſint conſolandi, confortandi, & adiuuandi maximè circa ea quæ eis occaſionem deſolationis præbēt, quæ ſunt principaliter tria: ſcilicet caro, mundus, dæmonia, quæ diuerſa in morte mouent prælia. de his Pſal. ſub aliis verbis: Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me dolores inferni *Pſal.17.* circundederūt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Sapientis cōſolatoris erit, eas perſonas arcere, quarum aſpectus poſſit ægroto reuocare affectum peccandi, veluti turpium voluptatum, vel aleæ ſocios, ſeu atroces inimicos. Eius etiam erit rimari & perſpicere ac perſcrutari deſolationis cauſas. Non enim omnium infirmorum agonizantium æqualis eſt afflictio & deſolatio, nec ex eiſdem cauſis procedens: quia nonnulli ſunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligunt & deſolant. Alij ſunt qui ſeparatione mundi vexātur. Alij autē quos dæmones vario modo aggrediūtur. Ideò adhibenda & applicanda erunt conſolationis antidota, ſecundum afflictionum & deſolationum diuerſitatem. ¶ Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiam agitat, & ad blaſphemiam inducit, propter multitudinem & diuerſitatem dolorum quos ſecum affert. Vnde Pſal. Cir- *Pſal.16.* cundederunt me dolores mortis. qui (vt experimento videmus) ſunt intenſiſſimi, & per totum corpus ſparſi: ſic quòd non eſt membrum corporis nec neruus aut vena, quæ in illa præcedente reſolutione vſque ad materiam primam non patiatur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenientem ex ſeparatione animæ: quę tanta eſt, quantus eſt amor vnionis animæ ad corpus. Et cùm non poſſit inueniri maior, Philoſ. dicit, quòd omnium terribilium

terribiliſſimum eſt mors. Tales ex doloribus corporis agitati, conſolandi ſunt, condolendo & dolores aliquo modo aggrauando ex vno latere, ſed leniendo ex alio, dicẽdo quòd parum durabunt, nullum enim violentum perpetuũ, & quòd tempus infirmitatis non eſt niſi vnum inſtans reſpectu conſolationũ quę ſequentur. vnde Eſa. 54. Ad punctum & in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. & Sap. 3. In paucis vexati, in multis bene diſponentur. Præterea allegari poteſt conditio & debitũ naturæ. Quia (vt dicitur) 1. Reg. 14. Omnes morimur & quaſi aquæ dilabimur, &c. Apoſt. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb. 9. Statutum eſt hominibus ſemel mori. Mors ex equo diſtributa eſt omnibus regibus, principibus, pontificibus, ſatrapis, doctis, & indoctis, diuitibus & pauperibus. Non eſt qui poſſit euadere quando placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamentis vincitur. ſperni poteſt, vitari
Pſal. 88. autem non, vnde Pſal. Quis eſt homo qui viuet, & non videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas conſortes, & conditionem tuã æquiore animo feres. Conqueri enim de morte, eſt cõqueri quòd homines conditi ſumus, & non angeli, qui ſuapte natura ſunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cùm ſit materialis & corporalis, neceſſario eſt corruptibilis. Inſuper demõſtrãdum eſt quòd ſi illi dolores & cruciatus patienter ſuſtineantur, liberant à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorum comparatione omnes pœnę corporales huius vitæ ſunt dulces. vnde Deute. 33. Inundationes maris quaſi lac ſugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori,
Rom. 8. huiuſmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Patientia Chriſti, qui peccatum non fecit, & qui abſque comparatione multò maiores dolores pro nobis ſuſtinuit, ob oculos proponenda eſt. Si Chriſtus ergo tot & tanta, &c, à fortiori nos qui ſumus peccatores, qui multò maiora metuimus, quàm patiamur, debemus patienter ſuſtinere quæ nobis ad bonum noſtrum mittit Deus. vnde Apoſt. Hebr. 12. Recogitate eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis veſtris deficientes. D. etiam Greg. dicebat: Si paſſio Chriſti ad memoriam reuocetur, nihil adeò amarũ eſt, quòd nõ æquo animo toleretur. Confert ad cõſolandũ tales adducere exempla ſanctorum maximè Iob, qui
Iob 6. ſpoliatus omnibus bonis, & percuſſus vlcere peſſimo, ita vt à planta pedis vſque ad verticem capitis non eſſet in eo ſanitas, dicebat: Hæc mihi conſolatio, vt affligens me dolore non parcat, ne contradicam ſermonibus ſancti. Et D. Aug. pręcabatur dicens: Hic vre, hîc ſeca, vt in æternum parcas. Martyrum tormenta patienter accepta recitare non erit inutile. Proponenda eſt etiam æterna felicitas, ad quam non niſi per mortem poſſumus peruenire. Vnde Apoſt. Non ſunt condignę paſſio-
Rom. 8. nes huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ aliæ cuilibet ſe in tali opere miſericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua conſolationis, quæ (vt Dominus inſpi-
Conſolatio. rauerit) deduci poterunt. ¶ Si verò agonizãs à mundo, ſiue ab affectionibus mundi agitatus, timore ſeparationis ab eo crucietur (vt nonnunquam iuuenes & auari) conſolandi ſunt, allegando ea per quæ mundus contẽnendus venit ſ. vanitatem, inutilitatẽ, inſtabilitatẽ, inſatiabilitatẽ, fallaciã & deceptionem, ac afflictionẽ ſpiritus, & pericula innumera quæ in eo ſunt. Quæ omnia diffusè proſecutus eſt Salomon in Eccleſiaſte, & D. Bern. in lib. de cõtemptu mundi. Iob 14. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis: Nemo ſapiẽs timet exire à miſeriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua ſunt multo plures miſeriæ quàm bona. Numerãdæ ſunt miſeriæ communes & principales: & illæ quas infirmus frequenter patitur. Præterea quilibet feſtinat exire domũ ruinoſam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile eſt domus ruinoſa, aggrauãs animã. iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet deſi-
Sap. 9. derare exitũ cum Apoſt. dicente: deſideriũ habens diſſolui. &c. Declaranda eſt pariter agonizantibus mortis neceſſitas & eius incertitudo, de qua D. Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitum eſt tempus. Sine termino debitores ſumus. Prudens debitor ſatagit quàm primùm poteſt à debito liberari. Sic & nos cùm huic debito ſimus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem ſolutionis obnixe petunt, in ſui graue incõmodum obtinent. Cum igitur debitum mortis negari non poſſit, ex neglecta ſolutione rigidius exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate ſanctè & glorioſè mortui fuiſſent, qui articulum illum euadentes ignominioſè & perperam obierunt. Aliqui in voluptatibus deprehenſi, occiſi ſunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interempti, alij in deordinatis affectionibus, catarrhis, & aliis repentinis caſibus obierunt, & in æternam gehennam detruſi ſunt. Exemplum con-
Mat. 8. temnendi mundum Chriſtus nobis dedit, dicens, Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Chriſtus vicit mundum, contemnendo
Ioan. 14. ipſum. Sic & nos eius auxilio & exemplo adiuti vincere poterimus. D. Ioan. oſtendit nobis arma, dicens: Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides veſtra. Si credamus infallibilem & æternorum

bonorum

bonorum promiſſionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil eſt quod nos in hoc mundo te-
moretur. Hac fide Apoſt. etiam vicit mundum: cum omnia eius bona arbitratus eſt tanquam *Philip.3.*
ſtercora. Iactandū eſt omni fiducia cor in Domino, & voluntas noſtra voluntati eius (cui nemo reſi-
ſtere poteſt) coformāda, acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare abſque
fructu, imò cum demerito. Faciamus de neceſſitate virtutem, dicamus cum Chriſto pro nobis
agonizante: Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Non mea, ſed tua voluntas fiat. Hac volitione perſe-
uerante protinus ceſſabit mundi ſolicitudo & infeſtatio. Vxor autem & liberi, amici familiares, &
famuli committantur Deo, qui veſtit lilia agri, & paſcit volatilia cæli, quæ non ſerunt neque nent.
neque congregant in horrea. Plures alij fuerunt relicti etiam in maiori neceſſitate, quibus melius
prouidit Deus, quàm feciſſent parentes ſi vixiſſent. Ipſe enim eſt pater principalis, & prouiſor
vniuerſalis, &c. Hæc & alia huiuſmodi timorem ſeparationis mūdi euellēt, & agonizāteni cōſola-
buntur. ¶ Maximè autem conſolandi, inſtruendi, & adhortandi ſunt agonizantes, circa acerrimos
dæmonum inſultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem inſtantiſſimè & impetuoſiſſimè
aggrediūtur. Dicūt enim doctores, ſanctos viros & expertos fuiſſe, dæmones tētare agonizantes de *Dæmones*
tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem eſſe fundamentum totius ſpiritualis ædificij iuxta illud 1. *de tribus*
Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ie- *tentant in*
ſus, hoc eſt fides Ieſu Chriſti, vt gl. exponit & ad Heb. 11. Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, *morte.*
argumentum non apparentium. Ideo concludit quòd ſine fide impoſſibile eſt placere Deo. Eam
ob rem ſatagunt quamplurimis argumētis ac rationibus ſophiſticis inducere ad fluctuationem ſeu
vacillationem vt ſcilicet non credatur paradiſus aut infernus, ſuadētes omnia quæ ſunt fidei & cre-
denda, eſſe fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta ſiue inuentiones. Philoſ.
rationes ac hæreticorum perplexas quæſtiones & ſcōmata circa ea quæ tradit Eccleſia, permiſcēt,
& perſuadere tentant, vt ad infidelitatem pertrahant, vel ſaltem ad dubitationem, quæ eſt ſpecies
infidelitatis: quia (vt dicitur in c. 1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis eſt. ¶ Contra hunc in-
ſultum, perſuadendū eſt agonizanti, accipere ſcutum firmæ fidei. vnde Apoſt. In omnibus ſumēres
ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidē ſcutum: quia ſicut per *Ephe.6.*
ſcutum repelluntur tela, ita omnia diaboli ſophiſtica argumenta & ſuggeſtiones extinguntur per
fidem, quæ firmiter inhæret reuelatis à Deo & promiſſionibus ſpiritualium & æternorum bonorū
in ſacra ſcriptura contentis, & ab Eccleſia promulgatis, & maximè quòd vult & poteſt dare remiſ-
ſionem peccatorum, & in fine paradiſum. Per hanc firmā inhæſionē habetur victoria. vnde Apoſt.
Sancti per fidem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturauerunt *Heb.11.*
ora leonum, hoc eſt argumenta & ſuggeſtiones dæmonum, &c. & Apoſt. ac alij Sancti, per fidem
eiiciebant dæmones à corporibus: à fortiori aſſiſtentes repellent. Et D. Petrus: Aduerſarius veſter
diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui reſiſtite fortes in fide. &. 1. Io. 5. *1.Pet.5.*
Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides veſtra. Adhortādi ſunt ergo agonizantes, vt quàm pri-
mùm ſentiunt ſuggeſtiones infidelitatis inſurgere, dicāt: Credo domine omnibus quæ dignatus es
Eccleſiæ tuæ per ſpiritum tuum reuelare. Adiuua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi *Mar.9.*
perpetuo adhærere valeam. Monendi etiam ſunt agonizantes vt caueant diſputare cum diabolo: *Luc.17.*
quia ipſe eſt callidior & aſtutior, ſciens deprauare ſcripturas. Sed ſimpliciter credant omnia quæ
Eccleſia credit. Quemadmodū de quadam fideli muliere legitur, quòd cùm tētaretur à dæmone,
de fide, & interrogaretur quid crederet, reſpondebat: Credo quod Eccleſia credit. Et cum inter-
rogaretur quid crederet Eccleſia, reſpondebat: Quod ego credo. & ad omnes ſuggeſtiones quas
dæmon contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Eccleſia credit. & ſic faciliter vicit illum.
Si diabolus vrgeat, dicendum cum Ezechia: Domine vim patior, reſponde pro me. Quid dicā aut *Eſa.38.*
quid reſpondebo, cū ipſe fecerim? Tunc Deus qui non deficit in neceſſariis, adiuturus aderit. vnde
Apoſt. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione *1.Cor.14.*
prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. & alibi: Omnia poſſum (etiam inimicos vincere) in eo qui me cō-
fortat. & vt dicitur Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? pſalm. Adiutorium noſtrum in no-
mine Domini. Optimum cōſilium eſt, vt quamprimum morbus inuaſerit, ægrotus conteratur &
confiteatur, & dicat ſymbolum fidei, proteſtetúrque quòd vult in ea perſeuerare, & quòd ſi ſug-
geſtione inimici contingat oppoſitum imaginari, nō intendit vllo modo conſentire, nec aliud cre-
dere, quàm quod Eccleſia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis proteſtatio ei proponēda
eſt, & ad illam monendus. Proderit primum agonizanti, ſi aſſiſtentes pro fide illius orent, & ſym-
bolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine prædicatorum ſtatutum eſt, vt quamprimum fratres
audiunt ſignum in agonia fratrum pulſari ſolitum, accedāt ad eum feſtinanter, dicētes pro eo ſym-
bolum fidei, vt Dominus fidem illius ſolidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & de-
clarare quæ de fide ſparſa ſunt in ſacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus *Marc.vlt.*

erit.& illud Ioan.11. Qui credit in me,etiam ſi mortuus fuerit,viuet.& Ioã.12. Vt qui credit in me, in tenebris non maneat.& Ioan.8. Qui ſequitur me,nõ ambulat in tenebris.&Mar.5 Noli timere, tantummodo crede. quia(vt dicitur Mar.9.)Omnia poſſibilia ſunt credenti.& 2.Cor.10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.& Luc.1. Non eſt impoſſibile apud

Heb.6. Deum omne verbum. & illud:Impoſſibile eſt Deum mentiri. quicquid ergo dixit,credendum. & Luc.10. Noli eſſe incredulus,ſed fidelis.& Io.20. Beati qui non viderunt & crediderunt,&illud Apoc.2. Eſto fidelis vſque ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ.quia(vt dicit Apoſt:2.ad Timot. 2.)nõ coronabitur niſi qui legitimè certauerit. Sunt alij paſſus innumeri,quos gratia breuitatis relinquo.

Secũda dæmonis tentatio. ¶ Secundò dæmones tentant agonizantes de ſpe,& inducere nituntur peccatorem ad deſperationem. Obiiciunt enim omnia mala & peccata commiſſa ac negligentias,& aggrauant abominationes illorum, & indignationem Dei, & quomodo odio eſt Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitudinem tantorum beneficiorum, quæ Deus nobis contulit. Exprobrant etiã ſępiſſimè exhibitam miſericordiam,& recidiuationem,& diuturnam in peccatis perſeuerantiam. Proponunt inæſtimabile redemptionis precium à peccatoribus contemptum. Proponunt pariter

Mat.12. rigoroſam Dei iuſtitiam,& horrendum ac terribile eius iudicium,diſtrictámque rationem requiri etiam de omnibus minimis, de verbis ocioſis,&c.quæ in illa hora reddi non poterit. Nam ad tantorum negociorum diſcuſſionem,confeſſionem,& ſatisfactionem,tam paruum temporis ſpacium non ſufficit. Concludunt quòd ſi vix iuſtus ſit ſecurus, & vix debitam rationẽ reddere poſſit,quomodo peccator conſuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo perſuadent ægrotanti, impoſſibile eſſe pœnitere & ſatisfacere, & per conſequens quòd deſperet de miſericordia Dei,& incipiat cantilenã inferni, Maledicta dies in qua natus ſum,&c. Propter huiuſmodi tentationes,multis peccatoribus conſuetudinariis cõtingit, ſicut errãtibus in principio itineris: putãt ire in vnã ciuitatem,& in fine diei inueniunt ſe in alia plurimum diſtãte.coguntur ibi hoſpitari,conſi-

Conſolatio. derãtes diſtantiã. Sic ad propoſitum,&c. ¶ Cõtra hunc inſultum & tentationem conſolandi & adhortãdi ſunt agonizãtes vt accipiãt galeã ſalutis,hoc eſt firmã ſpem & fiduciã perueniendi ad beatitudinẽ ex meritis & gratia atque miſericordia Dei. Hæc ſpes atque fiducia poterit perſuaderi ex multis,quæ agonizãtibus hac tentatione agitatis proponẽda ſunt & declaranda. In primis perſuaderi poterit ex fine ad quẽ nos creauit Deus: quia nõ ad damnãdum, ſed ſaluãdum,vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem, vt ſummum bonum intelligeret,intelligendo amaret,amando poſſideret,& poſſidẽdo frueretur.& Apoſt.1.Tim.2. Qui omnes homines vult ſaluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire. qui etiã declarauit per Ezechielem 18. quòd nolebat mortem peccatoris, ſed vt magis conuerteretur & viueret.vnde dicebat: Quare moriemini?(ſ.æternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris,conuertimini,& viuite.ſ. vita gratiæ.quaſi diceret: Hæc eſt voluntas mea. Hic eſt finis propter quem vos creaui. Salo.Sap.1.dicit: Quoniã Deus mortem non fecit,nec lætatur in perditione viuorum,imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus ſuum, & quãtum in ipſo eſt,vult ipſum ad opus perfectum adducere,vt lætetur in eo. Sed Deus eſt creator & artifex,qui ſpecialiter hominem fabricauit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam,vt delicias ſuas

Sap.11. in eo haberet.vnde & pater noſter voluit appellari,& ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti.ſubiungit, Parcis autem omnibus,quoniã tua ſunt Domine omnia,qui amas animas. In quo debet filius ſpem ſuam & fiduciã collocare,niſi in patre, qui propter naturalem nexum non poteſt filium ſe humiliantem repellere? Cùm ergo Deus ſit pater,ſequitur, &c. ¶ Secũdò poteſt perſuaderi ſpes & fiducia in miſericordia diuina,ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quòd homo à peccato originali & aliis actualibus non poterat reſurgere, nec pro eis ſatisfacere, cùm infinitã exigerent ſatisfactionem: propter nimiã charitatem qua dilexit nos,exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens,& habitu humanitatis indui voluit, vt in ea ſatisfaceret pro peccatis noſtris,quod abundè fecit.vnde Eſa. Dolores noſtros ipſe tulit,& lã-

Iſa.53. guores noſtros ipſe portauit, Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra.& D.Pet. Peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum. Quomodo ergo tanta ſuſtinuiſſet,niſi decreuiſſet nos ſaluare? Diſplicet cuilibet amittere ea quę magno precio emit,imò ſi perdiderit,curat recuperare. Sed Chriſtus emit nos precio magno:igitur,&c. Ad hoc inſinuandũ dicit parabolam de oue perdita, Luc.15. ¶ Tertiò ſpes & fiducia in miſericordia Dei poteſt perſuaderi ex promiſſione: quia promiſit nobis veniam & remiſſionem peccatorum. Vnde per Hiere.

Hiere.3. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiſerit vir vxorem ſuam,&c. ſequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me(dicit Dominus) & ego ſuſcipiam te.& alibi: Conuertimini ad me,& ego cõuertar ad vos,& Eſa.45.conuertentibus ſe promiſit ſalutem, dicens: Conuertimini ad me,& ſalui eritis.& Chriſtus Luc.vigeſimo quarto. Quoniã ſcriptum eſt:& ſic oportebat Chriſtum pati,& reſurgere à mortuis,& prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem pec-

catorũ,in omnes gentes promiſit nobiſcum eſſe in tribulatione. vnde Pſal. Cũ ipſo ſum in tribula-
tione. Licet aliquando vt videat certamẽ, non ſentiatur eius præſentia: vt de D. Antonio legimus.
Promiſit etiã refectionẽ, Matt.11. Venite ad me omnes qui onerati eſtis(.ſ.peccatis)& ego reficiã
vos. Promiſit etiam regnum cælorum, Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cæ-
lorum. Cùm ergo ipſe ſit verax, imò & veritas ipſa per eſſentiam,& mentiri non poſſit, vt dicitur ad
Tit.1. Heb.6. ſequitur quòd tenebit promiſſum,& per conſequẽs faciet miſericordiã,&c. maximè
cùm eam ſuper omnia præferat, quandiu ſumus in hac vita mortali. vnde Pſal. Miſerationes eius Pſal. 144.
ſuper omnia opera eius.& Chriſtus. Mat.12. Si ſciretis quid eſt, Miſericordiam volo,& non ſacrifi- 2.Pet.1.
cium, nunquã condemnaſſetis innocentes.& D.Pet. Qui vocauit nos propria gloria & virtute; per
quem maxima & precioſa nobis promiſſa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cõſortes naturæ.
Quartò poteſt perſuaderi ſpes & fiducia in diuina miſericordia, ex electione. Quia cõiecturam &
probabilitatem moralem habemus, quòd elegerit nos ad vitam æternã, ex eò quòd naſci nos fecit
ex fidelibus:& ſic nos ſeparauit ab infidelibus, eò etiam quòd iam participes nos fecit ſuæ paſſionis
per ſacramentum baptiſmi, per quod adſcripti ſumus in lib. ſponſæ ſuæ, hoc eſt Eccleſiæ, per quam
habemus cogitationem infinitæ bonitatis & miſericordiæ diuinæ & promiſſionum nobis facta-
rum, ſi eius mandata ſeruauerimus. Habemus etiam Eccleſiam, tanquam matrem valde pro nobis
ſolicitã in adminiſtratione ſacramentorum, quæ ſunt dona cæleſtia, & medicinæ contra peccata,
& nutrimentũ vitę ſpiritualis. Eſt enim adeò ſolicita, vt aſſiduè fleat pro peccatis noſtris,& laboret
pro recõciliatione noſtra, iuxta illud Ioel.2. Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes, mini-
ſtri domini,& dicent: Parce Domine populo tuo,& ne des hæreditatẽ tuam in opprobrium. Filius
qui habet patrem clementem,& matrem beneuolam & affectam, non habet occaſionem timoris,
ſed magnæ ſpei. Cùm ergo Chriſtus ſit pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui
conſolatur nos in omni tribulatione noſtra:& Eccleſia ſit pia mater, magis affecta & ſolicita pro
Chriſtianis, quàm fuerit vnquã aliqua mater carnalis pro filiis ſuis, cùm continuè fleat & oret pro
ipſorum reconciliatione, eóſque faciat participes ſuffragiorum ſuorum: ſequitur quòd Chriſtiani,
& maximè pœnitentes, qui ſuſceperunt ſacramenta Eccleſiæ, non debent habere occaſionem ti-
moris & diffidentiæ, ſed potius magnæ ſpei. Præmiſſa propoſita & declarata agonizanti, erigent
ſpem & fiduciam in diuinam miſericordiam, ſperabítque indulgentiã peccatorum,& liberationẽ
à tentationibus dæmonum. Et ſi dæmones vrgeant, opponentes peccata, & ea quæ prædiximus
eos allegaturos: poterit reſpondere agonizans, quòd ipſe non meruit indulgentiam peccatorũ, nec
ſatisfacere poſſet pro eis, veruntamen confidit in adiutorio Dei, qui propter ſuam infinitam boni-
tatem & miſericordiam promiſit veniam pœnitentibus.& cùm ſit ipſa veritas,& mentiri non poſ-
ſit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandam vocat eos, qui ſpem habẽt in
eo,& in merito paſſionis Chriſti, qui abundè ſatisfecit pro omnibus, qui ſpem habent in illum. Et
quo ad hæreditatem cæleſtem dicat cum D. Bern. quòd Chriſto redemptori duplici iure debetur
ſ. naturali & acquiſito. Ipſe altero iure contentus, aliud nobis dabit, ſicut promiſit. Ideo agonizans
diuertens intellectum à dæmonum tentationibus, debet ipſum omni conatu & virtute dirigere
ad Deum,& dicere illud reſponſorium Eccleſiæ: Tribularer, ſi neſcirem miſericordias tuas Domi-
ne. Tu dixiſti, Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis cõuertatur & viuat. Qui Chananæam & Pu-
blicanum vocaſti ad pœnitentiã,& Petrum lachrymãtem ſuſcepiſti: miſericors Domine digneris
tua ineffabili clemẽtia me pœnitentẽ aſpicere,& veniã cõcedere, ac auxilium conferre. Debet pa-
riter implorare diuinum auxilium, dicendo: Deus in adiutorium meũ intende, cum omnibus eius
verſiculis.& illud reſpõſorium Eccleſiæ: Media vita in morte ſumus, quem quærimus adiutorem,
niſi te Domine Deus, qui pro peccatis noſtris iuſtè iraſceris? Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte &
miſericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. Neque proiicias nos in tempore ſenectutis, cũ de-
fecerit virtus noſtra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & miſericors
Saluator, amaræ morti ne tradas nos.& illud Pſal. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera
me de aquis multis(hoc eſt tribulationibus mortis)& de manu filiorũ alienorũ(hoc eſt dęmonũ)& Pſal.43.
illud Pſal.30. In te Domine ſperaui, nõ confundar in æternũ, in iuſtitia tua(hoc eſt per paſſionem
tuam, quam pro nobis ſuſtinuiſti, vt ſatisfaceres) libera me. Totus ille pſal. eſt huic negotio accom-
modatus:& ideo recitãdus & declarãdus, ſi agonizãs non intelligat. Idem de Pſal.3. Domine quid
multiplicati ſunt qui tribulant me?& de Pſal.22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit.& Pſal.
24. Ad te Domine leuaui animã meã.& Pſal.50. Miſerere mei Deus ſecũdum magnã,&c.& Pſal.
124. Qui cõfidunt in Domino,&c.& Pſal.139. Eripe me Domine,& alia huiuſmodi, quæ prudens
cõſolator ex ſacris literis haurire poterit, agonizantẽ cõſolabuntur. Exempla etiã Sanctorum reuo-
canda ſunt ad memoriã illorum, maximè in quibus reluxit miſericordia Domini: velut in patriar-
chis, qui offenderunt crimine peſſimo, tamen ſubleuati ſunt.& in Dauide, qui adulterium commi-

lauit homicidio,& duobus verbis effugit vindictã,dicẽs:Peccaui Domino.In Niniuitis,in Achab,
in Manaſſe rege peſſimo, in filio prodigo,cum quo dicendum eſt:Pater peccaui in cælum & corã
te,&c.in publicano,cum quo dicendum:Deus propitius eſto mihi peccatori.In muliere peccatri-
Tertia dæmonum tentatio. ce,& in bono latrone,cui propter vnum memẽto mei,paradiſus ſtatim promiſſus eſt. ¶ Tertiò dę-
mones in morte tentãt aliquos de præſumptione, allegantes bona opera per eos facta, ieiunia, ora-
tiones,eleemoſynas,& alia huiuſmodi,vt poſſint inducere ad præſumptionem & ſuperbia,vt ſe pu-
tent inter Seraphicos ſpiritus habere ſedem ,& quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ
fecerunt,&c. ¶ Talibus proponenda ſunt ea quæ pertinent ad humilitatẽ:& quòd non noſtris me-
ritis habuimus tot & tanta beneficia quæ à Deo omnium largitore obtinuimus,ſed ex infinita Dei
bonitate & clementia & merito paſſionis Chriſti,& quòd non ſunt cõdignæ paſſiones huius tem-
Iaco.1. poris ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis,& quòd dicãt illud Pſal. Ne intres in iudiciũ cum
Rom.8. ſeruo tuo domine,&c.& tractum illum, Domine nõ ſecundum peccata noſtra facias nobis,neque
Pſal.142. ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum noſtram an-
tiquarum,citò anticipẽt nos miſericordiæ tuę,quia pauperes facti ſumus nimis. Adiuua nos Deus
ſalutaris noſter,& propter gloriã nominis tui Domine libera nos,& propitius eſto peccatis noſtris
propter nomen tuum. Proponẽda eſt illis humilitas Chriſti, qui exinaniuit ſemetipſum,&c. Pro-
ponenda eſt pariter Chriſti charitas & patientia , cuius imaginem in cruce pendentem oſtendere
Act.14. plurimum proderit extremè ægrotanti,declarando quòd non eſt aliud nomen nec ſignum datum
ſub cælo hominibus,in quo nos oporteat ſaluos fieri. Tantam enim habet vim Chriſti pro nobis
Pſal.12. crucifixi contemplatio , vt deſperatio vertatur in ſpem , & ſpes in exultationem iuxta illud Pſal.
Exultauit cor meum in ſalutari tuo:cãtabo Domino qui bona tribuit mihi,& pſallam nomini tuo
altiſſime. Salutare Dei Chriſtus eſt, qui in ligno crucis operatus eſt noſtram ſalutem. In hoc ſigno
Chriſtus vicit mundum & diabolum. In hoc ſigno Chriſtus vincit, Chriſtus regnat , Chriſtus im-
perat. Hoc ſignum fecit Dominus eleuari in nationibus,in vexillum militiæ Chriſtianæ : quod ta-
lem habet virtutem, vt omnes qui totam ſpem & fiduciam collocãt in eo,victoriam inimicorum
obtineant. & ideo perſuadẽdum eſt agonizanti, vt iactet cor ſuũ in domino:& in merito paſſionis,
quam pro nobis ſuſtinuit in cruce,cuius ſignũ videt & tangit. Oſculetur & amplectatur agonizans
crucifixi imaginem , in ſignum & proteſtationem fidei , & ſpei , & charitatis, ac recognitionis,&
gratiarum actionis. Monendus eſt etiam,vt ſi habeat inimicos,indulgeat eis propter Chriſtum,&
dicat quod habetur in oratione Dominica: Dimitte nobis debita noſtra , ſicut & nos dimittimus
debitoribus noſtris. Si offenderit aliquos,quibus reconciliari & petere veniã tenetur,& ſatisfacere
de fama , &c. monendus eſt vt in ſecreto procuratorem conſtituat , & ipſe interius à Deo veniam
petat,habens in votò ſeu deſiderio,ſi euaſerit , perſonaliter petendi. Sæpe reducenda eſt ei ad me-
moriam oratio Dominica,& repetendum illud: Et ne nos inducas in tentationem(hoc eſt ne per-
mittas nos ſuccumbere tẽtationi(ſed libera nos à malo,hoc eſt diabolo , & omni alio nociuo. Re-
ducendum eſt etiam ad memoriam ſymbolum fidei,ac pro eo dicendum cum antiphonis D. Vir-
ginis. Aue ſtella matutina, Alma redemptoris mater. Sub tuum præſidium, Salue regina miſericor-
diæ, Aue regina cælorum:& hymus, Aue maris ſtella.&, Memento ſalutis author.&, Maria mater
gratiæ,mater miſericordiæ, tu nos ab hoſte protege, & hora mortis ſuſcipe. Frequenter etiam hor-
tandus eſt ad iactandum cor & fiduciam in meritum paſſionis Chriſti,& ad contẽplandum verba
quæ in cruce dixit.& quòd ſæpe dicat illa vltima:In manus tuas Domine cõmẽdo ſpiritum meũ.
Luc.23. Sic enim agonizans conſolatus,victis hoſtibus,fideliter & fœliciter obdormiet in Domino. Cauẽ-
dum eſt tamẽ ne à pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim vnus modeſtè,diſtinctè,& clarè ad-
hortans ad præmiſſa:& illo fatigato ſuccedat alius. Aſſiſtentes autẽ ſubmiſſa voce inſtent orationi
pro illo. Emittantur vel eiulare prohibeantur vxor & liberi. Tandem remiſſo ſpiritu,ſignetur ſigno
crucis cum cãdela benedicta, quæ in agonia debet teneri accenſa, in ſignum proteſtationis fidei in
Chriſtum,qui eſt vera lux mundi.tandem claudantur oculi, & dicatur reſponſorium, Libera me,
cum orationibus conſuetis aſpergatur aqua benedicta,& ſecũdum morem & ritum Eccleſiæ poſt
miſſæ ſacrificium,ſi fieri poteſt,corpus eius cum pſalmis & orationibus tradatur ſepulturæ.

Ver. 7. DE CONSOLATIONE DESOLATORVM PROPTER MORTEM AMICORVM. A

CVm amor ſit vnio & nexus delectabilis inter amãtem & amatum,ſequitur quòd ſeparatio ſit
triſtabilis & doloroſa,quãtum ad partẽ ſenſitiuã,cùm ſit priuatio cõuenientis boni. In morte
autem amicorũ eſt ſeparatio corporũ, & familiariũ colloquiorum , futurorũmque ſenſibiliũ ſep a-
ratorum bonorũ omiſſio,& per cõſequẽs oritur dolor & deſolatio ſiue triſtitia. Et cùm hoc ſit na-
turale,non eſt de ſe vitioſum,dũmodo metas rationis non excedat, Legimus enim in ſacris literis,
ſanctos viros mortem propinquorũ & amicorum luxiſſe. Abrahã plãxit & luxit vxorem ſuã Sarã.
Iacob

Iacob luxit ſuper filium ſuum Ioſeph, quem credebat mortuum. Filij Iſraël luxerunt Moyſem tri-
ginta diebus. Et Dauid luxit & planctum fecit ſuper Saul, & filium eius Ionatham. Chriſtus etiam *Gen.23.*
in morte Lazari lachrymatus eſt. Et filiæ Hieruſalem, ſuper Chriſtum: maximè autem D. Virgo, *Gen.37.*
de qua propherauerat Hiere. Plorans plorauit in nocte, &c. Ideo concludi poteſt, quòd fletus & *Deut.34.*
planctus moderatus in morte amicorum, non eſt illicitus. Eccleſiaſt. enim 38. dicitur: In mortuum *2.Reg.1.*
produc lachrymas: & quaſi dira paſſus, incipe plorare. Veruntamen luctus aut triſtitia non debet *Ioan.11.*
eſſe immoderata, neque diuturna. dicitur enim ibi: propter delaturam amarè fer luctum illius *Luc.23.*
vno die, & conſolare propter triſtitiam. Eccleſiaſt. verò 22. permittitur luctus mortui ſeptem die- *Thren.1.*
bus. ¶ Illicitus eſt autem luctus immoderatus, prout illorum qui nullam volunt recipere conſola-
tionem, & propter triſtitiam omittunt ſumere refectionem & ſomnum, in qua omiſſione expo-
nunt ſe periculo perdendi vſum rationis, aut incurrendi grauem infirmitatem, aut mortem, aut e-
tiam cùm ex impatientia incidunt in murmurationem & blaſphemiam contra Deum, dicentes:
Heu Deus meus, cur talẽ amicũ aut ſocietatẽ abſtuliſti? Quid feci tibi? Quid peius facere potui-
ſti? &c. Quæ verba ſunt blaſphemiæ plena, quaſi Deus eſſet iniuſtus, & non eſſet omnipotẽs. Ideo
tales arguendi ſunt, vt deſiſtant à talibus & ſimilibus verbis, & inducendi vt de illis pœnitentiam
agant. Vnde Apoſt. O homo, tu qui es qui reſpondeas Deo? quia (vt dicit Iob. 39.) Qui arguit *Rom.9.*
Deum, debet reſpondere illi. Sed quis eſt qui rationabiliter in huiuſmodi poſſit reſpondere Deo?
aut ſe iuſtificare coram eo? cùm Pſal. dicat, Non iuſtificabitur in conſpectu eius omnis viuens. Et *Pſal.142.*
Iob 9. Verè ſcio quòd ita ſit, quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo. Si voluerit contende-
re cum eo, non poterit reſpondere ei vnum pro mille. Certum enim eſt ſecundum Diuum Iacobū
quòd in multis offendimus omnes & ſecundum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habe-
mus, &c. D. Gregor. ait: Mala quę patimur, peccata noſtra meruere. & quod ſi nulla eſſet iniquitas. *Iaco.3.*
nulla dominaretur aduerſitas: nec punit nos ad condignum, nec ita citò vt meruimus: quia iam *1.Ioan.1.*
dudum actum eſſet de nobis. Ideo poſſumus dicere cum Hieremia: Miſericordiæ domini quòd
non ſumus conſumpti. Quare cauendum eſt ab huiuſmodi & ſimilibus blaſphemiis & murmura-
tionibus. Chriſtus fletum illum immoderatum prohibuit, dicens Viduæ: Noli flere ſcilicet immo-
deratè. Et vt nobis exemplum præberet, conſolatus eſt ſingulariter mulieres, illam viduam, & Mar- *Luc.7.*
tham, ac Magdalenam, eo quòd mulieres frigidiores ſunt: & propter defectum caloris & ſpirituum
vitalium, non poſſunt faciliter triſtitias repellere. Nonnullæ perdiderunt ſenſum, & factæ ſunt fa-
tuæ. Aliæ deſperatæ mortuæ ſunt. Aliæ inciderunt in graues infirmitates. Ideo conſolandæ ſunt, &
maximè viduæ quæ deſtitutæ ſunt baculo & fulcimento ac capite, & propter huiuſmodi deſtitu-
tionem ſæpe indebitè vexantur. Licet Deus earum vexationes diſtrictè prohibuerit Exod. 22. Vi-
duæ & pupillo non nocebitis. Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorẽ eorũ,
& indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri
pupilli. & Hier. 22. Viduam nolite contriſtare. Et Eccleſiaſt. 35. Nonne lachrymæ viduæ ad maxil-
lam deſcendunt: & exclamatio eius ſuper deducentem eas? A maxilla enim aſcendunt vſque ad
cælum, & dominus exauditor non delectabitur in illis, & Apoſtolus primo Thimothæi quinto.
Viduas honora. Nihilominus tamen ſæpiſſime deſpiciuntur & opprimuntur, etiam ab his qui eas
conſolari deberent, à quibuſdam tutoribus, qui rectius à curando & furando dicuntur curatores,
nonnunquam etiam à propriis filiis & filiabus, ac aliis parentibus: ita vt extremum remedium ea-
rum ſint lachrymæ & ſpes in Deo. Vnde Apoſtol. Quæ verè vidua eſt & deſolata, ſperet in Deo.
Conſolari debent nõ ſolùm in die ſepulturæ, ſed poſtmodum: quia cùm vident ſe ſolas, recor-
dantur amiſſionis viri, & grauiter torquentur. Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ rident tantum lu-
ctum: quia neſciunt quis morcellus ſit viduitas & ſeparatio coniugatorũ. Sed aliquo die ſcient &
experientur, tunc iudicabunt non eſſe ridendum de eis, ſed quo modo conſolandæ ſunt. ¶ Prima *Modus cõ-*
igitur cõſolatio deſolatorũ propter mortẽ amicorũ, eſt perſonalis viſitatio: ſicut Chriſtus in perſona *ſolandi.*
venit ad Martham & Mariã. Sic etiam vicini, parentes & propinqui, atque amici, quàm primum
ſciunt mortem aut aliam grauem deſolationem, debent deſolatos in perſona viſitare etiam ſi non
vocentur: quia dolor & triſtitia impediunt recordari eorum qui vocandi ſunt. ¶ Secunda con-
ſolatio debet eſſe per compaſſionem condolendo cum eis. Vnde Apoſtolus Flere cum flentibus. *Rom.12.*
Ideo Chriſtus videns Mariã flentẽ, &c. lachrymatus eſt, vt oſtenderet ſignũ amoris & cõpaſſionis. *Ioan.11.*
Sic in talibus non debent oſtendi ſigna lætitiæ: quia per ea aliquis oſtenderet ſe inimicum, & am- *Eccl.22.*
plius contriſtaret quàm conſolaretur. Ideo Sapiens: Muſica in luctu, importuna eſt narratio.
¶ Tertia conſolatio eſt per verba dulcia & lenitiua, videlicet quòd Deus pro meliori bono hoc
fecit, pro bono defuncti, qui à miſerijs & periculis eſt liberatus. Vnde Salomon. Magis lau-
daui mortuos quàm viuentes, &c. Nullus debet triſtari de bonis amici, cùm liberatur à de- *Eccle.4.*
bitis & periculis, ſed per mortem, &c. Igitur, &c. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus ſu-

prà hoc §. ver. 3. Ex parte verò viuentium fecit Deus pro meliori bono, ad euellendam inordinatam affectionem, & fortè ad præſeruandum eos à maiori dolore & triſtitia: quia ſi vixiſſent, fortaſſe incidiſſent in aliqua ſcandala, & pernitioſum exitum feciſſent: occulta enim ſunt iudicia Dei, quid enim allatura fuiſſet longior vita incertum eſt. Ideo dicendum eſt cum Iob: dominus
Heb. 9. dedit, dominus abſtulit: ſicut domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen domini benedictum. Con-
Rom. 1. ſolari etiam poſſunt, allegando mortis neceſſitatem & ineuitabilitatem. Statutum enim irreuocabile eſt hominibus ſemel mori. Nõ eſt papa, imperator, aut rex, qui ab eo ſit exẽptus. Vnde Apoſt. Ita in omnes mors pertranſit. Et cùm mors non habeat tempus præfixum, quando Deus illam mittit, æquo animo ferenda eſt. Conqueri enim de morte, eſt conqueri de natiuitate, cùm natiui-
2. Reg. 12. tas ſit initium curſus ad mortem. Vnde Dauid: Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur. Quando non eſſet aliod quàm voluntas Dei qui ita voluit, deberemus patienter ferre, & facere de neceſſitate virtutem. Nemo enim reſiſtere poteſt eius voluntati: imò omnes tenemur voluntatem noſtram voluntati diuinæ conformare. Vnde in oratione dominica Christus inter cæteras petitiones appoſuit: Fiat voluntas tua, & vt exemplum præberet, in horto Olіueti anguſtiatus, dixit: Nõ ſicut ego volo, ſed ſicut tu. non mea, ſed tua voluntas fiat. Præterea propter fletum aut triſtitiam non poſſunt defuncti reuocari ad vitam. Allegandum eſt exẽplum Dauid deſolati propter infirmitatem filij, pro quo ſe afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus: & cùm audiuit mortem, ſurrexit de terra, & lotus eſt, cúmque mutaſſet veſtem, ingreſſus eſt domum Dei, & adorauit petiuítque vt ponerent ei panem, & comedit. dixerunt autem ei ſerui ſui: Propter infantem, cùm adhuc viueret, ieiunaſti, & flebas: mortuo puero ſurrexiſti, & comediſti. Reſpondit: Propter infantem, cùm adhuc viueret, ieiunaui, & fleui. dicebam enim: Quis ſcit ſi fortè donet eum mihi Dominus? Nũc autem quia mortuus eſt, quare ieiuno? Nunquid potero eum reuocare amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Poſtremò oſtendendum eſt talibus, quo modo talis fletus
Prou. 17. & planctus ac triſtitia immoderata cum impatientia de nihilo ſeruiunt, ſed plurimum nocent. Spiritus enim triſtis deſiccat oſſa, & inducit infirmitates, &c. Prouocat etiam Deum ad vindictam, & ad mittendum peiora mala. Vnde Apoſt. Neque murmuraueritis, ſicut quidam illorum murmurauerunt, & perierũt ab exterminatore. Dicitur cõmuniter quòd melius eſt ſe tenere cum
Gẽtiles mortem propinquorum patienter tulerunt. vno malo, quàm cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortem ſuorum. Thelamon audiens mortem filij ſui, ait: Sciebam me genuiſſe mortalem. Idem dixit Anaxagoras: pericles dux Athenienſium, orbatus filiis, ſolito vultu atque adeò coronatus, etiã in concione diſſeruit. Succurrat Diony. Syracuſanus, qui cùm in amicorũ conceſſu nonnihil agitaret, ac ſubito tumultu in ædibus coorto, ſciſcitatus quid eſſet rei, & didiciſſet filium de tegulis lapſum interiiſſe: nihil commotus iuſſit extincti corpus mulieribus rite ſepeliendum tradi, ſeſe quod inſtituerat non omiſſurum. Si Gentiles qui non habent fidem nec ſpem de reſurrectione, patienter tulerunt mortem filiorum, vxorum, propinquorum, & amicorum: quantò magis patienter ferre debent Christiani, qui habẽt ſpem reuidendi eos, & gaudendi cum eis in regno cæleſti? Si dicatur, Tanto bono priuatus ſum: dicendum eſt illi tali, quòd illud ex ſe non habebat, ſed ex Dei dono: & ita datum, vt ad tempus quãdiu Deo placeret, frueretur eo, & non perpetuò. Nihil ergo quod tuum eſſet amiſiſti. Mortuus eſt filius, quem ſciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodeſt flere, quod mutari non poteſt? aut cur anxiè deploras, qood tibi cum tot hominum milibus commune eſt? Circumſpice vicinos, circũſpice cognatos, affines, ac omnes alios: quot reperies etiam mulierculas, quæ mortem liberorum moderatè ferant? Si quis dicat, mortem filij non poſſum non flere: reſpondendum quòd & ſi verum ſit, fletus tamen eſt moderandus, cogitandúmque quòd non perit qui bene moritur. Dices: Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura rectè morienti. Ante diem periit: nulli certus mortis dies eſt. In ipſo flore iuuentutis extinctus eſt. optimum eſt mori, cùm viuere eſt ſuauiſſimũ. quia (vt dicitur Sap. 4.) Raptus eſt ne malitia immutaret intellectũ eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata. Ætas ſenectutis, vita immaculata. Optimum filium amiſi: gaude quòd talem habueris. Sed innocens erat: nulla mors magis amplectẽda, minúſque deploranda. Repentè ac ſubitò mortuus eſt. Sap. 4. Iuſtus ſi præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis conſolatoris erit reſpondere modeſtè ad ſingula: & ſingulis morbis ac deſolationibus antidota proportionata applicare.

Ver 8. DE ORATIONE FVNEBRI AD POPVLVM EX TEMPORE FACIENDA.

EX præcedẽtibus quilibet in arte dicẽdi aliquo modo initiatus, officio ſepulturæ ſuperueniẽs, A
faciliter atq; vtiliter apud vulgares orare poterit: accipiẽdo pro themate illud eccleſiaſt. 33. Audite me magnates, & omnes populi & rectores Eccleſiæ auribꝰ percipite. Vel illud Eccle. 7. Memorate nouiſſima tua, & in æternũ nõ peccabis, aut illud Eccl. 38. Mihi heri, & tibi hodie, aut aliquid aliud propoſito deſeruiens, implorato auxilio diuini numinis per interceſſionem Diuæ Virginis proponi

proponi poterit, quod D. Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis dicit, Quod huiuſmodi ſolennitates ſepulturæ Spiritu ſancto ſpirante à ſanctis patribus antiquis & ab Apoſtolis, duplici ratione fuerũt obſeruatę. Prima eſt propter viuentiũ vtilitatẽ. Secunda eſt propter defunctorũ liberationẽ. De his multa dicta ſunt ſuperius c.16.S.4.ver.32. Ad proſequendam primam rationem de vtilitatẽ viuentium (quia huiuſmodi ſepulturæ inſinuant mortis memoriam, vnde ſepulchrum dicitur monumentum, quaſi monens ver.3. de vtilitatibus quæ mors affert bonis: & incommodis quæ affert malis. Nec non ea quæ dicta ſunt de præparatione ad mortem, ver.4. ac etiam de modo ſe præparandi, ver.5. pariter ea quæ dicta ſunt ver. 6. de inſultibus & aggreſſionibus quæ in morte contingunt. Quæ omnia defunctus ſi loqui poſſet, diceret: Mihi heri (hoc eſt dum viuerem) & tibi hodie (hoc eſt in hac tua vita) omni die & hora contingere poteſt, ideo præpara te. Diceret etiam: Audite mortis neceſſitatem (quia ſcilicet ſtatutum eſt hominibus ſemel mori) Audite mortis communionem, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertranſit. Audite mortis incertitudinem *Heb.9.*
& pericula. Nihil enim certius morte, ſecundum D. Bern. ſed nil incertius hora eius. & Chriſtus: *Rom.5.*
Et vos eſtote parati, quia neſcitis diem neque horam. Hæc nos inducere debent ad præparationẽ *Mat.24.*
faciendam. Congruum erit hic declarare modum præparationis, hoc.§,5. declaratum. Ad proſecutionem ſecundæ rationis de liberatione defunctorum, vltra illa quæ dicta ſunt folio prætaxato, litera C. poterunt adduci neceſſitates, motiua, & modi eos liberandi, quæ in d.ver.32. continentur. Concludendum eſt tandem, quod cùm ad ſuffragandum defuncto conuenerimus, ei ſuffragari debemus. Quia licet probabilitatem & coniecturam habeamus, & piè credere poſſimus ipſum regnare cum Chriſto, & non egere ſuffragiis noſtris, attenta vita & pœnitentia facta in morte (poterunt hoc loco aliqua bona & laudabilis cõuerſatio defuncti recitari, & interſignia, ſi quæ habet, declarari ad ædificationem & exemplum aſſiſtentium, abſque tamen adulatione & mendaciis, quia illa plurimum detrahunt authoritati prædicationis.) Nihilominus tamen (vt D. Iac. ait:) In multis offendimus, & D. Io. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. nec ſit homo adeò iuſtus, qui faciat bonum, & non peccet. Eam ob rem ſi fortè propter peccata venialia aut reatum mortalium *Iaco.3.* *1.Ioan.1.*
remiſſorum ſiue pro pœnitentiis non completis, detineretur in purgatorio: debemus illi ſuffragari. *Eccl.7.*
Hortãdi ergo ſunt aſſiſtentes, vt aliqua ſuffragia pro eo faciant. Et quòd cũ viderint corpus Chriſti eleuari, offerant Chriſti paſſionem in ſacrificio Miſſæ repræſentatam, deprecantes Deum, vt eius meritum & ſatisfactionem ſua ineffabili clementia animæ defuncti applicare, & eam à pœnis liberare dignetur. Eccleſiaſtes verò cum clero poterit dicere Pſal. De profundis, vel aliquod reſponſorium cum orationibus conſuetis. Si defunctus erat pauper, habens filios & filias, opus miſericordiæ erit eos commendare, & eis benefacere. Hortandus eſt etiam populus, vt apud Deum intercedat pro conſolatione deſolatorum propter mortem defuncti, ſi expediat: quia aliquando eſt ridiculoſum tales commẽdationes facere, cùm propinqui lætantur de morte, propter ſucceſſionem bonorum eis aduenientem.

CONTINVATIO DICENDORVM.

A QVum ad ſatisfaciendum pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui eſt ſecunda in diuinis perſona) incarnatus fuerit, & noſtram cõgruo tempore aſſumpſerit naturam: ideo de eius incarnatione dicendum eſt. Verùm quia incarnationis filij Dei myſterium abſque ſanctiſſimæ Trinitatis notitia intelligi minimè poteſt, de ipſius ſanctiſſimæ Trinitatis myſterio, pro terminorum declaratione, aliquid in noſtris inſtitutionibus dicendum eſt.

DE MYSTERIO SANSTISSIMAE TRINITATIS. CAP. XIX.

B MYSTERIVM ſanctiſſimæ Trinitatis in duobus copulatiuè conſiſtit, ſcilicet in vnitate eſſentiæ, & diſtinctione perſonarum in illa vna & indiuiſa eſſentia.

S. 1. DE VNITATE ESSENTIÆ DIVINÆ. *1.cont.Gen.*

ANtiqui Philoſo. per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis eſ- *c.13.*
ſentiæ vnius Dei, quem vocabant primum principium, & in cognitionem ſapientiæ, bonitatis, potentiæ, & aliorum eſſentialium. Ariſtot. enim probat vnius Dei exiſtẽtiam, ex motu: & poteſt eius *1.2.q.2.*
ratio ſic deduci: Motus eſt, ergo Deus. Antecedens eſt ſenſibiliter euidens, & negari non poteſt. *ar.2.*
Conſequentia probatur, ſupponendo duo: Primum, quòd per Deum intelligimus primum prin- *8.Phy.*
cipium ſiue primũ motorem immobilem. Secundum, quòd motus eſt actus entis in potẽtia prout in potentia, vt habetur in 3. Phy. His ſuppoſitis, arguitur ſic: Omne quod mouetur, ab alio mouetur: quia nihil mouetur, niſi ſit in potentia ad illud ad quod mouetur: cum mouere ſit aliquid edu-

cere de potentia ad actum, quod fieri non poteſt, niſi per aliquid quod ſit actu, cùm impoſſibile ſit
aliquid idem ſecundum idem, ſimul & ſemel eſſe in actu & potentia. Tunc quæratur de illo alio
quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & ſic conſequenter: & cum non ſit proceſſus in infini-
tum (quia tunc nihil moueretur, quod eſt euidenter falſum) ſequitur quòd deueniendum eſt ad
vnum primum motorem immobilem, qui eſt actus purus, & nullo modo in potentia paſſiua, & il-
lud principium vocamus Deum: igitur Deus eſt. D. Tho. probat aliis modis, quos breuitatis gra-
Rom. 1. tia omitto. Philoſophos agnouiſſe vnum Deum teſtatur Apoſt. dicens: Qui cùm cognouiſſent
Deum, non ſicut Deum glorificauerunt. Cum igitur ratione naturali poſſit probari vnum eſſe
Deum, ſequitur quòd Deum eſſe non eſt de fide apud eos qui habent rationes demonſtratiuas.
Non enim de eodem eſt fides & ſcientia apud eundem, vt dictum eſt. Apud ſimplices verò, qui nō
habent demonſtrationes, eſt præambulum ad fidem. ¶ Ea etiam quæ de Deo naturali ratione pro-
bari poſſunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei
citius perueniat: Secundò, vt cognitio Dei ſit communior: Tertiò, vt ſit certior. Ratio enim hu-
mana in rebus diuinis eſt inſufficiens: & circa ea multi Philoſophi errauerunt. Vt igitur homines
Deut. 6. citius ad diuinæ vnitatis cognitionem peruenirent, Deus in ſacris literis exprimi fecit, Audi Iraël,
Pſal. 46. Dominus Deus tuus vnus eſt, & in pluribus aliis locis. Nec obſtat illud Pſal. Ego dixi, dij eſtis: nec
Exod. 3. illud: Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt: quia tales non vocantur ſimpliciter ſiue per eſ-
ſentiam dij, ſed per participationem alicuius effectus diuinitatis. Deus verò dicitur ſimpliciter &
Pſal. 85. per eſſentiam, iuxta illud: Ego ſum, qui ſum, & illud Pſal. Non eſt ſimilis tui in diis Domine: qui ſci-
licet à nullo pendes, & omnia à te.

Ver. 1. DE MODO VENIENDI IN COGNITIONEM DEI.

1. Cont. Gen. c. 14. Job 36. AD perueniendum ad cognitionem Dei, duplici via vti poſſumus. ſ. per viam remotionis ſiue A
negationis, & per viam affirmationis. Primò per viam negationis & remotionis: quia cùm
Deus ſit infinitus, & immenſus, vincens ſcientiam noſtram, & ſic non poſſit definiri: ideo non poſ-
ſumus de eo cognoſcere quid eſt, nec per differentias affirmatiuas quo modo diſtinguatur ab aliis.
Ideo oportet diſtinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affir-
matiuis) contrahitur ſiue reſtringitur per aliam, & à pluribus differre facit. Sicut ſi dicamus, Deus
non eſt accidens: per hanc denotamus quòd diſtinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde ſi ad-
damus ipſum non eſſe corpus, diſtinguimus eum ab aliquibus ſubſtantiis, & ſic conſequenter ab
omni eo quod eſt præter ipſum, quem perfectè in hac vita cognoſcere nō poſſumus, cùm non co-
gnoſcamus quid in ſe ſit. ¶ Prima igitur propoſitio quæ de Deo per viam negationis probari po-
teſt, ad quam multæ aliæ ſequuntur, eſt quòd Deus non eſt mobilis, ſiue quòd eſt immobilis & im
mutabilis: quæ probatur ratione iam ſuperiùs dicta: quæ etiam in ſacra ſcriptura reuelata eſt Ma-
lach. 3. Ego Deus, & non mutor, & Iaco. 1. Apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciſſitudinis
obumbratio, & Num. 23. Non eſt Deus quaſi homo, vt mutetur. Nec ex creatione aut rerum mu-
tatione argui poteſt mutabilitas in Deo, ſed in ipſis creaturis, quæ quo ad ſe cœperũt de nouo eſſe,
non autem quo ad Deum, cùm ab æterno præuiderit ſe eas producturum pro illo inſtãti, pro quo
Rom. 4. productæ ſunt. Nam (vt Apoſt. ait) vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Et quamuis ſapiē-
tis creati (qui non poteſt omnia præuidere) ſit mutare conſilium, non tamen Dei, qui omnia vnico
intuitu videt. Et ſi aliqua in ſacris literis motum aut mutationem importantia Deo videãtur attri-
bui, debẽt metaphoricè & ſimilitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior eſt cunctis mobilibus ſapiē-
tia, & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis, & illud, pœnitet me feciſſe hominē. Di
citur enim mobilior, ſecundũ quòd ſubitò & in inſtãti ſuã ſimilitudinē & operationē diffundit vſ-
que ad vltima rerũ: ſicut ſol radios ſui luminis in inſtãti terrã attingere facit, hoc modo exponit D.
Dionyſ. dicens, quòd omnis proceſſus diuinæ manifeſtationis venit ad nos à patre luminum moto,
hoc eſt operante. Appropinquatio etiã debet intelligi per effectum, ſicut ſol appropinquat domui,
quando radius eius pertingit, & elongatur quãdo exit & ceſſat illuminare. Pœnitere etiã dicitur ſe-
cũdum ſimilitudinem artificis, qui cùm pœnitet eum feciſſe aliquod opus, deſtruit: ſic Deus. Vnde
ſubiungit, Delebo (inquit) hominem à facie terræ. Et quemadmodũ oculus aliter & aliter ſe habet
ad ſolem eodem modo ſe habentem quantum eſt de ſe: tamen alios effectus cauſat ſecũdum alias
diſpoſitiones, abſque ſui mutatione, ſic Deus. Ideo ex his non poteſt argui mutabilitas in Deo, ſed
in ipſis creaturis. Hæc conditio immutabilitatis ſoli Deo conuenit: quia omnia alia quæ ex ni-
4. ſuper Geneſ. ad lit. hilo facta fuerunt, mutabilia ſunt, cùm à ſola creatoris voluntate pendeant in eſſe fieri, & conſer-
uari. Vnde D. Auguſt. dicit, Si Deus ſuam actionem conſeruationis à rebus ſubtraheret, ſubito in
1. 2. q. 10. art. 1. 1. cõt. nihilum redigerentur. ¶ Secunda propoſitio quæ pendet à prima, & probatur per eam, eſt quòd
Gen. c. 18. Deus nō habet principium neque finem, ſiue quòd Deus eſt æternus: quia omne quod habet prin-
Pſal. 101. cipium & finem, eſt mutabile. Hæc etiam in ſacris literis eſt reuelata. Vnde Pſal. Tu autem in æter-

num

num permanes, & Athanaſ. in ſymbolo, Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus ſanctus.
Æternitas autem (ſecundum D. Boëtium) eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio. *Æternitas*
non tamẽ dicitur tota, quòd habeat partes, ſed quia nihil ei deeſt. Et notificatur ex duobus: primò
ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia ſucceſſionis: quia in omnibus creatis eſt ſucceſ-
ſio temporis vel æuiterni, vt dictũ eſt. Et ſi in ſacris literis videatur ſucceſſio attribui Deo (vt cùm *c. 3. §. 2.*
dicitur, Egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cùm Apoſt. dicit, Secundum reuelatio- *ver. 2.*
nem myſterij temporibus æternis taciti: & cùm Pſal. ait, Tu autem idem ipſe es, & anni tui non de-
ficient:) Dicendum vt de prima, quòd metaphoricæ ſunt prolocutiones, propter noſtrũ modum *1. Cont. Gen*
intelligendi. ¶ Ex æternitate Dei concluditur quòd Deus non eſt potentia paſſiua, ſiue non eſt in *c. 16.*
potentia ad recipiendum in ſe aliquid extraneum à ſe: quia omne id, in cuius ſubſtantia immiſcetur
potentia paſſiua, ſecundum id quod habet de potentia paſſiua, poteſt non eſſe, ſed Deus, cùm ſit
æternus, non poteſt non eſſe: Igitur. ¶ Ex hoc autem quod in Deo non eſt potentia paſſiua, ſequi- *1. cont. Gen.*
tur quòd in Deo non eſt materia, & per conſequens quòd eſt immaterialis. Quia materia dicitur *c. 17.*
potentia paſſiua, ex qua aliquid fit. ¶ Ex premiſſis etiam concludi poteſt quòd in Deo nulla eſt
compoſitio, & per conſequens quòd eſt ſimpliciſſimus. Nam in omni compoſito oportet eſſe a- *1. cont. Gen.*
ctum & potentiam paſſiuam: ſed in Deo non eſt potentia paſſiua: Igitur. Concluditur etiam quòd *c. 18.*
in Deo nil poteſt eſſe violentum, nec extra naturam: quia in omni tali eſt aliquid ſuperadditum:
ſed Deus eſt ſimpliciſſimus: igitur, &c. Sequitur etiam ex præmiſſis quòd Deus non eſt corpus, *1. p. q. 3.*
cùm omne tale ſit compoſitum. Sequitur pariter quòd Deus eſt ſuum eſſe, & ſua eſſentia, & ſua
quidditas: quia in omnibus, in quibus eſſe differt ab eſſentia & quidditate, eſt cõpoſitio: ſed Deus
eſt ſimpliciſſimus: Igitur. Sequitur vlterius quòd nullum accidens poteſt eſſe in Deo, cùm in tali
coniunctione ſit compoſitio, quæ in Deo poni nõ poteſt. Et vlterius ſequitur quòd ipſi diuino eſſe
nihil poteſt ſuperaddi, quod diſtinguat ipſum diſtinctione eſſentiali, ſicut diſtinguitur genus per
differentias: quia omne tale eſt in potentia paſſiua reſpectu illius: ſed talis potẽtia non eſt in Deo.
Ex hoc infertur quòd Deus non eſt in genere ſiue prædicamento, cùm omne tale habeat aliquid,
per quod natura generis determinetur ad ſpeciem: quod in Deo poni non poteſt. Inferũtur etiam
innumeræ aliæ propoſitiones, de quibus D. Tho. in primo contra Gentiles. Hæc pro inſtitutione
& introductione ſufficiant.

A Ver. 2. DE PERFECTIONIBVS DEI.

PEr viam ſiue modum affirmationis, à poſteriori & ex conſequenti poſſumus etiam peruenire *2. p. q. 4.*
in cognitionem perfectionum Dei, iuxta illud: inuiſibilia Dei à creatura mundi (hoc eſt ab ho- *Rom. 1.*
mine) per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Cuius etiam perfectio in ſacris literis reuela-
tur, cùm dicitur: Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Ad cuius euidentiam ſup- *Matt. 5.*
ponendum eſt, quòd illud dicitur perfectum, cui nihil deeſt ſecundum modum perfectionis eius, *Perfectum*
& ſic perfectum dicitur aliquid, inquantum eſt actu: & imperfectum, inquantum eſt in potentia
paſſiua: quia tunc id ad quod eſt in potentia, deeſt illi. Et ideo cùm primum principium materia-
le ſiue paſſiuum (quod dicitur materia prima) ſit maximè in potentia, cùm ex ſe non dicat actum,
ſed ſolum potentiam paſſiuam ad actum, eſt imperfectiſſimum. Et per contrarium, cùm primum
principium actiuum, quod eſt Deus, ſit maximè in actu, & actus purus non habẽs aliquam compo-
ſitionem, vt probatum eſt, eſt perfectiſſimum, cùm nihil ei deſit, ſequitur quòd habet omnes per- *c. 5. de di. n.*
fectiones creaturarum. Vnde D. Dionyſ. dicit quòd Deus in vna eſſentia omnia præhabet. Ideo *1. p. q. 4.*
dicitur vniuerſaliter perfectus: quia non deeſt ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo gene- *art. 2.*
re creaturarum. Et quia modus nobilitatis eſt ſecundum modum eſſendi, & ſic homo eſt nobilior
omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modum eſſendi: Sed modus eſſendi Dei eſt no-
biliſſimus, cùm ſit idem cum ſua eſſentia, vt dictum eſt: ſequitur quòd nulla nobilitas ſeu perfectio
creaturarũ illi deeſt: maximè cùm quicquid perfectionis eſt in effectu, oporteat inueniri in cauſa,
vel ſecundum eandem rationem, ſi ſit cauſa vniuoca: vel eminentiori modo, ſi ſit cauſa æquiuoca:
prout ſol, in quo eſt ſimilitudo eorum quæ generãtur virtute eius, cùm effectus præexiſtat in cauſa
agente perfectiori modo, tanquã exiſtẽri in actu. Sed Deus eſt cauſa effectiua æquiuoca omnium
creaturarum: ergo neceſſe eſt omnes perfectiones earũ nobiliori & eminentiori modo præexiſtere
in Deo, ſecundum eminentiam ſui eſſe, quod maximè vnum & ſimpliciſſimum. Et quemadmo-
dum eſſe Dei eſt ſua eſſentia: ita & perfectiones eius ſunt ſua eſſentia, quæ talem habet ſuper crea-
turas eminentiã, quòd perfectiones quæ plurificantur & differunt realiter in creaturis, non plurifi-
cantur nec differunt realiter in Deo: ſed ſunt in eo vnum, differentes ratione, ſecũdum noſtrũ mo-
dum intelligendi: qui talis eſt, quod nõ poſſumus intelligere Deũ ſicuti eſt. Ideo formamus cõce-
ptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac prępoſitione ſequuntur infinita corollaria & propo-
ſitiones veræ, atque euidentes. Primò quòd Deus eſt bonus, cùm bonitas entitatiua inueniatur in

creaturis,ſecundum modum eſſendi earum. Bonum enim & ens conuertuntur,& ſunt idem rea-
liter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, inquantum habet rationem appetibilis: ſed eſſe
Dei (cum ſit ſua eſſentia) non eſt contractum, ſed infinitum: Igitur Deus eſt infinitè bonum. Et
cùm ſit primum & ſummum ens,ſequitur quòd eſt ſummum bonũ. Et cùm ſit infinitus & actus
purus, ſequitur quod eſt infinitè potens,& infinitæ perfectionis, non ſecundum magnitudinem
quam non habet:ſed ſecundum eſſentiam & virtutem quam habet. Et cùm eſſe omnium rerum
Deus quomodo eſt vbique. pendeat ab eo in eſſe,fieri, & conſeruari, dicitur eſſe in omnibus rebus per eſſentiam: quia dat illis
eſſe,& conſeruat eas in eſſe, & per conſequens eſt vbique. Et cùm omnia clarè videat,eſt vbique
per præſentiam. Et cum ad omnem locum eius virtus ſe extendat, eſt vbique per potentiã. Specia-
liter tamen in aliquibus locis ſecundum ſpeciales effectus quos cauſat, vt in iuſtis per gratiam, in
cælis per ſuæ gloriæ manifeſtationem,in inferno per iuſtitiam,in humanitate Chriſti per vnionem.
Et quemadmodum in homine inuenitur intellectus, qui eſt perfectior ſenſu, eminentiori modo
continens omnes perfectiones ſenſuum,quia poteſt cognoſcere vniuerſale & angelos: ita in Deo
inuenitur intellectus, quo eminentiori modo intelligit quicquid homo aut angelus poteſt intelli-
gere: quia non per compoſitionem aut diuiſionem vel diſcurſum (vt homo) neque per ſpecies in-
telligibiles(vt angeli) ſed per ſuam eſſentiam clarè intelligit ſe,& omnia alia à ſe,quæ fuerunt,ſunt,
& poſſunt eſſe,quæ ſunt infinita. Et cùm in homine & angelis inueniatur uoluntas & liberum ar-
bitrium,ſequitur quòd eminentiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis liberum arbitrium
ex natura ſua eſt flexibile ad malum. Sed in Deo eſt inflexibile, & eſt idem realiter cum intellectu
& aliis perfectionibus,quæ ſunt in Deo,quæ(vt dictum eſt)ab eſſentia ſua non diſtingũtur. Et eo-
dem modo dicendum eſt de omnibus aliis perfectionibus quæ poſſunt imaginari, quòd omnes il-
læ & in infinitum plures,eminentiori modo abſque aliquibus imperfectionibus,quæ inueniuntur
in creaturis,ſunt in Deo. Hinc eſt quòd Deus eſt à nobis incõprehenſibilis, imò & quælibet crea-
tura,prout ſubiacet potentiæ obedientiali Dei,cùm Deus per illam infinita poſſit operari: Deus ta-
1.2.q.13. men ſeipſum comprehẽdit. ¶ Ex perfectionibus creaturarum,quę eminentiori modo ſunt in Deo
art.3. quàm in ipſis creaturis, venit quod Deus pluribus & diuerſis nominibus nuncupatur. Aliquibus,
quæ euidenter oſtendunt proprietates diuinitatis,vt bonitas,ſapientia,vita,omnipotentia. Aliqui-
bus vero tranſlatiuè ſiue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamen quantum
Apoc.5. ad perfectiones ſignificatas propriè poſſunt dici de Deo, ſed non quantum ad modum ſignifican-
di:quia habent modũ ſignificandi,qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prædicantur de Deo
art.5. & creaturis,non prædicantur vniuocè,ſed analogicè,hoc eſt per prius & perfectius de Deo, quàm
de ipſis creaturis. Vnde Apoſt. Flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo
art.7. omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur,& eadem ratio eſt de aliis. ¶ Notandũ ex D. Aug.
5.de Trinit. quòd nomina quæ important relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab
æterno, vt creator & Dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus eſt. Et licet habitudi-
nes ſiue relationes creaturarum ſint realiter & ſubiectiuè in ipſis creaturis: correlatiua tamen illa-
rum non ſunt in Deo entia realia,ſed ſolùm entia rationis:quia(vt dictum eſt)nullum accidẽs po-
teſt addi Deo. ¶ Inter autẽ alia nomina Dei,hoc nomen (Qui eſt) de quo Exod.3. eſt maximè pro-
prium Deo: Primò propter ſui ſignificationem, non enim ſignificat formam aliquam,ſed ipſum
eſſe. Vnde cùm Deus ſit ſua eſſentia, hoc nomen maximè denominat & manifeſtat Deum, cùm
vnũquodque denominetur à forma ſiue eſſentia. Secũdò ex eius ſignificatione: quia ſignificat eſſe
5.de Trinit. de præſenti:& ſic propriè dicitur de Deo, cuius eſſe non nouit præteritum neque futurum, vt D.
Aug. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, ſint incommunicabilia,(iuxta illud: Incommuni-
cabile nomen lignis & lapidibus impoſuerunt) poſſunt tamen per ſimilitudinem & participatio-
Pſal.46. nem aut opinionem communicari. Vnde pſal. Ego dixi, dij eſtis.

§. 2. DE TRINITATE PERSONARVM.

1.2.q.32. TRinitas perſonarũ in vna ſimplici & indiuiſa vnitate eſſentiæ naturali ratione probari nõ po- A
art.1. teſt,cùm excedat omnẽ intellectum creatum: quia omnis cognitio quã ratio naturalis poteſt
habere,prouenit ex creaturis, vt dictum eſt. Sed creaturæ ducunt in cognitionẽ Dei, ſicut effectus
in cognitionẽ cauſæ: & virtus creatiua eſt cõmunis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitatẽ eſſentiæ,
Sap.9. & nõ ad diſtinctionẽ perſonarũ: igitur. Vnde D. Hiere. Grandes materias parua ingenia non ſuffe-
runt.& Sap. Difficilia æſtimamus quæ in terra ſunt,& inuenimus cum labore: quæ autem in cælis
Ioan.3. ſunt,quis inueſtigabit? Senſum autẽ tuum quis ſciet,niſi tu dederis eis ſapiẽtiã, & miſeris ſpiritum
tuũ de altiſſimis?& Chriſtus: Si terrena dixi vobis & nõ creditis: quomodo ſi dixero vobis cæleſtia,
Eſa.53. credetis? Et Philoſ. dicit quòd ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumen ſolis, ſic intellectus noſter ad
Rom.11. notiſſima naturæ.& Eſa. Generationem eius quis enarrabit?& D. Auguſt. Qui ſit gigni, quid pro-
greſſus me neſcire ſum cõfeſſus,ſed fide nõ dubia. & Apoſt. O altitudo diuitiarũ ſapiẽtiæ,& ſcien-

tiæ

tiæ Dei,quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles ſunt viæ illius? Et Hila.dicit:
Non putet homo ſua intelligentia generationis ſacramentum poſſe conſequi. Et D.Ambr. etiam
dicit:Impoſſibile eſt generationis ſcire ſecretum. Qui igitur probare nititur trinitatem perſonarũ, *Lib.de Tri.*
derogat veritati fidei,dupliciter:Primò quantum ad dignitatem ipſius,quæ eſt de rebus inuiſibili-
bus,quæ humanam rationem excedunt. Fides enim eſt ſubſtantia ſperãdarum rerum, argumentũ
non apparentium. Quã fidem nemo principium (hoc eſt Philoſ. huius ſeculi) cognouit. Secundò
derogat fidei,quantum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cùm enim aliquis ad
probandum ea quæ ſunt fidei,adducit rationes quæ non ſunt cogentes,cedit in irriſionem infide- *Heb.11.*
lium,qui putãt quòd fides huiuſmodi rationibus innitatur,& propter eas credamus. Vnde ſequi-
tur quòd ea quæ ſunt fidei,non ſunt tentanda probari,niſi per authoritates ſacræ ſcripturæ,his qui
eas recipiunt. Apud alios verò ſufficit defendere,& per ſimilitudines oſtendere non eſſe impoſſi-
bile quod fides prædicat. Vnde D.Diony.dicit,Si aliquid eſt quòd totaliter eloquio reſiſtit,longè *c.2.de di. No.*
erit à noſtra philoſophia. Si autem ad veritatem ſacrorum eloquiorum reſpicit, hoc & nos cano-
ne vtimur. Nec obſtat quod Ariſt.dicit quòd per numerum ternarium adhibuimus noſipſos ma- *In 1. de cæl.*
gnificare Deum vnum,eminentem proprietatibus eorum quæ creata ſunt:quia non ponebat ter
narium numerum perſonarum in diuinis,ſed volebat dicere quòd antiqui vtebantur ternario nu-
mero in ſacrificiis & orationibus , propter quandam ternarij perfectionem. Nec obſtat pariter
quod D.Auguſt.dicit ſe legiſſe in libris Platonicorum,non quidem his verbis,ſed hoc idem om- *In 2.cõfeſſ.*
nino multiplicibus ſuaderi rationibus quòd in principio erat verbum , & verbum erat apud Deũ,
& Deus erat verbum.in quibus diſtinctio perſonarum traditur : quia Platonici per verbum non
ponebant perſonam genitam in diuinis: ſed intelligebant rationem Idealem , per quam omnia
Deus condidit, quæ eſt ipſamet diuina eſſentia. Non obſtat præterea quod Trimegiſtus dicit,
quòd monas gignit monadem,& in ſe ſuum reflectit ardorem:quia non intelligebat de generatio-
ne Filij,aut proceſſione Spiritus ſancti,ſed de productione mundi:volens dicere quòd vnus Deus
produxit vnum mundum propter ſui amorem. Non obſtat inſuper Glo.quę exponens illud quòd
Magi Pharaonis defecerũt in tertio ſigno,exponit pro notitia tertiæ perſonæ ſcilicet Spiritus ſan-
cti. Ex quo ſequitur quòd alias duas cognouerunt:quia licet appropriata cognoſcerent,ſcilicet po-
tentiam,ſapientiam,& bonitatem:dicuntur tamen defeciſſe in tertio ſigno, hoc eſt in cognitione
tertiæ perſonæ,qui à bonitate quæ appropriatur Spiritui ſancto,defecerunt,ſiue deuiauerũt, cùm
cognoſcentes Deum,non tanquam Deum glorificauerunt. Si dicatur quòd lumine naturali co-
gnoſci & probari poſſit,generationem eminenter conuenire Deo,cum potentia generãdi ſit per-
fectio quædam in creaturis:& omnes perfectiones creaturarũ eminenter ſint in eo. Vnde Eſa.66.
Nunquid ego qui alios parere facio,non parturiam? Si ego qui generationem aliis tribuo , ſterilis
ero? Si generat & parturit:ergo in eo eſt generans & genitum, cum nihil generet ſeipſum. Simili-
ter naturali lumine cognoſci poteſt quòd Deus intelligit ſe,& per conſequẽs quòd in eo eſt Deus
intelligens,qui dicitur pater,& Deus intellectus,qui dicitur verbum,qui eſt terminus intellectio-
nis,& dicitur filius. Poteſt etiam eodem lumine cognoſci quòd Deus intelligens ſeipſum , diligit
ſe,& per conſequens quòd producit ſpiritum ſanctum,cũ actus ſiue proceſſio amoris , ſicut intel-
ligentiæ,habeat ſuum terminum. Dicendum quòd licet lumine naturali poſſit cognoſci omnes
perfectiones creaturarum eminẽter eſſe in Deo:& quòd æternaliter ſe intelligit & diligit. Modus
tamen illius eminentiæ,aut quomodo generet & diligat , naturaliter cognoſci non poteſt. Dici *In li.de Tri.*
enim poſſet à philoſopho creationem eſſe eminentem generationem,& Deum intelligere & di-
ligere ſe per ſeipſum:cùm ſit infinitus , nec ſit capax alicuius accidentis. Dictum verò Hugonis
de S.Victore,qui dicit quòd in explanatione veritatis non modò probabilia,imò etiam neceſſaria
non deſunt argumenta,debet intelligi apud eos qui ſacras literas ſuſcipiunt , vel ſuppoſita fide , ad
quam corroborandam in intellectibus ſimplicium quædam rationes & ſimilitudines adducũtur, *Rom.1.*
quæ tamen non ſufficiunt ad probandam trinitatem perſonarum in vna indiuiſa eſſentia. Bonitas
enim infinita Dei manifeſtatur in perductione creaturæ. Similiter etiam quòd ſine conſortio nõ
poteſt eſſe alicuius boni iocunda poſſeſſio,habet locum quando in vna perſona nõ inuenitur per- *Reuelatio.*
fecta bonitas. Quamuis autem trinitas perſonarum naturali ratione probari non poſſit:eius tamẽ *myſt.S.Tri.*
reuelatio aut cognitio non eſt ſuperflua,imò neceſſaria dupliciter. Vno modo ad rectè ſentiendũ
de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deum feciſſe omnia verbo ſuo,excluditur error dicẽ-
tium Deum produxiſſe res ex neceſſitate naturæ. Per hoc autẽ quòd ponimus proceſſionẽ amo-
ris,oſtenditur quòd Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit , nec propter aliã
cauſam extrinſecam. Alio modo & principalius , ad rectè ſentiendum de ſalute humani generis,
quæ perficitur per filium incarnatum,& per donum Spiritus ſancti.

Ver.1. DE REVELATIONE S. TRINITATIS.

TRinitas perſonarum in vna ſimplici eſſentia pluribus in locis(quos recitare longum & tædioſum eſſet) in ſacris literis tam io antiquo quàm nouo teſtamento,ſecũdum diuerſam hominum diſpoſitionem,reuelata fuit.Iu antiquo quidem teſtamẽto, ſub quo homines erant proni ad idololatriam,ænigmaticè & ſub inuolucris verborum:in nouo verò,io quo idololatria exploſa eſt clarè & oianifeſtè,& quantum ad nomen,& quantum ad numerum perſonarum: licet valde ob- A
Pſal.47. ſcurè,quantum ad modum proceſſionis illarum, vt captiuando intellectum noſtrum verbo Dei
1. Cor.13. in obſequium Chriſti,amplius mereamur in via. In patria verò videbimus eum ſicuti eſt: & (vt Pſal.ait) Sicut audiuimus,ſic vidimus in ciuitate Domini virtutum,&c. Tũc enim cognoſcemus eum ſicuti cogniti ſumus. Vt autem aliqualem habeamus notitiam ex ſcripturis ſacris,pro termi-
Ioan. 8. norum intellectu,his noſtris inſtitutionibus aliqua duximus inſerenda. Et primò quo ad trinitatẽ perſonarum in vna eſſentia,habemus Gen.1.In principio creauit Deus cælvm & terram. & infrà, Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Ibi exprimitur Pater, in oomine Dei: Filius in nomine principij.vnde Chriſtus dicebat,Ego principium,qui & loquor vobis:& Spiritus ſanctus, in verbo ſpiritus Domini,vnitas verò,in verbo ſingularis numeri.ſ.creauit.& in eodem c.dicitur,Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram,per hoc quòd dicit (faciamus) denotatur pluralitas perſonarum,in hoc verò quòd dicit (ad imaginem & ſimilitudinem) denotatur voitas eſſentiæ.Gen.etiam 18.habetur,apparuit autem Dominus Abrahæ in coualle Mambræ: ſequitur,Vidit tres viros (hoc eſt tres perſonas agnouit:)& vnum (ſ:Deũ in vna eſſentia) adorauit. Præterea Pſal. Benedicat nos Deus,Deus noſter:benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.In hoc quòd ter dicitur (Deus) denotatur trinitas perſonarum.& in hoc quòd dicitur(Metuant eum) in ſingulari oumero,denotatur vnitas eſſentiæ. Hiere. etiam dicebat: A,a,a, domine Deus,neſcio loqui,&c.In hoc quòd ter replicat, A,ſignificat trinitatem perſonarum.Iu hoc verò quòd ſubiungit,domine,vnitatem eſſentiæ confeſſus eſt,& Eſa.6.dicitur,Seraphin clamabant alter ad alterum,& dicebant,Sanctus,ſanctus,ſanctus Dominus Deus exercituum.Io hoc quòd ter replicabant,ſanctus.denotabant trinitatem perſonarum.In hoc verò quòd ſubiungebant (dominus Deus)ſignificabant vnitatem eſſentiæ.In nouo verò teſtamento manifeſtata fuit trinitas per-
Luc.3. ſonarum,in baptiſmo Chriſti,in quo comparuit Filius incarnatus,& vox patris intonuit,Hic eſt
Mar.9. Filius meus dilectus,& Spiritus ſanctus in columbæ ſpecie. Apparuit pariter in transfiguratione,
Mat.17. Filius fuit transfiguratus,vox etiam patris intonuit,& Spiritus ſanctus in nube lucida.& Io.8.Ego & pater vnum ſumus.& Io.14.Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo.& in eodem,Si quis diligit me,ſermonem meũ ſeruabit:& pater meus diliget eum, & ad eũ
1.Cor.13. veniemus,& manſionem apud eum faciemus.& Matt.vlt.Euntes io mundum vniuerſum, doce-
I.Ioan.5. te omnes gentes,baptizantes eos in nomine Patris,& Filij,& Spiritus ſancti.& Apoſto.Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti,& charitas Dei,& communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis, amen.& D.Ioao.clariùs,Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo,Pater,Verbum,& Spiritus ſanctus,& hi tres voum ſunt.ſ.in vna natura,eſſentia, vel ſubſtantia. Credere ergo debemus firmiter trinitatẽ perſonarum in vna ſimplici & indiuiſa eſſentia: & quicqnid io ſacris literis oobis de hoc myſterio reuelatum eſt,licet nõ intelligamus,quoniam Deus magnus, vincens ſcientiam noſtrã.
Iob.36. Vnde D.Aug.in proſa S.Trinit.dicit, Quid ſit gigni,quid progreſſus, me neſcire ſum confeſſus, ſed fide non dubia. ¶ Et quia hæretici terminos ſacræ ſcripturæ circa myſterium S. Trinit. aliter interpretabantur quàm deberent, in varias hæreſes inciderunt: Aliqui (vt Arrius) dixerunt non eſſe niſi vnam perſonam increatam io diuinis.ſ.patrem: & filium eſſe primam creaturam, cũ qua creauit Spiritum ſanctum. Alij vero (vt Sabellius) poſueruot tres perſonas in diuinis, ſed non realiter diſtinctas.Alij autem io alios multos & varios inciderunt errores. Ad quos euitandos, & ad oſtendendum quòd licet trinitas perſonarum ſit ſupra naturalem ratiooem, non eſt tamen cõtra rationem,vt poſſimus infideles ab irriſione fidei cõpeſcere. Saocti patres conati ſunt examinare, interpretari,& declarare terminos & paſſus ſacræ ſcripturæ,in quibus trinitas perſonarum in vna ſimplici ſubſtantia reuelata eſt. Et ſancta mater Eccleſia catholica plurima vniuerſalia cõcilia circa hæc celebrauit,& determinauit quomodo accipiendi ſunt termini, & quibus terminis vtendũ ſit,& quibus non debemus vti,de quibus aliquid pro inſtitutione & introductione dicendum eſt. Et primo notandum eſt quòd perſona ſecundum Boetium in lib.de duabus naturis eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro oatura intellectuali:cum hoc nomen, perſona, conueoiat angelis & patri, filio, & ſpiritui ſancto. Vnde Athanaſius in ſymbolo fidei:alia eſt enim perſona patris, &c. Indiuidua enim prædicamenti ſubſtantiæ propter eorum perfectionem & dignitatem habent ſpeciale nomen ſupra indiuidua aliorum

aliorum prædicamentorum. Dicuntur enim ſuppoſita & hypoſtaſes quæ nomina non attribuũtur indiuiduis prædicamentorum accidentium. Cum ergo inter ſubſtantias natura intellectualis ſit perfectior & dignior, indiuidua illius à ſanctis doctoribus ſpeciali nomini conſueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine perſona. Et quamuis hoc nomen, perſona, non conueniat Deo, quantum ad id cui nomen eſt impoſitum. Cum ſecundum Boëtium perſonæ nomen videatur traductum ex his perſonis quæ in comœdiis tragediiſque homines repræſentabant: perſona enim dicta eſt à per ſe ſtando. Græci verò has perſonas proſopa vocabant, eo quòd ante oculos obtegebant vultũ. Tamen quantũ ad id ad quod ſignificandũ nomen perſonæ eſt impoſitũ, maximè cõuenit Deo. Impoſitum enim eſt ad ſignificandum id quod perfectiſſimum eſt in indiuiduis ſubſtantiæ. Et quia in comœdiis & tragœdiis repræſentabãtur aliqui homines famoſi, traductum eſt hoc nomen ad ſignificandum homines dignitatem habentes. Vnde conſueuerunt dici & poni perſonatus in eccleſia. Sed dignitas diuinæ naturæ maximè excedit omnem dignitatem: ideo ſecundum hoc nomen perſonæ maximè competit Deo. Secundò notandum eſt quòd eſſentia diuina & perſona ſunt idem ſecundum rem, ſed differunt ſecundum rationem, ſiue ſecundum modum noſtrũ intelligendi: quia eſſentia diuina eſt nomen abſolutum, & non importat ſiue ſignificat, ſaltem explicitè, relationem, ſicut hoc nomen perſona, quod poteſt ſignificare relationem per modum ſubſtantiæ, in recto & in obliquo. vt D.Tho.1.p.q.29.art.4.ait.

§. 3. DE PROCESSIONE PERSONARVM IN DIVINIS.

A PRoceſſionem perſonarum eſſe in diuinis ex ſacris literis manifeſtum eſt. Nam Chriſtus dixit, *Ioan.8.*
Ego enim ex Deo proceſſi & veni. & iterum, Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vo- *Ioan.15.*
bis à patre, ſpiritum veritatis qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Item: Ille *Ioan.16.*
me clarificabit, quia de meo accipiet. ¶ Ad cuius intelligentiam ſciẽdum eſt primò, quòd omnis *1.p.q.27.*
proceſſio, eſt ſecundum aliquam actionem. In omni autem actione eſt quædam emanatio ſiue *art.1.*
proceſſio, cùm impoſſibile ſit imaginari actionem fieri, niſi ex agente aliquid procedat vel interius vel exterius. & quia actio eſt duplex. ſ. tranſiens & immanens. In actione tranſeunte fit proceſsio realis, & aliquid exterius procedit ab agente & ſeparatur ab eo, & recipitur in paſſum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquam. In actione verò immanente nihil egreditur ab agente quod tranſeat vel recipiatur ab alio, ſed recipitur vel manet in ipſomet agente: vt manifeſtum eſt *4.Cont.*
in viſione & intellectione. Viſus enim quando videt nihil extra ſe emittit, ſed potius recipit ſpeciẽ *Gen.c.11.*
ſenſibilem: & intellectus intelligibilem. Et ideo proceſsio ſiue emanatio dicitur eſſe duplex. ſ. ad extra, ſecundum quod ſequitur actionem tranſeuntem: & dicitur ad intra, ſecundum quod conſequitur actionem immanentem in ipſo agente. ¶ Notandum ſecundò, quòd inter proceſſiones & emanationes illæ dicuntur perfectiores aliis quæ conſequuntur perfectiores actiones. Et cùm actio ſiue operatio ſequatur eſſe, illa actio & per conſequens proceſsio eſt perfectior, quæ ſequitur perfectius eſſe: Eſſe autem eſt ſecundum naturam: & ideo quantò aliqua natura eſt altior, tantò id quod ex ea emanat, eſt magis intimum & perfectum, & ſic ſecundum diuerſitatem naturarũ inuenitur diuerſus modus proceſsionis. Et quia inter omnes res corpora inanimata tenent infimũ locum, eò quòd emanationes eorum non poſſunt fieri niſi per actionem vnius ad alterum, & ad extra: ideo eorum emanationes ſunt imperfectiores. Poſt inanimata ſunt viuẽtia, in quibus eſt triplex gradus. ſ. vegetabilium, ſenſibilium, & intelligibilium. Vegetabilia tenent infimum gradum: quia licet emanatio ex interiori procedat, inquãtum. ſ. humor plantæ intraneus in ſemen conuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinſecus inuenitur: quia ſemen terræ mandatur: vnde creſcit planta. Secundum locum tenent ſenſibilia, in quibus principiũ actionis eſt ab intra. ſ. à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinſecum. ſ. obiectũ ſenſibile, à quo cum potentia cauſatur ſpecies ſenſibilis, & recipitur in potentia, quæ eſt principiũ actionis, & conſeruatur in alia potentia. ſ. phantaſia vel memoria: & ſic non inuenitur omnino extrinſecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & ſupremum gradum viuentium tenet intellectualis natura: in qua inueniuntur tres gradus, ſecundum quod ſunt tres intellectus, ſ. humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior eſt actione inanimatorum, vegetabilium, & ſenſibilium: quia obiectum & terminus in quolibet proceſſu emanationis illorum pertinent ad diuerſa, eò quòd nec potentia vegetatiua nec ſenſitiua poteſt reflecti ſupra ſe, nec ſeipſam agnoſcere, ſicut intellectus. Ideo principium & terminus actionis intellectus intelligentis ſeipſum pertinẽt ad eandem potentiam. Eſt tamen imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus non poteſt intelligere niſi per conuerſionem ad phantaſmata quæ ſunt intellectui extrinſeca, vt dictum eſt. Sed angelus ad ſui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, ſed per ſeipſum intelligit, abſque aliquo extrinſeco ab eo. Ideo eius intellectio eſt perfectior intellectione humana. Veruntamen cùm eſſe angeli non ſit ſua eſſentia, & per conſequens nec eius in-

tellectio,ſiue verbum cordis,ad quod terminatur intellectus, non eſt ſubſtantia, ſed accidens, licet illa intellectio ſit omnino intrinſeca,ſequitur quòd non eſt ita perfecta, ſicut intellectio Dei, quæ eſt ſua ſubſtantia,& quia non procedit de potentia ad actum (ſicut angelus) ſed eſt actus purus, ſemper actu operans eaſdem operationes ad intra. Ideo eius actio ſiue emanatio & proceſſio ad intra & ad extra,eſt perfectior quàm angeli. Ad extra quidem,producendo eſſe creaturarũ, vel ipſum conſeruando,vel circa ipſas operando,abſque ſui mutatione, quod non faciunt angeli. Hæc actio & emanatio eſt communis tribus perſonis:quia (vt D. Aug.dicit) opera Trinitatis ad extra,ſunt indiuiſa. Ex hac actione ad extra ſiue emanatione creaturarum, à Deo,cauſantur duæ relationes.ſ.cauſæ ad effectum, & effectus ad cauſam.Et cum Deus non ſit capax accidentis, illa relatio cauſæ ad effectum non eſt realis, ſed rationis: ſicut nec relatio dextri aut ſiniſtri in colum-
1.p.q.27. na,& ſcibilis ad ſcientiã: cùm non ſint ad inuicem ordinatæ, nec habeant dependentiam, ſicut
art.1.ad.2. ſcientia à ſcibili. Sic Deus non pendet à creatura,ſed è conuerſo. Ideo relatio creaturæ ad creatorem eſt realis. Secundum hanc actionem ad extra non oportet accipere proceſſionem perſonarũ in diuinis:ſicut fecit Arrius:& ideo turpiſſimè errauit. Actionem verò Dei immanentem (qua ſeipſum ab æterno intelligit,& non poteſt ſe non intelligere:ideo ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) conſequitur,perfectior emanatio ſiue proceſſio,quàm conſequatur ad actionẽ, qua angelus intelligit ſeipſum:cùm principium & terminus eiuſdem actionis in angelis non ſit idẽ neque ſubſtantia ſicut in Deo. Et licet in omni proceſſione ad extra omne procedẽs ſit diuerſum ab
1.p.q.28. eo à quo procedit:non tamen oportet quòd ſit eſſentialiter diuerſum in proceſſione ad intra: imò
art.2. quantò perfectius procedit,tantò magis eſt vnum. Nam intellectus, ſecundum quòd actu intelligit,ſecundum hoc fit magis vnum cùm intellecto. Vnde cùm diuinum intelligere ſit infinitæ perfectionis,neceſſe eſt quòd verbum diuinum ſit perfectè vnum cum eo à quo procedit. Et quãuis eſſentia diuina ſit eadem res cũ patre & filio,differt tamen ſecundum intelligentiæ rationẽ: quia
Nota. diuina eſſentia prout intelligens dicitur pater:ſed prout intellecta dicitur filius: & in relatione paternitatis & filiationis importantur diſtincti reſpectus oppoſiti,conſequentes intellectionem diuinam,qui non importantur nomine eſſentiæ,niſi virtualiter & communiter. Nec eſt inconueniẽs ſub eodem eſſe contineri plura realiter diſtincta:nam materia & forma ac compoſitum ſunt ſub eodem eſſe exiſtentiæ,& tamen materia non eſt forma: à fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectionem diuini eſſe,in quo continentur omnes proprietates perſonales. Quia ſi diuinum eſſe definiri poſſet, eius definitio comprehenderet eas. Et ſic eſſe ſiue actualitas diuinarũ perſonarum,non eſt alia ab actualitate ſiue eſſe diuinæ eſſentiæ. Vnde D.Aug.ait, Idem eſt quo pater eſt Deus, & quo eſt. Non tamen eo eſt pater quo Deus:quia dicitur Pater,eò quòd eſt prin-
1.p.q.28. cipium filij:& dicitur Deus,eò quòd eſt eſſentia diuina. Nec obſtat quod dicit Philoſ. Quæcun-
art.5.ad.1. que ſunt vni & eidem eadem,ſunt eadem inter ſe. Quia (vt idem Philo.dicit.3. Phy.) illud argumentum habet ſolùm locum in his quæ ſunt eadem re & ratione, ſicut tunica & indumentum. Non autem in his quæ ſunt eadem re, & differunt ratione. Vnde ibidem dicit quòd licet actio ſit idem motui,ſimiliter & paſſio:non tamen ſequitur quòd actio & paſſio ſint idem. Sic licet paternitas idem ſit cum diuina eſſentia,ſimiliter & filiatio:tamen hæc duo realiter differunt: quia ſuis proprijs rationibus important diuerſos reſpectus oppoſitos. Ideo diſtinguuntur ad inuicem:ſed de his amplius cùm de relationibus agetur. ¶ Ex his patet quòd ſyllogiſmus expoſitorius non tenet in diuinis. Non enim oſtenſa diuina eſſentia ſequitur,hæc eſſentia diuina eſt pater,& hęc eſſentia diuina eſt filius,ergo filius eſt pater. Aliqui dicunt quòd in ſyllogiſmo expoſitorio altera præmiſſarum debet valere vnam de omni: & ideo ſic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ eſt eſſentia diuina,eſt pater. quod eſt falſum, quia filius eſt res quæ eſt eſſentia diuina, & tamen non eſt pater.

Ver.1. DE ÆTERNA FILII DEI GENERATIONE.

Pſal.2. GEnerationem ab æterno fuiſſe in diuinis ſiue in eſſentia diuina teſtatur Pſal.dicens,Pater di- B
xit ad me,Filius meus es tu,ego hodie genui te,hoc eſt in æternitate, quæ eſt ſemper ei ho-
Eſa.66. die ſiue præſens,in qua nulla eſt ratio præteriti aut futuri. Eſa. Etiam dicit,Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui aliis generationem tribuo, ſterilis ero? Dictum eſt enim quòd omnes perfectiones creaturarum ſunt eminentiori modo in Deo, quàm in creaturis, cùm ſint abſque quacunque imperfectione. Eminentia generationis Dei ſupra generationem creaturarum in hoc conſiſtit,quia creaturæ per generationem non communicant eandem naturam nu-
Eſa.53. mero,ſed ſolùm ſpecie. Sed Deus pater communicat filio eandem naturam numero: ideo Pater & Filius non ſunt duo dij,ſed vnus Deus. Et quia hæc eſt altiſſima generatio:ideo Eſa.dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impoſſibile eſt enim in hac via eam clarè intelligere, & per conſequens enarrare. Ad aliqualem tamen ipſius intelligentiam, ſupponendo tamen & ſemper in me-

moria

moria retinendo quæ de proceſſione dicta ſunt præceden. verſi. ſciendum eſt quòd generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout ſe extendit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et ſic generatio eſt mutatio ſiue progreſſio de nõ eſſe ad eſſe. & ſic accipiendo, generatio nõ eſt in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout conuenit viuentibus, in quocunque gradu viuẽtium (hoc eſt ab intrinſeco operantium) ſint. Inter quos maximè præeminet intellectio Dei, quæ vocatur conceptio & natiuitas interior, ſiue proceſſio ſecundum rationem ſimilitudinis. Quemadmodũ enim illa proceſſio corporalis procedens ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quando eſt communicatio naturę ſecundum ſimilitudinem, non cuiuſcunque, ſed ſecundum ſimilitudinem ſpeciei: ſic proceſſio in viuente, qui non exit de potẽtia ad actum, & cuius actio eſt ſua eſſentia, in qua communicatur eadem natura non ſolùm ſecundum ſpeciem, ſed etiam ſecũdum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et ſic proceſſio verbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ eſt operatio vitæ à principio cõiuncto, & ſecundum rationem ſimilitudinis, cùm conceptio intellectus diuini ſit ſimilitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura exiſtens, ad quã intellectus diuinus terminatur. Quia cùm omnis cognitio & intellectio fiat per aſſimilationem, oportet quòd intellectus diuinus ſe intelligat per ſimilitudinem eius, quæ procedit ab ipſo, quæ dicitur verbum cordis. Et cùm hæc proceſſio ſit omnino ad intra, & diuina eſſentia non ſit capax accidẽtis, & ſit ſua actio: ſequitur quòd id quod procedit ab intellectu diuino (ſ. verbum) ſit eiuſdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui eſt idem cũ eſſentia diuina. Et ſic idem numero ſunt eſſe, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta ſiue intelligi. Ex quo ſequitur quòd verbum Dei in eſſentia diuina intelligente, eſt Deus intellectus: ſicut verbum lapidis eſt lapis intellectus. Hinc eſt quòd D. Io. ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exit de potentia ad actum, neceſſe eſt quòd Deus ſemper ſe intelligat. *Ioan. 1.* Vnde ſequitur ſemper filium eſſe in patre, non inhęſiuè, ſed ſicut principiatum in principiante. & quòd Pater ſemper ſit in filio, ſicut principium in principiato. Et ſic verbum eſt coæternum, & nõ accidit ex tempore, ſicut in intellectu creato. Hinc eſt quòd dicitur, In principio erat verbũ, hoc eſt in patre filius. & vt Euangeliſta oſtenderet quòd verbum ſit eiuſdem naturæ numero cũ Deo ſubiungit, Et Deus erat verbũ. Et ne videretur eſſe ſublata omnimoda diſtinctio, ſubiungit: Hoc, erat in principio apud Deum. quaſi diceret, hoc verbum quod dixi eſſe Deum, aliquo modo diſtinctum eſt à Deo dicente. Et ſic manet diſtinctio realis, prout verbum refertur ad cõcipientem, vt à quo eſt. *Quomodo filius in patre & pater in filio.* Ex præmiſſis apparet quòd magna & lata eſt differentia inter verbum cordis intellectus humani, & verbum Dei: quia verbum cordis humani eſt accidens, & verbum Dei eſt ſubſtãtia æterna. Præterea verbum cordis humani non eſt eiuſdem naturæ numero, nec ſpecie cum intellectu: nam cùm intellectus humanus ſit naturalis potentia permanens & indelebilis, & verbũ cordis eius eſt aliquid fluxibile diſtinctũ ab eo & ab actione ipſius: ſequitur quòd ceſſante actione intellectus humani, verbum eius euaneſcat, propter defectum conſeruantis. Et hæc eſt ratio quare humana intellectio ſiue proceſſio humani intellectus non poteſt dici generatio, & cur verbum cordis humani nõ poteſt dici genitum, ſiue filius, imò nec verbum angeli: ſed poteſt dici cõceptio, quæ eſt incompleta generatio. Et ſic inuenitur ſimilitudo rei intellectæ, ſed non naturæ identitas: ſicut in conceptione animalium, quæ differt à conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quãdiu clauditur in vtero, non habet vltimam perfectionem, vt per ſe ſubſiſtat ſeparata à generante ſecundum locum. Vnde oportet quòd in eis aliud ſit cõceptio, aliud partus, ſecundum quem proles ſeparatur à generante, etiam ſecundum locum. Verbum autem Dei in ipſo dicente exiſtens, eſt perfectum in ſe ſubſiſtens, diſtinctum à Deo dicente, hoc eſt à patre: non enim expectatur ibi localis diſtinctio, ſed ſola diſtinctione relationis diſtinguitur. Ideo ſacra ſcriptura ad ſignificandam proceſsionem diuinæ ſapientiæ aliquãdo vtitur nomine conceptionis, aliquando etiam nomine partus. Vnde Salomon ex perſona diuinæ ſapientiæ dicit, Nondum erãt abyſsi, & ego iam concepta eram. Ante omnes cælos ego parturiebar. Et licet genitum accipiat *Prou. 8.* eſſe à generante: non tamen oportet omne acceptum eſſe receptum in materia, aut aliquo ſubiecto, cùm tota ſubſtantia rei ſit accepta à Deo, & tamen non recepta in aliquo ſubiecto, cùm nullum ſubiectum ſit alicuius totius ſubſtãtiæ receptiuum: alioqui ſequeretur quòd Deus nihil creare poſſet, ſi ſubiectum præſupponeretur, cùm creatio ſit productio nullo præſuppoſito. Sic igitur id quod eſt genitũ in diuinis, accipit eſſe à generãte. Et quia eſſe Dei eſt infinitũ, indiuiſum, ſummè ſimplex, & impatibile: non poteſt vna pars dari, & alia retineri: & ſic perſona dans & accipiẽs habet idem eſſe, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamẽ quòd illud eſſe ſit receptum in aliqua materia vel ſubiecto: ſed ſecundum hoc genitum dicitur habere eſſe acceptum, inquantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum eſt de Spiritu ſancto, & perfectionibus eius. ¶ Nec ſequitur quòd ſi pater in diuinis generet filium, quòd etiam filius generet alium, & ſic in infinitum:

quia generatio filij in diuinis eſt per intellectum diuinum,qui eſt idem in patre & filio, cùm ſit eſ-
Cur filius in diuinis nõ generat aliũ filiũ. ſentia diuina:& ideo non poteſt eſſe alia proceſsio intellectus quàm verbi, eò quòd verbum eſt perfectiſsimum,quo ſe ſimul & omnia alia à ſe comprehẽdit. ¶ Et quamuis generare ſit perfectio in Deo,nõ tamen in patre:ſed eſt proprietas,per quam diſtinguitur à filio, cuius proprietas eſt generari:& eodem modo dicendum eſt de proceſsione voluntatis, ſiue inſpiratione Spiritus ſancti. Nec per hoc quòd Filius non poteſt generare,& Spiritus ſanctus nõ poteſt ſpirare: ſequitur quòd Filius non ſit omnipotens,aut etiam Spiritus ſanctus : quia omnipotentia attenditur ſecundum actionem ad extra,quæ eſt omnibus communis. Intellectio verò & inſpiratio ſunt actiones ad intra,quæ non ſunt communes,propter relationes oppoſitas.

Ver.2. DE INSPIRATIONE SPIRITVS SANCTI. A

1.p.q.27. art.5. 4.cont.Ge. cap.19. VLtra generationem verbi aliam in diuinis ſiue in diuina eſſentia, eſſe proceſsionem à proceſsione verbi realiter diſtinctam ex ſacris literis eſſe conſtat. Dicitur enim Ioa.15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan. 16.Ille de meo accipiet, Conſtat etiam ex determinatione Eccleſiæ, quæ habetur in ſymbolo Athanaſij, in quo dicitur,Filius à patre eſt,nõ factus,nec creatus,ſed genitus.Spiritus ſanctus à patre & filio,non factus,nec creatus,aut genitus,ſed procedens. ¶ Ad cuius aliqualem intelligentiam,& ad refellendum iacula eorum, qui nec ſacras literas, nec authoritatem Eccleſiæ ſuſcipiunt:ſupponendum eſt in primis,quòd proceſsio Spiritus ſancti,quæ eſt per modum voluntatis,maiorem difficultatem habet, quàm proceſsio & generatio verbi, eo quòd proprietates voluntatis & ea quæ voluntatem conſequuntur,nõ ſunt adeò manifeſta, ſicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verùm tamen ex his quæ pertinent ad ipſum,faciliter poſſumus deuenire ad notitiã eorũ quæ pertinent ad voluntatẽ. Secundò notandũ eſt quòd in nobis differẽtia eſt inter intellectũ & volũtatẽ:quia intellectus efficitur in actu, hoc eſt actualiter intelligit per hoc quòd res intellecta eſt in intellectu,per ſuam ſimilitudinẽ, quæ dicitur verbũ cordis,cuius cõceptio & proceſſio ſatis nota eſt. Voluntas autem nõ fit in actu, hoc eſt nõ actualiter vult per hoc quod aliqua ſimilitudo voliti ſit in volẽte,ſed per hoc quod voluntas habet quandam inclinationẽ ſiue affectionẽ & impulſum in rem volitã & ſic quemadmodum in intellectu verbum cordis eſt terminus propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectã extra ipſum in ſe exiſtentem.& quando intellectus per actum reflexum intelligit ſeipſum,verbum cordis eſt terminus actus intelligendi,& medium quo ſe intelligit, Sic proportionabiliter dicendum eſt in voluntate,illa inclinatio ſiue impulſus terminatur ad rem volitã extra ipſam voluntatem exiſtentem,per intellectum tamen præſentatam. Et ſic terminus dilectionis eſt res volita,& medium eſt illa inclinatio ſiue impulſus. Et cum voluntas reflectitur ſupra ſe,& vult & diligit ſeipſam per intellectum ſibiipſi præſentatũ,terminus dilectionis eſt ipſamet voluntas:& illa inclinatio ſiue affectio eſt terminus propinquus & immediatus,quia quemadmodũ actio intellectus eſt immanens:ſic & actio volũtatis. Et ideo ſicut terminus immediatus actus intellectus eſt in ipſo intellectu:ita etiam terminus immediatus actus voluntatis eſt in ipſa voluntate,licet non habeat nomẽ impoſitum. Sed vtimur nomine amoris pro illo termino:ad quod nomen eſt impoſitum ad ſignificandum ſ.actum volendi,qui dicitur Amor tendens. Vt autem eſt terminus immediatus, dicitur amor terminans.& ſic duplex eſt Amor ſcilicet tendens, & eſt ipſe actus volendi ſiue diligendi: &
De Ve.q.4. art.1.ad 2. amor terminans,qui ſe habet ad actum volendi, ſicut verbum cordis ad actum intelligendi.& ſecundũ hanc ſignificationẽ intelligi debent dicta D.Thomæ in quæſtionibus de veritate,vbi dicit quòd nihil eſt progrediens à voluntate per modum operis,ſcilicet quòd habeat nomen ſibi impoſitum,vt exponit dominus Caietanus,quod apparet eò quòd ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem volitam ſiue amatam. Et vnicus actus generat diſpoſitionem,quæ eſt terminus immediatus actus volendi à voluntate diſtinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra ſe exiſtentem : ſicut verbum cordis eſt medium quo intellectus fertur ad rem intellectam extra ſe exiſtẽtem. Ex quo ſequitur quòd quemadmodum per verbum cordis res intellecta eſt in intelligente ſecundum ſimilitudinem: ita res amata eſt in amante, non per eſſentiam aut ſimilitudinem,ſed per habitualem affectionem. Nec tamen per hoc quòd amatum eſt in voluntate ſiue in amante, ſequitur quòd amatum trahatur ad amantem, ſed è conuerſo amans trahitur, transformatur, inclinatur, ſiue impellitur ad amatum per intellectum præſentatum:ſicut graue trahitur & inclinatur ad locum deorſum,propter conuenientiam. Et ſic amatum eſt in amante,vt terminus motus per conuenientiam & proportionem, quam habet ad ipſum,vt D.Tho.ait. ¶ Tertiò notandum eſt,quòd cùm in omni natura intellectuali ſit voluntas
4.cont.Ge. cap.19. ſequitur quòd inuenitur in Deo,non diſtincta tamen aut ſuperaddita eſſentiæ diuinæ aut intellectui diuino, quia perfectiones quæ in nobis ſunt plures & diſtinctæ, ſunt eſſentialiter vnitæ in Deo. Vnde ſequitur quòd ſicut intelligendo ſeipſum producit verbum eiuſdem naturæ:ſicut terminum

minum ſuæ intellectionis, & principiatum in principiante: Sic Deus volendo & amãdo ſeipſum, producit aliquid eiuſdem naturæ, ad quod actus voluntatis ſuæ terminatur, quod nos vocamus Amorem pro termino amori intrinſeco, quem amorem intrinſecum vocamus Spiritum ſanctũ. Et cùm iſta proceſſio non ſit per modum ſimilitudinis, ſed inclinationis & impulſionis, non dicitur generatio, ſed potius inſpiratio, ex parte Dei inſpirantis. Ex parte verò inſpirati non habet ſpeciale nomen, ſed retinet nomen commune, ſ. proceſſionis. Vnde Spiritus ſanctus dicitur procedens, licet poſſit dici inſpiratio terminatiua. Et quia velle Dei eſt ſuum eſſe, neceſſe eſt quòd id ad quod terminatur velle Dei, ſit illi eſſentiale: vt dictum eſt de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. ¶ Et licet intellectus & voluntas in Deo non ſint diſtinctæ potentiæ: ſunt tamen duæ proceſſiones, quæ ſunt ſecundum actionem vtriuſque. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua ſint idem: habent tamen quendam ordinem, quem concipimus ex intellectu & voluntate hominum & angelorum, in quibus intellectus & voluntas habent ordinem ad inuicem, licet actus eorum poſſit ſimul eſſe tempore, tamen actus voluntatis ſupponit actum intellectus. Sic etiam in Deo; licet eodem actu Deus ſemper ſe intelligat & diligat: intellectus tamen & dilectio habent in eo quendam ordinem, non temporis, aut durationis, aut naturæ, ſed originis. Non enim eſt proceſſio amoris, niſi in ordine ad proceſſionem verbi: nihil enim poteſt voluntate amari, niſi ſit mente conceptum.

1.p.q.27. art.3. ad.2.

Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, à quo procedit, licet in diuinis eadem ſit ſubſtantia intelligens, & conceptio intellectus: ita etiam licet in Deo idem ſit voluntas & intellectus, tamen quia de ratione amoris eſt quòd non procedat niſi à conceptione intellectus, proceſſio amoris habet diſtinctionem à proceſſione verbi.

ar.4. ad 2. Eccl.13.

Et quamuis in omni natura creata non ſit niſi vnus modus communicandi ſeipſam: non eſt tamen inconueniens quòd in natura infinita (quæ ſibi identificat omnia) ſunt diuerſi modi, propter illum ordinem perfectionis intellectus & voluntatis, quæ omnia alia includunt. Et licet ſimilitudo videatur pertinere ad voluntatem, ſicut ad intellectum, (iuxta illud: Omne animal diligit ſibi ſimile) aliter tamen pertinet ſimilitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, inquantum eſt ſimilitudo rei intellectæ: ſicut genitum eſt ſimilitudo generantis. Sed ad amorem pertinet, non quòd ipſe amor ſit ipſa ſimilitudo, ſed inquantum ſimilitudo eſt principium amandi. Vnde non ſequitur quòd amor ſit genitus, ſed quòd genitum ſiue filius eſt principium amoris, hoc eſt Spiritus ſancti. Et quia in Deo non ſunt niſi duæ actiones, ſcilicet intelligere & velle, ideo non ſunt niſi duo procedentes, ſ. verbum & Spiritus ſanctus. Vnde ſequitur quòd in Deo non ſunt aliæ proceſſiones ad intra quàm duæ. Proceſſio enim quæ eſt per potentiam, cùm ſit principium agendi in aliud, pertinet ad proceſſionem ad extra. Et ſic ſecundum attributum diuinæ potentię non accipitur proceſſio diuinæ perſonæ, ſed ſolùm proceſſio creaturarum. Et cùm ſecundum D. Boetium Seuerinum in libro ſuo de Hebdomadibus, Bonitas pertineat ad eſſentiam, & non ad operationem niſi per modum obiecti, & proceſſiones fiant ſecundum aliquas actiones, ſequitur quòd ſecundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur aliæ proceſſiones, cùm etiam Deus vnico & ſimplici actu ſe & omnia alia intelligat, & velit ſiue diligat. Ideo non poteſt eſſe in eo proceſſio verbi ex verbo, & amoris ex amore: ſed eſt in eo vnum ſolum perfectum verbum, & vnus ſolus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fœcunditas manifeſtatur. In creaturis tamen eſſet imperfectio, ſi filius non poſſet generare, eò quòd pater non communicat eandem naturã numero, ſicut Deus. Et ideo in nobis ſunt plures proceſſiones intellectus, & plura verba ſucceſſiuè, propter imperfectionem, quæ à Deo ſecludi debet. & ſic nõ eſt procedere in infinitũ in proceſſionibus diuinis.

Productio verbi & ſpiritus ſancti.

Quia proceſſio ad intra in intellectuali natura, in volũtate terminatur. Et quia duæ prædictæ actiones ad intra in Deo ſunt naturales, & ſic poſſunt non eſſe. Pater enim naturaliter & non liberè, ab ęterno intellexit, & dilexit ſe, & ſic naturaliter produxit verbum, & ſpiritum ſanctũ, & non liberè, niſi (vt aliqui dicunt) libertate complacentiæ. Ideo dicũt proceſſionẽ filij eſſe ſecũdum modum naturæ, & ſpiritus ſancti ſecundum modũ voluntatis, etiam ex eo quòd proceſſio verbi eſt prima, & non præſupponit aliam, ſicut proceſſio ſpiritus ſancti præſupponit proceſſionẽ filij. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quòd magna differentia eſt inter amorem humanũ, & diuinũ. Secũdò apparet quòd licet in diuinis ſit ordo originis (quia Pater eſt fontale principiũ de nõ principio, & Filius eſt principiũ de principio, & Spiritus ſanctus non eſt principium ad intra) tamẽ in diuinis non eſt prius nec poſterius, nec tempore nec natura, cùm relatiua ſint ſimul natura, Non enim vnum relatiuum in eſſe relatiui prius intelligi poteſt quàm correlatiuum. Eſſentia etiam diuina non poteſt intelligi ſine tribus perſonis, cùm ſint de eius eſſentia. Eſſe enim diuinum (quod eſt idem cum eſſentia diuina) comprehendit tres perſonas. Et ſi eſſe diuinũ definiri poſſet, in eius definitione ponerentur tres perſonæ. Ideo non poteſt intelligi ſine tribus perſonis, ſicut nec pater ſine Filio, nec filius ſine Spiritu ſancto. Vnde ſequi videtur quòd vanum & ſuperfluum eſt

inquirere ſigna originis,in quibus Pater fuit prius Filio,& Filius prius Spiritu ſancto. Et quamuis ordo originis dicatur à D. Aug. ordo naturæ: hoc tamen dixit abſque omni prioritate. Vnde & 1.p.q.42. Athanaſ.in ſymbolo, Et in hac trinitate nihil prius,aut poſterius. Nam (vt idem Auguſt.dicit) in art.3. diuinis eſt ordo naturæ:non quo alter ſit prius altero,ſed quo alter eſt ex altero. ¶ Ex præmiſſis ſe- Ioan.14. quitur quòd vna perſona ſine alia videri non poteſt. Vnde & Chriſtus dicebat, Philippe qui videt me,videt & patrem meum. Non credis quòd ego in patre,& pater in me eſt?& eadem ratione dicendum eſt de Spiritu ſancto. Nec obſtat quod ſcribitur Io.8. Si me ſciretis, forſitan patrem meū ſciretis:quia vt D. Aug. dicit:nō dubitationis cauſa dixit forſitā,ſed increpationis:ſicut & Iob.37. Tu forſitan cum Deo fabricatus es cœlos.

Ver.3. DE RELATIONIBUS IN DIVINIS.

1.p.q.28. art.1. c.2.§.2. ver.4. Relationes reales eſſe in Deo conſtat ex eo quòd cùm pater in diuinis non dicatur niſi paternitate,nec Filius niſi filiatione,nec Spiritus ſanctus niſi proceſſione: Si paternitas & filiatio ac proceſſio (quæ ſunt relationes) non ſint realiter in Deo,ſequitur quòd Deus non ſit realiter pater,& filius,& ſpiritus ſanctus:ſed ſolùm ſecundum rationem,quæ propoſitio eſt hæreſis Sabelliana. Quare neceſſariò dicendum eſt relationes reales eſſe in Deo, non quidem accidentales, ſed ſubſtantiales & ſubſiſtentes,& eaſdem ſecundū rem cum ipſa diuina eſſentia: quia omnis res quæ non eſt diuina eſſentia,eſt creatura:ſed tres perſonæ ſunt Deus,ergo ſunt eſſentia diuina. Differūt tamen ratione:quia relationes in ſuis propriis rationibus diſtinctæ importāt reſpectum ad ſua oppoſita,quod non facit eſſentia diuina,ex modo ſuæ ſignificationis ſine impoſitionis, niſi virtualiter & ex conſequenti. Et licet relatio in Deo ſit eadem res cum eo, ſiue cum diuina eſſentia: non tamen perfectè & explicitè exprimitur in nomine eſſentiæ,quamuis ipſam implicitè contineat:licet relatio ſecundum ſeipſam eſſentiam perfectè non contineat. & ſic plus cōtinetur in perfectione diuinæ eſſentię,quàm aliquo nomine relatio poſſit ſignificari. Si enim in perfectione diuina nō plus cōtineretur,quàm quod ſignificat nomē relatiuū: ſequeretur quòd eſſe eſſentiæ diuinæ eſſet imperfectum,vtpote ad aliud ſe habens. Sicut ſi non contineretur ibi plus,quàm in nomine ſapiētiæ non eſſet ſubſiſtens. Et quia (vt dicit D. Boetius) Subſtantia in diuinis continet vnitatē, relatio verò multiplicat trinitatem:ideo neceſſe eſt dicere relationes in diuinis eſſe oppoſitas,aliàs ſequeretur quòd in diuinis non eſſet trinitas,niſi ſecundum rationem,quod eſt hæreticum. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamen ſequitur quòd in Deo ponatur aliquid quod habeat eſſe dependens. Quia relationes in diuinis non habent eſſe dependens, ſicut in nobis: quia in nobis ſunt accidentia. Ideo dependent à ſubiecto & principiis ſubſtantiæ. Sed in Deo non ſunt acciden- 1.p.q.28. tia,ſicut nec ſapientia. Si dicatur quòd oportet omnem relationē fundari in aliquo abſoluto, quia art.3. in omni relatiuo oportet intelligi quod à ſe dicitur, præter id quod ad aliud,ſicut in ſeruo. Si ergo In lib.de illa relatio, per quàm pater diſtinguitur à filio,habet aliquid abſolutum,vel eſt vnum tantùm,vel Trin.4. ſunt duo abſoluta:ſi vnum tantùm,non poſſent fundari in eo duæ relationes,niſi forte identitatis, cōtra Gen. quæ eſt ſolum rationis. Si duo,ergo non ſolis relationibus diſtinguuntur. Dicendum,negando cō- cap.14. ſequentiam,quia quamuis pater & eſſentia diuina ſint vnum,non tamen eſſentia diuina complete & perfectè ſignificatur per patrem, cùm eſſentia diuina, plus complectatur in ſua ſignificatione, quàm pater:& hoc eſt propter perfectionem diuini eſſe,quod omnes perfectiones vnitiuè cōtinet, quæ in aliis ſunt diuerſæ. Nec eſt ſimile de relationibus in creaturis:quia, vt dictum eſt,habent eſſe aliud eſſe ſubſtantiæ. A

Ver.4. DE NVMERO RELATIONVM IN DIVINIS.

Quatuor relationes oppoſitas in diuinis eſſe conſtat,eò quòd ſint duæ proceſſiones. Oportet enim ſecundum quamlibet proceſſionem accipere duas, quarum vna eſt procedentis, & alia ipſius principij. Proceſſio verbi dicitur generatio ſecundum propriam rationem, quæ competit viuentibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedentis à principio generationis,dicitur filiatio. Proceſſio amoris non habet nomen propriū,vt dictum eſt ſuprà:nec relationes quæ ſecundum ipſam accipiuntur. Sed relatio principij huius proceſſionis dicitur inſpiratio: relatio verò procedentis dicitur proceſſio. quāuis hæc nomina ad ipſas proceſſiones vel origines pertineant,& non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur ſecundum multiplicationem intellectionum ſuccedentium, quæ ſunt fundamenta earum. Sed cùm in Deo non ſint niſi duæ actiones,ſequitur quòd non ſunt niſi quatuor relationes. ¶ Et quamuis relatio ſubſiſtens cōſtituat perſonam,non tamen ſequitur quòd ſint quatuor perſonæ in diuinis:quia conſtitutio perſonæ eſt per relationem oppoſitam. Quæ oppoſitio etſi inueniatur inter relationes eiuſdem proceſſionis,non eſt tamen neceſſe omnes relationes vnius proceſſionis opponi omnibus relationibus alterius proceſſionis. Et quia inſpiratio actiua non opponitur paternitati neque filiationi, ſed conuenit vtrique: ideo non conſtituit aliam perſonam à patre & filio. Et ſic licet inſpiratio B

ſic

ſit relatio,non tamen eſt proprietas.Ideo non conſtituit nec dicit perſonam. Et ſic non ſunt niſi
tres perſonæ in diuinis.

§.4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD MYSTERIVM S. TRINITATIS.

A VT facilius vnuſquiſque cauere poſſit ab erroribus, notandum eſt primò quibus nominibus
vtendũ ſit circa myſterium ſanctiſſimæ trinitatis, deinde de debito & catholico vſu illorũ.
Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd quædam ſunt nomina eſſentialia, quædam perſonalia,
quædam notionalia ſiue proprietatum & relationum,& quædam ſunt attributa. Nomina eſſen-
tialia dicuntur,quæ ex ſui impoſitione ſignificant eſſentiam,vt Deus,dominus,ſapiens,iuſtus.No-
mina eſſentialia ſunt duplicia:quædam ſignificant diuinam eſſentiam ſubſtantiuè, vt Deus, do- *Nominum*
minus,& alia huiuſmodi:quædam adiectiuè,vt ſapiens,iuſtus,habens deitatem, & alia huiuſmo- *eſſentialiũ*
di.Item nominum eſſentialium,quædam ſunt concretiua,quædam abſtractiua.Concretiua ſunt *definitio & diuiſio.*
quæ ſignificant diuinam eſſentiam,& ſuppoſita,vt Deus ſapiens.Abſtractiua verò, quæ ex modo
ſignificandi non ſignificant ſuppoſita,ſaltem explicitè,vt eſſentia diuina,deitas,dominatio,ſapiẽ-
tia,& alia huiuſmodi.Nomina perſonalia dicuntur,illa, quæ ex prima & propria ſui nominis im- *Nomina*
poſitione ſignificant perſonam,licet ex conſequenti ſignificent eſſentiam, eò quòd eſſentia eſt idẽ *perſonalia.*
cum perſona.& huiuſmodi ſunt pater,& Filius, & Spiritus ſanctus, vt accipitur in vim vnius di-
ctionis:pro re terminante proceſſionem amoris in diuinis,vt cùm dicitur, Tres ſunt qui teſtimo-
nium dant in cælo,Pater,Verbum,& Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt. Nomina notionalia *1.Ioan.5.*
ſunt quæ ſignificant relationes & proprietates,& ſunt quinque,ſcilicet innaſcibilitas, paternitas, *Notionalia*
filiatio,communis inſpiratio,& proceſſio. Ex quibus tria ſignificant notiones perſonales, ſiue cõ-
ſtituentes perſonas,vt paternitas,filiatio,& proceſſio. Nam communis inſpiratio & innaſcibilitas
dicuntur notiones perſonarum,ſed non perſonales.Nomina attributa dicũtur illa,quæ etſi ex pri- *Attributa.*
ma ſui impoſitione ſignificent eſſentiam diuinam:tamen ad maiorem manifeſtationem diuina-
rum perſonarum,& ad vitandum errorem,ex vſu Eccleſiæ & ſacrorum doctorum ſunt attributa
perſonis,vt potentia Patri,ſapientia Filio,amor & bonitas ſpiritui ſancto.

Ver.1. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS.

B CIrca debitum & catholicum vſum nominum eſſentialiũ notandæ ſunt aliquæ concluſiones:
quarum prima talis eſt. ¶ Nomina eſſentialia,quæ ſignificant eſſentiam, ſubſtantiuè prædi-
cantur de perſonis ſingulariter ſiue in ſingulari numero,& non in plurali. Dicimus enim Pater eſt
Deus,Filius eſt Deus,Spiritus ſanctus eſt Deus:& tamen non dicimus, Pater, Filius, & Spiritus
ſanctus ſunt tres dij aut domini.& ratio eſt,quia nomina ſubſtantiua ſignificant principaliter for-
mam per modum ſubſtantiæ,quæ ſicut habet eſſe per ſe, ita vnitatem vel multitudinem.& ideo
quando prædicantur in plurali ſignificant plurificationem formæ & ſubſtantiæ numero, quod
nõ eſt in diuinis,ſicut in creaturis.Ideo bene dicimus,Sortes,Plato,& Guilielmus ſunt tres homi-
nes,eò quòd humanitas per hunc terminum (homo) principaliter ſignificata, non eſt vna nume- *1.p.q.3.ar.7.ad 2.*
ro:ſicut in tribus perſonis diuinis eſt vna eſſentia. Nec D.Tho. eſt ſibi oppoſitus,cùm dicit in ter-
tia parte,quòd ſi vna perſona diuina aſſumeret duas naturas humanas, non dicerentur duo homi-
nes:licet ſi tres perſonæ diuinæ acciperent vnam naturam humanam dicerentur vnus homo,non
propter vnitatem ſuppoſiti,ſed propter vnitatem naturæ.& cùm dicit quòd ſingularitas & plura-
litas nominis ſubſtantiui attenditur ſecundum formam ſignificatam : quia ad plurificationẽ ſub-
ſtantiuorum ſignificatur plurificatio naturæ & ſuppoſitorũ. Et quãuis idẽ doctor in 3.ſent.dixerit
oppoſitũ,in ſumma tamẽ correxit ſe,ſicut de circunciſione & aliis paſſibus.Secus eſt de plurifica-
tione adiectiuorum:quia ſecundũ modũ ſignificandi pluralitas adiectiuorũ ſignificat plurificatio-
nem ſuppoſitorũ,cùm differentia numeralis in adiectiuis fiat per ſuppoſita in diuinis:licet in creã-
turis ſimul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & ſubiectorum: non tamen in diuinis.
¶ Secunda concluſio:Nomina adiectiua adiectiuè tenta, prædicantur ſingulariter & pluraliter de
perſonis.Dicimus enim quòd pater eſt ſapiens, & quòd Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſunt ſa-
piens,& tres ſapientes,eò quòd ſingularitas vel pluralitas in adiectiuis attenditur ſecundũ ſuppoſi-
ta. Nec oportet ſemper quòd terminus numeralis circa ſignificatum ſui determinabilis ſit idem:
quia terminus numeralis per ſe primò ponit ſignificatum ſuum circa ſuppoſitum determinabilis:
& hoc tam in ſubſtantiuis quàm in adiectiuis. Sed in ſubſtantiuis concretis terminus numeralis
etiam ponit ſignificatum ſuum circa ſignificatum determinabilis, cùm ſit ſubſtantiuũ ſignificans
ſubſtantiam per modũ ſubſtantiæ & per ſe ſubſiſtẽtis. Et quãuis Deus & habens deitatẽ idẽ ſigni-
ficent,non tamen habent eundem modũ ſignificandi. Nec obſtat quòd hoc nomen (res) ſit ſub-
ſtantiuum,& prędicetur de perſonis pluraliter:quia eſt tranſcendens,& ideo ſecundum quod per-
tinet ad relationem prædicatur pluraliter in diuinis. ſecundum verò quòd pertinet ad ſubſtantiã,
prædicatur ſingulariter.Nec forma ſignificata per hoc nomẽ (perſona) eſt eſſentia,ſed perſonalitas

Ideo non ſequitur quòd ſi ſint tres perſonæ, ſint tres eſſentiæ. Non obſtat pariter quòd Athan. dicit, Non tres omnipotentes, æterni, vel immenſi: ſed vnus omnipotens, æternus, & immẽſus. Quia accipiebat ſubſtantiuè. & quia ſic accipiendo vtebantur hæretici, ne communicaremus in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prædicta verba accipiantur adiectiuè, & cùm declaratione, poſſunt
1.p.q.93. art.3. pluraliter prædicari ſecundum D. Thomam. ¶ Tertia concluſio. In nominibus eſſentialibus ſubſtantiuis concretis non ſolùm attenditur res ſignificata, ſed etiam modus ſignificandi. Et quia modus ſignificandi ſequitur modum eſſendi: ideo alius modus ſignificandi eſt in nominibus ſubſtantiuis diuinis: & alius modus ſignificandi in ſubſtantiuis creaturarum. & per conſequens alio modo ſe habet hoc nomen (Deus) ad ſupponendum pro perſona, quàm hoc nomen (homo:) quia humanitas quæ eſt forma, ſignificata per hoc nomen (homo) realiter diuiditur in diuerſis ſuppoſitis. Ideo per ſe ſupponit pro perſona, etiam ſi nihil addatur, ad terminandum ipſum ad ſuppoſitum. Et quia veritas ſiue communitas naturæ humanæ non eſt ſecundum rem, ſed ſecundum conſiderationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non ſupponit pro natura communi, niſi propter exigẽtiam alicuius adiuncti. Sed cùm forma ſignificata per hoc nomẽ (Deus) ſ. eſſentia diuina ſiue deitas, ſit vna & communis ſecundum rem: ideo quando ponitur per ſe ſine addito, ſupponit pro natura communi, & quandoque etiam propter adiuncta: vt cum dicitur, Deus creat: quia adiectiuũ conuenit ſubiecto ratione formæ, quæ eſt deitas. Quandoque verò propter adiunctum ſupponit pro perſona, aliquando pro vna tantùm: vt cũ dicitur, Deus generat, aliquando pro duabus, vt cũ dicitur, Deus ſpirat, aliquando pro tribus, vt cum dicitur, Regi ſeculorum, immortali, inuiſibili, ſo-
1.Tim. 1. li Deo honor & gloria. ¶ Ex his ſequitur quòd hæc propoſitio eſt vera, Deus generat Deum filiũ. vnde in ſymbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte ſubiecti ſtat pro patre, cui conuenit generare: & à parte prædicati ſtat pro filio, cui conuenit gigni. Non tamen ſequitur quòd generet alium Deum, vel ſe Deum, ſed filium, qui eſt Deus, & alius à patre. Hæc autem eſt falſa, Deus genuit ſe Deum, quia ſenſus eſt quòd pater genuerit ſeipſum, quòd eſt falſum & impoſſibile. Et quamuis hoc nomen (Deus) ſignificet deitatem, vt in habente, ſicut hoc nomen, homo, humanitatem: non tamen eodem modo. Quia in Deo ſignificat vnam naturam realiter cõmunem, quod non facit hoc nomen, homo. ideo hoc nomen, homo, per ſe & ſine addito ſupponit pro ſuppoſito, & Deus natura, quæ tamen ſubſiſtit in tribus ſuppoſitis. Ideo cum ſupponit pro natura communi, ſupponitur naturaliter, hoc eſt perſonaliter, quod non facit hoc nomen, homo, ſed ſimpliciter. Et cum natura diuina ſit vna & ſingularis, facit propoſitionem ſingularem, ſecundum Dom. Caietanum: licet hoc nomen, Deus, conueniat aliquo modo cum termino communi: quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus ſuppoſitis, ſed non natura termini communis, & ideo cùm dicitur, Deus creat, idem eſt dicere, ac ſi diceretur, hic Deus creat, ſimiliter hæc propoſitio, Deus generat, eſt ſingularis, & ſupponit pro hoc vno Deo, & licet trahatur ad ſtãdum pro perſona patris: & valde impropriè additur ei ſignum vniuerſale. quare hæc eſt valde impropria, Omnis Deus generat. Nec iſta, Deus nõ generat (quæ eſt ſua contradictoria) cũ ambæ ſint falſæ: Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, quòd omnis res quæ eſt Deus, generet: quod eſt manifeſte falſum. Negatiua eſt falſa, quia per eam datur intelligi, quòd generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus ſuppoſitis exiſtens, cum nihil addatur, quod determinet eam ad perſonam filij vel Spiritus ſancti. Et licet actiones ſint ſuppoſitorum non tamen ſequitur quòd in hac propoſitione, deus creat, deus ſupponat pro ſuppoſitis, & non pro natura: Quia cùm hoc nomen, Deus, ſignificet deitatem, vt in habente, & tria ſuppoſita habeant deitatem: hoc nomen, Deus ſupponit pro natura ſua & pro ſuppoſitis, indiſtinctè tamen. ¶ Quarta concluſio: Nomina
1.p.q.39. art.5. in cor. et ad.5. perſonalia ſiue notionalia ſubſtantia poſſunt prædicari de eſſentia in abſtracto, non autem nomina perſonalia ſiue adiectiua, niſi aliquo ſubſtantiuo adiuncto: quia nomina eſſentialia ſubſtantiua poſſunt ſupponere pro ſuppoſito. & ideo propter identitatem naturæ cum ſuppoſitis ſequentes propoſitiones conceduntur: Eſſentia diuina eſt pater, eſſentia diuina eſt filius, eſſentia diuina eſt filiatio, eſſentia diuina eſt proceſſio & eſſentia diuina eſt inſpiratio, eſſentia diuina eſt innaſcibilitas: Similiter iſtæ: Deus generat Deum, Deus generatur, Deus eſt genitus, Deus inſpirat, Deus procedit: eſſentia diuina eſt res generans, eſſentia diuina eſt res generata eſſentia diuina eſt res inſpirans, eſſentia diuina eſt res inſpirata, & eſſentia diuina eſt res procedens: quia in illis cõtrahitur hoc nomen (Deus & eſſentia diuina) ſecundum adiunctum, & ſic ſenſus huius, Deus generat, eſt: Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & ſenſus huius, Eſſentia diuina eſt generans, eſt talis: Eſſentia diuina eſt pater, qui eſt res generans, & ſic de aliis. Sed ſequentes non cõceduntur. Eſſentia diuina vel deitas generat, vel eſt generans, vel genita, vel ſpirat, aut procedit. Et ratio huius eſt propter diuerſum modum ſignificandi. licet enim ſecundum rem idem ſit Deus & deitas: non eſt tamen idem modus ſignificandi vtrobique. Nam hoc nomen, Deus ſigni-

ſignificat eſſentiam diuinam, vt in habente:& (vt dictum eſt) ex modo ſuæ ſignificationis ſuppo-
nit pro perſona. & ſic ea quæ ſunt propria perſonarum, poſſunt prædicari de hoc nomine, Deus
vt generans & genitus. Sed hoc nomen, eſſentia, deitas, vel diuinitas, non habet ex modo ſuæ ſi-
gnificationis, vt ſupponat pro perſona: quia ſignificat eſſentiam vt formam abſtractam: & ideo ea
quæ ſunt propria perſonarum, in quibus diſtinguuntur ab inuicem, non poſſunt eſſentiæ attribui:
quia ſignificaretur quòd eſſet diſtinctio in eſſentia diuina, ſicut in ſuppoſitis. Ideo hæc eſt falſa, Eſ-
ſentia diuina generat vel inſpirat: & negatiua vera, cum ſint contradictoriæ, ſicut dictum eſt de his
duabus, Deus generat, & Deus non generat. Vnde D. Auguſtinus dicit quòd nulla res generat *In 1. de*
ſeipſam: ſed ſi eſſentia diuina generaret eſſentiam, non generaret ſeipſam: ergo aliquid aliud, *Trini.*
quòd eſt hæreticum cùm nihil ſit in Deo, quod diſtinguatur à diuina eſſentia: licet aliquando
ſancti doctores ad exprimendum vnitatem eſſentiæ expreſſius locuti ſint, quàm proprietas locu-
tionis patiatur. Ideo tales locutiones non ſunt extendendæ, ſed exponendæ: vt ſcilicet nomina
abſtracta exponantur per concreta. Et licet generatis nobis generentur ea quæ ſunt in nobis: & ſic
generatio filio generatur natura in eo, cum non communicetur eadem numero à generante, ſi-
cut in diuinis, ideo non ſequitur quòd ſi filius dei generetur, eſſentia diuina generetur. Nec etiam
ſequitur, quòd ſi eſſentia diuina cum adiecto ſubſtantiuo perſonali ſupponat pro perſona (vt cùm
dicitur, Eſſentia diuina eſt pater) vbi hoc nomen eſſentia diuina reſpectu nominis perſonalis ad-
iectiui ſupponit pro perſona. Quia hæc eſt differentia inter nomina adiectiua & ſubſtantiua: quia *4. de Trin.*
nomina ſubſtantiua ſupponunt pro ſuppoſito: nomina verò adiectiua non ſupponunt, ſed conno-
tant formam per ea ſignificatam, adiacere ſuppoſito. Si obiiciatur quod D. Aug. dicit, quod pa-
ter eſt principium totius deitatis, ſed non eſt principium niſi generando vel ſpirando, igitur deita-
ti conuenit generari & inſpirari. Dicendum quòd deitas, inquantum eſt vna in pluribus ſuppo-
ſitis, habet quandam conuenientiã cũ forma nominis collectiui. vnde cùm dicitur, Pater eſt prin-
cipium totius deitatis, poteſt ſumi pro vniuerſitate omnium perſonarum, inquantum ipſe pater
omnibus perſonis eſt principium. Nec oportet quòd ſit principium ſuiipſius: ſicut aliquis de po-
pulo dicitur rector totius populi, non tamen ſuiipſius. vel poteſt dici quòd pater eſt principiũ to-
tius deitatis: non quòd eam generet vel ſpiret: ſed quia generando vel ſpirãdo illam communicat:
& ſic eſt principium totius deitatis, non abſolutè, ſed in filio & Spiritu ſancto.

Ver.2. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM PATRIS.

A CVm nomen proprium cuiuſlibet perſonæ ſit illud, quod ſignificat id per quod illa perſona *1.p.q.33.*
diſtinguitur ab omnibus aliis, & prima perſona Trinitatis ſecundum ordinem originis di- *art. 2.*
ſtinguatur ab aliis per paternitatem quam ſignificat hoc nomen, pater: ſequitur quòd hoc nomẽ,
pater, eſt proprium primæ perſonæ. vnde Pſal. Ipſe inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioan. 17. Pa-
ter manifeſtaui nomen tuum hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra ſunt connatu-
rales & æternæ: ideo potiores quàm actiones ad extra. & ſic paternitas æterna potior temporali,
& iis quæ ex tempore Deo conueniunt. Ideo Epheſ. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in ter-
ra nominatur. Et quia actiones ad extra ſunt communes tribus perſonis, ideo in ordine ad crea-
turas hoc nomen, pater, eſt commune tribus perſonis: vt cum dicitur, Pater noſter qui es in cælis.
Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cũ non ſint eiuſdem naturæ
numero, ſed ſolum ſecundum aliquam ſimilitudinem, quæ quanto perfectior fuerit, tanto perfe-
ctius appropinquat ad veram filiationis rationem. Dicitur enim Deus alicuius creaturæ pater, ſe-
cundum quandam ſimilitudinem veſtigij tãtum. vnde Iob: Quis eſt pluuiæ pater, & quis genuit
ſtillas roris? Alicuius verò creaturæ. ſ. rationalis, ſecundum ſimilitudinem imaginis. vnde Moyſes, *Deut.32.*
Nonne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit te. & creauit te? Aliquorũ verò eſt pater per ſimilitu-
dinẽ gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, ſecundũ quod ordinantur ad hæreditatẽ æternæ gloriæ *Rom.8.*
per munus gratiæ acceptum, ſecũdum illud: Ipſe ſpiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, quòd
filij Dei ſimus, &c. Aliquorũ verò ſecundum ſimilitudinem gloriæ, prout iam gloriæ hæreditatẽ *Rom.5.*
poſſident; iuxta illud: Gloriamur in ſpe filiorũ Dei. Sic igitur pater quòd paternitas per prius eſt in
diuinis, ſecundum quod importat reſpectum originis perſonæ ad perſonam, quàm ſecundũ quod *1.p.q.33.*
importat reſpectum Dei ad creaturam: ſicut verbum conceptum in mente artificis per prius in- *art.1.*
telligitur procedere ab artifice, quàm artificiatum. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe principium de
non principio. cum ſecundũ D. Aug. ſit principium totius deitatis: quod intelligendum eſt, prout
dictum eſt in fine verſiculi præcedentis. Hoc enim nomen, principium, nil aliud ſignificat, quàm
id à quo aliud procedit. Cùm ergo pater ſit id à quo procedit filius, ſequitur quòd pater eſt princi-
piũ filij, licet nõ ſit cauſa: quia principiũ cõmunius eſt quàm cauſa, & cauſa quàm elementũ. Quia
hoc nomen, cauſa, importat diuerſitatem ſubſtãtiæ, ſed non hoc nomen, principiũ. vnde dicimus

punctũ eſſe principiũ,lineæ,& non cauſam. Et cùm pater à nullo procedat, ſequitur quòd non eſt
de principio,quod ſignificatur per ingenitum. Notandum tamen quòd licet hoc nomen , princi-
pium,quantum ad id à quo nomen imponitur,videatur à prioritate ſumptum:non tamen ſignifi-
cat prioritatem,ſed originem. Non enim idem eſt id quod nomen ſignificat, & id à quo nomen
imponitur,vt patet in hoc nomine,lapis,quod non ſignificat læſionem pedum, licet à læſione pe-
dum ſit impoſitum. Et ideo filius & Spiritus ſanctus,ſecundum doctores Latinos,non principian-
tur:quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamen ad ſubiectionẽ
8.de Trini. vel minoritatem pertinens attribuimus filio vel Spiritui ſancto, vt vitetur omnis erroris occaſio.
1.p.q.33. art.4. de Trin. Nam fontalis & authoritas nihil aliud ſignificant in diuinis,quàm principium : ſecundum quem
modum dicit Hilarius,Donantis authoritate pater maior,ſed minor nõ eſt filius, cum vnum eſſe
donatur. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe ingenitum. vnde Hilar. Eſt vnus ab vno ſcilicet ingenito
genitus , proprietate videlicet in vnoquoque innaſcibilis originis. & ſic ingenitum ſignificat pro-
prietatem innaſcibilitatis,& principium de non principio. Et quamuis ingenitum,ſecundum D.
Auguſt.importet negationem generationis paſſiuæ (tantum enim valet ſicut non filius) tamẽ nõ
ſequitur quòd ingenitum nõ debeat dici propria notio:quia prima principia per negationes ſigni-
ficantur,ſicut dicimus punctum eſſe,cuius pars non eſt. Et accipitur ingenitum pro eo quod non
eſt ab alio per generationem , vt perſona ſubſiſtens : & ſic non conuenit filio nec Spiritui ſancto,
nec etiam eſſentiæ diuinæ,de qua tamen poteſt dici quòd eſt in filio & Spiritu ſancto,ab alio ſcili-
cet patre:ſed non vt perſona ſubſiſtens. Et ſicut genitum in diuinis importat relationem, ſic & in-
genitum, cùm negatio reducatur ad genus affirmationis,non tamen ſequitur quòd per oppoſitio-
nem proceſſionis quam pater habet ad Spiritum ſanctum , debeat poni alia proprietas ſeu notio,
ſcilicet quòd ſit improceſſibilis:quia proprietas patris,prout non eſt ab alio,potius ſignificatur per
remotionem natiuitatis filij,quàm per remotionem proceſſionis Spiritus ſancti:tum quia proceſ-
ſio Spiritus ſancti non habet nomen proprium, vt dictum eſt , tum etiam quia præſupponit gene-
rationem filij:& ideo remoto à patre,quòd non ſit genitus (cum tamen ſit principium generatio-
nis) ſequitur conſequenter quòd non ſit procedens, proceſſione Spiritus ſancti:quia Spiritus ſan-
ctus non eſt generationis principium,ſed à genito procedens. Ex his apparet quòd ſunt duo no-
mina propria primæ perſonæ,ſ.pater & ingenitus:alia autem quæ ei conueniunt, vel idem ſignifi-
cant,vel ſunt communia patri & filio,vt inſpiratio:vel ſunt eſſentialia , hoc eſt ſignificantia eſſen-
tiam:& per conſequens communia tribus perſonis.

Ver. 3. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM FILII.

IN ſacris literis legimus ſecundam perſonam in diuinis vocari verbum,iuxta illud: In principio B
1.p.q.34. art.1. erat verbum,& verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum.& illud, Tres ſunt qui teſtimo-
niũ dant in cœlo,Pater, Verbum,& Spiritus ſanctus,& hi tres vnũ ſunt. Et ſic ſi verbum propriè
accipiatur pro conceptu interiori intellectus,eſt nomen perſonale & proprium filij : quia conce-
ptus mentis propriè ſignificat aliquid ab alio procedens,quod pertinet ad rationem notionũ per-
ſonarum, eò quòd perſonæ diuinæ diſtinguuntur ſecundum originem : & perſona quæ procedit
in diuinis ſecundum emanationem intellectus,dicitur filius:& huiuſmodi emanatio dicitur gene-
ratio. vnde relinquitur quòd ſolus filius dicatur propriè verbum. Et licet filius ſit intelligens non
tamen vt verbum procedens. Notandum tamen quòd in verbo importãtur duo reſpectus, vnus
ad patrem,alius ad creaturas : Deus enim ſe cognoſcendo cognoſcit omnem creaturam , & ideo
verbum in diuinis eſt repræſentatiuum omnium quæ à Deo intelliguntur. In nobis autem ſunt
diuerſa verba,ſecundum quod diuerſis actibus diuerſa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu ſe
& omnia alia intelligit,neceſſe eſt quòd vnicum verbum eius ſit expreſſiuum nõ ſolùm patris,ſed
etiam creaturarum:ita tamen quòd reſpectu patris eſt tantum expreſſiuum repræſentatiuum:re-
Coloſſ.1. ſpectu verò creaturarum eſt non ſolùm repræſentatiuum,ſed etiam factiuum. Quemadmodũ &
Heb.1. eius ſcientia reſpectu eius eſt cognoſcitiua,reſpectu tamen creaturarum eſt cognoſcitiua & facti-
ua. Filium Dei eſſe imaginem conſtat ex Apoſt. dicente, Qui eſt imago inuiſibilis Dei,primoge-
nitus creaturæ. & iterum: Qui cũ ſit ſplendor gloriæ,& figura ſubſtantiæ eius,&c. Et cum imago
dicat repræſentationem & proceſſionem,& ea quæ important originem & proceſſionem in diui-
nis ſint perſonalia,ſequitur quòd hoc nomen, imago,ſit perſonale & proprium filio. vnde D. Aug.
dicit quòd ſolus filius eſt imago patris. Ad cuius euidentiã ſciendũ eſt quid importet hoc nomẽ,
2. de Trin. imago,& quæ ſint de ratione imaginis. D.Tho. dicit quòd de ratione imaginis primò eſt ſimilitu-
1.p.q.35. art.1. tudo in natura ſpecifica. Signum autẽ ſpeciei in rebus corporeis videtur eſſe figura. videmus enim
quòd diuerſorũ animalium ſecundũ ſpeciẽ ſunt diuerſę figuræ,non tamen ſemper diuerſi colores.
vnde ſi pingatur color alicuius rei in pariete,nõ dicitur imago , niſi depingatur figura. Sed neque
ipſa ſimilitudo rei vel figuræ ſufficit ad rationẽ imaginis:ſed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait)

Vnum

Vnum omnium non eſt imago alterius,quia non eſt de illo expreſſiuum. Notandum tamen quòd imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiuſdem naturæ ſecundum ſpeciem: vt imago regis inuenitur in filio ſuo. Alio modo in re alterius naturæ, ſicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis eſt imago patris. Secundo autem modo homo dicitur imago Dei, & ideo ad deſignandam in hoc nomine imperfectionem imaginis, homo non dicitur propriè imago Dei, ſed ad imaginem Dei: per quæ verba motus tendentis in perfectionem deſignatur, ideo de filio Dei dici non poteſt quòd ſit ad imaginem, cum ſit perfecta patris imago. Cum ergo filius in diuinis procedat à patre per modum ſimilitudinis in eadem natura non ſolum ſpecifica, ſed etiam numerali (vt dictum eſt) ſequitur quòd eſt eius perfecta imago, & non Spiritus ſanctus, licet aliqui doctores dixerint Spiritum ſanctum eſſe imaginem, accipiendo imaginem pro perfecta ſimilitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendentes quòd proceſſio Spiritus ſancti eſt per modũ amoris, & nõ per modum ſimilitudinis, negãt imaginem à Spiritu ſancto. Quia licet Spiritus ſanctus habeat naturam patris ſicut & filius: non tamen dicitur natus aut genitus, ſed procedens: ita licet accipiat naturam ſimilem patri, non dicitur imago: quia filius procedit vt verbum, de cuius ratione eſt ſimilitudo ad id à quo procedit, nõn autem eſt de ratione amoris, quamuis conueniat amori, qui eſt Spiritus ſanctus, qui eſt amor diuinus. Ex præmiſſis patet quòd ſolus filius poteſt dici vnigenitus.

In lib.83. q. 1.2. q.35. ar.2. ad 3. Gene.1. Ioan.1.

Ver. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM SPIRITVS SANCTI.

A CVm proceſſio in diuinis, quæ eſt per modum amoris, non habeat proprium nomen, ſequitur relationes, quæ ſecundum hanc proceſſionem inueniuntur, eſſe innominatas, ideo perſona ſecundum hanc proceſſionem procedens, non habet nomen proprium. Sed ex vſu loquentium ſunt accommodata quædam nomina, ad ſignificandas prædictas relationes, quæ ſunt nomina proceſſionis & inſpirationis, quæ ſecundum proprietatem ſignificationis ſignificant actus notionales, & ſic ad ſignificãdam diuinam perſonam, quæ procedit per modum amoris, accommodatum eſt hoc nomen, Spiritus ſanctus, vnde Chriſtus, Euntes in mundum vniuerſum docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus ſancti, & D. Ioan. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Licet enim pater ſit Spiritus & ſanctus, ſimiliter & filius (vt in multis paſſibus ſacræ ſcripturæ inuenitur) tamen hoc nomen, Spiritus ſanctus, in vim vnius dictionis ex vſu ſcripturæ & Eccleſiæ eſt accommodatum ad ſignificandã vnã triũ perſonarũ, ſcilicet illam quæ procedit per modum amoris, qui ab Athanaſio dicitur procedens à patre & filio, ſcilicet æqualiter ab vtroque. Licet dicatur aliquando procedere principaliter vel propriè à patre, eo quòd filius virtutem inſpirandi habet à patre. Cùm igitur æqualiter procedat à patre & filio, ſequitur quòd pater & filius ſunt vnum principium Spiritus ſancti. Vnde D. Aug. 7. de Trinit. dicit, pater & filius non ſunt duo principia, ſed vnum tantùm: quia pater & filius in omnibus vnum ſunt, in quibus non diſtinguuntur per relationes oppoſitas, & cùm in hoc quod eſt eſſe principium Spiritus ſancti, non opponatur relatiuè, ſequitur quòd ſunt vnum principiũ. Et quãuis hoc nomen, principiũ, ſignificet proprietatẽ, ſignificat tamen eam per modum ſubſtãtiui: ſicut hæc nomina, pater & filius, etiam in rebus creatis vnde numerum accipiunt à forma ſignificata, ſicut alia ſubſtantiua. Et ſi attendatur virtus inſpiratiua, Spiritus ſanctus, qui procedit à patre & filio, inquantum pater & filius ſunt vnum in virtute inſpiratiua, quodammodo ſignificat naturam cum proprietate. Nec eſt inconueniens vnam proprietatem eſſe in duobus ſuppoſitis, quorum eſt vna natura. Si verò conſiderentur ſuppoſita inſpirationis: ſic Spiritus ſanctus procedit à patre & filio, vt ſunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duorum. Et cùm dicitur, vnum principium Spiritus ſancti eſt pater & filius, hoc nomen, principium, non ſupponit pro vna perſona tantùm, ſed pro duabus ſimul confusè & indiſtinctè. Notandum tamen quòd cum nomina adiectiua accipiant ſecũdum numerum ſuppoſita, & ſubſtantiua ſecundum formam, & hoc nomen, ſpirans, ſit adiectiuum, & ſpirator, ſit ſubſtantiuum, poſſumus dicere quòd pater & filius ſunt duo ſpirantes, & non duo ſpiratores, propter vnam ſpirationem. ¶ Hoc nomen, amor, ſecundum D. Grego. eſt nomen proprium Spiritus ſancti, dicitur enim quòd ipſe Spiritus ſanctus eſt amor, quod intelligendum eſt quando accipitur perſonaliter, inquantum vtimur nomine amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis: ſicut verbum exprimit habitudinem rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor non dicat niſi habitudinem amantis ad rem amatam, eſt nomen eſſentiale, & conuenit tribus perſonis. Ex quo ſequitur quod ſi amor eſſentialiter ſumitur, non ſe diligunt Spiritu ſancto. Sed ſecundum quod diligere & amor accipitur notionaliter, nil aliud eſt quàm ſpirare amorem: ſicut dicere, eſt producere verbum, & florere, producere florem, ita pater & filius diligunt ſe Spiritu ſancto, ſiue amore procedente ſe diligũt

1.p.q.36. art.1. Matt.8. 1.Ioan.5. Pater & filius ſunt vnum principiũ Spiritus ſancti. In hom. pẽte. 1.p.q.37. ar.1.

ac etiam nos. ¶ Hoc etiam nomen, donum, conuenit filio & Spiritui ſancto. De filio enim legimus,
1.p.q.38. Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & Ioan.3. Sic Deus dilexit mundum, vt vnigeni-
art.1. tum ſuum daret. De Spiritu ſancto dixit Chriſtus: Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis
Eſa.9. veſtris, quantò magis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? & Ioan. 14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quòd alteri donatur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, niſi eſſet eius. Perſona autem diuina dicitur eſſe alicuius, vel ſecundum originem (vt filius eſt patris) vel inquantum ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè poſſumus vti, vel frui vt volumus, & per hunc modum diuina perſona non poteſt haberi, niſi rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri poſſunt à diuina perſona: non tamen ſic quòd in poteſtate earum ſit frui diuina perſona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere poteſt rationalis natura, cùm fit particeps diuini verbi, vt poſſit liberè Deum cognoſcere: & particeps procedentis amoris, vt poſſit eum rectè amare: ideo ſola intellectualis natura poteſt habere diuinam perſonam: ſed ad hoc non poteſt peruenire virtute propria: ideo oportet quod ei detur. Hoc enim dari dicimus quod aliunde habemus. Et quia perſona patris non procedit ab alia, ideo non datur, ſicut filius & Spiritus ſanctus, qui propter donationem nõ ſeparantur à donante: quia hæc donatio non importat niſi proceſſionem originis, quæ eſt ſecundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quòd quando hoc nomen, donum, ſumitur perſonaliter in diuinis, eſt proprium nomen Spiritus ſancti. Pro cuius notitia ad-
1.p.q.38. uertendum quòd donum propriè eſt datio & traditio irreddibilis: quia non datur ſpe retributio-
art.2. nis, ſic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis eſt amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, eſt quo volumus bonum. Hinc eſt quòd amor habet rationem primi doni. & per hunc modum Diuus Auguſtinus dicit, Per id quod eſt ſpiritus ſanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Chriſti. Nec obſtat quòd filius datus eſt nobis: quia ſicut filius procedit per modum verbi (de cuius ratione eſt quòd ſit ſimilitudo ſui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus ſanctus, licet ſit ſimilis patri, vt dictum eſt. ita etiam Spiritus ſanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quamuis etiam filius detur. Hoc enim ipſum quòd filius eſt nobis datus, ex patris amore proceſſit, ſecundum illud: Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitũ daret.

Ver. 5. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS, ATTRIBVTIS PERSONIS.

1.p.q.39. AD manifeſtationem fidei conueniens fuit vt quædam nomina eſſentialia appropriarentur
art.7. & attribuerentur perſonis: quia licet trinitas perſonarum demonſtratiuè probari non poſſit: conuenit tamen vt per aliqua nomina magis manifeſta nobis notificetur, & declaretur. Sed quædam ſunt nomina importantia eſſentialia attributa, quæ ſunt manifeſtoria ſecundum rationem, quàm propria nomina perſonarum, cum ex creaturis per certitudinẽ poſſimus venire in cognitionem eſſentialium attributorum, & non in cognitionem proprietatum perſonalium. Sicut igitur ſimilitudine veſtigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtimur ad manifeſtationem diuinarum perſonarum, ita eſſentialibus attributis. Et hæc manifeſtatio perſonarum per eſſentialia attributa dicitur appropriatio. Poſſunt autem manifeſtari perſonæ diuinæ per eſſentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam ſimilitudinis: & ſic ea quæ pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt ſapientia, &c. Alio modo per modum diſſimilitudinis: ſicut potentia appropriatur patri, vt Diuus Auguſtinus ait: Quia patres apud nos ſolent eſſe propter ſenectutem infirmi. Ne tale quid ſuſpicemur de Deo, attribuimus ei potentiam. Vnde in ſymbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem. Appropriata perſonæ patris ſunt, æternitas, vnitas, potentia, & ex quo. Appropriata perſonæ filij ſunt, ſpecies, æqualitas, ſapientia, veritas, & per quem. Appropriata verò perſonæ Spiritus ſancti ſunt, vſus, concordia ſiue connexio, bonitas, & in quo. Horum declarationem diffusè proſequitur Diuus Thomas in 1.
1.p.q.43. p.q.39.art.8.

art.1. §. 5. DE MISSIONE DIVINARVM PERSONARVM.

EX ſacris literis apertiſſimè conſtat, miſſionem conuenire filio & ſpiritui ſancto. De filio quidem habetur Io.4. Meus cibus eſt vt faciam voluntatẽ eius qui miſit me, & Ioan.8. Non ſum ego ſolus, ſed & qui miſit me pater & in eodem, Qui me miſit, mecum eſt. De ſpiritu ſancto verò habetur Ioan.14. Cùm venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre, & Ioan.16. Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd in nomine & ratione miſſionis duo importantur. Quorum vnum eſt habitudo miſſi ad eum à quo mittitur. per hoc autem quòd aliquis mittitur, oſtẽditur proceſſio quædã miſſi

à mittente

à mittente, vel per imperium (ſicut dominus mittit ſeruum) vel per conſilium(vt ſi dicatur cònſiliatius mittere regem ad bellum,quia conſulit. Et hoc modo Apoſt.audientes quòd Samaria receipiſſet verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent ſpiritum ſanctum) vel per originem, vt ſi dicatur quòd flos emittitur ab arbore. Act.8. Oſtenditur etiam habitudo ad terminum ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi eſſe incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo eſſe quo prius non erat. Inquantum ergo miſſio importat proceſſum originis à mittente,& inquantum importat nouum modum eſſendi ſcilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur,conuenit filio & ſpiritui ſancto, ſecundum quod filius incepit eſſe in mundo per carnem aſſumptam,& tamen antè erat in mundo,vt dicitur Ioan.1. Et ſpiritus ſanctus dicitur eſſe miſſus à patre & filio, in columbæ ſpecie, & in ſpecie linguarum,ad aliquos ſpeciales effectus. Et quamuis in omni miſſione quæ fit per imperium vel cõſilium,mittens ſit maior miſſo, potentia vel ſapientia, & miſſum ſeparetur à mittente, & deſerat locum à quo, & incipiat eſſe de nouo in loco ad quem:hoc tamen non oportet quòd ſit in diuinis,vbi miſſio non importat niſi proceſſionem originis:quæ eſt ſecundum æqualitatem & abſque ſeparatione,& noui loci acquiſitione,cùm non fiat per motum localem. ¶ Ex præmiſſis apparet primò, quò ſi miſſio accipiatur quã-tum ad ſecundam habitudinem,non eſt æterna, ſed temporalis. vnde Apoſt. Cùm venit plenitudo temporis,miſit Deus filium ſuum. Galat.4. Secundò apparet quòd cum pater non procedat ab alio,ei non conuenit mitti. vnde D.Auguſt. Solus pater nunquam legitur miſſus,ſed filius & ſpiritus ſanctus. 2.de Tri. Et licet pater poſſit nouo modo eſſe in creaturis, ſicut filius & ſpiritus ſanctus, vt in voce audita,in transfiguratione:quia tamen non procedit per originem ab alio,non mittitur. Mat.17. Miſſio filij & ſpiritus ſancti eſt duplex ſcilicet viſibilis & inuiſibilis. Viſibilis eſt per effectus viſibiles oculis corporalibus præſentatos,& nõ per imaginariam viſionem,& circa huiuſmodi miſſionem eſt diuerſitas inter miſſionẽ filij,& ſpiritus ſancti:Quia filius in miſſione viſibili ſpecialiori modo miſſus eſt, quàm ſpiritus ſanctus:cum carnem ſiue naturam humanam (in qua viſibilis apparuit) aſſumpſerit ad vnitatem ſuppoſiti. Sed ſpiritus ſanctus non aſſumpſit ad vnitatem ſuppoſiti columbam aut igneas linguas,quia non aſſumpſit ad aliquid agendum, ſed tantum ad ſignificandum. Et ideo non oportuit quòd durarent,niſi quandiu peragerent officium. Et quamuis illæ creaturæ viſibiles,vt columba & igneæ linguæ, fuerint diſpoſitæ miniſterio angelorum (vt D.Auguſt. dicit) non tamen ad ſignificandam perſonam angeli vel angelorum, ſed ad ſignificandam perſonam ſpiritus ſancti. 3.li. de Tri. Cum igitur ſpiritus ſanctus eſſet in illis, ſicut ſignatum in ſigno, propter hoc ſpiritus ſanctus ſecundum eas mitti dicitur, & non angelus. Et cùm creaturæ viſibiles, ſecundum quas ſpiritus ſanctus miſſus eſt, non fuerint aſſumptæ ad vnitatem perſonæ, ſicut natura humana à filio, ideo ſpiritus ſanctus non dicitur minor patre,ſecundum naturam aſſumptam:ſicut filius ſecundum naturam humanam.

CONTINVATIO DICENDORVM.

A VIſis & ſuccinctè declaratis terminis ad myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis pertinentibus, ſine quorum notitia myſterium incarnationis filij Dei intelligi non poteſt, nunc ad illud aliqualiter enucleandum procedendum eſt.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI.

CAPVT XX.

B FIlij Dei incarnationis myſterium in ſacris literis, tàm in antiquo quàm nouo teſtamento, per ſacramentum matrimonij eſt declaratum. Pſal.18. In antiquo quidem,cum dicitur,Tanquam ſponſus dominus procedens de thalamo ſuo,& Sap.8. Hanc amaui, & exquiſiui ſponſam mihi aſſumere, & Eſa. 62. Gaudet ſponſus ſuper ſponſam, & Iohel.2. Egrediatur ſponſus de cubili ſuo,& ſponſa de thalamo ſuo. In nouo verò, Matth.25. Media nocte clamor factus eſt, ecce ſponſus venit, & Matth.9. Non poſſunt filij ſponſi lugere quandiu cum eis eſt ſponſus,&c.& Ioan.3. Qui habet ſponſam ſponſus eſt,& Mar.2. Nunquid poſſunt filij nuptiarum quandiu cum illis eſt ſponſus,ieiunare? Non eſt clarior nec magis accommoda ſimilitudo, ad intelligendum myſterium incarnationis filij Dei, quàm matrimonij: & vix abſque illa intelligi poteſt. Ideo eſt bene notanda: contemplanda, & conferenda. Apoſt. dicit, Sacramentum hoc(ſcilicet matrimonij Adam & Euæ)magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. Ephe.5. Per quæ verba duplex matrimonium ſpirituale ſiue vnionem Chriſti nobis explicauit. *Duplex matrimonium* Primum eſt perſonæ filij Dei cum natura humana, cum dixit,In Chriſto, & hoc matrimonium *filij Dei.*

ſiue vnio Chriſti cum natura humana, dicitur Incarnatio Filij Dei. Secundum verò eſt matrimo-
nium & vnio filij Dei incarnati cum Eccleſia. hoc denotat hæc coniunctio copulatiua adiuncta, &
Eccleſia. ¶ Quo ad primum matrimonium ſiue vnionem filij Dei cum natura humana (de qua
nunc tractandum eſt) ſimilitudo maxima cum carnali matrimonio apparet: quia certum eſt quod
omnes penè conditiones, quas in carnali matrimonio videmus inter homines obſeruari, fuerunt
obſeruatæ in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quædam ſunt antecedentia, quæ-
dam concomitantia, quædam conſequentia. Primò ſunt ſponſalia, quæ præcedunt nuptias: Secū-
dò ſunt nuptiæ & donatio mutua contrahentium, quam concomitatur hinc inde communicatio
omnium bonorum & titulorum reſpectiuè. Tertiò ſunt conſequentia ſcilicet fidelis cohabitatio
& generatio. Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obſeruata fuerunt in filij Dei incarna-
Pſal. 126. tione, quàm in matrimonio carnali. ¶ Primò fuerunt ſponſalia ſiue promiſſio de futuro cum Abra-
ham, Gen. 22. Benedicentur in ſemine tuo omnes gētes terræ, deinde cum Dauid, vt ipſe teſtatur:
Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum: de fructu ventris mi ponam ſuper ſe-
dem tuam. Ideo D. Hiero. exponens illud Matth. 1. Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, fi-
lij Abraham dicit: Horum dicitur filius, quia ad hos tantùm de Chriſto facta fuit repromiſſio.
¶ Secundò fuerunt nuptiæ, hoc eſt conſenſus mutuus hincinde, quando D. Virgo dixit, Ecce an-
3. p. q. 3. art. 6. ad. 3. cilla Domini, &c, fuit hincinde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus:
& filius Dei dedit naturæ humanæ ſuum eſſe perſonale ſiue ſuam perſonalitatem. Fuit etiam hin-
cinde communicatio: quia filius Dei communicauit naturæ humanæ ſuum exiſtere, & omnia
perſonalia & attributa, ac etiam eſſentialia, & ex conſequenti quæcunque conueniunt eſſentiæ di-
3. p. q. 16. uinæ: ſic quòd propter hanc communicationem prædicantur nunc in ſuppoſito in quo natura hu-
art. 2. mana ſubſiſtit. Et ſic natura humana eſt donata honoribus, priuilegiis, & prærogatiuis perſonæ fi-
lij Dei, ſicut vxores illuſtrantur radiis virorum, vnde dicimus, ab eo tempore quod homo eſt filius
Dei & Deus, dicimus pariter quòd homo eſt omnipotens, creator & gubernator omnium, im-
3. p. q. 7. & 14. & 15. menſus, æternus, & ſic de aliis nominibus, quæ pertinent ad eſſentiam vel perſonam filij Dei, & ad
ſuum exiſtere perſonale, propter quod eam portat & ſuſtinet. Natura enim humana communica-
uit perſonæ filij Dei ſuos titulos ſiue cōditiones. Et ſic filius Dei nominatur homo, & per cōſequēs
dicimus quòd Deus eſt homo, quòd Deus eſt corporalis, paſſibilis, mortalis, paſſus, & mortuus, &
ſic de aliis naturæ humanæ conditionibus, quæ non important defectum vel deformitatem. Non
In Chriſto nō ſunt duo ſuppoſita. enim dicimus quòd in Chriſto fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet pro-
prium eſſe exiſtentiæ, ſed ſubſiſtit in eſſe exiſtentiæ, filij Dei: ideo non dicimus quòd in Chriſto
ſint duo ſuppoſita, quia non ſunt duo exiſtentes, quia eſſent duæ perſonæ. Neque poſſet dici ho-
3. p. q. 2. ar. & 3. 3. lib. mo, neque homo Deus. Et ſic filius Dei non aſſumpſit hominem, ſed naturam humanam. Et licet
Damaſ. dicat quòd filius Dei aſſumpſit naturam humanam in atomo, hoc eſt in indiuiduo: illud
tamen non eſt aliud à ſuppoſito increato, quod eſt perſona filij Dei: alioquin oporteret quod om-
ni homini conueniret eſſe verbum Dei. Nec oportet quòd omne indiuiduum in genere ſubſtan-
tiæ etiam in rationali natura habeat rationem ſuppoſiti aut perſonæ, ſed ſolum quando per ſe exi-
ſtit, & non quando exiſtit in alio: vt apparet in manu & aliis membris corporis, quæ non ſunt ſup-
poſita, cum non habeant eſſe per ſe, ſed ſubſiſtant in corpore. Sic in propoſito, cùm natura humana
Ioan. 5. vnita verbo non habeat proprium eſſe exiſtentiæ, ſed ſubſiſtat in eſſe exiſtentiæ verbi diuini, non
eſt ſuppoſitum, nec perſona. Non ſequitur tamen quòd ſit accidens, cùm ſit apta nata habere pro-
priū eſſe. Nam ſi de potentia abſoluta dimitteretur à filio Dei, ſtatim flueret ab eſſe exiſtentiæ pro-
prium, ſicut in nobis. Nec ſequitur etiam quòd natura humana fuerit imperfecta propter defectū
proprij eſſe, cum fuerit aſſumpta ad nobiliſſimum eſſe diuinū. ¶ Tertiò in incarnatione & matri-
monio filij Dei cum natura humana fuerunt conſequentia ad matrimonium ſcilicet fidelis & in-
diuidua cohabitatio. Natura enim humana in Chriſto inuiolatam fidem ſiue fidelitatem, ſeruauit
filio Dei, vnde dicebat, Qui me miſit, mecū eſt, & nō reliquit me ſolum: quia ego quæ placita ſunt
ei facio ſemper. Nec obſtat quòd Chriſtus mortuus eſt, & quòd in triduo nō fuerit homo, cū ani-
ma eius fuerit à corpore ſeparata, aliàs nō fuiſſet mortuus, nec reſurrexiſſet: Quia licet filius Dei in
illo triduo deſierit eſſe homo, propter ſeparationem partium: nō tamen deſiit eſſe Chriſtus, propter
Ioan. 12. ſuppoſitationem earum. Vnde Damaſ. dicit: Quod ſemel aſſumpſit filius Dei, nūquam dimiſit, Et
Iudæi dicebāt, Nos audiuimus ex lege quòd Chriſtus manet in æternū, & quomodo tu dicis opor-
tet exaltari filium hominis? Et Chriſtus approbauit fidem illorum, dicēs: Adhuc modicū lumen in
vobis eſt. ¶ Matrimoniū filij Dei cum natura humana in cōmunicatione huius eſſe incōparabili-
ter excedit matrimonium carnale, in quo nō communicatur eſſe exiſtētiæ. Nec inuenitur aliquis
maritus, qui ſemper portet vxorem ſuā, ſicut filius Dei naturā humanā. De hoc incarnationis ma-
trimonio exponi poteſt prophetia Adæ cōſentientis matrimonio Euæ ex coſta ſui lateris formatæ,
dicentis:

dicentis: Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Chriſto eſt
corpus ex oſſibus & carne Chriſti, hoc eſt ex Diuua Virgine, quæ dicitur ſpecialiter caro Chriſti, *Gen. 2.*
propter ſpecialem præſeruationem à peccato originali. Alij enim omnes ſunt natura filij iræ, &
per conſequens diaboli: quia habent characterem eius ſcilicet originale peccatum. Præterea ſi-
cut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrem, vt adhæreat vxori ſuæ: ſic Chriſtus *Ephes. 2.*
vt adhæreret naturæ humanæ, reliquit patrem, vt habetur Ioan. 6. Exiui à patre, & veni in mun-
dum, & Hierem. 12. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam. Reliquit pariter & ma-
trem, hoc eſt Diuā Virginem, vnde Ioan. 6. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem ſcilicet
in die reſurrectionis & in die Aſcenſionis, quando cum natura humana, vxore ſua, aſcendit ad cœ-
los, & ſedet à dextris Dei. ❡ Sed difficultas eſt non modica, Quomodo filius Dei reliquit patrem,
cùm dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nonne credis quòd ego in patre, & pater in
me eſt? & iterum, Pater in me manens ipſe facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem *Quomodo ſi-*
cùm filius Dei ſecundum naturam diuinam non habeat matrem? nec vnquam Diua Virgo fuerit *lius dei reli-*
ab eo ſeparata, ſed ſemper vnita per gratiam? Circa hæc oportet cautè ambulare, & bene intellige- *quit patrē*
re hanc demiſſionem. Certum eſt enim filium Dei à patre fuiſſe relictum. Vnde clamabat, Heli *& matrem*
Heli, Lamaſabathani, quod interpretatur: Deus meus, deus meus, vt quid dereliquiſti me? & pa- *Ioan. 19.*
trem à filio ex authoritatibus allegatis: ac etiam reliquiſſe matrem in hoc mundo. Ad horum eui- *Act. 1.*
dentiam ſciendum eſt in primis, quòd prædicta authoritas Ioan. 19. intelligitur de ipſo Chriſto,
prout dicit ſuppoſitum in duabus naturis ſcilicet diuina & humana, quem pater permiſit pati ſe-
cundum portionem inferiorem & in carne, abſque ſpeciali conſolatione, imò ſuſtinuit eum in paſ-
ſione pluſquam naturaliter pati potuiſſet: fuiſſet enim in horto & flagellatione ac coronatione
mortuus, niſi Deus pater ſpecialiter præſeruaſſet eum. Sed alio modo debet intelligi illa dimiſſio
ipſius Chriſti, quia exiuit à patre & venit in mundū: quia antequàm veniret in mundum, non ha-
bebat naturam humanam, neque matrem. Et ideo oportet quod illa dimiſſio intelligatur de ſecū-
da perſona in diuinis, non quidem ita quòd aliquando fuerit filius ſine patre, quia ſemper eſt in pa-
tre & pater in illo: ſed intelligitur quo ad aliquem effectum perſonalem, quia ſcilicet cōtraxit ma-
trimonium cum natura humana, & aſſumpſit eam ad ſuum eſſe perſonale, & non pater. Ideo uon
dicimus quòd pater in diuinis ſit homo, neque quòd homo ſit pater in diuinis: ſicut etiam non di-
cimus quòd pater in diuinis ſit filius, vel è conuerſo. Similiter non aſſumpſit naturam D. Virginis,
quæ eſt eius mater, ad ſuum eſſe perſonale, & ſic non dicimus quòd D. Virgo ſit Deus, aut filius
Dei, aut ſecunda perſona Trinitatis: nec attribuimus ei alia prædicata eſſentialia. Nec dicimus
quòd filius Dei ſit mulier, ſicut dicimus quod filius Dei eſt homo, & filius hominis, hoc eſt D. Vir-
ginis. Cōmunicatio enim (quā theologi vocāt idiomatū ſiue attributionē prædicatorū eſſentialiū
& perſonalium) non poteſt fieri duabus naturis ſeparatis, niſi illæ hypoſtancè vniantur in vno ſup-
poſito, hoc eſt niſi ſit vnum ſuppoſitum ſuſtinens & terminans illas duas naturas, ſicut in Chriſto,
in quo vtriuſque naturæ ſuppoſitum hypoſtaſis & perſona eſt filius Dei: quia terminat naturam
diuinam per generari ſiue per æternam generationem paſſiuam. Terminat etiam naturam huma-
nam communicando ei ſuam perſonalitatem, quam non communicat pater nec ſpiritus ſanctus.
Ideo non dicuntur terminare naturam humanam, & per conſequens nec incarnari. Quia ſi ter mi-
narent ſicut filius, tunc vnus homo diceretur pater & filius & ſpiritus ſanctus, & Trinitas ſiue tres *3. p. q. 43.*
perſonæ eſſent vnus homo, propter vnam naturam humanam: ſicut propter vnam naturam diui- *art. 6. ad 3.*
nam dicuntur vnus Deus, & omnia alia notionalia, quæ pertinent ad perſonas, attribuerentur vni *& art. 8.*
homini, veruntamen hoc non fuit conueniens, vt tres perſonæ aſſumerent vnam naturam huma-
nam: ſed congruum fuit quòd ſolus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione finis *Rom. 8.*
vnionis, qui eſt impletio prædeſtinationis eorum qui præordinati ſunt ad hæreditatem cœleſtem,
quæ non debetur niſi filiis, ſecundum illud: Si filij & hæredes. Et ideo cōgruum fuit quòd per eum
qui eſt filius naturalis, homines participarent ſimilitudinem huius filiationis, vnde Apoſt. ibi dicit,
Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Præterea incarnatio facta
fuit in remedium peccati Adæ, qui peccauit appetendo ſcientiam, vt patet ex verbis ſerpentis pro-
mittentis homini ſcientiam boni & mali. Ideo conueniens fuit, vt qui per inordinatum appetitum
ſcientiæ receſſerat à Deo, per verbum veræ ſapientiæ reduceretur in Deum, & inſtrueretur ab eo,
ſicut diſcipulus per magiſtrum, per hoc quòd recipit verba magiſtri. Vnde Eccle. 1. dicitur, Fons ſa-
pientiæ in excelſis: & ne eadē perſona diceretur pater & filius. ❡ Sed adhuc manet difficultas, quo-
modo ſolus filius dicatur contraxiſſe matrimoniū cum natura humana, & nō pater. Quia vel hęc
vnio ſiue aſſumptio, quam fecit filius Dei eſt aliquid reale, vel non. Si ſecundū, ſequeretur quòd
myſterium incarnationis filij Dei eſſet vnum purum ens rationis fictitiū, & ſic Chriſtus nō poſſet
realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, ſed ſecundū rationē duntaxat, quòd

eſt hæreticum. Si primum, vel in vnione filij eſt aliquid extrinſecum toti Trinitati, vel intrinſecũ.
Si intrinſecum, ergo adeò bene terminant naturam humanam pater & ſpiritus ſanctus, ſicut filius:
cùm opera Trinitatis ad extra ſint indiuiſa, & tantum operetur vna perſona quantum alia, alioqui
non eſſet vna vnitas diuinitatis, neque æqoalitas perſonarum. Si intrinſecum, ergo nil reale ponit
in natura humana, cùm omne reale exiſtens in creatura ſit extrinſecum toti Trinitati. Præterea aſ-
ſumptio dicitur eſſe facta ad idem eſſe exiſtentiæ: ſed idem eſt eſſe exiſtentiæ patris & filij & ſpi-
3.p.q.2. ritus ſancti, cum ſit idem cum eſſentia diuina, quæ non eſt niſi vna numero, vt dictum eſt: igitur,
art.7. &c. ¶ Tota difficultas conſiſtit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pa-
ter: cum omnes tres perſonæ ſubſiſtant in vno eſſe exiſtentiæ quod communicatur, videntur om-
nes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura aſſumpta ex illa terminatione perſo-
nali à filio, quàm à patre & ſpiritu ſancto. ¶ Ad huius difficultatis elucidationem ſciendum eſt pri-
mò, quòd hoc matrimonium, vnio & aſſumptio, de qua hîc loquimur, nil aliud eſt quàm quædam
relatio, conſiderata inter naturam humanam & diuinam, prout conueniunt in vna perſona filij
Dei. Sed omnis relatio quæ conſideratur inter Deum & creaturam, eſt realiter in ipſa creatura. In
2.p.q.2.ar. Deo autem non eſt realiter, ſed ſecundum rationem tantum. Dicitur tamen Deus vnitus realiter
8.ad.1.& 3. creaturæ, eo quòd creatura eſt realiter vnita Deo, abſque tamen Dei mutatione. Non enim apud
eum eſt tranſmutatio, &c. Et cùm eſſentia relationis ſicut motus pendeat ex fini vel termino, &
eſſe eius à ſubiecto, & vnio relatiua non habeat eſſe niſi in creatura: ſequitur quòd hæc vnio, qua
natura humana aſſumpta eſt à filio Dei, habeat eſſe creatum. Et quamuis homo dicatur creator
1.p.q.2. propter vnionem, non tamen ſequitur quòd vnio ſit creatrix, ſecundum regulam Topicam, pro-
art.8. pter vnumquodque tale &c. quæ fallit in hoc caſu, cùm homo dicitur Deus & creator propter ter-
minum vnionis: quia quò aliquid dicatur creatum, reſpicit magis eſſe quàm rationem ſuæ eſſen-
tiæ. ¶ Secundo notandum eſt quòd hoc matrimonium dicitur vnio, aſſumptio, incarnatio, & hu-
manatio, differenter tamen: quia omnis relatio quæ recipit eſſe ex tempore, cauſatur ex aliqua mu
tatione. Mutatio autem eſt in actione & paſſione. Ideo dicendum eſt quòd principalis differentia
inter aſſumptionem & vnionem eſt, quòd vnio importat ipſam relationem, aſſumptio autem a-
ctionem, ſecundum quam dicitur aliquid aſſumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia aſſum-
ptio dicitur ſicut in fieri, vnio autem ſicut in facto eſſe, & ideo vniens nõ dicitur eſſe vnitũ, ſed aſ-
ſumptum. Natura enim humana in concreto ſignificatur, vt in termino aſſumptionis ad hypoſta-
ſim diuinam, per hoc quòd dicitur, homo, vnde dicimus quòd filius Dei, qui eſt ſibi vniens natu-
ram humanam, hoc eſt homo: ſed natura humana in ſe conſiderata, hoc eſt in abſtracto, ſignifica-
tur vt aſſumpta. Ideo non dicimus quòd filius Dei ſit natura humana, nec è conuerſo. Ex hac ſe-
cunda differentia ſequitur tertia, Quòd relatio æquiparentiæ non ſe habet magis ad vnum extre-
mum, quàm ad aliud: actio autem & paſſio aliter ſe habent agens, & patiens, & ad diuerſos termi-
nos. Et ideo aſſumptio ſignificat & importat terminum à quo & ad quem: dicitur enim aſſum-
ptio, quaſi ab alio ad ſe ſumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat, ideo indiffe-
renter dicitur quòd natura humana eſt vnita diuinæ, & è conuerſo, non tamen dicitur natura di-
uina aſſumpta ab homine, ſed bene è conuerſo: quia natura humana aſſumpta eſt ad perſonalita-
tem diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinant id cui facta eſt copulatio ex parte aſ-
ſumpti, quod eſt caro vel natura humana, & ſic dicimus quòd verbum caro factum eſt, & incar-
natum, hoc eſt carni vnitum, & caro ei, dicimus pariter quòd verbum eſt humanatum, hoc eſt na-
tura humana vnita eſt verbo, vnione hypoſtatica ad ſuum eſſe perſonale, abſque tamen verbi mu-
tatione. Ex his patet quod aſſumptio & vnio non eodem modo ſe habent ad terminum. Et ideo
vniens & aſſumens non ſunt omnino idem: quia omnis perſona aſſumens eſt vniens, ſed non è
conuerſo. Nam perſona patris vniuit naturam humanam filio, & non ſibi. Ideo dicitur vniens, ſed
non aſſumens, quaſi ad ſe ſumens, & eodem modo dicendũ eſt de Spiritu ſancto. Perſona autẽ filij,
quæ ſibi vniuit naturã humanã, dicitur vniens & aſſumens ſiue terminans, & non pater aut ſpiritus
ſanctus: quamuis ad ea quæ pertinent ad actionem & vnionem ad eſſe exiſtentiæ, æqualiter con-
currant. Quia cum aſſumptio duo importet ſcilicet actum aſſumentis, & terminum: Actus au-
tem aſſumentis procedit ex diuina virtute, quæ eſt communis tribus perſonis: ſed terminus aſ-
ſumptionis eſt perſona: & ideo illud quod eſt actionis, eſt commune tribus perſonis: ſed illud quod
pertinet ad relationem termini, ita conuenit vni perſonæ, quòd non alteri. Tres enim perſonæ fe-
cerunt, vt humana natura vniretur vni perſonæ filij Dei, & ſic à patre & ſpiritu ſancto volente fi-
lio ordinatum fuit, vt natura humana terminaretur, & per conſequens aſſumeretur à filio, vt
ſpeciale inſtrumentum coniunctum ad operandum operationes proprias perſonæ filij Dei, quæ
ſunt illuminare mentes, mundare à peccato, & introducere ad perfectionem hæreditatis æternæ
& propter hoc haberet nomina propria perſonæ filii Dei, & proprietatum eius, & ex conſe-
quenti

quenti eſſentialia. Quia quicquid cõuenit eſſentiæ, cõuenit perſonæ, ſed nõ è cõuerſo. Similitudo ſolet dari de duobus induẽtibus tertium, qui etiam ſe iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiam ipſe qui induitur: & tamen vnus ſolus manet indutus. ¶ Alia ſimilitudo magis familiaris eſt de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filium ſummè dilectum, & ipſi ſummè dilecti à filio: Nõ eſt alius hæres, nec ſperatur: omnia bona parentum ſunt inter ſe communia & filio. Ita ſe diligunt quòd quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædam filia, quæ placet patri & matri dari in vxorem filio, qui etiam vult eam, de voluntate & conſenſu patris & matris: & ſic filius cõtrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant ſponſæ claues theſaurorum, communicant omnia; ſimul conuiuunt. quicquid vult vnus, vult alius. pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: ſemper ſimul procedunt, nec vnus ſine alio, eſt mirabilis pacificus conuictus. Veruntamẽ pater non dormit cũ vxore filij, neque mater, ſed ſolus filius: quia pater & mater non dederunt ei ſuam perſonalitatẽ; ſed ſolus filius, de conſenſu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (vt dictum eſt) ſed non perſonas ſic in propoſito: Pater, & filius, & ſpiritus ſanctus dilexerunt naturã humanam, exquiſierunt eam ſponſam aſſumere filio. & filius de voluntate patris & ſpiritus ſancti, eandem voluit. omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerunt eſſentialia prædicata ſcilicet deitatem, omnipotentiam, &c. Sed pater & ſpiritus ſanctus nõ communicauerunt perſonas ſuas, hoc eſt proprietates perſonales: ſed voluerũt vnà cum filio quòd perſonalitas filij, quæ eſt generatio paſſiua, & vnigenitura, & inſpiratio actiua, ei communicaretur, & per illam omnia quæ ſunt eſſentiæ diuinæ. Et cùm eſſe exiſtentiæ (quod eſt commune toti Trinitati) ſit vnum, voluerũt quòd per filium, per quem omnia, vt Apoſt. ait communicaretur & eidẽ naturæ attribueretur, & ſpecialiter quoad redemptionem generis humani. Et ſic terminatio huius aſſumptionis & vnionis importat quòd illa relatio vnionis à tribus perſonis cauſata in natura humana, attribueretur filio, & nõ patri aut ſpiritui ſancto. ¶ De huiuſmodi vnione D. Th. dicit quòd quamuis hæc vnio ab homine perfectè non valeat explicari, tamen ſecundum modum & facultatem noſtram conabimur aliquid dicere, ad ædificationẽ fidei, vt circa myſterium fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni iã ſimile, ſicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanaſ. in ſymbolo ait, Sicut anima & corpus vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Sed cùm anima rationalis vniatur corpori dupliciter: Vno modo ſicut materiæ: alio modo ſicut inſtrumento: non poteſt eſſe ſimilitudo quantum ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cùm materia & forma conſtituãt propriam naturam ſpeciei. Relinquitur ergo quod attribuitur ſimilitudo, ſecundum quod anima comparatur corpori, ſicut inſtrumento, ad quod etiam dicta antiquorum doctorum concordant, qui naturam humanam in Chriſto dixerunt quoddam diuinitatis inſtrumentum, ſicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim ſe habet anima ad corpus (quod eſt proprium organum eius) aliter inſtrumenta extrinſeca. Hęc enim dolabra non eſt proprium inſtrumentum huius hominis, ſicut hæc manus, cum per dolabram multi poſſint operari: ſed hæc manus ad propriam operationẽ animæ deputatur, quia manus eſt inſtrumentum vnitum & proprium, dolabra verò extrinſecũ & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis conſiderari poteſt. Omnes enim homines comparantur ad Deum vt quædam inſtrumenta, quibus operatur. Ipſe enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro ſua bona voluntate. Sed alij homines comparantur ad Deum quaſi inſtrumenta extrinſeca ſeparata, nec mouentur à Deo ad operationes proprias ſibi, ſed ad operationes communes omni rationali naturæ, vt ſunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iuſta. Sed humana natura à Chriſto aſſumpta, eſt proprium inſtrumentum ſibi vnitum, ad operandas operationes quæ ſunt propriæ, ſoli Deo conuenientes: ſicut ſunt mũdare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere imperfectionem vitæ æternæ. Nec diſcrepat à rerum naturalium ſimilitudine, quòd aliquid ſit naturaliter inſtrumentum proprium alicuius, quod tamen non ſit forma ipſius. Nam lingua (prout eſt inſtrumentum locutionis) eſt proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philoſ. in 3. de anima) nullius corporis eſt forma. Similiter etiam inuenitur aliquod inſtrumentum, quod ad naturam ſpeciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic indiuiduo, vt ſextus digitus, vel aliquid huiuſmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanę naturæ ad verbum, tanquam inſtrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet. nec verbum eſt eius forma, licet pertineat ad eius perſonam. Prædicta tamen exempla ſic poſita ſunt, vt non omnimoda ſimilitudo ſit in his requirenda. Intelligendum eſt enim verbum Dei multò ſublimius & intimius humanæ naturæ vniri, quàm quæcũque alia inſtrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vt pote omnia cõſeruans & portãs: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui poſſunt, & eius eſſe participes, ex quadam ſimilitudinis affinitate eminentiùs & ineffabiliùs vniri poſſunt. ¶ Per hanc aſſumptionẽ & incarnationem na-

Lib. 4. cõtra Gen. 41.

Phil. 2.

tura diuina dicitur incarnata, vt aſſumens, ratione perſonæ, ad quam vnio eſt terminata, nõ autem
prout natura diuina eſt communis tribus perſonis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, nõ
quòd incarnata ſit in omnibus perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione diuinę naturæ ipſi per-
3.p.quaſt.3 art.4.ad 3. ſonæ. ¶ Differt autem aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab aſſumptione quæ fit per gratiam
adoptionis: Quia hæc terminatur ad quãdam participationem, ſecundum aſſimilationem ad bo-
2.Pet.3. nitatem ipſius, iuxta illud, Vt diuinæ ſimus cõſortes naturę, & ideo huiuſmodi aſſumptio eſt cõm-
munis tribus perſonis ex parte principij & ex parte termini. Sed aſſumptio quæ fit per gratiam
vnionis, eſt communis ex parte principij ſcilicet actionis, ſed nõ ex parte termini, quia terminatur
ad perſonam filij Dei, vt in natura aſſumpta habeat nomẽ perſonæ ipſius & proprietates eius, & ex
conſequenti eſſentialia ac attributa: quia quæcunque cõueniunt naturæ, cõueniunt perſonę. Et ſic
terminare eſt dare eſſe perſonale, & proprietates ac ttributa illi perſonæ. In hac autem aſſumptione
3.p.quaſt. 6.In libro de Ago. Chriſti. aſſumpta eſt caro per animam, & anima per intellectũ, vt D. Auguſt. dicit. Non tamen quòd intel-
lectus fuerit prius vnitus quàm anima aut caro, ſecundum ordinem temporis, licet bene ſecũdum
aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem conſecuta eſt plenitudo
gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorum, de quibus dicendum eſt.

§. 1. DE GRATIA ANIMÆ CHRISTI. A

3.p.q.6. art.6. DVplex in anima Chriſti ponitur à doctoribus, gratia ſcilicet vnionis, & habitualis. Gratiam
vnionis vocant ipſum eſſe perſonale, diuinitus datũ naturæ humanæ in perſona verbi, quod
eſt terminus vnionis & aſſumptionis, & non medium. Gratiam verò habitualem vocant qualitatẽ
quandam in anima exiſtẽtem, quæ pertinet ad ſanctitatem & acceptationem illius, & eſt quidam
effectus conſequens vnionem, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, plenum
Ioan.1. gratiæ & veritatis, per quæ verba datur intelligi quòd ex hoc ipſo quòd ille homo eſt vnigenitus à
patre per aſſumptionem & gratiam vnionis, anima illius habet plenitudinem gratiæ & veritatis
habitualis. Gratiam autem habitualem gratum facientem oportet ponere in anima Chriſti, tum
propter illud, Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini: qui dicitur eſſe in homine per gratiam: tum
Eſa.11. etiam ratione mediationis. cùm enim Chriſtus eſſet mediator Dei & hominum, oportebat quòd
haberet gratiam in alijs redundantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quod neceſſe
1.Timot.2. eſt gratiam & charitatẽ concurrere. Et cùm ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Chriſti
eſſet prædeſtinata ad beatitudinem, neceſſe eſt ponere in ea charitatem, ſine qua non poteſt eſſe
dilectio Dei ſuper omnia.

Ver. 1. DE AMPLITVDINE GRATIÆ CHRISTI. B

GRatia vnionis licet ex parte vnius termini (ſ. naturæ humanæ) ſit finita & in determinato ge-
nere, hoc eſt in prædicamẽto ad aliquid: ex parte tamẽ alterius termini (qui eſt eſſe perſonale
filij Dei) eſt infinita. Gratia verò habitualis in eſſe qualitatis fuit & eſt infinita, cùm ad certum ge-
nus ſit determinata, ſicut & cætera creata, iuxta illud: Omnia in põdere, numero, & mẽſura diſpo-
ſuiſti: & eſt in prædicamẽto qualitatis. Sed in eſſe gratiæ (hoc eſt acceptationis) eſt infinita, hoc eſt
indeterminata: quia ſ. habet quicquid pertinere poteſt ad rationẽ gratiæ, eò quòd ſecundũ propo-
ſitum Dei (cuius eſt gratiã menſurare) gratia fuit collata animæ Chriſti, ſicut cuidã vniuerſali prin-
cipio gratificationis in humana natura, ſecũdũ illud: Gratificauit nos in dilecto filio ſuo. Et ſic gra-
Epheſ.1. tia animæ Chriſti ſufficienter ſe extendit ad omnes ſe illi ſubiicientes, etiã ſi eſſent infiniti, qui per
fidẽ & ſacramẽta vellent ei adiungi. Et dicitur quòd Chriſtus ſufficiẽter ſatisfecit pro infinitis mũ-
dis ſi eſſent, ac etiã pro dãnatis: quia gratia Chriſti ſufficiens erat ad illos iuſtificandos, ſi voluiſſent.
Sed nõ efficaciter, hoc eſt gratia Chriſti in eis, non habuit efficaciã, quia noluerunt ei cõiungi. vn-
Ioan.3. de Chriſtus: Quem enim miſit Deus, Verba Dei loquitur. Nõ enim ad menſurã dat Deus ſpiritu.
1.Cor.12. D. Aug. hæc verba exponens dicit: Menſura diuiſio quædam donorũ eſt: alij enim datur per ſpiri-
tum ſermo ſapientiæ: Alij ſermo ſcientiæ, &c. ſed Chriſto non datur ad menſurã. Nec poteſt gratia
alterius hominis (quantũcunque augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Chriſti peruenire.
Quia id quod minus eſt, per augmentũ non poteſt venire ad quantitatẽ maioris, quando quãtitas
vtriuſque non eſt eiuſdem rationis. Sed gratia hominis cõparatur ad gratiã Chriſti, ſicut quædam
virtus particularis ad vniuerſalem. Vnde ſicut virtus ignis (quãtumcunque creſcat) nõ poteſt ęquari
virtuti ſolis, quæ eſt vniuerſalis: ſic nec gratia alterius hominis poteſt æquari gratiæ Chriſti.

Ver. 2. DE AVGMENTO GRATIÆ CHRISTI. C

CVm gratia Chriſti ſit infinita, ſequitur quòd augeri non poteſt neque in eſſe gratiæ, neque in
3.p.q.7. art.12. eſſe qualitatis, ſiue ex parte ſubiecti. Quia cũ Chriſtus in primo inſtanti ſuę conceptionis fue-
rit verus & perfectus cõprehenſor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in alijs beatis. Et licet
cuilibet quãtitati finitæ mathematicè poſſit fieri additio (quia ex parte quãtitatis finitę non eſt ali-
quid quod repugnet additioni) in quantitate tamẽ naturali & in aliis formis poteſt eſſe repugnãtia
ex parte

ex parte formæ, quæ determinata eſt ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. phyſ. In gratia autẽ
animæ Chriſti eſt repugnãtia ſtatus. Et quãuis virtus diuina poſſit facere aliquid maius & melius
quàm ſit habitualis gratia: nõ tamẽ poſſet facere quòd ordinaretur ad aliquid maius, quàm ſit vnio
perſonalis ad filiũ vnigenitum, à patre: cui vnioni ſufficienter reſpõdet mẽſura gratiæ, ſecundũ de-
finitionẽ diuinæ ſapientiæ. Nec obſtat quod dicitur apud Lucã, Ieſus proficiebat ſapientia, ætate, *Luc. 2.*
& gratia apud Deum & apud homines: quia nõ intelligitur quantũ ad habitũ, cùm eſſet repugnã-
tia ſtatus, ſed quãtum ad effectus gratiæ. Quia ſecundũ progreſſum tẽporis & ætatis ſapiẽtiora ac
virtuoſiora & perfectiora opera faciebat, vt ſe verum hominem demõſtraret in his quæ ſunt ad ho-
mines & apud Deũ. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erãt, & eos ad laudẽ
eius excitabat. Et ſic Deo ad laudem, & pariter hominibus proficiebat ad ſalutẽ. Poteſt etiam di-
ci quòd proficiebat in ſcientia experimentali, vt infrà dicetur. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd cùm
Chriſtus abundantem & ſuperfluentẽ habuerit gratiam habitualẽ in eſſentia animæ, ex qua fluũt
virtutes & dona in potẽtiis, & quòd Chriſtus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, ex-
ceptis illis quæ ſtatui ſuo repugnabãt, vt ſunt fides, ſpes, & pœnitentia, & illis quæ imperfectionem
important, vt continẽtia quæ eſt pœnititiua alicuius actus mali perpetrati. Quòd autem habuerit
dona, apparet ex Eſa. Apprehendent ſeptẽ mulieres virum vnum. dicit Gloſ. hoc eſt ſeptem dona *Eſa. 4.*
ſpiritus ſancti, Chriſtũ. Ideo dicit: Requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ, & intel- *Eſa. 11.*
lectus, &c. Et quamuis timor, inquantũ reſpicit malum ſeparationis pro culpa, nõ fuerit in Chriſto:
tamen benè ſecundum quod reſpicit diuinam reuerentiam, prout ſcilicet anima Chriſti quodam
affectu reuerẽtiæ mouebatur in Deum, ſpiritu ſancto acta, iuxta illud: Agebatur à ſpiritu in deſer-
tum. Secundò ſequitur quòd in Chriſto fuerunt omnes gratiæ datæ, quæ ordinantur ad actus ex- *Luc. 4.*
teriores fidei manifeſtatiuos, ſicut operatio miraculorum, & alia huiuſmodi, cùm gratia illi fuerit
data, ſicut vniuerſali principio. Et licet Chriſtus nõ fuerit vſus gratia linguarum, non defuit tamen
ei omnium linguarum notitia, cùm etiam occulta cordium (quorum voces ſunt ſigna) nõ eſſent ei
abſcondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiã habuit, ſicut non inutiliter habet habitũ, qui eo non
vtitur, quando non eſt opportunũ. Cùm ergo non oporteret Chriſtum perſonaliter prædicari niſi
in vna gente, prout ipſe dixit, Matth. 15. Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël.
ideo nõ oportuit quòd loqueretur pluribus linguis, ſicut Apoſt. qui mittebantur ad docendas gen-
tes per vniuerſum mundum. ¶ De prophetia tamẽ videtur eſſe difficultas, eò quòd prophetia vi- *Matth. vlt.*
detur eſſe enigmatica cognitio, ſecundũ illud, Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per ſom-
nium aut per viſionem loquar ad eum. Veruntamen quia Chriſtus in ſacris literis nominatur pro-
pheta (Moyſes enim dicit, Prophetam ſuſcitabit tibi Deus de fratribus tuis, &c. & Chriſtus de ſe *Deuter. 18.*
dicit, Non eſt propheta ſine honore, niſi in patria ſua.) Ideo neceſſe eſt dicere ipſum habuiſſe pro- *Matth. 13.*
phetiam. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd de ratione prophetiæ non eſt, quòd cognitio
ſit ænigmatica: ſed quòd propheta cognoſcat & dicat ea quæ ſunt procul, & abſcondita ſenſibus
hominum, vt D. Auguſt. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Iſraël ſic loquebatur *19. cont.*
vadens conſulere dominum, Venite eamus ad Videntem. qui enim propheta dicitur hodie, *Fauſtum.*
olim dicebatur Videns. Et quamuis Deus & angeli cognoſcant & enuncient ea quæ procul ſunt
à noſtra notitia: non tamen dicuntur prophetæ, quia non conuerſantur nec cõueniunt nobiſcum
communi ſtatu vitæ, & in nullo ſtatum noſtrum attingunt. Chriſtus autem ante paſſionem attin-
gebat ſtatum noſtrum, inquantum erat viator, paſſibilis, & mortalis, ſicut & nos. Præterea licet ſe-
cundum partem intellectiuam haberet clarã notitiam: in parte tamen imaginatiua habebat quaſ-
dam ſimilitudines, in quibus etiam potuit ſpeculari diuina, inquãtum erat viator. & ideo erat pro-
pheta. Quia ea quæ procul erant ab aliorum viatorum notitia, cognoſcebat & annũciabat. & pro-
pter hoc dicitur fuiſſe propheta.

Ver. 3. DE GRATIA CHRISTI VT CAPVT.

A CHriſtum eſſe caput omnis Eccleſiæ angelorũ & hominũ, Apoſt. teſtatur dicens, Ipſum con- *3. p. q. 8.*
ſtituit caput ſuper omnem Eccleſiã. Vnde Angeli miniſtrabãt ei. Et cùm introduxit primo- *art. 1. De*
genitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. ipſe eſt enim caput omnis *ver. q. 29.*
principatus & poteſtatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidẽtiam ſciendum eſt, quod *artic. 9.*
cùm corpus & caput myſticum in ſpiritualibus dicatur metaphoricè & ſimilitudinariè per tran- *Epheſ. 4.*
ſumptionem à capite corporis naturalis: conſideranda eſt ſimilitudo capitis corporalis ad corpus *Matth. 4.*
& ad mẽbra, vt ſciamus quomodo & qualiter Chriſtus ſit caput corporis Eccleſiæ & membrum *Hebr. 1.*
eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra, ſcilicet ordinis, per- *Coloſſ. 2.*
fectionis ſeu virtutis, & conformitatis. ¶ Prima conditio capitis ad mẽbra eſt ordo: quia caput eſt
prima pars hominis, incipiendo à ſuperiori. Inde eſt quòd omne principium ſolet vocari caput, ſe-
cundum illud: Ad omne caput (hoc eſt ad omne principium) viæ poſuiſti lupanar tibi. ¶ Secunda *Hier. 2.*

conditio capitis eſt perfectio & dignitas, quia caput eſt pars perfectior corporis, cùm in capite omnes ſenſus exteriores & inferiores ſedē & originē habeāt. Reliqua autem mēbra non habēt niſi ſenſum tactus. Ratione huius cōditionis, ſenex (qui eſt prudētior & perfectior in virtute) dicitur ca-
Eſa.9. put, iuxta illud: Senex & honorabilis ipſe eſt caput. Et ciuitas maior tanquā perfectior, dicitur ca-
Eſa.7. put. Caput Syriæ Damaſcus. ¶ Tertia cōditio capitis eſt virtus: quia influit motū & ſenſum in aliis membris propter vim ſenſitiuam & motiuam ibi dominantem. Vnde medici dicunt quòd omnes nerui, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernantur, à capite originem ducūt, & quicquid pertinet ad vires animales apprehenſiuas & motiuas. Non poſſet autē influere ſenſum aut motum, niſi eſſet cōiunctum corpori. Et ideo caput ſeparatum à corpore, non dicitur propriè caput, ſed caput abſciſſum. Et corpus à quo caput ſeparatum eſt, non dicitur propriè corpus, ſed corpus acephalum, hoc eſt abſque capite. Ratione huius conditionis fons dicitur caput fluuij, & rector ſiue gubernator dicitur caput populi, ſecūdum illud, Cùm eſſes paruulus in oculis
1.Reg.15. tuis, caput in tribubus Iſraël factus es. Hæc autem tria conueniunt Chriſto ſecundum humanam naturā. Primò eius gratia eſt altior, cū ſit propinquior Deo, vtpote hypoſtaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, ſed quia omnes alij acceperunt gratiā per
Rom.8. reſpectum ad gratiam ipſius, vt Apoſt. dicit: Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij eius. Secūdò habet perfectionem quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, quę in eo eſt tanquā in vniuerſali principio, vt dictū eſt. Tertiò habet virtutem influēdi gratiam, dona, & virtutes in omnia membra Eccleſiæ, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accepimus. Et ideo conuenienter Chriſtus dicitur caput Eccleſiæ, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et non eſt adeò propriè caput dæmonum aut dānatorum, ſicut bonorum, cùm nō influat ſenſum & motum. Ideo multitudo illorum dicitur corpus acephalū. Licet diabolus aliquo modo poſſit dici caput malorū, non quòd interius influat: ſed quia exterius gubernat, actus eorū dirigēdo in finem ſuum malū per ſuggeſtionem. Et aliqui ſua ſponte efficiūtur illius mēbra per imitationē, ſicut in duce exercitus, cuius vexillū ſequuntur aliqui milites, etiā nullo perſuadente. Vnde Sap.2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarum, & imitantur eū qui ſunt ex parte eius. Ideo dicitur
Ioan.14. rex ſuper omnes filios ſuperbiæ: dicitur etiam princeps huius mundi. ¶ Antichriſtus etiam aliquo modo poteſt dici caput malorū, propter malitiæ perfectionem. Vnde Glo. ſuper illud 2. Theſſa.2. Oſtēdēs ſe tanquā Deus, dicit: Sicut in Chriſto inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichriſto
Ioan.12. plenitudo malitiæ. Non quidem quòd humanitas eius ſit aſſumpta à diabolo, in vnitate perſonæ, ſicut humanitas Chriſti à Dei filio. Talis enim aſſumptio excedit poteſtatē omnis creaturę. Sed eò quòd diabolus malitiā ſuā eminētius influat, ſuggerēdo Antichriſto, quàm omnibus aliis. Et quāuis Chriſtus ſecundū quòd homo, nō habeat cōformitatē naturæ cum angelis in ſpecie: habet tamē in genere ſcilicet intellectualis naturę. Chriſti autē caput ſecundū naturā humanam, eſt Deus. Vnde
1.Corint.11. Apoſt. Volo autem vos ſcire quòd omnis viri caput Chriſtus eſt. Caput autem mulieris vir. Caput verò Chriſti Deus. Et ſi dicatur quòd in corpore naturali capitis non eſt caput: & ſi corpus habeat plura capita, etiā ſubordinata, quorum vnū ſit ſuper aliud, eſt monſtruoſum: Dicendū eſt quod in metaphoricis locutionibus nō oportet attēdere ſimilitudinem in omnibus: quia ſic non eſſet ſimilitudo, ſed rei veritas, ſiue identitas. vnde dicitur: Nullū ſimile eſt idē. Capitis enim naturalis nō eſt aliud caput: quia corpus humanum non eſt pars alterius corporis. Sed corpus myſticū eſt pars alterius corporis myſtici, prout ciuitas eſt pars regni: & multitudo hominū eſt pars multitudinis intellectualiū creaturarū: ideo non inconuenit quod ſint plura capita myſtica, ſubordinata tamē. Sic vir caput dicitur mulieris, & paterfamilias omniū qui in domo ſunt, rex etiā vel princeps temporalis dicitur caput, ac etiā qui ſupra cū eſt, archiepiſcopus, primas, patriarcha, papa, Chriſtus, ſuper omnes autē Deus: & ſic nulla eſt deformitas, ſed admirāda pulchritudo, harmonia, & cōſonantia. ¶ Ex præmiſſis apparet quòd prælati poſſunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorū, differenter tamen à Chriſto: qui dicitur caput per interiorē influxū: Prælati verò per exteriorem directionē. ¶ Secundò apparet quòd Chriſtus eſt caput omniū qui ad Eccleſiam pertinēt, ſecūdum omnia tempora, loca, & ſtatus. Alij verò ſecundū ſpecialia loca & determinata tempora.
Papa Chriſti vicarius Licet enim papa qui eſt vicarius Chriſti, ſit per omnia loca, non tamen ſecūdum omne tempus & ſtatum, ſed ſolùm tēpore vitæ ſuæ. ¶ Tertiò apparet quòd Chriſtus excellētiori modo dicitur caput, cùm propria virtute influat. Alij autē dicuntur capita, tanquàm vicem Chriſti gerentes, iuxta illud: Nam & ego quod donaui, in perſona Chriſti donaui. Apoſtolus etiam pro Chriſto legatione fungebatur. Et ideo ſolus Chriſtus propriè dicitur caput. In huius ſignū legimus quod dedit Apoſt.
Ephef.6. nomen paſtoris & fundamenti. iuxta illud: Cum apparuerit princeps paſtorū. & illud, Superædi-
1.Pet.5. ficati ſuper fundamentū Apoſt. & prophetarū, inquantū ſunt vnius paſtoris & fundamenti mem-
Ephef.2. *Super Ioā.* bra, ſecundum D. Aug. Non tamē dedit eis nomē Oſtij, vt ibidem dicit Aug. Nemo enim noſtrū

dicitur

dicitur oſtiũ,per quod omnes ingrediuntur in domum,ſed ipſe ſolus Chriſtus eſt, per quem habemus acceſſum in gratiã iſtã,in qua ſtamus:per alia verò prædicta nomina poteſt imponari authoritas non ſolùm principalis, ſed etiam ſecũdaria. Cùm igitur Chriſtus ſit Deus & homo, ſequitur quòd ſecundum diuinitatẽ ſit caput principale angelorum & hominum:ſecũdum verò naturã humanã eſt caput ſecundarium angelorum & hominum,propter prædictas tres cõditiones:principalius tamen eorũ qui ſibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu ſibi vniuntur per charitatẽ, poſtmodum eorum qui ſibi vniũtur per fidem ſine charitate:deinde eorum qui ſibi vniuntur ſolũ in potentia nondũ ad actum reducta:Poſtremò verò eorum qui ſibi vniuntur in potentia,quę nũquàm reducetur ad actum:ſicut ſunt homines in hoc mundo viuentes in infidelitate:poſt mortem verò non ſunt in potentia ad hoc vt vniantur. Ideo non eſt propriè caput illorum,ſicut prędeſtinatorum. ¶ Notãdum quòd non per aliam gratiam quàm per ſingularem & perſonalem Chriſtus eſt caput:Quia(vt D. Aug.dicit)oportet quòd omne agens in alia habeat eminentiam quandam:ſed, vt dictũ eſt,gratia Chriſti eſt ſecundum maximã eminentiam:ideo ex eminentia gratiæ quã accepit,cõpetit ſibi quòd illa gratia ad alios deriuetur,quod pertinet ad rationem gratiæ capitis,& ideo eadem eſt ſecundũ eſſentiam gratię perſonalis(qua anima Chriſti eſt iuſtificata)& capitis:licet differat ſecundum rationem. Eſt tamen alia ſecundum eſſentiam à gratia vnionis:quia gratia vnionis inquantũ huiuſmodi,non ordinatur ad actũ, neque eſt qualitas, ſicut gratia perſonalis.gratia verò vnionis ordinatur ad eſſe exiſtẽtiæ perſonale. Nec eſt cõueniens quòd aliquod accidẽs relatiuũ ſit nobilius qualitate,imò & ſubſtantia,ratione termini,qui excedit ſubſtantiam prædicamẽtalem,vt hæc vnio. Si dicatur quòd filius Dei aſſumpſit animã mediante intellectu:& ſic cùm intellectus ſit medium aſſumptionis,illa vnio erit ſubiectiuè in intellectu,ſicut albedo quæ recipitur in ſubſtantia,mediante quantitate:dicendũ(negando conſequentiam) quia intellectus nõ eſt propriè mediũ aſſumptionis:ſed dicitur medium propter congruitatem, quia anima nõ eſt propriè aſſumptibilis, niſi ſecundũ quod eſt capax Dei,quod eſt ſecundum mentem,quæ dicitur ſpiritus,iuxta illud: Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Præterea dicitur mediũ,propter ordinẽ dignitatis:quia intellectus inter cæteras potentias animæ eſt nobilior,vt dictum eſt. *Super Gen. ad lit.* *Epheſ.4.*

Ver. 4. DE MERITO CHRISTI.

A CHriſtum meruiſſe ſibi & nobis ex ſacris literis conſtat: Primò quidem ſibi,per illud Philip.2. Chriſtus factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis:propter quod & Deus exaltauit illum &c. Sed cuicũque redditur merces,meretur,iuxta illud Ro 4. Ei autẽ qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, hoc eſt meritum: igitur &c. Quòd autem meruerit nobis,apparet ex illo Rom.5. Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationẽ,ſic per vnus iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitę Sed demeritũ Adæ fuit in cõdemnationem aliorum:ergo multò magis meritum Chriſti deſtinatũ fuit in alios ad iuſtificationem. & D. Ioan. Ipſe eſt propitiatio)hoc eſt ſatisfactio)pro peccatis noſtris &c. Sed ſatisfactio fieri non poteſt abſque merito,vt dictũ eſt. Vnde animæ in purgatorio nõ ſatisfaciũt propriè,ſed ſatis patiuntur. ¶ Ad huius meriti euidentiam reducendum eſt ad memoriam quod ſuprà dictũ eſt cùm de merito ageretur,quod ad meritum tria requiruntur & ſufficiunt, ſcilicet libertas, gratia,& ſtatus viæ. Sed hæc tria fuerunt in Chriſto, igitur. De duobus primis non eſt difficultas: ideo vidẽdum eſt de tertio. Status duo importat:Primò,quòd ille qui meretur,ſit in via. Ideo beati non poſſunt mereri. Secũdo,quod nõ habeat id quod meretur,cùm meritũ ſit cauſa efficiens præmij. Cauſa autem efficiens non poteſt eſſe poſterior tempore: Igitur nemo id quod habet, mereri poteſt. Et quia Chriſtus ab initio aſſumptionis erat viator, ſecundũ partem ſenſitiuam,& non habebat gloriã corporis:ideo cùm eſſet liber & in gratia,meruit eam. Non obſtat quod gloria corporis ei debetur tam ex aſſumptione quàm ex naturali conſequentia,cùm ad gloriam animæ naturaliter ſequatur gloria corporis. ſed anima Chriſti erat in gloria, igitur &c. Quia id quod vno iure debitum eſt,poteſt alio iure fieri debitũ.& ſic poteſt habere rationẽ meriti. Quare cùm Chriſtus in quolibet opere mereretur,merebatur gloriã corporis, alio iure & modo,ſingularius tamen meruit in actuali paſſione propter quod Apoſt.dixit. Factus eſt obediẽs vſque ad mortẽ,mortem autẽ crucis,&c. Non tamẽ ſequitur quod idẽ eſſet principiũ meriti & præmij,quia charitas,quę ſemper nata eſt eſſe principium merendi,quando quis eſt extra ſtatũ merendi, non eſt principium meriti: Chriſtus autem (vt dictum eſt) non erat extra ſtatum,quia erat viator, ideo eadem charitate fruebatur gloria corporis, quam non habebat. & ſic erat principium formale vnius,& cauſa efficiens alterius,ſcilicet gloriæ corporis. Et quia Chriſtus ab inſtantia aſſumptionis habuit gloriam animę, gratiam,virtutes & dona:ideo non meruit ea. Nec etiam angeli in primo inſtanti meruerunt gratiam quam habebant, ſed augmentum &c. Chriſtus tamen meruit eis præmium eſſentiale: quia ipſi vicerunt in ſanguine Agni,de quo fidẽ habebãt, quia erat prædeſtinatus caput eorũ per influ- *3.p.quæſt. 19.art.3. & 4. De ver.q.29. art.6.* *1.Ioan.2.* *c.9.q.3. ver.4.* *Ad meritũ tria requiruntur.* *Apoc.12.*

xum gratię & gloriæ. Et quãuis angeli ante Chriſti incarnationem haberent gratiam & gloriam, & patres antiqui teſtamenti gratiam:non tamen abſque merito paſſionis Chriſti præuiſæ explicitè vel implicitè. Non eſt tamen propterea dicendum quod prælati Eccleſiæ pro fidelibus mẽbris ſuis mereantur quia non influunt, neque habent primatum virtute propria ſicut Chriſtus. Et cùm ad meritum ſufficiat libertas complacentiæ(vt dictum eſt)non eſt negandum Chriſtum in primo inſtanti meruiſſe nobis & ſibi, paſſionem ſibi oblatam acceptando, iuxta illud, Oblatus eſt, quia ipſe
Eſa.53. voluit. Nec ad meritum requiritur conſilium ſiue deliberatio, quæ importat ſucceſſionem temporis: ſed ſufficit concluſio conſilij ſeu iudicium certum de eo quod agendum eſt, quod fuit in Chriſto, igitur &c.

§. 2. DE SCIENTIA ANIMÆ CHRISTI.

3.p.q.9. art.1. CVm Chriſtus ſit Dei & hominis filius, verus Deus & verus homo, neceſſe eſt ponere in eo duplicem ſcientiam, ſcilicet increatam, inquãtum Deus: & creatam, inquantum homo. Ideo in ſexta ſynodo condemnata fuit poſitio negantium in Chriſto duas ſcientias vel duas ſapientias. Et quo ad increatam, certũ eſt quòd Deus pater æternaliter ſe intelligendo genuit filium, cui eandem numero naturam cõmunicauit, omniáque eſſentialia:& ſic eundem intellectum, & ſciẽtiam, hoc eſt cognitionẽ qua comprehendit ſeipſum, & omnia alia quæ à ſe fieri poſſunt. Et hæc ſcientia nõ eſt habitus, ſed ſubſtantia infinita & ipſemet Deus. Quo ad ſcientiam verò creatam(accipiendo ſcientiam largè pro omni clara & certa cognitione) ponimus in Chriſto triplicem ſcientiam, ſcilicet beatam, infuſam, & acquiſitam per intellectum agentem ſiue experimentalem. B

Ver. 1. DE SCIENTIA BEATA ANIMÆ CHRISTI.

3.p.q.9.art. 2.& q.10. ar.2. Ioã.1. CHriſti animam habuiſſe ſcientiã beatam, hoc eſt clarã Dei viſionẽ, cõſtat ex D. Io. dicẽte, Vidimus gloriam eius, quaſi gloriam vnigeniti à patre. & ex alio paſſu, Eſt pater meus, qui glorificat me, quẽ vos dicitis quia Deus noſter eſt:& non cognouiſtis eũ:ego autem noui eum. Et ſi dixero quia neſcio eum, ero ſimilis vobis mendax. Hanc ſcientiã & claram viſionẽ Chriſtus habuit in primo inſtanti ſui eſſe. Vnde Apoc.5. Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt(hoc eſt præuiſus occidi) accipere diuinitatẽ & ſcientiam diuinitatis. Hac ſciẽtia anima Chriſti videt clariùs diuinã eſſentiã quàm quęlibet alia creatura: Cùm viſio proportionetur gratiæ, iuxta illud Pſal. Gratiam & gloriam C
Rom.6. dabit dominus. & illud, Gratia Dei vita æterna. Hac ſciẽtia anima Chriſti videt omnia exiſtentia, ſecundum quodcunque tempus: & ſic omnia quæ Deus videt ſcientia viſionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare diem & horam iudicij, aliàs non eſſet perfectus iudex, contra illud: Pater non iudicat quẽquam, ſed omne iudiciũ dedit filio, quia filius hominis eſt. Nec obſtat quod dicitur Marc.14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan.16. Nunc ſcimus quia ſcis omnia, & nõ eſt opus vt quis te interroget. Notandũ tamen quòd licet anima Chriſti videat in verbo omnia quæ ſunt in potẽtia naturali creaturæ, & quæ deus videt ſcientia viſionis, quæ ſunt quodammodo infinita, non quidem ſimpliciter & abſolutè ſiue categorematicè, ſed ſyncategorematicè, ſecundum quod ſunt infinita in potentia, & ſic videt infinitos gemitus damnatorum. Non tamen comprehendit verbum, cùm non videat omnia quæ Deus videt ſcientia ſimplicis intelligentiæ, hoc eſt quę Deus facere poteſt, & nunquam faciet: nec ea quæ ſunt in potentia obedientiali creaturæ, neque lumine infinito ſicut deus. Ideo non cognoſcit ipſum tantum quantum cognoſcibilis eſt, quod eſt comprehendere cum prout hic loquimur: quia ſi accipiatur comprehenſio pro attinctione(de qua Apoſtolus. Sic currite vt cõprehendatis) omnes beati
1.Cor.9. Deum comprehendunt.

Ver. 2. DE SCIENTIA ANIMÆ CHRISTI INFVSA.

3.p.q.9. art.3. ANimam Chriſti habuiſſe ſcientiã inditam ſiue infuſam teſtatur Apoſt. Col.2. vbi dicit quòd in Chriſto ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Et Eſa.11. Repleuit eũ ſpiritu ſapientiæ & intellectus &c. Decebat enim vt natura à verbo Dei aſſumpta nõ eſſet imperfecta. Omne autem quod eſt in potentia, eſt imperfectũ, niſi reducatur in actum:& intellectus qui eſt in potẽtia ad omnia intelligibilia, reducitur in actum per ſpecies intelligibiles, quæ ſunt formæ com- D
2. libro ſuper Gen. ad lit. Heb.1. pletiuæ ipſius, vt habetur in ſecundo de Anima. Angeli habuerũt ſcientiam in primo inſtanti per ſpecies intelligibiles inditas, vt D. Aug. dicit. à fortiori Chriſtus, qui tãto melior eſt angelis effectus quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui ſolũ typũ Chriſti gerebat, tantam infudit ſcientiam, vt nullus ante eum ſimilis fuerit ei, nec poſt ſucceſſerit, quantò magis Chriſto? Et licet hęc ſciẽtia ſit imperfecta, reſpectu claræ viſionis: nõ tamen includit aliquid oppoſitũ cognitioni beatæ, ſicut fides, quæ nõ manet cũ viſione. Nec fuit hæc ſciẽtia infuſa diſpoſitio ad beatitudinẽ, ſed quaſi per beatitudinẽ confirmata: ſicut cognitio per ſyllogiſmũ dialecticũ confirmatur per ſuperuenientem demonſtrationem, quæ eſt per cauſam: quia ille qui cognoſcit cauſam, poteſt cognoſcere ſigna probabilia. Hac ſcientia infuſa cognouit anima Chriſti quæcunque ab ho-

nunc co-

mine cognoſci poſſunt per virtutem luminis intellectus agentis: ſicut ſunt quæcunque pertinent ad ſcientias humanas. Et etiam illa quæ per reuelationem diuinam hominibus innoteſcunt, ſiue pertineant ad donum ſapientiæ, ſiue ad donum prophetiæ, vel ad aliud quodcunque donum Spiritus ſancti: & ſubſtantias ſeparatas ſiue angelos & omnia ſingularia, præſentia, præterita, & futura, excellentiùs quàm angeli, ſine cōuerſione ad phantaſma, per modū quo anima ſeparata cognoſcit. Nec tamen ſequitur quod ſenſus eſſent fruſtra, quia etiam poterat per eas intelligere, conuertendo ſe ad phantaſmata. Et quamuis ſingularium cognitio non pertineat ad perfectionem intellectus ſpeculatiui: pertinet tamen ad perfectionem intellectus practici, cùm ad prudentiam pertineat & requiratur memoria præteritorum, notitia præſentium, & prouidentia futurorum, vt dictum eſt. Hęc ſciētia in Chriſto fuit collatiua: vt apparet ex hoc quòd dixit: Ergo liberi ſunt filij, & ex multis argumentis quæ fecit, quæ proſequitur D. Ioan. 7. & 8. cap. *Matth. 7.*

Ver. 3. DE SCIENTIA ACQVISITA ANIMÆ CHRISTI.

A CVum Deus & Natura nihil faciant fruſtra, & fruſtra ac in vanū fieri dicatur id quod nō conſequitur finē: & fruſtra ſit potētia quæ nō habet propriā operationē, cum omnis talis ſit propter operationem, vt dicitur in ſecundo de cœlo: Sequitur quòd intellectus agens (quia eſt potentia naturalis, in Chriſto) non fuit fruſtra, ſed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictum eſt) eſt facere ſpecies intelligibiles actu, abſtrahendo eas à phantaſmatibus. Neceſſe eſt igitur dicere quod intellectus agēs animæ Chriſti, habuerit operationes ſuas: & per conſequens in Chriſto eſſentiam acquiſitam, quam quidam experimentalem vocant: per quam ſciuit omnia quæ naturaliter ſciri poſſunt per actionem intellectus agentis, ſecundum proportionem ad phantaſmata. Vnde Apoſt. Cùm eſſet filios Dei, didicit ex his quæ paſſus eſt, obedientiā. Glo. exponit, hoc eſt ex his quæ expertus eſt: & ſic fuit in Chriſto alia ſcientia experimentalis acquiſita. & ſecundū hanc debet intelligi illud, Proficiebat ſapiētia &c. Hanc autē ſcientiā acquiſiuit per inuentionē ſiue per ſeipſum. & non per diſciplinā, edoctus ab aliis: quia Chriſtus fuit datus in doctorē & præceptorē, iuxta illud, Ecce in teſtē populis dedi eum, ducē & præceptorē. & illud, Lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit doctorē iuſtitiæ. vnde Samaritana dicebat, Scio quia meſſias venit. Cùm ergo venerit, annūciabit nobis omnia. & ipſe Chriſtus dicebat, Non vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus. Cùm igitur magiſtri & doctoris ſit docere & nō doceri ſequitur &c. Nec obſtat illud: Apparuit autē angelus de cælo confortās eum, quia illa cōfortatio non fuit per modū inſtructionis, ſed ad demonſtrandā proprietatē humanæ naturæ, vel poteſt dici quod apparuit angelus viſibiliter in forma corporali, qui & in ſua natura ſemper præſēs erat, & ad modū confortātis ſe habēs, ei dicebat verba cōſolatoria: non propter eius indigentiā, ſed propter diſcipulorū propè aſtātium conſolationē, & noſtram inſtructionem. Ideo enim triſtis fuit & conſolatus, vt ſciremus quòd tribulatis pro Chriſto non deeſt cōſolatio. iuxta illud Pſal. Secundum multitudinem dolorum conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quòd ſcientia infuſa & acquiſita in anima Chriſti non eſt eiuſdem ſpeciei, ſicut nec virtutes morales acquiſitæ & infuſæ. Quia habitus ſcientiæ acquiſitæ ſunt proportionati phantaſmatibus: habitus verò ſcientiæ infuſæ non omnino. Ideo nihil prohibet eos ſimul eſſe in eadem potentia, nec eorum actus ſimul eſſe cum clara viſione, cùm ſint ſubordinati, & inferior perficiatur per ſuperiorem.

Heb. 5. *Luc. 2.* *Eſa. 55.* *Ioel. 2.* *Ioan. 4.* *Matt. 23.* *Luc. 22.* *Pſal. 75.*

§. 3. DE POTENTIA ANIMÆ CHRISTI.

B MAnifeſtum eſt Chriſtum ſecundum diuinitatē eſſe omnipotentem, cùm ſit æqualis patri, vt dictum eſt. Secundum verò humanitatem non, ſi conſideretur ſecūdum ſuam naturam, habuit tamen illam potentiā ad illos effectus faciendos, qui ſunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & diſponendum actus humanos, ac etiā ad illuminandum per gratiæ & ſcientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à ſua perfectione deficientes, ſecūdum modum qui eſt cōueniēs creaturæ rationali. Si verò anima Chriſti conſideretur vt eſt inſtrumentum verbi ſibi vniti, habuit inſtrumentalem virtutē ad omnes immutationes miraculoſas faciendas ordinabiles ad incarnationis finem, qui eſt inſtaurare omnia ſiue quæ in cælis, ſiue quæ in terris ſunt. Immutationes verò creaturarum, ſecundum quod ſunt conuertibiles in nihilum, reſpondent creationi rerū, prout ſcilicet producūtur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ nō poteſt communicari etiam inſtrumentaliter. vnde D. Auguſtinus 3. de Trin. dicit quòd angeli boni vel mali non poſſunt eſſe creatores, neque principaliter (hoc eſt independenter) neque inſtrumentaliter. Quia cauſa ſecunda inſtrumentalis non participat actionem cauſæ ſuperioris, niſi inquātum per aliquid ſibi proprium diſpoſitiuè operatur ad effectum principalis agentis: quia ſi nihil ageret ſecūdum id quod eſt ſibi proprium, fruſtrà adhiberetur vt inſtrumentum. Nec oporteret eſſe determinata inſtrumenta determinatarum actionū. Sed circa non ens nulla creatura poteſt habere aliquam virtutē vel diſpo-

3. p. q. 13. *1. p. q. 45. art. 5.* *Creatio cōmunicari non poteſt.*

ſitionem inſtrumentalē, cùm omnis actio creaturæ præſupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præſuppoſito. Igitur &c. Præterea eſſe eſt effectus vniuerſaliſſimus: ideo proprius cauſæ vniuerſaliſſimæ, quæ eſt Deus. Et quemadmodū creare eſt proprius effectus Dei, ſic etiam annihilare. Nec eſt ſimile de cauſatione gratiæ, & reſuſcitatione, quæ licet exigant virtutē infinitam, tamē poſſunt inſtrumentaliter cōmunicari, & communicata fuerūt animæ Chriſti & ſacramētis, cùm non habeant prædictam repugnantiam ex parte naturali.

§. 4. DE DEFECTIBVS QVOS CHRISTVS ASSVMPSIT.

3.p.q.14. art.1. CHriſtus humanam naturam aſſumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, rationabiliter aſſumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus aſſumpſit paſſibilitatem, famen, ſitim, alterationem, & mortem & alia huiuſmodi: triplici ratione. Primò vt ſatisfaceret, & dolores atque langores noſtros ipſe portaret. Secundò propter fidem incarnationis adſtruendam. *Eſa.53.* Quia ſi filius Dei defectus naturam humanam conſequentes nō aſſumpſiſſet, potuiſſent eum exiſtimare non fuiſſe verum hominem, prout Manichæi dixerunt. Ideo Apoſtolus, Exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens, & habitu inuētus vt homo. *Phil.2.* Vnde & Diuus Thom. Apoſtol. per aſpectum vulnerum ad fidem reuocatus eſt. Tertiò vt nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dum paſſiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apoſtol. Recogitate eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis veſtris deficientes. *Ioan.20.* Et licet ab initio anima Chriſti fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundent impaſſibilitas, & aliæ dotes in corpus: quia tamen hæc naturalis redundantia ſubiacet diuinæ voluntati, quæ volebat ipſum pati propter prædictas rationes: ideo in Chriſto ordinariè non redundabant ab anima in corpus impaſſibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquando, vt in natiuitate ſubtilitas, & in transfiguratione claritas, & cùm ambulabat ſupra mare agilitas: ſed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua myſteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis conſequētes aſſumpſit, Vnde Ro.8. Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Conditio autem carnis peccati eſt habere neceſſitatem moriendi & ſuſtinendi huiuſmodi paſſiones. Non aſſumpſit tamen defectus particulares, qui ex particularibus cauſis cauſantur in aliquibus particularibus hominibus, ſicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiuſmodi: quia fuiſſent impedimenta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & inſtructione fidelium: prout ſunt circuire ciuitates & caſtella, prædicare & communiter conuerſari. Nec etiam debuit aſſumere defectus qui cauſantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quādoque ex defectu virtutis formatiuæ, quorum neutrum cōuenit Chriſto, qui conceptus eſt ex Spiritu ſancto, qui eſt infinitæ ſapiētiæ & virtutis. Notandum quòd licet defectus corporales voluntariè aſſumpſerit, non tamen eos contraxit, *Rom.5.* ſicut nos. Quia hoc verbū (cōtrahere) nō ſolùm importat ſimul cū natura ex origine & neceſſitate trahere, ſed etiā ordinem effectus ad cauſam, ſcilicet quòd ex debito peccati trahat. Quia (vt dictū eſt) cauſa proxima mortis eſt peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrūt. Chriſtus autem hoc modo non habuit neque D. Virgo: ſed habuerunt illos ex cōditione naturæ, & ex parte principiorum materialium. ¶ Aſſumpſit etiā Chriſtus animā paſſibilem, nō ſolùm paſſione perfectiua, ſed etiam afflictiua, ex apprehēſione animali, ad corporis læſionē. Vnde Pſal. in perſona Chriſti, Repleta eſt malis anima mea. Et Eſa. Verè *Eſa.53.* languores noſtros ipſe tulit &c. Et cùm haberet appetitum concupiſcibilem & iraſcibilem, conſequēs eſt quod habuerit actus illorum, qui dicūtur paſſiones, differētes tamen à paſſionibus noſtris, *Paſſiones Chriſti à noſtris differunt.* quantum ad tria. Primò quo ad obiectum: quia huiuſmodi paſſiones in nobis plerūque ferūtur ad illicita, ſed nō in Chriſto. Secundò quātum ad principium: quia huiuſmodi paſſiones in nobis frequēter præueniūt iudiciū rationis, ſed nō in Chriſto, qui ſolum ex imperio & moderatione rationis habebat quādo volebat, & nō ex ſubreptione. Tertiò quātum ad effectum: quia huiuſmodi paſſiones in nobis quādoque trahūt, & quandoque impediūt rationē, & nō in Chriſto, qui ſolùm habuit imperatas. Ex præmiſſis patet quod in Chriſto fuit dolor & triſtitia in appetitu ſenſitiuo. Vnde Matt.26. Triſtis eſt anima mea vſque ad mortē. Differēter tamen fuit triſtitia in eo, & eſt in nobis, ſecūdū illa tria quæ diximus de paſſionibus: quia in nobis plerūque triſtitia eſt de bono apprehēſo ſub ratione mali, in quo decipimur, & aliquādo eſt immoderata: ſed in Chriſto non fuit, nec niſi de vero malo. Nec obſtat quod dicitur Eſa.62. Nō erit triſtis neque turbulētus. & Prouerb.12. Nō cōtriſtabit iuſtum quicquid acciderit ei: quia illę authoritates intelligūtur immoderatè vel pro perfecta paſſione, & nō de propaſſione, quæ dicitur paſsio imperata & moderata, quæ nō eſt culpa, ſed *An in Chriſto fuerit triſtitia afflictiua.* afflictio. ¶ Sed difficultas eſt an in volūtate Chriſti fuerit triſtitia afflictiua, quia ſecundū D. Aug. triſtitia eſt de his quæ nobis nolētibus accidūt. Sed Chriſtus nolebat peccatum diſcipulorum aut Iudeorum, nec etiam mortem ſuam, cùm rogauerit patrē, vt ſi poſsibile eſſet, tranſiret ab eo calix C

mortis,

mortis. videtur igitut ſequi quòd in volunrate Chriſti fuetit triſtitia afflictiua. Nec eſt ſimile de
ſanctis qui ſunt in patria, qui non poſſunt triſtari: quia nõ poſſunt aliqua ventuta ſimplieiret nolle.
Dicendum quòd liect paſſiu Chriſti ſecundũ quid fuerit inuoluntaria, & cauſauetit triſtitiã in ap-
petitu cõcupiſeibili: non tamen ſequebatur afflictio in voluntate, eo quòd mors erat ſimpliciter
voluntaria propter finem tedemptionis humanæ: ſicut proiectio mercium in mare propter libera-
tionem perſonæ. Peecata diſeipulorum & crucifigentium non erãt volita ſecundũ ſe, ſed ſecundũ
ordinẽ diuinæ ptouidentiæ, quæ ita prouiderat, & ita prædici & prophetari fecerat. Et licet ea quę
ſunt ſecundũ ſe inuolunraria, & propter aliud volita, cauſent ttiſtiriam in concupiſeibili, non tamẽ
in voluntare, maximè in beatis, propter ſtatum, & ſummum gaudium quod impedit, vel etiã Deo
non eoncurrente. Nec obſtat quòd Chriſtus dieebat, Triſtis eſt anima mea &c. quia ibi aecipitur
anima, pro portione inferiori ſiue ſenſitiua & corporali. Vnde Pſal. Saluũ me fac Deus, quia intra-
uerunt aquæ vſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtanria: quæ nõ *Pſal. 68.*
poſſunt intelligi de portione ſuperiori, hoc eſt intellectu & volũtare. ¶ Ex premiſſis ſequitur primò
quòd paſſio timoris moderata & otdinata fuit in Chriſto: quia ſicut triſtitia cauſatur ex apprehen-
ſione mali præſentis, ita & timor ex apprehenſione mali futuri. Vnde Marc. 14. Crepit tædere &
pauere. Licet quantum ad incertitudinem futuri euentus timor nõ fuerit in Chriſto, cùm omnia
futura videret. Nos autẽ aliquando nocte timemus ex aliquo ſonitu, ignorãtes quid hoc ſignificet,
& quid futurum ſit boni vel mali. De timore verò, vt eſt donum Spiritus ſancti, dictũ eſt quòd fuit
in Chriſto. Secũdò infertur quòd admiratio, quæ eſt paſſio appetitus iraſcibilis, & ſpecies timoris,
non fuit in Chriſto, inquantum homo, nec ſecundum ſcienriam beatam, nec ſecundum ſcientiam
infuſam: quia eùm admiratio nõ ſit niſi de aliquo nouo & inſolito ac ignoraro, & in Chriſto (vt ex
præmiſſis patet) nihil tale, quo ad ſcientiam beatam & infuſam, poſſet eſſe: ſequitur quòd in eo nõ
poterat eſſe admiratio. Quia tamẽ potuit in eo eſſe aliquid nouum & inſolitum quãtum ad ſcien-
tiam experimentalem: ſecundum hoc poterat in eo eſſe admiratio. Vnde Matt. 8. dicitur: Audiens
Ieſus verba Centutionis, miratus eſt &c. Aſſumpſit autem hãc paſſionem ad noſtram iuſtructio-
nem, vt doceret nos admirari debere quod & ipſe mirabatur. Nec mirabatur, ſic quòd fides Centu-
tionis eſſet aliquid magnum, quantum ad ipſum: ſed quia erat magna, quantum ad alios. Aliqui ex-
ponunt miratus eſt, hoc eſt ad modũ admirantis ſe habuit. Tertiò infertut, quod in Chriſto fuit ira
moderata. Vnde Io. 2. dieitur quod feeit quaſi flagellum de funieulis, & eiecit vendentes & emẽtes
de templo. Quartò ſequitur quod Chriſtus erat ſimul viator & cõprehenſor. Viator dicitur aliquis
ex eo quòd tendit in beatitudinem. Conprehenſor autem ex eo quod iam obtinet eam, iuxta illud:
Sic curtite vt cõprehendatis. & Phil. 3. Sequor, ſi quo modo comprehendam. Cùm ergo beatitudo
hominis cõſiſtat in anima & corpore, quo ad animam & portionem ſuperiorem (quæ dicitut mẽs,
quæ cõpræhendit intellectum & voluntatem) erat comprehenſor, quia videbat eſſentiam diuinã, *1. Cor. 9.*
& fruebatur ea. Quia tamen anima eius, quantũ ad portionem inferiorem, ſiue quantum ad ap-
petitum ſenſitiuum & ſenſus exteriores, qui ſunt corporales, erat paſſibilis, & habebat corpus paſ-
ſibile & mottale: ſequitur quòd erat viator. & ſic ſimul viator: & comprehenſor,

§. 5. DE PROPOSITIONIBVS CONCEDENDIS VEL NEGANDIS. PROPTER INCARNATIONEM.

AB omnibus doctoribus eatholieis hęc propoſitio (Deus eſt homo) eonceditut, ptopter illud
A quod dicitur Phil. 2. Qui cũ in forma Dei eſſet, exinaniuit ſemetipſum, formã ſerui accipiẽs, *3. p. q. 16. art. 1.*
in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. Ex quo habetur quod ille qui eſt in *Deus eſt*
forma Dei, eſt homo. Prætetea nomẽ ſignificãs formã in cõcreto, poteſt verificari de quolibet ſup- *homo.*
poſito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur aſ-
ſumpta ad eſſe perſonale filij Dei: igitur &c. Et quãuis ante incarnationis myſteriũ natura diuinã
& humana eſſent maximè diſtãtes: & tũc hęc propoſitio (Deus eſt homo) eſſet in materia remota.
Quia tamẽ pet incarnationis myſteriũ cõueniũt in vno ſuppoſito, cui neutra illarũ ineſt per acci- *Hæc propo-*
dens, ſed per ſe: ideo nunc hæc propoſitio (Deus eſt homo) eſſet in materia naturali, & prædicatur *ſitio, Deus*
homo de Deo per ſe, ſieut ſpecies de ſua hypoſtaſi & indiuiduo. Si dicatur quod omne quod ad- *eſt homo, eſt*
uenit alicui rei poſt ſuũ eſſe cõpletũ, eſt accidẽs: ſed natura humana eſt huiuſmodi, igitur &c. Dicẽ- *in materia*
dũ quod maior eſt vera, niſi illud quod aduenit, ex ſua natura aptũ natũ ſit per ſe ſubſiſtere, & pro- *naturali.*
ducere eſſe exiſtẽtię: vel ſi adueniat inhæſiuè: ſed nõ eſt ſic de natura humana, vt dictũ eſt. Quod e- *artic. 7.*
nim vni eſt ſubſtãtia, nulli eſt accidẽs, ſecũdũ Philoſ. Nec natura humana in Chriſto eſt inhæſiuè, *Homo eſt*
ſed quodam ineffabili modo. ¶ Eadem ratione hęc eſt vera, Homo eſt Deus. vnde Rom. 9. dicitur, *Deus.*
Ex quibus eſt Chtiſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia benedictus Deus in ſecula. ¶ Hæc *art. 3.*
autem Chriſtus eſt homo dominus, non eſt cõcedenda: cum hoc nomẽ, Chriſtus, à parte ſubiecti *Chriſtus eſt*
ſtet pro ſuppoſito, quod eſt eſſentialiter Deus & dominus: & ſi prędicaretur denominatiuè, dero- *homo domi-*
nus.

garetur vetitati vnionis. ¶ Hæc propoſitio: Deus eſt paſſus,crucifixus, & mortuus , ac ſimiles,in
ar.4.& 5. Deus eſt mortuus. quibus Deus prædicatur de proprietatibus hominis in concreto vel è conuerſo,ſunt concedendę.
quia(vt Damaſ.li.3.dicit)ea quę ſunt carnis idiomata(hoc eſt carnis proprietates)Deo attribuũtur,
dum Deus paſſibilis nominatur,& deus gloriæ crucifixus.deinde dicit, Deitatem quidem dicẽtes,
non nominamus ea quæ deitatis ſunt idiomata. Non enim dicimus deitatem eſſe paſſibilem , vel
creabilem,aut naturam humanam:quia nomina in concreto ſupponunt pro hypoſtaſi. Ideo dif-
ferenter poſſunt prædicari de his quæ pertinent ad vtranque naturam diuinam , ſicut hoc nomen,
Chriſtus,in quo intelligitur vngẽs diuinitas,& vncta humanitas, ſiue nomen det intelligere ſolùm
naturam diuinam , ſicut hoc nomen , Deus , vel filius Dei : ſiue nomen ſolùm ſignificat naturam
humanã,ſicut hoc nomen,homo,& Ieſus.Prædicta tamen nomina non prædicantur in abſtracto.
Et licet idem ſuppoſitum dicatur paſſibile & impaſſibile:non tamen ſequitur quòd oppoſita præ-
dicentur de eodem ſecundum idem, ſed ſecundum diuerſa. ¶ Hæc propoſitio,filius Dei factus eſt
ar.7.& 8. Filius dei factus eſt homo. homo,probatur catholica ex illo Io.1. Verbũ caro factum eſt,& ex eo quod ſcribitur in ſymbolo,
Et homo factus eſt. Vnumquodque enim dicitur factum,quod incipit prędicari de ipſo.ſed ſic eſt
de Deo,non enim conuenit ei prædicari de homine ab æterno,ſed ex tempore,igitur &c. Et licet
fieri hominem ſit fieri ſimpliciter in ſuppoſitis creatis,non tamen in ſuppoſito diuino.Ideo Deum
fieri hominem non eſt ſimpliciter Deum fieri.Fuit autẽ factus Deus homo,abſque ſui mutatione,
ſed non abſque mutatione creaturæ:ſicut nec creator. ¶ Eadem ratione hæc conceditur, Homo
Homo factus eſt Deus. factus eſt Deus,prout hoc participium,factus,determinat cõpoſitionẽ , vt ſit ſenſus, Homo factus
eſt Deus,hoc eſt factum eſt ita,vt homo ſit Deus. & ſub hoc ſenſu vtraque eſt vera: Homo factus
eſt Deus : & Deus factus eſt homo. Si verò hoc participium factus , aliter determinet , vel alium
ſenſum faciat , eſt neganda. ¶ Hæc propoſitio , Chriſtus eſt creatura , non eſt concedenda , cùm
hoc nomen , Chriſtus , ſtet pro ſuppoſito , quod eſt increatum : nec ſecundum D. Ambr. hæc,
art.8. Chriſtus nõ eſt creatura Chriſtus creatus. Nam ſicut D. Hier. ait , Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæreſis, & ca-
tholici cum hæreticis nec nomina debent habere communia , ne eorum errori fauere videantur.
Et quia Arriani Chriſtum dixerunt eſſe creaturam,& minorem patre,non ſolum ratione humanæ
naturæ,ſed etiam diuinæ: ideo non eſt abſolutè dicendum quòd Chriſtus ſit creatura , vel minor
patre, ſicut ſimpliciter dicimus Chriſtum paſſum &c.ſed cum determinatione, ſecundum naturã
humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationem venire poſſunt, an conueniant
parti vel toti,non attribuũtur toti ſimpliciter, hoc eſt ſine determinatione.nõ enim dicimus quòd
Æthiops ſit albus:ſed dicimus quòd eſt albus ſecundum dentes. Sic ad propoſitum , &c. quia de
creatura propter Arrianos poſſet eſſe dubium.Ideo nõ dicimus quòd Chriſtus ſit creatura.Et quia
quòd ſit paſſus non eſt dubium,igitur &c.Hæc eſt reſolutio Damaſce.in 3.lib.& ſic dicendum eſt
art 10. Chriſtus inquantum homo eſt creatura. de ſimilibus propoſitionibus.Hęc propoſitio reduplicatiua, Chriſtus inquantũ homo,eſt creatura,
poteſt diſtingui:quia ſi in reduplicatione reſumatur,ratione ſuppoſiti,eſt neganda, cum ſuppoſitũ
humanæ naturæ in Chriſto ſit increatum.Si verò reſumatur in exponentibus,ratione naturæ hu-
manæ,eſt vera,cum natura humana ſit creatura. & ſic ratione humanæ naturæ creatura conuenit
Chriſto,ſicut paſſio & mors. Sed quia in reduplicatione hoc nomen,homo,magis propriè tenetur
pro natura,quàm pro ſuppoſito, cũ ſumatur in vim prædicati:ideo eſt abſolutè cõcedenda. Si tamẽ
adderetur aliquid,per quod traheretur ad ſuppoſitum, eſſet propoſitio neganda , puta ſi diceretur,
Chriſtus ſecundum quod hic homo,eſt creatura:quia hoc pronomen(hic)demõſtrat ſuppoſitum.
¶ Hæc autem,hic homo incœpit eſſe,vel non fuit ab æterno,eſt eadem ratione neganda. Quia,vt
Heb.vl. dicit Apoſt. Chriſtus Ieſus heri & hodie , ipſe eſt in ſecula. Præterea terminus à parte ſubiecti ſtat
pro ſuppoſito,quod eſt æternum.Et ideo hæc propoſitio, Chriſtus incœpit eſſe,vel hic homo, de-
monſtrato Chriſto,incœpit eſſe,ſecundum ſententiã catholicæ fidei,ſecundum quam non poni-
mus in Chriſto niſi vnum ſuppoſitum , ſiue vnam hypoſtaſim aut perſonam, eſt ſimpliciter falſa:
quia hoc pronomen,hic, demõſtrat ſuppoſitum æternum,cuius æternitati repugnat incipere eſſe.
Nec obſtat quòd incipere eſſe cõueniat humanæ naturæ,quæ ſignificatur per hoc nomen,homo,
quia terminus in ſubiecto poſitus , non tenetur formaliter , hoc eſt pro natura , ſed pro ſuppoſito.
Et licet prædicta propoſitio eſſet vera,non eſt tamen ea vtendum abſque determinatione , ad eui-
tandum hæreſim Arrij. ¶ Hæc etiam propoſitio , Chriſtus ſecundum quod homo , eſt deus , eſt
ſimpliciter neganda: quia illud quod conuenit Chriſto ſecundum quod homo , conuenit cuilibet
ſuppoſito humano. Sed manifeſtè falſum eſt quemlibet hominem eſſe deum,igitur. Poſſet tamen
diſtingui,vt dictum eſt de hac, Chriſtus inquantum homo , eſt creatura. Idem dicendum de iſta,
Chriſtus , inquantum homo , eſt hypoſtaſis. ¶ Ex prædictis patet , quòd licet in Chriſto ſint duæ
naturæ , eſt tamen tantum vnum eſſe. vnde Athanaſ. Sicut anima rationalis & caro vnus eſt
homo : ita deus & homo vnus eſt Chriſtus. Secundò patet quòd hæc eſt vera, Chriſtus eſt ſub-
iectus patri,

iectus patri,quia intelligitur ſecundum naturam humanam. Et idem dicendum eſt de iſta, Pater eſt maior filio ſecundum naturam humanam , quæ determinatio adiungenda eſt propter rationem prædictam , ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Chriſtus eſt ſubiectus ſibiipſi, eſt diſtinguenda , eò quòd eſſe ſeruum aut ſubiectum , vel dominum , pertinet ad perſonam, & non attribuitur naturæ.

§. 6. DE VOLVNTATE CHRISTI.

A QVia ſuperius tractando de ſcientia Chriſti,ſufficienter de intellectu eius dictum eſt:reſtat de voluntate ipſius aliquid dicendum. Et in primis notandum duplicē in Chriſto fuiſſe volūta- *1.p.q.18.*
tē,vt ipſemet Chriſtus teſtatur dicens:Pater,non mea,ſed tua volūtas fiat. Vna voluntas eſt diuina, *art.1.*
alia humana,quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquando appetitus ſenſitiuus retineat no- *Luc.22.*
men voluntatis,pro quanto voluntas dicitur inclinatio.vnde Io.3.Spiritus vbi vult ſpirat.tamen in parte ſuperiori non eſt niſi vna potentia naturalis,quæ dicatur voluntas. Si verò volūtas accipiatur pro actu,oportet ponere in Chriſto ſecundum humanam naturam , duas voluntates , hoc eſt duas ſpecies actuum voluntatis. Volūtas enim humana fertur in finem & in media,& alio modo fertur in vtrumque ſimul. Nam fertur in finem ſimpliciter & abſolutè,ſecundum quod eſt ſecundum ſe quoddam bonum: circa media autem voluntas fertur & terminatur cum quadam collatione & comparatione,eò quòd medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur ſimplex voluntas,& à D.Tho.dicitur volūtas vt natura,& à Damaſ.dicitur thelſis. Secundus actus dicitur voluntas vt ratio,& à Damaſ.bouleuſis,hoc eſt conſiliatiua. Hæc autem diuerſitas actuum non diuerſificat potentiam,quia vterque tendit ad vnam rationem obiecti boni. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd Chriſtus ſecundum voluntatem ſenſualitatis quæ dicitur volūtas vt natura,poterat aliud velle,quod nolebat ſecundum volūtatem rationis,& etiam nolle, ac etiam aliud quod Deus volebat, Deus enim volebat quod Chriſtus dolores ac paſſiones ac mortē pateretur : & ſenſualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed ſecundum voluntatem conſiliatiuam ſiue vt ratio & in ordine ad finem,ſemper idem volebat quod Deus.quod patet ex hoc quòd dixit , Non quod ego volo,&c. Volebat enim ſecundum rationem,diuinam voluntatem impleri,quamuis aliud dicat ſe velle ſecundum quandam aliam eius voluntatem. Nec tamen propterea ſequitur quòd in Chriſto
fuerit contrarietas voluntatum,cùm non poſſit eſſe contrarietas,niſi oppoſitio attendatur circa idē *In Christo*
& ſecundū eandem rationē. Chriſtus autē non ſecundum eandē rationem volebat pati & calicē *non fuit*
transferri. Quia calicem trāsferri volebat ſecundum ſe, ſiue voluntate vt natura. Pati autē volebat *cōtrarietas*
in ordine ad finem,qui erat redemptio generis humani. Et ſic voluntas humana non fuit repugnās *voluntatū.*
voluntati diuinæ , ſed potius ſubiecta. Et agonia non fuit in Chriſto , quantum ad actum animæ rationalem,ſecundum quòd importat concertationem voluntatum ex diuerſitate rationum procedentem(hoc enim contingit propter debilitatem rationis,quæ non poteſt iudicare quid ſimpliciter ſit melius.quod in Chriſto nō fuit:quia per ſuam rationem iudicabat ſimpliciter melius eſſe, quòd per eius paſſionem voluntas Dei impleretur circa ſalutem humani generis. Fuit in Chriſto agonia quantum ad partem ſenſitiuam,ſecundum quod importat terrorem infortunij imminētis, vt Damaſce.dicit.

Ver. 1. DE ORATIONE CHRISTI. *In 3.lib.*

B CHriſtum pro ſe & aliis oraſſe , & eius orationē ſemper exauditā fuiſſe ex ſacris literis conſtat.
Habetur enim Luc.6. In illis diebus exiit in montē orare,& erat pernoctans in oratione Dei. *3.p.q.21.*
& Io.17.Pater clarifica filium tuum &c. Poſtea rogauit pro Apoſtolis, poſtremò pro his qui erant crediturí per verbum eorū in ipſum.& Ioan.11. Pater gratias ago tibi,quia audiſti me. Ego autem ſciebam quòd ſemper me audis. Fuit autem conueniens ipſum manifeſtè orare , vt nobis orandi
exemplū præberet. Poterat enim (vt D.Aug.ait) orare ſilētio , ſed ita patri voluit ſe exhibere pre- *Super Ioan.*
catorem, vt meminiſſet ſe noſtrum eſſe doctorē,& vt patrē recognoſceret authorem. Petebat pro ſe quantum ad naturam humanam,gloriam corporis,& etiam alia quę pertinebāt ad ſalutem aliorum. Licet enim ſecundū voluntatē diuinam potuiſſet facere quæ volebat,nō tamen ſecundū voluntatē humanā,cùm ſecūdum eam non haberet omnipotentiā. Ideo cōueniebat ei orare. Et quāuis nos nō oremus ea quæ ſcimus certo futura , vt quòd ſol cras oriatur , & Chriſtus omnia futura videret in verbo: Quia tamē videbat quædā eſſe fienda propter orationē ſuā:ideo nō incōueniēter petiit à Deo,quem ſemper contemplabatur. Et cùm oratio ſit petitio decentiū à Deo,& quędā explicatiu propriæ volūtatis apud deum,vt illā adimpleat.tunc oratio alicuius exauditur,cū voluntas eius impletur voluntas autē ſimpliciter hominis,eſt volūtas rationis: hoc enim abſolutè volumus, quod ſecundum deliberatam rationē volumus. Nā illud quod volumus ſecundū motum volūtatis ſimplicis,non ſimpliciter volumus,ſed ſecundū quid. Vnde talis voluntas magis dicenda eſt vel-
leitas, quàm abſoluta voluntas , quia ſcilicet homo hoc vellet , ſi aliud non obſtaret , Cum igitur *Ioan.17.*

Chriſtus ſecundum voluntatem rationis nil aliud voluerit niſi quod ſciuit Deum velle, cui ſemper ſe conformauit: ideo eius volũtas etiam humana ſemper fuit exaudita. Nec obſtat quòd orauit pro crucifixoribus, vt deus illis ignoſceret, quod tamen impletũ non fuit. Nec omnes qui crediderunt verbis Apoſt. fuerunt vnum cum eo: quia non orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eum: ſed pro ſolis prædeſtinatis. vnde dicebat: Pro his quos dediſti mihi. Quo ad tranſlationem verò calicis, quam petiit, & non obtinuit: dicendũ (ſecundum Hilar.) quòd ſi pet. illam orationem petierit, vt timor bibendi calicis eum vel alios martyres ſuæ paſſionis imitatores, non perturbaret, vel quod mors eum non detineret, obtinuit. Si verò intelligatur quod nõ biberet calicem mortis & paſſionis, vel ſecundum D. Hier. quod non liberet ipſum à Iudæis, nõ eſt factum quod petiit: quia ratio quæ petitionẽ expoſuit, nolebat vt hoc impleretur. & ſic intelligitur illud Pſal. Clamabo per diem & nõ exaudies. Hanc verò orationem propoſuit ad inſtructionem noſtram: volebat enim oſtendere ſuã voluntatem naturalẽ & motum ſenſualitatis, quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an ſecundum ſenſualitatem orauerit dicendũ quòd non, cùm oratio ſit eſſentialiter actus intellectus. Poteſt tamen dici quòd orauit ſecundũ ſenſualitatem, ad hunc ſenſum quòd eius ratio orando propoſuit id quod erat in appetitu ipſius ſenſualitatis ipſius, exprimendo affectum ſenſualitatis, tãquam ipſius aduocata, & hoc fecit vt nos de tribus inſtrueret: Primò vt oſtẽderet ſe veram humanam naturã ſuſcepiſſe cum omnibus naturalibus affectibns. Secũdò vt oſtẽderet quòd licet homini aliquid velle ſecũdum naturalem affectum, quod deus non vult. Tertiò, vt oſtenderet quòd homo debet proprium affectum ſubiicere diuinæ voluntati. vnde dixit, Verumtamen non ſicut ego volo, &c.

Ver. 2. DE SACERDOTIO CHRISTI.

1. 2. q. 21. art. 1. CVm proprium ſacerdotis ſit mediare inter deum & populum, quo ad tria: Primò inquantum C
diuina populo tradit. ideo dicitur Sacerdos, quaſi ſacra dans: Secundò inquantum preces pro
Heb. 5. populo offert. Tertiò inquantũ pro peccatis populi aliqualiter Deo ſatisfacit. vnde Apoſt. Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad deum, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis. & Chriſtus hæc tria fecerit, cõſequens eſt ipſum fuiſſe ſacerdotem. minor probatur: Quia primo per ipſum ſunt dona diuina collata, iuxta illud: Per quem (ſcilicet
2. Petri. 1. Chriſtum) maxima & precioſa nobis dona donauit: Secundò ipſe pro peccatis noſtris orauit, Pater
Matth. 27. ignoſce eis, quia neſciunt quid faciunt. Tertiò ipſe etiam genus humanum Deo reconciliauit, ſe-
Coloſſ. 1. cundum illud, In ipſo (ſcilicet Chriſto) cõplacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum recõciliare omnia. Ideo Apoſt. vocat eum pontificẽ, dicens: Habemus põtificem qui penetrauit cælos. Et quia Chriſtus ſecundum humanitatem habuit plenitudinem gratiæ & gloriæ, ideo angelis ma-
Heb. 4. ior: Sequitur quod excellentiori modo hierarchiam ſeu ſacerdotalem poteſtatem habuit, quàm angeli, quibus cõpetit poteſtas hierarchica, & qui ſunt medij inter deum & homines, vt D. Dion. ait. Ita quod ipſe ſacerdos, inquantum eſt medius inter Deum & populum, ſortitur nomen angeli,
Malach. 2. iuxta illud, Labia ſacerdotis cuſtodiũt ſcientiã, & legẽ requirent de ore eius: angelus enim domini exercituum eſt. vnde Mat. 4. dicitur quòd acceſſerunt angeli, & miniſtrabãt ei: & ſic Angeli fuerũt
Pſal. 7. miniſtri ſacerdotij Chriſti: licet ſecundũ paſſibilitatẽ carnis fuerit ab angelis minoratus. & ſecundũ hoc conformis viatoribus in ſacerdotio conſtitutis. ¶ Et quamuis in antiquo teſtamẽto alius eſſet legiſlator, alius ſacerdos (vt habetur Exo. 28.) Chriſtus tamen fuit legiſlator & ſacerdos: quia alij
Eſa. 33. particulares gratias habebant, Chriſtus verò tãquam caput, habuit plenitudinem gratiarum. vnde Eſa. Dominus iudex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter, ipſe veniet & ſaluabit nos. Nec obſtat quòd non traxit originem ex ſtirpe ſacerdotali: quia hoc fecit vt oſtenderet nõ eſſe omnino idem ſacerdotium, ſed differre, ſicut verum à figurali. Fuit autem Chriſtus non ſolùm ſacerdos, ſed etiã ſacrificium. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd illud quod Deo exhibetur ad hoc quòd ſpiritus hominis feratur in Deum, poteſt dici ſacrificium, quaſi inuiſibilis ſacrificij
Pſal. 50. (quod eſt ſpiritus contribulatus) ſignum. Indiget autem homo ſacrificio propter tria: Primò ad remiſſionem peccati, per quod auertitur à Deo. Ideo ſacerdos dicitur offerre ſacrificia pro peccatis. Secundò vt in ſtatu gratiæ conſeruetur, ſemper deo inhærens. vnde Leui. 3. habetur quòd offerebatur hoſtia pro ſalute offerentium. Tertiò ad hoc quòd ſpiritus hominis vniatur Deo. vnde & in
Leui. 1. veteri lege offerebatur holocauſtum, quaſi totum incẽſum. Hæc autem tria per Chriſti oblationẽ
Rom. 4. nobis aduenerũt. Nã primò peccata noſtra deleta ſunt, ſecundũ illud, Traditus eſt propter delicta noſtra. Secundò gratiam nos ſaluantem per ipſum recepimus, iuxta illud, Factus eſt omnibus ob-
Heb. 5. temperantibus ſibi cauſa ſalutis. Tertiò per ipſum perfectionem gloriæ adepturi ſumus ſecundum illud, Habentes fiduciam in introitum ſanctorum (hoc eſt in gloriam cæleſtẽ) in ſanguine Chriſti, qui initiauit vitã nouam. vnde ſequitur quod ipſe Chriſtus, inquantũ homo, nõ ſolùm eſt ſacerdos, ſed etiã verum ſacrificiũ, & hoſtia pro peccato, & hoſtia pacificorũ, & holocauſtum per paſſionẽ

& mortem

& mortem comparatã,non ad voluntatem occidentium,ſed ad voluntatem patientis,qui volun-
tariè ſe obtulit. Vnde Ioan.18.habetur quòd quærentibus Ieſum Nazarenum,reſpondit: Ego ſum.
Si ergo me quæritis,ſinite hos abire. Et quia effectus ſacrificij eſt emundatio & expiatio peccato-
rum,in quibus ſunt duo,ſcilicet culpa ſiue macula,& reatus pœnæ: culpa emundatur per gratiam
ipſius, & reatus pœnæ per ſatisfactionem, iuxta illud: Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per re- *Rom.3.*
demptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu,quem propoſuit Deus propiciatorem, hoc eſt reconciliato-
rem & ſatisfactorem: ſequitur quod ſacrificium Chriſti fuit emundatiuum culpæ, & expiatiuum
pœnæ. ¶ Chriſtus tamen(qui peccatum non fecit)non recepit effectum ſui ſacrificij: licet ſimilitu-
dinem carnis peccati ſecundum ſpeciem cum carne peccatorum habuerit, vnde in Epheſina ſy-
nodo legitur: Si quis dicit Chriſtum pro ſe obtuliſſe oblationem,& non magis pro nobis ſolùm(nõ
enim indiguit ſacrificio,qui peccatum neſcit) Anathema ſit. Licet poſſit dici quòd ſecũdum quid
participauit effectum ſacrificij ſui,ſcilicet quantum ad poſſibilitatem carnis. Ideo ſignanter Apoſt.
Heb.5.dicit,Qui in diebus carnis ſuæ,&c. ad eum qui poſſet eum ſaluum facere à morte. Et licet
oratio pertineat ad ſacerdotes, non eſt tamen eorum officio propria, cùm cuilibet conueniat pro
ſe & aliis orare,iuxta illud,Orate pro inuicem vt ſaluemini,& ſic oratio qua Chriſtus orauit pro ſe *Iaco.vlt.*
non erat actus ſacrificij. Alij verò ſacerdotes participant effectum ſacrificij ſui:non inquantum ſa-
cerdotes,ſed inquantum peccatores,ideo Leui. 16. dicitur quòd pontifex non ſolùm offerebat pro
aliis,ſed etiam pro ſeipſo,eo quòd peccator eſſet. quod non erat Chriſtus. Ideo figura non poteſt
adæquate veritatem. Non obſtat quòd Chriſtus per ſacrificium paſſionis & mortis ſibi meruit:
quia proprius effectus ſacrificij eſt, id quod ſequitur ex ipſo ſacrificio, & non ex deuotione offe-
rentis: Chriſtus autem non meruit gloriam ex vi ſacrificij, ſed ex deuotione: quia ſecundum chari-
tatem paſſionem humiliter ſuſtinuit. ¶ Sacerdotium Chriſti dicitur æternum. Vnde Pſalmi. Tu es *Pſal.110.*
ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Non quòd ſemper Chriſtus offerat ſacri-
ficium pro peccatis: ſed quia virtus ſacerdotij & ſacrificij Chriſti, quæ eſt cauſatio gratiæ, & dele-
tio reatus peccatorum remiſſorum, manet in æternum in ſanctis, ideo non eguit ſemel quolibet
anno offerre ſacrificium,ſicut ſacerdos Leuiticus. Sed æterna redemptione inuenta, & vna obla-
tione conſummauit,&c. ¶ Eſt præterea ſacrificium Chriſti ſecundum ordinem Melchiſedech, &
non ſecundum ordinem Leui. Quia ſacrificium legale ſiue Leuiticum erat figura ſacerdotij Chri-
ſti,non adæquans veritatem,ſed ab ea multum deficiens: Primò,quia non mundabat peccata: Se-
cundò,quia non ad perfectum ducebat: Tertiò, quia non erat æternum, ſicut ſacerdotium Chri-
ſti. Et ipſa excellentia ſacrificij Chriſti ad ſacerdotium Leuiticum fuit figurata in ſacrificio Mel-
chiſedech, qui ab Abraham decimas accepit, & in cuius lumbis Leui ſacerdos legalis decimatus
eſt. Et quamuis quãtum ad ipſam oblationem ſacerdotium legale expreſſius figuraret ſacerdotium
Chriſti, quàm ſacerdotium Melchiſedech, in quo ſanguis non effundebatur: tamen quantum ad
participationem, & effectus huius ſacrificij, in quo attenditur excellentia ſacerdotij Chriſti ad le-
gale ſacerdotium, expreſſius figurabatur per ſacerdotium Melchiſedech,qui obtulit panem & vi-
num,quæ(ſecundum D.Auguſt.)ſignificabant Eccleſiaſticam vnitatem,quam conſtituit partici-
patio ſacrificij Chriſti. Vnde etiam in noua lege verum Chriſti ſacrificium communicatum fuit
fidelibus ſub ſpecie panis & vini. Et ideo ſacerdotium Chriſti dicitur ſecundum ordinem Melchi- *Heb.7.*
ſedech, non quaſi principalioris ſacerdotis, ſed quaſi præfigurantis excellentiam ſacrificij Chriſti
ad ſacerdotium Leuiticum. Dicitur autem Melchiſedech ab Apoſtolo ſine patre & ſine matre ſi-
ne genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens: non quia iſta non habuerit, ſed
quia iſta de eo in ſacra ſcriptura non leguntur ſub hoc nomine. Et per hoc ipſum (vt Apoſt.dicit) *3.p.q.26.*
aſſimilatus eſt filio Dei qui in terris eſt ſine patre,& in cælis ſiue matre, & ſine genealogia,iuxta il-
lud: Generationem eius quis enarrabit? qui etiam ſecundum diuinitatem neque principiũ,neque
finem dierum habet. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quod Chriſtus,ſecundum quod homo, eſt mediator *1.Tim.2.*
Dei & hominum,vnde Ioan.1. Medius autem veſtrum ſtetit quem vos neſcitis, & Apoſt. Vnus eſt
mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Quia cum officium mediatoris ſit coniun- *2.Cor.15.*
gere & vnire eos, inter quos eſt mediator, cùm extrema vniantur in medio, quod perfectiſſimè
conuenit Chriſto, iuxta illud, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: ideo Chriſtus eſt
principalis mediator Dei & hominum, inquantum per ſuam mortem genus humanum Deo re-
conciliauit. Homines autem poſſunt dici mediatores minus principales & ſecundarij, ac etiam
miniſteriales, per interceſſionem & ſacramentorum adminiſtrationem. Et licet Spiritus ſanctus *Rom.8.*
interpellet pro nobis gemitibus inenarrabilibus: non tamen dicitur mediator, cùm non ſit homo,
ſicut Chriſtus,& ſic ſecũdum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus ſanctus in-
terpellare pro nobis effectiuè & cauſaliter,pro eo quòd orare & interpellare nos facit.

Ver. 3. DE ADOPTIONE DEI PER CHRISTVM.

3.p.q.23. Adoptio diuina & humana. Rom.8.

QVia Apoſtolus Epheſ. 6. dixit quòd Deus prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Chriſtum Ieſum in ipſum: ideo aliquid de ipſa adoptione dicendum eſt, & deinde de prædeſtinatione. Adoptio (vt hîc ſumitur) eſt liberalis admiſſio ad hæreditatem, per quam taliter admiſſus ſimilatur filio naturali, cui non liberaliter, ſed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autem dicitur id, ex quo aliquis eſt diues. Deus verò dicitur diues, inquantum ſeipſo fruitur & eſt beatus. Ideo cum Deus ſua bonitate admittit aliquos ad beatitudinem, dicitur eos adoptare. Adoptio autem diuina differt ab humana in duobus. Primò, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hæreditatem cœleſtem percipiendam, per quod facit adoptatum conformem imaginis filij ſui naturalis, iuxta illud, Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit cõformes fieri imagini filij eius, & ſequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidẽ Dei, cohæredes autẽ Chriſti. Filius autem naturalis (vt dictum eſt) non dicitur factus, ſed genitus. Homo verò non facit idoneum eum quem adoptat, ſed potius iam idoneum eligit adoptando. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, nõ accipit hæreditatem, niſi ipſe adoptans decedat, eo quòd bona corporalia & temporalia non poſſunt ſimul à pluribus ex integro poſſideri. Hæreditatem tamen ſpiritualem omnes adoptati ex integro accipiunt, & ſemper poſſident, abſque patris detrimento. Et quamuis homo in ſua natura conſideratus, non ſit extraneus à Deo, quantum ad bona naturalia, quæ per creationem recipit: eſt tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & gloriæ, & ſecundum hoc adoptatur. Et licet homines qui habent operari ad ſupplendam indigentiam, non adoptent, niſi in defectu filij naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere poteſt, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totam trinitatem: quia quamuis generare in diuinis ſit proprium perſonæ patris, tamen facere quemcumque effectum in creatis, eſt commune toti trinitati, propter vnitatem naturæ & eſſe, vnde Ioan.5. Quæcunque pater facit, hæc & filius ſimiliter facit. Licet autem ſit communis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio vt exemplari, & Spiritui ſancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, ſed ſolum hypoſtaſi & ſuppoſito, & adoptio ſit quædam filiatio, ſequitur quòd adoptio non attribuitur naturæ humanæ, ſed Chriſto, per eam tamen. Nec obſtat quòd in anima Chriſti ponimus gratiam habitualem, per quam nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Chriſto non facit de non filio filium adoptiuum: ſed eſt quidam effectus filiationis naturalis in anima Chriſti, iuxta illud, Vidimus gloriam eius quaſi gloriam vnigeniti à patre. Et quia Diuus Thomas poſt materiam adoptionis tractat de prædeſtinatione Chriſti, quæ materia non poteſt intelligi abſque notitia ſcientiæ & præſcientiæ Dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum eſt. A

§. 7 DE SCIENTIA DEI.

1.p.q.14.

CVm omnes perfectiones quæ ſunt in creaturis, ſint eminenter & nobiliori modo in Deo: & ſcientia ſiue certa cognitio ſui & aliorum ſit perfectio in nobis: neceſſe eſt dicere quòd Deus eminẽter habet certiſſimã ac chariſſimam cognitionẽ ſuiipſius, & omniũ eorũ quæ ſunt, fuerũt, & poſſunt eſſe, non ſolùm in cõmuni, prout conueniũt in ratione entis vel alicuius generis: ſed etiam in ſpeciali, vt ſunt ab aliis diſtincta, ac etiã futura contingentia, & omnia quæ ſunt in potentia obedietiali creaturę. De notitia ſuiipſius dicitur 1.Cor.2. Quæ ſunt Dei nemo nouit, niſi ſpiritus Dei. De notitia aliorũ habetur Heb.4. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, & in eodem quo ad ſpecialem notitiã, dicitur, Quòd pertingit vſque ad diuiſionẽ ſpiritus & animæ, cõpagúmque & medullarũ, & diſcretor cogitationũ & intentionũ cordis, & nulla creatura eſt inuiſibilis in conſpectu eius. Qui vocat ea quæ non ſunt, tã quam ea quæ ſunt. Et quòd cognoſcat mala habetur Prouer.15. B

1.p.q.14. ar.4.& 7.

Infernus & perditio corã eo. ❡ Eminentia ſcientiæ Dei ſuper noſtrã apparet in multis. Primò, quia in nobis eſt per ſpecies intelligibiles inhærentes, quæ ſunt qualitates: Deus autem nõ per qualitatem inhęrẽtem, ſed per ſuã eſſentiam, quæ eſt idea ſiue ſimilitudo diſtinctè repræſentãs omnia. Secundò quia noſtra cognitio eſt ſucceſſiua & diſcurſiua, & nõ eſt de futuris: ſed Deus vnico intuitu videt omnia præterita, præſentia, futura, & poſſibilia, datur ſimilitudo de homine exiſtẽte in turri altiſſima: videt omnes ambulantes, & tamen primi non vident ſequẽtes. Aduertendũ tamen quòd cognitio eorum quæ fuerũt, ſunt, & erunt, apud theologos dicitur ſcientia viſionis. Cognitio verò poſſibilium quæ nunquam erunt, dicitur ſcientia ſimplicis intelligentię. Tertiò, quia ſciẽtia Dei eſt copulata diuinæ voluntati, & cauſa rerũ quantũ ad eſſe naturale, & ſic habet Deus ſcientiã practicam, quamuis etiã habeat ſcientiã ſpeculatiuam. Sed ſcientia noſtra non eſt cauſa rerũ, ſed cauſatur à rebus. Quartò, quia ſcientia Dei eſt inuariabilis & infallibilis, quemadmodum eius ſubſtantia, noſtra autem eſt variabilis & defectibilis. Quintò, quia ſcientia noſtra eſt finita, ſciẽtia autem Dei infinita, cum comprehendat ſeipſum, qui eſt infinitus. ❡ Ex præmiſſis patet quòd in Deo non eſt

Scientia viſionis.

ponenda præſcientia nec præuiſio quo ad ſe, cum omnia ſimul videat in nunc æternitatis. Quia tamen noſter modus intelligēdi eſt per ſucceſſionem, ſiue per prius & poſterius, ideo dicimus quòd Deus ab æterno præſciuit lucem, antequam diceret, fiat lux. *Præſcientia non eſt in Deo.*

Ver. 1. DE COEXISTENTIA PRÆSCIENTIA ET CONTINGENTIA RERUM.

A QVia notitia coexiſtentiæ præſcientiæ Dei cum contingentia rerum plurimum ſeruit ad reſolutionem materiæ prouidētiæ, & prædeſtinationis, ac liberi arbitrij, & præceptorum Dei: ideo aliquid ſuper huiuſmodi breuiter dicendum eſt. Et in primis notandum quòd contingens dupliciter poteſt conſiderari: Vno modo in ſeipſo, ſecundum quod eſt iam in actu, & tunc non dicitur propriè contingens, neque ad vtrumlibet, quia iam eſt determinatum, quantum ad veritatem, ſiue propoſitio ex eo conflata eſt determinatæ veritatis: cum omne quod eſt, quando eſt (ſecūdum Philoſ.) neceſſe ſit eſſe, aliàs duo contradictoria eſſent ſimul vera. Et hoc modo contingens non conſideratur vt futurum, ſed vt præſens. Dicitur tamen contingens, eo quòd aliquando fuit contingens, & de hoc nulla eſt difficultas. Alio modo poteſt conſiderari contingens vt futurum, ſiue vt eſt in ſua cauſa, etiam ſi non exprimatur, & de hoc eſt difficultas an ſit determinatæ veritatis. Et dicēdum quòd ſi aliquo contingenti dato exprimatur futuritio: vt ſi dicatur, Antichriſtus eſt contingens futurū, vel eſt futurus: tunc cum iam ſupponatur futuritio, eſt determinatæ veritatis & neceſſarium ex ſuppoſitione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum eſt neceſſarium ex præſuppoſitione præſentialitatis, & ſic tales propoſitiones in ſenſu compoſito, ſiue vt ſunt modales de dicto, ſunt determinatæ veritatis: licet non in ſenſu diuiſo. ¶ Si verò conſideretur contingens præcisè, vt eſt in ſua cauſa proxima, abſque expreſſione alicuius determinantis ipſum: tunc dicitur contingens ad vtrumlibet: eo quòd cauſa ipſius ſe habet ad oppoſita, cum poſſit impediri, & non impediri, & de hoc generaliter dicitur quòd non ſubiacet alicui creatæ cognitioni, ſiue quòd excedit omnem intellectum creatum. Quia cum propoſitio dicatur vera vel falſa ab eo quod res eſt vel non eſt, ſiue in ordine ad propoſitionem de præſenti, de ineſſe ſibi correſpondentem veram vel falſam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter ſcire poteſt an tale contingens eueniet, vel non eueniet, ſiue an propoſitio de præſenti, & de ineſſe ex eo conflata, aliquando erit vera: quia ignorat an cauſa proxima impedietur à Deo, vel non, cum quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpiritus Dei, vel ille cui voluerit reuelare, vnde cognoſcere talia eſt ſolius Dei. Ideo Eſa. 41. dicitur: Annunciate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia dij eſtis vos. Et ideo quicunque cognoſcit effectum contingentem in cauſa duntaxat, non habet de eo niſi coniecturalem cognitionem. Ex quo ſequitur quod Aſtrologi nihil certò cognoſcere poſſunt, niſi ſuppoſita permiſſione diuina. Deus autem qui in æternitate ſua (quæ tota ſimul exiſtit, & omne tempus ambit) abſque ſucceſſione vnico intuitu omnia contingētia cognoſcit, non ſolùm vt ſunt in cauſis tantùm, ſed etiam prout vnumquodque eorum eſt, vel fuit, vel erit in actu ſuo, & poteſt cauſas impedire ſi velit, ac etiam non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionem. Et ideo ſi Deus aliquod contingens præuidit futurum, infallibiliter erit. Si non verò non præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter ſcientiam Dei contingens deſinit eſſe contingens. Quia de ratione contingentis eſt quod ſit à cauſa proxima: quæ impediri poteſt à prima. Et ideo non ſequitur, Deus præuidit hoc contingens futurum, ergo neceſſariò veniet, loquendo de neceſſitate ſimpliciter abſoluta: quia Deus vidit quòd contingenter ſiue impedibiliter eueniet: quia ipſe poteſt impedire. ¶ Pro reſolutione igitur materiæ & ſolutione argumētorū, ſciēdum eſt quòd neceſſarium ſiue propoſitio neceſſaria eſt duplex: quædā eſt ex ſuppoſitione, alia eſt ſimpliciter abſoluta, ſiue (vt dialectici dicunt) modalis, compoſita, & diuiſa. Propoſitio neceſſaria ex ſuppoſitione eſt, ad cuius poſitionem ſequitur alia neceſſitate conſequentiæ, quæ dicitur neceſſitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius poſitionē neceſſariò & infallibiter ſequitur quod moueatur, & hæc, Deus reuelauit Antichriſtum fore: ergo Antichriſtus infallibiter erit, ſimiliter, Sortes prædeſtinatus ſaluabitur, & Plato reprobatus damnabitur, quæ includunt duas propoſitiones, ad quarum primam in ſenſu compoſito neceſſitate conſequentiæ & infallibilitatis ſequitur ſecunda, & hæc neceſſitas non opponitur contingenti ad vtrumlibet. Et cauſa neceſſitatis talium prouenit ex eo quòd neceſſariū eſt alterū contradictoriarū eſſe verā & alterā falſam. Neceſſarium verò ſimpliciter eſt cuius cauſa proxima non ſe habet ad oppoſita: quia ſcilicet impediri non poteſt, & ſic ea quæ à Deo immediatè procedunt, vel quæ eius imperio per alias cauſas efficiuntur, ſiue neceſſaria abſolutè & ſimpliciter: & propoſitiones ex illis conflatæ, dicuntur neceſſariæ, & ſimpliciter & abſolutè: quia nō poſſunt eſſe falſæ, etiam dato antecedente falſo: vt, Sortes currit, ergo homo eſt animal, vel Deus eſt. Si enim ad impoſſibile ſequitur quodlibet, ſequitur etiam quòd ad falſum ſequi poteſt verum. Tales propoſitiones quæ nō poſſunt eſſe falſæ apud Theologicos, dicun-

1.p.q.14. art.13.

Gen.2.

Aſtrologi nihil certo cognoſcunt.

Propoſitio neceſſaria.

tur ſimpliciter & abſolutè eſſe neceſſariæ & æternæ veritatis. Et cauſa huius neceſſitatis prouenit ex ipſa rei eſſentia, ſiue natura, eo quòd cauſa quæ talem naturā creauit & ordinauit impediri non poteſt. Apud naturales verò propoſitio dicitur ſimpliciter & abſolutè neceſſaria, quando cauſa naturaliter impediri non poteſt, vt hæc propoſitio, Sol lucet, & aliæ huiuſmodi. ¶ Ex præmiſſis patet

Sap.12. primò, quòd contingentia rerum ſimul ſtat cum præſcientia Dei. Quia præſcientia Dei nihil imprimit in hominibus, ſicut nec viſio, qua Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit ſecundū modum & cōditionem naturæ quā mouet, iuxta illud, Diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt naturalia naturaliter, & libera liberè, & cōtingentia contingenter. Et ſic ſi ponatur voluntatem à Deo moueri, voluntas infallibiliter mouebitur, ex ſuppoſitione tamē. Non autē ſimpliciter, quia nihil eā neceſſitans in ea imprimitur, & ſic cōceduntur in ſenſu diuiſo ſequētes propoſitiones, prædeſtinatus poteſt damnari, & reprobatus poteſt ſaluari, & aliæ ſimiles, quæ ſunt falſæ in ſenſu cōpoſito. Ex his patet quòd licet ſcientia Dei practica ſit cauſa ſcitorum, non tamen ſcientia ſpeculatiua. Nec etiam ſciētia eius practica eſt cauſa neceſſaria, cùm per ſecundas cauſas ſecūdum modum earum cauſet. Et ſic generatio plantæ eſt cōtingens, propter cauſam proximam, quæ eſt motus ſolis, qui poteſt impediri. Si dicatur quòd cōditionalis, cuius antecedens eſt abſolutè neceſſarium, etiā cōſequēs erit abſolutè neceſſarium: ergo ſi Deus ſciuit hoc futurum, hoc erit, cū naturaliter & neceſſario ſciat omnia futura. Dicendum quòd quādo in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, conſequēs eſt accipiendum, nō ſecūdum eſſe quod in ſe eſt, ſed ſecūdum eſſe quod eſt in anima. Aliud enim eſt eſſe rei in anima, aliud in ſeipſa, puta ſi dicā, Anima intelligit aliquid, intelligendū eſt quòd illud eſt immateriale, ſecundum quod eſt in intellectu, & nō ſecūdū quod eſt in ſeipſo. Et ſimiliter ſi dicā, Deus ſcit aliquid futurum, ergo illud erit: conſequens intelligendum eſt prout ſubeſt ſcientiæ diuinæ, hoc eſt prout eſt in ſua præ-

Deus nihil futurū ſcit quo ad ſe. ſentialitate ſiue æternitate, quæ non ſubiicitur tempori, ſed ambit omne tempus, ideo Deus nullū contingens videt quo ad ſe, ſed ſolùm quoad nos, & quo ad noſtrū modū intelligendi; & ideo decipiuntur qui dicūt Deum videre aliquid futurū quo ad ſe, cum nō videat niſi quæ præſentia ſunt ſibi. Eā ob rem ſi videt in ſuo nūc æternitatis aliquid, nō ſequitur quòd videat illud in noſtro nūc, quod aliquādo eſt futurum, aliquādo præſens, aliquādo præteritum. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis cōueniunt, & de nobis dicūtur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quod plurimum diſtat à veritate, quod eſt bene notandum, & ſic prædictum cōſequēs eſt neceſſarium, ſicut & antecedens: quia omne quod eſt, quādo eſt, neceſſe eſt eſſe, & ſic prædictum antecedens non eſt abſolutè neceſſarium, ſed ex ſuppoſitione, ſuppoſito quòd Deus ſciuerit, & in ſenſu compoſito.

1.p.q.15. art.1. Ver. 2. DE IDEIS.

IDea Græcè, Latinè forma ſiue ſimilitudo dicitur, quia eſt principiū cognoſcēdi & operādi quæ cōueniunt Deo quoad alia à ſe, ideo dicitur idea, & exēplar aliorum, vnde Exo.25. Fac ſecundū exemplar quod tibi in mōte mōſtratum eſt. Sed cum Deus per ſuā eſſentiā ſit principium aliarum rerum, & nō ſuiipſius, ſequitur quòd eſſentia diuina nō dicitur idea, ſecundum quod comparatur ad ipſum Deum, ſed bene quo ad alia. Ideo poſſumus dicere diuinā eſſentiā eſſe ideā, ſiue ſimilitu-

In lib.83.q. dinem omnium aliarum rerum, vnde D. Aug. dicit, Tanta vis in ideis cōſtituitur, vt niſi his intellectis nemo ſapiens dici poſſit. Et quāuis diuina eſſentia nō ſit niſi vna in ſe, & dicatur idea inquantum eſt ratio vel ſimilitudo huius vel illius rei: quia tamen ſunt plures res intellectæ, ſequitur quòd ſunt plures ideæ ſiue ſimilitudines aut rationes intellectæ, cùm cuiuſlibet rei eſſentia diuina ſit ſimilitudo, & nobilius res ſint in ea quàm in ſeipſis. Quia in eſſentia diuina dicuntur creatrix eſſen-

c.7. de Di. No. tia. Et licet D. Dionyſ. dicat quòd Deus nō cognoſcit res ſecundū ideam extra ſe, intelligit de idea extra ſe exiſtente, ſiue accidentali, ſicut nos per ſpecies intelligibiles. Nec obſtat quòd nō ponūtur in Deo plures ſapientiæ aut artes, quæ ſunt principiū cognoſcēdi & operādi. Quia ſapientia & ars ſignificantur vt quo Deus intelligit: idea verò id quod Deus intelligit. Et quia malum in Deo eſſe non poteſt, ideo malum non cognoſcitur à Deo per propriā ideam, ſed per ideam ſiue rationem boni oppoſiti. Et cùm Deus eorum quæ non fuerunt, nec ſunt, nec erunt, non habeat ſcientiam practicam actu, ſed ſolùm virtute: ideo reſpectu eorum non eſt idea in Deo, ſecundum quod idea ſignificat exemplar ſiue principium operandi: eſt tamen ſecūdum quod idea ſignificat principium cognoſcendi. Notandum tamen quòd genera non poſſunt habere aliam ideam in eſſentia diuina ab idea ſpeciei: quia nunquam genus eſt niſi in aliqua ſpecie. Similiter etiam dicendum eſt de accidentibus, quæ inſeparabiliter concomitantur ſubiectum. Accidentia verò quæ ſuperueniūt ſubiecto, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quæ à principio concomitantur domum, ſed non omnia quæ ſuperueniunt domui iam factæ, vt ſunt picturæ, & alia huiuſmodi. Indiuidua, ſecundum opinionem Platonis, non habēt aliam ideam ab idea ſpeciei, tum quia ſingularia indiuiduantur per materiam quam ipſe Plato ponebat eſſe increatam (vt

quidam

quidam videntur opinati)& concauſam ideæ,tum quia intentio naturæ,conſiſtit in ſpeciebus,nec
particularia produeit,niſi vt in eis ſpecies ſaluetur. Sed prouidentia diuina non ſolùm ſe extendit
ad ſpecies,ſed etiã ad ſingularia:nec ponimus ideas extra eſſentiam diuinam & extra nos,ſiue ideas
ſeparatas à Deo & nobis,vt Ariſtot.dicit Platonem poſuiſſe.

§. 8. DE PROVIDENTIA DEI.

A PRouidentia, propriè accipiendo, eſt ratio ſiue cognitio & directio ſiue diſpoſitio ordinando- 1.p.q.22.
rum in finem,& præcipuè in finem vltimum: & eſt principalis pars prudentiæ, ad quam ordi ar.1.
nantur memoria præteritorum,& intelligentia præſentium,prout ex præteritis memoratis,& præ-
ſentibus intellectis coniectamus de futuris prouidendis. Prudentiæ autem proprium, ſecundum
Philoſo.eſt ordinare alia in finem reſpectu ſuiipſius, & ſic dicitur homo prudens,qui bene ordinat
actus ſuos in finem vitæ ſuæ, ſiue actus aliorum ſibi ſubditorum in familia,ciuitate, vel regno.ſe-
cundum quem modum dicitur Matth. 24. Fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit dominus
ſuper familiam ſuam.Prouidentia ponitur in intellectu, ſicut prudentia, ſupponit tamen volunta-
tem finis:nullus enim præcipit aut diſponit de agendis propter finem,niſi velit finem. Et per hunc
modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non ſolùm producit res ſecundum ſub-
ſtantiam,ſed etiam ordinat eas in finem ipſarum, vnde Sap.14. Tu pater gubernas omnia proui- 4 de conſo.
dentia,& D.Boet.dicit quòd prouidentia eſt ipſa diuina ratio in ſummo omnium principe conſti-
tuta,quæ cuncta diſponit.Diſpoſitio autem poteſt dici tam ratio ordinis rerum in finem,quàm ra-
tio ordinis partium in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent ſcilicet ratio ſiue cognitio ordi-
nis rerum in finem, quæ dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gu-
bernatio.Primum eſt æternum in Deo:Secundum eſt temporale:quia dicit relationem ad creatu-
ras exiſtentes.Nec obſtat quòd Philoſo.dicit prudentiam eſſe eorum, de quibus eubolia rectè cõ-
ſiliatur,& ſyneſis iudicat: ſed conſilium: cum importet inquiſitionem, non eſt in Deo, qui omnia
abſque diſcurſu ſimul videt: igitur,&c.Quia regula generalis eſt, quòd ea quæ poſſunt prædicari
de Deo & creaturis,quando dicuntur de Deo,intelliguntur remoueri ea quæ ſunt imperfectionis
quæ non remouentur,cùm dicuntur de creaturis. Et ideo licet cõſilium non ſit in Deo,prout im-
portat inquiſitionem, eſt tamen in Deo vt dicit terminum conſilij, qui eſt rectitudo iudicij, ad Ephes.1.
quam conſiliantes inquirendo perueniunt,vnde Apoſt.dicit, Qui operatur omnia ſecundum cõ- art.2.
cilium voluntatis ſuæ. ¶ Et cum Deus ſit cauſa omnium rerum, & ordinet ſiue diſponat omnia in
finem ſuum,ſequitur quòd omnia ſunt diuinæ prouidentiæ ſubiecta. Vnde Sap.8.de diuina ſapiẽ-
tia dicitur, Attingit à fine vſque in finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Et ſic apud Deũ ni-
hil eſt caſuale aut fortuitum,cum non ſit præter intentum. Nec eſt inconueniens quòd prouiſor
vniuerſalis permittat aliquem defectum in particulari,nec impediatur bonum totius vniuerſi ſicut
in particulari prouiſore,qui debet quantum poteſt omnem defectum vitare in eo cuius curam ge-
rit,vnde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularẽ:ſunt tamen
de intentione naturæ vniuerſalis, inquantum defectus vnius cedit in profectum alterius. Si enim
omnia mala impedirentur,multa bona deeſſent in vniuerſo. Non enim eſſet vita leonis,niſi eſſet
occiſio animalium:nec eſſet patientia martyrum,niſi permitteretur perſecutio tyrãnorum:nec ap-
pareret iuſtitia punitiua, ſi angeli & homines non fuiſſent permiſſi peccare. Et quamuis humana
prouidentia non ſe extendat ad ea quæ ex natura neceſſariò proueniunt (quia non eſt homo inſti-
tutor naturæ ſicut Deus(ideo Dei prouidentia ad omnia ſe extẽdit,etiam ad ea quæ ex natura ne-
ceſſariò proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitriũ, propter quod
ſunt domini ſuorũ actum:nõ tamen ſequitur quòd non ſubſint diuinæ prouidentiæ,ſed quod ſpe-
ciali modo ſubdantur, vt ſcilicet imputetur eis ad culpam vel meritum, & reddatur eis pœna vel
præmium. Et quantum ad hanc ſpecialem prouidentiam Apoſt.remouet à Deo curam de bobus.
¶ Notandum tamen quòd quantum ad rationem ſiue diſpoſitionem ordinis rerum in finem,
Deus immediatè prouidet omnibus:quia in ſuo intellectu habet rationem omnium, etiam mini-
morum, cùm cauſas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutem ad effectus illos producen-
dos, ideo oportet quòd ordinem cauſarum ad ſuos effectus in ſua ratione habuerit. Quantum ad
executionem verò prouidet, mediantibus cauſis ſecundis,& inferiora gubernat per ſuperiora, non
defectu virtutis,ſed propter abundãtiam ſuæ bonitatis, quæ tanta eſt quòd dignitatem cauſalitatis
etiam creaturis cõmunicat. Et licet nõ pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curã
gerere,propter defectum virtutis:quia pluribus intentus,&c. & ſi propter minima relinquere ma-
iora,deficeret:non eſt tamen cõtra dignitatem Dei,qui eſt infinitæ virtutis, quæ in hoc oſtenditur
quòd omnibus prouidet,nec impeditur,nec etiã per eius prouidentiã excluduntur cauſę ſecundę,
quæ ſunt executiones huius ordinis. Et quãuis D. Aug. dicat quòd melius ſit nobis non cognoſce- 1.Cor.9.
re mala & vilia, quàm ea cognoſcere: quia per eorum cognitionem impedimur à cognitione ali- art.3.

quorum meliorum, cum non poſſimus ſimul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit voluntatem in malum: hæc tamen non habent locum in Deo, ideo cognoſcit omnia bona & mala & quæcunque vilia. ¶ Notandum præterea quòd quamuis diuina prouidentia quibuſdam rebus neceſſitatem imponat, non tamen omnibus: Quia (vt Diuus Dion. ait) Corrumpere naturam non eſt diuinæ prouidentiæ: ſed videretur corrumpere vel peruertere, ſi ea quibus dedit liberum arbitrium, neceſſitaret. Et ſi ea quæ naturaliter proueniunt, ſuum non conſequerentur ef-

art.4. fectum & finem. Ideo Sap. 8. dicitur, diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt vnumquodque ſecundum

4.de Di.no. modum ſuæ naturæ ſcilicet naturalia naturaliter & ex neceſſitate, & libera liberè. Et ſic quædam diſponit neceſſariò, quædam contingenter, vnde reſultat quòd ordo diuinæ prouidentiæ eſt immutabilis: quia omnia infallibiter veniunt ſicut vult euenire. de his aliqua dicta ſunt, cùm de ſcientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1. DE PRÆDESTINATIONE ET REPROBATIONE IN GENERALI.

1.p.q.23. art.2. PRædeſtinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) eſt pars ſubiectiua ſiue ſpecies prouidentiæ. Et ſic eſt ratio ordinis ſiue diſpoſitio intellectualis naturæ in finem excedentem proportionem naturæ creatæ, hoc eſt in vitam æternã. Et ſic omnis prædeſtinatio eſt prouidentia, ſed non è conuerſo: quia diſpoſitio creaturarum irrationabilium & inſenſibilium prouidentia dici poteſt, & non prædeſtinatio. Similiter reprobatio, hoc eſt diſpoſitio ad pœnam æternam, & prouidentia, & tamen non eſt prædeſtinatio. Ex quo apparet quòd prouidentia in ordine ad intellectualem naturam diuiditur in prædeſtinationem & reprobationem, & ſic prædeſtinari

Rom.9. & reprobari conuenit duntaxat angelis & hominibus. Et ſicut dictum eſt quòd prouidentia pertinet ad intellectum, ſuppoſito actu voluntatis, ſic etiam prædeſtinatio, quæ includit propoſitum dandi vitam æternam. Vnde Apoſt. Vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret. Ex quo videtur ſumi differentia inter prædeſtinationem & præſcientiam. Nam hæc dictio, præſcientia, quantum eſt ex ſuo modo ſignificandi, non importat actum voluntatis, ſicut hæc dictio, prædeſtinatio. Et quia videmus in nobis actum volũtatis ſequi actum intellectus, & ſcientiam præcedere prouidentiam: ſic dicimus præſcientiam Dei præcedere prædeſtinationem, & eſſe communiorem ea: quia attribuimus Deo præſcientiam irrationabilium, & non prædeſtinationem, reſpectu illorum. Et in intellectuabilibus creaturis prædeſtinatio prærequirit præſcientiam. Prius enim, ſaltem ordine naturæ, cognoſcitur res aliqua & finis ac medium, quàm diſponatur in finem, & ideo dicimus præſcientiam præcedere prædeſtinationem, iuxta illud Rom. 8. Quia præſciuit, hos & prędeſtinauit, &c. & pari ratione præſcientia præcedit reprobationem ſiue odium Dei. Et non loquimur hic de præſcientia meritorum vel demeritorum, quæ non æqualiter ſe habet ad prædeſtinationem & reprobationem, vt poſtea dicetur: Sed de præſcientia Dei, abſtrahendo ab his ſcilicet meritis & demeritis, pro præuiſione rei & finis abſolutè, & hæc præſcientia eodem modo ſe habet ad prædeſtinationem & reprobationem. Ad horum euidentiam ſciẽdum eſt quòd in nomine prædeſtinationis multa includuntur ſcilicet præſcientia & prouidentia, quæ ſunt ſuperiora, & electio, quod eſt vnum concomitans, & conſequentia, quæ ſunt vocatio, iuſtificatio, & glorificatio, quæ ordinatè ſe habent, ſicut diximus de præſcientia, prouidentia, & prædeſtinatione.

Multa in prædeſtinatione includuntur. Nam primò intelligimus electionem, ſecundò vocationem, non quamcunque, quia vt habetur Matth. 10. Multi ſunt vocati, pauci verò electi: ſed vocationem ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ, hoc eſt vocationem efficacem. Tertiò intelligimus iuſtificationem ſiue gratiæ collationem, ex qua in his qui ſubiecti ſunt peccatis, ſequitur peccatorum remiſſio. Quartò magnificationem, quæ dicitur continuatio meritorum, ſiue perſeuerantia in bono, vel ſaltem non interrupta, vt in paruulis baptizatis ante vſum rationis decedentibus. Poſtremò intelligimus glorificationem, ſiue gloriæ & vitæ æternæ collationem, quæ eſt terminus prædeſtinationis, & ſecundum hæc debent intelligi verba Apoſt. Rom. 8. Nam quos præſciuit, &c. In reprobatione verò non tot includuntur, ſed ſequentia: Præſcientia ſimplex & abſoluta, de qua dictum eſt, & prouidentia tanquam priora & ſuperiora, poſtmodum permiſſio cadendi in peccatum, poſtremò deputatio ad pœnam æternam, quæ eſt terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia promiſſorum ſciendum eſt quòd non intendimus ponere prioritatem aut poſteritatem in Deo, ſed ſolum ſecundum noſtrum modum intelligendi. Scimus enim Deum ab æterno & in ſua æternitate antequàm quicquam faceret, omnia præſciuiſſe vnico actu ſemper eodem modo permanente, qui eſt ſua eſſentia: & ea quæ non erant futura ſciuiſſe ſolum ſpeculatiuè, vt in potẽtia ſua. Et hanc ſcientiam (vt dictum eſt) vocamus ſimplicis intelligentiæ, ſiue ſpeculatiuam tantùm, eò quòd non habeat compoſitionem voluntatis ſiue voluntatem annexam. Ea verò quæ futura erant, præſciebat, & eorum habebat non ſolũ ſcientiam ſpeculatiuam, ſed etiam practicam, quæ habet voluntatem

annexam

annexam ea exterius producendi pro inſtanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exemplar.& ſic abſque Dei mutatione facta eſt mutatio in creaturis, quando productæ ſunt, quæ prius non erant. Hæc dicitur ſcientia viſionis, quia omnia ſimul videt præſentia in ſuo nunc æternitatis:& quo ad nos dicitur præſcientia & præuiſio, eò quòd priuſquam tempus eſſet, præſciret & præuideret. Imaginamur enim Deum in ſuo nunc æternitatis inter alia vidiſſe intellectuales creaturas ex ſua gratia capaces ad finem ſupernaturalem, & accepiſſe certum numerum illarum tam ex angelis, quàm hominibus, & per voluntatem propoſuiſſe eas ordinare ad illum finem, & media conducentia eis dare: deinde eas in tempore productas eſſe, & ſic poſtmodum vocaſſe, iuſtificaſſe, magnificaſſe, ac glorificaſſe. Aliam verò multitudinem tam hominum quàm angelorum in eodem nunc æternitatis poſt præſcientiam ſpeculatiuam ipſorum præſciuit ſingulos illorum, vel gratiam oblatam non accepturos, vel ea malè vſuros. & ideo propoſuit eis dare pœnas æternas; propter eorum demerita: deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permiſit, in multa patientia ſuſtinens vaſa iræ apta in interitum, & tandem eos perſeuerantes in malitia vſque in finem vitæ, ſuppliciis deputauit æternis, quæ ſunt terminus & finis reprobationis. Quòd autem Deus aliquos prædeſtinauerit, probatum eſt. Quòd verò aliquos reprobauerit, Malach. teſtatur, Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. & Apoſt. Cum nondum nati fuiſſent, &c. & alibi dicit, Ne quis fornicator aut prophanus vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primogenita ſua. Scitote enim quoniam poſtea concupiuit hæreditare benedictionem, & reprobatus eſt. Non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiuiſſet eam. Et non intelligitur principaliter de benedictione aut ſeruitute temporali, ſed ſpirituali. Nam Eſau fuit maior in bonis tẽporalibus quàm Iacob: imò Iacob dixit ſe ſeruum Eſau, & miſit ad eum munera. Ad prouidentiã enim vniuerſalis prouiſoris pertinet, aliquos defectus permittere in his qui ſuæ prouidentiæ ſubduntur propter maius bonum. Et ſic reprobatio includit actum voluntatis.ſ. voluntatem permittendi cadere in culpam, & inferendi dãnationis pœnam pro culpa. Nec propter hoc cauſa reprobationis eſt cauſa damnationis, ſicut prædeſtinatio eſt cauſa ſalutis, cùm permiſſio peccãdi nil ponat in peccante, ſicut iuſtificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei ſubtrahit aliquid de potẽtia reprobati. Nec reprobatus eſt impoſſibilitatus adipiſci gratiam, impoſſibilitate abſoluta, ſed ex ſuppoſitione, quæ non tollit libertatem. Nec obſtat quod dicit Sap. Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: Quia intelligitur quantum ad eſſe naturale, & non quãtum ad beatitudinem. Et licet velit omnes homines ſaluos fieri, voluntate antecedente, quod non eſt ſimpliciter velle: non tamen voluntate conſequente, quia dicitur ſimpliciter velle. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò, quòd prædeſtinatio non eſt in prædeſtinatis, ſicut nec pręſcientia aut prouidentia in rebus prouiſis, ſed eſt ſolùm ratio in intellectu prouiſoris. Licet executio prouidentiæ & prædeſtinationis, quæ dicitur gubernatio & prædeſtinatio paſſiua, ſit in rebus gubernatis & prædeſtinatis paſſiuè, & in gubernante & prædeſtinante actiuè. Et ſic vocatio, iuſtificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædeſtinatis. Reprobatio etiam actiua nihil ponit in reprobatis, ſed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, ſed non quo ad permiſſionem peccandi. & ideo non neceſsitare ad peccandum, licet reprobati infallibiliter peccent. Prædeſtinatio enim aut reprobatio actiua non ponit in Deo actionem realem ad extra, ſicut executio illius. ¶ Secundò ſequitur quòd prædeſtinatio electorum eſt certa & infallibilis. non tamen ſequitur quòd prædeſtinatus abſoluta neceſsitate ſaluetur, ſed ſolùm neceſsitate infallibilitatis, & ex ſuppoſitione, quæ neceſsitas non opponitur contingentiæ, vt dictum eſt. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, poteſt nunc: ſed potuit non prædeſtinare Petrum, ergo & nunc poteſt. Dicẽdum quòd maior huius ſyllogiſmi eſt vera, abſolutè loquendo. Sed minor eſt falſa cum concluſione, quia ſupponit id quod iam prædeſtinatum eſt, poſſe non prædeſtinari, quod eſt falſum in ſenſu compoſito: quia cùm prædeſtinatio includat voluntatem Dei, quæ eſt immutabilis, & Deum velle aliquid creatum ſit neceſſarium ex ſuppoſitione: igitur, &c. Et quãuis ille qui prædeſtinatus eſt, poſsit abſolutè mori in peccato, nõ tamẽ ſuppoſita prædeſtinatione. Nec obſtat id quod D. Aug. ſuper illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam, dicit: Alius non eſt accepturus, niſi iſte perdiderit: ergo prædeſtinatio non eſt certa, poſtquàm perdi poteſt corona gloriæ. Quia corona dicitur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædeſtinatione ſimpliciter abſoluta: & hanc nemo poteſt perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo poteſt corona eſſe alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prædeſtinatione ſecundum præſentem iuſtitiam. quia ſi tunc cùm gratiam habet moreretur, infallibiliter ſaluaretur: tamen hanc coronam & gratiam poteſt quis amittere per ſequẽs peccatum mortale. Alius autem illã coronã amiſſam dicitur accipere, inquãtum loco eius qui cecidit in peccatum, ſubrogatur, ſecundum illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis, ſicut loco angelorũ malorũ ſubſtituti ſunt homines,

Malach.1. *Rom.9.* *Heb.12.* *Gen.32.* *Sap.1.* *1.Tim.2.* *art.4.ad 5.* *art.6.* *Apoc.3.* *Prædeſtinatio abſoluta.*

& in locum Iudæorum Gentiles. Subſtitutus autem in ſtatum gratiæ quantum ad hoc coronã accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in æterna vita gaudebit. Et quemadmodũ dictum eſt de prædeſtinatione quòd eſt duplex. ſ. abſoluta, & ſecundum præſentem iuſtitiam: ſic dicendum eſt de

Numerus prædeſtinatorum. reprobatione. ¶ Notandum quòd licet numerus prædeſtinatorum vel etiam reprobatorum, ſecũdum præſentem iuſtitiam non ſit certus & determinatus pro omni tempore (quia poteſt augeri

Pſal. 68. & minui, ſecundum illud Deuter. 1. Dominus noſter addat ad hunc numerum multa milia. & Pſal. Deleantur de libro viuentium, &c. licet aliqui exponant, ſecundum opinionem hominum.) numerus tamen prædeſtinatorum & reprobatorum abſolutè eſt certus & determinatus: ſic quòd augeri vel minui non poteſt, vt D. Aug. dicit. Sed numerus ille & ratio eius ſoli Deo eſt cognitus,

In lib. de Nat. & Gra. vt D. Greg. in quadam oratione ait, Deus cui ſoli cognitus eſt numerus electorum in æterna fœlicitate locandus. Et quamuis aliquibus ſanctis ex priuilegio ſpeciali prædeſtinatio ſit reuelata (vt dicitur communiter de D. Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod ſcriptum eſt Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorum nomina Apoſt. dicit eſſe ſcripta in lib. vitæ.) non tamen conuenit, quòd prædeſtinatio communiter reueletur omnibus. Quia ſi ſic, illi qui non ſunt prædeſtinati deſperarent, & ſecuritas prædeſtinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege non poteſt reuelari cum in lege habeamus præceptum de ſpe, quod impleri non poſſet ab eo qui ha-

1. p. q. 24. art. 1. beret certam reuelationem de ſua damnatione. ¶ Et quia prædeſtinati, ſecundum Apoſto. ſcripti ſunt in libro vitæ, ſciendum eſt quòd Liber vitæ metaphoricè dicitur de Deo. Et ſecundum D. Aug. in lib. de Ciui. Dei, Liber vitæ eſt ipſa diuina prædeſtinatio, ſiue ipſa Dei notitia, qua firmiter retinet ſe aliquos prædeſtinaſſe ad vitam æternam: & ſic eſt nomen eſſentiale, quod tamẽ quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem ſimilitudinẽ cum proprio filij, quàm cùm proprio patris aut ſpiritus ſancti: quia proprium filij eſt eſſe à patre per modum intellectus: ita etiam liber importat quòd ſit ab alio ſcriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apo. 21. Non introibit in illam niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet

De numero reprobatorum. dici liber mortis, cùm liber mortis in ſacris literis non inueniatur, ſicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam ſpecialem rationem ſcientiæ. ſ. approbationis, quàm non habent mali: ſed de illis Deus habet ſpecialem ſciẽtiam ſimplicis notitiæ, quæ eſt communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reprobatorum, licet quo ad angelos ſit minor quàm prædeſtinatorum, cùm ſolùm tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoc. 12. in hominibus tamen maior eſt numerus reproborum quàm prædeſtinatorum, vt patet ex illo Mat. 20. Multi ſunt vocati, pauci verò electi. & Mat. 7. Lata & ſpacioſa eſt via quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrant per eam. Anguſta eſt porta & arcta via quę ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam.

1. p. q. 22. art. 5.

Ver. 2. DE CAVSA PRÆDESTINATIONIS ET REPROBATIONIS.

CVm prædeſtinatio & reprobatio actiua ſint idem, ſecundum rem, cum eſſentia diuina, quæ A nullã cauſam habere poteſt, cùm ſit infinita, & primũ ens: manifeſtum eſt prædeſtinationẽ & reprobationẽ ex parte actus non habere cauſam, niſi fortè dicatur quòd bonitas Dei ſit cauſa prædeſtinationis aliquorũ, & reprobationis aliorũ, ſicut creationis. Quia conueniens eſt quòd diuina bonitas, quę in ſe vna eſt, multipliciter reprę ſentetur in rebus creatis, præmiando & puniẽdo. Hãc

Rom. 9. Super Ioa. rationem dat Apoſt. dicens, Volens Deus oſtendere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriã, & hos reprobauit, non habet aliam cauſam vel rationem, niſi diuinam voluntatem. Vnde D. Aug. dicit, Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, ſi non vis errare. Ideo Matt. 20. dicitur agricolis murmurantibus de denario diurno conuento: Tolle quod tuum eſt & vade. An non licet mihi facere quod volo? &c. Nec etiam prædeſtinatio habet cauſam ex parte prædeſtinati, ſi accipiantur omnes effectus eius ſimul: quia vocatio & iuſtificatio quæ fit per gratiam ex parte prædeſtinati, non habet pro cauſa præſcientiam meritorum, neque ſubſequentium, neque etiã

Rom. 9. præexiſtentium, in alia vita, vt Orig. videtur dixiſſe, ponens omnes animas ſimul creatas, & ſecũdum diuerſitatem ſuorum operum diuerſos ſtatus eas ſortitas in hoc mundo, & diuerſis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apoſt. cùm nondum nati fuiſſent, aut aliquid egiſſent boni vel mali, nõ ex operibus, ſed ex vocãte dictũ eſt, &c. Neque merita in hac vita ſunt cauſa, vt Pelagiani voluerũt dicentes quòd initium benefaciendi eſt ex nobis, & conſummatio à Deo. Et ſic dicunt ex hoc contingere quòd alicui datur prędeſtinationis effectus, qui eſt gratia, & non alteri: quia vnus ini-

2. Cor. 3. tium dedit ſe pręparando, & non alius. Sed contra hoc eſt quod dicit Apoſt. Non ſumus ſufficiẽtes ex nobis quaſi ex nobis, aliquid cogitare: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Neque pręſcientia meritorum ſequentium eſt cauſa prædeſtinationis, ſic quòd Deus prædeſtinauerit ſe daturum alicui gratiam, quia ſciebat ipſum accepturum eam, & ea bene vſurum: & nõ alteri, quia præſciebat ipſum vel non accepturũ, vel ea non bene vſurũ. Sicut rex qui militi dat equũ, ſciẽs eũ

acceptu

acceptutum,&c. Sed contra hoc eſt quòd effectus non poteſt eſſe cauſa ſuiipſius. Prædeſtinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternam, vt auxilium ſpeciale, quod dicitur vocatio, eſt à Deo. Ideo non poteſt eſſe cauſa. Vnde Apoſt. dicit, Et qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Si ergo ex operibus, iam non ex gratia. Et Rom. 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Vnde dictum eſt quòd prima gratia *Rom.4.*
non cadit ſub merito. Si autem accipiantur effectus prædeſtinationis in particulari, nihil prohibet aliquem effectum prædeſtinationis eſſe cauſam & rationem alterius, poſteriorem quidem prioris, ſecundum rationem cauſæ finalis & ſic collatio gloriæ poteſt dici cauſa finalis boni vſus gratiæ. Priorem verò effectum poſterioris, ſecundum rationem cauſæ meritoriç, quæ reducitur ad diſpoſitionem materiæ, vt augmentum gratiæ, & gratia ipſa eſt cauſa gloriç. Vnde Rom. 6. dicitur, Gratia Dei vita æterna. & ſi aliqui doctores ſancti videantur dicere prædeſtinationis eſſe cauſam, ſic intelligendi ſunt, & non ſecundum totum ambitum effectuum prædeſtinationis. Si allegetur D. Aug. in oppoſitum, dicendum quòd ſe retractauit. Nec obſtat quod dicitur 2. Tim. 2. Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prędeſtinationis, qui eſt corona gloriæ. Non obſtat pariter quod habetur. 2. Pet. 1. Quapropter fratres ſatagite vt certam veſtram vocationem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. ſic enim aliquando miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnũ domini & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Quia per illa verba haberi non poteſt quòd electio fuerit propter bona opera ſequentia: ſed quòd per perſeuerantiam in bonis operibus, prædeſtinatio quæ immobilis eſt, quadam certitudine coniecturali nobis certa oſtendatur. ¶ Circa reprobationem tamen notandum eſt, quòd ſi accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui eſt pœna æterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipſe non eſt cauſa, ſed ſolum liberum arbitrium. Iuſtitia enim diuina pœnas non meditatur ante peccatum. Quia ſi meditaretur & intenderet, videretur ex conſequenti intendere peccatum, cum ſine peccato pœnas infligere non poſſet, ſaltem in ratione pœnæ, licet bene in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeò indiget laude noſtra, vt vindictam ſtatuat ante peccatum, qua ſtatuta oporteat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo poſito non videtur peccatum imputandum ei qui Dei ordinationem peccando implet. Quòd autem non ordinauerit peccatum, apparet ex eo quòd ſuſtinuit vaſa iræ in multa patientia. Cùm igitur peccatum à Deo eſſe non poſſit, neceſſe eſt quòd ſit à peccante. Et ideo reprobatio habet cauſam in reprobato. ſ. demerita, ad quæ ſequitur manifeſtatio iuſtitiæ diuinæ punitiuæ. Gratia verò & auxiliũ ſpeciale, quo homo ad gratiã vocatur, qui eſt primus effectus prædeſtinationis, nõ eſt ab ipſo homine, ſed à Deo, qui gratis vocat & gratis impartitur. Ideo prædeſtinatio nõ habet cauſam in prædeſtinato. Et quãuis permiſſio peccati ſit à Deo, quia tamen illa nihil ponit in peccatore, nec tollit liberũ arbitrium: ideo peccatũ eſt omnino à peccante, & non à Deo: & per conſequens non eſt ſimilis ratio de cauſa reprobationis & prædeſtinationis, quæ quantum ad omnes effectus poſitiuos, non habet cauſam in prædeſtinato, ſicut reprobatio, quæ non habet niſi duos effectus poſitiuos in reprobato. ſ. peccatũ & pœnam æternam: peccati liberum arbitrium eſt cauſa, & peccatum eſt cauſa pœnæ æternæ. Et non habere cauſam in prædeſtinato non repugnat diuinæ miſericordiæ, imò eam magis manifeſtat. Reprobationem autem non habere cauſam in reprobo repugnat diuinæ iuſtitiæ, quæ in reprobatione & reprobatis manifeſtatur. Vnde Oſeas dicit, Perditio tua ex te Iſrael, &c. Nec ob- *Oſea 13.*
ſtat illud Apoſt. O homo tu quis es qui reſpondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe fin- *Rom. 9.*
xit: Quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidẽ vas in honorem, aliud verò in contumeliã? &c. Quia per hæc verba Apoſt. volebat innuere, quòd ſi Deus ex ſua poteſtate prædeſtinaſſet aliquem ad gloriam, & aliquem reprobaſſet ad tormenta, non haberet rationem pœnæ abſque culpa præuia, ſed ſolùm pœnalitatis: nec poſſet homo conqueri de Deo, neque reſpondere, non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus. q. d. ſi talis non poſſet de Deo conqueri, multò minus poteſt homo conqueri, ſi vaſa contumeliæ, hoc eſt peccatores propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœnã æternã. Non obſtat pariter exemplum allegatum de Eſau & Iacob, in quibus quãtum ad opera & cauſas videntur æquari prædeſtinatio & reprobatio. Poteſt enim dici quòd non eſt par ratio, propter repugnantiam prædictam. Non obſtat inſuper quòd de paruulis allegat D. Aug. Quia quòd vni applicetur ſacramentum baptiſmi, eſt ex diuina miſericordia: quòd autem alteri non applicetur, eſt ex diuina iuſtitia, propter peccatum originale. ¶ Notandum præterea quòd prędeſtinatio iuuari *1.p.q.23.*
poteſt precibus ſanctorum. Vnde Iſaac rogauit pro Rebecca vxore ſua, & Deus dedit ei conce- *art.8.*
ptum. Ex illo autem conceptu natus eſt Iacob, qui fuit prædeſtinatus, qui non fuiſſet, niſi oratio *Gen.25.*
Iſaac præceſſiſſet. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd in prædeſtinatione duo ſint conſideranda. ſ. ipſa ordinatio diuina, & effectus ſiue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo

prædeſtinatio iuuatur precibus ſanctorum. Non enim precibus fit, quòd aliquis prædeſtinetur à Deo. Quantum ad ſecundum verò dicitur prædeſtinatio iuuari precibus ſanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidentia (cuius prædeſtinatio eſt pars) non ſubtrahit ſecundas cauſas: ſed ſic prouidet effectibus, vt etiam ordo cauſarum ſecundarum ſubiaceat diuinæ prouidentiæ. Ita *Prædeſtinatio iuuatur.* etiam prædeſtinatur à Deo ſalus alicuius, vt etiã ſub ordine prædeſtinationis cadat quicquid hominem promouet ad ſalutem, vt orationes propriæ aut aliorum, aut aliquid huiuſmodi, quæ dicũtur auxilia, ſine quibus quis ſalutem non conſequeretur. Vnde D.Greg. ait, Obtineri nequaquam poſſunt quæ prædeſtinata non ſunt: ſed ea quæ ſanctorum precibus obtinentur, ſic prædeſtinata ſunt vt eorũ orationibus obtineantur. & idem dicendum de eleemoſynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo prædeſtinati debent conari ad orandum & benefaciendũ, quia per huiuſmodi effectus prædeſtinatio certitudinaliter impletur. Ideo D.Pet. dicebat: Satagite vt per bona opera vocationem *1 Pet.1.* veſtram certam faciatis. Nec tamen ſequitur quòd ſi per creaturas prædeſtinatio non poſſit impediri, quòd etiam non poſſit iuuari: quia ſecundæ cauſæ non poſſunt egredi ordinem cauſæ primæ & vniuerſalis, ſed ipſum ordinem exequuntur. Ideo non poſſunt impedire, ſed iuuare: non principaliter, ſed ſecundariò & quodam modo inſtrumentaliter. Eam ob rem repellendi ſunt illi qui propter certitudinem prædeſtinationis dixerunt ſuperfluas eſſe orationes, vel quicquid aliud fiat ad ſalutem humanam conſequendam, his factis vel non factis prædeſtinati conſequentur vitam æternam, & non reprobi: quia contra hoc ſunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationem & ad alia bona opera inducentes. Et ſic Chriſtus fruſtra dixiſſet, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. & D.Iacob.5. Orate pro inuicem vt ſaluemini. Ruſtici interrogati quare fo- *Mat.26.* diunt vineas, & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt quòd foſſio eſt medium ad habendum vinum, & armatura medium præſeruationis vitæ. & tamen licet Deus ſciat an vineæ portabunt fructum, vel milites morientur in bello: & ſi Deus velit abſque foſſione, vineæ portabunt fructum, & milites præſeruabuntur ſine armis: & ſi Deus nolit non fiet: dicunt ſe non fruſtra id facere, quia exponerent ſe periculo, cùm illa ſint media ordinata ad illos fines. Sic cùm orationes & alia bona opera ſint media ordinata ad conſequendam vitam æternam, non ſunt prætermittenda, ſed potius proſequenda. & qui illa reſpuunt, timere debent de ſua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare eſſet temerarium, cùm voluntas ſit deambulatoria vſque ad mortem, antèquàm poſſint pœnitere, & media proſequi: Non propter hoc tamen ſequitur quòd per orationes mutetur vel impediatur diuina prædeſtinatio. Vnde 1.Reg.15. dicitur, Porrò triumphator Iſrael non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Rom.11. Sine pœnitentia ſunt dona Dei.

Ver.3. DE SINGVLARI CHRISTI PRÆDESTINATIONE.

1.p. q.34. art.1. CHriſtum fuiſſe prædeſtinatum manifeſtum eſt ex Apoſtolo, qui Rom.1. de Chriſto loquẽs, A dicit: Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute. Cùm enim prædeſtinatio propriè accepta, ſit quædam diuina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fiẽda ſunt in tempore: ſed præordinatum fuit ab æterno, quòd filius Dei fieret homo, & quòd homo eſſet Deus: ergo neceſſe eſt dicere ipſam vnionem naturæ diuinæ & humanæ in Chriſto cadere ſub prædeſtinatione. & ſic ratione huius vnionis præordinatæ Chriſtus dicitur prædeſtinatus, aliàs ſequeretur quòd diuinitati aliquid de nouo accideret. Et quamuis terminus prædeſtinationis noſtræ ſit adoptio. vnde *In lib. de prædeſt. Sanct.* Epheſ.1. dicitur, Prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum Dei. & Chriſtus (vt dictum eſt) non fuerit filius adoptiuus, ſed naturalis: nihilominus tamen dicitur ſingulariter prædeſtinatus prædeſtinatione alterius rationis à noſtra. Nam (vt D.Aug. ait) Prædeſtinatio iſta naturæ humanæ eſt tanta & tam excelſa ſubiecto, vt quò tolleretur altius non haberet. Noſtra enim prædeſtinatio facta eſt per gratiam habitualem duntaxat, Chriſti autem prædeſtinatio per gratiam vnionis, quæ eſt infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiæ, de qua (vt dicitur Io.1.) omnes accepimus. Et ſic terminatio prædeſtinationis Chriſti eſt filiatio naturalis per gratiam vnionis, quæ facta eſt ipſi naturæ humanæ, & non diuinę, & ideo eſſe prædeſtinatum conuenit Chriſto ratione naturæ humanæ, & non diuinæ. Ideo Chriſtus ſecundum quòd homo, prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute: non tamen prout hæc determinatio, ſecundum quod homo, refertur ad actum ſignificatum per participium materiale, ſiue ad ſuppoſitum diuinum: quia tunc eſſet ſenſus, quòd prædeſtinatum ſit ſecundam perſonam in diuinis ſecundum quod homo, eſſe filium Dei, quod eſt falſum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus. ſ. prout prædeſtinatio importat in ſui ratione antecesſionem & effectum gratuitum. & hoc modo conuenit Chriſto, ratione naturæ humanæ. & facit hunc ſenſum, ab æterno prædeſtinatum fuit quòd natura humana vniretur filio Dei, & ſic ratione naturæ humanę conueniret ei prædeſtinatio. & ita prædeſtinatum fuit quòd homo eſſet filius Dei in virtute. Et quemadmodũ alia prædicata tam naturalia quàm gratuita, quæ cõueniunt Chriſto ratione naturæ humanæ, prædicãtur de Deo ſecundũ quod homo, ſic & prædeſtinatio. Vnde ſicut

Chriſtus

Chriſtus ſecundum quod homo,eſt viſibilis,hoc eſt ratione naturæ humanæ: & ſimiliter eadem ratione eſt mediator,& ſatisfactio,& propiciatio pro peccatis noſtris. Sic etiã dicimus quòd Chriſtus ratione naturæ humanæ,& non diuinæ, eſt prædeſtinatus. & ideo hæc non eſt concedenda, Chriſtus ſecundum quod Deus,eſt prædeſtinatus filius Dei, & maximè cum hæc dictio (prædeſtinatus) dicat anteceſſionem.¶ Ex præmiſſis appatet primò, quòd prædeſtinatio Chriſti eſt exẽplar,& cauſa noſtræ prædeſtinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primò quantum ad bonum, ad quod prædeſtinamur: ipſe enim prædeſtinatus eſt ad hoc quòd eſſet filius Dei naturalis. Nos autem prædeſtinamur ad filiationem adoptionis, quæ eſt quædam participata ſimilitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. *Rom. 9.* Secundò quantum ad modum conſequendi illud bonum, quod eſt per gratiam, quod quidem in Chriſto manifeſtum eſt: quia natura humana in Chriſto nullis præcedentibus meritis vnita eſt Dei filio. Sic nos nullis præcedẽtibus meritis noſtris vnimur per gratiã: quia tamẽ illam habemus ex merito Chriſti, de cuius plenitudine omnes accepimus, conſtat quòd prædeſtinatio Chriſti fuit cauſa & ratio noſtræ prædeſtinationis. Vnde Ephe.1. Prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum Dei per Ieſum Chriſtum.ſ.complendam. Si verò Chriſtus non fuiſſet incarnandus, prædeſtinaſſet homines ſaluari per aliam cauſam. Secundò apparet quòd prædeſtinatio habet gradus, *Prædeſtinatio habet gradus.* Primus eſt per gratiam vnionis: Secundus per gratiam habitualem, & iterum iſte ſecundus habet alios gradus. Prædeſtinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit confirmata in gratia, eſt nobilior: deinde angelorum, qui poſt primum actum fuerunt confirmati: poſtmodum Apoſtol. qui in die pentecoſtes ſuperabundantem confirmationem acceperunt: poſtremum gradum tenet prædeſtinatio illorum qui non ſunt in gratia confirmati.

§. 9. DE ANNVNCIATIONE DOMINICA.

A AD incarnationis filij Dei myſterium amplius intelligendum, notanda ſunt ea quæ in annũciatione per Gabrielem angelum D. Virgini dicta ſunt. Ideo Euangeliũ D. Lucæ in huiuſmodi ſolennitate legi conſuetum, ſuccinctè explanare tentabimus. *1.p.q.32. art 1.* In primis dicitur, Miſſus eſt. ſ. legatus, ad tractandum matrimonium Chriſti cum natura humana. Sed à quo fuit miſſus? reſpõder, à Deo, hoc eſt à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu ſancto: cùm opera Trinitatis ad extra ſint indiuiſa. Sed quare Deus miſit legatum? cur ipſemet non venit, vel cur abſque legatione non aſſumpſit? Reſpondet D. Tho. quòd propter quatuor rationes: *In lib. de Virg.* Prima, vt ordo congruus filij Dei ad ipſam virginem ſeruaretur, vt.ſ. prius mens eius inſtrueretur, & mente prius conciperet quàm carne. Vnde D. Aug. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Chriſti, quàm carnem. Deinde ſubdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuiſſet, niſi felicius corde quàm carne geſtaſſet. Secundò, vt poſſet certior teſtis huius ſacramenti eſſe, vtpote ſuper hoc diuinitus inſtructa. Tertiò, vt voluntaria obſequij ſui munera offerendi occaſionem haberet: ad quam oblationem audita & intellecta annunciatione, ſe promptiſſimam exhibuit, dicens: Ecce ancilla, &c. Quartò, vt oſtenderetur eſſe quoddam ſpirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideo facta fuit *Eſa. 53.* annunciatio ad expetendũ conſenſum virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Chriſti infuſa corpori, in primo inſtanti ſui eſſe huic matrimonio poſt conſenſum matris cõſenſit, iuxta illud: Oblatus eſt quia ipſe voluit. ¶ Notandum hic quòd non ſolùm Deus voluit conſenſum filiæ.ſ. humanitatis Chriſti: ſed prærequiſiuit conſenſum matris, hoc eſt D. Virginis, ad reprobandum abuſum aliquorum, qui adulationibus & promiſſis ſeducunt filios & filias parentum diuitũ ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendum matrimonium inſciis parentibus, in quo faciunt eis magnam iniuriam. Vnde aliquando ſequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium proſperatur. Ideo monendi ſunt filij & filiæ, ne tales adulatores audiant, neque matrimonio inſciis parentibus (qui omni cura & ſolicitudine eos promouere deſiderant, & quæ eis expediat melius quàm ipſimet filij aut filiæ norunt) contrahendo conſentiant, vt diſcant imitari humilitatem Chriſti, qui parentibus fuit humillimus & ſubditus, vt habetur Luc.2. Non dico ta- *1.p.q.30. art.2.* men quin matrimonium teneat ſi conſenſerint, vt ſuprà dictum eſt cùm de matrimonio ageretur, niſi fortè ſtatuto humano illegitimarentur perſonæ. ¶ Sed quàm legationem miſit Deus? dicitur *Hierar.* in textu, Miſſus eſt angelus. Sed quare non miſit aliquem ſanctum vel mulierem, qui fuiſſent D. Virgini familiariores, neque fuiſſet turbata? Reſpondet D. Tho. quòd fuit magis expediẽs mittere angelum, quàm virum & mulierem, propter tres rationes: Prima eſt D. Dionyſ. vt.ſ. diuinæ dignitatis ordo congruus ſeruaretur. Dignum eſt enim vt nobiliores domini nobiliorem legationẽ mittant. Ideo diſpoſuit Deus vt mediantibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio eſt venerabilis Bedæ, vt.ſ. reparatio lapſui reſponderet. Aptum (inquit) humanæ reparationis principium, vt angelus mitteretur ad virginem partu conſecrandam divino: quia prima perditio naturæ humanæ cauſa fuit, cum ſerpens à diabolo mitteretur ad mulierem ſpiritu ſuperbiæ deci-

piendam:ſic angelus mitteretur ad eam inſtruendam. Tertia ratio eſt D. Hiero Bene (inquit) an-
gelus ad virginẽ mittitur, quia ſemper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij
quantumcunque ſancti concepti fuerunt in peccato originali & ſubditi peccatis ſaltem veniali-
1.Ioan.5. bus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideo non fuit congruum vt tales maculati ad puriſſimam Vir-
2.Theſſ.4. ginem mitterentur. Quarta ratio poteſt addi propter angelorũ participationem. Apoſt. enim di-
cit, Qui non vult operari, nec manducet. Angeli futuri erant participes gaudiorum huius incar-
nationis: ideo conueniens fuit, vt circa eam miniſtrarent. ¶ Si quæratur, quot angeli miſſi ſunt? di-
4.p.Sum. tit.5.c.8. cit textus, Miſſus eſt angelus. ſ. vnus & non plures. Si dicatur, cur vnus ſolus? quia ſi plures, ſolẽnior
§.1. fuiſſet legatio, prout in Natiuitate facta eſt cũ angelo multitudo cœleſtis militiæ. Reſpondet D.
Anth. Flor. quòd verũ eſt, niſi illud quod nunciatur, ſit arcanum vel ſecretum: hoc enim repugnat
multitudini. Non enim dicitur arcanum, quod multis eſt cognitum: nec familiariter & amicabi-
liter annunciatum, quod multis præſentibus eſt intimatum. Et in hoc habent Chriſtiani documẽ-
tum mortale, ne cùm tractant de matrimonio, multis communicent, nec quòd multi ſe intromit-
tant, quia ſi res eſt euulgata, & (vt communiter dicitur) cuentata, plurima inſurgunt impedimẽta.
Angelorũ nomina. vnde in communi prouerbio dicitur, Inter os & offam multa contingunt. talis ſciet, qui procura-
bit pro ſe vel alio, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel. Expoſitores
dicunt quòd angeli in cælo carent nominibus propriis. Quia quemadmodũ illa ciuitas non eget
ſole neque luna, ſic neq; aliquo adminiculo ad cognoſcendum. Nam quilibet per propriam per-
ſonalitatem cognoſcitur. Sed ſi aliqua nomina eorum reperiuntur in ſcripturis, per illa declaran-
tur opera miniſterij, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nuncius. ſ. miſſus. Gabriel autẽ in-
terpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Chriſti myſterium, fortitudo Dei nominatur: Pri-
mò, quia per incarnationem filius Dei vicit ſeipſum, formam ſerui accipiens. Secundò, quia mitti-
Prou. vlt. tur ad virginem, de qua Salo. Mulierem fortem quis inueniet? Tertiò, quia per opus incarnationis
Ioan.8. victus eſt diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici
Ioan.16. mundum. Item infernus, cuius portas æreas & vectes ferreos confregit. Item mortis imperiũ, iux-
Eſa.45. ta illud, Ero mors tua ô mors. Item omnem intellectum creatum. Nam non eſt qui poſſit ſoluere
Oſea 13. ſeptem ſignacula libri ſignati, hoc eſt filij Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, rectè Gabriel
Apoc.5. nuncupatur. Quidam quærunt, de quo ordine erat? D. Greg. dicit: Summum angelum venire di-
gnum fuerat, qui ſummum omnium annunciabat. Propter quæ verba quidam dicunt quòd fuit
ſummus de ordine Seraphin. verùm hoc incertum eſt. Nec D. Greg. hoc dicit: cùm ſecundum
eum, ſoli angeli tertiæ hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora ve-
rò ad archangelos. & ſic poſſet dictum eius exponi, quòd Gabriel eſt ſummus in ſuo ordine, quẽ
Locus incarnationis in patria Deo duce videbimus. ¶ Sed ad quem locum miſſus eſt? Dicit tex. in ciuitatem Galilææ
cui nomen Nazareth. Albertus magnus ſuper Miſſus eſt, dicit quòd voluit potius concipi in Ga-
lilæa quàm in Iudæa, ad oſtendendum quòd non ſolùm venerat ad ſaluandos Iudæos, ſed etiam
Eſa.9. Gentiles, qui non erant in Iudæa, ſed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordanem Ga-
lilææ gentium. Dicit vlterius quòd voluit potius concipi in ciuitate, quàm in campis & vinculis:
quia ciuitas eſt proprius locus rationabilium hominum vnitorum, ad oſtendendum quòd illi qui
volunt eum ſpiritualiter concipere, debent eſſe in ciuitate, hoc eſt vniti in pace & concordia. vo-
Eſa.11. luit etiam in Nazareth concipi. quæ interpretatur flos, ad oſtendendum quòd ipſe erat flos, de quo
prophetauerat Eſaias dicens, Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. quæ
verba exponẽs Eccleſia in quodam reſponſorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga eſt, flos filius eius:
4.p.Sum. Et ſuper hunc florem requieſcit ſpiritus almus. ¶ Si quæratur, quo tempore miſſus eſt, quo anno,
tit.15.c.15. die, & hora? D. Antho. Flor. dicit quòd miſſus fuit tempore quo prænunciatum fuerat Chriſtum
c.6.§.4. mittendum, ſecundum prophetiam Iacob, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore
Gen 49. eius, donec veniat qui mittendus eſt, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (ſ. annorum, hoc eſt.
Dan.9. 499.) abbreuiatæ ſunt ſuper populum, vt conſummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatũ,
& vngatur Sanctus Sanctorum. dicit vlterius, ſecundum Bedam, quod fuit ab initio mundi anno
quinque milleſimo 99. ¶ Si quæratur, quo menſe? dixit tex. & hic menſis eſt ſextus. ſ. à conceptu
D. Io. Baptiſtæ, qui conceptus fuit. 25. Septembris. & Chriſtus 25. Martij. De die dicitur cõmu-
niter, quòd feria ſexta, tali die quo creatus fuit primus homo. ſ. Adam, conceptus fuit ſecundus
Adam, hoc eſt Chriſtus, & ſimili die natus, & reuolutis 33. annis paſſus & mortuus, ſecundum D.
Aug. De hora dicit quòd incertum eſt. Aliqui tamẽ contemplantur quòd de ſero Angelus appa-
ruit D. Virgini, ſed dialogus inter eam & angelum protractus eſt, vſque ad mediam noctem, in
Sap.18. qua D. Virgo conſenſit & concepit, iuxta illud, Dum medium ſilentium tenerent omnia, & nox
Signũ ſalutationis. in ſuo curſu medium iter haberet: Omnipotens ſermo tuus domine (hoc eſt [illegible] de cælis
D.Virg. à regalibus ſedibus venit. Hinc eſt quod Eccleſia de ſero ſignum facere conſue[illegible]

Prima eſt, vt per interceſſionem D. Virginis, quam ſalutamus & inuocamus, peccata nobis di-
mittantur. Secunda eſt, vt per eius interceſſionem cuſtodiamur de nocte ab hoſtibus. Tertia eſt,
vt beneficium incarnationis filij Dei quod tali hora inchoatum fuit, ad memoriam reducamus,
& gratias Deo reddamus. § Sed cui dirigebatur legatus iſte? Dicit textus, Ad Virginem deſpõſa-
tam. Ad Virginem, de Eſa. dixerat: Ecce virgo concipiet, &c. Hæc autem Virgo per antonomaſiã *Eſa.66.*
nuncupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem
inſpiratione diuina. cam ob rem de ea dicitur, Sola ſine exemplo placuiſti domino noſtro. Fuit
enim inuentrix ordinis virginum & angelicæ vitæ. Ideo directè nominatur Virgo virginum, & *Pſal.44.*
virginum abbatiſſa ac regina. Sic videtur eam vocaſſe Pſal. cùm ait: Adducẽtur regi virgines poſt *Virginitas Deipara.*
eã. Eius virginitatem ante partũ, in partu, & poſt partũ prædixit Ezechiel dicens: Porta hæc clau- *Heb.vlt.*
ſa eſt & non aperietur, & vir non pertranſibit per eam: quia dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per
eam: eritq; clauſa principi. Eius perpetuam virginitatem determinauit Eccleſia in multis cõcilijs
generalibus. Vnde & cantat, Poſt partũ virgo inuiolata permãſiſti, &c. Nec obſtat quod dicitur
Matt.1. Et nõ cognouit eam Ioſeph, donec peperit filiũ ſuũ primogenitũ. Propter quæ verba Elui-
dius & Eunomius, voluptuoſi hæretici, non erubuerunt dicere D. Virginẽ poſt Chriſtũ, habuiſſe
quatuor filios ex D. Ioſeph, qui dicuntur fratres Chriſti, Mar.6. Nonne hic eſt faber filius Mariæ,
frater Iacobi, & Ioſeph, & Iudæ, & Simonis? Et Apoſt. Gal.1. dicit, Aliũ autem Apoſt. vidi nemi-
nem, niſi Iacobũ fratrem domini, quod eſt hæreticũ, & per Eccleſiam (vt iam dictum eſt) reproba-
tum. Quia (vt D. Chryſ. dicit) Euangeliſta non intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hæ-
retici ex ſua mala diſpoſitione exiſtimabant. Qualis enim vnuſquiſque eſt, talia cogitat, & talis fi-
nis videtur ei, vt Phil. ait. Sed intelligebat Euangeliſta de cognitione virtutũ & priuilegiorum &
tantæ dignitatis, ſicut cognouit cùm peperit filiũ ſuum primogenitũ, cùm in eius partu tot videret
mirabilia, ipſam ſ. ſine dolore & apertione peperiſſe, noctem illuminatam fuiſſe, Angelos Chriſtũ
inter brachia D. Virginis adorare, paſtores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tunc enim
perfectius cognouit D. Ioſeph Mariã coniugẽ ſuam. & ſic debet exponi illud verbum, cognouit,
&c. Primogenitus autem dici conſueuit eis, ante quẽ nullus alius genitus eſt, etiam ſi nullus alius
fuerit poſtea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. D. tamen Hiero. & alij
expoſitores ad amplius confundendum hæreticos, aliter ſoluunt, & dicunt quòd quamuis Euan-
geliſta intelligeret de cognitione carnali, non poſſet ex illis verbis inferri, quòd D. Ioſeph poſt par-
tum eam cognouerit, imò totũ oppoſitum. Quia licet hoc aduerbiũ (donec) aliquando ſignificet
vſq;, cùm determinatione tẽporis, poſt quòd tempus ponit oppoſitum: tamen in ſacris literis cõ-
ſueuit accipi cũ cõpoſitione eiuſdem quod determinat, ſi ponatur affirmatiuè, & cũ diuiſione eius
quod determinat, ſi ponatur negatiuè. Et ſic hoc aduerbiũ affirmatiuè tantũ, idem ſignificat ſicut
hoc cõplexum (vſque & poſt.) Si verò negatiuè, ſicut hoc cõplexum (vſque & nunquã poſt.) Exẽ-
plũ primi habetur in Pſa.109. Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis: Donec ponã ini-
micos tuos, &c. Si hoc aduerbiũ (donec) poneret oppoſitũ poſt determinationẽ tẽporis, quòd erit
in die iudicij, ſequeretur quòd poſt diẽ iudicij Chriſtus non ſederet à dextris Dei, quod eſt hære-
ticũ. Exemplũ ſecundi. In Pſal.111. In memoria æterna erit iuſtus, ab auditione mala non timebit
Dat rationẽ, Paratum cor eius ſperare in Domino, non cõmouebitur in æternum, donec deſpi-
ciat inimicos ſuos. quod erit in iudicio generali, quando implebitur illud Pſal. Lætabitur iuſtus
cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Si hoc aduerbiũ (donec) pone- *Pſa.57.*
ret oppoſitum poſt determinationem temporis: ſequeretur quòd cor iuſti poſt diem iudicij com-
moueretur, & non eſſet firmatum. & ſic non eſſent beati, quòd eſt contra illud, Venite benedicti
patris mei, &c. & infrà, Ibunt in ſupplicium æternum, iuſti autẽ in vitã æternã. Ideo neceſſe eſt ſic *Mat.25.*
exponere, Non commouebitur, donec deſpiciat inimicos ſuos: hoc eſt vſque ad diem iudicij, nec
poſt in æternum. Sic accepit D. Mat. cùm dixit: Et non cognouit eam Ioſeph, &c. Et ad illos fra-
tres dicendum eſt, quòd in ſacris literis qui ſunt de eadem cognatione, dicuntur fratres. Vnde A-
braham dixit ad Loth, Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, fratres enim ſumus, qui tamen non
erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati Chriſti dicebantur fratres eius, de *Gen.13.*
quibus Ioan.7. Nec enim fratres eius credebant in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cùm
dicit: Nõnne & ſorores eius (ſ. Maria Cleophæ & Salomæ, quæ dicitur mater Iacobi & Ioſeph) *Mar.6.*
hîc nobiſcum ſunt? Matth.27. & Mar.15. dicitur quòd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iaco-
bi minoris & Ioſeph mater, vltra D. Virginem. Nec eſt in hac re tenendus Theophylactus, qui
licet concedat perpetuam virginitatem D. Matris Dei, negat tamen D. Ioſeph fuiſſe virginẽ, ſed
ex alia vxore, quam habuit ante D. Virginem, habuiſſe illos quatuor fratres, de quibus dictum eſt
Quia cõſtat Iacobum fratrẽ Domini, fuiſſe filium Mariæ Iacobi. Præterea D. Hier. in li. de Per-

petua Virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioſeph fuiſſe virginem ex perfectione
matrimonij inter ipſum & D. Virginem. Non enim fuiſſet conueniens hominem corruptũ fuiſ-
ſe coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc matrimonium inſpirauit, & miraculo cõproba-
uit, dedit D. Virgini adiutorium ſimile ſibi in caſtitate & virtutibus, licet non æqualiter, cùm nul-
lum ſimile ſit idem. Si Chriſtus matri ſuæ iam antiquæ in cuſtodem & defenſorem noluit dare
hominem corruptum, ſed virginem, D. Ioannem Euangeliſtam, qui teſte D. Hierony. virgo ele-
ctus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cùm ipſa iuuenis erat? ¶ Sed
3.p.q.29. art. 1. cur Deus voluit D. Virginem fuiſſe deſponſatam? Reſpondet D. Tho. quòd propter tria: Primò
propter Chriſtum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt conſuetudo mo-
do eius genealogia deſcriberetur per virum ad tutelam pueri nati, & ne diabolus cõtra eum vehe-
mentius nocumenta procuraret, & vt hoc myſterium, ſecundum Ignatium, diabolo celaretur, &
vt à D. Ioſeph nutriretur. Secundò propter virginem, ne à Iudæis tanquàm adultera lapidaretur.
Vnde dicebatur in lege, Si non eſt in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eam viri ciuita-
Deut. 22. tis illius. Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiam vt ei à D. Ioſeph miniſteriũ adhi-
beretur, qui poſſet & delere iniuriam & vindicare opprobrium. Tertiò propter nos, vt tolleretur
excuſatio virginibus, quæ propter incautelam ſuam non vitant infamiam. Vnde D. Ambro. Non
decuit virginibus ſiniſtra opinione viuentibus, velamẽ excuſationis relinqui, quòd infamata quo-
3.p.q.29. que mater Domini videretur. Et quia per hoc ſignificatur vniuerſa Eccleſia, quæ eſt virgo & de-
art. 2. ſponſata vni viro Chriſto. Et quia fuit mater, deſponſata, & virgo, ideo in perſona ipſius virginitas
Mat. 1. & matrimonium honorantur, contra hæreticos alteri eorum detrahentes. ¶ Sed quia difficultas
eſt de matrimonio D. Virginis & Ioſeph: ideo aliquid ſuper hoc negotio dicendum eſt. Et in pri-
3.p.q.29. mis ſciendum quòd verum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioſeph. Quod patet ex D.
art. 1. ad. 1. Matthæo qui nominat D. Ioſeph virum Mariæ, & D. Virginem coniugem illius: Matrimo-
nium enim dicitur verum ex hoc quod attingit ſuam perfectionem. Prima autem & eſſen-
tialis perfectio matrimonij conſiſtit in indiuiſibili coniunctione animorum, per quam vnus
coniugum alteri fidem ſeruare tenetur. Cùm ergo vterque cõſenſerit in copulam coniugalẽ, licet
non expreſſè in carnalem, ſed ſub conditione, ſi Deo placeret, confidentes de diuino auxilio, quòd
nunquam in carnalem copulam cõuenirent, cõmittentes ſe diuino arbitrio: ſequitur quòd inter
eos fuit verum matrimonium: & quòd vtriuſque virginitas in nullo detrimentum paſſa eſt. Vnde
& iuriſtæ dicunt, Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit. Non fuit tamen matrimoniũ inter
eos conſummatũ, quantũ ad generationẽ prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à Deo
habita matrimonium fuit perfectum, quantum ad prolis educationem, & mutua obſequia. Et ſic
In lib. de nupt. & concupi. (vt D. Aug dicit) Omne nuptiarum bonum perfectum eſt in illis parentibus Chriſti, proles, fides,
& ſacramentum. Prolem cognoſcimus ipſum Deum Ieſum: fidem, quia nullum diuortium. ſolus
ibi nuptialis concubitus non fuit: licet aliquando à ſanctis doctoribus nuptiales cõcubitus nuptiæ
appellentur, ſed non eſſentialiter. Et cùm D. Virgo concepit, erat in domo Ioſeph, ſed nondũ ſo-
3.p.q. 29. art. 2. ad. 3 lennitas nuptiarum facta erat. Vnde D. Chryſoſt. ſuper Matt. dicit, Beata virgo ſic fuit deſponſata
Ioſeph, quòd etiam eſſet domi habita. Conſuetudo enim veteribus fuit deſponſatas in domibus
habere. Nam ſicut in ea quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ
extra domum concepit eſt ſuſpecta coniunctio. Et ſic non fuiſſet ſufficienter prouiſum famæ D.
Virginis, niſi etiam fuiſſet domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eam traducere, idẽ ſignifi-
cat, quod nollet eã diffamare in publicum, & non de traductione in domum. Vnde & Euangeli-
ſta ſubdit, quòd voluit occultè dimittere eam. Licet eſſet domi habita propter primam deſpõſa-
tionis fidem: nondũ tamen interuenerat ſolennis celebratio nuptiarũ. Nec dicit Euangeliſta, An-
tequàm induceretur in domum ſpõſi: ſed, Antequàm conuenirent, ad ſolennem. ſ. nuptiarum ce-
lebrationem, in qua ſecundum communem opinionem hominum & conſuetudinem, carnaliter
cõuenire cenſebantur. Ideo Angelus dixit, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariã cõiugem
tuã: hoc eſt, Ne timeas nuptias cum ea ſolenniter celebrare. ¶ Nec eſt arbitrandum quòd cùm D.
Virgo reuerſa fuiſſet à viſitatione D. Elizabeth, apud quam tres menſes ſteterat, D. Ioſeph videns
vterum Virginis graueſcere, fuerit aliquid humanum paſſus, ſeu timuerit ex dubitatione hone-
ſtatis, aut ex zelotypia, vt bene declarat Euangeliſta dicẽs, Vir eius cum eſſet iuſtus, &c. Quomo-
do fuiſſet iuſtus, ſi malam opinionem de ea abſque rationabili cauſa habuiſſet? Non poterat enim
rationabiliter malam ſuſpitionem de ea habere, cùm longo iam tempore eius ſanctitatem in do-
mo ſua approbaſſet, antè quàm de ipſius Ioſeph licentia viſitaret Elizabeth, & iam inueniſſet eã
concepiſſe de Spiritu ſancto. Vnde D. Hiero. ait, A quo inuenta fuit? Non niſi ab ipſo Ioſeph. Ve-
riſimile eſt enim quòd concepto Chriſto maior ſanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm
antè. Quem fulgorẽ admirans Ioſeph, interrogauit vnde procederet. Nec eſt veriſimile quòd D.
Virgo

Virgo ei hoc myſterium celauerit, maximè cùm facultatem ei dederit viſitandi Elizabeth anti-
quã & ſterilem, quã concepiſſe à coniuge ſua myſterium reuelante audiuit. Veriſimile eſt etiam
quòd ipſe Ioſeph eam ad viſitandum Elizabeth aſſociauerit, & tunc myſterium amplius intelle-
xerit. Non poterat igitur poſtmodùm rationabiliter ſuſpicari. Si quæratur vnde ille timor quẽ ha-
bebat, proceſſerit: dicendum quòd ex humilitate, & ſuæ infimæ conditionis contemplatione eam
occultè dimittere voluit. Videns enim eam poſt viſitationem Elizabeth, amplius refulgentem,
exiſtimans ſe indignum fieri ſocium tãtæ ſanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit,
& ſtupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: non tamen abſque vale, ſed abſq;
myſterij reuelatione ſeu publicatione. Ideo hæc eo cogitante, dixit ei angelus: Ioſeph fili Dauid,
noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non ſuſpicens malum de ea, quia non ſuſpicabatur
(vt dictum eſt) ſed dixit, Noli timere accipere, hoc eſt ſolennizare nuptias, & te facere ſociũ eius,
& nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum eſt, vt iam inueniſti, de Spiritu ſancto eſt, qui te ad
hoc munus elegit, vt eſſes vir eius, & nutrires eam & filium Dei. Ipſe enim qui te elegit, faciet te
dignum, vt ſine offenſa illi valeas famulari. Similem timorem ac ſtuporem & ex ſimili cauſa pro- *Luc.5.*
cedentem legimus accidiſſe D. Petro, qui cùm reſpondiſſet Chriſto iubenti laxare rete in captu-
ram. Præceptor per totam noctem laborantes nil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo
laxato ipſe cum alijs concluſerunt piſcium multitudinẽ, & rumpebatur rete eorum, &c. Quod cũ
vidiſſet Petrus, procidit ad genua Ieſu dicens: Exi à me domine, quia homo peccator ſum: ſtupor
enim circundederat eum. Simili ſtupore videtur circundatus fuiſſe, cùm dixit, Tu mihi lauas pe-
des? non lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptiſta ſtupore occupatus, prohibe-
bat Chriſtum à baptiſmo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioſeph in aſ-
ſociatione, prouiſione, gubernatione, &c. Si allegetur D. Aug. qui dicit Ioſeph dubitaſſe, & expo-
nit id quod dicitur iuſtus, hoc eſt mitis, benignus, clemens, & miſericors: Dicẽdum quòd D. Aug.
in hoc non tenetur, ſicut neque in illo quod dixit pueros in ſolo originali decedẽtes, puniri pœna
ſenſus. Sed ſtandum eſt dictis D. Hiero. Ambr. Bernar. Origenis, ac D. Chryſ. qui & ſi iniquitat &
opiniones alleget, concludit tamen quòd D. Ioſeph non dubitauit, neq; malè ſuſpicatus eſt de D.
Virgine. Prædictorum opinio literæ ſacri euangelij & honori tanti viri & D. Virginis magis con-
gruit. Reſultat igitur, verũ & perfectum (licet non conſummatum) matrimonium fuiſſe inter D.
Virginem & Ioſeph. Nec fuerunt aliquando coniuges, qui adeò pacificè & concorditer vixerint,
prout ipſi. ¶ Ex perfectione matrimonij D. Hie. concludit quòd D. Ioſeph erat & permãſit virgo.
Secundò infert quòd erat iuuenis, aliàs matrimonium non fuiſſet conueniens: nec D. Virgo eua- *D. Ioſeph*
ſiſſet notam infamiæ, ſi vir eius fuiſſet ſenex & decrepitus, prout olim (nondum reuelata veritate) *iuuenis*
pingebatur. Nec fuiſſet D. Virgini ſolatio aut adiutorio, ſed tædio. Quòd autem eſſet iuuenis ap- *erat.*
paret ex eo quod habetur Eſa. 62. Lætabitur ſponſus ſuper ſponſam, & habitabit iuuenis cum
virgine, hoc eſt Ioſeph cum Maria. Nec debet eſſe mirum eos iuuenes potuiſſe ſeruare virginita-
tem, cùm gratia vincat naturã. Si D. Cecilia cũ Valeriano ſeruauerunt virginitatem: à fortiori, &c.
D. Bonauentura dicit quòd licet D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet,
& aſpectus eius magis deſideratus eſſet: nunquam tamen aliquis in eius aſpectu fuit ad concupiſ-
centiam motus: ſed ſi aliqui erant in ardore concupiſcentiæ, ex honeſtate ipſius, & fulgore ex eius
aſpectu relucente, eorum concupiſcentia ſedabatur. Si D. Agneti ad proſtibulum tractæ, tantam
gratiam contulit Deus, vt qui ad illam concupiſcentia moti ingredi volebãt, adeò refrigerabãtur, *Virtus D.*
vt mundiores exirent & compuncti egrederentur: quantò magis D. Virgini matri, cui nõ per par- *Agnetis.*
tes, ſed tota ſeſe infudit gratiæ plenitudo (vt D. Hiero. ait: Talis erat virtus D. Virginis cõtra ſti-
mulos carnis reſpectu aliorum, qualis eſt virtus Cedri & floris vinearum erga ſerpentes: qui (vt na-
turales dicunt) quamprimùm ſentiunt odorem, fugiunt. Sic malæ cogitationes aliorum ad eius
aſpectum euaneſcebant. Ideo Sap. in perſona eius dicebat: Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem
odoris, & quaſi cedrus exaltata ſum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, &c. à fortiori, &c. De hu- *Virtus D.*
iuſmodi caſta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abiſai Sunamite, quæ dormiebat cum rege, *Virginis.*
& rex non cognouit eã. ¶ Sed quis erat iſte Ioſeph, cui hæc virgo fuit deſponſata? Textus dicit, ad
virginem deſponſatam viro, cui nomen Ioſeph, de domo Dauid. dicit ergo viro, & non puero, ad
condemnandum abuſum multorum quærentium potius bona temporalia aut fauores, quàm per-
fectionem aut virtutem, qui dant pueris (qui ſeipſos minimè regere norunt) filias ſuas in matri-
monium, quod vix proſperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur communiter quòd ſuper
magnos mõtes cadunt magna fulgura, hoc eſt quod Salomon dicebat: Vbi multæ ſunt opes, ibi
multi qui comedunt eas. fiunt ibi multæ expoſitiones & expenſæ, & cùm pueri non ſint ſapiẽtes, *Eccl.7.*
& ignorẽt modũ lucrãdi & cõſeruandi, putẽtq; ſemper nihil eis debere deficere, paulatim expo-
nendo inueniunt ſe denudatos, &c. Ideo Sapiens dicebat, Filiæ tibi ſunt? ſerua corpus illarũ: & no

oſtendas faciem tuam hilarem ad illas. Trade filiam viro ſenſato,& grande opus feceris. D. autem
Sapiẽtia D. Ioſeph. Ioſeph fuit ſenſatus & ſapientiſſimus. Eius ſapientia apparere poteſt electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia inter magna eſt inter electionem Dei & electionẽ hominum: quia homines eligendo non poſſunt facere electos dignos ad officium ad quod eligũt, imò præſupponunt in eis dignitatem:& aliquando putant eligere ſapientes, qui ſunt ſtultiſſimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, non decipitur:& cùm ſit omnipotens, volũtas ipſius ſemper eſt efficax,& ſemper impletur. Ideo ſi vult aliquem eſſe ſapiẽtem & virtuoſum, illa volitio ſtatim facit eum talem,& per conſequens eius electio. Si rex terrenus vellet prouidere filio ſuo de nutritore & conſeruatore, eligeret ſapientiorem quàm reperire poſſet. Sed Deus elegit ipſum Ioſeph ad cuſtodiam magni theſauri, ſ. ad cuſtodiam & nutritionem ſpõſæ & filij ſui: ſequitur quòd fecit illum dignum & ſapientiſſimum. Eius ſapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas ſtultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quàm Ioſeph patriarcha, qui ſciuit cuſtodire triticum pro Ægypto: hic autem cuſtodiuit melius frumẽtum pro toto mundo. Quia triticum quod cuſtodiuit patriarcha Ioſeph, ſolùm ſufficiebat per ſeptem annos, ad nutriẽdum corpus,& non animam. Sed frumentum quod cuſtodiuit D. Ioſeph, ſufficit ad nutriendum corpus & animam, non per ſeptem annos ſolùm, ſed in vitam æternam, & præſeruare à morte æterna. Vnde Io.6. Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Non Moyſes dedit vobis hunc panem, ſed pater meus dat vobis hunc panem de cœlo verum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Si dicatur, Quomodo fuit ſapiens, cùm voluerit occultè dimittere? &c. Reſpõſum eſt ſuprà. In hac ſapientia cõtinuè D. Ioſeph profecit. Vnde ſecundum nomẽ eius ſic & laus eius. Nuncupatur enim Ioſeph, quod nomen, ſecundũ D. Hiero. argumentum vel additio interpretatur, quia ſemper augebatur, opera virtutum addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Chriſti à manibus Herodis, qui volebat eum cum aliis innocentibus iugulare. Apparuit etiam in labore & ſuſtentatione Chriſti & matris eius in Ægypto, ſæpe abſtinuit proeis. Non eſt poſſibile enarrare officia ſapientiæ, prudentiæ,& charitatis,& alios actus virtutum, quæ exercuit in ma-
D. Ioſeph honoratus. trẽ & filiũ. ¶ Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit. ſ. in vita, in morte,& poſt mortẽ. ¶ Primo in vita, dando teſtimoniũ virginitatis ſuæ cùm virgã ſuã ſolam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum ſponſum reginæ angelorum & matris ſuæ, cui D. Virgo ſuberat & re-
1. Petr. 3. uerebatur eum, dominum eũ vocãs: erat enim humilior Sara, quæ vocabat Abrahã dominũ ſuũ. Tertiò, honorauit eum, ipſum eligendo in patrem putatiuum & nutritiuum, cui ipſe Chriſtus, Deus verus, & homo verus, voluit ſubditus & obediens eſſe. vnde Luc.2. dicitur, & deſcendit cũ eis,& venit in Nazareth,& erat ſubditus illis. Nunquã fuit aliquis filius, qui tantùm honorauerit patrẽ & matrem, ſicut Chriſtus D. Ioſeph,& virginem. Vnde D. Bern. tractans illud, Et erat ſubditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiã alicui, omnes honorarent illũ. Sed ſic eſt quòd rex regum & dominus dominantium, qui erat verus Deus,& D. Virgo, tãtùm honorauerũt D. Ioſeph: qvid debent facere Chriſtiani,&c. Quartò honorauit eum, cõmunicando ei notitiã myſterij incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mundo poſt D. Virginem, qui tantũ nouerit de myſterio incarnationis, ſicut D. Ioſeph. Quidã dicũt quòd prius multa de myſterio incarnationis ſciuit quàm angeli. Vnde Apoſt. Ephe.3. de hoc ſacramẽto abſcondito à ſeculis, dicit: Vt innoteſcat principatibus & poteſtatibus in cæleſtibus, per Eccleſiam multiformis ſapientia Dei. Magnã gratiam & honorem fecit Chriſtus D. Ioanni Baptiſtæ, quãdo exultare eum fecit in vtero ad ſalutationẽ D. Virginis & contactũ matris eius. Quantã exultationem habere debuit D. Ioſeph, qui per triginta annos ſimul cum Chriſto habitauit,& ſæpiſſimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioan. Euangeliſta in cœna Domini per modicum tempus ſupra pectus Chriſti obdormiens, fluenta euangelij de ſacro dominici pectoris fonte potauit: Quæ fluenta cognitionum potare potuit D. Ioſeph, qui tanto tẽpore cũ eo dormiuit & habitauit? Luc.6. legitur quòd omnis turba quærebat eum tãgere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius ſolius fimbriæ, fuit mirabiliter conſolata. Quot & quãtas conſolationes habere debuit D. Ioſeph, qui totiens non fimbriã ſolùm, ſed totum eius veſtimentum, imò & precioſiſſimam Chriſti carnem, tangere dignus fuit? Si ſanctus Simeõ accipiens ſemel Chriſtum paruulum in vlnas ſuas, exultauit,& tanto gaudio repletus eſt, vt canticũ dixerit: quod exultationes habuiſſe, & quot cantica lætitiæ decantauiſſe D. ipſum Ioſeph arbitrari poſſumus, cùm totiens ipſum in vlnis ſuis portauerit? impoſſibile eſt explicare eius cõſolationes. ¶ Secundò conſolatus eſt eũ in morte, quia eum ab anguſtiis & doloribus præſeruauit, propter eius puritatem: ſicut de D. Ioanne matris
Luc.15. eius ſecundo cuſtode legimus, quòd fuit à dolore mortis alienus, ſicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Cõſolatus eſt enim dulcibus verbis, cõmẽdationem animæ fecit, oculos clauſit, animã illius à multò pluribus angelis ad ſinũ Abrahæ deferri iuſſit, quàm delata fuerat anima Lazari. Ve-

rùm

rùm non legimus in Euangelio quo tempore mortuus fuerit. Expoſitores tamē & contemplatiui
prædicatores dicunt quòd ante prædicationē Chriſti. Quia ſi non fuiſſet mortuus, ſecutus fuiſſet
eum, ſicut D. Virgo, & euāgeliſtæ feciſſent de eo mentionē. Chriſtus autem permiſit eum mori,
primò ne videret contradictionē & opprobria quæ valde eum cōtriſtaſſent. Secundò ad conſolā-
dum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiam non permiſit mori D. Virginem, antè quàm ipſe
pateretur? Dicendum quòd cùm porta paradiſi nondum eſſet aperta, non erat locus animæ eius
proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipſam viſuram contradictionem, in qua gla- *Gen.4.*
dius pertranſiturus erat cor eius: & quia ea Eccleſia Chriſti egebat poſt Chriſti aſcenſionem. Præ- *Mar.10.*
terea conſolatus eſt D. Ioſeph in morte, præſeruando eum à viſione dęmonū, qui maximè infeſtāt
morituros in mortis articulo, iuxta illud: Tu inſidiaberis calcaneo eius. Tertiò conſolatus eſt eum
poſt mortem in lymbo. Primò in die paraſceues, quando deſcendit ad inferos, eum præ aliis ſalu-
tando. Si propter calicem aquæ frigidæ remunerat alios, quantò magis integrum nutricium? Se-
cundò honorauit eum in die reſurrectionis, ipſum reſuſcitando. Legimus Hebr. 11. quòd quædā
mulieres receperunt de reſurrectione mortuos ſuos. & Mat. 27. Monumenta aperta ſunt, & mul-
ta corpora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt reſurrectio-
nem, apparuerūt multis. Inter quos D. Bern. dicit fuiſſe D. Ioſeph. Quartò honorauit eum in die
aſcenſionis, eum ſecum in cælum aſſumendo. Ideo dictus Bernardinus dixit quòd D. Ioſeph in
corpore & anima eſt in paradiſo. Et nunc ibi cum D. Virgine ſuper choros angelorum præmia-
tur, & cùm ipſi orant pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promiſit D. Blaſio, quòd
omnes qui ipſum inuocarent, inuenirent auxilium: quantò magis ad inuocationem patris ſui nu-
tricij? Et ideo qui ſunt in neceſſitatibus & indigentiis, præcipuè vxorati ad habēdam mutuā cha-
ritatem & pacem, & ad ſeruandā fidem, & prolem educandā & cuſtodiendā, ad eū & D. Virginē
recurrere debent. ¶ Sed vnde erat D. Ioſeph? Textus dicit, quòd de domo & familia Dauid, eò
quòd imitabatur mores & virtutes Dauid, tales enim propriè dicūtur eſſe de vna familia, qui imi-
tātur principiū illius familiæ: iuxta illud, Qui habitare facis vnius moris in domo. Et ſic notandū
quod D. Ioſeph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute. licet non eſſet diues, quia faber ligna-
rius. Ex quo infertur quòd non eſt inconueniēs quòd cùm vnus nobilis ſit pauper, fiat artifex, præ-
cipuè quando non habet reditus & prouentus. Licet hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate,
qui quantumcunque pauperes ſint, nolunt humiliari, neque laborare aut artem aliquā diſcere ad
victū lucrandū. Malūt rapinę & aliis illicitis modis acquirendi intendere, quàm operari & artē ali- *Iob 5.*
quam diſcere. Videtur eis quòd hæc facere dehoneſtaret nobilitatem. exemplū D. Ioſeph condē- *Maria no-men.*
nat eos, qui non ſunt nobiliores ipſo Ioſeph, neq; Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Ho- *Luc. 2.*
mo naſcitur ad laborem, & auis ad volatū. Ideo nō deberent vereri, &c. ¶ Sed quomodo vocaba- *Threnor. 2.*
tur virgo illa? Textus dicit, Et nomen virginis Maria. quod nomē tripliciter interpretatur: Primò
mare amarū: propter abundantiā amaritudinis, dolorū, & triſtitiarū, quas paſſa eſt in hoc mundo. *Eccle. 24.*
De quibus Simeō prophetauit, & tuā ipſius animā pertranſibit gladius: De ea prædixerat Hiere.
Magna eſt velut mare contritio tua. Nunc autem vocari poteſt mare dulcedinis, cùm ſit in para-
diſo. Ideo dicere poteſt illud Sap. Spiritus meus ſuper mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel &
fauū. Ideo qui ſunt in mari tribulationū, habent occaſionem recurrendi ad eam. ¶ Secundò Ma-
ria ſyriacè interpretatur domina, Vnde Eccleſia cantat, O glorioſa domina. ſ. totius mundi. Item
cantat. Aue regina cælorum. & D. Bernar. Mater Dei, omnis creaturę effecta eſt domina. Quo-
modo non ſubiicientur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta eſt creatoris, & cui creator ſubditus
fuit? Ideo omnes creaturæ eā honorare debent, & maximè rationales. Vnde Lucæ 1. Et hoc beatā *D. Virgo*
me dicent omnes generationes. Et Salomon Surrexerunt filij eius, & beatiſſimā prædicauerunt. *cur dica-*
Ideo Eccleſia cōſueuit ad eius nomen inclinare. Tertiò interpretatur illuminata & illuminatrix. *tur luna.*
eam ob rem vocatur luna, Eccl. 24. Pulchra vt luna, & in eodem quaſi luna plena in diebus ſuis.
Quia quemadmodū luna recipiens lumen à ſole, tranſmittit ad inferiora: ſic D. Virgo, quæ in hoc
excedit lunam, quæ aliquando non eſt plena, ſed ipſa ſemper fuit plena in diebus ſuis. Vnde An-
gelus, Aue gratia plena. Dicitur etiā ſtella maris. Ideo Eccleſia, Aue maris ſtella, dei mater alma,
&c. & hoc primò ratione immobilitatis: ſecundò, quia illuminat per interceſſionem nauigantes.
Vnde D. Bern. Quiſquis te intelligis in huius ſeculi fluctibus inter procellas & tempeſtates flu-
ctuare, ne auertas oculos à fulgore huius ſyderis, ſi non vis obrui procellis. Si inſurgant venti tenta-
tionum, reſpice ſtellā, voca Mariā. Si iactaris ſuperbiæ, ambitionis, aut æmulationis vndis, reſpice
ſtellam, voca Mariam. Si criminum immanitate perturbaris, conſcientiæ fœditate confuſus, ba-
rathro; inciperis abſorberi triſtitiæ aut deſperationis, reſpice ſtellam, voca Mariam. Non recedat
ab ore, nō recedat à corde. Vbi nomen D. Mariæ virginis nominatur, ibi dæmonū crudelitas effu-
gatur, Reis venia, ægris medela, puſillis robur, afflictis cōſolatio, peregrinātibus adiutorium datur.

Eius exemplum ſequens,non deuias:ipſam rogans, non deſperas:ipſam cogitans non erras:ipſa tenente,non corruis,ipſa ducente non fatigaris:ipſa propitia,ad portũ peruenis, & ſic in temetipſo experieris,quàm meritò dictum ſit,Et nomen virg.Maria. ¶ Sed vbi inuenit eam angelus? Textus dicit. Et ingreſſus angelus ad eam. Et ſic non in platea, aut vico, aut in feneſtra, ſed in cubiculo clauſa,orans. vnde Salomon, Hortus cõcluſus ſoror mea:hortus concluſus, fons ſignatus. In hoc

Cantic.4. datur morale documentum mulieribus,ne in publicis locis maneant. Arbores enim quæ ſunt in via publica, vix portant fructum ad maturitatem, quia tranſeuntes præmaturè occupant. vnus proiicit lapidem,alius baculum,&c. Arbores autem quæ ſunt in hortis benè clauſis, portant fructum ad maturitatem.& ſic de mulieribus,&c. D.Virgo bis dicitur hortus concluſus,quia habebat ſenſus exteriores & interiores (quæ portæ & feneſtræ dicuntur) clauſos. Aues ſylueſtres, quæ ſe tangi & manibus fricari non permittunt, pulchriores ſunt quàm domeſticæ, quæ ſe tangi permittunt:quia per tactum ſępe plumas amittunt. Sic mulieres ſylueſtres honeſtiores exiſtimantur, quàm nimis familiares,&c. Nam ſæpè propter nimiam familiaritatem,plumas honeſtatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debent à talibus maximè iuuenes. ¶ Si quæratur, Quid faciebat, quando angelus venit ad eam? Dicunt contemplatiui quòd non dormiebat,neque erat otioſa,ſed ſecũdum morem ſuum perfectis negotiis domus,recolligebat ſe in cubiculo clauſo, & diuina beneficia ad memoriam reducebat,contemplabatúrque infinitam Dei bonitatẽ, qui decreuerat & promiſerat ſe tantum humiliare,vt naturam humanam aſſumere vellet, vt pro peccatis noſtris in ea ſatisfaceret,& eam ab æterna morte diaboli captiuitate liberaret.Legebat & contemplabatur prophetias,ſingularius ea nocte prophetiam Eſa. Ecce virgo concipiet & pariet filium, &c. &

Eſa.7. pſalmum, Benedixiſti domine terram tuam,&c. Spiritus eius nunquam anteà fuerat adeò eleua-

Pſal.84. tus & feruens,ſicut ea nocte qua miſſus eſt angelus,in qua verificatum fuit illud Pſal. Concaluit

Pſal.38. cor meum intra me,& in meditatione mea exardeſcet ignis. Et cùm contemplaretur illum verſum,Oſtende nobis domine miſericordiam tuam,dicebat:O pater æterne, oſtendiſti potentiam tuam in mundi creatione,ſapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iuſtitiam in Luciferi punitione,diluuio,ac aliis multis punitionibus, reliquum eſt vt miſericordiam tuam erga naturã humanam manifeſtes,& promiſſionem adimpleas.Omnes figuræ nobis datæ,impleræ ſunt. Iam

Gene.49. ablatum eſt ſceptrum à tribu Iuda,& hebdomadæ Danielis terminantur. Quouſque ergo continebis in ira tua miſericordias tuas? Dignare ergo eligere virginem quàm per Eſa.prædici feciſti. Heu quàm felix & beata virgo illa! Heu quàm felix eſſem videre illã & multo felicior & tibi magis deuincta,ſi poſſem eſſe eius ancilla,& ei inſeruire & obſequi. Pater æterne, tu omnia noſti antè quàm fiant,& ſcis cor & deſiderium meum: dignare per infinitam miſericordiam tuam mihi facere hanc gratiam,vt valeam illam videre,& illę famulari,&c. Nũquam patriarcha aut propheta ita deuotè orauit,ſicut tunc ipſa. Eam ob rem tota Trinitas, & ſingulariter Dei filius ad cõpaſſionem motus eſt:& impletum eſt quod Salomon prædixerat, Vulneraſti cor meum, ſoror mea, vno oculorum tuorum,hoc eſt humillima oratione:quæ fuit adeò grata,quòd ſtatim tota Trinitas commiſſionem huius myſterij incarnationis,& ſalutationem ab æterno decretam, commiſit

Aue ſignificatio. Gabrieli,qui in corpore aſſumpto tria fecit. ¶ Primò eam humiliter & reuerenter ſalutauit,dicẽs, Aue,&c.Per Aue nomen trium literarum oſtendit ſe nuncium ſanctiſſimæ Trinitatis. A, enim ſignificat amorẽ,& repræſentat Spiritum ſanctum.V, ſignificat veritatem,& repræſentat filium. E,ſignificat æternitatem,& repræſentat patrem. Aue,ſecundum grammaticos, eſt dictio ſalutantis,& ſignificat gaude & lætare,vel Deus det gaudium & lætitiam. Theologi & expoſitores duo dicunt:Primò quòd Aue,eſt dictio cõpoſita ex litera A,& væ,interiectione execrãris & maledicẽtis.& ſic ſignificat abſq; vę,ſeu maledictione tã peccati originalis,quàm venialis & mortalis.Secũdò dicunt quòd hæc dictio (Aue) euertit è regione cõtraria,hoc nomẽ Eua,quod impoſitũ fuit primæ mulieri,ad oſtendendũ quòd D.Virgo fuit totaliter contraria Euæ. Ideo cantat Eccleſia, Sumens illud aue,mutans nomen Euæ:&c. Albertus magnus,ſuper miſſus eſt,ait: Eua deiecit, hæc ſubleuat: Eua dãnat,hæc ſaluat: Eua fuit cauſa morbi,hæc cauſa ſalutis: Eua clauſit portas paradiſi hæc aperit:illa mater miſeriæ,hæc mater miſericordiæ:illa principium mortalitatis,hęc principiũ generationis:illa gratiã perdidit,hæc inuenit:illa trãſire nos fecit de gratia in culpã,hęc de culpa in gratiã:illa de latere viri dormiẽtis facta eſt,hęc de corde dei vigilãtis:illa fuit viro cauſa maledictionis,hæc cauſa benedictionis. Hactenus ille. Cõprehẽdendo omnia præmiſſa,facile cõponi poterit oratio deuota ad D.Virginẽ. ¶ Sequitur, Gratia plena. Poſſet quæri. Quare angelus nõ nominauit eã proprio nomine,ſicut poſtea,cũ dixit, Ne timeas Maria. Dicũt cõtẽplatiui quòd propter duas rationes: Primò propter ſtatus & nominis acquiſitionẽ. Reges & pontifices in ſua aſſumptione & coronatione mutãt nomina. Et quia D.Virgo aſſumebatur ad nouũ ſtatũ.ſ.in matrẽ dei,& reginã angelorum,ac dominam mundi:ideo nouo & nobiliori digna erat nomine,ſ. Gratia plena, quod nulli

nulli adhuc impoſitum fuerat. Ideo tacuit nomen conſuetum, & dixit nouum à Deo impoſitum.
Secunda ratio eſt ciuilis, quia non eſt honeſtum ſubiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quando ſalu-
tant reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiam, & ad oſtendendum
ſubiectionem. Et quia D. Virgo erat electa mater Dei, & regina angelorum, iuxta illud, Salue regi-
na: ideo Gabriel, &c. Nos autem qui ſumus eiuſdem naturæ cum ea, & quia hoc nomen (Maria)
ſecundum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinan
dam illam ad exercitium illorum nominamus Mariam. Primũ officiũ dicitur maternitatis, quod *Eccle.24.*
ſignificatur per literam M. eſt enim pia mater: Mater miſericordiæ & pietatis, cùm ſit mater Dei,
per quem miſericordiam & pietatem (ipſa intercedente & offerente) conſequimur. Ideo Eccleſia
vocat eam matrem gratiæ & miſericordiæ. Et dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secundum *Cant.3.*
officium eſt conſeruationis, ſcilicet theſauri Dei, quod ſignificatur per literam A, quæ repræſentat
arcam theſauri. Ideo dicitur theſautaria. Pauperes indigentes ad theſaurarios recurrere conſueue-
runt. Ideo nos qui in hac valle miſeriæ ſumus pauperes, &c. quia in ea inueniemus theſaurum infi-
nitum, ſcilicet ſapiẽtiæ & gratiæ Dei. Tertium officium eſt directionis & gubernationis per exem- *1.Ioan.2.*
pla vitæ ſuæ, hoc officium importatur per literam R. ideo dicitur Regina. Quartum officium dici-
tur iaculationis & repulſionis inimicorum, quod ſignificatur per literam I. Ideo dicitur iaculum
inimicorum infernalium, qui ad inuocationem huius nominis cedunt & fugantur, eſt enim eis ter
ribilis, ſicut caſtrorum acies ordinata. Ideo Eccleſia frequenter orat, dicens, Tu nos ab hoſte pro-
tege, & hora mortis ſuſcipe. Ei enim datum eſt conterere caput eius. Quintum officium dicitur *Hebr.8.*
aduocationis, quod importatur per vltimam literam A. Vnde Eccleſia, Eya ergo aduocata noſtra,
illos tuos miſericordes oculos ad nos cõuerte. Et licet aduocatum habeamus apud patrem, Ieſum
Chriſtum iuſtum, quia tamen non ſolùm eſt aduocatus, ſed etiam iudex viuorum & mortuorum,
qui nihil inultum relinquet, poterant præcipuè peccatores, timere ad illum accedere, cum vix iu- *Plenitudo*
ſtus ſit ſecurus. Ideo piiſſimus Deus prouidet nobis de aduocata, quæ tota mitis & ſuauis eſt, nec *gratiæ.*
aliquid aſperum aut durum inuenitur in ea, iuxta illud: Fauus diſtillans labia tua. Vnde D. Bern. *Ioan.1.*
Securum acceſſum habes ô homo, vbi mater ſtat ante filium, & filius ante patrem. Mater oſtendit
filio pectus & vbera, dicens: Per vbera quæ ſuxiſti, fili, parce iſti. Filius oſtendit patri latus & vulne-
ra, dicens: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit eſſe repulſa, vbi
ſunt tot amoris inſignia. Ad thronum igitur eius cum fiducia accedamus. His officiis non egebat
Gabriel: ideo non nominauit eam in ſalutatione. Nominauit tamen eam cùm turbata eſſet, dicens:
Ne timeas Mea, ac ſi diceret, O domina, gratia plena, non habes occaſionem timendi, quia nomen
tuum quod eſt Maria, quantum ad tertiam literã, oſtendit quod non habes occaſionẽ timoris, ſed
lætitiæ & ſecuritatis. Tu enim es regina cælorum, & gubernatrix omnium ſtatuum. Tu enim inue- *Eccle.24.*
niſti gratiam, non communiter, ſed plenitudinem & abundantiam diuinæ gratiæ. ¶ Ad cuius eui-
dentiam ſciendum quòd quadruplex à doctoribus poni conſueuit gratiæ plenitudo. Prima dici-
tur effluẽtiæ, à qua cæteræ fluũt, ſicut à fonte deriuãtur aluei & riui. Et hæc ſoli competit Chriſto.
Vidimus eum (ait Ioan.) plenum gratiæ & veritatis, & ſubditur, de cuius plenitudine omnes acce-
pimus. Et quia Chriſtus conceptus fuit in vtero D. Virginis: ideo hæc plenitudo fuit in ea, ratione
contenti, & ſic intelligitur illud D. Hiero. Cæteris per partes, Mariæ autem tota ſeſe infudit gratiæ
plenitudo. Secunda eſt plenitudo Excellentiæ, ſeu principalis canalis vel aluei, per quem aqua fon-
tis in alios riuuos deriuatur. Et hæc fuit plenitudo D. Virginis. Vnde Anſel. Nil gratiæ ad nos ve-
nit, quod per manus Mariæ non tranſit. Ideo poſt Chriſtum ſingulariter dicitur gratia plena, plus
quàm omnes ſancti, vt pote fonti propinquior. Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ, quæ etiam
ad alios minores deriuatur: ſicut plenitudo riui procedentis ex alueo, maior eſt quàm riuuli, qui à
riuo aquã accipit. Et talis fuit plenitudo Apoſt. & D. Stephani. Vnde Actuum 2. Repleti ſunt om-
nes ſpiritu ſancto, & 6. c. Stephanus plenus gratia & fortitudine, &c. Quarta plenitudo dicitur Suf
ficientiæ, & tali plenitudine ſunt pleni omnes ſancti, quia quilibet habet ſecundum capacitatem
ſuam & quilibet contentatur, licet vnus plus habeat quàm alius. Sicut paruum vas adeò proportio-
nabiliter plenum eſt, ſicut magnum, non tamen tantum continet. In plenitudine ſanctorum de-
tentio mea. D. igitur Virgo plus cæteris abundauit, & plena fuit tam naturalibus quàm acquiſitis,
gratuitis, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipſa verificatur quod dicit Salomon,
Multæ filiæ congregauerunt diuitias, tu verò ſupergreſſa es vniuerſas, & illud, Tota pulchra es ami- *Prou 31.*
ca mea, & macula non eſt in te, quod de nullo puro homine aut muliere dici poteſt. Quoad gratiã *Cant.4.*
verbi Pſal. dicit, diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit, &c. De ſapiẽtia & ſcientia Luc *Pſal.44.*
2. Maria conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Ideo Chriſtus eam poſt aſcenſio-
nem, tanquam doctricem & conſeruatricem verborum ſuorum, & ſanctam bibliothecam, reliquit
in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiam prædicandi, quantò magis ei? Vnde

tempore vitæ ſuæ non eguerunt Apoſtoli congregatione concilij: quia eius reſolutioni omnes in omnibus aſſentiebant. Qui poterant ad illam accedere, accedebant & inſtruebantur,& per eos alij,etiam per literas. Vnde legimus literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiam quòd D. Diony. viſitauit illam in Nazareth, & poſt magnam admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixiſſe fertur: Facile te Deum crederem, niſi de Chriſti filij tui diuinitate à Paulo audiuiſſem. Vnde D. Ignatius ſcribens D. Ioanni Euangel. ait: Magnus eſt concurſus populorum reginam cæli videre & audire cupientium. Sed poſt mortem ipſius, quæ fuit anno 13. poſt aſcenſionem Chriſti anno 14. Apoſtoli eguerunt congregatione ſeniorum,& tenuerũt concilium, vt habetur Act. 15. Si obiiciatur de gratia miraculorũ, quòd eam non habuerit, cùm non legamus aliquod miraculũ per eam factũ: Dicendũ quòd maximum miraculorum fuit Chriſti incarnatio, quam ipſa, etſi nõ de cõdigno de cõgruo tamen meruit. Vnde Eccleſia: Regina cæli lætare alleluia: quia quem meruiſti portare, &c. Et quanuis eius miracula non legantur, non ſequitur quòd non fecerit: quia non omnia, imò pauca eorum quæ fecit, ſcripta ſunt. De ea tamen poſt aſſumptionem multo plura miracula legimus, quàm de omnibus aliis ſanctis. Si dicatur quòd non habuit iuſtitiam originalem ſicut Adam: dicendum quòd habuit aliquid eminentius ſcilicet excellẽtem gratiæ plenitudinem, & eius confirmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. ¶ Sequitur in ſalutatione, Dominus tecũ. Ad cuius euidentiã ſupponendũ eſt quòd aliàs diximus, quòd licet Deus ſit vbique per eſſentiã, præſentiam, & potentiã: eſt tamẽ in aliquibus locis ſpecialiter ſcilicet in cælo per manifeſtationem gloriæ, in iuſtis per gratiam: & ſecũdũ quod dat illis gratias magis ſpeciales dicitur eſſe ſpecialius in eis. Et quia ſpecialiſſimam gratiam dedit D. Virgini ſcilicet maternitatem filij ſui, ſecundum quam quodam modo participat infinitam dignitatem & excellentem plenitudinem gratiæ: ideo angelus ſpecialiter dixit, Dominus tecũ ſcilicet per excellentem gratiæ plenitudinem, & poſt conſenſum per corporalem præſentiam. Magno honori attribuitur ipſi Enoch, quòd ambulauerit cum Deo, & quòd tranſtulerit eum dominus in paradiſum voluptatis vſque ad tempus Antichriſti. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cùm voluit ab ea portari. Et cum finaliter eam in corpore & anima immortalem exaltauit ſuper choros angelorum ad cæleſtia regna. D. Bern. ſuper Miſſus eſt, dicit: pater tecum, quia filium ſuum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mirabile ſacramentum miro modo fecit te ſibi ſacrarium: Spiritus ſanctus tecum, qui cum patre & filio tuum ſanctificauit vterum. pater tecum, exercens ſummam potentiam: filius tecum, oſtendens maximam ſapiẽtiam: Spiritus ſanctus tecum, exhibens magnam beneuolentiam. Tecum in mente, tecum in ventre, in omnibus te dirigens, tibi auxilians. ¶ Sequitur in ſalutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem eſt, & addidit. Et benedictus fructus ventris tui, quod angelus non dixit, quia nondum conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primò propter fructum, quia ipſa ſola fructum protulit benedictum: Hanc rationem adduxit Elizabet dicens: Et benedictus fructus ventris tui. Hæc coniũctio (&) exponitur pro quia, ſiue tenetur cauſaliter, & nõ copulatiuè Nec ſolùm benedicta, quia illum benedictum protulit fructum, à quo benedictionem accepit: ſed etiã quia per illum fructũ in ſancta prole multiplicata eſt. Licet enim vnicum carnaliter genuerit, in eo tamen ſpiritualiter facta eſt mater magnæ multitudinis filiorum,

Rom. 8.

quorum Chriſtus eſt primogenitus in multis fratribus. Ideo non ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium ſuum primogenitum, non reſpectu ſequentium carnalium, cùm nullum alium habuerit: ſed reſpectu adoptiuorum. Secundò dicitur Benedicta, quia ipſa ſola authorem omniũ maledictionũ diabolum ſuperauit, iuxta illud, Ipſa cõteret caput tuũ. Tertiò dicitur Benedicta, quia omniũ mulierum

Cant. 8.

maledictiones (de quibus Gen. 3. Multiplicabo erumnas tuas, &c. euaſit. Quartò dicitur Benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit inter Deum & hominem procurauit: iuxta illud: Facta ſum coram eo, quaſi pacẽ reperiens. Pacẽ etiam fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui penè ſemper in litibus & iurgiis erãt. Viri improperabãt mulieribus quòd eſſent cauſa omnium malorũ, & ita confundebant eas, vt vix auderent cõparere aut mutire. Sed D. Virgo abſtulit illud opprobriũ, quia fuit cauſa maioris pacis & meliorũ bonorũ. Ideo non eſt mirũ ſi mulieres habeãt maiorẽ deuotionẽ ad D. Virginẽ quàm viri: quia ſunt magis obligatæ quàm viri: eo quòd abſtulit opprobriũ earũ. Poſuit etiã pacẽ inter duas dominas, quæ nunquã anteà poterãt cõcordari, nec ſimul ſe inuenire in eodẽ loco. ſ. inter virginitatem & maternitatem. Sed D. Virgo collocauit eas in eadẽ cella, hoc eſt in vtero ſuo. Vnde quidã verſificator dicit: Partus & integritas diſcordes tempore lõgo Virginis in gremio fœdera pacis habẽt. Quintò dicitur Benedicta, quia maledictionem humani generis in benedictionẽ cõuenit: & nos à Deo maledictos ſibi reconciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui 1. Reg. 25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie ne irẽ in ſanguinẽ, & vlciſcerer me manu mea. Vlterius eſt ſuper omnes benedicta, quia omnia quæcunque vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia

Mulieres habent maiorem deuotionem ad D. Virgin. quàm viri.

quæcunque

quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occaſionem recurrendi ad eam.
¶ Secundò, Gabriel conſolatus eſt eam, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quòd cùm au-
diſſet ſalutationem, turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio. Si quæratur,
vnde procedebat timor iſte? Quidam dicunt quòd ex ſuperioris naturæ ſcilicet angeli aſſiſtentia.
Vnde legimus Dan.8. quòd ad aduentum Gabrielis: Daniel pauēs corruit in faciem ſuam. Et Za- *Luc.1.*
charias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit præterea ex verecūdia quam habuit de per-
ſona angeli ſibi apparentis in ſpecie viri. Vnde D. Hiero. Trepidare virginū eſt, ad omnes viri aſpe-
ctus vereri & pauere. Alij dicunt quòd ex claritate angeli & inaudita ſalutatione. Vnde Eccleſia,
Expaueſcit virgo de lumine: & ex textu apparet quòd ex ſalutatione, vnde dicitur: Et cogitabat
qualis eſſet iſta ſalutatio, quæ continebat omnes excellētes ſalutationes, quæ in antiquo teſtamēto
factæ fuerant. Primò Tobiæ dictum fuit, Gaudium tibi ſit. Sed hæc ſalutatio eminenter contine- *Tob. 5.*
tur in ſalutatione angelica, cùm dicitur, Aue. Præterea Daniel dixit Nabuchodonozor: Rex in *Dan.2.*
æternum viue. Sed in ſalutatione angelica eminētius cùm dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit *Iudi.6.*
Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortiſſime: ſed in hac eminentius cùm dicitur, Dominus te-
cum per plenitudinem gratiæ, ex qua eſt vita æterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia *Iudith 13.*
à Domino. Hic additur, in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quæ poteſt
mulier licitè deſiderare, angelus in hac ſalutatione complexus eſt. Mulieres primò deſiderant pul-
chritudinem: hanc appoſuit angelus, non ſolùm corporalem, ſed ſpiritualem, dicens: Aue, hoc eſt
ſine væ, ſine macula exteriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundò deſiderant diuitias. Angelus
dixit, Gratia plena. Tertiò bonā ſocietatem, Angelus nunciauit ei optimam, cùm ait: Dominus te- *Cant.4.*
cum. Quartò bonam famam & æſtimationem. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cum igitur ipſa
(quæ humillima erat) talia de ſe audiuit, erubuit, Qui enim verè humilis eſt, de ſuis laudibus eru-
beſcit. Ideo turbata fuit ex inſolita & inaudita ſalutatione. Sciebat enim quòd triplex eſt ſalutatio: *Salutatio*
Prima proditoria & adulatione plena, vt ſalutatio Iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis eſt ſalutatio *triplex.*
multorum, qui mordere vellent eos quos ſalutant. Hæc ſalutatio eſt tantùm exterior & non inte-
rior, ideo timenda. Secunda ſalutatio eſt Satanæ, qui ſe transfigurat in angelum lucis, & hæc eſt
cauenda, nec omni ſpiritui credendum. Tertia ſalutatio eſt amicitiæ, & hæc quando eſt cognita,
eſt acceptanda. D. igitur Virgo timens, prudenter cogitabat qualis eſſet iſta ſalutatio, nō fuit præ-
ceps in reſpondendo: quia prudens non eſt in arduis abſque magna deliberatione reſpondere. Ideo *Prouer.22.*
angelus conſolatus eſt eam dicens: Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum, non di-
xit, apud homines. Sunt multi qui magnifaciunt inuenire gratiam apud principes: ſed hoc parum
eſt, quia (vt Salomō ait) Fallax gratia, &c. ſed inuenire gratiam apud Deum, eſt inuenire theſaurum
magnum. Et qui illum inuenit, non habet occaſionem triſtitiæ aut turbationis. Ideo angelus, Tu
inueniſti maximum & inæſtimabilem theſaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inue-
nire: Igitur, &c. non habes occaſionem timendi. D. Auguſt. dicit quòd in rebus per tempus ortis
nulla maior gratia quàm quòd Deus fuerit homo, ac ſi diceret angelus, Patriarchæ & Prophetæ
multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c. ¶ Tertiò angelus eam inſtruxit, dicēs:
Ecce concipies, &c. Ipſa conſuluit dominam virginitatem. Quomodo fiet iſtud? &c. Hæc quæſtio
notanda eſt, quando aliquod nouum indicitur. Multi ex inconſideratione huius quæſtionis deci-
piuntur, &c. D. Virgo non quæſiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipſa enim firmiter credidit, ſed
volebat ſcire modum, quem angelus ei declarauit dicens: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c. q.
d. hoc fiet abſque detrimento virginitatis, quam tantum ſeruare deſideras. Non enim fiet naturali-
ter, ſed ſupernaturaliter, Spiritus ſancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, concipies
filium ſucceſſionem Dauid, Meſſiam in lege promiſſum, verum Dei filium, &c. Deinde ad am-
plius conſolandam eam nunciauit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth, cognata
tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè conſenſit, prom-
ptiſſimè ſe offerens ad obſequium Domini, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum ver-
bum tuum. Hic tot & tanta facta ſunt mirabilia, quòd iuſtum volumen exigerent. Si ampliora de-
ſideres, vide Alber. magnum & D. Bern. & reliquos expoſitores ſuper miſſus eſt. Notanda tamen
eſt hìc ſumma humilitas D. Virginis, quæ cùm ab angelo mater Dei altiſſimi & regina angelorum
diceretur, ſe ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ conditiones oſtendit. Prima eſt prom-
ptitudo, quæ deſignatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda eſt humilitas, cùm ſe dixit ancillam.
Tertia diſcretio, cùm ait, Domini. Quarta obedientia, cùm dixit, Fiat mihi ſecundum verbum
tuum. Quibus verbis prolatis, & in inſtanti terminatiuo illorum, tota Trinitas ex puriſſimo ſan-
guine D. Virginis ad conceptionem diſpoſito, corpus Chriſti formauit in eius vtero, & ſanctiſſi-
mam Chriſti animam creauit, & creando infudit in corpus, & in eodem inſtanti ad ſuum eſſe exi-
ſtentiæ traxit & vniuit, & filius Dei de conſenſu patris & Spiritus ſancti, hanc vnionem ad intra

terminauit, & ſuum eſſe perſonale cum proprietatibus & attributis ac eſſentialibus communicauit, & ſic perfectum & conſummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam de quo nos gratias agere debemus.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia reliqua Chriſti myſteria à D. Tho. in tertia parte clariſſimè & ordinatiſſimè tradita ſunt, A
adeò vt inſtitutione aut introductione nō egeant: ea ne volumen in immenſum augeatur,
prætermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouiſſimis vniuerſali
ſcilicet iudicio, reſurrectione bonorum, & malorum retributione, ſuperficialiter ſcribendum duxi.

DE IVDICIO GENERALI.

CAPVT XXI.

IVDICIVM Dei eſt duplex ſcilicet intrinſecum & extrinſecum. Iudicium intrin- B
ſecum idem eſt quod intellectus diuinus relatus ad diſpoſitionem creaturarum, quod
alio nomine vocatur Prouidentia diuina: quæ quamuis ſit vna & indiuiſa in ſe, tamen,
ſecundum noſtrum modum intelligendi, diuerſificatur ſecundum diuerſitatem diſpo
ſitionum ipſarum creaturarum, in quibus appaiet diſpoſitio ſiue iudicium ipſius, quod
dicitur intrinſecum & diuerſum ſecundum diueſſitares diſpoſitionum. ſ. creationis, gubernationis,
prouiſionis, & aliarum, quæ circa creaturas operatur. Pro nunc tamen ſolùm de iudicio retributionis
bonorum & malorum ſcribere intendimus ea quæ Prophetæ & Apoſtoli, imò & ipſe Chriſtus
locuti ſunt. Et vt manifeſtum eſt ex ſacris literis, Iudicium Dei eſt duplex, ſcilicet particulare, & vniuerſale,
de quibus per ordinem dicendum eſt.

§. 1. DE IVDICIO PARTICVLARI.

IVdicium Dei particulare eſt duplex ſcilicet in vita, & in morte. Quoſdam enim homines iudi- C
cat Deus in hoc mundo, vt reſipiſcant à malis, & pœnitentiam agant de præteritis, & caueant
1. Cor. 11. à futuris, ac vt ſe exerceant in bonis operibus, & theſaurizent in cælis. De hoc iudicio Apoſt. Si
noſipſos iudicaremus, non vtique à domino iudicaremur. Cùm autem iudicamur à Domino, cor-
ripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Quoſdam verò iudicat, remunerando in hac vita, præci-
puè obſtinatos. Quia (vt D. Aug. ait) ſicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremu-
neratum. Et quia mali quandoque aliqua bona moralia faciunt pro quibus non merentur remu-
neratione͂ in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mūdo, ſicut fecit Romanos idololatras, qui-
bus propter opera virtutum moralium in quibus ſe exercebant, dedit monarchiam ſiue totius mū-
Exod. 1. di impium. Et obſtetricibus Aegyptiorum, quia ſeruauerunt maſculos Hebræorum, & timuerunt
Deum, ædificauit domos. Aliud eſt Dei iudicium particulare in morte. de quo Apoſt. Statutū eſt
Heb. 9. hominibus ſemel mori, & poſt hoc, iudicium, hoc eſt in inſtanti terminatiuo mortis, in quo parti-
Luc. 15. culariter iudicatur anima ſecundum merita vel demerita, vt habet de Lazaro & diuite epulone.

§. 2. DE IVDICIO GENERALI.

IVdicium generale eſſe futurū, & Chriſtum de cœlo venturum ad iudicandū viuos & mortuos, D
hoc eſt bonos & malos, cōſtat ex antiquo & nouo teſtamentis. Ioel. enim 3. dicitur: Cōgregabo
Mat. 26. omnes gentes in valle Ioſaphat, & ibi diſceptabo cum eis. Et Chriſtus expreſsè nobis manifeſtauit
hoc iudicium & eius ordinem, cùm dixit, Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua, &c. quod
euangelium legitur feria 2. dominicæ primæ quadrageſimæ: in quo declarantur quatuor iudicij
generalis myſteria omnibus valdè notanda. Ideo ea breuiter proſequemur. Primum eſt generalis
citatio, ibi: Congregabuntur ante eum omnes gentes. Secūdum, diuerſa ſituatio, ibi, Separabit eos
ab inuicem. Tertium, ſingularis diſcuſſio & examinatio, ibi, Tūc dicet his qui à dextris, &c. Quar-
tum, finalis omnium retributio ibi, Ibunt hi in ſupplicium æternum, &c. De his ergo per ordinem
20. de ci. Dei in Add. dicendum eſt, ſoluta prius vna quæſtione admiratiua, quam quilibet facere poſſet, & quam tractat
3. p. q. 88. D. Aug. Cur, ſ. Deus ordinauit iudicium vniuerſale, maxime cum (vt iam dictum eſt ex Apoſt.
art. 1. ſtatutum ſit omnibus hominibus ſemel mori, & poſt hoc, iudicium: & per prophetam Naum 1. c.
dictum ſit, Non conſurget duplex tribulatio, vbi expoſitores dicunt quòd Deus non iudicabit his
in idipſum. videtur ergo quod iudicium generale ſuperfluat, vel quòd Deus iudicet bis in idipſum.
Reſolutio D. Aug. & omnium doctorum eſt, quòd non abs re Deus iudicium generale ordina-
uit futurum, propter multas rationes: nunc tamen breuitatis gratia, vna ſufficiet, quæ. ſ. dicitur di-
uinæ iuſtitiæ manifeſtatio. Licet enim Deus nihil ſine iuſtitia aut iuſta cauſa agat: rationes tamen
& cauſæ eorum quæ agit, non ſunt nobis notæ, Ignoramus enim nunc qua cauſa vel quo iudicio
bonus

bonus ille ſit pauper, & malus ille ſit diues: cur iſte gaudeat, qui pro perditis moribus ſuis deberet
cruciari, ille verò qui propter laudabilem vitam gaudere deberet, contriſtetur. Cur in iudicio hu-
mano innocens damnetur, iniquitare iudicis aut falſis teſtibus obrutus, & ſceleſti liberentur & præ
ualeant, & alia huiuſmodi, de quibus nil temerè iudicare debemus, cum non ſit iniquitas apud
Deum. Sed potius admirari cum Apoſt. & dicere, O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſciẽtiæ Dei, *Rom.10.*
quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, &c. Sed cum Deus decreuerit omnem iuſtitiam ſuam *Matth.10.*
reuelare (nihil enim opertum quod non reueletur) vt tollatur occaſio omnium querelarum & du-
biorum, quod in hoc mundo aut in morte fieri non poteſt: ideo neceſſe fuit ex illa ſuppoſitione,
determinaretur dies ſiue tempus, in quo fieret, tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnun-
quam dies Domini, vnde D. Auguſt. dicit, Iſte quippe dies iudicij propriè vocatur, eo quòd nullus *2. de Ci.*
ibi erit tũc imperitæ quærelæ locus, cur iniuſtus ille ſit fœlix, & cur iuſtus ille ſit infœlix. Omnium *Dei.c.1.in*
namque tunc non niſi bonorum vera & pleniſſima fœlicitas, & omnium non niſi malorum digna *fine.*
& ſumma infœlicitas apparebit, deinde dicit: Cùm verò ad illud Dei iudicium peruenerimus, non
ſolum quæ tunc iudicabuntur, verùm etiam quæcunque ab initio iudicata ſunt, & quæcunque
vſque ad illud tempus iudicabuntur, apparebunt eſſe iuſtiſſima. Et ad dictum prophetæ Naum
repondet D. Tho. dicens quòd quilibet homo poteſt conſiderari dupliciter ſcilicet vt particularis
perſona, & inquantum eſt pars generis humani: & vt eſt particularis perſona, fiet particulare iudi-
cium poſt mortem, & recipiet iuxta ea quæ geſſit in corpore, non totaliter & completè, quia non
quo ad corpus, ſed quo ad animam tantùm, ſecundum verò quod conſideratur vt pars totius gene-
ris humani, debet iudicari coram toto genere humano, & ſic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamẽ
Deus iudicabit bis in idipſum: quia non duas pœnas pro vno peccato inferet: ſed pœna quæ ante
iudicium generale fuerat incompleta, complebitur, quando non ſolum quo ad animam, ſed etiam
quo ad corpus præmiabuntur boni, & torquebuntur mali. In morte enim non condemnantur cõ-
pletè, quia anima quando eſt vnita, maiorem pœnam ſentit, propter corpus. Ideo D. Auguſt. dicit,
Maiores pœnas paſſuri ſunt damnati, cùm reſurrexerint: in quarum comparatione tales ſunt iſte *In ſer. plu.*
quas patiuntur homines in ſomnis, non enim patitur caro eorum. Maior eſt autem cruciatus, cùm *marty.*
vigilans torquetur. Et ſic propriè loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, eſt interlocu-
torium, ſiue (vt quidam dicunt) vnum interim ſiue vulgariter *vn cependant*, & eſt ſententia incom-
pleta) ſicut de ſentẽtia bonorum dicitur Apoc. 6. Vbi ſub altare Dei, &c. ſequitur, Et datæ ſunt illis
ſingulæ ſtolæ albæ, & dictum eſt illis vt requieſcerent per modicum tempus, donec implerentur
conſerui & fratres eorum.

Ver. 1. DE VNIVERSALI CITATIONE.

A PRimum myſterium iudicij vniuerſalis eſt generalis & perſonalis citatio & cõgregatio. Veniet
enim dies in quas Deus conuocabit omnes angelos & ſanctos qui ſunt in cælo, & omnes ho-
mines qui tunc erunt in terra, & omnes dæmones & damnatos qui erunt in inferno, & omnes qui
erunt in purgatorio, vnde dicitur, Cùm venerit filius hominis in maiſtate ſua, & omnes angeli cum *2. Cor.5.*
eo, à fortiori dæmones, non deficiet ne vnus quidem, vnde Apoſt. Omnes nos manifeſtari oportet
ante tribunal Ieſu Chriſti. Oportet, eſt verbum neceſſitatis, Gallicè, *C'eſt vn faire le faut, bon gré
mal gré, ribon ribaine.* Non erit quæſtio comparẽdi per procuratorem, ſed oportebit in propria per-
ſona comparere. Si quæratur, ad quid? reſpondet Apoſt. quòd ad portandum proceſſum & reſpon- *An qui de*
dendum categoricè prout geſtum eſt in corpore, ſiue bonum, ſiue malum. ¶ Quidam propter hæc *ceſſerunt cũ*
verba voluerunt dicere quòd paruuli in ſolo originali decedentes, non cõparebunt in iudicio ge- *ſolo origina*
nerali: cum nihil geſſerint in corpore, neque boni neque mali, nec fuerint participes operum Chri- *li cõparebũt*
ſti, ſicut pueri baptizati, qui per baptiſmum fuerunt Chriſto incorporati: ideo remunerabuntur. *in iudicio.*
Præterea ſi paruuli in peccato originali decedentes, interſint, in qua parte erunt? non à dextris, quia
illi erunt beati: nec à ſiniſtris, cùm non debeatur eis pœna ſenſus, vt dictum eſt: tamen pœna ſẽ-
ſus exprimitur in ſententia eorum qui à ſiniſtris erunt: igitur, &c. Inſuper in omnibus paſſibus ſa-
cræ ſcripturæ, in quibus fit mentio de iudicio generali, fit mentio de actibus voluntariis, quos par-
uuli non habuerunt. Matth. 15. dicitur, Eſuriui, &c. & Apoſt. Reddet vnicuique ſecundum opera
ſua. Veruntamen D. Tho. dicit, quòd intererunt, & probat per illud Apoc. 20. Vidi mortuos ma- *Rom.2.*
gnos & puſillos, ſtantes in conſpectu throni: & aperti ſunt libri, & iudicati ſunt mortui ex his quæ *In Add.3.*
ſcripta ſunt in libris eorum. Et quamuis in libris illorum paruulorum nõ ſint ſcripta peccata actua- *p.q.79.ar.*
lia, peccatum tamen originale ſcriptum eſt: ideo iudicabuntur, tamen non triſtabuntur: ſed læta- *5.ad.3.*
buntur de gloria corporali iudicis, quam miſericorditer Chriſtus, ſecũdum D. Tho. eis oſtendet.
Et cum per dextrã intelligatur potior & nobilior locus (iuxta illud, Dixit Dominus domino meo, *Pſal.109.*
ſede à dextris meis) Dextra in iudicio erit in aere, in qua erunt boni: & ſiniſtra, intra, in qua ex vno
latere erunt damnati, & ex alio paruuli illi ſub bonis. Et quo ad illam ſententiam dicendum eſt

quòd ignis nomine omnis pœna intelligitur: & quòd illa ſentẽtia eſt generalis & applicatur ſingulis ſecundum proportionem peccatorum & demeritorum. Et quantum ad dextram vel ſiniſtram intelligitur de his qui fuerunt in vſu rationis. Omnes ergo comparebunt. Nec obſtat illud pſal. Nõ reſurgũt impij in iudicio: quia debet intelligi, mutati in melius, Vnde Apoſt. dicit, Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Mali quidem reſurgent, ſed non immutabuntur in melius. ¶ Si quæratur, Quis facit eos reſurgere? Reſpondet Apoſt. quòd Deus in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, quę erit valde terribilis, cuius terribilitatem conſiderans Iob dicebat: Sẽper & quaſi tumẽtes ſuper me fluctus, timui Deum: & pondus eius (ſ. citationis & tubæ) ferre non potui, quin ſ. caderem in terram, Quæ verba exponẽs D. Greg. ait: Iob flagellatus, ſimplex & iuſtus à Domino approbatus, timuit. ſ. hanc tubam. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc. 14. dicitur quòd D. Io. Euangeliſta, qui erat virgo electus à Domino, & inter cæteros magis dilectus, audiuit vocem de cælo, tanquam vocem aquarum multarum, tãquam tonitrui magni, & cęcidit tãquam mortuus. ſ. propter terribilem ſonum, quem non poterat ſuſtinere. Si Iob ſimplex, iuſtus, laudatus & approbatus à Deo, in contemplatione huius tubæ ſic timuit, &c. Si D. Io. Euangeliſta, virgo & magis dilectus, ſic timuit: quid debent facere pauperes peccatores: qui non ſunt ſimplices, iuſti, & approbati, ſicut Iob: ſed pleni malitia, iniuſti, & à Deo reprobati, qui nõ ſunt puri & virgines, nec dilecti ſicut D. Ioannes, ſed immundi & abominabiles, in odio Dei exiſtentes? Quomodo deberẽt timere ſi cogitarent? profectò amplius quàm illi, &c. Quia ſonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid eſſet ſi nunc inſonaret? haberemus maiorem occaſionem timendi quàm D. Iob & Io. Euãgeliſta, & habemus maiorem occaſionem cogitandi, quàm D. Hiero. qui ſemper de hac tuba cogitabat, & dicebat, Siue comedam, ſiue bibam, ſiue quid aliud faciam, ſemper inſonare videtur in auribus meis illa terribiliſſima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo ſi ſumus ſapiẽtes cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ fient in eo, quæ dicuntur nouiſſima, de quibus Eccleſiaſtes 7. Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Nunc contemplemur congregationem vniuerſalem, circa quam quatuor ſunt notanda ſcilicet locus, miniſtri, ordo, tempus.

Pſal. 1. *1. Cor. 15.* *Iob. 31.*

Ver. 2. DE LOCO IVDICII GENERALIS.

In Add. 3. p. q. 88. ar. 4 LOcum in quo debet fieri huiuſmodi congregatio, declarat Ioel propheta, cum ait: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in valle Ioſaphat, per vallem Ioſaphat intelligit locum, in quo nunc eſt vallis Ioſaphat, quia ante iudicium ignis conflagrationis æquabit primò illum locũ, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aſpera in vias planas. Vallis Ioſaphat eſt inter montẽ Sion & mõtẽ Oliueti, per quẽ decurrit torrens Cedron Chriſtus autem veniet ad locum à quo aſcendit ſcilicet à monte Oliueti, vnde Act. 1. dicitur, quòd poſt quàm nubes ſuſcepiſſet Chriſtum ab oculis diſcipulorum, duo viri aſtiterunt iuxta illos in veſtibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi quid aſpicitis in cælum? Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cælum, ſic veniet quemadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cælum. Dicunt doctores quòd Chriſtus potius elegit vallem Ioſaphat ad hanc congregationem faciendam, quàm alium locum, eo quòd circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt poſſit melius improperare peccatoribus in gratitudine illorum. Si quæratur, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, ſunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cùm illa vallis Ioſaphat vix contineat latitudinem mediæ leucæ? Dictum eſt quòd ignis conflagrationis æquabit omnia: & ideo ſufficiens erit locus. Item boni erunt in aëre, & ſoli damnati in terra. Nec erunt latè diſperſi ad placitum, ſed valde preſſi, ſicut haleca, in in vaſe quo ſalſa transferuntur, & ſic erunt circa montem Oliueti in ſpano ſufficienti, à quo loco omnes Chriſtum iudicem, qui erit in aëre inter bonos & malos, videre poterunt. A

Eſa. 40. *cur in valle Ioſaphat fiet iudiciũ.*

Ver. 3. DE MINISTRIS CONGREGATIONIS GENERALIS.

20. de Ci. Dei. *Pſal 49.* *1. Theſſ. 4.* DIuus Aug. dicit: Profectò per angelicum miniſterium tãta res peragenda eſt iuxta illud Pſal. Congregate illi ſanctos eius. Doctores communiter dicunt quòd angeli boni erunt miniſtri congregationis omnium. Et Apoſt. dicit, Quoniam ipſe Dominus in iuſſu & in voce archãgeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. In quibus verbis oſtendit cauſam reſurrectionis noſtræ, modum & ordinem. Cauſa reſurrectionis eſt triplex Prima & principalis, eſt virtus diuinitatis. Secunda eſt inſtrumentalis, & eſt virtus humanitatis Chriſti, qui ſecundum humanitatem eſt inſtrumentum diuinitatis. Tertia eſt miniſterialis, quæ eſt virtus angelorum, per quos fient aliqua præparatoria ad reſurrectionem, vt collectio puluerum, coniunctio oſſium, diſpoſitio neruorum & carnis, per Chriſtum tamen fiet vnio aĩmæ ad corpus. Hæc per ordinem oſtendit Apoſt. cum dicit: Quoniam ipſe dominus (qui ſecundum diuinitatẽ eſt cauſa principalis, & ſecundum humanitatem inſtrumentalis) in iuſſu ſacto angelis cuſtodibus, vt colligant pulueres, & oſſa cõiũgant, deinde in voce: accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, ſed B

cauſa reſurrectionis.

pro

pro miniſterio angelorum,qui deputantur regnis & prouinciis,vnde Mat. 24. Mittet angelos ſuos
cum tuba & voce magna,& cõgregabit electos eius à quatuor ventis & à ſummis cælorum vſque
ad terminos eorum. Vi tute igitur angelorum cuſtodum congregabũtur pulueres, & fient oſſa &
coniungentur.Per virtutem verò archãgelorum prouincialium cõnectentur per neruos,qui carne
& cute cooperientur.Et tãdem per virtutem tubæ Dei,quæ erit vox Chriſti dicentis,Surgite mor
tui,venite ad iudicium,introducetur anima.De hac voce habetur Mat.20.Dixit Dominus vineæ
procuratori ſuo,Voca operarios,& redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem reſurrectio-
nis per figurã & viſionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ,vt habetur Ezech.37.
vide apud eum.Poſt reſurrectionem angeli boni aſſument bonos,& eleuabunt eos in aërem,& ſic
deducẽt ad vallem Ioſaphat,vnde ſubiũgit Apoſt.Deinde nos qui viuimus,qui relinquimur,ſimul
rapiemur in nubibus obuiam Chriſto in aëra. Mali verò dimittentur in terra, ligati per faſciculos,
trahendi per dæmones,qui eos ad malum induxerunt,iuxta illud: Colligite primum zizania & al-
ligate ea in faſciculos ad comburendum, tunc verificabitur quod Chriſtus dicebat: Tunc erunt *Matth.13.*
duo in agro,vnus aſſumetur,& alter relinquetur. Duæ molẽtes in mola,vna aſſumetur,& altera re- *Mat.24.*
linquetur. Prædicta autem omnia non fient in inſtanti,quia motus in inſtanti fieri non poteſt, ſed
collectio puluerum,coniunctio oſſium,& tranſlatio fient per motum localem,igitur,&c. Reſurre-
ctio tamen ſiue vnio animæ ad corpus fiet in inſtanti, reliqua verò in breuiſſimo tempore. Et hoc
modo debet intelligi Apoſt.cum dicit, Ecce myſterium vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, *2.Cor.15.*
&c.ſubdit,In momento,& in ictu oculi, & in nouiſſima tuba. Canet enim tuba,& mortui reſur-
gent incorrupti,& nos immutabimur. Hæc generalis reſurrectio bonorum & malorum fiet in eo-
dem inſtanti, excepta reſurrectione illorum qui reperientur viui:quia illa fiet in trãſlatione, in qua
morientur,& ſtatim reſurgent,vt infrà dicetur.

Ver. 4. DE RESVRRECTIONE GENERALI.

A RESurrectio bonorum & malorum erit ſimilis & diſſimilis. Primò erit ſimilis,quia ſicut boni *In Add.3.*
reſurgent iidem numero,ſic & mali. Vnde Iob 19. In carne mea videbo Deum.vbi loquitur *p.q.79.ar.1*
de viſione poſt reſurrectionem. ſequitur, Quem viſurus ſum ego ipſe,& non alius. Et Damaſ.dicit *&* 2.
quòd reſurrectio eſt eius quod cecidit, ſecunda reſurrectio. Sed corpus quod nunc gerimus, per *4.lib.*
mortem cadet:ergo idem numero reſurget.quod non fieret,niſi eadem anima ei reuniretur. Cùm
ergo ad corpus pertineat cadere:ſequitur quòd reſurrectio magis pertinet ad corpus,quàm ad ani-
mam,quæ eſt eadem,& diſtincta ab aliis per habitudinem ad idem corpus,quod eſt idem,quia ha-
bet eaſdem dimenſiones, & per eandem formam ſubſtantialem principaliter & inſtrumentaliter
per aliã,quæ eſt qualitas reſultans ex qualitatibus ad mediũ venientibus,quæ eſt forma accidẽtalis
& nuncupatur forma mixtionis, & non eſt forma ſubſtantialis corporis mixti, ſed eius accidens
proprium, & diſpoſitio, per quam materia diſponitur ad recipiendam formam: & conſequenter
ad eius dimenſiones:& ſic corpus humanum præter hanc formam mixtionis non habet aliam for-
mam ſubſtantialem,quàm animam rationalem à cuius materia ſic mixta fluunt dimenſiones vir-
tute formæ mixtionis immediatè, & virtute animæ mediatè. Et licet hæc forma accidentalis in
morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in reſurrectione cauſetur, non tamen ſequitur quòd
ſit aliud corpus numero:cùm formarum accidẽtalium variatio,quæ per ſucceſſionem fieri poteſt,
non faciat diuerſitatem numeralem ſubiecti. Propter eandem rationem non ſequitur quòd ſi ani-
ma & corpus & organa ſenſuũ poſt reſurrectionẽ habeant alias diſpoſitiones,puta incorruptibilita-
tem,claritatẽ & alia huiuſmodi,non ſit idem ſuppoſitũ numero:quia cum illa ſint accidentia,non
variant eſſentiam. ¶ Sed difficultas eſt de forma ſubſtantiali totius, quæ dicitur humanitas,quæ in
morte corrumpitur,& videtur cedere in non ens:& ſic non poteſt eadẽ numero iterari. Quia cùm
humanitas reſultet ex coniunctione partium,non poteſt eadem coniunctio reſumi,quæ prius fuit, *An forma*
eo quòd iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerum importat, identitas verò vnitatem, *humanita-*
quæ numero opponitur:ſed in reſurrectione reſumitur coniunctum, quod identificat formam to- *tis eadem*
tius cum partibus ſimul ſumptis:igitur,&c. Dicendum quòd eadẽ eſt anima numero,vt puta, Ani- *numero re-*
ma Sortis quæ eſt forma corpori & totius compoſitis: & illa cõiunctio eſt relatio & accidens:& ſic *ſurgat.*
eius reſumptio non variat eſſentiã,verum quia D.Tho.dicit formam totius diſtingui à partibus ſi-
mul ſumptis:ideo argumentum habet contra eum magnam apparentiã. Reſpondet tamen ſecũdũ
Auicen.qui dicit quòd forma toti⁹ nõ eſt forma partis tãtũ, nec eſt aliqua alia forma præter formã
partis:ſed eſt totum reſultans ex compoſitione formæ & materiæ, comprehendẽs in ſe vtrumque.
Et hæc forma totius eſſentialis dicitur quidditas. Et ſic cum maneant eædem partes, erit eadẽ hu-
manitas numero:quia argumentũ procedit ac ſi eſſet alia forma ſubſtantialis numero ſuperueniens
formæ & materiæ. Et ad illam coniunctionem dicitur quòd diuerſa coniunctio non poteſt identi-
tatẽ humanitatis impedire,cũ cõiunctio ſignificet actionẽ & paſſionẽ, quæ ſunt accidentia & ideo

non ſunt de eſſentia humanitatis. Certum eſt enim quòd generatio & reſurrectio non ſunt iidem
motus ſiue mutationes. Nec tamen propter hoc identitas humanitatis impeditur. Conſtat etiam
quòd illa relatio vnionis non eſt de eſſentia humanitatis, licet concomitetur eam, eo quòd huma-
nitas non eſt ex illis formis, quæ conſiſtunt in compoſitione & ordine: ſicut ſunt formæ artificia-
2. Phy. torum: vnde exiſtente alia compoſitione numero, non eſt eadem numero forma domus. ¶ Secun-
Gen. 3. dò reſurrectio bonorum & malorum conuenit quantum ad terminū à quo, quia à cineribus, iuxta
illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelliguntur omnes reliquiæ quæ remanēt,
humano corpore reſoluto. Et non obſtat quod aliqui reperientur viui, quia ignis conflagratio
nis poterit eorum corpora vſque ad cineres reſoluere, hoc etiam intelligendum eſt, niſi aliquibus
ex priuilegio ſit indultum contrarium, prout reſurrectionis acceleratio, quemadmodum aliqui de
Ioanne Euangeliſta, & de Helia, atque Enoch opinantur. Et licet Chriſtus ſit exemplar noſtræ re-
In Add. 3. ſurrectionis quantum ad terminum ad quem, non tamen quantum ad terminum à quo: quia non
p. q. 80. ar. 1 dedit Deus ſanctum ſuum videre corruptionem. ¶ Tertiò reſurrectio bonorum & malorum con-
uenit in hoc quòd omnia membra corporis, & quicquid eſt de integritate naturæ, in vtriſque reſur
gent, cùm reſurrectio fiat opere diuino immediatè, & Dei perfecta ſint opera, vnde ſequitur quòd
homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et ſic omnia quæcunque in anima implicitè
continentur, explicabuntur in corpore, aliàs corpus non reſpōderet ad plenum animæ, quod tamē
oportet in perfecta reſurrectione. Et quãuis membra ordinentur ad actus, & poſt reſurrectionem
non ſint futuri actus genitalium, non tamen ſequitur quòd illa membra deſint. Quia membra nō
ſolum ſunt propter operationem, ſed etiam ad oſtendendam virtutem & diſtinctionem ſexuum, &
ſic non erunt fruſtra. Erunt etiam inteſtina nō turpibus ſuperfluitatibus, ſed nobilibus humoribus
referta. Et licet corpus reſurgat vt præmietur pro opere quod anima in eo geſſit, & manus propter
furtum vel homicidium truncata fuerit, & ſic ad bonum poſt truncationē operata nō fuerit: nihi-
lominus tamen præmiabitur: quia homo per pœnitentiã meretur vt totum præmietur, qui ex toto
quod habet, Deo ſeruit. Actus enim quibus propriè meremur aut demeremur, nō ſunt manus aut
In Add. 3. pedis, ſed totius hominis. ¶ Ex præmiſſis ſequitur primò quòd non omnes reſurgent in ſexu virili.
p. q. 81. ar. 3 Vnde D. Auguſt. dicit: Melius ſapere videntur, qui vtrunque ſexum reſurrecturum non dubitant.
Gen. 1. Deus enim in reſurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima conditione, ſed in prima con-
In reſurre- ditione creauit maſculum & fœminam: igitur. &c. Præterea ſicut conſiderata natura indiuidui, de-
ctione erit betur certa quantitas, & diuerſis hominibus diuerſa: ita conſiderata natura ſpeciei, debetur diuer-
diuerſitas ſexus. ſus ſexus humano generi. Hæc enim diuerſitas competit perfectioni ſpeciei, cuius diuerſi gradus
implentur propter diuerſitatem ſexus, vel quantitatis, ideo ſicut reſurgent homines in diuerſis ſta-
turis: ita reſurgent in diuerſis ſexibus. Et quanuis ſit differentia ſexuum: deerit tamē confuſio mu-
tuæ viſionis: quia non erit libido incitans ad turpes actus, ex quibus confuſio cauſatur. Nec obſtat
quod Apoſt. dicit: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudi-
nis Chriſti: quia non intelligitur propter ſexum virilem, ſed propter virtutem animi, & robur cor-
Ephe. 4. poris, quæ erunt tam in mulieribus quàm viris. Et licet nunc mulieres ſubdantur viris, propter im-
becillitatē animi & defectum roboris: ideo nunc vir dicitur caput mulieris, & ipſa eſt ſub poteſtate
viri, ſed cum hæc non deficiant mulieribus poſt reſurrectionem, ſequitur quòd tunc ceſſabit om-
nis prælatio, vt dicit glo. 1. Cor. 15. Ideo tunc non different vir & mulier, quantum ad ſuperiorita-
tem vel imbecillitatem. Et quanuis in reſurrectione ceſſet & tollatur omnis error, & in generatio-
ne mulieris ſit error in ordine ad generationem, quia ſcilicet præter intentionem naturæ particu-
laris ex defectu virtutis formatiuæ, quæ eſt in ſemine, quæ non poteſt perducere materiam conce-
16. de Ani. ptus ad formam virilem, vnde Philoſ. dicit quòd fœmina eſt mas occaſionatus: eſt tamen de intē-
tione naturæ vniuerſalis, quæ ad perfectionem ſpeciei vtrunque ſexum requirit. Non tamen poſt
Matt. 22. reſurrectionē erit vſus ſexuum. Quia (vt Chriſtus dixit) In reſurrectione nō nubēt neque nubētur,
ſed erūt ſicut angeli Dei, cùm generatio ſit ordinata ad conſeruationem ſpeciei, quę in reſurrectio-
ne erit incorruptibilis. ¶ Et cùm cibus & potus ordinentur ad conſeruationem indiuidui, ſequitur
quòd poſt reſurrectionē non erit comeſtio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quæ ad animalē vitã
pertinēt: quia operationes animales non ſunt hominis inquantū homo: ideo in eis non cōſiſtit bea-
titudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriæ animæ. vt dictum eſt. Et
10. Ethic. quia delectationes corporales, ſecundum Philoſ. ſunt medicinales, & adhibentur homini ad tollē-
dum faſtidiū vel etiã ægritudinē, inquantū homo in eis ordinatè delectatur: ſicut homo habēs gu-
ſtum indiſpoſitū, delectatur in his quæ ſanis non ſunt delectabilia: ideo non oportet quod tales de
Mat. vlt. lectationes ſint de eſſentia beatitudinis, vt Iudæi & Sarraceni ponūt. Solæ enim delectationes ani-
Luc. 24. mi propter ſe quærendæ ſunt, ideo ad beatitudinē requirūtur. Nec obſtat quod Chriſtus poſt reſur-
rectionē comedit & bibit, quia illa ſumptio cibi & potus non fuit neceſſitatis, quaſi cibis egeret
poſt

poſt reſurrectionem: ſed fuit poteſtatis, vt oſtenderet ſe habere veram naturam humanam, quam
prius habuerat. Hæc autem ratio non erit in reſurrectione communi, ideo dicitur Chriſtus diſpẽſa
tiuè manducaſſe eo modo loquendi, quo Iuriſtæ dicunt diſpenſationem eſſe iuris communis rela-
xationem. Nec fuit conuerſa materia ciborũ in ſubſtantiam aliti, ſed emiſſa fuit per euaporationẽ.
¶ Secundò ſequitur quod capilli, vngues, & dentes reſurgẽt in corpore humano, vnde Chriſtus di- *Luc.21.*
cebat: Capillus de capite veſtro non peribit, & Mat.10. Capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt.
Capilli enim, vngues, ac dẽtes dati ſunt homini in ornamentum, & in conſeruationem aliatũ par-
tiũ, & ſic quodammodo videntur eſſe de integritate naturæ humanæ. Vrina autem, fæces, ſudor,
& aliæ huiuſmodi ſuperfluitates non reſurgent in corpore humano, cũ non pertineant ad integri-
tatem naturæ, neque ad conſeruationem aliatũ partiũ: ideo naturaliter expelluntur, quaſi ad nihilũ
vtiles. Sed ſuperfluitates vtiles natura retinet ad generationem capillorũ & vnguiũ, quibus homo
eget ad membrorũ cõſeruationem: ſicut miles non ſolùm eget enie ad bellandũ, ſed etiã vagina ad
conſeruationẽ enſis. Et cùm nutriantur & augeantur, & in vno homine non ſit niſi vna anima, quę
eſt rationalis: ſequitur quod informẽtur anima rationali, quantũ ad aliquas operationes virtutis ve-
getatiuæ, quãuis operationẽ ſenſus non participẽt, ſicut nec oſſa, quę etiã reſurgẽt, vnde Chriſtus: *Luc.24.*
Palpate & videte quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Non eſt tamẽ ar- *Capilli qua-*
bitrãdum quod capilli capitis mulierũ, & barbæ virorũ ſint ita prolixa, ſicut modò ab aliquibus vi- *les in reſur-*
demus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad faſtidiũ, curioſitatem, aut inanem gloriã, quã *rect.*
ad ornamentum, & diſtinctionẽ ſexus. Hæc enim in modica quantitate obſeruari poſſunt, & ideo
in reſurrectione reformabuntur. Notandum pariter quòd non oportet omnia quæ fuerunt infor-
mata anima rationali, ſint de integritate naturæ, & per conſequens quòd reſurgãt in humano cor-
pore. Sunt enim multa quæ creſcũt, fluũt, & diminuũtur: ſicut pinguedo, & caro, quæ per inſirmita
tem & abſtinẽtiam minuitur: & alia etiam ex alimento ſuccedũt, & illa deperdita vel diminuta nõ
reſurgent, nec etiam humiditates. Sed ſolùm illa quæ perueniũt ad vltimam perfectionem, quã na-
tura intendit in indiuiduo, quæ iam ſunt incorporata membris, quæ vocatur glutẽ. Membra etiam
in hoc mundo abſciſſa, cũ ſint de integritate naturæ, reſurgẽt tam in bonis quàm in malis. ¶ Tertiò *In Add.3.p.*
ſequitur quòd deformitates, ex defectu vel mutilatione aliquorum membrorum vel indebita pro *q.86.art.1.*
portione partium vel aliunde prouenientium, in reſurrectione reparabuntur, etiam in damnatis, in
quibus nihil erit quod impediat doloris ſenſum, qui per ægritudinem impeditur, inquantum per
eam debilitantur organa ſentiendi: & ſimiliter defectus membri impediret, ne eſſet vniuerſalis do-
lor in corpore: ſed modus pœnæ non eſſet ſecundum menſuram culpæ. Quia contingit quòd ali-
quis peccator damnandus minoribus peccatis ſubiectus, aliquas deformitates habeat, quas nõ ha-
bet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corpus magis attendi-
tur naturæ perfectio, quàm id quod fuit prius. vnde Apoſt.1.Cor.15 dicit: Mortui reſurgent incor-
rupti, hoc eſt ſine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam ætatem decedunt, in
ſtatura perfectæ ætatis reſurgent, vt paulò pòſt dicetur. Deus enim qui naturam condidit, in reſur-
rectione naturam corporis integrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debili-
tate materiæ ſeu principiorum naturalium in corpore fuit, in reſurrectione remouebitur, ſicut fe-
bres, lippitudo, & ſimilia. Defectus autem qui in humano corpore conſequuntur principia natura-
lia, ſicut tarditas, grauitas, ponderoſitas, & paſſibililitas, erunt in corporibus damnatorum, quos à
corporibus beatorum gloria & dotes corporis excludent. Nec obſtat quòd aliqui defectus ſint pœ-
na peccati, quod ante mortem non fuit deletum, vt mutilatio. Quia cùm quælibet pœna in quo-
cunque foro infligatur ſecundum cõditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infligũ-
tur pro aliquo peccato, ſint temporales, & vltra terminum vitæ non ſe extendunt. Et ideo quamuis
peccatum non ſit remiſſum, non oportet quòd damnati pœnas quas paſſi ſunt in hoc mũdo, patiã-
tur in inferno: ſed iuſtitia diuina requirit quòd ibi pœnis grauioribus crucientur. ¶ Quartò reſurre- *In Add.3.*
ctio bonorum & malorum conuenit in ætate & ſtatura. Quia non omnes reſurgent æquales in ſta *p.q.18.art.*
tura ſiue quantitate. Sed quilibet reſurget in illa quãtitate, in qua fuiſſet in termino augmẽti, ſi na- *1.& 2.*
tura non erraſſet aut defeciſſet. Quod autem ſupereſt vel deficit, reſecabit vel implebit diuina po-
tentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiuæ, ſicut in nanis & gibbo-
ſis. Eadem ratione reſecabit in illis quę immoderatæ magnitudinis fuerunt vltra debitũ naturę. Ex *Ephe 4.*
quo ſequitur quòd in reſurrectione non erunt gigantes, neque nani. Vnde Apoſt. Donec occurra-
mus omnes in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, ſed Chriſtus reſurrexit
in ætate virili, quæ ſecundum D. Aug. incipit in vigeſimoquinto anno: igitur & alij. Non eſt tamẽ
intelligendum quòd omnes futuri ſint æquales Chriſto in quantitate, ſed quòd omnes erũt in per- *In Add.3.*
fecta quãtitate, quã habuiſſent in trigeſimotertio anno, ſecluſo impedimento. ¶ Quintò conuenit *p.q.86.art.*
reſurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quàm mali erunt incorru- *2.*

ptibiles, iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient eam: deſiderabunt
Apoc.9. mori, & mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpe-
tua iuxta illud: Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam, quod eſſe non poſ-
Matth. 25. ſet ſi corpora corruptibilia forent. Et quamuis corpora poſt reſurrectionem ſint compoſita ex con-
trariis, quia tamen abſque motu cæli, qui in reſurrectione ceſſabit, contraria non ſufficiunt ad cor-
ruptionem faciendam: igitur, &c. Et quia Philoſophi ceſſationem motus cæli non cognouerunt,
pro impoſſibili habebant quòd corpus compoſitum ex contrariis, non corrumperetur. Incorrupti-
bilitas autem illa, præcipuè damnatorum, non erit per gratiam, ſed per naturam, non quòd na-
tura ſit corruptionis principium in corporibus damnatorum, ſed propter defectum primi mouen-
tis ad corruptionem. Et licet mors ſimpliciter ſit maxima pœnarum: nihil tamē prohibet mortem
9.Ethic. eſſe in pœnarum remedium, & per conſequens ablationem mortis eſſe in pœnarum augmentum.
Viuere enim (vt Philoſ. dicit) videtur omnibus eſſe optabile, eo quòd omnia eſſe appetunt: ſed quia
malè eſſe ſcilicet cum triſtitiis & tormentis, opponitur bene eſſe: ideo mors ſiue annihilatio, quæ
eſt remedium pœnarum, optabilis damnatis erit, cùm retinimei pœnas & tormenta, vnde Chriſtus
Matth.26. dicebat, Bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Quia ſi mors dicatur pœnalis propter dolo-
rem quem ſentiunt morientes: non eſt dubium quin maiorem dolorem damnati continuè ſuſti-
neant, ideo mors inquātum remedium, eſt eis optabilior, licet ſimpliciter & abſolutè melius ſit eſ-
ſe, quàm non eſſe.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESVRRECTIONIS BONO-
RVM ET MALORVM.

1.Cor.15. RESurrectio bonorum plurimum diſcrepat à reſurrectione malorum. Quia (vt dicit Apoſt.) A
Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, vbi glo. dicit: Nos boni tantum-
modo immutabimur impaſſibilitate & in melius. Mali verò in pœnis & deterius. Hæc immutatio
bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in
corpus (vt dictum eſt) quibus mali erūt priuari, præcipuè impaſſibilitate. Erunt enim valde ſenſibi-
c.14.§.2. les & diſpoſiti ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quæ continuè abſque quiete
ver 2. eos torquebunt in æternum. Et quamuis, ſecundum Philoſo. omnis paſſio magis ac magis facta
6.Topi. abiiciat à ſubſtantia finita, & ideo tandem conſumat & corrumpat eam: non tamen ſequitur quòd
In Add.3. damnatorum corpora tandem conſumantur, quia loquitur de tranſmutatione, qua tranſmutatur
p q.86.ar.3 patiens à ſua naturali diſpoſitione, per motum cæli, talis autem paſſio non erit in corporibus dam-
ad.1. natorum. Quia (vt dicitur Matth.24.) Cælum & terra tranſibunt. Sed erit in eis paſſio intentio-
nalis, ſicut viſio quæ fit abſque trāſmutatione naturali, cùm inſtantaneè fiat. Et licet in inferno poſ-
ſit eſſe motus localis, iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium: ille tamen
motus non erit dependens à cælo, ſed diuina iuſtitia: quamuis aliqui dicant quòd ille tranſitus non
erit localis, ſed intentionalis, & ſic non reducetur ad medium, ſed erit ab extremo ad extremum.
Quare quieſcere non poterunt.

Ver. 6. DE ORDINE CONGREGATIONIS GENERALIS.

Sap.11. CVm Deus omnia in pondere, numero, & menſura ſtatuerit, & Salomon mirabilem ordinem B
Rom.13. in miniſterio templi poſuerit, ita vt regina Sabba in eius contēplatione admirata, nō haberet
Mat.12. vltra ſpiritum: quātò magis Chriſtus (qui eſt pluſquam Salomō) in miniſterio generalis iudicij. Iu-
cant.6. ſti ergo videntes ordinem quem Chriſtus inſtituet in proceſſione angelorum ipſum præcedētium
amplius admirabuntur & conſolabuntur, quàm regina Sabba. Et mali terrebūtur, iuxta illud: Ter-
ribilis ſicut caſtrorum acies ordinata ſcilicet proceſſio angelorum benè ordinata, malis. Dicunt
cōtemplatiui quòd inferiores ordines venientes cum Chriſto in hunc mundum præcedent, & alij
ſequentur ſecūdum dignitatem ſuam. Et quemadmodum videmus in proceſſionibus, in quibus
comparēt mēdicātes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in proceſſione angelorum pri-
mus infimi ordinis portabit crucem, in qua Chriſtus paſſus eſt, quæ dicitur ſignum filij hominis,
de quo Eſa.11. Et leuabit ſignū in nationes. & Luc.2. In ſignum cui cōtradicetur. Et Chriſtus dice-
Matth.24. bat: Tunc apparebit ſignum filij hominis (hoc eſt crux Chriſti.) vnde cantat Eccleſia, Hoc ſignum
crucis erit in cælo, cùm Dominus ad iudicandum venerit. D. Chryſ. dicit quòd crux Chriſti appa-
rebit ſole ſplendidior: vt nō ſit neceſſitas accuſationis, cùm viderint reprobi crucem, per quā intel-
liguntur alia inſtrumenta paſſionis Chriſti reſeruata, vt dicit Nicolaus Gorra ſuper Matthæum.
Deinde primus angelus ſecundi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Chriſtus) eleuatas. Pri-
mus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Chriſtus. Primus quarti, defe-
ret columnam in qua ligatus & flagellatus fuit. Primus quinti, veſtem qua illuſus eſt. Primus ſexti,
clauos quibus cruci affixus fuit. Primus ſeptimi, ſpōgiam qua felle potatus fuit. Primus octaui, lan-
ceam, qua latus eius apertum fuit. Primus noni, coronā ſpineā qua coronatus fuit. Poſtremò om-
nibus

nibus congregatis Chriſtus veniet ſubitò & quaſi imperceptibiliter,iuxta illud: Sicut fulgur exit
ab oriente,& paret in occideote: ſic in aduentu filij hominis. ¶ Veniet in maieſtate,& ſedens ſu- *Matth.24.*
per ſedem maieſtatis ſuæ. Remigius exponit in maieſtate,hoc eſt in diuinitate,& in ſede maieſta- *2.Cor.5.*
tis ſuæ,hoc eſt in humanitate glorificata, quæ eſt ſedes dioinitatis. Orige. verò exponit, in maie-
ſtate, hoc eſt in gloria corporis,iuxta illud: Eraot autem Moyſes & Helias viſi in maieſtate, & in
ſede maieſtatis ſuæ, hoc eſt in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apoſtolus vocat
Tribunal. quæ omnia erunt in magnam conſolationem bonorum. Si dicas quòd damnati ad mi-
nus gaudebunt videre iſta, dico quòd non facient, imò valde torquebuntur. Nam experimento
verificatum conſtat dictum Diui Auguſtini, palato infirmo pœna eſt panis, qui ſano eſt ſuauis: &
oculis ægris odioſa eſt lux, quæ puris eſt amabilis, iuxta illud Eccleſiaſtici 11. Dulce lumen, & de-
lectabile oculis,videre ſolem,quando ſunt diſpoſiti:ſed ſi ſint indiſpoſiti, eſt magnum tormentum.
Et quia oculi bonorum erunt diſpoſiti,quia erunt mundo corde:ideo gaudebunt, iuxta illud:beati
mundo corde,quoniam ipſi Deum videbunt, ſ. delectabiter, &c. Alia ſimilitudo datur de latione
qui meruit ſuſpendi, non gaudet in veſtibus pulchris & ornatu præſidis & conſiliariorum, ſed
potius torquetur,conſiderando apparatum eorum, ad dandam ſententiam contra ſe. Si aliquis ob-
ſtinatus dicat quòd euadet hoc tormentum claudendo oculos:aduertat quod dicitur Apoc.1. Tũc
videbit eum omnis oculus,& qui eum pupugerunt. Dæmones enim cum griffis eleuabunt caput,
& aperient palpebras oculorum: & verificabitur illud Zacha. 12. Aſpicient ad me quem confixe- *Apoc.21.*
runt. Tunc plangent ſe ſuper ſe familiæ ſeorſum,& verificabitur illud: Dicent montibus, cadite ſu-
per nos, & collibus, operite nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni,
quoniam venit dies magnus iræ ipſorũ,vnde Malach.3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius?
aut quis poterit ſtare ad videndũ eum? Chryſo.dicit: Satius eſſet mille fulgura intueri, quàm Chri-
ſtum vindicantem videre.

Ver. 7. DE TEMPORE IVDICII GENERALIS.

A QVo autem tempore prædicta fient, euangelium non declarat, & ideo cum pendeant à ſola
voluntate diuina,nullus abſque Dei reuelatione ſcire poteſt. Deus voluit iudicium particu-
lare & vniuerſale eſſe incertum,quãtum ad determinationem temporis,vnde D.Ber.dicebat: Nil
certius morte,nil incertius hora eius. Et Chriſtus: Eſtote parati, quia neſcitis diem neque horam.
Sic poſſumus dicere de iudicio generali, vnde Matth. 24. De die autem illa & hora nemo ſcit. *Tẽpus iudi-*
Mar.13.additur. Neque angeli in cælo,neque filius hominis,inquantum homo,ſiue cognitioni na- *cij natura-*
turali, nec ex gratia ad reuelandum. Habet tamen Chriſtus ſecundum humanitatem, ſcientiam *liter ſciri*
diei,horæ,loci,& de quibus debet iudicare,aliàs non eſſet perfectus iudex. Et quamuis quidam te- *non poteſt.*
merè ex hebdomadibus Danielis præſumpſerint præfigere certum tempus iudicij generalis: illis
tamen contra verba euangelij fides non eſt adhibenda,licet tempus in communi & confuſè ex ſa-
cris literis ſciri poſſit. Nam tunc futurum eſt iudicium generale,cum numerus electorum fuerit
completus,vt dicitur Apo.6. Vidi ſub altare Dei,&c.ſequitur: Et dictum eſt eis vt requieſcerẽt ad-
huc per modicum tempus,donec complerentur conſerui &c. Sed (vt D.Greg.ait in quadam col-
lecta) ſoli Deo eſt cognitus numerus electorum: igitur. Ideo Chriſtus Apoſt.interrogantibus ſi in
tempore illo reſtitueret regnum Iſrael,reſpoodit,non eſt veſtrum noſſe tempora vel momẽta,quæ *Act.1.*
pater poſuit in ſua poteſtate. Nec ex ſignis per Chriſtum datis poteſt certitudo iudicij generalis ha-
beri. Legimus enim Matth.24.Mar.13.ac Luc.21.quòd diſcipuli interrogauerunt Chriſtũ loquen-
tem de iudicio, dicentes: Quando hæc erunt,& quod ſignum aduentus tui, & quando hæc inci-
pient conſummari? Quibus Chriſtus dedit multa ſigna,de quibus aliquid dicendum eſt:non ſecũ-
dum ordinem Euangeliſtarum: quia aliqua,ſecundum D.Aug. ibi præponuntur per anticipatio-
nem,quæ poſterius fient.

Ver. 8. DE SIGNIS PRÆCEDENTIBVS VNIVERSALE IVDICIVM.

B QVàm plurima ſigna dedit nobis Chriſtus: ex quibus poſſimus cognoſcere iudiciũ generale
appropinquare. ¶ Primũ ſignum dicitur iniquitatis abũdantia,& defectus fidei & charitatis.
Vnde Luc.18. Filius hominis veniẽs putáſne inueniet fidẽ in terra? q.d.in tã paucis erit,reſpectu alio-
rũ,vt nõ videatur eſſe.& 1.Timot.4. Spiritus manifeſtè dicit, quod in nouiſſimis tẽporibus diſce-
dent quidã à fide.& Matth.24. Quoniã abundabit iniquitas,refrigeſcet charitas multorũ.& 2.Ti-
mot.3. Hoc autẽ ſcias quod in nouiſſimis diebus inſtabũt tempora periculoſa,&c. Propter hãc ini-
quitatis abundantiam præmittet Deus aliud ſignũ. ¶ Secundũ ſignũ erit bellorũ commotio. Vnde
Chriſtus Matth.24. Audituri eſtis prælia,& opiniones præliorũ,&c. Mar.13. Exurget gens contra
gentẽ,&c.& Luc.12. Et in terris preſſura gentiũ. Et licet ſemper fuerint bella,nõ tamen adeò atro-
cia & terribilia,& idem de ſequentibus ſignis. ¶ Tertiũ ſignum erit fames,Matth.24.& Mar.3.erit
fames per loca,&c.& Luc.21. Areſcentibus hominibus, ſcilicet famis inedia. ¶ Quartum ſignum

erit peſtis, vnde Matth.24.& Mar.13.& Luc.21. Erunt peſtilentiæ per loca. ¶ Quintum ſignum erunt terræ motus per loca, vt dicunt prædicti tres Euangeliſtæ in loco præallegato, hæc erunt initium dolorum, vt dicitur Mar.13. ¶ Sextum ſignum eſt diſceſſio, de qua Apoſt.2. Theſſ.2. Rogamus ne terreamini, neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies domini. Nemo vos ſeducat: quoniam niſi venerit diſceſſio primum ſcilicet ab obedientia Romani Imperij, ac etiam ab obedientia Romanæ Eccleſiæ & fide catholica, vt dicit D. Tho. ibi, &c. Si dicatur quod diſceſſio illa facta eſt, dicendum quod nondum completè. ¶ Septimum ſignum eſt prædicatio euangelij in vniuerſo mũdo. Matt.24. Mar.13. & Luc.21. dicitur quod ex prædictis ſignis non poteſt argui certitudo generalis iudicij: quia ſubditur, oportet hæc primùm fieri, ſed nondum finis. D. Matth. addit, Prædicabitur euangelium regni in vniuerſo mundo, in teſtimonium omnibus gentibus: & tunc veniet conſummatio. Sed euangelium regni nondum prædicatum eſt in omnes gentes, cùm tempore noſtro inuentæ ſint multæ inſulæ anteà occultæ, quibus nunquam fuerat annunciatum euangelium, nec adhuc omnes inſulæ inuentæ. Et quod Chriſtus dicebat, Amen dico vobis, non conſummabitis ciuitates Iſraël, donec veniat filius hominis, non eſt intelligendum de ciuitatibus, in quibus erant filij Iſraël ſecundum carnem: quia certum eſt illas fuiſſe conſummatas tempore Apoſt. & tamen nondum venit Chriſtus ad iudicium. Ideo intelligendum eſt de ſemine repromiſſionis factæ Abrahæ. Nec obſtat quod dicit Apoſt. Rom.10. Sed nunquid nõ audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, hoc eſt Apoſt. & loquitur de præterito. Ad hoc multiplex poteſt dari ſolutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apoſtolis, qui futuri erant vſque in diem iudicij, vt dicitur Eph.4. Et ſecundum hoc etiam debet intelligi præceptum datum Matth.vlt. Euntes in mũdum vniuerſum, prædicate Euãgelium omni creaturæ, ſcilicet vos & veſtri ſucceſſores: quia certum eſt quòd Apoſt. non fuerunt per vniuerſum mundum perſonaliter. Et cùm arguitur quòd Apoſt. loquitur de præterito, dicitur quòd accipit præteritum pro futuro, propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid ante incarnationem Chriſti dicebat: Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Secundò dici poteſt quod prædicta verba Apoſt. poſſunt intelligi de his qui erant ſubiecti Romano imperio. Et hoc etiam modo debet intelligi illud Act.2. quod erant in Hieruſalem habitantes Iudæi ex omni natione quæ ſub cælo eſt, ſ. ſubdita Romano Imperio: quia certum eſt nationes populorum de nouo inuentorum non fuiſſe. Et quia illæ inſulæ, in quibus nauigatur & ambulatur ſub polo antartico, oppoſito polo noſtro, non erant inuentæ tempore D. Aug. ideo opinatus eſt antipodas non eſſe, quod non faceret nunc, imò dicta ſua retractaret, ſicut quædam alia: maxime propter experientiam quæ negari non poteſt. Ad rationes autem eius dici poteſt quod antipodæ proceſſerunt ab Adã. Quia (vt habetur Sap.10) qui primus à Deo formatus eſt, pater orbis terræ, ſolus creatus eſt, ideo neceſſe eſt omnes homines ab illo deſcendiſſe, & per conſequens illi antipodæ fuerunt quidam ex nepotibus Noe, qui dederunt operã nauigationi poſt diluuiũ, & voluntate diuina illuc peruenerũt & multiplicati ſunt, deinde ad alias inſulas circumuicinas acceſſerunt, ſicut alij per Aſiã, per Africã, alij per Europã diſperſi ſunt. Ludouicus Viues commentator lib. de Ciuit. Dei, in quo D. Aug. inſeruit prædictam opin. excuſato D. Aug. dicit: Sed profectò Antipodas eſſe tam certum eſt vt negari non poſſit, & ad illos eſſe viam compertiſſimum eſt, etiam nõnullos antiquorum nedum nauigationibus noſtræ memoriæ applicuiſſe. Nam olim per Arabicum ſinum quidam Auguſti Cæſaris ſæuitiam fugientes, per ima quæque Æthiopum maréque Atlanticum ad Gades Herculis adnauigauerunt. Contrà florentibus rebus Carthaginenſium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicum mare Rubrum venerũt, tum etiam Perſicum & Indicum, eorúmque mare Alexandri armis eſt exploratum Inſuláque Taprobane, & aliæ in illis tractibus nõnullæ, quæ ex oppoſito cælorũ & ſyderum comprehenduntur, Antipodas eſſe oſtendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex, quantum ab occidentali ſuo abſunt, quãtum quidam ex terris in zona noſtra poſitis. Hactenus ille. Poſt completam verò prædicationem Euangelij fiet diſceſſio completa: & tunc reuelabitur homo peccati, qui erit octauum ſignum, vt ſtatim dicetur.

Prædicatio euãgelij an completa.

Matth.10.

§. 3. DE ANTICHISTO.

Matth.14. Aliud & octauum ſignum iudicij generalis erit abominatio deſolationis, ſedens vbi non debet, ſiue homo peccati, qui non veniet abſque præcurſoribus & perſecutione bonorum, de hoc dicitur: Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantẽ in loco ſancto, &c. Mar.13. dicitur. Qui legit intelligat. Gloſſarius exponit, cùm videritis abominationem &c. hoc eſt Antichriſtum ſedentem in templo ſancto Hieruſalem, & ſe adorari facientem, vnde Apoſtolus ſecundo Theſſalonicentiũ ſecundo. Qui aduerſatur & extollitur ſupra omne id quod eſt Deus, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum præcurſoribus ſuis, de quibus multa in ſacris literis ſparſa ſunt, eorum A

aliqua

aliqua noſtris inſtitutionibus duximus inſerenda.

Ver.1. DE PRÆCVRSORIBVS ANTICHRISTI.

A OMnes malos poſſe dici Antichriſtos & diaboli filios per imitationem, conſtat ex illo Ioa.8.
Qui non eſt mecum,contra me eſt.& in eod.c. Vos ex patre diabolo eſtis. Diabolus enim
ab initio inuidit Chriſto,quē cognoſcebat electum in mediatorem. Ideo eius locum ambiendo
& contra ipſum ſe extollens,ei oppoſitus fuit:& per conſequens diabolus largo modo poteſt dici *Antichriſtus quis.*
antichriſtus,ab anti quod eſt contra,& ſic contra Chriſtum. Verùm quia Chriſtus non ſolùm eſt
Deus,ſed etiam homo,& diabolus non participet cū eo in natura humana: ideo non dicitur pro-
priè antichriſtus,ſicut de eo nunc loquimur. Per antichriſtum enim antonomaticè intelligimus
hominem,qui cæteris hominibus amplius contrariatur,& opponitur Chriſto,& qui inter omnes
homines magis imitabitur diabolū. Et ideo quemadmodum omnes qui imitantur diabolum, di- *1.Ioan.2.*
cuntur filij diaboli:ita etiam antichriſti omnes,qui imitātur antichriſtū, principalem diaboli mi-
niſtrum, & ſic omnes peccatores poſſunt dici antichriſti:iuxta illud, Et ſicut audiuiſtis quia anti-
chriſtus venit,nunc antichriſti multi facti ſunt,ſ. omnes peccatores:inter eos principales ſunt hę-
retici,qui negant Chriſtū.vnde 1.Ioa.2.dicitur:Quis mendax,niſi is qui negat quoniam Ieſus eſt
Chriſtus?hic eſt antichriſtus, qui negat patrē & filium .& in eadē Epiſt.c.4. Omnis ſpiritus qui
non confitetur Ieſum Chriſtū in carne veniſſe,ex Deo non eſt:& hic eſt antichriſtus,de quo au-
diſtis quoniā venit,& iam eſt in mūdo,ſ.in præcurſoribus ſuis, qui habēt ordinē imitationis ad eū
ſicut boni ad Chriſtū.& in 2.canonica dicit:Qui nō cōfitetur Ieſum veniſſe in carne , hic eſt ſe-
ductor & antichriſtus.tandem loquitur de omnibus hæreticis. Non poteſt tamen Antichriſtus
propriè dici malorū caput,cū non influat in membra,ſaltē quæ præceſſerunt eū. Poteſt tamē dici *Cant10.§*
caput cōmuniter,propter perfectiunē malitiæ.Quia ſicut caput eſt principale mēbrum , ſic anti- *1.ver. 3.*
chriſtus erit principalis imitator diaboli.ideo Gl.ſuper illud Iob.21.Interrogate quēlibet de viato-
ribus,dicit:Cū de omnium malorum corpore loquitur,ad omnium iniquorū caput verba cōuer-
tit. Et ſuper illud 2.Theſ.2.Oſtendēs ſe tanquā ſit Deus,dicit gl Sicut in Chriſto plenitudo diui-
nitatis inhabitauit,ſic in antichriſto omnis plenitudo malitiæ. Nō tamē ita quòd eius humanitas
ſit aſſumpta à diabolo in vnitate perſonæ quia hoc excedit capacitatē diaboli. Sed quia diabolus *Matt.24.*
eminētius malitiā ſuā in illū influet,nō per intrinſecā inhabitationē,quia ſola Trinitas mēti illabi-
tur,hoc eſt immediatè in ea operatur:ſed influet ſuggerēdo,& phātaſmata eius mouēdo & appli-
cādo pluſquā omniū aliorū. Et ſecūdū hoc oēs mali qui præceſſerūt eū,fuerūt quodā modo figura
antichriſti,ſecūdū illud 2.ad Theſ.2.Myſteriū iā operatur iniquitatis de præcurſoribus antichriſti
loquitur Chriſtus. Mar.13.& Luc.21.Videte ne quis vos ſeducat,multi.n.venient in nomine meo;
dicentes,ego ſum Chriſtus,vel ego prædico vobis Chriſtum,& multos ſeducent. Nolite ire poſt
eos:ſequitur, Surgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ &c.Si dixerint, Ecce in deſerto eſt, nolite
exire, Ecce in penetralibus eſt , nolite credere. D. Aug notat quòd multi (ſ. hæretici) venient in
nomine meo: Quia nulla hæreſis eſt , quæ non palliet ſe nomine Chriſti. Glo. dicit quòd immi-
nēte Hieroſolymorum excidio,multi fuerunt qui ſe dixerunt Chriſtos, libertatis tempus appro-
pinquare. Ante Chriſtum venerunt aliqui propria authoritate , dicentes ſe eſſe Chriſtos, ſed non
fuerunt recepti. Poſtremus autem & peſſimus omnium erit antichriſtus,qui cum ſuis ſatellitibus *Ioan.5.*
ſeducet multos,& recipietur à Iudæis,ſicut Chriſtus prædixit·Ego veni in nomine patris mei , &
non me recepiſtis. Alius (ſ.antichriſtus)veniet in nomine ſuo (ſ.quærens gloriam propriam)& illū
recipietis.ſ.vt verum Chriſtum. Pſeudo igitur Chriſti,hoc eſt præcurſores antichriſti,hæretici,ve-
nient in nomine meo,dicentes: Ego ſum Chriſtus,vel ego prædico vobis Chriſtum: vt nunc Lu-
therani & alij hæretici. Nolite ire poſt eos. Ecce prædixi vobis,dedit ſigna quomodo cognoſci po-
terunt,dicens: A fructibus eorum cognoſcetis eos.

Ver.2. DE ANTICHRISTI NOMINE.

B ANtichriſtus non eſt nomen proprium,ſicut nec hoc nomen Chriſtus, cuius proprium no-
men erat Ieſus,vnde Lucæ 2. Vocatum nomen eius Ieſus &c. Ieſus autem dictus eſt Chri-
ſtus,quia fuit à Deo ſpecialiter & antonomaticè vnctus. Sic antichriſtus,qui erit maximè oppoſi-
tus Chriſto,propter plenitudinem malitiæ dicetur antichriſtus,à ſuis tamen ſequacibus non dice-
tur antichriſtus,ſed potius Chriſtus & Meſſias in lege promiſſus , vt expreſsè dicitur Matt.26. Si
dixerint, Ecce illic eſt Chriſtus,nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in ſa-
cris literis: licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio,Matt.24. Cùm
videritis abominationem &c. ab Apoſtolo dicitur homo peccati, filius perditionis 2.Theſſ.2.vbi
glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis,dicitur filius perditionis,quia mul-
tos trahet ad perditionem:vel quia deputatus eſt æternæ perditioni,vnde Iob. 21.In die perditio-
nis ſeruabitur malus.

Ver. 3. DE ANTICHRISTI ORIGINE.

In lib. de ortu antichriſti. Gen. 46.

ANtichriſtus, ſecundum D. Aug. & Ambroſi. in lib. de benedictionibus patriarcharum, & Vincentium Beluacen. in ſpeculo hiſtoriali, lib. 31. c. 4. naſcetur ex ſtirpe reprobata. ſ. ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuoſus in via, Ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retrò. Salutare tuum expectabo domine. & in ſignum reprobationis ſola hæc tribus ſubticetur Apoc. 7. vbi ex alijs numerantur 12. milia ſignati & non ex tribu Dan. Quia (vt communiter dicitur) ex ea naſciturus eſt antichriſtus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apoſt. 2. Theſſa. 2.) erit ſecũdum operationem ſatanæ, aliqui exponunt de generatione, dicentes quòd ſicut Chriſtus natus eſt per operationem ſpiritus ſancti ex Virgine deſponſata: ita antichriſtus per operationem Satanæ ex corruptiſſima & ex damnato coitu. Alij addunt quòd ex incubo & ſuccubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quæ authoritate ſacræ ſcripturæ neque doctorum authenticorum probantur, ideo non eſt eis credẽdum, neque in recitatione talium opinionum immorandũ. Nec veriſimile eſt ſecundum Vincent. Beluacen. ipſum antichriſtum in vtero matris (vt aliqui dicunt) malitia diabolica fore replendum, nec quòd Deus (qui omnia diſponit ſuauiter) ei anticipet vſum rationis, ſicut fecit D. Ioan. Baptiſtę ad bonum, neque quòd priuet eum angelo custode eum præſeruante in vtero. D. Tho. tamen dicit quòd adueniente vſu rationis illius, Angelus ei ad cuſtodiam deputatus, propter eius nequitiam derelinquet eum: & ſic derelictus amplius à dæmonibus ſeducetur, & eorum ſuggeſtionibus adhærens, proſequetur omnino diaboli voluntatẽ.

Antichriſtus non priuabitur angelo cuſtode.

Et quia (vt dicit Apoſt. 2. Cor. 11.) Satanas ſe tranſfigurat in angelum lucis: veriſimile eſt apud aliquos, quòd dæmones antichriſto etiam corporaliter apparebunt in angelorũ modum, & illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in ſuperbia & abuſione ſcientiarum. Vnde Dan. 8. dicitur: Surget rex impudens facie, & intelligens propoſitiones: & roborabitur. ſ. paulatim, per operationem ſatanæ, qui faciet ipſum eſſe in concupiſcentiis fœminatum, & ſua falſa doctrina & malis exẽplis multos ſeducet, ac etiam donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan. 11.) Dominabitur theſauro auri & argenti, & in omnibus precioſis Ægypti, & ſubditur, & in copia rerũ occidet (hoc eſt ſeducet) dæmones. n. offerent ei theſauros abſconditos, & aurum atque argẽtum excutient ex occultis terræ viſceribus, & fabricatum illi dabunt. Et cum omnia pecuniæ obediãt, ſequitur quòd habebit multos fautores. Ab initio vtetur medijs delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius prima conuerſatio in ſacris literis non inuenitur. Vincent. tamen Beluacẽ. dicit quòd naſcetur in Babylone, tandem veniet ad Iudæos, & conuerſabitur in ciuitate Bethſaida & Corozain, vt D. Aug. dicit ſuper illis verbis, Væ tibi Bethſaida, &c. Ideo imprecatur & improperat Chriſtus his ciuitatibus, quia in illis conuerſaturus eſt filius perditionis. Non tamen violenter proſequetur Eccleſiam Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Chriſtus incœpit prædicare. ſ. circa trigeſimum annum. dicitur enim Luc. 2, Incipiens annorum quaſi triginta. Vſque ad triginta igitur annos antichriſti aduentus erit occultus. licet ab vſu rationis vſque ad 30. annum non ſit futurus otioſus, ſed in falſa doctrina, & in ſignis mendacibus, ac omni dæmonum aſtutia verſabitur. Dæmones enim diſponent eum ad omnia mala: incipiet acquirere fautores, & congregare multitudinem. Et cum viderit omnia ei propicia, & ſuggeſtione dæmonum ad nutum ſuccedentia, adueniente trigeſimo anno manifeſtabit ſe, & loquetur contra Chriſtum blaſphemias, dicẽtq; ſe eſſe Meſſiã in lege promiſſum, & quicquid de Chriſto in lege antiqua & prophetis ſcriptũ eſt, ſibi aſcribet, & dicet ſe ſolũ eſſe Deum. vnde & Apoſt. Qui aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus. & Chriſtus: Cũ videritis abominationem deſolationis ſtantem in loco ſancto vbi non debet &c. Quidam dicunt quòd in templo quod reædificabunt ei Iudæi in loco vbi erat templum Salomonis reſtaurata ciuitate Hieruſalẽ, in qua Chriſtus, dominus crucifixus fuit: occidet Eliã & Enoch, vt infrà dicetur. D. tamẽ Aug. dicit quòd illud templum dicitur Eccleſia: quia qui erant in gratia, per quam erant templum Dei, iuxta illud, Vos enim eſtis templum Dei viui, recipient & adorabunt antichriſtum: quia, vt idem Aug. dicit in quo templo ſit ſeſſurus incertum eſt.

Eccle. 10. Matt. 11. Antichriſtus vbi cõuerſabitur. 2. Theſſ. 2. Matt. 24. In 20. de ci. Dei. c. 19. 2. Cor. 6.

Ver. 4. DE ANTICHRISTI PROGRESSV ET REGNO.

Ioan. 12. Apo. 20.

REgnum Antichriſti in quo violenter perſequetur bonos, inchoabitur cùm ſoluetur ſatanas. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd ſatanas in paſſione Chriſti aliqualiter ſolutus fuit, hoc eſt permiſſus malitia ſua vti, & procurare per Iudæos mortem Chriſti, qui dixit: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Hanc excluſionem principis huius mundi, & recluſionem in inferno, declarauit D. Ioan. dicens: Vidi angelum deſcendentem de cælo, habentem clauem abyſſi, & cathenam magnam in manu ſua: & apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus ſatanas, & ligauit eum per annos mille, & clauſit & ſignauit ſuper illum, vt non ſeducat amplius

plius gentes donec conſummentur mille anni. Et poſt hoc oportet illum ſolui modico tempore. D. Aug. dicit quòd hæc alligatio per hoc interuallum vſque ad finem ſeculi, quod mille annorum appellat, duratura eſt, hoc eſt non permittetur ſatanas exercere totam tentationem, quã poteſt vel vi vel dolo, ad ſeducendos homines in partem ſuam, cogendo violenter, vel fraudulenter fallẽdo. Quòd ſi permitteretur in tam longo tempore & tam longa infirmitate multorum, plurimi tales quales Deus perpeti non vult, paterentur, & fideles deiiceret, & ne crederent impediret, quod ne faceret, alligatus eſt. Tunc autem ſoluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & ſex menſibus legitur totis ſuis ſuorùmque viribus ſæuiturus, & dat rationem. Quia ſi non ſolueretur, minus appareret eius maligna potentia, & minus ſanctiſſimæ ciuitatis (ſ. Eccleſiæ) fideliſſima patiẽtia probaretur. Et vt ſciatur quàm fortem aduerſarium, Dei ciuitas ſuperauerit, cum ingenti gloria ſui redemptoris, paulò pòſt D. Ioan. ſubdit: Cùm finiti fuerint mille anni, ſoluetur ſatanas de carcere, & exibit, & ſeducet gentes quæ ſunt ſupra quatuor angulos terræ Gog & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum numerus ſicut arena maris: & aſcenderunt, hoc eſt aſcendent, ſuper latitudinem terræ: & circuierunt, hoc eſt circuibunt contra ſanctos, & ciuitatem dilectam, hoc eſt Eccleſiam. D. Aug. dicit: Gentes quippe quas appellat Gog & Magog. non ſunt accipiendæ tanquam ſint aliqui in aliqua parte terrarum barbari conſtituti, ſiue quos quidam ſuſpicantur Getas Maſſegetas, propter literas horum nominum primas, ſiue aliquos alios alienigenas à Romano imperio ſeiunctos. Toto nanque orbe terrarum ſignificati ſunt iſti eſſe, cùm dictum eſt, gentes quæ ſunt ſupra quatuor angulos terræ eáſque ſubiiciet, eſſe Gog & Magog, quorum interpretationem nominum eſſe reperimus, Gog tectum, Magog, detectum: ſignificant. n. numerum malorũ, quorum aliqui ſunt detecti, vt manifeſti & publici peccatores, qui in aduentu Antichriſti ſe offerent & illi adhærebunt: tecti verò ſe palam manifeſtabunt, pugnabúntque omnes pro eo, & extẽdentur ſuper latitudinem terræ, & cingent caſtra ſanctorum: quia non ad vnum locum venturi ſignificati ſunt, quaſi in vno loco tantum futura ſint caſtra ſanctorum, & dilectam ciuitatem, quæ nõ eſt niſi Eccleſia toto orbe terrarum diffuſa. Et ſic vbicunque erunt ſancti, in illa perſecutionis immanitate, anguſtiis & tribulationibus cingentur, arctabuntur, vrgebuntur, concludentur: nec tamen militiam ſuam deſerent. Quidam dicunt quòd ſatanas ſolutus primò dabit operam, vt à Iudæis recipiatur tanquam Meſſias. Quod libenter facient, vt prædixit Chriſtus Ioan. 5. Alius veniet in nomine ſuo, & recipietis eum. ſ. vt Chriſtum. ¶ Ipſe autem antichriſtus dicet ſe de tribu Iuda & Meſſiam in lege promiſſum, imò & ſe ſolum verum Deum, vt dictum eſt, dicétq; Chriſtum fuiſſe magnum illuſorem, prædicabit libertatem carnis. Et ſicut Chriſtus miſit Apoſt. ſuos in mundum vniuerſum. ſic Antichriſtus mittet legatos & ſatellites ſuos, vbi ipſe perſonaliter cõparere non poterit: qui multis & variis modis ſuggeſtione dæmonum familiarium conabuntur ſubuertere bonos: Primò falſa doctrina, in ſapientia verborum, & ſimulatione: Secundò ſignis & prodigiis. Nam (vt dicitur Matt. 24.) Surgent pſeudochriſti (hoc eſt falſi Chriſtiani peruertentes doctrinã Chriſti) & pſeudoprophetæ (hoc eſt falſi prophetæ) & dabunt ſigna magna. ſ. de præſentibus, & prodigia (ſ. de futuris) ita vt in errorem inducantur ſi fieri poteſt, etiam electi. Non quòd diuina electio fruſtretur: ſed multi cadent, qui humano iudicio videbantur electi: ſicut patuit de Iuda proditore. De hac ſeductione habetur Apoc. 13. Seducet habitãtes in terra propter ſigna quæ data ſunt illi facere. Signa verò & portenta illius & ſuorum erunt mẽdacia, vnde dicitur 2. Theſ. 2. Cuius aduentus erit ſecundum operationem Satanæ in omni virtute & ſignis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis. Et aſſignatur ratio, quare permittat Deus per ſigna mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eò quòd charitatem veritatis non receperunt vt ſalui fierent, & quia contradixerunt veritati, & conſenſerunt iniquitati. Quomodo autem dicantur ſigna mẽdacia dictum eſt. Tertiò conabuntur ſeducere promiſſionibus & muneribus ac promotionibus, conferẽdo illis officia & dignitates: ſicut noſtris temporibus Lutherani, vnde Dan. 11. Multiplicabit gloriam, & dabit eis poteſtatem in multis, & terram diuidet gratuitò, hoc eſt ad ſui placitum & ſine meritis, imo & propter demerita. Et hoc modo ſeducentur, & vltro ſe offerent mali principes & gubernatores ciuitatum, & auari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiſcantur maiora, & ſe ſubiicient illi, pugnabúntq; pro eo, & perſequẽtur bonos qui Chriſti & eccleſiæ fidem tenebũt. Quartò conabitur ſubuertere fideles, priuatione honorum, dignitatum, ac confiſcatione bonorũ & prohibitione cuiuſcunque commercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuum, vt dictum ex Apoc. 13. Quintò pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo poteſt ſufficienter exprimere. Vnde Dan. 8 dicitur, conſurget rex impudens facie & intelligens propoſitiones, & roborabitur fortitudo eius, ſed non viribus ſuis (ſed Satanæ) & ſuper quàm credi poteſt, vniuerſa vaſtabit, & proſperabitur, & interficiet robuſtos & populum ſanctorum, ſecundum voluntatem ſuam. Dicunt communiter doctores Apoſt. 2. Theſſ. 2. Myſterium operatur iniquitatis. ſ. Nero, quòd om-

20. de ci. Dei. c. 8.

20. de ciu Dei. ca. 11.

Gog & Magog interpretatio

Quibus medijs vtetur Antichriſtus ad ſeducendum homines.

c. 9. §. 2. ver. 1.

nes labores,dolores,anguſtiæ,& tormenta,quæ inflixerunt omnes mali & tyranni martyribus &
aliis ſanctis,non erant niſi figura & vmbra ac dulcia,in comparatione ad tormenta,quæ inſtigãte
diabolo, Chriſtianis dabit Antichriſtus cùm ſatellitibus ſuis. Ideo Chriſtus, Cùm videritis abo-
Mat.24. minationem deſolationis &c. Tunc qui in Iudæa ſunt,fugiant ad montes:& qui eſt in tecto, non
deſcendat aliquid tollere de domo ſua:& qui in agro, non reuertatur tollere tunicam ſuam. Tra-
det autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & inſurgent filij in parentes, & morte affi-
Mar.13. cient eos,&c. Erit tunc tribulatio magna,qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Marci 13. di-
citur: Erunt dies tribulationis illius,quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus
Matth.25. vſque nunc,nec fient. & niſi breuiaſſet dominus dies, non fuiſſet ſalua omnis caro:ſed propter ele-
ctos quos elegit, breuiati ſunt dies eius. Matt.dicit, breuiabuntur,& quòd loqueretur de antichri-
ſto,& non de excidio Hieroſolymitano, apparet ex eo quod ſubdit, Exurgent pſeudochriſti &
pſeudoprophetæ,& dabunt ſigna, &c. Tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus: Ecce il-
lic,ne credideritis. Ecce prædixi vobis: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia
vteri & filiorum pondere grauatæ non poterunt expeditè fugere:vt dicit Beda. Orate autem ne
fiat fuga veſtra in hieme,hoc eſt in defectu charitatis, & in intemperie vitiorum, vel in ſabbato.
ſ.veſtro, hoc eſt ocio & ceſſatione bonorum operum: quia Sabbatum Domini licet importet
quietem, non tamen ceſſationem bonorum operum. Dan.8. dicitur: Egreſſum eſt cornu vnum
modicum, & factum eſt grande, & magnificatum eſt vſque ad fortitudinem cæli, & deiecit de
fortitudine de ſtellis & conculcauit eas, & vſque ad principem fortitudinis magnificatum eſt, &
ab eo tulit iuge ſacrificium ſiue publicam & ſolennem illius celebrationem: quia occulta eius
celebratio manebit vſque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad con-
ſummationem ſeculi. & poſt pauca ſubiungitur: Et audiui vnum de ſanctis loquentem Vſque-
quo viſio & iuge ſacrificium & peccatum deſolationis quæ facta eſt, & fortitudo & ſanctuarium
conculcabitur? & dixit ei, Vſque ad veſperam & mane dies mille trecenti, & mundabitur ſan-
ctuarium. Duratio autem tribulationis ſiue regnum antichriſti deſcribitur Dan.7. circa finem,
vbi dicitur: Et ſermones contra excelſum loquetur, & ſanctos altiſſimi conteret. Putabit quòd
poſſit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu vſque ad tempus & tempora & dimi-
dium temporis, & iudicium ſedebit, & auferetur potentia, & contereretur. Idem Daniel 12.
circa finem dicit: A tempore cùm ablatum fuerit iuge ſacrificium & poſita fuerit abominatio
20. De Ci. in deſolationem, dies 1290. Beatus qui expectat & peruenit vſque ad dies 1335. D. Auguſtin.20.
Dei. de Ciui. Dei exponens, dicit quòd regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur
Apocal.13. vbi dicitur, Data eſt ei poteſtas facere menſes quadraginta duos, qui faciunt tres an-
nos cum dimidio.

Ver. 5. DE CONSOLATIONE BONORVM TEMPORE ANTICHRISTI. A

DEus qui non deficit in neceſſariis,non deſeret omnino bonos abſque conſolatione. Conſola-
Luc.2. bitur enim eos interius animando ad conſtantiam & martyrium,& eos qui debiliores erunt
dirigendo ad fugam,patientiam & ſpem tribuendo. tunc imprimet eis illud quod prædixit: In pa-
tientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Conſolabitur etiam eos exterius, mittendo Heliam &
Enoch,quos ad hos fines in paradiſum terreſtrem tranſtulit. mittet autem eos in initio regni An-
tichriſti,ad prædicandum contra eum,& ad animandum fideles. Vnde Apoc.11. poſtquam dixit
quòd ciuitas ſancta conculcabitur,ſubiungit: Et dabo duobus teſtibus meis (ſ. Enoch & Heliæ. ſe-
cũdum expoſitores) virtutẽ,& prophetabunt diebus 1260. amicti ſaccis. Et ſi quis voluerit eis no-
cere,ignis exibit de ore eorum,& deuorabit inimicos eorum. Hi habebunt poteſtatem claudendi
cælum,ne pluat diebus prophetiæ eorum, & poteſtatem habent ſuper aquas conuertendi eas in
ſanguinem,& percutere terram quotieſcunque voluerint. Hi duo,ſecundum Vincen. Belvacen.
vbi ſuprà,ipſum Antichriſtum ſequentur,vt ipſum redarguant,& corda filiorum ad patres cõuer-
tant oſtendéntq; corã omni populo Antichriſtum mendacẽ. Et multi ex Iudæis cognoſcentes ſe
eſſe per Antichriſtum deceptos,credent in Chriſtum,& erunt parati mori pro eo. Et vt dicit Me-
thodius 144. millia virorum ex omni tribu Iſrael pro Chriſto interficientur. Et quia iſti duo non
poterunt corporaliter ire per vniuerſum mundum,mittent diſcipulos,qui per totum orbẽ terrarũ
Malach.4. confortabũt & conſolabũtur bonos Chriſtianos. Ipſi verò Helias & Enoch circuibũt loca,ad quæ
perget Antichriſtus. De miſſione Heliæ dicit Dominus per Malach. Ecce ego mittam vobis He-
liam teſbitẽ,antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum in fi-
lios,& cor filiorum ad patres eorum. De his D. Aug 20. de Ci. Dei,c.29. Tandẽ antichriſtus cõple
to tempore prophetiæ eorum,occidi faciet illos in Hieruſalẽ: de fine illorũ dicitur Apoc.11. Et cũ
finierint teſtimonium ſuum, Beſtia quæ aſcẽdit de abyſſo,faciet contra eos bellũ,& vincet eos, &
occidet illos,& corpora eorũ iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodo-
ma &

ma & Ægypius, vbi & Dominus eorum crucifixus eſt: & videbunt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorum per tres dies & dimidium, & corpora eorum non ſinent poni in monumẽtis, & inhabitantes terrã gaudebunt ſuper illos, & iucũdabuntur, & munera mittent inuicẽ, quoniã hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitabant ſuper terrã. Et poſt tres dies & dimidiũ ſpiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & ſteterunt ſuper pedes, & timor magnus cecidit ſuper eos qui viderũt eos, & audierunt vocem magnam de cælo: Aſcendite huc: & aſcenderunt, viderunt & illos inimici eorũ. Loquitur de præterito pro futuro, propter certitudinem prophetę, ptout Dauid Pſa.21. Foderũt manus meas & pedes meos, &c. Tunc Antichriſtus (vt recitat Vincent. Beluacen. ſecundum viſionem Danielis in fine.11.c.) veniet ad verticem montis Oliueti, qui dicitur Inclytus & ſanctus, quia ex eo aſcendit Chriſtus, ibiq; Antichriſtus cùm ſederit in papilione & in ſolio ſuo vt in cælũ aſcendat, & à dæmonibus pauliſper eleuatus fuerit, vltionẽ patietur. Vnde Apo. 2. Theſſ.2. Reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, hoc eſt mandato ſuo. Quia (vt ibi dicit D.Tho.) Michael interfecturus eſt eum cum multis complicibus ſuis, in monte Oliueti, virtute diuini præcepti, vnde Apoc.11. dicitur: Et in illa hora factus eſt terræ motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occiſa ſunt in terræ motu nomina hominum ſeptem millia, & reliqui in timorem miſſi ſunt, & ſic ceſſabit tribulatio bonorum. ¶ Ex præmiſſis ſequitur quòd licet fuerint & ſint multi Antichriſti, nondum tamen venit Antichriſtus, qui dicitur caput omnium malorum. Cùm poſt mortem illius ceſſabit tribulatio bonorum, & modicum ſupererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuiſſe Antichriſtum verum. Quia, vt dictum eſt ex Dan.12. & Apoc.13. & ex Apoſt.2. Theſ.2. Aduerſabitur & eleuabitur aduerſus omne id quod dicitur aut colitur Deus, &c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licet Octauian. voluerit adorari vt Deus, tamẽ erat ante Chriſtum. & deſtitit à præſumptione, nec Caius Cæſ. qui idolum ſuum fecit adorari, idola aliorum deorum non deſtruxit. Nec Mahum. dixit ſe Deum, ſed Dei nuncium, igitur non poteſt dici Antichriſt. de quo loquitur Apo.

Mahumetus nõ fuit verus Antichriſtus.

Ver.6. DE SIGNIS IVDICII POST ANTICHRISTVM.

A POſt mortem Antichriſti erunt alia ſigna, de quibus Matth.24. vbi dicitur: Statim autem poſt tribulationem dierum illorum, ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumẽ ſuũ, & ſtellæ cadẽt de cælo. Hæc ſigna amplius declarantur Luc.21. Erunt ſigna in ſole, & luna ſtellis, &c. In his verbis tanguntur quinque ſigna. ſ. in ſole, luna, ſtellis, virtutibus cælorum, & hominibus. Quo ad ſolẽ, lunam, & ſtellas dicitur Ioel.2. Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt lumen ſuũ, & Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt nimis caſtra eius: & fortia & facientia verbum eius. Magnus eſt.n. dies Domini & terribilis valde. & Eſa.24. dicitur: Erubeſcet luna, & confundetur ſol, cùm regnauerit dominus exercituum. ſ. occidendo Antichriſtum. Quia in momento aduentus Chriſti ſol & luna non obſcurabuntur, cùm tunc totus mundus ſit innouandus, & augenda ſit claritas ſolis & lunæ, & ſtellarum, iuxta illud: Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi ſui. Ideo neceſſe eſt dicere quòd ante iudicium & poſt Antichriſti tribulationem, futura ſit prædicta obſcuratio, quæ nõ poteſt fieri per eclipſim ſolis & lunæ ſimul, quia eclipſes ſolis & lunæ nũquam ſunt ſimul, ſecundum aſtrologos, cùm eclipſis ſolis fiat per interpoſitionem lunæ inter ſolem & nos: & eclipſis lunæ fiat per interpoſitionem terræ inter ſolem & lunam. Nec ſol aut ſtellæ perdẽt lumen ſuum: ſed obſcurabuntur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorum terrorem: ſicut factum fuit in morte Chriſti. Amoto ergo lumine à ſole, luna & ſtellæ non poſſunt dare lumen, cùm accipiant à ſole. Et ſtellæ dicentur cadere de cælo, eò quòd tunc non apparebũt in cælo, ac ſi cecidiſſent. Quidam dicunt quòd licet eclipſes ſolis & lun[illegible] ſint naturales, tamẽ circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, præter ſolitum curſum nat[illegible]: & ſtellæ cadent de cælo, ſicut videmus in exaltationibus, quæ circa diem iudicij crebriſſimæ erunt, quaſi ſigna inflãmationis mundi. Poſſunt etiam hæc ſigna ſolis & lunæ ac ſtellarum ſpiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. ſolitæ, extra de maioritate & obedien: per ſolem repræſentatur dignitas Eccleſiaſtica, & per lunam temporalis, per ſtellas boni, qui habent effectum in cæleſtibus, qui omnes, aut ſaltem maior pars, circa finem mundi obſcurabuntur. Per virtutes cælorum poſſunt intelligi angeli, qui ſecundum Philoſ. ſunt motores orbium, qui circa diem iudicij mouebuntur à ſuo modo mouendi cælos præter communẽ curſum naturæ mouendo, & diuerſas eclipſes in ſole & luna & planetis faciendo, ex quibus mirabiles effectus ſequẽtur in terra. Per virtutes cælorum, etiam poſſunt intelligi angeli, qui cælos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiæ, reſpectu iudicis, & motu vindictæ, reſpectu dãnandorũ, & motu obedientiæ, reſpectu eorum quæ pertinẽt ad iudicium, vñde gl. ſuper Lucam dicit: Angelicæ poteſtates tremunt aduentum iudicis. quod eſt intelligendum de tremore reuerentiæ & obedientiæ, quæ tunc amplius in eis apparebunt, vel

Quinque ſigna iudicij poſt Antichriſtũ.

Eſa.30.

In Add.3. 3.p.q.88. art.2.

Virtutes calorũ quo modo mouebuntur.

mouebuntur ſecundum locum. Quia ſecundum doctores, ordines ſuperiores angelorum primæ & ſecundæ hierarchiæ non mittuntur in hunc mundum: ſed cùm Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur, vnde D. Chryſoſt. dicit, Quòd ſi cùm rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur, & ciuitas feruet: quantò magis rege cæleſti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos.

Ver. 7. DE IGNE CONFLAGRATIONIS.

In Addi. 3.q.q.74. Aliud ſignum poſt Antichriſtum, erit ignis cõflagrationis, de quo Pſal. Ignis ante ipſum præcedet, & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Videmus.n. quòd loca vbi crimina ſunt commiſſa, non ſunt idonea ad aliqua ſacra exercenda, niſi purgatione præmiſſa. ideo recõciliantur Eccleſiæ pollutæ vt habetur in tit. de conſecrat. eccleſiæ & altaris extrà. Cùm ergo propter peccata hominum in hoc mũdo illa pars quæ eſt in vſu hominũ fuerit polluta & infecta, & per conſequẽs, ſit inidonea ad ſuſceptionem gloriæ: ſequitur quòd egeat purgatione. vnde Apoſt. 1. Cor. 7. Prærerit enim figura huius mundi. vbi glo. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorum igniũ cõfla-
Pſal. 49. gratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi cælũ nouum, & terrã nouã. Primũ cælum & prima terra abiit, & mare iam non eſt. ſ. ſecundũ qualitates & accidentia, quæ prius in eis erant: quia cælũ amplius non mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra: manebunt tamẽ quantũ ad ſubſtantiam. Purgatio autem hæc fiet per ignẽ eiuſdem ſpeciei cũ noſtro, de hac purgatione Pſal. Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tẽpeſtas valida. & deinde ſubiũgit de iudicio: Aduocauit cælũ deſurſum, & terrã diſcernere populũ ſuũ, & 2. Petri vl. Cæli ardẽtes ſoluẽtur, & elemẽta ignis ardore tabeſcẽt: Non eſt tamẽ intelligendũ, quòd cæli planetarũ. ſ. lunæ & ſuperiorũ, ardeant aut purgẽtur, cùm illic homines nõ peccauerint. nec illi cæli capaces ſint peregrinæ impreſſionis. vnde glo. ſuper illud 2. Theſſ. 1. In flamma ignis dantis vindictã, dicit: Ignis erit in mundo, qui præcedet eũ, tantũ ſpatiũ occupans, quantum occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non aſcendit vſque ad ſuperiores cælos, ſed ſolùm 15. cubitis ſuper altitudinem montiũ: ideo cæli ſuperiores non purgabũtur, imò nec ipſe ignis, cùm nullũ ibi fuerit cõmiſſum peccatum, & ad D. Pet. dicitur, quod
Gen. 7. ex eius verbis apparet de quibus cælis intelligat. Præmiſerat enim ante verba inducta, quòd cælũ & terra ac mare perierant propter peccata in eis commiſſa: ideo reſeruati erant igni in die iudicij. Cœlum enim in ſacris literis ſignificat omne corpus tranſparens, & ſic aqua & aer cæli dicuntur. vnde Pſal. 8. Volucres cæli, &c. tamen volucres non aſcendunt vſque ad ſphæram elementi ignis. Tria ergo ſola elementa purgabũtur. ſ. terra, aqua, & aer, vſque ad mediũ interſtitiũ, vſq; ad quẽ lo-
Tria elemẽta duntaxat purgabuntur. cũ perueniunt impuritates elementorũ. ¶ Ille ignis vt inſtrumentũ diuinæ iuſtitiæ, habebit duos actus. ſ. purgationis & circumuolutionis. Et quantũ ad primũ cruciabit bonos, quos purgandos reperiet, plus vel minus, ſecundũ quantitatem reatus ipſorum. Illos autẽ qui purgatione non egebũt, nullo modo cruciabit: ſicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Poſt reſurrectionẽ verò nullo modo cruciabit bonos, cũ ſint impaſſibiles: ſed bene malos, ante reſurrectionẽ, & poſt. Et ſic Ignis prædictus ſequetur iudicium, quantũ ad aliquẽ actũ, qui eſt circumuoluere malos. Sed præcedet quantum ad purgationem, non quidem vniuerſaliter: quia hic in aduentu filij hominis non eſſent aliqui viuentes. Cuius oppoſitũ manifeſtè apparet ex illo dicto Chriſti, Mat. 24. Sicut fuit in diebus Noe, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuiũ, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vſque ad eum diem quo intrauit Noe in arcã, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erũt in agro: vnus aſſumetur. ſ. ab angelo cuſtode, qui deducet eum obuiam Chriſto per aerem, alter relinquetur dæmonibus, vt trahant eum ad locũ iudicij pro meritis præmiũ accepturũ. Idem dicit de duobus in lecto, de duabus molentibus in mola, vna aſſumetur, altera verò relinquetur. Et hortatur ad vigilandum. dicens: Vigilate, quia neſcitis quia hora dominus veſter vẽturus ſit. D.
Aliqui erũt viui vita mortali in reſurrectione. Aug. 20. de Ciui. Dei, concludit quòd eadẽ die qua fiet citatio & reſurrectio, erunt aliqui viuentes in hac vita mortali propter prędictã Chriſti comparitionẽ, & propter id quod dicit Apoſt. 1. Theſ. 4. Quoniam ipſe dominus in Iuſſu & in voce archangeli & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis (ſ. qui dormierunt reſuſcitati) in nubibus, obuiam Chriſto in aera, & ſic ſemper cũ Domino erimus. Non poterat Chriſtus neq; Apoſt. clarius loqui. Nec obſtant quindecim ſigna, quæ D. Hiero. dicit ſe repetiſſe in annalibus Iudæorum. Quia ſigna illa non ſunt authẽtica, & da-
De veritate 15. ſignorum. to quòd eſſent, non erunt vniuerſalia. Non obſtat pariter quòd dicitur Heb. 9. Statutũ eſt hominibus ſemel mori, & poſt hoc, iudiciũ, & Rom. 5. Per vnũ hominẽ peccatum in hunc mundũ intrauit, & per peccatum mors: ita in omnes mors pertranſiit, in quo omnes peccauerũt, & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem reſurgemus, ergo moriemur. Sed reſurrectio omnium fiet ſimul: igitur nulli erunt viui vita mortali. Quia ſecundum D. Aug. in itinere morientur,

tur, & ſtatim reſurgēt. Et licet reſurrectio cōmunis fiat ſimul in momēto & in ictu oculi & nouiſſima turba: tamē ſpecialis reſurrectio illorum, qui ſunt præuiſi & præordinati ad audiendam tubam, & videndam reſurrectionem aliorum, fiet poſteà. Et qui ſtatim reſurgent, dicuntur viuentes, & ſic non erunt à morte exempti, cùm fuerint in peccato originali concepti, & per conſequens mors in illos pertranſibit, vt dictum eſt. ¶ Ex præmiſſis reſolutoriè habetur, quòd vltimum ſignū aduentus Chriſti ad iudiciū, erit ignis conflagrationis, qui incipiet poſt mortē Antichriſti 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiam electis, qui propter tormenta Antichriſti deuiabunt. Et infra illos 45. erunt ſigna in ſole & luna, & alia ſuprà dicta, quæ erunt interpolata, quæ boni notabunt. Mali autem aliquibus viſis & ceſſantibus, atque iterum redeuntibus, non curabunt. Tandem ſubitò audietur tuba & reſurgent mortui, & videbunt filium hominis venientē in maieſtate, &c. veniet autem ſubitò. Vnde dicitur Luc. 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vſque ad occidentē: ita erit in aduentu filius hominis, &c. Et Apoſt. 1. Theſſ. 5. De tempore autem & momentis fratres non indigetis vt ſcribamus vobis. Ipſi enim ſcitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint pax & ſecuritas, tunc repentinus ſuperueniet interitus, ſicut dolor in vtero habentis, & non effugient. ¶ Quantum autem diſtabit ignis conflagrationis à 45. diebus poſt mortem Antichriſti, incertum eſt. Ex quo ſequitur quòd diem iudicij determinatè ſcire non poſſumus. Vidētes tamen prædicta ſigna dicere poterunt quòd propè & in ianuis eſt. Vnde Chriſtus: Ab arbore fici diſcite parabolam, &c. Et quia his temporibus videmus multa ſigna impleta, abundantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, diſceſſionem, ac pſeudo prophetas, ac ſolem ſpiritualem, hoc eſt ſtatū eccleſiaſticum obtenebrari, & lunā ſpiritualem, temporalē ſcilicet poteſtatē, conuerti in ſanguinē, & ſtellas ſpirituales cadere de cęlo, hoc eſt eos qui aliàs fuerāt boni, deficere à fide, poſſumus dicere quòd appropinquat, & quòd Antichriſtus citò veniet. *Matt.24.*

Ver. 8. DE HORA IVDICII GENERALIS.

A HOram etiam iudicij generalis nemo determinatè ſcit. Vnde Matth. 24. & Marc. 13. expreſſè dicitur de hora ſicut de die. Inueniūtur tamen in ſacris literis aliqui paſſus, qui videntur, ſaltem figuraliter, determinare horam. Matt. enim 20. dicitur: Cùm ſerò factum eſſet, dixit dominus vineæ procuratori ſuo: Voca operarios, & redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali, & ſic videtur quod fiet de ſero. Matt. etiā 25. dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit, exite obuiam ei, & ſic videtur quod in media nocte. D. Matt. & Marcus vidētur dicere quod plena die. & Sopho. 1. dicit: Mane iudicium ſuum dabit. Sed hæc diuerſitas in ſacris literis non eſt ad determinandā horam, ſed ad deſignandas conditiones, & proprietates iudicij generalis, in quo erūt quatuor cōditiones & proprietates tēporum prędictorū. Primò quādo dicitur quòd fiet media nocte, ſignificat peccatorū improuiſionē: ſicut improuiſę fuerūt virgines. Nō erit tūc quæſtio allegādi merita præterita: vnde Matth. 7. dicitur multi dicēt illa die, domine, domine, nónne in nomine tuo prophetauimus: tūc cōfitebor illis, nūquā noui vos, diſcedite, &c. Nec tamē ex hoc ſequitur quod moriētes morte ſubita ſunt dānati & improuiſi, quia de multis ſanctis legimus quod morte repētina obierūt. Vnde Sap. 4. dicitur: iuſtus ſi preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Secūdò quādo dicitur quod fiet de die, ſignificat peccatorū reſerationem & manifeſtationē. Quia in die iudicij omnia peccata, quātūcūque occulta & ſecreta, reuelabūtur, iuxta illud: Nil opertū, quod nō reueletur: neque occultū, quod nō ſciatur: reuelabūtur autē non corā paucis, ſicut qui propter fauorē puniūt ſub cortina, ſed corā toto mūdo. Vnde Naū: Reuelabo pudēda tua &c. Iob. 20. dicitur: reuelabūt cęli, hoc eſt angeli cuſtodes iniquitatē eius. Itē dęmō accuſator Apoc. 12. Itē cōſcientia, Rom. 2. teſtimoniū reddēte illis cōſcientia, quæ hic eſt liber clauſus, ſed in iudicio omnes libri erunt aperti, vt dicitur Apoc. 20. Chriſtus aperiet & illuminabit 1. Cor. 4. illuminabo abſcōdita tenebrarū, &c. Quod intelligendū eſt de peccatis, de quibus nō fuit facta pœnitetia in his qui ſunt in gratia. Quia, vt dicitur 1. Petri 4. Charitas operit multitudinē peccatorū, & pſal. 31. Beati quorū remiſſę ſunt iniquitates, &c. Deus bene ſciet, ſed nō reuelabit. Dānatorū verò peccata dimiſſa propter ingratitudinē recidiuationis, reuelabūtur. Quādo autē dicitur quod fiet de ſero, ſignificat meritorū ceſſationē: vt in ſero finitur dieta, & agricolæ ceſſant laburare: quia vt habetur Apoc. 10. Angelus iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum, quia tempus non erit amplius, ſcilicet pœnitendi & miſerendi. dicitur illis: Tardè veniſtis, tempus miſericordiæ lapſum eſt, tūc erit tēpus iuſtitiæ. Quartò quando dicitur quòd fiet mane, ſignificat bonorum conſolationem. *Diuerſitas horarum iudicij quid ſignificat.*

§ 4. DE DIVERSA SITVATIONE.

B SEcundum punctū principale notandum de iudicio generali, eſt diuerſa ſituatio: quia dicitur in Euangelio, Separabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſeparat oues ab hœdis ſiue hircis. Statuet quidem oues à dextris, hœdos autem à ſiniſtris. Per dextram in ſacris literis intelligitur dignior & potior locus ſiue maius bonum. Vnde Pſal. Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, hoc eſt *Luc.12.* *Pſal.109.*

in eminentiori loco & potioribus bonis. Sic boni erunt in eminẽtiori loco, quia in aere, vt dictum eſt ex Apoſt.1.Theſſ.4. Mali autem erũt in terra, ex latere ſiniſtro, reſpectu Chriſti non immutati in bonum, ſed inuoluti doloribus & tormentis ac igne conflagrationis, aſſociati & circundati dæmonibus. Tunc implebitur illud Pſal. Mirabilis mutatio dexteræ excelſi. Multi in hoc mundo ſunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte ſiniſtra, & è conuerſo. Illi dicuntur eſſe in dextera parte huius mundi, de quibus Pſal. Promptuaria eorum plena &c. ſequitur, Beatum dixerunt populum cui hęc ſunt. Iuſti pauperes afflicti, anguſtiati ſunt in ſiniſtra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexterę excelſi. & illi qui in mundo fuerunt in dextra, &c. & illi qui fuerunt in ſiniſtra, videbũtur in dextra. Tũc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hęc mutatio
Gen.40. dexteræ excelſi, fuit præfigurata in cancellatione manuum Iacob, cùm benediceret filiis Ioſeph. Hæc dexteræ mutatio & ſeparatio inchoabitur in reſurrectione, etiã apud eos qui viui reperiẽtur, quia dictum eſt: Vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Tunc ſeparabuntur viri ab vxoribus, & è cõuerſo, parentes à filiis, ſi vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis ſeparatio cum benedictione, ſicut in hoc mundo: ſed cum maledictione & improperio malorum quæ fecerunt,
Hier.9. & ingratitudine beneficiorum. Tũc verificabitur illud: Vnuſquiſque autẽ à proximo ſe cuſtodiat, & in omni fratre ſuo non habeat fiduciam. Quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit. Et illud Matth.24. Tradet frater fratrem in mortem, & filij inſurgẽt in parẽtes, & morte afficient eos. Hæc materia faciliter poteſt dilatari & amplificari.

§. 5. DE SINGVLARI DISCVSSIONE IN IVDICIO.

TErtium principale notandum circa iudicium, eſt ſingularis diſcuſſio, de qua Ioel.3. Congregabo omnes gẽtes in valle Ioſaphat, & ibi diſceptabo cum eis. Tunc proceſſus cuiuſlibet examinabitur. & expoſtulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc diſcuſſionem ſunt duæ difficultates. A

¶ Prima difficultas eſt, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelij: Cùm venerit filius hominis, &c. ſequitur: Dicet his qui à dextris eius erunt, &c. & Ioan. 5. Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Poteſtatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. D. Tho. dicit quod poteſtas iudicãdi authoritatiua pertinet ad ſolum Deũ,
3.p.q.59. ar.2. delegata verò & inſtrumentalis ad Chriſtum, ſecũdum naturam humanam vnitam Dei filio, propter duo: Primò propter familiariorem bonorum conſolationem, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipſos coram toto mundo laudabit, & præmia prænunciabit. Secundò propter acriorem exprobrationem malorum, quorum demerita etiam manifeſtabit, & exprobrabit malitiam & negligentiam, attento quod eos interius inſpirauit, & exterius monuit ac exemplum præbuit: quãuis ipſe eſſet delicatior, & ſancti etiam delicatiores, tot labores abſque peccatis ſuſtinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipſe ſuſtinuit, & inſtrumenta paſſionis oſtẽdet, exaggerabitque illorũ ingratitudinem.

In Add.3.p q.87. ar 3. An diſcuſſio & examinatio fiet in inſtanti. ¶ Secunda difficultas eſt, an huiuſmodi diſcuſſio & examinatio fiet in inſtanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. D. Aug. 20. lib. de Ciui. Dei c.1. dicit: Per diem iudicij, intelligimus nouiſſimum tempus. Nam per quot dies iudicium protendatur, incertum eſt: ſed ſcripturarum more diem ſolere poni pro tempore, nemo qui illas literas quãtumlibet negligenter legerit, neſcit. Vnde Ioel.3. dicitur: In diebus illis. Quòd autem in iudicio generali ſit duratio ſucceſſionis ex ordine iudicij à Chriſto reuelato apparet. Prætereà iudicium generale (vt dictum eſt) fiet ad manifeſtandã diuinam iuſtitiam de omnibus bonis & malis operibus, coram toto mundo. Et quamuis ſaluati clarè videntes diuinam eſſentiam, omnia diſtinctè in inſtanti cognoſcere poſſint, propter diuinæ
Plura per modũ plurimum non poſſũt ſimul intelligi. eſſentiæ perfectionem omnia diſtinctè repræſentantem: mali tamen qui ad huiuſmodi viſionem non eleuabuntur omnia diſtinctè ſimul intueri non poterunt. Philoſ. enim 2. Topic. dicit, quòd nõ contingit ſimul plura intelligere ſ. diſtinctè & per modum plurimum. Vnde dicitur communiter quòd pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus. Et quamuis angeli, qui ſunt altioris naturæ quã homo, poſſint plura diſtinctè per vnam ſpeciem intelligere, & tantò plura, quantò habent ſpecies vniuerſaliores: non tamen omnia, cùm nulla talis ſpecies creata ſit illorũ intellectui proportionata. Intellectus etiam angelorũ inferiorum non eſt capax ſpecierum naturalium ſuperiorum angelorũ, & ſi tales ſpecies infunderẽtur in intellectu inferiorũ angelorũ in eſſe qualitatis: nil tamen per illas intelligerent, propter incapacitatem ſuam naturalã. Vnde ſicut viſus corporalis non poteſt tantũ
Angeli oculo corporali videri non poſſunt. eleuari, vt videat angelos, cũ nõ ſint colorati: ſic homo nõ poteſt eleuari, vt ſit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt ſit naturæ ſuperioris. Cũ. igitur tã boni quã mali, ſecundũ D. Aug. mẽtis intuitu ſint omnia enumeraturi, & quod cognoſcitur in genere, nõ enumeretur: ſequitur quod nõ omnia fient in inſtãti, ſed in breui tẽpore, diuina virtute ad hæc iuuãte. Nec obſtat quod 1.Cor.15. dicitur: In momẽto & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad reſurrectionẽ, vel accipitur pro breui tẽpore. Vnde idem Auguſtinus dicit, quòd mira celeritate enumerabũtur. Aderit enim quædam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tempore ad memoriam reuocẽtur. Vnde Malachæ.3. Ero teſtis

teſtis velox maleficis,nec eſt hoc impoſſibile, quia in quolibet etiam paruo tempore ſunt infinita
inſtantia in potentia, & habet D.Aug.pro inconuenienti, quod legatur aliquis liber materialis in
iudicio,dicit enim:Quāto tempore illius libri magnitudo legi poſſet? ¶ An autem iudicij ſentētia
per locutionem vocalem futura ſit,incertum eſt.Aliqui ſatis probabiliter tenēt quòd ſic:& allegāt
illud Matt.25.Tūc dicet his qui à dextris eius erūt.Et Ioan.8.vbi dicitur quod cùm Chriſtus inter- In Ad.3.p.
rogatus fuiſſet à Phariſæis,Tu quis es?reſpondit:Principium,qui & loquor vobis.Multa habeo de q.76.art.2
vobis loqui & iudicare.Et illud quod dictum eſt Naū 3.Reuelabo,&c.& Matt.12.De omni verbo
ocioſo quod locuti fuerint homines,reddituri ſunt in die iudicij rationem.Prętetea dictū eſt quod
Chriſtus ſecundum humanam naturam iudicabit.Data eſt enim ei à patre poteſtas iudicium face- Ioan.5.
re,quia filius hominis eſt.ergo iudicabit modo humano,qui eſt per locutionem vocalem,vt audia-
tur corporaliter, ſicut videbitur corporaliter.Inſuper citatio erit vocalis.ſ. in voce archangeli, &
tuba Dei:ergo & ſententia. Vnde Ioan.5. dicitur: Venit hora quando mortui audient vocem filij
Dei.Nec obſtat illud Sapien.4.Diſrumpet inflatos ſine voce:quia intelligitur ſine voce ſufficien-
tis excuſationis.D.tamē Tho.dicit quòd probabilius æſtimatur, quòd totum illud iudicium,quo
ad diſcuſſionem & accuſationem malorum, & quo ad commēdationem virorum, & quo ad ſen-
tentiam vtrotumque,mentaliter perficietur, propter prædictam rationem D.Auguſtini,de libro In Ad.3.p.
illo materiali. Non enim minus tempus requiritur ad narrandū ore tenus ſingulorum facta,quàm q.88.ar.2.
ad legēdum.Prętetea ſententia debet proportionari teſtimonio,quod erit mentale,vt habetur Ro-
manorum ſecundo. Vnde probabile eſſe dicit,quòd ſuperiùs allegata intelligantur mentaliter, &
nō vocaliter.Et cùm dicitur quòd mortui audiēt vocem eius,poteſt exponi de virtute eius,hoc eſt
mentaliter percipient.Et quamuis Chriſtus corporaliter appareat & videatur ab omnibus,vt iudex
cognoſcatur:non tamen ſequitur quòd corporaliter audiatur,quia viſio ſubitò fieri poteſt,ſed non
locutio,cùm tempore menſuretur:alia tamen opinio poteſt probabiliter ſuſtineri.

A §. 6. DE SENTENTIA BONORVM.

QVintum punctum notandum de iudicio generali,eſt ſententia,quæ primò proferetur bonis,
propter eorum conſolationē & deſolationem malorū, qui triſtabūtur videntes ſe derelictos.
¶ Quo ad bonos ſententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et
quāuis videatur eadem retributio omnibus data ſecundum verba: erit tamen diuerſa, ſecundum
diuerſitatem meritorum. Vnde Ioan.14.In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Per verbum,
venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnum, hoc eſt ad viſionem diuinæ eſſentiæ,
non tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen ſanctus poſſidens illud
regnum,eſt proportionabiliter repletus & ſatiatus,ſicut & maximus.Similitudo eſt de vaſis paruis
& magnis repletis &c.Sic ad propoſitum,omnes erunt repleti, ſatiati, & contenti:tamen qui ma-
iorem habebunt gratiam & plus meruerunt,plus præmiabuntur, & plura in diuina eſſentia vide-
bunt,ac cum maiori delectatione fruentur ea. ¶ Quo ad poſſeſſionem regni notandum, quòd 1.Petri.2.
cùm omnes ſint morituri ante ſententiam huiuſmodi,& qui mortui fuerunt in gratia,iam quan-
tum ad animam habeant regnum ante reſurrectionem: Ideo non dicit,percipite:ſed,poſſidete re-
gnum,non mutabile,ſed æternum.Omnes enim erunt reges.Et plenè verificabitur illud:Vos eſtis
genus electum,regale ſacerdotium, &c. Si quæratur, Qui erunt ſubditi? Dicendum quòd prin-
cipalitas regiæ dignitatis eſt obedientia & conformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes
ſancti mutuò volent quæ alij volent, & exequentur, imò & ipſe Deus. Ideo ſecundum hoc erunt
reges.Erunt etiam ſacerdotes,quia omnes in gratiarum actionem offerēt Deo, Chriſti paſſionem,
cuius merito erunt ſaluati:offerent etiam ſacrificium laudis. Hoc regnum & ſacerdotium dicitur
paratum,hoc eſt figuratum à conſtitutione mundi,in requie domini,qui ſeptimo die requieuit ab
omni opere quod patrarat: per hoc ſignificans quòd iuſti per impletionem mandatorum Dei, in
eo requieſcerent.O quàm dulcis & delectabilis,quieta ac fructuoſa inuitatio!nō eſt qui eam valeat
explicare.Vnde Apoſto. Oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcēdit,quæ præ- 1.Cor.2.
parauit Deus diligentibus ſe.Chriſtus deinde aſſignabit rationem huius inuitationis:Eſuriui enim
&c.Per hęc verba reprobātur hęretici,qui negāt merita.Si enim per bona opera nihil mereremur,
non allegaſſet Chriſtus hanc rationem,Eſuriui enim &c. Hæc coniunctio, enim,rationalis eſt, & c.9.§.2.
cauſam importat, ſed de his amplius ſuprà dictum eſt. Tunc boni ineffabili lætitia, vt regina ver.1.2.&
Sabba, viſo templo & ſapientia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltrà ſpiritum: ſed 3.
dicent,Quando vidimus te &c.reſpondebit, Quod vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum
actiones reddent &c.

B Ver. 1. DE SENTENTIA MALORVM.

DVm prędicta fient, mali timore & tremore correpti, videntes ſe dimiſſos, turbabuntur de
Chriſti benigna conuerſione ad bonos, & eorum retributione, & verificabitur illud

Sapientiæ quinto: Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperij, nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem eorum ſine honore. Ecce quomodo cõputati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt, &c. Quibus exiſtentibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accuſantibus, Chriſtus in forma terribili vertet ſe, ad dãdam ſententiam contra eos, quod erit occaſio maioris tormẽti. Danielis quinto dicitur quòd Balthaſar
Dan.5. videns tres articulos manus ſcribentis contra candelabrum ſententiam quam ignorabat, Mane, phares. hoc eſt: Numerauit Deus regnum tuum, & cõpleuit illud: Appenſus es in ſtatera, & inuẽtus es minus habens: Diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis, dicitur ibi: Tunc facies regis commutata eſt, & cogitationes eius conturbabant eum, & cõpages renum eius ſoluebantur, & genua collidebant. Heu qualis commutatio facierum erit in damnatis, quando non videbunt ſolùm tres digitos, ſed totam Chriſti humanitatem iratam, & ſentient in ea virtutem diuinitatis cõtra eos paratam. Non eſt dubium quin plus torqueantur, & conturbẽtur cogitationibus, quàm Balthaſar, &c. Sed multò magis cùm audient ſententiam terribiliſſimam, Ite maledicti in ignem æternũ, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. In hac ſententia ſunt pauca verba, ſed omniũ terribiliſſimum terribiliſſima, & valde timenda. Exprimunt enim principalia inferni tormenta. Primum verbum. ſ. ite, ſignificat pœnam priuationis regni, quæ eſt maxima pœnarum, ad quam ſequitur maius tormentum, quàm ſit gehẽna, vt dictum eſt cùm de pœnis inferni ageretur. Poteſt dari exemplum de perditionibus bonorum, quomodo quantò maius bonum ex culpa perditur, maiorem generat triſtitiam. ¶ Secũdum verbũ timendum eſt maledicti à Deo, quod eſt maximũ conuitium. Si non diceret niſi ite, haberent damnati occaſionem conſolationis. Sed remitte eos cũ
Naum 3. opprobriis & contumeliis, vt dicitur Naum. 3. Maledictio Dei eſt maius opprobrium quod poteſt inferri, maximè cum ex culpa propria obiicitur. Hoc opprobrium generabit in eis maximum cru-
Gen. 25. ciatum quod per figuram oſtenſum eſt, Gen 25. vbi dicitur, quòd Eſau veniens ex agro laſſus, inuenit Iacob habentem pulmentum ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò laſſus ſum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille reſpondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Eſau, & dedit ei primogenita. Et ſic accepto pane & lentis edulio, comedit & bibit, & abiit, paruipẽdens quòd primogenita vendidiſſet. Et Gen. 27. habetur, quòd cùm Iſaac vellet dare Eſau benedictionem, quæ debebatur primogenito ratione primogenituræ, & medio Rebeccæ matris, Iacob obtinuiſſet benedictionẽ, veniens Eſau, deferens de venatione à patre petita, cùm putaret ſe accepturum benedictionem, audiuit à patre, quòd de-
Eſau benedictione priuatus triſtatur. diſſet benedictionem Iacob, & eſſet benedictus. Dicit textus: Auditis Eſau ſermonibus patris, irrugiit clamore magno, & conſternatus eſt. maledicebat lentibus, & crines à capite euellebat, &c. & niſi pater conſolatus fuiſſet eum (dicendo, in rore cæli & pinguedine terræ erit benedictio tua) præ anguſtia mortuus fuiſſet, &c. Eſau ſignificat peccatorem, qui laſſus, pro coctione ruffa, hoc eſt parua delectatione, quam præſentat Iacob ſupplantator, hoc eſt diabolus, vendit primogenita, & benedictionem patris æterni, contraueniendo præceptis Dei, & vadit paruipendens quòd primogenita ſua vendiderit, ſiue quòd peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit quæſtio de recipienda benedictione, quam non habebit, ſed loco illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentibus ſiue delectationibus, & conſternabitur, & ſe lacerabit propter venditionem & propter negligentiam recuperandi. Quia faciliter poterat recuperare per pœnitentiam, quam facere neglexit. Notandum ergo & cauendum ne ita nobis accidat. ¶ Tertium verbum huius ſententiæ notandum eſt, in ignem. Per hoc verbum exprimitur pœna ſenſus, & afflictiua extrinſeca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquem locum placidum, haberent aliquam occaſionem conſolationis: ſed mittentur in locum tormentorum in ignem, qui inter agentia vehementius agit, ſed amplius vt inſtrumẽtum diuinę iuſtitiæ. Per hæc verba reprobantur illi qui dicunt non eſſe ignẽ in inferno, & quanuis poſt diem iudicij, in quo ceſſabit motus cæli, & per conſequens omnes motus & alterationes, non aget naturaliter: aget tamen & cruciabit vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, non quidem æqualiter omnes damnatos, ſed ſecundũ diuerſitatẽ demeritorum, iuxta illud, Secundum menſuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantũ
Deut. 25. glorificauit & in deliciis fuit, tantũ date illi tormentum & luctũ. Qui delicati ſunt, & non poſſunt
Apoc. 18. ſuſtinere modicum calorem in æſtate, conſiderent illud Eſa. 33. Quis de vobis poterit ſtare cum igne deuorante, aut quis habitabit (hoc eſt habitare poterit) cum ardoribus ſempiternis? Quartum verbum notandum eſt: æternum, heu quale & cuius ſignificationis verbum! Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis ſignificationem, vix poſſent habere animum ſiue audaciã peccãdi, Notandum ergo & cauendum eſt, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem æternum abſque aliquo fine. tandiu quandiu Deus erit Deus, ſemper erunt in initio, nil diminuetur. Poſt centum milla annorum habebunt inchoare. Quando totum ſpacium inter terram

& ſupremum cælum eſſet repletum granis Sinapi, & In centum millibus annorum extraheretur
vnum ſolum granum, & damnati eſſent certi quòd poſt euacuationem omnium illorum libera-
rentur, haberent materiam conſolationis. Verùm tamen ſunt certi quòd poſt tot & tãta annorum
millia habebunt inchoare, & quòd nunquã liberabũtur: ideo hoc verbum erit eis terribiliſſimum.
Quintum verbum huius ſententię notandum eſt: Qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Si dam-
nati mitterentur ad aliquam bonam ſocietatem, haberent occaſionem conſolationis: ſed mitten-
tur ad diabolum & angelos eius, vt ſine fine & abſque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis
modis (vt dictum eſt cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam
triſtitiam & deſperationem. ¶ Notãdum tamen quòd non dicit, qui paratus eſt diabolo & angelis
eius, à conſtitutione mundi: ſicut de regno bonorum: ad oſtendendum quod aliter ſe habet Deus
ad miſerendum, & aliter ad puniendum. Ad miſerendũ enim ex ſuo proprio æterno: ad puniendũ
verò ex temporali peccato. Vnde Eſa.30. dicitur: Ad heri præparata eſt Thopher, hoc eſt ruina. Et
quamuis ille ignis ſit preuiſus ab æterno, & ante conſtitutionem mundi: non eſt tamen præparatus
ab æterno, vel à conſtitutione mundi, ſed ab heri ſecundum diſpoſitionem creaturæ. quotidie autẽ
præparatur per multiplicationem culpæ, quæ puniẽda eſt per dæmones, tortores terribiles. Reſolu-
torie igitur damnati hanc ſententiam contemplando, maximum cruciatum habebunt: Primò ex
aſpectu iudicis, qui eis apparebit terribilis: Secundò ex ſonitu: quia nunquam fuit tale tonitruum
auditum qualis erit hæc ſententia in auribus damnatorum, iuxta illud: Dominum formidabunt *1.Reg.2.*
aduerſarij eius, & ſuper ipſos in cælis tonabit. Legimus quòd in paſſione Chriſti, quando milites
furibundè venerunt ad comprehendendum eum, Chriſtus eis obuiam veniens, dulciter Interro- *Ioan.18.*
gauit: Quẽ quæritis? Reſponderunt, Ieſum Nazarenum, & Chriſtus adhuc dulcius loquens, dixit
eis: Ego ſum. ſ. Ieſus ſaluator paratus ſemper ad ſaluandum vos, dicit textus, Vt ergo dixit eis, Ego
ſum: abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram, vbi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus facit, qui iu-
dicandus hoc fecit? Si hæc verba, Ego ſum, tam dulciter & amicabiliter ad eorum vtilitatẽ prolata,
adeò eos terruerunt, vt non potuerint ſtare pedes, ſed ceciderunt retrorſum: quantò magis illa terri-
biliſſima ſententia ampliorem cruciatum ingeret? ¶ Rationem damnationis allegabit Chriſtus,
Eſuriui &c. Origenes dicit quòd ſi improperet eis minora peccata, à fortiori maiora, vt ſunt adul-
teria, rapinę, homicidia &c. Sed omiſſio operum miſericordiæ exprimitur: Primò, quia illa ſunt ho-
mini magis connaturalia. Secundò, quia illa includunt charitatem, virtutum reginam. Tertiò, vt *Omiſſio o-*
appareat quàm iuſtè negetur reprobis miſericordia, cùm illam proximis impendere noluerint. *perum mi-*
Quartò, vt homines excitentur ex his ad opera pietatis. Quintò, ad inſinuandum quòd vniuerſa *ſericordiæ*
ſalus noſtra & quicquid in nobis eſt, ex miſericordia Dei proficiſcitur & pendet. Sextò, quia in *quare expri*
illis omnia virtualiter includuntur. Tunc ipſi deſperati blaſphemando reſpondebunt dicentes: *mitur.*
Quando te vidimus &c. Verùm tamen eis exprobrabit, Quandiu non feciſtis vni de minoribus,
nec mihi feciſtis.

Ver. 2. DE SENTENTIÆ EXECVTIONE.

A PRolatam ſententiam D. Virgo & Apoſtoli ac alij ſancti approbabunt, & dicent quòd ſentẽtia *In Add.3.*
Chriſti eſt iuſtiſſima, & quòd damnati multo maiora demeruerunt, ſecundum illud, In rege- *p.q.89 ar.*
neratione cum ſederit filius hominis, ſedebitis & vos ſuper ſedes, iudicãtes duodecim tribus Iſrael. *1.Matt.19*
Tunc verificabitur illud Pſal. Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſan-
guine peccatoris. Si igitur mater miſericordiæ & peccatorum aduocata, & omnes ſancti eos con-
demnabunt: ad quem miſeri illi recurſum habere poterunt? Non ad dæmones, qui executores ſen-
tentiæ Chriſti erunt: nec ad alias creaturas, quia, vt dicitur Sap.9. Armabit omnem creaturam in
vltionem inimicorum ſuorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis *Pſal.57.*
conflagrationis eos circundans impediet, ac etiam dæmones. Tunc, vt dicitur Matt.13. Exibunt
angeli (hoc eſt dæmones, qui erunt executores, vt D. Hiero. dicit) & ſeparabunt malos de medio
iuſtorum. Iuſtum eſt enim vt cùm homines peccatores dæmonibus ſe ſubdiderint peccando, ſub-
iiciãtur eis in pœnis. Nec propter illam ſubiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc
etiam quòd alios torquent, ipſi etiam torquentur. Ibi etiam miſerorum ſocietas pœnas nõ minuet,
ſed augebit. Executio autem huius ſententiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad
quos abſorbendos (vt dicit Pſal.) Aperta eſt terra, & deglutiuit Dathan, & operuit ſuper congrega- *Pſal.105.*
tionẽ Abiron. Sic poſt ſententiã miniſterio dæmonum aperietur terra, & damnati cũ igne confla-
grationis & purgationibus terræ & maris in infernũ detrudentur, vbi erit fletus & ſtridor dentiũ.
vnde dicit Euangeliſta: Ibunt hi in ſupplicium æternum: iuſti autem in vitam æternam: ad quam
dominus Ieſus Chriſtus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit,
per meritum ſuæ ſacratiſſimæ paſſionis nos introducere dignetur, Amen.

FINIS.

IND. PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI IONNIS Viguerij Granaten. ordinis Prædicatorum, Theologi Tholoſani, feliciter incipit.

Epitome totius Epiſtolæ ad Romanos, Diui Apoſtoli mentem indicans.

EPISTOLA hæc, prima ſui partitione in duas ſcinditur partes, in ſalutationem videlicet, & epiſtolarem tractatum, qui incipit, *Primum quidem, &c.* Tractatus verò epiſtolaris partitur in prologũ, & inſtructionem eorum quæ pertinent ad Euangelium. Tractatus incipit ibi *Virtus enim Dei eſt, &c.* Inſtructio autem in quatuor reſoluitur partes, ſecundũ quatuor, de quibus idem Apoſt. Romanos inſtruit.

Primò namque edocet diuinæ gratiæ neceſſitatem, quam oſtendit & probat per quatuor prima capita.

Secundò verò in aliis quatuor capitibus ſequentibus manifeſtat diuinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac vtilitatem, declarando bona quæ ſecum adfert, & mala à quibus liberat.

Tertiò in nono, decimo, & vndecimo capitibus, agit de origine diuinæ gratiæ, & de caſu Iudæorum ab illa, & regreſſu ad eam.

Quartò docet debitum vſum gratiæ, in quo vſu docendo expendit quinque capita ſequentia. Ex quibus apparet diui Apoſtoli perſpicua atque ordinata intentio in hac Epiſtola ſummo artificio compoſita.

Epitome primi capitis.

IN hoc cap. Apoſt. præmittit ſalutationem, in qua deſcribuntur perſona ſalutans, & perſonæ ſalutatæ, ac bona eis optata. Primò deſcribitur perſona ſalutans, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex authoritate quam habet ex parte committentis, ex antiquitate, ex firmitate, dignitate miniſtrorum & teſtium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis, quod pertinet ad Euãgelij materiam ſiue obiectum quod eſt Chriſtus, qui commendatur ex duplici origine, ſcilicet æterna, & temporali, ex dignitate prædeſtinationis, & virtutis, & deinde ſubiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris cõmunis, ſcilicet & ſpecialis, ex vtilitate, ex amplitudine, plenitudine poteſtatis, & ex poteſtate ſuper illos quibus ſcribebat. Conſequenter in ſalutatione deſcribuntur perſonæ ſalutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ eſt dilectio, præponitur, & ſubiungitur vocatio. Poſtremò in ſalutatione deſcribuntur bona quæ eis optat. ſ. amplior & abundantior gratia & pax & cauſa illorum.

Secundò ibi *Primum quidem &c.* per modum prologi incipit epiſtolarem tractatum, in quo vt eos ad quos ſcribit, reddat beneuolos & attentos, oſtendit affectũ ſuum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis abſque intermiſſione ad Deum fundebat, & ex deſiderio viſitãdi eos. Deinde exponit duplicem deſiderij ſui cauſam, vtilitatem .ſ. & mutuam conſolationem, & ne deſiderium eius appareat vanum, ſubdit propoſitum exequendi illud. Subiungit duplicem propoſiti cauſam, vtilitatem .ſ. & debitum, concluditque promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubeſcentiam.

Tertiò ibi *Virtus enim Dei eſt, &c.* incipit narrationem & inſtruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam Euangelicam, in qua ſe ſegregatum prædixerat, declarando quid ſit Euangelium, ſubiungendo fructum eius, qui eſt ſalus credentium. Poſtmodum aſſignat rationem, & probat eam authoritate ſcripturæ. Deinde adſtruit gratiam Dei & doctrinam Euangelicam eſſe neceſſariam ad ſalutem, ex ira & pœna, quam ſcientes & negligentes conſequentur, declarans veritatem Dei fuiſſe à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

Quartò ibi, *vt ſint inexcuſabiles*, oſtendit Gentiles habita cognitione veritatis fuiſſe obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorúmque culpam inexcuſabilem eſſe, cum non fuerit ex ignorantia. Oſtendit inſuper quòd ex culpis præcedentibus fuit in eis ignorantia craſſa ſubſecuta.

Quintò ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c.* manifeſtat culpam eorum pœnæ correſpondentem: quia

tem: quia ex eo quòd contra diuinam naturam peccauerunt, ad hoc redacti ſunt vt contra pro-
propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniuſtitiæ circa proximum, enumerat pec-
carorum actualium differentias, radices, ac nocumēta, occulta, & manifeſta in generali & ſpeciali,
concludens eos eſſe ſubiectos diuinæ vindictæ, quam conſiderare & intelligere neglexerunt.

Expoſitio literalis primi capitis.

PAulus Latinè modicus, Græcè pacificus, Hebraicè quietus dicitur. *Seruus*. i. humilis ac volun-
tarius famulus, ſeruitute amoris & nō timoris ſeruilis, exequens iuſſa & cōſilia *Ieſu*, id eſt ſalua-
toris, ſiue filij Dei incarnati, *Chriſti*, id eſt, Meſſiæ ſpirituali vnctione vncti præ participibus ſuis, *Rom. 8. c. Luc. 1. c.*
ad redemptionem humani generis faciendā conſecrati, *vocatus*, ęterna electione & temporali miſ- *Pſal. 44. b*
ſione ſpeciali, *Apoſtolus*. i. miſſus vel nuncius ad docendū, prædicandū, miracula in confirmationē
doctrinæ faciendum, & ad populum gubernandum, *ſegregatus*. i. ſelectus ab vtero ſynagogæ, in qua *Gala. 1. c.*
quaſi mortuus fuit, ac etiam ab infidelibus per cōuerſionem ad Chriſtum, & ab aliis diſcipulis per *Act. 13. a.*
diuinam electionem, *in Euangelium*. i. in bonam annunciationem æternorum & incorruptibilium
bonorum, remiſſionis peccatorum, & eorumquæ ad gratiam & gloriam pertinent, prout ſunt vir-
tutes & ſacramenta *Dei*. i. primum omnium creaturarum vniuerſalis principij prouiſoris & guber-
natoris, *quod ante promiſerat*, Deus pater *per prophetas*. i. vidētes, quibus reuelauerat *ſuos* non hominū, *Eſa. 2. a.*
qui loquūtur ſecundum viſionem cordis ſui, neque dæmonum, qui ad decipiendum loquuntur, *in* *Act. 10 ſi.*
ſcripturis ſanctis. i. ſpiritu ſancto inſpiratis & ſcriptis, *de filio ſuo*. ſ. naturali per æternam generationē, *1. Reg. 9. b.*
qui factus eſt ei. ſ. Deo ex tempore filius, *ex ſemine Dauid*, prout ei promiſerat, *ſecundum carnem*. i. ſe- *Hier. 23. b. Abac. 2. a.*
cundum corpulentam carnis ſubſtantiam, & non ſecundum carnalem generationem, ſed ſecundū *2. Pet. 1. d.*
ſpiritus ſancti obumbrationem. *Qui*. ſ. filius Dauid ſecundum carnem potentia virtutis à patre & *Pſal. 121. b.*
ſpiritu ſancto, ac à ſeipſo ſecūdum diuinitatem, *prædeſtinatus eſt*. i. ab æterno præuiſus & ſpecialiter *Luc. 1. d.*
deſtinatus, vt eius humanitas per vnionem hypoſtaticam in eſſe perſonali filij naturalis in eodem
ſuppoſito ſubſtentaretur, & exiſtentiam haberet, & ideo filius Dauid nominaretur, & eſſet filius
Dei, *in virtute*. i. in potentia infinita & coæqualis, quod apparet *ſecundum ſpiritum ſanctificationis*. i.
per hoc quòd dat ſpiritum ſanctificantem: ſanctificare enim eſt proprium diuinæ virtutis, apparet
etiam, quod ſit coæqualis patri in virtute, *ex reſurrectione mortuorum*, quæ etiam eſt ſignum diuini-
tatis, *Ieſu Chriſti*, qui ſeipſum & alios reſuſcitauit, & ideo mortui dicuntur eſſe Chriſti Ieſu, quia ab *Leuit. 20.*
ipſo ſunt reſuſcitati, ſicut infirmi alicuius medici qui ab ipſo ſanantur, ſpecialius tamen illi qui in *Matt. 27. f.*
domino moriuntur, quia ad inſtar reſurrectionis Chriſti reſurgēt glorificati: *Domini noſtri*, qui nos
magnu precio redemit, & cui data eſt omnis poteſtas & nomen ſuper omne nomen, *per quem ac-* *Apoc. 14. e*
cepimus gratiam. i. remiſſionem peccatorum, adoptionem filiorum, & ius ad gloriam, *& Apoſtola-* *1. Cor. 6. d.*
tum. i. authoritatem docendi, prædicandi, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendi, ac *Matt. 28. d Philip. 3. b.*
etiam populum gubernandi, *ad obediendum fidei*. i. ad hoc quod faciamus obedire fidei: hoc eſt præ- *Gala. 2. b.*
ceptis Dei & reuelatis à Chriſto, *in omnibus Gentibus*, mihi ſpecialius commiſſis, *pro nomine eius*. ſ. *Act. 9. c.*
dilatando: *in quibus*. i. in quorum numero, *eſtis & vos*. ſ. Romani ſub Apoſtolatu meo comprehenſi, *Rom. 16. c.*
vocati Ieſu Chriſti. i. à Chriſto, vt ſitis Ieſu Chriſti filij adoptiui. *Omnibus qui Romæ ſunt*. ſ. fidelibus
tam ex Iudaiſmo quàm Gentilitate conuerſis, *dilectis Dei*. i. à Deo, *vocatis*, vocatione interiori &
exteriori, *ſanctis*. i. ad ſanctificationem, vt eſſetis mundi, & ſancti, *gratia vobis & pax*. i. peccatorum
remiſſio, cum Deo reconciliatio, operum acceptatio, filiorum adoptio, tranquillitas mentis, &
ius ad gloriam regni cœleſtis, vobis ſit & detur, *à Deo patre, et Domino Ieſu Chriſto*: & ex conſequēti
à ſpiritu ſancto, qui eſt nexus, vnio & amor patris & filij, cui gratia & charitas attribuuntur.

Secunda pars. I. C.

PRimum quidem gratias ago, ne ſim aut videar ingratus, *Deo*, à quo omne datum optimum, & *Iacob. 1. c.*
omne donum perfectum, *meo*. i. quem meum facio, cum ſit merces & fortis protectio mea, *per* *Gen. 15. a.*
Ieſum Chriſtum. i. per meritum Ieſu Chriſti, *pro omnibus vobis*, tam ex Iudaiſmo quàm ex Gentilita- *Pſal. 70. a*
te conuerſis, vos ſaluos eſſe cupiens, congratulans vobis eò quòd *fides veſtra annunciatur*. i. diuulga- *& 110. b.*
tur, & magnus rumor de illa eſt, *in vniuerſo mundo*. i. in maiori parte mundi Romano imperio ſub- *Rom. 3. a*
diti, vel in vniuerſo mundo nunc reperto. *Teſtis enim*. ſ. certus & oculatus verax & infallibilis, *Heb. 6. d*
quem nihil latet, & qui mentiri non poteſt, *mihi eſt Deus*, cuius teſtimonio & iudicio omnia agun- *Hiere. 29. c*
tur, qui eſt teſtis & iudex omnium, *cui ſeruio*, per cultum latriæ, *in ſpiritu meo*. i. non ſolum exteriori
corporis ſeruitio, ſed præcipuè interiori ſecundum ſpiritum, *in Euangelio filij eius*. i. per filium eius
tradito & prædicato, ac mihi iniuncto & commiſſo, *quod ſine intermiſſione*. i. quandocunque oro
ſtatutis temporibus, *memoriam*. ſ. ſpecialem, *veſtri facio*. ſ. coram Deo, *ſemper in omnibus orationibus*
meis: quas. ſ. facio propter vtilitatem communem, quæ ex veſtra conuerſione prouenit, *obſecrans*. i.
per ſacra orans & quærens. *ſi quo modo*. i. ſi aliquo modo vel aliqua via aut occaſione in hyeme vel
in æſtate, *proſperum iter habeam in voluntate Dei*. i. per volūtatem Dei, cui nos conformare tenemur, *Mat. 6. b.*

veniendi.ſ.Roman, *ad vos*. vt affectum meum oſtendam vobis. *Deſidero enim*.i.ex feruenti affectu
cupio, *videre vos*, & eſſe vobis preſens, *vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis*.i.vt vos alicuius gra-
tiæ ſpiritualis mihi datæ participes faciam, prædicando, & officium Apoſtolatus mei exercendo,
Rom.6.g. *ad confirmãdos vos*.ſ.in fide & mutua dilectione.i.*ſimul conſolari in vobis*, mutua collocutione, *per eã*
quæ inuicem eſt fidem veſtram atque meam.in qua conuenimus & vnanimes ſumus: de qua vnitate
mutuam accipiemus lętitiam & conſolationem. *Nolo autem vos ignorare fratres*, quòd ſ.non ſolum-
modo deſiderem videre vos, ſed etiam quòd ſine (*quia ſæpe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum*
vſque adhuc) variis.ſ.impedimentis, & officij mei occupationibus, iter noſtrum ad vos impedienti-
Ioan.4.e. bus, *vt aliquem fructum*.ſ. ſpiritualem, *habeam in vobis*, *ſicut & in cæteris Gentibus*, quibus ſ. Euan-
1.Cor.9.c. gelium (prout teneor) prædicaui: *Græcis enim ac Barbaris*.i. doctis & mundanis rationibus eruditis,
& indoctis ſiue ignorantibus, ac etiam notis & ignotis, familiaribus & extraneis, *ſapientibus &*
inſipientibus.i.his qui ſapiẽtia & ratione vtũtur, & his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuũt,
debitor ſum ex officio Apoſtolatus mei, quod libẽter exercere cupio. *Itaque quod in me promptum eſt*
vobis qui Romæ eſtis, in nobiliori & excellentiori totius orbis vrbe. *euangelizare*.i. bonam Chriſti
doctrinam annunciare paratus ſum. *Non enim erubeſco*, neque formido annunciare & toti mundo
palam facere *euangelium*.

Tertia pars 1. C.

1.Cor.1. c. VIrtus enim Dei eſt.i. virtutem Dei, quæ Chriſtus eſt, in ſe cõtinet, & manifeſtat, *in ſalutem omni*
Luc.19.b *credenti*.i.ad ſaluandos omnes credentes: ad hoc enim Chriſtus venit, & euangelium annun-
Marc.vl.d ciari iuſſit, vt ſaluũ faceret quod perierat, *Iudæo primũ*: quia ſalus ex Iudæis eſt, & quia illis Chriſtus
Ioan.4.e promiſſus fuit, *& Græco*.i. Gentilibus, quos Deus ex ſua miſericordia ad Euangelium filij ſui vo-
Gen.15.c cauit. *Iuſtitia enim Dei*.i.gratia Dei per quam homo gratis iuſtificatur, vel Chriſtus qui factus eſt
Rom.14.b iuſtitia Dei, eò quòd ſatisfecit ei pro peccatis noſtris, *reuelatur ex fide*.ſ. antiquorum patrum ve-
Rom.3.d teris legis qui crediderunt, *in fidem*.ſ.modernorum noui teſtamenti. Non quòd ſint plures fides ſpe-
Eſa.53.a cie diſtinctæ, alia antiquorum, alia modernorum: ſed vna tantum, quia vnum eſt fidei noſtræ, &
antiquorum obiectum formale, & inuariabile, à quo habitus fidei ſpeciem accipit, & nõ materiali,
Ephe.4.a quod eſt res credita, quæ per diuerſas differentias tẽporis præteriti vel futuri, vel ſecũdum reuelata
plura, vel pauciora quæ ſe tenent ex parte ſubiecti materialis, variatur ex parte credentium. Non
Abac.2. autem formale, quod eſt reuelatio diuina de his quæ pertinent ad ſalutem per Chriſtum. Nam
Gal.2.d reuelationi eius infallibili fides antiquorum adhærebat & noſtra etiam adheret, ſicut ſcriptum eſt:
Iuſtus autem ex fide viuit.ſ.vita gratiæ, non tamen effectiuè, aut formaliter, quia primum eſt à Deo
principaliter, & à ſacramentis & miniſtris inſtrumentaliter: & ſecundum à gratia formaliter & de-
Matt.6.e nominatiuè, & à fide directiuè. *Reuelatur enim*.i. etiam in Euangelio manifeſtatur *ira Dei de cœlo*.i.
Matt.26.e. vindicta ſiue punitio, quæ eſt pars iuſtitiæ diſtributiuę, *De cœlo*.i. quam Deus qui ſpecialius, per
Mat.23.b manifeſtationẽ gloriæ ſuæ eſt, & habitat in cœlo, effundet & mittet in terram, vel de cœlo vẽturis
ad iudicium, *ſuper omnem impietatem*.i.ſuper omnia peccata quæ ſunt directè contra Deum (qui eſt
principalis & ſummus parens omnium) commiſſa vel committenda, *& iniuſtitiam*.i. ſuper omnia
peccata contra proximos commiſſa vel committenda: per quæ læditur iuſtitia, per quam homines
conueniunt, & pacificè conuiuunt, & ſibi inuicem communicant. *Hominum eorum qui veritatem*
Dei.i.veram cognitionem de Deo, *in iniuſtitia detinent*, quaſi captiuam & ligatam per iniuſtitiæ
affectum, quo ligamine impeditur, ne homines ſecundum ſuam naturam in bonum inducat: *quia*
quod notum eſt Dei.i.illud quod cognoſcibile eſt de Deo per rationem naturalem, *manifeſtum eſt in*
illis.ſ.hominibus, qui illam veram Dei cognitionem in iniuſtitia detinẽt, *Deus enim illis manifeſtauit*,
infundendo lumen interius, & ſigna ſuæ ſapientiæ proponẽdo exterius, per ſenſibiles creaturas, in
Iob.1.c quibus, prout in quodam libro cognitio Dei legeretur: *Inuiſibilia enim ipſius*.ſ.eſſentia ipſius *Dei*, &
Marc.vl.d ea quæ ad ipſum pertinent, vt ſunt bonitas, ſapientia, & alia huiuſcemodi quæ à nobis clarè videri
non poſſunt, nec etiam ab angelis, *à creatura mundi*.i.à creatione mundi, vel ab homine, qui dicitur
omnis creatura, quia ſimilitudinem habet cum omni creatura, *per ea quæ facta ſunt*.i.per creaturas,
ſi eas homo rectè & diligenter conſideret, *intellecta conſpiciuntur*.i.intelligi & intellecta percipi poſ-
ſunt, vel intellecta.i.intellectu & non ſenſu conſpici poſſunt, quia ſenſus niſi circa res ſenſibiles ferri
Sap.13.a nõ poteſt, *ſempiterna quoque eius virtus*.i.omnipotẽtia, quæ eſt abſque principio & fine, *& diuinitas*.
i.ſuperexcellẽs & infinita natura eius, quæ per ſimilitudines in creaturis repertas intelligi & cõſpici
poteſt, quo ad vnitatem, & quantum ſufficit homini, ſecundum finem naturalem, ad quem homo
ex natura ſua ordinatur, qui eſt bonum, honeſtum, & ſic cognouerunt vel cognoſcere potuerunt
Deum, tanquam primũ omnium rerum principium, effectiuum, conſeruatiuum, & gubernatiuũ:
& tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Quarta pars. I. C.

I*Ta vt ſint inexcuſabiles*, cum non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate concupiſcentiæ, vel metus: ſed ex malitia, quæ nullo modo excuſat, ſed accuſat: *quia cum cognouiſſent Deum* ſupereminentẽ, & vt dictum eſt tanquam primum principium, & vltimum finem, ac ſummum bonum, vnde debebant ei gloriam & honorem, quæ ſuperexcellẽtibus & gratiarum actionem, quæ benefactoribus debetur, & tamen *non ſicut Deum*.i. vt vniuerſalem gubernatorem & prouiſorem *glorificauerunt*.i. non coluerunt gloriam & honorem ei exhibendo, & omnia tanquam in vltimum finẽ reducendo, nec eius maieſtatẽ publicè prædicando, *aut gratias egerunt*. i. non recognouerunt bona quæ habebant, ab ipſo eis aduenisse: ſed ingenio ſuo virtutique ſuę attribuentes, *euanuerunt in cogitationibus ſuis*.i. in res vanas, instabiles & inutiles ſuas cogitationes applicuerunt, ex quo ſequutum eſt, quòd *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*.i. intellectus eorũ lumine ſapientiæ priuatus, & tenebris ignorantiæ ac errorum obſcuratus, & ſimul inſipiens eſt, *dicentes ſe eſſe ſapientes*.i. ſapientiam non Deo, ſed ſibi, & à ſemetipſis aſcribentes *ſtulti facti ſunt*.i. ſtulta multa contra gloriam Dei egerunt, *& mutauerunt gloriam incorruptibilis* Dei.i. gloriam qua homo debebat glorificare Deum: & cultũ latriæ ei debitum exhibere, aliis exhibuerunt, vel gloriam qua Deus glorioſus in ſe eſt & incõmunicabile nomen Deitatis communicando, *in ſimilitudinem imaginis*.i. in ſimilitudinem alicuius rei per modum imaginis ab aliquo expreſſæ, quam conſtat eſſe poſteriorem re cuius eſt imago: & ſic conuerterunt primum in vltimum, *corruptibilis hominis*.i. tranſtulerunt gloriam Dei, non ſolum in hominem qui eſt ad imaginem Dei: ſed quod peius & abominabilius eſt, ad ea quæ ſunt infra hominem, puta *Volucrum*, quãtum ad volatilia, *& quadrupedum*, quantũ ad greſſibilia, *& Serpentum*, quantum ad reptilia. *Propter quod tradidit eos Deus*.i. labi permiſit, *in deſideria cordis eorum*.i. vt ratio eorum ſubderetur affectibus ſenſualitatis, tanquam crudelibus dominis cõtra naturalem hominis ordinẽ, cuius ratio debet dominari appetitui ſenſibili: *vt contumeliis*.i. turpibus & immũdis actibus, *afficiant*.i. inficiant, *corpora ſua in ſemetipſis*.i. nõ quaſi ab aliis coacti, puta à barbaris, ſed à ſemetipſis propria ſponte hoc agebant. *Quia commutauerunt veritatem* Dei *in mendacium*.i. veram cognitionẽ quam à Deo acceperunt, peruerſa ratione ad falſa dogmata conuerterunt, *Idola*.deos eſſe docẽtes, vel diuinitatis naturam quæ eſt ipſa Dei veritas per eſſentiam, attribuerunt idolo, quod eſt mendacium, cum non ſit Deus, *& coluerunt*, interius cultu latriæ *& ſeruierunt*, exterius ſacrificia & oblationes, ac exteriorem corporis reuerentiam exhibendò, *creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus*.i. cuius bonitas eſt manifeſta, *in ſecula ſeculorum*: quia eius bonitas eſt ſempiterna ab alio non dependens. *Amen*. quod idem eſt quod verum, vel fiat.

Eſa. 5 e. Hier. 10. e Gen. 1. d Gen. 4. d Hiere. 9. d Ioan. 14. a

Quinta pars capitis.

P*Ropterea tradidit illos Deus*, indirectè.ſ. permittendo, ſed non inducẽdo, *in paſſiones ignominiæ*.i. quæ non ſunt nomine dignæ, propter turpitudinẽ. *Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum*.ſ. viri, *in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter & maſculi* immutauerunt naturalem vſum. *Nam relicto naturali vſu fœminæ, exarſerũt in deſideriis ſuis, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, quam oportuit*.i. retributionem, vindictam & pœnam: *& mercedem*.i. conuenientem & correſpondentem culpę eorum ſecundũ ordinem iuſtitiæ: ex qua debitum erat, vt qui in Dei naturam iniurioſi fuerant, id quod ſibi proprium eſt, creaturis attribuendo, in ſua natura contumelioſi exiſterẽt, *erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia*.i. vt liberius peccarent, non approbauerunt, vt ipſi haberent Deum in ſua notitia, quem habere poterant, ex his quæ facta ſunt, vel ipſi non probauerunt, nec iudicauerunt, quod Deus haberet in notitia ſua, ſiue cognoſceret facta hominum, dicentes, Cardines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat: ideo *tradidit eos Deus*.i. labi permiſit, *in reprobum ſenſum*, interiorem ſiue intellectum, vt reprobandum iudicium de agendis haberent. *vt faciant quæ non conueniunt*.i. ea quæ à recta ratione diſcordant. *repletos omni iniquitate*.i. pleni omni verſutia contra æquitatem, *malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos*, in inceſſu, ſtatu & habitu, *ſine affectione, abſque fœdere*.i. promiſſorum obſeruatione *ſine miſericordia. Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, non intellexerunt*.i. actu intelligere & conſiderare noluerunt: *quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte*.i. ſeparatione animæ à corpore, & primo principio & ſummo bono *Non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus* directè inducendo, approbando, laudando, auxilium, & fauorem præſtando, non reſiſtendo, aut ſupportando.

1. b. 22. c Pſal. 93. b Iob. 22. b

COMMENTVM IN CAPVT I.

Text.

Pau lus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Euangelium.

APOSTOLVS hanc orditur epiſtolam, quemadmodum & cæteras à ſalutatione
in qua præmittit perſonam ſalutantem, quam deſcribit ex quatuor. Primò ex no-
mine, quod eſt Paulus; qui etiam ante ſuſceptum Apoſtolatus officium dicebatur
Act.13. Saulus. De huiuſmodi Pauli & Sauli nominibus variæ ſunt expoſitorum opiniones,
eò maximè quod nuſquam legatur Apoſt. ſe Saulum nominaſſe: ſed ſolùm paulum:
quanuis D. Lucas eum ante conuerſionem pluries, poſt conuerſionem verò bis duntaxat Saulum
nominauerit. D. Ambro. dicit nomen Saulis in Pauli nomen, poſt baptiſmum fuiſſe diuinitus cō-
Gen.7.a mutatum quemadmodum tam in veteri quàm nouo teſtamento legimus, quædam veterum no-
Gen 22.f mina fuiſſe diuinitus commutata, vt Abram in Abraham, & Iacob in Iſrael, & Simon in petrum.
Ioan.1.f Sic Saulus in Paulum, ne minus haberet Saulus quàm Simon. Alij verò autumant nomen Pauli
illi fuiſſe aduentitium, & quidam illorum ex electione ipſius propter myſterium, & nominis ſigni-
ficationem, vt ex Sauli nomine, quod ſuperbum, & inquietum ſignificat, vocaretur Paulus, hoc eſt
1.Tim.1.c modicus ſiue humilis, pacificus, & quietus. Vbique enim poſt conuerſionem ſuam humiliter,
1.cor.15.a abiectè, & manſuetè ſe habuit, & ſe blaſphemum, contumelioſum, abortiuum, Apoſtolorum mi-
nimum, Apoſtolatúſque officio indignum nominauit. D. verò Hierony. à Paulo Sergio procōſule
(quem apud Cyprum conuertit, qui Paulus Sergius tandem Narbonam veniens eam ad fidem
reduxit, in cuius honorem celebris ac collegialis Eccleſia ibi dicata eſt) Pauli nomen aſſumpſiſſe
profitetur: prout Scipio debellata Carthagine in Aphrica, Aphricanus eſt nūcupatus. Origenes au-
tem cum à puero, hoc eſt à circuncisione, in qua pueris imponebantur nomina, binomium fuiſſe
dixit, Saulum ſ. & Paulum nuncupatum, quod probat ex illa copulatiua D. Lucæ dicentis, Saulus
qui & Paulus. Nam ſi nomen mutaſſet, Lucas dixiſſet Saulus qui poſtea Paulus, erat enim Apoſto.
ex Hebræis Hebræus de tribu Beniamin, apud quos nomē Saulis, qui primus rex Iſrael ex illa pro-
ceſſerat, celebre erat: & quia natus fuit in Tarſo nobiliſſima & Metropoli Ciliciæ ciuitate, Roma-
norum ditioni ſubdita, apud quos Pauli nomen longo ante tempore vſurpatum, celebre erat, à
patre ſuo Paulus fuit nominatus, quod nomen poſt conuerſionem propter myſterium & ſignifica-
tionem, vt dictum eſt, peculiariter elegit, ſe Paulum ſemper nominās. Ex ſacris enim literis & aliis
Matt.9.a Romanorum hiſtoriis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus, prout Salomon qui &
Luc.5.f Ididi dictus eſt, & Sedechias Ioachim, Oſiáſque Azatias, & Iaſon Manaleus, Mattheus, verò Leui
Matt.10.a & Thadeus Leſbeus, Paulus Æmilius, Marcus Tullius Cicero. Ego controuerſiam hanc arbitror
magis laborioſam quàm vtilem: ideo relictis opinionū confutationibus, Origenis opinionē iudico
eſſe veriſimiliorem, nullam tamen aliorum reprobo.

Secundò, deſcribit perſonam ſalutantis ex conditione cum dicit *ſeruus*. ſeruilis conditio abie-
cta eſt, ſi abſolutè conſideretur: Nempe cum ſub maledicto pro peccato impietatis inducta fuerit
Gen.9.d Cham à Noe, qui euigilatus à domino, perpendens eam quā ei Cham verēda eius diſcooperta fra-
tribus indicando fecerat, ait: Maledictus puer Cham, ſeruus ſeruorum erit. Redditur tamen hæc
conditio laudabilis ex hoc quod additur *Ieſu Chriſti*, cui omnes ſeruire & famulari debent, cum ſit
omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu ſeruis ſuis regnum cœlorum liberaliter impartitur:
eam ob rem dicitur, Seruire Deo, regnare eſt. Hac adiunctione Apoſt. mutationem dexteræ ex-
Ioan.15.b celſi in ſe factam exprimit: quia ex perſecutore factus eſt vas electionis, vt qui hactenus inimicus
Rom.8.c & acerrimus hoſtis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, ſic repente mutatus eſt, vt ſe ſeruum
Luc.17.c eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificū velit omnibus eſſe perſuaſum. Nec ſe ſer-
num nominando aduerſatur dicto Chriſti dicentis, *Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos*, nec ſibiip-
ſi, qui dixit, *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, &c.* Nam hoc propter humilitatem fecit, ſe-
quendo conſilium Chriſti qui dicebat, *Cum feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, ſerui inuti-
les ſumus.* In ſacris etiam literis, duplex ſeruitus inuenitur: vna coacta, quæ ex timore pœnę profici-
ſcitur, & talis eſt deſpectibilis & ſub maledicto. Altera eſt, quæ ex amore progreditur, cum ex di-
lectione prodit obſequium, & hæc ſeruitus eſt commendabilis, dicitúrque ſeruitus amoris & hu-
militatis: tali ſeruitute ſe nominat Apoſtolus ſeruum. Reliqua verò quæ ad ſeruitutem & liberta-
tem Chriſtianam pertinent, in ſexto huius Epiſtol. capite amplius proſequemur: nunc circa nomē
Ieſu Chriſti, quod primo occurrit exponendum, parum inſiſtamus.

Hoc nomen IESVS (vt Theologi dicunt) nomen eſt diuinitatis ad humanitatem relatæ, & ſic

hoc nomen Ieſus idem ſonat, quod filius Dei incarnatus ſiue homo factus, verbum enim.i.filius
Dei caro factum eſt,hoc eſt humanam carnem ſiue humanitatem aſſumpſit. Hoc nomē D. Virgi- Ioan.1.a.t
ni antequam conciperet,per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Chriſti filio ſuo tanquam proprium
imponeret,iuſſum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioſeph virum Mariæ alloquens,interpre- Luc.1.
tarus eſt dicens: Paries autem filium & vocabis nomen eius Ieſum,ipſe enim ſaluum faciet popu- Math.1.c
lum à peccatis eorū. vnde effectu & fine ſaluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota ve-
teris & noui teſtamenti ſeries referta eſt. Ipſe enim de ſe dicit, Venit enim filius hominis ſaluum Luc.19.d
facere quod perierat:& Apoſtol. Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum vt peccatores ſaluos face- 1.Timoth.d
ret:& alibi,Saluatorem expectamus Ieſum Chriſtum & D. Petrus,Nec enim aliud nomen eſt ſub Philipp 3.d
cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat ſaluos fieri. & in Act. Apoſtol. dicitur: Huic omnes Act.4.c
prophetæ teſtimonium perhibent remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius,omnes qui Act. 10.g
credunt in eum: & Eſa. Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator. Et Oſeas in perſona eius ait: Et Eſa. 26.a
ſaluator non eſt præter me:& Dauid,Saluabit nos propter nomen ſuum, & in innumeris aliis lo- Oſea.13.b
cis ſalus eius nunciatur. Indicibilem huius nominis efficaciam declarat Chriſtus,dicens: In nomi- Marc.vlt.d
ne meo dæmonia eiicient,linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid bibe-
rint,non eis nocebit. Super ægros manus imponent,& bene habebunt. Hanc huius nominis effi-
caciam profeſſi ſunt Apoſtoli ſe experientia didiciſſe, dicentes, Domine in nomine tuo dæmonia Luc.10.e
ſubiiciuntur nobis. tanta eſt huius nominis efficacia,vt non ſolum à dilectis Chriſti diſcipulis pro- Luc.9.f
latum effectum habeat, verùm etiam ſi profeiatur à peccatoribus & incredulis. vnde D. Ioan. di-
xit Chriſto: Magiſter inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non ſequitur
nos,& prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Chriſtus dicens: Nolite prohibere.
ac ſi diceret: Nomini meo tanta data eſt facultas,vt etiam ab infidelibus prolatum vim habeat. vn-
de legimus in Act. Apoſt. Tentauerunt autem quidam ex circumeuntibus exorciſtis inuocare ſu- Act.19.c
per eos qui habebant ſpiritus malos nomen Domini Ieſu dicentes, Adiuro vos per Ieſum quem
Paulus prædicat. Sequitur: Erant autem cuiuſdam Iudæi nomine Scæuę principis ſacerdotum ſe-
ptem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus prænunciata eſt à Moyſe & filiis Iſrael hymnū
Domino decantantibus & dicentibus, Omnipotens nomen eius. Salomon quoque dicit,hoc no- Prouer. 8.b
men eſſe turrim fortiſſimam, ad quam confugiens ſaluabitur. Dauid pariter dicit hoc nomen in Pſal.45.a
omnibus ſuis periculis, & peragendis negociis auxilio ſibi fuiſſe. Non abs re ergo orthodoxi &
ſancti patres maximè D. Bernardus in canticis,perſuadet omnes fideles hoc nomē debere impreſ- D.Bernar.
ſum habere in pectore, mente & ore. Si per ocium liceat videre Bernardinum de Buſtis in 5. parte
marialis ſermone 11. Multa de hoc nomine congeſta,ad ædificationem populi reperies.

Hoc nomen Chriſtus Græcum eſt, & Hebraicè dicitur Meſſias, Latinè verò vnctus, chriſmate Pſal.44.b
ſiue vnctione non viſibili ſed ſpirituali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ parti- 17.de ciuit.
cipibus ſuis,vt D. Aug. ait. Hoc nomen (Chriſtus) ſecundum Haymonem eſt adiectiuum, & fuit Dei.c.16.
olim cōmune Sacerdotibus, Regibus,& Prophetis. Saul enim & Dauid vncti fuerunt à Samuele. 1.Reg.10.
ideo Dauid pluries vocauit Saul Chriſtum Domini: Aaron etiā prius vnctus fuit ſacerdos à Moy- a & 16.c
ſe, Heliſæus pariter vnctus fuit in prophetam ab Helia. Vngebantur autem, vt Deo dicarentur ad Leuit.8.b
certa eius munera. Propter huiuſcemodi dedicationem prohibuit Deus eos tangi, ſiue eis violen- 3.Reg.19.c
tiam inferri,aut iniurias irrogari. Nolite inquit tangere Chriſtos meos, & in prophetis meis noli- 1.Para.16.b
re malignari,declarátque per Zachariam iniuriam illis illatam,ſibi inferri, dicens: Qui tangit vos, Pſal.104.b
tangit pupillā oculi mei. & Chriſtus de Apoſtolis dicit, Qui vos audit,me audit, & qui vos ſpernit Zach.2.c
me ſpernit. Veruntamen hoc nomen Chriſtus,factum eſt Domino Ieſu proprium ſuper abundā- Luc.10.c
tem excellentiam ſuæ vnctionis,dedicationis,& conſecrationis, cum fuerit vnctus & dicatus per
vnionem hypoſtaticam in filium Dei,ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc no- Ioan.1.b
men Chriſtus vt D. Tho. ait, eſt nomen humanitatis relatæ ad diuinitatem perſonæ filij Dei, qui
eam aſſumpſit,& ſic ſignificat filium hominis deificatum per hypoſtaticam vnionem,& ideo è di-
uerſo ſe habet ad nomen Ieſu,quod eſt nomen deitatis relatæ ad humanitatem. Vtrunque tamen [illegible]
perſonam diuinam ſignificat,& ſupponit pro ea,quāuis promiſcuè accipiatur pro homine,hoc eſt
ſecundum naturam humanam,& quandoque pro Deo ſecundū naturam diuinam, quod ex adia-
centibus terminis coniici poteſt. Ex præmiſſis confutatur error Fontini,qui vt D. Ambroſ. hic ait,
propter zelum legis non erubuit Ieſum negare Deum.

Tertiò, deſcribit perſonam ſalutātem ex dignitate,cum dicit, *vocatus Apoſtolus*, Apoſtolus nan-
que interpretatur miſſus, quia Apoſtoli fuerunt á Chriſto miſſi, vt vice eius fungerentur in terris:
& ſecundum hanc interpretationem, Chriſtus poteſt dici Apoſt. cum fuerit à patre miſſus. vnde
legimus: Conſiderate Apoſt. & pontificem confeſſionis noſtræ Ieſum, & quia ipſe miſit diſcipu- Ioan.9.c
los,ideo vocauit eos Apoſt. refert enim D. Lucas, quòd Chriſtus vocauit diſcipulos ſuos, & elegit Heb.3.a
Luc. 6.

12. ex ipſis, quos Apoſtolos nominauit. D. verò Matth. addit, quod poſt conuerſionem Samari-
Mat.10.b tanorum venientium ad ſe, addictum mulieris, dixit diſcipulis ſuis, videte regiones, quoniam
iam albæ ſunt ad meſſum. Deinde ſubiunxit, Meſſis quidem multa, operarij autem pauci.
Rogate ergo Dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam. In quibus verbis oſtenditur
congruitas, & neceſſitas inſtitutionis Apoſtolorum quos poſtmodum inſtituit, dando poteſta-
tem, & deſignando officium: refert enim D. Matth. quòd dedit 12. Apoſtolis poteſtatem ſpiri-
Mat.10.a tuum immundorum, vt eiicerēt eos, & curarent omnem languorem, & infirmitatem, & nomina-
uit eos Apoſtolos, & enumeratis illorum nominibus miſit eos: & poſt pauca dixit, Euntes au-
tem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum: Mortuos ſuſcitate, leproſos
mundare, dæmones eiicire, &c. Ex præmiſſis apparet veritas interpretationis Apoſtolatus, &
eius inſtitutio, atque poteſtas: quia ad eiiciendum dæmones, ſuſcitandum mortuos, & ſanandum
omnem langorem: & ſic ſuper animam & corpus poteſtatem habebant. Apparet etiam quòd
eorum dignitas eſt maior dignitate diſcipulorum, cum ex multis diſcipulis ſolum duodecim ele-
gerit quos ſpecialiter nominauit Apoſtolos. Apparet pariter Apoſtolatus officium, quia miſit
eos ad prædicandum & docendum, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendum, atque
ad dirigendum & gubernandum populum. Vnde conſtat quod Apoſtoli fuerunt maiores mi-
Rom.8.d niſtris Eccleſiæ, & quod cæteris omnibus poſt D. virginem (quæ ex Dei maternitate ineffabili
excellentia donata eſt) omnibus ſanctis quacunque prærogatiua præfulgeant, præferuntur cum
primitias ſpiritus acceperint tempore prius & cæteris abundantius atque perfectius: in die enim
Act.2.a Pentecoſtes fuerunt confirmati in gratia quod de aliis non legimus. Ideo Apoſtolatus numerans
Ephe.4.b & ordinans diuerſitatem donorum & officiorum Eccleſiaſticorum, primò Apoſtolos collocauit.
vide quæ dicemus infra octauo c. d. ſuper verbo primitias ſpiritus. Apoſtoli propter eorum con-
firmationem dicuntur columnæ Eccleſiæ, de quibus Dauid dicit: Ego confirmaui columnas
eius: quapropter vocantur Eccleſiæ fundamenta. Numerus verò ac eorum laudes fuerunt multi-
Pſal.74.a pliciter in veteri teſtamento præfiguratæ. Per duodecim Patriarchas, totum populum Chriſti-
Ephe.2.d anorum gubernando. Per duodecim principes tribuum, præcepta ſalutaria promulgando. Per
Gen.49.d duodecim fontes in Helim, doctrina ſua horum Eccleſiæ irrigando. Per duodecim lapides pre-
Num.10.c cioſos in veſte pontificali, Eccleſiam ornando. Per duodecim panes propoſitionis, animas verbo
Exod.15.b vitæ reficiendo. Per duodecim exploratores terræ promiſſionis, futuram vitam per contempla-
Exod.28.c tionem inquirendo, & poſtea nunciando. Per duodecim lapides altaris, ſacrificium Chriſti in ſe
Exod.25.c portando. Per 12. vitulos domino immolatos, pro Chriſto martyrium ſuſtinendo. Per 12. lapides
Num.13.b de Iordane ſublatos, mundi fluxum contemnendo. Per 12. boues ſub mari æneo, baptiſmi gratiam
Exod.24.a prædicando & miniſtrando. Per 12. Leunculos in throno Salomonis, peccatores ſenerè iudicando.
Ioſue.4.a Per 12. portas ciuitatis, poteſtate clauium portas regni cœlorū aperiendo. Per 12. horas diei, Chri-
4.Reg.7.d ſtianæ vitæ opera ordinando. per 12. fundamenta ciuitatis, Eccleſiam meritis & precibus ſuſten-
3.Reg.10.c tando. Per 12. ſtellas in corona ſponſæ, Eccleſiam doctrina & miraculis illuſtrando. Et quamuis
Apoc.21.f D. Paulus dixerit, Chriſtum dediſſe Apoſtolos vſque ad conſummationem ſeculi, donec occur-
Ioan.11.b ramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei in virum perfectū, & cætera. Tales tamen
Apoc.12.a & ſi extenſo vocabulo Apoſt. dici poſſint, quòd ad aliqua officia, quia habent authoritatem do-
Ephe.4.b cendi, prædicandi & gubernandi populum, ac ſacramenta adminiſtrandi, propriè tamen Apoſtoli
non dicuntur, cum non habeant poteſtatem miracula faciendi, quæ ad integram & completam
Apoſtolatus dignitatem requiritur: ſed dicuntur Apoſtolorum ſucceſſores, & Epiſcopi, vt Ana-
cletus papa ait & habetur in cano. in nouo, in 21. diſt. Ad hanc Apoſtolatus dignitatem propter
manſuetudinem & humilitatem D. Paulus dicit ſe vocatum, & non audet ſe ſimpliciter nomina-
1.Cor.15.b re Apoſtolum, vnde dicebat, Non ſum dignus nominari Apoſtolus, &c. Item vt ambitionem eo-
Hebr.5.a rum cohibeat, qui à Deo non vocati ſe ingerunt ad tantum officium, vnde dicebat, Nec quiſquam
aſſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur à Deo, quemadmodum Aaron. Et ideo exponitur vocatus,
id eſt, non quærens, ſeu non ſe ingerens.

Quartò, deſcribit perſonam ſalutantem ex officio, cum dicit, *Segregatus in Euangelium*. Segrega-
Galat.1.c tus idem ſonat quod ſelectus, ſeu ſeparatus: fuit enim dupliciter ſegregatus. Primò, ab infidelibus,
per conuerſionem, vnde dicit: Cum autē placuit ei qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, id eſt à
doctrina Scribarum & Phariſæorū, ſiue ab vtero ſynagogæ, vbi locū doctoris habebat, vt magiſter
ſententiarum in hoc loco dicit. Secundò ab aliis diſcipulis per diuinam electionē. de qua dicitur,
Actor.13.a Segregate mihi Paulum & Barnabā, in opus ad quod aſſumſi, hoc eſt elegi & deſtinaui eos, ſcilicet
Euſebius. ad euangelizandū Gentibus. Euangeliū autem, vt Euſebius dicit, idē ſonat quod bonū nunciū, ſiue
bona nunciatio, & æternorum & incorruptibiliū bonorū promiſſio, ſcilicet remiſſionis peccatorū,
gratiæ & gloriæ, ac eorū quæ ad gratiā & gloriā pertinēt, id eſt, mediorū per quę Dei gratia habetur:
quæ ſunt

quæ ſunt ſacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimẽta, hoc eſt peccata per Chriſtũ. Hæc nunciatio iucunditatem & lætitiã ſecum adfert, eò maximè quòd per eã annunciatur coniunctio hominis ad Deum, quæ eſt bonum hominis, ſecundum illud, Mihi autem adhærere Deo bonũ eſt. Triplex autem coniunctio hominis ad Deum annunciatur in Euangelio. Prima quidem per *Pſal. 72. d*
gratiã vnionis, ſecundum illud: Verbum caro factum eſt. Secunda per gratiam adoptionis, prout David annunciare videtur. Ego Dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes. Tertia, per fruitionem & vi- *Ioan. 1. a*
ſionẽ, de qua D. Ioan. dicit: Hæc eſt vita æterna vt cognoſcant te Deũ, &c. Ideo Eſa. Quàm pul- *Pſa. 81. b*
chri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, ſcilicet ęternũ, *Ioan. 17. a* *Eſa. 52. b*
prædicantis ad ſalutẽ, &c. Et quia hæc bonorum annunciatio de Chriſto tunc venturo, ſeu incarnãdo cõtinetur in ſcripturis ſacris, ideo omnis ſcriptura ſacra etiam veteris teſtamenti, Euangeliũ nominari poteſt. vnde Eſa. Super montem excelſum aſcende, tu qui euãgelizas Sion. Specialius tamen ſcriptura illa Euangelium dicitur, quæ continet acta & dicta Chriſti, qui principalius *Eſa. 46. b*
& clarius annũciauit regnũ cœlorum, & familiarius docuit viam & medium perueniẽdi ad illud, Hinc eſt quod ſcripta D. Matth. Marci, Lucæ, & Ioan. Euangelia ſpecialiter nuncupãtur. Si plura circa huiuſmodi ſcire cupis & quomodo Epiſtolæ Apoſtolorum & determinationes conciliorum vniuerſaliũ Eccleſiæ catholicæ, id eſt, Romanæ (quæ eſt omnium aliarum Eccleſiarũ caput, eo quòd D. Petrus qui Chriſto ſucceſſit, illam in qua mortuus eſt, ſedem elegit, vnde omnes qui in ea ſede conſtituuntur, ſucceſſores D. Petri, & Vicarij Chriſti dicuntur & verè ſunt) Euangelia dici poſſunt, cum fuerint ab Eccleſia (quæ circa fidem & bonos mores errare non poteſt) approbata, ſine cuius approbatione, nec D. Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis, Euangelia dicerentur, nec eis crederetur, ſicut nec Euangelio intitulato nomine Petri, aut Thadæi, nec ſermonibus intitulatis nomine Pauli: vide in noſtris inſtitutionibus theologicis. c. 15. §. 2.

In Euangelium Dei, quod ante promiſerat per Prophetas ſuos, in ſcripturis ſanctis, de filio ſuo. *Text.*

IN his verbis Apoſtolus commendat officium Euangelizandi, propter quinque. Primò, propter authoritatem committentis, qui eſt Deus, dicit enim, *in Euangelium Dei*. Hoc nomen Deus ab omnibus philoſophis qui naturali lumine rectè vſi ſunt, ac etiam à Chriſtianis diuinas reuelationes habentibus, pro primo rerum omnium principio, à nullo pẽdẽte, & à quo omnia alia pendent, ineſſe, fieri, & conſeruari, ſua clariſſima intelligentia omnia præuidente, comprehendente, ordinante, dirigente, gubernante, omnibus prouidente, omniúmque creaturarum perfectiones in ſe eminenter ac altiori modo habente, acceptum eſt. Et cum infinitus ſit, definiri non poteſt. Eius *Cont. Gen. lib. 1*
tamen exiſtentiam & immutabilitatẽ, à qua cæteras eius excellentias dilucidè D. Thomas infert, *Phy. 8.*
Philoſophi & maximè Ariſtoteles demonſtrarunt: Moyſi tamen certius eius perfectiſſima & in- *12. Metap.*
finita natura reuelata eſt, cum dictum fuit ei: Ego ſum qui ſum, ſcilicet per eſſentiam à nullo pen- *Exod. 3. d*
dens, nullius egens adminiculo, omnibus rebus eſſe, & exiſtentiam contribuens. Ex quo inferunt theologi, ipſum vbique eſſe per eſſentiam, præſentiam, potẽtiam: vbicunque enim & quibuſcunque rebus dat eſſe, & in eis operatur, omnia videt, nudáque aperta ſunt ei, virtus quoque & potentia eius ad omnia loca ſe extendit. vnde Apoſt. dicit eum eſſe omnia in omnibus. Eius perfe- *Ephe. 1. d*
ctiones quàm multæ in ſacris literis quatenus nobis opus eſt, ſunt reuelatæ, attamen cum infinitæ ſint, enarrari non poſſunt. Pro nunc ſufficiat quid nominis de Deo dixiſſe. Et vt ad rem redeam, D. Paulus dicit Deum eſſe Euangelij authorem, id eſt, bonorum prædictorum, & in eo contẽtorum promiſſorem, promiſſioniſque reuelatorem, & non ſolum hominem: verùm hoc tempore Chriſto Deo ſimul & homini mandaſſe publicationem. Origenes hic refert D. Marcum ſcripſiſſe initiũ Euangelij Ieſu Chriſti, ſicut ſcriptũ eſt in Eſa. propheta. Et Apoſtolus dicit hic eſſe Dei, quod quidem exponit Dei patris. verum quoniam Chriſtus verbum eſt, & in principio erat ver- *Mar 1. a*
bum, & Deus erat verbum, omnia quæ ſunt patris, ſunt filij, & è diuerſo. Vnum atque idem dicit *Ioan. 1. a* *Ioan. 17. b*
eſſe Euangelium Dei & Chriſti: Cum opera trinitatis ad extra, vt D. Aug. dicit, ſint indiuiſa, & *D. Aug.*
pater & filius, ac ſpiritus ſanctus vnum ſint, vt D. Ioan. teſtatur. Secundò, commendat officium *1 Ioan. 5. b*
euangelizandi, ſiue Euangelium, propter antiquitatem & firmitatem. Hæc commendatio fuit neceſſaria ad obſtruendum ora Paganorum, qui Euangelio detrahebant, & prædicationem eius calumniabantur, dicentes, Euangelium eſſe hominum figmentum. Huiuſmodi figmentum excludit dicens, Euangelium non eſſe ab heri & nudiuſtertius inuẽtum, neque ex improuiſo ortum, ſed multo antè tempore annunciatum & promiſſum à Deo, vnde Eſa. Antequam venirem indicaui *Eſa. 48. a*
tibi, quæ indicatio futuri contingentis, eſt manifeſtum ſignum diuinitatis, iuxta illud: Annuncia- *Eſa. 41. f*
te quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dij eſtis vos, & ſic Euangelium eſt Dei, qui (cum ex omnium Philoſophorum conſenſu ſit immutabilis, ſecundum illud: Ego Deus & non mutor, *Malac. 3. b*
& apud quem non eſt tranſmutatio, neque viciſſitudinis obumbratio) non potuit nõ ſeruare pro- *Iacob. 1. e*
miſſum, cum nec fallere neque falli poſſit, neque id quod reuelauit & promiſit, non poſſit eſſe ni-

NN

ſi verũ & firmum.vnde ad Titum ait:In ſpem vitæ æternæ quàm promiſit,qui nõ mẽtitur Deus.
Ad Tit.1.a & alibi,Impoſſibile eſt Deum mentiri.Ex hac promiſſione Dei in veteri teſtamento facta,cõfu-
Hebr.16 d tatur error Manichæorum dicentium non eundem eſſe Deum veteris teſtamenti & noui,qui eſt
patet domini noſtri Ieſu Chriſti. Tertiò commendat officium Euangelizãdi & Euangeliũ ex di-
gnitate miniſtrorũ & teſtiũ,qui fuerunt prophetę.vnde dicit,*per prophetas ſuos*,qotbus reuelata fue-
runt,quæ ſunt nunc completa circa verbum incarnatum. Non enim (vt Amos dicit) faciet do-
Amos.3 b minus verbum,ſcilicet incarnati,niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad ſeruos ſuos prophetas.Et no-
tanter addit (*ſuos*) quia ſunt aliqui prophetæ proprij hominum,qui ſpiritu humano loquuntur.vn-
de Hier.Viſionem cordis ſui loquuntur,non de ore domini,& Apoſt.ad Tit.dicit: Quidã ex illis
Hier.14.c proprius illorũ propheta dixit,Cretenſes ſemper mẽdaces,malæ beſtiæ ventres pigri.Sunt etiã qui-
Titum 1.c dã prophetæ dæmonum,qui ab immundo ſpiritu inſpirantur, prout quadringenti prophetæ Baal,
2.Par.18.a quos interfecit Helias in torrente Cizon. Sed prophetæ Dei dicuntur,qui diuino ſpiritu inſpiran-
Ioel.2.g tur.vnde Ioel,Effundam de ſpiritu meo,&c. Promiſſio Euangelij & verbi incarnati facta fuit dũ-
Gen.15.a taxat duobus,id eſt Abrahæ & Dauidi,vt D.Hierony.ait. Fuit tamen alijs patribus reuelata.vnde
& 17.c. D.Virgo, Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abrahã & ſemini eius in ſecula. Fuit deinde à pro-
Pſal.131.b phetis pronunciata.vnde Zach.Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarũ
Luc 1.f eius.Per os ſcilicet Eſa Hiere.& generaliter per omnes veteris teſtamenti prophetas.vnde D.Pe-
Luc 1.g trus:Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent,&c.Imò tota lex erat Chriſti vaticinium.
Eſa 30.d *& 41.b* *Hier.31.f* Quartò,commendat & corroborat authoritatem Euangelij ex modo tradendi,cum dicit, *In*
Act.10.g *ſcripturis ſanctis*, quaſi dicat huiuſcemodi promiſſa fuerunt,non ſolum verbo prolata, aut interius
ſuggeſta,verum etiam in ſcriptis (quibus cũ abſentibus loquimur) perpetuæ memoriæ prodita &
demandata,prout iuſſum fuit Abacuc: Scribe viſum & explana illud.Ideò Chriſtus, Scrutamini
Habac.2.a ſcripturas,ſcilicet ſanctas:etenim illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Ad maiorem autẽ
firmitatem addit ſanctas.Scripturæ illæ dicũtur ſanctæ:Primò,eò quod ſpiritu ſancto inſpirati D.
Petro teſte,eloquuti fuerunt ſancti Dei homines,ea quæ in eis ſcripta ſunt. Ideo Apoſtolus dicit:
2.Tim. 3.d Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt:eò quod vitia damnat,virtutes promouet.Secundò,
quia ſancta continet,ſcilicet ſacramenta vnius veri Dei, & incarnationem Chriſti, noſtrámque
purgationem & iuſtificationem:vnde Pſal. Confitemini memoriæ ſanctificationis eius. Tertiò,
Pſa.96.b quia ſanctificant. vnde Chriſtus:Sanctifica eos in veritate,ſermo tuus veritas eſt. Et quia vniuer-
Ioan.17.b ſaliter omnes ſcripturæ à Deo inſpiratæ ſunt veræ,integræ,puræ,& incorruptæ:& quibus nil falſi-
tatis vel ambigui,ſeu incertitudinis poteſt eſſe commixtum, prout in ſcripturis philoſophorũ &
poetarũ carminibus, ideo dicuntur ſacræ & ſanctæ. Scripturarum ſanctarum vtilitas declaratur
1.Mac.12.b Macha.12.Habentes ſolatio ſanctos libros. & in hac Epiſtola: Quæcunque ſcripta ſunt,ad noſtrã
Rom.15.a. doctrinã ſcripta ſunt,&c.Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis,&c. Hic reprobatur error Ma-
1.Tim.2.d chæorum qui condemnabant ſcripturam antiqui teſtamenti,quod dicebant à malo Deo proceſ-
ſiſſe. Scripturæ canonicæ,ſiue libri canonici, quibus credere tenemur, numerati ſunt in canoni-
bus Apoſtolorum,c.84.& in concilio Laodicen.c.59.& in concilio Trident. in decreto 3.Seſſio-
nis:& ſunt omnes libri in biblia noſtra hoc tempore contenti.

Quintò,commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis,quæ pertinent ad materiam,ſiue
obiectum Euangelij quod eſt Chriſtus Dei filius.Ideo dicit (*de filio ſuo*) qui fuit in Euãgelio teſti-
monio Patris declaratus filius ſuus,cum Deus pater dixit:Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi
1.Cor.1.a bene complacui.Ideo Apoſt.dicit,Nõ enim me iudicaui ſcire aliquid inter vos,niſi Ieſum Chri-
ſtum,& hunc crucifixum.Hic ſcopus totius Euangelij ad quem veteris & noui teſtamenti ordinã-
tur libri,& omnia in eis contenta.Per filium enim Dei Ieſum Chriſtum ſanctiſſima Trinitas, &
alia fidei myſteria ſunt nobis reuelata. Commendat autem hic Apoſtolus Chriſtum ex æterna
origine:eò enim quòd præmiſit Euãgelium Dei quod ante promiſerat per prophetas ſuos in ſcri-
pturis ſanctis,& poſtea ſubdit de filio ſuo,ſufficienter exprimit æternam generationem: de qua
Dauid,Dominus dixit ad me,filius meus es tu, ego hodie (id eſt in hoc æternitatis die) genui te.
Pſa.2.b Generatur enim ſemper à patre, qui ei eandem naturam communicat.vnde dicebat: Ego & pater
Ioan.10.f vnum ſumus.vbi D.Aug.ait, Quod dicit vnum, liberat te ab Arrio qui diuerſitatem naturarũ in
eo aſſerunt.Quod dicit ſumus,liberat te à Sabellio,qui pluralitatem perſonarum negauit.

Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.

Tex. PEr hæc verba Apoſt.declarat eiuſdem filij temporalem originem:& debet ſic legi: Qui (ſ.fi-
lius Dei factus eſt homo(quod prius non erat:non enim ſemper fuit homo. Poteſt enim ali-
quid de nouo relatiuè dici de aliquo abſque ſui mutatione,licet fiat mutatio in alio.Aliquis enim
ſedens fit dexter per mutationem eius qui transfertur, & ſimilis propter mutationem eius qui ſi-
milem qualitatẽ acquirit.Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel creator propter mutationẽ
crea-

creaturæ:eadem ratione dicitur de nouo factus abſque ſui mutatione per mutationem & inchoationem humanæ naturæ ex ſemine Dauid ſecundum carnem,id eſt,ſecundum corpulentam ſubſtantiam quæ facta & vnita eſt Dei filio. Et ſic (vt D. Aug. dicit) Qui erat,factus eſt,verbum erat, filius Dei erat,filius hominis factus eſt:ſuſcepit humanitatem, non amiſit diuinitatem. Natus eſt ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius,& ipſe naturaliter æternus patrique coæqualis, & ſecundum veritatem naturæ ex homine hominis filius,vt non adoptione vel appellatione,ſed verè in vtraque natiuitate filij nomen naſcendo haberet,vnáque perſona in duabus naturis ſubſiſteret. Et ſic mens Apoſt. eſt declarare materiam ſiue obiectum Euangelij eſſe filium Dei ſecũdum duas naturas & duos aduentus. Per hæc excluditur error dicentium in Chriſto duas eſſe hypoſtaſes aut perſonas. Sic ergo intelligendum eſt illud, Verbum caro factum eſt,id eſt filius Dei factus eſt homo,accipiendo carnem pro homine abſtractiuè,id eſt,pro natura humana, & non pro ſuppoſito,vt ſit ſenſus:Filius Dei factus eſt homo,id eſt,natura humana, quæ caro facta & aſſumpta eſt à filio Dei ad ſuum eſſe perſonale,non tamen quòd ſuppoſitum diuinum in ſe, abſolutè ſit factum,nec filius ſecundum diuinitatem ſit factus,ſed genitus, vt dicit Athanaſius. Dicitur autem ex ſemine Dauid,& non Abrahæ,cui primo facta eſt promiſſio: iuxta illud, Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones ad dandum ſpem veniæ peccatoribus. Fuit enim Dauid (ex cuius ſemine natus eſt Chriſtus)peccator: Abraham verò iuſtus abſque reprehenſione legitur. Inſuper ad commendandum dignitatem regiam Chriſti Romanis regnum Gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandũ eſt Apoſtolum intellexiſſe filium Dei factum eſſe hominem ex ſemine Dauid: ſecundum carnẽ effectiuè,vt ſit ſenſus ex virtute virilis ſeminis Dauid: cum Diua virgo hominem non cognouerit:ſed ſolo ſpiritu ſancto operante conceperit. Sed intelligit materialiter tantum:quia ex corporali ſubſtãtia,ſiue ex puriſſimis ſanguinibus D. Virginis,quæ fuit ex ſemine Dauid propagata,Chriſtus conceptus eſt. Ex hoc loco apparet confutatio Manichæorum dicentium Chriſtum nõ habuiſſe veram carnem,ſed fantaſticam.

Ioan. 1. d · *Gen. 22. a & 22. d* · *Gal. 3. c* · *Luc. 1.*

Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute. *Text.*

HOc loco Apoſt. commendat Chriſtum ex eius præordinatione quam declarat. Circa quam primo conſiderandum eſt quòd nomen prædeſtinationis à deſtinatione deriuatur. Deſtinatio autem dupliciter ſumitur,quandoq; pro miſſione:dicuntur enim deſtinati,qui ad aliquid mittuntur:ſecundum illud, Deſtinauerũt aliquot de populo,& abierunt ad regem. Quandoque verò deſtinare,idem eſt quod proponere, iuxta illud: Deſtinauit Eleazarus non admittere illicita. Hæc autem ſecunda ſignificatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur,ad aliquid dirigitur,ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus:ſecundum hoc igitur prædeſtinare,nihil aliud eſt quàm ante in corde diſponere. Poteſt autem aliquis de futura re,vel operatione diſponere,dupliciter: Vno modo quantum ad ipſius rei conſtitutionem,quemadmodum artifex diſponit qualiter domũ facere debeat. Altero modo quoad vſum vel gubernationem rei,prout cum aliquis diſponit qualiter debeat vti equo ſuo? Et ad hanc ſecũdam diſpoſitionem pertinet prædeſtinatio,& non ad primam. Id enim quo quis vtitur refert ad finem quo fruendum eſt: Sed cum res ipſa in ſe conſtituitur, non dirigitur ex hoc ipſo in aliud. vnde prædiſpoſitio conſtitutionis rei propriè prædeſtinatio dici nõ poteſt:ergo idem eſt negare prædeſtinationem,quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fienda ſunt in tempore. Verùm cum omnia naturalia ad conſtitutionem ipſius rei pertineant, cum ſint vel principia, ex quibus res conſtituitur,vel quæ ex huiuſmodi principiis ſequuntur: conſequens eſt quod naturalia ſub prædeſtinatione non cadant: Non enim propriè dicimus quod homo ſit prædeſtinatus habere manus. Relinquitur ergo quòd prædeſtinatio ſolum dicatur eorũ quæ ſupra naturã ſunt,ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autẽ creaturam eſt ſolus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiam. Vno modo quo ad actum ipſius Dei per gratiam prophetiæ,qua communicatur homini pręcognitio futurorum,quæ eſt propria Deo. vnde Eſa. Annunciate quæ ventura ſunt in futurum,& ſciemus quia dij eſtis vos. Et huiuſmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipſum Deum,quo ad effectum communis dilectionis:iuxta illud: Qui manet in charitate,in Deo manet,& Deus in eo, quod fit per gratiã adoptionis. Tertio modo per effectum ſpecialem,vt puta per vnionem in eſſe perſonali,qui eſt humanitati Chriſti ſingularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem eſſe vnitum Deo per gratiam adoptionis,cadit ſub prædeſtinatione: ita etiam vnitum Deo per gratiam vnionis in perſona,cadit ſub prædeſtinatione. Et quantum ad hoc dicit Apoſtolus: Qui prædeſtinatus eſt eſſe filius Dei,ſcilicet ſecundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationẽ adoptionis, additur *in virtute*, quaſi dicat,prædeſtinatus eſt vt habeat æqualem virtutem cũ Deo patre. Quia vt D. Ioan. ait, Dignus eſt agnus,qui occiſus eſt,accipere virtutẽ & diuinitatẽ. Quinimo ipſe Chri-

1. Mac. 1. b · *2. Mac. 6. d* · *Eſa. 41. f* · *Apoc. 5. d* · *1. Cor. 1. d* · *Ioan. 5. d*

ſtus eſt Dei virtus & ſapientia. vnde D. Ioan. Quæcunque pater fecerit, & filius ſimiliter facit. reſpectu verò gratiæ gratis datæ, non dicitur aliquis prædeſtinatus: quia gratia gratis data, non ordi-
1. Cor. 12. natur directè ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur, ſed vt per eam alij dirigantur, iuxta illud: Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, ſcilicet aliorum. Manifeſtum eſt autem quòd id quod eſt per ſe, eſt metrum & menſura, ac regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem. vnde prædeſtinatio Chriſti, qui eſt prædeſtinatus filius Dei per
Rom. 8. f naturã, eſt menſura vitæ: Ita & prædeſtinationis noſtræ, qui prædeſtinamur in filiationẽ adoptiuã, quæ eſt participatio & imago naturalis filiationis, ſecundum illud: Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Sicut igitur homo Chriſtus nõ eſt prædeſtinatus propter merita præcedentia, ſed ex ſola gratia, vt ſit filius naturalis Dei, ſic nos ex ſola gratia, & non ex meritis,
Deut. 9. a prædeſtinamur vt ſimus filij adoptiui Dei, iuxta illud: Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos dominus, Deus tuus in conſpectu tuo: Propter iuſtitiam meam introduxit me dominus, vt terram hanc poſſiderem. Eſt igitur manifeſtum ad quid ſit iſta prædeſtinatio, ſcilicet ad hoc quod aliquis ſit filius Dei in virtute. Sed inquirendum, quis eſt iſte qui eſt ad hoc prædeſtinatus: quia videtur quod talis non ſemper fuerit filius Dei in virtute, cum hoc nomen prædeſtinatus anteceſſionem importet, quæ conuenire non poteſt ei qui ſemper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hũc textum fuiſſe corruptum, & non debere legi, *Qui prædeſtinatus eſt, &c.* ſed qui deſtinatus: verùm quia communiter omnes libri Latini habent (*Qui prædeſtinatus*) ideo aliter exponendum eſt. Quidam exponunt, *Qui prædeſtinatus*, id eſt, declaratus eſt filius Dei in virtute, id eſt per virtutem miraculo-
Mat. vlt. d rum ſecundum morem ſcripturæ ſacræ. in qua dicitur aliquid fieri quando innoteſcit. vnde do-
Ioan. 8. d minus poſt reſurrectionem dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas: quia poſt reſurrectionem innotuit
Matt. 27. f talem poteſtatem ſibi datam ab æterno, qui prædixerat, cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum. vnde Centurio videns magnalia in morte Chriſti, eum verum Dei filiũ eſſe proclamauit: ſed ſecundum hanc expoſitionem prædeſtinatus non acciperetur propriè. Alij verò prædeſtinationem non attribuunt perſonæ, ſed naturæ: vt ſit ſenſus, Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute, id eſt, cuius natura prædeſtinata eſt, vt eſſet vnita ei qui eſt filius Dei in virtute, verum hæc expoſitio eſt impropria & extorta, cùm prædeſtinatio importet ordinem in finem,
In lib. de & agere non ſit naturæ, ſed perſonæ, actiones enim ſunt ſuppoſitorum. Ideo ſi hæc dictio Præde-
prædeſt. ſtinatus propriè accipiatur, oportet quod attribuatur perſonæ Chriſti. vnde D. Augu. dicit quod
Sãct. c. 15. Chriſtus ſecundum quod homo, eſt prædeſtinatus. Ad cuius euidentiam notandum quod perſona Chriſti ſubſiſtit duabus naturis, ſcilicet diuina & humana: & ſecundum vtramque poteſt aliquid dici de eo, prout de homine poteſt aliquid dici ſecundum corpus, vt tangi & vulnerari, &
Ioan. 10. f aliquid ſecundum animam vt intelligere: ita & de Chriſto poteſt aliquid dici ſecundum naturam diuinam, prout ipſe de ſe dicit: Ego & pater vnum ſumus. Et aliquid ſecundum naturam humanam, vt cum dicimus ipſum crucifixum & mortuum. Et hoc modo dicitur prædeſtinatus ſecundum naturam humanam, quamuis ipſa perſona Chriſti ſemper fuerit filius Dei, & ſecundum ſe non fuerit prædeſtinata, ſicut nec facta: tamen non ſemper fuit, vt exiſtens in humana natura, ſed hoc fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participium prædeſtinatus, importat actũ animæ. Anima verò ſecundum intellectum & rationem poteſt disiungere, & diſtinguere ea quæ ſecundum rem ſunt coniuncta. Poteſt namq; de pariete albo aliquid cogitare & loqui ſeorſum, quãtum ad hoc quod eſt paries, non cogitando albedinem: & aliquid cogitare de eo ſecundum quod eſt albus, ſiue de albedine, non cogitando de ſubſtantia parietis. Ita prædeſtinatio poteſt attribui perſonæ Chriſti, ſecundum quod ſubſiſtit in humana natura: licet non attribuatur ei, vt ſubſiſtit in diuina. vnde Apoſt. prius filium Dei incarnatum præmiſit, & poſtea prædeſtinationem ei attribuit, vt intelligatur prædeſtinatus eſſe prout factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Et ſic explicando incarnationis myſterium, à filio Dei deſcendit ad carnem: & à carne ſecundum prædeſtinationem aſcendit ad filium Dei, ad oſtendendum quod neque gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis, neque carnis infirmitas diminuit maieſtatem Dei, vt dictum eſt ſuper verbo qui factus eſt. Prædeſtinationis & reprobationis materiã amplius in 9. huius epiſtolæ capite proſequemur. Cum Apoſtol. addit *in virtute*, ponit diſtinctionem inter Chriſti prædeſtinationem & noſtram: quia nos prædeſtinamur eſſe filij Dei adoptiui per gratiam: Chriſtus verò prædeſtinatur eſſe filius Dei naturalis in virtute & potentia.

Secundum ſpiritum ſanctificationis, ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri.

Tex. IN his verbis Apoſt. exprimit primum & principale ſignum & effectum virtutis Chriſti, quaſi dicat, apparet Chriſtum eſſe filium Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis, id eſt, ex hoc quod dat ſpiritum ſanctificantem: proprium enim eſt diuinæ virtus ſanctificare homines. Ideo dicebat, Ego dominus qui ſanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratiæ ſpiritus

ritus ſancti, quem Chriſtus miſit, prout ipſe dixit: Cum venerit paracletus quem ego mittam, &c.
Præterea in virtute Chriſti ſanctificamur ſecundum illud: Sed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis *Leui.20.b*
in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſpiritu Dei noſtri. vnde in 3.c. huius epiſt. concludit, Vt *Ioan.15.b*
ſit ipſe iuſtus & iuſtificans. Conſequens eſt ergo, vt ſit filius Dei naturalis: ex quo habet virtutem *1. Cor.6.c*
& potentiam Dei. Poſſunt etiam aliter hæc verba ſecundum ſpiritum ſanctificationis exponi, vt
referantur ad eius conceptionem, ac ſi diceret: Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute ſecun-
dum ſpiritum ſanctificationis: id eſt, per ſpiritum ſanctum in vtero virginali conceptus, quod eſt
ſignũ diuinæ virtutis in ipſo. vnde Gabriel: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, &c. Sequitur: ideó-
que & quod naſcetur ex te ſanctum vocabitur filius Dei. Hæc poſterior expoſitio referri poteſt ad *Luc.1.d*
id quod prædixerat: Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ſecundum ſpiritum
ſanctificationis, ex quo caro eius concepta eſt. Anterior verò expoſitio, quæ eſt melior, refertur
ad illud quod dixit: Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute.

Cum autem dicit (*ex reſurrectione mortuorum*) probat alio ſigno Chriſtum eſſe filium Dei in vir-
tute. Quia reſuſcitare mortuos eſt ſignum Dei virtutis. Hoc autem fecit Chriſtus, vt ipſe fatetur, *Ioan.1.d*
dicens: Sicut pater mortuos viuificat, ſic & filius quos vult & viuificat. Chriſtus autem ante mor-
tem ſuam viuificauit filiam principis ſynagogæ, filium viduæ, & Lazarum, & quod maius eſt ſe-
pſum ſuſcitauit, & multos in reſurrectione ſua, ſecũdum illud: Multa corpora ſanctorum qui dor- *Mat.27.f*
mierant, ſurrexerunt: Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius, venerunt in ſanctam
ciuitatem, & apparuerunt multis: quibus teſtificati ſunt Chriſtum eſſe verum Meſſiam in lege *Ioan.10.d*
promiſſum, Deum & hominem, & ſua virtute reſurrexiſſe, & mortis deſtruxiſſe imperium. Hãc
virtutem ſe habere oſtendit Chriſtus cum dixit, poteſtatem habeo ponendi animam meam, & *Ephe.5.d*
poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Poteſt etiam hic locus intelligi de reſurrectione ſpiritua- *1. cor.15.d*
li mortuorum, id eſt, peccatorum. vnde Apoſt. Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illumi-
nabit te Chriſtus. Mortui dicuntur Ieſu Chriſti, qui ab ipſo reſuſcitantur: ſicut & infirmi alicuius
medici, à quo ſanantur. Et cum Chriſtus in reſurrectione generali ſit omnes mortuos ſuſcitaturus:
Quia ſicut per vnum hominem mors, ita per vnum reſurrectio mortuorum, omnes mortui dicũ- *Apo.14.e*
tur Chriſti. Specialius tamen dicuntur Chriſti, qui in domino, id eſt, in gratia Domini moriũtur:
iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitoſa illa reproborum turba, li- *1.Cor.15.g*
cet iuſſu Chriſti reſurgat, non tamen ad inſtar reſurrectionis eius. Differentiam reſurrectionis il- *1.Cor.6.d*
lorum, & eorum qui ſunt Chriſti declarat Apoſt. dicens: Omnes quidem reſurgemus, ſed nõ om- *Mat.vlt.d*
nes immutabimur. Dicitur autem Chriſtus Dominus noſter, qui magno precio nos emit. Et quia *Philip.2.b.*
data eſt ei omnis poteſtas: Et nomen quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine eius omne genu *Ioan.13.b*
flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, vnde dicebat, Vos vocatis me magiſter & Do- *Text.*
mine, & bene dicitis, ſum etenim.

Per quem accepimus gratiam & Apoſtolatum.

HIc commendat Chriſtum ex liberalitate, quam oſtendit ex duplici munere. ſ. communi &
particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptiſmo, eſt
gratia, qua iuſtificantur à peccatis. Hanc recepimus à Deo per Chriſtum. Ideo dicit, *Per quem* ſ. *Ioan.1.b*
Chriſtum omnes fideles *gratiam accepimus* in baptiſmo. vnde D. Ioan. Gratia & veritas per Ieſum
Chriſtum facta eſt, infra 5. Per quem habemus acceſſum in gratia iſta, in qua ſtamus, & ſecũdum
Origenem, ſuſtinemus & laboramus. vnde dicebat, Abundantius omnibus illis laboraui, nõ ego,
ſed gratia Dei mecum.

Et quia hic primus locus, in quo Apoſt. de gratia loquitur, ideo ad eius intelligentiam, & diuer- *1. 2.q.100.*
ſorum locorum conciliationem, vt ſemel me expediam, diligenter aduertendum eſt quod ſe- *art. 1.*
cundum noſtrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi ſolet. Primò, pro dilectione alicuius,
prout ſolemus dicere, hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secundò, pro dono
gratis dato: Et ſecundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit aliquod donum.
Tertiò, pro recognitione beneficij gratis dati: Et ſecũdum hoc dicimus, gratias habere beneficio-
rum. Ex primo modo gratiæ, pendet ſecundus: & ex ſecundo, tertius: Quia ex hoc quod aliquis di-
ligit alium, procedit collatio alicuius boni, ſiue beneficij, & ex beneficiis exhibitis procedit gra-
tiarum actio. Si proportionabiliter loquendum eſt de gratia Dei. Verùm circa primum modũ at-
tẽdenda eſt differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo enim non ſemper habet volun-
tatẽ efficacem, neq; omnia poteſt cũ ſit finitus, & moueatur, ex hoc quod in rebus: hinc eſt quod
voluntas hominis, non cauſat totaliter rei bonitatem, ſed ſupponit ipſam, vel in parte, vel in toto.
Deus autem, cuius voluntas beneplaciti eſt ſemper efficax, & omnia poteſt, ſequitur quod quan-
do Deus diligit aliquem, ſiue vult ei aliquod bonum, quod idem eſt, ſtatim illud bonum profluit
à Deo in dilecto. Ideo cõſequens eſt quod ad quãlibet Dei dilectionem, ſequatur aliquod bonum

reale in creatura dilecta,quod poteſt dici gratia.Dilectio autem Dei diuerſificatur ſecundum di-
uerſa dona,quæ dat. Et quia bona,quæ dat Deus,ſunt duplicia:Quædam ſunt communia & con-
Sap.11.d. naturalia,& ſecundum hoc dicitur dilectio Dei communis.Qua ſcilicet diligit omnia quæ ſunt,
& nihil odit eorum quæ fecit, Et hac dilectione diligit & vult eſſe ſubſtantiam dæmonum & cō-
naturalia illorum, ac omnes homines cæteráſque creaturas. Et quia gratis vult illis ea quæ ſunt
eis naturalia, id eſt,quæ fluunt à principiis naturæ præter omne debitum creaturæ:hinc eſt quod
Iacob.1.c. bona connaturalia etiam in animalibus & inſenſibilibus rebus collata, poſſunt dici habita gratia
Dei:cum omne datum optimum,& omne donum perfectum deſurſum ſit. Sed non dicitur tale
donum propriè gratia,prout de gratia loquuntur ſcripturæ, & communiter quæ accipiunt gratiā
pro dono Dei ſupernaturali, ſcilicet excedente capacitatem naturæ creatæ ordinato ad ſuperna-
turalem finem beatitudinis, quæ in communicatione claræ viſionis ſuæ eſſentiæ conſiſtit. Et
Ephеſ.1.a. hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro
æterna Dei dilectione, quæ eſt ipſemet Deus, qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum in
laudem gratiæ ſuæ,&c. Gratia pro ſupernaturali dono Dei accepta,diuiditur in gratificantem,&
non gratificantem. Gratia gratificans, quam theologi gratum facientem vocant, eſt donum ſiue
habitus ſupernaturalis gratis & abſque meritis, in eſſentia intellectualis naturæ infuſus, quo do-
no natura intellectualis inſignita, eſt grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus ſuis, ac
ordinata (ſi in ea perſeuerauerit) ad vitam æternam. Huiuſmodi gratia eſt quæ mundat & pur-
gat à peccatis, ſanctificat & iuſtificat hominem: ideo ab Apoſtol. in pluribus locis maximè in
hac Epiſtola, & hoc cap. dicitur iuſtitia & gratia diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctū,
Rom.5.a. cuius effectus datus eſt,vel per ſpiritum ſanctum, id eſt per ſanctiſſimā Trinitatem, quæ eſt vnus
Deus & ſpiritus ſanctus, licet appropr[i]etur perſona ſpiritus ſancti,eò quòd perſona ſpiritus ſancti
Ioan. 4.c. procedit per modum amoris, ſiue dilectionis. Et eſt patris & filij nexus,vnio, & amor. Ex quo
amore Deus cauſat hoc gratiæ donum. Hæc gratia data eſt principaliter in commodum & vti-
litatem eorum, quibus confertur. Et eſt in hac via imperfecta, & inſtabilis ſiue amiſſibilis,ſed in
patria perficitur, & amitti non poteſt. Gratia non gratificans quam theologi vocant gratis datā,
eſt donum ſupernaturale non iuſtificans, ſeu acceptum faciens hominem Deo ad vitam æternā,
ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Eccleſiæ vtilitatem. Et hæc eſt multi-
plex.Quædam dicitur præueniens, quàm D. Aug. & doctores vocant auxilium gratiæ ſpeciale,
quando homo peccator ad alia diſtractus,gratis mouetur à Deo ad cogitandum de ſalute ſua: ad-
huc talis non eſt acceptus aut gratus Deo ad vitam æternam. Alia dicitur operans, & eſt motio
qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Alia eſt coope-
rans,quæ eſt motio voluntatis à Deo ad tollendum impedimenta,& quærendum media reſurgē-
Infra 12.b. di à peccato,& talis adhuc non eſt acceptus.Multiplicitatē huius gratiæ oſtendit Apoſt. in pluri-
1.Cor.12.a. bus locis:inter alias autem gratias gratis datas præeminet (vt dictum eſt) gratia Apoſtolatus, quā
Ephe.4.c. hic D.Paulus dicit ſe particulariter accepiſſe. Præmiſit illi gratiam, tum quòd ex gratia,& non ex
1.cor.15.b. meritis dicit ſe aſſecutum. Nam & alibi proteſtatur ſe eſſe minimum Apoſtolorum, & non eſſe
Ephe.4.b. dignum vocari Apoſtolum: tum etiam quia Apoſtolatus officium, niſi præhabita gratia ſanctifi-
cante, dignè haberi, neque abſque ea legitimè exerceri poteſt. vnde dicebat: Vnicuique noſtrū da-
Math.7.c. ta eſt gratia,&c.Quamuis ſceleratis Apoſtolatus,aliáque Eccleſiaſtica officia, quæ in publicā vti-
1. cor.15.b. litatem conferuntur,abſque iuſtificante gratia committantur,ſecundum illud: Multi dicent in il-
la die, Domine, domine, nònne in nomine tuo prophetauimus, &c. Inter Apoſtolos enim Iudas
Scarioris nominatur: Paulus verò non ſolum Apoſtolatum, ſed & cætera dona eidem functioni,
& exercitio neceſſaria, abundantius cæteris omnibus ſuſcepit, quòd conſtare poteſt ex eo quòd a-
Text. bundantius illis laborauit: Non ipſe, ſcilicet ſolus, ſed gratia Dei ſecum,&c.

Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius.

IN his verbis deſcribit officium Apoſtolatus: Primò ex facie, ſeu fructu, qui eſt vtilitas obediē-
tiæ fidei: quia *ad obediendum fidei*, quaſi dicat: Ad hoc Apoſtolatus inſtitutus eſt, & ad hoc
miſſi ſumus,vt faciamus homines obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem intelle-
2.Cor.10.b ctum in obſequium Chriſti: non ad inanem gloriam & terrenorum acquiſitionem, aut inanem
Ioan.15.c. verborum pugnam,ſiue ad contentioſas quæſtiones. De hoc fructu intelligitur illud D.Ioan. Po-
2.cor.2.c ſui vos,vt eatis, & fructum afferatis,& fructus veſter maneat, ſcilicet obedientiæ fidei, vnde ipſe
2.cor.10.b Apoſt. dicebat: Ideo ſcripſi vobis, vt cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedien-
tes ſitis. Et alibi: In promptu habentes vlciſci omnē inobedientiam: cùm impleta fuerit obedien-
tia veſtra. In his maximè obedientia locum habet, quæ voluntariè facimus. Atqui hîs quæ ſunt fi-
dei ex voluntate conſentimus,& non ex rationis neceſſitate. Nullus enim (vt D. Auguſt. ait) cre-
Infra 6.a dit niſi volens. vnde obedientia circa fidem locum habet. Ideo infrà, ſcilicet, Obediſtis ex corde

in eam

in eam formam doctrinæ, in qua traditi eſtis. Deinde cùm dicit: *in omnibus gentibus*, deſcribit Apo-
ſtolatum ſuum ex amplitudine. Quia non ſolum in vna Iudæorum gente, nõ in vna duntaxat re-
gione, aut in vna mundi parte, in Africa, in Aſia, Europa: ſed in omnibus gentibus (quemadmo- *Mat. vlt. d*
dum alij Apoſt.) Euangelizandi poteſtatem accepit, ſecundum illud: Euntes in mundum vniuer- *Infra 11. b*
ſum docete omnes gentes. Quod autem ab Apoſtolatu Pauli non eſſent excluſi Iudæi, præſertim
inter gentes habitantes, apparet ex eo quod infrà dicit, Quandiu quidem ego ſum Gentium
Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quomodo ad æmulandum prouocem carnem
meam, & ſaluos faciam aliquos ex ipſis. peculiarius tamen in gentibus Apoſtolatum accepit, iuxta *Gal. 2. b.*
illud: Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum circuncisionis, operatus eſt & mihi inter Gentes.
Deinde cum dicit, *pro nomine eius*, deſcribit Apoſtolatum ex plenitudine poteſtatis. Quemadmo- *Ioan. 5. f.*
dum enim Chriſtus in nomine patris veniſſe dicitur, quaſi plenam patris poteſtatem habens, ita & *2. Cor. 2. b.*
Apoſtoli in nomine Chriſti veniſſe dicuntur, quaſi in perſona & poteſtate Chriſti, vnde dicebat,
Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti donaui. Poteſt etiam eſſe
ſenſus, pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & annuntian- *Act. 9. c*
do, & non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo, vnde D. Lucas, Vas electionis eſt mihi iſte,
portet nomẽ meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Iſraël. Et ob hoc omnes fideles ad Chriſti
nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Chriſti agite. *colo. 3. c*

In quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti.

HIc deſcribit Apoſtolatum ſuum ex poteſtate quam habebat ſuper illos, quibus ſcribe-
bar, qui prædicto Apoſtolatui erant ſubiecti, *in quibus*, ſcilicet Gentibus ſuper quas mihi da- *Text.*
tus eſt Apoſtolatus, *eſtis & vos*, ſcilicet Romani quãuis ſublimes, iuxta illud: Ciuitatem ſublimem
humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (ſcilicet Chriſti) greſſus egenorum, id eſt Apoſtolorum *Eſa. 26. a*
maximè Petri & Pauli, vnde ipſe dicebat, Vſque ad vos peruenimus in Euãgelio Chriſti, vnde ex
egenorum prædicatione, vos Romani eſtis *vocati Ieſu Chriſti*, id eſt, à Chriſto, vel ad fidem Chriſti, *2. Cor. 10. d*
vel vocati, non nomine eorum qui vobis annunciauerunt, ſed Chriſti ad quem vos vocauerunt, vt
ſitis nominari non Petri, aut Pauli nominibus, ſed Chriſtiani à Chriſto, ſecundum illud: Ita vt co- *Act. 11. d*
gnominarentur primum Antiochiæ diſcipuli Chriſtiani. *Text.*

Omnibus qui Romæ ſunt dilectis Dei vocati Sanctis.

HIc deſcribuntur perſonæ ſalutatæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani: non intendit tamẽ
Apoſtolus ſolis Romanis natione, ſed etiam aliis diuerſarum nationum tunc Romæ exiſten
tibus ſcribere, vnde dicit, *omnibus qui Romæ ſunt*, ſiue Iudæi, ſiue Gentiles eſſent. Scribit autem om
nibus, quia omnium cupiebat ſalutem, vnde dicebar, Volo omnes eſſe ſicut meipſum. Romanis *1. Cor 7. b*
ſcribendo impleuit illud quod ei dixerat dominus: Te oportet & Romæ teſtificari. Secundò, de- *Act. 23. c.*
ſcribit perſonas ſalutatas ex gratia, cuius origo eſt dilectio Dei: Ideo dicit, *Dilectis Dei*. i. à Deo qui
dilexit omnes populos, & ſancti in manu illius ſunt. Dilectio Dei prior eſt noſtra, ſecundum illud: *Deut. 33. a*
Non quaſi nos dilexerimus eum (ſcilicet prius) ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Dilectio enim *1. Ioan. 4. e*
Dei non prouocatur ex bono creaturæ, ſicut dilectio humana, ſed cauſat bonum creaturæ. Quia
diligere eſt velle bonum dilecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, eſt ſemper efficax & cauſa re-
rum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit, fecit. Et ſic gratiæ Dei origo eſt dilectio ipſius. Tertiò, *Pſal. 113.*
deſcribit perſonas ſalutatas ex vocatione dicẽs: *vocatis ſanctis*. ex dilectione enim Dei ſequitur vo-
catio, quæ duplex in ſacris literis inuenitur. Vnã exterior, qua Petrum & Andreã vocauit, dicens: *Mat. 4. c*
Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum. Altera eſt interior, per inſpirationem: de qua *Prou. 1. e*
Salomon: Vocaui, & renuiſtis. Ad vocationem ſequitur iuſtificatio ſiue ſanctificatio. Ideo ſubiun-
git, *ſanctis*, quaſi dicat, omnibus qui ſunt Romæ vocatis à Deo, vt ſint ſancti per gratiam & ſacra- *1. cor. 6. c*
menta à Chriſto inſtituta ſanctificatis, ſecundum illud: Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis.

Gratia vobis & pax.

HIc deſcribuntur duo bona, quæ eis optabat, quæ ſunt gratia & pax, quæ ſunt ſimpliciter bo- *Text.*
na, & continent alia omnia: propter quod poſſunt à quocunque ſibi & aliis optari. Gratia in- *Infra 3. d*
ter Dei dona ſpiritualia eſt primum, quia per illam remittuntur peccata, & iuſtificamur in hac via:
iuxta illud, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Pax verò omnem ſenſum exuperans eſt vltimum,
quod in beatitudine perficitur, vnde Dauid: Qui poſuit fines tuos pacem. Tunc enim erit perfecta
pax quando voluntas requieſcet in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni malo, vnde
Eſa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie opulenta. De his duobus bonis & ordine eo- *Eſa. 32. d*
rum Dauid: Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis, quæ inter ſe differunt, quia gratia *Eſa. 71. b*
eſt via ad pacem. Illa quidem eſt radix meritorum prima: Pax verò optimus fructus eius. Hæc bo-
na cunctis fidelibus aduenire & perpetuò manere optat Apoſt. in omnibus ſuis Epiſt. quamuis in
his quas ad Timotheum ſcribit, ſuperaddat miſericordiam, quæ ſub gratia continetur. Hæc gratiæ

& pacis per Apoſtolum imprecatio eſt ſuprema, quæ fieri poteſt ſalutatio. Et, vt Orige. dicit, eſt
prior ſalus & benedictio, quàm quæcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirum,
quia Chriſtus omnium benedictionum author, eam diſcipulis in ædes aliorum ingredientibus
Matt. 10.b docuit & iniunxit. Intrantes, inquit, in domum, ſalutare eam, dicentes: Pax huic domui, &c.
Chriſtus tamen in hac ſalutatione gratiam non præmiſit, eo quòd euidenter ſubintelligatur in
pace. Certum enim eſt neminem pacem veram abſque iuſtificationis gratia habere poſſe. Et
quia de gratia ſufficienter diximus, conſequens eſt vt de pace aliqua ſubiungamus. Pax dupliciter
accipitur. Vno modo generaliter & largè, vt ſe extendit ad omnem concordiam, ſiue ſit in bo-
num, ſiue in malum. Si ſit in malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter ſe diſſen-
Eſa. 48.d tiant: concordant tamen ad procurandum damnationem hominum, prout etiam hæretici &
Mat. 10.b graſſatores. Hanc pacem non generat gratia aut charitas: non enim eſt pax cum impiis. Neque ta-
lem pacem Chriſtus indixit, ſed ad eam diſſoluendam ſe veniſſe proteſtatus eſt. Nolite (inquit) ar-
Pſal. 72. bitrari quòd venerim pacem mittere in terram. Non enim veni pacem mittere, ſed gladium: ve-
ni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, &c. Et Dauid, Zelaui ſuper iniquos, pacem
peccatorum videns. Et Diuus Paulus poſuit diſcordiam inter Saducæos & Phariſæos, vnde opus
Hier 9.c miſericordiæ eſt concordiam eorum, qui in malo conueniunt (medio debito, veritatem de-
19. de ciuit clarando, & incommoda ſequentia) diſſoluere. Eſt & alia pax ſimulata ſiue ficta, de qua Hiere.
Dei. c. 13. ait, Ore pacem cum amico ſuo loquitur, & occultè ponit ei inſidias. Et talis fuit pax Iudæ, qui
in ſignum pacis oſculatus eſt, quem prodebat, Chriſtum. Pax verò propriè dicta dicitur ordina-
Act. 15. ta: & ſecundum Diuum Auguſtinum, eſt cohabitantium ſub vna fide, & æterna lege, concordia.
Et Gloſſarius ſuper Matthæi quintum caput dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax
admittit nonnunquam diuerſitatem opinionum, in his quæ non ſunt neceſſaria: vnde Diuus
19. de ciuit. paulus & Barnabas diſſenſiſſe leguntur. Pacem ordinatam quilibet diligere, pocurare & inqui-
Dei. c. 11. rere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari poteſt. Primò ratione obligationis, natura-
Pſal. lis & ciuilis. Naturaliter enim homo diligit vltimum finem. Atque finis vltimus cuiuſlibet eſt pax.
Vnde Diuus Auguſtinus. poſſumus dicere finem bonorum noſtrorum eſſe pacem, ſicut & vitam
Ioan. 14.d æternam, vnde Dauid, Qui poſuit fines tuos pacem. Et Eccleſia in ſolennitate dedicationis can-
Pſal. tat, Vrbs beata Hieruſalem, dicta pacis viſio. Igitur ciuiliter etiam obligatur filius qui vult gaude-
Pſal. re hæreditate patris, obſeruare teſtamentum patris. Atqui Chriſtus eſt pater noſter, qui in teſta-
Hier. 29.b mento ſuo pacem obſeruare mandauit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.
Igitur, authoritatibus etiam innumeris in ſacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pa-
Iob. 38.d cem, & perſequere eam. Et alibi: Rogate quæ ad pacem ſunt. Quærite pacem ciuitatis, ad quam
tranſmigrare vos feci. Et Apoſtolus infra duodecima. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum om-
Lib. 5. de nibus hominibus pacem habentes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cœle-
Ira. c. 12, ſtia, quæ incurſu ſuo non impediunt, ſed mutuo ſe fouent, vnde Iob, Quis enarrabit cœlorum
rationem, concentum cœli, quis dormire faciet? Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De qui-
bus Lactantius: Siquidem beſtiæ ſui generis animantibus parcunt. Et Diuus Auguſtinus, Ani-
malia pacata feritate cohabitant ſimul. Et ſi aliquando, compellente ſpiritu congrediantur, ilicò
manſueſcunt, & iniuriarum oblita illa tam ſæua animalia pacificè viuunt. Et in decimonono de
Iob. 22.b Ciuitate Dei, canone duodecimo, dicit: Quiſquis mecum res humanas naturámque commu-
Eccl. 25.a nem agnoſcit, quod ſicut nemo eſt qui gaudere nolit, ita nemo eſt qui pacem habere nolit. Quan-
doquidem & ipſi, qui bella volunt, nil aliud quàm vincere volunt. Ad glorioſam ergo pacem
bellando cupiunt peruenire. Non eſt autem dubium, vt Seneca ait, quin felicior ſit pax nunquàm
laceſſita, quàm multò ſanguine reparata. Cõmodorum etiam ac vtilitatum copia ad pacem nos in-
inducit. Ideo Iob, Habeto pacem, & habebis fructus eius. Pax enim gratum facit hominem Deo
& aliis hominibus: iuxta illud, In tribus beneplacitum eſt ſpiritui meo, quæ ſunt probata coram
2. Cor. 13.c Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. pax inſuper plurimum dele-
Matth. 5.a ctat, vnde Diuus Auguſtinus in loco præallegato, Tantum eſt bonum pacis, quod in rebus creatis
nihil gratius ſolet audiri, nihil delectabilius concupiſci, nihil vtilius poſſideri. Pax præterea, pro-
tectorem facit Deum: iuxta illud 2. Cor. 13. Habete pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vo-
Eſa. 48.d biſcum. Pax etiam homines filios Dei facit: iuxta illud, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabun-
tur. Media procurandi pacem temporalem ſunt quatuor, Primum diuina pacificatio: iuxta il-
lud, Vtinam attendiſſes ad mandata mea, & facta eſſet quaſi flumen pax tua. Secundum eſt iuſti-
tia: iuxta illud, Erit opus iuſtitiæ pax. Tertium eſt terrenorum contemptus, ex quorum appetitu
Gen 13.b diſſentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuiſſe inter paſtores Abrahæ & Loth. Quartum deuota
oratio: ideo Dauid, Rogate quæ ad pacem ſunt.

A Deo

A Deo patre & domino Ieſu Chriſto.

HIc oſtendit vnde prædicta bona ſunt expectanda: quia à tota Trinita. Ideo dicit A Deo: quo *Text.*
nomine tota Trinitas deſignatur, vnde D. Iacobus, omne datum optimum & omne donum
perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriam dabit do- *Iacob.1.c*
minus. Nec officit quod adiungit *patre*: quia hæc vox pater hic poteſt teneri eſſentialiter. Cùm no-
mina importantia relationem ad creaturam, ſint communia toti Trinitati: prout creator & domi-
nus, & ſic tota Trinitas poteſt dici pater: quamuis etiam hic pro perſona patris (quæ ſecundum pro-
prietatem dicitur pater Chriſti) accipi poſſit. Sed ſecundum cauſalitatē dicitur, Pater noſter: iuxta *Ioan.20.c*
illud, Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum. Et ſic nominat perſonam patris. Nominat *Ioan.1.b*
etiam perſonam filij, cùm dicit: *& domino noſtro Ieſu Chriſto*, quia gratia & veritas per Ieſum Chri
ſtum facta eſt. Nec ſine ipſo, à quo, in quo, & per quem, ſunt omnia, vllus pacem habere poteſt.
Perſonam autem ſpiritus ſancti explicitè non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis,
quæ ſunt gratia & pax. Vel etiā quia intelligitur in duabus perſonis patris & filij, quorum eſt vnio
& nexus. Vel quia eſt donū vtriuſque: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia & pax quæ
per ſpiritum ſanctum dantur: prout alibi dicit, Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus. *1.Cor.12.*

SECVNDA PARS PRIMI CAPITIS.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnibus vobis. *Text.*

HIC incipit epiſtolarem tractatum, præmittendo per modum prologi affectum, quē
habebat ad eos ad quos ſcribebat, vt auditores redderet beneuolos. Oſtendit autem
animum erga eos amicum ex gratiarum actione, à quo orditur. Conuenietiſſimū eſt *1.Theſſ.vlt.*
enim, vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus: ſecundum illud, In omnibus
gratias agite. Non enim dignus eſt beneficium conſequi, qui de acceptis beneficiis *Sap.16.d* *Eccle.1.b*
gratias non agit: iuxta illud, Ingrati ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet. Et Salomon dicit: Ad
locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterū fluant. Sic ad principium vnde prodeunt bene-
ficia, reuerti debent per gratiarum actionem, vt iterum fluant, vel fluxus illorum perſeueret. Gra-
tias agere alicui, eſt ſentire & recognoſcere bona ab illo data, eúmque laudare, ac ſuperiorem & li-
beralem exiſtimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, proteſtari
coram Deo bonorum omnium largitore. Hæc recognitio dicitur ſacrificium laudis, quod maxi-
mè reddere debemus Deo: quem Apoſtolus vocat ſuum. Licet enim Deus trinus in perſonis, &
vnus in eſſentia ſit, & dicatur generaliter Deus omnium, eo quòd ab eo pendet omnia per creatio-
nem, gubernationem, & promiſſionem: Omnia enim pendent ab eo in eſſe, fieri & conſeruari.
Dicitur tamē ſpecialiter eorum, qui fidem quæ per dilectionem operatur, habent. i. iuſtorum, qui
mediante gratia gratum faciente, Deo grati & accepti ſunt, ab eóque diriguntur & proteguntur,
vnde Dauid ait, Oculi domini ſuper iuſtos. Et alibi, Dominus illuminatio mea: & alibi, Adiutor *Eſa.39.d*
meus & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, ſcilicet me adiuuare. Specialius tamen ad-
huc eorum ad quos ſermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & Euangelio ſuo prouul-
gandis factus eſt. Et ſic dicitur Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, Dauid & Ioſeph, Pauli & Apoſto-
lorum iuxta: illud, Iſte Deus meus & glorificabo eum. Specialiſſimè autem eſt Deus eorum, qui
eius clara viſione inſeparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum re-
ferri, quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem eſt per Ieſum Chriſtum, vnde infra
5. dicit: Per quem acceſſum habemus ad Deum, cui nihil gratum eſt, niſi quod illius auſpiciis cæ-
ptum, aut per illum ſit oblatum, quem Deus mediatorem, pontificem, & propiciatorem omnium *Heb. 9.c*
conſtituit. Ideo dicit *per Ieſum Chriſtum*. Eam ob rem Eccleſia in omnibus orationibus ſuis adiun- *1.Tim.2.b*
git: Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c. Chriſti enim merita, ſunt omnium bonorum no-
ſtrorū cauſa, ideo in orationibus non ſunt prætermittenda. Deinde ſubiungit perſonas pro quibus
gratias agit, dicens, *pro omnibus vobis*. i. pro profectu omniū veſtrûm: omnibus enim placere deſide-
rabat, & omniū ſalutem cupiebat: ſecundum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et il-
lud, Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. Gratiæ enim, vt D. Chryſ. ait, non ſolùm pro pro- *Rom.3.d*
priis, ſed etiam pro alienis ſucceſſibus, ac rectè factis agendæ ſunt. Quandoquidem animam ab in-
cidente & malignitatis morbo, liberat, ac Deum magis allicit ad eos amandos, quos grato erga ſe *1.Cor.10.*
animo eſſe cognouerit. Quapropter & alibi ait, Benedictus Deus & pater domini noſtri Ieſu Chri *1.Cor.7.b*
ſti, qui benedixit nobis in omni benedictione ſpirituali.

Quia fides veſtra annunciatur in vniuerſo mundo.

Text. HIc oſtendit bona propter quæ gratias agit. Cùm enim, vt D. Ambro. ait, multa eſſent in Romanis bona, de quibus gaudebat Apoſt. erant enim doctrinæ memorabiles, & bonorum operum cupidi ſtudioſique magis agendi bene quàm ſermonis, quòd non longè eſt à lege diuina: In hoc tamen primùm gaudere ſe dicit, quòd Chriſti fidem liberè ac voluntariè ſuſcepiſſent, & firmo propoſito eam tenerent, & Eccleſiæ inſiti fuiſſent: Necnon quod fides illorum tantùm tremendi & fulgoris acceperit, vt in vniuerſo mundo annunciaretur. Non illis (ſecundum D. Chryſoſt.) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihil ſunt æſtimanda, haberent, ſed fidem, de qua commendat eos: quia faciliter ſuſceperant, & in ea firmiter permanebant, vnde & vſque hodie apud eos plurima fidei ſigna oſtenduntur in viſitatione ſanctorum locorum, vt D. Hierony. ſuper Epiſtolam ad Galatas, dicit: nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant præuenti à Pſeudoapoſtolis, vt crederent legis cæremonias Euangelio iungendas. Gaudebat autem & gratias agebat non ſolùm propter eos, verùm etiam propter vtilitatem conſequentem in aliis: quia ſcilicet exemplo eorum qui erant domini Gentium, aliæ Gentes prouocabantur. Quia,
1.Pet.vlt.a vt dicit Gl. promptè facit inferior, quòd videt fieri à ſuperiori, vnde poëta: Regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonentur prælati, vt ſint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annunciationi in vniuerſo mundo aduerſatur, quod nondum præconium Euangelij in vniuerſos mundi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tempore penetrare. Quia hic vniuerſus mundus nõ intelligitur, iuxta propriam verbi notionem ſcilicet pro toto mundo, ſed hyperbolicè pro maiori parte mundi. Nihil enim mentitur qui ſuperlationis ſchemate nomen alicuius illuſtriſſimi viri toto orbe celebratum dixerit. Vel fortè, quia Romanus Romano loquitur more: Quoniam eadem hiperbole ditionem ſuam & dominatum, quo latiſſimè
Luc.2.a patere ſignificarent, vniuerſum orbem appellabant: iuxta illud, Exiit edictum à Cæſare Auguſt. vt deſcriberetur vniuerſus orbis ſcilicet ei ſubditus. Hac etiam hiperbole dicitur quod in die Pentecoſtes, erant habitantes in Hieruſalem viri religioſi ex omni natione quæ ſub cælo eſt. *vniuerſo mũ-*
Act.2.a *do*. i. per quatuor partes terræ, in Oriente, Occidente, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mundi. Roma enim tempore Apoſtoli erat caput mundi, ex quo tunc Romani toti mundo præſidebant. Et ideo eorum fides per omniũ ora volitabat, eo quod de toto orbe aliqui illuc cõueniebant, & ad propria redeuntes Romanos ſuſcepiſſe fidem Chriſtianæ religionis, vbique diuulgabant. Sicque iam ſecurius cæteræ per orbem nationes ſuſcipiebant.

Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſeruio in ſpiritu meo in Euangelio filij eius.

Text. HIc Apoſt. oſtendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis fundebat. Et quia orationis negotium ſecretò agitur coram Deo, ſecundum illud: Tu autem cùm
Matt.6.b oraueris intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum, qui videt in abſcondito: Dei
Hiere.29.f teſtimonio probat ſe pro eis orare, dicens, *Teſtis enim mihi eſt Deus*, cuius teſtimonio omnia aguntur: iuxta illud, Ego ſum iudex & teſtis. Et cùm iurare, ſit Deum in teſtem vocare, conſequens eſt
1.cor.1.d quod Apoſt. hic iurauit, cùm Deum in teſtem inuocauerit. Iurauit etiam pluries: alibi enim dixit,
Gala.1.d Teſtem Deum inuoco in animam meam. Pariter cùm dixit, Quæ autem ſcribo vobis corã Deo,
2.cor.11.g quia non mẽtior. Similiter cùm dixit, Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſecula, ſcit quia non mentior. Attamen in ſupradictis non peccauit. Et ideo exemplo ſuo declarauit iuramentum non eſſe omnino illicitum. Imò (vt D. Au. in lib. de ſermone domini in monte, & in lib. contra mendacium, ac etiam contra Manichæos dicit) aliquando eſt neceſſarium, & pertinet ad Dei cultum. Confitetur enim & proteſtatur iurans Deum infallibilem omnium veritatem & perſpicientiam habere, eíque omnia eſſe in conſpectu etiam abditiſſima cordium, quando-
Heb.6.d quidem iuramentum omnis controuerſiæ finis ſit ad confirmationem. Qua de cauſa inquit, &
Math.5.f Deus per ſemetipſum Abrahæ promiſſiones confirmauit. Nec in hoc Apoſto. aduerſatur dicto Chriſti: Ego autem dico vobis, Non iurate omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis: neque per caput tuũ iuraueris, quia non potes vnũ capillum albũ facere aut nigrum. Sit autem ſermo veſter, eſt eſt, non non. Quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Nam Chriſtus per ſupra-
Eccl.23.b dicta verba non omne iuramentum prohibet, ſed iuramentum falſum, vanum & inutile, & iurandi aſſuetudinem: de qua Sapien. Iurationi non aſſueſcat os tuum, multi enim caſus in illa. Nominatio verò Dei non ſit aſſidua in ore tuo, & nominibus ſanctorum non admiſceatis, quoniam non eris immunis ab eis. Quemadmodum enim ſeruus interrogatus aſſiduè à liuore non minuitur: Sic omnis iurans & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Quod autem ſubdit Chriſtus, ſit ſermo, eſt eſt, non nõ, quod autem amplius eſt, à malo eſt, non intelligitur malum eſſe (vt D. Auguſt. ait) ex culpa iurãtis,

ſed

ſed vel ex culpa iuramentum exigentis. Quia plus iuſto incredulus, vel ob malum pœnæ propter fragilem conditionem mortalium, qua poſt peccatum Adæ non eſt facilè de re occulta fidem adhibere contra teſtes aut iuramentum. Hoc enim ex loco præcipitur homini, vt nitatur quantum ex ipſo eſt, ne iuramento vtatur, tanquam bono per ſe appetibili, nec niſi tribus comitibus indiui- *Hier. 4.d*
duis, iudicio, iuſtitia videlicet & veritate. D. autem Paulus ſeruatis omnibus iuramenti circunſtantiis, iurat neceſſitate compulſus. Nam cùm infeſtus eſſet pſeudoapoſtolis Romanorum, non faciliter credidiſſent, quod is quem nuſquam viderāt, vel audierant, tam propenſo in eos eſſet animo: quod tamen creditu erat eis operæpretium, vt in eius doctrina proficerent & charitatem ipſius cognoſcerent. Præterea iurauit de re occultiſſima, vtpote de oratione quam ſecreto abſque teſtibus agebat, ac denique ſcribens vbi maturius & conſultius loquemur, iurauit, iuramentúmque magno decoro perornauit, dicens, *Cui ſeruio*, ſcilicet reuerenter per latriæ cultum, ſicut ſcriptum eſt, Do- *Deut. 6.b*
minum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Declarat modum ſeruiēdi, cùm ait, *in ſpiritu meo*, q.d. Non ſolùm in exteriori ſeruitio corporali vano, vt Gentiles, vel corporeo duntaxat vt Iudæi, qui animalibus mactandis & aliis cæremoniis obſeruandis plurimùm incumbebāt. Ego verò præ- *Ioan. 4.c*
cipuè interiori ſcilicet ſecundum ſpiritum. Spiritus enim eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpi- *Philip. 3.c*
ritu & veritate adorare oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis: ſecundum illud, Nos ſumus circuncifio qui ſpiritu Deo ſeruimus. Anima enim hominis ſecundum portionem ſuperiorem, hoc eſt, ſecundum intellectum & voluntatem, dicitur mens & ſpiritus: Mens quidem quando inferiora, ſpiritus verò cùm ſuperiora contemplatur. Subiungit deinde officium in quo ſeruit, ſcilicet, *in Euangelio filij eius* ad quod ſe dixerat ſegregatū. Euangeliū autē quod prius dixerat eſſe Dei, *Marc. vlt.d*
hic dicit eſſe filij eius, vt filium Dei oſtendat eſſe Deum, vnúmque in natura cum eo: à patre tamē perſonaliter diſtinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipſo prædicatū ex proprio officio: ſecundum illud, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ideo miſſus ſum ac etiam quia eſt ab eo diſcipulis iniunctū: vt D. Marcus narrat, Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ

Quòd ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis. *Text.*

SIne intermiſſione orandum eſſe Chriſtus docuit, dicēs: Oportet ſemper orare & nunquam deficere: & alibi Apoſtolus, Sine intermiſſione, inquit, orate: quod non eſt intelligendum quan- *Luc. 18.a*
rum ad tempus, vt ſcilicet abſque temporis interpolatione ſemper oremus, cùm hoc vires ſuperet *2. Theſſ. vlt d.*
humanas. Nec id ipſe Apoſto. faciebat, dormiebat namque aliquando & manibus laborabat. Sed intelligendum eſt, vel quantum ad ipſum actum, & ſic ſemper & ſine intermiſſione orat, qui ſtatutis temporibus orat, vnde legimus quod Petrus & Ioannes aſcenderunt in templum ad horam orationis nonam, & ita ſine intermiſſione orabat Apoſt. Vel intelligendum eſt quantum ad finem orationis, qui eſt vt intellectus noſter ſemper tendat in bonum: & ſic tandiu homo orat quandiu agit vt in Deum tendat, & hoc modo ſemper orat, qui totam vitam ſuam in Deum ordinat, nihil aduerſus eum admittit: & ſic ſemper orare, eſt ſemper benefacere. Ideo Chriſtus adiunxit, & non deficere. Et Apoſtolus, Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei *1. Cor. 10.g*
facite. Determinando hoc aduerbium, ſemper, dicit, *in orationibus meis*, ſcilicet omnibus quotieſcunque oro. Oratio ſecundū Damaſc. nihil aliud eſt quàm quidam aſcenſus animi, ſiue quædam mentis eleuatio in Deum, & ſecundum D. Auguſt. eſt petitio decentium à Deo: ex quorum dictis conflari poteſt completa orationis definito: vt dicamus, Oratio eſt eleuatio & ordinatio mentis ſiue animi ad Deum, cum quadam decētium petitione pro ſe vel aliis, prout Apoſtolus qui in orationibus ſuis Romanorum memoriam faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem, & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quando ei res præterita in mentem venit. Facere verò mentionem, ad colloquium pertinet: quo quis cum altero loquitur de vno tertio, aut de aliquo eorum reſpectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam commemora- *Pſal.*
tionem pertinet, & idem eſt quod commemorationem facere, iuxta illud. In memoria æterna erit iuſtus, ſeu in æterna apud Deum recordatione ſiue cōmemoratione: & hoc ideo quia apud Deum erit perpetua iuſtorum recordatio, vnde Eccleſia publica oratione cantat ſe offerre hoſtias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt Chriſti fideles, vt de morte, hoc eſt pœnis ad vitam quietam tranſire valeant. Sic hic Apoſtolus Romanorum coram *Pſal.*
Deo faciebat memoriam, vt Deus eorum ſemper recordaretur. Sic Dauid cùm dicebat: Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui: vel memoriam veſtri facio proponendo coram Deo, qui reſpicit orationes humilium. Et ſic illi pro quibus ſancti orant, proponuntur con- *3. Reg. 17.c*
ſpectui diuino, prout & cætera ſanctorum facta, vnde dixit mulier ad Heliam, Ingreſſus es ad me, *Exo. 32.c*
vt rememorarentur iniquitates meæ, quaſi illud ſit in memoria quod ei per nos proponitur, vnde & Moyſes dicebat, recordare Abraham, Iſaac & Iacob. Licet Deus ſemper eorum actualem habe-

ret memoriam, etiam antequam eſſent. Vocat enim ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Et ſic
Infra 4.c Apoſt. dicit ſe memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus ſuis: quia Deo proponebat
eorum bona, ex Deo eos habuiſſe recognoſcebat: bona illorum reputans quaſi ſua, quod patet ex
hoc, quia pro ipſis gratias agebat & orabat, hoc eſt ſtabilitatem & perſeuerantiam in eis & augmen-
tum illorum precabatur.

Text. *Obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos*

HIc oſtendit affectum ſuum erga Romanos ex deſiderio veniendi ad eos: quod deſideriũ ma-
nifeſtat intenſum & vehementem ex obſecratione, quæ dicitur petitio per aliquid ſanctum
aut ſacrum: vt cùm per natiuitatem vel paſſionem Chriſti, aliquid poſtulatur. Geminatio etiam &
inculcatio aduerbiorum, ſi quo modo & tandem intenſionem & vehementiam aſtruit. Ideo dicit,
ſi quo modo.i. quacunque via *& tandem*.i. quocunque tempore aliquando liceat ad vos venire, arbi-
trater proſpetum iter, nec aëris intemperies, nec locorum diſtantia, aut aſperitas, aut itineris labor
me deterrebit aut impediet, quin ad vos veniam ſi adfuerit voluntas Dei, cui ſemper ſe conforma-
Matth.6.b *Luc.22.c* re volebat, prout Chriſtus docuit, dicens: Non mea, ſed tua voluntas fiat. Voluntati enim eius ne-
Infra 9.d mo debet, nec poteſt reſiſtere. Cùm ergo ſecundum volũtatem Dei, ipſe cum Barnaba (vt ad Gal.
Gala.2.a ſcribens meminit) decretus fuiſſet in Macedoniam & circumadiacentes regiones. (vide hanc
epiſtolam mittebat) tum prędicationis gratia, tum vt eleemoſynas pauperibus, qui erant Hieroſo-
lymis procuraret, non inde abducere ſe poterat. Et in hoc ſatisfaciebat Romanis, qui forſan de ip-
ſo conqueri poterant. Quod cùm Chriſtiani & ipſi eſſent, & in vrbe quæ orbis eſſet præclariſſi-
mum caput atque ipſius ditionis, qui Apoſt. erat Gentium, nullam aut perexiguam ſui rationem
duceret, ſiquidem cùm Græciam totam perluſtraſſet, nunquam vt Romam veniret, concepiſſet
deſiderium.

Text. *Deſidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos: id eſt,*
ſimul conſolari in vobis per eam quæ inuicem eſt, fidem veſtram atque meam.

HIc manifeſtat duplicem deſiderij cauſam: vna eſt eorum vtilitas. Ideo, inquit, obſecro, vt pro-
ſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, non quidem ſupetuacaneè vt in ſe-
Phil.1.b culari amicitia, ſed & cupiens vos eſſe in viſceribus Chriſti, vt aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiri-
talis. Gratia enim & donum Dei duplex eſt, quoddam eſt non ſpiritale, & tale concernit corpus,
aut ea quæ ſunt corporis, aut res exteriores: vt ſunt forma, decor, fortitudo, virginitas, nuptiæ, diui-
tiæ, regnum terrenum: quæ diuerſimodè dantur à Deo. Donum verò & gratia ſpiritalis, eſt aliquid
2.Cor.4.a humanæ creaturæ collatum, concernens animam aut ea quæ ſunt animæ: vt ſunt fides, prudentia,
ſapientia, ſciẽtia diſcretio ſpirituum. Et huiuſmodi gratias vel effectus earum cupiebat Apoſt. im-
Luc.22.c partiri Romanis. Non tamen tanquam author gratiæ, ſed vt miniſter. Solum enim ſe eſſe mini-
1.Pet.4.c ſtrum volebat exiſtimari. Et hoc ad confirmandos vos prædicatione vel miraculis prout fuerat in-
Ephe.4.g iunctum Petro, in fide quam ſuſcepiſtis: vel ad confirmandos vos per adminiſtrationem ſacra-
mentorum, & gratiarum gratis datarum: iuxta illud, Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alteru-
trum adminiſtrantes, & per exhortationem ſermonum, ſecundum illud, Omnis ſermo malus de
ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus eſt ad ædificationem fidei. Altera cauſa deſiderij erat
mutua conſolatio. Et ne ex hoc quod dixerat, ad confirmandos vos, periculum aliquod incurre-
rent, quaſi ab arrogante ſibi officium confirmandi eos, exponit ſe inueniens per illam confir-
mationem intelligere mutuam in fide concordiam, ex qua inuicem conſolarentur. Conſolantur
enim magiſtri & diſcipuli cùm ſcientiam ſuam & diſcipulorum cõcordare conſpiciunt. Sic Apoſt.
ſe & Romanos in aduentu ſuo in quo fieret mutua collatio & concordia fidei conſolationem ac-
cepturos. vnde dominus Caietanus expoſitionem illam ſic legit: id autem eſt ſimul conſolari in vo-
bis per eam, &c.

Nolo autem vos ignorare fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum vſque
Text. *adhuc vt aliquem fructum habeam in vobis, ſicut & in cæteris Gentibus.*

NE deſiderium Apoſt. videretur vanum & inane, hic ſubdit propoſitum & impedimentum
executionis illius, dicens: *Nolo, &c.* q.d. Sæpe propoſui venire ad vos, vt dilectionem meam
1.Ioan.3. oſtenderem nõ ſolùm verbo & lingua, ſed opere & veritate. Verùm ab executione huius propoſiti
prohibitus, id eſt, impeditus ſum aliis occupationibus, vel à diabolo, quia nititur impedire prædica-
tionem, ex qua prouenit ſalus hominum: vel etiam prohibitus à Deo, ſecundum illud Iob 37. Nu-
Act.16.a bes, id eſt prædicatores ſpargunt lumen ſuum, luſtrántque cuncta per circuitum, quocunque vo-
luntas gubernantis duxerit, vnde in Act. Apoſt. dicitur, Tranſeuntes autem Phrygiam & Galatiæ
regionem, vetati ſunt à ſpiritu ſancto loqui. Et iterum, Tentauerunt iter Bithyniam, & non permi-
ſit ſpiritus Ieſu. Vtrunque autem horum vult Apoſt. eos non ignorare, vt ſcilicet cognoſcentes eius
affectum, verba ſua deuotius ſuſcipiant, & impedimentum viſitationis eius ſuæ culpæ imputent,
&ſic

& ſic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Eſa. Mandabo nubibus meis (id eſt,
prædicatoribus) ne pluant ſuper eos imbrem. Subiungit cauſam propoſiti quæ eſt eorum vtilitas, *Eſa.5.b*
cùm inquit, *vt aliquem fructum habeam in vobis*, per meam prædicationem: ſecundum illud, Po-
ſui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus veſter maneat, vel quaſi ex eorum conuerſione ei *Ioan.15.c*
fructus accreſcat: ſecundum illud, Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in vitam
æternam. *Ioan.4.e.*

Græcis & Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum: ita quod in me promptum eſt, & vobis qui Romæ eſtis, euangelizare. Non enim erubeſco Euangelium. *Text.*

HIc aſſignat aliam propoſiti cauſam ſcilicet debitum quod ſibi imminebat ex officio ſuſce-
pto: vnde dixit, Væ mihi ſi non Euangelizauero: neceſſitas enim mihi incumbit. Et quia
vniuerſalem Apoſtolatum Gentium ſuſceperat, omnibus ſe aſſerit debitorem, vnde dicebat: Cùm *1.Cor 9. c*
liber eſſem, omnium me ſeruum feci. Ideo duplicem ponit diuerſitatem Græcorum & Barbaro-
rum. Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes Gentiles, qui humanis legibus regun- *1.Cor.9.c*
tur primò nominat Græcos. Barbari verò dicuntur, qui extranei ſunt quoad aliquem: ſecundum
illud, Si neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquar Barbarus. Propius tamen dicuntur Barbari, qui
ratione non reguntur: iuxta illud, Ne ita ferocitet ac Barbarè feceris, hoc eſt inhumanè & contra
rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem non facit, quia non erat *1.Cor.14 e*
inſtitutus Iudæorum ſed Gentilium Apoſtolorum ſecundum illud, Ita vt illi in circunciſione, nos
autem in Gentibus. Ex vtraque autem cauſa concludit promptitudinem voluntatis exemplo *1.Macha.*
illorum: de quibus in Exodo dicitur, Egreſſa omnis multitudo filiorum Iſrël de conſpectu Moyſi, *15.a*
obtulit mente promptiſſima atque deuota. Et poſtremò excludit impedimentum promptitudi-
nis ſcilicet erubeſcentiam, propter quam multi prætermittunt ea quæ aliàs promptè facerent, *Galat.2.b*
vnde & alibi dicit: Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Genti- *Exo.35.e*
bus autem ſtultitiam: Ipſius tamen vocatis Dei virtutem & ſapientiam. Ideo non formidandum,
timendum, aut erubeſcendum eſt prædicare Euangelium. Erubeſcere enim eſt confundi & pu-
dorem habere, quod de Euangelij prædicatione haberi non debet. Nam Chriſtus ait, Nolite ti- *1. Cor. 1.d*
mere eos qui occidunt corpus, &c. & alibi, Qui me erubuerit & meos ſermones, & hunc filius ho- *Matt. 10.b*
minis erubeſcet. Et hinc eſt quod baptizati liniuntur Chriſmate ſigno crucis in fronte, vbi eſt ſe- *Leui.9.d.*
des verecundiæ, ne ſcilicet Euangelium erubeſcant.

TERTIA PARS COMMENTI I. C.

Virtus enim Dei eſt, in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco *Text.*

HIC Apoſt. incipit narrationem, & inchoando inſtruit eos de his quæ pertinēt ad E-
uangelicam doctrinam, in quam ſe ſegregatum prædixerat. Declarādo fructū Euan-
gelij ſiue efficaciā gratiæ Euāgelicæ, dicit ſe nō erubeſcere Euangeliū, eo quod virtus
Dei ſit. Differunt autē potētia, virtus & poteſtas potētia enim dicitur primaria pote-
ſtas, vt eſt imperialis aut regalis potentia, qua quis latè & potenter dominatur, & hæc
dicitur Deus omnipotens: id eſt, omnia cum imperio potens, virtus dicitur ipſum robur per quod
potentia primaria in opus procedit, vnde & patri attribuitur potentia, & filius Dei virtus nomi- *Act.8.b.*
natur: eo quod per filium potentia patris vniuerſa ſit operata, iuxta quā acceptionem Symon Ma-
gus à ſuis ſectatoribus dicebatur virtus magna, ac ſi diuina potentia per Symonem Magum ma- *Iudic.14.c*
gna operata fuiſſet. Holofernes virtus Aſſyriorum nominatur: quia per eum potētia Nabuchodo-
noſor regis Aſſyriorum executioni demandata eſt. Poteſtas dicitur licentia & libertas, qua aliquis *Ioan.20.d*
agere aliquid valet, aut non agere. Illius enim rei quis poteſtatem habet quam agere aut non age-
re valet, iuxta illud: Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam. Euange-
lium ergo ſecūdum rem euangelizatam, quæ eſt Chriſtus, eſt virtus. Chriſtus enim à Deo omnem
virtutem & poteſtatem accepit, iuxta illud: Data eſt mihi omnis poteſtas. Vel etiam quia Euange- *Mat.28.d*
lium Dei virtutem in ſe continet, ſecundum illud: Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Virtus & ſtre- *Pſal.67.*
nuitas diceretur, id eſt, vnus inermis multos armatos vinceret. Ergo magna virtus fuit quod Chri-
ſtus in carne infirma, deuicit diabolum. De quo Iob dicebat non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei
valeat comparari. Magna virtus fuit quòd Apoſtoli inermes, Euangelij verbis reges & principes *Eccl 41.d*
ac totum mundum, voluptates & pompas eius deuicerunt, & diaboli regno ereptos Chriſto ſub-
iecerunt. Magna virtus eſt Euangelij verbis cæcos illuminare, leproſos mundare, ſurdis auditum
reddere, infirmos ſanare, & mortuos ab inferis ad vitam reuocare, vnde Chriſtus diſcipulis Ioan- *Matt.11.b*

nis virtutitem Euangelij declarans, Euntes, renunciate Ioanni quæ audiſtis & vidiſtis: Cæci vidēt,
claudi ambulant, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, & pauperes euangelizantur. Si magna vir-
tus eſt infirmos curare, & eis ſalutem corporalem reddere, quàm maior profectò eſt virtus infir-
mitates ſpirituales curare, remiſſionem peccatorum condonare, gratiam & vitam æternam con-
ferre, quod proculdubio Euangelium exhibere conſtat, vnde ſubdit *in ſalutem.* ſcilicet corporalem
Iacob.1.d & ſpiritualem, vnde D. Iac. Suſcipite inſitum verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras. Et Chri-
Ioan.15.a ſtus, Iam mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis. Et alibi: Sanctifica eos in veri-
Ioan. 17. c. tate. Sermo tuus veritas eſt. Et alibi: Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & cre
Ioan.5.d dit ei qui me miſit, habet vitam æternam, & in iudicium nō veniet, ſed tranſiet de morte in vitam.
Ioan 6.g. Et iterum, Verba quæ ego loquor, ſpiritus & vita ſunt. Ex quibus apparet per quem modum Euā-
Marc.vlt.d gelium ſalutem confert: quia per fidem & eius confeſſionem, iuxta illud: Qui crediderit & bapti-
Rom. 10. c. zatus fuerit, &c. Et illud, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, ac etiam
per ſcripturam, vnde verba Euangelij ſcripta & ex fide delara vel applicata, virtutem ſalutiferam
habent. D. enim Barnabas (vt in eius geſtis habetur) infirmos curabat, Euangelium ſuperponēdo.
Ephes. 96. Virtus ſcripturæ Euangelicæ fuit figurata in ſigno Tau, de quo dicitur, quod illi qui manu ſcri-
ptoris ſignati erant ſigno Tau, quod eſt ſignum crucis in Euangelio publicatæ, præſeruati ſunt à
morte, & ſaluati. Cauendæ tamen ſunt appoſitiones characterum, quia ſuperſtitioſum eſt illas ap-
ponere. Virtus ergo Euangelij eſt in ſalutem, non omnibus ſimpliciter, ſed credentibus & acci-
pientibus ordine quodam. Ideo dicit, *Iudæo primum & Græco.* Iudæis primò quantum ad ordinem
ſalutis. Iudæi enim ſunt priores, quia eis promiſſiones factæ ſunt, vt dicit infra. Et in eorum gra-
Infra 15. b. tiam ſunt Gentiles aſſumpti, ac ſi ramus oleaſtri inſeratur in bonam oliuam, vt dicit infra 9. Ex eis
Ioan.4.c. etiam ſaluator noſter natus eſt: ſecundum illud, Salus ex Iudæis eſt. Et quia prius fuit eis Euange-
lium publicatum à Chriſto, & Apoſtolis, qui dicebant, Vobis oportuit primum loqui. Poſt Iu-
Act.13.g. dæum ponit Græcum. Per Græcum autem intelligit omnem Gentilem: Græcum præponit aliis:
Quia inter Gentiles Græcorum natio eſt præſtantior, eo quòd à Græcis aliorum Gentilium ſa-
pientia deriuata eſt. Et quia Græcorum natio inter Gentiles primò in Chriſtum credidit. Græci
igitur, & ſi ordine ſalutis ſint Iudæis poſteriores, tamen quantum ad ſalutis finem conſequedum,
Græci & Iudæi ſunt æquales, vnde infra 10. Non eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Quia non Iudæo-
rum tantum Deus, ſed & Gentium, vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem
receperunt, priores & poſteriores eundem denarium acceperunt.

Iuſtitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.

Text. HIc exponit quomodo Euangelium ſit virtus Dei in ſalutem, quia iuſtitia Dei in eo reuelatur.
Ad clariorem huius loci intelligentiam ſciendum eſt, quod tunc vnaquæque res dicitur iu-
ſta, cum rectè ſe habet ad proprium finem. Finis autem hominis non eſt vnus, ſicut in inferioribus
creaturis, ſed duplex: nempe naturalis, qui eſt bonum honeſtum, quod eſt obiectum rationis. Alius
eſt finis ſupernaturalis, qui eſt viſio Dei. In hunc finem refertur & ordinatur ex natura ſua, & de-
bet per hominem ordinari finis naturalis: ſecundum hos duos fines duplicem ponit Apoſto. iuſti-
tiam: circa finem naturalem iuſtitiam humanam, quæ eſt ad alterum ſecundum debitum & æqua
litatem. Et hanc iuſtitiam homo ſuapte natura habere poteſt & alteri debitum ſecundum æquali-
tatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud
Deum, vnde infra 4. c. dicit, Si Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud
Pſal.10. Deum. Et infra 10. Ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſub
iecti. Altera eſt iuſtitia hominis in ordine ad finem ſupernaturalem, & talis eſt gratia Dei, qua quis
Pſal.44. agere & præſtare poteſt opera ei grata & accepta ad vitam æternam. Et hæc iuſtitia Dei, aliquan-
do iuſtitia fidei dicitur. Et cùm dicit hic, iuſtitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi poteſt.
Primò pro iuſtitia, qua Deus dicitur iuſtus, ſecundum illud, Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit: ſer-
uando promiſſa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuiſſe quod
Infra 3.d promiſit de Chriſto mittendo, & hoc ex fide, id eſt, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis do-
minus in omnibus verbis ſuis in finem hominis credentis. Alio modo vt dicat quod iuſtitia Dei,
qua Deus homines gratis iuſtificat abſque operibus legis, quæ nihil aliud eſt quàm gratia gratum
faciens, vnde infra 3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, reuelatur in Euangelio, inquantum per
Heb.1.a fidem Euangelij iuſtificantur, ſecundum quodcunque tempus, vnde ſubdit ex fide in fidem, id eſt,
ex fide veteris teſtamenti procedendo ad fidem noui. Quia in vtroque homines ſaluabantur per
fidem Chriſti, qua nos credimus Chriſtum veniſſe, antiqui crediderunt Chriſtum venturum ſe-
cundum illud, Habentes eandem ſpem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iu-
dæorum, qui illi reuelationi obiicere poterant, ſalutem eis ante Euangelium fuiſſe reuelatam. Ideo
addit, ex fide in fidem reuelati primum in lege veteri patribus. Quibus multipharié multíſque mo-
dis

dis loquebatur olim Deus per fidem implicitam Trinitatis. Poſtea per explicitam en Euangelio, in quo explicatius locutus eſt in filio.

Ex hoc loco quibuſdam videri poſſet, non eſſe vnam fidem antiquorum & modernorum, eo quod illis in vniuerſali velatè & implicitè, iſtis verò explicitè & in particulari. Cognitio enim vniuerſalis differt à particulari. Præterea determinatum tempus in his quæ ſunt fidei, eſt neceſſarium. S. Tho. de veri. q. 4. art. 12. Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Chriſtum non veniſſe. Inſuper fides eſt de enonciabilibus quæ ſunt diuerſa. Inſuper circuncifio erat illis neceſſaria ad ſalutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum eſt vnam eſſe fidem antiquorum & modernorum, vnde Apoſt. Vnus dominus Ephe. 4. a vna fides, vnum baptiſma, vnus Deus, aliàs non eſſet eadem Eccleſia. Habitus enim habent vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cùm igitur obiectum fidei ſit Chriſtus, in quẽ antiqui crediderunt, & nunc credimus: conſequens eſt antiquorum fidem & noſtram eſſe vnam ſpecie, quia de vno obiecto. Nec ex hoc paſſu ex fide in fidem, elici poteſt duas eſſe fides, ſecundum ſpeciem & eſſentiam. Sed ſolum quod fuit ſucceſſio credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua accidentalia quæ concernunt participationem ſubiecti, ſit diuerſa ſecundum diuerſos reſpectus. Cognitio enim vniuerſalis & particularis, non differunt niſi ſecundum modum & circunſtantiam temporis, quæ ſe habent accidentaliter ſecundum diuerſos reſpectus præteriti & futuri. Licet dici poſſit, quod tempus aduentus Chriſti fuit determinatum in ſe, quia certo tempore fuit conceptus, natus & paſſus: licet non determinatum reſpectu credentium.

Sicut ſcriptum eſt, iuſtus autem ex fide viuit.

Hic probat quomodo Euangelium Dei ſit in ſalutem omni credenti. Et ſic non debent referri hæc verba ad proximam clauſulam. ſ. reuelatur in eo iuſtitia ex fide in fidem. Text. Nec incõuenienter hoc fecit Apoſt. Prius enim reſpondere debebat dubitationi quæ fieri poterat. Quidnam rei eſſet virtus illa Euangelij in ſalutem omni credenti, reſpõdit quod eſt iuſtitia Dei, & ſic reſpondit illi dubitationi, dicendo iuſtitiam Dei eſſe in ſalutem omni credenti. Et quia poſtea dixerat ex fide in fidem, è veſtigio ſubdit, quo modo credenti pateat ſalus videlicet quia iuſtus ex fide viuit, quod probat ex teſtimonio Abacuc. qui ſecundum 70. interpretes dixit, iuſtus autem meus, id eſt, Abac. 2. a à me iuſtificatus, & iuſtus reputatus, vt infra 4. in fide viuit. Heb. 10. g Sed ſecundum Hebraicam veritatem (vt D. Tho. ait.) legimus, iuſtus ex fide viuit: licet aliqui codices habent mea & alij ſua. Sed vtrumque ſtare poteſt. Quia ſi dicatur mea, ad Deum à quo donum fidei iuſtus accepit, refertur. Si verò Gal. 2. d legatur ſua, ad iuſtum refertur qui dicitur ex fide ſibi data viuere vita gratiæ, vnde Apoſt. Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei.

Et quia hic eſt primus locus ex quo Lutherani ab orthodoxa patrum expoſitione diſcordãt, & ex quo fidem ſolam eſſe vitam & ſolam ſufficere rrahuot: dicentes: Si enim ſalus Apoſtolico teſtimonio omniũ in vniuerſum patet credenti, quod iuſtus ex fide viuat: Quid aliud ad iuſtificationẽ deſiderare aut exigere oportet quàm vnicam fidem? Idcirco pro huius nodi diſſolutione & cõtrouerſiæ reſolutione, nonnulla ad hæc neceſſaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diuiſionem, atque ſubdiuiſionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur aſſenſus certus abſque formidine cauſatus, ſuppoſita pia voluntatis affectione. Nam abſque pia affectione non eſt fidei actus. Nemo enim credit niſi volens, & ſic cùm dæmones non habeant piam affectionem ad Deum, ſequitur quòd eorum credulitas non eſt ex fide, neque vniuoca cum credulitate fidelium viatorum quanuis peccatorum. Pia autem affectio, quæ quendam dilectionem importat, innititur authoritati dicentis ſeu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obiecto materiali. Fides verò pro habitu accepta, eſt habitus intellectualis inclinans intellectum humanum ad promptè, faciliter, delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciẽdum prædictum aſſenſum certum, abſque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cùm authoritas & reuelatio ſit duplex, humana videlicet, & diuina: conſequens eſt quod duplex ſit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana eſt quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides verò diuina eſt quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc eſt ſermo. Hæc fides (vt Apoſt. ait) ſiue ſit habitualis, ſiue actualis, donum Dei eſt. Quia quò ad habitum per intellectum acquiri non poteſt, cùm excedat capacitatem naturæ intellectus, qui ſe ſolo ſupra ſuam naturam erigi non poteſt, & ſic à ſolo Deo infunditur. Quantum verò ad actum, eſt etiam donum Dei principaliter o- Ephe. 2. b perantis & mouentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuſo, cum quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, ſed potius paſſio recepta. Quod autem homo merè paſſiuè ſe habeat in actibus ſuis, velut inanime quoddam reprobatum & condemnatum fuit in concilio Tridentino, Seſſione 6. canone 4. Eſt ergo actus fidei theologicæ hominis opus, munus tamen principaliter, cùm ſit Intimius, & principa-

lius Dei, & à ſpeciali dono Dei principalius procedens. Fides autem habitualis theologa eſt duplex. Quædam dicitur perfecta, quando eſt coniuncta charitati, quæ à ſcholaſticis dicitur viua & formata, quia charitas ei adiuncta, eſt forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritoriè: ſecundum illud ad Galat. 5. cap. Fides quæ per charitatem operatur, quod non debet ſic intelligi operari fidem per charitatem, tanquam inſtrumentum, ſic quòd charitas ſit inſtrumentum quo fides operatur, & fides ſit principale agens: quia tunc fides eſſet nobilior, dignior, & maior charitate: quod eſt contra illud, 1. ad Corinth. 13. Nunc autem manent fides, ſpes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum eſt charitas, ſed debet intelligi quod fides vim operandi à charitate accipiat. Vnumquodque enim virtutem operandi ſumit à forma: quod autem charitas ſit forma fidei, ſic deduci poteſt. Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum eſt) recipiunt ſpeciem à fine, qui eſt voluntatis obiectum: id autem à quo aliquid ſpeciem ſortitur, ſe habet ad modum formæ in naturalibus. Et ideo cuiuſlibet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, eſt quodammodo forma: tum quia ex ipſo fine recipit ſpeciem, tum etiam quia oportet quod modus actionis proportionabiliter reſpondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntaris, quod eſt bonum. Hoc autem bonum quod eſt obiectum fidei ſcilicet bonum diuinum quod eſt proprium obiectum charitatis, quæ eſt in voluntate. Ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate & per tale imperium formatur quò ad hoc vt ſit meritorius vitæ æternæ. Hæc fides vocatur
Iaco. 2. à diuo Iacobo, Viua, id éſt, operans elicitiuè vel imperatiuè opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iuſtus viuit. Altera eſt fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à ſcholaſticis dicitur informis, eo quod non habeat ſecum charitatem, quæ eſt forma eius, vt dictum
Iaco. 2. d. eſt: & à Diuo Iacobo dicitur mortua & ocioſa, eo quod non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licet quædam alia opera poſſit habere, vt montes transferre, vtilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas oſtendere, & modum ac viam reſurgendi à peccato. Ideo non eſt omnino mor-
Apoc. 3. a tua, ſicut arbor quæ nullum fructum producere poteſt. Quia ſicut homo peccator, qui à D. Ioanne dicitur mortuus, poteſt opera vitæ naturalis facere ſcilicet comedere, bibere, ſic fides informis prædicta opera facere poteſt, licet ſit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictũ eſt. Nec eſt neceſſe quòd ſimilitudo teneat in omnibus: cùm nullum ſimile ſit idem. Et nihilominus fides imperfecta informis mortua (ac ocioſa quam vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam exiſtentes non eſſent Chriſtiani nec dicerẽtur fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, hoc fuit condemnatum in concilio Tridentino, Seſſione 6. canone 28. vbi dicitur: Si quis dixerit amiſſa per peccatum gratia, ſimul & fidem ſemper amitti, aut fidem quæ remanet non eſſe veram fidem, aut eum qui fidem ſine charitate habet, non eſſe Chriſtianum, anathema ſit. Vocatur enim fides ſimpliciter ab Apoſtolo, dicente 1. ad Corinth. 13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Et D. Iaco. in ſua epiſt. cap. 2. nominat ſimpliciter fidem eam quæ eſt ſine operibus. Experimur etiam quòd ſi peccatoribus extra gratiam exiſtẽtibus proponatur quòd Deus eſt trinus & vnus: & quòd filius Dei ad redimendam naturam humanam eſt incarnatus, continuò, promptè, faciliter, & delectabiliter aſſentient & cre-
Iaco. 2. d. dent. Hæc autem credulitas non procedit à fide viua, cùm non habeant eam, nec ex fide acquiſita, cùm, vt dictum eſt, non poſſit acquiri. Ergo ex fide illa infuſa informi & mortua, quæ eſt donũ Dei. Hæc fides informis & mortua in vno homine eſt eadem ſecundum eſſentiam cum fide formata & viua. Vnde Glo. ſuper illud, fides ſine operibus mortua eſt, dicit: quibus operibus reuiuiſcit. Differt tamen ab ea ſicut imperfectum à perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit im-
1. Cor. 13. c perfectum, ſucceſſiuè poſſe perfici: & quod perfectum eſt, imperfectionẽ contrahere: vt notum eſt de puero qui efficitur vir, & tamen in decrepitu imperfectus eſt. Sic fides informis quæ abſque cha-
2. 2. q. 4. ritate eſt imperfecta, ea aduenĩete perficitur: & ea diſcedente, imperfecta manet vt prius erat. Nec
art. 4. ad. 1. obſtat illud Apoſtoli: Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Quia verbum Apoſtoli intelligendum eſt quando imperfectio eſt de oratione imperfecti: tunc enim oportet quòd adueniente perfectione, imperfectum excludatur: ſicut adueniente aperta viſione diuinæ eſſentiæ, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius ratione eſt quod ſit non apparentium, ſed quando imperfectio non eſt de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectum, fit perfectum: ſicut de puero dictum eſt. Sed informitas fidei non eſt de ratione fidei per ſe, ſed per accidens ſe habet ad ipſam ſecundum perfectionem vel imperfectionem volũtatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, ſicut nec cætera accidentia, ſed mutatur ſubiectum fidei
Math. 19. c quod eſt anima.

Heb. 10. g His ſuppoſitis redeundo ad nodum iſtum & illationem, quã Lutherani ex hoc loco male intellecto inferunt, fidem eſſe vitam iuſti & ſolam ſufficere: Dicẽdum primò quod nec propheta Habacuc, nec Apoſto. per hæc verba, iuſtus ex fide viuit, voluit dicere fidem eſſe vitam iuſti, eſſentialiter,

liter,ſed ſolùm directiuè: dirigit enim & allicit iuſtum ad obſeruandum opera præceptorum,quæ
dicuntur vita iuſti:eo quod ſecundum philoſophos vita dicitur operario,vel ſecundum theologos,
eo quod opera præceptorum conducunt ad vitam æternam:iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi,
ſerua mandata. Et quod talis ſit ſenſus Prophetæ & Apoſtoli, apparet ex contextu hic, & ad
Hebr.decimo vbi ſic exponitur, Iuſtus ex fide viuit,id eſt, iuſtus ſpe per fidem reuelata durabit &
perſeuerabit in opere. Fides enim dirigit hominem ad iuſtitiam præbens acceſſum obſeruando *Infra 5.a*
viam: vt Apoſt.infra 5.dicit quod ad Chriſtum habemus acceſſum per fidem. Et alibi, In Chriſto *Ephe.3.c*
habemus fiduciam & acceſſum in confidentiam per fidem, quæ prout deferens lucet, nam dirigit
& oſtendit viam, & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: ſic fides dirigit
peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum:oſtendendo viam pœ-
nitentiæ & Deum miſericordem ad vitam ſpiritualem,quæ eſt per iuſtitiam ſiue gratiam,quæ eſt
in eſſentia animæ, qua cauſatur fides in intellectu, & ſpes & charitas in voluntate, ſi non inueniat:
vt cùm ex infideli aliquis fit fidelis: & quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas,
per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas: ſed tunc gratia non cauſat fidem nec ſpem,cùm
iam inueniat eas. Fides enim per ſolum peccatum infidelitatis amittitur, & ſpes per ſolum pecca-
tum deſperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale:taliſque eſt ordo in-
ter gratiam,charitatem,fidem & ſpem,quòd gratia eſt cauſa fidei, ſpei & charitas quæ fluunt ab ea:
& vbicunque in via eſt gratia, eſt fides,ſpes & charitas: ac etiam vbicunque eſt charitas, eſt fides,
& ſpes:& vbicunque eſt ſpes, eſt fides,ſed non è conuerſo: quia fides & ſpes poſſunt eſſe ſine cha-
ritate,vt dictum eſt,& fides ſine ſpe,vnde Diuus Auguſtinus dicit,quòd ſine charitate fides poteſt *15.de Trinit.*
eſſe, ſed non prodeſſe, & licet idem Auguſt. in Ench.7.& 8.c. hanc materiam tractando, dicat,
fides credit, ſpes & charitas orant, ſed ſine fide eſſe non poſſunt. Non tamen ſequitur quod
fides ſine illis eſſe non poſſit, vt probatum eſt. Licet enim ternarius numerus abſque 1.2.3.vnitati-
bus eſſe non poſſit,binarius tamen in illo incluſus abſque ternario eſſe poteſt:& vna vnitas abſque
binario & ternario: ſicut etiam poſſibile eſt animam vegetatiuam eſſe in plantis abſque potentiis *1.Cor.1.e*
ſenſitiuis, & animam ſenſitiuam abſque potentiis ſpiritualibus in brutis, non poteſt tamen anima
intellectiua eſſe in homine abſque potentiis ſenſitiuis & vegetatiuis. Videmus etiam fundamen-
tum abſque parietibus & tecto eſſe poſſe,licet non è conuerſo. Cur ergo fides (quæ ſecundum
Apoſto. fundamentum eſt ſalutis:iuxta illud, Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id
quod poſitum eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus.i. vt Glo.exponit fides Ieſu Chriſti) abſque ſpe & caritate
eſſe poterit. Nec obeſt quod in titulo ſeu ſuperſcriptione illius 8.cap.Ench.præfigitur:Qualiter fi-
des,ſpes & charitas ſine ſe inuicem eſſe non poſſunt. Quia illam ſuperſcriptionem à Diuo Augu-
ſtino non conſtat fuiſſe præfixam: & quanuis ab eo præfixa fuiſſet, nihil tamen in illa concludit;
ſed ſolum lectorem admonet, vt in illo cap. videat an & quo modo illa tria adinuicem ſe habeant:
Ideo titulus ille ſeu ſuperſcriptio referri debet ad concluſionem prædicti c. quæ talis eſt: Proinde
nec amor ſine ſpe, nec ſpes ſine amore,nec vtraque ſcilicet amor & ſpes ſine fide, non tamen dicit *15.de Trinit*
quod fides ſine ſpe & amore eſſe non poſſit. Cùm,vt dictum eſt,oppoſitum dixerit. Non obſtat pa *Epiſt.85.*
riter quod idem Auguſt. ad Conſentium dicit: pia fides ſine ſpe & charitate eſſe non vult, quia
ibi non dicit,non poteſt,ſed, non vult. Magnum enim diſcrimen inter non poſſe & non velle eſſe *Eccl.31.b*
conſtat apud eos qui liberum arbitrium in homine ponunt.Multa enim poſſumus quæ nolumus,
vnde Sapien. Beatus qui tranſgredi potuit,& non eſt tranſgreſſus:facere malum,& nõ fecit.Multa
etiam volumus, quæ conſequi non poſſumus,vt notum eſt. Licet ergo pia fides non velit eſſe ſine *Ioan.3.a*
ſpe & charitate, non ſequitur tamen quòd eſſe non poſſit. Et velle à Diuo Auguſtino ibi
accipitur ſicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Chriſtus accipit, cùm ait, *Infra 11.a*
Spiritus vbi vult,ſpirat. quæ verba, ſecundum nonnullos expoſitores, poſſunt exponi de vento,qui
vbi vult ſpirat,id eſt,inclinatur & tendit:inclinatio autem eſt à Deo ordinante naturam. Cùm o-
mnia quæ à Deo ſunt,ordinata ſint. Et aliqua inclinantur abſque quacunque cognitione,vt ignis *Sap.8.a*
ſurſum,& lapis deorſum:aliqua verò cum cognitione, ſed non libera,vt animalia bruta. Quædam *Ephe.2.b*
autem cum cognitione libera,vt homo,& angelus. Et cùm Deus diſponat omnia ſuauiter.i.ſecũ-
dum modum ſuæ naturæ ſcilicet naturalia naturaliter, & liberè. Sic ergo ordinauit Deus fidem
vt inclinaret ad ſpem oſtendendo voluntati ſummum bonum, quod ſuaptè natura natum eſt
cauſare deſiderium ſiue ſpem, niſi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorem
& fruitionem niſi impediatur,prout ignis ſemper tendit ſurſum,niſi impediatur: poteſt tamen,vt *1.Cor.13.a*
notum eſt impediri: & lapis ne cadat deorſum, inclinatio tamẽ ſemper manet, impedimẽto amo- *Ioan.11.f*
to, ſtatim ſuam inclinationem & diuinam ordinationem ſequitur. Sic fides, quæ donum Dei eſt,
ad hoc data eſt vt generet ſpem,& per eam amorem,& ſic ſine ſpe & charitate eſſe non vult.i.non
inclinatur ad hoc quod ſit ſine illis,ſed ad illas: impediri tamen poteſt executio per liberum homi-

nis arbitrium,& ſic ab extrinſeco. i. ab homine peccatore & malè affecto. Fides ſeparatur à ſpe, & fides & ſpes à charitate per quodcunque peccatum mortale, vnde & Apoſtolus dicit fidem abſque charitate eſſe. Nec quadrat Lutheranorum euaſio, qua elabi putant, dicentes Apoſtolum ibi loqui de fide miraculorum, quam fatentur poſſe ſeparari à charitate, cum fides miraculorum ſit eadem cum fide qua credimus reuelatis à Deo: ad hoc enim Chriſtus dicitur reſuſcitaſſe Lazarum, vt Apoſtoli & alij Iudæi crederent quòd Deus pater miſiſſet eum in mundum. Si igitur fides illa
1.Cor.13.d 1.Cor.2.d ſeparari poteſt à charitate, quare fides informis ſeparari non poterit, non videtur aliqua ratio, niſi dicatur quod fides eſt charitas. Verùm hanc euaſionem reprobauit Apoſtolus dicens, Nunc manent fides, ſpes & charitas: tria hæc, & per conſequens non ſunt idem. Nec obſtat inſuper quod D. Auguſt. aliquando dicit fidem eſſe animam animæ, quia non intelligit quod fides ſit anima animę primò & principaliter, cùm in libro de cognitione veræ vitæ cap. trigeſimoſeptimo dicat fides dilectione animatur, ſicut corpus anima viuificatur. Et ratio quare fides non poteſt dici anima animæ primò & principaliter, eſt, quia ſi primò & principaliter ſiue ſimpliciter & abſolutè diceretur
1.Cor.3.a. anima animæ, daret ei eſſe ſpirituale, quod conſtat eſſe falſum. Non enim dicitur homo ſimpliciter & abſolutè ſpiritualis per fidem: quia fideles Chriſtiani in peccato mortali exiſtentes, non dicuntur ſimpliciter & abſolutè ſpirituales, ſed carnales: ſecundum illud, Animalis homo non percipit
2.de Anima. quæ ſunt ſpiritus Dei. Deinde dicit: Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus, adhuc enim carnales eſtis. Cùm enim ſit inter vos zelus & contentio, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Ergo fides non poteſt dici primò & principaliter anima animæ, cùm anima ſecundum Philoſophum ſit actus primus. Gratia verò cùm det eſſe ſpirituale primò & principaliter ac ſimpliciter & abſolutè, dicitur anima animæ. Sed fides poteſt dici anima animæ directiuè, pro eo quod dirigit voluntatem omnium potentiarum animæ reginã ad vitam ſpiritualem & ſupernaturalem. Et ſic debent interpretari omnes authoritates Apoſtolorũ & aliorum doctorum, qui dicunt hominem iuſtificari per fidem, ſcilicet directiuè, oſtendendo viam, finem, & media: & non effectiuè, cùm intellectus non moueat effectiuè voluntatem. Et eodem modo
Luc.7.f Gal.2.d. exponi debent, cùm dicunt fidem eſſe principium, initium, originem, fundamentum omnium bonorum, & alia huiuſmodi ſcilicet directiuè, ſed nec primum nec effectiuè. Pro finali autem reſolutione argumenti Lutheranorum, aduertendum eſt quod in nullo ſacræ ſcripturæ paſſu ponitur dictio excluſiua, nec dicitur iuſtum ex ſola fide viuere, nec per ſolam fidem hominem iuſtificari. Et Chriſtus, cùm dixit, Fides tua te ſaluam fecit, non dixit ſola, quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et cùm Apoſtolus dicit, Scientes autem quòd homo non iuſtificatur ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, non addidit dictio-
Ezech.18.c nem excluſiuam, & ibidem illa dictio niſi, tantum valet ſicut abſque vel ſine: q. d. homo non iu-
Luc.7.e ſtificatur abſque vel ſine fide, prout ſi diceretur non patet alicui ſalus, niſi per baptiſmum. Re-
Rom.8.c quiritur enim ad iuſtificationem poſt lapſum pœnitentiæ ſacramentum, ſpes & charitas: & ante lapſum in habentibus vſum rationis pœnitentiæ virtus, & in vtriſque propoſitũ ſeruandi mandata. Et quia hæc requiruntur, cuilibet eorum attribuitur iuſtificatio ac principalius Deo, ſcilicet ef-
Ioan.2.f. fectiuè, ſacramentis verò inſtrumentaliter, & ſacerdotibus miniſtraliter. Quod autem ſola fides non ſufficiat ad iuſtificationem determinatum fuit in concilio Tridentino, Seſſione ſexta Decreto vndecimo circa medium, vbi dicitur: Itaque nemo ſola fide ſibi blandiri debet, putans ſe ſola hæredem ſe eſſe conſtitutum, hæreditatémque conſecuturum. Et canone nono dicitur: Si quis dixerit impium ſola fide iuſtificari, anathema ſit. Et canone duodecimo dicitur: Si quis dixerit fidem iuſtificantem nihil aliud eſſe quàm fiduciam diuinæ miſericordiæ peccata remittentis propter Chriſtum, vel eam fiduciam ſolam eſſe qua iuſtificamur, anathema ſit. Et canone vigeſimonono dicitur: Si quis dixerit eum qui poſt baptiſmum lapſus eſt; non poſſe per Dei gratiam reſurgere: aut poſſe quidem, ſed ſola fide amiſſam iuſtitiam recuperare, anathema ſit. Si dicatur Diuum Bernardum & alios dixiſſe ſolam fidem iuſtificare: Dicendum primò, quòd doctores ſancti non ita crudè locuti ſunt. Nam ex præcedentibus vel ſequentibus verbis dant intelligere compunctionem & alia prædicta neceſſaria eſſe, vt patet ex Diuo Bernardo ſermone vigeſimo ſecundo ſuper Cantica canticorum, vbi hac excluſiua vſus eſt. Secundò, quòd eo tempore quo doctores ſancti vſi ſunt illa excluſiua, non pullulabat neque graſſabatur hæreſis hæc Lutheranorum. Tertiò, quòd per illam dictionem excluſiuam intendebant ſolùm excludere opera præcedentia, & externa quo ad primam iuſtificationem. Quartò, quia tũc non erat per Eccleſiam determinatum, ſicut eſt nunc. Et quod ſi nunc viuerent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iuſtificationem, & an interna vel externa præcedentia, concomitantia, vel ſequentia, deducemus infra cap.4. ſuper verbo ei qui operetur, &c.

Reuelatur

Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent.

HIc Apoſt. arguit neceſſitatem gratiæ ex ira & pœna, quam ſcientes & negligentes conſequẽtur. Hoc autem agit continuando declarationem effectuum Euangelij, quod eſt virtus in
ſalutẽ omni credenti: eò quod in eo iuſtitia Dei reuelatur. Cum ergo iuſtitia duas partes habeat,
videlicet præmiationem bonorum & punitionem malorum: Quoſdam enim videmus (vt D.
Chryſoſt. ait) bonorum promiſſione ad virtutem adduci: Quoſdam verò minarum terrore à malis
cohiberi, & ad virtutem pertrahi, vtrinque illos adducit. Propterea & Chriſtus non ſolùm cœlorum regnum promiſit, ſed & gehennã cõminatus eſt, & Prophetæ, quapropter hic Apoſt. condẽnat huius temporis prædicatores, qui ſola bona & miſericordiam Dei annunciant, nihilque de ira
aut gehenna aut aliis pœnis comminantur, imò ſpernunt eos qui ſequuntur Chriſtũ, Apoſtolos &
Prophetas, in his comminationibus, caphardos eos nominantes. Ideo Apoſt. hic mala bonis, &
bona malis temperando, non ſolùm dicit in Euangelio reuelari iuſtitiam Dei, ſed etiam irã atque *Sap. 12.a*
vindictam. Irã Dei nominat, non quod ira vt paſſio, quæ eſt ebullitio ſanguinis circa cor, & per- *Ioan. 3.d*
turbatio animi, ſit in Deo, qui eſt incorporalis & ſimpliciſſimus, ſed pro iudicio quo pœna irro- *Exod. 15.a*
gatur ſecundum ſimilitudinem hominum iratorum, qui vindictam quærunt cum quadã affectus
commotione: in Deo verò nulla paſſio ſicut in nobis inuenitur. Tamen in eo eſt iuſtiſſima vindi- *Pſal. 39.*
dicatio abſque quacunque affectus concitatione: ſecũdum illud, Tu autem dominator noſter cũ
tranquillitate iudicas. De hac ira D. Ioan. dicit: Qui incredulus eſt filio, non videbit vitam: ſed ira *Iob. 22.c*
Dei manet ſuper eum, & ſic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Miſiſti iram tuam quæ de- *Pſal. 101.*
uorauit eos ſicut ſtipulam. Hoc autem dicitur, quia quidam Philoſophi dicebant à Deo non eſſe *Act. 1.b*
pœnas peccatorum, quibus aduerſatur illud: Qui corripit gẽtes, non arguet? Additur *de cœlo*: quia
credebant circa ſola cæleſtia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non extẽderet: *Matt. 25.a*
iuxta illud, Circa cardines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat. Contra quos eſt illud Pſal. *Iob. 20.d*
Dominus de cælo in terram proſpexit. Et illud, Dominus de cælo reſpexit ſuper filios hominum,
vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Vel *de cælo* venturi ad iudicium: iuxta illud, Quẽadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cælum, ita veniet ad iudicandum & præmiandum bonos, & puniendum malos, vt D. Mat. refert. Vel ſecundum D. Amb. *de cælo*. i. cælo iniquitatem illorum demonſtrante & accuſante: ſecundum illud, Reuelabunt cæli iniquitatem eius. Ex magni- *Pſal. 19.*
tudine enim, pulchritudine, ordine, & virtute cęli, creatoris intelligere debuerunt. Ideo enim tam
pulchra aſtra condidit vt ex his quantus & quàm admirabilis creator eſſet, poſſet agnoſci, & ſolus
adorari. vnde ſcriptum eſt, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturæ apprehendere fabricam mundi teſtari authorem ſuum Deum eſſe & Deum ſummè diligẽdum, quod Moyſes literis tradidit. Sed impij facti ſunt in Deum, & iniuſti in proximũ. vnde ſub- *Ezech. 18.*
dit, *ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam*. Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tãquam ſummo parenti: ita impietas dicitur peccatum contra diuinum cultum. vnde Ezech. Impietas impij ſuper eum erit. Et ſicut iuſtitia eſt per quam homines in ratione conueniunt & com- *Iob. 35.b*
municant: iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iuſtitia tua: ita & iniuſtitia dicitur peccatũ, quo
læditur proximus. Reuelatur enim in Euangelio ira, vindicta & pœnæ impiorum & iniuſtorum,
maximè eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent, id eſt, qui veram Dei cognitionem quaſi
captiuam tenent per malitiam. Nam vera Dei cognitio, quantum eſt de ſe, inducit & vocat homines ad bonum, vt Deum colant, & homines ament ſicut ſeipſos: ſed ligatur quaſi captiuitate detẽta per impietatem & iniuſtitiæ affectum, quo detinetur ne poſſit in ſuum exire effectum, qui eſt
inducere ad bonum & ad verum cultum Dei, & ad reddendum proximo quæ ſua ſunt. Et ſic veritatem detinere in iniuſtitia, eſt intellectum habentem veram cognitionem claudere iniqua voluntate. Multi enim ſunt inter Chriſtianos qui cognitionem etiam fidei detinent in iniuſtitia, &
claudunt mala voluntate.

Quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. *Text.*

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniuſtitia veritatẽ, & idcirco merebãtur iram & vindictam Dei. *Quia quod notum eſt, &c.* Illud dicitur Ignotũ Dei ſecundum Glo. ordinariã,
quod lumine naturali à creatura cognoſci non poteſt, vt myſterium Trinitatis & incarnationis: &
illud nõ erat reuelatum Gentibus, neque illam veritatem ſiue cognitionem illorum verorũ non
detinebant in iniuſtitia, neque de his arguuntur. D. Paulus legitur Athenis inueniſſe arã inſcriptã
Deo ignoto, quia eius natura non erat cognita quantum ad perſonas. Notum verò Dei dicitur *Lib. 1. an.*
illud cognoſcibile de Deo, quod ratione naturali cognoſci poteſt ex mundi & creaturarum di- *Gen. et hic.*
ſpoſitione, vt quòd ſit vnus, infinitus, omnipotens, omniſcius, ſummus, princeps, gubernator & re-

muneratot omnium bonorum & malorum,& alia huiuſmodi quæ D.Tho.poſt D.Diony.tripli-
citer oſtendit. Primò ex cauſalitate,quia cùm creaturæ ſint defectibiles & mutabiles, neceſſe eſt
eas teduci ad aliquod immobile & perfectũ,& ſecundum hoc cognoſcitur de Deo an eſt. Secũdò
per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primũ principium, ſicut in propriam cau-
ſam & vniuocam, prout pater per filij generationem: qua vniuoce cauſat idem in ſpecie. Sed ſicut
in cauſam cõmunem & excedentem. & ex hoc cognoſcitur quòd Deus eſt ſuper omnia. Tertiò
per viã negationis, quia ſi eſt cauſa excedẽs, nihil eorum quæ ſunt in creaturis poteſt ei cõpetere.
Sicut nec corpus cæleſte dicitur propriè graue vel leue, calidum vel frigidum, & ſecundũ hoc di-
cimus Deum eſſe immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerant Gentiles per lu-
men rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis oſtendit nobis bona ? Signatum eſt ſuper nos lumen
vultus tui domine. vnde ſubiungit *Manifeſtum eſt in illu.* i. inter illos: quia Romani inter Gentiles
Pſal. 4. acumine ingenij ea cognitione præſtabant. Et nota verbum, *Manifeſtum* contra eos qui putant il-
la quæ ſunt de Deo: nulla ratione demonſtrata eſſe : qoia tales non ſolùm contradicunt Philoſo-
phiæ, verùm etiam Apoſt. qui dicit Manifeſtum eſt. Si enim manifeſtum ſit, euidens & demon-
ſtratum eſſe oportet. vnde Apoſt. ne ex huiuſmodi cognitione ſuperbirent, declarando authorẽ à
quo Gentiles veritatem & cognitionem veram acceperant, ſubiungit, *Deus enim in illu manifeſta-
uit.* non dicit reuelauit. ne lumen gratiæ immiſceat, ſed dicit manifeſtauit, vt diuinum concurſum
mediante lumine naturali (quod donum Dei eſt ab initio naturæ datum) ſignificet. De hac ma-
Iob. 35. c nifeſtatione Iob: Docet nos ſuper iumenta terræ. Sed manifeſtatio Dei non eſt ſicut manifeſtatio
hominis, qua vnus homo alteri manifeſtat, explicando conceptum ſuum per aliqua ſigna exte-
riora, per vocem vel ſcripturam, Deus autem dupliciter aliquid nobis manifeſtat. Vno modo in-
fundendo lumen interius per quod homo cognoſcit: ſecundum illud, Emitte lucem tuam &
veritatem tuam. Alio modò proponendo ſuæ ſapientiæ ſigna exteriora. ſ. ſenſibiles creaturas: iux-
Pſa. 42. ta illud, Effudit illam. ſ. ſapientiam, ſuper omnia opera ſua. Et ſic Deus altero iſtorum duorũ mo-
Eccl. 1. b dorum eis manifeſtauit, vel interius infundendo lumen: vel exterius, proponẽdo viſibiles creatu-
ras in quibus, ſicut in quodam lib. Dei cognitio legeretur.

Tex. *Inuiſibilia enim ipſius, à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur,
ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas.*

HIc oſtendit per quem modum Gentiles Dei cognitionẽ acceperint vel accipere potuerint.
Ioan. 1. b Et primò quidem ponit tria, quæ de Deo cognouerunt. Primò, *inuiſibilia*, per quæ intelligi-
1. Tim. 1. d tur Dei eſſentia, quæ in hac via videri nõ poteſt: iuxta illud, Deũ nemo vidit vnquã. vnde Apoſt.
Regi ſeculorum immortali, inuiſibili, &c. Dicit autem inuiſibilia pluraliter, quia diuina eſſentia
non eſt viſibilis ſecundum ſe, neque ſecundum conditiones eius, quæ vnitati reſpondent: prout
Hebr. 11. a bonitas, ſapientia, & alia huiuſmodi quæ non videntur à nobis: iuxta illud. Vt ex inuiſibilibus viſi-
bilia fierent. Secundò cognouerunt eius virtutem ſiue potentiam, ſecundum quod res ab eo pro-
Pſal. 14. b cedunt ſicut à principio: iuxta illud, Magnus dominus & magna virtus eius. Hanc ergo virtutem
eſſe perpetuam Philoſophi cognouerunt. vnde dicit, ſempiterna quoque eius virtus. Tertiò co-
gnouerunt diuinitatem, quæ eſt vltimus finis, in quem omnia tendunt. Diuinum enim ſecundũ
philoſophos, eſt commune bonum quod ab omnibus participatur, propter hoc potius dicit diui-
Coloſ. 1. c nitatem, quàm deitatem: quia diuinitas ſignificat participationem, deitas verò eſſentiam. vnde
Apoſt. In ipſo habitat plenitudo diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoſcẽ-
di ſupradictos. Nam inuiſibilia Dei cognoſcuntur per viam negationis, ſempiterna virtus per viã
cauſalitatis, diuinitas verò per viam excellentiæ. Si dicatur quod virtus & diuinitas ſunt inuiſibi-
lia, ergo non debebat eas ſubiungere: Dicendum quod per inuiſibilia, intelligit eſſentiam: & per
virtutem & diuinitatem, conditiones eius: vel dicendum quod prius propoſuit in generali, omnia
poſtmodum declarat in ſpeciali, virtutem & diuinitatem: quas diſtinguit, non quod ſint duæ res
in ſe diſtinctæ & ſeparatæ, ſed prout diſtinguuntur ratione ſecundum noſtrum modum intelligẽ-
di. Quidam per inuiſibilia intelligunt Angelos, qui ſunt inuiſibiles quo ad ſenſum, cùm ſint incor-
porales. Aliqui exponunt virtutem, quia cuncta creata gubernat, & diuinitatem qua vniuerſa re-
plet. Medium verò & modum, quibus illa cognouerunt deſignat, dicens: *per ea quæ facta ſunt, intel-
lecta conſpiciuntur.* Sicut enim ars manifeſtatur per artificis opera, ita ſapientia manifeſtatur per
Sap. 13. b creaturas: iuxta illud, A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poteſt eorum creator vi-
deri: quia Deus relucet in effectis ſuis velut in ſpeculis, & ſic videri poteſt: non quidem oculo cor-
Ioan. 4. c porali, ſed intellectuali. Deus enim cùm ſit ſpiritus, ſenſu vel imaginatione (quæ corporalia ſunt)
Eſa 52. d cognoſci non poteſt, ſed intellectu. vnde Eſa. Ecce intelliget ſeruus meus. A quo autem per hũc
8., de Ciui. modum intelligatur, declarat, cùm dicit, *à creatura mundi* D. Aug. & Chryſoſt. legunt à crea-
Dei c. 9. tione & conſtitutione mundi inuiſibilia Dei cognoſcuntur: non ſolùm ex his quæ facta ſunt tem-
& 11.

pore

pore gratiæ, ſed & ea quæ facta ſunt à creatione mundi. Vel quod à creatione mundi homines
inceperunt cognoſcere Deum per ea quæ facta ſunt. vnde Iob: Omnes homines vident eum.
Alij verò textus habent à creatura mundi, id eſt, ab homine, qui dicitur omnis creatura (vt D. *Iob 36.d*
Greg. ait exponendo illud, Prædicate Euangelium omni creaturæ) eò quòd omnium creaturarũ *Marc. vl.d*
conditiones participet.

QVARTA PARS COMMENTI I. C.

Ita vt ſint inexcuſabiles: quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, *Text.*

IN hac quarta parte oſtendit Gentiles habita cognitione Dei inexcuſabiliter obnoxios fuiſſe culpæ impietatis & iniuſtitiæ, dicens: *Ita* ſcilicet manifeſta eis erant inuiſibilia Dei, vt cognoſcerent ipſum ſupereminentem eſſe. vnde debebãt ei cultum, gloriam & honorem, quę ſuperexcellentibus debentur: eundémque eſſe primum princi-
pium & cauſam. vnde ei in omnibus gratiarum actio debebatur: iuxta illud, In omnibus gratias *1. Theſſ.*
agite. ideo *erant inexcuſabiles.* Qui enim (vt D. Ambroſ. ait) multis modis reus conuincitur, excu- *vlt.d*
ſari non poteſt. Tria enim ſunt, ſecundum Ariſt. quæ & ſi non integraliter tollant culpã, pro parte
tamen excuſant. Hæc ſunt ignorantia, concupiſcentia, atque metus, veruntamẽ nunquam ab his *3. Ethi.*
tribus aliquis excuſationem prætexere poteſt, niſi dum procedunt & ſunt cauſa operis, quod aliàs *1. Tim. 1.c*
non fieret, qualis eſt ignorantia Pauli inſectantis Eccleſiam Chriſti, propter quam dicit ſe miſericordiam conſequutum, quia ignorans fecit. Si verò ignorantia ſequatur ex culpa, non poteſt culpã ſubſequentem excuſare, vt ſi quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidij non excuſatur. Quia ſecundum Philoſ. Ebrius dupliciter meretur mulctationes. Cùm ergo in Philoſophis non præceſſerit ignorantia, quia quod notum eſt Dei, manifeſtum erat in illis, fuerũt inexcuſabiles. Ideo rationem ſubiungit, dicens: *quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt*, ſiue non coluerunt gloriam & honorem ei exhibendo, & omnia in eum tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maieſtatem publicè prædicando illum ſolum colendum abiectis idolis. *Aut gratias egerunt*, id eſt, non recognouerunt bona quæ habebant ab ipſo eis adueniſſe, ſed virtuti ſuæ & ingenio attribuebant, quemadmodum tenebantur: ſicut D. Ambr. dicit, quod de anterioribus loquitur, vt præſentes & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de Deo, vel ſufficiebat ad ſalutem, vel non: ſi ſufficiebat, approbatur hæreſis Pelagij. Si nõ ſufficiebat, ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterant ſe excuſare per carentiam ſuperioris notitiæ. Dicendum quod non ſufficiebat, veruntamen ſi vſi fuiſſent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum concurſu Dei manifeſtantis, Deus qui non deficit in neceſſariis, qui etiam attingit à fine vſque in finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, ſua infinita clementia altiorem cognitionem dediſſet, ſi non poſuiſſent impedimentum peccati omittendo, ac etiam committendo.

Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. *Text.*

HIc oſtendit quòd ex eorum culpa ſequuta fuerit ignorantia, cordis obſcuritas, & mẽtis cæci-
tas. vnde dicit: *Euanuerunt, &c.* Res illa vana æſtimatur quæ nihil habet ſtabilitatis aut fir- *Malac. 3.b*
mitatis, & caret illo quod ex natura ſua apta eſt habere: vel quæ non ordinatur in finem, ſeu quæ
non conſequitur finem ſibi à natura præſcriptum, vel cruſtula nucleo vacua. Et cum ſolus Deus
ſit immutabilis, ſecundum illud: Ego dominus & non mutor. Ideo tunc ſolum mens humana à
vanitate libera eſt, quãdo Deo innititur. Cùm verò prætermiſſo Deo cuicũq; creaturæ innititur, *Sap. 13.a*
incurrit vanitatem: ſecundum illud, Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſciẽtia Dei. *Eccl. 1.a*
Et Salomon, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. vnde Pſalmiſt. Dominus ſcit cogitationes ho- *Pſa. 93.*
minum, quoniam vanæ ſunt. In cogitationibus ergo ſuis euanuerunt, inquantum in ſeipſis, & *Pſal. 11.*
non in Deo fiduciam habebant, ſibi & non Deo bona ſua aſcribentes, ſecundum illud: Labia
noſtra à nobis ſunt. Per hoc autem quod per ſuperbiam euanuerunt in cogitationibus ſuis, in res
vanas & inſtabiles cogitationes ſuás applicuerunt, ſecuta eſt in eis mirabilis ignorantia. vnde ſubiungit, *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum*, quæ verba non debent ſic intelligi: vt prius fuerit inſipiens cor eorum, quàm obſcuratum. Sed ſimul obſcuratum eſt cor eorum, & inſipiens factum, id
eſt priuatum lumine ſapientiæ, per quam homo verè Deum cognoſcit: ſicut enim qui oculos cor- *Prou. 11.a*
porales à ſole materiali auertit, obſcuritatem corporalem incurrit: ita ille qui à Deo auertitur, de *Matt. 11.d*
ſeipſo præſumens, & non de Deo ſpiritualiter obſcuratur. vnde Salomon: Vbi humilitas (per quã *Ephe. 4.c*

homo ſe ſubiicit Deo) ibi ſapientia. Vbi verò ſuperbia, ibi contumelia. Ideo Chriſtus: Abſcondi-
ſti ea ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis, id eſt, humilibus. De his prudentibus di-
cit Apoſtol. Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui obſcuratum habentes intellectum. Poſtquã
enim Philoſophi, eò quod tanto ſtudio & labore ſcientias nacti fuerant, earum ſibi gloriam arro-
gaſſent, neque Deo retuliſſent receptas, inflari cœperunt atque in ſectas ſe & ſymbola diſſecare:
vt alij Academici, Alij Stoici, Alij Pithagorici, Alij Peripatetici, Alij aliis ſpumoſis & tumenti-
bus nominibus inſignirentur. Mox dogmata ſua quiſque profiteri inſtituit, nec tam lucem intel-
lectus ſectari, quàm alios oppugnare, quàm propria tueri placita. Atque hinc ſanè eſt, vt tam de
naturalibus rerum principiis & cauſis, quàm de ratione morum vſquequo varia diuerſaque mõ-
ſtra confecerint, vt qui pleroſque eorum legerit, nihil aliud quàm ab irato dæmone dementa-
tos exiſtimet. Adeo enim euanuerunt in cogitationibus ſuis, vt, *dicentes ſe eſſe ſapientes*, id eſt,
Hier.10.c ſapientiam ſibi à ſeipſis aſcribentes, *ſtulti facti ſunt*. iuxta illud: Væ qui ſapientes eſtis in ocu-
lis veſtris. vnde Hieremias dicit, Stultus factus eſt in omnis homo à ſcientia ſua: de qua ſcilicet
præſitmebat.

Tex. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.*

Hic Apoſtolus manifeſtat peccatum impietatis Gentilium: quia contra Deum adeo obſcu-
ratum erat inſipiens cor eorum, quod incorruptibili, & omnino immutabili debebatur,
1.Tim.1.d *mutauerunt*, id eſt, tranſtulerunt à Deo *gloriam*, id eſt, laudem, honorem, & manifeſtationem
Malac.3.b ac cauſalitatem, quam tanquam ſoli immortali, & omnino incorruptibili ac penitus immutabili
Iacob.1.b attribuere debuerant, dederunt aliis creaturis inſtabilibus, & corruptibilibus. vnde Hieremias
ait, Populus meus mutauit gloriam ſuam in idolum. In quorum exprobationem Sapientia di-
Hier.2.c cit: Lignis & lapidibus impoſuerunt nomen incommunicabile Dei, cuius ſublimitatem co-
Sap.14.c
Pſal.47.a gnouerunt, & de qua Dauid: Magnus dominus & laudabilis nimis. Non ſolum attribuerunt
hominibus, quo Deus ad imaginem ſuam fecit, & mente ac voluntate donauit: ſed etiam ſimi-
litudinibus & ſimulachris hominum corruptibilium: & quod peius eſt, ſimilitudinibus volu-
crum, quadrupedum & ſerpentium. Et quod omnino intolerabile erat, pecora, ſaxa, & lapides
pro diis colebantur, & ducebantur. manifeſtum enim eſt quod ſimilitudo imaginis eſt poſterior
illa re, cuius eſt imago. Et gloria ſiue claritas Dei eſt principium omnis ſpeciei & formæ. Et ſi glo-
riam Dei in ſimilitudinem imaginis commutat, conuertit primum in vltimum. Sed quæret for-
Gen.21.b ſitan aliquis, quo modo potuerunt eo inſaniæ furoríſque collabi, & vnde idololatriæ origo? Dicẽ-
dum quod ſecundum Iudæos idololatria in ſecunda mundi ætate incœpit ab Iſmaele, quẽ primo
ſimulachrum ex luto finxiſſe aſſerunt: ob quam cauſam inſtante Sarra ab Abraham patri ſuo ab
hæreditate & domo eius excluſus eſt. Alij dicunt quod à Nembroth primo tyranno, qui cogebat
Sap.14.b homines ignem adorare: vel à Nino Babyloniorum rege, qui imaginẽ filij ſui fecit adorari, de quo
Sap. Acerbo luctu dolens pater ſibi filij rapti fecit imaginẽ, & illũ qui tunc quaſi mortuus fuerat,
nunc tanquã Deũ colere cœpit. Deinde propter aliqua opera, vtpote propter vrbem conditam à
Romulo, vel propter egregias victorias, vt Herculi aliiſq; compluribus ſtatuæ poſitæ ſunt, quæ à
principio non colebantur vt dij, ſed extabant in eorum memoriam, atque vt homines ad virtutũ
ſtudium excitarẽtur. Cum verò ſenſuales homines imagines ſenſibus obiectas tanta veneratione
ſuſciperent, accepta inde occaſione dæmones in illis ingreſſi, reſponſa dare cœperunt atque homi-
nes deludere, qui crederent ſubſidia præſidiáque inde à ſuis ſtatuis ac delubris obuenire. Anima-
lium verò cæterorum adorationem Ægyptus ſuperſtitionibus imbuta, & dæmonũ præſtigiis ſe-
Deut.5. ducta, incœpit: vt Strabo 7. diffuſè narrat. Cunctas namque effigies, quas in Zodiaco cõpererant,
vt Arietem, Taurum, Scorpium, Leonem, & alia pro diis habebant: de quibus Deus Iudæos ab
Ægypto reducens admonitos fecit, dicens: Ne fortè oculis eleuatis in cœlum videas ſolem, lunã,
& omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores, & colas ea. Quin verò vt idem author refert, non
ſolom peccatoribus penè vniuerſis, ſed cepis & porris, quibus veſcebantur, diuinos deferebãt ho-
nores. Quin & Crocodilus ferociſſima bellua Arſinoe vrbe Ægypti à ſacerdotibus manſuefacta
colebatur: quàm hic forſan commemorat Paulus, nomine ſerpentum, ſicut nomine volucrũ aqui-
las, vel anſeres Romanorum ob cuſtodiam capitolij. Sed de his Euſebius & Lactantius diffuſè, &
D. Aug. lib. 8. de Ciuit. Dei. Ex hoc autem Apoſtoli loco recentes hæretici catholicos increpant,
eò quod Gentilitatis imagines ab orco reuocent, idololatrarúmque æmuli colant. Contra prohi-
Deut.4.c bitionem legis quæ dicit: Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ in cœlo eſt
deſuper, & quæ in terra deorſum, & eorum quæ ſunt in aquis ſub terra, non adorabis, neque coles
Pſal. ea. Adiiciunt quod habetur in Pſal. Simulachra Gentium, argentum & aurum, opera manuũ ho-
minum. Os habent & non loquentur, &c. ſequitur: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui
confidunt

confidunt in eis. Confirmant & aggrauant ex his quæ dicit propheta Baruch: Nunc autem videbitis in Babylonia Deos aureos & argenteos, lapideos,& ligneos, in humeris portari oſtentantes metum Gentibus. Videte ergo ne & vos efficiamini ſimiles factis alienis. Confirmant etiam ex *Baruch 6.a* geſtis Ezechiæ regis,qui zelo Dei ſuccenſus ſuccidit lucos, confregitque ſerpentem æneum, quē fecerat Moyſes de mandato Domini, eò quod prouocaret & induceret ad idololatriam. Ex his *4.Reg.18.a* inferentes imagines eſſe delendas,& nullo modo adorandas aut venerandas. In hunc errorem lapſi ſunt & condemnati Seruius epiſc. Maſſilienſis, Leo quartus Imp.& Valdenſes. Hic autem error fuit condemnatus ſub Greg.3. in concilio Romano, & Francfordinenſi, ſub Adriano 1. Et in concilio Niceno 2. in quo actione 2.3.& 4. adducuntur quàm plurimi ſancti, qui ſanctorum imagines venerandas eſſe ſanxerunt,& miracula facta contra dehoneſtantes imagines, & quomodo earum veneratio & adoratio ex Apoſtolorum traditionibus originem traxerit, quod etiā D. Tho. *3.p.q.25. art.5.ad 4.* refert. Et in concilio Conſtantinop. ſub Adriano 2. actione 8.c.3. Et in tribus conciliis Lateranen. Non enim in Exodo aut Deutero. prohibuit Deus abſolutè & ſimpliciter imagines fieri, cū ipſe iuſſerit fieri & inſpici imaginem ſerpentis, & duas imagines Cherubim, quas fecit in propiciatorio erigi, de quarum medio loquens humanis ſenſibus maieſtatem ſuam oſtendebat. Sed prohibuit ſculptilia fieri maximè Aſtrorum, animalium, & piſcium, quæ ſubnotantur nominibus illis cœli, terræ,& aquarum, vt adorarentur adoratione latriæ,& colerentur pro diis, vt fiebat à Babyloniis. Hoc autem non faciunt Chriſtiani. vnde determinatum fuit in concilio Conſtantinop. cuius determinatio inter decreta relata eſt, cap. venerabiles, de conſecr. diſtin.1. vbi dicitur: Venerabiles imagines non deos Chriſtiani appellant, neque ſeruiunt eis, vt diis, nec alicui creaturæ cultu diuino, ſed venerantur eas, & adorant in memoriam & recordationem primitiuorum. Non enim venerando eas, inſiſtunt in ipſis imaginibus, ſed quemadmodum viſus vnico actu fertur in aerem illuminatum,& colorem ad quem terminatur mediante aere illuminato. Sic mens Chriſtianorum non ſiſtit in imaginibus, vt ſunt quædam res ex auro, argento, aut alia materia, ſed per eas tanquam per medium venerantur res repræſentatas honore illis debito. vnde Damaſc. dicit: Honor imaginis pergit vſque ad prototypum & exemplar. Nec ſanctorum imagines debent nominari idola. Nam idola dicuntur ſimulachra eorum quæ nullo honore digna ſunt, quinimo vituperio, vt impudica Venus, Iupiter & alia huiuſmodi. Imagines autem ſunt ſimulachra ſeu repræſentationes eorum quæ habent in ſe virtutem & excellentiam, & quæ digna ſunt honore, vt imago Chriſti, D. Virginis, & ſanctorum. vnde in prædicto Concilio Niceno 2. & 7. circa finem ſcribuntur ſequentes canones,

Quicunque ſacras ſcripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt, Anathema.

Quicunque venerandas imagines idola appellant, Anathema.

Quicunque dicunt quòd Chriſti imagines, vt deos adorant, Anathema.

Quicūq; cōmunicāt illis qui cōtra venerādas imagines ſentiūt, aut eas dehoneſtāt, Anathema. Nec nunc Chriſtiani ſunt in periculo idololatrandi vt erant Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim edocti ſunt nihil numinis in imaginibus eſſe, nec eas propter materiam, ex qua ſunt, venerādas, vt quia ex auro aut argento, ſed ſolum propter repræſentationem ſanctorum, quibus fit honor coram *3.Reg.1.c* imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio in ſacris literis: vnde legimus quòd Nathan adorauit Dauid, cur honor ſanctis coram imaginibus ipſos repræſentantibus, Adoratio non nominabitur? verùm quæſtio de nominibus pertinacibus eſt relin- *1.Tim.1.d* quenda: cum certum ſit adorationem Deo debitam eſſe recognitionem Dei in primum & ſummum principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarum. Hæc enim ſoli Deo debetur, vt Apoſt. ait. Nullus tamen Chriſtianus hunc honorem exhibet imaginibus aut ſanctis. Sed *Ioan.12.d* recognoſcuntur imagines, vt ſunt repræſentatiuæ ſanctorum,& ſanctos ipſos vt virtuoſos amicos ac familiares Dei honorāt. nā ſi Deus ipſe eos honorat, cur nos nō honorabimus? Chriſtus enim dicebat, Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus. Si Apoſt. viuentes hac mortali vita iubet honore præuenire,& reges honorificare, cur nos ſanctos in gratia Dei confirmatos, in reges regni cœlorum non honorabimus.

Propter quod tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum, in immundiciam: vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. *Text.*

Hic oſtendit pœnam correſpondentem culpæ eorum. Quia peccatum idololatriæ tam nefarium & execrabile ac abominabile eſt coram Deo, quod in pœnam eius permiſit eos Deus labi in alia nephandiſſima peccata. Quæ licet, inquantum ſunt voluntaria, non poſſint dici pœna, de cuius ratione eſt quod repugnet voluntati. Veruntamen quia peccata etiam voluntaria habēt quædam adiuncta, quæ voluntati repugnant, prout ſubſtractio gratiæ, (qua ſubſtracta homo facilè ruit in peccata) inordinatio interioris animi, remorſus conſcientiæ, infamia, labor, & difficultas

in actibus exterioribus:vnde D.Aug.Iuſſiſti domine,& verè ſic eſt, vt omnis inordinatus animus
Sap.5.b pœna ſibi ſit. Et Sap.Ambulauimus vias difficiles,&c. Et quantum ad hæc adiuncta peccata ſe-
quentia poſſunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cum ergo mutauerint gloriam Deo de-
bitam,auferendo à Deo & exhibendo brutis animalibus,ac venenoſis ſerpentibus,permiſit Deus
intellectum,& rationem illorum immutari & tradi in poteſtatem deſideriorum cordis. Accipit
Gen.4.b ibi cor pro appetitu ſenſitiuo,quod ex diuina ordinatione ſubiicitur rationi.Iuxta illud, ſubter te
erit appetitus tuus:tamen propter grauia peccata permittit appetitum ſenſitiuum,ſiue ſenſualita-
Pſal. tem,quæ eſt quoddam brutale,dominari rationi in maius eorum dedecus,& confuſionem, vnde
Dauid:Homo cùm in honore eſſet,comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt il-
lis.& hoc innuit Apoſt.cum ait,propterea tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum in immũ-
Eſa.29.a ditiam,contra naturalem ordinem hominis,tanquam in manus crudelium dominorum : iuxta il-
lud,Tradam Ægyptum (id eſt,confuſibiles peccatores) in manu crudelium dominorum , id eſt,
carnalium deſideriorum guſtus & tactus.Nam delectationes tactus , circa quas ſunt gula & luxu-
3.Ethic. ria,ſunt communes nobis & brutis.Ideo ſunt magis execrabiles,quaſi magis brutales,vt Philo.di-
cit:& hoc deſignat cum dicit , in immunditiam , quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo
per huiuſmodi peccata maximè conuertitur ad id quod eſt infra ſeipſum. Vnumquodque enim
dicitur impurum & immundum ex coniunctione vilioris , ſicut argentum ex commixtione plũ-
bi. vnde exponens,ſubdit, vt contumeliis,id eſt,turpibus actibus, *afficiant* pro inficiant *corpora ſua
in ſemetipſis*. hoc non coacti nec inducti ab aliis,ſed propria ſponte. Hunc locum Lutherani eo de-
torquent,vt perſuaſum habeant Deum nõ ſolum eſſe cauſam peccati , ſed etiam eſſe ita efficacẽ,
vt ad malum cogat. Quinimo (vt dicunt)ita eſt cauſa,vt ipſe ſolus ſit cauſa. Ait enim Lutherus,
quòd nõ eſt in poteſtate noſtra vias noſtras facere malas,ſed mala opera in impiis operatur Deus.
Cui ſubſcribit Philippus Melanchthon,aſſerens quod ita ſit Dei proprium opus non minus prodi-
tio Iudæ,quàm vocatio Pauli:conſentit & Bucerus ſuper hunc locum , dicens:Deum eſſe cogen-
tem cauſam peccati,vt qui hoc negauerit,Deum neget eſſe Deum : quia negat eſſe efficacẽ cau-
ſam illius effectus,quem vult fieri. Hoc enim:inquit,ſignificat hoc verbum tradidit , quod tertio
in hoc capite replicauit: Tradidit eum in deſideria, &c. Tradidit in paſſiones ignominiæ. Tradi-
dit præterea in reprobum ſenſum. Verùm hæc pernicioſiſſima dogmata prima ſui ſtatim prola-
tione apertius cum communi ſenſu depugnant,quàm vt alia opus habeant impugnatione. Ener-
uant enim ac penitus tollunt liberum hominis arbitrium , quod tamen nos habere certiſſimũ eſt.
Primò experientia:Quia videmus nos eſſe indeterminatos circa multa & bona & mala , & poſſe
conſiliari & deliberare,& ex duobus expoſitis eligere quod volumus , & vno ſolo obiecto oblato
acceptare vel reſpuere aut ſuſpendere voluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experiẽ-
tiæ,non eſt arguendum rationibus,ſed verberibus.vnde ſi quis negaret ignem eſſe calidum,potiſ-
ſimum argumentum ad conuincendum eum eſſet proiicere illum in fornacem ignis.Sic ad con-
uincendum negantes liberum arbitrium,fortius argumentum eſt plagis & verberibus temerita-
tem illorum arcere:& ſi querantur : Reſpondendum eſt quod percuſſores non ſunt arguendi , eò
¦.Ethic. quod non libeiè faciant,nec poſſint non percutere.Secundò eſt certiſſimum ratione : Quia con-
ſilium non eſt niſi eorum quæ ſunt in poteſtate noſtra ſecundum Philoſ.ſed homines de ſuis acti-
bus vt videmus,conſiliantur. Igitur ſunt domini actuum ſuorum:& per conſequens poſſunt age-
re vel non agere.præterea præcepta & prohibitiones fieri non debent,niſi ei qui ea poteſt implere.
Stultum enim & abſque ratione eſſet alicui iniungere quod illi impoſſibile eſt. Sed Deus qui eſt
ſapientiſſimus , imò & ipſa ſapientia per eſſentiam , dedit præcepta & prohibitiones hominibus.
Igitur in eorum poteſtate eſt ea implere. vnde D.Hiero. ait:Si quis dixerit Deum præcepiſſe im-
Eccl.15.c. poſſibile, Anathema ſit. Tertiò eſt certiſſimum ex ſacris literis in innumeris penè locis , quos pro-
lixum eſſet recitare,ſed paucos duntaxat,vt breuitati ſtudeam, recitabo. Et primò,illud quod di-
Gen.4.a cit Eccleſiaſt.Deus ab initio conſtituit hominem , & reliquit illum in manu concilij ſui , adiecit
præcepta & mandata.Si volueris mandata ſeruare,conſeruabunt te, &c. Et ne cauillent illud di-
ctum ab initio.i.ante peccatum Adæ,ſunt alij loci inexpugnabiles quòd etiam poſt peccatũ. Nã
cùm Cain peccator eſſet,& concepiſſet odium in Abelẽ fratrẽ ſuũ, dictũ eſt ei à Deo : Cur iratus
es?& cur concidit facies tua?Nónne ſi bene egeris,recipies?Sin autem malè,ſtatim in foribus pec-
Deut.30.b catum aderit?Sed ſubter te erit appetitus illius (ſ.vindictæ)& tu dominaberis illius. Præterea poſt
peccatum dominus publicatis præceptis & mandatis per Moyſem ait:Mandatum hoc quod ego
tibi præcipio hodie,non ſupra te eſt,neque procul poſitum,neque in cœlo ſitum , vt poſſis dicere
quis noſtrum valet ad cœlum aſcendere,vt deferat illud ad nos,vt audiamus atq; opere complea-
mus;Neque trans mare poſitum, vt cauſeris & dicas:quis è nobis poterit trãſfretare mare, & illud
ad nos deferre,vt poſſimus audire & facere quod præceptum eſt ? Sed iuxta te eſt ſermo valde in

tuo & corde tuo vt facias illud,&c.non potuit liberum arbitrium clarius explicari.Inſuper, Bea- Gen. 3.c
tus qui potuit tranſgredi,& non eſt tranſgreſſus:facere mala,& non fecit. Præterea cur interroga- 2.Reg.24.b.
uit dominus Euam poſt præuaricationem. Quare hoc feciſti? Cur dici feciſſet Dauid poſt pecca- Eccl.31.b
tũ, Trium tibi datur optio? Cur dixiſſet Apoſt. Voluntariè peccantibus non relinquitur hoſtia.vn-
de D.Aug.in lib.de Religione,cap.14.dicit,quod peccatũ adeo eſt voluntarium malũ,quod ſi nõ
fuerit voluntariũ,nullo modo ſit peccatũ.Quapropter non immeritò huiuſmodi Lutherani fue- Heb.10.e
rũt condemnati in concilio Tridentino, Seſſione 6.vbi canone 4.ſcribitur : Si quis dixerit liberũ
hominis arbitrium à Deo motum & excitatũ,nihil cooperari aſſentiendo Deo excitanti, quo ad
iuſtificationis gratiam obtinendam,ſe diſponat ac præparet,neque poſſe diſſentire ſi velit, ſe ve-
lut inanime quoddã nihil omnino agere mereque paſſiuè ſe habere,Anathema ſit. Et can.5.dici-
tur:Si quis liberũ hominis arbitrium poſt Adæ peccatũ amiſſum & extinctũ dixerit, aut rem eſſe
de ſolo titulo,imò titulum ſine re,figmentúmque denique à Satana inuectum in Eccleſiã, Ana-
thema ſit.Et canon.6.habetur:Si quis dixerit non eſſe in poteſtate hominis vias ſuas malas facere,
ſed mala opera,vt bona Deum operari,non permiſſiuè ſolum, ſed etiã propriè & per ſe, adeo vt
ſit eius propriũ opus,non minus proditio Iudæ,quàm vocatio Pauli, Anathema ſit. vnde D. Iac. Iac.1.b
Nemo cum tentatur,dicat quod à Deo tentatur.Deus enim intẽtator malorũ eſt.Cùm ergo plus
ſit cogere quàm tentare,quo modo euadere poſſunt qui dicunt Deum nos cogere ad peccandũ?
Cùm per Oſeam dicat dominus:Perditio tua ex te Iſrael eſt,tantummodo in te auxiliũ meũ. Deo
enim authore,vt Aug.ait,nemo fit deterior.Reliqua verò quę ad naturam liberi arbitrij pertinẽt, Lib.83.q.
vide infra cap.7.in interpretatione illius ſententiæ:Non enim quod volo bonũ,hoc ago. Poſſunt
etiam rationibus prædicta pernicioſiſſima impugnari. Quia impoſſibile eſt Deum contra ſuam
voluntatẽ,aut legẽ agere,cum lex ſit ſignũ, & norma ſuæ voluntatis. Sed peccatũ eſt dictũ vel fa-
ctum,aut concupitum,aut omiſſum contra legem Dei,vt D. Aug.ait.Ergo impoſſibile eſt quòd Lib.12.Cõ.
Deus ſit cauſa peccati.Præterea nullum eſt peccatum mortale quod non ſit contra obedientiam Fauſt.
Dei,vt notũ eſt ex definitione peccati.Sed ille quem Deus conſtringit,vt quippiam faciat,nõ agit
contra obedientiã Dei.Igitur non peccat. Et per conſequẽs Deus non eſt cauſa peccati. Si enim
facere quod Deus præcipit,vel conſulit,peccatum eſſe non poteſt,imò eſt officium & obediẽtia:
quomodo id quod ipſo perurgente fit,peccatum eſſe poterit?Inſuper ſi homo cogeretur ad peccã- Rom. 6.b
dum,cur dixiſſet Apoſt.Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore.Sed neque exhibeamus Rom.12.b
membra noſtra arma iniquitatis peccato. & alibi : Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum.
Pro cauillorum reiectione & nodorum diſſolutione ſupponẽdum eſt,primò quòd in peccato duo
ſunt Materiale,ſcilicet & formale.Materiale dicitur ipſe actus & motus realis voluntatis elicitus 8.de Trin.
vel imperatus,quo peccatur.Cum ergo voluntas Dei ſit cauſa prima omniũ rerũ atq; motionũ,vt
D.Aug.dicit,Neceſſe eſt dicere quod Deus eſt cauſa illius actus,vel actionis, inquantum eſt ens,
ſiue,vt dicunt Theologi,ſecundum ſubſtantiam actus. Quia omne quod eſt actu, reducitur ad
primum actum,qui eſt ipſe Deus:aliàs ſequeretur quod Deus non eſt cauſa efficax omniũ entiũ.
Formale verò peccati eſt defectus,ſeu deordinatio,quæ non poteſt attribui Deo.Quia Deus quã-
tum eſt in ſe,omnia inclinat & conuertit in ſeipſum,ſicut in vltimum finem. vnde impoſſibile eſt
quod ſit cauſa diſcedendi ab ordine , qui in ipſum,& per conſequens deordinationis,in qua pro-
priè conſiſtit formalis ratio,ſiue eſſentia & definitio peccati.Secundò ſupponendum eſt,quod im- Gen.1.b.
poſſibile eſt id quod Deus ſe ſolo operatur,poſſit habere rationem peccati,cùm ipſe per eſſentiam & d
ſit ſua regula,à qua deflecti & recedere non poteſt.vnde dicitur : Vidit Deus quod eſſet bonum.
& iterum:vidit Deus cuncta quæ fecerat,& erant valde bona.Ea verò quæ Deus cũ cauſis ſecun-
dis agit,principalius,intimius,atque perfectius operatur,quàm cauſæ ſecundæ, quæ poſſunt defi-
cere.Et ſic perfectio attribuitur Deo:defectus verò,vel deordinatio (ſi quæ ſit) attribuitur cauſæ
ſecundę. Aliter tamen ſe habet Deus in operibus bonis & meritoriis:quia ſpecialiter agit.In malis
verò non agit ſpecialiter,ſed ſolo generali concurſu operatur , prout in motibus animalium bru-
torũ omnia diſponens ſuauiter,id eſt,ſecundũ modum vniuſcuiuſque naturę,mouendo naturalia Sap. 8.a
naturaliter,& libera liberè,non cogẽdo,neque præueniendo,aut neceſſitando voluntatem in ma-
lis:licet poſſit præuenire & neceſſitare eam in bonis.His ſuppoſitis,cùm allegant hic Apoſt. tertio
repetentẽ tradidit,& cæt. Dicendũ quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis,hoc verbũ nõ
pro impulit aut cõſtrinxit(vt Lutherani volũt)exponitur,ſed pro liberè abire permiſit in deſideria, Pſal.
&c.iuxta illud:Dimitte eos ſecũdũ deſideria cordis eorũ,ibũt in adinuẽtionib9 ſuis.vſitata enim eſt Matt.6.b
hæc phraſis apud Hebræos,vt in oratione dominica:& ne nos inducas in tentationem.i. nõ ſinas
aut permittas nos induci. Sic etiam intelliguntur,& exponi debent alij paſſus ſacræ ſcripturæ , &
doctorum,qui de induratione vel excæcatione inducuntur:vt illud, Excæca cor populi huius. & Eſa.6.c
illud:Indurabo cor Pharaonis.& infra 9. cuius vult miſeretur,& quem vult indurat,permittendo Exod.14.a

PP

illos vti liberò arbitrio, quod eis cũ natura dedit. Illud verò Eſa. Omnia enim opera noſtra opera-
Eſa. 26.c tus es in nobis domine. debet intelligi principaliter & de bonis operibus duntaxat: vel ſi intelliga-
tur de malis, eſt gloſandum quantum ad ſubſtantiam actus, vt dictum eſt. Et cum Apoſtol. dicit,
Phil. 2.b Deus eſt qui operatur omnia in omnibus, velle & perficere .ſ. perfectum, & principaliter, & non
totaliter. Et ſimiliter illud: non eſt volentis, neque currentis .ſ. velle vel currere .ſ. perfectũ & prin-
cipaliter. Et illud: ſine me nihil poteſtis facere, ſcilicet perfectum, vel quantum ad ipſam ſubſtan-
Rom. 9.c tiam actus. Et illud: non quòd ſufficientes ſimus à nobis, quaſi ex nobis aliquid cogitare, ſcilicet
Ioan. 15.a
2. Cor. 3.b perfectum. Illud autem quod dicit infra 7. Video aliam legem in membris meis, &c. Non enim
Infra 7.b quod volo bonum, hoc ago, &c. Sequitur, iam non ego operor, ſed quod inhabitat in me peccatũ.
intelligitur de motibus primo primis, qui præueniunt deliberationem rationis, qui non ſunt pec-
cata, ſed potius pœna peccati originalis. In aliis autem certum eſt nos cooperari, & ſubſtantiam
In lib. de actus à Deo principaliter eſſe: defectus verò eſt à libero arbitrio. Si adducatur illud, quod D. Aug.
Gra. & li. dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates quocunque volue-
art. c. 2. rit, ſiue ad bona pro ſua miſericordia, ſiue ad mala pro meritis eorum. Dicendum quod cuncta
bona ſuapte natura in Deum referuntur: inclinatio Dei ad bonum, intentionem eius ac numen
deſignat. Quo ad malum verò culpæ, Deus inclinare dicitur permiſſiuè: eò quod hominem ſuæ
propriæ inclinationi relinquit, ſubtrahendo gratiam. vnde in epiſt. ad Sixtum a. dicit: Non, in-
quit, Deus indurat impartiendo malitiam, ſed non impartiendo gratiam. Et ad Simplicianũ: Non
eſt intelligendum (inquit) quòd Deus ita induret, quaſi quenquam peccare cogat. Sed tamen
quibuſdam peccatoribus, miſericordiam ſuæ iuſtificationis non largitur, & ob hoc eos indurare
12 lib. de dicitur: quia non eorum miſeretur, non quia vi impellat. Et alibi, Deus quorundam malorũ cor-
Eſſen. Dei. da indurare dicitur, nõ quod omnipotens Deus per potentiam ſuam corda eorum induret, quod
eſt impium ita credere. ſed exigentibus eorum culpis. Cùm duritiam cordis, quam ipſi mala per-
petrando nutriunt, non aufert, quaſi eos induret: quia iuſto iudicio eos indurari ſinit. vnde infra 2.
Secundum duritiam tuam & impœnitens cor tuũ theſaurizas, &c. Ex præmiſſis clarè patet Deũ
non aliter quàm ſinendo aut permittendo eſſe cauſam peccati. Sed de iis amplius in 7. & 9. capiti-
bus. Si dicatur quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. Sed Deus eſt cauſa liberi arbitrij, quod
eſt cauſa peccati, Igitur Deus eſt cauſa peccati. Dicendum quod effectus cauſæ mediæ dependẽs
ab ea ſecundum quod ſubiicitur ordini cauſæ primæ, reducitur in cauſam primã. Sed ſi procedat
à cauſa media, prout exiit in ordinem cauſæ primæ: ſicut ſi miniſter facit aliquid contra mandatũ
Pſa. 45. domini, non reducitur in dominum, tanquam in cauſam. Sic nec peccatum, quod liberũ arbitriũ
Amos 3.b committit contra præceptum Dei, reducitur in Deum, tanquam in cauſam. Et licet malũ pœnæ
attribuatur Deo, iuxta illud: Deus eſt creãs malum. & illud: Non eſt malũ in ciuitate quod Deus
non fecerit. Non tamen ſequitur quod malum culpæ reducatur in Deum: quia culpa opponitur
bono ordinis qui eſt in Deum, & non pœna, quę eſt deordinatio culpæ. vnde non eſt ſimilis ratio.

Text. *Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.*

HIc amplius explicat culpam impietatis, in quam philoſophi agnita veritate lapſi ſunt, muta-
uerunt enim gloriam incorruptibilis Dei, &c. Ad duo peccata omiſſionis quæ præmiſit, ad-
dit duo peccata commiſſionis: dixerat enim, Non glorificauerunt aut gratias egerunt. nunc addit,
mutauerunt gloriam quo ad primum: & quo ad ſecundum dicit, & coluerunt creaturam potius
Ioan. 14.a quàm creatorem: commutauerunt gloriam Dei in mendacium. Quod ſupra dixit gloriam, hic
In lib. de dicit veritatem quæ eſt Deus ipſe per eſſentiam, iuxta illud: Ego ſum via, veritas, & vita. Ad cuius
vera relig. intelligentiam ſciendum eſt, quod veritas ſecundum D. Aug. eſt vera & perfecta ſimilitudo rei
quam efficit abſque vlla diſſimilitudine. Et cùm Deus ſit primum principium & idea, ſiue ſimili-
tudo rerum cunctas res efficiens & abſque quacunque diſſimilitudine repręſentans, hinc eſt quod
Deus dicitur veritas prima increata, quæ non ſolum eſt cauſa quod res ſunt, verum etiã eſt cauſa
cognoſcendi: cùm omnis cognitio fiat per ſimilitudinem, ſiue aſſimilationem. & ſic præcedit res
Rom. 4.c ipſas, quas etiam antequam ſint & poſtquã deſunt eſſe, repræſentat: iuxta illud, Qui vocat ea quæ
non ſunt tanquam ea quæ ſunt: & quia res creatæ naturaliter producunt ſuam ſimilem natura-
lem, vel intentionalem in ſenſu exteriori, & eo mediante in interiori, ac etiam mediante natu-
rali lumine intellectus agentis in intellectu poſſibili: ideo res creatæ poſſunt dici veritas creata
tranſcendentalis. & ſic non prima, quia pendet à Deo, qui ſolus eſt veritas prima, ſiue idea, & ſimi-
litudo efficiens omnium rerum, ſed ſunt veritas ſecundaria: quæ præcedit ſimilitudinem quam
cauſat in ſenſu & intellectu. Ideo ſenſus vel intellectus informatus ſimilitudine rerum poteſt di-
ci verus veritate formali & ſubiectiua, inquantum ſimilitudo in eis exiſtens eſt conformis
rei repræſentatæ. Quia ſi res repræſentata aliter ſe habeat, & ſit difformis ſimilitudini ſenſus
aut

aut intellectus, tunc intellectus aut ſenſus non dicitur verus, ſed falſus & illuſus. Quēadmodū res creatę intantū veræ ſunt inquantū ſunt conformes ideæ Dei. Quia ſi in aliquo ſunt diſſimiles aut difformes, in illo in quo ſunt diſſimiles aut difformes, ſortiuntur nomen falſitatis, mendacij & vanitatis. vnde infra 8. dicit: Vanitati enim omnis creatura ſubiecta eſt. Et Sap. dicit. Qui apprehendit vmbram & ſequitur ventum, ſic qui attendit ad viſa mendacia. Ex pręmiſſis apparet quod du- Infra 8.d
plex eſt veritas. ſ. increata, quæ eſt Deus, quæ eſt veritas primo prima: alia eſt creata, quæ eſt ſecun- Eccl.34.a
daria: hæc eſt duplex, quædam eſt tranſcendentalis, quæ immediatè pendet à prima: alia eſt formalis & ſubiectiua quæ pendet à ſecunda: & ſic poteſt dici tertia. Cùm ergo Deus ſit principium eſſendi & cognoſcendi. natura diuina dupliciter conſiderari poteſt. ſ. vt principium eſſendi, & vt principium cognoſcendi. Et ſecundum vtramque conſiderationem verba Apoſt. poſſunt exponi. Nam ſi conſideretur vt principium cognoſcendi, ſic debet exponi. Commutauerunt veritatem Dei in mendacium, id eſt, cultum veri Dei in idololatriam: veritas quippe eſt Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt veram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruerſa ratione ad falſa dogmata conuerterunt, cum dixerunt idola eſſe Deos, vel Deum non habere in notitia, aut non eſſe omnipotentem. vnde Hierem. Docuerunt linguas ſuas loqui men- Hier.9.b
dacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ eſt ipſa veritas, & nomen Dei incommunicabile at- Hier.16.d
tribuerunt idolo, quod mendaciter vocauerunt Deum, cùm non ſit Deus. vnde Hier. Verè mēdacium poſſederunt patres noſtri. Vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet homo ſibi Ioan.9.f
Deos, cum ipſi non ſint Dij. Si verò conſideretur natura diuina, prout eſt principium eſſendi omnibus per creationem, ſic debetur ei ab homine interior cultus, ſecundum pium affectum: iuxta Deut.6.a
illud, Si quis cultor Dei eſt, &c. Debetur etiam ei exterior ſeruitus latriæ: iuxta illud, Dominum Sap.13.a
Deum tuum adorabis: & illi ſoli ſeruies. vnde Apoſt. ſubdit contra eos: Et coluerunt. ſ. interius, ſecundum affectum, & ſeruierunt exterius creaturæ. ſ. idolo. ipſum ornando & venerando, templa magnificentiſſima illis conſtruendo ſupplices in eis adorantes: & non modo thura & holocauſta Eccl.45.d
altaribus impoſuerunt, verum etiam proprios filios immolauerunt, & filias potius quàm creatori. Colebant enim corpora cœleſtia, & aerem & aquam, & alia huiuſmodi, ſecūdum illud, Aut ignē, aut ſpiritum, aut citatum aerem, &c. Deos putauerunt. Et cultum latriæ quod debetur ſoli Deo, exhibuerunt ſacrificando illis tanquam ſupremo domino. ideo concludendo ſubdit (Qui eſt benedictus) id eſt, cuius bonitas eſt manifeſta. Sicut enim dicimur benedicere Deum inquantum eius bonitatem corde recognoſcimus, & ore confitemur, iuxta illud: Benedicentes Deum, exaltate eum quantum poteſtis. Addit autem, in ſecula, ad oſtendendum quod eius bonitas eſt ſempiterna, ab alio non dependens: ſeculum enim accipi ſolet pro duratione vitæ hominis quæ eſt centum annorum, & ſic pro centenario. & cum dicat hic in ſecula, abſque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et ſic per totum impietatem, & falſorum Deorum cultum nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omnimodam certitudinem affirmandam. vnde Eſa. Qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in Deo. Amen, quod idem Eſa.65.c
eſt quod verum vel vtinam fiat.

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ.

IN hac 5. huius 1. cap. parte Apoſt. explicatius declarat pœnam correſpondentem culpæ illorum: qui. ſ. ad hoc deuenerunt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, contra propriam naturam peccarent. Ideo tradidit, id eſt, labi permiſit eos Deus. in paſſiones ignominiæ, quæ non ſunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpiſſima, quæ hominem non modo comparant, ſed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandiſſimam turpitudinem incognitam & intentatam habent.

Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt contra naturam.

HIc declarat paſſiones ignominiæ, in quas lapſi ſunt. Ad cuius intelligentiam notandum eſt quod aliquid poteſt dici contra naturam hominis dupliciter: Vno modo contra naturā differentiæ conſtitutiuæ ſpeciei hominis, quæ eſt rationale. Et ſic omne peccatum eſt contra naturā hominis: quia eſt contra rationem. vnde & Damaſc. dicit quod angelus peccans verſus eſt ex eo quod eſt ſecundum naturam, in id quod eſt contra naturam. Alio modo dicitur contra naturam hominis ratione generis quod eſt aliter. Manifeſtum eſt enim quod commixtio ſexuum ordinatur in animalibus ad actum generationis, ex quo ſequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non poteſt ſequi generatio, eſt contra naturam hominis, inquātum eſt animal, & actus extra matrimonium eſt contra naturam hominis inquantum homo: quia habet particularem naturam, ſecundū quam regi debet in generatione. Et ſic per hæc verba Apoſtol. non laudat libidinem, neque dicit

vſum fœminæ promiſcuæ,& extra matrimonium eſſe naturalem, aut licitum (vt voluit Iulianus
Apoſtata) cum Deus olim in lege,& Chriſtus adulterium reprobauerit,licet,vt dictum eſt,ſit na-
Gen.18.c turalis,inquantum animal,cùm poteſt ſequi generatio. Si autem ſequi nõ poſſit, vt ſi mulier mu-
lierem (vt D.Ambroſ.dicit) aut brutum turpi deſiderio ad vſum appeteret, vel ſe vito modo in-
debito exhiberet:vſum autem illum innaturalem adeo abhorret natura,vt clamate contra com-
mittentes dicatur, iuxta illud: Clamor Sodomorum aſcendit ad me de terra ad celertimam vl-
Iudæ vnico cap. tionem. vnde Diuus Bernardus, flamma gehennalis, ſcilicet ſuper illas ciuitates effuſa, moram
non ſuſtinens,execrabilem iſtam præuenit tollere nationem : alios enim peccatores expectat.
Eam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates ſubito in cineres redactæ fuerunt. vnde
Diuus Iudas in ſua canonica de eis loquens dicit: Facti ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſu-
ſtinentes.

Text. *Similiter autem,& maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis in inuicem,maſculi in maſculos turpitudinem operantes.*

HIc continuat explicare paſſiones ignominiæ maſculorum,qui extra naturã hominis inquã-
tum eſt animal,terminos arſerunt in turpiſſimis & abominabilibus deſideriis,vt illas paſſio-
nes ignominiæ inter ſe inuicem exercerent. *& mercedem,quam oportuit , erroris ſui in ſemetipſis reci-
pientes.* Hic oſtendit pœnam deſertionis & contemptus Dei & laſciuiæ eſſe conuenientem cul-
pæ,ac errori illorum,qui veritatem Dei commutauerunt in mendacium:vt quemadmodum ido-
Infra 6.d lolatria & periurium grauiſſima ſunt peccata,ſic eius compenſatio horrenda,& perſordida paſſio
Michea 1.b eſſet. Et quamuis merces propriè videatur in bonum ſonare,tamen hic ſumitur communiter pro
quacunque retributione,etiam in malis,prout infra 6.dicit:Stipendia peccati mors. Et Michæas:
Merces eorum igni comburetur.

Text. *Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia:tradidit illos Deus in reprobum ſenſum,vt faciant ea quæ non conueniunt.*

POſtquam Apoſt. oſtendit Gentiles ex ſuperbia ignorantiam & excæcationem incurriſſe &
ex excæcatione in impietatem in Deum & in iniuſtitiam in ſe & proximum incidiſſe,decla-
rauítque quomodo in Deum peccauerunt:omiſſiuè,non glorificando & gratias agendo, & com-
miſsiuè,mutando gloriam,& commutando veritatem: & quo modo in ſe peccauerunt cõtume-
liis,afficiendo corpora ſua in ſemetipſis. Hic declarat quomodo inciderunt in peccatum iniuſti-
tię erga proximum,ex priori culpa. vnde dicit: *Et ſicut, &c.* Hoc aduerbium ſimilitudinis, *ſicut*,
ſecundum aliquos ponitur pro quia: vt ſit ſenſus,& quia *non probauerunt*, id eſt, non laudauerunt
factis & verbis Deum illis notum,habẽdo eius beneficia *in notitia*,id eſt,in memoria,ea recognoſ-
cẽdo:quod eſt eos non egiſſe gratias vel neglexiſſe tantum beneficium. vnde illi dicuntur habere
Deum in notitia,quia pia deuotione ſtudent in animo ſemper habere,& tanquam præſentẽ eum
timent ac reuerentur,& propter amorem & honorem eius à peccato abſtinere ſtudent, qui pro-
bam & laudabilem eſſe iudicant cognitionem deueniatur. & qui probant & iudicant Deum ha-
bere in notitia omnia facta creaturarum. E contrario illi dicuntur non habere Deũ in notitia,qui
vt liberius peccent,conſiderare renuunt præſentiam eius vbique eſſe, nec diligentiam adhibent
in animo ſemper habere,& cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt per eam
Iob.21.b in cognitionem Dei veniant,& qui altiſsimum non deprecantur, vt ſui cognitionem eis cõferre
Iob 22.c dignetur,ſed dicere videntur:recede à nobis,viam ſcientiarum tuarum nolumus. Vel qui putant
Pſa.93. Deum non habere in notitia facta hominum , & dicunt: Circa cardines cœli perambulat , nec
Eſa.29.c noſtra conſiderat. Et illud: Non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. & Eſa. Quis videt
nos,& quis nouit nos? peruerſa eſt hæc cogitatio. Ideo *tradidit eos Deus* , id eſt , tradi, aut labi per-
miſit *in reprobum ſenſum*. Senſus hic non accipitur pro ſenſu hominis, quo ſenſibilia cognoſcun-
tur, ſed pro iudicio intellectus,quo iudicat de agendis & de ſapientia, iuxta illud: Cogitare de illa
ſenſus eſt conſummatus. vnde alij exponunt in reprobum ſenſum,id eſt,in reprobam mentẽ,quę
dicitur reproba: quando de agendis malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignũ,ſe-
2.Tim.3.b cundum illud: Homines mente corrupti,reprobi circa fidem. Et illud, Argentum reprobum vo-
Hier.6.g cate eos. Vel reprobus ſenſus eſt,ſenſus à probitate remotus, lumine gratiæ ac veræ ſapientiæ pri-
uatus,peruerſus,iniquus excæcatus,& ita abiectus,vt hominis talem ſenſum habentis nulla videa-
tur ſpes ſalutis: ita vt non videatur vltra homo talis ad ſalutem reſumendus. Hoc quippe non om-
nibus peccatoribus Deus facit:ſed illis maximè qui idololatræ vel hæretici extiterunt,aut aliquo
alio grauiſsimo crimine Deum offenderunt. Sicuti de Nabuchodonoſor in Daniele factũ fuiſſe
legimus,cui Deus ob magnitudinem ſceleris ſui ſenſum abſtulit, ita vt cum belluis fœnũ & her-
bam manducaret. Sequitur, vt faciant ea quæ non conueniunt, hoc eſt,ea quæ diuinæ & huma-
næ leges

næ leges prohibent, vel vt nihil intelligant aut faciant, niſi quod à probitate remotum eſt: vel ea
quæ à ratione diſcordant, iuxta illud: Inutilia ſunt opera eorum. *Repletos omni iniquitate.* Hic inci-
pit enumerare inconuenientia opera iniuſtitiæ & differentias illorum, & primo ponit id quod eſt *Sap. 3.c*
generale. Iniquitas contrariatur æquitati, quæ dicitur iuſtitia, quæ cōſiſtit in æqualitate, & ſic ini-
quitas idem eſt quod iniuſtitia. Sicut autem omnis virtus, inquantum exequitur præceptum legis
habet rationem iuſtitiæ: & ſic iuſtitia eſt generalis virtus includens omnes alias. Ita omne pecca-
tum, inquantum à regula legis diuinæ diſcordat: habet rationem iniquitatis. Et ſic iniquitas eſt
vitium generale includens in ſe omnia peccata, iuxta illud: Omne peccatum eſt iniquitas. Exag-
gerat autem hic culpam eorum dupliciter. Primo intenſiuè per hoc quod dicit, *Repletos.* Ille enim
videtur repleri iniquitate, cuius affectus eſt totaliter ad peccandum diſpoſitus, ſecundum illud: *1. Ioan. 3.b*
Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt. Secundo extenſiuè, quia non tantū in vno
peccauerunt, ſed in omnibus, iuxta illud: Infandorum idolorum cultura omnis mali cauſa eſt.
Malitia. Hic enumerare incipit peccata in ſpeciali, & primo peccata tranſgreſſionis, quæ oppo-
nuntur præceptis negatiuis, & incipit à peccatis quibus aliquis deterioratur in ſemetipſo: deinde
proſequitur peccata quibus fit nociuus proximo. Et præponit malitiam, quæ dupliciter accipi po-
teſt. Vno modo pro habitu vitioſo. vnde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu vitioſo ſiue ex
mala conſuetudine peccant: & ſic eſt nomen generale ad omnia vitia, & opponitur bonitati quæ
idem ſignificat quod virtus, vſurpatur tamen pro illa peruerſitate, qua quis data opera ſciens & eli-
gens malè operatur, vel ſecundum alios qua machinatur lædere alium vel malum inferre quocū-
que modo. *Fornicatione.* Hic ponit peccatum quo quis deordinatur circa appetitum delectatio-
num venereorum. Et nō accipitur hic fornicatio propriè, prout eſt cum meretricibus, quæ in for-
nicibus, id eſt locis atris & ſubobſcuris habitare ſolebāt: ſiue pro actu libidinoſo inter ſolutum &
ſolutam: ſed pro omni illicito concubitu, quo quis peccat in corpus ſuum. vnde Tobias: Attende *1. Cor. 6.d*
tibi fili mi ab omni fornicatione. *Auaritia.* Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa ap- *Tob. 4.b.*
petitum rerum exteriorum cōtra proximum. Auaritia enim eſt quidam inordinatus appetitus ha-
bendi temporalia dolo, fraude, furto, rapina, vſura, aut alio quocunque modo illicito & prohibito.
vnde Apoſtol. Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus. & ideo ſub hoc nomine quæuis *Hebr. 13.a*
iniuſtitia poteſt ſubnotari, ſicut ſub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus. *Nequitia.*
Nequitia eſt temeritas vel præſumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod im-
plere nequit, ſiue non poteſt pro voto nocere. *Plenos inuidia.* Hic ponit peccatorum in proximum
radicem inuidiam, qua quis triſtatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis
incitatur ad nocendum alteri, & eſt peccatum diabolicum, ſecundum illud: Inuidia diaboli mors *Sap. 2.d*
introiuit in orbem terrarum. *Homicidiu.* Hic incipit ponere nocumenta manifeſta quantum ad
facta, quorum maximum eſt homicidium. vnde Oſeas: Maledictum mendacium & homici-
dium & furtum inundauerunt. dicit autem pluraliter repletos homicidiis: quia homicidium nō *Oſea 4.a*
ſolum conſiſtit in opere, verùm etiam in voluntate, iuxta illud: Qui odit fratrem ſuum, homi- *1. Ioan. 2.b*
cida eſt: quia ſcilicet odit ad occidendum, vel deſiderat mortem eius. *Contentione.* Hic po-
nit nocumenta oris. Eſt autem contentio impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris, quā
vitare debemus. vnde Salomon: Honor eſt homini qui ſe ſeparat à contentionibus. *Dolo.* Hic po- *Prou. 20 a*
nit nocumenta occulta. Dolus eſt quando aliud agitur, & aliud ſimulatur. vnde Hier. Sagitta *Hier. 9.c*
vulnerans lingua eorum dolum locuta eſt. & alibi: Ore pacem cum amico ſuo loquitur, & occul-
tè ponit ei inſidias. *Malignitate* Malignitas eſt radix interior horum nocumentorum, & importat
malum ignem. i. malum affectum in corde, ſecundum illud: Loquuntur pacem cum proximo *Pſal. 27. a*
ſuo, mala autem in cordibus eorum, ab his cauendum eſt, iuxta illud: Non habitabit iuxta te ma- *Pſal. 5.*
lignus. *Suſurrones.* Hic ponit nocumenta occulta, quæ fiunt verbis. Suſurrones autē ſunt qui oc-
cultè ſuſurrant in auribus hominum ad ſeminandum inter eos diſcordias, & tales ſunt maledicti,
iuxta illud: Suſurro & bilinguis maledictus in populo: multos enim turbauit pacem habentes. *De-* *Eccl. 28.c*
tractores, Deo odibiles. Detractores dicuntur qui denigrant famam alicuius occultè, id eſt, eo igno-
rante mala de eo dicentes, ſecundum illud: Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet *Eccl. 10.c*
qui ei occultè detrahit. Et ne putentur iſta peccata quæ ſolo ore committuntur, eſſe leuia: ſubdit,
Deo odibiles: eò quod impugnant quod Deus in omnibus amat, ſcilicet mutuum amorem, ſecū-
dum illud: Hoc eſt præceptum meū vt diligatis inuicem. vnde Salomon: Sex ſunt quæ odit Deus, *Ioan. 15 b*
& ſeptimum quod deteſtatur anima eius, ſcilicet eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. *Contu-* *Prou. 6.c*
melioſos. Hic ponit nocumenta manifeſta quæ fiunt lingua. Contumelioſi dicuntur qui mala in
faciem ſiue in præſentia dicunt: iuxta illud, Qui prius fui blaſphemus perſecutor & contumelio-
ſus. Sic ergo hæc tria vitia in materia conueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt tamen *1. Tim. 1.c*

in fine. Quia ſuſurro intendit diſcordiā, detractator infamiam, contumelioſus iniuriam. vnde cō-
tumelioſi dicuntur qui ſunt veloces in verborum vel factorum iniuriis, verbis coniiciendo, & ali-
quid improperando & quandoque factis flagellando: ſecundum illud, Act. 5. Ibant Apoſtoli gau-
Eccl.10.b dentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. *Su-
perbos.* Hic incipit numerare peccata quæ pertinent ad omiſſionem, quæ opponuntur præceptis
affirmatiuis. Superbi dicuntur quaſi ſuper ſe euntes per inordinatum appetitum excellentiæ vo-
1.Tim.vl.c lunt enim præeſſe & non ſubeſſe alienæ regulæ. Ideo præcepta omittunt. vnde Sapiens: Initium
omnis peccati ſuperbia. quod verum eſt, quantum ad auerſionem à Deo: non tamen quantū ad
Luc.18.c conuerſionem ad commutabile bonum. Nam quo ad hoc cupiditas dicitur radix omnium malo-
rum. *Elatos.* Hic ponit proceſſum ſuperbiæ, ex qua primo in corde ſequitur elatio: vt, ſcilicet ho-
mo ſe ſuper alios efferat, qui nec parem nec ſuperiorem pati vult: iuxta illud, Non ſum ſicut cæ-
teri hominum. *Inuentores malorum.* Ex ſuperbia deinceps procedit nouitatum præſumptio, quā
vocat inuentionem nouorum ſcelerum & prauarum opinionum. Cùm enim bona ſint, iam à
Deo & hominibus inſtituta, conſequens eſt vt ipſi de nouo adueniant noua mala & peruerſa
Ephe.6.d dogmata. *Parentibus non obedientes.* Conſequenter ponit ipſas omiſſiones, & primo reſpectu ſu-
periorum, quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis inſtituta non obediebant: quod
faciendum iubet Apoſt. dicens, Filij obedite parentibus veſtris in domino. Et cum ſpirituales pa-
tres ſint ſuperiores, illi qui eis reſiſtunt vel non obtemperant, dicuntur parentibus non obedien-
Pſa.13. tes. *Inſipientes.* Id eſt, amentes atque inſanos, qui ob nimiam inſaniam Deum negant, de qui-
bus propheta: Dixit inſipiens corde ſuo, non eſt Deus. Vel inſipientes dicuntur qui ab ipſo ſapiē-
tiæ fonte, qui Deus eſt, receſſerunt, zelo iuſtitiæ & charitatis feruore carentes, qui inter bonum
& malum diſcernere neſciunt. Et exinde contra diuinam reuerentiam exercent opera. *Incom-
Eccl.19.d poſitos.* Hic ponit omiſſionem quantum ad ſemetipſum. Incompoſitio enim attenditur in habi-
Eſa.3.d tu & inceſſu, ſecundum illud: Amictus corporis, & riſus dentium, ingreſſus hominis denunciāt
de illo. & ſic incompoſiti dicuntur inordinati, laſciui, intractabiles, minuſque ſociales. Quidam
tamen inculpantur de hoc quod curioſè & ſuperbè compoſito gradu incedebant: quia illa com-
poſitio excedebat communem modum compoſitionis hominum inter quos conuerſabantur.
2.Tim.3.a *Sine affectione.* Ad alios, id eſt, effrænatos ſine amore & charitate atque amicitia, qui durum &
inflexibile cor habent erga proximum, qui ſeipſos duntaxat amant & omnia ad ſe ordinant, er-
Prou.12.b ga alios autem crudeles, iuxta illud: Viſcera impiorum crudelia. *Abſque fœdere.* Hic ponit omiſ-
ſionem ſocialis conuerſationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicūtur ſine fœdere qui
ſunt infideles, violatores pactionum, quos ſignificantius fidefragos nuncupamus: vel qui omnium
ſocietatem fugiunt, vel ſocialiter viuere renuunt, vel amicitiæ iura minimè obſeruant, contra il-
Eccl.4.c lud: Melius eſt duos eſſe ſimul quàm vnum: habent enim emolumentum ſocietatis. *Sine miſericor-
dia.* Hic ponit omiſſionem erga inferiores, maximè pauperes, quibus debemus miſereri & miſe-
Iaco.2.c rias eorum ſubleuare, alias (vt D. Iacobus ait) Iudicium fiet ſine miſericordia ei qui non facit mi-
ſericordiam: omnia autem hæc mala quæ omnium ferè ſcelerum genera continent, conueniunt
hæreticis, quibus ſequentia conuenienter adaptari poſſunt. *Quia cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, nō
intellexerunt: quoniam qui talia agunt.* Hic oſtendit eos obnoxios D. vindictæ: quia cum cognoſ-
cerent Deum iuſtum, & omnes alias perfectiones habentem, non intellexerunt, id eſt, intelligere
& credere noluerunt quod pro peccatis pœnam inferret, iuxta illud: Dicunt in cordibus ſuis, non
Sopho.1.c faciet dominus benè, & non faciet dominus malè. *Digni ſunt morte.* Hic ponitur pœna eis debita
quæ eſt mors corporalis, ſpiritualis & æterna, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Dignū eſt enim
Infra 6. quod anima quæ deſerit Deum, deſeratur à corpore per mortem corporalem, ac etiam ab amici-
tia per mortem ſpiritualem. necnon à fruitione finaliter per mortem æternam, quæ dicitur ſecun-
da & peſſima, de triplici morte, infrà 5. cap. ſuper verbo, & per peccatum mors, amplius locuturi
Apoc.2.d ſumus. *Non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.* Hic declarat quibus talis pœna
Pſal.33. debetur. Primò enim debetur his qui prædicta peccata committunt: ſecundum illud, Odiſti om-
nes qui operantur iniquitatem, &c. Et non ſolum debetur illis qui faciunt, ſed etiam qui conſen-
tiunt facientibus. Hoc dicit Apoſt. propter quoſdam Gentilium, qui & ſi idola non colerent, ta-
men colentibus non reſiſtebant: Ex quo conſentire videbantur. Ex his verbis Apoſto. trahunt do-
ctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod agentes & cōſentientes pari pœna puniē-
di ſunt. Quòd non licet cooperari peccato alterius: cum cooperari ſit quoddam conſentire. Et de
tali conſenſu cooperationis dicit Glo. in capit. 1. extra de officio de lega. debere intelligi omnia iu-
ra quibus cauetur agentes & conſentientes pari pœna eſſe plectendos. Hæc regula admirabiles
inuoluit dubitationes. Pro quarum reſolutione aduertendum eſt quod quis poteſt peccato ſine
actu peccati alterius cooperari, ſiue eſſe cauſa illius tripliciter. Primò directè, cum præcipit, con-
ſulit,

ſulit,fauorem præbet,vel laudat peccatum:iuxta illud; Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ
& iniquus benedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiuſmodi cooperatione repræhenſus Pſal.9.
fuit Ioſaphat à Iehu,qui imperauit, dicens: Impio præbes auxilium,& his qui oderunt dominum
amicitia iungeris, & idcirco iram quidem domini merebare,&c. Si adducatur factum Heliæ qui 2.Par.19.a
inducebat ſacerdotes Baal ad ſacrificium idolorum,dicens:inuocate nomina Deorum veſtrorum. 3.Reg.18.d
Dicendum quod verba illa irriſoriè protulit,quod patet ex his quæ ſubiūxit:Clamate,inquit,voce
maiore,forſan loquetur:aut in itinere eſt,aut in diuerſorio,aut certè dormit,vt excitetur. Hanc au-
tem irriſionem Helias faciebat, vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea in-
ducebat eos ad malum,quia primo monuerat dicens: Vſquequo claudicatis in duas partes? Si do-
minus eſt Deus,ſequimini illum.Sin autem Baal, ſequimini illum. Deinde propoſuit virtutem &
potentiam domini & impotentiam Baal.Secūdò modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius,
& eſſe cauſa eius,quando non impedit peccatum alterius,reprehendendo vel occaſiones auferen-
do,aut obſtaculum ponēdo cum poteſt & tenetur, maximè cum hoc ei ex officio incumbit,prout
Nauta dicitur cauſa ſubuerſionis nauis, ſi non gubernat nauem cum poteſt & tenetur. Et ſic coo-
perabatur Heli peccatis filiorū:quia eos non ſufficienter reprehendit, vt tenebatur. Et cum Deus 1.Reg.2.d
vnicuique mandauerit de proximo ſuo, & erueret eos qui ducuntur ad mortem ac diligere ani- Eccle.17.b
mam proximi pluſquam vitam corporalem,ſequitur quod quilibet tenetur medio licito,& ſerua- Pro.24.b
tis debitis circunſtantiis,impedire peccatum proximi, cum poteſt, ex debito charitatis ſi probabi-
litatem habeat de emenda.Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio, quo ad animam, ſicut elee-
moſyna quantum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligens dare eleemoſynam extremè indi- Math.18.c
genti,peccat mortaliter,iuxta illud:Qui habuerit ſubſtantiam huius mūdi,& viderit fratrem ſuum
neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? Sic enim ne- 1.Ioan.3.c
gligendo extremè,indigentem corporaliter, eſt cauſa mortis eius,& occidit illū (prout D. Ambro.
ait)Paſce fame morientem,ſi non pauiſti,occidiſti.Sic qui non impedit aliquem mori ſpiritualiter,
quod fit per peccatum,eſt cauſa mortis & peccati illius.Tertiò modo aliquis poteſt cooperari pec-
cato alterius,& eſſe illius cauſa,proponendo alicui materiam ſiue obiectum,qua propoſita ſiue ob-
iecta probabiliter iudicat eum ruiturum & peccaturum, & qua non obiecta, non rueret neque
peccaret. Si quidem materia eſt de ſe illicita,peccat. Sed ſi non eſt de ſe illicita,& hoc facit inten-
dēdo ruinam illius,eſt ſemper peccatum: vt ſi mulier pulchra ſe exhibeat in via,vt in concupiſcen-
tia habeatur à tranſeuntibus,peccat.Si verò non intendat ruinam,& materia ſecundum ſe non eſt
illicita,vt in caſu propoſito,& habet probabilitatem quod tranſeuntes occaſione accepta incident
in concupiſcentiam illius, peccat, ſi abſque cauſa rationabili ſe exhibeat, hoc enim eſſet offendi-
culum ponere infirmis,quod non licet. Sed adueniente cauſa rationabili, puta præceptum mariti 1.Cor.8.c
aut Eccleſiæ, de audienda Miſſa, aut alia neceſſitas, aut euidens vtilitas, non peccat, nec eſt cauſa
peccati illorum: ſed ipſorum malitia, propter quam non tenetur ceſſare à debitis ſeu neceſſariis
aut vtilibus operationibus,dummodo ruinam non intendat,vt dictum eſt.Et cum iuramentum &
mutuum ſecundum ſe non ſint illicita materia, ſequitur quod ſi aliquis propter neceſſitatem aut
vtilitatem,vt fit in treuga & pace proponat aut petat iuramentum ab idololatra, quem probabi-
litatem ſcit per idolum ſuum iuraturum, & ſic peccaturum,dummodo non intendat ruinam,non
peccat.Similiter nec petens mutuum ab eo quem ſcit ſub vſura mutuaturum. Quia quantum eſt
de ſe nihil petit quod alius licitè præſtare non poſſit. Et ſic non eſt ex intentione petentis quod iu-
ret per idolum,aut det mutuū ſub vſura, ſed ex malitia illius, propter quam nō tenetur prætermit-
tere ius ſuum aut vtilitatem ſuam & eodem modo dicēdum eſt de eo qui ſcit iuraturum per Deū
verum,ſed peieraturum,ſiue ſit pars,ſiue iudex:quia non petit niſi quod licitè præſtare poteſt. Pec-
caret tamen ſi peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuum ſub vſura:
quia vtrunque eſt ſecundum ſe illicitum. Sed non peccat,nec cooperatur peccato illius,ſi ſimplici-
ter petat mutuum vel iuramentum: licet ille abſque tali petitione non peccaret offerēdo mutuum
ſub vſura,tunc enim poteſt licitè vti malitia alterius, & hoc modo redimere vexationem ſuā: quia
etiam Deus vtitur peccatis ad aliquod bonum:ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum,vt D. in Enchi.
Aug.ait,& habetur in c.admonet.22.q.1.Et idem Publicolæ reſpondenti dicit: Qui vtitur fide il-
lius qui per falſos Deos iurat, non ad malum ſed ad bonum, peccato illius non ſe ſociat. Et eodem
modo licet ei qui incidit in latrones manifeſtare bona quæ habet, quæ latrones rapiendo peccant,
ad hoc quod non occidatur,exemplo decem virorum,qui dixerunt ad Iſmael: Noli occidere nos,
quia theſauros habemus in agro.Nec per hoc inducebant eum ad minus malum,vt vitaret maius: Hier.41.b
ſed offerebant materiam minoris mali,materialiter tantum, hoc eſt non præſentabant ea intētio-
ne,vt ille expleret malam voluntatem ſuam circa illam: ſed ad ſeruandum vitam & redimendam
vexationem ſuam vel proximi tali oblatione aut traditione,vtitur peccato alterius in bonū ſuum,

& non inducit ad malum, vnde apparet quod aliud eſt inducere ad peccatum vel minus peccatũ,
& aliud offerre materiam peccati materialiter tantum, quæ de ſe nõ eſt illicita,ſed ex malitia pec-
Roma.3. cantis. Ex præmiſſis ſequitur quod non licet alicui conſulere adulterium, vt euitet in eo vxorici-
Gene.19. b dium. Quia ſi non ſunt agenda nec conſulenda mala, vt inde veniant bona:nihilominus agenda
aut conſulenda ſunt minora mala,vt euitentur maiora. Si adducatur in oppoſitum factum Loth,
qui Sodomitis clamantibus: Educ viros iſtos qui introierunt ad te,vt cognoſcamus eos,ait: Noli-
te quæſo fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt
1.Tim.5.b viros: educam eas ad vos: Abutimini eis ſicut vobis placuerit, dummodo viri iſtis nihil mali fa-
ciatis: Dicendum ſecundum D.Auguſt. quod perturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fo-
2.Pet.2.b. re imitandum, vt patet ex cap. quod ait.14.diſtinct. Quia vt Apoſt. ait, ſi quis ſuorum, & maxi-
mè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Et ſi obiiciatur illud Diui
Petri,vbi dicit quod Loth,& aſpectu & auditu iuſtus erat, propter quod dictum D. Ambroſ.di-
cit eum excuſandum,videtúrque eum ſummæ charitatis eſſe,quia minus erat ſecundum natu-
ram coire,quàm contra naturam delinquere:vt in c.offerebat.32.q.7. Quia ratio adiuncta ex D.
Paulo,quod non ſunt facienda nec conſulenda mala,vt inde veniant bona,apparentior mihi vide-
tur,ſequor opinionem D.Auguſt. Et ad authoritatem Diui Petri,reſpondet gloſ. Gene.19.quod
4.Reg.5.c Loth erat iuſtus comparatiuè ad Sodomitas, ſed nõ erat iuſtus in hoc facto. Et ſi allegetur dictum
D.Auguſt. in lib.de adulterinis coniugiis,& habetur in ca.Si quod verius.33.q.2.Secundum legem
Chriſti illicitum eſt ſiue adulteram occidere,ſiue alteram ducere ea viuente:ab vtroque eſt abſti-
2.c.1. nendum,non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus eſt quod non licet,iam faciat adul-
terium,& non faciat homicidium. Quia per illa verba D. Auguſt.non conſulit, ſed ſolum dicit a-
dulterium eſſe minus malum homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis enim eſt tam de-
mens qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat quod non licet? Si vlterius adducatur factum Heli-
ſæi,qui Naaman Syro petenti:hoc ſolum eſt de quo depreceris dominum pro ſeruo tuo: Quando
ingredietur dominus meus templum Rẽmon,vt adoret, & illo innitẽte ſuper manum meam ado-
rauero. In templo Rẽmon adorante eo in eodem loco, vt ignoſcat dominus ſeruo tuo, pro hac re.
Cui Heliſæus reſpondit: Vade in pace. Per quæ verba declaraſſe videtur quod licitè poterat ſuſtẽ-
tare manus regis in actu idololatriæ.Quemadmodum ibidem Lyra dicit licitum eſſe puellæ Chri-
ſtianæ portare caudam dominæ ſuæ euntis ad Phanum. Dicendum quod cum illa ſuſtentatio ma-
nuum & delatio caudæ non ſint actus de ſe mali, ſed ſolum per accidens ex malitia agentis, coo-
perando illi, non intendendo ruinam vt dictum eſt, non eſt cooperari peccato illius, ſed ſolum vti
ad bonum ſuum vt dictum eſt. Et ſic quamuis illi actus eſſent mali, vt procedebant ab imperio in-
teriori regis, vel dominæ, non tamen ſequitur quòd ille qui cooperabatur ad illum actum exterio-
rem,vellet illam deformitatem conſequentem ipſum, vt expreſsè apparet ex petitione Naaman.
Et ſi inſtetur: quod qui vult antecedens, neceſſariò vult & conſequens quod ſcit vel credit ſequi
ad ipſum: Sed ex illo actu exteriori coram idolo Remon facto, ſequebatur deformitas idololatriæ
in domino Naaman, ergo ſi Naaman volebat illum actum exteriorẽ, & illi cooperabatur, volebat
deformitatem,& ei cooperabatur:dicendum quod illa maxima intelligitur, quando conſequẽs eſt
medium neceſſario præcauſandum ab eo qui ſua volitione cauſaturus erat antecedens, aliàs non.
Sed ad illam manuum eleuationem non ſequebatur neceſſario illa deformitas in Domino Naa-
man:quia poterat alia intentione ſuper eum ſuſtentari. Ideo non ſequitur quod vellet illud,quem-
admodum is qui iuuat ad actum adulterij vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente ne-
ceſſario ſequitur quod velit deformitatem ei neceſſario annexam, licet non cogitet & formaliter
non intendat,imo ei conditionaliter diſpliceat,abſolutè tamen ei placet,& eodem modo dicẽdum
eſt de illo qui pithoniſſam cõſulit. Si allegetur decretum concilij Tholetani, quod habetur in cap.
duo mala.13 diſtinct. vbi dicitur: Duo mala cautiſſimè ſunt præcauenda: tamen ſi periculi neceſſi-
tas vnum ex his perpetrare compulerit, id debemus reſoluere, quo minori nexu noſcitur obligari.
Vbi Glo.exponit reſoluere,id eſt facere. Nec illud conſilium conſulit minus malum, cum reſol-
uere debeat exponi pro facere aut permittere, vnde adminiſtratores reipublicæ licitè permittunt
1.Cor.7.a proſtibula, vt vitentur adulteria. Et Apoſt.eſt ſic intelligendus cum dicit: Propter fornicationem
vnuſquiſque ſuam habeat vxorem, vnde addidit ſecundum indulgentiam dico, & non ſecundum
imperium vel conſilium. Sic debent exponi verba ſanctorum doctorum, ſi qui videantur dicere
oppoſita: maximè D. Grego.in moralibus, & habetur in cap. Neruí teſticulorum leuiatan. 13. di-
F.6rli.52.c ſtinct.circa finem, vbi dicit minora ſemper eligantur, id eſt, eligi permittantur,licitum tamen eſt
55.& 56. totis viribus diſſuadere maiora. Nec talis cooperatur peccato minori, ſi ille cui diſſuaſit maius, in-
In 4.diſt. cidat in minus:quia hoc eſt de per per accidens. Si adducatur D.Tho,qui dicit quod licet ſciamus
fratrem ex correctione noſtra concitandum ad odium, dum ſperamus quod odium paulatim re-
peſcet,

peſcet,& ſequetur correctio,poſſumus corrigere : ex quo videtur ſequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dummodo hoc operari vel cooperari non ſit ſibi allaturum detrimentum ſalutis. Dicendum quod illa correctio non eſt cooperatio peccati : quia ad illam non ſequitur per ſe odium, imò apud ſapientes ſequitur communiter dilectio : ſed ſi ſequatur odium, hoc eſt per accidens ex malitia correcti, propter quam quis non deobligatur à præcepto diuino. Nec Chri- *Iorn.13.c*
ſtus induxit Iudam ad malum,cum dixit: Quod facies,fac citius:quia hæc verba increpatiuè dixit ad redemptionem vexationis, ne differret paſſionem quam ex malitia ſua iam actu procurauerat: & eo modo dicendum quo dicitur his qui corrigi non poſſunt & ſunt deſperati : Vnde deſperat. Nec Apoſt. cum dixit, ego de reſurrectione iudicor, quia intendebat ſeruare vitam medio licito, *Act. 23.b*
proponendo rectam & fidelem aſſertionem.

Epitome II. C.

APOSTOLVS ex vita Gentilium concluſit ipſos non ſuis meritis fuiſſe receptos in gratiam Dei, nihilque eis profuiſſe cognitionem legis naturæ, ſed eos accuſaſſe. Nunc in hoc capite continuando neceſſitatem gratiæ, aduerſus Iudæos progreditur, oſtendens quòd nec Iudæi iuſtificati ſunt ex his ex quibus gloriabantur, ſcilicet lege & circuncißione. Et primò ponit iudicium Iudæorum & Gentilium ad finem conuerſorum de priori vita,& vtroſque arguit de inordinato iudicio, confutátque humanum iudicium,excludendo cauſas excuſationis,ſcilicet ignorantiam & innocentiam. Poſtmodum aſtruit & commendat diuinum iudicium,ponendo diuini iudicij veritatem, excludēdo contrariam opinionem. Aſſignat cauſam & reprobat eam: oſtendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. Secundò ibi,*qui reddet, &c.* manifeſtat,aſtruit, & commendat diuini iudicij veritatem quantum ad bona & mala opera, & quo ad perſonas & mercedem ſiue ſtipendia eorum. Et aſſignando rationem iuſtæ diſtributionis Dei circa bona & mala,excludit acceptionem perſonarum ab eo. Tertiò ibi,*Non enim auditores*,declarat legem Moyſi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iuſtificari,non ſufficere ad ſalutem. Deinde manifeſtat dignitatem eorum qui legem ſine auditu ſeruant. commendat inſuper in Gentilibus legis obſeruantiam, & probat quod dixerat. Quartò ibi,*Si autem,&c.* oſtendit quod auditores legis non iuſtificantur, niſi ſint factores,quod pertinet ad Iudæos : quorum prærogatiuam explicat,quantum ad Gentem pertinet: quia lex eis data eſt,& quantum ad fructum legis, & quantum ad Deum. Et per reſpectum ad alios tripliciter ſe habent ad notitiam legis. Deinde oſtendit defectum Iudæorum, quantum ad ſeipſos,& quantum ad proximos,& per comparationem etiam ad Deum. Poſtremò in calce capitis ibi, *Circuncißio, &c.* oſtendit quod neque etiam circuncißio, de qua gloriabantur Iudæi, ſufficit ad ſalutem : & deducit rationem comparando circunciſionem præputio, & aſſignando diſcrimen.

Expoſitio literalis II. C.

P*Ropter quod*.i.propterea quod malefacientes digni ſunt morte,non ſolum qui faciunt,ſed etiā *1.Cor.4.a*
qui conſentiunt faciētibus,ea de cauſa *inexcuſabilis es*.ſcil. à peccato,*ò homo omnis*, ſiue ſis Iudæus, *Hier.17.b*
ſiue Gentilis,*qui iudicas*. i.temerariè damnas & reprobas alium, *in quo*, ſcilicet iudicio, *enim alterum* *Eſa.51.b*
iudicas, ſcilicet de occultis de quibus ſolus Deus habet iudicare, vt de cogitationibus cordium & *Mat.7.b*
futuris cōtingentibus, aut contra regulas iuſtitiæ,quæ requirunt diſcretionem & examinationem, *teipſum condemnas*,id eſt,teipſum condemnabilem oſtendis:*eadem enim agis quæ iudicas*,id eſt,conſimilia in genere vel ſpecie agis quæ in aliis condemnas.*Scimus enim* id eſt,pro certo tenemus per naturalem rationem vel per ſupernaturalem illuminationem id quod vos vel neſcitis, vel non creditis ſcilicet *quod iudicium Dei eſt ſecūdum veritatem*.i.infallibiliter imminet *in eos*.i.contra eos *qui talia agunt*, & in aliis condemnant ea quæ ipſi agunt, ſeu eos qui ſe inuicem temerario iudicio iudicant.*Exiſtimas autem ò homo,qui iudicas*,id eſt,tuo iudicio damnas *eos qui talia agunt & facis ea*,quod tibi ſit data talis iudicandi poteſtas,vt non iudiceris de ea in hoc mundo,*quòd effugies iudicium Dei*, qui ſcilicet modo non punit, quia bonus eſt, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit.q.d.Si hoc exiſtimas,falſa eſt exiſtimatio tua. *An diuitias bonitatis eius*. i. copioſam bonitatē eius,qua bona peccatoribus largitur,ſolem ſuum oriri faciens ſuper bonos & malos, & pluens ſuper iuſtos & iniuſtos,*& patientiæ*,qua grauiter & contumaciter ex malitia peccantes ſuſtinet,*& longanimitatis eius*,qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tempore perſeuerātes expectat, vt ad eum redeant & pœniteant,*contemnis*,eas impugnando clamore, & Dei miſericordia abutendo. *Ignoras* tu peccator non ignorantia inuincibili, ſed vincibili, craſſa, ſupina & affectata, *quoniam benignitas Dei*,i.pia miſericordia Dei differentis pœnam, *ad pœnitentiam*, id eſt, reconciliationem, *te*, ſcilicet

peccatorē, *adducit*, id eſt, prouocat, ducit & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quantum eſt de ſe. Ideo enim expectat vos vt miſereatur veſtri. *Secundum autem duritiam tuam*, id eſt, pertina-
Eſa.30.d ciam, qua malo adhæres, & qua durus es corde, vt verbum Dei reſpuas, *& impœnitens cor*, quod de priſtinis malis non dolet, nec futura vitare contendit, ſed in eis perſeuerat, *theſaurizas tibi iram*.i.
Sopho.1.d multiplicas, accumulas, colligis, & reponis vindictam & reatum pœnæ deterius peccando: *in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei*.i.in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & vltionem manifeſtè reuelabit, & exercebit ſuper iniquos & ſceleratos abſque tamen vlla animi perturbatione & ſui mutabilitate.

Secunda pars II. C.

Q*Vi reddet vnicuique ſecundum opera eius*, ſiue interna ſiue externa, non quidem ſecundū æqualitatem operum, quia præmium excedit meritum: ſed ſecundum proportionem, quia bonis retribuet bona, & meliora melioribus. *His quidem qui ſecundum patientiam boni operis*, ſcilicet erunt bene diſpoſiti, qui patientia Dei bene vtuntur, vel æquanimiter ſuſtinent aduerſa, nec propterea ceſſant à bono opere, ſed perſeuerant, *gloriam*, id eſt, claritatem intrinſecam in anima, quæ prouenit ex clara viſione & fruitione diuinæ eſſentiæ, & extrinſecam in corpore, quæ fluit à gloria
Eſa.58.c animæ: *& honorem*, id eſt, reuerentiam quæ eis exhibebitur ab omni creatura, *& incorruptionem*, id
Matt.13.f eſt, indefectibilem gloriæ & honoris permanſionem: quia illa gloria & honor non erunt tranſito-
Ioan.17.d ria, prout in hoc mundo. ideo accipient coronam incorruptam & immarceſſibilem: *quærentibus*
1.Cor.15. *vitam æternam*, id eſt, qui hac intentione bona operantur, vt habeant vitam æternam, & non videantur hominibus, vt hypocritæ. *His autem qui ſunt ex contentione*, id eſt, qui veritatem impugnant cum confidentia clamoris, & contentioſi ſunt contra proximum, vel contra fidem, ex pertinacia ac duritia cordis, pœnitere contemnunt: *& qui non acquieſcunt veritati* ſcilicet doctrinæ fidei & iuſtitiæ diuinæ, & peruerſè viuendo non credunt veritatem iuſti iudicij Dei, *credunt autem iniquitati*, id eſt, ſuggerentibus & perſuadentibus iniquitatem: vel credunt peruerſæ ac infideli doctrinæ: vel etiam peccatorum impunitatem, talibus reddentur ſequentia, *ira*, id eſt pœna, & vindicta
Sopho.1.d in anima & corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, *& indignatio*, quia ſibiipſis indignabuntur, & contra ſeipſos commouebuntur propter peccata quæ commiſerunt, *tribulatio*, id eſt punctura dolorum & tormentorum quæ ſuſtinebunt: *& anguſtia*, quæ in eis conſurget, eo quòd animus eorum non valebit inuenire remedium contra mala quæ timebunt & patientur, vndique enim ſequetur oppreſſio & perplexitas, vt nullo modo euadere poſſint. *in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci*, id eſt, Gentilis. præponit Iudæos: quia Iu-
Luc.21.g dæis maior pœna debebatur, tanquam ſcientibus voluntatem Dei per legem, & eadem ratione nunc maior pœna debetur Chriſtianis, circa idem peccatum. *Gloria autem, honor & pax*, id eſt, perfecta animi tranquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis, quam ſupra nominauerat contra anguſtiam malorum, *omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco*, præponit Iudæos, quia eis primo promiſſa ſunt, & in eorum promiſſiones Græci, hoc eſt Gentiles, introierunt. *Non enim eſt perſonarum acceptio apud Deum*, id eſt, diſtributio præter dignitatem & debitum perſonarum, non enim duobus æqualiter ſe habentibus, inæqualiter dat vel tribuit. *Quicunque enim ſine lege*, ſcilicet Moyſi quam à Deo acceperat, *Peccauerunt, ſine lege peribunt*.i.condemnabuntur, non propter tranſgreſſionem legis Moyſi, quam non acceperunt, ſed propter trāſgreſſionem legis naturæ. *& quicunque in lege*, id eſt, poſt legem ſcriptam & ſuſceptam, *peccauerunt, per legem iudicabuntur*, id eſt, condēnabuntur propter tranſgreſſionem legis.

Tertia pars II. C.

N*On enim auditores legis*, ex hoc ipſo quod legem audiunt, quamuis iuſti apud homines reputētur, nō tamen *iuſti ſunt apud Deum*, qui non ſolum nouit quæ foris patent, ſed etiam cor intuetur: qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita ſpiritualiter non capiunt, aut ſi capiant non ea qua decet intentione, adimplent: *ſed factores legis iuſtificabuntur*, nō quod quaſi per opera cæremonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iuſtitiam Dei ſine gratiam iuſtificantem acquirant, cum talis per ſolam Dei miſericordiam merito paſſionis Chriſti infundatur: ſed quia per huiuſmodi ſcriptæ legis opera ſpeciali auxilio Dei adimpleta ad iuſtificationem diſponentur, & à Deo miſericorditer iuſtificabuntur. *Cum enim Gentes, quæ legem*, ſcilicet diuinam ſcriptam, quæ ſolis Iudæis data eſt *non habent, naturaliter*, id eſt, inſtinctu & directione naturali per ſynderesim in intellectu practico impreſſam, quia diſcernere poſſunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturam gratia reformatam: *ea quæ legis ſunt, faciunt*.i. quæ lex ſcripta, quo ad moralia mandat. *eiuſmodi legem* ſcilicet ſcriptam per Moyſen datam. *ipſi ſibi ſunt lex*, inquantum funguntur officio legis ſemetipſos inſtruendo, & ſe ad bonum inducendo. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum*, i. firmiter fixum, *in cordibus ſuis*.i. in intellectu & ratione eorum, non atramento,

ſed

ſed ſpiritu Dei viuit: *teſtimonium reddente illis conſcientia*.i.applicatione ſcientiæ ſiue cognitionis per
ſynderеſin habita, qua de aliquo iudicatur an bene vel male factum ſit, *ipſorum*, ſcilicet qui talia a-
gunt, quæ conſcientia non ſolum eſt operum, ſed etiam, *inter ſe inuicem cogitationum accuſantium*
aut etiam defendentium, in conſcientiis reproborum quæ erũt apertæ & manifeſtæ, *in die*, ſcilicet ex- 1.Cor.4.a
tremi iudicij, *cum iudicabit Deus* ea quæ nunc ſunt *occulta hominum*, de quibus nunc homines iudi- Act. 10.g
care non poſſunt hoc iudicium Dei certum eſt, *ſecundum Euangelium*. i. à me prædicatum, *per* Ioan.5.d
Ieſum Chriſtum, qui conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorum.

Quarta pars II. Capitis.

S*I autem tu Iudæus cognominaris*, quod eſt nomen honorabile tanquam à nobilibus & iuſtis pa-
rentibus deriuatũ e Iuda patriarcha filio Iacob, *& requieſcis*, perſiſtis & delectaris, *in lege*, quaſi
per eã de credendis & agendis certificatus, *& gloriaris in Deo*.i.in notitia & cultu vnius Dei, vel in
redemptione quam tibi per prophetas nuntiauit, *& noſti voluntatem eius*, ex doctrina legis & pro-
phetarum, ſciens quid ipſe ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri, *& probas*.i.approbas & commẽ-
das, *vtiliora*.i.meliora & perfectiora eligere noſti, *inſtructus per legem*, in qua diuerſi perfectionum
gradus docentur: *confidis*.i.præſumis, exiſtimas, *teipſum eſſe ducem*.i.directorem, *cæcorum*.i.incapa-
cium ad intelligendũ, *lumen eorum qui in tenebris*, ignorantiæ *ſunt*, ſcilicet conſtituti, *eruditorem inſi-
pientium*.i.eorum qui abſque cognitione diuinorum ſunt, *magiſtrum infantium*.i.paruulorum, qui
ob defectum ætatis imperfecti ſunt, vel eorum qui rudimentis egent: *habentem formam*, perfectio-
nis, vt aliis ſit exemplar *ſcientiæ* in agendis, *& veritatis*, in credendis & ſpeculatiuis, *in lege*, ſcilicet
contentis. *Qui ergo alium doces, cur teipſum non doces?* dicis te eſſe ducem cæcorum, cur per rectam
viam à te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorum qui in tenebris ſunt, cur opera tene-
brarum non abiicis? Si eruditor inſipientium, cur timorem domini, quæ eſt initium ſapientiæ re-
liquiſti? Si magiſter infantium, cur puer es ſenſu, & more puerorum inſanias falſas proſequeris? *Qui
prædicas non furandum*.i.non eſſe accipiendum alienum inſcio vel inuito domino, prout lex dicit,
furaris.i.accipis & es ſocius furum. *Qui dicis*, tum occultè, tum publicè, tum verbis, tum ſcriptis *non
mœchandum*.i.non adulterandum, *mœcharis*. i. adulteraris fidem matrimonij frangẽs. *Qui abomina-
ris* idola, ex præcepto legis ſciens non eſſe colenda, *ſacrilegium facis*.i.ſacra quæ ſcis eſſe veneranda,
contaminas abutendo his quæ ad diuinum cultum pertinent, Chriſtum negando, vel ſacrum de Pſal.77.
ſacro auferendo, & in prophanos vſus exponendo. *Qui in lege*, ſiue de lege *gloriaris*, cum iactantia di- Pſal.147.
cendo: Quantum audiuimus & cognouimus, ea patres noſtri narrauerunt nobis, &c. & non fecit
taliter omni nationi, &c. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras*, non exhibendo ei debitam reue-
rentiam, non obediendo mandatis ipſius: qui legem ſuſcepiſti, legem relinquis: *nomen enim Dei per
vos blaſphematur*. i. gloria & fama nominis Dei per veſtram malam conuerſationem vituperatur,
inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt, quæ propter veſtram malam conuerſationem arbitrãtur legem à Deo
datam non eſſe bonam.

Quinta pars ſecundi capitis.

C*Ircuncisio quidem*.ſ.corporalis, *prodeſt tibi Iudæo*, quantum ad remiſſionẽ peccati originalis: quia Gen.17.b
data eſt Abrahæ, & ab eo ſecundum carnem deſcendentibus. *Si legem* Moſaicam *obſerues*.i.cu-
ſtodias & impleas, non in ſenſu literæ, ſed ſpirituali poſt paſſionem Chriſti exhibitam, ſi Chriſto ad
quem te lex dirigit, credas, & Euangelium ſuſcipias: quemadmodum profeſſio religioſis prodeſt, ſi
regulam ſeruent. *Si autem præuaricator legis ſis*.i.ſi legẽ tranſgrediaris, & debito modo non impleas:
Circumciſio tua carnalis, *præputium facta eſt*.i.non amplius prodeſt tibi, quàm ſi non eſſes circunci-
ſus: & ſic præputiatis ſimilis effectus es, quibus Gentilitas non prodeſt, ſed obeſt. *Si igitur præputium*.
i. ſi aliquis Gentilis incircũciſus *iuſtitias legis*.i.moralia præcepta & mãdata legis quæ ſunt de dicta-
mine rationis naturalis *cuſtodiat*.i.ſeruet vt per ea quæ facta ſunt in cognitionem Dei perueniat, &
in fide & cultu vnius Dei permaneat: *Nónne præputium illius in circunciſionem*.ſ.ſpiritualem, *reputa-
bitur*.i.nonne fructum circunciſionis habebit cum imitetur fidem Abrahæ quæ reputata eſt ei &
filiis ſuis per imitationem ad iuſtitiam, in cuius fidei ſignum & proteſtationem data fuit circunci-
ſio. *& iudicabit id quod ex natura eſt præputium*.i.Gentilis non ſententiã proferendo, ſed cõparationẽ
facti melioris iudicandũ & condamnendũ oſtendet. *legem conſummans*, eo quod legẽ omnibus vi-
ribus ſuis implet, *te*.ſ.Iudæũ circunciſum, *qui per literã*.i.legis ſcripturã, *& circunciſionẽ*, in litera le-
gis ſcriptã & manifeſtã, *præuaricator*.i. trãſgreſſor *es legis* acceptæ quã Gẽtilis non habet. *Non enim,*
ille eſt verè Iudæus, *qui manifeſto Iudæus eſt*.i.qui à Iacob originẽ traxit, *neq; quæ in manifeſto in carne
eſt circunciſio*.quæ.ſ.videri poteſt, eſt vera circunciſio: quia eſt ſolum ſignũ interioris circũciſionis, Gen. 17.b
verũ autẽ ſignũ nõ eſt niſi reſpondeat illi ſignatũ. *Sed qui in abſcondito Iudæus eſt*.ſ.verè Iudæus: quia Infra 4.b
mãdata legis, quã Iudæi profitẽtur ex affectu cordis, quod eſt abſcõditũ & ab hominibus videri nõ
poteſt. *Et circunciſio cordis*.ſ.vera eſt, qua propter Deum abiectis vitiis, & adeptis virtutibus ea quæ

legis Chriſti ſunt obſeruat homo, *in ſpiritu*. In virtute ſpiritus ſancti & ſecundũ ſpiritualẽ intellectũ legis Moyſi: *Et non in litera*. i. non ſecundum ſenſum literæ grammaticalem. *Cuius*.ſ.circuncisionis interioris *laus*.i.manifeſtatio cum approbatione, *non ex hominibus*, qui ſolum vident quæ foris patent & non interiora, *ſed ex Deo eſt*, qui cor intuetur & ſcrutatur ac probat renes & corda.

Commentum I I. Capitis.

Text. *Propter quod inexcuſabilis es, ô homo omnis qui iudicas.*

APOSTOLVS hic ſupponit iudicium temerarium Gentilium & Iudæorum ad fidem conuerſorum, quo iudicabant inuicẽ de præterita vita. Iudæi arguebant Gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus: Gentiles verò Iudæos de præuaricatione legis acceptæ; licet tam Iudæi quam Gentiles peccatis quæ ſibi inuicẽ obiiciebant, inuoluti eſſent. Gentiles quidem veritatem Dei in impietate & iniuſtitia detinentes, fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandiſſimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcuſabiles eſſe priore capite dixit. Iudæi etiã accepta lege veritatem Dei in impietate & iniuſtitia detinuerant idololatrantes & legem præuaricantes: vtrique enim populo reuelata fuit iuſtitia Dei: Iudæis per fidem, Gentibus autem per viſibilia quæ facta ſunt. Ideo hic ex præmiſſis vtroſque arguit de inordinato iudicio, & omnes tam Gentiles quàm Iudæos in tali iudicio temerario inexcuſabiles eſſe cõcludit, dicens: Propter quod, &c. *In quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas*. Hic confutat humanum iudicium, excludendo vnam excuſationis cauſam, ſ. ignorantiam, quæ excluditur per ipſummet iudicium. Quicunque enim iudicat aliquem de aliquo, quaſi male agẽtem, oſtendit ſe agnoſcere illud eſſe malum, & ex hoc concludit ipſum eſſe condemnabilem. ideo dicit: Inexcuſabilis es, quia oſtendis teipſum condemnabilem cum iudicas alterum male agẽtem, quod tamen iudicium de occultis & factis aliorum propter incertitudinem prohibitum eſt: iuxta illud,
1.Cor.4.a Nolite iudicare, & non iudicabimini. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quod ad iudiciũ huma-
Mat.7.a num licitum, tria requiruntur. Primò, quod procedat ex inclinatione & actu iuſtitiæ, quæ verſa-
Sap.1.a tur circa debitum æquale, vt non vltra vel minus quam debetur iudicet ſiue aſcribat: ſecundum il-
lud, Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Secundò, quod procedat ex authoritate & poteſtate
Rom.14.a præſidentis: iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienum ſeruũ, domino enim ſuo ſtat aut cadit. Tertiò, quod proferatur ſecundum rectam prudentiæ rationem ſiue deliberationem, hoc eſt, quod fit
Eccl.5.a de certis & non dubiis: ſecundum illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcunque autem horum trium deficiat, iudicium erit vitioſum. Si deſit æqualitas, erit iudicium peruerſum & iniuſtum. Si
1.Cor.4.a authoritas, erit iudicium vſurpatiuum & abuſiuum: quia non eſt maior abuſus quam poteſtatis de-
Hier.17.b fectus. Si certitudo aut prudentia, erit iudicium temerarium & præſumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ ſibi
Eſa.41. Deus reſeruauit. vnde Apoſt. Nolite ante tempus iudicare, quo ad vſque veniat dominus qui illuminabit abſcondita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordium. Et Hier. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. quis cognoſcet illud? ſequitur: Ego dominus ſcrutans corda & probans renes: Et Eſa. Annunciate quæ ventura ſunt nobis in futurũ, & dicemus quia Dij eſtis vos. Cùm ergo tam Gentiles quàm Iudæi de ſe inuicem iudicarẽt abſque prædictis requiſitis, ſequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant ſe excuſare per ignorantiam. Quia ipſo facto quo iudicabant, proteſtabãtur ſe nõ ignorare. Nemo enim ſanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. *Eadem enim agis*
Math.7.a *quæ iudicas*. Hic excludit aliam excuſationis cauſam, videlicet innocẽtiam, quaſi dicat, Ideo tu qui
Prouer.6.a alios iudicas, teipſum condemnas. Quia cum ea agas quę condemnas, manifeſte oſtendis te con-
Matt.7.a demnandum eſſe & contra conſcientiam iudicas. vnde Chriſtus: Ex ore tuo te iudico ſerue nequã.
2.Reg.12.a & alibi: In quo iudicio iudicaueritis, condemnabimini. & Salomon: Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis ſermonibus. Et Chriſtus, Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid propoſita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, ſeipſum condemnauit. Quocirca redduntur inexcuſabiles morum inſtitutores. Ideo Seneca Philoſophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in ſuum ipſorum conuitium fuiſſe deſertos aſſeuerat.

Ex his Apoſtoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publici, qui ex officio alios iudicant & condemnant pro peccatis, in quibus ipſi ſunt inuoluti, peccant. Quod tamen non eſt vſquequaque verum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quod ſi de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, *Teipſum condemnas, & cæt.* exponi poſſunt, id eſt, te condemnabilẽ abſque excuſatione oſtendis, cum in pari aut ſimili culpa exiſtas. Si verò priuatus exteriori iudicio, pura correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipſe eſt inuolutus, non peccat,

modo

modo abſque ſuperbia & ſcandalo hoc faciat: corrigere enim poteſt cum humilitate & non per
modum obiurgantis, ſi ſit in ſimili crimine notorio, ſed rogantis & ſe emendare proponentis.
Quia vt D. Thomas ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem. 2.2.q.33. art.5.
Quia cum non tollat iudicium rationis, ſequitur quod per ſe non contrariatur officio correctio-
nis fraternæ. Nec peccatum reddit hominem indignum correctione contrariè: ſed negatiuè: & ſic
exponit D. Thomas. Si autem loquamur de iudicibus publicis & publicè iudicantibus & corri-
gentibus ex officio, diſtinguendum eſt de Eccleſiaſticis aut temporalibus. Eccleſiaſtici enim
iudicantes & corrigentes, vt miniſtri Eccleſiæ, prædicando vel puniendo de peccato morta-
li in quo ipſi ſunt occulte inuoluti, abſque contritione vel attritione peccant, iuxta illud: Sancti
eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. quia ſic indignè vtitur officio prælationis aut prædicationis,
vt D. Tho. ait. Et ſecundum alios, quia eſt ſuſpenſus quo ad ſe, vt habetur in cap. vlt. extra de tem-
po. ordi. D. Caietanus ſuper q.60. arg.2.2.2. D. Thomæ, dicit quod prælatus ſpiritualis vtens offi-
cio ſuo in his quæ non ſunt ordinis, ſed iuriſdictionis, quanuis ſit in peccato mortali occulto, non In.4. diſtin.19.q.2
peccat ſaltem mortaliter per ſe loquendo, licet bene ratione ſcandali. Et ad obiectionem de indi- art.2.
gno vſu officij, reſpondet quod non indignè vtitur contrariè aut priuatiuè, ſed ſolum negatiuè. Et
ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis ad quod requiritur conſecra-
tio, quæ non requiritur ad vſum & actum iuriſdictionis, & allegat D. Tho.3.p.q.64.arg.6.ad 1. Si
autem ſit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illum duplici peccato pec-
care. Primò, quia officium ſuum indebite.i. nõ eo modo quo debet, exequitur. Secũdò, quia ſcan-
dalizat. Et ſecundum hoc dicunt debere intelligi illud: Peccatori autẽ dixit Deus: Quare tu enar- Pſal.49.e.
ras iuſtitias meas & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? Tu verò odiſti diſciplinam, & pro-
ieciſti ſermones meos retrorſum. Si videbas furem, currebas cũ eo, &c. Et illud: Qui ſine peccato, Ioan.8.a
eſt veſtrum, primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambroſij, quod habetur 3.q.8. in
c. iudicet. vbi dicitur: Iudicet de alterius crimine, qui non habet in ſe quod condemnet. Iudicet in-
quit, qui non habet quod putauerit in alio puniendũ. & dicta D. Greg. in mora. quæ habentur in c.
qui ſine peccato, &c. In grauibus eadem q. Quo ad iudices verò temporales licet ſint Dei mini-
ſtri, non tamen ad eorum officium acceptandum vel exercendũ egent conſecratione. Ideo etiam
ſi ſint in peccato mortali tali de quo iudicant, ſi peccatum ſit occultum, non peccant. Si verò ſit
notorium, peccant ratione ſcandali. Ideo Zenocrates ſemel riſiſſe dicitur, quando vidit magnos
latrones.i. iudices & præſides condemnare ad ſuſpendium minores. Reſolutio ergo D. Tho. eſt
quod illi qui ſunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui ſunt in eiſdem vel minori-
bus, vt D. Chryſoſt. dicit ſuper illud: Nolite iudicare. &c. Et maximè quando illa peccata ſunt pu- Mat.7.a
blica, quia ex hoc generatur ſcandalum. Si autem non ſunt publica, ſed occulta, & neceſſitas iudi-
candi immineat, poteſt cum humilitate arguere & iudicare. vnde D. Aug. dicit: Primum cogite- In lib. de
mus cùm aliquẽ reprehendere neceſſitas nos cogit, vtrum tale ſit vitium quod nũquam habuimus; ſer. do. in
& tunc cogitemus, nos etiã habere potuiſſe, vel tale, quod habuimus & iam non habemus, & tũc monte.
tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem non odium, ſed miſericordia præ-
cedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio eſſe, non obiurgemus, ſed cõgemiſcamus & ad pa-
riter conandum inuitemus. *Scimus enim quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veritatem, in eos qui talia
agunt.* Hic oſtendit & commendat iudicium Dei de infallibili veritate. q. d. Ideo dico quod te
ipſum condemnas, ſiue te condemnandum oſtendis à Deo, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos:
Quia nos qui reuelationẽ à Deo habemus, certo ſcimus quod iudicium cõdemnationis Dei eſt,
& erit ſecundum veritatem in eos.i. contra eos qui talia agunt, ſecundum illud Iob: Vltor iniqui- Iob.19.d
tatis eſt gladius, & ſcitote eſſe iudicium. Et Salomon: Cũcta quæ fiunt, in iudicium adducet Deus. Eccl. vlt. d
Scimus præterea quod iudicium Dei erit ſecũdum veritatem: cum ipſe idem ſit veritas per eſſen- Ioan.6.g
tiam, nec mẽtiri poteſt nec fallere aut falli, prout hominis iudicium quod amore, odio, timore cor- Act.iii.1.a
rumpi poteſt. Ideo nõ eſt ſemper verum. Iudicium autem humanum, quod innititur dictis & de- Heb.6.d
poſitionibus teſtium, non eſt ſemper verum, prout Dei qui propter immutabilitatem à veritate Hier.29.f
deduci non poteſt: ideo eſt iudex & teſtis. vnde & Iob: Non parcam ei quaſi verbis potentibus &
ad deprecandum compoſitis. Et Pſal. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iuſtitia. Iob.41.a Pſal.95.

Exiſtimas autem hoc, ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & Text.
facis ea, quòd tu effugies iudicium Dei?

Hic commendat iudicium diuinum ex ineuitabili neceſſitate increpando ironice opinionem
contrariam, ac ſi diceret: Nũquid ô homo, &c. ſuperioris iudicium nõ times, exiſtimas quod
tu effugies iudicium Dei? Si hoc exiſtimas, valde erras. Nam Iob dicit: Effugium peribit ab eis. & Iob.11.d
Dauid, quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Iraſcitur hic eis Apoſt. eo quòd impunita- Pſal.138.
tem ſibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices, præſertim præſides & prin-

cipes atque monarchæ, qui ſe exemptos à iudiciis arbitrantur, quos legum ſuarum cuſtodes relinquit omnipotens, & ſuarum ouium paſtores. Si iura, quibus ſubditos cogunt, non ſolum tranſgrediuntur, verum in rem ſuam ſumma licentia peruertunt, æſtimantes quod nullum eos apprehendat iudicium, ſiue quod ſuperetit eis declinandi poteſtas: notent quod Dei iudicio nemo non ſubditur. Omnes enim nos, nullo penitus exempto, manifeſtari oportet ante tribunal domini noſtri *2.Cor.5.b* Ieſu Chriſti, vt referat vnuſquiſque prout geſſit in corpore, ſiue bonum ſiue malum. Quo fugient à ſpiritu Dei præſertim eccleſiæ principes, cū D. Petrus eos admonitos fecerit, quod à domo Dei *Sap.6.a* incipiet iudicium? Et reges perterrere faciat Sap.5.& 6.c. maximè cum dicit: Horrendè & cito apparebit, quoniam iudicium duriſſimum his qui præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. Et Apoſtol. Horrendum eſt incidere in manus *Heb.10.f* Dei viuentis. Si plura de vniuerſali iudicio videre cupis, vide 21. caput noſtrarum inſtitutionum theologicarum.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?

HIc oſtendit cauſam falſæ æſtimationis. Eo enim quod homo in hoc mūdo non punitur pro *Eccl.5.b* peccato, exiſtimat ſe non eſſe puniendum, contra illud: Ne dixeris in corde tuo, peccaui: & *Eccle.8.b* quid mihi accidit triſte? altiſſimus enim eſt patiens redditor. Et Salomon: Etenim quia non profertur cito contra malos ſententia, abſque timore vllo, filij hominū perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malū, & per patientiā ſuſtentatur, non liberatur. Ego cognoui quod bonum erit timentibus. Ideo Apoſtol. hic, an contemnis? Iuxta illud: Impius cum in profundum *Prou.18.a* peccatorum venerit, contēnit: Sed quid contēnit? tria quæ hic Apoſt. numerat. ſ. diuitias bonitatis, patientiæ & longanimitatis. i. copioſam & abundantem Dei bonitatem, qua multa vel multis pec- *Matt.5.f* cantibus bona miniſtrat, iuxta illud: Qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, &c. & illud: Aperis tu manum tuam, & omnia imples bonitate. cōtemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abūdantem patientiam, qua ſuſtinet grauiter & ex malitia peccantes, nec ſubito, prout poteſt & meretur, exterminat, iuxta illud: Dominus iudex iuſtus & patiens, nūquid iraſcitur per ſingulos dies? *Pſal.9.* Contemnit inſuper diuitias longanimitatis. i. copioſam longanimitatem Dei, qua non ad horam menſem, ſed per longa expectat tempora. Has diuitias cōtemnit peccator, nō ſe corrigendo ſed potius indurando & impunitatem ſibi promittendo. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Hic commendat diuinum iudicium ex benignitate, & declarat cauſam contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis: & dicit eam eſſe ignorantiam: ac ſi diceret, Mirum eſt quod contemnis. Nunquid ignoras quoniam. i. quod benignitas Dei differentis pœnam, ad pœnitentiā te adducit. i. trahit & prouocat? vnde D. Petrus: Non tardat dominus promiſſionem ſuam, ſicut *2.Pet.3.b.* quidam exiſtimant, ſed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire ſed omnes ad pœnitentiam reuerti. Et Eſa. Expectat vos Deus vt miſereatur veſtri. D. Caietan. nō vult hic legi *ignoras* ſed *Eſa.30.d* ignorans, quaſi dicat: An diuitias, &c. contemnis ignorans te contemnere veruntamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. Gl. vero ordinaria dicit quod Apoſt. hic videtur tres gradus peccatorum tetigiſſe. Primò, impunitatem ſibi promittētium. Secundò, contemnentium. Tertiò, ignorantium. ait enim. Peccas ô homo, dum impunitatem tibi promittis, grauius peccas quia contemnis. amplius & grauiſſimè, quia ignoras. Si dicatur quod ignorantia excuſat: dicendum quod verum eſt de ignorantia antecedente, ſed non de conſequente & affectata, vt dictum eſt ſupra. 1. c. ſuper verbo ita vt ſint inexcuſabiles, vel exponendum grauiſſimè. i. periculosè, quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. vel grauiſſimè propter ignorantiæ ſpeciem pertinentem ad infidelitatem, quæ eſt grauiſſimum peccatū, vnde dicitur, ſi quis ignorat, ignorabitur. Vel grauiſſimè in genere ingratitudinis: Magis enim ingratus eſt qui beneficium non recognoſcit, quam qui di- *1.Cor.14.g* minuit, quod eſt contemnere.

Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei.

Text. HIc oſtendit retributionem cōtemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis Dei, quę retributio nihil aliud eſt quàm theſaurus ſiue cumulus & aceruus iræ. i. vindictæ Dei: cumulus inquam pœnarum, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabuntur in die iræ. i. vindictæ & reuelationis. i. executionis iuſti iudicij Dei. Dicit autē ſecundum duritiā tuam propriā, qui ad beneficia bonitatis Dei non emolliris, & non Dei: quia Deus non eſt cauſa effectiua indurationis, ſed peccator. vnde Orig. dicit quod quēadmodum ex eadem pluuia bona terra bonas her- *Lib.3. de princ.* bas profert: mala vero malas, atque eodem ſole quo liqueſit cera, induteſcit lutum. Ita eadem patientia Dei alicuius cor emoleſcit: alterius vero induratur. Durum dicitur quod non cedit tāgenti, vt ſunt ſolida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: tranſlatum eſt tamen hoc nomen ad cor, ſiue animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouocatus tanta benignitate, patientia & lon-

& longanimitate non cedit prouocationi Dei. & per hoc Apoſtol. intendit declarare quod dilatio
vindictæ ex parte quidem Dei fit propter bonum peccatorum, vt prouocentur ad pœnitentiam.
Sed ex parte impœnitentium hominum eſt ad cumulum pœnæ, ſecundum illud: Cor durum ma-
le habebit in nouiſſimo. Cor autem impœnitens dicitur quod ad pœnitentiam non inflectitur ex *Eccl.3.d*
Dei patientia & longanimitate. vnde Hiere. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo.
Per cordis ergo duritiam, quæ procedit ex impunitate: & impœnitentiam quæ videtur procedere *Hier.8.c*
ex deſperatione, theſaurizat, id eſt, congregat, multiplicat peccator ſibi iram, id eſt, reatum pœnæ:
ſecundum illud: Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſſimis. Origenes triplicem in ſacris literis adno-
tauit theſauri ſignificationem. Eſt enim theſaurus in terra, in qua prohibet dominus theſaurizari. *Iac.vlt.a*
Eſt theſaurus in cœlo, in quo iubentur fideles ſuas recondere opes. Eſt tertius hic iræ ab Apoſtol.
comminatus. Theſaurizator primus eſt animalis & ſtultus, de quo in Euangelio: Stulte hac nocte *Mat.6.c*
repetent abs te animam tuam, &c. Secundus verò ſpiritualis & ſapiens. Tertius autem carnalis & *Luc.12.c*
inſipiens, de quo hic dicitur quod theſaurizat iram in die iræ. de qua Sophonias, dies iræ dies illa,
quia Deus nunc vindictam non infert, quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per *Sop.1.d*
quot dies iudicium protendatur, incertum eſt ſecundum D. Aug. vnde Pſal. Cum accepero tem-
pus ego iuſtitias iudicabo. Et reuelationis iuſti iudicij Dei, quod nunc non creditur eſſe, aut non *21.de Ci.Dei.*
videtur eſſe iuſtum. vnde Eſa. Iuſta eſt ſalus mea vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur. *Pſal.* *Eſa.56.a*

COMMENTVM II. PARTIS II. C.

Qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.

IN hac ſecunda huius 2. c. parte, Apoſt. commendat diuinum vniuerſale iudi-
cium de ſumma æquitate. Æquitatis enim ratio eſt, vt vnicuique retribuatur,
non ſecundum perſonarum acceptionem, quod paulò pòſt concludet, ſed ſe-
cundum opera. In præſenti enim ſeculo non ſemper redditur ſecundum
opera. Quia quandoque male operantibus gratiã largitur, prout D. Paulo, qui
prius blaſphemus & perſecutor miſericordiam cõſecutus eſt. Sed in die iudicij *1.Tim.1.c*
quando erit tẽpus iudicãdi ſecundũ iuſtitiam, implebitur illud: Secundũ opera *Pſal.*
manuum eorum retribue illis. Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eo quòd pec-
cato mortali momentaneo retribuetur pœna æterna: quia videtur eſſe contra illud: Secundum
menſuram delicti erit & plagarum modus. Et contra illud: Quantum ſe glorificauit & in deliciis *Deut.25.a*
fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Dicendum quod prout D. Aug dicit, In retributione *Apoc.18.d*
iuſtitiæ non conſideratur æqualitas temporis inter culpam & pœnam. Quia etiam ſecundum iu-
dicium humanum pro culpa adulterij, quod breui hora committitur, infligitur pœna mortis: in
qua non intendit legiſlator moram occiſionis, ſed potius quod per mortem perpetuo excluditur à
ſocietate viuentium. Et ideo non eſt mirum ſi peccata commiſſa contra charitatem, per quam eſt
ſocietas inter Deum & homines, æternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem apparet eſ-
ſe iuſtum ex tribus. Primò, ex infinita dignitate Dei in quem peccatur. Tanto enim quis grauius
peccat, quãto maior eſt dignitas illius in quem peccatur: ſicut plus peccat qui percutit principem,
quàm qui percutit priuatam perſonam. Et ſic cum per culpam mortalem peccatur in Deum, qui
eſt infinitus, oportet quod infinita pœna ei reſpondeat. Et cum non poſſit eſſe infinita ſecundum
intentionem, relinquitur quod debet eſſe infinita ſecũdum durationem. Secundò, hoc idẽ apparet
ex voluntate qua peccatur. Quicunque enim mortaliter peccat, auertens ſe ab incõmutabili bo-
no, conſtituit finem vltimum in bono cõmutabili, propter quod relinquit bonum incommutabi-
le, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per ſe, ma-
ximè vltimus: quicunque appetit finem, fertur in illud, volens illud ſemper obtinere, ſi aliud non
obſiſtat. vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, niſi for-
tè per accidens, ſicut quando timet pœnam, vel habet aliquod aliud impedimentum. vnde cõue-
niens eſt vt ex quo homo ſecundum voluntatem peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod
æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui eſt inſpector cordis, maximè ad volũtatem peccan-
tis attendit. Tertiò, idem apparet ex parte effectus peccati, qui eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequi-
tur quod homo quantum eſt de ſe, perpetuo maneat in peccato, à quo exire non poteſt niſi per au-
xilium gratiæ, iuxta illud: Homo ſpiritus vadens, & non rediens. Non eſt autem conueniens vt du- *Pſal.*
rante culpa ceſſet pœna, quæ reordinat culpam. Ideo in perpetuum durat pœna. Pro reſolutione
igitur dicendum eſt, quod ſicut in peccato duo ſunt, ſ. auerſio & conuerſio: Sic duplex ei pœna re-

QQ ij

ſpondet: Auerſioni reſpondet pœna damni: conuerſioni verò pœna ſenſus: & vtraque eſt infinita ſecundum durationem & non ſecundum intentionem rationibus iam dictis. Cum autem dicit: Reddet vnicuique ſecundum opera ſua, non eſt intelligendum ſecundum æqualitatem operum: quia præmium excedit meritum. Deus enim remunerat vltra cōdignum ſubſtantiæ operū, prout ex libero arbitrio procedunt. vnde infra: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, ſed non citra condignum gratiæ datæ: punit citra condignum cum miſerationes eius ſint ſuper omnia opera eius: quia demerito eorum potuiſſet acerbiora tormenta ſtatuere. Ideo hæc verba debent intelligi ſecundum æqualitatem proportionum: quia bonis bona, & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac redditione mercedis, quam reddet Deus vnicuique ſecundum opera eius, confutatur error Lutheranorum dicentium liberum arbitrium ſe habere merè paſſiuè & velut inanime quoddam, quia ſi verum eſſet, non diceret Apoſt. Reddet voicuique ſecundum opera eios. Et quia hunc errorem abundè reprobauimus ſupra I. cap. ſuper verbo: Propter quod tradidit eos Deus ſecundum deſideria cordis eorum, ideo nunc ſuperſedeo.

Infra 8.

Text. *His qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam.*

Hic ſpecialiter oſtendit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudinem præmiorum. Origenes, Chryſ. Theophylactus, & Caietanus ſic legūt & ordinant literā: Reddet vnicuique iuxta opera eius: his quidem qui ſecundum patientiā boni operis quærunt gloriam, honorem & incorruptionem, reddet vitam æternam, & ſic vertūt participiū quærentibus in verbum, vt reſpondeat relatiuo (qui) & coniungunt accuſatiuum vitam æternam verbo reddet. Alij verò licet vertant participium in verbum (quærunt) coniungunt tamen ei accuſatiuum, vitam æternam, & verbo, reddet, coniungunt accuſatiuum, gloriam & honorem & incorruptionē, ſic ordinantes literā: Reddet vnicuique ſecundū opera eius, his quidem qui ſecundum patientiam boni operis quærunt vitam æternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & hæc expoſitio videtur conformior veritati & intentioni Apoſt. Quia noſtrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui eſt obiectum vitæ æternæ, iuxta illud: Hæc eſt vita æterna, vt (ſ. abſque intermiſſione) cognoſcant te Deum, &c. In hac cognitione & fruitione conſiſtit eſſentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio ſunt qualitates conſequentes. Gloria enim ſignificat ſanctorum claritatem intrinſecam, qua replebitur mens eorum, ſecundum illud: Implebit ſplendoribus animam tuam: & extrinſecam qua ſplendebunt in corpore, iuxta illud: Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. & illud: Exultabunt ſancti in gloria. Honor verò ſignificat ſanctorū dignitatem & reuerentiam, quæ eis exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim reges & ſacerdotes, iuxta illud: Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes: & vlterius computabuntur inter filios Dei, ſecundum illud: Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. & illud: Nimis honorati ſunt amici tui Deus. Incorruptio autem ſignificat quod illa gloria & honor non erunt tranſitoria, prout ea quæ ſunt in hoc ſeculo, ſecundum illud: Illi quidem vt corruptibilē coronam accipiāt, nos autem incorruptam, vel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem. Non eſt enim veriſimile quod Apoſt. admoneret homines vt prius mentis oculum in gloriam defigerent & honorem: quàm in vitam æternam, præſertim Romanos, qui nihil aliud quàm illuſtres honoris titulos glorioſúmque immortalitatis nomen ambire ſoliti erant qui occaſionē inde caperent, vt in hæc potius bona intenderent, quàm in vitam æternā, quam primo quærere præcepit Chriſtus, dicens: Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, &c. Iuſtitia in qua quæritur regnum Dei, ſiue vita æterna, eſt obſeruatio mandatorum Dei, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata, quibus præcipiuntur bona opera. Propterea dicit: his qui per patientiam boni operis, &c. Patientia autem nō dicitur boni operis obiectiuè, cum obiectum patientiæ non ſit bonum: ſed malum. ſed dicitur boni operis cauſaliter, hoc eſt ratione operis ad differentiam patientiæ ratione mali operis: puta furti, adulterij & homicidij. vnde D. Petrus: Nemo autem veſtrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus. Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat. & Chriſtus: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, & ſic hic deſcribit Apoſtol. patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur Perfectio vitæ Chriſtianæ, ſcilicet facere bona opera, & pati mala, propter bonum opus. vnde D. Iacob. Patientia opus perfectum habet. Et Chriſtus: in patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Vel poteſt hic accipi patientia pro longanimitate, ſiue pro perſeuerantia, vt ſcilicet aliquis à bono opere propter tædium non recedat, iuxta illud: Patientes eſtote fratres vſque ad aduentum domini. & illud, Patientia, id eſt, perſeuerantia vobis neceſſaria eſt. vnde Chriſtus: Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Per hæc Apoſt. verba, Qui reddet, &c. his qui, &c. adeo conuincuntur

Ioan. 17. a — Eſa. 28. b — Matt. 13. f — Apoc. 5. d — Sap. 5. a — Pſal. — 1. Cor. 9. b — 1. Cor. 15. g — Mat. 6. d — Matt. 19. b — 1. Pet. 4. d — Iaco. 1. — Luc. 21. d — Iaco. vlt. d — Heb. 10. g — Mat. 10. c

Lutherani

Lutherani negantes opera facta in gratia eſſe meritoria, vt nullo modo elabi poſſint, niſi per me-
ras nugas. Nō enim potuit Apoſt. explicatius declarare opera eſſe meritoria apud Deum, quàm di-
cendo quod Deus his qui ſecundum patientiā boni operis quærunt ipſum, reddet vitam æternam.
Merces enim & præmium quæ idem ſunt, & ad idem referuntur. ſ. ad id quod alieni debitum eſt,
ratione operis vel laboris, reſpondent merito, id eſt, operi vel labori, propter quæ redduntur. Cum
ergo Deus his qui ſecundum patientiam boni operis quærunt ipſum, reddat vitam æternam, id
eſt, claram ſui (abſque intermiſſione) viſionem, qua communicat ſeipſum, qui eſt ſumma merces Gen. 15. a
prout Abrahæ reuelauit. Et Eſa. Deus in fortitudine veniet, & merces eius cum eo. & D. Ioan. Ec- Eſa. 40. c
ce venio cito, & merces mea mecum: ſequitur euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod Apoc. 22. c
eorum bona opera, pro quibus talis merces redditur, ſunt merita, vel meritoria. Hanc retributio- 2. Tim. 4. b
nem mercedis ad meritum præcedens alibi declarauit Apoſt. dicens: Bonum certamen certaui,
curſum conſummaui, fidem ſeruaui, in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mi-
hi dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolum autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius.
Pro ampliori tamen intellectu & reſolutione materiæ ac ſolutione argumentorum, Notādum eſt
Primo, quòd quemadmodum reddere alicui iuſtum precium pro re accepta, eſt actus iuſtitiæ, ita 1. 2. q. 114.
reddere mercedem laboris aut operis eſt actus iuſtitiæ: Et cùm iuſtitia ſit æqualitas quædam & ar. 1.
importet debitum, ſequitur quod inter eos ſolos poteſt propriè eſſe iuſtitia & meritum, inter quos
eſt ſimpliciter æqualitas, & poteſt eſſe debitum. Atqui inter Deū & homines nō poteſt eſſe ęquali-
tas, eo quod finiti ad infinitum nulla ſit proportio. Nec deus poteſt aliquid debere homini, cū om-
ne bonū quod habet homo, habeat à Deo, & ſit ipſius Dei in eſſe fieri & conſeruari: quare ſi homo
totum quod habet, debet Deo, nec ei ſatisfacere poteſt: diis enim, parentibus & magiſtris non red-
ditur, æquiualens. ſequitur quod homo nihil propriè & ſimiliter poteſt mereri à Deo, cùm Deus
nihil poſſit homini debere. Veruntamē eſt quædam proportionabilitas inter Deum & hominem,
inquantum vterque operatur ſecundum modum ſuum. Modus autem & menſura humanæ virtu-
tis, eſt homini à Deo. Ideo meritum hominis ad Deum non poteſt eſſe, niſi ſecundum ſuppoſitio-
nem diuinæ ordinationis, ſcilicet vt homo conſequatur à Deo per ſuam operationem quaſi mer-
cedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit, ſicut etiam res naturales cōſequitur à Deo
per ſuam operationem quaſi mercedem id ad quod à Deo ſunt ordinatæ. Differenter tamē, Quia
homo mouet ſeipſum ad agendum per liberum arbitrium, quod aliæ res naturales non faciunt,
ideo actio hominis habet rationem meriti, & non actiones creaturarum quæ libero arbitrio carēt.
Quoad meritum ex ſuppoſitione datur ſimilitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille
qui faceret certum quid paruæ æſtimationis, haberet tale caſtrum quod plurimum in valore ex-
cedit opus à rege iniunctum. Si ruſticus impleret ordinationem regis haberet ius ad caſtrum, non
ſimpliciter & abſolutè, ſed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem ſuam nihil debebat ru-
ſtico, poſt ordinationē eius & impletionem illius efficitur debitor, præcipuè ſibi ipſi: quia debitum
eſt vt rex promiſſionē ſuā teneat. Sic Deus qui ſcit omnia noſtra eſſe ſua, & nos ei ad maiora tene-
ri, tamen quia ex ſua clementia & liberalitate ordinauit, quod ſi quis libere & bono animo ſeruiret
ei, & mādata eius ſeruaret, mercedem illi daret. vnde per Hier. Erit merces operi tuo. & Chriſtus,
Si vis ad vitam ingredi ſerua mādata. Conſequens ergo eſt quod Deus præcipuè ſibiipſi primo de- Hier. 31. c
bitor ſit, & ex conſequēti implentibus ordinationē ſuā, vt homini implenti ſuā ordinationē tribuat Mat. 19. c
quod pollicitus eſt, cum mentiri non poſſit, neque ſeipſum negare: nec irrita facere quæ procedūt Ad Tit. 1. a
ex labiis ſuis. vnde dixit Abrahæ, Per memetipſum iuraui, quia feciſti rem hanc, & non pepercisti 1. Tim. 2. b
vnigenito filio tuo, benedicam tibi, &c. Et Dauid, Inclinaui cor meū ad faciendas iuſtificationes Gen. 22. c
tuas in æternum propter retributionem. Et Chriſtus, Si quis dederit calicē aquæ frigidę in nomine Pſal. 118.
diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. & alibi, Qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet, Marc 9. f
& vitam æternam poſſidebit. Eam ob rem Apoſt. dicit: Omnes nos manifeſtari oportet ante tri- 2. Cor. 5. b
bunal Chriſti, ad hoc vt referat vnuſquiſque prout geſſit in corpore, ſiue bonum, ſiue malum. Et Mat. 25. c
Chriſtus, Venite benedicti patris mei percipite paratum vobis regnum, &c. Aſſignat rationem,
Eſuriui enim, &c. Et ſi malis propter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona
opera non dabuntur præmia? vnde D. Auguſt. in Epiſtola ad Sixtum: & Eccleſia concilio Tri-
dent. Seſſione 6. canone 26. Si quis dixerit iuſtos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo ſunt
facta expectare & ſperare æternam retributionem à Deo per eius miſericordiam & Ieſu Chriſti
meritum, ſi bene agendo & mandata diuina cuſtodiendo vſque in finem perſeuerauerint, Ana-
thema ſit.

Secundò notandum eſt quod homo à Deo dupliciter mereri poteſt. Ideo apud doctores catho-
licos duplex dicitur eſſe meritum. Quoddam eſt congrui ſiue de congruo. Quoddam verò cōdi-
gni ſiue de condigno. Quemadmodum duplex eſt debitum ſuper quod fundatur ratio meriti, ſci-

licet debitum iuſtitiæ: & debitum liberalitatis ſiue honeſtatis. Meritum condigni eſt quando eſt
Mat.20.b æqualitas inter opus & mercedem. Et tale eſt meritum mercenarij & denarij diurni: tale meritum
regulatur æqualitate iuſtitiæ. Meritum verò congrui dicitur quando non eſt æqualitas inter opus
& mercedem, ſiue quando redditur merces quæ non eſt debita operi ex natura ſua, ſed ex liberali-
tate donantis. Aliquid enim congruit libetalem & magnificum date, quod operarius non mere-
tur ex condigno. Quemadmodum factum eſt illis qui circa vndecimam horam venerant.

Tertiò notandum eſt quod meritum hominis poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecun-
dum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo ſecundum quod procedit ex gratia ſpiritus ſan-
cti. Si opus hominis conſideretur primo modo, ſecundum quem dicitur conſiderari ſecundum
ſubſtantiam operis, tunc cum ſit finitum, non eſt condignitas inter opus & vitam æternam, quæ
eſt infinita. vnde ſic conſiderando dicitur infra 8. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis
Infra 8.d ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: ſed eſt congruitas quædam ſecundum æqualita-
tem proportionis ſiue proportionabilitatis. Videtur enim congruum vt homini operanti & ſer-
uanti ordinationem ſibi à Deo datam, Deus recompenſet ſecundum excellentiam liberalitatis
ſuæ. Si autem conſideretur opus hominis, prout procedit à gratia & motione ſpiritus ſancti,
qui eſt infinitæ virtutis, tunc eſt condignitas inter opus meritorium & vitam æternam. vnde
Ioan.4.b Chriſtus, Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam
æternam.

Quartò notandum eſt quod non poteſt homo mereri totum ambitum ſiue omnes gradus glo-
riæ quam habiturus eſt in patria: & per conſequens neque gratiæ quæ illi reſpondet, ſecundum il-
Infra 6.d lud, Gratia Dei vita æterna, id eſt, vita æterna correſpondet gratiæ, ſic quod ille qui erit in maio-
ri gratia, in inſtanti mortis habebit maiorem gloriam: ideo gradus gloriæ reſpondent gradibus
gratiæ. Sed prima gratia non cadit ſub merito, neque mereri poteſt propter duo. Primò, quia pri-
ma gratia eſt principium omnis meriti, ſaltem mediatè & formaliter: quia meritũ Chriſti eſt cau-
ſa efficiens, & charitas eſt cauſa formalis immediata. Secundo, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex
diametro cum mercede vel merito, vt optimè probat Apoſt. dicens: Ei qui operatur merces non
Infra 4.a imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, ſed illud meretur homo quod ſibi imputa-
tur ſecundum debitum, quaſi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non poteſt.
Rom.11. Quia ſi ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non eſt gratia. Sed cum gratia poſſit auge-
Luc.17.b ri ſicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iuſtificatio. vnde D. Ioan. Qui iu-
Apoca.22.c ſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vſu gratiæ, poteſt homo me-
reri per actus informatos gratia, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & inſtinctu ſpi-
ritus ſancti. Nec Apoſt. in prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, niſi reſpectu primæ
gratiæ ſiue primæ iuſtificationis. Et ſi dicatur quod Abraham, de cuius iuſtificatione ibi loquitur,
erat iuſtificatus antequam crederet promiſſioni ſeminis, & per conſequens illud augmentum gra-
tiæ ſuæ ſecundam iuſtificationem non meruit. Dicendum quod verum eſt ex operibus ſuis, prout
procedebant ex libero arbitrio, ſed bene prout procedebant ex gratia & motione ſpiritus ſancti,
quia intentio Apoſtoli ibi erat oſtendere differentiam inter opera quæ ſunt hominis pura, ſiue vt
procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et ſic prima gratia ſiue prima iuſtificatio, datur nobis merè
gratis ex merito Chriſti, quod nobis applicatur per ſacramenta per quæ coniungimur Chriſto, vt
probat de baptiſmo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit à gratia, & mi-
nus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritum attribuitur gratiæ tanquam
principaliori. Et ſic intelligendæ ſunt aliæ authoritates quæ videntur aduerſari. Ex promiſſis ſol-
uuntur omnia argumẽta Lutheranorum, propter quę nituntur euertere omne meritum. prout il-
Luc.17.c lud: Cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite quia ſerui inutiles ſumus, &c. Quia in-
telligitur de merito ſimpliciter & ad rigorem, & nõ de merito ex ſuppoſitione diuinæ ordinatio-
nis. Quia licet homo operando faciat quod debet, tamen liberè & ex animo facit & implet Dei
ordinationem, qua pollicitus eſt mercedem. Et quanuis ex operibus noſtris nihil accreſcat Deo,
nihilominus tamen meremur ab eo, non quaſi ex operibus noſtris aliquid accreſcat Deo, ſed pro
quanto ad gloriam & manifeſtationem eius, id quod ipſe ordinauit, operamur. Nec obſtat quod
communiter ex Eſaia obiiciunt: Facti ſumus immundi omnes, & quaſi pannus menſtruatę omnes
Eſa.64.c iuſtitiæ noſtræ. Quia ibi propheta loquebatur de iuſtitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo po-
pulo malis circunſtantiis, puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia. vnde idem propheta prius redar-
Eſa.58.b guerat eos, dicens: Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebant etiam
vana gloria maximè Scribæ & Phariſæi, de quibus Chriſtus: Omnia opera faciunt vt videantur ab
hominibus. &c. Ideo illæ iuſtitiæ ſic infectæ erant tanquam pannus menſtruatæ, id eſt, abomina-
biles, iuxta illud: Non offeratis vltra ſacrificium fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi. Sabbatum
& alias

& alias ſolennitates non feram. oon quod ſint ſecundum ſe abominabiles: quia non præcepiſſet
Deus eas ſeruare prout fecit: nec dixiſſet, ſic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera *In Exo. &*
veſtra bona. Nec dictum fuiſſet de Ioſaphat, quòd booa opera inuēta ſunt in eo. Cum ergo Iudæi *Leuit.*
viriarent illa opera malis circunſtantiis, in illis erant abominabiles. Vnde propheta ſubiungit, Iniqui ſunt cœtus veſtri, & manus veſtræ (id eſt, operationes veſtræ) plenæ ſunt ſanguine. ſ. peccatorum: ideo ſubiungit, Lauamini, & mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis, &c. Vel poteſt dici quod Eſa. loquebatur comparatiuè, quaſi dicat: Si noſtræ iuſtitiæ quæ ſunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iuſtitiam diuinam, quæ eſt infinita & perfectiſſima, inuenientur quodammodo difformes & deſpectibiles, quemadmodum terra cœlo cōparata deformis, & quodammodo deſpecta & abominabilis apparet, licet ſit ſecūdum ſe bona. Et lumen candelæ licet ſecundum ſe ſit lucidum, tamen per comparationem ad ſolem cauſat vmbram. ſic iuſtitiæ noſtræ per comparationem ad iuſtitiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. vnde per Eſa. dominus: Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Si Lutherani inſtent & dicant, quòd radix omnium operum noſtrorum, quæ eſt cupiditas vel concupiſcentia, eſt infecta, & peccatum nominatur ab Apoſt. & per conſequens rami & fructus ſiue opera. Dicendum quod ſi radix accipiatur pro concupiſcentia, quæ eſt potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia origioali, nō eſt culpa, licet dicatur peccatum, eò quod aliquando inclinat ad peccandum, tamen non dicitur peccatum imputabile cum ſit potentia naturalis à Deo producta, & per conſequens bona, ſecundum illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Illa etiam deſtitutio nū eſt culpa, ſed pœna. & Apoſt. infra pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiſcentia pro actu appetitus ſenſitiui accipiatur, & ille ſit regulatus ratione, eſt bonus. Si verò non ſit regulatus, eſt malus: Nec tamen omnes actus humani procedunt à concupiſcentia ſiue ab appetitu ſenſitiuo: & ideo appetitus ſenſitiuus non eſt radix omnium noſtrorum operum, ſed voluntas, quæ ſecundum ſe nō eſt mala, cum ſit potentia naturalis, ſed efficitur mala & producit fructus malos, quando diſcordat à ratione, quando verò concordat cum ratione, facit fructus bonos, id eſt, opera moraliter bona, & ſi ſit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala habet fructus naturales, qui licet ſint boni bonitate tranſcendentali, non tamē ſunt boni, id eſt, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendū. Sic licet homo peccator ſit arbor mala, nec quandiu eſt in peccato, poſſit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, ſiue opera meritoria, poteſt tamen facere aliquos fructus conuenientes ſuæ naturæ, vt dare eleemoſynam, & honorare parētes: quæ opera non ſunt peccata nec meritoria, ſed ſunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

Matt. 5. b *2. Par. 19. a* *Eſa. 55. c* *Infra 7. d* *Gen. 1. b*

Hiis autem qui ſunt ex contentione, & non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio, tribulatio, & anguſtia.

HIc explicat terribilia malorum ſupplicia, contraponendo retributioni iuſtorum recompenſationem malorum, quorum tangit culpam, duritiam & malitiā, deinde pœnam. Culpam eorum dicit contentionem, quæ poteſt intelligi de contentione hominis ad Deum, cōtra quem homo contendere videtur, reſiſtendo mandatis eius, iuxta illud: Adhuc viuente me & ingrediente vobiſcum, ſemper contentioſè egiſtis contra dominum. Vel de contentione hominis cōtra fidem & Euangelij doctrinam, iuxta illud: Noli contendere verbis. Vel de contentione hominum adinuicem, quæ contrariatur charitati, quæ eſt mater virtutum, ſecundum illud: Vbi zelus & contētio, ibi inconſtātia & omne opus prauum. Duritiam verò eorum deſcribit per hoc quod dicit, *Et non acquieſcunt veritati.* quod poteſt intelligi de veritate fidei, ſecundum illud: Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Vel de veritate diuinæ iuſtitiæ cui non acquieſcunt, veritatem diuini iudicij non credentes. vnde Ezech. Dixiſtis, non eſt æqua via domini. vel poteſt intelligi de veritate vitæ, cui non acquieſcunt qui peruersè viuūt, iuxta illud: Qui facit veritatem, venit ad lucem. Malitiam autem tangit cum dicit: Credunt autem iniquitati, conſentiendo diabolo, & perſuadētibus iniquitatem. vnde Salomon: Malus obedit linguæ iniquæ. Vel quia credūt impunitatem malorū: quæ in diuinam redundaret iniuriam. vnde Sapiens: Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi triſte? Vel credunt iniquitati, id eſt, infidelitati, ſiue doctrinæ, quæ eſt contra fidem. vnde Apoſt. Iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, ſed cōſenſerunt iniquitati. Et quemadmodū Apoſt. per patientiam boni operis comprehendit omnia bona, ſiue merita: ita hic per hæc tria concludit omnia peccata & demerita, quæ ad hæc tria faciliter ſecūdum prædictas expoſitiones reduci poſſunt. Præpoſuit autem contentionem, eo quod tam Gentiles quàm Iudæi de nouo conuerſi erant ei ſubiecti diſputantes de primatu, vt dictum eſt. Quo ad pœnam Apoſt. ſubiungit quatuor, dicēs: *Hiis autem, &c.* Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia. ſ. paratæ ſunt ex illo theſauro, quem congregauerunt: vt oſtendat differētiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui ſibi accumu-

Tex. *Deut. 31. g.* *2. Tim. 2. c* *Iacob. 3. d* *Ioan 8. f* *Ezech. 18 f* *Ioan. 3 c* *Prou. 17. a* *Eccl. 5 b* *2. Theſſ. 2. d*

lauerunt, vt Origenes ait: Quorum duo vltima quidam attribuunt animabus ſeparatis ante iudi-
Prou.1.d cium generale.ſ.tribulationem & anguſtiam, ſecundum illud: Quando venerit ſuper vos tribu-
latio & anguſtia. Tribulatio dicitur à tribulo, qui pungit & affligit. Ideo ad tribulationem perti-
nẽt omne quod dolorem & tribulationem infert. vnde Sopho. Vox diei domini amara, tribulabi-
tur in ea omnis fortis. Anguſtia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeò premitur, non
Dan.13.c valens inuenire remedium contra mala quæ timet: vel iam patitur ſecundum illud Suſannæ: An-
Iob.27.b guſtiæ ſunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet Deus
cùm venerit ſuper illum anguſtia: Duo verò prima attribuunt corpori poſt reſurrectionem & iu-
Sopho.1.d dicium, vt per iram intelligatur pœna, & vindicta corporalis in iudicio. vnde Sopho. vocat diem
iudicij diem iræ, & per indignationem intelligitur afflictio, quando impij ſibiipſis indignabuntur
Sap.5.a pro peccatis præteritis quę commiſerunt, iuxta illud: Errauimus à via veritatis, &c. D. tamen Tho.
magis placet, vt duo prima.ſ.ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ita eſt diſpoſitio ad
puniendum, quæ erit malis horribilis. vnde dicent montibus & petris cadite ſuper nos, &c. Indi-
gnatio verò refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indignos vita æterna. vnde dicet:
Pſal. Diſcedite à me maledicti, &c. ideo Dauid: Quibus iuraui in ira mea, ſi introibũt in requiẽ meam.
Duo verò vltima accipiũtur ex parte hominis, ſcilicet, tribulatio & anguſtia, per quæ Apoſt. com-
prehendit omnia malorum ſupplicia, prout per gloriam, honorem & incorruptionem omnia bo-
norum præmia.

In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.

Text. HIc oſtendit veritatem diuini iudicij quãtum ad perſonas, & primò quo ad malos, cùm dicit:
In omnem animam: .i. contra omnem animã quæ principaliter peccat: & ideo primo ante iu-
dicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria ſanctorum ab anima ad corpus de-
riuatur: ita reproborum pœna, primò & principaliter eſt in anima, ſecundò in corpore, quod cum
anima peccauit: quia reſurget paſſibile. & ſic primo peccatum & pœna attribuitur animæ. vnde
Ezech.18.a Ezech. Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex pœna dam-
ni, quæ eſt maior pœna damnatorum, ſecundum D. Chryſ. redundabit in corpus, ac etiam pœna
damni, ſeu remorſus cõſcientiæ. dicit autem: *Iudæi primum & Græci*. Quia Iudæis maior pœna de-
bebatur, eo quod ampliorem de Deo & voluntate eius habebant cognitionem per legem ſcri-
Luc.12.f ptam. vnde Chriſtus: Seruus ſciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis.
Chriſtiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter maiorem & clariorem
cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccant & punientur quàm infideles. Ideo
quemadmodum olla magis impinguata magis inflammatur: ſic Chriſtiani qui ſunt beneficiis &
Heb.10.a ſacramentis magis vncti. vnde Apoſtol. Quanto maiora putatis mereri ſupplicia, qui filium Dei
conculcauerint, &c. Sed quantum ad totam pœnam grauior eſt pœna infidelium propter pec-
2.Pet.3.d catum infidelitatis, quod eſt grauiſſimum. vnde D. Petrus dicit, quod ſuper incredulos ira Dei
manet.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.

Text. HIc manifeſtat veritatem diuini iudicij quantum ad perſonas bonorum, repetendo duo quæ
prædixerat.ſ. gloriam & honorem, & loco incorruptionis ponit pacem quæ incorruptionẽ
includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim ſolum excludit cõtrarietatem repugnan-
tium. Pax verò vltra illa includit ſummam tranquillitatem & requiem animi: hæc eſt enim illa pax
quæ exuperat omnem ſenſum. Non autem poteſt pax hominis eſſe perfecta, quando quis timet ſe
amiſſurum bona quæ habet. Sed tunc aliquis habet verã pacem cordis, quando habet omnia quæ
concupiſcit, & ea perdere non timet. vnde Eſa. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in taber-
Eſa.32.d naculis fiduciæ & requie opulenta. Et in hac retributione Iudæis primatum tribuit. Quia eis præ-
dicta fuerunt primo promiſſa, & in eorum promiſſiones Gentes introierunt. vnde Chriſtus: Sci-
Ioan.4.c mus quia ſalus ex Iudæis eſt. & infra 11. Nolo enim vos ignorare myſterium vt non ſitis vobiſipſis
ſapientes, quia cæcitas ex parte contigit Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis
Act.13.g. Iſrael ſaluus fieret. vnde in Actibus Apoſtolorum legitur: Vobis oportebat primo loqui verbum
Dei, ſed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicaſtis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad
Gentes.

Non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum.

Text. HIc aſſignat rationem prædictæ retributionis generalis faciẽdę propter opera bona vel mala,
in qua non eſt acceptio perſonarum apud Deum, qui ſolum reſpicit ea quæ habent rationẽ
meriti vel demeriti, virtutis aut vitij, boni aut mali, & non dignitatem aut prælaturam, aut officiũ,
Act.10.e aut diuitias, aut conſanguinitatem. vnde D. Pet. In veritate comperi, quia non eſt perſonarum ac-
2.Par.19.c. ceptor Deus. Sed in omni gẽte qui timet Deum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi. Et Ioſaphat
dicebat:

dicebat: Quoniam non eſt apud Deum iniquitas, neque perſonarum acceptio. Et Apoſtolus ad Galatas primo Deus perſonam hominis non accipit. Ad cuius ampliorem euidentiam ſciendum 2.2.q.63. ar.1: eſt quod perſonarum acceptio eſt peccatum iuſtitiæ diſtributiuæ oppoſitum. Iuſtitia autem diſtributiua æqualiter merentibus, vel demerentibus æqualia præmia vel ſupplicia retribuit, ſolum reſpiciens ad meritum vel demeritum, & non ad cauſam, quæ ad rem non facit. vnde ſi duobus æqualiter merentibus vni plus daretur, quia conſanguineus aut ob aliud huiuſmodi quàm alteri, eſſet perſonarum acceptio. vel ſi duobus æqualiter peccantibus, vnus minus puniretur altero, quia conſanguineus, vel quia aliquando indebitè placuit iudici, eſſet perſonarum acceptio, vel etiam cum prælatus graue peccatum ſubditi diſſimulat, fingens ſe neſcire quod tamen ſcit, & exaſperat denunciátes propter inordinatum affectum. In remuneratiua verò iuſtitia, acceptio perſonarum eſt promotio indigni per comparationem ad bonum commune, ſecundum quam abſque acceptione perſonarum illi qui ſunt ſimpliciter minus boni, dum tamen quo ad adminiſtrationem ſint idoneiores præferuntur. Quemadmodum Deus minus idoneis ſimpliciter dat gratias, gratis datas, quas non dat melioribus ſimpliciter: quia cognoſcit eos quo ad hoc magis idoneos. vnde licet Chriſtus amplius diligeret Ioannem quàm Petrum. & ſic Ioannes eſſet ſimpliciter melior & perfectior in charitate Petro, non tamen præfecit Eccleſiæ Ioannnem ſed Petrum, quem quo ad hoc ſciebat idoneiorem. Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam cauſam, quæ non facit ad rem, puta quia notus vel conſanguineus, duntaxat eſt perſonarum acceptio, quanuis vbi conſanguinei ſunt idoneiores, vel æque idonei eſſent præferendi: quia ſaltem in hac re præeminent, quod magis in eis confidere poteſt. vnde Chriſtus quinque conſanguineos elegit Apoſtolos, Ioannem & Iacobum fratres, filios Zebedæi: Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadæum. Et quia iuſtitia diſtributiua verſatur circa debitum, ſequitur quod vbi non eſt debitum, non eſt acceptio perſonarum: prout ſi eſſent duo qui non egerent recreatione vel veſte: & prælatus vocat vnum ſecum ad recreationem, vel dat ei veſtem, alioqui non egent dimiſſo, non eſſet acceptio perſonarum, ſed libertas aut liberalitas prælati. Secus ſi alter egeret. Ex præmiſſis patet ſolutio multarum quæſtionum, Cur Deus alios prædeſtinat, & alios non, ſed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorem fortiorem aut ditiorem fecit, videtur quod ſit acceptor perſonarum. Dictum eſt quod vbi non eſt debitum, non eſt perſonarum acceptio. Et cum Deus nihil debeat creaturæ, ex libertate poteſt dare, quæ & quibus vult, & reſpondere: An non licet mihi facere quod volo? Licet enim Deus vt iudex iuſtus reddat vnicuique ſecundum opera eius, non tamen ſequitur quòd propter opera præuiſa prædeſtinet, ſed merè gratis, quamuis vltimum prædeſtinationis effectum ſecundum opera compleat, quemadmodum & vltimum effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum prædeſtinationis, Deus eſt cauſa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum non eſt cauſa effectiua ſed tantum permiſſiua.

Quicunque enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur Text.

Hic exponit & corroborat prædictam rationem: Quia quòd non ſit perſonarum acceptio apud Deum, patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primò loquitur de Gentilibus, qui non ſuſceperunt legem ſcriptam, & à Moyſe promulgatam: quia tales qui ſine lege ſcripta peccauerunt, peribunt, id eſt, condemnabuntur: ſine lege, id eſt, non propter tranſgreſſionem legis ſcriptæ, quam non habuerunt, ſed propter tranſgreſſionem legis naturæ Infra 4. c quam habuerunt in cordibus impreſſam: quia omne peccatum eſt contra aliquam legem. Nam vt infra quarto capite dicit, vbi non eſt lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis, qui legem ſcriptam ſuſceperunt, dicens: Et quicunque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc Ioan.12.g. quod tranſgreſſi ſunt præceptum legis, ſecundum illud: Sermo quem loquutus ſum vobis, ille iudicabit eum in nouiſſimo die.

TERTIA PARS II. CAPITIS.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur. Text.

POSTEA quàm Apoſt.confutauit humanũ iudiciũ, quo Iudæi & Gentiles mutuò ſe iudicabãt: In hac tertia huius capitis parte, oſtẽdit quod ea, de quibus Iudæi gloriabantur, non ſufficiunt ad ſalutem. Gloriabantur enim inter cætera iudęi de lege, cuius receptionem ſiue auditum putabant ſibi ſufficere ad ſalutẽ, quod excludit, dicẽs: *Non enim, &c.* q.d. Si peccantes in lege, iudicãtur per legẽ, ſequitur quod non ſufficit recipere & audire legem, ſed oportet legis opera exhibere, quod eſt implere & facere legem. vnde Chriſtus: Omnis qui audit *Matt. 7. d* verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam. & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & ceci- *Iac. 1. d* dit, & fuit ruina illius magna. Et D. Iacobus: Si quis auditor eſt verbi & non factor hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo: conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit. Sed factores legis iuſtificabuntur. vnde Chriſtus: Si quis audit verba mea, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificat domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non *Iaco. 1. d* cecidit: fundata enim erat ſupra firmam petram. & Diuus Iacobus: Eſtote factores verbi, & non auditores tantum. & poſt pauca ſubiungit: Si quis non obliuioſus auditor legis, ſed factor fuerit, hic beatus in facto ſuo erit. & Dauid: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Sed poſſet quiſpiam inſtare ex his quæ infra 3. capite dicit: Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iuſtificabuntur, quæ ex diametro pugnare videntur. Dicendum quod Apoſt. in 3. cap. loquitur de prima iuſtificatione, quæ fit merè gratis. vnde dicit: Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Prima enim gratia non poteſt acquiri per opera præcedentia, ſed ſolum per infuſionem eius à Deo. In hoc verò loco loquitur de ſecunda iuſtificatione, ſiue de cumulo & augmento gratiæ, quæ per bona opera ex habitu charitatis infuſo pro- *Iacob. 2. d* cedẽtia, meretur augeri. vnde D. Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum. & D. Aug. dicit: Huius loci interpretatio eſt quod factores legis, non per opera antecedentia gratiam, efficientur iuſti: ſed per opera ſubſequentia habentur iuſti, augentes iuſtitiam per vſum gratiæ. Caue hic, optime lector, ne eo ſenſu intelligas hic iuſtificabuntur, quo Lutherani accipiunt & exponunt: hoc eſt iuſti reputabuntur, licet verè iuſti non ſint, ſed quod tales reputantur, eo quod Deus peccatum quod habẽt, non eis imputat. Aiunt enim quod iuſtificari quempiam eſt iuſtum à Deo pronunciari: ita tamen quod ſit nonnunquam iudex in foro ſecundum allegata & probata abſoluit eum qui re vera reus eſt, perinde vſu veniat apud Deum: quod eſt in eum blaſphemare, & illius veritati detrahere. Cum nihil poſſit illum latere, nec ipſe peccatum quod re vera ineſt, non imputare. Notandum etiam quod hic eſt optimus locus contra Lutheranos, qui dicunt ſolam fidem ſufficere ad ſalutem. Cum audire legem nil aliud ſit quàm legem & fidẽ ſuſcipere. Et cum nemo, vt Apoſt. dicit, iuſtificetur, niſi moribus legem obſeruet. Nec enim ſolũ neceſſe eſt iuſtificato fidem habere, ſeruare legem, vt augmentum iuſtitiæ habeat, ſed etiam vt iuſtitiam ſeruet. Sed neque ad primam iuſtificationem ſufficit fides, ſed requiritur quod is qui cupit iuſtificari, faciẽda curet quæ fides præcipit, ſcilicet pœnitere, ſperare, & diligere. Hæc enim opera, licet non ſint iuſtificationis meritoria, ſunt tamen præparamenta neceſſaria: qua nimirum ratione ad vtrunque iuſtificationis genus protenditur in adulto.

Text. *Cum enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt: eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.*

HIc oſtendit quomodo factores legis, etiam ſi nõ ſint auditores, iuſtificabuntur. Et cõmendat dignitatem eorũ qui legem abſque auditu obſeruãt dicẽs: *Cum gentes.* i. Gentiles, *qui legem.* ſ. diuinam exterius ſcriptam, & explicatã *non habent.* i. non acceperunt. Non enim Gentibus data eſt lex, ſed Iudæis, ſecundum illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. *Pſal.* & illud: Legem præcepit Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob. Et Sapiens, Moyſes in præce- *Deut. 33. a* ptis iuſtitiarum & hæreditatem domui Iacob, & Iſrael promiſſiones poſuit: nihilominus Gentiles *Eccl. 24. c* *naturaliter ea quæ legis ſunt.* i. quæ lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut cæremonialia, quæ ſupra naturam Deus illi populo peculariter, reuelauerat, ſed quantum ad moralia præcepta, quæ *Iob. 1. a* ſunt de dictamine rationis naturalis, *faciunt*: prout Iob, de quo dicitur, quod erat iuſtus & rectus, *Iob. 23. c* ac timens Deum. & recedens à malo. vnde dicebat: Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus. vnde Gentiles eiuſmodi legem ſcriptam & explicatam non habentes, & eam obſeruantes, *ipſi ſibi ſunt lex*, inquantum. ſ. officio legis funguntur, quo ad ſeipſos faciendo, & quo ad alios inſtruendo & inducendo ſuo exemplo ad bonum. quia vt dicit Philoſ. Lex eſt ſermo coactionem habens, ab aliqua *10. Ethic.* prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iuſto non eſt lex poſita: quia. ſ. exteriori lege non cogitur, ſed iniuſtis qui egent exterius cogi: eſt tamen lex poſita iuſtis directiuè & obli-

gatiuè, vt amplius dicemus infra 13. & 1. Tit. Seruare autem liberè & voluntariè legem, eſt ſupremus gradus dignitatis in hominibus, vt. ſ. non ab alijs, ſed à ſeipſis inducantur ad bonum. Alius gradus illo inferior eſt eorum qui ab alio inducuntur ad bonum, abſque coactione. Alius & ſequens gradus eſt eorum qui coactione egẽt. Infimus eſt eorum qui nec coactione ad bonum induci poſſunt. vnde Hier. Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſciplinam non receperunt. Notandum tamen quod *Hier. 2.f*
Apoſt. propter præmiſſa verba, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt*, nullo modo fauet Pelagianis, qui dicunt mandata legis poſſe naturaliter ab homine impleri: quia intelligit naturaliter, id eſt, per naturam gratia reparatam. Loquitur enim de Gentilibus ad fidem conuerſis, qui cum auxilio gratiæ Chriſti cœperant moralia obſeruare. Et hoc modo hunc locum exponit D. Aug. Vel exponi poteſt quãtum ad ſubſtantiam operis per ſolam legẽ naturalem abſque ſcripta, oſtendentem eis quid ſit agendum, non tamen ſecundum modum, nec ad intẽtionem præcipientis, vt Pelagiani arbitrabantur. vnde dicebant principium boni & meriti eſſe à nobis, & facilitatem à gratia, quod merito, vt hæreticum, eſt cõdemnatum. Licet enim lumen naturale, quod ſignatum eſt ſuper nos, ſufficeret ad oſtendendum quid bonum & malum, quid agendum fugiendúm ve, non tamen præbebat remedium contra concupiſcentiam, nec ſufficienter mouebat affectum. Ideo neceſſario requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in ſe eſt. i. pro poſſe, ſequendo naturale lumen rationis, ceſſando à peccatis, & conando ad bonum oſtenſum per lumen naturale. tunc enim Deus ſua ineffabili clementia mentes altiori lumine illuſtrat, ſcilicet fidei, quò poſſint in amicitiam ſeu gratiam recipi. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* *In lib. de na. & gra* *Pſal. 4.*

Hic exponit quomodo Gentes obſeruantes legem quam non receperant, ipſi ſibi eſſent lex. Quoniam oſtendunt opus legis, id eſt, morale præceptum ſcriptum in cordibus ſuis. Quod quidem accipere poſſumus per ſimilitudinem legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitatem memoriæ hominum ſcripto tradi conſueuit. Similiter illi qui legem obſeruant abſque exteriori auditu legis, oſtendunt opus legis ſcriptum non attamento, ſed primo & principaliter ſpiritu Dei viui. Secundariò verò ſtudio humano, iuxta illud: Deſcribe ea in tabulis cordis tui: vt & hic *Prouer. 3.a*
dicit, *in cordibus ſuis*, nõ in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis, ſecundum illud: Dabo legẽ *Hier. 31.f*
meam in viſceribus eorum, in corde eorum ſcribam eam. Non dicit in mente, ſed in corde, quod in ſacris literis tranſlatum eſt ad ſignificandum voluntatem, eo quod cor eſt mẽbrum in cuius cellulis ſpiritus vitales & motores ingenerantur. Sic voluntas eſt omnium potẽtiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. vnde qui notitia naturalis iuris non eſt merè ſpeculatiua, ſed practica, quæ coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait, in *Pſal.*
cordibus ſuis, prout dicit volũtatem cum intellectu practico dirigẽte. Sic accepit cor Dauid, cũ ait: *Pſal.*
Inclina cor meum Deus in teſtimonia tua. & Chriſtus cum dicit: De corde exeunt cogitationes malæ. Nam quales ſunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus.

Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicabit Deus occulta hominum ſecundum Euangelium meum, per Ieſum Chriſtum. *Text.*

HIc duplici teſtimonio probat quod opus legis ſit ſcriptũ in cordibus eorum, qui legẽ abſque auditu obſeruant. Vnũ teſtimonium eſt conſcientia, quod nil aliud eſt quã applicatio ſcientiæ ad iudicandum de aliquo particulari opere practico agẽdo, an ſit bonum vel malum. Ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt, quod dominus Deus in creatione animæ infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dicuntur connaturales: eo quod ſunt ab initio naturæ creati. Per vnum, qui dicitur intellectus principiorũ, dirigitur homo circa principia ſpeculabilia: hoc eſt circa veritatẽ & falſitatem omnium propoſitionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem ſequendo errare nõ poteſt, neque aſſentire falſo, aut diſſentire vero: omnia enim ſpeculabilia continentur in principijs, circa quæ verſatur hic habitus, in illáque reſoluuntur & reducuntur. Principium autẽ dicitur propoſitio ex terminis notà apud omnes, ita vt quicunque terminos intelligit, ſtatim aſſentit, nec diſſentire poteſt, vt hæc propoſitio: Omne totũ eſt maius ſua parte. Et licet quælibet ſcientia habeat ſua principia, quæ ab aliquibus leges, ab alijs canones, ſeu regulæ dicuntur, ab alijs verò præcepta, ad alijs maximæ, omnia tamen in primũ principium reſoluuntur, id eſt, per primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in ſpeculabilibus dicitur hæc propoſitio: Quodlibet eſt vel non eſt, vel vt dialectici dicunt, lex contradictoriarũ, ſiue de quolibet eſt affirmatio aut negatio, & de nullo ambo ſimul. Quo ad agibilia autẽ ſiue quæ ordinantur ad operationem immanentem vel tranſeuntem, concreauit Deus alium habitum inclinationem intellectum practicum, ad aſſentiendum principijs agibilium, quæ habent dirigere omnes operationes humanas. Et non ſolum inclinat ad aſſentiendum primis principiis quæ ſunt hæc: Omne bonum eſt faciẽdum & proſequendũ, &c, Omne malum eſt fugiendum & vitan-

dum. Sed etiam inclinat ad aſſentiēdum his quæ ſequuntur ex illis, de quibus Chriſtus: Quæcun-
Mat.7.b que vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis: Et quæcūque nō vultis vt faciāt vobis homi-
nes, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id eſt, præcepta decalogi & prophetæ. Si enim
eſſes dominus & benefactor, velles tibi credi & honorari: ex hoc ſequitur quod credere debemus
Deo, & ipſum honorare, & ſic de aliis præceptis & dictis prophetarum quibus ipſe reuelauit, cre-
dere debemus. Id quod inclinat ad ſequendum hanc directionem, Theologi vocant ſynderiſim,
Pſal.4. & Dauid vocat lumen domini ſignatum ſuper nos. Huic ſynderesi Theologi attribuunt tria offi-
cia. Primum eſt aſſentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secūdum eſt diſ-
ſentire oppoſitis primorum principiorum. Tertium eſt defendere & conſolari illum, qui ſequēdo
ipſum primum principium, & ea quæ ſequuntur agit: & murmurare, accuſare, & increpare, ſi op-
Eſa.vlt.d poſitum faciat. Et quantum ad iſtud officium, dicitur vermis: de quo Eſaias, Vermis eorum non
morietur in ſempiternum. Hæc ſynderesis eſt mater conſcientiæ, quæ quidem conſcientia nō eſt
potentia nec habitus, ſed actus. Significat enim ſcientiam in vniuerſali cum collatione & applica-
tione ad particulare agibile. Eſt enim conſcientia applicatio ſcientiæ, id eſt, cognitionis vtilis per
principia agibilia ex ſynderesi habitæ ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, con-
ſcientia eſt iudicium de aliquo particulari agibili, an ſcilicet faciendum ſit, an non, & an bene vel
male egerimus. Et ſecundum hoc conſcientia teſtimonium perhibere dicitur, id eſt, affirmare ali-
quid bene vel male factum: cum iudicat & affirmat de bono, conſolatur, iuxta illud: Gloria noſtra
hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Cum affirmat de malo, contriſtat, ſecundum illud: Scit
conſcientia tua quod crebro maledixiſti aliis. Vel etiam negare ſi non ſit factum. vnde fratres Io-
Gen.43.e ſeph de pecunia in ſaccis reperta, dixerunt: Non eſt in noſtra conſcientia quis poſuerit pecu-
nias in marſupiis noſtris. Et ſi opus ſit legitimè factum, & arguatur ab aliis, conſcientia defendit.
Sic procedendo: dare eleemoſynam cum debitis circunſtantiis, non eſt malum ſed bonum.
Ego dedi eleemoſynam cum debitis circunſtantiis, ergo non malè egi, ſed bene. Similiter fu-
rari eſt malum. Ego furatus ſum, ergo malè egi. Sed non poteſt aliquis teſtimonium perhibere
de aliquo opere quod ſit bonum vel malum, niſi per hoc quod habet legis notitiam. vnde ex hoc
ipſo quod conſcientia teſtimonium reddit alicui de bono vel malo, ſignum eſt quod in corde il-
lius opus legis ſit deſcriptum. Aliud autem teſtimonium eſt accuſatio & defenſio: Et quantum
ad hoc dicit, *cogitationum*, id eſt, cogitationibus, *accuſantium vel defendentium*, id eſt, accuſantibus
& defendentibus, more Græcorum, qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter ſe inui-
cem. Inſurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accuſans, dum propter
aliquam rationem cogitat ſe male feciſſe. vnde Pſalmiſt. Arguam te, & ſtatuam te contra faciem
tuam. Et Eſa. Agnitio vultus eorum reſpondebit eis. Aliquando etiam inſurgit aliqua cogitatio
Pſal. *Eſa.3.b* defendens, dum per aliquam aliam rationem cogitat ſe bene feciſſe, iuxta illud: Non reprehendit
Iob.27.b me cor in omni vita mea. Et inter hanc excuſationem & defenſionem ſtatur teſtimonio conſcien-
tiæ. Sed quia teſtimonium, accuſatio, & defenſio locum habent in iudicio, ideo Apoſtolus ſe-
1.Cor.4.a cundo agit de iudicio, oſtendens tempus, cum ait: *In die*, hoc autem dicit non ad deſignandam
temporis qualitatem, ſed abſconditorum manifeſtationem, iuxta illud, Illuminabit abſcondita te-
nebrarum, & manifeſtabit concilia cordium. Quandoque tamen dies iudicij dicitur nox propter
incertitudinem horæ illius, ſecundum illud: Media nocte clamor factus eſt, Ecce ſpōſus venit, &c.
Matt.25.a Dicuntur autem cogitationes accuſantes aut defendentes in die iudicij, non illæ quæ tunc erunt:
quia tunc vnicuique manifeſta erit ſalus vel damnatio, ſed accuſatio & defenſio cogitationum
quæ nunc ſunt, & teſtimonium conſcientiæ, quod nunc eſt, repræſentabitur homini in illa die, vir-
tute diuina hoc faciente, & librante merita cōſcientiarum, & rationes cogitationum accuſantium
ſeu defendentium. D. Aug. dicit quod notitia illarum cogitationum quæ remanent, nihil aliud eſ-
2.de Ci. ſe videtur, vt dicit Gloſ. quàm reatus pœnæ vel meritum conſequens. Oſtendit inſuper Apoſtol.
Dei. authorem iudicij, dicens: *Cum iudicabit Deus*. & Dauid explicat, dicens: Iudicabit dominus orbem
terrarum in æquitate, & populos in veritate ſua. Determinat etiā Apoſt. de quibus erit iudicium,
Pſal. cum dicit: *Occulta hominum*, de quibus homines nunc iudicare non poſſunt. Ideo alibi dicit: Illu-
minabit abſcondita tenebrarum, &c. Oſtendit pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iu-
dicio, cū dicit, *ſecundum Euangelium meum*. i. à me prædicatum, vnde Mat. Quoniam omne verbū
1.Cor.4.a ocioſum, &c. Dicit autem Euangelium ſuum, quamuis non poſſit dicere baptiſma ſuum, licet ſit
Matt.12.c vtriuſque miniſter. Quia in baptiſmo nihil operatur induſtria hominis, prout in Euangelio præ-
dicando. vnde alibi dicebat: Prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in miniſterio.
Poſtmodum ponit cui datum eſt iudicium, cum ſubdit: *Per Ieſum Chriſtum*, qui ſcilicet, cōſtitutus
Ephe.3.a *Act.10.g* eſt à Deo iudex viuorum & mortuorum. vnde ipſe dicebat: Pater omne iudicium dedit filio, qui
Ioan.5.d ſcilicet in iudicio apparebit bonis & malis, differenter tamen: quia bonis ſecundum gloriam di-
uinitatis

uinitatis ad conſolationem, iuxta illud: Regem in decore ſuo videbunt. Mali autem ſecundum naturam humanitatis & ad deſolationem, iuxta illud: Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum *Eſa.33.c*
pupugerunt. *Apoc.1.d*

QVARTA PARS II. CAPITIS.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora inſtructus per legem. *Text.*

IN hac quarta huius capitis parte Apoſt. oſtendit quod auditores legis non iuſtificantur, niſi ſint factores, quod pertinet ad Iudæos, quorum faſtum mira eloquentia retūdit. Primo quippe honeſtat eos quinque prærogatiuis, quibus præcellere ſe cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur à generis & nominis claritate, dicens: *Si autem tu Iudæus cognominaris.* Triplex erat olim Iudæis nomen honorificum de quo gloriabantur, vt D.
Ambroſ. dicit. primò, iactabant ſe filios Abrahæ ob fidei eius meritum, dicentes: Patrem habemus *Ioan.8.e*
Abraham. Nuncupabantur etiam honoris gratia Iſmaelitæ à Iacobo, propter auctam in ipſo eandem fidem, vnde inter alia eorum honeſtamenta. alio in loco dicit Apoſtol. Iſraelitæ ſunt, & ego. *2.Cor.11.d*
Tertiò dicti ſunt Iudæi, non à Iuda Machabæo, ſed à Iuda patriarcha filio Iacob, qui dans illi be- *Gene.49.b*
nedictionem, dixit: Iuda te laudabunt fratres tui, & non auferetur ſceptrum de Iuda, &c. Ob eam *Ioan.4.e*
cauſam Chriſtus hoc nomine eos vocauit, dicens: Scimus quia ſalus ex Iudæis eſt. Eorum nomen *Heſther 8.d*
ante Iudam Machabæum legitur in libro Heſther, vbi dicitur Iudæis noua lux oriri viſa eſt. Facta enim diuiſione regni Iſrael tempore Roboam in decem tribubus, & in tribum Iudam & Beniamin, quarum caput erat Iuda: Eo enim quod in tribu Iuda durauit regnum, lex & Dei cultus, teſte *Pſal.*
Pſalmographo: Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, & ab eo tempore cœperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudæos cognominari, cautè innuens eos non eſſe verè Iudæos, qui in manifeſto circuncisionem geſtant in carne, ſed eos qui ſpiritu circuncisi ſunt corde. A genere autem Apoſt. aſcendit ad legem, dicens: *Et requieſcis in lege.* Origenes interpretando dicit, id eſt, omnem requiem in legis litera collocas, quaſi dicat, de hoc tibi places, in hoc quieſcis quod legem receperis, quæ agi debeant, aut vitari certè cognoſcis. Et ideo nihil mente vacillas, ſed firmum habes intellectum. Qui enim vacillat nunquam quieſcit in vno, ſed hinc inde fluctuat. Qui autem Sapiētiæ certitu- *Sap.8.e*
dinem accipit, conquieſcit, iuxta illud: Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. Vel re- *a*
quieſcis, id eſt, nihil tibi amplius ad ſalutem deeſſe arbitraris præter legem quam audis. A lege au- *Deut.7.b*
tem Apoſt. aſſurgit ad Deum legiſlatorem, dicens: *Et gloriaris in Deo*, id eſt, hoc tibi ad gloriam ſatis eſt quod ſis peculiaris populus Dei: quia de eis ſcripſerat Moyſes: Te elegit dominus Deus tuus, *Pſal.*
vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis qui ſunt ſuper terram, & ob quorum ſalutem fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. Non tamen commendat eos à vana gloria, de qua alibi dicit: Qui gloriatur, in domino glorietur: non enim qui ſeipſum com *1.Cor.1.d*
mendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. Sed ſubnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde inſoleſcerent, quod eſſent à Deo Gentibus prælati, imò præpoſtere de Deo gloria- *Lib. de ſpiri.*
bantur, vt D. Auguſt. ait: Qui non eo modo quo poſtulat gratia, quæ non operum meritis, ſed gra- *& lit.*
tuito donatur. Sed ita gloriabantur in Deo velut qui ſoli meruiſſent legem accipere, quam ſua iuſtitia arbitrabātur implere, quod minimè faciebant, imò nec poterant. Commendat deinde eos à fructu legis reſpectu ſui, dicens: *Et noſti voluntatem eius.* quid ſcilicet Deus velit te facere, vnde Da-
uid: Manifeſtauit verbum ſuū Iacob, & iudicia ſua Iſrael. Et infrà 12. dicit: Vt probetis quæ ſit vo- *Infra 12.a*
luntas Dei. Deinde ponit fructum qui reſpondet quieſcenti in lege, cum dicit: *Et probas vtiliora inſtructus per legem.* i. ſcis diſcernere & approbare non ſolum bona à malis, ſed etiam meliora à mi- *Matt.22.d*
nus bonis, vnde quærebat quidam, quod eſt mandatum magnum in lege: & hoc inſtructus per le- *Pſal.*
gem, vnde Dauid, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Confidis eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege. *Text.*

HIc ponit fructus legis per reſpectum ad alios, qui diuerſimode ſe habēt ad legem. Iſti fructus ſunt quinque officia ſuperioribus prærogatiuis reſpondentia, quæ pertinent ad ignorantium eruditionem. Primus iuſtitiæ gradus, eſt defectus potentiæ cognoſcitiuæ. Sicut enim his qui ſunt corporaliter cæci, propter defectum potentiæ viſiuæ, non poteſt præberi lumē, vt ipſi per vitam videant, ſed ducuntur & ſequuntur palpando: iuxta illud, Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus: impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui. Sic *Eſa.59.b*
homini, qui patitur defectum naturalis luminis, non poteſt præberi lumen ſciētiæ, vt ipſi per ſe vi-

dere poſſint quid agendum ſit, ſed præbet eis homo ducatum, vt cæcis, mandando eis quid face-
Pro.29.a. re debeant, quamuis illi quibus mandatur rationem maodatorum non cognoſcant, vnde Iob di-
Iob.29. cebat, Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod eſſent duces cæcorum, quamuis ipſi
Math.15.b eſſent cæci: iuxta illud, Cæci ſunt & duces cæcorum. Et hoc reſpondet primæ dignitati, qua dice-
bantur Iudæi tanquam videntes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iuſtitiæ eſt ſimilis
Pſal. eorum, qui licet habeant potentiam, egent tamen lumine: quia ſunt in tenebris. Sic homines pro-
pter defectum diſciplinæ ſunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quibus ſapiẽs
Luc.1.c poteſt præbere lumen diſciplinæ, vt intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur Iudæi, vn-
de ſubdit, *Confidis*, ſcilicet te eſſe lumen eorum qui in tenebris ſunt, vnde Zacharias: Illuminare his
Pſal.. qui in tenebris, &c. Et hoc reſpondet ei quod ſuperius dixit, requieſcis in lege, quæ profectò lumen
eſt: iuxta illud, Lex domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illumi-
nans oculos. Tertius gradus iuſtitiæ eſt defectus inſtructionis: illi enim qui viſum habent &
Eccl.7.c intellectus lumen, ſunt in via perueniendi ad ſcientiam, quam nondum attigerunt, qui dicuntur
erudiri, quaſi exui à ruditate quæ à principio ineſt omnibus, cum primo inſtruuntur, vnde Sapien.
Filij tibi ſunt, erudi illos. Et refertur ad tertiam ſupra poſitam prærogatiuam. *Gloriaris in Deo*: quia
nulla eſt alia perfectior ſapientia, quàm noſce Deum. Quartus gradus eſt defectus ætatis, & quan-
tum ad hunc dicit: *Magiſtrum infantium*, vnde Eſa. Vbi doctor paruulorum qui ignorant prima ru-
dimenta ſcilicet voluntatem Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat: noſti voluntatem eius.
2.Tim.2.c Quintus gradus eſt eorũ qui ſunt iam in ſcientia prouecti, & iſti egent à ſapientioribus informari,
ad Phil.3.d vt habeant ſapientium dicta in authoritate, quaſi quandam regulam ſeu formam. Et quantum ad
hoc dicit, *habentem formam ſcientiæ*. vnde Apoſt. Formam habet bonorum verborum, quæ à me
Pſal. audiſti. Et alibi: Obſeruate eos qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram. Oportet autem
eos qui ſic formantur, authoritate maiorum inſtrui, vt ſciant quid ſit traditum in lege, & ideo di-
cit, *Scientiæ*: iuxta illud, Dedit illi ſcientiam ſanctorum, & etiam vt ſciant quis ſit verus intellectus
eorũ quæ traduntur in lege, & quo ad hoc ıubdit, *veritatis*. vnde Dauid, Emitte lucem tuam & ve-
ritatẽ tuam, & hoc refertur ad id quod prædixerat, probas vtiliora inſtructus per legẽ. *Qui ergo alium
doces, te ipſum non doces*. Hic incipit arguere Iudæos de tranſgreſſione legis ab eis receptæ, & de
qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos videntur pares, vel potius de-
teriores Gentilibus. Diuus Chryſoſtomus legit, *eos* interrogatiuè, & ſecundũ hunc modum verba
Apoſtoli habent maiorem vim obiurgãdi. Poſſunt etiam remiſſius & aſſertiuè legi. Redarguit au-
tem primò eos de tranſgreſſione legis in ordine ad ſeipſos, dicens: *Quid ergo, &c.* hoc opprobrio il-
los reſpergit per comparationem ad laudem ſupra memoratam gentium, qui legem non habentes
ipſi ſibi erant lex, quaſi dicat, illi abſque lege inſtituunt ſe. Vos autem per eam qua vos alios in-
ſtruere profitemini, nequaquam erudimini, vóſque doctores legis non facitis quæ gentes ſine au-
Eſa.1.f ditione legis faciebant. *Qui prædicas non furandum, furaris*. Hic tangit defectum præuaricationis le-
gis in ordine ad proximum, quantum ad res quæ furto ſubtrahuntur, dicens: *Qui prædicas, &c.* Vn-
de Eſaias, Principes tui infideles ſocij furum. Origines & D. Ambroſ. myſticè interpretantur fur-
tum, nempe quod aduentum Chriſti manifeſtum furabantur, id eſt cœlabant, imo & negabant.
Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Hic tangit defectum præuaricationis legis in perſonam proxi-
mo coniunctam, quæ per adulterium polluitur, vnde dicit, *Qui prædicas, &c.* vnde ad huius confir-
Oſea.7.b mationem Oſeas: Omnes adulterantes quaſi clibanus. Et Hierem. etiam dicit vnuſquiſque ad
Hier.5.a vxorem proximi ſui hinniebat. Origines & Diuus Ambroſius, Mœchiam etiam myſticè inter-
pretantur, nempe quia Iudæi relicta lege euangelica, adulterium faciebant cum ſynagoga: ſed
omiſſo ſenſu myſtico quantum ad literalem, dicebat Apoſtol. quod Iudæi oculatius per legem no-
uerant grauitatem furti & adulterij, quàm gentes: atque ideo prædicabant non eſſe facienda, nihi-
lo ſecus tameo ipſi ea faciebant & obſeruabant quæ lex decalogi, tanquam lethalia crimina, ex-
plicatiſſima prohibitione, defendebat, non modo operis per illa verba: Noo mœchaberis, non fur-
tum facies, ſed etiam cordis, per hæc verba: Noo concupiſces domum proximi tui. Non deſidera-
bis vxorem eius, aut ſeruum, aut ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebantur, & pro vna
ouicula oues quatuor. Sed & mœcho & adulteræ decretum erat capitale ſupplicium. Gentibus
autem nec erat tam lucida notitia, neque tam diſtricta animaduerſio, ob ídque Iudæi erant maio-
ri opprobrio digni. *Qui abominaris idola, ſacrilegium facis*. Hic tangit defectum præuaricationis le-
gis, quantum ad Deum, dicens: *Qui abominaris, &c.* quaſi dicat, cognoſcis ex præcepto legis idola
non eſſe colenda, ſed ſolum Deum & ſacra ac ſancta eius eſſe veneranda, & tu ſacrilegium com-
mittis, abutendo his quæ pertinent ad diuinum cultum: quod quidam fecerunt primo in ſtatu le-
Mala.1.b gis, vnde Malachias, Dicitis menſa domini contaminata eſt. Poſtmodum blaſphemando Chriſtũ,
Matt.12.b dicẽtes eum in Beelzebuch principe dæmoniorum eiicere dæmonia. Vel accipitur hic ſacrilegium
pro

pro idololatria, quæ cunctis aliis criminibus erat in lege abominabilior. Nihil enim ita erat fre-
quenter verbiſque tam vrgentibus cautum, quam non facietis vobis idolum, vel ſculptile, vel titu- *Deut.7.a*
los erigetis, neque inſignem lapidem vt adoretis eum. Ego enim Dominus Deus veſter, & alibi
præcipiebatur eis aras idolorum ſubuertere, confringere ſtatuas, lucóſque ſuccidere, & ſculptilia
comburere. Et tandem ne inferas quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema. Quaſi
ſpurcitiã deteſtatus fueris, ac velut inquinamentum & ſordes abominationi habebis. Adeo execra-
bilis erat idololatria, vt nec tangere eis liceret idolotita, ſiue idolis oblata: & hoc eſt quod ait, *Abo-
minaris idola*, ſcilicet per profeſſionem legis. Et tamen ſępiſſimè atque fœdiſſimè illa polluti fuerũt,
impientiſſima abominatione, vt ab initio ſtatim acceptæ legis conſtat, quando aurum conflarunt
in execrandum vitulum, & hiſtoriis tam Salomonis quàm ſacris aliis pluribus.

*Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per
vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt.* *Text.*

HIc tangit defectum Iudæorum, quantum ad gloriam, cum dicit: *Qui in lege, &c.* Cum enim
lex diuinitus poſita ſit regula humanæ voluntatis, neque niſi diuino munere obſeruetur. Si-
cut eius obſeruantia in omnibus bonis operibus ex natura ſua cedit in gloriam Dei, quia eſt occa-
ſio videntibus, vt honorent Deum: iuxta illud, Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant *Mat.5.b*
opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt. Et illud, Ex bonis operibus vos *1.Pet.2.a*
conſiderantes, glorificent Deum. Sic vice verſa nulla re tantum periclitatur diuinus honor apud
cæteras nationes, quàm cum popvlus, qui imaginem gerit, peculiaris familiæ Dei, cuiuſque curam
ipſe propriè fert, legem quam profitetur, contemnit, præuaricando. Nam propter corruptos blaſ- *1.Tim.6.a*
phematur doctrina fidei: iuxta illud, Quicunque ſunt ſub iugo ſeruitutis, dominos ſuos omni ho-
nore dignos arbitrentur: ne nomẽ Domini & doctrina fidei blaſphemetur, vnde Dauid, Vidi pręa- *Pſal.*
uaricantes & tabeſcebam. Et in confirmationem huius blaſphemiæ propter præuaricationem, in- *Eſa.52.b*
ducit authoritatem Eſa. dicentis, Dominatores eorum iniquè agunt, & iugiter tota die nomen
Dei blaſphematur, vnde Ezechiel: Populus iſte eſt domini, & de terra eius egreſſi ſunt, & pe- *Ezech.36.c*
perci nomini ſancto meo, non propter vos, ſed propter nomẽ ſanctum meum, quod polluiſtis, ſci-
licet male viuendo, in Gentibus ad quas intraſtis.

QVINTA PARS II. CAPITIS.

*Circuncisio quidem prodeſt, ſi legem obſerues. Si autem præuaricator
legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt.* *Text.*

IN hac quinta huius capitis parte Apoſtolus oſtendit quod circunciſio, de qua gloria-
bantur Iudæi, non ſufficit ad ſalutem, ea ratione qua nec lex. Quia quemadmodum
receperant legem, ita & circunciſionem: ſed lex abſque obſeruantia non proderat.
Ergo nec ipſa circunciſio abſque obſeruantia ſignificationis: ideo comparando cir-
cunciſionem ad Iudæos, dicit: *Circunciſio quidem prodeſt*, quantum ad remiſſionem peccati ori-
ginalis, paruulis, vnde ſcribitur, maſculus cuius præputij caro circunciſa non fuerit, &c. Sed *Gen.17.c*
in adultis tunc finaliter prodeſt, ſi legem obſeruent, prout religioſis prodeſt profeſſio, ſi re-
gulam obſeruent. Si verò non ſeruent, nocet eis. Sic ſi præuaricator legis ſis, circunciſio præ-
putium facta eſt: ideo non prodeſt: iuxta illud, Omnes Gentes præputium habent, domus *Hier.9.g*
autem Iſrael circunciſi ſunt corde. Quinimo ex hoc ſunt magis rei, quia non obſeruant quod pro- *Eccle.5.a*
miſerunt: iuxta illud, Diſplicet enim ei ſtulta & infidelis promiſſio. Et ideo Apoſtolus præfere-
bat Gentiles, qui ſeruabant præcepta iuris naturæ, Iudæis circunciſis, qui per circunciſionem pro-
teſtabantur ſe obſeruaturos legis præcepta, quæ tamen non obſeruabant, vnde Apoſtolus. Teſti-
ficor rurſus omni circuncidenti ſe, quod debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. Prout nunc baptiſ-
mus eſt proteſtatio legis euangelicæ ſeruandæ: ideo non prodeſt Chriſtianis abſque obſeruatio-
ne legis euangelicæ. Et cum Apoſtolus loquitur de vtilitate circunciſionis, quod prodeſt, ſi le-
gem obſerues, intelligit pro tempore, quo lex & circunciſio erant obſeruanda ante Chriſti paſſio- *Galat.5.b*
nem: quia tunc circunciſio habebat efficaciam, non autem poſt. vnde dicebat: Si circuncidimi-
ni, Chriſtus nihil vobis prodeſt. Licet ad plenam Euangelij publicationem circuncisio ſeruari
poſſet, non ponendo in ea ſpem, vt ſepeliretur ſynagoga cum honore.

Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nónne præputium illius in circunciſionem reputabi-
Text. *tur? & iudicabit id quod ex natura eſt præputium, legem conſummans, te,*
qui per literam & circunciſionem præuaricator legis es;

HIc comparat circunciſionem ad Genriles dupliciter. Primò, quo ad hoc quod eius fructum
habent Genriles obſeruando legem, vnde dicit: Si circuncilio prodeſt obſeruãdo legem, &
non abſque legis obſeruatione: ſequitur quod ſi præputiũ, id eſt, Gentilis in circunciſus cuſtodiat
Pſal. iuſtitias legis, id eſt, præcepta legis, quæ iuſta ſunt, iuxta illud, Omnia mandata tua veritas, nónne
præputium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eo quod non tenẽtentur illud reſcindere,
eſſétque res naturalis ad differentiam præputij Iudæi: quia ſi Iudæus haberet præputium volunta-
rium, crimen eſſet illi, *in circunciſionem reputabitur*. i. perinde erit ei apud Deũ, ac ſi fuiſſet circunci-
ſus: quaſi dicat, fructum circunciſionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circunciditur carne,
Hiere.4.a vt ſcilicet ſe circuncidat in corde, vnde Hier. Circuncidimini domino & auferte præputia cordiũ
veſtrorum. Secundo comparat circunciſionem ad Gentiles, oſtendens Gentilem propter obſer-
uantiam legis eſſe præferendũ Iudæo, dicens: *Et iudicabit, &c.* ſcilicet Gentilis in circunciſus, *con-*
ſummans legem. i. implens mãdata legis, *ex natura*. i. per naturalem rationem: quia, vt prædictum eſt,
ea quæ legis ſunt naturaliter facit. *Iudicabit*. i. per comparationem te Iudæum circunciſum iudicã-
dum & condemnandum oſtendet: quia es præuaricator legis, tranſgrediẽdo præcepta eius per cir-
cunciſionem, & literam legis quam habes interius in corde ſcriptam. Vnde de huiuſmodi compa-
rationis iudicio dicebat Chriſtus, Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta & con-
Matth.12.d demnabunt eam, &c.

Non enim qui in manifeſto, Iudæus eſt: neque quæ in manifeſto, in carne, eſt circunciſio: ſed qui in ab-
Text. *ſcondito, Iudæus eſt: & circunciſio cordis, in ſpiritu, non in litera: cuius laus non*
ex hominibus, ſed ex Deo eſt.

HIc aſſignat rationem prædictorũ, & probat primò, cur circunciſio, vel Iudaiſmus abſque le-
gis obſeruatione non proſit. Et quare præputium cuſtodientis legẽ reputetur in circunciſio-
nem, dicens: *Non enim, &c.* quaſi dicat, ideo circuncilio præuaricantis legem fit præputium, & iu-
dicatur à præputio cuſtodiente legem. Quia non eſt verus Iudæus ille, qui ſolum in manifeſto Iu-
dæus eſt per exteriorem habitum ſiue conuerſationem, aut per carnalem generationem. Nam, vt
Gen.17.b infra 9. dicit: Nun enim qui ex circunciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, ſed qui filij ſunt promiſ-
ſionis. Et ſimiliter, non eſt vera circunciſio illa quæ manifeſta eſt in carne. Illa enim ſignum dici-
tur, ſecundum illud: Circuncidetis carnem præputij veſtri, vt ſit in ſignum fœderis. Sed non eſt ſi-
Matt.6.a gnum verum, niſi ei reſpondeat ſignatum: ideo ſi quis Iudæus ſit tranſgreſſor fœderis, non eſt eius
vera circunciſio: & propter eam cauſam reputatur præputium, quod in Iudæo eſt crimen volun-
tarium vt dictum eſt. Ratio autem quare præputium cuſtodientis legem reputatur in circunciſio-
nẽ eſt, quia ille verè Iudæus eſt, qui in abſcõdito Iudæus eſt. i. qui habet in affectu cordis manda-
ta legis, quam Iudæi profitentur. Vnde Chriſtus: Pater tuus qui videt in abſcondito reddet tibi.
Similiter & circunciſio vera eſt, quæ eſt cordis in ſpiritu. i. per ſpiritum facta, per quem ſuperfluæ
cogitationes à corde præſcinduntur: vel in ſpiritu. i. per ſpiritualem intellectum legis & non literæ.
1.Reg.16.b Vnde Apoſt. Nos ſumus circunciſio qui ſpiritu Deo ſeruimus. Demum probat præmiſſam ratio-
nem: manifeſtum eſt enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendum eſt humano. Ea ve-
2.Cor.10.d rò quæ exterius apparent, ſiue ſit Iudaiſmus, ſiue circunciſio, laudatur ab hominibus qui ſolum
vident, quæ foris & exterius patent. Sed ea quæ ſunt in abſcondito bona, laudantur ſecundum iu-
dicium diuinum: iuxta illud, Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Vnde
relinquitur quod interior Iudaiſmus & circunciſio præualet exteriori: & hoc eſt quod dicit: cuius,
ſcilicet interioris circunciſionis, laus eſt non ex hominibus, *ſed ex Deo*, qui eſt inſpector cordis, &
ſpiritualem circunciſionem qua vitia præſcinduntur, commendat. Ideo verè probata eſt: iuxta il-
lud, Non enim qui ſeipſum commendat ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

EPITOME TERTII CAPITIS.

APOSTOLVS continuando neceſſitatem gratiæ, poſtquam oſtẽdit quod neque
Iudaiſmus, ad quem pertinet legis ſuſceptio, nec circunciſio, aut prærogatiua aliqua
ſiue aliquod priuilegium perſonale, ſufficit ad ſalutem abſque legis obſeruantia, per
quam Gentiles ſine exteriori Iudaiſmo & circunciſione fructum vtriuſque cõſecuti
ſunt: In hoc capite obiiciendo præmiſſis, mouet duas dubitationes. prima eſt, an Iu-
dæus plus habeat Gentili. Secunda verò eſt, quæ ſit vtilitas circunciſionis: huius ſecundæ dubita-
tionis ſolutionem reſeruat ad quartum caput. in hoc verò capite primam ſoluit. Et primo quidem
quantum

quantum ad prærogatiuam excludit obiectionem, dicendo ad inconueniens, & probat Pſalmiſtæ authoritate cuius excludit falſum intellectum. Secundò ibi, *Quid ergo præcellimus eos, &c.* Excludit inanem Iudæorum gloriam, qua ſe Gentibus præferebant, reſumendo eos peccato eſſe ſubiectos, quemadmodum & Gentiles: quod probat authoritate Pſal. applicando eam Iudæis. Deinde concludit quod prædixerat, neminem iuſtificari ex operibus legis naturæ, vel ſcriptæ, cuius effectum dicit cognitionem peccati. Tertio ibi: nunc autem, oſtendit Iudæos & Gentiles eſſe æquales, quantum ad ſtatum gratiæ ſubſequentis, proponendo habitudinem comparationémque iuſtitiæ ad legem & Prophetas: aſſignat etiam cauſam iuſtitiæ & eius communitatem. Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit gloriationem Iudæorum, qua Gentibus ſe præferebant, & aſſignat cauſam excluſionis & ſubiungit modum., oſtendens quod iuſtitia fidei æqualiter ſe habet ad omnes, eo quod vnus ſit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non deſtruit, ſed ſtatuit, implet atque perficit.

Expoſitio literalis tertij capitis.

Q*Vid ergo amplius Iudæo eſt, aut quæ vtilitas circuncisionis?* id eſt, ſi prædicta in præcedenti capite
vera ſunt. ſ. ſi præputiũ legem implendo in circuncisionem reputatur, &c. Quid amplius ſeu
maius, dignius & excellentius per legem datum eſt Iudęis, qui ſunt populus pecularis Dei, & quæ
vtilitas fuit tanti & quaſi importabilis oneris carnalis circũciſionis, quæ fuit ſignum fœderis: *Mul-* Deut. 7. b
tum per omnem modum. i. multa ex lege data priuilegia fuerunt Iudæo communicata & annũciata,
& per omnem modum. ſ. corporalem & ſpiritualem: per corporalẽ, quia Deus pluit Iudæis mãna
in deſerto, & introduxit eos in terram promiſſionis melle & lacte manantem, eos opibus ditando, Pſal.
& per modum ſpiritualẽ etiam multum. *Primum quidem* quantum ad contemplationem diuinorũ
etiam multum: *Quia credita*. i. annunciata & communicata *ſunt illis eloquentia Dei*. i. ſermones, lo- Heb. 1. a
cutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per prophetas, quæ non fuerunt
communicata aliis nationibus, ſed illis tanquam amicis & peculiari populo Dei. *Quid enim*. ſ. obfuit Gen. 15. a
ſiue nocuit Iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorum, aut promiſſioni eis factæ de vero meſſia.
Si quidem illorum. ſ. Iudæorum, *non crediderunt*, verbis Dei aut prophetarũ eius, quæ multifariè mul- Heb. 10. e
tiſque modis locutus eſt ei. *Nunquid incredulitas illorum*. ſ. qui credere noluerunt, *fidem Dei*. i. quam
credentes habebant de Deo, vel fidelitatem & promiſſionem Dei, quam fecit Abrahæ, *euacuauit*, Ioan. 6. g
i. abſtulit, reuocauit, ſiue vacuam & inanem reddidit, aut irritã fecit? *Abſit*, hoc. ſ. ab humanis cor- Mala. 3. b
dibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ proceſſerunt ex labiis ſuis Iacob. 1. c
fecerit irrita. *Eſt autem*. i. eſt enim, *Deus verax*, ſecundum ſe & per ſuam eſſentiam, & fidelis in pro-
miſſis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non poteſt. *Omnis autem homo*. ſ. purus, aut non
ſpecialiter præſeruatus à Deo, ex natura ſua *mẽdax*. i. mutabilis, variabilis, & defectibilis: & ſic men-
tiri poteſt, & reuocare quæ ſemel promiſit, ſed nõ Deus, maximè incarnationem filij ſui quæ per-
tinet ad prophetiam, prædiſtinationis. *Sicut ſcriptum eſt*, quo ad primum, quia quo ad ſecundum Pſal. 50.
eſt omnibus manifeſtum: & ſcribitur Pſal. 50. *vt iuſtificeris*. ſ. tu Deus qui ſemper iuſtus es, rectus, fi-
delis, & verax agnoſcaris & appareas, *in ſermonibus tuis*. i. in promiſſione filij tui, quam feciſti Da-
uidi, quam quidam dicebant Deum reuocaturum propter peccata eius, ac etiam in promiſſione
veniæ credentibus & verè pœnitentibus: *& vincas*, implendo. ſ. promiſſionem tuã præualeas, *Cùm*,
malè & perperam, *iudicaris* ab hominibus mendaciter dicẽtibus, quod propter peccata hominum
promiſſiones tuas credentibus factas, non ſi impleturus, ſed reuocaturus. *Si autem*, vt vobis iniquis
videtur, *iniquitas noſtra iuſtitiam*. i. veritatem & ſanctitatem *Dei commẽdat*. i. ſi iniquitas hominis di-
rectè & per ſe ordinetur ad commendandam & manifeſtandam iuſtitiam & veritatem diuinæ
promiſſionis: ſic quod hoc aduerbium, vt, in prædicta authoritate, teneatur cauſaliter & non con-
ſecutiuè, ſequeretur magnum inconueniens, cui reſpondere non poſſetis. Ideo dicit, *Quid dicemus*,
i. quomodo ſuſtinere poterimus inconuenientia quæ ſequuntur, quorum primum eſt quod Deus
eſſet iniquus. *Nunquid iniquus eſt Deus?* quaſi dicat hoc videtur ſequi, ſi dicamus quod peccata no-
ſtra directè ordinantur ad commendandum iuſtitiam Dei, *qui infert iram*. i. vindictam & pœnam
pro peccato: quia tunc peccatum non eſſet dignum pœna, ſed præmio, cùm per ſe Deus directè
ordinauerit ad cõmendandã iuſtitiam eius, & ſic Deus puniens hominẽ pro peccato, eſſet iniquus
& iniuſtus. *Secundum hominem dico*. i. ſecundum illorum hominũ argutiam loquor, quia non ſic de-
bemus loqui de Deo, ſed potius omni cũ reuerẽtia & honore. *Abſit*. ſ. à nobis, vt dicamus Deũ ini-
quum aut iniuſtum. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* i. ſi Deus ſit iniquus & iniuſtus,
quomodo conuenit ei quod ſit iudex vniuerſalis & ſupremus totius mundi, cùm oporteat ſupre-
mum in quolibet genere eſſe infallibile, ſicut primum mouens immobile, & ſupremum iudicem
non iniquum, ſed maximè iuſtum eſſe. *Si enim veritas Dei*, quæ eſt ipſemet Deus, *in meo mendacio
abundauit in gloriam ipſius*. i. ſi, prout aliqui dicunt, propter meum mendacium, quod eſt peccatum,

veritas Dei manifeſtetur,relucear,abũder,& creſcat in gloriam ipſius, & ipſum laudabilem faciat.
Iob.13.b Hoc eſt, Si mẽdacium meum directe ordinetur in gloriam Dei, *Quid adhuc & ego tanquam pecca-
tor iudicor.* i. ſi ego dico quod Deus eſt verax, & omnis autem homo mendax: &, Vbi abondauit
delictum,ſuperabũdauit & gratia, & quod lex ſubintrauit, vt abundaret delictum: cur iudicor ab
hominibus tanquam peccatnr pro mendacio,ex quo in gloriam Dei directe ordinatur: non enim
debetem iudicari tanquam peccator, ſed tanquam promotor gloriæ Dei. *Et non ſicut*,ego & cæte-
ri Apoſtnl.prædicta prædicantes,*blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam*,iniqui & peruerſi imponunt,
blaſphemando & deprauando dicta noſtra: maximè illud, Vbi abundauit delictum,ſuperabunda-
Infra 5.b uit & gratia. Et dicunt nos dicere, *faciamus mala vt veniant bona*.i.quod homines debẽt facere ma-
la,vt conſequantur maiora bona, & vt creſcat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur præ-
dicando ſuperabundantiam gratiæ propter gloriam Dei. *Quorum*, id eſt, eorum qui faciunt mala,
vt veniant bona,& qui hæc falſo nobis imponunt,*damnatio iuſta eſt*.

SECVNDA PARS III. CAPITIS.

QVID *ergo* nos Iudæi ad fidem cõuerſi de nobis ipſis iudicare valemus, quod
iden quia credita ſunt nobis eloquia Dei, *præcellimus eos* ſcilicet Gẽtiles etiam
ad fidem conuerſos & eis præferendi ſumus tanquam digniores,de qua præla-
tione erat quæſtio inter eos. *Nequaquam*.i.non nunc ſecundum ſtatum gratiæ
& conuerſionis, licet bene quantum ad ſtatum, quem habebant Iudæi tem-
pore legis ante Chriſtum: quia dictum eſt quod amplius erat Iudæo per omnẽ
modum. *Cauſati enim ſumus*.i.cauſando & ratiocinando cauſas & rationes ad-
Pſal.13. duximus & probauimus: quare Iudæi Gentiles non præcellant,& maximè oſtendimus.*Iudæos &
Græcos omnes*, tam Iudæos quàm Gentiles *ſub peccato eſſe*.i.peccatores fuiſſe & magnis criminibus
ſubiectos extitiſſe.*ſicut ſcriptum eſt*,de Iudæis maximè,qui ſe magis iuſtos arbitrabantur. *Quia non
2.Cor.3. eſt iuſtus quiſquam*,ex ſeipſo,tanquam ex ſeipſo ſine gratia Dei. Vel quiſquam malorum,*non eſt in-
telligens*, ex ſeipſo habens diſcretionis rationem, nec ad intelligendum Deum,& ea quæ Dei ſunt
cogitare,ſiue in lege naturæ,ſiue Moſaicæ,ſiue gratiæ.*aut requirens Deum*.i.qui requirat quomodo
voluntatem Dei implere debeat,aut ſeipſum ad eum dirigere debeat. *omnes declinauerunt*.ſ.à Deo
Luc.17.c & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatum. D. Virgine excepta *ſimul*.i.omnes cõ-
Sap.4.d gregati aut conſiderati,*inutiles facti ſunt*.i. Non valẽtes finẽ vel vtilitatẽ ex ſeipſis conſequi: *Non eſt
qui ex ſe,faciat bonum*.ſ.opus Deo gratum ſine Dei ſpeciali auxilio, ſciẽtes facere mala,benefacere
neſcierũt. *Non eſt vſque ad vnũ*.i.præter quã vnus.ſ.Chriſtus, qui ſolus abſque merito alterius fecit
humanæ redẽptionis bonum: nullus enim purus homo eſt qui ex ſe faciat bonũ perfectũ. *Sepulchrũ*
ſpirituale, in quo reponũtur & exeunt peccata. *Patens*.i.apertum & non clauſum, vnde exit fœtor
& abominatio peccatorum, *eſt guttur eorum*, ad exhalandum turpiloquia & alia colloquia praua,
quæ bonos mores corrumpunt audientium. *Linguis ſuis*, ſuauia & blandia verba depromentes, *do-
loſe agebant*,alia proferendo ore, & alia meditando corde, vt adulatione proximum decipiant. *Ve-
nenum aſpidum ſub labiis eorum*.quia.ſ.talia verba ex eorum labiis procedunt,quæ inſanabiliter pro-
ximos intoxicant corporaliter vel ſpiritualiter. *Quorum os maledictione*. i. maledicis verbis quibus
aliis maledicunt, *& amaritudine*. i. ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis,
detractionibus,& contumeliis,*plenum eſt*.i.abundat: vt quaſi ſemper ab eo fluant maledicta & blaſ-
phemiæ.*Veloces*.i.prõpti & citò ac ſubitò currentes,*pedes*,ſpirituales: qui ſunt affectus *eorum* ſcilicet
iniquorũ hominum,*ad effundendum ſanguinem* Chriſti & ſanctorum,ad faciendũ quæcunque gra
uia peccata in Deum & proximum feſtini. *Contritio & infelicitas*.i. pœnæ acerbitas & miſerabilis
Mat.19. felicitatis priuatio,*in viis eorum*.i. prouenit aliis ex operibus & actionibus ipſorum, quibus progre-
diuntur in hoc mundo. Et hoc.ſ.quia, *& viam pacis*,quæ eſt mandatorum obſeruantia, quæ ducit
ad pacem & vitam æternam, *non cognouerunt*.i. cognoſcere,acceptare, & ſequi noluerunt. *Non eſt
timor Dei*.ſ.filialis,qui eſt initium ſapientiæ, *ante oculos* mentis *eorum*,vt retrahat eos à malo, in quo
obſtinati ſunt.*Scimus autem nos* Apoſtoli,& alij quibus Deus dedit ſuæ legis cognitionem,*quoniam
quæcunque lex*, ſiue naturalis, ſiue diuina. Moſaica & Euangelica *loquitur*, declarando vel præci-
piendo,*his qui in lege ſunt*.i.ad quos lex datur & qui legem profitentur, *loquitur*, & ſic prædicta ver-
ba Pſal.non intelliguntur de Gentilibus,ſed de Iudæis, quibus lex data eſt ac etiam prophetæ, de-
clarantes legem & docentes ac informantes & repræhẽdentes mores,dati ſunt, *vt omne os obſtrua-
tur*. i. obmuteſcat & claudatur à ſua gloria, vt amplius gloriari non poſſit ſe ſuis meritis, ſine Dei
gratia ſalutem conſequi poſſe: *& ſubditus fiat omnis mundus*,non ſolùm Gentilis,ſed etiam Iudæus
culpam

culpam ſuam agnoſcendo. Et totum bonum quod habet attribuẽndo, & in omnibus obediendo
Deo. Quia ex operibus legis, ſiue naturæ, ſiue Moyſi ſcriptæ, fidem præcedentibus aut in ſenſu carna-
li obſeruatis, *non iuſtificabitur omnis caro coram illo*. i. nullus homo peccator, qui dicitur caro, tan-
quam carni ſubiectus, iuſtificabitur coram Deo propter opera legis naturæ vel Moyſi. Quia ſi ex Gal. 2. d
lege iuſtitia eſſet, Chriſtus gratis mortuus fuiſſet. *Per legem enim*, ſiue naturalem ſiue diuinam, *co-
gnitio peccati*, ſed non eius conſumptio aut ablatio. Quia quamuis lex ſufficiat ad cognitionẽ pec-
cati, non tamen ſufficit ad reprimendam concupiſcentiam, aut ad delendum peccatum, ſiue ad
iuſtificandum hominem. Ideo neceſſarium eſt aliud remedium, ſcilicet gratiæ, qua concupiſcẽ-
tia reprimatur, & facultas legis implendæ detur.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

NVNC *autem*. i. tempore gratiæ & legis euangelicæ Chriſto adueniente, *ſine
lege*. i. abſque legis naturæ & Moyſi imperio aut auxilio, *iuſtitia Dei*, qua ipſe iu-
ſtus & fidelis eſt adimplens promiſſa iuſtificatione hominum. Vel iuſtitia. i.
Chriſtus qui ſatisfecit diuinæ iuſtitiæ patiendo pro nobis & iuſtificationem
nobis meruit. *Vel iuſtitia Dei*. i. gratia Dei qua quis formaliter iuſtificatur à
Deo, *manifeſtata eſt*. i. declarata eſt Gentibus ad fidem conuerſis per Chriſti
doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, vt firmius credant cæteris. Gen. 22. d
Teſtificata à lege & prophetis. i. teſtimonio legis & prophetarum approbata & pronuntiata. *iuſtitia* Exod. 12. e
autem Dei. i. gratia Dei qua iuſtificamur à Deo, *per fidem Ieſu chriſti*. ſ. eſt manifeſtata. Quia in ip- Eſa. 53. d
ſa iuſtificatione primus motus mentis tendens in Deum, eſt per fidem. & ideo in iuſtitia Dei dici-
tur inchoari per fidem, & perfici per ſpem & charitatem, quæ licet ſimul tempore infundantur &
tendant in Deum, fides tamen prioritate & ordine naturæ dicitur prior, *in omnes & ſuper omnes
qui credunt in eum*. ſ. Chriſtum, ſiue ſint Iudæi, ſiue Gentiles. *non enim eſt diſtinctio*. ſ. inter Iudæum
& Gentilem apud Deum quo ad modum & neceſſitatem iuſtificationis: vterque enim iuſtifica-
tione egebat. *Omnes enim peccauerunt* in Adam primo parente, peccato originali, & poſt rationis
vſum peccato actuali. Si ergo peccauerunt, & per ſe iuſtificari, vt prædictum eſt, nequeunt: ſequi-
tur, *& egent gloria Dei*. i. gratia quæ eſt gloria Dei: quia per eam glorioſus apparet Deus. *Iuſtificati
gratis*. i. ſine meritis præcedentium operum, *per gratiam ipſius*. ſ. Dei & gratuita eius dona, ac etiam
per redemptionem. i. pœnæ ſatisfactionem, *quæ eſt in Chriſto Ieſu*. i. quæ facta eſt per Ieſum Chriſtum,
per quem ſolum & non alium fieri poterat. *quem*. ſ. Chriſtum, *propoſuit*. i. pro omnibus qui non ha-
bebant vnde ſatisfacerent, poſuit, & dedit *propiciatorem* miſericordiæ, & ſatisfactorem reatus pœ- Gen. 3.
næ, *per fidem*, i. dirigente fide, *in ſanguine ipſius*, ſ. pro nobis effuſo: quia vt ſatisfaceret pro nobis, con-
gruebat vt ſanguinem ſuum effunderet & pœnã mortis ſubiret, quam homo per peccatum incur-
rerat, *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ*. i. ad hoc quod Deus iuſtitiam. i. miſericordiam & gratiam ſuam
promiſſam oſtẽderet neceſſariam. & hoc *propter remiſſionem præcedentium delictorum*. In hoc enim
quod præcedentia delicta remiſit, quæ lex remittere non poterat, neque homines ab eis propria
virtute liberari, oſtendit quod neceſſaria erat hominibus iuſtitia & gratia ſua, vt iuſtificarentur à
Deo per ſanguinem, per quem remitterentur præcedentia delicta, ac etiam præſentia, quæ ante
Chriſti paſſionem *erant in ſuſtentatione Dei*. quia patienter ea ſuſtinebat, nec pro eis damnabat cre-
dentes & pœnitentes, nec etiam ab eis reddebat totaliter abſolutos, cùm adhuc detinerentur in
ſinu *Abrahæ*. non quidem ſuſtinentes pœnam ſenſibilem, ſed expectantes introire in gloriam per
Chriſti paſſionem. *Et hoc ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore*. ſ. gratiæ. i. vt in hoc tempore
gratiæ iuſtitiam & miſericordiam promiſſam perfectè oſtẽderet, plenam peccatorum remiſſionẽ
tribuendo, & aditum gloriæ exhibendo, quod non faciebat patribus antiquis ante Chriſti paſſio-
nem, *vt ſit*. i. vt manifeſtè appareat *ipſe iuſtus* à ſeipſo in promiſſis peccata remittendo: *& iuſtifi-
cans eum qui ex fide eſt Ieſu Chriſti*. i. qui per fidem Ieſu Chriſti credendo Ieſum Chriſtum propi-
tiatorem, & ſatisfactorem, accedit ad Deum.

QVARTA PARS III. CAPITIS.

VBI *eſt ergo gloriatio tua*, ô Iudæe, qui in lege Moyſi, ex qua non eſt iuſtitia, gloriatis:
vel ô Gentilis, qui gloriatis in obſeruatione legis naturæ, ex qua etiam non eſt iuſtitia
qua iuſtificetur homo? *excluſa eſt*. i. ſublata & procul abiecta. Quia ex quo ſine lege
Moyſi & naturæ eſt iuſtitia, & ex quo communiter es ſub peccato, & ex quo ambo
iuſtificamini per fidem Ieſu Chriſti, non habetis occaſionem gloriandi ſiue glorificandi & extol-

lendi vos vnus ſuper alium,ſed *per hanc legem*?eſt.ſ.excluſa glorificandi occaſio? *Factorum?* i.an per
legem veterem,quæ facta & opera præcipiebat hominibus?*non* , quaſi dicat,certum eſt quod nõ.
Cùm vt dictum eſt ex operibus non iuſtificetur omnis caro coram Deo , *ſed* excluſa eſt *per legem*
fidei.i. euangelicam ſiue gratiæ,quæ,vt dictum eſt iuſtificat,& facultatem operandi & obſeruandi
legem tribuit dirigente fide. *Arbitramur enim iuſtificari hominem*,ſiue Iudæum,ſiue Gentilem,*per*
Infra 8.g *fidem*.ſ. Ieſu Chriſti,vel de Ieſu Chriſto propiciatore par ſanguinem ipſius. Non quidem effecti-
uè:quia hoc modo eſt Deus qui iuſtificat , neque formaliter & denominatiuè , quia hoc pertinet
ad ipſam gratiam,quia paulò antè dixit,Iuſtificati gratis per gratiã ipſius. Sed directiuè:fides enim
eſt quæ primò nos dirigit ad Deum gratis nos iuſtificantem. *Sine operibus legu*.ſ. Moyſi , quæ data
eſt Iudæis,& non Gentilibus. *An Iudæorum Deus tantum* , vt.ſ.ſolos Iudæos iuſtificet ? *Nonne &*
Gentium,ſ.eſt idem Deus?*imo & Gentium*:quia non ſolùm Iudæos,ſed etiã Gentiles creauit eiuſ-
dem naturæ ſpecificæ capaces iuſtificationis & gloriæ ſicut Iudæos:& ideo eis prouidet , eóſque
gubernat& dirigit quemadmodum Iudæos:*Quoniam quidem vnus eſt Deus*.i. creator gubernator,
& prouiſor *omium, qui iuſtificat*.ſ. de quolibet genere hominum , & per eandem cauſam & ſic iu-
ſtificat *circuncisionem*.i.Iudæos circunciſos,*ex fide*.ſ. Chriſti : quia fides eſt prima cauſa ex qua pro-
ceſſit circuncisio & cætera ſacramentalia : & ſic Iudæos iuſtificat fides , ſicut quædam cauſa pri-
ma per quaſdam cauſas medias. & *& præputium*.i.Gentiles incircunciſos & præputium habentes
etiam iuſtificat , *per fidem*.ſ. eiuſdem Chriſti quem propoſuit propiciatorem. Et ſic Gentiles im-
Mat.25.e mediatè per eandem fidem iuſtificantur abſque antiquis cæremoniis , *Legem ergo deſtruimus per*
fidem ? i. an per hoc quod diximus homines iuſtificari per fidem ſine operibus legis volumus de-
Mat.5.e ſtruere & eneruare legem Moſaicam? *Abſit*,hoc.ſ.à nobis. Quia non præteribit iota vnum , aut
vnus apex à lege , donec omnia fiant. *Sed legem ſtatuimus*.i. per fidem legem perficimus & ſtatui-
mus. Non enim venit Chriſtus ſoluere legem aut prophetas, ſed adimplere, quo ad iudicialia &
cæremonialia,quæ ſtatuuntur & implentur,per hoc quod veritas ſignificata per ea in fide Chriſti
exhibetur , ac etiam quo ad moralia : quia fides Chriſti declarat ea & auxilium confert ad im-
plendum ea.

COMMENTVM TERTII CAPITIS.

Text. *Quid ergo amplius Iudæo eſt:aut quæ vtilitas circuncisionis?*

IN exordio huius capitis Apoſt.obiiciẽdo his quæ dicta ſunt in præcedenti ca.
proponit duas dubitationes:quarum vnam duntaxat reſoluit,alterã diſſoluen-
dam in ſeq.ca.relinquens. Dubitatio ergo prima eſt:Quia ſi verum eſſet quod
dictum eſt præcedenti ca. videlicet quod præputium legem implendo in cir-
cuncisionem reputabitur & iudicabit,&c.Sequitur quod Deus Iudæis dando
legem aut circuncisionem nil frugi aut vtilitatis,ſed oneris dederit.Quamob-
rem videtur quod Iudaicus populus nõ fuerit Deo peculiaris, & ipſe Deus de-
derit inutilia,quorum oppoſitum in ſacris literis reperitur. Nam per Moyſen dixit , Te elegit do-
minus,vt ſis ei populus peculiaris. Et per Eſa. Ego Dominus docens vtilia. *Multum per omnem mo-*
dum. His paucis verbis generaliter ſoluit ambas dubitationes,dicens,quod amplius eſt Iudæo, &
quod magna fuit vtilitas circuncisionis,& quantum ad quantitatem, quæ ſignificatur,cùm dicit,
Multum.& quantum ad numerum,qui ſignificatur,cùm dicit,per omnem modum. *Primum qui-*
dem,quia credita ſunt illis eloquia Dei. Hic remiſſa circuncisionis vtilitate,ad proximum caput,pro-
ſequitur ſolutionem primæ dubitationis ſiue obiectionis, dicens:quod amplius fuit Iudæo , quo
ad contemplationem & cognitionem diuinorum , quæ cognitio excedit omne cõmodum & vti-
litatem temporalium,reſpondet primò:quia ſunt eis credita eloquia.i. locutiones,pollicitationes;
& prophetarum oracula,ex quibus venerunt in Dei cognitionem & notitiam maiorẽ & clariorẽ.
vnde Dauid,Notus,ſcilicet ſpecialiter in Iudæa Deus,non ſolùm vt primum principium naturæ
prout Philoſophi,verùm etiam vt principium & retributor felicitatis. Et hoc eſt multum,imo &
Pſal. 75. maximum bonum,quia ad illam cognitionem ſequitur amor,vnio, & adhæſio:de qua Dauid ait,
Mihi adhærere Deo bonum eſt.Præterea per eloquia Dei inſtruimur & erudimur à Deo de cre-
Pſal.72. dendis & agendis,quæ inſtructio eſt via & directio ad felicitatem. vnde idem propheta, Beatus
homo quem tu erudieris Domine,& de lege tua docueris eum. Cùm ergo Deus crediderit eis e-
Pſal.93. loquia ſua,quod non fecit cæteris nationibus , eo ipſo declarauit eos eſſe amicos ſuos. vnde Chri-
Pſal.147. Ioan.15.b ſtus,Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos : quia omnia quæ audiui à patre meo,nota feci vobis.
Pſa.118. Eloquia domini ſunt honeſta:quia vt Dauid ait:ſunt vera & iuſtificata in ſemetipſ , delectationẽ
afferunt

afferunt:iuxta illud, Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Sunt pariter vtilia, quia retrahũt nos à peccatis:ſecundum illud, In corde meo abſcondi eloquia tua vt nõ peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & admirandum bonum arbitratus eſt Moyſes, dum ait: Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante ex die qua creauit Dominus hominem ſuper faciem terræ, ſi facta eſt aliquãdo huiuſcemodi res, vt audiret populus vocem Domini loquẽtis de medio ignis, ſicut tu audiſti & vidiſti. Non enim tanta celſitudine myſterij euulganda ex tẽpore erant per totum orbem, ne margaritæ à porcis conculcarentur, ſed ſelectæ familiæ erant cõmittenda, quo aduſque mundus adoleſceret in virum idoneũ & perfectum, cui promiſſus mitteretur. Quare non modo ſanctis patribus, ſed toti Iudæorum Genti credita ſunt eloquia & oracula. Habent amplius & Iudęi, vt infra 9. dicit, adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & teſtamentũ: quorum non eſt modica excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defenſionem, adeo vt Ægyptus propter iniuriam percuſſus fuerit. Deut. 4. b

Quid enim, ſi quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Abſit. eſt autem Deus verax: omnis autem homo mendax. Text.

HIc obiiciendo adiungit interrogationem, quã aduerſus præmiſſa Gentiles obiicere poterãt, dicentes, quod licet Deus eis crediderit eloquia ſua, ſuúmque promiſerit filium: illi verò ingrati non credentes Deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promiſſionem Dei, fuerúntque ſufficiens & legitima cauſa quare Deus promiſſionem ſuam non ſeruaret. Et idcirco nõ amplius eſt Iudæo, eò quod ei credita & communicata fuerunt eloquia Dei, cum eis non crediderint neque prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezech. Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. vnde & Chriſtus, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Hanc obiectionẽ & interrogationem excludit, dicens, quod non omnes fuerunt increduli, ſed quiddam illorum: & ideo credentes non debebant diſpendium pati prout Iuriſtæ dicunt: Rem quæ culpa caret, in dãnum vocari non conuenit. fuerunt enim ſemper aliqui patres qui crediderunt. Excludit præterea obiectionem deducendo ad inconueniens. Quia poſito & non conceſſo, quod nulli illorum credidiſſent, inconueniens eſſet dicere quod perfidia ſiue incredulitas illorum firmitatem & ſtabilitatem promiſſionis Dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc ſequeretur Deum non eſſe veracem, & per conſequens Deum non eſſe Deum, quod lumine naturali conſtat eſſe falſiſſimum. vnde dicit, *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Hæc dictio, Verax, non ſolùm ſignificat actum vel morem, ſiue aſſuetudinem dicendi veritatem, verùm etiam negationem potentiæ mentiendi, prout mendax importat non ſolùm actum & aſſuetudinem mentiendi, verùm etiam potentiam mentiendi. Et ſic intelligitur illud, Omnis homo mendax, id eſt, omnis purus homo eſt mendax, id eſt, quia ex ſe eſt mutabilis, & mentiri poteſt: non tamen dicit quod ſemper omnis homo actu mentiatur, vel fuerit mentitus. Quia D. Virgo, quæ omni peccato caruit, nunquam mentita fuit. Deus autem non ſolùm non mentitur, ſed nec mentiri poteſt, quia eſt veritas per eſſentiam. Et hæc eſt cauſa diſcriminis, quare homo mentiri poteſt, & non Deus: quia cauſa falſitatis vel mendacij cuiuſpiam eſt altera duarum, vel quia habet mentem falſam vel voluntatẽ prauam. Primum accidit homini, eò quod veritatem à rebus ſumit: & quia res ita ſunt, taliter iudicat: in quo ſæpe decipitur vel ex indiſpoſitione potentiæ ſenſitiuæ aut medij aut propter diſtantiam obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam poteſt homo habere deprauatã, vt ſtudioſè mentiatur. Cùm enim homo non ſit ipſa bonitas nec veritatis regula poteſt ab illa diſcedere & diſcordare. Deus autem non accipit veritatem à rebus, ſed cauſat eam, vt dictum eſt primo capite. Tales enim ſunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cùm volũtas Dei ſit regula veritatis, non poteſt diſtortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis annunciet quàm mente habeat. Præterea cùm homo ſit ex nihilo, ex ſua natura vertibilis eſt in nihilum, ideo ex ſe veritatem non habet. Natura autem diuina quæ ex ſe æterna eſt, & nullo modo vertibilis aut mutabilis, habet ex ſe vt verax ſit, & per conſequens promiſſa adimpleat. Et hic eſt ſenſus Apoſt. hoc loco, & cum dicit, fidelis Deus ipſum negare non poteſt. Et ſi à veritate declinaret, cum ſit ipſiſſima veritas, ſeipſum negaret. Si autem obiiciatur quod multa enunciare fecit Deus, quæ non euenerunt, vtpote quod per Ionam prædici fecit: adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. Et per Eſaiam, Diſpone domui tuæ, quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo ſunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicuntur aliqua quaſi omnino & abſolutè futura, ſed ſecundum præſentia hominum merita, aut demerita, ſi non mutentur: iuxta illud, Repente loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum, vt eradicem, & deſtruam, & perdam, & diſſipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. agam & ego pœnitẽtiam ſuper malo, &c. Et illud: Orabunt pro impietatibus ſuis, & recordabor fœderis mei, &c, & illud: Si ductus pœnitudine cordis reuerſus fueris ad Deum, reducet te ac miſerebitur tui. Et Ezechiel: Si impius egerit pœni-

Pſal. 105.
Ezech. 2. b
Ioan. 8. f
Pſa 115.
ad Tit. 1. a
Hebr. 6. d
Ioan. 6. g
Iona 3. b
2. Reg. 20. a
Hier. 18. b
Leui. 26. g
Deut. 3. a
Ezech. 8. e

tentiam,&c. Alteru͂ genus prophetiæ dicitur prædeſtinationis, qua proferuntur ea quæ ſimplici-
ter & abſoluté,hoc eſt infallibiliter ſunt ventura. Et huiuſmodi fuit promiſſio Saluatoris Chriſti,
videlicet venturi:qui non promiſit ſaluare niſi credentem: & ideo ſi incredulum non ſaluat, non
euacuatur eius fides ſiue promiſſio:quia promiſſio facta de Chriſto Saluatore, non fuit facta ſub
conditione aliqua pendente ex hominum fide,vel voluntate,aut ex operibus. Et ideo ſicut Chri-
ſtus fuit gratis promiſſus,ita non venit ob aliquod debitum, ſed vt ſuam Deus liberaret fidẽ pro-
miſſionem implens,quod in hac Epiſtola oſtendere nititur Apoſtolus cõtra gloriationem Iudæo-
rum,qui arbitrabantur ſe promeruiſſe aduentum Chriſti ex operibus legis.

Text. *Sicut ſcriptum eſt,vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.*

HIc probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: teſtimonio Pſalmiſtæ in
Pſal.50. quo ſic legitur,Et vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum,& qualiter propo-
ſito deſeruiat,notandum eſt,quod Dauid in eodem pſalmo in anguſtia & mœrore animi veniam
humillimè precabatur,dicens:Miſerere mei,&c. nulla merita ante oculos Dei proponens,ſed ſo-
lùm fidem ſiue fidelitatem ipſius, veniam promittentis his qui crimina ſua confiterentur. Vnde
adiunxit,Tibi ſoli peccaui,&c. Et cùm peccatum non eſſet niſi contra legem ſuam,ſubiunxit, Vt
iuſtificeris in ſermonibus tuis,&c. Iuſtificari in ſermonibus, nihil aliud eſt,quàm iuſtum fieri &
apparere in dictis ſiue promiſſis,quod fit cu͂ quis ea quæ promiſit, implet. Promiſerat enim Deus
2.Reg.7.b per Nathan prophetam,quod ſtabiliret regnum eius in æternum in ſemine ſuo. Poſtea verò cu͂
in graue peccatum incidiſſet adulterij & homicidij,dicebatur à quibuſdam quod propter huiuſ-
cemodi peccata Deus non eſſet ei promiſſionem ſeruaturus, nec miſſurus filium ſuum vt naſce-
retur de tam ſpurciſſimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo: Primò quod propter
peccatum eius non mutabatur iuſtitia Dei,ad quam pertinet vt ſuos ſermones impleat, & quan-
tu͂ ad hoc dicit, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis*.i. ex hac venia & miſericordia qua͂ precor, appareat
Prou.8.a veritas ſermonis tui de ſtabilitate regni,& de Chriſto ex me naſcituro:& ſic appareas iuſtus in ſer-
monibus.i.in promiſſis tuis,vt propter peccata mea ea implere non deſinas. Vnde in Prouerbiis,
Sapientia clamitat:Iuſti ſunt omnes ſermones mei,nõ eſt enim in eis prauum quid,neque peruer-
ſum:recti ſunt intelligentibus,& æqui inuenientibus ſcientiam. & Pſal. Fidelis dominus in omni-
bus verbis ſuis,in pollicitationibus ſuis. Secundò intendebat dicere quod diuina promiſſio non
Infra 12.d imitatur humanum iudicium,cùm dicit: *Et vincas cùm iudicaris*.i. vt vincas implendo promiſſio-
nem tuam,cùm iudicaris ab hominibus,quod eam propter peccata mea non ſis impleturus. Vn-
Pſa.131. de Apoſt. Noli vinci à malo, ſed vince in bono malum.quod multò magis competit Deo. Pro-
2.Reg.7.b miſſio autem quam Deus fecerat Dauid,dicens: De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam:
& ego ero ei & in patrem, & ipſe erit mihi in filium, pertinebat ad prophetiam prædeſtinationis
quæ eſt immutabilis,vt dictum eſt. Et quamuis dicatur: Si cuſtodierint filij tui teſtamẽtum meu͂,
&c. Tamen concluditur,Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo. Ponuntur autẽ plu-
res ſenſus huius authoritatis,ſed hic magis quadrat propoſito Apoſt. qui ex hoc ſic arguere vide-
tur:Si peccatum Dauid non euacuauit fidem ſiue promiſſionem Dei,ſic nec incredulitas aliquo-
rum euacuauit fidem ſiue promiſſionem Dei factam credentibus.

Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei commendat,quid dicemus? Nunquid iniquus eſt Deus
Text. *qui infert iram? ſecundum hominem dico. Abſit: alioquin quomodo*
iudicabit Deus hunc mundum?

HIc excludit falſum intellectum prædictæ authoritatis inductæ,vt iuſtificeris,&c. Quia poſ-
ſet aliquis intelligere prædicta verba,quæ coniunguntur cum illis,Tibi ſoli peccaui.accipiẽ-
do aduerbium,*vt*,cauſaliter.& ſic ſequeretur quod peccatum hominis directè ordinaretur ad cõ-
mendandam iuſtitiam Dei q.d.Dauid,Tibi ſoli peccaui,vt,id eſt,ob eam cauſam, vt tu iuſtifice-
ris,&c. Ideo Apoſt.hoc oſtendit eſſe falſum. Ad cuius euidentiam notandum eſt quod Apoſtolus
duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanum iudicium, cùm
dixerat:Eſt autem Deus verax, omnis homo mendax. Aliam, iuſtitiæ Dei ad peccatum huma-
Eccl.15.d num,ſecundum verba quibus dicit: Tibi ſoli peccaui,vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. Et quan-
tum ad ſecundam comparationem dicit:Si enim hæc verba eſſent intelligenda cauſaliter, vt ini-
quitas noſtra directè ordinaretur ad commendandam iuſtitiam Dei, *quid dicemus*, id eſt, quo-
modo poterimus ſuſtinere inconuenientia quæ ſequuntur? Non enim peccatum eſt neceſſa-
rium ad commendandam iuſtitiam Dei. Vnde non concupiſcit multitudinem infidelium filio-
rum & inutilium. Exprimit autem inconueniens quod ſequitur dicens: *Nunquid iniquus eſt Deus*
qui infert iram? id eſt, vindictam & pœnam pro peccato, quaſi dicat, hoc videtur ſequi, Si dica-
mus quod iniquitas noſtra commendat,id eſt, directè ordinatur ad commendandam iuſtitiam
Dei. Quia ſi peccatum ad hoc directè & per ſe ordinetur, non eſt dignum pœna, ſed præmio.

Et ſic

Et ſic Deus puniens hominem pro peccato,eſſet iniquus,id eſt,iniuſtus:contra illud: Deus autem *Deut. 32.a*
fidelis abſque vlla iniquitate. Excludit conſequenter hoc inconueniens , dicens : *Abſit*, ſcilicet
quod dicamus Deum iniquum,dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem ſeu abſur-
ditatem verbi correctione mitigat,ſubiungens: *ſecundum hominem dico.* acſi dixiſſet, ſic de Deo
more humano abſque reuerentia loqui fas non eſt. Vel poteſt exponi,id eſt, ſecundum hominem
illorum argutiam loquor,qui ſic irreuerenter Deum nominant:nõ enim ex meo ſenſu, ſed ex ho-
minis errantis iudicio protuli:deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud,dicẽs: *Alio-
quin*,ſcilicet ſi Deus eſt iniquus ſiue iniuſtus, *quomodo iudicabit hunc mundum*? id eſt,quomodo cõ-
uenit ei quod ſit vniuerſalis & ſupremus iudex totius mundi? Oportet enim,quod eſt primum &
ſupremum in quolibet genere,eſſe infallibile,ſicut primum mouens immobile. Simile argumen-
tum ponit Iob,dicens: Verè Deus non condemnat fruſtrà , nec omnipotens ſubuertit iudicium. *Iob.34.b*
Quem conſtituit alium ſuper terram?&c. quaſi dicat, Si Deus non iuſtè iudicaret, oportet dice-
re alium eſſe iudicem mundi.

*Si enim veritas Dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius:quid adhuc & ego tanquam
peccator iudicor? & non ſicut blaſphemamur,& ſicut quidam aiunt nos
dicere,faciamus mala, vt veniant bona,quorum
damnatio iuſta eſt.* *Text.*

HIc Apoſt. excludit falſum intellectum primæ comparitionis adductæ. ſ. veritatis Dei ad iu-
dicium humanũ deducendo ad aliud inconueniens,dicens: *Si enim, &c.* quaſi dicat. Si pro-
pter meum mendacium veritas Dei manifeſtatur & relucet,ſiue abundauit in gloriam ipſius: ita
quod mendacium directè pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei:contra illud, Nun- *Iob 13.b*
quid Deus indiget veſtro mendacio?Sequũtur duo incõuenientia. Vnum quod homo non debe-
ret reputari peccator propter mendacium,ex quo in gloriam Dei cedit & ordinatur : & hoc eſt *Infra 5.d*
quod dicit. *Quid adhuc, &c.* i. cur etiam nunc ego ab hominibus peccator iudicor propter menda-
cium,quod dicunt me dixiſſe,licet nõ dixerim:ſed arbitrantur me dixiſſe,eo quod dixi,lex ſubin-
trauit vt abundaret delictum. Et vbi abundauit delictum,ſuperabundauit & gratia. Aliud incon-
ueniens eſt quod habebat verbum falſum,quod ei & aliis Apoſt. ſuperabundantiæ gratiam prædi-
cantibus à pſeudoapoſtolis blaſphemando imponebatur. ſ. eos dicere , Faciamus mala peccando,
& mendacium dicendo,vt veniant bona. vt veritas & iuſtitia Dei commendetur. vnde alibi dicit:
Blaſphemamur & obſecramus,& ſicut quidam aiunt nos dicere verba noſtra deprauãdo:de qui-
bus D. Petrus: Indocti & inſtabiles deprauant, &c. Hoc autem excludit, dicens: Quorum dam- *1.Cor.4.c*
natio iuſta eſt. ſ. eorum qui faciunt mala, vt veniant bona , & eorum qui blaſphemando aiunt nos
id dicere. Sicut enim non eſt verum ex falſis ſyllogiſandum:ita nec perueniendum eſt ad bonum *2.Pet.vl.d*
finem per media mala. vnde Hier. ex perſona impiorum: Bene eſt omnibus qui præuaricantur &
iniquè agunt. Iuſtè enim damnantur peruerſores ſacræ ſcripturæ : iuxta illud , Si quis appoſuerit *Hier. 12.a*
ad hoc, apponet Deus plagas ſcriptas in libro iſto , &c. An autem minora mala conſulenda ſint, *Apoc.vlt.d*
vt euitentur maiora, dictum eſt ſupra 1. cap. ſuper verbo, non ſolùm qui faciunt, ſed etiam qui cõ-
ſentiunt facientibus.

SECVNDA PARS III. CAPITIS.

Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. *Text.*

IN hac ſecunda huius tertij cap. parte Apoſtol. excludit inanem Iudæorũ glo-
riam,qui propter prædictas prærogatiuas ſe Gentilibus præferebãt. Potuiſſent
enim Iudæi audita prærogatiua eorum,quia erant eis credita eloquia Dei, ina-
niter gloriari , & concludere ex dictis Apoſtoli : ergo præcellimus eos & præ-
ſtantiores ſumus illis. Sed reſpondet negatiuè,dicens: Nequaquam ſi obiicia-
tur quod Apoſtol. hic videtur aduerſari ei quod ſupra dixerat : Multum per
omnem modum. aliqui dicunt quod id quod prædixerat intelligebat ſecun- *Colo.3.*
dum ſtatum quem habebant Iudæi tempore legis,nunc autem loquitur ſecundum ſtatum gratiæ:
ſecundũ quẽ Coloſſenſibus ſcribens,dicit: In Chriſto Ieſu non eſt Gẽtilis, circũciſio & præputiũ.
quia. ſ. illa non faciunt differentiam ſecundum ſtatum Chriſti: veruntamen hoc omnino non cõ- *Ezech.5.b*
uenit intentioni Apoſto. quia Infra oſtendit , quod etiã quando Iudæi ſub lege erant , ſubiacebãt
peccatis, quemadmodum & Gentiles, imo amplius: iuxta illud, Iſta eſt Hieruſalem, in medio Gẽ-
tium poſui eam, & in circuitu eius terras , & contempſit iudicia mea vt eſſet magis impia quàm
Gentes. Dicendum quod ſuperius oſtendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen

dixit quod Iudæus eſſet excellentior,ſed quod eis eſt amplius donatum, ſiue quod amplius recepiſſent. Hic autem excludit excellentiam perſonarum, eo quod illi qui Dei beneficia receperūt, non fuerunt bene vſi.

Text. *Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.*

HIc affirmat ſuam negationem,dicens ſe prius probaſſe Iudęos & Gentiles ſub peccato fuiſſe. Ideo dicit: *Cauſati*, id eſt,cauſas & rationes adduximus, quare Iudæi non præcellerent Græcos ſiue Gentiles,ſed illos fuiſſe æqualiter obnoxios peccatis. Quo ad Gentiles in primo cap. ibi, Qui cùm cognouiſſent Deum,&c. Quo ad Iudæos verò in 2. ca.cùm dixit: Qui alium doces, teipſum non doces,&c. Nec Gentiles ſua philoſophia, nec Iudæos legis cognitio in aliquo excuſabat,ſed potius reddebat abominabiliores. Omnes enim ſub peccato eſſe oſtendit,adeo vt in ambobus verificaretur illud Eſa. A planta pedis vſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas. Eſa.1.d

Text. *Sicut ſcriptum eſt: Quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum, Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.*

HIc probat dicta ſua authoritate ſcripturæ ad elucidandam vtriuſque legis conſonantiam. Aliqui dicunt omnia contineri in Pſal.13. veruntamen Apoſt. hoc non dixit,ſed ſimpliciter ait, Scriptum eſt tum in Pſal. tum in Eſa. tum in alibi. Nam hoc quod dicit, Non eſt iuſtus quiſquam non eſt expreſſum in prædicto Pſal. niſi eliciatur ex eo quod ſubditur, Nō eſt qui faciat bonum. Cùm autem illud propria forma citet, veriſimilius eſt quod ſit deſumptum ex illo Eccle. Eccl. 7 Non eſt homo iuſtus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primò ponit peccata omiſſionis,remouendo principia bonorum operum, & deinde remouendo ipſa bona opera. Principia Mich.7.a autem bonorum operum ſunt tria, quorum vnum pertinet ad ipſam operis rectitudinem: & hoc eſt iuſtitia quam excludit dicens: *Non eſt iuſtus quiſquam.* Vnde Mich. Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt. Quod tripliciter poteſt intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus ſit iuſtus in ſe ex ſeipſo, quia ex ſe quilibet eſt peccator, à ſolo autem Deo habet iuſtitiam: ſe- Exod.34.a cundum illud, Dominator domine Deus miſericors, qui aufers iniquitatem atque peccata, nullus apud te per ſe innocens eſt. Alio modo quod nullus quantum ad omnia eſt iuſtus: ſecundum illud. Quis poteſt dicere mundum eſt cor meum? Tertio poteſt intelligi vt referatur ad populum malorum, inter quos nullus eſt iuſtus: eſt enim phraſis ſcripturæ, vt quandoque loquatur de toto Prou.24.b populo, ratione malorum, & quandoque ratione bonorum: vt perſpici facilè poteſt in Hiere. Duo Hier.16.c tamen primi ſenſus magis congruunt intentioni Apoſt. qui in ſecundo ſenſu non intendit comprehendere D. Virginem, quæ ab omni peccato fuit præſeruata. vnde Salomon, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Secundum autem principium boni operis eſt diſcretio rationis: & hoc excludit ſubdens, Non eſt intelligens. vnde Pſalm. Neſcierunt neque intellexerunt. & alibi, Noluit intelligere vt bene ageret. Tertium principium eſt rectitudo intentionis, quam ex- Pſa.13. cludit, dicens: *Non eſt requirens Deum.* ſuam ſcilicet intentionem ad ipſum dirigendo, vnde Oſe- Oſea 10. b as, Tempus requirendi dominum, qui cùm venerit, docebit vos iuſtitiam. Deinde excludit à Iudæis bona opera. Primò quantum ad omiſſionem diuinæ legis, cùm dicit: *Omnes declinauerunt,* ſcilicet à regula diuinæ legis, omittendo. Secundò quantum ad omiſſionem finis, cum dicit, *Simul inutiles facti ſunt.* Hoc enim inutile dicimus quod non conſequitur finem ſuum: & ideo cum homines à Deo declinant, redduntur inutiles. vnde Sap. Impiorum multitudo non eſt vtilis. Ter- Sap. 4.a tiò quantum ad omiſſionem ipſorum. vnde dicit: *Non eſt qui faciat bonum*, ſcilicet ſine peccato. 1,Ioan.1.d vnde D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in no- Hier.4.f bis non eſt. Et Hier. Sapientes ſunt, vt faciant mala: bona autem facere neſcierunt. Subdit autem *vſque ad vnum*, quod poteſt exponi excluſiuè, quaſi dicat, præter vnum: qui ſcilicet ſolus, fecit Eccl.7.d bonum, redimendo genus humanum. vnde Sapien. Virum de mille reperi vnum, mulierem non inueni. Vel poteſt intelligi incluſiuè: quaſi dicat, nec etiam vnus purus homo, qui faciat bonum, ſcilicet perfectum: iuxta illud, Quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudiciū & quærentem fidem.

Text. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt,*

HIc incipit exprimere peccata commiſſionis,ſed primo circa peccata oris ponit promptitudinem & turpitudinem, cum dicit: *Sepulchrum patens, &c.* Tale enim ſepulchrum patens duo habet. Primò eſt paratum ad recipiendum mortuum, & ſecundum hoc guttur hominis di- Hier.5.d citur ſepulchrum patens, quando eſt paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicit Hierem. Pharetra eius quaſi ſepulchrum patens. Secundò ſepulchrum patens exhalat fœtorem. vnde

vnde Chriſtus dicit, hypocritas eſſe ſimiles ſepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus
ſpecioſa, intus verò ſunt plena oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia. Et ſecundum hoc, guttur
hominis dicitur ſepulchrum patens, quãdo ex ore procedit turpiloquij fœtor. Deinde ponit frau- Mat.23.e
dem, dicens: *Linguis ſuis doloſe agebant.* aliud habendo in corde, aliud in ore: iuxta illud, Sagitta Hier.9.c
vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt. Tertiò ponit peccatum oris, cum dicit, Venenũ aſpi-
dum ſub labiis eorum, quia ſcilicet talia verba euomunt, quæ inſanabiliter proximos occidunt,
vel ſpiritualiter vel corporaliter: vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum, & venenum inſana-
bile. Quartò deſignat abundantiam omnium peccatorum, cum dicit: *Quorum os maledictione* Deut.32.e
& amaritudine plenum eſt: quia ſcilicet maledicunt aliis detrahendo: contra illud, Benedicite, & Infrà 12.d
nolite maledicere. Et amaritudine inquantum non verentur in faciem proximi dicere conuitio- Eph.4.g
ſa uerba, iniurioſa atque contumelioſa: quibus ad amaritudinem prouocatur: contra illud, Omnis
amaritudo tollatur á vobis.

Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum. Text.

HIc exprimit peccata operis circa quæ tria tangit: Primò promptitudinem ad male agendũ,
cum dicit, *Veloces*. i. prompti, *pedes eorum*. i. affectus ipſorum, *ad effundendum ſanguinem*. i. ad
faciendum quæcunque grauia peccata, inter quæ grauius quod cõmittitur in proximum, eſt ho-
micidium: quod deſignat hic per ſanguinis effuſionem: de quo Salomon, Pedes eorum in malum Prou.1.b
currunt & feſtinant, vt effundant ſanguinem. Secundò tangit multitudinem nocumentorũ, quæ
aliis inferuntur, cum dicit, *in viis eorum*. i. in operibus eorum eſt contritio, quia alios compri-
munt & conſternunt opprimendo eos: iuxta illud, Ad conterendum erit cor eius. & infelicitas Iob.24.b
inquantum. ſ. priuant homines bonis ſuis ad materiam eos deducendo: ſecundum illud, Nudos
dimittunt homines veſtimenta tollentes. Poſſunt tamen intelligi duo hic poſita ad deſignandum
pœnam potius quàm culpam. vt ſit ſenſus: In viis eorum eſt contritio & infelicitas. i. operationes
eorum quæ per vias deſignantur, ducunt ad contritionem & infelicitatem: ita quod contritio re-
feratur ad oppreſſionem pœnæ, qua pro peccatis punientur: iuxta illud, Comminuentur ſicut cõ-
teritur lagena figuli. Infelicitas autem referenda eſt ad pœnam damni, quia felicitate æterna pri- Eſa.30.e
uabuntur: ſecundum illud, Infelices autem ſint & inter mortuos ſpes eorum. Tertiò tangit obſti-
nationem culpæ eorum ad malum, à qua quis dupliciter reuocatur. Primò per hoc quod vult cũ Sap.13.b
hominibus pacem habere: ſed contra hoc dicitur hic, Et viam pacis non cognouerunt. vnde
Pſalm. Cum his qui oderunt pacem, &c. Secundò intuitu diuini timoris. Sed iſti nec Deum ti- Pſal.119.
ment, nec homines reuerentur: ideo non eſt timor Dei ante oculos eorum, id eſt, ante ipſorum Luc.18.a
conſiderationem. Ideo Sapiens, Timor domini expellit peccatum. Nam qui ſine timore eſt, non Eccl.1.c.
poterit iuſtificari. Poteſt autem hoc ſpecialiter dici contra Iudæos Chriſto non credentes, quod Ephe.2.d
non cognouerunt viam pacis, id eſt Chriſtum: de quo dicitur, Ipſe eſt pax noſtra qui fecit vtraque
vnum.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur.

HIc excludit exceptionem quam potuiſſent Iudęi obiicere. Poterant enim peruertere ſenſum Text.
authoritatis inductæ, dicendo quod prædicta authoritas intelligebatur de Gentilibus, & nõ
de Iudæis, Ideo hoc excludit, dicens: Scimus quoniã quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt,
i. his qui ſubiecti ſunt legi loquitur. Sed Gẽtiles nõ erant ſubiecti legi Moyſi, ſed ſolũ Iudæi: iuxta
illud, Legem mandauit Moyſes in præceptis iuſtitiarũ & hæreditatem domui Iacob: igitur non
poterant huiuſcemodi exceptionem proponere. Verùm ſi obiiciatur authoritatem illã non eſſe ex Eccl.24.e
lege Moyſi, qui ſolum ſcripſit Pentateuchum: dicendum quod nomen legis quãdoque ſumitur
pro toto veteri teſtamento, & non pro quinque libris Moyſi tantum: iuxta illud, Vt impleatur ſer-
mo qui in lege eorum ſcriptus eſt, Quia odio habuerunt me gratis. quod non eſt ſcriptum in Pẽ- Ioan.15.d
tateucho, qui propriè dicitur lex, ſed in veteri teſtamento, videlicet in Pſal.24. Et hoc modo acci- Pſa.24.c
pitur hic lex. Quandoque autem totum vetus teſtamentum diuiditur in tria. ſ. in legem, pſalmos,
& prophetas: ſecundũ illud, Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & pſalmis, Luc 24.g
& prophetis de me. Aliquando autem totum vetus teſtamentum diuiditur in duo. ſ. legẽ & pro- Matt.22.d
phetas: iuxta illud, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ. Et ſecundũ hunc mo-
dum pſalterium ſub prophetis continetur. Si iterum obiiciatur quod in lege, hoc eſt veteri teſta-
mento, continentur multa pertinentia ad Gentes, prout patet in pluribus locis Eſa. & Hier. vbi di-
cuntur multa contra Babylonios & alias nationes: ergo non quæcunque lex loquitur his qui in le-
ge ſunt, loquitur. Dicendum quod quandocunque lex indeterminatè loquitur, ad eos pertinere
dicitur, quibus lex datur. Quando vero lex vel ſcriptura de aliis loquitur ſpeciali titulo, prout cum
dicitur: Onus Babylonis & onus Tiri, &c. de illis intelligitur. Veruntamen ea quæ in veteri teſta-

mento contra alias Gentes ſcribuntur,aliquo modo ad Iudæos pertinebant, inquantum eorum infortunia ad eorum conſolationem vel terrorem prænũtiabantur,prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos,quibus prædicatio fit,qui ſunt præſentes,& aliquã do ea quæ pertinẽt ad abſentes. Necnon punitiones factas exteris propter peccata eorum,vt ipſi caueant. *vt omne os obſtruatur,& ſubditus fiat omnis mundus Deo.* Hic aſſignat intentionem prædictæ authoritatis ad quid.ſ.ſcripta,& ad quid adducta fuit. Quia ſcriptura propter duo tam Gentiles quàm Iudæos arguit de iniuſtitia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam,qui ſe iuſtos arbitrabãtur, vt ille,de quo D. Lucas, Qui arbitrabatur ſe iuſtum, & aſpernabatur cæteros, dicens: Non ſum ſicut cæteri hominũ, ieiuno bis in ſabbato,&c. Et quantũ ad hoc quod dicit, *vt omne os obſtruatur,* ſ. eorum qui ſibi præſumptuosè iuſtitiam adſcribunt. vnde Pſal. Obſtructum eſt os loquẽtium iniqua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes. Secundo vt ſuam culpam recognoſcentes, ſe Deo ſubiiciant. Ideo dicit: *Et ſubditus fiat omnis mundus Deo.* i. non ſolũ Gentiles,ſed etiam Iudæi. vnde Pſal. Nónne Deo ſubiecta erit anima mea? *Quoniam ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Hic aſſignat rationẽ prædictæ authoritatis: quaſi dicat, ideo non eſt iuſtus quiſquam,&c. Quoniam omnis caro. i. omnis homo non iuſtificabitur coram illo. i. ſecundum eius iudicium ex operibus legis. Quia ſi ex lege eſſet iuſtitia (vt Apoſt. ait) Chriſtus gratis mortuus fuiſſet. Et alibi, Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Notandum tamẽ quod duplex eſt opus legis, quoddam eſt proprium opus legis Moſaicæ, prout obſeruatio cæremonialium præceptorum. Quoddam verò eſt opus legis præceptorum moralium,quæ pertinent ad legem naturæ. Dictum Apoſt. nõ ſolum intelligitur de operibus præceptorum cæremonialium, quæ erant legis Moſaicæ peculiariter,ſed etiam de operibus legis naturæ quæ continebantur in lege Moyſi, & dicuntur moralia. Quia,vt infra dicetur, Si ex operibus,iã non ex gratia, alioquin gratia non eſt gratia. Et nota quod Apoſt. hic loquitur de prima iuſtificatione, non de ſecunda, ſiue de augmento gratiæ: quia talis fit per opera legis. vnde ſupra 2.cap. dicit, Factores legis iuſtificabuntur. vbi hanc materiam diffusè tractauimus. Si dicatur quod operibus legis naturæ promiſſa eſt vita æterna, iuxta illud, Si vis ad vitã ingredi,ſerua mandata, &c. dicendum quod verum eſt ſuppoſita gratia: quia ſi illa mandata ſeruentur ſecundum ſubſtantiam operis tantum, quod fieri poteſt non iuſtificant apud Deum: ſed duntaxat quantum ad homines, vt dicit infra 4. cap. *Per legem enim cognitio peccati.* Hic probat quod opera legis non iuſtificant. Quia lex data fuit vt homo cognoſcat quid agere aut quid vitare debeat, cùm ſit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna eſt, & lex lux,& via vitæ. Sed ex hoc quod homo cognoſcit peccatum,quod vitare debet tãquam prohibitum, non tamen ſequitur quod ſtatim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iuſtitiæ Dei, ſine qua concupiſcentia ſubuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideo lex non ſufficit ad iuſtificandum,ſed neceſſarium eſt aliud remedium per quod concupiſcentia reprimatur,quod lex nec opera præſtare poſſunt,ſed ſolum gratia quam Apoſt. vocat iuſtitiam Dei.

Luc.18. Pſal.62. 1.Reg.2.a Pſal.61. Gal.2.d ad Tit.3.b Infra 11.a Prou.6.c

TERTIA PARS III. CAPITIS.

Text.

Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata à lege & prophetis.

IN hac 3. huius cap. parte Apoſt. oſtẽdit Iudęos & Gẽtiles æquales fuiſſe,quantum ad ſtatũ gratię ſubſequẽtis, declarãdo primo quẽadmodum ſe habeat vera iuſtitia ad legẽ, duabus comparationibus. Prior eſt quia iuſtitia Dei non eſt ex lege cauſata. vnde dicit, *Nunc autem ſine lege.* i. abſque vi & ope legis ſiue lege nullo modo cooperante, *iuſtitia Dei manifeſtata eſt,* & non eſt de nouo facta, ſed eſt de nouo manifeſtata: erat enim iuſtitia Dei in patribus & in aliquibus Gentilibus, vt in Iob: ſed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditam. ſ. Chriſtum, tũ quo ad promulgationem. Ideo in his verbis explicatiuè exprimit quod prædixerat, ſ. quod per opera legis non poterat iuſtificari omnis caro coram Deo, ſed ſolum gratia quæ iuſtitia Dei dicitur, nunc tempore gratiæ manifeſtata per doctrinam Chriſti & eius miracula,ac etiam per facti euidentiam. Quoniam euidens eſt multos eſſe diuinitus iuſtificatos, & hoc ſine lege ſcilicet cauſante iuſtitiam: iuxta Eſa. vaticinium, Prope eſt ſalus mea, vt veniat: & iuſtitia mea, vt reueletur abſque opere legis. vnde Apoſt. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini,à gratia excidiſtis. Et ne quis credat hanc iuſtitiam eſſe legi contrariam, alteram ponit comparationem iuſtitiæ ad legem,cum dicit *teſtificata à lege & prophetis.* Lex quidem teſtificata eſt Chriſti iuſtitiam prænuntiando & præfigurãdo. vnde Chriſtus dicebat, Si crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi. Ille enim ſcripſit de me, & etiam per effectum. Quia cum ipſe

Eſa.56.a Gal.5.a Ioan.5.g

Moyſes

Moyſes iuſtificare non poſſet, teſtimonium perhibebat aliunde quærendam eſſe iuſtitiam. Pro-
phetæ autem teſtificati ſunt eam prænuntiando: iuxta illud, Huic omnes prophetæ teſtimonium *Act.10.g*
perhibent remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius.

Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum. *Text.*

HIc aſsignat cauſam iuſtitiæ Dei, quæ eſt fides Ieſu Chriſti.i. quam ipſe Chriſtus tradidit: iux-
ta illud, Aſpicientes in authorem fidei, vel etiam quæ de ipſo habetur. Dixerat Apoſtol. Ex *Heb.12.a*
fide in fidem, ſed non explicauerat materiam fidei, neque modum quo iuſtitia Dei nobis iunge-
retur. Nunc vtrumque explicat dicendo, *Iuſtitia autem Dei per fidem.* Ecce modus. Cùm dicit *Ieſu*
Chriſti, ecce materia: vnde infra Quod ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & in corde tuo *Infra 10.c*
credideris quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Dicitur autem iuſtitia Dei eſſe per fi-
dem Ieſu Chriſti, non quòd fides ſit cauſa effectiua aut meritoria iuſtitię Dei, quaſi per fidem me-
reamur primam gratiam ſiue primam iuſtificationem, quemadmodum Pelagiani dixerunt. Sed
quia in ipſa iuſtificatione, qua actu effectiuè iuſtificamur à Deo, primus motus mentis in Deum,
eſt motus fidei, qui licet ſit ſimul tempore cum motu pœnitentiæ, ſpei, & charitatis: tamen ordi-
ne naturæ præcedit. vnde & ipſa fides dicitur primus effectus iuſtitiæ ſiue gratiæ Dei, eo quod fi-
des dirigat ſpem, charitatem & omnes alias virtutes quæ fluunt ab ipſa gratia. Et in his qui ſemel *Ephe.2.b*
habuerunt gratiam, & lapſi ſunt in peccatis præter infidelitatem, fides informis (quæ donum Dei *Gal.5.b*
eſt) eſt particulariter cauſa diſpoſitiua & prima, licet non ſit effectiua. Fides autem, quę eſt primus *Eph.3.b*
effectus iuſtitiæ, non eſt informis, quia habet ſecum charitatem operantem. Hæc etiam eſt fides, *1.Ioan.4.c*
dè qua etiam dicitur quod per eam in nobis habitat Chriſtus, qui non habitat abſque charitate: ſe-
cundum illud, Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, manet in eo. Hæc eſt etiã de qua dici-
tur fide purificans corda hominum, quæ purificatio non fit abſque charitate: ſecũdum illud, Vni- *Prou.10.b*
uerſa delicta operit charitas. & illud, Charitas operit multitudinem peccatorum. Et ne quis dice- *1.Pet.4.c*
tet per hanc fidem ſolos Iudæos iuſtificari, oſtendit communitatem huius iuſtitiæ, cum ſubdit: *In* *Hebr.9.d*
omnes. i. iuſtitia hæc eſt in corde, non in carnalibus obſeruantiis: de quibus dicitur quod carnales
obſeruantiæ erãt ad iuſtificationem carnis vſque ad tempus correctionis impoſitæ. *Et ſuper omnes,*
quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primam
promereri poteſt. Addit autem, *qui credunt in eum.* i. non ſolum qui credunt ei. i. qui aſſentiunt fir-
miter reuelatis à Deo, ſed qui credunt in eum. i. qui toto voluntatis affectu tendunt in eum &
adhærent ei, quod fit per charitatem.

Non enim eſt diſtinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. *Text.*

HIc manifeſtat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratiæ & ęqualitatẽ iu-
dæorum & Gentilium. Dixerat enim quod iuſtitia Dei eſt in omnes, &c. Quia quoad hoc *Colo.3.b*
non eſt diſtinctio inter Iudæum & Gentilem. vnde alibi dicit: In Chriſto Ieſu non eſt Gentilis &
Iudæus. ſ. diſtinctionem aliquam habens, quaſi Iudæus nõ egeat iuſtificari à Deo, ſicut eſt Gẽtilis. *Eſa.53.c*
Omnes enim peccauerunt, vt ſupra oſtenſum eſt. Et Eſa. dicit, Omnes nos quaſi oues errauimus.
& per hoc omnes egent gloria Dei i. iuſtificatione ſine remiſſione peccatorum, quæ cedit in glo-
riam Dei. Nec homo debet ſibi hanc gloriam aſcribere: ſecundum illud, Non nobis domine non *Pſal.113.*
nobis, ſed nomini tuo da gloriam. & illud, Date gloriam Deo. Si igitur eo quod omnes peccaue-
runt, & ex ſe iuſtificari non poſſunt, reſtat vt per aliam cauſam iuſtificentur.

Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem
propoſuit Deus propitiatorem, per fidem in ſanguine ipſius. *Text.*

HIc declarat cauſam iuſtitiæ eſſe Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis præcedentia. *Eſa.52.b*
vnde Eſa. Gratis venũdati eſtis, & ſine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipſius. ſ. Dei,
iuxta illud, Gratia Dei ſum id quod ſum. Oſtendit deinde quæ ſit cauſa meritoria iuſtificationis. ſ.
redemptio & ſatisfactio Chriſti. Qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati. ex qua quidem ſer-
uitute redimitur, ſi pro peccato ſatisfaciat: quemadmodum ſi quis per culpam commiſſam obno-
xius fuit regi ad ſoluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur à noxa, qui pro eo ſolueret pe-
cuniam. Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis pecca-
tum infectum fuerat, pro quo nullus alius ſatisfacere poterat niſi ſolus Chriſtus, qui à peccato im-
munis erat, & infinitæ virtutis ac ſatisfactionis, propter vnionem, capax. ideo ſubdit, *quæ eſt in*
Chriſto Ieſu, id eſt, facta per Chriſtum Ieſum, cuius meritum manet in eo. q. d. in nullo alio pote-
rat nobis eſſe redemptio: iuxta illud, Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti
eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed precioſo ſanguine. ſ. Chriſti, quaſi *1.Pet.1.d*
agni immaculati & incontaminati. Oſtendit inſuper vnde iſta redemptio habuit efficaciam, cũ
dicit: *quem propoſuit Deus propitiatorem.* i. placatorem & ſatisfactorem. Ex hoc enim Chriſti ſa-
tisfactio efficaciam ad redimendum & iuſtificandum habuit, & Deus per eam placatus eſt: quia

Ephe.1.a ad hoc eum ordinauerat ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ:ſecundum illud : Qui operatur
omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Vel propoſuit,id eſt pro omnibus poſuit. Quia hu-
manum genus non habebat, vnde ſatisfacere poſſet, ideo Deus dedit illi redemptorem qui
Pſal.110. ſatisfacere poſſet.vnde Pſal.Redemptionem miſit dominus populo ſuo. Et ſic dum ſatisfaciendo
redemit nos à noxa peccati, Deum peccatis noſtris propitium fecit. & ideo nominat eum propi-
1.Ioan.2.a tiatorem:& D.Ioannes propicianonem.In cuius figura mandatum,vt fieret propiciatorium (id
Exo.25.b eſt Chriſtus) quod ponebatur ſuper arcam,id eſt eccleſiam. Oſtendit poſtmodum per quid effe-
ctus redemptionis ad nos peruenit,cum dicit : *per fidem in ſanguine ipſius* pro nobis effuſo. vt enim
pro nobis ſatisfaceret,congruebat vt pœnam mortis pro nobis ſubiret, quam homo per peccatũ
Gen.2.b. incurrerat:iuxta illud, Quacunque die comederis,morte morieris. Vnde D.Petrus: Chriſtus ſe-
2.Pet.3.c mel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Hæc autem mors Chriſti applicatur nobis per fidẽ, qua cre-
dimus eum per ſuam mortem mundum redemiſſe. vnde Apoſt. In fide viuo filij Dei,qui me dile-
xit,&c. Nam & apud homines ſatisfactio vnius alteri non prodeſſet,niſi is cui facienda eſt, ratam
haberet. Et ſic patet quomodo ſit iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti, & quomodo iuſtificano eſt
formaliter per gratiam, à qua procedit fides, per quam nobis meritum paſſionis & ſanguinis
Chriſti applicatur.

Text.

Ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ,propter remiſſionem præcedentium delictorum,in ſuſtentatione
Dei,ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore:vt ſit ipſe iuſtus,
& iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.

Supra 1.c HIc declarat manifeſtationem iuſtitiæ Dei quantum ad modum, & quantum ad tempus.
Dixerat enim iuſtitia Dei in eo.ſ.Euangelio reuelatur. cui cõſonant quæ in hoc capite ſcri-
bit. Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt,quaſi dicat : Quia redemptio facta eſt per
Chriſtum Ieſum,&c.ſiue per eum factum eſt vt iuſtificaremur per redemptionem Chriſti,ad hoc
quod Deus iuſtitiam ſuam oſtenderet, & hoc propter remiſſionem præcedentium delictorum.
In hoc enim quod Deus remittit præcedentia delicta,quæ lex remittere non poterat, nec homi-
nes ab eis propria virtute purgari,oſtenditur quod neceſſaria erat hominibus iuſtitia Dei, qua iu-
ſtificarentur ab ipſo:quod ſolum fieri poterat per ſanguinem Chriſti, cuius virtus (quæ non ſolũ
erat circa peccata præſentia,ſed etiam præterita & futura) operatur per fidem, quã habuerunt illi
2.Cor.4.c qui præceſſerunt Chriſti paſſionem,prout & nos habemus,iuxta illud : Habentes eundem ſpiri-
tum fidei,credimus. Et ſic declarauit modum quo iuſtificamur:quia.ſ.per fidem applicatur meri-
Mich.vl.d tum ſanguinis.i.paſſionis Chriſti,quæ eſt cauſa meritoria noſtræ iuſtificationis. Poteſt etiam ex-
poni,vt dicatur propter remiſſionem delictorum,quæ fuerunt hominum præcedentium Chriſti
paſſionem,ſecundum illud: Deponet omnes iniquitates noſtras, proiiciet omnia peccata noſtra,
&c. Oſtendit inſuper Apoſtolus tempus manifeſtationis, cum ſubdit: *In ſuſtentatione Dei, &c.*
quaſi dicat præcedentia delicta erant ante Chriſti paſſionem in ſuſtentatione.i.tollerantia Dei,
Prou.13.b quaſi in quadam diuina ſuſtinentia,quia credentes in eum non condemnabat pro ipſis, nec ab eis
etiam totaliter liberabat. Cum adhuc teneret eos in limbo incluſos:in quo licet non paterẽtur ſen-
ſibilem pœnam,erant tamen ſpe dilationis & expectationis afflicti,iuxta illud: Spes quę differtur,
Eccl.2.a affligit animam. Ante enim Chriſti paſſionem in gloriam Dei introire non poterãt. vnde de quo-
libet illorum verificabatur illud: Suſtine ſuſtentationes Dei. Adhoc enim præcedentia delicta, vel
præcedentes patres erant in ſuſtentatione Dei,ad oſtenſionem.ſ.iuſtitiæ eius.*in hoc tempore*.i.vt in
hoc tempore gratiæ iuſtitiam ſuam perfectè oſtenderet,plenam peccatorum remiſſionem tribuẽ-
2.Cor.6.a do. Per hoc enim declarauit ſe iuſtum,quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiẽs,
non reliquit impunitum. vnde Apoſt. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc eſt quod ſupra
dixit: Nunc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt. Oportuit autem præcedentia delicta vſq;
ad hoc tẽpus fuiſſe in ſuſtentatione Dei. Primò,vt conuinceretur homo de defectu ſcientię: quia
tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit. Secundò,ex defectu potentię:quia poſt
legem ſcriptam,quæ fecit cognitionem peccati,adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde
declarat quod iuſtitia Dei per remiſſionem peccatorum manifeſtatur,ſiue accipiatur iuſtitia,qua
ipſe Deus iuſtus eſt,ſiue qua alios iuſtificat: Cum dicit,*vt ſit ipſe iuſtus, &c.* i.vt per remiſſionem
Pſal.10. peccatorum Deus appareat iuſtus in ſeipſo promiſſionem implendo : quia peccata ſicut promiſe-
rat,remittit. Et cum ad iuſtitiam Dei pertineat,vt peccata deſtruat homines ad iuſtitiam reducẽ-
Heb.11.b do,iuxta illud : Iuſtus dominus,& iuſtitias dilexit. Ideo apparuit iuſtificans eum qui ex fide eſt Ie-
ſu Chriſti,id eſt,qui per fidem Ieſu Chriſti accedit ad eum, iuxta illud : Accedentem ad Deum
oportet credere.

QVARTA

QVARTA PARS III. CAPITIS.

Text.

Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non; ſed per legem fidei.

IN hac quarta huius 3.c.parte, Apoſt.ex præmiſſis infert vnum corollarium. Et concludit id quod ab initio Epiſt.propoſuerat, deprimere.ſ.Iudæorum & Gentilium ſuperbiam, & confirmare eorum ora. Quia ex quo tu Iudæus es in peccato ſicut Gentilis. Et ex quo Gentilis iuſtificatur per fidem, & ex Dei mera gratia, ſicut & Iudæus, non remanet in aliquo veſtrum quidpiam, vnde poſſit ſe ſuper aliũ extollere & gloriari. Et quamuis hoc corollarium per modum quæſtionis aduerſus vtroſq; illatũ, poſſit intelligi, dirigitur tamẽ ſpecialius ad Iudæum, de quo in principio huius capitis mouerat quæſtionem, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *Vbi, &c.* ô Iudæe qui.ſ.vt dictum eſt, in lege gloriaris, & per hoc Gẽtili te vis præferre. contra illud: Non eſt bona gloriatio veſtra. & illud: Non efficiamini inanis glo- 1. cor. 5.b
riæ cupidi. *vbi eſt gloriatio tua?* i.quid eſt in te de quo poſſis gloriari, & te extollere ſuper Gentiles? Gal. 6.a
Nihil profecto inuenies. *& excluſa eſt* & procul abiecta gloriatio tua.i.occaſio gloriandi, iuxta illud: Ablata eſt gloria de Iſrael. & illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo? Et quia Iu- 1.Reg.4.d
dæorum gloria erat in lege (vt dictum eſt) videbatur quod per aliquid eiuſdẽ generis eorum glo- Oſea 4.b
riatio excluderetur. Ideo aſſignans cauſam, quærit: *Per quam legem?* Et quia poſſet aliquis credere, quod Apoſt. diceret gloriationem illam excluſam per aliqua præcepta legalia, quibus quædã maiora opera mandarentur, & ideo interrogando ſubdit: *Factorum?* quaſi dicat, nũquid per aliquam legem ſcriptam, quæ facta præcipiat, dico eorum gloriam excluſam? Reſpondet quod non, ſed per legem fidei, quæ iuſtificat & facultatem operandi & implẽdi legem præbet. Et ſic apparet Apoſt. duplicem induxiſſe legem.ſ.factorum, per quam videtur intelligere legem veterem Moyſi: & legem fidei, per quã videtur intelligere legem nouam & Euangelicam Chriſti, per quam Gentiles æquiparantur Iudæo. Si obiiciatur quod in lege veteri exigebatur & neceſſaria erat fides, prout in Eccl.2.d
noua, iuxta illud: Qui timetis dominum, credite illi, & illud: Credidi propter quod locutus ſum. Pſa. 115.c
Imò etiam in lege noua facta quorundam ſacramentorum requiruntur, ſecundum illud: Hoc fa- Luc 22.b
cite in meam cõmemorationem. & etiam facta moralium obſeruationum, ſecundum illud: Si vis 1. Cor.11.f Marc. 19.
ad vitam ingredi, ſerua mandata. Et illud: Eſtote factores verbi, & non auditores tantum. Dicen- Iaco. 1.d
dum quod per legem factorũ intelligit legem exterius propoſitam & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur quod fieri nõ debet, & à quibus abſtinendũ eſt. Legem autẽ fidei vocat legem interius deſcriptam, per quã nõ ſolũ exteriora facta, verũ etiam ipſi motus cordium diſponũtur, inter quos motus fidei eſt primus, ſecundũ illud: Corde creditur ad iuſtitiam. Et de hac lege loquitur cũ dicit: Lex ſpiritus vitæ, &c. Infra 10.b
Hanc legem quantum ad principale. D.Tho. dicit eſſe gratiam ſpiritus ſancti, quæ reconciliat & Infra.8.a
amicitiam cum Deo componit, reprimit concupiſcentiam, & dat facultatem operandi atque im- 2.2.q.106
plendi legem, & opera legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiam naturalis, quę etiam aliquo modo poteſt dici factorum: eo quod eis neque operibus data erat virtus remittendi peccata. Ex diſcrimine duplicis legis.ſ.factorum & fidei, naſcitur diſcrimen inter iuſtitiam operum, & iuſtitiam fidei. Iuſtitia operum, eſt rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus ſecundum legis normam. Iuſtitia verò fidei, eſt peccatorum remiſſio, ſanctitatis acquiſitio, ac operum gratificatio & acceptatio. vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam ſpiritus ſancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per conſequens habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum teſtamentum, ſiue ad nouam legẽ, iuxta illud: Habentes eundem ſpiritum fidei. Sic nunc Chriſtiani, qui ſolo timore pœnæ ſeruant mandata, pertinere dicuntur ad vetus teſtamentum ſiue legem veterem, quę idcirco factorum dicitur, quia facta præcipiebat, & vim faciendi non præbebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præcipit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. Text.

HIc oſtendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicẽs: *Arbitramur,* nos.ſ. Apoſtoli veritatem à Chriſto edocti, *hominem* quemcunque.ſ.Iudæum, ſiue Gẽtilem, iuſtificari per fidem, iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc *ſine operibus legis* cæremonialibus, quæ gratiam non conferebant, ſed ſolum ſignificabant, ac etiam ſine operibus moraliũ præceptorum, iuxta illud: Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, &c. Et eſt intelligendum de ope- Ad Tit.3.b
ribus præcedentibus iuſtitiam ſiue gratiam, & non concomitantibus: quia in ipſa iuſtificatione eſt opus fidei, ſpei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiruntur etiam opera conſequentia, quia vt D.Iacobus ait, fides ſine operibus mortua eſt. & ideo iuſtificari non poteſt.

An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? imò & Gentium: Quoniam quidem vnus
Text. *eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.*

HIc probat quod iuſtitia fidei cõmuniter ſe habet ad omnes: hoc prius manifeſtauerat ratio-
Infra 8.f ne ſumpta ex parte cauſæ materialis, cũ dixit: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. hic
Pſal. 67. probat ratione accepta ex parte cauſæ agentis & iuſtificantis, quæ eſt Deus. vnde inf. 8. Deus eſt
Hier. 10.b qui iuſtificat. Manifeſtum eſt enim quod Deus iuſtificando ſaluat illos, quorum eſt Deus, ſecũ-
dum illud: Deus noſter Deus ſaluos faciendi. Non eſt autem Deus creator & prouiſor Iudæorũ
Exod. 5.b tantũ, ſed etiã Gentium, quas. ſ. gubernat & regit, ſecundum illud: Quis non timebit te ô rex Gẽ-
tium? quãuis quandoque ſpecialiter dicatur Deus Hebræorum. vnde ſcribitur in Exod. Deus He-
Pſal. 75. bræorũ. Sed hoc eſt vel propter ſpecialem cultũ ab eis Deo exhibitum, vel per eius cognitionem,
iuxta illud: Notus in Iudæa Deus. Eſt tamen Deus per creationem, directionẽ, prouiſionẽ & gu-
bernationẽ omnium, ſiue Iudæorum, ſiue Gẽtilium. Ergo vtroſque iuſtificare poteſt: & iuſtificat,
cum (vt dictum eſt) apud Deum non ſit illorum diſtinctio. Quod manifeſtat per ſignum, dicens:
Quoniam quidem vnus eſt Deus qui iuſtificat circuncisionem. i. Iudæos circunciſos ex fide, & præpu-
tium per fidem, quod videtur eſſe idem, licet poſſit dari aliqua differentia. Nam hæc propoſitio *ex*
deſignat aliquando cauſam remotam. Hæc autem præpoſitio *per* deſignat cauſam propinquam.
Iudæi ergo dicuntur iuſtificati ex fide, quia fides fuit prima cauſa, ex qua proceſſit circunciſio &
cætera ſacramenta legalia. Et ita Iudæos iuſtificat fides, ſicut quædam cauſa primaria per quaſdã
cauſas medias. Gentiles autem per ipſam fidem immediatè iuſtificantur.

Text. *Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus.*

HIc conferendo fidem cum lege excludit quandam obiectionem, & lenit animos Iudæorũ,
qui poterant eſſe conturbati: eo quod in præmiſſis viſus eſt à Deo fidem in ſublime attolle-
re, legémque deprimere, ac ſi fides aduerſa eſſet legi, eámque vti prauam & exitioſam cum idolo-
latria Gentium reprobare, & ſic poterant ſuſpicari quod legem deſtruere vellet. Ideo quærendo
Mat. 5.e dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominem iuſtificari ſine operibus legis, deroge-
mus legi, & deſtruamus eam? Reſpondit dicens, *Abſit.* Nam, vt dicit Chriſtus: Non præteribit
iota vnum, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autem: *ſed legem ſtatuimus*, id eſt, per fidem legem im-
Mat. 5.e plemus & perficimus, ſecundum illud: Non veni ſoluere legem aut prophetas, &c. Si obiiciatur
2. Cor. 3.c Apoſtolum dixiſſe oppoſitum, cum dixit: Gloriam vultus Moyſi promulgantis legem, eiuſque
Hebr 8 d ſubminiſtrationem euacuari per lumen & gloriam Chriſti. Et alibi confirmat dicens legem eſſe
& 9.g antiquatã, imò tranſlatã. Et alibi, Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. Dicendũ quod
ad Gal. 5.a in lege antiqua erant tria, ſcilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia
Galat. 4. ſiue figuratiua, & vmbræ futurorum. Et illa per Chriſtum fuerunt impleta & opprobata opere, &
doctrina. Voluit enim circuncidi, in templo præſentari. vnde dicit Apoſtolus quod fuit factus
ſub lege. Fuerunt etiam illa per fidem & legem nouam impleta, firmata, illuſtrata. Quia per fidẽ
& legem nouam oſtenſum fuit quod lex antiqua in ſuis figuris & vaticiniis atque oraculis verita-
tem continebat: quia eorum impletio apparet in Euangelio: & ideo fides ſiue noua lex non abro-
gat neque deſtruit antiquam, ſed potius confirmat. Quia quando aliquid eſt via ſiue diſpoſitio ad
aliud ad quod ordinatur, ſicut ad finem, ſi ceſſet, habito fine, non propter hoc cenſetur deſtrui, ſed
magis confirmari: Quia virtualiter manet in alio meliori. quemadmodum dicimus de motu ad
formam, quia ceſſat forma introducta, & virtualiter manet in ipſa. Lex autem vetus fuit quædam
diſpoſitio ad nouam, & ordinata ad ipſam ſicut perfectionem. Et ideo non cenſetur deſtrui, cum
maneat virtualiter in ea. Exemplum communiter datur de campana, cuius formulare, ipſa perfe-
cta, deſtruitur: & de imagine imperfecta, cuius imperfectio pingendo & colores ſuperaddẽdo, tol-
litur ſiue corrumpitur. Sic lex antiqua, quę ordinabatur ad nouam tanquam perfectiorem, virtua-
liter in ea manet, quantum ad rem ſignificatam per eam. ſignificabat enim iuſtificationem & re-
miſſionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & ſacramenta. Et ideo figuralia quantum
ad rem figuratam manent: ſed non quantum ad vim obligandi vel obſeruandi: quia quantum ad
hoc erant vmbræ, quæ adueniente lumine euacuantur: ſic figura adueniente veritate, alioquin ſi-
gnificaret falſum, ſcilicet futurum, quod eſt præſens vel præteritum. Si dicatur quod adhuc mul-
tæ cæremoniæ antiquæ legis ſeruantur in Eccleſia, puta mulierum purificatio, & thurificatio. Di-
cendũ quod non neceſſariò, nec eodẽ modo, ſed ſolum inquãtum participãt de moralibus: in ca-
ſibus præpoſitis ad gratiarũ actiones, quæ pertinent ad moralia. Et ideo quantum ad hoc Apoſt.
in præallegatis locis, dicit eam antiquatam, tranſlatam & euacuatam. Eo modo loquẽdi quo Co-
rinthiis dicebat: Cũ venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Et quemadmodũ
1. Cor. 13.c quãdo puer fit vir, euacuat, id eſt, dimittit ea quæ ſunt paruuli, ſcilicet imperfectiones. Lex autem
antiqua erat paruulorum, id eſt, imperfecta. Quia vt dicit Apoſtolus: Nihil ad perfectum adducit
lex.

lex. Ideo quantum ad hæc fuit euacuata, quãtum verò ad moralia, fuit à Chriſto in noua lege triplicitet impleta. Primò, quia verum intellectum legis expreſſit, prout patet de adulterio & homi- *Matth. 5.4 & 6.e* cidio, ac aliis: In quorum prohibitione Phariſæi non intelligebant niſi exteriorem actum prohibitum: Chriſtus verò expreſſit interiores actus cadere ſub prohibitione. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando quomodo tutius ſeruaretur quod lex vetus ſtatuerat, vt ne homo peieraret ſi omnino à iuramento abſtineret, niſi in caſu neceſſitatis. Tertio adimpleuit legem præceptis legis, *Matth. 19.e* conſilia perfectionis ſuperaddendo: vnde dixit illi qui dicebat ſe ſeruaſſe omnia præcepta: Vnum tibi deeſt: Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, &c.

EPITOME QVARTI CAPITIS.

IN hoc cap. Apoſt. continuando gratiæ Dei neceſſitatem & excluſionem gloriæ Iudæorum, in hoc quod ſe præferebant Gentilibus propter legem & circunciſionem: Primo ſub aliis verbis reſumit & ſoluit ſecundam dubitationem, quam in exordio 3. cap. propoſuit, cum dixit: Quæ vtilitas circunciſionis. Hic autem aliter proponit, dicens: Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham, &c. Reſpondendo oſtendit quod Abraham non inuenit iuſtificationẽ per circunciſionem ſolam, nec per legis opera, ſed magis per fidem: quod probat ratione acceptionis, ſiue reputationis diuinæ. Acceptionem declarat authoritate Dauidis, per quam oſtẽdit beatitudinem remiſſionis peccatorum non ſolum eſſe in circunciſione, ſed etiam in præputio. Secundo ibi, *& ſignum, &c.* Reſpondet cuidam obiectioni quæ fieri poſſet de inutilitate circunciſionis, oſtendendo quod circunciſio non eſt cauſa iuſtitiæ, ſed ſignum ſiue ſignaculum iuſtitiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circunciſorum ex fide, quam habuit in præputio. Dicitur autem pater non circunciſorum per imitationem. Deinde probat quod nec circũciſio, nec quodcunque opus legis iuſtificat: ſed fides diuinæ promiſſionis, quam conſtat fuiſſe ante circũciſionem & legem, cuius effectus eſt operari iram, tantum abeſt vt gratiam conferat. Tertiò ibi, *Ideo ex fide, &c.* oſtendit quod promiſſio implenda ſit per fidem, & ſubiungit in quibus, & à quo ſit adimplenda. Quartò ibi, *Qui contra ſpem, &c.* Commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, quantum ad multiplicationem. Et ex firmitate & cõſtantia, & iterata promiſſione. Et aſſignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit cõſideratio omnipotentiæ Dei. Finaliter commendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectum erga Abraham. Poſtmodum declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

EXPOSITIO LITERALIS IIII. CAPITIS.

QVid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem, id eſt, ſi ita ſit quod Deus iuſtificat præputium, ſicut & circunciſionem, quid vtilitatis & commodi dicemus nos Iudæi inueniſſe, vel accepiſſe à Deo per circunciſionem Abraham patrem noſtrum ſecundum car- *Mat. 23.b* nem, id eſt, ſecundum corpus vel carnalem circunciſionem, quia ſecundum animam vnus eſt pater noſter cœleſtis, qui in cœlis eſt. ex prædictis ſequitur quod fruſtra dedit illi Deus circunciſio- *Eſa. 48.b* nem, ex quo nihil vtilitatis accepit, quod eſt contra illud: Ego dominus docens te vtilia. *Si enim Abraham ex operibus*, id eſt, ex circunciſione, vel per circunciſionem, vel ex aliis operibus legis naturæ, *iuſtificatus eſt, habet gloriam*, id eſt, dignus eſt laude, vel habet laudem apud homines, qui vident quæ foris patent, & opera externa moraliter, cum intentione honeſti abſque aliqua mala intentione, & cum debitis circunſtãtiis facta laudant, manifeſtant, & approbant eos honorando. *Sed non apud Deum*, ſcilicet habet gloriam: quia Deus principaliter cor intuetur. Et ſic oportet quod *1. Reg. 16.h* aliunde, quam per circunciſionem aut alia opera externa, habuerit gloriam apud Deum, ſcilicet per fidem. *Quid enim*, ſcilicet de Abraham, *dicit ſcriptura: credidit Abraham Deo* promittenti ſibi per angelum propagationem innumerabilium filiorum, ad inſtar ſtellarum. *& reputatum eſt illi*, ſcili- *Gen. 17.a* cet Abrahæ à Deo illa fides, *ad iuſtitiam*, id eſt, ad iuſtificationem, ſiue per illam fidem Abraham gratus & acceptus factus eſt, & ab eo iuſtus reputatus, & non per circunciſionem: quæ poſtea data fuit illi, nec etiam per opera alia præcedentia. & ratio eſt, *Ei autem qui operatur*, ſcilicet bonum vel malum opus ex libero arbitrio, *merces*, id eſt, retributio præmij reſpectu boni, aut pœnæ reſpectu mali: *non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum*. quoad malum notum eſt: quia gratia Dei non eſt cauſa mali: & ideo pœna datur illi ſecundum debitum peccati. quoad bonum etiam præmium aſcribitur debito operis, & non gratiæ, cum ex inclinatione illius (quam non habet) non proceſſerit. *Ei verò qui non operatur*, ſcilicet, opera externa, vtpote quia non adeſt ei materia aut temporis opportunitas: *credenti autem*, ſcilicet perfectè *in eum*, id eſt, Chriſtum, *qui iuſtificat impium, reputatur*, id eſt, ſufficit, *Fides eius ad iuſtitiam*, id eſt, ad iuſtificationem, acceptionem, & adeptionem

vitæ æternæ,non ſecundũ ſubſtantiã operis,ſed vt actus ille fidei procedit ex gratia & impulſu ſpi-
ritus ſancti,*ſecundum propoſitum*,id eſt ſecundum ordinem gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit,& non
ſecundum ordinem debiti,cum nullum ſit ibi debitum, neque proportio quantum ad ſubſtãtiam
operis. *Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominu*, ſcilicet, eſſe *cui Deus accepto fert*, id eſt, gratis dat,
iuſtitiam,id eſt,gratiam ſuam ſine operibus,ſcilicet præcedentibus.dicit enim Dauid: *Beati quorum
remiſſæ ſunt*,ſcilicet,à Deo,*iniquitates & quorum tecta ſunt peccata*, quæ dicuntur tecta diuino con-
ſpectui,inquantum non inſpicit ad puniendum ea. *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*
ad pœnam : tales ſunt beati inchoatiue in hac via , & ſi perſeuerent erunt perfectè beati in patria.
Beatitudo hæc,quæ ſcilicet conuenit homini in hac vita, quæ dicitur eſſe per remiſſionem peccato-
rum,*in circuncisione tantum manet*,id eſt,an tantum locum habeat in Iudæis circũciſis,ſiue an tan-
tum Iudæis remittat Deus peccata, *an etiam in præputio?* id eſt, an Deus remittat peccata Gentili-
bus præputiatis,ſiue incircunciſis,q.d.manifeſtum eſt ex præmiſſis quod ſic : quia non Iudæorum
tantum Deus , ſed & Gentium : quod etiam alia via probari poteſt. *Dicimus enim quia reputata eſt
Abrahæ fides ad iuſtitiam quomodo ergo*,id eſt, pro quo ſtatu vel quo tẽpore, *reputata eſt*, ſcilicet ei ad
iuſtitiam, *in circunciſione,an in præputio*, id eſt, an tempore quo erat circunciſus , an antequam cir-
cunciſionem acciperet,cum erat præputiatus? *Non in circunciſione,ſed in præputio*:quod manifeſtum
Gen.15.b eſt ex ſerie narrationis ſcripturæ. Nam Gen.15.cap.legitur quod reputata eſt fides Abrahæ ad iuſti-
tiam,& in 17.cap.legitur accepiſſe circunciſionem. Non tamen ſuperfluè ac inutiliter accepit,vt
ſequenti parte probat.ex quo manifeſtè apparet quod Deus præputiatos iuſtificat , & quod beati-
tudo remiſſionis peccatorum,non tantum manet in circunciſione,ſed etiam in præputio.

SECVNDA PARS IIII. CAPITIS.

ET *ſignum accepit circunciſionis*,ſcilicet, Abraham,non inutiliter,quia accepit *in ſigna-
culum*,id eſt,expreſſum ſignum *iuſtitiæ fidei,quæ eſt in præputio*,quæ data fuit Abrahæ,
nõdum circunciſio dum eſſet adhuc præputiatus & hæc eſt prima vtilitas circunci-
ſionis:quia in illo expreſſo ſigno poterat contemplari myſterium incarnationis,quæ
in illo ſignaculo,ſicut in quodam ſigillo,claudebatur.ad hanc vtilitatem addit aliam,
paternitatis,*vt ſit pater omnium credentium per præputium*,vt per circunciſionem ſpirituałẽ & fidem,
quam accepit in præputio per exteriorem carnis circunciſionem ſignificatam, eſſet pater ſpiritua-
lis,& per imitationem omnium credentium.Primò Gentilium,qui habentes præputium,credunt
in eum qui iuſtificat impium. Vt reputetur illis fides ſiue ipſum credere, *ad iuſtitiam*, in remiſſio-
nem peccatorũ & acceptionẽ & ad vitam æternam.*Et ſit pater circunciſionis*,Iudæorum circunciſo
rum credentium. Et ſic ſit pater, *non his tantum qui ſunt ex circunciſione*, Iudæorum qui imitantur
eum in circunciſione exteriori,*ſed &*, id eſt, etiam his qui ſectantur *veſtigia fidei quæ eſt in præpu-
tio*, quæ fuit tempore præputij , *Patris noſtri Abrahæ. Non enim per legem promiſſio* , ſcilicet facta
eſt *Abrahæ aut ſemini eius* : vt ſemen eius , ſcilicet Chriſtus, cui data eſt omnis poteſtas,qui ſecun-
dum corpulentam ſubſtantiam proceſſit ex ſemine Abrahæ , *eſſet hæres mundi* : quia tempore A-
brahæ nondum data erat lex , ſed longo poſt tempore per Moyſem. *Sed per iuſtitiam fidei* , id eſt,
per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, abſque quibuſcunque meritis præcedenti-
bus : Imò demeritis reclamantibus & retrahentibus,huiuſmodi promiſſio facta eſt.*Si enim qui ex
lege,ſcilicet Moyſi hæredes ſunt*,id eſt , ſi ad hoc quod aliqui hæreditatẽ cæleſtẽ promiſſam percipiãt,
requiratur ex eo quod legis Moyſi obſeruãtia cõſequãtur, ſequitur quod *exinanita* , id eſt, fruſtra
Mat.vlti.d *eſt fides* , qua Abraham credidit Deo ante legem datam Moyſi : & quod etiam eſt *abolita* , id eſt,
vacua,inexpleta,irrita & caſſata *promiſſio*:ex quo ſequeretur quod Deus qui eſt fidelis in promiſſis,
fidem non ſeruauerit & ſeipſum negauerit : quod non modo falſum , verumetiam blaſphemum
eſt , & implicans contradictionem. *lex enim iram* , id eſt, vindictam , ſiue pœnam aut punitionem
operatur : quia per legis tranſgreſſionem facti ſunt homines digni ira : eo quod lex non dat facul-
tatem operandi ea quæ præcipit,vnde ſequitur quod promiſſio non impletur per legem, cum ipſa
lex magis impediat impletionem eius:quod ſic oſtendi poteſt : *Vbi enim non eſt lex,nec præuaricatio*,
ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis , quia per legem cohibentem & non adiuuan-
tem occaſione ex lege accepta , peccatum operatur omnem concupiſcentiam & tranſgreſſionem
ſiue præuaricationem.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

IDeo ex fide hæreditas data eſt,vel promiſſam conſequimur hęreditatem,& ſumus hęredes,*vt
ſecundum gratiam*,id eſt,propter virtutem diuinæ gratiæ iuſtificantis hominem, & non per ope-
ra,*firma*,id eſt,ſtabilis & infectibilis ſit promiſſio hæreditatis æternæ: *omni ſemini*, Iudæo vel Gen-
tili,

tili, quicunque fuerit ſemen Abrahæ per imitationem. *Non enim qui ex lege eſt ſolum*, id eſt, non ſolum ſemini carnali legem Moyſi ſeruanti, *ſed &*, id eſt, etiam, *ei qui ex fide eſt Abrahæ*, id eſt, qui ſequitur & imitatur fidem Abrahæ, quamuis non ſit ab eo ſecundum carnis originem. *Qui pater eſt*
omnium noſtrum, ſcilicet, credẽtium, ſiue Iudæorum, ſiue Gentilium *ſicut ſcriptum eſt, Quia patrem*, Gen.17.b
id eſt, authorem ſecundum fidem, *multarum Gentium poſui*, id eſt, cõſtitui te, ſcilicet Abraham: qui es *ante Deum*, id eſt, qui per fidem places Deo. *Cui*, futura prænuncianti, *credidiſti*, ac ſi videres præſentia, & cui merito credendũ eſt. *Qui*, id eſt, quia ipſe per fidem & gratiam, *viuificat mortuos*. i. peccatores qui ſpiritualiter mortui ſunt, *& vocat ea quæ non ſunt*, i. Gentiles qui nihil vidẽtur eſſe quo ad gratiam, *tanquam ea quæ ſunt*, id eſt, ſicut Iudæos, qui aliquid ſecundum reputationem eorum eſſe videbantur.

Quarta pars quarti capitis.

QVi, ſcilicet Abraham, *contra ſpem* cauſæ naturalis vel humanæ, *in ſpem* diuinæ promiſſionis *credidit*, tam ample & ſecurè expectans, *vt*, id eſt, quod *fieret pater*, ſecundum carnem & ſecũ-
dum fidem, *multarum Gentium, ſecundum quod dictum eſt ei*, à Deo: *Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli* Gen.15.b
& arena maris, & non eſt infirmatus in fide. i. nullo modo dubitauit de impletione promiſſorũ Dei, quamuis cauſam dubitãdi haberet, ſcilicet ſuam infirmitatem & ſterilitatem Sarræ. *Nec conſiderauit corpus ſuum emortuum*, ſcilicet ad generandum. *cum iam ferè centum eſſet annorum: & emortuam*
vuluam Sarræ, quæ ſterilis erat. Concluſa enim erat vulua eius, ne pareret. *In promiſſione etiam Dei*, Gen.16.a
quando eſt iterum per angelum promiſit dicens: ſecundum hoc tempus veniam, & erit Sarræ fi- Gen.18.b
lius, *non hæſitauit diffidentia*. ſic quod diffideret de veritate diuinæ promiſſionis, etiam ſi differrẽtur promiſſa. *Sed confortatus eſt fide*, i. per fidem, vel firmiter fidei adhæſit. *Dans gloriam Deo*, conſiderando eius omnipotentiam. *Pleniſſimè ſciens*, id eſt, certificatus: *Quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt & facere*. æquè faciliter ſicut promittere, cum eius potentia omnem impoſſibilitatẽ excludat. Ideo & illud credere, *reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Non autem eſt ſcriptum tantum propter ipſum*, i. ad laudẽ ipſius: *quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam, ſed & propter nos*, ſcilicet inſtruendos, vt ſit nobis in exemplũ & in ſpem iuſtificationis. *Quibus* ſimiliter *reputabitur*, ſcilicet ad iuſtitiam *credentibus*, id eſt, ſi crediderimus, *in eum*, ſcilicet Deum patrem: *Qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum à mortuis*; *qui*, ſcilicet Chriſtus *traditus eſt*, à Deo patre Iuda, Iudæis, Plato & à ſeipſo in mortem: *Propter delicta noſtra*, id eſt, vt ſatisfaceret pro delictis noſtris, *& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*, i. vt nos reſurgendo iuſtificaret & ad nouitatem vitæ reduceret, prout ipſe per reſurrectionem venit ad nouam vitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI CAPITIS.

Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?

IN hoc capite ſub aliis verbis Apoſtolus reſumit ſecundum interrogationem, quam fecerat in fronte præcedentis capitis, videlicet: Quæ vtilitas circumciſionis? quæ interrogatio poterat eſſe obiectio Iudæorum ad ea quæ dixerat in calce ſecundi capitis, ſcilicet, quod Iudaiſmus, ad quem pertinet legis & circunciſionis ſuſceptio, non ſufficiebat ad ſalutem: ex quò videbatur circunciſionem fuiſſe inutiliter datam. Et quia totum tertium caput expendit ad diſſoluendum primam interrogationem, & ad excludẽdum gloriationem, concludẽdo quod iuſtitia non eſt ex circunciſione, nec ex operibus, ſed ex fide Ieſu Chriſti in omnes & ſuper omnes qui credunt in eum. Poterant Iudæi obiiciendo reſumere ſecundam interrogationem, & dicere: Si ita eſt quod Deus iuſtificat præputium, ſicut & circunciſionem, videtur quod circunciſio data Abrahæ in carne fuerit inutilis. Ideo hic ſub aliis verbis quærit, dicens: *Quid ergo, &c.* Si hæc verba ſecundum carnem referantur ad patrem noſtrum, ſicut aliquibus placet, Apoſtolus per illa mani-
feſtat ſe eſſe ex progenie Abrahæ, quod in multis aliis locis profitetur, vt infra: Optabam ego ana- Infra 9.a
thema eſſe pro fratribus meis ſecundum carnem qui ſunt Iſraelitæ. Et alibi dicit: Hebræi ſunt, & 2. Cor. 11.a
ego: Iſraelitæ ſunt, & ego. Et cum dixit ſe eſſe de tribu Beniamin. D. tamen Ambroſius refert illa Ephe.3.c
ad verbum inueniſſe, vt ſit ſenſus: Quid dicemus Abraham patrem noſtrum inueniſſe ſecundum Eſa.48.b
carnem, id eſt, ſecundum carnalem circunciſionem? Quid per illud doloroſum opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Eſa. dicit: Ego dominus docens te vtilia. Et præmiſſis apparet quod Abrahã dicitur pater dupliciter, ſcilicet, carnalis eorum qui ex eius origine, & ſpiritualis eorum, qui fidem eius imitantur.

Si enim Abraham ex operibus iuſtificatus eſt,habet gloriam,ſed non apud Deum.

HIc teſpondet primò quo ad iuſtificationem,de qua in calce præcedentis capitis : deinde in-
terrogationi, declarando vtilitates circuncifionis, dictum fuit quod Abraham non inuenit
iuſtificationem ex circunciſione carnali, quæ inter opera legis comprehendebatur, licet eſſet ante
legem data.& hanc reſponſionem & concluſionem ex ſyllogiſmo quodam conditionali infert, di-
cens : *Si enim Abraham,&c.*intendit ergo Apoſtolus ſic ſyllogiſare: Si Abraham ex operibus exter-
nis ſcriptæ legis vel naturalis præcedentibus iuſtificatus eſt,habet gloriam,id eſt,dignus eſt gloria,
laude & approbatione,vel cõſequutus eſt gloriam,&c.apud homines,qui externa ſolũ opera con-
ſiderant:& non apud Deũ,qui interiora & cor intuetur. Atqui Abrahã habuit gloriã apud Deũ,i.
acceptus,approbatus ac laudatus fuit à Deo in antiquo teſtamento. & à Chriſto in nouo: Ioan.8.
ergo aliunde quam ex operibus legis naturalis vel ſcriptæ acceptus,approbatus,ſeu iuſtificatus fuit
& per conſequens non ex circunciſione,quæ inter opera externa numeratur. In priori propoſitio-
ne ſeu in maiori præmiſſa Apoſto. præſupponit & ſimpliciter oſtendit duas eſſe iuſtitias. Vnam
quæ dicitur iuſtitia fidei,quæ eſt acceptio & gratificatio Dei,qua homo illi acceptus eſt,& ad glo-
riam ſeu vitam æternam ordinatus:& hoc ſola reputatur iuſtitia apud Deum. Hanc iuſtitiam fi-
dei vocant theologi gratiam gratum facientem,de qua Apoſtol.Gratia Dei vita æterna.Et de hac
intelligit Apoſt.quando ſimpliciter loquitur de iuſtitia, aut cum dicit iuſtitiam Dei. Altera eſt iu-
ſtitia operum, ſiue iuſtitia humana, quæ dicitur ciuilis & moralis, quæ per opera ſecundum dire-
ctionem rationis humanæ exhibita cauſatur quando homo legem ſeruat cum intentione honeſti,
nec aliqua praua circunſtantia opus ſuum inficit, ſed opus à lege præceptum bona intentione fa-
cit,cum oportet, quando, & vbi oportet, quantum oportet, ſecundum quod oportet, & propter
quid oportet. Ex aſſuetudine enim operum exteriorũ, generatur interior habitus, ſecũdum quem
1. Ethic, etiam cor hominis diſponitur ad benè & promptè operandum. Ita vt(quemadmodum Philoſo.
dicit)in bonis operibus delectetur. Hęc iuſtitia, quanuis non ſit iuſtitia apud Deum,hoc eſt quan-
uis propter eam Deus peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur Deo, aut
aliquid præmij ſpiritualis mereatur ab eo : eſt tamen virtus moralis, apud homines recta ratione
vtentes,laudata ac præmio & honore digna. vnde qui legem naturalem & humanam ſeruant,bo-
ni, honeſti & virtuoſi apud homines reputantur, & quodam modo diſponuntur ad hoc, vt Deus
eos gratis tamen altiori lumine illuſtret, & iuſtitiam ſuam illis infundat ad quam homines ſcele-
rati,& in peccatis perſeuerantes,ſunt indiſpoſiti,& merentur ſuo ſenſu relinqui,ac in deſideria car-
nis eorum tradi, vt ſupr. 1.cap.dixit. Sed iuſtitia, quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur ad bo-
Eſa.64.b num diuinitatis,ſcilicet, futuræ gloriæ,quæ facultatem humanam excedit,ſecundum illud:Ocu-
lus non vidit,nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, &c. Et ideo opera hominis,non ſunt
proportionata ad huiuſmodi habitum gratiæ cauſandum. Sed oportet interius iuſtificari cor ho-
minis à Deo,vt faciat opera proportionata vitæ æternæ, quæ proportio fit per iuſtitiam Dei, ſiue
Gene.12.a per gratiam gratum facientem,quæ opera theologi vocant meritoria. Non tamen negat Apoſtol.
Gen.15.b quin Abraham (qui antequam Deus promitteret ſemen,iuſtus erat,& domino præcipienti egreſ-
ſum de terra & cognatione ſua, obedierat) credendo promiſſioni poſtea factæ de ſemine, non
fuerit iuſtificatus,ſecunda iuſtificatione, & quin per illum actum fidei procedentem à gratia, ſiue
iuſtitia, quam iam habebat, mereretur augmentum iuſtificationis ſiue gratiæ. non quidem ſe-
cundum ſubſtantiam operis, id eſt, pro quantò ille actus procedebat ex libero arbitrio, ſed bene
prout procedebat ab ipſa gratia iam habita, & impulſu ſpiritus ſancti, vt dictum eſt ſupr. 2.cap.ſu-
per verbo, His qui ſecundum patientiam boni operis, &c. Sed cum hic arguit : Si Abraham ex
operibus iuſtificatus eſt, &c. Intelligit de prima iuſtificatione, ad quam opera ſua præcedentia
non poterant eſſe proportionata neque accepta ad vitam æternam. Vel etiam de ſecunda iu-
ſtificatione, prout opera facta in gratia conſiderantur ſolum ſecundum ſubſtantiam operis, ſiue
vt procedunt ex libero arbitrio, quod ex ſe non poteſt producere opus proportionatum vitæ
æternæ, cum liberum arbitrium ſit finitum, & vita æterna infinita, finitique ad infinitum nulla
ſit proportio.

Text. *Quid enim dicit ſcriptura? Credidit Abraham Deo:& reputatum eſt ei ad iuſtitiam.*

b. HIc Apoſt.probat poſteriorem præmiſſam,ſiue minorem propoſitionem prædicti ſyllogiſmi:
ſcilicet quod Abraham habuerit gloriam apud Deum:& probat teſtimonio ſcipturæ dicen-
Gen.15.b tis: *Credidit,&c.*& alibi habetur : Abrahã in tentatione inuentus eſt fidelis, & reputatum eſt illi *ad*
Macha.45. *iuſtitiam*, ſcilicet ſupernaturalem. Ergo Abraham habuit gloriam apud Deum, ex quo fides illius
reputata eſt ad iuſtitiam,id eſt,accepta & grata fuit Deo,& ab eo approbata. Notandum quod im
putare communiter refertur ad ea quæ vitioſa ſunt, & ad ea quæ turpitudinem, aut dedecus, aut
ignominiam habent : vt cum alicui vitium aſcribitur : reputare verò ad honorem & gloriam ad
bonum

bonum nomen & bonum opus præcipuè in gratia Dei factum. Ita vt cum quis bene operatur, ea
eius bona opera ei reputantur ſeu aſcribuntur ad honorem, laudem, gloriam & bonum nomen. Il-
lud autẽ dicitur alicui ſecundũ gratiã tribui, quod ab aliquo merè liberè, & gratis tribuitur. Ita vt
opera eius ſiue interna, ſiue externa, non ſint digna illius rei quæ ei attribuitur. Et hoc modo actus
fidei conſideratus ſecundum ſubſtantiam operis, ſiue vt ex libero arbitrio procedit, non eſt dignus
vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulſu ſpiritus ſancti, reputatur, id eſt, aſcribitur & at-
tribuitur à Deo ad iuſtitiam, vnde dicit, *Credidit Abraham, &c.* Lutherani adducunt hunc locum
Apoſtol. ad probandum quod ſola fide iuſtificetur homo: dicunt enim quod Apoſtol. hic intendit
demonſtrare Abraham ante legem datam, ipſum fuiſſe iuſtificatum per fidem, atque nemini ad-
uenire iuſtitiam Dei, quaſi debitam mercedem operanti, ſed ſolum credenti in eum qui iuſtificat
impium, fidem reputari ad iuſtitiam: vbi dicunt ipſum facere excluſionem, vt nos inſtruat ſola fide
nos gratiam Dei habere. alioquin non valeret argumentum eius pro fide contra opera. Sed valde
mirum eſt eos eſſe adeo cæcutientes, vt ex hoc loco aſtruere non vereantur Abraham tunc primo
fuiſſe iuſtificatũ, id eſt, ex iniuſto effectum iuſtum: quando credidit promiſſioni ſeminis, cum ante
illam iampridem fuiſſet iuſtus. Nam extra omnem dubitationem eſt, quod iuſtus erat, quando iuſ- *Lutheranorum confu-*
ſu Dei exiuit de terra ſua, & de domo patris ſui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaan, & *tatio.*
in Aegypto, & ad auſtralem plagã: & quando in virtute Dei quatuor debellaret reges, imo & ante
vſum rationis per proteſtationem fidei à parentibus factam. Et ſic apparet quod Apoſtol. hic non *Gen.12.a*
agebat de prima iuſtificatione Abrahæ, ſed de augmento ſuæ iuſtificationis, quod accepit per fi-
dem iam habitam credendo diuinæ promiſſioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumẽtum
Apoſtol. non eſſet válidum pro fide contra opera: dicendum quod eſt validiſſimum ad id quod
Apoſt. in hoc cap. volebat. Intẽdebat enim ex illo teſtimonio Geneſ. ſtabilire duo. Primum, quod
homines ante circuncisionem & ante legem eſſent iuſti, contra Iudæos qui ſoli ſacramento circũ- *Gen.15.a*
ciſionis & legis attribuebant cauſam iuſtificationis. Secundum & præcipuum quod intendebat
ſtabilire, eſt quod nullum vnquam fuit opus iuſtum apud Deum, niſi quod procederet ex fide, at-
que ideo fidem eſſe fundamentum & exordium ſalutis, vnde illud verbum, reputatum eſt ei ad iu-
ſtitiam, ſignificat quod aſſenſus fidei eſt actus iuſtitiæ meritorius & Deo acceptus, ſicut primum
opus iuſti: & ſic nullum opus præcedẽs fidem, reputatur iuſtum ſiue ad iuſtitiam apud Deum. His
verbis ſignificans quod actus ille fidei fuit iuſtitiæ & obedientiæ, atque à Deo acceptus. Sicut ſi
quis modo iuſtus, ſuſciperet aliquem articulum fidei, quem ante à ſe ignoratum Eccleſia nunc ex-
poneret in Euangelio: commonſtrare etiam voluit peccatorum remiſſionem, non niſi per eandem
fidem promiſſionis redemptoris, vnquam fuiſſe factam: qua itidem ſubnixè operati ſunt quicun-
que vel in lege naturæ, vel in lege ſcripta, opera iuſta fecerunt quæ Deo eſſent accepta, vt magni-
ficè deſcribit ad Heb. vbi ait: Quod fide plurimam hoſtiam Abel quam Cain obtulit Deo. Non
enim ſuggerit quod ſola fide iuſtificatus eſt, ſed quod fide ſe exercuit in operibus iuſtitiæ. Et fide, *Heb.11.a*
inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem. Cæ-
tera verò Lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam veritatem aſtruximus, ſupra c.1. in-
terpretando illam ſententiam, iuſtus ex fide viuit.

Ei qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei vero *Text.*
qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius
ad iuſtitiam ſecundum propoſitum gratiæ Dei.

HIc exponit & declarat prædictam authoritatẽ Geneſeos, quomodo, ſ. fides Abrahæ reputa-
ta ſit ei ad iuſtitiam: & quomodo nunc reputetur in prima iuſtificatione, cum aliquis ex im-
pio & iniuſto fit pius & iuſtus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi de-
bitæ, ſumens exemplum ex humana policia & conſuetudine, quæ duo obſeruat. Primum, quod *Matt.20.a*
quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, vel ex conuentione, vel ſecun-
dum morem patriæ & proportionem operum, dicimur dare ſecundum debitum: quia illi debe-
mus, & talis nullam nobis gratiam agit aut agere tenetur. Si verò alicui non laboranti damus li-
bere & merè gratis aliquod beneficium, id quod ei datur, non dicitur merces neque meritum, ſed
gratia: idémque regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic ſi Abraham propter opera, vt à ſe pro-
cedunt, poſſet iuſtificari abſque gratia Dei præueniente vel impellente, illa iuſtificatio & reconci-
liatio diceretur eſſe merces debita, & non imputaretur, id eſt, non redderetur aut attribueretur gra
tis ſiue ſecundum gratiam: & per conſequens iuſtificationis præmium nõ eſſet ei gratis datum, ſed
ſecundum debitum. Et ſimiliter dicendum de aliis Iudæis vel Gentilibus, ſi ex operibus ſuis abſ-
que alicuius maximè retribuentis adminiculo iuſtificarentur, non tenerentur referre gratias Deo.
vnde ſequeretur quod ſuperflua fuiſſet Chriſti paſſio, & quod Chriſtus gratis mortuus fuiſſet
quod improbat Galatis ſcribens. Quoad ſecundum obſeruatum in humana conſuetudine, ſub-

iungit: *Ei autem qui non operatur*, ſcilicet, ex ſe ſolo, ſed cum ipſius retribuentis adminiculo: *credenti*
Galat.2.d *autem in eum*, id eſt, in Deum, qui iuſtificat impium, & qui mere gratis impellit illum ad credendum, & exercendum, actum fidei & charitatis, per quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iuſtus: fides eius reputatur ſecundum gratiam Dei, mere, libere & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendum. Et ſic illa peccatorum remiſſio, iuſtificatio, & reconciliatio, erit gratis data & gratis facta, ac etiam præmium illi correſpondens. Secundum propoſitum
Ephe.1.a gratiæ Dei, id eſt, decretum iuſtitiæ & miſericordiæ Dei, qui ab æterno decreuit & propoſuit peccata
Ad tit.3.b gratis remittere, & ſaluare genus humanum per Chriſtum, nullis præcedentibus meritis ſecundum illud: Non ex operibus iuſtitiæ quæ facimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos facit. Quomodo autem cum his ſtet opera in gratia facta eſſe meritoria, patet ex his quæ diximus ſuperius in ſecundo cap. interpretando illam ſententiam: His qui ſecundum patientiam boni operis, &c. Et quia primum dictum eſt, Credidit Abraham Deo. & hic dicit: Credẽti in eum qui iuſtificat impium: Ad horum intelligentiam ſciendum eſt quod fides ſecundum D. Auguſt. habet tres actus interiores, ſcilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deũ, ſcilicet, eſſe, & licet aſſenſus ille apud eos qui habẽt philoſophorum demon-
2.Cor.13.d ſtrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur aſſenſus ſcientificus & euidens, & non fidei, de
Heb.11.b cuius ratione eſt ænigma & ineuidentia, iuxta illud: Videmus nunc per ſpeculum & in ænigmate. Tamen in non habentibus demonſtrationem, eſt actus fidei omnibus neceſſarius, iuxta illud: Accedentem ad Deum, oportet credere quia eſt, & quod inquirentibus ſe remunerator ſit. Hunc actum peccatores in peccato mortali exiſtentes habere poſſunt. Secundus actus fidei, eſt credere Deo reuelãti, id eſt, omnia à Deo reuelata eſſe vera, vt Deum eſſe trinum & vnum, filium Dei incarnatum, & alia in ſacris literis contenta, & per vniuerſalia concilia Eccleſiæ catholicæ declarata. Et hic actus etiam cum primo non iuſtificat. Multi enim ſunt Chriſtiani peccatores, qui cum fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non ſunt iuſtificati. Nec ex hoc quod ſubſequitur in Geneſ. & hic, ſcilicet, reputatum eſt ad iuſtitiam, quod credere Deo ſufficiat ad iuſtificationem qua Apoſt. ſtatim ſe declarat, dicens: Et verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, fides eius reputatur ad iuſtitiam. q. d. ad hoc quod fides ſit primus iuſtitiæ actus, ſiue ad hoc quod actus fidei ſit meritorius, non ſufficit credere Deum eſſe, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in Deum, id eſt, quod credendo toto affectu ſiue voluntate feratur in ipſum, & diligat eum ſuper omnia. Hanc enim fidem ſiue hunc fidei actum exigit à nobis Deus: tamen non inuenit quod exigat, niſi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iuſtificatur impius, id eſt, ex impio fit pius & iuſtus. Hac etiam fide iuſtus iuſtificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & Deo accepta facit. Non tamen ſequitur quod ſola fides ſufficiat ad ſalutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedẽtia fidem aut iuſtificationem, vel etiam opera externa: requiruntur tamen opera concomitantia, quæ ſunt actus pœnitentiæ, virtutis, actus fidei, ſpei, & charitatis, & in adulto præcedunt aliqua opera tanquã præparamenta, vt cognitio peccati & miſericordiæ diuinæ ex auxilio ſpeciali Dei proueniente. Quid autem & quotuplex ſit fides diximus interpretando illam ſentẽtiam primi cap. Iuſtus ex fide viuit. De actu verò exteriori fidei, dicemus infra 10. interpretando illud: Corde creditur, &c.

Text. *Sicut Dauid dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus.*

HIc probat priorem propoſitionem ſiue maiorem præmiſſam prædicti ſyllogiſmi, videlicet quod ſi Abraham, &c. authoritate Pſalmiſtæ: cuius primo ponit ſenſum, deinde verba, poſtmodum excludit falſum intellectum illius ait ergo: Sicut dicit, id eſt, aſſerit Dauid: *Beatitudinem*
Ad tit.3.b *hominis eſſe illius*, id eſt, beatum eſſe hominem, *cui Deus accepto fert*, id eſt, gratis dat iuſtitiam, id eſt,
Iacob.1.c gratiam *ſine operibus* præcedentibus, iuxta illud: Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit: Quia cum nos non ſimus ſoluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datum optimum, &c. Deo ſatisfacere nõ poſſumus, ſed Deus acceptum fert nobis debitum, id eſt, pro accepto habet ſiue condonat, ſi fidem pollicenti adhibeamus.
Pſal.39. Atqui beatitudo hominis eſt ei à Deo ſecundum illud: Beatus vir cuius Dominus Deus eſt ſpes eius, vnde manifeſtè ſequitur Abraham habere gloriam, & non ex operibus legis. Et per conſeques ille qui ex operibus legis iuſtificatur, non habet gloriam apud Deum, & ſic conditionalis illa vera. Et quia hic de beatitudine agitur, ſciendum quod beatitudo apud omnes ſummum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, ſiue cui nihil deeſt, nec poteſt fieri additio. Et hoc conſtat apud ſapientes non eſſe niſi vnum, ſcilicet Deum, qui eſt infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent, in eſſe, fieri, & conſeruari: & per cuius adeptionem & vnionem homines & angeli beatitudinem

ipſius

ipſius participantes, beatificantur. Hinc eſt quod duplex à Theologis aſſignatur beatitudo ſiue felicitas, quædã dicitur obiectiua, quæ eſt id in quo eſt vera ratio omnis boni, id eſt, ipſemet Deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ conſiſtit in attinctione & coniunctione ſummi boni. Et cum hæc attinctio fiat per operationem immanentem, hoc eſt, quæ ſubiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, ſubiectiua, & denominatiua: & eſt ſumma perfectio creaturæ, quæ, vt ipſe Chriſtus docuit, conſiſtit in clara viſione Dei. ait enim: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te Deum verum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hæc beatitudo inchoatur in hac vita per fidem, per quam cognoſcimus Deum, ſed imperfectè & in ænigmate, & conſummatur in patria per clarã viſionem, quæ dicitur vita æterna, id eſt, operatio indefectibilis, ad quam habemus ius in hoc mundo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Et quia per gratiam Dei eſt remiſſio peccatorum, ideo Dauid & Apoſtolus hic vocat remiſſionem peccatorum Beatitudinem, quam aliqui vocant in ſpe: quia illi quibus remittuntur peccata, poſſunt ſperare ſe conſecuturos perfectam beatitudinem ſi perſeuerauerint in gratia, & non appoſuerint impedimenta. Duplex vlterius ſolet poni beatitudo, ſcilicet, eſſentialis: & iſta eſt cognitio clara verbi ſiue eſſentiæ diuinæ & rerum in ipſa, & gaudium conſequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia eſt accidentalis, & eſt gaudium de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gaudium erit commune omnibus, iuxta illud: Particeps ego ſum omnium timentium te.

Ioh.17.A *Infra 6.d* *Pſal.31.* *Pſal.118.*

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.
Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

HIc exprimit verba Dauidis prædictam ſententiam continentia, & dicit eos eſſe beatos, quorum remittuntur peccata. Et ſic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iuſtitiam & beatitudinem conſequerentur. Eſt autem triplex peccatum: ſcilicet, originale, veniale, & mortale. Quantum ad originale dicit: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Quia peccatum originale dicitur iniquitas, eo quod ſit carentia iuſtitiæ originalis, per quam ſecundum æquitatem ratio hominis ſubdebatur Deo, & vires inferiores ſubdebantur rationi, ſic quod non poterant moueri in oppoſitum, & corpus etiam ſubdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale huiuſmodi æquitates tolluntur, quia poſtquam ratio deſinit eſſe ſubiecta Deo, vires inferiores delectabilia perſequentes deſierunt ſubeſſe rationi, & cœperunt rebellare: Et corpus pariter ſubductum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. Cum igitur in premiſſis ex peccato originali ſint plures inordinationes contra æquitatem iuſtitiæ originalis, peccatum originale dicitur continere plures iniquitates, vnde Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iuſtificationem à peccato originali, dicit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*, per ſacramentum baptiſmi, in re vel in voto. Peccatum autem veniale remitti dicitur, quia per eius commiſſionem & culpam, reatus ſiue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo à Deo, ac ad ſeparationem Dei inclinatur, iuxta illud: Qui minima negligit, paulatim defluit, ſuperueniente tamen charitatis feruore, culpa illa tegitur & aboletur, & cum ſæpe incidat homo in peccata venialia, ideo ad oſtendendam iuſtificationem illorum, dicit: *quorum tecta ſunt peccata.* Peccatum verò mortale quod principaliter dicitur peccatum, eo quòd importet actualem auerſionem à Deo, remittitur per ſacramentum pœnitentiæ, iuxta illud: Oportebat ſic Chriſtum pati: & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes Gentes. Et ideo propter pœnitentiam non imputatur, vnde ſubdit: *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Poſſunt etiam hæc tria aliter exponi, ſecundum tria quæ inueniuntur in peccato, ſcilicet, offenſa Dei, actus inordinatus qui tranſit, & reatus ſiue obligatio ad pœnam, quę remanet. quantum ad primum dicit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*, id eſt, offenſæ vel offenſiones Dei, vnde Eſa. Dimiſſa eſt iniquitas, id eſt offenſa illius. Quantum ad actum inordinatum culpæ, qui non poteſt nõ fuiſſe, ſi ſemel perpetratus ſit, cum ad præteritum non ſit potentia, dicit: *Beati quorum tecta ſunt peccata*, manu miſericordiæ diuinæ, vt non memorentur, ac ſi prorſus non eſſent facta, vnde per Ezech. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor. Dicitur enim Deus recordari iuſtitiæ noſtræ, quando præmia largitur, iniquitatis verò, quando infert ſupplicia. Et obliuiſci ſeu non recordari, quando non punit, vel tecta aliis in iudicio vniuerſali, quia puderet iuſtos ſi ſceleratiſſima quæ patrarunt facinora, patefierent: Deus tamen qui nullius obliuiſcitur, ea non improperabit, ſicut facinora impœnitentium. & ideo peccata pœnitentium dicuntur tecta. Quantùm ad reatum ſiue obligationem ſuſtinendi pœnam, dicit *Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum*, ſcilicet ad pœnam. Vel dici poteſt quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, ſignificant idem quod acceptum ferre debitum, ſiue condemnari. vnde Eſaias, ſine argento redimemini. Dicuntur autem Beati, qui abſque labore & diſpendio in aliquem ſubuehuntur honoris

Pſal.31. *Eſa.40.a* *Ezech.18.e* *Eſa.52.b*

mouet quæſtionem, dicens: *Beatitudo*, qua ſcilicet Deus dat iuſtitiam & remiſſionem peccatorum,
habétne ſolum locum in circunciſis Iudæis, an etiam in Gentibus pręputiatis? quaſi dicat: Manife-
ſtum eſt quod in vtriuſque: quia idem dominus omnium diues in omnes qui inuocãt illum. Quod *Infra 10.c*
etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciſo & præputia-
to. Quod manifeſtè apparet ex ſerie narrationis ſcripturæ. Nam Gene. 15. legitur quod fides repu-
tata eſt Abrahæ ad iuſtitiam. Et Gene. 17. legimus Abrahæ datam fuiſſe circunciſionem. Si igitur
Abraham exiſtens incircunciſus, iuſtificatus eſt per fidem: ſequitur quod iuſtitia fidei, per quam *Gen.15.b* *Gen.17.b*
remittuntur peccata, non eſt ſolum in circunciſione, id eſt, in Iudæis: ſed etiam in præputio, id eſt,
in Gentilitate.

SECVNDA PARS QVARTI CAPITIS.

Et ſignum accepit circunciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei quæ eſt in præputio. *Text.*

POſteaquam Apoſtolus oſtendit quod Abrahã non fuit primo iuſtificatus per circun-
ciſionem, ſed per fidem: in hac ſecunda huius capitis parte, reſpondet ſecundæ interro
gationi factæ in fronte tertij capitis: ſeu cuidã obiectioni quæ ad dicta immediate præ-
cedentia poſſet fieri, declarando dignitatem & vtilitatem circunciſionis. Poſſet quiſ-
piam dicere, ex quo Abraham iuſtificatus erat in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circun-
ciſionem, aut quæ vtilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare Deus dedit Abrahæ
circunciſionem, ſecũdum D. Thom. fuit ad proteſtationem fidei vnius Dei. Et quia Abraham fuit
primus, qui ſe ab infidelibus ſeparauit, exiens de domo ſua & de cognatione ſua, ideo ipſe primus
circunciſionem accepit. Et hanc rationem aſsignat hic Apoſtolus, dicens: *Et ſignum accepit circun-* *2.2.q.102.*
ciſionis ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ fuit in præputio. Quia in hoc ſigno legitur Abrahæ fides reputata *art. ad 1.*
ad iuſtitiã, quod cõtra ſpem naturæ credidit in ſpem gratiæ. Et vt hæc proteſtatio & imitatio fidei
firmaretur in cordibus Iudæorum, cuius obliuiſci non poſſent, acceperunt huiuſmodi ſignum
in carne ſua. Vnde legimus, Dixit Deus iterum ad Abraham: Et tu ergo cuſtodies pactum meum,
& ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis, hoc eſt pactum meum quod ſeruabitis inter me &
vos, & ſemen tuum poſt te. Circuncidetis carnem præputij veſtri, vt ſit ſignum fœderis inter *Gene.17.b*
me & vos: infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne maſculinum in generationibus ve-
ſtris, tam vernaculus quam emptitius circuncidetur, & quicunque fuerit de ſtirpe veſtra. Eritque
pactum meum in carne veſtra, & poſt pauca: Dabo tibi filium cui benedicturus ſum. Signum au-
tem ſecũdum D. Aug. eſt id quod præter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, facit aliquid aliud in co- *2. de Doct.*
gnitionem uenire, vt ramus pendens ante domum manifeſtat ibi eſſe vinum vænale. Sic circun- *Chriſt.*
ciſio Abrahæ & ſeminis eius, ſignificabat fidem quã habuerat Abrahãm in præputio, qua iuſtifi-
catus fuit. Et ſic illa circunciſio fuit ſignum & non cauſa iuſtitiæ, id eſt, gratiæ Dei, quæ dicitur
iuſtitia fuit. Et ſic hoc quod ex fide originem traxit, & non ex circũciſione cum illam iuſtitiam an-
te circunciſionem habuiſſet. Et non ſolum circunciſio dicitur ſignum, verum etiam ſignaculum:
quia ſignum dicitur communiter illud quod facit quodcunque modo in alterius cognitionem ve-
nire. Sed ſignaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro expreſſo ſigno, ſiue pro eo quod habet
expreſſam ſimilitudinem rei ſignatæ, ſecundum illud: Tu ſignaculum ſimilitudinis, &c. quia Luci- *Ezech. 28.*
fer de quo ibi Propheta loquitur: expreſſiorem ſimilitudinem habebat Dei quam alij angeli. Se-
cundo modo accipitur ſignaculum, vt ſignificet aliquod ſignum vel characterem alicui rei ad hoc
expreſſum, vt aliquid occultet ſiue vt aliquid lateat ſub eo, quouſque ab illo qui dedit, reſeretur &
manifeſtetur. Et hoc modo accepit D. Io. cum dicit: Dignus eſt agnus qui occiſus eſt accipere li-
brum, & aperire ſignacula eius. Et vtroque modo, Circunciſio Abrahæ data fuit ſignaculum. Pri- *Apoc.5.b*
mo quidem fuit expreſſum ſignum fœderis. Secundo quia in illo ſigno occultabatur multiplica-
tio ſeminis & promiſſio terræ peregrinationis ſuæ in hæreditatem & poſſeſſionem æternam, quæ
terra ſignificat cæleſtem patriam, quam ſub velamine illius terræ Chanaan oſtendere promiſerat,
dicens: egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam
monſtrauero tibi. Et quia illam cæleſtem patriam obtinere non poterat, niſi per fidem mediato- *Gen.12.a*
ris: ideo pollicitus eſt illi proprium legitimumque hæredem ex ſua carne procreandum, qui eſſet
Dei naturalis filius, per cuius iuſtitiam omnes Gentes hæreditatem illam conſequerẽtur. Et quia
multiplicationem ſeminis credidit, ideo congruenter ſignum illud in membro, quod eſt ſignum
generationis, accepit. Et quia in illo membro libido ſolet dominari: ideo vt induceret ad reſcin-
dendam impudicitiam & debilitandam concupiſcentiam, & ſeruandam mentis & corporis ca-

ſtitatem, in illo membro Deus illod ſignum imptimi voluit, vt ſigno cotporali exprimeretut quod ſpiritualiter erat faciendum, vt ſcilicet ſicut à membro generationis quod principaliter concupiſcentiæ deſetuit, abſcindebatur ſuperflua pellicula, ita etiam à corde hominis omnis ſuperflua concupiſcentia tolleretur, ſecundum illud: Circũcidimini & auferte præputia cotdiuio veſtrorum: ac etiam quia omnis cotruptio culpæ & pœnæ perueoit in nos per carnalem otiginem ex peccato primi parentis, ideo talis citcuncifio fiebat in membto generarioois. Er cum originalis culpa ſit à generante actiue, id eſt, à vito, ideo non fuit data fœminis, quibus pro deletione originalis erãt alia ſacramenta, ſcilicet, præſentatio & 8. die, & ſi periculum ante immineret ſacramẽta legis naturæ. Secuodo fuit expreſſiim ſigoum effectus fidei Abrahę, qui eſt remotio culpæ & ablatio corruptionis fiendæ per Chriſtum, quæ perfectè complebitur io octaua ætate, quæ erit ætas reſurgentiũ. Et ideo otdinata fuit fieri 8. die, vnde dicit Apoſt. Circũciſi eſtis in Chriſto circũciſione non manu facta, in expoliatione corporis & carnis, ſed in citcũciſione domini noſtti Ieſu Chriſti. Tertio fuit data vt eſſet ſignum expreſſiuum diſtinctionis populi fidelis ab infidelibus, vt cognoſceretur corum genus, ne confunderetur ex permixtione, dum inter Gentes habitarent, vel dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahæ deſcenderet Chriſtus, prout ei promiſſum erat. Et ſecuodum Haymonem deſeruiebat ſignum illud Iudæis, quando in prælijs cum alijs ſternebantur & nudi re-
Ad Col. 2. b lioquebaotur mortui ex circunſionis ſigno ootati ſepulturæ mandarentut. Cum autem Chriſtus, qui ſub citcunciſionis ſigno latebat, apparuit: congruum fuit figuram adueniente ueritate ceſſare, quemadmodũ & vmbra adueniente lumine. Effectus circunciſionis erat deletio peccati originalis, non ex virtute inhærente operi operato, ſed ex pacto diuino mediante fide vel circunciſorũ (ſi adulti erant) vel offerentium. cum paruuli ante vſum tationis circuncidebantur, qui ſi ante octauũ diem in periculo mortis erant, fide patentum proteſtata ſigno ſiue ſacrificio exteriori voluntario, prout in lege naturæ à peccato originali purgabantur. Ex præmiſſis apparet cauſa & effectus ſiue vtilitas circunciſionis, quia videlicet erat eis memoriale ſignum beneficiorum Dei, promiſſionis tedemptoris, & eorum quæ ſpiritualiter agere debebant, quantum ad cultum diuinum & mores componendos, ac deletio peccati originalis mediante fide, vt dictum eſt. Et quomodo duplex eſt circunciſio, ſcilicet, carnalis & manufacta exterius. Alia interior & ſpiritualis.

Text. *Vt ſit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſtitiam: & ſit pater circunciſionis, non his tantum qui ſunt ex circunciſione, ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.*

HIc declarat aliam dignitatem & vtilitatẽ circũciſioois, quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim quod Abraham io præputio iuſtificatus eſt per fidem, & poſtea circunciſionem acepit, factus eſt pater omniom credeotium. primo Gentilium credẽtium per fidem, quam habuit in præputio, ſiue in ſtatu præputij & Gentilitatis exiſtens; & per circunciſionem omnium Iudæorum, qui circunciſionem Abrahæ ſuſcepturi erant, & eius fidem imitaturi: vt quemadmodum fides Abrahæ reputata eſt ei ad iuſtitiam, ita fides omnium credentium in quocunque ſtatu ſint imitãtium veſtigia fidei Abrahæ, etiam reputetur eis ad iuſtitiam. Et ſic Abraham eſt pater ſpiritualis Gentilium credentium per imitatiooem: & pater carnalis & ſpiritualis Iudæorum credentium & eorum in fide imitantium. Iudæorum vero ipſum in fide non imitaotium eſt pater carnalis tantum. Et ſic in his verbis Apoſt. duplicem aſcribit Abrahæ paternitatem & modum paternitatis, ſcilicet, ſpiritualem & carnalem. Modus, quo aliqui dicuntur eius filij ſpirituales, eſt imitatio veſtigiorum fidei ipſius. Modus verò, quo eſt pater carnalis aliorum eſt generatio: quæ eſt quædam cauſa corporis, ſed non ſpiritus. Ideo hæc paternitas corporalis duntaxat, nõ eſt vera, neque perfecta paternitas: cum filiatio ſuppoſitorum ei correſpondens comprehendat carnem & ſpiritum, qui eſt po-
Ioan. 8. c tior carne. Et ideo illi qui ſunt filij ſpirituales ipſius Abrahæ per imitationem fidei & obedientiæ, ſunt veri & perfecti filij, & non illi qui ſunt filij per propagationem ſeu generationem carnalem duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum diſcrimen declarauit oobis Chriſtus, iactationi Iudæorum, qui ſe arroganter filios Abrahæ profitebantur, reſpondẽs & dicens: Scio quod filij Abrahæ eſtis, ſ. ſecũdum carnem: quaſi dicat, hæc non eſt vera ac perfecta filiatio. Poſtmodum ad illam inducens, ait: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite, quaſi dicat: Si vultis eſſe veri filij Abrahæ, imitemini eius fidem, obedientiam, & charitatem, ac alia virtutum illius opera. Et ad oſtendendum quod ipſi non imitabantur, ſubiunxit: Nunc autem quæritis me interficere homi-
Matt. 3. b nem, qui veritatem locutus ſum vobis, &c. Hoc Abraham non fecit, ergo non eſtis veri filij eius. & D. Io. Baptiſta: Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abrahã. Dico enim vobis quod potẽs eſt Deus de lapidibus iſtis, id eſt, de Gentilibus, ſuſcitare filios Abrahæ. Ideo Chriſtus his qui non imitabantur fidem & virtutes Abrahæ, dixit: Vos ex patre diabolo eſtis, quem imitamini & cuius opera vultis perficere.

Non

Non enim per legem promiſſio Abrahæ, aut ſemini eius vt hæres eſſet mundi: ſed per iuſtitiam fidei.

Hic oſtendit quod nec circuncifio, nec quodcunque opus legis iuſtificat, ſed diuina promiſſio *Gen.15.b*
eſt cauſa iuſtitiæ. Et ſupponit ex Gen. promiſſionem factam Abrahæ & ſemini eius ante le- *& 12.a*
gem & circuncifionem, vt eſſet hæres mundi, & quod in ſemine eius benedicerentur omnes co-
gnationes terræ. Circuncifio vero data fuit poſtea, vt in eodem libro habetur & longo poſt tem- *Gen.17.b*
pore lex per Moyſem, vt habetur in Exod. Per hoc autem ſemen Abrahæ intelligitur Chriſtus, ſe- *Exod. 20.a*
cundum illud: Non dicit in ſeminibus quaſi in multis, ſed in vno, &c. Quia in vno, ſcilicet Chriſto, *Gal.3.c* *Pſal.2.*
fuit promiſſio completa & hæreditas mundi data, iuxta illud: Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæ- *Mat.vlt.d*
reditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ, vnde & ipſemet Chriſtus ait: Data eſt mihi *Heb.1.b*
omnis poteſtas in cœlo & in terra, & Apoſtol. Et cum introduxit primogenitum in orbem terra-
rum, dixit: Et adorent eum omnes angeli eius. Secũdario autem completur in illis qui per gratiam
Chriſti ſunt ſpiritualiter ſemen Abrahæ, vnde infra 9. Qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſe-
mine, qui etiam per Chriſtum ſunt hæredes mundi, inquantum omnia in gloriam illorum cedũt,
iuxta illud: Omnia veſtra ſunt, & infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non *1.Cor.3.d*
etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hanc promiſſionem Apoſtolus vnum negat, & vnum *Infra 8.f*
aſſerit. Negat homini promiſſionem factam per legem, cum vt dictum eſt, longo tempore legem
præceſſerit huiuſmodi etiam promiſſionis impletio & executio, non etiam facta per legem: quia, vt
alibi dicit: Nihil ad perfectum adducit lex, vnde dicit: Non enim per legem promiſſi, ſcilicet fa-
cta vel impleta eſt. Ex hoc loco poſſumus coniectari quod conuerſi ad fidem ex Iudaiſmo, arbitra- *Hier.7.a*
bantur huiuſmodi promiſſiones factas fuiſſe Abrahæ & ſemini eius ad modũ ſtipulationum, ſcili-
cet, ſi circuncifionem Abrahæ, & legem datam per Moyſem (quam profitebantur) cuſtodirent. Et
inde inferebant per circuncifionẽ & opera legis ſe eſſe iuſtificatos, & commeritos fuiſſe ingreſſum
hæreditatis æternæ: & per meritum ſeruatæ legis Chriſtum aduenisse, quæ omnia Apoſt. tanquam *Heb.11.f*
blaſphema confutat. Aliud autem quod aſtruit & affirmat, eſt quod huiuſmodi promiſſio erat im-
plenda per iuſtitiam fidei, quod ad Heb. ſcribens, ita factum eſſe proteſtatur, dicens: Sancti per fi-
dem vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones.

Si enim qui ex lege, hæredes ſunt: exinanita eſt fides abolita eſt promiſſo. *Text.*

Hic probat quod promiſſio paternitatis multarum gentium, & hæreditatis mundi Abrahæ &
ſemini eius facta, non ſit impleta per legem ex illatione abſurdi & inconuenientis, & proce-
dit à deſtructione conſequentis ad deſtructionem antecedentis, dicẽs: *Si enim, &c.* quaſi dicat Di-
xi quod promiſſio facta Abrahæ & ſemini eius, non fuit impleta per legem, ſi tu qui es Iudæus, hoc
negas: ſic probo & argumentor. Sit ita, vt tu dicis, promiſſio illa impleta eſt per legem, ſiue per
opera legis. hoc antecedens ſub aliis verbis exprimit, dicens: *Si enim qui*, id eſt, aliqui, *ex lege*, id eſt,
per legm, *hæredes ſunt*, id eſt, ſi ad hoc quod aliqui hæreditatem promiſſam conſequantur, requi-
rantur opera legis, *exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio*, quaſi dicat: Si vos Iudæi circuncifi & ob-
ſeruantes legem, eſtis ſolum hæredes, & non etiam Gentiles, ſequuntur duo maxima inconueniẽ-
tia. primum eſt quod exinanita, id eſt, euacuata & anihilata eſt fides, qua Abraham in præputio
exiſtens credidit promiſſioni Dei, vt eſſet pater multarum gentium. Et ſecundum, eſt quod abo-
lita, id eſt, deleta, caſſata ſiue reuocata eſſet promiſſio Dei. Et per conſequens, quod Abraham fru-
ſtra credidiſſet Deo: Et quod Deus mutabilis ac infidelis in promiſſis eſſet. Patet conſequentia
quod ad primum: quia ante legem fide erat iuſtificatus, vt hæres factus in ſpe, quia, vt dictum eſt,
quod fides eius reputata eſt ad iuſtitiam. Et ideo ſi non poſſet hæreditatem conſequi abſque ope- *Gene.12.a*
ribus legis, iam eius fides non eſſet reputata ad iuſtitiam, & ſic exinanita & euacuata ac ſine virtu-
te, ſiue fruſtra fuiſſet & in vanum credidiſſet. Quoad ſecundum etiam patet: Quia tunc in Deo
fuiſſet, eſt, & non: quia vt ſuppoſitum eſt ex Gen. Primo enim promiſit abſolute & ſimpliciter, & ſi *Malac. 3.b*
poſtea conditionem obſeruationis legis ſiue opera legis adiunxit, promiſſionem abſolutam abole- *Iaco.1.c*
uit, caſſauit, irritauit, & reuocauit: & ſic mutatus eſt, contra illud: Ego dominus & non mutor. & *Heb.11.c*
illud: Apud quem non eſt tranſmutatio. & illud: Fidelem eſſe eum qui repromiſerat. Et infra eod. *Ad tit.1.a*
cap. Quæcunque promiſit Deus, potens eſt facere. Et cum ſit ipſa veritas, & non mentitur, iuxta *Heb.6.d*
illud: In ſpem vitæ æternæ quam promiſit qui non mentitur Deus, & illud: Impoſſibile eſt Deum
mentiri & negare ſeipſum. Et per conſequens impoſſibile eſt quod promiſſio eius ſit caſſata, dele-
ta aut reuocata, ſiue quod non impleuerit eam. Et cum fuerit abſoluta reiicit prædictam interpre-
tationem Iudæorum de ſtipulatione quam poſſent obiicere. Poſtquam ergo conſequens hoc, ſci-
licet, quod exinanita eſt fides, & abolita promiſſio, deſtructum eſt & ex ſacris literis probatum fal-
ſum, ſequitur deſtructum & probatum falſum antecedens, ex quo ſequebatur, ſcilicet, quod ex lege
ſit promiſſio, ſiue qui ex lege ſunt, hæredes ſint: cum Abraham fuerit ante legem datam, nec ſerua-

uerit eam, Probatur etiã conſequentia: Quia ſi ex operibus legis oriretur iuſtitia, & haberetur hæ-
rediras, hoc fierer ex natura operum. Quare nihil reſtaret quod deberetur promiſſioni, & per con-
ſequens abolita & exploſa eſſet promiſſio.

Text. *Lex enim iram operatur.*

HIc probat conditionalẽ præmiſſam per effectum legis: Si enim aliqua promiſſio ſit implen-
da, non impletur per id quod impletionem legis impedit, imo tale impedimentum abolet
promiſſionem & exinanit fidem credentis illi promiſſioni. Sed lex impedit conſecutionem hæ-
reditatis: quia lex iram, vindictam, pœnam, & ſeparationem operatur. Per legem enim indirecte,
4.Reg.22.c id eſt, per tranſgreſſionem legis, homines facti ſunt digni vindicta Dei, iuxta illud, Magna ira do-
mini accenſa eſt contra nos: quia non audierunt patres noſtri verba libri huius, ſcilicet legis. Quia
cum officium legis ſit, vt per ipſam fiat cognitio peccati, inde eſt vt per eam omnis excuſationis
2.Ethic. occaſio eripiatur à tranſgreſſoribus: & ideo ipſa eſt cauſa occaſionalis, quod tranſgreſſores merito
ſunt plectendi, vnde infra 7. dicitur, quod occaſione accepta, peccatum per mandatum operatum
eſt in nobis omnem concupiſcentiam: Legiſlatoris enim directa intentio eſt, vt per legem faciat
bonos ciues: verum praua ſubditorum voluntas in oppoſitum nititur. Eam ob rem lex & legiſla-
Galat.3.b tor iram & vindictam indirecte intendit, operatur, ſiue infligit, vnde alibi dicit: Quicunque ex
operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. ſcriptum eſt enim: Maledictus qui non permanſerit in om-
nibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea. Et ideo lex indirecte impedit à conſecutione hæ-
reditatis promiſſæ, & per conſequens per legem non impletur promiſſio, ſed potius aboletur. *Vbi
enim non eſt lex, nec præuaricatio.* Hic oſtendit cauſam cur lex iram operetur, dicens: *Vbi, &c.* id eſt,
quicquid fit contra legem, imputatur ad pœnam. Quia officium legis eſt imputare ad pœnam, &
punire: vindicare & exhæredare tranſgreſſores. Et per conſequens ad legis actionem, ſiue ad opus
legis, non pertinet adimpletio promiſſionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non eſt adim-
plenda promiſſio, & ſic per legem indirecte exinanita eſt fides & abolita promiſſio. Poteſt etiam
ratio ſic formari: ira, vindicta, ſiue pœna debetur ſolis præuaricatoribus & tranſgreſſoribus: ſed præ-
uaricatio nequit eſſe vbi nulla eſt lex. Ergo vindicta & pœna damnant ſiue procedunt ex lege, ſiue
naturali, ſiue diuina ſcripta, ſiue humana. Nam quanuis nulla fuiſſet lex ſcripta, nihilo ſecius viola-
tio legis naturalis delictum & præuaricatio eſſet, vtpote legis trangreſſio, vnde Pſal. Vidi præuari-
cantes & tabeſcebam. & alibi, Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Grauius eſt ta-
Pſal.118. men ſimul tranſgredi legem naturæ & ſcriptam, quàm ſolam legem naturæ. Et ſic vbi non eſt lex
ſcripta, non eſt præuaricatio, ſcilicet, tanta, vel non imputatur ei, qui non habet, ſiue recepit ipſam
legẽ. prout Gentilibus, qui & ſi non obſeruarent legem Moyſi, circa cæremonialia & iudicialia, nõ
erant præuaricatores legis, quæ illis impoſita non erat. Sed Iudæi, qui erant ſubiecti legi, contraue-
niendo erãt præuaricatores & digni exhæredari: ideo lex indirecte impletionem præmiſſionis im-
pediebat.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

*Ideo ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolum:
ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui eſt pater omnium noſtrum.*

HIC oſtendit per quid, & in quibus prædicta promiſſio ſit adimplenda: & ſupponit ſuf-
ficientẽ diuiſionẽ. Quia cum Deus ſit verax & fidelis in promiſſis, neceſſe eſt dicere,
quod eius promiſſio ſit implẽda. Vel ergo implenda eſt per legẽ, aut per fidẽ à ſufficiẽti
diuiſione: quia nõ videtur aliud medium impletionis. Atqui promiſſio nõ eſt impleta
Rom.3.a per legẽ, quia vt dictũ eſt, exinanita eſſet fides, & abolita eſſet promiſſio, cuiꝰ impletio
impeditur per legem, vt deductũ eſt. Ideo ſequitur quod ſit implenda ex fide; & ſic per fidem cõſe-
quimur promiſſionem, vt hæredes ſimus mundi, vnde Diuus Ioannes. Hæc eſt victoria quæ vin-
cit mundum, fides noſtra. Et hoc confirmat per contrarium medium quod ſumpſerat: dixerat
Ioan.5.b enim, quod ſi promiſſio per legem ſeu legis obſeruantiam impleretur, non eſſet firma & conſtans,
ſed abolita: cum operationes hominum non habeant firmitatem, ſed ſint ſubiectæ varietati, iuxta
illud: Cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ noſtræ. Nec etiam fuiſſet promiſ-
ſio firma omni ſemini Abrahæ, ſed ſolum illi qui eſſet ſubiectus legi, nec etiã ex gratia, ſed ex debi-
Sap.9.c to, vt deductum eſt. Nunc vero oppoſitum affirmat fieri per fidem, quaſi dicat: Si dicamus pro-
miſſionem implendam per fidem, firma manet promiſſio, propter firmitatem & virtutem diuinæ
2.Cor.12.c gratiæ iuſtificantis hominem per fidem, ſecundum gratiam Dei quæ eſt infallibilis, iuxta illud:
2.Cor.1.d Sufficit tibi gratia mea. Et illud: Quotquot ſunt promiſſiones in illo, ſcilicet Christo, eſt, id eſt, ve-
ritatem

tiatem habent. Et cum fides ſit donum Dei ſecundum gratiam,& non ex operibus, ne quis glo-
rietur,iam non ex debito:quia alias vt dictum eſt,non haberemus gloriam apud Deum : Qui re-
putauit fidem Abrahæ,& omni ſemini eius (vt in calce huius capitis dicetur) ad iuſtitiā. Ideo hic
dicit, *vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini Abrahæ*, id eſt, omni homini , qui fuerit
qualitercunque ſemen Abrahæ,iuxta illud:Cum ſemine eorom permanet bona hæreditas ſancta *Eccl. 44.b*
nepotes eorum. Quia ergo promiſſio impletur per fidem quæ eſt omnibus communis,planū &
manifeſtum eſt quod impletur in omni ſemine Abrahæ qui eſt pater omnium noſtrûm , ſcilicet
credentium,ſiue ſimus ex Iudaiſmo,ſiue ex Gentilitate:propter quod omnium iuſtorum locus ſi-
nus Abrahæ nuncupatur,vnde etiam Chriſtus ait : Multi venient ab Oriente & Occidente , & *Luc.16.f*
recumbent cum Abraham,Iſaac,& Iacob,in regno cœlorum:filij autem regni , id eſt,qui ob cir- *Mat. 8.b*
cunciſionē & legem tales ſe iactant,eiicientur in tenebras exteriores. Lutherani ex præmiſſis ver-
bis Apoſt.ideo ex fide,vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini , confirmare nitun-
tur errorem ſuum de certitudine gratiæ:præſupponūt enim quod ex ſola fide iuſtificemur: ex quo
inferunt quemlibet iuſtorum certum eſſe ſuæ gratiæ: quia certi ſunt ſe fidem habere. Hoc , in-
quiunt,eſt argumentum Pauli;Quoniam ex fide,& non ex operibus,iuſtificamur:firma certáque
ſit promiſſio. inferunt ipſi : ergo cuicunque præſtanti talem fidem adnaſcitur ei ab eadem fide,
quod obtinuerit promiſſionem Dei. Sed dicendum quod Apoſt. hic non dicit certa,ſed firma,id
eſt, infallibilis:nec dicit nos eſſe certos gratiæ,imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim,inquit,mi-
hi conſcius ſum,ſed in hoc iuſtificatus non ſum. Et licet aliquis poſſit ſcire ſe habere fidem hiſto-
ricam,quam vocant aut informem,quæ quandoque eſt abſque gratia & charitate , ex quibus iu-
ſtificamur ac chari & accepti ac grati Deo reddimur:nemo tamen communi lege abſque ſpecia-
li Dei reuelatione ſcire poteſt ſe eſſe in gratia & charitate. Ideo non poſſumus eſſe certi nos eſſe
iuſtos,nec obtinuiſſe promiſſionem Dei. illorum ſuppoſitionem de iuſtificatione ſola fide ſuffi-
cienter confutauimus,ſupr.1.cap.exponendo illud : Iuſtus ex fide viuit. Et hunc errorem cū ſuis
fucis & coloribus reiiciemus cum interpretabimur illud,Spiritus reddit teſtimonium ſpiritui no-
ſtro,&c.infra,8.cap.

Sicut ſcriptum eſt:Quia patrem multarum Gentium poſui te ante Deum cui credidiſti,qui
viuificat mortuos:& vocat ea quæ non ſunt , tanquam ea quæ ſunt.

HIc probat quod ſemen Abrahæ ſit non ſolū quod ex lege , ſed etiā quod eſt ex fide, authori-
tate ſcripturæ. Legimus enim in Gene. Nec vltra vocaueris Abrahā,ſed appellaberis Abra- *Gen.15.a*
ham:quia patrem multarum Gentium conſtitui te , ſiue poſui te in præterito quaſi iam eſſet im- *Pſal.21.* *Eſa.53.b*
pletum,quod longe poſtea erat implendum,more prophetarum,qui propter certitudinē prophe-
tiæ ponunt præteritum pro futuro.vnde Dauid : Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Et
Eſa. Verè languores noſtros ipſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit,& nos reputauimus eum quaſi
leproſum,&c.tamen longe poſt Eſaiam fuit impletum. Ea enim quæ ſunt futura in ſeipſis,in diui- *Eccl.23.d*
na prouidentia ſunt præſentia,ſecundum illud : Domino Deo noſtro antequam crearentur om-
nia ſunt agnita,ſicut & poſt perfectum reſpicit omnia. Et ideo Apoſtol.dicit : quod hoc quod di-
ctum eſt in Gen. Poſui vel conſtitui te,quod idem ſignificat,intelligendum eſt ante Deum,id eſt,
in præſentia Dei cui crediderat Abraham. Crediderat enim Abraham Deo prænuncianti , ac ſi
videret in præſenti. Et ſic illa verba cui credidiſti,non ſunt deſumpta ex Gene. ſed ſunt adiecta ab
Apoſt.ad exponendum quali paternitate Deus poſuit Abraham patrem multarum Gentiū: quia
non carnali:ſed ſpirituali,quæ eſt coram Deo, cui Abraham credidit. Et in hoc quod dicit : *Qui*
viuificat mortuos,&c. oſtendit à quo ſit implenda huiuſmodi promiſſio , ſcilicet à Deo. Dixerat
enim prius,*ante Deum*,ſubiunxerat cui credidiſti,ſcilicet Deo:tandem hic dicit,*qui* ſcilicet Deus,
viuificat mortuos , id eſt,Iudæos,qui contra legem agentes erant mortui in peccatis:viuificat ergo *1.Cor.13.a*
per fidem & gratiam,vt promiſſionem Abrahæ conſequantur. *Et ea quæ non ſunt*, id eſt, Gentiles *Infra 9.e*
qui propter nephandiſſima peccata videntur nihil fieri:& quia erant à Deo omnino alienati.vn-
de dicebat:Si charitatem non habuero,nihil ſum. vocat ad gratiam,tanquam ea quæ ſunt , id eſt,
ſicut Iudæos. vnde infra: Vocabo non plebem meam,&c. Et ſic per huiuſmodi vocationem im-
plebitur promiſſio Abrahæ etiam in Gentibus. Vel quod dicit ; *Vocat ea quæ non ſunt*, non intel-
ligitur de vocatione temporali, ſed de vocatione prædeſtinationis æternæ, quā vocantur & eligū-
tur etiam ea quæ non ſunt ac ſi eſſent,ſecundum illud: Elegit nos ante mundi conſtitutionē. De
hac vocatione dicit infra : Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt , &c. Vel vocationem di-
cit ſimplicem Dei notitiam vel cognitionem,qua cognoſcit futura, quæ non ſunt actu ſicut præ- *Epheſ.1.a*
ſentia. Et hoc modo accipitur vocatio , cum dicitur : Quia numerat multitudinem ſtellarum, *Infra 9.c*
& omnibus eis nomina vocat.

QVARTA PARS IIII. CAPITIS.

Text. *Qui contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum Gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & arena maris.*

HIC commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, dicens: *Qui*, ſcilicet Abraham, cre-
1. Cor. 9. b didit in hanc ſpem, vt fieret pater multarum Gentium contra aliam ſpem. Ad
Pſal. 30. cuius intelligentiam conſiderandum eſt quod ſpes importat certam expectatio-
nem boni futuri, quæ quidem certitudo quandoque eſt ex cauſa humana ſiue
naturali, ſecundum illud: Debet in ſpe qui arat arare. Quandoque verò certitudo
expectantis eſt ex cauſa diuina ſecundum illud: In te Domine ſperaui. Hoc ergo bonum, quod
Abraham eſſet pater multarum Gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis: ſed
contrarium apparebat ex cauſa naturali ſiue humana. Ideo dicit: *Qui contra ſpem*, cauſæ naturalis
vel humanæ, *credidit in ſpem*, promiſſionis Dei: ſecundum quod dictum eſt ex Gen. Sicut ſtellæ
Gen. 15. b cæli & arena maris. Vtrunque horum inducitur propter ſimilitudinem innumerabilis multitudi-
Deut. 1. b nis. Nam quantum ad ſtellas cæli, dicitur: Dominus Deus veſter multiplicauit vos, & eſtis hodie
3. Reg. 4. e ſicut ſtellæ cæli. Quantum vero ad arenam maris dicitur: Iuda & Iſrael innumerabiles ſicut are-
na maris. Poteſt tamen aliqualis differentia inter vtrunque attendi, vt ſtellis comparentur iuſti,
Dan. 12. b qui fuerunt ex ſemine Abrahæ, vnde Daniel: Qui ad iuſtitiam erudiunt multos fulgebunt, quaſi
Hier. 5. e ſtellæ in perpetuas æternitates. Arenæ autem comparãtur peccatores, quia fluctibus mundi qua-
ſi cuiuſdam maris opprimuntur. vnde Hier. Poſui arenam terminum maris.

Et non infirmatus eſt in fide, nec conſiderauerit corpus ſuum emortuum, cum iam fere centum eſſet annorum, nec emortuam vuluam Sarræ.

HIc commendat fidem Abrahæ ex firmitate dicens: *& non eſt infirmatus, &c.* Quemadmo-
dum enim temperantia oſtenditur non eſſe infirma, quæ magnis cõcupiſcibilibus non vin-
citur, ita & fides oſtenditur non eſſe infirma, ſed fortis quę à magnis difficultatibus non ſuperatur.
vnde d. Petr. Cui reſiſtite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas ſu-
perauit, igitur non infirmatus eſt, &c, Primam difficultatem tangit, cum dicit: *Nec conſiderauit,
&c.* Quia iam mortificata erat in eo vis generatiua, ideo non conſiderauit ad diſ tedendum pro-
Gen. 21. a
Gen. 18. b miſſioni corpus ſuum emortuum, quantum ad virtutem generatiuam propter ſenectutem: vnde
dicit: *Cum fere centum eſſet annorum.* Abrahæ enim centenario exiſtenti natus eſt Iſaac per annum
autem ante fuerat filius promiſſus, ſecundum illud: Reuertens veniam ad te tempore iſto, vita co-
mite, & habebit filium Sarra vxor tua. Sed dicet quiſpiam, Quomodo erat corpus Abrahæ emor-
Gen. 25. a tuum, quantum ad vim generatiuam: cum poſt mortem Sarræ duxerit Cethuram in vxorem, ex
qua habuit ſex filios? Dicendum quod virtus generandi miraculoſè reſtituta fuit Abrahæ. Secun-
da difficultas credendi erat ex parte vxoris, ideo dicit: Nec conſiderauit emortuam vuluam Sar-
Gen. 18. b ræ, quantum ad actum generandi: tum propter ſterilitatem, tum propter ſenectutem: deſierant
Eſa. 51. a enim ei fieri muliebria Et ideo ad oſtendẽdum vtriuſque frigiditatem, dicebat Eſa. Attendite ad
Gen. 17. a Abraham patrem veſtrum & ad Sarram, quæ peperit vos, præmiſerat enim dicens: Attendite ad
petram vnde excisi eſtis, & ad cauernam laci de qua præciſi eſtis. Si autem obiiciatur ex Gen.
quòd Abraham audita promiſſione filij ex Sarra, cecidit ſuper faciem ſuam, & riſit, & dixit in cor-
de ſuo: Nunquid centenario naſcetur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Ex quibus verbis videtur
Abraham hoc conſiderando minus crediſſe. Dicendum ſecundum Caietanum quod à princi-
pio non perceperat reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit ſecum impedimenta naturæ
tam in ſe quam in Sarra. Sed collatio illa non proceſſit ex dubitatione vel infidelitate, ſed ex hila-
ritate & gaudio, cogitando ſenſum diuinorum verborum; & percunctando an ad ſignificandum
ea quæ ſonabant, dicta eſſent: quod apparet ex gratiarum actione, quia vt dictum eſt, cecidit ſu-
Luc. 1. d per faciem ſuam: prout D. virgo non dubitando, ſed percunctando dixit: Quomodo fiet iſtud?
Cuius ſignum eſt quod ſubiungit ſcriptura, Deum iterato dixiſſe: verè Sarra vxor tua pariet tibi
filium. Tunc Abraham non conſiderauit, &c. Ita quod verba Apoſt. referenda ſunt ad tempus
completæ reuelationis: Sarra autem ex dubitatione riſit, ideo reprehenſa fuit, & non Abraham.

Text. *In repromiſſione etiam Dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſſime ſciens quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt & facere.*

HIc commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promiſſionem, & aſſignat cauſam.
Gen. 12. a Deus enim non ſemel duntaxat aut bis promiſit, ſed iterum atque iterum, id eſt, quater. Pri-
mo enim

mo enim dixit:Egredere de terra tua,& de cognatione tua,ac de domo patris tui, faciámque te
in gentem magnam,& benedicam tibi,&c. ſubiungit:atque in te,id eſt,in ſemine tuo benedicē-
tur omnes cognationes terræ.Secundo cum Abraham peruenit in terram Chanaan, apparuit ei *Gen.15.b*
Dominus,& dixit:Semini tuo dabo terram:& cum adduxiſſet eum foras dixit:Suſpice in cęlum,
& numera ſtellas ſi potes & dixit ei:Sic erit & ſemen tuum. Tertio cum poſtea dixit ei : Ambula
coram me,& eſto perfectus. Ponámque fœdus meum inter me & te , & multiplicabo te vehe- *Gen.17.a*
menter nimis. Et ſtatuam pactum meum inter me & te,& inter ſemen tuũ poſt te,&c. Quar-
to cum dixit:Reuertens veniam ad te tēpore iſto,& habebit filium Sara vxor tua. Quinto poſt- *Gen.18.b*
quã tentauit eũ de immolatione filij,& dixit; Per me metipſum iuraui,dicit Dominus, quia feci- *Gen. 22.c*
ſti hanc rem,& non pepercisti filio tuo vnigenito propter me,benedicam tibi & multiplicabo ſe-
men tuum ſicut ſtellas cæli,& velut arenam,quæ eſt in littore maris? poſſidebítque ſemen tuum
portas inimicorum ſuorum , & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ: omnibus iſtis
promiſſionibus credidit Abraham,& non hæſitauit. Ideo dicit, *in repromiſſione*,id eſt,iterata pro-
miſſione de ſeminis exaltatione, *non hæſitauit*,id eſt,dubitauit *diffidentia*,ſcilicet, quod diffideret
de veritate ſiue impletione promiſſionis. vnde diuus Iacobus: Qui hæſitat ſimilis eſt fluctui ma- *Iaco. 1.a*
ris &c. *Sed confortatus eſt fide*, id eſt,fidei fortiter adhæſit.vnde diuus Petrus:Cui reſiſtite fortes in *1.Pet.5.c*
fide.Si dicatur quod Abraham dixit:Vnde ſcire poſſum quod poſſeſſurus ſum eam? & per con- *Gen.15.b*
ſequens videtur dubitaſſe petendo ſignum:prætereà riſit, quemadmodum Sarra, quæ hæſitauit.
Dicendum quod petiit ſignum non ex dubitatione, ſed cum morem Dei nouiſſet, qui fœdera
ſua & pacta data aliquo ſigno ſtabilire conſueuit,vt apparet in arcũ exhibito Noe in monumentũ *Gen.9.b*
pacis,vnde reprehenſus eſt Adam qui iuſſus ſignum petere,renuit. Nec riſit ex infidelitate, prout *Eſa.7.b*
Sarra,ſed ex gaudio & firmitate adhæſionis. Et ideo cũ Apoſt.paulòante negatiue dixiſſet,quod
non fuit infirmatus in fide,maiori hîc commendatione affirmat quod fuerit confortatus fide. Et
conſequenter aſſignat cauſam firmitatis & confirmationis,ſcilicet ſcientiam diuinæ omnipoten-
tiæ,cum dicit:*Dans gloriam Deo*, Inquantum ſcilicet conſiderauit omnipotentiam eius, *Pleniſſime
ſciens:quia quæcunque promiſit* Deus,potens eſt & facere. vnde ſapiens: Subeſt enim tibi cum vo-
lueris poſſe.& diuus Lucas: Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum. Ex his paret quod *Sap.12.c*
quicunque non eſt firmus in fide Dei,quantum eſt in ſe,derogat diuinæ gloriæ : vel quantum ad *Luc.1.d*
eius veritatem,vel quantum ad eius potentiam.

Ideo reputatum eſt illi ad iuſtitiam:non autem eſt ſcriptum tantum propter ipſum quia reputatum *Text.*
eſt illi ad iuſtitiam:ſed & propter nos,quibus reputabitur credentibus in eum,qui
ſuſcitauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis,&c.

HIc commendat fidem Abrahæ ex eius effectu,quem fides in Abraham fecit,& quem faciet
in aliis ſimiliter credentibus,reſumendo quod prius ex Gene.deſumpſerat. vnde dicit, ideo
ſcilicet quia Abraham tam perfectè hoc ipſum credidit, *reputatum eſt illi ad iuſtitiam*. Quoad ef- *Gen. 15.b*
fectum,quem fides habet in aliis,dicit:*Non autem ſcriptum eſt tantum propter ipſum , quia reputatum
eſt illi ad iuſtitiam*, vt ſcilicet nos æſtimemus quod ſoli Abrahæ fides reputata ſit ad iuſtitiam, licet
etiam ſit ſcriptum propter eius commendationem & Dei gloriam,qui talem fidem in eum infu-
dit. Sed ſcriptum eſt *propter nos*, id eſt,vt noſtris ſit obiectus oculis in typum fidei noſtræ,vnde ſpē
& fiduciam ſtabiliamus.Si enim fidem habuerimus,pariter reputabitur fides noſtra ad iuſtitiã.
Hac ſi quidem ratione ille poſitus eſt pater omnium credentium.vnde infra dicit: Quæcunque
ſcripta ſunt,ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. vnde ſubiungit,*credentibus in eum*,id eſt, in patrē *Infra 15.a*
qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis.quaſi dicat: Quemadmodũ fides
Abrahæ, qui non conſiderauit ſuum vxoríſque eius mortuum corpus, credens in eum qui viui-
ficat mortuos,reputata eſt ad iuſtitiam:ita cuiuſlibet fides credentis in eum qui ſuſcitauit Domi-
num noſtrum Ieſum Chriſtum,ad eandem reputabitur iuſtitiã. Et cum pręmiſiſſet, Qui viuificat *Pſal.3.*
mortuos,illius iam viuificati meminit,cuius morte fuit omnium mors ſpiritualis extincta, & cu-
ius reſurrectio fuit cunctis cauſa reſurgendi. Suſcitatus autem eſt à patre,cui ipſe dixit: Tu autem
Domine miſerere mei,& reſuſcita me. Et quia eſt eadem virtus patris & filij, ipſe etiam propria *Text.*
virtute reſurrexit. Quod autem hæc fides iuſtificet,apparet ex illo:Si confitearis ore tuo Dominũ
Ieſum,& in corde tuo credideris, *quod ſuſcitauit eum* Deus à mortuis,ſaluus eris. *Qui traditus eſt pro-
pter delicta noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*. Hic aſſignat cauſam ſiue rationē,qua-
re fides Chriſti iuſtificet, dicens:*Qui traditus eſt,&c.* ſcilicet Chriſtus in mortem,à proditore,pro- *Infra 8.f*
pter auaritiam:à Iudæis,propter inuidiam:à Pilato,propter timorem,à patre permiſſiuè. vnde in- *Epheſ.5.a*
fra 8. Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Traditus eſt etiã *Eſa. 53.c*
à ſeipſo volũtariè mortem ſuſtinēdo,iuxta illud, Tradidit ſemetipſum oblationem & hoſtiã Deo *Ioan.10.d*
in odorem ſuauitatis:& illud, Oblatus eſt quia ipſe voluit:& illud, Nemo tollit animam meam à

me, ſed ego pono eam à meipſo: *propter delicta noſtra*, vt peccata noſtra auferret. Sua enim paſſione & morte omnium viatorum meruit ablationem peccatorũ. Et quia, vt Damaſcenus dicit, humanitas Chriſti fuit quodammodo inſtrumentum diuinitatis, vnde per contractum humanitatis
Mar. 1. d Chriſti fuit mundatus leproſus. ideo mors Chriſti fuit cauſa deletionis peccatorum, non ſolũ per modum meriti, ſed etiam per modum cuiuſdam efficientiæ: & ſic omnes actiones & paſſiones humanitatis Chriſti fuerunt nobis ſalutiferæ, vtpote ex virtute diuinitatis prouenientes. Reſurrectio verò non eſt cauſa per modum meriti, cum terminus vitæ Chriſti fuerit mors, poſtquam nõ fuit viator, ſed ſolum comprehenſor: & per conſequens non fuit in ſtatu merendi, ſed fuit cauſa exemplaris. Ideo dicit: *Et reſurrexit*, ſcilicet Chriſtus, *propter iuſtificationem noſtram*, vt ſuæ reſurrectionis virtute gratiam iuſtificantem cõferret, & vt nos prius à vitiorum ſordibus ſurgere faceret, & vt nos in virtutum honeſtate iuſti reſurgeremus, & vt ſuæ corporalis reſurrectionis exemplo, nos ad ſpiritualem reſurrectionem induceret, vt in nouitate vitæ ambularemus, & tandem finali-
Philip. 3. d ter corporaliter reſuſcitaremur ab ipſo, quando reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.

EPITOME V. CAPITIS.

OStenſa per Apoſtol. in præmiſſis quatuor capitibus neceſſitate gratiæ, in hoc capite incipit commendare virtutem & facultatem ipſius gratiæ, & oſtendere bona quæ per gratiam conſequimur, & mala à quibus liberamur. Et primo præponit modum ſeu viam perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui ſunt pax, ſtabilitas, gloriatio, in ſpe adoptionis filiorum Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per Spiritum ſanctum. Secundo ibi, *Vt quid enim Chriſtus*, *&c.* oſtendit firmitatem ſpei per mortem Chriſti, commendando charitatem eius ex difficultate obiecti: ex qua à maiori ad minus concludit propoſitum reconciliationis per mortem Chriſti, de qua gloriari & exultare debemus.

Tertio ibi, *Propterea*, *&c.* oſtendit quod per gratiam Chriſti liberemur à peccato originali præterito, eius originem, progreſſum & effectum ipſius, qui eſt mors, ex vno in omnes declarando.

Quarto ibi, *Vſque ad legem*, *&c.* idem manifeſtat exprimendo peccatum fuiſſe ſub lege, & quid circa peccatũ lex fecerit. Quinto ibi, *Sed non ſicut delictum*, *&c.* manifeſtat progreſſum ſuperabundantis gratiæ Dei ob vnius obedientiam, ac effectum & regnum ipſius deſtruentis & abluẽtis peccatum originale, quod ab vnius inobedientia in omnes prodierat. Poſtremo ibi, *Lex ſubintrauit*, *&c.* oſtendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege ſuperueniente abundauerat, concludendo regnum gratiæ in vitam æternam ſuccedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS V. CAPITIS.

IVſtificati ergo, nõ ex lege nec ex operibus, ſumus iuſti à Deo effecti, *ex fide* ſcilicet infuſa, quæ eſt donum Dei, inquantum per fidẽ mortis & reſurrectionis effectũ eius par-
Ephe. 2. d ticipamus: *pacem habeamus ad Deum*, nos ei ſubiiciendo & acquieſcẽdo voluntati eius
1. Tim. 2. d & hoc *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*: qui eſt pax noſtra, & qui nos tanquã mediator ad iſtam pacem perduxit. *per quem habemus acceſſum*, id eſt, aditum & ingreſſum, *per fidem in gratiam iſtam*, id eſt, in ſtatum gratiæ & bonam vitæ obſeruantiam: *in qua*, id eſt, per quam non ſolum reſurreximus à peccatis, ſed etiã in ea nos qui cecidimus in Adam, *ſtamus*, ſcilicet fixi & erecti per affectum ad cæleſtia: nõ quod fides præcedat gratiam, ſed potius gratia fidem. Gratia enim ſaluati ſumus per fidem: quia primus effectus gratiæ in nobis eſt fides, per quam non ſolũ ſtamus, ſed *& gloriamur*, id eſt, gaudemus & exultamus *in ſpe gloriæ* filiorum Dei, id eſt, ex hoc quod ſperamus nos adepturos gloriam angelorum & ſanctorum, qui ſunt filij & hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. *Non ſolum autem, ſed gloriamur in tribulationibus*, id eſt, non ſolum gaudemus de ſpe
Sap. 5. a gloriæ filiorum Dei, quæ hic inchoatur per ſpem & amorem, & cõſummabitur in gloria per cla-
Infra 8. c ram viſionem & fruitionem: ſed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinſecum ſignis exterioribus oſtendimus, *in tribulationibus*, id eſt, paſſionibus & ſuſtinentia præſentium malorum & afflictionum, per quas ad gloriam peruenimus, *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*. nõ quod tribulatio ſit cauſa effectiua patientiæ, ſed occaſio exercendi actum patientiæ, per cuius aſſuetudinem anima in tribulationibus inconcuſſa & immobilis redditur: ita vt dulce ſit ei pro Dei amore, & propriorum peccatorum purgatione afflictiones ſuſtinere. *Patientia autem*, ſcilicet operatur *probationem*, id eſt, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribulationes ſuſtinet, red-

ditur probatus & ſtrenuus atque purgatus, ſicut aurum in fornace. *probatio verò*, ſcilicet operatur *ſpem*, id eſt, certam expectationem fœlicitatis, ex quo enim quis probatus & purgatus eſt, inſurgit in eo & in aliis ſpes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes autem non confundit*, id eſt, nō deficit, niſi homo ei deficiat, nec facit aut ſinit erubeſcere Chriſtianos ad irriſionem filiorum huius ſeculi, qui irridenr patienter ſuſtinentes mala, arbitrantes ſpem illorum, & ea quæ in futuro ſeculo ſperamus, vana eſſe: *Quia charitas Dei*, qua ſcilicet diligimus Deum: *diffuſa eſt in cordibus noſtris*, id eſt, ad omnes mores & actus perficiendos ſe extendit: quia benigna eſt, &c. ſic diffuſa & extenſa non à nobis, ſed *per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis*, & habitat in nobis per effectū nouū ipſius, qui eſt charitas: Quia cum ipſe ſit vnio, nexus, & amor patris & filij, cōmunicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem, qua efficimur Dei & proximi amatores. Sapien.3.a 1.Cor.13.b

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS.

VT *quid enim*, id eſt, cur enim niſi ſpes eſſet adimplēda, *Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus* infirmitate peccati, egentes medico, *ſecundum tempus*, ſcilicet determinatum: quia non ab initio infirmitatis ſiue peccati, *pro impiis mortuus eſt?* id eſt, cur Chriſtus, qui tantus & tam magnus eſt, ſcilicet Deus & homo, mortuus eſt: quaſi dicat, nunquid gratis aut ſine fructu, tam crudelē mortē & tot & tanta tormenta pro tam miſeris peccatoribus ſuſtinuit? quæ vtilitas in ſanguine eius ſiue in ſanguinis eius effuſione fuiſſet, niſi propter aliquem magnum & certum fructum, quaſi dicat: Non ſic mortuus fuiſſet, niſi propter firmam & certam ſalutem generis humani, quam nobis ſpes ſuggerit: & ideo non confundit, *Vix enim*, id eſt, raro & difficulter, *pro iuſto*, ſcilicet homine liberādo, *quis*, id eſt, aliquis, *moritur*, id eſt, morti ſe exponit. *Nam pro bono forſitan quis audeat mori*, quaſi dicat vix, quia fortè aliquis (rarus tamen) zelo virtutis pro homine bono & iuſto, ſimplici & innocente liberando auderet ſe exhibere periculo mortis: ſed nullus pro impiis, cum maiorem charitatem nemo habeat, quàm vt ponat animam ſuam pro amicis ſuis. *Commendat autem charitatem ſuā Deus in nobis*, id eſt, per hoc ſe oſtendit Deus ſe nos maximè diligere: *Quoniam ſi adhuc cum peccatores eſſemus ſecundum tempus*, ſcilicet determinatum, *Chriſtus pro nobis mortuus eſt*, vt nos à cruciatu mortis æternæ liberaret: *Multo igitur magis*, id eſt, à fortiori multo amplius & perfectius *nunc iuſtificati*, id eſt, in iſto tempore gratiæ iuſtificationem adepti, *in ſanguine ipſius*, id eſt, in merito ſanguinis Chriſti effuſi, *Salui erimus ab ira*, id eſt, vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata incurrimus, *per ipſum*, ſcilicet Ieſum Chriſtum. *Si enim cum inimici eſſemus*, propter peccata, *reconciliati ſumus Deo*, id eſt, in amicitiam priſtinam Dei reſtituti *per mortem filij eius*: *multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius*, id eſt, multo amplius certum eſt quod ipſe viuens poterit amicos iam factos ſaluare. *Non ſolum autem*, ſcilicet gloriamur ſiue gaudemus in ſpe gloriæ, quam in futuro expectamus: *ſed & gloriamur in Deo*, id eſt, in hoc quod ſumus nunc coniuncti Deo per fidem & charitatem: & hoc *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum per quem*, etiam *nunc recōciliationem accepimus*, vt de inimicis facti ſimus amici. Pſa.6.a 1.Pet.3.d Ioan.15.b 1.Cor.1.d 2.Co.10.d

TERTIA PARS V. CAPITIS.

PRopterea *ſicut per vnum hominem*, ſcilicet Adam, *Peccatum*, ſcilicet originale, & ex conſequenti alia peccata actualia, quæ ex corrupta appetitus ſenſitiui inclinatione, tanquam ex quodam fonte prodeunt & ſcaturiunt. *in hunc mundum intrauit*, in omnes homines per vitiatam ſeminis originem, ab eo & filiis ſuis deſcendentes deductum & deriuatum eſt. *& per peccatum mors*, id eſt, ſeparatio corporis & animæ à Deo, ac etiam gehenna ſiue pœna æterna, quæ dicitur mors ſecūda, cum ipſo peccato deducta & deriuata eſt: *Et ita in omnes homines mors pertranſiit*, id eſt, neceſſitas moriendi in pœnam peccati originalis ad Adam deducti, cum natura deriuata eſt. *in quo*, ſcilicet Adam, *omnes peccauerunt*, id eſt, prolapſi ſunt: quia Adam peccante, omnes inquantum in eo erant, ſicut in prima origine peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. Virgo, quæ vt eccleſia in concilio Baſilien. declarauit, fuit ab huiuſmodi labe præſeruata. Chriſtus verò, quia non proceſſit ab Adam per virtutem ſeminalem, ſed ſolum ſecundum corpulentam ſubſtantiā, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis ſubiectus, licet eas quæ imperfectionem non important, (prout ſunt fomes & ignorantia) ſed ſolum conditionem naturæ ad redimendum genus humanum ſuſcipere & ſuſtinere voluerit. Apo.20.d

QVARTA PARS V. CAPITIS.

VSque *ad legem enim peccatum erat in mundo*, id eſt, etiam ſub lege Moyſi peccatum originale & actuale erat in mundo, vt hoc aduerbium, *vſque*, teneatur incluſiuè. Non enim excluſiuè te-

neri poteſt, cum certum ſit peccatum originale & actuale fuiſſe tempore & duratione legis Moyſi, imo & tempore legis gratiæ & vſque ad iudicium generale. *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet*, id eſt, ante legem ſcriptam, propter obfuſcationem rationis (quæ ex multiplicatione peccatorum proceſſit) peccatum originale non reputabatur, imo nec actuale, communiter apud homines, vt offenſa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, vel à Deo, vt ex ratione naturali poſſent cognoſcere homicidium & adulterium eſſe peccata & inhoneſta: non tamen cognoſcebant nec reputabant eſſe punibilia à Deo, cum lex non eſſet. Sed adueniente lege Moyſi qui ſcripſit librum Geneſeos, in quo fecit mentionem de præcepto facto Adæ ſub pœna mortis, & de præuaricatione & trãſgreſſione
Infra 7. b illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale & actuale eſſe offenſiuum Dei, & ab eo puniendum. *Sed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen.* quaſi dicat, licet vſque ad legem peccatum non cognoſceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia *mors*, corporalis & ſpiritualis *regnauit*, id eſt, poteſtatẽ ſuam exercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundum, *vſque ad Moyſen*, ſub quo lex data eſt, nõ ſolũ in eos qui peccauerunt peccato actuali, ſed *etiam in eos qui non peccauerunt*, id eſt, in paruulos ante vſum rationis decedentes, qui non peccauerunt peccato actuali, ſed originali tãtum, *in ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, id eſt, inquantum ſimilitudinem peccati Adæ traxerunt ſimul cum ſimilitudine naturæ, ac ſi diceret, paruuli illi moriebantur abſque peccato actuali proprio, & per hoc Apoſtolus oſtendit quod diffuſa erat in paruulis per originem ſimilitudo peccati, *Adæ, qui*, ſcilicet Adam, *eſt forma*, id eſt, figura, per contrarium tamen, *futuri*, id eſt, ſecundi Adæ, id eſt, Chriſti, qui datus eſt nobis propitiator. Nam ſicut per primum Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Chriſtum iuſtitia & vita: & ſicut omnes in Adam moriũtur, ita & in Chriſto viuificantur.

QVINTA PARS V. CAPITIS.

S*Ed non ſicut delictum, ita & donum.* quaſi dicat, non eſt æſtimandum quod tantæ efficaciæ fuerit delictum Adæ, quantæ eſt donum gratiæ Chriſti. Cum delictũ procedat ex infinitate voluntatis humanæ. Gratia autem ex immenſitate volũtatis diuinæ. *Si enim vnius delicto multi mortui ſunt*, hoc eſt, ſi ex peccato Adæ, peccatum pertranſiit in multos alios qui in eo peccauerũt, *multo magis gratia Dei & donum*, id eſt, gratuitum Dei donum vt coniunctio, & teneatur expoſitiuè quantum eſt in ſe, *gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit*. Cum gratia ſecundũ ſe multo fortior ſit, quàm peccatum: delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ Adam transfundere nõ
Heb. 2. c potuit. Ideo plures ſi eſſent, & ei acquieſcere vellent, abundaret. verũ quia non omnes acquieſcũt, ideo dicitur quod multos filios in gloriam adduxit. *Et non ſicut per vnum peccatum ita & donum.* quaſi dicat: Non ſolum gratia abundat in plures, ſed etiam maiorem effectum facit. Non enim tantus effectus ſequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus ſequitur in multis per donum gratiæ Chriſti. *Nam iudicium ex vno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis*
1. Cor. 6. c *in iuſtificationem*, id eſt, diuina condemnatio proceſſit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo peccauerunt vnico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Chriſtum datur, procedit & efficax eſt, non ſolum ad delendum vnum peccatum originale, verumetiam multa peccata actualia, ſiue
Infra 6. d ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & ſanctificationem: & non mirum ſi hæc poſſit, cum ſufficiat introducere ad vitam æternam, iuxta illud: Gratia Dei vita ęterna. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ, donationis, & iuſtitiæ, accipientes in vita*, ſcilicet æterna, *regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum*. ac ſi diceret: Quemadmodũ condemnatio mortis proceſſit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ æternę procedit ex gratia Chriſti, ergo ſi per vnius hominis peccatum omnes moriuntur: ita omnes acquieſcentes Chriſto, & accipientes abundantiam gratiæ eius regnabunt in vita æterna per vnum Ieſum Chriſtum, cum gratia, vt dictum eſt, fortior ſit peccato, *Igitur ſicut per vnius delictum*, procedit diuinum iudiciũ, *in omnes homines in condemnationem*, ſcilicet mortis. Sic *& per vnius*, ſcilicet Chriſti, *iuſtitiam*, procedit diuina gratia *in omnes homines in iuſtificationem vitæ*, id eſt, quæ ducit ad vitam æternam. quod intelligi debet quo ad ſufficientiam, quantum vero ad efficaciam, in omnes homines qui vniuntur Chriſto per fidem, ſpem, & charitatem. *Sicut enim per inobedientiam vnius, peccatores conſtituti ſunt multi: ita & per vnius obeditionem iuſti conſtituentur multi.*

SEXTA PARS V. CAPITIS.

L*Ex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum*, id eſt, lex ſcripta, quaſi media, intrauit inter peccatum hominis & donum gratiæ Chriſti, vt abundaret delictum: non quod finis legis fuerit

abun

abundantia delicti, quia ſequeretur quod lex eſſet mala, quæ tamen eſt ſancta: quia cuius finis ma- *Infra 7.c*
lus, &c. Et ſic hæc vox, *vt*, non tenetur cauſaliter: quia lex quantum in ſe eſt, prohibet peccatũ, ſed
conſecutiue: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi ſe non dabat, & fragilita-
tem naturæ occaſione à lege accepta, abundantia delicti ſequuta eſt. *Vbi autem abundauit delictum*,
ſcilicet in humano genere, & ſpecialiter in Iudæis, *ſuperabundauit & gratia*, ſcilicet Chriſto con- *1.Tim.1.c*
donantis *peccata, vt ſicut regnauit*, id eſt, plenum dominium habuit, peccatum introductum per pri-
mum hominem abundans per legem, *in mortem, ita & gratia regnet*, id eſt, plene dominetur in no-
bis, *per iuſtitiam*, quã ſcilicet in nobis facit: & hoc quouſque nos perducat *in vitam æternam*: & hoc *Ioan.1.b*
totum *per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum*, per quem gratia & veritas facta eſt.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iuſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,
per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in qua ſtamus. *Text.*

IN hoc 5. cap. & tribus ſeq. Apoſt. pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et
primo bona quæ per fidem & gratiam nobis adueniunt: quorum primum eſt
pax ad Deum. vnde ait, *Iuſtificati, &c.* quaſi dicat: Dictum eſt quod fides repu-
tatur ad iuſtitiam omnibus credentibus reſurrectionem Chriſti, quæ eſt cauſa *Iob.22.a*
noſtræ iuſtificationis. Ideo iuſtificati ex fide, inquantum ſcilicet per fidem re- *Iob.9.a*
ſurrectionis eius effectum participamus, habeamus pacem & concordiam ad *Pſal.118.* *Epheſ.2.d*
Deum, nos ei ſubiiciendo. vnde Iob: Acquieſce illi, & habeto pacem. & *1.Tim.2.b*
alibi: Quis reſtitit ei, & pacem habuit. & Dauid: Pax multa diligentibus legem tuam & hoc per *Ephes. 2.d*
Chriſtum Dominum noſtrum, qui nos ad iſtam pacem perduxit: eſt enim pax noſtra qui fecit *Ioan.1.b*
vtraque vnum. *Per quem*, ſcilicet Chriſtum, tanquam mediatorem, habemus acceſſum in vno *Pſal.121.*
ſpiritu ad patrem. vnde diuus Ioannes, Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Sequi-
tur, *in qua*, id eſt, per quam gratiam non ſolum reſurreximus à peccatis, ſed etiam ſtamus fixi & ere-
cti ad cœleſtia contemplanda & proſequenda, iuxta illud: Stantes erant pedes noſtri. & alibi: Nos
autem ſurreximus & erecti ſumus. & hoc per fidem: per quam, ſcilicet gratiam conſequamur. Non
quod fides, ſcilicet formata, præcedat gratiam, cum fides ſit primus actus, ſiue effectus gratiæ in
nobis, iuxta illud: Gratia ſalui facti eſtis per fidem ab ea procedentem. Lutherani, qui omnes ſcri-
pturas ad eorum anhelitum contorquent, & interpretationem antiquam damnãt, dicunt non *Ephes.2.b*
debere legi *per quem*, ſcilicet Chriſtum pacem habeamus, ſed habemus, vt errorem ſuum de certi-
tudine gratiæ ex hoc loco corroborare poſſint. Et ſic paralogiſant: Ex fide iuſtificati pacem habe-
mus ad Deum, ergo certi ſumus nos eſſe iuſtificatos, cum nullus pacem habeat apud Deũ, niſi iu-
ſtificatus, & certi ſumus nos habere fidem. Igitur de his aliqua ſupra 4. interpretando illud, Ideo
fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini. & amplius infra 8. interpretando il-
lud, Spiritus reddit teſtimonium Spiritui noſtro, &c. Ideo ad illum locum lectorem remitto. Pro
diſſolutione tamen paralogiſmi eorum ex hoc loco, notandum quod Origines & diuus Chriſoſt.
Hier. ac Theophyl. & antiqua tranſlatio per Eccleſiam approbata, legunt, habeamus. Et quamuis
hunc locum de iam iuſtificatis ex fide intelligant, exponunt tamen habeamus, id eſt, ſeruemus &
cuſtodiamus, præmiſſa que illorum illatio nullam habet apparentiam bonæ dependentię. Quãuis
enim fide catholica teneamus, quod Chriſtus ſuo pretioſiſſimo ſanguine, tanquam pretio ſuffici-
entiſſimo, operatus fuerit ſalutem humani generis: vt homo cui hoc pretium communicatum
fuerit, ſit iuſtus: veruntamen an mihi vel aliis verè communicatum ſit abſque ſpeciali reuelatione,
certo ſcire non poſſumus, nec etiam nos habere fidem viuam, licet aliquas morales coniecturas *Text.*
habeamus.

Et gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.

HIc ponit ſecundum bonum quod habemus per gratiam, quod eſt ſpes, cuius magnitudinem
deſcribit. Magnitudo ſpei conſideratur ex magnitudine rei ſperatæ, quam ponit, dicens: *Et* *Infra 8.c*
gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Per gratiam enim Chriſti adepti ſumus ſpiritum adoptionis fi- *Sap.5.a*
liorum Dei, vt dicit infra 8. & Sapiens: Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei: Filiis autem *Infrà 8.c*
debetur hæreditas, quia ſi filij, & hæredes. Hæc autem hæreditas eſt gloria ſiue vita æterna, quam *Infra 6.d*
per gratiam conſequimur, ſecundum illud: Gratia Dei vita æterna. Huiuſmodi ſpes vitæ æternæ, *1.Pet.1.a*
ſiue gloriæ filiorum Dei, nobis indita eſt à Chriſto, ſecundum illud: Regenerauit nos in ſpem vi-
uam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, &c. Hæc autẽ
gloria, quæ in futuro complebitur in nobis, nunc inchoatur per ſpem. vnde infra 8. Spe ſalui facti

ſumus, ſcilicet inchoatiue. Non ſolum autem gloriamur, id eſt gaudemus in ſpe, ſed & gloriationem, id eſt, gaudium & delectationem habemus, interius, & ſignis exterioribus oſtendimus: propter quod dicit, *Gloriamur*, id eſt, gaudemus & exultamus: & ad hunc ſenſum dicit Pſalm. Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.
Pſal. 5.

Text. *Non ſolum autem: ſed & gloriamur in tribulationibus: ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem.*

HIc oſtendit vehementiam ſpei, quia per eam non ſolum gloriabimur in futuro ſeculo, verum etiam in præſenti gaudemus & oblectamur. Non ſolum in ſpe futurorum bonorum, verum etiam in paſſione præſentium malorum: hoc eſt in afflictionibus & tribulationibus. Qui enim vehementer aliquid ſperat, libenter ſuſtinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer ſperat ſanitatem, libenter bibit potionem amaram, vt ſanetur. Signum ergo vehementis ſpei quam habemus propter Chriſtum, eſt quod non ſolum gloriemur de ſpe gloriæ futuræ, ſed etiam de malis quæ pro ipſa patimur. Nam per ea ad gloriam peruenimus, iuxta illud: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. & illud: Omne gaudium exiſtimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis. vnde Apoſt. ibant gaudentes à conſpectu concilij: quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Conſequenter oſtendit cauſam, dicẽs: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.* Non tamen ita vt tribulatio ſit cauſa patientiæ effectiua, cum omnes tribulati non ſint patientes, ſed quia tribulatio eſt materia & occaſio exercendi actum patientiæ. vnde infra: In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cum dicit: *Patientia probationem*, i. purgationem peccatorum, ſcilicet, operatur, iuxta illud: In igne probatur argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis. Manifeſtũ eſt enim quod detrimentum alicuius rei de facili ſuſtinemus, propter rem quam magis amamus: vnde ſi aliquis patiatur propter æterna bona conſequenda, ſufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quàm temporalia. Si contra huiuſmodi ſententiam obiciatur illud: Probatio fidei veſtræ patientiam operatur, & per conſequens patientia non operatur probationem, cum idem non poſſit eſſe cauſa ſui ipſius. Dicendum, quod probatio dupliciter accipi poteſt: vno modo, vt eſt in probato, & ſic probatio eſt ipſa tribulatio, per quam homo probatur: & ſic idem eſt dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem eſt quod probatum eſt, & ita accipitur hic cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes ſuſtinet, redditur probatus. Poſtmodum ponit effectum probationis dicens: *Probatio verò operatur*, ſ. ſpem. Quia per hoc quod aliquis iam probatus eſt, poteſt de eo haberi ſpes, & ab ipſo, & ab alijs, quod ad hæreditatem Dei admittetur. vnde Sapien. Deus probauit illos, & inuenit eos dignos ſe. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad ſpem. vnde ſi aliquis vehementer gloriatur. i. gaudeat de ſpe æternæ hæreditatis, conſequens eſt quod glorietur & gaudeat de ipſis tribulationibus, per quas oportet in illam intrare.

Act. 14. c — *Iaco. 1. a* — *Act. 5. g* — *Infra 12. c* — *Eccleſ. 12. a* — *Iac. 1. a* — *Sap. 3. b*

Act. 14. d

Text. *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.*

HIc oſtendit ſpei firmitatem, dicens: Hæc autem ſpes qua ſperamus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id eſt, non facit erubeſcere Chriſtianos, filijs huius ſeculi irridentibus, quod ſpe vana rerum futuri ſeculi tanta ſuſtinerent præſentia diſcrimina & incommoda, cum vitæ etiam iactura. Quia Chriſtiani illa ſuſtinent, non propter vanam ſpem, prout eſt ſpes mundanorum, ſed propter certam fidei ſpem, quæ non confundit, id eſt, non deficit. Spes enim tunc pudoris & verecundiæ eſt cauſa, quando homo fruſtratur. Quemadmodum cum promittens non ſeruat promiſſum: ſic cum is qui ſperabat, deceptum ſe inuenit, cõfunditur, & erubeſcit: prout qui ſperãt ab hominibus mẽdacibus. vnde Hiere. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa ſpes, quæ eſt de promiſſionibus eius, qui nec fallere, nec falli poteſt, cuique nec poteſtas deeſt, neque benefaciendi voluntas confundere nequit. vnde Dauid: In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. & Sapiens: Qui audit me, non confundetur. Et Eſa. Ego Dominus ſuper quo non cõfundentur omnes qui expectant eum. Et Sapien. Nullus ſperauit in Domino, & confuſus eſt. Conſequenter ponit certitudinis, ſiue firmitatis fidei cauſam, dicens, quod ex hoc poſſumus ſcire, quod ſpes non confundit. *Quia charitas Dei, &c.* Ad quorum verborum intelligẽtiam ſciendum eſt, quod charitas Dei dupliciter accipi poteſt. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos, de qua Hiere. In charitate perpetua dilexi te. & 1. Io. Deus charitas eſt. & hæc charitas nõ eſt accidens, ſed eſt ipſemet Deus. Alio modo poteſt accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra 8. Certus ſum enim quod neque mors, neque vita, ſeparabit nos à charitate, id eſt, dilectione Dei. Hæc charitas eſt accidẽs quod nobis in iuſtificatione infunditur. Vtroque autem modo intelligi poteſt charitas

Hiere. 17. — *Pſal. 30.* — *Eccle. 24. c* — *Eſa. 49. g* — *Eccle. 2. c* — *Hiere. 31. a* — *1. Ioan. 4. d*

charitas diffundi in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Spiritus enim ſan-
ctus, qui eſt amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amo-
ris, qui eſt Spiritus ſanctus, à qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et in hoc quod
ipſum amamus, ſignum eſt quod ipſe nos amet, iuxta illud: Ego diligentē me diligo. & illud: Non *Prou. 8. b*
quaſi nos primo dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, *1. Ioan. 4. a*
qua nos diligit Deus, eſſe diffuſa in cordibus noſtris. Non quod Spiritus ſanctus per ſe illabatur,
vel illapſus ſit in nobis, prout opinatus eſt Magiſter ſententiarum, qui in hoc non tenetur, cum im-
plicet contradictionem Deum eſſe cauſam materialem vel formalem: ſed quod gratia Dei eſt pa-
tenter oſtenſa in cordibus noſtris, per donum Spiritus ſancti nobis impreſſum, ſecundum illud:
In hoc ſcimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter oſtenſa, quo *1. Ioan. 3. a*
cauſa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatē, licet in ipſo liberali perſiſtat,
per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas Dei diffunditur per dona Dei, quæ licet ſint totius tri-
nitatis, nihilominus attribuuntur Spiritui ſancto, eo quod ſola voluntate diuina donentur, per
cuius voluntatis modum Spiritus ſanctus à patre & filio ſpiratur. Charitas autem, qua nos diligi-
mus Deum, dicitur in cordibus noſtris diffuſa ſiue effuſa, quia ad omnes mores & actus ſe exten-
dit: imperat enim opera omnium virtutum, vt bene oſtēdit Apoſt. dicens: Charitas patiens eſt, be- *2. Cor. 13. b*
nigna eſt, &c. Ex vtroque autem intellectu horum verborum concluditur quod ſpes non confun-
dit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notum eſt quod his quos diligit, ſeipſum non
negabit, ſecundum illud: Dilexit populos, omnes ſancti in manu eius ſunt. Si verò charitas acci- *Deut. 33. a*
piatur pro ea qua nos Deum diligimus, manifeſtum eſt etiam quod ſe diligentibus bona æterna
præparauit: iuxta illud: Siquis diligit me, diligetur à patre meo, &c. *Ioan. 14. c*

SECVNDA PARS V. CAPITIS.

Vt quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt? *Text.*

IN hac ſecunda huius quinti cap. parte oſtendit firmitatem ſpei per mortem Chriſti, præponen-
do interrogationem: deinde oſtēdit difficultatem, poſt modum determinat veritatem. Dictum
eſt enim quod ſpes non confundit, & probatum eſt ex dono Spiritus ſancti. Hoc idem apparet
conſiderāti mortē Chriſti. vnde dicit: Vt quid enim, &c. Infirmi ſumus per peccatum, iuxta illud,
Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum. Nam quemadmodum per corporalem infirmita-
tem diſſoluitur humorum debita harmonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum, *Pſal. 6.*
quāuis culpa propriùs dicatur mors: iuxta illud: Cum eſſemus mortui peccatis, quia in morte cor-
porali ſeparatur anima, quæ viuificat corpus ab ipſo: ita in culpa ſeparatur gratia ab anima, quan- *Epheſ. 2. a*
tum viuificat. Cum ergo adhuc infirmi eſſemus, Chriſtus mortuus eſt pro impiis. vnde D. Petrus:
Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, & hoc ſecūdum tempus, vt cer- *1. Pet. 3. c*
to tempore moreretur, vel ſecundum tempus determinatum. Quia non ſtatim quod fuimus infir-
mi, mortuus eſt, ne quis diuinam bonitatē culparet, quod perdito genere humano ante non ſuc-
curriſſet, hac præoccupatione occurrit, illud non fuiſſe concedens, imò fuiſſe neceſſariū infirmum
per aliquot ſecula relinqui, vt homines ſuam miſerabilem tenuitatem & inopiam experti, dilatum
auxiliū Dei tandem oblatum pluris facerent, iuxta illud: Qui præteritis ætatibus permiſit omnes *Act. 14. c*
gentes ambulare in viis ſuis. Hoc ergo magnum eſt ſi conſideremus pro quibus mortuus eſt. Non
poteſt autem eſſe, vt tam magnū quid fiat, niſi propter aliquem certum fructum: ſecundum illud: *Pſal. 92.*
Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem? quaſi dicat, nulla, ſi non ſequatur
humani generis ſalus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Chriſtianorum ſpes.

Vix enim pro iuſto quis moritur: nam pro bono forſitan quis audeat mori?

HIc oſtendit prædictæ interrogationis difficultatem, ex parte eorum, pro quibus Chriſtus mor- *Text.*
tuus eſt, ſcilicet pro impiis, dicens: Vix enim quis, id eſt, aliquis pro homine iuſto liberādo mo- *Eſa. 57. a*
ritur. Quinimo dicit Eſa. Iuſtus periit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo, &c. Nam forſitan
quis, id eſt, aliquis, rarus tamen ex zelo virtutis, audeat mori pro bono homine. Rarum enim eſt *Ioan. 15.*
inuenire tales. propter quod Chriſtus ait: Maiorem hac dilectionē nemo habet, vt animam ſuam
ponat quis pro amicis ſuis. Nunquam autem inuentum eſt: quod quis voluntariè moreretur pro
inimicis ſuis ſaluandis & liberandis à morte, quod tamen Chriſtus fecit. Ideo meritò admirandū
eſt quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt autem & aliter legi, vt pro iuſto intelligamus aliquem in vir-
tute exercitum: per bonum autem, hominem innocentem: & ſecūdum hoc iuſtus eſt præſtantior
bono. tamen pro iuſto vix aliquis moritur. Cuius ratio eſt, quia innocens, qui per bonum intelli-
gitur, magis miſerādus videtur propter defectum ætatis, vel aliquid huiuſmodi. Iuſtus autem, quia

perfectus eſt & abſque defectu, non habet in ſe materiam miſericordiæ. Quòd ergo aliquis patiatur pro innocente, poteſt ex compaſſione miſericordiæ prouenire, ſed quod aliquis moriatur pro iuſto, ex zelo virtutis, in paucioribus inuenitur, quam compaſſio miſericordiæ.

Text. *Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt.*

HIc reſpondet præmiſſæ interrogationi: interrogauerat enim quare Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Vt, ſcilicet Deus commendaret, id eſt, commendabilem & laudabilem redderet charitatem ſuam in nobis, vt ſpem noſtram erigeret, & ad eum diligendum prouocaret. Quoniam ſi adhuc cum peccatores eſſemus, ſecundum tempus determinatum mortuus eſt: Ipſa enim mors Chriſti pro nobis maximam charitatem oſtendit, de qua Chriſtus: Sic Deus dilexit mundū, vt vnigenitum filium ſuum daret, &c. Et ita ſicut charitas Dei patris ad nos oſtenditur per hoc, quod ſpiritum ſuum dedit nobis, vt ſuprà dictum eſt: ita & per hoc quod dedit filium ſuum, vt hic dicitur. Sed in hoc quod dicit *commendat*, immēſitatem quandam diuinæ charitatis aſſignat, quæ quidem oſtenditur; tum ex ipſo facto, quia, ſcilicet dedit filium ſuum vt moreretur pro nobis: tum ex parte noſtræ conditionis: quia hoc non fecit prouocatus noſtris præmeritis, cum adhuc peccatores eſſemus. vnde alibi dicit: Deus qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto, &c.

Ioan. 3. b

Ephes. 2. a

Text. *Multo igitur magis, nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum.*

HIc concludit propoſitum ex præmiſſis, dicens: Si Chriſtus pro nobis mortuus eſt, cum adhuc peccatores eſſemus, multo amplius nunc *iuſtificati*, id eſt, viuificati & accepti in ſanguine ipſius, vt ſupra 3. cap. dictum eſt ibi, quem propoſuit propitiatorem per ſanguinem ipſius, ſalui erimus ab ira, id eſt, à vindicta damnationis æternæ, quam homines propter peccata demerentur. vnde d. Ioan. Bapt. Progenies viperarum quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira?

Matt. 3. b

Text. *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, per mortem filij eius: multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius.*

HIc probat prædictam conſequentiam quæ procedit à minori ad maius, affirmando: & eſt ibi obſeruanda duplex comparatio minoris ad maius: vna eſt ex parte noſtra. comparat enim inimicos reconciliatis. Alia eſt ex parte Chriſti, qua comparat mortem vitæ. Potentior eſt enim eius vita quam mors. Quia vt alibi dicit: Mortuus eſt, ſcilicet ex infirmitate carnis noſtræ: ſed viuit ex virtute Dei. Ideo ſic ſyllogiſat: Concluſum eſt quod multo magis viuificati ſalui erimus per ipſum. Si enim, cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, & hoc per mortem filij eius: multo magis nos qui iam ſumus reconciliati, ſalui erimus, & hoc in vita ipſius. Notādum circa hoc quod homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet, dum eius mādatis renititur, iuxta illud: Currit aduerſus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet, non quidem ſecundum naturā eorum quam fecit, iuxta illud: Dilexiſti omnia, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, ſed odit quantū ad hoc quod inimicus homo, id eſt, diabolus fecit in homine, id eſt, quantum ad peccatum. vnde Sap. Similiter odio ſunt Deo impius & impietas eius. & alibi: Altiſſimus odio habet peccatores. Sed ſubtracta inimicitiæ cauſa, id eſt, culpa & impietate per Chriſtū, ſequitur reconciliatio per ipſum. Eſt etiam hic aduertendum quod mors Chriſti poteſt hic tripliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ipſam rationem mortis, & ſic dicitur quod Deus mortem non fecit: ſed per peccatū inducta eſt, vt infra dicetur. Et ideo mors Chriſti, ex communi ratione mortis, non fuit ſic Deo accepta, vt per ipſam reconciliaretur. Quia Deus non delectatur in perditione, id eſt, morte viuorum. Alio modo poteſt mors Chriſti conſiderari ſecundum quod eſt in actione occidentium. Et ſic conſiderata nō potuit eſſe reconciliationis cauſa, ſed magis indignationis, quia illa actio maximè Deo diſplicebat. vnde contra eos d. Petrus: Vos ſanctum & iuſtum negaſtis, & petiſtis hominem homicidam, &c. Tertiò poteſt conſiderari mors Chriſti ſecundum quod proceſſit ex voluntate Chriſti patientis, quæ quidem voluntas fuit ordinata ad mortem ſuſtinendam, tum ex obedientia ad patrem, iuxta illud: Factus eſt obediens vſque ad mortem: tum etiam ex charitate ad homines, iuxta illud: Dilexit nos, & tradidit ſe pro nobis & ex hoc mors Chriſti fuit meritoria, & ſatisfactoria pro peccatis noſtris. Et in tantum Deo accepta, quod ſufficit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Chriſtum, ex quibus aliqui ſunt ſaluati, Chriſto orante: Pater ignoſce eis, quia neſciunt quid faciunt. Et eodem modo dicendum eſt de cruce, contra eos qui eam ſpernandam & abiiciendam contendunt: quia nos qui authoritate Eccleſiæ veneramur & adoramus eam, non conſideramus vt eſt ex certa materia, neque ſecundum intentionem crucifigentium, ſed ſecundum acceptationem voluntariam Chriſti, qui eam acceptauit, vt in ea ſatisfaceret pro nobis.

2. cor. vlt. a

Iob. 15. d

Sap. 14. b

Eccle. 12. a

Sapien. 1. d

Sap. 1. d

Act. 3. c

Philip. 2. d

Non

Non ſolum autem: ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Text.

HIc oſtendit bona quæ iam in re conſequimur per gratiam, dicens: *Non ſolum autem gloriamur,*
id eſt, gaudemus & exultamus in ſpe gloriæ, quam in futuro expectamus: ſed & gloriamur &
gaudemus in Deo, id eſt, in eo quod ſumus etiam nunc Deo cõiuncti per fidem, & charitatem. vn-
de alibi dicit: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et hec quidem per Dominum Ieſum Chriſtũ,
per quem etiam nunc in præſenti reconciliationem accepimus, vt de inimicis facti ſimus amici. 1.cor.1.d
vnde Coloſ. ſcribens, dicit: Per eum placuit reconciliari omnia, &c. Poſſet etiam cõtinuari cum eo
quod dictũ eſt: Salui erimus in vita ipſius, non ſolũ à peccato & pœna ac malis, ſed etiam gloriamur Coloſ.1.c
in Deo, eo quod erimus vnum cum ipſo, iuxta Chriſti poſtulationem: Non pro eis autem rogo tã-
tum, ſed pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint ſicut tu pater in Ioan.17.d
me, & ego in te: vt & ipſi in nobis vnum ſint, ſicut & nos vnum ſumus.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. Text.

IN hac 3. huius cap. parte, Apoſtol. incipit oſtendere, à quibus malis per gratiam Dei liberàmur,
quæ ab Apoſtolo reducuntur ad duo, ſcilicet ad peccatum & mortem, id eſt, culpam & pœnam.
Nomine peccati intelligit culpam: & nomine mortis intelligit omnes pœnas & miſerias, prout
omnia bona reducet inferius ad duo, ſcilicet gratiam & vitam æternam. Et primo quod per gra-
tiam Chriſti ſumus liberati à ſeruitute peccati originalis, cuius progreſſum præponit oſtendendo
originem, vniuerſalitatem, & effectum: dicit ergo primo quod reconciliationem accepimus per
Chriſtum, à quo ita procedit reconciliatio in mundum: ſicut peccatum, quod per vnum hominẽ,
ſcilicet Adam, in hunc mundum intrauit. & alibi dicit: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in 1.cor.15.c
Chriſto omnes viuificantur. Eſt autem hic cõſiderandum quod Pelagiani hæretici peccatum ori-
ginale in paruulis negantes, hæc verba Apoſt. dicebant intelligenda de peccato actuali, quod qui- Sap.2.d
dem ſecundum eos, in hunc mundum intrauit per Adam, inquantum omnes peccantes peccatũ
Adæ imitãtur, iuxta illud: Ipſi autem ſicuti Adam tranſgreſſi ſunt peccatũ. Verum prout d. Aug.
dicit contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui eſt per imitationem hic Apoſtol. loqueretur,
non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intraſſe, ſed magis per diabolum, quem
peccantes magis imitantur, ſecundum illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Eſt
ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, non ſolum per imita- Ephe.2.a
tionem, ſed etiam per propagationem, id eſt, per vitiatam carnis originem, ſecũdum Illud: Eramus Pſal.50.
natura filij iræ. & illud: Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, &c. & Iob: Quis poteſt facere Iob.14.a
mundũ de immundo conceptum ſemine? & d. Io. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ioan.1.d
Vbi Græci habent peccatum: & hic Apoſto. & Heb.7. Leuĩ antequã natus eſſet, decimatus fuit in Heb.7.b
lumbis Abrahæ. ergo pari modo nos peccauimus in lumbis Adæ. Si dicatur quod hoc videtur im-
poſſibile, quod per carnis originem peccatum ab vno in alium traducatur: cum peccatum ſit in
anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis: tum quia intellectum non eſt alicuius
corporis actus: & ita nõ poteſt per virtutem corporalis ſeminis cauſari, vt Philoſ. dicit: Cum etiam,
quod cum anima ſit quædam res ſubſiſtens, vt pote per ſe operationem habens, & corpore corru- In lib. de
pto non corrumpatur, conſequens eſt quod corpore generata non generetur, prout aliæ formæ, gen. anima-
quæ non poſſunt per ſe ſubſiſtere, ſed potius cauſatur à Deo, qui non poteſt eſſe cauſa peccati. vn- lium.
de videtur quod nec peccatum, quod eſt accidens animæ, poſſit per carnis originem traduci. Ad
hoc autem poſſet ſatis rationabiliter reſponderi, quod licet in ſemine non ſit anima, tamen in ſe-
mine eſt virtus diſpoſitiua corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiã ſuo
modo conformatur: eo quod omne receptum eſt in recipiente per modum recipientis: & inde vi-
demus quod filij aſſimilantur parentibus, non ſolum in defectibus corporalibus, ſicut cum lepro-
ſus generat leproſum: & podagricus podagricum: ſed etiam in defectibus animæ, prout cui ira-
cundos generat iracũdum, & amentes ex amẽtibus naſcũtur. Sed adhuc remanet dubitatio. Quia
defectus, qui ex vitiata origine trahuntur, non habent rationẽ culpæ: non enim merentur pœnam,
ſed magis miſericordiam, prout Philoſ. dicit de eo qui naſcitur cæcus, vel alio quomodo liber or- 2. Ethic.
batus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ eſt, quod ſit voluntaria, & in poteſtate hominis, cui ali-
quid imputatur, quod non eſt ante vſum rationis. igitur, &c. Et ideo dicendum eſt, quod ſicut pec-
catum actuale, eſt peccatum perſonæ: quia per voluntatem perſonæ peccantis committitur: ita
peccatum originale eſt peccatum naturæ, quod per voluntatem principij naturæ commiſſum eſt:
Sicut regnum peccat & punitur peccante principe, & augetur ex bono regimine principis. Et huc
alludit cõparatio Apoſt. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Chriſto omnes viuificantur. Eſt
enim conſiderandum quod ſicut diuerſa corporis mẽbra, ſunt partes vnius hominis: ita omnes ho- 1.cor.15.c

mines ſunt partes & quodammodo mēbra humanæ naturæ. vnde & Porphirius dicit, quod participatione ſpeciei plures homines ſunt vnus homo. Sed videmus quod actus peccati actualis exercitus per aliquod mēbrum, puta per manum, vel pedem, non habet rationem culpæ ex voluntate manus, aut pedis, ſed ex voluntate totius hominis, à qua ſicut à quodam principio, deriuatur motus peccati ad ſingula membra, quibus peccatum imputatur, & quę puniūtur: Manus enim homicidę abſcinditur. Sic à voluntate Adæ, qui fuit principium naturæ humanæ, tota deordinatio humanę naturæ habet rationem culpæ in omnibus, ad quos peruenit, inquantum ſunt ſuſceptiui culpæ. Et ſicut peccatum actuale, quod eſt peccatum perſonæ, deriuatur ad ſingula mēbra per aliquem actū perſonalem, ita peccatum originale trahitur ad ſingulos homines per actum naturæ, qui eſt generatio. Et ideo ſicut per generationem natura humana trahitur: ita etiam per generationem trahitur defectus humanæ naturæ, qui accidit ei ex peccato primi parētis. Eſt autem hic defectus, priuatio ſeu carentia iuſtitiæ originalis, quæ erat primo homini diuinitus collata, non ſolum vt erat perſona quædam ſingularis, ſed etiam vt erat principium humanæ naturæ, vt, ſcilicet, eam per generationem cum natura traduceret in poſteros. Et ideo ſimili modo per generationem trāſmiſit ad poſteros naturam: & originalis iuſtitiæ priuationem habentem in eis rationem culpæ ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in progreſſu originalis peccati perſona infecit naturā, ſcilicet, Adam peccans vitiauit naturam humanam: ſed poſtmodum in aliis, natura vitiata infecit perſonam, dum ſcilicet genito imputatur ad culpam naturæ vitium, propter voluntatem primi parentis. Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipſius intelligentiam, ſciendum eſt quod ſecundū omnes in peccato originali duo ſunt, formale, ſcilicet, & materiale. Formale eſt, carentia ſiue pri-

1.2 q.83. art.1.ad.2. uatio iuſtitiæ originalis. Iuſtitia autem originalis, ſecundum D. Thomam, erat quoddam donum gratuitum à Deo ipſi Adæ infuſum, gratiæ gratum facienti connexum, quo primo ordine ratio & voluntatis ipſius Adæ omnino ſubdebatur Deo. Secundo verò ordine vires ſiue potentiæ inferiores, maximè appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis, ſubdebantur ipſi rationi: ſic quod nullo modo poterant rebellare, aut præuenire eam, hoc eſt, motus primo primos ſiue præuenientes rationis iudicium producere. Tertio ordine corpus omnino ſubdebatur animæ ad prōptè & delectabiliter implendum imperium, ſiue præceptū eius. Per hanc iuſtitiam originalem dicitur Deus feciſſe hominem rectum. Hanc rectitudinem ſiue ſubiectionem & harmoniam prædictorum trium ordinū (qui erant ſubordinati, tertius pendebat ex ſecundo, & ſecundus ex primo) tenebat iuſticia origi-

Eccle.15.d nalis, non tamen omnes inuariabiliter, ſ. primò. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, vt rei probauit euētus, ſed dimiſſus fuit in manu cōſilij ſui. Alij verò ordines, ſeruato primo, erant omnino inuariabiles. Hanc iuſtitiam originalē dedit Deus Adæ, nō ſolum pro ſe, ſed etiā pro omnibus, ex ſe mediatè, vel immediatè deſcēdentibus, & fuiſſet per generationem cum natura transfuſa, vt dictū eſt. Huius iuſtitię originalis carētia ſiue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale verò dicuntur potentiæ deſtitutæ, & maximè intellectus & voluntas ac appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis: quorum natura & inclinatio eſt ſequi ſuauia & delectabilia, etiam contra dictamen

Infra 7.d rectæ rationis, iuxta illud: Inuenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.

Galat. 5.c & illud: Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. Ab illa naturali inclinatione frenabantur per iuſtitiam originalem: & quia illa per peccatum amiſſa fuit, appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis redierunt ad ſuam inclinationem, quæ illis imputatur, eo quod ex culpa primi parentis illa iuſtitia originalis, quæ impediebat, fuit amiſſa. Et quia illa deſtitutio eſt ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatum, ideo dicitur ab Apoſtol. peccatum, lex membrorum, lex mortis, & lex peccati. Et à Theologis potentiæ illæ deſtitutæ dicuntur materiale peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica eſt, quid horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius eſſentia eſt quod ſit voluntaria, aliàs ſi non ſit voluntaria, in paruulo non erit culpa, quia vt d. Aug. dicit, quod omne peccatum adeo eſt voluntarium, quod ſi non fuerit voluntarium, non eſt peccatum, cuius oppoſitum à uthoritatibus ſacræ ſcripturæ ſuprà probatum eſt. Sed neque priuatio iuſtitiæ originalis, neque potentiæ deſtitutæ ſunt voluntariæ, quia tam priuatio quàm diſtitutio illa, ſunt pœna directè inflicta à Deo, qui non poteſt eſſe cauſa mali culpæ, ſed bene pœnæ. de cuius ratione eſt quod ſit contra volūtatem, prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque præceptum habendi aut conſeruandi prædictam originalem iuſtitiam, habet rationem culpæ, vt quidam volunt: quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltra præcepta communia, non eſt aliquod præceptū ſpeciale de conſeruanda gratia: ſic nec de habenda aut conſeruanda originali iuſtitia. Et vbi daretur tale præceptum paruulis, eſſet irrationabile: quia obſer-

Mat.11.d uatu impoſſibile: contra illud: Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue: & illud Mandata eius

1.Ioan.5.d grauia non ſunt. vnde diuus Hieronymus dicit: Qui dixerit Deum obligare ad impoſſibile, anathema ſit. Nec etiam inclinatio illa proſequendi ſuauia & delectabilia, habet rationem culpæ, cum ſit natu-

ſit naturalis. Vnde ſi nouiter crearetur aliquis homo de terra abſque quocunque dono gratuito,
haberet ſimiles inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent rationem culpæ, imò
nec etiam pœnæ, eo quod non habuiſſet donum refrenans illas. Dicendum quod peccatum origi-
nale in paruulo, non habet rationem culpæ vniuocè cum peccato actuali, ſed analogicè. Culpa
enim (quæ idem dicit quod deordinatio) propriè, primò, & per ſe conuenit peccato mortali, quod
deordinat & auertit à fine vltimo, in qua deordinatione & auerſione conſiſtit propria ratio cul-
pæ. Peccato verò veniali non conuenit culpa æquè primo, nec propriè: quia non eſt deordinatio
à fine vltimo, ſed ſolum à mediis: & ideo peccato veniali ſecundario & impropriè conuenit ratio
culpæ. Peccato verò originali adhuc magis impropriè, cum de ratione culpæ eſt, quod ſit volunta-
ria, & in aliis ab Adam nihil ſit voluntarium & perſonale: ita quod ſolum denominatione extrin-
ſeca priuatio originalis iuſtitiæ dici poteſt culpa in paruulo. Sic quod ſi priuatio iuſtitiæ origina-
lis, vel deſtitutio potentiarum conſideretur ſecundum ſe, non habet rationem culpæ, ſed pœnæ.
Si verò conſiderentur ea quæ ſunt in paruulo, maximè appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia ori-
ginali: & relatus ad ipſum Adam, qui per peccatum mortale remouit, prohibens huiuſmodi deor-
dinationes, non ſolum pro ſe, ſed etiam pro poſteris, habet rationem culpæ, non propriè & deno-
minatione intrinſeca, ſed impropriè & denominatione extrinſeca. Sicut homicidij culpa impu-
tatur manui quæ punitur pro ipſa, non denominatione intrinſeca, cum manus non habeat pro-
priam voluntatem, ſed denominatione extrinſeca à culpabilitate voluntatis, à qua manus fuit mo-
ta. Ita in paruulo à culpabilitate ipſius Adæ, à quo paruulus proceſſit per motum generationis,
vt dictum eſt. Et hæc eſt mẽs diui Thomæ, qui expreſſe dicit in peccato originali eſſe duo. Vnum 1.2.q.82.
eſt defectus iuſtitiæ originalis: aliud eſt relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo art.4.
per vitiatam originem deducitur. Et paulò pòſt dicit quod peccatum originale à relatione ad
principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, inquantum deriuatur à primo parente. Ideo
peccatum originale in paruulo, non eſt propriè peccatum Adæ, ſed ſimilitudo eius propter il-
lam relationem. vnde infra dicit: In ſimilitudinem præuaricationis Adæ. Et quia in omnibus &
ſingulis deſcendentibus ab Adam per propagationem naturalem, eſt ille defectus & relatio: hinc
eſt quod omnes & ſinguli naſcuntur cum culpa originali. Ex præmiſſis patet quod licet primum
peccatum primi parentis per originem traducatur ad poſteros, alia tamen eius peccata, vel etiam
aliorum hominum proximorum parentum, non traducuntur in filios. Quia per ſolum primum
peccatum primi parentis, ſublatum eſt bonum toti naturæ humanæ datum, ſcilicet, iuſtitia ori-
ginalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata ſubtrahitur
bonum gratiæ perſonalis, quod non tranſit ad poſteros, nec ad alios præſentes. Vnde ſi pluribus
natis filiis Adæ, ipſis peccantibus, Adam originalem iuſtitiam non amiſiſſet: nec Adam ſolo
peccante, ſi Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccaſſent, iuſtitiam originalem quam tunc
realiter pro ſe & poſteris ſuis habebant, non amiſiſſent. Et ſic ſolum primum peccatum traducen-
do natura traducitur: & ideo ad oſtendendum quod non eſt niſi vnum peccatum originale,
vbicunque de illo ſcribitur, loquitur in ſingulari, vt infra: Si vnius delicto, &c. Et inde eſt quod Infra 10.a
quamuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam, ſecundum illud: Eduxit illum à delicto
ſuo. Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum poſterorum: quia eius pœnitentia fuit
per actum perſonalem, qui vltra eius perſonam non ſe extendebat. His ſuppoſitis, verba Apoſtol.
clara ſunt: dicit enim: Per vnum, &c. quaſi dicat: licet tempore præuaricationis duo eſſent homi-
nes, ſcilicet, Adam & Eua: Per vnum tantum, ſcilicit, per virum, ſiue per Adam, peccatũ intrauit in
mũdum, hoc eſt, traductum eſt ad poſteros. Si obiiciatur illud: A muliere factum eſt initium omnis Eccle.25.a
peccati, & per illam omnes morimur. Poteſt dici quod licet mulier dicatur initium peccati, eo
quod primò ipſa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occaſionaliter
ſiue indirectè & inductiuè morimur, non tamen transfuſiuè cum originale peccatum traducatur
ſimul cum natura, vt dictum eſt. Quemadmodum per virtutem actiuam viri muliere materiam
miniſtrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde ſi Adam non peccaſſet, Eua pec-
cante, nõ fuiſſet peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad poſteros eius. Illa enim eſt cauſa qua-
re Chriſtus peccatum originale non contraxit, quia ex ſola fœmina ſine virili ſemine carnem ac-
cepit. Per hoc verbum Apoſt. reſpondet d. Aug. Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non
peccat iſte qui naſcitur, non peccat iſte qui genuit, non peccat ille qui condidit: per quas igitur
ruinas inter tot præſidia innocentiæ peccatum quod fingis ingreſſum eſt? Reſpondet diuus Aug.
Quid quæris latentem rimam, cum habeat apertiſſimam ianuam? Nam ſecundum Apoſt. Per vnũ
hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit.

Text. HIc conſequenter oſtendit Apoſt. mortis ingreſſum in hunc mũdum, cum dicit: *& per peccatum mors*, ſcilicet, in hunc mundum intrauit. Vnde Sapiens: Iniuſtitia mortis eſt acquiſitio
Sap.1.d Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cum triplex ſit vita, triplex erit mors. Vita autem accipitur dupliciter. Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiens dicitur viuens, licet non operetur. Alio modo pro ipſa operatione. vnde ea quæ poſſunt operari, viuentia dicimus. Et quia triplex poteſt eſſe operatio in homine, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, & beatifica, ſiue æterna, ſequitur quod triplex poſſit eſſe principium vitæ, ſiue operationis, ſcilicet anima, gratia, & lùmen gloriæ. Anima eſt principium vitæ, ſiue operationis corporalis, cum ſit forma & dat eſſe corpori. Gratia eſt principium vitę ſiue operationis ſpiritualis: Et lumen glorię eſt principium vitæ æternæ. Sic triplex eſt mors: quædam eſt mors corporalis, quæ eſt ſeparatio animæ à corpore.
Ezech.18.a Alia eſt ſpiritualis, quæ eſt ſeparatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatũ mortale, de qua Ezechiel: Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Alia eſt mors æterna ſiue gehennę, quę eſt priuatio luminis glorię, & habet adiunctam pœnam atque tormenta, quę à d. Ioan. dicitur mors ſecunda. In hoc lo-
Apoc.20.d co accipitur mors pro morte corporali, ſiue ſeparatione animæ à corpore, licet etiam poſſit intelligi de aliis: quia qui ſunt in peccato originali, ſunt priuati gratia: & niſi deleatur, nunquam habebunt lumen gloriæ. Dicunt etiam aliqui, quod Apoſt. hic per mortem intelligit omnes pœnas, dolores & afflictiones, quæ per peccatum originale traductę ſunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors non ex peccato, ſed ex natura ſiue conditione materię procedit: cum corpus humanum ſit compoſitum ex contrariis, & ideo naturaliter corruptibile: Dicendum quod natura humana dupliciter poteſt conſiderari: Vno modo ſecundum principia intrinſeca, & ſic mors eſt ei naturalis. vnde Seneca dicit, quod mors natura eſt hominis, non pœna. Alio modo poteſt conſiderari natura hominis, ſecundum quod per diuinam prouidentiam fuit ei (ſicut dictum eſt) prouiſum per iuſtitiam originalem, quę quandam rectitudinem & harmoniam in tres ordines diſtinctam faciebat. Et inter alia per ipſam corpus ſubdebatur animæ, vitam recipiens & conſeruans, ac omnia nociua corpori per diuinam prouidentiam impediebantur, ne nocerent. Hoc autem diuina prouidentia diſpoſuit propter dignitatem animæ rationalis, quæ cum ſit naturaliter incorruptibilis, conueniebat incorruptibile corpus. Verum quia corpus quod eſt ex contrariis compoſitum, oportebat eſſe organum ſenſus, & tale corpus ſecundum naturam ſuam incorruptibile eſſe non poteſt: ſuppleuit diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem continendi corpus incorruptibiliter: ſicut faber ſi poſſet, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem, vt nullam vnquam rubiginem contraheret. Sed poſtquam anima hominis fuit à Dei ſubiectione auerſa, amiſit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & ſic per peccatum incurrit mortẽ naturalem à cauſis intrinſecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurriſſet, ſi non peccaſſet. Et ideo propter peccatum mors pertraſiit in omnes: iuxta illud: Omnes morimur,
2.Reg.14.d &c. Et illud: Statutum eſt hominibus ſemel mori. Nec obſtat quod in reſurrectione generali aliqui
Heb.9.g inuenientur viui, iuxta illud: Sicut fuit in diebus Noe, ſic in aduentu filij hominis, &c. Et illud:
Matt.24.d Deinde nos qui viuimus, qui reſidui ſumus, &c. Quia, vt d. Aug. dicit: Morientur in itinere,
1.Theſſ.4.d & ſtatim reſurgent. vnde Apoſt. Omnes quidem reſurgemus, ergo moriemur: cum reſurrectio
1.Cor.15.g præſupponat mortem. Et ſi adducantur aliqui doctores dicentes quod aliqui ſunt priuilegiati: reſpondendum quod oſtendant priuilegium, & credemus eis. Si enim Chriſtus, & d. Virgo (qui non erant ſubiecti morti) mortui ſunt propter conditionem naturæ, multo magis illi qui fuerunt concepti in peccato originali, ad quod ſequitur mors. Ideo Apoſtolus hic dicit quod mors in omnes pertranſiit.

Text. *In quo omnes peccauerunt.*

HIc tangit Apoſtolus vniuerſalitatem progreſſus peccati, directo ordine procedendo: dixerat primo: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes pertranſiit. veruntamen quia effectus illius peccati, ſcilicet mors, notior erat cauſa: ideo ad faciliorem intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertranſiiſſe in omnes. Deinde peccatum in quo omnes peccauerunt: quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo in quo, ſcilicet primo homine, omnes peccauerũt. Alio modo in quo, ſcilicet peccato, id eſt, propter quod peccatum omnes peccauerũt: quia, ſcilicet eo peccante omnes quodãmodo peccauerunt, inquantum in eo virtualiter erant, ſicut in prima ſua origine, quemadmodũ dictum eſt, quod Leui decimatus eſt
Luc.3.g in lumbis Abrahæ. Si dicatur quod Chriſtus ab Adã originẽ traxit, vt patet ex D. Luca, ergo Chri-
Super.Gen. ſtus peccauit in eo. Ad hoc D. Aug. reſpondens dicit, quod Chriſtus nõ fuit in Adam omni modo
ad lit. quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, ſcilicet ſecundum corpulentam ſubſtantiam, & ſecũdum rationem ſeminalem. Quia cum in noſtra generatione ſit & materia corporalis,

quam

quã fœmina adminiſtrat,& vis actiua, quæ eſt à ſemine maris,& vtrunque deducitur ſicut à principio,de cuius ſubſtantia Eua quæ primò miniſtrauit materiam, formata eſt: ideo dicimur fuiſſe in Adam,& ſecũdum rationem ſeminalem:quia vtrumque ab eo proceſſit. Chriſtus autem fuit in Adam tantummodo ſecundum corpulentam ſubſtantiam,quam traxit ex D. Virgine:loco autem rationis ſeminalis fuit virtus actiua Spiritus ſancti. vnde Gabriel reſpondens d. Virgini quærenti: Quomodo fiet iſtud,quoniam virum nõ cognoſco?dixit:Spiritus ſanctus ſuperueniet in te,& virtus altiſſimi obumbrabit tibi,&c. Et idẽ conſolando Ioſeph ait: Ioſeph fili Dauid,noli timere accipere Mariam coniugem tuã:quod enim in ea natum eſt,de Spiritu ſancto eſt. Si obiiciatur: Mors quæ eſt pœna peccati,tranſiit in Chriſtum:ergo & peccatum. Negatur cõſequentia: quia mors in Chriſto non fuit pœna,ſed conditio naturæ,prout etiã in D. Virgine,quæ ab hac regula fuit exempta Nam ipſa teſte D. Augu. in ſerm. de Aſſumptione,& eccleſia in cõcilio Baſilienſi, Seſſione 34. nullo modo inter peccatores venit numeranda. Et in concilio Tridentino Seſ. 5. in fine dicitur: Declarat ſancta Synodus,quod non eſt ſuæ intentionis cõprehendere in hoc decreto, vbi de peccato origioali agitur, virginem Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. In nobis autem mors eſt effectus & pœna peccati,eo quod(prout dictum eſt) immortalitas fuerat conceſſa per donum iuſtitiæ originalis,quã per peccatum amiſimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberantur à culpa peccati originalis,& per conſequens nun poſſunt tranſmittere peccatum quod non habẽt. Dicendum quod homo per baptiſmum liberatur à peccato originali,quantum ad mentem,ſiue quãtum ad animam,remanet tamen infectio quantum ad carnem. vnde infra 7. dicit: Ego mente ſeruio legi Dei,carne autem legi peccati. Homo autem non generat mente carnales filios, ſed carne. Ideo non tranſmittit nouitatem Chriſti,quę data eſt ei per baptiſmum, ſed vetuſtatem Adę,quam habet per virtutem ſeminalem,quam habuit ab Adam,quæ virtus fuit purgata in baptiſmo ab illa labe originali,quo ad perſonam ſuam, ſed non quoad poſteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam ab Adam tranſmittendo naturam,tranſmittit peccatum. *Lucæ.1.d* *Mat.1.e*

QVARTA PARS QVINTI CAPITIS.

Vſque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur,cùm lex non eſſet. *Text.*

IN hac 4. huius 5. cap. parte explicatius manifeſtat quod dixerat de progreſſu peccati & mortis in mundum comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. Circa hunc textum variæ ſunt etiam ſanctorum doctorum expoſitiones,aliquibus exponentibus de lege naturæ,aliis de lege Moyſi,aliis de lege euangelica,aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali: quæ non parum laboris & vertiginis præſtant legentibus. Ego vero nemini illorum detrahens,vt breuitati ſtudeam,illis omiſſis,ſequar vnam quam D. Thom. ex aliis elegit,quæ mihi magis videtur ad mentem Apoſt. pertinere. Ad cuius euidentiam reducẽdum eſt ad memoriam quę prædiximus,intentionem ſcilicet Apoſt. eſſe in his quatuor capitibus oſtendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert, & mala à quibus nos liberat,& per quem modum ad hoc agendum præmiſit duo mala, ſ. peccatum & mortem,quæ eſt effectus peccati atque pœna eius,& originalis peccati progreſſum ſiue diffuſionem,per vnum, ſcilicet Adam, qui figurabat Chriſtum,per quem ab illis malis ſumus liberati. Et quia poſſet aliquis aduerſari,& dicere peccatum non intraſſe in hunc mundum per Adam,ſed per legem: quia,vt dictum eſt præcedenti capite,vbi non eſt lex,nec præuaricatio. Sed peccatũ eſt præuaricatio & trãſgreſſio legis datæ,ergo ante legem non erat peccatum: ex quo ſequitur quod mors non eſſet pœna peccati,& per conſequens quod per peccatum mors non pertranſiiſſet in omnes. Ad hoc excludẽdum dicit,quod ab Adam vſque ad legem ſcriptam fuit peccatum,maxime originale in omnes traductum, quod erat cauſa actualium: & ſic tempore legis naturæ erat peccatum tam originale quàm actuale:tamen ante legem ſcriptam,non cognoſcebatur communiter apud omnes,licet aliquibus patribus fuerit reuelatum:vel per Adam & filios,aut per Deum,peccatum originale eſſe in omnibus deſcendentibus ab Adam per rationem ſeminalem, & quod mors eſſet omnibus inflicta propter peccatum ipſius Adæ:hoc enim cognoſci non poterat per rationem naturalem,quæ adeo offuſcata erat quod ignorabat peccatum eſſe offenſiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homicidium,furtum,adulterium,& alia huiuſmodi eſſe peccata, & imputabilia atque punibilia,vtpote contra rationem honeſti lumine naturali cognoſcerent. Legimus enim quod Ioſeph in carcerem miſſus fuit propter adulterium quod falſo fuerat ſibi impoſitum. Et quod Ioſeph accuſauit fratres ſuos apud patrem de crimine peſſimo,ſed non cognoſcebant eſſe *Gene.39.c* *Gen.37.a* *1. Ethic.*

peccata, vt offenſiua Dei, & vt punienda & vindicanda ab ipſo. Nam & aliqui Philoſ. vt Ariſt. refert (crediderunt quod nihil eſt iuſtum naturaliter, & per conſequens neque iniuſtum. Punitiones enim quæ factæ fuerant in diluuio & confuſione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circumadiacentibus arbitrabantur caſu accidiſſe, demptis his quibus reuelatum fuit. vnde putabant & dicebant de Deo illud: Circa cardines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat. Et ſecũdum
Iob. 22. c *Infra 7. b*
hunc ſenſum debet intelligi id quod Apoſt. dicit infra: Peccatum non cognoui niſi per legẽ. Nam concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, (ſcilicet à Deo punibile) niſi lex diceret: Non concupiſces. Per legem verò cognouerunt peccatum eſſe puniendum à Deo, cum lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur autem peccatum eſſe vſque ad legem terminariuè, id eſt, vſque ad terminum legis, qui fuit in morte Chriſti: quia lex non poterat delere peccatum ſicut facit Chriſtus. Et ideo hoc aduerbium, *Vſque*, non tenetur excluſiuè, ſed incluſiuè. Ad excludendum ergo illum errorem dicit, *peccatum*, ſiue originale, ſiue actuale, *non imputabatur*, id eſt, non æſtimabatur aut non cognoſcebatur communiter apud homines, ſiue ab hominibus imputari, id eſt, puniri à Deo, nec mortem eſſe pœnam peccati originalis. *Cum lex*, ſcilicet, Moyſi, *non eſſet*. Sed adueniente lege Moyſi, qui ſcripſit librum Geneſeos, in quo fecit mentionẽ de præcepto facto Adę
Gene. 2. v. 3.
ſub pœna mortis, de præuaricatione ſiue tranſgreſſione ac punitione illius, tunc cognouerunt & reputauerunt peccatum originale & actuale eſſe offenſiuum Dei, & ab eo puniendum, & mortem eſſe in pœnam præuaricationis Adæ, & non ante; licet ante eſſet pœna.

Text.

Sed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen: etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

HIc oſtendit falſam eſſe æſtimationem eorum, qui non reputabant ſiue arbitrabantur peccatum originale nõ eſſe punibile à Deo, nec mortem eſſe pœnam peccati originalis, dicens: *Sed regnauit, &c.* quaſi dicat, euidens eſt quod non ſolum regnauit mors in eos qui peccauerunt peccato actuali, ſed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: *propter ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, id eſt, propter peccatum originale, quod in eis non eſt propriè peccatum, vt dictum eſt, ſed eſt ſimilitudo præuaricationis Adæ, propter relationẽ ad ipſum in quo virtualiter cum peccauit, erant, & à quo per rationem ſeminalem deſcenderunt. Sicut enim ſimilitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & ſimilitudinem peccati, quo viciata fuit tota natura. Non enim traxerunt idem peccatum in ſpecie, cum peccatum Adæ eſſet actuale, ſed ſimilitudinem: quæ eſt tanquam vmbra reſpectu illius, non adeo graue. & hoc eſt quod Apoſtolus manifeſtare intẽdit, ſ. quod per peccatũ
1. cor. 15. f
Adæ, peccatũ originale intrauit in mundum, vt tandẽ veniat ad Chriſtum, per quẽ liberati ſumus. Ideo ſubiungit: *Qui eſt forma futuri*, ſcilicet ſecundi Adã. Ad cuius intelligentiam notandũ eſt quod Apoſtolus duplicem Adam poſuit, dicens: Factus eſt primus homo Adã in animam viuentẽ: Nouiſſimus Adã in ſpiritum viuificantẽ. Adã primus de terra terrenus, fuit forma, id eſt, figura futuri, id eſt, nouiſſimi, qui fuit de cælo cęleſtis, Chriſtus Dominus qui de cælo deſcẽdit, qui figuratus eſt per cõtrarios effectus. Nã ſicut per Adã peccatũ & mors intrauit in mũdũ, ita per Chriſtũ intrauit iuſtitia & vita: ſicut enim omnes in Adã moriũtur, ita & in Chriſto viuificãtur. Sũt & aliæ ſimilitudines inter Chriſtũ & Adã. Quia ſcilicet, ſicut corpus Adæ formatũ eſt abſque virtute ſeminis, ſic corpus Chriſti ex d. Virgine. Et ſicut de latere Adę dormiẽtis ſumpta eſt mulier, ita ex latere Chriſti dormientis in cruce fluxit ſanguis & aqua, quæ ſignificãt ſacramenta, quibus formata eſt Eccleſia.

QVINTA PARS V. CAPITIS.

Text.

Sed non ſicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui ſunt: multo magis gratia Dei & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit.

DECLARATO ingreſſu peccati & mortis in hunc mundum, & progreſſu eius in omnes, hic declarat progreſſum gratiæ delentis peccatum. Et primò oſtendit quo modo per gratiam Chriſti remouetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparando cauſas, ſcilicet gratiam Chriſti peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. vnde inquit, dictum eſt quod Adam eſt forma ſiue figura futuri. *Sed non ſicut delictum, &c.* quaſi dicat, non eſt æſtimandum quod delictum Adæ ſit tãtæ efficacię, quantę eſt donũ gratiæ Chriſti: cuius ratio eſt: quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia verò procedit ex immenſitate bonitatis diuinæ, quam manifeſtum eſt voluntati humanę, præſertim infirmæ, prę̄ferri. & ideo vir-
Pſal. 50. tus gratię Dei, excedit omne peccatum, & ob eam cauſam dicebat Dauid: Miſerere mei Deus ſe-
Gen. 4. b cundum magnam miſericordiam, & propter hoc iuſtè reprobatur verbum Cain: Maior eſt iniquitas mea,

tas mea,&c. Quod autem donum gratiæ Chriſti excedat delictum Adæ,declarat, dicens: *Si enim*
vnius,ſcilicet Adę,*delicto multi mortui ſunt*,id eſt,Si ex delicto Adę peccatum & mors tranſierunt
in multos alios,quia in omnes qui in eo peccauerunt: *Multò magis gratia & donum Dei*,id eſt, gra-
tuitum Dei donum: vt hæc coniunctio.*&*,teneatur expoſitiuè,abundauit in plures.Quãto enim
aliquid eſt potentius,tanto magis ſe ad plura extendere poteſt. Peccatum autem Adæ ad multos *Gene.2.c*
ſe extendit: quod probatur ex eius effectu,qui eſt mors: vnde ſignanter dixit, quod vnius delicto *Heb.2.c*
multi mortui ſunt.Mors enim argumentum eſt peccati originalis. vnde dictum eſt Adæ:Quacũ-
que die comederis,&c.Sed gratia Dei eſt fortior,ergo multo magis ad plures ſe extẽdit,iuxta illud:
Qui multos filios in gloriam adduxit. Dicit autem abundauit: quia non ſolum gratia Dei proceſ-
ſit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti,verum etiam ad peccata actualia delẽda,& *2.Cor.9.b*
multa alia bona conſequenda: iuxta illud: Potens eſt autem Deus omnem gratiam abũdare facere
in vobis.Sicut enim peccatũ ex vno homine abundauit ex prima ſuggeſtione diaboli:ita & gratia
Dei per vnum hominem proceſſit in multos.vnde ſignanter addidit, in gratia vnius hominis Ieſu
Chriſti.Sic enim gratia à Deo in multos effunditur,vt per eam Chriſtum accipiant,in quo omnis
plenitudo gratiarum inuenitur,ſecundum illud: Omnes de plenitudine eius accepimus.Sic autem *Ioan.1.b*
legenda eſt litera ſecundum expoſitionem d.Aug.vt hoc quod dicitur plures,non accipiatur com-
paratiuè,ſed abſolutè:& ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod ſi delictum
Adæ proceſſit in multos,multo magis gratia vnius Chriſti abundare poterit ſecundum ſufficien-
tiam,non ſolum quantum ad numerum perſonarum,verum etiam delictorum & aliorũ effectuũ.
Quia ſecundum efficaciam nõ abundauit in plures,cum multi ſint vocati, pauci verò electi.Ideo
non dicit in omnes, prout nec in forma conſecrationis ſanguinis dixit pro omnibus, ſed pro mul- *Matt.20.b*
tis.Ita hic non dicit in omnes,ſed in plures ſi eſſent diſpoſiti: & cum inferius concludit in omnes, *& 22.b*
intelligit quantum ad ſufficientiam,vel in omnes diſpoſitos,iuxta illud: Qui eſt ſaluator omnium
maxime fidelium. *1.Tim.4.c*

Et non ſicut per vnum peccatum,ita & donum. *Text.*

HIc comparat gratiam Chriſti peccato Adæ, quantum ad efficaciam. Quia licet vtrunque in
multos redundet,tamen gratia Chriſti habet maiorem effectum quam peccatum Adę,ait er-
go:Non ſolum hoc dictum eſt,ſ.quod gratia Chriſti magis abũdat in multos,quã peccatum Adæ,
ſed etiam in eis maiorẽ effectum facit,& hoc eſt quod dicit:*Et non ſicut,&c.*quaſi dicat:Non tãtus
effectus ſequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus conſequitur in multis per
donum gratiæ Chriſti.Potentioris enim cauſæ potentior eſt effectus. vnde cum dictum ſit gratiã
potentiorem eſſe peccato,conſequens eſt quod maiorem producat effectum.

Nam iudicium quidem ex vno,in condemnationem:Gratia autem ex *Text.*
multis delictis, in iuſtificationem.

HIc clarius explicat effectum gratię Chriſti eſſe præſtantiorem effectu peccati,dicens:Nam iu-
dicium.i.diuina punitio in Gen.ſcripta:Puluis es,& in puluerẽ reuerteris,&c.procedit,*quidem*
ex vno,ſ.peccato primi parẽtis,*in condemnationem*,ſ.omniũ hominum qui illo peccãte peccauerũt,
ſecundũ illud:Quod ſuprà dictum eſt,quod mors in omnes pertranſiit,in quo omnes peccauerũt,
gratia autem Dei,quæ datur per Chriſtum,procedit *ex multis delictis*.i.nõ ſolum ex illo originali,ſed
etiã ex multis actualibus,*In iuſtificationẽ*,quaſi dicat,non qualis fuit per peccatũ vnius condẽnatio,
talis præciſe fuit iuſtificatio:quia Adam tranſmittendo vnicum peccatũ,fuit cauſa condẽnationis
mortis omniũ ab eo deſcẽdentiũ.Gratia autem Chriſti per quã iuſtificamur non ſolũ condonat
& remittit vnum peccatũ originale,ſed etiã multa actualia,quotquot, ſ.inuenit:quia facit perfectã *1.Cor.6.c*
emundationẽ,iuxta illud:Sed ablati eſtis,ſed ſanctificati eſtis,ſed iuſtificati eſtis,ergo gratia Chriſti
eſt maioris efficaciæ quam peccatum Adæ.

Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum:multo magis abundantiam *Text.*
gratiæ,& donationis,& iuſtitiæ,accipientes,in vita
regnabunt per vnum Ieſum Chriſtum.

HIc probat quod dixerat argumento à minori ad maius, accipiendo conditionalem diſſimili-
tudinis;& à poſteriori per effectum. Ad quam melius intelligẽdam notare oportet quod opti-
mo ordine,quaſi quadã ſcala tres comparationes Apoſt.diſpoſuit.Primò namque gratiæ prærroga-
tiuã generaliter in hoc conſtituit, quod non ſicut mors per delictum vnius inducta eſt,ita per gra-
tiam vita facta eſt:Deinde quod non ſicut ex vno delicto proceſſum eſt ad condemnationem,quę
eſt inflictio mortis ex vno,ita proceſſum ſit per gratiã,per quam facta eſt remiſſio omnium delicto-
rum ad vitam.Nunc autẽ,quia non ſolum mortis, ſed etiam regni mortis fecerat mẽtionem,ideo
ad illud reſpiciens aſſumit duas propoſitiones prior eſt:*Si vnius delicto mors regnauit per vnũ*.i.ſi iure
acquiſita per peccatum vnius mors ingreſſum habuit, vt dictum eſt:(per vnũ hominem,&c.)mul-

to magis homines regnabunt in vitam pet vnum Ieſum Chriſtum. iuxta illud: Ego veni vt vitam *Ioa.10.b* habeant, & abundantius habeant, participando æternitatem vitæ. quæ quidem abundantia hic per regnum ſignificatur, quod regnum Chriſtus dicit eſſe regnum cælorum: vnde d. Io. dicit quod *Matt.4.c* *Apoc.20.b* regnabunt cum Chriſto annis mille, id eſt, æterno tempore. Poſteriorem verò propoſitionem deſignat per hæc verba quæ interponit, ſcilicet abundantiam gratiæ & donationis & iuſtitiæ accipientes. q. d. ſed ad regnum vitæ homines peruenire non poſſunt ex ſeipſis, niſi accipiendo abundantiam gratiæ Chriſti & donationis & iuſtitiæ. Ita quod gratia Chriſti referatur ad diuiſionem peccati, quam nulla merita præcedere poſſunt: & ideo remiſſio peccatorum omnino gratiæ deputatur, & non meritis, iuxta illud: Si ex operibus iam non eſt gratia, &c. Quod autem dicitur *Infra 11.a* donationis, referendũ eſt ad dona Spirit. ſancti, quæ procedũt ſicut fluunt à grana granum faciente. Quod autem dicitur iuſtitiæ, referendum eſt ad rectitudinem operum, iuxta illud: Qui factus eſt *1.Cor.1.d* nobis à Deo iuſtitia.

Text. *Igitur ſicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnius iuſtitiam, in omnes homines in iuſtificationem vitæ.*

EX duabus præmiſſis propoſitionibus hic infert concluſionem intentã, quam prædixerat, ſcilicet quod ſicut per vnius delictum, ſ. Adæ, iudicium diuinum proceſſit in omnes homines, qui carnaliter naſcuntur ab eo in condemnationem mortis. Sic & per vnius iuſtitiã, ſcilicet Chriſti, gratia diuina proceſſit in omnes homines in iuſtificationem vitæ, id eſt, quæ ducit ad vitam & ad regnum cælorum. Et notãdum quod Apoſto. non dicit hîc vitam, ſed iuſtificationem vitæ: quoniam in hoc tempore per meritum Chriſti non conſequimur vitam corporis, ſed iuſtificationem vitæ & iuſtificationem vitalem in futuro ſeculo. Si obiiciatur quod non omnes homines iuſtificantur per Chriſtum, ſicut moriuntur per Adam: dicendum, quod ſicut omnes homines qui naſcuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui naſcuntur ſpiritualiter per Chriſtum, ſi in illa natiuitate perſeuerent, adipiſcuntur iuſtificationem vitæ: aliàs non. vnde Chriſtus: Oportet vos naſci denuo. Et niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiri- *Ioan.3.a* tu ſancto, &c. Vel, vt ſuprà dictũ eſt, non omnes quãtum ad efficaciam, ſed bene quantum ad ſufficientiam. Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus quod ſicut nullus moritur per peccatum Adæ, ſic nullus iuſtificatur niſi per iuſtitiam Chriſti, quæ eſt per fidem ipſius, ſecundum illud: Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credũt in eum, ſiue ante, ſiue poſt incarnationem, cum ſit eadem fides, vt ſuprà dictum eſt. Ex præmiſſis apparent tres comparationes inter ſex, quorum tria fuerunt à primo Adam, ſ. delictum, mors & regnum mortis. Et alia tria à ſecundo Adam, id eſt, Chriſto, ſcilicet gratia, vita & regnum vitæ: in iſtis tribus comparationibus Apoſtol. dicit, quod tria quæ à Chriſto proueniunt, ſunt præſtantiora, fortiora, & vtiliora, in bono: quàm tria quę ex parte Adæ prodeunt ſint nociua hominibus in malo prout ſatis deductum eſt.

Text. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ita per vnius obeditionem iuſti conſtituuntur multi.*

APoſtolus hic idem probat quod ſupra, ſed alio modo: quia per cauſas & à priori. Cauſæ enim ſunt ſimiles ſuis effectibus. Sed inobedientia primi parentis, quæ habet rationem iniuſtitiæ, eſt cauſa cõſtituens peccatores & iniuſtos. Et obedientia Chriſti, quæ habet rationem iuſtitiæ, eſt cauſa conſtituens iuſtos. Ergo ſicut per inobedientiam, &c. dependentia manifeſta per illam maximam. Sicut ſe habet propoſitum in propoſito, ita oppoſitum in oppoſito. In hac probatione declarat & nominat ſpeciem peccati Adæ, quod fuit inobedientia, quæ eſt prima filia ſuperbiæ, quæ in hoc conſiſtit, quod homo non vult ſubiici præceptis diuinis. Hæc autem inobedientia, qua primò peccauit, attenditur non ſolum ſecundum actum exteriorem, ſed etiam ſecundum interiorem motum quo voluit præcepto diuino contrauenire. vnde d. Aug. dicit, quod præceſſit in eo interior quædam elatio mentis. Eam ob rem eius inobedientiam Dominus arguit, dicens: Quia audiſti vocem vxoris tuæ, & comediſti de ligno de quo pręceperam tibi, ne comederes, &c. Non ſolum autem explicat ſpeciem peccati, ſed etiam modum quo delictum illud imputatur poſteris: dicendo quod propter illud peccatum, peccatores conſtituti ſunt multi, vt abſque dubitatione intelligamus non ſolum pœnam ſed etiam peccatum ipſum, hoc eſt culpam incurriſſe per inobedientiam vnius abſque operibus propriis, & peccatores conſtitutos eſſe, quod idem eſt quod peccatum originale habere. Obedientia autem Chriſti hic dicitur, ſecundum quam obediens præce- *Philip.2.b* pto patris pro ſalute noſtra mortem ſuſtinuit ignominioſam, ſecundum illud: Factus obediens vſ- *Epheſ.5.a* que ad mortem, mortem autem crucis. Nec obſtat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obedientia proceſſit ex dilectione quam habuit, & ad patrem & ad nos. Et ſic Apoſt. per obedientiam & inobedientiam, tanquam per cauſas, probat nos peccatores effici per vnum, & per vnum iuſtificari: quia iuſtitia legis, quæ eſt omnis virtus, pro quanto omnes virtutes poteſt ordinare in finem &

finem & obiectum ſuum attenditur in obſeruatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Iniuſtitia autem legalis, quæ eſt omnis malitia. vt Philoſ. dicit, attenditur in tráſgreſſione mandatorum legis, quæ pertinet ad inobedientiam, & per conſequens conuenienter dicitur quod per obedientiam conſtituuntur iuſti, & per inobedientiam peccatores. 5.Ethic.

SEXTA PARS V. CAPITIS.

Lex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum. Text.

IN hac ſexta huius 5. c. parte, Apoſt. declarat quid circa peccatum lex fecerit, concludendo quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod ſuperueniente lege abũdauerat. Et primò ponit abundantiam peccati, dicens: *Lex, &c.* quaſi dicat, Dictum eſt quod per obedientiam vnius hominis iuſti conſtituuntur multi, quod lex facere non potuit, ſed potius lex ſubintrauit, id eſt, latẽter intrauit. Non quod ipſa lex quantũ ad promulgationem occultè intrauerit, iuxta illud: Non in abſcondito loquutus ſum. Sed quia myſteria legis erãt occulta, præcipuè quoad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum oſtenderet, & non ſanaret, ſecũdum illud infra: Quis cognouit ſenſum Domini, &c. Poteſt etiam dici quod lex ſubintrauit, id eſt, quaſi media intrauit inter peccatũ hominis & donum gratiæ Chriſti, quorũ vtrunque ſuprà dixit per vnum in plures tranſiſſe. Subintrauit ergo lex, vt abundaret delictũ: non quod abundantia delicti eſſet finis legis, quia ex hoc ſequeretur legem eſſe malam, vt dicebat Manichæus. Quia cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Lex autem nõ eſt mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona eſt. & illud: Itaque lex ſancta, & mandatũ ſanctum, &c. Et ſic hæc dictio, *vt*, non tenetur cauſaliter. Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatum abundaret. Quinimo lex quantum in ſe fuit, peccatũ prohibuit, ſecundum illud: In corde meo abſcõdi eloquia tua, vt non peccem tibi. Sed tenetur conſecutiuè, prout cum dicitur: Ductus eſt Ieſus à Spiritu in deſertum, vt tentaretur à diabolo. Lege enim data delictorum abundantia cõſecuta eſt, dupliciter: Vno modo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim eſt peccatum, vbi eſt præuaricatio, non tantum legis naturæ, ſed etiam legis ſcriptæ. vnde ſuprà 4. vbi non eſt lex, non eſt præuaricatio. Ergo ſecundum multiplicitatem legũ, eſt abundantia præuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim quamuis peccatum demonſtraret, peccati tamen concupiſcentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiſcit, vehementius in concupiſcentiã illius exardeſcit: ſicut fluuius poſito obice fortius fluit, & obicẽ frãgit. Sic concupiſcentia, cuius obex eſt lex, ipſa adueniente vehementius inſurgit, & legem tráſgreditur. vnde D. Aug. lex inquit, prohibendo auget deſiderium, ſicut aquæ impetus, ſi in eam partẽ non ceſſat influere, vehemẽtior fit obice poſito. Cuius ratio triplex eſſe poteſt. Prima quia aliquis non reputat pro magno, quod ſubiacet poteſtati eius. Sed illud quod eſt extra hominis poteſtatẽ, apprehenditur ab homine quaſi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiſcitur, ponit illud quod prohibetur, quaſi extra poteſtatem hominis: & ideo cõcupiſcentia magis exardeſcit in rem concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio eſt, quia interiores affectiones, quando interius retinentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipſo magis interius incenduntur, ſicut patet in dolore & ira, quæ dum interius clauſa tenentur, magis augentur. Si autem exterius quoquo modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorẽ pœnæ, cogit hominem vt concupiſcentiam ſuam ad exteriora non producat: ideo ipſa concupiſcentia interius retẽta magis inflammatur. Tertia ratio eſt, quia nos apprehendimus quaſi impoſſibile illud quod nobis prohibitum eſt, quantumcunque placuerit, & ideo illud vitamus. Sed quando aliquid prohibitum apprehenditur à nobis, non vt impoſſibile, abſolutè: ſed vt nõ ſemper à nobis haberi poſſit. Et ideo quando opportunitas datur illud conſequendi ſine timore pœnæ, promptiores ad hoc ſumus. Et inde eſt quod data lege, quæ vſum concupiſcentiæ prohibebat, & tamen ipſam cõcupiſcentiam non mitigabat, ipſa concupiſcentia feruentius ad peccata ferebatur. vnde Ezech. Ita eſt Hieruſalem, in medio Gẽtium poſui eam, & in circuitu eius terras, & contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm Gentes, quæ legem, ſcilicet Dei, nõ habebant. Si ex hoc inferatur quod lex humana, quæ gratiam diminuentem concupiſcentiam non confert, facit abũdare peccata, quod eſt contra intentionem legiſlatoris: qui ad hoc (vt Philo. ait.) tendit, vt ciues faciat bonos, Dicendum quod alia eſt intentio legis humanæ & legis diuinæ. Lex enim humana refertur ad iudiciũ humanũ, quod eſt de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudiciũ diuinum, quod eſt de interioribus motibus cordis, ſecũdũ illud: Homines vident quæ foris parent, Deus autẽ cor intuetur. Sic igitur lex humana ſuam intentionem conſequitur, dum per prohibitionem & commina-

Infra 11.d *1.Tim.1.b* *Infra 7.c* *Pſa.18.* *Matt.4.a* *In lib. de Spi. & lit. c.4.* *Ezech.5.* *1.Reg.16.b*

tionem pœnæ impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiſcentia interior
augeatur. Sed quantum ad legem diuinam, etiam interiores concupiſcentiæ malæ imputãtur ad
peccatum, quæ abundant adueniente lege & non auferente concupiſcentiam. Sed cum principa-
le legis Euangelicæ, ſit gratia Spiritus ſancti, quæ ſanat, & virtutem implendi legem tribuit, non
facit abundare peccatum, ſed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente, peccatum abũ-
dauit, non in omnibus, ſed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebãt gratiam, qui lege pro-
hibente & gratia adiuuante, ad perfectionem virtutum peruenerunt, iuxta illud: Laudemus viros
Eccle. 44. a glorioſos parentes noſtros. & paulò pòſt, homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiu-
uantem fuerunt diſpoſiti ad hoc, vt ſeruarent legem, & vitarent peccatum. In his verò qui erant
male diſpoſiti, & qui magis timore quàm virtutis amore ducebantur, qui multò plures erant, ad-
ueniente lege, abundauit delictum conſecutiuè, & quantum ad grauitatem & numerum rationi-
bus iã dictis. Poteſt etiã exponi capiendo, vt, cauſaliter. Nõ vt abundantia delicti ſit finis legis, ſed
cognitio peccati & humiliatio: vt ſit ſenſus, vt abundaret delictũ, id eſt, vt abundantius delictum
cognoſceretur: ſecundum illum modum loquendi, quo dicitur aliquid fieri dum innoteſcit. vnde
dictum eſt quod per legem cognitio peccati. Vel vt ſit ſenſus, vt abundaret delictum, id eſt, vt hu-
Supra 3. c militas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundantia enim delicti, quæ ſecuta eſt adue-
niente lege, conſecutum eſt quod homo iniquitatem ſuam recognoſcens, ampliorem haberet hu-
militatis occaſionẽ. Dicebat enim homo ſuperbus de viribus ſuis præſumens, Non deeſt qui im-
pleat, ſed deeſt qui iubeat: iuxta illud: Omnia quæcũque locutus eſt Dominus faciemus. Sed quã-
Exo. 24. a do lege data conſecuta eſt multitudo peccatorum, homo ſuam infirmitatem cognouit, ſecundũ
Sap. 9. a illud: Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legis. Intentio ergo
Dei dantis legem non terminabatur ad abundantiam peccatorum, ſed ad humilitatem hominis:
propter quam permiſit abundare delicta. Et quia hoc erat occultum, ideo quoad hoc dixit quod
lex ſubintrauit. Et quia hic agitur de lege & fine legis, duo occurrunt conſideranda: vnum eſt cir-
ca legẽ, de eius definitione, diuiſione, officiis, actibus, & de eius in ſacris literis acceptione. Lex eſt
Legis deffinitio. regula humanorum actuum, & eſſentialiter eſt dictamen rationis practicum in principe, ſiue in
eo qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinantur facienda, vel relinquenda, tanquã ad bonum
commune vtilia vel neceſſaria, cum publicatione & manifeſtatione inferioribus debitè facta, &
dicitur à regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agẽdum, vel ad deſiſtendũ ab actione. Qua-
tuor dicuntur de eſſentia legis. Primum quod ſit dictamen prudentale, ſiue rationale. Secundum
quod fiat ab habente poteſtatem & authoritatem ſuper eos, quibus legem ſtatuit. Tertiũ quod ſit
ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum. Quartũ quod ſit debitè pro-
Legis officia. mulgatum inferioribus. Lex ſecundum Iſidor. habet quatuor officia, ſcilicet imperare, vetare,
permittere, & punire. Lex prima ſui partitione diuiditur in diuinã, quæ à Deo datur: & huma-
Legis diuiſio. nam, quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impreſſa eſt: & ſcriptam,
quæ ſubdiuiditur in legem veterem & nouã, ſiue in antiquũ & nouum teſtamentũ, ſiue in legem
Moyſi & legẽ Chriſti. Lex Moyſi tria genera præceptorũ continet, ſcilicet Moralia, quæ ſunt de
actibus virtutum, in quibus homo ſe exercere debet, & in eis immorari, quæ etiã ſunt de lege na-
turæ, ſed explicatiùs in lege Moyſi propter offuſcationem rationis fuerunt deſcripta, quæ dicũtur
decem præcepta decalogi. Alia ſunt præcepta ceremonialia, quæ ſunt de his quæ pertinent ad
cultum Dei. Alia verò ſunt præcepta iudicialia, quæ ſunt de his quæ pertinent ad pacificum cõ-
uictũ humanum. Prima præcepta quæ data ſunt cum natura ipſa manente, ſunt immutabilia: &
ſecundum diuũ Bernardum indiſpenſabilia, manente materia. Ex illis tanquã principiis genera-
libus pendent leges humanæ. Præcepta verò ceremonialia & iudicialia, quia erant figuratiua co-
rum quæ debebant fieri in lege noua per Chriſtum: ideo ipſis per Chriſtum impletis ceſſauerũt.
Sicut enim adueniente luce cedit & ceſſat vmbra, ſic adueniente veritate figura: vt amplius dedu-
cemus in epiſt. ad Gal. Lex Moyſi habebat quatuor effectus. Primus eſt cognitio peccati, iuxta il-
Supra 3. c lud Per legem enim cognitio peccati. Secũdus abundantia delictorum, non ex lege, ſed ex malitia
hominum. De iſto agit hic Apoſt. Tertius eſt operari iram ſiue vindictã, iuxta illud: Lex enim irã
Supra 4. c operatur. Quartus eſt agere pædagogum, ſiue dirigere populum in viam Chriſti, & cuſtodire ab
illicitis, ſecundum illud: Itaque lex noſter pędagogus fuit in Chriſto, vt fide iuſtificaremur. Lex in
ſacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro ſcriptura totius veteris teſtamenti, ſecũ-
Ioan. 15. d dum illud: Vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt: Quia odio habuerunt me gratis: &
ſic pſalmi & prophetiæ dicuntur lex: tamen aliquando diſtinguuntur. vnde antiquum teſtamen-
tum diuiditur in legem, Pſalmos & Prophetas, iuxta illud: Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta
Luc. 24. ſunt in lege Moyſi, & Prophetis & Pſal. de me. Quandoque accipitur pro ſcriptura quinque li-
brorum Moyſi, iuxta illud: Legem præcepit Moyſes. Quandoque pro decalogo præceptorũ mo-
ralium,

ralium,ſecundum illud:Dabo tibi duas tabulas lapideas,legem & mãdata. Quandoque pro totã continentia ceremonialium & iudicialium præceptorum,ſecundum illud: Vmbram habens lex futurorum bonorum. Quandoque pro ſpeciali præcepto ceremoniali, ſecundum illud: Hæc eſt lex hoſtiæ pacificorum. Sumitur autem lex ab Apoſt.cõmuniter pro omni doctrina legis Moyſi, per quam non dabatur gratia vt homo iuuaretur ad implenda præcepta. Lex euangelica cõtinet etiam præcepta moralia.vnde Chriſtus:Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata.Continet etiã ceremonialia de tribus ſacramentis neceſſariis,ſcilicet de baptiſmo,ſecundũ illud:Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,&c.Et de pœnitentia,iuxta illud:Niſi pœnitentiam egeritis,omnes,ſimul peribitis.Et de Euchariſtia,iuxta illud:Ioan.6.Niſi manducaueritis meã carnẽ,&c.Cõtinet pariter præceptum de correctione fraterna,& de obedientia Eccleſiæ. Et ſic vltra præcepta moralia ſunt tãtum quinq; explicita in lege Euangelica.Iudicialia verò Chriſtus non inſtituit,ſed reliquit authoritatem inſtituendi ea ipſi Eccleſiæ ſponſæ ſuæ. Lex humana diuiditur in Canonicam & Ciuilem ſiue Politicam.Lex Canonica eſt dictamen prudentiale in principe ordinatũ ad pacificum conuictum ſpirituale & Eccleſiaſticum , in his quæ pertinent ad religionem Chriſtianam,& ad Dei cultum & honorẽ. Lex Ciuilis,ſiue politica,eſt dictamen prudentiale in principe directiuum actuum humanorum,in his quæ pertinent ad pacificum conuictum temporalem. Si fuſius præcedentia videre cupis, lege 17.caput noſtrarũ inſtitutionum Theologicarum. Circa finem verò legis Moſaicæ,ſciendum quod in populo Iudæorum tria fuerunt genera hominũ,ſicut & in quolibet alio populo. Quidam erant duri,id eſt,peccatores & rebelles.Quidã autem proficientes.Quidam verò perfecti.Quantũ ad duros & rebelles, lex data fuit in iram ſiue vindictã. Quoad præcepta moralia & quoad eorum obſeruantiam,cogebantur per pœnarum comminationem,vt patet in Leuitico.Et quoad ceremonialia,quæ ideo ſunt multiplicata,ne liceret eis diis alienis alium cultum ſuperaddere,iuxta illud:In manu valida & brachio extento,& in furore effuſo,regnabo ſuper vos.Sed proficientibus,qui dicuntur mediocres , lex fuit data in pædagogum, iuxta illud:Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto.Et hoc quoad ceremonialia, quibus continebantur & dirigebantur in cultu diuino. Et quoad moralia , quibus ad iuſtitiam promouebantur. Perfectis autem quantum ad ceremonialia fuit in ſignum , ſecundum illud: Sabbatha mea dedi eis,vt eſſent ſignum,&c.Quoad moralia verò in ſolatium,ſecundum illud:Cõdelector legi Dei, ſecundum interiorem hominem.

Matt.19.c *Ioan.3.d* *Luc 14.4* *Mar.18.b* *Leui.2.a* *Ezec.20.f* *Ezec.20.b* *Infra 7.d*

Vbi autem abundauit delictum,ſuperabundauit & gratia. *Text.*

OStendit hic quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit abundãtiam gratiæ,dicens:*Vbi,&c.*ac ſi diceret:Dictum eſt quod lege ſubintrante abundauit delictũ,nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinum propoſitum de ſalute Iudæorum , & totius humani generis. Quia vbi *abundauit delictum*,ſcilicet in humano genere,& ſpecialiter in Iudæis, ſuperabundauit & gratia,ſcilicet Chriſti condonantis peccata,iuxta illud : Potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Huiuſmodi autem abundantiæ , duplex poteſt aſſignari ratio.vna quidem eſt ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non ſanat,niſi fortis & efficax medicina:Sic fortis & efficax ac ſuperabundans gratia,requirebatur ad ſanandum abundãtiam delictorũ.vnde dicunt Phyſici,quod à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò nec à proportione æqualitatis.Quia in omni actione neceſſe eſt agens vincere paſſum.vnde Chriſtus,Dimiſſa ſunt ei peccata multa,quoniam dilexit multum.Alia ratio poteſt ſumi ex diſpoſitione peccatoris,qui dum magnitudinem peccatorum ſuorum recognoſcit, quandoque quidem deſperat & contemnit,ſecundum illud:Impius cum in profundum peccatorum venerit , contẽnit. Quãdoque verò per auxilium diuinũ,ex conſideratione peccatorum ſuorum magis humiliatur, & maiorem conſequitur gratiam,ſecundum illud:Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum , poſtea accelerauerunt.

2.Cor.9.b *Luc 7.f* *Prou.18.b* *Pſa.15.*

Vt ſicut regnauit peccatum in mortem:ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. *Text.*

GRatiæ ſuperabundantis oſtendit hic effectum,qui eſt appoſitus effectui peccati:vt quemadmodum per peccatum introductum per primum hominem,id eſt,per peccatũ originale,& abundans per legem regnauit,id eſt,plenum dominium in homines obtinuit: quia non ſolum ad peccandum ex infirmitate ſeu paſſione,aut ignorantia induxit,ſed etiam ad peccandũ ſcienter & ex malitia,& hoc quouſque duceret eos ad mortẽ temporalem,& æternam,iuxta illud : Stipẽdia peccati mors. Circa hoc aduertendum eſt quod ratio quare Apoſt. tractauit diuerſos ſtatus peccati,ſ.ante legem & ſub lege,eſt quia tractat de peccato prout ab eo per Chriſtum liberati ſumus. Conueniens ergo fuit,vt oſtenderet quod liberati ſumus à peccato,& ab augmento ſiue abundãtia peccati:ideo oportuit quod ſtatum peccati ante legem,& ſtatum abundantiæ peccati ſub lege

patefaceret: vt ſicut ex ſtatu peccati ante legem manifeſtauit gratiam: ita ex ſtatu abundātiæ peccati ſub lege manifeſtet ſuperabundantiam gratiæ, &c. Tractando ſtatum peccati ante legem dixerat. regnauit mors, &c. Nunc in ſtatu ſub lege dicit, *Regnauit peccatum*, quod abundauit, *in mortem*. Nam ante legem peccatum non cognoſcebatur, ſed mors corporalis quaſi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & pœna mortis, non regnauit mors, ſed æſtimata eſt pœna. Regnauit tamen peccatum in mortem: quia regnauit ad multiplicandum mortem animæ morti corporis, *Ita & gratia, &c.* E regione ad regnum peccati abundantis ſub lege, locat gratiam cōtra legem, & iuſtitiam contra peccatum, vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet, id eſt, plenè dominetur & effectum habeat in nobis, *per iuſtitiam*, ſcilicet Chriſti, quā ſcilicet dedit nobis abſque meritis ſecundum diuerſos gradus, aliquibus ſufficienter, aliquibus abundanter, & maiorē: aliis

Pſal. 74. abundantius, prout Apoſt. quos in via confirmauit, ſecundum illud: Ego confirmaui colūnas eius.

Rom. 8 d Et Apoſt. Nos primitias ſpiritus habentes, &c. Et hoc quouſque nos ducat in vitam æternam, ſe-

Infra 6.d cundum illud: Gratia Dei vita æterna. Et hoc totum eſt per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtū,

Ioan. 1.b qui eſt dator gratiæ, ſecundum illud: Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, ac etiam iu-

1. Cor. 1.d ſtitia, ſecundum illud: Qui factus eſt nobis iuſtitia à Deo, & dator vitæ æternæ. vnde & ipſe dice-

Ioan. 10.f bat: Ego vitam æternam do eis, & ſic patet quod cum dixit: Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna, cum ſubiunxerit, regnum gratiæ in vitam æternam.

EPITOME VI. CAPITIS.

IN hoc cap. Apoſt. continuando virtutem & poteſtatem gratiæ, oſtendit ipſam eripere hominē à ſeruitute peccati, non ſolum liberando ipſum à peccato originali, & actualibus præteritis, ſed etiam dando facultatem reſiſtendi peccatis futuris. Primò præmittit blaſphemā interrogationē, quæ ex diſputatione ſuperabundantis gratiæ oriri poſſet, quam ſubito execratur, aſſeuerans nunquam manendum eſſe in peccato, id valida ratione confirmans ex peccatorum remiſſione facta in baptiſmo, per quem cōformamur morti & ſepulturæ Chriſti, ac reſurrectioni eius. Secūdò ibi, *Hoc ſcientes, &c.* oſtendit nobis adeſſe facultatem obſeruandi nouitatem vitæ ex merito crucis & mortis Chriſti, ex cuius conformitate iuſtificamur & reſurgimus. Tertiò ibi, *Non ergo, &c.* Hortatur ad reſiſtendum peccato mente & corpore, præſcindendo cauſas & occaſiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit, & refellit ducendo ad inconueniens, quod oſtēdit ex beneficio obedientiæ. Quartò ibi, *Humanum dico, &c.* Probat quod non eſt manendum in peccato, ratione accepta ex prioris vitæ conſuetudine, ponendo documentum humanū, quo monemur membra noſtra exhibere iuſtitiæ, ſicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ex fructu & fine iuſtitiæ, qui eſt ſanctificatio & merces vitæ æternæ, & ex fructu ſiue mercede peccati, qui ſunt erubeſcentia & mors æterna.

EXPOSITIO LITERALIS VI. CAPITIS.

Supra 3.b

QVid ergo dicemus? Manebimus in peccato, id eſt, continuabimus & multiplicabimus peccata, *vt gratia abundet*, id eſt, vt abundantiorem gratiam obtineamus, prout pſeudoapoſtoli aſſerunt hoc nos dicere: *Abſit*, ſ. à nobis vt hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, ſiue quia damnatio illorum, qui hoc dicunt, iuſta eſt. *Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?* Si nos Apoſtoli, qui mortui ſumus peccato, ſiue qui dominium peccati & diaboli à nobis excuſſimus, quomodo iterum vitam illius ſeruitio dicabimus, & volūtatem ac deſideria auctoris peccati ſequemur, & eius tyrannidi ſubiiciemur? quaſi dicat: Si ille qui verè mortuus eſt, nō redit per ſeipſum ad priſtinam vitam: ita qui mortuus eſt peccato, non debet viuere in illo, alioquin nō eſt verè mortuus, aut nō verè exequitur officia mortui. *An ignoratis fratres, vos*, ſ. Romani, vel Chriſti fideles myſterium mortis ſepulturæ & reſurrectionis Chriſti repreſentari in baptiſatis: ſic, *Quia quicunque baptiſati ſumus*, id eſt, à vitiis in ſacto baptiſmatis fonte loti, *In Chriſto Ieſu*, id eſt, ex inſtitutione Chriſti Ieſu, *in morte ipſius*, id eſt, ad repreſentandum mortē, ſepulturā, & reſurrectionem Chriſti, & ad nos conformandum illi, *baptiſati ſumus*, vt ſicut ille mortuus eſt corporaliter, ita per baptiſmū moriamur vitiis ſpiritualiter. *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem*, id eſt, in deſtructionem peccati: quaſi dicat, ad deſtruendum peccatum cōformauimus nos ſepulturæ Chriſti: quia ſicut Chriſtus mortuus fuit ſub terra, ita nos qui baptiſati ſumus, fuimus ſub aqua. *Vt quo modo Chriſtus*, qui ſcilicet mortuus & ſepultus eſt, *ſurrexit à mortuis*, id eſt, à loco mortuorum ſiue ſepulchro, *per gloriam patris*, id eſt, propter maieſtatem, & potentiam, ac efficaciā, ex qua pater apparet glorioſus & dignus laude: *Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, id eſt, ſic nos qui per

per baptiſmum conformauimus nos morti & ſepulturæ Chriſti, ſeu ſpiritualiter mortui peccato
ſumus, priſtinis vitiis extirpatis, & omnino relictis, ſurgentes ſpiritualiter reformemur & ambule-
mus, ſiue per bona opera procedamus in nouitate vitæ virtuoſæ, penitus relicta veſtutate peccati.
Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, id eſt, ſi in nobis ſumamus mortis eius ſimili-
tudinem, vt ſpiritualiter moriendo ei incorporemur, ſicut ramus qui inſeritur trunco: ſic nos in
ipſa Chriſti paſſione inſeramur: *Simul & reſurrectionis erimus*, id eſt, ſic etiam ſimilitudinẽ reſur-
rectionis Chriſti in nobis aſſumere debemus, vt, ſcilicet, in præſenti innocenter, & in nouitate vi-
tæ ſpiritualiter ambulemus, in futuro perueniemus, & erimus ſimiles illi in reſurrectione, id eſt,
glorificati ſicut ipſe, reſurgemus: & ſic per ſimilitudinem reſurrectionis, probat quod non debe-
mus viuere in peccato, nec ad peccata priſtina reuerti.

SECVNDA PARS SEXTI CAPITIS

H*Oc ſcientes*, ſ. nos Apoſtoli & Chriſti diſcipuli, quibus ipſe ſua myſteria reuelauit, & fidelibus
reuelari iuſſit: *Quia vetus homo noſter*, id eſt, vetuſtas peccati per Adam in nobis introducta,
quæ eſt fomes peccati, ſiue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquię peccato-
rum, quæ ſunt macula, reatus pœnę, inclinatio & promptitudo ad peccandum, quibus cùm homo
ſubiicitur, dicitur vetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & veteraſcit prope interitũ eſt.
Sic homo vetus peccato ſ. ſubiectus, dãnationi propinquus eſt. *Simul crucifixus eſt*, id eſt, per mor-
tem Chriſti, cui per baptiſmũ inſerimur, mortificatus eſt, & vetuſtas peccati virtute Chriſti ſub-
lata eſt, & cum chyrographo decreti, quod aduerſus nos erat, cruci affixa, *vt deſtruatur corpus pec-*
cati, id eſt, vt annihiletur & in nihilum deducatur congeries malorum operum, quæ facit corpus Colo. 2. e
ſimilitudinarium, ſicut congeries membrorum facit corpus naturale: *Vt vltra non ſeruiamus pecca-*
to, id eſt, non obediamus concupiſcentię aut diabolo, ſeu miniſtris eius, ad peccatum inducẽtibus
per cõſenſum vel operis executionem. *Qui enim*, Chriſtianus per baptiſmum ſimilitudini mortis
Chriſti complantatus, *mortuus eſt*, ſ. ſpiritualiter abiiciendo peccata, commortuus eſt Chriſto; qui
pro peccatis tollendis mortuus eſt, talis *iuſtificatus eſt à peccato*. i. remiſſis peccatis tranſlatus eſt in
ſtatum gratiæ & iuſtitiæ. *Si autem*, nos qui baptiſati ſumus per baptiſmum, *mortui ſumus cum Chri-*
ſto, id eſt, virtute mortis Chriſti, cui per baptiſmum nos conformamus: ita mortui ſumus peccato,
ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt pœnæ, *Credimus, quia ſemel etiam viuemus cum illo*, id eſt, ad ſimili-
tudinem vitæ eius, vita indefectibili, amplius non ſubiecta morti peccati, in hoc ſeculo per gratiã
nec morti corporali in futuro per gloriam. *Scientes quod Chriſtus reſurgens à mortuis*, id eſt, à mortuis
valde remotus, *iam*, ſ. amplius, vel poſthac, *non moritur*, id eſt, diſſoluitur diuiſione animæ & cor- Apo. 1. d
poris, ſed viuit vita perpetua: & quod plus eſt, *mors*, quæ in homine dominatur, non ſolum quãdo
homo moritur per ſeparationem animæ à corpore, ſed etiam ante mortem, dum patitur ægritudi- 1. Pet. 3. e
nem, famẽ, ſitim, & alia huiuſmodi per quæ ad mortem diſponitur. *illi*, ſ. Chriſto, *vltra non domi-* 2. Cor. 5. d
nabitur, aliqua diſpoſitione corruptiua, vel ad corruptionem tendente: ſic quod eſt non ſolum im- Heb. 10. e
mortalis, ſed etiam impaſſibilis. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*, id eſt, pro peccato Herb. 9. g
tollendo mortem ſemel ſuſtinuit, quæ mors ſufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione 1. Tim. vl. e
tione conſummauit ſanctificatos in ſempiternũ, vel mortuus eſt ſemel vitæ paſſibili & mortali,
quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori. *quod autem viuit, viuit Deo*. i. ad conformi- [illegible]
tatem Dei, qui ſolus habet immortalitatem: vnde vita, quã Chriſtus acquiſiuit, eſt deiformis: quia
ſicut vita patris nullã inquietudinẽ recipit, ita & vita Chriſti. *Ita & vos exiſtimate, vos quidẽ mor-*
tuos eſſe peccato, id eſt, quod ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & vos ſemel debetis mori peccato, &
non iterare peccata, vt ſicut Chriſtus ſemel vitę mortali mortuus eſt, nunquam ad eam rediturus:
ſic vos debetis exiſtimare vos per baptiſmum peccato mortuos eſſe, tanquam ad peccatum nun-
quã ſitis redituri: *Viuentes autem Deo*, id eſt, debetis viuere vita ſpirituali, bona opera faciendo ad
honorẽ Dei, vel ad ſimilitudinem Dei, vt, ſcilicet, per peccatum nunquam amplius moriamini, *in*
Chriſto Ieſu, id eſt, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem & peccatis morimur, &
Deo viuimus: vel tanquam incorporati Chriſto Ieſu, vt ſicut ille reſurgens iam nõ moritur, ita &
nos iuſtificati non amplius moriamur ſpiritualiter per peccatum.

TERTIA PARS VI. CAPITIS

N*On ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore*, id eſt, diligenter cauete ne peccatum, cuius
iugum in baptiſmo excuſſiſtis, regnũ ſiue dominium ſumat amplius in veſtro mortali cor-

pore, cum ſitis veſtri iuris ab eius dominio & tyranni liberati, *vt obediatis concupiſcentiis eius*, id eſt, cauete ne vos illi iterum ſubiiciatis, & ſerui eius efficiamini, obediendo concupiſcentiis eius, & ſequendo per interiorem conſenſum malas inclinationes fomitis, vel ſuggeſtiones diaboli, per
Eccle.18.d quas peccatum dicitur regnare & dominari in homine. *Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato*, id eſt, cauete ne præparetis aut tribuatis membra veſtra, quæ facta ſunt ad militandum & ſeruiendum Deo, faciatis arma ad exequendum iniquitatem, ad quam peccatum, id eſt, fomes vel diabolus inducit. *Sed exhibete vos Deo*, vt ſcilicet, mẽs ſubdatur Deo, & ſeruiat ei. & hoc facere debetis, *tanquam ex mortuis viuentes*, id eſt, tanquam ex morte culpæ reducti ad vitã gratiæ. *Et membra veſtra arma iuſtitiæ Deo*, id eſt, ad implendum & exequendum iuſtitiam & voluntatẽ
Iaco.4.b Dei. *Peccatum enim*. id eſt, fomes vel diabolus, *vobis non dominabitur*, ſicut faciebat olim, vel non poterit vobis dominari, aut vos ad peccãdum cogere, ſi vos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatum, mala inclinatio, vel diabolus fugiet à vobis, ſi reſtiteritis. *Non enim ſub lege*, ſcilicet membrorum, quæ vehementer inclinat & abſque Dei ſpeciali auxilio vrget, *eſtis*, *ſed ſub gratia*, quæ refrigerat, & facultatem implendi legem præbet. Non intendit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iuſtificatos, quin teneantur obedire, ſed ſolum à lege Moyſi, quantum ad ceremonialia & iudicialia. *Quid ergo? peccabimus* contra præcepta moralia legis, aut contra leges humanas agendo: *Quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit*, ſcilicet, vt peccemus, & cõtra præcepta legis moralia vel contra leges humanas agamus. *An neſcitis quoniam cui*, propria & libera voluntate, *exhibetis vos*, offertis & præſentatis, *ſeruos ad obediendum*, ſpontaneè eius dominio vos ſubiiciendo, *ſerui eſtis*, id eſt, profitemini ſeruos eſſe *eius cui obediſtis*, *ſerui peccati*, quæ ſeruitus ducit, *ad mortem*, id eſt, ad æternam damnationem, *eius cui obediſtis. ſiue peccati*, quæ ſeruitus ducit *ad mortem*, id eſt, ad æternam damnationem. *ſiue obeditionis*, id eſt, obedientiæ diuinorum præceptorum ſerui eſtis, quę ſeruitus ducit *ad iuſtitiam*, ſcilicet, implendam. *Gratias autem*, ſcilicet, ago Deo, & vos ſimiliter agere debetis: *quod*, & ſi aliquando, *fuiſtis ſerui peccati*, illi vos exhibendo & conſentiendo, modò non eſtis, ſed obeditionis: *Obediſtis autem ex corde*. i. voluntariè & ex amore, *in eam formam doctrinæ in quam traditi eſtis*, id eſt, ſecundum eam formam doctrinæ Euangelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iuſtificatos à peccato non debere iterum peccare. *liberati autem à peccato*, id eſt, à fomite, vel diabolo, ne regnet in vobis, *Serui facti eſtis iuſtitiæ*, conſentiẽdo & exequendo ea quæ ſuggerit iuſtitia & gratia Dei: & ideo non debetis iterum redire in ſeruitutẽ peccati: cum non liceat ſeruo ſe ſubiicere ſeruituti domini contrarij domino ſuo.

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

Heb.5.d
1.Cor.2.d
Mat.26.d
Sapien.9.d HVmanum, & ideo leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, *Dico propter infirmitatem*: quia perfectis ſunt perfectiora præcepta tradenda, & imperfectis leuiora, *carnis veſtræ*: quia hæc infirmitas non ex ſpiritu, qui ſemper promptus eſt, ſed ex carne, quæ infirma eſt, procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eam. *Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire*, per executionẽ mali operis, *immunditiæ*, corporali & peccatis carnalibus, *& iniquitati*, ſ. corde conceptæ ſiue peccatis ſpiritualibus, *ad iniquitatem*, ſ. exterius exequẽdam. *Ita nunc*, cũ debeatis plus iuſtitiæ quàm peccato. Et ſic plus boni deberetis facere quàm mali: ſaltem æqualiter nunc *exhibete mẽbra veſtra*, per executionem operum, *ſeruire iuſtitiæ*, in lege Euangelica vobis propoſitæ, *in ſanctificationem*. i.
Matt.6.e in executionem, augmentum, & conſummationem ſanctitatis. *Cùm enim ſerui eſſetis peccati*, *liberi fuiſtis iuſtitiæ*, id eſt, exempti à iuſtitia: quia abſq; freno vos in peccata præcipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis (vt ſunt iuſtitia & peccatum) ſeruire poteſt. *Quem ergo fructum habuiſtis tunc*, cum peccabatis, *in illis*, ſ. peccatis, *in quibus*, id eſt, de quibus vel in quorum memoria, nũc, ſ. in ſtatu gratiæ, *erubeſcitis*, propter eorum turpitudinem. *Nam finis illorum*, ſcilicet, peccatorum, *mors*, id eſt, æterna damnatio, *eſt*. *Nunc verò*. ſ. in præſenti ſtatu iuſtitiæ, liberati à peccato, cuius tũc ſerui eratis, ſerui autem facti Deo habetis fructum veſtrum, vobis congruum, qui vobis delectabilis eſt, *in ſanctificationem*, id eſt, in virtutum conſummationẽ, *finem verò*, habetis, *vitam æternam*, propter quam iuſti omnia operantur. *Stipendia enim peccati*. i. merces & retributio debita pro opere peccati, ſunt ſcilicet, *mors* corporalis & æterna. *Gratia autem Dei*, id eſt, opera iuſtorum per gratiam Dei facta, ſecundum quod procedunt à gratia Dei, & impulſu Spiritus ſancti, ſunt digna *vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro*, id eſt, per meritum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & nõ per obſeruantiam legis, quę iam finem habet & occaſionaliter augebat peccatum.

COMMENT SEXTI CAPITIS.

Quid enim dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet. *Text.*

POſtquam Apoſtol. in præcedenti cap. docuit quod per gratiam Chriſti libera-
mur à peccatis præteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis
facultas reſiſtendi peccatis futuris. Et primò ponit dubitationem, quæ ex præ-
miſſis oriri poſſet, & contra prædicta obiici: prædixit enim quod vbi abunda-
uit delictum, ſuperabũdauit & gratia: quæ verba aliquis malè *intelligere poſſet*,
videlicet quod abundantia delicti eſſet cauſa directa ſuperabundantiæ gratiæ,
ex quo aliquis poſſet accipere occaſionem peccãdi, inferre & dicere aliquem
debere abundare facere peccatum, id eſt, multiplicare & continuare peccata, vt maiorem haberet *Supra 3.b*
ſuperabundantiam gratiæ. Ideo inducit dubitationem, dicens: Quid ergo manebimus in peccato,
id eſt, multiplicabimus & continuabimus peccata, vt gratia abundet? hoc videtur ſequi, ſi abundã-
tia delicti ſit cauſa ſuperabundantis gratiæ, vnde ſuprà dixit, quod ex hac ſuperabundantia gratiæ *Hier.12.a*
aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, vt inde veniant bona: quorum damnatio iuſta eſt. Et
Hiere. Bene eſt omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt.

Abſit: Qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo? *Text.*

HIc ſoluit prædictam dubitationem, & aſſignat rationem. Reſpondet autem negatiuè expro-
brando & execrando, dicens: *Abſit.* quaſi dicat, cuſtodiat nos Deus, ne in talem blaſphe-
miam incidamus, vt dicamus quod propter ſuperabũdantiam gratiæ, permanendum ſit in pecca- *Eccle.12.a*
to. Quia nemini mandauit Deus impiè agere, imò præcepit quaſi à facie colubri fugere peccatum,
& aſſignat rationem, aſſumendo vnam propoſitionem conditionalem, ſcilicet, Si enim mortui ſu-
mus peccato, per hoc quod peccatum mortificatũ eſt in nobis, non debemus viuere in illo. Natu-
ralis enim ordo habet, vt à morte non redeatur ad vitam, & ideo qui ſemel mortuus eſt, redire ad *Eſa.26.c*
vitam nequit. Cùm à priuatione ad habitum, ſecundum Philoſophum, impoſſibilis ſit regreſſus, *Cant.5.a*
vnde Eſa. Morientes non viuant: Gigantes non reſurgant. Et Salomon: Expoliaui me tunica mea, *Eccleſ.34.d*
ſcilicet, abominabili, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et Sapiẽs
Eccleſ.34.d. Qui baptiſatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio? Sed nos
fideles ſumus mortui peccato, ergo non debemus viuere in peccato. Sicut enim verè mortuus non
redit ad vitam priſtinam, ita mortuus peccato non debet amplius viuere peccato; ſiue reuerti
ad peccatum, aut conſentire peccato, aut non verè officium mortui exequitur. Ex præmiſſis pa-
tet quod mori vel mortuus eſſe peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum eſt per baptiſmũ aut
pœnitentiam, qua conteritur & occiditur peccatum, per deteſtationem cum propoſito amplius nõ
peccandi. Ille autem dicitur viuere peccato, qui conſentit illi, ſeu ſequitur voluntatem & deſideria
auctoris peccati, id eſt, diaboli, vel etiam dici poteſt quod peccatum dicitur nobis mortuum, quã-
do nullam aliam gerimus peccati curã quàm cadaueris, quod explodamus & abominamur. Aliud
tamen eſt dicere peccatum mori nobis: quia vbi Apoſt. exagitabatur ſtimulo carnis, peccatum illi
mortuum erat: quia non conſentiebat, nec conuerſabatur cum peccato. Sed tamen peccatum
non erat illi mortuum, quoniam caro tentans aggrediebatur ipſum. Vt ergo maiori emphaſi ex-
tolleret vim, virtutémque gratiæ, ait per ipſam nos mortuos eſſe peccato, quatenus ipſius ſpe-
ctat facultatem.

An ignoratis fratres, quia quicunque baptiſati ſumus in Chriſto Ieſu, *Text.*
in morte ipſius baptiſati ſumus.

HIc probat minorẽ prædicti ſyllogiſmi, ſcilicet quod fideles mortui ſunt peccato per baptiſ-
mum, dicens: *An ignoratis, &c.* quaſi dicat, illud quod vobis proponendum eſt ad probatio-
nem huius minoris, adeò manifeſtum eſt, quod non licet vobis illud ignorare: pudor enim turpiſ- *1.Cor.14.g*
mus eſt ei qui rem tam apertam & neceſſariam ignorat. quia vt alibi dicit: Si quis ignorat, ignora-
bitur. Hoc ergo quod proponimus, ſcilicet. Quicunque, &c. ſciendum & firmiter tenendum eſt,
nec vnquã à memoria excidere debet, quod, ſcilicet, baptiſmus eſt ſpiritualis regeneratio, per quam *Ioan.3.a*
fide initiamur & adoptamur in filios Dei, & abſque illo non poſſumus introire in regnum Dei, *Matt.vlt.d*
iuxta illud: Niſi quis renatus fuerit denuo, &c. Quicunque ergo baptiſati ſumus in Chriſto Ieſu. i.
per inſtitutionem Chriſti Ieſu, iuxta illud: docete omnes gentes, baptiſantes eos in nominẽ Patris *Act.8.e*
& Filij & Spiritus ſancti. Vel per inuocationem Ieſu Chriſti, ſecundum illud: In nomine Ieſu Chri *Gal.3.d.*
ſti baptiſabantur viri & mulieres. Vel in Chriſto Ieſu, id eſt, in quadam cõformitate ad Chriſtum *2.Cor.4.e*
Ieſum, iuxta illud: Quicunque baptiſati eſtis, Chriſtum induiſtis. ſequitur in textu, *In morte ipſius* *Gal.vlt.d* *Apoc.1.b*

baptiſati ſumus. i. in ſimilitudinem mortis eius, quaſi mortem Chriſti in nobis repreſentantes,
iuxta illud: Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferentes, & illud:
Stigmata Ieſu in corpore meo porto. Vel in morte ipſius.i.per virtutem mortis eius, vnde Ioan.
Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Vnde de latere Chriſti pendentis in cruce, exiuit
ſanguis & aqua, quæ ſunt materia duorum principalium ſacramentorum, ſcilicet, baptiſmi &
euchariſtiæ, quæ ſunt inſtrumenta deletionis peccatorum ſiue iuſtificationis noſtræ per virtu
tem mortis Chriſti, cui per baptiſmum conformamur. Et poteſt ſic formari ratio: Per baptiſ-
mum fideles morti Chriſti configurantur, & conformantur inquantum peccato moriuntur. Sed
Chriſtus mortuus eſt vitæ mortali, in qua erat ſimilitudo peccati, licet in eo non eſſe peccatum.
Epheſ.2.a Ergo omnes fideles qui baptiſantur in Chriſto, ſunt mortui peccato, vnde alibi dicit: Cum eſſetis
mortui delictis.

Text. *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem.*

HIc probat maiorem prædicti ſyllogiſmi, ſcilicet, quod per baptiſmum ſimus conformes morti
Chriſti, dicens: *Conſepulti, &c.* q.d. ſepultura non debetur niſi mortuis, ſecundum illud: Sinite
Matt. 8.c mortuos ſepelire mortuos ſuos. Sed per baptiſmum homines conſepeliuntur Chriſto, id eſt, con-
formantur & aſſimilantur Chriſto ſepulto. Quia ſicut Chriſtus cum ſepultus fuit, poſitus fuit ſub
terra, ita ille qui baptiſatur, immergitur & ponitur ſub aqua, vnde Damaſcenus dicit quod ritus
Lib.4.c.10. baptiſmi antiquitus fuit inſtitutus per trinam immerſionem totius corporis, ad explicatius repre-
ſentandum ſepulturam Chriſti, quæ fuit per triduum. Ideo ter ac etiam ad repreſentandum ſan-
ctiſſimam Trinitatem. Et ſicut triduum ſepulturæ Chriſti non facit niſi vnam ſepulturam, ita trina
immerſio non facit niſi vnum baptiſma. Et inde eſt quod in vigilia reſurrectionis ſolennis baptiſ-
mus in Eccleſia celebratur, quando commemoratur ſepultura Chriſti, prout & in vigilia penteco-
ſtes, quando ſolenniſatur de Spiritu ſancto, ex cuius virtute aqua baptiſmi accepit vim purgandi
peccata, vnde dixit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, &c. Eſt tamen ad-
Ioan.3.a uertendum quod differentia eſt inter mortem ac ſepulturam corporalem, & mortem ac ſepultu-
ram ſpiritualem. Quia in corporalibus homo prius moritur, poſtea ſepelitur. Sed ſpiritualis ſepul-
tura baptiſmi cauſat mortem & deletionem peccati: Cum ſacramenta nouæ legis efficiant quod
figurant, vnde cum ſepultura ſpiritualis, quæ fit per baptiſmum, ſit ſignum mortis Chriſti, ſequitur
quod efficit mortem peccati in baptiſato. Et hoc innuit cum dicit: Quod ſumus conſepulti in mor
tem, præponendo ſepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus ſignum ſe-
pulturæ Chriſti, conſequimur mortem peccati.

Text. *Vt quo modo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.*

DEclarato modo quo per baptiſmum mortui ſumus peccato: infert conſequens, quod non
debemus viuere, manere, ſeu iacere in peccato, proſequendo aſſimilationem ad Chriſtum ex
reſurrectione, dicens: *Vt quo modo, &c.* quaſi dicat, Chriſtus moriens in cruce, confixit delicta no-
Coloſſ. 2.c ſtra cruci, ſecundum illud: Et vos cum mortui eſſetis delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuifi-
cauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus nos erat chirographum decreti,
quod erat contrarium nobis, & ipſum attulit de medio, affixit illud cruci. Poſtquam verò ſepultus
fuit, reſurrexit per gloriam patris, id eſt, per virtutem patris. Ex qua pater glorificatur, vnde in
Pſal.3. perſona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea. Vel per gloriam patris, id eſt, per glorioſam
& ad glorioſam vitam, quam accepit per virtutem patris, cum dotibus corporis. Prior enim vita
Chriſti fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas, de ſepulchro, id eſt, ad vi-
tam glorioſam venit, relictis omnibus quæ pertinent ad infirmitatem carnis, vt ſunt dolores, liuo-
res & deformitates corporales, ac ſi diceret: vt ſicut Chriſtus per glorioſam virtutem patris ſurre-
xit à mortuis, non rurſus relapſurus in mortem: ita & nos relictis omnibus peccatis, per virtutem
mortis eius, in baptiſmo ſepulti & mortificati nouitate vitæ, id eſt, in nouis actionibus & officiis
vitæ ambulemus, nunquam in peccata relapſuri. Notandum quod non dicit, in glorioſa vita Chri-
ſti ambulemus, ſed in nouitate vitæ. Quia ante mortem & reſurrectionem corporalem, id non
Hebr. 8.d poſſumus, ſed dicit in nouitate vitæ, ſcilicet, ſpiritualis ambulemus, id eſt, per bona opera vitæ pro-
Baruch.3. cedamus, & tandem pro ea ad glorioſam illam vitam in alio ſeculo perueniamus. Vita enim pec-
cati vetuſtatem habet, quia ducit nos ad corruptionem, vnde dicit: Quod antiquatur & veteraſcit,
prope interitum eſt. Dicit etiam Baruch: Quid eſt quod in terra inimicorum es? inueteraſti in ter-
ra aliena, &c. Vnde nouitas vitæ dicitur, per quam aliquis redit ad integritatem, vt, ſcilicet, ſit abſ-
Epheſ.4.f que peccato. de hac nouitate Dauid ait: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ad hanc hortatur
Apoſt. dicens: Renouamini ſpiritu mentis veſtræ.

Si enim

Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini eius ſimul & reſurrectionis erimus.

HIc probat neceſſitatem conſequentiæ: Chriſtus enim poſtquam mortuus & ſepultus fuit, reſurrexit: conueniens ergo & conſequens eſt, quod illi qui conformantur morti & ſepulturæ Chriſti in baptiſmo, conformentur etiam reſurrectioni eius per nouitatem ſiue innocentiam vitæ. Ad hanc probationem enucleandam aſſumpſit metaphoram complantationis arborum, accipiendo complantationem pro inſertione, qua facta, ramus accipit vigorem & fructum ab arbore cui inſeritur. Quod non facit arbor alteri complantata. Et quia Apoſtol. intendit hic oſtendere vnde gratia habeat virtutem, ſcilicet à Chriſto, & quo modo teneamur eam ſeruare, nō abſque ratione exponi poteſt complantati, id eſt, conſiti, maxime cum Chriſtus hanc deriuationem virtutis per inſertionem nobis declarauerit, dicens: Ego ſum vitis vera, poſtea dicit: Ego ſum vitis, & vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia ſine me nihil poteſtis facere, &c. Et hoc eſt quod dicit: *Si complantati, &c.* quaſi dicat: Si nos facti ſumus complantati, id eſt, conſiti ſimilitudini mortis eius, ſicut ramus qui inſeritur plantæ, aut viti, vt quaſi nos in ipſa Chriſti paſſione per baptiſmum inſeramur: *ſimul & reſurrectionis erimus*, id eſt, ſimilitudini reſurrectionis eius complantabimur ſiue inſeremur, vt, ſcilicet, in præſenti innocenter, ſiue in nouitate vitæ ambulemus, & in futuro ad ſimilem gloriam perueniamus, iuxta illud: Reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. Si commortui ſumus & conuiuemus. Si igitur, ſicut Apoſtol. per ſimilitudinem mortis Chriſti probauit, quod ſumus mortui peccato, quod præmiſerat, quaſi antecedens: Sic per ſimilitudinem reſurrectionis eius, probat, quod non debemus viuere ſiue manere in peccato, quod quaſi conſequens ſuperius intulit.

Margin: Text. — Ioan. 15. a — Philip. 3. d

SECVNDA PARS VI. CAPITIS.

Hoc ſcientes quod vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt. Text.

IN hac ſecunda huius 6. cap. parte, Apoſt. oſtendit non eſſe permanendum in peccato, vt gratia abundet, ratione ſumpta ex effectu abundantiæ gratiæ in baptiſmo collatæ, eo quod mortui ſumus peccato: quia ratio abundantiæ gratiæ repugnat manſioni in peccato, declarat nobis adeſſe facultatem ad non permanendū in peccato, ſed potius ad reſiſtendū peccatis futuris; dicit ergo: Aſſerū eſt quod nō debemus permanere in peccato, ſed debemus ambulare in nouitate vitæ. Verū ne quis forte hoc impoſſibile putaret, dicit: *hoc ſcientes*, ſcilicet ſumus certi, ſiue abſque quacunque dubitatione credimus, *quod vetus homo noſter*, id eſt, vetuſtas hominis per peccatum inducta, *ſimul cum Chriſto crucifixus eſt*, i. per crucem & paſſionē Chriſti nobis per baptiſmum applicatam mortificata eſt. Vetuſtas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta, quæ in homine dominatur, quandiu homo peccato ſubiacet. Et quia id quod eſt principale ſiue quod dominatur in homine, dicitur eſſe homo: inde eſt quod ille qui ſubiicitur peccato, ſiue in quo peccatum dominatur, ipſa vetuſtas peccati dicitur eſſe vetus homo. Vel vetus homo dicitur, qualis per Adæ genituram propagatur, vtpote qui non modo in peccato, ſed etiam cum peccati fomite cumque aliis mortis legibus natus eſt. Et ille in quo eſt nouitas vitæ, quæ eſt per gratiam, qui principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetuſtas enim peccati eſt vel reatus, aut macula peccati originalis, & pronitas ſiue inclinatio ad peccata actualia, vel etiā conſuetudo peccandi, quæ quodammodo neceſſitatem ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo ſiue primo peccato primi hominis nobis prouenit. Sic igitur vetus homo noſter, dicitur eſſe ſimul crucifixus, inquantum ipſa vetuſtas peccati virtute mortis Chriſti, vel totaliter ablata eſt vt in baptiſmo, in quo reatus pœnæ peccatorum actualium, & omnis macula totaliter amota eſt, licet maneat fomes, & illa conſuetudo peccandi, tamen plurimum diminuitur & debilitatur: ideo non dicit Apoſt. vetus homo noſter mortuus eſt, ſed crucifixus eſt, vt intelligamus quod licet ille qui eſt in gratia, mortuus ſit peccato, vt ſuprà dictum eſt: peccatum tamen non eſt in eo omnino mortuum, ſed cruci affixum: vt ad Coloſ. ſcribit: Aggreditur enim & tentat hominem, vnde infra exclamat, dicens: Infelix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? In reſurrectione tamen generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erunt prorſus deleta. *Vt deſtruatur corpus peccati vt vltra non ſeruiamus peccato.* Hic ponit duplicem effectum beneficij crucifixionis veteris hominis ſiue peccati, quorum primum eſt remotio ſeu deletio præcedentium delictorum, & hoc innuit cum dicit: *vt deſtruatur corpus*, i. congeries & conſiſtentia ac robur peccatorum, quæ dicitur corpus ſimilitudinarium. Quemadmodum enim ipſa cōgeries membrorum facit vnum corpus naturale, vnde Iob. Corpus

Margin: b. — Coloſ. 2. a — Text. — Iob. 41. b

eius quaſi ſcuta fuſilia. Sic congeries peccatorum facit corpus ſimilitudinarium. Secundus effe-
ctus eſt cautio à peccatis in futurum,& hoc innuit cum ſubbit, *vt vltra non ſeruiamus peccato*. Tūc
enim homo ſeruit peccato, quando obedit concupiſcentiæ peccati mortalis. Notandum quod
Apoſtol. non dixit, vt vltra non peccemus, quia impoſſibile eſt ſecundum præſentem & commu-
nem ſtatum vitare omnia venialia, collectiuè, licet quodlibet peccatum veniale diſtributiuè vitare
poſſumus, aliàs non eſſemus liberi arbitrij, & eſſemus obligati ad impoſſibile, quod qui aſſerue-
rit, anathema, ſecundum d. Hier. debet reputari. Sed collectiuè vitare non poſſumus omnia, quia
dum intendimus vitare vnum, inconſideratè ex negligentia (non prouidendo ſicut tenemur) in a-
liud incidimus, & aliquibus motibus ſecundo primis non reſiſtimus. Datur communiter exem-
plum de naui, in qua ſunt multa foramina, quorum quodlibet obſtruere poſſumus, ſed cum ad ob-
ſtruendum vnum intendimus, aqua per alia ſubintrat. Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit iu-
ſtus, & alibi: Non eſt homo iuſtus qui faciat bonum, & non peccet. Et d. Ioan. Si dixerimus quia
Prou. 24. b *Eccle. 7. c* peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt, & Iaco. In multis offendi-
1. Ioan. 1. mus omnes. Nec præcipitur nobis vt vitemus omnia collectiue, ſed quodlibet diſtributiue. Ideo
Iaco. 3. a Apoſtolus dicit, *vt vltra non ſeruiamus peccato*, ſcilicet mortali tanquam domino, dando nos in
eius tyrannidem. Hoc enim multis viris ſanctis conceſſum eſt, maximè D. Virgini, quæ ab origi-
nali præſeruata nullos motus primo primos, neque ſecundo primos, habuit, nec vnquam actuali-
ter peccauit.

Text. *Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato.*

HOc loco proſequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui eſt deſtructio corporis
peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) deſtruitur, quando pecca-
ta homini remittuntur. Sic igitur declarat deſtructionem corporis peccati, dicens: *Qui mortuus eſt
peccato*, ſcilicet per baptiſmū, quo Chriſto commorimur, *iuſtificatus eſt à peccato*, id eſt, remiſſis pec-
catis tranſlatus eſt in ſtatum iuſtitiæ, iuxta illud: Et hæc fuiſtis aliquando, ſed abluti eſtis, ſanctifica-
ti eſtis, iuſtificati eſtis. Quia igitur per crucem Chriſti homo peccato moritur, conſequens eſt vt
1. Cor. 6. c à peccato iuſtificetur, & ita quod corpus peccati deſtruatur.

Text. *Si enim mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo.*

HIc declarat ſecundum effectum crucifixionis (qui eſt cautio vltra non ſeruiendi peccato) per
conformitatem ad vitam Chriſti, tali ratione. Ille qui Chriſto morienti commoritur, ſimul
conuiuit reſurgenti. Chriſtus autem ſic ſurrexit à mortuis, tanquam nunquam de cætero moritu-
rus. Ergo ille qui mortificatus eſt peccato, ſic Chriſto reſurgenti conuiuit, quòd habet facultatem
nunquam de cætero redire ad peccatum. vnde dicit, Si enim mortui ſumus, ſcilicet peccato (cum
Chriſto) id eſt, virtute mortis Chriſti, *Credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo*, id eſt, ad ſimilitu-
Epheſ. 2. b dinem vitæ eius in hac via, vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ, vnde Epheſiis ſcribens, dicit: Cum
eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto.

Text. *Scientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur:*
Mors illi vltra non dominabitur.

HIc declarat conditionem vitæ Chriſti, & dicit hoc inquam, quod dictum eſt, credimus: *Scien-
tes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur*, ſed viuit vita perpetua, iuxta illud: Fui
Apoc. 1. d mortuus, & ſum viuens in ſecula ſeculorum. Et quod plus eſt, *mors illi vltra non dominabitur*, quæ
mors in homine dominatur, non ſolum dum moritur per ſeparationem corporis & animæ, ſed e-
tiam ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, ſitim, dolorem, & alia huiuſmodi, per quæ
peruenitur ad mortem. Sed ab his libera eſt vita Chriſti reſurgentis: & ideo nullo modo ſubiicitur
dominio mortis, ſed potius ipſe habet dominium ſuper mortem, iuxta illud: Habet clauem mortis
Apoc. 1. d & inferni. Si ex verbis iſtis, *vltra non dominabitur*, inferat quis: ergo aliquando dominata fuit Chri-
ſto: ex quo videtur ſequi quod mors fuit illi pœna, & per conſequens contraxit peccatum origina-
le, vnde proceſſit mors, quod eſt hæreticum. Dicendum, quod mors nullum vnquam habuit do-
minium in Chriſto, & nullo modo fuit illi pœna, ſed pœnalitas ex conditione naturæ paſſibilis &
corruptibilis, quam ſponte ſuſcepit, vt nos morti ſatisfaciendo à morte liberaret. Quia, vt Apoſtol.
dicit: Debuit per omnia fratribus aſſimilari, id eſt, quod intelligendum eſt de conditionibus natu-
ræ, ſiue naturalibus. Ex quo Theologi inferunt quod conueniens fuit Chriſtum aſſumere omnes
defectus naturales, qui nō important deformitatem, ptout ignorantia & peccatum quæ ſunt con-
tra naturam bene inſtitutam.

Text. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo.*

HIc dupliciter probat quod Chriſtus reſurgens ex mortuis vltra non moriatur. Primo ratio-
ne accepta ex parte mortis, quam ſuſtinuit, dicens: *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt
ſemel*. quæ verba non debēt intelligi ſic, vt dicamus quod mortuus ſit peccato, ſicut nos morimur:
quia

quia in illo nullo modo peccatum locum habuit, iuxta illud: Qui peccatum non fecit. Sed dicitur
mortuus eſſe peccato duplicitet. Vno modo quia mortuus eſt pro peccato tollendo, ſecundum il- 1.Pet.2.d
lud: Eum qui non nouit peccatum Deus, pro nobis fecit peccatum, id eſt, hoſtiam pro peccato, &
ideo litera debet ſic legi ſiue ordinari: Qui mortuus eſt peccato, id eſt, propter peccatum tollen-
dum, mortuus eſt ſemel. Alio modo qui mortuus eſt ſimilitudini carnis peccati, id eſt, vitę paſſibili Rom.8.A
& mortali, iuxta illud: Deus miſit filium in ſimilitudinem carnis peccati, quæ ſimilitudo attēditur
in hoc quod fuit paſſibilis & mortalis, ſicut illi qui habent veram carnem peccati, id eſt, ſubiectam
peccato, cui caro Chriſti ſubiecta non fuit. Vtroque autem modo concludi poteſt quod Chriſtus
mortuus ſit ſemel, ex hoc quod mortuus eſt peccato. Quantum enim ad primum, manifeſtum eſt
quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, non ſolum præterita, ſed etiam futura, ſecundum Heb.10.c
illud: Vna oblatione conſummauit in ſempiternū ſanctificatos, & in hoc ſacrificium Chriſti exce-
dit omnia ſacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhuc pro peccato moriatur, ſicut in an- 1.Pet.3.d
tiqua lege requirebatur, aliud ſacrificium pro peccato futuro, vnde d. Petrus: Chriſtus ſemel pro
peccatis noſtris mortuus eſt. Quantum ad ſecundum etiam idē poteſt concludi. Si enim Chriſtus Hebr.9.g
mortem ſuſtinuit, vt deficeret in eo ſimilitudo carnis peccati, id eſt, paſſibilitas & corruptibilitas,
debuit mors eius conformari illis, qui veram peccati carnem habent, qui ſemel duntaxat ſecūdum
communem naturæ ordinem moriuntur, iuxta illud: Statutum eſt hominibus ſemel mori, & ſic
Chriſtus ſemel oblatus & mortuus eſt. Secundo Apoſtol. probat quod Chriſtus reſurgens, vlterius 2.Cor.vlt.
non moriatur ex conditione vitę, quam reſurgendo adeptus eſt, dicens: *Quod autem viuit, viuit Deo,* 1.Tim.vlt.
id eſt, ad conformitatem Dei. Dicitur enim quod ſi crucifixus eſt in infirmitate, viuit in virtute
Dei. Effectus autem conformatur cauſæ, vnde & vita quam Chriſtus reſurgens acquiſiuit, eſt dei-
formis. Sicut ergo uita Dei eſt ſempiterna & abſque corruptione, ſecūdum illud: Qui ſolus habet
immortalitatem: ita & vita Chriſti eſt immortalis.

Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato: viuentes autem Deo in Chriſto Ieſu. Text.

HIc infert concluſionem intentam, quod nos conformare debemus vitæ Chriſti reſurgentis,
& non debemus vltra ſeruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Chriſtus ſemel mor-
tuus eſt peccato, id eſt, vitæ mortali, quæ habet ſimilitudinem peccati propter poſſibilitatem, &
quantum ad hoc quod viuit ad conformitatem Dei. Quantum ad primum dicit ita & vos exiſti-
mate vos mortuos quidem eſſe peccato, ſcilicet tanquam ad peccatum nunquam ſitis redituri,
iuxta illud: Morientes non viuant. Quantum ad ſecundum dicit, *viuentes Deo*, id eſt, ad honorem Eſa.26.c
vel ſimilitudinem Dei, vt ſcilicet nunquam amplius per peccatum moriamini, vnde Galatis ſcri- Galat.2.d
bens ait: Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et ideo ſubdit, *In Chriſto Ieſu Domino no-
ſtro*, id eſt, per Ieſum Chriſtum, per quē & peccatis morimur, & Deo viuimus. Vel in Chriſto Ieſu,
id eſt, tanquam incorporati Chriſto Ieſu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius reſur-
rectionem viuamus Deo, nunquàm amplius per peccatum morituri.

TERTIA PARS VI. CAPITIS.

Non ergò regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius Text.
Sed neque exhibeatis membra veſtra, arma iniquitatis peccato.

IN hac tertia huius 6. cap. parte Apoſt. ex præmiſſis concludit moralem exhor-
tationem. Dicit ergo primo, Dictum eſt quod vetus homo noſter ſimul cru-
cifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, &c. per quod datur intelligi quod vir-
tus peccati eſt adeo diminuta ex abundantia gratiæ Chriſti, vt nobis domina-
ri non poſſit. Ideo inferēdo concludit: *Nō ergo, &c.* quaſi dicat: Ergo debemus
ſtrenuè dimicare contra peccatum, ne regnet in noſtro mortali corpore. Non
autem dicit non ſit peccatum in veſtro mortali copore, quia quandiu corpus
noſtrum eſt mortale, non poteſt eſſe quin in corpore noſtro ſit peccatum, id eſt, fomes peccati, ſiue
appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia originali, quem Apoſt. ſequenti cap. nominat peccatum: eo
quod inclinat ad peccādum: verū quia illa denominatio eſt impropria, & tam in præcedenti quàm
in iſto capite loquitur de peccato ſecundum rationem culpæ, quam aliquando vocat delictum, ali-
quando peccatum. Fomes verò cum ſit natura, non eſt culpa: propterea nunquam Apoſt. vocat fo-
mitem delictum, ſed duntaxat peccatum. Ideo præcedens expoſitio aliquibus non placet: quapro-
pter exponunt de peccato mortali, vt paulò ante dictum eſt, interpretando illud (vt vltra non ſer-
uiamus peccato.) Ex quo enim liberati ſumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dò-
minium amiſſum recuperet in noſtro mortali corpore, id eſt, in nobis. Et hoc quidem neceſſariū

Chriſti, ſacramenta,& perſiſtant aduerſus regnum peccati, quam illi qui ſub lege naturali aut ſcripta degebant. Et qui relapſi fuerint expeditius, feruentius, robuſtiúſque reſipiſcant attenta copia abundantiæ gratiæ, & dignationis diuinæ ſacramentorúmque & remediorum maioris efficaciæ. vnde d.Chryſoſt.dicit quod ante aduentum Chriſti,quando lex erat tantummodo præcipiens,facillimum erat corpus noſtrum in ſeruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiam,quæ non ſolum peccata priora remittit, ſed etiam ad futura cauenda nos munit, facilius regno peccati reſiſtere poſſimus. Et in hunc locum d.Auguſt. dicit quod peccatum dominatur ſub lege:nõ quia lex mala eſt,ſed quia ſub illa ſunt,quos facit iubendo & non adiuuando. *In lib. de gra. & lib. arb.*

Quid ergo?peccabimus,quia non ſub lege,ſed ſub gratia? Abſit. An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum,ſerui eius eſtis cui obeditis,ſiue peccati ad mortem,ſiue obeditionis ad iuſtitiam? *Text.*

HIc Apoſt.præueniendo Pſeudochriſtianos & Hæreticos,qui ex verbis crude & male intellectis,abſurda & deprauata mente legi euangelicæ oppoſita inferre nituntur, ſciſcitatur,dicẽs: *Quid ergo?* Sciebat enim quod id quod prædixit, Non eſtis ſub lege,ſed ſub gratia: poterat ab aliquibus male intelligi:ſ.ad hunc ſenſum quod fideles Chriſti non ſunt ſub lege, quantum ad debitum obſeruandi præcepta moralia, ex quo ſequeretur quod fidelibus Chriſti licitum eſſet peccare contra præcepta moralia faciendo : quoniam dictum eſt quod non ſumus ſub lege , ſed ſub gratia. Et hunc ſenſum Apoſt. Galatis ſcribens improbat , dicens : Vos in libertatem vocati eſtis fratres mei, tantum ne detis in occaſionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam reſpondens ſubdit: Abſit, ſcilicet vt peccemus & contra moralia præcepta faciamus : quia ſumus à lege liberati. Quia ſi contra præcepta moralia ageremus & peccaremus , ſequeretur hoc inconueniens quod iterum redigeremur in ſeruitutem peccati,& hoc innuit cum dicit : *An neſcitis,&c.* Quod ſerui obediant dominis ſuis,debitum eſt,iuxta illud : Serui ſubditi eſtote dominis carnalibus, vnde cum aliquis obedit alicui,ſe ſeruum eius profitetur obediendo: diuerſo tamen ſtipendio diuerſis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino,per ſeruitutem peccati ducitur ad mortem : & hoc exprimit cum dicit, *ſiue peccati*, id eſt, ſerui eſtis in obediendo ei,& hoc in mortem,id eſt,in æternã damnationem præcipitandi:de qua d. Io. In his mors ſecunda,&c. Qui verò obedit Deo,efficitur obeditionis,id eſt,obedientiæ ſeruus : obeditio enim eſt obſeruantia diuinorum præceptorum. Quia per aſſuetudinem obediendi mens eius magis ac magis ad obediendum,Deo inclinatur,& ex hoc iuſtitiam perficit. Et hoc innuit cum ait *ſiue obeditionis*, ſcilicet diuinorum præceptorum *ad iuſtitiã*, ſ. implendam, ſecundum illud: Factores legis iuſtificabuntur. Et ſatis conuenienter obeditionem contraponit peccato:eo quod ſicut d. Ambr. dicit : Peccatum eſt diuinæ legis tranſgreſſio,& cæleſtium inobedientia mandatorum. Per hæc verba Apoſt. probat Chriſtianos non eſſe omni lege ſolutos, maximè lege naturali,& poteſt probatio eius in hunc ſyllogiſmum reduci: Quicunque ſe exhibet obediendum iuſtitiæ, ſeruus eſt iuſtitiæ: Atqui Chriſtiani in baptiſmo ſe exhibent ſeruire iuſtitiæ euangelicæ, ergo & ſerui eius ſunt. Maiorem probat per interrogationẽ, per quam vehementior fit oratio, quaſi dicat, Si ille qui ſe exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, ſeruus eius eſt : à fortiori qui ſe exhibet ad obediendum Deo , qui habet ius præcipiendi ſeruus eius eſt. Sed peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, ſecundum quam natus eſt viuere. Iuſtitia verò legitimo iure dominatur , ideo qui ſe ei exhibet ad obediendum, multo magis eſt ſeruus iuſtitiæ, minor patet ex illo: Conſepulti enim ſumus, &c. An autem Chriſtiani ſint liberi à lege humana, ita vt liceat ei abſque peccato contrauenire, dicitur infra 13.c. interpretando illud, Itaque neceſſitate,&c.

Galat. 5. b — *Ephef. 6. a* — *Apoc. 20. d* — *Supra 2. a*

Gratia autem Deo quod fuiſtis ſerui peccati,obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi eſtis. liberati autem à peccato,ſerui facti eſtis iuſtitiæ. *Text.*

HIc oſtendit eſſe inconueniens quod obediendo iuſtitiæ iterum reducamur in ſeruitutẽ peccati,duplici ratione: Primò ratione accepta ex beneficio,quod cõſequuti ſumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus eſſet à ſeruitute tyranni, qui impiiſſimè illud tractauit: inconueniens magnúmque incommodum eſſet illi, ſi iterum ſeruituti talis tyranni ſe ſubiiceret. Sed nos per gratiam Dei ſumus liberati à dominio & tyrannide peccati , quod tanta mala nobis attulit. Igitur, &c. Secundo idem probat ex conditione,in quam ducti ſumus poſt libertatem à peccato: quia facti ſumus ſerui iuſtitiæ. Non enim licet ſeruo ſe ſubiicere ſeruituti alterius domini contrarij domino ſuo. Sed per baptiſmum & iuſtificationẽ facti ſumus ſerui Dei,qui eſt verus Dominus, ergo non debemus iterum redire in ſeruitutem peccati. Vtranque rationem Apoſt. ſimul tãgit dicens : *Gratias autem*, ſ. ago & vos agere debetis , quod licet fueritis aliquando ſerui peccati, tamen tranſlati eſtis à mala ſeruitute peccati in ſeruitutem iuſtitiæ, & obediſtis, ſ. credendo : & hoc non coacti, ſed corde, id eſt, voluntariè. *In eam formam doctrinæ*, id eſt, in doctrinã catholicæ fidei, vnde

ad Timoth.ſcribens ait:formam habens ſanorum verborum,quæ à me audiſti, *In quam traditi eſtis*,
2.Tim.1.d id eſt, cui ſpontaneè & totaliter vos ſubdidiſtis, iuxta illud: Semetipſos dederunt primum Deo,
2.Cor.8.a deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati eſtis à peccato, ideo inconuenit vt iterum in
ſeruitutem peccati redeatis. Et cum ſerui facti ſitis iuſtitiæ,inconuenit quod iuſtitiam deſeratis.
Idcirco Corinth.ſcribens dicebat:Precio empti eſtis,& non eſtis veſtri. Ex præmiſſis apparet du-
.cap.7.d plicem ſecundum Apoſt.eſſe ſeruitutem,ſcilicet peccati & iuſtitiæ: & duplicem libertatem,liber-
Duplex ſeruitus & libertas. tas à iuſtitia,quæ dicitur libertas carnis,& ſeruitus peccati : & libertas à peccato, quæ dicitur ſer-
uitus iuſtitiæ. Et quia ex hac ſeruitute peccati,quæ hic habetur,& ex dicto Chriſti, Qui facit pecca
Contra Lutheranos. tum ſeruus eſt peccati, Lutherani nituntur abrogare liberũ arbitrium in peccatore: Ideo circa hu-
iuſmodi ſeruitutem & libertatem inſiſtendum eſt. Et notandum primo quod aliquis poteſt tripli-
Ioan.4.d citer fieri ſeruus ſiue captiuus: Primo naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo
qui naſcitur ex captiua dicitur ſeruus: quia in generatione ſeruorum ſecundum legiſtas, partus ſe-
quitur vẽtrem. Et hoc modo omnes nos naſcimur ſerui per peccatum originale, cui per propriam
voluntatem non conſenſimus, ſed per propagationem, cum natura à primo parente in nos tradu-
Supra.5.b citur, vnde Apoſt. Eramus omnes natura filij iræ:ſed ab hac ſeruitute fuimus per Chriſtum liberati
Ephes.2.a vt hic & in præcedenti cap. Secundo modo efficitur aliquis ſeruus ſiue captiuus, quando capitur
violenter in bello contra voluntatem ſuam propriam. Et hoc modo peccatores non ſunt ſerui pec-
cati. Quia vt d.Aug.dicit: Peccatum eſt adeo voluntarium, quod ſi non fuerit voluntarium, id eſt,
liberum, non eſt peccatum. Tertio modo quis efficitur ſeruus per propriam & ſpontaneam volun-
tatem ad obeditionẽ. Et hoc modo aliquis efficitur ſeruus peccati, volũtariè ſe exhibendo ad obe-
Eſa.51.a diendum peccato, vt Apoſtol. paulò ante clarè oſtendit, dicens: An neſcitis, quod cui vos exhi-
betis ſeruos ad obediendum,&c. vnde & Propheta: Gratis venundati eſtis. Et hæc ſeruitus peccati
non tollit libertatem, nec includit neceſſitatem coactionis, ſicut nec etiam ſeruitus iuſtitiæ. Ita
quod quilibet poteſt ex vna ſeruitute in aliam tranſire : à ſeruitute quidem iuſtitiæ in ſerui-
tutem peccati, vt patuit in Adam, & in aliis iuſtis qui ſe in ſeruitutem peccati præcipitarunt. Et à
ſeruitute peccati in ſeruitutem iuſtitiæ, non quidem ſe ſolo, ſed per auxilium & gratiam Dei, iuxta
Oſee 13.c illud: Perditio tua ex te Iſrael, in me tantummodo auxilium tuum. Hæc autem ſeruitus peccati
conſiſtit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel
diſpoſitione relicta ex actu peccati, quod fecit ex ſuggeſtione diaboli, cui ſe ſubiecit, faciliter in-
ducit ad alia peccata, vnde d. Gregorius ait: peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox
ſuo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quæ eſt teſtimoniũ illius ſeruitutis diaboli, quam
homo per ſuam virtutem delere non poteſt. Licet enim per liberum arbitrium poſſit peccare, non
tamen poteſt à peccato per ſolum liberum arbitrium reſurgere, prout ille qui cadit in foueam pro-
fundam non poteſt per ſeipſum exire. Tertiò conſiſtit in difficultate ad bonum faciendum & ma-
lum cauendum: libertas autem à iuſtitia in duobus conſiſtit. Primò quia eſt liber à coactione ſiue
neceſſitate peccandi, vt dictum eſt. Quia licet peccatores non poſſint reſurgere à peccato, poſſunt
tamen ceſſare à continuatione peccati, quod eſt ſic voluntarium, quod ſi non ſit voluntarium non
eſt peccatum. Secundò conſiſtit in quodam conatulo per quem peccator poteſt habere propoſitũ
imperfectũ ceſſandi à peccato continuato, & reſurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cogno-
ſcit actum peccati eſſe contra bonum honeſtum, & per fidem licet informem cognoſcit peccatum
eſſe contra bonum diuinum: poteſt etiam ratione naturali agnoſcere Deum eſſe clementem & mi-
ſericordem, cum lumine naturali agnoſcere poſſit omnes perfectiones creaturarum eminẽter eſſe
in Deo, & miſericordiam eſſe virtutem & perfectionẽ laudabilẽ, & ſi habeat fidem informem, illa
agnitio miſericordiæ per fidẽ etiam informem fulcietur, ſicq; ſpeciali Dei auxilio aſſiſtente, pecca
tor conari poteſt ad reſurgendum, prout infirmus aliqualiter, ſed non perfectè ad ſurgẽdum, iuxta
Infra 7.d illud: Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Seruitus autẽ iuſtitiæ in homine iuſto con-
ſiſtit in inclinatione ad exercenda opera iuſtitiæ. Nam per gratiam virtutes & dona Spiritus ſan-
cti & gratiam cooperantem & ſequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perſeuerandum in
illis. Et ſic ſeruitus iuſtitiæ non eſt tanta, nec tam grauis, ſicut ſeruitus peccati: imò eſt dulciſſima.
Mat.11.d Seruire enim Deo regnare eſt, vnde Chriſtus: Iugum meũ ſuaue eſt, & onus meum leue. Per hanc
ſeruitutem iuſtitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à ſeruitute peccati. Et per ſeruitutem
peccati debilitatur & priuatur iuſtitiæ bono. Libertas autem iuſtitię, quę dicitur libertas Chriſtia-
na, quæ manet in homine iuſto, non cõſiſtit in Deo obligatione legis ſeruandæ, vt benè paulò an-
tè probauit Apoſt. dicẽs: Peccabimus, quia non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit, &c. Sed de his
amplius infr.13.cap.ſuper verbo: Itaq; neceſſitate ſubditi eſtote, &c. Sed conſiſtit primo in libera-
tione à peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secundò in liberatione
à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata ſimilia, necnon à vehementibus ſuggeſtioni-

bus

bus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moyſi,quantum ad ceremonialia & iudicialia,vt bene probauit Apoſt.qui cum loquitur de lege ſimpliciter,intelligit de lege Moyſi. Quartò in liberatione à ſeruitute corruptionis, quæ erit in reſurrectione generali, vnde dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem:& mortale hoc induere immortalitatem, & infrà: Ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis libertatem gloriæ filiorum Dei. Reliqua verò quæ pertinent ad liberum arbitrium proſequemur infrà cap. 7 .interpretando illud: Non enim quod volo bonum hoc ago.vltra ea quæ tractauimus ſuperius,1.cap.interpretando illud: Propter quod tradidit eos Deus in deſideria cordis ſui,&c.hæc autem pro Lutheranorum nodis diſſoluendis ſufficiant. 1.cor. 15 g Infra 8 d

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

Humanum dico,propter infirmitatem carnis veſtræ. Text.

IN hac 4.huius capitis parte, Apoſt. probat prædictam concluſionem ratione accepta ex prioris vitæ conſuetudine & fructu ac fine iuſtitiæ: dicit ergo, *Humanum, &c.* quaſi dicat de duobus monui vos. Primo,quod exhibeatis vos Deo mente interius. Secũdo, quod exhiberetis etiam membra veſtra exterius.quãtum ad operis executionem,hoc proſequi volo,& dico vobis quoddam humanum.i.congruens imbecillitati humanę. Sap.9.b
Sic enim quandoque homo accipitur in ſcriptura,prout ſcilicet ſignificat conditionem infirmitatis humanę,vt cum dicitur:Homo infirmus & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum.Et Apoſt.ſic accipit cum dicit: Cum ſit inter vos zelus & contentio,nónne carnales eſtis,& ſecundum hominem ambulatis?Cauſam autem aſſignat,ſubiungens,*propter infirmitatem carnis veſtræ.* Quia perfectis ſunt perfectiora præcepta tradenda,iuxta illud: Sapiẽtiam loquimur inter perfectos.& illud:Perfectorum eſt ſolidus cibus,infirmioribus ſunt danda leuiora præcepta,vnde Corinthiis dicebat: Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, non eſcam: nondum enim poteratis, & Hebræis dicebat:Facti eſtis vt lacte vobis opus ſit. Hæc autem infirmitas carnis,vt Sapiens dicit,aggrauat animam,& Chriſtus: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.& Apoſtol. Caro concupiſcit aduerſus Spiritum,&c. 1.Cor.3.a 1.Cor.2.b Heb.5.b 1.Cor.3.a Sapien.9.d

Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ,in ſanctificationem. Text.

HIc ponit documentum humanum,quo docet corpus pariter eſſe exhibendum ad ſeruiẽdum iuſtitiæ,ſicut exhibuimus ad ſeruiẽdum peccato.dicẽs:*Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire,* ſcilicet per executionem mali operis,*immunditiæ & iniquitati* corde conceptæ, vt immunditia referatur ad peccata carnalia, ſecundum illud: Omnis fornicatio & immunditia, &c. Et iniquitas referatur ad peccata ſpiritualia,præcipuè ea quibus læditur proximus,iuxta illud: Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo. Quibus peccatis in corde conceptis membra ſeruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic ſecundo loco iniquitatem pro immunditia & iniquitate ſimul,ſiue prout ſe extendit ad peccata carnalia & ſpiritualia. Quia vt D. Io.dicit: Omne peccatũ eſt iniquitas, & hoc inquantum diſcordat ab æquitate legis diuinæ: Ita nunc, ſcilicet liberati à peccato,exhibete membra veſtra per executionem bonorum operum ſeruire iuſtitię in lege diuina nobis propoſitæ.*In ſanctificationem*, id eſt, in executionem & augmentum ſanctitatis, vnde D. Ioan. qui ſanctus eſt,ſanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc eſſe humanum:quia ſecundum rectum iudicium multo plus debet homo ſeruire iuſtitiæ, quam ſeruire iniquitati, vnde Baruc: Sicut fuit ſenſus veſter vt erraretis à Deo,decies tantum iterum conuertentes requiretis eum. Epheſ.5.b Pſal.35. Apoc.vlt.c Baruch 4.f

Cum enim ſerui eſſetis peccati,liberi fuiſtis iuſtitiæ. Text.

HIc aſſignat rationem prædicti documenti humani,præferẽdo ſtatum gratiæ ſtatui culpæ ab effectu,præmittendo ſtatum & effectũ peccati,qui eſt priuare hominẽ vera libertate: & poreſt ſic formari ratio: Si enim plura bona nobis proueniunt ex iuſtitia,quam ex culpa,quæ multa mala affert,ergo multo magis debemus inſiſtere ad ſeruiendum iuſtitiæ quam ſtuduerimus ad ſeruiendum peccato. Primò ergo ponit conditionem ſtatus peccati. Ad cuius intelligentiam ſupponendum eſt quod homo naturaliter eſt liberi arbitrij propter rationem & voluntatem, quæ cogi non poteſt,licet inclinari poſſit ab aliquibus. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, manet liber à coactione,non tamen ſemper eſt liber ab inclinatione. Quandoque enim liberũ arbitriũ inclinatur per habitũ gratiæ vel iuſtitiæ, & tunc eſt liber à peccato, ab inclinatione peccati, vt ſcilicet ab eo non ſuperetur vſque ad conſenſum. Quandoqoe autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati, & tũc habet ſeruitutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad conſentiendum peccato contra iudicium rationis, & eſt tunc liber à iuſtitia, id eſt, ab inclina-

tione iuſtitiæ,quæ)cum non ſit ſtante peccato)ad bonum inclinare non poteſt. Supponendum eſt
Luca. 16.d ſecundum quod ſicut nemo poteſt duobus dominis oppoſitis ſeruire, ita neque poteſt eſſe ſine domino: Neque ſeruitus eſt reſpectu vnius abſque libertate, reſpectu alterius, & hoc innuit Apoſt. cũ dicit: *Cum ſerui eſſetis peccati liberi fuiſtis iuſtitiæ*.i.exempti à iuſtitia, & hoc dicit ad eorũ confuſionem, eo quòd abſque freno iuſtitiæ exiſtentes ſeipſos in peccata præcipitabant. Quod præcipuè contingit in his qui ex certo propoſito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel ignorantia peccant, aliquo modo freno iuſtitiæ retinentur, vt non videantur à iuſtitia omnino liberi, vnde
Hier.2.d Hieremias. A ſeculo fregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti, non ſeruiam. Et Iob: Vir vanus in ſu-
Iob.11.e perbiam erigitur, tanquam pullum onagri liberum ſe putat. Sciendum tamen quod licet ſtatus peccati veram habeat ſeruitutem, non tamen habet veram libertatem. Non eſt enim vera libertas poſſe facere quicquid libet, niſi ſit rationi conſentaneum, cum homo ſit natus viuere ſecundum rationem. Ideoque cum voluntas nata ſit rationem ſequi, tunc maximè captiua tenetur, cum à rationis lege ſeducitur, & ſic homo dicitur verè ſeruus, licet appareat ei quod ſit liber ſecundum carnem: libertas autem carnis peſſima ſeruitus eſt. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à ſequela concupiſcentiæ, eſt libertas quantum ad opinionem illius, qui ſummum bonum putat concupiſcentiam ſequi. vera autem libertas eſt ſequi rationem, & cum illi qui ſunt
Ioan.8.d liberi à peccato, ſequãtur rationem, ſunt verè liberi, vnde Chriſtus: Si manſeritis in ſermone meo, verè liberi eritis.

Text. *Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis?*

COntinuat hic probationem prædictæ propoſitionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui eſt hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu, qui eſt cõfuſio & pudor. Verum hæc non dicuntur fructus, niſi per antiphraſin & à contrario ſenſu: nullus eſt enim peccati fructus. Ideo vtitur interrogatione ſibi familiari, nominans fructum, quod infructuoſum eſt & incommo-
Gen.3.b dum affert. Et licet hæc interrogatio, *Quem fructum &c.* præ ſe ferat reſponſum negatiuum, quaſi diceret nullum: tamẽ in verbo, *erubeſcitis*, ſignificat fructum & incommodum, quod conſecuti ſunt
Pſal.30. primi peccatores Adam & Eua, qui ſtatim poſt peccatum cum cognouiſſent ſe nudos, præ pudore conſuerunt ſibi folia fici, & fecerunt ſibi perizomata: & cum audiſſet Adam vocem Domini deambulantis in paradiſo, abſcondit ſe. Ideo Dauid: Erubeſcant impij & deducantur in infernũ. Quæ-
Eſa.59.b rit ergo: *Quem fructum habuiſtis tunc*, ſ. quando peccabatis: quaſi dicat, Illa voluptas quam peccan-
Mich.2.b do per modicum tempus habuiſtis, quid commodi & emolumenti attulit vobis? Nihil profectò, quia inutilis, vnde Eſa. de impiis ait: Opera eorũ opera inutilia. Et Miche. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. Et non ſolum fuit inutilis, verum etiam nociua, afferens confuſionem. Ideo dicit, *In quibus*.i.de quibus ſ. peccatis, *nunc*. in ſtatu pœnitentiæ, *erubeſcitis*, pro-
Hier.31.d. pter eorum turpitudinem & deordinationem. vnde Hier. Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi fe-
Eſa.1.g mur meum confuſione, & erubui. Et Eſa. Erubeſcitis ſuper hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc erubeſcẽtia non fuit tunc, id eſt, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adeſt actu, erubeſcentiam abſtergit à fronte, vt ſeſe homo liberius oblectet: quia tunc deformitas turpitudinis minus noſcitur. Ideo non eſt adeo efficax ad patiendum pudorem. Calore autem deferuente, quia
Text. peccatum dilucidius deprehenditur, incipit peccator erubeſcere erubeſcentia.

Nam finis illorum, mors eſt.

HIc ponit finem peccati, dicens: *Nam finis illorum*, ſcilicet peccatorum, non tamen à peccantibus intentus: quia peccãtes non intendunt incurrere malum. Nemo enim, vt d. Dionyſ. ait,
4.c.de diui. intendens ad malum operatur, ſed finis ad quam peccata ſuapte natura ducunt, ordinatus à Deo,
Supra 5.b *Mors eſt*, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, & æterna, de quibus ſuprà 5. ſuper illo: Et per peccatum mors: ex quo enim quis ſe ſeparat à Deo per peccatum, dignus eſt vt priuetur gratia Dei & donis Spiritus ſancti, in quo conſiſtit mors ſpiritualis: & quod anima ſeparetur à corpore, in quo conſiſtit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo conſiſtit mors æterna.

Text. *Nunc verò liberati à peccato, ſerui autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem verò vitam æternam*

HIc oſtendit qualitatem ſtatus iuſtitiæ, qui apparet contrarius ſtatui peccati, per tres oppoſitas conditiones, quas hic deſcribit. Nam primo de ſtatu peccati dixerat: Cũ ſerui eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Nunc directè opponit, *liberati à peccato, ſerui autem facti Deo*. Secundo dixerat quem fructum, &c. hic opponẽdo dicit: *habetis fructum veſtrum in ſanctificationem*. Tertiò dixerat, finis illorum mors eſt: hic contraponit *finem verò vitam æternam*. Circa primum conſiderandum quod ſicut cum quis à peccato inclinatur ad malum, eſt liber à iuſtitia. Ita cum aliquis ex habitu iuſtitiæ inclinatur ad bonum, eſt liber à peccato. Vt ſcilicet ab eo non ſuperetur vſque ad cõ-

ſenſum

ſenſum, vnde dicit: Nunc verò in ſtatu iuſtitiæ liberati à peccato, ſecundum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Similiter è diuerſo: Sicut in ſtatu peccati aliquis eſt ſeruus peccati, cui obedit: Ita in ſtatu iuſtitiæ eſt ſeruus Dei, voluntariè obediens ei, ſecundum illud: Voluntariè ſacrificabo tibi, & hoc innuit cum dicit: *Serui autem facti Deo*, vnde Dauid: O Domine quia ego ſeruus tuus ſum, &c. *Pſal. 115.* Hæc autem eſt optima ſeruitus & vera libertas: iuxta commune adagiũ, ſeruire Deo regnare eſt. Circa ſecũdum ponit effectum iuſtitiæ, dicens: Habetis fructum in ſanctificationem, i. ipſa ſanctificatio & executio ſanctitatis per bona opera eſt fructus veſter, inquantum, ſ. hoc ſpiritualiter, & ſancte vos delectat. vnde Sapien. Flores mei fructus honoris, & honeſtatis, & Apoſtol. *Eccle. 24.e* *Galat. 5.d* Fructus autem ſpiritus gaudium, pax, &c. Circa tertium ponit finem oppoſitum. dixerat: Finis illorum mors eſt: hic autem dicit: finem verò vitam æternam, quæ dicitur finis & ipſorum iuſtorũ qui *Matt. 6.d* quærunt eam, & propter eam conſequendam omnia alia operantur, vnde Chriſtus: Primũ quærite regnum Dei & iuſtitiam eius. Vita æterna etiam eſt finis ipſorum operum, quæ cum ex obediẽtia Dei fiant, & ad Dei imitationem vitam æternam merentur, iuxta illud: Oues meæ vocem meã audiunt: & ſequuntur me, & ego vitam æternam do eis. *Ioan. 10.b* Ex hoc quod hic dicitur vitam æternam eſſe fructum iuſtitiæ: trahunt aliqui quod vita æterna conſiſtit in fruitione, quæ eſt actus voluntatis: ſecundũ d. Aug. vbi dicit, quod frui eſt amore inhærere alicui rei propter ſeipſam. *10. de Trin. & 1. de doct. Chri.* Quia cum fruitio à fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem ſpiritualis per fructum ſenſibilem cognoſcitur: fructus verò ſenſibilis eſt id quod vltimum ab arbore expectatur, & cum quadam ſuauitate percipitur: ergo etiam fructus ſpiritualis, ſed ad voluntatem pertinet illud vltimũ & ſuauitas, Igitur vita æterna cõſiſtit in fruitione voluntatis tanquam in principaliori actu, quod videtur aduerſari ei quod dixit Chriſtus: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te Deum, &c. *Ioan. 17.* Ad huiuſmodi dubij diſſolutionem, reducendum eſt ad memoriam id quod de beatitudine diximus, ſuprà 4. cap. interpretando illud: Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis eſſe, &c. quo ſuppoſito, dicendum quod cum beatitudo ſit ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus, neceſſe eſt ipſam conſiſtere in viſione & fruitione ſimul, quæ ſunt naturaliter connexæ: ſic quod nemo poteſt clarè videre Deum, quin ſumme ſecundum proportionẽ luminis & gratiæ fruatur Deo. Si autem per imaginationem quæratur de principalitate: dicendum, quod beatitudo formalis & ſubiectiua principalius conſiſtit in viſione, quã in fruitione: cum viſio ordine naturæ præcedat fruitionem, & primo ordine naturæ attingat Deum, eo quod voluntas de ſe eſt cæca & abſque intellectu, nec poteſt frui nec exire in aliquem actum. Tum etiam quia beatitudo conſiſtit in nobiliſſimo actu, ſecundum Philoſ. *1. Ethic.* Nobiliſſimus autem actus eſt nobiliſſimæ potentiæ. Sed intellectus eſt ſimpliciter nobiliſſima potentia, quia quoad res materiales nobiliori modo fertur quam voluntas, cum feratur per ſimilitudinem earum in ſe: volũtas verò in ipſas ſecundum ſe abſque ſimilitudine illarum in ſe recepta. Similitudo autem ſiue ſpecies rerum materialium in intellectu recepta, eſt ſpiritualis & incorruptibilis, cum omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et ſic cum eſſe ſpirituale ſit perfectius materiali, ſequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in eas, quam voluntas quæ fertur in res materiales abſolutè, ſecundum quod in ſe ſunt abſque ſpecie, ſiue ſimilitudine. Et quanuis voluntas erga res ſpirituales nobiliori modo feratur quam intellectus: quia res ſpirituales, quæ ſunt ſubſtantiæ, nobilius eſſe habeant in ſe, quam ſimilitudines ſiue ſpecies intelligibiles earum quæ ſunt in intellectu. Tamen quantum ad Deum, in patria intellectus etiam in actu beatifico terminatur in ipſum Deum abſque ſpecie intelligibili: Quia nulla talis cauſata poſſit ſufficienter clarè repreſentare diuinam eſſentiam, quæ eſt infinita. Cum igitur intellectus primo feratur in diuinam eſſentiam ſecundum ſe, & abſque ſimilitudine, quemadmodum & voluntas: & non egeat adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eo quod ſit cæca, vt dictum eſt, ſequitur quod eſt nobilior & perfectior voluntate. Et quanuis in eſſe meriti & acceptationis voluntas ſit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, puta charitate, quã cæteris præfert Apoſtol. Non tamen eſt nobilior in eſſe præmij & entis in patria. *1. Cor. 13.d* Miles enim manibus pugnando meretur, tamen caput & facies primo præmiantur: & licet charitas ſit perfectior fide, & aliis virtutibus quas intellectus habet in via, non eſt tamẽ nobilior, neque ita perfecta *D. Tho. 1. 2. q. 3. art. 4.* ſicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumen gloriæ primo & perfectius nos coniungit Deo: & ideo eſſentia beatitudinis quæ eſt viſio, eſt in intellectu: & fruitio ſiue delectatio quæ eſt conſequens, pertinet ad voluntatẽ. Ideo beatitudo principalius pertinet ad intellectum quam ad voluntatem, & ſic viſio eſt eſſentialiter vita æterna,

Stipendia enim peccati, mors: Gratia autem Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. *Text.*

HIc explicans manifeſtat finem malorum & bonorũ. Et primo quoad mala, quod finis peccatorum mors eſt. Hic verò dicit quod ſtipendia peccati ſunt mors. Stipendia dicebantur olim mercedes militum à ſtipe pendenda, id eſt, ponderanda: quia pecunia militibus pro eorum

laboribus danda ponderabatur. Cum ergo peccatores membra ſua peccato exhibentes illis tan-
quam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam ſtipendium, & mercedem ſiue retri-
Pſal.10.b butionem eidem à Deo ordinatam, ex hoc manifeſtum eſt quod mors eſt finis peccatorum, ſed
non peccantium, qui illam non intendunt, vt dictum eſt, vnde Dauid: Ignis, ſulphur, ſpiritus pro-
cellarum, pars calicis eorum. Quantum verò ad bona dixerat: habetis fructum in ſanctificationem
finem verò vitam æternam. Et quia certum eſt quod vita æterna haberi non poteſt, niſi per gra-
Pſal.83.c. tiam: ideo hic dicit: Gratia Dei vita æterna, id eſt, hoc ipſum quod bona operamur & quod opus
noſtrum eſt dignum vita æterna, eſt gratia Dei, vnde Dauid. Gratiam & gloriam dabit Dominus.
Et quia Lutherani hunc locum obiiciunt catholicis, qui iuxta euangelicam veritatem docent iu-
ſtos mereri vitam æternam: hic nobis parum inſiſtendum eſt, non quod intẽdamus hic materiam
Infra 11 4 meriti reſoluere, cum hoc iam præſtiterimus ſuprà 2.cap. interpretando locum illum: His qui ſe-
cundum patientiam boni operis, &c. ſed vt vera loci huius interpretatione data, perſpicuè appa-
reat hunc locum errori illorum potius aduerſari quam fauere. Obiiciunt illi: Paulus ait: Gratia Dei
vita æterna: ergo non ex merito, quia dicit infrà: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin
gratia iam non eſt gratia. Quid clarius dicere poterat Apoſtol. ad deludenda merita? Reſpondet
tamen illis apertiſſime d. Auguſt. in Epiſt. ad Sixtum, quæ eſt 105. & in lib. De gratia & libero ar-
bitrio, cap. 7. quibus locis legitimè interpretatur hoc d. Pauli verbum. Sciſcitatur enim quaſi ex
hac ſententia ſubinferens. Nulla ne igitur ſunt merita iuſtorum? & reſpondet, ſunt plane: quia iuſti
ſunt, ſed vt iuſti fierent, merita non fuerunt. Id quod Theologi dicunt primam gratiam, qua pri-
mo iuſtificamur, non mereri, & infrà idem Auguſt. dicit: Vnde & ipſa vita æterna, quæ in fine ſine
fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non
à nobis parata ſunt per noſtram ſufficientiam, ſed in nobis facta per gratiam. Ipſa, ſcilicet vita
æterna, gratia nuncupatur, quæ neque ideo, quia meritis non datur, ſed quia data ſunt merita, qui-
bus non datur, ſed redditur. Et inferius cum dixiſſet (ſcilicet d. Paulus hoc loco) Stipendiũ pecca-
ti mors, ait: Quia non congruentiſſimè & conuenienter addere iudicaretur, ſtipendium iuſtitiæ
vita æterna. Et verum eſt, inquit, quia ſi merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita
merito iuſtitiæ vita æterna: vnde etiam & merces appellatur plurimis ſanctorum ſcripturarum lo-
cis. Hæc d. Auguſt. & alia plura, quibus ediſſerit vitam æternam eſſe militantium ſtipendium.
Sed nec merita ipſa, quibus redditur, noſtris viribus adſcribere mus, quæ tamen gratiæ Dei com-
mittuntur. Ad amputandum hanc impiam gloriationem Apoſtol. dicit: Gratia Dei vita æterna.
D. Thom. hic dicit, quod ſi opera conſiderentur in ſua natura, & ſecundum quod procedunt ex li-
bero arbitrio, ſiue ſecundum ſubſtantiam operis, non merentur de condigno vitam æternam,
ſed ſolum ſecundum quod procedunt ex gratia Spiritus ſancti, vnde Chriſtus dicebat: Si quis bi-
Ioan.4. berit ex aqua (id eſt, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons ſalientis in vitam æternam, & hoc
fit in Chriſto Ieſu Domino noſtro, id eſt, per fidem & meritum Domini noſtri Ieſu Chriſti, vel
Ioan.6.e inquantum ſumus in ipſo per fidem, ſpem, & charitatem incorporati, & membra eius effecti,
vnde d. Ioan. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitam æternam. Vel veluti palmites
fructificantes in vite.

EPITOME VII. CAPITIS.

IN hoc cap. ſeptimo Apoſt. proſequendo facultatem & virtutem gratiæ Chriſti, oſtẽ-
dit primo, quod per eam ſoluti ſumus à ſeruitute legis Moſaycæ, confutando errorem
Iudæorum, qui arbitrabantur legem Moyſi per Euangelium non eſſe antiquandam.
Et quod ſic digna eſſet, vt cum Euangelio cuſtodiretur: quem errorẽ confutat ex lege
matrimonij, à qua vir & mulier per mortem ſoluitur. Cum ergo per baptiſmum mo-
riatur quis legi Iudaicæ, conſequens eſt ipſum liberari ab eius obligatione, & ſubiungit vtilitatem
liberationis prædictæ. Secundo ibi, *Quid ergo, &c.* reſpondet cuidam obiectioni, quæ fieri poſſet de
bonitate legis, antiquæ. Declarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & ſanctitatem legis ac
cauſam præuaricationis ipſius, ſcilicet concupiſcentiam ex peccato originis prodeuntem, & reui-
uiſcentem ex defectu virtutis legis, quam excludit. Tertio ibi, *Scimus enim, &c.* probat bonitatem
legis ex ipſa repugnantia, ſiue concupiſcentia carnis quæ inuenitur in homine ad bonũ, quam con-
cupiſcentiam vocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam
inclinationem lex tollere nõ poteſt. Quarto ibi, *Inuenio igitur, &c.* Infert duas concluſiones ex his
quæ propoſuerat, quas experientia ſua & aliorum probat. Prima eſt de lege membrorum inclinãte
in legem peccati. Secũda eſt de lege Dei ſecũdum interiorem hominem exponendo ſignum con-
ſenſum rationis concludit per quid fiat liberatio à lege membrorum.

EXPO-

EXPOSITIO LITERALIS VII. CAPITIS.

AN ignoratis fratres,ſaltem vos Iudæi,qui eſtis inſtructi in lege Moyſi. *Scientibus enim legem loquor*:quia lex Moyſi non erat omnibus Romanis fidelibus explicite nota,ſed ſolis cõuerſis ex Iudaiſmo,qui in illũ errorem inciderant, quod lex Moyſi ſi eſſet cũ Euangelio ſeruãda,quaſi dicat, Vos qui eſtis eruditi in lege,non debetis ignorare quod dicturus ſum,ſcilicet : *Quia lex in homine dominatur*,id eſt,obligat hominem. *Quanto tempore viuit*,ſcilicet homo,vel quanto tempore lex durat ,& permanet in ſuo ſtatu ſiue ante reuocationẽ legis. *Nam quæ ſub viro eſt mulier* , id eſt, ſub viri poteſtate ex lege diuina,quæ dicit:Sub viri poteſtate eris, *Viuente viro alligata eſt legi*:quia, ſcilicet tenetur coniungere viro & obedire illi, & non poteſt licite diſcedere ab illo. *Si autem mortuus fuerit vir eius*,per mortem viri,*ſoluta eſt à lege viri*,id eſt,à lege matrimonij ſiue ab obligatione, qua erat obligata viro, *Igitur viuẽte viro vocabitur*,& verè erit *adultera,ſi fuerit cum alio viro*,ei carnaliter commixta viuente ſuo viro. *Si autem mortuus fuerit vir eius,liberata eſt à lege viri*,id eſt,à lege qua obligabatur viro, *Vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro* , ei carnaliter commixta , præſertim ſi ei matrimonialiter copuletur. *Itaque fratres mei*,qui iuncti eſtis Euangelio, non eſtis adulteri:quia non debetis aliquid legi Moyſi,cum mortua ſit:ideo *& vos mortificati eſtis legi*,id eſt, ceſſat in vobis obligatio legis Moyſi,quantum ad cæremonialia & iudicialia,quæ ſunt figuralia ad tẽpus data: *Per corpus Chriſti*,id eſt,per hoc quod facti eſtis membra Chriſti , ſimul cum eo mortui & ſepulti per baptiſmum, *Vt ſitis alterius*,ſcilicet Chriſti,& eius legi ſubiecti, *Qui ex mortuis reſurrexit*,in quo & vos nouam vitam aſſumpſiſtis,& ita non legi prioris vitæ,ſed legi nouæ vitæ tenemini obligati,*Vt fructificetis Deo* , id eſt , vt fructum boni operis faciatis ad honorem Dei. *Cum enim eſſemus in carne*,id eſt,ſubiecti concupiſcentiis carnis, *Paſſiones*, id eſt , affectiones & inclinationes,*Peccatorum*, quæ per legem erant notificatæ,vel occaſionaliter augmentatæ,*operabantur in membris noſtris*,id eſt, mouebant membra noſtra,*Vt fructificarent morti*, id eſt,vt facerent fructum mortis , vel fructum dignum morte , hoc eſt vt peccarent : quia peccatum eſt dignum morte. *Nunc autem ſoluti* , id eſt, liberati, *Sumus* per gratiam Chriſti , *à lege mortis in qua detinebamur* , id eſt, à ſeruitute legis Moyſi quæ dicitur lex mortis, quia abſque miſericordia occidebat corporaliter , vel per occaſionem ſpiritualiter:ita,ſ.ſoluti ſumus , *Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus* , id eſt, in ſpiritu renouati per gratiam Chriſti , vel ſecundum legem ſpiritus , quæ eſt lex Chriſti. *Et non in vetuſtate literæ*, id eſt,non ſecundum legem veterem, vel non in vetuſtate peccati , quam lex auferre non poterat ſicut lex Chriſti.

Gen. 3.a
b.
1. Cor. 7. g
Ezec. 18. a
Heb. 10. c

SECVNDA PARS VII. CAPITIS

QVid ergo dicemus, ſcilicet ſequi ex his quæ dicta ſunt , quod paſſiones peccatorum erant per legem,& quod erat lex mortis? Nunquid inferemus,quod, *Lex peccatum eſt*, id eſt , quod lex peccatum doceat,vel quod ille qui talem legem dedit,peccauerit ferendo eam , quod videtur ſequi? *Abſit*,ſ.quod hoc dicamus.*Sed peccatũ non cognoui*,vt offenſiuũ Dei,& punibile ab illo,*Niſi per legem*,ſ.Moyſi,licet per legem naturalem poſſit cognoſci peccatum,ſecundum quod habet rationem inhoneſti:& quia eſt contra dictamen rectæ rationis. *Nam concupiſcentiam*,ſ.interiorem, *neſciebam*,ſcilicet eſſe peccatum,vel ita graue aut offenſiuum Dei, *niſi lex diceret Non concupiſces*,quia cum homines illam non videant,non reputant eam eſſe peccatum, ſed ſolus Deus qui cor intuetur.*Occaſione autem accepta*,& non data per legem,*Peccatum*,id eſt,fomes,ſiue appetitus ſenſitiuus, auxilio gratiæ deſtitutus,ad peccandum pronus & inclinatus:vel diabolus : qui primus peccauit, & ad peccatum alios angelos & hominem induxit , *Per mandatum*,ſcilicet legis , *operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*, ſ.actualem , quia adueniente mandato creſcit deſiderium eius quod prohibetur. *Sine lege enim peccatum mortuum erat*,non quidem ſic quod peccatum non eſſet , quia dictum eſt,quod per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & erat vſque ad legem : ſed erat mortuum quantum ad cognitionem hominis, vt dictum eſt. *Sed cum veniſſet mandatum* , id eſt,lex Moyſi quæ continet mandata, *Peccatum reuixit*, quantum ad cognitionem hominis, quia tunc homo incepit cognoſcere peccatum in ſe eſſe,quod prius nõ cognoſcebat. Vel reuixit,quãtum ad virtutem,quia data lege occaſionaliter aucta eſt virtus peccati:Ideo lex dicitur virtus peccati. *Ego autem mortuus ſum*,id eſt,cognoui me mortuum vel magis morti obligatus ſum quã ante,*& inuentum eſt mihi*,ſ.non obſeruanti ſed tranſgredienti,*mandatum quod erat*,ſ.datum ex intentione dantis,*ad vitam*,ſ.æternam conſequendam,*hoc eſſe ad mortem* , id eſt , occaſio mortis. *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me,& per illud occidit* , id eſt , per concupiſcentiam

Rom. 3. c
Infra 16. b
Gen. 8. d
Apo. 12. b
Gen. 3. a
Sup. 5. b
1. Cor. 15. g

actualem, quam in me operatus eſt, quemadmodum concupiſcentia ſubuertit cor iudicum. *Ita-
que & lex quidem ſancta*, id eſt, bona & immaculata, *& mandatum ſanctum*, ſ. quãtum ad ceremo-
nialia, *& iuſtum*, quantum ad præcepta iudicialia, *& bonum*, id eſt, honeſtum ſiue conueniens ra-
Dan. 13. f tioni, quantum ad moralia præcepta. *Quod ergo bonum eſt*, ſ. in ſe, mihi *factum eſt mors*, id eſt, cauſa
Pſal. 18. b mortis: quod quidem aliquis poterat falſo intelligere per ſe, ex eo quod dictum eſt: Inuentum eſt
mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Ideo reſpondens dicit: *Abſit*, ſ. vt dica-
mus quod mandatum ſit per ſe cauſa mortis: quia quod eſt ſecundum ſe bonum, non poteſt eſſe
per ſe cauſa mortis. Non enim poteſt arbor bona malos fructus facere. Sed peccatũ, id eſt, fomes,
Vt appareat peccatum, id eſt, per hoc apparet eſſe peccatum, quia *Per bonum*, id eſt, legis mandatum
quod ex hoc ipſo bonum eſt, quod facit cognitionem peccati, *operatum eſt mihi mortem*, id eſt, dã-
nationis augmentum, quia mors vt dictum eſt, regnauit ab Adam vſque ad Moyſem, vel opera-
Mat. 7. d tum eſt mihi peccatum actuale, quod eſt cauſa mortis. *Vt fiat ſupra modum*, id eſt, magis ardenter,
peccans, id eſt, peccare faciens, *Peccatum*, præuaricationem ac concupiſcentiam augendo, *Per man-
datum* occaſionaliter occaſione accepta, ſed non data.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

S*Cimus enim*, id eſt, euidenter cognoſcimus nos qui in diuinis verſati ſumus, *quod lex ſpiritualis
eſt*, id eſt, à Spiritu ſancto data, ſcripta enim fuit digito Dei. *Ego autem*, ſ. qui iudico legem eſſe
peccatum, *Carnalis ſum*, id eſt, carni, quæ concupiſcit aduerſus ſpiritum, conſentiens, *Venundatus
Exo. 13. b ſub peccato*. i. originali primi parentis, vel proprio vt ſeruus: quia carnalitas quæ ſubiectionem im-
portat, non ſolum prouenit ex peccato originali, ſed etiam actuali, per quod homo concupiſcen-
tiis obediendo, ſe ſeruum carnis conſtituit & profitetur, & ſic dicitur venundatus ſub peccato:
quia ſe ipſum vendidit in ſeruum peccati pretio propriæ voluntatis implendæ. *Quod enim operor
non intelligo*, ſecundum exteriorem hominem, victus ſuggeſtione dæmonis, vel paſſione aut incli-
natione peruerſi habitus, non approbo: quia ſciens oppoſitum in generali cõtra conſcientiã, ſine
iudicium rectæ rationis ago: vel quod operor, non quidem mente conſentiẽte, ſed cõcupiſcendo,
carne motu primo, præueniente iudicium rationis, non intelligo, id eſt, non approbo: quia volon-
Eſa. 50. a tas ſine iudicio rationis nõ poteſt liberè approbare. *Non enim quod volo bonum, hoc ago*. i. quod vo-
lo bonum in vniuerſali voluntate incompleta & inefficaci, hoc ago. i. non exequor exterius opere.
Vel bonum ſecundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particula-
ris operationis, qua eligo mentem meam à prauis concupiſcentiis ſeruare, non ago, id eſt, non ſer-
uo propter motus inordinatos ſenſualitatis inſurgentis, contra rationem. Caro enim concupiſcit
aduerſus ſpiritum, vt non quæcunque volumus illa faciamus. *Sed quod odi malum, illud facio*, id eſt,
malum quod odio, id eſt, nolo in vniuerſali, illud facio in particulari. Vel odio ſiue nolo malum
Gal. 5. e inſurgentis concupiſcentiæ, ſiue motus primo primos, aut ſecundo primos, illud facio, id eſt, illos
patior & habeo. *Si autem quod nolo*, ſcilicet malum, ſola nolitione generali & incompleta, vel noli-
tione completa non concupiſcendi, *illud facio*, id eſt, exequor in particulari, vel patior inordinatos
cõcupiſcentiæ motus. *Conſentio legi, quoniam bona eſt*, in hoc quod prohibet malum, quod ego no-
lo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendũ bo-
num, & fugiendum malum. *Nunc autem iam non ego operor illud*, ſcilicet quod facio contra legem,
Sed quod inhabitat in me peccatum, id eſt, fomes, me tenens quodammodo ſeruum, qui non per ſei-
pſum agit, ſed agitur ab alio, quaſi dominium habens, *operatur*: illud enim dicitur homo operari,
Gal. 5. b quod ſecũdum rationem operatur: quia principale in homine eſt ratio. *Scio enim quod non habitat
in carne mea*, id eſt, in portione inferiori, ſiue in membris & potentiis ſenſitiuis, quæ concupiſcunt
contra ſpiritum, & ei repugnant, *Bonum*, ſcilicet, gratiæ quæ habitat in mente ſiue ſpiritu, vnde in
ſequenti capite dicit: Si Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpi-
ritus autem viuit propter iuſtificationem *Nam velle adiacet mihi*, id eſt, mihi propinquum eſt, ſub
mea poteſtate exiſtens. Nihil enim eſt tam in hominis poteſtate conſtitutum, quam eius volũtas,
vt D. Auguſt. ait. *Perficere autem bonum non inuenio*, ſcilicet in mea poteſtate exiſtens. Quia Deus
eſt qui operatur in nobis, velle & perficere perfectum pro ſua bona voluntate. *Non enim quod volo
bonum*, in generali voluntate incompleta, vel etiam in particulari voluntate completa: puta non
concupiſcere, & quietè ac cum tranquillitate animi Deo famulari: *Hoc facio*, paſſionibus ſenſuali-
tatis inſurgentibus & ſeducentibus. *Sed quod nolo malum*, in vniuerſali vel motus primo primos in-
ſurgentes. inclinantes ad malum, & impedientes animi tranquillitatem: *Hoc ago*, ſcilicet in parti-
culari, vel habeo. *Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*,
id eſt, fomes, vt dictum eſt.

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

I*Nuenio legitur*,ſcilicet per experientiam,*Legem*,ſcilicet Moyſi conſonam eſſe,*Volenti mihi facere bonum*,id eſt,rationi meæ per quam bonum approbo,& malum deteſtor:quod & ipſa lex facit, & hoc neceſſarium fuit:*Quoniam mihi malum*.i. fomes, *adiacet*, id eſt,iuxta carnem meam iacet. *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem*,id eſt,ſecundum rationem & mentem,quæ dicitur interior homo.*Video autem aliam legem in membris meis*,ſcilicet fomitem,qui dicitur lex per ſimilitudinem effectus oppoſiti:quia ſicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum:vel quia lege diuina in pœnam peccati datus eſt hic fomes, originaliter eſt appetitus ſenſitiuus,ſed diffuſiue inuenitur in omnibus membris,quæ ſeruiunt ad peccandum.*Repugnantem legi mentis meæ*.i. legi Moyſi,quæ dicitur lex mentis, inquantum conſonat menti,vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis:quia menti naturaliter indita eſt. *Et captiuantem me*,id eſt, tanquam ſeruũ captiuum me ducentem. *In lege peccati*.i.fomitis:*Quæ*,ſcilicet lex peccati,*eſt in membris meis*,diffuſiue, vt dictum eſt.*Infœlix*,id eſt,miſer,*Ego homo*,propter peccatum, quod in me inhabitat,quãtum ad mentem,quando ſum peccator,vel quantum ad carnem,quando ſum in gratia. *Quis me* Supra 2.c
liberabit de corpore mortis huius, id eſt,de dominio carnis,in qua eſt mors? *Gratia Dei*, ſcilicet me liberabit: quia ex propriis viribus non poſſum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ eſt per peccatum,ſed ſolum per gratiam Dei quæ nobis datur. *Per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum*.*Igitur ergo ipſe mente*, id eſt, ſecundum rationem, *Seruio legi Dei*, ei conſentiens. *Carne autem legi peccati*, inquantum caro mea ſecundum legem & inclinationem fomitis mouetur ad concupiſcendum.

COMMENTVM VII. CAPITIS.

An ignoratis fratres,ſcientibus enim legem loquor,quia lex in homine dominatur,quanto tempore viuit? Text.

POſteaquam Apoſt.præcedenti ca. oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamurà peccato,in hoc capite oſtendit quod per gratiam Chriſti etiam liberabimur à ſeruitute legis, & probat concluſionem in præcedenti capite poſitã, ſcilicet:Non eſtis ſub lege,ſed ſub gratia:cuius ſermonem interpoſuit, vt reſponderet ad illam interrogationem: Quid ergo?peccabimus, quia nõ ſumus ſub lege? Ad propoſitam ergo concluſionem reuerſus, proponit tanquã hypotheſin documentum dicens:*An ignoratis fratres*: id eſt, non eſt cur ignoretis. adeò enim manifeſtum eſt,quaſi dicat,hoc cum ſit valde neceſſarium cognoſcere,ignorare nõ debetis: Quia ſi quis ignorat, quæ ſunt neceſſaria, ignorabitur. vnde ſubdit cauſam quare non ignorare debebant,dicens:*Scientibus enim legem loquor*. Quilibet enim tenetur ſcire legem, quæ 1.cor.14.f
illum tangit & obligat. vnde ſuprà dixerat:Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege Supra 3.c
ſunt,loquitur. Et theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis ſcire tenetur,eſt craſſa & culpabilis,nec excuſat facientem oppoſitum. Hæc parentheſis *ſcientibus legem loquor*, dubium ingerit,de qua lege loquebatur Apoſt, Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apoſt. ſcribebat Romanis promiſcuè conuerſis ex Gentilitate & Iudaiſmo, qui omnes legem naturalem ſciebant,& maxime matrimonij,de qua exemplificat,à qua inductionem ſumere proponebat. Aliis videtur quod congruentior intellectus de lege Moyſi,quam volebat demonſtrare antiquatã fuiſſe. Id quod parentheſis perſuadet. Et quia lex Moyſi non erat nota omnibus Romanis, ſed ſolũ ex Iudaiſmo conuerſis,cum quibus Apoſt.rem peculiarius agebat,vtpote qui zelo legis in iſtũ errorem inciderant:Quod lex Moyſi obſeruanda eſſet cum Euãgelio, quia à Deo etiam data erat, & ſic non loquebatur conuerſis ex gentilitate,qui contradicebant. Subiungit documentũ & ſententiam,quam ignorare non debebant,dicens:*Quia lex in homine dominatur*,id eſt,obligat hominẽ quanto tempore viuit,ſcilicet homo. Quia lex data eſt ad dirigendum homines in via huius vitæ, Pſa.24.c
ſecundum illud:legem ſtatuit in via quam elegit. Ideo legis obligatio morte ſoluitur,in morte naturali hominis. ſic exponit D. Chryſoſt. Expoſitio tamen Orig. magis videtur congruere intentioni Apoſt.refert enim ad legem id quod Apoſt.dicit: Quanto tempore lex viuit, ſcilicet in homine,habet vim obligatiuam. Dicitur autem lex viuere & mori in homine, ſecundum ſtatũ hominis:Quamdiu homo manet in ſtatu,cui data eſt lex,tandiu lex viuit in illo,id eſt,obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in ſtatu militari,viuit in eo lex militaris, & ſtipendia propor-

tionata ſecundum illam legem recipit. Si vero homo legitime mutet ſtatum militarem, homo quidem viuit, ſed lex militaris in ipſo mortua eſt, id eſt, non eum amplius obligat. Sic & lex matrimonij quandiu homo eſt in ſtatu matrimonij, lex matrimonij in eo viuit, & obligat illum. Si vero vxor moriatur, iam mutat ſtatum, ideo lex matrimonij in eo mortua eſt, id eſt, non obligat eum vt bene conſequenter explicat.

Text. *Nam quæ ſub viro eſt mulier, viuente viro alligata eſt legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri: vt non ſit adultera, ſi fuerit cum alio Viro.*

HIc per exemplum explicatius declarat prædictam hypotheſin ſiue documentum fundamentale, & manifeſtat per ſignum dicens: *Nam, &c.* quaſi dicat, dixi vobis quod obligatio legis durat viuente homine, in ſtatu cui data eſt. Nam mulier quæ ſub viro eſt, id eſt ſub poteſtate viri,
Gen. 3.a lege diuina alligata eſt legi, qua tenetur conuiuere viro & obedire ei, vnde Chriſtus: Quos Deus
Matt. 19.a coniunxit homo non ſeparet. Si autem vir mulieris mortuus fuerit, mulier ſoluta eſt à lege viri, id
In lib. de eſt, à lege matrimonij, qua obligabatur viro. Cum enim vt Aug. ait, nuptiæ ſint bona mortalium,
nupt. & concu. non ſe extendit obligatio nuptiarum poſt vitam mortalem. Et propter hoc in reſurrectione quan-
Matt. 22.c do erit vita immortalis, neque nubent, neque nubētur. Ex quo patet quod ſi aliquis vxoratus moriatur, & reſurgat, non erit vir mulieris, quę prius fuerat eius vxor, niſi de nouo cōtrahat. Si autem obiiciatur illud. Acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Dicendum quod ibi nō di-
Hebr. 11.f citur: Acceperunt mulieres de reſurrectione maritos ſuos, ſed mortuos ſuos, id eſt, filios, prout mulier quædam per Heliam, & alia per Heliſæum. aliter tamen eſt in ſacramentis quę imprimūt
3. Reg. 17. caracterem, qui eſt quædam conſecratio animæ indelebilis. Omnis autem cōſecratio manet, quā-
4. Reg. 4. diu manet res conſecrata, ſicut patet de conſecratione Eccleſiæ, vel altaris. Et ideo ſi baptiſatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & poſtmodum reſurgat, non debet iterum eadem ſacramēta accipere. Deinde Apoſt. manifeſtat quod dixerat per ſignum, & primo quantum ad legem matrimonij, quæ durat in muliere viuente viro. Cuius ſignum eſt quod vocatur adultera, ſi fuerit cū alio viro carnaliter commixta. vnde Hier. ſi dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab ea duxerit ad virum alterum, nunquid non polluta & contaminata eſt mulier illa? Conſequenter inducit ſignum oſtenſiuum ſolutionis legis matrimonij, per mortem alterius coniugum, dicens: *Quod ſi vir eius*, ſcilicet, mulieris, *mortuus fuerit, liberata eſt mulier à lege viri*, id eſt, qua obligabatur viro conuiuere, *vt non ſit adultera*, ſi fuerit cum alio viro carnaliter commixta, maximè ſi ei matrimoniali-
1. Cor. 7.f ter coniungatur. vnde Corinth. ſcribens, ait: Si dormierit vir eius, liberata eſt, cui vult nubat tantum in Domino. Ex quo patet quod ſecundæ nuptiæ, tertiæ, & quartæ, ac cōſequenter, ſunt ſecūdum ſe licitæ, & non ſolū per diſpenſationem, vt videtur dicere D. Chryſoſt. qui ſuper Matth. dicit: Quod ſicut Moyſes permiſit libellum repudij, ita & Apoſt. ſecundas nuptias. Nulla eſt enim
1. Tim. 3.a ratio, ſi lex matrimonialis ſoluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti tranſire ad ſecunda vota? Quod autem Apoſt. dicit: Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum: non ideo dicitur quod ſecundæ nuptiæ ſint illicitæ: ſed propter defectum ſignificationis, quia non eſſet vnus vnius, ſicut Chriſtus eſt vnus ſponſus vnius Eccleſiæ. Ex præmiſſis apparet quod licet per adulterium ſoluatur matrimonium, quantum ad thorū, ſi pars cui facta eſt iniuria, velit: non tamen quātum ad vinculum: quia hic dicit quandiu vir eius viuit, id eſt, ſupereſt, ſi fuerit cum alio viro, id eſt, marito iuncta, adultera eſſet. Et idem dicendum eſſet, ſi vir qui iniuriam paſſus eſt, aliam duceret vxorem adulter eſſet. Cum vnio ſiue vinculum matrimonij ſit reſpectus; qui eſſe non poteſt, niſi inter duo extrema, quæ ſibi inuicem ſunt correlatiua.

Ita & vos fratres mei mortificati eſtis legi per corpus Chriſti: vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fructificetis Deo.

HIc concludit propoſitum dicens: *Itaque, &c.* quaſi dicat: per hoc quod mortui & conſepulti eſtis cum Chriſto per baptiſmum, & facti membra corporis eius, vt præcedenti ca. dictum eſt, *mortificati eſtis legi*. i. lex in vobis mortua eſt ſiue non habens vim obligandi, quantum ad figu-
Text. talia. *Vt iam ſitis alterius*, ſ. Chriſti legi ſubiecti: *qui ex mortuis reſurrexit*. In quo & vos reſurgētes nouam vitam & nouum ſtatum aſſumpſiſtis. Ideo non lege prioris vitæ ſiue ſtatus tenemini obligati. Ex præmiſſis Apoſt. intendit cōſtruere talem ſyllogiſmum: Quicunque viuit in aliquo ſtatu &
Sup. 3.e ordine, quandiu viuit in illo, eſt ſubiectus legi illius ſtatus, & quamcitò primum ſtatum mutauerit,
Sup. 6.a ſolutus eſt à lege illa. Sed Iudæus ante Chriſtum paſſum viuebat in Iudaiſmo, & obligabatur legi Moyſi, quæ figura erat Euangelij, & per baptiſmum moritur Iudaiſmo: ergo tunc ſoluitur ab illa lege Moyſi. Maior probatur ex tertio capite, vbi dicitur: Scimus quod quæcunq; lex loquitur, his qui in lege ſūt, loquitur: & per ſimilitudinē de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiā mani-

manifeſta eſt ex 6.cap. vt dicit: Quicunque baptiſati ſumus, &c. Remanet ergo concluſio vera.
Conſequenter ponit vtilitatem prædictæ liberationis, dicẽs: Vt fructificemus Deo. Per hoc enim
quod facti ſumus membra Chriſti in Chriſto manentes, poſſumus facere fructum boni operis ad Ioan.15.a
honorem Dei, ſicut palmes, quando eſt in vite, poteſt fructum ferre.

Cum enim eſſemus in carne paßiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti. Text.

HIc oſtendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Chriſtum, impediebatur: quã-
do eramus ſub ſeruitute legis, hactenus narrauit: modo probat ex differentia inter vtrunque
ſtatum: & quem prius appellauit ſtatum ſub lege, modo nuncupat ſtatum carnalem, dicens: *Cum
enim eſſemus in carne*, id eſt, ſubditi concupiſcentiis carnis, hic vocat carnem, quod ſuperius nomi-
nauerat veterem hominem, vnde infrà. Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, *paßiones*, id eſt, Infra 8.b
affectiones peccatorum: tum quia prius cauſæ ſunt peccatorum: tum etiam poſt modum eorum
affectus: *quæ per legem erant*, ſcilicet notificatæ, vel etiam occaſionaliter augmentatæ, *operabantur
in membris noſtris*, id eſt, efficaces erant ad mouendum potentias & membra noſtra, vnde D. Iac.
Vnde bella & lites? nonne ex concupiſcentiis? & hoc *vt fructificarent morti*, id eſt, vt facerent fru- Iaco.4.a
ctum mortis, qui eſt ira, indignatio, tribulatio, & anguſtia æterna, vt dictum eſt. Et D. Iaco. Pec- Supra 2. b
catum cum conſummatum fuerit, generat mortem. & ſuprà 5. per vnum hominem, & 6. Stipen- Iac.1.b
dia peccati mors. Sup.5 b

Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ. Supra 6.d Text.

HIc oſtendit quod prædicta fructificatio Deo ſiue fructus apud Deum, acquiritur ab his qui
ſunt liberati à ſeruitute legis, dicens: *Nunc autem ſoluti ſumus*, ſcilicet per gratiam Chriſti, *à
lege mortis*, id eſt, à ſeruitute legis Moyſi, quæ dicitur lex mortis, vel quia condemnabat ad mortẽ
corporalem. vnde Apoſtolus: Irritam quis faciens legem Moyſi, abſque vlla miſeratione, duobus Heb.10.e
vel tribus teſtibus moritur. vel potius dicitur lex mortis: quia per occaſionem ſpiritualiter occi-
debat, eo quod præcepta daret & virtutem implendi non tribueret, *in qua detinebamur*, ſcilicet qua-
ſi ſerui ſub lege. vnde Galatis ſcribens, ait: Prius autem quam adueniret fides, ſub lege cuſtodie- Gal.3.d
bamur. *Sed nunc*, ita, ſcilicet, *ſoluti ſumus vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus*, id eſt, in ſpiritu renouati
per gratiam Chriſti, per quam vt dicit Ezechiel, promiſſum eſt nobis cor nouum, & ſpiritus no- Ezec.36.e
uus: Dabo, inquit, cor nouum & ſpiritum nouum in medio veſtri. *Non in vetuſtate literæ*, id eſt, nõ
ſecundum veterem legem, vel non in vetuſtate peccati, quam litera legis auferre non potuit. vnde Pſal.6.b
Pſa. inueteraui inter omnes inimicos meos.

SECVNDA PARS VII. CAPITIS.

Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt?

IN hac ſecunda huius ſeptimi cap. parte Apoſt. oſtendit quod per gratiam Chriſti li-
beramur à ſeruitute legis, & præueniendo obiectionem & inconueniens, præmittit
quandam interrogationem. Pſeudo enim Apoſt. poterant illum criminari ex hoc
quod dixerat: Legem iram operari, & legem ſubintraſſe, vt abundaret delictum, &
legem conſtituiſſe ſeruos peccati, & legem conciraſſe paſſiones peccatorum, &c. Quinimo &
Manichæi ex hac D. Pauli (vt eis videbatur) vituperatione & proſcriptione legis, ſuam fulciebãt
blaſphemiam, quod lex vetus mala fuiſſet. Cum tamen à Deo fuiſſet edita, & à ſanctis patribus
ſuſcepta & diligenter culta, ideo ipſemet Apoſtol. ſecum expoſtulat, dicens: *Quid ergo dicemus?* id
eſt, Quid ex prædictis colligemus & inferemus, nunquid intendimus dicere, aut aliquis poteſt ex Hier. 10.d
dictis meis inferre, quod lex peccatum ſit, id eſt, peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit
Hier. eſſe vanas: quia docent vanitatem, vel dicatur lex peccatum, eo quod ille, qui talem legẽ de-
dit, peccauit legem talem ferendo: Hæc enim duo ſe inuicem conſequuntur. Quia ſi lex pecca-
tum docet, legiſlator ferendo peccat, & dignus eſt maledictione. vnde Eſaias: Væ qui condunt le- Eſa.10.
ges iniquas. Videtur autem quod lex peccatum doceat, ſi paſſiones peccatorum ſunt per legem, &
ſi lex ducit ad mortem.

Abſit, ſed peccatum non cognoui, niſi per legem. Text.

HIc reſpondet interrogationi & obiectioni quæ poſſet fieri excludendo omnes rationes, qui-
bus aliqua poteſt impingi macula culpæ legi, vel legiſlatori Deo, vel eius cultoribus, dicens:
Abſit. Eſt reſponſio ad quæſtionem, cuius affirmatio vſque adeo abſurda eſt, vt potius abomina-
tione digna ſit deteſtatione quàm reſponſo: ad cuius intelligentiam ſciendum eſt, quod ſi lex

per ſe & directe cauſaret paſſiones peccatorum & mortem, ſequeretur quod lex eſſet peccatum, altero duorum modorum prædictorum. Non autem ſi lex dũtaxat ſit occaſio peccati & mortis.
Pſal 8.b Verum lex de ſe & directe non erat cauſa huiuſmodi paſſionum & mortis, neque peccatũ docet,
Prou.8.b aut ad mortẽ ducit: Lex enim Domini, vt Dauid ait, immaculata eſt conuertens animas. Si enim vt Salomon in perſona Dei, ait: Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernũt: multo magis Deus iuſtas leges condidit. Non ergo dicimus quod lex peccatum ſit: ſed quod lex per ſe &
Supra 2.e directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde dicit, peccatum non cognoui niſi per le-
Eccle.17.a gem. & ſuprà dixit: Per legem enim cognitio peccati. Et ſi de lege naturali hoc intelligatur, manifeſtum eſt: quia per legem naturalem homo iudicat bonum & malum, ſecundum illud: Senſu impleuit corda illorum, & bona & mala oſtendit eis. Verũ Apoſt. hic loquitur de lege veteri, quã ſignificauit per vetuſtatem literæ. Ideo dicendum quod abſque lege veteri, poterat quidem peccatum agnoſci, ſecundũ quod habet rationem inhoneſti, id eſt, contra rationem exiſtens. Non autem ſecundum quod importat offenſam diuinam à Deo puniendã: quia per legem diuinitus datam manifeſtatur homini quod Deo diſplicent peccata hominum, ex hoc quod ea prohibet & mandat ea puniri, vt fuſius dictum eſt ſuprà 3. cap.

Text. *Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret. Non concupiſces.*

HIc probat quod peccatum non cognoſcitur niſi per legem. d. Nam cõcupiſcentiam neſcie-
Exo.20.b bam eſſe peccatum offenſiuũ Dei & ab eo punibile, niſi lex diceret: *Non concupiſces.* In lege enim duplicem concupiſcentiam inuenimus ſpecialiter prohibitam, videlicet concupiſcentiam illecebræ, qua vxor proximi violatur: & auaritiæ, qua res proximi furto aut rapina auffertur, eo quod concupiſcentia in his duobus peccatis habet quandam ſpecialem commotionem ex maiori
Eccl. 18.b delectatione prodeuntem, quamuis etiam omnes inordinatæ concupiſcentiæ, ſiue deſideria illici-
Supra 6.b ta ſint prohibita. vnde Sapiens: Poſt concupiſcentias tuas non eas. Et Apoſt. præcedenti capite: Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Et inter huiuſmodi concupiſcentias, talis videtur eſſe ordo, quod concupiſcentia ſiue appetitus & deſiderium propriæ excellentiæ primatum tenet ex parte auerſionis, ab incommutabili bono. vnde Sapiens: Initium omnis peccati ſuperbia. Sed ex parte conuerſionis ad commutabile bonum cõcu-
Eccl.10.b piſcentia boni vtilis, maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, præſtántque omnibus vitiis
Eccl.10.b fomentum, quæ dicitur concupiſcentia oculorum, primatum tenet. vnde & Apoſtolus dicit: ra-
1.Tim.6.b dix omnium malorum cupiditas. concupiſcentia vero cibi & potus, vindictę & aliorum peccatorum, non habent tantam emphaſin, neque commotionem, & abſque concupiſcentia propriæ excellentiæ & boni vtilis, ſiue pecuniarium, frigent. Eam ob rem D. Aug. concupiſcentiam dicit eſſe generale peccatum. ait enim: Bona lex quæ dum concupiſcentiam prohibet, omnia mala pro-
Aug.9. hibet. Exemplificat autem potius de cõcupiſcentia, quam de homicidio, aut aliis peccatis. Quia forſan gentes credebant in ſola cogitatione, quæ niſi in opus prodeat, nullum dat damnum alteri, nullam ſubeſſe rationem peccati: quamuis enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuiſſet lumine naturali cognita, vt eſt contra rationem honeſti, in illo tamen ſeculo, quo lex Moyſi data fuit, offuſcata & pene obliterata erat lex naturæ. Et quia homo etiam qui ſolum videt quæ foris patent, concupiſcentiam interiorem non prohibet, ideo ne putarent in ſolis cogitationibus non
Mat.5.b eſſe peccatum, Apoſt. de concupiſcentia exemplum ponit, ad mentem reducẽs quæ Chriſtus di-
Mat.15.b xit: Si quis viderit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Et de corde exeunt cogitationes malæ, &c.

Tex. *Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.*

HIc oſtendit quid ex lege Moyſi occaſionaliter ſecutum fuerit, ſcilicet omnis concupiſcẽtia. Ad cuius intelligentiam videndum eſt, pro quo accipit hic Apoſt. peccatum, quod dicit per
Apo.12.a mandatum fuiſſe operatum omnem concupiſcentiam. Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui eſt initium & cauſa omnium peccatorum, qui traxit ſecum tertiam partem ſtellarum, qui ſeduxit
Ioan.3.b Euam, & per eam Adam, qui & mouet appetitum ſenſitiuum ad concupiſcendum, ob quã cau-
Ioan.8.f ſam D. Ioan. dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quia vt Chriſtus ait: Homicida erat ab initio. Verum quia Apoſt. nullam antea de diabolo fecerat mentionem, aliis videtur quod quodcũ-
Iac.1b que peccatum apprehenſum, prout eſt in cogitatione, operatur concupiſcentiam ſuiipſius: ſecundum illud: Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcẽtia cum conceperit, parit peccatum, &c. Sed melius dicẽdum quod accipit peccatum pro fomite peccati originalis, de quo ſuprà 5. dixerat: Peccatum per vnum hominem in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Fomes enim, vt ibi dictum eſt, nihil aliud eſt quam appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia originali, qui ſuapte natura inclinat ad proſequendum ſuauia & dele-

ctabilia

ctabilia ſibi,etiamſi ſint contra dictamen rectæ rationis, quem Apoſtol. hic vocat peccatum: vel
quia proceſſit à peccato originali, vel quia inclinat ad peccandum. Hæc potentia appetitiua
ſic, vt dictum eſt, deſtituta, operatur omnem concupiſcentiam, id eſt, omnes prauas & inordi-
natas affectiones furti, adulterij, homicidij, & omnes concupiſcentiæ gradus, prout inchoa-
tur, in cogitatione, protrahitur ad delectationem, deinde ad conſenſum, & opus. Sed ad hæc
operandum ſumit occaſionem ex lege, ſiue ex legis mandato, non quod lex, vel mandatum ſit
inſtrumentum aut medium directum ad concupiſcendum, ſed videtur appetitui ſenſitiuo deſti- *Sup 4.a*
tuto, vt quoddã contrarium impediens eum à delectabilibus, ideo nititur depellere. vnde dicit:
Occaſione accepta, qui adueniente mandato, additur ratio præuaricationis: vbi enim nõ eſt lex,
nec præuaricatio: vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, vt dictum eſt ſuprà in interpreta- *Supra 5. d*
tione illius ſententiæ: Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Et eſt notandũ quod non dicit oc-
caſione data ſed accepta. Quia ſi lex daret occaſionem operandi omnem concupiſcentiam, eſſet
mala: Ille enim qui dat occaſionem peccandi, ſcandalizat, & per conſequens peccat, ſecundum il- *Supra 1.d*
lud: Digni ſunt morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui cõſentiunt facientibus. Ille autem di-
citur dare occaſionem peccati ſiue ſcandalizare, quando facit vel proponit aliquod opus minus
rectum, vnde proximus ruit in peccatum, vt puta ſi quis loca inhoneſta frequentaret. vnde infrà *Infra 14.c*
dicit: Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. At ſi quis rectum opus
faciat, puta det eleemoſynam, accedat ad templum, vt oret, & alius ſcandalizatur, ille non dat oc-
caſionem ſcandali, nec peccat, ſed alius accipit occaſionem, & ſcandalizatur & peccat. Cum ergo
lex aliquid rectũ proponat, & peccatum prohibeat, occaſionẽ peccandi non dat: ſed homo occa-
ſionem peccandi ex lege contra legis intentionem accepit. Et ideo propter hoc nõ ſequitur quod
lex peccatum ſit, vel quod ex lege peccatum proueniat, ſed magis quod peccatum ſit ex parte ho-
minis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligendum eſt de paſſionibus peccatorum,
quæ pertinent ad concupiſcentiam peccati, quod non ſunt per legem, quaſi lex illas operetur vel
ad eas inducat. Sed appetitus ſenſitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operatur occaſione accepta
ex lege. Et eadem occaſione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: ſed quia peccatũ
facit opera quæ ducunt ad mortem occaſione accepta ex lege.

Sine lege enim peccatum mortuum erat: Ego autem viuebam ſine lege aliquando. *Text.*

HIc manifeſtat quomodo peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcentiã. Et pri-
mò deſcribit ſtatum ante legem, dicens: *Sine lege enim, &c.* quaſi dicat peccatum ante legem *Supra 5. b*
mortuum erat, non quidem ſic quod peccatum non eſſet: quia vt dictum eſt: Per vnum hominem
peccatum in hunc mundum intrauit ante legem, ſed fuit mortuum, quantum ad cognitionẽ ho-
minis, qui quædam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata, vt offenſiua Dei, puta interiorẽ cõcu- *Supra 4.c*
piſcentiam. vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparationem ad id
quod poſtea fuit. non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi nõ eſt lex, nec
præuaricatio: tunc enim non poterat accipere occaſionem operandi omnem concupiſcentiam,
quam data lege accepit. Talis ergo erat ſtatus ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis eſſet
quantum ad hominem, ſubiungit dicens: *Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* Non loquitur in
perſona propria, cum ipſe non fuerit ante legem, ſed in perſona hominis deſtituti, vel eorũ qui fue-
runt ante legem, & poſt legem: quod dupliciter intelligi poteſt. Vno modo quãtum ad hoc quod
homini videbatur ex ſeipſo. Ex eo enim quod ignorabat peccatum eſſe, arbitrabatur ſe viuere, &
mortuus erat. vnde D. Ioan. dicit peccatori: Nomen habes quod viuas, & mortuus es. vel hoc dici- *Apo.3.b*
tur per comparationem ad mortem, quæ cõſecuta eſt occaſione legis. Dicũtur enim minus pec- *Origenes.*
cantes viuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccant. Vel ſecundum Originẽ
intelligitur de lege naturali, quantum ad vſum, & refert ad ſingulos mortalium, qui ante vſum ra-
tionis ſunt ſine lege quæ obliget.

Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit: Ego autem mortuus ſum. *Text.*

HIc deſcribit ſtatum ſub lege, dicẽs: *Sed cum, &c.* quaſi dicat: Cum data fuiſſet lex per Moyſen,
peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui incœpit cognoſcere peccatũ eſſe,
quod prius non cognoſcebat eſſe peccatum. vnde Hier. Poſtquam oſtẽdiſti mihi, percuſſi femur *Hier. 31. d*
meum, confuſus ſum, & erubui. Et ſignanter dicit, *reuixit*: Quia in paradiſo homo habuerat ple-
nam notitiam ſpeculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reui-
xit. Vel reuixit quantum ad virtutem ſiue efficaciam, quia data lege augmentata eſt virtus pecca-
ti, ſiue appetitus ſenſibilis, qui ex lege aſſumpſit occaſionem peccandi, vt dictum eſt. Eam ob rem
Apoſt. dicit legem eſſe virtutem peccati. Deinde ſcribit ſtatum hominis ſub lege, cum dicit: Ego *1. Cor.15.b*
autem mortuus ſum. quod intelligi poteſt dupliciter: primo quantum ad cognitionem, vt ſit ſen-
ſus, ſum, i. cognoui me mortuum ſiue peccatorem, & morte dignum. Alio modo vt ſit cõparatio

ad priorem ſtatum, vt ſit ſenſus, *mortuus ſum*, id eſt, magis morti obligatus ſum quàm antè, propter peccata occaſione ex lege accepta commiſſa. vnde aliqualiter ſecundum hunc ſenſum veritatem continet, quod dictum eſt Moyſi & Aaron: Vos interfeciſtis populum Domini. *Et inuentum eſt*
Num. 16. f *mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem*. Ex comparatione vtriuſque ſtatus, cõcludit
Text. hic euentum legis, dicens: *Et inuentum eſt* ſecundum prædicta, *Mandatum quod erat ad vitam* ex intentione mandãtis & deuotione obedientis. vnde per Ezechielem Dominus: Dedi eis præcepta
Ezec. 20. b bona & iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Hoc, inquit, mãdatum vitale, per peccatum, id eſt, per malã inclinationem fomitis, quæ in me erat, factum eſt ad mortem, id eſt, mortis æternæ condẽnationem. alludit ad id quod dicit Iob: Panis eius in vtero eius vertetur in fel aſpidum intrin-
Iob. 20 b ſecus. *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit*. Reſumit hic cau-
Text. ſam quaſi manifeſtam per euentum præmiſſum, dicens: *Nam peccatum, &c.* quaſi dicat. Hoc ideo contingit quod mandatũ, quod erat ad vitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatũ, id eſt, fomes peccati ſiue appetitus ſenſitiuus occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me per concupiſcentiam, quam in me operatus eſt, eo modo loquendi quo Daniel dixit illi inueterato: Species decepit te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum. Et per illud, ſcilicet mãdatum occaſionaliter occidit
Dan. 13. f me, & alios qui illius inclinationi contra legem conſentiunt. *Itaque lex quidem ſancta, & mandatũ ſanctum, & iuſtum, & bonum*. Concludit hic propoſitum intentum, videlicet quod lex non ſolum
Text. non ſit peccatum, ſed vlterius quod ſit bona, tanquam faciens cognoſcere peccatum, & prohibẽs ipſum. Et primo concludit quantum ad totam legem, dicens: *Itaque, &c.* quaſi dicat: Ex præmiſſis patet quod lex quidem eſt ſancta, id eſt, munda & immaculata. vnde Dauid ait: Lex Domini immaculata conuertens animas. & Apoſtol. Scimus quia bona eſt lex. Secundo quantum ad parti-
Pſa. 18. b cularia legis præcepta, quæ vt dictum eſt, continet tria, ſcilicet cæremonialia, iudicialia, & mora-
1. Tim. 1. b lia. Quantum ad cæremonialia dicit: *Et mandatum*, ſ. legis cæremoniale *ſanctum eſt*, homines ad ſanctitatem, & cultum Dei ordinans. vnde Dominus ait: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Quantum ad iudicialia dicit *iuſtum*, id eſt, verum & rectum. vnde Dauid: Iudicia Domini vera
Leui. 20. b iuſtificata, &c. Quantum ad moralia vero dicit, *& bonum*, id eſt honeſtum. vnde Pſal. Bonũ mihi
Pſal 18. e lex oris tui ſuper milia auri & argenti: quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideo
Pſal. 118. b totam legem ſanctam nominauit.

Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem: vt fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

Text.

PRoponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis, dicens: *Quid ergo, &c.* quaſi dicat: Nunquid lex quæ per ſe bona erat, facta eſt mihi mors, id eſt, per ſe cauſa mortis?
Matt. 7. c quod aliquis poterat male inferre, ex eo quod dictum eſt, inuentum eſt mihi mãdatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem, Soluit per interemptionem & abominationem, dicẽs, *Abſit*. Quia id quod eſt ſecundum ſe bonum & viuificũ, non poteſt eſſe cauſa mali, & mortis. vnde Chriſtus: Non poteſt arbor bona malos fructus facere. Concordat inſuper id quod nunc dicitur cum eo quod ſuprà dictum eſt: Non enim mandatum ſic inuenitur eſſe ad mortem, quod mandatũ mortem operetur. Sed quia occaſione accepta ab ipſo appetitu ſenſitiuo, quod hic peccatum nominatur, per mandatum mortem operatur occaſionaliter. Et hoc innuit, cum dicit: *Sed peccatum, vt appareat peccatum*. i. fomes, ſiue appetitus ſenſitiuus ad ſuauia, & delectabilia contra rationem inclinans, ex hoc apparet & cognoſcitur peccatum, id eſt, inordinatus, quia *per bonum operatum eſt mihi mortem*, id eſt, per legẽ, quæ eſt bona, vel per legis effectũ, qui eſt cognitio peccati, quod eſt quoddam bonũ occaſione accepta, *Operatum eſt mihi mortem*, id eſt, actum fecit quo dignus ſum morte ſiue dãnatione. *Vt fiat ſupra modum peccãs peccatum per mandatũ*, id eſt, vt fomes fiat ſiue appetitus ſenſitiuus, per mandatum ſiue adueniente mandato, occaſione accepta feruentius, & ſupra modũ conſuetum, ſiue abundantius peccet, quàm peccaret antequam mandatum ſiue lex eſſet. Per hæc verba Apoſt. declarat effectum, qui per accidens ſequutus eſt legem, præter, imò contra intentionem legis, videlicet maior procliuitas ſiue promptitudo ipſius fomitis ſiue appetitus ſenſitiui ad malum, quia propter peccatum originale Adæ, ſic deſtitutus, & corruptus eſt ille appetitus, vt nitatur in vetitum, cupiatq; negata. Ita quod quanto plura lex negat & prohibet, tanto ardentius in illa feratur niſi frenetur ratione Dei, ſpeciali auxilio adiuta.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Text. *Scimus enim quod lex ſpiritualis eſt: ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato.*

EXcluſis illis ex quibus lex videbatur eſſe mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte Apoſt. probat legẽ eſſe bonã, ex repugnantia inter legem & carnem, ſiue cõcupiſcentiam. Et primo ponit bonitatẽ legis, deinde conditionẽ hominis: dicit ergo: *Scimus enim*, nos qui ſumus

in diuinis verſari, *quod lex*, ſcilicet vetus ſiue Moyſi, *ſpiritualis eſt*, id eſt, ſpiritui & rationi hominis
concors. Vel data à Spiritu ſancto, qui in ſacris literis dicitur digitus Dei, vt apud Lucam cum di- *Luc 11.b*
citur: Si in digito Dei eiicio dæmonia, &c. Et in Exo. cum dicitur: Dedit Dominus Moyſi duas *Exo. 31.b*
tabulas lapideas ſcriptas digito Dei. Legem tamen nouam ſiue Euangelicam infra vocat legē ſpi- *Infra 8.a*
ritus vitæ, eo quod nō ſolum à Spiritu ſancto eſt, ſed etiam Spiritus ſanctus imprimit cordi quod *1. Cor. 7.d*
inhabitat, non autem inhabitat tabulas lapideas. Deinde deſcribit conditionem hominis, dicens:
Ego autem carnalis ſum, quod dupliciter exponi poteſt. Vno modo vt Apoſtolus intelligatur loqui
in perſona ſua, ſiue in perſona hominis in gratia conſtituti, alio modo vt intelligatur loqui in per-
ſona hominis deſtituti, ſiue nondum per gratiam reparati. vtroque modo accipiendo hoc prono-
men, homo, pro ratione hominis, quæ eſt principale in homine. Et ſic vnuſquiſque homo dicitur
eſſe ſua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipſa ciuitas, & rex regnū: quia ea quæ
rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis ſit carnalis, homo dicetur carnalis. Dicitur
autē ratio hominis carnalis dupliciter. Vno modo ex hoc quod ſubditur carni, eius deſiderijs cō-
ſentiendo, prout cum dicitur: Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? Et hoc *1. Cor. 3.a*
modo intelligitur de homine deſtituto, & nondum per gratiam reparato, qui poteſt de ſe dicere:
Ego carnalis ſum venundatus ſub peccato, precio propriæ voluntatis implendæ. vnde Eſaias: Ec- *Eſa. 50.a*
ce in iniquitatibus venditi eſtis. Alio modo dicitur ratio carnalis, nō ſubiectiue, ſed impugnatiue.
Quia impugnatur à carne ſiue ab inferiori portione, etiam non volēs: vt cum motus primo primi
præueniunt iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita, vnde Apoſt. Caro cōcu- *Gal. 5.e*
piſcit aduerſus ſpiritum, &c. & hoc modo poteſt exponi de homine in gratia cōſtituto, ſenſualita-
te ſiue portione inferiori qui poteſt dicere: Ego carnalis ſum, id eſt, à carne impugnor, venundatus
ſub peccato, ſcilicet originali: quia propter primum peccatum Adæ, quod dicitur originale, natu-
ra humana ſic deſtituta eſt, quod inferior portio ſiue ſenſualitas contra ſpiritum cœpit aduerſari.
Ex præmiſſis apparet quod duplex eſt portio in homine, ſcilicet ſuperior & inferior. Cum enim
homo ſit cōpoſitus ex anima & corpore, & anima illius ſit rationalis & ſpiritualis, ſequitur quod
habet duplices potentias: quaſdam quæ ſe tenent ex parte corporis, & quæ habent organum cor-
poreum in quo ſubiectiuantur, vt ſunt quinque ſenſus exteriores, quatuor interiores, appetitus cō-
cupiſcibilis, & iraſcibilis, & potentia ſecundum locum motiua. Aggregatum ex illis potentiis di-
citur portio inferior, & ſenſualitas, quæ fuit in Chriſto paſſibilis. & ideo ſecundum eam Chriſtus
fuit viator, licet nullo prædictorum modorum diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex pec-
cato (quod nullo modo fuit in Chriſto) proceſſit. Portio vero ſuperior dicitur aggregatum ex po-
tentiis animæ non alligatis organo corporeo, quæ ſunt ſpirituales, prout ſunt intellectus & volun-
tas: & ſecundum has Chriſtus erat impaſſibilis, & comprehenſor: quia clariſſime videbat diuinā
eſſentiam, cui in perſona filij hypoſtatice coniunctus erat. Nos autem hic ſecūdum vtramque ſu-
mus viatores. Portio tamen ſuperior, ſcilicet intellectus & voluntas, habet imperare inferiori, quæ
dicitur ſenſualitas. Et cum hoc fit & reſiſtitur ſenſualitati, homo dicitur ſpiritualis. Cum vero
ſenſualitas, quæ eſt inferior portio, dominatur ſuperiori, & trahit eam ad deſideria ſua, homo dici-
tur carnalis. Non eſt tamen idem dicere portio ſuperior & inferior, quod ratio ſuperior & infe-
rior: quia ratio ſiue ſuperior ſiue inferior, eſt pars portionis ſuperioris, & nihil aliud eſt quàm in-
tellectus. Qui cum ſyllogiſat ex cauſis ſuperioribus, & æternis, dicitur ratio ſuperior: prout vero
ſyllogiſat ex cauſis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis ſit venundatus ſub peccato, & deceptus à peccato, id eſt, fo-
mite, vel etiam à peccato actuali, vel diabolo: & ſumit probationem ex infirmitate hominis;
quæ eſt manifeſta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod
non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & ca-
ptiui. Sic eſt de homine carnali, igitur. Et poteſt exponi tam de homine deſtituto & peccatore;
quā de homine iuſto, & in gratia exiſtente. Peccator enim ſuggeſtione dæmonis vel paſſione, aut
inclinatione peruerſi habitus ſeductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in
particulari, quod ſcit non eſſe operandum in vniuerſali, & ſic operatur contra ſciētiam ſuam: qua *Luc 12.f*
ſcit voluntatem domini ſui, quam non implet. & ideo vt Chriſtus ait: Seruus ſciens voluntatē do-
mini, & non faciens plagis vapulabit multis. Et ſecundum hoc exponitur, quod operor, non intel-
ligo, id eſt, peccata quæ facio non cognoſco, nec conſidero finem & malum ad quod me ducunt.
Quia vt D. Dion. ait: Nemo intendens malum operatur. Iuſtus etiam in gratia cōſtitutus in mo-
tibus primo primis, iudiciū rationis præuenientibus operatur quod non intelligit, cum motus illi
præueniant intellectū, & cū ſint corporales nō poſſunt in inſtanti reprimi. Non tamen operatur
mente conſentiendo. Et ſecundum hoc exponitur: Quod operor nō intelligo, id eſt, nō approbo.

Non enim quod volo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud facio.

HIc probat præcedentem propoſitionem, ſcilicet quod non intelligat quod operatur, dupliciter, per diuiſionē & per effectum. primo per diuiſionem eius, quod dixit: (Quod operor) ſub quo duo continentur, ſcilicet agere bonum, & agere malum: ad quod peccatum omiſſionis reducitur. Per effectum autem ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cum intellectus moueat voluntatem per modum obiecti, eo quod voluntas eſt de ſe cæca, & nihil poteſt velle, niſi ab intellectu dirigatur: velle eſt quodammodo effectus eius, quod eſt intelligere. vnde ſi non intelligo, videor ab extrinſeco agi & duci, prout ſeruus venundatus. dicit ergo primo quantum ad omiſſionem: *Non enim quod volo bonum, hoc ago*, & ſic omitto. Hęc verba prout & præcedentia poſſunt intelligi & exponi tam de peccatore, quàm in gratia conſtituto. Verumtamen ad clariorem intelligentiā ſciendum eſt primo quod duplex eſt actio, videlicet completa & incompleta. Incompleta dicitur quæ ſolum eſt interior & exteriori opere non exercetur. Completa vero quando actio interior in
1.2.q.13.ar.4.ad 1. actum proſilit exteriorem. Secundo aduertendum eſt quod voluntas etiam eſt duplex, ſcilicet completa, quam Neoterici vocant efficacem: & incompleta ſiue inefficax. Voluntas completa & efficax eſt, quæ ſecluſo impedimento exit in actum: & ſic aliqua actio dicitur incompleta ex parte actionis, quæ eſt completa ex parte voluntatis: vt cum quis vult dare eleemoſynā, putans ſe habere pecunias in marſupio, occurrit pauper, mittit manum ad marſupium, & inuenit pecunias deprædatas: eſt tamen taliter diſpoſitus quod daret ſi haberet. Illa voluntas eſt efficax, licet non det eleemoſynam propter impedimentum: & ſic actio eſt completa ex parte voluntatis, & nō ex parte operationis: quia pauper non recipit. His ſuppoſitis exponendo hæc verba de homine peccatore, poteſt dicere: Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & inefficaci, ſiue in vniuerſali, non ago exterius actione completa, & in particulari, inſurgentibus paſſionibus. Scio in vniuerſali dandam eſſe eleemoſynam extremè indigenti, & elicio voluntatem dandi. Occurrit extremè indigens, inſurgit paſſio auaritiæ, & ab illa ſeductus non do eleemoſynam, & ſic non ago bonum quod volebam prius in vniuerſali. Intelligi & etiā exponi poteſt de homine iuſto, qui poteſt dicere, ego per Dei gratiam iuſtificatus non quod volo bonum, hoc ago: quia vellem cum quiete & tranquillitate animi ſemper Deo deſeruire, & non facio, diſtractionibus & paſſionibus inſurgētibus ex fomite ſiue concupiſcentia peccati originalis impedientibus. Quoad commiſſionem vero & malum, dicit: *Sed quod odi malum, hoc facio*. Quod ſi intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuerſali, & de actione completa in particulari, vt ſit ſenſus: Ego odi malum adulterij, & nollem eſſe adulter in vniuerſali, id tamen paſsionibus inſurgentibus in
Pſal.137. particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iuſto, debet intelligi de actione imperfecta, quæ conſiſtit in ſula concupiſcentia pręueniente iudiciū rationis, & de perfecto odio, de quo Pſalm. Perfecto odio oderam illos: & ſecundum hoc, ſenſus Apoſt. talis eſt: Ego iuſtus malum quod odi facio, id eſt, illos motus concupiſcentiæ primo primos, quos deliberate & perfecte habere nollem, habeo. Et quia Lutherani & Neoterici hæretici ex peruerſo huius copulatiuæ intellectu, negāt liberum hominis arbitriū, maximè in homine peccatore, dicentes ipſum eſſe claudum, & non poſſe niſi claudicare & male agere: & ſic in omni opere quantumcunque bono etiā dando eleemoſynam & honorando parentes peccare, quod eſt hæreticum & abſurdiſsimū. Ideo hoc loco materiam liberi arbitrij duxi inquirendam. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quod naturale & liberum in hoc differunt. quod naturale eſt determinatum ad vnum, ſic quod non poteſt tendere niſi in vnum, & non ad plura oppoſita: prout lapis qui eſt naturaliter determinatus ad locum deorſum, & ignis ad locum ſurſum: & ſic nec lapis aſcendere, neque ignis deſcendere poteſt, neque lapis non deſcendere, neque ignis non aſcendere. Ideo lapis non liberè ſed naturaliter ſiue neceſſariò deſcendit: & ignis etiam non libere, ſed naturaliter & neceſſario aſcendit. Liberum autem dicitur quod non eſt determinatum ad vnum, ſed eſt indeterminatum & indifferens, potens ſe habere ad plura etiam oppoſita, & ſic poteſt agere & non agere: agere hoc vel eius oppoſitum. Et omnia quæ huiuſmodi ſunt & poſſunt ſe determinare ſeipſa, ſunt intellectualia & libera. Et ſic
Anſelmus Deus eſt maximè liber, quāuis peccare non poſsit: quia habet liberum arbitrium perfectiſsimum, immutabile & indefectibile. Quia (vt dicit Anſelmus) Poſſe peccare non eſt liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrij, ſed potius defectus perfectionis liberi arbitrij, & ſignum eius. Et quia Angeli ſunt intellectuales creaturę, habent ex natura ſua liberum arbitriū vertibile ante electionem: poſt electionem vero adhuc habent liberum arbitrium, ſed non vertibile ad bonū & ad malum. Angeli enim boni, qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatū in bonum: ſic quod ad plura & diuerſa bona ſunt indifferentes, & ad malum determinari nō poſſunt, nec peccare: & oppoſito modo mali. Cum autem homo ſit intellectualis, neceſſe eſt dicere quod ex natura ſua, & in puris naturalibus eſt liberi arbitrij: eius tamen arbitrium eſt medium

inter

inter liberum arbitrium Dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei eſt inuertibile & inde-
fectibile: arbitrium vero Angelorum & vertibile ad bonum & malũ ante completam electionẽ,
& non poſt: arbitrium autem hominis eſt vertibile ante electionem & poſt ad bonum & malum,
quandiu eſt in via, ſiue vſque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo ſecundum merita *Damaſcen*
vel demerita, prout in Angelis in completa electione. vnde Damaſ. dicit quod fecit in Angelis ca-
ſus, facit in hominibus mors: & Iuriſtæ dicunt quod voluntas hominis vſque ad mortem eſt deã-
bulatoria, id eſt, mutabilis, & mutare poteſt teſtamentum, quod morte cõfirmatur, vt habetur in *Eccl. 11. b*
c. Cum Marthæ, extra de celebratione miſſarum. Et Sapiens: Vbi ceciderit lignũ ſiue ad Auſtrũ,
ſiue ad Aquilonem, ibi erit. comparat enim hominem arbori, quæ quandiu plãtata eſt, poteſt in-
clinari ad oppoſita per ventos contrarios. Sed ſi ſemel ceciderit, ibi manet. Sic homo quandiu vi-
uit vita mortali, inclinari & mutari poteſt ad bonum & malum, ſed poſtquam ceciderit per mor-
tem, ibi manet. Si ceciderit ad Auſtrum, id eſt, in amore & charitate Dei, quæ per auſtrum ſignifi-
catur, ibi ſemper erit, ſcilicet firmatus in bono. Si vero ad Aquilonem, id eſt, in ſtatu peccati mor-
talis, etiam ibi ſemper erit, ſcilicet firmatus in malum. Hominem autem etiã in peccato mortali
exiſtentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari poteſt, ſcilicet expe-
rientia, ratione, & ſacræ ſcripturę authoritatibus, ac Eccleſiæ Catholicę determinationibus, prouẽ
deductum eſt ſuprà 1. capite, interpretãdo illud: Propter quod tradidit eos Deus in deſideria cor-
dis ſui. Reliquum ergo nunc eſt diſſoluere & enucleare maximè hunc locum, quem Lutherani
habẽt pro baſi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionẽ facit. Quia,
vt diximus, ſi Apoſtolus intelligatur loqui de homine peccatore, manifeſtum eſt ipſum nõ loqui
de volitione & odio perfectis & in particulari, ſed de volitione & odio incompletis & in vniuer-
ſali: vt ſit ſenſus, quod volo bonum in vniuerſali, non ago perfecte in particulari, paſſionibus in-
ſurgentibus, non cogentibus ſed allicientibus. Nam vt dixit Dominus Cain: Subter te erit appeti- *Iac. 1. b*
tuus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio: Quod odi malum in vniuerſali incõ- *Gen. 4. e*
pleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particulari, inſurgentibus paſſionibus concupiſcentiæ
allicientibus, & non neceſsitantibus, vt dictum eſt. Ad hoc autem quod obiiciũt ex 8. huius Epiſt.
cap. Quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt: dicendum quod cum Deus diſponat omnia *Infra 8. c*
ſuauiter, id eſt, naturalia mouet naturaliter, & libera liberè: Ideo non ſic aguntur filij Dei quin li- *Sap. 8. a*
bere concurrant. Ad illud Chriſti, Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati, dictum eſt ſupra *Ioan. 8. d*
6. cap. exponendo illud: Gratias autem Deo quod ſerui fuiſtis peccati, quod ſeruitus peccati non
tollit omnino libertatem: quia non neceſsitate, licet inclinet & difficultatem præſtet. Omnibus
autem aliis authoritatibus quæ adduci poſſunt, ſatisfacit, ſimilitudo data ſuprà cap. 1. de infirmo
cum diſtinctionibus ſequentibus eam, ſcilicet complete, perfecte & incomplete, atque imperfe-
cte, & in his quæ facilia ſunt, & non habent reſiſtentiam. Item quod bona noſtra ſunt principali-
ter à Deo, non totaliter. vide amplius infrà hoc eodem capite ſuper verbo, Nunc autem.

Si autem quod nolo, illud facio: conſentio legi, quoniam bona eſt. *Tex.*

CONcludit hic ex præmiſſa diſpoſitione quod lex ſit bona, dicens: *Si autem, &c.* quaſi dicat, Si
facio quod nolo, ex hoc ipſo quod nolo in vniuerſali malum quod lex prohibet, conſentio le-
gi, id eſt, voluntas mea eſt concors legi, quæ hoc prohibet quod ego nolo. & ideo conſentio legi
quod bona eſt. Manifeſtum eſt enim quod inclinatio hominis ſecundum rationem eſt ad volen-
dũ bonum, & nolendum ſiue fugiendum malum, ſecundũ naturam vel gratiam: & vtraque incli-
natio eſt bona. vnde ſequitur quod lex quæ huic inclinationi conſentit & fauet, præcipiendo bo- *Prou. 4. a*
num, & prohibendo malum, eadem ratione ſit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam vo-
bis, legem meam ne derelinquatis.

Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. *Text.*

PRobat hic quod dixerat de conditione hominis, ſcilicet quod ſit carnalis venundatus ſub pec-
cato, & quaſi aliqualiter ſeruus: apparet ex hoc quod ipſe non agit, ſed agitur à peccato. Ille
enim liber dicitur, qui eſt dominus, & per ſeipſum agit & non agitur, neque ducitur ab alio. Ideo
dicit, *Nunc autem*, quaſi dicat: Dictum eſt quod per intellectum & voluntatem, id eſt, ſecundum
portionem ſuperiorem, conſentio legi quòd bona eſt. Nunc autem dum contra legem facio, iam
ſecundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, ſed quod
inhabitat in me peccatum. Et hoc quidem manifeſtum eſt in homine in gratia conſtituto, quoad
motus concupiſcentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio ſuperior,
cum præueniatur ab illis, non operatur illos, ſed fomes, id eſt, appetitus ſenſitiuus, qui inhabitat,
elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem per quam dicitur ho-
mo, operatur. Ideo motus concupiſcentiæ, qui non ſunt imperati à ratione, ſed à fomite, non ope-
ratur homo, ſed fomes peccati, quod hic ab Apoſtolo vocatur peccatum quod inhabitat.

Ex hoc loco perperam intellecto, multi hæretici ſumpſerunt occaſionem erroris. Aliqui quod ſemper ſimus in peccato & in ira Dei, etiam ſi ſimus iuſtiſſimi, ſed Deus non imputat, vt ſuprà 4. cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Dauidis ab Apoſtol. allegatum: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Alij verò Manichæorum errorem renouantes, dixerunt quod nos nihil operamur, ſed mere paſſiue nos habemus, attribuentes Deo tanquam primo principio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, omnes operationes malas. Iſti non egent improbatione, cum euidens ſit in lumine naturali, & naturali ratione *Ariſtot.8. phy.* demonſtrari poſſit: vnum tantum eſſe primum principium omnium rerum. Neoterici vero hæretici præmiſſis peiores, non verentur dicere nō ſolum mere paſſiue nos habere in operationibus noſtris, ſed etiam omnes operationes tam bonas quàm malas à Deo eſſe, ita vt non magis ſit opus Dei conuerſio D. Pauli, quàm perditio Iudæ. Horum blaſphemus error & hæreſis, non ſolum ratione naturali, ſed etiam plurimis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis reprobatur. Manifeſtum eſt enim potentias à Deo eſſe datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicuntur & ipſa animalia operari, vegetare, generare, videre, audire, comedere, moueri, & ſic de aliis. Nec dicimus Deum portare bladum ad molendinum, nec ipſum moueri, cum aſinus bladū portat, & mouetur, licet affectiue concurrat ad motum & delationem. Et ſi aſinus in illa delatione nihil operaretur, fruſtra eſſet ei data illa vis motiua, quod eſt abſurdum, cum Deus & natura nihil *Mar.vlt.d* *1.Cor.15.b* faciant fruſtra. Eſt etiam hic error oppoſitus ei quod ſcribitur apud Marcū: Illi autē profecti prædicauerunt vbique Domino cooperante, &c. Si Deus cooperabatur, ſequitur quod etiā Apoſtoli operabantur. eſt etiam contra illud D. Ioan. in tertia epiſtola, Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſ- *1.cor.3.b* modi, ſicut cooperatores veritatis. Et contra illud Apoſtoli, Gratia Dei in me vacua non fuit, ſed abundantius omnibus illis laboraui, non ego (ſcilicet ſolus) ſed gratia Dei mecum. Aduerſatur etiam illi quod dicit Apoſtolus, Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum laborem ſuum. Præterea ſi nos nihil operaremur, quomodo dixiſſet Chriſtus Pilato: A temetipſo hoc di- *Ioan.18.f* *Ioan.11.g* cis, an alij tibi dixerunt de me? Et D. Ioan. de Caypha loquens ſcribit: Hoc autem à ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetauit, &c. Ergo poterat aliquid à ſemetipſo dicere. Inſuper Apoſt. ſuprà dixit: Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt, faciunt. Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in concilio Tridentino. Seſſione 6. canone 4. vbi dicitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum nihil cooperari, aſſentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iuſtificationis gratiam, ſe diſponat ac præparet, neq; poſſe diſſentire ſi velit, ſed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque paſſiue ſe habere, anathema ſit. Et canone 6. dicitur: Si quis dixerit non eſſe in poteſtate hominis vias ſuas malas facere, ſed mala opera, ita vt bona Deum operari non permiſſiue ſolum, ſed etiam proprie & per ſe, vt ſit eius proprium opus non minus perditio Iudæ quàm vocatio Pauli, anathema ſit. Nec obſtat id quod dicit Eſaias 26. ca. Omnia opera noſtra operatus es in nobis Domine, nec illud Apoſtol. Philippenſ. ſecundo: Deus eſt qui operatur in vobis velle & perficere, quia vterque intelligit de operibus bonis. Nam vt dicit Oſeas 13 cap. Perditio tua ex te Iſrael, tantum in me auxilium tuum. vel ſi intelligatur de malis, debet intelligi ſecundum ſubſtantiam operis, & non quantum ad deformitatem & de bonis principaliter. Et id quod Apoſtolus hic dicit: Iam non ego operor, ſed quod inhabitat in me, nullo modo facit: quia propriè intelligitur de homine iuſto, vt ſuprà expoſitum eſt, cum actiones ſunt ſuppoſitorum & non potentiæ vnde manifeſtum eſt hominem iuſtum illos motus primo primos per appetitum ſenſitiuum operari, ſed non libere, & inquātum rationalis, cum præueniant deliberationem rationis, à qua dicitur homo, ſed operatur illos inquantum animal. Et hoc bene innuit Apoſtolus cum ait: Si quod nolo, vt ratione vtens, facio vt animal: iam non facio vt homo, ſed quod inhabitat in me peccatum, id eſt, ex inclinatione fomitis ſiue appetitus ſenſitiui. Si vero loquamur de homine peccatore, non poteſt propriè intelligi: quia id quod homo peccator non vult in vniuerſali malum, conſideratis omnibus circunſtantiis, volendo illud malum in particulari, ratio eius peccato conſentit, & ideo ipſemet operatur. vnde D. Auguſt. ait: Multum fallitur homo qui conſentiens eſt concupiſcentiæ carnis ſuæ, & quod illa deſiderat decernens facere, & ſtatuens putat ſibi adhuc eſſe dicendum: Non ego operor illud, cum *Oſee 13.a* Oſeas dicat: Perditio tua ex te Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum. Poteſt tamē impropriè exponi de homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti, quod ſecundum proprietatem ſuam mouet: non autem mouenti quod agit, vel mouet ſecundum proprietatem alterius, à quo mouetur. Manifeſtum eſt autem quod ratio hominis ſecundum illud quod eſt ſibi proprium, non inclinatur ad malum, ſed ſolum ſecundum quod mouetur à concupiſcentia. & ideo operatio mali, quam ratio facit, prout eſt à concupiſcentia victa, attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, eo quod concupiſcentia non poſſit vincere rationem, niſi ratio ſe ſubiiciat,

ſubiiciat illi, quia, vt dictum eſt: Subter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari impropriè, eo
quod allicit & inclinat rationem ad ſe, & eſt cauſa ſine qua non. Dicitur autem peccatum inhabi-
rare in homine, non quod peccatum pro formali ſit res aliqua, cum ſit priuatio boni, ſed per effe-
ctum: quia effectus eius manet in homine, ſcilicet appetitus ſenſitiuus deſtitutus ex illa deſtitutio-
ne, inclinatus ad proſequendum delectabilia ſibi contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo per
effectum Spiritus ſanctus etiam habitat in nobis: quia gratia, & charitas quæ eſt effectus Spiritus
ſancti, manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. *Text.*

HIc probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc
probatio eſt ſatis manifeſta, ſi verba referantur ad hominem in gratia conſtitutum, qui per
gratiam Chriſti liberatus eſt à peccato, vt dictum eſt ſuprà 6. Quia gratia Dei non habitat in car- *Supra.6.b*
ne, ſed in mente, vnde infrà 8. dicitur: Quod ſi Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt *Infra 8.b*
propter peccatum: Spiritus autem viuit propter iuſtificationem. Igitur in carne adhuc dominatur
peccatum, quod operatur concupiſcentias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori ſimul
cum membris. Sic enim caro diſtinguitur contra ſpiritum, & repugnat illi, dicit ergo: Aſſertum
eſt quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id eſt, fomes, ſiue appetitus ſenſitiuus in me
inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia ſcio per rationem & experimentum habeo,
quod bonum, ſcilicet gratiæ, quod reformatus ſum, non habitat in me. Et ne intelligatur ſecũdum
rationem & in mente, exponit, hoc eſt in carne mea. Nam in me, id eſt, in corde meo & mente, ſi-
ue in portione ſuperiori, hoc bonum inhabitat, vnde Epheſ. ſcribens, dicit: Habitare Chriſtum per *Epheſ.3.b.*
fidem in cordibus veſtris, vnde patet quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis, qui dicunt
carnem non eſſe bonam ſecundum naturam, & ita non eſſe creaturam Dei bonam. Non enim
Apoſt. hic agit de bono naturæ, ſed de bono gratiæ quo à peccato liberamur. Si vero hæc verba in-
telligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio eſt manifeſtior, ſed
tunc ſuperfluit illa expoſitio (hoc eſt in carne mea) cum certum ſit quod bonum gratiæ non habi-
tat, nec in carne, nec in mente, hominis peccatoris. Cum autem Apoſtol. non fuerit ſuperflue locu-
tus apparet quod in præcedentibus intendebat loqui de homine iuſtificato. Si vero obiiciatur
quod homo iuſtificatus habet in appetitu ſenſitiuo duas virtutes infuſas, & duo dona Spiritus ſan-
cti, quæ ſecundum d. Thom. fluunt à gratia, ſicut potentiæ ab anima, habet enim in appetitu con-
cupiſcibili virtutem temperantiæ, & donum timoris: & in appetitu iraſcibili virtutem fortitudi
nis & donum Spiritus ſancti, qui dicitur fortitudo. Et per conſequens in carne, ſiue in portione
inferiori hominis iuſtificati, habitat aliquod bonum gratiæ: & tamen Apoſtolus hic vniuerſali-
ter negat. Dicendum quod Apoſtolus hic ſolum intendit excludere bonum, quod totaliter impe-
dit dominium peccati, ſiue quod totaliter ſubiicit appetitum ſenſitiuum rationi, vt nullo modo
poſſit aliquid concupiſcere contra ſpiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in
Adam, & erit in beatis.

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. *Text.*

EXplicatius hic declarat quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate ho-
minis. Facultas oſtenditur ex actione, & difficultas ex impedimentis vel defectu virtutis. Pri-
mo igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis poteſtate, vnde di-
cit: Velle mihi adiacet, id eſt, propinquum eſt mihi, quaſi ſub mea poteſtate exiſtens. Nihil enim eſt
tam in poteſtate hominis quàm eius voluntas, vt diuus Auguſt. dicit. Deinde ponit difficultatem
ſeu defectum virtutis, dicens: *perficere autem bonum non inuenio*, paſſionibus carnis cõtra ſpiritum &
voluntatem inſurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, cum caro
inſurgat & reſiſtere nitatur, quantum poteſt, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de
homine iuſtificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia paſ-
ſiones in eo amplius inſurgunt, & reſiſtunt bonæ voluntati tendenti in bonum morale, connatu-
rale & facilè prout ſuprà dictum eſt. Ex hoc loco poſſumus probare liberum arbitrium eſſe in ho-
mine, quod ſcilicet poteſt bonum imperfectum ſiue morale cum concurſu generali, quo ad bona
connaturalia facilia, vt comedere, bibere, plantare vineas, ædificare domos, dare eleemoſynam ex
pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios, vt dictum eſt. Ad bonum autem arduum & diffi-
cile, vt reſiſtere paſſionibus inclinantibus ad malum, poteſt ſine gratia gratum faciente: non ta-
men abſque ſpeciali Dei auxilio & concurſu, qui concurſus ſpecialis eſt gratia gratis data: & ideo
vocatur à diuo Tho. & Aug. auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id eſt, meritorium nõ poteſt
abſque gratia gratum faciente: ideo dicit hic, *perficere autem bonum non inuenio*, ſcilicet in mea po- *Hie.10.d.*
teſtate. & ideo Hier. dicit: Non eſt hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. *Prou.19.b* *Philip. 2.b*
Et Salomon, poſtquã dixit, Cor hominis diſponit viam ſuam: ſed Domini eſt dirigere greſſus eius *Eſa.26.a*

Et ſic debet intelligi illud Apoſt. Deus operatur velle & perficere pro ſua bona voluntate: & illud Thren.3.d Eſa. Omnia opera noſtra, ſcilicet perfecta operatus es in nobis domine, principaliter. Et illud Hieremi. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, & illud infrà 9. Infra 9.c Non currentis neque volentis, ſcilicet velle & currere perfectum ſed miſerentis Dei. Et ideo hæc verba, *Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio*, non poſſunt aliquo modo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initium boni operis etiam meritorij eſt à nobis, inquantum volumus bonum: perfectio autem eſt per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium, debet intelligi, velle adiacet mihi ſcilicet per gratiam reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quam non ſolum volo bonum, ſed etiam aliquid boni facio, vel poteſt intelligi de perfecto & continuato bono vſque ad finem, abſque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato originali conceptus continuare & perſeuerare poteſt. Ioan.1.c vnde diuus Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & Salomon: Ecclеſ.7.c Non eſt homo qui faciat bonum, & non peccet, ſcilicet aliquando, ad perſeuerandum enim vſque ad finem requiritur ſpeciale auxilium, poſſunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quàm proficiant. Si verò referantur ad hominem peccatorem gratia deſtitum, ſic exponi poſſunt, vt velle accipiatur pro voluntate incompleta & vniuerſali, quæ ex inſtinctu naturæ ſiue ſynderesi in quibuſcunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum, vnde Philoſop. 1.Ethic. Bonum eſt quod omnia appetunt. Sed illud velle adiacet homini quaſi infirmum, niſi gratia Dei voluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis vel diſponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Non ſumus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis aliquid cogitare, 2.Cor.3.b ſcilicet perfectè & meritoriè: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt, vt ex contextu apparet. Poſſumus tamen aliquid ex nobis, cum concurſu generali Dei, cogitare de his quæ ſunt connaturalia, vt dictum eſt.

Text. *Non enim quod volo bonum, hoc facio, ſed quod nolo malum, hoc ago.*

HIc explicatius declarat quod perficere bonum nõ venit ex actione hominis, quæ eſt ſignũ & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo nõ inuenit perficere bonum: quia non agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult, quod fuit ſuperius expoſitum.

Text. *Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.*

REſumit concluſionem quam præmiſerat, & quam iam expoſuimus. Sed aduertendum quod ex vno & eodem medio Apoſtol. cõcludit duo, quæ ſuprà poſuerat, ſcilicet bonitatem legis, & dominium peccati. Primò dixit, Si autem quod nolo illud facio, conſentio legi quod bona eſt. Secundo, cum dicit hic: *Si autem quod nolo illud facio, non iam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Quarum duarum concluſionem prima pertinet ad id quod dixerat, lex ſpiritualis eſt. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Sed primam concluſionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, nolo, ſcilicet ſecundum rationem, quæ lex prohibet, ex quo patet legem eſſe bonam. Sed ex parte eius quod dicit, facio, concludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS VII. CAPITIS.

Text. *Inuenio Igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.*

OStenſo prius quod lex ſit bona, eo quod concordat rationi: in hac 4. huius cap. parte Apoſtol. infert duas concluſiones ſecundum duo quæ præpoſuerat. Primum fuit quod lex ſpiritualis eſt: & probato quod ſit bona, intendit probare ex illa bonitate quod ſit ſpiritualis, raciocinatur igitur ſic: *Inuenio*, ſcilicet per experimentũ, legẽ, ſcilicet Moyſi cõſonã mihi volẽti facere bonũ, id eſt, rationi meæ quæ ſpiritualis eſt, per quã bonũ approbo, & malũ deteſtor, dũ & ipſa lex mandat bonũ, & prohibet malũ. Et hoc, ſ. fuit neceſſarium, *quoniam*, id eſt, quia *malum*, id eſt, peccatũ vel fomes peccati, *mihi adiacet*, id eſt, iuxta rationẽ meã iacet, quaſi carnem Mich7.b meam inhabitãs, vnde Micheas: Ab ea quæ dormit in ſinu tuo (id eſt à carne) cuſtodi clauſtra oris tui. Neceſſitas ergo legis eſt ex parte mali adiacentis: Si enim bonum gratiæ eſſet ex vtraque parte ſuperiori & inferiori portione iuſtificati hominis, inueniret homo ſpiritualis legem vtilem, ſed ex parte contrarietatis in homine exiſtentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iuſtificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibendum pronitatem peccati, quæ ſe tenet ex parte carnis, ſiue exterioris hominis. Ideo ſubdit, *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem.* Hic declarat ſpiritualitatem legis per ſignum, dicens, *Condelector, &c.* Nullus enim delectatur niſi in eo quod eſt ſibi conueniens: homo autem delectatur in lege ſecũdum interiorem hominem, id eſt

portionem

portionem ſuperiorem ſiue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod anima ſit effigiata ſecundum formam hominis, vt Tertul. poſuit, vel quod ipſa ſola ſit homo, vt Plato voluit, dicens, quod homo eſt anima vtens corpore. Sed quia id quod eſt principalius in homine dicitur homo. Hoc eſt autem mens ſiue portio ſuperior, quæ ſolum comprehendit duas potẽtias ſpirituales non vtentes organo corporeo, ſcilicet rationem & voluntatem: quæ nonnunquam ſub ratione comprehenditur, licet principalius in homine ſecundum exteriorem apparentiam ſit corpus, ſic exterius effigiatum cum potentiis ſenſitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed ſecundum rei veritatem illud dicitur principalius, quod eſt intrinſecum, prout mens ſiue ratio & voluntas rationi conformis, quæ hic dicitur homo interior: Cui, vt Pſal. dicit: Suauia ſunt eloquia Dei, ſecundum illud: Habentes ſolatio libros ſanctos, qui in manibus noſtris ſunt. *Pſal.118.11.* *Marc.10.b*

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. *Text.*

ALiam concluſionem hic ſubiungit correſpondentem ei quod ſuprà dixerat: Ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Ad cuius intelligentiam, ſciendum eſt quod in præcedẽti diſcurſu, & hic Apoſtol. ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppoſitas, ſcilicet legem Dei, & legem mentis, ex vna parte: & legem peccati, & legem membrorum, ex alia: lex Dei & lex mentis differunt, ſicut effectus & cauſa: quia lex mentis eſt effectus legis Dei: lex enim mẽtis ſiue naturalis nihil aliud eſt quam participatio legis æternæ Dei, conueniunt autem, quia lex mentis ſiue naturalis concordat cum lege æterna Dei, & ſubdit hominem legi æternæ Dei, & ſic ſe conſequũtur. Lex autem peccati & lex membrorum, etiam ſe cõſequuntur, & habent oppoſitos effectus. Quia ſicut lex mentis ſubdit hominẽ legi æternæ Dei, ſic etiam lex membrorum ſiue carnis, ſubdit hominẽ legi peccati. Et quamuis tam lex peccati quã lex carnis ſunt in membris ſiue in portione inferiori, differunt tamen in hoc quòd lex carnis eſt naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona, ſcilicet eis ſuauia & delectabilia, ſecundum ſenſum vel appetitum. Lex verò peccati, eſt pœna peccati originalis, & eſt deordinatio earundem virium derelicta ex perditione iuſtitiæ originalis, & ſic non diſtinguũtur materialiter ſiue ſubiecto, ſed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes ſiue appetitus ſentiuus, deſtitutus iuſtitia originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum ſiue carnis, dicitur idem fomes ſiue appetitus ſenſitiuus, inquantum eſt inclinatus ad proſequendum delectabilia ſibi, contra dictamen rectæ rationis. Verùm nec lex carnis ſiue membrorum, nec lex peccati dicuntur propriè leges, ſed duntaxat metaphoricè & ſimilitudinariè propter duplicem ſimilitudinem. Prima, quia quemadmodum lex inducit ad bonum faciẽdum, ſic fomes ad peccandum. Secunda ſimilitudo eſt, quia quemadmodum lex ligat, ſic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Poteſt etiam eſſe ſimilitudo per comparationẽ ad cauſam: quia cum fomes ſit quædã pœna peccati, duplicẽ habet cauſam: Primã quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legẽ, quæ eſt fomes, impoſuit, prout dominus ſeruo victo legem imponit. Alia cauſa fomitis eſt Deus, qui hãc pœnam Adæ peccãti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & ſeminalem rationem deſcendentibus impoſuit, vt rationi eorum inferiores vires non obedirent deſpotice. Et ſecundum hoc ipſa inobediẽtia inferiorum virium lex quodammodo dicitur, inquantum eſt pœna per legem diuinæ iuſtitiæ introducta, prout iuſti iudicis ſententia quaſi lex reputatur: ſecundum illud: Et factum eſt hoc ex die illa & deinceps conſtitutum & præfinitũ, & quaſi lex in Iſrael vſq; ad hanc diem. Et hęc quædam lex peccati ſiue fomitis eſt materialiter diffuſa in omnibus potentiis ſenſitiuis, & membris, quæ omnia per iuſtitiam originalem omnino ſubdebantur rationi, & ex eiuſdem iuſtitiæ originalis amiſſione ſunt deordinata, & reſiſtunt rationis imperio, principalius tamen appetitus ſenſitiuus, tam concupiſcibilis quam iraſcibilis, qui dominatur aliis membris quæ deſeruiunt concupiſcentiæ ad peccandum, prout dictum eſt ſuprà 6. cap. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum ſiue peccati, habet duos effectus, ſcilicet reſiſtere rationi, & eam captiuare, id eſt, vehementer inclinare ad peccandum. His ſuppoſitis facilis erit intellectus Apoſtoli, *Video, &c.* quaſi dicat: Aſſertum eſt quod lex ſpiritualis eſt: & ego carnalis venundatus ſub peccato: hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis, ſcilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id eſt, legi naturali quæ conformatur legi Dei, Moſaycæ vel euangelicæ ſecundum exigentiam temporis, & captiuantem, id eſt, vehementer, non tamen neceſſario, me inducẽtem in legem peccati, id eſt, ad committendum peccata, & perſeuerandum in illis. Magna enim vi fertur in ſenſibilia, ut voluntatem extra lineas rationis trahat, vt fiat mancipium peccati & mortis. *Infœlix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati, & mouet dubitationem in qua primo fatetur ſuam miſeriam, cum dicit: *Infœlix homo*, quod quidem eſt per

1.Reg.33.f

peccatum quod habitat in homine, ſiue quantum ad carnem tantum, prout in homine iuſto, ſiue
quantum ad mentem & carnem ſimul, vt in peccatore, vnde Salomon: Miſeros facit populos
Prou.14.d peccatum, & Dauid: Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem, ſcilicet vitæ. Deinde quæ-
Pſal.37.b rit, dicens: Quis me liberabit à corpore mortis huius? Quæ interrogatio videtur eſſe hominis iu-
ſtificati, ſe miſerum profitentis, ratione carnalium motuum inſurgentium pro ſua liberatione
ſuſpirantis, prout alibi dicebat: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et Dauid qui dicebat:
Philip.1.c Educ de carcere animam meam. Sciendum tamen quod in corpore hominis poteſt conſidera-
Pſal.141.b ri natura ipſius corporis, quæ eſt conueniens animæ, & quoad hoc non vult anima ſeparari ſeu
2.Cor.5.a expoliari, ſed potius ſuperueſtiri: & ſic non ſuſpirat vt liberetur à corpore abſolutè, ſed à cor-
Sap.9.d pore mortis huius, hoc eſt à corpore, quatenus miniſtrat mortem: eſt enim quædam mors pati
ſenſualitatis motus ac etiam corruptio corporis, quod aggrauat: & ideo ſecundum hoc ſignan-
ter dicit de corpore mortis huius. *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Reſpondet
hic præmiſſæ interrogationi, dicens quod homo non poteſt liberari à corpore mortis huius,
ſiue à corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis viribus, ſed ſolum per gratiam
Ioan.8.d Chriſti, qui eſt filius naturalis, & poteſt nos liberare, vnde dicit: Si filius vos liberauerit, verè li-
Ioan.1.d berieritis. Ideo dicit: *Gratia Dei*, ſcilicet liberabit, *per Ieſum Chriſtum*, per quam gratia & veri-
tas facta eſt. Hæc autem gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo quia fa-
cit quod corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo, vt corruptio corporis totaliter tollatur in reſurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori: Gratia liberabit me de corpore mortis huius, id eſt, liberabit me à peccato originali, in quod eſt anima inducta ex corruptione corporis, ſed à culpa illa iam iuſtus liberatus eſt, vnde competit ei dicere: Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius, vt ſcilicet in corpore meo non ſit infectio nec corruptio peccati per conſenſum in hac via & paſſionem & mortis, in reſurrectione. *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei: carne autem legi peccati.* Hic infert concluſionem exortam ex illo quod ſuprà dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Hæc concluſio ſecundum duas præmiſſas expoſitiones diuerſimodè ex præmiſſis infertur. Secundum enim quod præmiſſa verba exponuntur in perſona peccatoris, ſic inferenda eſt concluſio: Dictum eſt quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt ſi ab eo non deducar in peccatum, ego quando ero liberatus mente, id eſt, intellectu & voluntate, ſeruio, id eſt, ſeruiam legi Dei, ſecundum carnem autem legi peccati, quæ quidem in carne remanet propter fomitem. Si autem exponantur in perſona iuſti, ſic inferenda eſt gratia Dei: per Ieſum Chriſtum liberabit me à corpore mortis huius, ſcilicet vt in me non ſit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipſe vnus & idem antequam plenè liberer, mente ſeruio legi Dei, ei conſentiens: carne autem ſeruio legi peccati, inquantum caro mea ſecundum legem peccati & fomitis mentem præueniens mouet me ad concupiſcendum, cui tamen non conſentio mente.

EPITOME VIII. CAPITIS.

CAput hoc 8. eſt quædam expoſitio & cõſummatio eorũ quæ à 5. cap. hucuſque deduxit Apoſtolus de facultate & vtilitate gratiæ Dei. Nam in illo cap. poſt enarrationẽ bonorũ quæ nobis contulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpæ originalis. Et in 6. cap. De protectione ab actualibus, & in 7. cap. De abſolutione à lege veteri. In hoc autem cap. primo concludit nos per gratiam ſeruatos fuiſſe ab omni damnatione, tam culpæ quam pœnæ, quod probat ex lege ſpiritus per gratiam data, quæ eſt cauſa vitæ, & ſic liberat hominem à peccato & morte, quæ eſt effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde aſſignat cauſam legis ſpiritus, ſ. Chriſti incarnationem, declarans eos quibus non prodeſt, ſ. ambulantibus ſecũdum carnem, ſubiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium ſecundum carnem. Secundò ibi, *Quoniam ſapientia, &c.* probat quod prudentia carnis eſt mors propter inimicitiam quam habet cum Deo, à qua fideles ſunt liberati per inhabitantem ſpiritum. Tertio ibi, *Quicunque, &c.* oſtendit mercedem & effectus ſpiritus, qui ſunt directio, adoptio, teſtimonium filiationis, & conſecutio futuræ hæreditatis, quæ eſt vita æterna. Quarto ibi, *Exiſtimo enim, &c.* Aſſignat cauſam dilationis immortalitatis vitæ æternæ, & hæreditatis filiorum Dei, oſtendendo excellentiam gloriæ, comparando eam ad paſſionẽ huius temporis. Quinto ibi, *Non ſolum, &c.* oſtendit quod omnes etiã iuſti ac primitias ſpiritus habentes, paſſionibus corporalibus ſubditi ſunt, in illis tamen ſpe & Spiritu ſancto iuuantur. Sextò ibi, *Sumus, &c.* oſtendit modũ quo Spiritus ſanctus iuuat exteriores euentus in bonum noſtrum dirigendo, quod probat ratione qua concludit quod ſancti quos Deus promouet, nullum incommodum pati poſſunt à malo pœnæ attento fauore Dei qui proprio filio non pepercit

pepetcit. Poſtremò ibi, *Quis accuſabit, &c.* oſtendit quod nullum incommodum pati poſſunt à malo culpæ, attento Chriſti pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiæ & charitatis, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

EXPOSITIO LITERALIS VIII. CAPITIS.

N*Ihil ergo nũc damnationis*, id eſt, obligationis culpæ aut pœnæ, *eſt his qui ſunt*, perfectè incorporati per baptiſmum, fidem, & dilectionẽ, *in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant*, id eſt, qui nullo modo deſideria & concupiſcentias carnis ſequuntur. *Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto* Hiere.15.f *Ieſu*. i. gratia quam Spiritus ſanctus infundit animæ vt det ei vitam ſpiritualem, *liberabit me à lege peccati*, id eſt, à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominentur mihi, vel à conſenſu & operatione peccati: *Nam quod erat impoſſibile legi*, ſcilicet naturali & ſcriptæ, in quo, id eſt, in qua re, ſcilicet iuſtificatione vel liberatione damnationis, *infirmabatur per carnẽ*, id eſt, debilis erat & non poterat iuſtificare per carnales obſeruantias, fomite impediente ad adiuuandum & perficiendũ benedictio- Gene.22.d nem promiſſam *Deus*, ſ. pater, *Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati*, id eſt, habens, veram carnem humanam, nõ quidem peccato obnoxiam, prout habẽt cæteri homines, qui ſubiecti ſunt peccato originali: ſed ſimilem carni peccati in figura, ſenſibilitate, paſſibilitate, & mortalitate, ſicut eſt caro peccatorum, *& de peccato*, id eſt, pro peccato in carne Chriſti commiſſo, virtute ſuæ paſſionis quæ dicitur peccatum propter ſimilitudinem peccati, vel per hoc quod factus eſt *hoſtia* pro peccato, *damnauit peccatum in carne*, id eſt, debilitauit fomitem peccati in carne noſtra, & ita ſatisfa- Ioan.1.a ciendo abſtulit peccata mundi: *vt iuſtificatio legis*. i. iuſtitia quam lex promittebat, & quam aliqui Deut.4.d ex lege ſperabant, *impleretur*, id eſt, perficeretur *in nobis*, ſ. exiſtentibus in Chriſto incorporatis, *qui non ſecundum carnem ambulamus*, id eſt, qui non ſequimur deſideria & concupiſcentias carnis, *ſed ſecundum ſpiritum*, id eſt, ambulamus ſecundum inſtinctũ ſiue inſpirationem Spiritus ſancti, prout præceptum eſt nobis. *Qui enim ſecundum carnem ſunt*, id eſt, qui intenti & ſubditi ſunt carnalibus Gal.5.e deſideriis, *quæ carnis ſunt, ſapiunt*, id eſt, approbant & iudicant ea eſſe ſimpliciter bona, quæ carni ſunt placita, & hoc eſt habere ſapientiam carnis ad faciendũ mala. *Qui verò ſecundum ſpiritum ſunt*, Hiere.4.f id eſt, qui Spiritus ſancti inſpirationem ſequuntur, *quæ ſunt ſpiritus ſentiunt*, id eſt, iudicant, & rectum ſenſum, ac iudicium in ſpiritualibus habent, & non illi qui approbant iudicia & inclinationes carnis, qui, ſ. dicuntur habere prudentiam carnis, quæ eſt eis plurimum nociua. *Nam prudentia carnis mors eſt*, id eſt, cauſa mortis æternæ, *prudentia autem ſpiritus*, id eſt, approbatio eorum quæ inſpirantur à Spiritu ſancto, *vita & pax*. i. cauſa vitæ, gratiæ & gloriæ, in qua erit pax perfectiſſima.

SECVNDA PARS VIII. CAPITIS.

Q*Voniam ſapientia carnis inimica eſt Deo*, eo quod contra legem Dei hominẽ inclinat. *Legi enim Dei non eſt ſubiecta*, id eſt, ſubiici non vult, *nec enim poteſt*: quia peccatum cum ſit auerſio à Deo ſiue à lege Dei, non poteſt fieri ſubiectio, quãuis ille qui ſubiectus eſt vitio, poſſit per gratiam Dei liberari à vitio, & ſubiici Deo, nunquam tamen vitium poteſt ſubiici Deo. Quemadmodum licet ille qui eſt albus, poſſit fieri niger, nunquam tamen albedo fiet nigredo. *Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt*, cum ſint inimici eius, quandiu concupiſcentias carnis ſequuntur. *Vos autem in carne non eſtis*, id eſt, in vitiis carnis non ambulatis, *ſed in ſpiritu*, id eſt, ſpiritum & rationem ſequimini, *Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis*, ſcilicet per charitatem per quem efficimur tẽplum Dei, & per quam Spiritus ſanctus habitat in nobis. *Si quis autem ſpiritum Chriſti*, id eſt, Spiritum ſanctum qui dicitur ſpiritus Chriſti, eo quod à Chriſto naturali Dei filio procedit, qui etiam dicitur ſpiritus Dei patris, cum ab ipſo pariter procedat, *non habet*, per effectum amoris & charitatis, *hic non eſt eius*, id eſt, non eſt membrum Chriſti viuum, ſed mortuum: prout membrum corporis quod per animam non viuificatur. *Si autem Chriſtus in vobis eſt*, per ſpiritum ſuum, id eſt per charitatem & amorem, quæ attribuitur Spiritui ſancto, per quas oportet vos eſſe conformes Chriſto, *corpus quidem*, ſ. veſtrum *mortuum eſt*, id eſt, neceſſitati mortis & paſſionibus rationem præuenientibus ſubiectum & adiudicatum eſt, *propter peccatum*, ſ. primi parentis per propagationem carnis in vos transfuſum, ex quo ſubiectio mortis & rebellio, ſiue concupiſcentia præueniens liberum rationis iudicium ſecuta eſt. *Spiritus verò*, id eſt, mens veſtra, quæ iam renouata eſt à peccato, *viuit* vita gratiæ, *propter iuſtificationem*, qua à Spiritu ſancto per gratiã iuſtificati eſtis: *Quod ſi ſpiritus eius*, ſi Dei patris tanquam ab ipſo procedens, *qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis*, vna cum patre & ſeipſo Chriſto, ſecundum diuinitatem: cum virtus ſanctæ Trinitatis ſit tantum in tribus perſonis, *viuificabit & mortalia corpora veſtra*, ſ. in reſurrectione generali, in qua corpora veſtra ſic erunt

uiuificata, quod erunt non ſolum immortalia, ſed etiam impaſſibilia paſſione corruptiua: & hoc faciet, *propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis*, id eſt, virtute Spiritus ſancti inhabitantis in vobis. *Ergo fratres debitores ſumus*, Spiritui ſancto, propter multa beneficia quæ nobis ab eo proueniunt, *non carni vt ſecundum carnem viuamus*, id eſt, carnis deſideria perficiamus. *Si enim ſecundum carnem vixeritis*, ſequendo eius concupiſcentias, *moriemini*, ſcilicet morte culpæ in præſenti ſeculo, & morte gehennæ in futuro. *Si autem ſpiritu*, id eſt, per ſpiritum, *facta carnis*, id eſt, opera ſiue paſſiones quæ ex concupiſcentia carnis pullulant, *mortificaueritis* ieiuniis, vigiliis, orationibus, ac aliis bonis operibus, *viuetis* vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Q*Vicunque enim ſpiritu Dei aguntur*, i. diriguntur & ducuntur ex amore & dilectione ſeruiẽtes Deo, *hi filij Dei ſunt*, ſcilicet ſpirituales, tãquã per ſemẽ ſpirituale, quod eſt verbũ Dei, vel per
Exod. 19.b inſtinctum, ſiue ſpirationem Spiritus ſancti generati. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore*, ſicut olim in lege Moyſi, quæ data fuit in terrore tonitruorum, & fulgurum coruſcãtium ſuper terram: quem terrorem non incuſſit Deus mittendo Spiritum ſanctum in die Pentecoſtes, nec incurrit mittendo illũ in particulari iuſtificatione: *ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum Dei*, qui eſt ſpiritus amoris patris & filij, per quem nos adoptat, id eſt, acceptat & reputat filios, vt intre-
Marci 10.b pide poſtpoſito quocunque timore, poſſimus ad eum recurrere, ſicut filij naturales ad patrem na-
Hiere. 3.b turalem, *in quo*, ſcilicet Spiritu ſancto, ex affectu amoris filialis quem cauſat in nobis, *clamamus*, magna intentione ex affectu cordis: *Abba pater. Ipſe enim ſpiritus*, ſcilicet ſanctus, *teſtimonium* con-
Ioan. 3.b iecturale, *reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filij Dei*, ſcilicet adoptiui dum bene agimus. *Si autem filij*, ſcilicet ſumus per Spiritum ſanctum, ſequitur quod ſumus *& hæredes*, cum non ſolum filio naturali, ſed etiam adoptiuo debetur hæreditas, *hæredes quidem Dei*, quia videbimus eum ſicuti eſt, & fruemur eius beatitudine, in quibus conſiſtit hæreditas: *Cohæredes autem Chriſti*, qui eſt principalis filius, cuius filiationem nos participamus, & participabimus hæreditatem: *Si tamen compatimur*, id eſt, ſimiliter patimur & patienter ſuſtinemus tribulationes huius mundi, prout ipſe patien-
Philip. 3.d ter ſuſtinuit: *vt & glorificemur*, id eſt, ſimiliter conglorificabimur in anima & corpore, quod configuratum erit corpori claritatis ſuæ.

QVARTA PARS VIII. CAPITIS.

Eſa. 54.e E*Xiſtimo enim* ego expertus gloriam & labores, *quod non ſunt condignæ*, id eſt, æquales ſiue ſecũdum æqualitatem dignæ, *paſſiones*, id eſt, tribulationes & miſeriæ *huius temporis*: id eſt, quas patimur in hoc ſeculo: quia ſunt paucæ & breuiſſimæ durationis: *ad futuram gloriam*, quæ erit æterna & indeficiens, *quæ reuelabitur*, id eſt, manifeſtabitur, *in nobis*, expectantibus, ſ. illam. *Nam expectatio creaturæ*, id eſt, hominis iuſtificati, qui dicitur principalis creatura huius mundi, ſub cuius pe-
Pſal. 8.b. dibus ſubiecit Deus omnia. Vel homo iuſtificatus *reuelationem*, id eſt, manifeſtationem & adeptionem gloriæ *filiorum Dei*, quę fiet in reſurrectione & iudicio generali, *expectat*, id eſt, aſſiduè ſummo deſiderio & affectu optat, quam neceſſe habet expectare, cum nondum eam habeat. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens*. i. homo iuſtus rebus corporalibus, quæ ſunt vana, vtpote mutabilia,
Eccleſ. 2.b caduca, eleuationem animi impedientia, & afflictionem ſpiritus cauſantia, etiam ſi nolit, ſubiectus eſt propter vitæ præſentis neceſſitatem. Verum prædictam vanitatem, mutationem, & afflictionẽ,
Apoc. 7.d patienter ſuſtinet. *Sed propter eum*, ſ. Deum, *qui ſubiecit eam in ſpe*. ſ. liberationis ſiue ſperando liberari à vanitate illa, *quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis*. i. à ſubiectione quęrendi victum & veſtitum, ac etiam ab omni tribulatione & anguſtia, morte & paſſibilitate, quibus in hac mortali vita ſubiecta eſt, quæ ſeruitus mutabitur, *in libertatem gloriæ filiorum Dei*: quia immortalitas &
Marci 16.b impaſſibilitas congruit filiis Dei, vt ſint Chriſto conformes in nouitate vitæ, ſicut fuerunt in tribu-
Ioan. 16.b lationibus. *Scimus enim quod omnis creatura*, id eſt, homo maximè iuſtus, *ingemiſcit* ex dolore quem
Prou. 9.d patitur propter mala quæ ſuſtinet, *& parturit vſque adhuc*, id eſt, cum quadam animi afflictione ſuffert dilationem gloriæ expectatæ. Spes enim quæ differtur affligit animam.

QVINTA PARS VIII. CAPITIS.

Philip. 3.b N*On ſolum autẽ illa*, ſcilicet creatura ingemiſcit & parturit expectando gloriam filiorum Dei. *Sed & nos ipſi*, ſcilicet Apoſtoli *primitias ſpiritus ſancti habentes, & ipſi intra nos gemimus*, id eſt, afflictionem non ſolum exterius, ſed etiam interius ſuſtinemus propter dilationem, *adoptionem filiorum*

filiorum Dei, id eſt, completionem adoptionis filiorum inchoatam per ſpiritum iuſtificantem, *expectantes redemptionem*, id eſt, reformationem & glorificationem, *corporis noſtri*, vt quemadmodum ſpiritus noſter redemptus & reformatus ac liberatus eſt à peccato, ita & corpus noſtrum redimatur & reformetur ac liberetur à corruptione & morte, in qua reformatione & liberatione conſiſtit completa adoptio filiorum Dei. *Spe enim ſalui facti ſumus*, id eſt, per ſpem complementum ſalutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduerſitate occurrentium malorum deterremur. *Spes autem quæ videtur non eſt ſpes*, id eſt, res ſperata quæ præſentialiter videtur non eſt res ſperata, ſed iam habita, cum ſpes ſit de futuro & non de præſenti. *Nam quod videt quis quid ſperas?* id eſt, cur vel quomodo habens aliquam rem ſperat habere illam, cum ſpes importet motum animæ tendentem in aliquid non habitum & futurum. *Si autem quod non videmus, ſperamus*, ſequitur quod *per patientiam*, quæ eſt malorum tolerantia cum quadam æquanimitate, *Expectamus*, cum enim dilatio rei magno deſiderio ſperatæ affligat, & ſic habeat rationem mali eius, expectatio attribuitur patientiæ. *Similiter autem & ſpiritus*, ſcilicet ſanctus in ſtatu huius vitæ, in quo infirmamur & ſubiicimur, *adiuuat*, non totaliter tollit, ſed fortificat *infirmitatem noſtram*, propter quam in multis deficimus & offendimus omnes. *Nam quid oremus, ſicut oportet*, id eſt, quid in orando petamus in par- Iac.3.a
ticulari, & modum congruum petendi, *neſcimus*: *Sed ipſe Spiritus*, ſcilicet ſanctus *poſtulat pro nobis*, id eſt, poſtulare nos facit interius ſuggerendo & dirigendo cor noſtrum & deſideria, prout ſunt nobis vtilia *gemitibus inenarrabilibus*, quos Spiritus ſanctus in corde noſtro cauſat, inquantum, ſcilicet facit ardenter cœleſtia quæ differuntur deſiderare. *Qui autem ſcrutatur corda*, ſcilicet Deus, cui proprium eſt corda ſcrutari, non vt inquirendo cognoſcat: ſed quia manifeſte occultiſſima videt, *ſcit quid deſideret ſpiritus*, id eſt, approbat illud quod Spiritus ſanctus deſiderare nos facit. *Quia ſecūdum Deum* id eſt, ſecundum volūtatem vel beneplacitum Dei *poſtulat pro ſanctis*, id eſt, ſanctos poſtulare facit quæ à Deo ſunt probata & accepta.

SEXTA PARS VIII. CAPITIS.

S*cimus autem quod diligentibus Deum*, & ſeruantibus mādata eius, ex quo arguitur dilectio, *omnia cooperantur*, id eſt, cedunt *in bonum*, ex diuina bonitate, quæ tanta eſt quod nullum malum per- Ioan.14.e
mitteret, niſi ex eo aliquod bonum eliceret. *Hii qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti*, id eſt, his D. Auguſt
qui ab æterno electi ſunt & prædeſtinati. *Nam quos præſciuit & prædeſtinauit*, ab æterno *conformes*, in Euchi.
id eſt, ſimiles *fieri* in puritate vitæ in hoc ſeculo & in beatitudinis & hæreditatis conſecutione in futuro, *Imagini filij ſui*, id eſt, filio ſuo naturali, qui eſt vera & perfecta imago Dei patris, *vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*: quia ſicut Deus ſuam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participando ei ſimilitudinem ſuæ bonitatis, vt non ſolum ipſe eſſet bonus, ſed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei voluit conformitatem ſuæ filiationis aliis communicare, vt non ſolum ipſe eſſet filius, ſed etiam alij. Ipſe tamen qui eſt filius per æternam generationem, dicitur vnigenitus & primogenitus aliorum ſecundum collationem gratiæ. Et quia primo ſurrexit à morte ad vitam glorioſam dicitur primogenitus mortuorum. *Quos autem prædeſtinauit* ab æterno ſe-
cundum propoſitum volūtatis ſuæ, *hos & vocauit* in tempore interiori vel exteriori vocatione ef- Ioan.1.b
ficaci, vt aſſentirent, *& quos vocauit, hos & iuſtificauit*, infundendo, ſcilicet gratiam, in qua perſeue- Apoc.1.b
rarent vſque ad finem. *Quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit* per profectum virtutis gratiæ, in hoc ſeculo, & per collationem gloriæ magnificabit in futuro. *Quid ergo dicemus ad hæc?* id eſt, quid poterimus Deo retribuere pro tot & tantis beneficiis? & quid timere debemus? *Si Deus*, qui eſt om- Pſal.15.a
nipotens, & cuius voluntati nemo reſiſtere poteſt, *eſt pro nobis*, nos voluntariè prædeſtinando, effi
caciter vocando, iuſtificando, & magnificando, *Quis contra nos?* ſcilicet eſſe poterit vt noceat. *qui* Infra 9.a
etiam proprio filio, naturali & vnigenito, *non pepercit*, id eſt, eum à pœnis & tormentis non exemit, *ſed pro nobis omnibus tradidit illum*, id eſt, expoſuit paſſioni & morti pro ſatisfactione & expiatione peccatorum noſtrorum. *Quomodo non etiam cum illo*, ſcilicet dato *omnia nobis donauit?* vt ſcilicet omnia cedant in bonum noſtrum: ſuperiora, ſcilicet perſonas diuinas ad fruendum: rationales ſpiritus ad conuiuendum: inferiora ad vtendum, non ſolum proſpera, ſed etiam aduerſa.

SEPTIMA PARS VIII. CAPITIS.

Q*Vis accuſabit aduerſus electos Dei?* id eſt, quis accuſationem proponet & efficaciter proſequetur aduerſus eos, quos Deus elegit, vt noceat eis? nunquid *Deus*, ſ. non accuſabit nec nocebit: nam ipſe eſt *qui iuſtificat*, id eſt, approbat & acceptat eos prædeſtinando, vocando, iuſtificādo, magnificando. *Quis eſt qui condemnet?* id eſt, reprobet & dignos pœna dicat eſſe iuſtificatos à Deo.

nunquid *Chriſtus Ieſus*, accuſabit aduerſus electos Dei? quaſi dicat, non quia ipſe eſt, *qui mortuus eſt*,
pro liberatione noſtra, *imò qui & reſurrexit*, quod maius eſt, vt per ſuam reſurrectionem nos viuifi-
caret vita ſpirituali, & tandem corporali & æterna, *qui eſt ad dexteram Dei*, patris in æqualitate ſe-
cundum naturam diuinam, & in potioribus bonis ſecundum naturam humanam, paratus ad ad-
iuuandum nos. *Qui etiam interpellat pro nobis*, quaſi aduocatus noſter, ad cuius officium non perti-
net accuſare vel condemnare, ſed magis accuſationem repellere & condemnationem impedire.
Quis ergo ſeparabit nos à charitate Chriſti? qui tot beneficia nobis contulit, vt in ſua dilectione fun-
daret & radicaret. *Tribulatio*, id eſt, corporum afflictio. *An anguſtia*, id eſt, mentis anxietas, quæ an-
guſtiatur cum non videt medium euadendi. *An fames*. i. penuria cibi & potus, *an nuditas*. i. veſtitus
Pſal.43.d penuria, *an periculum*. i. apparatus mortis, *an perſecutio*, de loco ad locum, *an gladius*, id eſt, ipſa mors.
*Sicut ſcriptum eſt, quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. ſed in his omni-
bus ſuperamus*. Dum occurrentibus omnibus præmiſſis illibatam charitatem ſeruamus: nõ propter
nos, *Sed propter eum qui dilexit nos*. i. propter affectum quem habemus ad eum: vel propter auxilium
quod habemus ab eo. *certus ſum enim*, ex promiſſione eius qui fidelis eſt in promiſſis, *quia neq; mors*.
2.Cor.1.d i. timor mortis, quæ primatum tenet inter terribilia, *neque vita*, quæ eſt præcipuũ inter appetibilia,
neque angeli, i. mali qui ſunt minores, *neque principatus*, qui ſunt ſuperiores, *neque virtutes*, qui ſunt
angeli in ordine miniſtrantium primi. *neque inſtantia*, id eſt, præſentia, ſiue dolorem ſiue delecta-
tionem inferentia, *neque futura*, *neque fortitudo*, id eſt, creatura fortis vel violentia alicuius humanæ
poteſtatis, vel eleuano Satanæ, *neque altitudo*, ex qua aliquis minatur præcipitium, *neque profundum*,
in quo aliquis præcipitium minaretur, *neque creatura alia*, à prædictis, *poterit nos ſeparare a charitate
Dei*: qua, ſcilicet Deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quæ nunquam excidit: *quæ eſt*, ſci-
1.Cor.13.c licet oſtenſa, *in Chriſto Ieſu Domino noſtro*, id eſt, in datione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

COMMENTVM VIII. CAPITIS.

*Nihil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non
ſecundum carnem ambulant.*

POSTQVAM Apoſt. oſtendit quod per gratiã liberamur à peccato & lege,
in hoc octauo capite oſtẽdit quod per eandem gratiam liberamur à dãnatione
culpæ & pœnæ. Primo ponit concluſionem generalem, dicens: *Nihil ergo, &c.*
Hanc vniuerſalem negatiuam infert Apoſt. ex præmiſſis, quibus probauit nos
Iob.34.f eſſe liberatos per gratiam redẽptoris noſtri, quaſi dicat: Dictum eſt ſuprà quod
gratia Dei per Ieſum Chriſtum liberauit me de corpore mortis huius: Ergo ex
quo ſumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damna-
1.Ioan.5.d tio quantum ad culpam & quantũ ad pœnam. vnde Iob: Ipſo concedente pacem, quis eſt qui con-
demnet? Ex hoc loco perperam intellecto, tanquam ex baſi & fundamento, vt dicunt inexpugna-
bili, Lutherani & Neoterici hæretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, quod omnes qui
moriuntur, vel decedunt in peccato mortali, vel originali, vel in gratia. Si in mortali, deſcendunt
in infernum, in quo nulla eſt redemptio. vnde D. Ioan. Eſt peccatum ad mortem, pro hoc dico ne
roget quis. Si in originali, in limbum puerorum. Si in gratia, euolant ad paradiſum, cum nihil dam-
nationis in ipſis maneat, alias ſi ad purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter &
vniuerſaliter negat hic Apoſtol. Damnatio enim diuiditur in culpam & pœnam: ſi nihil illorum
manet, neceſſe eſt dicere quod euolent ad cælum, & ſic fruſtra ponitur purgatorium, aut Chriſtus
non perfectè redemit nos, vel iudicat bis in idipſum, quæ ſunt abſurdiſſima. Ecce argumentum
quod dicunt inſolubile. Quare hic parum nobis immorandum eſt. Et primo oſtendendum ex ſa-
cris literis quod deleta culpa per gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandem hunc nodum faciliter
diſſoluemus, & intentionem Apoſt. dilucidè explicabimus. Quoad primum manifeſtiſſimum eſt,
& ipſi negare non poſſunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi concupi-
ſcentiæ præuenientes vſum rationis, ſiue rebelliones ſenſualitatis, ſunt pœna peccati Adæ, cui di-
Gen.12.c ctum fuit: Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit ei etiam dictum: Quia audiſti vocem
vxoris tuæ, & comediſti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere
tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, &c. Et Apoſtul. ſuprà 5. per vnum homi-
nem peccatum in hunc mũdum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifeſtum eſt pariter quod
Sap.10.a Deus indulſit Adæ peccatum ſuum. Sapiens enim dicit: Hæc (ſcilicet ſapientia) illum qui primum
formatus eſt à Deo pater orbis terrarum, cum ſolus creatus eſſet, cuſtodiuit, & eduxit illum à deli-
cto ſuo. Notum etiam eſt ex 6. cap. huius epiſt. quod per baptiſmum liberamur à peccato originali:

& tamen experimur nos ſubiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus ſenſualita-
tis, vt etiam Apoſt. in 7. cap. deduxit. Ergo neceſſario dicendum eſt quod non ſemper deleta culpa
per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ: & ſi dicatur quod verum eſt de pœnis peccati origina-
lis, quæ datæ ſunt nobis ad exercitiū: probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat
reatus pœnæ. Quia poſtquam Dominus ad preces Moyſi pepercit populo Iſrael peccatū idolola- *Exod. 32. g*
triæ, dixit: Ego autem in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percuſſit popu-
lum pro reatu vituli. Inſuper poſtquam Dominus pepercit populo peccatum murmurationis, quo
alium ducem eligere volebāt, & reuerti in Aegyptum, dixiſſetque Moyſi Dominus: Dimiſi iuxta *Num. 4. d*
verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maieſtatem meam, non videbunt terrā pro- *Num. 12. d*
qua iuraui patribus eorū. Præterea: Poſtquam Dominus ad preces Moyſi remiſiſſet peccatū mur-
murationis Mariæ ſororis eius, & ſanaſſet eam, iuſſit eam ſeparari à caſtris ſeptem diebus. Vlterius, *Num. 20. b*
quamuis Dominus pepercisset Moyſi & Aaron peccatum commiſſum in aquis contradictionis,
dixit: Non introducetis populus hos in terram quam dabo eis. Præterea cum Dauid adulterio ſi- *2. Reg. 12. d*
mulque homicidio ſe commaculaſſet, miſit Dominus Nathan qui increpauit Dauid, & dixit eum
dignum morte. Et reſpōdente Dauid: Peccaui Domino. Dixit Nathan: Tranſtulit Dominus pec-
catum tuum, non morieris. Veruntamen non obſtante peccati tranſlatione, pœna ſatisfactionis
ſubinfertur. Veruntamen quia blaſphemare feciſti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus
eſt tibi, morietur, & non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternū. Et tollam vxores tuas
in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia Dauid ſciebat reatū pœnę manere deleta culpa, poſt-
quam dixit: Miſerere mei Domine ſecundum magnam miſericordiam tuam, quam referēte Na-
thā ſciebat ſe obtinuiſſe, nihilominus tamē dicebat: Amplius laua me Domine ab iniquitate mea, *Pſal. 50. a*
& à peccato meo munda me. Si ſciebat ſe lotum, cur ampliorem lotionem petebat ab iniquitate?
non poteſt dari ratio, niſi propter reatum pœnæ perditionis filij, pro quo tantum ſe afflixit, & ſic
remanebat pœna illa. Rurſus cum idem Dauid aduerteret ſe offendiſſe Dominum in numerando
populum, dixit: Peccaui valde Domine in hoc facto. Precor Domine vt auferas iniquitatem ſerui *2. Reg. 24. b*
tui, quia ſtultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipſum, dicens: Hęc dicit Dominus, trium tibi da-
tur optio, &c. Daniel etiam conſulebat reatum expiari eleemoſynis, & miſericordiis pauperum. *Dan. 4. f*
Et D. Ioan. Baptiſta dicebat: Facite fructus dignos pœnitentiæ, & hoc non niſi ad delendum pec- *Matt. 3. b*
cata, ſiue reatus peccatorum: quia remiſſio culpæ non fit ex operibus, vt ſuprà 4. cap. probatum eſt.
Deletionem reatus videtur ſignificare lotio Chriſti, qui dixit: Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pe- *Ioan. 13. b*
des lauet. Fuit inſuper ordinatum, quod ſecundum menſuram delicti erit & plagarum modus. Et *Deut. 25. a*
quantum quis ſe glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormētum & luctum. Et Chriſtus: *Apoc. 18. b*
Qui non accipit crucem ſuam (non dicit meam) & ſequitur me, non eſt me dignus. Si deleta culpa *Matth. 10 g*
peccati actualis remaneat reatus pœnæ, vbi ergo illa pœna nō exoluitur in hac vita, neceſſe eſt di-
cere quod exoluetur in alio ſeculo: ergo eſt locus in quo exoluitur reatus pœnæ, & illum locum
vocamus Purgatorium. Sed de his amplius cum interpretabimur illod ad Corinth. Si quis ſuper-
ædificauerit lignum, fœnum, ſtipulam, &c. Pro nunc ne prolixior fiam, hæc ſufficiant, & ad diſſo- *1. Cor. 3. c*
lutionem huius nodi properemus. Prius tamen dubitationi ſeu interrogationi, quæ circa præmiſ-
ſa fieri poſſet, reſpondeamus oportet. Cur videlicet velit Deus in peccatore reatum remanere, &
ipſum pro illo ſatisfacere, in hoc vel alio ſeculo: & maxime cum Chriſtus abūdantiſſimè ſatisfece-
rit. Ipſe enim (vt d. Ioan. ait) eſt propitiatio pro peccatis, non ſolum noſtris, ſed etiam totius mūdi.
Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima eſt in pœnam tepidæ conuerſionis, vt amplius *1. Ioan. 2. a*
dicemus. Secunda ne homines miſericordiam conſecuti remiſſiores fierent. Tertia vt homines
Chriſto conformarentur. vnde Apoſt. infrà in hoc capite dicit: Nam quos præſciuit, hos & præde-
ſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Dicit pariter: ſi filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohę-
redes autē Chriſti. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Et D. Petr. ait. Chriſtus paſſus eſt *1. Pet. 2. d*
pro nobis, vobis relinquens exemplum vt ſequamini veſtigia eius, vt quemadmodum ipſe qui pec-
catum non fecit, paſſus eſt vt ſatisfaceret pro peccatis noſtris, nos qui peccauimus in ſatisfactionē
ei conformemur, vt patiendo & pœnas ſuſtinendo, ſatisfaciamus pro peccatis noſtris. Ideo Apo. *Supra 6. d*
ſup. 6. c. dixit: Humanū dico vobis: Sicut exhibuiſtis, &c. & alibi: Mortificare mēbra veſtra. & alio *Col. 3. a*
in loco: Mortificationem Ieſu Chriſti in corpore veſtro circunferentes. Et Galat. ſcribens, ait: Ego *2. Cor. 4. c*
ſtigmata domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto. & alibi propter eandem conformitatem *Galat. 6 g*
& ſatisfactionem hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei mini- *2. Cor. 6. a*
ſtros, in multa patientia, in ieiuniis, &c. His ſuppoſitis ad ſolutionem argumenti veniendo, dici-
mus quod ſi Lutherani verba Pauli ſequentia perſcrutari velint, videbunt Achillem ſuum in fauil
lam decidiſſe, & Apoſt. propoſitionem vniuerſalem negatiuam limitaſſe, cum dixit copulādo: *His
qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulāt.* In quibus verbis declarat quibus hoc bene-

ficium culpæ & pœnæ ſimul concedatur: & ponit duas conditiooes requiſitas: prima dicitur perfectá incorporatio, quam tangit cum dicit: His qui ſunt in Chriſto Ieſu, ſcilicet perfecte incorporati: quę incorporatio fit per ſacramentum fidei, hoc eſt per baptiſmum. vnde ad Gala. ſcribens, ait: *Gal. 3. d* Omnes quotquot baptiſati eſtis, Chriſtum induiſtis. & ſuprà 6. Conſepulti enim ſumus cum illo *Supra. 6. a* per baptiſmum in mortem. Secunda conditio eſt vehemẽs & perfecta conuerſio: hanc tangit cum ſubdit, & non ſecundum carnem, id eſt, negligẽtiam carnis, ambulant: & ad ipſum perfecte & non tepide conuertuntur ex toto corde, & ex tota anima, ex tota mente & ex omnibus viribus ſuis. Non negamus enim quin vehemens & perfecta contritio ſit crux, plaga & tormentum, quo quis conformatur perfecte Chriſto, & ſatisfacit pro omni reatu pœnæ, vt Magdalena, & Cananæa, & alij multi. Communiter tamen, & vt in pluribus aliis ſacramentis multi valde tepide conuertuntur. Ideo dicuntur quodammodo ſecundum carnem ambulare, & ideo in illis dicimus deleri culpam & remanere reatum in punitionem tepidę cõuerſionis, vt dictũ eſt. Nec obſtat pariter quod *Coloſ. 2. c* adducunt ex Apoſt. Cum mortui eſſetis delictis veſtris, & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo donans vobis delicta, delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & tulit de medio affigens illud cruci. Chirographum decreti nihil aliud eſt quàm obligatio ad pœnas. Si ergo Chriſtus tulit de medio, vt quid igitur neceſſe eſt ſuſtinere pœnas? videtur fieri iniuria paſſioni Chriſti, quaſi inſufficiens fuerit, & quod Deus bis iudicat in id- *Naum. 1. c* ipſum, cuius oppoſitum aſſerit Naum propheta, dicens: Non conſurget duplex tribulatio. Dicendum quod reatus pœnæ temporalis nun remanet propter inſufficiẽtiam paſſionis ſiue ſatisfactionis Chriſti, quæ fuit infinite ſatisfactoria, ſed propter tepiditatem & negligentiam conuerſionis, & propter conformitatem ad Chriſtum, & ſic Chriſtus ſufficienter tulit chirographum decreti ex parte ſui, ſed non efficaciter ex parte omnium peccantium qui vel non applicant ſibi paſſionem Chriſti, neque ei ſe conformant, vel non ſecundum debitum modum: quia non ex toto corde, &c. ſe diſponunt ad participandam Chriſti paſſionem. Nec per hoc iudicat Deus bis in idipſum: quia non iudicauit in Chriſto nili pro ſufficienter diſpoſitis. Ex verbis Apoſt. quibus dicit quod nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, aliqui voluerunt dicere quod in infidelibus, qui non ſunt in Chriſto Ieſu. primi motus concupiſcentiæ ſunt peccata mortalia, quanuis eis non conſentiant. Quaſi his qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant, non imputantur ad damnationem: ergo à contrario ſenſu his qui non ſunt in Chriſto Ieſu imputantur. Confirmant: quia neceſſe eſt actum eſſe damnabilem qui procedit ex habitu damnabili. Cum igitur peccatum originale ſit damnabile, igitur & quilibet motus ab eo procedens. Verumtamen hoc non eſt rationi conſentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam aut voluntatem in qua conſiſtit ratio peccati, ſed præueniunt & ſunt inuoluntarij: ergo non ſunt peccata. Præterea in eodem genere peccati, grauius peccat fidelis infideli, iuxta illud Heb. 1. Quanto magis deteriora putatis *Heb. 10. f* mereri ſupplicia, &c. Ergo ſi illi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia, multo magis in ipſis fidelibus. Nec ex verbis Apoſt. hoc haberi poteſt, ſed ſolum quod nihil dãnationis eſt his qui ſunt in Chriſto. Nec eſt verum quod omnis actus procedẽs ex habitu damnabili, ſit damnabilis, niſi ſit completè voluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentiũ illos motus concupiſcẽtiæ adeo intime eſſe peccata, vt neque per baptiſmum aut aliud ſacramentum remittantur, ſed ſolum *Supra 4.* non imputantur. Hunc errorem reprobauimus ſuprà 4. c. cum interpretaremur illud dictũ: Beatus *Epheſ. 4. f* vir cui non imputauit Dominus peccatum. dicit etiam cõtra illum Apoſt. hic: Nihil ergo damnationis eſt, &c. Præterea alibi ait: Renouamini in Iuſtitia & ſanctitate veritatis: at vbi peccatũ vere relinqueretur, non eſſet vera renouatio & ſanctitas: igitur.

Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis.

Text. PRædictam concluſionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu. & ex eius verbis poteſt ſic ratiocinari, lex ſpiritus vitæ liberat hominẽ à peccato & morte, quæ eſt pœna eius. Sed lex ſpiritus vitæ eſt in Chriſto Ieſu. Ergo per hoc quod aliquis eſt in Chriſto Ieſu liberatur à peccato & morte, & per conſequens nihil damnationis in eis eſt. Quod autem lex ſpiritus vitæ liberet à peccato & morte probat, quia lex ſpiritus eſt cauſa vitæ ſpiritualis, ſed per vitam ſpiritualem excluditur peccatum & mors, quæ eſt effectus peccati. Nam & ipſum peccatum eſt ſpiritualis mors: damnatio autem nõ eſt niſi propter peccatum & mortem: ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil damnationis exiſtit. & hoc innuit cum dicit: lex ſpiritus vitæ, &c. Quæquidem lex poteſt dici vno modo Spiritus ſanctus, vt ſit ſenſus, lex vitæ, id eſt, lex quæ eſt ſpiritus. Lex enim ad hoc datur, vt per eam homines inducãtur ad *2. Ethic.* bonum. vnde Philoſophus dicit quod intẽtio legiſlatoris eſt homines facere bonos, quod quidem lex humana facit ſolum exterius, notificando quid fieri debeat. Sed Spiritus ſanctus mentem inhabitans, non ſolum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agendis, ſed etiam

voluntatem inclinat ad rectè agendum, iuxta illud: Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantum ad primum: Et ſuggeret vobis omnia: *Ioan.14.d*
quãtum ad ſecundum, quæcunque dixero vobis. Alio modo lex ſpiritus poteſt dici effectus Spiritus ſancti, ſcilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, vt d. Ioan. ait: Vnctio docebit vos de omnibus. & inclinat affectum ad agendum: quia (vt Apoſt. ait) Chari- *1.Ioan.2.d*
tas Chriſti vrget nos. Et hæc lex ſpiritus dicitur lex noua, quæ eſt vel ipſe Spiritus ſanctus, vel gra- *2.Cor.5.c*
tia quam Spiritus ſanctus diffundit in nobis, de qua lege Hiere. Dabo legẽ meam in cordibus eorũ *Hiere.31.f*
& in viſceribus eorũ ſcribam eam. Et Apoſt. Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta nõ *2.Cor.3.a*
atramẽto, ſed ſpiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. vbi & ſubdit: Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: Lex Moyſi, quia data in tabulis lapideis nõ viuificabat, ſed lex noua à viua voce filij Dei Spiritus ſancti officio concepti, in audientiũ mentes tranſmiſſa ſimul cum Spiritu ſancto, fortius ſonat & viuificat. De lege autem veteri præcedenti cap. ſolum dicit quod erat ſpiritualis, id eſt, à Spiritu ſancto data, non erat tamen tantæ efficaciæ, eo quòd ſolum erat exterior & non interior, neque interius iuuabat. Et ſic prædicta conſiderantibus inuenimus quatuor leges ab Apoſtolo eſſe inductas. Primo legem Moyſi, de qua præcedenti cap. dixit: Condelector legi ſecundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, peccati, ſiue membrorum & mortis, de qua eodem capite dixit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem, de qua ſuprà 2. c. Cum gentes quæ legem non habent, &c. & præcedenti capite: ſecundum vnum ſenſum repugnantem legi mentis meæ. Quarto legem ſpiritus ſiue nouam & euangelicam, quam nuncupat legem ſpiritus vitæ. Quia ſicut ſpiritus naturalis præbet vitam ſine operationem naturæ, ſic ſpiritus diuinus præbet vitam ſine operationem gratiæ æternæ, ſcilicet vitæ meritoriam. vnde Chriſtus, ſpiritus eſt qui viuificat. Addit autem in Chriſto Ieſu: quia ſpiritus non datur niſi in *Ioan 6.g*
Chriſto Ieſu. Quemadmodum enim ſpiritus naturalis non peruenit ad membrum, quod non habet connexionem ad caput, ita Spiritus ſanctus non peruenit ad hominem qui non eſt Chriſto capiti iunctus. Ideo diuus Ioannes: In hoc ſcimus quod ipſe manet in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. Et in Act. Apoſtolorum habetur: Et nos ſumus teſtes horum verborum, & Spiritus ſanctus *1.Ioan. 3.d*
quem dedit Deus omnibus obediẽtibus ſibi. Hæc lex eo quod eſt in Chriſto Ieſu filio Dei liberauit me. Nam filius liberandi poteſtatem habet, prout ipſe dixit: Si filius liberauerit vos, vere liberi eritis, & hoc à lege peccati ſiue fomitis, quæ ad peccatum inclinat. Vel à lege peccati, id eſt, à conſenſu & operatione peccati, quod hominẽ tenet ligatum per modum legis. Per ſpiritum enim ſanctum remittuntur peccata, ſecundum illud: Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata remittuntur eis. Liberatque non ſolũ à morte ſpirituali in hoc ſeculo, verum etiam à corporali in reſurrectione generali: & hoc ideo, quia eſt ſpiritus vitæ. vnde Ezech. A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, vt reuiuiſcant. *Act.5.f* *Ioan.8.b* *Ioan.10.f* *Ezech.37.c*

Nam quod impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. *Text.*

HIc explicatius declarat quomodo lex vitæ quę eſt in Chriſto Ieſu, id eſt, per Ieſum Chriſtum liberat à peccato: probat autem per cauſam, ſcilicet per Chriſti incarnationem, cuius neceſſitatem & fructum manifeſtat. Et vt planior fiat expoſitio declarabimus primo modũ, deinde fructum, poſtremo neceſſitatem, quaſi dicat, Rectè ergo dico quod lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberat à peccato. Nam *Deus* pater, *filium ſuum*, id eſt, proprium conſubſtantialem ſibi & coæternum hodie æternitatis genitum, *mittens*, non de nouo creans vel faciens, ſed omnibus creaturis præexiſtentem miſit in hunc mundum, non quidem vt eſſet, vbi non erat; quia vt diuus Ioannes ait: In *Pſal.2.b*
mundo erat, ſed vt eſſet non modo quo non erat in mundo, ſcilicet viſibiliter per carnem aſſum- *Ioan.1.a*
ptam. vnde ibidem ſequitur: Et verbum caro factum eſt. Et vidimus gloriam eius, prout prædixe- *Baruch 3.d*
rat Baruch: Poſt hæc in terris viſus eſt. & ideo hic ſubditur, *in ſimilitudinem carnis peccati*. Quod nõ eſt ſic intelligendum, quaſi veram carnem non habuerit, ſed ſolum carnis ſimilitudinem, quaſi fan- *Luc.vlt.f*
taſticam, prout Manichæi dixerunt. Cum ipſe Dominus dicat Luc. vlt. Spiritus carnem & oſſa nõ habet, ſicut me videtis habere. vnde non dicit in ſimilitudinem carnis abſolutè, ſed addit in ſimilitudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati, id eſt, cum peccato conceptam. Quia caro eius fuit concepta obumbratione Spiritus ſancti, qui tollit peccatum. vnde Angelus dixit d. *Matt.1.c*
Ioſeph: Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. Ideo in perſona eius Dauid dicebat: Ego *Pſal.25.a*
in innocentia mea ingreſſus ſum, ſcilicet in mundum: ſed habuit ſimilitudinem carnis peccati, id eſt, carnem ſimilem carni peccati, in hoc quod erat paſſibilis. Nam caro hominis ante peccatum paſſiuni corruptiuæ ſubiecta non erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem acciperet, quia debuit per omnia fratribus aſſimilari. Subdit autem duplicem fructum ſiue affectum incarnatio-

nis, quorum primus eſt remotio peccati, quem tangit cum dicit: *De peccato damnauit peccatum in*
Heb. 2. a *carne*. quod poteſt intelligi de peccato commiſſo in carne Chriſti inſtigante diabolo, ab his qui oc-
ciderunt eum, *damnauit*, id eſt, deſtruxit peccatum. Quia cum diabolus innocentem, in quo nihil
iuris habebat, attẽtauit morti tradere, iuſtum fuit vt poteſtatem amitteret: ideo Deus propter paſ-
ſionem & mortem Chriſti dicitur deſtruxiſſe peccatũ, id eſt, diabolum primum authorem pecca-
Ioan. 12. d ti, & abſtuliſſe poteſtatem quam habebat regnandi in mundo per idololatriam, vnde & Chriſtus
Apoc. 20. a dixit: Princeps huius mundi eiicietur foras. Et diuus Ioannes dicit angelum habentẽ clauem abyſ-
ſi, apprehẽdiſſe & ligaſſe diabolum per mille annos, id eſt, vſque ad tempus Antichriſti: ſecundum
Coloſ. 2. c diuum Auguſtinum ad hunc ſenſum dicit Apoſtolus, Expolians, ſcilicet Chriſtus in cruce, princi-
patus & poteſtates. Veruntamẽ melius eſt vt dicatur: *Damnauit peccatum in carne*, id eſt, debilitauit
fomitem peccati in carne noſtra, de peccato, id eſt, virtute meriti paſſionis & mortis Chriſti, quæ
Oſee 4. a dicitur peccatum, quia per mortem factus eſt hoſtia pro peccato, quam Oſeas qui ex perſona do-
mini de ſacerdotibus loquens, nominauit peccatum ait enim: Peccata populi mei comedent. Et
Apoſtolus: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, id eſt, hoſtiam pro
2. Cor. 5. b peccato. Et ita ſatisfaciendo primo peccato originali ex Adam prodeunte, & noſtris actualibus,
dicitur à Diuo Ioanne abſtuliſſe peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, paſſionis, &
Ioan. 1. d mortis Chriſti, eſt impletio promiſſionis legis, quæ iuſtificationem promittebat. vnde ſubdit: Vt
iuſtificatio legis, id eſt, iuſtitia, quã lex promittebat, & quam aliqui ex lege ſperabant, *impleretur*, id
Infra 9. g eſt, perficeretur in nobis, ſcilicet exiſtentibus in Chriſto Ieſu incorporatis. vnde infrà 9. ait: Gen-
Heb. 7. c tes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam, quæ eſt ex fide. Neceſſitatem autem
incarnationis declarat, dicens: (quod) ſcilicet iuſtificare impoſſibile erat legi Moyſi, quæ ad nihil
perfectum adducit: & ſic propter defectum legis: quia cum iuſtificatio ſit ſupra naturam, vires cu-
Supra. 5. a iuſcunque creaturæ exuperat. Hũc autem defectum infirmitatem ſiue debilitatem vocat, dicens:
In quo infirmabatur ſecundum carnem, id eſt, propter infirmitatem carnis prouenientem ex cor-
ruptione fomitis, à qua proueniebat, quod etiam lege data homo à concupiſcentiis vincebatur, &
Matt. 26. d abundabat delictum. De hac infirmitate Chriſtus loquens dicebat: Spiritus quidem promptus eſt,
Supra. 6. c caro autem infirma. Et Apoſtolus ſuprà 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ.
Galat. 2. c Ex præmiſſis igitur apparet neceſſe fuiſſe Chriſtũ incarnari: Quia ſi per legẽ iuſtitia, Chriſtus gra-
tis mortuus fuiſſet, id eſt, ſine cauſa. Neceſſitas ergo incarnationis oſtenditur, ex hoc quod lex iu-
ſtificare non poterat.

Text. *Qui non ſecundum legem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.*

CONcluſionem in principio huius capitis poſitam hic probat, quantum ad ſecundam condi-
tionem, oſtendens quod ad hoc quod aliquis damnationem euadãt, requiritur quod non ſe-
cundum carnem ambulent. quaſi dicat: Aſſertum eſt quod per Chriſti incarnationem, paſſionem,
& mortem, iuſtificatio legis impleretur in nobis: *qui* non ſolùm ſumus in Chriſto Ieſu, ſed etiam
non ambulamus ſecundum carnem, id eſt, non ſequimur concupiſcentias carnis, *ſed ſecundum ſpiritum*,
Galat. 5. a id eſt, ſequimur inſtinctum Spiritus ſancti. vnde ad Gala. ſcribens dicit: Spiritu ambulate, id eſt, ſe-
cundum inſtinctum Spiritus ſancti. Ex quo ſequitur quod ad hoc quod nihil damnationis in no-
bis ſit, oportet quod non ſecundum carnem ambulemus, ſed vt ambulemus ſecundum ſpiritum.
Notandum tamen quod non eſt idem ambulare in carne, & ſecundum carnem: quia ambulare ſe-
cundum carnem, eſt ſecundum carnem militare, & pro illius deſideriis pugnare contra ſpiritum:
ambulare vero in carne, eſt carnem mortificare, ſecundum illud: Mortificate membra veſtra, & ſe-
Col. 3. a quimini ſpiritum. vnde alibi dicit: In carne ambulantes, non ſecundum carnem militamus.
2. Cor. 10. a

Qui enim ſecundum carnem ſunt quæ carnis ſunt ſapiunt: Qui verò ſecundum ſpiritum
Text. *ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis mors eſt:*
prudentia verò ſpiritus vita & pax.

EAndem concluſionem hic probat inducens duos ſyllogiſmos: vnum quidem ex parte carnis,
qui ſic deduci poteſt: Quicunque ſequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem. Sed
quicunque ſequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt ſecundum carnem, cum viuere ſe-
cundum carnem, & ſecundum carnem ambulare, ſiue ſequi deſidèria & concupiſcentias carnis,
idem ſint. Ergo quicunque viuunt ſecundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium ſyllogiſmum
ponit ex parte ſpiritus, qui ſic ordinari poteſt: Quicunque ſequuntur prudentiam ſpiritus, conſe-
quuntur vitam & pacem. Sed quicunque ſunt ſecũdum ſpiritum, ſequuntur prudentiam ſpiritus.
Ergo quicunque ſunt ſecundum ſpiritum, cõſequuntur vitam & pacem. Et ſic patet, quod illi qui
non ambulant ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, liberantur à lege peccati & mortis. In
ordine literæ primo ponitur minor primi ſyllogiſmi. dicit enim: *Qui ſecundum carnem ſunt*, id eſt,
Infra 16. c qui carni ſubduntur, eam & eius concupiſcentias ſequentes quaſi ſubiecti, de quibus infrà 16. Hu-
iuſmodi

iuſmodi domino non ſeruiunt,ſed ſuo ventri. Quæ carnis ſunt ſapiunt, id eſt,approbant & iudi-
cant, ea quæ caro ſiue ſenſualitas deſiderat eſſe bona. vnde Chriſtus: Non ſapis quæ Dei ſunt, ſed *Mat.16.d*
quæ hominis.& Hierem. Sapientes ſunt vt faciant mala. Deinde ponit minorem ſecundi ſyllogiſ- *Hiere.4.f*
mi,dicẽs: *Qui verò ſecundum ſpiritum ſunt*, id eſt, qui Spiritum ſanctum ſequuntur,& ſecũdum eum
ducuntur, iuxta illud: Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege. *Ea quæ ſpiritus ſunt, ſentiunt*, id eſt, ha- *Galat.5.c*
bent rectum ſenſum ſiue iudicium in ſpiritualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ
ſpiritus ſuggerit. vnde Sapiens: Sentite Domino in bonitate. Et horum ratio eſt: quia ſicut Phi- *Sapien.1.a*
loſophos ait: Qualis vnuſquiſque eſt, talis finis videtur ei. vnde ille cuius animus eſt informatus *3.Ethic.*
per habitum bonum vel malum,exiſtimat de fine ſecundum exigentiam illius habitus. Tertiò po-
nit maiorem primi ſyllogiſmi dicens: Nam prudentia carnis mors eſt. Ad cuius euidentiam ſcien-
dum eſt quod vera prudentia eſt recta ratio agibilium, ex quibus demonſtrat. Ratio autem agibi-
lium ſiue intellectus in agibilibus, vnum ſupponit, & tria facit: præſupponit enim finem, qui eſt
principium in agendis, quemadmodum intellectus ſpeculatiuus præſupponit principia, ex qui-
bus demonſtrat. Primum autem quod facit ratio practica, quod & dicitur conſilium, rectè con-
ſiliatur de mediis. Secundò rectè iudicat de conſiliatis. Tertio rectè & conſtanter præcipit quod
iudicatum eſt. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præſupponat pro fine dele-
ctabile ſecundum carnem,& quod conſilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc
finem. vnde talis prudentia eſt mors, id eſt, cauſa mortis æternæ, & mortem ſpiritualem infert
animæ, ſecundum illud: Qui ſeminat in carne, de carne & metet corruptionem. Quarto ponit
maiorem ſecundi ſyllogiſmi dicens: Prudentia autem ſpiritus vita & pax. Prudentia ſpiritus ſe- *Gal.vlt.b*
cundum prædicta, eſt cum aliquis præſuppoſitu fine alicuius ſpiritualis boni, rectè conſiliatur,
iudicat, & præcipit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. vnde talis prudentia eſt vita,
id eſt, cauſa vitæ ſeu gratiæ, quæ eſt vita ſpiritualis, & ducit ad vitam æternam, ſecundum illud:
Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Et etiam prudentia ſpiritus pax, id eſt,
cauſa pacis, iuxta illud Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et illud: Fructus autem ſpi- *Gala.vlt.b* *Pſal.118.*
ritus charitas, gaudium, pax.

SECVNDA PARS VIII. CAPITIS.

Quoniam ſapientia carnis, inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta, neque enim poteſt. *Text.*

IN hac ſecunda huius capitis parte Apoſt. intendit corroborare quod prudentia carnis ſit mors.
probat primo ex inimicitia Dei,& poteſt ſic formari ratio: Quicquid inimicũ eſt Deo, eſt cau-
ſa mortis,ſecundum illud: Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare ſupra ſe, ad-
ducite & interficite: Sed ſapientia carnis eſt inimica Deo, ergo ſapientia carnis eſt cauſa mortis. Con- *Luc.19.d*
ſequentia eſt manifeſta eo quod Deus eſt cauſa vitæ, iuxta illud: Ipſe eſt enim vita tua. Et Philoſo-
phus dicit: Sicut propoſitum in propoſito, ita oppoſitum in oppoſito. Et ex eo quod contrariarum *Deut.30.d*
cauſarum contrarij ſunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia ſapientia carnis contra le-
gem Dei hominem inducit. vnde Iob: Cucurrit aduerſus Deum erecto collo. Ideo dicit, *legi enim* *Iob.15.e*
Dei non eſt ſubiecta. Non enim poteſt aliquis Deum odire ſecundum ſe, cum ſit ipſa eſſentia boni-
tatis. Sed ſecũdum hoc peccator odit Deum,& fit ei inimicus, quod præcepta eius odit & trãſgre-
ditur. Et ſic omnes peccatores qui nolunt ſubiici Deo, ſunt inimici eius. Ideo cõuenienter probat
quod ſapientia ſiue prudentia carnis inimica ſit Deo: quia non eſt Dei legi ſubiecta. Probat etiam
alio modo dicens: *Neque enim poteſt*. Prudẽtia enim carnis vitium quoddã eſt, vt ex prædictis patet:
Quamuis autem ille qui ſubiectus eſt alicui vitio, poſſit liberari ab illo, prout ſupra 6. dixit: libera- *Supra 6.c*
ti à peccato, ſerui facti Deo. nunquã tamen vitiũ Deo ſubiici poteſt, cum ipſum vitium ſit auerſio
à Deo. Quemadmodum ille qui eſt niger poteſt fieri albus. Nũquam tamẽ ipſa nigredo poteſt fie-
ri albedo, cum contrarientur. Et ſecundum hoc dicebat Chriſtus: Non poteſt arbor mala bonos *Matt.7.c*
fructus facere, &c. Ex quo patet, quod non rectè Manichæi ad cõfirmationem ſui erroris, hęc ver-
ba aſſumunt, volentes per ea oſtendere naturam carnis non eſſe à Deo, cum ſit inimica nec poſſit
Deo ſubiici. Non enim agit Apoſt. hic de carne iſta quæ eſt creatura, ſed de prudentia carnis quæ
eſt vitiũ hominis, vt dictum eſt. Patet inſuper quod etiam Lutherani non rectè, ſed perperam, hæc
eadem verba aſſumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore: quia hic nõ agit
de poteſtate liberi arbitrij hominis, ſed de poteſtate vitij ſeu cõcupiſcentiæ carnis in abſtracto: vel
ſi in concreto, accipit in ſenſu cõpoſito, ſcilicet quod quandiu homo ſequitur deſideria carnis non
poteſt ſubiici Deo, ſecus verò eſt in ſenſu diuiſo: quia poteſt ex libertate arbitrij ceſſare ab illa ſe-

quella & conari ad bonum, vt dictum eſt præcedenti capite. Notandum tamen eſt quod Apoſt. hic
nominat ſapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet ſapientia propriè ſit cir-
Prou.10.d ca diuina, tamen aliquando in ſacris literis accipitur pro prudentia. vnde Salomon: Sapientia eſt
viro prudentia: Non quod ſint idem ſimpliciter. Quia ſapiens ſimpliciter dicitur qui cognoſcit
cauſam altiſsimam ex qua omnia pendēt, ſuprema autem cauſa omnium eſt Deus. vnde ſequitur,
quod ſapientia ſimpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum cognitio (vt d. Aug. ait) Ideo Apoſt. Sa-
In lib. de Trin. pientiam loquimur inter perfectos. Vocatur etiā ſapiens in vnoquoque genere, qui cognoſcit al-
1.Cor.2.b tiſſimam cauſam illius generis, prout in arte ædificatoria dicitur ſapiens, non ille qui ſcit dolare
ligna & lapides, ſed ille qui concipit & diſponit conuenientem formam domus. Ex illo enim to-
1.Cor.3.b tum ædificium pendet. vnde Apoſt. Vt ſapiens architectus fundamētum poſui. Sic igitur Sapiens
in rebus humanis dicitur, qui bonam æſtimationem habens de fine humanæ vitæ, & ſecundū hunc
ordinat totam vitam. Et ideo prudentia & ſapientia carnis dicuntur prudentia, & ſapientia non
abſolutè, ſed in ſuo genere prudentia carnis quæ ſub fine delectationis ſenſibilis præſtituto conſi-
Luc.16.b liatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quàm prudentia abſoluta. Ideo Chriſtus dicebat:
Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filiis lucis in generatione ſua.

Text. *Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.*

ADaptat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam ſequuntur, & ei ſubditi
ſunt, dicens: Qui autem in carne ſunt, id eſt, qui concupiſcentias per prudentiam carnis ſe-
Pſal.149.b quuntur, quandiu tales ſunt, Deo placere non poſſunt. Quia, vt Dauid ait: Beneplacitum eſt Do-
mino ſuper timentes eum. vnde cum illi qui non ſubiiciuntur Deo, cum non timeant eum, quan-
diu tales ſunt, illi placere non poſſunt. Verumtamen poſſunt deſinere ſic eſſe in carne, & tunc Deo
placere poſſunt.

Text. *Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius.*

HIc oſtendit eos quibus loquitur à prudentia carnis eſſe immunes, non à natura carnis: quia
mortales erant & carne paſſibili induti. Sed carnem accipit pro vitiis carnis, prout cum dicit:
1.Cor.15.f Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Dicit ergo, vos non eſtis in carne, id eſt, non eſtis in
2.Cor.10.a vitiis carnis, quaſi ſecundum carnem viuentes. Eſtis in carne, nō ſecundum carnem militantes, *ſed*
Apoc.1.a *in ſpiritu*, id eſt, ſpiritum ſequimini, prout d. Ioan. fuit in ſpiritu dominica die. Deinde apponit con-
1.Cor.3.c ditionem, dicens: *Si tamen ſpiritus Dei habitat in vobis*, ſcilicet per charitatem, per quam efficimini
templum Dei, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quamuis in
baptiſmo Spiritum ſanctum ſuſcepiſſent, poterat tamen contingere quod per peccatum ſuperue-
niens Spiritum ſanctum amiſiſſent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet
Sap.1.a fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente ini-
quitate. Neceſſariam inſuper dicit eis hanc cōditionem. Quia, *Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic
non eſt eius.* Quemadmodum non eſt membrum corporis quod per ſpiritum corporis non viui-
ficatur, ita non eſt membrum Chriſti qui non habet ſpiritum Chriſti. vnde diuus Ioannes: In hoc
1.Ioan.4.c ſcimus quod in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis. Eſt autem notan-
dum quod per ſpiritum Dei patris, & per ſpiritum Chriſti, intelligit ſpiritum ſanctum, tertiam per-
ſonam Trinitatis, quæ dicitur ſpiritus Dei patris, inquantum ſcilicet à patre procedit. Dicitur
Ioan.14.c etiam ſpiritus Chriſti: quia procedit à Chriſto filio Dei, vnde etiam Chriſtus eundem ſpiritum
Ioan.15.d ſanctum ſimul ſibi attribuit, & patri, dicēs: Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in
nomine meo, & cum dicit: Cum venerit paracletus, quē ego mittam vobis à patre, procedit enim
à patre & filio. Et quia procedit per modum amoris, appropriatur ei iuſtificatio, & per conſequens
charitas, quæ eſt participatio amoris diuini, quæ tamen effectiue eſt à tota Trinitate, cum ſit opera-
tio ad extra, per quam non ſolum ſpiritus ſanctus dicitur habitare in nobis, ſed etiam pater & filius:
Ioan.14.c vnde Chriſtus ait: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eū
veniemus, & manſionem apud eum faciemus.

Text. *Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem viuit propter iuſtificationem.*

OStendit hic quod per gratiam Chriſti ſiue per ſpiritum ſanctum liberamur à poena. Et primo
quod in futuro ſeculo liberabimur à morte corporali, & in hoc mūdo à ſpirituali propter cō-
Ioan.1.b formitatem. Si enim Chriſtus per ſpiritum ſuum eſt in vobis, debetis ei conformes eſſe. Chriſtus
autem ſic venit in mundum, vt quātum ad ſpiritum, eſſet plenus gratia & veritate: & quantum ad
corpus, in ſimilitudinem carnis peccati, id eſt, habens carnem paſſibilem & morti ſubiectam, vt
Supra eod.a dictum eſt. Ideo & hoc oportet eſſe in vobis. Quod corpus quidē veſtrum, quod adhuc manet in
Gen.2.c carne veſtra, mortuum eſt, id eſt, neceſſitati mortis addictum & ſubiectum, ſecundum illud: Qua-
cunque

cũque die comederitis, morte moriemini, id eſt, neceſſitati mortis ſubiecti eritis. vt conformemur
Chriſto quem oportuit ſic pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Ita congruum eſt, vt nos à peccato *Luc.24.d*
liberati, in exercitiũ virtutis haberemus mortalia corpora, in quibus cruces noſtras tollentes ipſum
ſequeremur. Spiritus verò veſter, qui iam renouatus eſt à peccato, viuit vita gratiæ, propter iuſtifi-
cationem, per quam iuſtificamur à Deo, & viuimus ipſi, iuxta illud: Quod autẽ nũc viuo in carne, *Gala.2.d*
in fide viuo filij Dei. & ſupra primo: Iuſtus ex fide viuit. *Supra.1.b*

Quod ſi ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. *Text.*

HIc oſtendit quid cõſequamur ex ſpiritu ſancto, inquantum eſt Dei patris, quia reſurrectionem
corporalem & totalem liberationem à morte in futuro ſeculo. vnde dicit: *Quod ſi ſpiritus eius,*
ſcilicet Dei patris qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis. vnde Dauid in perſona eius petebat: Tu autem
domine miſerere mei, & reſuſcita me. Et d. Petr. Hunc deus ſuſcitauit à mortuis. Nec obſtat quod *Pſal.40.e*
Chriſtus ſua propria virtute reſurrexerit, cum eadem ſit virtus patris, & filij. Ideo idẽ pater qui ſu- *Act.3.e*
ſcitauit Ieſum à mortuis, viuificabit mortalia corpora veſtra. Non dicit mortua, ſed mortalia: quia
in reſurrectione non ſolum à corporibus veſtris auferetur, quod ſint mortua. i. neceſſitas mortis,
verum etiam quod ſint mortalia. i. potentia non mori, quale fuit corpus Adæ ante peccatum: quia
non ſolum ab actuali morte, ſed etiam à mortalitate & paſſibilitate liberabuntur & ſeruabuntur.
Tunc implebitur illud Eſa. Viuent mortui. Et hoc propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. *Eſa.26.d*
i. virtute Spiritus ſancti inhabitantis in vobis. vnde Ezech. Hæc dicit dominus Deus oſſibus his: *Ezech.37.b*
Ecce ego immittam in vobis ſpiritum, & viuetis. & hoc propter dignitatem quam corpora veſtra
habent, ex eo quod fuerunt receptacula ſpiritus ſancti, ſecundum illud: An neſcitis quod membra *1.Cor.6.d*
veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti. Ideo reſurgent impaſſibilia, non corpora reproborum, quo- *1.Cor.15.g*
niam ſcriptum eſt: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, ſ. in melius, à paſſi-
bilitate in impaſſibilitatem.

Ergo fratres debitores ſumus, non carni, vt ſecundum carnem viuamus. *Text.*

INfert hic vnum corollarium ex dictis, quaſi dicat: Dictum eſt quod per Spiritum ſanctum mul-
ta nobis proueniunt bona, & quod ex prudentia carnis ſequitur mors: Ergo debitores ſumus ſpi-
ritui ſancto propter beneficia recepta ab eo, vt viuamus ſecundum ſpiritum, & eius inſpirationes
ſequamur, & non ſumus debitores carni, vt ſecundum carnem viuamus, id eſt, non debemus ſequi
deſideria eius. vnde Galatis ſcribens, ait: Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. *Galat.5.d*

Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini: Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. *Text.*

RAtionem aſſignat hic prædictæ illationis, & primo quantum ad carnem, dicens: *Si enim, &c.*
id eſt, ſi concupiſcentias carnis ſequuti fueritis, *moriemini*, ſ. morte culpæ in præſenti, & mor-
te damnationis ſiue gehennæ in futuro. vnde ad Timotheum ſcribens ait: Quæ in delicijs viuens *1.Tim.5.a*
mortua eſt. Secundo aſſignat rationem quantum ad ſpiritum, dicens: *Si autem ſpiritu*, id eſt, per ſpi-
ritum, *facta carnis*, id eſt, opera quę ex concupiſcentia carnis prodeunt, *mortificaueritis*: non dixit oc-
cideritis aut interemeritis, quia hoc non poſſumus. vnde D. Auguſt. Carnis concupiſcentiis non
conſentire, magna laus eſt: omnino autem non habere, ſumma perfectio, *viuetis* vita gratiæ in præ- *August.9.*
ſenti & vita gloriæ in futuro. ideo ad huiuſmodi mortificationem hortatur Colloſ. ſcribens: Mor-
tificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, cum vitiis & concupiſcentiis. *Coloſ.3.a*

TERTIA PARS VIII. CAPITIS.

Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt. *Text.*

IN hac tertia huius cap. parte Apoſt. oſtẽdit, bona, mercedẽ, ſiue effectus Spiritus ſancti:
inter quos ſunt directio, filiatio, vita glorioſa, ſiue hæreditas æterna, quam probat nos
conſecuturos, hac ratione: Quicũque ſunt filij conſequuntur hæreditatẽ patris: ſed nos
ſumus filij, igitur, &c. Apoſtolus hic ponit minorẽ huius ſyllogiſmi cũ eius probatione,
dicens: Quicunque ſpiritu Dei aguntur, ſicut quodã directore & ductore, qui deducit eos in terrã
rectam interius illuminando quæ facere debeant, ſunt filij Dei: Homo autem ſpiritualis non tantũ
inſtruitur à Spiritu ſancto, quid agere debeat, ſed etiã cor eius à Spiritu ſancto mouetur: ideo plus
intelligendũ eſt in hoc quod dicitur, *Quicunque ſpiritu Dei aguntur.* Illa enim agi dicũtur quæ quodã
ſuperiori inſtinctu & motione mouẽtur, vnde bruta dicuntur agi, quia à natura mouentur ad ſuas
actiones, & non ex proprio motu agunt. Similiter homo ſpiritualis, non quaſi ex motu propriæ vo-

lūtatis principaliter, ſed ex inſtinctu Spiritus ſancti, inclinatur ad aliquid agēdum, ſecundum illud:
Eſa.59.d Cum venerit quaſi fluuius violentus, quē ſpiritus Dei cogit: vnde & Chriſtus agitabatur à ſpiritu.
Luc.4.a Nō tamen per hoc ſequitur, quod viri ſpirituales libere non operentur. Quia Spiritus ſanctus diſ-
Sap.8.a ponit omnia ſuauiter, id eſt, ſecundum modum ſuæ naturæ, ſcilicet naturalia naturaliter, & libera
Philip.2.b libere. Et hoc modo debet intelligi illud: Deus eſt qui operatur velle & perficere pro ſua bona vo-
luntate. Quantū ad ſecundū dicit: Hi filij Dei ſunt. Et hoc manifeſtum eſt ex ſimilitudine filiorū
carnalium, qui per ſemen carnale à patre procedente generantur. Semen autem ſpirituale à Deo
patre procedens, eſt Spiritus ſanctus. Et ideo per hoc ſemen aliqui homines in filios Dei generan-
Ioan 3.b tur, iuxta illud: Qui natus eſt ex Deo, peccatum nō facit: quoniam ſemen Dei manet in eo. Et no-
ta hic ſecundum d. Chryſoſt. quod non dicit hic, hi qui ſpiritum Dei acceperunt, ad deſignandum
quod non ſufficit ſemel imbui & recipere Spiritum ſanctum, ſed continue & perſeueranter agi ad
conſequendam filiorum Dei hæreditatem. Lutherani hæc verba, Quicunque ſpiritu Dei aguntur,
exiſtimant pro ipſis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. verum quia de his abunde diſ-
ſeruimus, ideo pertranſeundum duximus. quo ad hunc locum tamen ſufficiet prædicta Sapientis
Sap.8.a reſponſio, quod Deus diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt ſecundum modum ſuum: naturalia natura-
liter, & libera libere abſque coactione & neceſſitate. Et ideo agi hic non debet accipi pro cogi aut
neceſſitari, ſed ſolum vt dicit præmotionem Spiritus ſancti.

Text. *Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore: ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum.*

Hic dupliciter probat quod accipientes Spiritum ſanctum ſunt filij Dei. Primo quidē ex di-
ſtinctione donorum Spiritus ſancti. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt quod Spiritus
Eſa.11.a ſanctus duos effectus facit in nobis: Vnus eſt timor, de quo Eſa. Repleuit eum ſpiritus timoris Do-
Supra. 5.b mini. Alius effectus eſt amor, de quo ſuprà 5. c. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spi-
ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Timor autem facit ſeruos, non autem amor. Veruntamen circa
hoc notandum eſt quod timor habet duo obiecta. Vnum eſt malum, quod quis timendo refugit:
quod eſt duplex, ſcilicet pœnæ vel culpę. Aliud obiectum eſt illud, à quo ſibi hoc malum imminc-
re videtur: dicitur enim homo timere occaſionem, & regem qui occidere poteſt. Contingit autem
quandoque quod malum pœnæ, quod quis refugit, eſt contrarium bono corporali vel temporali,
quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine temporali. Et hic timor di-
citur humanus vel mundanus, & talis non eſt à Spiritu ſancto: quia turpis eſt & prohibitus à Chri-
ſto. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Alius eſt timor, quo quis refugit malum quod con-
Mat.10.c trariatur bono naturali, qui cauſatur ex amore. Homo enim naturaliter ſe amat. Si refugit hoc pœ-
næ malum pati à cauſa ſpirituali, ſcilicet à Deo, hic timor eſt laudabilis, quantum ad hoc ſaltem
quod Deum timet, iuxta illud: Quis det eos talem habere mētem, vt timeant me. & ſecūdum hoc
Deut.5.d hic timor eſt à Spiritu ſancto. Sed inquantum talis timor, non refugit malum quod opponitur bo-
no ſpirituali, ſcilicet peccatum, ſed ſolam pœnam, non eſt laudabilis, & iſte defectus non eſt à Spi-
ritu ſancto, ſed ex culpa hominis: prout fides informis, quantum ad id quod eſt fidei, eſt à Spiritu
ſancto, non tamen eius informitas. Vnde & ſi quis per huiuſmodi timorem bonum faciat, non ta-
men benefacit: quia non facit ſponte, ſed coactus metu pœnæ, quod eſt ſeruorum. Et ideo timor
iſte propriè dicitur ſeruilis: quia facit hominem ſeruiliter operari. Eſt autem tertius timor quo quis
refugit malum, quod opponitur bono ſpirituali, ſcilicet peccatum vel ſeparationem à Deo, & hoc
timet incurrere iuſta Dei vindicta. & ſic quātum ad vtrunque obiectum, reſpicit rem ſpiritualem:
nihilominus tamē habet oculum ad pœnam, & iſte timor dicitur initialis: quia ſolet eſſe in homi-
nibus ab initio ſuæ conuerſionis: timent enim pœnam propter peccata præterita, & timent ſepa-
rari à Deo per peccatum propter gratiam & charitatem infuſam, & de hoc dicitur: Timor Domi-
ni initium ſapientiæ. Si autem timor, quo quis refugit malum oppoſitum bono ſpiritualis, ex vtra-
que parte habeat oculum ſolum ad rem ſpiritualem, vt cum homo nihil aliud timet quàm ſepara-
ri à Deo, talis timor dicitur filialis, caſtus, ac ſanctus, qui permanet in ſeculum ſeculi. Et quēadmo-
Pſal.18.a modum timor initialis cauſatur ex charitate imperfecta: quia, vt d. Ioan. ait: Perfecta charitas fo-
1.Ioan.4.d ras mittit timorem. Sic timor filialis & caſtus nō repugnāt charitati, quæ eſt cauſa vtriuſque: Quia
ſicut timor facit ſeruitutem, ita & amor charitatis facit libertatem filiorum: facit enim volunta-
rie ad honorem Dei operari, quod eſt propriè filiorum. His ſuppoſitis aduertendum quod lex ve-
Exod.19.c tus data eſt in timore, quem ſignificabant tonitrua & fulgura intoātia ſuper terram: terribile enim
Heb.12.f erat quod videbatur & audiebatur. Ideo lex vetus per inflictionem pœnarum inducens ad man-
data Dei ſeruanda, dicitur data in ſpiritu ſeruitutis, in timore. ideo Apoſtolus comparat teſtamen-
tum vetus Agar ancillæ, dicens: Hæc ſunt duo teſtamenta, vnum in monte Sina in ſeruitutem ge-
Galat.4.c nerans, quæ eſt Agar. & ideo hic recte dictum eſt, quod qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij
Dei.

Dei. Non enim iterum in noua lege, prout fuit in veteri, accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſcilicet pœnarum, quem timorem tunc Spiritus ſanctus per ſigna exteriora faciebat. Sed accepiſtis ſpiritum, ſcilicet charitatis, qui eſt adoptionis filiorum, id eſt, per quem adoptamur in filios Dei, iuxta illud: Vt adoptionem filiorum reciperemus. Non tamen hoc dicitur quaſi ſit alius & alius Galat. 4. a
ſpiritus: ſed quia idem eſt Spiritus ſanctus, qui in quibuſdam facit per ſigna exteriora timorem ſeruilem, quaſi imperfectum: in aliis autem facit amorem quaſi quoddam perfectum. Non tamē exiſtimandum eſt quod nullus ex patribus legis veteris receperit ſpiritum adoptionis filiorum: Nam gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat eiuſdem ſpeciei cum gratia nouæ legis, & Pſal. 81. b
filios Dei conſtituebat. vnde Dauid: Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. Et Eſa. Filios enutriui Eſa. 1. a
& exaltaui. & Chriſtus: Multi venient ab oriente & occidente, &c. Filij autem regni eiicientur in Matth. 8. b
tenebras exteriores. ideo illi pertinebant ad legem nouam, prout Chriſtiani, qui nunc ſolo timore pœnæ ſeruant legem euangelicam, dicuntur ſerui & accepiſſe ſpiritum ſeruitutis in timore, pertinent ad legem veterem. Apoſtolus enim hic ponit diſcrimen inter nouam & veterem legem, quæ dum ex vna parte peccatum oſtenderet, & ex alia gratiam non conferret, & quæ in ſignis terribilibus data erat, ex ſe nihil ad opera charitatis iuuaret, prout lex noua, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Notandum præterea quod timor ſeruilis non eſt ſecundū ſe malus, prout adulteriū: originatur enim ex amore ſui, qui ſecundum ſe non eſt ſemper illicitus, neque contrariatur charitati, quæ ſeipſum poſt Deum ſuper alios diligere præcipit. Sed eiuſdem rationis eſt quod homo cupiat bonū ſuum, & timeat eo priuari. vnde ſequitur quod timor ſeruilis non eſt de ſe malus, niſi quando quis conſtituit vltimum finem in ſeipſo, vt ſi ſolum omitteret trāſgredi vel ſeruare præcepta, ne ſit damnatus. Ita quod ſecluſo inferno & aliis pœnis, tranſgrederetur & male ageret, ille timor eſſet malus. Sed illa ſeruilitas non eſt de eſſentia timoris, prout nec informitas de eſſentia fidei, vt dictum eſt. Eſſentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto. Obiectum autem timoris ſeruilis eſt pœna. Sed accidit pœnæ quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tanquam finis vltimus, & per conſequens plus timeatur quàm Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum, cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deum: quia propter illud nollet offendere. vnde glo. dicit: Vnus eſt ſpiritus, qui duos timores facit, ſcilicet ſeruilem & caſtum, ſed nullum malum culpæ procedit à Spiritu ſancto. Igitur timor ſeruilis non eſt de ſe malus. Nec obſtat quod diuus Auguſt. ibidem dicit: Qui timore aliquid facit, etſi bonum ſit, tamen non benefacit. Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore ſeruili, vt ſeruilis eſt: ac etiam dictum D. Gregor ſuper illud: Auguſt. 9.
quare non in vulua mortuus ſum, cum ex peccato plus pœna metuitur, nec amica Dei facies non Iob. 2. b Grego. 9.
amatur. Cum ergo timor ſeruilis non ſit ſecundum ſe malus, ſequitur quod contritio ab illo originata non faciat contritum hypocritam, neque magis peccatorem, vt impiè volunt Lutherani. Contritio enim poteſt duplicem habere originem, ſcilicet à timore filiali & ſeruili. Primo quidem oriri poteſt ex diuinæ bonitatis conſideratione, per quam ad eum tanquam ad patrem cum fiducia recurrimus, ſecundum illud: Beneplacitum eſt Domino ſuper timētes eum, & in eis qui ſperāt Pſal 46. b
ſuper miſericordia eius. & illud: An ignoras quod benignitas Dei, &c. nulli autem dubium eſt, Supra 2. a
quin talis contritio ſit ſanctior quàm illa quæ originatur à timore ſeruili. Verum ſæpenumero & vt in pluribus, fragilitas & imperfectio noſtra impedit ne faciliter oculos mentis noſtræ ad terrena depreſſos ad bonitatem Dei attollamus, & eleuemus: niſi prius iram aliquam ſeu pœnam ſenſerimus aut apprehenderimus. vnde Dauid: Cum occideret eos, quærebant eum, &c. & alibi: Cla- Pſal. 77. d
mauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum liberauit eos. quod non Pſal. 106. a
feciſſet, ſi clamor ille ex timore ſeruili procedens, eſſet exitialis. Communiter igitur & in contritione, quia quis ſe peccaſſe grauiter dolet, cum voto ſeu propoſito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore ſeruili, ſed non perficitur, donec deuentum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem. fides enim in hac contritione oſtendit Deum iuſtum & veracem, punientem ſeueriſſimè crimina tam in hoc ſeculo quàm in futuro, & qualiter peccator gehēna ignis dignus eſt, & ſit paratus ad tormenta, niſi doleat & pœniteat. Si conſcientia noſtra his aſſentiat, generatur timor ſeruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concuſſionem, & amaritudinem ſiue dolorem cauſat, quo ſuperbia cordis noſtri frangitur, & veteris hominis affectus ſiue peccata conteruntur, inſurgitque votum, ſeu deſiderium pœnitendi ſeu nouæ vitæ. Oſtendit pariter fides Dei bonitatem & ſummam clementiam promiſſionémque indulgendi, ſi pœniteat. Succedit timor filialis & peccata diſplicent non ſolum quia protrahunt ad gehennam, ſed etiam quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam ſi nulla eſſet gehenna, aut plaga, prout videre licet in filiis prouectis & ſapientibus, qui non timent amplius virgas, ſed patris offenſam. Et ideo ſancti patres docuerūt pœnitentiam à timore ſeruili non ineptè ordiri. D. Auguſt. hunc timorem comparat ſetæ. Seta enim prius intrat, & niſi exierit, non Auguſt.

ſuccedit lignum. Sic timor ſeruilis primo occupat mentem, ſed non remanet: quia ideo intrauit
vt induceret charitatem. Et quanto illa creſcit, tanto timor decreſcit. vnde Diuus Ioannes: Timor
1. Ioan. 4. pœnam habet. Charitas autem (ſcilicet perfecta) foras mittit timorem. Ideo Diuus Baſilius vocat
Baſilius. timorem ſeruilem Iſagogicum, hoc eſt introductorium: Et Diuus Gregorius, ſequẽs D. Hierony-
Gregorius mum dicit: Sicut mulier ad partum appropinquans dolore, cogitur exclamare, ſic nos in anguſtia
ſuper Iob. requirimus te. Et d. Chryſoſtomus docet ante oculos ponere mala noſtra, & gehennam, & diẽ iu-
29. ſuper dicij, & ſeparationem à Deo: & multa alia mala recenſet ante oculos proponenda, vt compunctio-
Eſa. 26. nem cordis valeamus obtinere. Per hunc modum reuocabãt Prophetæ olim populum à peccatis:
Chryſoſt. inter eos Ionas, qui Niniuitis dicebat: Adhuc quadraginta dies & Niniue ſubuertetur. Et Deus
Ioan. 3. b approbauit pœnitentiam eorum à timore ſeruili ortam. Eſa. etiam dicit Ezechiæ: Diſpone domui
tuæ, quia morieris, & non viues. Hunc timorem ſeruilem incuſſit peccatoribus d. Ioannes Bapti-
Eſa. 38. a ſta, dicens: Progenies ſeu genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira? Iam ſecutis ad
Matt. 3. b radicem arboris poſita eſt. Omnis arbor quę non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mit-
Luc 3. b tetur. Chriſtus etiam ſæpe comminatus eſt peccatoribus gehẽnam, ignem æternum, tenebras exte-
Luc. 13. a riores, non alia cauſa, niſi vt ad contritionem & pœnitentiam eos induceret. vnde dicebat: Niſi
pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Recitauit parabolam de diuite epulone, & de ficul-
Luc. 16 e nea, aitque: Timete eum qui poſtquam occiderit corpus, habet poteſtatem ponẽdi animam in ge-
Matt. 10. c hennam. & hunc timendum ea ratione repetit dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Et tandem
terribiliſſimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex præmiſſis apparet quàm impiè Lutherus
& ſui ſequaces, non ſolum in prędicatores, verum etiam in ſanctos, quinimo & in Chriſtum debac
chati ſunt, dicentes prædicatores male agere, inducendo homines ad pœnitentiam per timorem
ſeruilem. *In quo clamamus, abba pater.* Hic probat quod illi qui ſpiritu Dei aguntur, ſunt filij Dei
ex noſtra confeſſione. Profitemur enim nos patrem habere Deum, inſtructi à Domino dicente:
Matth. 6. b Cum oratis, dicite: Pater noſter qui es in cælis. hoc autem conuenit dicere non ſolum Iudæis, ſed
etiam Gentilibus. Ideo duo ponit idem ſignificantia, ſcilicet Abba, quod eſt Hebræum, & pater,
quod eſt latinum, vel græcum, vt oſtendat hoc ad vtrunque populum pertinere. vnde Chriſtus
dicebat: Abba pater omnia tibi poſſibilia ſunt. Et Dominus per Hieremiam: Patrem me vocabis.
Mar. 14. d Hoc autem dicimus non tantum ſono vocis, verum etiam intentione cordis, quæ quidem propter
Hiere. 3. a ſui magnitudinem clamor dicitur, prout Moyſi tacenti & interius oranti, dixit Dominus: Quid
Exo. 14. clamas ad me? ſcilicet intentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis
Eſa. 6. a amoris, quem in nobis Spiritus ſanctus facit, & ideo dicit, in quo, ſcilicet Spiritu ſancto, *clamamus
abba pater.* Eſa. etiam dicit quod Seraphini qui interpretantur ardentes in amore Dei, clamabunt
alter ad alterum.

Text. *Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei.*

APoſtolus hic oſtendit quod qui ſpiritui Dei aguntur, hi ſunt filij Dei: ex Spiritus ſancti teſti-
monio: ne fortè aliquis dicat, quod nos in noſtra confeſſione decipimur, quia, vt Pſal. ait:
Omnis homo mendax, quaſi dicat: Ideo dico quod in Spiritu ſancto clamamus Abba pater, quia
ipſe Spiritus ſanctus, qui nec fallere nec falli poteſt, teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, non qui-
dem exteriori voce ad aures hominum, ſicut pater proteſtatus eſt de filio ſuo: ſed reddit teſtimoniũ
per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod teſtimonium reddit, non au-
Matth. 3. d ribus, ſed occulto dictamine ſpiritui noſtro. Ex præmiſſis verbis: Non enim accepiſtis ſpiritum
ſeruitutis iterum in timore, iunctis iſtis: Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit, &c. & aliquibus
aliis paſſibus ſacræ ſcripturæ contortis & perperam intellectis, Lutherani inferunt quod quicun-
que eſt iuſtificatus & in gratia, eſt certus ſe eſſe iuſtificatum, ſiue ſe eſſe in gratia, certitudine nul-
lam dubitationem permittente, ſiue certitudine fidei, cui falſum ſubeſſe non poteſt, nec per eam
homo decipi. Cuius oppoſitum determinatum fuit in concilio Tridentino, ſeſsione 6. decreto 9.
vbi dicitur: Quãuis neceſſarium ſit credere neque remitti, neque remiſſa fuiſſe vnquam peccata,
niſi gratis diuina miſericordia propter Chriſtum: nemini tamen fiduciam & certitudinem remiſ-
ſionis iactanti, & in ea ſola quieſcenti peccata dimitti, vel dimiſſa eſſe, dicẽdum eſt, Cum apud hę-
reticos & ſchiſmaticos eſſe poſsit, imò noſtra tempeſtate ſit, & magna cõtra Eccleſiam contentio-
ne prædicetur, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud aſſerẽdum eſt oportere
eos qui vere iuſtificati ſunt, abſque vlla omnino dubitatione apud ſemetipſos ſtatuere poſſe ſe eſſe
iuſtificatos. Neminèmque à peccatis abſolui, niſi eum qui certo credat ſe abſolutum & iuſtificatũ
eſſe, atque hac ſola fide abſolutionem & iuſtificationem perfici, quaſi qui hoc non credit de Dei
promiſsis, deque mortis & reſurrectionis Chriſti efficacia dubitet. Nam ſicut nemo pius de Dei
miſericordia, de Chriſti merito, déque ſacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: ſic qui-
libet, dum ſeipſum ſuámque propriam infirmitatem & indiſpoſitionem reſpicit, de ſua gratia for-
midare

midare & timere poteſt. Cum nullus ſcire valeat certitudine fidei, cui non poteſt ſubeſſe falſum,
ſe gratiam Dei conſecutum. Hactenus ibi. quod quidem decretum fulciri poteſt authoritatibus ſa-
cræ ſcripturæ. Iob enim dicit: Si venerit ad me non videbo eum: ſi abierit, non intelligam. & poſt *Iob.9.b*
pauca dicit: Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me oſtendero,
prauum me cõprobabit. Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorat anima mea. Deinde ſubiungit: *Hier.16.*
Verebar omnia opera mea, ſciens quod non parceres delinquẽti. Et Hiere. Prauum eſt cor homi- *Pſal.18.d*
nis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? & Dauid: Delicta quis intelligit? deinde ſubiungit, Ab oc- *Prou.20.b*
cultis meis munda me. Qui vero petit ab occultis mundari, non habet certitudinem fidei quod ſit *Prou.28.*
mundus, vnde Salomon: Quis poteſt dicere mundum eſt cor meum, purus ſum à peccato; & alibi: *Eccle.5.b*
Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Et Sapiens: De propiciatu peccatorũ noli eſſe ſine metu. Sed
ille qui timet non habet ſecuritatem, neque talem certitudinem. Et Salomon: Nemo ſcit vtrum *Eccle.9.a*
odio vel amore dignus ſit. Et Apoſtolus: Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum: *1.cor.4.a*
qui autem me iudicat, Dominus eſt. Et quamuis Lutherani pro more ſuo prædictas authoritates *Hierem. 9.*
contorqueant, nobis tamen ſtandum eſt prædictæ interpretationi & determinationi Eccleſiæ, *Mich.6.c*
quæ errare non poteſt. Omnes enim orthodoxi Doctores vſque ad hæc tempora idem ſenſerunt, *Iona.3.d*
D. Hiero. ſuper illud Michææ: Dominus quærit à te facere iudicium, & diligere miſericordiam & *Auguſt.9.*
ſolicitum ambulare cum Deo. Et ſuper illud Ionæ: Quis ſcit ſi conuertatur? Et D. Auguſt. ſuper il- *Pſal.50.b*
lud: Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi. Et D. Gregorius 18. moralium ſuper illud: *Iob.9.b*
Etiam ſi ſimplex fuero, &c. Et D. Ambr. ſuper illud: Nihil mihi conſcius ſum. Et D. Chryſoſt. in eo *Ambroſ.in.*
dem loco dicit, quod tribus rationibus circa huiuſmodi incertum eſt noſtrum iudiciũ. Prima *1.cor.4.a*
quidem quod & ſi nihil ipſi conſcij ſumus, eius tamen indigemus qui peccata noſtra certa ratione *Chryſ.ibi,*
corripiat. Altera quod multa opera noſtra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bo- *Ioan.16.a*
na videntur, quæ non recta fiũt ſententia, eadem ratione noſtra, vnde Chriſtus: Venit hora vt om- *Chryſoſto.*
nis qui interficit vos, arbitretur ſe obſequium præſtare Deo. Et idem Chryſ. ſuper Matthæum ope *Bernard.*
re imperfecto, homilia 38. Et d. Bern. in pluribus locis, maximè Epiſtola 42. ad Archiepiſcopum Se
nonen. Ad ampliorem tamen huiuſmodi euidentiam & clariorem argumentorum in oppoſitum *12.q.112.*
ſolutionem, ſciendum eſt ex d. Thoma quod tripliciter aliquid cognoſci poteſt. Vno modo per ſpe *art.4.*
cialem Dei reuelationem interiorem, vel exteriorem. Reuelat enim Deus aliquibus ex ſpeciali pri
uilegio, vt ſecuritatis gaudium in hac mortali vita in eis incipiat, vt factum legimus d. Virgini ex- *Luc 1.c*
terius per Angelum: Aue gratia plena, &c. & Apoſtol. interius: Sufficit tibi gratia mea. Et talem re- *2. cor.12.c*
uelationem habentes certi ſunt certitudine fidei abſque vlla penitus dubitatione. Alio modo ali-
quis cognoſcit certitudinaliter aliquid per ſeipſum, vt qui habet demonſtrationem huius conclu-
ſionis, omnis homo eſt riſibilis, ſcit illam certitudinaliter certitudine euidentiæ omnem prorſus
dubitationem excludente. Nullus autem hanc euidentiam de ſe in particulari habere poteſt, quod
ſit in gratia. Et ratio eſt: quia talis certitudo haberi non poteſt de aliquo, niſi poſſit iudicari per pro-
prium principium. Sic enim certitudo habetur de concluſionibus demonſtrationis per principia
indemonſtrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei, quod eſt diuina reuelatio, &
obiectum fidei eſt ipſe Deus, qui propter ſuam excellentiam eſt nobis ignotus: ſecũdum illud: Ec- *Iob 36.d*
ce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram, & ideo eius præſentia in nobis, quæ eſt per gratiam,
non poteſt per certitudinem cognoſci niſi ipſe reuelet, ſecundum authoritatem Iob & alias alle-
gatas. Sed Deus licet in vniuerſali declarauerit & ſub cõditione, Qui crediderit & baptizatus fue-
rit, ſaluus erit. Et qui manducat me, ipſe viuet propter me. Non tamen omnibus nec communiter *Mar.vlt.d*
reuelat in particulari, igitur abſolutè in particulari ſciri non poteſt, abſque particulari reuelatione.
Præterea habitus fidei nõ generat aſſenſum, niſi circa propriũ obiectum: obiectum autem fidei nõ
eſt niſi Deus reuelans & illa quæ ab eo ſunt reuelata. Sed vt dictum eſt, Deus non reuelat commu-
niter omnibus in particulari, ſed ſolum in genere & conditionaliter: ſi crediderit; ſi ſperauerit, ſi
mandata ſeruauerit. Igitur, &c. Inſuper illa certitudo, qua communiter cognoſcimus nos eſſe
in gratia Dei, ex duobus pendet. Primo ex firmitate diuinæ promiſſionis, quæ eſt firmiſſima &
indefectibilis. Secundo ex noſtra diſpoſitione. Sed non habemus promiſſionem gratiæ in par-
ticulari, niſi illi quibus ſpecialiter facta eſt, licet poſſimus habere certitudinem moralem per quaſ-
dam coniecturas, non tamen fidei cui falſum ſubeſſe non poſſit; vt probatum eſt, igitur. Rurſus
modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falſum ſubeſſe non poteſt, quia vt di-
ctum eſt, vel ex ſpeciali reuelatione, & de hoc non eſt controuerſia: vel ex fide, & hoc improbatum
eſt, vel ex operibus noſtris: & hoc, non quia incerta ſunt, & putamus aliquando bene agere, cum
male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere eſt impoſſibile, niſi forte apud Luthera-
nos, qui dicunt ſolam fidem iuſtificare, & fidem non poſſe ſeparari à charitate: quæ ſunt Hæreti- *Supra 1.b*
ca, vt oſtendimus ſuprà primo capite, interpretando illud: Iuſtus ex fide viuit. Tertio cognoſci-

tur aliquid coniecturaliter per aliqua ſigna, & hoc modo aliquis poteſt cognoſcere ſe habere gratiam, inquantum ſcilicet percipit ſe delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum homo non eſt ſibi conſcius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & executioni demandat ſeruando omnia præcepta, ſecundum quem modum poteſt intelligi quod ſcribitur in Apocal. *Apoc.2.f.* Vincenti dabo manna abſconditum, quod nemo nouit niſi qui accipit: quia, ſcilicet ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non expertur ille qui non accepit. hæc tamen cognitio imperfecta eſt, quia (vt dictum eſt) Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Ex præmiſſis ſufficiens apparet reſponſio ad omnia quæ poſſunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præſumptuoſa exaggeratio aliquem ceſpitare faciat, principaliora eorum tela ſpecialiter reiiciemus. Et primo quantũ ad hunc locum: Ipſe enim ſpiritus teſtimonium, &c. Dicendum quod ipſe ſpiritus communiter reddit teſtimonium coniecturale per quædam ſigna intrinſeca, ſiue per quaſdam coniecturas: illæ tamen, vt dictum eſt, non faciũt certitudinem fidei, quæ non eſt niſi de reuelatis. Teſtimonium enim hoc, de quo hic loquitur, eſt quod Spiritus ſanctus inhabitans eos allicis, vt non timore vt antiqui olim ſerui ſub lege Moyſi, ſed prompto amore filiali pareant, iuſſáque Dei ſpontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem conſequendam. Non tamen ſtatim (vt experimur) ab incipientibus radicitus euellit timorem illum ſeruilem, qui via fuit ad charitatem. Nec huiuſmodi certitudinem moralem, ſubito neque æqualiter in omnibus facit, ſed ſecundum ſucceſſum temporis & diſpoſitionem perſonarum eam probalitatem facit, quæ more homano metum propellere ſecurúmque hominem facere conſueuit: vt ego ſum nunc certus Romam ſtare, licet non habeam certitudinem fidei diuinæ, quia licet audiuerim à multis probis viris illam fore, vel forte viderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quæ eſt fidei, quin dubitem propter potẽtiam Dei: quæ illam ſicut Sodomam in momento ſubuertere poteſt. In reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cum Deus ſit verax, imo & ipſa veritas, nec mentiri poſſit, & ideo fidei non poteſt ſubeſſe falſum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex ſignis ſupradictis me eſſe in gratia, tamen infirmitatem, & fragilitatem & cordis profunditatem inſcrutabilem conſiderans, non poteſt eſſe adeo certum, ſicut ea quæ ſunt fidei, id eſt, à Deo reuelata, in quibus nulla cadere poteſt dubitatio, vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte ſubiecti, ſed non ex parte obiecti: certitudo. Hæreticorum eſt ex parte ſubiecti, *Supra 4.c* quæ reuera dicitur præſumptio & temeritas: quia ex ſua falſa apprehẽſione ita arbitrantur eſſe, ac ſi ita eſſet. Nec obſtat etiam quod adducunt ex Apoſtolo ſuprà 4. cap. Non enim per legem promiſſio Abrahæ aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei, & poſt pauca ſubdit: Ideo ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini Abrahæ, ex quo inferunt quod ad talem fidem adnaſcitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis ſit in gratia, cum certus ſit ſe habere fidem. Sed vnde obſecro hæc illatio? Quia ibi loquitur Apoſtolus de promiſſione Chriſti venturi, quæ promiſſio non fuit ex lege, nec ex obſeruatione legis, ſed per gratuitam vo- *Matt.19.d* lũtatem facta fuit Abrahæ: quæ quidem promiſſio facta, fuit firma & certiſſima per fidem abſque operibus & obſeruatione legis, quæ non merebantur illam promiſſionem. Vel loquitur de promiſſione in communi & in genere, quæ eſt conditionalis, vt dictum eſt, vnde Chriſtus: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. At quis eſt certus ſe impleuiſſe omnia præcepta Dei, maximè de dilectione Dei ſuper omnia, & de pœnitẽtia: cum multa lateant in inſcrutabili corde hominis. Licet enim quis ſcire poſſit ſe habere fidem hiſtoricam, quam ipſi vocant, non tamen poteſt habere certitudi- *Ephes.3.b* nem ſe habere fidem viuam ſiue formatam, per dilectionem operantem. Non obſtat pariter illud quod Apoſtolus dicit: In quo (ſcilicet Chriſto) habemus fiduciam & acceſſum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non diſtinguunt inter fidẽ & fiduciam: licet enim in ſcripturis iubeamur habere fidem, id eſt, credere dictis Dei, nemo tamẽ tenetur habere fidem, id eſt, firmã & certam perſuaſionem ſiue aſſenſum ſuæ ſalutis, ſed ſolum fiduciam ſiue ſpem *1.Ioan.3.d* conditionaliter, ſi perſeuerauerit vſque in finem, quæ poteſt eſſe ſine certitudine particularis fidei. vnde diuus Ioannes in cauſa fiduciæ non ſolum poſuit fidem, ſed etiam charitatem, ait enim: Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius cuſtodiuimus, & ea quæ placita ſunt coram eo, facimus. Sed quis abſque quacunque dubitatione horum certitudinem habere poteſt? Et ſic magnũ argumentum eſt quod certitudo noſtra confirmetur ex noſtra conſcientia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. Atqui conſcientia non poteſt eſſe certa propter inſcrutabilitatem *1.Cor.2.c* cordis, igitur. Non obſtat inſuper illud Apoſt. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis. Sed gratia eſt primum donum Dei, ergo homo qui accipit Spiritum ſanctum, ſcit per eundem ſpiritum gratiam ſibi datam: quia ibi loquitur de ſcientia ſiue cognitione in generali. vel (vt d. Tho. ait) loquitur de donis gloriæ,

riæ, quæ ſunt nobis data in ſpe, & in communi, quæ certiſſimè cognoſcimus per fidem: ſed non in particulari. Vel poteſt dici quod loquitur de notitia priuilegiata, quæ eſt per ſpecialem reuelationem, vnde ſubdit: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſanctum. Non obſtat præterea id quod Apoſtol. in hoc c. dicit, Quis nos ſeparabit à charitate Dei? Quia per illa verba nõ habemus quod ſcimus certi in particulari, niſi per ſpecialem reuelationem quam habebat: & quo ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter non ſeparabuntur, nec etiam nos ſi perſeuerauerimus propter tot & tanta beneficia Dei, ad quæ conſequitur, quod quidquid accidat non debemus ab eo ſeparari, licet plurimi ſe ſeparent. Si obiiciatur id quod ex perſona domini dicitur Abrahæ: Nunc cognoui, id eſt, cognoſcere te feci, quod timeas dominum: & loquitur ibi de timore caſto, qui non eſt abſque gratia. Dicendum quod dictum illud referri poteſt ad reuelationem ſpecialem, vel ad notitiam experimentalem, quæ eſt per exhibitionem operis. In illo enim opere quod faceret Abraham, cognoſcere potuit experimentaliter ſe Dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod adductum eſt pro parte negatiua ex Eccleſiaſte: Nemo ſcit an amore vel odio dignus ſit, quod aliquis poteſt habere certitudinem quod eſt in odio, & eſſe in peccato mortali, ergo eadem ratione poterit aliquis habere certitudinem, quod eſt in gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur æqualiter, eo quod peccatum à noſtro conſenſu pendet, & non gratia, vel ſi dicat æqualitatem, intelligi debet de odio reprobationis & amore prædeſtinationis, quæ ſunt nobis occulta. Si dicatur quod perfectiſſima cognitio eſt eorum quæ ſunt in anima per eſſentiam, vt Auguſt. ait: Sed gratia eſt in eſſentia animæ. Dicendum quod illa quæ ſunt per eſſentiam ſui in anima, ſiue quæ fluunt ab eſſentia animæ vt potentiæ, cognoſcuntur experimentaliter: inquantum homo per actus cognoſcit principia intrinſeca, vt voluntatem percipimus volendo, & alias potentias per ſuos actus. Sed gratia non fluit ab eſſentia animæ, ſed infunditur à Deo. *Gen. 22. c* *Eccle. 9. a* *12. Super Gen. ad lit.*

Si autem filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. *Text.*

Apoſtolus hic ponit maiorem ſyllogiſmi propoſiti in principio huius partis 8. cap. Et oſtendit quod filiis debeatur hæreditas, dicens: Si autem aliqui ſunt filij, ex filiatione conſequuntur hæreditatem patris, qui debet theſaurizare filiis. Sic illi qui ſunt filij Dei adoptiui, per gratiam Spiritus ſancti erunt hæredes Dei. Quia non ſolum filio naturali, ſed etiam adoptiuo debetur hæreditas, ad quam (vt D. Petrus ait) regenerauit nos in ſpem viuam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilẽ, & incontaminatam, & immarceſcibilem: hæc hæreditas præclara erat Dauid. Deinde deſcribit quæ ſit iſta hæreditas quantum ad Deum, dicens: hæredes quidem Dei, tanquam patris. Dicitur autem aliquis hæres alicuius, qui principalia eius bona percipit ſiue adipiſcitur: nõ autem qui aliqua munuſcula ſiue legata particularia recipit: vnde legimus quod Abraham dedit cuncta quæ poſſederat filio ſuo Iſaac: filiis autem concubinarum dedit munera. Bonum autẽ principale quo Deus diues eſt, eſt ipſemet. Eſt enim Deus diues per ſeipſum, & non per aliquid aliud extrinſecũ: cum bonorum extrinſecorum non egeat. Ideo Dauid: Dominus pars hæreditatis meæ. & Hier. pars mea dominus, dixit anima mea. Et in hac hæreditate cõmendatur eximia Dei charitas erga nos. Nunquam enim homo extraneum filium adoptat in ius filij, niſi ob naturalium legitimorúmque filiorum inopiam, quaſi alterum ſubſtituens loco naturalis, quo caret. Deus autem non caret filio naturali, imo habet æqualem ſibi: neque noſtro indiget obſequio nihilominus tamen adoptauit nos in filios ſuos & in ipſam hæreditatem, quæ filio debetur. Si dicatur filius, non adipiſcitur hæreditatem patris, niſi patre mortuo: & vbi plures ſunt filij, quilibet illorum non aſſequitur totam hæreditatem patris: ergo homo non poteſt eſſe hæres Dei, qui eſt immortalis, vnde Apoſt. Regi ſeculorum immortali, &c. Dicẽdum quod illud habet verum in rebus temporalibus, & corporalibus, quæ ſimul à multis totaliter poſſideri non poſſunt: vnde neceſſe eſt vnum diſcedere, vt alter ſuccedat. Secus tamen eſt in ſpiritualibus, quia bona ſpiritualia ſimul à multis haberi poſſunt. Vel dici poteſt quod Deus decedit in nobis, inquãtum primo eſt per fidem, quæ deficit & euacuatur quando peruenimus ad claram viſionem, quæ eſt hæreditas, vnde apparet diſcrimen inter hæreditatem Dei & hominum: quia hæreditas inter homines non aditur à ſucceſſore vſq; ad mortem præceſſoris: eo ſcilicet quod non poſſet vtriq; æqualiter ſufficere. Hæreditas autem Dei non eſt defuncti ſucceſſio, ſed conſortium ſufficientiſſimum & indeficiens, cuius promiſſio quandam ſimilitudinem habet cum hæreditate hominum, quorum teſtamẽtum & diſpoſitio morte cõfirmatur. Sic hæreditatis Dei promiſſio morte Chriſti, qui eſt Deus & homo, fuit confirmata. Poſt modum deſcribit hanc hæreditatem ex parte Chriſti, quia cum ipſe ſit principalis filius, à quo nos filiationem participamus: ita eſt principalis hæres, cui nos in hæreditate coniungimur: vnde Michæas, Adhuc hæredem adducam tibi. *Si tamẽ compatimur, vt & cõglorificemur.* Hic oſtẽdit cauſam dilationis huius hæreditatis ſiue vitæ glorioſæ. Et primo ponit cauſam ex parte paſſionum, dicẽs: *Si tamen compatimur, &c.* Cum enim Chriſtus qui eſt principalis hæres, ad hæ- *2. Cor. 12.* *1. Pet. 1. a* *Pſal. 15. b* *Gen. 25. a* *Pſal. 15. a* *Thren. 3. c* *1. Tim. 1. d* *1. Cor. 13. d* *Heb. 9. c* *Matt. 21. d* *Matth. 1. d*

reditatem gloriæ peruenerit per paſſiones : vnde ipſe dicebat : Nónne oportuit ſic Chriſtum pati,
Luc 24.a & ita intrare in gloriam ſuam? Sequitur quod nos non debemus faciliori modo adipiſci, vnde ipſe
Luc 9.c dicebat. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuã, & ſequatur me. Et
Act.14.d Apoſt. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Non enim immortale & impaſſibile corpus ſtatim accipimus, vt ſimul cum Chriſto pati poſſimus. Ideo dicit, Si compatimur, id eſt, ſimul patienter ſuſtinemus tribulationes huius mundi, vt cum Chriſto conglorificemur. vnde Apoſt. Si cõmortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtinemus, & cõregnabimus. Ex hoc loco ſoluun-
2.Tim. 2.b tur multa Lutheranorum argumenta, quibus impugnant pœnitentiam, ac ieiunia Eccleſiæ, & detrahunt operibus meritoriis. Et ex præcedenti textu ſic arguunt: Si nulla ſunt merita reconciliationis gratiæ, per quam conſtituimur filij Dei: Ergo nulla ſunt merita vitæ æternæ. Nam ſi filij, inquit Apoſt. & hæredes: atq; adeo & ſi gratis filij, & gratis hæredes : aliàs Chriſtus non ſufficienter ſatiſfeciſſet. Si hæc argumẽtatio firma eſſet, nunquam Apoſt. adiunxiſſet: Si tamen cõpatimur, &c. Et quia de merito ſufficienter locuti ſumus ſuprà 2.c. tractando illum locum, His qui ſecundum patientiam boni operis, &c. Ideo hic non proſequemur, ſed duntaxat ſolutionem huius argumenti
In epiſt ad Sixtũ quæ eſt 105. recitabimus ex D. Auguſt. qui tractando illum locum, Gratia Dei vita æterna, ſuſcitatur quaſi ex illa ſententia ſubinferens, nullàne igitur ſunt merita iuſtorum? & reſpondet : Sunt plane, quia iuſti ſunt, ſed vt iuſti fierent merita non fuerunt. Nec ideo oportet nos compati, quaſi Chriſtus non ſuf-
Supra 6.d ficienter pro nobis ſatisfecerit, ſed quia Deus ordinauit ſatisfactionem Chriſti nobis non applicari, niſi conformemur imagini filij ſui, & niſi tollentes crucem noſtram eum ſequamur : & ideo pœnitẽdo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo, nullam iniuriam, ſed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipſius obedimus, & voluntati ſuæ nos conformamus.

QVARTA PARS VIII. CAPITIS.

Text. *Exiſtimo enim quod non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.*

IN hac 4. huius cap. parte Apoſtolus aſſignat cauſam dilationis immortalis vitæ, quæ eſt hæreditas filiorum Dei, oſtendendo excellentiam gloriæ, & comparando eam ad paſſiones huius temporis. Quia poſſet aliquis dicere onero-
1.Cor.11.a ſam eſſe hæreditatem, ad quam non poteſt niſi per paſſionum tolerantiam per-
2.Cor.12.a ueniri. Ideo dicit: *Exiſtimo, &c.* quaſi dicat, dictum eſt quod debemus compati, vt conglorificemur. Nec debemus paſſiones & dolores ac tormenta huius ſeculi refugere, vt talem & tantam gloriam habeamus. Exiſtimo enim ego qui vtrunque ſum expertus, & labores & gloriam, quod paſſiones & dolores huius temporis, non ſunt condignæ ad futuram gloriam quæ reuelabitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius glo-
2.Cor. .d riæ exprimit. Primo æternitatem, cum dicit, *ad futuram*, ſcilicet poſt hoc tempus, nihil autem eſt poſt hoc tempus, niſi æternitas. Ideo illa gloria excedit paſſiones huius temporis, ſicut æternum temporale, vnde & ipſe Apoſtolus, Quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis no-
Pſal.149.b ſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo exprimit di-
2.Cor.1.c gnitatem, cum ait (*Gloriam*) quæ claritatem quandam dignitatis inſinuat, iuxta illud : Exultabunt
Sapien.5.a ſancti in gloria. Tertio exprimit manifeſtationem (*quæ reuelabitur.*) Nunc quidem gloriam habent ſancti, ſed occultam in conſcientia, iuxta illud: Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ no-
Pſal.48.b ſtræ. Tunc autem gloria illa erit in conſpectu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De ma-
Eccle.1.a lis ſcribitur in ſubitatione inſperatæ ſalutis. Quarto exprimit veritatem, cum dicit, *In nobis.* Quia
Luc.17.e in his quæ ſunt extra, puta in apparatu diuitiarum, & in opinione hominum, eſt gloria vana, de qua Pſalm. In multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Et Salomon : Vanitas vanitatum dicit. Eccle. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed illa gloria erit de eo quod eſt intra hominem, vnde
Eſa.4.b Chriſtus inquit : Regnum Dei intra vos eſt. Sic igitur paſſiones huius temporis ſecundum ſe conſideratæ, multum deficiunt à quantitate & dignitate huius gloriæ, vnde per Eſa. Dominus : Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. Sed ſi conſiderentur huiuſmodi paſſiones, inquantum eas aliquis voluntariè ſuſtinet propter Deum, ex charitate quam in nobis cauſat Spiritus ſanctus: ſecundum hoc, eſt condignitas & æqualitas inter huiuſmo-
Ioan.4.b paſſiones & vitam æternam, & per eas homo de condigno meretur vitam æternam. Quia Spiritus ſanctus eſt fons, cuius aquæ, id eſt, effectus ſaliunt in vitam ęternam. Ideo Apoſtol. Bonum cer-
2.Tim.4.b tamen certaui, &c. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolum autem mihi, ſed & his, &c. Ex præmiſſis apparet ſolutio argumenti

Lutheranorum,

Lutheranorum, qui ex hoc loco Apoſtol. gloriantur & iactant meritum condigni eſſe funditus euerſum. Sed ſunt deluſi, ignorantes diſtinctionem præmiſſam, ſcilicet, ſi ſecundum ſe, ſiue ex parte obiecti, aut ſecundum ſubſtantiam operis conſiderantur, non eſt condignitas. Si vero ex parte principij, quod eſt Spiritus ſanctus infinitus, tunc eſt condignitas. Sed de his amplius ſuprà 2.cap. ſuper illo verbo, his qui ſecundum patientiam boni operis, &c. *Nam expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.* Apoſtol. hic probat quod paſſiones huius temporis excedunt per excellentiam gloriæ, & primo per expectationem creaturæ, dicés: *Nam expectatio, &c.* ac ſi diceret, dictum eſt futura gloria excedit paſſiones huius temporis, hoc manifeſtum eſt expectatione creaturæ: quia ipſa creatura expectat reuelationem filiorum Dei, vnde d. Ioan. Nunc filij Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinæ filiationis in ſanctis, propter exteriores paſſiones, per quas nos conformari oportet Chriſto. Reuelabitur tandem illa dignitas cum immortalitatem & glorioſam vitam ſuſcipient. Ideo impij de tali reuelatione admirati turbabuntur, & dicent: Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intentionem expectationis deſignet, prout & Dauid cum dicit: Expectans expectaui Dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligentiam, ſciendum eſt quod creatura hic tripliciter accipi poteſt. Primo pro homine iuſto, qui ſpecialiter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus eſt, vel propter excellentiam: quia omnis creatura ei quodammodo deſeruit, vnde d. Iaco. Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt ſimus aliquod principium creaturæ eius. Hæc creatura, id eſt, homo iuſtus expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium ſibi promiſſum. Ideo Apoſtolus, Expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni Dei. Secundo poteſt hic accipi creatura pro humana natura beatificabili, quæ ſubiicitur donis gratiæ, quæ nondum in hominibus iniuſtis formata eſt, ſed eſt ſicut informis: in hominibus autem iuſtis partim formata eſt per gratiam, ſed tamen adhuc eſt informis reſpectu illius formæ, quam eſt acceptura per gloriam. Sic igitur ipſa creatura, id eſt, homo ſecundum quod conſideratur in bonis naturæ, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, quod ei competit per gratiam, prout ſi dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, vt dicit Gloſ. ſuper illud Iob: Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. Tertio modo poteſt intelligi de ipſa creatura ſenſibili pro elementis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoſcibiliter poteſt videri. Huiuſmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. Nam expectatio creaturæ ſenſibilis ſecundum quod eſt à Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo ſecundum quod Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiuſmodi creaturæ ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem: puta ſi dicamus quod arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locum ſurſum. Alio modo creatura ſenſibilis ordinatur ad aliquem finem, qui ſuperexcedit formam naturalem ipſius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam ſupernaturali forma gloriæ, ita tota creatura ſenſibilis in illa gloria filiorum Dei, quãdam gloriæ nouitatem conſequetur, vnde d. Ioan. Vidi cælum nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modum creatura ſenſibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Supra 2.b — 1.Ioan.3.a — Supra 5.a — Pſal.39.a — Iac.1.d — Ad tit.2.a — Iob.14.c — Apoc.21.a

Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe. Text.

Hic manifeſtat prædictam expectationem ponẽdo neceſſitatem expectationis, terminum & ſignum: Neceſſitas autem expectandi eſt ex defectu, cui ſubiacet creatura. Is enim cui nihil deficit, non habet neceſſario expectare. Defectum autem creaturæ oſtendit, dicens: Vanitati enim creatura ſubiecta eſt. Et ſi per creaturam intelligatur homo iuſtus, ſic intelligitur ſubiici vanitati, id eſt, rebus iſtis corporalibus, quæ ſunt mutabilia & caduca. Ideo dicuntur vana à Salomone: Vanitas vanitatum, &c. Subiicitur ergo eis propter neceſſitatem præſentis vitæ circa ea occupationem habens, non tamen volens: quia homo iuſtus huiuſmodi temporalia non amat, prout illi cõtra quos Dauid: Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Sed tamen huiuſmodi vanitati ſubiicitur creatura, propter eum, &c. id eſt, propter ordinationem Dei, qui ſubiecit hominem iuſtum ſenſibilibus creaturis, in ſpe tamen, vt ſcilicet à tali occupatione homo iuſtus aliquando liberetur, ſcilicet in reſurrectione generali, quando non nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei in cælo. Si verò accipiatur creatura pro natura humana, ſic eſt ſubiecta vanitati, id eſt, paſſibilitati, vnde Dauid: Veruntamen vniuerſa vanitas, omnis homo viuens: non tamen volens: Quia talis vanitas eſt naturæ humanæ in pœnam inflicta. Pœna autem eſt inuoluntaria, ſicut culpa eſt voluntaria. Huiuſmodi tamen paſſionibus natura humana ſubiicitur, propter eum, &c. id eſt, propter ordinationem & ſententiam Dei, qui ſubiecit eam, ſ. humanam naturam defectibus, in ſpe tamen quandoque euadendi huiuſmodi paſſiones, vnde Eſa. Non in perpetuum triturans triturabit. Si autem intelligatur de creatura ſenſibili, ſic talis creatura ſubiecta eſt vanitati, id eſt, mutabi-

Eccleſ.1.a — Pſal.4.a — Matt.22.f — Pſal.38.b — Eſa.28.e

QVINTA PARS VIII. CAPITIS.

Non ſolum autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus. adoptionem filiorum ſpectantes, redemptionem corporis noſtri. Text.

IN hac 5. huius cap. parte Apoſtol. oſtendit excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione Apoſtolorum. Non enim poteſt eſſe parum quod à magnis viris expectatur tam anxie. Et primo ponit dignitatem expectantium cum dicit, non ſolum illa creatura expectat gloriam filiorũ Dei, ſed & nos ipſi, ſcilicet Apoſt. habentes primitias Spiritus ſancti. Quia Apoſtoli acceperunt Spiritum ſanctum tempore prius & cæteris abũdantius. Ex quo apparet quod Apoſtoli ſunt omnibus aliis ſanctis præferendi, quacunque prærogatiua præfulgeant, tanquam abundãtius primitias Spiritus ſancti habentes. ſi dicatur quod aliqui alij ſancti grauiora tormenta & maiores auſteritates pro Chriſto ſuſtinuerunt, quam Apoſtoli: Dicendum quod magnitudo meriti attenditur principaliter reſpectu præmij eſſentialis quod proportionatur charitati: Conſiſtit enim præmiũ eſſentiale in gaudio, quod habetur de Deo. Manifeſtum eſt autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. vnde & illam viſionem beatam dominus ſuo dilecto promittit: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. *Ioan.14.d* Sed ſecundum quantitatem operum meretur homo præmium accidentale, quod eſt gaudium de talibus operibus. Apoſtoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur, &c. Si dicatur quod aliqui tãtum poſſunt conari, quod habebunt æqualitatem cum Apoſtolis: *Ephe.4.b* Dicendum quod charitas hominis non eſt à ſeipſo, ſed ex gratia Dei, quæ datur vnicuique ſecundum menſuram donationis. Chriſtus autem vnicuique dat gratiam proportionatã ei ad quod eligitur, prout homini à Chriſto data eſt excellentiſſima gratia: quia ad hoc electus eſt, vt eius natura in vnitatem diuinæ perſonæ aſſumeretur. Et poſt eum habuit maiorem plenitudinem gratiæ D. Virgo, quæ ad hoc eſt electa vt eſſet mater Chriſti. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatem ſunt electi Apoſtoli, vt immediatè ab ipſo Chriſto accipientes, traderent aliis ea quæ pertinent ad ſalutẽ: & ſic in eis aliquo modo Eccleſia fundaretur. vnde D. Ioan. enumerat duodecim fundamenta ciuitatis ſanctæ *Apo.21.d* Hieruſalem, per quæ intelliguntur Apoſtoli, quorum nomina in dictis fundamentis dicit eſſe *Ephe.4.c* ſcripta. *1.Cor.12.b* Et Apoſt. dicit Deum poſuiſſe in Eccleſia primum Apoſtolos. Et ideo ſequitur quod abũdantiorem gratiam eis præ cæteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis ſuperius primo capite dictum eſt, ſuper illo verbo, vocatur Apoſtolus. Deſcribit deinde Apoſtolus expectationis anxietatem cum dicit: Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictionẽ & anxietatem animi ex dilatione rei magno deſiderio expectatæ importat, vt ex Salomonem deductum eſt. Hic gemitus non ſolum interior erat, ſed etiam ad exteriora progrediebatur. Poſtmodum deſcribit rem expectatam dicens: Adoptionem filiorum Dei expectantes, id eſt, completionem huius adoptionis, quæ inchoatur hic per Spiritum ſanctum iuſtificantem animã, vt ſuprà eod. c. dixit: Conſummabitur autem per ipſius corporis glorificationem. vnde ſuprà dixit: Gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ Dei. & hoc innuit cum ſubdit, redemptionem corporis noſtri, vt ſcilicet quemadmodum ſpiritus noſter redemptus eſt à peccato, ita corpus noſtrũ redimetur à corruptione, & morte. vnde Oſeas: De morte redimam eos. *Oſee 13.d* & Apoſt. Reformauit corpus humilitatis noſtræ, &c. *Philip.3.d*

Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus. Text.

HIc probat quod etiam Apoſtoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes eſt de his quæ non præſentialiter videntur. Sed nos ſalui facti ſumus per ſpem, ergo expectamus in futurum complementum ſalutis. *1.Petr.1.a* Et facit quatuor. Primò ponit minorem dicens: nos ſcimus quia ſcilicet ſpem noſtræ ſalutis habemus. vnde Petr. Regenerauit nos in ſpem viuam. Et Dauid: Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundò ponit maiorem dicens: *Spes autem*, id eſt, res ſperata quæ videtur quaſi præſentialiter habita, *non eſt ſpes*, id eſt, non eſt res ſperata, ſed habita. Spes enim eſt expectatio futuri. *Sopho.3.b* vnde Sopho. Expecta me in die reſurrectionis meæ in futurum. Tertiò ponit probationem maioris dicens: *Nam quod videt quis, quid ſperat?* quaſi dicat, ſpes importat motum animæ tendentis in aliquid non habitum. Cum autem aliquid iam habetur, non eſt neceſſe vt in id aliquis moueatur. Eſt autem aduertendum quod ſpes quodam modo ex fide oritur, ideo attribuitur ſpei illud opus quod eſt fidei, ſcilicet eſſe de non viſis, ſecundum illud: Fides eſt argumentum non apparentium. *Heb.11.a* Quartò ponit concluſionem dicens: *Si autem quod non videmus ſperamus*, ſequitur quod *per patientiam expectamus.* vnde notandum eſt, quod patientia propriè importat tollerantiam tribulationum, cum quadam æquanimitate. vnde infrà: In tribulatione patiẽtes. *Infra 12.c* Et cum dilatio boni habeat quandam rationem mali, attribuitur patientiæ, ſed hæc maximè *Iac.5.b*

ad longanimitatem pertinent. vnde D. Iaco. ait: Patientes eſtote vſque ad aduentum Domini.
Patientia verò accipitur & pro tollerantia malorum & pro longanimitate: quia Apoſtoli expecta-
bant æquanimiter gloriam cum dilatione & tribulatione. *Similiter autem ſpiritus iuuat infirmitatem*
noſtram. Oſtendit hic quomodo per Spiritum ſanctum iuuamur in defectibus præſentis vitæ. Et
quantum ad completionem deſideriorum & quantum ad directionem exteriorum euentuum.
Primò quãtum ad cõpletionem deſiderioſũ dicens: *Similiter, &c.* ac ſi diceret, dictũ eſt quod per
ſpiritum ſanctum viuificabuntur mortalia corpora noſtra, quando auferetur à nobis noſtra infir-
mitas. Similiter autem & in ſtatu huius vitæ, in quo adhuc infirmitati ſubiicimur, ſpiritus adiuuat
infirmitatem noſtram, licet non totaliter tollat. vnde Ezechiel: Spiritus quoque eleuauit me, &
aſſumpſit me. Abij amarus in indignatione ſpiritus mei, quaſi infirmitate nõdum totaliter ceſſan-
Iob 3. d te. Manus enim domini erat mecum confortans me, & in hoc ſpiritus me aſſumpſit. *Nam quid*
oremus ſicut oportet, neſcimus. Explicatius hic declarat Spiritus ſancti auxilium. Et primo eiuſdem
auxilij neceſſitatem & modum. Dicit ergo primo recte, Dico quod ſpiritus iuuat infirmitatẽ no-
Mat. 6. b ſtram. Nam in hoc patimur infirmitatem, quod neſcimus quid oremus ſicut oportet. vnde Iob:
Iac. 1. a Viro cuius abſcondita eſt via, & circũdedit eum Deus tenebris. Eſt autem notandũ quod Apoſt.
duo dicit nos neſcire, ſcilicet, quid orando petamus, & modum quo petere oportet. Si obiiciatur
quod Chriſtus docuit nos quid petere debeamus, & modum petendi, dicens: Cum oratis, dicite:
Pater noſter, &c. Et D. Iacob. etiam docuit modum, dicens: Poſtulet autem in fide nihil hæſitãs.
Dicendum quod in generali quidem conuenienter poſſumus ſcire quid conuenienter oremus,
ſed non in ſpeciali: Quia ſi deſideremus aliquod opus virtutis facere, quod eſt implere Dei volun-
tatem, ſicut in cælo & in terra poteſt contingere, quod illud opus virtutis, non eſt huic vel illi con-
Gregorius. gruum, prout alicui qui poſſet in actione proficere, non expedit contemplationis quies, nec è con-
Iob. 5 d uerſo, vt D. Greg. dicit in Moralibus ſuper illud Iob: Ingredieris in abundantia ſepulchrum. vnde
Prou. 14. b Salomon: Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem illius ducunt ad mortem. Præterea
quandoque aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod eſt petere
panem quotidianum, quod tamen aliquando vertitur in periculum mortis, iuxta illud: Multi pro-
pter diuitias perierunt. & illud: Diuitiæ in malum domini congregatæ. Inſuper nonnunquam ali-
Eccl. 5. b quis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilita-
2. Cor. 12. b tis. Apoſt. enim petiit à ſe moueri ſtimulum carnis, qui tamen erat ei datus ne magnitudo reuela-
tionum eum extolleret. Et quantum ad modum dicendum eſt, quod etiam in generali hoc ſcire
poſſumus, ſed non in ſpeciali. Motus enim cordis noſtri vſquequaque diſcernere non poſſumus,
vt puta an petamus aliquid ex ira vel zelo iuſtitiæ ſecundum exiſtimationem. vnde Chriſtus re-
Matt. 20. c probauit petitionem filiorum Zebedæi, licet viderentur participationem gloriæ poſtulare, tamẽ
ex quadam elatione procedebat eorum petitio. *Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarra-*
bilibus. Hic declarat modum auxilij ſpiritus ſancti, dicens, quod ipſe ſpiritus ſanctus poſtulat pro
nobis, &c. Quæ verba videntur ſuffragari errori Arrij & Macedonij, qui dixerunt ſpiritum ſan-
ctum eſſe minorem patre & filio. Poſtulare enim eſt minoris. Cùm ergo Apoſtolus dicat ipſum
poſtulare, conſequens eſt eum eſſe creaturam & patre minorem. Et cum dicat ipſum poſtulare
gemitibus inenarrabilibus, videtur eum aſſerere creaturam paſſibilem, beatitudine carentem: ge-
mitus enim eſt ex dolore, qui ex miſeria procedit, & ſic ſequeretur ſpiritum ſanctum eſſe miſe-
rum: quod nullus vnquam quantumuis Hæreticus aſſerere auſus fuit. Ideo exponenda ſunt vér-
ba Apoſtoli ſecundum effectum. cum igitur dicit quod ſpiritus poſtulat, exponi debet, id eſt, po-
Gen. 22. e ſtulare nos facit. Prout in Gen. legimus dominum dixiſſe Abrahæ: Nunc cognoui, id eſt, cognoſce-
re te feci, quod timeas dominum: Facit autem nos ſpiritus ſanctus poſtulare, inquantum in nobis
recta deſideria cauſat. Nam poſtulatio eſt quædam deſideriorum explicatio. Deſideria autem re-
cta procedunt ex amore charitatis, quam in nobis ſpiritus ſanctus diffundit. Spiritu autem ſancto
Eſa. 48. d dirigẽte & inſtigante cor noſtrũ, deſideria noſtra non poſſunt eſſe niſi vtilia, iuxta illud: Ego Do-
minus docẽs te vtilia. & ideo ſubdit, pro nobis. Eius autẽ quod multũ deſideramus, & deſiderãter
petimus, dilationem cũm dolore & gemitibus patimur. Ideo ſubdit, gemitibus, quos ſpiritus ſan-
ctus in corde noſtro cauſat, inquantum, ſcilicet, facit nos cæleſtia, quæ differuntur, deſiderare. Iſte
eſt gemitus columbæ, quem ſpiritus ſanctus in nobis facit, de quo Micheas 2. Minabuntur gemẽ-
2. Cor. 12. b tes vt columbæ. Dicit autem, inenarrabilibus: quia aut ſunt propter rem inenarrabilem, ſcilicet,
Iob. 38. d cæleſtem gloriam, de qua Apoſtolus: Audiui arcana verba quæ non licet homini loqui: aut quia
ipſi motus cordis ſufficienter enarrari non poſſunt, ſecundum quod à ſpiritu ſancto procedunt.
vnde Iob: Quis enarrabit cælorum rationem?

Qui

Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat ſpiritus: quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis. Text.

HIc oſtendit efficaciam auxilij, quo ſpiritus ſanctus nos iuuat, dicens: *Qui autem ſcrutatur corda*,
id eſt, Deus cuius proprium eſt corda ſcrutati: iuxta illud: Scrutãs renes & corda. Dicitur au- Pſa.7 b
tem Deus ſcrutari corda, non vt inquirendo cognoſcat occulta cordis: ſed quia manifeſte ſcit quę Sopho.1.e
in corde latent, ſecundum illud: Scrutabor Hieruſalem in lucernis. Deus inquantum ſcrutãs cor- 2.Tim.2.c
da ſcit, id eſt, approbat (Nouit enim dominus qui ſunt eius) quid deſideret ſpiritus, id eſt, quid Pſal. 37 b
nos deſiderare faciat. Ideo Dauid: Domine ante te omne deſiderium meũ. ex quo ſequitur quod Prou.11.e
omnia deſideria quæ ſpiritus ſanctus cauſat, ſunt à Deo accepta: quia poſtulat pro ſanctis, id eſt, Matt.29.d
poſtulare facit eos ſecundum Deum, id eſt, quod conuenit diuino beneplacito. vnde Salomõ: De-
ſiderium iuſtorum omne bonum. In cuius exemplum Chriſtus dicebat Patri: Non ſicut ego vo-
lo, ſed ſicut tu vis.

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Scimus autem quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Text.

OSTENSO quod ſpiritus ſanctus iuuat infirmitatem noſtram, quãtum ad
impletionem deſideriorum noſtrorum, in hac 6. huius cap. parte Apoſt. oſtẽ-
dit modum quo ſpiritus ſanctus iuuat infirmitatem noſtram, quantum ad ex-
teriores euentus, dirigendo eos in bonum noſtrum. Circa quod duo conſide-
randa occurrunt, primum quidem eſt magnitudo beneficij quod nobis à ſpi-
ritu ſancto confertur, vt ſcilicet, omnia nobis cooperentur in bonum. Ad cu-
ius euidentiam ſciẽdum eſt quod quicquid eſt in mundo, etiamſi malum ſit,
cedit in bonum vniuerſi. Quia, vt D. Aug. ait, Deus eſt adeo bonus, quod nihil mali permitteret, In enchi.
niſi eſſet adeo potens quod ex quolibet malo poſſet elicere aliquod bonum. Non tamen malum
ſemper cedit in bonum eius, in quo eſt. Nam corruptio vnius animalis cedit in bonum vniuerſi,
inquantum per corruptionem vnius generatur vel nutritur aliud, non tamen cedit in bonum eius
quod corrumpitur. Quia bonum vniuerſi eſt à Deo volitum ſecũdum ſe, & ad ipſum omnes aliæ
partes ordinantur. Et eadem ratio videtur eſſe ſecundum ordinem nobiliſſimarum partium ad
alias partes: quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobiliſſimarum. Sed quicquid fit
circa nobiliſſimas partes, non ordinatur niſi in bonum ipſarum: quia de eis propter ſe cura habe-
tur, de aliis autem propter ipſas. Quemadmodum medicus infirmitatem pedis ſuſtinet, vt curet
caput. Inter autem omnes partes vniuerſi excellunt ſancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet
quod dicitur: Super omnia bona ſua conſtituet eum. Ideo quicquid accidit vel circa illos, vel alias
res totum in bonum eorum finaliter cedit. Et ita verificatur dictum Salomonis: Qui ſtultus eſt,
ſeruiet ſapienti. Quia etiam mala peccatorum in bonum iuſtorum cedunt. vnde Deus de iuſtis Prou.11 d
ſpecialem curam habere dicitur, ſecundum illud: Oculi domini ſuper iuſtos: inquantum, ſcilicet, Pſal. 3c. c
ſic de eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eorum conuertat. Et
hoc quidem manifeſtum eſt quantum ad mala pœnalia, quæ patiuntur. vnde Glo. dicit: Quod
ipſorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione patientia, maledictione ſapientia, odio bene- 1.Pet.3.c
uolentia. vnde D. Petr. Si quid patimini propter iuſtitiam beati. Sed difficultas eſt de peccatis:
Quidam dicunt quod peccata non continentur ſub hoc quod dicit, omnia: Quia ſecundum Aug.
D. Auguſt. Peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed contra hoc eſt quod in
gloſſa ſequitur, vſque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, vt ſi qui horum deuiant &
exorbitant, etiam hoc ipſum faciat proficere in bonum. vnde & Dauid: Cum ceciderit iuſtus, nõ Pſa.36.b
collidetur quia Dominus ſupponit manum ſuam. Sed ſecundum hoc videretur ſequi quod tales
in maiori charitate reſurgerent, quia bonum hominis in charitate conſiſtit, quam ſi non habeat, ab
Apoſt. nihil dicitur. Dicendum quod bonum hominis non ſolum conſiſtit in quantitate charita- 1.Cor.13.a
tis, ſed potius in ipſius perſeuerantia vſque ad mortem, ſecũdum illud: Qui perſeuerauerit vſque Mat.24.b
in finem, ſaluus erit. Ex hoc autem quod iuſtus cadit, reſurgit cautior & humilior. vnde & in glo.
ſubditur: quia ſibi humiliores redeunt, attamen doctiores. Dicunt enim cum tremore ſe exultare
debere. Non quaſi arrogando ſibi tanquam de ſua virtute fiduciam permanendi. Secundò conſi-
derandum eſt quibus hoc beneficium competat, circa quod primo aliquid attẽditur ex parte ho- Sup.eod.b
minis, & quoad hoc dicit, diligentibus Deum. Dei enim dilectio eſt in nobis per inhabitantẽ ſpi- Pſal 142.b
ritum, vt dictum eſt. Ipſe autem ſpiritus ſanctus eſt ille qui nos dirigit in viam rectam, in qua nihil 1.Pet.3.c

Pſa.118. b nocere poterit,ſecundum illud, Quis eſt qui vobis noceat,ſi boni æmulatores fueritis? & Dauid
Prou.8.b ait:Pax multa diligentibus legem tuam,& non eſt illis ſcandalum. Et hoc rationabiliter: quia vt
Pſal.134.a Salomon ait:Ego diligentes me diligo. Diligere eſt velle bonum dilecto:Dei autem velle eſt operari. Omnia enim quæcunque voluit,fecit. Et ideo Deus omnia conuertit in bonum his qui diligunt illum. Secundò attenditur aliquid ex parte Dei,qui primo ab æterno eos prædeſtinauit. Secundù eos ex tẽpore vocat. Tertiò ſanctificat:& hæc tria tãgit cum dicit, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti,id eſt,prædeſtinatis,vocatis,& ſanctificatis. Vel referri poteſt propoſitum ad prædeſtinationem, quæ ſecundum D. Aug.eſt propoſitum miſerendi.vnde & Apoſtol.
Eſa.41.a Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius. Et quod dicit,vocatis,referatur ad vocationem, de qua
Exo.31. Eſa. Vocauit eum vt ſequeretur ſe. Et quod dicit,ſancti,referatur ad ſanctificationẽ, ſecundum il-
Sap 10.b lud:Ego dominus qui ſanctifico vos. Hoc autem Apoſt.dicit ſe ſcire ex perſona ſanctorum,dicẽs:
Can.8.b Scimus,ſcilicet,ſcientia ſanctorum,de qua Sapiens:Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Procedit autem hæc ſcientia tum experimento,tum etiam ex conſideratione efficaciæ charitatis. Quia fortis
Eſa.46.c eſt,vt mors dilectio:ac etiam ex conſideratione prædeſtinationis æternæ: de qua Eſa. Omnis voluntas mea implebitur,& omne conſilium meum fiet.

Text. *Nam quos præſciuit,hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.*

HIc probat quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei,tali ratione:Nullus poteſt nocere his quos Deus promouet:Sed prædeſtinatos diligentes Deum illos Deus promouet.ergo nihil poteſt eis nocere,ſed omnia cedunt eis in bonum. Primò, probat minorem,ſcilicet,quod Deus eos promoueat, ponendo ea quæ ſunt ad promotionem ſanctorũ ab æterno,deinde ex tempore. Ab æterno autem duo ponit,ſcilicet, præſcientiam & prædeſtina-
Sap. 14. a tionem cum dicit:Nam quos præſciuit,hos & prædeſtinauit. Ad quorum euidentiam ſciẽdum quod Sapiens attribuit Deo prouidentiam,dicens:Tu autem pater gubernas omnia prouidentia. Prouidentia autem eſt ratio ſiue cognitio,directio,diſpoſitio ordinandorum in finem,& in nobis qui ſumus ſub tempore,& habemus illam cognitionem antequam ordinemus & diſponamus res in finem, Vocamus præſcientiam,quia prius ſcimus quam diſponamus. Et quia non cognoſcimus hic Deum,niſi per viſibilia,ideo etiam ſecundum noſtrum modum intelligẽdi attribuimus Deo præſcientiam,non quod prius tempore ſciat res eſſe quam diſponat de illis,ſed ſolum natura: quia actus intellectus,qui non ſolum importantur per hanc vocem præſcientia,eſt prius natura quam actus voluntatis,qui importatur per hanc vocem,prædeſtinatio,quæ includit propoſitum voluntatis diuinæ.vnde in ſequenti cap.dicitur:vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret. Et quia Deus ſpecialiorem curam habet de intellectualibus creaturis,quã de aliis corporalibus, ideo
Supra 1.a diſpoſitionem quam habet Deus de illis ſpeciali nomine vocamus: Et ſiquidem in bonum excedens capacitatem illorum,vocamus illam diſpoſitionem,prædeſtinationem, vt dictum eſt ſupra 1.cap.ſuper verbo prædeſtinatus. Ab æterno enim Deus præſciuit & præordinauit beneficia,quæ daret ſanctis in tempore. Diſpoſitionem verò, qua Deus intellectualem creaturã propter demerita diſpoſuit ad pœnam,vocamus reprobationem:quia etiam Deus præuidit tormenta,quæ daturus eſt malis propter eorum demerita. Cognitionem verò & diſpoſitionem aliarum rerum in ſuos fines naturales,vocamus communi nomine præſcientiam, & ſic dicit ſolum actum intellectus,duntaxat ex ſuo modo ſignificandi,licet ille non ſit ſine actu voluntatis,quem vocamus prouidentiam, quæ ex ſuo modo ſignificãdi vltra actum voluntatis, includit actum intellectus. Et quia æternum diſtinguitur à temporali,& præſcientia & prouidentia, ſunt ab æterno in Deo intrinſece,& diſtinguuntur à creatione & diſtinctione rerum,quæ ſunt in tempore,ſeu in initio tẽporis extra Deum. Hinc eſt quod præſcientia & prouidentia, inquantum huiuſmodi non cauſat nec imprimit aliquid in rebus præuiſis, alioquin neceſſe eſſet dicere omnes res fuiſſe ab æterno, quod eſt hæreticum. Eadem ratione dicimus de prædeſtinatione,& reprobatione, reſpectu intellectualium creaturarum,quod nihil imprimit. Quemadmodum exiſtens in turri alta, videns tranſeuntes:nec medicus videndo vrinam & iudicando mortem. Notandum eſt etiam quod prędeſtinatio ex tempore includit quatuor,vt ſtatim ſubiunget,ſcilicet,vocationem,iuſtificationem, magnificationem,& glorificationem:quorum nec primum, nec ſecundum habent ſufficientem cauſam in prædeſtinato,licet ſecundum ſit cauſa tertij,& tertium cauſa quarti. Et ſic ſi prædeſtinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus effectibus prædeſtinationis in tempore,prædeſtinatio
Supra 4.a non habet cauſam in prædeſtinato,cum primus & ſecundus effectus non habeãt cauſam: ſed ſine merè gratis,& non ex operibus præcedentibus,vt deductum eſt ſupra quarto ca. Et ideo nõ oportet ponere quod aliquod meritum ex parte noſtra ſupponatur,cuius præſcientia ſit ratio vel cauſa prædeſtinationis:quia hoc ſupponere eſſet dicere quod gratia datur ex meritis noſtris, & quod prin-

principium bonorum noſtrorum eſt à nobis,& conſummatio à Deo,quod eſt error Pelagij, qui
hunc locum ſic legebat:Nam quos præſciuit cõformes fieri imagini filij ſui, hos & prædeſtinauit.
& ideo aliter eſt ordinanda litera,prout iacet vt dicamus: Quos præſciuit & prædeſtinauit con-
formes fieri imagini filij ſui,vt iſta conformitas non ſit ratio prædeſtinationis,ſed terminus vel ef-
fectus.Nihil enim aliud eſt adoptio quàm illa conformitas. Ille enim qui adoptatur in filiũ, con- *Heb.1.a*
formatur vero filio eius.Primò quidem in iure participandæ hæreditatis, prout in hoc capite de-
ductum eſt.Secundò in participatione ſplendoris ipſius. ipſe enim genitus à patre eſt tanquã ſplẽ-
dor & figura ſubſtantiæ eius. vnde per hoc quod ſanctos illuminat lumine ſapientiæ & gratiæ,
facit eos conformes fieri ſibi. vnde Dauid:In ſplendoribus ſanctorum ante luciferum genui te,id
eſt,profundentem omnem ſplendorem.Quod autem dicit imagini filij eius,poteſt intelligi dupli-
citer. Vno modo vt ſit ſenſus,prædeſtinauit nos conformes fieri filio ſuo, qui eſt imago inuiſibilis
Dei.Alio modo vt ſit ſenſus, prædeſtinauit nos fore conformes filio ſuo, in hoc quod portemus
eius imaginem,ſecundum illud:Sicut portauimus Imaginem terreni,ſic portemus imaginem cæ- *1. Cor.15.f*
leſtis. Dicit autem:Quos præſciuit & prædeſtinauit,non quod omnes præſcitos prædeſtinet, ſed
quia eos prædeſtinare non poterat,niſi preſciret. vnde Hier.dicit,Priuſquam te formarem in ve- *Hier.1.b*
ro noui te.Quid autem ex hac prædeſtinatione ſequatur,ſubiungit,dicens: Vt ſit ipſe primógeni-
tus in multis fratribus.Sicut enim Deus ſuam naturalem bonitatem voluit communicare, parti-
cipando ſimilitudem ſuæ bonitatis,vt non ſolum ſit bonus, ſed etiam author bonorum: ita filius
Dei voluit conformitatem ſuæ filiationis communicare,vt non ſolum ſit ipſe filius,ſed etiam pri-
mogenitus filiorum. Et ſic qui per generationem æternam eſt vnigenitus,qui eſt in ſinu patris,ſe- *Ioan.1.b*
cundum collationem gratiæ,ſit primogenitus in multis fratribus. vnde D.Ioan. Qui eſt primo-
genitus mortuorum,& princeps regum terræ.Habet igitur Chriſtus nos fratres, quia ſimilitudi- *Apo.1.b*
nem noſtræ naturæ aſſumpſit,quoad defectus naturales deformitatem non importantes.Debuit *Hebr.2.d*
enim per omnia fratribus aſſimilari.

Quos autem prædeſtinauit,hos & vocauit:& quos vocauit,hos & iuſtificauit: *Text.*
Quos autem iuſtificauit,illos & magnificauit.

HIc deſcribit ea quæ ſancti conſequuntur ex tempore. Et primò ponit vocationem, dicens:
Quos autem,&c. ac ſi diceret:Prędeſtinatio eius irrita eſſe non poteſt,iuxta illud:Iurauit do- *Eſa.14.f*
minus exercituum,dicens: Si non vt putaui,ita erit:& quomodo mente tractaui,ſic eueniet. Pri-
mum autem in quo prædeſtinatio incipit impleri,eſt vocatio hominis,quæ eſt duplex. Vna exte-
rior quæ fit ore prædicatoris. Hoc modo vocauit Chriſtus Petrum,& Andreã,dicẽs: Venite poſt
me,faciam vos fieri piſcatores hominum. Alia eſt vocatio interior, quæ nihil aliud eſt quam qui- *Mat.4.c*
dam mentis inſtinctus ſiue motio, qua cor hominis mouetur à Deo ad aſſentiẽdum his quæ ſunt
fidei & virtutis.de qua Eſa. Quis ſuſcitauit ab Oriente iuſtum,& vocauit eum vt ſequeretur ſe? Et
hæc vocatio neceſſaria eſt:Quia cor noſtrum non ſe conuerteret ad Deum,niſi ipſe Deus nos ad *Eſa.41.a*
ſe traheret. vnde Chriſtus dicebat:Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. &
Hier.Conuerte nos domine ad te,& cõuertemur.Eſt etiam hæc vocatio efficax in prædeſtinatis, *Thren.5.d*
qui huiuſmodi vocationi aſſentiunt.vnde Chriſtus:Omnis qui audit à patre meo & didicit,venit
ad me.Secundò ponit iuſtificationem,cum dicit:*Quos vocauit,hos & iuſtificauit*, ſcilicet, gratiam *Ioan.6.e*
infundendo,vt dictum eſt ſupra. Hæc autem iuſtificatio,etſi in aliquibus fruſtretur,quia non per-
ſeuerant vſque in finem,in prædeſtinatis tamen non fruſtratur finaliter. Tertiò ponit magnifica- *Supra 3.*
tionem cum ſubdit: *Quos iuſtificauit,& hos magnificauit.* Et hoc dupliciter, vno modo per profe-
ctum virtutis gratiæ.Alio modo per exaltationem gloriæ, de qua Sapien. Magnificaſti populum *Sap.19.d*
tuum & honoraſti:Ponit autem præteritum pro futuro,propter certitudinem infallibilitatis: vel
quia quod aliquibus eſt futurum,in aliis eſt completum.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis,quis contra nos? Qui etiam proprio filio non *Text.*
pepercit:ſed pro nobis omnibus tradidit illum:quo modo non etiam
cum illo omnia nobis donauit?

EXplicatius hic declarat maiorẽ præmiſſam,ſcilicet,quòd promotis à Deo nullus nocere po-
teſt.Et primò oſtendit quod non poſſint pati detrimentum per malum pœnę.Quia malum
pœnæ eſt duplex:vnum conſiſtit in illatione malorum, aliud in ſubſtractione bonorum. Primò
oſtendit quod illi qui promouentur à Deo ad bonum,non patiuntur detrimentum per conatum
alicuius perſequentis,dicens:Quid ergo dicemus? quaſi dicat:Cum tot bona Deus ſuis electis prę- *Prou.21.d*
ſtet,quid poteſt dici contra hæc,vt ſcilicet,prædicta Dei beneficia annullentur,quaſi dicat: Nihil;
vnde Salomon:Non eſt Sapientia,non eſt prudentia,non eſt conſiliũ contra dominum. Vel quid *Pſal 115.*
dicemus ad hæc,ſcilicet,aſpicientes,ad quæ oportet nos obſtupeſcere,vel quid dicemus ad hęc,id
eſt,quid poterimus retribuere Deo tot beneficiis dignum.vnde Dauid:Quid retribuam domino

pro omnibus quæ retribuit mihi? Et ſubiungit: Si Deus (ſcilicet, eſt) pro nobis, nos prædeſtinãdo,
vocando, iuſtificando, magnificando: Quis contra nos, ſcilicet eſſe poterit efficaciter? Ideo Eſa.
Eſa.50.c Stemus ſimul, quis eſt aduerſarius meus? Et Iob: pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet con-
Iob.17.a tra me. Secundò oſtendit quo modo ſancti non poſſunt pati incommodum ex ſubſtractione bo-
norum, dicens: *Qui etiam proprio filio non pepercit.* Cum autem ſupra de multis filiis mentionẽ fe-
ciſſet. dicens: Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorũ, ab omnibus illis hunc filium ſeparat, dicens:
1.Ioa. vl.d proprio filio ſuo, id eſt, non adoptato, vt Hæretici mentiũtur: ſed naturali & coæterno. de quo D.
Mat.3.d Io. Vt ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto, de quo Pater dicit: Hic eſt filius meus dilectus. Quod
autem dicit non pepercit, intelligendum eſt quod eum à pœna non exemit. Nam culpa (cui parci
potuiſſet) in eo non fuit prout in aliis. Salomon dicit: Qui parcit virgæ, odit filiũ ſuum. Non tamẽ
Prou. 13.d Deus filio ſuo non pepercit, vt ei aliquid accreſceret, qui eſt per omnia benedictus & perfectus
Deus, ſed propter noſtram vtilitatem eum paſſioni ſubiecit: & hoc eſt quod ſubdit: *Sed pro nobis*
Supra 4.d *omnibus tradidit illum*, id eſt, expoſuit eum paſſioni pro expiatione peccatorum noſtrorum. vnde
Eſa.53.c dixit ſupra: traditus eſt propter delicta noſtra. Et Eſa. Dominus poſuit in eo iniquitates omnium
noſtrum. Tradidit enim eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati ſtatuendo, & humanæ
eius voluntati inſpirando charitatis affectum, quo paſſionem ſpontaneus ſubiret. vnde ſeipſum
Eph.5.a ab Apoſt. tradidiſſe dicitur. Tradidit eum etiam Iudas, & Iudæi exterius aliquid operando, vt ſu-
Oſee 6.b pra 5. habitum eſt. Eſt vlterius notandum ſuper verbo, etiam, quaſi dicat, non ſolum alios ſanctos
2.Cor.1.b pro ſalute hominum tribulationi expoſuit, vt per Oſeam ait: Propter hoc dolaui in prophetis. Et
Coloſſ.1.c Apoſt. cum tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute. Sed etiam proprium filium ſuũ maiori-
bus tribulationibus expoſuit. In ipſo autem Dei filio omnia exiſtunt, ſicut in primordiali & præo-
peratiua cauſa, iuxta illud: Ipſe eſt ante omnia, &c. vnde ſequitur quod eo nobis tradito omnia
ſunt nobis tradita & data. Ideo ſubdit: *Quomodo non etiam cum illo*, ſcilicet dato, *nobis omnia dona-
uit?* vt ſcilicet, omnia cedant in bonum noſtrum: ſuperiora quidem, ſcilicet diuinæ perſonæ ad
1.Cor.3.d fruendum: intellectuales & rationales creaturæ ad conuiuendum: omnia inferiora ad vtendum,
Supra 1.a non ſolum proſpera, ſed etiam aduerſa. vnde Apoſt. Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chri-
ſtus autem Dei. vnde apparet quod nihil deeſt timentibus eum.

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. *Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet?*

IN hac ſeptima huius cap. parte, Apoſto. oſtendit quod illi qui à Deo promouentur,
nullum detrimentum pati poſſunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpam lædi-
tur à duobus. Primò quidem ab accuſatore, ſecundò à iudice condemnante. Primò
oſtendit quod nulla accuſatio poſſit eſſe ſanctis nociua, & hoc ratione diuinæ ele-
Ephe.1.a ctionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc ipſo eum approbare videtur. Sancti autem ſunt electi à
Deo, ſecundum illud: Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem. Qui autem accuſat, impro-
bat eum quem accuſat: ſed nullam efficaciam habet improbatio contra approbationem Dei. Et
Apo.12.c ideo dicit, *Quis accuſabit*, ſcilicet efficaciter, *aduerſus electos Dei*, id eſt, aduerſus eos quos Deus ele-
git, vt ſint ſancti. D. Ioan. dicit proiectum eſſe accuſatorem fratrum noſtrorum. Secundò idem
oſtendit ex alio Dei beneficio, quo, ſcilicet Deus, nos iuſtificat, quod quidem beneficium præ-
mittit dicens: *Deus, qui iuſtificat*: quia, vt dictum eſt, quos vocauit: hos & iuſtificauit. Quis eſt ergo
qui condemnet iuſtificatos à Deo? Condemnatio enim ſolum contra iniuſtos locum habet. Ideo
Iob.34.d Iob: ipſo concedente pacem, quis eſt qui condemnet?

Text. *Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt, imo qui & reſurrexit, qui & eſt ad dexte-
ram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

EXcludit hic obiectionem, quã aliquis poſſet adducere. Poſſet enim aliquis timere ne à Chri-
ſto Ieſu accuſaretur, & cõdemnaretur tanquã tranſgreſſor mandati Chriſti, prout de Moyſe
Ioan. 5.g dicit Dominus: Eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo ſperatis. & quod etiam ab eo condemnaretur,
Act. 10.f eo quod ipſe conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorũ. Ipſe etiam immunis eſt à peccato: quia
1.Pet.2.b peccatum non fecit. Et ſic idoneus ad accuſandum & condemnandum, iuxta illud: Qui ſine pec-
Ioan.8.a cato eſt veſtrum, primus lapidem in illam mittat. & ideo interrogat dicens: *Chriſtus Ieſus*, quaſi
dicat: Nunquid Chriſtus Ieſus accuſabit aduerſus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et
oſtendit quod non: quia ipſe etiam ſecundum humanitatem magna beneficia contulit & cõfert
electis Dei. Et ponit quatuor eius beneficia. Primò quidem mortem, ſcilicet pro ſalute noſtra, &
pro remiſſione peccatorũ noſtrorũ, vnde D. Petr. Chriſtus pro peccatis noſtris ſemel mortuus eſt.

Secundò reſurrectionem, per quam, ſcilicet, nos viuificat, nunc vita ſpirituali, tandem in reſurrectione vita corporali. Ideo ſubdit, *qui & reſurrexit*, ſcilicet propter iuſtificationem noſtrã, vt prædixit ſupra 4. Addit autem, *imo*, quia potius eſt nunc commemorandus ex virtute reſurrectionis, quàm ex infirmitate paſſionis. Nam vt Apoſt. dicit: Crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, viuit autem ex virtute Dei. Tertiò ponit æqualitatem cum patre dicens: *Qui eſt à dextris Dei*, id eſt, in æqualitate Dei patris ſecundum naturam diuinam, & in potioribus eius bonis ſecundum naturã humanam, & hoc eſt etiam ad gloriam noſtram. Quia vt alibi dicit: Conſedere nos fecit in cæleſtibus in Chriſto: inquantum enim nos membra eius ſumus, nos in ipſo conſedimus Deo patri. vnde D. Ioan. Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno. Quartò ponit interpellationem eius cum dicit: *Qui etiam interpellat pro nobis*, quaſi aduocatus noſter exiſtens. vnde D. Ioan. Aduocatũ habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, &c. ad officium autem aduocati pertinet, vt ipſe condemnationem impediat, & non quod accuſet vel condemnet. Dicitur autem pro nobis interpellare tripliciter, vno modo pro nobis orando. vnde dicebat: Non pro his rogo tantum, (ſcilicet Apoſto.) Sed & pro his qui credituri ſunt per verbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, eſt volũtas ipſius de ſalute noſtra: vnde dicebat: Volo vt vbi ſum ego, & illi ſint mecum. Alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis aſſumptam, & myſteria celebrata in ea cunſpectum patris repræſentando. Ideo Apoſtol. Introiuit in ipſum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.

Supra 4. d
2. Cor. vl. d
Eph. 2. b
Apo. 3. d
1. Ioan. 2. a
Ioan. 17. c
Ioan. 17. d

Quis ergo ſeparabit nos à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? — Text.

HIc infert concluſionem ex dictis. Et quia hæc cõcluſio quaſi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum dubitationis. Poteſt autem hæc illatio ex præmiſſis duplici ratione concludi. Primò quidem ſic: Tot beneficia ſunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, vt nullus contra ea aliquid agere poſſit: omnia autem beneficia ad hoc tẽdunt, vt nos ſimus in charitate radicati & fundati: quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti, qua ſcilicet, Chriſtum diligimus, & proximum, prout ipſe præcepit poteſt etiam intelligi finaliter. Alio modo ſic deducitur: dictũ eſt quod magna beneficia Deus ſanctis ſuis confert, ex quorum conſideratione charitas Chriſti adeo in cordibus noſtris feruet, quòd nihil eam extinguere poteſt, ſecundum illud: Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, Proponit autem mala per quorum paſſiones poſſet credi, quod aliquis charitatem Chriſti deſereret. Et primo ea quæ pertinent ad vitam. Deinde quæ pertinẽt ad mortem. Circa ea vero quæ in vita imminent ſuſtinenda, primo ponit mala præſentia, deinde futura. Circa præſentia primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum, deinde quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpeſſa poſſunt dupliciter cõſiderari: Vno modo ſecundum quod ſunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, ſcilicet exterius ſecundum corpus, & ad hoc pertinet quod dicit *Tribulatio*, quæ à tribulis (qui ſunt herbæ pungitiuæ) dicitur, quas in pœnam peccati Adæ terra generat, prout à Domino ei dictum eſt: Spinas & tribulos germinabit tibi. vnde aliquis tribulari dicitur, cum exterius pungitur. Nec tamen propter hoc vincuntur iuſti, iuxta illud: Multæ tribulationes iuſtorum: ſed de his omnibus liberauit eos Dominus. Affligitur etiam homo per interiorem anxietatem cordis, vt cum aliquis non videt quomodo euadat. & quantum ad hoc ſubdit: an anguſtia? Vnde Suſanna dicebat: Anguſtiæ ſunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiuſmodi mala conſiderari poſſunt, prout ſunt in agente, & quantum ad hoc ſubdit: *An perſecutio?* Quamuis enim perſecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis alium perſequitur effugando, ſecundum illud: Si vos perſecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam, tamen communiter perſecutio accipitur pro inflictione cuiuſcunque impedimẽti. vnde Dauid: Multi perſequuntur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinent ad ſubſtractionem bonorũ, quæ ſunt neceſſaria pro ſuſtentatione vitæ. prout cibus & veſtimenta, ſecundum illud: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti ſumus. Ad ſubſtractionẽ cibi pertinet fames. vnde ſubdit, an fames? ad ſubſtractionem autẽ veſtitus pertinet nuditas, vnde ſubdit, an nuditas? Sed nec propter hæc iuſti vincuntur. vnde alibi dicit: Vſque in hanc horam eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus. Quantum ad mala futura ſubdit, an periculum? ſcilicet imminens futurum de quibus Apoſt. Periculis fluminum, &c. Quantum ad mortem ſubdit: An gladius? vnde ad Hebræos ſcribens de iuſtis dicit: In occiſione gladij mortui ſunt.

Ephe. 3. c
Ioan. 13. d
Can. 8. b
Gen. 3. c
Dan. 13. a
Mat. 10. c
1. Cor. 4. c
2. Cor. 11. f
Hebr. 11. g

Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. — Text.

OStendit hic neceſſitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod ſanctis omnia iſta imminebãt patienda propter Chriſti charitatem, & inducit verba Pſal. in perſona martyrum propoſita, in quibus primo ponit cauſam paſſionis: Martyrem enim vt Diuus Auguſtinus — Auguſt.

re Chriſtum, *Neque profundum*, in quo aliquis ſubmerſionem minaretur, etiamſi infigerent me in
limo profundi. Poſſunt etiã hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim poteſt aliquis auer- *Luc 4.b*
tere aliquem à Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem: Sed non eſt fortis ſicut Deus noſter. *Pſa. 98.a*
Secundò obſtupefaciendo per altitudinem authoritatis: ſed de Deo cantat Eccleſia: Tu ſolus al- *1. Reg. 2.a*
tiſſimus. Tertiò ſeducendo per profundum ſapientiæ: ſed de Deo dicitur, profundior eſt inferno, *Eccleſiaſt.*
& vnde cognoſces? Poſſunt pariter hæc duo altitudo, & profundũ ad proſpera & aduerſa referri. *Iob 11. b*
Vel ſecundum D. Chryſoſt. Altitudo & profundum nihil aliud mihi indicare videntur, quam re- *In libr. de*
gnum cælorum & Gehẽnam, quaſi dicat: Nec ſi à regno me decidere neceſſe ſit, aut etiam in Ge *compunct.*
hennam tradi pro Chriſto, nec hoc quidem mihi metuendum eſt. Quantum autem ad ea quæ *cordis.*
non ſunt, & eſſe poſſunt, ſubdit: *Neque creatura alia.* Quod vtique ſecundum. D. Chryſoſto. de
his dicit, quæ non ſunt, quaſi illi non ſufficiant omnia quæ ſunt. Sed illa quæ non ſunt prouocat
quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, iſtorum poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ nun-
quam excidit. Quæ quidem charitas Dei eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro: quia, ſcilicet, per *1. Cor. 13. c*
eum data eſt nobis, inquantum ſpiritum ſanctum dedit nobis: dicebat enim, ignem (ſcilicet, cha-
ritatis) veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur? Sed cum ſcriptum ſit: Neſcit homo
vtrum amore, vel odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta: quid eſt hoc quod di- *Luc 12. f*
cit hic ſe eſſe certum, quod nihil poſſit eum à charitate ſeparare? Dici poteſt quod Apoſto. non di- *Eccl. 9. a*
cit hoc particulariter de ſeipſo, ſed loquitur in perſona omniũ prædeſtinatorũ, de quibus propter
certitudinem diuinæ prædeſtinationis annuntiat quod nihil eos à charitate finaliter ſeparare poſ-
ſit. Hæc certitudo etiam cauſari poteſt ex virtute charitatis, quæ quantum eſt de ſe, ab aliquibus
non poteſt ſeparari: cum Deum ſuper omnia diligant: Quod autem aliquis interdum à charitate
decidat, non eſt propter defectum charitatis, ſed propter defectum liberi arbitrij. Si autem Apo.
hoc dicit de ſeipſo, certus eſſe non poterat niſi per reuelationem, quia dictum eſt ei: Sufficit tibi
gratia mea. Nam quantum ad poſſibilitatem liberi arbitrij ipſe alibi dicit: Ne forte cum aliis præ- *2. Cor. 12. b*
dicauerim, ipſe reprobus efficiar.

EPITOME NONI CAPITIS.

POſteaquam Apoſt. in quatuor primis capitibus tractauit neceſſitatem gratiæ Dei, & in aliis quatuor ſequentibus deſcripſit eiuſdem gratię facultatem & virtutem, in his tribus proximis capitibus occaſione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obſequiis mancipatorum, & Gentiliũ qui prius erant à Deo alieni ad eam promotionem, tractat de origine gratiæ, an ex ſola Dei electione, an ex præuiſione ſequentiũ operum detur. Et in hoc nono capite tractat de electione Gẽtium. Et primò oſtendit affectum ſuum circa Iudæos, commemorans eorum excellentes dignitates, quæ ſunt adoptio, gloria, teſtamentum, legiſlatio, obſequium, promiſſa ac Chriſti incarnatio.

Secundò ibi: *Non autem quod exciderit, &c.* oſtendit prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui proceſſerunt carnaliter tantum ex antiquis patribus, ſed ex electione diuina, per quam Gentiles ſunt aſſumpti & vocati: quod manifeſtat allegando hiſtoriam Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. Tertiò ibi: *Quid ergo dicemus? &c.* Inquirit de iuſtitia huius electionis, proponendo dubitationem, quam ſoluit, allegando dicta Moyſi, ex quibus concludit propoſitum. Deinde ſoluit dubitationem præmiſſam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam concluſionem. Quartò ibi: *Dicis itaque mihi, &c.* obiicit cõtra ſolutionem præmiſſæ quæſtionis, & inquirendo reſpondet tacitæ quæſtioni, inducendo authoritatem Eſa. eius verba exponens. Finaliter ſoluit primam quæſtionem. Quintò ibi: *Quos vocauit, &c.* oſtendit quod prædicta vocatio & electio, non ſolum pertinet ad Iudæos, ſed etiam ad Gẽtiles. Quod probat authoritatibus Oſeæ & Eſa, & infert concluſionem ex dictis quantum ad Gẽtiles & Iudæos, quam corroborat authoritate Eſa. cuius verba ex diuerſis locis coniungit.

EXPOSITIO LITERALIS NONI CAPITIS.

VEritatem dico in Chriſto Ieſu, id eſt per Chriſtum Ieſum, qui eſt veritas per eſſentiam, *non men-* *Ioan. 14. a*
tior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea. quod teſtimonium conſcientiæ eſt gloria no- *2. Cor. 1. c*
ſtra: *In ſpiritu ſancto*, ſcilicet radicata & fundata, qui etiam reddit teſtimoniũ ſpiritui noſtro: *Quo-*
niam triſtitia mihi magna eſt, id eſt, maximè triſtis eſt ſpiritus meus, quia de magno malo, ſcilicet de
excidio tantæ gentis, *& continuus dolor cordi meo.* non enim erat ſuperficialis, ſed in corde radica-
tus, non quod continuo actu doleret, ſed ſecundum habitum. *Optabam enim ego ipſe*, aliquando ſi
fieri poſſet abſque peccato, *anathema*, id eſt, ſeparatus vel ſimpliciter, vel ad tempus, *eſſe à Chriſto*, id

eſt, à gloria Ieſu Chriſti, propter honorem eius qui proueniret ex conuerſione Iudæorum, *Pro fra-*
2.Cor.11.c *tribus meis*, quos errantes & in damnationem tendentes volebam reducere ad Chriſtum: *Qui ſunt*
Gen.32.f *cognati mei ſecundum carnem*, id eſt, qui ſunt ex carnali genere meo deſcendentes, *Qui ſunt Iſraelitæ,*
Deut.4.a *&c.* id eſt, ex genere Iacob, qui à Deo nominatus eſt Iſrael, id eſt, fortis, ex quo proceſſit talis na-
Exo.4.f tio, qua nõ eſt alia tam grandis, quæ habuerit à Deo tot beneficia ſpiritualia, *quorum*, vnum reſpi-
cit præſens, ſcilicet *adoptio eſt filiorum*, ſcilicet Dei: quia ſcilicet ſunt filij Dei adoptiui, qui vocauit
Iſrael primogenitum ſuum, quantum ad ſpirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quia quan-
tum ad carnales, dixit ſupra, quod acceperunt ſpiritum ſeruitutis in timore. Aliud vero benefi-
Gen.17.a cium quod reſpicit futurum habuerunt: *& gloria*, ſcilicet, filiorum Dei fuit eis promiſſa, *& teſta-*
Exo.41.d *mentum*, id eſt, pactum circuncíſionis datum, vel teſtamentum nouum, quod fuit Iudæis primo
Pſa.147.b prædicatũ. *& legiſlatio*, id eſt, lex ſcripta digito Dei, fuit eis data, & eius iudicia manifeſtata, quod
Leui.26.a non eſt taliter factum omni nationi: *& obſequium*. i. modus colendi in honorabilibus cæremoniis
Deut.18.c (quibus Deo ſeruiebant, cæteris Gentibus ſeruientibus idolis) datus fuit eis. *& promiſſa*. i. promiſ-
ſiones multæ in veteri teſtamento fuerunt eis factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figura-
bantur ſpiritualia. *Quorum patres*, à quibus progeniti ſunt ſecũdum carnem, fuerant maximè Deo
accepti, dilecti, & propter hoc electum fuit ſemen eorum, ex qua electione non modica accreuit
Deut.4.f eis gloria à poſterioribus. *Ex quibus eſt*, id eſt, deſcendit, *Chriſtus ſecundum carnem*. i. ſecundum cor-
pulentam ſubſtantiam, *Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Amen.* & ſic æqualis, & nõ mi-
nor patre, qui à D. Ioh. dicitur verus Deus, & vita æterna.
1.Ioa.vl.d

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

NOn *autem quod*, ex illorum caſu, *exciderit*. i. fruſtratũ fuerit, *verbum Dei* & promiſſa Dei fue-
rint irrita aut reuocata: quia ſi nõ fuerint impleta in quibuſdã, tamen bene in aliis. *Non enim*
omnes qui ex circunciſione ſunt Iſrael. i. ex Iacob ſecundum carnem progeniti, *Hi ſunt Iſraelitæ*. ſcili-
cet veri ad quos pertinent promiſſa Dei. Quia poſteritas Eſau, qui deſcendit à Iacob, non com-
putabatur in populo Dei, ſed illi ſunt verè Iſraelitæ, qui ſunt iuſti & recti, & videntes Deum per
fidẽ, prout Nathanael, de quo Chriſtus: Ecce verè Iſraelita, in quo dolus non eſt, *Neque qui ſemen*,
Ioan.1.d id eſt. ex ſemine carnali, *ſunt Abrahæ*, deſcenderunt, *omnes filij*, ſcilicet veri & ſpirituales. Nam Iſ-
mael fuit filius carnalis Abrahæ, ſed non verus, quia idololatra. Sed illi ſunt veri filij Abrahæ, qui
imitantur fidem & opera Abrahæ. vnde Chriſtus: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. *Sed*
Ioan.8.d *in Iſaac*, qui fuit filius carnalis Abrahæ per repromiſſionem: & qui imitatus eſt fidem eius, *Vocabi-*
Gen.21.b *tur tibi ſemen*, cui, ſ. facta eſt repromiſſio. Id eſt, *Non qui filij carnis, hi filij Dei*, id eſt, illi non adoptã-
Gal.5.c tur in filios Dei, qui ſunt filij carnis, id eſt, ex hoc ipſo quod ſecundum carnem progeniti ſunt ab
Abrahã. *Sed qui filij ſunt promiſſionis exiſtimantur in ſemine*. i. illj æſtimãtur ſemẽ Abrahæ, qui ex gra-
Gen.18.a tia diuinæ promiſſionis facti ſunt ſecundum imitationem fidei Abrahæ: potẽs eſt enim Deus ex
lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. *Promiſſionis enim verbum* quod angelus, imo in angelo Do-
minus ad Abraham: *hoc eſt ſecundum hoc tempus*, quo ſignificatur tẽpus incarnationis filij Dei, qui
Gal.4.a miſſus eſt in plenitudine temporis gratiæ, *Veniam & erit Sarræ filius*, ſcilicet per gratiam remiſſio-
nis. *Non ſolum autem illa*, ſcilicet Sarra, habuit filium per promiſſionem, *Sed & Rebecca*, quæ etiam
ſterilis erat. Iſaac enim orauit pro ea, eo quòd ſterilis eſſet. *Ex vno concubitu habens, Iſaac patris no-*
Gen.25.c *ſtri*, id eſt, habuit in vtero duos filios: quorum vnus pertinebat ad promiſſionẽ, ſcilicet Iacob: alius
vero ad carnem, ſcilicet Eſau. *Cum enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent aut mali*, vnus
illorum prælatus eſt alteri, *vt ſecundum electionem*, qua Deus ſpontanea voluntate vnum ab æter-
no præelegit, alterum non: quia ſanctus erat, ſed vt ſanctus eſſet, *propoſitum Dei*, ſ. volentis vnũ præ
alio magnificare, *maneret*, id eſt, firmum eſſet, *non ex operibus*, id eſt, propter merita pręcedentia vel
ſequentia, *ſed ex vocante*, id eſt, gratia dei vocantis, *Dictum eſt ei*, ſcilicet Rebeccæ: Duo populi ex
Ad Tit.3.c ventre tuo diuidentur, populus populum ſuperabit. *Quia maior ſeruiet minori*, ſcilicet Eſau Iacob:
Gen.25.e *Sicut ſcriptum eſt, Iacob dilexi*, id eſt, elegi & prædeſtinaui ad vitam æternã. *Eſau autem odio habui*,
Mala.1.a id eſt, reprobaui, ſiue ad illam vitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxilium gratiæ, ſed permit-
tere labi in peccatis, & poſtea peccata eius punire, in quo conſiſtit ratio reprobationis.

TERTIA PARS IX. CAPITIS.

QVid ergo dicemus, nunquid, per hoc quod Deus ſine merito procedente, vnũ elegit, & alterum
reprobauit, probari poteſt quod ſit *iniquitas apud Deum*? id eſt, quod Deus ſit iniuſtus: Quia
contra iuſtitiam diſtributiuam eſt quod æqualibus inæqualia diſtribuãtur. *Abſit*, quod hoc dicere
velimus,

velimus,aut quod ex hoc probari poſſit quod Deus ſit iniquus. *Moyſi enim dixit, miſerebor cui*,pro cuius,id eſt,miſericordiam & gratiã ſiue miſericordiæ effectus (qui ſunt vocatio,iuſtificatio,magnificatio) dabo non omnibus,ſed quibus miſertus ſum eligendo ſiue prædeſtinando eos ad vitã æternam. *Et miſericordiam præſtabo cuius miſerebor*,id eſt,cui dignum iudico miſereri,& hoc ad maiorem expreſſionem dicit:*Igitur*,ipſa ſalus hominis *non*,ſcilicet eſt *volentis neque currentis*,id eſt,nõ debetur alicui per ſuum velle,ſeu per aliquam voluntatem eius vel exteriorem operationem quæ dicitur curſus. Vel non eſt in voluntate volentis, ſcilicet velle neque operari bonum perfectum & meritorium,*ſed miſerentis eſt Dei*, id eſt, totum procedit ex miſericordia Dei. *Dixit enim ſcriptura* 1. Cor. 9. d
Pharaoni:Quia in hoc excitaui te, vel ſeruaui te ſecũdum aliam literam,id eſt,permiſi labi te in peccatum propter præcedentes iniquitates tuas, vel ad malum occaſionaliter ſuſcitaui.*Vt oſtendam in te virtutem meam* magnam quantum ad præſentes,*quam*,ſcilicet cõtra illum & Ægyptios:& quãtum ad abſentes,*& vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra*. Ergo quia Iacob dilexi, &c. *cuius vult miſeretur* gratuito,*& quem vult indurat* iuſto iudicio:nõ quod in eo directe cauſet malitiã, ſed inquantum ex his quæ proponit homini interius, vel exterius, ea quæ ſecũdum ſe ſunt bona; homo peccandi occaſionem accipit, & hoc ipſe Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infundendo malitiam,ſed non apponendo gratiam,quam nec apponere tenetur. Deut. 9. a

QVARTA PARS IX. CAPITIS.

DIcis itaque mihi:*Quid adhuc queritur?* id eſt,quid oportet aliud quærere de cauſa bonorum vel malorum,cum omnia voluntati diuinæ,quæ eſt ſufficiens cauſa,attribuantur.*voluntati enim* Exo. 15.
*eius quis reſiſtit?*id eſt,quis reſiſtere poteſt cum ſit omnipotẽs. *O homo tu qui es*, ſcilicet fragilis,ignorans,qui non poteſt reſpondere doctioribus,qui quæris,quare Deus huius hominis miſereatur & quoſdam induret. *Qui reſpondeas*,id eſt,reſpondere poſſis,*Deo*:qui ſi tecum velit contendere in iudicio,non poteris ei reſpondere vnum pro mille,ſi à te quærat quæſtionem quam propoſuit Eſau: Iob 39. a
Nunquid dicit,vel rationaliter dicere poſſet,ſi loqueretur:*Figmentum*,id eſt, vas fictile,ſiue id quod Eſa. 29. f
fingitur & formatur,*ei qui ſe finxit*,id eſt, fictori ſuo à quo formatum eſt,qui nihil ei debebat:*Quid me feciſti ſic?* id eſt,quare me ſic formaſti:totum enim debet attribui bonitati artificis. *An non habet poteſtatem*,ſcilicet liberam,*figulus luti*,id eſt,qui facit vas ex luto, *ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem*,id eſt,ad honorabiles vſus,puta ſcutellas,vrceos & catinos ad nobilem mẽſam. *Aliud vero in contumeliam*,id eſt,aliud vas ad viles vſus facere & deputare ad vſus coquinæ,vel ad alia viliora officia.Si vas illud ex precioſa materia,puta auro ad vilia officia fieret aut deputaretur, poſſet quodammodo conqueri:ſed ſi ex vili materia fieret, non haberet occaſionem conquerendi:cum in nobiliorem formam reduceretur quam prius fuerat. Sic & natura humana, quæ ex ſui natura vilitatem habet,quia de limo terræ facta, ſed maiorẽ vilitatem habet ex corruptione peccati, non habet occaſionem conquerendi,ſi eam propter demerita ad infimum vſum deputat, ſed potius habet occaſionem laudandi, quia ad decorem ornatum & ſplendorem vniuerſi hoc Gen. 2. b
facit. *Quod ſi Deus*,cuius opera ſunt ad manifeſtationem bonitatis ſuæ, quæ tanta eſt, quod non poteſt vno modo & in vna creatura ſufficienter manifeſtari, ideo diuerſas creaturas condidit. Si igitur Deus,*volens oſtendere iram*, id eſt, iuſtitiam vindicatiuam, *& notam facere potentiam ſuam*, quam habet, & qua poteſt ſibi ſubiicere omnia, & quam oſtendit Pharaoni & Ægyptiis,qui viderunt magnam Domini manum,id eſt,potentiam, maxime in mari Rubro, *ſuſtinuit in multa patientia*,id eſt, patienter eos expectauit, ſciens eos non credituros neque pœnitentiam acturos, *Vaſa iræ apta in interitum*, id eſt,malos qui ſunt apti & in ſe habentes aptitudinem, ad damnationem æternam,*vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ*,id eſt,abundantiam bonitatis ſuæ, *In vaſa miſericordiæ*, id eſt, bonos prædeſtinatos, quibus videtur Deus quaſi inſtrumentis vti ad manifeſtandam ſuam miſericordiam, *quæ præparauit*,in virtute vocando,iuſtificando, magnificando, vt venirent *in gloriam*,id eſt,in vitam æternam. Quia ipſa condemnatio malorum, quæ eſt ſecundum Dei iuſtitiam, manifeſtat & commendat gloriam ſanctorum,qui à tali miſeria liberantur, & tantum bonum conſequuntur. Exo. 14. e

QVINTA PARS IX. CAPITIS.

QVos,ſcilicet bonos,*& vocauit nos*,per ſuam gratiam,*non ſolum ex Iudæis,ſed etiam ex Gentibus*, Oſea 2. d
ſicut in Oſea dicit,ſcilicet Deus,qui olim loquebatur in prophetis & per linguas eorũ. *Vocabo* Heb. 1. a
non plebem meam,id eſt, Gentilitatẽ,quæ non erat plebs mea,quia mihi non obediebat,*plebẽ meam* ad hoc vt ſit plebs mea, *& non dilectam,dilectam,& non miſericordiam conſecutam,miſericordiã cõſe-*

cutam:& erit in loco,id eſt,in Iodæa,*vbi dictum eſt eis*,ſcilicet Gentibus à Iudæis quaſi ex perſona
Dei loquentibus:*Non plebs mea vos*,Quia Iudæi non reputabãt Gentiles populum Dei,etiã apud
Iudæos credentes,*ibi vocabuntur filij Dei viui*,ſcilicet adoptiui. *Eſaias autem clamat pro Iſraele*,id
eſt,aperte loquitur pro conuerſione Iſrael.*Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquam arena maris*,id
3.Reg.4.e eſt,quaſi innumerabilis præ multitudine Gentium,*reliquiæ ſaluæ fient*,non omnes nec maior pars,
ſed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio illorum.*Verbum enim*,ſ.Euangelij,*conſummans*,id eſt,
perficiens quod lex non poterat, *& abbreuians* in æquitate, ſubaudiendum eſt. verbum enim
Ephe.6.a Euãgelij abbreuiat verba legis.Omnia enim ſacrificia figuralia legis in vno ſacrificio Chriſti, qui
ſe obtulit pro nobis hoſtiam,comprehenduntur, nihil prætermittens de multitudine figurarum
antiquæ legis,nihilque quod eſt æquum ſecundum dictamen rectæ rationis, remanet obſeruandum:*quia verbum breuiatum*, id eſt perfectius & maioris virtutis,*faciet Dominus ſuper terram*,ſcilicet
exiſtens carne indutus:*Et ſicut prædixerat Eſa.Niſi Dominus Sabaoth*,id eſt, exercituum vel vir-
Thren.4.a tutum ex ſua miſericordia,*reliquiſſet nobis ſemen*,id eſt, Chriſtum,vel verbum Euangelij,*ſicut Sodoma facti eſſemus,& ſicut Gomorra ſimiles eſſemus*:quia grauius fuit peccatum Iudæorum peccato
Sodomorum.*Quid ergo dicemus*, id eſt,quid ex conſideratione prædictorum inferemus?hoc inquã:
Quod gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, per opera legis:quia erant illo tempore ſine Chriſto alie-
Eſa.50.e nati à conuerſatione Iſrael *apprehenderunt*,id eſt,ſubito & firmiter conſecutæ ſunt, *iuſtitiam*, qua
ſcilicet vocantur filij Dei,*iuſtitiam autem quæ ex fide eſt*,non eam quæ in operibus legis conſiſtit,q.
d.Gentes non ſunt ad hoc conuerſæ,vt iuſtitiam legis Moyſi obſeruent, ſed vt iuſtificentur per
fidem Chriſti:Iuſtitia enim Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti, *Iſrael vero*,id eſt,populus Iudæorum,
ſectando legem iuſtitiæ,id eſt,legem Moyſi,quæ dirigebat ſicut pædagogus ad Chriſtum, qui eſt iu-
Eph.2.c ſtitia & author legis iuſtitiæ,ſiue gratiæ, *in legem iuſtitiæ*, id eſt, in legem ſpiritus vitæ ſiue gratiæ
non peruenit,i.d eſt,gratiam non eſt adeptus. *Quare*?quia non ſectabatur per debitam vitam. *Quia
non ex fide*,ſ, Chriſti,quærebant iuſtificari, *ſed quaſi ex operibus*. ex quibus non iuſtificatur omnis
caro coram illo:ſequentes enim vmbram,repudiauerunt veritatem. *Offenderunt enim in lapidem
offenſionis*,id eſt,in Chriſtum,qui aſſimilatur lapidi offenſionis,in hoc quod ſicut lapis offenſionis
non conſideratur neque cauetur propter ſuam paruitatem: ita & Iudæi videntes Chriſtum ſub
Eſa.28.d infirmitate noſtra contineri,non conſiderauerunt,neque eum offendere cauerunt. *Sicut ſcriptum
Eſa.8.e eſt:Ecce pono in Sion*,id eſt,in Hieruſalem,in qua erat mons Sion *lapidem offenſionis & petram ſcan-
1.cor.2.b dali*,id eſt,Chriſtum,in quem Iudæi per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.Et per incredulitatem & inuidiam in tantum ſcandalum
inciderunt, vt Dominum ſuum morti traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis
ſcandalum (&) hic ponitur pro, ſed, *omnis qui credit in eum non confundetur*, id eſt, non inueniet
ſe deluſum aut deceptum,nec perdet mercedem ſuam. Et ad hunc ſenſum Eſa.dicit: Qui credi-
1.Cor.1.d deret non feſtinet. Ille enim qui feſtinat ſe deluſum & confuſum reputat, quia non cito adipiſcitur quod ſperabat.

COMMENTVM IX. CAPITIS.

Text. *Veritatem dico in Chriſto,non mentior,teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea in ſpiritu ſancto.*

IN huius cap. exordio Apoſt. oſtendit affectum ſuum ad gentem Iudæorum,
ne ea quæ contra eos dixerat,vel dicturus erat, ex odio dicere præſumeretur.
Et primo confirmat dicenda per ſimplicem aſſertionem dicens: *Veritatem di-
Prou.8.a co*,quod maxime conuenit prædicatori, qui eſt teſtis veritatis. vnde Salomon
Zach.8.d in perſona prædicatoris ait:Veritatem meditabitur guttur meum. Et Zacha.
Pacem & veritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur quod inter vera miſceret aliquod mendacium, quia ſtat aliquem falſitatem dicere, & non mentiri,
Ephe.4.f dum arbitratur ſe dicere verum. Subdit, *non mentior*. Hortatur enim alibi vt deponamos omne
mendacium deinde quæ dicenda ſunt confirmat iuramẽto, quod eſt teſtimonium infallibilis veritatis. Infallibilis veritatis teſtis eſt Deus.vnde Iob:Ecce in cœlo teſtis meus.ideo dicit, *in Chriſto Ieſu*,id eſt,per Chriſtum Ieſum,qui eſt veritas per eſſentiam. Alius teſtis infallibilis ſanctorum eſt conſcientia.ideo ſubdit:*Teſtimonium perhibente conſcientia mea*.de qua alibi dicit:Gloria noſtra eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Et quia interdum conſcientia errat, niſi per Spiritum ſanctũ rectificetur,ſubdit,*in Spiritu ſancto*,qui,vt dictum eſt, reddit teſtimonium ſpiritui noſtro.

Qui

Quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo.

HIc oſtẽdit affectum per dolorem, quem de caſu Iudæorum patiebatur, quem quidem expo- Text.
nit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cũ dicit: *Quoniam triſtitia mihi magna eſt,*
quia, ſcilicet eſt de magno malo, id eſt, de excidio tantæ gentis. Si obiiciatur ex illo: Triſtitiam non
des animæ tuæ: quod videtur conſonare ſententiæ Stoicorum, qui triſtitiam omnino ab animo
ſapientis propellebant. Cum enim triſtitia ſit de malo præſenti, non poteſt ſapienti ſecundum eos Eccleſ. 30. d
competere, cui nullum malum eſt præſens. Non enim æſtimabant aliquid eſſe bonum, niſi ho-
neſtum: neque malum, niſi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo quia corporales
defectus, licet non ſint ſimpliciter mala, quibus homines fiant mali, ſunt tamen quædam mala à
quibus natura abhorret, vnde & Dominus pro his triſtatus, legitur dixiſſe: Triſtis eſt anima mea Matt. 26. d
vſque ad mortem. Secundo cum homo ex charitate debeat diligere proximum ſuũ, ſicut ſeipſum:
imminet ſapienti triſtitia laudabilis de peccato proximi, vnde Apoſtol. Et lugebam multos ex eis
qui peccauerunt. Sic igitur à ſapiente reprobatur ſeculi triſtitia, quæ mortem operatur procedens
ex amore ſeculi. Sed triſtitia quæ eſt ſecundum Deum, vtpote ex diuina charitate procedens, ſalu-
tem operatur, & talis fuit iſta triſtitia. Secundo Apoſtolus exaggerat ex continuatione, vnde ſub-
dit, Et continuus dolor. Non quod continuo actu doleret, ſed ſecundum habitum: & quotieſcun- Thren. 1. c
que reminiſcebatur, dolebat eorum miſeriam. Tertio exaggerat eam ex ſui grauitate, cum dixit,
cordi meo. non enim erat ſuperficialis, ſed vſque ad cor penetrabat, prout dolor Hiere. qui dicebat:
Multi gemitus mei, & cor meum tremens.

Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui Text.
ſunt cognati mei ſecundum carnem.

SIgnum hic ponit doloris dicens: *Optabam enim ego ipſe*, qui tam feruens ſum in charitate Chriſti,
anathema eſſe à Chriſto, id eſt, ſeparatus eſſe à Chriſto. Anathema enim ad literam eſt quod ſur-
ſum eſt poſitum, quod nomen ſignificat dona quæ in templis pendebant diuis ſacrata ab vſuque
humano ſepoſita. Inde tamen vt D. Chryſoſto. hic ait, per contrarium ſenſum nomen deductum Chryſoſt.
eſt, vt ſignificet quidquid ſemotum eſt à Deo, vel eccleſia, ac etiam à communi vſu hominũ, vnde
Ioſue dixit de Hierico: Sit ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabã ego anathema eſſe à Chriſto, Ioſue 6. c
id eſt, ſeparatus à Deo, non per culpam quam nullo modo optare licet, vt in calce præcedentis ca-
pitis dictum eſt, cum ſit contra ordinem charitatis, quo quis tenetur ſuper omnia Deum diligere,
& ſalutem ſuam pluſquam aliorum. Sed optabat ad tempus ſeparatus eſſe à Chriſto, id eſt, à frui-
tione Chriſti, quæ habetur in gloria pro conuerſione Iudæorum. Quemadmodum pro ſalute Gẽ-
tilium ad Philippen. ſcribens dicebat: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. multo me-
lius manere in carne propter vos, & hoc totum ad honorem Chriſti regis, ad cuius dignitatem, vt
Salomon ait pertinet multitudo populi, vnde diuus Chryſoſto. dicit: Ita totam eius mentem deii-
cit amor, vt etiam eo quod præ cæteris omnibus amabilius erat eſſe cum Chriſto. Rurſus idipſum,
qui ita placeret Chriſto, contemnere, ſed & cælorum regna quod videbatur eſſe remuneratio pro
Chriſto, nihilominus credere pateretur. Et cauſam tanti affectus oſtendit dicens: Pro fratribus
meis quorum concordia & vnio placita eſt ſpiritui Dei, & probata eſt coram Deo, & hominibus.
Et ne intelligeretur de his qui erant ſpiritualiter fratres, de quibus Chriſtus: Omnes vos fratres Eccle. 25.
eſtis, ſubiungit: *Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem*, id eſt, qui ab Iſrael quemadmodum & ipſe, Matt. 23. a
carnaliter propagati erant, & tamen fidem non ſuſceperant. Nec mirum vt D. Chryſoſt. ait ſi Apo-
ſtolus pro fratribus anathema fieri velit, qui ſciebat eum qui in forma erat Dei, exinaniſſe ſe de ea,
ac ſuſcepiſſe formam ſerui, & factũ eſſe pro nobis maledictum. Pari ratione & Moyſes dixit: Aut
dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, quod nonnulli interpretantur de
libro in quo erat ſcriptus, dux populi. Exod. 32. g

Qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio filiorum, & gloria, & teſtamentum, &
legiſlatio, & obſequium, & promiſſa. Text.

HIc oſtendit dignitatem Iudæorum, vt eius triſtitia appareat rationabilis, propter priſtinam
dignitatem populi pereuntis. Propenſius enim malum eſt dignitatem amiſiſſe, quàm nun-
quam habuiſſe. Octo dignitates eorum deſcribit, per ſeptem aut octo priuilegia diuina eis data, vt
eos hac nobilitatis commendatione ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas eſt generis. *Qui ſunt*
Iſraelitæ, non ſolum dicit eos Iſraelitas, vt ſecerneret eos ab Iſmaelitis & filiis Eſau, ſed propter ſin- 2. Cor. 11. d
gulare certamen, luctamen videlicet cum angelo: vnde diuinitus datus eſt nomen illi Iſrael, quod
eſt, videns Deum: vel ſecundum alios, potens Dei, hoc eſt poteſtatem habens in Deũ, iuxta verbũ Gen. 32. g
illud: Appellabitur nomen tuum Iſrael. Quoniam ſi contra Deum fortis fuiſti, quanto magis con-
tra homines præualebis? Et ſequitur: Vocauítque Iacob nomen loci illius Phanuel dicens: Vidi
Deum facie ad faciem. In quibus verbis ſignificatur nomẽ illi fuiſſe inditum à fortitudine & viſio-

ne. Secunda dignitas eſt adoptio filiorum: quia licet aliqui ex Gentilibus fuerint in gratiam filio-
Deut.4.a rum recepti, populus tamen ille peculiare nomen filiorum Dei obtinuit in orbe, vnde Moyſes: Nō
Matt.15.c eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut adeſt nobis Deus noſter.
Hanc filiationis primogenituram probauit Chriſtus, vocans eus filios dicens: Non eſt bonum ſu-
mere panem filiorum, &c. Tertia dignitas illorum fuit gloria: quia Deus illis gloriam ſuam mani-
feſtauit, vt fuerunt prodigia in Ægypto, in mari, & in deſerto. de quibus Moyſes: Ecce gloria Do-
Exod.6.c mini apparuit in nube, & dum edebatur lex, habitauit, inquit, gloria Domini ſuper Sinai. Et gloria
& 24.d Domini impleuit tabernaculum. Idémque legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura eſſet
& 40.d cœleſtis gloriæ conferendæ per Chriſtum, ipſemet docuit cum ſe in monte coram propheris eiuſ-
3.Reg.8.b dem legis transfigurauit. Quarta dignitas, eſt teſtamentum, id eſt, pactum circuncisionis, Abrahæ
datum: & aliud per Hieremiam promiſſum: Feriam domui Iſrael fœdus nouum, ſcilicet Euange-
lium quod fuit primo Iudæis prædicatum, vnde & Dominus dicebat: Nō ſum miſſus niſi ad oues
quæ perierunt domus Iſrael. Quinta dignitas, erat legiſlatio: quia illis inter omnes nationes Deus
Pſal.147.b legem ſcriptam per Moyſem dedit, vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non
manifeſtauit eis. Sexta dignitas dicitur obſequium. Origenes exponens obſequium, inquit, ſacer-
dotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quæ quaſi idem ſunt, niſi quod forte obſequium ſi-
gnificantius explicat illas exteriores cæremonias, quàm cultus: quod nomen ad internam reueren-
tiam propius attinet. Septima dignitas ex promiſſis reſultabat, vnde dicit, promiſſa: nempe pro-
miſſiones de futuro Meſſia, de eiuſq; lege & gloria, factæ ſunt patribus, Abraham, Iſaac, & Iacob,
& populo exeunti de Ægypto, vt legitur in Gen.12.cap. vſq; ad 22. & Exo.20. & duobus proximis,
quas promiſſiones Chriſtus impleuit, vnde infrà 15. dicit: Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circu-
ciſionis, ad confirmandas promiſſiones patrum.

Text. *Quorum patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula Amen.*

HIc deſcribit octauam & ſupremam Iudæorum dignitatem, quod Chriſtus ex eorum proſa-
pia fuerit deriuatus, vnde dicit: *Quorum patres*, ex quibus Iudæi progeniti erant, fuerunt ma-
xime dilecti & accepti Deo, vt ex illis deſcēdere & carnem humanam aſſumere voluerit, vnde per
Deut.4.b Moyſen, ait, Dilexi patres tuos, & elegi ſemen eorum, ideo ſubdit: *Ex quibus eſt Chriſtus*, genitus *ſe-
cundum carnem*, id eſt, ſecundum corpulentam ſubſtantiam, vnde & Chriſtus dixit: Salus ex Iudęis
eſt, id eſt, Chriſtus ſaluator qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula, ſcilicet ſeculorum. Et
vnde D. Ioannes de Chriſto loquens dicit: Hic eſt verus Deus & vita æterna. In præmiſſis verbis
Ioan.4.c Apoſtol. quatuor hæreſes confutat & deſtruit. Primo quidem Manichæi, qui dicebat Chriſtum
non habuiſſe verum corpus, ſed phantaſticum: per hoc quod dicit ſecundum carnem: habet enim
veram carnem, vt ipſemet teſtatur, dicens: Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non ha-
bet, ſicut me videris habere. Secundo hæreſis Valentini, qui dixit Chriſtum non de maſſa humani
Luc.24.f generis, ſed de cælo corpus attuliſſe impaſſibile, quod quidem excludit in hoc quod dicit, Chri-
ſtum ex Iudæis ſecundum carnem eſſe, vnde & d Matt. Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Da-
uid, filij Abraham. Tertio hæreſis Neſtorij, qui poſuit alium eſſe filium hominis, & alium filium
Matth.1.a Dei. Contra quem Apoſtol. hic dicit, quod ille qui eſt ex patribus ſecundum carnem, eſt Deus ſu-
per omnia benedictus. Quarto hæreſis Arrij, qui dicebat Chriſtum eſſe minorem patre, & quod
fuit creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod eſt ſuper omnia: Contra ſecundum,
quod eſt benedictus per omnia ſecula, hæc enim de ſolo Deo intelligenda ſunt.

SECVNDA PARS NONI. CAPITIS.

Text. *Non autem quod exciderit verbum Dei.*

IN hac ſecunda huius cap. parte Apoſtol. prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui
ſolum carnaliter proceſſerunt ex antiquis patribus, ſed ad ſpirituale ſemen, quod eſt à
Deo electum. Et primo oſtendit originem gratiæ ex electione diuina, ponendo eius
firmitatem, dicendo: *Non autem, &c.* quaſi dicat, quamuis per caſum illorum tam nu-
meroſa pars proſapiæ illorum orbata fuit illa fide & ſalute, non tamen ſequitur pro-
pterea quod promiſſiones prædictæ fuerint incertæ, caſſæ, aut vanæ, aut quod verbum Dei exci-
derit. i. irritum aut reuocatum fuerit. Quia ſi non habet locum in quibuſdam qui exciderunt, ha-
Eſa.55.c bet tamen locum in aliis. Nam vt Eſa. dicit: Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur
ad me vacuum, &c. & Dauid, In æternum domine permanet verbum tuum.

Non enim omnes qui circunciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ: neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij.

HIc oſtendit in quibus verbum Dei ex eorum culpa exciderit, ſiue qui ſunt illi, qui ex culpa ſua fruſtrati ſunt promiſſionibus prædictis. Sed prius aduertendum eſt quod Iudæi præcipuè de duobus gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circunciſionis & promiſſionis terræ, quæ figurabat terram viuentium. Secũdo de Iacob ſiue Iſrael, cuius tota poſteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Iſaac. Nam filius eius Eſau, nec eius poſteri- *Gen.17.b* tas, pertinebat ad populum Dei, nec illi primo facta eſt promiſſio. Iacob vero ſiue Iſrael, quamuis non primo fuerit ei de Meſſia facta promiſſio, tamen fuit repetita, & omnes eius filij tam ancillarum, quàm præcipuarum vxorum connumerati ſunt in populum Dei, cuius etiam poſteritati inter tribus facta eſt diſtributio terræ promiſſionis, vnde Apoſtolus oſtendit propoſitum. Primo per comparationem ad Iacob, dicens: Non enim omnes qui ex Iſrael, id eſt, ex Iacob ſecundum carnem progeniti ſunt, hi ſunt vere Iſraelitæ, id eſt, ad quos pertinent promiſſa Dei. Sed ſolum illi qui *Ioan.1.g* ſunt recti & videntes Deũ per fidem, prout Nathanael, de quo Chriſtus: Ecce vere Iſraelita in quo dolus non eſt. Secundo idem oſtendit per comparationem ad Abraham, dicens: neque omnes qui ſemen, ſcilicet carnale, ſunt Abrahæ, vt Iſmael, ſunt omnes filij: quibus Deus benedictionem promiſit, ſed ſolum illi qui eius fidem & opera imitantur, in cuius rei teſtimonium Chriſtus dixit: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite: *Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen*. Explicatius hic declarat quę *Gen.12.b* de Abraham dixit, inducens ſcripturæ authoritatem. Dixit enim Dominus Abrahæ cum ei præ- *Gala.3.c* ciperet eiectionem Iſmaelis: Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen, cui, ſcilicet, facta eſt promiſſio, de qua Apoſtol. ad Galatas ſcribens ait: Abrahæ dictæ ſunt repromiſſiones & ſemini eius, ſcilicet Iſaac, & his qui imitaturi erant ipſum.

Id eſt, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. *Text.*

HIc exponit authoritatem inductam prout facit ad propoſitum. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt quod quemadmodum Iſmaeli ſeniori, qui ſecundum carnem, hoc eſt naturali virtute carnis, fuerat genitus, prælatus eſt diuino placito Iſaac, qui fuit ſola voluntate Dei ex ſterili iam anu miraculosè procreatus: ita intelligamus eis tantum atque eiſdem omnibus factam eſſe promiſſionem filiationis Dei, quos ipſe ſecundum æternum propoſitum elegit, atque eoſdem prorſus cenſeri filios Abrahæ, qui eadem fide generantur, quod Abraham habuit de conceptu Iſaac, de qua ſuprà: Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Qua de cau- *Matt.3.b* ſa ſuperius diſtinxit duplicem Iudeum, ſcilicet qui in manifeſto, & qui in abſcondito: & duplicem circunciſionem, cordis ſcilicet & carnis. Et commonſtrauit 4. cap. Abraham fuiſſe patrem omnium credentium, & Chriſtus in Euangelio ait, per eandem fidem poſſe de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ.

Promiſſionis enim verbum eſt: Secundum hoc tempus veniam, & erit Sarræ filius. *Text.*

COnfirmat hic conuenientem fuiſſe prædictam expoſitionem, qua per Iſaac ſignificari dixit eos qui filij ſunt promiſſionis, eo quod Iſaac per promiſſionem natus eſt, vnde dicit, *Promiſsionis, &c.* id eſt, hoc verbum quod angelus, imo Dominus in angelo dixit ad Abraham: Se- *Gen.15.b* cundum hoc tempus mihi ab æterno præfinitum & præfixum, veniam: vbi tempus gratiæ ſpiritualiter ſignificatur, de quo tempore ad Galat. Apoſtol. dicit: Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, quippe ex virgine, per miraculum præfiguratum in miracu- *Galat.4.a* loſa generatione Iſaac, vt adoptionem filiorum reciperemus, quod eſt expoſitio eius quod hic ait: Et erit Sarræ filius.

Non ſolum autem illa: ſed & Rebecca ex vno concubitu habens, Iſaac patris noſtri. *Text.*

PRocedit hic ad exemplum Iacob, quem primo allegauerat, dicens: Non ſolum illa, ſcilicet Sarra, habuit filium ex electione Dei & promiſſione: ſed etiam Rebecca, quæ etiam erat ſterilis, *Gen.25.c* cui Dominus ad preces Iſaac dedit conceptum. Rebecca habens, id eſt, habuit & concepit in vtero duos filios, ex vno concubitu Iſaac patris noſtri, quorum vnus pertinebat ad promiſſionem, ſcilicet Iacob, alius vero ad carnem, ſcilicet Eſau. Non ex diuerſis meritis, nec ex diuerſitate matrum, aut diuerſo ſtatu patris, quod potuiſſent aſcribere filiis Abrahæ, quorum Iſmael de ancilla, & Iſaac de libera: inſuper Abraham non circunciſus genuit Iſmael, poſt circunciſionem vero Iſaac. Vt igitur omne ſubterfugium excludatur, adducit exemplum vbi vnus eligitur, & alius reprobatur eorũ qui non ſolum ab vno patre, ſed etiam ab vna matre ſunt geniti, & eodem tẽpore: imo ex vno concubitu, vnde patet quod electio illa non proceſſit ex patre aut matre, nec ex eorum operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia vt ſubdit.

Text. *Cum enim nondum nati fuiſſent ,neque aliquid boni egiſſent, aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret: non ex operibus,ſed ex vocante dictum eſt ei,quia maior ſeruiet minori,*

OStendit hic quod vnus filiorũ Rebeccæ prælatus eſt alteri, non ex generatione,nec ex operibus:*Quia cum nondum nati eſſent &c.* Et quemadmodum per ſuperiora excluſit opinionem Iudæorum de meritis parentum confidentium:Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorũ, qui diuerſitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, aſcribunt natiuitati eorum, vt ſcilicet vniuſcuiuſque vita & mors diſponatur ſecundum conſtellationem,ſub qua natus eſt.Contra quos Hierem.A ſignis cæli nolite metuere,quæ Gentes timẽt,&c. Subdit autem: Aut aliquid boni egiſſent aut mali, vbi excluditur error pelagianorum, qui dicunt ſecundum merita præcedentia gratiam dari.Cum tamen ſcriptum ſit : Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos,ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, vtrumque autem horum oſtenditur falſum, per hoc quod ante natiuitatem & ante opera vnus filiorum Rebeccæ alteri prælatus eſt. Excluditur etiam per hoc error Origenis,qui poſuit animas hominum cum angelis eſſe creatas extra corpora,& quod pro meritis vel demeritis eorum,quæ tunc egerunt,diuerſitatem ſortitæ ſunt,quod nõ poteſt eſſe verum,cum hic dicatur:Cum nondum aliquid boni egiſſent vel mali,&c. Deinde oſtẽdit vnde proceſſit quod vnus geminorum in vtero exiſtentium,alteri eſt prælatus,dicens:*vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret*,id eſt, vt liquido conſtaret diuinum propoſitum fuiſſe cauſa, non autem opus aliquod vel parentum vel natorum.Ideo ſubdit,*non ex operibus*,hoc eſt,non ob meritum operum,*ſed ex vocante*,id eſt, Deo ſua ſpontanea voluntate vnum præeligente : non quia ſanctus erat, ſed vt ſanctus eſſet, iuxta illud:Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti. Hoc autem eſt propoſitum prædeſtinationis,de quo ibidem dicitur:Prędeſtinati ſecundum propoſitum voluntatis eius,qui quos prædeſtinauit,hos & vocauit.Dictum eſt enim Rebeccæ:*quia maior*,ſcilicet Eſau *ſeruiet minori*,ſcilicet Iacob. Quod quidem poteſt tripliciter intelligi.Vno modo ſecũdum eorum perſonas. Et ſic intelligitur Eſau ſeruiſſe Iacob non directe, ſed occaſionaliter, inquantum perſecutio,quam ei intulit,in bonum eius ceſſit,vnde Salomon: Qui ſtultus eſt,ſeruiet ſapienti.Secundo poteſt referri ad populos:quia dictũ eſt Rebeccæ conſulenti Dominũ:duæ Gẽtes ſunt in vtero tuo:& duo populi ex ventre tuo diuidentur, populúſque populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori.Quia Idumæi, qui proceſſerunt ex Eſau, aliquando fuerunt ſubiecti Iſraelitis,iuxta illud: In Idumæam extendam calceamentum meum. Tertio poteſt intelligi figuraliter dictum,vt per maiorem intelligatur populus Iudæorum, qui primo adoptionem filiorum accepit, ſecundum illud: Primogenitus meus Iſrael.Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui poſterius eſt ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus ſeruiet minori, inquam.Iudæi ſunt noſtri capſarij, cuſtodientes libros, ex quibus noſtræ fidei teſtimonium perhibetur,vnde Christus:Scrutatamini ſcripturas.

Hier.10.a Ephes.1.a Gen.25.c Pſal.59.b Exod.4.f Luc 15.e

Text. *Sicut ſcriptum eſt:Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.*

COnfirmat hic idem quod prius dixit de electione vnius filiorum Rebeccæ, authoritate Malachiæ prophetæ:qui in perſona Dei loquens,dixit: Iacob dilexi, Eſau autẽ odio habui.Nec eſt ſequenda glo. quædam, dicens quod id quod ſuprà dictum eſt , maior ſeruiet minori, debet intelligi ſecundum præſcientiam:quod autem hic dicit,intelligendum eſt ſecundum iudicium:quia ſcilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob, prout & omnes ſanctos diligit, iuxta illud: Ego diligentes me diligo.Eſau vero odio habui propter peccata ſua, ſicut ſcriptum eſt : Altiſſimus odio habet peccatores,& alibi:Odio eſt Deo impius & impietas eius.Quia dilectio hominis præuenitur à dilectione Dei,vnde infrà dicit:Inuentus ſum à non quærentibus me,& Diuus Ioannes:Non quaſi nos dilexerimus eum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos,vnde neceſſe eſt dicere quod antequam Iacob dilexerit Deum,prius fuit dilectus à Deo. Nec poteſt dici quod Deus ex tẽpore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus eſſet mutabilis, & ideo oportet dicere quod Deus ab æterno Iacob dilexerit,vnde Hierem.In charitate perpetua dilexi te. Eſt autem conſiderandum quod Apoſtolus tria ponit in Deo pertinentia ad ſanctos, ſcilicet electionem, dilectionem, & prædeſtinationem,quæ ſecundum rem ſunt idem in Deo, ſed differunt ratione ſecundum noſtrum modũ intelligendi. Nam ipſa Dei dilectio dicitur ſecundum quod Deus vult alicui bonum abſolutè. Electio autem ſecundum quod per bonum quod alicui Deus vult,cum alteri præfert. Prædeſtinatio vero ſecundum quod hominem dirigit in illud bonum , quod ei vult diligendo & eligendo. Et ideo ſecundum rationem dilectio præcedit electionem , & electio prædeſtinationem:licet ſint ab æterno,ſicut voluntas de fine naturali ordine præcedit directionem aliquorum in finem. Veruntamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In homine enim electio præcedit dilectionem : eo quod voluntas hominis mouetur ad amandum aliquam rem ex bono

Malach.1.a Prou.8.b

quod

quod in re amata conſiderat, ratione cuius eam prælegit alteri, & ſic prælectæ ſuum amorem impendit. Sed voluntas Dei eſt cauſa omnis boni: Ideo bonum per quod vna creatura præfertur alteri per modum electionis, conſequitur voluntatem Dei, quæ eſt de bono illius, quæ voluntas de bono illius abſolutè pertinet ad rationem dilectionis, vt dictum eſt. Eam ob rem non propter aliquod bonum, quod ſit in homine, eligit eum Deus, ſed potius eo quod ipſum diligit, præfert eum aliis eligendo. Et quemadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei prædeſtinationem: ſic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus reprobat peccatores. Nec eſt dicendum quod iſta reprobatio ſit temporalis, quia nihil temporale eſt in voluntate diuina, ſed ab æterno voluit, quæcunque voluit: alias eſſet mutabilis. Et ſic reprobatio, quantum ad aliquid, conuenit cum dilectione, vel prædeſtinatione: & quantum ad aliquid differt. Conuenit primo, quantum ad durationem: quia vtraque eſt ab æterno. Secundo quantum ad hoc quod ſicut *Eſa. 30. g* prædeſtinatio eſt præparatio gloriæ, ita reprobatio eſt præparatio pœnæ, vnde Eſa. Præparata eſt ab heri tophet. Differt autem quantum ad hoc quod prædeſtinatio importat præparationem meritorum, quibus peruenitur ad gloriam. Sed reprobatio nõ importat præparationem peccatorum, quibus peruenitur ad pœnam. Et ideo præſcientia meritorum non eſt aliqua ratio ſiue cauſa prædeſtinationis: quia merita præſcita cadunt ſub prædeſtinationem, ſed præſcientia peccatorum poteſt eſſe aliqua ratio & cauſa reprobationis ex parte pœnæ quæ præparatur reprobatis, inquantum, *Oſee 13. c* ſcilicet Deus proponit punire malos propter peccata quæ à ſeipſis habent, & non à Deo. Iuſtos autem proponit ſe præmiaturum propter merita, quæ à ſeipſis non habent, vnde Oſeas: Perditio tua ex te Iſrael, tantum ex me auxilium tuum.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? *Text.*

IN hac tertia huius 9. cap. parte, Apoſtolus inquirit de Iuſtitia electionis Dei, & excludit duas obiectiones ex proxima ſententia emergentes. Primo ponit dubitationem de iniuſtitia ex parte Dei, dicens: *Quid ergo dicemus*: id eſt: Quid ex ſuperioribus colligemus & inferemus? nunquid ex præmiſſis, ſcilicet quod Deus abſque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alterum reprobat, probari poterit quod ſit iniquitas ſiue iniuſtitia apud Deum, quod aliquibus videri poſſet, eo quod iuſtitia diſtributiua æqualibus æqualia habeat diſtribuere. Homines autem remota differentia meritorum ſunt æquales: ergo ſi Deus abſque conſideratione meritorum & demeritorum, vnum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per conſequens iniuſte diſtribuit, & ſic erit iniquitas apud Deum, contra illud: Deus fidelis & abſque vlla *Deut. 32. a* iniquitate, & illud: Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum. Notandum quod Origenes hãc *Pſal. 118. b* obiectionem ſoluere volens, incidit in errorem: poſuit enim in ſuo periarchon, Deum ab inito creaſſe omnes creaturas ſpirituales ſimul, & ipſas æquales, nec ex eorum inæqualitate poſſet ſecundum prædictam rationem iniquitas aſcribi Deo. Sed poſtea creaturarum diuerſitas ſubſecuta eſt diuerſitatẽ meritorum & demeritorum, quæ elicuerunt in primo inſtanti. Nam illarum ſpiritualium creaturarum quædam per amorem conuerſæ ſunt ad Deum, plus aut minus: & ſecundũ hoc diſtincti ſunt ordines angelorum. Quædam vero auerſæ ſunt à Deo plus vel minus. Et ſecundum hoc alligatæ ſunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et ſic ſecundum eum ratio condendi & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualium creaturarum, in primo inſtanti peccantium. Cuius contrarium Moyſes affirmauit, dicens: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde *11. De Ciuit. Dei.* bona, per quod datur intelligi quod cauſa producẽdi creaturas corporales, vt D. Auguſt. ait, eſt bonitas Dei. Et Salomon, vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus. Ideo hac opinione re- *Prou. 16. a* iecta, videndum eſt quomodo Apoſtolus hanc ſoluat dubitationem.

Abſit. Moyſi enim dixit: Miſerebor cui miſertus ſum, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor. *Text.*

HIc ſoluit obiectionem exprobrando, dicens: *Abſit*, quod illud inferatur & proponit authoritatem ſcripturæ, ex qua procedit ſolutio, & infertur concluſio. Inducit autem authoritatem Exod. in qua habetur quod dixit Dominus Moyſi ſecundum noſtram literam: Miſerebor cui voluero: & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apoſt. inducit eam ſecundum interpretationem Septuaginta, dicens: Moyſi, &c. In quibus verbis omnia noſtra bona diuinæ miſericordiæ ſcribuntur. Et cum ſuperior ſententia fuerit bimembris, ſ. quod Iacob gratis dilexerit, Eſau autem odio habuerit, bipartitam quoque ſubdit defenſionem Dei, vnde quantum ad gratuitam dilectionem

inducit authoritatem Exod. congruentem huic propoſito. Habetur enim illic ſermo de impietate
Exod 32.b populi, qui vitulum in Deum conflauerat: cumque Moyſes pro huiuſmodi noxa indulgenda Deũ precaretur, audiuit, Miſerebor, &c. ac ſi diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quenquam euocare, non eſt in meritis hominum poſitum, neque vlla poteſt eſſe illius cauſa, niſi meum prorſus beneplacitum. Miſerebor cui miſertus ſum, prædeſtinando: & ſic quidam referunt præteritum ad internum Dei deſiderium, ſ. ad prædeſtinationem, & futurũ ad externum effectum, ſiue ad vocationem & magnificationem. Veruntamen veriſimile eſt d. Paul. hoc eſſe vſum verborum identitate, vt apertè ſignificaret nullam eſſe cauſam prædeſtinationis præter vnam, ſ. Dei voluntatem. Ideo ſi quæras cur Deus cuiuſpiam præ aliis miſeretur, nulla eſt cauſa, niſi quia illius vult miſereri. vnde noſtra tranſlatio habet: Miſerebor cui voluero, & cuius in animo meo miſertus ſum: & illi auxilia miſericordiæ in tempore præſtabo. Apparet ergo quomodo omnes cauſæ prædeſtinationis fuerint in hoc verbo excluſæ, quod, ſ. nec natiuitatis ſydera (vt Manichæi dicebãt) nec animarum merita extra corpora, vt Orig. nec opera præcedentia, vt blaſphemauit Pelagius, in cauſa ſunt gratiæ, ſed ſola eius voluntas: imo nec operum præuiſio, quæ gratiam ſubſequuntur, ſeu bonus gratiæ vſus. Quia omne Dei beneficium quod homini confert ad ſalutem, eſt diuinæ prædeſtinationis effectus: & ſic non poteſt eſſe alia cauſa. Diuinum autem beneficium non ſolum ſe extendit ad infuſionem gratiæ, qua homo iuſtificatur, ſed etiam ad gratiæ vſum, prout in rebus naturalibus primum mouens non ſolum cauſat ipſas formas in rebus, ſed etiam ipſos motus & operationes formarum. Cum igitur Deus ſit principium omnis motus, & eius operatione ceſſante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio ſequatur: ſic ex diuina prædeſtinatione non ſolum cauſat gratiam, ſed etiam eius vſum. Nec propter hoc ſuperfluit habitus gratiæ, ſicut nec ſuperfluunt formæ
Sap. 8.a naturales, quamuis Deus in omnibus operetur: quia ipſe diſponit omnia ſuauiter; quia, ſ. per ſuas formas omnia inclinantur, quaſi ſponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non poteſt eſſe quod merita conſequentia gratiam, ſint ratio miſerendi aut prædeſtinandi, ſed ſola Dei voluntas, ſecundum quam aliquos miſericoditer liberat. Et pro ſolutione apparentiæ, ſciendum quod iuſtitia diſtributiua locum ſolum habet in his quæ dantur ex debito, puta ſi aliqui meruerunt mercedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quæ ſponte & miſericorditer dantur. Puta ſi aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio dimiſſo: non eſt iniquus, ſed miſericors. Similiter ſi duobus ipſum æquè offendentibus, vni dimittit offenſam, & contra alium iuſtitiam petit, vni eſt miſericors, & alteri eſt iuſtus, neutri vero iniquus. Cum ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi naſcantur obnoxij, ſi Deus aliquos ſua miſericordia liberat, relictis aliis, neutris eſt iniquus. Ideo Apoſtol. ſoluit per authoritatem, quæ omnia miſericordiæ diuinæ attribuit. Sciendum tamen quod diuina miſericordia, ſecundum tria attenditur. Primo quidem ſecundum
Pſal. 102.e prædeſtinationem, qua ab æterno propoſuit aliquos liberare, iuxta illud: Miſericordia eius ab æterno, vſque in æternum. Secundo, quoad vocationem & iuſtificationem, quibus homines ſaluat ex-
Ad tit. 3.b tempore, ſecundum illud: Secundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. Tertio, ſecundum magnificationem per gloriam: quando liberat ab omni miſeria, iuxta illud: Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus. Et ideo miſerebor, ſcilicet vocando & iuſtificando, cui miſereor prædeſtinando. Et miſericordiam præſtabo finaliter glorificando eum cui miſereor, ſcilicet vocando & iuſtificando, & hic ſenſus amplius congruit noſtræ literæ, vbi manifeſtè non meritis, ſed ſoli diuinæ voluntati & miſericordiæ aſcribitur.

Triu. *Igitur non volentis neque currentis ſed miſerentis eſt Dei.*

Concludit hic ex præmiſſa authoritate propoſitum, ſcilicet quod prædeſtinationis cauſa eſt ſola Dei miſericordia, & non velle volentis, quod eſt interior operatio; nec currere currentis, quod eſt exterior operatio. poteſt autem hæc concluſio multipliciter intelligi. Vno modo ſic: Igi-
1.Cor. 9.d tur ipſa ſalus hominis non eſt volentis neque currentis, id eſt, non debetur alicui propter aliquam eius voluntatem vel exteriorem operationem, quæ dicitur curſus, ſecundum illud: Sic currite vt
Deut. 19.a comprehendatis, ſed eſt miſerentis Dei, id eſt, procedit ex ſola Dei miſericordia, quod maximè ſequitur ex authoritate inducta: Nec dicas in corde tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me dominus, vt terram hanc poſſiderem. Poteſt autem & aliter intelligi, vt ſit ſenſus: Omnia procedunt ex diuina miſericordia. Igitur non eſt volentis, ſcilicet, velle: neque currentis, ſcilicet, currere: ſed vtrumque & miſerentis Dei. Non tamen propter hæc verba intẽdit Apoſtolus omnes nobis concurſum adimere in noſtra iuſtificatione: ſed intendit principalitatem iuſtificationis attribuere Deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quam ſecundario. Non enim dicimus quod ſecuris faciat arcam, ſed artifex per ſecurim. Cum ergo Deus ſit principale agens, & voluntas ſe-
Philip. 2.b cundarium: eius actio bona principalius aſcribitur Deo, quam ipſi voluntati. Et hoc modo intelligendum

ligendum eſt quod dicit ad Philipp. Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro ſua bona
voluntate. Si dicatur quod ſi non eſt volentis velle, nec currentis currere, ſed Dei mouentis, vide-
tur quod homo non ſit Dominus ſui actus, & per conſequens quod non ſit liber: Dicendum eſt
quod Deus omnia mouet, ſed diuerſimode vnuquodque, videlicet ſecundum modum ſuæ na-
turæ. diſponit enim omnia ſuauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et ſic homo mo-
uetur à Deo ad volendum & currendum libere: & velle, & currere hominis eſt liberum illi, ſed de-
his fuſius ſuprà 7. cap. ſuper verbo: Non enim quod volo bonum hoc ago, & ſuper verbo: Nunc au- Sap. 8. a
tem iam non ego operor.

Dicit enim ſcriptura Pharaoni, Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendam in te virtutem meam, & vt annunciatur nomen meum in vniuerſa terra. Tex.

SOluit hic quæſtionem præmiſſam, quantum ad reprobationem malorũ. Et primo inducit au-
thoritatem: dicit ergo oſtenſum eſt quod non eſt iniquitas apud Deum, quantum ad prædeſti-
nationem, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat ma- Exod. 9. d
los, *Dicit enim ſcriptura* ex ore Dei *Pharaoni, quia in hoc ipſum* excitaui te, vel ſeruaui te ſecũdũ aliam
interpretationem, vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Noſtra autem interpretatio ha-
bet, & idcirco poſui te oſtendam vt in te fortitudinem meam, vt enarretur nomen meum in omni
terra. Vbi conſiderandum eſt quid primo Deus circa reprobos faciat, quod oſtẽdit dicens: In hoc
ipſum ſeruaui te, id eſt, dignus eras mori propter mala quæ feceras. Nam vt dictum eſt: Qui talia Supra. 1. b
agunt digni ſunt morte, &c. Sed non ſtatim mortem indixi, ſed ſeruaui te in vita eo fine qui ſequi-
tur, vt ſcilicet oſtendam, &c. Et in hoc etiam ſenſu poteſt legi quod dicitur: *Excitaui te*, id eſt, cum
apud me tuis demeritis mortuus eſſes, conceſſi tibi vitam quaſi te excitarem, in quo apparet quod
Deus in reprobis iniquitatem non facit, cum ipſi ſuis demeritis eſſent digni ſtatim conſumi, ſed
hoc ipſum quod eos ſeruat in vita, procedit ex nimia bonitate ſua, vnde Hier. Corripe me Domi-
ne, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum reducas me. Alio modo poteſt
intelligi, excitaui te in peccatum, vt deterior fias, quod quidem non eſt intelligendum hoc modo
quod Deus in homine cauſet malitiam, ſed intelligendum eſt permiſſiue: quaſi, ſcilicet, iuſto iudi-
cio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, vt ſuprà primo dictum
eſt, tradidit, &c. Veruntamen aliquid amplius videtur hic eſſe intelligendum: quia videlicet inſtin-
ctu quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum, vnde D. Auguſt. dicit:
Quod Deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque vo-
luerit, ſiue ad bonum pro ſua miſericordia, ſiue ad malum pro demeritis eorum, vnde & Deus di-
citur ſuſcitare aliquos ad bonum, prout ſuſcitauit ſpiritum pueri iunioris ad liberandum Suſan-
nam, &c. Dicitur etiam aliquando ſuſcitare aliquos ad malum, ſecundum illud: Suſcitabo Medos
qui ſagittis paruulos interficiant, aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinat
hominum voluntates directè & per ſe tanquam author bonorum. Ad malum autem non inclinat
directè, nec per ſe, ſed ſolum occaſionaliter, in quantũ, ſ. Deus homini aliquid proponit interius vel
exterius, quod quantum eſt de ſe, eſt inductiuum ad bonum. Sed homo per ſuam malitiam peruer-
ſe vtitur ad malum, vnde ſuprà dixit: Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Supra 2. b
Secundum autem duritiam tuam, &c. & Iob: Deus dedit locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in
ſuperbia. Et ſimiliter Deus quãtum eſt de ſe, interius inſtigat hominem ad bonum, puta regem ad
defendendum iura regni ſui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc inſtinctu bono malus homo abu-
titur ſecundum malitiam cordis ſui, vnde Eſa. Væ Aſſur: ad Gentem fallacem mittam eam contra
populum furoris mei mandabo illi, vt auferat ſpolia, &c. Sequitur: Ipſe autem non ſic arbitrabi- Eſa. 10. b
tur, & cor eius non ita æſtimabit, ſed ad conterẽdum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem
accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni ſui tutelã, abuſus eſt hac excitatione in crudelitatem.
Origenes notat quod non dixit, ad hoc ipſum te feci: alioquin ad conditorem referri videretur
culpa, ſed ait, ad hoc ipſum te ſuſcitaui, id eſt, vt animi tui malitia aliis eſſet correctio fructuoſa.
Deinde oportet conſiderare quo fine Deus iſta partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei in-
telligentia notandum eſt quod Deus manifeſtatur in creaturis, & ideo ad eius manifeſtationem
creaturas viſibiles, per quas ad cognitionem inuiſibilium deuenimus, fecit, vnde & huiuſmodi ex-
citatio in hoc ipſum ordinatur, & quantum ad præſentes. Ideo dicit: Vt oſtendam in te virtutem
meam. Quia vt in Exo. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat Dominus cõtra Supra 1. f.
Ægyptios. Et quantum ad abſentes dicit: vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra, iuxta il-
lud: Annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc non eſt iniqui-
tas apud Deum: Quia vtitur creatura ſua ſecundum eius merita ad gloriam ſuam. Et hoc eodem Pſal. 15. a
ſenſu exponi poteſt. Si dicatur, poſui te, id eſt, ordinaui malitiam tuam ad gloriam meam: Deus
enim malitiam ordinat, ſed non cauſat.

Ergo cui vult miſeretur, & quem vult indurat.

Text. HIc ex vtraque authoritate inducta infert concluſionem. Nam ex eo quod dictum eſt, miſere-
bor cui miſercor, concludit ergo, cuius vult miſeretur, iuxta illud: Miſertus eſt dominus ti-
mentibus ſe. Ex eo vero quod dictum eſt, in hoc ipſum excitaui te, & cæt. concludit ſecundum par-
Pſal.102. tem copulatiue, quem vult indurat, iuxta illud: Induraſti cor noſtrum, ne timeremus te. & illud:
Ex ipſis benedixit, & exaltauit, & ex ipſis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei
miſericordia, dubitationem non habet, ſuppoſitis quæ præmiſſa ſunt. Sed circa indurationem
Eccle.3.d videtur eſſe duplex dubitatio: Prima quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur: ſecundum
illud: Cor durum male habebit in nouiſſimo. Si ergo Deus indurat, ſequitur quod eſt author cul-
pæ, contra quod dicit Diuus Iacobus: Deus intentator eſt malorum. Sed dicendum quod Deus
non dicitur indurare aliquos directè, quaſi in eis cauſet malitiam, ſed indirecte, inquantum ſcili-
cet ex his quæ facit in homine, intus vel extra homo ſumit occaſionem peccati, & hoc ipſum Deus
promittit, vnde non dicitur indurare, quaſi immittendo malitiam, ſed non apponendo gratiam,
quam apponere non tenetur. Secunda dubitatio eſt: quia ipſa induratio non videtur diuinæ vo-
luntati poſſe aſcribi, cum ſcriptum ſit: Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. Et quod Deus om-
nes homines vult ſaluos fieri. Dicendum quod tam miſericordia quam iuſtitia diſpoſitionem vo-
luntatis important, vnde ſicut miſeratio attribuitur diuinæ voluntati, ita & id quod eſt iuſtitię. Sic
ergo intelligendum eſt, cuius vult miſeretur, ſcilicet per ſuam miſericordiam. Ita & quem vult in-
durat per ſuam iuſtitiam: quia illi quos indurat, merentur quod indurentur, vt dictum eſt.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

Trin. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit?*

IN hac quarta huius cap. parte, obiicit contra vltimam concluſionem, ſcilicet,
cuius ergo, &c. quaſi dicat, ſi ita eſt, dices mihi: quid adhuc queritur? id eſt, quid
oportet vlterius quærere de cauſa bonorum & malorum, quę hic agũtur. Cum
Eſa.1.a omnia diuinæ voluntati attribuantur, quæ eſt cauſa ſufficiens, eo quod nullus
poſſit ei reſiſtere. Vel aliter: Quid adhuc quæritur? id eſt, quid conqueritur
Deus de hominibus quando peccant, quemadmodum per Eſa. Filios contri-
ui & exaltaui, illi autem ſpreuerunt me. Non enim videtur iuſtam habere
querelam, quia hoc procedit ex eius voluntate, cui nullus reſiſtere poteſt. vel aliter: Quid adhuc
queritur, ſcilicet, ab homine vt faciat bonum vel malum, iuxta illud: Indicabo tibi homo quid ſit
bonum, & quid Deus requirat à te. Fruſtra enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non eſt in
eius poteſtate. Nihil autẽ in hominis poteſtate eſſe videtur, ſecundum prædicta, quæ omnia aſcri-
buntur diuinæ volũtati cui nullus reſiſtere poteſt, vnde Heſter dicebat: Non eſt qui tuæ poſſit reſi-
Act.7.f ſtere voluntati, & hæc videtur eſſe intentio Apoſtoli: hoc autem dictum intelligi debet de volun-
tate beneplaciti, quia voluntati ſigni reſiſtunt multi, vnde Diuus Stephanus: Vos ſpiritui ſancto
ſemper reſtitiſtis.

O homo, tu quis es qui reſpondeas Deo?

Text. ENeruat & diſſoluit quæſtionem per aliam interrogationem, qua intẽdit obturare eorum ora
qui ita inſaniũt, vt Deum redarguere præſumant. Ad cuius intelligentiam conſiderãdum eſt
quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex dubitatio moueri poteſt,
Vna quidem in generali. Cur Deus velit quoſdam indurari, & quorundam miſereri: alia vero in
ſpeciali, quare velit huius miſereri, & hunc vel illum indurare. Quo ad primam poteſt ratio aſsi-
gnari: quemadmodum ſi aliquis ædificare volens, habet multos lapides æquales congregatos, po-
teſt ratio aſsignari quare quoſdam ponat in ſummo, illos poliendo, & alios in imo impol[illegible]s,
relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam facere intendit, requiritur funda-
mentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et cacumen parietis,
quod habet lapides in ſummo, qui ſunt magis apparente[illegible] Sed quare ponat & poliat hos lapides in
ſummo, & hos non poliat, & ponat in imo, non habet ali[illegible]ionem præter artificis voluntatem.
Sic eſt de prædeſtinatione & reprobatione. Apoſtol. primo reſpondet dubitationi, quantum ad ſe-
cundam interrogationem. Quare ſcilicet huius miſereatur, & illum induret. Et arguit præſum-
ptionem quærentis, dicens: *O homo*, qui, ſcilicet, es fragilis & ignorans, *tu quis es, qui reſpondeas Deo*,
id eſt, vnde ſufficis ad reſpondendum Deo? Qui ſi velit tecum in iudicio contendere, non poter[illegible]
reſpondere vnum pro mille. Iob autem dicit: Qui arguit Deum debet ei reſpondere. In quo datur

in[illegible]

intelligi, quod homo non debet ſcrutari rationem diuinorum iudiciorum, cum intentione comprehendendi: eo quod excedant capacitatem humanæ rationis. Ideo Sapien. Altiora te ne quæſieris, & Salomon: Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria.

Nunquid figmentum dicit ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic? Text.

Esa.45.b

CONtinuando exprobrationem præſumptionis, aliam interrogationem ex textu Eſa. adducit: *Nunquid, &c.* in textu Eſa. ſic habetur: Nunquid dicit lutum figulo ſuo: Quid facis & opus tuum ſine manibus? Pro cuius intelligentia conſideranda eſt ſimilitudo de artifice. Si enim artifex ex materia vili facit vas pulchrum, & nobilibus actionibus accommodatum, totum adſcribitur bonitati artificis, puta ſi ex luto faciat ſcutellas & vrceos ad nobilem menſam, decentes: Si verò ex vili materia, puta luto, faciat vas vilibus accommodatum, puta coquinæ vel huiuſmodi officiis. Si vas ex materia precioſa, quæ præiacebat operationi, puta ſi ex auro & lapidibus pretioſis ad viles vſus ordinatum eſſet, & rationem haberet, conqueri poſſet de artifice. Gen.2.d Sed non vas ex luto cõfictum. Atqui humana natura vtilitatem habet ex ſua materia: quia ex limo terræ. Sed maiorem vilitatem habet ex ratione peccati, quod per vnum hominem in hunc mundum intrauit, & ideo homo meritò luto comparatur, vnde Iob: Comparatus ſum luto, & aſſimilatus ſum fauillæ & cineri. Vnde quicquid boni habet homo, debet bonitati Dei, quaſi peritiæ figuli aſcribere, iuxta illud: Nunc Domine pater es tu, nos verò lutum, & fictor noſter tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si verò Deus hominem ad meliora non promoueat, ſed in ſua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum vſum, nullam facit ei iniuriam, vt poſſit de eo iuſte conqueri.

An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam? Text.

APOSTOLVS hic exponit verba Eſaiæ, dicens: *An, &c.* quaſi dicat, aſſertum eſt quod figmentum, id eſt, vas fictile non poſſet dicere fictori: Quid me feciſti ſic? eo quod figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus facere, quodcunque ſibi placuerit, aliud in honorem, id eſt, ad honorabiles vſus: aliud verò in contumeliam, id eſt, in vſus viliores. 2.Tim.2.d Quia vt alibi dicit: In magna domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam lignea & fictilia: & quædam quidem in in honorem, quædam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet poteſtatem ex eadem corrupta materia humani generis, ſicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quoſdam homines præparatos in gloriam, quoſdam verò in miſeria derelictos. Quia vt Hieremias ait: Sicut lutum in manu figuli, ita in manu Hier.18.b mea vos domus Iſrael. Si verò obiiciatur quod quemadmodum vas non poteſt conqueri, nihilominus tamen ſi artifex increparet vaſis figuram & vilitatem, poſſet vas ſeipſum excuſare, imò culpam in artificem reſpergere, eo quod placuit illud ita plaſmare. Sic reprobus, &c. Dicendum quod non eſt ſimile, eo quod Deus in reprobo malitiã non cauſat, ſed ipſe ſolus eam ſibi aſciuit: artifex verò cauſat figuram. Ideo, &c.

Quod ſi Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Text.

HIc ſoluit primam dubitationem, cur Deus velit quibuſdam miſereri, & quoſdam in miſeria derelinquere in generali: quia cur in ſpeciali, dictum eſt non poſſe dari rationem præter voluntatem Dei: In generali tamen ratio poteſt dari. Ad cuius euidentiam conſiderandum eſt, quod Prou.16.a finis omnium diuinorum operum eſt manifeſtatio diuinæ bonitatis, vnde Salomon: Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus, vt ſupra dictum eſt: Supra 1.e Inuiſibilia Dei, &c. Tanta autem eſt diuinæ bonitatis excellentia, quod non poteſt vno modo, nec in vna creatura ſufficienter manifeſtari. Ideo diuerſas creaturas condidit, in quibus diuerſimodè manifeſtatur, præcipuè in creaturis rationalibus, in quibus iuſtitia manifeſtatur, quantum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Miſericordia verò in illis quos ſua gratia liberat, & promouet. Et ideo vt vtrunque in hominibus manifeſtaretur, quoſdam miſericorditer liberauit, & promouit, ſed non omnes. Ponit ergo primò rationem reprobationis malorum, & deinde electionis ſiue prędeſtinationis bonorum. In vtriſque-

tamen triplex eſt differentia attendenda. Prima ſecundum finem. Finis enim reprobationis vel obdurationis malorum eſt manifeſtatio diuinæ iuſtitiæ vindicatiuæ, ideo dicit. *Quod ſi Deus volens*
Supra 1.a *oſtendere iram ſuam*, id eſt, iuſtitiam vindicatiuam: quia in Deo non eſt ira ſecundum affectus commotionem, ſed ſolum ſecũdum effectum vindictæ, vt dictũ eſt ſupra ſuper verbo, Reuelatur enim ira, &c. Addit autem & notam facere potentiam ſuam: Quia licet in operibus miſericordiæ, vt in creatione mundi & redemptione, late pateat eius potentia, præcipuè tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia videtur occultari dum eos tolerat in hac vita: quod videntes filij eius ſeculi, cogitare poſſent cauſam tolerantiæ & diſſimulationis eſſe impotentiam vlciſcendi: eam ob rem hanc potentiam notiſſimam faciet Deus in die iræ, id eſt, iuſti iudicij Dei. Nam licet in hac vita nonnunquam puniat malos, id tamen fit perquã rarò, neque conſtat vindictam eſſe Dei, niſi rariſſimè, vt in inundatione orbis & exuſtione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur ſecundum vſum: quia vſus malorum, quo vtitur eis Deus, eſt
Ephe. 2.a ira, id eſt, pœna: ideo vocat eos vaſa iræ, id eſt, iuſtitiæ inſtrumenta, quibus Deus vtitur ad oſtendendum iram, id eſt, iuſtitiam vindicatiuam, vnde Apoſtolus: Eramus natura filij iræ. Tertia differentia inter eos attenditur ſecundum actum, quem Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus non parat, ſeu diſponit ad malum, ſed ipſi ex ſeipſis ſe diſponunt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati, vnde dicit vaſa iræ apta in interitum, & ideo Apoſtolus non dicit, quod
Eccle. 5.b volens Deus oſtendere iram, voluit reprobos facere vaſa iræ & aptare ad interitum: imò ad oſtendẽdum eorum opera adeo eſſe proprij ipſorum arbitrij, vt ſint contra voluntatem Dei, ait: Suſtinuit in multa patientia vaſa iræ, ex ſe apta in interitum, circa eos autem Deus nihil agit, ſed ſolum per-
Supra 2.a mittit eos agere quæ concupiſcunt, ideo ſignanter dicit: Suſtinuit in multa patientia. Eſt enim altiſſimus patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia ſuſtinemus, nobis diſplicere oſtẽdimus: ſic diſplicent Deo malorum peccata, quæ ipſe ſuſtinet & tolerat procraſtinando punitionem, vt quantum eſt de ſe ſua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat: ſed duricies eorum eſt in cauſa per accidens, vt Deus velit in ipſis oſtendere cumulatius iram ſuam. Deinde ex parte bonorum ſimiliter tria ponit. Primò quidem finem, cum dicit: *Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ*. Finis enim electionis & miſerationis bonorum, eſt manifeſtatio abundantis bonitatis eius, quã demonſtrat reuocando eos à malo, & ad iuſtitiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo &
Supra 2.a hoc innuit cum dicit: Vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ. De quibus ſuprà: An diuitias bonitatis eius
Epheſ. 2.a contemnis? & Alibi: Deus autem qui diues eſt in miſericordia. Signanter autem dicit, *vt oſtenderet, &c* Quia ipſa condemnatio & reprobatio malorum, quæ eſt ſecũdum iuſtitiam, manifeſtat & commendat gloriam ſanctorum, qui ab ipſa tali miſeria liberati ſunt. Secundò deſcribit vſum bonorum, cum dicit, *in vaſa miſericordiæ*. Nominat autem bonos vaſa miſericordiæ, quia vtitur eis
Eccle. 44.b Deus, quaſi inſtrumentis ad ſuam miſericordiam manifeſtandam, ſecundum illud: Iſti ſunt viri miſericordiæ. Tertiò ponit actum, quem Deus circa bonos exercet, non ſolum enim Deus eos ſuſtinet, quaſi aptos exiſtentes ab bonum, ſed eos parat & diſponit, vocando, iuſtificando, & magnificando, vnde dicit: *Quæ præparauit in gloriam*, & Pſalmographus, Præparans montes in virtute ſua. Eſt autẽ conſtructio defectiua & ſuſpẽſiua vſque huc. Sed ſenſus Apoſtoli eſt talis: Quod ſit Deus volens, &c. O homo tu quis es qui reſpondeas Deo, vel quid contra hæc iuſte poteris dicere? quaſi dicat, nihil. Non enim ſic quos vult indurat, vt peccare compellat, ſed ſuſtinet eos & permittit, vt ſecundum ſuam inclinationem tendant in malum ad oſtenſionem diuitiarum iuſtitiæ & miſericordiæ ſuæ. Ex præmiſſis in primo capite, ſuper verbo: Qui prædeſtinatus, & in octauo, ſuper verbo: Quos præſciuit hos, &c. & in hoc nono capite, apparet diffinitio & differentia prædeſtinationis, & reprobationis, quæ ſunt partes prouidentiæ Dei, quæ non ſolum dicunt actus intellectus diuini, ſed etiam voluntatis. Prædeſtinatio quidem voluntatem vocandi, iuſtificandi, magnificandi, & glorificandi, qui ſunt effectus prædeſtinationis, qui ſimul conſiderati non habent cauſam in prædeſtinato, licet vnus effectus comparatus ad alium poſſit habere rationem cauſæ. Reprobatio verò dicit actum voluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ permiſſio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam voluntatem inferendi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex ſolo libero arbitrio pendet, & non à Deo.

QVINTA PARS NONI. CAPITIS.

Text. *Quos & vocauit, nos, non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus.*

POſtquam Apoſtolus oſtendit gratiam Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam: in hac quinta huius noni capitis parte, oſtendit quod prædicta electio

electio ſeu vocatio, non ſolum pertinet ad Iudæos, vt ipſi gloriabantur, propter illud: Dilexi patres tuos, &c. ſed etiam ad Gentes, dicens: Quos, &c. quaſi dicat, dictum eſt quod præparauit in gloriam ſanctos, quos, ſcilicet, & vocauit per gratiam ſuam, non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gẽtibus. Eo quod non Iudæorum tantum Deus, ſed & Gentium, vnde Sophonias: Adorabunt eum viri de loco ſuo omnes inſulæ Gentium. *Deut.4.f*

Sicut in Oſea dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. *Text.* *Oſea 2.d*

Hic probat vocationem Gentium, allegando authoritatem Oſeæ, ſecundum interpretationẽ 70. noſtra autem interpretatio habet: Miſerebor eius, qui fuit abſque miſericordia: & dicã non populo meo, populus meus es tu. Sicut dicit dominus in Oſea, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in prophetis, iuxta illud: Spiritus domini locutus eſt per me, & ſermo eius per linguam meam. Et Oſeæ 1. dicitur: Principium loquendi domino in Oſea, & Apoſtolus: Multifarie multiſque modis olim loquens Deus patribus in prophetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum dicebatur populus Dei, quaſi ſeruiens ei, & præceptis eius obediens, vnde pſal. Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius. Sed ab huius populi dignitate & ſocietate Gentiles erant alieni, iuxta illud: Alienati à conuerſatione Iſrael, &c. Sed per Chriſtum facti ſunt populus Dei, iuxta illud: Dedit ſemetipſum pro nobis, vt emundaret populum acceptabilem, & hoc innuit cum dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meã*, id eſt, ad hoc vt ſit plebs mea. Secundum bonum erat diuinæ dilectionis, vnde Oſeas: Diligebat dominus filios Iſrael, Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad ſpecialem gratiam inducentia præſtabat, à qua quidem dilectione Gentiles olim erant excluſi, iuxta illud: Alienati à veritate Dei propter ignorantiam quæ eſt in illis. Chriſtus tamen eos ad hanc dilectionem vocauit, & hoc innuit cum ait: *Et vocabo non dilectam, dilectam*, vnde Apoſtolus Epheſiis ſcribens ait: Vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti, & ſuprà: Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo in morte filij eius. Tertium bonum erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in circumciſione conferebatur, vnde Eſaias: Miſerebitur Deus Iacob. Sed huius miſerationis Gentiles non erant participes, iuxta illud: Quando natus es in die ortus tui, non eſt præciſus vmbilicus tuus, & infra: Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui. Ideo ſubiungit. *Et non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam.* Ideo Apoſtolus: Secundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. *ad Tit.2.d* *Epheſ.2.c* *Eſa.14.c*

Et erit in loco vbi dictum eſt eis: Non plebs mea vos ibi vocabuntur filij Dei viui. *Text.*

Hic inducit aliam authoritatem Oſeæ, in qua etiam repromittitur Gentilibus dignitas filiorũ: De qua Iudęi gloriabãtur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles autem nõ ſolum non dicebantur filij, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo ſeruiunt, ſed nec etiam digni erant vt populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui ſpiritum ſeruitutis acceperant in timore. vnde dicit:, *Et erit in loco*, id eſt, in Iudęa, *vbi dictum eſt eis*, ſ. Gẽtilibus à Iudęis quaſi ex perſona Dei loquentibus: Non plebs mea vos. Quia non reputabant eos populum Dei, ibi, id eſt, apud Iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei viui. Vel aliter: Et erit in loco, id eſt, in toto mundo, in quo conuertentur ſicut proſelyti, quos Iudæi faciebant, qui ſuis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum eſſe in his qui ad Chriſtum conuertendi erant, oſtendit Soph. dicens: Adorabunt viri de loco ſuo omnes, ergo in loco ſuo habitanti, vbi dictum eſt, eis olim ex diuina ſententia: Non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem ſecundum illud: Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. *Oſee 1.d* *Soph.2.c* *Ioan.1.b*

Eſaias autem clamat pro Iſraẹl: Si fuerit numerus filiorum Iſrael, tanquam arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. Verbum enim conſummans, & abbreuians in æquitate quia verbum abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram. *Text.*

Hic probat prædictam electionem quantum ad Iudæos, & ponit duas authoritates: quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Iudæis. Secunda ſpecialiter ad Apoſtolos: ait ergo: Dictum eſt ab Oſea pro Gentibus. Eſa. autem clamat, id eſt, apertè loquitur pro conuerſione Iſrael, prout iniunctum ei fuit à Domino, dicente: Clama, ne ceſſes, &c. In hac autem prima authoritate ponit conuerſorum paucitatem dicẽs: *Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris*, id eſt, innumerabiles præ multitudine vt promiſſum fuerat Abrahæ: Multiplicabo ſemẽ tuum velut arenam maris, &c. *Reliquiæ ſaluæ fient*, id eſt, non omnes nec maior pars, ſed aliqui pauci qui relinquẽtur ab excidio aliorum, vnde Micheas: Factus ſum ſicut qui colligit in autumnó racemos vindemiæ. & infrà 11. Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. In ſecũda authoritate aſſignat cauſam ſalutis, & efficaciam euangelici verbi dicẽs: *Verbum enim conſummans & abbreuians* *Gen.12.d* *Eſa.10.c*

in æquitate. in quibus verbis notatur euangelici verbi duplex efficacia. Prima eſt, quia eſt conſum-
mans, id eſt, perficiẽs quod lex non poterat: Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Chriſtus autem
venit perficere, implere, & cõſummare legem: quia figuris legis veritatem adhibuit: & quia mora-
lia præcepta debito modo expoſuit, & occaſiones tranſgrediendi abſtulit, ac etiam conſilium per-
Mat.19.c fectionis adiunxit, vnde & Iuueni diuiti, qui omnia legis mandata ſeruauerat, dixit: Vnum tibi de-
eſt, ſi vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, &c. Et propter hoc diſcipulis ſuis dicebat:
Matth.5.g Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Secunda efficacia verbi Euangelici eſt ab-
breuiandi, & hæc efficacia conuenienter primæ adiungitur. Quia quanto aliquod verbum eſt ma-
gis perfectum, tanto altius, & per conſequens magis ſimplex & breue. Eſt autem verbum Euange-
lij abbreuians verba legis: quia omnia ſacrificia veteris legis comprehendit in vno vero ſacrificio.
quo Chriſtus obtulit ſeipſum pro nobis hoſtiam. Omnia etiam legis præcepta in duobis præceptis
Matt.22.d charitatis concludit, dicens: In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Dicit autem
abbreuians in æquitate, vel quia nihil prætermiſſum eſt de multitudine prophetarum, figurarum,
& præceptorum legis, quin ſub breuitate Euãgelij comprehenderetur: vel quia nihil ipſorũ, quod
eſt æquum ſecundum dictamen rectæ rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet
obſeruandum. Subaudiendum eſt autem, erit, vt ſit ſenſus: Verbum Euangelij erit abbreuians &
cõſummans in æquitate. Cum autẽ dicit: *Quia verbum abbreuiatum faciet Dominus, &c.* aſſignat ra-
tionem prædictæ efficaciæ, quaſi dicat, Perfectius enim & maioris virtutis decet eſſe verbũ, quod
ipſe Dominus Deus carnem indutus per ſemetipſum locutus eſt, quando in terris viſus eſt, & cum
Bar.3.d hominibus conuerſatus eſt, quã verba quæ loquutus eſt per prophetas. Vel aliter: Quia Dominus,
ſcilicet Deus pater faciet ſuper terram verbum abbreuiatum, id eſt, incarnatum. Quia filius Dei
exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel abbreuiatum, non
Heb.1.a quod aliquid ſit ſubtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipſius, ſed quia noſtram exi
litatem & paruitatem ſuſcepit. Apoſto. prædictas authoritates Eſa. allegauit ſecundum interpreta-
tionem 70. quia ſecundum noſtram literam, ſic habetur: Si fuerit populus tuus Iſrael, ſicut arena
maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Conſummatio abbreuiata inundabit. Conſummationẽ enim
& abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Text. *Et ſi, ut prædixerat Eſa. Niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſemus.*

HIc inducit authoritatem Eſa. pertinentẽ ad Apoſtolum, dicens: *Niſi Dominus Sabaoth*, id eſt, ex
ercituum vel virtutũ, *reliquiſſet nobis ſemen* id eſt, verbũ Euangelij: vel ſemen, id eſt, Chriſtũ:
iuxta illud; Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Vel ſemen, id eſt, Apoſtolo.. De quibus Eſa. Semen ſan
ctum erit quod ſteterit in ea. *Quaſi Sodoma facti eſſemus, &c.* Grauius enim fuit peccatum Iudæo-
rum quàm Sodomorum, iuxta illud: Maior facta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum.
vnde Ezechiel: Non fecit Sodoma ipſa & filiæ eius, ſicut feciſti tu & filiæ tuæ. Et ideo quod non
fuerint totaliter exterminati, ſicut Sodomitæ, eſt imputandum diuinæ miſericordię.

Text. *Quid ergo dicemus? Quod Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem quæ ex fide eſt.*

INfert hic concluſionem ex dictis. Primò quantum ad Gentes dicens: *Quid ergo dicemus?* ſcilicet
ex conſideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre poſſumus quod Gentes appre-
henderunt, id eſt, cõſecutæ ſunt iuſtitiam, qua vocãtur filij Dei, & per quam iuſtificati ſunt: & hoc
quidem ex vocatione diuinæ electionis, & non ex meritis, quod patet ex hoc quod dicit, quæ non
Ephes.2.c ſectabantur iuſtitiam, iuxta illud: Eratis in illo tẽpore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael.
Deinde declarat de qua iuſtitia intelligat, dicens: Iuſtitiam autem quæ ex fide eſt, non eam quæ in
Supra 3.b operibus conſiſtit. Non enim ideo Gentes conuerſæ ſunt, quia iuſtitiam legalem obſeruabant
ſed iuſtificati ſunt per fidem Chriſti, iuxta illud: Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti.

Text. *Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non peruenit.*

ADducit hic concluſionem quantum ad Iudæos, dicens: *Iſrael vero*, id eſt, populus Iudæorum
ſectando legem iuſtitiæ &c. dicitur autem lex iuſtitiæ lex ſpiritus vitæ, per quam homines iuſti
ficabantur, ad quam populus Iudæorum non peruenit, quam tamen ſectabantur obſeruando vm-
bram huius ſpiritualis legis, quæ conſiſtit in obſeruationibus legalibus, vnde Apoſtol. Vmbram ha
bens lex futurorum bonorum. Vel ſectãdo legem iuſtitiæ, id eſt, legem Moyſi, que eſt lex iuſtitiæ,
ſi ſit bene intellecta: quia docet iuſtitiam. Vel dicitur lex iuſtitiæ, quia facit homines iuſtos non ve-
rè & apud Deum, ſed exterius apud homines, dum peccata vitantur, non ex amore, ſed ex timore
Eſa.51.a pœnæ, quam lex infligebat, vnde Eſa. Audite me qui ſequimini quod iuſtum eſt, & quæritis Do-
minum. Et iterum: Audite me, qui ſcitis iuſtum populus meus, lex mea in cordibus eorum.

Quare? quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus.

HIc aſſignat rationem immediatæ concluſionis, *Quare?* ſ. dum ſectarentur legem ad ipſam Text.
non peruenerunt, quia, ſcilicet, non per debitam viam ſectabantur, quia non per viam fidei Chriſti quærebant iuſtificari, ſed quaſi ex operibus legis, ex quibus non iuſtificabitur omnis Supra 3.e
caro coram illo.

Offenderunt enim in lapidem offenſionis. ſicut ſcriptum eſt: Ego pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur. Text.

EXplicat hic cauſam propoſitam, & primo proponit manifeſtationem dicẽs: *Offenderunt enim in lapidem offenſionis*, id eſt, in Chriſtum qui aſſimilatur lapidi offenſionis. Quia ſicut lapis in quem aliquis offendit, non cauetur propter ſuam paruitatem, ita & Iudæi videntes Chriſtum in infirmitate detentum, non cauerunt eum offendere. vnde Eſa. Quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus, vnde nec reputauimus eum. Et Hiere. Antequam offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos, id eſt, ad Chriſtum & eius Apoſt. qui dicuntur montes caliginoſi, eo quod eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundò, ad hoc inducit authoritatem dicens: Sicut ſcriptum eſt in Eſa. ſcilicet: Componit autem Apoſt. verba Eſaiæ, in diuerſis locis ſcripta. Nam Eſa. 28. dicitur: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, ſ. quaſi fundamentum, in quo deſignatur quod Chriſtus diuina ordinatione conſtitutus erat eccleſiæ fundamentum, iuxta illud: Fundamentum Eſa.8.c
aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Legitur etiã Eſaiæ 8. In lapidem autem offenſionis & petram ſcandali, duabus domibus Iſrael: & hinc ſumitur me- 1.Cor.2.b
dium authoritatis, in qua dicit lapidem offenſionis & petram ſcandali, vt offenſio referatur ad ignorantiam. Quia vt Apoſtol. ait: Si cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Scandalum autem eſt referendum ad impactionem & caſum, quo per infidelitatem ceciderunt, Chriſtum & eius Apoſtolos perſequendo. vnde Apoſt. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum. Et D. Simeon: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, &c. Finis authoritatis ſumitur ab Eſa. 28. vbi dicitur: Qui crediderit non feſtinet: loco cuius dicitur hic: Omnis qui cre- Eccl.2.b
dit in eum, non confundetur, quia, ſcilicet conſequetur mercedem ab eo, iuxta illud: Qui timetis Deum credite illi, & non euacuabitur merces veſtra. Ponit autem Apoſt. hæc verba ſecundum interpretationem ſeptuaginta. Et ad hunc ſenſum pertinet quod in noſtra tranſlatione dicitur: Qui crediderit non feſtinet. Ille enim feſtinare videtur, qui deluſum ſe reputat, quia cito nõ adipiſcitur quod ſperabat.

EPITOME X. CAPITIS.

POſtquam Apoſtol. oſtendit quod per electionem gratiæ Dei Gentiles vocati ſunt ad fidẽ, & aliqui etiam ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendente & ſcãdaliſata, in hoc 10. ca. ſpecialiter agit de caſu Iudæorum. Et primo præmittendo ſuum affectum & motiuum miſerationis eorum, declarat caſum illorum eſſe miſerandum, & cauſam excidij ſiue caſus illorũ fuiſſe ignorantiam iuſtitiæ Dei per Chriſtum, ad quem tanquam ad finem lex ordinabatur. Et probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, duplici authoritate. Secundo ibi: *corde creditur ad iuſtitiam:* Exponit verba Moyſi ponendo ordinem quo quis vocatur in ſalutem, quę eſt ex fide, inducendo authoritatem quam declarat, & ex qua infert concluſionem, quod fides eſt ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Tertio ibi, *Sed dico, &c.* oſtendit quod caſus Iudæorum non fuerit totaliter excuſabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex neceſſitate exiſtens, ſed quodammodo voluntaria: cum audierint ex doctrina Apoſtolorum, & cognoſcere potuerint ex lege & prophetis, maxime ex Moyſe & Eſa. quos adducit.

EXPOSITIO LITERALIS X. CAPITIS.

F*Ratres voluntas, quidem cordis mei*, non ficta, ſed ex intimo cordis affectu procedens, *& obſecratio ad Deum fit*, ſcilicet à me, *pro illis in ſalutem*, id eſt, vt Deus det illis fidem, qua ſalutẽ animæ con- Ioan.16.d
ſequantur. *Teſtimoniũ enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent*, id eſt, zelum Dei ha- Philip.3.b
bent & obſequium arbitrantur ſe præſtare Deo, Chriſtum & eius membra perſequendo prout ipſe paternarum traditionum amplius æmulator exiſtens. vnde dicebat, ſecundum æmulationem perſecutus ſum Eccleſiam Dei: *Sed non ſecundum ſcientiam*, id eſt ſecundum diſcretionem habens zelum Dei. Quia eorũ zelus, per rectam ſcientiam non ordinatur, dum ignorant veritatem, per quã ignorantiã non excuſãtur. Quia ſi quis ignorat, ignorabitur. *Ignorantes enim iuſtitiã*, Dei, qua ſcilicet, Deus iuſtificat. Iuſtitia enim Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti, vt dictũ eſt, *& ſuam quærentes*

ſtatuere, id eſt, firmare ſuam, ſcilicet iuſtitiam, quæ conſiſtit in operibus & obſeruantiis legis: quia non expectabant aliquid à Deo, niſi in compenſationem æqualem operum, quemadmodum eſt iuſtitia apud homines, quæ non habet gloriam apud Deum: ideo dicit ſuam quaſi humanam & Supra 4. non diuinam, *iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*, i. ſubiici nolunt Chriſto, per cuius fidem iuſtificantur homines. *Finis enim legis Chriſtus*, qui valet, *ad iuſtitiam omni credenti*. Quia lex Moyſi, quæ Chriſtũ Gal.3.e promittebat & præfigurabat, ac tanquam pædagogus ad eum dirigebat, non ſufficiebat: & ſic Chriſtus erat finis quem lex intendebat ad iuſtitiam, vt, ſ. homines per Chriſtum, iuſtitiam. i. gratiam conſequerentur: quod impoſſibile erat legi, quæ neminem ad perfectum adduxit. *Moyſes* Heb.7.e *enim ſcripſit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt*, id eſt, ex timore & non amore, *qui fecerit homo viuet in ea*. vbi litera noſtra habet: Cuſtodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: quia hanc commoditatem conſequebatur homo per legis obſeruantiam, vt non occideretur tan-Matt. 19.c quam tranſgreſſor. Nam abſque miſericordia in lege illa occidebatur is, qui irritam eam faciebat. Et ſic lex conſeruabat vitam corporalem, ſed non dabat vitam æternam ex ſe, ſed ſpiritualiter & cum fide Chriſti obſeruata perducebat ad vitam æternam. vnde Chriſtus: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia ſic dicit*, id eſt, in corde hominis ſic loquitur, *Ne dixeris in corde tuo*, ſ. dubitando, *Quis aſcendet in cælum*, id eſt, Chriſtum deducere. i. ne aſſeras in corde tuo, quod Chriſtus non ſit in cælo: quia Chriſtus dixit: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo. Et Apoſt. Qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos. *Aut quis deſcendet in abyſſum, hoc eſt Chriſtum à mortuis reuocare*. i. ne dixeris etiam, quis deſcendet in infernũ, quaſi reputans hoc eſſe impoſſibile: quia hoc dicere eſſet reuocare Chriſtum ex mortuis, id eſt, dicere Chriſtum non fuiſſe mortuum: ipſe enim moriens in abyſſum deſcendit, & inferiores partes Eccl.24.d terræ penetrauit. Et ſic Apoſt. prohibet dubitare, ſcilicet de morte eius, & deſcenſu ad inferos, ac etiam de aſcenſu in cælum. *Sed quid dicit ſcriptura?* hoc inquam quod ſequitur, *prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo*. i. non ſolicitus eris quod deſit tibi verbũ fidei iuſtificantis, propter hoc quod Chriſtus eſt in cælo, ſecundum naturam humanam, aut quod deſcenderit in infernum per mortẽ humanitatis quantum ad animam, quia ipſe deſcendens, reſurgens, & aſcendens, impreſſit verbũ fidei, & in corde tuo per quod mundaberis & iuſtificaberis, prout Apoſto quibus Chriſtus dixit: Et vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis. *Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus*. de quo Hier. Qui habet ſermonem meum, loquatur ſermonem: verbum autem illud eſt in ore per confeſſionem, & in corde per fidem. Ideo dicit. *Quia ſi cõfitearis in ore tuo Dominum Ieſum*, recognoſcens eum Dominum ſubiiciendo ei affectum, *Et in corde tuo credideris* ſcilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, *quod Deus illum ſuſcitauit à mortuis*: reſurrexit enim virtute Dei, quæ eſt communis patri, ſibi & ſpiritui ſancto, *ſaluus eris*, ſalute æterna: de qua Eſa. Saluatus eſt Iſrael in Domino, ſalute æterna.

SECVNDA PARS X. CAPITIS.

C*orde enim creditur ad iuſtitiam*, id eſt, per fidem cordis iuſtificatur homo. Nec tamẽ ſufficit ſolum corde credere ad ſalutem: quia requiritur oris confeſſio. vnde ſubdit: *Ore autem confeſſio* Supra 3.d fidei interioris, *fit*. i. neceſſaria *ad ſalutem*, ſ. æternam conſequendam pro loco & tempore, quãdo, ſ. expoſcitur fides alicuius à perſecutore, vel quãdo periclitatur fides aliena. *Dicit enim ſcriptura omnis*, ſ. tam Gentilis quàm Iudæus, *qui credit in illum non confundetur*, id eſt, non erubeſcet in futuro, quamuis hic confundi videatur. *Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci*, id eſt, Gentilis: quia non Iohel 2.g eſt Deus Iudæorum tantum, ſed & Gentium & omnis terræ. *Nam idem Dominus*, id eſt, creator *omnium diues*, id eſt, diuitias bonitatis ſuæ abundanter & liberaliter diſtribuens, *in omnes qui inuocant illum*. Dicit enim Iohel: *Omnis enim quicũque inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Quomodo er-* 2.Cor.4.e *go inuocabunt, in quem non crediderunt?* ſ. Gentes: quia oris confeſſio fieri non poteſt, niſi fide præcedente in corde. Cum ex abundantia cordis os loquatur. Et Apoſtol. Nos credimus, propter quod & loquimur: *aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* vel exterius, vel interius. *Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur?* à Deo vel ab eo commiſſis. Qui enim prædicant, non miſſi, ſunt pſeudoprædicantes: prout de antiquis Pſeudoprophetis Hierem. dicebat: Non mittebam eos, & ipſi currebant. *Sicut ſcriptum eſt: quàm ſpecioſi pedes*, id eſt, progreſſus vel affectus eorum, qui non vſurpant ſibi prædicationis officium, & prædicant ea quæ ſunt vtilia ad præſentem & futuram vitam: *Euangelizantium*, id eſt, annunciantium, *pacem*, id eſt, reconciliationem, quam Chriſtus fecit inter homines & Deum, eos reconciliando. vel pacem habendam cum omnibus hominibus, *Euangelizantium bona*, ſ. quæ ſperamus habere in futuro ſeculo. *Sed non omnes obediunt Euangelio*, Non enim omnium eſt fides. *Eſaias enim dicit: Domine,*

mine, quis credidit auditui noſtro? quia rari ſunt. *Ergo fides ex auditu.* Ex quo aliqui non credunt, niſi
audiant: ſequitur quod fides ex auditu interiori vel exteriori acquiritur: *auditus autem per verbum* Eſa.52.ſ
Chriſti: & non per merita.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

SEd *dico: Nunquid non audierunt?* imò audierunt, vt inexcuſabiles ſint: quia non modo proximi,
verum etiam diſtantes audierunt. *Et quidē in omnem terram exiuit ſonus*, id eſt, fama prædica-
tionis, *eorum & in fines orbis terræ verba eorum*, id eſt, Apoſtolorum, quorum prædicatio facta eſt in Act.2.a
Hieruſalem in die Pentecoſtes, vbi erant religioſi viri ex omni natione quæ ſub cælo eſt, fuit per
illos aliis diuulgata & annuntiata. *Sed dico: nunquid Iſrael*, id eſt, populus Iudæorum: *non cognouit*,
ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & ad vocationem Gentium & caſum Iudæorum: quaſi
dicat, plane cognouit, quia inſtructus per legem. vnde Baruch: Beati ſumus ô Iſrael, quoniam quę
placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. *Primo*, ſcilicet inter Prophetas, Moyſes *dicit*, id eſt, hoc prę Bar.4.a
dixit: *Ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gentem inſipientem in iram vos mittam*, id Pſa.147.
eſt, ego permittam vos incidere in æmulationem inuidiæ & iræ, ſiue iracundiæ & vindictæ, con- Deut.32.a
tra Gentes, qui tempore gentilitatis erant inſipientes, quaſi priuari vera ſapientia, quæ in cognitio-
ne & cultu vnius veri Dei cōſiſtit. *Eſaias autem audet, & dicit*, id eſt, audacter Iudæis veritatem an- Eſa.65.c
nuntiat, non obſtante imminenti periculo mortis, dicens: *Inuentus ſum à non quærentibus me, palam
apparui his qui me non interrogabant.* & ſic præter merita & intentionem Gentium prænuntiat cō-
uerſionem earum, non à caſu, ſed ex gratia Dei, qui voluit eis apparere. *Ad Iſrael autem*, id eſt, po-
pulo Iudæorum *dicit*, id eſt, prænuntiat ex perſona Dei incredulitatem illorum dicens: *Tota die*, id
eſt, toto tempore legis & prophetarum, & toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*,
miracula faciendo, & infirmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce, *ad populum non
credentem*. Sed quod peius eſt *contradicentem*.

COMMENTVM I. PARTIS X. CAPITIS.

Fratres, voluntas quidem cordis mei & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem.

APoſtolus in fronte huius capitis præmittit affectum, quem habebat erga eos qui ex-
ciderant, dicens: *Fratres, &c.* quaſi dicat: Dictum eſt quod Iudæi in legem iuſtitiæ
non peruenerunt, eo quod offenderunt in lapidem offenſionis. Non tamen propter 1.Cor.7.b
hoc contra eos indignor, ſed miſereor: ideo dico vobis, ô fratres qui conuerſi eſtis ex Act.26.g
Gentibus & Iudæis, quod voluntas cordis mei, id eſt, ex intimo cordis affectū pro-
cedens, eſt ad ſalutem eorum, vt ſcilicet ipſi ſaluentur ſicut ego ſaluatus ſum. vnde alibi dicebat:
Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fie-
ri qualis ego ſum. & in hoc conformabatur Deo, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agni- 1.Tim.2.b
tionem veritatis venire. Nec ſola voluntas mea eſt in ſalutem illorum. Verum etiam voluntatis 1.Reg.12.d
effectus. vnde ſubdit: Et obſecratio, ſcilicet mea fit ad Deum pro illis in ſalutem, ſequēdo Samuel
qui dicebat: Abſit à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis. vnde D. Iacobus: Iacob.vl.d
Orate pro inuicē vt ſaluemini. Ex quo patet quod orandum eſt pro infidelibus, vt ſaluentur. Quia Ephe.2.b
fides eſt donum Dei, Ideo ab eo petenda.

*Teſtimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei
habent, ſed non ſecundum ſcientiam.* Text.

HIc aſſignat cauſam & motiuum ſuæ miſerationis, Quia, ſcilicet non ex certa malitia, ſed ex
ignorantia & zelo indiſcreto peccabant. ait ergo: Ideo ſalutem eorum volo, & propter hoc
oro miſertus eorum. Quia teſtimonium perhibeo de illis, quod æmulationem quidē Dei habēt:
quia zelo Dei Chriſtum & eius membra perſequuntur, iuxta illud: Venit hora in qua omnis qui Ioan.16.a
interficit vos, arbitretur ſe obſequium præſtare Deo. Huius rei teſtis eſſe poterat, quia & ipſe ali- Philip.3.b
quando fuerat in ſimili cauſa, prout ipſe fatetur, dicens: Secundum æmulationem perſecutus ſum
Eccleſiam Dei. Ille tamen zelus erat indiſcretus, quia non ſecundum ſcientiam, id eſt, rectam
ſententiam ſeu diſcretionem. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent veritatē. Eſa.5.c
vnde Eſa. Propterea captiuus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. & Apoſtolus, 1.Cor.14.g
Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam volentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti.

HIc oſtendit cuius rei ſcientiam non haberēt. dicit ergo: Rectè dico quod zelum quidem Dei

habent.ſed non ſecundum ſcientiam:quia ignorant Dei iuſtitiam, id eſt, gratiam,qua Deus per
Supra 3.c fidem iuſtificat.Iuſtitia enim Dei per fidem Ieſu Chriſti. *Et quærentes ſtatuere*,id eſt,firmare ſuam
iuſtitiam,quæ conſiſtit in operibus legis,ſecundum opinionem illorum. Ideo dicit iuſtitiam ſuá,
Supra 4.c *Pſa.61.a* quaſi humanam,& non diuinam:quæ gloriari habet apud homines,ſed non apud Deum. *Iuſtitiæ*
Supra 3.c *Dei non ſunt ſubiecti*,id eſt,nolunt ſubiici Chriſto:per cuius fidem iuſtificantur homines à Deo, cō-
Exo. 10.a tra quos Pſal.Nónne Deo ſubiecta erit anima mea.& Apoſtolus: Vt ſubditus fiat omnis mundus
Text. Deo.Et Deus per Moyſen Pharaoni: Vſquequo non vis ſubiici mihi.

Finis enim legis Chriſtus,ad iuſtitiam omni credenti.

Declarat hic eos iuſtitiam Dei ignorare,& quod ei ſubiici nolunt,cum tamen iuſtitiam legalem ſtatuere velint.Circa quod conſiderandum eſt quod ſicut etiam Philoſophi dicunt: in-
Heb.7.c tentio cuiuſlibet legiſlatoris eſt facere homines iuſtos, vnde multo magis lex vetus hominibus di-
uinitus data,ordinabatur ad faciendum homines iuſtos.Hanc tamen iuſtitiam lex per ſeipſam fa-
Gal.3.d cere non poterat. Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in Chriſtū
quem promittebat & præfigurabat.vnde Apoſtolus dicit: Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto,
vt iuſtificemur. Et hoc eſt quod dicit: Chriſtus enim eſt finis legis: ad quem ſcilicet tota lex
Supra 8.a ordinabatur.vnde Pſal.Omnis conſummationis vidi finem.Finis inquam ad iuſtitiam,vt ſcilicet
homines per Chriſtum conſequantur iuſtitiam quam lex intendebát. vnde ſuperius dixit, quod
Ioan.1.b impoſſibile erat legi,in quo infirmabatur per carnem, mittens Deus filium ſuum damnauit pec-
catum in carne,vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico,omni credenti:quia
per fidem ſuos iuſtificat,& filios ſuos adoptiuos facit,iuxta illud: Dedit eis poteſtatem filios Dei
Text. fieri,his qui credunt in nomine eius.

Moyſes enim ſcripſit:Quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt,qui fecerit homo,viuet in ea.

Leui.18.a Hic probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant,quod iuſtitia Dei ſit perfectior quàm iu-
ſtitia legalis,& hoc authoritate Moyſis veteris legiſlatoris. Et primo per eius verba oſtendit
conditionem iuſtitiæ legalis,dicens,*Moyſes,&c.*quaſi dicat: Rectè diſtinxi iuſtitiam humanam à
Eze.20.b iuſtitia Dei:quia Moyſes ſcripſit:Quoniā homo qui fecerit iuſtitiam, quæ ex lege eſt,viuet in ea.
Hebr.10.c Vbi interpretatio noſtra ſic habet:Cuſtodite leges meas atque iudicia,quę faciens homo viuet in
Leui.20.b eis. Et Ezechiel:Iudicia mea proiecerunt,quæ faciens homo,viuet in eis. Quia ſ.hoc commodi-
tatis conſequebatur homo per legis obſeruantiam,ne occideretur,prout legis tranſgreſſor, qui ir-
titam faciēs legem Moyſi,abſque vlla miſericordia moriebatur. Qui maledixerit patri vel matri,
Heb.9.c morte moriatur. Poſſumus etiam dicere quod per legis obſeruantiam homo ordinabatur in vita
Matt.19.b præſenti. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem
carnalis vitæ pertinebant. vnde Apoſt. Iuſtitiis carnalibus vſque ad tempus correctionis impoſi-
tis. Si obiiciatur reſponſum Chriſti quærenti: Quid boni faciam vt habeam vitam æternam?
Reſpondit:Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata.Dicendum eſt quod Chriſtus intellexit de ob-
ſeruatione mandatorum ſecundum ſpiritualem ſenſum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad
exteriorem legis ſenſum,ſecundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat, ſed ſolum
Text. de vita corporali.

Quæ autem ex fide eſt iuſtitia.ſic dicit:Ne dixeris in corde tuo,quis aſcendet in cælum? Id eſt Chriſtum deducere:Aut,quis deſcendet in abyſſum?hoc eſt Chriſtum a mortuis reuocare.

Hic inducit authoritatem Moyſi de iuſtitia fidei. Et primo Moyſes oſtendit certitudinem fi-
dei,quæ debet eſſe in corde hominis.ait ergo,Moyſes non ſolum loquitur de iuſtitia legis,ſed
etiam ipſe ſic dicit de iuſtitia,quæ eſt ex fide.Quæ autem ex fide eſt iuſtitia,ſic dicit, id eſt, ſic lo-
Prou.30.a quitur in corde hominis,Ne dixeris in corde tuo,ſcilicet dubitando: *Quis aſcendet in cælum*? quaſi
hoc impoſſibile reputans,prout Salomon quærit:quis aſcendet in cælum atque deſcendet? Quia,
ſ.hoc tenere tanquam impoſſibile,eſt deducere Chriſtum à cælo,id eſt,aſſerere quod Chriſtus nō
Ioan.3.b ſit in cælo.Contra illud: Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo,filius hominis, qui
Eph.4.b eſt in cælo:Et illud:Qui deſcendit,ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos. Aut etiam ne dixe-
ris:Quis deſcendet in abyſſum,id eſt,in infernum,quaſi reputans hoc impoſſibile:hoc enim eſſet
Eccl.24.d reuocare Chriſtum à mortuis, id eſt, negare eum eſſe mortuum. Ipſe enim mortuus in abyſ-
ſum deſcendit,iuxta illud: Penetrabo inferiores partes terræ. Et ſecundum hoc prohibet dubitare
de articulis fidei,maxime de morte,deſcenſu ad inferos,reſurrectione,& aſcēſione. Poteſt autem
& aliter exponi,vt dicatur nobis certitudo duorum articulorum: primò quidem incarnationis,
qua de cælis ad terram deſcendit:vt ſit ſenſus,ne dixeris in corde tuo, quis aſcendit in cælum: &
exponitur ſupplendo,id eſt,Chriſtum deducere:quaſi dicat, quis aſcendit ad cælum ad deducē-
dum Chriſtum ad nos:quod quidem non fuit neceſſarium,quia ipſe propria virtute deſcēdit. Se-

cundo

cundo certitudo articuli reſurrectionis, cum ſub[...] Aut etiam ne dixeris, Quis deſcendit in
abyſſum, & ſupplendo additur, hoc eſt Chriſtum [...]ortuis reuocare: quaſi dicat. Quis deſcendit
vt poſſet Chriſtum reuocare. Sicut ex perſona inſ[...]entium dicitur. Non eſt agnitus qui reuerſus
ab inferis ſit. & hic ſenſus congruit verbis Moyſi. Dicitur enim in Deuter. ſecundum noſtrã in- *Sap. 2.a*
terpretationem, Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non eſt ſupra te, neque procul poſitũ, *Deut. 30.c*
neque in cęlo ſitum, vt poſſis dicere: Quis noſtrum ad cęlum cõſcenderet, vt deferat illud ad nos.
Nec eſt inconueniens ſi quod Moyſes dicit de mandato legis, Apoſt. hoc attribuit Chriſto: quia
Chriſtus eſt verbum Dei, in quo ſunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum eſt quod di-
cit: Quis aſcendit in cælum .i. Chriſtum deducere, vt verbum Dei deferat ad nos. & idem eſt di-
cendum in alio quod ſequitur.

Sed quid dicit ſcriptura? Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo. *Text.*

HIc oſtẽdit fructum eiuſdem fidei authoritate eiuſdem Moyſi, qui in loco ſupra allegato dicit:
iuxta eſt ſermo valde in ore tuo. quaſi dicat, non ſoliciteris quod tibi deſit verbum fidei iuſtifi-
cantis propter hoc quod Chriſtus eſt in cælo: aut quod deſcendit in infernum propter mortem
humanitatis: quia ipſe deſcendens de cælo, & reſurgens ab inferis, impreſſit verbum fidei in ore
tuo, & in corde tuo. vnde hoc quod dicit, prope eſt, poteſt referri ad hoc quod verbũ Dei ſumus *Hiere. 1.b*
adepti per Chriſtum incarnatum, & reſurgentem. vnde Hiere. Ecce dedi verba mea in ore tuo.
Vel ſecundum Glo. quod dicit, *prope eſt*, referendum eſt ad vtilitatem: ſicut dicimus, prope apud
nos eſſe, quod nobis eſt commodum & vtile. Verbo enim Dei cor noſtrum mũdatur, iuxta illud *Ioan. 15.a*
Ioan. Iam vos mundi eſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis. Vel poteſt referri ad hoc
quod verba fidei, licet ſint ſupra rationem, ſecundum illud: Plurima ſupra ſenſum hominis mon- *Eccl. 3.d*
ſtrata ſunt tibi: Non tamen ſunt contra rationem: quia veritas non poteſt eſſe veritati contraria. *Pſal. 92.c*
vnde Pſalm. Teſtimonia tua domine credibilia facta ſunt nimis.

Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus: Quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, *Text.*
& in corde tuo credideris, quod Deus ſuſcitauit illum
à mortuis, ſaluus eris.

EXponit hic prædictam authoritatem. Et primò oſtendit quod verbũ de quo Moyſes loqui- *1. Tim. 4.a*
tur, ſit verbum fidei, quod prædicamus, de quo ad Tim. ſcribens, ait: Prædica verbũ. Et Hie- *Hier. 23.b*
re. Qui habet ſermonem meum loquatur ſermonem vere. Secundo exponit quomodo hoc ver-
bum eſt in ore per confeſſionem, & in corde per fidem: & hoc eſt quod ſubdit, *Quod ſi confitearis*
in ore tuo Dominum Ieſum Chriſtum, ſcilicet recognoſcendo eum dominum, & ſubiiciendo ei affe-
ctum tuum, ſaluus eris. Quia nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. Et iterum, ſi *1. Cor. 12.a*
credideris in corde tuo, ſcilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod Deus ſuſcitauit *Gal. 5.b*
illum à mortuis, ſecundum illud Pſal. Tu autem domine miſerere mei, & reſuſcita me. Quia vt *Act. 2.d* *2. Cor. 13.a*
Apoſto. alibi dixit: Reſurrexit ex virtute Dei, quæ eſt cõmunis patri, ſibi & ſpiritui ſancto. Saluus *Eſa. 45.c*
eris, ſalute, ſcilicet æterna: de qua Eſa. Saluatus eſt Iſrael à domino, ſalute æterna. Quod autem di-
cit dominum Ieſum, ad myſterium incarnationis refertur. Et quod dicit, Chriſtum, refertur ad re-
ſurrectionem, de quibus ſupra fecerat mentionem.

SECVNDA PARS X. CAPITIS.

Corde enim creditur ad iuſtitiam: Ore autem confeſſio fit ad ſalutem *Text.*

IN hac 2. huius c. parte Apoſt. probat in particulari quod dixerat in vniuerſali: Et primò oſten-
dit quod per fidem & confeſſionem homo conſequitur ſalutem. ait ergo: Dixi quod ſi cõfitea-
ris &c. Corde enim creditur ab homine ad iuſtitiã, id eſt, ad hoc vt per fidem iuſtitiã, hoc eſt gra- *Supra 5.a*
tiam Dei conſequatur. Notãter dicit corde, id eſt, volũtate, liberè, & pia affectione creditur. Quia
cætera quæ ad exteriorem cultum pertinent, poteſt homo nolẽs, ſed credere nõ poteſt niſi volẽs.
intellectus enim credentis non determinatur ad aſſentiẽdum his quæ ſunt fidei ex neceſſitate ra- *Gen. 15.a*
tionis, prout intellectus ſcientis: ſed ex ſola voluntate & pia affectione. Et ideo ſcire non pertinet
ad iuſtitiam hominis, quæ eſt in voluntate, ſed credere, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, &
reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Poſtquã autẽ homo eſt iuſtificatus per fidem, oportet quod eius fi-
des per dilectionem operetur ad conſequẽdam ſalutem. vnde ſubdit, ore autem, per imperiũ cha- *Eſa. 51.a*
ritatis, confeſſio fit ad conſequendam ſalutem, de qua Eſa. Salus autem mea in ſempiternum erit. *Pſa. 31.c*
Notandum quod triplex confeſſio neceſſaria eſt ad ſalutem. Primò quidem cõfeſſio propriæ ini-
quitatis, ſecundum illud. Confitebor aduerſum me iniuſtitiã meam Domino: & hæc eſt confeſ- *Pſa. 104.*
ſio pœnitentis. Secunda cõfeſſio eſt per quam homo confitetur bonitatem Dei miſericorditer *150.*

beneficia largientis, iuxta illud: Confitemini domino quoniam bonus, &c. Tertia eſt confeſſio
diuinæ veritatis, de qua Chriſtus: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego
Matt.10.d eum coram patre meo. Hæc autem neceſſaria eſt ad ſalutem pro loco & tempore: quia cum præ-
ceptum hoc ſit affirmatiuum, non obligat pro ſemper, ſed pro loco & tempore. Et quo ad actum
interiorẽ obligat, cum quis tenetur aliquid facere ex charitate: quia charitas non poteſt exire in
Exo.20.b actum abſque directione fidei: obligat etiam omni die dominico: quia præceptum morale eſt de
Eccl.2.d ſanctificatione ſabbathi. dicitur enim in Exodo: Memento vt diem ſabbathi ſanctifices. quæ qui-
dem ſanctificatio fieri debet ſanctificando animam, iuxta illud: Sanctificabunt animas ſuas. Hoc
autem abſque actu interiori fidei fieri non poteſt. Igitur, &c. Obligatur præterea quis ad actum
interiorem fidei, quandocunque eſt in periculo mortis, vel accipit aliquod Eccleſiæ ſacramentũ.
Quo ad actũ vero exteriorẽ fidei, qui eſt proteſtatio exterior fidei interioris, quæ poteſt fieri ver-
2.2.q.3. bo, vel ſignis. Et ſic obligatur homo, quandocunque tenetur accipere aliquod ſacramentum Ec-
cleſię: quia ſacramenta Eccleſiæ ſunt proteſtationes fidei. Quo ad cõfeſſionem verò vocalem, ſe-
Supra 1.b cundum D. Tho. Confeſſio fidei eſt neceſſaria, vbi & quando fides periclitatur: tunc enim vnuſ-
Luc 9.d quiſque tenetur fidem ſuam, aliis propalare ad aliorum fidelium inſtructionem & confirmatio-
nem, ad reprimendum infidelium inſultationem. Et ideo baptiſati ſignantur in fronte ſigno cru-
cis, vt Chriſtum crucifixum confiteri non erubeſcant. Vnde Apoſt. Non erubeſco Euangelium.
Et Chriſtus: Qui erubuerit me, & meos ſermones, hunc filius hominis erubuſcet, cum venerit in
maieſtate ſua, & patris & ſanctorum angelorum. Sed aliis temporibus inſtruere homines de fide
non pertinet ad omnes fideles, ſed ad prælatos. Dicit etiam D. Thom. quod ſi turbatio infidelium
Mat.7.a oriatur de manifeſta fidei confeſſione abſque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non eſt laudabile
in illo caſu fidem publicè confiteri. vnde Chriſtus: Nolite ſanctum date canibus, neque ſparſeritis
margaritas veſtras ante porcos, ne conuerſi diſrumpant vos. Sed ſi vtilitas fidei aliqua ſperetur, vel
neceſſitas adſit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. vnde
Mat.15.b cum diſcipuli dixiſſent domino: Scis quod Phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt. Reſpon-
dit: Sinite illos: Cæci ſunt & duces cæcorum. D. Caietan, in expoſitione prædictæ tertiæ quæſtio-
nis dicit, quod aliud eſt occultare propriam fidem, & aliud negare, vel alienã fidem profiteri: Quia
nunquam licet negare fidem, nec aliam fidem profiteri verbo vel ſigno. Peccaret enim quis mor-
taliter ſi negaret ſe eſſe Chriſtianum, vel ſi diceret ſe eſſe Iudæum, & Mahumetam, aut etiamſi
ſuſciperet circuncisionem, aut vteretur veſte, birreto, ſiue quocũque alio ſigno proprio Iudæis, vt
velamine in ſynagoga: aut vteretur ſigno proprio Mahumetanis, vt ſi quis in terra Soldani vel
Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ eſt illis propria, Occultare autem fidem pro tem-
pore, non eſt ex ſuo genere malum, ſed poteſt bene & male fieri. vnde D. Sebaſtianus fuit pro tẽ-
Infra 14.d pore occultus Chriſtianus, & ſic licitum eſt pro tempore & loco, & ex cauſa occultare. De his
amplius infra 14. Tu fidem quam habes apud temeipſum, habe coram Deo.

Text. *Dicit enim ſcriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.*

Hic probat quod fides, qua corde creditur ad iuſtitiam, & qua ore fit cõfeſſio, ſit in ſalutem,
& ſit id per quod quis conſequitur ſalutem æternam, authoritate Eſaiæ dicẽtis: Omnis qui
Eſa.49.c credit in illum fide, ſcilicet formata & viua, non confundetur, ſcilicet deficiens à ſalute. vnde Sap.
Eccl.2.b Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces veſtra. Litera noſtra habet: Qui
crediderit, non feſtinet, vt ſuprà dictum eſt. Deinde probat hoc eſſe vniuerſaliter intelligẽdum cũ
coloſſ.3.b Eſaias vniuerſaliter hoc proferat, vnde ſubdit: Non eſt diſtinctio, quantum ad hoc, Iudæi &
Græci. vnde ad Colloſſenſes ſcribens, dicit: Vbi non eſt Gentilis & Iudæus, circuncisio & præ-
putium. Poſtmodum probat ratione quæ duplici medio innititur. Primum tangit, dicens: Nam
Supra 3.d idem dominus omnium. vnde ſupra dixit: An Iudæorum tantum Deus? Nónne & Gentium, &c.
Pſa.46. & Pſalm. Rex omnis terræ Deus. Et ideo ad ipſum pertinet prouidere omnium ſaluti. Secun-
dum medium tangit, dicens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non eſſet tantæ bonita-
tis quod ſufficeret ad ſatisfaciendum vtriſque, poſſet putari quod non omnibus credentibus pro-
Supra 2.b uideret. Sed diuitiæ bonitatis & miſericordiæ eius indeficientes tollunt hanc dubitationẽ. Ideo
Ephe.2.a alibi dicit, Deus qui diues eſt in miſericordia, &c. Tertiò probat idẽ per authoritatẽ Iohelis dicẽ-
Iohel 2.g tis: Omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Eſt autem inuocare in ſe vocare per affectũ
& deuotum cultum: iuxta illud, Inuocabit me, & ego exaudiã eum. Vel inuocare nomen domini,
Pſa.80. idem eſt quod confiteri Deum vnicum ſalutis authorem, & ab eo petere fauorem & auxilium.

Quo-

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient, ſine prædicante? aut quomodo prædicabunt, niſi mittantur? Text.

HIc ponit ordinem quo quis vocatur in ſalutem. Et primò oſtendit quod ea quæ ſunt poſteriora hoc ordine, ſine prioribus eſſe non poſſunt. Ponit ergo ordinẽ eorum quæ requiruntur ad ſalutem & enumerat quinque, incipiens à vocatione, ad quã ſecundum authoritatem prophetę ſequitur ſalus. Dicit itaque: *Quomodo ergo inuocabunt eum in quem nõ crediderunt?* quaſi dicat, abſque dubio inuocatio ſalutem facere non poteſt, niſi fide præcedente. Pertinet enim inuocatio ad oris
confeſſionem, quæ ex fide procedit. vnde Pſal. Credidi, propter quod locutus ſum. & Apoſt. Nos Pſal. 115.
credimus, propter quod & loquimur. Secundò à fide procedit ad auditũ, dicens: *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* Ille enim credere dicitur his quæ ſibi ab aliis dicuntur, quæ ipſe non videt, iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus, &c. Eſt autem duplex auditus. Vnus 2. Cor. 4. c
quidem interior, quo quis audit Deo interius reuelante, iuxta illud: Audiam quid loquatur in me Ioan. 4. f
dominus Deus. Alius autẽ auditus eſt quo quis audit exterius, ſecũdũ illud: Adhuc loquẽte Petro
verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Primus auditus non com- Act. 10 g
muniter pertinet ad omnes, ſed ad gratiã prophetiæ, quæ eſt gratia gratis data, quę nõ datur omnibus, ſed aliquibus in vtilitatem Eccleſiæ. Hic autem loquitur de ſecundo auditu, quod apparet ex
eo quod loquitur de Deo, qui eſt diues in omnes qui inuocant eum, ac etiam ex his que ſubiungit 1. Cor. 12. a
de pedibus euangelizantium. vnde ſubdit: *Quomodo autem audient, ſine prædicante?* Auditus enim exterior, non eſt ſufficiens cauſa fidei abſque interiori motione. Auditus exterior eſt paſſio quædam audientis quæ abſque actione loquentis eſſe non poteſt. vnde Chriſtus dixit diſcipulis: Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ea verò quæ fidei ſunt, prædicatores
à ſeipſis non habent, ſed à Deo, iuxta illud: Quæ audiui à domino Deo exercituum annunciaui Eſa. 21. c
vobis. Et Apoſt. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. Ideo quinto ſubdit: quomodo 1. Cor. 11. e
prædicabunt, niſi mittantur? quaſi dicat, Non digne. vnde de talibus non miſſis: Non mittebam
eos, & ipſi currebant. Mittuntur autem aliqui à domino dupliciter. Vno modo immediatè prout Hier. 23. e
Eſaias qui dicebat: Et nunc dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. Huius autẽ miſſionis ſignum;
quandoque eſt ſacræ ſcripturæ authoritas. vnde D. Ioan. Baptiſta cum quæreretur ab eo quis eſſet? Eſa. 48. e
induxit authoritatem ſacræ ſcripturæ: Ego vox clamantis in deſerto, dirigite viam Domini, ſicut Ioan. 1. c
dicit Eſaias propheta. Quandoque autem ſignum huius miſſionis eſt veritas, quæ annunciatur.
vnde per cõtrarium dicitur: Hoc habebis ſignum, quod in nomine domini propheta dixerit, & nõ Deut. 18. d
euenerit, hoc dominus non eſt locutus. Quandoque vero ſignum huius miſſionis eſt operatio miraculi. vnde cum dixiſſet Moyſes Domino: non credent mihi, ſcilicet illi ad quos mittor. Domi-
nus dedit ei poteſtatem ſigna faciendi. Nec tamen iſta duo vltima ſufficienter demonſtrant Dei Exod. 4. a
miſſionem, præſertim cum aliquis annunciat contra fidem, ſecundum illud: Si ſurrexerit in me-
dio tui propheta, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit Deut. 13. a
tibi: Eamus & ſequamur Deos alienos, non audies verba illius. Canoniſtæ in cap. ex iniuncto, extra de hęre. dicunt quod qui aſſerit ſe eſſe prophetam, probare tenetur altero prædictorum modorum, qui bene perſcrutandi ſunt. Nam Chriſtus monuit nos attendere à falſis prophetis, qui veniunt in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: prædixit etiam quod ſurrecturi
ſunt multi pſeudoprophetæ, qui facient ſigna & prodigia, vt ſi fieri poteſt in tentationem indu- Matt 24. b
cãtur etiam electi. Et Apoſtolus, illorum ſigna & portenta appellat mendacia. Alio modo mittun- 2. Theſſ. 2. c
tur aliqui à Deo mediante authoritate prælatorum, qui vicem Dei gerunt, iuxta illud: Miſimus 2. Cor. 8. d
cum illo fratrem noſtrum, cuius laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias. In præmiſſis verbis: Quomodo prædicabunt niſi mittantur? condemnat Apoſt. Lutheranorum, & Neotericorum hęreticorum peſtem, quę Eccleſiam in hac tẽporum calamitate deuaſtauit. Nam omni Eccleſiaſtico ordine deleto, authoritateque Eccleſię de medio ſublata, ad ciuilémque poteſtatem peruerſiſsime tranſmiſſa, vbilibet, vt libitum eſt, inuiſi prodeunt prædicatores, ſua quiſque placita imperito vulgo in animos obtrudentes, & ſacram ſcripturam de ſuo cerebro interpretantes. Eiuſdem enim eſt
interpretari, cuius eſt cõdere. Cum ergo, vt D. Petr. ait: Non voluntate humana allata eſt aliquan- 2. Pet. 1. d
do prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Sequitur quod non cuiuſlibet ſenſu interpretandæ ſunt ſcripturæ, ſed ſolum ſpiritus ſancti interpretatio ſequenda. Hanc ſuam ſpiritus ſanctus interpretationem non omnibus manifeſtat: cum ſit ſpiritus vnitatis, & non diſſenſionis: & in tot factiones & ſectas videamus homines particulares diuiſos. Sed ſolum Eccle-
ſiæ, pro cuius fide Chriſtus orauit ne deficeret: & cui ſe aſsiſtere pollicitus eſt, dicens: vbi fuerint
duo aut tres in nomine meo legitimè congregati, in medio illorum ſum. Luc 22. e
Matt. 18. c

Text. *Sicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.*

AD probandum quod dixit de miſſione prædicatorum inducit authoritatẽ Eſa. Quàm pul-
Eſa.52.c chri pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. vbi interpretatio noſtra habet,
Nau.1.d quàm pulchri ſupra montes pedes annuntiãtis bonum. Et ſimiliter Naum dixit: Ecce ſuper mon-
tes pedes euangelizãtis pacem. In quibus verbis primo cõmendatur prædicatorũ progreſſus; cum
dicit: Quàm ſpecioſi pedes. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo vt per pedes intelligãtur
eorum progreſſus, quia, ſcilicet ordinate procedunt, non vſurpantes prædicationis officium. vnde
Cant. 7.a Salomon: Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calciamentis filia principis. Alio modo per pedes poſ-
ſunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri verbum an-
Ezech.1.b nuntiant, ſed propter omnium ſalutem & Dei gloriam. Vnde Ezech. Pedes eorum recti. Secũdò
tangit prædicationis materiam ſiue obiectum quod eſt duplex. Primum eſt eorum quę vtilia ſunt
ad præſentem vitam, quod deſignat cum dicit: Euangelizantium pacem, ſcilicet triplicem, prout
Galat.5.c triplex bellum ſiue diſſidium antiquus ſerpens ſeminauerat. Primum videlicet internum inter ſpi-
Supra.7.d ritum & carnem: de quo Apoſt. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. & ſupra: Video aliam le-
gem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Secundum externum inter homines & an-
gelos, & inter homines adinuicem. Tertium ſupernum inter homines & Deum, quod fuit origo
aliorum. vnde Iob: Quis reſtitit ei & pacem habuit? Qui enim Deo non ſubditur, nulla frui valet
vera pace. Chriſtus verò rex pacificus trinam pacem, quàm euangelizantes annuntiant, cõpoſuit.
2.Cor.5.d Prima fuit inter homines & Deum, de qua Apoſto. ait: Deus erat in illo, mundum reconcilians
ſibi, atque adeo pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cælis; ſiue quæ in terris ſunt. Secũ-
da fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Chriſti decãtarunt, dicentes: Gloria
in excelſis Deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infrà: Si fieri poteſt quod
in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annuntiant pariter medium per quod po-
Pſal. 118. teſt habere homo pacem in ſemetipſo, de quo Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et ſub his
tribus continentur omnia quę ſunt in hac vita vtilia ad ſalutem, vel quantum ad Deum, vel quan-
tum ad proximum, vel quantum ad ſeipſum. Prædicant etiam ea quæ ſperamus habere in alia vita,
ſecundum illud: Super omnia bona ſua conſtituet eum, in cæleſtibus ſcilicet bonis. In quorum
poſſeſſione eſt pax, quæ exuperat omnem ſenſum. hæc enim abſoluta voce dicuntur bona: in illis
Exod.33.d namque vniuerſa bona comprehenduntur. Vnde petenti à Deo Moyſi vt oſtenderet ei gloriam
ſuam, reſponſum eſt: Ego oſtẽdam omne bonum tibi. His ergo duobus nominibus vniuerſam ma-
teriam Euangelicam complexus eſt Apoſt.

Text. *Sed non omnes obediunt Euangelio. Eſaias enim dicit: Domine,*
quis credidit auditui noſtro?

HIc oſtendit ex prioribus nõ ſemper ſequi poſteriora. Licet enim eſſe non poſſit quod quis cre-
dat, niſi audiat à prædicante: non tamen quicunque audit à prædicante, credit. Ideo dicit: *Sed*
non omnes obediunt Euangelio. vnde Apoſt. alibi: Non enim eſt omniũ fides. Ex quo patet quod licet
fides donum Dei ſit, vſus tamen eius à noſtra quodãmodo pendet arbitrij libertate, quamuis prin-
cipaliter pendeat à Deo, ſed non totaliter: aliàs omnis qui audiret, crederet, & obediret: quod ma-
2.Theſ.3.a nifeſtè Apoſt. poſt Eſa. inficiatur. Ideo enim vtitur obedientiæ verbo, vt volũtariam ſignificet aſ-
ſenſionem: & quod verbum exterius loquentis non eſt cauſa ſufficiens actus fidei, niſi cor hominis
Ioan.6.e attrahatur virtute Dei loquentis. vnde Chriſtus: Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit
ad me. Et ſic quod homines credant, non eſt attribuendum prædicatoris induſtriæ. Per hoc etiam
oſtẽditur quod omnes increduli non excuſantur à peccato infidelitatis negatiuè, ſed ſolum illi qui
Ioan.15.d non audiunt & non credunt. vnde Chriſtus: ſi non veniſſem, & eis locutus non fuiſſem, peccatum
non haberent. Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Et hoc etiam magis con-
gruit his quæ Apoſt. poſterius dicet. Secundò ad hoc inducit authoritatem Eſa. dicentis: Domi-
Eſa.53.a ne quis credidit auditui noſtro? vbi de Euangelica prædicatione vſque adeo apertè vaticinatur,
vt meritò cenſeatur illic Euangeliſta. Ait enim raros fore qui credant annuntiantibus Chriſtum:
quia apparebit deſpectus & nouiſſimus virorum, & quaſi abſcõditus, ita vt non reputetur. Quan-
Ezech.2.e uis de præterito dixerit more prophetico, ad maiorem rei futuræ affirmationem. Ezech. pariter
Mich.7.a dicit: Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Et Micheas: Factus ſum ſicut qui colligit in autumno
racemos vindemiæ. Dicit autem auditui noſtro, quia Prophetæ & Apoſtoli internè audierunt à
Deo, populus autem extrinſecus. Duo enim neceſſaria ſunt ad comparandam fidem. Primum
eſt inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hæc eſt per fidem, quæ eſt donum Dei. Se-
cundum eſt quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinſecus per auditum. *Ergo*
fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Hic ex dictis infert concluſionem, dicens: Ex quo
aliqui non credunt, niſi audierunt, ſequitur quod fides ex auditu fit. vnde Pſal. In auditu auris obe-
diuit

diuit mihi. Si dicatur quod fides eſt virtus diuinitus infuſa, iuxta illud, Donum enim Dei eſt. Di-
cendum quod fides habitualis eſt donum Dei: vſus tamen & exercitium illius fit per propoſitio- *Pſal. 17.*
nem credibilium extrinſecus, quæ fit ex auditu proponentis ſiue prędicantis. Et ideo Cornelio qui *Epheſ. 2. b*
habebat cor inclinatum ad credendum, neceſſe erat quod ſibi oſtenderetur quid eſſet credẽdum,
ideo dictum eſt ei: Corneli, mitte viros in Ioppem, & accerſe Symonem quendam qui cognomi-
natur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Ex eo vero quod dixerat: Quomodo audient
ſine prædicante, & quomodo prædicabunt niſi mittantur? concludit, *Auditus autem*, ſcilicet cre-
dentium eſt per verbum prædicatorum, quod eſt verbum Chriſti. Vel quia eſt de Chriſto, iuxta il- *1. Cor. 1. d*
lud: Nos prædicamus Chriſtum Ieſum. vel quia à Chriſto habent quod mittantur. vnde ipſe dice- *Ioan 6. f*
bat: Sicut me miſit pater, & ego mitto vos. Et Apoſtolus: Ego enim accepi à Domino, quod & *1. Cor. 11. e*
tradidi vobis.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, *Text.*
& in fines orbis terræ verba eorum.

IN hac tertia huius capitis parte, oſtendit quod miſerabilis Iudæorum caſus
non fuit totaliter excuſabilis: quia eorum ignorantia non fuit inuincibilis. Et
hoc oſtendit primo ex doctrina Apoſt. proponendo interrogationem: nun-
quid non audierunt? vt per hoc poſſint excuſari totaliter ab incredulitate, ſe-
cundum illud: Si non veniſſem, & eis locutus non fuiſſem, &c. Ad hanc
interrogationem reſpondet per authoritatem Pſal. dicentis: In omnem terram *Pſal. 18.*
exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, ſcilicet Apoſtolorum, id eſt, fama præ-
dicationis Apoſtolorum exiuit non ſolum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium *Iob. 28. d*
Gentium. vnde Iob: perditio & mors dixerunt: Auribus noſtris audiuimus famam eius, ſcilicet *Mar. vl. d*
ſapientiæ per Apoſtolos prædicatæ: prout Chriſtus eis præcepit, dicens: Euntes in mundum vni-
uerſum prædicate Euangelium omni creaturæ. & ſic verba eorum exierunt in fines orbis terræ, id
eſt, vſque ad fines mundi. vnde Eſa. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam viri iuſti, id eſt, *Eſa. 24. c*
Chriſti. & alibi: Ecce dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. Eſt *Eſa. 49. b*
autem notãdum quod ſecundum Diuum Auguſtinum hæc verba nondum erant completa, cum
Apoſtolus talia loquebatur, ſed præuidebat eſſe complenda. & ideo vtitur præterito pro futuro,
propter certitudinem diuinæ præordinationis, prout etiam Dauid, cuius verba aſſumit Apoſto.
imò Diuus Auguſtinus ait tempore ſuo fuiſſe quaſdam Gentes in Africæ partibus, quibus non
erat Chriſti fides prædicata. D. tamẽ Chryſoſtomus ſuper Matt. dicit quod illud quod hic dicitur *Auguſt.*
fuit tempore Apoſtolorum completum. Sic exponens illud: Et prædicabitur euangelium regni in *Matt. 24. b*
vniuerſo orbe, & tunc veniet conſummatio, id eſt, deſtructio Hieruſalem. Vtrumque autem eſt
aliqualiter verum de terris tunc in orbe notis. Tempore enim Apoſtolorum apud omnes Gentes
etiam vſque ad fines mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de prædicatione Apoſtolorum &
hoc ſolum Diuus Chryſoſtomus dicere intendit. Non tamen ſic fuit impletum tempore Apo-
ſtolorum quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Eccleſia fuerit ædificata tamen implendũ
eſt ante finem mundi, vt Diuus Auguſtinus dicit ad Heſitium. Verum cum temporibus noſtris
per Regem Portugaliæ multæ inſulæ per homines inhabitatæ repertæ fuerint, de quibus antea
nullus coſmographorum aliquando meminit, & in eis Chriſti fides vſque ad noſtra tempora non
fuit annunciata: nec adhuc omnes inſulæ inuentæ ſint, cum adhuc reperiantur, neceſſe eſt dicere
quod verbum hoc non fuit adhuc impletum, nec quo ad conſtructionem Eccleſiarum, nec quo
ad famam prædicationis Apoſtolorum. Et cum dicitur quod in die Pentecoſtes conuenerunt *Act. 2. a*
Hieroſolymis religioſi viri ex omni natione quæ ſub cælo eſt, eſt diſtributio accommoda: vel
intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erant diſperſi, vel Romano imperio ſubiectis, aut etiam
tunc notis, & non de aliis. Et cum Chriſtus dicebat: Amen dico vobis, non conſummabitis ciuita-
tes Iſrael, donec veniat filius hominis, non eſt intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filij Iſ-
rael ſecundum carnem: quia certum eſt illas fuiſſe conſummatas tempore Apoſtolorum, & tamẽ
nondum venit Chriſtus ad iudicium. Ideo intelligendum eſt de ſemine repromiſſionis factæ
Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex poteſt dari ſolutio. Prima quia loquitur de o-
mnibus Apoſtolis, qui futuri erunt vſque in diem iudicij, prout Apoſtolus ad Epheſios ſcribẽs ait:
Et ſecundum hoc etiam debet intelligi præceptum prædicandi euangelium in vniuerſum mun- *Epheſ. 4. b*
dum, datum Apoſtolis, vel eorum ſucceſſoribus: quia certum eſt quod Apoſto. non fuerunt perſo-

naliter per vniuerſum mundū. Poteſt etiam dici quod verba Apoſt. intelligi poſſunt de terris Ro-
mano imperio ſubiectis, vel de terris notis, vt dictum eſt, & de fama prædicationis eorum. Si quæ-
ratur, nunquid illi ad quos non peruenit verbum Christi, vt pote qui fuerunt nutriti in illis inſulis,
Ioan.15.d excuſationem habēt de peccato infidelitatis? Dicendum quod ſecūdum ſententiā Domini, quod
illi qui loquentem Dominum per ſe vel diſcipulos non audierunt, excuſationem habēt de pecca-
to infidelitatis. Non tamen beneficium Dei conſequentur, vt ſcilicet iuſtificētur ab aliis peccatis.
vel quæ naſcendo contraxerunt, vel male viuendo addiderunt, pro quibus merito damnati ſunt.
Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo inſtanti vſus rationis conuerſi ſunt in
finem honeſtum, & non poſuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis ſecundum ſuā
miſericordiam prouiſit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus: hoc tamen
Act.10.a quod aliqui faciunt ſe conuertendo ad finem honeſtum, eſt ex Deo mouente corda ipſorum. vnde
Thren.5.d Hieremias: Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur.

Text. *Sed dico. Nunquid Iſrael non cognouit? primus Moyſes dicit: ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gentem inſipientem, in iram vos mittam.*

HIc oſtendit Iudæos inexcuſabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & Prophetis, in
quirendo, an populus Iudæorum cognouerit ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & vo-
Pſal.147. cationem Gentium, & caſum Iudæorum? Reſpondet quod planè cognouit inſtructus per legem
& Prophetas. vnde Pſal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Et
Baruc. 4.a Baruch: Beati ſumus ô Iſrael, quoniam quæ placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. Deinde deter-
minat quæſtionem motam cum dicit: primus Moyſes qui eſt legiſlator dicit: per hoc autem quod
dicit primus Moyſes, non intelligit quod fuerunt duo Moyſes, quorum primus hoc dixerit, ſed
quia Moyſes inter doctores Iudæorum fuit primus, id eſt, præcipuus, iuxta illud: Non ſurrexit vl-
Deut.vlt.d tra propheta in Iſrael ſicut Moyſes: vel quia fuit primus inter alios, qui hoc dixit: *Ego ad æmulatio-*
Deut.32.c *nem vos adducam, &c.* hæc ſecundum tranſlationem 70. Noſtra autem tranſlatio habet: Ego prouo-
cabo eos in eo qui non eſt populus, & in Gente ſtulta irritabo eos. vbi duplex diſtinctio eſt atten-
denda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non Gentem, quaſi non dignam vocari
Sap.50.d Gentem: quia non erat adunata in cultu vnius Dei: vnde Dominus: Duas Gētes odit anima mea.
Tertia autem nō eſt Gens. Eandem autem Gentilitatem vocat Gētem inſipientem, vt ſic aliqua-
liter Gens dici poſſit ſecundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen inſi-
piens ante conuerſionem, quia priuata erat vera ſapientia, quæ in cogitatione & cultu Dei cōſiſtit.
Epheſ.4.e vnde Apoſt. Sicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intel-
lectum, alienati à vita Dei. Proſunt etiam hæc duo Gentilitati poſt conuerſionem, poſtquam non
dicitur Gens, id eſt, Gentiliter viuens, prout Apoſtolus ibidem dicit: Iam non amplius ambuletis
1.Cor. 3.a ſicut & Gentes. Dicitur etiam Gentilitas conuerſa, Gens inſipiens ſecundum opinionem infide-
liū, iuxta illud. Si quis inter vos ſapiens videtur, ſtultus fiat vt ſit ſapiens. & alibi: Prædicamus Chri-
ſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam. Secunda differentia at-
Galat.4.e tenditur quantum ad hoc: quia primo ponit æmulationem, ſcilicet inuidiæ. Quia Iudæi inuide-
Pſal 36. bant Gentilibus conuerſis: iuxta illud: Aemolantur vos non bene. Secundo ponit iram, quia con-
tra eos iraſcebantur. vnde Pſal. Obſeruat peccator iuſtum & ſtridebit, &c. Et hæc duo congruè
Iob.5.a coniunguntur: quia ex inuidia cauſatur ira. vnde Iob: Virum ſtultum interficiet iracundia, & par-
uulum occidit inuidia. Dicitur autem Deus in æmulationem adducere, & in iram immittere, non
quidem in eis cauſando malitiam, ſed ſubtrahendo gratiam, vel potius faciendo conuerſionem
Gentium. vnde Iudæi occaſionem inuidiæ & iræ ſumpſerunt.

Text. *Eſaias autem audet & dicit: Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui his, qui non interrogabant. Ad Iſrael autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.*

HIc oſtendit Iudæos idem cognouiſſe per doctrinā prophetarum. Et inducit Eſa. pronuncian-
tem primo conuerſionem Gentium, dicens: Eſaias autem audet & dicit, id eſt, audacter veri-
Iob.39.c tatem Iudæis annuntiauit, quamuis ei periculum mortis immineret. vnde & Iob: Audacter in oc-
Eſa.65.a curſum pergit armatis. dicit autem Eſaias: Inuentus ſum à Gentibus non quærentibus me, &c. vbi
noſtra tranſlatio habet: Quæſierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non inquiſie-
runt me. In his verbis primo deſignat conuerſionem Gentium, dicens: Inuentus ſum à Gentibus
non quærentibus me, præter merita & præter intentionem Gētilium, oſtenditur fuiſſe eorum cō-
uerſio, cum dicitur: Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum. De hac autem inuentione
Infra 15.b dicebat Chriſtus: Simile eſt regnum cælorū theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo
Matt.13.f abſcondit, &c. Secundò oſtendit cauſam & modum conuerſionis Iudæorum: Cauſam quidē, quia
non caſu factum eſt, vt inuenirent quod non quærebant: ſed ex gratia illius qui voluit apparere,
quod

quod deſignatur in hoc quod dicit, Palàm apparui: de qua apparitione Apoſt. Apparuit gratia Sal-
uatoris noſtri Dei, &c. Modum autem, quia non apparuit Chriſtus Gentilibus in ænigmatibus & *ad Tit.2.b*
figuris legis, prout Iudæis antiquis, ſed in manifeſta veritate. vnde dicit, *Palam*. vnde Chriſto dixe-
runt Apoſtoli: Ecce palam loqueris, & prouerbium nullum dicis: Palam, inquit, apparui illis, ſcili-
cet Gentilibus: *Qui me non interrogabant*, id eſt, qui meam doctrinã non quærebant. Secundò oſtẽ- *Ioan.16.g*
dit quomodo Eſa. prænuntiauit incredulitatem Iudæorum, dicens: Ad Iſrael autem, id eſt, contra
Iſrael, dicit: Tota die expãdi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. vbi no- *Eſa.65.a*
ſtra trãſlatio ſic habet: Expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bo-
na poſt cogitationes ſuas: populus qui ad iracundiam prouocat me. Quod autem dicit, *Expandi
manus meas*, poteſt vno modo intelligi de expanſione manuum in cruce, quę dicitur fuiſſe tota die, *Matt.27.a*
id eſt, in principali parte totius diei: quia ab hora ſexta vſque ad veſperas. Et quãuis expandente eo
manus in cruce ſol obſcuratus ſit, & petræ ſciſſæ, & monumenta aperta, Iudęi tamen in ſua incre- *Matt.27.e*
dulitate permanſerunt, blaſphemantes. vnde ſubdit, ad populum non credentem & contradicen-
tem, de qua contradictione Apoſt. Recogitate enim qui talem aduerſus ſemetipſum ſuſtinuit cõ-
tradictonem. & Simeon, in ſignum cui contradicetur. Alio modo poteſt referri ad extenſionem
manus Dei in miraculis faciendis, iuxta illud: In eo quod manum tuam extendi ad ſanitates, & ſi- *Luc.2.*
gna, & prodigia fieri per nomen ſanctum filij tui Ieſu. vt ſit ſenſus, tota die, id eſt, toto tempore prę- *Act.4.f*
dicationis meæ, expandi manus meas, miracula faciendo, ad populum non credentem, etiam mi-
raculis viſis. vnde dicebat: Si opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.
Sed fecit miracula quibus detraxerunt, dicẽtes: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dęmo- *Ioan.15.b*
nia. vnde Oſeas: Populus tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti. Tertiò poteſt intelligi de extẽ- *Matt.12.b*
ſione manuum ad beneficia illi populo exhibita, ſecundum illud: Extendi manum meã, & nemo
fuit qui aſpiceret: vt ſit ſenſus, tota die, id eſt, toto tempore legis & prophetarum, expandi manus *Oſea 4.a*
meas ad populum non credentem, id eſt, dando beneficium populo non credenti, ſed cõtradicen-
ti: ſecundum illud: Semper contentioſe egiſtis contra Dominum. *Deut.31.g*

EPITOME XI. CAPITIS.

IN hoc capite Apoſtolus continuando originem gratiæ, oſtendit caſum Iudæorum non fuiſſe vniuerſalem, proponendo dubitationem, quam ſoluit, inducendo & adaptando ſimilitudinẽ de his quę contigerunt tẽpore Eliæ, qui arbitrabatur ſe relictum ſolum Dei cultorẽ, cum tamẽ adhuc multi alij ſupereſſent. Deinde concludit maiorem multitudinem populi non eſſe aſſecutam iuſtitiam quam quærebant, ſed excæcatam fuiſſe: quod probat authoritate Eſaiæ & Dauidis. Secundò ibi *Dico ergo*, declarat caſum Iudæorũ non fuiſſe inutilem, ſed tanquam vtilem à Deo permiſſum, vt Gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo cauſam prædicti caſus. deinde oſtẽdit caſum Iudæorum eſſe reparabilem ex vtilitate boni, & ex Apoſtoli intentione, ac etiam illius populi conditione. Tertiò ibi: *Quod ſi aliqui, &c.* Aufert Gentilibus anſam gloriandi & ſe extollendi ſuper Iudeos: quæ gloria poterat ſuggeri eis ex defectu & caſu Iudæorum, & ex promotione Gẽtilium. Deinde admonet Gentiles, & rationẽ ſuæ monitionis aſſignat. Poſtmodum ponit obiectionem Gentilium, quam excludit inducẽdo eos in cognitionem iudiciorum diuinorum, in quibus diuina bonitas & ſeueritas manifeſtatur. Quartò ibi, *nolo enim, &c.* Exprimit quid ſibi circa præmiſſa iudicia videatur, proponendo, probando, & rationem aſſignando iudiciorũ diuinorum, quibus tam Gentiles quàm Iudæi poſt incredulitatem miſericordiam conſequuntur. Quintò ibi, *O altitudo, &c.* exclamando admiratur altitudinem & excellentiam diuinæ ſapientiæ, quaſi ad hęc inueſtiganda inſufficientem ſe cognoſcens, comparando eam intellectui noſtro. Deinde probat incomprehenſibilitatem & inueſtigabilitatem eius authoritate Eſaiæ & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex cauſalitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS XI. CAPITIS.

DIco ergo, *Nunquid Deus repulit populum ſuum?* ſcilicet Iudęorũ, vt ſit totaliter repulſus. *Abſit*, ſci-
licet quod hoc dicã. *Nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahã de tribu Beniamin*, id eſt, ex pa- *2.cor.11.e*
triarchis progenitus, non proſelytus, neque aduẽtitius: qui tamen repulſus non ſum, ſed ad fidẽ vo-
catus & electus Apoſt. *Non repulit Deus plebem ſuam*, ſcilicet totam, *quam præſciuit* & prædeſtinauit. *Pſal.93.*
An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura, id eſt, quid accidit tempore Eliæ, quando pene totus populus *94.* *Supra 8.f.*
à cultu vnius veri Dei aberraſſet, *quemadmodũ interpellat*. id eſt, interpellauit, *Deum aduerſum Iſrael*, *3.Reg.19.d*
id eſt, aduerſus populum Iudæorum exprimens impietatem quam commiſerant contra cultum *3.Reg.19.e*

Dei,perſequendo miniſtros , & loca ſanctificata prophanando , orabat dicens: *Domine , prophetas*
Act.7.g *tuos occiderunt*,ſcilicet Ieſabel & miniſtri eius:*Altaria tua ſuffoderunt*,& vt Dauid ait:Incenderunt
Pſal.73. igni ſanctuarium:*& ego relictus ſum ſolus,& quærunt* , ſcilicet diligenter , *animam meam*, id eſt,vi-
tam meam,volentes me occidere , prout cæteros omnes propheras & cultores tuos : arbitrabatur
enim ſe eſſe ſolum ſupetſtitē inter cultores Dei.*Sed quid dicit*,pto dixit,*illi diuinum reſponſum*, id eſt,
quid Deus reſpondit illi:*Reliqui mihi*,id eſt,per gratiā teſeruaui in cultu meo,*ſeptem milia virorum*,
numerus determinatus,pro indeterminato,id eſt, magnam multitudinem populi , quam tu igno-
ras,ſcilicet omnes electos,qui non curuauerunt genua ante Baal,id eſt:qui cultum Dei nō deſerue-
runt,quos non petmiſi cadete in peccatū idololatriæ,vt adotarent Baal.*Sic ergo in hoc tempore*,ſcili-
cet gratiæ,*Reliquiæ ſecundum electionē gratiæ ſaluæ factæ ſunt*,id eſt,multi Iudæi relicti & præſeruati
ab illo incredulitatis excidio,ſecundū gratuitam Dei electionem,qua ab æterno eos prædeſtinauit,
Supra 4.a ſalui facti ſunt.*Si autem gratia*, ſequitur quod , *iam non ex operibus* legis,aut eorum meritis,*alioquin*,
id eſt,aliàs ſequeretur quod *gratia iā non eſt gratia*,quæ dicitur ex eo gratia,quod gratis præter om-
ne debitum datur.quod autē datur ex opetibus,merces eſt ſecundum debitum,& non gratis.ideo
non eſt gratia,cum debitum & gratia pugnent. *Quid ergo?*ſcilicet ſecundum præmiſſa dicemus de
prædicta repulſione hoc ſcilicet. *Quod quærebat Iſrael,hoc non eſt conſecutus*,id eſt,maior pars populi
quæ quærebat iuſtitiam,nō eſt conſecuta illam,ptout dictum eſt quod Iſrael ſectando legem iuſti-
Supra 9.d tiæ,in legem iuſtitiæ non peruenit.*electio autem conſecuta eſt*,id eſt,electi à Deo ex Iudæis conſecuti
ſunt iuſtitiam.*Cæteri vero excæcati ſunt* , id eſt , reliqua pars populi non eſt conſecuta iuſtitiam.ſed
propter malitiā ſuā excæcata eſt.*Sicut ſcriptum eſt* in Eſaia: *Dedit illis Dominus ſpiritum cōpunctionis*,
id eſt,pūctionis & doloris cordis & inuidiæ,non immittendo malitiā,ſed ſubtrahēdo gratiā,*Oculos*
vt non videant,id eſt,ne percipiant miracula quę Chriſtus ipſis videntibus fecit,*& aures vt non au-*
diant,ſcilicet doctrinā Chriſti & Apoſtolorū:addit autem Apoſt.de ſuo , *Vſque in hodiernum diem*:
Mal.vlt.b quia in fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. *Et*
Dauid,tangendo occaſionē defectus Iudęorum,*Dicit.fiat mēſa eorum*,id eſt,malitia,qua peccatores
reficiuntur,*coram ipſis in laqueum*,quod fit quando ex ea paratur tentatio:vel quādo impediuntur à
bono,*& in captionem*,vt eos teneat,quod fit quādo delectātur, *& in ſcandalum & in retributionem*
illi,id eſt,in impactionem caſus, vel in cauſam exprobrij & confuſionis , ruent de peccato in pec-
catum.*Obſcurentur oculi*,id eſt, ratio ſuperior & inferior , quæ dicuntur ſpirituales oculi , *eorum, ne*
Eſa.51.b *videant*,quæ agere debent, *& dorſum eorum*,id eſt,liberum eorum arbitrium,quod porrat ad bona
& ad mala,*ſemper incurua*,id eſt, incuruari petmitte,à cæleſtibus ad terrena & temporalia , à recti-
tudine iuſtitiæ ad iniquitatem.

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

DIco ergo,quætens:*Nunquid ſic offenderunt vt caderent?*id eſt,nunquid permiſit Deus eos offen-
Auguſtin. in Enchi. dere,vt propter nullam aliam vtilitatē inde conſequentem peccarēt: & perpetuo in peccato
manerent, vt puniret eos ? *Abſit* , ſcilicet quod hoc dicam. quia non delectatur Deus in omnium
perditione:*Sed illorum delicto*,quod in occiſione Chriſti cōmiſerunt,*ſalus Gentibus*,id eſt,ſalus Gē-
1.Pet.1.d tium ſubſecuta eſt,occaſionaliter,non directè ex eis , ſed per redemptionem agni immaculati : *vt*
illos æmulentur,id eſt,vt Gentiles Iudæos imitentur in cultu vnius Dei detecta falſitate idololatriæ:
Quod ſi delictum illorum,ſcilicet Iudæorum,*diuitiæ ſunt mūdi,& diminutio eorum diuitiæ Gentium*,id
eſt,Gentilium,& redundant in ſpirituales diuitias eorum:*Quanto magis plenitudo eorum*.id eſt,abū-
dantia ſpiritualis,vel multitudo eorum conuerſa ad Deum in diuitias Gentium redundabit?*Vobis*
enim dico Gentibus ad fidem Chriſti cōuerſis:*Quandiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus*,id eſt,hoc
dico vobis,quia mihi ſpecialiter cura Gentium commiſſa eſt, *miniſterium meum honorificabo*,ornā-
do ſcilicet ipſum bonis moribus, & per ſupererogationem operum ad quæ non teneor , amplian-
do ſolicitudinē ad omnium ſalutem.*Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam*,id eſt ſi ali-
quo modo potero inducere Iudæos,qui ſunt cognati mei ſecundum carnem,ad imitationē meam,
vt ſaluos faciam aliquos ex illis , non quætens quod mihi vtile eſt,ſed quod multis.*Si enim amiſſio eo-*
rum,id eſt,incredulitas & inobedientia eorum , *reconciliatio eſt mundi*, occaſionaliter:in quantum
per mortem Chriſti reconciliati ſunt Deo , *quæ*, id eſt, quid, ſcilicet,erit *aſſumptio* reliquorum ad
Supra 9.a fidem,*niſi vita* ſpiritualis in ipſis *ex mortuis*,id eſt , qui per incredulitatem mortui erant,quam vitā
omnes eis optare debemus.*Quod ſi delibatio ſancta eſt*,id eſt,ſi Apoſtoli ex Gente Iudæorum aſſum-
pti,ſicut delibatio ex maſſa,ſunt ſancti,*& maſſa*,ſcilicet ſanctificari poteſt.*& ſi radix ſancta & rami*,
id eſt,ſi patriarchę,qui comparantur Iudęis,tāquam radix ad ramos,fuerunt ſancti:& rami deſcen-
dentes ex patriarchis potuerunt ſanctificari & eſſe ſancti.

TER-

TERTIA PARS VNDECIMI. CAPITIS.

QVod ſi aliqui ex ramis, id eſt, Iudei *fracti ſunt* per incredulitatem, *tu autem*, ſcilicet Gẽtiles, *cum oleaſter*, id eſt, arbor infrũctuoſa & amara *eſſes*, *inſertus es in illis*, id eſt, loco illorum: *& ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es*, id eſt conſociatus es Patriarchis & Prophetis, & abundantiæ gratiæ ſpiritus ſancti particeps factus es, *noli gloriari aduerſus ramos*, id eſt, aduerſus Iudæos diſpiciens eos, & inſultans eis in malis eorum: quia non eſſet bona gloria tua. *Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas: ſed radix te*, id eſt, cõſidera quod Iudæa non accepit à Gentilitate ſalutem, ſed potius è conuerſo. Quia ſalus ex Iudæis eſt. *Dicis ergo: fracti ſunt rami, vt ego inſerar*, id eſt, permiſit Deus Ioan.4.c
Iudæos excidere à fide, vt ego ad fidem intrarem, ideo pretioſior & magis accepta eſt Deo Gentilitas Iudæa. *Bene*, ſcilicet in hoc dicis, quod Deus permiſit illos excidere, vt inſeraris. Sed cõſidera cauſam fractionis ramorum, quia *propter incredulitatem fracti ſunt*, quia Chriſto prædicanti credere noluerũt: *tu autem*, ſcilicet Gentilis, *fide ſtas: noli altũ ſapere, ſed time*: quia beatus homo qui eſt ſemper Prou.28.c
pauidus. *Si enim Deus naturalibus ramis*, id eſt, Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis deſcenderunt, *non pepercit*, quin eos frangi permitteret, time, *ne forte nec tibi parcat*, id eſt, ne te excidere & labi permittat, & finaliter non miſereatur tui. *Vide ergo* id eſt, diligenter conſidera, *bonitatem* Dei miſerentis, *& ſeueritatem Dei* punientis, *in eos quidem qui ceciderunt*. Iudæos, ſeueritatem: *In te autem bonitatem*, vt deſperationem vites. *Si permanſeris*, id eſt, ſi immobiliter manſeris, *in bonitate*, id eſt, in dilectione Dei & humilitate: *Alioquin*, ſcilicet ſi non permanſeris per timorem, dilectionem, & humilitatem: *& tu excideris*, id eſt, Deus permittet te excidere & labi. *Sed & illi*, id eſt Iudæi *ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur*, id eſt, in ſuum ſtatum reſtituentur: *potens eſt enim Deus inſerere illos. nam ſi & tu*, ſcilicet Gentilis *ex naturali exciſus es oleaſtro*, id eſt, proceſſiſti ex Gentilitate, quę naturaliter erat infructuoſa, *& contra naturam*, id eſt, contra communem curſum naturę. Non enim conſueuit ramus malæ arboris inſeri in bonã, *Inſertus es in bonam oliuam*, id eſt, in fidem Iudæorum: *quanto magis hi qui*, ſcilicet ſunt *ſecundum naturam*, id eſt, qui ex naturali origine pertinent ad gentem Iudæorum, *inſerentur ſuæ oliuæ*, id eſt, reducentur ad dignitatem Mala.3.c
gentis ſuæ.

QVARTA PARS VNDECIMI. CAPITIS.

NOn enim volo vos ignorare fratres myſterium hoc, ſcilicet vobis neceſſarium, *vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes*, id eſt, vt non de ſenſu veſtro præſumatis, & ex veſtro ſenſu arbitremini vos poſſe diſcutere, & alios contemnentes vos præferre. *Quia cæcitas ex parte*, ſcilicet aliqua & non vniuerſaliter, *contingit in Iſrael*. non enim omnes excæcati ſunt, *donec plenitudo Gentium*, id eſt donec Eſa.5.d
Eccleſia eſſet in omnibus Gentibus, vel maiori parte fundata, *intraret*, ſcilicet ad fidem, *& ſic omnis Iſrael ſaluus fieret*, ſcilicet poſtquam plenitudo Gentium intrauerit, tunc Iudæi omnes, qui erunt Oſea 1.e
vniuerſaliter, & non particulariter, aliqui ſicut nunc conuertentur. *Sicut ſcriptum eſt, Veniet*, ſcilicet Mich.vlt.b
Deus humanatus *ex Sion*, id eſt, ex populo Iudæorum, *qui eripiat & auertat impietatem à Iacob*: quantum ad culpam & pœnam. *Et hoc illis à me teſtamentum*, id eſt, pactum nouum vel teſtimonium Eſa.59.d
erit illis: quia faciam quod promiſi. *Cum abſtulero peccata eorum*, quod ſcilicet, vetus teſtamentum non poterat. *Secundum Euangelium quidem*, id eſt, quantum pertinet ad doctrinam Euangelij, quam ipſi impugnant, propter conuerſionem veſtram & ingreſſum veſtrum ad Eccleſiam, ſunt *inimici propter vos*, id eſt, ad veſtram vtilitatem cedit: quia occaſione talis inimicitiæ Euangelium vbique diffunditur, & iam ad vos peruenit, fructificat, & creſcit. *Secundum electionem autem chariſſimi*, ſcilicet ſunt Deo, & ſalutem conſequentur. *propter patres*, id eſt, propter promiſſiones factas fratribus pro filijs, qui patres imitarẽtur. *Sine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei*, id eſt, Deus nõ reuocat dona & promiſſiones, quas ſecundum præſcientiam & prædeſtinationem, aut electionem facit, eo Iacob.1.d
quod in ipſo non ſit tranſmutatio. *Sicut enim aliquãdo & vos*, ſcilicet Gentiles, *non credidiſtis Deo, nunc autẽ miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem eorũ*, ſcilicet Iudæorum, *ita & iſti*, ſcilicet Iudæi. *nunc*, ſcilicet tempore gratię, *non crediderunt in veſtram miſericordiam*, id eſt, in gratiã Chriſti, per quam vos eſtis miſericordiam conſecuti: vel non crediderunt quod in veſtram miſericordiam occaſionaliter ceſſit, *vt & ipſi quandoque miſericordiam conſequantur. Concluſit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium miſereatur*, id eſt, concluſa: permiſit Deus omne hominum genus tam Sap.17.d
Iudæos, quàm Gentiles, in incredulitate, ſicut in quadam cathena erroris: vt in omni genere hominum ſua miſericordia locum habeat, quod ita voluit vt homines humilientur, & ſalutem ſuam, Oſea.13.d Supra 3.d
non ſibi, ſed Deo attribuant.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

O *Altitudo diuitiarum ſapientiæ*, qua ſeipſum cognouit, *& ſcientiæ Dei*, quam habet de creaturis, *quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius*, quia omnia videt, & abſque inquiſitone & difficultate omnia intuetur & ſimul iudicat: *& inueſtigabiles viæ eius*, ſcilicet æternæ generationis & inſpirationis, creationis, gubernationis, redemptionis, & glorificationis. *Quis enim cognouit ſenſum Domini*, per quem iudicat, & operando procedit: quaſi dicat nullus, *aut quis conſiliarius eius fuit*? quaſi di-
Eſa.40.c cat nullus. Ille enim non eget concilio, qui abſque inqoiſitione plene omnia peragenda cognoſcit.
Sap.9.d *aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei*? ſcilicet merces quaſi prius dati? quaſi dicat nullus. Quia non
1.Cor.2.c *Ioan.26.b* poteſt aliquis aliquid habere quod ab eo non acceperit. *Quoniam ex ipſo*, tanquam ex primo agen-
Hiere.23.d te, *& per ipſum*, id eſt, per ſuam virtutem, vel propter ſeipſum, *& in ipſo*, ſicut in conſeruante, *ſunt*
Prou.6.a *omnia*, quæ ſunt aliquid & bona, & per conſequens nullus prior dedit illi, *Ipſi* tanquam patri *gloria*,
Mala.1.d tanquam primo principio. *In ſecula ſeculorum. Amen*, id eſt, verè ita eſt.

COMMENTVM VNDECIMI CAPITIS.

Text. *Dico ergo: Nunquid repulit Deus populum ſuum? Abſit. Nam & ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſciuit.*

SVPERIORI capite Apoſtolus oſtendit Iudæorum ruinam, quatenus eorũ cauſa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatem: in hoc capite de eadem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonam cauſam permiſſa fuit, vbi nonnulla conſolatione populum recreat, eo quòd eorum lapſus non fuit vniuerſalis, neque irreparabilis, nec etiam inutilis. Et primò ponit interrogationem quam ſoluit, & infert concluſionem. Ait igitur *Dico ergo*, inquirendo: *Nunquid repulit Deus*, totaliter *populum ſuum*, ſcilicet Iudæorum? quia vocauit eum non credentem, ſed contradicentem. Reclamare enim poſſent, eo quòd eſſet populus electus ac dilectus, cui facta eſt Meſſiæ promiſſio, in quo fuit templum, lex, ſacerdotium, circuncisio, & reges. Talem obiectum Apoſt. hac interrogatione, quaſi ex ore eorum præripit. Similis
Pſal.78. pene interrogatio eſt apud Pſalmiſtam: Vt quid Deus repuliſti in finem? Verum eorum amaritudinem ſtatim conſolatione compeſcere curauit, reſpondendo: *Abſit*. Quæ reſponſio eſt execrantis, iuxta verbum Pſalmiſtæ in alio pſalmo: Quia non repellet Deus plebem ſuam, ſcilicet to-
2.Cor.11.e taliter, & veritatẽ ſuam non derelinquet. Probat primò ex perſona ſua, dicẽs: *Nam & ego Iſraelita ſum*. alibi etiam dixit, Iſraelitæ ſunt, & ego. Et quia in populo Iſrael erant aliqui proſelyti & aduenticij, qui non deſcenderẽt ſecundum carnẽ à patriarchis, hoc de ſe excludit, dicẽs: *Ex ſemine Abraham*. Erant autem in populo Iudæorum tribus diſtinctæ ſecundum duodecim filios Iacob, quorum quidam fuerunt filij ancillarum: quidam vxorum: Ioſeph autem & Beniamin fuerunt filij Rachelis prædilectæ vxoris: & Beniamin patri dilectiſſimus, quẽ ei chariſſimo peperit chariſſima Rachel. Hanc ſui ſanguinis laudem commemorat ad maiorem rei confirmationem, videlicet, quod cum ex viſceribus Iſrael fuerit euocatus ad fidem. ac ſi dicat: Si Deus concepto odio ſtatuiſſet repellere populũ ſuum, nunquam me in hoc culmen fidei extuliſſet. Explicanus deinde ſubdit concluſionem editam ſuper verbo, *abſit*, quæ ſecum adfert ſuam reſtrictionem, pariter & ſecundum probationem. Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo ſeruatum populum Iſrael, ſubnectit quod Deus non repulit quos præſciuit & prædeſtinauit ex quocunque populo. Et hæc eſt ſecunda concluſionis ratio, qua oſtendit Deum fidem ſuam liberaſſe: quam pridem ſuis cõſtrixerat pollicitationibus ſeruandi populum ſuum, ſcilicet, præſcitum & prædeſtinatum. Deus enim immutabilis eſt, nec quouis modo fallere aut falli poteſt.

Text. *An neſcitis in Elia quid dicit ſcriptura, quemadmodum interpellat Deum aduerſus Iſrael? Domine, prophetas tuos occiderunt, & altaria tua ſuffoderunt, relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam.*

HIc ad conformationem inducit ſimilitudinẽ de his quæ contigerant tempore Eliæ, quo pene totus populus videbatur à cultu vnius veri Dei aberraſſe. Vbi primò ponit interpellationem Eliæ, dicens: *An neſcitis*, quid ſcriptura dicat in Elia, id eſt de Elia, vel in Elia, id eſt, in libro de Elia
3.Reg.19.d ſcripto. Totus enim liber Regum eſt principaliter ſcriptus ad notificãdum dicta & facta prophe-
In prologo lib.Reg. tarum. vnde & inter libros propheticos cõputantur. vt D.Hier. ait. *Quẽadmodum*, ſcilicet ipſe Elias interpellabat aduerſus Iſrael. Contra cuius interpellationem videtur dictum Samuelis, dicentis:

Abſit

Abſit hoc peccatum à me in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Multo ergo minus eſt contra po-
pulum interpellandus. Veruntamen aduertendum quod Prophetæ contra populum aliquem in- 1.Reg.12.d
terpellant tripliciter. Vno modo conformando voluntatem ſuam voluntati diuinæ, prout in pſal-
miſta: Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati,
vt ſcilicet, non homines, ſed hominum peccata deſtruantur. Tertiò modo interpellatio vel oratio Pſal.57.c
interpretanda eſt non per modum operantis, ſed per modũ prænuntiationis, ſecũdum illud: Con-
fundantur qui me perſequuntur, id eſt, confundẽtur. Duo autem Elias in hac interpellatione con- Hiere.17.c
tra nos allegat. Primò quidem impietatem quam cõmiſerant contra cultum Dei. Vno modo per-
ſequendo miniſtros eius, quod tangit, dicens: Prophetas tuos occiderunt, iuxta illud: Nunquid in-
dicatum eſt tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Ieſabel prophetas Domini? & illud,
quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? Alio modo quantum ad loca Deo ſanctifica- 3.Reg.8.b
ta, ſecundum illud: incenderunt igni ſanctuarium tuum. Et quantum ad hoc dicit: *Altaria tua ſuf-* Act.7.f
foderunt, id eſt, deſtruxerunt à fundamentis auertendo. vnde notãdum eſt quod antequam in Hie- Pſal.73.
ruſalem ædificaretur templum à Salomone, Iſraelitæ in diuerſis locis edificauerant Domino al- 2.Reg.19.d
taria. Ioſue enim ædificauit Domino in monte Hebal: & filij Ruben, & Gad, & media tribus Ma-
naſſes ædificauerunt altare Domino in terra Chanaam ſuper Iordanis tumulos. Et Gedeon in Ef- Ioſue 5.f
fra ædificauit altare Domino, vocauítque illud: Domini pax. Sed poſtquam ingreſſi ſunt Iſraelitæ
terram promiſſionis, & à Salomone ædificatum eſt tẽplum Domino, non licuit eis niſi permiſſio- Iudic.6.e
ne diuina ædificare templum domino, aliud à templo Hieroſolymitano, vt in eo offerrent holo-
cauſta & victimas domino, per Moyſen dicẽtem: Ad locum quem elegerit Dominus Deus veſter
de cunctis tribubus veſtris, vt ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo
holocauſta & victimas veſtras. Attamen poſtquam receſſerunt decem tribus à Roboam, conſti- Deut.12.a
tuentes ſibi regem Hieroboam: Hieroboam excogitato concilio conſtrui fecit duo altaria: vnum
in Bethel, & alterum in Dan: & poſuit vitulos aureos, quos adorari præcepit, & ſolennitates ſta-
tuit: ne decem tribus irent in Hieruſalem ſacrificare Domino, & conuerterentur ad Roboam, vt
habetur 3.Reg.12. Quidã autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatræ, volentes adhæ-
rere Domino & legi Moyſi, permittente Domino, conſtruxerunt altaria, in quibus ſua donaria, &
primogenita offerebant Domino, quæ Ieſabel ſuffodi fecit, vt cogeret populum adorare vitulos
in Bethel & Dan. quod autem Acham & Ieſabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia
excelſa & altaria ex pietate abſtulit, & præcepit adorare in Hieruſalẽ, vt habetur 4 Reg.18. Dein-
de allegat contra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: *Et ego relictus ſum ſo-
lus*, ſcilicet, in cultu vnius veri Dei. quod ideo dixit, quia alij non ita apertè manifeſtabant ſe Dei
cultores. Dicitur enim de eo: Surrexit Elias propheta quaſi ignis, & verbum eius quaſi facula arde- Eccle.48.a
bat. Et quærunt animam meam, id eſt, vitam meam perdere. Miſerat enim Ieſabel ad Eliam: Hæc
faciant mihi dij, & hęc addant niſi eras hac hora poſuero animam tuam ſicut animam vnius ex il- 3.Reg.19.a
lis, ſcilicet, prophetis Baal, quos occiderat Elias.

Sed quid dicit illi diuinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerunt genua ſua ante Baal. Text.

HIc ponit reſponſum diuinum factum Eliæ in ſacra ſcriptura contentum, ſcilicet, reliqui mihi, id eſt, in cultu meo, non permittẽdo eos cadere in peccatum idololatriæ, *Septem milia virorum.* Ponitur certum pro incerto, propter perfectionem ſeptenarij & miliarij, qui ſunt perfecti & celebres: pro magna & incerta multitudine vſurpati, *Qui non curuauerunt genua ante Baal*, id eſt, qui cultum Dei non deſeruerunt, neque adorauerunt Baal, qui erat celebris inter deos illos, quos colebant Acham & Ieſabel.

Sic ergo & in hoc tempore, Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ Dei ſaluæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non eſt gratia. Text.

APplicat hic hiſtoriã Eliæ ad rem propoſitã. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquiæ
Iſrael, id eſt, perexiguus numerus reſpectu multitudinis, qui erat ſicut arena maris, ſecũdum
electionem gratiæ Dei ſaluæ factæ ſunt quaſi dicat: Sicuti tunc olim non ſolum quantum ad par-
uam numeri quantitatem, ſed etiam quantum ad modum. Sic, inquit, in hoc tẽpore. Nam etiam Suprà 9.f
illi tẽpore Eliæ gratia & miſericordia Dei ſeruati ſunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquiæ, prout con-
tuſis eiectíſque paleis, ait Theophylactus, pura reſidẽt grana, ſic ex pluribus Iudæis propter incre-
dulitatem, tanquam paleis eiectis, qui ſecũdum electionem gratiæ puri futuri erant, reſeruati ſunt. Pſalm.87.
Non enim decebat diuinã clementiam, vt populum illum cui vni per totum orbem celeberrimæ
promiſſiones factæ fuerant, eo vſque in aduẽtu Chriſti diuina ſua ope deſtitueret, vt nullam eius
haberet rationẽ. Quare, vt D. Auguſt. ait, primitiæ fidei ex gente illa collectæ ſunt. Quando enim
ſola Dei genitrix Virgo inde fuiſſet electa, præclariſſime cum gente illa actum fuiſſet. Fuerunt ni-

hilominus & ſponſus eius Ioſeph iuſtus, & cum ſuis parentibus Ioannes Baptiſta, Simeon, Anna,
Act. 2. g Nathanael, ac denique Apoſtoli & Diſcipuli, quibus & D. Stephanus martyrio coronatus præiuit.
Mox tria milia vno die ſacro baptiſmate tincta, atque ſubinde quinque milia, atque iterum decem
milia, quorum erat anima vna & cor vnum in Deo, prout ante D. Chryſoſt. annotauerat: præter
aliam numeroſam multitudinẽ, cuius mentio non habetur expreſſa in ſacra ſcriptura. Hæc autem
reliquiarum ſaluatio fuit ſecundum electionem gratiæ Dei, id eſt, ſecundum gratuitã electionem
Dei. Ideo Chriſtus: Non vos me elegitis, ſed ego elegi vos. Et hoc infert concluſionem: Si autem
Ioan. 15. c *ad Tit. 3. b* gratia ſalui facti ſunt, iam non ex operibus eorum, prout ad Titum ſcribit: Nõ ex operibus iuſtitiæ
quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Deinde probat conſequentiam, dicens: Alioquin ſi gratia eſt ex operibus, iam non eſt gratia, quæ ſic dicitur, ex eo quod gratis
datur, ſecundum illud quod ſupra dictum eſt: Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Pugnant quippe ſecum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iuſtitiæ
Supra 3. d opus eſt, & merces vel præmium dicitur: gratia vero rationem iuſtitiæ & debiti excludit.

Text. *Quid ergo? quod quærebat Iſrael, non eſt conſecutus, electio autem conſecuta eſt: cæteri verò excæcati ſunt.*

Suprà. 9. b *Ioan. 7. c* INfert hic ex his quæ dicta ſunt interrogationis concluſionem, dicens: *Quid ergo?* quaſi dicat
Tandem concludamus hoc, ſcilicet, quod Iſrael quantum ad maiorem multitudinem populi,
non eſt conſecutus quod quærebat, ſcilicet, iuſtitiam: & hoc modo intelligendum quod ſupra
dictum eſt: Iſrael ſectando legem iuſtitiæ in legem iuſtitiæ non peruenit, iuxta illud Chriſti:
Quæretis me, & non inuenietis. *Electio autem conſecuta eſt*, id eſt, reliqua illa & minor pars populi
Iudæorum, quæ ſecundum electionem fuerat prædeſtinata, conſecuta eſt iuſtitiam: quia oblatam
fidem prompto obſequio ſuſcepit. Cæteri vero, id eſt, altera & maior pars populi, *excæcati ſunt*,
propter malitiam eorum.

Text. *Sicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis: oculos, vt non videant: & aures, vt non audiant vſque in hodiernum diem.*

MAnifeſtat hic & probat prædictam concluſionem, quantum ad ſecundã partem authorita-
Eſa. 29. d te Eſaiæ, quam ex duobus locis componit Apoſt. Eſa. enim 29. ait: Miſcui vobis ſpiritum ſoporis. & quantum ad hoc dicit: *Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis*, quod pertinet ad peruerſitatem affectus. Cõpunctio enim importat quãdam cordis punctionem ſiue dolorem. Eſt autem quidam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis, ſecundum illud: Potaſti nos vino compunctionis. Eſt etiam aliqua mala cordis compunctio, ſcilicet, inuidiæ, qua quis
dolet de bonis aliorum. Huius ergo compunctionis ſiue inuidiæ ſpiritum dedit eis Deus, non im-
Supra. 10. d mittendo malitiam, ſed ſubtrahendo gratiam, vt dictum eſt: Ego ad ęmulationem adducam vos in
Eſa. 6. c non gentem. Et hoc modo intelligitur illud Eſaię, à quo deſumpta eſt ſecunda pars authoritatis inductæ, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claude, ne fortè videant oculis
ſuis, & auribus ſuis audiant. & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuę virtutis. vnde ſubdit,
oculos, vt non videant, ſcilicet, per ſeipſos miracula, quę Chriſtus eis videntibus fecit. *Et aures vt non audiant* doctrinã Chriſti & Apoſtol. vnde Eſa. alibi: Qui vides multa nónne cuſtodies? Qui apertas
Eſa. 24. *Mal. vlt. b* habes aures, non audies? Addit autem Apoſt. de ſuo, *Vſque in hodiernum diem*: Quia in fine mundi
videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum.

Text. *Et Dauid dicit: Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.*

HIc eandem concluſionem probat authoritate Dauidis: in qua primo tangit occaſionem defe-
Iob. 20. b ctus Iudæorum, dicens: Fiat menſa eorum, id eſt, malitia qua peccatores reficiuntur, iuxta illud: Cum dulce fuerit in ore eius malum, abſcõdit illud ſub lingua ſua. Quę quidem menſa eſt coram ipſis, quando ex certa malitia peccant: hæc fit in laqueum, quando ex ea paratur tentatio ad
peccandum, iuxta illud: Qui explicauerit ſe de fouea, tenebitur laqueo. Fit in captionem quando
per delectationem ſuccumbit illi conſentiendo, iuxta illud: Capientur & irretientur. Et in ſcanda-
Eſa. 14. c *Eſa. 8. c.* lum, id eſt, impactionem caſus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retributionem, ſcilicet quando puniuntur pro peccatis ſuis. Vnde Pſalm. Redde retributionem ſuperbis. Vel menſa,
Pſal 93. *Prou. 9. a* id eſt, ſacra ſcriptura Iudæis appoſita, iuxta illud: Poſuit menſam ſuam, fiat eis in laqueum, quod
fit quando ocurrit aliquid ambiguum, & in captionem, quando male intelligitur: Et in ſcandalum, quando ruit in pertinaciam erroris: & in retributionem, dum puniuntur eſt autem alluſio ad
muſcipulam aliáque illaqueandi ingenia, ſub quibus additur viſcus ad ineſcãdum animalia. Pari
modo Iudæi præ ſua inuidia & ſuperbia ſeducti ſunt, & irretiti per falſum intellectum ſacræ ſcripturæ. Secundò ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem, cum dicit: Obſcurentur oculi

eorum ne videant, quod magis prænũciando quàm optando dicitur. vt D. Auguſt. ait, non vt fiat, ſed quia ait fiet. vnde Apoſt. Tenebris obſcuratum habentes intellectum. Et quantum ad effectum cum dicit: Et dorſum eorum, id eſt, liberum eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala, ſemper incurua, id eſt, incuruari permitte, ab ęternis ad temporalia, à rectitudine iuſtitię ad iniquitatem, quod dæmones ſuggerunt: dicentes illud Eſa. Incuruare vt tranſeamus.

Ephe.4.c
Eſa.51.g

SECVNDA PARS XI. CAPITIS.

Dico ergo, nunquid ſic offenderunt vt caderent? — *Text.*

IN hac ſecunda huius capitis parte Apoſt. oſtendit Iudæorum ruinam non eſſe caſſam ſiue inutilem, neque irreparabilem. Et primò ponit interrogationem, dicens: *Dico ergo, &c.* quaſi dicat: Dictum eſt & probatum quod cæteri Iudæi præter electos ſunt excæcati. interrogo: Nunquid ſic offenderunt, vt caderent? id eſt, nunquid permiſit Deus eos offendere ſolum vt caderent, & non propter aliquã vtilitatem? Quod videtur eſſe cõtra bonitatem Dei, quæ tanta eſt, vt D. Aug. ait, quod nũquam permitteret aliquid mali fieri, niſi propter bonũ quod ex malo elicit. vnde quo ad caſum Iob ait: Cõteret multos & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. & D. Ioã. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit aliquos cadere, vt eorum caſus ſit aliorum ſalutis occaſio. Alio modo poteſt ſic exponi, id eſt, nunquid permiſſi ſunt corruere, vt vniuerſi perpetuò lapſi abſque remedio iacerent? ſcilicet, irreparabiliter. Et huic ſenſui apertiſſimè ſeruit particula, ſic, quæ in aliquibus codicibus non habetur. Hoc enim pacto legit D. Ambro. Nunquid ſic offenderunt vt curari non poſſent, ſicut diabolum legimus cecidiſſe, ſimili modo legit tam D. Chryſoſt. quam Origenes.

In Enchi,
Iob.34.c
Apoc.3.c

Abſit. Sed illorum delicto ſalus eſt Gentibus, vt illos æmulentur. — *Text.*

FAmiliaris eſt Apoſtol. reſponſio, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit. Et primò iuxta primam expoſitionem, oſtendit Iudæorum ruinam eſſe vtilem. ait ergo: *Abſit*, vt ſcilicet, ſic offendere permiſerit eos Deus, vt inutiliter caderent. Sed magis illorum delicto ſalus Gentibus facta eſt, ſcilicet occaſionaliter. vnde & Chriſtus dixit: Salus ex Iudæis eſt. Trinam vtilitatis rationẽ meditatur D. Thom. & alij, Gentibus ex Iudęorum delicto aduenisſe. triplex enim delictum Iudæi commiſerunt. Primum in occiſione Chriſti, ex qua ſubſecuta eſt ſalus Gẽtilium per redemptionem ſanguinis Chriſti, ſecundum illud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti eſtis, &c. ſecundum delictum Iudæorum fuit repulſio doctrinæ Apoſtol. propter quam repulſam Apoſt. dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quoniam repuliſtis illud, conuertimur ad Gẽtes docendas: quæ doctrinam illorum cum gaudio ſuſceperunt. Tertium delictum Iudæorum fuit excæcatio & impœnitentia, propter quam ſunt in omnes Gẽtes diſperſi. vt D. Aug. ait, baiulantes legem, vetúſque teſtamentum, cuius teſtimonio fulciuntur Chriſtiani, ac ſuam ſtabiliunt fidem ad cõuertendum Gentiles. Qui ſuſpicari potuiſſent prophetias de Chriſto, quas fidei prædicatores inducebant de Chriſto eſſe confictas, quæ probantur teſtimonio Iudæorũ. vnde Pſalmiſta: Deus oſtẽdit mihi ſuper inimicos meos, ne occidas eos, nequãdo obliuiſcantur populi mei: diſperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos æmulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & cum ſit duplex æmulatio, ſcilicet indignationis & imitationis, poteſt hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imitentur Iudæos in cultu vnius veri Dei. vnde Apoſt: Eratis in illo tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael, &c. & alibi: Vos imitatores facti eſtis Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa: vel vt Gentiles æmulentur Iudæos, id eſt, indignẽtur contra eos propter incredulitatem ipſorum. vnde Pſal. Vidi præuaricantes, & tabeſcebam: quia eloquia tua non cuſtodierunt. Vel vt Iudæi æmulentur imitantes conuerſionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Iſrael ſaluus fiat, cum plenitudo Gentium intrauerit. Et ſic impleatur illud: Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel vt Iudæi æmulentur Gentiles, id eſt, contra eos ex inuidia turbentur, dum vident eorum gloriam ad Gentiles tranſlatam. Veruntamen circa huiuſmodi, à duplici errore cauendum eſt. Primo ne putemus gentes, viam ſalutis non potuiſſe ingredi niſi depulſis Iudæis: quaſi Deus ſic anguſtiauerit aditum ad ſe, vt non poſſet vniuerſum humanum genus ſinu infinitæ miſericordiæ ſuæ excipere. Nam quãuis prædeſtinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes ſaluos fieri. Ideo Chriſtus ſalutis viam aperuit omni credenti, Iudæo primùm & Gręco. Ideo ſi nulli credere renuiſſent, omnes intraſſent. Secundo cauendum eſt ne dicamus Deũ excæcaſſe Iudæos, vt ingrederentur Gentiles, ne eum conſtituamus authorem mali. Malitia enim & duritia cordis Iudæorum in cauſa fuit incredulitatis eorum. Deus autem Iudęorum malo,

1.Pet.1.c
Act.13.g
In enarratione.
Pſal 58.
Epheſ.2.c
Pſal.118.
Deut.28.c

quod ab ipſis ortum habuit,bene vſus eſt, prout in induratione Pharaonis vſus eſt ad exaltationem nominis ſui.

Text. *Quod ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi,& diminutio eorum,diuitiæ Gentium,quanto magis plenitudo eorum?*

1.11.d.3 PRoſequitur hic Iudæorum conſolationem,ne deſpondeant animos: oſtendens caſum eorum
eſſe reparabilẽ:hoc autem in quarta parte locupletius explicat, ſed hic interim triplici ratione
præmonſtrat. Primò ex vtilitate quam in hoc textu ponit,quæ talis eſt: Bonum eſt potentius ad in-
ferendum vtilitatem quàm malum: Sed malum Iudęorum magnam vtilitatem Gentibus cõtulit.
Ergo maiorem mundo cõfert vtilitatem bonum eorum. Et hoc innuit ſuppoſito quod prius dixit,
quod eorũ delicto ſalus Gentibus facta eſt. Nunc ſubſumit: Quod,pro ſed,ſi illorum.i. Iudæorum
delictum diuitiæ ſunt mundi.i.Gẽtilium:quia delictum ſ. Iudæorum redũdauit in ſpirituales diui-
tias Gentilium. Quoniam per mortem Chriſti huiuſmodi crimine patratam, mundus vniuerſus
opulentiſſima Dei miſericordia ditatus eſt. Et eorum diminutio, hoc eſt quod pro maiori parte
reiecti ſunt,& pauci ingreſſi,diuitiæ ſunt Gentium : quanto magis plenitudo eorum locupletabit
mundum? Et eſt argumẽtum à maiori ad minus. Nam ſi de malo quod per ſe aduerſatur bono per
accidentalem occaſionem,diuina ſapientia tantum eduxit bonum,quanto magis de bona eorum
conuerſione,quæ per ſe ordinatur in bonum,poterit mũdum ad optimum perducere ſtatum? Tũc
enim vterque populus abſque vlla æmulatione iuſtitiã Dei percolent. Et ſic Deus ſi propter vtili-
tatẽm totius mundi permiſit Iudæos delinquere : multo magis implebit ruinas eorum propter to-
tius mundi vtilitatem,& ideo tandem reliquiæ ſecundum electionem gratiæ,ſaluæ fient.

Text. *Vobis enim dico Gentibus: Quandiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus,miniſterium meum honorificabo,ſi quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam , vt ſaluos faciam aliquos ex illis.*

ADducit hic ſecundam rationem ad probandum quod ruina Iudæorum nõ ſit irreparabilis.
Ratio talis eſt: Rerum deſperatarum & irrecuperabilium non eſt prudentia,neque intentio,
1.Ioan.5.a nec aliquis ſapiens curam ſuſcipit,ſecundũ illud: Eſt peccatum ad mortem, pro hoc nolo vt roget
quis. At qui Apoſt.intendebat & ſperabat aliquos ex illis ſaluos facere:igitur caſus eorum non erat
Galat.2.b irreparabilis:cum Apoſt.ſapiens eſſet & ſpiritu Dei ageretur,ad ſuam explicãdam intentionem di-
rigit ſermonem peculiariter Gẽtibus,quamuis ab initio Epiſtolæ vſque huc, vbi cauſam cõmunem
agit fidei, omnes ſimul cõuerſos alloquitur, ſic dicens: omnibus qui ſunt Romæ,&c. Hic vero ſin-
1.Ti.2.b gulariter Iudæorum ſalutem ſe procurare meminit, dicens: Vobis enim Gentibus,quandiu ſum
Gentium Apoſt.veſtri curam geram vſque ad mortem: attamẽ miniſterium meum honorificabo.
Non quidem in his quæ ad ſecularem honorem & faſtum pertinent : ſed ornando ipſum bonis
1.Cor.6.a moribus, iuxta illud: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, &c.
honorificabo etiam per ſupererogationem operum , ad quæ non teneor. vnde dicebat: Quæ eſt
1.Cor.9.b ergo merces mea? vt Euangeliũ Chriſti prædicem ſine ſumptu: honorificabo præterea ampliando
ſolicitudinem ad omnium ſalutem. vnde dicebat: Præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea,
Supra 9.a quotidiana ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulandum
prouocem carnem meam, id eſt Iudęos, qui ſunt mihi cognati ſecundum carnem.& ideo ſequens
Eſa.58.a conſilium Eſa.dicentis. Carnem tuam ne deſpexeris: conabatur prouocare eos ad æmulãdum bo-
1.Cor.12.d na æmulatione, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Aemulamini chariſmata meliora.
2.Cor.10.d Nec in hoc excedebat menſuram regulæ, de qua Corinthiis ſcribens dicebat: Nos autem non in
immenſum gloriamur , ſed ſecundum menſuram regulæ , qua menſus eſt nobis Deus menſuram
pertingendi ad vos. Quia non ſic erat ei cõmiſſa cura Gẽtilium, quod fuerit ei prohibitum Iudæis
1.Cor.9.c prædicare: ſed ex præcepto tenebatur Gentilibus prædicare. vnde dicebat: Si non euangelizaue-
ro, væ mihi eſt. Neceſſitas enim incumbit, ſcilicet, euangelizandi Gentilibus, quæ non incumbe-
bat euangelizandi Iudæis, niſi forte inter Gentiles habitantibus, ſed ſupererogando prædicare po-
terat eis,& in hoc miniſterium ſuũ honorificabat: Non quærens quod ei vtile erat, ſed quod mul-
1.Cor.10.g tis, vt ſalui fierent. Ideo hic dicit, Vt ſaluos faciam aliquos ex illis. Nec eſt illi arrogantiæ adſcriben-
dum quod dicit: Saluos faciã. Nouerat enim proprium eſſe Dei ſaluos facere credentes. Ideo intel-
ligebat tanquam fidei miniſter colendo agrum dominicum , quemadmodum alibi dicebat: Ego
1.Cor.3.b plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.

Text. *Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ aſſumptio,niſi vita ex mortuis?*

VIdetur hic explicatior repetitio eius quod dixerat : Si delictũ illorum diuitiæ ſunt mũdi,quã-
to magis plenitudo eorũ? Hic enim ponit amiſſionem pro delicto eorum , & aſſumptionem
pro reconciliatione: alludens ad recompenſationem amiſſionis vnius amici, quæ fit dum vno per-
dito plures acquiruntur. Sic Iudæorum caſus & ruina, quæ dicitur amiſſio , prout ſeruus qui ſub

cura

cura domini refugit, eſſe dicitur amiſſus, plures ſeruos Deo occaſionaliter acquiſiuit. Poſtmodum interrogat: Quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis? quæ verba D. Chryſ. & Orig. referunt ad reſurrectionem vniuerſæ carnis in die iudicij: & poſſumus ſecundũ eos verba Apoſt. ſic interpretari: Si amiſſio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, conſequens eſt vt eorum aſſumptio (quæ Deo trahente faciẽda eſt) vita ſit ex mortuis: id eſt, conſequẽs eſt vt Iudaiſmo ad fidem aſſumpto, nihil reſtet niſi vt fiat reſurrectio vtilis. Vbi D. Chryſoſt. annotauit quod ſicut Iudæorum amiſſio nõ fuit cauſa, ſed occaſio reconciliandæ Gentilitatis: ſic eorum aſſumptio erit occaſio reſurrectionis generalis, in cuius declaratione Apoſt. miniſterium ſuum honorificauit. Nam finis euangelij muneris eſt illa vniuerſalis conuerſio. Poſſunt etiam hæc verba Apoſt. eſſe expoſitio huius quod promiſerat, ſaluos faciam: & ſic intelligitur hic locus vita ex mortuis, de morte ſpirituali per peccatũ Iudæorum, & de vita per gratiam Gẽtium: vt ſenſus ſit: Si amiſſio illorum, id eſt, ſpiritualis mors, reconciliatio, id eſt, vita ſpiritualis, fuit mundi, id eſt, Gentilium, qui faciebant maiorem partem mundi: aſſumptio illorum erit reſuſcitatio ab eadem morte in ſimilem vitã. Quod cum ego procurem, opto eos ſaluos facere: & ſic non reputo caſum illorum irreparabilem.

Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa: Et ſi radix ſancta, & rami. Text.

TErtiam hic rationem adiungit ad confirmandũ caſum Iudæorum non eſſe irreparabilẽ ex ditione Gentis Iudæorũ: & hoc dupliciter. Primo ex parte Apoſtolorũ cum dicit, *Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa.* Dicitur autem delibatio id quod ex maſſa paſtæ ſumitur, quaſi ad probandum guſtum maſſæ, & ex illa delibatione fiebant olim collyridæ, quæ iubebantur offerri. Leui. 7. b 1. Pet. 2. b
Sunt autem Apoſtoli ex gente Iudæorum aſſumpti, prout delibatio ex maſſa. Et ideo ſi Apoſtoli ſunt ſancti, conſequens eſt quod gens Iudæorum ſit ſancta, ſecundum illud: Gens ſancta, populus acquiſitionis. Secundò idem probat ex parte patriarcharum, qui comparantur ad Iudæos, ſicut radix ad ramos. vnde Eſa. Egredietur virga de radice Ieſſe. Si ergo patriarchæ ſunt radix, & ſunt ſancti: Ergo & Iudæi qui ex ipſis proceſſerunt ſunt ſancti. vnde Oſeas: Erumpet radix eius, vt libani ibunt rami. Oſea 15. b Et non intendit Apoſt. hic loqui de actuali ſanctitate, nec oſtendere Iudæos incredulos eſſe ſanctos, ſed de ſanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in ſanctitate, quorũ patres, & quorum filij ſunt ſancti: vel poteſt dici quod illi ſunt ſpecialiter rami patriarcharum qui illos imitantur, iuxta illud, Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite, Origines hic nomine maſſæ & radicis, vnum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum concipit, qui eſt primitiæ reſurgentium, & Ioan. 8. f radix renaſcentium in eius membra. Et ſic: Si ille ſit ſanctus ſine macula, & rami ei inſiti fient participes ſanctitatis: quod autem poſſunt inſeri inferius perſequitur. Si autem inſeri poſſint, non eſt irreparabilis caſus eorum.

TERTIA PARS XI. CAPITIS.

Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduerſus ramos. Text.

IN hac tertia huius capitis parte Apoſt. præſeruat Gentiles à vitio ſuperbiæ, quo gloriari & inſultare poterant in Iudæos ex duabus partibus, ſcilicet, ex Iudæorum defectu, & ſua promotione. Ideo ait: *Quod ſi aliquis ex rami fracti ſunt.* quaſi dicat, Dictum eſt quod ſi radix eſt ſancta, & rami. Sed ſi aliqui ex ramis, id eſt, ex Iudæis fracti ſunt, id eſt, diuiſi eorum culpa à fide patrum, qui comparantur radici, noli ſcilicet gloriari, quia & tu frangi potes. vnde Iob dicebat: Ramos eius areſaciet flamma. Iob 15. b Et Sap. Confringentur rami conſumpti. [illegible] undò imminebat Gentilibus materia gloriandi ex parte promotionis eorum, in locum Iudæorum. Sap. 4. b Promotio autem alicuius tanto conſueuit eum altius extollere in vanam gloriam, quãto viliori ſtatu eleuatur, iuxta illud: Propter tria mouetur terra, & quartum quod ſuſtinere non poteſt per ſeruum cum regnauerit, &c. Prou. 30. c Ideo Apoſt. ad deprimendũ gloriam eorũ, premittit abiectum ſtatum de quo aſſumpti fuerant, dicens. Hiere. 17. a
Tu autem, ſcilicet Gentilis, cum oleaſter, id eſt, ſilueſtris olea, id eſt, ſterilis & infructuoſa, merito Matt. 7. c excidendus & in ignem mittendus, iuxta illud Matt. 7. Omnis arbor quæ non facit fructũ bonũ, excidetur, & in ignem mittetur. & Mirica in deſerto qui traditus fueras in reprobum ſenſum & in ignominiam carnis, pluſquam belluinis moribus imbutus, idolis addictus viuebas, *inſertus es in illis*, Iob 34. c id eſt, loco illorum, iuxta illud: Conteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis. *Et ſocius radicis factus es*, id eſt, conſociatus es patriarchis & prophetis, ſecundum illud, Multi venient ab Oriente & Occidente, & recũbent cum Abrahã, & Iſaac, & Iacob, &c. Et per cõparationem ad Apoſtolos: *Et ſocius pinguedinis oliuæ factus es.* Oliua quidẽ dicitur ipſa Gẽs Iudæorum propter

vniuerſales fructus ſpirituales quos attulit. vnde Hiet. Oliuam vberē, pulchram, fructiferam, ſpe-
Hier. 11. c cioſam vocauit Deus nomen tuum. & Pſal. Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autem
Pſa. 51. c huius oliuæ radix ſunt Patriarchæ & Prophetæ: ita & pinguedo huius oliuæ eſt abundantia ſpi-
ritualis gratiæ ſpiritus, ſcilicet quā præ omnibus Apoſt. habuerūt, vt Glo. dicit. vnde oliua dixiſſe
Iudic. 9. b dicitur: Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam. Sic Apoſt. Non eſt æquū nos detelinque-
Eph. 2. d re verbum Dei. Sic ergo promoti ſunt Gentiles ad ſocietatem illius populi patriarcharū & Apo-
ſtolorum, vnde effecti ſunt ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamētum
Apoſt. & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Licet ergo tu Gentilis has oc-
1. cor. 5. b caſiones gloriādi videatis habere, noli tamen gloriari & inſultare aduerſus ramos, id eſt, Iudæos:
quia, ſcilicet, non eſt bona gloriatio tua. *Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.* Hic aſſi-
gnat quare gloriari non debent, nec inſoleſcere aduerſus Iudæos, dicens: Quod ſi non obſtāte hac
admonitione gloriaris, ſaltem ne Iudæi vſqueadeo ſint tibi vituperio, eos exiſtima tanquam tuum
fundamentum, quo ſuſtentaris. Conſidera ad repreſſionem gloriæ tuæ, quod non tu radicē por-
tas, ſed radix te, id eſt, quod Iudæi nequaquam acceperunt à Gentilitate cauſam ſalutis, ſed potius
è conuerſo: vnde Chriſtus, Salus ex Iudæis eſt: vt pote tanquam ab illa ſancta radice Abrahæ, cui
promiſſum eſt quod in ipſo benedicendæ eſſent omnes Gentes. *Dicis ergo: fracti ſunt rami, vt ego*
Ioan. 4. c *inſerar.* Hactenus generalibus verbis deterruit Gentes à rumore ſuperbiæ: Nunc verò rem aper-
tius expedit, obiectas eorum obiectiones refutando. Poterant enim obiicere quod non ipſi, vt Iu-
dæi, cecidiſſent, & quod Deus Gentilitatem hoc honore prætuliſſet, quod Iudæos proieciſſet, vt
Gentes ſeruaret. Nullus enim ſuſtinet detrimentum rei niſi propter rem pretioſiorem & magis di-
lectam: quemadmodum quis pluris facit caput quàm brachia, quæ pro tuitione capitis exponit
periculo, has obiectiones hic proponit: quantum ad primam dicit: *Fracti ſunt rami*, ſcilicet, Iudæi
per incredulitatem: & nos ex quo vocati fuimus, credidimus. quo ad ſecūdam dicit, *vt ego inſerar*,
ex quo videtur quod Gentilitas eſt magis Deo accepta quàm Iudæa, quod videtur prophetaſſe
Malac. 1. c Malachias, dicens: Non eſt mihi voluntas in vobis: & munus non accipiam de manu veſtra. Ab
ortu autem ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. Et Eſa. Parum eſt vt
Eſa. 64. b ſis mihi ſeruus ad ſuſcitandas tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentium, &c.

Bene, propter incredulitatem fracti ſunt, tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. Si enim
Text. *Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte non tibi parcat.*

HIc reſpondet obiectioni. Et primò aſſignat cauſam defectus Iudæorum & promotionis Gē-
tilium, dicens: Bene: quod aduerbium videtur eſſe verbum annuentis, nō quod hoc illis con-
cedat iuxta eorum intentionē, ſed fortaſſe fatetur illos habuiſſe occaſionem ſic cogitandi. Vel ſe-
cundum alios hæc vox *bene*, eſt interiectio renuentis aut ridentis: ac ſi dicat, probè ſeu pulchrè ar-
guis. Vel vt alij volunt, forſan concedit vt dixit, quod Iudæorum delictū occaſio fuerit ſalutis Gē-
tium propter bonum vſum Dei. Non tamen quod illa fuerit cauſa finalis à Deo intēta, vt propter
ſalutē Gentiū ſponte ſua proiecerit Deus Iudæos. vnde ſubiūgit cauſam fractionis ramorum, di-
Ioan. 1. a cens: *Propter incredulitatē fracti ſunt.* quia, ſcilicet, in Chriſtū credere noluerunt: Deus enim quan-
Ioan. 8. f tum in ſe fuit, eos ſeruare voluit. Miſit enim illis filium ſuum, qui eis tanquam domeſticis diluci-
Matt. 11. d de veritatem tanquam lumen manifeſtauit: illuminans omnem hominem venientem in hunc
Matt. 13. g mundū eam ob rem conquerebatur quod cum veritatē illis diceret, non crederent: imò fecit in-
ter eos ſigna & prodigia: quæ ſi facta fuiſſent in Tyro & Sidone, Gentiles illi pœnituiſſent & cre-
didiſſent. & vt D. Matth. ait: Propter incredulitatem illorum non fecit in illis plures virtutes. De-
inde aufert Gentibus aliam ſuperbiæ anſam, dicens. *Tu autem*, non viribus tuis ſubnixus ſtas, ſed
fide: quia, ſcilicet, miſericordia Dei inſitus es in fide Abrahæ, à qua naturales filij defecerunt. Qui-
nimo hæc inſitio ſecundū Origenem, nō fuit facta ſecundum leges agriculturæ, ſecundū quas ar-
bor ſterilis non inſeritur fœcundæ ac precioſiori, ſed ſurculus illius quæ fœcūda eſt, inſeritur ſteri-
li agreſtique ſtipiti. Nā inſertus ramus eſt qui alimentum ſterilis ſua virtute in ſuā ipſius bonā cō-
uertit ſubſtantiam: vnde fert fructus: Deus autē qui eſt fons vniuerſæ bonitatis è conuerſo ſterilē
oleaſtrū inſeruit oliuæ, vnde fructuoſum exugeret ſuccū. Ideo ſubiungit admonitionem. *Noli altū*
ſapere, id eſt, noli de te vltra præſumere. Noli eſſe elato animo. Ideo infra. Nō alta ſapiētes. & Pſal-
Infra 12. c miſta: Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati oculi: *Srd time*, ne, ſcilicet tu frangaris
per incredulitatem. qui timor pertinet ad amorē caſtum. vnde Salomō: Beatus homo qui ſemper
Prou. 28. c eſt pauidus. Qui verò mentis eſt duræ, corruet in malum. & Sap. Timor Domini expellit pecca-
Eccl. 1. c tum. Secundò aſſignat rationem ſuæ admonitionis, dicens: *Si enim Deus naturalibus ramis*, id eſt
Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis deſcenderunt, non pepercit, quin eos frangi & in in-
credulitatem labi permiſerit, *Time ne fort nec tibi parcat.* quin, ſcilicet, te permittat per incre-
dulitatem excidere. vnde Salomon: Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. & Hierem.

Non

Non parcam nec miſerebor, vt non diſpergam eos. In hoc ergo conſiſtit ſolutio Apoſto. quod cũ *Prou.16.d*
aliquis videt ſe gratiam adeptum, alio cadente non debet extulli contra cadentem, ſed magis ti- *Hier.13.e*
mere ſibi ipſi, quia ipſa ſuperbia eſt cauſa præcipitij, & timor eſt cauſa cuſtodiæ & cautelæ.

Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem: in te autem bonitatem, ſi permanſeris in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi, ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim Deus iterum inſertre illos. Nam & ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam, quanto magis qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ? *Text.*

HIc inducit Gentiles ad diligentem diuinorum iudiciorum conſiderationem. Et primò oſtẽ-
dit quod oporteat eos diligenter cõſiderare, ſcilicet bonitatem & ſeueritatem Dei. Bonitas
in præſentiarum idem ſignificat quod benignitas vbertáſque diuinæ miſericordiæ, de qua ſupra:
An diuitias bonitatis eius contemnis? Seueritas autem nihil vitij ſignificat, ſed cenſoriam iudicis *Supra 2.*
grauitatem nihil de rigore remittentis, quæ apud theologos dicitur iuſtitia vindicatiua. de hac *Pſa.93.a*
Pſal. Deus vltionum dominus, id eſt, æmulator vlciſcens & vindictam faciens. ait ergo: Vide &
conſidera vtrunque. Prima enim conſideratio tribuit ſpem, ſecunda timorem, vt ex prima vitetur
deſperatio, & ex ſecunda præſumptio. Secundò oſtendit in quibus & à quibus prædicta duo ſunt
conſideranda. Primò à Gentilibus ſeueritatem & rigoroſam iuſtitiam, in eos, ſcilicet Iudæos dicit
eſſe conſiderandam, quo modo permiſit Deus eos ſic cadere, & quo modo verificatum fuit illud *Thren.2.a*
Hier. Præcipitauit Deus nec pepercit, omnia ſpecioſa Iacob deſtruxit. Secundò ab eiſdẽ dicit cõ-
ſiderandam quam Deus in eos exercuit bonitatem, qua eos immeritos à fæcibus peccatorum li-
berauit, vt vnuſquiſq; eorum dicere debeat cum Pſalmiſta: Bonitatẽ feciſti cum ſeruo tuo Domi-
ne. Tertiò oſtendit quo tẽpore poſſunt hæc in prædictis conſiderari, quia non immobiliter, ſed ſi-
cut id quod poteſt mutari in futurũ. Et primò oſtendit quantum ad Gentiles, dicens: In te dico
bonitatem Dei operantẽ, ea conditione ſi permanſeris in bonitate. vnde Chriſtus: Manete in di- *Pſa.118.b*
lectione mea. Alioquin ſi tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu
excideris. Per hæc verba apertiſſimè oſtendit ita ſalutẽ noſtrã eſſe munus Dei, vt tamen in noſtra *Ioan.15.b*
poteſtate ſit poſitũ ei adiuuãti aſſentire & aduerſari, ſiue permanere & nõ permanere in bonitate
à Deo nobis communicata. Quocirca quod ait, *Et tu excideris*, nihilominus hæc monitio ad ſin-
gulos noſtrũ pertinet. Catholica enim veritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad ſolos præ-
deſtinatos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquã verè excidunt, nec reprobi verè reſur-
gunt) eſt quod tam reprobi quã prædeſtinati ſæpenumero ſunt verè in gratia, à qua excidũt, & ve- *1.Cor.10.c*
rè rurſum in culpa, à qua verè reſurgũt. vnde ſinguli admonentur ab Apoſtolo, Qui ſtat, videat ne *Gal.6.a*
cadat. & alibi: Vide ne & tu tenteris. Et D. Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuã. *Apo.3.e*
Secundò oſtendit idem quantum ad Iudæos, dicens: *Sed & illi ſi non permanſerint, in incredulitate inſerentur*. Quamuis enim iniqui non vtantur auxilio Dei, prout iuſti: quia tamẽ Deus illis præſto
eſt, qui non ſeſe auertunt ab eo, & ſtat ad oſtium & pulſat, dicere poſſumus quod licet in faculta-
te peccatoris nõ ſit ſalus immediatè poſita, hoc tamen in eius arbitrio ſitum eſt, vt auxilio diuino
vtatur quo illam obtineat: & ideo ait, *Si non permanſerint in incredulitate*, id eſt, ſi non retineãt per- *Hier.3.a*
uerſum ſenſum, & ſequantur diuinam inſpirationem, *inſerentur*, ſcilicet, iterum, id eſt in ſtatũ ſuũ
reſtituentur ſecundum illud: Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me di-
cit dominus, & ego ſuſcipiam te. Deinde probat dupliciter quod iterum inſerentur. Primò ex di- *Eſa.59.a*
uina potentia: potens eſt enim Deus iterum inſerere illos, & ideo non eſt deſperandum. Nam vt
Eſaias ait: Non eſt abbreuiata manus Domini, vt ſaluare non poſſit. Secundò idem probat ex lo-
co à minori ad maius, dicens: Nam & ſi tu Gentilis exciſus es ex naturali oleaſtro, id eſt, ex Gen-
tilitate, quæ naturaliter erat infructuoſa, non quidem prout Dominus fecit naturam, ſed ſecũdum *Sap.12.b*
quod corrupta eſt per peccatũ. vnde Sapiens: Nequã eſt natio eorum, & naturalis malitia ipſorũ. *Ephe.2.a*
& Apoſt. Eramus natura filij iræ. *Et contra naturam inſertus es in oliuam bonam*, id eſt, cõtra commu-
nem curſum naturæ. Non enim cõſueuit ramus arboris infructuoſæ inſeri in bonã arborẽ, ſed po-
tius è cõuerſo. Et ſic quod ait contra naturam, non crude prout ſonat, intelligendum eſt. Nã Deus
cui natura tanquam authori ſuo obedientiſſimè paret, nihil agit contra naturam, neque vim in-
fert rebus. Dicimus enim eſſe naturale quod fit ab agente, cui naturaliter ſubditur patiens, quam-
uis non ſit ſecundũ naturã propriã patientis. Fluxus enim & refluxus maris eſt naturalis, eo quòd
cauſatur ex motu lunæ, cui naturaliter ſubditur aqua: quãuis non ſit naturalis ſecundum formam
aquæ. Ita etiam cum omnis creatura ſit naturaliter Deo ſubiecta, quicquid facit Deus in creatu-
ra, poteſt dici naturale, licet non ſit naturale ſecundum propriam & particularem naturam rei,

in qua ſit:puta cum cæcus illuminatur,& mortuus ſuſcitatur,quæ dicuntur opera ſupra naturam, ſed non contra naturam proprie loquendo.

QVARTA PARS XI. CAPITIS.

Text. *Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc,vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes,quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael,donec plenitudo Gentium intraret: & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.*

Luc 8.b IN hac 4.huius c.parte Apoſt.clarè exprimit quid ſibi circa præmiſſa iudicia videatur,& primò ponit factum & intentionem ſuam.Induxi ad conſiderandum bonitatem & ſeueritatem Dei. *Nolo enim vos ignorare fratres myſterium hoc*,quaſi dicat,video quod nõ poteſtis omnia capere myſteria:hoc enim eſt perfectorum.vnde Chriſtus dicebat:Vobis datum eſt noſſe myſterium regni
1. Cor.14.d Dei. Verumtamen hoc myſterium nolo vos ignorare, quia huius myſterij ignorantia eſſet vobis damnoſa.Si quis enim ignorat,ignorabitur.Secundò aſſignat ſuæ intentionis rationem,dicens,*vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes*,id eſt,vt non de ſenſu veſtro præſumatis,& ex ſenſu veſtro alios con-
Infra 12.d demnantes & vos eis præferatis.vnde infra : Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Et Eſa. Ve
Eſa.5.e qui ſapientes eſtis in oculis veſtris,& coram vobiſmetipſis prudentes. Deinde ponit myſterium quod intendit.Primò quidem quantũ ad caſum particularium Iudæorũ, cum dicit : *Quia cæcitas*, non vniuerſaliter,ſed ex aliqua parte,vt ſupra dictum eſt, addit, *contigit* , ne quis cæcitatis cauſam Deo aſcriberet.Nihil enim aliud fecit quam permittere Neque ait quod cæcitas contingit,vt plenitudo intraret,ne quis ſuſpicetur Deum eos illo fine excæcaſſe:ſed dicit *donec plenitudo Gentium*, id eſt,non ſolum aliqui particulariter,ſicut tunc conuertebantur,ſed vel in tota Gentilitate,vel in maiori parte Eccleſia fuerit fundata. Et ſic donec deſignat terminum ingreſſus Gentilium ad fidẽ
Pſal. 99 a conuertendorum,qui dicuntur intrare quaſi ab exterioribus & viſibilibus rebus quas venerabantur in ſpeciali & voluntate diuina ad Deum,ſecundum illud:Introite in conſpectu eius in exulta-
Oſea 1.b tione. Et ſic cum plenitudo Gentium intrauerit,cæcitas Iudæorum curabitur.vnde ſubdit : *Et ſic*
Mich. vl.d *omnis Iſrael ſaluus fiet*,non particulariter ſicut nunc,ſed vniuerſaliter omnes vel maior pars,ſecundum illud:Saluabo eos in domino Deo ſuo.& illud.Reuertetur & miſerebitur noſtri. Et hoc vocat myſterium quod cæcitas Iſrael non eſt perpetua,vt Gentes poterant opinari , ſed temporaria: quæ ex inuidia & indiſcreto zelo legis proceſſerat, vt D.Ambr.ait.

Text. *Sicut ſcriptum eſt Veniet ex Sion,qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me teſtamentum cum abſtulero peccata eorum.*

Eſa.59.d COnfirmat hic aſſertam ſententiam de ſalute Iudæorũ authoritate.ait ergo: Dico quod omnis Iſrael ſaluus fiet,ſicut ſcriptum eſt in Eſa.vbi noſtra tranſlatio habet:Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini:& qui ab ortu ſolis gloriam eius, cum venerit quaſi fluuius violẽtus, quem ſpiritus domini cogit.Et venerit ad Siõ redemptor,& eis qui redeũt ab iniquitate in Iacob. Hoc fœdus meum cum eis,dicit dominus. Quę quidem verba manifeſtè indicant conuerſionẽ Iſraelis in verum Iacob. Apoſtolus autem more ſuo citat ſecundum trãſlationem ſeptuaginta. Et
Zach.9 b tangit tria.Primò Saluatoris aduentum,cum dicit,*Veniet ex Sion*, id eſt,ex populo Iudæorũ , qui
Ioan. 4.c ſignificatur per Sion,quæ erat arx Hieruſalem metropolis Iudææ. vnde Zacha. Exulta ſatis filia
Eſa.2.a Sion,iubila filia Hieruſalem: Ecce rex tuus venit,&c.& Chriſtus: Saluus ex Iudęis eſt. Vel dicit ex Sion eum venire,non quia ſit ibi natus,ſed quia doctrina eius inde exiuit in vniuerſum , per hoc quod Apoſtoli in cœnaculo Sion,Spiritum ſanctum receperunt.vnde Eſa. De Sion exibit lex , & verbum domini de Hieruſalem.Secundo ponit ſalutem per Chriſtum Iudæis oblatam dicẽs: *Qui*
Pſa.31.c *eripiat & auertat captiuitatem à Iacob.* Quæ verba poſſunt referri ad liberationem à pœna ſecundũ illud: Auertet dominus captiuitatem plebis ſuæ , vel vtrunque refertur ad liberationem à culpa.
Amos 3.c Sed dicit, *Qui eripiat*,propter paucitatem & difficultatem. Quia pauci nunc & difficulter quaſi cum quadam violentia conuertũtur, iuxta illud : Quaſi ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut
Mich. vl.d extremum auriculæ : ſic eruentur filij Iſrael. Dicit autem: Auertet impietatem à Iacob, ad oſtendendum facilitatem conuerſionis Iudæorum in fine mundi.vnde Micheas:Quis Deus ſimilis tui,
Hebr.10.a qui aufers iniquitatem & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ,quæ tranſlatio peccati fieri non poterat per teſtamentum vetus.Quia vt dicit Apoſt. Impoſſibile eſt ſanguine taurorum aut hircorum auferri peccata , & ideo propter imperfectionem antiqui promittitur eis nouum
Heb.10.c
Hiere 31.f Quare ſubdit:Et hoc illis à me teſtamentum.Propheta dicit fœdus,quod idem eſt.Hier.verò ait:
Matt.26.c Feriam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouum,quod quidem habebit efficaciam ad remiſſio-
Mich.vl.d nem peccati per ſanguinem Chriſti, ſecundum illud : Hic ſanguis meus noui teſtamenti,qui pro vobis

voƀis & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. & Michæas: Deponet iniquitates
noſtras.& proiiciet in profundnm maris omnia peccata mea.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos, ſecundum electionem autem, chariſſimi propter patres. Text.

HÆc verba Diuus Auguſtinus dicit eſſe corollarium proximæ concluſioni de futura ſalute *De præde ſt.*
Iudæorum appenſum, & ipſius concluſionis confirmatiuum,& expoſitiuum. Nempe quod *ſanct.*
Iudæi inimici noſtri facti ſunt ſecundum Euangelium quidem, quantum pertinet ad Euangelij
doctnnam, quam impugnāt, *propter vos*, id eſt in veſtram vtilitatem cedit, vt ſupra dictū eſt. vnde *Luc 19.d*
Chriſtus: Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, &
interficite ante me. Vel ſecundum Euangelium inimici propter vos: quia eorū inuidia, qua Chri-
ſtum occiderunt,& nos ac Euangelij doctrinam repellunt, in commodum & vtilitatem veſtram
& Euangelij promulgationem cedit. Quia occaſione talis inimicitiæ & repulſionis Euangelium *Coloſſ.1.a*
vbique diffunditur. vnde Apoſtolus: In verbo veritatis Euangelij quod peruenit ad vos, ſicut in
vniuerſo mundo eſt,& fructificat & creſcit. Sed ſecundùm electionem ſunt chariſſimi propter *Sup. ibid. b*
patres. Hoc referendum eſt ad electos: quia ſuperius Apoſtolus dixit: Quia quod quærebat Iſrael,
hoc non eſt conſecutus: eoſdem hic vocat inimicos. De quibus ante dixerat: Electio autem cōſe-
cuta eſt: eoſdem nuncupat amicos propter patres. Origenes autem & Diuus Hierony. ex huiuſ-
modi dictis Apoſtol. colligunt reſponſum aduerſus Gentes,& dicunt: Quod quamuis Iudæi ſint
inimici noſtri ſecundum Euangelium, hoc eſt, in receptione Euangelij, quod impugnant propter
vos, eo quòd occludere vobis contendunt ſalutis viam, qua de re nos illis repugnare tenemur. Sūt
tamen nihilominus diligendi ſecundum electionem propter patres, quos Deus dilexit, & ſemen *Deut.4.f*
eorum elegit iuxta illud: Dilexit patres tuos,& ſemen eorum poſt eos. Quod non eſt ſic intelligē-
dum quod merita patrum præuiſa fuerint cauſa electionis filiorum. Sed quia Deus ab æterno ele-
git gratis & patres & filios: hoc tamen ordine quodam, vt filij propter patres conſequerentur ſalu-
tem propter quandam abundantiam diuinæ gratiæ & miſericordiæ: quæ talis fuit patribus exhi- *Pſa.118.d*
bita, vt propter promiſſiones eis factas filij ſaluarentur. Nec eſt aliqua repugnantia ſi dicantur ini-
mici & chariſſimi reſpectu diuerſorum: iniquos enim odio habemus propter iniquitatem, illis ta-
men propter naturam optamus precamúrque ſalutem: & ſic Apoſtol. docet eos ſic eſſe reprehen- *Text.*
dendos, vt eorum optemus & procuremus ſalutem.

ſine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei.

HIc excludit quandam euaſionem quam poſſet aliquis afferre & dicere: Quia etſi Iudęi olim
fuerint chariſſimi propter patres, tamen inimicitia quam contra euangelium exercent, im- *1.Reg.5.f*
pedit ne in futurum ſaluentur. Veruntamen hanc euaſionem Apoſt. euacuat. dicens: *Sine pœniten-* *Pſa.109.a*
tia ſunt dona & vocatio Dei, quaſi dicat. Quod Deus aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc eſt ſi- *Gen.6.b*
ne pœnitentia, quia de hoc Deum non pœnitet, ſecundum illud: Triumphator Iſrael non parcet, *Hier.18.b*
nec pœnitudine flectetur.& Pſalmiſta: Iurauit dominus,& non pœnitebit eum. Si obiiciatur il-
lud: Pœnitet me feciſſe hominē. Et illud: Loquar de gente,& de regno, vt ædificē & plantē illud.
Si fecerit malum coram oculis meis, pœnitentiam agā ſuper bonum quod locutus ſum vt facerē *Mat.25.c*
ei. Dicendū quod ſicut Deus dicitur iraſci, non propter hoc quod in eo ſit commotio iræ, ſed quia
ad modum irati ſe habet quantū ad effectū punitionis: ita quandoque pœnitere dicitur, nō quaſi *Heb.12.d*
in eo ſit pœnitentiæ cōmutatio, ſed quia ad modū pœnitentis ſe habet, dum mutat quod fecerat.
Si adducatur illud: Tollite ab illo talentū,& date illi qui habet decem talenta: vbi quod datū erat,
aufertur. Multos etiam in gratiam ſuam recipit, quos rurſus expoliat, vt Iudam & ſimiles: ergo ali-
quando Deum pœnitet collati beneficij. Dicēdum quod ibi non eſt mutatio ex parte Dei, ſed eſt
mutatio hominis qui gratiam Dei abiicit, ſecūdum illud: Contēplantes ne quid deſit gratiæ Dei.
Simile eſt in ſole, qui abſque ſui variatione diuerſimodè operatur ſucceſſiue in oculis aliter & ali-
ter diſpoſitis. vnde D. Aug. Oculis ægris odioſa eſt lux, quæ puris eſt amabilis. Poteſt etiam quod
hic dicitur aliter intelligi, vt dicamus, quod dona Dei quæ dantur in baptiſmo,& vocatio qua ba- *Act.2.f*
ptizatus vocatur ad gratiam, ſunt ſine pœnitentia hominis baptizati: quod quidem hic inducitur
ne quis deſperet de futura Iudęorum ſalute, propter hoc quod non videntur de peccato ſuo pœni-
tere. Si obiiciatur id quod D. Petrus ait: Pœnitētiam agite,& baptizetur vnuſquiſque veſtrū. Di- *Lib. de pœ-*
cendum quod duplex eſt pœnitentia, quędā interior quæ dicitur virtus moralis: qua quis interius *nitentia.*
dolet de offenſa,& talis pœnitentia exquiritur à baptizato: quia vt D. Aug. in lib. de pœniten. ait:
Nemo ſuæ voluntatis arbiter conſtitutus poteſt nouam vitam inchoare, niſi veteris vitæ eum
pœniteat, alioquin fictus ad baptiſmum accedit. Alia eſt pœnitentia ſacramentum, quæ vltra di-
ſplicentiā de peccatis, importat confeſſionem & ſatisfactionem, quæ à baptizato non exquirūtur: *Supra 6.d & 8.d*
quia per gratiam baptiſmalem liberatur homo non ſolum à culpa, ſed etiam à tota pœna per vir- *ad Tit.3.b*

tutem paſſionis & mortis,cui plene conformatur,vt dictum eſt.vnde Apoſto.alibi: Per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti,quem effudit in nos abunde.Si obiciatur quod claues Eccle.& omnia alia ſacramenta operantur io virtute paſſionis Christi:ergo etiam omnia alia ſacramenta liberant hominem à culpa & tota pœna.Ad hoc reſpondet Apoſt. in prædicta authoritate,dicens: quod paſſio Chriſti operatur in baptiſmo per modum cuiuſdam generationis,quæ requirit vt homo priori vitæ totaliter moriatur,ad hoc ut nouam vitam accipiat. Et ideo tollitur in baptiſmo totus reatus pœnæ, qui pertinet ad vetuſtatem prioris vitæ. Sed io aliis ſacramentis
Matt. 3.b operatur virtus paſſionis Chriſti per modum ſanationis,vt in pœnitentia. Sanatio autem non requirit vt omnes infirmitatis reliquiæ auferantur,& eadem eſt ratio in aliis ſacramẽtis. Nec obſtat quod illi qui baptizabantur à D.Ioanne Baptiſta,cõfitebantur peccata ſua:quia baptiſmus Ioannis erat baptiſmus pœnitentię:Qui accipiendo illum quodammodo profitebantur ſe pœnitentiã accepturos pro peccatis:ideo conueniens erat vt confiterentur,vt ſecundum menſuram delicti eis pœnitentia ſtatueretur. Sed baptiſmus Chriſti eſt baptiſmus omnium peccatorum,ita quod non reſtat aliqua ſatisfactio pro peccatis præteritis,vt dictum eſt.

Text. *Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo,nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum,ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur.*

ADhibet poſtremam concluſionis confirmationem, à ſimili & à minori ad maius: ait ergo, dixi quod omnis Iſrael ſaluus fiet,licet nunc ſint inimici.*Sicut enim*,id eſt,quemadmodum vos,ſcilicet Gentiles,*aliquando non credidiſtis*,iuxta illud: Eratis illo tempore ſine Deo in hoc mũ-
Eph.2.c do.*Nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis*:& hoc *propter eorum incredulitatem*,quæ fuit occaſio veſtræ ſalutis,vt dictum eſt.*Ita & iſti*,ſcilicet Iudæi *nunc*,ſcilicet tempore gratiæ, *non crediderunt in veſtram miſericordiam*,id eſt,in Chriſtum:per quem vos miſericordiam conſecuti eſtis,iuxta illud:
ad Tit.3.b Secundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit,vel non crediderunt,quod in veſtram miſericordiam ceſſit,vt & ipſi miſericordiam conſequantur,vt prædixit Eſa.Miſerebitur Deus Iacob. Vel
Eſa.14.b non crediderunt,vt per veſtri æmulationem peruenirẽt in veſtram miſericordiam. Ergo ſedes argumenti:Si id quod minus videtur ineſſe,ineſt:& id quod magis:ſic deducẽdo:Si incredulitas Iudæorum quæ de ſe pernicioſa eſt,facta eſt vobis commoda,puta medium occaſionale, vt euocaremini ab incredulitate (quæ erat vobis tanquam natiua ſiue naturalis) ad fidem : Multo maioris virtutis medium erit veſtra fides,quæ de ſe eſt lux mundi, vt Iudæi ab incredulitate, quæ eis eſt accidentalis:quia primo crediderunt,reuocentur in ſuam tanquam natiuam fidem. Appellamus natiuam incredulitatem Gentium,& natiuam fidem Iudæorum,ea ſignificatione, qua Apoſtol. Gentes natura oleaſtrum,Iudæos autem naturales ramos.

Text. *Concluſit enim Deus omnia in incredulitate,vt omnium miſereatur.*

HIc aſſignat rationem prædictæ ſimilitudinis:quia,ſcilicet Deus,voluit vt ſua miſericordia in omnibus reluceret:& hoc eſt quod dicit,*Concluſit enim Deus*, id eſt,cõcludi permiſit *omnia*,
Sap.17.d id eſt,omne hominum genus tam Iudæos quam Gentiles, *in incredulitate* ſicut in quadam cathe-
Sap.11.d na erroris iuxta illud: Vna cathena tenebrarum omnes erant colligati,vt omnium miſereatur, ſecundum illud:Miſereris omnium domine. Quod intelligendum eſt vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum,& non pro ſingulis generum. Ideo autem vult Deus omnes per ſuã miſericordiã
Oſee 3.a ſaluari vt humilientur,& ſuam ſalutem non ſibi ſed Deo aſcribant,ſecundũ illud:Perditio tua ex te Iſrael,tantum in me auxilium tuum.Si enim totus Iudaicus populus de improuiſo lumen fidei ſuſcepiſſet,anſam habuiſſet dicendi quod merito legis à ſe tandiu obſeruatæ promeruiſſet ſalutẽ, quæ illi erat velut hæreditarium ius.Igitur vt omnes mortales in vniuerſum æquarentur,permiſi
Supra 4.c ſunt io incredulitatem corruere.Simili modo & ratione totum humanum genus reum cõſtituit,
Gal.3.d dicens:Vt omne,inquit,os obſtruatur,& ſubditus fiat omnis mundus Deo.Et ad Galat. Cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato,vt promiſſio Ieſu Chriſti daretur credentibus.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

Text. *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei.*

APoſt.in præcedentibus conatus eſt aſſignare rationem diuinorum iudiciorũ,cur tam Gẽtes quàm Iudæi poſt incredulitatem miſericordiam conſequũtur.In hac verò quinta huius capitis parte ad hæc inueſtiganda inſufficiẽter ſe recognoſcens, exclamando diuinam excellentiam admiratur.Quæ admiratio pulcherrima & optimè appoſita eſt,non ſolum huic poſtremæ ſentẽtiæ,verum & negotio totius prædeſtinationis & reprobationis, quod in hac tertia huius epiſtolæ

parte

parte à calce, ſcilicet, octaui capitis, hucuſque pertractauit. Hac admiratione Apoſtol. ſignificare
curauit ita ſe docuiſſe myſterium prædeſtinationis, reprobationis, vocationis Gentium, cæcitatis
Iudæorum, & finalis ſalutis ipſorum, vt nemo tamen arbitraretur ad ſupremam cauſam materiam
reſoluendo retuliſſe: cum ſit admiratione potius contegenda, quam nimia elocutione adeunda. Et
primò admiratur excellentiam diuinæ Sapientiæ ſecundum ſe conſideratæ, dicens: *o altitudo*, id *Eccle.7.d*
eſt, profunditas & impenetrabilis abyſſus, prout puteus dicitur altus, & altum mare, vnde Sapiens: *Hiere.17.b*
Alta profunditas, quis inueniet eam? Et Hiere. Solium gloriæ altitudinis à principio. Hæc autem
altitudo attenditur quantum ad tria. Primò quantum ad rem cognitam, inquãtum Deus ſeipſum *Pſal.101.c*
cognoſcit. Secundò quantum ad modum cognoſcendi: quia per ſeipſum ſe & omnia alia cogno- *Eccle.23.c*
ſcit, vnde Pſalmiſta. Proſpexit de cælo ſancto ſuo, dominus de cælo in terram aſpexit. Tertiò quan-
tum ad certitudinem cognitionis, quia vt Sapiens dicit: Oculi Domini multo plus lucidiores ſuper *Eſa.33.c*
ſolem. Secundò admiratur excellentiam diuinæ cognitionis, quantum ad eius plenitudinem, cum
dicit: *diuitiarum*. de quibus Eſa. Diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia: quæ quidem plenitudo attendi *Iob.vlt.f*
tur in tribus. Primò in multitudine cognitorum: quia ſcilicet omnia nouit, iuxta illud: Domine tu *Coloſ.2.a*
omnia ſcis, & illud: In ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ Dei abſconditi. Secundò quantum ad *Heb.4.d*
facilitatem cognoſcendi: quia ſtatim omnia intuetur ſine inquiſitione & difficultate, iuxta illud: *Iaco.1.a*
Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Tertiò quantum ad copiam cognitionis, quia eam omni-
bus communicat affluenter, vnde Diuus Iacobus: Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à
Deo qui dat omnibus affluenter. Tertiò admiratur diuinam excellentiam, quantum ad perfectio-
nem, cum dicit: *Sapientia & ſcientia Dei*. Habet enim ſapientiam de diuinis, & ſcientiam de re- *Iob.12.c*
bus creatis, vnde Iob: Apud ipſum eſt fortitudo & ſapientia. Qui ſcit vniuerſa, nouit eam.

Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? *Text.*

HIc oſtendit excellentiam diuinæ ſapientiæ & ſcientiæ, per comparationem ad intellectum
noſtrum. Et primò quantum ad ſapientiam, ad quam pertinet iudicare & ordinare, vnde
dicit, Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius. Quia, ſcilicet homo non poteſt compre-
hendere rationes diuinorum iudiciorum, quæ in diuina ſapientia latent. Aduertendum tamen
quod res dicitur bifariam comprehendi. Vno modo quando cognoſcitur, quantum ſecundum ſuã
naturam cognoſcibilis eſt. Cum ergo Deus ſit infinitæ ſubſtantiæ & eſſentiæ, infinito modo co-
gnoſcibilis eſt, atque adeo à ſe ſolo comprehenſibilis. Et quia quicquid eſt in ipſo, eſt ſua ſimpliciſ-
ſima eſſentia: hinc eſt quod quicquid habet eſt ſimpliciter incomprehenſibile, quod hic de eius iu- *1.Cor.9.d*
dicijs affirmat Apoſtol. Alio modo dicitur res comprehenſibilis, eo quod apprehenditur & tene- *Iob.11.b*
tur. Tenet namque prædam Vertagus, licet non totam ambiat beſtiolam. Hoc pacto beati com- *Pſal.35.b*
prehendunt Deum comprehenſione illa qua terminatur ſpes, iuxta illud: Sic currite, vt compre-
hendatis. Sed illa comprehenſio non vetat quin Deus ſit ſimpliciter incomprehenſibilis, eiúſque
pariter iudicia, vnde Iob: Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & omnipotentem vſque ad perfe-
ctum reperies, & Pſalmiſta, Iudicia tua abyſſus multa. Secundò quantum ad ſcientiam, per quam
in rebus operatur, vnde ſubdit, *& inueſtigabiles*, id eſt, non perfectè ab homine veſtigabiles, *viæ eius*,
id eſt, proceſſus eius, quo in creaturis operatur. Verè enim dicuntur & ſunt viæ eius inueſtigabiles,
id eſt, inperſcrutabiles: ſiue ad rationes iudicij id referas, ſiue ad rationes externarum rerum, quæ
à Deo prodeunt. Et quanuis inueſtigo, à quo inueſtigabilis deducitur, affirmatoria vox ſit: hic tamẽ *Pſal.76.d*
negatiue accipitur, id eſt, non veſtigabiles: eo enim quod dixit incomprehenſibilia negatiue, pa-
lam eſt etiã negatiue dixiſſe inueſtigabiles. Et quãuis ipſæ creaturæ ſint homini notæ, tamen modi
quibus Deus in creaturis operatur, ab homine comprehendi non poſſunt, vnde Pſalm. In mari
via tua, & in aquis multis veſtigia tua non cognoſcentur. Et Iob: Per quam viam ſpargitur lux.

Quis enim cognouit ſenſum domini? Aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis
prior dedit illi, & retribuetur ei?

COnfirmat hic quæ dixit de incomprehenſibilitate iudiciorum Dei, & inueſtigabilitate via- *Iob 38.a*
rum eius. & ad hoc inducit duas authoritates, quarum prior eſt Eſaiæ, cuius litera ſecundum
noſtram tranſlationem habet. Quis adiuuit ſpiritum Domini, aut conſiliarius eius fuit? Sed Apoſt.
more ſuo recitat ſecundum trãſlationem Septuaginta: Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis *Eſa.40.d*
conſiliarius eius fuit? quæ idem ſonat. Qui enim conſilium ab alio petit, adiuuari ab alio eius pru-
dẽtiam petit, & mẽtem ſuam ei manifeſtat & patefacit. Quapropter idem eſt ab alio tuum iuuari
ſpiritum, & tuum ab eo cognoſci ſenſum: & ideo cum dicit, *aut quis conſiliarius eius fuit*, eſt prioris

tur per ipſum facta. Cum autem dicimus omnia facta eſſe à patre per filium, non eſt intelligendum quod pater habeat à filio hoc quod facit res, ſed potius quia virtutem faciendi filius accepit à patre, non tamen inſtrumentalem aut diminutam, ſed principalem & æqualem, ac eandem, vnde dicebat Chriſtus, Quæcunque pater facit, hæc ſimiliter & filius facit: vnde licet omnia ſint facta à patre per filium, non tamen filius eſt inſtrumentum vel miniſter patris. Ioan.5.c Hæc præpoſitio (in) triplicem habitudinem cauſæ deſignare poteſt. vno modo deſignat cauſam materialem, vt cum dicimus animam eſſe in corpore, & formam in materia: & ſic non intelligitur quod omnia ſint in Deo, Pſal.94.a quia ipſe non eſt cauſa materialis rerum. Alio modo deſignat habitudinem cauſæ efficientis, in cuius poteſtate eſt effectus ſuos diſponere. Act.17.f Et ſecundum hoc omnia dicuntur in ipſo Deo, ſecundum quod omnia in eius poteſtate & diſpoſitione conſiſtunt, iuxta illud: In manu eius ſunt omnes fines Prou.16.b terræ, & illud: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Coloſ.1.c Tertiò & potiſſimè deſignat habitudinem cauſæ finalis: quia in ipſum referuntur omnia quæ ab ipſo fiunt, vnde Salomon: Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus, Et ſic omnia dicuntur eſſe in Deo, ſicut in bonitate cõſeruãte, vnde & apoſt. Omnia in ipſo conſtant. Quod autem dicit, omnia, eſt abſolute accipiendum, pro omnibus quæ habent verum eſſe. Nam peccata quæ non habent verum eſſe, inquantum peccata ſunt & pro formali, nihil ſunt ſecundum D. Auguſt. Ideo non ſunt in ipſo. Quicquid tamen entitatis eſt in actu peccati, eſt à Deo. Sic igitur ſecundum præmiſſa omnia ſunt ex ipſo ſcilicet Deo, prout ex prima operatrice potentia. Omnia ſunt per ipſum, inquantum omnia facit per ſuam ſapientiam. Omnia ſunt in ipſo, ſicut in bonitate conſeruante. Hæc autem tria, ſcilicet, potentia, ſapientia, & bonitas, communia ſunt tribus perſonis, vnde hoc quod dicitur ex ipſo, per ipſum, & in ipſo, poteſt attribui cuilibet trium perſonarum. Quæ tamen potentia, quia habet rationem principij appropriatur patri, qui eſt principium totius diuinitatis: Et Sapiẽtia filio, qui procedit vt verbum, quod nihil aliud eſt quàm ſapientia genita. Bonitas verò appropriatur ſpiritui ſancto, qui procedit vt amor, cuius obiectum eſt bonitas. Ideo appropriando dicere poſſumus: Ex ipſo, ſcilicet, patre: per ipſum, ſcilicet, filium: in ipſo, ſcilicet ſpiritu ſancto, ſunt omnia.

Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Text.

Hic oſtendit Dei dignitatem, quæ conſiſtit in his quæ præmiſſa ſunt. Nam eo quod ex ipſo, per ipſum, & in ipſo, ſunt omnia, debetur ei honor, reuerentia, & ſubiectio à creatura, vnde per Malachiam dominus: Si ego pater, vbi honor meus? Prout Chriſto ratione redemptionis debetur genuflexio, vnde Apoſt. Vt in nomine Ieſu genu omne flectatur. Malach.1.b Philip.2.b Ex eo vero quod Deus non accepit ab alio nec cõſilium, nec donum, debetur ei gloria. Illi enim propriè debetur gloria, qui de ſe habet quicquid habet, vnde per contrarium ait Apoſtol. 1.Cor.4.b Si accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Ideo Deus per Eſa. Gloriam meam alteri non dabo. Eſa.42.b Vltimo ponit eius ęternitatem cum dicit: *in ſecula ſeculorum.* Seculum accipi ſolet pro curriculo centum annorum, quo plurimum tempore durare poteſt longiſſima vita hominis. Accipitur nihilominus pro toto tempore huius mortalis vitæ. Ita enim diſtinguimus inter hoc ſeculum, & futurum. ęternitas vero non dicitur propriè ſeculum, quia ibi non eſt ſucceſſio neque reuolutio, ſed perpetua vnáque & inuariata duratio. Dicitur autem ſeculum ſeculorum, id eſt, duratio, quæ eminenti virtute continet omnia ſecula, & durationes incorruptibilium rerum, quæ continent ſecula corruptibilium rerum. Et præcipue ipſa Dei æternitas poteſt dici ſeculum ſeculorum pluraliter, licet ſit vna & ſimplex duratio, propter multitudinem & multiplicitatem contentorum, vt ſit ſenſus, in ſecula contentiua ſeculorum. Addit autem ad confirmationem, *Amen*, quæ eſt dictio Hebraica, aliquando ſignificans idem quod ita eſt, vt cum dicitur: Amen dico vobis. Matt.6.a Aliquando idem quod ita fiat, Ibi dicet omnis populus amen, amen, id eſt, fiat, fiat. Pſal.105.a Et vtroque modo hic apte accipi poteſt. Nam & ita eſt quod, Deo eſt honor & gloria perpetua. Et idem ſolemus illi precari, vt ſit nomen domini benedictum in ſecula. Sicut & vbi Apoſtol. ait: ipſi honor & gloria, ſubintelligi poteſt & verbum eſt, vel ſit, & verbum detur, ſeu habeatur.

EXPITOME XII. CAPITIS.

EXpedita neceſſitate, virtute, & origine gratiæ Dei, Apoſtolus in quinque ſequentibus capitulis docet rectum vſum gratiæ, ſiue iuſtitiæ Dei, quæ doctrina pertinet ad inſtructionem moralem. Et primò docet vſum gratiæ, inducendo ad perfectionem vitæ in generali, quomodo ſcilicet quis debet ſe exhibere ſanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter donis Dei homo debeat vti. Secundò ibi, *Sicut enim, &c.* Aſſignat rationem deſumptam ex ſimilitu-

dine corporis myſtici ad corpus naturale, tam quoad vnitatem ipſius, quàm quoad pluralitatem membrorum ac officiorum diuerſitatem, ſecundum quam ponit differentiã gratuitarum Dei donationum, particularium, & communium, quarum vſum docet, & maximè charitatis, quo modo quis ſe debeat habere in ordine ad proximum, Deum, ac ſeipſum.

Tertiò ibi, *Benedicite perſequentibus vos*, &c. oſtendit quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiam quis debeat inimicis, & hoc proſequens perſuadet excludere impedimenta concordiæ & beneficentiæ. Demum adducit fructum & affectum charitatis erga inimicos, & concludit quod propter mala quę inferunt nobis inimici, non debemus trahi, neque vinci vt eis malum reddamus, ſed potius malum in bonum vincamus.

EXPOSITIO LITERALIS XII. CAPITIS.

OBſecro itaque, id eſt, per ſacra precor, *vos fratres*, quia fraterna charitas hoc exigit, *per miſericor-*
Ad tit.3.b *diam Dei*, per quam ſaluati eſtis, vel authoritate Apoſtolatus mei per Dei miſericordiã mihi
1.Cor.7.f commiſſi, *vt exhibeatis* non tantum mentes, ſed etiam *corpora veſtra hoſtiam*, in mortificationem
carnalium deſideriorum, vel vt exponatis paſſioni & morti propter Chriſtum, prout ipſe tradidit
ſuum, *ſanctam*, id eſt, mundatam per pœnitentiam & deuotionem, qua corpus noſtrum Dei ſerui
Epheſ.5.a tuti mancipatur, *viuentem* per fidẽ & charitatis opera *Deo placentem*, per intentionis rectitudinem,
quæ plurimum Deo placet, *rationabile*, id eſt diſcretum, ordinatum & honeſtum ſit *obſequium ve-*
Coloſ. vlt.c *ſtrum: & nolite conformari huic ſæculo*, id eſt, cauete vos conformare rebus inſtabilibus, quæ tempo-
1.Cor.14.f taliter & ſucceſſiuè tranſeunt, *ſed reformamini*, id eſt, reformamini in exterioribus actibus, *in nouita-*
Leuit. 26.a *te ſenſus*, id eſt, intellectus *veſtri*, *vt probetis*, id eſt experimento cognoſcatis, *quæ ſit voluntas Dei*, qua
Mar.5. ſcilicet vult ſanctificationem veſtram, & vos ſaluos fieri, *bona*, qua vult & ſuis præceptis inducit
Iac.1.b ad bonum honeſtum, *& beneplacens*, quia bene placet Deo nos velle bonum honeſtum *& perfecta*,
1.Theſſ.4.a
1.Tim. 2.a qua nos vult perfectos eſſe, prout ipſe perfectus eſt. *Dico enim*, id eſt, mando *per gratiam*, ſcilicet
Apoſtolatus, *quæ data eſt mihi*, ſcilicet inter gentes, *omnibus qui ſunt inter vos, nõ plus ſapere, quàm opor-*
Epheſ.3.a *tet ſapere*, id eſt, nullus de ſuo ſenſu, aut ſapientia confidens præſumat ſupra ſuam menſuram, nec
ambulet in magnis & mirabilibus ſupra ſe. Sed mando vobis, *ſapere ad ſobrietatem*, id eſt, ſecundum
Eccle.7. menſuram, & hoc dico *vnicuique ſicut Deus diuiſit*, id eſt, diſtribuit *menſuram fidei*, id eſt, donorum
Pſal. 130.a ſuorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem.
2.Cor. 12.b

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

SIcut enim in vno corpore, ſcilicet naturali, *multa membra habemus, omnia autem membra non eũdem*
1.Cor.7.b *actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto: ſinguli autem alter alterius membra*: per diuerſa dona ſpiritus ſancti, per charitatem Deo vniti & copulati inuicem ſeruiendo, *habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes*: vnuſquiſque enim propriũ donum habet à Deo, vnus quidem ſic, alius ſic, *Siue prophetiam*, id eſt, apparitionem, ſiue viſionem eorum quæ ſunt procul, id eſt, futurorum, ſiue præſentium occultorum ex diuina reuelatione, quam habentes vtantur ea, *ſecundum rationem*, id eſt, mẽſuram, *fidei, ſiue miniſterium in miniſtrando*, id eſt, ſi quis accepit gratiam vel officium miniſterij, puta Epiſcopatus, Preſbyterij, aut Rectoris, qui vocãtur Dei Miniſtri: *Siue qui docet in doctrina*, id eſt, qui habet officium & gratiam docendi, vtatur ſtudioſè & fideliter docẽdo, *Qui exhortando*, id eſt: qui habet officium vel gratiam exhortandi, vtatur illa, *in exhortando*, *Qui tribuit*, id eſt, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur *in ſimplicitate*, dando eleemoſynas, vt nihil mali intendat: *Qui præeſt*, id eſt, qui eſt in prælationis officio conſtitutus, vtatur offi-
2.Cor.11.f cio illo, *in ſolicitudine*, id eſt, diligenter: *qui miſeretur*, id eſt, qui habet facultatem & affectum miſe-
2.Cor.9.b rendi, exequatur *in hilaritate*, non ex triſtitia aut neceſſitate. *Dilectio ſine ſimulatione*, id eſt, fictione,
1.Ioan.3.c aut ex ſola exteriori apparentia, verbo, vel lingua, ſed interiori cordis affectu, & efficacia operis,
odientes malum, ſcilicet proximi, *& adhærentes bono* virtuti aliorum: *Charitatem fraternitatis diligentes, honore inuicem præuenientes*, id eſt, non deſpicientes eos quaſi inferiores, ſed tanquam ſuperiores in donis & gratia ac beneficiis honorem & reuerentiam exhibẽtes: *Solicitudine non pigri*, ſcili-
Deut.6.c cet ſitis ad ſeruiẽdum Deo, *Spiritu feruentes*, in charitate, *domino ſeruientes*, cultu latriæ, *Spe gaudentes*, propter bonum ſperatum iucunde Deo ſeruientes, *in tribulatione patientes*, id eſt, tribulationes propter Deum patienter ſuſtineatis, & vt patienter ferre eas poſſitis, ſitis *orationi inſtantes*, ſcilicet cõtinue & abſque intermiſſione pro loco & tempore, *neceſſitatibus ſanctorum communicantes*, bona
Supra c.b veſtra temporalia, corporalia & ſpiritualia, *hoſpitalitatem ſectantes*, peregrinos in domum recipiendo, & eis neceſſaria miniſtrando.

TERTIA

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

B*Enedicite perſequentibus vos*,id eſt,bona perſequentium vos annunciate,& eis optate,*Benedicite* Matth.5.g
& nolite maledicere,id eſt, malefacere aut mala imprecari. *Gaudete*, id eſt, lætamini, *cum gau-
dentibus* eis congratulando,*flete cum flentibus*; id eſt, compatimini afflictis & triſtibus eos conſolan-
do.*Idipſum inuicem ſentientes*,id eſt,vno ſenſu in eandem ſententiam conuenientes,*non* ſitis in cor- 1.Cor.1.b
de veſtro,*alta ſapientes*,*vt*,ſcilicet inordinate veſtram excellentiam appetatis,ſed ſitis,*humilibus con-
ſentiẽtes*,id eſt,humilium imitatores. *Nolite eſſe prudentes apud vosmetipſos*, id eſt, ne prudentiam ve-
ſtram apud vos ſolum exerceatis,vel ſolos prudentes arbitremini alios deſpiciendo,*nulli malum pro
malo reddentes*,affectu odij vel vindictæ.*Prouidentes bona non tantum coram Deo*,id eſt,occulte,ſed,ne
oriatur ſcandalum & exemplum boni detur, *etiam coram omnibus hominibus*, vt videntes opera ve- Matt.5.b
ſtra bona,glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.*Si fieri poteſt quod in vobis eſt*,id eſt,inquãtum
in vobis eſt,*cum omnibus hominibus, amicu & inimicu pacẽ habentes. Non vosmetipſos defendentes cha-
riſſimi*, actu odij, vel vindictæ repercutientes vel reiniuriantes : *Sed date locum iræ* eorum,eos illius Heb.vlt.a
iudicio qui ſibi vindictam reſeruauit,remittendo. *ſcriptum eſt enim, Mihi vindictam, & ego retribuã
dicit dominus*,& non ſolum non deberis dare locum iræ:*Sed ſi eſurierit inimicus tuus,ciba illum: ſi ſitit* Deut.32.c
potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius,id eſt, amorem charitatis,vel pœ-
nitentiæ ſuper mentem eius congregabis, & ad te diligendum prouocabis. *Noli vinci à malo*,ſcili-
cet eius qui te perſequitur,vt etiam tu perſequaris eum.*Sed vince*,patiẽdo *in bono*,id eſt, in bonum
illius,& benefaciendo,*malum* perſecutoris.

COMMENTVM DVODECIMI CAPITIS.

*Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei,vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam vi-
uentem,ſanctam,Deo placentem,rationabile obſequium veſtrum.* Text.

IN hoc 12.cap. Apoſtol. inchoando rectum vſum gratiæ , præponit monitio-
nem moralem,in generali docendo vſum gratię,quantum ad hoc quod homo
ſit perfectus in ſanctitate,quã ſeruare debet, quoad corpus , & quoad animam
& primò ad euitandum incomprehenſibilia iudicia Dei;hortatur eam ſeruare
quo ad corpus,dicens : Obſecro, &c. vtitur autem obſecratione propter tria.
Primò ad oſtendendum ſuam humilitatem,vnde Salomon:Cum obſecratio- Prou.18.d
nibus loquitur pauper , qui , ſcilicet de ſua abundantia non confidit, & ideo
nõ ex eo quod ſuum eſt,ſed ex eo quod Dei eſt,conatur homines inducere ad bonum.Nam obſe-
crare eſt per ſacra orare. Secundò vt magis amore moueat rogando , quàm timore authoritatiuè Ad Philẽ.b
impetrando,vnde Apoſtol. Multam fiduciã habens in Chriſto Ieſu imperando tibi , quod ad rem
pertinet,propter charitatem magis obſecro. Tertiò propter reuerẽtiam Romanorum,quibus ſcri- 1.Tim 5.a
bebat,vnde alibi : Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem. Alio etiam modo inducit ex Ad tit.3.b
parte Dei dicens: Per miſericordiam Dei, per quam ſaluati eſtis,ſecundum illud: Secundum miſe-
ricordiam ſuam ſaluos nos fecit. Et ideo ex conſideratione diuinæ miſericordiæ debemus facere
quod monemur , iuxta illud : Nonne oportet & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus
ſum ? Deinde ponit admonitionem, dicens : *Vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam*, & cæt. Ad cuius
intelligentiam aduertendum eſt quod, prout D. Auguſt.dicit, exterius ſacrificiũ quod Deo offer- 10.de ciuit.
tur,eſt ſignum inuiſibilis ſacrificij,quo quis ſe & ſua in Dei obſequium exhibet.Habet autẽ homo
triplex bonum à Deo,quod debet exhibere Deo. Primò quidem bonũ animæ quod exhibet Deo Pſal.50.d
per deuotionem & contritionem:ſecundum illud, Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus.Secun-
dò habet homo exteriora bona,quæ exhibet Deo per eleemoſynarum largitionẽ,vnde Apoſt. Be- Heb.vlt.c
neficentiæ & communionis nolite obliuiſci:talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Tertiò habet
homo bonũ proprij corporis,& quantum ad hoc dicit,vt exhibeatis corpora veſtra tanquam ſpiri-
tualem hoſtiam. Dicebatur hoſtia animal immolatum Deo pro victoria hoſtium,vel pro ſecurita-
te ab hoſtibus,vel quia ad hoſtium taberculi immolabatur. Exhibet autem homo corpus ſuum vt
hoſtiam,tripliciter. Vno modo quando homo corpus ſuũ exhibet paſſioni & morti propter Deũ,
prout Chriſtus tradidit ſeipſum oblationem & hoſtiam Deo. Secũdò per hoc quod homo corpus Ephe.5.a
ſuum ieiuniũ & vigiliis macerat ad ſeruiendum Deo,ſecundum illud : Caſtigo corpus meum,&c.
Tertiò per hoc quod homo exhibet corpus ſuum ad opera iuſtitiæ & diuini cultus exequenda,vn-
de ſupra:Exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Eſt etiam conſiderandum
quod quando hoſtia Deo immolabatur,quatuor debebant in ea obſeruari. Primò quod oblatio
debebat eſſe integra & incorrupta , alias offerens erat maledictus, iuxta illud : Maledictus doloſus Malac.1.d

ſcilicet in actibus exterioribus: in nouitate ſenſus veſtri, id eſt, in nouitate gratiæ, quam percepi-
ſtis. Tertiò aſſignat rationem admonitionis, dicens: *Vt probetis quæ ſit voluntas Dei.* Circa quod con-
ſiderandum eſt quod ſicut homo qui habet guſtum infectum, non habet rectum iudicium de ſapo
ribus, ſed ea quæ ſunt ſuauia, interdum abominatur: ea vero quæ ſunt abominabilia, apperit. Qui
autem habet guſtum ſanum, rectum iudicium habet de ſaporibus. Ita homo qui habet affectum
corruptum, conformatum rebus ſecularibus, non habet rectum iudicium de bono: ſed ille qui ha-
bet affectum ſanum ſenſu eius innouato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo dicit,
Nolite conformari huic ſeculo: ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri, vt probetis, id eſt, expe-
rimento cognoſcatis, quæ ſit voluntas Dei, qua ſcilicet vult vos eſſe ſaluos & ſanctos, iuxta illud: *1.Theſſ. 4.a*
Hæc eſt voluntas Dei ſanctificatio veſtra. Tripliciter deſcribit hic Dei voluntatem. Primo vocat
eam bonam, qua vult nos velle bonum honeſtum, & ad hoc ſuis præceptis nos inducit, vnde Mi-
cheas: Indicabo tibi ô homo, quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te. Secundò deſcribit eam
beneplacẽtem, inquantum ſcilicet diſpoſitò eſt delectabile id quod Deus vult nos velle, vnde Pſal. *Pſal.18.c*
Iuſtitiæ domini rectæ lætificantes corda. Tertiò deſcribit eam perfectam, quaſi coniungẽtem nos *Matt.5.g*
fini, ſecũdum illud: Eſtote perfecti ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt, & illud: Ambula coram *Gen.17.a*
me & eſto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei voluntatem, qui non conformantur huic ſecu-
lo, ſed reformantur in nouitate ſenſus ſui. Illi autem qui in vetuſtate permanent, huic ſeculo con- *Eccleſ.6.*
formati iudicant voluntatem Dei non eſſe bonam, ſed grauem, amaram, & inutilem, vnde Sap.
Quam aſpera eſt ſapientia indoctis hominibus.

*Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos: non plus
ſapere, quàm oportet ſapere: Sed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuique
ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.* *Text.*

DOcet hic qualiter Dei donis homo vti debeat. Et primò in generali quo ad dona quæ non
ſunt omnibus cõmunia, quemadmodũ ſunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Primò cum mo-
deratione ac humilitate exprimit ſuam authoritatem, dicens: *Dico enim, &c.* q.d. Monui vt refor-
memini in nouitate ſenſus veſtri, quod quidem facere debetis, dico enim, id eſt, mando per gratiam
quæ data eſt mihi, prout alibi dicit: Cum cognouiſſent gratiam quæ data eſt mihi in- *Galat. 2.b*
ter gentes, & alio in loco: mihi autem ſanctorum minimo data hæc, &c. Omnibus qui ſunt inter *Epheſ.3.b*
vos, id eſt, omnibus qui inter vos conuerſantur fideles conuerſi, ſiue Iudæi ſint aut Gentiles, natiui
ſiue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando vtile eſt & neceſſarium, ſcilicet non plus ſa-
pere quàm oportet ſapere, id eſt, nullus præſumat de ſenſu aut de ſapientia ſua, confidens ſupra
menſuram ſuam, vnde Sap. Non plus ſapias quàm neceſſe eſt, & Pſalm. Non ambulaui in magnis,
neque in mirabilibus ſuper me. Secundò hortatur ad id quod eſt moderatum & medium, dicens: *Eccleſ.7.c*
Sed ſapere ad ſobrietatem, id eſt, mando vobis vt ſecundum menſuram ſapiatis, id eſt, ſecundum gra- *Pſal.130.a*
tiam vobis datam. Sobrietas enim menſuram importat, quamuis propriè dicatur circa potum vinis
poteſt tamen accipi ſecundum quamlibet materiam, in qua homo debitam debet ſeruare menſu-
ram. ſic accepit Apoſtol. cum dixit: Sobriè, iuſtè, & pie viuamus in hoc ſeculo. Tertiò docet ſecun- *Ad tit.2.c*
dum quod accipienda eſt menſura medij, dicens: Et hoc inquam ſicut Deus vnicuique diuiſit, id
eſt, diſtribuit menſuram fidei, id eſt, menſuram donorum ſuorum, quæ ordinantur ad fidei ędifica- *1.Cor.12.a*
tionem, iuxta illud: Vnicuique data eſt manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiuſ-
modi dona non eadem omnibus, ſed diuerſa diuerſis, ſecundum illud: Diuiſiones gratiarum ſunt. *1.Cor.12.a*
Nec omnibus æqualiter dat, ſed vnicuique ſecundum certam menſuram, iuxta illud: vnicuique no *Epheſ.4.b*
ſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Et ideo Apoſtolus ſobriè ſapiens
ſecundum hanc menſuram dicebat: Non autem in immenſum gloriamur, ſed ſecundum men- *2.Cor.10.c*
ſuram regulæ qua menſus eſt nobis Deus. Soli autem Chriſto datus eſt ſpiritus non ad menſuram. *Ioan.3 d*
Deus autem non ſolum alias gratias gratis datas dat menſuratè, ſed etiam ipſam fidem, vnde diſci- *Luc.17.b*
puli dixerunt Chriſto: Domine adauge nobis fidem.

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

*Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum
habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra.* *Text.*

IN hac ſecunda huius capitis parte, Apoſtolus præmiſſa monitione, rationem aſſignat aſſum-
ptam ex ſimilitudine corporis myſtici ad naturale. Et circa corpus naturale tangit tria, ſcilicet
corporis naturalis vnitatem, membrorum pluralitatem, & officiorum diuerſitatem, & adaptat hęc
tria ad corpus Chriſti myſticũ, quod eſt Eccleſia: vnde ad Epheſ. ſcribẽs ait: Ipſum dedit caput ſu- *Epheſ.1.d*

per omnem Eccleſiam quæ eſt corpus eius. Deinde tangit fidelium quaſi membrorum multitudi-
Luc 14.d nem, cum dicit: *ita multi, &c.* de qua multitudine Chriſtus: Homo quidam fecit cœnam magnam,
Eſa.54.d & vocauit multos. Et Eſa. Multi filij deſertæ. Quamuis enim ſint pauci per comparationem ad in-
fructuoſam multitudinem infidelium & malorum, qui ſunt multo plures: Stultorum enim, vt Sa-
Eccleſ.1.d lomon ait, infinitus eſt numerus, & Chriſtus: Multi ſunt vocati, pauci verò electi, & alibi: Arcta
Matt.20.e enim eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniant eam. Abſolutè tamen loquẽdo ſunt
Matt.7.b multi, vnde D. Ioan. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Poſtmodum tã-
Apoc.7.b git officiorum diuerſitatem, cum dicit: Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam
1.Cor.12.b vt alibi dicit: Corpus non eſt vnum membrum, ſed multa. Si totum corpus oculus, vbi auditus? &c.
Epheſ.2.d Secũdò tangit corporis myſtici vnitatem, cum dicit: *Ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto*. De qua
vnitate Apoſtolus alibi: vt reconciliet ambos in vno corpore. Huius autem corporis myſtici vni-
tas eſt per fidem, per quam cum effectu charitatis inuicem vnimur Deo, ſecundum illud: Vnũ cor-
Epheſ.4.a pus & vnus ſpiritus. Et quia ſpiritus vnitatis in nos à Chriſto deriuatur, vnde ſupra dictum eſt: Si
Supra 8.b quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Ideo dicit in Chriſto, qui per ſpiritum ſuũ, quem
dat nobis, vnit nos inuicem & Deo. vnde Chriſtus: vt ſint vnum in nobis, ſicut nos vnum ſumus.
Tertio tangit officiorum diuerſitatem ad vtilitatem communem reductam, dicens: Singuli autem
ſumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet in corpore naturali, proprium actum ha-
bet, & virtutem: inquantum ſua virtute & actu alteri prodeſt, dicitur membrum alterius: vt pes di-
citur membrum oculi, inquantum oculum defert: & oculus dicitur membrum pedis, inquantum
1.Cor.12. pedẽ dirigit. Non poteſt dicere oculus manui, Opera tua non indigeo: Ita etiam in corpore myſti-
co, ille qui accipit gratiam prophetiæ, indiget eo qui accipit gratiam ſanitatum: & ita tamẽ omni-
Gala.vlt.a bus aliis, vnde dum vnuſquiſque fidelis ſecundum gratiam ſibi datam alteri ſeruit, efficitur alterius
1.Pet.4.b membrum. Ideo Apoſtol. Alter alterius onera portate, & D. Petrus: Vnuſquiſque ſicut accepit
gratiam in alterutrum adminiſtrantes.

Text. *Habentes donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes,*
ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei.

HIc proſequitur in ſpeciali monitionem quam propoſuerat de ſobrio & moderato vſu gratiæ.
Et primò ponit gratiarum diuerſitatem: dicens: Sumus, inquam, alter alterius membra, non
ſecundum eandem gratiam, ſed habentes, differentes donationes: non ex diuerſitate meritorum,
1.Cor.7.b ſed ſecundum gratiam quæ data eſt nobis, iuxta illud: vnuſquiſque proprium donum habet ex
Deo, vnus quidem ſic: alius verò ſic, vnde Chriſtus: vocauit ſeruos ſuos, & diuiſit, & tradidit illis
bona ſua: & vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum. Secundò docet diuerſa-
rum gratiarum vſum. Et primò in rebus diuinis quantum ad cognitionem dicens: Siue prophe-
tiam, quam habentes vtamur ſecundum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam appa-
ritio ex reuelatione diuina eorum quæ ſunt procul à cognitione noſtra naturali, vnde qui prophe-
1.Reg.9.b ta hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt autem procul ſecundum ſe à cognitione noſtra futu-
ra contingentia, quæ propter defectum ſui eſſe cognoſcibilia non ſunt. Sed res diuinæ ſunt procul
1.Ioan.1.b à cognitione noſtra, non ſecundũ ſe, cum ſint maximè cognoſcibiles: Deus enim eſt lux, & tene-
bræ in eo non ſunt vllæ. Sed propter defectum intellectus noſtri, qui ſe habet ad ea quæ ſunt in
ſeipſis manifeſtiſſima, ſicut oculus noctuæ ad lumen ſolis. Et quia vnumquodque dicitur magis
tale, quod eſt ſecundum ſe tale, quàm quod eſt tale ſecundum aliud: Inde eſt quod magis propriè
dicuntur eſſe procul à cognitione noſtra futura contingentia: & ideo futurorum contingentium
Amos 2.b eſt propriè prophetia, vnde Amos: Nõ faciet Dominus verbum niſi reuelauerit ſecretum ſuum ad
ſeruos ſuos prophetas. Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcunque occultorum, vt reuelatio
creationis mundi facta Moyſi: hoc autem donum prophetiæ, non ſolum fuit in veteri teſtamento,
ſed etiam in nouo, ſecundum illud: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & propheta-
bunt filij veſtri. Dicuntur etiam Prophetæ in nouo Teſtamento, qui prophetica dicta exponunt:
Eccl.24.d. quia ſacra ſcriptura eodem ſpiritu interpretatur quo condita eſt, vnde Sapiens: Adhuc doctrinam
quaſi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetiæ donum ſicut & aliæ gratiæ gratis datæ,
1.Cor.12.a ad fidei ædificationem, iuxta illud: Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, & illud:
Hebr.2.a Confirmata ſcilicet eſt doctrina fidei conteſtante Deo, ſignis & prodigiis, & variis virtutibus ac
ſpiritus ſancti diſtributionibus. Et ideo prophetia vtendum eſt ſecundum rationem fidei, id eſt,
Deut.13. non in vanum, ſed per hoc vt fides confirmetur, vnde Dominus per Moyſem: Si ſurrexerit in me-
dio tui propheta, & dixerit tibi: Eamus, & ſequamur deos alienos, non audies verba Prophetæ
illius: quia ſcilicet prophetat contra rationem fidei. *Siue miniſterium in miniſtrando.* Hic docet
vti gratia miniſterij quantum ad Sacramenta, dicens: *Siue miniſterium in miniſtrando*, id eſt, ſi quis
accepit gratiam vel officium miniſterij, puta ſi Epiſcopus vel Sacerdos, qui dicuntur miniſtri Dei,
vnde

vnde Eſaias: Vos ſacerdotes Domini vocabimini miniſtri Dei noſtri. Exequatur ergo talem gra-
tiam & officium fideliter, & diligenter miniſtrando, vnde Apoſtol. Miniſterium tuum imple. *Siue* *Eſa. 61.b*
qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando. Hic tangit ea quæ pertinent ad res humanas, in *2. Tim. 4.b*
quibus poteſt aliquis alteri ſubuenire. Primú quidem quantum ad cognitionem ſpeculatiuam
vel practicam: quantum ad ſpeculatiuam dicit, *Siue qui docet*, id eſt, qui habet officium vel gratiam
docendi, vtatur doctrina, id eſt ſtudioſè & fideliter doceat: prout Iob cui dictum fuit: Ecce docui- *Iob. 4.a*
ſti plurimos. Et Chriſtus præcepit Apoſtolis: Euntes in mundum vniuerſum docete omnes Gen-
tes. Quantum vero ad cognitionem practicam, quæ verſatur circa agibilia vel factibilia, ſubdit *1. Theſſ. 2.a*
Qui exhortatur, id eſt, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum, vtatur illa af- *ad Tit. 2.d*
fectuoſè, fideliter & veraciter exhortando. Vt Apoſtol. Exhortatio noſtra non fuit in errore neque
de immunditia, & alibi: Hæc loquere, & exhortare.

Qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſolicitudine, qui miſeretur in hilaritate. *Text.*

HIc ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis ſubuenit alicui; tri-
buendo & dando ei aliquod bonum. Et quantum ad hoc dicit, *Qui tribuit*, id eſt, qui habet
facultatem & gratiam tribuendi, exequatur hoc, *In ſimplicitate*: vt, ſcilicet nihil mali ex illo inten-
dat, quaſi homines donis ad malum allíciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato inten- *Eccle. 20.b*
dit maiora acquirere, vnde Sapien. Datus inſipientis non erit vtilis tibi. Oculi enim illius ſeptem- *Prou. 11.a*
plices ſunt. Exigua dabit, & multa improperabit. Et Salomon: Simplicitas iuſtorum diriget eos.
Quandoque autem aliquis ſubuenit alteri, eius curam habendo, & quantum ad hoc dicit: Qui
præeſt, id eſt, qui eſt in prælationis officio conſtitutus, vtatur illo officio in ſolicitudine, propter *Heb. vlt.c*
quam debemus eis obedire, iuxta illud: Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacere eis: Ipſi enim per-
uigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Ideo ipſe qui hanc ſolicitudinem doce- *2. Cor. 11.g*
bat, de ſe dicebat: Inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Quandoque ve-
rò ſubuenit aliquis alteri ſubleuando ſuam miſeriam, & quantum ad hoc dicit, *Qui miſeretur*, id
eſt, qui habet facultatem & affectum miſerendi, exequatur hoc in hilaritate, quaſi libenter &
voluntariè faciens. Et non ex triſtitia, neque ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus, *2. Cor. 9.b*
vnde Sapiens: In omni dato hilarem fac vultum tuum. *Dilectio ſine ſimulatione, odientes malum,* *Eccle. 35.b*
adhærentes bono. Hic docet vſum doni gratuiti, quod eſt omnibus commune, ſcilicet charitatis: &
ponit quæ pertinent ad charitatem in generali. Et primò oſtendit qualis debet eſſe dilectio ex par-
te diligentis: quia debet eſſe vera, vnde dicit: *Dilectio ſine ſimulatione*, vt ſcilicet, non tantum ver-
bo aut exteriori apparentia, ſed ſit vero cordis affectu & efficacia operis, ſecundum illud: Non di- *1. Ioan. 3.c*
ligamus lingua, neque verbo, ſcilicet ſolum, ſed opere & veritate, qui hanc dilectionem habet, fide
lis amicus eſt, cui nulla fit comparatio. Secundò docet quod dilectio debet eſſe pura, cum dicit: *Eccle. 6.*
Odientes malum. Tunc enim eſt pura dilectio, quando homo non conſentit amico ſuo in malum,
ſed ita diligit hominem, vt eius vitium odiat, vnde dicitur quod charitas non congaudet ſuper *1. Cor. 13.a*
iniquitate congaudet autem veritati, & Pſalmiſta. Iniquos odio habui. Tertiò docet quod dilectio *Pſal. 118.*
debet eſſe honeſta, vt ſcilicet aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis, vnde Apoſtol. Bo- *Galat. 4.c*
num autem æmulamini in bono ſemper. Hæc eſt pulchra dilectio, de qua dicitur: Ego mater pul- *Eccle. 24.c*
chræ dilectionis. *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes; Honore inuicem præuenientes.* Hic oſten-
dit qualiter charitas ſe debeat habere in ordine ad proximum. Et primò quantum ad interiorem
affectum, cum dicit: *Charitatem fraternitatis diligentes*, vt, ſcilicet non ſolum fratres diligamus per
charitatem, ſed etiam diligamus ipſam charitatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Si enim
charam habuerimus charitatem, non de facili illam diſſolui permittemus. Ideo Hebræos horta- *Heb. vlt.a*
batur Apoſtol. dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis, & Salomon: Si dederit homo om- *Can. vlt.e*
nem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, tanquam nihil deſpiciet illam. Secundò quantum
ad exteriorem effectum, cum dicit, *honore inuicem præuenientes*: in quo tria deſignantur. Primò
quòd homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad rationem honoris; Nullus *Philip. 2.a*
enim poteſt verè diligere eum, quem deſpicit. Ideo Apoſtolus hortatur, vt arbitremur ſuperio-
res inuicem, quod quidem fit cum aliquis defectum ſuum conſiderat, & perfectionem proximi.
In honore autem non ſolùm reuerentia intelligitur, ſed etiam neceſſariorum ſubuentio, prout *Exod. 20.b*
in præcepto Domini, cum dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam, præcipitur ſubuentio,
quod patet ex eo quod Chriſtus arguit phariſæos, contra hoc præceptum impedientes filios à ſub- *Matt. 15.a*
uentione parentum. Secundò deſignatur quod effectus dilectionis debent mutuo exhiberi, vt non
ſolum homo velit beneficia recipere, ſed etiam exhibere, vnde Sapiens, Nō ſit porrecta manus tua *Eccle. 14.d*
ad accipiendum, & ad dandum collecta, & alibi: In diuiſione ſortis da & accipe, & hoc deſigna-

tur cum dicit, inuicem. Tertiò deſignatur quod effectus dilectionis debet eſſe promptus & velox,
Eccle.14.e cum dicitur *præuenientes*, vt ſcilicet aliquis præueniat amicum in beneficiis, vnde Sapiens: Omnis
amicus dicet amico: Et ego amicitiam copulem.

Text.

Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes.

HIc oſtendit qualiter per charitatem nos debeamus habere erga Deum. Et primò incipit ab
ipſa rationis attentione, cum dicit: Solicitudine ſitis non pigri, ſcilicet ad deſeruiēdum Deo.
Mic.6.c Ideo Michęas: Indicabo tibi quid ſit bonū, & quid Deus requirat à te, poſtea ſubdit: Solicite am-
2.Tim.2.c bulare cum Deo tuo. Et Apoſtol. Solicite cura teipſum probabilem exhibere Deo. Secundò quan
tum ad effectum, cum dicit: *Spiritu feruentes*, ſcilicet in Dei dilectione. Procedit autem feruor
aquæ ex abundantia caloris, vnde feruor ſpiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dile-
ctionis totus homo feruet in Deum, ea ratione dicitur quod Apollo feruens ſpiritu loquebatur.
Act.18.g Et Apoſtol. Nolite ſpiritum extinguere. Tertiò quantum ad exterius obſequium, cum dicit: *Do-*
1.Theſ.vlt. *mino ſeruiētes*, ſcilicet ſeruitute latriæ quæ ſoli Deo debetur: Dominum Deum tuum adorabis, &
8.d illi ſoli ſeruies. Vel ſecundum aliam literam, tempori ſeruientes, vt videlicet tempore congruenti
Deut.6.c ſeruitiū Dei faciamus, ſecundum illud: Omni negotio eſt tempus & opportunitas. Quartò quan-
Eccleſ.8.b tum ad mercedem ſeruitij, cum dicit: *Spe gaudentes*, ſcilicet mercedis, quæ eſt fruitio: ſpes filiorum
Dei. Quintò quantum ad difficultatem, quam homo patitur in diuino ſeruitio, vnde ſubdit: *In tri-*
Supra 5.a *bulatione patientes*, tribulatio enim patientiam operatur. Sextò quantum ad omnia prædicta dicit,
Luc 18.a *orationi inſtantes*, in quo orationis aſſiduitas deſignatur, de qua Chriſtus, Oportet ſemper orare, &
1.Theſ. nunquam deficere, & Apoſtol. Sine intermiſſione orate. Per orationem enim in nobis ſolicitudo
5.d. & ſu- excitatur, feruor accenditur, ad Dei ſeruitium incitamur. Gaudium ſpei in nobis augetur, & auxi-
p.1.b lium in tribulatione promouetur. *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes.*
Determinat hic de charitate, quantum ad ſpeciales quaſdam perſonas. Et primò inducit ad exhi-
benda beneficia charitatis indigentibus in vniuerſali, dicēs: *Neceſſitatibus ſanctorum communican-*
Epheſ.4.f *tes.* Vbi tria ſunt notanda. primò quod eleemoſynæ ex charitate ſunt impendendæ indigentibus
ſiue neceſſitatem patientibus. Ideo Apoſtolus: Laboret operando manibus ſuis, quod bonum eſt,
Eccleſ.12.b vt habeat vnde neceſſitatem tribuat patienti. Secūdò, quod potius ſubueniendum eſt iuſtis quam
aliis. Ideo dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum*. Vnde Sapiens: Da iuſto, & non recipias peccatorem.
Quod quidem non eſt intelligendum, quin etiam in neceſſitatibus ſit ſubueniendum peccatori-
bus, ſed quod non eſt eis ſubueniendum ad fomentum peccati. Vtilius tamen eſt ſubuenire iuſtis:
quia talis eleemoſyna eſt fructuoſa, non ſolum ex parte dantis, ſed etiam ex ſuffragio recipientis.
Luc.16.c vnde Chriſtus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in
æterna tabernacula, ſcilicet ſuis ſuffragiis. Secundò, in ſpeciali admonet ad hoſpitalitatem, cum
dicit: *Hoſpitalitatem ſectantes*, quia ſcilicet in hoc miſericordiæ opere alia miſericordiæ includun-
Heb.vlt.a tur opera. Nam hoſpes non ſolum donum exhibet ad manendum, ſed etiam alia neceſſaria ſubmi-
1.Pet. 4.c niſtrat. Ideo eam alibi commendat Apoſtolus, dicens: Hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per hanc
enim latuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis, & Diuus Petrus: Hoſpitales inuicem ſine
murmuratione.

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

Text.

Benedicite perſequentibus vos, benedicite & nolite maledicere.

IN hac tertia huius capitis parte Apoſtolus oſtendit qualiter ſit exhibenda charitas inimicis, &
maximè beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ conſiſtit in hoc quod aliquis velit bo-
num alteri, & malum eius nolit. Primò ergo monet vt beneuolentia ſit ampla, quæ ſe extendat
etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite perſequentibus vos.* Circa quod notandum eſt quod be-
nedicere, vno modo idem eſt quod bonum dicere, & laudare, vt cum aliquis bonum alterius
Eccle.31.c laudat: ſecundum illud: Splendidum in panibus benedicent, id eſt, laudabunt, labia multorum.
Alio modo quis benedicit alteri imperādo. Et ſic benedicere per authoritatem eſt proprium Dei,
cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Miniſterialiter autem pertinet ad miniſtros Dei,
Num.6.d qui nomen Domini ſuper populum inuocant, ſecundum illud: Sic Benedicetis filiis Iſrael, & di-
cetis eis: Benedicat tibi Dominus & cuſtodiat te, & poſt ſubdit, Inuocabunt nomen meum ſuper
Pſal.128. filios Iſrael, & ego benedicam eis. Tertiò benedicit aliquis alteri optando, vt in Pſalm. Et non di-
xerunt qui præteribant, Benedictio Domini ſuper vos. Et ſecundum hoc, benedicere eſt bonum
alicui velle, & quaſi bonum precari: & hoc modo accipitur hic, vnde per hoc quod dicitur: Be-
nedicite

nedicite perſequentibus vos, datur intelligi quòd etiam ad inimicos & perſecutores debemus eſſe
beneuoli, & pro eis orare, vnde Chriſtus: Diligite inimicos veſtros, & orate pro perſequentibus & *Matt. 5.f*
calumniantibus vos. Quod autem hic dicitur, eſt quodam modu præceptum, & quodam modo
conſilium. Præceptum quidem quod aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis,
non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, quam aliquis pro fidelibus
facit. Similiter etiam eſt præceptum in articulo neceſſitatis effectum dilectionis inimicis impen-
dere in particulari, iuxta illud: Si occorreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc eum. Sed quod *Exod. 23.a*
aliquis iuxta articulum manifeſtæ neceſſitatis in ſpeciali effectum dilectionis exhibeat inimico,
pertinet ad perfectionem conſiliorum: quia per hoc oſtenditur charitas perfecta ad Deum, quod
omne humanum odium ſuperat. Ille autem quem pœnitet & miſericordiam petit, non eſt inter *Eccleſ. 28.a*
inimicos & perſecutores computandus, vnde ei abſque difficultate ſunt charitatis indicia oſten-
denda, iuxta illud: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſoluen-
tur. Secundò docet quod beneuolentia ſiue benedictio debet eſſe pura, id eſt, abſque permixtio-
ne contrarij, vnde repetendo dicit: Benedicite, & nolite maledicere, id eſt, ita benedicatis quod
nullo modo maledicatis: contra quoſdam qui ore benedicunt, & corde maledicũt, de quibus Pſal.
Qui loquitur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Eſt etiam contra illos, qui *Iacob 3.c*
quandoque benedicunt, & quandoque maledicunt: vel quibuſdam benedicũt, & quibuſdam ma-
ledicunt, vnde Diuus Iacobus ait: Ex ore procedit benedictio, & maledictio. *Deut. 27.d*

Si obiiciatur quod in ſacra ſcriptura plures maledictiones inueniuntur, vt in Deuteron. Male-
dictus qui non permanſerit in ſermonibus legis, nec eos opere perfecerit. Dicendum quod male-
dicere eſt malum dicere: quod tripliciter contingit, prout dictum eſt de benedictione: & ſecun-
dum quodlibet horum modorum poteſt benè vel malè fieri. Si enim quod eſt materialiter malũ,
dicatur malum: quodlibet prædictorum modorum ſub ratione boni non eſt illicitum, quia hoc
eſt magis benedicere quam maledicere. Vnumquodque enim magis iudicatur ſecundum ſuam
formam quàm ſecundum ſuam materiam. Si quis verò dicat malum ſub ratione ſiue intentione
mali formaliter, maledicit, vnde eſt omnino illicitum. Vtrunque autem horum contingit in hoc
quod aliquis enuntiando malum profert. Quandoque enim aliquis enuntiat malum alicuius ad
notificandam neceſſariam virtutem. Et ſic dicit malum ſub ratione veri neceſſarij, quod eſt bo- *Iob 2.a*
num, vnde eſt licitum. Et hoc modo Iob maledixit diei ſuo, enuntians malitiam præſentis vitæ, *Ephe. 5.d*
quoniam vt Apoſtolus ait: Dies mali ſunt. Quandoque autem aliquis enuntiat malum alterius, *1. cor. 6.c*
ſcilicet intentione detrahendi, & hoc eſt illicitum: quoniam ſcriptum eſt: Neque maledici, neque
rapaces regnum Dei poſſidebunt. Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imprecãdo: Con-
tingit autem quandoque quod aliquis enuntiat id quod eſt materialiter malum ſub ratione boni:
puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iuſtitiam, quod quidem eſt li-
citum, & hoc modo tranſgreſſiones legis maledicuntur, id eſt, pœnæ ſecundum iuſtitiam depu-
tantur. Quãdoque vero aliquis imprecando dicit malum alterius iniuſtè, puta propter odium, vel *Exod. 21.b*
vindictam: & talis maledictio eſt illicita, vnde in lege ſcriptum eſt: Qui maledixerit patri vel ma-
tri, morte moriatur. Et idem etiam eſt circa id quod aliquis dicit malum optando vel imprecan-
do. Si enim hoc optet ſub ratione boni, vt puta quod aliquis per aduerſitatem perueniat ad ſpiri- *Iob 5.a*
tualem profectum, hoc licitum eſt, vnde Iob: Vidi ſtultum firma radice, & maledixit pulchritu-
dini eius ſtatim. Si verò hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, eſt omnino illicitum: &
hoc modo maledixit Philiſtæus Dauid in diis ſuis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.
idipſum inuicem ſentientes.* Cum ad charitatem pertineat non ſolum beneuolentia, ſed etiam
concordia: poſtquam Apoſtolus locutus eſt de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad con-
cordiam: & primò ponit documenta concordiæ. Concordia autem poteſt dupliciter attendi.
Vno modo quantum ad effectum in bonis & malis: in bonis quidem vt aliquis bonis aliorum *Philip. 2.c*
congaudeat, vnde dicit, Gaudere, ſcilicet debetis cum gaudentibus, vnde Apoſtolus: Gaudeo
& congratulor omnibus vobis. Sed hoc eſt intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt *Prou. 2.*
enim quidam qui gaudent de malo, ſecundum illud: Lætantur cum malefecerint, & iſtis non eſt
congaudendum. Quia charitas non congaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. In ma- *Iob 30.d*
lis, vt aliquis triſtetur de malis alterius, vnde ſubdit, *flere cum flentibus*, prout Iob qui dicebat: Fle- *Eccleſ. 7.d*
bam ſuper eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus
ambula. Ipſa enim compaſſio amici condolentis triſtitiis conſolationem affert. Primò quidem
quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Ideo Sapien. In malitia, id eſt, in infortunio
amicus cognitus eſt: & cognoſcere aliquem eſſe ſibi verè amicum, eſt delectabile. Præterea ex A
hoc ipſo quod amicus condolet, videtur ſe offerre ad ſimul portandum onus aduerſitatis, quod
triſtitiam cauſat. Leuius autem portatur quod portatur à pluribus, quàm ab vno ſolo: Ideo ex con-

dolentia ſubleuatur proximus. Secundò concordia conſiſtit in vnitate ſententiæ, & quantum ad
hoc dicit: *idipſum*, id eſt, idem ſitis inuicem ſentientes, vt ſcilicet in eadem ſententia conueniatis,
1. Cor. 1. b iuxta illud: Sitis perfecti in eodem ſenſu, in eadem ſententia. Et illud: Eandem charitatem haben-
Philip. 2. a tes, vnanimes idipſum ſentientes. Sciendum eſt tamen quod duplex eſt ſententia: vna quidem
pertinet ad iudicium intellectus circa ſpeculabilia: puta circa conſiderationes Geometricas vel na-
turales. Diſſentire in talibus, non repugnat amicitiæ aut charitati: quia non prouenit ex voluntate,
in qua charitas eſt: ſed huiuſmodi iudicia proueniunt ex neceſſitate rationis ſiue intellectus. Alia
verò iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quando important neceſ-
ſitatem præcepti, diſſentio amicitiæ contrariatur: quia talis diſſentio habet contrarietatem volun-
Galat. 5. b tatis in his, in quibus vniri & conuenire tenentur. Et quia fides non ſolum eſt ſpeculatiua, ſed e-
tiam practica, inquantum per dilectionem operatur: Ideo etiam diſſentire à recta fide eſt contra-
rium charitati.

Text. *Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe pruden-
tes apud voſmetipſos.*

HIC excludit impedimenta concordiæ, quæ ſunt duo. Primum eſt ſuperbia, ex qua contingit
Prou. 13. b quod dum aliquis inordinate ſuam excellentiam quęrit, & ſubiectionem refugit, vult alium
ſibi ſubici, & eius excellentiam impedire, & ex hoc ſequitur diſcordia, ſecundum illud: Inter ſuper-
Supra 11. e bos ſemper iurgia ſunt. Ideo ad hoc remouendum dicit: *Non alta ſapientes*, vt ſcilicet inordinate
Eccleſ. 3. e veſtram excellentiam appetatis: ea ratione dixit ſupra: Noli altum ſapere, ſed time. Et Sapiens:
Altiora te ne quæſieris, &c. ſed ſitis humilibus conſentientes, id eſt, his quæ ſunt humilia, id eſt,
ea quæ abiecta videntur non recuſetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dicebat: Elegi abiectus
Pſal. 83. eſſe in domo Domini. Nam (vt Diuus Petrus ait) Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus dat gratiam. Se-
1. Pet. 5. b cundum impedimentum concordiæ eſt præſumptio ſapientiæ, ex qua contingit quod aliquis alio-
rum ſententiæ non credit. Ad quod remouendum, dicit: *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos*, vt ſci-
licet iudicetis id ſolum eſſe prudentiæ, quod vobis videtur. Ad quod tendit Eſaias, dicens: Væ qui
Eſa. 5. b ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. Ideo ſupra dixit: Non ſitis vobiſ-
metipſis ſapientes.

Text. *Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, ſed etiam
coram omnibus hominibus, ſi fieri poteſt, quod in vobis eſt, cum
omnibus hominibus pacem habentes.*

CVM ad charitatem non ſolum pertineat beneuolentia & concordia, ſed etiam beneficētia:
poſtquam Apoſtolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam & concordiam, hic do-
Pſal. 7. cet & monet nos ad habendam beneficentiam, excludendo contrarium. Et primo docet quod nō
1. Pet. 3. b ſit alicui malefaciendum, prohibendo vindictam, dicens: *Nulli malum pro malo reddentes*, ſcilicet
ſitis. Prout Dauid qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Et Diuus Petrus: Non redden-
tes malum pro malo. Quod intelligēdum eſt formaliter: ſicut ſuprà dictum eſt de maledictione ex
affectu odij, vel vindictæ, ſic quod in malo alterius delectemur. Sed ſi pro malo culpæ, quod quis
facit, iudex reddat malum pœnæ ſecundum iuſtitiam ad compenſandum malitiam, materialiter
quidem infert malum, ſed formaliter & per ſe infert bonum, vnde cum iudex ſuſpendit latronem
pro homicidio, non reddit malum pro malo, ſed potius bonum pro malo. Et hoc modo Apoſto-
1. Cor. 5. b lus, quendam pro peccato inceſtus tradidit Sathanæ in interitum carnis, vt ſpiritus eius ſaluus fie-
ret. Secundo docet quod etiam bona ſunt proximis exhibenda, dicens: *Prouidētes bona non tantum
coram Deo*, vt ſcilicet curetis ſatisfacere conſciētiæ veſtræ: *Sed etiam coram omnibus hominibus*, vt ſci-
2. Cor. 10. g licet faciatis ea quæ hominibus placeant: vt ſine offenſione ſitis Iudæis & Gentibus, & Eccleſiæ
Dei, ſicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona non ſolum coram Deo, ſed
Matt. 6. a etiam coram omnibus hominibus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem
humanū, non bene agitur. Quia Chriſtus prohibuit, dicens: Attēdite ne iuſtitiam veſtram facia-
tis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, ſecūdum
Matt. 5. b illud: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem
veſtrum, & cæt. Tertio aſſignat rationem vtriuſque dictorum. Ad hoc enim debemus abſtinere à
retributione malorum, & corā hominibus prouidere bona, vt cum hominibus pacem habeamus.
Et ideo ſubdit: *Cum omnibus hominibus pacem habentes*. Addit duo. Primum eſt: Si fieri poteſt. Quā-
doque enim malitia aliorum impedit ne cum eis pacem habere poſſimus: quia ſcilicet cū eis pax
haberi non poteſt, niſi eorum malitiæ conſentiant, quam quidem pacem conſtat eſſe illicitam, vn-
Matt. 10. de Chriſtus: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Aliud autem addit, dicēs: Quod in vobis eſt, vt
ſcilicet quantum in vobis eſt faciatis, vt pacem quæratis, vnde Pſalm. Cum his qui oderant pacem
eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, & perſequere eam.

Non

Non voſmetipſos defendentes chariſsimi,ſed date locum iræ. Text.

HIc oſtendit quod non ſunt mala proximo inferenda,per modum defenſioois. Et primò po-
oit documentum,dicens: *Non ſitis voſmetipſos defendentes chariſsimi*, prout nec Chriſtus, qui Eſa.50.c Eſa.53.c
dedit corpus ſuũ percutientibus,& genas ſuas vellentibus. Qui etiam quaſi agnus coram tonden- Mat.5.f
te ſe obmutuit, &c. vnde & ipſe dixit: Si quis percuſſerit te in vna maxilla,præbe ei & alterã. Ve-
ruotamen Diuus Auguſtinus dicit,quod ea quæ in nouo teſtamento à ſanctis facta ſunt, valẽt ad
exempla intelligendarum ſcripturarum,quæ in præceptis data ſunt. Ipſe autem Dominus cũ ala- In li. cõtra
pa percuſſus eſſet,non ait: Ecce altera maxilla: Sed ſi male locutus ſum, teſtimonium perhibe de Mendaciũ.
malo:ſi autem bene,quid me cædis? Vbi oſtendit præparationem alterius maxillæ io corde eſſe
faciendam. Paratus enim fuit Dominus,non ſolum in altera cædi pro ſalute hominis, ſed in toto
corpore crucifigi. Et prout idem Auguſtinus dicit: Tunc enim hoc mandatum recte fit,cum ei Ad Marcel
creditur profecturum eſſe propter quem fit, ad aptandum in eo correctionem & concordiam, lum.
etiam ſi alius exitus conſequatur. Sunt igitur iſta pręcepta patiẽtiæ ſemper in cordis præparatione
retinenda,& ipſa beoeuolentia,nc reddatur malum pro malo,in voluntate complenda eſt. Agen-
da ſunt autem multa etiam cum inuitis,benigna quadam aſperitate plectẽdis. Secũdo aſſignat ra-
tionem cum dicit: *Sed date locum iræ*,id eſt,diuino iudicio,quaſi dicat,committatis vos Deo, qui
ſuo iudicio poteſt vos defendere,& vindicare,ſecundum illud: Omnem ſolicitudinẽ veſtrã proii-
cientes in eum,quoniam ipſi eſt cura de vobis. Sed hæc intelligenda ſunt in caſu, in quo nobis
non adeſt facultas aliter faciendi ſecundum iuſtitiam. Verum quia Domini eſt iudicium,cum a- 1.Pet.vlt.b
liquis authoritate iudicis vindictam quęrit ad comprimendam malitiã peccatoris,& non propter
odium: vel etiam cum authoritate ſuperioris ſuam defenſionem procurat,intelligitur dare locum Deut.1.e
iræ,id eſt,diuino iudicio,cuius miniſtri ſunt principes,vt dicitur infra,vnde etiam Apoſtolus,pro- Infra 13b.
curauit ſe per armatos defendi contra inſidias Iudæorum. Act.23.f

Scriptum eſt enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius. Text.

HIc probat quod mala non ſunt proximis inferenda,ſed potius bona. Et primo authoritate de Deut.32.e
prohibitione vindictæ,dicens, *Scriptum eſt, Mihi vindictam &c.* quaſi dicat,dixi quod debe-
tis date locum irę,id eſt,iudicio diuino,quoniam ſcriptum eſt: Mihi vindictam,ſcilicet,ſeruate,& Pſa.93.
ego retribuam,dicit dominus. Noſtra tranſlatio habet, Mea eſt vltio,& ego retribuam eis in tem- Naum 1.a
pore. Et Pſalmiſta: Deus vltionum dominus.& Naum: Deus æmulator vlciſcens dominus. Secũ- Prou.25.e
do,probat quod dictum eſt de beneuolentia exhibenda inimicis,in articulo neceſſitatis, authori- Heb.10.e
tate Salomonis,diceotis: Si eſurierit inimicus tuus,&c. Quod Chriſtus confirmauit: Benefacite
his qui oderunt vos. Deiode aſſignat rationem,dicens. *Hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper
caput eius.* Quod vno modo in malum intelligi poteſt,vt ſit ſenſus, Si tu ei benefacias, bonum tuũ Mat.5.g
vertetur in malum: quia ex hoc incurret combuſtionem ignis æterni per ſuam ingratitudinem.
Sed iſte ſenſus repugnat charitati,contra quam hoc modo aliquis ageret, ſi alicui inimico ſubue-
niret,vt ei proueniret in malum. Et ideo exponendum eſt in bonum, vt ſit ſenſus: Hoc enim fa- In lib de
ciens,id eſt,io neceſſitate ſubueoiens,carbones ignis, id eſt,amorem charitatis, de qua ſcriptum cat he.rud.
eſt, Lampades eius vt lampades ignis atque flammarum. *Congeres*,id eſt, congregabis ſuper caput,
id eſt,ſuper mentem eius: Quia,vt D. Auguſtinus ait: Nulla eſt maior prouocatio ad amandum,
quam præuenire amaodo,& benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui & ſi dilectionem no-
lebat impeodere,nolit rependere. *Noli vinci à malo,ſed vince in bono malum.* Hic idem quod ſupra
probat ratione. Naturale enim eſt homini vt velit aduerſarium vincere,& non vinci ab eo. Illud
autem ab aliquo vincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod ſibi male faciat. Sicut aqua vincitur
ab igne,quando trahitur ad calorem ignis,qui eſt contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus
homo propter malum quod ſibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei velit vel faciat malũ,
bonum à malo vincitur. Si autem è contrario propter beoeficium,quod bonus perſecutori exhi-
bet,vt eum ad ſuum amorem trahat in bonum,malum vincit. Sic ergo noli vinci à malo, ſcilicet
eius qui te perſequitur,vt tu eum perſequaris: ſed in bono tuo vince in malum illius, vt ſcilicet ei
benefaciendo eum trahas. Hæc autem victoria fit per fidem, ſecundum illud: Hæc eſt victoria
quæ vincit mundum,fides oostra.

EPITOME DECIMITERTII CAPITIS. 1.Ioa.vlt.b

IN hoc capite Apoſtolus docet rectum vſum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obediẽtia eſt ca-
put,& initium totius diſciplinæ moralis primo agit de obedientia quam inferiores debent prę-

ſtare ſuperioribus,aſſignando rationem dependentiæ poteſtatis à Deo, ex qua concludit neceſſitatem obedientiæ. Deinde aſſignat aliam rationem,ex qua trahit vtile documentum,non timēdi poteſtatem,& fructum obedientiæ qui eſt laus,obtineat:& fructum inobedientiæ,qui eſt ira,vindicta,& pœna,ex quibus infert neceſſitatem obedientiæ, inducens ad voluntarie obediendum. Poſtmodum inducit inferiores ad exhibendum ſuperioribus ſubiectionis ſignum,quod eſt timor honor,& tributorum ſolutio,aſſignátque rationem exhibitionis illorum. Secundo ibi : *Nemini quicquam debeatis*,oſtendit quid debent fideles omnibus æqualibus exhibere, ſcilicet debita integraliter,excepto debito charitatis & dilectionis,quod nunquam exhauritur, ſed ſemper reddēdo creſcit. Deinde adducit rationem,& concludit effectum dilectionis, qui eſt impletio & plenitudo legis:Tertio ibi, *Et hoc ſcientes,&c.* oſtēdit quo modo vnuſquiſque ſe componere debeat,& in ſeipſo honeſtatem conſeruare,indicando temporis congruitatem, aſſignando rationem propinquitatis ſalutis,adhibendo ſimilitudinem & exhortationem de honeſtate vitæ, declarando quæ vitia ſunt abiicienda,maxime intemperātiæ,& quæ pertinent ad corruptionem iraſcibilis, prout ſunt contentio & æmulatio.Finaliter oſtendit quomodo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis deſideria non ſequamur.

EXPOSITIO LITERALIS XIII. CAPITIS.

Eph.6.a OMnis anima,*id eſt,omnis homo per ſynecdochen,*poteſtatibus ſublimioribus*,id eſt,hominibus
1.Pet.1.2.c in altiori & maiori poteſtate conſtitutis eccleſiaſticis, vel temporalibus,*ſubdita*,id eſt,ſubdi-
Iob 36 d tus ſit.*Non enim eſt poteſtas niſi à Deo*:quia per eum à quo ſunt omnia,reges regnāt.*Quæ autem à Deo*
Ioan.19.b *ſunt,ordinata ſunt*,id eſt,rationabiliter diſpoſita ſunt in ipſum,& inter ſe inuicem.*Itaque qui reſiſtit*
Prou.8.b *poteſtati*,id eſt,ſuperiori ſuo poteſtatem habēti,*Dei ordinationi reſiſtit.Qui autem reſiſtunt*, id eſt, vi,
Sap.8.a dolo vel malitia obedire recuſant,*ipſi ſibi damnationem*,ſcilicet æternam,*acquirunt.Nam principes*,
id eſt,prælati & in poteſtate conſtituti,*non ſunt timori boni operis,ſed mali*,id eſt,non ſunt à Deo da-
Prou.2.b ti ad incutiendum timorem operantibus bonum,ſed ſolum operantibus malū. *Vis autem nō time-*
1.Pet.2.c *re poteſtatem*,quæcunque ſit illa,*bonum fac,& habebis laudem ex illa*,quæ non ſolum inſtituta eſt,vt
à malis timore pœnarum retrahat,ſed etiam vt ad bonum per laudem & præmia alliciat. *Dei enim*
Prou.10.d *miniſter eſt tibi in bonum*,ſcilicet ſi bonus ſis & rectè agas.*Si autem male feceris*, *time*: quia cauſam ti-
Iob 19.b moris habes.*Non enim ſine cauſa gladium portat*,ad occidendum, & virgam & baculum ad verbe-
randum portat,in ſignum & figuram poteſtatis. Dei *enim miniſter eſt,vindex*,id eſt, vindictā exer-
cens,*in iram*,id eſt,ad exequendam iram Dei in pœnam,& incōmodum,*ei qui malum agit*, id eſt,
1.cor.9.a contra malefactores.*Ideoq; neceſſitati*,id eſt,neceſſariæ ordinationi,*ſubditi eſtote*,volūtarie vt facia-
Matt.22.c tis de neceſſitate virtutem.*Non ſolum propter iram*,id eſt,pœnam, vel vindictam. *Sed etiam propter*
conſcientiam,vt conſcientia veſtra ſit munda & quieta,obediēdo Deo,& principi.*Ideo enim & tri-*
buta præſtetis, in ſignum ſubiectionis.*Miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum*, id eſt,pro hoc ipſo tributo
recipiendo.*ſeruientes*, ſcilicet Deo & populo pro defenſione patriæ, & adminiſtratione iuſtitiæ,
Malac.1.b ideo de ſuo miniſterio viuere debent. *Reddite ergo omnibus debita*,quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ
ſunt Dei Deo.*Cui tributum*,ſcilicet debetis,vt principi,reddite *tributum*,*cui debetis vectigal*,reddire
Malac.1.b *vectigal*,*cui debetis timorem*,id eſt,principi inquantum eſt dominus,reddite *timorem*,non ſeruilem,
1.Pet.2.c ſed filialem. *Cui debetis honorem*,ſcilicet principi,inquantum eſt quaſi pater,reddite *honorem*,aſſurgendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

NEmini quidquam debeatis*, ſed integraliter,& nō diminute,omnia debita reddite,*niſi vt inuicē diligatis*:quia debitum dilectionis,& charitatis erga Deum non poteſt totaliter & integraliter ſolui,cum ſemper reddendo creſcat,eum maneat cauſa quæ eſt præceptum Dei.*Qui enim diligit proximum,legem impleuit*:quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet.*Nam non adulterabis,non occides,non furaberis,non falſum teſtimonium dices,non cōcupiſces,& ſi quod eſt aliud mandatum*,negatiuum vel affirmatiuum ad proximum pertinens, *in hoc verbo inſtauratur*,id eſt,perficitur & impletur in hoc mandato:*Diliges proximum ſicut teipſum*, vt quemadmodum vis tibi bonum,velis proximo:& quæ vis tibi rationabiliter fieri,facias proximo, & quæ non vis tibi fieri,nec tu facias proximo.

TERTIA PARS XIII. CAPITIS.

Eccl.18.c ET *hoc ſcientes*, id eſt,conſiderantes *tempus*, id eſt, temporis conditionem & opportunitatem.
Ephe.5.d *Quia hora eſt iam nos de ſomno*,culpæ torporis vel negligētiæ,*ſurgere*,per ſolicitudinē bene operandi,

randi,& per charitatis opera. *Nunc enim*,ſurgere debemus, *quia propior*, id eſt , propinquior *eſt no-* Prou.4.d
ſtra ſalus,ſcilicet vitæ æternæ quæ nobis promiſſa eſt,*quam cum credidimus*,id eſt , quā cum à prin- Eſa.51.b
cipio fidem accepimus,vel quam cum homines cœperunt credere aduentum Chriſti. *Nox*, ſcili- Mat.4.c
cet culpæ,vel ſtatus vitæ præſentis,qui propter tenebras ignorantiæ nocti comparatur , *præceſſit*:
dies autem,ſcilicet gratiæ vel ſtatus futuræ beatitudinis *appropinquauit*:quia per fidem viuam magis Eſa.26.d
clareſcit,remoto obſtaculo ingreſſus gloriæ cæleſtis per Chriſti aſcenſionem. *Abiiciamus ergo ope-*
ra tenebrarum,id eſt,peccata quæ ad tenebras exteriores ducunt,in quibus peccatores in æternum
non videbunt lumen,*& induamur arma lucis*,id eſt , virtutes , quæ nos muniunt aduerſus inſidias
diaboli:*Sicut in die honeſtè*,id eſt,compoſitè,& ordinatè, *ambulemus* , de bono in melius proceda- Pſal.8.
mus,dum lucem habemus:*non in comeſſationibus*,id eſt , in ſuperfluis & accuratis comeſtionibus,
& ebrietatibus,id eſt,ne ad ſuperfluitatem potus extra menſuram rationis hominum ponentes bi- Prou.23.d
bamus. *Non in cubilibus*,id eſt,in ſuperflua dormitatione,quæ poſt comeſſationes & ebrietates ad
luxuriam inclinare ſolent.*Et impudicitiis*,tam verborum quam geſtorum, quæ ad impudicitiā in- Prou.7.c
ducere ſolent. *Non in contentione*,id eſt,in impugnatione veritatis cum confidentia clamoris, *&*
æmulatione,id eſt,inuidia:*Sed induimini dominum Ieſum Chriſtum* , quod fit per baptiſmi ſuſceptio-
nem,& per imitationem:*& carnis curam ne feceritis in deſideriis* , ſcilicet ſuperfluis & illicitis id eſt,
ne deſideria carnis rationi repugnantia ſequimini.

COMMENTVM DECIMITERTII CAPITIS.

Text.

Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.

IN hoc capite Apoſtolus oſtēdit quomodo ſe habere debeat homo erga proximum.
Et primo quantum ad ſuperiores: circa quod conſiderandum eſt , quod in princi-
pio huius capitis Apoſtolus euertit errorem Gaulonitarum,de quo Ioſephus memi-
nit,& dicit habuiſſe initium à quodam Iuda Gaulonita,qui negabat cenſum & obe- Lib.18.
dientiam deberi Cæſari aut prophanis principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis,
quam à Deo receperant,fuit approbatus. Quamobrem Phariſæi conuenerunt Chriſtum ſciſci-
tantes,an liceret cenſum dare Cæſari , an non. Atque inde fortaſſe idem error ſerpere perrexit
Chriſtianos ob libertatem Euangelicam,quam conſecuti erant à Chriſto,ſecundum illud: Si
filius vos liberauerit,vere liberi eritis. Et videtur Chriſtus hoc ſignificaſſe cum dixit Petro : Ergo Ioan.8.c
liberi ſunt filij,ſcilicet à ſolutione didragmatis. Licet ad vitandum ſcandalum præceperit illud ex
ſolui. Veruntamen hic error vel maxime conuincitur, quod fides noſtra naturalem ordinem iu-
ſtitiæ non ſubuertit,ſed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Chriſtum conceſſa eſt , di-
citur libertas ſpiritus,qua liberamur à peccato & morte,vt dictum eſt. Caro autem adhuc rema- Supra 8.a
net ſeruituti obnoxia,ſed liberabitur in reſurrectione generali. Et tunc homo per Chriſtum libe-
ratus , nulli ſubiectioni erit obnoxius. vnde Apoſtolus: Cum tradiderit Chriſtus regnum Deo 1.Cor.15.c
patri,& euacuauerit omnem principatum & poteſtatem : Interim tamen dum corruptibilē car-
nem gerimus,oportet nos carnalibus dominis ſubiacere , iuxta illud: Serui obedite dominis car-
nalibus. Et hoc eſt quod hic dicit Apoſtolus : Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita Ephe.6.a
ſit. Poteſtates autem ſublimiores hic dicuntur homines in poteſtatibus conſtituti, quibus ſecun-
dum iuſtitiæ ordinem ſubiici debemus,ſecundum illud: Subditi eſtote omni humanæ creaturæ 1.Pet.2.c
propter Deum,ſiue regi quaſi præcellenti. Dicit autem omnis, vt neminem excipiat. Neque ſa-
cerdotes,vt ait D. Chryſo.neque monachos,neque ſeculares,neque vero Apoſtolos,neque Euā-
geliſtas,neque Prophetas.ſuum enim vnuſquiſque habet prælatum. Per hanc ergo ſententiā re-
probatur error Begardorum,qui dicebant eo perfectionis poſſe hominem peruenire,vt nemini iā
ſit ſubditus. An autem Eccleſiaſtici exempti ſint à ſecularibus,& temporalibus dominis, vide D.
Cardinalem de Turre cremata,in 2.lib.ſummæ de eccleſia,cap.93.& deinceps. Dicit autem inde-
finitè poteſtatibus ſublimioribus , vt ratione ſublimitatis officij eis ſubiiciamur, etiā ſi mali ſint. 1.Pet.2.c
vnde D.Petr.Subiecti eſtote non tātum bonis & modeſtis,ſed etiam diſcolis. Quod autem dicit, Gen.17.c
omnis anima per ſynecdochen intelligitur omnis homo,prout in Geneſ. Delebitur anima illa de
populo ſuo. Vtitur autem hoc modo loquēdi: Quia ſubiectionem ſuperioribus debemus ex ani-
mo,id eſt,pura voluntate,ſecundum illud: Non ad oculum ſeruientes,quaſi hominibus placentes
ſed animo cum bona voluntate.

Non eſt enim poteſtas , niſi à Deo. Text.

HIc adducit rationem præmiſſæ admonitionis. Et primò præmittit originem poteſtatis , dicēs:
Non eſt enim poteſtas,niſi à Deo. Quicquid enim de Deo & creaturis dicitur,à Deo in crea-

Eccl. 1.a turas deriuatur, prout patet de ſapiētia. vnde Sap. Omnis ſapiētia à domino Deo eſt. Poteſtas autē
Iob 36.a de Deo & hominibus dicitur. vnde Iob: Deus poteſtates non abiicit, cum & ipſe ſit potens. Con-
Dan. 4. ſequens ergo eſt, quod poteſtas humana ſit à Deo. vnde Daniel: Dominabitur excelſus in regno
Ioan. 19.c hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. & Chriſtus: Non haberes poteſtatem aduerſus me
Oſee 8.a vllam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Si obiiciatur ex Oſea: Ipſi regnauerunt, & non ex me. Princi-
pes extiterunt, & non cognoui. Dicendum quod regia poteſtas vel cuiuſlibet alterius dignitatis,
poteſt conſiderari quantum ad tria. Primò, quantū ad poteſtatem ipſam. & ſic eſt à Deo per quē
reges regnant. Secundò, quantum ad modum adipiſcendi, & ſic quandoque poteſtas eſt à Deo,
Amos 6.b quando ſcilicet aliquis ordinate poteſtatem adipiſcitur, ſecundum illud: Nemo ſibi honorem aſ-
ſumit, ſed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque verò non eſt ex Deo, ſed ex peruerſo
hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito modo, poteſtatem adipiſcitur:
Prou. 8.b ſecundum illud: Nunquid non in fortitudine noſtra aſſumpſimus nobis cornua? Tertiò, quantum
ad vſum ipſius. Et ſic quandoque eſt à Deo, puta cum aliquis ſecundum præcepta diuinæ iuſtitię
vtitur conceſſa ſibi poteſtate, ſecundum illud: Per me reges regnant. Quandoque autem non eſt
Pſal. 2. à Deo, puta cum aliqui poteſtate ſibi data vtūtur contra diuinam iuſtitiam, ſecundū illud, Aſtite-
runt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum, &c. Si quæratur de pote-
ſtate peccandi an ſit à Deo: Dicendum quod ipſa potentia qua peccatur, eſt à Deo. Eadem enim
potentia volūtatis eſt qua peccatur, & rectè agitur: ſed quod in bonum ordinetur à Deo eſt. quod
autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ eſt, inquantum ipſa eſt ex nihilo. Quæ autem
ſunt, à Deo ordinata ſunt. Hic ſubiungit modum quo res à Deo procedunt: quia ſecundū quen-
Sap. 11.d dam ordinem, vnde Sapiens: Omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti. In his autem
ſunt diuerſi gradus, quorum vnus eſt maior in altero & contentum in alio. Ideo neceſſe eſt quod
19. de ciui. interea ſit ordo, qui ſecundum D. Auguſtinum eſt parium diſparíumque rerum ſua cuique loca
Dei, cap. 13. tribuens diſpoſitio. Deus enim res producendo in certo ordine, gradu, & loco cōſtituit: Cuius ra-
Pſa. 103.b tio eſt: quia Deus per ſuam ſapientiam omnia fecit, iuxta illud: Omnia in ſapientia feciſti. Eſt autē
Sap. 8.a proprium ſapiētiæ omnia ordinata diſponere. Attingit enim à fine vſque in finem fortiter, & di-
Iob. 39.d ſponit omnia ſuauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos eſſe: vnde Iob: Nunquid noſti
ordinem cæli, & pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinem Deus in ſuis effectibus
Prou. 16.a inſtituit. Vnum quidem quo omnia ordinantur in ipſum, ſecūdum illud: Vniuerſa propter ſemet-
ipſum operatus eſt dominus. Alium verò quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dici-
tur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in miniſterium cunctis Gentibus.

Text. *Itaque qui reſiſtit poteſtati, ordinationi Dei reſiſtit.*

EX duabus præmiſſis hic concludit propoſitum: Si enim poteſtas principium à Deo eſt, & ni-
hil eſt à Deo abſque ordine: conſequens eſt quod etiam ordo, quo inferiores ſubiiciuntur po-
teſtatibus ſuperioribus, ſit à Deo. Itaque quicunque contra ordinem reſiſtit poteſtati, ordinationi
1. Reg. 8.b Dei reſiſtit. vnde dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, ſed me, ne regnē ſuper eos. Et Chri-
Luc 10.c ſtus: Qui vos ſpernit, me ſpernit. Reſiſtere autem diuinæ ordinationi, contrariatur honeſtati virtu-
tis. vnde contra virtutem agit, qui poteſtati reſiſtit, in eo quod pertinet ad ordinem ſuæ poteſtatis.
Qui autem reſiſtunt, damnationem ſibi acquirunt. Hic oſtendit ſubiectionem non ſolū eſſe honeſtā,
verumetiam neceſſariam, dicens, *Quicunque* quaſi dicat: Aſſertum eſt quod quicūque reſiſtit pote
ſtati, reſiſtit ordinationi Dei, & contra honeſtatem virtutis agit. Multi tamen ſunt qui amorem
virtutis non habentes, ea quæ ſunt contraria virtuti non deteſtantur: tales cogēdi ſunt ad vitatio-
nem malorū per pœnas. Ideo quantum ad hoc ſubdit: Quicunque autē reſiſtunt, ſcilicet diuinæ
ordinationi, ſibi dānationem acquirūt, contra poteſtatis ordinem agēdo. Quod quidē poteſt vno
modo intelligi de damnatione æterna, quā merentur qui poteſtatibus ſubiici nolunt in eo quod
debēt: in cuius exēplum Dathan & Abiron, qui Moyſi & Aaron reſtiterūt, abſorpti ſunt à terra &
Num. 16.a deſcenderunt in infernum viuentes. Alio modo poteſt intelligi de dānatione pœnæ, quæ per ipſos
principes infertur. Secundum illud: Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui peccant in eum,
peccant in animā ſuam. Si obiiciatur quod Apoſtoli & martyres principibus & poteſtatibus reſti-
terunt: & tamen nō damnationē, ſed præmium à Deo ſibi acquiſierunt. Dicendum quod Apoſt.
loquitur hic de eo qui reſiſtit poteſtati, ſecundū quod à Deo eſt ordinata. Atqui diuina ordinatio
hoc habet, vt inferiori poteſtati non obediatur contra ſuperiorem, prout etiam in rebus humanis
proconſuli non obeditur contra imperatorem, nec bailiuo contra regem. Cum ergo omnis pote-
ſtas humana ſub poteſtate Dei ordinetur, ſequitur quod nulli poteſtati humanę eſt contra Deum
Act. 4.d obediendum, iuxta illud: Obediendum eſt plus Deo quam hominibus. An autem humana
poteſtas poſſit præcipere ſub pœna peccati mortalis, paulò poſt dicetur ſuper verbo, propter
conſcientiam.

Nam

Nam principes non ſunt timori boni operu, ſed mali. *Text.*

HIc aſſignat aliam rationem ad probandum quod qui reſiſtunt diuinæ ordinationi Dei dam-
nationem ſibi acquirunt contra poteſtatis ordinem agendo. Nam principes & poteſtates
non ſunt dati ad incutiendum timorem benè operantibus, ſed malè operantibus. Si enim princi-
pes ſunt timori mali operis, conſequens eſt quod ſi quis malè operetur, ipſe malè agendo eſt ſibi
cauſa damnationis: & ſic qui reſiſtunt, damnationem ſibi acquirunt. Hæc verba, principes nõ ſunt
timori boni operis, ſed mali, intelligenda ſunt quantum ad cauſam inſtituẽdi principes, vt illi qui
amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc ti- *Prou. 20. b*
more pœnæ: ſecundum illud, Rex qui ſedet in ſolio iudicij diſſipat omne malum intuitu ſuo. Et
ſic non ſunt timori boni operis, ſed mali, quantum ad id quod ex officio principis compellit. vnde
Eſa. Princeps ea quæ ſunt digna principe cogitabit. Poſſunt etiã hæc verba referri ad malos: quia
ſi interdum perſequãtur iuſtè operantes, non tamen illi qui benè operantur, habent occaſionem *1. Pet. 3. c*
timendi: quia hoc ipſum ſi patienter ſuſtinẽt, cedit eis in bonum, iuxta illud: Si quid patimini pro-
pter iuſtitiam, beati. Et Chriſtus: Timorem eorum ne timueritis.

Vis non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim eſt miniſter tibi in bonum. *Text.*

EX eo quod prædixit tradit vtile documentum, ſcilicet vitandi timorem principum: & facit
quatuor. Primò ſua interrogatione inſinuat hoc eſſe delectabile, dicens: *Vis non timere poteſta-* *Prou. 20. b*
tem? quaſi dicat, hoc debet eſſe gratum homini, cum timor exterreat, affligat, & contriſtet, iuxta *Prou. 6. b*
illud: Fremitus leonis, ita & terror regis. Secundò docet medium ad hoc perueniendi, dicẽs: *bonũ* *Pſa. 100.*
fac: Quia & Salomon ait: Voluntas regis labia iuſta. & Pſalmiſta: Ambulans in via immaculata
hic mihi miniſtrabat. Tertiò oſtendit huius effectum, dicens: *Et habebis laudem ex illa*, quaſi dicat:
Si bene feceris, non ſolum vitabis timorem: ſed etiam ex illa poteſtate conſequeris laudem, quod
perſpicuum eſt. Si accipiatur ſecundum finem, ad quem inſtitutæ ſunt poteſtates: ſunt enim inſti-
tutæ, vt non ſolum à malis timore pœnarum retrahant: ſed etiam vt ad bonũ & præmia alliciãt,
ſecundum illud: Siue ducibus tãquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem verò bo- *1. Pet. 2. c*
norum. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniuſtam perſecutionẽ dum boni pa-
tienter tollerant, laudantur, iuxta illud: Ecce beatificamus eos quos ſuſtinuerunt. Quarto rationẽ *Iac. 5. c*
aſſignat, dicens: *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum*: quod perſpicuum eſt quantum ad debitum or-
dinem principum. Sunt enim ſub tegimine Dei, tanquam ſupremi principis miniſtri ſubordi-
nati, iuxta illud: Quoniam cum eſſetis miniſtri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debẽt mi- *Sap. 6. a*
niſter & dominus, ſecundum illud: Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Et ideo ſicut *Eccl. 10. a*
Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & principes ſi rectè miniſterium ſuum im-
pleant. Sed & mali principes Dei miniſtri ſunt, ſecundum ordinationem Dei ad inferendas pœ-
nas, licet hoc ſit præter intentum illorum, ſecundum illud: Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe *Eſa. 10. c*
eſt. Ipſe autem non ſic arbitrabitur. Et illud: Aſſumam vniuerſam cognationem Aquilonis, &
Nabuchodonoſor regem Babylonis ſeruum meum, & adducam eos ſuper terram iſtam. Et ſi tales *Hier. 25. b*
mali principes Deo permittente bonos affligunt, hoc in bonum eorum cedit, iuxta illud: Diligen- *Supra 8. e*
tibus Deum omnia cooperantur in bonum.

Si autem male feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui male agit. *Text.*

HIc oſtendit neceſſitatem prædicti documenti, & aſſignat rationem, quam exponit: ait ergo, *Prou. 10. d*
Dictum eſt quod bene faciendo non timebis poteſtatem, & hoc tibi neceſſarium eſt. Si *Sap. 17. b*
autem malè feceris, time: quia occaſionem & cauſam habes timendi, ſecundum illud: Pauor his
qui operantur malum: & illud, cum ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem.
Deinde dat rationem, dicens: non enim ſine cauſa gladium portat. Loquitur hic ſecundum con- *Iob 19. d*
ſuetudinem principum, qui quaſi in figuram ſiue ſignum ſuæ poteſtatis deferri faciebant inſtru-
menta puniendi: puta faſces virgarum, ad verberandum: & ſecures vel gladios, ad occidendum.
Ideo Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatũ eſt gladius. Nomine gladij poteſtas coercitī-
ua ſignificatur, quam Iuriſtæ merum vocant imperium, id eſt, poteſtatẽm vitæ & mortis. Poſt-
modum exponit rationem, dicens: Portat inquam gladium, quia eſt miniſter Dei vindex, id eſt, in
vindictam exercens, *in iram*, id eſt, ad exequendam iram Dei, ſiue iuſtum iudiciũ Dei, ei qui malè *Ezech. 16. a*
agit, id eſt, contra malefactorẽ. vnde Ezech. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudi-

cabo te in iudiciis adulterotum, & dabo te in manus eorũ,&c.& Salomõ: Abominabiles regi, qui
Prou. 16.b impiè agunt, quoniam iuſtitia firmabitur ſolium, Ex quo patet quod non ſolũ eſt licitũ,ſed etiam meritorium principibus,qui zelo iuſtitiæ vindictam exercent in malos. vnde Ezech. Ecce merces
Ezec. 29. d exercitui illius,& operi quo ſeruiuit aduerſus eam,&c.

Text. *Ideoque neceſſitati ſubditi eſtote,non ſolùm propter iram,ſed etiam propter conſcientiam.*

HIC infert concluſionem principaliter intentam dicens: *Ideoque*, propter prædictas rationes *ſubditi eſtote*,voluntariè *neceſſitati*, quæ vobis immioet præcepro principum, vt faciatis de neceſſitate virtutem:*non ſolùm propter iram*,id eſt,vindictam vitandã.*ſed etiã propter conſcientiam*,ſcilicet bonam conſeruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem,qua dictum eſt: Qui poteſtati reſiſtit,ordinationi Dei reſiſtit. Et qui reſiſtunt,&c. D. Ambr. exponit: Non ſolo timore præſentis pœnæ ſed etiam propter conſcientiam futuri iudicij. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis ſectantes,non erubeſcunt pertinaciter aſſerere,præcepta ſuperiorum nullo modo obligare ad peccatum, maximè ſecluſo ſcandalo: ideo cum hic proprius locus ſit, patum nobis inſiſtendum eſt: maximè enim apparet ex prædictis propoſitionibus,ſcilicet: Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, &c. Et ex hac vltima non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam: quod leges humanæ iuſtæ,ſiue ſint temporales,ſiue Eccleſiaſticæ,obligant in foro interiori ſub pœna peccati mortalis, etiam ſecluſo ſcandalo. Quod etiam alio modo probari poteſt: Quia certũ eſt legem naturalem obligare ad pœnam æternam, ſecluſo quocunque ſcandalo, iuxta illud: Manifeſta ſunt opera carnis,quæ ſunt fornicatio,immundicia,& alia quæ enumerat,contra legem naturæ:ſubiungit, Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. & illud: Hoc autem ſcitote intelligentes,
Galat. 5. d quod omnis fornicator, aut immundus,aut auarus, &c. quia, ſcilicet agunt contra legem naturæ, non habebunt hæreditatem in regno Chriſti & Dei: à qua hæreditate adulti baptizati per ſolum
Ephe. 5.b peccatum mortale priuantur. Et ſupra enumeratis quam plurimis contra legem naturę agentibus concludit, digni ſunt morte, ſcilicet æterna, non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiont faciétibus. Probari etiam poteſt alia ratione: Quia non minus obligatur ſubditus prælaro ſuo, quam
Supra 1.d filius patri. Cum bonum politicum quanto eſt communius, tanto præſtet & præmineat priuato. Quia bonum quanto cõmunius,tanto diuinius, vt D. Dioo. ait. Ex quo ſequitur quòd præceptũ principis præferendum eſt præcepto paterno cæteris paribus: hoc eſt ſi tantũ ſit periculum in republica, ſi non ſuccurratur ſecundum mandatum principis, quantum in re domeſtica, ſi non ſuccurratur ſecundum præceptum patris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iuſta præcipiéti, etiam ſecluſo ſcandalo. vnde Apoſtolus: Filij obedite parentibus in domino. hoc enim iuſtum
Ephe. 6.a eſt. Et ſupra inter peccatores dignos morte æterna enumerat parentibus inobedientes. Igitur
Supra 1. d & inobedientes principibus & ſuperioribus iuſta præcipientibus, cum intẽtione ad hoc eos obligandi. Qui enim talibus reſiſtit, Deo reſiſtit. vnde Chriſtus: Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Di-
Matt. 8.c citur autem lex humana aut ſuperior humanus intendere obligare ad peccatum mortale, cũ prohibitio, principis eſt ſub pœna mortis, mutilationis membrorum, fuſtigationis, aut proſcriptionis omnium, vel maioris partis bonorum. Quia ſi aliquis velit aliquod præmiſſorum, vel notabile dãnum proximo, manifeſtum eſt quod peccat mortaliter. Ergo à fortiori ſi ſibi illud velit. Pariter cũ eccleſia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid, ſub pœna anathematis, ſuſpenſionis, vel interdicti, tranſgreſſores peccant mortaliter. Idem videtur dicendum ſi fiat præceptum formale rationabile in virtute ſpiritus ſancti, & ſanctæ obedientiæ, vel ſub pœna carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, in caſibus per conſtitutiones eorum taxatis: quia alios indifferenter ſilentium aut alios eorum defectus, non poſſunt maioribus pœnis quàm profeſſus ſecundum conſtitutiones vouerit, aggrauare. Tutius tamen, iudicio meo, ſtandum eſt Iuriſtarum iudicio, qui ex verbis & rationibus habẽt leges rimari & interpretari. Tranſgredientes tamen quaſcunque leges humanas iuſtas ex contemptu formali legis vel prælati, mortaliter peccant. Nec obſtat quod homo non poteſt infligere pœnam æternam: quia præſes debilis poteſt præcipere ſub pœna mor-
Matt. 15.b tis, quam perſonaliter infligere non poteſt. Nec obſtat pariter quod obiiciont ex dicto Chriſti: Sine cauſa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Quia intelligebat de his quæ contrariãtur mandatis Dei, & de his quæ erant vana & irrationabilia. Quia ibi reprehendit Pha-
1. Tim. 1.b riſæos, qui propter traditiones ſuas ſeruandas, tranſgrediebantur præcepta Dei. Et cum Apoſtolus dicit, quod iuſto non eſt lex poſita, non intelligit directiuè & obligatiuè, ſed coerciuè: iuſti
Gala. 5.c enim voluntariè abſque quacunque coactione obtemperant legi: quod ſi non facerent, iuſti eſſe deſinerent. Et hoc modo intelligendus eſt cum dicit: Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege,

Nec

Nec libertas Chriſtiana,de qua loquitur,liberat ab obedientia. Et cùm alibi dicit: Nolite iterum iugo ſeruitutis contineri,intelligit de ſeruitute legis Moyſi, quia ibi eſt quæſtio de circunciſione: vel de iugo ſeruitutis peccati.

Ideo enim & tributa præſtatis:miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes. Text.

INducit hic homines ad exhibendum ſignum ſubiectionis ſuperioribus. Et primo præponit ſignū dicens:*Ideo enim*,ſcilicet quia debetis eſſe ſubiecti ſuperioribus,& principibus tributa præſtatis,id eſt,præſtare debetis in ſignum ſubiectionis. Ideo quærendo dicitur: Princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo. Dicuntur, autem tributa eo quod ſubditi dominis ea tribuunt. Secūdò aſſignat rationem dicens:Miniſtri enim ſunt Dei in hoc ipſum,id eſt,pro hoc ipſo,ſcilicet tributo recipiēdo,*ſeruientes*,ſcilicet Deo & populo,quaſi dicat: Vnuſquiſque de ſuo miniſterio viuere debet,ſecundum illud:Qui paſcit gregem,& de lacte gregis non edit? Et ideo cum principes noſtri ſuo regimine Deo miniſtrent & populo, debent tributa ſuſcipere quaſi ſtipendia miniſterij ſui. Non autem ita quod hoc ſibi debeant computare pro pręmio. Proprium enim principis præmiū, eſt laus & honor,vt Philoſophus dicit. Et eum hoc non ſufficit ei,tyrannus fit. Sed hoc non eſt ſolum intelligendum de laude & honore humano,quia tale præmium eſſet vanum,ſed de laude & honore diuino,qui principibus benè gubernantibus exhibetur. Huiuſmodi autem tributa recipiunt ad ſuſteotationem,laborant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apoſtolus eos primo commendat in orationibus dicens:Obſecro primum fieri obſecrationes pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt conſtituti,vt quietam & tranquillam vitā agamus. Et Baruch. Orate pro vita Nabuchodonoſor regis Babilonis,vt viuamus ſub vmbra eius. Ab hoc tameu tributi debito liberi ſunt clerici ex priuilegio principum, quod quandam æquitatem naturalem habēt.vnde etiam apud Gentiles,illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tributis. Et Ioſeph ſubiecit Pharaoni omnem terram Ægypti præter terram ſacerdotum,quæ à rege tradita fuerat eis:quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et deinde dicitur: Quod in vniuerſa terra Ægypti quinta pars regi ſoluebatur abſque terra ſacerdotum,quæ ab hac conditione libera erat. Hoc autem omnino æquum eſt: quia quemadmodum reges ſolicitudinem habent de temporalibus bonis,ita ſacerdotes de ſpiritualibus. Et ſic pro eo quod Deo in ſpiritualibus miniſtrant,recompēſant regibus:quia pro pace eorum laborant. Cum ergo tributa ſint debita principibus, quaſi laboris ſtipendium, ſequitur quod dupliciter peccare poſſunt principes accipiendo tributa. Primò ſi vtilitatem populi non procurent, ſed ſolùm ad diripiendum eorum bona intendant. vnde Ezechiel: Lac comedebatis, lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Secundò cum violenter diripiunt ſupra populi facultatem,& ſupra ſtatutam legem,quæ eſt quoddam pactum inter regem & populum.vnde Michæas: Audite principes Iacob,& duces domus Iſrael: & poſtea ſubdit,Qui violenter tollitis pelles eorum deſuper eis, & carnes eorum deſuper eis,& carnes eorum deſuper oſſibus eorum.

Marginalia: Thren. 1. a · 1. Cor. 9. a · 5. Ethic. · 1. Tim. 2. a · Baruc. 1. b · Gen. 47. c · Ezec. 34. a · Mich. 3. a

Text.

Reddite ergo omnibus debita:cui tributum,tributum:cui vectigal,vectigal:cui timorem,timorem:cui honorem,honorem.

MOnet hic ſubditos ad reddendum ſubiectionis ſignum. Et primò quidem in generali,dicēs: ex quo tributum debitū eſt principibus,quaſi miniſtris Dei, reddite ergo omnibus debita. Ex quo patet quod ſubditi ex neceſſitate iuſtitiæ tenentur ſua iura principibus exhibere. vnde Chriſtus:reddite quæ ſunt Cæſaris,Cæſari,&c. Secundò ſpecificat & ponit ea quæ ſunt exteriora dicens:Cui tributum,ſcilicet debetis pro generali regimine: quo patriam in pace & quiete gubernant.vnde Iacob de Iſachar: Vidit requiem quod eſſet bona, factus eſt tributis ſeruiens. Cui vectigal,ſcilicet debetis,reddite vectigal:quod principi debetis in aliquibus certis locis, de mercimoniis quæ deferuntur, pro reparatione & cuſtodia viarum. Vel vectigal dicitur quod datur principi,quando per patriam vehitur,vt ſunt procurationes:quas aliqui vocant iucundum aduētum.vel primum ingreſſum,aut alia huiuſmodi. Deinde ponit ea quæ ſunt interius adhibenda, prout ſunt timor & honor,qui debentur principi. Timor quidem inquātum eſt dominus ſua poteſtate malos coercens.vnde Malachias.Si ego dominus,vbi eſt timor meus? Honor autem debetur principi,inquantum quaſi pater prouidet bonis,quæ ſunt in laudem.vnde Malachias: Si ego pater,vbi eſt honor meus? Et D. Petr. Regem honorificate. Si obiiciatur illud: Non honores vultum potentis:dicendum quod hoc intelligi debet, vt propter potentem à iuſtitia non declines. vnde ſubditur:Iuſtè iudica proximo tuo.

Marginalia: Mat. 22. c · Gen. 49. c · Mala. 1. b · Ibidem. · 1. Pet. 2. c · Leuit. 19. c

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Text. *Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.*

IN hac ſecunda huius capitis parte, oſtendit quid debeant fideles omnibus ęqualibus exhibere,
ſcilicet debita omnia integraliter: & hoc eſt quod dicit: Nemini quicquā debeatis, quaſi dicat:
ita plenè omnibus debita perſoluite, vt nihil remaneat quod ſoluere debeatis. Et hoc propter duo.
Primò, quia in ipſa mora reddēdi peccatum cōmittitur, dum homo iniuſtè rem alienam detinet.
Leui. 19. c Contra illud: Non morabitur merces mercenarij tui apud te vſque mane: & eadem eſt ratio de
aliis debitis. Secundò, quia quandiu aliquis debet, eſt quodammodo ſeruus: & cui debet obliga-
Prou. 22. b tus. vnde Salomon: Quia accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerantis. Sunt tamen quædam debita à
quibus nunquam homo ſe abſoluere poteſt: & hoc dupliciter. Vno modo propter excellentiam
beneficij, cui æquiualens recompenſari non poteſt, vt Philoſ. dicit de honore qui debetur Deo:
ſecundum illud: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Idem dicit de bene-
Pſal. 115. ficiis parentum & magiſtrorum. Alio modo propter cauſam debēdi, quæ ſemper manet, vel etiā
propter hoc quod illud quod redditur, nunquam exhauritur: ſed ſemper in reddendo creſcit. &
propter has cauſas debitum fraternæ dilectionis ita ſoluitur quod ſemper debetur. Primò quidē,
quia dilectionem debemus proximo propter Deum, cui vt dictum eſt, ſufficienter recompenſare
non poſſumus. vnde D. Ioannes: Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat
1. Ioan. 3. d & fratrem ſuum. Secundò quia cauſa dilectionis ſemper manet, quæ eſt ſimilitudo naturæ &
gratiæ. vnde Sap. Omne animal diligit ſibi ſimile: & ſic omnis homo proximum ſibi. Tertiò, quia
Eccl. 13. c charitas in diligendo nō deficit, ſed proficit. vnde Apoſt. Hoc oro, vt charitas veſtra magis ac ma-
Philip. 1. b gis abundet. Ideo dicit, niſi vt inuicem diligatis: quia ſcilicet dilectionis debitū ita ſemel redditur,
vt tamen ſemper maneat ſub debito præcepti, ſecundum illud, Hoc eſt præceptum meum, vt di-
ligatis inuicem. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Hic aſſignat cauſam quare à debi-
Ioan. 15. b to dilectionis nunquam abſoluimur. Quia in dilectione tota legis impletio conſiſtit, ait ergo: *Qui
enim, &c.* quaſi dicat, ideo non intendebam vos expedire à debito dilectionis, ſicut ab aliis debi-
tis. Quia qui diligit proximum, legem impleuit, id eſt, tota legis impletio ex dilectione proximi
pendet. Si obiiciatur quod finis præcepti charitas eſt: Et vnumquodque perficitur, cum ad finem
peruenerit: Ergo tota legis perfectio in charitate conſiſtit. Sed charitas habet duos actus, ſcilicet di-
1. Tim. 1. a lectionem Dei & proximi. vnde Chriſtus dixit: Quod ex duobus mandatis charitatis vniuerſa
lex pendet & prophetæ. Non ergo videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicēdum
quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet: quia proximum diligit propter
Matt. 22. d Deum, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, ſicut cauſa in effectu, ſecundum illud:
Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrē ſuum. Et econuerſo, di-
lectio proximi includitur in dilectione Dei, ſicut effectus in cauſa. vnde vbi ſubditur: Si quis dixe-
Ioan. 3. d rit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum odit, mendax eſt. Et inde eſt quod quandoque in ſa-
cra ſcriptura ſolùm fit mentio de dilectione Dei, quaſi ſufficiat ad ſalutem, ſecundum illud: Et
nunc Iſrael, vide quid dominus Deus tuus requirit à te, niſi vt timeas Dominum & ambules in
Deut. 10. d viis eius, vt diligas eum. Quandoque autem fit ſolum mentio de dilectione proximi, iuxta illud:
Ioan. 15. b Hoc vobis mando vt diligatis inuicem.

Text. *Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces,
& ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges
proximum tuum ſicut teipſum.*

HIc probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem impleat. Et primo enumerat
quædam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit conſtantiam. Et
quia tria præcepta primæ tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideo non facit de
eis mentionem, quamuis ipſa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei:
enumerans autē mandata ſecundæ tabulæ, prætermittit præceptum de honore parentū, quod eſt
affirmatiuum: quod etiam includitur in illo, vt omnibus reddamus quę debemus. Enumerat autē
præcepta negatiua, quia ſunt magis vniuerſalia, & quantum ad tempora, & quantum ad perſonas.
Quantum ad tempora quidem, quia obligant ſemper & pro ſemper. Nullo enim tempore furan-
dum aut adulterandum eſt. Præcepta verò affirmatiua obligāt ſemper, ſed nō pro ſemper, ſed pro
loco & tempore. non enim tenetur homo omni tempore honorare parentes, ſed pro loco & tem-
pore. Non enim poſſet, cum dormire habeat, &c. Quantum ad perſonas verò, quia nulli hominū
eſt

eſt nocendum. Non autem ſufficit vnus homo ſeruire omnibus hominibus. Secundò, quia magis
manifeſtũ eſt quod per dilectionem proximi implentur præcepta negatiua, quã affirmatiua, qui
enim diligit aliquem magis & facilius abſtinet à nocumento illius, quàm ei beneficia impendat, à
qua beneficiorum exhibitione homo quandoque impeditur per impotentiam. Per præcepta ne-
gatiua prohibetur inferre nocumentum proximo. Nocumentũ autẽ inferri poteſt proximo tripli-
citer. Vno modo, facto: alio modo verbo: tertio, deſiderio: facto tripliciter. Vno modo, quantum
ad perſonam ipſius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur, Non occides: in quo etiam intelligi-
tur omnis iniuria in perſonam proximi illata. Secundò, quantum ad perſonam coniunctã, ſcilicet 1. Ioan. 3. d
vxorẽ, & hoc prohibetur cum dicitur: Non adulterabis, in quo etiam intelligitur prohiberi forni-
catio, & omnis illicitus vſus genitalium membrorum. vnde Apoſt. Fornicatores & adulteros iudi-
cabit Deus. Tertiò, quantum ad res exteriores, quod prohibetur cum dicitur: Non furaberis, in Heb. vlt. a
quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita ſubtractio rei alienæ ſiue per vim, ſiue per dolum.
vnde Zach. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo verbo, pro- Zach. 5. a
hibetur cum dicitur: Non falſum teſtimonium dices. Quod non ſolùm prohibetur in iudicio, ſed
etiam contra iudicium, ſiue per modum detractionis, ſiue per modum contumeliæ. vnde Salo-
mon: Teſtis falſus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentum ve- Prou. 19. a
rò quod quis infert proximo, deſiderio ſolo prohibetur, cum dicitur: Non concupiſces, vbi prohi-
betur omnis concupiſcentia ſuperbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exod. Exo. 2. c
contentis, colligit omnia alia in communi, dicens: Et ſi quod eſt aliud mandatum affirmatiuum
vel negatiuum ad proximum pertinens per modum ſupradictum inſtauratur, id eſt, perficitur & Leui. 19. d
impletur in hoc verbo. Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Quod autem dicit, proximum tuũ,
referendum eſt ad omnem hominem beatitudinis capacem, ac etiam ad ſummos angelos, vt D. In 1. de do
Auguſt. probat. Nomine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui miſericordiam: ſecun- ctri n. Chri-
dum illud: Quis tibi videtur proximus eis qui incidit in latrones? Et ille dixit: Qui miſericordiã, ſti.
&c. Et quia proximus eſt proximo proximus, conſequens eſt quod ille qui ab aliquo miſericordiã
recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem angeli miſericordiam nobis impendunt. Et nos omni- Luc 10. f
bus hominibus viatoribus debemus miſericordiam impendere, & ab eis cum neceſſe fuerit reci-
pere. Et per conſequens omnes tales & ſancti Angeli, & ſanctæ animæ in paradiſo vel purgatorio
exiſtentes, ſunt proximi nobis: quia beatitudinem ad quam tendimus, vel ipſi habent, vel ad eam
nobiſcum tendunt. vnde ſequitur quod nec dæmones, nec damnati, ſecundum hanc rationẽ ſunt
nobis proximi, nec ſub hoc præcepto nobis eorum dilectio iniungitur: quia ſunt totaliter à ſocie-
tate Dei excluſi: ideo non ſunt computandi in numero proximorũ, ſed hoſtium. Quod verò di-
cit: Sicut teipſum, non eſt referendum ad æqualitatem dilectionis, vt ſcilicet teneatur quis dilige-
re proximum æqualiter ſibi. Hoc enim eſſet contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus ſuã
quàm aliorum ſalutem procurare. vnde Salomon: Ordinauit in me charitatem. Sed eſt referen-
dum ad ſimilitudinẽ dilectionis, vt ſcilicet ſimiliter diligamus proximũ ſicut nos ipſos. Et hoc tri-
pliciter. Primò quidem quantum ad finem dilectionis, vt ſcilicet nos, & proximum propter Cant. 2. a
Deum diligamus. Secundò, quantum ad formam dilectionis, vt ſi aliquis ſeipſum diligit volens
ſibi bonum, ita proximum diligat & velit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc ſolùm
vt eius vtilitate vel delectatione potiatur, non vult bonum proximo, ſed ſibi ex proximo. Quo
quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiſcentiæ, puta vinum, a-
quam, equum, vt eis vtatur. Tertiò, quantum ad effectum dilectionis, vt ſcilicet aliquis ne-
ceſſitati proximi ſubueniat ſicut ſibi. Et quod nihil illicitum propter amorem proximi commit-
tat, ſicut nec propter ſuum amorem.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Text.

Hic explicatius manifeſtat dilectionem proximi eſſe impletionem legis per ſyllogiſmum, qui
hoc modo formari poteſt: Qui diligit proximũ, malum non operatur ad ipſum. Sed ad hoc
tendit omne legis præceptum, vt abſtineatur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit. 1. cor. 13. b
quod autem dilectio proximi malum non operetur, alibi declarat Apoſtolus dicens: Charitas nõ
agit perperam, &c. Et poteſt hoc non ſolum referri ad præcepta negatiua, verũ etiam ad affirma-
tiua. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionem Dei, excludit malum non ſolũ quod
eſt contra proximum, ſed etiam quod eſt contra Deum. Et ſic includuntur præcepta primæ ta- Eccl. 24. b
bulæ. Vltimò autem infert concluſionem principaliter intentam dicens: *Plenitudo ergo legis, eſt di-* coloſſ. 3. c
lectio, id eſt, lex per dilectionem impletur & perficitur. vnde Sap. In plenitudine ſanctorũ detentio
mea. Et Apoſtolus: Charitatem habete quæ eſt vinculum perfectionis.

TERTIA PARS XIII. CAPITIS.

Text. *Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.*

IN hac tertia huius capitis parte oſtendit quo modo vnuſquiſq; debet ſuos mores cōponere in-
ſeipſo,& honeſtatē conſeruare. Et primò ponit temporis congruitatem dicens: *Et hoc, &c.* qua
Eccl.8.a ſi dicat, dictum eſt quæ debetis obſeruare,& hoc non ſolùm propter ea quæ dicta ſunt, ſed etiam,
Hiere.8.c ſcientes *hoc tempus*, id eſt, per hoc quod debetis conſiderare huius temporis cōditionem. Quia vt
Sapiens dicit: Omni negotio tempus eſt & opportunitas. Et Hier. Miluus in cœlo cognouit tem-
pus ſuum, turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduētus ſui: Populus autē meus,&c.
Ad quid autem congruum ſit hoc tempus ſubdit, dicens: *Quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.*
Quod intelligendum eſt non ſolū de ſomno naturæ, quod quandoque dicitur mors, ſecundum il-
1. Theſſ.4.c lud: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque autem eſt quies virium animalium, ſe-
Ioan.11.b cundum illud: Si dormit ſaluus erit. Non tamen intelligendum eſt de ſomno gratiæ, qui quando-
Pſa.4.c que dicitur quies æternæ gloriæ, ſecundum illud: In pace in id ipſum dormiam & requieſcā. nec
Can.5.a de ſomno contemplationis, de quo Salomon: Ego dormio & cor meum vigilat. Sed intelligitur
Epheſ.5.c de ſomno culpæ. de quo Apoſt. Surge qui dormis,& exurge à mortuis, &c. vel etiā de ſomno ne-
Prou.6.a gligentiæ, ſecundum illud: Vſquequo piger dormies. Tempus ergo eſt ſurgendi à culpa per pœni-
Pſal.126. tentiam. vnde Pſal. Surgite poſtquam ſederitis,&c. Et à ſomno negligentiæ per ſolicitudinē benè
Eſa.21.b operandi. vnde Eſa. Surgite principes, accipite clypeum.& Sapiens: Hora ſurgendi eſt, non te tri-
Eccl.32.c ces. *Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quàm cum credidimus.* Hic aſſignat rationem congruitatis tē-
Mar.vlt.d poris dicens: *Nunc enim, &c.* Quod ſecundum intētionem Apoſt. intelligitur de ſalute vitæ æter-
Iac.4.b næ, de qua Eſa. Salus mea in ſempiternum erit. Ad hanc autem ſalutem homo ordinatur. Primò
per fidem, ſecundum illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: Sed magis ac magis
homo accedit ad eam per bona opera & charitatis argumentum. vnde D. Iacob. Appropinquate
Deo,& appropinquabit vobis. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit: Ideo eſt hora iam nos de ſom-
no ſurgere. Nunc enim, ſcilicet quando per bona opera & charitatis augmētum proficimus, pro-
ptior .i. propinquior, eſt noſtra ſalus, ſcilicet vitæ æternæ, quàm cum credidimus, id eſt, cum fidem
à principio accepimus. Et poteſt hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidem ſecundum tem-
pus: quia ſancti viri in operibus iuſtitiæ proficientes ad propinquant ad terminum vitæ huius, in
quo mercedem accipiunt. Altera verò eſt propinquitas diſpoſitionis: quia per augmentum chari-
tatis & operationem iuſtitiæ homo præparatur ad illam ſalutē, iuxta illud: Quæ paratæ erant in-
Matt.25.a trauerunt cum eo ad nuptias. Sed ſecundum quod eccleſia hæc verba tēpore aduentus legit, vidē-
tur hæc verba referenda eſſe ad ſalutem, quam Chriſtus fecit in ſuo primo aduentu, vt intelliga-
mus Apoſt. loquentem quaſi ex perſona omnium fidelium, qui fuerūt à principio mundi. Appro-
pinquante autem iſto tempore incarnationis Chriſti, quo vaticinia prophetarū crebreſcant, quod
tempus repræſentat Eccleſia, poterat dici: Nunc propior eſt noſtra ſalus quàm cum credidimus,
Eſa.56.a id eſt, cum homines à principio credere cœperunt Chriſti aduentum futurum, vnde Eſa. Iuxta
eſt ſalus mea, vt veniat:& iuſtitia mea vt reueletur. Poſſent etiā referri ad tēpus miſericordiæ, quo
quis incipit velle à peccatis diſcedere. Tunc enim magis appropinquat ſuæ ſaluti, quàm à princi-
pio dum haberet fidē informem. vnde D. Iac. Reſiſtite diabolo,& fugiet à vobis appropinquate
Deo,& appropinquabit vobis. *Nox præceſſit, dies autem appropinquauit.* Hic ad propoſitum adducit
ſimilitudinem, quæ ſecundum intentionem Apoſt. videtur eſſe intelligenda, vt totum tempus vi-
Eſa.60.d tæ præſentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras. Diei autem comparetur ſtatus beati-
tudinis, propter claritatem qua ſancti illuſtrantur, iuxta illud: Non erit tibi amplius Sol ad lucen-
Pſa.117.d dum per diem, nec ſplendor Lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam:
ad quam diem refertur quod dicit Pſalmiſta: Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & læte-
Sap.17.d mur in ea. Alio modo poteſt intelligi quod ſtatus culpæ nocti comparetur propter tenebras cul-
pæ. de quibus Pſal. Neſcierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant. De hac nocte dicit Sap.
Solis autē illis ſuperpoſita erat grauis nox tenebrarū, quæ ſuperuentura erat illis. Dies autē dicitur
Pſal.96. ſtatus gratiæ propter lumen ſpiritualis intelligētiæ, quod iuſti habent: ſed impiis deeſt, ſecundum
Sap.5.b illud: Lux orta eſt iuſto,& illud: Sol intelligentiæ non ortus eſt nobis. Tertiò modo poteſt intelli-
2.Pet.1.d gi quod cōparetur nocti tempus præcedens Chriſti incarnationem, quæ nondum erat clarè ma-
nifeſtata, ſed ſub quadam caligine. vnde D. Petr. Habentes firmiorē propheticum ſermonem, cui
benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco. Et de hac nocte dicit Eſa.
Eſa.21.b Cuſtos qui de nocte,&c. vnde ſicut in nocte apparent vmbræ, ita etiam in illo tempore eminebāt
legalia, quæ ſunt vmbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Chriſti comparatur diei pro-
pter

pter præſentiam ſpiritualis ſolis in mundo: de quo Malach. Vobis timentibus nomen meũ, orietur ſol iuſtitiæ. vnde & ipſe Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt. & poſtea ſubdit: Quandiu ſum in mundo, lux ſum mundi. Quod ergo dicit: *Nox præceſſit*, indifferenter accipi poteſt pro qualibet prædictarum noctium. Iam enim præceſſerat eos quibus ſcribebat, & magna pars temporis huius vitæ. Et quod verius eſt præceſſerat nox culpæ & tempus legis, quod fuit ante Chriſtum. Quod autem ſubdit, & dies appropinquabit, videtur ſecũdũ intentionem Apoſtoli, referendum eſſe ad diem futuræ gloriæ, quia licet nondum aduenisſet fidelibus Chriſti, quibus ſcribebat, tamen in propinquo erat eis ſecundum prædicta. Poſſet etiam intelligi tempus gratiæ, quod & ſi iam aduenerit ſecundum temporis curſum, appropinquare tamẽ dicitur nobis per fidem & deuotionem: prout alibi Apoſtolus dicit: Dominus prope eſt. & Pſalmiſta, Propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum. Poteſt etiam hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat. *Mal. vlt. a* *Ioan. 9. a* *Philip. 4. a* *Pſa. 144. d*

Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſtè ambulemus. *Text.*

Hic concludit exhortationem, circa quam tria tangit. Primò remotionem vitiorũ, cõcludens ex præmiſſis, Si nox præceſſit vt dictum eſt, *Abijciamus ergo opera tenebrarum*, quia vt Sapiẽs ait: Omni negotio eſt tempus & opportunitas. vnde recedente nocte, recedere debent opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorũ: quia in ſeipſis priuata ſunt lumine rationis, quo illuſtrari debent humana opera. vnde Salomon: Sapiẽtis oculi in capite eius: Stultus in tenebris ambulat. Ac etiam quia in tenebris fiunt, iuxta illud: Oculus adulteri diligit calliginẽ. Et Chriſtus: Qui malè agit, odit lucẽ. Ac præterea quia homo ad tenebras per ea ducitur, ſecundũ illud: Mittite eum in tenebras exteriores. Secundò inducit ad aſſumendas virtutes, quaſi dicat, ex quo dies appropinquabit, aſſumentes ea quæ congruunt diei, *induamur arma lucis*, id eſt, virtutes, quæ & arma dicuntur, inquantum nos muniunt, ſecundum illud: Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis inſtare aduerſus inſidias diaboli. Et dicuntur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorantur & perficiuntur: ſecundũ illud: Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit: tum quia lucis examen requirunt: Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucẽ: tum quia per opera virtutũ alij illuminãtur, iuxta illud: Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona. Tertio exhortatur ad vſum virtutum & perfectũ, cũ dicit: *Sicut in die honeſtè ambulemus*. Hæc enim duo videntur diei congruere. Primo quidem honeſtas: nam vnuſquiſque in die ſtudet ſe cõponere, vt corã hominibus honeſtus appareat: in nocte autem non ſic. vnde Apoſt. Qui dormiũt, nocte dormiũt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſumus. Ideo, vt alibi dicit: Omnia in nobis honeſtè, & ſecũdum ordinem fieri debent. Secundo homo in die ambulat, non in nocte: quia vt Chriſtus ait: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucẽ huius mũdi habet. Qui ambulat in nocte, offendit: quia lux non eſt in eo. Et ideo quia dies eſt, oportet quod ambulemus, id eſt, de bono in melius procedamus. Ideo Chriſtus dicebat: Ambulate dum lucẽ habetis. *Eccl. 8. a* *Iob 24. c* *Matt. 22.* *Ephe. vl. b* *Prou. 4. c* *Mat. 5. b* *2. Theſſ. 5. a* *Ioan. 11. b*

Non in comeſſationibus & ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitiis. Exponit hic exhortationem quã fecit, quomodo ſcilicet abijcienda ſunt opera tenebrarũ, quæ ſunt opera peccatorũ: quorum quædã enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem cõcupiſcibilis, cuius corruptio eſt intemperantia, quæ eſt circa delectationes, guſtus, & tactus, cum dicit: *Nõ in comeſſationibus, &c.* Dicuntur autem comeſſationes, ſuperfluæ & accuratæ comeſtiones, quæ prohibentur à Salomone, dicente: Noli eſſe in conuiuijs peccatorũ, nec in comeſſationibus eorum qui carnes ad veſcendum conferunt. Quod quidem poteſt eſſe peccatum mortale, ex hoc quod ſecundum legem pro hac culpa aliquis cõdẽnatur ad mortẽ. Dicitur enim de filio proteruo, Comeſſationibus qui vacat, luxuriæ, atque conuiuijs: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem ſi comedat magnificè ſecundũ ſtatum ſuæ dignitatis, prout Aſſuerus, qui iuſſit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Heſter, ſecundum magnificentiam regalem. Sed quãdo aliquis hoc facit præter decentiã ſtatus, ſi ad hoc principalis cura & vltimus finis exiſtat, prout illi de quibus infra: Chriſto Domino non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. Et alibi: Quorum deus venter eſt, nõ poſſunt excuſari à mortali peccato. Secũdo excludit intẽperantiã circa potũ, cũ ſubdit: *Et ebrietatibus*, quæ pertinẽt ad ſuperfluitatẽ potus ponentis hominem extra menſurã rationis. Quia, vt Sapiens ait: Vinũ in iucunditate creatũ eſt, non in ebrietate. Eſt autem conſiderandum quod ebrietas ex ſuo genere eſt peccatũ mortale: cum ſcilicet, homo ex propoſito ſe inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere ſe periculo multorum malorũ. vnde Eſa. Væ qui potẽtes eſtis ad bibendũ vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatẽ. & Sap. Qui amat periculũ, peribit in illo. & Philo. Ebrius occidens duplices meretur increpationes, & quia ſe inebriauit, & occidit. *Ioan. 2. b* *Prou. 23. c* *Deut. 21. c* *Heſt. 2. d* *Infra vl. d* *Philip. 3. b* *Eccl. 31. d* *Eſa. 5. a*

ſunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. Tertiò ibi: *Omnia quidem, &c.* declarat cibos ſecundum ſe mundos & licitos: ſed per accidens aliquos fieri illicitos, propter ſcandalum puſillorum, & cum contra conſcientiam aut prohibitionem ſumuntur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMIQVARTI CAPITIS.

I*Nfirmum in fide aſſumite*, vos qui Chriſtum induiſtis, & eſtis in vobis ipſis honeſti, & perfecti in
charitate & dilectione proximi, eos qui ſunt debiles in fide ſupportate, & coniungite vobis
ad eos inſtruendos & corroborandos, *non in diſceptationibus cogitationum*, id eſt, non diſceptando
& iudicando ſecreta cordis, hoc dicit propter hoc quod vnus contra alium cogitabat. Quia illi
qui legalia ſeruabant, iudicabant tanquam reos & tranſgreſſores illos qui ea non ſeruabant, &
è diuerſo, vnde exponendo dicit, *Alius enim* doctior in fide, qui, ſcilicet perfectus eſt in fide,
credit ſe poſſe licitè abſque peccato *manducare omnia*, eo quòd non reputat ſe aſtrictum ad le-
gales obſeruantias: & alius qui nondum plenè inſtructus eſt, oppoſitum iudicat, ſe videlicet eſſe
aſtrictum legi, & non obſeruantes legalia iudicat reos & tranſgreſſores. *Qui autem infirmus eſt*,
ſcilicet in fide, qui aliquas eſcas credit mundas, alias verò immundas, *olus manducet*, id eſt, edat
herbas, eſus ſemper fuit illicitus ad vitandum conſcientiæ ſcrupulum, ſcriptum eſt enim: Ecce Gen.1.d
dedi vobis omnem herbam, &c. & abſtineat ab his de quibus dubitat an licitè manducare poſſit.
Is qui manducat, ſcilicet omnia cum ſecura conſcientia, vel abſque periculo libidinis, *non mandu-
cantem*, ſcilicet indifferenter omnia tanquam infirmum in fide, vel quaſi pronum ad vitia, *non
ſpernat*: quia ſi ſpernat, ſpernetur à Deo vel ſpernet Deum, *& qui non manducat*, ſcilicet indif-
ferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, *manducantem*, ſcilicet indif-
ferenter omnia abſque ſcrupulo conſcientiæ, & periculo libidinis: *non iudicet* tanquam tranſ-
greſſorem legis, vel tanquam ad libidinem præcipitem. *Deus enim*, cuius iudicium eſt ſecundum Supra 2.a
veritatem, *illum*, ſcilicet, ſeruum à ſe iudicandum *aſſumpſit*, id eſt, reſeruauit ſibi occultorum
iudiciũ. *Tu quis es*, id eſt, cuius virtutis vel authoritatis es tu, *qui iudicas*, i. iudicare præſumis, *alienum
ſeruum*, quis te conſtituit iudicem. *Domino ſuo ſtat, aut cadit*, id eſt, ſoli Deo certum eſt an ſtet, id
eſt, bene agat: vel cadat, id eſt, an peccet. Ideo ipſe ſolus eum iudicare poteſt. *Stabit autem*, id eſt, quia
Deo ſecundum propoſitum vocatus eſt, etiam ſi aliquando per vitium cecidit, vt Diuus Petrus &
Paulus. *Potens eſt enim Deus ſtatuere*, id eſt, releuare per gratiam ſuam & in recta fide firmare, &
in bono ſtabilire *illum*, qui aliquando per vitium cecidit: *Nam alius iudicat diem inter diem*, id eſt,
inter vnum diem & alium diem, vt ſcilicet, vno die abſtineant, & non alio: *Alius autem iudicat
omnem diem* eſſe indifferenter obſeruandum, quantum ad ieiunia & abſtinentias legis, quæ ceſ-
ſauerunt. *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet*, id eſt, iudicio ſuæ conſcientiæ dimittatur, ſiue ſequatur
quod conſcientia ei dictauerit. *Qui ſapit diem*, id eſt, qui iudicat diem eſſe diſcernendum, vt ſci-
licet, vno die abſtineat, & alio die ab abſtinentia ceſſet, *Domino ſapit*, id eſt, ad reuerentiam Domi-
ni cibos diſcernit, prout nos diſcernimus vigilias ſolennitatum: *& qui manducat*, ſcilicet omni die,
vel etiam omnia, non diſcernendo ea quæ ſecundum legem erant prohibita, *Domino manducat*, id
eſt, ad gloriam domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui ſibi dedit facultatem manducan-
di, *& qui non mãducat*, id eſt, abſtinet omni die *domino*, eſt eſt, ad honorẽ domini, *non manducat, &
gratias agit Deo. Nemo enim noſtrum*, id eſt, fidelium *ſibi viuit*, id eſt, ad propriam gloriam viuit, ſed
ſe & omnia ſua in laudem & gloriam Dei agit & ordinat: *& nemo*, ſcilicet Apoſtolorum ad per-
fectorum Chriſti fidelium, iuxta vires Chriſto adhærentium, *ſibi moritur*, morte corporali, quam
pro domino parati ſumus ſuſtinere: nec ſpirituali, quia nemo talis virtutes à ſe abiicit per adhæſio- 1. cor. 10 g
nem peccati, mediante quo ſpiritualiter quis moritur. *Siue enim viuimus, Domino viuimus ſiue mori-
mur, Domino morimur: Siue ergo viuimus ſiue morimur, Domini ſumus*, quaſi ſerui eius qui habet po- Ezec. 81.
teſtatẽ vitæ & mortis: *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit*, id eſt, hoc adeptus eſt Chriſtus 1. Reg. 2.
morte & reſurrectione ſua, *vt & viuorum & mortuorum dominetur*: viuorum quidem, quia reſur- Deut. 32.
gendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem noſtram morien-
do deſtruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id eſt, qua vtilitate aut neceſſitate temerariè iu-
dicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non ſunt commiſſa: *aut tu*, qui aliquantulum vide-
ris profeciſſe in doctrina fidei, *quare ſpernis fratrem tuum?* aduertere enim debes illud: Vę qui ſpernis,
nónne & ipſe ſperneris? *Omnes enim*, tam boni quàm mali, perfecti & imperfecti, *ſtabimus ante tribu-* Eſa. 33. a
nal Chriſti, id eſt, ante ſedẽ maieſtatis Chriſti cum venerit ad iudicium, tanquam ab eo iudicãdi de Matt. 25. c
omni verbo ocioſo: quanto magis de iudiciis temerariis. *Scriptum eſt enim: Viuo ego, dicit Dominus,
quoniam mihi flectetur omne genu* cæleſtium, terreſtrium & infernorum, in iudicio generali in ſignũ
perfectæ ſubiectionis, *& omnis lingua confitebitur Deo*, ſanctorum voluntariè, malorum coactè. *Ita-*

que vnuſquiſque noſtrum, perſonaliter & nō per aduocatum, *pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus*, ſcilicet temeratio iudicio.

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

Matt.10.a SEd *hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum*, id eſt, aliquid impediens proximum à via iuſtitiæ, vel ei præbens occaſionem ruinæ: *Scio &*, id eſt, quia *confido in domino Ieſu, quia nihil commune*, id eſt, immundum, ſcilicet eſt *per ipſum*, id eſt, poſt vel propter aduentum ipſius, qui omnia ſuo ſanguine lauit & purificauit, vel etiam per creationem: *niſi ei*, ſcilicet qui eſt infirmus in fide, *qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt*, propter ſuam exiſtimationem ſiue conſcientiam contra quam agendo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur*, in hoc quod putat te peccare comedendo cibum quem ipſe reputat immundum, *Iam non ſecundum charitatem ambulas*, quia charitas quæ dilectionem proximi præcipit, huiuſmodi contriſtationem prohibet. *Noli cibo tuo*, quem ſcilicet indifferenter comedis, *illum perdere*, id eſt, per ſcandalum in peccatū inducere, *pro quo*, id eſt, pro cuius ſalute *Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonū noſtrum*, id eſt, ne bona fama noſtra, quā quiſque procurare debet propter honorē Dei, vituperetur ex cogitatione & iudicio operum, quæ licet ſint bona, mala tamē temerariè iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Chriſti ſuſcipienda. *Non eſt enim regnum Dei eſca & potus*, id eſt, eſca & potus ſecundum ſe non pertinent ad regnum Dei, id eſt, ad gratiam quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos eſt, niſi ſecundum quod eis vtimur vel abſtinemus propter Deum. *Sed iuſtitia* qua
Luc.17.a aliquis ſpontaneè reddit alteri quod ſuum eſt, *& pax*, quæ eſt opus & effectus iuſtitiæ, *& gaudium*, quod eſt fructus iuſtitiæ, qua iuſtus gaudet de bono proximorum *in ſpiritu ſancto*, id eſt, ex gratia & virtute ſpiritus ſancti: hæc inquam pertinent ad regnum Dei. *Qui enim in hoc ſeruit Chriſto*, qui eſt rex huius regni, vt ſcilicet, viuat in iuſtitia, pace, & ſpirituali gaudio, *placet Deo*, qui eſt huius regni author, *& probatus eſt hominibus*, id eſt, ab eis approbantur & laudantur illi qui ſunt huius participes. *Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur*, id eſt, ea ſtudeamus implere per quæ Chriſtianorum pax conſeruatur: *& quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus*, id eſt, ea per quæ nos inuicem ædificemus, conſeruemus & in melius prouocemur. *Noli propter eſcam*, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, *deſtruere opus*, ſcilicet gratiæ Dei.

TERTIA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

O*Mnia quidem*, quæ ad eſcam hominis pertinent, *ſunt munda*, ex ſoi natura: licet aliqua in lege dicantur immunda, non natura ſed repræſentatione. *Sed malum eſt homini qui per offendiculum*, id eſt, cum confuſione vel ſcandalo proximorum *manducat. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum*: ſed ab his abſtinere ad domandam carnis concupiſcentiam, vel ad vitandum ſcandalum, vnde ſequitur: *neque*, ſcilicet aliud, *in quo frater tuus offenditur*, id eſt, turbatur contra te illicitè agentem, *aut ſcandalizatur*, id eſt, ad caſum peccati prouocatur, propter quod eius iuſtitia læditur: *aut infirmatur*, id eſt, in dubitationem venit, an quod agitur ſit licitum, per quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. *Tu*, ſcilicet qui indifferenter vteris cibis, *fidem*, ſcilicet rectam *quam habes apud temetipſum*, per quam conſtat tibi licitum eſſe cibis indifferenter vtendum, bona quidem & laudabilis eſt, ſed *habe coram* Deo qui videt in occulto, & abſcondito. *Beatus qui non iudicat ſemetipſum*, id eſt, cuius conſcientia cum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod*
Ad tit.3. *probat*, id eſt, qui vera æſtimatione iudicat & probat eſſe faciendum quod facit. *Qui autem diſcernit*, id eſt, qui habet opinionē falſam, & iudicat quod oportet cibos diſcernere, *ſi mãducauerit*, ſcilicet cibos quos iudicat eſſe illicitos, *damnatus eſt*, id eſt, damnatione dignus eſt, ex eo quod quãtum in ipſo eſt, habet voluntatem faciendi quod ſecundũ conſcientiam ſuam illicitum eſt: *Quia non ex fide*, id eſt, ſecundum iudicium conſcientiæ ſuæ agit: *Omne autem quod nõ eſt ex fide peccatũ eſt*, id eſt, omnis operatio diſcordans à conſcientia, ſiue ſit recta, ſiue erronea, eſt mala & peccatum: cum omnis conſcientia quandiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conſcientiam innoteſcit, liget.

COMMENTVM DECIMIQVARTI CAPITIS.

Text. *Infirmum in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum.*

Apoſtolus

APostolus in hoc capite oſtendit quomodo ſuperiores & perfecti ſe debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotandum eſt quod in primitiua Eccleſia aliqui ex Iudaiſmo in Chriſtum conuerſi credebant & contendebant legem Moyſi per Euangelium non eſſe antiquatam, ſed cum illo potius obſeruandam: & hos vocat infirmos in fide quaſi nondum ſatis progreſſos & confirmatos in cognitione fidei. Alij verò qui ſciebant reſolutio- *Act. 15.b*
nem diui Petri & aliorum Apoſtolorum, oppoſitum contendebant. Et illos qui fidem & Euangelium Chriſti credebant abſque legalibus eſſe ſeruandum, vocat firmos ſiue perfectos in fide: de vtriſque tamen erant Romæ aliqui: alloquitur ergo Apoſtolus perfectus di- *Sap.9.b*
cens: Dixit, quod *debetis induere dominum Ieſum Chriſtum*. Aſſumite autem, id eſt, affectũ charitatis *Infra 15.b*
vobis coniungite ad ſupportandum infirmum in fide, prout expoſitum eſt: de quo poteſt intelligi *Eccl.29.b*
illud Sapien. Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legem. Ideo infra: Suſcipite inuicem, ſicut Chriſtus ſuſcepit vos. Et Sapien. alibi: Propter mandatum aſſume pauperem. Et hoc non in diſceptationibus cogitationum, id eſt, ne diſceptationibus cum illo contendatis: ſed leniter & blandè amplexamini & informate, & ſic diſceptatio hic idem videtur cum contentione, quam præcedenti capite prohibuit, addit cogitationum, ſcilicet accuſantium aut defendentium, propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui legalia ſeruabant, iudicabãt eos qui ea non ſeruabant tanquam tranſgreſſores: & illi qui non ſeruabant, iudicabant eos qui obſeruabant tanquam errantes & ignorantes.

Alius enim credit ſe manducare omnia: qui autem infirmus eſt, olus manducet. *Text.*

HOC loco Apoſt. exponit monitionem præmiſſam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi in fide. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quod inter legis cæremonias quædam erãt de de- *Leuit.11.a*
lectu ſiue diſcretione ciborum, quæ ſcriptæ ſunt in Leuitico, vbi interdicebatur populo eſus plurium animalium, non ſolùm terreſtrium, verum & aquatilium & volatilium: quæ de ſe non erant mala, ſed ratione ſignificationis, propter myſteria & figuras rerum quæ futuræ erant tẽpore gratiæ, quæ ideo cæremoniæ non erant duraturæ, niſi vſque ad veritatis præſentiam. Sicut enim in verbis hoc nomen, ſtultus, ſignificat aliquod malum, licet ipſum nomen non ſit ſecundum ſe malũ: ita in rebus quoddam animal bonum eſt ſecũdum naturam, ſed ſignificatione eſt malum, vt porcus qui ſignificat immũditiam gulæ. Diſtinguit tamen D. Aug. triplex tempus. Primum ante Chriſti paſſionem, in quo legalia ſuum robur & virtutem obligandi obtinebant, quaſi adhuc viuentia. Secundum tempus poſt paſſionem Chriſti, vſque ad ſufficientem promulgationẽ Euangelij, in quo mortua quidem erant, quia neminem obligabant, nec quicquam proderant. Nondum tamen erant mortifera, ſed licita his qui ex Iudaiſmo ad fidem conuertebãtur, dum modo in illis nemo ſic ſpem firmaret, vt credere fidem & gratiam Chriſti abſque illis non iuſtificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa permiſſa aliquanto tempore, vt Synagoga ſepeliretur cum honore. Tertium verò tempus poſt ſufficiẽtem Euangelij promulgationem, poſtquam legalia lethifera fuerunt, veluti falſa ſigna futuræ rei quæ iam eſt præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Apoſtol. quando permittebat Iudæis conuerſis abſtinere ab immundis: quia hoc tertio tempore fuit omnino illicitum: ſed intelligebat de ſecundo tempore, quo ignorantia ceſſationis legalium non erat peccatum: *Act.10.b*
tunc enim licitum erat ſic ignorantibus abſtinere propter æſtimatum periculum culpæ in eſu illorum. Cum etiam D. Petrus fuerit aliquando in eadem ignorantia, donec vidit linteum communi- *Act.15.a*
bus animalibus plenum. Illos ergo qui credebant ceſſaſſe legalia, vt qui audierant à D. Petro reuelationem vel determinationem Apoſtolorum, vocat Apoſtolus firmos in fide: & illi credebant ſe manducare omnia, eo quod non reputabant ſe aſtrictos ad ſeruanda legalia. Illum verò qui ignorabat ceſſaſſe legalia, & æſtimabat legem illam adhuc obligare, vocat infirmum: de quo dicit: Qui autem infirmus eſt, olus manducet, id eſt, ab omnibus ſe abſtineat quæ ſunt in lege prohibita, ſiue illis cibis vtatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitum, prout in oleribus. In ſingulis enim generibus animaliũ, puta terreſtribus, volatilibus, & aquaticis, quędã genera erant conceſſa, & quædam prohibita: ſed in herbis & arboribus nihil erat prohibitũ. Cuius ratio duplex eſſe poteſt. Prima, quia terræ naſcentia à principio conceſſa fuerunt homini ad edendũ, iuxta illud: *Gen.1.d*
Ecce dedi vobis omnẽ herbam, &c. Sed poſt diluuium primò legitur cõceſſus carnium vſus, iuxta *Gen.9.a*
illud: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Alia ratio eſt, quia primam prohibitionẽ *Gen.2.*
de abſtinendo à quibuſdam terræ naſcentibus, homo in paradiſo tranſgreſſus fuerat. Et propterea non erat ei ſimilis prohibitio in lege iteranda. Exponitur autem infirmus aliter in glo. D. Aug. pro eo qui licet credat ſe comedere omnia, id eſt, legalia iam ceſſaſſe tamẽ actem cum carne pugnam

ſuſtinet, & ad lapſum carnalium vitiorum pronus eſt: huic conſulendum eſt, vt olus comedat, id
eſt, tenues cibos qui non ſint fomentum vitiorum, & abſtineat ab illis quibus excitatur libido. Sed
alius qui eſt fortior, & credit ſe abſque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia
Matt. 9.b apparet inter diſcipulos Chriſti, qui non ieiunabant tanquam confortati præſentia Chriſti, & di-
ſcipulo Ioannis Baptiſtæ, qui ieiunabant, vnde & pœnitentiam agentes à quibuſdam cibis abſti-
nebant, non propter eorum immunditiam, ſed ad libidinem reformandam. Verum quia Luthera-
ni per hunc locum atque alia ſacræ ſcripturæ loca malè intellecta, ciborum delectum à Chriſtia-
norum familia turpiter profligare moliti ſunt, calumniantes Chriſtianos, quod per huiuſmodi ci-
Tim 4.a borum delectum & ieiunia, Iudaiſmum his cæremoniis profiteantur, in quo huiuſmodi delectus
iuſſus erat. Neque id ſolum dicunt, ſed quod cum illis hæreticis conſpirant, quos Diuus Paulus fu-
turos pronuntiauit, prohibentes nubere, & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum
cum gratiarum actione fidelibus. Eam ob rem hic nobis parum inſiſtendum eſt. Et in primis ſcien
dum quod hic vocamus delectum ciborum abſtinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiunio-
rum abſtinemus à carnibus, & in xl à lacticiniis. Abſtinentia autem à certis cibis tribus poteſt fie-
ri de cauſis: Prima, quaſi ſua natura ſint mali & immundi, vti Taciani, Priſcillianiſtæ & alij eiuſ-
dem ſectæ prædicabant, infamantes cum Manichæis creaturas Dei, contra illud: Vidit Deus cun-
cta quæ fecerat, & erant valde bona. Hos ergo hæreticos atque hanc abſtinentiæ ſiue delectus ci-
Gen. 1.d borum cauſam, condemnat Apoſt. ad Tim. vt patet ex ſubiunctis eius verbis: Quia omnis creatu-
1. Tim. 4.a ra Dei bona eſt. Quaſi inde improbaſſent carnium vſum, quod eas reputaſſent ſua natura ſordidas
Atque idem ſignificat aliis ſuppoſitis verbis: Nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione ſuſ-
cipitur. Secunda cauſa delectus ciborum poteſt eſſe lex Moſaica, id eſt, ſi fieret ea ratione qua præ-
ceptum fuit in lege Muyſi, quę huiuſmodi delectum prohibebat propter futurum myſterium, iam
per Chriſtum impletum, & ob id legem illam antiquatam, eo quòd obſeruatio falſum ſignum rei
futuræ, quæ eſt iam præterita, demonſtraret. Et hanc etiam delectus cauſam damnat idem Apoſt.
loco præallegato ex ſubiunctis verbis in fidelibus & his qui cognouerunt veritatē, ſcilicet antiqua
Act. 10.c tæ legis. Atque idem ſignificat cum ſubdit: Sanctificatur autem per verbum Dei & orationem, ſci-
licet quod immūdum per legem reputabatur, vnde dictum fuit D. Petro: Quod Deus purificauit,
tu commune ſiue immundum ne dixeris. Tertia cauſa delectus ciborum, propter quam omnes ſan
Matt. 3.b cti patres & Eccleſia abſtinentiam à certis cibis nū perpetuo, prout Manichęi, & lex Moyſi, ſed ſta-
tutis temporibus ordinauit, non vtique veluti cæremoniam, quæ ſit futurorū vmbra, ſed vt (ſecun-
Ioan. 12.d dum D. Ioan. Bap. exhortationem) delictorum debita fructibus pœnitētiæ cōpenſemus. Et vt cor-
pora noſtra exemplo D. Pauli tali inedia caſtigantes, in ſeruitutem redigamus, vitia cōprimamus,
& vt mentes ad ſpiritualium contemplationē eleuemus, & virtutū officia libentius promptiúſque
exequamur, & vt irā Dei, prout Niniuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionē domi-
ni animam noſtram odimus in hoc mūdo, & cuſtodimus eam in vitam æternā. His rationibus &
cauſis delectus carniū non eſt ſuperſtitioſus, ſed adeo virtuoſus, vt qui negāt eum eſſe ad vitā Chri-
ſtianam tum neceſſarium, tū ideo cōſultiſſimè ac ſanctiſſimè inſtitutū, ſint hæretici. Quemadmo-
dum ín Gangrenſi & Toletano Conciliis ſancitum eſt: explorata prius veneranda abſtinētiæ anti-
quitate, quæ ab ipſo ſtatim Paradiſo terreſtri, vbi vnicū fuit tātum abſtinentiæ præceptum, ortum
duxit. D. Ioan. Bapt. hoc delectu vſus eſt: erant enim locuſtæ & mel ſilueſtre victus eius. Chriſtus
etiam ſuo ieiunio approbauit, & ieiunium per diſcipulos inſtituendum prædixit. Et Apoſt. pariter
vſus eſt. Nunc ergo ad friuolas eorū obiectiones repellendas properemus, authoritate D. Pauli ad
Timo. expoſita, ex præuia diſtinctione de cauſis delectus ciborum, ſoluūtur omnia penè eorum ar-
Gen. 1.d gumenta, maximè quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona, & ex illo
Gen. 9.a loco: Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quia Eccleſia non reprobat cibos tāquam
1. Cor. 8.b malos omni tempore, ſed ad tempus pro rationabili cauſa. Nec obſtat pariter illud: Eſca nos non
commēdat Deo. Neque enim ſi non manducauerimus, deficiemus. Neque ſi manducauerimus,
abundabimus: quia eſca ex ſe non commēdat nos Deo, ſed fides in edendo. Loquitur enim ibi de
idolothytis. Et cum infra ait: Non eſt regnū Dei eſca & potus, vult dicere quod regnum Dei prin-
cipaliter conſideratur ſecundum interiora, & non ſecundum exteriora, & res extrinſecas: prout in
ſe ſunt, ſed ſecundum quod ad interiora ordinantur, vel ab interioribus impetātur. Nec obſtat pa-
riter quod Chriſtus dixit: Non quod intrat in os coinquinat hominem, ſcilicet ex ſe, ſed ex deſide-
rio comedendi contra prohibitionem: lignum enim ſcientiæ boni & mali ex ſe non coinquinauit
primos parentes, ſed voluntas comedendi contra prohibitionem Dei: ſic in ieiuniis ab Eccleſia
præceptis. Sed dicunt, ſatis eſſe ſi vnuſquiſque ſua ſponte pro ſua valetudine & neceſſitate modo
ſuo abſtineret. Sunt ènim, inquiunt, & piſces & inter herbas nonnullæ, & præſertim vinum, quæ
corpus peius inflammant quàm carnes: in hoc ſuggillantes Eccleſiæ authoritatem, de qua Chri-
ſtus:

ſtus: Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me au-
dit. Et qui vos ſpernit, me ſpernit. & Apoſtolus ſupra: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus *Matt.18.c*
ſubdita ſit. Suppoſita hac authoritate, quã nemo ſpiritualis negare poteſt, cũ in antiqua lege fuiſ-
ſent inſtitura ieiunia, non vt cæremoniæ, ſed vt leges morum repurgandis animis conducentes: &
lex noſtra ſit multo ſpiritualior, Chriſtúſque nobis dixerit: Niſi abũdauerit iuſtitia veſtra pluſquam
ſcribarum, &c. quibus verbis iubet nos abundãtius colere iuſtitiam, prauáſque cogitationes repur-
gare. Sequitur quod æquiſſimum fuit atque conſultiſſimum, vt abſtinentiæ præcepta nobis cumu-
larentur, nempe vt corpus liberius ſeruiret ſpiritui. Libertas enim Chriſtiana hæc eſt, vt ſpiritus li-
ber ſit à tyrannide corporis, quod ciborum lautiria amplius laſciuire ſoleat. Et ſic nihil contra li-
bertatem Chriſtianam egit Eccleſia, indicendo ieiunia & ciborum delectum, ſed potius pro liber- *Matt.11.d*
tate Chriſtiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iugũ Domini fit ſuauius, & onus leuius. Etenim
ſi arbitrio & libertati hominum frugalitas & victus parſimonia permitteretur, vix eſſet qui illam
obſeruaret, prout Lutheranorum teſtatur intemperantia, quæ tam neceſſaria eſt ad expeditius ſer-
uanda Domini præcepta. Et quanuis ſint in piſcibus & fructibus aliqui cibi, quibus ad horam fer-
uentius incaleſcit libido, tamen carnes ſuo genere ſunt ſolidioris alimẽti. Per quas ideo plus virium
accreſcit carni noſtræ ad debellãdum ſpiritum, quàm per eſum piſcium, aut potum vini, quod pro-
pter debilitatem ſtomachi permiſit Apoſtolus Timotheo: quod etiam vnuſquiſque ſecũdum ſuam
valetudinem moderari poteſt.

Is qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat,
manducantem non iudicet. *Text.*

HIC explicat quomodo vitãdæ ſunt diſceptationes cogitationũ. Et primò quantũ ad firmos
ſiue perfectos, dicens: Is qui manducat omnia, ſcilicet cum ſecura cõſcientia, vel etiam abſ-
que libidinis periculo, non ſpernat non manducantem omnia, tãquam infirmum in fide, vel quaſi
pronum ad vitia. Secundò quantũ ad infirmos dicit: Et qui non manducat, ſcilicet indifferenter o- *Matt.7.a*
mnia, vel qui eſt infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, non iudicet manducantẽ, ſcilicet indif- *Suprà. 2. a*
ferenter omnia, quaſi legis trãſgreſſorem vel quaſi in vitia præcipitem, iuxta illud: Nolite iudicare,
& non iudicabimini. Et ſupra: Inexcuſabilis es homo omnis qui iudicas. *Deus enim aſſumpſit illum.*
Tu quis es qui iudicas alienum ſeruũ? Corroborat hic vna ratione nos debere abſtinere à iudicio teme-
rario, & ſumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam oſtendit competere ſoli Deo, dicens: Rectè
dictum eſt, quod qui non manducat, manducantẽ non iudicet. *Deus enim aſſumpſit illum*, ſcilicet in
ſeruum à ſe iudicandum, vnde Zacharias: Aſſumpſi mihi duas virgas, id eſt, duos populos. Et Pſal. *Zach.11.b*
Aſſumpſit me de aquis multis. Ille autem qui aſſumitur ad ſuperioris iudicium, non debet ab infe- *Pſal.17.c*
riori iudicari. Ideo concludit, *Tu quis es*, id eſt, cuius virtutis vel authoritatis es? *qui iudicas alienum*
ſeruum? id eſt, proximũ tuum, qui eſt ſeruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas, ſecundũ
illud: Quis conſtituit te principem & iudicem ſuper nos? Sed ex hac ratione videtur omne iudi- *Exod.2.c*
cium hominis de alio homine eſſe illicitum. Dicendum quod in tãtum iudicium hominis licitum
eſt, inquantum agit authoritate ei diuinitus conceſſa, ſecundum illud: Audite illos, & quod iuſtum *Deut.1.c*
eſt iudicate, ſequitur: Quia Dei eſt iudicium, id eſt, authoritate diuina agitur. Si quis vero velit ſibi
vſurpare iudicium ſuper ea quæ non ſunt ei diuinitus conceſſa ad iudicandum, eſt iudicium teme
rarium. Sicut ſi iudex delegatus à Papa vellet iudicando tranſgredi fines mandati, Deus autem re-
ſeruauit ſibi ſoli iudicare occulta, maximè cogitationes cordiũ & futura contingentia. Ideo ſi quis
illa certitudinaliter iudicare præſumeret, temerarium eſſet iudicium, vnde D. Aug. In his duobus
temerarium eſt iudicium, cum incertum eſt quo animo quid factum ſit, vel incertum qualis futu-
rus ſit, *Domino ſuo ſtat, aut cadit. Stabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum.* Alia ratione cõfirmat *In li. de ſer.*
nos debere abſtinere à iudicio temerario, quæ ſumitur ex fine meriti vel demeriti. Poſſet enim ali- *Do. in mont.*
quis dicere quod licet homo non habeat iudiciariã poteſtatem, poteſt tamen ſe intromittere de iu
dicio alterius, propter damnũ vel fructum qui inde prouenit. Sed Apoſtolus oſtẽdit hoc magis ad
Deum quàm ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo dere-
linquere. Ad hoc autem explanãdum proponit duo: primum quod quidquid circa hominem ac-
cidit, ad Deum pertinet, cum dicit: Domino ſuo ſtat, aut cadit. *Stat*, rectè agendo, iuxta illud: Stan-
tes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalẽ: *aut cadit*, ſcilicet peccando, iuxta illud: Domus Iſrael *Pſal.121.a*
cecidit, & non adiicet vt reſurgat. Dicit autem ſub diſiunctione, *ſtat aut cadit*, propter incertitudi- *Amos 5.a*
nem: quia multi videntur cadere qui ſtant: & è conuerſo, ſecũdum illud: Vidi impios ſepultos, qui
cum adhuc viuerent, in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorũ operum. Loqui- *Eccle.8.b*
tur autem hic Apoſtolus ſecundum ſimilitudinem hominis ſerui, ad cuius dominum pertinet o-
mne quod circa ſeruum agitur. Nec intelligendũ eſt quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, ſi ho-
mo ſtet, aut cadat, ſecundum illud, Si peccaueris, quid nocebis ei? Porro ſi iuſtè egeris, quid ei do- *Iob.35.b*

gratias Deo agit. vnde dicit: Qui ſapit diem, vt, ſcilicet, vno die abſtineat, & alio die ab abſtinētia
ceſſet, domino ſapit, id eſt, ad reuerentiam Dei cibos diſcernit, prout etiam nos diſcernimus vigi-
lias ſanctorum, in quibus ieiunamus, à diebus feſtis, quibus ieiunium ſoluimus propter reuerētiam
Dei. vnde Sap. Quare dies ſuperat diem, & iterum lux lucem? Deinde loquitur quantum ad illos *Eccle.33.a*
qui iudicant omnem diem, quorum quidem omni die à ieiunio ceſſabant. vnde diſcipuli D. Ioan.
Baptiſtę dicebant Chriſto, Diſcipuli tui non ieiunant. vnde dicit Apoſt. Et qui manducat, ſcilicet,
omni die, Domino manducat, id eſt, ad gloriam domini. quod patet ex eo, quia gratias agit Deo, *Matt.9.b*
ſcilicet, de cibo ſumpto, iuxta illud: Pſal. Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabūt Dominum,
&c. Vlterius quantum ad eum qui ſic iudicat omnem diem, vt, ſcilicet omni die abſtineat, ſubdit: *Pſal.21.f*
Et qui non manducat, id eſt, qui abſtinet omni die, Domino non manducat, ad honorem domini *1.Theſſ.vl.a*
non manducat: quod conſtat ex eo, quia gratias agit Deo, qui ſibi dedit voluntatem & virtutem
abſtinendi, iuxta illud: Io omnibus gratias agite. Sed quod dicit hic Apo. de his qui omni die vel
abſtinebant vel abſtinentia ceſſabant, debet intelligi quantū ad illud tempus, in quo hoc non erat
contrariū ſtatutis maiorum, nec communi conſuetudini populi Dei. *Nemo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus: ſiue morimur, Domino morimur.* Hoc loco
probat quod vnuſquiſque domino ſuo ſtet aut cadat ex intentione fidelium. Et primò excludit
inordinatam intentionē, dicens: Rectè dico quod domino ſuo ſtat aut cadit. Nemo enim noſtrūm
viuit, vel naturali vel ſpirituali vita de qua Abacuc: Iuſtus ex fide viuit ſibiipſi, id eſt, propter ſeip- *Aba.2.b*
ſum: quia hoc eſſet frui ſeipſo: contra illud: Non quærens quod mihi vtile eſt, &c. & illud: Non no- *1.Cor.10.b*
bis domine, &c. Vel ſibi, id eſt, ſecundum ſuam regulam, prout quidam dicunt. Si fortitudo no-
ſtra lex iniuſtitiæ. Vel ſibi, id eſt, ſuo iudicio, vnde Apoſtol. Sed neque me ipſum iudico. Et *Sap.2.b*
nemo moritur, ſcilicet morte naturali vel ſpirituali, peccando: vel etiam morte ſpirituali, qua quis
moritur vitiis, puta in baptiſmo, ſecundum illud: Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato, *ſibi*, id *Supra 6.b*
eſt, propter ſeipſum, vel ſuo iudicio aut ſuo exemplo, ſed exēplo Chriſti moritur quis vitiis. Quòd
enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato. Se- *Supra 6.b*
cundo oſtendit qualis ſit recta intentio fidelium, dicens: ſiue enim viuimus vita corporali, *Domino viuimus*, id eſt, ad gloriam Domini: *Siue morimur*, morte corporali, Domino morimur, id eſt, ad ho- *Act.10.g*
norem Domini, vnde dicebat: Magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per mortē, ſiue per
vitam: vel exponatur quod dicit, Domino, id eſt, iudicio Domini, qui eſt conſtitutus à Deo iudex
viuorum & mortuorum.

Siue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur. *Text.*

HIC etiam probat quod vnuſquiſque domino ſuo ſtat aut cadit, ex conditione fidelium. Et
primò concludit ex præmiſſis quòd fideles non ſunt ſui, ſed alterius. Illi enim qui ſunt ſicut *1.Cor.6.d*
liberi homines, ſibi viuunt & moriuntur. Sed fideles, vt dictum eſt, non ſibi viuunt aut moriun-
tur, ſed Domino, vnde ſic concludit: Siue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus: quaſi ſer-
ui eius qui poteſtatem habet vitæ & mortis. Pretio enim magno empti eſtis, vnde debemus dice-
re Deo quod dicebat Amaſai Dauid: Tui ſumus ô Dauid. Secundo aſſignat cauſam huius con-
ditionis, dicens: In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, id eſt, hoc adeptus eſt ſua morte &
reſurrectione, vt viuorum dominaretur: quia reſurrexit, vitam nouam & perpetuam inchoando, & *2.Cor.5.c*
mortuorum: quia mortem noſtram moriendo deſtruxit, vnde ad Corinthios ſcribens ait: Pro qui-
bus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt iam non ſibi viuant, ſed eis qui pro eis mortuus eſt & reſur-
rexit. Sic igitur per omnia prædicta Apoſt. probauit, quod vnuſquiſque domino ſuo ſtat aut cadit,
per hoc, ſcilicet, quod fideles gratias agunt Deo, & quod domino viuunt & moriuntur: & quod do-
mini ſunt in morte & in vita.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim. Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. *Text.*

AD probādum quod debemus à iudicio temerario abſtinere, hic adducit etiam rationē quæ
ſumitur ex futuro Dei iudicio. Et circa hoc tria facit: primò ponit ſuperfluitatem præſentis
iudicij, dicens: Tu autem quid iudicas, id eſt, qua vtilitate vel neceſſitate iudicas fratrem tuū de oc-
cultis, quæ tuo iudicio non ſunt commiſſa? Aut tu alius qui iudicaris, quare ſpernis fratrem tuum, *Malac.2.d*
quaſi pro nullo reputans ab eo iudicari? Vnde Malach. Quare deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum.
Secundo præmittit futurum Chriſti iudicium, quaſi dicat, Rectè dico quod iudicare non debes:
quia timerè nō oportet quod abſque iudicio maneat. *Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti.* Dici
tur autem tribunal Chriſti iudiciaria eius poteſtas. Cum enim venerit filius hominis in maieſtate
ſua, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. Dicit autem, omnes ſtabimus, tanquam iudicādi tam *Matt25.e*

boni quàm mali, tam ad remunerationem quàm ad punitionẽ. Idem dicit ad Cor. Omnes nos oportet manifeſtari ante tribunal Chriſti, &c. Sed quantum ad diſcuſſionem non omnes ſtabũt vel
2.Cor.5.b iudicandi, ſed quidã ſedebunt vt iudices, iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes iudicãtes duodecim tribus Iſrael. Tertio probat quod dixerat authoritate Eſaiæ. ait ergo: Dictũ eſt quod omnes ſtabimus
Matt. 19.d ante tribunal Chriſti: hoc manifeſtũ eſt authoritate Eſaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus: quo
Eſa.45.d niam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Litera noſtra ſic habet: in memetipſo iuraui, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus verbis tria po-
Heb.9.c nuntur: primò iuramẽtum, quod interdum in verbis Dei inſeritur, ad oſtendẽdum id quod dicitur firmum eſſe, & immutabilitatem diuini conſilij, & ad oſtẽdendum quod non erat prophetia cõminationis. Et quãuis homines per maiorem ſe iurent, Deus tamen, cum non habeat maiorẽ in quo maior conſiſtat firmitas veritatis, per ſeipſum iurat. Ipſe autem eſt ipſa vita & fons vitæ: & ideo forma iuramenti domini eſt, Viuo ego: quaſi dicat, iuro per vitam qua ego ſingulariter viuo. Secundò prænuntiatur ſubiectio omnis creaturæ, cũ dicitur: Quoniã mihi, ſcilicet Chriſto, flectetur omne genu. In quo denotatur perfecta ſubiectio rationalis creaturæ ad Chriſtum. Solẽt enim
Philip.2.b homines in ſignũ ſubiectionis flectere genua, vnde Apoſt. In nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Tertio prænuntiat fidei confeſſionem, qua omnes Chriſti gloriã confitebuntur, vnde ſequitur: & omnis lingua cõfitebitur Deo, id eſt, cõfitebitur Chriſtum eſſe dominum, ſecundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Per omnem autem linguam intelligere poſſumus expreſſionem cognitionis, ſiue hominum, ſiue Angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac vita, non quantum ad ſingulos homines, ſed quantum ad genera ſingulorum. De quolibet enim genere hominum nunc aliqui Chriſto
Heb.2.b ſubiiciuntur, & ei confitentur per fidem. Sed in futuro iudicio omnes, & ſinguli ſubiicientur: diuerſimodè tamen, quia boni voluntariè, mali autem inuiti, vnde alibi dicit: In eo quod ei omnia ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia ſubiecta ei.

Text. *Itaque vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.*

EX immediatè dictis infert hic propoſitam concluſionem, dicens: *Itaque, &c.* Reddent rationẽ
Matt.12.c de omni verbo otioſo quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauioribus. Sed videtur quod non quilibet rationem reddet pro ſe, ſed vnus pro alio: quia ſcriptũ eſt: Obe-
Heb. vult.c dite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Dicendum quod ex hoc ipſo quod prælati pro aliis rationem reddent, hoc facient pro ſuis actibus quos circa ſubditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod cõpetebat eorum officio, non eis imputabitur ſi ſubditi pereant, quod fieret ſi negligenter ſe haberent: vnde Ezech. dicit: Si
Ezec.3.d dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, ipſe in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuerſus, ipſe quidẽ in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. Deinde infert con-
1.Cor.4.a cluſionem principaliter intentam, dicens: *Non ergo amplius inuicem iudicemus*, ſcilicet, iudicio teme-
Matt.7.a rario: quæ concluſio infertur ex rationibus ſupradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tempus iudicare, & Chriſtus: Nolite iudicare, & non iudicabimini.

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

Text. *Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel ſcandalum. Scio & confido in domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt.*

POſteaquam Apoſt. in prima huius cap. parte prohibuit humana iudicia, in hac ſecunda prohi-
Sup.Mat. bet ſcandalum proximorum. Et primò docet ſcandala vitanda, dicens: Dixi quod nõ debetis iudicare inuicem, ſed vnuſquiſque de actibus ſuis iudicare debet, ne ſint in ſcandalum aliorum, & hoc eſt quod dicit: Sed hoc iudicate magis, ne ponatis fratribus offendiculum vel ſcãdalum. Scandalum autem, prout D. Hier. dicit, ſignificat offendiculum vel ruinam, quam impactionem pedis poſſumus dicere, vnde ſcandalum eſt factum, vel dictum, vel omiſſum, minus rectam præbens alicui occaſionem ruinæ, ad ſimilitudinem lapidis, ad quem in via poſitum homo impingit & cadit. Magis autem videtur aliquid eſſe ſcandalum quàm offendiculum: quia offendiculum poteſt dici quidquid retinet ſeu retardat motum procedentis. Scandalum autem, id eſt impactio, videtur eſſe cum aliquis diſponitur ad caſum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum, vt aliquid faciamus,

mus,vt impediatur proximus à via iuſtitię.vnde Eſa. Auferte offendiculum de via populi mei.Ne-
que etiam debemus ponere ſcandalum,faciendo aliquid,vnde alius inclinetur ad peccatum: quia *Eſa. 57.*
væ homini illi per quem ſcandalum venit.Secundò docet id ex quo ſcandalum paratur,eſſe ſecun- *Mat. 18. a*
dum ſuam naturam,ſiue ſecundum ſe illicitum.Circa quod ſciendum eſt,quod ſicut ſupra dictum
eſt,apud Romanos erant quidam ex Iudæis ad fidem conuerſi, qui cibos ſecundum legem diſcer-
nebant:alij vero habentes fidem perfectam,indifferenter omnibus cibis vtebantur,quod quidem
ſecundum ſe licitum erat.vnde dicit:Scio & confido in domino Ieſu: quia nihil eſt commune per
ipſum.Dicebantur autem cibi communes,quibus omnes homines vtebantur,demptis Iudæis,qui
ſe iactabant populum Dei,quibus propter myſterium cibi illi erant prohibiti, vt caro ſuilla, lepo-
res & huiuſmodi. Et quia Gentiles non æſtimabantur de populo Dei,pro immundis reputabātur.
ac etiam cibi in lege prohibiti,quos Gentiles manducabant:& ſic idem eſt,Nihil eſt commune,ac
ſi diceret,nihil eſt immundum. Et hoc quidem Apoſt.primo dicit ſe ſcire,quia ita eſt ſecundum re-
rum naturam,iuxta illud:Omnis creatura bona eſt,& nihil reiiciēdum quod cum gratiarum actio- *1. Tim. 4. a*
ne percipitur. Secundo dicit ſe cōfidere in Chriſto Ieſu,quia per ipſum nihil eſt cōmune: quia ſci-
licet,cibi ſecundū ſuam naturam nunquam fuerunt immundi,vitabantur tamen aliquo tempore,
vt immundi ſecundum legis præceptum, propter ſignificationē & figuram,vt dictū eſt.Sed Chri-
ſtus hoc remouit implendo omnes figuras.Et ideo Apoſt.per fiduciam quam habet in domino Ie-
ſu,aſſerit nihil eſſe commune vel immundum per ipſum, id eſt, ipſo hoc faciente.Tertio oſtendit
quomodo hoc poſſet per accidens illicitum,inquantum ſcilicet,eſt contra cōtra conſcientiā man-
ducantis,quaſi dicat: Dictum eſt quod nihil eſt commune,ſed intelligendum eſt,niſi ei qui hoc ex
conſcientia erronea *exiſtimat quid*,id eſt, aliquid ciborum commune eſſe,id eſt, immundum, illi
commune eſt,id eſt,ita eſt illicitum ſibi,ac ſi eſſet ſecundum ſe immundū. Quia vt alibi dicit:O- *ad Tit. 1. b*
mnia munda mundis:coinquinatis autem & infidelibus nihil mundū eſt,ſed inquinata eſt eorum
mens & conſcientia. Et ſic apparet quod aliquid eſt ſecundum ſe licitum,quod efficitur illicitū ei
qui contra conſcientiā eo vtitur,licet conſcientia ſua ſit erronea,quod rationabiliter accidit.Nam
actus iudicantur ſecundum voluntatem agentis.Voluntas autē mouetur à re apprehenſa.vnde vo-
luntas in id tendit quod ei vis apprehenſiua repræſentat,& ſecundū eam qualificatur ſeu ſpecifica-
tur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid eſſe peccatum,& voluntas illud velit,manifeſtum
eſt quod homo habet voluntatem faciendi peccatum:& ita actio eius exterior quæ formatur ex vo-
luntate,eſt peccatum, ſi hac conſcientia durante illud faciat:quia manifeſtum eſt quod eligit pec-
care mortaliter. Et ita actio eius propter ſuam electionem eſt peccatum mortale ex hoc loco con-
formatur dogma theologicum quod conſcientia erronea ligat. Si tamen aliquis poſt factū habeat
conſcientiam erroneam, per quam credat id quod eſt licitum à ſe factum fuiſſe peccatū, vel quod
eſt veniale fuiſſe mortale,non propterea quod factū eſt,efficitur peccatum:vel ſi fuit veniale,non
efficitur mortale: Quia voluntas & intentio non formantur ex apprehenſione ſequenti, ſed præ-
cedenti. Hæc autem quæ dicta ſunt dubitationem non habent. Sed dubium eſſe poteſt ſi aliquis
habeat conſcientiam erroneam, vt credat eſſe neceſſarium ad ſalutem, id eſt quod eſt peccatum
mortale:puta ſi quis exiſtimat præceptum Dei eſſe occidere puerū exiſtentem in gratia,quem cre-
dit adultum deceſſurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet: videtur quod non, quia
aliàs eſſet perplexus. Dicendum quod inter ſe malis conſcientia erronea ligat: quia ſi illa durante
oppoſitum faciat,eligit peccare. Et ſi dicatur quod ſtantibus duobus præceptis oppoſitis, minus
cedit maiori:Sed lex Dei,quæ prohibet homicidium,eſt fortior quàm præceptum conſcientiæ er-
roneæ. Igitur tenetur non occidere:& ſic cauendo homicidium non peccat. Dicendum quod idē
eſt ligamen conſcientiæ erroneæ,& legis Dei.Quia conſcientia erronea præſentat obiectum tan-
quam præceptum legem Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus noſtris,niſi mediante conſcien-
tia noſtra.Nec propterea eſt perplexus: quia poteſt conſcientiam erroneam deponere vel ſuſpen-
dere actum.quo peracto,Deus,qui non deficit,per ſinderesim ſpecialiter iuuabit illum,quod ſi no-
lit deponere conſcientiam, vel ſuſpendere actum,non erit perplexus ſimpliciter, ſed ſolum aliquo
ſuppoſito,quod non eſt inconueniens cum proueniat ex culpa ſua. Eſt autem alia dubitatio:Non
enim dicitur ſcandalizare qui rectum opus facit. At ille qui abſque delectu manducat indifferen-
ter omnia,rectum opus facit:ideo non debet dimittere propter ſcandalū eius qui peruerſam con-
ſcientiam habet errans in fide:quia videtur ſcandalum Phariſæorum,de quibus Chriſtus ait: Sini-
te illos,cæci ſunt, &c. aliàs catholici tenerentur abſtinere à carnibus, & matrimonio,ne hæretici *Matt. 15. b*
ſcandalizentur. Dicendum quod aliquis poteſt alium ſcandalizare faciendo quod habet ſpeciem
mali,ſecundum illud: Ab omni ſpecie mali abſtinete vos. Dicitur autē aliquid habere ſpeciem ma-
li,dupliciter. Vno modo ſecundum opinionem eorum qui ſunt ab Eccleſia præciſi. Alio modo ſe- *1. Theſ. 5. d*
cundum opinionem eorum qui adhuc ab Eccleſia tollerantur:infirmi autem in fide æſtimantes le-

galia obſeruanda, tempore quo Apoſt. hæc ſcribebat, tollerabãtur ab Eccleſia. & ideo non eſt ſimilis ratio. Sciendum præterea quod duplex eſt ſcandalum: quoddam dicitur actiuum, & eſt dictũ, vel factum, aut omiſſum minus rectum, prębens occaſionem ruinæ, & ab iſto ſemper cauere debemus. Aliud dicitur ſcandalum paſſiuum: quia id quod fit vel omittitur, non eſt de ſe malum: tamẽ alius ex illo accipit occaſionem ruinæ, & hoc dupliciter. vno modo ex infirmitate, alio modo ex malitia. Scandalum ex infirmitate ſiue ex ignorantia dicitur ſcandalum puſillorũ. Et propter tale vitandum in proximo, multa licita ſunt prætermittenda, donec inſtruãtur: non tamen ea quæ ſunt præcepta. Mulier enim valde pulchra, præuidens quod ex eius progreſſu aliqui incident in concupiſcentiam eius, & peccabunt mortaliter, non tenetur omittere miſſam die dominico, nec alia neceſſaria, vel valde vtilia. Sine cauſa tamen exire & progredi, & præbere occaſionem ruinæ, non poteſt abſque peccato. Aliud eſt ſcandalum ex malitia, & tale vocatur ſcandalum Phariſæorum: de quo D. Gregorius: Si de veritate ſcandalum ſumitur, vtilius ſcandalum permittitur, quàm veritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in verſiculo 12. §. 3. capitis 12. in noſtris theologicis inſtitutionibus inſeruimus.

ſuper Eze. 12. §. verſic 12.

Text.

Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum.

PRopoſita expoſitaque iuſſione de vitando ſcandalo, perſuadet nobis illã tribus rationibus: quarum prima ſumitur ex parte charitatis. vnde ait: Si frater tuus contriſtatur, de hoc quod putat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipſe reputat immundum: *Iam non ſecundũ charitatem ambulas*, ſecundum quam aliquis proximum ſuum diligit ſicut ſeipſum. Et ita charitas vitat eius contriſtationem, & non præfert cibum quieti fratris: cum charitas non quærat quæ ſua ſunt. Secundam rationem ponit cum dicit: *Noli cibo tuo, &c.* quę ſumitur ex parte mortis Chriſti. Videtur enim parum appreciare mortem Chriſti, qui pro vili cibo fructum eius euacuare non recuſat. vnde dicit: *Noli cibo tuo*, quem indifferenter comedis, non diſcernendo cibos, illum perdere, id eſt, ſcandalizare, pro quo, id eſt, pro cuius ſalute, Chriſtus mortuus eſt. Chriſtus enim ſemel mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Dicit autem illum qui ſcandalizatur perdi: quia ſcandalum paſſiuũ ſine peccato ſcandalizari eſſe non poteſt. Ille enim ſcandalizatur qui occaſionem ſumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conſcientia frater, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Tertiam rationem ponit cum dicit: Non ergo blaſphemetur bonũ noſtrum. & hæc ſumitur ex donis ſpiritualis gratiæ: vel à cura quam tenemur gerere boni publici noſtri, & præſertim Chriſtianorum. Et primo oſtendit inconueniens quod ſequitur cõtra huiuſmodi dona, ex eo quod alios ſcandalizamus. In primitiua enim Eccleſia aliqui cibis indifferenter vtebantur, cum ſcandalo infirmorũ, & ex illo hoc inconueniens ſequebatur, quòd infirmi fidem Chriſti blaſphemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. & ideo Apoſtolus dicit: Ex quo per dominum Ieſum factum eſt quod nihil eſt cõmune. Non ergo bonum noſtrũ, id eſt, fides vel gratia Chriſti, per quam libertatem à cæremoniis conſecuti ſumus, blaſphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulę hominũ indulgere. vnde Diuus Iacobus: Ipſi blaſphemant nomen bonum, quod inuocatum eſt ſuper vos, & de hoc bono dicitur in Pſal. Mihi adhærere Deo bonum eſt.

1. Cor. 13. b
1. Pet. 3. d
1. Cor. 8. c
Iacob. 2. b

Text.

Non enim eſt regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto: Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus.

DEclarat hic in quo non conſiſtit bonum noſtrum, quod dixerat non eſſe blaſphemandum. ait ergo: Non eſt regnum Dei eſca & potus: regnum autem hic dicitur id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnũ ipſius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat regnum tuũ: & de quo etiam Mich. Regnabit Dominus ſuper omnes in monte Sion. Deo autem coniungimur & ſubdimur per interiorem intellectum & affectum cum ſpiritus ſit Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet. Et inde eſt quod regnum Dei principaliter conſideratur ſecundũ interiora hominis, & non ſecundum exteriora. vnde Chriſtus: Regnum Dei intra vos eſt. Ea verò quæ ſunt exteriora ad corpus pertinentia, in tantum ad regnum Dei pertinẽt inquantũ per ea ordinatur interior affectus, & ſecundum ea in quibus principaliter conſiſtit regnũ Dei. Et ideo cum eſca & potus ad corpus pertineant, ipſa ſecundum ſe non pertinent ad regnum Dei, niſi ſecundum quod eis vtimur vel ab eis abſtinemus propter Deum: ideo alibi ait: Eſca autẽ nos nõ commendat Deo. Neque enim ſi non manducauerimus, deficiemus: neque ſi manducauerimus, abũdabimus. Pertinet tamẽ vſus vel abſtinentia eſcæ & potus ad regnũ Dei, inquantum affectus hominis circa huiuſmodi bene ordinatur. vnde D. Auguſt. dicit: Iuſtificatur ſapientia à filiis ſuis, qui intelligunt non in abſtinendo, neque in manducãdo eſſe iuſtitiam, ſed in æquanimitate tollerandi inopiam, & in tem-

Mich. 4. e
Ioan. 4. c
Luc. 17. e
1. Cor. 8. b
Auguſt in lib. de quæ. euan.
In lib. de quæſt.

in temperãtia non ſe corrumpendi per abundantiam atque importunitatem ſumendi. Non enim
intereſt quomodo quid alimentorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro ſuæ
valetudinis neceſſitate. Sed quanta facultate & ſeueritate animi careat his vel cum oportet, vel cũ
neceſſe eſt his carere. Secũdò oſtendit in quo conſiſtat bonum noſtrum, quod regnum Dei vocat,
dicens: Sed, ſcilicet, regnum Dei eſt iuſtitia, pax, & gaudium in ſpiritu ſancto: vt iuſtitia referatur
ad exteriora opera, quibus homo vnicuique reddit quod ſuum eſt ad volũtatem huiuſmodi opera Matt. 9. d
faciendi, ſecundum illud: Primum quærite regnum Dei & iuſtitiam eius. Pax autem referatur ad
actus iuſtitiæ: per hoc enim pax maximè perturbatur, quod vnus homo non exhibet alteri quod ei
debet. vnde Eſa. Opus iuſtitiæ pax. Gaudium autem referendum eſt ad modum quo ſunt iuſtitiæ Eſa. 31. d
opera facienda. vt enim dicit Philoſo. Non eſt iuſtus qui non gaudet iuſta operatione: vnde Pſal. 1. Ethi.
ait: Seruite Domino in lætitia. Cauſam autem huius gaudij exprimit dicens: In ſpiritu ſancto. Eſt
enim ſpiritus ſanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, vt dictum eſt. Illud enim eſt gaudium Supra. 5. a
in ſpiritu ſancto quod charitas parit, puta cum aliquis gaudet de bonis Dei & proximorum. vnde
alibi dicit: Charitas non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. & alibi: Fructus autem
ſpiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur, imperfectè in hac vita habentur: per- 1. Cor. 13. b
fectè autem quando ſancti poſſidebunt regnum ſibi paratum, ibi erit perfecta iuſtitia abſque omni Matt. 25.
peccato, ibi erit pax abſque omni perturbatione timoris, ſecundum illud: Sedebit populus meus in
pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulẽta. Tertiò probat quod in his regnum Eſa. 32. d
Dei conſiſtit: Ille enim homo videtur ad regnũ Dei pertinere qui placet Deo, & à ſanctis homini-
bus approbatur. Sed in illo cui hoc contingit inuenitur iuſtitia, pax, & gaudium, ergo in his eſt re-
gnum Dei, ait ergo: Dictum eſt quod regnum Dei eſt iuſtitia, pax, & gaudiũ in ſpiritu ſancto. Qui
ergo in hoc ſeruit Chriſto, qui eſt rex huius regni, ſecundum illud: Tranſtulit nos in regnũ dilectio- Col. 1. b
nis ſuæ, vt ſcilicet viuat in iuſtitia, pace, & ſpirituali gaudio (Placet Deo) qui eſt huius regni author,
ideo Sap. Placens Deo factus dilectus (& probatus eſt hominibus) .i. ab hominibus qui ſunt huius Sap. 4. b
regni participes approbatur, ſecundum illud: Qui probatus eſt in illo & perfectus inuentus eſt. Eccle. 31. a

Itaque quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus. Text.

HIc infert concluſionem intentam, dicens: Ex quo regnum Dei cõſiſtit in iuſtitia, pace, & ſpiri-
tuali gaudio. Itaque vt ad regnũ peruenire poſſimus, ſectemur ea quę pacis ſũt. i. ea ſtudeamus
implere per quę pacẽ Chriſtianorum conſeruemus: ideo alibi: Pacem ſequimini & ſanctimoniam,
&c. Cuſtodiamus ad inuicẽ ea quæ ſunt ædificationis. i. ea per quę inuicem nos ędificemus, id eſt, Heb. 12. d
bonum cõſeruemus & in melius prouocemur. vnde ad Corinth. ſcribẽs ait: Ad ædificationem Ec- 1. Cor. 14. c
cleſiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet ſi in iuſtitia & ſpeciali gaudio vixerimus.

Noli propter eſcam deſtruere opus Dei. Text.

HIc adiungit aliam rationẽ quæ ſumitur ex reuerẽtia diuinorum operum, quibus hoc reuerẽtur
debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus deſtruere propter aliquod commodũ cor-
porale, & hoc eſt quod dicit: Noli propter eſcãm, quæ ad corporis vtilitatẽ pertinet, deſtruere opus
Dei: Quod quidẽ intelligitur de quocũque opere Dei. Nã omnia quæ in cibum hominis veniunt Gen. 1. & 9
Dei opera ſunt, prout terræ naſcentia, & animaliũ carnes, quæ ſunt hominibus in cibũ à Deo con-
ceſſa. Sed intelligitur de opere gratiæ quod Deus in nobis ſpecialiter operatur, ſecundũ illud: Deus
enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere, pro ſua bona volũtate. Hoc igitur opus Dei non Philip. 2.
debemus deſtruere propter eſcam noſtrã, prout facere videbãtur illi qui cũ turbatione & ſcandalo
proximorum indifferenter vtebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVARTI CAP.

Omnia quidem ſunt munda: Sed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. Text.

IN hac tertia huius cap. parte Apoſt. oſtendit quomodo omnes cibi ſecundum ſuã naturam ſunt
mũdi, tamen per accidẽs poſſunt fieri immũdi, ſiue reddere vſum malũ & immundũ, dupliciter.
Primò quando quis vtitur in ſcandalũ proximorum. Secũdò quando quis vtitur cõtra conſcientiã:
Dicit: ergo primò: Omnia quidẽ, ſcilicet, quæ ad eſcã hominis pertinere poſſũt, mũda ſunt ſcilicet,
ex ſua natura, quia ex ſua natura nõ habẽt quod animã hominis inquinẽt, ſecundũ illud: Nõ omne
quod intrat in os coinquinat hominẽ. & illud: Omnis creatura Dei bona eſt. Vidit enim Deus cũcta Matt. 15.
quæ fecerat, & erãt valde bona. Et quãuis aliqua in lege dicerẽtur immũda, nõ tamẽ erãt immũda 1. Tim. 4. b
natura, ſed ſignificatione, vt dictũ fuit in principio huius capitis. Sed hãc immũditiã Chriſtus remo Gen. 1. b
uit implẽdo veteris legis figuras. vnde dictũ eſt Pet. Quod Deus purificauit, tu cõmune, id eſt, im- Leuit. 11. a
mũdũ ne dixeris. Poteſt tamẽ cibus fieri homini immũdus ſic, quod ex eius vſu inquinetur ſecũdũ Act. 10. c

animam,id eſt,peccet. Primò quando quis vtitur cibo cum ſcandalo puſillorum, & hoc eſt quod
Matt.18.a dicit:Sed malum,&c.vnde Chriſtus:Væ homini illi per quem ſcandalum venit.Secundò efficiuntur aliqui cibi immundi quantum ad vſum, propter prohibitionem ex rationabili cauſa factam,vt lignum ſcientiæ boni & mali,& carnes tempore ieiuniorum.

Text. *Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum,neque in quo frater tuus ſcandalizatur,aut infirmatur.*

HIc oſtendit quid circa huiuſmodi ciborũ vſum ſit bonum, dicẽs:Bonum eſt,&c.vel propter
Epheſ.5.d carnis concupiſcentiam domandã,maximè his qui ſunt procliues,ſecundũ illud:Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria,vel ad vacandum contemplationi,ſecundum illud:Cogitaui in cor-
Eccle.2.a de meo vt à vino abſtraherem carnem meam, vt animum meum transferrem ad ſapientiam deuitareque ſtultitiam. Vel ad placãdum diuinam iram,& ad pœnitentiam peragendam: vt Daniel in
Dan.10.a ieiunio trium hebdomadarum,qui dicebat:Panem deſiderabilem nõ comedi,& caro & vinũ non introierunt in os meum. Vel etiam vt hic ſpecialiter intendit, cum proximorum ſcandalo. vnde ſubdit:Neque in quo frater tuus ſcandalizatur aut infirmatur,quaſi dicat:Non ſolum dico de vino & carnibus quod bonum eſt eis non vti cum ſcandalo proximorum,ſed etiam quocunque alio cibo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quaſi illicitè agentem,per quod pax eius perturbatur aut ſcãdalizatur, id eſt,ad caſum peccati prouocatur, propter quod læditur eius iuſtitia, aut infirmatur, id eſt, vel ſaltem in dubitationem venit, an hoc quod agitur ſit licitum, propter quod
1.Cor.8.d eius ſpirituale gaudium diminuitur.vnde & ipſe Apoſtolus dicit:Si eſca ſcandalizat fratrẽ meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.Sed cum licitum ſit his cibis vti ſcilicet,eſt abſtinendum ab eis, vt vitetur ſcandalum proximorum: pari ratione videtur quod ſit abſtinendum ab omnibus licitis quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem, vt vitetur ſcandalum. Et ſic non licebit homini repetere ſua ſi proximus ſcandalizetur. Dicendum quod ſi ſcandalũ procedat ex infirmitate & ignorantia,debet homo quantum poteſt tollere,& reddere rationem,& interim ceſſare vel differre donec attenta capacitate ceſſet infirmitas & ignorantia.Si vero pacata paſſione,& reddita ratione adhuc ſcandalizaretur, iam non eſſet ſcandalum puſillorum ſiue ex infirmitate,ſed Phariſæorum ex malitia:propter quod non tenetur quis abſtinere à licitis & honeſtis ac
Matt.15.b vtilibus ſibi. vnde Chriſtus reſpondens Apoſtolis dicentibus:Scis quod Phariſæi audito hoc verbo ſcandalizati ſunt:dixit:Sinite eos,cæci ſunt,& duces cæcorum.

Text. *Tu fidem quam habes apud temetipſum,habe coram Deo.*

EXcludit hic quãdam excuſationem. Poſſet enim quiſpiam dicere,licet proximus meus ſcandalizetur ex hoc quod ego indifferẽter cibis vtor, licet tamẽ mihi ad oſtenſionem fidei meæ,
pe quam certum eſt hoc mihi licere:hoc excludit Apoſt.dicẽs(fidem habes)ſcilicet rectam (penes
Eccle.1.d temetipſum) per quam cõſtat tibi licitum eſſe vti cibis iſtis: bona quidẽ & laudabilis eſt fides iſta, ſed habe eam in occulto coram Deo, cui talis fides placet,ſecundum illud:Beneplacitum eſt Deo
Supr.10.c fides & mãſuetudo, quaſi dicat:Non oportet quod fidem iſtam manifeſtes per operis executionẽ, vbi eſt periculum ſcandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit ſupra: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem fit confeſſio ad ſalutem, ex quo videtur quod non ſufficiat habere fidem in corde occulte,ſed quod oporteat manifeſtare confitendo.Dicendum quod ea quæ ſunt fidei quædam ſunt quæ non ſunt perfectè per Eccleſiam manifeſtata: ſicut in primitiua Eccleſia nondũ erat perfectè declaratum apud homines, quod illi qui erant ex Iudæis conuerſi non tenerentur legalia ſeruate.& quemadmodum tempore D. Auguſt. non erat per Eccleſiam declaratum quod anima non erat ex traduce.vnde in huiuſmodi ſufficit homini quod fidẽ habeat coram Deo, nec oportet quod fidem ſuam propalet cum ſcandalo proximorum, niſi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam vero ſunt per Eccleſiam determinata,& in talibus non ſufficit fidem habere
Matt.15.b coram Deo,ſed oportet quod corã proximo quis fidẽ confiteatur,quantumcunque ex hoc aliquis
Supr.10.c ſcandalizetur. Quia veritas doctrinæ non eſt dimittenda propter ſcandalum, prout nec Chriſtus veritatem ſuæ doctrinæ propter Phariſæorum ſcandalum dimiſit. Quod intelligendum eſt vbi neceſſitas vel vtilitas occurrit,vt dictum eſt ſupra. Sciendũ etiam eſt quod licet circa talia oporteat quod homo fidem ſuam manifeſtet confeſſione verborũ, non tamen oportet quod manifeſtet cũ executione operis,quemadmodum ſcilicet aliquis fidem habet quod vti matrimonio eſt licitum, non requiritur ab eo quod ipſe matrimonio vtatur ad fidei manifeſtationem. Et ſic etiam non tequirebatur ab his qui rectam fidem habebant,quod fidem ſuam vſu ciborum manifeſtarent.

Text. *Beatus qui non iudicat ſeipſum in eo quod probat.*

HIc oſtendit quomodo ciborum vſus efficitur aliquibus immundus, eo quod eſt contra conſcientiã. Et primo oſtendit quid circa hoc ſit bonũ, vt ſcilicet de eo quod homo facit nõ habeat conſcientiam remordentem, dicens,Beatus homo qui non iudicat ſemetipſum, id eſt, cuius

conſcientia

conſcientia ipſum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id eſt, approbat eſſe faciendum: ſed hoc eſt intelligẽdum ſi recta fide approbet eſſe aliquid faciendum. Si autem falſa opinione approbat aliquid eſſe faciendum, puta ſi arbitretur ſe obſequiũ præſtare Deo, de hoc quod diſcipulos Chriſti interficit, non excuſatur ex eo, imo beatior eſſet ſi eum circa hoc conſcientia reprehẽderet, quia per hoc amplius à peccato retraheretur: ſed Apoſtolus hic intelligit de his quæ licita ſunt. hoc enim ad gloriã hominis pertinet quod eum ſua conſcientia non reprehendit, iuxta illud: Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ. *Ioan.16.b*

Qui autem diſcernit, ſi manducauerit, damnatus eſt. *Text.*

HIc oſtendit quod ſi contra conſcientiam quis agat, & vtatur cibis illis, peccat, dicens: *Qui autem diſcernit*, id eſt, qui habet opinionem falſam quod oporter cibos diſcernere, *ſi mãducauerit* ſcilicet cibos quos reputat eſſe illicitos, *damnatus eſt*, id eſt, damnatione dignus eſt & peccat, quia habet voluntatem faciendi quod eſt illicitum, & ſic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Quia non ex fide. Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt. *Text.*

HIc aſſignat rationem quare taliter vtens cibis peccat, dicens: *Quia non ex fide*. Poteſt autẽ fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ eſt virtus. Alio modo ſecundũ quod fides dicitur conſcientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt niſi ſecundum differentiam particularis & vniuerſalis. id enim quod vniuerſaliter fide tenemus, puta vſum ciborũ eſſe licitum vel illicitum, cõſcientia applicat ad opus quod fit, vel eſt faciendũ. Dicit ergo quod ille qui manducat & diſcernit, ideo eſt dãnatus, quia hoc non ex fide, ſed contra fidem. i. veritatẽ fidei & contra conſcientiam facit. Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. Et quod hæc ſit ſufficiens cauſa condemnationis, oſtendit ſubdens: *Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt*. Ex quo videtur prout dicitur in glo. quod omnis infidelium vita peccatum ſit, quemadmodum omnis vita fidelium eſt meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, ſecundum illud: Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter ſe habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis eſt quãtum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate eſt bonũ naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamẽ opus eius eſt meritorium: quia non eſt gratia informatum. & hoc innuit G. cum dicit. Nihil bonum eſt ſine ſummo bono, id eſt, nullum bonum eſt meritorium ſine gratia Dei: & vbi deeſt cognitio vitæ æternæ & incommutabilis veritatis, quæ ſcilicet eſt per fidem, falſa virtus eſt in optimis moribus, inquantum non refertur in finem beatitudinis æternæ. Cum verò homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis eſt, manifeſtum eſt quod peccat. Et ſic intelligendum eſt omne quod non eſt ex fide, &c. omne quod eſt contra fidem vel conſcientiam, peccatum eſt: et ſi ex genere ſuo bonum eſſe videatur: puta ſi Paganus ad honorem deorum ſuorum virginitatem ſeruet, aut eleemoſynã tribuat indigenti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum mẽs & conſcientia. Si verò actu non referant, licet referant habitualiter, non tamẽ propterea peccãt dando eleemoſynam propter pietatem naturalem cum cæteris debitis circunſtantiis, ſed bene moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finẽ, nec habitualis, imò nec virtualis, ſed ſufficit aptitudinalis, ſcilicet, quod ſit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert ſe, & omnia opera ſua futura in Deum, virtute cuius relationis cætera bona in gratia facta ſunt meritoria, etiã ſi actualiter non referãt: ſed infideles per primum actum infidelitatis ſuæ retulerũt ſe & omnia ſua opera futura in idolum ſuum: ſequitur ergo quod omnia opera ſequẽtia illam relationem erũt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur conſequentia, quia omnia bona opera ex ſe ſunt ordinabilia in Deum, ideo ſufficit prima relatio vniuerſalis, in qua cõtinentur virtualiter omnia bona opera futura in exiſtente gratia. Sed opera bona non ſunt ex ſe referibilia ſiue ordinabilia in idolum, ſed ſolum ex malitia referentis. Ideo ad hoc quod ſint peccata, non ſufficit relatio virtualis vel habitualis, ſed requiritur actualis, cũ ex ſe ſub illo fine non contineatur: de his amplius in noſtris inſtitutionibus theologicis. *Heb.11.b* *2.Cor.10.g* *Supra 8.a* *ad Tit. 1.d* *cap.3.§.7. ver.5.*

EPITOME DECIMI QVINTI CAPITIS.

IN hoc cap. Apoſt. cõtinuando doctrinã huius gratiæ, primò docet quomodo maiores & perfectiores in fide debent ſuſtinere imbecillitates infirmorum, & non ſibi placere. Probat exemplo Chriſti authoritate Pſ. corroborato, & quia illud videtur arduum, ſubiungit orationis ſuffragium, admonendo ad charitatiuam ſuſceptionem adinuicem, exemplo Chriſti, qui non ſolum Iudæos, ſed etiam Gentiles ſuſcepit, confirmat authoritatibus Pſal. & Eſa. qui prænunciauit futurũ Chriſti

regnum in Gentes,& ſpem illorum in ipſum, cuius abundantiam & virtutem precatur. Secundò ibi, *Certus ſum, &c.* ſcribit quædam familiaria ad perſonam ſuam, excuſando ſe de præſumptione, quæ ei à Romanis aſcribi poterat, ex eo quod eos inſtruere & reprehēdere præſumpſerat, aſſignādo cauſam cur ita fecit, authoritatem ſcilicet Apoſtolicā, cuius fructus magnitudinē ex multitudine locorum, in quibus prædicauit in obedientia & virtute ſignorum, Chriſto attribuit. deinde oſtēdit difficultatem hunc fructum faciendi prænunciatam ab Eſa. Tertiò ibi, *Propter quod, &c.* excuſat ſe de dilatione viſitationis eorū, narrando viſitationis impedimentum, viſitādi propoſitum, & cauſas quare differebat viſitationem præfixo termino, quo erat ad eos venturus: prænunciat etiam ſuæ viſitationis fructum: tandem poſtulat ab eis orationū ſuffragia, vt liberetur ab infidelibus, & vt eius obſequium ſit acceptum, inducēs eos ex charitate fraterna, & Chriſti reuerentia, & ſpiritus ſancti dono: finaliter orat pro ipſis.

EXPOSITIO LITERALIS XV. CAPITIS.

D*Ebemus autē nos qui ſumus firmiores*, id eſt perfectiores in fide, *imbecillitates infirmorū*, defectus
ex fragilitate procedentes, *ſuſtinere*.i. patienter ferre, ſupportare, & non exaſperare, prouoca-
Galat. 6.a re, aut ſcandalizare, *& non nobis placere.* Ita ſcilicet vt ſemper velimus impleri quod nobis placet, &
quæ nobis vtilia videntur. *Vnuſquiſque veſtrum*, firmorū in fide, *proximo ſuo placeat*, id eſt placere &
1. Cor. 10.g condeſcēdere ſtudeat, *ad ædificationem*, id eſt ad honorem Dei, & vtilitatē proximorum, vt ipſi ædi-
ficētur & proficiāt in fide & charitate. *Etenim Chriſtus*, qui eſt caput noſtrum, & quē imitari debe-
mus, *non ſibi placuit*, id eſt quod placeret carni non fecit, ſed quæ erāt ſibi contraria pro noſtra ſalu-
te pati elegit. *Sed ſicut ſcriptum eſt* per Pſal. ex perſona Chriſti dicentis, *Improperia*, ſcilicet iudæorū,
Pſal. 68.b *improperantiū tibi*, id eſt, te blaſphemantiū, & veritati tuæ doctrinæ contradicentiū, *ceciderunt ſuper
me*, id eſt oppreſſerunt me. *Quæcunque enim ſcripta ſunt*, in ſacra ſcriptura vel vniuerſalibus Eccleſiæ
2 Cor. 13. d conciliis de Chriſto, vel de eius membris, deque eorum moribus & doctrina, *ad noſtram doctrinam
2. cor. vlt. d ſcripta ſunt*, vt eos imitemur & per ea ſcripta doceamur cōpati proximis, *vt per patientiā & conſola-
tionem ſcripturarum*, quas, ſcilicet patientiam & conſolationem ſcripturæ, cōtinent, *ſpem habeamus*,
perueniendi ad vitam æternam prout ſancti peruenerunt. *Deus autem patientiæ & ſolatij*, ſcilicet, da-
tor, qui ſpiritualem conſolationem largitur, *det vobis idipſum ſapere in alterutrum*, id eſt, vt inuicem
idem ſapiatis, *vt vnanimes*, id eſt, in eadem voluntate exiſtentes per fidei & charitatis conſenſum,
vno ore, id eſt, vna oris confeſſione, *honorificetis Deum*, creatorem omnium, *Patrem domini noſtri Ieſu
Chriſti*, per quem nos ſibi in filios adoptauit. *Propter quod ſuſcipite inuicē*, ſcilicet in infirmitatibus ve-
ſtris ſecūdum charitatis affectum vnus ſuſtineat & ſupportet alium, ſicut ſe vult ſuſtineri: & alium
ſuſcipiat ad adiuuandum & promouēdum, *ſicut & Chriſtus*, benigne *ſuſcepit vos*, infirmos corpora-
Eſa. 42.a liter & ſpiritualiter in protectionē & curam ſuam, vt promiſit, & hoc, *in honorem Dei*, in quem om-
nia referebat vt eum honorificaret. *Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circūciſionis*, id eſt, Iu-
dæis qui circuncisi erant, prædicator, *propter veritatem Dei*, vt, ſcilicet Dei promittentis cōproba-
rentur. vnde ſubiungit, *ad confirmandas promiſſiones patrum*, vt ſcilicet per hoc implerentur promiſ-
ſiones patribus factæ præcipuè Abrahæ, Iſaac, & Iacob. *Gētes autem ſuper miſericordia*, eis per Chri-
ſtum exhibita, *honorare Deum*, ſcilicet debent: quia licet eis non prædicauerit, miſit tamen Apoſto-
los & diſcipulos ad prædicandum myſterium fidei in Gētibus, *ſicut*, id eſt, prout de hac miſericor-
Pſal. 17. dia, *ſcriptum*, id eſt, prænunciatum eſt. *Propterea confitebor tibi in Gentibus*, id eſt, pro conuerſione
Gentium per me facta, *& nomini tuo cantabo*, noua quadā mentis lętitia, & exultatione, vel faciam
Eſa. 35.a quod tibi Gentes confiteantur confeſſione fidei. *& iterum dicit*, ſcriptura in Eſa. *Lætamini Gentes
Pſal. 118.a cum plebe eius*, id eſt, ſimul communem exultationem aſſumite cum Iudæis, qui olim erant plebs
Eſa. 11.b
Pſal. 2.b mea. *Et iterum Dauid, Laudate dominum omnes Gētes, & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Eſa.* ad
confirmādum ait, *Et erit radix Ieſſe*, id eſt, ex radice Ieſſe patris Dauid, & qui exurget à morte, *rege-
re Gentes*, per ipſum, *in eo Gentes ſperabunt. Deus autem ſpei*, id eſt, qui nobis hanc ſpem infudit, vel in
quo ſperandū eſt, *repleat vos omni gaudio & pace*, ſcilicet ſpirituali *in credendo*, id eſt, vt in hoc quod
2. Cor. 9.c creditis, etiam pacem & gaudium habeatis, *vt abundetis in ſpe, & virtute ſpiritus ſancti*, per virtutem
Supra 5.a & gratiam ſpiritus ſancti, quæ diffuſa eſt in cordibus veſtris.

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

C*Ertus ſum autem fratres mei, & ego ipſe*, qui ita loquor, *de vobis quoniam* idonei eſtis ad admonē-
Galat. 6. dum eos qui inter vos admonitione egent, quia *& ipſi pleni eſtis dilectione*, repleti omni ſcien-
tia humana, & diuina: *ita vt poſſitis alterutrum vicíſſim monere.* Cū enim in multis offendamus om-
nes, opot-

nes,oportet vt nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo ſuo.*Auda-*
cius,i.ſecurius,*autẽ ſcripſi vobis fratres*,errores & defectus veſtros,quæ reprehẽſio mea præſumptio- 1.Cor.1.
ni aſcribi poſſet, & audax,ac temeraria iudicari , *ex parte*,id eſt,ab aliquibus ex vobis,vel ex parte Iacob.3.a
epiſtolæ,in qua vos reprehendo. Veruntamen non debetis ſic exiſtimare. Non enim ſcripſi vobis Eccle.17.
perfectioribus vt inſtruerem vos tanquam ignorantes,vel quod putarem vos defectuoſos, ſed *tan-*
quam in memoria reducentes vos,eorum quæ ſciebatis, vt rememoraremini priſtinos dies, in quibus Heb.10.f
illuminati magnum certamẽ ſuſtinuiſtis paſſionum,*propter gratiam*,ſ. Apoſtolatus, *quæ data eſt mi-*
hi,à Deo i.& non ab hominibus neq́ꝫ per homines, ſiue ex debito officij mei ſcripſi vobis.*Vt ſim*
miniſter Chriſti in Gentibus,inter quas vos primatum tenetis,*ſanctificãs*,i.ſanctum eſſe oſtendẽs ver- Galat.1.b
bo , & prædicatione ac literis,*Euangelium Dei*, quod peruenit ad vos vt fructificet in vobis , prout
& in alijs Gẽtibus,& *vt fiat oblatio Gentium accepta*,*& ſanctificata in ſpiritu ſancto*,i.vt Gẽtes per mi-
niſterium meum conuerſæ,quas per cõuerſionem obtulit Chriſto quaſi quoddam ſacrificiũ,fiant
acceptæ Deo,per rectitudinẽ & fidei perfectionem:& ſanctificatæ per charitatis opera. *Habeo igi-*
tur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum, qui talem gratiam Apoſtolatus dedit mihi exequi tanquã fidelis
miniſter Chriſti Ieſu,à quo & per quẽ accepi.*Nõ enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit*
Chriſtus,i.non me iacto,nec refero aliquid de fructu tãquam per me facto,quod per me factum nõ
ſit vt Pſeudoapoſtoli faciũt,*in obedientiam Gentium*,i.pro eo quòd feci Gentes obedire fidei, *in ver-*
bo & factis,id eſt,per fidelia verba & recta opera eos ad fidem allexi,*in virtute ſignorum*.i.miraculo-
rum minorũ, *& prodigiorũ*.i. maiorũ miraculorũ quæ ex ſua excellentia aliquid magni portẽdunt, Supra.1.a
ſiue oſtendũt,*in virtute ſpiritus ſancti*,qui interius in cordibus audientiũ operatur: *Ita vt incipiens ab*
Hieruſalem,vbi in principio cõuerſionis meæ prædicaui in ſynagogis Iudæorum, *& per circuitum*,i. Act.10.
circũquaque,*vſque ad Illyricum repleuerim Euangeliũ Chriſti*,i. omnia loca repleuerim prædicatione Eſa.2.a
Euãgelij:*ſic autem prædicaui Euangelium hoc,nõ vbi nominatus eſt Chriſtus*,i.non apud illos qui nomẽ
Chriſti nõ audierant,*ne ſuper alienũ fundamentum ædificarẽ*,id eſt, ea intentione volui prædicare his
qui nomẽ Chriſti non audierant , ne ſi præuenti fuiſſent à doctrina Pſeudoapoſtolorum difficilius
eos ad veritatem reducerem:& ſic conſecutum eſt,quod ſuper alienum fundamentum non ædifi-
caui.*Sed ſicut ſcriptum eſt.Quoniam*,Gẽtiles,*quibus non eſt annunciatum de eo*,ſ.Chriſto per prophetas, Eſa.2.
videbunt res iam impletas.*Et qui antè*,*non audierunt de eo*, ſcilicet Chriſto,*intelligent fidei veritatem*.

TERTIA PARS XV. CAPITIS.

P*Ropter quod*,ſcilicet Euangelium in tot locis prædicandũ, *impediebar plurimum venire ad vos,&*
prohibitus,id eſt, impeditus propter occupationes, vel per diuinam prouidentiam, à qua dirige-
bar in ſalutem aliorum,*vſque adhuc*. *Nunc verò* peragratis omnibus his locis,*vlterius locum non ha-*
bens,in quo neceſſitatẽ habeam permanẽdi *in regionibus*,*cupiditatem autem habens veniendi ad vos,ex*
multis iam præcedentibus annis:cum in Hiſpaniã *proficiſci cœpero*,*ſpero quod præteriens videbo vos*,vt ſci-
licet aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis,*& à vobis deducar illuc*,ſcilicet in Hiſpaniam. *Si vo-*
bis primum ex parte fruitus fuero,id eſt, ſi prius aliquanto tempore vobiſcum conſolatus fuero in do-
mino per eam,quæ inuicem eſt,fidem veſtrã, atque meam.*Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem mi-* Supra.1.b
niſtrare ſanctis,id eſt, fidelibus qui venditis poſſeſſionibus , & pretio illarum ad pedes Apoſt.poſito,
imminente fame in penuria & egeſtate erant.*Probauerunt enim Macedonia & Achaia*,id eſt,fideles
vtriuſque regionis dignum eſſe iudicauerũt,*collationem aliquam*,id eſt,aliquam collectam & dona-
tionem temporalium bonorum , *facere in pauperes*, id eſt in vſum pauperum *Sanctorum*,id eſt fide-
lium iuſtorũ,*qui ſunt in Hieruſalẽ.Placuit enim eis,& debitores ſunt eorum.Nam ſi ſpiritualium eorum*,
id eſt Iudæorũ,ſcilicet notitiæ diuinæ,promiſſionũ & gratiæ,*participes facti ſunt Gẽtiles,debent & in* Ezech.2.d
carnalibus,id eſt,temporalibus,*miniſtrare eis*,ſcilicet Iudæis. *Hoc igitur cum conſummauero*,id eſt per- 2.Cor.9.
fecero opus adminiſtrationis,*& aſſignauero eis fructum hunc*,id eſt,eleemoſynam Gẽtilium,quę eſt
quidam fructus conuerſionis eorum,*proficiſcar per vos in Hiſpaniam.Scio autem*,id eſt certus ſum ex
fiducia diuinæ gratię *quoniam veniens ad vos,in abundantia benedictionis Chriſti veniã*, id eſt Chriſtus
abundantius ſuam benedictionem dabit vobis in aduentu meo. *Obſecro ergo vos fratres per dominũ*
noſtrum Ieſum Chriſtum,& per charitatem ſpiritus ſancti , id eſt quam diffundit in vobis ſpiritus ſan-
ctus,*vt adiuuetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum*, ne quod defero aliqui auferant , & *vt libe-*
rer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa,qui præcipuè me impugnant & odiũt,*& obſequij mei oblatio*,id eſt
eleemoſyna in qua eis miniſtro,*accepta*,id eſt grata,quaſi ſufficiens & non diminuta,*fiat in Hieruſa-*
lem ſanctis,vt ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo,& ad orandum pro ipſis Gentilibus ad
fidẽ conuerſis à quibus recipiunt,*vt veniam ad vos cum gaudio*,& hoc,*per voluntatem Dei*,*vt refrige-*
rer vobiſcum,id eſt vt refrigerium & alleuiationem tribulationum mearum ex veſtra præſentia ri-

recipiã. *Deus autem pacis*, ſcilicet dator, *ſit cum omnibus vobis*, vt ſcilicet per eum pacẽ & peccatorum remiſſionem habeatis, ſiue veniam ſiue non veniam. *Amen*, id eſt, fiat.

COMMENTVM DECIMIQVINTI CAPITIS.

Text. *Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere.*

IN hac prima huius capitis parte Apoſtolus docet quo modo maiores & perfectiores debent infirmitates minorum & imperfectiorum ſuſtinere. Et primo ponit concluſionem reiunctiuam initij præcedentis capitis, bipertitam in partem videlicet affirmatiuam, & partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. vnde dicit: *Debemus, &c.* quaſi dicat non ſolum debemus ſcandala minorum vitare, vt proximo cap. dixit, verumetiam imbecillitates infirmorum ſuſtinere, id eſt patienter tollerare. Nec verò (vt adnotauit
Prou. 27. a Origen.) cenſendus eſt hic Apoſtolus contraueniſſe Sapientis documento: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Non enim laudis gratia in prima perſona dixit nos firmiores, ſed humili-
1. cor 9. d tatis potius: vt cum aliis fateretur debitum obſequium ſuſtinendi infirmos. Qua etiam de cauſa etſi non ſe ſimpliciter pronunciet infirmum, ait tamen, Factus ſum infirmus (eorum infirmitates tollerando, & in ipſis eos iuuando) vt infirmos lucrifacerem. Quemadmodum enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora, ad ſuſtinendum totum ædificij pondus, quod ex fragiliori materia ſuperponitur, vt fundamenta erectæque columnæ quibus pondus ac moles innititur, ſolidioráque ligna, quibus totum ædificium illaqueatur: ita etiam in ſpirituali Eccleſ. ædificio non ſolum eliguntur, ſed etiam effulciuntur aliqui firmiores, vt ſuſtineant pondus aliorum. vnde
Pſal. 74. a Pſalm. Ego confirmaui columnas eius, vt infirmos & imbecilles, id eſt infirmorum defectus &
Eſa. 53. b fragilitates cum patientia tollerent, & illos iuuando ſuis humeris importent, exemplo Chriſti qui
Galat. 6. a languores noſtros ſponte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apoſt. Alter alterius onera portate, ſic adimplebitis legem Chriſti. Altera autem parte concluſionis negatiua ſubmouet impedimentum, quod nobis obſtat quominus fratrũ moleſtias ęquo animo feramus: hoc obſtaculum eſt proprius amor & ſui ipſius complacentia, quæ pertinet ad actum ſiue intentionem interiorem vnde dicit, *Et non debemus nobis placere*, ita ſcilicet vt ſemper velimus illud impleri qood nobis placet, vel quod nobis vtile videtur. Ob hoc Apoſtolus ſciens quod charitas patiens eſt, neqꝫ æmulatur,
1. Cor. 13. b neque quærit quæ ſua ſunt, dicebat: Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile
1. Cor. 10. g eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant.

Text. *Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationem.*

EXplicat hic propoſitam exhortationem quantum ad ſecũdam partem, qua vetuerat ne nobis placeremus, vt nemini videretur licentiam indulgere applaudendi per omnia amicis: modum preſcribit dicens: *Vnuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat*, id eſt, condeſcendat in his quæ ei pla-
Eſa. 30. c cent, non tamen in his quæ mala ſunt: quod tamen quidam requirunt ſecundum illud, Loquimini nobis placentia. ideo ſubdit, *in bonum*. Similiter etiam non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorẽ vel gloriam. Quia dominus diſſipauit oſſa eorum qui hominibus placent, ſed ad honorem Dei, & vtilitatem proximorum. vnde ſubdit, *ad ædificationem*, id eſt, propter hoc quod voluntati aliorum condeſcendentes ipſi ædificentur in fide & dilectione Chriſti. vnde proximo capite dixit: Quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus.

Text. *Etenim Chriſtus non ſibi placuit: ſed ſicut ſcriptum eſt, Improperia improperantium tibi, ceciderunt ſuper me.*

HIC ex duabus partibus propoſitæ exhortationis probat poſteriorem, vt priorem concludat.
Ioan. 13. b Probat autem exemplo Chriſti, cuius actio noſtra eſt inſtructio. vnde & ipſe dicebat: Exemplum enim ita dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis. ait ergo, Dictum eſt
Ioan. 13. b quod non debemus nobis placere ſecundum noſtram priuatam voluntatem, *Etenim Chriſtus*, qui
Matt. 26. d eſt caput noſtrum, *non ſibi placuit*, dum elegit pati pro noſtra ſalute, quia ea quæ erant ſuæ propriæ
Pſal. 68. b voluntati contraria pati & ſuſtinere voluit propter diuinam voluntatem. vnde dicebat: Non mea ſed tua voluntas fiat. Ad hoc autem exemplum corroborandum adducit authoritatem pſal. dicens, *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet à Dauid ex perſona Chriſti dicentis ad patrem, ô pater improperia Iudæorum improperantium tibi id eſt, te blaſphemantiũ per ſua mala opera, & per hoc quòd veri-
Ioan. 15. d tati tuæ doctrinæ contradicunt, ceciderunt ſuper me: quia eis proponebam, & eorum mala opera redarguebam. vnde Chriſtus: Sed oderũt me & patrẽ meum. Poteſt hoc etiam referri ad peccata.

totius humani generis,quæ omnia peccata ſunt quodammodo improperia Dei, inquantum per
ea lex Dei contemnitur. vnde Eſa. Dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. *Eſa.1.a*
Sic ergo improperia improperantium Deo ceciderunt ſuper Chriſtum,inquantum ipſe pro pec- *Eſa.53.a* *1.Pet.2.d*
catis omnium mortuus eſt. Poſuit enim Deus in eo iniquitates omnium noſtrum. Et peccata no-
ſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum.

Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus. *Text.*

OStendit hic quod exẽplum Chriſti in ſacris literis ſcriptum & prænunciatum imitari debe-
mus, dicens: *Quæcunque ſcripta ſunt*, de Chriſto vel de mẽbris eius, *ad noſtram doctrinam ſcripta*
ſunt, nulla enim neceſſitas fuit hæc ſcribere, niſi propter nos, vt ex his inſtruamur. Ideo ad Timo- *2.Tim.3.d*
theum ſcribens, dicit, Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum & erudiendum,
&c. Quid autem in ſcripturis ad noſtram doctrinã contineatur oſtendit, dicens: *Vt per patientiam*
& conſolationem ſcripturarum, quas ſcripturæ ſanctæ continent: cõtinetur enim in ſacra ſcriptura *Iac. vlt.e*
patientia ſanctorum in malis ſuſtinendis. vnde D. Iac. Sufferentiam Iob audiſtis. continetur etiã
in eis conſolatio quam Deus eis exhibuit, ſecundum illud: Secundum multitudinem dolorum
meorum in corde meo conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. & D. Petr. pronuntiat *1.Pet.1.b*
quæ in Chriſto fuerunt paſſiones, quod pertinet ad patientiam: & poſteriores glorias, quod perti-
net ad conſolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina ſuſcipiamus oſtendit, dicens, *vt*
ſpem habeamus. Per hoc enim quod in ſacra ſcriptura inſtruimur, eos qui patienter tribulationes
propter Deum ſuſtinuerunt, diuinitus conſolatos fuiſſe, accepimus ſpem quod & nos conſolabi- *Iob.13.b*
mur, ſi in ipſis fuerimus patientes. ideo Iob: Et ſi occiderit me, in ipſo ſperabo.

Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti,

QVia videtur arduum eſſe vt purus homo poſſit exemplum Chriſti imitari, ſecundum illud:
Quis eſt inquam homo qui poſſit ſequi regem factorem ſuum: ideo Apoſt. adhibet ratio- *Eccl.2.c*
nis ſuffragium, dicens: *Deus autem patientiæ*, ſ. dator, iuxta illud. tu es patientia mea, *& ſolatij*, i. qui *2.Cor.1.a*
ſpiritualem conſolationem largitur, ſecundum illud: Pater miſericordiarum & Deus totius con-
ſolationis à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, *det vobis idipſum ſapere in al-*
terutrum, i. vt inuicem idem ſapiatis, cognoſcatis & iudicetis, ſecundum illud: Idem ſapite, pacem *2.Cor.vl.d*
habete. Non quidem ſecundum conſenſum in peccatum, ſed *ſecundum Ieſum Chriſtum*, qui eſt *Ephe.2.c*
pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, *vt*, per hoc quod idem ſapitis, *vnanimes*, exiſtentes per fidei &
charitatis conſenſum vnanimes, habitetis in domo *vno ore*, i. vna oris confeſſione, quæ ex vnitate
fidei procedit, vt per conformitatem cordis & oris *honorificetis Deum*, omnium creatorem, id-
ipſum etiam exiſtẽtem, *patrem domini noſtri Ieſu Chriſti*, per quem nos ſibi in filios adoptauit. Qui *1.Reg.2.f*
enim honorificauerit dominum, honorificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, hono-
rificabo eum.

Propter quod ſuſcepit inuicem. *Text.*

HIc declarat priorem partem admonitionis præmiſſæ in fronte huius capitis: in qua dixerat
quod firmiores debent imbecillitatem infirmorũ ſuſtinere, quia ea quæ ſcripta ſunt, ad no-
ſtram doctrinam ſcripta ſunt, ſcilicet exempla Chriſti & ſanctorum, qui ſe inuicem ſuſceperunt. *Supra 14.a*
Ideo nos inuicem ſuſcipere debemus, vt, ſcilicet vnos ſecundum charitatis affectũ ſuſtineat quæ
ſunt alterius, ſicut & vult ſe ſuſtineri quantum charitas permittit, & vt vnus etiam alium iuuet, &
promoueat, vt prædixit: Infirmum in fide ſuſcipite.

Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. *Text.*

HIc aſſignat pro ratione exemplum Chriſti, dicens: *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos*, ſcilicet, in ſua
protectione & cura, ſecundum illud: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiã eum, & illud: Suſcepit Iſrael *Eſa.42.a*
puerum ſuum, recordatus miſericordiæ ſuæ: & hoc *in honorẽ* Dei, in quem omnia referebat, iuxta *Luc 1.f*
illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem ſuſcipere, *Ioan.8.f*
in his quæ pertinent ad honorem Dei.

Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circuncisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum. *Text.*

HIc declarat quomodo Chriſtus ſuſcepit nos. Et primo quantũ ad Iudæos, rationẽ aſſignat:
ait ergo. dictũ eſt quod Chriſtus ſuſcepit vos qui eſtis congregati in vnitatẽ fidei ex Iudæis
& Gentibus: hoc patet quantum ad vtroſque, & primo quantum ad Iudæos: *Dico enim Chriſtum*
Ieſum miniſtrum fuiſſe circunciſionis, id eſt, Iudæorum circunciſorũ. Eſt enim ipſe author fidei quã- *Heb.12.a*
tum ad omnes, ſecundum illud: Aſpiciẽtes in auctorem fidei, &c: Sed in propria perſona nõ ſe ex- *Mat.15.c*
hibuit ſemetipſum niſi Iudæis, ſecũdum illud: Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierũt domus *Eſa.65.d*

Iſrael.& Eſa.Non audietur vox eius foris.Et hoc quidem *propter veritatem Dei*,vt ſcilicet, veritas
Supra 3.a Dei cõprobaretur.Eſt enim Deus verax.vnde ſubdit, *ad confirmandas promiſſiones patrum*, id eſt,
Luc 1.f vt per hoc implerentur promiſſiones patribus factæ, ſecundum illud: Sicut locutus eſt ad patres
2.Cor.1.d noſtros,&c.& illud:Quotquot ſunt promiſſiones Dei,in illo Eſt.

Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum.

Tex. HIc oſtendit Gentes etiam eſſe ſuſceptas à Chriſto, dicens, *Gentes, &c.* quaſi dicat, dictum eſt quod Chriſtus ſuſcepit Iudæos propter veritatem Dei, vt promiſſiones patrum implerētur: Gentibus autem non erant promiſſiones factæ, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes, quæ fuerunt per miſericordiam ſuſceptę: ideo dicit, Gentes autem debent honorare Deum ſuper miſericordia eis exhibita per Chriſtum. Quia licet eis perſonaliter non prædicauerit, ad eos tamē ſuos diſcipulos miſit, qui in Gentibus miniſterium exercuerunt, ſicut ipſe exercuerat in Iudæis, iuxta illud: Euntes in mundum vniuerſum docete omnes gentes,&c. Et illud, Illi autem profe-
Mat. vl.d cti, prædicauerunt vbique,&c. De hac miſericordia loquitur Pſal. dicens: Miſericordia domini
Mar. vlt.d plena eſt terra.& D. Virgo: Et miſericordia eius à progenie in progenies,&c. Sic ergo Apoſtolus
Iudic.1.g conuerſionem Iudæorū attribuit veritati diuinæ, conuerſionē verò Gentilium diuinæ miſericordiæ. Si in oppoſitū obiiciatur illud, Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas: Dicendū quod per hoc quod aſcribit vocationem Gentium miſericordiæ diuinæ, non excludit veritatem: nec e-
Pſa.24.b tiam attribuendo conuerſionem Iudæorum veritati, excludit miſericordiam, cum Apoſtolus ex Iudæis natus, dicat: Miſericordiam conſecutus ſum. Ex miſericordia enim Dei fuit quod Deus patribus promiſſiones fecit de poſterorum ſalute. Similiter etiā ad veritatem diuinam pertinebat quod impleuit propoſitum ſuum de ſalute Gentium, quòd dicit eſſe ſacramentum abſcō-
1.Tim.1.e ditum à ſeculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, ſcilicet, pro impletione promiſſorum conſideratur in conuerſione Iudæorum, qui non conſideratur in vocatione Gentium, quibus promiſſiones factæ non fuerunt.
Ephe.3.b

Sicut ſcriptum eſt, Propterea confitebor tibi in Gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Eſaias, Erit radix Ieſſe: & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes ſperabunt.

Text. COnfirmat hic quod dixit de conuerſione Gentium. Licet enim Gentibus nō fuerit promiſſa vocatio ad fidem Chriſti, non tamen ex improuiſo accidit: quia fuit prophetarum vaticiniis prænunciata. Inducit autem quatuor authoritates, quarum prima continet gratiarum actionem Chriſti ad patrem, pro conuerſione Gentium per ipſum facta. vnde dicit: *Sicut ſcriptum eſt* per Pſal. ex perſona Chriſti, conſtitues me in caput Gentium, & inſurgentibus in me Iudæis, exaltabis
Pſa.17.f me ô Deus pater: & ego Chriſtus, *Confitebor tibi* in confeſſione gratiarū actionis, *in Gentibus*, id eſt, pro Gentium conuerſione per me facta. *Et cantabo*, quadam noua mentis exultatione, *nomini tuo*: quod eis manifeſtatū eſt, ſecundum illud: Manifeſtaui nomen tuum hominibus quos dediſti mi-
Ioan.17.a hi,&c. Vel aliter, *confitebor tibi in Gentibus*, id eſt, faciam quod Gentes confiteantur tibi confeſſione fidei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. *Et nomini*
Pſa.66.a *tuo cantabo*, id eſt, faciā quod Gentes cantent tibi canticum quod conſiſtit in exultatione ſpiritus renouati, ſecundum illud: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Se-
Pſa.95.a cunda authoritas continet adunationem Gentium & Iudæorum. vnde ſubdit: *Et iterum dicit*: ſcili-
Eſa.35.a cet ſcriptura: *Lætamini Gentes cum plebe eius*, id eſt, ſimul communem exultationem aſſumite cum
Eſa.9.a Iudæis, qui olim erant plebs eius. vnde Eſaias, Lætabuntur coram te ſicut qui lætātur in meſſe. Et
Ioan.10.d Chriſtus: Fiet vnum ouile & vnus paſtor. Noſtra autem litera habet Lætamini cum Hieruſalem, & exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertiā authoritas continet deuotionem Gentilium, vnde ſubdit: Et ſcriptum eſt in Pſal. *Laudate omnes gentes dominum*, bonitatem eius confitendo, prout
Pſa.116.a idem prædixerat: A ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile nomen domini, *& omnes populi magnificate eum*. Non ſolum populus Iudæorum magnificet, id eſt, credat magnum: ſic quod ſua magni-
Eccl.43.b tudine omnem laudem excedat. vnde Sapien. Exaltate eum quantum poteſtis: maior eſt enim o-
Mala.1.c mni laude. Et Malach. A ſolis ortu vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus. Quarta authoritas continet reuerentiam Gentium ad Criſtum: vnde ſubditur, *Et rurſus Eſa.* ait:
Eſa.11.a *Erit radix Ieſſe*, in quo prænunciat Chriſti originem ex ſemine Dauid naſciturum: Ieſſe nanq; fuit pater Dauid. Dicit ergo, Erit radix Ieſſe ex cuius pullulatione Chriſtus naſcetur, vnde dicit, Egredietur virga de radice Ieſſe,& flos,&c. Vel Chriſtus erit radix Ieſſe: quia licet ex Ieſſe proceſſerit ſecundum carnis originem, tamen ſua virtute ſuſtētauit Ieſſe,& gratiam ei influxit. vnde ſupra di-
Supra 11.c xit: Non tu radicem portas, ſed radix te. Deinde tangit Chriſti officium, dicens: *Et qui exurget*, in tantam gratiæ excellentiam, vt poſſit *regere Gentes*, eas diuino cultui ſubiugando, quod nullus antè cum

te cum facere potuit, vnde prænunciatum fuit: Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: Reges eos in
virga ferrea. Vltimo ponit Gentium ad Chriſtum deuotionem, dicens: *In eum Gentes ſperabunt*: vt *Pſal.2.b*
ſcilicet, per eum hæreditatem cęleſtis gloriæ conſequantur, vnde D.Petr. Regenerauit nos in ſpem
viuam per reſurrectionem Chriſti ex mortuis. *1.Pet.1.a*

Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis in ſpe & virtute ſpiritus ſancti. *Text.*

HIC ſubiungit orationẽ dicens, *Deus autem, &c.* quaſi dicat: Dictũ eſt quod Gentes in ipſum
ſperabunt, Obſecro vt Deus *ſpei*, id eſt, qui nobis hanc ſpem infudit, vnde ipſum Pſal. Spem *Pſal.70.a*
ſuam vocat dicens: Spes mea domine: Vel Deus ſpei, id eſt, in quo ſperandum eſt, *repleat vos omni*
gaudio, ſcilicet ſpirituali: quod eſt de Deo, iuxta illud: Gaudiũ enim domini eſt fortitudo veſtra, per *Nee.8.c*
quam homo in ſeipſo & quo ad Deum & proximũ eſt pacatus, vnde Pſalmiſta. Pax multa diligẽ-
tibus legem tuam domine, *in credendo*, quaſi dicat, vt cum hoc quod creditis etiam pacem & gau-
dium habeatis, quæ quidem ſunt charitatis effectus: ſecundum illud, Fructus autem ſpiritus ſunt *Galat.5.d*
charitas, gaudium, pax, vnde patet quod eſt à Deo qui eſt dator ſpei, vnde optat eis Apoſt. vt cum *Gala.5.a*
fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum ſit informis & mortua: cum fides *Iacob.2.c*
ſine operibus mortua ſit. Et ſic per plenitudinem harum virtutum abundetis proficiendo de bono
in melius, non ſolum in ſpe, ſed etiam in virtute ſpiritus ſancti, id eſt, in charitate, quæ in cordibus
noſtris diffunditur per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, vnde alibi dicit: Potens eſt autem *Supra 5.a*
Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. *2.Cor.9.b*

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

Certus ſum autem fratres mei, & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione repleti omni ſcientia, ita vt poſſitis alterutrum monere. *Text.*

IN ſecunda huius capitis parte Apoſtolus incipit eis quædam familiaria ſcribe-
re. Et primò quædam pertinentia ad ſeipſum, petracto enim & abſoluto argu-
mento quod propoſuerat de fide & gratia euangelica, iam quaſi in peroratione
epiſtolari more & ſtilo purgat ſe ab offenſione, quam Romani ſumpſiſſe pote-
rant, quod aſperius grauiorique cenſura, quam par eſſet, eos per totam epiſto-
lam, maximè hic circa finem reprehẽdiſſet, nimiúmque ſibi ipſi vſurpaſſet au-
thoritatis in ipſis erudiendis, ac ſi nulla fuiſſent inſtructi doctrina fidei. Hanc
igitur notam abſtergit, dicens: *Certus ſum*, id eſt, hoc perſuaſum habeo ex his quæ de vobis audiui,
ego ipſe, qui veſtra vobis obiicio crimina, quoniam idonei eſtis ad admonendum, qui inter vos ad-
monitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium rectè moneat duo requiruntur. Quorum pri-
mum eſt, vt non ex odio vel ira, ſed ex dilectione moneat, ſecundum illud: Corripiet me iuſtus in *Pſal.14.a*
miſericordia, &c. Et Apoſtol. Vos qui ſpiritales eſtis inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Et quã- *Galat.6.a*
tum ad hoc dicit: *Quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione*, vnde Ezech. Imple manũ tuam prunis ignis, *Ezec.10.a*
quæ ſunt inter Cherubin, qui eſt ignis charitatis. Secundò requiritur ſcientia veritatis, eo quod *Supra 10.a*
quidam habent zelum Dei in corrigendo, ſed non ſecundum ſcientiam. Ideo ſubdit, *repleti omni* *1.Cor.1.a*
ſcientia, ſcilicet, humana & diuina, veteris & nouæ legis, vnde alibi dicebat: In omnibus diuites fa-
cti eſtis in omni verbo & in omni ſcientia, & ex his ſic concludit: *Ita vt poſſitis* conuenienter per
dilectionem & ſcientiam, *alterutrum monere*. Quia cum in multis offendamus omnes, oportet vt *Iacob 3.a*
inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo ſuo.

Audacius autem ſcripſi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus ſanctificans Euangelium Dei, vt fiat oblatio Gentium accepta & ſanctificata in ſpiritu ſancto. *Text.*

POſtquam excluſit falſam cauſam ſcribendi, quod ſcilicet, non fuerit motus ad ſcribendum,
quod illos exiſtimaret omnino corruptos moribus, ſeu doctrina vacuos: hic aſſignat verã cau-
ſam quare monuerat & correxerat. Et primò dicit quod hoc pertinebat ad authoritatem Apoſto-
latus ſibi commiſſam, dicens: *Audacius autem*, i. ſecurius, *ſcripſi vobis*, errores & defectus veſtros
arguendo: quod quidem ad audaciæ præſumptionem poſſet aſcribi, propter hoc quod offenſio-
nem veſtram non timui, ſequens dictũ Iob, qui dicebat de viro forti & conſtanti: Audacter in oc- *Iob.39.c*
curſum pergit armatis. Verum hæc præſumptio excuſatur ex tribus. Primò ex conditione eorum
quibus ſcribebat: quia etſi inter Romanos eſſent aliqui, reſpectu quorum talis reprehenſio audax

& præſumptuoſa videretur: erant tamen aliqui qui egebant dura reprehenſione propter conten-
dentium inſolentiam, vnde ad Titum ſcribens dicebat, Increpa eos durè. Et hoc innuit cum dicit:
ad Tit.1.d *Ex parte*, quaſi dicat, non videtur mea ſcriptura eſſe audax quantum ad omnes, ſed quantum ad ali-
quam partem veſtrûm. Vel poteſt intelligi ex parte epiſtolæ in qua eos reprehendit. Poteſt etiam
intelligi ex parte Eccleſiæ, quæ ſcilicet mecum eſt. Secundo excuſatur prædicta audacia ex inten-
tione Apoſtoli: non enim ſcripſit eis tanquam inſtruens ignorantes, ſed in memoriam reducens co
gnitorum: & hoc innuit, dicens: *tanquam in memoriam vos reducens*, quaſi oblitos eorum quæ ſcie-
batis, prout etiam Philippenſibus ſcribens dicit: Occupati autem eratis. Et Hebræis: Rememora-
Philip.4.b mini priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum. Tertio excuſa-
Heb.10.f tur ex authoritate Apoſtoli, quæ hoc requirebat, vnde ſubdit, *propter gratiam*, ſcilicet Apoſtolatus
mihi commiſſi, vnde ad Corinthios ſcribens dicebat: Gratia Dei ſum, id quod ſum. Huius autem
gratiæ primo deſcribit authoritatem, cum dicit, *quæ data eſt mihi à Deo*, quaſi dicat, non ab homi-
nibus neque per hominem. Secũdo declarat & ſpecificat hanc gratiam, cum dicit, *vt ſim miniſter
Ieſu Chriſti in Gentibus*, id eſt, vt ſeruiam Chriſto Ieſu in Gentium conuerſione. vnde Corinth. ſcri-
bens dicebat: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & ſupra: Quandiu ſum Gentium Apo-
1.Cor.15.b ſtolus miniſterium meum honorificabo. Tertio oſtendit huius gratiæ actum dum dicit, *Sanctifi-*
Galat.1.b *cans Euangelium Dei*, id eſt, ſanctum eſſe oſtendens, verbo & opere bonæ conuerſationis & miracu-
1.Cor.4.a lorum, vnde Coloſſ. ſcribens ait: In verbo veritatis Euangelij quod peruenit ad vos, ſicut & in vni-
Coloſſ.1.a uerſo mundo eſt, & fructificat & creſcit. Et Sapiens, Iuſti ſunt ſermones mei. Quartò ponit finem
Prou.8.a huius gratiæ cum dicit, *vt fiat oblatio Gentium*, id eſt, Gentiles per meum miniſterium conuerſæ, in
quo quaſi quoddam ſacrificium & oblationem Deo obtulit: ſecundum illud, Et ſi immolor ſuper
ſacrificium & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. *accepta*, ſcilicet Deo
Philip.2.c per rectitudinem, vnde Pſalm. Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta, *&*
1.cor.6.c *ſanctificata in ſpiritu ſancto*, id eſt, per charitatem & alia ſpiritus ſancti dona, ſecundum illud, San-
ctificati eſtis in nomine domini Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri.

Text. *Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam Gentium, verbo & factis, in virtute ſignorum atque prodigiorum, in virtute ſpiritus ſancti.*

ET quia ſuperiori ſermone ſe per humilitatẽ adeo ſubmiſiſſe viſus eſt, vt minoris apud Roma-
nos eius Epiſtola haberi poſſet: hic primo ſancta cõmẽdatione ſuã attollit functionẽ, ne nimia
humiliatio præiudicaret dignitati Chriſti, ait ergo, *Habeo igitur, &c.* quaſi dicat, Nõ cogitetis ideir-
co me ita geſſiſſe humiliter, quod officium meum erga vos non fuerit gloria dignum, ſed id feci vt
oſtẽderem quod quicquid haberem gloriæ, id eſſe ſitum in Chriſto Ieſu, cuius fungor authoritate:
Pſal.113.b ſed hæc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit, vnde Pſal. Non nobis domine nõ
nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Secundo excuſat arrogãtiam quam inuidi captantes verba Pau-
li poſſent illi aſcribere, dicens: *Non audeo, &c.* Hanc excuſationem intelligunt aliqui affirmatiuè in
hoc ſenſu: Non audeo loqui niſi ea quæ per me fecit Chriſtus, quaſi dicat, ſi audeo commemorare
illa quæ geſſi, non audeo tamen aliquid iactare quod non per me Chriſtus effecerit, id eſt, non glo-
Ioan.8.f rior de aliquibus rebus per me geſtis tãquam meis propriis. Quia tunc inciderẽ in illã domini ſen-
tentiam. Si ego glorifico meipſum, gloria mea nihil eſt. Origenes hic dicit Apoſt. velle dicere quod
non vult commemorare aliena opera quæ non per ipſum fecit Chriſtus, ſed per alios Apoſto. quaſi
quærens de alienis laboribus gloriam aucupari, ſed illa propriè quæ per ipſum fecit: & huic ſenſui
cõfert quod paulò inferius ſubiungit ſe prædicaſſe vbi non erat nominatus Chriſtus, ne ſuper alie-
num fundamentum ædificaret. Tertio ponit ipſum fructum de quo gloriatur, dicẽs, *in obediẽtiam
Gentium*, quaſi dicat: Gloria mea, hæc eſt ex eo quod feci Gentes obedire fidei, & euãgelio: iuxta id
Supra 1.a quod ſuperius dixit, ad obediendum fidei in omnibus Gentibus, unde Pſal. In auditu auris obedi-
Pſal.17.g uit mihi. Quartò oſtẽdit modum, quo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex au-
Supra 10.d ditu eſt, primo dicit in verbo, id eſt, per verbum prædicationis fidei. Argumenta autem fidei præ-
dicatæ, ſunt bona conuerſatio & exempla prædicantis. Et quoad hoc ſubdit, *& factis*, quia ſcilicet
per recta opera Gentes ad fidem allexi. vnde Chriſtus: Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt vi-
Matt.5.b deant opera ueſtra bona, & glorificent patrem veſtrũ qui in cælis eſt. Et quia per opera miraculo-
rum Deus dat teſtimonium doctrinæ prædicatæ, ſecundum illud: Domino cooperante & ſermo-
Mar.vl.d nem confirmante ſequentibus ſignis. Ideo ſubdit, *in virtute ſignorum*, puta per ſanationes ægritudi-
num & prodigiorum, id eſt maiorum miraculorũ, quæ ex ſua magnitudine aliquid magni portẽ-
dunt, id eſt oſtendunt. Sed omnia hæc non ſufficerent, niſi ſpiritus ſanctus intus corda audientium

ad fidem

ad fidem conuerteret,vnde in actibus Apoſtol.legimus: Quod loquente Petro verba fidei,cecidit
ſpiritus ſanctus ſuper omnes,qui audiebant illum.Ideo ſubdit,*in virtute ſpiritus ſancti*, & Hebræis *Act.10.g*
ſcribens dicit:Conteſtante Deo ſignis & prodigiis variis,& ſpiritus ſancti diſtributionibus. *Heb.2.a*

Ita vt ab Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti. *Text.*

HIC commendat officium ſuũ ab amplitudine effectus, quæ amplitudo fuit eximia.Nam *ab*
Hieruſalem,à qua,vt ab Eſa.prænuntiatum fuit,exiuit lex & verbum domini, *vſque ad Illyricũ*, *Eſa.2.a*
quæ ſunt verba excellentis ſuperlationis, ab Hieruſalem enim ad Illyricum eſt maxima diſtantia:
quia ab Oriente ad Occidentem Septẽtrionalem(eſt enim Illyricum idẽ quod Adriaticum mare)
repleuerim Euangelium Chriſti,id eſt,omnia illa loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne ali-
quis intelligat, quod ſolum vadẽs per rectam viam ad Hieruſalẽ, ad Illyricum prædicauerit Euan-
gelium,ſubdit,*per circuitum*, ſcilicet Gentibus circunquaque prædicauit,nunc ad Septentrĩonem,
nunc ad meridiem obambulans. Nam ſi conſulas coſmographos qui ex Actis Apoſtolorum, aliiſ-
que probatiſſimis hiſtoriis itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt, comperies eum
peragraſſe Arabiam,Syriam,Phœnicem,Samariam,Ciliciam,Lydiam,Pamphiliam,Lycaoniam,
in qua Epheſus eſt,Phrygiam, Galatiam, Bithyniam, ac penè totam Aſiam minorem,atque hinc
Ægeo mari traiecto, Macedoniam,in qua Theſſalonica eſt,perueniſſe: & Atticam, Achaiam,in
qua Corinthus eſt,ac meliorem Græciæ partem percurriſſe,in Cyprum, Rhodum, Coum,Chion,
& Cretum adnauigaſſe. Fulmen dixeris cælo delapſum,quod in angulos omnes ferè mundi inſili- *Iob.38.c*
uit,igne euangelico omnia replens. Vnde ei competere poteſt illud Iob: Quis det vehemẽtiſſimo
imbri curſum. Poſtmodum captus Hieroſolymis à Iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad
Neronem Cæſarem, vnde idcirco ereptus à militibus Romanis, per mare & per terras delatus eſt
ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus eſt in Melitem, quæ
eſt Malta,vnde in Siciliam:ac demum in Italiam nauigauit.

Sic autem prædicaui Euangelium hoc,non vbi nominatus eſt Chriſtus,ne ſuper *Text.*
alienum fundamentum ædificarem.

HIC cõmendat munus prædicationis ſuæ à difficultate,difficilè enim eſt omnino ignaros ad
fidem conuertere:ait ergo,*Sic autem prædicaui euangelium,non vbi nominatus eſt Chriſtus*,id eſt,
non apud illos,qui nomen Chriſti audiuerant, de quibus Pſalmiſta. Populus quem non cognoui,
ſeruiuit mihi. Et Eſa. Ecce Gentes quas neſciebas,Gentes quæ te non cognouerunt,ad te current. *Pſal.17.a*
Subdit autem rationem,dicens:*Ne ſuper alienum fundamẽtum ædificarem*.Poſt autem alienum fun- *Eſa.55.b*
damentum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica,quæ eſt omnino aliena à veræ fidei
fundamento,& ſic hoc aduerbium,*ne*,ponitur cauſaliter. Ea enim intentione Apoſtol.voluit præ-
dicare illis,qui nomen Chriſti non audiuerant,ne ſi præuẽti eſſent à doctrina Pſeudoapoſtolorum,
difficilius eſſet eos ad veritatem reducere, vnde Chriſtus, Matth.7. Stultus eſt qui ædificat domũ
ſuam ſuper arenam,cui comparatur falſa doctrina. Alio modo, per alienum fundamentum poteſt
intelligi doctrina veræ fidei ab aliis prædicata,& ſic hoc aduerbiũ,*ne*,accipitur conſecutiuè. Non
enim vitauit Apoſtolus prædicare illis,quibus antè Chriſtus fuerat prædicatus. Nam vt habetur in *Act.15.d*
Actis Apoſtol. prædicauit in Antiochia, vbi D.Petrus & alij prædicauerant, & poſtmodum Ro-
manis, ideo debet ſic accipi prædicaui, id eſt, procuraui ſemper & me prætuli prædicare, non vbi
nominatus eſt Chriſtus:vel ſic,id eſt,eo prædicante his qui de Chriſto non audierant:conſecutum
eſt,vt non ædificaret ſuper alienum fundamentum, ſed ipſe iaceret prima fidei fundamenta, vnde
Chorinthiis ſcribens dicebat: Vt ſapiens architectus fundamentum poſui. *1.Cor.3.b*

Sed ſicut ſcriptum eſt: Quoniam quibus non eſt annunciatum de eo,videbunt: *Text.*
& qui non audierunt de eo,intelligent.

HIC oſtẽdit quod prædicatio ſua facta vbi Chriſtus nõ fuerat nominatus & effectus eius præ- *Eſa.2.g*
nunciata fuerat ab Eſa.propheta,dicens:*Sed ſicut ſcriptum eſt,&c.* In quibus verbis Propheta
videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo eſſent peruenturi ad cognitionẽ Chriſti, quàm
Iudæi,qui antea cognouerant. Oſtendit ergo excellentiam quantum ad cauſam cognitionis, quæ
duplex eſt,ſcilicet verbi auditus, & res viſæ. Hi enim duo ſenſus, viſus & auditus, plurimum ancil-
lantur nobis ad comparandam rerum cognitionem. Viſus via inuentionis, auditus verò per viam *1.Pet.1.b*
diſciplinæ. Iudæi ergo peruenerunt in noticiam myſteriorum Chriſti per verba annunciata eis à

propheris,ſecundum illud: Prophetæ qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, ſcrutantes in quod,vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti,prænuncians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones.Sed Gentiles huiuſmodi myſteria iam realiter impleta vident:ideo dicit,*Quoniam* Gentes,
Luc.10.d *quibus non eſt annunciatum*,per prophetas *de eo*,id eſt,Chriſto,ſicut fuit annunciatum Iudæis,videbunt tes impletas,vnde Chriſtus: Multi reges & prophetę voluerunt videre quæ vos videtis,& non viderunt,&c.Secundò oſtendit excellentiam quantum ad modum cognoſcendi,quia Iudæi ex an
Abdi.1.a nunciatione prophetarum ſolum auditum habebant,ſecundum illud: Auditum audiuimus à domino,&c.Sed Gentiles ex viſione intellectum perceperunt,vnde dicit, *Et qui non audierunt*,ſcilicet
Pſal.2.b Gentiles qui non audierunt prænunciari Chriſtum per prophetas,*intelligent*,ſcilicet per fidei veritatem,de quo intellectu Pſalm.Et nunc reges intelligite.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVINTI CAPITIS.

Text. *Propter quod impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus ſum vſque adhuc.*

IN hac tertia huius capitis parte ſe excuſat de dilatione viſitationis. Et præponit prætentum viſitationis impedimentum:ait ergo, Dixi quo modo prædicaui euangelium per multa loca in quibus Chriſtus non fuerat nominatus: *Propter quod*,hactenus,*impediebar plurimum*,ex huiuſmodi occupatione, *venire ad vos*. Et iſtud impedimẽtum vſque nunc durauit, vnde ſubdit: *& prohibitus ſum vſque adhuc*, quod quidem poteſt referri ad multitudinem occupationũ, quas
Act.16.b in aliis locis habuerat:vel etiam ad diuinam prouidentiam, per quam Apoſtoli
Supra 1.b. impediebantur,ne peruenirent ad quoſdam,quia dirigebantur in ſalutem aliorum,ſecũdum illud: Tranſeuntes Phrygiam & Galatiæ regionem, vetati ſumus à Spiritu ſancto loqui verbum in Aſia, vnde & ſupra dixit, Sæpe propoſui venire ad vos & prohibitus ſum vſque adhuc. Et hoc eſt quod dicit Iob de nubibus,per quas prædicatores intelliguntur: Luſtrant cuncta per circuitum quocunque voluntas gubernantis direxerit.

Text. *Nunc verò vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos,ex multis iam præcedentibus annis,cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero,ſpero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc,ſi vobis primum ex parte fruitus fuero.*

HIC manifeſtat propoſitum ſuũ de eorum viſitatione,dicẽs: Vſque modo prohibitus fui vos viſitare, *Nunc verò*, iam peragratis omnibus his locis, *vlterius non habens locum*, id eſt, neceſſi-
Supra 1.a tatẽ permanendi, *in his regionibus*, in quibus iam per me fundata eſt fides, *cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis*, vnde ſupra dixit: Deſidero enim videre vos, vt aliquid im-
Eſa.49.b partiar vobis gratiæ ſpiritualis: *Cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero*, quo etiam ire intẽdebar, vt etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret,ſecũdum illud: Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ, *ſpero quod præteriens videam*, id eſt, videbo vos: per quod dabat intelligere,quod non intẽdebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis ſufficere doctrinam Diui Petri qui primus inter Apoſtolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tunc Romani dominabantur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu ſperabat ſe in Hiſpaniam proficiſci, vnde ſubdit, *Et à vobis deducar illuc.* intendebat tamen inter eos aliquam moram cõtrahere, vnde ſubdit. *ſi vobis*
Supra 1.b *primum ex parte fruitus fuero*, id eſt, conſolatus fuero vobiſcum, ſecundum illud: Simul conſolari in vobis, & hoc *ex parte*, ſcilicet temporis: quia pro aliquo tempore intendebat cum eis conſolari. Si obiiciatur quod D. Auguſtinus dicit, quod illis ſolis rebus fruendum eſt, quæ nos beatos faciunt,
In lib. de do ſcilicet patre, filio, & ſpiritu ſancto, ideo inconuenienter dicit ſe fruiturum Romanis: Dicendum
ctri. Chriſt quod prout ibidem Auguſtinus dicit, Homine in ſe non eſſe fruendum, ſed in Deo, ſecundum illud ad Phile. Ita frater ego te fruar in Domino, quod eſt delectari in homine propter Deum. Et ſic intelligendum eſt quod dicit. *ſi primum fruitus fuero vobis*, ſcilicet in Deo. Vel quod dicit ex parte,
1.cor. vlt.a poteſt referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, ſcilicet malis non poterat frui, ſed magis de eis dolere, ſecundum illud: Ne cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multis ex his qui ante peccauerunt.

Text. *Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctos, qui ſunt in Hieruſalem: placuit enim eis & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles debent & in carnalibus miniſtrare illis.*

HIC primo aſſignat cauſam quare differebat viſitationem, dicens: *Nunc igitur proficiſcar*, id eſt, non ſtatim veniam ad vos, quia proficiſcor *in Hieruſalem miniſtrare ſanctis*. Ad cuius intelligẽtiam

tiam ſciendum eſt, quod illi qui ex Iudæis conuertebantur ad fidem, venditis poſſeſſionibus, de il-
larum precio communiter videbant: quod eum defeciſſet, quadam magna fame imminente, diſci- Act. 4. g
puli ſcilicet Chriſtiani ex diuerſis partibus mundi, prout quiſque habebat, propoſuerunt ſinguli Act. 11. d.
mittere habitantibus in Iudæa, quod & fecerunt mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ, &
Pauli. Miniſterium igitur ſanctorum hic dicit miſericordiam ſiue eleemoſinam, quam fidelibus
attulit in Hieruſalem, ſecundum illud: Quos probaueris, hos mittam perferre gratiam veſtram in 2. Cor. 8. g
Hieruſalem, quod ſi dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Secundo exponit quod dixerat de
miniſterio ſanctorum, dicens: *Probauerunt enim*, id eſt, approbauerunt, *Macedonia & Achaia*, id eſt,
fideles vtriuſque regionis, per me cõuerſi, *collectionem aliquam facere*, id eſt, aliquã collectam *in pau-
peres Sanctorum*, id eſt, ad vſum pauperum Chriſti, qui ſunt de numero ſanctorum; ſecũdum illud:
Da bono, & non recipias peccatorem, *qui ſunt in Hieruſalem*, ſcilicet in paupertate viuentes, de qui- Eccle. 12. b
bus ad Corinthios ſcribens dicit: De miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere 2. Cor. 9. a
vobis: Scio enim promptum animum veſtrum de quo pro vobis glorior apud Macedones. Tertio
aſſignat rationes dictorum, quarum prima eſt beneplacitum, vnde dicit, *placuit enim illis*. Secunda
eſt debitum, vnde ſubdit, *& debitores ſunt eorum*, reddenda autem ſunt omnibus debita: rationem Supra 13. e
vero debiti aſſignat dicens: *Nam ſi Gentiles participes effecti ſunt bonorum ſpiritualium, quæ erãt prin-
cipaliter eorum*, id eſt, Iudæorum, id eſt, notitiæ diuinę, promiſſorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum
eſt adoptio filiorum Dei, & gloria, & cæt. & illud, Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sũt Supra 5. a
etiam facti participes ſpiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miſerunt, *debent & in
carnalibus miniſtrare eis*, ſecundum illud: In diuiſione ſortis da, & accipe, & Pſalmiſta; Sumite pſal-
mum, id eſt, ſpiritualia, & date tympanum, id eſt, temporalia. Et ex hoc habetur quod debentur Supra 11. e
ſumptus, non ſolum his qui prædicant, ſed etiam his qui prædicatores mittunt. Eccle. 14. e

Hoc igitur cum conſummauero, & aſſignauero eis fructum hunc, per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Text.

HIC præfigit terminum quo ad eos ſit ventutus dicens: *Hoc igitur*, ſcilicet miniſterium ſancto-
rum, *cum conſummauero, & aſſignauero eis fructum hunc*, id eſt, eleemoſynam Gentilium, qui
eſt quidam fructus conuerſionis eorum. vnde Oſeas: Vitis fructuoſa Iſrael fructus eſt ei adæquatus. Oſee. 10. a
Sed mirum videtur quod Apoſtolus hic ſcripſerit ſe in Hiſpaniam profecturum, cum nuſquam le-
gatur ipſum iuiſſe. Fuit enim captus in Hieruſalem, & inde perlatus in vinculis: Romæ autem cũ Act. vlt. f
Diuo Petro martyrium conſummauit. Quidam autem dicunt quod cum veniſſet Romam, per-
miſſum eſt Paulo manere ſibimet, cum cuſtodiente ſe milite. Et poſtea dicitur quod manſit bien- Act. vlt. d
nio toto in ſuo conductu, & in illo ſpacio dicũt eum in Hiſpaniam iuiſſe. Verum quia hoc certum
non eſt, melius dici poteſt quod Apoſtolus proponebat ſe facturũ quod dicebat, & ſic verba erunt
intelligenda quaſi inſinuantia eius propoſitum, & non futurum euentum qui erat occultus in di-
uina prouidentia. Ideo illud prædicere non poterat, niſi ſub conditione, de qua Diuus Iacobus: Iacob 4. d
Dicatis ſi Dominus voluerit, & ſi vixerimus faciemus hoc aut illud. Et ſic etiam Apoſtolus ſe ex-
cuſat ad Corinthios de eo, quod non iuerat ad eos, prout promiſerat, dicens: Cum ergo hoc volui,
nunquid leuitate vſus ſum, aut quæ cogito, ſecundũ carnem cogito, vt ſit apud me eſt, & non? Et ſic 2. Cor. 1. d
ex hoc quod ex iuſta cauſa prætermiſit facere quod promiſerat, ſe immunem à leuitate & carnali-
tate ac falſitate dicit, vnde Galaſius Papa: Beatus inquit Paulus Apoſtolus, non ideo, quod abſit, 22. quæſt. 2
fefelliſſe credendum eſt, aut ſibi extitiſſe cõtrarius: quoniam cum ad Hiſpaniam ſe promiſiſſet itu-
rum diſpoſitione diuina maioribus occupatus cauſis, implere non potuit quod promiſit. Quan-
tum enim ipſius voluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re vera voluiſſet efficere. Quantum
vero ad diuini ſecreta conſilij, quæ vt homo non potuit (licet ſpiritu Dei plenus) agnoſcere, ſuper-
na prætermiſit, diſpoſitione præuẽtus. Licet enim ſpiritum propheticum habuerit, tamen prophe- 4. Reg. 4. e
tis non omnia reuelantur: Heliſæus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine eſt, &
Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam. Text.

PRænunciat hic fructum viſitationis ſuæ dicẽs: *Scio autem*, ſcilicet ex fiducia diuinę gratiæ, *quo-
niam veniens ad vos in abundantia benedictionis Chriſti veniam*, id eſt, Chriſtus abũdantius ſuam
benedictionem dabit vobis in meo aduentu, de qua benedictione Pſalmiſta, Etenim benedictio- Pſal. 83. b
nem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem. Et ſic Laban dixit ad Iacobum, Experimento 1. Tim. 30. e
didici quod benedixerit mihi Deus propter te.

Text. *Obſecro ergo vos fratres per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,& per charitatem ſancti ſpiritus,vt adiuuetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum,vt liberer ab infidelibus,qui ſunt in Iudæa,& obſequij mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis,vt veniam ad vos cum gaudio per voluntatem Dei,vt refrigerer vobiſcum.*

HIC petit ab eis orationum ſuffragia. Et tria facit. Primo,inducit Romanos ad orandum pro ſe ex tribus. Primo,ex ſuprema charitate,cum dicit: *Obſecro ergo vos fratres*,prout ad Philemonē
Phile.b ſcribens dicit,Propter charitatem autem magis obſecro. Secundo ex reuerentia Chriſti, cuius ipſe
Supra.12.b erat miniſter,dicens:*per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*,in quo omnes vnum ſumus. Tertio ex dono Spiritus ſancti,quod eius miniſterio tradebatur, vnde ſubdit, *& per charitatem ſpiritus ſancti*, quam ſpiritus ſanctus in cordibus noſtris diffundit. Secundo petit auxilium orationis eorum,di-
Supra 5.a cens:*vt adiuuetis me in orationibus veſtris ad Deum*, ſcilicet pro me fuſis:frater enim qui adiuuatur à
Prou.18.d fratre,quaſi ciuitas firma. Hoc autem vt Gloſ.ait,non ideo dicit Apoſtolus,quod ipſe minus mereatur quam alij minores, ſed ordinem ſequitur, primo quidem vt ab Eccleſia pro rectore ſuo fiat
1.Tim.2.a oratio,ſecundum illud:Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes,orationes,poſtulationes,gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui ſunt in ſublimitate
Matt.18.c conſtituti,& cæt. Secūdo quia dum multi minimi congregantur,magis merentur. Et ideo impoſſibile eſt vt multorum preces non impetrent,vnde Chriſtus:Si duo ex vobis conſenſerint ſuper ter-
2.Cor.1.b ram,de omni re quamcunque petierint,fiet illis à patre meo,qui eſt in cælis. Tertio,vt dum multi orant,multi etiam gratias agant exauditi,ſecundum illud: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis,vt per multos gratiæ agantur Deo. Tertio,ponit ea quæ vult impetrari. Quorū primū pertinet ad hoſtes quos habebat in Iudæa, vnde dicit,*vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa*, qui præcipuè
Act.21.d Paulum impugnabant,& odiebant,quia fiducialiter prædicabat ceſſationem legalium, ſecundum illud: Audierunt de te,quod diſceſſionem doces à Moyſe,& cæt. Secundum pertinebat ad eos ad quorum miniſteriū ibat, vnde ſubdit:*& oblatio obſequij mei*,id eſt, eleemoſyna in qua eis miniſtro,
Eccle.31.c *fiat accepta ſanctis,qui ſunt in Hieruſalem*, vt ſcilicet ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipſis Gentibus, à quibus recipiunt, vnde Sapiens: Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipſos quibus ſcribebat, vnde ſubdit: *vt veniam ad vos in gaudio*,& hoc per voluntatē Dei,contra quam nihil agere volebat,vnde dicebat:Obſecrans ſi quo modo proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, *vt refrigerer vobiſcum*, id eſt,ex veſtra præſentia refrigerium tribulationum mearum accipiam. *Deus autem pacis ſit cum om-*
2.Cor.vlt.d *nibus vobis. Amen.* Hic pro eis orat,dicens: *Deus autem* dator *pacis ſit cum omnibus vobis*,per hoc, ſcilicet quod vos adinuicem pacem habeatis,vnde ad Corinthios ſcribens dicebat: Idem ſapite,& Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum. Subiungit *Amen*,id eſt,fiat:ſecundum illud pſalm. Et dicet omnis populus,fiat,fiat:vbi in Hebræo habetur Amen,Amen.

EXPITOME DECIMISEXTI CAPITIS.

IN hoc capite,prout in præcedenti, Apoſtolus ſcribit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et primo ſpecialiter commendat aliquos, monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant,& quibus ac quo modo ſalutationes exhiberi debeāt, aſſignando cauſas & rationes. Secundo ibi,*Rogo autem vos,&c.*hortatur Romanos cauere ab his qui diſſenſiones & offendicula faciūt, maximè in doctrina fidei, & aſſignat duas rationes, quarum vna ſumitur ex parte illorū quos vult vitari. Altera vero ex conditione Romanorum, qui ſe exhibebant faciles ad ſequēdum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium contra deceptores. Tertio ibi, *Salutat vos,&c.*ſalutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipſo erant in Achaia. Deinde abſoluit epiſtolam per ſolennem gratiarum actionem,quam refert Deo,vt mos ei eſt in omnibus epiſtolis.

EPOSITIO LITERALIS DECIMISEXTI CAPITIS.

COmmendo autem vobis Phœbem ſororem noſtram, *ſ.in fide,quæ fidelis eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt Cenchris*,id eſt, in portu Corinthiorum, vbi aliqui Chriſtiani erant congregati, quibus ipſa de ſuis facultatibus miniſtrabat, *vt eam ſuſcipiatis in domino*,id eſt,propter honorem Dei *dignè ſanctis*,id eſt,ſicut dignū eſt recipi ſanctos:*& aſſiſtatis ei* conſilium,auxilium & fauorem præſtando,*in quocunque negocio veſtri indiguerit*, habebat forte aliquid expedire in curia Cæſaris: *etenim ipſa quo-*

que

quæ aſtitit multis & mihi ipſi de ſuis facultatibus miniſtrando. *Salutate Priſcam & Aquilam*, qui erat
vir Priſcę, *adiutores meos in Chriſto Ieſu*: id eſt, in fide Ieſu Chriſti prædicãda: apud eos enim Apoſt.
Corinthi hoſpitabatur, *qui pro anima mea*, id eſt, vita mea *ſuas ceruices ſuppoſuerunt*, id eſt; mortis
periculo pro vita mea cõſeruanda ſe expoſuerũt. *Quibus non ſolũ ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccle-* Act.18.
ſiæ Gentium, tanquam de ſalute ſeruata ſui proprij Apoſtoli, *& domeſticam Eccleſiam eorum*, id eſt,
familiam, quã vocat Eccleſiam propter probatam fidem & religionẽ illorum. *Salutate Epænetum*
dilectum mihi qui eſt primitiuus Eccleſiæ Aſiæ in Chriſto Ieſu, id eſt, qui fuit primo conuerſus ad fidẽ
Chriſti in Eccleſia Aſiæ, qui tunc erat Romæ. *Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis*, ad
hoc vt ad eos ad concordiam reuocaret. *Salutate Andronicum* qui cæcus erat & filius Iuliæ: ideo
ſubiũgit *& Iuliam*, ſcilicet matrem, *cognatos meos*, id eſt, Iudæos ex tribu Beniamin, *& cõcaptiuos*
meos, id eſt, qui mecũ aliquando fuerunt in carcere detenti, *qui ſunt nobiles in Apoſtolis*, id eſt, inter
prædicatores: *& antè me fuerunt in Chriſto Ieſu*, id eſt, prius conuerſi fuerunt ad fidẽ Chriſti quàm
ego. *Salutate Ampliatum dilectiſsimũ mihi in domino*, id eſt, in dilectione charitatis quæ eſt in Chri-
ſto. *Salutate Vrbanum adiutorem noſtrum & Stachim dilectum meum*: quos cõiungit, quia fortè ſimul
habitabãt. vel aliqua alia neceſſitudine erant coniuncti. *Salutate Apellen probum in Chriſto Ieſu*, id
eſt, approbatum à Chriſto, forte per aliquas tribulationes. *Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo*, in
qua multi fideles erãt cõgregati, *qui ſunt in domino*, id eſt, fideles *& baptiſati* in Chriſto: ipſum vero
nõ ſalutat, quia fortè erat abſens. *Salutate Herodionem cognatum meum*, qui ex hoc dicitur fuiſſe Iu-
dæus: *Salutate eos qui ſunt ex Narciſsi domo*, qui dicitur fuiſſe presbyter, & peregrinabatur per deſer-
ta loca, vt fideles Chriſti cõfortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad diſ-
cretionẽ illorum ſubdit, *qui ſunt in domino Salutate Triphænam & Triphoſam quæ laborant in domi-* Mat.25.
no, id eſt, in miniſterio ſanctorum quod dominus ſibi reputat fieri. *Salutate Perſidem chariſsimã, quæ*
multum laborauit in domino, hortando alios & miniſtrando ſanctis in paupertate, ac etiam in mul-
tis aliis laboribus. *Salutate Ruffum electum in domino*, id eſt, in gratia Chriſti, *& matrem eius*, ſecun-
dum carnem, *& meam* beneficio: multa enim beneficia & obſequia exhibuerat Apoſtolo. *Salutate*
Aſyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen, & qui cum eis ſunt fratres, quos ſimul ſalutat,
quia ſimul concorditer habitabant. *Salutate Philologum & Iuliam, Nereũ & ſororem eius, & Olim-*
piadem & omnes qui cum eis ſunt ſanctos, id eſt, in fide Chriſti ſanctificatos. *Salutate inuicem in oſculo*
ſancto, & non libidinoſo vel doloſo. *Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti*, id eſt, in nomine & fide
Chriſti congregatæ: quia omnes ſalutem vobis optant & pro vobis orant.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

R*Ogo autem vos fratres vt obſeruetis*, id eſt, diligenter conſideretis & cognoſcere curetis, non ad
ſequendum vel imitãdum, ſed fugiendum & cauendum *eos qui diſſenſiones*, id eſt, diuiſiones, Galat.1.b
ſectas aut ſchiſmata *& offendicula*, ex quibus ſequuntur ſcandala *præter doctrinam quam vos didici-*
ſtis faciunt & declinate, id eſt, ſeparate vos *ab illis*, vt eorum falſam & erroneam doctrinam fugiatis.
Huiuſcemodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri. non enim prędicant propter glo- Philip.3.b
riam Chriſti, ſed propter quæſtum, vt ventrem ſuum impleant. *& per dulces*, id eſt, ornatos, fuca-
tos ac faleratos *ſermones*, in quibus ſanctitatem & amicitiam prætendunt: *& benedictiones*, quibus
ſcilicet benedicunt & laudando ac adulando, & ſe amicos fingendo & aliis detrahendo, *ſeducunt* Eſa.3.b
corda innocentium, id eſt, ſimplicium & imperitorum. *Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt*
id eſt, annũciata in vniuerſo mũdo: eo quod tũc Roma erat caput orbis. *Gaudeo igitur in vobis* quia
ſcilicet fidei obediſtis & hoc in charitate. *Sed volo vos ſapientes eſſe in bono*, vt ſcilicet ei quod bo-
num eſt inhæreatis & teneatis: *& ſimplices*, id eſt, cautos *in malo*, ne faciliter illis credatis, & ne per
aliquam ſimplicitatem illis adhæreatis, aut aliquo modo declinetis. *Deus autem pacis*, ſcilicet dator, 1.Pet.5.c
qui diſſenſiones & diuiſiones ac ſeductiones odit, *conterat Sathanam*, id eſt, diabolũ & aduerſariũ
veſtrum *ſub pedibus veſtris*: quia ſcilicet per veſtram ſapientiam eum vincetis. quod fiet *velociter* in
aduentu meo. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti*, quæ ſufficit ad tuendos vos à malis, ſit *vobiſcum* in
aduentu meo.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

S*Alutat vos Timotheus adiutor meus* in prædicatione Euangelij, *& Lucius & Iaſon &* Soſipater
cognati mei, quia Iudæi erãt, ſcilicet vos ſalutãt. *Saluto vos ego Tertius* nomine, ſcriba qui dictãte
Apoſtolo *ſcripſi Epiſtolam in domino*, ſcilicet vos ſaluto. *Salutat vos Caius hoſpes meus & vniuerſæ*
Eccleſiæ: quia omnes fideles in hoſpitiũ recipiebat, cui Diuus Ioannes ſuam tertiam direxit Epiſto-

Athenis Corinthum veniret. Qui quidem Aquila profeſſione Iudæus, genere fuit Ponticus, cuius
vxor illic nõ Priſca, ſed Priſcilla vocatur, niſi forſan diminutiuum ſit ab eo, quod eſt Priſca. Erat-
que eiuſdem artis cum Apoſtolo, pnta ſcenifactoriæ, hoc eſt conſuendorum tabernaculorum.
Qua de cauſa dicitur ad illum diuertiſſe, cum applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum, *Act.18.a*
ſed & Epheſi conſtat habitaſſe. Ex quo loco cum Paulus miſiſſet ad Corinthios priorem Epiſto- *1. cor.vl.d*
lam, quæ hanc anteceſſit, inter alias ſalutationes ait: Salutant vos in domino multum Aquila, &
Priſcilla, cum domeſtica Eccleſia ſua, apud quos & hoſpitor. Aſſignat deinde rationem, *Adiuto-*
res meos in Chriſto Ieſu. Non quidem adiutores in prædicta arte mechanica, ſed in præſidiis, ſubſi-
diiſque Euangelij promulgandi: *qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt*, id eſt, ſeipſos pro vita
mea conſeruanda mortis periculo expoſuerunt, quod eſt indicium maximæ charitatis. Cum ma- *Ioan. 15.b*
iorem hac dilectionem nemo habeat, quam vt ponat quis animam ſuam pro amicis ſuis. Et quia *Philip.1.d*
vita Apoſtoli non tam ſibi quam aliis neceſſaria erat, ſecundum illud: Permanere autem in carne
neceſſarium propter vos. Ideo ſubdit, *quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccleſiæ Gentiũ*, *1.Tim.2 d*
quarum ſum Apoſtolus, & doctor. Et etiam ſalutate *domeſticam eorum Eccleſiam*: habebat enim *Tex.*
in domo ſua multos fideles congregatos. *Salutate Epænetum dilectum mihi, qui eſt primitiuus Eccleſiæ*
Achaiæ in Chriſto Ieſu. Hic petit ſalutari Epænetum qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, qui
erat Apoſtolo dilectus, eo quod erat prima fruges Chriſtianiſmi in Aſia. vnde dicit primitiuus A-
ſiæ. Alij textus habent Achaię, id eſt, primus qui illic fidem Chriſti ſuſcepit, quod pertinet ad eius
magnam dignitatem. vnde Apoſt. Acceſſiſtis ad Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in *Heb.12.f*
cœlis. Tunc autem erat Romæ. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.* Interſerit fœmi- *Tex.*
nas viris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quæ multum laborauerat & operam nauauerat
naſcenti Eccleſiæ Romanæ, maximè ad componendam pacem inter Iudæos & Gentiles, quorũ
diſcordiam pertulerat ad Apoſtolum, vt Hugo Cardinalis ait. vnde merebatur, ſecundum illud: *Sap.3.d*
Bonorum laborum glorioſus eſt fructus.

Salutate Andronicum & Iuniam cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in
Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto Ieſu. *Text.*

HOs deſcribit primo ex genere, cum dicit, *cognatos meos.* In quo oſtendit eos fuiſſe Iudæos, ſi-
cuti dixerat: Qui ſunt cognati mei ſecundũ carnẽ. Secundo ex paſſione pro Chriſto ſuſce-
pta, dicens, *& concaptiuos meos*: fuerant enim aliquando comprehenſi & in carcerẽ detruſi cum *Supra 9. a*
Apoſtolo: qui dicebat, In carceribus abundantius. Tertio ex authoritate, cum dicit, *Qui ſunt nobi-*
les in Apoſtolis, id eſt, inter prædicatores, ſecundũ illud: Nobilis in portis vir eius cum ſederit cũ ſe- *2. Cor. 11.*
natoribus terræ. Quarto ex tempore, cũ dicit: *Et antè me fuerunt in Chriſto Ieſu.* prius enim fuerunt *Prou. vlt.e*
conuerſi ex Iudaiſmo ad fidẽ Chriſti quàm Apoſtolus. vnde ex hoc eis maior reuerẽtia debeba-
tur. ſecundum illud: Seniorem non increpaueris, ſed obſecra vt patrẽ. Sunt qui legant Andronicũ *1.Tim. 5.a*
& Iuliam, ac ſi Iulia fœmina eſſet, & forte Andronici vxor. Sed probabilius legendum eſt Iuniam
vt ſit nomen viri Iunias. *Salutate ampliatum dilectiſſimum mihi in domino.* Quamuis (vt Origenes
ait) huic nihil egregium videatur aſcribere, tamen ex hoc ipſo quod dilectus erat Apoſtolo-lau- *Tex.*
dabilis eſt. *Salutate Vrbanum, adiutorem noſtrum in Chriſto Ieſu, & Stachim dilectum meum.* Forſan *Iob 23.e*
hic erat miniſter verbi, & ſic adiutor in prędicatione fidei, cui cõiungit Stachim, quia forte ſimul *Tex.*
habitabant, vel quia aliqua alia neceſſitudine coniuncti erant. *Salutate Apellem probum in Chriſto,*
Hunc Apellem vocat probum in Chriſto, id eſt, approbatum à Chriſto per tribulationes, ſecun- *Text.*
dum illud: Probauit me ſicut aurum quod per ignem tranſijt. Vel probum, id eſt, probatę virtutis.
Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Hunc Ariſtobolum ait Diuus Ambr. congregatorẽ fuiſſe *Text.*
fidelium. Et quia forſan ille vel mortuus erat vel abſens, eum non ſalutat, ſed domum eius veluti
ſcholam fidei & morum. *Salutate Herodionem cognatum meum.* Probabile eſt hunc fuiſſe Iudęum,
niſi forte aliqua alia ratione eſſet illi cognatus, ſicuti de Andronico & Iunia prænotauimus. *Sa-* *Text.*
lutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in domino. Hunc Narciſſum Diuus Ambr. ait fuiſſe pres- *Tex.*
byterum officio functum peregrinĩ, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondũ cõ-
pertum erat Apoſtolo an tota (quam collegerat) familia firma eſſet in fide, non omnes ſalutat, ſed
omnes inquit qui ſunt in domino. Neminem enim ſalutare conſueuerat, niſi quem charitate cen- *1.Cor.vl.d*
ſebat Deo coniunctum. Eum quippe qui non amat dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, anathe- *2.Ioan.t.e*
ma eſſe iubet in alia Epiſtola. Et Diuus Ioannes: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinã non affert, *Text.*
neque ei dixeritis. *Salutate Tryphænam & Tryphoſam, quæ laborat in domino. Salutate Perſidem cha-*
riſſimam, quæ multum laborauit in domino. Hæ tres laborauerunt in domino, id eſt, in miniſterio
ſanctorum, quod dominus reputat ſibi fieri, vel eo ſcilicet modo quo de Maria dictum eſt, niſi *Mat. 25 d*
quod Perſidem ſuperioribus prætulit, vocãs eam chariſſimam: & quod ait eam multum laboraſſe
exhortationibus, ſcilicet & ſubſidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, vigiliis, &c. *2. cor.11.f*

Text. *Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius, & meam.*

HVnc Ruffum dicit electum in domino, quod exponi poteſt, id eſt, probatum, ſicut de Appelle dictum eſt, vel vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephe. elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ſed ſignificat virum fuiſſe ſelectæ virtutis & ſanctitatis. Salutat
Prou.7.c pariter matrem illius Ruffi ſecundum carnem, tanquam etiam electam, quam dicit eſſe matrem
Prou.27.a ſuam, beneficiis & obſequiis: aliquando enim ſeruierat Apoſtolo, & tunc Romæ erat. vnde alibi, Anus, vt matres: iuueneulas, vt ſorores, &c. *Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, & Hermen, & qui cum eis ſunt fratres.* Hos quinque vna eadémque ſimplici ſalutatione comprehendit cum ſuis ſodalibus, erant enim forſan in eadem domo vnanimiter habitantes: Herman priori loco ab Hermas, Hermen vero ab Hermes quod eſt Mercurius: illum autem Hermã putat origenes fuiſſe authorem libelli, qui inſcribitur Paſtor.

Text. *Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & ſororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis ſunt, ſanctos.*

HOs etiam eadem ratione citra vllum titulum ſalutat, eo quod nihil præſtantius agnoſcebat in illis, niſi quod digni erant ſalutatione, *Salutate inuicem in oſculo ſancto.* Ne illi qui præteriti erant abſque ſalutatione, aliis nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, alios deſpicerent: ſubdit hoc pacis & concordiæ verbum, vt ſe ſalutent inuicem in oſculo ſancto, non libidinoſo, de quo Salomon: Apprehenſum deoſculatur iuuenem: neque ſub dolo, de quo idem: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula inimici. ſed ſancto & honeſto, quod in ſignum ſanctę Trinitatis datur ſecundum illud: Oſculetur me oſculo oris ſui. inde autem, vt Origenes ait, in Eccleſia inoleuit vt fideles inter miſſarum ſolemnia inuicem olim darent oſcula pacis, quod tamen nunc rationabiliter non ſeruatur.

Text. *Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti*

ORigenes quærit quomodo Apoſtolus, qui in vna Achaiæ erat Eccleſia, omnium Eccleſiarũ Chriſti nomine ſalutet Romanos. Reſpondet quod id faciebat, eo quod vnus erat ſpiritus Diui Pauli, & omnium Eccleſiarum, quæ orationibus communibus pro omnium ſalute precabantur: quaſi dicat, Omnes Eccleſiæ veſtram optant ſalutem, & pro vobis orant. vnde Diuus Iacobus: Orate pro inuicem, vt ſaluemini.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Text. *Rogo autem vos fratres, vt obſeruetu eos qui diſſenſiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis.*

IN hac ſecunda huius cap. parte, oſtendit quos vitare debeant. Et quia illi quos vitari volebat,
Matt.7.c fraudulenter incidebant decipientes ſub ſpecie pietatis, venientes in veſtimentis ouium, & intrinſecus erant lupi rapaces: ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelam & circunſpectionem, dicens: *Rogo autem vos fratres vt obſeruetis, &c.* Obſeruare idem eſt quod diligenter cõſi-
Luc.14.a derare, quod quandoque in bono ſumitur, quandoque in malo. In malo quidem cum quis conſiderat conditionem & progreſſum alicuius ad nocendum ei, ſecundum illud: Obſeruat peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. Et illud: Et ipſi obſeruabant eum. In bono autem tripliciter accipitur: vno modo quando quis diligenter conſiderat ad implendum ea, ſecundum illud: Obſerua igitur & audi vocem eius. Secundo quando quis diligenter obſeruat bonos ad imi-
Philip.3.b tandum eos, ſecundum illud: Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulãt ſicut habetis formam noſtram. Tertiò obſeruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hic: Erant enim quidam ad fidem conuerſi, qui prędicabant legalia eſſe obſeruanda. Et ex hoc ſequebantur primo diſſenſiones & ſectæ, de quibus ad Galatas 5. quia quidam errori eorum adhærebant. Alij autem
Gal.5.d in vera fide perſiſtebant. Secundò ſequebantur offendicula & ſcandala, de quibus ſupra, dum qui-
Supra 14.a dam alios iudicarent, & alij alios ſpernerẽt. vnde Eſaias, Auferte offendicula de medio populi mei.
Eſa.57.c dicit autem, *præter doctrinam quam didiciſtis,* ſcilicet à veris Chriſti diſcipulis, vt oſtendat quod huiuſmodi diſſenſiones & ſcandala ex falſitate doctrinæ proueniebant. vnde alibi dicit: Si quis vo-
Gala.1.b bis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Secundo monet vt cogniti vitentur, dicens: *Et declinate ab illis,* id eſt, eorum doctrinam & conſortia fugite. vnde Dauid: Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Text. *Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

Hic

HIc aſſignat duas rationes prædictæ monitionis,quarum prior ſumitur ex parte eorum quos
volebat vitari,quorum primo deſcribit intentionem,dicens: *Huiuſmodi enim* homines *non*
ſeruiunt Chriſto domino,ſed ſuo ventri. Non enim prædicabant propter gloriã Dei,ſed propter quæ-
ſtum,vt ſuum ventrem implerent,de quibus alibi dicit:Multi ambulant, quos ſæpè dicebam vo- *Phili.3.d*
bis,nunc autem & flẽs dico,inimicos crucis Chriſti,quorum Deus venter eſt. Secundo deſcribit
eorum deceptionem,dicens: *Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium* , id eſt, ſimplicium &
imperitorum,de quibus Salomon:Innocens credit omni verbo. *Et per dulces ſermones* , in quibus *Prou.14.b*
ſanctitatem prætendunt,ſecundum illud:Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem *Pſa.27.a*
in cordibus eorum *Et benedictiones*,quibus ſcilicet benedicunt,laudant, & adulantur illis qui eos
ſequuntur,vt facilius decipiant,ſecundum illud:Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te deci- *Eſa.3.b*
piunt.talibus benedictionibus maledicit Deus,ſecundum illud:Maledicam benedictionibus ve- *Mala.2.d*
ſtris.Secundam rationem prædictæ monitionis aſſignat ex conditione Romanorum , qui faciles
ſe exhibebant ad ſequendum bonum & malum. vnde primo commendat eos de facilitate ad bo-
num dicens: *Veſtra enim obedientia*,qua de facili obediſtis, *in omni loco diuulgata eſt* , propter domi-
nium quod tunc Romani obtinebant ſuper alias nationes. ideo quæ à Romanis fiebant de facili
diuulgabantur ad alios. vnde ſupra:Fides veſtra in vniuerſo mundo annunciatur. De illa obediẽ- *Supra 1.b*
tia in bonum congratulabatur,dicens: *Gaudeo igitur in vobis*,quia,ſcilicet fidei obediſtis,& hoc in
charitate,de qua dicitur,quod non congaudet ſuper iniquitate,congaudet autem veritati. Dein- *1.Cor.13.a*
de reddit eos cautos contra malum,dicens: *Sed volo vos eſſe ſapientes in bono*,vt,ſcilicet ei quod bo- *1.The.vl.d*
num eſt adhæreatis,iuxta illud:Quod bonum eſt tenete. *& ſimplices in malo*,id eſt, impermixtos *Mat.10.d*
in malo,ne ſcilicet propter aliquam ſimplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis ſit in vobis
ſimplicitas quod nullum decipiatis.neque ab aliis decipi patiamini. de hac ſimplicitate Chriſtus: *Hier.4.*
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes,& ſimplices ſicut columbæ.E cõuerſo de quibuſdam dicit Hie-
remias:Sapientes ſunt vt faciant mala,benè autem facere neſcierunt.

Deus autem pacis conterat Sathanam ſub pedibus veſtris velociter.Gratia domini *Text.*
noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum

HIc optat & precatur eis diuinum auxilium contra huiuſmodi deceptores,dicens: *Deus autem* *Prou.6.b*
pacis,ſcilicet dator & author,qui eas diſſenſiones facientes odit, *conterat Satanam* , id eſt , dia-
bolũ, qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos decipere conatur , *ſub pedibus veſtris* , vt ſcilicet per veſtrã
ſapientiam vincatis, *velociter*,id eſt , & hoc fiat velociter,ſcilicet in aduentu meo , poteſtate nobis *Luc 10.c*
à Chriſto data,ſecundum illud : Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpio- *Mal.vl.a*
nes,& virtutem inimici.Et Malachias ait:Calcabitis impios cum fuerint cinis, ſub planta pedum
veſtrorum.Deinde ad hoc obtinendum precatur gratiam Chriſti,dicens: *Gratia domini noſtri,&c.*
quæ ſcilicet ſufficit ad vos tuendos ab omnibus malis , & periculis,ſecundum illud : Sufficit tibi
gratia mea: *ſit vobiſcum*,& vos protegat.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Salutat vos Timoth.adiutor meus,& Lucius,& Iaſon,& Soſipater cognati mei. Saluto vos ego Tertius, *Text.*
qui ſcripſi Epiſtolam in domino.Salutat vos Caius hoſpes meus & vniuerſa Eccleſiæ.
Salutat vos Eraſtus,Arcarius ciuitatis,& Quartus frater.

HIc Salutat Romanos ex parte aliorum,& primo ex parte Timothei, quem dicit adiutorem *1.Cor.4.d*
ſuum in prædicatione Euangelij.vnde Corinthiis ſcribẽs dicit,Miſi ad vos Timoth. qui eſt
filius meus chariſſimus & fidelis. Addit autem, *& Lucius,& Iaſon , & Soſipater cognati mei* , quia
Iudæi erant,ſupplendum eſt ſalutant vos.Erat autem quidam ſcriba Diui Pauli nomine Tertius .
cui Apoſtolus conceſſit vt ex ſua perſona Romanos ſalutaret. Ideo ſe interſeruit, dicens: Saluto
vos,&c.Enumerat Apoſtol.inter alios Caium hoſpitẽ ſuum, ad quem dirigitur tertia Diui Ioan-
nis epiſtola canonica,in qua commendatur de charitate quam exhibebat ſanctis.Nominat etiam
Eraſtum Arcarium ciuitatis,qui ſcilicet cuſtodiebat Arcam communem,id eſt, cõmunes reddi-
tus ciuitatis: Vltimo nominat quendam fidelem qui vocabatur Quartus, prout ſcriba vocabatur
Tertius.

Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis.Amen.Ei autem qui potens eſt vos confirmare iux- *Text.*
ta Euangelium meum,& prædicationem Ieſu Chriſti , ſecundum reuelationem myſterij temporibus
æternis taciti (quod nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptum æterni Dei,
ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum , cui honor &
gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

HIc ſalutat Romanos ex parte ſua, dicens: *Gratia, &c.* & finit Epiſtolam cum gratiarũ actio-
ne, dicens: *ei autem*, ſcilicet Deo qui eſt Trinitas, *qui potens eſt vos confirmare*, ſecundum illud:
1. Pet. vlt. c Modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, conſolidabitque & hoc in fide, quæ eſt *iuxta Euange-
lium meum*, id eſt, ſecundum Euangelium quod ego prædico, & etiam ſecundum *prædicationẽ Ieſu
Heb. 2. a Christi*, qui primo Euangelium pr̨ędicauit, ſecundum illud: Quæ cum initium accepiſſet enarrari
Matt. 4. d per dominum. vnde D. Matthæus dicit: Circuibat Ieſus prædicans Euangelium regni. ſubiungit,
Secundum reuelationem myſterij, id eſt, ſecreti, quod quidem poteſt referri ad id quod dixerat iuxta
Supra 1. c Euangelium meum. Vel quia in Euangelio reuelatur ſecretum diuinæ incarnationis, ſecundum
1. Cor. 2. c illud: Iuſtitia Dei reuelatur in eo. Vel quia ipſi Apoſtolo eſt Euangelium reuelatum, ſecundum il-
Eſa. 24. c lud: Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. De hoc autem ſecreto dicit Eſa. Secretum
meum mihi. Vel poteſt melius referri ad hoc quod dixerat confirmare, quaſi dicat, Deus poteſt
vos confirmare in Euangelio meo & prædicatione. Et hoc ſecundum reuelationẽ myſterij ſecre-
ti, ſcilicet de conuerſione Gentium, de quo alibi, Mihi autem omnium ſanctorum minimo data
eſt gratia hæc in Gentibus illuminare, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo.
vnde ſubdit *temporibus æternis taciti*. Quia videlicet occultum erat apud homines quod Gentes
Epheſ. 3. b eſſent conuertendæ ad fidem. vocat autem hæc tempora æterna quaſi diu durantia, quia à prin-
cipio mundi hoc fuit occultum, ſicut & in Pſa. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Vel
Pſal. 75. a poteſt dici quod tempora æterna dicuntur ipſa æternitas, de qua Eſaias: Excelſus & ſublimis ha-
Eſa. 57. c bitans æternitatem, vt ſicut ſimplex Dei eſſentia per quandam ſimilitudinem dimenſionibus deſ-
Iob. 11. b cribitur, ſecundum illud: Longior terra menſura eius, & latior mari: Ita ſimplex eius ęternitas per
tempora deſignatur, inquantum omnia tempora cõtinet. Subdit autem *quod* ſcilicet myſterium,
nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum, id eſt, ſecundum quod prophetæ prædixerunt, vt pa-
Eph. 3. b tuit ſupra quinto. vnde Epheſiis ſcribens ait, Aliis generationibus non eſt agnitum filiis ho-
minum, ſicut nunc manifeſtatum eſt ſanctis Apoſtolis eius, & prophetis in ſpiritu, eſſe Gentes
cohæredes. Eſt autem patefactum per operis impletionẽ, ex præcepto Dei. vnde dicit, *ſecundum
præceptum Dei*, qui ſcilicet æterno propoſito ea quæ vult temporaliter facit: quod quidem præce-
Supra 1. a ptum Dei *ad obeditionem fidei* eſt *in cunctis Gentibus*, id eſt, vt omnes gentes obediant fidei. vnde
ſupra, Ad obediẽdum fidei, in omnibus gentibus. Si autem loquamur de myſterio incarnationis,
ſic conſtruenda eſt litera, myſterij inquam temporibus æternis taciti, quia ante non erat ita mani-
feſtum, quod quidem myſterium nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum, qui hoc præ-
dixerunt ſecundum præceptum æterni Dei, qui voluit myſterium incarnationis patefieri, & hoc
ad obediendum fidei in cunctis Gentibus, myſterij inquam licet taciti apud homines, tamen co-
gniti ſoli Deo ſapienti, quia ipſe ſolus hoc cognouit, & quibus voluit reuelare: quia quæ ſunt Dei,
nemo nouit niſi ſpiritus Dei. Vel poteſt intelligi de Deo qui ſolus eſt ſapiens, ſcilicet per eſſentiã,
prout dicitur quod nemo bonus niſi ſolus Deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadẽ eſt per-
fectio totius Trinitatis, prout è conuerſo dicitur: Nemo nouit patrem niſi filius, non excluditur
Matt. 19. b ſpiritus ſanctus, neque pater à notitia ſuiipſius. Subdit autem, *per Ieſum Chriſtum*, quod non eſt ſic
Mar. 10. c intelligendum quod Deus pater ſit ſapiens per Ieſum Chriſtum, quia cum in Deo ſit idem ſapere
Matt. 11. d quod eſſe, ſequeretur quod pater eſſet per filium, quod eſt inconueniens. Sed hoc referendum eſt
ad hoc quod ſupra dixerat, nunc patefactum eſt, ſcilicet per Ieſum Chriſtum: *cui* Ieſu Chriſto, *eſt
honor*, per reuerentiam totius creaturæ: ſecundum illud: In nomine Ieſu omne genu flectatur: *&
Philip. 2. b gloria*, ſcilicet quantum ad plenam diuinitatẽ, ſicut ibi ſubditur, Et omnis lingua confiteatur quia
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. vel poteſt ſic conſtrui, cogniti ſoli ſapienti Deo:
cui ſcilicet Deo, eſt gloria per Ieſum Chriſtum, qui eum glorificauit, ſecundum illud: Ego te cla-
Ioan. 17. a rificaui ſuper terram: & ſupplendum eſt ſit honor & gloria. Et hoc non ad tempus, ſed *in ſecula ſe-
culorum*. ſecundum illud: Ieſus Chriſtus heri, & hodie ipſe eſt in ſecula. Addit autem ad confir-
Heb. vlt. b mationem veritatis, *Amen*. quod, vt dictum eſt, interpretatur, fiat.

Illuſtratio Epiſtolæ ad Romanos fœliciter explicit.

L. GOTTSCHER · 1971